GRATUIT

Anul X
nr. 461
11-17 ianuarie 2002
20 pagini 7000 lei

INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema

EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

SECOLUL XX

La acest număr au colaborat:

CAPITALISMUL ● COMUNISMUL ● TOTALITARISMUL ● DEMOCRAŢIA ● LIBERALISMUL ● SOCIALISMUL ● Alte -ISME ● Un colţ de gheaţă în coasta „TITANICULUI“ ● Un făraş de praf de pe LUNĂ ● O pietricică de pe MARTE ● SUBMARINUL şi RACHETA ● CALCULATORUL ● Ochii lui BETTE DAVIS ● Vocea lui ELVIS ● Somniferele lui MARILYN MONROE ● Maşina sport, roşie, a lui JAMES DEAN ● Limuzina neagră a lui J.F. KENNEDY ● Pipa lui STALIN şi pipa lui EINSTEIN ● Trabucul, de la FREUD la CHURCHILL şi BILL CLINTON ● 10 DECENII ● Două RĂZBOAIE mondiale ● Multe alte CONFLICTE, mai mult sau mai puţin locale ● Şi o mare plictiseală a PĂCII, niciodată gustată cum trebuie

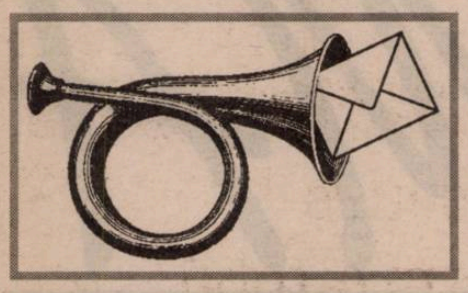

Nr. 458: „Cinisme“

Sedusă, abandonată și... cinică?

Și mi-a reproșat că sînt cinică. După ce îl făcusem imatur și îndărătnic. Și nu numai că eram cinică, da', pe deasupra, mai eram și foarte răutăcioasă (dînsul, de maliţios, poate n-auzise).

Și cum să nu fiu *cinică*, dacă el îmi spunea că am fost doar o scurtă atracţie de două săptămîni (eu, fată serioasă?). Și eu, care crezusem în el și investisem atîta timp și atîta din mine în relaţia aia de 2 săptămîni! Mi-am scos colţii și am atacat! Doar nu era să rămîn fără replică – eram oricum sedusă și abandonată în *grand* stil telenovelistic (încă regret că nu mă machiasem în ziua aia: aș fi zămislit o lacrimă mare, pură și cristalină din propria-mi suferinţă și aș fi propulsat-o în spaţiul obrajilor mei cu o atare forţă că ar fi limpezit ţărmurile înnegrite de dermatograf ale ochilor).

Dar ce-are ea și io n-am? Ea nu e cinică – mi-a retezat-o în plin avînt dramatic! Ea, probabil, te hrăneşte cu grăunţe aurite (ca-n poveste) și tu, de cîte ori mănînci vreuna, ai străfulgerări divine și postulezi asemenea lui Euclid. Și, probabil că în astea 2 săpt.com.@–sedusă și abandonată.ro (și cu variantă europeană: www.com.@–sedusă și abandonată.ro) a epuizat stocul și...

Da' eu chiar credeam (zice el – mi-aduc aminte de cîntecul ăla a lu' Depeche Mode: „Minte-mă, dar fă-o frumos“, sau cum era?) că voi rămîne cu tine; totul a fost aşa de sport... Și eu de ce să nu fiu cinică? Păi, dacă dînsu' mi-a explicat aşa: sentimentele lui s-au înălţat deodată *(coup de foudre?)* – aşa ca vălătucii indieni de fum de genul aveţi legătură la Pol – au atins un prag maximal și-apoi au dispărut (să nu credeţi că, ăă, sintagma aia cu pragu' e a lui! nu, e adaos liric, neaoș). Fiţi atenţi: în 24 h/km, după ce a mai gustat o/un grăunţe/ă.

Și ce să vă mai spun de teoria constrîngerii pe care mi-a ţinut-o, ceva de genul că el ar putea să facă un lucru din obligaţie sau constrîns de cineva, dar că nu l-ar face bine pentru că lui nu-i place să i se impună ceva și, ca atare, nu acceptă nici o obligaţie pentru că... *(complétez les points par les mots qui conviennent)*. Și, Doamne fereşte! să-l constrîng io? Da' de unde, fraţilor, păi bunicu-mi-o anu' ăsta n-a pus logaritmi în grădină că n-a avut răsad și io de unde era să fac rost de grăunţe d-alea de aur?

Et il ajouta: Lasă, nu te supăra pe mine; e bine să te obișnuieşti de tînăr cu dezamăgirile. A! D-aia m-ai dezamăgit tu! Ca să-mi dai o lecţie sănătoasă = 1 buc. (35 mii kilu') pentru viaţă! Și eu care nu apreciam străduania ta!

Iar concluzia lui: depăşeşti sfera ironiei și a sarcasmului și devii cinică!

Deci, oameni buni, 1) orice om care vă dezamăgeşte o face din altruism și consideraţiune și 2) dezamăgirea dă naştere cinismului. Păi d-aia sîntem o ţară de cinici!

Yours faithfully,

Oana DAN
Slatina
str. Păcii, bl. 9, sc. B, ap. 1

Nr. 458-459: „Privirea lui Horia Bernea“ de Andrei Pleșu

Muzeul lui e viu

Îl iubesc pe Horia Bernea, deși nu-l cunosc în carne și oase. Eram în anul al doilea de facultate cînd Adina, prietena mea, mi-a vorbit de un muzeu în care pereţii sînt pictaţi și în care este expusă într-una din săli o... biserică de lemn. Am mers să-l vedem într-o după-amiază de toamnă după ce toată dimineaţa ne plimbaserăm printre casele Muzeului Satului. Pe cît de mult îmi plăcuseră gospodăriile ţărăneşti, pe atît de uimit mă plimbam printre exponatele fără etichetă. Nu știam prea bine ce să cred despre ceea ce vedeam. Pur și simplu admiram și ţin minte că primul meu gînd a fost acela de a reveni cu un carnet în care să notez versurile, zicalele și toate vorbele de duh ţărăneşti presărate prin tot muzeul, parcă pentru a marca un bizar drum.

Deși crescut de bunici la ţară – și nu oriunde, ci lîngă Horezu – vedeam pentru prima dată o mulţime de lucruri ţărăneşti care nu știam ce sînt, de cînd și din care parte a ţării sînt sau la ce folosesc, dar pe care le „înţelegeam“, simţeam că fac parte dintr-o lume extrem de familiară.

Priveam îndelung și luam aminte detalii cînd, nu știu cum, am avut un sentiment de orgoliu satisfăcut, de bucurie egoistă. Deși obiectul putea fi admirat de sute de oameni, nimeni nu-l putea percepe în felul meu. În faţa acelor lucruri eram dintr-odată foarte liber. Lipsa etichetelor îmi oferea obiectul aşa cum eram eu pregătit să-l primesc; în afara referinţei, obiectul începea să-mi aparţină cumva, să-l admir în modul cel mai personal cu putinţă. Fiecare din cei care-l priveam înţelegea altceva, credea că e altceva, îi atribuia proprietăţi diferite, îl priveam în același timp cu toţii, dar fiecare vedea alt obiect. Ne plimbam prin muzee diferite. Fiecare descoperea muzeul lui.

„Spectacolul“ obiectelor m-a uluit atunci și mi-am zis că directorul muzeului trebuie să fie un tip ciudat. La plecare, am scris în cartea de impresii că muzeul mi-a... plăcut. Și celelalte muzee îmi plăcuseră, dar parcă era deja altceva.

Am revenit de vreo cîteva ori și de fiecare dată descopeream noi lucruri, ca și cum cineva schimba peste noapte muzeul. N-am spus nimănui de teamă să nu fiu acuzat de neglijenţă. Mi-am dat seama însă curînd că muzeul e „viu“, că obiectele mă privesc la rîndul lor de pe pereţi și că se ascund pentru ca eu să revin și să le caut. Deși aceleași, descopeream de fiecare dată altele.

Între timp m-am împrietenit cu doi băieţi care și ei cunosc și iubesc muzeul, însă, evident, altfel decît mine. Filo și Cosmin mi-au dat să citesc ce-a scris tipul care pictase pereţii.

Ce-am înţeles nu vreau să vă spun. Sînt egoist. Muzeul e al meu și sînt fericit. Horia Bernea pe care îl știu eu trăieşte. Este acel necunoscut care a pictat pereţii ca într-o biserică fără sfinţi și care schimbă noaptea obiectele din muzeu. Între mine și el totul a rămas la fel. Dacă l-aș fi văzut o singură dată ar fi trebuit să citesc articolul lui Andrei Pleșu despre privirea lui. Dar știu eu foarte bine cum să privesc lucrurile de la un timp încoace!

Aşa că intru într-o librărie, răsfoiesc albumul despre Roma, editat de curînd de bunul lui prieten Gabriel Liiceanu, care și el l-a iubit foarte mult (cam de 700.000 de lei) și mă gîndesc oare cu ce obiect ciudat și familiar, nou și vechi, voi da nas în nas cînd voi mai trece pe la „meţere“.

Marius C.
Bucureşti

Nr. 451: „Răbdare și tutun“

Fumatul – un semn al inculturii...!?

Știu că a trecut destul de mult timp de la apariţia numărului 451, dar nu trece o zi fără să mă gîndesc la el. Motivul e că m-a deranjat ceva teribil în modul de abordare al tutunului de către autorii articolelor acelui număr. Dînșii au oferit o imagine care contrastează atît de mult cu ceea ce văd eu zilnic, încît nu pot să nu le atrag atenţia și asupra celeilalte feţe a monedei.

Înainte de asta însă, o să mă poziţionez pe una din părţile baricadei, pentru că eu fac parte dintre *ei*, adică opresorii, cei care trăiesc „sănătos și plicticos“ (Carmen Firan, „Cuvinte în fum“). Da, sînt o antifumătoare convinsă, dar nu despre asta vreau să scriu, ar fi prea facil. Ar însemna să reînșir argumente cunoscute și ignorate în aceeași măsură.

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“
WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“

În schimb, o să vă rog să mă însoţiţi pe un drum. E vorba de un drum matinal, și nu contează dacă e drumul spre școală sau slujbă, atîta vreme cît intersectează drumul unor elevi spre locul lor de „muncă“. Urmăriţi-i cum merg în grupuri sau singuri cu ghiozdanele în spetele și cu feţe care mie îmi par atît de tinere și aproape copilăreşti. Tocmai de aceea poate mă uimeşte aşa de mult să-i văd aprinzîndu-și unii altora ţigările sau plimbîndu-le de la unul la altul. Mă mai întristează imaginile acestea și din alte motive: mă duc cu gîndul la părinţi absenţi sau indiferenţi și la încredere înșelată. Pentru că momentul luării deciziilor importante pentru viaţa ta nu vine într-a șaptea, părinţii sînt cei care trebuie să-și asume răspunderea pentru deciziile copiilor lor, ca fiind cei care i-au educat și care îi ghidează spre cum vor trebui să ia hotărîri, cînd va veni momentul. Sau poate sînt părinţi care îl cred pe copilul lor capabil de a hotărî unele lucruri, cînd el ia decizii la care nu s-ar fi aşteptat. Nu se pot discuta aici toate posibilităţile care au dus la faptul că însoţitorii noștri de drum au ajuns să fumeze, dar nu mi se pare nimic magic în gestul lor.

Am spus magic, pentru că asta e impresia care mi-a lăsat-o numărul 451 al *Dilemei*. Tutunului, ţigărilor, fumatului li s-au adus spre susţinere poveşti mitice despre descoperirea lor, a fost lăsată impresia că e un obicei al intelectualilor, indispensabil ca și de maşina de scris și aducător de inspiraţie (o exclud aici pe doamna Aurora Liiceanu, care a fost nota discordantă a numărului). A scăpat observaţiei faptul că fumatul nu mai e de mult un obicei al intelectualilor și un simbol al emancipării, ci mai degrabă un semn al inculturii, al imaturităţii și, paradoxal, al sărăciei și al nemulţumirii. Altfel cum s-ar explica faptul că în timp ce vesticii renunţă la fumat, și nu pentru că ar fi nevoiţi să-și mai reducă bugetul, în timp ce la noi chiar dacă te duci să respiri aer curat la munte nu scapi de persoane care se bucură de privelişte cu ţigara-n mînă?

Nu faptul că *Dilema* a abordat fumatul ca subiect m-a deranjat, ci rangul la care acest obicei a fost ridicat, aura cu care a fost învăluit. Și eu am prieteni fumători și la un moment dat mi-am dat seama că nu le pot interzice să fumeze, pentru că a fuma sau a nu fuma e o hotărîre a fiecăruia. Nu sînt de acord cu opţiunea lor de a fuma (și ei știu lucrul acesta, pe care recunosc că li-l reamintesc din cînd în cînd), dar trebuie să le respect decizia, aşa cum vreau ca și ei să-mi respecte deciziile cu care ei nu sînt de acord. Cu toate astea, a fi fumător azi nu te transformă într-un erou modern care rezistă agresiunii celorlalţi, păstrîndu-și obiceiul în ciuda tuturor piedicilor. După cum recunosc chiar ei, fumătorii recurg la ţigară ca să se calmeze, sau ca să se bucure, la fel cum unii beau ca să uite și ca să se-nveselească, sau cum alţii golesc frigiderul cînd au un necaz și de sărbători. Nu e nimic glorios în asta, și dacă ar exista cumva glorie în a fuma, aceasta ar deveni cu atît mai stinsă cu cît vîrsta celui care fumează ar fi mai mică.

Adina BOGDAN
str. Buftea nr. 12
Cluj-Napoca

La zi

Mulţumim – cît putem de sobru – tuturor cititorilor din ţară și străinătate care ne-au felicitat cu ocazia Anului Nou. Adversari hotărîţi ai falsei modestii, selectăm trei dintre aceste mesaje:

● La mulţi ani! Din toată inima cele mai respectuoase urări întregii redacţii pentru efortul de a avea o revistă ce se deosebeşte de la o poştă de tot ce se publică în românește. Mulţumesc tuturora căci prin voi mă simt acasă și respectîndu-vă pe voi sînteţi respectaţi de marea majoritate – să știţi că nu există 100% nicăieri – aşa că... Vă iubesc pe toţi și în mod cu totul și cu totul deosebit pe dna Tita Chiper; nu fiţi geloși, e mentorul meu de o viaţă. Dacă nu aveam șansa să o cunosc nu eram astăzi ce sînt și unde sînt. Mulţumesc dnei Tita și, tuturor, ani mulţi, milioane de împliniri și satisfacţii. Sănătate. Avînd asta puteţi să duceţi steagul. Toate acestea primiţi-le din partea unei romănce care nu va uita niciodată de unde a plecat. Dacă n-am scris gramatical, nu-i bai, urările sînt din suflet și adevărate și apoi nu toată lumea se naște jurnalist. După unii autori, toţi românii s-au născut poeţi.

Cu respect,

Mona PIETRARU
Florida, USA

● Bună seara, dragi Dilematici... Pentru că îmi sînteţi dragi și pentru că acum este seară! Seară cînd, după o săptămînă am reușit să termin de citit acest ultim număr al primului an din noul mileniu. L-am citit altfel decît ca de obicei, l-am savurat! Astăzi am căutat pe la vînzătorii de presă și nu v-am găsit. Acum cîteva minute am avut și explicaţia: pe cea de-a doua pagină ne spuneaţi nouă, cititorilor, că vă luaţi un binemeritat concediu... Eh, eu, nefiind chiar atît de „normal“, vă citesc de la ultima pagină spre început...

Vreau să vă mulţumesc pentru cei trei ani (de atîta timp vă citesc) de presă decentă, de tot-ce-vreau-să-găsesc-într-o-revistă-de sfîrșit-de-săptămînă!

Vreau să vă mulţumesc și să vă urez să aveţi un an în care să ne fiţi tot atît de aproape!

Să aveţi parte numai de bine și să nu ne părăsiţi!

Și nu în cele din urmă, un gînd pentru Z. Ornea...

Adrian FLORESCU
adiflorescu@rol.ro

● Un an plin de curaj. Un an în care să fiţi sănătoși să aveţi H_2O caldă și +20°C în casă. Să puteţi cumpăra cartea despre Roma – știţi voi care – să aveţi șefi luminaţi și :). Să fiţi iubiţi(te) și închei cu Marguerite Yourcenar: „Il faut toujours un coup de folie pour bâtir un destin...“

Gabriela CERKEZ
Zürich

Anunţ special

Părintele Iustin Marchiș ne transmite că o aşteaptă la biserica Stavropoleos pe corespondenta noastră Cristina Ciser pentru a încerca să aducă liniștea în sufletul unei credincioase îndurerate de cele citite în *Dilema* nr. 460.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Despre suflet**
- **Caragiale**
- **Pacifismul**

Mircea IORGULESCU

ce se vede

Tămîie şi cloroform

Anul 2001 s-a încheiat pentru PSD cu un lamentabil eşec. În ultima lună a anului trecut, partidul de guvernămînt a suferit cea mai ruşinoasă înfrîngere politică de după cîştigarea alegerilor. Nu a fost însă învins de adversarii săi, a căror talie pitică şi la propriu şi la figurat îi face inapţi chiar şi pentru dezbateri şi confruntări normale, nu numai pentru bătălii. PSD s-a învins singur, din voracitate. Înfrîngerea a luat de aceea forma înşelătoare şi, poate, euforizantă a unei victorii.

A fost însă o victorie de care PSD nu avea nevoie, o victorie pe care şefii şi strategii acestui partid ar fi trebuit chiar să o evite cu orice preţ, pînă şi dacă li s-ar fi oferit, cum se spune, pe tavă. Dar nu! Nu numai că nu au evitat-o, dar au dorit-o, au programat-o, au organizat-o şi au precipitat-o cu o inconştienţă ce s-ar putea dovedi fatală.

Această victorie otrăvită constă în instalarea prin forţă parlamentară a unui om al partidului la conducerea radioului public. Trei observaţii sînt de făcut aici.

Prima: PSD a dovedit că nu se poate abţine de la încălcarea regulilor instituţionale. Rămînerea în funcţie a conducerii radioului public pînă la expirarea mandatului, chiar presupunînd că ar fi fost o citadelă a opoziţiei, ceea ce nu era deloc evident, ar fi însemnat un cîştig în ordinea continuităţii instituţionale, grijă elementară pentru orice politician mediu dezvoltat dintr-o ţară aflată în plin proces de reconstrucţie democratică după o jumătate de veac de regim dictatorial şi sistem totalitar. Cu atît mai mult pentru politicienii dintr-un partid bănuit, pe drept sau pe nedrept, că ar avea apetituri nu tocmai democratice. Măcar din instinct de conservare, dacă nu neapărat din convingere, politicienii PSD ar fi trebuit să se opună, de-ar fi fost cazul, demiterii conducerii radioului public. Ei, cei dintîi, ar fi trebuit să o susţină şi să o apere. Împrejurarea că pentru a se asigura acestei măsuri, incontestabil de foarte rău augur, o faţadă de legalitate s-a recurs la Parlament nu e decît o circumstanţă agravantă.

În al doilea rînd: radioul naţional era singura instituţie publică de presă care, după 1989, nu a decăzut, ci s-a consolidat. Spre deosebire de agenţia naţională de presă, practic descompusă după ce, mai întîi, i se schimbase necugetat numele, din „Agerpres" în ridicolul „Rompres" (în nici una dintre fostele ţări comuniste europene nu a mai fost schimbat numele agenţiilor naţionale de presă...), spre deosebire de televiziunea publică, degradată, pare-se, iremediabil, radioul public s-a impus în noul peisaj mediatic românesc drept cea mai solidă şi mai serioasă instituţie. Oferind, în acelaşi timp, un model, fireşte că perfectibil, pentru ceea ce înseamnă cu adevărat o instituţie *publică* de presă. Prin demiterea înainte de termen a conducerii radioului, PSD anulează, dintr-un condei, tot ceea ce s-a obţinut după 1989 în această instituţie. Îi anulează, de fapt, chiar caracterul de *instituţie publică*. Indiferent de evoluţia viitoare, radioul naţional a fost mutat din domeniul public în domeniul de partid. În domeniul PSD.

A treia observaţie: nu controlul politic a dus la prăbuşirea agenţiei naţionale de presă şi a televiziunii publice, după cum nu absenţa ori slăbiciunea controlului politic a îngăduit radioului public să devină o (relativ) normală instituţie publică de presă. Explicaţia e alta. În vreme ce radioul naţional a fost condus, în dificila perioadă a trecerii de la statutul de instituţie de partid şi de stat la cel de instituţie publică, de un profesionist veritabil, Eugen Preda, şi la „Agerpres", ulterior „Rompres", şi la TVR, conducerea a fost constant încredinţată unor personaje mediocre profesional. Deficitul de personalitate şi competenţă era însă compensat de servilism, fiindcă toate aceste personaje aveau calitatea de *oameni de casă şi de curte*. O calitate incompatibilă însă cu exigenţele minime ale funcţiei de conducător de instituţie de presă. Rezultatele acestei preferinţe sînt, fără excepţie, devastatoare.

Şi nu numai pentru instituţiile conduse de mediocrităţi inevitabil servile, ci şi pentru eventualii, presupuşii beneficiari ai trudei lor. Care au fost, care sînt, care pot fi profiturile unui partid, ale unui grup, ale unui lider de pe urma unei sau a unor instituţii de presă subordonate pînă la a deveni simple instrumente propagandistice?! Monopolul total instituit de regimul comunist şi ajuns, în vremea lui Ceauşescu, la delirul reducerii României la două personaje, nu a făcut decît să mărească ura şi dezgustul populaţiei faţă de ele. Gazetele plătite de FSN/FDSN/PDSR/PSD nu au avut şi nu au nici un răsunet, pur şi simplu nu există pentru public, influenţa lor e nulă. Guvernul Văcăroiu nu a avut nimic de cîştigat de pe urma cotidianului guvernamental *Vocea României*. Ş.a.m.d.

Plăcută, poate, pentru cei cărora le este destinată, tămîia din presa subordonată are însă un sigur efect negativ. Tot asupra lor: îi cloroformizează. Servilismul presei se întoarce întotdeauna, mai devreme sau mai tîrziu, dar inevitabil, împotriva celor slujiţi. ▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Spun că nu spun

În sfîrşit, românul care a aprins imaginaţia multora s-a arătat la faţă, în direct şi la o oră de maximă audienţă. Sorin Ovidiu Vîntu are ceva de Rică Venturiano combinat cu George Soros. Personajul *live* este din familia lui Adrian Costea, aşa cum a apărut acesta la momentul său de glorie televizată. Ca şi atunci rămîne întrebarea: cum s-a creat o asemenea legendă, cum banalitatea sa a epatat şi cum atîţia oameni relativ inteligenţi s-au lăsat atraşi de fantasmele financiarului atotputernic?

Imaginea lui bîntuie de ceva vreme presa. Cu rare ieşiri publice, a reuşit să-l concureze pe premier la numărul apariţiilor în presă. Iar această presă nu i-a fost tocmai favorabilă: s-a scris că a nenorocit feneiştii, că a jefuit statul, că i-a cumpărat pe mai toţi politicienii, că a pus să fie asasinaţi ziarişti şi oficiali, ba chiar că şi-a neglijat nevasta.

Prima apariţie în direct a lui Sorin Ovidiu Vîntu a fost un spectacol mediatic complet, cu promo şi campanie de presă. În final, dezvăluirile au lipsit, singurele secrete scoase la lumină erau ştiute dinainte: domnul Vîntu este un liberal ca gîndire, cu dantură nouă, şi a finanţat Uniunea Forţelor de Dreapta. În plus, are şi cîţiva prieteni în politică, toţi însă aflaţi pe margine, cu excepţia lui Radu Timofte, cu care nu mai are legături. În rest, a respins acuzaţiile celorlalţi, pe principiul: nu cunosc şi chiar dacă... tot nu este ilegal.

Această apariţie în direct la *Marius Tucă Show* este punctul culminant al mai multor războaie mediatice. Cel mai vechi combatant este *România liberă*, ziarul care l-a diabolizat luni la rînd, dîndu-i şi nume de „fiară": SOV, preluat apoi de ceilalţi. Acelaşi ziar a dat o lovitură de presă publicînd contractul prin care Vîntu se obliga să îi achite lui Nicolae Văcăroiu, fost prim-ministru şi actual al doilea om în stat, peste 10 miliarde de lei pentru punerea pe picioare a unei bănci. Povestea oficială spune că banca a fost înfiinţată, dar Văcăroiu nu a luat banii. Acum se află că tehnicile jurnalistice specifice constau de fapt în publicarea unor documente puse pe tavă de fostul partener de afaceri cu care Vîntu este acum în conflict. Perseverenţa cu care *România liberă* îşi alcătuieşte agenda în funcţie de isprăvile domnului SOV ridică semne de întrebare.

Dar, învăţat cu capitalismul românesc, domnul Vîntu a ştiut că presa poate fi folositoare la momentul potrivit. Cu ceva ani în urmă, readucea în actualitate un nume celebru în perioada interbelică: *Curentul*. La apariţie, noul ziar a impresionat prin sobrietate şi informaţie. Acum, vîndut unui fost protejat, actual duşman, *Curentul* s-a întors împotriva lui. Cînd s-a răspîndit vestea că Vîntu o să apară la Antena 1 a început o campanie virulentă şi penibilă pentru a bruia această apariţie, mergîndu-se pînă la incitarea păgubiţilor FNI, chemaţi să protesteze în faţa televiziunii, cu indicarea celor trei intrări posibile. Poate de aceea părea că emisiunea se transmite din buncărul secret al lui SOV. Nu se ştie dacă cel vînat acum a profitat de pe urma banilor investiţi în media, dar e clar că acesta nu a fost momentul potrivit.

Este amuzant în toată această poveste interesul pe care protagoniştii îl arată publicului. Doi foşti ziarişti angajaţi ai săi, Bogdan Teodorescu şi Dan Andronic, au fost arătaţi cu degetul ca autori ai scandalului public legat de divorţul personajului. Dan Badea, de la *Evenimentul zilei*, a înregistrat o convorbire în care Andronic este foarte mîndru de planul său, prin care viaţa de familie a maleficului Vîntu este scormonită public. Doi ziarişti, altfel destul de bine văzuţi pînă atunci, s-au ales cu eticheta de „vînători de zestre" de care nu vor scăpa prea curînd. Interesantă abordarea: arătăm publicului ce urît s-a comportat Vîntu cu soţia şi promitem că dacă obţinem banii îi donăm celor păgubiţi la FNI. De parcă publicul hotăra partajul. Ce caută publicul în toată această afacere? De ce ar fi interesat zilnic cititorul de *România liberă* de viaţa domnului Vîntu? Cu ce s-ar alege un feneist „simplu" dacă ar protesta în faţa Antenei 1? Nu se poate vorbi despre o presă pozitivă care atacă dur un personaj negativ în interesul publicului. În această afacere totul miroase urît, nu există buni şi răi. Iar publicul priveşte mirat o gîlceavă despre care se presupune că l-ar interesa.

Şi acest public continuă să îşi piardă încrederea în cei de sus. În ultimul sondaj al Societăţii Academice din România, 67% dintre români sînt nemulţumiţi de performanţele democraţiei, iar 86 dintr-o sută cred că aproape toţi funcţionarii publici sînt implicaţi în corupţie. Aceştia află că preşedintele a condus o fundaţie sponsorizată de Vîntu, că preşedintele Senatului a condus o bancă a lui Vîntu, că directorul SRI a condus o maşină dăruită de Vîntu. Acelaşi Vîntu, diabolizat de presă.

Premierul Năstase a intervenit cerînd dosarul lui Vîntu şi solicitînd poliţiei o anchetă. Poliţie care, altfel, stătea pe gînduri? Şi apoi, Justiţia este independentă. Şeful executivului s-a legat la cap fără să îl doară. Practic, a promis publicului însetat de sînge o soluţie. Dar Vîntu pare prea deştept pentru a fi prins. Va rămîne doar cu oprobriul public. Vor fi căutaţi cei care semnau, aflaţi în Suedia sau în Insulele Caraibe, unde fac plajă şi mănîncă portocale.

Cînd Sorin Ovidiu Vîntu nu dezvăluia nimic pe Antena 1, pe PRO TV era o ecranizare după *Crimă şi pedeapsă*. Subiectul va fi dezvăluit într-un articol viitor. ▲

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Discurs despre tobă şi alte „porcării"

Cîtă forfotă culturală ascunsă în aceste lungi zile de sărbătoare, cîtă istorie şi schimbare în ceea ce ne oferim pe masă, cîte norme şi improvizaţii în modul de preparare şi consum, cîtă apartenenţă şi excludere socială în alegerea comesenilor, ce performare complexă în practicarea senzorială şi emoţională a simbolurilor festive! M-am convins încă o dată zilele acestea că practica sărbătorilor este cel mai bun loc de observaţie a vieţii culturale a unei colectivităţi. Ba mai mult chiar, dacă te uiţi la sarma precum Bourdieu la opera de artă – adică ştiind că percepţia este o formă a descifrării culturale – poţi să pipăi Cultura şi să urli (cu gura plină) este!

Anul acesta am fost mai sensibil la toate acestea poate datorită faptului că, petrecînd cîteva zile şi nopţi cu studenţi ai masterului de antropologie, am avut parte, prin „percepţia" lor, de multiple şi surprinzătoare „ciocniri (intra) culturale" care constituie, de fapt, viaţa reală a oricărei culturi vii.

Totul a început de Ignat, cu un curs de degustare abisală al amicului R.A.R. (cunoscut neapropiaţilor drept „bucătăria lui Radu"), dedicat pomenirii porcului. Timp de cîteva ore am urmărit o părticică din traseul cultural de la cele şapte elemente reprezentînd organele vitale ale porcului, puse la foc pe o foaie de palmier de către vechii egipteni, ca sacrificiu adus zeilor, pînă la diferitele tobe de casă pe care le aveam ca material didactic în farfurii. Prima „ciocnire culturală" a intervenit în momentul în care studenţii au trebuit să pregătească, maieutic, pomana porcului, care se profila a fi o interesantă improvizaţie post-modernă şi pe care nevastă-mea a curmat-o scurt, preparînd-o „aşa cum se face".

Ce abis în spatele acestui „aşa cum se face"! Astfel, de pildă, în periplul studenţesc al sărbătorilor, o studentă şi-a tăiat o felie de tobă, a pus pe ea ketchup şi maioneză, a închis-o între două felii de pîine şi a început să o mănînce satisfăcută. Oroare! Pentru codurile mele culturale, aceasta era ceea ce Mary Douglas numeşte „poluare simbolică". „Aceasta nu are nimic de a face cu condiţiile materiale sau de igienă; putem spune mai degrabă că ceva este murdar sau poluant deoarece nu se potriveşte cu clasificările simbolice dominante. În contrast cu puritatea asociată cu elementele care întăresc structurile, ceva poluant este dezordonat sau nelalocul lui." Dar cine stabileşte ce este şi ce nu este „la locul lui", bunicii mei sau McDonald's? În final, autoritatea şi capitalul meu cultural au tranşat problema, studenta părăsind ruşinată sandviciul său „poluant" şi ilustrînd astfel capitolul de antropologie intitulat toba, cultura şi puterea. Ceea ce a rămas însă era faptul că, gustînd din aceeaşi tobă, fiecare mînca, în fond, ceva diferit, deoarece aparţinînd unor categorii diferite: pentru mine, tobă şi hamburger erau distincte, pentru acea studentă, de pildă, ele erau asimilate aceleiaşi categorii.

De aici se poate desprinde ideea mai generală că ceea ce numim cultură este o practică a diferenţelor învăţate. Învăţăm că toba este diferită de hamburger, că se face de Crăciun şi nu de Paşte, că se compune din organe ale porcului şi nu din altceva (ce „poluare" pentru francezi, care numesc toate aceste componente savuroase *abats*, adică ceea ce se aruncă!) şi aşa mai departe. Toate acestea constituie laolaltă sistemul de distincţii culturale al tobei, parte a unui sistem mai larg de „porcării". A avea cultură (mai exact, a face parte dintr-o cultură) înseamnă a practica acest sistem de distincţii. A fi lipsit de cultură (adică mai mult sau mai puţin periferic) înseamnă a trăi în indistincţii (relative). În sfîrşit, a fi om de cultură (sau vraci, intelectual, expert, spuneţi-i cum vreţi) înseamnă a degusta diferenţele sau, mai tare, a avea practica legitimă a diferenţelor – ceea ce pune marea problemă a normativităţii.

Ajuns aici, mă simt cuprins de un *pathos* kantian care mă face să exclam ceva despre cerul înstelat de deasupra mea şi „porcăriile" sărbătoreşti din mine... ▲

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziție

Alchimie post-modernă

Celebrată pentru a 12-a oară, cu o sfială fără precedent, revoluţia îşi etalează mai ostentativ limitele decît împlinirile. Ea nu a prilejuit numai schimbări dezirabile, şi nu a schimbat totul. Ea nu a schimbat de pildă denumirea gazelor naturale şi nici parcimonia cu care ele consimt să anime centrele de termoficare, căzute în letargie. Estimp agenda întîiului bărbat al ţării era dominată de pregătirea unui nou eveniment istoric: vizita la Vatican, ca însoţitor nepoftit al grandiosului brad adus în dar Sfîntului Părinte din pădurile zbuciumatului ţinut poreclit de la o vreme Har-Cov. Dacă ar fi avut agendă, ceilalţi bărbaţi ai ţării, aidoma femeilor şi copiilor, nu ar fi dedicat-o cu precădere bradului călător, ci gazului evanescent, la care visau cu înfrigurată nostalgie.

Acoperind înălţimile carpatine cu atîtea falnice păduri, natura nu s-a arătat la fel de darnică injectînd subsolul cu gaze naturale. Pe lîngă cusurul puţinătăţii, substanţa cu pricina îl mai avea şi pe acela al dublei utilităţi: industria o foloseşte pentru a-şi alimenta agregatele, populaţia pentru a-şi încălzi locuinţele. Strategii industrializării galopante din epoca de aur au descoperit fără zăbavă că ultimul mod de folosinţă îl stînjeneşte pe primul. Incongruenţa nu poate fi rezolvată, evident, decît cu ajutorul ideologiei: „omul nou“ putea fi convins să supravieţuiască degerînd, pe cînd echipamentele învechite nu puteau fi convinse să funcţioneze fără a fi alimentate.

Nepriceperea naturii de a se conforma cifrelor de plan a avut o consecinţă previzibilă: gazele naturale trebuiau importate, iar acest import, spre deosebire de cărbune ori minereu de fier, nu se putea face din Brazilia ori Australia, ci de la marele vecin din răsărit, gata să se lase plătit cu de-ale gurii. Neavînd cum să înfierbînte tigaia, gospodina băştinaşă nu avea astfel nici ce să pună în ea. Dirijat îndeosebi către industria energofagă, preţiosul produs nu ocolea însă cu totul gospodăriile cetăţenilor, unde manifesta însă un comportament de-a dreptul bizar: energia lui era prea derizorie pentru a întreţine chiar şi pîlpîirea unei sobe, dar nu pentru a menţine în acţiune contoarele.

Anii tranziţiei au modificat considerabil datele problemei. Marele vecin de la răsărit s-a dezintegrat în numeroase republici; locul industrializării frenetice l-a luat dezindustrializarea; strategii epocii de aur s-au metamorfozat în consultanţi etc. Şi totuşi, populaţia continuă să degere, iar gazele să lipsească, păstrînd un comportament enigmatic. Ele dispar, după oficialităţile dîmboviţene, din vina furnizorului care, la fel de oficial, îşi probează inocenţa. Lăsîndu-i pe locatarii congelatelor blocuri să dîrdîie în continuare, gazele naturale se mută, învăluite în misterul evanescenţei, din sfera ştiinţelor fizico-chimice în aceea a unei alchimii post-moderne. ▲

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Mircea VASILESCU

satul global

Nouă ani

Acum nouă ani, pe 14 ianuarie 1993, apărea primul număr al *Dilemei*. Directorul nostru fondator, dl Andrei Pleşu, scria atunci: „Trăim într-o lume neclară, «amfibie» (ca şi cea în care s-a format România modernă, în veacul al XIX-lea): oameni vechi se amestecă, fatalmente, cu oameni noi (de fapt, *fiecare* e un amestec, inanalizabil, de vechi şi nou). Sîntem, simultan, prematuri şi senili. Avem de experimentat o «tranziţie» pe care nimeni n-a mai experimentat-o înaintea noastră. Avem de reparat o maşinărie pe care nu noi am stricat-o. Avem de reînvăţat un joc – jocul politic – pe care nu l-am mai practicat de cincizeci de ani şi avem de corijat o defazare istorică (faţă de restul Europei) la care am fost condamnaţi prin calculul cinic al marilor puteri. Nu avem – pentru nici una dintre soluţiile pe care le încercăm – garanţia succesului. Sîntem, cu alte cuvinte, în plină *dilemă*, dar incapabili să ne-o asumăm. Căci în chip curios nimeni (nici Guvern, nici Opoziţie) nu adoptă în România de azi stilul pe care ar trebui să-l impună confruntarea cu o dilemă. Realităţile sînt nebuloase, dar noi ne comportăm tranşant. Plutim în perplexitate, dar arborăm programe cristaline. Nu înţelegem nimic, dar oferim explicaţii pentru orice. Refuzăm să luăm notă de dilema cotidiană, ca şi cum am şti exact *încotro* ne îndreptăm şi *prin ce mijloace*. Am reuşit o performanţă stranie: să fim în acelaşi timp depăşiţi de împrejurări şi siguri de noi înşine, rătăciţi, dar cu un aer de iluminaţi... [...] Socotim că, pe un asemenea fundal, o gazetă care *să reabiliteze deliberarea*, care să amîne opţiunea pentru a o pregăti şi întemeia, poate fi utilă. Ar fi o gazetă a dezbaterii nepărtinitoare, o gazetă care îşi permite să cadă pe gînduri într-un context în care toţi cad în afara lor, grăbiţi să taie adevărul (şi oamenii) în două, pentru a ajunge la verdict şi intoleranţă.“ Am încercat, în acest răstimp, să păstrăm „programul iniţial“, iar cititorii dilematici pot aprecia singuri în ce măsură am reuşit.

Faţă de 1993, societatea românească s-a schimbat mult, e indiscutabil. „Realităţile nebuloase“ n-au dispărut însă, nici „comportamentul tranşant“, fără dileme. Chiar felul în care este privită uneori revista noastră confirmă acest lucru. Unii (mai ales din mediile politice) reduc în continuare *Dilema* la vechea obsesie „de partea cui e“, „pe cine laudă şi pe cine înjură“ şi trag concluzii abrupte, deşi o minimă bunăcredinţă la numărătoarea steagurilor arată că nu ne-am cocoţat pe baricada nimănui. Alţii ne invidiază (sau chiar ne desconsideră, în numele „iniţiativei private“) pentru că avem subvenţie de la buget, deşi într-o ţară săracă şi cu o birocraţie statală enormă ca a noastră nu e o fericire să fii subvenţionat (stau mărturie nu doar lefurile noastre, dar şi vechiturile de computere pe care lucrăm – dă, Doamne, să nu se strice!). Nici „prezumţia de subordonare“ n-a dispărut: sînt încă destui care cred că, dacă apari „pe banii Guvernului“, trebuie neapărat să lauzi Guvernul, iar dacă acesta greşeşte, să te faci că plouă. Ideea de *spirit public* şi de *dezbatere deschisă* n-a intrat cum se cuvine în gîndirea şi în practica tuturor, libertatea de expresie şi critica bazată pe argumente (o formă a dialogului) sînt valori pe care unii, odată ajunşi la putere, le lasă să dospească în articole de Constituţie şi în tratate de drepturile omului, uitînd că, de fapt, ele fac parte din inventarul minimal de reflexe democratice al oricărei societăţi care şi-a dobîndit respectul de sine şi al oricărui cetăţean care nu vrea să fie doar o entitate statistică, o cifră dintr-o „populaţie“. Şi-apoi, care Putere? După două cicluri electorale care au însemnat alternarea la guvernare, a judeca în continuare pe bază de „noi şi-ai noştri“, a vedea totul în alb-negru, a număra articolele „anti-Iliescu“ şi „anti-Constantinescu“ dintr-o gazetă în care, slavă Domnului, au apărut de toate şi au semnat oameni pe care altminteri cu greu îi poţi aduna la aceeaşi masă, înseamnă nu doar incapacitate cronică de a accepta independenţa de gîndire, dar şi păstrarea unei logici blindate, de Război Rece. Din păcate, o asemenea logică încă persistă în România, după cum n-au dispărut nici „conspiraţioniştii“ care ne văd vînduţi americanilor, evreilor, masonilor etc. (curios: nimeni nu ne-a făcut de kaghebişti!). Mai nou, un istoric altminteri competent a fost brusc iluminat de revelaţia că *Dilema* ar fi un oficiu al „poliţiei de opinie“; iar cînd n-a mai avut ce spune, şi-a adus aminte că noi sîntem „defăimătorii lui Eminescu“ – un alt loc comun al îngustimii de lectură, despre care nici nu mai merită discutat, fie şi pentru simplul fapt că de la numărul cu pricina au trecut vreo 200 de săptămîni, iar Eminescu a rămas la locul lui de mare scriitor (pe care, altminteri, nu i l-a contestat nimeni).

Dar nu asemenea lecturi şi interpretări bazate pe „prezumţia de impuritate“ ne preocupă (vezi articolul pe această temă al d-lui Andrei Pleşu, în *Dilema*, nr. 120, 28 aprilie-4 mai 1995). *Dilema* apare pentru miile de cititori care au nevoie de ea, oameni cu dileme şi cu o gîndire deschisă, fie ei din România, Statele Unite, Europa sau Australia. Celor care ne citesc cu bună-credinţă şi ne trimit scrisori atît de interesante – delicatesele de pe masa lungă în jurul căreia stăm noi, redactorii – le sîntem datori cu un gînd bun şi cu un cuvînt de mulţumire pentru primii nouă ani de *dileme*. ▲

Alexandru CĂLINESCU

interstiții

Zapping

Ce poţi să faci cînd în România totul se opreşte mai bine de două săptămîni, cînd nici revistele nu mai apar, cînd nu mai ai de scris pentru *Dilema*, cînd ai rămas acasă şi nu prea ai chef să-ţi oboseşti stomacul şi să-ţi agresezi ficatul întîlnindu-te cu prietenii, cînd ai o mulţime de lucruri serioase de continuat sau de terminat (ai vrea să le închei, simbolic, înainte de 31 decembrie) şi nu reuşeşti, fiindcă eşti tentat să citeşti altceva sau să deschizi televizorul? Chiar asta faci, iei de pe măsuţa cu „achiziţii proaspete“ culegerea de scrisori ale lui Chardonne, treci la interviurile lui Nabokov, te laşi prins de ultima carte a lui Conquest, tradusă în franţuzeşte sub titlul *Ferocele secol XX* (ia te uită, s-ar „lipi“ chiar la tema acestui număr), eşti apoi tentat de televizor (te iluzionezi că-ţi „clăteşti creierii“ cînd probabil mai degrabă îi umpli de toxine), revezi *Al cincilea element* (totuşi, cîtă imaginaţie şi ce vervă parodică!), te încîntă *Omul care iubea femeile* (cu o Kim Basinger senzaţională, faţă de care isprăvile Monicăi Lewinsky sînt poveşti nesărate), devii sentimental la *Notting Hill*, vibrezi (din nou) de admiraţie în faţa talentului lui Jarmusch, căruia îi văzuseşi aproape toate filmele afară de acesta, *Ghost Dog*, după aceea *zappezi, zappezi*, celelalte filme (nenumărate!) sînt o apă şi-un pămînt, urmăreşti siderat „Imnul Liberării“, capodoperă de prost gust absolut, *zappezi*, te întorci la cărţi şi la reviste ş.a.m.d. Şi, după ce ai încheiat capitolul despre cultură şi educaţie din Conquest (necruţător cu „noile secte“ intelectuale), dai, ca un făcut, în numărul pe decembrie din *Esprit*, de un interviu cu un anume Jean-François Barbier-Bouvet despre „Internet, lectură şi cultură de flux“.

Ce spune Barbier-Bouvet? Mai întîi, lucruri cunoscute: că trăim într-o cultură a fragmentului, în detrimentul contextului, adică al cărţii, articolului, autorului etc.; că toate statisticile constată un fenomen paradoxal, creşterea numărului de cititori şi scăderea cantităţii de lectură (ceea ce înseamnă că, şi în mediul universitar, lectura e fragilizată); oamenii citesc, cînd citesc, cu un scop precis (pregătesc un examen, pleacă în călătorie, vor să-şi afle viitorul, să utilizeze un aparat, să se împace cu iubita etc.) şi tot mai puţin pentru plăcerea gratuită de a citi; că femeile, ce formau odinioară un public masiv şi constant, au abandonat lectura în favoarea televizorului sau a unor activităţi profesionale cît se poate de pragmatice; că lectura *în profunzime* (cînd circuli în interiorul cărţii, te întorci, reciteşti pagini, te ajuţi de note, de indice etc.) e înlocuită treptat de *lectura plană*, aceea impusă de pagina dublă de ziar, lectură care influenţează tot mai mult tehnicile editoriale; cît despre lectura pe ecranul computerului, ea este esenţialmente lineară, regăsind practica „ruloului“ din vechime.

Cartea este elementul fundamental din ceea ce se poate numi o *cultură de stoc:* cînd citim o carte rămînem liberi, înaintăm în lectură în ritmul pe care îl decidem noi înşine. Or, ceea ce predomină astăzi este *cultura de flux:* televiziunea şi radioul nu ne permit să luăm în stăpînire timpul: acesta ne este impus, dacă stingem televizorul sau schimbăm canalul nu oprim o emisiune, ea continuă independent de voinţa noastră. Internetul realizează, e drept, o combinaţie între cultura de stoc şi cultura de flux, numai că textul e stocat într-un spaţiu virtual, materializarea lui se poate realiza doar graţie unei imprimante, altfel este retrimis în masa infinită, în fluxul continuu al informaţiilor.

Consecinţele acestor fenomene asupra lecturii sînt considerabile. Studenţii nu mai „fişează“, nu mai rezumă, ci preferă să sublinieze cu „marker“-ul rîndurile, pasajele care li se par importante. Editorii scot cărţi cu „citate“ reprezentative (aşa cum la televiziune sau în industria discului e la mare trecere principiul lui *best of*). E o *cultură a nerăbdării*, în care primează *zappingul*. Oamenii de presă şi-au format convingerea că cititorii nu mai suportă articolele lungi, ziarele publică texte scurte ce îţi permit să sari rapid de la unul la altul. Numai că *zappingul* cu telecomanda e o formă de libertate, *tu* eşti cel care alegi cînd treci de la un canal la altul, în timp ce un ziar conceput după acest model zappează *el* în locul tău.

Concluzia consideraţiilor lui Barbier-Bouvet în ce priveşte viitorul cărţii e, totuşi, mai curînd optimistă. Reconfortat, am trecut la *Ziarul de duminică* (numărul din 21 decembrie), să văd ce mai citeşte lumea. Rubrica „Top“ (topul vînzărilor de carte realizat în cele 35 de magazine ale reţelei Diverta) indică, la secţiunea Beletristică, în poziţia opt: „B. Charles, *Florile răului*, Editura Litera“. Această informaţie ţine oare de cultura de stoc sau de cultura de flux? Negăsind un răspuns, am reînceput să maltratez telecomanda. ▲

Sever VOINESCU

statul de drept

Decalogul anului 2002

În anul 2002, ar trebui să ne concentrăm asupra cîtorva obiective care, odată atinse, vor produce un efect benefic larg. Am sentimentul că vremea marilor programe menite să schimbe destinul istoric al României a trecut, că vremea în care proiectele cu miză supremă mai erau posibile a apus. Am ratat, tipic românește, anii '90, adică epoca în care lumea s-a reașezat după colapsul monstrului comunist. În anii '90, momentul cel mai prielnic pentru relansarea pe o nouă orbită istorică, am deliberat îndelung și steril, ne-am consumat frustrările inutile și ne-am distrus cu tenacitate credibilitatea, în timp ce alții, la fel de loviți de istoria postbelică, au făcut ceea ce trebuia. România s-a schimbat enorm în anii '90, fără nici o îndoială. Dar lentoarea și contradictoriul au fost dominantele acțiunilor noastre din ultimul deceniu al secolului trecut. Acum, intrăm în alt timp. Acum, trebuie să gestionăm cît mai eficient ceea ce avem bun sau rău și să stabilim cît mai lucid ceea ce avem de făcut. Ar fi, cred, vremea unui Decalog; zece porunci care nu vor să schimbe lumea aceasta, ci doar să o facă acceptabilă. Iată care ar trebui să fie Decalogul anului 2002:

1. Menținerea creșterii economice într-un context mai puțin inflaționist. În acest fel, cetățeanul de rînd va simți o îmbunătățire a nivelului său de trai cu toate efectele psihologice, politice și, nu în ultimul rînd, economice benefice care decurg de aici.

2. Obținerea invitației de aderare la NATO, în toamna acestui an. Acest obiectiv este singura șansă pe care o avem în 2002 de a salva ceva din deceniul ratat care s-a încheiat acum un an.

3. Demararea acțiunii de curățire a mediului autohton de afaceri prin finalizarea a cel puțin trei cauze penale majore care să aibă ca obiect infracțiuni de corupție. Din punct de vedere politic, este esențial ca aceste cauze să fie *percepute* de o masă cît mai largă de oameni ca fiind, *cu adevărat,* cauze de corupție și nu acțiuni de *vendetta* politică ori, mai grav, manipulări ale aparatului judiciar făcute cu scopul de a se promova/proteja alte interese oculte.

4. Demararea acțiunii de curățire a mediului politic autohton prin practicarea criteriului *compromiterii.* În România, după 1990, nu există nici măcar un singur om politic compromis. E, într-un fel, ciudat că, într-o democrație precum e cea românească, cu tot ce înseamnă ea, nu se poate indica un singur om politic, unul singur, care să-și fi pierdut audiența și puterea ca urmare a compromiterii. Nu există nici măcar un singur om politic care, datorită unor erori grosolane sau eșecului etic, nu mai poate ieși în public de rușine. Nu există nici măcar un singur lider politic afirmat după 1990 care să ajungă să nu mai aibă nici un susținător din cauză că s-a compromis public. Deși candidați perfecți pentru postura de compromiși sînt cu zecile pe scena noastră politică, societatea civilă (căci aici se generează și se practică acest mecanism) nu a putut, încă, secreta substanțele necesare care să facă un compromis să amuțească pentru totdeauna, acoperit de rușine. Societatea românească este incapabilă de blam. Cînd se va întîmpla acest lucru, România va începe să se vindece.

5. Contrar părerii exprimate de mulți experți, cred că e important ca în cursa integrării europene, în acest an, să deschidem cît mai multe capitole/dosare de negociere – dacă s-ar putea, pe toate cele rămase încă neatinse. Într-un timp în care orice se poate întîmpla, e bine ca dialogul nostru cu UE să fie cît mai larg posibil, iar prezența noastră pe agendele birocraților din Bruxelles să fie cît mai abundentă. Pînă la statutul de membru, trebuie să epuizăm toate aspectele posibile ale statutului de partener, postura de candidat fiind, totuși, o fază superioară a parteneriatului.

6. Rezolvarea a cel puțin uneia dintre problemele pe care țările foste comuniste de succes le-au rezolvat de mult, iar noi le avem încă, de parcă Ceaușescu ar fi murit ieri. Privatizarea marilor mastodonți industriali sau restituirea proprietăților ori lămurirea complicităților cu fostele structuri ale Securității ar putea fi tema care, bifată fiind la finele acestui an, ar arăta clar ceva foarte important: că României nu are de ce să-i fie frică.

7. Începutul unei reforme constituționale care, în ritm cît mai bine dozat, să se încheie cu un nou desen al marilor noastre instituții (Guvern, Parlament, Președinție), cu un nou sistem electoral, cu definirea unui nou tip de suveranitate națională (mai ales în ceea ce privește legiferarea – aspect esențial al tipului de stat național chemat, acum, să se integreze în structuri suprastatale pan-europene).

8. Un gram în plus de caracter. Este, fără îndoială, marea noastră problemă. România a dus întotdeauna lipsă de caractere – spunea un venerabil politician român de la finele veacului al XIX-lea. Caracterul este o categorie de ordin individual, personal și, deja o știm, caracterul stricat nu se poate educa, ci doar deforma și mai mult; e drept, un cinic ar spune că direcția în care deformezi un caracter deja stricat poate fi, totuși, bună. Dar un caracter stricat rămîne, orice formă și-ar găsi într-un context dat, un caracter stricat. Caracterul, însă, se vede și în acțiunile instituțiilor publice. Ca și oamenii, instituțiile pot fi virtuoase sau vicioase. Să încercăm, ca un prim pas, să imprimăm instituțiilor noastre ceva mai mult caracter. În timp, spiritul instituțiilor va domina spiritul celor care le servesc.

9. Un milimetru mai multă decență. Ah, priviți televizoarele...

10. Finalul lui 2002 să ne găsească tot împreună. ▲

Lucian MÎNDRUȚĂ

talon de participare

Baba și navetistul

N-avem nici o babă și nici un navetist. Asta ca să știți de la început. Nu știu de unde mi-a venit titlul – poate că n-are nici o importanță. Cert este că trebuie să încep din centrul orașului, într-o berărie. E vorba de orașul Chișinău, un loc în care troleibuzele cară în fiecare dimineață, de pe cîmp, mirosul proaspăt al brazdei întoarse. Evident, e o licență poetică: în autobuz nu poate să miroasă a altceva decît a oameni, în cazul de față a oameni cu putere mică de cumpărare a săpunului. N-am fost niciodată în Chișinău, însă am ascultat de curînd o trupă pop de acolo – Zob și Zdub, dacă n-am greșit numele. Dar nici despre asta nu are rost să vorbim, cu toate că e atrăgător amestecul de versuri ruseți și melodie pop-balcanică (ei da, manelele au trecut granița în nord ca ambasadoare ale romanității noastre comune...!). Mai interesant e un alt gen de oameni, tot diasporeni, cu care am avut șansa (observați locurile comune la care face apel un creier ostenit de colesterol...!) să mă întîlnesc acum vreo cîteva zile. Ba chiar am avut vreme să mă împrietenesc cu cîțiva dintre românii care trăiesc în Occident și pe care, stupid, i-am ignorat crezînd că problema lor e rezolvată.

Ei, poate că este, dar nu așa cum credem noi. Emigranții voluntari (care, evident, se deosebesc de basarabeni prin faptul că s-au dus ei peste americani sau britanici, și nu invers) au probleme mai multe decît noi. Prima și cea mai importantă este lipsa completă a colindătorilor de Crăciun. O alta este penuria extremă de mirodenii românești, la care se adaugă atmosfera de prost-gust din singurul restaurant românesc din oraș (invadat în prezent de emigranții mai noi, mulți dintre ei fără maniere). Însă cel mai greu lucru este întîlnirea cu o veste bună de acasă.

Și nu trebuie să fie neapărat cifrele creșterii economice de anul acesta. E suficient să le spui emigranților că săptămîna trecută ai fost într-un restaurant din Sinaia, cu mult mai simpatic decît tot ce-ai găsit prin Paris, să spunem – și unde te-ai distrat cît se poate de bine. Ori să le explici celor care n-au mai fost de mult în țară că există o categorie socială în România care nu mai face socoteli atunci cînd își alege din raft produsele la supermarket.

De fapt, atunci cînd ești plecat de multă vreme (și nu prea te mai poți întoarce), veștile proaste de acasă sînt cel mai bun medicament împotriva nostalgiei. Ca și împotriva gîndului că poate ai făcut o greșeală plecînd. De aceea, cel mai bine e să le eviți – ori să le negi de-a dreptul. Din 20-30 de emigranți, abia unul te întreabă ce mai e nou pe acasă și chiar și acela te oprește după cîteva fraze pentru a-ți explica înțelesul a ceea ce tocmai i-ai spus.

De fapt, pentru cei mai mulți emigranți, cel mai enervant trebuie să fie faptul că nu se mai pot grozăvi cu averea, cu reușita lor. Astăzi, bogătașii din țară sînt cu mult mai avuți decît cei din afară (să mai vorbești de egalitatea șanselor în America...!). Iar vîrfurile societății românești (nu discutăm aici calitatea lor intrinsecă...) au parte de interviuri la televiziune și premii pe la Academie. Pentru emigranți, acest lucru e practic imposibil: șansa lor stă în faptul că un softist sau un inginer e mai bine plătit acolo decît aici. Ca să urci într-o cultură străină, ai nevoie măcar de un accent corect, iar cei mai mulți dintre emigranți vor muri mai buni vorbitori de română. Puțini ajung să se emoționeze citind John Dryden, un englez la fel de rece ca aceia de pe stradă.

De fapt, la prima generație de emigranți e greu să găsești recunoștință pentru gazde. Ori (dacă există) se întîmplă foarte rar ca ea să fie exprimată. E firesc: străinii aceștia ți-au luat copilul, l-au dus la școală și ți l-au trimis acasă vorbind la fel ca ei (ori poate chiar simțind...?).

Spre deosebire de basarabeni, care au rămas acasă și-a venit emigrația peste ei, românii plecați în Occident nu mai simt nevoia să-și asculte copiii din *Luceafărul.* În fond, măcar ei să aibă nostalgii mai ieftine decît prețul unui bilet de avion. ▲

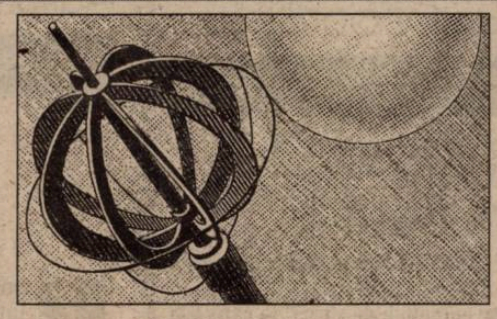

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Cazinou

Cînd noul președinte al Argentinei a decis devalorizarea monedei naționale într-o rată de 1,4 peso la un dolar, pe piața neagră dolarul se vindea cu 1,7 peso. Efectul celor patru ani de recesiune a fost o criză politică: săptămîna și președintele, mari manifestații de stradă și victime ale represiunii polițienești. Devalorizarea nu face decît să legifereze cifre rămase oricum în urma celor impuse de viață. A fost o hotărîre inevitabilă, în fața căreia predecesorii președintelui Duhalde au ezitat, deoarece binele e de perspectivă, iar răul e imediat: ea lovește economiile populației, activitatea întreprinderilor mici și mijlocii și provoacă retragerea investițiilor din străinătate.

Pentru a para aceste neajunsuri majore cu mare risc politic, ministrul economiei a preconizat o complicată rată de schimb diferențiată, aruncînd povara devalorizării în cîrca băncilor. Noul guvern al țării are complicata sarcină de a pune în acord țara reală cu țara oficială, dar specialiștii avertizează: „aplicarea unei rate preferențiale de schimb pentru unele importuri și pentru anumite tranzacții de capital lasă loc corupției și abuzurilor". Or, tocmai corupția și abuzurile au creat falimentul cu care se confruntă acum o fostă mare putere economică, una dintre cele mai bogate țări ale continentului.

În urmă cu zece ani, se fixa cursul un peso egal un dolar, jugulîndu-se astfel hiperinflația. Nu s-a profitat de acest răgaz pentru a face reforme economice care să dea un ritm al dezvoltării perceptibil de către populație: privatizările și sistemele de credit au fost folosite pentru crearea de capital transferabil în locuri sigure, fără să contribuie în vreun fel la viața economică a țării. Criticii din interior acuză mentalitatea de jucători de cazinou a oamenilor deveniți bogați în Argentina: prind un număr norocos (adesea norocul primește avansuri considerabile pentru ca ochiul sănătos să direcționeze cîștigul la oameni care știu să vadă), schimbă jetoanele într-o valută sigură, adăpostită în afara țării.

Acum, cazinoul s-a închis, ruleta nu se mai învîrtește, dar celor care au rămas înăuntru li se cere să renunțe la aproape tot ce au și mai ales la ceea ce nu au, pentru ca să joace în continuare pe boabe de fasole. Dacă nu vor, așa cum a reieșit din violentele manifestații de stradă de la sfîrșitul anului trecut, rămîn cu protestul, cu bîtele – uneori mortale – ale poliției și cu un nou președinte-director de cazinou, altul în fiecare săptămînă. Afilierea politică a liderului nu are prea mare importanță: excesele economiei liberale au fost tolerate de un președinte peronist (peronismul este modelul mondial al populismului), succesorul său din opoziție a continuat la fel, iar acum Eduardo Duhalde promite, așa cum a făcut-o dintotdeauna partidul peronist, că „va lichida modelul economic care a aruncat în prăpăstiile disperării majoritatea populației". În ultimele zile, liniștea orașelor din Argentina este sfîșiată de moderate violențe stradale. Nu este clar dacă anunță încheierea sau începutul ciclului. Disperarea este determinată de catastrofa prezentă și de absența speranței în viitor.

Dacă se declanșează alte răzmerițe și jafuri, puterea va avea toate argumentele pentru instalarea dictaturii. Ultima dictatură din Argentina a fost înlăturată, prin alegeri, în 1983; justiția argentiniană este datoare dreptății cu procesele crimelor din timpul dictaturii și cu procesele profitorilor democrației. Trăiește încă generația care știe că regimurile autoritare nu lichidează corupția, restrîng doar numărul beneficiarilor și interzic orice discuție despre ea.

Democrațiile sărace sînt însă permanent amenințate de demagogia celor care promit pedepse exemplare pentru hoții precedenți, pentru a face loc noilor hămesiți, nevoiți pînă acum să accepte postura de chibiți. Este evident că, pe termen scurt, situația economică a oamenilor nevoiași din Argentina (aproape 40% din totalul unei populații de 37 de milioane de locuitori) nu se va modifica sensibil. Epuizați de criză, victime ale șomajului, tot ei vor fi cei loviți de măsurile de austeritate necesare însănătoșirii economiei. Dacă noii conducători ar putea înlocui jocul la ruletă cu jocul adevărului impunînd respectarea regulilor, s-ar putea ca săracii să mai dea o șansă democrației. Jocul adevărului în politică ar fi un răspuns inedit la provocările inedite ale realității. ▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ●
www.corpse.org

Era foştilor în evul proştilor

Epidemie de „foşti" la canalele de ştiri. Foşti generali, foşti senatori, foşti tipi de prin varii birouri acronimeexistente sau nonexistente, chiar şi foşti crainici şi foste regine ale frumuseţii, cu toţii sînt chemaţi să se pronunţe asupra cestiunilor zilei. Poţi să ştii dacă fostul din biroul acronim nonexistent există? Poţi, dar dacă ştie că ştii, trebuie să te omoare. Dar nu la TV. Cînd priveşti un fost general arătînd ceva pe o hartă topografică, înţelegi de ce televiziunea e numită Marea Vrăjeală. Şi cînd vezi ex-politicieni dîndu-şi cu părerea cu mult aplomb, înţelegi cum se face de-au fost aleşi în posturile lor. Sînt absolut siguri de toate, chiar dacă habar n-au despre ce-i vorba. Nici unul dintre „foşti" nu se consideră „fost". Toţi vorbesc de parcă nu s-ar fi pensionat, nu ar fi fost daţi afară, n-ar fi pierdut alegerile, n-ar fi primit vot de blam. Chiar şi Ollie North, care a fost înlăturat din varii poziţii prin toate aceste moduri, vorbeşte de parcă nicicînd nu a existat Nicaragua, cocaina, banii pentru mercenarii Contra sau audierile în Congres. La televizor, omul se poate preface că nimic nu s-a întîmplat. Nici pielea nu trebuie să şi-o lepede. Fracturile cad la montaj.

Apetitul televiziunii pentru „ex-" se hrăneşte cu amnezia publicului, nu cu iertarea lui. Majoritatea oamenilor nici nu-şi mai aminteşte ce au făcut aceşti foşti – iar unii dintre ei sînt atît de obscuri încît nici nu merită deranjul să-ţi aminteşti. Televiziunea mişmăşeşte istoria: e ca jocul acela cu chipurile caraghioase, în care poţi să le amesteci, să le schimbi sau să le potriveşti vocile. Aceşti ex-perţi vorbesc toţi ca unul pentru că, oricare ar fi aria lor de expertiză, mixerul televiziunii a măcinat totul şi a produs o pastă omogenă. Desigur, în România, unde reciclarea „foştilor" se cheamă „tranziţie", procedeul nu şochează.

Priza la telespectatori a acestor moace experte a scăzut catastrofal şi din altă cauză: toţi aceşti „foşti" sînt bătrîni. Văzînd atîtea chipuri de boşorogi pe ecran este ca şi cum ai asista la o înviere în masă, o întoarcere a zombi-lor. Un film de groază care-i face pe toţi cei sub 50 de ani să se agaţe în disperare de cei de alături. Şi dacă aceşti „foşti" chiar revin, în viaţa adevărată, nu numai la TV? Se sparie gîndul. Strigăt mut.

Televiziunea nu dă nici un semn că ar lăsa-o mai moale cu scularea din morminte. Dimpotrivă, adevăraţii foşti sînt recrutaţi acum din adîncurile Infernului. Un program nou pe Pox, denumit „Morţii vorbesc", care va începe săptămîna viitoare, îi prezintă pe Nixon şi Joseph McCarthy vorbind despre Securitatea Patriei şi pe Lyndon Johnson vorbind despre strategii de război. (Ştiu că nici morţii pe tribună nu-s o noutate pentru cetăţenii fostului lagăr socialist; morţii vorbeau cu regularitate la radio şi la defilare. Dar la noi, pînă şi frigiderul trebuie să fie înlocuit la fiecare două săptămîni.) Nesfîrşite sînt adîncurile în care plonjează televiziunea americană în căutare de „foşti". Eu îl aştept pe Platon, să-mi spună ceva despre peşterile din Tora-Bora.

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Ce mi-a spus Moş Crăciun

Pentru că anul trecut am fost relativ cuminte, în seara zilei de 24 a lunii trecute Moş Crăciun m-a luat pe genunchi şi mi-a spus o poveste.

Iat-o: *Această poveste este una nouă, nu are mai mult de 10-12 ani. Şi se făcea că, în aceşti ani, fiecare om avea o dorinţă. Unii visau să dea la peşte, vara printre trestii şi iarna la copcă. Alţii visau colecţii de capace de bere, de cactuşi sau de lucrări ale unui Brâncuşi cam dubios. Unii, lupi bătrîni cu trei cojoace sau rechini mai tinerei, în sacou, făceau afaceri cu copii abandonaţi, întocmind hărţi tridimensionale ale canalelor Bucureştiului (fiind, te rog să reţii, la concurenţă cu cei ce furau capacele de la acele canale, pentru a căuta sub ele ceea ce colecţionarii nu puteau găsi sub capacele de bere). Alţii făceau fundaţii pentru protecţia animalelor străzii, pregătindu-şi funiile pentru a se agăţa (în patru labe) de Primărie. Unii şi-au părăsit amantele, alţii soţiile; unii şi-au uitat părinţii, alţii copiii – dar cu toţii visau la apariţia emisiunii „Iartă-mă", în care, pe melodie – tam-tam, tam-tam, ta-na-nam-tam – se va deschide o uşă şi vor păşi prin ea spăşiţi şi lăcrimaţi. Unii au trecut de la fumatul ţigării la fumatul pipei, alţii (sau altele) – care nu fumau deloc – au trecut direct la trabuce. Unii au scris cărţi, alţii – mai puţini – au cumpărat cărţi, iar alţii chiar le-au ars – „metaforic" – în piaţă. Să-ţi dau cîteva exemple, foarte diferite, dar concrete: în timp ce pictorul Eugen Palade, autorul unora dintre cele mai spectaculoase tablouri cu Ceauşescu (de genul celor pentru care un artist primea, în anii '80, între 40 şi 60 de mii de lei) locuia – aşa cum l-am găsit eu – într-un apartament de trei camere din Drumul Taberei; în timp ce Gabi Szabo participa la concursuri atletice visînd că participă, fără Szekely, la concursuri de Miss; în timp ce Mihaela Tatu visa că va stăpîni, ca amazoana, o ţară de bărbaţi goi pînă la brîu şi cu papion la gît; în timp ce Miron Cozma scria versuri pentru a stinge scînteia iubirii Marinelei N.; în timp ce Nicolae Breban scria articole pentru a reaprinde Flacăra lui Adrian P.; în timp ce Mihaela Rădulescu urma să lase la spate pe Ştefan B. Jr., Tele 7, Antena 1 şi PRO TV-ul, visînd la rîndu-i să-i cumpere Andreei Marin un bilet pe Titanic, la clasa a III-a; în timp ce Radu Vasile visa să conducă o ţară (şi culmea e că nu a făcut-o, deşi era prim-ministru); în timp ce Ilie Şerbănescu visa să conducă un minister pe care tot el să-l spulbere seara, la televizor (şi culmea este că a făcut-o); în timp ce Traian Băsescu visa să conducă un partid, fără fostul lui preşedinte (şi i s-a împlinit); în timp ce Adrian Năstase visa să conducă o ţară fără fostul ei preşedinte (şi i se va împlini?); în timp ce Mitzura Arghezi visa*

că e trează; în timp ce vreo cinci preşedinţi argentinieni visau să conducă o ţară (nu, nu România); în timp ce doi lideri liberali au scris o carte pe care au semnat-o nişte studenţi (sau invers, mă rog, nişte studenţi au scris o carte pe care au semnat-o doi lideri...); în timp ce revista «Literatorul» ba apărea, ba dispărea (ca şi Marian Munteanu în politică), egală cu sine şi într-un caz şi în altul... Ei bine, în tot acest timp, în România s-au făcut nişte fraude COLO-SA-LE, pe lîngă care afacerea Strousberg (din 1868-1872) sau afacerea Skoda (din 1933) sînt joacă de copii.

Dar de unde ştii tu, moşule, istoria noastră? – l-am întrebat eu atunci. *Eh, dragule, nevoia te-nvaţă multe; iar dacă ţi-aş spune tot ce ştiu despre aceste fraude colosale mai c-ai vrea să fii din nou la vîrsta la care să mai crezi în Moş Crăciun.*

După care a plecat, trecînd probabil şi pe la dvs. Dacă v-a spus aceeaşi poveste, regret repetiţia. Din întîmplare, aveam ascuns în buzunarul de la piept al cămăşii un reportofon (aţi văzut că se poartă, doar nu poţi şti azi pe cine vei şantaja mîine), aşa că am transcris de pe casetă povestea moşului, cum a fost ea.

▲

A apărut

LETTRE INTERNATIONALE,

ediţia română, iarna 2001-2002, numărul 40

Din sumar:

Noua dezordine a lumii

Emil Cioran, *Genealogia fanatismului* ● Philippe Videlier, *Secta asasinilor* ● Paul Virilio (în discuţie cu Fr. Berberich), *De la teroare la apocalipsă* ● Susan Sontag, *«Excepţia» americană?* ● Abdelwahab Meddeb (în discuţie cu Fr. Berberich), *Maladia Islamului* ● Mircea Vasilescu, *Discursul antioccidental* ● Arundhati Roy, *Ben Laden, secretul de familie al Americii* ● David Grossman, *Viaţa de zi cu zi sub ameninţare teroristă* ● Andrei Pippidi, *Aşteptînd să cadă Kandaharul*

Itinerar polonez

Pawel Spiewak, *Politică şi democraţie în Polonia de azi* ● Wislawa Szymborska, *Viaţă la minut* ● Pawel Huelle, *Ploaie de argint* ● Andrzej Stasiuk, *Europa mea* ● Hanna Krall, *Dialog despre anormalitatea lumii* ● Pavel Câmpeanu, *Restauraţia de catifea* ● Ewa Lipska, *Început de săptămînă*

Cultura – cardiograme

Hannah Arendt – Martin Heidegger, *Scrisori* ● Antonio Tabucchi, *Un univers într-o singură silabă* ● B. Elvin, *Irealitatea* ● Alexandru Al. Şahighian, *Un german «infidel»* ● Herta Müller, *Zece degete nu se transformă într-o utopie* ● C. Rogozanu, *Revizuirea, falsa problemă a literaturii române* ● Doris Lessing, *Autobiografie*

Biblioteca „Lettre Internationale"

Boris Pasternak, *Carte de liberă trecere* ● Martin Walser, *Cloçot* ● Cristian Teodorescu, *Regele* ● Mario Vargas Llosa, *Sărbătoarea Ţapului* ● Salman Rushdie, *Pămîntul de sub tălpile ei*

Comentarii şi scrisori

Hans Christoph Buch, *Reflecţii inoportune despre despotismul asiatic* ● Vera Călin, *În timp şi în spaţiu* ● Jorge Edwards, *Înainte să se facă noapte* ● Adrian Mihalache, *Avangarda. Spectacol de adio* ● Navid Kermani, *Islam made in Germany* ● Andrei Gorzo, *Arhiva de coşmaruri* ● Anton Sterbling, *Rolul şi transformarea elitelor în Europa de Sud-Est* ● Adrian Mathews, *Grădina de unghii* ● Ahmed Rashid, *Talibanii – cu un an înainte de 11 septembrie*

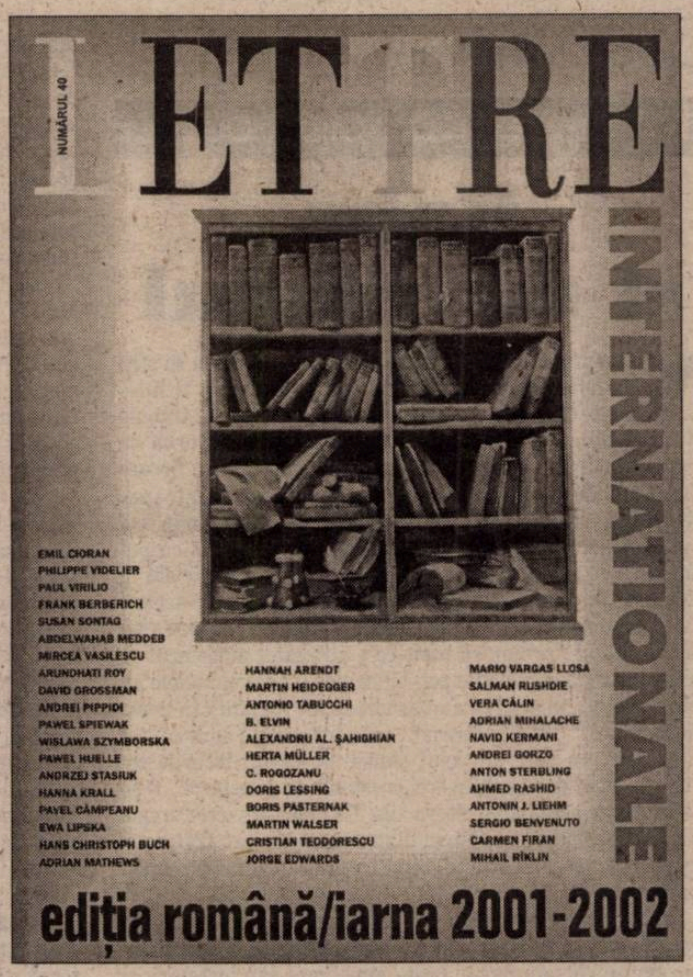

Corespondenţe

Antonin J. Liehm, *Despre literatură* ● Sergio Benvenuto, *Democraţia italiană* ● Carmen Firan, *Să învăţăm istorie* ● Mihail Rîklin, *Nelegiuiri fraterne*

Texte şi opinii de: Lena CONSTANTE (artist plastic) ● Claude KARNOOUH (profesor de filozofie) ● Dan MATEI (informatician, documentarist) ● Viorel MOŢOC (jurnalist) ● Bogdan MURGESCU (istoric) ● Zoe PETRE (istoric) ● Andrei PLEŞU ● Cristian PREDA (conferenţiar univ., FSPA) ● Petre ROMAN (senator) ● Tudor Călin ZAROJANU (jurnalist)

Argument
(despre un anume ics-ics)

Din surse care nu prea ţin să-şi păstreze anonimatul, am aflat că s-a terminat. De un an şi ceva, nu am avut timp să verificăm faptul din surse independente. Nimeni nu ştie cînd a început, iar alţii se întreabă dacă chiar s-a dus, sau dacă s-a terminat la aceeaşi dată peste tot, din Afganistan pînă în Elveţia. Curgerea lui se suprapune peste o (bună, în unele cazuri) parte din viaţa noastră. A moşit monştri şi genii, a tutelat ideologii şi vreo duzină de -isme, fără să fie nici mai bun şi nici mai rău decît cele care l-au precedat. A produs filme şi tone de fotografii (chiar şi de pe Marte), a dus oameni în Lună şi în Gulag, i-a pus aproape alături pe Pol Pot şi pe Maica Tereza. La începutul său (1905), Einstein anunţa teoria relativităţii; la finele său, oiţa clonată Dolly anunţa semnele unei artrite. A fost, cu siguranţă, mai dilematic decît altele şi mai plin de contradicţiile despre care paginile următoare vorbesc. A fost spectaculos (în măsura în care chiar a reinventat spectacolul), a propulsat informaţia pe un loc pe care aceasta nu l-a ocupat niciodată în viaţa oamenilor. Nu a dat numai circ, ci şi o pîine mai albă, în multe zone ale globului. A dat Coca-Cola şi hamburgeri la toată lumea, deşi multora nu le surîde ideea. În 1903, Lenin scria «Ce-i de făcut?», o mică broşură ce a revoluţionat o teorie revoluţionară altfel mai curînd placidă. Aceeaşi întrebare ne-am pus-o pe 11 septembrie anul trecut, fără Lenin, pe de-asupra partidelor, dar în interiorul dogmelor. Pentru că, deloc jenate de atîtea dileme, dogmele nu au plecat, toate, odată cu el.

Este vorba, evident, despre secolul XX. ***(Adrian Cioroianu)***

Bogdan MURGESCU

Un secol în dimensiunea sa economică

Există de multă vreme un consens printre istorici că anul 1900 (sau 1901) nu înseamnă mare lucru în istoria universală, şi că adevărata ruptură între secolele al XIX-lea şi al XX-lea s-a produs abia în 1914, odată cu primul război mondial. În ceea ce priveşte data finală, nu avem încă distanţa cronologică pentru a judeca dacă anul 2000 va rămîne prin ceva deosebit în „istoria mare a lumii"; probabil că nu. Există deci tentaţia de a considera că momentul de ruptură a fost prăbuşirea sistemului comunist în 1989 (de fapt în anii 1989-1991), dar dacă ne ridicăm la scara lumii vom constata că o asemenea opţiune păcătuieşte printr-un europocentrism latent şi poate nu integral justificat. Să ne amintim deci că periodizările sunt convenţii şi, fără a mai despica firul în patru, să luăm secolul al XX-lea în limitele sale convenţionale: 1901-2000.

Ceea ce ne izbeşte dintru început este neomogenitatea economică a acestui secol. Secolul XX se compune din punct de vedere economic dintr-un şir de *ups and downs*, de „suişuri şi coborîşuri". Creştere puternică în primii ani ai secolului, cam pînă la 1913 – de aici şi amintirea nostalgică a prosperităţii din „La Belle Époque" – apoi cataclismul primului război mondial, refacerea după război cam pînă prin 1924, un scurt avînt înşelător de supraîncălzire a economiei în anii 1924-1929, urmat apoi de „pedeapsa" marii crize din 1929-1933, o relansare foarte diferenţiată şi nesigură în anii 1933-1939, apoi al doilea război mondial cu distrugerile sale colosale, dar şi cu profitorii săi extra-europeni, apoi „les Trente Glorieuses" sau perioada de refacere şi creştere accelerată de la sfîrşitul războiului pînă la primul şoc petrolier din 1973, după care intrarea în recesiune şi trecerea la o creştere mai lentă alternată cu crize scurte şi parţiale, cum au fost cele din 1979-1981, 1990-1992, 1997-1998 etc.

Dincolo însă de succesiunea sub-intervalelor şi de destinele diferite ale diverselor părţi ale lumii, imaginea creşterii accelerate se impune. După estimările lui Angus Maddison, autoritatea de referinţă în evaluarea creşterii economice a lumii în secolele al XIX-lea şi al XX-lea, produsul brut al lumii a crescut în secolul al XX-lea de circa 16 ori; cum populaţia lumii a crescut doar de mai puţin de 4 ori în această sută de ani, produsul brut pe cap de locuitor a crescut, în termeni reali (deci eliminînd influenţa inflaţiei şi a variaţiilor monetare), de peste 4 ori. Pentru comparaţie, în secolul al XIX-lea produsul global total s-a triplat, iar produsul mediu pe cap de locuitor a crescut numai de două ori în termeni reali; prin urmare, în raport cu secolul care l-a precedat, secolul al XX-lea a marcat la nivel mondial o dublare a ritmului de creştere economică.

În spatele acestor cifre stau disparităţi în creştere între diferitele părţi ale lumii. Dintre continente, Africa a avut performanţa pe cap de locuitor cea mai slabă, printre altele şi datorită creşterii prea accentuate a populaţiei, astfel încît raportul dintre produsul mediu pe cap de locuitor al Africii şi cel al Europei Occidentale a crescut de la 1:6 la 1:14. Dacă vom face măsurătorile la nivel de ţări şi nu de continente, atunci decalajele sînt şi mai mari. Astfel, în 1998 Sierra Leone avea un produs mediu pe locuitor de doar 445 dolari (la paritatea puterii de cumpărare), faţă de 29.240 dolari Statele Unite ale Americii, şi faţă de o medie mondială de 6.300 dolari (tot la paritatea puterii de cumpărare).

Performanţa economică a Europei a fost destul de ambiguă în acest interval. Evident, la începutul secolului al XX-lea Europa domina lumea, atît politic cît şi economic. Au urmat apoi cele două războaie mondiale, care au echivalat cu un fel de sinucidere colectivă a ţărilor bogate ale Europei. Dacă indicatorii pe cap de locuitor şi de productivitate a muncii plasau încă de la 1900 Statele Unite ale Americii în faţa Europei apusene, la sfîrşitul celui de-al doilea război mondial superioritatea americană devenise zdrobitoare la practic toate capitolele. Ulterior, Europa s-a redresat remarcabil, în mare parte cu ajutor american, dar ponderea sa la scara lumii n-a mai fost şi nu mai poate fi cea de la 1900. Mai mult, deşi la scara secolului performanţa pe cap de locuitor a Europei apusene a fost practic egală cu cea a Statelor Unite, declinul demografic al Europei (ponderea populaţiei Europei în cea a lumii a scăzut de la 25% în 1900 la puţin peste 12% în 2000) şi dinamismul economic al altor părţi ale lumii, îndeosebi al ţărilor din regiunea Pacificului şi mai recent al Chinei, fac ca Europa să rişte marginalizarea în lumea secolului al XXI-lea. Experienţa secolului XX, îndeosebi cea a crizelor din anii '90 (stagnarea Japoniei, care păruse să se dezvolte în ritm exponenţial în anii '70-'80, criza care a lovit Asia de sud-est în 1997-1998), ne arată însă că această competiţie economică la scară mondială este departe de a fi jucată, şi că declinul economic al Europei, deşi agravat de rigidităţi proprii greu de eliminat pe termen scurt, nu este inexorabil sau de neevitat.

Dincolo însă de aceste ierarhii şi concurenţe, mai spectaculoasă şi într-un fel mai importantă este mutaţia dintre diferitele sectoare ale economiei. Secolul al XIX-lea adusese în istoria lumii procesul de industrializare. Acest proces a continuat şi în secolul al XX-lea. Totuşi, dincolo de dezvoltarea deseori remarcabilă a industriei, elementul nou adus de secolul al XX-lea a fost trecerea în prim-plan a sectorului serviciilor. Avîntul serviciilor a eclipsat într-o asemenea măsură sectorul industrial, încît în ţările dezvoltate din punct de vedere economic ponderea serviciilor a depăşit 60% din produsul social, iar industria nu mai asigură decît circa o treime din acest produs social. Un raport similar se poate observa la nivelul ocupării forţei de muncă. Astfel, în cele 7 mari puteri economice ale lumii (G7, adică Statele Unite, Japonia, Germania, Franţa, Marea Britanie, Italia, Canada) între 60% şi 75% din forţa de muncă lucrează în servicii, şi doar între 20% şi 35 % în industrie (sub 10% în agricultură).

Odată asigurată securitatea alimentară a unei mari părţi a populaţiei lumii, a devenit posibilă satisfacerea altor nevoi. Industria a oferit aici o gamă variată de produse, care au devenit o parte constitutivă a civilizaţiei secolului al XX-lea. Automobilele, iluminatul electric în case, apa curentă, o gamă variată de aparate electrocasnice (aragaze, frigidere, aspiratoare, maşini de spălat etc.) şi de mijloace audio-vizuale (telefoane, radiouri, televizoare, magnetofoane, casetofoane, videorecordere etc.) au îmbogăţit viaţa fiecăruia dintre noi, iar revoluţia informaţională animată de răspîndirea calculatoarelor personale şi a altor mijloace electronice este abia în curs de desfăşurare. Timpul alocat muncii s-a redus. La începutul secolului repausul duminical şi ziua de muncă de 8 ore erau cuceriri recente, invidiate în multe ţări; azi, în ţările dezvoltate week-end-ul cuprinde două zile libere, săptămîna standard de lucru mai are numai 35-40 de ore, iar concediile plătite şi vacanţele au devenit o parte constitutivă a stilului nostru de viaţă. Timpul liber şi mijloacele băneşti sporite aflate la dispoziţia oamenilor au condus la expansiunea serviciilor legate de petrecerea acestui timp, astfel încît unii dintre economişti au început să vorbească despre afirmarea unui al patrulea sector al economiei, distinct de cel al serviciilor clasice şi dedicat prin excelenţă divertismentului, turismului, consumului cultural şi *loisir*-ului.

Progresul nivelului de trai a fost posibil în mare măsură datorită dezvoltării sistemelor de protecţie socială. Izvorîte iniţial din acţiunile de promovare a intereselor muncitorilor industriali, asigurările sociale (medicale, de şomaj, de pensie etc.) s-au dezvoltat într-un sistem atotcuprinzător în cadrul aşa-numitelor *state ale bunăstării (welfare-state)* după marea criză din 1929-1933 şi mai ales după al doilea război mondial. De prin 1980, aceste sisteme au început să fie percepute ca tot mai greoaie şi mai greu de finanţat, printre altele şi datorită creşterii duratei medii de viaţă şi deci a ponderii persoanelor în vîrstă. De aceea, în statele dezvoltate se poate observa tendinţa reformării sistemelor de asistenţă socială, prin restrîngerea unora dintre beneficiile oferite, prin amînarea vîrstei de pensionare, şi mai ales prin măsuri de flexibilizare a relaţiilor de muncă; pandantul acestor măsuri este expansiunea sistemelor particulare de pensii suplimentare pentru persoanele care cîştigă mai mult, precum şi completarea veniturilor obţinute din salarii/pensii prin cele asigurate din dobînzi la depozitele bancare sau din dividende la titlurile de valoare negociate la bursă.

Un model similar se poate constata în ceea ce priveşte implicarea statului în economie. Experienţa primului război mondial şi cea a crizei economice din 1929-1933 au generat o anumită neîncredere în capacitatea pieţei de a dirigui într-un sens benefic dezvoltarea economiei şi au stimulat tendinţele dirijiste. Cazul extrem l-a reprezentat trecerea celei mai mari părţi a economiei în proprietatea statului în Rusia sovietică după 1917, şi apoi în celelalte ţări unde s-a instaurat sistemul socialist. Dar, chiar şi în ţările capitaliste statul şi-a însuşit o parte crescîndă din produsul social prin sistemul de impozite, iar după al doilea război mondial în ţări precum Franţa sau Marea Britanie un val de naţionalizări a adus în proprietate de stat sectoare întregi ale economiei. Relativ eficace în primele decenii postbelice, acest sistem, caracterizat printr-un puternic sector de stat în economie şi printr-un rol activ al statului în diriguirea dezvoltării economice şi în redistribuirea produsului social, s-a dovedit mai puţin adaptat evoluţiilor recente ale economiei mondiale. Iarăşi în caz extrem, socialismul real s-a prăbuşit în Europa răsăriteană, sau a intrat într-un proces de reformare prin altoire cu elemente capitaliste în China. Dar, chiar şi în ţările capitaliste, statele au început să privatizeze întreprinderi de stat şi să reducă nivelul de reglementare al multor activităţi economice. Tendinţa ultimelor două decenii ale secolului al XX-lea a fost deci de restrîngere a gradului de implicare a statului în economie. Dincolo însă de unele accente ideologice, nu este vorba de o întoarcere la practica „statului minimal", aşa cum a fost ea teoretizată de liberalismul secolului al XIX-lea. Dimpotrivă, statele dezvoltate de la începutul secolului al XXI-lea sînt mai suple, dar şi mai conştiente de mijloacele reale care le stau la dispoziţie, şi nu ezită să intervină fie prin reglementări generale fie prin măsuri punctuale pentru a asigura evoluţia economiei în sensul dorit de ele. Adevărata limitare a rolului statelor provine mai degrabă din accentuarea interdependenţelor economice la nivel mondial, şi din procesul de globalizare a multor activităţi economice, care scapă astfel posibilităţilor de control ale statelor naţionale. Şi aici însă, factorii politici tind să umple golul, îndeosebi prin afirmarea unor organisme economice internaţionale, cum ar fi Banca Mondială, Fondul Monetar Internaţional sau reuniunile G7. Că nu poate fi vorba de o suplinire deplină a declinului rolului economic al statelor naţionale este evident; care va fi însă raportul viitor între forţele economice şi factorii politici este una dintre marile necunoscute ale secolului al XXI-lea.

▲

Claude KARNOOUH

Sfîrşitul neoliticului

Mamei mele, la 88 de ani. Născută în 1914, într-o ţară arhaică şi feudală, ea a parcurs, într-o viaţă, drumul care duce de la plugul cu brăzdar de lemn la biotehnologie.

Astăzi, de bine ce am intrat în secolul XXI, a devenit un loc comun afirmaţia că secolul XX a fost cel al unor orori fără de seamăn. Pe măsura banalei recesiuni a marilor masacre, chiar a genocidurilor, din secolele anterioare, nu e greu de constatat că istoria omenirii este jalonată de nesfîrşite masacre. Cînd ororile se liniştesc într-un colţ al lumii, izbucnesc altele, în altă parte, şi tot aşa, pare că procesul nu va înceta niciodată. După ce s-au produs, cele din secolul XX i-au şocat pe contemporani nu doar prin procedeele industriale de eliminare a fiinţelor umane (dovadă că industrializarea a devenit modul normal de producţie şi al morţii, nu doar al vieţii), ci şi prin faptul că aceste masacre gigantice s-au produs după secolul de filozofie practică a Luminilor, cînd prin toate mijloacele pedagogice s-a (dincolo de pronumele impersonal este puterea) inoculat tuturor celor alfabetizaţi cultul armoniei între progresul cunoaşterii şi cel al eticii. Primul război mondial ne-a dovedit că era o iluzie, al doilea a demonstrat-o, ultima jumătate a secolului a confirmat. Doar şarlatanii mai pot prezenta Luminile sau neo-luminile ca o colecţie de reţete apte să răspundă provocărilor contradictorii ale epocii noastre. S-a mai răspîndit şi clişeul conform căruia secolul XX a fost cel al acceleraţiei fără precedent a ştiinţei şi, în consecinţă, a tuturor tehnicilor, antrenînd, la scara planetei, mutaţii ale modului de viaţă şi ale modului de socializare, toate extrem de violente şi rapide: în primul rînd locul de muncă, schimbul financiar şi industrial (clivajul Nord-Sud îl include şi îl depăşeşte pe cel Est-Vest), apoi locuinţa (extensia generalizată şi absolută a urbanizării gigantice şi masive), controlul social (birocraţiile diverse, cu reţelele lor electronice şi informatice); modalităţile sincretice de a se îmbrăca, de a mînca, muzicile, operele grafice şi picturale; în fine dezvoltarea fără precedent a turismului planetar, care acum îi face pe cei avuţi să confunde lumea cu un imens parc de distracţii, un Disneyland planetar, perturbat doar de teama de atentate.

Şi tot în secolul XX s-a impus în lume simultaneitatea conştiinţei istorice, distrugerea masivă a operelor şi a tradiţiilor şi febrilitatea conservării şi restaurării muzeografice. Toate astea mi se par perfect corecte, iar plîngerile unora, căinţa altora, diversitatea şi caracterul contradictoriu al rememorărilor nu sînt decît simulacre, uneori abile, alteori neîndemînatice ale modului cum este recepţionată această simultaneitate, denumită de unii filozofi contemporani transistoricitate; pînă la urmă e vorba de nihilismul european (exprimat de Nietzsche) răspîndit la scara planetei. Iată de ce, în pofida caracterului eterogen, toate caracteristicile enunţate mai înainte sînt juste. Le-a reunit *hybris*-ul desfăşurării lor. A fost secolul încrucişărilor diferitelor specii, iată de ce unii oameni, confruntaţi cu propriile lor fapte, au rămas stupefiaţi, sideraţi (în sens etimologic). De la primul război mondial şi hecatombele sale industriale, de la industrializările devastatoare ale modurilor de viaţă, pînă la gulagul sovietic şi lagărele morţii naziste; de la distrugerea vechilor oraşe istorice, pînă la războaiele care au răspîndit napalmul asupra unor regiuni întregi; de la cucerirea spaţiului pînă la ordinatoarele inteligente şi la mutaţiile genetice, ameninţînd transformarea omului însuşi, totul nu este decît o exagerare adăugată altei exagerări, dar şi sfîrşitul unei lungi epoci istorice, timp cînd omul lumii vechi a inventat agricultura şi oraşul, scrierea şi contabilitatea, deci politica, economia şi memoria istorică. Aceasta este lumea care se încheie la sfîrşitul secolului XX, tot în violenţă, pentru a lichida ultimele avataruri ale neoliticului, cum ar fi, de exemplu, statul naţiune al popoarelor sau al etniilor şi deci să termine cu politica practicată de oamenii obişnuiţi să formeze o colectivitate şi să decidă într-o manieră autonomă destinul lor, fie el şi ucigător. Or, oamenii obişnuiţi, printre care mă număr, au prostul obicei să nu fie fericiţi cînd să li se schimbă obiceiurile şi de aceea este nevoie de o „naştere cu forceps“ (forţa economică şi forţa armată), cum se procedează cînd ceva nu e în regulă cu copilul. Sîntem martorii şi actorii acestui proces. În faţa ochilor noştri uimiţi se iveşte, nesigur, un nou mod de a exista în lume. Cum să-l numim? Post-istoric, post-modern, post-litic, post-politic! Nu ştiu. Să lăsăm tinerelor generaţii de curioşi şansa de a găsi pecetea emblematică printr-un cuvînt just. ▲

Tudor Călin ZAROJANU

Secolul împăcării

Prima descoperire ştiinţifică majoră a secolului XX a fost identificarea adrenalinei, hormonul a cărui secretare este direct legată de starea de nervozitate. Oare ce ar putea defini mai bine ultimul veac al mileniului doi decît această întîmplare?

S-a spus că adevărata istorie este cea a descoperirilor ştiinţifice. S-ar putea spune, la fel de bine, că evenimentele artistice sînt cele care trasează parcursul esenţial al umanităţii. În orice caz, atît ştiinţa, cît şi arta, lasă în urmă amprente mult mai importante decît cele imprimate de evenimentele sociale şi cele politice.

Din punctul de vedere al ştiinţei, secolul XX a însemnat reinstaurarea supremaţiei experimentalismului, după ce, începînd cu mijlocul mileniului, se înregistrase o ascensiune vertiginoasă a cercetării fundamentale. Nu înseamnă că s-au epuizat descoperirile ştiinţifice, că nu mai sînt de aşteptat noi teorii şi teoreme. Explicaţia este alta: dacă în trecut omul de ştiinţă era un soi de vizionar, care intuia fenomene care abia ulterior (uneori mult mai tîrziu) erau verificate în practică sau imagina aparate ce doar peste decenii sau chiar secole (vezi helicopterul lui Leonardo da Vinci) puteau fi construite, în veacul douăzeci tehnica a ajuns din urmă ştiinţa, astfel încît mii de experimente preced o teorie.

Viitorul ne mai rezervă, probabil, destule surprize în domeniul ştiinţei teoretice. O concepţie unificatoare a celor patru categorii de forţe cunoscută pînă în prezent este aşteptată a izvorî din mintea genială a lui Stephen Hawking. Originea şi dezvoltarea universului, „modul de funcţionare“ a găurilor negre, curbarea spaţiului şi a timpului, universurile paralele, vitezele superioare celei a luminii, călătoria în timp – toate acestea şi multe altele se află încă în stadiul de presupuneri şi de dezbateri.

În acelaşi timp, trebuie spus că, deşi a ajuns din urmă teoria, practica are şi ea destule restanţe. Nu doar imaginaţia autorilor SF (deseori confirmată de realitate, mai devreme ori mai tîrziu), nu doar aşteptările oamenilor de rînd, nu doar nevoile stringente ale unei planete prea populate şi prea poluate – ci chiar staturile fulminante ale unor proiecte par să fi fost trădate, fie din motive financiare, fie din neputinţă tehnică.

Secolul XX s-a încheiat cu numeroase aşteptări înşelate. Nu s-a pus la punct un tratament anti-SIDA, n-au fost eradicate mari maladii ale secolului, puţine forme de cancer sînt tratate cu succes, zborul uman spre Marte a rămas pe planşete, contactul cu alte civilizaţii este un vis, posibilitatea colonizării altor planete a rămas fictivă, iar congelarea fiinţelor umane (pentru zborurile interplanetare sau pentru „redeşteptarea“ într-o epocă în care se va fi găsit leacul unei boli deocamdată incurabile) este deocamdată o experienţă cu final periculos.

Energiile alternative sînt departe de ce s-a sperat, în condiţiile în care rezervele de carburanţi au devenit insuficiente, centralele nucleare au provocat spaime şi chiar victime, iar captarea energiei solare, a mareelor şi a vîntului acoperă deocamdată o infimă fracţiune din necesar.

Nici măcar robotizarea nu se află acolo unde trebuia să fie avînd în vedere debutul ei exploziv, nici transporturile, marcate de aglomerare şi de prea multe catastrofe.

Dar lucrul cel mai dezamăgitor din toate este acela că ştiinţa şi tehnica nu au oferit, pînă la sfîrşitul secolului XX, nici o soluţie viabilă, exhaustivă, în ceea ce priveşte marile sfidări om-natură: supraîncălzirea planetei, suprapopularea (adăpostire, alimentaţie, confort), erupţiile vulcanice, cutremurele, inundaţiile, mariile incendii, deşertizarea – la care civilizaţia a adăugat poluarea, defrişările şi alte flageluri artificiale.

În plus, ştiinţa şi tehnica au jucat deseori rolul de ucenic vrăjitor. Este cazul energiei atomice, al tehnologiilor poluante, dar şi al comunicaţiilor prin Internet (prea vulnerabile la infracţionalitate, pornografie, viruşi informatici şi intoxicaţii cu informaţii false) sau în cazul competiţiei tehnologice declanşate între infractori şi poliţişti ori între sportivii amatori de performanţe „cu ajutor“ şi organismele anti-doping.

Singurele domenii a căror dezvoltare a depăşit toate aşteptările sînt telecomunicaţiile, informatica, armamentul (din păcate!) şi... industria de divertisment.

Reţelele de calculatoare au făcut posibilă o spectaculoasă simplificare a majorităţii activităţilor umane – evident, pentru cei care au acces la tehnica de calcul performantă. Graţie Internetului, fără să ieşi din casă, poţi face cumpărături, să încasezi bani şi să efectuezi plăţi, să-ţi muţi banii dintr-un cont în altul şi dintr-o ţară în alta (chiar prea uşor...), să afli informaţii de orice tip din cele aproape un miliard de situri, să vezi filme şi emisiuni TV, să asculţi muzică sau să te joci pînă te plictiseşti şi, ceea ce e mai important, să te afli în legătură permanentă, în timp real, cu oameni din toate colţurile lumii – facilitate cu uriaş impact social, psihologic şi profesional.

Tehnologia industriei de divertisment a ajuns să creeze fenomene stupefiante, precum cel al „animăluţelor“ electronice care trebuie hrănite, amuzate şi chiar „îngropate“ după „moarte“, nemaivorbind de psihoza provocată de apariţia jocurilor desfăşurate în realitatea virtuală. În plus, calculatorul a schimbat radical arta filmului şi (ceva mai puţin) celelalte arte.

Cît despre armament... Mai bine să nu ştim mai mult decît ştim deja.

Trebuie adăugat că anticipaţiile SF sînt deja realizate într-o măsură mult mai mare decît pare la prima vedere. Ce altceva decît un cyborg, o simbioză om-maşină este un individ cu proteză funcţională sau stimulator cardiac? Ca să nu mai vorbim despre previziunile „fanteziste“ privind fecundarea in-vitro, ingineria genetică sau clonarea...

Ştiinţele psiho-sociale au progresat şi ele spectaculos, graţie îmbunătăţirii comunicării, perfecţionării instrumentelor statistice şi, mai ales, datorită utilizării unor tot mai complete baze de date. În paranteză fie spus, nu mai este un secret că scenariştii filmelor care au în centru psihopaţi, criminali în serie etc. pornesc de la un profil psihologic real, furnizat de o bancă de date.

Impactul social, economic şi cultural al evoluţiei informaticii, transporturilor şi telecomunicaţiilor este uriaş. Lumea este cu totul altfel decît în urmă cu cîteva decenii. Utilizatorii de PC nu mai scriu scrisori, nici măcar e-mail-uri, ci ţin legătura în timp real, prin diverse sisteme de conversaţie („chat“). Scriitorii beneficiază de puternice editoare tip Word, care au făcut ca „ingineria textuală“ să nu mai aibă doar un sens figurativ. În cîteva secunde se poate lua legătura cu o persoană aflată în oricare colţ al planetei, cu prieteni cărora le pierduseşi urma, cu (posibili) parteneri de afaceri – iar în cîteva ore se poate şi ajunge la aceştia. Se fac afaceri „electronice“, în care cele două părţi nu trebuie să se întîlnească fizic vreodată, se face chiar şi sex „electronic“, iar telefoanele mobile au salvat, nu o dată, viaţa unui om izolat în sălbăticia naturii.

Sînt tot mai mulţi cei care au înţeles că, în ciuda numelui său, calculatorul ştie să facă şi altceva decît să adune, fie şi ultrarapid. Capacitatea de stocare şi regăsire a informaţiei, sortarea, selectarea, maniabilitatea şi transmisibilitatea informaţiilor sînt trăsături cel puţin la fel de importante ale computerului. Ce înseamnă să ai acces la o bază de date ştiu, azi, la fel de bine, cercetătorul, bibliotecarul, medicul şi poliţistul.

Dincolo de toate acestea, însă, secolul XX ne-a făcut martorii unui proces senzaţional, al cărui final nu poate fi departe: desfiinţarea barierelor dintre ştiinţă, artă, filozofie, religie şi oricare altă manifestare a spiritului.

Un cerc se închide. În urmă cu mii de ani, nimeni nu-şi punea problema că ar exista vreo contradicţie sau competiţie între chimie şi alchimie, între a crede şi a cerceta, cu atît mai puţin între ştiinţă şi artă. În timp, între aceste domenii s-au căscat falii pe cît de adînci, pe atît de nejustificate. Secolul XX va rămîne în istorie drept veacul în care s-au făcut primii paşi spre un ecumenism generalizat, mult aşteptat şi extrem de util.

Astăzi, oamenii de ştiinţă nu mai tratează cu dispreţ mărturiile despre fenomenele parapsihologice. Astăzi, Biserica recunoaşte cuceririle ştiinţei şi se slujeşte de ele. Astăzi, cercetătorii acceptă faptul că ştiinţa nu este cu mult mai obiectivă decît arta, iar artiştii folosesc fără spaime existenţialiste instrumentele oferite de ştiinţe.

Era şi timpul. ▲

Dan MATEI

Secolul, ordinatorul (şi, desigur, ardelenii)

„Eu sunt un om cult: eu citesc şi «Secolul Ics Ics».“
Mircea Crişan (scheci de epocă)

M-am născut chiar la mijlocul secolului Ics Ics, la Rivulus Dominarum (i.e. Baia Mare, pentru cei mai tineri). Copil fiind, situaţii în care am conştientizat istoria primei jumătăţi a acelui secol am avut doar ocazional. De pildă, pe la începutul anilor '60, am văzut în casa celui mai vîrstnic unchi al meu, la ţară, atîrnată în grindă, o ceaşcă cu portretul lui Franz Iosef. Am constatat că mătuşă-mea ţinea foarte mult la ea; n-a vrut să mi-o dea; zicea: „e de la Marea Bătaie“ (i.e. Primul Război). Alta: prin '71-'72 drumeţeam prin Apuseni cu un grup de prieteni. Într-un loc, vorbim cu un ţăran mai în vîrstă, întrebîndu-l de o localitate (nu mai ştiu care). Ne explică pe unde e (era dincolo de dealul din faţă). Întrebat fiind cînd a fost acolo ultima dată, zice: „Ia, amu, la Cedare“. (Notez că «amu», pe la noi, în nordul îndepărtat, înseamnă nu «acum», ci «acum recent».) Prin urmare, „cedarea“ Ardealului de Nord a fost „amu“, în '40, i.e. cu 30 de ani în urmă! Cu un drum, am realizat şi relativitatea timpului.

Primul „contact“ cu „istoria“ jumătăţii mele a secolului a fost o senzaţie: am cam şase ani (calculez retrospectiv) şi sînt pe stradă, de mînă cu tata, care stă de vorbă cu cîţiva concitadini; vorbesc între ei despre case distruse la Budapesta; întreb „da' ce s-a întîmplat la Budapesta?“; se lasă un soi de tăcere înfricoşată. (Cei peste 30 de ani o recunosc, cu siguranţă.)

Complicat secol. Acum, cînd tragem (prima?) linie, din contorsionata sa istorie — cea pe care am trăit-o direct — vreau doar să semnalez cîteva „întîmplări“ remarcabile declanşate de naşterea şi mărirea informaticii. Am veşti bune şi proaste. Cred că o să fiţi de acord că — alături de automobil şi avion — ordinatorul[1] este instrumentul care a marcat cel mai temeinic secolul XX. Nu mi se pare interesantă apologia multiplelor sale aplicaţii practice. Mai interesante mi se par a fi dezvoltările conceptuale „provocate“ de el.

Veste bună: finalmente, a fost demonstrată celebra Teoremă a Celor Patru Culori[2]! În sine, n-ar fi o aşa de mare chestie (deşi este una dintre problemele legendare): se ştia că e adevărată cam pentru toate cazurile practice. Doar că pentru demonstraţie, americanii Kenneth Appel şi Wolfgang Haken au folosit (în 1976) ordinatorul în mod direct: au scris un program care a evaluat 1.936 de cazuri distincte, în peste 1.000 de ore de rulare! Demonstraţia corectitudinii programului poate fi considerată o bună parte din demonstraţia teoremei. După gustul meu, nu e un model de eleganţă (în acest domeniu, echivalez eleganţa cu economia de mijloace; dar poate că va trebui să-mi revizuiesc atitudinea), dar e o dezvoltare importantă!

Veste proastă: după ce ne-am ales cu o unealtă grozavă de făcut calcule, matematicienii (care o iau în serios) descoperă că multe probleme importante (chiar şi din punct de vedere practic)[3] nu sînt cu adevărat rezolvabile. Cu alte cuvinte, se găseşte o altă clasă de limite ale universului: limitele calculabilităţii! Adică se descoperă că există probleme „cumsecade“ (i.e. polinomiale[4]) şi (prea multe) probleme (eufemism:) „nesuferite“ (i.e. nepolinomiale[5]), cum ar fi celebra problemă a comis-voiajorului[6]. De fapt, încă nu s-a demonstrat că n-ar exista nici o speranţă, dar deşi algoritmii se tot îmbunătăţesc, slabă nădejde. Dragul meu profesor de programare, Gyuri Weisz (Dumnezeu să-l odihnească) zicea: „acumularea de trucuri nu produce o minune; şi nouă o minune ne trebuie“.

Veste bună: faptul că ordinatoarele comunică între ele duce — logic — la inventarea Internetului[7], ceea ce — logic — îl determină pe Tim Berners-Lee să inventeze webul. Veste proastă: am ieşit din Galaxia Gutenberg, veste bună: am intrat în Galaxia Berners-Lee.

Veste bună: ultima treime a secolului XX a văzut şi mărirea şi decăderea sloganului mcluhanian: „the medium is the message“. Deşi n-o să neg eu influenţa mediului asupra mesajului, totuşi asta mi s-a părut a fi una din marile prostii ale veacului. Digitalul a limpezit distincţia (chiar dacă nu şi separarea) dintre „conţinut“ şi „suport“. Acum ştim: „the content is the message“! De unde şi eticheta „industriile conţinutului“, pentru tot ce înseamnă producţie intelectuală destinată unui public.

Pentru branşa mea, secolul XX a fost destul de reuşit. Şi chiar dacă pe alte planuri a fost niţeluş prea palpitant, nu-mi pare rău c-am petrecut 50 de ani în el. Mi-ar plăcea să petrec 50 şi în ăsta. Mai vorbim atunci.

---

1. Poate vă miraţi că nu-i spun „computer“ (mai românește ar fi „compiuter“) sau „calculator“: nu-i spun fiindcă e o maşină de scris, care însă ştie să ţină minte, ştie să facă socoteli şi ştie să comunice cu alte maşini; deci „computaţia“ nu e principala sa trăsătură.

2. Care spune: pentru a colora o hartă sînt suficiente patru culori.

3. Aşa-numitele probleme NP-complete.

4. Care pot fi rezolvate algoritmic, iar timpul necesar rezolvării este o funcţie polinomială de dimensiunea problemei.

5. Care pot fi rezolvate algoritmic, dar timpul necesar rezolvării este o funcţie exponenţială (sau mai rău) de dimensiunea problemei, cu alte cuvinte ştim cum se rezolvă, doar că poate să dureze pînă la sfîrşitul timpului.

6. Să se afle drumul cel mai scurt pe care un comis-voiajor vizitează N oraşe, fiecare o singură dată, şi se întoarce în cel din care a plecat.

7. Mă întreb cum am fi fost noi (românii) internetizaţi, dacă nu era zavera din '89. Mă sperie gîndul!

▲

Din poveştile de succes ale secolului „Omul anului“ după revista Time

1927 – Charles A. Lindbergh, eroul primului zbor peste Atlantic
1928 – Walter P. Chrysler, patronul firmei Chrysler Motors
1930 – Mohandas K. Gandhi, liderul mişcării indiene pentru independenţă
1932 – preşedintele american Franklin D. Roosevelt (şi în 1934, şi în 1941)
1937 – Generalul chinez Ciang Kai-Shek, pentru rezistenţa împotriva imperialismului japonez
1938 – cancelarul german Adolf Hitler
1939 – liderul sovietic Iosif Stalin (şi în 1942)
1940 – premierul britanic Winston Churchill (şi în 1949)
1945 – preşedintele american Harry Truman (şi în 1948)
1947 – George C. Marshall, „patronul“ planului de sprijin economic al Europei Occidentale
1950 – „Soldatul american“
1952 – Regina Elisabeta a II-a a Marii Britanii
1953 – Cancelarul RFG Konrad Adenauer
1956 – „Luptătorul maghiar pentru libertate“
1957 – liderul sovietic Nikita Hruşciov
1958 – preşedintele francez Charles De Gaulle
1961 – John F. Kennedy
1963 – Martin Luther King jr.
1966 – „Tînăra generaţie“
1968 – Astronauţii americani ai misiunii Apollo 8: Frank Borman, James Lovell şi William Anders
1970 – cancelarul german Willy Brandt
1971 – preşedintele american Richard Nixon
1975 – „Femeia americană“
1977 – preşedintele egiptean Anwar El Sadat
1978 – Deng Xiao Ping (şi în 1985)
1979 – Ayatollahul Khomeini
1980 – Ronald Reagan
1981 – Lech Walesa, liderul sindicatului polonez „Solidaritatea“
1983 – americanul Ronald Reagan şi sovieticul Iuri Andropov
1984 – Peter Ueberroth, organizatorul Jocurilor Olimpice de la Los Angeles
1987 – Mihail Gorbaciov (şi în 1989)
1990 – George Bush
1991 – Ted Turner, patronul postului de televiziune CNN
1992 – Bill Clinton
1993 – Oamenii păcii: premierul israelian Yitzhak Rabin, liderul OEP Yasser Arafat, preşedintele F.W. de Klerk al Africii de Sud şi liderul ANC Nelson Mandela.

Viorel MOŢOC

Din barul magilor

Nu ţi-am mai scris de mult. De un secol, cred. Află despre mine că sînt destul de bine şi încă sănătos, ceea ce îţi doresc şi ţie. Şed în bar şi ascult, aproape în premieră, „Suita magilor“. Nu sună rău. În pauzele dintre părţi, un actor de cert talent recită fragmente din Evanghelia după Ioan. Apoi bandul dezvoltă tema, îngăduindu-mi să contemplu icoanele de pe pereţi. Ştii, în barul ăsta, e o expoziţie cam în fiecare lună. La mese, figurile sînt aproape aceleaşi. Fete interesante şi băieţi antipatici discută, beau, fumează, mă rog, fac ce face toată lumea în cîrciumă. E aproape miezul nopţii, round midnight, sub pămînt, într-un subsol de jazz bucureştean. Mai trebuie să-ţi spun că ieri, la restaurant, a venit o ceată mixtă să ne colinde nouă, consumatorilor, iar băieţii din taraf nu s-au supărat şi s-au oprit din program cît a ţinut urarea. Aveau într-adevăr voci bune, cred că erau de pe la vreun cor. Pe urmă, m-am dus acasă şi am văzut la televizor două clipuri publicitare la telefoanele mobile: unul unde trei Moş Crăciuni se iau la bătaie, şi altul unde un tip *trendy* le dă colindătorilor o cartelă de 7 cenţi, că-i super-ofertă. La radio, cete de îngeri *dance* înălţau imnuri de slavă, cu sfîntul prilej al Naşterii Domnului... O să spui, poate, că melancolia ce mă cuprinse este un produs al romantismului de secol XIX, avînd prea puţin de a face cu spiritul veacului de la care cu toţii, mai mult sau mai puţin oneşti, ne revendicăm. La urma urmei, doar el, veacul, este de vină. A inventat angoasa şi absurdul, Holocaustul şi Gulagul, bomba atomică şi napalmul. L-a omorît pe Dumnezeu! Şi, mă rog, ce-ar fi vrut? Să dureze la nesfîrşit, să-l regrete oamenii? Doar nişte puerili ca mine, doar nişte complicate ca tine ar fi în stare să-l mai gîndească, ba, chiar mai rău, să îl trăiască. Adaptează-te, conectează-te, fii gata să răspunzi provocărilor! La numai jumătate de preţ, în sezonul acesta poţi găsi – acum, într-o nouă prezentare – cele mai tari mituri ale secolului XX: Lenin şi Hitler coabitează în sfîrşit, nebăgaţi în seamă, pe tarabele buchiniştilor; Che Guevara s-a făcut agent de vînzări pentru numeroase produse; Einstein are un lanţ de cafenele; Freud continuă să creeze numeroase locuri de muncă în industria tabloidelor; Kafka vinde nenumărate tricouri la Praga; din Jean-Paul Sartre tot au mai rămas trei iniţiale pe nişte pachete de ţigări. E drept că un larg segment de piaţă nu mai sesizează diferenţa dintre Nietzsche şi Nike. Dar, fii pe pace, nu-i ăsta sfîrşitul lumii. Nici Apocalipsa nu mai e ce a fost. Acum o eternitate, în secolul trecut. Pînă atunci, îţi mulţumesc pentru plicul trimis şi îţi urez la rîndu-mi, chiar dacă cu mare întîrziere: Crăciun *cool* şi un an nou profitabil! Ne-om mai scrie, cine ştie. Apropo, crezi că oamenii or să-şi mai trimită scrisori în secolul XXI?

▲

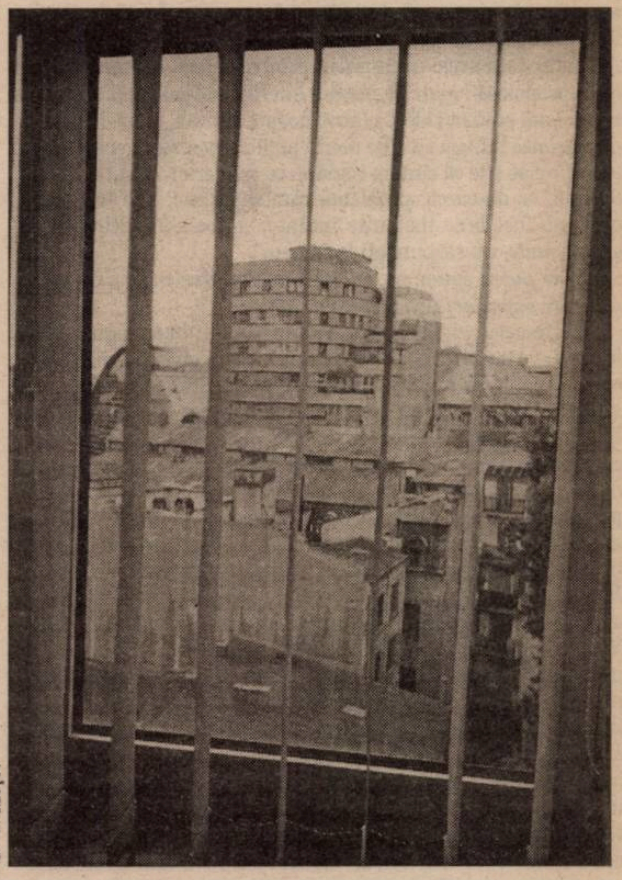

© V. Moţoc

Veacul privit într-o viaţă

– convorbire cu Lena CONSTANTE –

*Doar la simpla rostire, **secolul** devine un cuvînt solemn, ce impune respect. Adăugăm la asta mîndria de a fi încheiat cu el un mileniu, cum s-a întîmplat cu veacul 20, contemporanul nostru şi ne simţim întrucîtva părtaşi la eternitate, sau măcar la grandoarea istoriei. De la o asemenea altitudine ne este greu să-l vedem ca pe o suită de zile şi întîmplări, cu banalităţi, victorii spectaculoase şi orori, timp lung de viaţă în care s-au amestecat de toate, cum, probabil, s-a întîmplat totdeauna. Concentrat însă într-o biografie ce-l cuprinde aproape în întregime – interlocutoarea noastră e născută în 1909 – secolul 20 pare compus, în bine şi în rău, numai din împrejurări extraordinare. Doamna Lena Constante a trăit două războaie mondiale şi a apucat două răsturnări de lume: Revoluţia din Octombrie, în 1917 în Rusia, unde se afla în refugiu cu familia, la Odessa – avea pe atunci 8 ani – şi revoluţia din decembrie '89, cînd împlinise 80. Contemporană cu inventarea televiziunii, a urmărit pe micul ecran întîmplări memorabile, privind cu încîntare aselenizarea şi cu îngrijorare pe oiţa Dolly, cea dintîi fiinţă clonată din univers. Transmiterea primei ieşiri a unui om în cosmos, Iuri Gagarin, în aprilie 1961, n-a avut cum s-o vadă. Îi mai rămăseseră atunci de executat ultimele două luni din cei 12 ani de detenţie politică, la care era condamnată în „procesul Pătrăşcanu"; cînd fusese arestată avea 40 de ani.*

Deprinderi necesare supravieţuirii

Stimată doamnă Lena Constante, se spune că la o vîrstă venerabilă amintirile din copilărie sînt mai clare decît amănuntele zilei de ieri. În cazul dumneavoastră, cu o viaţă atît de plină de evenimente în mai toate etapele ei, se întîmplă acelaşi lucru?

Dragă, am mai spus-o, am şi scris asta: copilăria mea s-a încheiat brusc, la 7 ani. Cînd împlinisem eu vîrsta asta, România a intrat în primul război mondial şi amintirile de-atunci ţin de amănunte legate de război. Mă gîndesc la noaptea în care tata ne-a sculat din somn şi ne-a scos în curte să ne arate zepelinul plutind deasupra oraşului. Eram o familie foarte unită, tata nu se despărţea niciodată de noi, ne lua peste tot cu el, ne atrăgea totdeauna atenţia asupra cîte unui lucru pe care considera important să-l ţinem minte. Şi cînd a plecat în Rusia, cred că atunci cînd a fost dus Tezaurul, a luat toată familia cu el. Aşa am ajuns noi la Kerson întîi, pe urmă la Odessa, unde ne-a prins Revoluţia din Octombrie.

Aţi fost martoră la un eveniment care a marcat secolul nostru pe termen lung: ce vă amintiţi?

Pentru prima oară tata nu locuia cu noi, se ascundea undeva (în timpul Revoluţiei din Rusia, românii nu erau priviţi deloc bine la Odessa dacă-i prindea, îi împuşca pe stradă, ca duşmani anticomunişti) şi venea să ne vadă uneori, dar numai noaptea. El stătea la un covrigar grec, nouă ne închiriase o odaie la o rusoaică, femeie foarte de treabă, măritată cu un neamţ care era în lagăr. N-a întrebat niciodată nimic despre tata. Într-o noapte, cînd era şi el la noi, au venit nişte indivizi să-l caute pe portarul casei, băteau cu putere în poartă, îl strigau, pe portar îl chema Constantin, iar noi, îngrozite, auzeam: „Constante/Constante" – şi credeam că au venit să-l ridice pe tata. Şi-a pus haina pe umeri, şi-a înfundat pălăria pe ochi, a luat coşul de lemne şi s-a dus în pivniţă. Cu coşul plin, a trecut chiar pe lîngă grupul care intrase deja în clădire şi-l căuta pe portar. Dar însemna că nu mai eram în siguranţă, trebuia să facem ceva. În zilele alea se întorcea acasă un regiment de sîrbi, cred, care luptase de partea Antantei: tata avea un cunoscut printre ofiţerii regimentului, şi el i-a propus să-l ajute să plecăm din Rusia. I-au făcut tatei acte false şi-am părăsit Odessa într-o noapte agitată, plină de primejdii, ascunse într-un tren de marfă pînă pornea regimentul. Totul era să nu se ştie că sîntem români: cu tata era simplu, el vorbea 9 limbi, se descurca: problema rămîneam noi, cele trei fetiţe, care am fost bine instruite înainte: „orice s-ar întîmpla voi sînteţi *mute*, nu răspundeţi la nimeni".

S-ar putea spune că aţi căpătat devreme nişte deprinderi necesare supravieţuirii în secolul 20.

Să te ascunzi, să-ţi ţii gura pînă la muţenie, sigur, astea le-am învăţat din timp. Şi viaţa în provizorat. De la Odessa, ocolind pe la Samara şi apoi pe lîngă coastele Norvegiei, am ajuns în Anglia la New-Castle, unde am stat 40 de zile în spital, în carantină, fiindcă pe vaporul cu care călătorisem se iscase pojar. Din tot răstimpul din Anglia nu-mi aduc aminte decît cum se tăiau feliile de pîine la maşina de tăiat şuncă, perfect egale şi-atît de subţiri că vedeai prin ele. Sărăcie mare! Şi-ntr-o noapte, pe cea mai deplină beznă şi mare linişte, îmbarcaţi pe un vas de război, am traversat Canalul Mînecii. Aveam fiecare dintre noi un colac de salvare, chiar şi soră-mea, Viorica, de 4 ani, pe care-o ţinea mama-n braţe. Voiam să ajungem la Paris, unde mama avea o rudă. Acolo ne-a prins sfîrşitul războiului: eram deja la şcoală. Toată lumea aştepta să se întîmple ceva, iar cînd într-o zi au început să bată toate clopotele Parisului anunţînd victoria şi maicile profesoare ne-au spus ce-nseamnă asta, clasa întreagă parcă luase foc, săream, strigam. Mama s-a apucat imediat să coasă la maşină drapele, româneşti, franceze din ce pînze avea prin casă, să le punem la ferestre. Apropo de asta, anul trecut soră-mea Viorica era revoltată că la 1 Decembrie n-au fost destule drapele cum ar fi meritat ziua naţională. Parcă ne-ar fi ruşine să ne bucurăm de ea.

Aţi trăit timpul cînd s-a făcut România Mare, dar şi vremea cedării de teritorii în cîteva luni, în '40, ca şi intrarea noastră în al doilea război mondial: cum se raportau oamenii atunci la evenimentele istorice?

Oamenii normali dădeau evenimentelor importanţa cuvenită. Dar întîlneai cîteodată şi o superficialitate jovială în judecarea lor, ce ne-a adus numai ponoase. Îmi amintesc cît am fost de surprinsă cînd, în iunie '41, după ce armata română trecuse Prutul, m-am întîlnit cu un vecin de cartier, prieten din copilărie, care era foarte vesel. „Ce eşti aşa bucuros, tu nu ştii că a început războiul?" „Aş, trei zile ţine, nu mai mult, îi batem pe ruşi de nu se văd."

Un personaj de istorie care detestă istoria

Doamnă Constante vrînd şi (mai ales) nevrînd aţi devenit un personaj din istoria veacului nostru 20. Cum priviţi faptul?

Nu mă bucură deloc asta, fiindcă eu detest istoria. Mi-e de ajuns că am trăit-o. Chiar prea multă vreme.

Dar ea v-a înregistrat în cîteva domenii printre personajele de neevitat: aţi fost în prima generaţie de monografişti ai şcolii sociologice întemeiată de D. Gusti, v-aţi numărat printre fondatoarele teatrului românesc de păpuşi – vedeta Ţăndărică e creaţia dvs. –, aţi stabilit un trist record în materie de detenţie politică a femeilor din România, 8 ani de celulă solitară, şi aţi inventat un nou gen de tapiserie.

Viaţă din bucăţi, draga mea, am mai vorbit noi despre asta. Din zdrenţe, dacă ne gîndim la tapiseriile mele. Depinde cum le aşează timpul pe toate, cum le amestecă şi le încurcă. La teatrul Ţăndărică m-a chemat să lucrez cu ea doamna Pătrăşcanu. Era primul teatru de păpuşi organizat din ţară, înainte fusese unul mic, la Casa Şcoalelor, de unde am luat mînuitoarele. Aşa l-am cunoscut apoi pe Lucreţiu Pătrăşcanu şi, peste cîţiva ani, am ajuns, Harry Brauner şi cu mine, în procesul cunoscut, învinuiţi de spionaj, acţiuni antistatale şi am fost condamnaţi la ani grei. După ce-am ieşit din închisoare n-am avut drept de lucru, zadarnice au fost toate cererile la Uniunea Artiştilor Plastici, nu mi s-a permis să fac altceva decît „artizanat": am lucrat nenumărate păpuşi, se vindeau în prăvălii la Fondul Plastic. Mă străduiam să le fac frumoase – astăzi, nu ştiu de ce, păpuşile trebuie să fie urîte – şi să le îmbrac nu în mătase sau catifea ci în costume naţionale. Găsisem într-un sat hunedorean, la Cerişor, foarte multe bucăţi de mîneci, resturi de cămăşi populare, ajunse cîrpe de bucătărie sau de praf, în culori îndulcite de apă, arse de soare, uzate de timp, din care mi-am ales o zestre extraordinară de materiale. Din acele fragmente de cusătură şi alesături am făcut mai tîrziu tapiseriile care-au stîrnit destul scandal la vremea lor. Am fost chiar acuzată că distrug nişte „mari valori de artă populară". Din puţinele bucăţi de ţesătură ce mi-au rămas, acum fac colaje: cît mai am mîini, nu pot să stau degeaba. Dar bucăţile sînt din ce în ce mai mici...

De ce priviţi istoria secolului 20 numai din latura ei dramatică: credeţi că în România asta a fost caracteristica veacului?

După părerea mea veacul a fost marcat de o lipsă totală de noroc. Asta nu numai la noi. Parcă niciodată răul n-a circulat mai repede. De multe ori mi-am zis că savanţii secolului nostru au avut toate calităţile, în afară de una: le-a lipsit imaginaţia. Descoperitorii energiei nucleare, de pildă, nu cred că şi-au închipuit la ce se poate ajunge, cînd descoperirile lor au intrat pe mîna politicienilor, a industriei, a comerţului. Bomba atomică de la Hiroşima a ucis într-o clipă 80.000 de oameni: primul război mondial folosise numai gazele toxice! Iar de cîţiva ani încoace lumea e fascinată de clonare. Oiţa Dolly s-a îmbolnăvit deja, prematur, dar între timp au mai fost clonaţi cîţiva purcei. Cred că n-o să se liniştească să se joace cu aşa ceva pînă n-o să facă şi o armată de ostaşi clonaţi. Slavă Domnului, eu n-am s-o mai apuc.

Care ar fi, în opinia dvs., paradoxul cel mai evident al veacului 20?

Cu toate că viaţa nu e uşoară nicăieri, e din ce în ce mai mare dorinţa de a trăi mult. Dacă m-ar fi întrebat în tinereţe cineva cum aş vedea eu anul 2000, mi s-ar fi părut imposibil să-l ajung. O vîrstă prea înaintată este o oroare. Ce m-aş face dacă aş fi avut copii şi-ar intra deodată pe uşă să mă felicite pentru împlinirea a 92 de ani doi bătrînei, ca vai de capul lor: „la mulţi ani, mămico!". Insuportabilă imagine. Eu găsesc că, totuşi, ceea ce te ajută să trăieşti este gîndul că ai să mori.

Cum sîntem?

Cum credeţi că am evoluat faţă de cei dinaintea noastră? Sîntem mai deschişi, mai bănuitori, mai preveniţi, mai capabili să deosebim binele de rău? Mai preocupaţi de fleacuri plăcute?

Cînd am revenit la Paris, cu o bursă, în anii '30, lumea se preocupa de modă, de lungimea sau de scurtimea fustelor, de costumele de baie întregi, care, cu puţină vreme înainte, constituiseră un scandal pe plajele franceze. Costumul de baie al mamei, cu care o văzusem la mare, era ceva foarte complicat, cu volane pînă la genunchi.

Se pare că una din primele extravagante a fost Alice Cocea, actriţa de origine română.

S-ar putea. Eu nu eram sociabilă, îmi vedeam de lucrul meu. Observam schimbările, dar n-aveam nici bani, nici chef să le urmez. De altfel, cu o singură excepţie, nu m-am legat niciodată în mod deosebit de vreun obiect de îmbrăcăminte. E vorba de una din primele perechi de ciorapi de nylon aduşi în România de soldaţii americani, pe care-i purtam cînd m-au arestat. În puşcărie i-am remaiat şi cîrpit de vreo 300 de ori în doi ani. Făcusem dintr-un fir de sîrmă îndoit şi ciocănit pe ciment un croşet, iar din fire de mătură ace de cusut, cu fire de păr în loc de aţă. Totul cu mare fereală, să nu fiu observată prin vizetă şi fără ochelari: mi se luaseră.

Aţi reinventat uneltele omului din peşteră pentru a repara un obiect din secolul 20?

Aşa a fost cazul, ce era să fac?

Părinţii dvs. ar fi acceptat să trăiască într-o asemenea aiuritoare „concomitenţă" de epoci?

În situaţii cu totul neobişnuite, şi pentru scurt timp, probabil că da. Eu mă uitam la ei ca la nişte modele, ca la nişte fiinţe întegre care mai aveau legătură cu timpul lor de formare, secolul anterior. Eram timidă şi încăpăţînată, mă gîndeam mult la ceea ce auzeam şi vedeam în jur. Într-o zi am descoperit că şi oamenii mari mint. Mama se plîngea tatei că după-amiază iar o să-i vină pe cap dna Grigorescu, o cunoştinţă pe care o învăţa să croiască. Cînd a sosit dna Grigorescu am auzit-o pe mama: „vai, draga mea, ce plăcere". Copiii cînd spun minciuni sînt pedepsiţi, unii iau şi bătaie. Eu în copilărie n-am luat bătaie: am primit peste puteri, la maturitate, în anchetă, să mă oblige să spun numai minciuni despre alţii şi să mă autoacuz de fapte nefăcute.

Aş spune că putem înţelege caracteristica unui timp nu numai după felul cum trăiesc oamenii acelui secol, dar şi după felul cum mor. La ce vîrstă au murit părinţii dvs. sau prietenii lor?

Ai mei au fost longevivi. Tata, cînd n-a mai putut suporta suferinţa ce-l chinuia, s-a sinucis: avea 87 de ani şi nu voia să ne fie povară. Dar, din cîte-mi amintesc, cunoştinţele şi prietenii lor au murit, majoritatea, de moarte bună, cum se zice, ori de boală lungă, în patul lor. Dacă mă gîndesc numai cîţi dintre monografiştii din echipa lui Gusti au sfîrşit prematur, măcinaţi de lipsuri, scoşi din casele lor, îmbolnăviţi după ani de închisoare sau cîţi au murit în puşcărie mă ia groaza. Cum să mă bucur eu că trăiesc mult, cînd ştiu că Golopenţia a murit la 41 de ani, în anchetă, iar Vulcănescu, el era ceva mai în vîrstă dar nu cred că trecuse de 50 de ani, s-a prăpădit tot în puşcărie? Aproape toţi prietenii din generaţia mea s-au risipit în condiţii dramatice.

Pe dvs. ce credeţi că v-a ţinut în viaţă, după cîte aţi îndurat?

Voinţa şi speranţa. Harry şi cu mine am mai avut ceva: un talent. Este un ajutor teribil să ai un talent: nu mare, nu strălucitor, dar tu să crezi în rostul lui şi să fii în stare chiar să mori de foame fiindcă eşti artist. Dacă eu şi Harry n-am fi crezut în ceea ce avem noi de făcut, să lăsăm o cît de mică urmă, după ieşirea din puşcărie am fi fost pierduţi. Dincolo de concretul cenuşiu, omul trebuie să caute ceva care să-l depăşească şi spre care să aspire.

În secolul nostru cea mai mare năzuinţă n-a fost legată de o realizare artistică, ci de una tehnică: ieşirea în spaţiul cosmic, cucerirea altor planete.

Aselenizarea am văzut-o într-un sat din Ardeal, în casa unui ţăran vecin care avea televizor. Nu erau mai mult de două aparate atunci în toată aşezarea. Am urmărit toată transmisia într-o cameră bucşită de săteni foarte atenţi şi tăcuţi. Cînd Armstrong a pus piciorul pe lună un ţăran bătrîn a întrebat: „Şi-acuma ce o să facă turcii?" De unde pînă unde turcii, am vrut să ştim, care-i legătura? „Păi nu le-a călcat pe lună?" Cred că a fost cel mai bizar comentariu la un eveniment epocal, replică ţărănească plină de imaginaţie şi viclenie veselă.

Credeţi că ţăranul român a trecut şi în mileniul trei?

Mai degrabă nu. Obiceiurile, portul, civilizaţia sătească s-au schimbat sub ochii noştri. Ce s-a mai păstrat, poate, e o anumită disponibilitate spre poveste, spre imaginarea a ceva care nu seamănă cu cotidianul. Eu nu ştiu dacă în secolul 20 am făcut ceva durabil, dar tot mă pot lăuda cu un lucru: am inventat telenovelele în anii '50. În celula în care fusesem mutată, după anii de singurătate, existau 14 ţărănci şi o nevastă de ofiţer, şeful echipei care-l arestase pe Antonescu la Palat. Timpul trecea greu, atmosfera era lîncedă, înăbuşitoare. Şi-atunci am început să povestesc romane de dragoste. Tata a fost mereu supărat pe noi că, din marea lui bibliotecă, noi nu citim autorii greci şi latini, ci ne pierdem vremea cu romane la modă în tinereţea noastră, cu Gide – care-mi plăcea foarte mult, cu Joyce ş.a. Noroc că citisem şi destule romane de dragoste înainte de a ajunge în celulă. La început povesteam o istorie în două-trei ore. Pe urmă am învăţat secretul amînării: lungeam povestea chiar pînă la trei săptămîni. Inventam peisaje, descriam îmbrăcămintea personajelor, trecerea unui ciine rătăcit, căderea frunzelor. Povesteam lucruri care să le facă plăcere, să fie cu amor, să se termine bine, vorbeam despre femei frumoase, bărbaţi cuceritori, situaţii melodramatice. Le dădeam două lucruri: un ceas jumătate de uitare şi o zi întreagă de aşteptare a urmării. Niciodată în viaţa mea nu m-au iubit aşa de mult oamenii, cum m-au iubit cele 14 ţărănci colege de celulă, pentru care inventasem telenovelele. N-aveam de unde să ştiu că acest tip de poveste va cuceri finele secolului.

a consemnat Tita CHIPER

▲

„Şi a fost ziua a doua...“

– Petre ROMAN şi Andrei PLEŞU despre Revoluţie –

Dincolo de patetica experienţă comunitară, fiecare român are, despre decembrie 1989, propria lui versiune. Înainte de a ne grăbi să furnizăm imaginea „obiectivă“ a evenimentelor, ni se pare, de aceea, mai cuminte să alcătuim o cît mai amplă colecţie de „istorii subiective“. Toţi cei care au participat direct la ceea ce s-a petrecut în cele cîteva zile ale Revoluţiei ar trebui, prin urmare, provocaţi să povestească. Aşa s-a născut ideea acestor convorbiri. Evident, nu putem publica, în spaţiul revistei noastre, decît fragmente. Nu începem, aşadar, cu începutul (în speţă cu episodul celebrei „baricade“ din 21 decembrie), ci cu „ziua a doua“, care ni s-a părut mai bogată în informaţii noi sau mai puţin cunoscute. (A. P.)

Andrei Pleşu: Eu, la Tescani, în afară de faptul că ascultam ştiri, eram totuşi izolat. Stăteam într-o cameră izolată de corpul central al clădirii şi pentru mine imaginile dintîi ale Revoluţiei au fost cele de la televizor. Una din fetele de la bucătărie a venit în faţa geamului meu şi mi-a spus: „Veniţi, fiindcă se întîmplă ceva curios la Bucureşti“. M-am dus în sigurul loc din casă unde era un televizor şi am văzut scena... imaginile cu Ceauşescu huiduit le-am văzut abia tîrziu. Dar eu n-am perceput altă faţă a evenimentelor decît această grupare foarte precară în care îi recunoşteam pe Dinescu şi Caramitru. Mi se părea că toţi se sprijină ca nişte vreascuri unul pe altul şi că dacă unul se retrage toată construcţia se prăbuşeşte. Dinescu era aproape desfigurat, era atît de stresat, încît avea dificultăţi să se exprime. În sală cu mine, în faţa acelui televizor, apăruseră doi ţărani din sat care veniseră să aducă nişte ouă. Au picat şi ei cu ochii pe această imagine, cînd Dinescu spunea: „Am învins! Dictatorul a fugit!“ sau ceva de genul ăsta. În momentul acela acei doi ţărani, muţi de stupoare, au căzut în genunchi şi au început să se închine. În faţa televizorului. Asta a fost primul şoc, ca să spun aşa, după care mi-am dat seama că lucrurile se precipită şi mi-am pus problema să plec. Am aflat că nu se poate pleca cu avionul, că nu se poate pleca cu trenul, că drumul spre Bucureşti, deocamdată, e suspendat. Atunci directorul „Aşezămîntului“ cultural de la Tescani, unde lucram, curios şi el de ce se întîmplă în Bucureşti, a găsit un nepot de-al lui care, cu o Dacie, s-a arătat dispus să ne ducă la Bucureşti ca să vadă şi el Revoluţia. Şi am plecat seara pe la 6 cred. Am traversat Moldova, de la Bacău în jos pînă la Bucureşti. Ceea ce vedeam peste tot prin oraşele prin care treceam era un fel de chermeză. Peste tot în piaţa centrală era lume multă, într-o stare destul de euforică. N-am perceput scene de violenţă, tensiuni stradale. Şi de obicei cineva vorbea înflăcărat din balconul Primăriei. Se cînta, se dansa, se strigau lozinci. Senzaţia era de „fiesta“. Nu era nimic tensionat. Lucrurile au căpătat, după ce am trecut de Buzău, o oarecare tensiune. Nu în mod special, dar în orice caz n-am mai traversat peisaje euforice. Mi-aduc aminte că unul din cei din maşină spunea: „Trebuie să avem grijă cum ne purtăm cu matale acum că parcă văd că ajungi vreun ministru“. Lucru care îmi suna absolut suprarealist şi aberant. Nimeni nu putea lua în serios aşa ceva. Am ajuns acasă, mi-aduc aminte, pe la 12 noaptea, după ce am făcut un ocol, am intrat pe la Fundeni, şi am fost opriţi de vreo două ori şi legitimaţi. Fără alte probleme. Acasă era o atmosferă destul de încordată, directorul de la Tescani a rămas la mine, a venit şi Dinescu care se temea să stea în casa lui pentru că nu ştia ce se poate întîmpla, a venit şi Mihai Oroveanu cu Anca. A început o vînzoleală care a durat zile întregi; n-am dormit, n-am prea mîncat. Era o atmosferă de surescitare şi de confuzie în acelaşi timp, pe un fond, totuşi, tonic. Şi tot timpul veneau oameni în vizită, din străinătate, de la ambasade, ca să ne ceară declaraţii. Ştiu că ne teroriza Mihai Oroveanu care, între noi, era singurul care afişa competenţe militare şi care pretindea că înţelege ce se întîmplă tehnic. Auzea cîte un zgomot şi spunea: „Asta este o armă de tipul cutare“. Şi propunea să ne aruncăm pe burtă. Dinescu vroia să pregătească cocteiluri Molotov pentru momente mai speciale. Eu personal eram absolut traumatizat şi mi se părea că tot ce văd nu este adevărat sau, dacă este adevărat, se termină prost. Am trăit cu senzaţia că se termină prost pînă spre 26-27 decembrie. Pe baza acestei experienţe, pe care nu mi-o poate contesta nimeni căci e experienţa *mea*, toate tezele apărute ulterior cum că lucrurile erau o parodie, o contrafacere, mă contrariază: eu – şi nu numai eu – eram într-o stare care n-avea în ea nimic parodic, nimic artificial, nimic contrafăcut. În sfîrşit... La un moment dat am avut senzaţia că partida e pierdută, s-a tras mult în noaptea de 22, şi mă gîndeam că dacă nu se întîmplă ceva sîntem pierduţi.

Petre Roman: Aş face un scurt comentariu la ce spui. În realitate, sistemul fiind condus de un om sau de o pereche, cînd perechea a dispărut sistemul s-a prăbuşit. Eu cred că de aici a rezultat, în bună măsură, haosul şi desigur şi victoria. Pe 22, după ce-am ajuns acasă, m-am culcat cu bucuria că am scăpat. N-am putut dormi prea mult, m-am sculat devreme. Am uitat să spun un lucru care-şi are valoarea lui. La un moment dat, în noaptea aceea, am plecat de la baricadă în jurul orei 9 seara, m-am dus acasă ca să o iau pe fetiţa mea, Oana, să vadă ce se întîmplă.

A.P.: Cîţi ani avea Oana atunci?

P.R.: Oana avea atunci 13 ani. Am ajuns acasă şi Mioara, nevastă-mea, mi-a spus: uite, dacă tu eşti nebun şi vrei să-ţi rişti viaţa, treaba ta. Dar eu fata nu ţi-o dau. Şi m-am întors înapoi la baricadă. Ştii, mă gîndesc că noi acum avem un aer foarte jovial şi e firesc. Dar eu am sentimentul că atunci eram ca „posedat“. Eram încrîncenat, eram un rebel în stadiul pur. Nu mai aveam nici un fel de cătuşe care să mă reţină. Dimineaţa m-am sculat destul de devreme, m-am dus la Politehnică, unde era toată lumea, şi am văzut o coloană de oameni care de pe platforma industrială coborau prin spatele Politehnicii, în jos către Dîmboviţa. Văzînd asta, am întrebat: Noi ce facem? Care mergeţi cu mine? Şi s-au găsit un număr de colegi, un cadru didactic, un cercetător şi vreo cîţiva tehnicieni şi muncitori cu care am decis să plecăm. Studenţi nu, pentru că în 22 decembrie nu erau la facultate studenţi. Tinerii despre care s-a vorbit au fost, dar au fost în primul rînd la baricadă, inclusiv studenţi. Cînd să plecăm, mă strigă decana şi cu secretarul de partid al facultăţii: „Petre, eşti nebun? Tu eşti şef de catedră, eşti profesor, ai înnebunit? Îţi rişti totul, cariera, poate chiar şi viaţa. Ce faci?“ Şi le-am răspuns: „Eu ştiu ce fac. Voi nu ştiţi ce faceţi!“ Foarte hotărît. Sigur, lucrurile pînă la capăt puteau să fie invers. Am trecut gardul şi ne-am alăturat coloanei. Cînd am intrat în Piaţă, ea nu era foarte plină, dar erau cel puţin 100 de mii de persoane şi după 10,30 toată lumea stătea cu urechea la radiourile portabile care transmiteau invariabil muzică simfonică. Nimic altceva. Mai devreme fusese comunicatul lui Ceauşescu care-l declarase pe generalul Milea trădător şi anunţa că s-a sinucis. În realitate, sinuciderea lui Milea a determinat cred armata, conducătorii militari, să ia poziţie, pentru că ei ştiau că, de fapt, Milea, pînă în acea dimineaţă, ascultase de ordinele lui Ceauşescu.

A.P.: Ceauşescu era încă în clădire cînd a dat comunicatul pe 22 dimineaţa?

P.R.: Foarte aproape de ora 12 a apărut pe balcon, îmbrăcat cum îl ştim cu paltonul şi cu căciula, urmat de nevastă-sa şi de suita lui. A intrat ca o vijelie pe balcon, a văzut masa aia de oameni, nici n-am apucat să fluierăm prea tare că a şi plecat. La cîteva minute a venit un elicopter, în partea dreaptă cum priveam noi către faţadă, şi a fost faimoasa scenă în care el s-a urcat cu nevastă-sa şi încă nu ştiu cu cine şi au plecat cu elicopterul. Toţi am văzut că a fugit. Din momentul acela sentimentul a fost că dictatorul a fugit. Şi am început să ne agităm să spunem ceva, să constatăm public lucrul ăsta. Am descoperit o maşină de la Institutul de Proiectări Energetice care avea şi amplificare. Şi de acolo au început unii şi alţii să vorbească. Se auzea destul de bine, era o amplificare puternică. Se spuneau lucruri absolut tari: „A fugit dictatorul! Sîntem liberi! Hai să ne organizăm!“ Întîmplarea face că unii dintre cei care erau acolo fuseseră studenţii mei. „Domnule profesor, dumneavoastră nu spuneţi nimic?“ Eu, dar poate că şi alţii, aveam ideea că trebuie să ocupăm balconul, fiindcă acela era simbolul puterii. Şi atunci am hotărît să intrăm. N-a fost prea mare ezitarea, deşi mulţi se aşteptau că o să se tragă în noi. Le-am spus: „Aseară au tras în noi la baricadă“. „Da, şi eu sînt aici, şi eu am fost aseară“. Am forţat intrarea în CC. Imaginea a fost formidabilă. Era o linie de securişti îmbrăcaţi în haina bleu închis de iarnă care stăteau drepţi şi cu arma culcată la pămînt. Am trecut de ei şi am ajuns pe balcon.

A.P.: Ei n-au mişcat?

P.R.: N-au mişcat. Arma era la pămînt. Era clar că nu vor trage în noi. Am pătruns, am ieşit pe balcon. Imaginea pe care am văzut-o a fost colosală. Am văzut 150 de mii de oameni care au început să strige diverse lucruri. Nu era nimic concertat, dar strigau diverse lucruri. Acum problema era cum ne adresăm noi lor. Era un difuzor, dar era jos. Mie mi-a venit o idee şi am întrebat dacă nu are cineva un fir de microfon. Era unul, dar foarte mic. „Poate dă Dumnezeu şi impedanţa microfonului se potriveşte cu aia de jos.“ Un microfon cît degetul mare cu un mic firişor a făcut legătura şi atunci cînd mi l-au dat în mînă şi am spus ceva s-a auzit în toată piaţa. Iarăşi o experienţă pe care nu ştiu cum s-o explic. Nu poţi să crezi că un microfon atît de mic avut de cei de la Institutul de Proiectări a făcut să răsune toată piaţa. Am fost în prima echipă care a intrat. Tot aici era şi Dan Iosif, cu care fusesem la baricadă. Pot să spun că noi cei de la baricadă, deşi fusesem foarte solidari unul cu altul, nu ne cunoşteam dinainte. Unii ne-am regăsit acolo. El vroia să vorbească, vroiam să spun şi eu ceva. E o imagine foarte frumoasă în care ne dăm coate unul altuia. Eu iau microfonul şi spun cîteva lucruri foarte simple: „Dictatura s-a prăbuşit! Ne-am cucerit libertatea! Vrem puterea poporului!“, „Vrem democraţie!“. Lucruri banale, nu-mi venea altceva în momentul ăla, pentru că era un moment de o excitaţie greu de imaginat. Eram pe balconul care fusese de atîtea ori simbolul dictaturii. După asta cineva a spus că doar noi ştim asta, ţara nu ştie. Trebuie să mergem la televiziune. Am luat o Dacie din curtea CC, era o Dacie neagră, ne-am urcat 7 sau 8 inşi în ea, inclusiv în portbagaj, cu un steag – de acum era steagul cu gaură ...

A.P.: Cînd a apărut prima oară steagul cu gaură?

P.R.: La baricadă. Am şi acum steagul de-acolo.

A.P.: Cine s-o fi gîndit să facă gaura aia?

P.R.: Nu ştiu, habar n-am. Şi cu steagul am traversat oraşul: mergem la televiziune! Mergem la televiziune! Ceauşescu a fugit! Asta era ca un fel de parolă, toată lumea se dădea la o parte. Cînd am ajuns la televiziune, am spus că Ceauşescu a fugit, că la CC sîntem 150 de mii de oameni şi că trebuie să transmitem asta, fiindcă, deocamdată, nimeni nu ştie... Un redactor al televiziunii a spus că trebuie să intrăm în studio şi să anunţăm. Eu am spus că am scris un text. Zice: „Foarte bine! Cine sînteţi?“. „Sînt un profesor de la Politehnică“. „Excelent“. „Şi aceştia sînt colegii mei“. „Nu, nu cu ei. Avem aici un număr de militari. Trebuie să asigurăm populaţia că armata e cu noi“. Şi m-am trezit, asta e o scenă foarte cunoscută şi văzută, eu înconjurat de vreo 7-8 generali despre care habar n-aveam absolut nimic, spunîndu-mi textul. Era deja un text mai elaborat. Textul a avut un lucru bun despre care îmi amintesc şi anume faptul că a marcat singurul moment cînd s-a vorbit despre nevoia de democraţie. Fiindcă toţi ceilalţi vorbeau despre multe lucruri, dar nu despre democraţie. Am mai stat la televiziune un timp, după care ne-am spus că trebuie să ne întoarcem la CC. Exact în momentul cînd am ieşit intra Iliescu.

A.P.: Mai ţii minte cine l-a adus?

P.R.: Nu mai ţin minte cine l-a adus. Îmi amintesc parcă vag că l-ar fi adus Bujor Sion. Dar nu sînt convins. Poate că el, dar nu mai ştiu acum. Am aşteptat, a ieşit şi mi-a spus: „Eu cred că trebuie neapărat luată legătura cu armata.“ „Mă duc eu la Ministerul Apărării“ zic. Şi acum mă întreb ce era în capul meu. M-am dus cu Mihai Montanu, care fusese şi el unul dintre cei de acolo şi cu Gelu Voican. Pînă am ajuns la Ministerul Apărării, ne-am gîndit ce sîntem noi. Şi mi-a venit o idee care s-a dovedit a fi bună. „Noi sîntem împuterniciţii Revoluţiei.“ Cînd am ajuns la Ministerul Apărării Naţionale exact asta am spus şi am ajuns în 3 minute în biroul ministrului unde se afla Victor Stănculescu, pe care l-am găsit în camera din spate stînd de vorbă cu Ilie Ceauşescu. Interesant este faptul că eu din momentul din care am fost pe baricade n-am mai folosit cuvîntul tovarăş. Oricum nu-mi plăcea. Şi i-am spus: „Domnule general, ce caută ăsta aici?“ Stănculescu s-a uitat la mine fără să spună nimic. Zic: „Arestaţi-l.“ Şi l-a arestat. „Unde-l arestăm?“ Zic: „Nu ştiu, n-aveţi aici o încăpere?“ Şi l-a arestat.

A.P.: Cum a reacţionat Ceauşescu?

P.R.: N-a spus nici o vorbă. A rămas acolo dejurnă, cum ar fi, Mihai Montanu. Iar noi l-am luat pe Iliescu şi ne-am dus la CC. Dan Iosif care avea o oarecare autoritate pusese stăpînire pe CC. Era omul de la baricadă, omul din dimineaţa zilei, vorbise de la balcon. Cînd am ajuns noi din nou la CC, deja aproape se întunecase. Ne-a întîmpinat, la singurul punct de intrare, pe latura dinspre Bibliotecă, Dan Iosif. L-a văzut pe Iliescu, l-a recunoscut şi a întrebat cine sînt ceilalţi. Am intrat împreună, deşi Iliescu, în momentul acela, parcă nu mai cunoştea pe nimeni, era cumva el cu soarta lui. Dar am intrat totuşi pentru că oricum Dan Iosif mă cunoştea şi ne-au condus într-un birou. Ulterior am aflat că era biroul lui Manea Mănescu. Acolo Iliescu deja şi-a luat rolul de lider în serios. A spus: „Primul lucru pe care trebuie să-l facem este să anunţăm la Moscova că aici lucrurile sînt oarecum sub control şi că din punctul de vedere al Tratatului de la Varşovia nu există nici un pericol“. Ceea ce mi se părea oarecum logic în contextul acela. A dat telefon, a cerut să vorbească cu Gorbaciov, dar nu i-au putut face legătura, a vorbit cu cineva, dar nu mai ştiu exact cu cine, şi apoi a spus că trebuie să redactăm o declaraţie sau ceva asemănător către ţară. Această declaraţie ne-au pregătit-o într-o primă fază Nicolcioiu şi Apostoiu care erau principalii consilieri ai lui Ceauşescu. În timp cei noi încercam să scriem ceva a început să se tragă. Au trecut gloanţele prin geam. Adevărul este că s-a tras acolo unde se ştia că sîntem. Nu ştiu dacă au vrut să ne omoare, dar au vrut clar să semnaleze ce anume urmăreau. Am uitat să amintesc că în momentul cînd am ajuns la CC, înainte de a ne duce în biroul lui Manea Mănescu, am ieşit pe balcon şi Iliescu a spus cîteva cuvinte. Era lîngă noi şi Sergiu Nicolaescu. Momentul e foarte interesant. Eu eram chiar în spatele lui Iliescu şi el a vrut să se adreseze cu „tovarăşi“. Am spus: „Nu, camarazi“ şi a folosit cuvîntul camarazi. Toată lumea din Piaţă a început să strige „Vrem alegeri, vrem alegeri, vrem alegeri!“ Iliescu, corect, a spus: „Da, trebuie să le pregătim serios. Să fie în 3 luni“. „Nu, în 2 luni“. Atunci, practic, s-a hotărît că vor fi alegeri libere cît se poate de repede. Este un episod foarte interesant. Toată Piaţa aia striga: „Vrem alegeri libere! Vrem alegeri! Vrem alegeri libere!“.

A.P.: Eu n-am, fireşte, de adăugat nimic în ordinea aceasta a evenimentelor. Pot să spun că ulterior, cînd am văzut scena cu Ceauşescu bîlbîindu-se în balcon, stupefiat că cineva îndrăzneşte să-l conteste aşa de radical, mi-a rămas imaginea unuia cu pălărie care a trecut prin spatele lui şi i-a şoptit ceva la ureche. „E prăpăd“ sau ceva asemănător. Un prieten care a văzut şi el scena mi-a spus odată că a avut senzaţia că silueta aia era Moartea însăşi care trecea prin spatele lui şi-i dădea semn că e finalul.

▲

Augustin IOAN

Două construcţii

Podul

O seară dinaintea Crăciunului 2001, pe unul dintre podurile care, traversînd rîul Isère, despart Grenoble de Bastille, unul dintre munţii tutelari ai oraşului. Am fost invitaţi, soţia mea şi cu mine, de d-na Brigitte Derville, o prietenă localnică, să vedem credinţa catolică la lucru. O altă acţiune voluntară a doamnelor în vîrstă, mi-am zis cinic şi am fost iniţial reticent să merg. Dar m-am înşelat crunt; drept penitenţă, recunosc asta public, în scris şi cu umilinţă, povestindu-vă totodată întîmplarea.

Doamnele catolice au aşezat pe toată lungimea podului St.Laurent, una lîngă alta, cîteva mii de lumînări mari, în glastre – plante de foc. De la un capăt la celălalt, podul de lanţuri local, lipsit de proiectoarele care îl scoteau din întuneric în acelaşi fel violent ca şi pe celelalte, multe, a trebuit să se bazeze, în a deveni vizibil trecătorilor, doar pe acele lumînări. Modul în care fură aşezate e încă mai interesant. Regulată la început, cum intrai pe pod dinspre oraş, cadenţa devenea ceva mai sincopată către capătul celălalt, acolo unde se petrecea de fapt acţiunea caritabilă. În ce consta strîngerea de fonduri pentru săraci? În invitarea ta, trecătorule, ca, pentru suma de cinci franci, să cumperi o lumînare şi să completezi lumina podului. Lumînările spre vînzare erau din cele umile, în paharul lor de plastic, pe care le vezi în orice biserică catolică şi, mai nou, în orice supermarket din România. Cu alte cuvinte, ele erau diferite şi ca scară şi ca intensitate a luminii faţă de cele ample, aşezate riguros de organizatori. Oamenii cumpărau, era coadă, îşi comemorau morţii şi viii, completînd ceea ce lipsea din continuitatea luminii, ba chiar îndesind-o pe alocuri în „noduri" familiale, unde mai multe lumînări erau aşezate laolaltă, una lîngă alta, spre a-şi întreţine reciproc flacăra şi a rezista gerului năpraznic. Cei ce vor întotdeauna să iasă din rînd ieşeau şi acum, luînd în posesie cu luminile „lor" teritorii necartate ale podului, atîrnînd lumini de lanţuri, ocupînd tablierul sau coborînd spre apă. Exigenţa abstractă a geometriei de pornire se disipa în nostalgia vernaculară căreia cel drag de alături sau pentru totdeauna absent îi dădea o expresie vizuală pitorească. Doar pentru privilegiul de a traversa această îngustă cale de foc peste apă, contribuind totodată la a o menţine vie încă şi încă o vreme, merita să plăteşti neînsemnata sumă. Faptul că schimbai disparenţii franci pe lumină adăuga de asemenea o cîtime de înţeles acestui *happening*. În ţeserea dintre rigoare geometrică şi improvizaţie, dintre forţă şi slăbiciune a luminii care unea de la un capăt la altul un pod oarecare stătea tot înţelesul simbolic al acestei acţiuni.

Organizatoarele ne-au spus că este parte dintr-o acţiune europeană de colectare de fonduri pentru sărmani. Ideea că, în acelaşi timp, zeci şi poate sute de poduri din lume străluminau m-a lăsat cu adevărat visător. Dincolo de emoţia vizuală, rămîne întreagă întrebarea cu privire la articularea comunitară necesară unei astfel de acţiuni. Mă tem că orice comparaţie cu ce am lăsat acasă este inutilă. A atrage atenţia asupra unui loc al oraşului tău, mai cu seamă asupra unui loc vechi şi, totuşi, profund simbolic, învestindu-l cu lumina Crăciunului, iată o acţiune de care nu văd să se învrednicească nimeni dintre ai noştri. Ce ne lipsesc nu sînt lumînarea, sau clădirile vechi, ci spiritul comunitar din esenţa căruia se nutreşte o astfel de faptă. Articulat împrejurul credinţei şi al altruismului la care aceasta invită, spre ocrotirea semenilor celor mai năpăstuiţi decît noi. Eliberaţi de contemplarea psihotică a propriului *omphalos*, oamenii cetăţii pe care i-am văzut aici în acţiune nu îşi consumă energia vorbind vorbe goale, ca la noi, ci construind, fie şi pentru doar o noapte, ceva modest, dar incredibil de eficient pentru seamănul gol.

Sîntem la rîndu-ne invitaţi, dacă nu somaţi, în fiecare duminică, să dăm ceva pentru săraci, pentru biserică, pentru... Lumînările se vînd şi la ortodocşi, ba chiar cu snopul, astfel încît, însumate, adaosurile ar fi să furnizeze bani pentru proiecte de întrajutorare. Cu toate acestea, ceva nu se leagă. Banii ori nu ajung unde trebuie, ori sînt prost administraţi, ori nu există suficientă popularizare pentru destinaţia lor. Cert este că, de doisprezece ani, săracii, handicapaţii, năpăstuiţii români sînt tot pe străzi ori în grija vitregă a statului (cuvînt care şi-a pierdut, din vina sa exclusivă, orice semnificaţie), iar nu a noastră, micilor comunităţi dimprejurul unei parohii. Citesc statistici din care reiese că biserica primeşte pe mai departe încrederea majorităţii populaţiei, aceeaşi probabil care se şi declară în proporţie strivitoare credincioasă. Aceeaşi care nu oboseşte să se închine cu hărnicie colectivă prin toate autobuzele cînd trec ele pe lîngă vreo biserică, dar nu intră, sau o face doar formal. Credinţa nu este doar gimnastică a degetelor şi antebraţului. Nu este doar formalitate ritualică seacă, ci, în primul rînd, angajare personală, directă, permanentă, în susţinerea celui de lîngă tine. Bine este să ne preocupe mîntuirea proprie, dar pentru aceasta trebuie însumate dovezi. Bine este să gîndim cum vor arăta viitoarele biserici şi catedrale, dar mult mai gravă şi mai stringentă este construirea de comunităţi întru edificarea de sine. Dacă acestor acţiuni le vom putea adăuga şi frumuseţe, aşa cum se petrecea la Grenoble, atunci ne vom fi făcut o parte, partea noastră, din datorie. Dacă nu, nu.

Am mers de-a lungul rîului o vreme, privind în urmă, către podul „nostru". De departe, pierdut cum se afla între celelalte – noi, musculoase, scăldate în lumina proiectoarelor – podul de lanţuri nu se stingea niciodată privirii. Părea o fiinţă vie, cum vibrau micile flăcări în noapte, traversînd apa. În noaptea geroasă de decembrie, un pod grenoblez şi cei ce-l împodobiseră cu lumină aşteptau străluminaţi naşterea Domnului.

Biserica

Grenoble este încă un oraş creştin, în deosebire de Paris. Şi pentru bune motive: aici fu unul dintre cele mai timpurii situri ale încreştinării galice. Vizita la biserica St. Laurent şi la baptisteriul din centrul oraşului, acum adosat catedralei Notre Dame, este de natură să lase înmărmurit pe cel ce parcurge măruntaiele pămîntului (şi, implicit, pe cele ale timpului), văzînd – în coprezenţă şi în secţiune – şaisprezece secole de istorie creştină pe acelaşi loc.

Prima etapă a fost aceea a regrupării mormintelor cetăţii în jurul celor ale personajelor reprezentative şi a relicvelor venerate, în afara zidurilor. Cele opt mausolee excavate împrejurul bisericii St.Laurent dovedesc regruparea, pînă către secolul V, a funcţiunii de necropolă împrejurul unui edificiu cu vocaţie funerară (opusul unui baptisteriu), cu un straniu plan de cruce cu braţe egale (dar evident nu cruce greacă înscrisă). Fiecare dintre braţele acestei capele funerare are la rîndul său plan de treflă, rezultînd un plan asemănător crucii ortodoxe. Sugestia este aceea a unei relaţii fractalice între parte şi întreg, pînă şi în ceea ce priveşte funcţiunea de îngropăciune. Dacă la început este construită lîngă şi peste locuri de îngropăciune, biserica începe ulterior să le conţină, pînă acolo încît fiecare braţ al crucii şi, apoi, fiecare excrescenţă a braţului crucii ocrotesc propriile morminte. Braţul estic, cel rezervat altarului, primeşte cîndva în secolele VII sau VIII moaştele cuvenite orientării sale privilegiate, astfel încît relicvele St.Oyand odihnesc acolo (prima menţiune a criptei se va face în secolul al XI-lea, în conjuncţie cu numele acestui sfînt). Săpăturile au relevat cîteva etape de construcţie asupra acestei biserici, care au înfrumuseţat-o, pentru ca, în 1012, episcopul de Grenoble să o doneze benedictinilor spre a o transforma în loc de rugăciune. Arheologii par să creadă în ipoteza unei degradări consistente a vechii biserici, de vreme ce una nouă, cu planul în navă propriu romanicului, va ignora complet prezenţa aceleia de desubt.

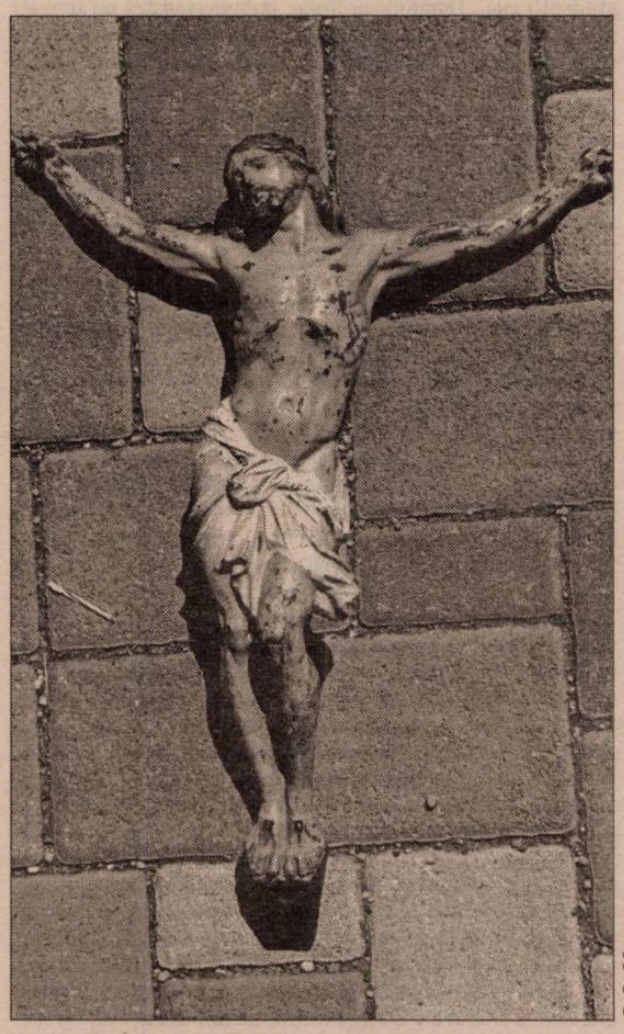

© L. Muntean

Să intrăm însă. Accesul se face pe o platformă metalică suspendată la cota cea mai de sus a bisericii, astfel încît avem o privire plonjantă asupra întregului şantier arheologic. Coborîm apoi jos de tot, în secolul IV. Mai întîi, sicriele de piatră, acum goale, din profunzime. Spre mai buna înţelegere, un schelet este lăsat la vedere. Chiar cimtirul ne apare astăzi ca fiind „supraetajat", de vreme ce, în mod evident, cum umblăm prin tăietură, sicrie de piatră sînt distribuite atît „sus", cît şi „jos". Ne miră, ca întotdeauna, mica statură a celor vechi (sau, poate, ar trebui să ne îngrijoreze lipsa noastră de măsură, a celor „recenţi"), dar atîta doar despre dezvelirea impudică a morţii. Putem circula apoi prin vechiul edificiu treflat, coborînd secoli şi urcînd trepte, pînă la nivelul coloanelor sale „corintice" cu motive creştine (columba, mielul, crucea), bine păstrate mai ales în proximitatea relicvariului St.Oyand. În fine, cînd e să revenim la biserica navată, care prinde în montură la extremitatea sa estică biserica de plan treflat, observăm dintr-o dată că ea le conţine pe toate celelalte dinainte dar că tocmai ea, conţinătoarea, a fost sacrificată spre a putea vedea rărunchii şi relicvele pe care fu zidită. Cred că gestul arheologilor a fost unul crud şi, mai cu seamă, dezvrăjitor. Mă tem că în subtext fu vorba despre desfiinţarea unui lăcaş de cult. Ca să faci vizibilă necropola subsumată nu era, poate, nevoie, să sacrifici biserica prezentă. În plus, indecenţa morţii ex-puse prin deschiderea sicrielor şi arătarea scheletelor seamănă a profanare.

Nu acelaşi lucru la baptisteriul din centru. Săpîndu-se pentru linia de tramvai, în anii optzeci s-a descoperit baptisteriul de secol IX-X. Aflat dedesubt, prezenţa lui este marcată prin decuparea formei planului, în piatră, din dalajul ordinar al pieţei Notre Dame. Coborînd în subsolurile muzeului vechii episcopii, îl poţi vizita în integritatea sa, pentru că s-a păstrat nu doar forma planului (pătrată întîi, apoi cu abside pe cele patru laturi), ci şi sistemul de aducţiune a apei în centrul baptisteriului. Coexistă în acel subsol, împăcate de trecerea vremurilor, zidurile cetăţii celei vechi, baptisteriul adosat lor, precum şi, crescute împrejur, cele ale diferitelor biserici episcopale şi ale palatului însuşi. Urcînd de-a lungul lor, putem observa creşterea (şi, din cînd în cînd, descreşterea) caselor, zugrăvind atît de expresiv trecerea timpului. Muzeul – destul de provincial – este insignifiant faţă de „exponatele" creştine edificate în care este îngăduit.

În fine, un cuvînt despre restaurare. Arheologii au scurmat măruntaiele pămîntului (distrugînd în proces podeaua bisericii ultime şi făcînd-o, astfel, inutilizabilă ca loc de rugăciune) spre a căuta şi face vizibile vestigiile tuturor etapelor prin care a trecut locul. St.Laurent a fost sacrificat ca biserică spre a deveni „monument istoric". Cred că a fost o eroare. Am fost îngrozit de impudicitatea morţii dezlegate de sub pămînt, dar nu pot să nu recunosc că, devenit cîmp de bătălie şi de săpătură (care continuă mai departe), biserica, încetînd de a mai fi un loc sacru, este o lecţie exemplară de devenire a locului sacru. Dimpotrivă, baptisteriul a fost salvat prin excavare şi expunere muzeală de la definitiva îngropare sub şinele prezentului. Două atitudini opuse faţă de creştinism, în ciuda „tehnicilor de restaurare" similare. Ceea ce ne dovedeşte că şi arheologii şi restauratorii sînt prizonieri tehnicii şi meşteşugului lor, pe care le folosesc adeseori necritic. Nu tot ce e îngropat este sit arheologic şi, deci, trebuie cu necesitate excavat. Nu tot ce e îngropat trebuie adus la lumină – în chip ştiinţific. Nu tot ce este mort sau doar vechi trebuie cu necesitate înviat sau, respectiv, întinerit. Poate că, risc aici o afirmaţie care îmi va face noi „prieteni" printre colegii de breaslă, nici măcar nu trebuie tot ce fu vreodată zidit să fie cu necesitate „salvat" de la întoarcerea întru cele din care a fost alcătuit. Oricît de bun, frumos, important, semnificativ va fi fost acel zid. Nu cu preţul alungării sacrului din preajma lui.

Grenoble, decembrie 2001

▲

Cristian GHINEA

Tot felul de străini

Destine în, după, pe lîngă război

Biljana Velickovska este macedoneancă din Skopjie. A terminat o facultate economică, dar lucrează ca sociolog pentru că aşa îi place. Este o fire vulcanică, preocupată mai mult de jazz şi cumpărături decît de război. Îi place să vorbească mult despre ea însăşi, are clare accente de mitomanie. Dar este în general o parteneră simpatică atunci cînd te plictiseşti la conferinţe. Şi are momentele ei. De exemplu, cînd vine vorba de istorie sau de albanezi. Urăşte istoria. Repetă de trei ori fraza ca să-mi intre bine în cap. Deşi mama sa predă istoria la Skopjie. Care istorie? Nici ea nu ştie, dat fiind că o urăşte, nu s-a interesat. Nu ştie nici cui a aparţinut Macedonia înainte de primul război mondial. Cu albanezii în general nu are nimic, dar pe cei din Kosovo şi Macedonia îi urăşte pentru că pretind drepturi în plus, deşi Macedonia acordă cele mai multe drepturi pentru minorităţi din întreaga Europă. Pur şi simplu, cer prea mult, de fapt nici ei nu ştiu ce vor, nu au cereri clare, vor doar război cu noi. Dar, dă-i naibii, hai să-ţi povestesc despre festivalul de jazz de la Skopjie. Principalul organizator este prieten bun cu mine.

A doua zi am mai descoperit ceva ce o enervează pe Biljana: americanii. Pur şi simplu o scot din minţi: îi urăsc, îi urăsc, îi urăsc. Am aruncat cu ouă în ambasadă, am spart geamuri. Sper că erau proaspete, mă refer la ouă? Da, din păcate. M-am bucurat cînd au distrus McDonald's-ul. Sînt nişte proşti pentru că îi apără pe albanezi, pur şi simplu pe noi nu ne ascultă. Îi urăsc. Cînd mă întîlnesc pe undeva cu americanii din Skopjie îi evit. Nu ştiu dacă americanii au băgat de seamă că Biljana îi evită.

Patrick Anderson este canadian şi pare oarecum intrigat că l-am confundat cu un american, deşi se înţelege bine cu ei. Lucrează pentru un program al ONU în Kosovo. Este unul dintre cei porecliţi „internationals", lucrători ai ONU, NATO, UE, OSCE. Aceştia conduc de fapt Kosovo. Nu ştie sigur, dar sînt destul de mulţi, din moment ce numai canadieni sînt vreo sută, şi asta doar în Pristina. Americani mult mai mulţi. E acolo de cîteva luni şi crede că e totul prea complicat pentru el. De aceea se îmbată des în unul dintre cele cîteva localuri frecventate de „internationals", sub stricta supraveghere a militarilor din forţa de menţinere a păcii. O mare problemă: McDonald's nu a ajuns în Kosovo. Săptămîna trecută, o prietenă a fost în Macedonia (fast-food-ul a fost refăcut) şi a venit cu o sacoşă de hamburgeri, au dat o petrecere. În schimb, Coca-Cola a ajuns, nici nu se putea altfel, numai că respectă regulile jocului. În enclavele sîrbeşti, eticheta este scrisă în chirilice, în restul regiunii în albaneză. Cum spunea, prea complicat, incredibil de complicat pentru un petic de pămînt cît o unghie pe hartă, îi place fraza asta şi o repetă. Toţi se ceartă cu toţi: albanezii cu sîrbii, albanezii cu romii, sîrbii cu romii, „internationals" cu albanezii, albanezii din sondaje zic în proporţie de 95 la sută că în nici un caz nu mai vor să rămînă în Serbia şi vor independenţa, 60% vor o administraţie a lor, fără „internationals", dar 70% vor să rămînă militarii străinii acolo să îi apere de Serbia. Patrick este uimit de cît de bine se înţeleg sîrbii şi albanezii în materie de traficat arme, droguri, maşini, femei. Asta îl depăşeşte. Îl mai depăşeşte şi faptul că ar trebui să ţină evidenţa unei graniţe care nu există şi trebuie să îşi bată capul cu un stat inexistent condus de străini, o experienţa unică, la care, *what the fuck*?, în final este mîndru că participă.

Isa Mulaj este albanez din Kosovo. Poate e greu de crezut, dar lucrează pentru un institut de studii economice care încearcă să sondeze opinia oamenilor de afaceri din regiune. Era un institut sîrb, dar acum s-a despărţit şi stă pe propriile picioare. Problema este că lucrează cu registrele de dinainte de război, pentru că altele nu sînt. Dar nici măcar clădirile nu mai sînt, darmite afacerile. Şi Isa este depăşit de situaţie. Îmi povesteşte apoi ceva cu un zîmbet în colţul gurii (cred că e o glumă şi gafez): cînd m-am întors acasă, nu mai era casa, îi dăduseră foc. Am rămas cu hainele cu care eram îmbrăcat. Vrei o ţigară? Dar familia a scăpat. Acum a reconstruit-o cu ajutor de la o organizaţie occidentală. Dar e al dracului de greu. Haide ia, e Rothmans traficat, e ieftin la noi.

În timpul conferinţei, la un moment dat, Isa şi Biljana au ajuns la cuţite. El spune că autorităţile din Macedonia nu vor să îi înregistreze pe albanezi, atîţia cîţi sînt. Biljana sare indignată, aveţi prea multe drepturi, după care încep o ceartă aprigă în sîrbă, pe care o înţeleg amîndoi. A fost nevoie de intervenţia unui alt „internationals" pentru a-i calma. O bulgăroaică mică este foarte supărată pentru că şi aici procedăm la fel de eronat ca la CNN: ascultăm numai argumentele albanezilor. De ce nu îi ascultăm şi pe macedoneni, care cum bine se ştie sînt o parte a naţiunii bulgare. La bar, Biljana îmi spune că, de fapt, ei nu sînt bulgari, dar nu ştie sigur de ce.

Dino Djina e bosniac. Flirtează absolut neruşinat cu Biljana pe motiv că numai ei (adică macedonenii şi bosniacii) au nostalgii după fosta Iugoslavie. În rest, sîrbii şi croaţii nu regretă deloc, pentru că au o ţară a lor. Dino a fost la Sarajevo în tot timpul războiului, nu m-ai văzut la CNN? Glumeşte. Din nou sînt derutat, cum pot ăştia să zîmbească! De care parte? *On myself*. De fapt este musulman şi nu poate discuta serios despre război, evită. Mereu scapă printr-o glumă. Acum face sondaje şi cea mai mare probemă este eşantionarea. De exemplu, folosesc trei eşantioane diferite pentru sîrbi, croaţi şi musulmani. Apoi, alte subeşantioane pentru croaţii minoritari în regiunile sîrbe, sîrbii minoritari printre musulmani şi aşa mai departe. Mă convinge că e al dracului de greu să fii sociolog în Bosnia. Altă problemă este stabilirea naţionalităţii: oamenii se declară ba bosniac, ba sîrb, ba sîrb-bosniac, ba bosniac-musulman şi iar aşa mai departe. De altfel, este foarte interesat de naşterea naţiunii bosniace, despre care va scrie o carte. Este un fenomen fascinant în plină derulare.

Nu există concluzii. Mă gîndesc doar că România e departe de toate astea. Parcă, totuşi, e o lume lăsată în urmă. Dar Dino îmi taie gîndurile: bun, la noi a fost război, dar voi ce scuză aveţi?

Valea englezului

Fără legătură cu războiul şi cu cei de mai sus, am întîlnit un personaj pe care nu se putea să-l ratez. Mister Briggs, se recomandă zîmbăreţ. Are circa 50 de ani, e cărunt şi slăbuţ, fiul unui fost proprietar de mină, a terminat Oxfordul, e îmbrăcat cu o vestă minerească din pufoaică şi ne întîlnim cu el în centrul oraşului Petroşani, deşi are birou la Primărie. Bem cafea, el tărie. Insistă să plătească, refuzăm, insistă din nou pe motiv că „It's my Valley". Se referă la Valea Jiului, pe care o cunoaşte la perfecţie, oraş cu oraş, primar cu primar, pentru că îşi bate capul cu toţi. Am vrea să ştim care mai este situaţia în Vale la trei ani de la mineriadă. Toţi sînt optimişti: primarul, poliţistul, deşi recunosc că e greu. Dar guvernul face eforturi. Doar Mr. Briggs pune punctul pe „i": *fuck*, se cheltuie banii aiurea, nu se pricep, nu ştiu să facă proiecte. Dar ceilalţi spun că e bine. Face un gest care nu se poate reproduce în scris şi chiar dacă se putea, nu se cădea la *Dilema*. De altfel, poate că nu este bine că îl citez, deşi lui Mr. Briggs nu pare că-i pasă. Lucrează pentru un program al UE de asistenţă pentru regiunile miniere şi recunoaşte că pentru fiecare loc de muncă creat se cheltuie sume enorme, undeva la 13.000 de euro.

Mai tîrziu sîntem invitaţi acasă. „Acasă" înseamnă un loc ireal ca şi Mr. Briggs. Undeva pe lîngă Vulcan, intri într-o fundătură cu noroi şi dai de o casă albă micuţă. În curte latră un ciobănesc mioritic enorm şi nervos, cu nume englezesc, care trebuie închis înainte de a coborî noi din maşină. Casa are multe tablouri şi sculpturi realizate de o prietenă a lui din Croaţia. Mr. Briggs e neînsurat şi chiar mirat de aşa întrebare. De ce ar fi? Se înţelege bine cu vecinii, vreţi să le cer ceva de mîncare? E 9 seara. Mai bine nu. Nu e nici o problemă. Încă nu mi-am revenit: am ajuns la Petroşani cu prejudecăţile unui bucureştean speriat încă de mineri şi stau undeva pe lîngă Vulcan unde beau o băutură tare rusească cu un englez, vorbind despre literatura română. Pentru că Mr. Briggs este şi colecţionar, adună ediţii princeps din poeţii lumii. Acolo, la Vulcan, într-o casă ascunsă, există cărţi de Minulescu, Coşbuc, Arghezi. Mai există o livadă de cinci hectare, proprietatea domnului Briggs, ca şi casa, pentru că el nu ar concepe să stea cu chirie. De altfel, e de 9 ani în România, iubeşte Clujul şi detestă Bucureştiul. Bine, şi eu detest Bucureştiul, dar ca bucureştean sadea nu se face să nu mă cert cu el pentru a-mi apăra oraşul.

Apoi ne conduce la un hotel renovat pe banii UE, cu un cost moderat şi recepţioneră drăguţă. A doua zi ne reîntîlnim, cu aceeaşi vestă. Ne mai spune cîteva adevăruri pertinente despre ce se întîmplă acolo. De acum încolo, pentru mine, Valea Jiului este Valea lui Mr. Briggs, britanic sadea de prin Nord, unde e ceaţă mereu. ▲

William TOTOK

Războiul antiminoritar al populistului austriac Jörg Haider

În ultimele zile, în Austria a izbucnit un nou scandal politic provocat de populistul de dreapta Jörg Haider. Fostul lider al aşa-numitului Partid Liberal Austriac (FPÖ) a anunţat că nu va respecta verdictul Curţii Constituţionale privind inscripţionarea bilingvă obligatorie a denumirilor topografice. Este vorba despre indicatoarele şi denumirea străzilor din landul federal Carintia, unde Haider este şeful guvernului local. În acest land federal trăiesc alături de austrieci şi numeroşi sloveni. Numărul minorităţii slovene se estimează la aproximativ 80.000. Potrivit sentinţei pronunţate de Curtea Constituţională, în localităţile cu o pondere minoritară de 10 la sută autorităţile locale sînt obligate să inscripţioneze indicatoarele şi în limba naţionalităţii conlocuitoare. În opinia lui Haider, decizia Curţii Constituţionale nu este altceva decît „o sentinţă de carnaval". În consecinţă, Haider a cerut demiterea preşedintelui Curţii, pe care l-a acuzat de părtinire. Într-o declaraţie de un cinism absolut, Haider a propus minorităţii slovene inscripţionarea bilingvă în schimbul renunţării la folosirea limbii materne în învăţămînt.

Scandalul din Carintia, provocat de naţionalistul austriac, a stîrnit un val de ecouri negative atît în Austria cît şi în străinătate. Purtătorul de cuvînt al partidului ecologist a vorbit despre o „incitare organizată", reproşîndu-i lui Haider un „antislavism crud". Mai mulţi jurişti au calificat ieşirile lui Haider ca o nouă încercare de subminare a statului de drept. În ultimă instanţă, a intervenit şi cancelarul federal, creştin-democratul Wolfgang Schüssel, care guvernează la Viena împreună cu partidul aşa-zis liberal. Schüssel s-a pronunţat limpede în favoarea respectării deciziei juridice. Adjuncta cancelarului, Riess-Passer, în schimb, care este şi preşedinta Partidului Liberal (FPÖ), s-a situat de partea lui Haider. După ce anul trecut Uniunea Europeană a început monitorizarea Austriei din pricina participării la guvernare a partidului FPÖ, Haider anunţase că va respecta prevederile care reglementează drepturile minorităţilor naţionale. Izolarea politică şi diplomatică temporară a Austriei de către Uniunea Europeana l-a determinat atunci pe Haider să fie mai conciliant. În realitate, Haider a sabotat în Carintia aplicarea reglementărilor. El a tergiversat atît chestiunea inscripţionării indicatoarelor, cît şi înfiinţarea grădiniţelor bilingve.

Legea austriacă privind drepturile grupurilor etnice a fost adoptată în anul 1976 şi se bazează pe tratatul de stat din anul 1955 încheiet cu Puterile Aliate. Prin acest tratat, aliaţii au obligat Austria să acorde minorităţilor etnice drepturi speciale care garantează acestora conservarea identităţii lor culturale şi naţionale. Astfel, legea din 1976 prevede că pe lîngă limba oficială germană se va folosi în landurile federale Carintia, Steiermark şi Burgenland şi limba minorităţii slovene, croate, sîrbe, respectiv maghiare. Probleme cu aplicarea acestei legi au existat numai în Carintia, unde trăieşte cea mai numeroasă minoritate etnică, cea slovenă. Naţionaliştii austrieci s-au opus şi în trecut inscripţionărilor bilingve şi au cerut desfiinţarea învăţămîntului în limba maternă. În opinia naţionaliştilor de pretutindeni, protecţia identităţii minoritare nu înseamnă nimic altceva decît un atentat la unitatea lingvistică a statului naţional, o subminare a suveranităţii naţionale şi o încercare de disoluţie demografică a majorităţii. De aceea, soluţiile naţionaliştilor privind rezolvarea aşa-numitei probleme minoritare prevăd îngrădirea sau interdicţia învăţămîntului în limba maternă, renunţarea la denumirile topografice bilingve şi folosirea exclusivă a limbii de stat ca limbă oficială. Faptul că anul trecut, de pildă, lucrările parlamentului local din Burgenland au fost deschise cu o cuvîntare a preşedintelui rostită în limba croată dovedeşte cît de şubrede sînt argumentele alarmiste ale naţionaliştilor. În timpul şedinţelor, deputaţii minoritari care se află în diferitele parlamente ale unor landuri federale austriece au dreptul să utilizeze limba lor maternă. Legea austriacă garantează de asemenea folosirea limbii minorităţilor în administraţie şi justiţie. În acelaşi timp, statul sprijină programele radio care difuzează emisiuni în limbile minorităţilor.

Berlin, decembrie 2001

▲

Alex. Leo ŞERBAN

Introviziuni

„Dacă necesitatea psihică îmi impune crearea, de pildă, a unei păsări care nu are un corespondent fidel în realitate, nimic nu mă împiedică să o realizez aşa cum mi-am imaginat-o“, scria Victor Brauner cu prilejul expoziţiei sale din anii '20, intitulate *Introviziuni*.

Ceea ce frapează mai ales, în expoziţia deschisă în decembrie 2001 la Muzeul Naţional şi cuprinzînd 75 de lucrări, este fidelitatea lui Brauner faţă de acea „necesitate psihică“ din care au izvorît ele. Fidelitate, şi nu consecvenţă; căci aceasta din urmă poate lua, adeseori, forma unui „program estetic“ exterior a cărui finalitate e Opera, în timp ce prima nu este decît libertatea interioară de a crea – sau, mai exact spus, de a re-crea –, pe hîrtie, „introviziunile“ proprii. Nu cred că există ceva mai străin plasticii lui Brauner decît categoria de „Operă“. Iar seninătatea cu care ne privesc astăzi lucrările sale vine – în parte – şi din această exemplară nepăsare faţă de presiunile unei construcţii conştiente.

Desene în tuş cu peniţă, creioane colorate, cretă, carioca, acuarele, guaşe, cerneluri, pasteluri, laviuri, decalcomanii, ceară de albine şi (într-un „Fără titlu“ din 1930) colaj... Brauner experimenta necontenit – uneori forţat, ca-n timpul războiului, de lipsuri materiale –, însă forţa alchimaginilor sale reuşeşte, de fiecare dată, să pună între paranteze aspectul „atelier“. Chiar şi atunci cînd, descoperind lumina paradoxală a parafinei sau pe aceea a cerii de albine, dă impresia că se joacă, aleatoriu, cu posibilităţile uneltelor sale, Brauner transcende materialul, îl face transparent, aducînd totul înapoi la matca introviziunii. Şi chiar şi atunci cînd, ici şi colo, putem găsi corespondenţe între închipuirile sale şi plastica unor Dubuffet (vezi „Fantoma viţei-de-vie“, 1945) sau Picasso (cîteva „Fără titlu“-uri din 1941), ne dăm seama imediat că nu este vorba decît de coincidenţe (în cazul primului) sau de remodelări – bidimensionale şi semi-simbolice – ale unor sculpturi de la-nceputul anilor '30 (în cazul celui de-al doilea); în orice caz, dacă

Fără titlu, 1941

pare plauzibil ca Brauner să fi văzut marile capete sculptate ale acestuia din perioada Boisgeloup (e o simplă ipoteză; el se afla în Franţa în acel moment), revenirea chipurilor acelora monumentale sub forma unor profiluri lunare, transgenerice, poate fi în egală măsură „opera“ influenţei lui Picasso-sculptorul ca şi a însemnelor astrologice...

Profilul este, de altfel, o reprezentare recurentă în bestiariul lui Brauner. De la imaginea şarpelui-acuarelă din 1928 (prefigurînd totodată semnul „infinit“, pe care-l va suprapune iniţialei „V“), trecînd prin desenele cu „Macaroane capilare“ din 1935 şi pînă la „Leu luminos liber“ sau „Somnambula“ din 1941, Brauner revine obsedant la această dispunere *secretă* a figurilor sale. Frontalitatea este de găsit îndeobşte atunci cînd e legată de reprezentarea premonitorie a accidentului care l-a mutilat (în 1938 avea să-şi piardă un ochi), ca în „Fără titlu“ din 1925 sau în cel din 1941, cu pisica ieşind din ochiul stîng al unei femei – imagine în oglindă a unui minunat tablou, „Femeia şi pisica“, înfăţişînd metamorfoza felin-florală a unei catifelate „Diane de Poitiers“ (reproducerea poate fi găsită în cartea lui Jacques Lassaigne *Pictori pe care i-am cunoscut*, ed. Meridiane, 1973). Am putea vedea în *profil* semnul manifest, primar, aproape *vocal*, al „introviziunilor“ lui Brauner; la un nivel secund, el poate figura, *tăcut*, tocmai această *întoarcere* a reprezentării înspre un adevăr interior ascuns; dialectică ezoterică, profund îndatorată paradoxului fundamental care defineşte plastica lui Victor Brauner: taină şi destăinuire a ei, care tăinuieşte *mai adînc*.

Există, într-adevăr, puţini artişti care să fi ajuns acolo unde a ajuns Brauner, adică la o asemenea transparenţă a viziunii care, revelîndu-se în exerciţiul cotidian al travaliului grafic, să nu aibă totuşi nimic mecanic, nimic demonstrativ. Comparat cu truculenţa facilă a lui Dali, care dezvăluie totul imediat, desenul său are demnitatea „somnambulică“ a celui-ce-tatonează. Comparat cu rigoarea matematică a lui de Chirico, care ştie dinainte totul, el are simplitatea copilărească a celui care e liber şi pur. În acelaşi timp este mai precis, mai „văzător“ decît cernelurile lui Michaux, fiind totodată mai uman şi mai neliniştitor, în aparent „cumintea“ sa combinatorie, decît pînzele lui Tanguy.

Poet al propriei „necesităţi psihice“, Victor Brauner ne-a dăruit de fapt un alfabet multicolor căruia nu e nevoie să-i cunoşti toate literele pentru a-l admira; bucuria de a vedea cîteva dintre ele* este suficientă.

---

* Victor Brauner, Desene din anii 1925-1962 din colecţia Muzeului de Artă Modernă din Saint-Etienne, în Sălile Kretzulescu ale Muzeului Naţional de Artă al României; pînă în luna februarie.

▲

10 poeme de Victor Brauner

Maşina de privilegii
Ascunsă în zonele cele
mai arierate şi mai
confuze ale fiinţei intime,
maşina de privilegii este o
soluţie decisivă pentru
aspiraţiile aşteptării,
înfăşurată în aura dorinţei.
Proiectul devine realizare
şi, printr-un auto-pact
inatacabil, maşina aceasta
este un aranjament
necondiţionat cu sine.
Maşina de privilegii
este EUL şi SINELE,
imperativele androgine în
acţiune, cheia dialectică a
reveriilor asupra a ceea ce trebuie să se întîmple.

Stendhal în Lombardia
Sînt un portret imaginar.

Baza şi vîrful
Sînt în acelaşi timp copacul
vieţii şi axa lumii.
Din baza mea fecundatoare, din
substanţa mea mithriacă se
dezvoltă fructul devenirii.
Sînt cele trei timpuri: întregul
prezent, misterul
trecutului, enigma viitorului.

Aşteptarea
Sînt împodobit cu cele mai
mari bogăţii totemice ale mele
pentru ca în ofranda
întîlnirii esenţiale,
unificarea să poată fi o
izbucnire care nimiceşte
opreliştile
condiţiei mele restrictive.

Dinamismul invizibilităţii
Pe podeaua unei
camere, deschisă către cerul
nocturn, corpul meu este
oprit şi parcă nehotărît asupra
direcţiei în care s-o apuce. Sînt
structuri variate adunate
într-o singură fiinţă. Mi se pot
ghici marile mele facultăţi
dinamice, deoarece nu
numai că aparţin tipului
mamifer sprinten în
alergare, dar sînt înzestrat
totodată cu aripi şi mijloace
de reptaţie. După cum
mi-e voia, pot prin urmare să alerg,
să zbor sau să mă tîrăsc prin
tufele umede aflate aproape
de pămînt.
Astfel mă înfăţişez,
modificîndu-mi spontan
situarea, făcîndu-mă
nevăzut în orice clipă.

Dialogul interior
Sînt, în dezordinea mea
aparentă, organizat după
legi ale imaginaţiei.
Formele mele de amalgam sînt
împreunarea unei femei cu o
pasăre. Mă ivesc şi
păstrez în mine un spaţiu
mental ce era necunoscut
înaintea mea.
În cele două dimensiuni ale mele,
mă pot întinde spre a trăi
dincolo de toate
dimensiunile.
Mi-am început şi sfîrşit
ciclul de apariţii şi,
acum, fiecare formă
poate vorbi celeilalte
forme create în spaţiul său
receptiv, despre acea mare tăcere
necesară dialogului
interior.

Fruct nou
Antene subtile
evoluează în jurul perechii
împletite şi stimulează
febrilitatea erogenă.
Mîngîierile prelungite care
exaltă neîntrerupt
voluptatea zămislesc
fructul nou care sporeşte
savoarea amoroasă.

Lumina tăcută
Sînt asamblajul
umanizat-dezumanizat şi,
dincolo de tumultul
circumstanţial, sînt
pacea anorganică.
Nici o rază nu străpunge
ecranul ocultării şi
lumina mea rămîne tăcută.

Lumina neagră
După amestecurile succesive
de care e nevoie la fiecare început
şi la fiecare sfîrşit, formele mele
sînt suprapuse şi se unesc
precum culorile spectrului.
„Nunţi chimice“ ale
viziunii interioare ce
interceptează, dincolo de
graniţa fascinaţiei,
emoţiile fundamentale.
Formele mele păstrează
totuşi esenţialul
structurii lor şi semnificaţia
limbajului lor.

Reverie
Cufundat într-o stare de
reverie în faţa obiectelor
familiare, mă găsesc
transformat în această
dimensiune onirică la fel
ca tot ce e în jurul meu
şi într-un alt spaţiu şi
într-un alt loc.
Universul evidenţei mele,
de care eram atît de sigur, se
modifică şi totul capătă o
nouă semnificaţie.

traduceri de Dan STANCIU

▲

Simona SORA

puzzlecturi

Ştiutul şi trăitul

Ce-i în ladă şi (în) noi

Am primit cu puţin înainte de Crăciun la redacţie o cutie imensă de la Editura Ars Docendi. Echipa tehnică se învîrtise o zi întreagă în jurul ei, fără să ghicească expeditorul. În cutie – aţi înţeles, desigur, că doar n-am păţit-o numai noi – fiecare dilematic avea noua carte „cu două buzunare“ a Irinei Nicolau şi un răvaş-invitaţie la cele două lansări succesive cu plăcinte macedonene, zaiafet, lume bună şi luminaţie ca la şosea. Am căzut de acord că era un dar (cu toate conotaţiile diferenţei faţă de cadou) pe care numai Irina Nicolau îl putea face şi ne-am adus aminte multele „poveşti cu Irina“ pe care mai apropiaţii sau mai îndepărtaţii scriitoarei nu obosesc să le spună. Mi-am amintit de un cuplu doctoral (specie destul de răspîndită după '89) care studia ţăranul român într-o universitate elveţiană. Povestind despre starea etnologiei româneşti, ajungeau invariabil – şi în cele mai solemne situaţii – la vreo „poveste despre Irina“. Ştiam astfel, înainte de a le citi în revistele *Secolul XX, 22, Cotidianul, Avantaje, Dilema* multe dintre vorbele ei memorabile, teoriile neteoretice, dragostea (neîmpărtăşită) pentru kitsch, pasiunea pentru liste şi lăzi, vise şi ghicit în orice, rochiile cusute din petice. Şi nu pot uita felul în care – mi s-a povestit – a apărut o dată la o petrecere cu o broşă veche pe post de cercel care-i acoperea în întregime o ureche.

Nu vreau să spun cu asta că personajul Irina Nicolau din viaţa reală (şi despre care, din cîte ştiu, s-a pronunţat cel mai concis Dan C. Mihăilescu într-un interviu în care, întrebat ce îi place în viaţa noastră culturală, a răspuns: „Irina Nicolau“) trebuie cunoscut înainte de a-i citi cărţile. Nici n-aş fi cea mai nimerită să fac o asemenea afirmaţie. Vreau doar să spun – spre nemulţumirea autonomiştilor esteticului – că există personaje care pot parcurge, cu graţie, drumul între lumea reală şi carte, spre folosul celor două. Chiar renunţarea la speciile consacrate şi „coordonarea“ unor fragmente semnificative ar putea veni în sprijinul acestei ipoteze. Proverbul aromân „Ce-i în ladă şi pe noi“, spune scriitoarea, dădea măsura unui trai sumar. Ca strămoşii săi care, fiind mereu pe drumuri, îşi presărau bunurile prin satele prin care treceau, personajul real poate fi reconstituit din zecile de poveşti pe care le ştiu nu doar prietenii, apropiaţii sau studenţii Irinei Nicolau. Ca Mergeani, nepotul unui aromân vestit, autoarea pare să creadă că „bunurile“ lăsate la prieteni sînt într-un loc mai sigur decît la bancă, fiindcă „Banca dă faliment, omul are cuvînt“.

Ştiutul şi trăitul (Apatia strică omenia)

Talmeş balmeş de etnologie şi multe altele, noua carte apărută la Editura Ars Docendi a Universităţii Bucureşti (editor Ioana Hodoiu) începe (şi continuă) cu o confesiune. Autoarea ne povesteşte cum a renunţat la trei cărţi: un *basic* de etnologie cu ştaif academic, la o carte pe înţelesul tuturor şi la un volum demolator, care „să dea iama în prejudecăţi şi poncife“. Varianta pe care a ales-o în final, de a-şi comunica în primul rînd îndoielile, mirările şi căutările, ştiutul şi trăitul, este o formulă nemediată, „din mînă“, care dă un montaj deloc întîmplător, după metoda „batistei aruncate înainte“ din *Călăuza* lui Tarkovski. Scriitoarea e călăuză într-o zonă carbonizată de uitare, prejudecăţi şi reflexe de respingere. Ea porneşte, precum personajul din film, dintr-o încăpere cu un pat de alamă şi o bibliotecă (asumată) pe care aparatul de filmat rămîne vreo două secunde, ca să ajungă la ştiutul prin celălalt şi la trăitul pe cont propriu.

Poveştile „multe şi dureroase“ au un fel de patos (căci, „apatia strică omenia“) care se desfăşoară cu totul în aplicaţia pe care autoarea o face noii etnologii în cealaltă carte, *Haide, bre! Incursiune subiectivă în lumea aromânilor*, care începe unde se termină prima (sau invers). Însă, pînă la poveştile de dragoste şi moarte din „oala cu ghiveci despre aromâni“ Irina Nicolau dialoghează cu cititorul, îl ia de mînă şi îl pune să-şi facă propria genealogie pentru a ajunge nemijlocit la delicatul subiect pe care îl constituie, după 45 de ani de etnologii false, ţăranul român. Dincolo de teoretizările academice lipsite de viaţă şi stereotipiile de manual, Irina Nicolau schiţează o „etnologie în stare născîndă“, după o expresie a lui Horia Bernea, care supune subiectul (nu doar ţăranul) la tot felul de încercări vitale: rîsul, munca, dansul (jocul), salutul, prietenia, kitschul, oraşul, credinţa şi ritul, rezistenţa la viaţa conjugală, relaţia cu obiectele. Rezultatele sînt pe măsura probelor şi depăşesc cu mult subiectul pe care autoarea îl anunţase. Etnologia „în stare născîndă“ care sensibilizează cititorii, nu îi informează, care tratează faptele de viaţă intensiv, nu extensiv, cuprinde tot ce se poate numi „ştiut comunitar“, cum traduce autoarea englezescul *folklore*. Iar felul în care este scris acest „ştiut“ dă naştere unui *basic* de etnologie pentru cei interesaţi de viaţa disciplinei mai mult decît de propriile fişe, o carte pe înţelesul tuturor celor care vor să înţeleagă cu propriul cap şi una care rîde de poncife şi prejudecăţi din toate încheieturile ei lipite cu UHU.

Rar veţi întîlni în cărţile Irinei Nicolau tipologii, taxinomii, clasificări sau conceptualizări, tuturor acestora fiindu-le preferată povestirea. Însă atunci cînd le foloseşte (obligatoriu însoţite de întîmplări trăite sau aflate) scriitoarea descrie mai ales lumi în care „omul a rămas fără povestea vieţii lui“. Cum îşi petrec Crăciunul ţăranii de la oraş, foştii mahalagii răspîndiţi prin blocuri, funcţionarii diversificaţi la revoluţie, intelectualii adevăraţi şi cei falşi, aristocraţii, cîţi au mai rămas? Iată categoria funcţionarilor, în obiceiurile căroră se regăsesc multe dintre celelalte categorii, mai puţin ultima dintre ele: „Avem acum pe funcţionarul de o stea, bugetar amărît, pe cel de două stele, lucrează la o firmă, patronul îl pune să lucreze mult, dar îl plăteşte mai bine şi funcţionarul de trei stele care «funcţionează» în organisme internaţionale. Acesta din urmă este un ins cosmopolit, mare consumator al formulelor culturale mondializate. Toţi funcţionarii fac brad. Toţi cumpără cadouri. Toţi mănîncă mult. Calitatea mîncării şi a cadourilor diferă. Intensitatea cu care este trăită sărbătoarea este frecvent invers proporţională cu banii cheltuiţi. Funcţionarii nu prea colindă. Poţi spune că nu colindă deloc.“

Fenomenul dîrla-dîrla

Dacă există pe undeva amărăciune în cărţile Irinei Nicolau, o iritare cu greu salvată de o stupoare comică în faţa grotescului, aceasta se află în capitolul despre „Cîntarea României“ din *Talmeş balmeş...* Cui mai vrea să ştie ce a însemnat respectivul festival autoarea îi recomandă un exerciţiu de spălare a creierului: „Dîrla-dîrla, dîrla-dîrla, dîrla-dîrla... Imaginaţi-vă nişte oameni care repetă dîrla-dîrla pînă li se face creierul maioneză.“ Şi totuşi, folosirea culturii populare pentru legitimarea ideologiei comuniste a fost un fenomen la care scriitoarea a asistat nemijlocit. Ca în cazul altor întîmplări, ea poate introduce „ştiutul şi văzutul“ prin formula „tot ce vă spun am văzut cu ochii mei“. Însă neputinţa de a rezuma vine aici, poate, din prea mult trăit. Despre ce să povesteşti mai întîi? Despre pisica mare şi neagră pe care Ceauşescu o arăta elitelor pentru ca acestea ca să nu se creadă de neînlocuit, despre folclorul de festival, despre ţăranul care şi-a îngropat tractorul ca să-l dezgroape după '89, sau despre sacii cu decoraţii şi diplome găsite în toaleta Institutului de Folclor, prin anii '80? Despre interzicerea exterioară a riturilor şi ritualurilor, sau despre îndepărtarea interioară de semnificaţia acestora? O dilemă din care Irina Nicolau iese cu firescul ce o caracterizează şi cu armele scriitorului adevărat: „Eu am avut un vis acum cîteva nopţi: se făcea că sună telefonul. Ridic şi o voce îmi spune, aici Sfîntul Augustin. Am izbucnit în rîs. De ce rîzi, de ce nu mă crezi? M-am trezit. Chiar, de ce n-am crezut? Pentru ce mi s-a părut imposibil chiar şi în vis? Prin '92, într-un interviu publicat în *România liberă*, familia Ene a prezentat starea deplorabilă în care se găseşte materialul dedicat disecţiilor la Facultatea de Medicină. Din relatare am reţinut că oasele morţilor actuali nu mai sînt bune de nimic. Un os de acum 30 de ani este tare ca piatra, cele de acum ţi se rup în mînă, ai nevoie de cîteva cadavre ca să compui un schelet. Şi atunci se pune întrebarea, cîte suflete trebuie să pui la bătaie ca să faci un suflet care să ştie să recunoască glasul lui Dumnezeu?“ Ca şi broşa pe care Irina Nicolau o purta, cum mi s-a povestit, ca cercel, în cîte cărţi de astăzi patosul e cu atîta graţie salvat de orice l-ar putea discredita?

Miss Aromânia şi arta coabitării

Haide, bre! a apărut în urmă cu un an. Iar republicarea ei între aceleaşi coperţi cu *Talmeş balmeş...* nu face decît să confirme (dacă mai era nevoie) metoda şi să dea o motivaţie profundă incursiunii subiective în cultura – suferind de complexul Atlantidei – a aromânilor. „Zona“ este greu de reconstituit, iar biblioteca din fundal (Theodor Cavaliotti, Burileanu, Athanasie Hâciu, Pericle Papahagi, Olga Cicancici, Pouqueville, Fauriel şi mulţi alţii) nu face decît să ordoneze lucrurile trăite şi aflate din familie şi mai ales prin dragostea scriitoarei pentru tatăl său, Pavel Şafarica. Lui îi şi este dedicată cartea. Cafeneaua visată din *Talmeş balmeş...* este, aflăm acum, cafeneaua lui Bardacă din spatele Băncii Naţionale, unde Pavel Şafarica o prezintă pe fiica sa de patru ani: „Uite, e fata mea. Miss Aromânia“. Iar fata, independentă de timpuriu şi înclinînd spre partea mamei, le răspundea cafegiilor de la mese în greceşte.

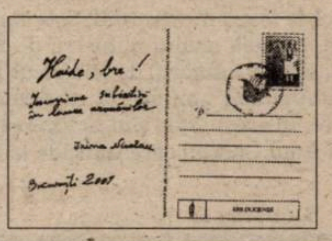

Mai mult ca oriunde, buzunarul aromân al etnologiei personale în care ne introduce Irina Nicolau este unul al „ştiutului comunitar“, dar şi al „trăitului“ bine conservat în acea societate închisă. N-are a face că întîmplările s-au petrecut în urmă cu sute de ani. „Miss Aromânia“ o pune pe Maruşa să lupte cu comitagii albanezi chiar în ziua nunţii sale, îl face pe Ali Paşa aromân musulmanizat, „unul depravat şi ros de nebunie“, iubit de Vasilichia, singura care l-a înţeles şi, în ciuda erudiţilor domeniului, e convinsă de bogumilismul strămoşilor ei. Tresaltă cînd scrie despre cinstea, vitejia şi dărnicia lor, despre arta migăloasă şi ritmată a argintarilor, despre medicii cu har, sau despre un Jean Nicu, ajuns director general al regiilor de tutun din Norvegia, Suedia şi Danemarca, dar nu se fereşte de istoria infamiilor aromâne, atunci cînd acestea îi ies în drum. Irina Nicolau deschide dinăuntru o lume închisă, o lume cu simţul onoarei şi al limitelor auto-impuse, o lume de *cuchilleros* ca în cărţile lui Borges, în care excesul e asumat, ritualurile nu se schimbă după vremea de afară, iar obiceiurile sînt legi nescrise ale artei coabitării.

Viitorul etnologiei personale – ghicit în două cărţi

Despre această „artă a coabitării“ scrie Irina Nicolau în cele două cărţi cu un singur cotor care se citesc cu sufletul la gură. Iar avantajul metodei pe care o inventează pe măsură ce scrie este tocmai acoperirea trăită şi căutată a mai multor zone din Balcani: „Unul negustor şi navigator, altul agricultor, altul mercenar, fiecare popor şi-a găsit o vocaţie. Aromânul numai face figura omului total, în afară de navigaţie, este prezent în toate... Dominat de tendinţa de a cuprinde cît mai mult, aromânul interpretează rolurile mai multor personaje. Transparenţa şi elementaritatea fiinţei sale interioare, dublate de o grozavă energie, îl fac să suporte povara acestor deghizări.“ Cartea la care lucrează în prezent Irina Nicolau, *Fîrmituri şi sufleţele*, dedicată mamei sale grecoaice va face dreptate şi primei iubiri, şi încă o dată românităţii care e pentru scriitoare „un ou cu două gălbenuşuri între care curge Dunărea“.

Dacă ar fi să ghicesc viitorul etnologiei personale în aceste două cărţi – aşa cum Irina Nicolau ghiceşte nu doar în cafea şi-n palmă, dar şi în hamburger şi ciorbă de burtă – aş zice că el depinde de trei lucruri: de intensitatea asumării propriului trecut, de recunoaşterea vocii proprii printre vocile care te copleşesc din acel trecut şi de o ştiinţă – inefabilă – a trăirii lucrurilor şi abia apoi a scrierii lor. ▲

Dilema vă recomandă

● Sîmbătă, 12 ianuarie (ora 23,00), miercuri, 16 ianuarie (ora 8,00), luni, 21 ianuarie (ora 0,45) şi duminică, 27 ianuarie (ora 14,35), pe HBO, *Ghost Dog: Calea samuraiului*, de Jim Jarmusch, cu Forest Whitaker. Un film tare, o ilustrare a codului onoarei, de la A la Zen. (Dan Stanciu)

● Reclama la „Nokia“, cu tipa care ascultă walkmanul în staţia de metrou şi-ncepe să cînte pînă cînd se trezeşte că oamenii au aruncat monede în faţa ei, crezînd că cerşeşte; şi cea la „Nova Nuts“, cu tipa în sala de cinema, ajunsă la fundul pungii şi obligată să culeagă ultima alună dintre picioarele necunoscutului din stînga, pe fondul sonor din *Psycho*. (Alex. Leo Şerban)

● Ultima carte a lui Saul Bellow, *Ravelstein* (Polirom, 2001, trad. de Antoaneta Ralian, postfaţă de Sorin Antohi), povestea scrierii unei biografii excesive, roman despre care s-au scris pagini exagerate şi în jurul căruia s-au mai împărţit cîteva dintre Americile sfîrşitului de mileniu. (Simona Sora)

● Gelu Negrea, *Anti-Caragiale* (Ed. Cartea Românească). Un nou (nu foarte) şi bine venit punct de vedere în caragialeologie: „Suficienţi şi băşcălioşi, noi ne încăpăţînăm într-o păguboasă operă de descărnare a personajelor lui Caragiale, de îndepărtare din preajma lor a aurei omeneşti“. O decomicizare a „Scrisorii pierdute“ – fără să atingă idilismul viziunii lui N. Steinhardt – prin care Fănică, Zoe, dom' Nae, conu' Zaharia devin oameni normali, valabili, consistenţi, doar geniala acceleraţie a comicului modificîndu-le umanitatea serioasă. În acord sau nu, un studiu de certă prospeţime – inclusiv stilistică – în Anul Caragiale. (Radu Cosaşu)

Pagini realizate de Simona SORA

Ţaromira POPOVICI

bazar

Podoabe calde-reci

Există mai multe feluri de barometre ale mentalităţilor; unul dintre cele mai pregnante este cel al sărbătorilor: moravurile de ocazie sînt mai grăitoare decît cele cotidiene, apăsînd şi îngroşînd gesturi, altfel, doar sugerate. Crăciunul, şi mai ales Ajunul sînt culmi ale sărbătorilor, în mentalitatea neaoşă, şi ca atare măsurători ale mentalităţilor şi schimbărilor acestora mai mult decît adecvate. Sărbătorile se măsoară, la rîndul lor, exterior şi superficial şi prin „podoabe": multe s-au schimbat în oferta de ornamente pentru brad la diverse niveluri. Pe vremea lui Ceauşescu, se ştie, podoabele erau, de cele mai multe ori, strict globuri, adică rotunduri de sticlă colorate. Sticla le dădea o doză de nobleţe, e drept, dar şi o oarecare răceală, departe de focul şemineului din Crăciunul de tip american. Şi oricum, ele erau concepute pentru Revelion, şi nu pentru Crăciun, căci, oficial, pomul se împodobea pe 30-31 ianuarie. Existau şi decoraţiuni, tot din sticlă, de diverse forme, dar erau raritaţi: celebre erau cele din brazii gata împodobiţi de florărie, imitînd ghindele sau alunele. Treptat, chiar şi-n acele vremuri, au apărut mai comodele şi mai trainicele globuri de plastic. După revoluţie, răceala a fost înlocuită cu o aspiraţie spre căldură: materialele, mai puţin nobile, oricum plasticul, dar chiar hîrtia şi cartonul sau lemnul, încercau să sugereze ideala atmosferă de şemineu, ciorap şi curcan. Au apărut figurinele tradiţionale din lemn, în special îngeraşi; globurile de carton, pictate, în bejuri şi roşcaturi, cu scene idilice de Crăciun, într-un stil de carte de copii conformistă; decoraţiunile minione, din „catifea" roşie, rotunde sau în formă de inimioare; pachetele false legate cu fundiţe aurii, din comuna hîrtie, etc. În timp, moda culorilor focului a fost depăşită, materialele rămînînd cam acelaşi, dar răceala reintrîndu-şi în drepturi sub forma culorilor: au apărut, de pildă, globurile albastre, ca şi inimioarele albastre, îndulcite doar de funda roşie. M-am referit pînă acum aproape exclusiv la comerţul de tarabă. Podoabele de iarnă au generat, însă, şi magazine specializate, dovedindu-şi, astfel, puterea. Lanţul de magazine Lida a lansat stilul şi moda la globuri de Crăciun. De acolo (vine vorba) am aflat că bradul se poate decora într-o singură culoare, şi că aceea poate fi una eterică, legată de magia nopţii respective: s-au lansat, astfel, colecţiile de decoraţiuni aurii şi argintii, toate în forme celeste: stele, globuri, îngeri, clopoţei, etc. Aici au putut fi detectate nuanţele subtile, între, de pildă, auriul strălucitor- fastuos şi auriul spre maroniu mai şters şi mai puţin ostentativ, pentru cei cu gusturi naturiste. Toate aceste distincţii sînt deja vechi de un an. Anul acesta moda la brazii de Crăciun a devenit şi mai îndrăzneaţă: a existat o foarte distinsă opţiune maronie, fără nuanţa pămîntie de întoarcere la natură. Ba chiar un model de pom mov, bine asortat, pe care l-am văzut afişat în multe vitrine de magazine chic. Magazinele Lida au iniţiat chiar şi un brad ludic – diafan, împodobit doar cu spiriduşi în costume de arlechini surprinşi în posturi dinamice. Culmea rafinamentului a dus, în aceleaşi stabilimente, la apariţia podoabelor sublimate sau a „esenţei de glob": figurine transparente – îngeraşi, moşi crăciuni, patinatori etc. – ca de gheaţă, făcute dintr-un plastic mai nobil, contraponderea rece a lemnului seturilor „calde" de îngeraşi. În paralel cu toate acestea, secţiile de podoabe ale magazinelor universale au relansat seturile de globuri clasice, multicolore, din sticlă. Iar tarabele s-au întrecut în beculeţe viu colorate, în forme diverse, culminînd cu o imensă inimă pulsîndă. ▲

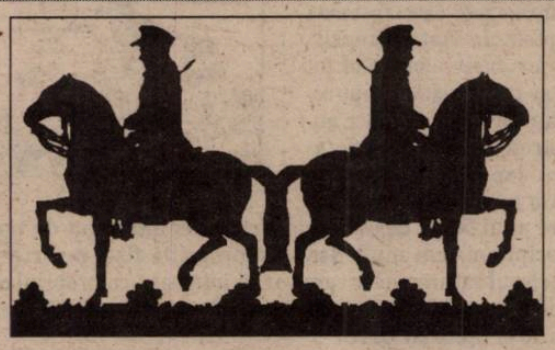

Radu COSAŞU

din vieaţa unui extremist de centru...

Circulaţia angoaselor la punctul Isaccea

În calitatea mea de intelectual responsabil cît de cît, simultan şi alternativ, de soarta lumii şi a ţării mele,

în virtutea meseriei mele de nuvelist care nu-mi permite să fiu indiferent (cel mai detestabil sentiment – indiferenţa...) faţă de cărţile mele, dar nici faţă de ale altora, morţi sau vii, nu are nici o importanţă,

în memoria lui Walt Whitman, flăcăul de pe Mississippi căruia îi venise ideea – necompromisă nici de internaţionalismul proletar recent decedat – de a strînge la pieptul său păros toată omenirea pînă la cel mai plăpînd fir de iarbă,

la acest sfîrşit de an 2001 cînd Malraux, Marlene Dietrich, regele George V al Angliei şi tatăl meu ar fi împlinit 100 de ani, ceea ce chiar dacă n-ar fi fost o fericire, ar fi însemnat totuşi o cifră,

la acest început de 2002 despre care nu ştiu mai mult, acum, decît că va fi Anul Caragiale şi Anul Victor Hugo (deşi arhivari exigenţi în ale posterităţii atrag insistent atenţia că se obscurizează astfel cei două sute de ani de la naşterea lui Alexandre Dumas-tatăl, cel care ne-a dat „Cei trei muşchetari" şi „Contele de Monte Cristo", fără de care eu, unul, n-aş fi avut acces la Tipătescu, Jean Valjean şi Hans Castorp),

ţin să declar că, astăzi de dimineaţă, am pe cap următoarele întrebări, angoase şi persoane:

circulaţia gazelor la punctul Isaccea, presiunea pe care le-o asigură compania rusească Gazexport, golurile de aer din caloriferul holului meu;

bicinirea afganilor care nu vroiau să stea în ordine, la coadă, pentru a primi făina şi păturile trimise de occidentali pe calea aerului, ruşii, ca primii sosiţi pe aeroportul de la Bagram, aducîndu-le mari cantităţi de ciocolată;

excelentele relaţii dintre Vladimir Putin şi George W. Bush în care – spre uimirea multor români – nu contează deloc ce a fost înainte vreme preşedintele rus, aceasta fiind o problemă inutilă dacă ne gîndim, cum bine spune fostul ofiţer KGB, că şi omologul său este fiul unui fost şef al C.I.A.;

Petre Pandrea, mandarinul, care în „Lumea de mîine" a lui Ion Biberi, în 1945 (reeditată la Editura Curtea Veche) îşi afirma totala încredere în proletariatul român şi în socialism, deplina aversiune faţă de mica burghezie mitocănească, ba chiar le dădea dreptate lui Lenin şi Stalin în combaterea troţkismului;

formarea insistentă a numărului de telefon de la termocentrala noastră de cartier ca „să vină, domnule, cineva să vadă ce am la calorifer" – caloriferul devenind astfel, gramatical, un organ al corpului uman, ca ficatul, gîtul, nasul, urechea;

însemnarea lui Tolstoi în jurnalul său precum că a plecat foarte iritat de la „Unchiul Vanea", lui neplăcîndu-i teatrul lui Cehov fiindcă nu are un punct de vedere moral, clar exprimat;

alianţa dintre social-democraţii lui Schroeder şi foştii comunişti ai lui Gysi, după alegerile din Berlin, adică în inima Europei, „verzii" lui Joschka Fischer zicînd „pas";

ideea lui Blaise Pascal: „contrariul unui adevăr profund nu este eroarea, minciuna, ci un alt adevăr la fel de profund";

amintirea, aproape magică, a serii din ajunul Crăciunului cînd, stînd la Muzzik, în plin documentar englez despre chinurile lui Şostakovici cu cenzura jdanovistă, trei studenţi de la Teologie mi-au sunat la uşă, le-am deschis şi ne-au cîntat, pe trei voci, două colinde liniştitoare;

cele două horoscoape la sfîrşit de an pentru Scorpionul care sînt: „Sănătatea: de invidiat", „Menajaţi-vă sănătatea";

o întrebare: la cîte progrese, inclusiv stilistice, a făcut disperarea umană, nu e, oare, azi, mai „uşor", mai conformist, să fii kierkegaardian decît voltairian, mai comod şi chiar mai plăcut cioranian decît...?;

o a doua, nu ultima: cum o să mai putem merge în vîrful picioarelor – cea mai delicată mişcare a omului – dacă au ajuns să găsească praf sofisticat (ce expresie!) în bascheţii unui terorist urcat, la Paris, în avionul pentru Miami?

Sînt prea multe, recunosc; nu pot elimina însă nici una, nicicum a le ierarhiza;

fiindcă le leagă inextricabil, obsedant, monoton ca „Bolero"-ul lui Ravel, un nume, numele noului ministru de Externe al Afganistanului: Abdulah Abdulah; pînă şi numărul de telefon al Termocentralei l-am format îngînînd „Abdulah Abdulah"; nu-mi pot explica de ce; mă tem de sofisticare, ca alţii de trădare. În acest sens, sînt hotărît ca, începînd din numărul viitor, să mă comut în Anul Calului care coincide la chinezi cu Anul nostru Caragiale.

▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

Cîrcel Gheorghe, muncitor agricol

„De prin Bacău, stăm bine, stăm bine, avem, avem, slavă Domnului, să fie pace în ţară, că atunci ne descurcăm. Totul în regulă. De domnul Iliescu, aici, la ziua dumnealui, nimic? Să-i spun mulţi ani, să ne trăiască, să ne aducă bine, cum să nu faci atîta drum pînă la Bucureşti, păi, cînd vezi aşa un om că vorbeşte atîtea limbi şi se înţelege cu atîtea popoare, nu-ţi vine să-i mulţumeşti? Ce-o uitat ruşii, ştiu eu, dar dumnealui ştie cîte e lumea asta de mare. Eu nu ştiu nimic, nimic, că mama mi-a spus Gică, fă la vite, Gică, curăţă porcu'! Da, mie îmi place a lucra cu cartea. Sînt Cîrcel şi la sat la mine mi se zice Rătăcilă că citesc cărţi şi sînt la toate religiile. O venit adventişti, mi-a plăcut şi m-am dus. O venit creştini, la fel. Mie îmi place botezul. Vreau să mă botez o dată la trei ani. Am citit cum se botează evreii, umblu să mă duc la evrei. Să mă duc şi la catolici, dar mă sperie statuile lor, dar mă duc, mă duc. Cînd eram mic călăream caprele, că credeam că ele mă duc la Marele Paradis. Acolo ai de stat în fund şi să te îngraşi, să te îngraşi şi dacă ai chef poţi să joci jocuri de noroc. Apoi, plesneşti, dar tu nu ştii şi te faci untură şi te topeşti prin ceaune. Asta-i reîncarnare. Şi cînd ajungi la Dumnezeu, te întreabă: dar tu ce faci, sacîze? Şi tu răspunzi: «mi-e gras». Şi te iartă, adică el te-a făcut gras, el să te aibă în puteri. Dar au băgat acum asigurări de sănătate. De ce? Nu mă primeşte nimeni la doctor, că să dau bani şi trimitere. Dar de ce? Sînt bolnav. Vreau să mă îngraş şi să-mi schimb religia. Mă doare puţin în coaste şi nu mănînc că nu am bani, e sărăcie şi locuiesc într-o vilă în sat, la etajul unu, că parterul e loc de depozitare, depozitez puterile oraşului la parter: pungi, plastice, hîrtii. Oraşul e în puterile mele. De asta am venit la acest 7 ianuarie să aduc cinstire primului om al ţării şi să pun la picioarele lui oraşul. E mai puternic cu el, decît fără el. Îl slăbesc şi se îngraşă casa mea. Oamenii vor să mă dea afară din casă şi sat. De ce? De ce? 8 ani am stat acolo şi acum nu mai sînt bun. Le-am zis: de ce nu vreţi să fiu ca leneşul şi să mă duceţi la spînzurătoare şi o cucoană să întrebe dacă vreau să mănînc posmegi şi eu să zic că vreau? Nu şi nu, a venit şi primarul şi a zis că mă dă afară din sat. Vin şi îi spun asta domnului Iliescu. Îi aduc sfinţire şi îi spun că dacă fiecare din noi am avea cîte un oraş cucerit, nu s-ar mai face alegeri, ne-am îngrăşa şi am sta ca în Rai. Mi-e frig acum, mă duc să intru la Cotroceni, că am trenul la noapte. De aici mă duc direct la gară, am auzit că sînt dat în urmărire că am luat de pe terenul de joacă un bulgăre de zăpadă. Mă spălam pe mîini să mînănc. Cum să mă îngraş?"

▲

Augustin IOAN

pierduți în spațiu?

Romania Theme Park

În 1999, un personaj mai degrabă insipid, reprezentînd un fond american de investiţii a apărut la Bucureşti, cu lobby diplomatic israelian şi american. America's Partners investea banii – cui credeţi, dintre toţi „partenerii Americii" la care vă puteţi gîndi? – lui Michael Jackson, ai unor triburi de indieni (în virtutea autonomiei pe care o au pe teritoriile lor, ele administrează cu un profit uriaş cazino-uri interzise aproape pretutindeni altundeva) şi ai unui oarecare număr de şeici. O combinaţie mai intrinsec kitsch nu cred că este de imaginat, dar nu aici e tema noastră (deşi veţi observa imediat că oarece legătură e ca întotdeauna, între biografie şi operă, chiar şi la grupurile de investiţii)...

Pitoreasca alcătuire ce voia dînsa, prin vocea respectivului Pampon? Aţi ghicit: să construiască Dracula Theme Park. Mai interesantă este locaţia: pe maidanul din spatele Casei Republicii, precum şi „întru" ea, cum ar fi zis un filosof. Strînşi în primăria mare, reprezentanţii diferitelor instituţii şi grupuri responsabile de soarta oraşului au ascultat – mai în glumă, mai în şagă – despre avantajele economice ale bantustanizării capitalei României în numele unui mit care o face să pară mai netrebnică decît este. Vizitatorii ar fi urmat să flaneze rumegînd nu numai prin parc, ci şi prin Parlament, spre a surprinde efectele de circ (oneros pentru alegători) pe care ni le oferă cam de cînd s-a fost creat. Distraţi, vizitatorii veniţi la capătul lumii urmau apoi să se „deplaseze organizat" spre diferite alte locaţii din Transilvania (Bran în primul rînd, căci acolo-i densitatea mare de draci imaginari, iar nu în Sighişoara acum agathonizată; pînă la Bistriţa sau mînăstirea Snagov n-ar mai fi ajuns nimeni, probabil, iar Curtea Veche tot ruină ar fi stat).

Avantajele vampirizării: crearea de infrastructură (aeroport nou şi drumuri, iar nu caricaturile de azi, de-a lungul pitoreştilor destinaţii); în consecinţă, locuri de muncă. Dezavantajele amplasării circului în buricul tîrgului sînt multe, deşi cred în continuare (o fac din 1991, de cînd am produs „Disneyland-ul comunist") că zona ar trebui exorcizată prin prezenţa a tot ce e mai opus monumentalităţii congelate – adică a divertismentului. De altfel, nu ne putem plînge că nu s-a întîmplat aşa: toate concertele „importante" (citeşte kitsch), de la şuşaneaua eclipsată a lui Pavarotti la pălălaia unui oarecare domn Damian au avutără loc în chiar piaţa unui alt eveniment kitsch (constituţiunea agitatului tătic al d-sale). Toate s-au întîmplat în faţa Casei, stînd – aşa cum se cade – cu spatele la ea. Interesante sînt acolo festivalurile berii, de muzică fam(an)elică, Luna Park-ul bătătorind Parcul Izvor pre unde au abia păşit Sfîntul Părinte Papa, defilarea militaroidă iniţiată de celălalt preşedinte şi, *last but not least,* diferite adunări de masse gitane. Credeam atunci, cred şi acum că un parc de distracţii în Piaţa Unirii plus un uriaş casino în Casa Poporului, cu faţadele pictate de copiii acestei ţări, ar schimba zona din agresiv-hidoasă în simpatic-urîtă. Dar nu se va întîmpla nimic, cum nu se întîmplă nimic demn de luat în seamă de doisprezece ani încoace cu zona, altceva decît competiţia Bucureşti 2000 şi decît consecinţele nefaste ale ei (îngheţarea, de îndată ce se conturează, a oricăror perspective viabile investiţional în refacerea zonei). Şi atunci, ar fi fost să lăsăm grupul America's Partners a umple de draci demolata zonă Uranus? Răspunsul aproape unanim al celor cu responsabilităţi (arhitect şef, UAR) fu atunci: NU. Argumentele erau însă mai degrabă sentimentale, nostalgice, rechemînd în discurs o stare a oraşului care nu numai că nu mai există de decenii, dar care, cel mai probabil, nu a existat niciodată. Cu alte cuvinte, din pricina multelor monumente pe care le avem n-am fi putut noi să amplasăm acolo parcul drăculean. Unde erau toţi conservaţioniştii însă cînd s-a prăbuşit zidul de la Mînăstirea Antim? Unde – cînd s-a „restaurat" în bătaie de joc capodopera lui Ion Mincu de la Şoseaua Kiseleff?

▲

Dan GOANȚĂ

medalia de abur

Despre găurile negre

La diverse posturi de radio (şi TV) s-a generalizat o rubrică interesantă (în principiu). E vorba de ceea ce s-ar putea numi „Azi în istorie" – o scurtă trecere în revistă a evenimentelor petrecute, să zicem, pe cîte un 11 ianuarie. De la dinozauri pînă anul trecut. Tratată cu umor şi inteligenţă, rubrica ar putea fi fascinantă. În fiecare zi a anului se aniversează imperii prăbuşite, bătălii cîştigate, cutremure devastatoare sau morţile unor eroi ai celuloidului. Puse cap la cap, aceste semne alcătuiesc o stranie ţesătură, care nu poate să nu-ţi provoace un fior nostalgic sau o revelaţie amuzată. Faptele, mari şi mici, ale istoriei (indiferent ce-o fi însemnînd asta) încă mai au harul să mă transforme într-un extremist de centru, gata să observe şi să accepte relativisme de tot soiul. Uitînd, temporar, teoriile despre sensuri majore, locuri şi roluri etc., etc.

Dar, vai, rubricile descrise suferă de un păcat esenţial – sînt concepute ca un fel de umplutură fadă între două piese muzicale „hot". A murit, să zicem, împăratul Haile Selassie al Etiopiei. Dar cine a fost? De ce a murit? Ce s-a ales de ţara lui? Nimeni nu ştie, nimeni nu explică. Măcar faptul că a fost zeificat de rastafarienii jamaicani şi ar fi putut prefaţa o piesă cu Bob Marley, Peter Tosh sau Desmond Dekker. Aruncată între (zeci de) nume, ani şi cifre, fiecare menţiune îşi pierde valoarea, rezultatul fiind o absurdă enumerare, precum ternele cărţi de istorie din vremea mea. Poate n-ar trebui să cer prea multe DJ-ilor, în fond nu ei trebuie să educe generaţiile care-i ascultă. Dar văd şi aici indiferenţa generală faţă de istoria lumii în care (totuşi) trăim şi am trăit. Despre protocolul secret al pactului Ribbentrop-Molotov „parcă am citit ceva", criza Suezului e o necunoscută, iar blocada Berlinului un basm. Şi e vorba, totuşi, de istoria recentă, de războiul rece, de evoluţiile care au făcut ca lumea de azi să fie ceea ce este. Israelienii se bat cu palestinienii. Punct. Dar şi... puncte negre – mandatul britanic în Palestina, Hagana, Eli Cohen, războiul de şase zile, Entebbe. Cu ele înţelegem multe, fără ele – nimic. Un exemplu din multe. Mai rău, obsesiile propagandei comuniste şi ale stîngismului occidental din anii '60-'70 au rămas în picioare. Che Guevara – un erou, Stalin – un om ordonat, Adenauer – un neamţ. Şi din acest punct de vedere, ne-apropiem de Occident fără a-l înţelege. Aducem însă cu noi tezaurul nostru nepreţuit de şmecherie şi nepăsare. Evident, nici asta nu-i puţin!

Candidaţii la cetăţenia americană sînt obligaţi să susţină un examen despre istoria SUA, despre constituţie şi preşedinţi, despre obiceiuri. Sper că atunci cînd va fi cazul să intrăm în UE (şi la un moment dat va fi!) nu ne va întreba nimeni ce ştim despre Occident şi Europa. Căci ar fi grav. Sau corect?

Dar nici faţă de noi nu avem stima cunoaşterii. Rubricile menţionate sînt absconse şi pentru că se bazează pe surse străine. Ce să-i faci, echivalenţele româneşti de „reference" lipsesc cu desăvîrşire. Salut deci (tardiv) excepţia – doamna Domniţa Ştefănescu este autoarea unor volume nepreţuite – „Cinci ani din istoria României" şi „Doi ani din istoria României", publicate de Editura Maşina de Scris. Să luăm ziua de azi, 11 ianuarie? Iată un extras: în 1990 şi '92 nimic notabil, dar în '91, la Timişoara eşuau negocierile guvern-sindicate. În '93 ministrul francez de Externe Roland Dumas îi vizita pe I. Iliescu, N. Văcăroiu şi T. Meleşcanu. În '94, A. Păunescu îi reproşa preşedintelui Iliescu că s-a pripit acceptînd parteneriatul pentru pace cu NATO. În '95, şapte membri ai conducerii PSM demisionau acuzîndu-i pe Păunescu şi Verdeţ că au subordonat partidul intereselor personale. În '96 Ilie Năstase declara că va candida la primăria Bucureştiului chiar şi fără susţinerea PDSR-ului. În '97 I. Iliescu şi C.V. Tudor spuneau că arestarea lui Miron Cozma ar fi o măsură gravă şi politizată. P. Roman susţinea însă că ar fi un lucru bun. Fascinant, nu? Mie aşa mi se pare. Doamnă Ştefănescu, eu aştept şi volumul următor!

▲

Andrei GORZO

fericirea la televizor

Epifanie

Din trăsură îşi mai iau o dată rămas bun de la mătuşile care au găzduit tradiţionala reuniune, în această seară de ianuarie 1904, Sărbătoarea Epifaniei. Trăsura îi duce printr-un Dublin pustiu şi proaspăt nins. În faţa mătuşilor sale şi a celorlalţi invitaţi, Gabriel a fost toată seară bărbatul important – profesor şi cronicar literar, intelectual de vază. El a făcut toastul, el a tăiat friptura, el a fost rugat să supravegheze un oaspete mai dificil. În pofida autorităţii sale, n-a avut o seară prea relaxantă: s-a consumat pentru discursul lui elogios, ţinut unei adunări în faţa căreia se simte superior; l-a iritat altercaţia cu o colegă de catedră, cînd ea l-a acuzat că îşi ignoră ţara şi limba natală, călătorind numai în străinătate şi scriind pentru reviste englezeşti. Acum, Gabriel vrea să-i atragă atenţia soţiei sale. Dar Gretta a devenit tăcută şi distantă. Cînd se despărţea de mătuşi, o văzuse încremenită pe scara interioară. Un musafir, tenor, cînta la etaj şi Gretta, care cobora să i se alăture soţului ei, se oprise să-l asculte. El o privise cum stătea sprijinită de balustradă, fără să respire, închisă în melodie ca într-o armură invizibilă, şi atunci o dorise. O doreşte acum, stînd lîngă ea în trăsură, neştiind că ea, de fapt, nu stă lîngă el. Cît durează drumul cu trăsura (zăpadă, nemişcarea şi demnitatea oraşului) şi pînă ajung în camera lor de hotel, Gabriel se simte întinerit, ameţit de strălucirea soţiei sale la petrecere, de apropierea ei, acum, de propriul său prestigiu, de triumful discursului său. Anticipează ce va urma, ca şi cum acesta ar fi primul lor moment de intimitate, iar el un adolescent tremurînd înaintea unei minuni iminente. Dar nu urmează nimic din ce aştepta el (valul de pasiune trezit subit în el întîlnind valul ei şi răscolind cearceafurile hotelului), nu urmează decît povestea pe care i-o spune Gretta, hohotind de plîns. Despre un băiat din copilăria ei la ţară. Făceau plimbări lungi împreună. Un băiat firav de şaptesprezece ani – atîţia avea cînd a aflat că ea va pleca din locurile acelea şi a stat în ploaie, aruncînd cu pietricele în fereastra ei, pentru că fără ea nu voia să mai trăiască. Michael Furey, băiatul bolnăvicios care a murit pentru ea. Fantoma lui îi ieşise în cale adineauri, pe scară, chemată de un cîntec.

Plînsul aduce în cele din urmă somnul. Gretta doarme. Gabriel e la fereastră. A început să ningă. În timp ce ea povestea, a simţit frustrare, gelozie, ranchiună, dezamăgire, amestecate într-o răceală acră. Acum s-a dus. A urmat dispreţul faţă de sine însuşi, momentul cînd a privit înapoi prin poleiala serii şi s-a văzut aşa cum e de fapt, fără glanţ, fără minciuni, fără milă: s-a văzut pompos, ipocrit, steril, condescendent faţă de mătuşile sale, preocupat doar de impresia pe care o face, neatent la stările prin care trecea soţia sa, atent numai la ce-şi dorea el. Momentul de autodezgust necesar. A trecut şi acesta. Acum, Gabriel se gîndeşte la Michael Furey. Pretendentul fără chip şi fără sorţi de izbîndă, jalnicul său rival. Se gîndeşte la el cu milă, dar şi cu respect – respectul cuvenit pasiunilor prea mari pentru înţelegerea noastră, lucrurilor prea pure pentru noi. Tot cu respect şi milă îşi priveşte soţia – femeia care a inspirat cuiva o astfel de pasiune, dar care nu s-a ales decît cu ce i-a oferit soţul ei, adică el. Cu ochiul minţii îşi vede mătuşile şi toate emoţiile – afecţiune, recunoştinţă pentru simplitatea lor („a lor e împărăţia cerurilor"), jale la gîndul că vor muri în curînd – tot ce-ar fi trebuit să simtă şi n-a simţit, în timp ce-şi rostea discursul sforăitor, simte acum. E deopotrivă în doliu şi în sărbătoare – sărbătoarea ieşirii din tine însuţi, ca să faci loc ninsorii şi altora dintre cei peste care ninsoarea cade.

Dintr-un articol al Eugeniei Vodă, despre Festivalul de Film de la Veneţia, ediţia 1987: „Dar mai ales John Huston. Se stinsese de cinci zile cînd festivalul a avut revelaţia ultimului său film, *The Dead*, după nuvela care încheie *Oameni din Dublin*. «Joyce rămîne scriitorul care a avut cea mai mare influenţă asupra vieţii mele», spunea Huston. (...) Într-un «film al filmului», înregistrat pe platou, îl vezi pe Huston lucrînd împreună cu copiii de care se declară întotdeauna mîndru, Tony, autorul scenariului, şi Anjelica, interpreta principală, vezi scaunul cu rotile, vezi tuburile de oxigen, vezi un om, cum însuşi o spune, «pe cale să moară», şi nu poţi să nu te înclini vrăjit în faţa «naturii fericite», a puterii şi a liniştii suverane cu care a continuat, pînă în ultima clipă, să iubească viaţa şi oamenii, deci să facă cinema."

Dintre zecile de filme difuzate de televiziunile noastre în perioada Sărbătorilor, *Cei morţi* (John Huston, 1987) a fost filmul care nu trebuia ratat.

▲

ŞI CAII-PUTERE SE ÎMPUŞCĂ, NU-I AŞA?

Laurenţiu CÂRCOANĂ

Prin Fargo, cu automobil nou

Fargo, Dakota de Nord în plin Midwest. Se spune că abia aici, la egală distanţă de cele două extreme ale Statelor Unite, trăieşti cu adevărat America. Fiind de 11 ani rezident al „Americii adevărate“ pot să spun doar că seamănă mult cu Norvegia. Un recensămînt al populaţiei ar aduce puţină lumină asupra afirmaţiei mele: majoritatea celor de-aici provin din familii norvegiene sosite la începutul secolului trecut.

Într-o zi foarte obişnuită am plecat de la birou după ce se întunecase. Parcasem la doi paşi de o intersecţie şi nici nu am pornit bine de la stop că m-am trezit cu o maşină în farul din stînga faţă. Un accident banal, foarte superficial. Pe doamna de la volanul maşinii care intrase puţin în a mea o chema Hanson. Puţin îngrijorat, m-am dat jos şi am întrebat-o dacă e OK. Dna Hanson şi-a cerut mii de scuze şi mi-a zis că e OK. În cinci minute o maşină de poliţie proaspăt spălată şi lustruită s-a oprit în intersecţie şi un băiat de vreo 18 ani s-a dat jos întrebînd dacă toata lumea e OK. Noi am răspuns în cor că „da“.

Tînărul poliţist s-a uitat la zgîrieturile de pe maşini şi ne-a rugat frumos să „schimbăm informaţia“. Asta presupunea ca eu să-i dau dumneaei numărul de telefon al agentului meu de asigurări şi viceversa. Aşa că am schimbat informaţia, ne-am luat un cordial rămas bun cu „se mai întîmplă etc.“ şi ne-am dus fiecare la treaba lui. Pur norvegian, totuşi cît se poate de american.

Povestea nu se sfîrşeşte aici. A doua zi dimineaţă l-am sunat pe agentul de asigurări al dnei Hanson care mi-a spus să vin imediat la service-ul companiei. Acolo avaria a fost cîntărită şi preţuită de un computer. M-am trezit în mînă cu un cec care acoperea paguba şi cu o listă de garaje unde pot să mă duc să o repar, la alegere. M-am dus la unul din garajele de pe listă, unde m-a luat în primire o altă doamnă: d-na Anderson. Cu un zîmbet larg mi-a spus că pe perioada reparaţiei îmi asigură o maşină (Ford Focus 2001) care nu o să mă coste nimic. Zis şi făcut, mi-a înmînat o cheie, m-a condus într-o parcare şi mi-a arătat maşina după care mi-a spus „la revedere, o să te sunăm cînd a ta e gata şi poţi s-o iei“.

Mi-am luat la revedere, m-am suit la volan extrem de fericit şi am plecat. Toată tevatura asta durase numai 40 de minute. Era o zi superbă de toamnă tîrzie, mirosea a maşină nouă, am deschis puţin fereastra şi am dat drumul la radio. Tocmai fredonam, aproape desprins de stresul cotidian, cînd un raport despre talibani şi ultimele ştiri mi-au readus în memorie o imagine fulgerătoare: un avion de pasageri intrînd într-o clădire şi explodînd spectaculos, oameni căzînd de la ferestre. Brusc, am simţit cum o încordare mă cuprinde şi lava enervării stă gata să erupă. Scriu de fapt acest articol şi din nevoia de a-mi explica mie însumi reacţia din dimineaţa aceea.

În Fargo, au trecut o sută de ani înainte ca eu, cetăţean de rînd, să ajung să mă bucur de un nivel de servicii nu numai civilizat, dar şi rapid, ireproşabil, şi plăcut. O sută de ani în care forţele liberei economii de piaţă au cizelat atitudinea oamenilor cît mai aproape de idealul cel mai profitabil. Puteam să mă cert rău sau să mă negustoresc cu persoanjele acestei poveşti. Putea să se lase cu ceva injurii şi jigniri. Nimic din toate astea. La ce-ar fi folosit? Poliţistul a fost interesat numai de starea noastră de sănătate, lăsînd amănuntele tehnice pe seama agenţilor de asigurare. Aceştia la rîndul lor au făcut totul ca eu şi dna Hanson să nu simţim nici cel mai mic disconfort în urma accidentului.

În final, toată lumea a făcut tot ce-a fost posibil ca viaţa să decurgă normal şi, pe cît se poate, cu veselie. Şi-acuma să vină nişte îndoctrinaţi din cine ştie ce văgăuni să spună că civilizaţia nu e bună? Nici un fel de discuţii „educative“ la TV în care se explică ce reprezintă de fapt Islamul nu o să-mi reducă din furia pe care o simt de fiecare dată cînd aud de Taliban sau de Bin Laden şi de altele asemenea. Mi-am dat seama în acea dimineaţă în ce fel talibanul cu teroriştii lui îmi vor fi pe veci duşmani personali: în definitiv, dacă s-ar face voia lor, nu aş mai fi eu acum la volanul unei maşini noi, plimbindu-mă într-o societate de şoferi civilizaţi. Şi mi-am mai dat seama că această societate mi-e tare dragă. Cu volan cu tot, chiar aşa de împrumut cum este!

Fargo, North Dakota

▲

Adina POPESCU

Cine umblă cu maşina vopsită?

Dacă ai o rablă de maşină, veche de prin anii socialismului victorios, o Dacie zdrenţuită, buşită de cîteva ori în traficul terifiant al capitalei sau în parcarea din spatele blocului, vine o vreme cînd simţi nevoia să o făţuieşti, să nu-ţi mai fie ruşine să ieşi cu ea pe strasse. Aşa s-a gîndit şi Cristi, un amic de-al meu, care poseda de vreo cinci ani o Dacie, an de fabricaţie 1982, pe care o cumpărase în rate şi la mîna a doua. Avea tot timpul în urechi cuvintele verişoarei sale dinspre tată: „Băi vere, ce te faci cu droaşca asta şantieristă, că n-am mai văzut aşa ceva din vremurile lui Pazvante?“. Această remarcă, precum şi altele la fel de acide au reuşit să-l scoată pe Cristi din starea de nepăsare legată de vehiculul cu care „ieşea pe bulevard“ şi să intre într-o adevărată dilemă. Avea două variante, deşi ar fi existat şi o a treia, cea a renunţării la maşină. Dar cum nu avea de gînd să se înghesuie zilnic în autobuzul 336, a început să cugete la primele două posibilităţi: să-şi ia o maşină nouă sau s-o vopsească pe cea veche. Pentru prima variantă avea nevoie de ceva „mărunţiş„ sau putea să ia maşina în rate: trebuia să meargă la ARDAF cu rabla lui pe care o lăsa acolo şi primea pe ea un bon de 10 milioane de lei, apoi trebuia să se prezinte cu bonul la orice dealer Dacia şi ar mai fi avut de plată încă o mulţime de milioane, în rate, pentru o maşină nouă. În cei cinci ani în care scoţi din buzunar lunar o anumită sumă, noua ta maşină se uzează la fel de tare ca aceea pe care ai dat-o la fier vechi.

În cele din urmă Cristi s-a decis, „vreau nu vreau, trebuie să-mi vopsesc cioara!“. Mai întîi, ca orice om cu gîndire economică şi practică s-a dus să prospecteze piaţa: un service, două, trei, o cunoştinţă, un prieten, un vecin bun. S-a hotărît pentru ultimul, mai ales că era şi mecanicul blocului, cel care îl scotea întotdeauna din necaz, atunci cînd hîrbul său refuza să pornească: „Vecine, ajută-mă! Ai văzut în ce hal e maşina mea. Vreau să-i dau un nou *look*... Ce mă sfătuieşti?“. Vecinul avea deja soluţia: „Am io un tinichigiu bun şi eftin... lucrează bine şi repede... meseriaş, ce mai! Pun pariu că o să fii satisfăcut...“ Cristi a început cu mulţumiri anticipate, mai ales că vedea în persoana vecinului un adevărat specialist în Dacii uzate, dar şi un prieten de nădejde. „Am încredere în d-ta, hai să mergem la tinichigiul ăsta de care zici!“

Cei doi s-au urcat în droaşcă şi au ajuns într-un sfert de oră undeva pe la capătul B-dului Metalurgiei, unde se aflau nişte coşmelii frumos vopsite pe care scria cu litere aurite: „Service Tinichigerie“. I-a întîmpinat un individ soios, îmbrăcat într-o pufoaică şi i-a invitat într-un spaţiu încălzit cu o aerotermă pe care l-a denumit chiar domnia sa „Birou“. Apoi, după ce a examinat cu vădită scîrbă „obectul în cauză“, a dat din cap nemulţumit şi a început să ofteze: „Tablă obosită, praguri măcinate, bube de rugină... e mult de lucru aici...“. Apoi nea Miţă, căci aşa îl alinta vecinul pe meşter, scoate un petic de hîrtie şi începe să calculeze. Se ajunge la o sumă rotunjoară de 4.600.000 lei, „plus darea bordului jos pentru repararea aerotermei şi punerea lui la loc, în total, să zicem cinci milioane, că mai las io de la mine... Mai trebuie să cumpăraţi vopseaua, patru litri şi doi de diluant...“. „Bun şi asta cît mă mai costă?“, a întrebat Cristi. Nea Miţă s-a scărpinat în cap: „Păi, depinde de ce vopsea vreţi să puneţi... cea mai bună costă 450 de mii litrul, cea mai proastă 89 de mii...“. Cristi şi-a zis că n-are sens să se mai zgîrcească la cîteva sute de mii în plus. Toată afacerea îl costa în jur de şase milioane. „Peste o săptămînă e gată...“, l-a ameninţat nea Miţă, mototolind foaia de hîrtie. Cei doi au bătut palma, iar vecinul i-a şoptit lui Cristi că „o afacere mai bună nu se poate...“

Peste vreo trei zile, vecinul l-a sunat pe Cristi: „Vecine să ştii că maşina o să iasă foarte bine, am fost io pe-acolo şi am văzut. Băieţii îs foarte conştiincioşi... dacă vrei putem să mergem să ne uităm, să vezi şi mata ce lucrare frumoasă ţi-am făcut...“. Au fost chiar a doua zi: maşina zăcea în mijlocul unei hale, cu uşile scoase, cu scaunele şi bancheta îndepărtate, plină de bube oblojite şi chituite. Un tinichigiu voinic, ce duhnea a vin de butoi a`început să bîrfească „căruţa“: „În afară de ce ştiam am mai găsit încă o bucată de prag mîncată, am pus nişte petice în spate, am acoperit cîteva găuri, am băgat silicon într-o despărţitură, am strîns nişte şuruburi slabe, am mai întărit o serie de nituri...“. Cristi a înţeles că se plusează la buzunarul său, concluzie întărită şi de şoapta vecinului: „Vecine să te pregăteşti să mai scoţi ceva bani... tot ce ţi-au făcut ei mai înseamnă cîteva sute de mii...“. Cristi a realizat că era o vacă bună de muls, dar deja intrase în horă, aşa că a mai socotit un milion, „da' nu-i nimica, dau şapte milioane şi-i ca nouă!“.

Au mai trecut cîteva zile şi a sunat din nou vecinul: „Vecine, am fost iar pe-acolo, maşina e gata, dar nu i-am lăsat s-o vopsească încă... nu era uscat chitul... le-am zis s-o mai lase la căldură vreo două zile...“. Cristi a devenit brusc suspicios şi s-a decis să facă o vizită inopinată la locul faptei ca să vadă cu ochii lui „ce naiba de chit nu s-a uscat şi ce vopsea mai trebuie să aştepte...“. Odată ajuns la service, a constatat cu stupoare că operaţiunea de chituire nu era nici pe departe încheiată. Se lucra totuşi cu spor: se frecau vechile răni, se bibileau zgîrieturile, se consuma votcă Scandic şi se comenta nu ştiu ce meci. „Cînd o vopsiţi?“, a îngăimat Cristi, gîtuit de emoţie. I-a răspuns o voce răguşită de sub maşină: „Mîine!“. Cristi a început să se bîlbîie: „Da' nu trebuie să se usuce?!“. Tinichigiul a scos un cap de sub maşină şi i-a zis să stea liniştit, că ei sînt meseriaşi pe bune şi o vor usca „în regim de urgenţă“, într-o oră, în uscător, căci dacă cumva nu ştia „orice service profesionist are şi uscător“. Lui Cristi i s-a făcut brusc un dor pătimaş de scumpul său vecin.

A sosit şi ziua cea mare. În ajun, pe seară, la telefon, din nou vecinul: „Vecine, maşina e gata. Putem să mergem s-o luăm. Am văzut-o. A ieşit foarte bine. Mîine dimineaţă să fii pregătit, la nouă jumate să fim în zonă!“. Cristi într-adevăr se pregăteşte cu plicul cu cele şapte milioane şi se trezeşte de dimineaţă oarecum bine dispus, cu un zîmbet de împlinire pe chip. În curtea vopsitoriei îi întîmpină nea Miţă radios, îi întinde lui Cristi o mînă unsuroasă, dar sinceră, apoi îi arată maşină: în afară de vopseaua nouă, ceva mai strălucitoare decît cea veche, proprietarul nu vede vreo diferenţă, dar poate că nu se pricepe. Studiind-o constată totuşi că: rotametrul s-a oprit, semnalizarea de şoc e moartă, semnalizarea de dreapta nu stă, trebuie s-o ţii cu mînă, dar... nu-i nimic, măcar arată bine! Momentul final se consumă în aşa-zisul birou, cînd nea Miţă scoate din nou o hîrtie de tipul celei higienice şi începe să calculeze mormăind: „Ca să dăm bordul jos a trebuit să scoatem parbrizul şi am înlocuit chederul, plus alte cheltuieli neprevăzute... în total opt milioane în cap... da' dai şi mata o bere că ai maşină ca şi nouă!“

Pentru Cristi a urmat o perioadă dificilă din viaţa sa: mai întîi a vrut să-i bată şi pe vecin şi pe nea Miţă, dup'aia a vrut să spargă cauciucurile şi să fure planetarele de la maşina vecinului, apoi s-a gîndit să se alieze cu toţi vecinii care şi-au reparat de-a lungul timpului maşinile prin intermediul vecinului-mecanic, să se posteze în faţa scării blocului şi să nu-l mai lase pe acesta să intre pînă nu scoate banii de care l-a jecmănit, dar... n-a făcut nimic din toate astea, a preferat să-l strige din cînd în cînd şi la ore tîrzii din noapte pe vecin pe balcon ca să-l înjure. Şi... atît... trăiască întovărăşirea de tip balcanic între vecini, trăiască serviciile de înaltă clasă prestate în România şi mai ales trăiască românii care au ajuns dependenţi de maşinile lor mai ceva ca americanii!

▲

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

Tita CHIPER

antinostalgia

Cîntarea înfloririi

„Istoria arată că marii oameni de cultură, adevăraţii artişti au exprimat în operele lor realitatea vremii, au fost alături de popor, pe care l-au ajutat şi însufleţit în lupta pentru o viaţă mai bună, pentru progres social. Cu atît mai mult creatorii de artă ai societăţii socialiste trebuie să se identifice cu aspiraţiile celor ce muncesc, să slujească ţelul măreţ al făuririi unei vieţi tot mai fericite pentru întregul popor. *(Aplauze)* Avem o ţară frumoasă şi bogată, un popor harnic şi cutezător, care timp de peste două milenii, în anii grei de restrişte, înfrăţit cu codrii, rîurile şi văile şi-a apărat glia, iar acum, sub conducerea partidului, îşi zideşte o viaţă nouă. *(Aplauze puternice)* Poporului, adevăratul făuritor al tuturor bogăţiilor patriei, trebuie să-i închine oamenii de artă şi cultură tot ceea ce pot crea mai frumos şi mai bun. Desigur, se poate şi este necesar să se creeze în diferite forme şi stiluri. Putem spune creatorilor de artă: alegeţi tot ceea ce credeţi că este mai frumos în culoare, mai expresiv în grai, redaţi realitatea cît mai variat în proză, în poezie, în pictură, sculptură şi muzică, cîntaţi patria şi poporul nostru minunat, pe cei care şi-au închinat întreaga viaţă înfloririi României. *(Aplauze îndelungate)*"

(Din raportul la Congresul IX al P.C.R. prezentat de Nicolae Ceauşescu, Editura Politică, 1965)

▲

Dumitru SOLOMON .

roluri

O poveste de Crăciun

Nu numai americanii pot face filme înduioşătoare cu poveşti de Crăciun. Sîntem şi noi în stare. Prin urmare, doi tineri, o fată şi un băiat, care au rezistat cu eroism tuturor tentaţiilor la „Vara ispitelor", s-au întîlnit din nou (nu trebuie precizat, decît eventual în flash-back, că ei se cunoşteau mai de mult) la „Seara regăsirii", pentru a se regăsi definitiv, pentru toată viaţa, la „Căsătorie în direct", după o serie de peripeţii, între care se remarcă faptul că, împotriva tuturor regulamentelor, au cîştigat amîndoi la (surpriză-surpriză!) „Lanţul slăbiciunilor" suma maximă pusă în joc. Cu zecile de milioane dobîndite pe căi legale (de altfel, nimeni nu mai cîştigă bani decît pe căi legale, în România), fără să mai treacă prin etapele „Din dragoste" şi „Iartă-mă", fără să mai treacă nici pe la emisiunea lui Mircea Badea, care de mult vinde bilete la metrou, ei merg, împreună fireşte, să cumpere o locuinţă nouă şi o Lancia ultimul tip, prilej cu care constată schimbările uluitoare produse în ţară. Astfel, numai pe baza buletinului de identitate (sau a talonului de pensie), totul se poate cumpăra cu numai 50 la sută din preţ, inclusiv biletul la tren sau tramvai, curentul electric, căldura (ruşii, văzînd că am intrat în NATO, au ieftinit gazele), apa costă de zece ori mai puţin, rîurile se poluează cel mult cu Chanel, toată lumea, cu o ne-viză Schengen, poate lucra oricît – dacă are chef de lucru – în Occident, legitimaţiile de maghiari se dau la toţi românii, miliardarii de carton, hîrtie gofrată sau poliacril au împărţit banii cu şomerii, întreprinderile privatizate angajează oameni cu duiumul, numai că, în România fiind un belşug neţărmurit (mai ceva decît realismul neţărmurit al lui Garaudy), nimeni nu mai are nevoie şi nici nu prea are motiv să muncească.

Mi s-a spus că, în primul rînd, filmul nu are nici o legătură cu Crăciunul, iar, în al doilea rînd, de unde bani pentru filme?

▲

Cu ochii-n 3,14

ÎN DECEMBRIE, DE SĂRBĂTORI, UN PUBLIC NEVĂZUT A FOST ÎNECAT ÎN ŞAMPANIE SUBSTANŢIALĂ

● În pagina „Mondene" a ziarului *Metrobus* de vineri, 21 decembrie 2001, două texte. Unul începe astfel: „Celebrul cuplu celebru de lesbiene Ellen DeGeneres şi Alexandra Hedison", iar al doilea îi ţine isonul şi începe aşa: „Cei trei băieţi de la Ro-Mania au filmat un nou clip. Melodia, care a beneficiat de videoclip, se intitulează «Lasă-mă să beau»". Dacă sînt lăsaţi să bea, băieţii şi fetele de la *Metrobus* scriu dublu. (**D. S.**)

● În *Ziua* din 29 decembrie 2001, în paginile realizate de Fundaţia Anastasia: „nimănui din administraţia statului american nu i-a trecut prin cap să convoace şi să consulte vasta competenţă dobîndită de neamurile creştine, ocupate de atîta amar de vreme de abuziva putere islamică. Şi dacă totuşi acest lucru s-ar fi întîmplat, n-ar fi fost deloc exclus ca, în numele lumii creştine, americanii să fi făcut alegerea celei mai nimerite şi mai eficiente replici: sub grozava ameninţare a bombardării oraşului Mecca de către supersofisticatele escadrile electronice, pregătite de luptă, americanii ar fi putut redobîndi Constantinopolul, cu Sfînta Sofia cu tot". E o glumă? Eu nu o înţeleg. Dar e uşor de imaginat că pentru a bombarda Mecca şi a prelua Constantinopolul se putea folosi o bază aeriană din Turcia, membră NATO. (**C. G.**)

● De Sărbători, poporul vrea să se bucure tare. Cît mai tare. Drept care, într-o piaţă, un vînzător ambulant oferea poporului, în gura mare, expresia sonoră a bucuriei: „Artificii şi petarde! Bomba de la Hiroshima!". (**D. S.**)

● Ce faci cînd n-ai bani? Chetă. Iar pretextele sînt din cele mai năstrusnice. În ajunul Crăciunului, mă acostează un rocker: *Bună ziua. Am şi eu o rugăminte: sînt din Piatra Neamţ şi nu mai am bani de tren. Vreau şi eu să mă întorc acasă. Poţi să mă ajuţi cu ceva bănuţi?* Sigur, zic eu, e Crăciunul, trebuie cu toţii să fim mai buni... îi întind o foiţă. Îmi mulţumeşte, salut, la mulţi ani. Pe 2 ianuarie, mă întîlnesc, în acelaşi loc, cu acelaşi individ. Nu mă recunoaşte: *Bună ziua. Am şi eu o rugăminte...* Ştiu, zic, eşti din Piatra Neamţ, vrei să te întorci acasă şi nu mai ai bani de tren! *Ba nu, ba nu,* răspunde fistîcit, recunoscîndu-mă în sfîrşit. *Acuma n-am bani de metrou!* Să mai faci altă dată vreun bine... (**M. M.**)

● Am văzut, cînd anul 2002 începuse de o săptămînă şi mai bine, o reclamă la OTV care invita lumea la petrecerea de Revelion la nu ştiu ce restaurant din Herăstrău. Nu m-a surprins deloc că cei de la OTV încă mai pregătesc Revelionul; ba mai mult, după cum arată programele acestei televiziuni incredibile, sînt sigur că ei au în vedere Revelionul 1990. (**C. P.-B.**)

● „În serialele TV distractive, momentele comice sînt marcate de rîstele unui public nevăzut. Cu aceeaşi logică, ar trebui ca la telenovele publicul nevăzut să plîngă în hohote, să se vaiete, să geamă de durere, iar la scenele de amor pătimaş să ofteze de plăcere împreună cu actorii..." „O omenire care se hlizeşte, deoarece aşa vrea televizorul! Un coşmar." Astfel începe şi se încheie cel mai inteligent articol – căci a existat şi aşa ceva – din presa bucureşteană în prima ei zi de apariţie a anului 2002. Tudor Octavian în *Naţional,* vineri, 4 ianuarie. (**R. C.**)

● Titlu în *Curentul* de anul trecut: „Moţiunea «Frigul şi foamea» a fost înecată în şampanie". Şi alt titlu din *Ziarul politic* din acest an: „Un membru PSD a devenit campion mondial la box profesionist". (**C. G.**)

● În fond – şi încă ce fond! – dacă la 12 ani după revoluţia anticomunistă directorul unui post de televiziune a recunoscut public că i s-au oferit 300.000 de dolari ca să nu-l aducă într-o emisiune pe un om de afaceri aflat în conflict cu un alt om de afaceri, înseamnă că ceva reformă, ceva capitalism avem deja în România şi nu trebuie să ne plîngem că nu s-a făcut nimic... Ceva *substanţial* există (aici, la răscruce de vînturi), de ce să vedem totul în negru? (**R. C.**)

DOMNULE, BUGETUL UMORULUI REÎNCEPE SĂ SE DECOLOREZE, IAR CENTRUL PĂMÎNTULUI (UMPLUT CU FRUCTE METEO) PROMITE COINCIDENŢE FOLOSITOARE

● La *De 3 x femeie:* Traian Băsescu deplînge soarta femeilor din România care nu au şanse egale cu bărbaţii, situaţie care se va schimba, însă, spune dom' primar, în scurt timp. Cam atunci cînd el n-o s-o mai tutuiască pe Mihaela Tatu, care îi spunea răspicat „domnule" şi „dumneavoastră" sau cînd moderatoarea îi va răspunde la „Băi Mihaela..." cu „Băi Traiane". (**S. S.**)

● Noul primar al oraşului New York este miliardar, în dolari. Analiştii cred că victoria lui în alegeri se datorează convingerii cetăţenilor că un om cu succes în afaceri va şti cum poate fi stins deficitul din bugetul oraşului, fără a creşte taxele. Prima economie: Bloomberg a anunţat că salariul lui de primar va fi de un dolar pe an. Dacă oamenii bogaţi sînt reticenţi în privinţa primului milion, ei devin foarte prudenţi cînd vine vorba de ultimul dolar. (**M. B.**)

● La tot mai multe blocuri administratorii afişează în holurile scărilor anunţuri de genul „Stimaţi locatari, plata întreţinerii este obligatorie şi nu facultativă". Am crezut la început că, dincolo de gravitatea de fond a situaţiei, în aceste texte e o doză considerabilă de umor. Vorbind apoi cu un administrator care a compus un astfel de anunţ, am realizat că şi acest umor nu-i decît involuntar. (**A. M.**)

● Mereu-deliciosul Alexandru George se întrece pe sine – în ultimul număr al *Adevărului literar şi artistic* de anul trecut –, mărturisind că „mie culoarea ochilor a început să mi se întunece, pentru a reîncepe să se decoloreze estimp; (...) dată fiind vîrsta mea, *cei care vor să observe fenomenul sunt sfătuiţi să se grăbească*" (subl. m.). Domnule George, cînd mai treceţi pe la *Dilema?* (**a. l. ş.**)

● Luni seara, în timp ce pe Antena 1 se dădea (scuzaţi) gargara aceea pseudo-senzaţionalistă în care Sorin Ovidiu Vîntu, „cel mai mediatizat om al anului", n-a spus, de fapt, nimic, pe Radio Romantic se difuza, integral, albumul *Călătorie spre centrul pămîntului* cu Rick Wakeman, din 1974 (o, tempora!). Acelaşi Intact trust de presă, alte programe. Am preferat, desigur, să-l ascult pe Rick Wakeman. (**M. V.**)

● O etichetă de Pinot Noir trimisă de un cititor ne pune la curent cu progresul în materie de reclame. Firma producătoare din Tulcea ori a angajat un specialist în publicitate prea locvace, ori apelează la forţe proprii, molipsite de arta şi umorul comentariului de televiziune, indiferent de subiect, de la farmecul mînăstirilor din Moldova la simbolismul împletirii paielor pentru pălării din Oaş. Nu putem păstra doar pentru noi farmecul special al textului: „Vin magic, rafinat pînă la perversiune, alunecos ca sîngele unui diavol. Delicateţea lui seducătoare şi melodramatică promite voluptăţi unice, mai ales în potrivirea marilor întîlniri: brînzeturi fermentate şi afumate, budinci şi plăcinte cu carne şi ciuperci, muşchi umplut cu fructe şi alte perfidii irezistibile". Dar nu cumva, după ce te saturi de atîtea comparaţii, ar fi mai bun un ceai gastric calmant? (**T. C.**)

● Marţi, 1 ianuarie 2002, prezentatoarea prognozei meteo de la România 1 a anunţat, cu o notă de regret în glas: „Suceava nu intră pe lista fulgilor de zăpadă... deocamdată". Cum însă iarna e-n toi, lista rămîne deschisă, iar Suceava, fără doar şi poate, va intra pe ea (dacă nu cumva a şi intrat) la următoarea nea. (**D. S.**)

● Pe Arte, în excelenta emisiune „C dans l'air" (prezentată de Yves Calvi, seara de la 7), doi „voyanţi" şi două astroloage au fost convocaţi la sfîrşit de an pentru a spune dacă 2002 va fi bun sau rău... Chiar vreţi să ştiţi? Fie: se pare că Pluton şi Saturn se află într-o conjuncţie nefericită, ceea ce va duce la „evenimente" nu tocmai faste. „Asta nu înseamnă neapărat noi 11 septembrie – a ţinut să precizeze una dintre astroloage –, deşi nu sînt excluse nici acestea; pot să fie inundaţii, cutremure, erupţii vulcanice..." Dacă ar fi chemat astrologi asiatici, „C dans l'air" ar fi aflat că 2002 este Anul Calului, care promite stabilitate şi pace. (**a. l. ş.**)

● La Mogoşoaia, autorităţile au dat, în sfîrşit, nume străzilor din zona cu case nou construite. Cei care merg pe-acolo se pot plimba, de-acum, pe strada Crinului sau pe strada Halaicului. Din întîmplare, la intersecţia acestor două străzi se află chiar casa lui Crin Halaicu (mă rog, una din ele). Ce coincidenţă! (**C. P.-B.**)

● În *Ghidul de călătorie pentru spaţiul Schengen* realizat de Ministerul de Interne (vezi www.mi.ro) au fost introduse şi sfaturi de genul: „Înainte de a solicita ceva, salută persoana respectivă, zîmbindu-i. Foloseşte mereu expresia: «Vă rog!»". Sînt absolut de acord că asemenea îndrumări îi pot fi cît se poate de folositoare românului care merge în Europa. N-ar trebui însă elaborat şi un Ghid cu astfel de sfaturi „pentru uz intern", ba chiar pentru uzul celor de la Interne? (**M. V.**)

Zoe PETRE

În căutarea unui epitaf

Sfîrşitul secolului XX se deosebeşte de începutul secolului fiindcă a fost, pentru prima dată în istorie, o dată universală. E adevărat că şi acum cîteva zile au fost ucişi oameni în Pakistan fiindcă au serbat Anul Nou al creştinilor, dar nu cred că a fost loc pe acest pămînt unde 1 ianuarie 2001 să nu fi fost considerată o dată de început de lume. Acest simplu fapt ne sugerează o dimensiune aparte a secolului XX, care e secolul de maximă expansiune a civilizaţiei europene asumate într-un imens proces de aculturaţie la scară planetară. Dacă secolul al XIX-lea a fost cel al maximei aproprieri a lumii de către civilizaţia europeană, secolul XX s-a dovedit a fi cel al maximei aproprieri a civilizaţiei europene de către lumea în întregul ei.

E bine? E rău? După Hesiod, definiţia însăşi a erei noastre e amestecul inextricabil de bine şi de rău. E fără îndoială un fapt incontestabil acela că secolul care abia s-a încheiat e primul din istorie în care o fracţiune importantă, chiar dacă nu majoritară, a omenirii a scăpat de sub imperiul cel mai opresiv, cel mai crîncen – acela al insecurităţii alimentare. Din paleolitic şi pînă acum cîţiva ani, oamenii au trăit sub apăsarea cotidiană a acestei incertitudini care minează însuşi instinctul de conservare al oricărei fiinţe: spectrul foamei. Singură această biruinţă a veacului XX a putut sta temei celor vizibile, de la democraţia politică la expansiunea culturii. E foarte clar cred pentru oricine că demnitatea şi libertatea nu pot nici măcar încolţi, şi cu atît mai puţin da roade, într-un ţinut pustiit de sărăcie şi foamete. O parte deloc neînsemnată din fanatismul crîncenelor utopii care au desfigurat secolul al XX-lea au manipulat tocmai aceste imense rezerve de energie destructivă pe care spectrul foametei le declanşează, şi asta nu numai în China marşului lung, ci şi în Germania descumpănită de brusca dispariţie a obiectului muncii disciplinate şi corect răsplătite a cărei „etică protestantă“ guverna de secole spaţiul progresului economic occidental. Cine a văzut – cine nu a văzut oare? – imaginile din Argentina acestor zile şi-şi mai imaginează că oamenii aceia aduşi la disperare nu ar renunţa într-o clipă la toate drepturile lor cetăţeneşti în favoarea unui dictator care le-ar da siguranţa alimentară înapoi se înşeală amarnic. Fraza după care nu există democraţie sub 300 $ venit lunar poate fi odioasă, dar nu e lipsită de adevăr.

Progresul material care a asigurat unei fracţiuni de umanitate eliberarea de spectrul subzistenţei celei mai elementare este răspunzător de reificarea şi localizarea Utopiei. Departe de a mai fi *ou-topică*, adică de nicăieri, în veacul al XX-lea proiecţia în imaginar a speranţelor nemăsurate a ajuns să fie înscrisă în carnea veacului, pe care au sfîrtecat-o fără milă. Mi se pare extrem de urgent să înţelegem mecanismele complicităţii dintre utopie şi aceste regimuri criminale, dintre acestea şi milioanele de oameni care le-au tolerat, le-au susţinut, pasiv sau activ, şi le-au permis să existe mult dincolo de clipa unei lovituri de stat pe care o mînă de iluminaţi însetaţi de putere au pus-o la cale. Ce Sirene, ce seducţii milenariste, ce inerţii au prefăcut Germania lui Goethe într-un instrument al exterminării, ce alchimie a răului a transformat pravoslavnica Rusie într-un Gulag consimţit, ce mecanisme secrete a declanşat revoluţia culturală sau dictatura lui Pol Pot? La sfîrşitul celebrei sale descrieri, aproape clinice, a războiului civil din Corcyra, Tucidide scria: *Odată ce normele general acceptate ale convieţuirii între oameni au devenit haotice, natura omenească, oricînd dispusă la transgresiune chiar atunci cînd există legi, s-a arătat cu trufie în adevărata ei înfăţişare, ca fiind incapabilă să-şi stăpînească pulsiunile, nesupusă faţă de lege, şi urînd de moarte orice îi este superior.* Să fie oare acesta epitaful potrivit pentru secolul defunct?

Mai mult decît democraţia ca sistem politic, cred că a progresat gradul, obiectiv şi chiar subiectiv, de responsabilitate a insului faţă de actele sale. De la cercetătorul obscur, care nu mai poate pretinde imunitate nici pentru calculele, nici pentru germenii, nici pentru utopiile pe care laboratorul său le împrăştie prin lume şi pînă la decidentul politic care ştie că televiziunea îl aduce, seară de seară, în casele concetăţenilor săi, de la capetele încoronate care nu se mai pot apăra de flashul aparatului de fotografiat cu mirul sacralităţii la omul de rînd care se poate pomeni, prin hazardul unei emisiuni, o celebritate sau un ins urît de contemporani, nimeni nu scapă acestei scrutări avide de informaţie. Nimeni, în afară de cei care se află în spatele camerelor de luat vederi, ale aparatelor de fotografiat sau ale laptopurilor care ne scriu, zi de zi, realitatea cu adevărul fiecăruia dintre ei, tot mai mult substituit adevărurilor noastre fragmentare. Mă întreb dacă secolul XX nu s-a inventat în ziua în care Orson Welles i-a făcut pe mii şi mii de americani să creadă că a început războiul stelelor.

Ca şi progresul tehnic, acest progres enorm al fluxurilor de informaţie este şi el un Ianus bifrons. Poartă cu el un duh de libertate şi o servitute periculoasă în măsura în care confundă informaţia cu cunoaşterea şi construieşte lumi virtuale care se substituie realului. Aşa cum Homer a imprimat lumii greceşti imaginarul eroic al epopeii, media contemporană ne oferă cunoaşterea – mediată, cum altfel – a lumii în care trăim. Dar, într-o eră a responsabilităţii generalizate, mă îngrijorează faptul că media răspunde de ficţiunile pe care le elaborează chiar mai puţin decît răspundea Homer pentru mînia lui Ahile.

Secolul abia început speră că va soluţiona aporiile pe care le moşteneşte de la predecesorul său. Calitatea distinctivă a aporiei este aceea de a nu avea nici o soluţie. Dacă privim îndărăt pentru o clipă, vom şti că acestor aporii le vor lua locul altele, cel puţin la fel de dramatice pentru generaţiile care vin pe cît de chinuitoare au fost suratele lor pentru noi, pentru părinţii sau străbunii noştri. Din fericire sau din nefericire – cine ştie? – istoria poate fi văzută şi ca un uriaş sediment de aporii, constituit de-a lungul celor cîtorva milioane de ani de cînd omenirea a învăţat să le perceapă ca atare.

▲

Cristian PREDA

Izbînda sufragiului universal

Pentru mulţi istorici ai ideilor, secolul al XIX-lea s-a terminat în 1914, odată cu declanşarea Primului Război Mondial. Început tîrziu, secolul al XX-lea s-ar încheia, de asemenea, devreme, în 1989, cînd regimurile comuniste est- şi central-europene cad unul după altul. Am avea astfel de-a face cu un secol „scurt“, de doar 75 de ani. Raţiunile avansate pentru a justifica acest decupaj cronologic sînt de tip ideologic: 1914 înseamnă sfîrşitul liberalismului clasic, în vreme ce 1989 e sinonim cu sfîrşitul comunismului clasic.

În ceea ce mă priveşte, nu cred că discreditarea unei doctrine e un bun criteriu de periodizare. Atunci cînd vine vorba despre doctrine, totul ajunge relativ şi discutabil. Astfel, oricine poate proba că liberalismul nu dispare definitiv în 1914, că forme economice, dar şi politice zămislite de liberalismul numit „clasic“ subzistă după această dată. Invers, se poate susţine că 1989 nu marchează nicidecum sfîrşitul comunismului; s-a şi susţinut, de altfel, aşa ceva, cum se ştie, pe voci foarte diverse: într-adevăr, dacă unii au vorbit despre evidenţa „moştenirii comuniste“ pe care o atestă supravieţuirea politico-economică a elitelor fostului regim, alţii, mai subtili, au încercat să acrediteze ideea că 1989 nu e nicidecum termenul final al istoriei comunismului, ci al unei istorii a liberalismului începute cu două secole în urmă, în 1789. Nu e aici locul unei expuneri pe larg a acestei ultime teze (formulate de Immanuel Wallerstein); vom observa doar că ea înlocuieşte o lectură istorică scurtă a secolului 20 cu una foarte lungă. Cum spuneam mai sus, totul devine relativ dacă doctrinele intră în joc.

În locul criteriului ideologic, e mai util să folosim unul de ordin instituţional atunci cînd vorbim despre secolul XX. În această perspectivă, este inevitabil ca discuţia să pornească de la instituţia votului, care cunoaşte în secolul al XX-lea o modificare profundă. Pe scurt, e vorba despre extinderea sufragiului, despre transformarea sufragiului universal într-un principiu de organizare politică a realităţii. Lentă, dar sigură, introducerea votului universal este marele cîştig politic al secolului. Or, din această perspectivă, diferenţa ideologică dintre liberalism şi comunism pare a fi minimă: într-adevăr, extinderea sufragiului e, în unele locuri, o invenţie a liberalilor (în sens larg), în altele ea aparţine comuniştilor, pentru ca, în fine, uneori ea să fie o „operă comună“. Distincţia dintre cele două familii politice se realizează la alt nivel: ea priveşte organizarea alegerilor în condiţii de pluralism, respectiv, de monopol al vieţii politice. Căci sensul alegerilor, al condiţiilor în care se desfăşoară sufragiul este, într-adevăr, foarte diferit de la o doctrină la alta. Ce este însă mai important? Extinderea sufragiului? Sau libertatea/pluralismul alegerilor? E suficient să formulezi asemenea întrebări pentru ca istoria să devină mai interesantă decît atunci cînd ea e redusă la ideologie. Cazul românesc e, în acest context, foarte instructiv.

În România, sufragiul universal este o operă comună a liberalilor şi a comuniştilor: abandonarea sufragiului cenzitar se produce în 1917, devenind efectivă la alegerile din noiembrie 1919, în timp ce extinderea votului la femei are loc în 1945, după ce fusese schiţată în perioada interbelică (începînd din 1929, cînd e propusă o formă de vot restrînsă pentru alegerile locale). Privind global secolul al XX-lea, din perspectiva extinderii dreptului de vot, ştergerea diferenţelor de rang şi de avere e un produs liberal, în vreme ce ştergerea diferenţelor de sex e unul comunist. Intrînd în detalii, putem spune că secolul XX românesc se împarte, din punct de vedere electoral, în cinci mari capitole. Primul cuprinde intervalul 1900-1919, epoca ultimă a sufragiului cenzitar, în care se ţin 4 alegeri în condiţii de pluralism. Al doilea capitol acoperă perioada 1919-1937, în care sînt organizate 10 alegeri: concurenţa politică e liberă, iar votul universal este „rezervat“ bărbaţilor majori. Între 1937 şi 1945 avem o a treia diviziune istorică: desfiinţarea pluralismului politic şi limitarea votului nu numai în funcţie de sex, ci şi în funcţie de profesiune şi nivelul instrucţiei (Constituţia din 1938), apoi, din toamna lui 1940, anularea oricărui drept electoral. Din 1945 în 1989, după o scurtă perioadă de tranziţie, pluralismul politic e suspendat, dar votul se extinde de la bărbaţi la femei. În fine, cel de-al cincilea capitol, de la Revoluţie pînă în anul 2000, include patru alegeri în regim de vot universal şi în condiţii de libertate politică.

Aceste diviziuni cronologice ne ajută, între altele, să rafinăm clasificarea ideologică vag schiţată mai sus sub forma opoziţiei dintre liberalism şi comunism. Fiecare dintre cele cinci epoci ale istoriei secolului trecut are, în România de azi, suporterii ei: simpatia pentru votul cenzitar este împărtăşită de liberalii neîmpăcaţi cu progresul democratic; sensibilitatea autoritaristă şi cultul forţei îi reunesc pe amicii suspendării alegerilor şi ai oricărui vot; opţiunea pentru monopolizarea vieţii politice de către un partid este difuzată între foştii comunişti pentru care libertatea plurală e un jug prea greu; avem, apoi, sensibilitatea pur democratică şi antiliberală a celor care consideră extinderea sufragiului mai importantă decît condiţiile de realizare a acestuia; în fine, o minoritate liberală şi democratică pledează şi pentru pluralism politic şi pentru sufragiu fără deosebiri de rang social, de avere sau de sex. Nici una dintre aceste opţiuni nu funcţionează în stare pură. Combinarea lor produce tipuri umane profund contradictorii, aşa cum sînt monştrii care cultivă soluţiile de forţă şi care ajung în Parlament prin vot universal sau proletarii intelectuali care reclamă regim cenzitar. Nu este însă prima dată în istorie cînd un secol se încheie cu o victorie a unui principiu politic şi cu apariţia unor figuri umane profund contradictorii. Dimpotrivă, aceasta pare a fi chiar „regula“ de derulare a istoriei.

▲

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Andrei PLEŞU ● **REDACŢIA:** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● **RUBRICI:** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Andrei GORZO, Augustin IOAN, Mircea IORGULESCU, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● **RESPONSABIL DE NUMĂR:** Adrian CIOROIANU ● **CORECTURĂ:** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● **TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:** Ela PETRAŞCU ● **EDITARE TEXT:** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● **DIFUZARE:** Gabriela BURTEA ● **Redacţia DILEMA:** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● **Telefon/fax:** 230.23.84 ● **e-mail:** dilema@fcr.algoritma.ro **Internet:** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul RODIPET S.A pe anul 2002 şi la poziţia 166 în Oferta 2002 a MT PRESS. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la Gabriela Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 255.48.15, 255.48.16, 255.48.17 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.14.96 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 2511.1–531.2 deschis la BCR, sucursala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

Anul X
nr. 462
18-24 ianuarie 2002
20 pagini 7000 lei
INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema
EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Despre suflet

GRATUIT

„Omul e un suflet care a avut un accident."

HENRI MICHAUX

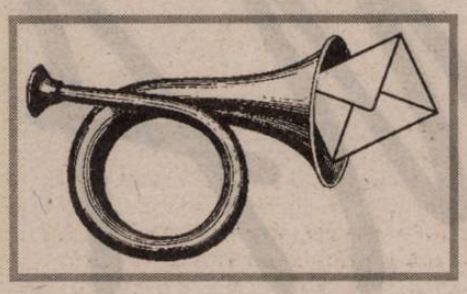

Nr. 460: „Tirania faptului divers“

Un terorizat

Dragilor,

Am o întrebare aşa, în treacăt, către Domniile voastre. Nu v-aş fi pus-o. Să n-am parte de răspuns dacă aş fi cutezat să deschid gura! Dar prea m-aţi terorizat preţ de un număr întreg (460) cu găina aia care a născut pui vii.

Vai, vai, vai ce să ne facem?!! Jurnaliştii îşi lasă „misiunea istorică neonorată“ (p. 7), „avem o presă în care predomină puştimea“ (p. 8), „faptele nebanale pozitive (...) ar trebui prezentate cu prioritate, atîtea cîte sînt“ (p. 9). Colaboratorii Dvs. mi-ar fi fost simpatici, poate, dacă îmi spuneau astea la o bere... Dar să le citesc în paginile revistei mele preferate m-a enervat la maximum! Cum de n-aţi găsit decît un singur redactor-şef şi ăla complet „acoperit“? Cumva „din comoditate“?

Ah, dragilor! Voi, care vă jucaţi de-a literatura făcînd presă sau invers, voi aveţi măcar scuza eleganţei. Sufletul Dvs. supravieţuieşte oricărei tiranii, aşa cum s-a obişnuit – prin cultură. Ha, ha, ha! Dar ei, colaboratorii? Jurnalişti sau specialişti în jurnalism? Să nu ştie ei că un reportaj, o anchetă şi chiar un interviu costă? Şi încă mult! Că sînt prea scumpe – strict financiar – pentru ca vreo publicaţie de pe la noi să şi le permită (motivele sînt diverse)? O anchetă „bună“, obiectivă, necesită confruntarea a mai mult de zece surse timp de cîteva luni! Cine să-i plătească jurnalistului ăluia deplasările, casetele, bateriile, cafelele de protocol, „mita“ pentru accesul la arhive? Cine să-i dea un salariu aşa „pe degeaba“ timp de cîteva săptămîni în care nu scrie un rînd la ziar? Să nu mai spunem că s-ar putea ca investigaţia să nu ducă la nimic!

Cum se face un reportaj? Cîte ore la bibliotecă, pe Internet, de documentare pe teren? Îmi permiteţi să rîd din nou. Cîtă obiectivitate îi garantează salariul, unui ziarist?!! Ca să nu mai vorbim de accesul la informaţii de interes public – în special la actele financiare.

Şi acum, după o paranteză cam lungă, întrebarea: Aţi tratat oare special ca fapt divers schimbarea Consiliului de Administraţie al Radiodifuziunii?

Cu respect şi uneori cu admiraţie,

Felix ANDRONESCU

fandronescu@k.ro

N. red.: Ne permiteţi – la cît aţi rîs de noi şi colboratorii noştri – să surîdem şi noi, un pic?

Nr. 458: „Cinisme“

Există cinici autentici?

Mie cinismul îmi provoacă tristeţe. Şi nevoia de a mă ridica şi de a căuta alţi interlocutori, mai deschişi către lume şi mai generoşi, şi cu ei, şi cu ceilalţi. Fiindcă cinismul nu prea e productiv. Nici n-ai cum să convingi un cinic că e cinic, fiindcă îţi va replica instantaneu că nu el e cinic, ci tu eşti naivă. E fără ieşire. Dar, invariabil, toţi cinicii pe care îi cunosc sînt aşa pentru a masca ceva. Unii sînt copii, şi, ca să mai crească un pic, s-au făcut cinici. Alţii sînt nesiguri pe ei şi s-au apucat să dea verdicte şi să taie în carne vie. Şi mai sînt unii, oameni cu preocupări culturale şi acces în cercuri corespunzătoare, care sînt cinici fiindcă e de bonton şi, apoi, concurenţa e mare. N-am cunoscut nici un cinic autentic. Nici nu prea sînt sigură că poate exista aşa ceva. Oricum, sper că nu.

Camelia BUTULIGĂ

Bucureşti

Fără te(a)mă

O bagatelă: libertatea

Într-o vreme aveam slăbiciunea de a frămînta în gînd, zile şi nopţi de-a rîndul, tema în cel mai înalt grad *ameţitoare* a viitorului României. Trecutul? Suspect: trăieşte din memorie. Prezentul? De cum l-am invocat, a şi devenit trecut şi neant. Viitorul: unica temă rezonabilă. Aşadar, ce vom deveni? Cu ce-am fost şi sîntem eram edificat. Simţeam nevoia să-mi reprezint în toată grandoarea lui un climax posibil al lumii româneşti, s-o proiectez orgolios în „cea mai bună dintre lumile posibile“, acolo de unde drumul ei trebuia să devină lin, drept, banal. Îmi spuneam: nu vor trece multe decenii şi vom atinge prosperitatea suficientă. Politic, vom fi parte a proiectului european unificator, iar aculturaţia va face restul pe planul mentalităţilor. Afirmîndu-ne la braţ cu Europa, *vom fi* Europa şi ne vom defini, peste ani, nu ca români, ci ca europeni de limbă română. Vom fi liberi, decomplexaţi, fericiţi. Apoi...

Apoi – *nimic*. Dar riguros nimic. Frîiele imaginaţiei fuseseră întinse la maximum, nu mai era *ce* să vezi acolo. Am făcur desigur întreg efortul bunei-credinţe, am văzut limpede cu ochii minţii praxisul istoriei ideale, o ţară cu oraşe prospere, cu cetăţeni bine îmbrăcaţi urcîndu-se în automobile noi şi frumoase, plecînd spre slujbe bine plătite şi ciripind cu toţii, veseli ca nişte cintezoi, în cîteva limbi străine. Dincolo de acest paradis, însă, din nou, nimic. Nici o *urmare* posibilă, alta decît delirul.

Echivocul optimismului: un viitor fericit înseamnă sfîrşitul viitorului. Teoria „sfîrşitului istoriei“, acest milenarism *à l'envers*, ne predică entropia. Dacă un lucru nu mai admite un dincolo-de-el, lucrul acela e moartea. Paradisul, locul cel mai puţin liber, cel mai plicticos cu putinţă, nu e decît moartea eternă, un timp care moare continuu şi nu mai sfîrşeşte murind. Dincolo de fericire nu mai e nimic; dincoace, însă mai există *posibilul*. E puţin?

Noi, generaţiile de după războiul rece, ne-am pomenit în „postistorie“. Peste tot, sfîrşituri, oftaturi, oboseli alexandrine, morţi anunţate, resemnări dinaintea unui timp rămas, brusc, fără curgere. Mai există oare domeniu al cunoaşterii care să nu-şi fi revendicat prefixul „post-“? Sfîrşitul istoriei, al utopiei, al ideologiei, al filozofiei, al intelectualilor, sfîrşitul a tot. E destul de greu să mai faci ceva în această lume cernită. Te întîmpină din toate părţile variante democratice la apostrofa lui N. Ceauşescu din ultimul lui discurs: „Rămîneţi liniştiţi la locurile voastre!“ Totul e bine, istoria şi zbuciumul au luat sfîrşit, urmează ultima staţie, Fericirea.

Prea bine. Şi cum arată ea? Simplu; e visul unui băcan adormit în tramvai: universalizarea democraţiei şi a capitalismului, triumful general şi absolut al societăţii de consum, al imanenţei, al naturii, al lucrurilor ca atare, al liniştii, al refugiului domestic, al temerităţilor antreprenoriale, al *loisir*-ului, al căscatului şi-al odihnei meritate după lucru – pe scurt, o viaţă de larve melancolice care, în procesul acumulării, *se pomenesc*, deodată, după ce-au plătit ipoteca la casă, că au îmbătrînit şi că tot ce mai aşteaptă societatea de la ele este să crape cuviincios. Ei, va mai dura, poate, cîteva secole. Dar, odată ajunsă în acest punct, umanitatea întreagă va respira în sfîrşit, fericită să fi pus capăt suferinţelor noastre colective. O umanitate larvară, putrezind de fericire, ocupîndu-se, pentru variaţie, cu rezolvarea distractivă a tuturor insurgenţelor, opoziţiilor şi devierilor locale, micilor insurgenţe, micilor devieri locale, plutind pe suprafaţa ei înseşi, prelungindu-şi indefinit situaţia şi fericirea, reproducîndu-se, plagiindu-se, clonîndu-şi substanţa, juisînd în timp ce-şi contemplă chipul în oglindă, urmărind amuzată gesticulaţia şi jocul ştiinţelor şi tehnologiilor aservite, noile lor comodităţi, vai, cît de noi şi cît de simpatice comodităţi, pe scurt, amputînd *posibilul* şi surprizele lui neplăcute şi gestionîndu-şi suverană *statu quo*-ul. Fără ideologie, fără proiecte utopice, fără apocalipsuri. Am văzut ce ne-au adus Luminile, am văzut totalitarismele, am văzut abuzurile, am văzut ghilotina; nazismul, fascismul, comunismul, tiraniile, dictaturile, societăţile închise. S-a sfîrşit. Adio posibilului, vivat Realul. Adio utopiei, trăiască negarea ei. Noua realitate de credinţă, noua religie conformă. Sfîrşitul.

Numai că adevărata „utopie“ este să crezi în moartea Utopiei.

Înţeleg prin utopie lotul posibilităţilor de existenţă ale proiectului alternativ, antitetic, radical, înţeleg prin utopie contingenţa *posibilului*. Înţeleg prin utopie adevărata şi unica libertate a „genului uman“. Sensurile încetăţenite, stupide, simplificatoare, *vulgata* „utopistă“ – nu mă interesează. Relevanţa lor de predică e perfect nulă. Amvonul ca sincopă a libertăţii.

Pentru o reabilitare a utopiei ca posibilitate.

Pentru o reabilitare a utopiei ca negaţie.

Pentru o reabilitare a utopiei ca libertate.

Marginalii, insurgenţii, spiritele libere, puternice, inclasabile, nesistematizabile, revoltaţii, dezertorii sistemului, „hoinarii singuratici“, cei care, nevăzuţi, nebănuiţi, neştiuţi, mari seniori ai singurătăţii, „fac să se nască Apocalipsul într-o mansardă“ (Camus), sînt singurii care ne mai amintesc, la răstimpuri, de libertate. Fără ei, umanitatea nu valorează, la cel mai sumar examen al conştiinţei, nici cît o ceapă degerată. Ei, cei care reabilitează posibilul prin utopie, ei, cei care elaborează în obscuritatea odăii de lucru proiecte, cărţi, tratate care vin să răstoarne şi să reîntemeieze totul. Aceşti „blestemaţi“, blazonul nostru, certificatul nostru de libertate. Negîndu-i, nu facem decît să ne negăm esenţa şi autenticitatea. Dar ce „negăm“, în definitiv? Experimentele eşuate, promisiunile neîmplinite. Poticnelile. Pasiunile nefericite. Victimele. Eroii. Speranţele iarăşi şi iarăşi ucise. Şi uităm *suita* coerentă, recurenţa, înlănţuirea constantă. Negăm „universalul“, negăm Ideea, negăm creaţia subiectului, negăm individualul. *Ne* invalidăm. N-am învăţat şi n-am înţeles nimic din exigenţa libertăţii.

Sîntem ridicoli.

Mircea FABIAN

mirceafabian@hotmail.com

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“

WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“

Nr. 461: Articolul „Circulaţia angoaselor în punctul Isaccea“ (pag. 16)

Kestiile

1. Poate ar trebuie adăugate, la lista persoanelor ce ar fi aniversat centenarul, Gheorghe Gheorghiu-Dej, iar, din punctul meu de vedere şi... bunica mea.

2. Într-adevăr, la a doua lectură (în drumul spre servici, în dauna cotidienelor) a listei kestiilor ce nu pot lăsa indiferent un om de cinematecă practicînd o meserie de nuvelist, admit, cu umilinţă, că nici una din kestii n-ar putea fi eliminată.

3. Dar, e, oare, lista completă? Lista criteriilor în baza cărora am putea răspunde la întrebarea de mai sus nu e, Doamne fereşte, încă mai lungă?

4. În măsura în care eu, contemporanul de pe stradă (mai mult trotuar şi mai mult ploaie, vorba unei poete), am dreptul de a-mi cultiva iluzia coautoratului virtual cu toate articolele pe care le citesc în ziare, săptămînale etc.

5. Eu, cititorul dilematic, am o dilemă: are sau n-are loc în lista atîtor concreteţi faptul anodin al programării şi difuzării, pe un canal tv, a unui film despre biografia unui pianist, născut pe un vapor, pe care nu l-a părăsit niciodată? Este sau nu povestea asta o metaforă a secolului care tocmai a trecut?

Cu acelaşi respect,

Radu-Ilarion MUNTEANU

pensionar în activitate

N. red.: În inepuizabila sa generozitate, secolul acesta ics-ics poate fi o metaforă a orice.

Fericirea la televizor

Tangoul

M-aş simţi onorat ca de nimic altceva să pot transmite distinşilor dumneavoastră cititori cîteva gînduri.

Este vorba despre impactul emisiunii TV „Lumea dansului“, transmisă pe postul de televiziune cu cea mai mare difuzare naţională şi, cu deosebire, despre emisiunea cu subiectul „Tangoul – în douăsprezece lecţii“.

Pentru prima oară am înţeles forţa magică a expresivităţii corporale, nu numai ca graţie şi sentiment, ci şi ca forţă modificatoare de mentalităţi. Dansul l-am perceput în acest caz şi ca pe o splendidă lecţie de feminism, nu numai neagresiv, ba, dimpotrivă, chiar ataşant.

Constantin PITULICE

Bucureşti

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Caragiale**
- **Pacifismul**
- **Reîntoarcerea la natură**

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Practica socială a compensării

O discuţie înflăcărată cu un amic despre învăţământ, tineri şi cultură, ieri şi astăzi, a ajuns să se decanteze la un moment dat sub forma unei duble întrebări: cum de nu sîntem noi (eu, de pildă, care, instituţional vorbind, sînt produsul mediu al învăţămîntului comunist) mai proşti decît sîntem? şi cum de nu sînt ei (produs al unui învăţămînt liber) mai buni decît sînt? Discuţie prea mare pentru o pilulă atît de mică. Cu toate acestea, voi încerca să vă fac un mic rezumat.

Care era deci situaţia atunci? Instituţia învăţămîntului era sărăcită de conţinut, pe de o parte prin chiar conţinutul său sever ideologic, pe de altă parte şi complementar, prin sărăcăcioasa „limbă de lemn". În aceste condiţii, drumul instituţional era definit prin traiectoria rectilinie admitere = absolvire (*limbă de lemn*) = pensie (eventual, pentru cei mai vanitoşi, cu introducerea în această ecuaţie a termenului „promovare" între „absolvire" şi „pensie"). Orizontul studentului era atît de notoriu închis (sau de „rectiliniu", dacă preferaţi) încît visele de evadare din el deveniseră aproape un deziderat social, o „reprezentare socială" în sensul durkheimian al cuvîntului. Şi cum „evadarea" în sensul fizic al termenului era aproape exclusă, rămînea ceea ce cu timpul a devenit *practica socială a compensării*, un soi de *école buissonnière* a şcolii comuniste.

Era vorba de o „practică", deoarece această compensare nu prea era un *proiect* social, conştient şi militant, faimoasa „salvare prin cultură" (chiar dacă, privit retrospectiv şi cumulativ, efectul poate avea şi o astfel de semnificaţie). Iar această practică era „socială", căci nu prea era o iniţiativă individuală, ci o presiune de grup, era modul nostru adolescentin de a fi „branşaţi", un soi de echivalent *hot* a ceea ce azi se vrea *cool*. Astfel, chiar şi cei mai carierişti – ferindu-se deci de compensările străine sistemului – trebuiau să citească, indiferent dacă erau ingineri sau filosofi, ultimul articol al lui Noica sau să vadă ultimul film al lui Tarkovski pentru a putea merge la bere cu colegii! Mai mult decît atît, compensarea învăţămîntului începea adesea chiar în instituţia învăţămîntului, prin cursurile unora dintre profesori la care dădea bine să te duci şi care compensau ei primii, implicit sau explcit, insuficienţele formale ale instituţiei, oferindu-ne astfel şi primele modele de compensare. „Duplicitatea" lor apare astfel ceva mai complexă decît mecanica dihotomie public-privat. Şi uite aşa (chiar dacă nu numai aşa), fiind pur şi simplu „branşat" la generaţia mea, am avut parte dacă nu chiar de cultură profesională, măcar de compensarea acesteia printr-un soi de „profesie culturală" generică.

Ce se întîmplă în prezent? Instituţia învăţămîntului s-a deschis, gata să-şi capete conţinutul său vocaţional. Ea nu mai este sărăcită, dar a rămas săracă pînă la a fi goală, în mare măsură din lipsa unor persoane dispuse să o umple cu o prezenţă vocaţională. Profesorii „instituţionali" nu prea au apărut încă, iar cei care ofereau modele de compensare au cam dispărut. La rîndul ei, limba nu mai are constrîngerile celei de lemn, dar nici nu şi-a (re)găsit o consistenţă intrinsecă a sa, astfel încît se practică un soi de limbă de plastilină, în care orice poate fi spus oricum şi prin ceva poţi spune orice. Faptul că un bordel şi o maternitate, de pildă, chiar dacă au ceva în comun, nu sînt tocmai acelaşi lucru – mai mult, reprezintă două „universuri de discurs" distincte – a devenit astfel o problemă de competenţă culturală rară, căci nu este (încă) învăţată la şcoală şi (nu mai) este reclamată de exigenţele compensării.

În acest orizont instituţional deschis, traiectoria de bază a devenit admitere = absolvire *(limbă de plastilină)* = cariere diverse, dar nesigure. Facultatea nu îţi dă o profesie, dar îţi dă o diplomă cu care faci ce vrea muşchii tăi, indiferent dacă eşti inginer sau filosof. În acest context, compensarea generică prin cultură nu mai este necesară.

A apărut însă o altă variantă: *compensarea de ţară*. Aceasta nu mai trebuie să se realizeze aici şi acum, ci poate să fie amînată şi *displaced*, cum s-ar zice. Locul profesiei şi, mai larg, al culturii, nu mai este, pentru studentul actual, nici universitatea, dar nici ţara, ci o universitate occidentală – dacă se poate în State. Drept care nu prea mai e loc de cultură în viaţa noastră studenţească: ori rămîi în ţară şi iei meditaţii de *limbă de plastilină*, ori înveţi limba engleză şi limbajul *politicaly correct* şi aştepţi compensarea pe alte meleaguri. S-a creat astfel o nouă „reprezentare socială", cu propria sa practică socială a compensării, conform căreia „a fi branşat" înseamnă a fi *displaced* – cu toată deruta (deruta?) profesională şi existenţială pe care o antrenează această de-plasare, din care s-a născut problema socială numită *relink*.

Pentru învăţămîntul românesc educaţia este deci în continuare „în altă parte", cum ar spune Kundera, iar nevoia de compensare îl însoţeşte ca propria-i umbră. Diferenţa (una dintre ele) constă în faptul că *noi* eram constrînşi să o practicăm în grup, aici şi generic („cultural"), în timp ce *ei* sînt liberi să o practice individual, acolo şi specific („profesional").

Pe cînd însă un învăţămînt pentru care o bursă la Paris sau o discuţie între colegi să fie o completare şi nu o compensare?

▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Guvernul şi poporul angelic

Adrian Năstase nu este deloc un premier plicticos. În plin scandal „SOV" a decis dizolvarea Consiliului general al Bucureştiului. Pentru a abate atenţia de la afacerea Vîntu, au afirmat Traian Băsescu şi o parte a presei. Documentul oficial de dizolvare este motivat de respingerea repetată în justiţie a hotărîrilor acestui consiliu. Concomitent cu această dizolvare şi, lucru trecut cu vederea, fără nici o legătură juridică cu ea, a apărut un raport al Corpului de control al prim-ministrului în care se arată că o bună parte din consilierii generali fac afaceri cu municipalitatea. Se ridică astfel preşul sub care s-a ascuns mult gunoi. Rezultatul economic al tuturor acestor constatări este că bucureşteanul plăteşte mult mai mult pentru un serviciu decît ar costa acesta pe o piaţă transparentă şi corectă. În acest sistem, un coş de gunoi stradal ajunge să coste cît un computer performant, diferenţa dispare pe parcurs.

Toată această afacere a fost catalogată de o presă prea uşor de convins ca fiind începutul unei campanii anti-corupţie fără precedent. Dar astfel de campanii am mai văzut. Înainte de 1996, corupţia era un fenomen care scandaliza presa şi lăsa indiferent statul. Retorica prin care CDR a cîştigat alegerile se baza pe stîrpirea acestui flagel. A fost, de altfel, cel mai mare eşec al acelei puteri, care nu a înţeles esenţa fenomenului: corupţia nu se datorează omului, ci sistemului. Toate încercările de a stîrpi corupţia de pe poziţia celui onest care împuşcă corupţii s-au terminat cu eşecuri scandaloase. Există o întreagă literatură de specialitate care demonstrează că măsurile punitive sînt eficiente acolo unde sistemul este deja curăţat, pentru că sînt puţini cei care ar trebui pedepsiţi, pentru că abuzul este excepţia. Acolo unde corupţia este predominantă, a încerca să vînezi corupţi echivalează cu încercarea de a goli oceanul cu polonicul.

Privim corupţia ca pe ceva străin, ca pe o rămăşiţă a sistemului de clan într-o lume dominată de birocraţiile reci. Dar nu este deloc aşa: corupţia este o alegere raţională în contextul în care persoana tentată obţine mult mai mult decît dacă ar fi onestă şi nici nu întrevede posibilitatea de a fi sancţionată, pentru că toţi ceilalţi fac la fel. Iar omul este o fiinţă prin excelenţă raţională...

© S. Ivanoschi

Sistemele politico-administrative care au reuşit să îngrădească fenomenul pleacă de la un concept mizantrop asupra persoanei umane: omul este o fiinţă care alege binele propriu şi imediat, în detrimentul unui bine comun şi îndepărtat. Omul este o fiinţă care dacă va deveni consilier general în Bucureşti şi va putea să-şi construiască o vilă, chiar dacă oraşul va fi în continuare murdar, îşi va construi vila liniştit, găsind mereu argumente şi justificări absolut logice pentru această alegere. Dar viziunea românească despre fiinţa umană a rămas iluministă: creăm un stat foarte mare, care se ocupă de tot, lăsăm omului alegerea între binele său şi binele comun, nu prevedem sancţiuni pentru că sîntem siguri că omul nu greşeşte. Adică Omul este o fiinţă angelică, preferînd un oraş curat al tuturor decît un jacuzzi minunat într-o vilă proprietate personală.

Descris vulgar, acesta este fondul problemei. Ne-am indignat că o parte din consilieri, cei care au putut, s-au îmbogăţit pe seama bucureştenilor. Dar nu este nimic ilegal, pentru că nu există o lege care să prevadă o incompatibilitate între calitatea de consilier şi cea de asociat la o firmă care face afaceri cu municipalitatea. S-a presupus că vor fi oneşti. Eu, personal, îmi construiam vila.

Guvernul Năstase riscă să cadă în capcana lui Victor Ciorbea. De cînd acesta a lansat tema anti-corupţiei şi a omului-înger care învîrte miliarde, dar conduce o *Dacie* amărîtă, sînt la modă măsurile de forţă. Anticorupţia a devenit un spectacol în planul imaginii şi un eşec în plan real.

Exasperate să observe cum se pierd banii pompaţi în România, organismele internaţionale au început să facă presiuni. În 2000, Banca Mondială a realizat un studiu în care recomanda transparentizarea sistemului, astfel încît posibilitatea corupţiei să scadă. În urmă cu cîteva luni guvernul a adoptat două documente excelente, exact în această direcţie: un plan şi o strategie de luptă împotriva corupţiei. Acestea presupuneau modificarea legilor, astfel încît circuitul banului public să poată fi urmărit, crearea unor incompatibilităţi legale, inclusiv referitoare la rudele funcţionarilor şi aleşilor, şi aplicarea celor existente (de exemplu, am putea avea surpriza să constatăm că mai avem parlamentari membri în diverse AGA), precum şi alte măsuri lipsite de strălucire şi fără potenţial de scandal însă eficace. Dar această anti-corupţie nu este pe placul guvernului pentru că nu presupune arestări şi rapoarte spectaculoase, înseamnă că poporul nu gustă circul. Planul şi strategia sînt lăsate în plan secund de noua campanie împotriva corupţiei. Aşa că, guvernul Năstase a inventat un nou Valerian Stan, un altfel de Ovidiu Grecea, în persoana lui Victor Ponta. Acesta a fost aruncat în groapa cu lei. Corupţii au fost arătaţi cu degetul şi aşteaptă judecata poporului. În acest timp, Octav Cozmîncă apare în aceeaşi seară la trei posturi de televiziune şi explică cum este cu anti-corupţia. Pentru că anti-corupţia de spectacol pleacă întotdeauna de la ideea că cei mari sînt corecţi, dar nu sînt la curent cu faptele urîte ale subalternilor. Italienii au avut mari surprize plecînd de la această premisă. Dar poporul e mulţumit şi aşteaptă un nou lot de corupţi. Iar Omul rămîne în viziunea guvernului o fiinţă absolut angelică.

▲

UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI
Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine
CENTRUL DE LIMBI STRĂINE ARIEL
Str. Pitar Moş, 7-13, Sector 1, Bucureşti
Tel. 210.87.85; 092.77.92.83
E-mail: centrulariel@yahoo.com

Organizează
CURSURI DE LIMBI STRĂINE :

- **pregătire pentru ADMITERE: engleză, franceză, germană, spaniolă, italiană etc.**
- **pregătire pentru testele CAMBRIDGE şi TOEFL**
- **cursuri de BUSINESS ENGLISH şi LEGAL ENGLISH**
- **cursuri de limba engleză, germană, franceză, olandeză, suedeză, italiană, spaniolă, portugheză, greacă, turcă, japoneză, chineză, arabă, ebraică, limbi slave, română pentru străini etc.**
- **cursuri de limbi străine pentru copii.**

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziţie

Cod mioritic de bune maniere europene

Tot răscolind labirinticele grote afgane, în loc să-l înhaţe pe Bin Laden, ostaşii britanici şi yankei de elită au dat peste tot soiul de năzdrăvănii. Între altele, un bizar document cuprinzînd instrucţiuni către tinerii kamikaze. Înaintea plecării în misiunea sui-cidară acestora li se poruncea solemn să-şi facă rugăciu-nile, să se bărbierească atent, să-şi lustruiască încăl-ţămintea, să mănînce cît mai frugal etc. Superfluitatea şi infantilismul acestui gen de poveţe vin în minte la aflarea poveţelor pe care Ministerul dîmboviţean al In-ternelor le oferă cetăţenilor români dornici să viziteze Schengenland-ul.

Tradiţia unor astfel de iniţiative vine din epoca de aur cînd „Codul eticii şi echităţii socialiste“ lămurea populaţia, ca pe o adunătură de oligofreni, cum arată manierele frumoase. Inspiraţi de asemenea amintiri, înalţi ierarhi ai pomenitului minister oferă concе-tăţenilor lor cuprinşi de amok-ul internaţional un stoc de sfaturi care de care mai ingenioase. Aceştia nu sînt îndemnaţi să nu transporte arme, droguri, mesaje în limba afgană şi nici, după ce vor fi poposit la destinaţie, să nu se apuce de cerşit în metrou, de subtilizat mărfuri din marile magazine, de comerţul cu copii, cu prezum-tive balerine, cu maşini de furat ş.a.m.d. Tot ce li se cere este ca odată ajunşi la punctul de frontieră al ţării-ţintă să nu se bulucească, ci să aştepte liniştiţi la rînd, să zîmbească grănicerului care le verifică paşaportul, dacă li se pun întrebări suplimentare să nu intre în panică.

Codul turistului român în Occident nu conţine obligaţii, ci doar simple recomandări. Dar atunci cînd sînt stipulate de Ministerul poliţiilor, chiar şi cele mai simple recomandări devin o formă a obligaţiei. Incon-testabilă rămîne totuşi strădania aceluiaşi minister de a pune bazele unei pedagogii poliţieneşti, demonstrînd odată mai mult enorma complexitate a tranziţiei carpa-to-danubiene. După cum mărturiseşte titularul dina-micului minister, istorica victorie în bătălia vizelor are două explicaţii: una, propria lui iscusinţă şi cealaltă, bunăvoinţa dovedită de omologul său berlinez. Din păcate, mărturisirea cu pricina nu lămureşte dacă întocmirea codului s-a numărat printre condiţiile puse de partea germană ori a fost, aşa cum ne place să cre-dem, rodul unei iniţiative neaoşe. Statele din apusul con-tinentului au inventat Uniunea Europeană, dar nu Uni-unea Europeană, ci patria lui Dracula Park a inventat codul manierelor europene, contribuţie care nu i-a prile-juit totuşi cooptarea binemeritată în clubul de la Bru-xelles.

Căutătorii de nod în papură pot pretinde că voiajorii autohtoni nu ar fi avut nevoie să etaleze în Schengen-land anumite maniere dacă la ei acasă nu ar fi practicat cu totul altele.

▲

BARBURISME

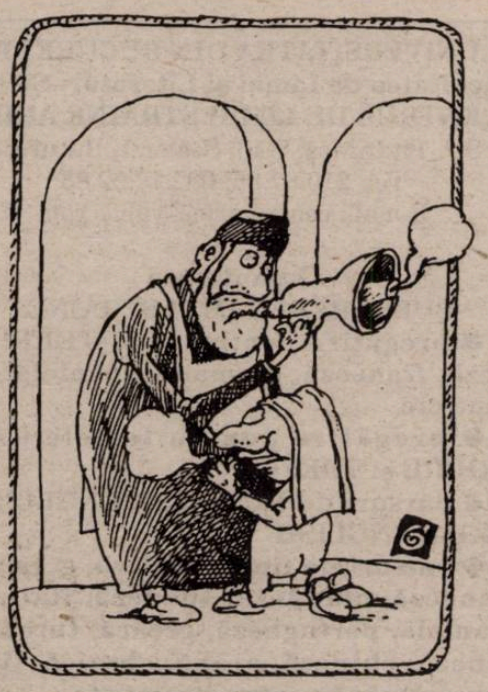

Desen de Ion BARBU

Mircea VASILESCU

satul global

Prostirea

Tot felul de organizaţii şi foruri internaţionale moni-torizează şi evaluează, an de an, independenţa şi li-bertatea presei în lume. Cele mai prestigioase rea-lizează clasificări care, în lumea jurnalismului, au acelaşi efect ca şi *rating*-urile acordate economiilor naţionale ori băncilor: devin etichete pe care nu le mai poţi dezlipi şi în funcţie de care este judecat, în ultimă instanţă, nivelul de libertate şi democraţie al unei ţări. Aşa este, de pildă, ra-portul anual publicat de organizaţia Freedom Forum (vezi *www.freedomforum.org*). Criteriile care stau la baza acestor aprecieri sînt destul de precise (atîta cît pot fi nişte principii aplicabile în sute de state), de la tipul de proprietate asupra instituţiilor media (relaţia între privat şi public/de stat) pînă la prevederile Codului Penal în legătură cu delictele săvîrşite prin presă. Dar faţă de ceea ce s-a întîmplat în ul-timele săptămîni la noi mi se pare că orice criteriu devine labil şi că nici o organizaţie internaţională, oricît ar fi ea de blindată cu principii şi competenţe, nu poate pricepe „inefa-bilul“ românesc, inclasificabila noastră presă, sensul cu totul particular care se dă ideii de independenţă pe plaiurile mioritice.

Care va să zică, un ziar *(România liberă)* face dezvăluiri, săptămîni şi luni de-a rîndul, în legătură cu omul de afaceri Sorin Ovidiu Vântu: publică documente, scrie că omul are legături nu tocmai curate cu lumea politică ori cu serviciile secrete etc. Alte ziare contribuie şi ele la această campanie, punînd sare pe rană. Instituţiile statului nu reacţionează, nu se reped să dea dezminţiri, nici să ancheteze de unde provin documentele publicate aproape zi de zi în ziar ori să lămurească dacă ce scrie acolo e adevărat sau fals, e penal sau civil, e curat sau murdar. Serviciile secrete nu par să-şi ia oamenii la întrebări – în orice caz, nouă, contribuabililor (care le plătim ca să stea cu ochii-n patru şi să ne simţim în siguranţă, la adăpost nu doar de spioni şi terorişti, dar şi de operaţiuni financiare necurate care umplu ilegal conturile unuia sau altuia), nu ni se spune asta. Într-un tîrziu, după ce premierul declară că începe bătălia decisivă cu corupţia şi cînd buboiul dă semne că se va sparge, un om de afaceri aflat în conflict cu zisul miliardar găseşte spaţiu la o televiziune oarecare precum OTV şi face, chipurile, dezvăluiri, aducînd acuzaţii grave nu doar fostului partener Sorin Ovidiu Vântu, dar şi, ceva mai voalat, unor oameni din instituţii ale statu-lui. În replică, SOV anunţă cu mare pompă că va face şi el dezvăluiri, tot la televiziune, şi încă tari de tot: vor duce chiar la remanierea guvernului, după cum scria un cotidian. Aşadar, aşteptările au fost create, *promo*-urile şi-au făcut zgomotos efectele, naţiunea n-avea decît să se pună în faţa micului ecran ca să vadă minunea. Ce-a „dezvăluit“ apariţia „celui mai mediatizat om al anului“ la Antena 1 s-a văzut: nimic. Mai departe, „instituţiile abilitate ale statului“ au în-ceput să se mişte şi anchetele să-şi urmeze cursul.

Problema însă e alta: „jocul de-a dezvăluirea“ e periculos şi are efecte dintre cele mai proaste asupra relaţiei dintre presă şi societate. De dragul audienţei ori din cine ştie ce alt motiv, televiziunile tind către realizarea unui produs nou: *talk-show*-ul la cerere. Nu mi se pare deloc o dovadă de in-dependenţă şi de profesionalism să faci o emisiune cu un in-divid care promite că va dezvălui vrute şi nevrute: dacă are cunoştinţă de oarecari lucruri necurate, trebuie trimis frumuşel să le reclame la poliţie ori la procuratură. Dacă nu, nu. În orice caz, a-i acorda spaţiu de emisie unui personaj dubios (sau măcar controversat) ori miroase a manipulare, ori e senzaţionalism ieftin. Şi într-un caz, şi în celălalt (şi ac-ceptînd chiar presupoziţia de bună intenţie din partea An-tenei 1 şi OTV), *publicul* iese prost. Cu ce senzaţie pot rămîne oamenii după acest spectacol mediatic? În mod sigur, cu aceea că lupta anticorupţie se dă la televizor, unde indi-vizi despre care au citit de rău în ziare pot veni liniştiţi să dea lecţii de morală şi să-şi spună unul altuia „ba tu eşti corupt!“, în timp ce instituţiile statului stau şi se uită. În timp, încrederea publicului în respectivele instituţii, dar şi în mass-media, nu face decît să scadă. Apoi, „pregătirea dezvăluirilor“ cu tam-tam şi cu promo, de parcă ar fi fost vorba de o emisiune de varietăţi, transformă ideea de lege, de dezbatere, de spirit public într-un *show* de duzină. Pe ter-men lung, asemenea senzaţionalisme îi îndepărtează pe oa-meni cu totul şi de politică, şi de democraţie, şi de orice urmă de civism – capitol la care oricum stăm destul de prost în România.

Astfel de show-uri precare nu fac decît să confirme fap-tul că mass-media din România s-au trezit brusc cu mai multă putere decît pot gestiona, limitîndu-se la o goană nebună după senzaţional. Totul, evident, pe spatele pu-blicului, la a cărui prostire contribuie cu seninătate şi ipocrizie.

▲

Alexandru CĂLINESCU

interstiţii

Conquest şi ideile primite

Marea teroare, studiul monumental pe care Robert Conquest l-a publicat în 1968 (şi care a cunoscut între timp mai multe reeditări, iar în româneşte a apărut în 1998, la Humanitas) rămîne o referinţă de neo-colit. Autorul, universitar şi cercetător britanic, a lucrat mai ales la Institutul Hoover de la Universitatea Stand-ford. Cum spune undeva cu umor, a fost un actor activ (lucru de care e foarte mîndru) al „războiului rece“, printre altele în calitate de consilier al senatorului Henry Jackson şi apoi al Doamnei Thatcher; dar, adaugă el la adresa celor care l-au etichetat drept „anticomunist primar“, a partici-pat şi la „războiul cald“ împotriva Germaniei naziste. Şi-a făcut studiile în Franţa, a tradus din Pasternak şi Lamar-tine, a scris despre Stendhal şi Rimbaud, a cunoscut bine avangarda interbelică, unul din poemele sale a fost chiar reţinut în *Penguin Book of Surrealist Verse;* nu e deloc rău pentru cineva acuzat de „conformism“ şi „conservatorism“.

Noua lui carte, *Reflections on a Ravaged Century,* a fost tradusă în franţuzeşte sub titlul *Ferocele secol XX,* titlu care trimite la celebra formulă a lui Bloy „stupidul secol al XIX-lea“. Cartea e, în bună măsură, un bilanţ al veacului trecut, dar Conquest îşi propune în primul rînd să înţeleagă cum a fost posibil ca ideologiile totalitare să aibă un asemenea succes, iar intelectualii să fie atît de uşor înşelaţi şi ma-nipulaţi. Pe de o parte, el reface, într-o strălucită sinteză, istoria comunismului, stabilind totodată o serie întreagă de analogii cu fascismul şi naţional-socialismul; pe de alta, examinează ceea ce s-a petrecut de cealaltă parte a „cortinei de fier“, constatînd amploarea fenomenului de „hi-bernare mentală“, complezenţa faţă de comunism (re-zultînd uneori din ceea ce cineva numea „abominabilul şic modern al toleranţei“), orbirea şi, nu o dată, perseverenţa în minciuna enormă. Conquest dă nenumărate exemple ce arată că prostia nu are limite; e foarte greu să faci o ie-rarhie a enormităţilor, dar din „top“ n-ar putea lipsi, cu siguranţă, istoricul australian Manning Clark care a scris că Lenin semăna cu Isus Cristos şi că era „entuziast şi adorabil ca un copilaş„. Însă partea cea mai interesantă a demonstraţiei lui Conquest mi se pare analiza „războiului rece“; el demontează, cu răbdare şi metodă, clişeele care au fost puse în circulaţie în legătură cu această înfruntare (decisivă pentru soarta omenirii) dintre lumea democratică şi lumea totalitară, refuză echivalenţele de genul KGB = CIA, Radio Europa Liberă = Radio Moscova etc., arată cît de abil a denaturat şi manipulat propaganda comunistă episodul maccarthysmului, semnalează erorile celor care, ignorînd complet resorturile profunde ale psihologiei so-vietice, au acceptat tot felul de compromisuri în perioada zisă a „destinderii“ ş.a.m.d.

Pentru că, înainte de orice, salutară în această carte e critica lucidă şi dezinhibată a ideilor primite. Acestea, se ştie, sînt – în ultima vreme – schelăria discursului corect din punct de vedere politic. Conquest pune în lumină, pe urmele lui Orwell, strategia comodă a stigmatizării adver-sarului (oricărui adversar) drept „fascist“, strategie uti-lizată în cele mai variate şi neaşteptate situaţii; relevă cum extremele se întîlnesc şi cum extrema stîngă a preluat elementul iraţional al nazismului (nu declara la procesul ei Ulrike Meinhof, lideră a grupului terorist Fracţiunea Ar-mata Roşie, că „Auschwitz a însemnat că şase milioane de evrei au fost omorîţi şi aruncaţi în pubelele Europei pentru ceea ce erau: evrei ai banilor“?); ne prezintă, piesă cu piesă, mecanismul prin care stînga a monopolizat ideea de pro-gres sau acela graţie căruia capitalismului i se pun în cîrcă toate păcatele; radiografiază ideile la modă, cum ar fi prejudecata favorabilă de care beneficiază, orice ar spune şi orice ar face, „tinerii“, reamintindu-ne că imnul fascismu-lui italian era *Giovinezza! Giovinezza“* şi că şeful tineretu-lui hitlerist, Baldur von Schirach, afirma: „tinerii au întot-deauna dreptate“ (în ce mă priveşte, am dat din întîmplare, zilele trecute, peste o declaraţie a grupului Sex Pistols de acum vreo două decenii: „Nu vă încredeţi niciodată într-un tip trecut de treizeci de ani“). Şi, în fine, voi cita acest pasaj extraordinar: „Am sugerat deja să se alcătuiască un mic volum – care va fi, cu siguranţă, surprinzător – cu poemele scrise de Stalin, Castro, Mao şi Ho Şi Min, însoţite de de-sene ale lui Hitler. Acest ultim nume ar trebui să ne a-mintească faptul că faimosul slogan «Cînd aud cuvîntul *cul-tură,* îmi vine să scot pistolul » este o invenţie a hitleriştilor atribuită unui membru fictiv al S.A., pentru a compromite acest grup nazist radical şi egalitar zdrobit în represiunea sîngeroasă din iunie 1934. Dimpotrivă, hitlerismul s-a năpuştit asupra Europei însoţit de o întreagă pălăvrăgeală despre *Kultur* ce trebuia ferită de hoardele anglo-saxone şi slave“. Să mai notăm că personajele menţionate mai sus, şi încă multe altele de acelaşi calibru, aveau o slăbiciune de-osebită pentru fraze de genul „Omul, ce mîndru sună acest cuvînt!“...

▲

Sever VOINESCU

statul de drept

Între conturi şi principii

Sub efectul scandalului SOV, al dizolvării Consiliului General al Municipiului Bucureşti şi al sărbătorilor abia trecute, nimeni nu mai vorbeşte despre *Memorandumul pentru construcţia regională a României*, lansat la începutul lui decembrie de un grup de intelectuali ardeleni. Am început, atunci, să comentez acest document şi am promis că revin. O fac acum, iată, profitînd mai ales de avantajul că patimile s-au mai potolit. Semnatarii sperau ca documentul lor să nască o amplă dezbatere publică; la mai puţin de două luni de la zgomotoasa apariţie a *Memorandumului*, nimeni nu dezbate nimic. Tentativa lor a eşuat. Sînt, teoretic, două explicaţii posibile. Fie ideile cuprinse în document nu sînt atît de importante, fie nu a venit timpul dezbaterii acestor idei. Cum juristul care sînt nu poate admite că ideile referitoare la o reformă constituţională nu sînt importante, înclin spre a doua explicaţie.

Hegel scria că ideile ies înaintea realului şi pot fi, deci, cunoscute şi discutate numai cînd realul ajunge la o anumită maturitate. Mai exact, ideile care sînt „pe piaţă" sînt acolo pentru că realul care le produce sau, ca să fim hegelieni pînă la capăt, realul pe care aceste idei îl produc a ajuns la vîrsta la care permite ideilor să poată fi „văzute". Sigur, *Memorandumul* nu pretinde să fie un produs cu valoare gnoseologică, el propune, numai, o discuţie. Faptul că această discuţie nu are loc poate fi o bună dovadă că această discuţie nu este resimţită ca fiind necesară în societatea noastră; inadecvarea ideilor *Memorandumului* la realul românesc este evidentă. Ideile documentului lansat la cîteva zile după 1 Decembrie 2001 nu au fost receptate ca un subiect demn de discuţie într-o societate care, încă, se zbate să îndeplinească idealul propus la 1 decembrie 1918. Or, e limpede, ceea ce se spune în *Memorandumul* din decembrie 2001 poate fi luat în considerare numai după ce proiectul din *Proclamaţia* de la 1 Decembrie 1918 se realizează şi se dezvoltă vreo sută de ani. *Memorandumul*, care poate că va fi considerat vizionar peste 50 de ani, este, acum, doar inoportun. Dar mobilul acestui document şi, în general, mobilul oricărei tendinţe de federalizare a unui stat unitar trebuie discutat pentru că ascunde adesea o problemă foarte delicată: dorinţa bogatului de a se separa de sărac.*

Din punctul meu de vedere, substratul real al tendinţelor de acest gen (numiţi-le cum vreţi: federalizare, secesionism, subsidiaritate în interiorul unui stat, regionalizare etc.) *apărute într-un stat unitar* stă în sentimentul/convingerea locuitorilor din zonele bogate că suportă sărăcia altor zone. Este, deci, sentimentul că bogaţia mea nu este atît de mare pe cît ar trebui să fie pentru că o parte din ea se scurge spre săracul de lîngă mine. Soluţia cea mai simplă este astuparea canalului prin care parte a bogăţiei mele se scurge spre cel sărac, iar acest canal este fiscalitatea centralizată. Dar „decuplarea" săracilor de bogaţi, spargerea solidarităţii sociale care, oricum, există numai prin faptul că săracii şi bogaţii împart aceeaşi ţară, poate fi catastrofală pe termen lung. Într-un fel, exemplul Afganistanului ar trebui să dea de gîndit. E uşor să părăseşti un sărac şi e uşor să-l laşi în plata Domnului. Această atitudine, însă, poate avea efecte tragice pentru bogat: sărăcia bine izolată naşte monştri. În plus, pragmatic vorbind, preţul pe care trebuie să-l plătească acum Occidentul civilizat pentru că nu a investit la timp cîteva miliarde de dolari în Afganistan este incomparabil mai mare. Abandonarea săracilor, izolarea lor, nu poate fi o soluţie. Faptul de a fi pe lumea asta aduce cu sine cel puţin o responsabilitate; faptul de a fi bogat pe lumea asta aduce cu sine multe şi enorme responsabilităţi. Bogaţii care nu înţeleg asta pier. Autonomizarea administrativă deplină a regiunilor într-un stat în care există, încă, sărăcie, mi se pare mai degrabă o cale spre dezintegrare decît o cale spre dezvoltare.

Săracii apără principii, bogaţii apără conturi bancare. Secretul ultim al înţelepciunii politice stă în îmbinarea pragmatismului şi a idealismului. Orice guvern este supus, fatalmente, presiunilor divergente care vin dinspre pragmatism şi dinspre idealism. Soluţia cea mai bună este aceea care se justifică în termeni pragmatici şi se întemeiază în termenii idealului. Orice guvernare bună este o guvernare în care se amestecă solomonic contabilitatea şi absolutul. Pînă acum, lumea noastră a crezut că idealismul e slab, neimportant, timid şi că, în orice caz, amuţeşte în faţa pragmatismului. 11 septembrie dovedeşte contrariul. Loviturile venite din partea celor care cred în altceva decît în propriul cont pot fi cumplite. De asemenea oameni trebuie să ai grijă. E foarte uşor să izolezi fiscal şi, pe cale de consecinţă, să vitregeşti de investiţii sau programe de protecţie socială o regiune săracă. Care este, însă, preţul pe termen lung? Sigur că regiunea bogată va fi şi mai bogată, ceea ce este foarte bine. Dar regiunea săracă va deveni şi mai săracă şi, în cazuri extreme, regiunea săracă poate deveni o regiune a răului.

În concluzie, cred că discuţiile pe temele sugerate în *Memorandum* îşi vor avea rostul într-o Românie cu un PIB pe locuitor comparabil cu cel al Germaniei, Belgiei sau Spaniei, adică într-o Românie membră a Uniunii Europene. ▲

*Comentariile care urmează au un caracter general. Ştim bine că în România nu există „regiuni bogate" în sensul european al cuvîntului. Există, numai, regiuni cu perspective mai bune decît altele.

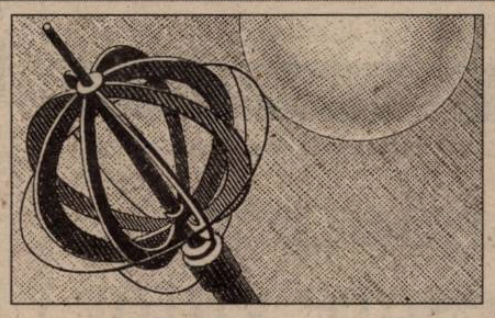

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Prizonierii

Cîrcotaşii spun că sînt nişte coteţe de cîini, autorităţile zic că sînt celule în aer liber: „detenţia va fi umană, dar nu este în intenţia noastră să devină confortabilă" a zis generalul Michael B. Lehnert, responsabilul pentru organizarea felului cum vor aştepta prizonierii talibani procesul. Se spune că s-a optat pentru închisoarea de maximă securitate de la baza americană Guantanamo din Cuba deoarece detenţia lor pe alt teritoriu decît cel al Statelor Unite permite ca – în ceea ce-i priveşte – să nu se aplice toate prevederile de drept existente în justiţia americană pentru cel învinuit.

După rebeliunea din noiembrie de la Qala-e-Janghi, un lagăr din Afganistan, cînd a fost ucis un american şi mulţi prizonieri talibani, după sinuciderea unui prizonier într-un spital din Kandahar, aceste măsuri au fost justificate prin nevoia de a preveni acţiunile disperate: „Printre ei sînt oameni decişi să ucidă şi să se omoare" a reamintit Donald Rumsfeld, secretarul de stat de la Apărare. Transportul celor 50 de persoane, efectuat în două rate, a impus măsuri excepţionale de securitate: a fost interzisă difuzarea imaginilor filmate unde se arăta îmbarcarea deţinuţilor înlănţuiţi şi cu cagule pe cap. „Convenţia de la Geneva interzice difuzarea unor imagini umilitoare; trebuie să fim prudenţi, în ipoteza că cei interesaţi vor decide într-o bună zi să ne dea în judecată", a explicat purtătorul de cuvînt al forţelor americane din Afganistan. Probabil că preocuparea pentru reputaţia gardienilor a fost mai puternică decît perspectiva talibanilor procesomani.

Transferul prizonierilor din Afganistan în apropierea Americii a readus în actualitate una dintre cele mai contestate decizii luate de preşedintele Bush jr. după atacul terorist din 11 septembrie: printr-un decret prezidenţial s-a stipulat că orice străin bănuit de terorism poate fi deţinut şi judecat de un tribunal militar excepţional. În aceste tribunale nu se aplică prezumţia de nevinovăţie, nu i se permite acuzatului să-şi aleagă singur avocatul, procesele nu sînt publice, pentru verdict nu este nevoie de o decizie în unanimitate a juriului, sînt suficiente două treimi, sentinţa, chiar dacă e o condamnare la moarte, este definitivă. Guvernul argumentează că va fi nevoit în cazul acestor procese să păstreze caracterul confidenţial al probelor şi secretul asupra identităţii furnizorilor, că acuzaţii nu sînt prizonieri de război, ci persoane capturate pe cîmpul de bătaie: ei nu sînt cetăţenii vreunui stat în conflict militar cu Statele Unite şi ca atare nu trebuie să emită pretenţii cu privire la aplicarea tratamentelor umane stipulate de cele două convenţii de la Geneva cu privire la statutul prizonierilor de război. În Europa, voci cu autoritate susţin că în asemenea condiţii nu este cazul ca teroriştii prinşi pe teritoriul lor să fie predaţi Statelor Unite, deoarece acolo nu li se poate asigura un proces corect.

În situaţia dată, partizanii unei justiţii sumare susţin că aceşti militanţi, contestînd întreg sistemul democraţiei americane nu au de ce să emită pretenţii la garanţiile oferite de acesta cetăţenilor săi. Conform unor informaţii, în primele loturi de prizonieri se află şi talibanul american John Walker Lindh şi australianul David Hicks, membri ai organizaţiei Al-Qaeda, probabil şi alţi occidentali convertiţi la Islam. Conform logicii expuse pînă acum, John Walker nu poate fi învinuit că şi-a trădat patria, pentru că nu s-a înrolat într-o armată străină, iar în calitate de cetăţean american are aceleaşi drepturi ca toţi cei implicaţi într-un proces în Statele Unite, drepturi de care s-a bucurat Timothy Mc Veigh, de pildă, cînd a fost condamnat la moarte pentru atentatul reuşit împotriva clădirii guvernamentale din Oklahoma.

Opinia publică americană este de partea autorităţilor: prizonierii nu se bucură de nici un fel de simpatie şi nimeni nu doreşte să asiste la discursurile unor avocaţi care să justifice angajamentul ucigaş al talibanilor prin traumele copilăriei sau prin devotamentul faţă de comandamente religioase croite pe măsură. Dar oricît de rapidă şi secretă ar fi, este de aşteptat ca justiţia să fie dreaptă. Popularitatea sentimentului antiamerican se bazează pe prezumţia că democraţia este o ipocrizie sentimentală, violenţa este adevărul ultim şi cînd eşti slab suprema viclenie este să te aliezi din timp cu cel puternic. Unii intră direct în tabăra profitorilor, alţii se mulţumesc cu satisfacţia de a fi avut dreptate şi celebrează memoria celor căzuţi în luptă. Pentru a asigura continuitatea statului de drept ucigaşii care au avut ghinionul de a fi prinşi nu trebuie să prindă în ultima clipă norocul de a deveni martir. ▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

Mulţumim de jaf. Mai treceţi.

Ca orice scandal bancar, cel în care e implicată Banca Română de Scont e greu de explicat în cuvinte simple, din limba română. Ca să nu mai vorbim că duce lipsă de toate elementele de regie şi decor care fac deliciul unei ştiri de televiziune în ziua de astăzi: sînge, urme de cauciucuri, băieţi în negru cu cagule, popohr.

Şi totuşi, ceva acţiune există (vezi arestările...), iar lumea curioasă a început deja să caute în dicţionare înţelesul cuvintelor provizion, colateral ori expunere. Există însă vorbe mai simple pentru a descrie ce s-a întîmplat: *hoţul s-a împrietenit cu păgubaşul*. Ba nu, au făcut afaceri împreună. Schema lor presupune cîteva elemente: o instituţie mai degrabă de stat, dar care se comportă ca una fără nici un stăpîn, ceva bani în banca acesteia şi un mecanism prin care sumele pleacă dintr-un cont în altul pînă li se pierde urma. Firesc, schema cere în primul rînd complicitatea păgubaşului. Cînd o instituţie decide să-şi ia banii dintr-o bancă sigură şi să-i pună într-una apărută de cîteva luni, la ce ne gîndim întîi în România: la un plasament mai bun sau la un comision serios pentru directorul ei?

Ei bine, aici a fost şi mai rău. Nu s-a găsit comisionul, însă nici banii – milioane de dolari. Drumurile duc, în majoritatea cazurilor, la un singur om – însă e vorba doar de scheme pe hîrtie, desenate de economişti. Pentru un proces e nevoie ca Poliţia să vrea – şi să poată să le parcurgă. Pînă atunci, să notăm că participanţii la circuitul banilor s-au acoperit destul de bine şi că nu există prea multe dovezi – în afară de mărturii verbale – care să trimită la presupusul iniţiator al fraudei. Dincolo de toate, problema e că nu ştii, de fapt, ce face statul cu banii lui (ai tăi, de fapt...). Nu ştii de unde cumpără conducte, de la ce firmă ia hîrtie de scris, pe ce criterii aruncă cu banii de sponsorizări şi publicitate. Ştii doar că lumea românească se împarte în funcţie de un drept al omului pe care Comitetul Helsinki îl trece încă cu vederea: *dreptul de semnătură*. Cu mult mai bun decît cel de proprietate, întrucît te lasă să hotărăşti şi asupra averii altora.

Gazetarii grăbiţi să arunce pe hîrtie un articol în cheie progresistă ar zice acum că soluţia e – firesc – privatizarea. Cînd un om e proprietar, atunci ştie să aibă grijă ş.a.m.d... Şi totuşi, sutele de mii de deponenţi la FNI erau şi ei tot proprietari. Care s-au dus, direct, fără nici o grijă, la cea mai mare şi mai neverosimilă dobîndă de pe piaţă. Nimeni nu s-a întrebat de unde atîta profit – şi oricum nimeni n-ar fi fost deranjat să afle că banii sînt învîrtiţi în afaceri dubioase. Ba chiar asta era şi aşteptarea micilor Al Capone cu 10 milioane scoşi de la CEC: aceea că se poate să participi la un hold-up fără să-ţi fie teamă că te împuşcă cineva. Civilizat, doar cu un drum pînă la ghişeu. Cînd au descoperit că ei erau de fapt ţintele jafului, micii capitalişti aventuroşi (n-am ştiut cum să traduc *venture capitalist*) au cerut, demagogic, capul vinovaţilor – adică al fraţilor lor care s-au descurcat mai bine. Mai amuzant e că această lecţie n-a dus la nimic. Mai zilele trecute l-am auzit pe un înalt demnitar apărînd decizia unui director care a pus bani la BRS: argumentul era că nu poţi să refuzi cea mai bună dobîndă de pe piaţă. Atunci să mergem în Nigeria – acolo sînt bănci care dau 100% pe zi!

Problema nu e însă neapărat cea a directorilor fără morală. Ci – iată cum se răzbună Caragiale – a unei societăţi care a decis să renunţe la conceptul de onoare. În fond, cînd un om e public suspectat de o escrocherie, ar trebui să-i vină foarte greu să-şi mai facă aliaţi sau parteneri de afaceri. La noi însă el rămîne frecventabil, iar speranţa musafirilor e că, într-adevăr, chiar are banii de care se aude.

Nu ştiu dacă Vîntu i-a mituit pe toţi cei care au intrat în contact cu el. Dar am sentimentul că a plătit mulţi *consultanţi*. O poveste spune că, mai demult, deranjat de un articol, omul l-a chemat pe un director de ziar şi i-a făcut următorul reproş: „ Dom'le, nu mă deranjează că oamenii tăi au luat şpagă de la inamicii mei. Mă deranjează că n-au venit la mine, că poate dublam suma...!"

Nu e adevărat? Atunci să rîdem, dacă mai putem. ▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com • ww.corpse.org

Amintirile despre viitor ale regelui

La New Orleans, sezonul Carnavalului începe la 1 ianuarie – ceea ce înseamnă că toată suflarea se cufundă în procesul febril care îi va transforma pe localnici din roboţei de povară în creaturi de vis. Încep cu penele. Platon spunea că oamenii sînt bipezii rămaşi fără pene, aşa că toată lumea trudeşte de zor la restaurarea creaturilor tragic jumulite deplînse de Platon. Apoi se întind la mătase, piele şi boieli, după care se apucă să mărşăluiască pe străzi, purtînd mesaje greu de înţeles. Rubrica de Stil din *New York Times* anunţa recent că suprarealismul este din nou la modă. În New Orleans, el nici nu s-a demodat vreodată. *NY Times* a cam pierdut şirul: în urmă cu cîteva săptămîni, umbla vorba că Ironia se ascunde, că Satira ar face mai bine să-şi păzească spatele şi că duşmanii decadenţei (occidentale) strîng rîndurile şi se regrupează, atît înlăuntrul cît şi în afara ţării. Dar cu greu poţi concepe suprarealismul fără ironie, satiră sau decadenţă. Deci, cum rămîne? Mă rog, în New Orleans pur şi simplu nu contează. Ne trezim ironici, ne satirizăm cît e ziua de lungă şi apoi ne descompunem estetic.

Prima paradă de carnaval care va mărşălui este Krewe de Vieux, o hoardă sălbatică de vreo 900 de suflete, împărţită în 29 de triburi – sau sub-krewe – cum ar fi Krewe of L.E.W.D., Krewe de Vieux Doo, Krewe of Underwear, Seeds of Decline, Mystic Krewe of the Inane, Krewe of Comatose şi multe altele, deopotrivă de duhnitoare, trăsnitoare şi aromitoare. Liantul care ţine hoarda unită este dispreţul universal (pentru orice fel de infatuare) şi colecţia de scăpărătoare moduri de a-l demonstra. Participanţii la paradă, cu măşti, pene sau despuiaţi, mărşăluiesc într-o stare de combativitate delirantă. Tema paradei de anul acesta este „Depraved New World" – „O Lume Nouă Depravată" – un răspuns pe măsură dat acelora care ne-au şuguşat fericirea. Participanţii bombardează mulţimile ticsite de pe străzi cu obiecte suprarealiste. Gloata se gudură. Unul dintre aceste obiecte este o cană de plastic purtînd pe ea chipul meu. Da, al meu, chipul umilului dumneavoastră servitor, care izbucneşte dintr-un glob zdrobit precum scîrna fierbinte dintr-un *abused bum*. La vremea la care citiţi acestea, voi fi purtat costumul unui techno-Casanova, voi fi iertat păcătoşii, voi fi atins *scofula* şi voi fi decapitat pieţe întregi.

La vremea la care citiţi acestea, voi fi fost regele paradei Krewe de Vieux. În măreaţa democraţie pro-anarhistă a New Orleans-ului, oricine poate fi rege o zi pe an. Evident, există regi şi regi. Există Regi mari, precum Zulu King, şi regi mai mititei, precum regele lui Krewe de Vieux, adică eu. Îndatoririle şi puterile unui rege diferă de la caz la caz, dar ale mele au fost atît nelimitate, cît şi de nimeni controlate. Serviciul meu ca rege se va sfîrşi la capătul balului de peste noapte, unde scribii mei vor fi uitat să ia notiţe. De aceea, îmi scriu raportul acum, înainte de a mă sui pe tron. Dar cum veţi citi toate acestea după ce totul se va fi terminat, cred că veţi fi în posesia unui număr de fapte, imagini şi sunete pe care eu de-abia le pot ghici. Este postmodern, da, e bizar, evident, dar un lucru e cert: am împărăţit cu aplomb şi ceea ce s-a întîmplat, s-a întîmplat pentru că aşa a fost să fie. Nu numai că suprarealismul este din nou la modă, el este şi singura noastră şansă.

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

O poveste cu un djin

Potrivire ca asta mai rar. După ce, săptămîna trecută, tocmai povestisem ultima mea întîlnire cu Moş Crăciun, mi-a fost dat, la scurtă vreme, să întîlnesc un djin – personajul simpatic al mitologiei arabe şi al celor 1001 de nopţi, picat peste mine sîmbătă, 12 ianuarie a.c.! Cum s-a întîmplat: soţia tocmai plecase cu treburi în provincie şi, rămas singur, pusesem la fiert nişte paste; dorind refacerea după o lună de ţuici fierte, doar ce-am deschis o cutie de bere – şi, ca prin minune, ffîzzztt, un nor de fum subţire m-a învăluit pe dată. Prima privire mi-a sărit la scrumieră – de teamă să nu fi uitat acolo o ţigară aprinsă, aşa cum i se mai întîmplă uneori lui Cristi Ghinea, pe masa redacţiei. Nu. Puţin emoţionată, făptura mi s-a recomandat cu glas subţire şi, în faţa surprizei mele, mi-a arătat chiar şi paşaportul*.

Am stat cîteva ore la palavre, ca bărbaţii însinguraţi. *„Prima dată în România?"*, l-am întrebat eu, altceva mai inteligent nevenindu-mi în minte. *„Oh, nu, nici pomeneală* – a spus el pe dată. *În primul rînd, află că îmi face plăcere să vin la voi, nici nu ştiu din ce motive. Una că, fiind cu două mii de ani mai vîrstnic decît Adam – uite, scrie în acte; sînt atît de primordial încît nici nu ştiu cine mi-a scris actele –, am avut timp vă vizitez toată lumea. Or, aventurile mele româneşti sînt ample."* Atunci i-am făcut semn să ia loc. *„Zi-i, djinule"* – am spus, desfăcînd cu ceva reţineri o altă cutie cu bere. *„O singură dată am ajuns aici din greşeală* – a început el –, *acum vreo 40 de ani, în calea unui român care mi-a cerut să-l bag în Academia RPR. Nu mi-a fost prea clar ce academie e asta – noi, în Djinistan, spuneam «réh paéré» la ziarele în vraf pe care nu prea ştii niciodată unde să le pui după ce le-ai citit –, dar mi-am dat seama imediat că, după felul în care îi jucau ochii în cap, omul nu ar fi intrat nici paznic la o turmă de capre."* Aici eu am intervenit: *„Ştii ce, las-o mai moale cu Academia, că asta se sparge în capul meu."* Djinul m-a privit lung: *„N-am nici o treabă cu academia, dar asta e povestea. Ei, şi, privindu-l cum îşi frînge mîinile, i-am spus respectivului să-şi trimită nevasta la mine. Conştient că efectiv numai o minune l-ar fi făcut academician, a trimis-o. Femeia a venit deja plînsă. Printre sughiţuri, m-a rugat să fiu bun cu ea,«că tot prin mine s-a făcut amărîtul şi membru de partid», zicea. Ce să mai vorbim. Numai că nenorocitul s-a încurcat la scurt timp cu o secretară de la institutul unde lucra, căreia-i mai şi povestea ce făcuse soţia lui pentru el. Secretara era încurcată şi cu un etnolog american ce venise cu o bursă şi care făcea şi ceva spionaj, aşa că americanii au furat ideea şi peste cîţiva ani în America a şi apărut un serial, «Ce vrăji a mai făcut nevasta mea». În fine, voi românii sînteţi o rasă greu de înţeles. Se face anul de cînd cineva mi-a scris să-i spun de ce l-a lăsat Corina Dănilă pe băiatul ăla drăguţ de la Sport, de la PRO TV. Pe la începutul anilor '80, într-o vară, primeam zeci de scrisori de la români, că «cine l-a împuşcat pe J.R.». Pe la începutul anilor '90, primeam j'de mii de mesaje de la Ion Cristoiu, mă întreba cine l-a împuşcat pe Ceauşescu..."*

„Parcă nu prea cred poveştile astea – am zis eu. *Auzi, dar despre NATO n-ai vrea să discutăm puţin?"* *„Cum să nu* – a zis djinul – *dar înainte de NATO să-ţi spun despre Burebista şi despre un consilier prezidenţial de prin '92-93."*

Şi mi-a spus. Cît pentru o altă poveste.

---

* Ţara natală a djinilor este Djinistan, aflată pe culmile Munţilor Kâf – munţi care, cum se ştie, dau ocol Pămîntului dacă-i vezi de unde trebuie (am verificat locaţia şi este corectă – v. *The Wordsworth Dictionary of Phrase & Fable*, Wordsworth Editions Ltd., 1993, p. 588-589). De regulă, djinii nu poartă paşaportul cu ei; o fac însă la graniţele României, ca orice creatură decentă ce vine dinspre Răsărit.

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

O alegorie cu anonimul provincial

Vorba lui Vlahuţă, nu de provincialismul stîrnitor de analize politologice mă tem, ci de veşnicia ăluilalt, a celui cultural. Acela mă lasă gînditor şi surpat de reverie, aşa cum l-a lăsat pe vrednicul Bălcescu pămîntul cel frumos şi armonic alcătuit al Ardealului în cunoscutul fragment cu care delectasem eu, pedagogic şi docimologic, ani la rînd, populaţia şcolară de pe strada Islaz, din cartierul pe nume Freidorf din Timişoara. Asta e problema cea mare, nu regionalizarea, nu parlamentele locale, nu confruntarea centru-perferie. Nu acestea mă sperie, ci veşnicia mulţumită de sine a provincialismului cultural, mai ales că acesta răsare unde nu te aştepţi. Cred că siesta ideilor este numele potrivit al acestei aţipiri duminicale, aceasta se prelungeşte voluptuos pînă ce vin rătăciţii naţiunii şi fac larmă pe uliţa mare şi tulbură odihna, cum zice bănăţeanul, din soba din faţă. Există un provincialism cultural la vedere, acela al regiunii mediocrilor artistic. Iacătă că în capitala Banatului, ca să vorbesc provocativ şi dincolo de agenda discuţiilor publice ale premierului, numărul lor este la fel de mare ca şi în capitala Moldovei, a Dobrogei şi a Transilvaniei. Asta nu înseamnă că mediocritatea harnică nu există şi în capitala ţării noastre, ba aş zice cum că aici îşi are centrul de reprezentare cum se şi cuvine, de altfel, în relaţiile centru-provincie care sînt de subordonare necondiţionată şi imuabilă, cel puţin pentru veacul următor românesc.

Pe de altă parte, trebuie să arătăm că nu totul sfîrşeşte aici, că treaba aceasta este relativ simplă şi la îndemîna judecăţii criticilor spre rezolvare. Mai complicată este chestiunea cealaltă: a non-provincialismului care, după cum arată şi numele, şi după cum ne dă de înţeles Alina Mungiu-Pippidi, stă în mod natural în lumina centrală a reflectoarelor şi a scenei. În mod natural ceilalţi, toţi ceilalţi, se află din pură greşeală rătăciţi pe pămîntul dezbaterilor publice, ei sînt, în raport cu existenţa vedetei politologice, nişte oarecare, ei pot fi naivi ludici, dar sînt, de regulă, gunoaie, rătăciţi, proştii de serviciu. Ceea ce îi mînă pe ei în luptă, înainte de toate, este faptul că anonimi fiind, nu mai vor să fie aşa ceva. Vă spun cum este şi cu treaba asta cu ieşirea din anonimat, cu dorinţa secretă de a ieşi din pîrdalnicul anonimat al provincialului. Este aşa cam cum ar fi să fie în emisiunile de varietăţi, din acelea realizate pe vremuri la TVR, la care priveam cu toţii duminică seara. Acolo vedeta (atunci de muzică uşoară, astăzi altfel, în sens, adică, politologic) cîntă partitura ei şi dansează aşijderi, între timp anonimatul provincial, imaginaţi-l că se exprimă în spate sub forma acelor balerini, sau coruri, sau ce-or fi ele, care degrabă şi la timp execută paşii care trebuie, se învîrte anonimatul provincial frumos şi pe tact, pînă cînd unul, doi, poate chiar 12 dintre ei, nu se mai învîrt frumos, nu mai dansează pe muzica atît de expresivă a spectacolului. Şi ce fac ei deodată? Ies din anonimat! Dacă, spre exemplu, melodia este din aceea melancolică şi dusă pe gînduri, ei deodată încep, de-acolo din fundal, din rîndurile cele compacte ale balerinilor şi ale coriştilor, să se exprime altfel, în loc să se mişte cum trebuie încep aiurea un ritm anapoda, se arată în faţă, în lumina tare a reflectoarelor şi, pe muzica melancolică, execută un dans furtunos, „bat tureacul", cum zice provincialul, adică execută acele mişcări, pe care le găsim prezente transetnic, în dansurile ardeleneşti româneşti şi ungureşti.

Vă spun acum ce este şi cu naivii, vă spun ce sînt aceştia: ei se prezintă, de regulă, ca nişte semeni de-ai noştri care văd într-un fel şi vine un ins cu program politic, adică Guszti Molnar, şi împins de ale sale viziuni subversive, adică cu program politic, şi le spune că nu-i aşa? Că nu văd bine ceea ce văd. Acu' naivii tare se miră, ca tot naivul, cînd împins de programul său politic Guszti le murmură la ureche despre existenţa în România a provinciilor. Naivii ceilalţi tocmai citiseră cartea excelentă (şi necitită ca toate cărţile tehnice) a domnului Dumitru Sandu care demonstrează că în România nu există provincii. Ei, firesc, se miră şi zic aşa: „aoleo", zic, „noi credeam că în România..." şi citează din cartea aceea.

▲

Texte şi opinii de: Daniel BARBU (profesor univ., FSPA) ● Ştefan BĂLAN (scriitor & medic, SUA) ● Andrei GORZO ● Florin IARU (scriitor) ● Adrian MIHALACHE (profesor univ., Universitatea Politehnică) ● Irina NICOLAU (scriitoare) ● Adina POPESCU ● Gheorghe SIMON (preot, Mănăstirea Agapia) ● Dan STANCIU ● Vera ŞANDOR (psihanalistă)

Argument

Dintre dilemele ultimului deceniu, cea a sănătăţii interioare a avut parte de nenumărate discuţii parţiale, de tonuri apoftegmatice şi de raţionamente impersonale. Sufletul, ca şi morala ar fi un „domeniu" în care fiecare dintre noi are măcar o minimă competenţă „dată".

Însă, fie că sîntem de acord cu cei ce echivalează sufletul cu psihicul, fie că sîntem mai degrabă înclinaţi să considerăm esenţială incompatibilitatea structurală dintre suflet şi corp, fie că sîntem convinşi de afinităţile sufletului cu divinul, indisolubilul şi identicul sau credem, precum grecii timpurii, că sufletul şi trupul exprimă „o singură afectivitate difuză", discuţia este una personală. Pînă la sufletele popoarelor, pînă la inconştientul colectiv şi chiar pînă la analogia dintre părţile sufletului şi clasele sociale, sufletul este o marcă a unui sine individual.

*Am conceput acest număr pornind de la partea „clinică" a problemei. S-a tot spus că „sîntem bolnavi", că cei 40 de ani de comunism ne-a atins „fiinţa" în fibra ei cea mai profundă. Că traumele lăsate de regimul trecut trebuie tratate printr-o terapie intensivă de grup. Însă, orice discuţie coerentă despre patologic trebuie să înceapă cu definirea „stării de sănătate". La parametrii culturali ai unei asemenea stări precare, schimbătoare şi (inevitabil) personale se referă majoritatea articolelor din acest grupaj. (**S. S.**)*

Adrian MIHALACHE

Sufletul lui Adrian

Împăratul Adrian a lăsat în urma sa un imperiu la apogeu, cîteva oraşe noi şi prospere, lucrări edilitare impozante, o locuinţă privată de mare rafinament şi un poem în şase versuri despre suflet. Imperiul s-a destrămat, oraşele au dispărut sau au regresat la condiţia de localităţi obscure (Mîndrul Adrianopole este astăzi modestul Edirné), două construcţii reprezentative – singurele care au dăinuit – şi-au văzut simbolistica deturnată (Panteonul a fost convertit în biserică, mausoleul în castel), iar vila – jefuită – a ajuns în ruine. Singur poemul a rămas intact. Marguerite Yourcenar l-a pus în exergă în romanul vieţii ei, *Mémoires d'Adrien*, iar dicţionarul Larousse i-a inclus primul vers în paginile sale roze.

Pentru Adrian, sufletul este gingaş, blînd şi rătăcitor *(Animula vagula, blandula)*, un oaspete în trecere şi un efemer tovarăş al trupului *(Hospes comesque corporis)*. În viziunea împăratului, relaţia sufletului cu trupul este acomodantă, agreabilă, lipsită de tensiunile şi conflictele deplînse de cei mai mulţi filosofi. Sufletul nu este doar un vizitator supus constrîngerilor locuinţei sale provizorii, strîmte şi inconfortabile, el este partenerul, interlocutorul, „comeseanul" plin de farmec, care dialoghează destins cu gazda sa. O jumătate de mileniu trecuse de cînd Platon văzuse în corp o închisoare pentru suflet, din care acesta „este silit să cerceteze lumea ca dintr-un adînc întunecat, nu de-a dreptul, prin sine" *(Fedon*, 82e). Despărţirea de corp, prin moarte, este, pentru suflet, o eliberare: „cînd sufletul rămîne singur-singurel" *(op. cit.*, 65c), el nu mai este stingherit de simţurile înşelătoare, care-l împiedicau, prin tulburarea lor inerentă, să ajungă la „adevărata" înţelegere. Trupul nu este, pentru Platon, tovarăşul sufletului, ci gardianul, am zice astăzi, torţionarul său.

Un loc central în raţionamentul lui Platon, atunci cînd el argumentează că „şi după moarte sufletul nostru îşi va menţine fiinţa" *(op. cit.*, 77b), îl joacă ideea de unitate şi simplicitate a sufletului, prin contrast cu caracterul compozit al trupului. Dacă tot ceea ce e material, deci perceptibil, este complex, adică poate fi descompus la nesfîrşit în entităţi din ce în ce mai simple, urmează că sufletul, tocmai în virtutea faptului că e neperceptibil, ar fi unitar şi simplu *(op. cit.*, 78c). Pasul următor constă în afirmaţia că perceptibilul compozit este supus schimbării, în timp ce neperceptibilul, „fiind dintr-o alcătuire simplă", rămîne mereu acelaşi. Discipolii lui Socrate, bine manipulaţi prin dialog, ajung să admită că „Sufletul este în orice privinţă mai asemenea cu ceea ce rămîne veşnic la fel decît cu ceea ce se schimbă" *(op. cit.*, 79e).

Dacă sufletul ar fi doar sediul ideilor platonice, al reprezentărilor abstracte, poate că argumentul s-ar susţine. Pentru Platon, sufletul este însă doar rezervorul de esenţe supraordonate existentului, în timp ce pentru împăratul Adrian, sufletul este conştiinţa faptului că el, Adrian, există. „Oare sufletul nu este decît suprema realizare a trupului, manifestare gingaşă a durerii şi plăcerii de a fi?" se întreabă el. (Marguerite Yourcenar, *Memoriile lui Hadrian*, trad. Mihai Gramatopol. Cartea Românească, 1983, pag. 141). Or, Adrian există în cele mai variate ipostaze. Meditînd asupra multiplelor identităţi pe care şi le asumă succesiv, împăratul înţelege că, departe de a fi unitar, sufletul său este multiform. „Personaje diferite stăpîneau lăuntrul meu rînd pe rînd, nici unul pentru multă vreme; găzduiam pe ofiţerul meticulos, pe melancolicul visător la cele divine, pe îndrăgostitul gata la orice, pe linguşitorul josnic, pe gureşul frivol, în fine, chiar pe absentul fără nume şi fără loc în istorie, simplă jucărie a împrejurărilor, trupul meu tulburat de o mireasmă, preocupat de o adiere" (M. Yourcenar, *op. cit*, pag. 42-43). Sediu al voinţelor şi reprezentărilor, al acţiunilor şi pasiunilor, sufletul lui Adrian seamănă mai curînd cu cel descris de Descartes în *Pasiunile sufletului*, decît cu cel inventat de Platon în *Fedon*. El nu mai este prizonierul trupului, ci locatarul lui, un locatar neliniştit, care doreşte mereu schimbări de decor. Multiplicitatea modernă ia locul imuabilităţii clasice.

O dată ce am avut, asemenea lui Adrian, experienţa de neşters a fluidităţii conştiinţei, ne confruntăm inevitabil cu problema identităţii unei entităţi decorporalizate, aşa cum este sufletul. În absenţa corpului, cum am mai putea susţine că diferite trăiri sufleteşti ar aparţine unei aceleiaşi persoane? Azi îndrăgostit cu pasiune, mîine setos de cunoaştere, cînd implicat în acţiune, cînd abstras în meditaţie, cine sau ce ne garantează că „eu" aş fi unul şi acelaşi? Continuitatea corporală, în ciuda îmbătrînirii progresive, pare a fi reazemul continuităţii psihice, întocmai aşa cum susţine Thomas Penelhum *(Supravieţuirea şi existenţa acorporală*. London: Routledge and Kegan Paul, 1970). Absenţa trupului subminează identitatea sufletului, făcînd ca peregrinările sale prin diferite ipostaze să rămînă distincte şi incoerente. Marguerite Yourcenar îl face pe împăratul Adrian să se întrebe: „Dacă sufletele posedă identitatea lor proprie, se pot ele schimba trecînd de la o fiinţă la alta aidoma bucăţilor de fruct, înghiţiturii de vin pe care doi amanţi şi-o trec într-un sărut?" *(op. cit.*, pag. 141). Cu un mileniu şi jumătate după Adrian, Mefisto, care este doar inteligent, adică atemporal, nu înţelege, de fapt, ce pericol poate aduce continua transformare a sufletului: „La urma urmei – eşti ceea ce eşti, / Peruci buclate-n cap de-ţi vei înfige, / Sau de te-i cocoţa pe catalige, / Ai să rămîi mereu ceea ce eşti." *(Faust I*, trad. St. Aug. Doinaş, 1806-1809). Faust, însă, ştie de la început că: „Ah! Două suflete-mi sălăşluiesc în piept, / Ce vor necontenit să se dezbine: / Unul de-o aspră poftă de dragoste umplut, / Cu ghearele-ncleştate, în lume se împlîntă; / Iar celălalt vînjos, desprins de lut, / Spre plaiul nalţilor strămoşi s-avîntă" *(op. cit.*, 1112-1117). Identitatea lui Faust, tensionată de sufletele lui divergente, este dată numai de „pieptul", *die Brust*, care le ţine laolaltă pe cele două. Aventura sponsorizată de diavol îi va dărui încă multe alte identităţi, adică suflete, care se vor disocia unul de celălalt, prin moartea trupului, în tot atîtea entităţi, astfel încît Mefisto, la socoteala din urmă, va fi rămas perplex, în *l'embarras du choix*.

Sufletele, după moarte – ne asigură Platon – se duc într-un ţinut mirabil, aşezat dedesubtul cerului, un supra-pămînt, „o sferă cu douăsprezece zone de diferite culori, faţă de care cele întrebuinţate de pictorii noştri nu sunt decît palide mostre" *(Fedon*, 110c). Acolo, în aşteptarea reîncarnării, „ele văd soarele şi luna şi stelele aşa cum sunt în realitate, iar întreaga lor fericire este mai mare în aceeaşi măsură" *(op. cit.* 111c). Nimic din viziunea aceasta idilică în poemul lui Adrian. El urmăreşte cu melancolie sufletul care se pregăteşte să plece spre locuri aspre, decolorate şi pustii *(Quæ nunc abibis in loca / Pallidula, rigida, nudula)*. Sufletul desprins de trup nu este, ca la Platon, bucuros şi liber, ci suferă de lipsa corpului, care, el singur, îi putea conferi integralitate şi identitate. Fără trup, chiar dacă se simte nemuritor, rămîne frustrat, amputat. „Umbra suferea şi ea, regreta adăpostul cald care-i era corpul", scrie împăratul. (M. Yourcenar, op. cit., pag. 159). În consecinţă, Adrian nu socoate că mortificarea simţurilor ar contribui cu ceva la perfecţionarea sufletului. Pretinşii înţelepţi, spune el, se tem de exces în exercitarea simţurilor, în loc să vadă în plăcerea împlinită sursa calmului prielnic muncii şi preocupărilor spiritului. „Ei consacră mortificării simţurilor un timp ce l-ar putea folosi mai bine spre a-şi modela şi înfrumuseţa sufletul" *(op. cit.*, pag. 127).

Tradiţia dualismului suflet-trup, moştenire a filosofiei greceşti, şi nu, cum eronat se crede, a religiei creştine, îl împingea pe Adrian să procedeze ca om de ştiinţă, căutînd metodic „adăpostul sufletului" şi încercînd să măsoare timpul în care acesta se desprinde de trup. Descartes, în spiritul aceleiaşi tradiţii, avea să fie fascinat, la rîndul lui, de subtila conexiune dintre corporal şi sufletesc, localizînd-o, savant, în misterioasa glandă pineală. Poetul împărat era însă mai aproape de miezul lucrurilor atunci cînd îşi încheia poemul, plîngînd jocularitatea de odinioară a sufletului. *Nec, ut soles, dabis iocos*. „Fără corp, nici nu mai zburzi, jucăuş, ca odinioară". Sufletul îşi exaltă identitatea, sclipind jucăuş, numai cîtă vreme se află în deplină unitate cu trupul, altfel stă deoparte, palid, placid, lipsit de vigoare. William Blake, un spirit la fel de deschis ca al lui Adrian, dar mai puţin conformist decît el, avea s-o afirme peremptoriu: „Omul nu are Corp distinct de Suflet, căci ceea ce se numeşte Corp este doar acea porţiune a Sufletului pe care cele cinci Simţuri o pot percepe" *(Căsătoria Cerului cu Iadul*, pl. 4). Amputat de porţiunea care-l face sensibil simţurilor, sufletul mutilat suferă, singur şi trist. ▲

Irina NICOLAU

Pasărea suflet

Ce mai chestie şi cu sufletul ăsta... Vorbim toată ziua despre el, ne gîndim la mîntuirea şi nemurirea lui, ne organizăm viaţa în funcţie de toate astea dar, de văzut, nu-l vedem. Punînd împreună ce-am citit şi auzit, într-o vreme, am crezut că sufletul este o pasăre foarte transparentă care zboară sau pluteşte, după cum e nevoie. Bazîndu-mă pe credinţe şi ziceri româneşti mi-am închipuit că îşi face cuib în coşul pieptului nostru, că în momente de tensiune urcă pînă în gură iar, cînd întreci măsura, pur şi simplu iese. Mă întreb cum reuşeşte să intre înapoi după ce a ieşit, avînd în vedere că din aceleaşi credinţe şi ziceri rezultă că sufletul, ori e prost, ori neadaptat, altfel nu s-ar lăsa aşa de uşor păcălit, furat, murdărit sau înecat în apa dintr-o căldare.

Există culturi unde oamenii cred că vietăţile, plantele şi pietrele au suflet. Mă întreb ce-o fi în mintea pietrelor, plantelor şi vietăţilor, nu cumva îşi închipuie că singurul fără suflet din lume este omul? Am spus o prostie, evident.

Se zice în mod obişnuit despre cutare ins că nu are suflet, ceea ce înseamnă că omul nu e bun. Să deducem de aici că în suflet ne stă bunătatea? Nicidecum! Pur şi simplu cuvîntul are un cîmp semantic larg, la umbra unui sens major au crescut o sumedenie de alte sensuri. Aici cititorul este învăţat să caute singur contexte în care cuvîntul *suflet* apare cu sensuri diferite. Eu nu-mi pierd vremea să caut, am găsit altceva, mi-a venit în cap următoarea idee. Sufletul este o scobitură pe care o are fiecare în corpul lui. Unii o au în cap, alţii în inimă, stomac, mîini, picioare. Scobiturile sufletelor pot fi mari şi mici. Acolo se concentrează ce are omul mai preţios. Într-un suflet mare sînt adunate multe lucruri preţioase, într-unul mic, mai nimic. Examinînd propriul meu suflet am găsit multe amintiri, o oarecare capacitate de a ierta şi dorinţa de a da, fîl, fîl din aripi. Să fie totuşi sufletul o pasăre? S-ar putea. Deşi... ▲

Dan STANCIU

Suflet din sufletul neantului meu

Deşi, asemeni lui Psellos, mă simt „cuprins de teamă în faţa dificultăţilor analogiei“, voi spune că am trăit, cred (spre nenorocul meu şi al nostru), într-o ţară de *zombi*. Un *zombi* (potrivit definiţiei etnologului francez Alfred Métraux din cartea sa *Le vaudou haïtien)* este „un individ căruia un vrăjitor i-a răpit sufletul şi pe care l-a înrobit. Un *zombi* este, într-un fel, un mort-viu“. Haitienii studiaţi de Métraux sînt încredinţaţi că fiece lucru din lume înzestrat cu viaţă ori care se mişcă are un „suflet“, numit de ei *nanm*. Soarele, pămîntul, plantele au *nanm*. (N-am habar dacă în Haiti creşte rochiţa-rîndunicii, dar bănuiesc că unui haitian care ar întreba o rochiţa-rîndunicii: „Ai *nanm*?“, aceasta i-ar răspunde: „Am *nanm*“.) Culegătorii de ierburi de leac, cărora li se zice acolo „doctori-frunze“, au mare grijă ca, atunci cînd merg la cules, să nu se atingă de planta tămăduitoare decît dacă au convingerea c-a aţipit şi să-i rupă cu blîndeţe cîteva frunze, pentru a nu-i speria sufletul. Ba mai mult, îi vorbesc plantei, spunîndu-i pe cine trebuie să vindece, şi o plătesc pentru strădania pe care şi-o va da, punîndu-i la rădăcină nişte bănuţi. Aceiaşi haitieni mai cred că poţi face o stea să-ţi coboare în farfurie adresîndu-te sufletului ei, însă numai dacă eşti în stare s-o trimiţi pe urmă înapoi la cer. Altminteri, s-a zis cu tine, eşti un om mort. Despre oameni se crede că au două suflete, numite îndeobşte „Marele înger bun“ şi „Micul înger bun“. Ele apar la vedere în umbra dublă proiectată de trup şi al cărei contur este mai deschis la culoare. Dar, atenţie, această umbră dublă, cu suflete în ea, nu trebuie confundată cu umbra obişnuită, care se cheamă „umbră-cadavru“. Ar mai fi de adăugat că sufletele pot fi scoase din oameni, printr-un ritual, şi închise în sticle, pentru ca astfel să fie ferite de acţiunile nefaste ale unor persoane rău intenţionate. Într-un asemenea caz, e de la sine înţeles că dacă un prieten vrăjitor te-a ajutat să-ţi muţi sufletul într-o sticlă, va trebui să păzeşti sticla aia ca pe ochii din cap şi să n-o laşi cu nici un preţ să încapă pe mîinile vreunui duşman care, avînd-o, te va distruge negreşit.

Astea fiind înşirate, m-aş întoarce acum la ce începusem a spune mai devreme. Cred, aşadar, că România deceniilor 5-9 ale veacului trecut a fost un fel de Haiti. Iar oamenii ei – poate nu toţi, însă oricum prea mulţi – au fost preschimbaţi în *zombi* de către nişte persoane foarte rău intenţionate. Nu ştiu cît de înclinat era românul spre animism, n-am idee dacă îi vorbea finului cînd îşi trecea coasa prin el sau muşeţelului cînd îl rupea de pe pajişti. N-am de unde şti dacă în farfuria lui a picat vreodată o stea cu care să-şi umple burta pustie, însă de va fi fost aşa, ceva mă îndeamnă să gîndesc că nu s-a mai arătat în stare s-o trimită apoi la locul ei pe boltă. Drept urmare, cerul de deasupra sa a rămas mai puţin înstelat, iar legea morală din el a avut destule de pătimit. O umbră dublă sînt îndreptăţit să presupun că avea, dar mă tem că „Marele înger bun“ şi „Micul înger bun“ din alcătuirea ei au fost înlocuiţi treptat de alte entităţi. Şi se vede treaba că nici sticla unde îşi ţinea sufletul n-a păzit-o îndeajuns de atent, fiindcă ea a intrat pe mîinile cui nu trebuia. (Dacă o plantă – ori soarele, ori pămîntul – l-ar fi întrebat: „Ai suflet?“, ar fi răspuns pesemne: „N-am *nanm*“.) Astfel a devenit românul un *zombi* mizer, un trup cu voinţa ruptă în paişpe, un mort-viu umblînd bezmetic printr-o viaţă care nu mai era a lui. Iar pentru că sufletul său se afla într-o sticlă şi cineva răuvoitor pusese stăpînire pe ea (îmi amintesc de strigătul care adeseori ne despica liniştea: „Sticle goale cumpăr!“), românul *zombi* trebuia smuls din inerţie, trebuia pus în mişcare spre folosul stăpînitorului sticlei, trebuia *însufleţit:*

„La 9 martie 1989, miile de muncitori şi specialişti de pe şantierul primei centrale nuclearo-electrice înălţată de România Epocii Nicolae Ceauşescu, *însufleţiţi* încă o dată de îndemnurile secretarului general al partidului...“

„Expresie a celei mai înalte şi sintetice înţelegeri a dialecticii progresului şi dezvoltării, acest *însufleţitor* document programatic...“

„Toţi cei prezenţi în sală se ridică în picioare şi, într-o atmosferă de mare *însufleţire* şi puternică unitate în jurul partidului, al secretarului său general...“

„Aici, în mijlocul lanurilor îmbelşugate ale Cobadinului şi Topraisarului, într-un *însufleţitor* colocviu cu profunde şi fertile implicaţii asupra prezentului şi viitorului întregii agriculturi româneşti, conducătorul strălucit al tuturor eforturilor şi biruinţelor patriei pe drumul dezvoltării şi înfloririi neabătute şi cei care-i ridică, urmîndu-i neabătut *însufleţitoarele* îndemnuri, rodnicia ogoarelor la înălţimea noilor imperative ale devenirii noastre, s-au rostit din nou asupra dimensiunilor belşugului de mîine al lanurilor...“.

La noi, aşa îmi pare că au stat lucrurile. Au stat pe loc şi mult timp nu s-au clintit, într-o ţară de *zombi*. Dacă puteţi, zombiţi, vă rog.

▲

Andrei GORZO

Sufletul în *gros-plan*

Domnule Riccioto Canudo, ieşind de la un film deprimant de prost, mi-am amintit de cuvintele dumneavoastră din *Manifestul celor şapte arte* – iertaţi-mă dacă nu le citez exact, nu am răbdare să caut pasajul – în orice caz, spuneaţi la un moment dat că filmul nu e divertisment, ci „o artă născută pentru reprezentarea totală a sufletului şi a corpului, o dramă vizuală, alcătuită din imagini şi pictată cu penele de lumină“. Şi mai vorbeaţi despre toate lucrurile minunate care „ţîşnesc din turul de manivelă al unui aparat de proiecţie“, despre „un cerc de lumini şi de sunete, în jurul unui focar fără egal: sufletul nostru modern“. Ştiu că scriaţi asta în 1911, vă înţeleg exaltarea, doar dumneavoastră aţi fost cel care a botezat cinematograful „a şaptea artă“, nu contest privilegiul pionierului de a privi în viitor şi de a vedea acolo tot felul de lucruri grandioase; dar vă repet, tocmai am ieşit de la un film deprimant de prost şi în momentul acesta nu mi se pare că există mare legătură (dacă există vreuna) între viziunea dumneavoastră şi experienţa spectatorului de azi. Vedeţi, pentru dumneavoastră pînă şi noţiunea de fotogenie (pe care ştiu că aţi lansat-o) tot de suflet se lega...

Domnule James Agee, citindu-vă cronicile cinematografice din anii '40, m-a surprins cum un film atît de mecanic şi de banal ca... – titlul lui n-ar spune nimănui nimic şi, oricum, l-am uitat – v-a putut provoca o asemenea indignare morală: spuneţi că filmul respectiv trădează un suflet sec şi pentru că folosiţi un termen atît de problematic şi de greu, am senzaţia că nulitatea filmului vă răneşte. N-ar fi fost mai simplu să scrieţi „cap“ în loc de „suflet“? Filmul respectiv trădează un *cap* sec – şi cu asta basta. Cine îşi mai face azi probleme în legătură cu sufletul cuiva care a semnat un film insignifiant? E doar un film. Şi mi s-a spus cîndva că un cuvînt ca „suflet“ nu are ce căuta într-o judecată critică...

Şi totuşi, uneori este cuvîntul pe care-l cauţi. Cîteva argumente cinematografice pentru existenţa sufletului:

– *Umberto D.* (Vittorio de Sica): în ce termeni putem vorbi despre acest film? A discuta implicaţiile sociale, „mesajul“, e prea puţin. A vorbi despre calitatea regiei şi despre felul cum e construit scenariul e aproape o ofensă adusă realizatorilor, a căror măiestrie a constat mai ales în faptul că au ascuns orice indiciu al măiestriei lor; au făcut-o invizibilă, pentru că erau întru totul devotaţi personajelor, iar virtuozitatea ar fi fost un obstacol între ele şi noi. Filmul ne aduce atît de aproape de bătrînul Umberto încît, spre final, vrem cu disperare ca el să-şi aibă mică izbîndă, să recîştige încrederea cîinelui său (de care încercase să scape, căci n-avea cum să-l mai ţină şi cui să-l încredinţeze), să revină la o oarecare normalitate – e ca şi cum de izbînda lui ar depinde salvarea noastră. Umberto e unul dintre cei pe care lumea îi condamnă la invizibilitate, un trecut-cu-vederea, un zero în sistem; dar filmul ni-l arată dintr-o perspectivă în care acţiunile lui sînt mult mai importante decît ale oricărui erou care salvează lumea. Preocuparea umanistă a realizatorilor este atît de intensă încît, revăzînd filmul, mă gîndesc la dumneavoastră, domnule Canudo („penele de lumină“, „un focar fără egal“) şi încep să înţeleg ce vă doreaţi atît de patetic. Şi dacă cineva spune că filmele neorealiste sînt depăşite şi sentimentale, îmi vine pe buze condamnarea dumneavostră, domnule Agee, pentru că aşa e, uneori uităm că e *doar* un film. Vrem să protejăm un film ca *Umberto D.*, ca şi cum ar fi o parte din noi înşine...

– Jean Renoir, scriind despre Carl Dreyer, în care vede unul dintre privilegiaţii ce pot insufla spirit unei pietricele...

– Ingmar Bergman, despre scenografia filmului său *Strigăte şi şoapte*: „Toate interioarele sînt roşii, de diferite nuanţe. (...) Încă din copilărie mi-am reprezentat interiorul sufletului ca pe o membrană umedă în nuanţe de roşu.“ Şi în decorul acela, mîinile feminine care se tot ating, nevoia degetelor de a cerceta piele, de a pipăi carne, nevoia ochilor de a iscodi alţi ochi. Semnale provenite dintr-un „focar fără egal“...

– André Bazin, despre filmul lui Robert Bresson *Jurnalul unui preot de ţară*: „De asemenea, e fără îndoială pentru prima dată cînd cinematograful ne oferă nu numai un film ale cărui singure evenimente veritabile, singurele mişcări perceptibile, sînt cele ale vieţii interioare, ci mai mult, o dramaturgie nouă, specific religioasă, ba chiar teologică: o fenomenologie a mîntuirii şi a graţiei.“ Şi chipul umilului preot din Ambricourt, cu imobilitatea lui, cu acea concentrare care îl separă de cele cîteva elemente ale lumii exterioare – zgomotele estompate şi lumina ternă, piesele de mobilier sărăcăcioase, spaţiul rece. Presimţirea supranaturalului – o prezenţă nouă în cămăruţa lui, ceva întrevăzut în nemişcarea feţei sale...

– *Omul-elefant* (David Lynch), al cărui caz confirmă definiţia trupului ca închisoare: ce putea să facă un om hidos, într-o epocă în care se mai credea că aspectul exterior este determinat de viaţa interioară? Era silit să se dedice acesteia din urmă, să o cultive aşa cum un om cochet îşi cultivă înfăţişarea. Omul-elefant, interpretat de John Hurt, este omul silit să devină răpitor de frumos pe dinăuntru. Nu sîntem prea departe de „fotogenia“ dumneavoastră, domnule Canudo. Cînd se pregăteşte de culcare, în noaptea morţii lui, mişcările îi sînt uşoare, trupul lui diform e aproape graţios: momentul evadării e aproape. De dimineaţă nu va mai fi nimeni între zidurile închisorii...

– faimoasa secvenţă a botezului din *Naşul*, cînd Michael Corleone se leapădă de diavol şi îl primeşte pe Iisus, chiar în timp ce asasinii plătiţi de el îl scapă de rivalii la tronul mafiot: o demonstraţie a comuniunii dintre mafie şi biserica catolică, dar mai mult decît atît, momentul cînd Michael Corleone, cu ochii deschişi, alege damnarea. E un ipocrit, dar e conştient de gravitatea opţiunii sale; nu-i un păcătos ignorant. Din momentul acela ştie că se mişcă în lumina trimisă de focurile infernale; îl aşteaptă o eternitate petrecută în dogoarea lor. Şi începe să se usuce, să sece. Domnule Agee, habar n-aveam cum arată un suflet sec, pînă cînd mi-am amintit de faţa lui Al Pacino, la sfîrşitul *Părţii a II-a. Partea a III-a*, în care Michael trece printr-un fel de purgatoriu, este cea mai puţin convingătoare...

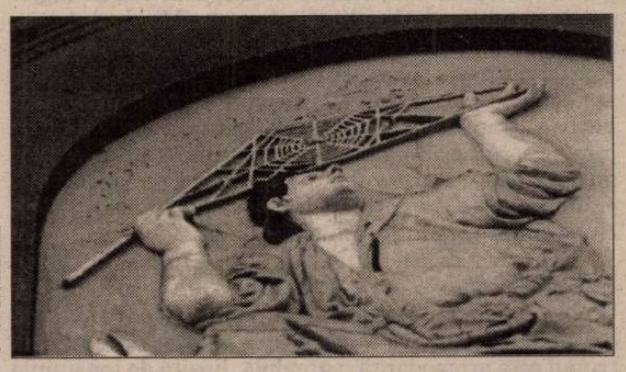

© S. Ivanoschi

Lacombe, Lucien (Louis Malle), povestea unui băiat francez de la ţară, care colaborează cu naziştii şi torturează oameni, din simplul motiv că asta-i cea mai bună slujbă care i s-a oferit. Examinat cu insistenţă de aparatul de filmare, chipul lui nu dezvăluie nimic. Văzînd filmul, devenim conştienţi de existenţa unui lucru misterios în noi – tocmai pentru că la Lucien, acest lucru pare să lipsească. Nu s-a născut; nici măcar n-are cum să şi-l piardă. „Reprezentarea totală a sufletului şi a corpului“, despre care vorbeaţi dumneavoastră, domnule Canudo, s-a transformat aici într-o reprezentare tulburătoare a corpului şi a unui spaţiu vacant...

Tarkovski, aproape în întregime...

▲

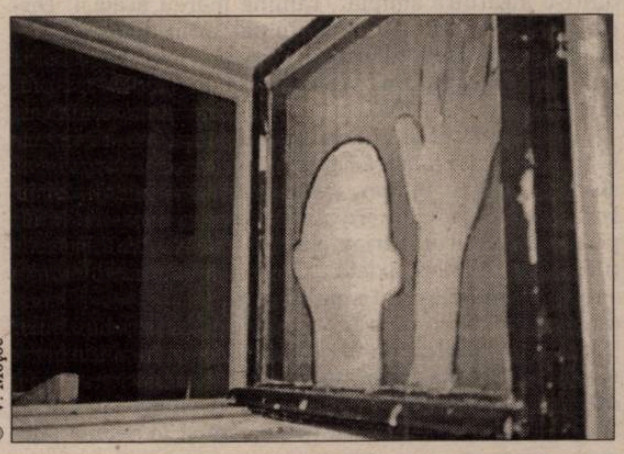

© V. Moţoc

Gheorghe SIMON

Urma alege! Sufletul culege!

Faţă de minte şi de trup, sufletul are aceeaşi semnificaţie integratoare ca şi Sf. Duh, nediscriminator, în Treimea cea de o fiinţă. El e ceea ce face ca fiinţa să se arate să (ne) apară, să răsară (ca făptură), şi, deopotrivă, ca viaţa să capete expresie discursivă şi/sau iconică. Nicăieri nu e mai frapantă coincidenţa (niciodată, aleternanţa, pîndită de sincope, pliuri, ezitări) ca în de neimaginata concomitenţă a clipei: sufletul vede/se vede, se scrie/se citeşte pe sine.

Dacă îl privim, ne face cu ochiul şi ne şopteşte: „Eu. Acum. Aici." Sufletul e prezenţă vie, fără de care nici nu ar exista ceva care să se numească Viaţă. Ca şi viaţa, sufletul e anonim. Doar noi stăruim şi îl stîrnim, provocîndu-l să se arate. Şi, în clipa aceea, el poate răspunde doar atît: Eu. Eul nu există în afara sufletului decît în clipa în care se întrupează într-un nume, pseudonim sau heteronim. Abia de aici începe şi se întrezăreşte ruptura, fractura de sine, cînd în loc să trăieşti concomitent, deopotrivă cu sine, începi să te povesteşti. Cum se întîmplă cu acea *străină gură* eminesciană. Sau, ca în postmoderna canonizare, cînd se confundă Atot şi Atoate Ziditorul cu Zidirea. Uitînd uşor şi repede, într-un mod facil-graţios că noi nu putem fi decît *autori* sau cel mult *infractori*, pe terenul atît de alunecos al creaţiei anonime, cu de la sine putere, în-semnîndu-ne!

Paradoxal, trăieşte autentic doar cel care „trăieşte" moartea clipei în expresia-i postumă. De aceea, e atît de simplă, dar pe atît de arzătoare şi cutremurătoare aserţiunea că tot ceea ce prinde viaţă (expresie) trebuie să moară. Iar moartea nu-i înspăimîntătoare prin prezenţa-i implacabilă, cît prin faptul că fără clipă, fără concomitenţă (odihnitoare şi înălţătoare), fără imprevizibil, moartea nu-i relevantă. Ea se întîmplă doar altora şi unor norme virtuale care presupun o săvîrşire; cînd, în fapt, moartea-i o desăvîrşire. Ea nu admite imperfecţiuni. Putem spune, la limită, că sinucigaşul vrea să desăvîrşească desăvîrşirea, ca şi cum ar omologa deşertăciunea, nimicnicia. El nu mai e în stare de a săvîrşi ceva în ordinea firească banală şi nici de-a înfăptui într-un con-text bizar, anodin, chiar anonim.

Capătul zilelor e coincident cu începutul fără de nume, necodificat. De aceea, Apocalipsa are nevoie de semne codificate, pentru ca virtualul să treacă din probabil în posibil. Oricum, imprevizibilul ne surprinde şi ne prinde bine! Aşa se întîmplă cînd mă surprind pe mine. Cei care nu se lasă surprinşi, *sufletele moarte*, sînt, de fapt, căldiceii, ezitanţii, cei previzibili. Iar cei fireşti, în ordinea firii şi a vieţuirii, sînt imprevizibili, abisali, mărturisitori, jertfitori; netăgăduind Creatorul, fac să se confirme creaţia.

E adevărat că Dumnezeu nu joacă zaruri, că Sf. Duh e imprevizibil şi că unicul Fiu, Iisus Hristos, nu ezită niciodată în promptitudinea arzătoare şi mîntuitoare, dar ceea ce face aproape imposibil de gîndit e *instantaneitatea* copleşitoare a Sf. Treimi. *Ca şi cum* e convertit, brusc, într-un veşnic şi nesfîrşit *acum*. Copărtaşi la o geneză care ne presupune, nouă nu ne este îngăduită decît semnătura, avînd darul chipului şi harul asemănării dumnezeieşti. Nu ştiu de ce, dar mai mult mă cutremur privind *Arborele lui Iesei*, decît *Scara lui Iacob*. Pare că freamătă şi în mine vibrarea uşoară a crengii de aur, lămurindu-mă, odată pentru totdeauna, că nu eu voi pune capăt rostirii mele.

În ordine eschatologică, sufletul se vede o singură dată, neumbrit decît de ecoul resemnării, de a fi avut privilegiul eminenţei şi de a nu fi fost decît victima aleatorie a prezumţiosului, eşuat în strălucirea orbitoare a firescului nefiresc. Ca şi Sf. Aer, sufletul are greutate. El cîntăreşte, după experienţa „lugubră" a medicului suedez, Nills Jakobson, nici mai mult nici mai puţin de 21 de grame.

Gratuitatea pare a fi virtutea sufletelor moarte, iar fatalitatea pecetluieşte cugetele prea hazardate, ignorîndu-se gravitatea uzurpării.

Imprudenţa a făcut ca Dumnnezeu să fie ucis, prin litere, pe hîrtie, ignorîndu-se faptul că El învie, de fiecare dată, prin numele înscrise în Cartea Vieţii. Sfîntul Duh scrie pe ape, iar sufletul nostru, Ahasver stingher, caută să se arate pe căile neştiute (neexprimate) ale omului. Iar acolo unde mintea nu pricepe, fără a recurge la subterfugii sau speculaţii gratuite, sufletul înlesneşte înţelegerea. Cînd denotativul se împotmoleşte în exhaustivul amăgitor al lexicoanelor, Verbul, în umbra căruia se refugiază circumstanţele şi instanţele oarbe, face să se cutremure tot abisul ontologic al tăcerii inhibatoare. Da! Sufletul nu piere, decît că, nemîngîiat şi neexprimat, neelucidat, mocneşte-n genunea princiară. Cei care încearcă să ni-l arate, prin *creaţii fără de moarte*, ştiu că şi-l vor pierde dacă trişează. Căci nu va putea să vadă cineva faţa mea şi să nu moară. Aşadar, prin moarte (expresie, făptură, creatură), sufletul nu se îndură şi ne însoţeşte pînă în abisul insondabil al indicibilului, în clipa în care: „Eu [îi] Dumnezeu" (Eminescu). Numai că noi inversăm formula: Dumnezeu sînt eu, cel din faţa ta! Martorul tău. Judecătorul tău. Veghetorul tău. Comunitarul tău. Şi nu oaspetele tău. Aşa cum se cuvine.

Din punctul acesta de vedere, sufletul e un oaspete. Neaşteptat. Ne trezim cu el. Aşa cum se întîmplă cu personajele dostoievskiene: *deodată, într-o clipă*. Li se întîmplă ceva. Nici ele nu ştiu bine ce. Şi nu va şti nimeni cît va trăi. În altă ordine, într-un alt registru, sufletul e covîrşitor, orbitor. E prea-plinul sau prea-puţinul rilkean. E daimonul socratic sau nichitastănescian. Sufletul, bun la toate, ne salvează de la moarte, cu o minimă condiţie: să învăţăm a muri. Adică, neezitînd. Ca şi cum. *Acum* ni s-ar arăta. Şi nu l-am mai putea vedea!

Prizonier sau bine camuflat, puţintel sau în exces, sufletul se/ne trădează întotdeauna. El face ca mintea să n-o ia razna, să nu se sminteasscă, iar cugetul să nu se întunece. Nu admite speculaţii, iar lamentaţiile-i sînt de prisos. Însoţitor şi Înainte-mergător, sufletul e chiar omul muritor, în peregrinarea-i efemeră. E de neînchipuit în afara evidenţei: *tat tvam asi* (Acesta eşti tu) *(Upanişad,* 6, 8, 7). Nu are echivalent şi nu se predă decît în mîinile Tatălui. Ipotetic, nici un suflet nu e (de) pierdut, pînă în clipa fatală, cînd nu mai e nimic de recuperat. A se vedea *Moartea lui Ivan Ilici*. Adevărul e necruţător, dar şi odihnitor: ai pierdut lumea, contingentul uzurpator, dar te-ai ales cu sufletul iubitor, întemeietor. Unica şansă pentru un muritor e că totdeauna harul înlesneşte mîntuirea prin acel *pas encore*. *Déjà* e pentru Satana. *Pas encore* e pentru sufletul rîvnitor.

Sufletul e partea noastră de eternitate, *icoană vie* a lui Dumnezeu în care străluceşte Duhul Sfînt (v. Ilie Cleopa). Încrîncenarea vizualului, de a ne da iluzia că l-am putea vedea (ca în basmul lui Geo Bogza despre sufletul lui Eminescu), nu face decît să ne mortifice puterea de a ne imagina şi de a-l însoţi în princiara-i peregrinare. Care ar fi primejdiile sufletului, aşa cum au fost ele identificate: *posibilul* (Dostoievski), *intervalul* (Tolstoi), *nerăbdarea* (Kafka), *eul* (Freud), *ca şi cum* (Heidegger), *virtualul* (11 septembrie 2001). Care ar fi căile de mîntuire: *imposibilul – paradoxul creştin* (N. Steinhardt), *imediatul* (Blecher), *darul lacrimilor* („De plînge Demiurgos, doar el aude plînsu-şi" – Eminescu), *aşteptarea* (Canetti), *mărturisirea* (duhovnicul), *neuitarea* şi *neîntreruperea* (isihaştii). M-am întrebat adesea în ce constă harul unui mare duhovnic, iar răspunsul vine de la sine: duhovnicul e mărturisitorul prin excelenţă. Poţi greşi în alegerea duhovnicului, poţi rătăci pe calea adevărului, te poţi îndepărta de tine, poţi merge la psihiatru, scăpînd din vedere că în faţa lui Dumnezeu rămîne întotdeauna o fărîmă, o cîtime, o silabă, *de nemărturisit*. Părticica aceea e nu numai buclucaşă, dar hotărîtoare şi doveditoare că în noi sălăşluieşte ceva mai presus de fire: *Sufletul*. Neîmpărţit, dar distribuit. Nehotărît, dar lămurit. Sufletul, imprevizibil, nu va fi surprins de imaginar sau de virtual. Oricît ar încerca omul să prevadă ce se va întîmpla în clipa următoare, nu va face decît să accelereze entropia. Căci, urma alege, iar sufletul culege. Foloasele. Sau ponoasele. ▲

Adina POPESCU

Suflete

„Să fie de sufletul răposatei!", a zis oftînd tanti Meme, optzeci şi opt de ani, în timp ce vărsa un strop de lichior din paharul pe care-l ţinea în mînă, după care a dat paharul pe gît şi a sughiţat discret. „Să fie!", a adăugat şi tanti Nina, optzeci şi cinci, cu acelaşi gest, „că tare îi mai plăcea şi ei, săraca, lichiorul ăsta de migdale!". „Cu toatele ne ducem...", a sesizat tanti Geta, optzeci şi nouă, ciugulind un fursec. „Da' ea putea să mai trăiască... mai avea zile...", a fost de părere Liliana, vecina de la trei, ceva mai tînără, doar, şaptezeci şi unu. „Las' că poate e mai bine pe lumea cealaltă... cine ştie?... decît să te chinui cu bătrîneţea!", a intervenit şi Cris(tina), nepoata.

Praznicul la care am participat fără voia mea, printr-o conjunctură, se desfăşura în apartamentul de trei camere al răposatei, de pe Ştirbei Vodă. Erau prezente, vreo două vecine care ajutaseră la colive şi prescuri, prietenele ei de-o viaţă, cele care, printr-o minune genetică, încă mai trăiau şi o nepoată de-a treia, Cris, care plătise toate daravelile de înmormîntare şi care moştenea totul.

Ceea ce vreau să povestesc nu are nimic trist sau morbid, deşi ar fi fost bine să mă axez de la început doar pe şedinţele de spiritism. În sfîrşit... poate ar fi necesară o scurtă biografie a răposatei. Mavi, a fost fată de moşier, însă un moşier dintre aceia prevăzători care a avut grijă să-şi piardă averile la poker, înainte de venirea comuniştilor şi de naţionalizare. Totuşi, i-a mai rămas şi ei ceva, ceva ca să nu moară chiar de foame, nişte bijuterii, nişte mobilă stil, niscaiva tablouri, adică „mărunţişuri". A avut patru bărbaţi dintre care pe doi i-a îngropat, iar ceilalţi doi au dispărut în condiţii misterioase: unul se pare că a fugit din ţară, prin şaizeci şi ceva, traversînd Dunărea înot, iar celălalt care era cu nouă ani mai tînăr, a părăsit-o pentru o picoliţă de la restaurantul „Dunărea" cu care se spune că s-ar fi stabilit pe undeva, prin nordul Moldovei... oricum, Mavi n-a mai ştiut niciodată nimic de ei. N-a vrut să aibă copii ca să nu-şi strice silueta. A fumat de la optsprezece ani un pachet de ţigări pe zi şi a băut cît cuprinde-şi uite aşa, nefăcînd nimic toată viaţa, mai vînzînd un colier sau un tablou, a ajuns la venerabila vîrstă de nouăzeci de ani, cînd a fost descoperită de această nepoată îndepărtată care studiind casa şi ceea ce mai rămăsese din avere, s-a decis să-i facă menajul şi cumpărăturile pînă la clipa finală. Corvoada lui Cris a durat doar doi ani. În tot acest timp Mavi s-a întîlnit periodic cu prietenele sale, „fetele din vechea gardă", cu care şi-a trăit strălucitoarea perioadă interbelică şi care au început s-o părăsească rînd pe rînd. În ultimul timp, le mai avea doar pe Meme, Nina şi Geta cu care juca periodic canastă şi pocker pe monede de douăzeci şi cinci de bani şi de un leu, păstrate din fostul regim şi asta pînă cînd au început să se plictisească şi le-a venit ideea cu spiritismul, ca să vadă ce mai fac „tăticu', surioara care a murit de tuberculoză la cinşpe ani, ofiţeru' ăla frumos şi galant care mă scotea în oraş, dar cu care n-am vrut să mă mărit că nu era de familie bună, fratele lu' mama care a murit ca un erou, pe front, da' n-a vrut nimeni să-i ridice statuie, mătuşa Mimi care a fost damă de onoare a Reginei, soţii, amanţii de ocazie...".

„Au venit cam toţi... îţi jur!", povesteşte tanti Meme, aprinzîndu-şi o ţigară în portţigaret (încă mai fumează în medie trei ţigări pe zi. „Numai spiritele mari n-au venit... astea gen Eminescu, Carol I... probabil că n-am fost noi destul de aristocrate, că doar n-or veni la oricine... noi le-am invitat... A venit primul meu iubit, de pe vremea cînd eram la pension şi săream noaptea pe geam ca să mă întîlnesc cu el... am auzit o voce care mi-a zis, ştii că ei sunt imateriali, nu prea apar... aşa, deci mi-a zis: «Eşti la fel de frumoasă, madmoazel, ca în clipa în care ne-am cunoscut!». Tanti Geta o întrerupe: „Pardon, madam, că le înfloreşti!... ţi-a zis că ai slăbit îngrozitor, dar că ai ochii la fel de frumoşi...". Meme se enervează: „Ia mai taci, cucoană, că tu băusei cam mult coniac înainte de şedinţă... iar bărbatul tău pe care l-ai îngrijit trei ani înainte să moară, că era paralizat, nici n-a avut de gînd să vină...". „N-a venit pentru că se ştie că dintotdeauna a plăcut-o pe Meme şi nu vroia să se nască discuţii...", spune Nina înţepată. Presimt că va începe o ceartă, aşa că intervin: „Şi ce zic ei, cum e acolo?". „Acolo unde?". „Păi, pe lumea cealaltă...". Toate trei cad într-un fel de transă, un soi de nostalgie după ceva netrăit. „A... e foarte bine!", spune, într-un sfîrşit Geta. „Au tot ce le trebuie... numai că le e dor de noi şi ne aşteaptă...". Nina declară că ei nu îi mai e frică de moarte de cînd a discutat cu mătuşa, dama de onoare a Reginei: „A fost o femeie foarte rea... numai răutăţi a făcut toată viaţa... da' cică acolo a fost bine primită, i s-au iertat toate... aşa că trebuie să ni se ierte şi nouă...". Aflu că lui Mavi îi era cel mai frică de lumea nevăzută şi că, de altfel, ea credea cel mai puţin în şedinţele de spiritism. „Tot timpul ne făcea pe noi vinovate, ne acuza că ne batem joc de ea, că ea n-aude niciodată nimic, de fapt n-auzea în general că era cam surdă, săraca, D-zeu s-o ierte! ce să-i facem?... da dup'aia cînd auzea..zicea că-i televizorul sau radioul, că special l-am dat noi mai tare ca s-o păcălim...", zice Meme. Nina povesteşte că Mavi îl chemase odată pe unul dintre foştii ei soţi, cel cu picoliţa de la „Dunărea" şi că ea nu simţea nimic, le tot întreba pe celălalte: „Ce face? Vine?" şi tot timpul i se răspundea că nu vine. Mavi a făcut brusc, o criză isterică: „Ticălosu', dacă nu vine înseamnă că încă mai trăieşte... o să-l caut şi o să-l găsesc pe nenorocit şi pe nemernica aia care mi-a furat bărbatu'!" A ieşit scandal, Mavi a dărîmat masa şi le-a zis lor că nu vrea să mai participe, că ea vrea să trăiască cel puţin pînă la sută şi că e convinsă că dincolo nu-i nimic...

Vecinele plecaseră, eu şi Cris încă mai asistam la discuţie. La un moment dat, lui Meme i-a venit ideea s-o cheme chiar atunci pe Mavi, ca să se împace, căci în ultima perioadă fuseseră cam certate. Am vrut să rămînem la şedinţa, însă nu ni s-a dat voie, „voi sunteţi tinere, mamă, ce vă trebuie să vorbiţi voi cu morţii?". Le-am părăsit amuzată şi cu un oarecare sentiment de admiraţie; le-am invidiat pentru că, într-o lume care îşi pierde din ce în ce mai mult credinţele, ele într-adevăr cred... chiar dacă au peste optzeci de ani, forme mai uşoare sau mai grave de scleroză şi chiar dacă beau lichior înainte de distracţia spiritistă. ▲

Daniel BARBU

Despre „sufletul“ popoarelor

Au oare popoarele un „suflet“ colectiv şi indivizibil? Desigur că nu. Este astăzi din ce în ce mai puţin sigur că există un spirit, unic şi inconfundabil, al comunităţilor naţionale, reflectat în trăsături colective de caracter. După cum este tot atît de puţin probabil că societăţile, fie ele uniforme din punct de vedere etnic, pot fi descrise în limbajul psihologiei ori al teologiei. În zilele noastre, oamenii se pot arăta fie onoraţi, fie jenaţi de apartenenţa lor etnică sau socială, dar nu şi-o mai asumă, *implicit* şi *impersonal*, ca pe o marcă de fabricaţie. Sau atunci cînd totuşi o fac, acest lucru se petrece în mod deliberat şi în temeiul unei alegeri *explicite* şi *personale* ce se înrudeşte mai degrabă cu un act de credinţă decît cu o administrare de probe.

Într-adevăr, categoriile globale şi totalizatoare ce fac economie de autonomia persoanei nu se mai potrivesc nici modernităţii şi nici vîrstei democratice. Oamenii sînt, după caz, mîndri sau nevoiţi să poarte, cu titlu individual, povara propriului sens, ori a unei lipse de sens întru totul personale. Este drept că, uneori, această povară pare insuportabilă. Identitatea comunitară se iveşte atunci ca o soluţie de schimb.

Imaginile şi stereotipurile prin care identităţile colective se manifestă, deşi pot rezolva o criză personală de sens, nu oferă un sens „adevărat“, înţelegînd aici adevărul sub specia autenticităţii ontologice şi nu sub aceea a adecvării epistemologice. Pentru că nu despre adevăr este vorba atunci cînd calificăm o colectivitate etnică sau o categorie socială sau ne calificăm pe noi înşine prin apartenenţa la o asemenea colectivitate ori categorie.

Caracterizările „naţionale“, ca şi cele „de clasă“, sînt mai curînd dotate cu o falsă valoare euristică. De pildă, cineva le atribuie românilor o virtute oarecare cu speranţa că va fi şi el considerat deţinător al respectivei virtuţi. Sau, dimpotrivă, altcineva le poate reproşa un defect pentru a nu fi incriminat el însuşi pentru acel defect. Cu alte cuvinte, participăm pe cont propriu la virtuţile de care poporul nostru dă dovadă şi sîntem iresponsabili ca persoane pentru viciile ce-l caracterizează. „Românii sînt un popor inteligent“ auzim adesea din gura unor demagogi a căror ambiţie este de a trece ei înşişi drept fiinţe pline de inteligenţă. Cine-i consideră pe români un popor de oameni ageri şi treji la minte o face cu intenţia de a-şi afirma o superioritate pentru care nu ar avea cum să prezinte dovezi individuale. „Românii sînt un popor vegetal“ spun alţi anti-demagogi pentru a-şi justifica propria inerţie etică. Dacă românii sînt laşi şi înclinaţi să se retragă din istorie, nu i se poate cere nici unuia dintre ei să dea dovezi de curaj politic şi de implicare civică.

Imaginile despre sine ale unui popor au deci o funcţie inductivă. Ele explică ce ar vrea să fie sau ce nu pot să fie creatorii acestor imagini. Imaginea celorlalţi este, în schimb, deductivă. După o scurtă călătorie într-o ţară străină, marcată de cîteva contacte umane, cineva poate îndrăzni să deducă, în temeiul unei experienţe limitate, cîteva trăsături tipice ale oamenilor acelei ţări. Ipoteticul turist intelectual va face deci un „portret colectiv“. Cu cît va sta mai mult în acea ţară, cu cît călătorul va deveni mai sedentar, cu atît mai probabil va fi ca trăsăturile pe care le-a degajat după o primă impresie să fie confirmate aleatoriu, dar să nu se verifice statistic. În calitate de procedeu deductiv, construirea unei imagini despre ceilalţi, despre un celălalt colectiv, se manifestă ca un demers improbabil.

Aşa de pildă, românii nu au fost şi nu sînt într-un fel anume, nu au un „suflet“ care-i locuieşte în exclusivitate şi care-i deosebeşte radical de celelalte popoare. În revanşă, societatea românească a fost – şi încă este – un loc în care se produc imagini identitare şi se reproduc stereotipuri comportamentale. Într-adevăr, dacă un „spirit“ colectiv al românilor nu există ca atare, pot fi în schimb surprinse, în societatea românească de ieri şi de astăzi, anumite comportamente recurente cu vocaţie identitară. Cu precădere Ortodoxia – înţeleasă mai puţin ca patrimoniu dogmatic, cît ca instanţă de producere şi reproducere a legăturii comunitare – pare să constituie un fel de „capital social“ al românilor, caracterizat de o etică a conformismului politic şi a dependenţei faţă de autoritate şi, îndeosebi, faţă de statul-naţiune. În cazul românilor, apartenenţa etnică şi cea religioasă sînt oarecum inseparabile, nu numai din perspectivă istorică, dar şi pe plan politic. Aceste apartenenţe au rămas inseparabile mai ales datorită felului în care au fost convocate şi ţinute împreună de către statul naţional. În zilele noastre, Ortodoxia instituţională însăşi a ajuns să se definească ea însăşi în raport cu naţiunea, în măsura în care pretinde să fie un fel de duhovnic general şi exclusiv al românilor, pe care-i consideră încă animaţi în chip colectiv de un „suflet“ unic care se numeşte, după caz, credinţă strămoşească sau destin naţional.

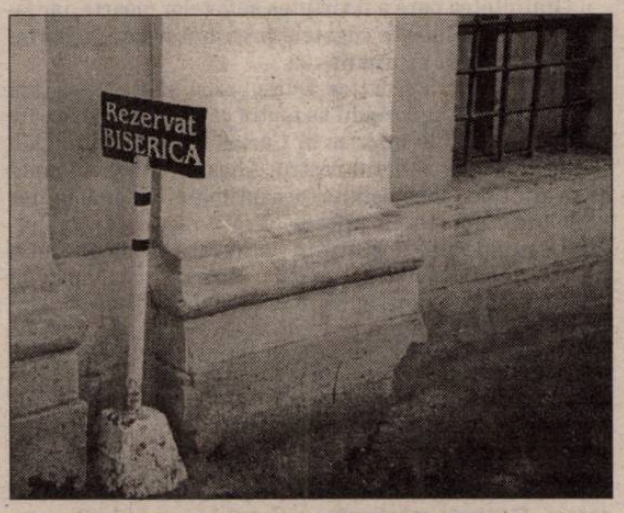

Însă „corporaţiile nu au nici suflet de mîntuit şi nici dos de lovit“, după cum sună o celebră formulă juridică. Aproape toate popoarele au astăzi un stat propriu, iar cele care încă nu îl au resimt acest lucru ca pe o nedreptate. În calitate de societăţi in-corporate de un stat, naţiunile moderne şi-au pierdut sufletul pentru a-şi da constituţii. Dreptul constituţional a devenit, în special într-o cheie de lectură democratică, un fel de teologie a naţiunii.

S-ar spune deci că popoarele contemporane au „suflet“ în funcţie de cantitatea şi de calitatea drepturilor civile şi a libertăţilor politice pe care constituţiile lor le acordă şi le garantează. Cînd asemenea drepturi şi libertăţi par să lipsească din constituţia sau din practica unor state, guvernele care le reprezintă sînt considerate, într-un limbaj direct teologic, drept „imperii (sau forţe) ale răului“. Astfel de calificări spirituale au meritat, de exemplu, Uniunea Sovietică în ochii lui Ronald Reagan, Irak-ul şi Afganistanul din partea celor doi preşedinţi Bush. În politica internaţională actuală, naţiunilor politice li se atribuie din nou un „suflet“ pentru ca teritoriile lor să poată fi bombardate cu conştiinţa împăcată. Pentru că cine are suflet, are în mod necesar şi un trup, ce trebuie să ispăşească prin suferinţă păcatele comise în ordine spirituală. ▲

Florin IARU

Unde-i sufletul lui? Nu ştiu, a plecat!

„Dar ce, eşti un animal?“, cam acesta era răspunsul pe care îl primeam în copilărie cînd puneam întrebările specifice. A fi animal părea atunci suprema degradare din funcţia de om. Ăsta e şi acum argumentul civilizat pentru orice abatere de la norma *istorică* de om:

– Animalule! Vită încălţată! Porcule! Toţi bărbaţii sînt nişte... Toate femeile sînt... (ba nu, aici argumentul nu e *animal*, ci ţine de animalitate) – injuria neagă acuzatului caracteristica umană supremă.

Ceea ce ne deosebeşte de restul lumii vii ţine de existenţa sufletului. Aşa, care va să zică metafizică!

Şi dă-i, şi luptă, de mii de ani. Această gogoriţă a sufletului (a prea-plinului din suflet) îi bagă în aceeaşi oală pe filosofi cu poeţii, psihologii, demenţii şi dictatorii. Unde se duce sufletul? Mi-e sufletul plin. Mă doare sufletul. Ţi-o dau din suflet. Parc-ar avea suflet. Ce sufletu' meu? O bere pe sufletul tău. Mi se rupe sufletul. Sufletul neamului meu. Ce suflet curat!

Existenţa imperceptibilă a sufletului este atît de bine inoculată în capul fiecărui individ civilizat încît nu numai că nimeni nu o pune în discuţie, ba, mai mult, sufletul devine obiect de studiu. El poate fi descris, cîntărit, măsurat, evaluat. În inimă, în cap sau în stomac, sufletul se asociază de regulă tahicardiei, ameţelii sau diareei. Emoţia te strînge de inimă, emoţia îţi trage crampa. Ce mai bună dovadă a existenţei sale? Invizibil şi foarte mic, sufletul există! Îndrăzneşti să negi această evidenţă inefabilă?

Îndrăznesc!

Omul e doar o maşinărie virtuală. În spaţiul lui vital circulă iluzii mai palpabile decît realitatea. Aici poţi întîlni îngeri, demoni, fantome, extratereştri, cît vrei. Şi suflet, mult suflet. Toate nevăzutele, toţi impalpabilii rîd de noi, muritorii. Reflexologia zice că noi reacţionăm la stimuli şi că acest răspuns poate fi predictibil. Antropologia zice că, la stimuli identici, răspunsurile diferă. Nu numai în civilizaţii diferite, dar de la om la om. Avem ceva în comun, dar acest *comun* nu este cuantificabil. Spre deosebire de animale, care, stimulate identic, dau acelaşi răspuns. E clar, nu sîntem animale, pentru că nu ne recunoaştem specia decît formal, prin intermediul unui act de cultură. Iar animalele care ne imită dobîndesc rudimente de suflet (în ochii noştri). Să fie sufletul, totuşi, elementul pacificator?

Să ne desluşim: au copiii suflet (cel puţin pînă la vîrsta de trei ani)? Cazurile celor crescuţi de animale par să spună că nu. În absenţa unui limbaj articulat şi a unui mediu civilizator, genuinul suflet este imposibil de detectat. Nimic uman nu mai răzbate de sub carcasa omenească. Veţi zice să sărim de exemplele extreme. Hai să ne referim la noi. Pînă la vîrsta de un an sîntem nişte maşinuţe de supt. Animăluţe pure: reacţionăm uniform la stimuli. Între unu şi trei ani sîntem nişte papagali. Sufletul, aşa cum îl glorificăm, se iveşte mai tîrziu şi numai într-un context favorizant/defavorizant. Cruzimea experimentală a copiilor e proverbială. Or, sufletul, drăguţul de el, doarme sau ce? Eu cred că nu e vorba de nici un suflet.

Semenii noştri maturi sau vîrstnici se referă la suflet numai în contexte negative. Pe ei îi doare sufletul. Sufletul lor tînjeşte. Ceva lipseşte. Ceva doare. Aşteaptă cineva ceva. Omul e un animal incomplet sau – mai rău – un animal căruia i s-au pierdut instrucţiunile de folosire. Pe lipsa de identitate a speciei se bazează istoria sufletului. Sufletul e o lipsă. E un gol. Un fragment lipsă dintr-un cod. Umanitatea vede universul ca pe o masă amorfă de informaţie (oameni şi obiecte, parfumuri, idei, fenomene), iar receptarea acestuia dă măsura sufletească. Uneori, supa primordială a semnelor se mulează pe aşteptarea nesatisfăcută a individului. Cînd se întîmplă evenimentul – hop! – fericirea! Iaca poznă!

Cea mai bună descriere a obiectului incriminat o dă absenţa lui. Ni-l putem imagina ca pe o găurică în scoarţa cerebrală aşteptînd să fie umplută, nivelată de un eveniment. Numai că faptul care te face fericit pe tine mie nu-mi spune nimic. Nu-i curios? Dacă spui suflet, pui în discuţie chiar specia. Adică o elaborare greşită a materiei vii.

Eu cred că ne lipsesc şi îngerii, şi zeii, şi fantomele, şi sufletul pentru care seminţia noastră ar face orice. Eu cred că lipsa lor e mai tare, ideatic vorbind, decît prezenţa lor. Şi fericirea, fireşte – ce să mai vorbim. Probabil că programul – softul – care ne-a fabricat a avut defecte de elaborare. Erorile n-au fost mortale – ca în cazul dinozaurilor – dar au lăsat urme în comportament. Făcuţi să articulăm un limbaj, nu-l putem folosi decît incomplet şi cu mari erori. Căutăm un suflet care pare a fi exact opusul identităţii noastre spirituale. Avem idoli pînă la moarte fără a-i cunoaşte. Ne caracterizăm, repet, prin ceea ce nu sîntem.

Asta vi se pare a fi o dovadă de suflet? Mie mi se pare că maşinile virtuale (care sîntem) produc la nesfîrşit iluzii rezistente. Am să folosesc exemplul piciorului amputat care doare, înţeapă şi *se* gîdilă mult timp după dispariţie. Eu cred că fabricăm cultural exact ceea ce nu mai e.

Ca să fiu, vai, mai convingător, am să vă dau exemplul calculatoarelor care suferă de sensibilitate. În prezenţa anumitor persoane sau la adierea anumitor mirosuri, sub presiunea anumitor emoţii ale operatorilor, calculatoarele acţionează capricios. Se blochează, devin încăpăţînate, se sting, sau, ce ciudat, trec de anumite dificultăţi de programare. Pot detesta anumite persoane fără motiv. Orice dtp-ist ştie că, dacă le vorbeşti frumos într-un moment de mare tensiune (da, cipului de siliciu, plăcii de bază, memoriei şi hardului), maşinăriile se emoţionează. Alteori trebuie să-i pui piciorul în prag: „Ori o faci, ori te sting! Mama ta de fierătanie!“.

Puteţi să rîdeţi cît vreţi. Fierul nu are emoţii, dar organizarea lui internă s(t)imulează iluzia. Poate că şi noi sîntem astfel organizaţi încît geometria noastră internă să prelungească absenţele.

(către culise, cu degetul mare între arătător şi mijlociu) – Sufletu'! ▲

Ştefan BĂLAN

Pata oarbă

Sînt eu acest chip? Aceşti ochi, această gură? Sînt eu acest trup? Acest trup pe care de obicei nu îl văd şi, chiar atunci, niciodată pe de-a-ntregul? Sînt eu acest trup pe care numai o rană sau un fir de păr alb sau o fotografie mi-l povesteşte aşa cum el, în realitate, este – schimbător? Cum să pot spune: de aici şi pînă aici sînt eu? Sînt eu oare „unghiile, dinţii, pielea, carnea, nervii, oasele, măduva, rinichii, inima, ficatul, abdomenul, splina, plămînii, maţul de sus, maţul de jos, stomacul, fecalele, bila, flegma, puroiul, sîngele, sudoarea, grăsimea, lacrimile, plasma, mucusul, uleiul care unge articulaţiile, urina, creierul?"[1] *Sînt eu acest trup curgător?*

„Our first feeling is of being there." Acestea sînt primele cuvinte ale lui Sir Kenneth Clark pe marginea tabloului *Las Meninas*.[2] Din poate cea mai celebră pînză spaniolă ne-a rămas un dreptunghi de 318 pe 276 de cm care a fost lins de flăcările Alcazarului madrilen în 1734. El înfăţişează atelierul pictorului, în fundalul căruia atîrnă două din copiile lui Juan Bautista del Mazo după Rubens. În stînga, îl vedem pe Velásquez în picioare, cu paletă şi pensule, în dreptul unei pînze enorme întoarse cu spatele la noi. Apoi, în prim plan, de la stînga la dreapta, se află doamnele de onoare – *las meninas – Doña María Augustina Sarmiento şi Doña Isabel de Velasco, cu infanta Margarita între ele şi, la dreapta, doi pitici: Maribárbola şi Nicolás de Pertusato (care sîcîie un cîine). În spatele Doñei Isabel de Velasco se află o* guardamujer de las damas de la Reina *(însoţitoare a doamnelor de la curte, „cu vag aspect de călugăriţă", scrie Ortega y Gasset), pe nume Doña Marcela de Uloa şi un* guardadamas.[3] În fundal, silueta misterioasă[4], întoarsă pe jumătate în dreptul uşii deschise, este a intendentului palatului şi poartă un nume: Don José Nieto Velásquez.

Ştefan Bălan. Sînt eu acest nume? În Bucureşti, Ştefan Bălan locuieşte pe strada Smochinului. Ştefan Bălan este numele unui ministru care nu mai este. Sînt eu numele meu?

Sir Kenneth Clark îşi începe comentariul cu descrierea infantei, din care apoi desfoaie restul tabloului. După el, copilul de cinci ani care este Margarita s-a plictisit să pozeze, motiv pentru care meninele încearcă să-i înşele oboseala. În fapt, ele o alarmează mai tare, ne spune criticul, mai degrabă visînd pînă la capăt contextul vechi de mai bine de trei secole, decît enunţînd o evidenţă: infanta ne apare perfect senină, compunînd, împreună cu meninele, un grup chiar puţin prea gracil pentru un Velásquez. Atît prin părul bălai cît şi prin rochia ei albă, prin felul neopintit în care, o dată cu lumina, îndoaie înspre sine două din personaje, cît şi prin faptul geometric de a se afla la intersecţia diagonalelor pînzei, atîrnînd precum două cordoane grele de catifea, ea este, într-adevăr, centrul tabloului. Cu toate acestea, centrul pictural ar putea fi şi persoana artistului (considerată, încă dintr-o descriere datînd din 1686, drept centru vital al compoziţiei tabloului, alături de chipul infantei) sau piticul – de fapt pitica germanică Maribárbola (un tablou în sine) sau misterioasa siluetă din cadrul uşii (prin care „năvăleşte soarele" – Ortega y Gasset; mai placidul Foucault scrie că lumina, „fără să intre, se răsuceşte în jurul ei însăşi într-un repaus dinamic"[5]) sau neidentificatul *guardadamas*, bîntuitor de vag, sau, de ce nu, cîinele din prim plan, „îngîndurat şi detaşat ca vreun filosof melancolic[6]", sau chiar meninele, pentru că, la urma urmelor, ele dau titlul tabloului. Ceea ce vreau să spun este că, mai devreme sau mai tîrziu, ochiul descoperă cum toate personajele, în felurile lor atît de diferite, participă egal la tablou, impunîndu-se memoriei. Lucrul trebuie să fi fost cu atît mai surprinzător (deci mai evident) în secolul al şaptesprezecelea, cu cît ordinea socială a personajelor este nu inversată dar cumva netezită pictural: Velásquez acordă aceeaşi atenţie infantei cît şi piticei, atît cîinelui cît şi lui însuşi.

Dar dintre personaje am omis două: regele Filip al IV-lea şi regina Mariana. Undeva aproape de centru, chiar în fund, printre umbrele de pisică de mare ale copiilor lui del Mazo, se află un cadru dreptunghiular neobişnuit de luminos în care se străvede cuplul regal. Explicaţia e simplă: lumina vine chiar din interiorul „tabloului", care, astfel, se dovedeşte a fi o oglindă. Prin urmare, Velásquez se află în atelier, pictînd, în timp ce regele şi regina îl privesc, iar senina infantă, inevitabil însoţită de slujitori, stă să apuce din mîinile Doñei María Augustina Sarmiento un mic vas roşu. În prag, intendentul palatului este pe punctul de a se îndepărta spre alte treburi, asta după ce şi-a îndeplinit datoria de a deschide uşa familiei regale. Întorcîndu-ne la luminoasele umbre regale din fundal, observăm două lucruri. În primul rînd, regele şi regina stau cu torsurile îndreptate unul spre celălalt, asta în timp ce privirile le sînt aţintite înainte, ceea ce ne arată că cei doi, în realitate, pozează. În al doilea rînd, cum ei se află în afara tabloului (dincoace de suprafaţa lui), imaginile oglindite ar trebui să se afle la dublul distanţei aici-oglindă şi, prin urmare, ar trebui să fie mai mici, ocupînd o suprafaţă minusculă din adîncul reflectat, ceea ce nu se întîmplă. Aceste două detalii nu sînt posibile decît dacă acceptăm faptul că perechea regală se află mai aproape de oglindă. Or, cum ei nu apar, totuşi, în spaţiul tabloului, concluzia nu poate fi decît că oglinda nu le repetă persoanele fizice, ci pe cele pictate, pe cele din pînza care ne întoarce spatele. Astfel, după secole de interpretări ale tabloului secret dinăuntrul *Meninelor*, revenim la cea dintîi opinie consemnată: „Velásquez şi-a dovedit marele geniu prin felul isteţ în care el ne arată subiectul picturii sale. Se foloseşte de oglinda din spatele galeriei pentru a ne arăta reflectarea regilor noştri catolici, Filip şi Mariana". (Antonio Palomino de Castro, 1724)[7]

Tehnic, Velásquez trebuie să fi executat tabloul astfel: fie a văzut totul într-o vastă oglindă pusă chiar în faţa noastră, fie, mai probabil, din locul în care noi ne aflăm astăzi, a pictat toate personajele, în locul ocupat de propriul autoportret aşezînd o oglindă şi adăugînd cuplul regal în fundal. Aşadar, nimic misterios, astfel încît, dezlegaţi de curiozităţile logicii, ne putem lăsa în voia harului lui Velásquez. De pildă, privim rochia infantei, care, de aproape, se dezintegrează în tuşe electrice, la limita neglijenţei, apoi, dîndu-ne cîţiva paşi înapoi, o vedem recompunîndu-se. Privim chipul lui Maribárbola, cum spuneam, un tablou în sine, şi care stă mărturie pentru naturalismul artistului (definit de Ortega y Gasset prin formula: „a nu voi ca lucrurile să fie mai mult decît ceea ce sînt"[8]), naturalism care a devenit, pentru admiratori, marca de adevăr a picturii spaniolului, adică marca de realitate. Acesta este conţinutul butadei lui Théophile Gautier la vederea *Meninelor:* „Où est, donc, le tableau?"[9]...

Astfel, abandonăm locul din care artistul va fi pictat pînza şi ne mutăm, cum era şi firesc, în cel din care el se aştepta ca noi s-o privim. Dar, întîrziind mai mult în faţa ei, „curiozităţile logicii" ne ajung din urmă şi sfîrşim prin a ne da seama că, mai mult decît să se lase privit, tabloul este cel care ne priveşte pe noi. Camera pictată se deschide larg înainte, adică aici, astfel încît spaţiul pictat îl implică şi îl înghite pe al nostru. La fel, personajele îndreptate spre noi (în particular infanta, Velásquez, Maribárbola şi intendentul) ne întăresc sentimentul că pînza îşi îndreaptă atenţia spre noi, într-un fel luîndu-ne în stăpînire precum cercul îşi îmbrăţişează centrul. Dar pe cine privesc ei? Cum pe cine? Pe noi. Acesta-i primul răspuns şi, deci, răspunsul grăbit. În realitate, luînd lucrurile în sensul lor strict (iar cu Velásquez acest punct de vedere este unul la care mai degrabă ajungi decît unul de la care porneşti; el este unul dintre rarii artişti în ale cărui tablouri lucrurile sînt ceea ce par a fi), răspunsul este cît se poate de simplu: pe regele Filip al IV-lea şi pe regina Mariana. Şi, deodată, căpătăm sentimentul unei stranii dislocări, sentimentul de a fi fost, în cuvintele lui Foucault, „înlocuiţi de ceea ce a fost dintotdeauna acolo: modelul însuşi".[10] Observaţia este capitală.

Nu pot vedea decît cu propria-mi privire, nu pot auzi decît cu propriul meu auz, nu pot pipăi, mirosi decît cu mine, nu pot crede sau nu mă pot îndoi decît cu mine. Oriunde mă-ntorc dau de mine... lăsînd o mică umbră (a mea) peste lucruri.

Ceea ce întotdeauna m-a fascinat la pînza lui Velásquez este totalitatea pe care, împreună, personajele mi-o inspiră: la stînga, cumva înghesuit, cel care „so carefully effaced himself behind his works"[11] este Velásquez. La dreapta, Maribárbola ne priveşte cu neputinţa celui prizonier trupului său, iar, în faţa lui, cîinele este pasiv ca un prizonier convins, adică fără conştiinţa de a fi unul. În spate, două figuri, una masculină şi alta feminină, amîndouă la fel de vagi ochiului clar, ca două umbre reprimate ale inconştientului şi care, slujindu-ne, cumva rezistă focalizării, nu se lasă aduse la suprafaţă. Din prag, intendentul este singurul avînd acces la alte spaţii, putînd intra sau ieşi, deschide sau închide uşa, magnetizînd, pe bună dreptate, cele mai neaşteptate interpretări (printre altele, a fost asimilat lui Sargatanas, diavolul şchiop, cel care dovedeşte orice încuietoare) şi funcţionează ca oglindă pentru subteranele fiecăruia dintre comentatori. Apoi, instanţa supremă a cuplului regal, ca un model prezent dar intangibil, în jurul căruia totul se îndreaptă. În fine, în mijloc se află infanta, pupila întregului, centrală şi suficientă ca egoul, cu cele două slujitoare la stînga şi la dreapta, agitîndu-se lent precum două aripi. Ca şi Sir Kenneth Clark, în faţa multora dintre tablourilor lui Velásquez, am impresia că „scopul său a fost să ne spună tot adevărul despre o impresie vizuală completă"[12], însă aici totalitatea este nu doar a tratării dar şi a subiectului însuşi. În faţa tabloului *Las Meninas,* ai convingerea nu doar că nu a fost lăsat pe afară nimic în legătură cu ceva anume, dar că nu a fost lăsat pe afară nimic pur şi simplu. Însuşi titlul originar al tabloului transportă acest sens al totalităţii: *Familia regală*.[13] Cum Ortega y Gasset judicios observa, titlul este cel potrivit nu doar pentru că înfăţişează pe infantă cu părinţii săi, ci şi pe servitori. Cuvîntul *familie* se trage din latinescul *famulus*, servitor, printre membrii familiei enumerîndu-se atît slujitorii-servitori cît şi tatăl şi mama, copiii etc., adică toţi slujitorii întregului care este familia. Or, eu, ca privitor, mă aflu în mijlocul acestei familii din care, prin legile picturale, ajung să fac parte.

Stau în mijlocul celor ce-mi aparţin şi mă întreb: cine sînt? Sînt cel care se întreabă acest lucru sau cel care scrie, fără-ntrebare, aceste cuvinte în fidelul lui Casio? Acest computer de buzunar este al meu, dar cine sînt eu? Cine îmi întreabă întrebarea?

Familia este îndreptată spre mine ca înspre un centru invizibil, din care eu văd totul, deşi locul meu este ocupat de rege şi de regină. Într-un fel, eu ajung să văd totul, în ciuda faptului că nu-mi pot găsi un loc în coerenţa spaţială a tabloului. Ca privitor, sfîrşesc dislocat, înlocuit, aneantizat dar nu inexistent, în unghiul mort, din care nu sînt văzut şi în care, din cauza cuplului regal, nu mă pot afla, dar, paradoxal, unghiul cel mai văzător. Sînt o privire ce nu poate fi privită (cînd infanta priveşte, ea nu pe mine mă vede, ci îşi vede părinţii), o privire fără ochi, „o privire din spatele privirii... ceea ce nu poate fi perceput cu privirea dar prin care privirea este percepută..."[14]

Privesc *Meninele* şi nu îmi pot reprima sentimentul că privesc într-o oglindă. Probabil că ceva din privirea pictorului contemplîndu-şi tabloul acum face parte din pînză. Nu mă pot abţine să nu mă uit cu familiaritate nostalgică la părinţii regali din fundal, aburind imaculaţi în amintire, omniprezenţi şi intangibili. Nu mă pot abţine să nu regăsesc în privirea infinitezimal căzută a lui Velásquez această nostalgie a mea sau în cea a lui Maribárbola un fel de neputinţă îngrijorată, cumva dedicată, a unei părţi debile din mine. Sau să nu mă neliniştesc de cea a vagului cuplu din spate, deodată descoperit inconfortabil de vag, putînd să o ia în orice direcţie, cu poftele lor ascunse politicos pe sub robe. În schimb, nu-mi pot abţine violenţa bucuroasă pentru vagul infinit mai adînc, practic fără fund, care este silueta din prag, să trăiesc un fel de vertij şi, de fiecare dată cînd îl privesc, să cad în el. Apoi mă-ntorc la infantă şi, cu egală intensitate, îi locuiesc lumina. În cele din urmă, revin la rege şi la regină, singurii cărora nu le pot vedea decît oglindirea oglindirii, la fel de invizibili ca şi mine şi ocupînd acelaşi loc, centrul în jurul căruia gravitează toate vieţile celorlalţi şi care, în acelaşi timp, le îmbrăţişează, ca un sine jungian. Mă uit la tabloul velasquin cu fascinaţia dinamică pe care o ai în faţa unei mandale al cărei centru nu îl poţi afla dar în care te afli.

Femeia din stînga mea. Respiraţia ei. Mirosul, înfricoşător de intim, al respiraţiei, pe care o simt, ca pe un deget blînd, pe trahee. Ieşind sau intrînd în mine?

„Our first feeling is of being there."

---

1. *The Questions of King Milinda,* II, I, I, traducere de T. W. Rhys Davids, Oxford at The Clarendon Press, Londra, 1890.

2. *Looking at pictures,* Sir Kenneth Clark, Beacon Press, Boston, 1968. O bună reproducere a tabloului din 1656 se găseşte la: http://192.41.13.240/artchive/v/velasquez/meninas.jpg

3. Angajat al curţii a cărui principală misiune era aceea de a merge călare pe lîngă trăsura doamnelor pentru a se asigura că nimeni nu poate vorbi cu ele.

4. Într-un raptus amuzant, Picasso a văzut în el „un soldat fascist venit să-l aresteze pe Velásquez" *(Picasso's variations of the Masters,* Susan Grace Galassi, Harry N. Abrams, Inc. Publishers, New York, 1996).

5. „Las Meninas" în *Les mots et les choses* de Michel Foucault, Gallimard, Paris, 1966.

6. „Brooding and detached, like some saturnine philosopher", Sir Kenneth Clark, *op. cit.*

7. Nu văd decît un singur argument împotriva acestei opinii, şi anume că, pentru a putea reflecta tabloul din tablou, oglinda ar trebui să se afle mai la stînga. Este de domeniul speculaţiei dacă adăugarea fîşiilor care au fost tăiate din pînza iniţială (orizontal, tabloul este acum cu 17 cm mai mic decît cel descris de del Mazo în 1666) ar deplasa oglinda la stînga suficient de mult.

8. „Introducere la Velásquez – 1943" de Ortega y Gasset, în *Velásquez,* Editura Meridiane, Bucureşti, 1972.

9. „Deci unde-i tabloul?", vorbe citate de Carl Justi în *Velásquez and His Times,* H. Grevel & Co., 1889.

10. Michel Foucault, *op. cit.*

11. „S-a şters cu atîta grijă în spatele lucrărilor lui", Sir Kenneth Clark, *op. cit.*

12. Sir Kenneth Clark, *op. cit.*

13. Titlul de *Las Meninas* datează abia din 1843, pînă la acea dată tabloul fiind descris ca „Familia Regelui Filip al IV-lea" sau, mai simplu, *Familia regală.*

14. „Kena Upanishad", după traducerea lui Swami Nikhilananda, Ramakrishna Vivekanada Center, 1987.

▲

Augustin IOAN

Reconstrucţia. Trei proiecte

Locul sacru ca arhivă

Regula „crudă“ a arhitecturii religioase în general şi a celei creştine în particular este aceea că, de îndată ce mijloacele o permit, sau de îndată ce catastrofele naturale o provoacă, o variantă mai durabilă, mai decorată sau mai amplă a bisericii anterioare o înlocuieşte pe aceasta. Totul se petrece însă pe acelaşi sit, sacralizat deja (inclusiv mulţumită prezenţelor anterioare). Nu ipostaza curentă a cutării biserici contează, ci stabilitatea locului – sacru – întru care şade. Restul e schimbare permanentă, căreia i-a pus capăt ideea modernă de „monument istoric“.

Monumentul istoric privilegiază *una* doar din etapele devenirii în raport cu *toate* celelalte. De regulă este stopată – prin conservare – devenirea clădirii la ultima, cea mai recentă ipostază a casei-monument. Cu alte cuvinte, aşa cum se află surprinsă casa-proces în clipa revelării sale ca „monument“, aşa este „congelată“ ea pentru viitorime. De ce este mai preţioasă această ipostază decît celelalte – trecute sau, mai cu seamă, viitoare?

Dar nu totdeauna modernii opresc din devenire cel mai recent ipochimen al casei. La Neamţ – exemplu privilegiat pentru întreaga restaurare a bisericilor pictate din Moldova – în cruda descendenţă a şcolii lui Viollet Le Duc, a fost preferată starea „originală“/“originară“, sacrificîndu-se cele ulterioare sub cuvîntul coerenţei ansamblului. Faptul că, în procesul restaurării monumentelor nord-moldovene, s-a recurs la multă invenţie „în spiritul epocii“ (i.e. în spiritul crezut de cei de azi că ar fi aparţinut sau ar fi trebuit să aparţină celor de ieri), a devenit cu timpul irelevant. De asemenea, uitată este astăzi şi adierea naţionalistă dindărătul unor asemenea gesturi: cele puse în deplină lumină sînt ipostazele curat „româneşti“ ale monumentelor, eliberate de impuritatea adăugirilor de mai tîrziu, mai cu seamă în epoci cînd lăcaşul respectiv de cult se va fi aflat, ca toată Bucovina situării sale, sub „stăpînire străină“. Argumentul „ştiinţific“ poate fi lesne viciat de substrat sau de context, i.e. de spiritul epocii sau – local – de ideologia ei. Dărîmarea turlei baroce (reală, întrucît prezentă) şi inventarea unor acoperişuri precum cele din tabloul votiv (imaginale/imaginare, întrucît absente) a căpătat, desigur, argumente ştiinţifice (i.e. din ştiinţa restaurărilor), deşi atributul definitoriu al spaţiului sacru este tocmai cel „arhival“ şi prin urmare, respectivele argumente nu îi sînt proprii.

În virtutea respectivului atribut, sacrul se stochează, intensificîndu-se pe un loc, tocmai în virtutea ipostazelor succesive care îl traversează. Ele lasă în urmă cicatrici şi pliuri ale răzgîndirii (vezi locul din Piaţa Unirii, Bucureşti, abandonat în cele din urmă, al Catedralei Neamului); interstiţii de violenţă – care, situate în context prezent, par neepuizate încă (vezi soarta curentă a Mînăstirii Văcăreşti); foetuşi (proiectele neexecutate, concursurile); şi corpuri fără suflare (Biserica Mihai Vodă, jupuită de incintă şi strămutată de pe locul său sacru într-unul sub-profan). Dar lasă, de asemenea, lăcaşuri noi, în care sacrul îşi caută o expresie mai adecvată. A nu îngădui devenirea unui astfel de loc privilegiat este, cred, o eroare.

De unde începem?

Din acest punct de vedere, ne aflăm dinaintea unei încercări grave şi, totodată, a unei oportunităţi pe măsură. Reconstrucţia poate începe cu lăcaşurile sacre pierdute. Din pricina vicisitudinii istoriei (dar, mai ales, din culpa de neiertat a unor „oameni politici“ şi a „specialiştilor“ care i-au consiliat, i-au urmat în delir sau care nu i-au împiedicat, deşi le stătea în putinţă, tocmai în calitatea lor de experţi în arhitectură, urbanism şi restaurări), avem cîteva locuri în Bucureşti de pe care ipostaza precedentă de lăcaş sacru a fost alungată cu buldozerul. Nu vorbesc de Mînăstirea Sărindar în/pe locul căreia stă Casa Centrală a Armatei. Nu vorbesc despre alte lăcaşuri de cult dez-fiinţate în Bucureşti şi în ţară în numele unei „modernizări“ care ne-a epuizat, lăsîndu-ne fără resurse şi fără proiecte.

Sînt de reconstruit însă biserica Sfînta Vineri şi cele două mînăstiri, Mihai Vodă şi – mai ales! – Văcăreşti. *Refacerea lor pe amplasamentul sfinţit, de dinainte de prăpăd, nu este doar posibilă, ci şi obligatorie pentru generaţia noastră. În acelaşi timp şi în paralel cu edificarea unei catedrale patriarhale este, sau trebuie să devină de acum încolo, programul cel mai urgent al Bisericii Ortodoxe Române.* Continuu să mă minunez – îngrijorîndu-mă – cum, într-o patrie care se declară în toate sondajele de opinie credincioasă în chip covîrşitor şi unde, tot în sondaje, biserica este cea mai plauzibilă instituţie, nu au existat în doisprezece ani decît tentative sporadice şi efemere de a propune reconstrucţia acestor lăcaşuri de cult.

În 2000, prin bunăvoinţa revistei *22* (mai precis, a doamnelor Gabriela Adameşteanu şi Rodica Palade), am declanşat o campanie de presă în favoarea reconstruirii Mînăstirii Văcăreşti. Din nefericire, asocierea deloc inocentă între acest demers restant încă din 1989 şi cel al edificării unei catedrale patriarhale, pe care au făcut-o mulţi dintre cei intervievaţi (la drept vorbind, şi acesta este restant încă din clipa autocefaliei BOR) a făcut ca iniţiativa noastră să rămînă fără răsunetul scontat, deşi se preconizase chiar un respectabil comitet de patronaj al acestei iniţiative. Ea rămîne una de actualitate, mai cu seamă acum, cînd ştim sigur că locul viitoarei Catedrale este stabilit şi că vor demara cel puţin studiul pluridisciplinar serios şi concursul deschis de arhitectură. Acestea două trebuie obligatoriu să preceadă orice construcţie publică temeinică, mai cu seamă atunci cînd aceasta se vrea reprezentativă la nivel naţional.

Care ar fi totuşi paşii pentru reconstrucţia celor trei lăcaşuri de cult? În primul rînd, un studiu de fezabilitate cu privire la întreaga lor zonă împrejmuitoare. Acesta ar trebui să lămurească nu numai statutul juridic al terenurilor, ci şi potenţialul de refacere – al mînăstirilor şi al comunităţilor dimprejurul lor. Cu biserica Sfînta Vineri, problema este aceea a amplasamentului, care nu mai poate fi cel original, acum blocat. Învierea mînăstirii Mihai Vodă este preconizată în multe dintre proiectele bune de la concursul Bucureşti 2000, inclusiv în cel cîştigător, deci ar trebui să devină o prioritate şi a fostului director al concursului, astăzi secretar de stat în MLPTL. Un studiu de fezabilitate pentru Mihai Vodă va trebui să ia în discuţie şi ipotezele tehnico-economice de translatare îndărăt a bisericii. Am citit cîndva după 1989 un interviu cu inginerul care a inventat mijlocul tehnic cu ajutorul căruia a fost posibilă strămutarea cîtorva lăcaşuri de cult din zonă. D-sa vedea – nu numai posibilă tehnic, ci şi obligatorie pentru conştiinţa d-sale – o translatare de sens opus, după acelaşi principiu. Din nefericire, o asemenea ipoteză este aberantă, ea presupunînd demolarea segmentelor de blocuri care închid acum calea de întoarcere „acasă“ a bisericii Mihai Vodă, aşadar exproprieri pentru cauză publică şi, din nou, demolări. Nu ştiu cine îşi poate asuma o asemenea iniţiativă, în ciuda cauzei bune. Prin urmare, cea mai plauzibilă rămîne, probabil, desfacerea şi reasamblarea la loc pe amplasamentul iniţial.

În acelaşi sens, un studiu interdisciplinar, limitat însă numai la zona Văcăreşti, se desfăşoară chiar acum, ca temă de cercetare în primul semestru al programului de master *Antropologia spaţiului sacru* de la Universitatea de Arhitectură „Ion Mincu“ din Bucureşti. Ştiu în chip direct dificultatea tinerilor mei colegi de diferite specialităţi (arhitecţi, teologi, istorici de artă, sociologi, literaţi şi filosofi) în a ataca o zonă destructurată atît de sălbatic precum aceasta. De unde să începi cînd este totul de făcut? Foarte probabilă ne apare acum, la finele semestrului de studiu, ipoteza că, într-o asemenea zonă, orice act întemeietor să fie la fel de bun sau de rău.

Ştiu argumentele – solide, însă excesiv de nostalgice din perspectiva celor spuse la începutul acestui text – ale celor care propun reconstrucţia ca atare a mînăstirii. Este vorba despre o *ridicare împotrivă*, precum aceea a Ierusalimului lui Neemia – care să arate că, totuşi, nu mişelia învinge pînă la capăt. În plus, existenţa unor fragmente salvate din biserica veche invită la o înglobare a lor într-o formă renăscută de lăcaş de cult, pe care să îl infuzeze – *pars pro toto* – cu „originalitate“. Ca un caz particular extrem al acestei poziţii, s-a cerut în ancheta respectivă chiar reconstruirea integrală folosind tehnici proprii secolului primei ridicări a mînăstirii. Domnul arh. Alexandru Beldiman, cel care a propus acest lucru, sugera că nu este o poziţie care să facă şcoală, ci doar una aplicabilă strict cazului Văcăreşti. Argumentul ar fi fost interesant de dezvoltat, mai cu seamă pentru a explica excepţionalitatea – şi, deci, unicitatea – restaurării de la Văcăreşti în raport cu, să zicem, Mihai Vodă; din nefericire, spaţiul anchetei nu i-a permis autorului să continue, dar nădăjduiesc că nu va întîrzia să o facă cu un alt prilej.

La capătul celălalt, s-a cerut în anchetă – pe care o rezum aici destul de brutal – ca momentul de cezură aşezat de istorie să fie marcat prin ridicarea unui edificiu (lăcaş de cult sau nu) şi a unei incinte – ambele cu totul noi. Astfel, respectîndu-se regula enunţată la începutul acestui text, locul va fi situat într-una (nouă) din ipostazele diferite prin care va fi trecut mînăstirea de-a lungul secularei sale istorii trecute şi viitoare. Nimic nu ne mai invită la continuitate, în fond: ce s-a păstrat este neînsemnat în raport cu amploarea desfigurantă a distrugerilor – atît pe orizontală, cît şi în profunzimea amplasamentului. Au avut loc schimbări masive de geografie a locului şi a zonei. Nu pot fi ignorate nici prezenţa unei fundaţii colosale şi nici aproape cincisprezece ani de vid.

Cred că ipostaza medie este, ca de obicei, cea mai bună. Cu alte cuvinte, e nevoie de un lăcaş nou. El poate să fie – sau nu – o mînăstire; în definitiv, argumentul Patriarhului Iustin a fost că Văcăreştii pot fi demolaţi întrucît nu mai erau de mult mînăstire, ci închisoare. În ceva cu totul nou, edificiul trebuie să înglobeze obligatoriu ceea ce fu salvat la demolare. Mai departe: clădirile cele noi pot să prelungească – sau nu – proporţiile, raporturile de plin/gol, procentul de ocupare a terenului şi dispoziţia planimetrică ale originalului. Ceea ce este sigur însă: ele trebuie să dea totuşi seama despre vîrsta istorică şi despre circumstanţele diferite în care se va face zidirea.

Revenind însă la paşii de urmat, trebuie spus că un comitet de iniţiativă, sub patronajul Patriarhiei, va trebui să construiască o viguroasă campanie de relaţii publice, al cărei rezultat să fie strîngerea de fonduri pentru fiecare proiect în parte. Calitatea profesională şi morală a membrilor comitetului de iniţiativă va garanta gestionarea lor curată şi, mai ales, transparentă. Urmează, potrivit datelor rezultate din proiectul de fezabilitate, cîte un concurs naţional de arhitectură, condiţia fiind ca din toate echipele să facă parte în chip obligatoriu şi restauratori şi ingineri structurişti.

Finanţarea; cine sînt ctitorii?

Ar rămîne de tot hilar în istorie să se fi găsit bani pentru proiectarea unui hipodrom în această zonă a „lacului“ Văcăreşti, dar să nu se găsească şi pentru Mînăstirea Văcăreşti. Este evident că nu ne aflăm dinaintea unor parohii care să îşi zidească lăcaşuri de cult. Prin urmare strîngerea de fonduri trebuie să aibă caracter mult mai amplu, inclusiv internaţional. Caracterul de monumente istorice va putea atrage fondurile unor instituţii precum UNESCO sau World Monuments Fund. Aceasta din urmă a co-finanţat refacerea Coloanei fără de sfîrşit de la Tîrgu Jiu şi este implicată la scară mondială în proiecte de restaurare, inclusiv a unor lăcaşuri de cult. Prin urmare, cereri bine întocmite de finanţare pot găsi ecou.

De asemenea, diaspora românească este o potenţială resursă. Se contează masiv pe ea şi pentru catedrala patriarhală. Pentru bune motive: aşezămîntul românesc de la Ierihon, o elegantă mînăstire proiectată de dr.arh. Sorin Vasilescu şi Horea Gavriş, fu astfel edificat. Mai cred, de asemenea, că se poate găsi înţelegere în ansamblul lumii ortodoxe, ba chiar şi în lumea catolică, aşa cum catedrala însăşi a găsit.

Pentru refacerea celor trei lăcaşuri – în forma precedentă (Mihai Vodă există ca lăcaş de cult, deci trebuie doar adus înapoi acesta şi refăcută incinta) sau, repet, mai degrabă nu (Văcăreşti) – se vor găsi cu siguranţă, din toată sărăcia, finanţatori privaţi din ţară. Leul (cel nou) pentru Văcăreşti va avea căutare. Dar colecta publică nu este singura sursă.

Aşa cum sugera d-na Mariana Celac la vremea anchetei din revista *22* privitor la refacerea Mînăstirii Văcăreşti din vara lui 2000, folosirea drept cavouri a cubiculelor de beton ale fundaţiei actuale (care ar fi trebuit să sprijine un – strîmb întemeiat – Minister al „Justiţiei“ comuniste) este o potenţială sursă de donaţii generoase. Strategii similare de „marketing“ sînt de căutat şi în celelalte două cazuri. Fiind bună cauza, snobismul, orgoliul unor astfel de donatori devin şi ele, prin contaminare, pozitive. Decît să îngropi banii făcuţi cum-necum într-o echipă de mingicari, nu e mai de folos să îi îngropi în temelia unei biserici, care îţi acordă în plus nu numai sălaş pînă la judecată din urmă, ci şi o vorbă bună la zisa judecată? Pictaţi în tabloul votiv, ctitorii mari, împreună cu familiile lor, întind dintotdeauna Judecătorului un model al bisericii pe care o au zidit, ca argument suprem în favoarea lor, pe talgerul faptelor bune.

Închei, sperînd că aceste trei proiecte îşi vor recupera – din risipita lor stare actuală – şansa de a mai avea un viitor. Dispariţia lor incumbă vinovăţii precise, cu nume şi adresă, dar asta este de acum înainte treaba istoricilor şi, nădăjduiesc, a respectivilor – vii sau morţi – la judecata cea înfricoşată. Cert este că nu putem aştepta la nesfîrşit: orice proiect îşi are timpul lui. Orice vindecare trebuie lăsată să se întîmple, mai înainte de a croniciza suferinţa. Nu putem împodobi monumente noi ştiind că altele, cel puţin la fel de mîndre, zac în nefiinţă deşi puteau fi refăcute, fără să împiedice şi construcţiile noi. Nu putem construi sedii de guvern, îngropînd bani într-o clădire proastă, ştiind că perla Văcăreştilor aşteaptă să fie reîntronată în gloria care i-a adus şi pieirea. Nu putem construi catedrale cînd Mihai Vodă – biserica – stă printre garaje şi gunoaie, îndărătul unor blocuri aptere. Ci, deodată cu noua catedrală, să declanşăm şi refacerea ruinelor celor atît de importante, ale mînăstirilor ucise.

Ceea ce propun aici aduce cu sine meritele reconstrucţiei, care vor împodobi numele celor ce o vor înfăptui. Ei vor fi înalţi ierarhi ai BOR, vor fi oameni politici, din lumea finanţelor şi a economiei, vor fi neîndoielnic arhitecţi. Îi vor urma, de va fi cu adevărat voinţă sus, cei mulţi şi niciodată întrebaţi, cei care fac bisericile şi le umplu cînd toţi ceilalţi sînt ocupaţi. Reconstruirea acestor lăcaşuri va trage după sine şi refacerea zonelor calamitate dimprejurul lor, deodată cu încrederea oamenilor. Să nu neglijăm rolul esenţial pe care îl are, pentru psyché-ul comunităţii, prezenţa mîndră în chiar sînul lor a unor „vechi, nouă“ lăcaşuri de cult. Să nu mai fie însă biete magazii de lemn, precum cele încropite în ultimii zece ani prin cartierele de blocuri, ci turlele mîndre ale Văcăreştilor de mai an.

Reconstrucţia patriei va să înceapă cu refacerea noastră interioară, iar cele trei proiecte pe care le propun aici vor avea mai mult de contribuit decît îşi închipuie cei ce azi le ignoră. Cine aşadar – dintre toţi cei care astăzi contemplăm ruinele – va începe să *(ne)* reconstruiască? ▲

Daniel DĂIANU

Globalizarea: între elogii şi respingere

Tragedia din 11 septembrie pare să fi schimbat lumea instantaneu; s-a declanşat astfel o campanie împotriva terorismului, un război neconvenţional, cu foarte multe necunoscute, cu care, din nefericire, debutează noul mileniu. În pofida solidarităţii afişate de larga coaliţie creată pe plan internaţional, lumea îşi arată numeroasele falii: economice, religioase, rasiale etc. Cîtă diferenţă faţă de speranţele, euforia care au dominat – mai ales în Europa şi continentul nord-american – perioada imediată după căderea Zidului Berlinului, cînd mulţi erau tentaţi să adopte viziunea mirifică a lui Francis Fukuyama. Să ne amintim că acesta din urma, prin sintagma „sfîrşitul istoriei"[1], sugera intrarea întregii omeniri într-o „epocă de aur", a dezvoltării economice (prosperităţii) neîntrerupte şi a democraţiei politice, aşa cum aceste concepte şi procese sînt înţelese în lumea occidentală. Se vorbea atunci şi despre o „Nouă ordine mondială", unipolară, care ar fi fost ilustrată de supremaţia militară şi economică a SUA[2], de o *pax americană*.

Nu puţini au fost cei care au contestat această viziune simplificatoare, excesiv de centrată pe lumea occidentală, şi chiar naivă, mai ales dacă o judecăm prin evoluţia ulterioară a evenimentelor.[3] De pildă, Samuel. Huntington a vorbit despre *Ciocnirea Civilizaţiilor*[4] fiind precedat de Benjamin Barber cu a sa *Jihad contra McWorld*[5], iar Robert Kaplan, într-o lucrare mai puţin cunoscută în România, dar mult comentată în cercurile academice şi politice de peste ocean[6], vorbeşte de o anarhie spre care ne îndreptăm. În lumea asiatică, vocea lui Mahathir Mohammad, primul ministru al Malayeziei, exprimă ceea ce alţi lideri politici din zonă gîndeau, mai ales după dramatica criză financiară care a zguduit regiunea între 1997-1998. Surprinzător pentru mulţi, George Soros, care a cîştigat enorm din speculaţiile pe pieţele financiare, face o critică necruţătoare viciilor *Capitalismului Global*[7]. Totul pare să se învîrtă în jurul „noii ideologii", a globalizării, care a creat noi aliniamente opuse, în cele mai diverse cercuri de oameni, pe tot globul. De aici apar controverse teoretice, dar şi adversităţi, încleştări, uneori violente. Unii se extaziază, alţii agonizează.

În cele ce urmează mă voi apleca asupra acestei mari dispute, care s-a înteţit în ultimul deceniu. Ce înseamnă globalizarea şi de ce stîrneşte ea atîtea pasiuni şi reacţii diferite (opuse)? Există oare disonanţe cognitive, „neînţelegeri", între civilizaţii – între modernitate, aşa cum este concepută de lumea creştină, şi alte viziuni privind mersul omenirii? Cum va influenţa tragedia din 11 septembrie dezbaterea şi evoluţia a ceea ce numim globalizare? La asemenea întrebări voi încerca să ofer unele răspunsuri succinte.[8]

Ce este globalizarea?

Există mai multe procese interrelaţionate care definesc globalizarea. Acum cîteva decenii Marshall McLuhan a vorbit despre „satul global" *(the global village)*[9] surprinzînd cu acea expresie esenţa fenomenului din zilele noastre: tehnologii ale informaţiei care ne pun mai iute şi mai dens în legătură unii cu alţii; comprimarea distanţelor prin noi tehnologii; inter-conectarea[10] şi creşterea dependenţelor reciproce; integrarea pieţelor financiare şi comerciale; internaţionalizarea (globalizarea) crescîndă a producţiei (prin intermediul firmelor cu activitate globală); apariţia unor probleme „planetare", care necesită abordări globale; răspîndirea de comportamente şi clişee presupuse a exprima raţionalitatea unui *homo oeconomicus* ce nu cunoaşte frontiere şi emoţii (sentimente) „locale" – apariţia unui *homo globalus);* dezvoltarea de identităţi transnaţionale etc.

Între problemele planetare sînt de reliefat cele care privesc protecţia mediului înconjurator (de genul efectului de seră/*global warming),* protejarea surselor de apă potabilă, migraţia masivă ilegală cauzată de sărăcie şi de conflicte interetnice şi militare şi, nu în ultimă instanţă, internaţionalizarea crimei organizate (trafic de droguri şi fiinţe umane, de arme etc.) şi terorismul internaţional.[11]

Merită să evidenţiez că dezbaterea privind globalizarea nu trebuie disociată de două procese ale deceniilor trecute. În primul rînd, mă refer la căderea sistemului comunist, care a însemnat o extindere geografică mare a sistemelor bazate pe economia de piaţă. Şi aici includ şi revoluţia capitalistă, mai mult sau mai puţin insidioasă, din China comunistă, care a început la finele anilor '70.[12] În al doilea rînd, mă refer la reformele de sorginte neoliberală care au avut loc în ţări ale Europei occidentale (în Marea Britanie, în special, dar nu numai), în America Latină etc. Această stare de spirit şi de acţiune în domeniul politicilor publice a fost încurajată de organismele specializate internaţionale care au pledat – prin aşa-numitul *Consens Washington-ian*[13] – pentru deschiderea pieţelor financiare interne, privatizare masivă, liberalizarea comerţului etc.

Prin urmare, globalizarea, în accepţia obişnuită şi care a stîrnit controverse aprinse, priveşte procese definitorii, mai cu seamă pentru ultimele două decenii – şi nu ceea ce poate fi judecat prin prisma aspiraţiei generale a oamenilor, de oriunde, de a poseda instrumente (tehnici) de cunoaştere şi de stăpînire a naturii din ce în ce mai potente.

Evoluţia dezbaterii

Există mai multe tipuri de discursuri privind globalizarea, care pot fi puse în legătură cu predispoziţii intelectuale (de doctrină), cu interese de grup şi de comunitate diferite, un spirit al timpului *(Zeitgeist),* şi nu în cele din urmă, mersul evenimentelor.

Astfel, un tip de raţionament se reduce la propoziţia simplă, „globalizarea este un proces inexorabil". Altfel spus, se afirmă că, orice s-ar întîmpla, procesul în sine nu poate fi stopat. În plus, se argumentează, nici nu ar fi de dorit întrucît avantajele ar depăşi considerabil costurile. Se poate detecta aici un anume determinism tehnologic[14] în măsura în care integrarea pieţelor şi creşterea importanţei actorilor transnaţionali sînt puse pe seama, în principal, a progresului tehnologic. Pentru că, dacă acesta din urmă este continuu (deşi nu în acelaşi ritm de avans), ceea ce nu se poate pune în dubiu, se poate asuma o evoluţie instituţională liniară, de nestopat, într-o direcţie anume. Nu voi insista mult asupra acestui tip de raţionament, care mi se pare că păcătuieşte prin determinismul tehnologic evocat şi prin obscurizarea unor procese care provoacă fragmentare socială şi economică, care, la rîndul lor, pot determina retrogresii. De altfel, istoria ne arată de ce este înţelept să fim circumspecţi din acest punct de vedere. În fond, epoca victoriană a secolului al XIX-lea a fost una de mare avînt al globalizării, cu circulaţie liberă a factorilor de producţie (inclusiv a forţei de muncă – cum nu este cazul în zilele noastre), ceea ce nu a împiedicat, la un moment dat, recrudescenţa protecţionismului comercial şi finalmente izbucnirea primului război mondial. Cineva ar putea spune însă: da, dar atunci nu existau democraţii puternice în ţările cele mai avansate economic, care să înlăture surse de conflict puternic. Realitatea arată însă că altercaţii comerciale puternice există chiar şi între aceste ţări, că asistăm la apariţia unor blocuri comerciale şi valutare (precum este UE). Ca să nu mai vorbesc de relaţia dintre aceste ţări, pe de o parte, şi ţările mai puţin dezvoltate, pe de altă parte, de clivajul Nord-Sud. Deci, afirmaţia că procesul este inexorabil nu este cauţionată, cel puţin de istorie.[15]

Aş mai aminti aici că generalizarea unor „practici ce par a fi cele mai eficace" *(best practices)* nu se desfăşoară în mod uniform şi natural/organic. De exemplu, la cîţiva ani buni după crizele financiare din deceniul trecut, organismele specializate internaţionale au încetat să mai recomande (aşa cum au făcut-o în anii '80 şi anii '90) deschiderea contului de capital, indiferent de circumstanţe. Iar astăzi se discută tot mai mult de modul diferit în care comerţul neîngrădit afectează ţările lumii, bogate şi sărace. Pentru că ceea ce este mai eficace (favorabil) depinde de condiţiile concrete locale şi varietatea joacă un rol important în progresul social şi economic. Cu alte cuvinte, nu este întotdeauna clar care sînt cele mai bune practici, iar confuzia poate fi accentuată de controverse doctrinare (paradigmatice). În această zonă a cunoaşterii şi praxisului îşi are originea disputa, în interiorul capitalismului, între variante de organizare economică şi socială[16], ca şi dezbaterea privind fracturile ce se adîncesc în spaţiul economic mondial.

Există, totodată, atitudini diferite în abordarea subiectului. La margini, dar nu neapărat fără influenţă, se află fundamentaliştii, care fie sprijină fără nici o rezervă globalizarea, fie o resping în totalitate. Între aceste grupuri dialogul este foarte dificil deoarece presupoziţiile cu care se operează sînt diametral opuse şi foarte ideologizate. Mult mai interesante sînt poziţiile care nuanţează dezbaterea, fie susţinînd procesul de globalizare, fie încercînd să-i reliefeze neajunsuri. Un Thomas Friedman este un fervent susţinător al globalizării, dar nu închide ochii la efectele sale negative.[17] Manuel Castells şi Anthony Giddens susţin şi ei globalizarea, dar subliniază nevoia de ajustare instituţională, mentală, care nu este lipsită de costuri majore.[18] Alţii nu resping globalizarea, dar arată că procesul este plin de contradicţii şi că reclamă o gestionare corespunzătoare. De aici rezultă o mare întrebare: poate fi gestionat procesul, mai ales în lipsa unor instituţii adecvate? Avem oare instituţii pentru gestionarea proceselor globale? Ralf Dahrendorf, şi nu numai el, este de părere că nu există instituţii adecvate pentru o „guvernanţă globală". Din această perspectivă Dahrendorf critică pe cei care prevestesc eutanasia statului-naţiune.[19] În acest context se poate judeca relaţia între funcţionarea „pieţelor globale" şi democraţie, aceasta din urmă presupunînd participarea cetăţenilor la gestionarea treburilor cetăţii. Fără a fi fundamentalişti, alţi gînditori găsesc mari vicii de funcţionare şi chiar axiologice globalizării. John Gray a făcut multă vîlvă cu cîţiva ani în urmă[20] într-o carte ce încerca se demonteze „noua ideologie".

Dezbaterea privind globalizarea poate fi urmărită pe cîteva tronsoane principale şi anume: funcţionarea sistemului financiar şi comercial internaţional; problema sărăciei şi inegalităţii în lume, rolul statelor vs. cel al actorilor transnaţionali în relaţiile internaţionale etc. Există insatisfacţie mare legată de sistemul financiar internaţional provocată de îngrijorarea faţă de volatilitatea şi impactul destabilizator al mişcărilor de capital pe termen scurt – adică, faţă de una dintre trăsăturile majore ale globalizării financiare. Şi relaţiile comerciale ce au derivat din rundele de liberalizare promovate de Organizaţia Mondială a Comerţului (OMC) sînt contestate observîndu-se, mai ales de către ţările sărace, asimetriei flagrante ce operează în detrimentul lor. Cît priveşte efectele asupra distribuţiei veniturilor între ţări şi înăuntrul acestora, cifrele sînt departe de a confirma încrederea celor care au mitizat globalizarea.

Cu totul noi în ultimii ani au fost acţiunile de protest, uneori foarte violente, care au însoţit reuniunile la nivel înalt ale principalelor ţări avansate din punct de vedere economic (G7 plus Rusia) şi reuniunile anuale ale FMI şi Băncii Mondiale. Ironia face ca aceste acţiuni să fi avut loc în condiţiile în care organismele specializate internaţionale iniţiaseră o examinare aparent serioasă a programelor promovate în ţările ce solicită asistenţă, ceea ce indică o conştientizare a realităţii multicolore şi contradictorii a ceea ce se numeşte globalizare ca şi a unor eşecuri în elaborarea şi operaţionalizarea unor programe.

(va urma)

---

1. Expusă pe larg în *The End of History,* New York, Free Press, 1990.

2. Preşedintele de atunci al SUA, George Bush Sr., anunţa o „nouă ordine mondială".

3. În prelegerile pe care le-a ţinut la New Europe College şi Institutul de Studii Liberale, în octombrie, a.c., lordul Ralf Dahrendorf a făcut referire la lipsa de realism a lucrării lui Fukuyama.

4. Samuel Huntington, *The Clash of Civilisation and Remaking the World Order,* Free Press, New York, 1997. În fapt, el a stîrnit dezbaterea în această privinţă în urma articolului cu acelaşi titlu publicat de *Foreign Affairs* cu un an înainte.

5. Benjamin Barber, *Jihad against McWorld,* New York, Random House, 1995.

6. Robert Kaplan, *The Coming Anarchy,* New York, Random House, 2000.

7. George Soros, *Global Capitalism,* New York, 1999. El a reluat această temă într-un raport denumit „Draft Report on Globalisation", pe care l-a prezentat şi la o conferinţă dedicată globalizării organizate de Universitatea Central Europeană, Budapesta, 18-20 octombrie, 2001. În acest raport, care va fi dat publicităţii în februarie 2002, Soros susţine ideea reformei instituţiilor care reglementează funcţionarea pieţelor globale.

8. Pentru cei interesaţi amintesc alte eseuri în care am abordat această problematică: „Cît de nouă este noua economie?", *Secolul 20,* 2000, „Economie şi Securitate" (cap. 5 din „Încotro se îndreaptă ţările post-comuniste", Iaşi, Polirom, 2000), „Globalizarea şi Sistemul Financiar Internaţional", cap. 4 din *Încotro se îndreaptă ţările post-comuniste,* Iaşi, Polirom, 2000. Unele aspecte ale globalizării le-am tratat şi în lucrarea *Economic Vitality and Viability. A Dual Challenge for European Security,* Hamburg, Peter Lang, 1996, care a cunoscut apariţia în limba română la Editura Clavis, în 1997.

9. Marshall McLuhan, *Understanding the Media: The Extensions of Man,* New York, 1966.

10. Ceea ce Geoffrey Mulgan a numit *conexivitate Connexity. How to live în a connected world?,* London, Chatto and Windus, 1997.

11. Reţeaua Al Qaeda, condusă de Osama Bin Laden, a acţionat ca o veritabilă organizaţie globală, care nu cunoaşte frontiere; ea reprezintă o „evoluţie" faţă de colaborarea ce exista în anii '70 între Armata Roşie de Eliberare, Brigăzile Roşii şi grupul Baader-Meinhoff, toate fiind grupări teroriste.

12. Reformele au fost începute de fostul lider comunist Deng Xiao Ping.

13. Expresie formulată de economistul britanic John Williamson la începutul anilor '90.

14. Despre acest determinism tehnologic am vorbit mai pe larg în „Cît de nouă este «noua economie»"?, *Secolul 20,* 2000.

15. A se vedea lucrarea lui Phillip Aghion şi Jeffrey Williamson, *Growth, Inequality and Globalisation,* Cambridge, Cambridge University Press, 1998.

16. Se vorbeşte astfel de un model anglo-saxon, de un model continental şi chiar de o variantă asiatică, care ar valorifica trăsături ale filosofiei confucianiste.

17. Th. Friedman, *The Lexus and the Olive Tree,* New York, Random House, 1999.

18. Manuel Castells, *The Rise of the Network Society,* Blackwell, Oxford, vol. 1 al trilogiei „The Information Age", 1996; Anthony Giddens, *The Global Third Way Debate,* Cambridge, Polity Press, 2001.

19. Kenichi Ohmae, un guru al ştiinţei de management, crede astfel în *The End of the Nation State. The Rise of regional Economies,* New York, Free Press, 1995.

20. John Gray, *False Dawn,* New York, The New Press, 1998.

▲

Adrian MIHALACHE

bustul Thaliei

Recomandaţia bate reprezentaţia

A cea parte a publicului care, din spirit de economie, nu cumpără caietul program al spectacolului cu piesa *Genocid sau ficatul meu e fără rost* de Werner Schwab, pusă în scenă la Teatrul Odeon, se privează de cea mai bună parte a evenimentului teatral la care asistă. Editorialisul „de serviciu" Roxana Crişan l-a conceput ca pe un „tabloid cultural hibrid, academie de observaţie dilematică şi imparţială, tribună a opiniilor, promotor al kitschului deliberat şi intenţionat". A asamblat texte abil alese din Rafael Argullol (?), Paul Eluard, Milan Kundera, Franz Kafka, Salvador Dali, Jorge Luis Borges, Friedrich Nietzsche, cărora le-a adăugat o ilustraţie sofisticată, totul fiind pus în pagină cu gust şi agrementat cu titluri jucăuş-şocante. Avem ocazia să ne lămurim asupra conflictului dintre cultură şi societate, să examinăm dimensiunea teologică a excrementelor, să ne familiarizăm cu artele ignorate – a foamei, a flatulenţei – şi să ne reamintim definiţiile din dicţionar ale cuvintelor care stîrnesc imaginaţia, dar se tipăresc rar. Pentru a atinge performanţa, a recurs la consilieri avizaţi, ca Eva Schamme, Irina Cios, de la Centrul Internaţional pentru Artă Contemporană, şi la colaboratori cu imaginaţie şi simţul umorului ca Dan Stoica şi Călin Man. Rezultatul este o fină parodie la avangarda clasică, realizată într-un spirit relaxat, educat la şcoala *Dilemei*.

Caietul-program, prin informaţie şi ilustraţie, joacă rolul de recomandaţie pentru calitatea spectacolului, dar, în acest caz, recomandaţia întrece cu mult reprezentaţia. Spre deosebire de alţi autori, care şi-au pus în scenă viaţa, Werner Schwab şi-a transpus în viaţă propria piesă, sfîrşindu-se tragic şi prematur. Asumarea în plan personal a producţiei dramatice nu ridică însă nivelul celei din urmă. Conflictul dintre instinctualitate şi conformism rigid, expus într-un limbajul de un verde juvenil, putea fi provocator în urmă cu jumătate de veac, astăzi sună însă plat şi benign. Nu se poate nega o anumită virtuozitate a replicii, dar construcţia dramatică este elementară. Mai grav, autorul pare a lua prea mult în serios clişee uzate, cum ar fi bigotismul care suprimă creativitatea sau societatea care reprimă individualitatea. Compatrioata mai vîrstnică a lui Schwab, Elfriede Jelinek, ni se pare mult mai interesantă.

Spectacolul prilejuieşte debutul în regie al lui Sorin Militaru. El ţine să ne arate ce a învăţat, îndeosebi de la Bob Wilson, şi o face cu anume ostentaţie. Actorii sînt puşi să se contorsioneze excesiv, să mimeze acte sexuale etc. În scenele de grup, sincronizarea perfectă dintre actori nu este lipsită de efect. Ritmul este însă deseori sacrificat în favoarea frumuseţii statice a unor tablouri. La aceasta contribuie şi scenografia lui Horaţiu Mihaiu, rafinată ca întotdeauna, dar lipsită de noutate. Arhitectul scenograf ne-a obişnuit cam de mult cu fundalurile eclerate artistic, pe care personajele se proiectează ca umbre. Efectele produse de oglinzile mobile sînt agreabile, dar facile.

Actorii joacă foarte bine, fiecare în stilul lui, nu-i unifică decît stridenţa, aleasă de regizor ca tonalitate a spectacolului. Coca Bloos, exterminatoare expresivă, pare a întruchipa pe dominatoarea din filmul de mare succes acum zece ani, *Longa vita a la signora*. Rodica Mandache se risipeşte în trăiri viscerale în rolul mamei frustrate sexual. Gabriel Pintilei, în rolul handicapatului cu veleităţi artistice, construieşte cel mai uman şi credibil personaj. Liviu Timuş pune în evidenţă cu fineţe laturile contradictorii ale personalităţii unui imigrant care-şi desăvîrşeşte integrarea. Virginia Rogin, Ana-Maria Moldovan şi Paula Niculiţă interpretează cu energie şi aplomb partituri relativ lipsite de complexitate.

În timp ce caietul program promitea o abordare ludică şi detaşat-ironică, spectacolul dovedeşte rîvnă studioasă şi o excesivă luare în serios. ▲

Andrei GORZO

dilematograf

Despre minte

În mintea copiilor

Înainte de a vă spune două vorbe despre *Harry Potter şi piatra filozofală*, lăsaţi-mă să-mi fac puţin curaj, căci sînt încă zdruncinat de un incident recent şi cu mulţi martori, cînd cineva a întrebat ce filme bune mai sînt în oraş, eu m-am trezit răspunzînd *„Harry Potter"* şi atît mi-a trebuit – o a treia persoană, căreia nu voisem să-i fac nici un rău, s-a strîmbat de parcă i-aş fi vătămat auzul, m-a privit de parcă ar fi vrut să se asigure că un om cu gusturi atît de proaste există într-adevăr şi a comentat cu o silă nimicitoare: *„Harry Potter*? E un film pentru copiii mici şi fără minte!" Nu. Lăsînd la o parte bugetul de 120 milioane $, zvonurile şi speculaţiile care au curs gîrlă din momentul în care J.K. Rawling a vîndut drepturile pentru ecranizarea primului volum din serie, lăsînd gălăgia teoriilor care încearcă să disece fenomenul planetar Potter, lăsînd declaraţia aiuritoare a regizorului Chris Columbus *(Singur acasă 1* şi *2)*, cum că va păstra cu sfinţenie specificul britanic al lui Potter, căci trădîndu-l ar fi ca şi cum l-ar trăda pe Shakespeare – lăsînd toate astea la o parte, rămîne un film nu tocmai magic, dar bun. Într-adevăr, nu e ca *E.T.* sau ca *Vrăjitorul din Oz* – nu eşti cucerit pe nesimţite şi definitiv. Văzînd *Harry Potter*, poţi să intuieşti existenţa unui plan elaborat de cucerire şi uneori ghiceşti desfăşurarea planului, un element după altul, fiecare efect calculat şi recalculat. Bagheta nu-i atît de fermecată pe cît e de programată. Şi chiar în timp ce te simţi bine, nu-i exclus să realizezi că filmul a început să ţi se scurgă din memorie, episod cu episod. Dar e plin de idei ieşite direct din carte şi cu toate că nu sînt noi, unele dintre ele sînt încîntătoare. Are mături zburătoare (inclusiv ultimul model, Nimbus 2000), oglinzi ce reflectă cele mai fierbinţi dorinţe, camere interzise, scări vii, un cîine cu trei capete, un inorog (ucis într-o secvenţă care le poate da coşmaruri celor mai mici dintre spectatori), un centaur (neconvingător; bine că-şi ia repede copitele la spinare!), un ou de dragon (puiul e trimis în străinătate aproape imediat cum iese), are chiar aluzii la România (favorabile: se pare că e un loc prielnic dragonilor, din moment ce puiul e trimis acolo pentru a fi educat). Are poante după care copiii se prăpădesc, despre bale şi bomboane cu aromă de muci. Are o distribuţie senzaţională, în special Robbie Coltrane în rolul uriaşului Hagrid (a cărui barbă se aprinde la prima tentativă a puiului de dragon de a sufla flăcări), John Hurt în rolul vînzătorului de baghete (are o curtoazie comică, uşor buimacă) şi Alan Rickman în rolul profesorului de licori magice de la şcoala Hogwarts (îşi foloseşte autoparodic faimosul zîmbet suferind). Are de toate şi spre final (durează două ore şi jumătate) pare cam aglomerat, ca şi cum regizorul, timorat de gîndul că fanii pot fi dezamăgiţi, ar fi vrut să înghesuie toate detaliile pomenite de J.K. Rawling, să ilustreze fiecare propoziţie scrisă de ea. Oricum, Hogwarts, locul unde ajunge băieţelul cu puteri vrăjitoreşti, după ce e smuls dintre rudele lui antipatice, care pe deasupra mai sînt şi *„muggles"*/"încuiaţi" (în lumea lui Harry Potter, aşa sînt numiţi ignoranţii în materie de magie) – şcoala Hogwarts este şcoala de vis: pe cît de emancipată, pe atît de impunătoare în soliditatea tradiţiilor ei. Nu-i de mirare că toţi cititorii de Harry Potter şi-ar dori să înveţe acolo: gîndiţi-vă numai la rechizite – mături Nimbus 2000 şi baghete magice, în loc de penare şi manuale de matematică. Eu însumi m-aş înscrie la Hogwarts şi dacă nu m-ar accepta ca elev, i-aş implora să-mi găsească o ocupaţie – să repar mături zburătoare, să spăl pelerine-de-invizibilitate, să-i dau de mîncare lui Fluffy (monstrul cu trei capete) – orice, numai să rămîn acolo. Cei care au protestat, văzînd în toate astea propagandă satanistă, trebuie să fi fost nişte *muggles*. Ca şi persoana care m-a persecutat pentru că recomandam *Harry Potter*.

Cu minţile pierdute

În *Conexiune inversă / The Cell*, un *thriller horror-sci-fi* pe care unii l-ar numi „psihologic", o Jennifer Lopez puternic rujată se foloseşte de o cucerire a ştiinţei, aflată încă în stadiul experimental şi numită, dacă-mi amintesc bine, „sistemul de transfer neurologic sinaptic", pentru a intra în mintea unui ucigaş în serie. Realizat de Tarsem Singh, debutant în cinema, dar venerat ca autor de spoturi publicitare şi videoclipuri *(Losing My Religion* al lui R.E.M.), filmul este captivant la capitolul *look* şi consternant la capitolul *minte* (ceea ce-l apropie de personajul titular al filmului discutat în paragraful următor). Mintea psihopatului („un regat foarte pervers" – o numeşte eroina-psiholog), vizualizată de Tarsem, este parte muzeu al ororilor, parte film promoţional la cele mai originale metode de tortură, parte coşmar de lux. Printre referinţele lui Tarsem se numără Bacon, Dali şi, poate, Damien Hirst. Cu dementa lui vizuală, filmul nu prea poate să plictisească, deşi nu-i exclus ca firile delicate să ochească uşa, după imaginea-şoc a calului tăiat într-o clipită în multe felii, şi să o închidă pe dinafară, după imaginea-şoc a maţului scos pe viu la manivelă. Dar făcînd asta, s-ar priva de unul dintre cele mai antrenante şi mai spectaculoase filme proaste din ultima vreme. Printre revelaţiile pe care le poţi avea la acest film (top 5): 1) a intra în psihicul unui om pare o treabă mai simplă decît, de exemplu, a intra în metrou la o oră de vîrf, şi procesul de infiltrare nu durează mult mai mult decît îţi ia să pronunţi „sistemul de transfer neurologic sinaptic"; 2) oricît de pierdute sînt minţile gazdei, Trauma din Copilărie e uşor de găsit şi ea explică totul; 3) înainte de incursiune, aminteşte-ţi că mintea aceea poate fi scenografiată extravagant, deci ia-ţi cele mai epatante toalete şi nu uita să pozezi ca într-o reclamă la Chanel; 4) poţi să-ţi aduci un prieten sau un poliţist care să te protejeze – minţile psihopaţilor par destul de încăpătoare şi mai mulţi = mai veseli; 5) oricît de sinistră ar fi mintea psihopatului, nu-i nimic pe lîngă butaforia kitschos-edenică din mintea eroinei. Principala dezamăgire: la un moment dat, eroina este capturată de proprietarul minţii violate şi oprită acolo, pe post de sclavă, urmînd să joace un rol în fiecare orgie onirică a psihopatului, pînă la moarte; din păcate, ea este salvată înainte ca spectatorul să vadă vreo orgie.

Fără minte

Farsa *Zoolander manechinul* (de şi cu Ben Stiller) oferă, printre alte lucruri plăcute, cea mai simpatică teorie a conspiraţiei de care am aflat vreodată: în spatele asasinatelor politice, de la Lincoln la J.F.K., s-a aflat dintotdeauna oculta creatorilor de modă, iar unealta a fost mereu un manechin-bărbat, programat să ucidă, după ce a fost ales datorită docilităţii sale la spălarea creierului. Acum, oculta (unul dintre membrii ei aminteşte de Karl Lagerfeld) l-a luat ca ţintă pe prim-ministrul Malaeziei, iar asasinul ales este Derek Zoolander. Zoolander este faimos pentru prostia lui şi pentru o serie de *look*-uri irezistibile, mergînd de la legendarele „Blue Steel" şi „Le Tigre" şi culminînd cu mult-aşteptatul, ultrasecretul şi miraculosul „Magnum", de care ne bucurăm abia la sfîrşit. (Toate aceste *look*-uri sînt identice, deşi Zoolander a muncit ani întregi la fiecare dintre ele.) Filmul nu satirizează lumea modei: de îndată ce-i cunoaştem pe Derek şi pe rivalul său Hansel (Owen Wilson, cu un amestec foarte caraghios de infantilism, narcisism şi mi-se-rupe-ism), realizăm că lumea lor a ajuns dincolo de satiră. O comedie lunatică – o oră şi jumătate de scrînteală luxuriantă – n-ar putea găsi un mediu în care să crească mai satisfăcător. ▲

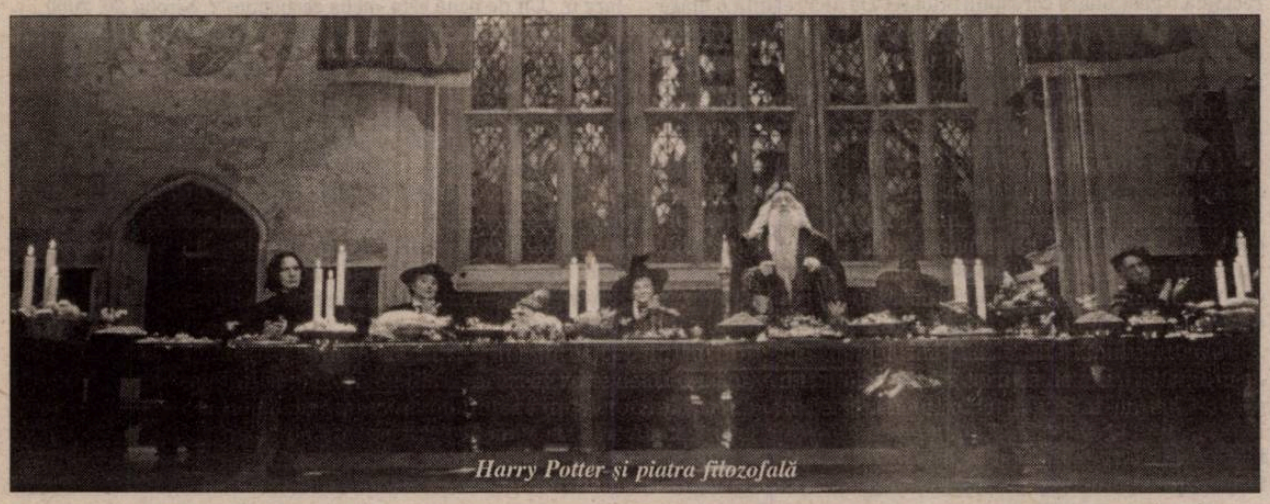

Harry Potter şi piatra filozofală

Eddy Novarro, colecţionar de capete celebre

Eddy Novarro este fotograful care a avut în obiectiv tot felul de personaje pe care le vedem prin enciclopedii, de la artişti plastici (Picasso, Giacometti, Dali, Francis Bacon, Andy Warhol etc.), pînă la staruri de Hollywood sau regi şi şefi de stat. Deşi a plecat din România acum 51 de ani, vorbeşte perfect limba română, lucru pe care l-am putut observa şi eu spre sfîrşitul anului trecut cînd, cu ocazia venirii lui în ţară, am putut să-i iau interviul care urmează. Întîlnirea cu el a fost stranie, şi, drept să spun, destul de stînjenitoare pentru mine. Eddy Novarro este un tip ieşit din comun, aşa cum îi este şi destinul. De cum m-a văzut, mi-a zis că am un chip foarte interesant şi că simte că vom avea o comunicare specială (ştiam că le mai zisese şi altora acelaşi lucru). Apoi mi-a luat mîna şi mi-a ţinut-o în mîinile lui aproape jumătate din interviu, pînă cînd, la un moment dat, într-o clipă de efuziune datorată unei revelaţii survenite din discuţie, s-a sculat brusc de pe scaun şi m-a pupat pe creştet. În tot acest timp, mi-a vorbit despre bucătăria lui Picasso, despre miracolele din Tibet sau despre „normalitatea" lui Dali („Dali era un excentric pentru ceilalţi; pentru nişte oameni ca mine sau ca dumneata, era perfect normal"). A doua zi urma să plece la Paris, unde Editura Flammarion avea să-i lanseze, la Centre Pompidou, un impresionant album cu fotografiile lui, sugestiv intitulat „Close up du génie".

De ce aţi plecat, acum aproape 50 de ani, din România?

Eram tînăr, aventuros şi aveam dorinţa să cunosc locuri noi. Mai întîi m-am dus la bunica, în Italia, după care m-am hotărît să emigrez.

Şi cum de aţi ajuns să vă stabiliţi tocmai în Brazilia?

Mi s-au dat trei ţări să aleg, fiecare cu o carte de prezentare. Am văzut că în Brazilia, care se afla printre acele trei ţări, erau foarte mulţi poeţi şi oameni de cultură pe care mi-am dorit să-i cunosc.

Aţi făcut de la început fotografie?

La început, în Brazilia, am lucrat la machete de arhitectură. Apoi am făcut cîteva fotografii pentru reportaje, pentru presă, şi am cunoscut, astfel, mai mulţi oameni din domeniul fotografiei care m-au ajutat să-mi găsesc adevărata vocaţie. La scurt timp, m-am axat numai pe portret. O viaţă întreagă am făcut numai portret.

Cum aţi ajuns să cunoaşteţi personalităţile pe care le-aţi pozat?

Ajutat de unul, de altul... Fotografiam şi arătam în stînga şi-n dreapta şi aveam marele noroc să le placă. Am făcut cunoştinţă şi apoi am fost prieten cu un pictor brazilian şi el s-a ocupat foarte mult de mine şi a avut grijă să-mi asigure contacte cu personalităţi din lumea plasticii. Am cunoscut după aceea cîţiva arhitecţi care m-au dus la Oscar Niemeyer, care era acolo pentru proiectul clădirii Parlamentului, el m-a recomandat preşedintelui Braziliei, iar preşedintele m-a recomandat altora şi altora. După aceea am cunoscut un alt arhitect care, pe vremea aceea, era însărcinat de Brazilia să facă pavilionul ţării la Expoziţia Internaţională de la Bruxelles şi cu ocazia aceasta am ajuns în Europa, în capitala Belgiei. În Bruxelles, ambasadorul Braziliei m-a ajutat să-l cunosc pe Magritte şi aşa am ajuns să cunosc mai mulţi pictori din Europa. Căci nu m-am mai întors în Brazilia. Am plecat la Paris, unde un român mi-a făcut cunoştinţă cu Tristan Tzara, care m-a ajutat şi el să cunosc foarte multă lume. Aşa se face că, plecat pentru o lună să fotografiez Expoziţia de la Bruxelles, m-am întors în Brazilia abia după 23 de ani.

Pe românii de la Paris, pe Ionescu, pe Cioran, i-aţi fotografiat?

Pe Ionescu da, pe Cioran nu. M-am dus la uşa lui Cioran, el mi-a deschis, i-am spus cine sînt, iar el mi-a răspuns: „Prietene, eu nu te aşteptam pe dumneata, eu aştept moartea." Mi-a urat „noroc" şi a închis uşa. Asta era prin 1971. L-am fotografiat, prin urmare, doar cu privirea.

Din ce aţi trăit în tot acest timp? Din fotografie?

Din fotografie, dar nu din cele pe care le făceam artiştilor, lor nu le ceream nimic. Am cîştigat bani din portretele pe care le făceam împăraţilor, regilor sau preşedinţilor de stat.

Cam cît dura, de obicei, o şedinţă foto?

Dacă aveam noroc, dura 15 minute. Întîlnirea, însă, dura vreo trei ore. Vorbeam cu cei pe care-i fotografiam şi încercam să stabilesc o legătură umană. Mă documentam înainte serios cu privire la opera celui pe care trebuia să-l pozez şi discutam cu el despre aceasta. Cînd începeam, toată lumea era grăbită şi toţi erau nerăbdători să vadă şedinţa foto terminată. Pe de o parte nu aveau timp de pierdut, pe de alta erau emoţionaţi şi nerăbdători să vadă ce o să iasă. Dar se liniştea conversînd cu mine. Şi, la capătul a cîtorva ore de conversaţie, unii mă întrebau de ce nu fac o dată fotografia pentru care venisem. Iar eu le spuneam că e făcută de mult – nici nu-şi dăduseră seama că îi pozasem. Eu fac, în general, o fotografie, maximum două sau trei (acestea pentru siguranţă, dar prima fotografie este cea mai bună, cea pe care o folosesc).

Pe coperta recent apărutului dumneavoastră album de fotografii este portretul lui Picasso. Cum aţi colaborat cu el?

La început, cînd a auzit că vreau să-l fotografiez, a vrut să se schimbe, să-şi pună o cămaşă albă. Numai că eu l-am surprins tocmai cînd îşi dădea jos bluza de lucru. După cum vedeţi, este pe jumătate îmbrăcat, pe jumătate dezbrăcat. A fost puţin deranjat, fiindcă – spunea el – ditaimai pictorul să apară aşa neglijent îmbrăcat... Apoi ne-am împrietenit şi mi-a gătit de mai multe ori. Se pricepea foarte bine la bucătărie.

Aţi fost şi în Tibet, unde aţi stat şapte ani, ca în filmul cu Brad Pitt. Ce aţi fotografiat acolo?

Artă tibetană, sculptură şi pictură sacră, pe de o parte, şi, pe de altă parte, servicii liturgice.

Cum v-aţi integrat în atmosfera de-acolo? Totuşi, aţi stat destul de mult în Tibet.

Hotelurile mele, acolo, au fost mînăstirile. Ce să spun? – m-am integrat într-un fel. Făceam chiar şi mătănii – destul de multe – dimineaţa. Cu toate acestea, e foarte greu să te integrezi cu adevărat spiritului de-acolo, acesta este foarte ermetic pentru un occidental. Dacă eşti o fiinţă iubitoare de oameni, dacă eşti un umanist (cum sînt eu), te poţi înţelege cu ei ca între oameni, dar nu poţi fi niciodată ca ei. Noi putem percepe ce se întîmplă acolo numai la suprafaţă. Poţi vedea chiar lucruri miraculoase, dar numai atît. Mie, de exemplu, mi s-au întîmplat două lucruri ieşite din comun. O dată m-a lăsat maşina în drum şi, după ce m-am chinuit vreo două ore cu ea şi-mi pierdusem orice speranţă, a trecut un maestru yoghin pe lîngă mine şi mi-a spus să mă sui în maşină şi să bag cheile în contact. Am făcut aşa şi maşina a pornit de parcă nu avusese nimic. Altă dată am văzut ceva prin munţii Himalaiei care m-a cutremurat: era zăpadă şi totul îngheţat şi un om complet gol, cu corpul acoperit de cenuşă, medita, înălţat cu cîteva palme de la sol.

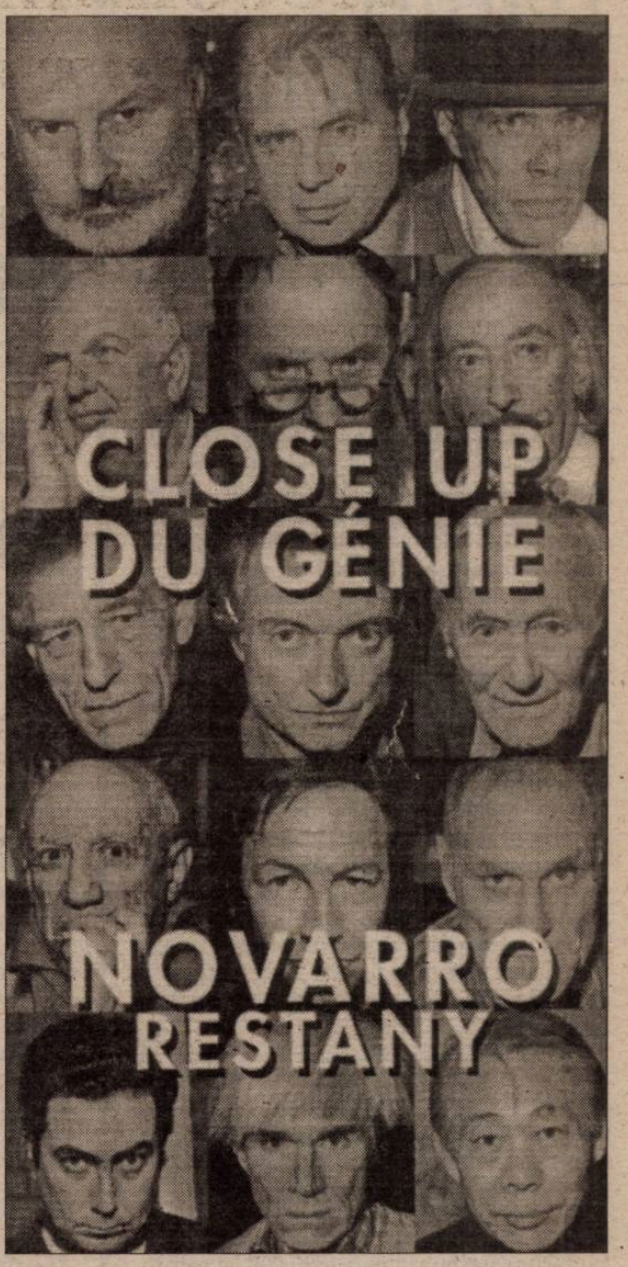

L-aţi cunoscut şi pe Dalai Lama?

L-am cunoscut, l-am fotografiat de mai multe ori şi am fost apropiaţi. De altfel, nu numai pe Dalai Lama l-am cunoscut acolo. El e un fel de rege, are o curte cu nobili. Mai există, însă, în Tibet, şi alţii de talia lui Dalai Lama, dar care nu sînt aşa de cunoscuţi în Occident. Da, am făcut multe lucruri în Tibet. Printre altele, am predat şi română călugărilor budişti.

Să trecem de la Tibet la antipozi: aţi fotografiat şi staruri hollywoodiene. Cum aţi lucrat cu actorii americani?

Foarte greu, pentru că ei ştiau să pozeze şi eu nu fotografiez pe nimeni pozînd. Ei îşi compun totul – mina, atitudinea etc. –, nimic nu e spontan. Pînă la urmă, însă, am reuşit şi cu ei. Şi în relaţia cu ei am fost ajutat de Ava Gardner, care a fost o mare protectoare a mea şi le-a vorbit tuturor despre mine şi m-a recomandat. Tot ea le spunea: „Dacă vrei ca Novarro să te fotografieze, uită de tot ce ştii." Şi uite aşa, trecînd de la artişti la vedete de cinema, recomandat de unii şi de alţii, am reuşit să fotografiez în jur de 600 de personalităţi culturale ale lumii.

a consemnat Cezar PAUL-BĂDESCU

▲

Alice POPESCU

imaginarul publicitar

Ministerul Explicaţiilor

De obicei, lucrurile care nu se înţeleg se explică, iar cele fără noimă rămîn aşa sau ar trebui să rămînă. Fiindcă, dacă mă uit în jur (adică la televizor sau pe stradă), singurele chestiuni în privinţa cărora primim explicaţii sînt cele de la sine înţelese, în timp ce aberaţiile se înmulţesc fără nici un sens.

Un studiu oricît de neatent al discursurilor publice te trimite la concluzia că asta este fie o vocaţie, fie o pacoste naţională.

Cum spuneam, dacă priveşti în jur (adică la un televizor sau pe stradă), vezi reclame. O dată, de două ori, de trei ori, lucru care te face, într-un final să gîndeşti. Oarecum degeaba, însă, fiindcă decriptarea mesajelor publicitare a demonstrat (nu o dată) că puterea de raţionament a publicului nu este o ţintă, ci un efect secundar. Neluat în calcul. Numai aşa pot înţelege un slogan ca cel de la *Winterfresh:* „Pentru o respiraţie rece ca gheaţa!" Cu excepţia cazului în care aş fi Robocop, de ce mi-aş dori o respiraţie ucigător de rece?

Explicaţii există, desigur, dar precum la *Cosmorom:* „Mesageria vocală e gratuită. Adică nu costă."

Într-o tradiţie tautologică la fel de subtilă şi măgulitoare pentru inteligenţa noastră, mi se pare imperios necesară – dată fiind înmulţirea, printre altele şi a ministerelor, cît şi complexitatea lor (vezi *Ministerul Muncii şi al Solidarităţii Sociale)* – înfiinţarea în general şi pentru orice eventualitate (ba chiar şi pentru structura guvernamentală însăşi) a unui *Minister al Explicaţiilor* cu cele două departamente ale sale: al *Redundanţei* şi al *Absenţei.*

▲

Dilema vă recomandă

● Retrospectiva Henri Cartier-Bresson, 155 fotografii alb-negru, la Galeria Etaj 3/4, pînă în 7 februarie. Un Eveniment. (Alex. Leo Şerban)

● Walter Benjamin, *Iluminări* (în traducerea lui Catrinel Pleşu – Ed. Univers, 2000, una din ultimele realizări ale defunctei edituri). Eseuri, critică, proză ale unei inteligenţe – cvasinecunoscute la noi – de un rafinament şi o precizie ieşite din comun. Un tip formidabil! (Radu Cosaşu)

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Iaromira POPOVICI

bazar

Daruri şi prieteni

Sărbătorile de iarnă sînt şi binecunoscut prilej de receptare a darurilor şi revizuire a prietenilor. Prietenii şi darurile se asociază, pentru că, în general, apar împreună în cîte una din vizitele incluse în lanţul de anotimp. Desigur, primele daruri sînt cele pe care le cumperi tu, în spiritul lui Moş Crăciun, şi chiar, mai concret, pentru sacul însuşi al acestuia. Se întîmplă, iremediabil, ca niciodată să nu ai bani destui şi să recurgi la darurile veşnice, cu nuanţă forţat simpatică, dar mai curînd ieftină: pe vremuri de papetărie (am vorbit, altă dată, despre agendele, calendarele şi pixurile de pe vremea lui Ceauşescu); acum, de tarabă. Există anumite tarabe, chiar centrale, în care preţurile modice nu depăşesc 100.000 lei, iar cele mari – 300.000 lei. De acolo poţi achiziţiona oricînd chiloţi, ciorapi, fulare, căciuli, pijamale, treninguri, papuci, dar şi căni, farfurii, solniţe, castroane, şorţuri, mănuşi de vase, feţe de masă, bibelouri de bucătărie, împletituri; ba chiar şi dulciuri şi cosmetice de un anumit calibru. Obiectele şi preţurile lor aparţin unui soi de lume internă, domestică, închisă, în care nu haina face pe om, decît la un nivel ipotetic, al convenienţelor ludice. O pijama cu pisicuţe sau o pereche de chiloţi cu ursuleţi nu te pot îmbrăca decît într-un univers iluzoriu, în care te joci de-a relaţiile sociale, fără nici o miză. La fel – o pereche de gîşte vesele, una pentru sare, alta pentru piper – nu pot fi decît ornamente pentru o bucătărie ludică, neserioasă.

O altă categorie de daruri sînt cele pe care le aduce însuşi Moş Crăciun. Nu e nimic ciudat în asta, pentru că Moş Crăciun, în variantă postmodernă, chiar vine de undeva, din exterior şi aduce. Odată cu apariţia agenţiilor şi a instituţiilor e mult mai uşor ca Moşul să apară, firesc, de undeva de afară, cu sacul pe spinare. Cel mai nostim e că, dacă plăteşti fondurile corespunzătoare (800.000 lei pentru noaptea de Ajun) poţi să te autoiluzionezi: miticul personaj chiar sună la uşă, te pune să spui poezii, oferă cadouri cu etichete, etc. (nu contează că tu însuţi ai scris etichetele). De la Moş Crăciunul ăsta, adevărat, tradiţia este să primeşti cadourile serioase: o jucărie mare, un pulover, un parfum... De la ceilalţi, instituţionalizaţii, à la Mall ori McDonald's, se primesc doar cadouri simbolice, dulciuri etc...

Prietenii care vin în vizită sau la care te duci în zilele intervalului aduc, şi ei, cadouri ca de la Moş Crăciun. Există, mai întîi, eternul moş de ciocolată, cu variaţiunile brad, clopot, sau om de zăpadă care se plimbă, nonşalant, într-un joc al reciprocităţii, de la gazdă la invitat şi viceversa. Pe aceeaşi linie se înscriu bomboanele care au scos ipostaze de sezon, precum Heidi, ori Stolwerk, sau ouăle cu surprize de multiple mărci. Există, apoi, eternele sticle de vin, cu etichete ce-ţi iau ochii. Şi, în sfîrşit, cadourile mai puţin convenţionale, cu o aparentă utilitate, dar de fapt inutile, precum un ceai de fructe, o pastă de dinţi, o ramă foto cu briz-briz-uri etc. Ele îi însoţesc, de multe ori, pe unii şi alţii din prietenii din diverse epoci şi medii sociale; şi, într-o anumită măsură, îi reprezintă. După ani, prietenii se schimbă şi descoperi lucruri nu întotdeauna vesele, ca altădată, despre ei: unii divorţează, alţii sînt săraci, într-un mod vizibil, alţii au probleme cu părinţii, alţii sînt la fel de singuri şi nehotărîţi ca oricînd. Desigur, veştile bune nu lipsesc: unii se însoară, alţii mai fac un copil, alţii îşi încep o afacere. Ideea e că, la actuala vîrstă, care trece de 30, spiritul Crăciunului se lărgeşte, înglobîndu-i şi mai mult şi pe cei fără atîta strălucire şi voie bună afişată. Începi să-l înţelegi, poate, şi dincolo de fastul magazinelor de cadouri, cu care ne-au obişnuit filmele americane, şi, cumva, mai aproape de semnificaţia lui adevărată, religioasă.

▲

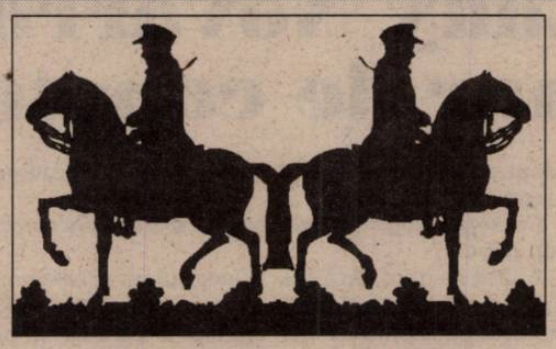

Radu COSAŞU

din viaţa unui extremist de centru...

Stan şi Bran în Anul Calului

Deşi ştiu din cartea Theodorei Lau, „Horoscopul chinez" (Editura Humanitas, 1999) că Anul Calului începe din 12 februarie 2002, m-am pregătit pentru inaugurarea lui încă din 1 şi 2 ianuarie, aşteptînd de dimineaţă filmele cu Stan şi Bran programate la PRO TV în primele două zile ale Anului Nou european.

De fapt, ca să fiu şi mai sincer, precis şi ridicol, o luasem din săptămîna Crăciunului pentru stanşibranii Sfîntului Vasile; de pe la Sfîntul Ştefan îmi repetam la fiecare colţ de stradă şi de frază: „pe întîi şi doi, nu uita..." şi mă simţeam tot timpul în al nouălea cer; mi-am amînat două audienţe neplăcut de complicate, am alungat cîteva angoase, am ocolit cîteva sufocaţii stupide de ordin psihosomatic, am lăsat necitite toate *mondurile* lunii decembrie şi în cinstea acelui eveniment stanbranist mi-am permis să devorez doar „Lucien Leuwen", singura lectură compatibilă cu bucuria aşteptării mele, carte obsedată de acel miracol al căderilor repetate de pe cal în faţa casei doamnei de Chasteller; pot spune că în timpul divinei analize a cristalizării sentimentelor dintre L.L. şi doamna sa, mi-a venit de multe ori în minte că „de întîi şi doi, am Stan şi Bran" şi atît Stendhal cît şi eu am rezistat foarte bine, negăsind nici o nepotrivire în termeni, nici o confuzie în euforii, nici o mezalianţă între cuplul amoros şi cel humoristic.

Nu voi avea acum energia să demonstrez, cu tot seriosul, cît de necesari sînt vieţii noastre Stan şi Bran cu comicăriile lor, care (cum spunea un unchi de-al meu chiar pe patul de moarte) „ne-au încîntat copilăria". Nici nu cred că trebuie să ne încordăm inteligenţa şi cultura pentru o asemenea demonstraţie; ar fi inutilă. A nu mai şti să-i aştepţi pe Stan şi Bran, a-i trata cu acea dispreţuitoare superioritate a unei orgolioase maturităţi, a-i lăsa pe seama copiilor, toate acestea fac parte din acea neştiinţă care se cîştigă inevitabil odată cu vîrsta şi cu experienţa vieţii. Fie, dacă e inevitabil – îmi spun de-a lungul anului, fără ei. Dar dacă nu-mi pot permite să accept inevitabilul? – mă întreb din ziua cînd îi văd mijind la orizont şi cum mă ajung din urmă acele minunate zile cînd începeam să-mi pregătesc ruga către tatăl meu ca să mergem duminică la Stan şi Bran.

Îl ştiam nervos şi bolnav, îmi interzicea să mă joc pe stradă ca să nu mă calce vreo maşină sau vreo căruţă. „Nu vreau să te calce vreun cal şi să mori...", îmi spunea neted. Or eu, tocmai „de-a caii şi hipodromul" îmi îndoctrinasem amicii să ne jucăm, deşi nici unul dintre noi nu fusese vreodată la curse. Fiecare eram alt cal – după numele descoperite în cronica hipică a *Gazetei sporturilor;* alergările pe turful nostru ţineau din faţa casei mele pînă la franzelăria Gagel dus şi întors, să fi fost 150 de metri. De-a lungul activităţii mele intense de cal, am fost *Avion* al lui Pavlic, campion al turfului, rivalul *Joppei Hanover* (care era o fetiţă îndrăgită de mine, de pe Poteraşi...), am fost *Clifford Hanover,* cel mai bun fondist la trap, iar cînd treceam la galop m-am numit *Boer Bibi, Periş* şi chiar *Scîrbă Mică.* Erau exerciţiile noastre de metempsihoză care ne-au dat multe clipe de fericire inconştientă şi putere incomensurabilă.

Dar cînd aflam că de mîine rulează Stan şi Bran la „Nero", pe Şerban Vodă, lîngă noi, cum ieşeai de pe Poteraşi, nu mai eram nimic, nu mai alergam, mă aşezam pe un gard în mod ostentativ, ca el să vadă de departe, de cum făcea colţul intrînd pe Cuza-Vodă, că nu mă joc „de-a caii de curse" şi îl aştept doar pe dînsul. Tuturor celorlalţi armăsari, iepe şi mînji, le ziceam că sînt obosit şi îmi bate tare inima, să alerge singuri. De cum apărea, îl lăsam să se apropie, să-mi observe cuminţenia şi la un moment dat, bine premeditat, săream de pe gard pornind spre dînsul, într-un galop mîndru, nevinovat şi bine dispus. „Cum te simţi?", îl întrebam imediat, dînsul (nu am avut voie niciodată să-i spun „tu") îmi mîngîia creştetul şi eu, cu aceeaşi febrilitate, începeam: „Vezi că sînt cuminte? Vezi că sînt ascultător? Mă duci duminică la Stan şi Bran?". Mergeam de mînă chiar pe trotuarul turfului, prin faţa franzelăriei înmiresmate, toate cursele se suspendau şi toţi ne priveau ca după un derby – turul de onoare al cîştigătorului alături de proprietarul său.

Ani şi ani, n-am analizat de ce nu m-am jucat, pe uliţa copilăriei, de-a „hoţii şi vardiştii" sau „rege, rege, dă-mi ostaşi" sau... De cînd am citit, tot în „Horoscopul chinez", că m-am născut, cîndva, exact într-un An al Calului, legătura dintre tata, Stan, Bran şi viaţa mea de *Scîrbă Mică* mi-a devenit nu numai magică, dar şi clară, precum sunetul telefonului care exact în duminica Bobotezei, mă jur ca un copil prost, m-a chemat în hol ca să-l aud pe un fost redactor-şef de-al meu (cel care mă botezase prin '69 cu pseudonimul Belphegor) că-mi cere să deschid urgent pe PRO TV unde „Stan şi Bran sînt delicioşi şi m-am gîndit la tine, pa... te las!".

▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

Saghutu Pina Valise

Piaţa merge la roscuţa mata-mata si face ru-tumbuckala. Frighalic-frighalic e la limba noastra. Nu roscuta. Cu fghirava zice ca e nebun Pina. Poate. Da vin la Bucuresti si nu stie limba noastra, ca blugiii si saminta de dovleac e ghiluş, da io nu mai am julion ghatz, batrin sint si or la mine mine-poimine. Oarte la mine ca la tine: nor si te ia si dus esti si mergi la Baratan si tica-tica maluia fus. Nu stie nimini de tine nu te gaseste nici că merge si el la Baratan. Inchis? Inchis. Nu vedi, nu audi si te stai de vorbe cu singur. Si Baratan vede. Nu bun tu, vorbeste cu altii. Că singur e bine, cu multi e rău. Acu. Dupa aia e bine, ca daca e pacat chirdan, vede Baratan si pleci la Rai. Pina multe pacate. De ce? Ca da ce nu. Frig iarna, frig vara, stam cu lorifer lectric. Pina nu iese din casa. Nu frica de oarte. Oartea e bini la batrin ca mine, nu buna la tineri ca vrea pacat. Io stau si maninc si nu inteleg ce e Romania. La mine roscuta mata-mata place si sarpele place. Io fac vraji la mine ca stiu, da aci nu iarburi, nu mata-mata, nu sarpe. Ce de facut. Stat la cald. Nu fost o data in Romania, stat casa asta. Iarba mare la mine, iarba mica la voi. Nu place iarba mica. Oamenii ca sarpele se husi-husi ca sa nu vada lume si musca. Iarba mare pitru animal mare, sa stii ca e animal mare acolo. Nu pune masti la om, fara masti si plingem la nascut, ridem la moarte. Pina muscat de tigru si mama lu Pina si tata lu Pina ris ca muscat, plins ca nu mort. Si Pina suparat si vrut sa traiasca. Pina la mare cautat tigru si omorit tigru si mincat tigru si Pina puternic. Pina 176 anii. Si nu trait, da mincat tigru si asta nu da drumu la Baratan. Fugit de casa mea ca vrut ars un pe Pina si nu nu ca nu ajuns la Baratan, foc uraste Pina. Vrut la Baratan. Pina urcat la tirna si mers tobu si tren si cu abur la camion. Romania? Da, Romania. Noi, refugiat politic ca vrut ars.

P.S.: Transcrierea unor cuvinte s-a făcut după ureche, nu în tradiţionala limbă a lui Pina Valise, aflat la blocul refugiaţilor politici din România.

▲

HUMANITAS
Cartea care dăinuie
125 000 lei

În seria **Istorie**
ANA A ROMÂNIEI
Un război, un exil, o viaţă

Augustin IOAN

pierduți în spațiu?

O, patrie de draci&laci!

Leul investiţiilor imobiliare nu umblă niciodată, nicăieri, la braţ cu mielul protector al monumentelor unei urbe. Primul reprezintă un interes privat puternic, concret şi punctual. Al doilea reprezintă un interes public, aşadar slab, abstract şi difuz. Interesul privat nu se convinge cu văicăreli să îţi construiască (sau nu) ţie, comunitate, ceea ce crezi tu că îţi este mai potrivit. Din contră: acolo unde eşti slabă sau sărman reprezentată, ca la noi, ceea ce te va afecta nemijlocit tinde să capete proporţii mai devastatoare decît într-o societate civilizată.

De cîte ori am prezentat peste hotare drama Bucureştilor, am fost întrebat: unde era comunitatea cînd s-a demolat? Unde – cînd s-au făcut în numele interesului ei, teme pentru concursul Bucureşti 2000? Nu aveam argumente să explic de ce. Dar – continuu întrebările, oricît de naive pot încă să pară – măcar comunitatea de afaceri a fost întrebată cînd cu competiţia? Poate alţi specialişti întrale treburilor publice decît arhitecţii? Dar alţi arhitecţi decît urbaniştii care fac acest lucru de decenii? Nu – iar aici nu am argumente decît acela că eram cu toţii încă sub efectul narcotizant al etatismului şi încă nu destul expuşi la cumplit de complicata artă a negocierilor în numele interesului public.

Or, problema este că în ţărişoară reprezentanţii interesului public devin actori pe scena interesului punctual, privat. Nu acesta este rolul unui ministru, să privilegieze un anume mod, cel mai dubios cultural, de a face turism în Transilvania unui excepţional patrimoniu. Mai cu seamă atunci cînd o face împotriva opoziţiei manifeste a altor grupuri care au interese în aceeaşi zonă, interese oricum mai stimabile, aş îndrăzni să observ, decît promovarea dracilor&lacilor, cum atît de expresiv s-a exprimat la chestiune cineva, nu spui cine: persoană importantă. Nu este în fişa postului de ministru să promoveze doar un anume proiect investiţional, oricît de fundamentat ar fi (or, nu e cazul aici, mă tem). Treaba unui ministru este să regularizeze mediul astfel încît *toate* potenţialele investiţii – chiar aflate în competiţie una cu alta – să se afle într-o corectă relaţie pe aceeaşi piaţă, iar interesele publice (aici: naţionale) să fie garantate. Tot aşa e şi la noi, dar invers, nesocotindu-se în proces opiniile – contrare – ale unor specialişti de talie internaţională. Pentru valoarea lor copleşitoare nu mai au nevoie de confirmarea vreunui politician, ci doar de deferenţa dumnealui. Ministrul este, într-o ţară civilizată, arbitrul care actează în numele celor din tribună. În România, este pe teren, ba chiar atacant.

A ironiza opinia asupra Sighişoarei cu adevărat culturale a unor Herman Fabini şi Şerban Cantacuzino mi se pare grav. A o ignora însă e de neiertat. Interesele promotorului în parcul de maimuţăreală scumpă pentru copii răzgîiaţi şi pentru oligofreni cu bani par să fie cu adevărat importante, de vreme ce d-sa declară că „de data asta" nu se mai teme de arhitecţi, istorici, lideri religioşi germani; bref, de nici un fel de specialişti. Or, dacă nu pe opinia specialiştilor cu adevărat reputaţi, atunci pe ce se bazează argumentele dlui ministru? Pe fler? Cei de la America's Partners aveau un plan de fezabilitate beton şi totuşi proiectul era greşit din punctul de vedere al interesului public; i-ar fi jignit la fel la conferinţe de presă şi la TV dl ministru, respectiv amploiaţii d-sale, mai cu seamă cînd investitorilor acelora le stăteau alături reprezentanţii ambasadelor Israelului şi SUA?

La noi experţii nu ocupă posturile eponime, de unde să-i consilieze pe miniştri. Slujbele acelea sînt privite ca sinecuri şi ocupate imediat cîte după vreo alegere, cel mai adesea cu feciori de casă. Doar experţii însă, umiliţi de mărimi de-o clipă azi, au ştiut dintotdeauna pe ce lume se află în profesiunea lor (întrucît au una). Ceilalţi, care îi ignoră, nu.

Dan GOANȚĂ

medalia de abur

Secolul şi XX-urile sale

Coincidenţă sau telepatie, în zilele cînd istoria României s-a poticnit pe drumurile dintre Sfîntul Vasile şi Sfîntul Ion, m-am gîndit exact la tema *Dilemei* de numărul trecut. N-o cunoşteam, dar încerc acum s-o recuperez cumva, fără nici o invitaţie anume, *musafir la nuntă, cu barba căruntă*, cum suna un vers premonitoriu. Asfixiat de sarmale şi hipnotizat de show-uri, am evitat însă preţioasele semnificaţii istorice, în favoarea indivizilor. Ce fel de om a născut acest secol cu două necunoscute în numele său? Iniţial m-a amuzat ideea, i-am şi identificat pe necunoscuţii atît de detestaţi – Hitler şi Stalin. Dar şi asta părea prea serios. Printre cîrnaţi, piftie şi tobă, e ridicol să te gîndeşti la tobele ceremoniei de la Nürnberg. Dar poate nu e ridicol să te gîndeşti la asta în alt fel – adică la cei care nu se mai gîndesc şi nu le mai pasă. Nici de ce-a fost, nici de ce va să fie. *At the end of the day,* acest secol a fost unul al victoriilor. Nu toate definitive, nu toate fără prihană, dar totuşi victorii, asupra unor orori care par de neimaginat pînă şi acum, cînd ştim că ele chiar s-au petrecut. Şi totuşi, în secolul XX s-a născut şi cel care a surîs înţelept pe 11 septembrie – *Bine le-a făcut americanilor, aşa le trebuie!*

Dar americanii sînt departe *(departe de ce?*, vorba banculuì), printre noi e însă un număr tot mai mare de ayatollahi ai neantului. (Tautologie?) Profeţi ai cutremurelor catastrofale, ghicitoare şi vrăjitori, specialişti în percepţii extrasenzoriale, echilibrişti ai promisiunilor politice, preoţi fără caritate şi ofiţeri fără muşchi. În revoluţie ne-am luptat cu omul invizibil şi a cîştigat Batman. Parlamentul nostru a descoperit secretul unui *perpetuum mobile* social care funcţionează fără bani. În timp ce citim despre Internet şi manipulare genetică, la Vaslui oamenii îşi vînd rinichii, iar la Bucureşti creşte populaţia canalelor. Un amic susţine că începe un nou Ev Mediu, în care ciuma neagră a fost înlocuită de rîie şi tuberculoză. În aşteptarea renaşterii, ar trebui poate să ne pregătim un Leonardo autohton. Parcă-l văd – bogat ca Ţuţea şi scăpărător ca Vîntu!

Din secolul XX nu ne-au mai rămas nici revista şi nici colecţia omonimă de romane. Dar nici oamenii care le-ar cumpăra. Cine citea cărţi citeşte ziare. Cine citea ziare se uită la televizor, iar cine nu ştia să citească – se duce „la sală"! Pentru democraţie este nevoie de oameni cu muşchi, iar libertatea e cel mai bine utilizată de legiunile de gigolo care ştiu să jongleze cu viza Schengen şi cu comisioanele deloc discrete. Ca după retragerea aureliană, se naşte un nou popor. Peste cîteva sute de ani, cînd va fi creştinat, pe hard-disk-urile sale vor fi rămas doar 6-7 cuvinte şi cîteva imagini obscene.

Secol de ganguri şi granguri. Şi gaguri. Hitler care a cerut ca semnarea capitulării Franţei să se facă exact în acel vagon de tren în care nemţii îşi acceptaseră înfrîngerea cu 22 de ani mai devreme. Englezii care îşi remorchează mii de kilometri vasul amiral, aflat la limita de scufundare, ca să tragă (el şi nu altul!) lovitura finală asupra unui mare bastiment german. Sau cosmonautul Serghei Krikalev, lăsat pe orbită 10 luni mai mult decît era plănuit, pentru că nu mai erau bani ca să fie readus în ţară. Iar cînd a fost adus (cu bani germani), a aflat că ţara lui nu mai există, ci doar o Federaţie Rusă. În Marea Britanie, fotografia anului '97 nu a fost portretul clonatei oiţe Dolly, ci a celor 63 de fotografi şi reporteri care se călcau în picioare, căznindu-se să-i surprindă cochetăria de Gioconda cu lînă. Gaguri care, iată, continuă. Zilele trecute a murit inventatorul laserului. Un rus crescut în Australia, şi care în 1924 a emigrat în Rusia. Zilele trecute, cel mai puternic om din lume s-a înecat cu un covrig şi şi-a pierdut cunoştinţa (?!?). Însă cel mai curajos a ţinut în loc, acum 12 ani, o coloană de tancuri, înarmat doar cu o găleată de vopsea. Se pare însă că n-a mai apucat Mileniul. China merge-nainte şi fără el!

▲

Alex. Leo ȘERBAN

fericirea la televizor

Ştie cineva...

unde a dispărut Teo? PRO TV-ul este pustiu fără Teo de la 6 la 7, Regiunea Autonomă Bonomă pe care Teopreai, uitînd s-o zapezi mai departe, deşi decorul era oribil, iar invitaţii făceau figuraţie... Teo era singura care conta în cadru, singura care *era* cadru – un cadru c-un chef de flecăreală care îţi lua nevroza cu mîna şi-ţi spăla spleenul bine-bine, îl freca pe toate feţele de nu-l mai vedeai... O fi în concediu? O fi (Doamne fereşte!) concediată? (Nu, căci s-ar fi aflat.) Atunci? Mister...

...dacă, în afară de Teo, Gianina, Gheorghe, Huidu & Găinuşă, mai există altcineva în televizualul autohton care chiar să *se joace?* Şi nu doar să se zbînguie acolo pe sticlă, în *show*-uri cu public (asta avem, mersi pentru truism!), ci să-şi facă de cap cu cap, transformînd acest mediu cînd preaţeapăn, cînd preaţopăit, într-un spaţiu ludic şi personal? Dacă televiziunea este mijlocul cel mai direct de a face cu ochiul spectatorului, singurii care par să fi înţeles asta sînt cei cinci numiţi mai sus. Deveniţi personaje fără a fi altceva decît ei înşişi, ei fac ceea ce-ar face orice om în situaţia dată: se răsfaţă. Dar este un răsfăţ inteligent, pentru că (auto)ironic; nimeni n-ar suporta răsfăţul (auto)serios, iar ei sînt destul de isteţi să-şi dea seama de asta...

...de ce stau concurenţii *Lanţului slăbiciunilor* ca nişte momîi timorate, atunci cînd este atît de evident că Andrei Gheorghe nu face decît să se joace cu ei? Convenţia e clară: din zece (albi mititei), trebuie să rămînă doar unul; e un *jeu de massacre* liber consimţit; cine-a primit prea multe ace-n căpşorul de ceară, „la revedere, drum bun"... Dar ăsta nu e un motiv ca toţi să se comporte ca nişte popice asudate aşteptînd cuminţi să le vină rîndul la eliminarea din joc! Nimeni nu i-o întoarce lui Gheorghe, nimeni nu se strîmbă la el cînd el se strîmbă la toţi, nimeni nu-i spune: „Cu foile-n faţă, e uşor să te dai verigă tare!" Dacă e-o regulă, atunci s-o ştim şi noi...

...de cîte ori se răsuceşte A.G. pe călcîie într-o emisiune? Şi dacă ameţeşte, şi dacă mai trage-o dublă cînd ameţeşte? Şi dacă, în fine, există vreun motiv întemeiat pentru care examinatorul-exterminator trebuie să se învîrtă? În fond, avînd în vedere poziţia lui centrală în joc (şi simbolică, şi teleologică), el e singurul care ar trebui să stea nemişcat, fix ca soarele, în jurul lui rotindu-se, ca nişte planete placide, concurenţii. Mai ales că, aşa cum este gîndită mizanscena – un semicerc – s-ar putea înţelege că arcul care completează cercul, veriga lipsă, sînt concurenţii din „off", adică telespectatorii; atunci cînd Andrei Gheorghe le face cu ochiul, la sfîrşitul emisiunii, mesajul ar putea fi: „Las' că nici voi nu sînteţi mai breji!". Dacă este autosugestie, ne-o asumăm; dacă este ironie voită, s-o ştim şi noi...

...de cîte pupături e nevoie per *show?* Numărul variază în funcţie de specific local, umori de moment şi alte imponderabile, dar se pot trage totuşi 3 (trei) concluzii parţiale: 1. Un *show* autohton implică, de regulă, cîte 2 (două) pupături de pereche (media admisă în România) în cazul în care respectivii, a) nu se cunosc deloc, b) se cunosc puţin, c) se cunosc foarte bine. 2. Această cifră trebuie augmentată (inclusiv prin durată) dacă persoanele în cauză apar în emisiuni gen (1a) *Surprize, surprize*, (1b) *Iartă-mă*, (1c) *Din dragoste*, unde pupăturile sînt (2a) aşteptate, (2b) încurajate, ba chiar, (2c) insistent solicitate la ieşirea din scenă. Sigur, cifra este relativ modestă dacă o comparăm cu numărul de pupături prestate de francezi (4, adică 2x2, căci nu există decît doi obraji disponibili), dar ea trebuie coroborată, 3., cu frecvenţa cu care sînt aplicate pupăturile în România: oricine se întîlneşte cu oricine, în faţa TVcamerei şi în afara ei, simte nevoia să pupe acea persoană, dublînd astfel instantaneu numărul microbilor şi bugetul alocat combaterii lor...

(P.S.: Dacă o vedeţi pe Teo, pupaţi-o şi trimiteţi-o înapoi!)

(P.P.S.: N-o mai pupaţi; a revenit.)

▲

LUCRURI DE MÎNĂ

Stela GIURGEANU

Jocul de-a goblenul

Cine se joacă...

Povestea mea, despre goblenuri, începe în apartamentul doamnei **Greta M.**, pe la cinci după-amiaza, puţin după „Tînăr şi neliniştit". Îmbiată la început cu ceai, mă mulţumesc cu o cafea, cu o ţigară şi cu o privire rapidă prin sufragerie. Încăperea, în roşu şi verde, Amalia Rodrigues, mirosul discret de cafea, totul mă duce cu gîndul, uşor, în vremurile bunicii mele. Singurul goblen văzut de aproape îl am de la ea. Un peisaj. Bătrînesc şi liniştit.

„Nu se mai fac goblenuri ca pe atunci", îmi spune din capul locului Greta, arătîndu-mi cele cîteva înrămate pe pereţi. Ca ale bunicii. Pe un colţ de masă, modern şi contrastant, stă un teanc de goblenuri colorate ţipător, cu Donald Duck şi Mickey Mouse. Nimic nu se mai face ca pe atunci, îmi spun şi eu, şi încep să mă uit prin „mapa de prezentare". Peisaje din trecut, case de ţară, flori şi păsări. Simple, vechi, ca un parfum de poveste. Urmează cele de dinainte de revoluţie, celebra răpire, mai apoi România Revoluţionară, „ţiganca cu salbă de bani" şi chiar unul cu tovarăşii amîndoi, tineri şi plini de speranţe. „Pe ăsta l-am făcut în «pas italian» pentru ora de atelier a nepoatei" (aflu că „pasul italian" e un punct destul de mare, „aproape grosolan", pentru lucrul mai rapid). Îmi arată şi din lucrările post-revoluţionare. Mă atrage, în mod special, cel cu doi tineri şi un cerb. Pe astea nu le-a făcut pentru ea. Nici pe cele cu desene animate. I-au rămas de la nişte comenzi de mai demult. Pentru ea şi pentru prieteni îi place să creeze, acum însă, de cînd nu se mai ajunge cu banii, face ce se cere. Le vinde printr-o cunoştinţă sau, cînd mai prinde o zi frumoasă, merge pe la Muzeul Satului cu scăunelul şi cu o măsuţă de pînză. Mai cîştigă un ban „că pensiile astea sînt cum sînt". Nu mulţi, că oamenii de azi nu au bani nici de mîncare.

Cînd se plictiseşte de comenzile „care sînt cam aceleaşi", încearcă să mai „bage" un supliment de „ceva", o culoare sau un detaliu. Îmi arată din teancul de Walt Disney un răţoi cu coada roz şi un şoarece cu o floare în mînă. Cînd nu urmăreşte şablonul, cînd o mai ia pe de lături, lucrează altfel, mai repede şi mai cu pasiune. Şi atunci simte că face „oleacă de artă". Despre statutul goblenului ca artă, Greta e foarte hotărîtă. „Dacă în ce faci pui oleacă de suflet, atunci faci artă".

Cine le cumpără?

Străinii în general. Grecii în particular. Bugetară, cu o slujbă anostă şi total neproductivă, **Mariana** reia povestea începută în apartamentul de demult al Gretei, ziua următoare pe la două după-amiaza, în pauza de masa. Decorul, un birou micuţ, cu trei mese, multe fire şi două secretare. O prietenă i-a dat ideea. La început făcea două, trei pe săptămînă. Acum, de cînd are mînă, ajunge uneori şi la douăsprezece. Industria goblenului e destul de apreciată în străinătate, unde preţurile sînt pe măsură. Aici, fiind mai ieftine, grecii sînt înnebuniţi după ele. Pe acolo preţul unui goblen ajunge pe la două sute de dolari, aici sînt vîndute în general cu cincizeci. Cel mai bun preţ luat pe unul a fost de şaptezeci şi cinci, dar în rest le dă cam la jumătate de preţ. Comenzile nu sînt constante şi de cele mai multe ori lucrează în avans. În fond omul trebuie să se descurce, iar în România orice sursă extra de venit e exploatată la maxim. Goblenurile, cele comerciale, sînt lucrate în serie, „pe bandă", în pauza de masă, în timpul serviciului, la cantină, prin metrou sau autobuz. Nepretenţioase, ieftine, fără suflet şi fără personalitate. Cînd vine vorba de bani, simţul artistic dispare, totul devine meşteşug. Şi după cum discuţiile românului din ziua de azi se centrează numai pe acest subiect, arta a rămas doar un pretext, un şablon moştenit şi uzat, de demult. Şi cam atît despre goblen... ▲

Raluca ION

Mătuşa mea, arhitecta

Poate să vi se pară de necrezut, dar primul lucru pe care l-am făcut înainte de a scrie acest articol a fost o plimbare cu liftul. Cu unul dintre cele două ale magazinului universal Titan, unde, cu cîţiva ani în urmă, după o primă privire aruncată în oglindă ochii mi se coborau firesc asupra vestei îmblănite a liftierei, asupra mînecilor puloverului, care se mişcau fără încetare şi în final asupra mîinilor din care cobora un fir de lasetă, din care se lăţea încet un pulover sau se înfăţişa o căciulă din lînă netoarsă, roşie. Nu ştiu dacă aţi avut ocazia să purtaţi una pe atunci cînd erau în mare vogă, dar vă pot spune din proprie experienţă că acestea înţepau şi dădeau dureri de cap. Apoi clinchetul uşilor la etajul al doilea şi secunda în care privirea fixă a liftierei căpăta expresivitate, un moment de acţiune în care degetele atingeau butonul pe care scria 4 şi totul se întorcea la monotonia insuportabilă a firului care se transformă în ochiuri şi trece în eternitate ca modă sau ca artă. Trebuie să recunosc că aşteptările mele au fost dezamăgite. Liftul urcă pînă la etajul 4, coborîrea se face pe scări, liftiera este îmbrăcată într-un halat gri şi, judecînd după ceea ce se află pe mica măsuţă de lîngă uşă, e cititoare de *Povestea mea*. De aceea pentru a intra în adevărata substanţă a lucrului de mînă în general şi a macrameului în special, trebuie să mă duc şi să vă duc în casa mătuşii mele, arhitecta. Mătuşa mea locuieşte în Drumul Taberei, iar în apartamentul dumisale o poţi afla cu precădere în două locuri: la biroul din dormitor sau pe fotoliul din faţa televizorului în sufragerie. Acum stă cu spatele, aplecată deasupra unor hîrtii de calc cu un Rotring în mîna dreaptă, urmărind în lumina lămpii linii. Din profil, cu ochelarii pe nas, în foşnetul făcut de foi pare o arhitectă desenînd faţada unei clădiri. Cunoscînd-o, vă spun că lucrează la un nou model de lasetă. Modelele le copiază după cărţi de specialitate, mai vechi sau mai noi, sau după alte modele date la schimb de diverse colege de breaslă sau de hobby, nu aş putea defini exact termenul, însăşi atitudinea Rodicăi faţă de ocupaţia în cauză fiind ambivalentă. Modelul este trecut apoi pe pînză. Conturul va fi acoperit de şnurul simplu pentru mileurile de dimensiuni mici sau dublu pentru feţele de masă. La şnur poţi lucra în orice condiţii, vorbind sau uitîndu-te la televizor, pînă cînd ghemul în care este strîns devine din ce în ce mai mare şi, mai mult de atît, trece din categoria de „mare" în cea de „suficient". Atunci e nevoie de toată atenţia, nu te mai poţi uita la televizor, şnurul este cusut pe pînză, pe post de contur de flori, tulpini, frunze, serpentine, spirale, codiţe umplute apoi cu migală cu acul timp de zile în cel mai fericit caz, timp de luni, atunci cînd este vorba de mileuri mai mari. În cazul feţelor de masă, totul poate dura şi 6 luni, e migală multă, stai tot timpul aplecată, spatele doare, vederea slăbeşte. Macrameul strică vederea, lucrul ăsta este bine ştiut, dar arta cere sacrificii. Pentru că, aşa cum ne spun şi site-urile de pe Internet specializate în vînzarea obiectelor de artizanat: „lucratul mileurilor constituie o adevărată artă, mai ales dacă ele sînt apreciate". Rodica îmi vorbeşte puţin despre imensa senzaţie de împlinire pe care o are atunci cînd vezi ceva frumos – adică o lasetă – ieşind din mîinile tale. Despre ceea ce simţi în momentul în care o priveşti la locul potrivit din casă, pe masa din sufragerie, pe servantă, pe rafturile bibliotecii, unde, sub nenumăratele bibelouri care-ţi fac cărţile inaccesibile, stau micile rozete. Închipuie-ţi, îmi spune mătuşa mea, ce goală ar arăta casa fără ele. Iar eu îmi închipui ce liber m-aş mişca prin această sufragerie dacă nu ar fi mileurile care să-mi dea tot timpul senzaţia că deranjez ceva. În casa Rodicăi pare că totul curge, fiecare gest este riscant, actul banal de a lua telecomanda de pe masă poate să facă mileul să o ia la vale cu glastra de flori cu tot. Dezastru, sentimente sfîşietoare de vină, nu-i nimic, se mai întîmplă, mai iau un fursec, sînt destule, glastre, nu, fursecuri. Apoi, conversaţia continuă ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat: „Părerea mea e că lucrul de mînă este ceva nepreţuit. M-am dus cu faţa asta de masă la artizanat, mi-au zis că-mi dau pe ea 400.000 şi eu am muncit la ea cîteva luni. M-am întors bine mersi acasă, n-o vînd nenică, de ce s-o vînd, mai bine i-o dau lu' fi-mea cînd s-o mărita. Da' p-ormă mă ia fi-mea la zor, că ce facem cu porcăriile astea, că ea nu ia nimic şi m-am dus înapoi şi le-am vîndut una mai veche pe 300.000. Dar nu mai eram aşa ataşată de ea, puteam s-o vînd. Aşa fac tot timpul, vînd din alea mai vechi, de alea noi mi-e greu să mă despart pe o nimica toată".

Are şi ea dreptate, e tot ceea ce pot spune în atmosfera sentimental-pragmatică, generată de finalul discuţiei. Şi, fiindcă am amintit aici cuvîntul despărţire, vă mărturisesc că mie nu-mi este nicidecum greu să mă despart de casa aceea, semănînd a paradis în destrămare şi să pornesc, pentru o schimbare de decor, însă nu şi de temă, înspre magazinele de artizanat de pe Calea Victoriei. Găsesc aici o bufniţă de cînepă, covoare confecţionate manual, frumos colorate, peretare kitsch cu România şi un călugăr, ii, feţe de masă de in, traiste, broderie spartă, bineînţeles macrameuri. Mă plimb în voie, prin magazinul singur ca un muzeu, mă uit la strachinile pictate, la micile căni de pămînt, fascinată ca un copil printre jucării. La un moment dat îmi amintesc de ce sînt aici şi întreb care sînt preţurile, cum merge afacerea, cine le sînt cumpărătorii. Mi se răspunde că bufniţa costă o sută douăzeci de mii, iile şi feţele de masă din in pot ajunge la două milioane opt sute, covoarele – manuale, din lînă naturală – un milion trei sute metrul. Afacerea merge bine, chiar foarte bine. Cît despre cumpărători, aceştia sînt numai străini sau oameni care se duc în vizită în străinătate, românii nu cumpără artizanat pentru ei, că hai să fim serioşi, cine îşi permite să dea bani pe aşa ceva şi cine-şi pune lucrurile astea în casă. Că sînt aşa ca un suvenir, mulţumesc, la revedere, mai poftiţi pe la noi.

În aerul rece de afară, gîndul îmi zboară la bazarele de la mare, la cele de pe şosea, de la Poiana Ţapului de pildă, de unde îţi poţi cumpăra diverse figurine de lut şi de lemn, fluiere, papuci din rogojină, coşuleţe pentru cîini şi pisici, uneori cîte un tablou cu o corabie în larg, cu un lac într-o pădure, cu cinci flori într-o vază. Şi românii cumpără în acest caz lucruri executate manual, nu atît din raţiuni practice sau estetice cît mai degrabă turistice – „uite, dragă, de cînd am fost eu vara asta la Sinaia".

Aceasta ar fi una dintre relaţiile omului obişnuit, fără vreo pasiune deosebită pentru migala lucrului de mînă, cu obiectele create artizanal. Însă în afară de aceasta mai există una, intimă, lăuntrică. Un început bun pentru a intra în descrierea ei ar fi să vă povestesc despre cît uram ziua de 1 martie atunci cînd eram la grădiniţă. Îmi amintesc că, odată, cu această împrejurare a trebuit să ne manifestăm atît dragostea faţă de cele care ne-au dat viaţă, precum şi abilităţile artistice, făcînd nişte inimioare din făină şi apă şi pictîndu-le în roz. Ce mi-a ieşit a fost un fel de fursec suprarealist. La sfîrşit însă, am primit de la educatoare o inimioară roz perfectă, aşa cum făcuseră colegii mei de la bun început. I-am spus: „Asta nu e a mea!" şi mi-a răspuns „Ba da, a ta e, a cui să fie?". Şi, din acel moment, fascinaţia pentru acest tip de lucru manual şi un vag complex de inferioritate, ambele învăluite într-o tendinţă distructivă, m-au urmărit toată viaţa. Este ceea ce simţeam înainte faţă de roboţeii din pachete de Rothmans, de pe masa din dormitor, despre care gazda spunea cu falsă modestie: „Ei, o nimica toată, mă plictiseam. Dar îţi plac, nu?" „Foarte mult", răspundeam, în timp ce mă gîndeam la cinci moduri de a decapita omuleţul din pachete de ţigări. Sau faţă de veiozele pirogravate, din traforaj, făcute de nea Sandu din Berceni care rămăsese într-un timp şomer. Îl întrebam cum se fac şi aflam că, pentru a lucra la ele, este nevoie de talent şi de răbdare. N-ar trebui să uit aici nici temele de la lucru manual din şcoala generală cu bentiţele în punctul bob de orez, pe care colegele mele le lucrau cu hărnicie şi cu plăcere, în timp ce eu scoteam din vreun şifonier ceva ce semăna cît de cît cu ceea ce mi se ceruse şi-l duceam la şcoală. „Dar e în punctul semielastic!" se mira profesoara şi-mi trecea nota 4 în catalog. Apoi puloverele, fularele, căciulile create cu răbdare, un ochi pe faţă, unul pe dos, aici creşti, aici scazi, fiecare femeie croşeta la isteria naţională care îmbrăca literalmente o lume întreagă, fapt explicabil dacă ne gîndim la penuria vestimentară a vremurilor trecute. Şi pentru că am adus vorba de vremurile trecute, trebuie să spunem că aici rămîne exilată şi pasiunea oamenilor faţă de acest tip de lucru manual. Fantoma ei, reprezentată de mileurile antice, de ciucureii de la cheile şifonierului, şi dumneavoastră puteţi continua, dacă doriţi, exemplele, mai dăinuie însă în casele românilor. ▲

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

Tita CHIPER

antinostalgia

Şi bătut, şi cu carnetul luat

„*Tov. Petrea Nicolae:* Eu pînă după 23 august nu am avut posibilitatea să-mi însuşesc teoria revoluţionară şi unde mă trimitea partidul, mă duceam, chiar dacă eram arestat. Să vă spun cum am fost arestat în 1935. Eram utecist din 1933 şi vine tov. Bughici din biroul regional de la Iaşi cu Mihailovici şi spune: «Ştii la Buhuşi este grevă şi din toate părţile vin oameni cu ajutor; e bine să mergi şi tu din partea ţăranilor din satul tău». După explicaţie mi-a spus: «Ştii că acolo s-ar putea să fii arestat, dar dacă vei fi arestat, să nu spui nimic». Am fost arestat dar nu am spus nimic. În fond nu eram verificat în focul luptei. Mi-a fost frică mai mult ca orice de faptul ca să nu fiu scos din muncă, mai ales după război. Dar, situaţia mea se ştie mi s-a luat carnetul şi mi s-a spus că mi s-a dat din greşeală. Atunci era prin 1948, eram activist la Comitetul central al Frontului Plugarilor. De atunci am fost arestat şi condamnat la 5 ani. Am stat în închisoare din august 1951 pînă în octombrie 1955.

Tov. Gh. Stoica: Ce ţi s-a cerut?

Tov. Petrea Nicolae: Ancheta mi-a cerut să spun cum am trădat alături de Foriş şi Koffler. Să vă spun că nu mai ţin minte, în situaţia în care eram, şi nu o dată mi-a venit ideea să mă dau cu capul de un perete, şi să nu mai trăiesc. Pînă la urmă am spus: spuneţi-mi ce vreţi să declar, însă să mă asiguraţi că serveşte interesele partidului şi eu vă declar. Mi-a spus atunci că sînt şmecher. Ancheta a durat vreo 2 ani. Nu spun a cui este vina – aşa era situaţia atunci.

Tov. Gh. Stoica: Te-au bătut?

Tov. Petrea Nicolae: Nu aş putea spune că m-a bătut chiar dacă mai mi-a dat cîte una. Am spus ca să-mi dea să declar că Foriş, Koffler şi Victoria Sîrbu au constituit un grup duşmănos partidului şi eu i-am sprijinit. Le-am spus: să nu mă întrebaţi cum că nu ştiu."

(Dan Cătănuş, Ioan Chiper, *Cazul Ştefan Foriş*, Editura Vremea, 1999)

▲

Dumitru SOLOMON

roluri

Transparenţă impură

Dacă, într-o exegeză orală – de obicei, astfel de sentinţe se dau prin viu grai, întrucît scrisul obligă –, mi se spune că o lucrare artistică este genială, pentru ca transparenţa să fie deplină, perfectă, pură, este necesar să mi se spună şi *de ce* autorul encomiastic consideră astfel lucrarea cu pricina. Altminteri, aserţiunea, oricît de încărcată de adjective, rămîne criptică, neconvingătoare. Nu e suficient să aflu că autorul a dat cea mai bună operă artistică din cariera sa, afirmaţia ca atare nu mă satisface. E nevoie de un sprijin explicativ. În caz contrar, transparenţa judecăţii suferă, este incompletă, ca atare este impură. La fel se întîmplă şi în eventualitatea că se atribuie alte calificative, precum execrabil, jalnic, mediocru, modern, post-modern etc.

Te trezeşti pe nepusă masă că, la un pahar de bere sau la o ceaşcă de cafea, un tinerel cu aplomb, dar fără un simţ matur al responsabilităţii – în general, criticii sau necriticii tineri au astfel de ieşiri intempestive – declară opera de debut a unui confrate din aceeaşi generaţie drept capodoperă, iar pe autorul ei, genial. Nu simte nevoia să dea explicaţii. Dacă-l întrebi, îţi răspunde senin: „Se vede de la o poştă". Tu însă nu vezi nici de la o poştă, nici de la un metru. Ar fi nevoie aici de un argument, oricît de formal.

Cu atît mai mult se impune *de ce*-ul în ceea ce obişnuim să numim viaţa publică. Cînd fostul preşedinte al României emite o serie de critici la adresa actualei guvernări nu este de ajuns să răspunzi că asta e demagogie. Trebuie, cred, să demonstrezi că nu are dreptate. Altminteri, transparenţa este incompletă, putînd să rezulte că ai avea ceva de ascuns ori că preopinentul ar avea dreptate. Cînd iei decizia să renunţi la un ministru activ şi să-l trimiţi în calitate de ambasador la Moscova e nevoie de nişte explicaţii, tocmai pentru a asigura puritatea transparenţei. Ministrul cu pricina a greşit? Este o sancţiune sau o promovare? Nu numai în problemele mari, cum ar fi integrarea în NATO sau în Uniunea Europeană, lupta împotriva terorismului mondial, dar şi în chestiunile mici (nu neapărat minore) este necesară transparenţa totală. Dacă transparenţa nu este absolută, e ca şi cum ai privi doar cu un ochi sau ca şi cum ai purta ochelari cu lentile aburite, recomandîndu-i şi altora.

Va să zică, ce este cu apariţia de noi revoluţionari şi cu certificatele lor miraculoase, ce este cu semnalele contradictorii privind dizoluţia autorităţii statului în anumite judeţe, ce punct de vedere clar are autoritatea statului în legătură cu regionalizarea României, cum rămîne cu tratatul româno-rus, unde sînt marii corupţi, că în puşcărie, nu, etc., etc.? Are cineva obiceiul să poarte ochelari cu lentile pestriţe? Sau este o maladie a tinereţii?

▲

Cu ochii-n 3,14

UN FOARTE INTERESANT AMESTEC DE HÎRTII ÎNSETATE ŞI FORMULE VERBALE MEMORABILE

● Îmi povestea un prieten, care a fost de curînd în Voivodina, cum în fosta Iugoslavie se întîlneşte mai la tot pasul un foarte interesant amestec de ştaif (amintind de vremurile bune de odinioară) şi de încropeală măruntă (atît de necesară supravieţuirii în vremurile actuale). De exemplu, în Novi Sad, pe zidul unei parfumerii cu pretenţii şi cu parfumuri franţuzeşti foarte scumpe, era lipită o foaie pe care scria: „Vindem pui îngrăşaţi. Întrebaţi la parfumerie." Probabil, dacă luai mai multe lăzi cu pui, îţi dădeau ca bonus un Chanel mai acătării. (**C. P.-B.**)

● Ultima şmecherie a ţăranilor din piaţă: dai o hîrtie de-o sută, te-apleci să cauţi ceva în sacoşă şi, cînd îţi ridici ochii, te trezeşti că vînzătorul stă cu o hîrtie de cinci (mii) în mînă... A păţit-o vecina mamei, vecinul de deasupra, cumnatul vecinei, vărul vecinului şi bunica vărului cumnatului vecinei mamei – aşadar, un segment reprezentativ de cumpărători. Aşa că sfatul meu este: nu vă dezlipiţi privirea de pe hîrtia de-o sută! (**a. l. ş.**)

● Cu cîtăva vreme în urmă, v-am făcut cunoştinţă, în această pagină, cu o băutură numită *VODĂ*. Acelaşi producător de spirtoase oferă gîtlejurilor însetate o alternativă: băutura *aROMat*. (**D. S.**)

● Pentru că au manifestat împotriva obligativităţii limbii ruse în şcoli, membrii Partidului Popular-Creştin din Moldova au fost avertizaţi într-un comunicat al Ministerului Justiţiei de la Chişinău să fie cuminţi, că altfel „li se suspendează activitatea". „Suspendează" e, desigur, o formă verbală din limba moldovenească... (**M. V.**)

© S. Ivanoschi

● Se nasc şi în zilele noastre formule memorabile, cum ar fi una auzită de curînd într-o ceasornicărie: „Domnule, gusturile nu se discută, se execută". (**T. C.**)

N-AM PUTUT AFLA DACĂ PROPRIA CASĂ ÎŢI APARŢINE ŞI O POŢI OFERI UNEI TINERE INTELECTUALE, DIN DRAGOSTE

● La Craiova, la Hotel „Jiul", la etajul 1, există o încăpere pe firma căreia scrie Salonul „Fănuş Neagu". Era încuiat şi seara şi dimineaţa şi, din această cauză, n-am putut afla căror activităţi intelectuale le este dedicat. N-am putut afla nici dacă respectiva instituţie face parte dintr-un lanţ de saloane sau este doar un omagiu adus de craiovenii iubitori de literatură eminentului fiu al Brăilei. (**M. B.**)

● Inepuizabil imaginarul paginilor cu omoruri şi crime din ziare (v. *Adevărul*, 15 ian. a.c.): „Un bărbat l-a omorît în bătaie pe concubinul soacrei sale"; „Hoţ de maşini prins de poliţişti" (de parcă l-ar fi putut prinde medicii stomatologi); „Clujeancă din Gherla (Cluj) – jefuită în propria casă" (de parcă ar fi putut fi jefuită într-o casă în care intrase prin efracţie, la rîndu-i). Dar cel mai tare rămîne „Un orădean a fugit de la Judecătoria Oradea cu propriul dosar penal". Urmărirea continuă. (**A. C.**)

● Cu tonul său doct, examinatorul de la „Lanţul slăbiciunilor" (13 ian.) ne-a îmbogăţit iarăşi cunoştinţele. După definiţia sa, cleptomania reprezintă „mania de a fura obiecte care nu-ţi aparţin". N-am aflat încă – dar sperăm că se va întîmpla şi asta – cum se numeşte mania de a fura obiecte care-ţi aparţin. (**T. C.**)

● Prin ziarele de anunţuri se profilează, vag, dar promiţător, proprietatea (şi moştenirea) intelectuală: „Vîrstnic ofer locuinţă şi masă unei tinere intelectuale asistare şi elaborare lucrări literare, acreditate ştiinţifice, cedîndu-i prin notariat, post mortem, dreptul de autor." (**I. P.**)

● După sărbători lumea era în vervă. La oficiul de plată al Telefoanelor l-am auzit pe un bodyguard abţiguit povestindu-i unui individ cum îşi bate el nevasta, în fiecare zi, din dragoste. Un domn aflat la coadă înaintea mea se întreba în barbă ce diferenţă mai este între om şi dobitoc. Tot în chestiunea diferenţei pomenite, la altă coadă, la CEC, în aceeaşi zi de 3 ianuarie, o femeie a încercat să intre în faţă spunînd că a mai stat o dată la coadă. Un bărbat i-a replicat că poate o fi stat la aprozar. Femeia s-a supărat, spunîndu-i că ea a vorbit civilizat şi nu l-a trimis să pască oile. Bărbatul a făcut-o vacă, femeia l-a făcut porc, iar lumea s-a împărţit în două tabere. Fiecare ţinea cu (sau de) una din speciile amintite. (**A. M.**)

© S. Ivanoschi

CARE E PROBLEMA? POATE EŞECUL UNUI „DE CE" CURAT

● „Fostă activistă culturală la Comitetul Municipal PCR" (acesta e supratitlul) „Doamna Letiţia – profesoara studenţilor-actori de filme porno" – acesta e titlul unui reportaj ce se vrea senzaţional în *Naţional*. Şi care e problema? Ce e de mirare? Sînt destine a căror armonie nu are de ce să ne excite. (**R. C.**)

● În urmă cu doi ani, statul argentinian a salvat de la faliment un club de fotbal declarîndu-l „bun naţional". Acum, respectivul club de fotbal a devenit campion. Numai că statul argentinian este falimentar. Poate clubul are o idee? (**C. G.**)

● Dacă vrei să fii miliardar, ai cîteva posibilităţi să-ţi realizezi dorinţa. Unii se prezintă la Prima, îşi învîng tracul, transpiră sub reflectoare, suportă tensiunea examenului, acceptă eşecul (puţini au ajuns să cîştige această sumă). Alţii sînt mai practici şi mai norocoşi: conform analizei anuale a activităţii poliţiei bucureştene, publicate luna trecută, numărul infracţiunilor economico-financiare în care prejudiciul depăşeşte un miliard de lei a crescut cu 73% faţă de anul 2000. (**T. C.**)

● În apropierea blocului unde locuiesc se află un recipient din metal destinat colectării gunoiului (şi numit popular „ghenă") pe care scrie *MASOTI*. De ce? (**D. S.**)

● „Gîndeşte cu prezervativ!" – iată, într-adevăr, o chemare curat postmodernistă. (**R. C.**)

Dincolo de inefabil

– interviu cu Vera ŞANDOR, preşedinta Societăţii Române de Psihanaliză, membră a Asociaţiei Internaţionale de Psihanaliză –

Care este accepţia pe care psihanalistul practicant o dă noţiunii de „suflet"?

Sufletul nu este un concept specific psihanalizei, dar analistul operează cu el în perceperea persoanei. Şi cum altfel s-ar putea, dat fiind că sufletul este una dintre reprezentările umane cele mai profunde în perceperea propriei persoane şi a celuilalt? El poate fi asimilat *psyche*-ului în întregime, ca ansamblu al proceselor conştiente şi inconştiente pe baza cărora se stabileşte unitatea persoanei sau poate fi opus spiritului în cadrul contradicţiei dintre afectiv şi intelectual. Eu operez cu prima variantă. Sufletul poate fi doar la limită asimilabil Eului ale cărui conotaţii psihologice sînt prea înrădăcinate în gîndirea comună pentru a defini inefabilul conţinut în cuvîntul şi în percepţia a ceea ce numim suflet. Un psihanalist percepe conştient şi inconştient continuitatea fiinţei, felul în care persoana îşi exprimă integritatea, totalitatea, unicitatea, gîndurile, reveriile, viseţe, afectele, contradicţiile, ambivalenţa, dilemele morale, identitatea sexuală, felul în care îşi scrie şi rescrie continuu istoria personală, suferinţele, bucuriile, teoriile despre viaţă, moarte, sex, iubire, ură... Într-o accepţiune largă, sufletul este principiu de viaţă, unificator, miez integrator al persoanei, expresie a unicităţii.

Greu de definit în afara subiectivităţii, el este perceptibil exclusiv cu organe ale subiectivităţii. Psihanalistul îl ascultă, îl intuieşte, îl interpretează, uneori îl simte în propriul corp, alteori îl adăposteşte pentru o vreme în sufletul lui, se identifică, se apropie pentru a-l simţi, se depărtează pentru a putea numi... Psihanalistul trebuie să aibă vocaţia lui Tiresias: să fie orb în afară, dar să vadă limpede înăuntrul sufletului uman.

Sînt operaţionale în cabinetul analistului distincţiile între suflet/spirit (pneuma), suflet/psihic, sine/eu, dincolo de orientările (frueudiană, jungiană, lacaniană, altele) cărora analistul le este fidel?

Desigur. În primul rînd pentru că indiferent de «şcoală», toţi psihanaliştii sînt de acord asupra structurii, topicii şi dinamicii aparatului psihic, cu alte cuvinte asupra instanţelor (sine, eu, supraeu) care guvernează exigenţele pulsionale, exigenţele morale şi cele ale realităţii, exigenţe care reprezintă alcătuirea intimă a sufletului uman, toţi sînt de acord asupra psihogenezei tulburărilor psihice, sufleteşti, asupra contradicţiilor inerente psihicului uman, asupra paradoxurilor umanului, asupra destinelor afectului, a reprezentărilor, ale ideilor, asupra existenţei inconştientului, asupra sentimentului de continuitate a persoanei şi asupra travaliului de sinteză automat şi integrator ce acţionează prin pulsiunea de viaţă. Un psihanalist însă refuză de obicei să ia parte la polemici filozofice care opun sufletul spiritului sau corpului. De ce? Pentru că aceste contradicţii afirmate sînt tratate ca autoteoretizări. Fiinţa umană se autoteoretizează. Prin urmare, filozofii sau alţi autori de teorii nu vorbesc – şi cum s-ar putea altfel? – decît despre ceea ce percep uneori confuz, alteori limpede în ei înşişi. Asta înseamnă că psihanaliştii văd în afirmarea acestor contradicţii expresia percepţiilor endopsihice ale autorilor lor, expresia unor contradicţii trăite între suflet, spirit şi corp. Psihanalistul operează cu ele în scop diagnostic şi terapeutic. Contradicţia, conflictul, favorizarea afectului sau reprimarea, efortul de a impune cu orice preţ raţionalul, teama de emoţie, imposibilitatea conţinerii afectului, dificultatea elaborării psihice şi exprimarea suferinţei prin şi în somatic, angoasă morală, refuzul realităţii etc., fac parte dintre caracteristicile unor categorii psihopatologice frecvente în cabinetul psihanalistului. Putem spune că scopul unei terapii psihanalitice este reducerea acestor contradicţii şi integrarea lor într-o trăire coerentă în care omul să se poată recunoaşte şi să se poată trăi în toate dimensiunile lui: *Me mihi rede.*

Se poate face o analogie între leziunile sufleteşti şi cele somatice?

Sigur, analogia se poate face. Ea are însă o valoare relativă, ca orice analogie. Fără îndoială că sufletul, *psyché*-ul are capacitate de autovindecare. O dovedesc remisiile spontane din psihoze, atenuarea durerii sufleteşti din doliu, dispariţia durerii provocate de o separare sau de o pierdere de iubire sau de ideal etc. Această capacitate depinde de factori economici, dinamici şi structurali, de istorie individuală şi de intensitatea traumei. Trebuie să o spun – deşi ştiu că asta poate şoca spiritul comun – chiar simptomul poate fi o formă de vindecare sau o etapă a vindecării (cum ar fi depresia din doliu de exemplu). Forma de vindecare relativă dacă o raportăm la normă comună, dar vindecare în sensul că simptomul este singurul echilibru posibil de atins pentru a înlătura angoasa insuportabilă sau imposibil de elaborat şi de integrat pentru acel om în acel moment.

Analogia este însă simplistă şi induce latent aceeaşi diferenţă/contradicţie între suflet şi corp. Între suflet şi corp există o continuitate. Afectul este în primul rînd corporal, bolile somatice afectează sufletul, suferinţa sufletului poate provoca boală. Acest adevăr este cunoscut de mult de oameni, de preoţi, de vraci, de vindecători de tot felul, dar a fost demonstrat, obiectivat recent în cercetări de neurobiologie. Putem afirma la rigoare că forţa şi capacitatea de autovindecare psihică şi somatică depind amîndouă de acelaşi factor: pulsiunea de viaţă opusă celei de moarte.

S-au modificat în vreun fel, în România anului 2002, reticenţele, în parte justificate de istoria recentă, de a cere ajutorul psihiatrului/psihanalistului?

Reticenţă în faţa psihiatrului? Este şi nu este. Este pentru că înseamnă recunoaşterea a ceea ce e perceput ca infirmitate sufletească, poate însemna deci o atingere narcisică. Intolerabilă. Nu este pentru că psihofarmacologia protejează şi acceptă absenţa elaborării psihice atenuînd simptomul incapacitant şi lăsînd cauza neatinsă. Rezultatul poate fi rapid. Şi cum unii oamenii preferă să moară decît să gîndească sau să se cunoască şi adesea chiar mor, soluţia psihiatrică poate părea convenabilă. În bolile psihice grave însă, cum sînt psihozele, soluţia psihiatrică este esenţială cel puţin în momentul acut.

Ajutorul psihanalistului este din ce în ce mai frecvent solicitat. Aceasta nu mai este o terapie prohibită şi pot să vă spun că cererea depăşeşte oferta onestă pentru că sîntem puţini psihanalişti formaţi după standarde internaţionale. Reticenţa ţine desigur de mai mulţi factori. Primul, pe care l-am semnalat deja, ţine de rezistenţa oamenilor la a privi în ei înşişi, care vine din teama lor de adevăr. Clinica psihanalitică dovedeşte că toţi oamenii afirmă că vor să se cunoască şi că iubesc adevărul, dar că rezistenţa la acest tip de travaliu este uriaşă din motivul pe care vi l-am mai semnalat: simptomul e o formă de echilibru. Handicapant ce-i drept, dar o formă de echilibru cunoscut cu care oamenii s-au obişnuit, mai mult sau mai puţin, să trăiască. Trebuie să înţelegeţi această rezistenţă nu ca pe un refuz conştient al persoanei, ci ca pe o rezistenţă economică şi dinamică a unei configuraţii sufleteşti cu o relativă valoare de echilibru. Motive externe de reticenţă, ce nu ţin de dinamica intrapsihică, ar fi durata mare a terapiei, costul ridicat, prejudecăţile legate de psihanaliză, prejudecăţi care mobilizează o mare cantitate de angoasă.

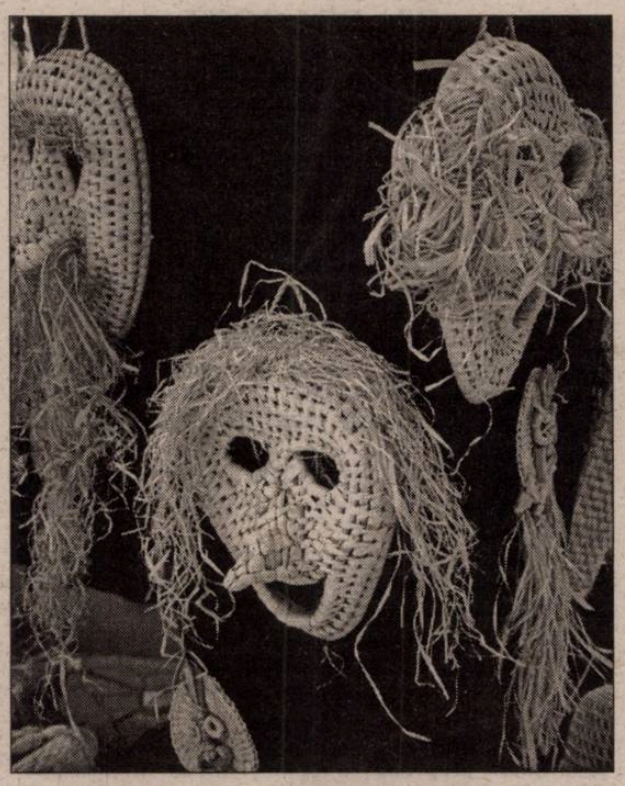

© S. Ivanoschi

Cît de relevantă vi se pare analitic reconstrucţia structurii cognitive a visului, mai ales aşa cum a fost ea descrisă de French şi Fromm? Psihanaliza actuală acordă aceeaşi importanţă acţiunilor sufletului ce se ordonează în vis după o anume logică?

Bineînţeles că da. Există desigur curente – cum este cel culturalist şi sociologizant reprezentat de Fromm, printre alţii, care repun în discuţie visul, dar dacă sîntem cu simpatie atenţi nu la teorii, ci la oameni, ar trebui să fim orbi să nu vedem importanţa pe care ei o acordă viselor lor, plăcerea înfiorată cu care le adulmecă înţelesul intim, efortul lor de a da un sens pe care-l simt în majoritatea cazurilor într-un mod mai degrabă obscur. Interpretarea viselor nu e o invenţie freudiană. Visele sînt o dovadă a realităţii psihice dincolo de conştient chiar şi pentru greci. Pentru ei visele erau dovada existenţei reale a sufletului, un alt eu activ şi vizibil doar în vis. Ceea ce grecii numeau imagini reale şi fugare *(eidola)* fără să le pună la îndoială existenţa şi realitatea, noi numim azi realităţe psihică inconştienţa sau/şi conştienţa diferită de realitatea aşa-zis obiectivă. Este deja banal şi cunoscut că aceeaşi realitate obiectivă poate produce o multitudine de realităţi psihice, sufleteşti. Da, analiza visului atunci cînd este posibilă este centrală în psihanaliză, este o cale spre unificare, spre integrare a unor părţi din suflet respinse sau rătăcite în partea lui nevăzută.

La Fundaţia „Generaţia" vă ocupaţi de copii traumatizaţi intra- sau extra-familial. Care sînt cele mai des întîlnite traume, din ce direcţie vin ele, cît de importantă e ruperea lanţului cauzal? Ce metode aplicaţi şi de ce factori depinde succesul terapeutic?

Nu am făcut o statistică. Traumele sînt numeroase şi nu întotdeauna detectabile cu uşurinţă. Tratăm în Centrul nostru cazuri de abuz fizic, sexual sau emoţional, abandon manifest, cazuri în care trauma este intrapsihică, de relaţie, cazuri de abandon afectiv discret dar persistent, cazuri de copii cu părinţi foarte bolnavi – somatic sau psihic –, adolescenţi care îşi trăiesc cu dificultate vîrsta, copii adoptaţi, părinţi adoptivi, traume perinatale, copii şi părinţi care trebuie să facă faţă unui handicap, conflicte intergeneraţionale, transmisii intergeneraţionale care sidereză dezvoltarea autentică a copilului, copii cu diverse maladii psihice de la nevroză la psihoză... Metoda este cea a psihoterapiei psihanalitice. Succesul terapeutic depinde de factori intrapsihici, dar şi de cooperarea familiei. Lanţul cauzal, dacă vă referiţi la traume severe provocate de factori externi şi detectabili, nu poate fi întotdeauna rupt, şi oricum de aceste situaţii se ocupă alte structuri de ocrotire a copilului. Noi ne propunem cel mai adesea să atenuăm suferinţa şi vulnerabilitatea, simptomul – cînd e cazul –, să depanăm funcţia parentală, să relansăm dezvoltarea psihică a copilului, dezvoltare blocată fie de o traumă externă, fie de o traumă afectivă de relaţie, fie de incapacitatea intrapsihică de a depăşi un conflict normal de dezvoltare. Psihoterapia psihanalitică este întotdeauna o şansă pentru dezvoltarea psihică a copilului şi, desigur, o şansă pentru funcţia parentală.

a consemnat Simona SORA

▲

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Andrei PLEŞU ● **REDACŢIA:** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● **RUBRICI:** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Andrei GORZO, Augustin IOAN, Mircea IORGULESCU, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● **RESPONSABIL DE NUMĂR:** Simona SORA ● **CORECTURĂ:** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● **TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:** Ela PETRAŞCU ● **EDITARE TEXT:** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● **DIFUZARE:** Gabriela BURTEA ● **Redacţia DILEMA:** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● **Telefon/fax:** 230.23.84 ● **e-mail:** dilema@fcr.algoritma.ro **Internet:** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul RODIPET S.A pe anul 2002 şi la poziţia 166 în Oferta 2002 a MT PRESS. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la Gabriela Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 255.48.15, 255.48.16, 255.48.17 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.14.96 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 2511.1–531.2 deschis la BCR, sucursala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

GRATUIT

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Anul X
nr. 463
25-31 ianuarie 2002
20 pagini 7000 lei

INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema

EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

D'ALE CARAGIALELUI

„Capacitatea de a-l pricepe pe Caragiale dă măsura puterii de înţelegere a intelectualului român."

CAMIL PETRESCU (1927)

TUTAGO

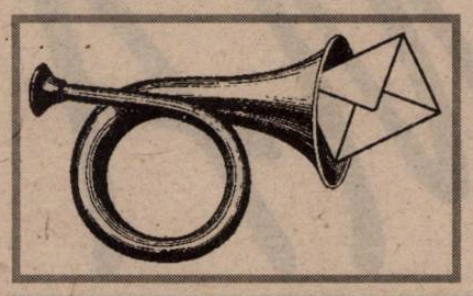

Nr. 462: „Secolul XX“

O geografie de nume

După Yehudi Menuhin, secolul XX a trezit cele mai mari speranţe şi a distrus toate iluziile şi idealurile.

Secolul XX poate fi împărţit, după mine, în patru perioade:

a) Marele Război 1914-1918

b) Iluzia păcii sau ascensiunea extremelor 1919-1939

c) Războiul ideologiilor 1939-1945

d) Războiul lumilor 1945-1991.

Ceea ce este între 1991 şi 2001, 11 septembrie este o perioadă de tranziţie spre o epocă nouă care nu va fi denumită decît atunci cînd se va fi sfîrşit. Că i se va spune post-modernism, c-era, post-litic, *Internet-age*, anii americanismului sau post-comunism, rămîne de văzut.

Cred că ce se va reţine din secolul XX va fi o geografie de nume: Lenin, Wall Street, Hitler şi Stalin, Holocaust, Yalta, Hiroshima, Neil Amstrong, Elvis Presley, JFK, Marilyn Monroe şi *Playboy*, Ceauşescu, Computerul şi Internetul, Vietnam şi Afganistan, Zidul Berlinului, Gorbaciov şi Revoluţia şi peste toate planează „ultima religie a umanităţii“, Comunismul. Şi asta pentru că lumea care s-a prăbuşit la sfîrştul anilor '80 a fost lumea modelată de impactul Revoluţiei ruse din 1917.

T.S. Eliot spunea: „aşa se termină lumea – nu cu un bum, ci cu un scîncet“. Secolul XX s-a încheiat cu amîndouă.

La sfîrşitul secolului sîntem martorii unei lumi în care trecutul, inclusiv trecutul din prezent, şi-a pierdut rolul, în care vechile reguli, scheme, hărţi nu mai sînt valabile, neştiind unde trebuie să ajungem şi nici măcar dacă va fi bine sau nu.

Secolul XXI va fi secolul Speranţei... sau nu va fi deloc.

Enghin CIAUŞ
str. D. Eugeniu, Constanţa
ciauş_enghin@personal.ro

Nr. 454: „Reţete de succes“

Rîsu-plînsu

Ai la ce te gîndi dacă citeşti, fie şi pe sărite, numărul 454 din *Dilema* dedicat succesului la români.

Iată spre exemplu, într-un loc, dl Alfred Bulai constată că „societatea noastră, în mod firesc şi normal (sic!) s-a stratificat puternic“.

În alt loc, dl Carol Popa, după ce face portretul robot al omului de afaceri de succes, afirmă că „în tot mai multe cazuri succesul afacerilor pentru aceşti patroni se bazează pe sprijinul obţinut din mediul politic“.

Tot aşa, undeva, dl Dan Oprescu, într-un context cu greutate internaţională, precizează că „de la legătura lui Mihai încoace, practic toţi locuitorii ţării erau, într-o formă sau alta, robi/sclavi...“

În mod natural cititorului dilematic i se va zburli – dacă mai are – părul de pe cap sub avalanşa întrebărilor, constatărilor, posibilelor interpretări generate de asemenea texte precum şi datorită presupunerilor legate de locul şi rolul său în ţărişoara de baştină.

Întrebare: cum adică „în mod firesc şi natural s-a stratificat“ societatea noastră? Are ea alte mijloace sau alte scopuri decît societatea anterioară? De pe margine este observabilă o sărăcire certă a mijloacelor (la anul 2001 economia reprezintă încă doar o fracţie subunitară din cea a anului 1989). În acelaşi timp nu este de neglijat nici mărirea sistematică şi accentuată a raportului de distribuţie a veniturilor legale – ca ipotetice scopuri parţiale – de la 1 la 5 în '89 la 1 la 15-20 în 2001. În aceste condiţii paradoxul constituie o încercare de solidarizare a societăţii în scopul majorării unei funcţii oarecare? sau o recunoaştere implicită a faptului că numai o parte a societăţii are/merită resursele împingerii spre înainte a căruţei?

Constatare: „împrejurarea că succesul afacerilor se bazează pe sprijinul obţinut din mediul politic“ conduce la concluzia tristă că eficacitatea efortului social era mai bună acum 12 ani în condiţii recunoscute de dominare pronunţată a actorilor sociali comparativ cu situaţia actuală marcată de extensia raporturilor în care libetatea este prevalentă. Că şi în '89 şi în 2001, douăzeci şi două de milioane de români se situau la limita de jos a performanţelor pe care le poate înregistra o naţiune europeană nu pare să deranjeze pe nimeni nici atunci şi nici acum. Prin urmare gîndul că poţi opera numai din hăţuri (mai încordate sau mai relaxate) un popor pare să nu aibă consistenţă. Cu toate acestea, frîul politic funcţionează cu succes prin alte părţi din moment ce există oameni politici români care şi-ar dori un popor de japonezi, de germani sau, de ce nu, nişte chinezi-taiwanezi.

Interpretare: că „de la legătura lui Mihai încoace practic toţi locuitorii ţării erau într-o formă sau alta sclavi“ ne strecoară insidios în minte ideea că pe aici, prin ţară, nu am practicat sincer exerciţiul Libertăţii poate niciodată. Să nu înţelegem prin aceasta cine ştie ce bazaconie, ci doar că sistemul nostru social are proprietatea că nu-şi respectă propriile reguli de existenţă. Mai mult, pentru măruntele libertăţi cotidiene a trebuit ca preţul în sînge şi, de cele mai multe ori în sudoare, să fie amarnic.

Dacă, după toate acestea, principiul acţiunii şi reacţiunii are cumva vreo rezonanţă în plan social, cum este posibil ca cineva să-şi imagineze că, lucrînd cu captivi materiali sau mentali, poţi asuma măreţe succese cu o asemenea reţetă?

Strălucirea actorului nu este nicidecum potenţată de captivitatea spectatorului, iar *statu-quo*-ul scenei pare a fi uşor de menţinut pe termen scurt de o dinamică bine direcţionată a bastoanelor, iar pe termen lung de o bună distribuţie a prezervativelor legată, pentru evitarea oricăror accidente, de o limitare progresivă a accesului la şcolarizare.

Despre toate acestea cine ştie ce ne-ar povesti, dacă ar mai trăi, Spartacus?

Al dumneavoastră,

Constantin MIREA
str. Tudor Vladimirescu, bl. P 19, sc. C, ap. 10, Piteşti

P.S.: Aţi mai auzit pe altundeva decît prin *Dilema* despre ecouri la scrisoarea, de acum străveche, a dlui Tamás adresată intelectualilor români? O fi adrisantul necunoscut?

Fără te(a)mă

Discriminarea de vîrstă – politică de stat?

Dragi prieteni,

Citesc *Dilema* încă de la începuturi şi i-am rămas fidelă. O parcurg aproape din scoarţă-n scoarţă, unele lucruri mă mai nemulţumesc – penuria de virgule la o junǎ autoare, unele opinii personale cu pretenţii de statistică, ceva suficienţă caraghioasă şi/sau anostă la unii juni atoateştiutori. Dar, vorba lui „PRO TV te ascultă ce vezi“ (din categoria sloganu' lu' peşte), am ignorat în numerele următoare respectivii autori, care nu au decît să scrie în continuare pentru părinţi sau pentru mătuşile din dotare.

Am un mare respect şi o adevărată slăbiciune pentru Adrian Cioroianu, dar îi păstrez încă ranchiună pentru că, într-o emisiune televizată mai veche, din prea mult bun-simţ, desuet în România de astăzi, nu l-a pus la punct pe musiu Iorgovan, cînd acesta l-a repezit să tacă, deoarece nu are studii juridice. Ba să taci matale, *metr*, că orice absolvent de studii superioare care se respectă are suficiente cunoştinţe juridice ca să nu se lase umilit sau jefuit de nici un avocat. Altfel, salutări aproape tuturor autorilor din *Dilema*.

> *„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.*
> *– Unde ai citit asta?*
> *– În toate cărţile bune...“*
>
> WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“

De data asta, m-a stîrnit articolul lui Lucian Mîndruţă (Lucian Mîndruţă este pentru mine cea mai plăcută surpriză din *Dilema)*: „Pentru o viaţă mai bună tastaţi #1“. Nu pentru că aş creşte vaci sau aş produce brînză şi caş, ci pentru că intru, de mult timp, în eşantionul pomenit – cei 16% dintre români, care visează să devină propriii lor stăpîni şi, de curînd, dintre cei probabil 3% care au şi îndrăznit să-şi ia soarta în propriile lor mîini şi să nu mai aştepte o favoare numită salariu.

Chiar dacă vreun român a ajuns cu adevărat să se îmbogăţească prin afaceri făcute cu banii obţinuţi din vînzarea televizorului color, luat cîndva pe vestita listă (sînt ostilă acestor basme de adormit copiii, ştiu eu ce ştiu din ultimii 11 ani), acele vremuri au apus definitiv. Acum îţi trebuie mult mai mulţi bani şi un caracter mult mai puternic decît cu cîţiva ani în urmă, pentru a pune pe picioare chiar şi cea mai modestă afacere.

O bilă neagră pentru mine: nu am făcut-o cu gîndul îmbogăţirii, ci al supravieţuirii şi încă în limitele legii, ba chiar şi ale eticii. Altă bilă neagră? Prea junǎ nu mai sînt, femeie pe deasupra, dar pensia este un ţărm din ce în ce mai îndepărtat – alte două bile negre. Acelaşi autor dilematic, obişnuit să producă statistici după ureche şi simţiri personale de discotecă, m-a inclus într-un lot plasat foarte aproape de poarta închisorii, dacă nu chiar cu un pas în curte şi haina în dungi aproape îmbrăcată. Părerile personale ale acelui autor (sau autoare? Nu cred că merită să verific) sînt jignitoare, iar datele prezentate sînt nu numai false, ci chiar cu iz pronunţat de discriminare şi învrăjbire.

Cît despre afirmaţia că bătrînii de peste 40 de ani nu sînt familiarizaţi cu tehnologia informaţiei, care le este deja inaccesibilă la vîrsta lor avansată, îl informez pe junele autor că numai etica personală, considerată desuetă în România, m-a împiedicat pînă acum să fac ravagii în anumite site-uri, care mă deranjează sau de pe urma cărora aş putea profita. Nu-mi place nici gîndul că aş putea ajunge celebră ca hackeriţa „Mamaie“ („Bunicuţa“ este deja ocupată), doar pentru că am intrat cu bocancii plini de noroi în casele oamenilor sau le-am spart ferestrele cu pietre. Cînd în România abia se silabiseşte transparenţa şi deschiderea spre lume, chiar şi un site cum este cel al PRM doar mă amuză (rîsu', plînsu'), dar nu mă stîrneşte la distrugere. Cel puţin deocamdată. Şi nu sînt nici pe departe o excepţie în eşantionul meu de vîrstă.

Că România este o ţară în care discriminarea profesională a persoanelor trecute de 35 de ani este notorie şi generalizată nu cred să fie un secret decît pentru tineri. Totuşi, nu m-am aşteptat ca, din ce în ce mai des, să citesc pînă şi în această publicaţie opinii dispreţuitoare despre „bătrînii“ de asemenea vîrstă şi, în general, de orice vîrstă. Le-aş recomanda unora din redacţie un *workshop* (seminar? atelier?) de corectitudine politică de tip american. Pentru că toată lumea ar avea numai de profitat dacă ar lucra în aceeaşi companie, cot la cot şi apreciindu-se reciproc, 2-3 generaţii, aşa cum se întîmplă chiar la *Dilema*, la urma urmei. Dar poate că exemplul unei redacţii este singular şi nepotrivit.

Cred că România este singura ţară din lume în care tinerii absolvenţi de liceu sau facultate sînt consideraţi oficial (vezi legislaţia română), drept grup defavorizat, iar statul rambursează angajatorilor 70% din salariul acestora, mă rog, din salariul minim sau mediu pe economie. Discriminarea de vîrstă este ilegală prin Constituţie, dar blamată absolut formal, superficial şi ineficient. Nu se efectuează nici un control în această privinţă, în nici o instituţie, aşa cum se face la invidiaţii americani. Poate că sînt dură, dar afirm că discriminarea de vîrstă este politica de stat a României.

Orice director de fabrică sau instituţie îşi umflă pieptul de mîndrie patriotică, atunci cînd anunţă prin interviuri: „la noi, media de vîrstă este de 25 de ani“. Să fie vîrsta un nou criteriu al competenţei profesionale sau al eficienţei economice? Pasionatul în statistici improvizate ar putea să verifice.

Vestita firmă GEPA, a dlui ospătar Pădure, dacă-şi mai aminteşte cineva de ea, a publicat în *România liberă*, în urmă cu mai mulţi ani, o ofertă de serviciu, care suna aproximativ aşa (credeţi-mă, nu exagerez): „Angajăm inginer de reţea, numai femeie, maximum 26 de ani, minimum 1,70 m înălţime, păr lung, ochi verzi sau albaştri. Salariu 500 $“. Unde mai este firma GEPA acum?

„Ce eşti am fost, ce sînt vei fi“ – tare mi-au plăcut aceste vorbe, puse pe scheletul unui fost profesor, donat laboratorului de ştiinţe naturale al şcolii unde acesta predase toată viaţa. Oare am citit asta în *Dilema?* Deja nu mai cred. Trebuie să începem, eu şi toţi cei ca mine din România, să purtăm stele galbene, în şase colţuri, cu acest text brodat în interior, pentru a fi crezuţi că ne simţim profund nedreptăţiţi şi privaţi de drepturi elementare?

Multe CV-uri mi-au trecut prin mînă şi, recunosc, sînt impresionată pînă la lacrimi (tot rîsu', plînsu') de tinerii cu două facultăţi la activ (eventual, dar nu obligatoriu, particulare) sau de absolvenţii de master şi doctoranzii care scriu cu consecvenţă „renumeraţie“, „propietate“, „pentru a muncii“, „deşii“, „ma-m obişnuit“ etc. şi care încep 9 fraze din 10 cu „deci“, al căror vocabular este la fel de bogat ca al canibalei Elocika (vezi Ilf şi Petrov sau întrebaţi-l pe dl Cosaşu), dar cuvintele cel mai des folosite sînt „naşpa“, „parai“ şi „beton“ sau „cool“, „job“ şi „OK“, în cazurile mai fericite. Specimenelor pomenite le urez succes în viaţă, dar nu le pot oferi respectul meu.

Îmi permit să afirm, fără să am nevoie de date statistice, că nici inteligenţa, nici zîmbetul amabil şi îndatoritor, nici sentimentul datoriei, nici competenţa nu au vîrstă, cum nu au vîrstă nici amoralitatea sau lipsa de scrupule, nicăieri în lume.

Tinerii cred că este dreptul lor să beneficieze de burse în străinătate şi, dacă au greutăţi în a le obţine şi finaliza, ameninţă cu plecarea din România. Eu cred că dreptul fiecărui cetăţean român este să fie tratat, măcar în România, cu respect, demnitate şi fără discriminare, atît. Ar fi puţin, dacă nu ar părea atît de irealizabil. Iar în cazul în care acest drept elementar este încălcat, statul ar trebui să intervină ferm şi rapid, dacă nu a fost capabil să prevină abuzurile, lucru care ar fi fost mult mai eficient şi mai puţin costisitor. Şi eu m-am săturat de România şi de manifestările celor ce o conduc la toate nivelurile, ca ardeleanul ăla din Dolj, i-am uitat numele. Dar poţi să divorţezi de o ţară? Orice ai face, o să te însoţească toată viaţa, ca fantoma cuiva drag, nedreptăţit sau înşelat.

Cu stimă,

LB
(lal_babus@altavista.com)

N. red.: Partea a doua a scrisorii dumneavoastră – despre chinurile micului întreprinzător – vom încerca s-o publicăm într-un număr viitor.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Pacifismul**
- **Reîntoarcerea la natură**

Mircea IORGULESCU

ce se vede

Clasă conducătoare

Mai mult de o sută dintre actualii parlamentari români au fost directori. Unii, poate, încă mai sînt, alţii vor fi devenit, fapt este că pentru aproximativ un sfert dintre „aleşii poporului" fotoliul de director l-a precedat pe cel de parlamentar.

Cel puţin aşa reiese din repertoriul întocmit de Asociaţia Pro Democraţia, *Cartea albastră a democraţiei*, un ghid al instituţiilor publice centrale din România (ediţia 2001).

Sînt inventariaţi aici, cu date de naştere, informaţii despre studii, denumirea Comisiilor parlamentare din care fac parte, adresele birourilor din teritoriu etc., toţi cei 485 de senatori şi deputaţi din Parlamentul actual. Cum în aceste fişe există şi o rubrică intitulată „ultimul loc de muncă", nimic mai simplu decît să se contabilizeze proveniența profesională a aleşilor, deşi „profesională" este probabil excesiv ori măcar impropriu spus, cîtă vreme, spre exemplu, este oarecum greu să se vorbească despre *meseria de director*. Dar o rubrică despre *profesia* parlamentarilor nu există, deşi probabil n-ar fi fost cu totul inutil să se ştie cam la ce se pricep ei.

Este însă adevărat că meseria poate fi dedusă, presupusă, după natura studiilor, deşi nimic nu e sigur. Un deputat PSD de Dolj, Nicolae Arnăutu, a absolvit, de pildă, Facultatea de Filologie a Universităţii din Craiova, în 1974, ceea ce ar putea însemna că ar putea fi de meserie profesor, cercetător, jurnalist, traducător, redactor de editură, în fine, cam pe-aici; dar nu!, ultimul lui loc de muncă a fost, conform ghidului, *director general la S.C. SPET S.A., Craiova*. Fericiţi cei care ştiu ce va fi fiind aceea *S.C. SPET S.A.*, dar probabil numărul lor e foarte mic. Un alt deputat, Nicolae Păun, şi-a făcut studiile la *Universitatea „Eden", Facultatea de Management*, iar ultimul lui loc de muncă înainte de munca în Parlament a fost *manager, SC Niki Scorpion*. Sună simpatic *Universitatea „Eden"*, student la *Eden*, absolvent de *Eden*, asta da pregătire pentru un viitor luminos şi durabil! Dar cu senatorul PSD de Constanţa Traian Rece sîntem în plină enigmă. La „studii" figurează o siglă tainică, *A.I.S.T.E.D.A.*, iar la „ultimul loc de muncă" *SC „Club 21 Perfect"* din Bucureşti, unde a fost/era/poate mai e *preşedinte-director general*.

E aici de observat că însăşi denumirea funcţiei de director înregistrează metamorfoze dintre cele mai pasionante. Sînt mulţi *directori*, pur şi simplu, fără nici un adaos. Dar există şi *director manager*, *manager general*, *director general*, *general manager*, există *preşedinte-director general*, dar şi *preşedinte, director general* sau numai *preşedinte* (ca Dinu Patriciu, *Preşedinte SC Alpha Construct*), chiar *şef management* ori *patron* sau *director general societate privată*. Unii directori şi-au indicat natura directoratului, ca de pildă senatorul PRM Mihail Lupoi, *director de transporturi*, ceea ce se potriveşte, desigur, cu absolvirea de către acelaşi a Şcolii de ofiţeri de tancuri.

Cel mai mare număr de parlamentari (foşti) directori se află la PSD, peste 60, ceea ce într-o anumită măsură se explică probabil şi prin ponderea acestui partid. Dar ponderea parlamentară nu explică totul: deşi PRM este al doilea partid ca reprezentare în Parlament, abia dacă depăşeşte PNL ca număr de directori! Din punctul de vedere al interesului pentru directori, PSD şi PNL nu au rivali.

Clasă conducătoare, directorii...

▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

De voie, de nevoie

Intrată, odată cu noul an, sub zodia scandalurilor politice, democraţia românească îşi regăseşte obişnuita atmosferă de carnaval politic, cea din anii 1997-98. Intervenţiile cel puţin nedelicate ale autorităţilor în unele din aceste scandaluri readuc în discuţie întrebarea: este democraţia ireversibilă în România? Deşi în ultimii 12 ani figurile aflate la putere s-au schimbat, elita nu a instituit respectul pentru reguli, dînd chiar ea exemplul abuzului. Dovada cea mai clară în acest sens: politizarea succesivă a administraţiei şi după alegerile din 1996, şi după cele din 2000. Politicienii nu consideră că regulile votate de ei sînt obligatorii şi nu au rezistat tentaţiei de a profita de putere; e adevărat că nici societatea nu i-a presat excesiv în această direcţie.

S-a tot spus că, în România, democratizarea se face de sus în jos, că populaţia nu dispune de cultura politică prin care să impună un cod de conduită. E adevărat, dar acest tip de democratizare şi-a arătat rapid limitele: democraţia a fost respectată în campania electorală şi alegerile au fost libere. În schimb, în viaţa politică de toate zilele, arbitrarul celor aflaţi la putere s-a manifestat la fel de liber. Scandalurile şi abuzurile care se lăfăie în mass-media dau imaginea unei ordini neînsuşite, dar la nivelul străzii se poate observa cum, pentru populaţie, democraţia începe să devină o realitate a vieţii. Procesul de acomodare se desfăşoară fără entuziasm, dar şi fără repulsie.

Conform unui sondaj realizat de CURS pentru Societatea Academică din România, numai 32,9% dintre români sînt satisfăcuţi de performanţele democraţiei, iar 67% sînt nemulţumiţi. De remarcat că la această întrebare, cei rezervaţi, fără o părere prea clară, erau numai 0,1%. În acest domeniu opţiunile sînt conturate, oamenii au o înţelegere concretă a democraţiei, nu mai este un concept abstract de care să se simtă intimidaţi sau depăşiţi. La prima vedere, cei mai mulţi înţeleg prin democraţie ceva negativ, poate plata întreţinerii, poate costul vieţii sau ameninţarea şomajului, şi o resping. Dar la seria de întrebări ţintind să determine aria opiniilor anti-democratice, rezultatele sînt contrare. Numai 19,4% sînt de acord cu dizolvarea Parlamentului şi a partidelor politice, iar 71,8% se opun acestei idei. 13,2% sînt convinşi că „ţara ar duce-o mai bine dacă ar fi condusă de armată", dar 80,7% resping această idee. Aproape tot atîţia (82,3%) cred că „mereu aceiaşi oameni profită de toate schimbările, în vreme ce oamenii cinstiţi ca mine continuă să ducă o viaţă grea". Cu toată această frustrare, 77,8% nu cred că ar trebui să ne întoarcem la comunism.

Interpretările acestor cifre pot să fie diferite. Cred că putem vorbi, cum spuneam mai sus, despre o acomodare cu ideea de democraţie, cu reflexul creat de alternanţa la putere rezultată din alegeri, cu contradicţiile induse de dezbateri, chiar dacă la aceste dezbateri se caută vinovaţi indirecţi pentru sărăcia din jur. Sînt semnificative opiniile cu privire la armată. Peste 80 de români dintr-o sută resping ipoteza conducerii ţării de către militari şi 71 nu ar fi de acord cu desfiinţarea Parlamentului. Cu toate acestea, retrospectiva sondajelor de opinie pe anul trecut, realizată de Ministerul Informaţiilor Publice, arată că, indiferent de sondaj şi beneficiar, încrederea în armată obţine în jur de 80 de procente, pe cînd încrederea în Parlament abia depăşeşte 30%. Într-o majoritate covîrşitoare, românii au încredere în armată, dar nu ar dori ca aceasta să conducă ţara. Sînt nemulţumiţi de Parlament, dar nu l-ar vrea desfiinţat, l-ar dori poate mai bun, poate mai aproape de ei, ca în slogan. De asemenea, direcţia în care merge ţara este apreciată, în continuare, ca greşită, de destul de mulţi, 48% în noiembrie 2001, deşi în scădere faţă de noiembrie 2000 (66%). Pesimismul românilor este deci constant, neîncrederea în instituţii un reflex condiţionat, şi totuşi oamenii nu ar sprijini soluţiile radicale: „nu merg cum trebuie, dar sînt ale noastre..., poate se vor îndrepta..., mai bine un rău mai mic...". Să fie doar memoria dictaturii, deşi cei mai mulţi cred că atunci economia era gestionată mai bine? Să fie începutul unei noi culturi politice, care se naşte deloc spectaculos, dintr-o obişnuinţă a libertăţii în sărăcie? Să-i spunem democraţia de voie-de nevoie.

Revenind la întrebarea dacă este democraţia ireversibilă se poate profila un răspuns: românii nu sînt apărători fanatici ai democraţiei, cruciade cum este cea a libertăţii de expresie îi lasă reci. Numai moartea este ireversibilă, dar celui care ar avea de gînd să anuleze democraţia din viaţa cotidiană îi va fi greu să o scoată din capul oamenilor, acum obişnuiţi cu ea, aşa cum s-au obişnuit şi cu altele.

În contextul celui mai recent scandal, presa a etalat un reflex necondiţionat al libertăţii, trezindu-se parcă la viaţă. Or fi crescut tirajele?

▲

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Chestiunea agrară şi integrarea europeană

„Fundaţia pentru o Societate Deschisă lansează – prin Programul de integrare europeană – o invitaţie organizaţiilor şi persoanelor interesate în a participa la o competiţie privind alcătuirea unei *Hărţi a actorilor şi problemelor aderării României la Uniunea Europeană*."

Această iniţiativă bine venită a pus în mişcare ONG-urile şi experţii din această zonă de preocupări, mulţi grăbindu-se să pună pe picioare un proiect. Din cîte văd eu în jurul meu, *target group* sînt însă exclusiv actorii vizibili, care au ceva de spus în ale integrării: partide politice, întreprinzători, sindicate, jurnalişti etc. De fapt şi recomandările programului sînt explicite în acest sens: „Este necesar să fie analizate partidele parlamentare, principalele sindicate, organizaţiile profesionale, cultele religioase, administraţiile publice, mass-media, liderii de opinie, organizaţiile neguvernamentale, sectorul bancar, firmele din sectorul privat, bisericile, asociaţiile profesionale etc." Lista este orientativă, bineînţeles, dar această „orientare" pare să spună ceva: integrarea priveşte *instituţiile*, nu şi *populaţia*.

Prima mea reacţie – uşor obsesivă la mine, recunosc – este să mă întreb unde sînt ţăranii în toată această poveste? Ei sînt nu numai cel mai „voluminos" actor social, dar şi, probabil, cea mai delicată problemă socială pe termen lung a integrării noastre în Uniunea Europeană.

La capitolul ţărănime, sîntem fruntaşii Europei: locul doi (după Polonia) ca populaţie rurală şi acelaşi loc (după Albania) ca populaţie ocupată în agricultură din total populaţie activă (de peste 6 ori mai numeroasă decît media europeană). Ponderea agriculturii în PIB este şi ea de vreo 11 ori mai mare decît cea existentă în UE. Or, această „excentricitate" va trebui să fie curmată dacă vom intra în clubul european. Pînă atunci, ţăranul român, care nu ştie ce-l paşte, este – dacă ne luăm după sondaje – cel mai pro-european din toţi ţăranii continentului. Ce înţelege el prin asta se poate rezuma prin următoarea povestire a unui coleg ce a participat la un sondaj de opinie:

– Sînteţi de acord ca avioanele NATO să survoleze spaţiul aerian românesc?

– Da, maică! – răspunde ferm ţăranca, după un moment de cugetare. Şi adaugă: *da' doar pînă pe la 4, că atunci se culcă bărbată-meu şi-l deranjează. Ştii, a fost operat...*

Dacă te uiţi pe excelentul *„Atlas de la Roumanie"*, iniţiat şi coordonat de Violette Rey, constaţi „o revenire a peisajului agrar european din secolul XIX". Dacă te uiţi la reformele funciare, constaţi că ele continuă să fie *agrare* şi nu *agricole*, centrate deci mai mult politic şi oportunist pe problema proprietăţii decît pe cea a productivităţii. Dacă încerci să cauţi un *model agricol*, care să orienteze şi să sprijine coerent şi consecvent activitatea în acest domeniu, nu găseşti decît strategii individuale sau locale – însoţite periodic de paleative guvernamentale.

Şi cu această situaţie de care Cuza putea fi relativ mîndru la vremea sa, noi vrem să intrăm în Uniunea Europeană în secolul XXI! Dacă intrăm uşor şi pînă la ora de culcare a găinilor, ţăranii nu se vor împotrivi. S-ar putea să o facă însă după, dacă guvernanţii nu se trezesc în ceasul al doisprezecelea şi nu gîndesc ceva coerent pentru acest electorat – scuzaţi cinismul – cu care s-au cîştigat (sau pierdut) alegerile din '90 încoace!

▲

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziţie

Partaj

Una dintre cele mai înfloritoare libertăţi statornicite de tranziţie este libertatea divorţului. Sub dictatură, deşi tolerat de lege, divorţul era dezavuat – şi chiar sancţionat – de putere. Fericirea matrimonială era inclusă în lungul pomelnic al fericirilor obligatorii care invadau viaţa omului nou. Interiorizînd această normă, limba de lemn refuza să includă termenul malefic „divorţ“. Invalidarea unui comportament începe cu denominalizarea lui. Excomunicarea lingvistică a divorţului era completată, firește, şi de cea a partajului. Cei doi termeni sînt consubstanţiali, cel de partaj aparţinînd totuşi unui domeniu special: economia matrimonială. Simpla convieţuire certifica proprietatea comună a celor doi soţi asupra bunurilor agonisite pe care, în caz de divorţ, prin partaj, ei se opintesc să şi le smulgă unul celuilalt.

Partajul nu figura în cronicile mondene ale vechiului regim, în primul rînd întrucît, ca şi pentru Sfîntul Scaun, căsătoria era ireversibilă şi în al doilea rînd deoarece, dată fiind calicia agoniselii comune, nu prea mai rămînea mare lucru de redistribuit.

Cu totul altele sînt premisele divorţului şi ale partajului sub soarele tranziţiei. Petrecut în lumea inaccesibilă a elitelor, un specimen al acestor prefaceri a stîrnit interesul neobişnuit de viu al subelitelor. O doamnă între două vîrste, complet necunoscută marelui public, a hotărît să introducă cerere de divorţ, căreia i-a anexat şi o cerere de partaj. Soţului în cauză mitologia populară îi atribuia o avere fără egal. Dată publicităţii, cererea de partaj a doamnei a transformat acest mit într-un copleşitor inventar: controlul unor bănci şi conglomerate, sume enorme de bani, stocuri compacte de acţiuni, cohorte de imobile etc. Retractilul stăpîn al acestei fabuloase avuţii nu înceta să o sporească, procedînd totodată la cheltuieli extravagante, ca de pildă premierea unor oameni de cultură selectaţi după propriile sale criterii – premiul maxim, de 50.000 dolari oferindu-i-l unui eseist care, după propria-i mărturisire, fusese informator al Securităţii.

În unele firme din subordinea lui erau angajaţi foşti – şi viitori – miniştri, iar pentru proiectul de organizare a unei noi bănci şi l-a luat drept consultant pe un fost prim-ministru. Competenţa consultantului nu a prevenit dezastrul băncii, dar a prevenit propriul său dezastru îngăduindu-i să se metamorfozeze în preşedinte al Senatului. Nu se ştie dacă eroul acestor peripeţii va divorţa şi nici dacă afinităţile lui cu stele ale vieţii politice se mărginesc la cele menţionate. După cum nu se ştie nici dacă aura de mister care înconjoară divorţul şi partajul nu reprezintă anticamera altui mister, destinat să protejeze relaţiile lui cu aceste stele.

▲

BARBURISME

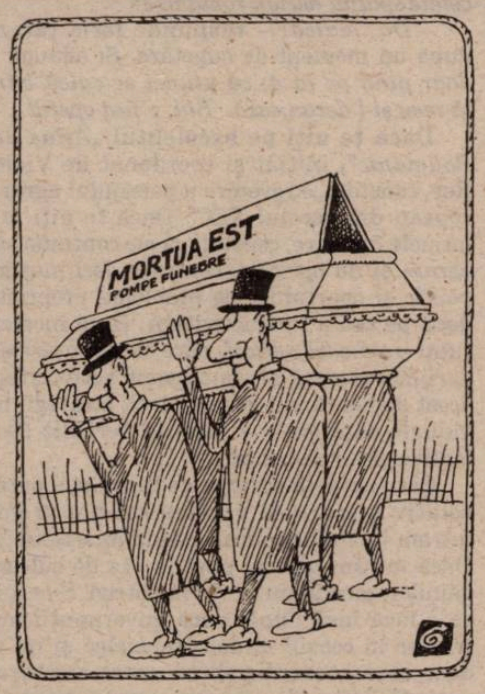

Desen de Ion BARBU

Mircea VASILESCU

satul global

Bani

Săptămîna trecută, telejurnalele şi ziarele au anunţat că preşedintele băncii Société Générale a fost reţinut de poliţia franceză în legătură cu un caz de spălare de bani. Un prieten mi-a spus a doua zi că, mergînd el la o filială BRD (membră a grupului bancar francez) pentru chestiuni de rutină, a dat acolo peste cîteva zeci de oameni care veniseră să-şi retragă banii depuşi, panicaţi de ceea ce văzuseră la televizor. Desigur, nu s-a întîmplat nimic grav: preşedintele BRD a dat un comunicat în care preciza că incidentul din Franţa nu are cum să afecteze situaţia băncii din România, apoi preşedintele grupului francez a fost eliberat, iar subiectul cu pricina a dispărut din presa română. Pe de altă parte, panica n-a devenit un fenomen de masă (ca „pe vremuri“ la Bancorex, SAFI sau FNI), ci s-a limitat la cîteva persoane mai „slabe de înger“ sau, cine ştie, păţite deja în alte împrejurări.

Problema însă rămîne: dacă fie şi o mică parte dintre concetăţenii noştri reacţionează aşa, nu strică să ne gîndim la rădăcinile şi la efectele unui asemenea mod de a recepta ştirile. De acord, panica apare şi pe alte meleaguri, se văd asemenea reacţii şi la marile burse ale lumii (ceea ce a dus la simpatica personificare „bursele dau semne de nervozitate“), dar parcă noi am căzut cu totul în mecanismul descris atît de sintetic de Conu Leonida, conform căruia dacă „ai intrat la o idee..., şi nimica mişcă“. În seara cînd amicul mi-a povestit ce a văzut la BRD, m-am uitat la telejurnalele franceze pe care le prind (trăiască televiziunea prin cablu!) şi am constatat că, în ţara care i-a dat lumii pe Descartes şi Voltaire, cetăţenii îşi vedeau liniştiţi de treabă: nici vorbă să se fi repezit cineva la bancă să-şi retragă economiile. Bineînţeles, reacţia celor cîţiva români intraţi în panică se explică prin multele şi scandaloasele antecedente, de la Caritas la Banca Română de Scont. Dar cred că se explică şi prin precaritatea informaţiei şi educaţiei noastre în domeniul economic şi financiar. Sigur, mass-media ne ţin la curent cu bursa, cursurile de schimb, măsurile economice ale Guvernului ş.a.m.d. Dar de cele mai multe ori cei care vorbesc despre aceste chestiuni folosesc un limbaj tehnicist, de neînţeles pentru cei mai mulţi dintre românii care, timp de peste patru decenii, au ştiut că banii „vin“ de la stat, care face ce vrea, că singura posibilitate de economisire e CEC-ul, cu o dobîndă fixă stabilită tot de Statul atotputernic, pe care nici nu merita deranjul s-o calculezi, că oricum nu aveai alternativă ş.a.m.d. Pe de altă parte, falimentele băncilor şi celelalte scandaluri financiare au fost prezentate în mass-media prin exagerarea aspectelor „spectaculare“, cu titluri bombastice, cu dezvăluiri (cine e implicat, cine trage sforile etc.), într-un limbaj argotic („ţeapă“ şi „şmen“ sînt, cred, două cuvinte foarte frecvente în articolele pe teme „economice“) sau într-un jargon din care simplii cetăţeni nu aveau cum să priceapă nici mecanismele falimentului, nici criteriile după care trebuie să-şi aleagă banca unde să-şi depună agoniseala, nici alte asemenea lucruri utile. Tratarea subiectelor economice în presă se face fie cu morgă de specialişti, fie dezvăluind cu sufletul la gură dedesubturi bănuite şi ţapi ispăşitori reali sau presupuşi. Asta s-a întîmplat ani la rînd, chiar dacă în ultima vreme lucrurile par să se fi limpezit, iar cetăţenii au mai învăţat cîte ceva, fie şi din greşeli.

Pînă la un punct, poate că era inevitabil: după ce timp de decenii am ştiut doar că „Statul ne dă, Statul ne ia“, n-aveam cum să deprindem peste noapte comportamentul faţă de bani al francezilor, nemţilor sau americanilor, care învaţă încă din clasele primare cum se calculează dobînda. Dar cred că la mijloc este şi o problemă de responsabilitate şi profesionalism a instituţiilor mass-media: ferindu-se să-şi asume vreun rol educativ de teamă că va fi considerată că se comportă „ca pe vremuri“, presa română uită că mesajele sale induc în cititori stări, reacţii, opinii, mentalităţi care, vrînd-nevrînd, tot cu educaţia au de-a face. A comunica simplu şi clar, cu grijă şi responsabilitate faţă de public, e un principiu de bază în orice instituţie mass-media care se respectă. Şi o cale sigură de a bloca răspîndirea zvonurilor, anonimelor, scandalurilor fără noimă, manipulărilor de tot felul. Uşurinţa cu care se schimbă la noi agenda publică de la o zi la alta, în funcţie de cine ştie ce „dezvăluire“ şi după placul fiecărui „dezvăluitor“ de ocazie, arată că presa, deşi în anii tranziţiei a căpătat suficiente reflexe democratice, are încă un rol în perpetuarea lipsei de maturitate a societăţii româneşti.

▲

Alexandru CĂLINESCU

interstiţii

Caragiale şi imperialismul american

Menţinut, după instaurarea comunismului în România, printre „marii clasici“, Caragiale punea totuşi ideologilor partidului o problemă redutabilă. Pe de o parte, trebuia vajnic combătută teoria conform căreia opera lui ar fi stat sub semnul comicului pur, gratuit, fără obiect. Pe de altă parte, încă şi mai primejdioasă era imaginea unui Caragiale mereu actual, cu personaje pe care le regăseşti oricînd şi cu replici care se „lipesc“ perfect pe situaţii din realitatea imediată. „Acţiunea“ prin care s-a confecţionat un Caragiale-corespunzător-din-punct-de-vedere-politic a fost una de amploare şi de virtuozitate. Mărturie stă, printre altele, volumul de *Studii şi conferinţe* ce marca, în 1952, centenarul Caragiale (volum din care voi cita mai departe). Să nu se creadă că se bătea monedă doar pe *1907, Din primăvară pînă-n toamnă*. Şi fiindcă veni vorba: faimosul text, invocat atunci pînă la saturaţie, a fost publicat de Caragiale într-o gazetă străină, ziarul vienez *Die Zeit*, şi – oroare! – tipărit fără semnătură, doar cu menţiunea „von einem rumänischen Patrioten“. Caragiale se plîngea, şase luni mai tîrziu, cînd şi-a asumat paternitatea articolului, că acesta trecuse cu totul neluat în seamă de presa din România. Ca să vezi! Dar să revin. Opera lui Caragiale a fost prezentată mai întîi ca o necruţătoare satiră a monstruosului regim burghezo-moşieresc. Aducerea la acest numitor comun s-a realizat, uneori, prin interpretări realmente acrobatice. Astfel nenea Anghelache, „umilul casier cinstit“, e atît de înspăimîntat „de teroarea administrativă din aparatul de stat burghezo-moşieresc, încît se sinucide la simpla idee că ar putea fi suspectat de furt“. Iată unde ducea, în vremurile de tristă amintire, înţelegerea abuzivă a luptei anti-corupţie! Mariu Chicoş Rostogan avea, printre alte păcate, şi pe acela de a fi fost „admirator fără margini a tot ce este german şi mai ales al filosofiei idealiste reacţionare prusace“ precum şi al „concepţiilor estetice idealiste“ (îndeosebi atunci cînd explică elevilor că muzica este ceva „care gîdilă plăcut urechea“).

A doua idee scoasă insistent în evidenţă este că opera lui Caragiale reprezintă o puternică armă de luptă în mîna clasei muncitoare. Să însemne asta că mai existau în România la începutul anilor '50 alde Farfuridi, Caţavencu, Rică Venturiano, Ipingescu, Pristanda etc.? Nu, răspund comentatorii atitraţi, ei au fost măturaţi de revoluţia populară; a mai rămas, ici-colo, cîte un mic-burghez, un Lache, un Mitică, un Nae care trebuie reeducaţi. Altfel, Caţavencii şi Dandanachii fie plecaseră grupat în Europa occidentală, fie găsiseră adăpost, prin reîncarnare, pe pămînt american. În consecinţă, Caragiale „înarmează poporul român în lupta sa împotriva imperialiştilor americani şi englezi, provocatori de războaie“, îi învaţă pe oamenii muncii „să strîngă în inimile lor ură nestinsă împotriva barbarilor imperialişti, însetaţi de sînge, din America, din Anglia, şi a lacheilor lor din celelalte ţări capitaliste“. Ajunşi în Wall Street, „eroii comici ai lui Caragiale sînt astăzi capabili de orice crimă“. Alături de cîţiva Farfuridi şi Tipăteşti, românii verzi „vieţuiesc (...) pe meleaguri străine şi au devenit netrebnice unelte ale aţîţătorilor la război“. În epoca imperialismului, aceşti demagogi odioşi „au trecut de la demagogie şi escrocherie la gangsterism şi crimă organizată, ridicată la rangul de principiu de stat“. Gazetarii de felul lui Caracudi servesc peste ocean presa lui Hearst şi posturile de radio duşmănoase, Rică Venturiano „deplînge azi de la Vocea Americii biata ţărişoară care pierzîndu-l pe el şi-a pierdut libertatea de a avea o presă venală, mincinoasă, coruptă“. Fiii românilor verzi, legionari şi trădători de ţară, s-au oploşit pe lîngă casieriile lui Truman; nepoţii Esmeraldei Piscopesco ori ai avidului cîrciumar Stavrache s-au metamorfozat în „patronii şi gansterii de peste ocean“, iar „urmaşii direcţi ai moftangiilor“ s-au aciuat în FBI şi Ku-Klux-Klan. Dar cea mai extraordinară carieră planetară a avut-o Mariu Chicoş Rostogan: „Oare pretenţia imperialismului american de a apăra spaţiul atlantic în Coreea, pe Nil, în insulele Spitzbergen şi pe malurile veşnic îngheţate ale Oceanului Antarctic, pretenţia lui de a construi peste tot, pe pămînturi străine, bazele *sale*, de a trimite peste tot trupele *sale*, de a distruge peste tot industriile locale pentru a putea desface mărfurile *sale*, de a sugruma cultura naţională pentru a difuza în locul ei ersatz-cultura *sa*, oare toate acestea nu sînt întocmai (...) revendicările D-lui Mariu Chicoş Rostogan?“ Şi încă: „Dar există, oare, undeva pe pămînt vreun naţionalist, de orice speţă, care să nu procedeze întocmai după prescripţiile D-lui Mariu Chicoş Rostogan? Care nu s-ar simţi oare vizat de satira lui Caragiale? De pildă, dacă s-ar tipări azi în Iugoslavia chinuită de banda lui Tito această schiţă a lui Caragiale, nu s-ar simţi oare şi Tito şi toată banda lui, cum se zice: cu musca pe căciulă?“

Trimise pe piaţa externă, date pe nimic străinilor, personajele lui Caragiale s-au dovedit atît de performante încît ne puteam întreba dacă nu cumva avem a face cu prima mare operaţiune de jefuire a avuţiei naţionale.

▲

Sever VOINESCU

statul de drept

168 indice 1

Cînd eram student în primul an, cineva mi-a spus că în dreptul nord-american există suficiente cărţi dedicate studiilor şi cazurilor care vizează libertatea presei şi a cuvîntului, cît să acoperi liniştit trei biblioteci universitare. M-am mirat. Mi se părea că libertatea cuvîntului este o chestiune, în esenţă, simplă, în sensul că existenţa sau inexistenţa ei este din specia evidenţei fără de nuanţe: libertatea cuvîntului există sau nu, fapt ce poate fi constatat imediat. Am crescut. Acum ştiu că nu e aşa.

Evoluţia post-decembristă a României este una dintre cele mai fascinante şi provocatoare poveşti ale istoriei politice a secolului XX. Imediat după căderea regimului Ceauşescu, prima libertate obţinută cu adevărat a fost libertatea cuvîntului şi prima manifestare viguroasă a ei a fost presa liberă. Cînd Mircea Dinescu a strigat în televizoarele noastre că „am învins" şi că „dictatorul a fugit" pe 22 decembrie 1989, revoluţia făcuse prima mare cucerire: în România se putea vorbi liber şi se putea spune orice la televizor. După zece ani, peisajul presei româneşti este cît se poate de bogat şi bine colorat. Se scrie şi se publică, în România, orice. De la *România literară* la *Hustler*, de la *ProSport* la *Ziarul Financiar*, găseşti în chioşcurile noastre tot ce vrei. Cum s-ar zice, oferta presei româneşti este totală: oricine poate găsi atît ceea ce îşi doreşte cît şi ceea ce detestă cel mai mult. Ştiind toate acestea, sună un pic ciudat consideraţiile raportului *Human Rights Watch* pe 2001, care susţine că România ar avea probleme cu libertatea presei. Iată cum sună textul Raportului: *„Freedom of press continued to be threatened under 1996 modifications of the penal code, which provided harsh sentences for critical reporting on state bodies or state-owned business"**. Textul de lege la care se referă citatul este art. 168 indice 1, introdus în Codul Penal prin Legea nr. 140/1996. Iată-l: *„Comunicarea sau răspîndirea, prin orice mijloace, de ştiri, date sau informaţii false ori de documente falsificate, dacă fapta este de natură să aducă atingere siguranţei statului sau relaţiilor internaţionale ale României, se pedepseşte cu închisoare de la 1 la 5 ani."* E limpede că între Raport şi realitate este o oarecare nesincronizare pentru simplul fapt că nu relatările critice sînt incriminate, ci relatările mincinoase. Pe de altă parte, nu e mai puţin adevărat că, în acest text de lege, există cîteva probleme.

Nu voi proceda aici la o analiză juridică pentru că *Dilema* nu este, totuşi, un for al dezbaterilor juridice, dar precizez, totuşi, că acest text de lege arată limpede că infracţiunea există dacă şi numai dacă următoarele condiţii sînt îndeplinite *cumulativ:*

1. Făptuitorul comunică sau răspîndeşte ştiri, date, informaţii false sau documente falsificate; 2. Făptuitorul ştie că ştirile, datele sau informaţiile pe care le răspîndeşte sau le comunică sînt false ori că documentele pe care le răspîndeşte sau le comunică sînt falsificate; 3. Comunicarea sau răspîndirea acestor ştiri, date, informaţii sau documente este de natură să aducă atingere siguranţei statului sau relaţiilor internaţionale ale României.

Cu alte cuvinte, pentru a obţine condamnarea cuiva în temeiul art. 168 indice 1 din Codul Penal, Parchetul trebuie să dovedească în faţa judecătorului:

(i) că acuzatul a răspîndit ştiri, date, informaţii sau documente; (ii) că aceste ştiri, date, informaţii sînt false sau că documentele puse în circulaţie sînt falsificate; (iii) că acuzatul ştia că ştirile, datele şi informaţiile sînt false ori că documentele puse în circulaţie sînt falsificate; (iv) că aceste ştiri, date, informaţii sau documente conţin elemente de natură fie să pericliteze siguranţa statului, fie să prejudicieze relaţiile internaţionale ale României. Precizez că nu este necesar că siguranţa statului să fi fost efectiv pusă în primejdie ori ca relaţiile internaţionale ale României să fi avut efectiv de suferit ca urmare a punerii în circulaţie a acestor ştiri, date, informaţii sau documente. Este suficient ca ştirile, datele, informaţiile sau documentele să aibă acest potenţial.

În afara probării *tuturor* acestor patru elemente esenţiale, nici un judecător cu adevărat dedicat principiilor statului de drept nu poate pronunţa o pedeapsă. În spiritul său, textul nu mi se pare discutabil. Să minţi cu bunăştiinţă producînd un rău atît de mare ţării tale, mi se pare condamnabil. Ceea ce îngrijorează, însă, este litera textului, care lasă loc multor subiectivisme şi, pe cale de consecinţă, erorile sau abuzurile judiciare apar ca posibile. Dacă nu cred că există probleme în a stabili cu precizie că un document este sau nu falsificat, cred că, încă, sînt mulţi cei pentru care nu există deosebire între „ştiri, date, informaţii" şi aprecieri, analize, comentarii sau declaraţii politice. Mai departe, cred că ar trebui nuanţat mai precis ce înseamnă „răspîndirea" şi, mai ales, „comunicarea" unor astfel de informaţii. Dacă spun, de pildă, la telefon fratelui meu că am auzit despre cutare membru al guvernului că e spion, dar că nu prea cred acest lucru, se cheamă că am săvîrşit infracţiunea. Am comunicat o informaţie mincinoasă, despre care ştiam că e mincinoasă, de natură să afecteze siguranţa statului. E, totuşi, cam mult şi e, totuşi, absurd. Caracterul public al mijlocului prin care se „comunică" mi se pare a fi esenţial pentru săvîrşirea acestei infracţiuni.

* „Libertatea presei a continuat să fie ameninţată sub imperiul modificărilor codului penal survenite în 1996, care au introdus condamnări aspre pentru relatările critice despre structurile statului sau afacerile statului."

▲

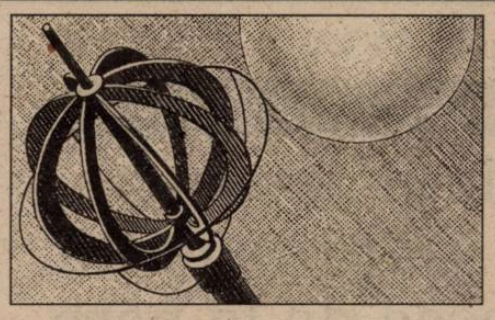

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Conflicte comerciale

Printre ruşi preşedintele Putin este popular (peste 70% aprobă politica lui) şi pentru că i-a îndepărtat din viaţa publică pe marii magnaţi ai trecerii de la comunism la capitalism, beneficiari ai haosului din legi şi ai lăcomiei oamenilor puşi să le aplice. Gussinski şi Berezovski, cele mai proeminente figuri negative din categoria noilor îmbogăţiţi, trăiesc acum dincolo de graniţele Rusiei pentru a evita unele neplăceri cum ar fi arestarea, închisoarea, anchetele, sentinţele. Au rămas în Rusia cîteva dintre afacerile lor încurcate şi participarea lor financiară la unele instituţii de presă.

În primăvara anului 2001, canalul independent de televiziune NTV a fost preluat de autorităţi după descinderi ale poliţiei, percheziţii filmate, emisiuni de ştiri dramatice. Protestatarilor de pe stradă şi din ziare li s-a explicat că este „un conflict comercial" între proprietarul Gussinski, care nu şi-a îndeplinit obligaţiile, şi partenerul său, compania Gazprom, cu capital majoritar de stat. Gazetarii, simţind că le este ameninţată independenţa, s-au transferat la postul TV6, cu emiţătoare mai puţin puternice, dar – pe atunci – încă proprietatea lui Berezovski, rival al lui Gussinski, constituit în garant temporar al libertăţii de expresie.

Vineri, 11 ianuarie 2002, hotărîrea Curţii supreme de arbitraj a Rusiei a ordonat lichidarea postului: detaliile urmau să fie concretizate de adunarea generală a acţionarilor. Decizia a fost dată la solicitarea unui fond de pensii legat de principala societate petroliferă rusă, cu capital de stat – Lukoil. Conform unei legi recente, un acţionar minoritar, cum este fondul de pensii, n-ar fi avut dreptul să iniţieze un proces împotriva acţionarului majoritar, dar pînă să se decidă dacă legea poate fi aplicată retroactiv, TV6 a fost lichidat. „Un conflict comercial" spun autorităţile cărora li se cer explicaţii – nu prea multe şi nu de către cei care contează – la fel ca în cazul NTV.

Preşedintele Putin, impasibil, nu se amestecă în asemenea fleacuri. Autor al politicii ruseşti şi simultan critic al ei, el asigură prin propria persoană libertatea presei: la sfîrşitul lunii decembrie, principalul canal de televiziune din proprietatea statului a organizat o lungă emisiune în care preşedintele a răspuns în direct la întrebările telespectatorilor. Publicul a fost mulţumit. De altfel, în ultima vreme, şi gazetarii de la postul TV6 îşi moderaseră discursul critic faţă de Kremlin, în tentativa de a asigura supravieţuirea instituţiei şi propria retribuţie. Nu prea le-a folosit: funcţionarii puterii au toate motivele să fie suspicioşi cu privire la sinceritatea şi durata acestei atitudini moderate. S-a dorit blocarea căilor prin care cîndva Gussinski sau Berezovski şi-ar putea face cunoscute punctele de vedere şi desfiinţarea expresiei publice a gîndirii libere, în acelaşi drum.

Desigur, legătura dintre presa independentă şi capitalurile suspecte era dintru început generatoare de ambiguităţi, dar în Rusia nu prea există capitaluri curate, iar societatea civilă nu are nici mijloacele, nici îndemînarea necesare pentru susţinerea mass-media independente. „O pînză groasă s-a aşternut peste media; sindicatele libere sînt sufocate de o lege care le cere să fie susţinute de peste 50% dintre salariaţii întreprinderii; legea avocaţilor îi face pe aceştia dependenţi de administraţia de stat. Iar partidele politice n-au avut niciodată, cu excepţia comuniştilor, care şi ei au renunţat la opoziţie, capacitatea reală de a influenţa procesul politic", spune Serghei Grigorianţ, fost disident, conducătorul fundaţiei Glasnost. Dar cine îşi mai aminteşte de Glasnost?

Libertatea nu creează realităţi ireversibile şi nu a fost nevoie de o lovitură de stat, de un val de arestări şi de teroare pentru a aduce aproape de zero cuceririle democraţiei reale din Rusia. Pe 11 septembrie, un telefon dat la timp la Washington i-a asigurat lui Putin liniştea din partea partenerilor occidentali. Pe plan intern, el face ordine prin succesive decizii sectoriale, care nu reglementează democraţia, ci o strîmtorează. Poporul, parcă mai puţin sărac decît pe vremea lui Elţîn, tace, ca în dramele lui Puşkin: şi gazetarii, şi avocaţii, şi liderii sindicali sînt suficient de compromişi, fie prin acţiune proprie, fie prin calomniile iniţiate şi răspîndite de autorităţi. Micile bătălii pierdute fac cît o capitulare într-un mare război.

▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

Prinde *byte*-ul, scoate-i ochii

În filmele coreene (ca şi-n procesele moscovite de acum cîţiva zeci de ani) trădătorul cerea scuze partidului înainte de a fi împuşcat. Ba chiar îi mai trăgea şi-o declaraţie de iubire, cu o lacrimă în colţul ochiului, înainte ca plutonul de execuţie să-şi facă, indiferent la atîta emoţie, datoria.

În democraţie e altfel. Sigur, şi aici povestea începe cu o Iudă care îşi face autocritica pentru deranj. Însă în democraţie, dacă ai noroc, şeful cel mare, împotriva căruia ai uneltit, îşi cere şi el scuze că s-a enervat – poate că ancheta trebuia să ţină mai puţin, poliţia să-ţi dea o cafea, eventual un sanviş cu somon...

Ah, şi-am uitat: în democraţie nu te mai împuşcă. Nu că n-ar vrea lumea – ultima campanie electorală ne-a arătat că într-o ţară în care toată lumea dă şpagă, mai sînt unii care ar spera să-şi trateze semenii (mai norocoşi) cu cartuşul de mitralieră, în locul celui de Kent. Numai că, vedeţi dumneavoastră, suporterul acestei metode, dl Vadim Tudor, se plimbă liniştit pe la Strasbourg, unde îşi reprezintă biata ţară. Care nici ea nu mai ştie ce să creadă: o fi rău să înjuri guvernul, o fi bine? Probabil că e rău, odată ce te trimite la mititica, iar însuşi şeful guvernului se ocupă de tine, mai întîi prin reprezentanţii săi cu ochelari de soare şi trenciuri, iar mai apoi personal, cu regretul că nu l-ai înţeles.

Dar iată că e şi bine să înjuri guvernul: dacă şi el te bagă în seamă, ajungi celebru. Aşa cum au reuşit domnii Ciuvică şi Iane, doi oameni care ar putea lansa un talk-show sau măcar o reclamă la votca „Troţki", cea care îi împacă pe prietenii gata-gata să se omoare pentru un caz de traducere...

Dar permiteţi-mi acum să spun lucrurilor pe nume: ruşinea cea mai mare e că într-o ţară atît de necăjită, cea mai mare criză politică n-are legătură cu frigul, foamea ori sărăcia în care trăiesc oamenii, ci cu *imaginea*.

Mai mult, orice s-ar spune, problema de imagine de care vorbea dl Năstase a apărut abia după reacţia Parchetului – atunci cînd am descoperit că se poate (din nou) ca activitatea politică (fie ea şi anonimă) să fie tratată cu microfonul şi duba. Sigur, acum aflăm că nici premierul nu-şi dorea asta, însă pînă marţi, cînd scriu acest text, el n-a pedepsit sau condamnat pe cei care au impus metodele de mînă forte. Şi n-a vorbit nici de bizarul articol 168 Cod Penal, cel care condamnă în termeni bolşevici „difuzarea de informaţii false (...), care pun în pericol siguranţa statului".

De aici încolo însă, problemele de imagine se complică. Premierul nu e un om sărac. Nici n-ar fi în regulă să fie: în fruntea ţării e bine să fie exemple de succes în capitalism. Numai că domnia sa n-a ajuns acolo prin voturile unei clase mijlocii puternice, care crede în succes. Din contră: e la putere datorită celor mulţi, care încă soţotesc reuşita o excepţie suspectă şi banii un semn sigur de învîrteală. Succesul premierului la oamenii de rînd n-a avut niciodată vreo legătură cu tablourile lui, casa de la Cornu sau talentul de trăgător cu puşca (nu vreţi să ştiţi cît costă una...!). În general, cînd îţi fluieră vîntul prin buzunare şi votezi PSD (ori PNL, ca să nu facem discriminări), e clar că o faci cu speranţa că se vor umple ale tale, şi nu ale lor. Şi mai ales o faci refuzînd să crezi că aleşii tăi sînt de fapt proprietarii vilelor acelea pe lîngă care treci înjurînd de mama ei de viaţă.

Ca politician, să vii în faţa oamenilor şi să citeşti lista – cît de mică – cu posesiunile tale înseamnă să le spui că „ştiţi, de fapt, eu nu sînt chiar un fraier". „Ca noi" – ar putea fi concluzia acelui electorat pentru care totul e în regulă atîta vreme cît capra vecinului nu mai mişcă. Măcar pentru aceste voturi, Adrian Năstase ar fi trebuit să facă tot ce putea pentru a nu ajunge în situaţia de a vorbi de averea lui. E de altfel o surpriză cum un politician versat a făcut o greşeală atît de simplă, de începător: replica la o anonimă. Cine se laudă că are soluţia la acest mister nu ia în calcul un lucru foarte simplu, care se întîmplă nu numai la case mai mari, ci şi la case mai multe. Şi am să-l scriu în englezeşte, să ne înţelegem doar între noi: *shit happens!* Ceea ce nu se poate traduce prin „scuzaţi, s-a întîmplat!"

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

Viaţa operei şi viaţa cealaltă, aceea de la bere

„De ce trebuie tot timpul să priveşti în trecut“, îmi spune, cu un fel de reproş calm, un prieten dezinteresat, cînd îi povestesc despre frazele pe care le scrie în *Jurnalul* său Mihail Sebastian despre cum anume dispare pe la cotul Donului, în vremea ultimului război, Emil Gulianu. În acelaşi timp, Mircea Eliade se afla la Lisabona. Deosebirea dintre ei: celui care se prăpădeşte prin tranşee îi era indiferent războiul, poate că nici nu şi l-a dorit, poate că l-a urît. Celălalt, spune Sebastian, şi-a dorit acest război, a crezut în el, l-a susţinut cu ardoare. Aşa o fi, se întreabă prietenul meu dezinteresat. Şi chiar dacă ar fi să fie aşa, de ce neapărat asta te interesează din viaţa şi activitatea lui Mircea Eliade, de ce neapărat acest lucru reţii şi nu altele, mai ales că ai, har Domnului, destule. Prietenul meu adaugă la asta şi faptul că, într-un fel sau altul, Eliade a plătit toată viaţa acest lucru, că a trăit într-un fel de vinovăţie duplicitară, şi el, şi Cioran, şi Dinu Noica. Fosta lor activitate legionară i-a pus, într-un fel, la mîna securităţii care adesea răspîndea în Occident documente despre vremea cînd au îmbrăcat ei cămaşa cea verde. Vrei şi tu să prelungeşti acest lucru, mă ia la întrebări prietenul meu cel dezinteresat, vrei şi tu să devii agentul unor lucrături obscure ale poliţiei politice româneşti din vremea comunistă. Nu vreau, zic cu hotărîre şi scutur din cap ca să-mi alung vedeniile cele urîte, frazele acelea din *Jurnal* dispar pe cînd tocmai citesc din scrierile lui Eliade. Vorba cutărui domn împlinit artistic: ceea ce este cu adevărat demn de luat în seamă este succesul, opera, restul nu are absolut nici o importanţă, este un rest nesemnificativ care trece cu timpul aşa cum trec bolile din pruncie. Viaţa operei şi viaţa cealaltă, aceea de la bere, se întîlnesc ca să se despartă.

Prin urmare cel mai bine, adaugă amicul meu cel dezinteresat, este să tăcem aşa cum am mai tăcut cînd ne zbîrnîia la urechi Europa Liberă. A revenit vremea să gîndim într-un fel şi să scriem altfel: dacă zici ceva de Sadoveanu şi de Călinescu se supără unii, dacă zici ceva de Eliade, de Rebreanu, de Cioran se supără alţii. Aşadar cel mai bine este să-ţi scrii opera, să aranjezi tropii cu măsură şi pricepere în speranţa că ea, opera, te va salva. Fundamentele spirituale ale culturii româneşti din secolul al XX-lea s-au clădit mai ales pe asemenea chestiune, o eschatologie inversă, opera îţi salvează posteritatea, reversul este oricum fără sens, sau, mai degrabă, fără importanţă decisivă în această mare albie a mîntuirii prin operă. Un exemplu este chiar Sebastian, un scriitor mediocru, se spune cu jumătate de gură, chiar dacă, mă înţelegeţi, uman, adică din punct de vedere al existenţei sale, este în regulă. Iată aşadar că în absenţa operei, geaba viaţa este corectă politic şi, desigur, poate că (de ce nu?) şi moral. Opera contează, că oricum viaţa trece în timp ce aceasta, opera, este asemenea granitului din statuile care se cuvin creatorului.

Măi, măi, mormăi, încurcată daraveră asta a culturii naţionale, întortocheată dezbatere, comunismul răsare unde nici că te-ai aştepta, sub straiele omului recent, sub veşmintele aceleiaşi sintagme pe nume corectitudinea politică, o cenzură şi ea, o propagandă cu de-a sila, o poliţie ideologică. Ia te uită, îţi zici, în cultura noastră peste tot pîndeşte capcana roşie, în timp ce aceea brună nu e niciunde.

Aşadar, în atari condiţii, vorba cutărui domn inspector de română din vremea răposatului, m-am decis! Voi trebălui unilateral la operă, îmi zic, pe cînd tocmai îmi este dat să-l aud pe domnul Ilie Şerbănescu la TVR 2 cum spune, cu voce măsurată, că trebuie luate măsuri speciale împotriva autorilor Memorandumului cu provinciile printre care (vai mie!) mă număr. Aud că ar trebui, desigur, să fim arestaţi numai că ne-am luat măsuri speciale în chiar textul cu pricina. Mă opresc din polizarea operei şi citesc ceea ce a scris dumnealui în săptămînalul *22* despre „viperenia“ documentului cu pricina. Chiar aşa a spus, a creat un substantiv colectiv cu multe înrudiri istorice: în anii cincizeci, „viperenia“ era denumirea aplicată a blidului cu linte, în anii treizeci, aceea a iudeo-masoneriei.

▲

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Urmarea poveştii cu un djin

Cum povesteam săptămîna trecută, djinul venit tocmai din Djinistan şi ieşit în faţa mea dintr-o cutie de bere s-a pus pe povestit, amestecînd personajele şi epocile, trecînd – cam anapoda – de la un academician de prin anii '60 pînă la Ion Cristoiu, în timp ce eu îl tentam să spună ceva concret despre NATO.

„...Mai apoi – a continuat el – *era unul, consilier prezidenţial, care rezolva tot timpul integrame la birou prin '92-'93 (cu acordul şefilor, ce doreau să-l vadă liniştit) şi cînd i-am ieşit în cale m-a întrebat ce ascunde o definiţie care-l chinuia de săptămîni: „5 din 6 litere, începe cu ce“; „Chintă!“, i-am spus eu. Fericit, omul mi-a întins mîna lui de revoluţionar şi mi-a zis că dacă doresc vreun sprijin, ceva, să mai trec pe la el. Îţi spun, românii sînt greu de dibuit...“*

„Djinule, te întrebasem ceva despre NATO“ – am încercat eu iară, tot mai oţărît. Djinul m-a privit cu milă. *„Pesemne* – a spus – *te întrebi cum de Ioana Petrea sau Gabriela Baicu-Cerkez vor înghiţi poveştile astea. În genere voi, românii, sînteţi cam prea atenţi cu cititorii. Acum vreo 20 de ani, revista «Viaţa Studenţească» primea maldăre de scrisori de la un oarecare Kolea Kureliuk, intrase pe fir şi Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, umbla zvonul că este o şopîrlă – KKK, chestii... –, s-au făcut verificări şi, culmea, omul exista. (Apropo de zvonuri: eu nu am întîlnit în lume vreun popor care să transpire zvonuri cum o faceţi voi. Un american, Ken Jowitt – prieten cu Vladimir Tismăneanu şi cu Tita Chiper –, spune într-o carte de-a lui că dacă România şi-ar putea exporta zvonurile, ar fi mai bogată decît Germania! E ceva de pomină.) În fine. Uite cum e cu NATO.“ „Ei, cum e?“* – am zis şi eu. *„Prin Djinistan umblă vorba* – a spus djinul – *că degeaba staţi cu gîndul la sprijinul franco-american; cartea voastră se joacă în Turcia. Germania tot încearcă să-i convingă pe americani că veriga slabă a lanţului sudic e Turcia – şi din povestea asta are de cîştigat Bulgaria, mai ales de cînd şi-au legat leva de marcă şi sprijinirea lor a devenit pentru nemţi o chestie de orgoliu. Aşa că dacă intră Bulgaria, intră şi România; voi mai lăsaţi campionatul turcesc de fotbal şi mai priviţi şi spre politica lor, că asta vă doare. Dar – n-o să mă crezi – data intrării în NATO nu e aşa de crucială precum pare. O surpriză va veni în schimb înainte de alegerile de la voi; zvonurile de prin Djinistan spun că la ora asta premierul vostru nu e încă hotărît dacă va candida sau nu la preşedinţie (deoarece, potrivit Constituţiei, preşedintele nu are mari prerogative). Dar dacă va candida, ministrul de Externe în post azi (pe care unii prin Djinistan îl dau drept viitor prim-ministru) îi va aranja premierului de acum o nouă vizită la Washington, chiar în prag de scrutin.“*

„Şi, şi?“ – am şuierat eu, interesat de o aşa previziune. *„Şi nimic* – spuse djinul, privind la degetele mele bătînd darabana pe masă. *La ce ţi-ar folosi să ştii? ăsta e defectul vostru, că nu aveţi răbdare. Îmi aduc aminte de prima vizită făcută aici, pe vremea lui Burebista. Omul – foarte hotărît – mi-a cerut să-i spun cine va conduce ţara lui peste 2050 de ani. Şi eu am făcut greşeală şi i-am spus, descriindu-i pe scurt faptele unui fiu de cizmar. Mai să înnebunească regele. «Nu las eu ţara pe mîna unui astfel de aventurier!», a început să strige, şi atunci a decis ca ai lui să rămînă la opinci, chiar dacă romanii deja trecuseră de mult la sandale, iar dacii – dintr-un mimetism pe care l-aţi moştenit şi voi din plin – începuseră deja să-i copieze. În opinia mea, cam de atunci începe decalajul vostru faţă de Occident; pe undeva îmi şi pare rău că sînt, într-un fel, responsabil. Da' cine ar fi ştiut?! Aşa că m-am zgîrcit la previziuni.“*

„Păi atunci nu mai ai nici un farmec“ – i-am spus djinului, de la obraz. *„Lasă tu farmecul meu* – mi-a-ntors-o. *Bea tu o bere din cînd în cînd şi ai să mai auzi cîte ceva de la mine.“*

Şi djinul a dispărut într-un norişor, la fel de brusc precum apăruse.

▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

În loc de, poezie

De data aceasta, în locul tribulaţiilor mele elocvente, vă ofer trei poezii, pe care le-am scris în ultimii trei ani. Ele răspund întrebărilor pe care cititorii mi le pun cel mai des: 1) Cum ai ajuns în America? 2) Cum era să fii tînăr în secolul XX? 3) Ce dracu' mai e şi poezia asta?

Vă mulţumesc,

Andrei

CUM AM AJUNS ÎN AMERICA

Lui Kris, care ştie de-adevăratelea

Am înotat pe deasupra unui gard de sîrmă
ghimpată.
Era o cortină de plete & am escaladat-o.
Apoi am închis fereastra după noi.
Un rabin m-a ascuns sub pulpana-i cea neagră.
Un preot mi-a dat cu împrumut sutana...
Mi-am tras o piele de vacă şi am păscut
pe lîngă hotar:
cînd a venit taurul comunal, am fugit
mîncînd pămîntul.
M-au dat la schimb pe nişte spioni.
Am făcut rost de şperaclul pentru Lumea din Vest.
Am construit un acoperiş fals în Expresul
Bucureşti-Viena
& m-am pitulat, împreună cu doi buni prieteni
& o ciocolată. Dar trenul porni din păcate spre Atena
şi noi am murit.
Am scris o scrisoare preşedintelui Americii
& el l-a trimis pe Jimmy Carter să vină să mă ia
în poşeta diplomatică ce mă ascunse
dacă mă chirceam tare-tare.
A fost un pui de război în Carpaţii de sud
şi unii dintre noi au fost catapultaţi în Iugoslavia.
M-am însurat cu o călătoare putred de bogată
care-şi căuta rădăcinile la mine în cartier.
Cam pe la 10 dimineaţa în ianuarie 1965
m-am băgat în radioul cu tranzistori şi am surfat
pe Vocea Americii pînă la Detroit.
Mi-am înfăşurat palma în jurul mînerului
măturii şi am rostit cuvintele magice:
du-mă în înalturi, salvează-mă din genuni.
Dar cum am ajuns în America,
asta numai Kris ştie.

NICKELODEON

Am mahmureala din secolul XX
în borcanele de mărunţiş
mărunţiş bun, american
în timp ce hîrtia
în bancnote de
un milion per
pătrăţel de hîrtie igienică
umple goalele
visuri ale românilor
cu numere şi nu cu
altceva cu siguranţă nu
cu cîrnaţi pe grătar
cu molan îndrăgostit
însă spunem 1965
cînd nimic nici măcar
comunismul n-ar fi putut opri
seva să dărîme
preaslăvita şi acum
uitata cortină.
Am fost cîndva tînăr
şi mă pricepeam al dracului.

POEZIEI

Această energie nervoasă
se numeşte poezie
cînd nu poţi suporta
nici să stai nemişcat şi nici lumea
e aşa de mişto
chiar cînd eşti pe jumătate adormit
pentru că farmacia
controlului asupra ramei chimice
din jurul ferestrei
libertăţii fura
jumate din energie
chiar şi atunci energia
nervoasă pe jumate adormită
este încă poezie
în plină floare
fereastra deschisă
şi tu te tîrăşti înăuntru
ca să ajungi la bar
şi la fetiţe
se deschide cu adevărat pentru poezie
aşa că anul acesta mergi acolo

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

Texte şi opinii de: Magdalena BOIANGIU ● Ioana BOT (conferenţiar univ., Universitatea din Cluj) ● Tita CHIPER ● Adrian CIOROIANU ● Radu COSAŞU ● Şerban FOARŢĂ (scriitor) ● Cristian GHINEA ● Florin IONIŢĂ (profesor, Colegiul „Iulia Haşdeu", Bucureşti) ● Ion Bogdan LEFTER (critic literar) ● Andrei MANOLESCU ● Matei MARTIN ● Adrian MIHALACHE (profesor univ., Universitatea Politehnică, Bucureşti) ● Călin-Andrei MIHĂILESCU (profesor univ., Universitatea din Toronto) ● Dan C. MIHĂILESCU (critic literar) ● Virgil Ştefan NIŢULESCU (consilier, Camera Deputaţilor) ● Liviu ORNEA (conferenţiar univ., Universitatea Bucureşti) ● Liviu PAPADIMA (conferenţiar univ., Universitatea Bucureşti) ● Cezar PAUL-BĂDESCU ● Iaromira POPOVICI ● Simona SORA ● Monica SPIRIDON (conferenţiar univ., Universitatea Bucureşti) ● Dan STANCIU ● Alex. Leo ŞERBAN ● Mircea VASILESCU ● Sever VOINESCU ● ... şi contemporanii Dumisale

Argument

La noi, la Dilema, *lui Caragiale i se spune Patronul. Sîntem, care va să zică, subiectivi atunci cînd vorbim despre el şi am putea fi acuzaţi că nu ţinem cum trebuie cumpăna dilemelor. Cu toate acestea (sau tocmai de aceea? – iată o dilemă), nu se putea să nu-i dedicăm, mai devreme sau mai tîrziu, un număr. O facem acum, şi pentru că 2002 este „Anul Caragiale", dar şi pentru că el este, cum se spune, prezent printre noi. Altminteri, Caragiale se pretează destul de greu la „manifestări omagiale", la „sărbători de suflet şi simţire românească": nu poţi pentru ca să-l abordezi cu. pioşenie şi sentimente de înălţare spirituală, depunînd coroane de flori şi participînd la slujbe de pomenire, fără teama că de undeva, de Dincolo, Maestrul îşi rîde de gravitatea pioşeniei tale...*

Grupajul care urmează nu vrea să fie cîtuşi de puţin „monografic", nici să aducă vreo contribuţie la „mai buna cunoaştere a operei lui Caragiale". E suficient de cunoscută, pînă într-atît încît – după cum au observat de mult criticii literari – unele dintre expresiile personajelor sale au intrat în uzul comun, iar pe stradă ori la televizor avem mai tot timpul impresia că zărim pe cîte cineva care „seamănă" cu Lache ori cu Mache, cu Leonida ori cu Caţavencu, cu Ziţa ori cu madam Piscupescu. Am adunat la un loc cîteva opinii ale unor oameni diferiţi, rugîndu-i să gloseze în jurul „actualităţii lui Caragiale", o temă veşnic adusă în discuţie şi – se pare – sortită pe termen lung confirmării în lumea noastră. Am invitat, aşadar, să se pronunţe nu doar literaţi, dar şi cîţiva oameni care au alte ocupaţiuni. Fiind vorba de un clasic, le-am dat cuvîntul şi unor elevi, pentru care opera lui Caragiale e subiect de studiu obligatoriu, şi l-am rugat pe profesorul lor să comenteze felul în care cărţile şcolare şi paraşcolare tratează scrierile lui nenea Iancu. În fine, subiectivi fiind şi asumîndu-ne această subiectivitate, ne-am pus şi noi, redactorii, gîndurile pe hîrtie.

Pînă la urmă, apare şi dilema: Caragiale e actual pentru că a ştiut să ne întruchipeze pe vecie ca nimeni altul sau, dimpotrivă, noi sîntem cei care, de o sută şi mai bine de ani, nu ştim să evoluăm şi ne încăpăţînăm să rămînem acolo, în lumea pe care a desenat-o el? Am zis... ***(M. V.)***

Liviu PAPADIMA

Caragiale nu mai e de mult Caragiale

„Simţ enorm şi văz monstruos" – a scris cîndva. Formula, cadenţată ca o sentenţie, nu se potriveşte nicicum tuturor scrierilor lui, oricît a încercat s-o împingă într-acolo critica literară. Se potriveşte însă tot mai bine cititorului lui Caragiale. Apropierea de Caragiale stîrneşte o dilatare a percepţiei greu de stăpînit. De ce?

Un ministru al transporturilor a avut ideea de a pavoaza şoselele reparate prin taxe pentru automobilişti cu plăcuţe pe care sta scris: „Aici sunt banii dumneavoastră". Drumul prin Caragialia e flancat de indicatoare pe care se poate citi: „Aici sînt obsesiile dumneavoastră."

Nu opera lui Caragiale este cea care ne împinge automat în exces, ci inserţia ei în timp, *actualitatea* ei de fiecare dată alta. Ceea ce zgîndăre nervul cititorului recent este sedimentul de nelinişti şi contrarietăţi, de dibuiri şi îndoieli, impregnat deja istoric în opera dramaturgului şi a prozatorului. Mă îndoiesc că el se va fi văzut vreodată drept iniţiatorul unui Fond Naţional de Investiţii Simbolice, dar, cu sau fără voia domniei sale, asta a devenit. Analogia cu Eminescu apare, în acest sens, de neocolit. A fost, de altminteri, adesea invocată, ca o complementaritate definitorie a culturii române. Noi, românii – spunea odinioară un critic – visăm, pesemne, la Eminescu şi trăim în Caragiale. Ecuaţia nu e însă aşa de simplă. Dacă Eminescu şi-a luat, fără îndoială, în serios rolul de fondator, ce a vrut să întemeieze Caragiale? Ce credinţe ale noastre simt nevoia confruntării cu opera insului despre care s-a zis de atîtea ori că n-a crezut în nimic?

Într-adevăr, puţine lucruri au scăpat deriziunii caragialiene. A rîs pe seama mai tuturor instituţiilor moderne – parlament, guvern, partide, justiţie, presă, teatru ş.a.m.d. A luat în şfichi preoţimea, dăscălimea, spiritul cazon, burghezia mare şi mică, funcţionărimea, servitorimea, pînă şi ţărănimea – subiect rezervat exclusiv tratării simpatetice. A privit sub unghiul ridicolului civilitatea şi civismul, sociabilitatea, întrajutorarea, patriotismul, naţionalismul şi regionalismul, opinia publică şi privată, practicarea artelor, a ştiinţelor, a oratoriei. A caricaturizat bărbăţia, feminitatea, dragostea, familia, elanul juvenil, pînă şi presupusa inocenţă a copilăriei. Şi nici astăzi nu sîntem în stare să hotărîm – şi perspectiva de a o face vreodată devine tot mai incertă – dacă a rîs cu poftă sau cu năduf, jovial sau scrîşnit, cu veselie sau cu amărăciune.

Omul în care simţim pulsînd o inteligenţă acută, drăcească, era leneş şi tabietgiu, cu dor de chiverniseală. Avea aspiraţii pedestre către ordine şi confort. Văzîndu-se în posesia unei moşteniri îndelung disputate prin tribunale, face un turneu prin Europa, ca să se dumirească unde i-ar veni mai bine să se aşeze. Alege Berlinul. Dar nici acolo nu e în largul lui, tînjind încă după lumea precară şi barbară pe care o lăsase lehamisit în urmă.

Caragiale s-a arătat sporadic, greu de spus cît de conjunctural, dispus să preţuiască, în publicistică, respectul pentru valori şi instituţii tradiţionale, precum morala cutumiară, biserica, armata. Punea preţ pe vechime. Conservativ în apucături, n-a fost un „conservator". Găsea oricînd prilej să se afişeze orgolios ca *self made man*, născut şi rămas plebeu. Altminteri, coerenţa doctrinară nu-i era la îndemînă şi nici nu pare să fi tînjit după ea. Discursurile din campania electorală de susţinere a lui Take Ionescu – singura încercare, tardivă, de a participa direct în bătăliile de partid – sînt mostre splendide de etalare de sine pe scena politică. Avea însă neîndoielnic încredere în bunul-simţ şi-l ţinea drept „semnul celor aleşi" – în termeni maiorescieni.

Punea mai presus de orice, în artă, talentul, secondat de pricepere. Îi plăcea să pozeze în „meseriaş„ cu grija lucrului-bine-făcut. Scria cu migală, cu cazną, fără a fi nici pe departe un „stilist". Textul caragialian se recunoaşte prin *tehnică*, nu prin virtuozitatea personală a expresiei. Dacă „stilul e omul", la Caragiale „stilul e textul" – urmărirea îndărătnică a efectului scontat. În mod paradoxal însă, nutrind crezuri estetice rudimentare, scriitorul părea să ştie mult mai bine ce trebuie să evite decît ce vrea să facă. Poate că ţine de misterul acestui personaj faptul că luciditatea lui casantă, refractară oricăror „mofturi" ale aburirii minţii, e altoită pe o natură piezişă.

Tocmai aceste vacuităţi şi derapaje, tocmai aceste muţenii şi stridenţe au putut îngădui ca opera caragialiană să fie citită, înţeleasă şi preţuită în chipuri atît de variate în nu mai mult de un secol. Rareori scriitor deopotrivă mai limpede şi mai opac.

Încă o dată, însă, toate acestea au însemnat *şansa* operei caragialiene de a trece din contextul originar într-o posteritate atît de spectaculoasă. Cu un dram de pedanterie: ele au fost condiţia necesară, nu şi cea suficientă a caragialismului proteic, în admiraţie sau în respingere.

Am încercat acum cîţiva ani să fac inventarul „feţelor" caragialiene apărute în receptarea scriitorului de la război încoace: criticul societăţii burgheze prins pe de-a-ntregul în timp, spaţiu şi atitudine; profetul condiţiei umane, sustras oricărei contingenţe pentru a-l „universaliza" alături de Ionesco, Beckett etc.; textualistul *avant la lettre*, căruia îi datorăm deconstrucţia convenţiilor literaturii; vizionarul descompunerii morale şi sociale trăite în ultimul deceniu de comunism, anticipînd „omul nou" ca pe un blestem al veşnicului eşec pus pe capul românităţii şi multe, multe altele, disputînd intervalul valoric dintre „vechi" şi „nou", pragul dintre istorie şi atemporalitate, diferenţa dintre coşmaresc şi paradisiac.

Mi s-a părut, trăgînd linie, că asemenea varietate în interpretări e un semn cert al vitalităţii operei puse şi repuse în discuţie. Mă întreb acum dacă nu se poate trage de aici şi o altă concluzie, net diferită. Succesiunea atîtor avataruri nu lasă oare să se întrevadă disponibilitatea cameleonică a unei opere gata să se plece oricînd nevoilor momentului şi să se lase, docil, duse încotro bate vîntul? Altfel formulat: ce este *dincolo* de această perindare de chipuri, cît să le ţină laolaltă?

Întrebarea e, poate, prostească – nelalocul ei. Un deconstructivist sagace ar răspunde: „literele pe hîrtie, nimic mai mult". Un teoretician subiectivist al receptării ar ridica şi el din umeri: „modificarea practicilor de lectură, potrivit schimbărilor dinăuntrul «comunităţii interpretative», nimic altceva" ş.a.m.d. Regret, dar ofertele recente – puzderie – de a mă scăpa de stînjeneală nu-mi sînt de folos. Mai mult, mi se pare că legitimitatea întrebării pe care mi-o pun, prosteşte au ba faţă de codul de maniere actual al discuţiilor pe teme literare, se probează uitîndu-mă îndărăt la propria „istorie" a citirii şi înţelegerii lui Caragiale.

L-am privit şi eu pe Caragiale, în ton cu vremea, drept „contemporanul nostru", ce va fi vieţuit din pură întîmplare într-un sfîrşit de secol al XIX-lea românesc, a scris însă despre un tărîm numai al său, mai curînd alegoric în substanţă, lăsînd să se întrevadă precarităţile omului ca atare. M-am delectat luînd de la Caragiale lecţii de antropologie virtuală, în care răzbăteau, într-o armonie bizară, acorduri din existenţialism sau din teatrul absurdului. Era pe cînd mi se părea că lumea în care trăiam, tembelă şi caraghioasă, se petrece la televizor şi, în totală nepăsare faţă de ea, construiam în mine şi împrejurul meu omul cultural. M-a convins apoi „textualismul" lui Caragiale. Voiam deja să aflu dacă literatura îmi poate da un adăpost consistent, iar „subversiunea" cu care mă întîlneam la tot pasul în scrisul lui Caragiale mă asigura că nu mă ascund într-o iluzie, că poţi deveni autentic pornind de la ficţiune, depistînd şi distrugînd confuzia dintre convenţie şi realitate. L-am schimbat cu dragă inimă pe acest Caragiale cu cel înţeles ca „placă turnantă" a literaturii române, cel care i-a dat intrarea în altă „vîrstă". Mă neliniştea tot mai tare constatarea banală că lucrurile – oamenii, societatea, literatura, istoria însăşi – au o istorie, în care urma şi eu să intru. Caragiale mi-a fost un bun însoţitor de drum. I-am dat apoi girul scriitorului „negru", orwellian al anilor '80. Aveam nevoie de ataşamentul unui vechi prieten, cu care mă simţeam solidar într-o încăpăţînată etică a refuzului. Ce a fost ferm, inalienabil, *dincolo* de fluctuaţiile conjuncturale?

N-am, deocamdată, nici un răspuns mulţumitor. Ştiu doar că acum nu mai am nici un Caragiale al *acestui* moment. Mă pot consola cel mult cu gîndul că nu sînt singurul în această situaţie. Răstimpul de după '89 a produs nenumărate suprapuneri *literale* dintre viaţa de zi cu zi şi scrierile caragialiene, pînă la a putea prezenta evenimente cotidiene prin texte cu alură reportericească vechi de un secol; nu a reuşit însă să producă nici o schimbare majoră în receptarea operei lui „nenea Iancu". Interpretarea cea mai proeminentă, punerea în scenă a *Scrisorii pierdute* în regia lui Tocilescu, m-a dezamăgit întru totul. Am avut impresia că nevoia de a găsi mereu un *alt* Caragiale, efervescent cronicizată de-a lungul deceniilor, şi-a atins limita de triumf soleipsistic, năruit în *déjà vu*. Nu este nici măcar adevărat că întrebuinţarea discreţionară a clasicilor ar fi în spiritul vremii actuale. Ea se regăseşte din plin în moda „contemporaneizărilor" şi „actualizărilor" din anii '70 şi '80. Caracteristic pentru modalitatea mai recentă de a aduce în prezent trecutul literar este mai degrabă „colajul" temporal, combinarea epocilor – „atunci" şi „acum" – fără a suprima diferenţele, ci „jucîndu-le" în contrapartidă cu similitudinile. Nu mai vrem *să ne apropriem* trecutul, ci *să comunicăm* cu el, chiar dacă îl înţelegem, inevitabil, în felul nostru.

Încotro? *Înapoi la Caragiale* – pare să fie sloganul de azi. „Nimic mai fals decît a lupta să oferi UN NOU, un ALT Caragiale" – scrie, de pildă, Dan. C. Mihăilescu în prefaţa unei antologii din 1994, *I. L. Caragiale despre lume, artă şi neamul românesc*. O zicere aşa răspicată cu greu ar fi fost de imaginat numai cîţiva ani mai devreme. Arătăm cu aceasta că am început să ne lecuim de mai vechile nevroze, sau e vorba de o nouă, altă terapie, a rememorării „pubertăţii" noastre literare? Deocamdată, rămîne de văzut cum şi unde e de găsit Caragiale „însuşi". ▲

„APOI... APOI, CE NOIMĂ AR AVEA

1. Ce anume din „lumea lui Caragiale" (personaje, vorbe, înţelesuri, comportamente etc.) se regăseşte în societatea românească de azi?
2. Dumneavoastră, personal, vă regăsiţi în „lumea lui Caragiale" (prin personaje, vorbe, înţelesuri, comportamente etc.)?

Ioana BOT

Preambul: Caragiale este mult mai incomod de asumat, ca model şi lumea lui – ca o chintesenţă a lumii româneşti, decît Eminescu şi imaginarul său, poetic-naţional. Spunem că „sîntem ai lui Caragiale" cu zîmbet superior autoironic, dar şi cu un – arareori mărturisit – scrîşnet de neputinţă. De altminteri, poate că aici se originează diferenţa fundamentală dintre raportările noastre la cei doi „mari clasici", în interiorul unui discurs identitar care se poate prea bine colora ideologic diferit de la o epocă la alta, dar care este nu mai puţin, întotdeauna, un construct cultural. Diferenţa constă în tipul de relaţie pe care „noi" (înţelegeţi, vă rog, „noi, românii", adică, acest discurs la care contribuim fie şi numai lăsîndu-ne prizonieri ai prejudecăţilor sale fundamentale) îl stabilim cu fiecare din ei. Cel mai adesea sîntem dispuşi să acceptăm că „sîntem *ca* Eminescu" (chiar dacă prin intermediul răsucirii logice a lui „Eminescu reprezintă/ dă glas/ obiectivează/ întruchipează... etc. ceea ce e mai adevărat şi esenţial în sufletul românesc"), în vreme ce „sîntem *ai lui* Caragiale". Nu cred că aceste două relaţii se pot concilia – dar nici nu cred că reducerea lor la un numitor comun ar fi de vreo trebuinţă. Cu Eminescu, aşadar, am fost educaţi – de mai bine de un veac – să avem o relaţie de identificare; cu Caragiale – una de afiliere, de supunere, de posesie. Cînd spunem (în zgomot de muzici şi recitări sărbătoreşti, ca şi în liniştea unei pagini de scriitură) „Eminescu este...", cei care decidem asupra conţinutului predicativ al figurii poetului naţional sîntem noi; „subiectul tare" nu e el, poetul naţional, ci el e obiectul construit sau... „subiectul slab". Ne simţim bine – reconfortaţi, întăriţi, elogiaţi, laureaţi – cu o asemenea figură identitară la oglindă. Cu totul altfel stau lucrurile pentru „Noi sîntem ai lui Caragiale" (simplific, veţi fi înţeles, din raţiuni demonstrative, o întreagă retorică reductibilă, în esenţă, la această propoziţie fundamentală). Deşi aflaţi în poziţie nominativă, „noi" sîntem obiectul posedat de un subiect tare (nenea Iancu): ne mărturism astfel slăbiciunea, dificil de acceptat, deloc reconfortantă. În această ordine a mecanismelor imaginarului nostru identitar, nu mă mir nici de preferinţa pentru Eminescu, nici de „problema ce-o avem" cu Caragiale, nici de încăpăţînarea cu care „ipoteza Vianu" – ideea, absolut splendidă, potrivit căreia cultura românească are două modele, cel eminescian şi cel caragialian, două talgere ale unei sublime balanţe – este trecută sub tăcere de constructorii de modele, de mituri, de figuri identitare. Relaţia „noastră" (popor, cultură, români, mă rog, în sfîrşit, să trăiască!...) cu Eminescu e mai uşor de purtat; cea cu Caragiale este de-a dreptul insuportabilă unora, dificilă – tuturora.

Pauză de respiraţie: după ani de interdicţie (cînd a piesei, cînd a reprezentării ei, cînd a montării aceleia anume), la începutul lui 1990 televiziunea română ne oferea, din nou, *O scrisoare pierdută*, în regia lui Liviu Ciulei. Mulţi am fost cei ce, desigur, ne-am bucurat atunci de acest semn al libertăţii regăsite. Unele din partidele istorice (nu-mi mai amintesc exact care, îmi cer scuze pentru vagul detaliilor... istorice), reînfiinţate (România era în campanie electorală), au găsit cu cale să protesteze la televiziune împotriva difuzării piesei, pe motiv că ar submina prestigiul primei noi campanii electorale libere de după căderea comunismului. Sînt sigură, iarăşi, că mulţi am fost cei ce ne-am îngrozit atunci de acest semn al prefacerilor pe care deceniile de dictatură le reuşiseră în noi toţi. Eu, personal, cred că atunci am început să mă trezesc din euforia libertăţii, realizînd cît de multe trebuie să se schimbe în fiinţele noastre aflate sub vremi. Uneori, mă trezesc întrebată (mai ales în Străinezia aflîndu-mă): „cînd ţi-ai dat seama (în 1990) că schimbarea societăţii româneşti va fi mult-mult mai dificilă decît căderea unei dictaturi?". Şi încerc să explic că pentru mine inocenţa începuturilor s-a terminat cînd cu acel protest împotriva difuzării *Scrisorii pierdute*. Episod pe care, de-atunci încoace, l-am catalogat, fireşte, la capitolul atitudinii (tipic româneşti? sfînt-caragialiene?) lui „Să se revizuiască, primesc... etc.".

În sfîrşit, două răspunsuri la întrebările *Dilemei*:

1. Da, cred că partea cea mai importantă a comportamentelor clasei politice româneşti de astăzi poate sta, încă, foarte bine sub semnul situaţiilor generice imaginate/sancţionate de Caragiale acum mai bine de un secol. Nu fac un inventar al lor, ar fi iremediabil incomplet. Axele principale de dezvoltare ale respectivelor comportamente şi atitudini rămîn corupţia, falsul (patriotism, competenţă, ...falsul în acte pur şi simplu), clientelismul, marea pălăvrăgeală, incompetenţa, inconsistenţa. Soluţiile eminesciene la această stare de fapt („Să dai foc la puşcărie şi la casa de nebuni...") se dovedesc în continuare inaplicabile.

2. Caragiale în mine? La mine? Din cauza particularităţilor fundamentale ale relaţiei noastre cu Caragiale (v. *Preambulul* acestor răspunsuri), cred că e o autoanaliză foarte greu de realizat. Nici unul din eroii lui nenea Iancu nu îşi vedea – deci, nici nu îşi putea, eventual, sancţiona – „caragialianismele" (cumplit cuvînt). De ce am putea noi, astăzi? Mă refugiez, în schimb, recunosc, foarte des, în frazele memorabile ale lui Caragiale pentru a mă rosti mai uşor – cu spaime, cu indecizii, cu sentimentalisme de moment („Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost/ De-mi plec la el urechea şi rîd de cîte-ascult/ Ca de dureri streine?..." – Caragiale, fireşte!). De la „eu cu cine votez?"-ul ciclic, la „pupatul cu muci" cînd soarta amicului mă înduioşează mai mult decît cuţitul pe care îl simt înfigîndu-mi-se în spate, de la „simţ enorm şi văz monstruos" (care, la mine, se rosteşte într-un „Grand Hotel Depresia Română"), la „Zoe, fii bărbată!" (grea misie, misia de... femeie, nu-i aşa?), Caragiale e prezent nu pentru a-mi anula absurdul cotidian (ridicîndu-l, eventual, la rang de parabolă), ci pentru a mă ajuta să îl trăiesc, mai departe, ca pe o „dilemă" din care nu pot – nu putem – ieşi. Am zis.

Geneva, 14 ianuarie 2002

Adrian MIHALACHE

1. *Autoritatea, Banul şi Ideologia.* În perioadele de mobilitate socială înfloresc afacerile cu materiale de construcţii. Jupîn Dumitrache şi contemporana lui, Scarlett O'Hara, făceau comerţ cu cherestea, în timp ce întreprinzătorii de azi se orientează către termopan. Şi unii, şi alţii, trebuie să menţină relaţii bune cu autoritatea. În acest scop, Scarlett se bazează pe Rhett, Jupîn Dumitrache pe Ipingescu, ca şi, acum, Vîntu pe Timofte. În *Pe aripile vîntului,* intelectualul Ashley, cu veleităţi de analist, participant la reuniuni politice, face figură precară, de marginalizat. În schimb, la Caragiale, ideologul Rică Venturiano, promotorul „sufragiului universale", este citit „cu creionul în mînă" de reprezentanţii Banului şi Puterii. Atitudinea „respectabililor" faţă de intelectual este ambiguă: îl dispreţuiesc ca tip social – un „coate-goale", un „scîrţa-scîrţa pe hîrtie" – îl admiră însă ca emiţător invizibil de discursuri. Revista *Vocea patriotului naţionale,* la care Venturiano colaborează, nu trimite, în pofida numelui, la *România Mare* ci, prin stilul neologistic şi racordarea europeană explicită, mai curînd la *22*. Jupîn Dumitrache şi comisarul Ipingescu încearcă să-i pătrundă „scrisul adînc", apoi caută să-l cîştige pe nonconformistul autor în favoarea bunelor şi vechilor principii ale respectului pentru ordine şi pentru proprietate. De la lectura iniţială la împăcarea finală, *O noapte furtunoasă* descrie constituirea alianţei dintre clasa mijlocie, autoritate şi intelectualitate, proces aflat în desfăşurare şi acum. Ceea ce-i uneşte, dincolo de prejudecăţile de clasă şi de neînţelegerile semantice, este lupta împotriva corupţiei, căci toţi sînt de acord asupra unei reguli fundamentale: „cine mănîncă poporul, să meargă la cremenal!".

Jos subvenţionarea culturii! Nu se pot reclama de la Caragiale aceia dintre noi care pretind statului, în numele păstrării identităţii naţionale, să susţină cultura şi nu s-o lase pradă privatizării şi vicisitudinilor aferente. În repetate rînduri, nu fără oarecare cinism, Caragiale afirmă că o cultură sănătoasă este neapărat una nesubvenţionată. Iată cîteva citate în acest sens, culese din volumul antologic I. L. Caragiale, *Despre lume, artă şi neamul românesc,* alcătuit de Dan C. Mihăilescu. „Teatrul, care a renunţat la sprijinul său natural, adică la dragostea publicului, plăteşte scump galantonia oficială: cu cît îl părăseşte publicul, cu atîta aleargă la ajutorul ministerului; cu cît îl ajută ministerul, cu atîta-l părăseşte publicul" *(op. cit.,* pag. 118). Publicarea pe baza fondurilor obţinute de autor, curentă azi, nu este decît o vană deşertăciune: „Cu ce cheltuială, puţin importă, fie din avere proprie, fie de la părinţi, de la amici, din pomană, se găsesc totdeauna destui gologani ca orice e scris pe hîrtie cu mîna astă-seară să fie a doua zi dimineaţa chiar tipărit, spre vecinică păstrare" (pag. 116). Bazată pe subvenţii, literatura rămîne insensibilă la realităţile sociale. „Cine ar putea crede că din grava noastră societate, compusă în marea ei parte de oameni de tot soiul de afaceri, spirite pozitive şi sănătoase, n-are să răsară decît florile palide ale livido-cloroticei noastre poezii?" În societatea noastră dinamică, în care lupii tineri îşi arată colţii şi ne suflă cald în ceafă, literatura se cantonează în deziluzie şi teatrul în ritual.

2. Dacă, din opera lui Caragiale, mi-aş alege o deviză, aceasta ar fi: „Numai cu condiţiune d-a fi şi cetăţian cineva un bun pompiar este, şi viceversa". Încerc deseori să mă scrutez, în speranţa că voi găsi în mine atît „pompiarul", cît şi „cetăţianul". Caragiale bate departe: un „bun pompiar" este profesionistul competent şi performant, imbatabil în propria specialitate, în timp ce „bunul cetăţian" ştie să iasă din limitele domeniului său, pentru a se vedea din afară, situîndu-se în context. Ca „pompiar", sînt în stare să rezolv problemele puse de alţii, în calitate de „cetăţian", formulez eu însumi probleme. „Pompiarul" deţine cunoştinţe şi abilităţi, „cetăţianul" are viziunea limitelor acestora. „Pompiarul" are ştiinţa, „cetăţianul", con-ştiinţa. Caragiale se întîlneşte cu Rabelais: ştiinţa fără conştiinţă nu este decît ruina sufletului. Amîndoi o spun însă *cum grano salis*, sesizînd ridicolul la care se expun cei care se comportă inadecvat, fiind cetăţeni lucizi şi analitici cînd ar trebui să stingă focul şi „pompiari" plini de elan, inundînd inutil spaţiul public, atunci cînd nu li se cere decît părerea. Evident, totul e valabil şi „viceversa".

Dan C. MIHĂILESCU

1. Mă repet, n-am cum să nu mă repet: în materie de preferinţe fundamentale, schimbările sînt o aberaţie. Continuu, deci, să cred în absoluta, eterna actualitate a ceea ce va să zică fizica şi metafizica exercitării puterii în *Scrisoarea pierdută*. Şi în etanşa ei seriozitate. Nu e nici o glumă şi nimic de rîs în chestia cu „enteresul şi iar enteresul", iar o societate fără moral şi fără prinţipuri va să zică, pur şi simplu, că nu le are. Ceea ce, oricum am lua-o, rămîne o jale. Nu e nimic de mirare, dar nici de jubilat, în realitatea unui poliţai care, faţă de autoritatea politică, se defineşte în ecuaţia „Ghiţă, Ghiţă, pupă-l în bot şi papă-i tot, că sătulul nu crede la ăl flămînd". Şi pentru care tot ce ţine de procesul democratic e moft: „curat violare de domiţil', da' umflaţi-l" este, se pare, o lege a poliţiei de pretutindeni, indiferent de globalizare ş.a.m.d. Şi ce este inactual în convingerea general împărtăşită cum că „de la partidul întreg se trage binele ţării şi de la binele ţării binele nostru", ori în sacra vorbă a prefectului către poliţai: „mie-mi place să mă servească funcţionarul cu tragere de inimă. Cînd e om de credinţă" – poate să numere steagurile şi din zece-n zece?

În fine, e ceva mai rotund-definitor pentru eterna şi fascinanta Românie, respectiv pentru fărădelegea ca legitate, decît finalul apoteotic al deriziunii generale din *Scrisoarea pierdută*: „Să mă ierţi şi să mă iubeşti, pentru că toţi ne iubim ţara, toţi sîntem români...! Mai mult sau mai puţin oneşti!"?

Profund actuală este situaţia din *Conu Leonida*, care este o Românie în mic, şi efigia cuplului hilar-normal ca înduioşătoare tandreţe a... inutilităţii sociale.

Astfel încît, dacă actualitatea lui Mitică s-a terminat de mult, dacă epoca berăriilor şi a lumii din *Repaus dominical* a apus ireversibil, iar nouă poate că numai

„Mai întîi, ţinem a constata că mai totul este exagerat în piesă, chiar aşa cum a rămas, după tăierile operate de comitetul teatrului. Apoi moralitatea lasă mult de dorit, foarte mult chiar. A-şi alege subiecte, nu comice, ci scandale – care se pot prea bine găsi – e o greşeală din partea autorului; a le admite pe scenă, a le oferi publicului e o nepermisă greşeală din partea comitetului.

În adevăr, ce-nsemnează înamorarea Vetii, scenele şi atitudinea lui Chiriac, lăsarea cortinei în momentul cînd Chiriac şi Veta sînt îmbrăţişaţi, găsirea «cravatei» chiar în patul femeiei lui Titircă, chiar de Titircă? Sînt oare acestea situaţiuni decente şi pudice? Din contra. Şi-apoi exclamaţiunile lui jupîn Titircă din actul I în contra lui Venturiano sînt ele destul de politicoase? Am văzut printre doamnele ce străluceau în loje că multe ascundeau gentila-le figură cu *evantaliurile* ce mînuiesc aşa frumos."

Despre *O noapte furtunoasă*
(cronică nesemnată), în *Binele public,*
an I, nr. 24, 24 ianuarie 1879

SĂ-MI FACEŢI UN NUMĂR AŞA SPECIAL?“

mijloacele *commediei dell'arte* ne mai stîrnesc hohote de rîs, restul e beton, verde, în marş neabătut în viitor.

2. Da, din creştet (prea iute, nu face pentru un prefect) pînă-n tălpi, adică din Lipscani pînă la Lăptărie, de pe maidanul lui Bursuc la casele Butculescu, de la icrele tescuite prima, la Mateescu în Sinaia şi la Casina lui Goldiş, Goga & Co., mă rog frumos la dumneavoastră.

Cel mai mult mă recunosc în corespondenţa berlineză, în acel răsfăţ de haz (trist) de necaz. Minus angajarea takistă, care i-a „cam belit obrazul“ lui Gherea, Caragiale la Berlin este, într-un fel, imaginea ideală a scriitorului român. Dincolo, deci, de cele multe şi mărunte, mă recunosc în jubilaţia de-a privi de la Dresda şi Berlin prostologhia dîmboviţeană. Repet, asta pare a fi poziţiunea ideală pentru intelectualul român, cel puţin pentru o felie groasă din viaţă. De altfel, e semnificativ că trei dintre cei mai importanţi exegeţi ai operei caragialiene din ultimele decenii – Florin Manolescu, Mircea Iorgulescu, Ion Vartic – trăiesc de ani buni la Heidelberg, Paris, respectiv într-un exil clujean preocupat de Kafka, Cioran, Petru Dumitriu şi Kakania...

Virgil Ştefan NIŢULESCU

1. Tot aşa cum, în anii copilăriei, mă miram cum de ştia Caragiale că reclamaţiile se depun la „Comitetul Central“ – după spusa lui Farfuridi –, în primii ani post-decembrişti ascultam, în sute de variante, patrioticul discurs al lui Caţavencu, cel căruia nu îi păsa de „Europa dumitale“, ci doar de „România mea“. Şi de unde ştia Caragiale că „Europa stă cu ochii aţintiţi asupra noastră“, chiar şi cu un veac mai tîrziu decît vremea la care el scria?

Privind societatea românească de la 2002, am senzaţia că naţiunea din care fac parte a reuşit ca, din nenumăraţi Farfurizi şi Caţavenci, să promoveze numai de-alde Dandanache. Poate că, obişnuit să remarc, mai degrabă, ceea ce nu-mi place – şi să consider că binele, frumosul şi adevărul sînt întruchipări ale firescului, ce nici nu trebuie să ne mai mire – am senzaţia că sita secolului trecut a păstrat doar partea neplăcută a „lumii lui Caragiale“ (deci, nu vorbim nici despre articolele politice şi nici despre *Năpasta* sau *O făclie de Paşti*, ci despre comedii, momente şi schiţe). Parcă bonomia şi boemia lui Mitică au dispărut şi au rămas numai mitocănia groasă şi ticăloşia pură. Şi nici măcar nu ne mai face plăcere să mergem, de 10 Mai (pe care, iată, nu-l mai avem), la „bulivar, birjar!“. Greşesc?

2. Dacă este vreun scriitor român ale cărui vorbe îmi vin cel mai des în minte, observîndu-i pe alţii sau gîndindu-mă la mine, apoi acela este Caragiale. Nu vreunul dintre poeţi (Eminescu, Blaga, Arghezi, Barbu) sau romancieri (Rebreanu, Petrescu) şi nici măcar dintre alţi dramaturgi (Sebastian, Sorescu) – deci, nu cred că este vorba doar despre specificul limbajului caragialian. Oricum ar fi, n-aş fi putut, tocmai eu, să evit „lumea lui Caragiale“. În fond, şi eu sînt român!

Liviu ORNEA

1. Care „lume a lui Caragiale“? Aceea în care prietenii se bîrfesc şi se pălmuiesc, adversarii politici se pupă şi se înjură alternativ pentru că toţi sînt români, poliţaiul numără de zece ori un steag, Guvidi e dezolat de moartea nevesti-si, român se pronunţă cu mulţi r şi orice om normal suspină după o dictatură? Sau aceea în care Leiba Zibal arde la foc mic mîna lui Gheorghe, iar părintele Niţă îşi ucide copiii incestuoşi fără voie? Pe prima o văd la tot pasul, pînă la saturaţie. Pe a doua, nu. Între ele, dătătoare de speranţă, zăresc uneori lumea lui Cănuţă.

2. Din păcate, cu toate eforturile mele de a zîmbi senin şi dilematic, cel mai adesea „simţ enorm şi văz monstruos“, de nu chiar „îi urăsc, mă, îi urăsc“.

Monica SPIRIDON

1. În cultura română, Caragiale este – ca şi Eminescu – arhitectul unui proiect peren şi ambiţios al identităţii noastre, ilustrînd modul în care existăm, acţionăm şi ne percepem pe noi, pe ceilalţi, ca şi universul în care trăim. În mod doar aparent paradoxal, numai proiectul eminescian – de care nu e locul să mă ocup aici – nu şi cel al lui Ion Luca Caragiale, a fost perceput *ab initio* ca exponenţial, lăsîndu-ne să vedem ca într-o oglindă ce am fost, ce sîntem, ce vom fi. Universul proiectat de Caragiale a fost de regulă subevaluat, ca o configuraţie mai mult sau mai puţin supusă uzurii temporale. În această privinţă, E. Lovinescu s-a înşelat, pe cît de grav tot pe atît de semnificativ.

> „Imputarea de cinism şi de pesimism ce s-a făcut lucrărilor lui Caragiale este iarăşi o consecinţă a acestei învechite deprinderi, care a strîns, ca să zic aşa, mintea şi inima publicului într-un cerc strîmt şi fatal, din care-i trebuie multe puternice sforţări pentru a redeveni, a ieşi la lumină. Nu-şi poate cineva închipui cît de funestă a fost şi va fi încă influenţa melodramelor sau a comediilor searbede de înţeles şi de interes cu care a fost deprins publicul român... Noi şi păcatele noastre sîntem cinici şi pesimişti, sîntem cauza primordială a acestor lucruri, iar nu lucrările lui Caragiale, vii icoane ale vieţei şi activităţei noastre de toate zilele. Imputarea este dar gratuită şi o merită cu atît mai puţin autorul cu cît el este aproape cel dintîi care ne-a spus adevărul fie chiar cu riscul de a displace celor mai mulţi“.
>
> Ascanio despre *O scrisoare pierdută*, în *Voinţa naţională*, an I, nr. 106, 17 noiembrie 1884

În realitate, macheta lumii noastre elaborată de Caragiale a fost de la bun început la fel de pertinentă şi a avut aceeaşi vocaţie revelatoare ca aceea eminesciană – dacă nu cumva avantajul a fost de partea celui dintîi. Dacă vrem o singură dovadă, grila lui Caragiale mai funcţionează şi azi drept cod uzual eficient, pentru interpretarea şi evaluarea societăţii româneşti din mileniul al treilea.

Eminescu s-a interesat de arhetipal şi de anistoric. Caragiale ne-a pus la dispoziţie, cu uneltele literaturii, rezultatele uneia dintre cele mai inspirate şi mai exacte radiografii de mentalitate colectivă pe durata istorică medie, pe care le ştiu. (El n-a operat nici pe durata scurtă, prin excelenţă efemeră, cum pare a fi crezut Lovinescu, nici nu s-a situat în cea eternă, deci practic imuabilă, cum a procedat Eminescu.)

Prozatorul i-a surprins pe români într-o lipsă cronică de priză la contextul geopolitic, istoric, cultural şi le-a inventariat cu un instinct sigur reacţiile inadecvate sau carente faţă de el. Lectura abundentei sale producţii de presă, în paralel cu mult mai prestigioasa ficţiune sau dramaturgie, confirmă ipoteza proiectului de care vorbeam şi a raţiunilor sale, dezvăluindu-i perspicacitatea şi metoda.

Punctînd doar pe sărite şi absolut lá întîmplare, el a fost atent la fenomenologia fascinantă generată de oscilaţiile noastre afective, morale, politice, comportamentale, estetice ş.a.m.d. între Apus şi Răsărit, între Nord şi Sud sau de reacţia supradimensionată faţă de spectaculoasele modele ale modernizării *à la française*, contemporane totuşi cu solidele înnoiri civilizatoare aduse pe dedesubt de spiritul german (cel chesaro-crăiesc, dar mai ales cel aclimatizat în ţară de dinastia de Hohenzollern). *Mutatis mutandis*, reacţionăm şi acum, în exact aceleaşi privinţe, conform reperelor esenţiale identificate de Caragiale, numai jargonul e altul (euroatlantic, integrare, implementare, spaţiul Schengen, balcanismul, liminalitatea, multiculturalismul etc.).

Pe scurt, Caragiale a surprins cu un fler remarcabil modul nostru particular de REACŢIE faţă de exterior şi de alteritate: imitaţia prin modelare. E stupefiant, repet, că exact Lovinescu n-a observat interesul fin al lui Caragiale pentru simularea care aduce – lent, întortocheat, cu progrese şi reculuri, dar mai ales cu costurile inevitabile de ridicol – stimularea.

2. Vrînd, nevrînd, din raţiunile enumerate succint mai sus, eu pur şi simplu mă aflu în lumea lui Caragiale. Cum mă simt în această lume e cu totul altceva.

Aflîndu-mă de facto în interiorul ei, îl folosesc adeseori pe Caragiale drept busolă. Ea funcţionează fără greş în incredibil de multe domenii şi la cele mai diverse nivele (de la mobilitatea socială la viaţa de familie, de la criteriile de autoidentificare a grupurilor mari şi foarte mari la cele ale coteriilor sau ale clopotniţelor de tot felul şi enumerarea ar putea continua mult timp).

Una dintre probele care atestă funcţionalitatea perenă a operei sale e faptul indubitabil că (spre deosebire de Eminescu – scriitor care nu a avut nici un urmaş, ci doar epigoni) Caragiale a avut o posteritate activă şi fecundă, care a reacţionat creator faţă de el. Mă tem că tema aceasta e extrem de vastă şi de incitantă, deci o las în suspensie.

În încheiere aş mai adăuga ceva, care mă tem că va supăra pe unul sau pe altul. Există personaje ale vieţii culturale de azi care au început a imita în scris sau în viaţă – iniţial cu ghilimele implicite, ironic şi distant, apoi sub forma unei băşcălii colocviale tot mai afectuoase – personajele din lumea lui Caragiale, limbajul lor, reacţiile lor stereotipe etc. Aşa cum se întîmplă într-o faimoasă piesă a lui Montherlant, finalmente unora masca li s-a lipit inevitabil pe faţă. Ca orice surogat sau repetiţie carnavalizată, ei se califică doar pentru zeflemeaua sarcastică sau pentru hohotul de rîs sănătos.

Sever VOINESCU

1. Subiectul „actualitatea lui Caragiale“ mă alarmează într-un anumit sens. Să spui despre Caragiale că este actual, a devenit o platitudine; toată lumea spune de o sută de ani acelaşi lucru. Datorită repetării necontenite şi a evidenţei copleşitoare a adevărului pe care îl enunţă, formula „Caragiale este actual“ a început să fie ocolită de cei mai mulţi dintre intelectuali. E drept, truismele nu plac urechilor fine, dar nu e mai puţin adevărat că trebuie repetate adesea, mai ales într-un moment ca acesta în care ...

În alt sens, privesc cu detaşare alarmismul tinerilor „europeni“, consumatori de burse fine, care văd în „lumea lui Caragiale“ o piedică istorică în europenizarea României şi mai că leşină cînd descoperă cîte un detaliu caragialian în portretul vesel-trist al românului. Lasă să leşine!

În rest, sînt liniştit: Caragiale există, e viu, trăieşte. Atîta vreme cît vor exista fumul grătarului de mititei şi berea rece, la Grădină, Zoe şi Tipătescu, scrisori de recomandare care te fac praf, prieteni care „te apără“ pînă spre ziuă, la Cosman, clopote care se trag de frînghie, Coriolan Drăgănescu, guvernul şi opoziţia, presa independentă şi, peste toate, atîta vreme cît nenea Anghelache va continua să moară fără să răspunză la întrebarea esenţială, Caragiale va exista. Nu voi să fiu patetic, dar noi toţi ştim că eternitatea României este garanţia eternităţii lui Caragiale.

2. Mai apropiat decît „lumea lui Caragiale“, îmi este scriitorul însuşi. Caragiale nu este doar o tuşă esenţială a profilului meu cultural, o lectură care a lăsat urme adînci în mintea mea, ci un fel de a vedea lumea şi, mai mult, un fel de a fi în lume. Practic o *Weltanschauung* caragialiană, şi asta nu poate fi fără urmări în comportamentul meu. „Simt enorm şi văz monstruos“, scria undeva Paul Zarifopol, nu e numai o estetică, ci o ontologie. Scriitorul îmi este un model (după gustul meu, nimeni în literatura noastră nu a scris mai bine decît Caragiale) şi lumea lui mă fascinează cu puterea cu care realitatea fascinează un îndrăgostit de viaţă. Nu ştiu bine dacă caragialismul meu s-a născut pentru că am citit Caragiale cu amor nestins de cînd mă ştiu sau pentru că era acolo, în gena mea, aşteptînd doar cărţile. În orice caz, sînt atît de influenţat de Caragiale, încît m-am născut la Ploieşti.

▲

© S. Ivanoschi

> „D-l Caragiale să înveţe a respecta naţiunea sa, iar nu să-şi bată joc de ea. Academia trebuie să încurajeze tot ceea ce poate să înalţe pe poporul nostru, iar nu ce-l prezintă într-un mod nereal şi neadevărat şi ceea ce poate contribui la corupţiunea lui.“
>
> Dimitrie Sturdza, în *Analele Academiei Române*, seria II, tomul XII, 1890-1891, Partea administrativă şi dezbaterile, pp. 135-141

Florin IONIȚĂ

Temă şi variaţiuni

...în cincizeci de ani nu va rămîne nici cea mai mică urmă din atmosfera morală a operei lui Caragiale; (...) fiecare rînd al Scrisorii pierdute *va trebui, deci, însoţit de un altul, de comentarii.*
E. Lovinescu

De trei săptămîni bune am intrat în „Anul Caragiale". Specialiştii s-au pus în mişcare, revistele de profil, aşijderi, elevii din clasele terminale fac deja pronosticuri privind subiectele posibile de la examenele din vară (iar Caragiale este, evident, în top!). Ce cred însă ceilalţi, neutrii, despre opera scriitorului? Iată mai întîi cîteva opinii ale unor elevi de la Colegiul Naţional „Iulia Hasdeu", din Bucureşti, despre actualitatea scriitorului.

Caragiale este un scriitor la fel de actual şi de viu ca şi acum un secol. (Daniela) *...va rămîne actual atît cît va exista ipocrizie şi demagogie.* (Ramona) *Consider că diferenţa dintre lumea lui Caragiale şi lumea de astăzi constă într-o schimbare de formă, din păcate, nu de fond.* (Georgiana) *O dovadă că piesele lui Caragiale nu s-au demodat este uşurinţa cu care regizorii le adaptează la prezent. Acest lucru este consecinţa directă a faptului că problemele pe care dramaturgul le ascunde sub masca ilarului fac parte încă din societatea de astăzi.* (Mariana) *Dacă nu ne-am fi convins personal de veridicitatea tipurilor pe care le-a redat, dramaturgul ar fi fost pentru noi încă unul din „titanii literaturii naţionale", întemniţat între paginile unei cărţi şi condamnat, eventual, la uitare.* (Adina) *Caragiale va rămîne actual pentru multe generaţii de acum înainte prin personajele sale care au descendenţi şi în zilele noastre.* (Alexandru) *Nu cred că aş putea vreodată să mă desprind cu totul de influenţa lui Caragiale. Replicile stereotipe ale unora dintre personajele sale tot ies la suprafaţă dintr-un colţ al memoriei. „Ai puţintică răbdare", îmi vine să răspund agitaţiei celui de lîngă mine. „Curat murdar" mi se pare destul de potrivit atunci cînd privesc, fie şi în treacăt, unele cotloane ale oraşului meu. „Nu mă-mpinge, c-ameţesc", i-aş spune aceluia care, în autobuz, uită de cei din jur.* (Maria) *Personajele lui Caragiale pot fi regăsite în unele personalităţi politice din lumea de azi.* (Mirela) *Caragiale va fi actual cît timp anumite persoane, şi nu întotdeauna oameni obişnuiţi, se vor încăpăţîna să îl „reactualizeze".* (Cristina) *Caragiale se foloseşte de comic pentru a face „operaţii estetice" unei lumi „buboase", asemeni chirurgului cu bisturiul său. Încă de dimineaţă vezi cîte un Lefter Popescu, pentru ca pe parcursul zilei să te saturi de Agamemnon Dandanache.* (Corina) *Nu avem decît să căutăm prin oraşe, prin gări, prin locuri aglomerate pentru a descoperi tipuri reprezentative de-ale lui Caragiale, dar „ambalate" într-o altă formă.* (Florentina) *Caragiale îmi place pur şi simplu, e simpatic. Nu e suficient?* (Ana)

Cît de naiv-simpliste sînt însă asemenea păreri, în comparaţie cu informaţiile pe care aceiaşi elevi le pot găsi prin unele manuale sau „auxiliare didactice" de largă circulaţie! Lor nici nu le trece prin minte că dramaturgul a sesizat cît de *„periculoase sînt absenţa rectitudinii morale şi a ataşamentului ideatic pentru o doctrină pe care politicianul de meserie s-o slujească, transformînd-o într-un crez social, căci vocaţia politică se naşte şi se construieşte cu trudă şi cu sacrificii"*. Nu acesta este însă cazul *„arivistului Caţavencu, deoarece acesta aplică principiul «do ut des» («îţi dau, ca să-mi dai»), transformat de Agamemnon Dandanache într-unul mai eficient: «îţi dau, ca să-mi dai mereu»"*. Însă *„Agamiţă doar simulează prostia"*, chiar dacă, aflăm cîteva rînduri mai departe, *„este incapabil să rostească o frază coerentă, face numai «dandanale», n-are memoria numelor, se comportă ca un întîrziat mental, într-un cuvînt este inapt pentru orice funcţie publică"*. Acum totul devine mult mai clar, aşa că, dragi elevi, dacă tot aţi înţeles, rezolvaţi şi următoarea temă: *„Respectînd clasificarea celor nouă tipuri comice din teatrul lui Caragiale (alcătuită de criticul Pompiliu Constantinescu), alegeţi o clasă tipologică pe care s-o ilustraţi, într-un eseu structurat, cu reprezentanţi (eroi) selectaţi din toată dramaturgia marelui scriitor"*. Iar aceia dintre voi care n-aţi fost atenţi şi deci n-aţi înţeles, ca să vă învăţaţi minte, mai *„Realizaţi* (şi) *o compunere de sinteză în care să prezentaţi principalele tipuri de comic din opera dramatică a scriitorului: comicul situaţional, cel al intenţiilor, al caracterelor, comicul de limbaj şi cel onomastic"*.

Este adevărat însă că pentru atingerea unor asemenea performanţe despre care pot pentru ca să zic că nu sînt de nasul oricui, este necesară o pregătire prealabilă. Aceasta este oferită de gimnaziu. Acolo viitorii liceeni-eseişti află de exemplu, dintr-un *Manual preparator* mult folosit în pregătirea examenului de Capacitate, că Agamemnon Dandanache şi Nae Caţavencu nu au apărut din neant. Ei au avut părinţi. Părinţii lor *„aparţin unor familii burgheze"*. Copilul acestor părinţi a fost Ionel. *„El a reprezentat embrionul din care va lua naştere celălalt personaj-copil Goe. Goe este un Ionel mai evoluat (Ionel avea vreo 8 anişori, pe cînd Goe reuşise deja să rămînă repetent), reprezentînd şi o etapă de trecere către pleiada de Ioneşti, Georgeşti şi Mitici"*. În plus, *„obrăznicătura crede că e foarte deştept, este micul tiran al familiei şi un escroc în devenire, speculînd cu abilitate sentimentele şi slăbiciunile familiei, profitînd de dragostea exagerată a bunicii şi de inconsecvenţa mamei care, deşi erau «frumos gătite», nu pot ascunde lipsa de educaţie şi de cultură, fiind de fapt needucate şi arogante"*. Tocmai de aceea el *„aparţine acelei categorii din care se vor recruta mai tîrziu politicienii vremii"*. Astfel lucrurile s-au lămurit, spre liniştea tuturor, cititori, *alegători, cetăţeni, public*, părinţi şi elevi.

„La extremitatea opusă universului comic se află cel dramatic", ilustrat cu precădere, în liceu, prin nuvela *În vreme de război*. Tema ei este *obsesia*, pe care autorul o urmăreşte *„cu obiectivitatea şi curiozitatea unui cercetător ştiinţific"*. (Numai) pentru aceia dintre cititorii revistei care au terminat şcoala mai demult şi nu-şi mai amintesc prea bine conţinutul, oferim un rezumat, folosind informaţii extrase din cîteva dintre manualele care circulă în şcoli. Personajele sînt doi fraţi, *„un hoţ sîngeros şi un negustor cumsecade"*. Primul este un *„personaj extrovertit, care trăieşte în comunitatea omenească"*, al doilea este un *„personaj introvertit, care trăieşte singur în hanul său şi nu-şi exteriorizează prea de timpuriu lăcomia pentru avere, avînd răbdare să strîngă încetul cu încetul, căci de aceea este negustor"*. În ciuda acestor diferenţe, *„comportamentul lor şi reacţiile involuntare îi desemnează ca fiind marcaţi ereditar de lăcomia pentru bani şi avere, dar şi de laşitate, manifestată prin refuzul de a-şi asuma responsabilitatea propriilor fapte"*. *„Hoţul sîngeros"* mărturiseşte *„negustorului cumsecade"* că este *„hoţ sîngeros"*, iar *„negustorul cumsecade"* îl ajută pe *„hoţul sîngeros"* să scape de închisoare, trimiţîndu-l *în război*. De pe front soseşte o primă scrisoare cu vestea că voluntarul *„este bine, sănătos, decorat"*, şi o a doua care îi vesteşte moartea. Au trecut cinci ani de la aceste *evenimente* şi *„Stavrache, neştiut de nimeni, singur în hanul său, îşi dezvoltă obsesia, materializată în vise care se confundă cu realitatea. Obsesia întreţine în Stavrache o spaimă paralizantă, hiperbolizată de intemperii"* şi astfel, în partea a treia, hangiul ajunge *„într-o stare de spirit puternic alterată"*. Probabil din cauza *„alterării stării de spirit"*, dar şi ca *„o reacţie a subconştientului său, care învinovăţeşte de hoţie pe popa Iancu"*, el *„admonestează extrem de aspru un copil"*, ratînd, *„şansa îngerului salvator fetiţa, care îi poate linişti conştiinţa, dîndu-i ocazia să înfăptuiască un bine"*. Punctul culminant îl reprezintă vizita reală a fratelui, cînd *„Stavrache reacţionează bizar"*, căci, *„după un moment de stupoare, se transformă în ipostaza imaginară din vis a fratelui spoliat de avere şi devine de o violenţă greu de stăpînit de cei doi camarazi"*, astfel încît *„deznodămîntul este deznădăjduit"*.

Valoarea textului este dată însă mai cu seamă de *„stilul simpatetic şi cel indirect liber, care sînt oarecum treptele ce duc în centrul însuşi al artei scriitoriceşti a lui Caragiale"*. Mai mult chiar, *„se poate spune că intuitiv, autorul a anticipat teorii din studiile ulterioare de criminalistică care leagă diferite manifestări ale nebuniei de fenomene meteorologice deosebite"*. (Este vorba de *„ploi mărunte care însoţesc visele obsesive"* şi de *„răzvrătiri fioroase ale naturii care prefaţează declanşarea nebuniei"*.)

Să fim liniştiţi aşadar: cel puţin acum, în anul aniversar, are cine să scrie rîndurile de comentarii profeţite de E. Lovinescu. ▲

Ion Bogdan LEFTER

Înainte de 30 ianuarie 2002

Farsa se face oficial!

Încep cu o istorioară personală.

Noiembrie 2000. La un pahar de vorbă cu amicul Mircea Vasilescu. Cald, monşer! (Eram la o petrecere şi era foarte cald!) Ba de una, ba de alta: ce mai e pe la Facultate, ce mai fac intelectualii, ce se mai discută prin tîrg, ce se mai publică pe la gazete. Ajungem şi la comedia cu „Anul Eminescu". Haz (de necaz) despre bietul poet naţional, cum a ajuns el pe mîna te-miri-cui, pomenit la jalnice parastase culturale, cu medalii, coroane de flori şi recitări înfiorate. Şi cum se poate să sărbătoreşti o zi (de naştere) un an întreg (pînă la naşterea următoare): fiindcă „Anul Eminescu", cel instituit prin Hotărîre de Guvern (sic!) cu ocazia împlinirii a 150 de primăveri de la 15 ianuarie 1850, atîta a durat: fix de pe 15 ianuarie 2000 pînă pe 15 ianuarie 2001, călare pe... doi ani calendaristici!?!

În fine, mai ciocnim un pahar (nu doar cu vorbe), mai gustăm din bucate şi-mi vine ideea pe care i-o comunic imediat onorabilului, ca să nu se piardă: ce-ar fi să organizăm în comun, *Observatorul cultural* şi *Dilema*, pe 15 ianuarie sau după, o conferinţă de presă în care să marcăm şi noi (fin!) sfîrşitul „Anului Eminescu", cel întins peste doi ani, ocazie cu care să anunţăm iniţiativa noastră de a proclama, cu începere de pe 30 ianuarie 2002, un... „An Caragiale"! Adică, dacă tot a păţit-o poetul naţional, să-l răzbunăm printr-o farsă, printr-o propunere de „repetir" cu Nenea Iancu, pe care marii noştri patrioţi n-or să mai aibă cum să-l trataze cu parastase evlavioase! Dacă tot îi vine şi lui rîndul la împlinitul de primăveri 150!

Ei bine, haz (de necaz) am făcut, apoi haz şi mai mare la gîndul că am putea ticlui năstruşnicia, însă pînă la urmă, noi nemaiînvrednicindu-ne s-o lansăm, uite că... se făcu de-adevăratelea, oficial şi ultra-super-para-serios: chiar o să-nceapă pe 30 ianuarie 2002 un „An Caragiale"! (cu cîteva „avanpremiere" chiar la începutul acestei săptămîni: „sesiuni ştiinţifice" ş.a.m.d.)... Instituit tot prin decizie de sus, cu planuri ministeriale şi buget alocat! Să vezi şi să nu crezi!!! Mitică să fii şi tot ţi-ar pieri gustul de glumă...

Clasicul subversiv

Caragiale nu poate fi sărbătorit oficial şi patriotic pentru că scrierile lui, profilul lui de autor, întreaga simbolistică din jurul numelui şi al operei sale păstrează o activă dimensiune subversivă completamente incompatibilă cu seriozitatea intrinsecă unei ceremonii. Din două una: ori îl evoci pe marele artist şi cetăţean în spirit caragialian, şi-atunci se duce naibii solemnitatea pe care ditamai „Anul" o cere cu necesitate; ori, dacă păstrezi sobrietatea şi produci discursuri omagiale urmate de coşuri şi coroane de flori, atunci caragialianismul ţi se aplică şi sărbătorirea devine ea însăşi o parodie de sărbătorire, o comèdie, un kitsch ridicol, în descendenţa atîtor situaţiuni persiflate de autor. Din această dilemă nu se poate ieşi! Or, dacă nu se poate ieşi, ce vor face începînd cu 30 ianuarie curent oficialităţile?! De urmărit cu voluptate...

Caragiale rămîne întruchiparea acestui paradox: el e clasicul subversiv. Trecerea timpului, acumularea prestigiului, promovarea în tăriile selecte ale istoriei literaturii nu i-au tocit ascuţişurile. Altfel, procesul pare inevitabil – şi pentru alţii este, negreşit: „clasicizarea" solemnizează, apasă contururile şi estompează nuanţele, proiectează în mit, „oficializează", transformă ce a fost cîndva creaţie nouă, vie, dinamică în exponat muzeal, în reper de autoritate. Marii satirici sînt cei care rezistă cel mai bine, cel mai mult: trecerea timpului îi împinge în „clasicitate", dar îşi păstrează profilul subversiv, în principiu incompatibil cu „mitizarea". În opera lui Caragiale e instalat confortabil Mitică, de-aia nu mai poate ea deveni „mitică"!!!

Şi din alte motive, fireşte. Bunăoară, pentru că tipologia personajelor sale pune în faţa posterităţii – azi ca oricînd – o oglindă caricaturală de o teribilă virulenţă. Cum să rosteşti un discurs omagial său să stai ingenuu într-o lojă de protocol la un spectacol Caragiale cînd comediile sale ridiculizează devastator însăşi ideea de oficialitate, echivalînd-o cu stupiditatea, cu parvenitismul, cu ticăloşia?

Sau: dexteritatea cu care autorul manipulează registrele limbajului ne obligă pe noi, cititorii/spectatorii, să-i sesizăm (limbajului) mecanismele de funcţionare, stereotipiile, redundanţele, expresivităţile de toate tipurile. Conştientizarea acută a funcţiilor pe care comunicarea lingvistică le îndeplineşte – mai bine sau mai puţin bine! – pe traseul dintre realitate şi gîndire, precum şi burlescul stilistic care rezultă devin surse inepuizabile de atitudine subversivă. Dacă-l înţelegem bine, ne aliniem cu toţii, cititorii/spectatorii lui, la nonconformismul autorului, făcînd front comun împotriva autoritarismelor de orice fel, inclusiv a celor simbolice. Propria sa omagiere ne apare atunci ca rizibilă. Pe Caragiale trebuie să-l intuim, să-l descifrăm şi să-l exersăm ca pe un limbaj împotriva prostiei, nu să-l tămîiem. Cine o face... de îndată îi devine personaj!

Caricatura nu e portret realist

Profit de ocazie şi mai atrag o dată atenţia – scurt – asupra principalului pericol care pîndeşte opera lui Caragiale, deturnînd-o frecvent către reaua înţelegere: umanitatea sa caricaturală e luată drept sută la sută realistă.

De fapt, conservator (ca ideologie şi ca apartenenţă politică) şi satiric, el a deformat lumea din jur într-o oglindă comică. E folosit astăzi la tot pasul drept argument de autoritate pentru legitimarea abuzivă a panseurilor etniciste la modă: românii sînt aşa şi pe dincolo, cum i-a înfăţişat Caragiale, politicianismul la români, cum l-a înfăţişat Caragiale etc. etc. În realitate, lumea pe care a caricaturizat-o a fost aceea a României în modernizare rapidă sub domnia lui Carol I, România politicilor liberale, a „terapiei de şoc" care ne-a adus în cîteva decenii la un nivel comparabil cu al societăţilor occidentale. E ispititor să identifici peste tot Caţavenci sau Ipingeşti contemporani, dar e prea facil şi e incorect, decurge dintr-o lectură greşită a lui Caragiale. Am văzut-o aplicată acum cîţiva ani în montarea *Scrisorii pierdute* semnată de Alexandru Tocilescu, eşec cu adevărat dramatic al regizorului şi, din păcate, şi al criticii noastre teatrale, care s-a aliniat în mare măsură în elogierea dezastrului.

Căci caricatura nu e portret realist... ▲

Călin-Andrei MIHĂILESCU

Aiurea mediocritas!

Un hidalg dintre aceia ce are largheţea de a-şi alege locul cu verdeaţă al desţărării, domnul Caragiale s-a oprit la Berlinul cu limbă neştiută, curăţenie supărăcioasă şi ceva judecători. De ce s-o fi aşezat el tocmai în salonul nemţesc după ce vieţuise atîtor falimente în bucătăria balcană?

– Ce vă pasă? Acolo i-a venit.

Şi şi de-acolo aşa l-a tot bîntuit pe român-bietul, ca o fantomă, c-astăzi, (de-)unde ne-om întoarce, tot de Nenea Iancu dăm. Aşa-i el sub mustaţa lui, ba despărţind apex de apex, ba avînd o vorbă bună pentru toate cele rele, ba lipind moftul pe nacafa, ca la sudură. Şi, mai hlizindu-se mereu, mai icnind la o adică, românul s-a lăsat dus cu zăhărelul de 'Nea Iancu, la oglindă. Ba chiar şi la America.

Acum, că e fandacsit la oglindă în patria strămoaşelor sau în America la muncă opacă, românul tot clonat de Caragiale se află.

– Şi cînd nu se mai află?

– Cînd nu se mai află, nu mai e român. E adaptat.

Aşa se face că 'Nea Iancu e mai rău decît un democrat: e demograf, nu ca Conu Mişu, care ne împuţina pe partea cealaltă a democraţiei.

Românul ca românul, veţi zice, dar poporul? S-ar spune că poporul e impozabilul, iar nu tagma majorităţii. Că poporul vine în spatele Gvardiei Naţionale cu poala nerăbdătoare să se umple cu scrumbii sărate. Că poporul îşi dă o noapte din viaţă pentru revoluţie. Şi-o dă şi la Ploieştii lui Nino Stratan şi în urbea deturnată a New York-ului unde capichehaie a Caragialiei stă dumnealui Dumitru Radu Popa.

Cine să spună ce este poporul, acest mare mister? Eu? Ce ştiu eu? Atunci, cine? Cine ce-o zice, românul şi poporul sînt una. Şi mai sînt şi alta. Şi-ntre una şi cealaltă, asta de tocmai am zis-o, o ţinem, aşa, langa: tot un pustiu şi-o ţipenie. De-aia n-avem cale de mijloc, d'aurită mioriţă, că am ostracizat terţul ispăşitor. De-atîta slobozie îţi vine să şi behăi: aiurea mediocritas! 'Rupe-n două!

Şi cam tot de-aia mi ţi s-a-mprăştiat b/oborul, fiinţă şleampătă şi vie, pe macatul lumii mari, s-a-mproşcat ca lacrămile, de-a mai rămas dintr-însul, Domnişoare, Doamne, zău, doar ca la un apropou. Nici nu mai ai de cin' să dai şi nici pe cine să dai vina de belea, deşi n-ar fi rău, că, uite, se întîmplă iar ca pe vremea zavistiei: nu se mai înţelege om cu român, taman acum cînd vine Don Global să-l şenghenească pe român şi să-l facă om la casa altuia. Aferim, Global!

Ce să ne mai ţinem de cotlonării? Hai, la drumeţie! Dac-a plecat şi 'Nea Iancu, clonerul, n-om fi noi mai prejos, că şi noi vrem de-a diaspora. Şi hai-hai, şi hai-hai, hai c-am pornit-o. Şi, teleap-teleap, cum te uiţi la forfota lumii şi sucitura fiecăruia de nu te mai saturi pîn'ţi-ajunge, ai şi ajuns vizier în America.

Ăla-i locul! Parfum! 'Marfă!

Acolo fac isnafii poporul suveran, că li se-nvîrt banii-n

© S. Ivanoschi

poznar ca ochiurile Dunării. Acolo-i de noi, ţară!

– Ce, n-au venit ei, ne ducem noi.

Numai că, de la o vreme, nici ei n-au pace, că nu le-o dau tîrcoalele de taliturbanezi. Ăia de le-au dat cu spaima-n blocuri şi după aia s-au îmbrăcat tiptil şi acum bîzîie a harmaghedon. Dar le-a zis alde Bush, şeful isnafilor, c-am încurcat-o cînd o s-o descurce dînsul.

De la Prut la San Francisco, nu mai ai unde pune capul de picioarele altora. Mai trage şi curentul, iuftul lor de bazageri!

Una că în România pierdurăm *rendez-vous*-ul cu poporul, şi-am rămas cu ţara nici redută, nici valută, nici vîndută, nici. Alta că în America – zevzec, beton, antrax! – nu mai e loc de-ntors de-atîta ţărişoaranoastrism pe şart.

Nici, nici: aiurea mediocritas! Trei două loturi, Doamne! Doar 'Nea Iancu virdivivus ne clonează fără zaţ. Pizmaş noroc! Sîntem zidiţi!

Aferim, Global!

▲

● *„Picrophonios:* Eroii lui Caragiale sînt reprezentativi numai pentru o epocă mărginită; chiar dacă în compoziţia lor intră şi ceva din sufletul omenesc din toate vremile, intră însă şi prea multe elemente condiţionate de împrejurări trecătoare. Revoluţia noastră socială le surpă mereu actualitatea; pînă şi limba lor reprezintă un punct de tranziţie din evoluţia limbii române; peste cîteva veacuri va fi aproape de neînţeles."

E. Lovinescu, *Caragiale*, în *Critice*, II, 1908, pp. 16-24

● *„Picrophonios*: (...) În cincizeci de ani nu va rămîne nici o urmă din atmosfera morală a comediilor lui Caragiale; amintirea republicei din Ploieşti sau a gărzii civice se va fi risipit de mult; fiecare rînd al *Scrisorii pierdute* va trebui, deci însoţit de un altul de comentarii. Ceea ce noi simţim de-a dreptul va fi pentru urmaşi o privelişte trecută printr-un geam aburit; cu cît timpul se va scurge, cu atît geamul se va aburi şi mai mult.

Glykon: O astfel de observaţie nu se raportă numai la Caragiale, ci la întreaga literatură de moravuri, gen literar violent limitat în spaţiu şi timp. După cum însă într-o picătură din apa mării se cuprinde întreg oceanul, în orice «moment social» se cuprinde întreaga umanitate. (...) Comediile lui Caragiale vor continua, deci, să coprindă şi o valoare omenească. Nu vor fi înţelese, desigur, cum le înţelegem noi acum; expresie a unei stări de sensibilitate generală, arta e şi expresia unei epoci date. Satisfăcîndu-ne cu atît mai mult cu cît ne găsim mai integral în ea, asimilăm literatura contimporană prin toate fibrele conştiinţii: înţelegem, deci, mai profund pe Eminescu decît pe Horaţiu şi pe Caragiale decît pe Plaut; în două sute de ani însă nici Caragiale şi nici Eminescu nu vor mai corespunde sensibilităţii epocii. Emoţiunea estetică este, negreşit, o funcţie variabilă, dar deviaţiunile sale sînt relativ limitate: după două mii de ani citim încă cu plăcere comediile atît de locale şi de sincronice ale lui Aristofan. Ceea ce astfel de opere pierd, cu vremea, din sugestia imediată, cîştigă în însemnătate documentară; cînd va voi să zugrăvească aspectul atmosferei morale a începuturilor regimului nostru constituţional, istoricul viitorului va studia şi opera lui Caragiale, în care s-a fixat fizionomia epocii sale, tot aşa cum s-a fixat în stînci urma faunei şi florei preistorice."

E. Lovinescu, *Caragiale*, în *Critice*, II, 1908, pp. 16-24

● „Lumea n-a încetat să aplaude *Scrisoarea pierdută* pentru că ea e încă cea mai bună piesă a repertoriului nostru şi pentru că multe din lucrurile pe care ni le zugrăveşte stăruie încă, dar peste douăzeci de ani va fi nevoie, pentru a o înţelege, să se recurgă la memoria celor bătrîni şi peste cincizeci de ani, la cărţi de istorie. De ce oare Caragiale, cu enormul său talent, nu a atacat subiecte de temă durabilă? De ce n-a vrut să deosebească în moravurile noastre ce e veşnic de ce e trecător? De ce trebuie ca gloria lui să sufere din pricina subiectelor sale? Numele lui era menit să rămînă viu în memoria tuturor spectatorilor viitori ai teatrului nostru, şi nu închis în manualele de literatură."

Pompiliu Eliade, cronică la *O scrisoare pierdută*, în *Causeries littéraires*, vol. III, *Impressions de Théâtre*, 1903

Şerban FOARŢĂ

Mitică

Avea serviciu-n Cişmegiu:
Da muştele afară;
Cînd se-ntîlni c-un lefegiu,
Cam după cinci, pe vară.

Mitică-i e amic fidel
Cu gîndul şi cu fapta,
Încît îi zice,-ndată, el:
„Hai, că te iau în dreapta!

N-ai la Război, la minister,
Vr'un cunoscut? Că, iară,
Nu-i dau grad soacră-mii, monşer,
De moaşă militară!"

Ajung, într-astfel, la bufet:
„Ce-ai zice de-o flanelă
De Drăgăşani? Ce mai buchet!"
Şi cum, prin clientelă,

Cei doi amici trec braţ la braţ,
Mitică se răsteşte
La unul, cu o halbă: „Bea-ţi
Berea, că se răceşte!"

Apoi, pe cînd amicu-abia
Comandă una mică:
„Nu i-o da, domnu' ţal, c-o bea!"
Se-amestecă Mitică,

Care, cu gîndul la pastrămi,
Stufat, schembè, nisetri:
„Iaurt ai?" zice; „Este"; „Dă-mi
Vreo cîţiva centimetri!",

Adăugînd: „Cu chifle moi!",
Şi, ca să nu-l scîrbească
Lactatul: „Pune-i usturoi,
Vanilie sîrbească!"

Şi-amicului, după chefîr,
Cam pe la ceasul şapte:
„Dă-mi o ţigară... suvenir!
N-am mai fumat de-az-noapte

Şi-s într-un hal fără de hal,
C-am dus-o într-un răznet;
Şi,-apoi, nu umblu cu metal:
Mă tem, parol, de răznet!

Dar te poftesc, dac-ai răgaz,
Cam pe la opt exacte,
La operă." „Ce cîntă azi?"
„Relaş, în patru acte!"

(În paranteză fie zis:
Cum Bucureştii are
Renumele de mic Paris,
Mitică-al nostru, care

E get-beget bucureştean,
Par excellence adică,
Este un mic parizian
Şi dumnealui, — Mitică.)

Or, el, în timp ce-al său amic
Începe să se plîngă
De dinţi stricaţi, — unuia mic,
Care stătuse lîngă

Ei şi se chinuie, din cui,
Să ia o pălărie,
Îi zice: „Al'dat', sub tălpi, să-ţi pui
O coală de hîrtie!"

Apoi, amicului: „Ziceai
Că ai bocluc cu neşte
Dinţi proşti: îţi recomand un ceai
Din rădăcini de cleşte!"

Amicul pleacă, după doar
Un ceas şi una mică:
„Sal'tare, neică, şi orvoar!"
„Să-mi scrii!" zice Mitică;

Şi ţalului: „Scăpai vreo doi-
Trei franci pe jos, dom' Mişu;
Dacă-i găseşti, mi-i dai 'napoi,
De nu, e-al tău bacşişu'!"

▲

Anca MANOLESCU

Nicolaus Cusanus, un teoretician al convergenţei religioase

Atacul din 11 septembrie de la New York şi replica internaţională ce i-a urmat nu au fost citite, în mediile occidentale, drept un conflict religios ori, cel puţin, nu această interpretare a prevalat. Măcar primejdia şi capcana cu pricina au fost, în discurs, evitate. Ciudat este însă că, din partea islamului – o civilizaţie în care toleranţa religioasă şi întîlnirea productivă între culturi au avut lungi şi strălucite perioade –, nu a existat o reacţie masivă şi drastică împotriva asocierii dintre idealul religios şi crimă. Toleranţa (inclusiv religioasă) rămîne oare astăzi doar în sarcina unei mentalităţi de tip modern, a unei societăţi secularizate? O religie orientată spre universal, o civilizaţie care socoteşte spiritualul drept dimensiunea ei capitală nu mai au ele astăzi voci destul de puternice pentru a sancţiona devierile ce le minează dinăuntru? În ce priveşte conflictul respectiv, lucrurile sînt desigur mai complicate... Dar întrebarea rămîne.

Acceptarea destinsă a diversităţii religioase e doar apanajul unei mentalităţi pentru care religiosul tinde să devină afacere privată ori afiliere la un grup restrîns, după opţiunea fiecăruia? Sau, dacă vorbim despre organisme religioase, ecumenismul este el oare – aşa cum vor majoritatea sociologilor actuali – doar „o strategie de instituţii amenînţate, care, prin politici de unire, urmăresc să-şi restabilească şi să-şi mărească importanţa în viaţa socială“ (cf. Danièle Hervieu-Léger, *Vers un nouveau christianisme*, 1986, p. 356)? O religie nu ajunge oare să gîndească pluralitatea religiilor în termeni de *întîlnire* şi *acord* decît atunci cînd se află în criză, decît atunci cînd, slăbită în spaţiul public, caută aliaţi pentru a se impune „cantitativ“, prin intermediul unui soi de federaţie, adaptare a uniunilor politice şi economice? Există, în mai toate spaţiile spirituale, voci cu autoritate care ne prezintă altfel lucrurile. Din punctul lor de vedere, a privi colegial către celelalte religii, a sesiza concordanţa lor ultimă ţine de tematica internă a unei religii, e un test de autenticitate pentru religia în cauză, e dovada că ea poate recunoaşte universalul şi în alte forme decît forma şi calea pe care ea le reprezintă. Ibn Arabi (1165-1240), un reper doctrinar pentru sufism spunea *(apud* F. Schuon, *Comprendre l'Islam*, 1976, pp. 43-44): „Inima mea s-a deschis către toate formele: este păşune pentru gazele (semnificînd stările spirituale – notă F. Schuon) şi mănăstire pentru călugării creştini, e templu de idoli şi kaaba pelerinului şi tablele Torei şi cartea Coranului. Practic religia Iubirii; în orice direcţie s-ar îndrepta caravanele ei, religia Iubirii îmi va fi religia şi credinţa“ *(Interpretul dorinţelor ardente)*. În Coran, continuă F. Schuon, „universalismul acesta e enunţat mai ales de următoarele versete: „Ale lui Dumnezeu sunt Răsăritul şi Apusul. Oriunde v-aţi întoarce, veţi afla Faţa lui Dumnezeu“ (II,115). „Spune: chemaţi-l Allâh (Dumnezeu) sau chemaţi-l Er-Rahmân (Milostivul); oricare ar fi Numele cu care îl chemaţi, cele mai frumoase Nume ale Lui sînt“ (XVII,110). În acest ultim verset, Numele divine pot însemna perspectivele spirituale, religiile.“

Vreau să adaug aici un exemplu creştin de *teoretizare* a toleranţei religioase care se construieşte, la fel, pe asumarea propriei religii drept o cale spre universal. Exemplul aparţine lui Nicolaus Cusanus (1401-1463), teolog, filozof, matematician, care, şi în postura de gînditor creştin şi în cea de episcop ori cardinal, a pledat pentru acordul religiilor.

Un congres de pace

În 1453, el scria micul tratat *Despre pacea credinţei (De pace fidei)*. Căderea Constantinopolului e evenimentul ales pentru a-şi situa, în context terestru, tema: e povara pricinuită de acuitatea conflictelor religioase (cele armate dintre creştini şi musulmani desigur, dar şi cele dintre diverse orientări creştine, cunoscute autorului din preliminariile Conciliului de la Ferrara-Florenţa şi din vizitaţiunile sale de prelat în teritoriile imperiului romano-german: divergenţele între Biserica catolică şi husiţi). În loc să trateze subiectul în mod savant, dar reductiv – în termeni de *refutatio* şi *apologia* –, Cusanus face din diversitatea religioasă o temă intelectuală, o temă de meditaţie contemplativă. Cadrul, aproape scenic, al acestui text-dezbatere este un „vis“ – spun mulţi comentatori actuali, dar la drept vorbind termenul utilizat de autor este *visio* –, o viziune prin mijlocirea căreia el este condus la „altitudinea intelectuală“ a curţii celeste unde poate asista la discutarea chestiunii ce îl preocupă. „Căci a fost ridicat la înălţimea intelectuală... a sfatului celor mai nobile fiinţe, reunite sub conducerea Atotputernicului...“ *(De pace fidei*, I, trad. în lb. engleză: Jasper Hopkins, 1994). „Cele mai nobile fiinţe“, reieşe din text, sînt îngerii, printre care se numără „purtătorii de mesaje“, „mesageri ai durerilor“ pricinuite de masacrele religioase ori de convertirile forţate. Aceşti mesageri „au fost rînduiţi, din început, de Împăratul lumii peste fiecare ţinut terestru şi peste fiecare dintre grupările religioase. Ca formă sub care se înfăţişau, ei nu erau oameni, ci puteri intelectuale“ *(ibidem)*.

În textul lui Nicolaus Cusanus, două sînt temele ce vor fi cercetate. E vorba, în primul rînd, despre *legitimitatea şi demnitatea pluralităţii religioase*. Cusanus pune diversitatea revelaţiilor şi a practicilor credinţei ca pe o trăsătură ce face parte din economia universului, mai mult, din proiectul lui. Într-un text recent, publicat în *Dilema*, nr. 452, numit *Îngerii şi muzica lumii*, Andrei Pleşu reamintea tema protecţiei angelice instituite, în origini, asupra fiecărei seminţii şi limbi. El cita cărţi vechi-testamentare *(Deuteronom* ori *Daniel* 10, 13-21) şi comentarii iudaice *(Testamentum Nephtali)*, alături de *Faptele Apostolilor* şi de autori patristici (Vasile cel Mare, Origen) care susţin că fiece limbă şi neam au ca garant, principiu spiritual şi ghid un înger. Dacă lumea e o vastă „frază muzicală“, la înţelesul ei veritabil – la înţelesul ei global – concură destinul tuturor acestor seminţii şi idiomuri, a căror *tonalitate* specifică, armonizabilă cu ansamblul, este dată, pentru fiecare, de un înger conducător. De la diversitatea seminţiilor şi a dialectelor, Cusanus mută accentul, în ceea ce îl priveşte, pe diversitatea tradiţiilor religioase: varietatea religioasă participă şi ea, din punctul lui de vedere, la „structura polifonică“ a lumii. În cursul dezbaterii celeste din *De pace fidei* diversitatea religioasă va fi nu numai explicată ci şi, aş spune, valorificată.

S-ar spune că, prin argumentarea pluralităţii religioase şi prin hotărîrea calmă de a *accepta* această pluralitate, Cusanus anunţă o temă şi o atitudine proprii modernităţii. Dar, în plus, el propune un mod de abordare a acestei diversităţi care, astăzi încă, este neconsumat, care astăzi încă rămîne de cercetat şi, dacă e cu putinţă, de *asimilat*. Pentru că astăzi, a accepta diversitatea religioasă revine, în spaţiul modernităţii tîrzii, fie la relativizarea credinţelor (expresii umane de aspiraţie spre transcendent), fie la o „corectitudine religioasă“, ce poate merge de la respect la fraternitate. Pentru Cusanus însă, diversitatea religioasă este o temă de *cunoaştere*, e o temă ce ţine de progresul noetic al omului credincios. A lucra cu această temă înseamnă, pentru el, a utiliza în beneficiu propriu faptul că există mai multe perspective religioase asupra Unu-lui divin. A trece înţelegerea de la deosebirile practicilor şi riturilor religioase (cu intenţia de a le accepta şi menţine) la orizontul deschis spre Unitate, pe care fiecare dintre religii îl oferă: iată efortul „congresului celest“ (cum îl numeşte M. de Gandillac, în *Dictionnaire de spiritualité*, fasc. 72-73, 1981, col. 262-269) descris de Cusanus. Lucrările acestui congres vor încerca (şi vor izbuti, e vorba despre un congres celest!) să facă pe fiecare dintre participanţii lui tereştri conştient de faptul că aceeaşi *unică* Realitate este contemplată de fiecare prin intermediul religiei sale. Iar, pe cale de consecinţă, ei ajung să admită, într-o primă etapă, „pluralitatea revelaţiilor“ şi „unitatea implicită a credinţelor“ (cf. Alain de Libera). Intenţia lui Cusanus este de a propune înţelegerii *convergenţa religioasă*, faptul că – dincolo de gesturi rituale, de sacramente, de doctrine exprimate confesional (şi prin intermediul lor) – orice religie are drept rost prim şi ultim acela de a aduce pe adepţii ei în prezenţa Unităţii divine care nu este, ea însăşi, decît *faţa* unui Dumnezeu de dincolo de expresie, inepuizabil.

Iată argumentaţia inaugurală, rostită de reprezentantul mesagerilor celeşti: „Distraşi de mulţimea grijilor şi sarcinilor ce ţin de corporal, ei sînt incapabili să te caute pe Tine, care eşti un Dumnezeu ascuns... Ajută-ne deci, Tu care singur eşti în stare să dai ajutor. Pentru că această competiţie (a religiilor n.n.) are loc din dorinţa de Tine, singurul pe care toţi oamenii îl cinstesc în toate cele ce se vede că le cinstesc... Tu eşti acel Unu văzut spre a fi căutat în moduri diferite de diferite rituri şi eşti numit cu diferite nume; pentru că în Tine însuţi rămîi pentru toţi necunoscut şi inefabil... Dar Tu, Doamne atotputernic, de nevăzut pentru orice minte, eşti în stare să te manifeşti pe Tine însuţi ca vizibil cui vei voi şi în modul în care poţi fi cunoscut. De aceea, nu rămîne ascuns, Doamne. Fii milostiv şi arată-ţi faţa...

Iar de vei binevoi să faci începutul, lucrarea sabiei va înceta, precum şi malignitatea urii şi a tuturor relelor; toţi oamenii vor şti că există o singură religie într-o diversitate de rituri *(non est nisi religio una in rituum varietate)“ (De pace fidei*, I).

Punctul de convergenţă

Nu este vorba aici despre instituirea unei noi religii, a încă unei *forme* religioase – universaliste. Ci este vorba de a situa adecvat în raport cu Unu-l divin diversitatea religioasă – care se datorează tocmai aspectelor ce ţin de nivelul „formal“ al lumii, de nivelul *formelor* religiosului: rituri, cutume, sacramente, limbaje, culturi diferite. Efortul lui Cusanus constă în a muta accentul de pe multiplicitatea formelor, inerentă lumii create, pe Unitatea ce conţine densitatea unui mister de dincolo de forme, de cuvinte, de limbaje. *Religio una in rituum varietate* deschide tocmai perspectiva către Dumnezeu inexprimabil şi incomprehensibil, cu neputinţă de captat în categoriile formale, atît ale limbajului, cît şi ale înţelegerii. Pornind, ca material de lucru, de la diversitatea religioasă, Cusanus îşi propune aşadar să o utilizeze ca pe un impuls pentru cunoaştere, ca pe un stimul pentru ca intelectul să accepte să se depăşească pe sine, să facă saltul de la „comprehensiunea“ divinului la confruntarea cu abisul lui trans-formal. Convergenţa religioasă, aşa cum este ea pledată în *De pace fidei*, înseamnă că atît formele (tradiţiile) religioase, cît şi intelectul uman au a „tinde“ către o aceeaşi limită, către un acelaşi pol. Înseamnă că nici o tradiţie religioasă nu „posedă“ această limită şi acest pol, dar că toate sînt vectori convergenţi către el şi trebuie folosiţi ca atare; că în toate trebuie să se consume un salt, o trecere la limită. Pentru Cusanus, diversitatea religioasă apare ca un *argument mobilizator* către transcendenţa ireductibilă a lui Dumnezeu. Maurice de Gandillac: „Pentru ca «sabia să-şi înceteze lucrarea», trebuie ca intelectul să înveţe să depăşească contrariile; prin urmare, trebuie ca toţi să practice metoda cusană, care le va revela explicit sensul universal al Trinităţii (prin intermediul unor imagini precum *unitas, aequalitas* şi *nexus*), cît şi necesarul *transcensus* al omului creat, orizont al timpului şi al eternităţii, către *Homo Maximus*, cel care, singur, reconciliază lumea cu creatorul ei“.

În *De pace fidei*, Cusanus nu se ocupă propriu-zis de această metodă contemplativă. Aici el *pune* mai degrabă *în scenă* convergenţa religioasă. Alături de participanţii angelici, la reuniunea celestă participă „oamenii cei mai experimentaţi în cunoaştere, cei mai pătrunzători în judecată din lume...“, „specialişti“, s-ar spune, în propria lor religie. Ei sînt „răpiţi în extaz“ şi puşi în prezenţa Verbului divin. Nu caracterul de „congres“, de *dezbatere* asupra credinţelor frapează în primul rînd în text – deşi aspectul acesta dă corp şi desfăşurare tratatului. Important, în textul lui Cusanus este tipul de situare a religiilor, faptul că *fiecare* dintre reprezentanţii lor poate privi direct Logosul, că *fiecare* dintre ei poate contempla – *ca reprezentant al religiei sale* –, Faţa lui Dumnezeu, faţa lui Unu. Problema diversităţii religioase nu se pune nici un moment aici în termeni de comparaţie calitativă, de succesiune în istoria salvării ori de ierarhie, ci în termeni (ilustraţi spaţial) de colegialitate şi convergenţă: pornind de la nenumăratele puncte ale circumferinţei „lumii“, religiile sînt raze ascendent-centripete spre Polul divin. Grecul, italianul, arabul, indianul, caldeanul, evreul, scitul, francezul, persanul, sirianul, spaniolul, turcul, germanul, tătarul, armeanul, reprezentantul Boemiei, englezul (cu tot ceea ce presupunea imaginea fiecăruia în cultura vremii) nu stau de vorbă între ei, nici cu îngerii lor directori. Fiecare dintre ei are un *face-à-face* şi un dialog direct cu Logosul. Ei stau în faţa Logosului cu toată încărcătura particularităţii lor religioase (şi datorită ei). Dar tocmai pentru că stau în faţa Lui, se află deja dincolo de particularitatea propriei religii, la capătul ei, în punctul în care stă să se consume trecerea spre o viziune *asimilată* a Unităţii divine. Pentru a explicita această temă, Cusanus a recurs în alt tratat la analiza unui tablou al lui Christos, pictat de Rogier van der Weyden în aşa fel încît privitorul, oricare i-ar fi poziţia în raport cu imaginea şi oricum s-ar deplasa în raport cu ea, este privit de Faţa divină. „«Viziunea absolută», în acelaşi timp universală şi particulară, se aplică în întregime şi în acelaşi timp tuturor creaturilor..., dar nu devine propriu-zis «facială» decît odată cu depăşirea luminii vizibile, dincolo de *coincidentia contradictorum*...“ spune Maurice de Gandillac. *De pace fidei* nu este o lucrare propriu-zis mistică, care să descrie un asemenea drum. Dar, după cum îşi organizează spaţiul şi problematica, ea pune deja pe actorii tereştri în situaţia „viziunii faciale“. În *regia* imaginată de Cusanus, armonizarea religiilor este dată, am putea spune, încă de la începutul reuniunii, prin faptul că toate personajele terestre îşi pot aţinti privirea spre aceeaşi Faţă. Dialogurile ulterioare, ce acoperă în proporţie covîrşitoare textul, nu sînt decît asimilări progresive ale acestei viziuni, „împrieteniri“ cu conţinutul ei viu. (Frapează de altfel tonalitatea amicală, destinsă a colocviilor între Logos şi „specialiştii“ religiilor: e o tonalitate care îmbină s-ar zice *parrhesia* creştină cu cordialitatea dialogurilor platoniciene). Dialogurile din *De pace fidei* sînt desfăşurări, explicitări ale unei *situări intelectuale* deja realizate: ele pun în limbaj modurile, indefinit variate, în care Unitatea se reflectă în diversitatea religioasă a lumii fără a declina din universalitatea ei.

▲

Daniel DĂIANU

Globalizarea: între elogii şi respingere (II)

În prima parte a acestui studiu (Dilema, *nr. 462) sînt analizate accepţiile termenului de globalizare, în sfera realităţilor economice, politice şi de mentalitate. Sprijinit fără rezerve sau respins în totalitate, procesul globalizării acoperă, pe de o parte, evoluţii care nu pot fi stopate fără mari riscuri, pe de altă parte, deschide perspective cu consecinţe contradictorii, uneori inacceptabile prin felul cum menţinè sau accentuează decalajele între cei bogaţi şi cei săraci, între cei puternici şi cei slabi. Între profeţie şi analiză – faptele.* ***(M. B.)***

Fapte

Globalizarea aduce cu sine oportunităţi extraordinare, care au permis unor ţări să capitalizeze (valorifice) deschiderea pieţelor şi posibilitatea de a asimila noi tehnologii. Acesta este cazul mai multor ţări din Asia de Sud-Est, mai ales atît timp cît nu s-au deschis financiar prematur, al Chinei. Şi India, în deceniul trecut, printr-o suită de reforme şi-a exploatat mai bine resursele umane de care dispune, unii analişti grăbindu-se să observe „dezlănţuirea economică" a celei mai numeroase democraţii a lumii. În lumea avansată din punct de vedere economic, noile tehnologii ale informaţiei au prelungit mult avîntul *(boom*-ul) din SUA[1], ceea ce i-a făcut pe unii să creadă în virtuţile nemaipomenite ale „noii economii"; s-a şi vorbit astfel despre o „nouă paradigmă", capabilă să combine creşterea economică neîntreruptă cu şomaj scăzut şi inflaţie redusă.[2]

Globalizarea a stimulat mult comerţul internaţional şi distribuirea activităţilor de producţie pe baza unei logici a avantajului comparativ aplicat la scară globală; de aici a rezultat şi creşterea fulgurantă a numărului firmelor cu activitate globală.

Nu trebuie să uităm căderea sistemelor totalitare (comuniste) în Europa şi, formele aparte, luate de ele în Asia. În fond, în China şi Vietnam, sistemele politice – sub presiunea reformelor economice — capătă tot mai mult alura alcătuirilor de tip monopartid ce puteau fi întîlnite în alte state asiatice aflate în proces de modernizare, în deceniile trecute. Fără a-şi pierde din reflexele totalitare, conducerile de la Beijing şi Hanoi sînt obligate să fie pragmatice, pentru a gestiona treburile publice ale unor economii ce folosesc tot mai mult mecanisme de piaţă în alocarea resurselor şi remunerarea factorilor de producţie. Deschiderea economică şi politică va avea loc, cert, şi în Cuba.

S-a format şi o conştiinţă globală privind problemele planetare, care reclamă o abordare la scară planetară. Că materializarea acestei *prise de conscience* nu este facilă nu este o surpriză, dar unilateralismul şi izolaţionismul promovate de noua administraţie republicană au contrariat multe ţări. Tragedia din 11 septembrie şi exigenţele luptei împotriva terorismului s-ar putea să modifice însă această atitudine, pentru că SUA – ca superputere — au responsabilităţi foarte mari şi este bine să colaboreze cu celelalte state nu numai printr-o definire proprie (unilaterală) a intereselor comunităţii internaţionale. În acest context merită să fie evocate încercări, întreprinse în ultimele decenii, de a găsi noi forme de instituţionalizare a dialogului între principalii actori ai vieţii internaţionale. Spun noi forme, întrucît există un cadru instituţional cu multe componente, ONU fiind organizaţia cea mai notorie şi de cea mai largă reprezentare. Dar multe din aceste componente au fost considerate, uneori, ca fiind lipsite de eficacitate. De aceea a fost iniţiată, de exemplu, în anii 70', la Rambouillet (Franţa), consultarea periodică între cei 7 mari, cei mai fervenţi promotori ai acestui forum fiind cancelarul de atunci al Germaniei, Helmut Schmidt, şi preşedintele de atunci al Franţei, Valéry Giscard d'Estaing. Mai tîrziu, după terminarea Războiului Rece, Rusia a fost invitată să participe la lucrările acestui grup. Nu este exclus ca, în viitor, ţări precum China, Brazilia, sau India să fie invitate să se alăture acestui grup, un argument fiind că, astfel, s-ar atenua din alura de club şi forum de decizie ale bogaţilor.[3] Un argument împotriva acestei extinderi ar fi că s-ar diminua mult cîmpul de ajungere la decizii concrete.

Există însă şi reversul medaliei. Îngrijorează astfel fenomene de fragmentare şi slăbire a coeziunii sociale, de localism, pe întinse arii ale globului. Sindromul „statului slab" nu exprimă atît devoluţia de putere (descentralizarea) cît fragilitatea instituţională şi anomii sociale. Conflicte interetnice şi inter-confesionale (degenerînd adesea în violenţe, războaie civile), xenofobia, şovinismul arată cît de tribali sîntem încă, cît de departe sîntem de viziunea superoptimistă de la începutul anilor '90. Coeziunea socială este tensionată şi în societăţile bogate şi, ceea ce constituie un paradox, statul asistenţial *(welfare state)* se confruntă cu dificultăţi în a oferi bunuri publice cerute de cetăţeni în condiţiile în care ponderea cheltuielilor publice în PIB a crescut în ultimele decenii (faţă de anii '50 şi '60) în ţările cele mai bogate.[4]

Preocupă şi creşterea inegalităţilor, înăuntrul şi între ţări. Rapoarte ale ONU (PNUD) şi ale Băncii Mondiale ilustrează o deteriorare a distribuţiei veniturilor, care contrazice una dintre presupoziţiile de bază ale globalizării. De altfel, insuccesele în realizarea de progres economic, în cele mai multe ţări ale lumii, sînt un eşec al lumii contemporane, al eforturilor depuse inclusiv de instituţiile internaţionale specializate.[5] Iar într-o lume în care cei săraci şi foarte săraci formează mai mult de trei sferturi din total, tensiunile (conflictele) sînt cvasi-inevitabile.[6] În sfîrşit, este de menţionat multiplicarea crizelor financiare şi economice, cu mari efecte asupra vieţii sociale şi politice (inclusiv pericolul de dezintegrate statală – cum este situaţia prezentă a Indoneziei, unde tensiunile sînt accentuate de tensiuni inter-confesionale).[7]

Cum pot fi conciliate cele două planuri de analiză şi cele două faţete ale globalizării? Foarte succint îmi permit să evidenţiez o serie de „zone-problemă", care ajută la înţelegerea rădăcinilor controverselor privind globalizarea. Astfel, contează mult ce paradigmă economică este îmbrăţişată de preopinenţi. Abordarea neoclasică, care privilegiază mişcarea fără fricţiuni a resurselor şi egalizarea condiţiilor tehnologice şi de remunerare a factorilor de producţie, pune pe prim plan avantajele globalizării într-un spaţiu mondial în care s-ar crea şanse şi condiţii egale pentru participanţi. În contrast, neokeynesiştii[8] şi neo-structuraliştii, care ţin cont de asimetrii informaţionale, de procese de *cauzalitate cumulativă* (cercuri virtuoase şi cercuri vicioase), sînt mult mai circumspecţi faţă de binefacerile globalizării neîngrădite şi evidenţiază neajunsurile acesteia; pentru ei egalizarea de şanse pentru elite nu echivalează cu egalizarea de şanse pentru toţi locuitorii lumii.

O altă zonă delicată o reprezintă problema identitară. Realitatea demonstrează că oamenii, sau cei mai mulţi dintre ei, rămîn ataşaţi din punct de vedere identitar comunităţii locale şi celei naţionale. Înainte de fi europeni, cetăţenii din ţările UE sînt francezi, germani, italieni etc. Iar aceste sentimente se văd bine atît în momente de restrişte, cît şi de bucurie.[9] De aici, cred, rezultă şi dificultăţile mari, inclusiv în Europa, în realizarea naţiunii civice – bazate pe drepturi şi libertăţi civice ale cetăţeanului, indiferent de etnie, rasă, religie etc. Şi tot de aici izvorăsc dificultăţi suplimentare în dezvoltarea instituţională (şi identitară) a Uniunii Europene. Oricum, statele (statele naţiune) sînt departe de a-şi fi epuizat forţa propulsivă, bună sau rea. Iar această forţă trebuie judecată prin prisma unui deficit de instituţii pentru gestionarea problemelor globale (chestiunea relevată de Dahrendorf), cît şi din cauza limitelor pe care le întîmpină funcţionarea democraţiilor atunci cînd treburile publice sînt gestionate de state (guverne) ce se „îndepărtează" de cetăţeni.[10]

Nu la urmă se cuvine să menţionez „neînţelegeri" dintre civilizaţii[11], pe fondul discrepanţelor economice şi sociale foarte mari, ca şi al intereselor divergente ce intră în coliziune.[12]

Teze controversate ale globalizării

O teză discutabilă este că progresul tehnologic ar fi uniform, în sensul egalizării condiţiilor tehnologice şi economice în lume – în conformitate cu logica gîndirii neoclasice. Există argumente teoretice solide, dar şi o evidenţă empirică care pun la îndoială această teză. Şi poate nu este o întîmplare că, anul acesta, Premiul Nobel pentru economie a fost acordat lui George Akerloff, Michael Spence şi Joseph Stiglitz; toţi trei, economişti americani la universităţi de mare prestigiu, au contribuţii excepţionale în cercetarea asimetriilor informaţionale, a surselor care produc „echilibre precare" (*low equilibria*), sau a ceea ce ortodoxismul neoclasic ar vedea ca aberaţii, simple imposibilităţi într-o lume în care învăţăm din greşeli şi expectaţiile sînt raţionale. Să ne aducem aminte că Stiglitz, atît timp cît a fost vicepreşedinte şi economist-şef la Banca Mondială, a încercat să impună, este adevărat lovindu-se de o mare inerţie intelectuală şi organizaţională, din ideile care l-au făcut faimos.

Teza tendinţei de egalizare a condiţiilor economice îşi găseşte o invalidare severă în funcţionarea pieţelor financiare.

O altă teză discutabilă este legată de afirmaţia potrivit căreia globalizarea ar sta la originea progresului economic din ultimii cincizeci de ani. Această afirmaţie este mai mult decît confuză în măsura în care echivalează reconstrucţia şi dezvoltarea economică din Europa, după al doilea Război Mondial, ca şi ieşirea din „capcana subdezvoltării" în Asia de Sud Est, în deceniile '60 şi '70, cu ceea ce înţelegem prin globalizare. Dacă prin aceasta din urmă am explica o tendinţă istorică, milenară, de apropiere între civilizaţii, pe fondul progresului tehnologic şi în pofida unor hiatusuri (conflicte/războaie), explicaţia şi-ar pierde din relevanţă. Deoarece, globalizarea, ca fenomen ce stîrneşte pasiuni aşa de mari azi, acoperă, în special, ultimele două decenii; este un fenomen care a fost favorizat de evoluţii tehnologice şi de politici deliberate de liberalizare a comerţului şi pieţelor financiare. Iar efectele globalizarii sînt contradictorii. De aceea, putem susţine că nu orice globalizare este generatoare de progres social! Robert Wright, în *best-seller*-ul „Non-zero"[13], stabileşte o corespondenţă între ascensiunea omenirii, ca dinamică a unui joc cu suma pozitivă, şi globalizare. Dar, ceea ce lipseşte analizei sale este exact această constatare, că nu orice globalizare aduce avantaje nete, că procesul, prin urmare, trebuie să fie gestionat şi corectat.

În acest context se cuvine a nuanţa discuţia privind avantajele integrării economice. Nu orice integrare este binefăcătoare susţine Dani Rodrik, profesor la Universitatea Harvard şi unul dintre cei mai cunoscuţi specialişti în problematica dezvoltării economice.[14] Într-o lume cu multe imperfecţiuni şi asimetrii, integrarea trebuie gestionată pentru a-şi arăta binefacerile. Această concluzie este valabilă şi pentru România, care se află sub presiunea forţei gravitaţionale a Uniunii Europene şi doreşte să se alăture acestui club economic şi politic. Dar, integrarea nu poate fi automată şi nici nu poate avea loc – admiţînd că se întîmplă – în lipsa unei strategii care să ţină cont de asimetrii şi echilibre precare. România are şansa extraordinară de a se afla în proximitatea UE putînd beneficia şi de ajutor din partea acesteia. Dar această şansă nu se va valorifica de la sine. Ne dăm seama totodată de handicapul pe care îl au statele (comunităţile) ce se află în „bătaia vînturilor".

Din perspectiva subliniată mai sus poate fi judecată şi teza care afirmă, fără echivoc, necesitatea integrării pieţelor ca şi natura implacabilă a acestui proces. Dacă observăm că integrarea, în anumite circumstanţe, este însoţită de fragmentare intensă, de conflicte, nu putem să nu fim de acord cu observaţia lui Lawrence Summers, eminent economist şi fost secretar al Trezoreriei americane: „Integrarea globală are nevoie de integrarea financiară, circulaţia internaţională a capitalului. Dar precum ne-au arătat evenimentele din ultimii ani '20 şi primii ani '30 ai acestui secol (sec. XX, nota mea), crizele financiare internaţionale pot determina dezintegrarea globală".

O altă teză priveşte chestiunea identitară; fiecare zi ne aduce dovezi suplimentare că oamenii au o nedisimulată primă loialitate faţă de cei apropiaţi ca familie, comunitate locală şi etnică (naţională), faţă de religia împărtăşită. Iar oamenii nu manifestă frecvent aceleaşi percepţii în legătură cu ce este bine şi ce este rău, chiar dacă valorile morale împărtăşite par să fie aceleaşi. Sîntem încă departe de „satul global" al lui McLuhan.

(va urma)

---

1. Pînă în anul 2000

2. Vezi de pildă R. Bootle, *The Death of Inflation. Surviving and Thriving in the Zero Era,* London, Nicholas Brealey Publishing, 1996.

3. Rusia fiind într-un fel o prezenţă inedită, a fost acceptată datorită arsenalului nuclear. Dar asemenea arme au şi China şi India. Iar capacitatea tehnologică este de presupus că o are şi Brazilia.

4. În ţările vest-europene aceste cheltuieli sînt între 45-55% din PIB (în Suedia ajung chiar la 60%); în SUA cheltuielile publice nu depăşesc 40% din PIB.

5. Pentru această constatare foarte sumbră vezi şi lucrarea unui foarte cunoscut economist al Băncii Mondiale, William Easterly, *The Elusive Quest for Economic Growth,* Cambridge, MIT Press, 2001.

6. Acesta este un mesaj transmis în mod sistematic de preşedintele Băncii Mondiale, James Wolfensohn.

7. Indonezia are o populaţie de peste 220 de milioane, dintre care o largă majoritate este formată din musulmani.

8. Gîndirea lor îşi trage seva din lucrările lui John Maynard Keynes, faimos economist britanic, care, în perioada interbelică (1936) a teoretizat intervenţia statului în economie în condiţii de mare subutilizare a forţei de muncă (cum a fost Marea Depresiune dintre anii 1929-1933).

9. Este oare întîmplător că mari efuziuni de patriotism sînt observabile la competiţii sportive?

10. De pildă, mult discutatul „deficit democratic" în Uniunea Europeană.

11. Remarca (făcută după 11 septembrie), mai mult decît inabilă, a lui Silvio Berlusconi, premierul Italiei, referitoare la „superioritatea" şi misia civilizatoare a lumii creştine faţă de cea islamică, face parte din galeria declaraţiilor care încing sentimente şi spirite, mai ales în circumstanţele actuale. Retractarea ce a urmat nu a putut anula gafa monumentală.

12. Pentru cei care au urmărit, după 11 septembrie, luările de poziţie ale conducătorilor politici din ţările arabe sau islamice, sau ale liderilor comunităţilor musulmane din ţările occidentale un lucru a fost evident. Criticînd, cei mai mulţi dintre ei, atacul din 11 septembrie, ei au folosit cu insistenţă conjuncţia „dar" reclamînd, printre altele, soluţionarea chestiunii palestiniene (formarea unui stat palestinian) – de exemplu, discursul lui Hosni Mubarak, preşedintele Egiptului, la conferinţa de presă organizată cu ocazia vizitei lui Tony Blair la Cairo, în octombrie, a.c, fiind grăitor în acest sens.

13. Între care funcţionarea asimetriilor informaţionale şi de altă natură, randamentele crescătoare (teoria creşterii endogene foloseşte acest argument), etc.

14. Robert Wright, *Non-Zero,* New York, Vintage Books, 2000.

15. Dani Rodrik, *Development Strategies for the Next Century,* manuscris, 2000, Harvard University.

Alex. Leo ŞERBAN

„Momente decisive“: 155

Există doi fotografi pe care-i iubesc dincolo de orice logică, dincolo de orice teorie: Jacques-Henri Lartigue şi Henri Cartier-Bresson. Primul, poet discret al poznelor elegante, al „anilor nebuni“ şi al – firește – lejerității clipei, se plimba deja cu aparatul său prin înalta societate atunci cînd cel de-al doilea abia făcea primii paşi. În lumea sa miraculoasă, doamne în rochii lungi se dădeau pe balustradă, cîini de vînătoare zburau peste pîrîuri şi domni cu joben încercau să ridice zmee... Franța lui J.-H. L. miroase a patchouli şi flori de cîmp, este brăzdată de limuzine Hispano-Suiza conduse de doamne cu cască de şofer şi se termină undeva, în apropierea marilor orașe, o dată cu primele siluete proletare.

Acolo unde Franța lui H.C.-B. abia începe...

Retrospectiva celor 155 de fotografii făcute de Cartier-Bresson timp de aproape o jumătate de secol (de la începutul anilor '30 şi pînă în 1975) dă o imagine completă a talentului acestui imens artist (născut în 1908). Deşi evită facilitatea dispunerii imaginilor în ordine cronologică, optînd pentru ordonarea lor mai degrabă „tematică“, expoziția reuşeşte să oglindească fidel traseul lui H.C.-B. de la experiment la fotojurnalism. Un traseu care, în ciuda împărțirii pedante între o „primă perioadă“, antebelică (influențată de suprarealism) şi o „a doua“, postbelică (marcată de Istorie), este, de fapt, unul fără sincope majore la nivelul imaginii, fiind caracterizat de aceeaşi disponibilitate emoționată față de „darurile hazardului“ (el spunea: „Marile fotografii sînt un dar pe care ni-l face hazardul“).

Atît în fotografiile de pînă în 1947 (cînd H.C.-B. a înființat, împreună cu prietenul Robert Capa, agenția Magnum), cît şi în cele de după, ideea „momentului decisiv“ străbate peisajele şi portretele. Cartier-Bresson a dezvoltat-o abia în 1952, într-o prefață a albumului de instantanee *Images à la sauvette*, dar ea poate fi urmărită în toată opera sa. Aceasta înseamnă „recunoaşterea simultană, într-o fracțiune de secundă, a semnificației unui moment şi a organizării formelor care i-au dat acestuia expresia sa proprie.“ Şi, tot H.C.-B.: „Nu m-a pasionat niciodată fotografia în sine, ci posibilitatea – grație uitării de sine – de a imortaliza într-o fracțiune de secundă emoția unui subiect, fruseța unei forme.“ Ceea ce-l face pe Cartier-Bresson inimitabil este tocmai acea „fracțiune de secundă“ ce ne restituie „emoția“ şi „frumusețea“ lucrurilor şi oamenilor; paradoxul unei priviri care, tocmai pentru că se „uită pe sine“ şi pentru că nu caută „originalitatea“ cu orice preț, ajunge să fixeze – pentru eternitate – clipa care se duce şi, odată cu ea, numele fotografului care ne-a făcut-o vizibilă...

Nu am văzut nimic din opera lui H.C.-B. de după 1975; ştiam că se lăsase de fotografie, revenind la pictură şi desen (între 1927-28 fusese elevul lui André Lhote şi apoi studiase pictura şi filozofia la Cambridge), dar Cosmin Bumbuț – pe care l-am întîlnit la vernisaj – mi-a spus că a dat peste niște fotografii din anii '90, care sînt total diferite de ce făcuse în fotografie pînă atunci: imagini foarte grafice, semănînd cu desenele sale. Din expoziția de față mai lipsesc cîteva portrete importante de artişti (Balthus, Roland Barthes, Camus, Cioran, Max Ernst, Valéry...), dar există – pe lîngă cele foarte cunoscute (Colette, Matisse, Giacometti etc) – unele pe care, de asemenea, nu le mai văzusem niciodată şi care sînt formidabile: portretul lui Ezra Pound, cel al lui Truman Capote. Primul este teribil – bătrînul poet „colaboraționist“, cu mîinile noduroase strînse în poală şi părînd că cerşeşte iertarea sau că se apără... Cel al lui Capote, mult mai vechi, îl surprinde pe „copilul teribil“ al literaturii americane aşezat moale pe o bancă, în dreptul unor frunze uriaşe, şi compoziția aceasta – aparent, nonşalantă – are exact acel amestec de luxurianță feroce şi melancolie decadentă pe care-l ştim din *Alte glasuri, alte încăperi*.

Şi mai există, în fine, o imagine în care mi s-a părut a-l regăsi, fantomatic, în filigran, pe Lartigue; pare un portret, deşi este un peisaj – un şir de copaci, de ambele laturi ale unui drum de țară, la-nceput paralel şi-apoi cotind uşor spre stînga şi pierzîndu-se în fundal. Bunul J.-H.L. ar fi imaginat, poate, un aeroplan trecînd razant peste arbori, sau chiar eşarfa unei excentrice Isadora conducînd un automobil decapotabil şi care să plutească, lung, în spatele ei... H.C.-B. nu le-a văzut atunci cînd, „într-o fracțiune de secundă“, ne-a dăruit această capodoperă; dar poate că le-a prevăzut – de-aceea, pentru mine, imaginea este plină de-ntreg misterul mental al respectivei absențe.

Abruzzi, Village d'Aquila, 1951

▲

Gabriel MARIAN

Orașul dublu

– poveste de adormit rațiunea –

(cronica unei expoziții pariziene: „Lumières magyares. Les tendances coloristes dans la peinture hongroise entre 1870 et 1914“, Hotel de Ville, decembrie 2001 – ianuarie 2002)

Omagiu domnului Carol Baudelaire, amabilității căruia îi datorăm această parafrază de titlu.

Există, la poalele Carpaților nordici, un oraş dublu. Sau mai degrabă două orașe suprapuse, ca la intersecția dintre două universuri paralele. Fenomen straniu şi nu lipsit de oarece dezavantaje, în pofida farmecului de netăgăduit.

Primul oraş făcuse parte multă vreme dintr-un imperiu, apoi aparținu, o vreme, unei țări. Era un oraş central-european unde viața artelor şi a culturii continentale pulsa cu o intensitate deloc diminuată, ba chiar comparabilă cu cea a altor periferii ale Cetății-Lumină, Parisul. La data la care strălucirea şi reflexele naturii începură să-i intereseze pe o seamă de artişti, care-şi ziceau impresionişti, orașul nostru se lăsă impregnat şi el imediat de noua inspirație, viziunile sale intrară în rezonanță cu noua artă, iar pictorii săi nu păleau nicidecum comparați cu confrații lor englezi sau francezi. Orașul îi atrăsese pe ei, cei educați la Budapesta, Paris şi Barbizon, cu dealurile lui blînd ocrotitoare, cu pădurile de castan dulce şi cu vîrfuri înzăpezite ce stăruiau pînă în aprilie. Aerul limpede al acestei staționi balneo-climaterice înconjurată de vechi mine de aur dădea cerului un albastru de o intensitate „nemaiîntîlnită în Europa“. Mereu curioşi, pictorii orașului dintîi încercară căi nestrăbătute şi înaintară odată cu avangardele secolului, atenți mereu la originalitatea ce o datorau naturii virgine a orașului.

Orașul al doilea se clătina pe marginea imperiului sovietic, fu colonizat în cîțiva ani de industria şi muncitorii comunismului balcanic şi adus curînd la idealul arhitectonic şi urban al republicilor unionale asiatice: Kirghizstan sau Armenia nouă. Normele economiei centralizate îl transformară într-unul din cele mai active, mai productive şi mai poluate orașe estice. Realismul socialist îşi desfăşură fastuoasele compoziții alegorice pe zidurile şi în galeriile urbei, creația anonimă populară fu sistematizată şi promovată în masă. Arta părea că metamorfozează pînă şi natura: apele rîului Săsar aveau în fiecare zi o altă culoare, de la roşu la verzui-metalizat, trecînd prin brunuri calde şi ocruri acide. Cerul, mai rar albastru, căpăta adesea nuanțe delicate de ou-de-porumbel, iar dealurile rugineau parcă mai devreme. Occidentul, însă, părea să ignore această efervescență culturală, acest fascinant şi permanent *happening* la dimensiunile unui întreg oraş. *Tant pis pour eux.*

Dar nu toată lumea reuşise să uite că înainte, pe cînd se chema Nagybanya şi chiar după ce începuseră să-i spună Baia Mare, celălalt oraş trăia în Europa centrală. Apoi, brusc, cerul nu mai fu la fel de albastru, incidența problemelor dentare crescu neliniştitor şi tematica tablourilor trecu în responsabilitatea partidului. Primul oraş se surpă în cel de-al doilea, la fel ca nisipul, din partea de sus a unei clepsidre în partea de jos. Aşa trece timpul.

Azi, pentru publicul occidental, Nagybanya pare a fi un oraş din Ungaria, şcoala sa de pictură se expune la Paris („Lumières magyares – Les tendances coloristes de la peinture hongroise entre 1870 et 1914“), iar catalogul integral al expoziției este publicat simultan, sub îngrijirea specialiştilor Galeriei Naționale de la Budapesta. De Baia Mare nu ştie nimeni, un oraş balcanic unde găseşti eventual postere cu Adrian Copilul Minune, în fiecare toamnă un salon de pictură vernisat într-o indiferență crescîndă şi un interesant concurs internațional de gravură, cu participanți din U.S.A., Hong-Kong şi Singapore.

Un oraş dublu. Două orașe într-unul, suprapuse în timp şi spațiu, în două universuri paralele, unul european, altul vest-asiatic. Aceiaşi oameni, totuşi.

▲

Dilema vă recomandă

● *In the Mood for Love, Dancer in the Dark, Moulin Rouge, Tigru şi dragon, Billy Elliot, Marchizul de Sade, Shrek, Marfa şi banii, Sinuciderea fecioarelor, O Brother, Where Art Thou* – adică „Filmele anului 2001“ (top 10 al criticilor şi jurnaliştilor de cinema din România) – la cinema Elvira Popescu (Bd. Dacia 77), începînd din 25 ianuarie a.c. (Alex. Leo Şerban)

● În *Ziarul de duminică* (suplimentul literar-artistic al *Ziarului Financiar)* – trei foiletoane săptămînale despre viața sub tiranie a scriitorilor români: „Literatura română sub comunism“ de Eugen Negrici, exemplar ca precizie a analizei; „Boemi sub dictatură“ de Grişa Gherghei – evocări ale unor confrați într-un clar-obscur al tristeții şi hazului crud, necunoscut în publicistica zilei; „Anii nebuni ai socialismului“ de Constantin Stan, primul episod consacrat năzdrăvăniilor lui Traian T. Coşovei. În toate trei textele – o înțelegere, o irizație de nuanțe, o libertate a expresiei sfidînd memorialistica din fier-beton şi studiile lemnoase, deloc memorabile. (Radu Cosaşu)

● Cartea profesorului italian Alfonso M. di Nola, *Diavolul. Chipurile, isprăvile, istoria Satanei şi prezența sa malefică la toate popoarele din Antichitate pînă astăzi* (Editura ALL, 2001), o relatare bine documentată despre instrumentele violenței ideologice şi despre „datoria de a denunța dezagregarea conştiinței civice“. (Simona Sora)

De 100 de săptămîni,
literele şi artele române au un
Observator cultural.
Unde merge suta, merge şi mia.
Dilema

Simona SORA

puzzlecturi

Prietenia obligatorie

„Cum moare un om singur?“, se întreba poetul Florin Mugur, într-un eseu, scris puţin după moartea lui Marin Preda. Cum a murit Florin Mugur, din ce în ce mai singur şi mai bolnav, pe 9 februarie 1991, într-un Bucureşti împărţit de ură şi isterie, la două zile după ce împlinise, ca şi Preda, 57 de ani? Cartea recent apărută la Editura Compania, *Scrisori de la capătul zilelor,* cuprinzînd 23 de scrisori ale lui Florin Mugur către prietenii săi, scriitori aflaţi în exil, prefaţată şi adnotată de criticul Mircea Iorgulescu, încearcă să răspundă la această întrebare fără răspuns. Cum şi-a trăit ultimii doi ani din viaţă poetul care refuza în mod absolut „ideea – de un oportunism şi de o comoditate revoltătoare – că omul s-a născut pentru a muri şi pentru a-şi aştepta moartea“?

În cele 23 de scrisori (prima din februarie 1989, iar ultima din ianuarie 1991) se conturează o lume aflată la ultimele convulsii şi alta, amestecată, confuză, pe cale de oficializare. Cel care o surprinde este un „martor obosit“ (M. Iorgulescu), prăbuşit sufleteşte de moartea soţiei, el însuşi bolnav, ajuns la capătul puterilor şi iluziilor. Scrisorile nu alcătuiesc un adevărat epistolar. Răspunsurile prietenilor „de dincolo“, Virgil Duda, Leon Volovici, Mircea Iorgulescu, Norman Manea, Sonia Larian şi Lucian Raicu, nu apar în această carte, deşi importanţa pe care Florin Mugur le-o dă (reluîndu-le, clarificîndu-le, trăind o adevărată obsesie a „cutiei de scrisori goale“) este mai mare decît cea acordată propriilor cuvinte, din ce în ce mai greu puse pe hîrtie. Rezultă, astfel, o mărturie cutremurătoare, fără urmă de patetism sau literaturizare, despre renaşterea unor iluzii (umane şi profesionale) şi stingerea lor, despre „îndepărtarea fiecăruia de fiecare“, despre „cei născuţi cu un scăunel de aur în gură“, oportuniştii oricărei schimbări şi mai ales despre „prietenia obligatorie“, mai importantă decît viaţa.

Singurătatea poetului (accentuată după morţile succesive ale tatălui său, Leon Legrel, fost jurnalist anticomunist în perioada interbelică şi a soţiei, ultima sursă „de bucurie şi vitalitate“) devine insuportabilă după plecarea definitivă a celor mai apropiaţi prieteni din România. Pe scara sa de valori, prietenia ocupă primul lor: „ Numai că eu nu sînt cetăţeanul F.M., ci unul dintre prietenii voştri. Nu pot fi – şi nu voi fi niciodată independent. Pentru mine, dragii mei, o prietenie veche valorează cît toate convingerile lumii. 1. Prietenia. 2. Valoarea literară. 3. Valoarea morală. 4. Convingerile politice. De cele mai multe ori nu mai ajung la punctul patru al sărmanei mele scări de valori...“ (Scrisoare către M. Iorgulescu, 13 martie 1990).

Într-o carte din 1987, *Schiţe despre fericire,* Florin Mugur scria cu o rară tandreţe despre „libertatea interioară“ a lui Radu Petrescu, amintea textul scris împreună cu Nichita Stănescu despre „cartea iubitului de Agop“ (romanul *Tache de catifea* al lui Ştefan Agopian), vorbea despre lucrurile pe care le interzicea simpla prezenţă a lui Preda (ura şi umilinţa). În ultimele sale scrisori, scriitorul trăieşte prin prietenii săi, aşteaptă cu înfrigurare veşti de la ei, face proiecte editoriale comune: „Pe voi nu vă uit. Voi sînteţi *eu* cu mult mai mult decît persoana, ha ha, firavă... care continuă mecanic să facă, să dreagă, să rezolve, fără tristeţe, fără bucurie, fără ţel.“ (Scrisoare nedatată către Virgil Duda)

Comunicarea „pe viu“ care ar fi rezultat din juxtapunerea tuturor scrisorilor este înlocuită de excelentele note ale criticului Mircea Iorgulescu, de prefaţa sobră şi edificatoare (în care zguduitorul episod al „sinuciderii amînate“ de Florin Mugur este enunţat într-o singură frază) şi nu mai puţin de eseul *Între apatie şi exasperare*, difuzat, în septembrie-octombrie 1989 în emisiunea lui Virgil Ierunca „Povestea vorbei“ de la Europa Liberă şi publicat, în 1990, în *România literară*. Acest eseu – care ar trebui să fie lectură obligatorie pentru toţi tinerii aflaţi „în căutarea comunismului pierdut“, dar şi pentru amnezicii timpului nostru – este o altă mărturie despre minima rezistenţă fizică şi psihică, despre ameninţarea pe care o reprezenta gîndirea în ultimii ani de comunism, despre „omul fără căpătîi“ ajuns în centru, despre iluziile relaxărilor ideologice şi „împuternicirea marginalităţii“, despre „anotimpul musonic“ al ploilor de interdicţii în literatură.

Dacă notele la aproape fiecare nume propriu şi la aluziile neclare îi pot părea cititorului uneori ironice (vezi, de exemplu, nota la „Ion Iliescu, om politic român“ de la pag. 42), ele nu doar alcătuind un corpus util şi limpede, dar stabilind şi un dialog subteran în interiorul textului scrisorilor, eseul final al lui Mircea Iorgulescu, cu o justificare personală a alegerii exilului, reface adevăratul epistolar. Aşa cum a apărut zilele trecute la Editura Compania, prin grija Adinei Kenereş şi a lui Petru Romoşan, alţi doi buni prieteni ai lui Florin Mugur, cartea reconstituie un fel de „poezie a relaţiilor“ pe care scriitorul o pomenea în cartea de convorbiri cu Preda. E un omagiu al prietenilor pentru poetul care ştia că „viaţa unui om cu totul singur e complet lipsită de poezie“. ▲

trecerea prin reviste

Utopii şi magazine literare româneşti

Ultimul număr al excelentei reviste sibiene *Euphorion* este dedicat poetului Iustin Panţa, fostul redactor-şef al publicaţiei, dispărut într-un accident în toamna anului trecut. Grupajul cuprinde evocări semnate de Mircea Ivănescu, Nicolae Breban, Mircea Martin, Eugen Uricaru, Dinu Flămând, Adrian Popescu, Gheorghe Grigurcu, Nicolae Prelipceanu, Alexandru Muşina, Dan Perşa, Alexandu Uiuiu sau poeme dedicate lui Iustin Panţa de Ioan Flora, Dumitru Chioaru, Ioan Radu Văcărescu, Adrian AluiGheorghe, o cronică la ultima carte a poetului, *Manual de gînduri care liniştesc / Manual de gînduri care neliniştesc,* semnată de Ştefan Borbély, un ultim interviu cu Iustin Panţa „Despre provincia literară“ difuzat pe Canalul România Cultural şi două poeme inedite din volumul său în manuscris *Cealaltă obişnuinţă*. Însă, importantă, vorba lui Alexandu Muşina, „rămîne ştiinţa“: „Există riscul – în postumitate – ca *neînţelegerea* poeziei sale să o arunce într-un con de umbră (din care – ştim cu toţii – se iese atît de greu, dacă se mai). Poetul Iustin Panţa are nevoie de un antologator cu gust, fără prejudecăţi, care să scoată la lumină – într-o ediţie selectivă – poeziile cele mai personale, cele mai reuşite (unele superbe) ale lui Iustin.“.

● *Ziarul de duminică* din 18 ianuarie e la fel de substanţial ca întotdeauna“: cronici „de autor“, reportaj „greu“, interviu, carte străină, recenzii, *flash*-uri culturale, foileton, istorie literară, plastică, teatru, muzică, aproape tot (ca să nu zic tot) ce-i trebuie unei reviste culturale. Articolul de fond semnat de tînărul Alexandru Matei la ancheta din pagina 5, *Revistele culturale – între orgoliu şi agonie,* nu-şi putea găsi un loc mai bun decît această publicaţie, atît de atipică în peisajul românesc şi care are toate şansele să dea acel *Magazine littéraire* românesc. Iată concluzia anchetei: „Nu cred că revistele de cultură cu adevărat importante au «şansa» să dispară. Cu condiţia să se adapteze omului nou postdecembrist. Mă gîndesc în primul rînd la faptul că revistele propriu-zis de literatură nu vor supravieţui dacă nu-şi vor extinde interesul către toate domeniile culturii. (...) Celelalte vor muri de moarte bună sau eutanasiate financiar. Şi, poate, cine ştie, se va ivi un George Copos, care în tinereţe a plonjat accidental în literatură, nu numai în careul de 16 metri, şi poate va apărea un *Magazine littéraire* românesc, lucios, cu fotografii, cu texte amuzante, accesibile, bogate în informaţii, haute-cou(l)ture, o revistă pe care călătorul s-o deschidă înaintea cotidianului de ştiri, de sport, de infracţiuni...“. De citit în acest număr din *Ziarul de Duminică* reportajul-cronică-evocare semnat de Constantin Stan despre cartea lui Traian T. Coşovei şi a Ştefaniei Coşovei *Les années folles du socialisme* şi, firească, cronica lui Dan C. Mihăilescu *Firmituri pentru vrăbiuţe* la cartea intitulată pompos şi fără acoperire *Cenzura comunistă* (Editura Albatros, 2001) de un domn cu acces la arhive de mult dispărute numit Marin Radu Mocanu.

● Despre aceeaşi carte care „ridică probleme“ scrie şi Mircea Iorgulescu în *22* (nr. 3/2002); criticul analizează documentele, provenite din arhivele fostei cenzuri, publicate de Marin Radu Mocanu constatînd o „unitate de fond“ a acestora dată de două constante: „Cea dintîi ţine de atitudine: cenzorii sînt «vigilenţi»... dar vigilenţa lor este una *angoasată*. Din rapoartele şi notele întocmite de ei răzbate o frică teribilă, unele texte sunt literalmente năduşite de groază. (...) Cenzorilor le este teamă, o teamă continuă, că ar fi prinşi în flagrant delict de *miopie*. De miopie, evident, *politică*. (...) A doua constantă priveşte limbajul profesional.(...) Ca şi limba de partid, căreia îi aparţine, limbajul cenzorial este în genere abstract şi cadaveric. În puţinele împrejurări când, totuşi, pătrund elemente concrete în note, rapoarte şi informări, rezultatul este ubuesc.“

● Tot Dan C. Mihăilescu, de data asta în *LA&I,* suplimentul cultural al *Cotidianului,* deschide larg porţile revistei tinerilor: în numărul acesta tinerilor reporteri de la *Dilema* (nu-i aşa că sînt buni?), în numărul viitor unor noi cineaşti şi documentarişti români. „Tinerii, ca şi pensionarii, şomerii, orfanii şi ţiganii – spune Dan C. Mihăilescu în editorial – sînt percepuţi de organismul românesc precum o masă umană incomodă, inutilă, dar ameninţătoare. Consumă şi nu produc. Cer tot timpul câte ceva, iar când dau au pretenţia să fie trataţi, dacă nu preferenţial, măcar egal cu noi. Ne agasează cu iuţeala mersului, cu gâlgâitul argoului şi râsetele lor în cascadă. Sunt prea direcţi, au mereu pretenţii, de la pixuri şi banane, la hanorace, bani de excursii şi dreptul de a creşte hamsteri în camera lor. Vor afecţiune şi ne dau în schimb un cinism pe cât de îndreptăţit, pe atâta de obraznic.“ Iar concluzia, în care semnatarul putea liniştit să nu se includă: „NU vă supăraţi, Gerontocraţia dumneavoastră, dar TREBUIE să le facem loc, altminteri ne sufocăm noi între noi!“.

● Cireaşa de pe această „trecere prin reviste“ este un interviu cu psihiatrul, neurologul şi etnologul francez Boris Cyrulnik *Les clés du bonheur (Cheile fericirii)* apărut în numărul din 3-9 ianuarie al revistei *Le Nouvel Observateur*. Povestindu-şi avatarurile *gauchiste* şi trezirea de după o vizită în România şi Ungaria comuniste, Cyrulnik descrie importanţa asumării unei utopii: „ Ele (utopiile) sînt în acelaşi timp necesare şi periculoase. Creează o lume de reprezentări care ne pot face fericiţi, fiindcă şi sectanţii sînt fericiţi într-un prim moment. Membrii Frontului Naţional sînt fericiţi. Şi naziştii. Amintiţi-vă filmele lui Leni Riefenstahl: tinerii aceia blonzi, supli, musculoşi... trăiau o utopie criminală, dar una care îi făcea fericiţi! Iar utopia comunistă a fost şi ea una criminală. Dar pe cîţi dintre cei cărora ea le-a dat demnitatea personală nu i-a făcut şi fericiţi?“ Vorbind despre tranchilizante („oricum, vinul şi ţigara merg mai bine decît Prozacul“), Cyrulnik face apologia adevăratei comunităţi: „Legăturile sociale puternice reprezintă tranchilizantul cel mai bun dintre toate. Însă, ştim, excesul provoacă un soi de adormire. Ne credem treji, dar dormităm. La ţară, unde legătura socială e cu adevărat puternică, grupul are o adevărată funcţie homeostatică; el se poate reechilibra. (...) E o societate violentă, uneori precară, dar din care lipseşte angoasa. Societatea modernă este mult mai elastică – ne putem schimba nevasta, meseria, ţara, limba. Dar toate acestea au un preţ.“ ▲

Pagini realizate de Simona SORA

Iaromira POPOVICI

bazar

Minimax

Minimax e un aproape nou canal de desene animate. În fiecare dimineaţă, familia noastră are un nou tabiet: ne uităm la *Minimax*. Desigur, am putea uşor da vina pe Luca, care are 5 ani şi, dar n-ar fi prea adevărat. De fapt, eu l-am descoperit: am recunoscut, printre promo-urile sale, desene animate de pe vremea mea. Vremea mea, din copilărie, era prin anii '70, cînd te puteai delecta, printre altele, cu *Lolek şi Bolek* ori *Creionul fermecat*. Pe lîngă acestea două, revăzute pe *Minimax*, postul îţi oferă, în general, desene animate clasice, care îţi amintesc de filmele Disney. Fanii, mai conservatori şi mai idilici, se vor bucura, iar avangardiştii (sau măcar actualii) se vor oripila: de ce atîta nostalgie? Sigur, se poate vorbi şi de o excesivă tendinţă evocativă (care nu are legătură cu grotescul context politic de atunci, ci cu o copilărie fericită atemporală); este, însă, mai curînd, vorba despre o regăsire, sau o potrivire după lungi căutări. Am găsit, în sfîrşit, la acest *Minimax* (despre care nu ştiu mai mult decît că emite din nişte studiouri orădene) „ce"-ul ăla inefabil, etc. pe care-l căutam. De fapt, nimic inefabil: ci pur şi simplu nişte desene animate cu animale, în general, care trec prin întîmplări cu destulă imaginaţie, dar fără a cădea în grotesc şi crud cu orice preţ, şi care încă mai au o morală credibilă. Cu o anume naivitate, mai bine-zis, sau idealizare, sau corectitudine politică, fără a fi, însă, sterpe, sau pliciticoase. Foarte necesare, aş zice, pentru copiii pînă la o anumită vîrstă, care nu trebuie să ştie, încă, „durul adevăr", şi mai cred încă în moş Crăciun, zîne, spiriduşi etc. Uneori te întrebi de ce e cu adevărat nevoie ca într-un desen animat, pentru a-l cataloga drept comic sau dinamic, personajele să se urască şi să aspire să se distrugă. Chiar dacă nu o fac niciodată pînă la capăt, ca în cazul lui Tom şi Jerry, ai impresiea că oricum rămîn cumva taraţi de pe urma tuturor acelor cucuie şi explozii. Nu mai vorbesc despre urmaşii lor avangardişti de pe *Cartoon Network*, care nu mai sînt fiinţe, ci un soi de mostre de violenţă sublimată. Pe de altă parte, varianta sfătoasă de pe *Fox Kids*, cu o prea vizibilă valenţă educativă, şi cu personaje neplăcute grafic în alt sens (cu o tentă prea adultă) este iarăşi inadecvată, poate, cu noţiunea de poveste nesîngeroasă, doar imaginativă şi exemplară, asociată copilăriei mici. La *Minimax* îi poţi vedea, de pildă, pe *Cei trei ursuleţi*, care se pare că locuiesc împreună cu Bucle Aurii (fetiţa băgăcioasă din poveste); ursul cel mic şi fetiţa sînt buni prieteni şi fac dreptate prin pădurea lor. Personajele sînt numeroase, nostime, şi, pe alocuri cu puteri magice. Duşmanii sînt Spiriduşii, cărora, evident, niciodată nu le reuşesc schemele mîrşave. Deşi cei trei răi sînt în stare să facă prizonieri sau să mănînce televizoare, niciodată nu sar pragul decent de cruzime, decît poate în ameninţări verbale. Răutatea lor, ca-n nenumărate producţii pentru copii, este amortizată prin doza necesară de prostie, care nu-i lasă s-o ducă la capăt. Veţi spune că-n desenele astea animate lucrurile sînt prea limitate: nu e chiar aşa, pentru că ursuleţul Rupert, eroul unui alt desen animat, a ajuns pînă la constelaţii, i-a cunoscut pe Timp, pe Ger şi Viscol, a călătorit în alte epoci, a fost hipnotizat etc. Şoricelul, eroul unui alt desen animat scurt şi cu poantă, are drept jucărie o pisică de tras pe sfoară, cu dungi portocalii, pe care o cară tot timpul după el; pentru că tovarăşul de drum spre şcoală al unei fetiţe este un ghemotoc de păr, pe nume Pom-Pom, care spune poveşti cu obiecte frustrate etc. Lista ar putea continua, ideea fiind, însă, că există o lume unitară, cu destul umor, suficientă imaginaţie, multă toleranţă, şi, de ce nu, o doză de fericire (oricît de naivă).

▲

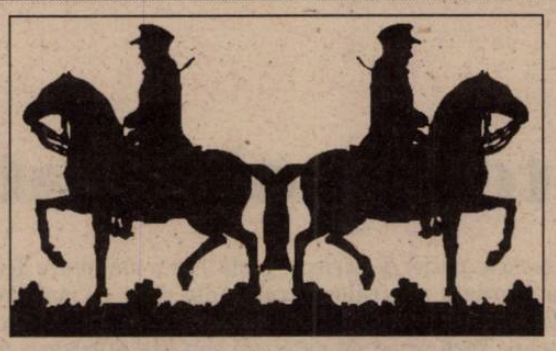

Radu COSAŞU

din vieaţa unui extremist de centru...

Cîteva observaţii de incult bancar

Simplu nuvelist, nu mă pricep deloc în fluiditatea fondurilor bancare, în depersonalizarea depunerilor, în mişcarea conturilor interne; am cunoştinţe vagi despre delictul de iniţiere, ştiu doar că în unele ţări se pedepseşte, în altele nu, dar meseria – să nu zic salariul – nu m-a presat să mă documentez şi în acest domeniu. Incultura mea bancară e, desigur, neplăcută, însă mă alin la gîndul că mulţi dintre „ai mei" – un Cehov, să zicem, un Anton Holban, un Velea – nu s-au priceput în aceste probleme de crescîndă însemnătate şi au dat totuşi, ceara mă-sii, ceva de o valoare cel puţin egală cu o capodoperă de inginerie financiară. Intimidat, desigur, de incapacitatea mea în a fi finanţist, îndrăznesc totuşi să fac unele observaţii de simplu nuvelist, după ce am contemplat îndelung prestaţiile, la televizor, a doi miliardari care numai din carton nu păreau făcuţi. (Din cauza lor, am renunţat la un film cu Marlene Dietrich, pe Arte.) Din punctul de vedere al meseriei mele, mi-au sărit în ochi următoarele amănunte, acestea fiind specialitatea noastră, a prozatorilor, şi a diavolului.

Unul dintre ei – dîndu-se victimă a celuilalt – a recunoscut cu dezinvoltură că a comis ilegalitatea de a înregistra, fără vreo autorizaţie, video şi audio pentru: 1) a culege probe ale escrocheriilor la care se pretase jefuitorul său; 2) a strînge dovezile nevinovăţiei sale; 3) a-şi putea privi, oricînd, copiii drept în ochi. Acelaşi a relatat pe tonul cel mai normal cu putinţă cum a intrat în posesia unora dintre actele acestea zdrobitoare: invitat să-l aştepte pe directorul băncii în biroul acestuia şi persoana întîrziind 2-3 ore, el s-a uitat şi pe masa de lucru, descoperind aşa, fără să scotocească, aceste hîrtii la bună şi lină vedere. Moderatorul n-a avut, pe loc, nici o tresărire la această măgărie, ca să fiu şi eu cît de cît natural şi spontan. În sfîrşit, inocentul a refuzat să spună telespectatorilor ce a făcut înainte de '89, ceea ce mi s-a părut la fel de urît ca insistenţa cu care încerca să citească, peste umărul moderatorului, foile cu întrebările venite din off; nu trebuie să fii un Maigret ca, operînd cu prezumţia de nevinovăţie, toate aceste detalii, puse cap la cap, să contureze un personaj din ce în ce mai antipatic. Ce, nu există inocenţi nesuferiţi?

Celălalt – mult mai îngrijit în îmbrăcăminte şi vocabular, posesor de şarm, concizie şi litotă, capabil să răspundă la întrebarea de strașnică indiscreţie: „ce venit aveţi?" printr-un adjectiv memorabil: „substanţial!" – păcătuia, din punctul meu de vedere strict nuvelistic, printr-o prea mare satisfacţie de sine, după fiecare răspuns; la banii săi, ar fi fost necesar să-şi plătească un bun consilier de imagine care să-l sfătuiască a nu mai surîde monoton, încîntat de inteligenţa sa ironică. O prea mare expresivitate slăbeşte sistematic forţa ironiei. Secretul ei, dacă se pretinde superioară, este impasibilitatea – ceea ce nu era deloc cazul cu acest domn care, spre hazul meu, nu putea nici el evita patetismul rivalului său: şi el tînjea „la a-şi putea privi copilul drept în ochi". Era tot ce-i lega pe aceşti doi prezumtivi escroci, la prima lor apariţie. În a doua, n-am remarcat decît o singură modificare interesantă: şarmeurul a renunţat la ironiile sale, s-a declarat „nervos" şi a schimbat registrul, trecînd la un lirism populist, dubios pentru „un om de dreapta", îndeobşte dur şi rece, cum ar fi oda ridicată puterii sale de muncă (16-18 ore pe zi!) creatoare a unei averi din care înţelege să-şi plătească datoria de recunoştinţă faţă de poporul român. Pentru un pasionat de Camil Petrescu – precum am aflat după emisiune – e, categoric, *un peu trop...*

Spre diferenţă de unii confraţi de-ai mei, nu am avut deloc impresia că cei doi mă (şi ne) consideră cretini; e prea „tare", prea caricatural, prea facil – nu semnez. Nu. Fără să fac inutilă analiza psihologică, cred că cei doi – dacă s-au gîndit cumva la noi – ne-au presupus ca pe nişte neprofesionişti. Eu m-am poziţionat faţă de ei foarte livresc – recunosc – cum ne stă bine, fără jenă, prozatorilor demni. Ca atare, m-am văzut şi m-am simţit năuc ca profesorul Andronic (cel din „Ultima oră" a lui Sebastian) în faţa lui Bucşan, capitalistul enorm care-i rupe un nasture pe care scrie „Bucşan" pentru a-i arăta pe cine înfruntă cu subversităţile sale despre Alexandru cel Mare în „afacerea Protar"; m-am perceput precar ca Ladima, poetul-gazetar, din „Patul lui Procust", în faţa bosului Tănase Vasilescu – cel care purta ochelari fumurii ca „să escamoteze drama neştiinţei lui de carte" – în clipa cînd îi aduce bugetul unei viitoare redacţii; milionarul nu e dispus să cheltuiască atîţia bani cu lefurile redactorilor şi îi explică „aproape cu duioşie, ca unui bolnav": „Asta nu se poate, domnule Ladima... nu se poate... Reporterii, n-ai nevoie de ei, tai din alte gazete"... „Ladima a sărit în sus, cu mustaţa indignată" – scrie Camil – eu n-am sărit din fotoliul meu, ci m-am dus spre dimineaţa aceea cînd am dat bacalaureatul cu „Chipul intelectualului inadaptabil în literatura română" şi o luasem de la Dionis pînă la Cezar şi Camil Petrescu; e vremea să adîncesc tema.

▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

Ionescu Popescu

„Io fac că mă duc şi dau tur-retur Titan. Mămăca m-a născut aici şi mă aduce aici dimineaţa şi mă lasă, că se duce la serviciu. Io fac nu merg la şcoală şi mănînc: şoricei, nu, ce găsesc, da. Uite o vrabie, tii, bună de mîncat. E frig iarna asta, tii, rău, e cel mai frig, da' io nu mor, zice mama: te las aci că mori de foame. De frig. De şoareci. Da' nu mor. Că ştiu că sînt nebun şi mama spune: Nebunule! Nebunule! De ce nu te omor? Şi vine şi mă găseşte. La ora şase vine de la

serviciu, fix la pod şi eu atunci zic: Mama, mama! Şi mă mîngîie. Acasă e bine. Manînc iaurt, brînzica, ouşor şi pîine. Îmi place pîine multă, multă. Dimineaţa caut în tulumbe şi mănînc. Uite, a venit unu' şi m-a încălzit o dimineaţă. Nu am vrut masă două zile. Ierea bine-rău. Am muncit, că căram pepeni şi dădea ţiganii cu pepeni în mine. Buni prieteni ţiganii... dansam pe zid şi ţiganii dau cu pepeni în mine şi cine mă nimereşte dă mîncare la mine. Io strîmb, că mama a fost bătută de tata. Tata era la fabrică şi nu făcea unelte bune şi bătea pe mama. Mama stătea şi nu ţipa. Şi unde a dat tata io crescut, unde nu dat tata nu crescut. E frumos în parc vara, mănînc şi afară cald-cald. Fac baie la broaşte. Şi mama întreabă de ce nu mă înec."

▲

HUMANITAS
Cartea care dăinuie
220 000 lei
ANDREI OIŞTEANU
IMAGINEA EVREULUI ÎN CULTURA ROMÂNĂ
Cartea săptămînii
În seria **Tratate/Referinţe**
ANDREI OIŞTEANU
Imaginea evreului în cultura română

Augustin IOAN

pierduți în spațiu?

Poduri

Începînd cu 1 ianuarie 2002, de la automatele bancare din Uniunea Europeană – mai puţin Marea Britanie, Danemarca şi Suedia – se extrag bancnotele în noua monedă: euro. Întîmplarea a făcut să fiu în Franţa în această perioadă de schimbare. Anxietatea plutea în aer. Amploiaţii unor bănci – după o tradiţie care înnorează tot ce e mai bun în Franţa de azi – s-au gîndit să intre în grevă pe 2 ianuarie pentru ca, împiedicînd buna introducere a noii monezi, să atragă atenţia asupra „gravelor" d-lor probleme. Dar, deşi serios, subiectul textului nu e sindicalismul prost. Monezile au avers comun şi, pe revers, cîte un desen de „acasă", aşadar un detaliu arhitectural din cîte o ţară membră a uniunii. Tema aversului este localizarea pe glob şi componenţa statală a Uniunii Europene. Întîi despărţite, ţările membre „se apropie" pe măsură ce creşte denominaţia, pînă la contopirea într-un singur contur. Designerul acestor monezi a primit privilegiul de a-şi adăuga sigla (LL). Deşi (mai cu seamă fracţiunile de euro) sînt prea mici şi, deci, greu de identificat de către cei în vîrstă, autorul lor merită acest alint.

În schimb, tema care leagă bancnotele este aceea a podurilor, de la cele mai vechi la cele de astăzi, tensionate de forţe care sfidează parcă legile fizice (sau cel puţin reprezentarea noastră asupra lor). Este de faţă cîte un pod din fiecare ţară, spre liniştirea eventualelor suspiciuni, deşi ele vor mai putea apărea: de ce este podul „tău" pe o denominaţie mai mare decît cea a bancnotei pe care e zugrăvit podul „meu"? Dar astea sînt, desigur, copilării în raport cu grozăvia schimbării: de la imperiul roman încoace nu s-a mai folosit o monedă europeană unică, deşi au dorit-o mulţi.

O monedă ca aceasta trebuia să pună accentul pe ceea ce leagă între ele componentele uniunii. Metafora podului este, aşadar, una transparentă; să ne amintim numai despre fragmentul despre tetradă din Heidegger, spre a înţelege, deodată cu filosoful, că orice pod nu numai că aduce împreună două teritorii pînă atunci despărţite, ci şi le pune pe fiecare dintre ele în valoare, ca „membre" ale aducerii întreolaltă, atrăgînd atenţia asupra lor. Cu alte cuvinte, în uniunea pe care o face posibilă podul, fiecare membru al ei este mai valoros în sine decît era înainte, luat separat. Iar uniunea dintre cele două teritorii, prin mijlocirea podului, este totodată mai mult decît pur şi simplu adunarea lor. Acelaşi lucru paradoxal ni-l demonstra matematic şi teoria sistemelor: întregul este mai mult decît suma părţilor. Iar podul face posibilă întregirea a ceea ce fu pînă atunci fracţionat.

Să ne amintim, de pildă, de dantela de fier moale a podului lui Anghel Saligny de la Cernavodă. Apariţia acestui pod făcu posibilă integrarea teritoriul dobrogean în regatul căruia îi fusese adăugat după 1878. Că Dobrogea era recompensa pentru un rapt rus asupra Basarabiei întunecă încă faptul unirii; dar podul în sine este de o superbă eleganţă. O sută de ani mai tîrziu, mari ingineri comunişti nu au fost în stare să facă alături decît o caricatură din fierătanii boante..

Podurile şi viaductele se cheamă lucrări de artă. Cine va vedea Pont du Gard va înţelege de ce. Arhitectura a fost uneori alăturată şcolilor de drumuri şi poduri. Poate pentru că arcuirea elegantă a acestora din urmă trebuie să o capete *în primul rînd* de la arhitecţi? În ţările civilizate aşa se şi întîmplă – dacă nu de secole, cu siguranţă de cînd sînt autostrăzi. Despre importanţa esteticii podurilor şi şoselelor noastre a vorbit şi la noi – în van, căci după război – G.M. Cantacuzino. În cartea sa republicată în colecţia „Spaţii imaginate" a Editurii Paideia, autorul pledează pentru „sculptarea" peisajului prin opere de artă de felul podurilor şi drumurilor noi. Poate că şi ai noştri proiectanţi de lucrări de artă – măcar după cincizeci şi cinci de ani – îl vor citi?

▲

Andrei GORZO

fericirea la televizor

(La) ce (ne) uităm?

Azi-dimineaţă, telespectatorul din mine s-a trezit amnezic. Nu-i venea să creadă – doar îşi făcuse plinul de imagini înainte de a adormi. Cînd închisese televizorul, era convins că are un subiect pentru această rubrică. A încercat să-şi amintească.

Aşadar închisese televizorul; numai că vocile acestuia continuaseră, într-un apartament vecin. Atunci se gîndise la televizor ca la „oraşul care nu doarme niciodată"; tot timpul se întîmplă cîte ceva. Nu e vina oraşului că vizitatorul s-a întors de acolo cu mîna goală.

Mai întîi şi-a amintit o secvenţă ciudată dintr-un film la care încercase să se uite, noaptea tîrziu. Filmul era *S-a născut o stea*, versiunea din 1954, într-o copie restaurată, cu tot cu fragmentele eliminate iniţial şi găsite peste ani în arhive. Iar secvenţa ciudată era una compusă din imagini statice peste care pluteau voci – James Mason şi Judy Garland în fotografii alb-negru întrerupînd mişcarea unui film color şi arătînd mult mai vechi decît filmul, în timp ce vocile lor veneau din altă parte. Secvenţa arăta ca o amintire pe care n-o mai poţi recupera integral. Era ca şi cum filmul ar începe să se şteargă chiar în timpul difuzării. Telespectatorul se gîndise atunci la întrebarea cuiva: „Oare o fotografie se poate simţi singură?" Se gîndise la singurătatea filmelor vechi exilate la periferia oraşului, uitate în program la ore cînd nu se uită nimeni. *S-a născut o stea* începuse (la PRO TV) după miezul nopţii. Ce se întîmplase mai devreme?

Telespectatorul şi-a amintit că mai devreme citise şi ascultase mesajul unei telespectatoare, care îi mulţumea PRO TV-ului pentru ştirile de la ora cinci şi pentru *Urmărire generală*, unde a văzut lumea aşa cum e, cu violenţa pe primul loc şi nici o garanţie că vei scăpa nevătămat, o dată ce ai comis imprudenţa de a ieşi din casă. Părea recunoscătoare că a învăţat să stea cu uşa încuiată şi să vadă lumea aşa cum e, în fiecare zi la ora cinci.

În oraşul care nu doarme niciodată se purtau lupte şi telespectatorul auzise zgomotele unora dintre ele, la *PRO TV te ascultă ce vezi*: armata credincioşilor lui Andrei Gheorghe ţinea piept duşmanilor lui Andrei Gheorghe; un rebel orbit de ură aruncase o bombă într-unul dintre cele mai vechi şi mai glorioase edificii ale oraşului – serialul *Tînăr şi neliniştit* (ajuns la episodul 1440) – şi admiratorii contraatacaseră. Se mai zvonea că unul dintre cei mai bătrîni şi mai respectaţi cetăţeni ai oraşului, Victor Newman (personaj din *Tînăr şi neliniştit*) fusese împuşcat, iar o telespectatoare propunea identificarea asasinului, printr-un vot al publicului.

Alte zgomote de care şi-a amintit erau cele ce vesteau cea de-a doua sosire în oraş a „celui mai mediatizat om al anului". Şi zgomotele iscate după trecerea lui, mai ales trei păreri:

E un asasin.

E doar un ciorditor ordinar.

E însuşi Diavolul.

Schimbînd canalul, telespectatorul (îşi aminteşte că) nimerise la *Noaptea iguanei* (TCM), chiar în secvenţa cînd patroana de hotel (Ava Gardner) sare în ajutorul prietenul ei (Richard Burton), preot răspopit ajuns ghid turistic în Mexic, şi începe să o pună la punct pe scorpia bătrînă care îl persecutase, dar el o opreşte. O secvenţă care îl emoţionase enorm pe D.I. Suchianu. El scrisese: „Se poate găsi ceva mai nobil decît această puritate faţă de duşmanul său cel mai mare, faţă de fiinţa care îi făcuse atîta rău?" Dar telespectatorul era prea plin de tot ce văzuse şi auzise pînă atunci în oraş, ca să mai găsească loc pentru încă o emoţie (pentru „această generoasă, apostolică bunătate", cum o numise Suchianu). Se culcase sătul şi convins că printre toate priveliştile pe care le văzuse, zvonurile pe care le auzise, întîmplările la care asistase, străzile pe care umblase, se găsea un subiect – ceva ce iei cu tine atunci cînd pleci din oraş. Dar s-a trezit amnezic.

▲

Dan GOANŢĂ

medalia de abur

Viaţa în cadru organizat

Într-una din aceste zile de ger şi zăpadă, mi-a atras atenţia o bătrînă care se deplasa de-a lungul Căii Floreasca. Spun „se deplasa" nu pentru că aş vrea să fiu pretenţios, ci pentru simplul fapt că înaintarea ei era o adevărată minune. Înfofolită cu lucruri nu prea călduroase, probabil, căci prea erau multe, femeia se sprijinea pe un cadru de metal pe care-l deplasa centimetru cu centimetru, împotriva vîntului, numai că nu folosea decît o mînă – cealaltă era utilizată în principal pentru a susţine o pungă amărîtă de plastic, în care se bălăngăneau o pîine şi un borcan. De ghiveci? De muştar? Dumnezeu ştie.

Cînd ieşisem din casă, la radio tocmai se făcea cronica forumului ONG-urilor, drept care nu m-am putut opri să remarc că şi aceşti muguri ai societăţii civice tot în jurul politicii se rotesc. Pentru un început e normal, pentru o istorie de (deja?) 12 ani e, parcă, insuficient. Nu vreau nici o clipă să las impresia că aş vrea să-i deturnez de la necesara lor muncă pe cei ce regîndesc sistemul politic românesc. Doar apariţia stupefiantului caz Ciuvică şi ar fi suficientă ca să justifice tenacitatea cu care îşi îndeplinesc rolul de *watchdog*. Desigur, nu lor li se adresează consternarea mea – ci celor care stau pe margine. N-au apărut în atîţia ani nici un fel de asociaţii de sprijinire a celor bătrîni sau bolnavi sau singuri sau toate la un loc. N-am auzit în aceşti ani (altminteri de o religiozitate aproape perfectă) de vreo iniţiativă în acest sens a Bisericii Ortodoxe (iar dacă există vreuna o salut, dar e evident că e marginală şi nereprezentativă). Dumnezeu cu mila!

În alte ţări (de la care ne grăbim să cumpărăm formate de concursuri televizate pentru masochişti), individualismul burghez se manifestă, paradoxal, şi prin acţiuni de ajutorare minimală a celor care sînt la limita de supravieţuire. Una foarte populară se numeşte rimat *Meals on Wheels*. Restaurantele din zonă dau unul pîinea, altul ciorba, cîteva firme de transport se dispensează, cu rîndul, de cîte un „papuc" şi cîţiva voluntari din cartier îşi pun la bătaie orele libere pentru a nu-i lăsa să sufere pe concetăţenii lor. Ceea ce ar fi prea greu pentru unul singur e simplu şi antrenant cînd e făcut în grup. În afară de iniţiativele ocazionale ale vreunui primar (de Sfîntul Cutare sau de Crăciun), compasiunea a devenit un obiect de lux.

În ţara noastră cu oameni de omenie se face însă caz că şi în America există „homeless", adică „asta-i viaţa", ăsta-i capitalismul – canibalismul dus la extrem! (Cu subînţeles, desigur, căci canibalismul real din Rusia Sovietică a rămas o taină scandaloasă). În ţara ospitalităţii fără margini nu se spune însă care sînt valorile programelor de asistenţă socială şi nici care e ponderea celor implicaţi în acţiuni caritabile. A fost însă rezolvată problema reeşalonării datoriilor făcute de tot felul de investitori strategici care miros a Chanel şi ţuică! Putem de-acum să ne înscriem pe faimoasa „a treia cale", care trece uşurel printre social-democraţia fără compasiune şi liberalismul fără libertate şi economie. Nu se ştie unde duce, cînd ne-om lămuri o să facem încă o revoluţie. În schimb, ferice de afganii pe care-i vom ajuta şi noi ca să iasă din mocirla în care i-au înfundat mollahul lor şi oaspetele cu antrax în barbă!

Dar mi-e teamă că aş putea lăsa impresia că militez pentru crearea unui minister al milosteniei şi săracilor. Fiţi liniştiţi – a fost doar o paranteză! De undeva, însă, ar trebui să răsară şi germenii unor iniţiative mai apropiate de om, fie el bătrîn sau nu, constructor, victimă sau beneficiar al comunismului. La nivel teoretic se vorbeşte mult despre limitarea rolului statului în toate celea, dar, la nivel practic, tot pe Adrian Năstase sau Victor Ciorbea îi aşteptăm să ne cureţe masa de firimituri. N-o fi cam tîrziu să-l invocăm tot pe odiosul dictator cu sinistra sa moştenire ca să ne justificăm indiferenţa? Oricum, poate că bătrîna n-o să mai traverseze strada cu cadrul ei metalic, care violentează atît de barbar estetica străzii. Iar la primăvară, vecinii or să se certe pentru garsoniera ei.

▲

LA SPORTUL TÎRGULUI

Andrei MANOLESCU

C-aşa e-n tenis

Cînd eram copil, am fost dus de părinţii mei la un antrenor de tenis de la Palatul Pionierilor pe atunci, de fapt, Palatul Cotroceni. Individul m-a pus să joc singur „la perete", zicea el. Peretele era însă un gard de sîrmă, de unde mingea nu se mai întorcea înapoi în rachetă. Cei mai mari jucau chiar pe terenul de zgură, dar cîte şase sau opt odată. C-aşa e-n comunism. Dorinţa mea de a juca tenis a rămas intactă peste ani, dar niciodată n-am fost sigur că mi-o pot satisface fără probleme. Cel puţin în Bucureşti, mai tot timpul terenurile erau ocupate. Ba erau nişte băieţi mai mari, ba erau „tovarăşii cu abonament", ba, mai tîrziu, erau „domnii de la contracte" sau, pur şi simplu, erau concursuri. Cînd eram copil mi se spunea că trebuie să-i las pe cei mai mari, cînd devenisem mai mare, mi se spunea că au copiii concursuri. Pentru a reuşi totuşi să joc, am apelat de multe ori la diverse trucuri, la banii suplimentari din buzunar sau, după caz, la reclamaţii şi ameninţări. Mulţi asemeni mie, însă, abandonau. Alţii se mulţumeau să joace doar cîteva minute înainte de lăsarea întunericului, cînd mingile abia se mai vedeau, sau în miezul zilei, la peste 30 de grade. (În timp ce scriu văd la televizor imagini nocturne ale arenelor de la *Australian Open*, cu zeci de terenuri luminate feeric). Pe vremea lui Ceauşescu, un român plecat în Suedia mi-a povestit (şi ţin minte şi astăzi ce fascinat am fost), cum se poate juca acolo indiferent de vreme, ziua sau noaptea, vara sau iarna. La Malmö, care nici măcar nu era capitala, existau o mulţime de terenuri acoperite, luminate artificial, cu încălzire şi tot ce trebuie. Jocul de tenis nu depindea de ciclurile naturii. Şi erau atît de multe terenuri încît niciodată nu se ocupau toate, ba chiar majoritatea zăceau goale. Pe la jumătatea anilor '90, goale deveniseră şi cele din Bucureşti. Fenomenul se datora însă preţurilor exagerate. S-au reamenajat cîteva terenuri, s-au cumpărat două-trei instalaţii de nocturnă. Acolo, însă, juca de-alde Cataramă. Tenisul, nu-i aşa, e totuşi un sport aristocratic. În acelaşi timp, însă, Tenis Clubul dărîmat din dispoziţiile lui Ceauşescu nu s-a refăcut nici măcar sub guvernarea Năstase (în ciuda numelui). Greu de tot (la mulţi ani de la încheierea dictaturii proletariatului), cîţiva particulari au reuşit să preia nişte terenuri peste care să pună un aşa-numit „balon", astfel încît să se poată juca şi pe ploaie. Balon achiziţionat la mîna a doua care, din cînd în cînd, se mai rupe... Dar să spunem că *aşa e-n tenis*. Ce te faci însă dacă vrei să înoţi? Lacuri murdare, ştranduri aglomerate, clor mult şi rău mirositor, iar dacă raportezi numărul piscinelor la cel al locuitorilor îţi iese ceva incredibil. Cu patinajul, lucrurile se petrec la fel, iar dacă ai această bucurie, n-ai decît să te muţi la Miercurea Ciuc. Dacă vrei să te duci la munte să schiezi, trebuie să te interesezi din timp de stratul de zăpadă. Şi asta, la multe decenii după inventarea zăpezii artificiale care este folosită în orice staţiune de schi din lume, atunci cînd nu ninge.

Îmi amintesc uriaşul scandal declanşat, cînd eram la liceu, de prinderea unor colegi de-ai mei care intraseră noaptea prin efracţie în sala de sport. Nu voiau să fure nimic, ci doar să joace baschet. Un fruct oprit. Puţin a lipsit să nu fie daţi pe mîna miliţiei. De altfel, puţini sînt cei care să nu fi sărit în viaţa lor un gard, ca să joace fotbal într-un loc interzis sau care să nu fi dat băutură vreunui portar, paznic de ştrand sau de sală de sport, numai ca să-i lase înăuntru. Încercarea de a face sport de plăcere în România e, de multe ori, un sport în sine. Iar reuşita depinde de capriciile vremii şi ale vremurilor şi chiar de relaţii. Ca multe altele. Ne mai mirăm de lipsa de sportivitate, de spirit de competiţie şi de echipă, lesne observabilă în toată societatea noastră. ▲

Stela GIURGEANU

Jogging-înd prin Capitală

Amintirea dulăului Zoro ne-a dat multă bătaie de cap în a o convinge pe Olimpia să ne însoţească la alergarea de dimineaţă. Ce e drept, nici noi nu stăteam prea bine cu nervii la capitolul „jogging". Hotărîrea a venit după ce, separat sau împreună, am încercat ofertele generoase de sport ale Capitalei.

La început a fost caseta. Cea video, care, pe lîngă spaţiu, necesită buna înţelegere cu vecinul de jos. Locuind toate trei la bloc, plus beneficii, am fost vitregite din start şi de una şi de alta. După cîteva săptămîni de rearanjat mobile şi de supravegheat orarul vecinului, am decis să depăşim stadiul de sport la domiciliu şi să căutăm ceva „în oraş". Doar aveam atîtea posibilităţi.

Aşa că am mers la sală. Una nou deschisă, în vogă. Teoretic, aici lucrurile trebuiau să meargă bine. Spaţiu aveam, vecin mai puţin şi, cel mai important, aveam antrenor, îndrumătorul grijuliu, dar şi exigent. Antrenorul nostru, să-i zicem Mitică, ne-a scrutat un timp, neîncrezător, printre rotocoale de fum, după care ne-a debarasat de traumele taliei, „ce să mai slăbiţi?", născînd altele, „la piept trebuie serios lucrat", după care ne-a părăsit, timp de două ore, în mijlocul cochetelor aparate de tortură. Revenirea lui Mitică a fost acompaniată de ţipete, „ce cauţi la aparatul ăla?" şi de mustrări, „tu nu ştii să zîmbeşti cînd faci sport?".

Apoi a urmat sportul în natură. Rolele ne surîdeau, mai ales că toate aveam amintirile anticelor „patine cu rotine", cele cu patru roţi, ataşate direct pe talpa pantofului. De la prima tentativă, pe aleea din faţa blocului, am regretat siguranţa 4x4 din trecut. Dar, după cum Bucureştiul e plin de parcuri, nu am disperat. Binenţeles a trebuit să cărăm rolele în spate pînă acolo. Şi de acolo încă puţin, puţin mai mult, pînă am dat de un petic, mai decent, de asfalt. Iar acolo, ca de obicei ori e loc de promenadă, ori e ocupat de cei mai „jmecheri". În oricare dintre condiţii există comentarii, inhibante de cele mai multe ori, esenţializate de celebra „uite-o şi p'aia, bă".

Rămas singur în competiţie, alergatul ne-a readus fiecăreia micile sechele din trecut. De obicei, jogging-ul bucureşteanului se loveşte de probleme de faună şi floră. Cîinii şi oamenii, pericolele majore ale alergatului pe stradă, sînt concurate de bălăriile şcolarelor terenuri de sport. Subiectul a fost îndelung deliberat, cîntărit, evaluat din toate punctele de vedere. Aveam nevoie de un loc perfect, departe de civilizaţie şi de comunitatea cîinilor bucureşteni. Hotărîrea a venit destul de greu, dar pînă la urmă am decis: Grădina Botanică. Înainte să purcedem, ne-am recules la o ţigară (ţigara de început) şi o Cola. Înarmate aşadar, eu cu şapcă, Adriana cu căşti, iar Olimpia cu ţigări, am plătit entuziaste taxa de zece mii de lei, ne-am îndreptat în pas săltat (încălzirea) înspre Aleea Castanilor şi am pornit-o. La început uşor, apoi mai repede. Doar cinci minute mai tîrziu am dat peste doi dulăi. Unul paşnic, celălalt nu. Ne-am oprit (spiritul de conservare) şi, pline de deferenţă, cu linguşeli smerite la adresa celuilalt, ne-am fofilat cătinel pe lîngă ei. Zece minute mai tîrziu, plus o ţigară (ţigara de mijloc), ne-au readus încrederea şi entuziasmul în picioare. De data asta, un incredibil sfert de oră, terminat de încercările de îmbrăţişări şi declaraţiile de dragoste efemeră ale unui grup de tineri liceeni, absenţi nemotivat („să mor io dacă nu te iubesc", „dă-mi un pupic" „ce bune sînteţi"). Am supravieţuit însă şi acestui atac, urmînd ca lovitura de graţie să o primim din partea unor bravi urmaşi de-ai deja legendarului Zorro. Toţi, unul şi unul, hămesiţi şi iritaţi, ne-au escortat în urale pînă la ieşirea din parc.

A urmat a treia ţigară (ţigara finală), după care ne-am reîntors, fiecare la casa ei, urmînd să mai chibzuim la problema sportului de exterior şi să punem în balanţă avantajele nete ale aerobicii de apartament cu Zorii negri, asfalturile dantelate şi frustrările trecătorilor bucureşteni. Pînă la urmă mobila nu e imposibil de mutat, iar orarul de piaţă al vecinului e păstrat cu o oarecare regularitate. ▲

Matei FLORIAN

Viaţa sportivă în fabrici şi întreprinderi

1. unde telefonul joacă un rol esenţial. Adică ne este îndeobşte greu să credem că cineva, aşa de capul lui, bunăoară vrednicul student Robert Bălan, s-ar putea trezi într-o bună dimineaţă ca să-şi spună sieşi cu un zîmbet luminos *dragă băiete, gata cu trîndăvia, adio sedentarism, televizorule eşti cîh, pe cai băieţi, să-i dăm bice, voiu să plec acuşa-acuşica la fotbal*, şi asta nu pentru că: a.) Robert Bălan nu vorbeşte în felul ăsta; b.) lui Robert Bălan nu-i place fotbalul; c.) despre Robert Bălan se spune că nu a zîmbit vreodată; ci din simplul motiv că oricine ştie (chiar şi Robert Bălan) că fotbalul nu mai are nici un haz dacă-l joci cu străinii. Nota bene: el se poate juca oricum, însă nimeni nu te va privi cu ochi buni cînd vei înălţa mingea peste gardul şcolii. Aşa că simţind deja ziua călduţă, vîntul răcoros şi nenumăratele goluri cu capul (başca adidaşii pe ciment, paradele portarului şi berea de după meci) Robert Bălan va suna în casa vreunui prieten fotbalist, bunăoară a subsemnatului, şi-l va întreba pe acesta cu voioşie în glas *bă, ai chef să dai cu şutul în minge*. Se presupune că subsemnatul va răspunde fără echivoc că da. Aşa că:

2. unde se leagă o memorabilă partidă de fotbal. În care, sunaţi şi ei în casele lor, Alexandru Ştefănescu şi Ioachim Ciobanu se vor faulta reciproc, cîţiva necunoscuţi vor înscrie goluri peste goluri, Andrei Gorzo va face minuni în apărare şi, s-o spunem şoptit, subsemnatul va înjura din nebăgare de seamă. După cinci minute de fugă oarbă, jocul va lîncezi încă vreo oră, oră în care vor fi scuipate prin tuse ţigările, amintirile urîte, totul.

3. unde orice precizare este binevenită. În special aceea că idealizînd nepermis cadrul şi personajele, făcînd abstracţie de anotimpul friguros în care datează această relatare sportivă nu va ieşi nimic bun. Aşa că pornind de la premisa că este vară în parcul Herăstrău şi nu bate vîntul, vom cădea de acord că este mult mai plauzibil să-i întîlnim pe toţi aceştia mai sus menţionaţi la o masă de ping-pong.

4. unde ping-pongul este şi el un sport. Chiar dacă fileul nu vrea să stea pe masă, chiar dacă mingiuţele chinezeşti vor fi strivite una cîte una de cîţiva paşi defectuos controlaţi, chiar dacă vor apărea vreo doi-trei necunoscuţi, adevăraţi jucători de ping-pong, ce se vor insinua parşiv în joc şi nu te vor lăsa să cîştigi mai mult de trei puncte din totalul de douăzeci şi unu. N-are a face. Recreativul primează în dauna iluzoriului victoriei (dacă prin absurd aţi dori să rîdeţi, acum e cel mai nimerit moment să o faceţi).

5. unde e timpul să tragem anumite concluzii. Şi anume că, bărbat fiind, nimic nu te împiedică (în afara unei inerţii pe cît de greoaie pe atît de perfidă) să-ţi suni prietenii şi să dai ghes unei zburdălnicii atotnecesare. În pofida oricărui lucru ce s-ar spune în această pagină, nu este nimic mai uşor pentru Robert Bălan să pună mîna pe o minge de basket şi să-şi cheme cunoscuţii. Cineva cu siguranţă va veni, şi atunci nu mai trebuie povestit cîte coşuri de trei puncte se vor înscrie. Dar vă vom spune, cu mîinile pe inimi, că vîrsta nu are nici o importanţă şi, pentru a fi pe deplin înţeleşi, vă vom aduce ca dovadă în susţinerea acestui fapt următoarea imagine (luaţi-o aşa cum este: ca pe un titlu, carte poştală sau felicitare de Crăciun). *Curtea şcolii. Tată cu şorţ şi burtică jucînd fotbal.* Ar putea fi, de ce nu, prietenul sau vecinul nostru, ar putea fi Robert Bălan peste cîţiva ani.

6. epilog. *unde telefonul nu mai sună.* ▲

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

Tita CHIPER

antinostalgia

Tortura de clasă

„Zilnic se petreceau astfel de scene, unele mai impresionante ca altele, acte de tortură şi schingiuire care nu pot fi concepute de mintea unui om sănătos şi conştient de urmările lor, cu toate acestea scenele se repetau zilnic, cu singura deosebire că actorii erau mereu schimbaţi. Într-o dimineaţă am asistat la o nouă scenă din aceeaşi piesă. În timp ce detaşamentele ieşeau pe poartă pentru a se aduna la locul de muncă, doi-trei epileptici au căzut, din cauza bolii pe care o aveau, printre rînduri, chiar în faţa porţii de la ieşire. Acest Cîrcu, cu toate că era iarna grea, zăpadă şi ger, n-a binevoit să aprobe ca aceşti nenorociţi să fie ridicaţi din zăpadă unde căzuseră. Ba, din contră, a ordonat ultimului detaşament care urma să iasă pe poartă să treacă peste ei călcîndu-i. Cu toate acestea n-a fost nici unul din cei 80 din front s-o facă, cu toate că privirile d-lui prim erau îndreptate spre picioarele celor care nu vroia să execute ordinul său. În acelaşi timp însă o căruţă încărcată cu gunoi trasă de doi cai se îndrepta şi ea spre poartă. Un gînd diabolic îi împinge pînă acolo bestialitatea, încît comandă căruţaşului să treacă cu caii şi căruţa peste cele trei epave nenorocite culcate în zăpadă, lucru pe care încearcă să şi-l facă căruţaşul, fără pic de şovăire, însă, în ultimul moment, cei trei au fost traşi de sub copitele cailor de cîţiva deţinuţi care priveau cu groază la scena ce se perinda în faţa ochilor lor."

(Extras din dosarul nr. 2267/1959 privind abuzurile şi crimele săvîrşite la colonia de muncă „CERNAVODĂ" – declaraţia deţinutului CARDEI I. IOSIF, din 14.05.1953, în Doina Jela, *Drumul Damascului,* Editura Humanitas, 1999)

▲

Dumitru SOLOMON

roluri

Sporturi extreme

În ciuda titlului, nu va fi vorba mai jos de sporturile extreme, ci mai curînd de stările (sau sentimentele) extreme, ceea ce nu este *cu totul* altceva, dar este altceva, aşa că jocul din titlu nu e *cu totul* gratuit, ci presupune un oarecare preţ (inclusiv valoare adăugată). Ceea ce urmează nu este nicidecum un îndemn la joc, dar nici un refuz al jocului, este un fel de a mă raporta la stările extreme, la sentimentele extreme, jucîndu-mă totuşi. Pe vremea cînd semnam o rubrică de „dialog cu cititorii" la, din păcate, dispăruta azi revistă *Cinema*, apoi, după 1989, la *Noul Cinema,* erau destui corespondenţi care se declarau partizani necondiţionaţi, pînă la refuzul oricărei alternative, ai unui actor de film sau altuia. Ţin minte că se declanşase o polemică aprigă între iubitorii absoluţi şi detractorii absoluţi ai lui Tom Cruise, polemică belicoasă, cu invective de ambele părţi. Dacă nu a mers pînă la a provoca victime este pentru că, probabil, combatanţii erau din localităţi diferite. Socoteam astfel de entuziasme totale sau refuzuri totale ca fiind un soi de sporturi extreme, cu toate riscurile pe care acestea le implică. Cam în acea vreme a apărut şi la noi noţiunea de *fan*, care luase o dezvoltare atît de impetuoasă încît devenise un adevărat *fanomen*, presupunînd şi o filozofie ce s-ar putea numi, eventual, *fanomenologie,* sau cam aşa ceva. Spre consternarea unor oameni cu capul pe umeri – bunăoară extremiştii de centru de tipul lui Radu Cosaşu –, *fanomenologia* nu a involuat, ci, dimpotrivă, a progresat, iar acum orice agramat bîlbîit la creier de la televiziune are fanii săi, iconolatrii săi, poate chiar cu cluburi constituite. Îmi vine uneori să cred că *fan* nu vine de la englezescul *evantai*, ci de la universalul, exclusivistul şi sîngerosul *fanatic*. Şi apropo de fanatic. Într-unul din video-discursurile asasinului cu chip de sfînt Bin Laden e vorba despre ura americanilor faţă de islamism (!?). Bizară optică răsturnată! În timp ce America îi primeşte pe pămîntul său şi în şcolile sale pe islamişti, Bin Laden exclude ideea ca americanii să calce pămîntul sfînt al Islamului. Poate că, totuşi, americanii consideră şi pămîntul Americii pămînt sfînt.

De aceea am oarecare aprehensiuni faţă de cuvîntul *fan*: dacă nu vine de la *fanatism*, ar putea aluneca în.

▲

ŞI-ATUNCI DE CE SCRII ATÎTEA LUCRURI DE CALITATE, ÎNTR-O ŢARĂ DE MAHALAGII SIMANDICOŞI?

● Un prieten care a fost în Islanda mi-a povestit cîteva chestii nostime despre această ţară. De pildă, se pare că, în WC-urile publice, graffiti-urile nu se scriu aşa, oricum, direct pe pereţi; nu, există *rame* special destinate acestei activităţi, pe care cine se plictiseşte în timp ce... le poate decora cu vorbe de duh – din care iată cîteva, de la banale la excepţionale: „Cei care scriu pe pereţii căcăstoarei sînt proşti. – Şi-atunci de ce scrii, idiotule?"; „Isus s-a întors şi, mamă, ce ofticat e! – Să-nţelegem că Paştele a fost anulat?"; „Nu întreba de ce. Întreabă doar cum şi cît ţine! (Einstein)"; plus cîteva versuri din Baudelaire *(Les fleurs du mal),* pe care nu le mai transcriu aici. Dar vorbele cele mai neaşteptate, în acest colţ uitat de lume, le-a auzit prietenul meu mergînd, pur şi simplu, pe stradă; aşadar, într-o bună zi, alergînd dintr-o parte a Reykjavik-ului (populaţie: 170.000 locuitori) într-alta (circa juma' de oră), a auzit această propoziţie, rostită clar *în limba română:* „Lasă, mă, că-ţi dau ei pungă!"... (**a. l. ş.**)

● După ce a avut grijă, printre alţii, de un nefericit de ambasador şi, apoi, de un respectabil om de afaceri, cunoscut sub numele de Gigi Kent, acum Floriana Jucan s-a dedicat nouă tuturor, telespectatorilor (e adevărat, telespectatorilor de OTV – dar ce, noi nu sîntem oameni?). Desigur, avem multe de învăţat de la dînsa, aşa cum a fost, de exemplu, cînd doamna Floriana a comentat o paradă de modă a magazinelor „Dada", unde manechinele erau pictate pe piele. Am aflat, cu această ocazie, că *„body painting*-ul îşi are originea în dadaismul lui Cristian Tzara". De unde o fi ştiind doamna Floriana atîtea lucruri? Poate de la domnul Gigi? (**C. P.-B.**)

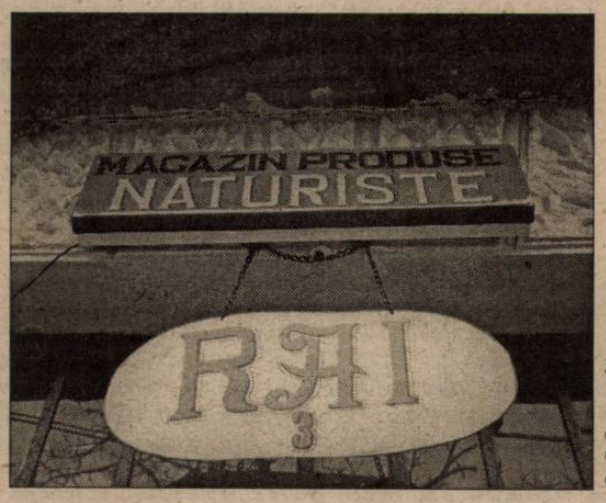

© S. Ivanoschi

Cu ochii-n 3,14

● Dacă stai în stradă, rebegit de frig, încercînd să vinzi cîteva bucăţi nenorocite de piatră ponce aşezate pe o lădiţă, ce strigi către lume? Păi, strigi aşa: „Marfă de calitate şi de cantitate!". (**D. S.**)

● Întrebare: Într-o ţară de mahalagii şi turnători, Internet-ul poate fi un factor de progres, o nenorocire sau o veselie? (**R. C.**)

● În Poiana Braşov parcarea maşinii costă 8 mii de lei pe oră. Mai mult decît oriunde în altă parte. E o staţiune scumpă, se poate spune. Numai că în aceste parcări cu plată nimeni nu curăţă zăpada, iar maşinile trebuie împinse şi la intrare şi la ieşire. Operaţiune la care perceptorii de taxe se uită fără să ajute. O atitudine care rimează cu mentalitatea generală (şi veche) a celor care administrează „simandicoasa" staţiune. (**A. M.**)

PROBABIL PENTRU CĂ AM PRIMIT UN RĂSPUNS FERMECAT DE LA PARTENERII DE CONVERSAŢIE AI STATUII...

● Un afiş cu multe nume de vedete promite bucureştenilor o întîlnire cu doi „interpreţi magnifici" ai muzicii noastre populare, Ion Dolănescu şi Irina Loghin, care-şi sărbătoresc şi ziua de naştere. Spectacolul se cheamă „Dulcea mea doamnă", probabil în spiritul respectului neţărmurit faţă de poetul naţional. (**T. C.**)

● Din noile glume la ordinea zilei: am trimis unui prieten pe *mail* nişte date legate de creşterea deficitului comercial al României. Am primit un răspuns în care mi se reproşa că atentez la securitatea naţională şi, dacă află ambasadele străine, nu mai intrăm în NATO. (**C. G.**)

● Vrăjitoarele continuă să conducă topul promo-urilor: Rodica precizează că a fost „premiată cu fusul fermecat de cele 12 vrăjitoare cele mai puternice din lume"; Elena precizează că descîntecele sale „au eficienţa laserului" şi ea este „dotată cu fusul fermecat şi oglinda magică" (conform *Evenimentul zilei,* 22 ian. a.c.). (**I. P.**)

● Eroi pozitivi în filme, luptătorii singuratici care se confruntă cu sistemul, demascînd corupţia din companii sau abuzurile Justiţiei o duc greu în viaţă. O cercetare recentă arată că societatea îi consideră mai curînd turnători decît eroi. Mulţi dintre ei îşi ruinează carierele, îşi distrug sănătatea şi e adevărat că, obsedaţi de problema lor, nu mai sînt nişte parteneri plăcuţi de conversaţie, iar dorinţa de a face dreptate se transformă în răzbunare. Revista *The Economist* (12 ianuarie 2002) le adresează un omagiu socotind că societatea le datorează mult. Se propun măsuri legale de protecţie, iar şefii acestor oameni curajoşi sînt îndemnaţi să-i avanseze, nu să-i persecute. Să încerce la ei, în Anglia. (**M. B.**)

● Pe Bulevardul Aviatorilor mă opreşte un cuplu destul de în vîrstă ce pare de la ţară: „Domnică, unde-i statuia aia cu zburători?". Ies cu ei în stradă şi le-o arăt, apoi îi întreb ce stradă caută. „Nu căutăm nici o stradă – spune bărbatul – îl căutăm pe domnul Cozmîncă". (**S. S.**)

...CARE DORESC RELUAREA LEGĂTURII AGRESIVE CU LUMEA LUI *DIMPOTRIVĂ*

● La rubrica *Diverse,* dintr-un *Evenimentul zilei* recent, a apărut următorul anunţ: „James Kithcart fost ofiţer în armata americană doresc reluarea legăturii cu Simona, întreruptă în 1946 locuind la Hotelul Stănescu, Bucureşti. Îmi revin amintiri plăcute de la Hotel Lido şi Lacul Snagov. Cine ştie ceva despre Simona, rog telefon la 01/746.9643". (**I. P.**)

● „Cum nu vii tu, Ţepeş, doamne" – ne-am întrebat de atîtea ori, sperînd că invocarea necruţătorului făcător de dreptate va avea virtuţi magice. Şi, în cele din urmă, el veni, ca viitoare atracţie a proiectului „Dracula Parc", gata să întîmpine vizitatorii străini şi autohtoni cu un „turism agresiv", cum s-a spus. Dar nu cumva, după toate peripeţiile îndurate pînă la faţa locului – starea drumurilor ţării, a grupurilor sanitare etc. – unii turişti vor considera că – în comparaţie – Dracula Parc este o adevărată oază patriarhală? (**T. C.**)

● Scrie Florica Ichim în cronica la *Leul în iarnă* de la Naţional *(România liberă,* 16 ian. a.c.): „William şi James (Goldman) au reuşit destul de bine să se impună în industria teatrală, cinematografică şi de televiziune din SUA. Oameni harnici au lucrat mult şi, chiar dacă în dicţionarele riguroase nu întîlnim rodul muncii lor, ei au fost recunoscuţi de contemporanii lor." Poate în „dicţionarele riguroase" consultate de dna Ichim, căci, în toate celelalte dicţionare consultate de toată lumea, numele celor doi fraţi n-au cum să lipsească – James fiind autorul scenariilor la două filme de succes *(Leul în iarnă* şi *They Might Be Giants),* iar William, unul dintre cei mai mari scenarişti hollywoodieni: *Butch Cassidy and the Sundance Kid* (Oscar 1969), *Toţi oamenii preşedintelui* (Oscar 1976), *Marathon Man, Misery* etc... (**a. l. ş.**)

● Cică „Mihail Gorbaciov iubeşte o milionară americană"; nu ştiu dacă e adevărat, dar îmi place cum începe acest film care n-a trecut prin mintea nici unui scenarist hollywoodian şi nici – măcar ca zvon... – prin istoria bolşevismului, de la Lenin şi Stalin pînă la Brejnev şi Andropov. „Gorbi" rămîne unic, ce să mai vorbim? (**R. C.**)

● Ovidiu Iane declară, după ce a fost eliberat din arest, că în timpul anchetei „poliţia nu a făcut presiuni asupra lui, dimpotrivă". Chiar aşa, dimpotrivă? (**M. B.**)

Din această „DILEMĂ", domnule Caragiale, nu puteți ieși...

● Gazetarii şi regizorii de teatru, politicienii şi mahalagiii se străduiesc să intre în tiparele operei lui. Nu le e greu. Un singur lucru lipseşte: el.

Magdalena BOIANGIU

● În fiecare ianuarie, la mijlocul anului visăm la imaginea noastră ideală, Eminescu, iar la finele ei trebuie să ne privim în oglinda realului cu I.L. Caragiale. Şi anul acesta, bunăoară, ne-am trăit destinul în acelaşi ritm ameţitor al trecerii de la cer la pămînt într-un timp foarte scurt. Păţiţi şi înţelepţi, am vrea să repetăm cu filosofică detaşare că lumea-i cum este, că, totdeauna, ce e val ca valul trece şi să rămînem privitori ca la teatru. Dar este peste putinţă. Descoperind unul din ritmurile noastre interioare, Caragiale a făcut din noi toţi o naţie de participanţi la imediat: cu exasperare, cu bonomie, cu avînt de jertfă patriotică profitabilă şi soluţii, desfăşurate cu mare energie verbală, pentru toate „lacunele" şi obsesia „Europei". Actualitatea este a noastră: a lui este durata.

Tita CHIPER

● În opinia mea, Caragiale a fost genial. Şi, mai ales, a fost genial fără să aibă dreptate în esenţa caricaturizărilor sale – aşa cum se întîmplă cu oricare geniu autentic. Cum s-ar spune parafrazînd un clişeu, istoria nu i-a dat dreptate lui Caragiale (cum nu a dat dreptate nici scrierilor politice ale lui Eminescu). Burghezii snobi care ţin la onoarea lor de familişti (sau a altora!) ori politicienii limbuţi sau gîngavi care dau replicile în piesele sale şi care erau liberalii sfîrşitului de secol XIX au fost, totuşi, cei prin care statul român a facut într-un timp scurt – de la mijlocul secolului XIX pînă în prima parte a secolului trecut – un salt imens, fără precedent în istorie. Conservatorii au făcut mai ales cultură şi literatură; liberalii au făcut, în cele din urmă, România Mare. În fine, Caragiale s-a lăsat totalmente moştenire românităţii, deşi a murit relativ departe de lumea sa. De aceea, cîteva cuvinte despre această lume a lui Caragiale: toţi părem a fi de acord că, azi, Caragiale este mai actual decît niciodată. Sincer, înţeleg acest lucru din ce în ce mai puţin. Eu am văzut la Caragiale numai oameni frumoşi în naturaleţea lor. Naturali sînt şi încornoratul, şi demagogul, şi studinţele în drept, şi doamnele toate. Azi, naturaleţea este floare rară la români. Plus că nu am deloc impresia că oricine spune, cu năduf, „Ca la noi, la nimeni!" este un urmaş al lui Caragiale. Din fericire pentru Caragiale, evident.

Adrian CIOROIANU

● Lasă puţin politica, sociologia, teoria, telejurnalele – acum 5 minute l-am auzit pe un psihiatru din Israel spunînd că oamenii nu mai vor discursuri, ci cît mai multă muzică! – aşa că, dacă-mi permiţi, minunea cea mare la Caragiale nu este aceea că îi iubeşte, ca nimeni altul dintre scriitorii români, pe Scarlatti, Mozart şi Beethoven, socotindu-i „de-ai noştri", ca din acelaşi partid, mă-nţelegi, zicîndu-i lui Beethoven cînd babacu', cînd boieru', rămînînd în extaz la „Flautul fermecat", trăgîndu-şi singur o palmă, în plin Gewandhaus, la a Patra, ca să-şi revină în simţiri, de iubit aşa îi putem iubi, pot pentru ca să spun, şi eu care scriu cît mai pe scurt şi dumneata, creator de epopei, de pompei şi de cîte pompe celebre vrei, nu aici e chestiunea,

nu, miracolul, petrecut poate doar cu fiu-său, care de aia şi nu de altceva îl invidia urît, este acela că la Domnia Sa toată nebunia asta de amor s-a tras şi s-a împricinat în frază, în legătura dintre cuvinte, în tactul fiecărei replici, în viaţa de fiecare zi a propoziţiunii sale, pînă în celula născătoare de Dumnezeu şi triolete.

Ia auzi, dumneata, o sonată de Caragiale – dacă mai ştii ce-i o sonată: „Mangafaua pleacă mîine la Ploieşti (partea I – allegro moderato); rămîn singură şi ambetată (partea a II-a – adagio); vino să-i tragem un chef (partea III – scherzo); a ta adorantă, Miţa" (partea IV – finale). Ia citeşte fraza – nu duduie ca uvertura la...? Ţi se pare puţin, stimabile? a, atunci nu ştii ce-i proza... Mai luăm cîte un şvarţ?

Radu COSAŞU

● Mie îmi place Caragiale pentru că e bun la orice şi folositor la toţi. *Dilema* îl citează pe prima pagină. Săptămîna următoare, *România Mare* îl citează tot pe prima pagină.

„Infernul sînt ceilalţi", zicea un francez care se vroia tragic şi acum e comic. La noi, ceilalţi „e" Caragiale. Şi aşa ajunge din comic, tragic.

Cristian GHINEA

● Dacă ar fi trăit în zilele noastre, Caragiale ar fi scris, probabil, „Un e-mail pierdut". Pierdut prin Internet către redacţiile ziarelor.

Andrei MANOLESCU

● De ce ne mai interesează acum Caragiale? Nu cred că actualitatea scrierilor lui este principalul argument. Nici ironia lor nu e tocmai plăcută (ar trebui să spun „comodă"?). Mult mai importante sînt impactul operei lui şi consecvenţa cu care a „combătut" moftul român. Caragiale a globalizat moftul, găsind într-însul cea mai plauzibilă explicaţie pentru tot ce nu merge bine. Aici cred că trebuie căutată vocaţia lui de „mare clasic".

Matei MARTIN

● Ne place Caragiale (cînd ne place), fiindcă avem mereu impresia că se referă la alţii. Ori la cei de pe vremea lui, ori – atunci cînd acceptăm că lucrurile de care vorbeşte el sînt perene – la cei din jurul nostru, oricare ar fi ei: politicieni, gazetari, capi de familie, mahalagioaice, funcţionari, popor. Ne simţim bine cînd rîdem de alţii, cînd le radiografiem viciile, cînd le privim detaşat meschinăriile. Ne simţim bine, pentru că poziţia noastră este undeva, deasupra. Nu ne dăm seama, însă, că, de fapt, şi noi facem parte din această lume, din lumea lui Caragiale. Că nu sîntem cu nimic mai breji decît Jupîn Dumitrache, Caţavencu, Rică Venturiano sau chiar Ziţa. Că, în anumite momente, sîntem ba Jupîn Dumitrache, ba Caţavencu, ba Rică Venturiano, ba Ziţa. Caragiale ne pune în faţă o oglindă, una în care ne vedem exact aşa cum sîntem, fără nici o edulcorare. De aceea, cu siguranţă, dacă ar trăi în zilele noastre, am face tot posibilul să-l vedem exilat la Berlin.

Cezar PAUL-BĂDESCU

● Caragiale este atît de prezent pentru mine, în orice, încît, vorbind despre el, risc să cad în ceea ce susmenţionatul ar urî mai tare: locul comun. Ce rost ar avea, ca atare, să-l asociez cu politica, cu mitocanul neaoş sau cu kitsch-ul cînd familia – şi viaţa personală – sînt mai la îndemînă şi mai puţin preţioasă: numai de cîte ori plec „la bulivar", cu copilul, bona, bunica lui şi birjarul devenit şofer de taxi, şi întîlnim, prin peregrinări, diverşi urîţi...

Iaromira POPOVICI

● „Citim în micul *Ecoul patriei*, ebdomadar din urbea X..., titlu mare pe prima pagină:

«Panamaua de la noi!... Potlogăriile foastei administraţii!... Mişeliile se dau la lumină!... Jaf în avutul public!... În sfîrşit!... Jos masca! Hoţii la puşcărie!...»

Citim apoi în *Glasul ţării*, tot mic, tot ebdomadar, tot din urbea X..., titlu tot mare şi tot pe prima pagină:

«Mişeleasca înscenare!... goana infamă contra cetăţenilor onorabili!... Regimul proscripţiunilor şi al terorii!... Ministrul fără de lege!... Procurorul zbir!... Sunt judecători la Berlin!...»" (I.L. Caragiale, *Greu, de azi pe mîine*)

În satul global judecătorii au rămas tot la Berlin...

Simona SORA

● La 13 octombrie 1908, Caragiale îi scria lui Zarifopol: „Stimate d-le doctor, era să vin să-ţi aduc în persoană paralele, dar m-am încurcat şi ieri ca şi alaltăieri la baloane pînă seara tîrziu; am căscat gura ca toţi isnafii cu ochii-n sus pînă mi s-a-nţepenit ceafa. [...] Alaltăieri, era să leşin pe cîmp cînd am văzut plesnind la vreo mie de metri sus balonul american «Conqueror». Acu citii în gazetă că aseară tîrziu s-au mai spart două. Şi toţi au scăpat zdraveni." La 11 septembrie 1911, acelaşi Caragiale îi scria astronomului bistriţean I. Corbu: „Spune-mi, rogu-te, putea-vom şi noi, laicii, vedea cometa lui Brooks? Încătrău şi cînd s-o caut? Eu, domnul meu, cînd eram de şase ani, am văzut-o pe a lui Donatti. Aceea era în adevăr grandioasă! Ei! cometa copilăriei mele!". L-am descoperit cu bucurie pe *acest* Caragiale interesat de cele cereşti, fermecat pe cînd avea şase ani de cometa lui Donatti, iar mai apoi, după cincizeci de ani, impresionat pînă spre leşin de soarta balonului american „Conqueror". Şi m-am gîndit, iubite cititor, să ţi-l înfăţişez aici pe amicul nostru într-ale cometei & comediei. Mai ştii, poate vom scăpa zdraveni din balonul în care sîntem.

Dan STANCIU

● Replicile „geniale" trec de la unii la alţii, complice, ca un balsam; făcute să trezească, precum amoniacul, ele sfîrşesc prin a adormi, ca barbituricele; grizaţi de plezirul poantelor „cu circuit închis", *connaisseur*-ii ajung să le savureze ca pe buchetul unui vin vechi, în clinchetul citatului potrivit; în alexandrinism jovial suflînd alene, mişcînd – steril – o replică, apoi alta... Caragiale devenit Clişeu.

Alex. Leo ŞERBAN

● Pentru mine, Caragiale are, de la o vreme, o valoare mai ales „utilitară". Desigur, l-am citit în mai multe feluri şi la diferite vîrste, l-am studiat la facultate, am citit şi ce s-a scris despre el, mi-am făcut opiniuni etc., în fine, ca tot omul. Dar în zilele noastre agitate şi bezmetice, cînd nu poţi pentru ca să mai ai prinţipuri şi valori, căci rişti în fiecare clipă să-ţi fie date peste cap de o societate care încă nu şi-a regăsit busola, revin la textele lui Caragiale copilăreşte, pentru că mă ajută să pricep mai bine, vorba unui savant, „structurile cotidianului". Dincolo de orice discuţie serioasă despre „veşnica actualitate a lui Caragiale", opera lui nenea Iancu poate funcţiona perfect ca un *mod de întrebuinţare a României şi românilor*. Mai ales acum, pe o tranziţie ca asta, cînd rapiţa s-a dus dracului de mult şi Europa e cu ochii pe noi...

Mircea VASILESCU

▲

„Piesele acestui autor n-au nevoie să fie judecate cu multă indulgenţă. Sînt, sau puţin le lipseşte ca să fie, mici capodopere în genul lor. Dacă le lipseşte ceva, nu noi, contemporanii săi, avem să ne plîngem, ci posteritatea, care va înţelege mereu mai puţin spiritul muşcător al celui ce le-a scris, fineţea analizelor lui psihologice, limbajul bizar pe care-l vorbesc personajele sale. Aşa cum remarcam altă dată, Caragiale a avut nenorocul să nu atace teme durabile, el a vrut să ne zugrăvească mai mult românul decît omul, şi nu tipul etern al românului, ci românul rău civilizat de la sfîrşitul secolului al XIX-lea, românul dintr-o anumită condiţie socială... Părerea mea este că piesele lui nu vor trăi mult şi că, în orice caz, ele vor avea în curînd nevoie, spre a fi înţelese, de tot atîtea comentarii ca şi clasicii greci şi latini. Erudiţia, această groază a autorului, va trebui în mod necesar să înăbuşe toată opera lui. Piesele nu-şi vor mai fi suficiente. Lumea va trebui să recurgă la jurnale şi la corespondenţa de epocă, pentru a înţelege starea de spirit a unui Ipingescu sau a unui Jupîn Dumitrache – şi poate că nu va găsi nicăieri informaţii prea precise asupra jargonului pe care-l întrebuinţează... Dar asta-i o treabă între autorul *Nopţii furtunoase* şi posteritate. Să fim fericiţi, noi românii de la începutul secolului al XX-lea, că putem înţelege perfect toate glumele lui Caragiale, cu toate nuanţele cuvintelor de care se foloseşte."

Pompiliu Eliade,
cronică la *O noapte furtunoasă*,
în *Causeries littéraires*, vol. III,
Impressions de Théâtre, 1903

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Andrei PLEŞU ● ***REDACŢIA:*** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● ***RUBRICI:*** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Andrei GORZO, Augustin IOAN, Mircea IORGULESCU, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● ***RESPONSABIL DE NUMĂR:*** Mircea VASILESCU ● ***CORECTURĂ:*** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● ***TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:*** Ela PETRAŞCU ● ***EDITARE TEXT:*** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● ***DIFUZARE:*** Gabriela BURTEA ● ***Redacţia DILEMA:*** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● ***Telefon/fax:*** 230.23.84 ● ***e-mail:*** dilema@fcr.algoritma.ro ***Internet:*** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul RODIPET S.A pe anul 2002 şi la poziţia 166 în Oferta 2002 a MT PRESS. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la Gabriela Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 255.48.15, 255.48.16, 255.48.17 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.14.96 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 2511.1–531.2 deschis la BCR, sucursala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

GRATUIT

Anul X
nr. 464
1-7 februarie 2002
20 pagini 7000 lei

INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema

EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Fii pe PACE!

„Din toate punctele de vedere, pacea este un termen atît de «bun», încît trebuie examinat cu cea mai mare prudenţă. Din toate timpurile, el a avut semnificaţii dintre cele mai diferite pentru oameni diferiţi. Altfel ei nu ar putea realiza această unanimitate sîrguincioasă în favoarea păcii.“

C. WRIGHT MILLS, *CAUZELE CELUI DE AL TREILEA RĂZBOI MONDIAL* (1960)

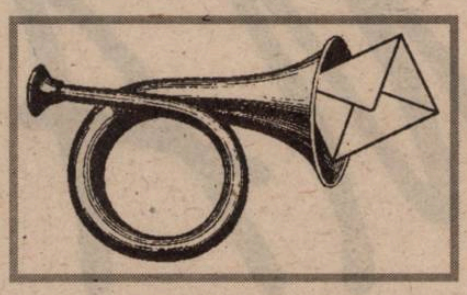

Nr. 462: „Despre suflet“

Chiriaşul meu preferat

Era duminică şi hotărîsem – de unde-atîta voinţă, domnule?! – să-mi scot sufletul la plimbare. Hotărîtă, puţin ciufulită, conştientă că nu eram proprietara perfectă, sufletul era, neîndoios, chiriaşul meu preferat. După toate scandalurile, după hărmăiala care răzbatea uneori de la el, dătătoare de dureri de cap, venea spăşit cu o sticlă de vin şi o garoafă ofilită, întotdeauna aceeaşi, să-şi ceară scuze. Atunci mă supăram, îl făceam faţă de masă – pe asta o învăţasem de la domnul Sorescu – şi-i lăsam pe toţi mojicii să se şteargă cu el la nas. Mizam pe terapia de şoc. Aş! Cu aceste ocazii îl decretasem masochist. Nu se supărase. Aproape că-i plăcuse termenul. Şi-l pusese ca pe un costum *prêt-à-porter*, timid la început, apoi defilase ca la paradă, cu mişcări languroase şi caraghioase, pînă cînd mă lua cu somn şi-l trimiteam acasă la el.

He! Mă năpădiseră amintirile! Şi cît mă mai dădeam în vînt după o lăfăială în fotoliul preferat, cu toate aducerile aminte... dar astăzi chiar n-aveam timp. Azi hotărîsem doar să-mi scot sufletul la plimbare. Cum nu-mi plăcea să fac lucrurile de două ori, m-apucasem să caut în fişierul cu activităţi de duminică, să nu mai fi fost unul la fel. Da, era prima oară... nu şi ultima, speram eu, în cazul în care ne-ar fi priit plimbarea.

În primul rînd, trebuia să m-asigur că e acasă. Fusese cam linişte la el în ultimul timp. Ce prostie! N-avea unde să se ducă! Halal proprietăreasă eram şi eu! Puteam cel puţin să-l mai invit din cînd în cînd la o cafea. Cel mai mult mă întreţineam cu inima şi cu vezica biliară. Prima, o doamnă adevărată care făcuse o pasiune pentru distonocalm. Apela la el de fiecare dată cînd o supăra... sufletul. Dacă stăteam şi mă gîndeam mai bine, cred că şi-o făcea cu mîna ei! Şi, de cele mai multe ori, aveam convingerea că simulează şi că toată povestea asta cu distonocalmul nu era decît pură cochetărie.

Cealaltă... Ca să vezi, pasiunea asta a mea de a trece de la un lucru la altul! Vorbeam despre suflet, nu?

Îmi plăcea teribil cînd mă gîdila pe şira spinării, cînd îmi lungea buzele într-un surîs, cînd îmi umplea ochii de lacrimi... Concluzionînd, era cel mai generos chiriaş! Chiar dacă darurile lui nu erau întotdeauna bucurii sau surprize plăcute. Cînd îmi amintesc de emoţiile acelea bezmetice cu care se găsise să flirteze înaintea examenelor!...

De fapt, eram o mare egoistă! E duminică, poate se odihneşte şi el! Mai bine m-aş apuca să-l citesc pe Aristotel. Să văd, el ce are de spus *Despre sufletul* lui...

Mihaela-Rita SOFICARU
msoficaru@hotmail.com

Răspuns dlui Florin Iaru

„...fă-te suflete, copil prin porumb cu moţ şi ciucuri ca să poţi să te mai bucuri...“

Permiteţi-mi, domnule Florin Iaru, să am un alt punct de vedere decît cel pe care îl exprimaţi în numărul 462 al *Dilemei*, dedicat sufletului.

Nu, sufletul nu a plecat. Cred (cu încăpăţînare) că „ a dărui“ nu vine doar din generozitate, că toţi avem cărţi, oameni şi locuri de suflet, că nu de puţine ori spunem cu convingere: „Sufletul nu mi-l pun pe masă în faţa oricui.“

Protejăm entitatea aceasta misterioasă din noi, îi aprindem lumini atunci cînd se întunecă... Enescu, Brâncuşi, cîteva versuri, o discuţie cu un prieten (îmi amintesc cu plăcere „Declaraţia“ domnului Radu Cosaşu).

Mă număr printre „maşinile virtuale“ cu oameni, cărţi şi străzi de suflet... dăruind uneori cîte-o cafea „de sufletul bunicii“...

şi, mai ales, cu o săptămînală *Dilemă* de suflet.

moon_nicole@yahoo.com
Timişoara

P.S. Calculatorul pe care lucrez la serviciu nu e deloc receptiv la emoţiile mele. Răspunde doar la „Reset“ şi nu pare să-i pese că m-a lăsat baltă chiar cu o secundă înainte de „Save“.

Nr. 461: „Secolul XX“

Bunicu-meu...

Se poate vorbi despre orice secol în nenumărate feluri. Îi poţi atribui, în funcţie de unghiul perspectivei, mai multe identităţi. Se pot scrie articole, poeme, se pot face studii, conferinţe, emisiuni TV, se pot publica albume fotografice, cărţi etc. Cu atît mai mult despre acest secol XX în care am avut parte de un „spectacol“ pe cît de complex, pe atît de ameţitor. Acest secol ne-a adus de toate – de la mătasea dentară pînă-la clona umană – şi, probabil, vom vorbi despre el alte cîteva secole.

Pe mine însă m-a făcut să mă gîndesc deseori la acei oameni care nu pot spune despre „secol“ mai nimic. Pentru că nu cunosc nici un tăietor de lemne din Monteagudo şi nici vreun pescar din Kuala-Terenganu, încerc să-mi amintesc ce-mi spunea bunicul meu, tîmplar din Slătioara (care a plecat dintre noi, undeva unde, de la un timp încoace, îmi place să-mi imaginez că poate alerga ca-n *Tigru şi Dragon)*.

Aşadar, în cei 69 de ani trăiţi, bunicul meu s-a bucurat de următoarele bunuri oferite de secolul tocmai încheiat: un radio cu lămpi Electrica, cîteva perechi de bascheţi chinezeşti (pe care i-a purtat cu infinită plăcere), un ceas de mînă Racheta, un aparat de ras metalic, un televizor Diamant cu antenă de cameră, o lanternă cu baterie pătrată, un tripluştecher, o bormaşină electrică, un pix cu arc, o curea pentru hernie, cîteva flori de plastic şi vitaminele Ginseng. Generos şi, în acelaşi timp, destul de sărac secolul trecut pentru bunicul meu. Generos, pentru că nu şi-a dorit mai mult, şi sărac, cu gîndul la tot ceea ce n-a apucat să afle ce a mai născocit omul în cei 69 de ani pe care i-a trăit meşterind scaune, toporişti, uşi sau coşciuge într-un atelier prăfuit şi plin de bucăţi de lemn; gînd care mă umple de fiecare dată de o duioasă compasiune.

Eram copil cînd, venit la oraş pentru a se opera de hernie, l-am îndemnat să joace la „alba-neagra“ pînă a pierdut toţi banii de operaţie (deh, viclenie de secol XX!). Cînd mi-am pus la casetofon Metallica m-a întrebat cine are drujbă în bloc. Mai tîrziu ne-am uitat la televizor. Cu telecomanda s-a obişnuit repede, dar a rămas uimit de speciile ciudate de peşti văzute pe Animal Planet, de culoarea părului şi vestimentaţia dansatoarelor de pe MTV, de „cum l-aŭ filmat ăştia“ pe Hitler pe Discovery, de cum au făcut urşii polari să bea din sticla de Coca-Cola, de cum merge prezentatoarea de la Vremea peste o hartă în mişcare, la PROTV şi cîte şi mai cîte l-au uluit în acea seară!

N-am reuşit niciodată să-l conving că *surf*-erii n-au motor la placă şi ce-am mai păţit cu telefonul mobil „fără fir“... De Internet ce să-i mai fi spus sau de *sky-jet?!* Oare ce-ar fi crezut despre *bungee-jumping*, lentila de contact, moneda euro, „Vara ispitelor“ sau 11 septembrie?

Am scris toate astea pentru că mi-e dor de bunicul meu cu barba plină de rumeguş şi cu obrajii care-i miroseau a lemn verde. Înainte de toate, secolul trecut ne-a făcut să ne pierdem iremediabil inocenţa. Şi mie îmi cam pare rău.

Toma CĂPITANU
Bd. Pandurilor 11, Rîmnicu Vâlcea

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“

WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“

„O lipsă totală de noroc?“

Cine ar fi crezut că secolul ce a demarat atât de promiţător, al XX-lea, va aduce omenirii două ciume, roşie şi brună, două -isme şi iată acum al treilea -ism: terorismul transmis secolului de curînd început. Atît de promiţător dacă ne gîndim la închisorile lui Slavici sau la retorica întrebare: Unde te trezeşti? Trăim în secolul XX din „Lumea de ieri“ a lui Ştefan Zweig (autorul mult iubit). Mă simt legată de secolul recent încheiat prin spiritul unor personalităţi ce au răspîndit în jurul lor o atmosferă benefică, nobleţe, omenie, bun-simţ. Să vă explic. Am ascultat-o pe Lena Constante într-o seară la *România Actualităţi*. Atîta suferinţă, atîta nobleţe şi ceva care nu ştim dacă se va regăsi mai încolo. Mai încolo în timp, se înţelege. Cu multă bucurie am regăsit-o în *Dilema* pag. 10 „Secolul XX“. „Veacul a fost marcat de o lipsă totală de noroc“, spune acolo Lena Constante. Dacă au trăit oameni (şi mai trăiesc cazul L.C.) ca Mircea Vulcănescu, Nicolae Steinhardt şi desigur alţii, dar de aceeaşi factură sufletească, lipsa de noroc nu a fost totală. O nobleţe, o demnitate (o opoziţie faţă de rău), ceva ce nu se mai întîlneşte azi, a străbătut veacul în toate crîncenele evenimente. Acum, divertismentul şi pragmatismul (de fapt ceva ce depăşeşte pragmatismul, un fel de inconştienţă, lăcomie, necugetare, nu ştiu cum să-i spun) ating cote alarmante.

Programele TV conţin cuvîntul ciumă ş.a. pe aproape, cu o frecvenţă care, desigur, nu este benefică. Copiii, se ştie, merg la bibliotecă pentru Internet. Niciodată nu e coadă la cărţi, unde merg persoane bătrîne ca mine. V-am spus că am fost în America ca prestatoare de servicii. Am cunoscut acolo patru copii. Repet, cine merge în America cu bursă, la rude, doctorat etc. va cunoaşte o Americă frumoasă, civilizată, corectă, atractivă, poate chiar fermecătoare. Copiii pe care i-am cunoscut (şi păstorit) erau nervoşi, nemulţumiţi şi rareori veseli. Asta, fără să le lipsească ceva, desigur. Un alt inconvenient a fost că nu puteai nicicum să ai o părere. Adică puteai s-o ai, dar nu aveai voie să o exprimi. Apoi, dorinţa firească de a stabili vreo legătură... prin e-mail sau scrisori între copiii din ţară (adică nepoţii mei) şi cei de acolo a fost retezată brutal. Şi, în sfîrşit, conştiinţa clară că eşti doar folosit cînd e nevoie, rămîne covîrşitoare şi de tot întristătoare.

Am citit cîndva *Şocul viitorului* de Alvin Toffler. Recomandările clare de a rupe cu prietenii, atunci cînd ocupi o funcţie de conducere, sînt absolut de folos, pragmatice şi obligatoriu de urmat. Toate înseamnă şi disconfort sufletesc, cred eu.

Şi încă ceva. Nu cred să fie prea plăcut să trăieşti 150 de ani, aşa cum se preconizează. Nici chiar să înoţi în mare la 90 ani. Prelungirea vieţii, chiar a unei vieţi active, va afecta cred societatea într-un mod să zic doar imprevizibil. Mi-a plăcut cîndva basmul *Tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte*. Îmi place şi acum. La fel ca şi *Harap Alb* pe care copiii nu-l mai citesc. Dar, a fost fascinant să ajung în 15-16 ore din California la Bucureşti – Otopeni. Aşa ceva nu se uită. E o mare izbîndă a omului, dar mi se pare suficientă. Adică, n-aş da 22 milioane de dolari ca să mă plimb în cosmos. Am limitele mele.

Cu bunăvoinţă *(Welcome)*

Maria NICULESCU
str. Radu Rosetti, bl. 6, ap. 19, Oneşti

Prezenţe româneşti peste...

Un timişorean la unguri

Mult iubită şi stimată redacţie,

Se făcu de nu avusei timp, auzi tu, n-avusei timp, să vă felicit cu ocazia noului an. Care sper să fie cu adevărat un an nou, deopotrivă pentru toţi... Primiţi felicitările mele tardiv, dar mai bine acum decît niciodată.

Păi greu îmi veni a scrie de vreme ce după vacanţa de sărbători a trebuit să mă iau la luptă iar cu munca. Şi fu greu, auzi tu, nu fu deloc uşor. Pe scurt, cîteva impresii, lucruşoare, amintiri, de cînd nu ne-am „văzut“...

De revelion am fost o săptămînă în Ungaria, la Miskolc, la nişte prieteni. Nu intru în amănunte, principalul lucru cred că este că am tras cu arcul... Da, un arc adevărat, tutoriat de un arcaş profesionist îmbrăcat în fiş. Reţineţi că scena se petrecea în faţa ruinelor cetăţii din Miskolc, a regelui LOUIE, cum inspirat îşi aduce aminte ghida în engleza ei oribilă... Altfel, drăguţă şi plictisită. Iar faptul că ţinta, mare şi ridicolă, se afla la trei metri nu m-a împiedicat s-o nimeresc. Iar în Eger am intrat în cea mai mare catedrală... M-a impresionat „uşa“ principală dotată cu o clanţă amplasată la, nu exagerez, 2 metri înălţime! Şi mi-am închipuit că cel ce a pus acolo clanţa s-a gîndit mult înainte: trebuie să CREŞTI înainte de a intra ACOLO... Frumoasă metaforă, genială realizare... Şi au fost multe de văzut, dar puţine de fotografiat. Deh, este absolut superbă spălarea creierului în faţa unor vitrine din care nu pricepeam boabă, este odihnitor, tonic... Am mai remarcat în treacăt că ungurii trăiesc şi ei în blocuri de „10“, etaje desigur, că se împiedică cam de acelaşi tip de reclame, că sînt politicoşi şi cam seci... Ah, era să uit: bistroul HAGI... Păi se putea să lipsească fotbalul la prietenia dintre popoare? Iar în Szolnok pe stîlpi am văzut afişe de la un festival de jazz unde invitaţi erau şi Teodora Enache şi Johnny Răducanu...

Atunci mi-am dat definitiv seama că sînt într-un fel acasă, aici la o aruncătură de băţ de laturile unui triunghi Timişoara (Temesvar?) – Viena – Budapesta...

Totul este bine şi plăcut pînă intri în ŢARĂ. La vama Curtici, pe peron bîntuie într-o semiobscuritate ciudată fel de fel de grupuri de oameni bănuitori, cu priviri iscoditoare. În staţia de amplificare a început un fel de doină de jale în care cineva îşi striga un părinte: Taaaaaatăăăăăă, bă, tată, bă... Lugubru.

Iar cînd vameşul mieros palpează grijuliu bagajele şi întreabă ce cadouri am adus, ne simţim definitiv acasă.

Astă seară am (re)văzut *Reconstituirea* lui Pintilie... Şi mă tot întreb de ce îl iubesc ca pe cel mai bun film românesc...

Şi azi începe o nouă săptămînă, în care va bate vîntu', frunza-n dungă... Şi bunul-simţ să-l alunge... Şi în care îmi voi aminti că pe 15 ianuarie am văzut la televizor un minireportaj cu copii DUŞI în preajma simbolurilor eminesciene... Asta înseamnă că am auzit următoarele: „Eminescu s-a născut ca să fie român“ şi „Eminescu a fost primul care a vorbit cu Dumnezeu în limba română“... Credeţi că e suficient pentru un nou caz dilematic Eminescu? *N'est-ce pas?* Vă las cu speranţa că săptămîna asta nu va fi mai lungă decît precedenta.

Cu stimă,

Simion IVANOSCHI
sivanoschi@yahooo.com

P.S. Să-l uităm cumva pe boxerul Doroftei, care cu ajutorul vînătăilor/ echimozelor/ arcadelor a adus atîţia oameni în celebrul Ploieşti pentru a da toţi cu pumnul în „piaţa endependenţi“? NU! Să uităm în schimb că la ceremonie au fost prezenţi, citez, printre alţii, „un preot şi animatoare *Playboy*“... Curat box, monşer!

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Reîntoarcerea la natură**

Mircea IORGULESCU

ce se vede

Bordello

Un antîamerican este un fascist, afirmă categoric filosoful francez Bernard-Henri Lévy.

OK. Rămîne însă de stabilit ce-o fi aia „antiamerican". *Vast program!*, cu expresia unui alt francez, Charles de Gaulle.

De Gaulle a exclamat aşa în 1944, cînd, intrînd în Parisul eliberat, a văzut o pancartă pe care scria *„Jos proştii!"*. Nu se ştie însă dacă a spus-o cu umor sau din pesimism accentuat.

De fapt, Bernard-Henry Lévy este „pe faţă": nefiind prea ori foarte clar ce se înţelege prin *antiamerican*, nu încape totuşi nici o îndoială că arsenalul etichetelor universal infamante s-a îmbogăţit cu o nouă şi redutabilă achiziţie. E, deocamdată, singura şi cea mai evidentă schimbare de după 11 septembrie, din seria profeţită ca urmare a atentatelor de la New York şi Washington (*nimic nu va mai fi ca înainte...*). Ai un duşman, un adversar, un concurent, un opozant – îl califici de „antiamerican" şi l-ai terminat, nu-l mai spală de anatemă tot Oceanul Atlantic! Totul e să nu ţi-o ia el înainte... Deşi în unele cazuri nici nu este nevoie de vreo oarecare adversitate, importantă este vigilenţa bine orientată.

Mai ales că unele dintre produsele de acest gen s-au cam demonetizat.

De pildă, chiar *fascist*: a devenit tot mai palid, nu mai e ce-a fost cîndva. Prin exces de utilizare, conţinutul i s-a diluat pînă la insignifianţă, nu demult la o conferinţă organizată de UNESCO s-a spus că şi „colonialismul" a fost *fascist*. Dar de ce să ne oprim la colonialism?! Dacă ne uităm ceva mai bine, şi mai departe, vom descoperi cu siguranţă, de exemplu, destui *fascişti* şi prin epopeile homerice, însuşi Ahile ar putea fi unul, de ce nu?!

Dar capacitatea de stigmatizare a acestui cuvînt a scăzut considerabil mai ales după ce, cu probe mii, s-a dovedit că fusese energic manipulat de comunişti. Ani de-a rîndul calitatea de *antifascist* fusese asumată cu mîndrie, acum e aproape jenant să o mai evoci. Jenant şi, într-un fel, chiar periculos – rişti să fii taxat drept dinozaur comunist, stîngist, chiar *nifilist*, Doamne fereşte! N-a descoperit alt filosof francez, André Glucksmann, într-o carte recent apărută, *Dostoievski la Manhattan*, că răul de la nihilişti (iar nihiliştii erau ruşi...) se trage?!

Şi nu e doar atît. Sînt opt ani de cînd un om politic italian declara că „Mussolini este cel mai mare şef de stat din secolul XX". Ei, şi?! Astăzi, acel om politic, Gianfranco Fini, ajuns vicepremier, reprezintă Italia în Convenţia Europeană, instituţia care prepară viitoarea Constituţie a Uniunii Europene. Fini a propus de altfel ca fiecărui nou născut italian să i se ofere un drapel naţional, să crească învelit *în simbolul suprem al patriei*. E drept însă că din actualul guvern italian face parte şi liderul separatist Bossi, acesta declarînd liniştit că foloseşte drapelul naţional italian ca hîrtie igienică. Iar Silvio Berlusconi, şeful guvernului din care fac parte cei doi, Fini şi Bossi, este eurosceptic militant şi americanofil activ, orientări probabil deloc în contradicţie cu înmulţirea reconstituirii simbolurilor fasciste. Politologii şi analiştii vor avea probabil mult de lucru pentru a explica metamorfozele *antipoliticii*, un concept a cărui glorie i se datorează cehului Vaclav Havel, dar care a devenit realitate împlinită prin Silvio Berlusconi.

Mai bine să ne întoarcem la artă. *„Jos arta, căci s-a prostituat!"*, proclamaseră avangardiştii din prima jumătate a secolului XX. Însă nici avangardele nu mai sînt ce-au fost odată... La Anvers, după ce municipalitatea a hotărît să reducă drastic prezenţa prostituatelor în centrul oraşului şi străzile foste „fierbinţi" erau ameninţate cu pustiirea, mai mulţi artişti belgieni şi străini au avut o iniţiativă civico-estetică de salvgardare a vieţii cartierului. Ei au organizat o expoziţie în trei etape (de la 17 ianuarie la 2 aprilie), ale cărei opere sînt expuse în bordeluri şi în vitrine. Operele sînt tematice (inutil de precizat tema...), iar alături de lucrări sînt expuse *fetele*. Asta cînd nu sînt chiar ele prefăcute în opere de artă: un pictor şi un grafist pictează corpul modelelor, acţiunea avînd loc într-o vitrină. Expoziţia se cheamă, nici o surpriză, *Bordello*. Grafistul care pictează fete în vitrină se numeşte *Spaghetti*.

Che casino!

▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Trei jucători dintre care doar primul pierde

La zece ani de la căderea Uniunii Sovietice, o instituţie simbol a blocului capitalist încearcă să explice în termeni generali ce s-a întîmplat de atunci. Banca Mondială, despre această instituţie este vorba, publică un masiv studiu intitulat: „Tranziţia: primii zece ani – Analize şi lecţii din estul Europei". Titlul conţine parcă o ironie amară: primii zece, mai urmează alţi mulţi ani, se poate subînţelege.

Lucrarea caută explicaţii pentru rămînerea în urmă a unora, pentru desprinderea cîtorva şi pentru blocarea altora. Este genul de carte care pune în grafice şi aşează într-o structură logică ceea ce aveai impresia că ştii, cuprinde genul de demonstraţii pe care le citeşti şi îţi dai cu palma peste frunte: era logic, de ce nu mi-am dat seama.

Din cele 150 de pagini, deloc greu de citit, dar nu uşor de digerat, m-am oprit asupra unei demonstraţii: cîştigători şi pierzători ai reformei. Aşa cum este definită reforma în document ea se reduce la generalizarea capitalismului prin eliminarea din economie a distorsiunilor pieţei şi la impunerea disciplinei cerute de noile reguli. Actorii tranziţiei economice sînt trei: muncitorii din sectorul de stat, apoi „noii-intraţi", foşti muncitori sau alţi oameni cu abilităţi de a-şi crea afaceri şi, în sfîrşit, oligarhii şi „insider"-ii, oamenii care în comunism conduceau sistemul şi acaparau resursele, dar care acum trasformă dominaţia *de facto* în dominaţie *de jure*.

Reducînd gradele de reformă la trei, se demonstrează că interesele acestor actori nu se prea întîlnesc. Singurul loc în care două categorii cîştigă şi se pot alia contra celeilalte este şi punctul în care multe tranziţii s-au împotmolit. Muncitorii de la stat pierd indiferent de gradul de reformare, curba care reprezintă cîştigurile lor nu este decît o linie ce coboară încet din punctul R_0 (lipsa de reformă), trecînd prin R_1 (reformă selectivă, cu liberalizare fără disciplină şi cu avantajarea unora) şi ajungînd în R_2 (o economie cvasi-reformată). În ce-i priveşte, sistemul ar trebui să rămînă nereformat, la orice pas ei pierd.

Cîştigul „insider"-ilor este masiv în prima etapă, dar, învăţaţi cu sistemul şi neobişnuiţi cu competiţia, nu au decît de pierdut odată cu impunerea disciplinei şi cu dezvoltarea competiţiei, adică odată ce reforma trece de R_1. Pentru noii intraţi, numiţi mai comun întreprinzători, începutul reformei este dificil şi au de pierdut pentru că ceilalţi cîştigă pe seama statului şi se bucură de privilegii, nu există competiţie, regulile nu sînt aplicate sau nu există. Dar, treptat, situaţia lor se îmbunătăţeşte, atingînd punctul maxim în R_2.

Concluzia este că „riscul de a rămîne blocaţi la un nivel redus de reformă (R_1) este foarte mare. Din moment ce atît „insider"-ii cît şi muncitorii de stat pierd pe măsură ce reforma înaintează după acest punct, aceştia au interesul de a-şi uni forţele pentru a o bloca. Numai în momentul în care se ajunge în punctul R_2, cîştigul înregistrat de întreprinzători este destul de mare pentru a le permite să compenseze pierderile celorlalţi sau, oricum, să genereze o presiune politică mare pentru a neutraliza opoziţia faţă de reformă". Dar trebuie lăsaţi să ajungă acolo. Apare un cerc vicios care ar trebui rezolvat de politicieni.

Ce pot face guvernele? Să creeze şanse egale pentru toţi şi să-i oblige pe oligarhi să respecte regulile, chiar dacă oricum nu pot anula avantajul iniţial pe care aceştia îl au. Pentru a fi bine înţeleşi, diferenţierea pe care autorii o fac între „insider"-i şi guvern este teoretică, în realitatea lucrurile sînt mai amestecate.

Reuşita acestei încercări depinde de mulţi factori, de la voinţa politică şi presiunea publică la moştenirea instituţională şi ceă culturală din perioada comunistă. Acolo unde politicienii nu au reuşit să creeze un curent popular pro-reformă, au preferat să se alieze cu oligarhii. Au liberalizat în favoarea acestora şi au creat privilegii speciale pentru ei, aşa cum s-a întîmplat în Rusia. Competiţia nefiind deschisă, aceste regimuri politice „concentrate" (populaţia este un spectator pasiv la jocurile politice între clanurile de oligarhi) rămîn blocate într-o reformă parţială. O „capcană a echilibrului reformei parţiale", cum o numesc autorii, distorsionează piaţa, cu costuri sociale ascunse. În definitiv, spun alte lucrări de „tranzitologie", tot sistemul supravieţuieşte prin confiscarea indirectă a banilor de la săraci, aceasta este inflaţia peste tot prezentă.

Spre deosebire de acestea, ţările baltice şi central europene au ieşit din comunism printr-o negociere dintre public şi deţinătorii pîrghiilor. În plus, apropierea de Occident şi posibilitatea clar conturată de a intra în UE, au creat un consens public pentru reformă. Aceste guverne se concentrează mai puţin spre dirijarea şi supravegherea „deschiderii" cît spre instituirea regulilor, îi lasă pe noii capitalişti să muncească, să trăiască sau să moară, şi depun eforturi pentru asigurarea unui ajutor social real celor care pierd de pe urma schimbării.

Practic, autorii descriu două modele diferite de comportament al statului: statul-părinte şi statul arbitru.

Iar această reformă economică este strîns legată de sistemul politic, pe măsură ce economia se schimbă, interesele se structurează altfel. Democraţia şi economia de piaţă se susţin reciproc, ca doi pitici care au nevoie unul de altul pentru a urca nişte trepte. Nici una nu poate să o ia înaintea celeilalte. Numai că spre finalul capitolului, mai apare o categorie de state: Slovacia şi Croaţia. Acestea au un oarecare suport public pentru reformă, dar care nu este decisiv.

Am mai putea adăuga, privind cele două ţări, date exemplu, că în ambele a mai apărut un element important: naţionalismul. Şi în Slovacia şi în Croaţia, acesta a abătut atenţia publicului către alte teme decît cele economice. Naţionalismul a asigurat regimurilor politice o stabilitate nemeritată, altfel ar fi fost măturate de noua economie.

Realităţile cunoscute de noi sînt apoi îndelung demonstrate cu o mulţime de grafice.

▲

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Cu mînie proletară

În urmă cu cîteva zile am deschis (intenţionat) pe Realitatea TV şi am dat (din întîmplare) peste un documentar despre Epoca de Aur, mai exact despre familia Ceauşescu şi prietenii săi. Imagini de arhivă, imagini pe care nu le mai văzusem şi mai ales imagini pe care le uitasem, care îmi dispăruseră aproape total din memorie. Ceauşescu în Anglia, Ceauşescu în Franţa sau în Statele Unite, dar şi Ceauşescu la vînătoare, jucînd volei sau şah, hîrjonindu-se în zăpadă cu tovarăşii sau chefuind la iarbă verde.

Am privit cu nevastă-mea fără să scoatem un cuvînt. Eram copleşiţi poate nu atît de ceea ce vedeam cît de faptul că tot ceea ce vedeam ni se părea atît de îndepărtat, atît de incredibil; uitasem, iar acum nu ne venea să credem. Aveam în faţă un document despre propria noastră viaţă, pusă la distanţă prin imaginile de atunci, care acum mi se păreau străine. Dramatismul filmului venea mai ales din această distanţă rece.

Un singur lucru m-a scos din fascinaţia mea mută: comentariul. Nu ştiu de cine era făcut filmul, nici cine era prezentatorul, dar oricum, dincolo de aceste personalizări am recunoscut un anumit stil mult mai general, pe care l-am întîlnit şi alte ori, în alte prezentări post-revoluţionare ale realităţilor pre-decembriste. Un stil care îmi evoca o sintagmă ieşită din uz – dar nu şi din uzanţe: *a înfiera cu mînie proletară*. Era evident că în concepţia realizatorilor, ceea ce se vedea nu era suficient, totul trebuia *înfierat* neîncetat, iar atitudinea noastră, pentru a fi convingător democratică, trebuia să fie una explicită de... *mînie proletară!* Tovarăşa mergînd cu sania devenea „Tovarăşa academician se simte mai bine pe capră decît în laboratorul de chimie unde..."; Elena Ceauşescu beată cui la o petrecere „în familie" nu smulge realizatorilor nici un zîmbet sau un comentariu ironic, ci tot o neîmblînzită *mînie proletară*; şi aşa mai departe. În final, cutremurătoarea mînie proletară a discursurilor comuniste antiburgheze şi anti-imperialiste se prelungea peste epoci în mînia discursului anti-comunist pînă la a deveni imaginea sa răsturnată. Rămîneai cu un gust neplăcut că, deşi ceva esenţial s-a schimbat, altceva parcă a rămas la fel...

Imediat după acest documentar a urmat un altul, britanic, despre al Treilea Reich. Intenţia declarată era aceea de a încerca să înţelegem cum s-a putut trăi în acele vremuri. Drept care realizatorii lăsau să curgă, fără nici un comentariu, imagini din jurnalele de ştiri germane ale epocii. Nu cred că am văzut multe documente atît de cutremurătoare – şi edificatoare – despre acele vremuri!

Toate acestea mi-au adus aminte despre un banc de pe vremea lui Ceauşescu. Cică, după vizita în Anglia, acesta a vrut să aibă şi el gazon. Drept care a comandat seminţe din Anglia, a chemat un specialist englez şi şi-a pus grădinarii la lucru. În primăvară, cînd a răsărit iarba, aceasta arăta tot ca cea din grădinile noastre şi nu ca aceea de pe peluzele reginei. Furios, l-a întrebat pe specialist ce s-a întîmplat. *După o sută de ani, dacă o îngrijim cum trebuie, o să arate şi ea ca în Anglia* – i-a explicat grădinarul.

S-ar părea că şi documentarele noastre mai trebuie plivite încă multă vreme pînă să arate ca acelea ale BBC-ului...

▲

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziție

Anticorupţie

Prin anticorupţie înţelegem împotrivirea faţă de corupţie. Mai anevoie de lămurit este ce înţelegem prin corupţie. De curînd guvernul a emis o hotărîre pe această temă care a stîrnit zgomotoase comentarii, dar nu a adus limpezirea dorită. Hotărîrea în chestiune preconizează o veritabilă inovaţie: reiterîndu-şi aversiunea faţă de corupţie ea pune la dispoziţia acestui resentiment un suport instituţional – Parchetul Anticorupţie. Ideea de a crea pentru cercetarea fiecărui tip de infracţiune un departament specializat ar putea revoluţiona administrarea justiţiei la scară mondială. Căci după cum sugerează anumite situaţii jenante ivite cu frecvenţe notabile ba la Tokio, ba la Washington DC, ba la Paris şi etc., corupţia nu a fost inventată de tranziţia carpato-danubiană care i-a imprimat totuşi unele trăsături inedite, pe de o parte generalizînd-o şi pe de alta combătînd-o cu o admirabilă eleganţă.

Caracterul cel mai perceptibil al corupţiei este complexitatea ei. Banii încasaţi de chelner peste nota de plată poartă titlul de bacşiş şi nu este privit de nimeni ca un act de corupţie; banii încasaţi de asistentă pentru eliberarea unui certificat de concediu medical poartă titlul de mită şi este privit ca un act de corupţié. Dar şi mita, cea mai simplă variantă a corupţiei, poate fi pretinsă ori doar acceptată. O altă diferenţiere, încă şi mai revelatoare, face distincţia dintre mica şi marea corupţie.

Esenţa corupţiei o constituie abuzul: folosirea neîngăduită de lege a unei funcţii publice pentru obţinerea unor avantaje personale. Temelia vechiului regim este abuzul centralizat, de unde natura lui de regim corupt. Tranziţia nu elimină corupţia, ci îi încurajează descentralizarea. Efectul economic devastator al micii corupţii se datorează ubicuităţii ei. Micii corupţii, practicate la vedere, i se opune marea corupţie, cu caracterul său conspirativ. Sub privirile împăienjenite ale autorităţilor, matadorii marii corupţii agonisesc averi fabuloase. Relaţia lor cu statul menit să-i controleze se bazează pe principiul avantajului reciproc. Sprijinind din umbră partidele cu pondere electorală, marea corupţie participă la viaţa politică implicată astfel, la rîndul ei, în marea corupţie.

Ajunse la putere, independent de incompatibilităţile lor doctrinare, partidele în chestiune îşi anunţă hotărîrea de a stîrpi corupţia, care rămîne însă nestîrpită. Sub tranziţie, marea corupţie este principalul mecanism de acumulare a marelui capital. Strategia guvernamentală a anticorupţiei se articulează greu cu strategia promiţătoarei înaintări spre capitalism. ▲

Mircea VASILESCU

satul global

Dracula Park şi Europa

Cum presa pîndeşte după colţ, mereu dornică să construiască rapid noi războaie de hîrtie, aproape orice temă pusă în dezbaterea publică stîrneşte rapid reacţii pătimaşe ori baricade de vorbe goale de pe care, odată cocoţaţi, preopinenţii nu mai vor cu nici un chip să coboare. În acest fel a fost subminată substanţa multor dezbateri, împingîndu-le pe piste false sau în fundături veritabile. Cam aşa s-a întîmplat de curînd şi cu tema *Dracula Park*: presa a publicat tot felul de opinii şi proteste, ceea ce nu e greşit în sine, dar nici nu e suficient. Publicul a putut constata că unii sînt de acord cu proiectul iniţiat de ministrul Turismului, iar alţii nu, din diverse motive: pentru că se distruge mediul, pentru că e pusă în pericol cetatea medievală a Sighişoarei, pentru că poporul român s-a născut creştin şi nu poate dedica un parc unui personaj diabolic, pentru că parcul ar însemna „disneylandizarea României", pentru că nu trebuie să arătăm lumii mitul lui Dracula, ci mînăstirile din Bucovina şi Maramureşul, pentru că dl ministru nu i-a consultat pe anumiţi specialişti, ci pe alţii ş.a.m.d. La toate acestea se pot da (ori s-au dat deja) replici: în materie de mediu există reglementări, iar autorităţile statului şi ecologiştii n-au decît să vegheze la respectarea lor, inclusiv dîndu-i în judecată pe eventualii contravenienţi; cetatea Sighişoarei stă de ani întregi uitată şi „abandonată sieşi", şi n-am observat să fie prea mulţi oameni munciţi de grija ei, în afară de perioada acelui „festival medieval" care, între noi fie vorba, e destul de precar; toate popoarele creştine au parcuri de distracţii şi asta nu-i împiedică pe credincioşi să meargă la biserică; parcul EuroDisney de lîngă Paris n-a „disneylandizat" cîtuşi de puţin Franţa, ba chiar a fost un semi-eşec comercial; a reduce turismul în România la mînăstiri, Maramureş şi alte cîteva situri istorice seamănă cu un fel de „fundamentalism cultural" cu totul inaderent la realitate şi creează o opoziţie falsă: sînt forme de turism diferite, adresate unor consumatori diferiţi, şi oricum, dacă mergi la Disneyland, nu-ţi interzice nimeni să vizitezi şi *Museum of Modern Art* din New York, după cum parcul *Legoland* construit la Billund de cunoscuta firmă producătoare de jucării nu „fură vizitatorii" castelelor medievale din Danemarca. Ş.a.m.d. Dar continuarea seriei de asemenea replici reduce problema la „a fi sau a nu fi" şi împinge discuţia către un nivel destul de superficial, bazat mai curînd pe impresii, opinii şi prejudecăţi decît pe date şi analize detaliate.

Faptul în sine că se încearcă realizarea unui parc de distracţii nu are de ce să fie combătut, cu atît mai puţin de pe poziţii înalt-culturale, total neadecvate în acest caz. Masele (şi nu numai masele) vor să se distreze şi o fac în diverse forme: alături de televizor, cinema, sălile de jocuri, sport, discoteci, teatre etc., după ce au apărut *Luna Park* şi, mai ales, *Disneyland* (iar Walt Disney a avut şi el de înfruntat multe rezistenţe şi scepticisme), parcurile tematice de distracţii au devenit în ultimele decenii tot mai căutate. Şi nu e vorba doar despre reţeaua Disneyland, nici de vreo „americanizare": un raport al Comisiei Europene din 1993 arată că parcurile de distracţii permanente de pe bătrînul continent au un miliard de vizitatori pe an. În plus, 70% din producţia de instalaţii specifice parcurilor de distracţii este *made in Europe*, iar o bună parte se exportă în America. Aproape jumătate din această producţie se realizează în Italia, în special în regiunea nordică dintre Emilia Romagna şi Veneto. Găsesc toate aceste date într-un consistent dosar care analizează situaţia parcurilor de distracţii, publicat în cotidianul *La Repubblica* de luni, 28 ianuarie. Asupra relaţiei dintre cultură şi distracţie şi asupra „lumilor substitutive" create de asemenea parcuri voi reveni într-un articol viitor. Constat, deocamdată, că cele 60 de procente din patrimoniul UNESCO aflate în Italia conviețuiesc în deplină armonie cu parcurile de distracţii, iar fapul că la Roma se află sediul bisericii catolice nu-i induce nimănui ideea de a le interzice. ▲

Alexandru CĂLINESCU

interstiții

Meandrele explicitului

Două importante posturi private de televiziune au prezentat la jurnalul de seară, proiectul de lege pentru prevenirea şi combaterea pornografiei, pe fondul unor imagini cu dansatoare de strip-tease contorsionîndu-se la bară, cu nuduri discret haşurate, cu scene ceţoase unde puteai totuşi întrezări febrile încleştări amoroase etc.; telespectatorilor din toate generaţiile li se dădea astfel posibilitatea, la o oră de maximă audienţă, să-şi clătească ochii, unii din cei mai în vîrstă amintindu-şi poate cum urmăreau odinioară, cu priviri avide, emisiunile ce înfierau capitalismul în putrefacţie şi care inserau secvenţe ilustrînd caracterul morbid al modului de viaţă american. Despre conţinutul propriu-zis al proiectului de lege ne-a informat, pe alte canale TV, chiar secretarul de stat Ion Antonescu, cel care, în condiţiile ştiute, a primit drept sarcină redactarea textului. Domnia-sa a prezentat amănunţit ceea ce cade „sub incidentul legii" (formulă pe care a folosit-o insistent) şi ceea ce este permis, rămînînd în limitele decenţei. Astfel, interdicţiile operează acolo „unde se vede sexul explicit". Aflat pe platou faţă în faţă cu reprezentantul executivului, directorul revistei *Hustler* s-a declarat întru totul de acord, a opinat că „e un moment bun pentru revistă" (întrucît aceasta ar fi intrat, de-abia acum, în legalitate) şi a promis, pentru a-şi dovedi buna credinţă, că va masca „anumite organe ca o replică de simpatie faţă de acest guvern". Evident, punctul cel mai delicat al proiectului de lege este acela ce priveşte statutul operelor de artă; aici, dl secretar de stat a invocat un singur criteriu: dispoziţiile legii nu se vor aplica lucrărilor de artă, literare etc. „recunoscute ca atare pe plan local, naţional sau internaţional". Domnul Antonescu pare sincer convins că a găsit un criteriu infailibil; în realitate, prevederea respectivă face loc arbitrariului absolut.

Evident, unele din obiectivele proiectului de lege, cum ar fi – în primul rînd – protejarea minorilor, sînt perfect justificate. Altele însă, oricît ar susţine autorul proiectului că aşa stau lucrurile şi „afară" (ceea ce e inexact: legislaţiile ţărilor europene sînt, la acest capitol, diferite), ţin de o epocă revolută. Frapantă e, de altfel, coincidenţa cu multe din articolele aşa-numitului „cod Hays". E vorba de acele reglementări interne stabilite la iniţiativa studiourilor de la Hollywood şi menite a stăvili violenţa şi erotismul în producţia cinematografică. Redactat în 1930, aplicat vreme de vreo trei decenii, codul Hays a fost o formă de auto-cenzură. Pe lîngă exigenţele de ordin moral (protejarea caracterului sacru al căsătoriei, interdicţia de a prezenta adulterul drept un lucru normal şi acceptat etc.), codul viza o serie întreagă de reprezentări explicite ale sexualităţii şi ale violenţei: intrau aici nudul integral, dansurile ce sugerează acte indecente, titlurile licenţioase, înjurăturile, cuvintele obscene în replici, gesturi, cîntece etc. Se mergea, cu precizie, pînă la detalii: era prohibită arătarea buricului, a pilozităţilor (Johnny Weismuller, în *Tarzan*, e ras pe piept), decolteul în spate era permis pînă la talie, în faţă de la gît la sîni, actriţele purtînd pulovere colante nu trebuiau filmate din profil, în desenele animate nu era voie ca personajele feminine să execute dansul pîntecului ş.a.m.d. Nenumărate sînt întîmplările legate de aplicarea acestor interdicţii, după cum e binecunoscută risipa de imaginaţie pe care au făcut-o regizorii pentru a înşela vigilenţa cenzorilor. La mijlocul anilor '60, codul Hays sucombă de moarte naturală, iar noul cod de reglementări interne (nici acesta, aşadar, nu emană de la instanţele guvernamentale) se declară ostil oricăror forme de cenzură şi mizează îndeosebi pe un sistem de clasificare a filmelor care să asigure protecţia copiilor şi a minorilor. Celelalte prevederi amîntind de codul Hays au rămas, se ştie, simple deziderate.

Revenind la ale noastre: cine va hotărî care sînt operele de artă „recunoscute pe plan local, naţional sau internaţional"? Exemplul revistei *Plai cu boi*, adus în discuţie chiar de secretarul de stat, este, pînă una-alta, un prim test semnificativ. O observaţie importantă: în Iaşi, o hotărîre – pare-se – a Consiliului local a dus la includerea revistei *Plai cu boi* printre publicaţiile pornografice a căror expunere vizibilă e interzisă. La foarte multe chioşcuri se poate citi, scris cu majuscule pe o jumătate de foaie de hîrtie, următorul anunţ: „Avem Sexografia, Pisicuţele, Plai cu boi, etc.". Or, printre alte nume (re)cunoscute, colaborator la revistă este şi poetul ieşean Emil Brumaru, proaspăt laureat al Marelui Premiu Naţional de Poezie „Mihai Eminescu". S-ar zice că avem a face cu un exemplu clasic de dilemă din care nu se poate ieşi. E drept, unii dintre chioşcari au gîndit o soluţie ingenioasă: au expus revista în aşa fel încît să i se vadă doar titlul, iar fotografia de pe copertă e mascată de o altă publicaţie, inofensivă şi de format mai mic. Am văzut, deunăzi, cum acest oficiu de apărare a bunelor moravuri îl făcea o revistă de programe TV, ce anunţa, cu litere groase şi viu colorate, difuzarea unui film cu titlul „Spionul care mi-a tras-o". Iată cum, printr-un mic artificiu, vulgaritatea poate fi combătută în mod eficient. ▲

BARBURISME

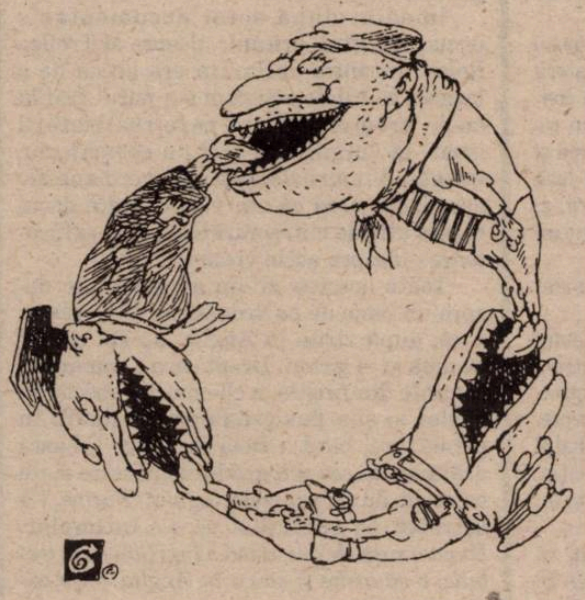

Desen de Ion BARBU

Sever VOINESCU

statul de drept

168 indice 1

(continuare din numărul trecut)

Dar ceea ce transformă cu adevărat 168 indice 1* într-o potenţială bombă anti-democratică este formularea ambiguă a condiţiei impuse de textul legal pentru ca fapta să fie considerată infracţiune: *„...să fie de natură să aducă atingere siguranţei statului sau relaţiilor internaţionale ale României“*. Încă de la prima citire, simţi un fior rece. Amestecul dintre ambiguitatea regulii şi forţa statului (după Nietzsche, cel mai rece dintre monştrii reci) chemat să aplice regula, de la început croită întru propria-i protecţie, tulbură pe oricine.

Cine apreciază dacă o faptă (în cazul nostru comunicarea sau răspîndirea unor informaţii sau documente false ori falsificate) aduce atingere siguranţei naţionale sau relaţiilor internaţionale ale României? Magistratul, firește. Dar magistratul îşi conturează convingerea în funcţie de punctul de vedere al unor experţi, aşa cum se întîmplă adesea în administrarea justiţiei. Cine sînt experţii care apreciază dacă o faptă a adus atingere „siguranţei naţionale“ sau „relaţiilor internaţionale ale României“? Persoanele a căror profesiune este protejarea siguranţei statului sau gestionarea relaţiilor internaţionale ale României. Aceste persoane, însă, lucrează în structurile statului, mai exact în palierul executiv al puterii. Acestea sînt instituţiile pe care magistraţii le întreabă dacă o faptă „a adus atingere siguranţei statului sau relaţiilor internaţionale“. Iată, deci, cum justiţia se intemeiază pe punctul de vedere al unor instituţii aparţinătoare unei alte puteri de care, după toate regulile, puterea judecătorească ar trebui să fie separată. Teoretic, acest neajuns poate fi remediat printr-o practică anumită: raportul de expertiză chemat să răspundă la întrebarea „fapta cutare aduce atingere siguranţei statului sau relaţiilor internaţionale ale României?“ să fie completat cu puncte de vedere independente, pe care magistratul să le ia în considerare. Într-o societate democratică cum România se străduieşte să fie, experţi în siguranţa naţională sau în relaţii internaţionale se găsesc şi în afara structurilor oficiale. Sînt universitari, cercetători, jurnalişti care au vaste cunoştinţe în aceste domenii; sînt ONG-uri, fundaţii, şcoli, reviste unde chestiunile de acest gen se dezbat la cel mai profesionist nivel cu putinţa. Trăim într-o ţară în care treburile statului sînt treburi publice. Marile obiective de politică internă sau externă nu sînt apanajul exclusiv al unui grup mai mult sau mai puţin inteligent, ci sînt treburile tuturor. Orice cetăţean român are dreptul şi poate chiar datoria să se exprime în ceea ce priveşte politica statului român, după cum are dreptul şi poate chiar datoria să fie preocupat de siguranţa statului român. Nici politica externă a României şi nici siguranţa statului român, în liniile lor generale, nu pot fi monopolizate de un grup, o instituţie sau o persoană – acestea sînt chestiuni mult prea importante ca să fie tratate ca şi cum ar fi o problema de familie.

Dar nici măcar acest artificiu de practică, care ar mai aduce o culoare democratică instrumentării unui asemenea caz, nu poate salva celelalte mari erori ale articolului 168 indice 1 din codul penal.

O altă problemă majoră care rezidă din text este nefericita expresie *„...să aducă atingere... relaţiilor internaţionale ale României“*. Cred că ceea ce trebuie protejat printr-o normă penală este o valoare şi, pe cale de consecinţă, găsesc normal să protejăm *„interesele naţionale ale României“* după ce le definim precis sau, mai exact, *„realizarea obiectivelor strategice de politică externă ale României“*, dar nu *„relaţiile internaţionale ale României“*. Relaţiile României sînt o realitate dinamică şi, deci, a vorbi despre „atingeri“ aduse acestor relaţii este din cale afară de stupid. România, ca orice ţară a lumii, are relaţii mai dulci sau mai amare, mai calde sau mai reci, mai plăcute sau mai neplăcute cu aproape toate entităţile statale şi cu aproape toate organizaţiile internaţionale. Să spui că protejezi aceste relaţii ca să nu cumva să fie „atinse“, mi se pare straniu pînă la hilar. Şi pentru că vorbim despre felul în care e redactată norma juridică, să remarcăm şi cuvîntul *„atingere“* al cărui înţeles poate fi oricare, de la *„influenţare“* la *„deteriorare“*. Dacă în ceea ce priveşte *„siguranţa statului“* am putea fi de acord că sintagma este sinonimă (perfect?) cu cea de *„siguranţă naţională“* definită prin Legea nr.51/1991, sintagma *„relaţiile internaţionale ale României“* este atît de vagă şi, de aceea, atît de nefericită în context penal.

168 indice 1 este nu doar o normă prost redactată, dar şi prost receptată social. Structurile de urmărire penală par a avea dificultăţi în a-şi menţine caracterul imparţial şi democratic cînd vine vorba despre această infracţiune, societatea civilă e scandalizată, presa este, pe drept cuvînt, foarte agresivă. Orice guvern democratic va fi cel puţin uşor jenat de cîte ori se va aplica acest text penal şi întotdeauna opoziţia se va simţi ameninţată. 168 indice 1 este o normă care nu foloseşte nimănui. Şi dacă la data redactării ei erau oameni care credeau că această normă le va fi utilă, iată cît de amar s-au înşelat.

---

* *„Comunicarea sau răspîndirea, prin orice mijloace, de ştiri, date sau informaţii false ori de documente falsificate, dacă fapta este de natură să aducă atingere siguranţei statului sau relaţiilor internaţionale ale României, se pedepseşte cu închisoare de la 1 la 5 ani.“*

▲

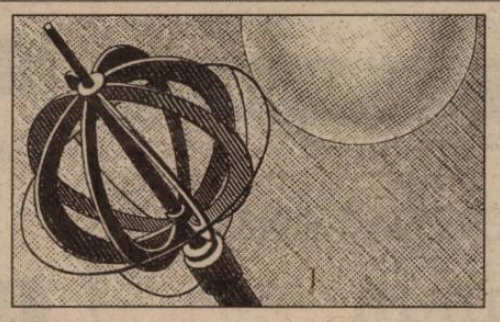

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Prestigiu şi bani

Uneori pare că Silvio Berlusconi a adăugat Italia la şirul de întreprinderi profitabile din patrimoniul lui. Este prim-ministru, dar nu s-a instalat în Palazzo Chigi, sediul guvernului. Ca urmare a crizei declanşate după ce a forţat demisia ministrului Afacerilor Externe, Renato Ruggiero, *Il Cavaliere* şi-a atribuit şi acest portofoliu, dar – scriu ziarele – e puţin probabil că va pune piciorul în palatul unde este adăpostit sediul ministerului. Deciziile, marile decizii, sînt luate în proprietatea sa din Sardinia, sau la cea din Lombardia, sau în casa de la Acore de lîngă Milano, sau în birourile partidului Forza Italia din Roma. Poate că e o dovadă de conservatorism locativ, poate că e un semn al convingerii că funcţiile politice şi onorurile aferente nu vor dura atît, încît să merite deranjul unui mutat. Dar atîta timp cît vor dura, avantajele puterii trebuie folosite şi în cele şapte luni de cînd se află la guvernare, Berlusconi s-a grăbit să avanseze proiectele de legi necesare lui şi susţinătorilor săi imediaţi: a fost suprimat impozitul pe succesiune, a fost prezentat un proiect de lege care modifică statutul societăţilor comerciale în aşa fel încît delictul de fals în contabilitate este aproape scos de sub incidenţa legii penale: „acel mecanism folosit de judecători pentru a verifica dacă întreprinderile dau sau nu comisioane ilegale“ explică un economist de stînga, Michele Salvati.

Berlusconi a promis că va rezolva, în prima sută de zile de după instalare, conflictul de interese între calitatea sa de proprietar al posturilor de televiziune private şi calitatea de prim-ministru care îi permite să influenţeze posturile publice (ajungîndu-se astfel la monopolul asupra televiziunii); după două sute de zile, domeniul nu a cunoscut nici o modificare. Un alt proiect de lege pune mari obstacole în activitatea comisiilor rogatorii: Berlusconi, are dificultăţi cu un judecător spaniol, Baltasar Garzon, care cercetează eventualele delicte din acţionariatul şi gestiunea canalului 5 de televiziune, proprietate a societăţii Fininvest, unde actualul prim-ministru deţine 40% din capital. În fond, Berlusconi a luptat şi a cheltuit, a dorit să fie la putere ca s-o exercite, nu pentru a se împodobi cu nişte titluri.

Într-o ţară obişnuită cu instabilitatea guvernamentală – 59 de guverne după război – graba lui Berlusconi nu este întru totul iraţională. Cum firească este şi nemulţumirea adversarilor săi politici: aceştia îi reproşează că se foloseşte de poziţia sa pentru a-şi crea un sistem legal pe măsura lui, atrag atenţia asupra „derivei fasciste“. Fiecare ţară are obsesiile ei: cotidianul de stînga *La Repubblica* avertizează că ultimul om care a deţinut simultan cele două posturi importante (şef al guvernului şi ministru de externe) a fost dictatorul Benito Mussolini şi rezultatele au fost dezastruoase. Din acelaşi ziar aflăm ce dimensiuni au noile statui ale vechiului şef de stat, că la Trieste s-a ţinut un colocviu cu participarea unui Waffen SS francez, Christian de la Mazière, că la un liceu din Palermo s-a ţinut un mic congres dedicat românului Corneliu Zelea Codreanu, că s-a profanat monumentul funerar al unui deputat socialist asasinat de fasciști, cîte străzi au mai primit numele dictatorului.

Eforturile depuse de Berlusconi pentru numirea lui Gianfranco Fini, liderul Alianţei Naţionale, partid „post-fascist“ în Convenţia europeană, (comisie pentru elaborarea proiectului viitoarei Uniuni Europene) sînt examinate din perspectivă comunitară. Domnul Fini a făcut mult pentru a da partidului său o faţă onorabilă, acceptabilă pentru democraţiile europene. A renunţat la vechiul nume al partidului, legat direct de moştenirea lui *Il Duce*, a recunoscut că „fascismul a făcut o greşeală, în 1938, cînd a adoptat legislaţia rasială. Consecinţele au fost oribile“. Iar apoi, l-a declarat pe Mussolini „ cel mai mare om de stat din secolul XX“. Cînd vine vorba despre Uniunea Europeană, Berlusconi spune că Italia trebuie să-şi impună discursul său specific şi nu să facă figuraţie pe lîngă cuplul franco-german. Ideea nu displace electoratului: după ce au fost acceptate sacrificii materiale (un impozit special european, introdus pentru a aduce deficitul la cifra admisă de Uniune), n-ar strica nişte recompense în domeniul prestigiului. Deocamdată, Berlusconi rămîne cu orgoliul legilor şi al banilor, Fini cu cel al prestigiului. Cît rolurile sînt astfel repartizate, fascismul rămîne o preocupare a istoricilor. Dacă prestigiul Italiei va fi legat strict de respectul acordat lui Berlusconi, om cu bani, cu televiziuni şi cu legi care îl protejează, istoria ar putea deveni o preocupare de actualitate.

▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

Fabrica de frîne

„Ce faci cînd n-ai ce face? Te organizezi.“
(din manualul sindicalistului român,
ediţie samizdat)

Săptămîna trecută, salariile lucrătorilor de la Roman Braşov au crescut cu 6,5 la sută. Nu vă grăbiţi să salutaţi redresarea fabricii: şi de data aceasta sindicatul şi-a făcut treaba şi a tras o linie de demarcaţie între pierderile fabricii şi plăţile către muncitori. Se ştie, una n-are legătură cu alta: ce vină au oamenii că fabrica lor nu e rentabilă? Ei au venit la serviciu, deci trebuie să ia bani.

Şi de ce nu? Într-o uzină cum e Roman, producţia este o activitate secundară. Mult mai presantă e păstrarea moştenirii înaintaşilor, în speţă a geniului tehnic romînesc (ce contează că e vorba de o licenţă cumpărată acum mai bine de 20 de ani...) ca şi a oamenilor competenţi, cu calificări înalte, vechime şi experienţă. Sigur, n-are nici o importanţă dacă aceşti oameni stau degeaba – important e să nu fie forţaţi să se ducă în altă parte să muncească.

Fabrica mai face cîteva sute de camioane pe an. Oamenii se plîng ca n-au de lucru şi vizitează regulat prefectura, în grup mai mult sau mai puţin organizat, cu sau fără pietre. Să nu va miraţi: guvernul plăteşte atît geamurile, cît şi pe cei care le sparg. Anul trecut, muncitorii de la Roman au primit plăţi pentru *ore suplimentare*, deşi n-au produs nici 30 la sută din cît poate uzina!

Dar culmea prostiei prin efracţie (cum ar spune Ilf şi Petrov) este să te plîngi în gura mare că n-ai clienţi. Peste tot în lumea asta, producătorul sau comerciantul în dificultate încearcă să găsească soluţii discret. Vestea că marfa nu se vinde nu e nicidecum un semn de suferinţă care trebuie respectat: e cel mai bun indiciu că e proastă. Sau că tu eşti prost. Vi-i puteţi închipui pe lucrătorii de la Volkswagen ieşind în stradă să protesteze că nimeni nu le cumpără maşinile? Şi nu de capul lor, ci la îndemnul sindicatului?

Eu unul, pot. Şi asta pentru că am văzut sindicatele noastre la lucru. Nu ştiu însă dacă le putem livra la export – şi asta pentru că sindicatul românesc are nevoie de anumite condiţii pentru dezvoltare, prima şi cea mai importantă fiind proprietatea de stat, combinată cu dezastrul financiar. E limpede, toate uzinele falimentare au sindicat. Cu cît o duc mai prost fabricile, cu atît sindicatul e mai puternic. O uzină de mult pe butuci are un sindicat care poate să le dea lecţii oamenilor lui Jimmy Hoffa. Explicaţia este simplă: oamenii stau degeaba şi au nevoie de activitate. Nu-i în fiecare zi etapă!

De fapt, sindicatul românesc ocroteşte nu atît munca (travaliul, etc...), cît un stil de viaţă complet nesănătos, însă adictiv şi vesel: chiul, beţie, furt, mică producţie pentru acasă, dar şi mai mică producţie pentru fabrică. Liderii de sindicat s-au specializat prin străinătăţuri, acolo unde instructorii i-au învăţat cum să şantajeze guvernul, iar ei le-au explicat ce trebuie să faci pentru ca să nu te schimbe nimeni. Principiul numărul unu (valabil şi-n cazul ospătarilor instruiţi) e împrumutat din *retail*: clientul are întotdeauna dreptate. Salariul n-are nici o legătură cu munca, doar cu inflaţia, iar fabrica a fost creată de Cel de Sus cu un număr fix de muncitori. Orice fluctuaţie în minus (angajări se admit, totuşi) distruge echilibrul fragil al lumii, cu *consecinţe incalculabile* pentru viitorul României.

În aceste condiţii, e limpede că singurul pact anti-reformă este acela încheiat cu sindicatele. Dincolo de orice vorbe de sprijin al IMM-urilor, cel mai eficient ajutor ar fi acela în muncitori: împinşi pe piaţa muncii, forţaţi să concureze şi să înveţe lucruri noi. Cinicii ii spun şomaj. Demult de tot, unii au explicat şi la ce e bun.

Dar este greu de crezut că teoriile pot schimba ceva. Ca şi politicienii, liderii sindicali au promis acum vreo 12 ani o viaţă mai bună. Ce contează că astăzi viaţa membrilor de sindicat este aceeaşi? „Putea fi şi mai rău“, se consolează aceştia.

Aşa e. Sînt ţări în care lumea s-a apucat de treabă.

▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

John Walker Lindh

John Walker Lindh nu reprezintă nimic şi pe nimeni. El nu este nici exponentul unei mişcări, nici al unei generaţii, nici măcar al unui grupuscul. El nu este Tokyo Rose, Ezra Pound sau John Reed. Nu este nici măcar un soldat taliban tipic. Atenţia disproporţionată de care se bucură este expresia frustrării publice produse de imposibilitatea de a-i prinde pe rechinii cei mari. Walker Lindh este un substitut jenant pentru Osama şi Omar. El este, în egală măsură, un artefact foarte convenabil pentru media. Ştim unde este, putem să dăm ştiri despre orice mişcare a sa, ceea ce nu se întîmplă, din păcate, cu adevăraţii vinovaţi. Vrabia din mînă, asta este Lindh, dar ce păsăruică măruntă! Dacă el face mai mult decît o baltă de cerneală este doar pentru că dă o bună ocazie moraliştilor naţiei să îi mustre pe liberali că le-au permis californienilor să facă tot felul de opţiuni exotice. Şi pentru a ne asigura că pare mai mare decît este în realitate, îl numim „Talibanul american", de parcă ar fi, oarecum, o armată întreagă. Talibanii sînt o armată, dar Lindh, dacă este să fie ceva, este un talibanist, un talibancik, un talibandit. Cu siguranţă, nu „Talibanul american", deoarece aşa ceva este o ficţiune. Dar, vai, mulţi americani cred acum că talibanii americani mişună prin ţară. Mama prietenului meu Dave mi-a şoptit alaltăieri: „În New Orleans sînt talibani". Unde? – am întrebat. Mi-a zîmbit cu subînţeles. Peste tot. La radio. La televizor. Îl poţi privi pe Lindh ca pe unul din acei indivizi, precum Manson, Hitler sau Dahmer, al căror comportament afectează o întreagă comunitate.

Din păcate, ar fi o extrapolare hegeliană prea gogonată. Walker Lindh a fost luat de o tornadă şi s-a lăsat dus de curent. A semnat pe linia punctată, fără să citească atenţionarea tipărită cu litere mărunte. Nu este nici măcar un mercenar ca lumea. Există o mulţime de soldaţi cu simbrie care se alătură unei armate sau alteia, fără să le pese prea mult dacă lovesc în interesele propriei ţări. Îi înţelegem şi nu facem mare tevatură pe seama lor, chiar dacă îi prindem şi îi judecăm. Din păcate, din John Walker Lindh încercăm să facem altceva şi tiparul său strîmt nu va fi pe măsura imaginii. Mai bine l-am prinde pe Osama şi să-l lăsăm pe Walker acolo unde îi e locul, într-o notă de subsol.

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

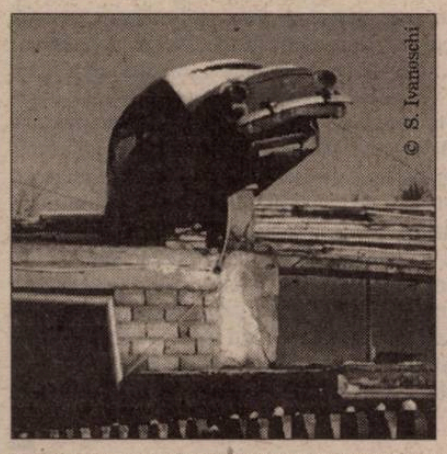

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Canadiene (1)

Mame şi pisici

Pe aeroportul din Bucureşti, la cursa pentru Montréal, spre surprinderea mea am întîlnit mai mulţi oameni în vîrsta decît tineri. Iar cu tinerii, altă problemă – pentru că ei pleacă de mînă cu alţii şi mai tineri, nepoţii, spre lăcrimarea bunicilor care-i conduc la aeroport, cu suspine pe care nu le pot descrie. Ajuns în avion, am văzut că majoritatea românilor sînt de fapt romînce ce merg elegant, cum spuneam, pe muchiile vîrstei a treia. Aceste romînce sînt mame. Balada lui Manole vorbeşte despre puterea dragostei şi a fidelităţii soţiei. Cursele transaltlantice de pe Otopeni sugerează balade nescrise despre mamele care, neoprite de nimic – vîrstă, teamă etc. – merg să-şi viziteze copiii din Canada*.

În avion s-au legat deja cîteva prietenii – majoritatea ca urmare a temerilor cumplite pe care unele pasagere le trăiesc vizibil în momentul în care, cu un huruit surd dar gigantic, avionul s-a ridicat pe pistă, la Bucureşti. Am citit o astfel de teamă pe faţa unei doamne de pe un scaun din faţă. Îi văd profilul; se uită în toate părţile, spune că a lucrat într-un restaurant şi că este prima dată cînd zboară cu avionul. Vecinul ei din stînga o reconfortează zgomotos. Fie că sînt într-o umoare de cusurgiu sau doar obosit, dar mi se pare un netrebnic, vecinul ei. În faţa privirii năuce a femeii, el prinde curaj: îi spune – adică îi ordonă – cum să-şi înghesuie haina în cuşeta de bagaje de deasupra, cum să-şi lege centura *(Nu acum! Nu acum! – Vă spun eu cînd!)*, cum să mănînce şi ce să ceară – ceai sau cafea – de la stewardesă, cum să meargă pe stradă la Montréal, ce să viziteze pe-acolo... O face atît de zgomotos încît se aude lejer în tot avionul; pilotul, dacă nu ar avea căşti pe urechi, ar fi şi el deranjat. În măsura (mică) în care-i cunosc eu pe românii din Canada – şi în care evaluez corect la 9,90 $ canadieni ceasul pe-care îl are la mînă –, individul trăieşte acolo modest după standardele locului, într-o slujbă ordinară. Sîntem în avion; iar într-o mini-Românie în aer a fi mai canadian decît vecina de scaun prinde încă bine. Precum în cer, aşa şi pe pămînt.

În aeroportul praghez de tranzit, în orele aşteptării din faţa porţii A8, o doamnă scunduţă de vreo 70 de ani, cu ţinută aleasă, se apropie, priveşte coperta romanului de David Lodge pe care-l am în mînă şi cutează uşor: *aş avea o rugăminte... ştiţi englezeşte? ...pe aici nu vorbesc franceza* (şi-mi arată o tînără cehă zîmbind standard la un birou de informaţii) *...am o pisică cu mine... e la bagaje... o duc fetei mele... n-am văzut-o de doi ani... doar atît aş vrea să ştiu... i-au dat apă? ...mîncare? ...fiţi drăguţ...*

Cum m-am priceput mai bine, i-am spus doamnei că nu are absolut nici un motiv de temeri, transbordarea pisicii se va face în siguranţă, iar domnişoarele de la ghişee oricum nu ştiu nimic despre aceste operaţiuni. În fine, timpul trece.

La îmbarcarea spre Montréal, surpriză: doamna cu pisica – fostă asistentă medicală – avea în poşetă o seringă în cutie de oţel, una din cele în uz la noi acum două decenii, care se sterilizau prin fierbere. 11 septembrie obligă: fără mari comentarii, vameşii cehi i-au luat-o şi au trimis-o la bagajele din cală. La destinaţie, pe aeroportul Dorval, doamna şi-a recăpătat bagajele, pisica şi seringa şi, peste cîteva minute, a plonjat literalmente în braţele mărunţelei sale fiice, spunîndu-i *pisicuţa ta, oh, mamă-mamă... ţi-am adus pisicuţa ta...* – în timp ce fiica, cu plînsul bucuriei în gît, îngăima ceva, ea însăşi sfîrşită.

...În autocarul care m-a dus, în trei ore ale serii, dinspre Montréal spre Québec, am adormit într-o poziţie curioasă; nu am visat oameni sau pisici, ci că ţineam în mînă o monedă canadiană, vedeam profilul reginei pe o parte, vedeam profilul reginei şi pe revers, şi eram intrigat şi puţin alarmat că nu-i vedeam niciunde înscrisă valoarea.

---

* Şi au ce vizita: de exemplu, pentru intervalul 1995-'99, România era pe locul 4 în rîndul ţărilor europene (după Franţa, ex-Iugoslavia şi ex-URSS) şi pe locul 9 în rîndul ţărilor lumii care au furnizat imigranţi numai provinciei francofone Québec (4.882 români, după statistici).

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

Periferícul domn provincial Robert Rauschenberg

Cu provincialismul ne întîlnim, prima dată în mod limpede, în colţul din stînga pronaosului din catedrala de la Chartres; acolo, din acel loc de umbră şi răcoare, dacă vă veţi întuma ochii dumneavoastră spre vitraliile îl veţi vedea pe Sfîntul Ioan, mărunt şi cocoţat pe umerii lui Ezechiel, iar pe dumnealui Sfîntul Marcu aburcat aşijderi pe aceia ai profetului Daniel. Ce vrea să spună alegoria respectivă nu este greu de priceput; prezentul este mititel: spaţiu pentru simţiri reci, harfe zdrobite, am putea spune. Nostalgicii lumii de pînă în 1989, dar şi aceia ai vremurilor dintre războaie, văd realitatea înconjurătoare prin policromia vitraliilor acelora. Asta din punctul de vedere istoric, în artă este altfel, dar nu cu totul diferit. Trecutul consacrat mitic stă în raport stereofonic cu arta consacrată estetic: canonul cu marginalul, cu obscuritatea care se mişcă (deodată) anapoda în frontul disciplinat al defilării comemorative a manualelor de istorie a artei şi strică pasul de front, tulbură frumuseţea păşirii, a rîndurilor, a plutoanelor, a companiilor şi regimentelor. După Tradiţie se arată la defilare Modernitatea, apoi Tradiţia Modernităţii, apoi Postmodernitatea. Pe de altă parte, dacă totul este o mişcare prin rupere atunci nimic nu e, în defilarea cu pricina, altfel decît o obştească, şi previzibilă, înscriere în tradiţia modernului, iar postmodernitatea este, *hélas*, modernitate numită altfel. În această situaţie, pasul se menţine, ordinea defilării nu se tulbură, odihna taxonomică şi axiologică nu e tulburată. Dacă ar fi să fie altfel, adică rupere, ieşire din rînd, atunci postmodernitatea ar fi, după spusa stîngistului Habermas, un soi de ceva neoconservatorism, o trădare a secolului al XVIII-lea, acela care fu, vorba lui Mateiu Caragiale, „cel mai falnic dintre toate". Postmodernitatea este, văzută aşa, reacţionară, o afacere de dreapta, o abandonare nepermisă, o ambuscadă, o nenorocire, un atentat împotriva listei şi a defilării principiilor şi a consacrării prin insurecţie. Bine, bine, vor spune alţii, numai că şi în tradiţia modernităţii (preponderent de stînga) nimic nu e altfel.

Cum ieşim din impas şi cum descriem, coerent şi vizibil, diferenţa dintre modernitate şi succesoarea ei ceţoasă? Pretextul unei juste situări ni l-a oferit alocuţiunea preşedintelui României, domnul Ion Iliescu, care, la Iaşi, 23 ian. (conform MEDIAFAX), „a condamnat vehement, (...) la Forumul Regional privind Cultura", (...) iniţiativele de „disoluţie a statului naţional unitar român". Autorii disoluţiei sînt, desigur, semnatarii *Memorandumului pentru....* Aceştia, spune şeful statului, folosind „arme sofisticate" au avut în vedere, „revenirea la situaţia dinainte de unire" în „numele unui aşa-zis stat regional al cărui singur scop, prea străveziu spre a înşela „ este tocmai cel înainte pomenit.

Domnule preşedinte, stimaţi participanţi la meetingul ieşean, permiteţi să adăugăm interpretărilor dumneavoastră şi pe ale noastre şi să mărturisim că, în calitea noastră de inşi mai degrabă postmoderni decît moderni, nu aşa ceva avut-am noi în minte. Dacă modernitatea scrie ca să se ascundă prin scris sau ca să spună mai mult decît spune, noi am scris ca să comunicăm univoc. Nu ştiu ce instanţă transcendentă să invocăm în sprijinul acelei univocităţi de bună credinţă care ne-a animat scriitura: autoritatea divină sau aceea a unor foşti pionieri sau utecişti care am fost cu toţii, dumneavoastră şi noi. Sîntem de acord că este relativ greu să crezi, în România modernismelor lirice, că ceea ce scrii poate fi întocmai aşa şi receptat; oricum, cel puţin în calitatea noastră de corecţi plătitori de impozite, declarăm că scopuri străvezii şi clarobscure nu există acolo. Singurul scop care există este scris pe foaie, altul nu-i. De aceea şi zic că memorandiştii au găsit, în fel propriu, răspuns la dihotomia dintre modernitate şi postmodernitate. Cea de pe urmă este şi modernitate şi altceva, e aşa ca şi cum statul regional este în mod cert şi una şi alta, adică unitate statală şi diversitate regională. E aşa ca şi cînd periferícul domn provincial Robert Rauschenberg bate la geam, la semenul său, periferícul-mai-puţin-periferic domn De Kooning, şi-i cere un tablou pe care, folosind patruzeci de gume de şters, îl tot şterge şi creează un tablou, altul, pe care îl expune cu numele legitim *Desen de De Kooning şters*. Remarcaţi faptul că, ceea ce periferícul domn Robert Rauschenberg a adus pe lume, este tot un tablou.

▲

Texte şi opinii de: Cătălin AVRAMESCU (eseist) ● Adrian CIOROIANU ● Cornel CODIŢĂ (profesor univ.) ● Romulus CORDESCU (fost diplomat) ● Claude KARNOOUH (profesor univ.) ● Vasile MORAR (profesor univ.) ● Dan OPRESCU (doctor în filozofie) ● William TOTOK (jurnalist) Sorin VIERU (profesor univ.)

Extraordinarele succese tehnologice în materie de armament, evoluţia mentalităţilor nu au reuşit să dea un răspuns opţiunii între război şi pace. Apariţia unor forţe care luptă nu cu o ţară sau cu un popor, ci cu tot ceea ce nu le convine în lume a introdus şi mai multă confuzie în dezbatere. După 11 septembrie 2001, le-a fost greu organizaţiilor pacifiste din Statele Unite să organizeze proteste împotriva războiului, dar, totuşi, s-au manifestat din prima zi de după monstruosul atac al organizaţiei teroriste: într-o democraţie, datorită unor oameni ciudaţi, o zdrobitoare majoritate nu devine unanimitate. Sentimentul general era că dreptatea trece prin pedepsirea celor vinovaţi, că la violenţa produsă nu se poate răspunde decît prin violenţă. Dacă se poate admite că teroriştii au dreptul să se sinucidă pentru cauza lor, este greu de acceptat că au dreptul să ucidă civili, oameni fără nici o legătură cu perpetuarea situaţiilor nedrepte reclamate de ei.

„Războiul este imoral, chiar dacă n-ar exista alternative plauzibile", susţin pacifiştii decişi să meargă pînă în pînzele albe cu nonviolenţa. După un an de la acordarea premiului Nobel pentru pace, puţini îşi amintesc cui i-a fost atribuit. Războiul creează eroi a căror amintire traversează mileniile. Soldaţii din Israel care pun morala mai presus decît ordinele superiorilor şi refuză să le îndeplinească sînt condamnaţi la închisoare: nu e treaba militarilor să lupte pentru pace, mai ales cînd opinia publică e convinsă că pacea va da cîştig de cauză celor care vor dispariţia ţării şi a poporului.

Raţiunea neagă exerciţiul violenţei, dar acceptă, se înregimentează şi glorifică ţeluri imposibil de dobîndit fără violenţă. Pacea devine acceptabilă doar pentru învingători, în liniştea de după numărătoarea victimelor; catastrofa resimţită de cei învinşi, care numără şi ei victimele, hrăneşte argumentele pentru o revanşă violentă. Cînd sînt sinceri şi nu predică pacea în folosul uneia dintre părţi, pacifiştii rătăcesc în spaţiu şi în timp, striviţi, cel mai adesea, de contradicţiile iscate de activitatea lor. ***(M. B.)***

Argument

Sorin VIERU

Război şi pace

Războiul a fost şi este o calamitate care se abate asupra oamenilor la fel de implacabil şi imprevizibil ca un dezastru natural. Gîndul de a pune capăt odată pentru totdeauna războiului este una dintre cele mai vechi şi nobile năzuinţe. Din păcate, instaurarea păcii eterne rămîne pînă astăzi o utopie care se cere denunţată ca atare. Este pacifismul, la rîndul lui, o utopie? Oricare ar fi răspunsul, trebuie să fie clar de la bun început că nu instaurarea păcii eterne, ci prevenirea primejdiilor iminente de izbucnire a unui război pe scară largă, dacă nu chiar unul mondial este scopul mişcărilor pacifiste.

Bilanţul pacifismului nu este pozitiv. La activul lui se află bunele intenţii, la pasiv numeroase dovezi de neputinţă.

Izbucnirea primului război mondial fusese presimţită mai demult, se ţinuseră congrese şi manifestaţii, la întîlniri internaţionale reprezentanţii – cît de autorizaţi? – *ai „maselor muncitoare"* dăduseră asigurări că proletarii din diferite ţări nu vor trage unii în alţii. Dar angajamentele solemne s-au făcut ţăndări la primul foc de puşcă, iar pacifismul a fost măturat de delirul naţionalist al maselor din marile imperii beligerante. Revoluţia rusă din 1917 s-a desfăşurat şi ea sub semnul a trei revendicări – Pace, Pămînt şi Pîine – dar nici unuia din cei trei P nu i-a fost dată vreo împlinire; dimpotrivă, războiului dintre armate i s-a adăugat războiul de clasă, iar lozinca tradiţională – «Război palatelor, pace colibelor » a devenit, transpusă în viaţă de noua putere revoluţionară, război de clasă generalizat, îndreptat de o minoritate radicală împotriva majorităţii populaţiei.

Ideea pacifistă a hibernat după primul război mondial. A înflorit în schimb din nou iluzia pacifistă – s-a crezut că amintirea ororilor războiului mondial va fi o pavăză suficientă în calea unui nou război şi, dacă aceasta nu ar fi fost suficient, ar mai sta de strajă şi Liga Naţiunilor. Iar atunci cînd apropierea războiului a devenit evidentă, pacifismul societăţilor occidentale si-a găsit un punct de aplicare nefast. Din mai multe motive – printre care lipsa de perspicacitate şi iluzia că fascismul poate fi dirijat împotriva comunismului, fără să ameninţe fundamentele democraţiei au jucat un rol capital – dorinţa de pace a democraţiilor, susţinută de largul curent de opinie a societăţilor occidentale a devenit politică non-intervenţionistă şi de capitulare în faţa agresorilor belicoşi. Pacifismul a însemnat pînă la urmă spirit capitulard. O eroare mai tragică, o denaturare mai funestă a pacifismului nici nu se putea concepe. Abia în 1939, după invazia Poloniei, societăţile occidentale s-au dezmeticit. Iluzia pacifistă a costat imens.

Odată cu declanşarea „războiului rece", pacifismul şi-a găsit o nouă expresie majoră în aşa-numita mişcare pentru pace care, din cauza temerilor îndreptăţite de izbucnire a celui de-al treilea război mondial, teamă potenţată de spectrul unui atac nuclear, a căpătat o anumită bază de mase (în parte reală, mai ales în Occident, dar în parte ficţională, înăuntrul lagărului socialist). În România socialistă a anilor '5o şi '60 , mişcarea pentru pace a recoltat milioane de iscălituri pe diferite liste şi apeluri, dar de la bun început şi pînă la sfîrşit n-a avut nici o audienţă reală; „lupta pentru pace" fiind receptată – corect – ca o parte componentă a enormei manipulări politice şi ca o formă fără fond. Era perioada cînd pînă şi cererile scrise pe adresa Sfatului Popular sau pe adresa altui for recurgeau în încheiere la formula sacramentală „Luptăm pentru pace!" Iar una din vorbele de duh care circulau în acea perioadă în tot lagărul socialist era: „Vom lupta pentru pace pînă n-o să rămînă piatră peste piatră"! Aceea era şi perioada cînd românii nu se temeau de izbucnirea războiului atomic, ci se întrebau numai cînd „vin americanii". Vorbind în general, în statele totalitare sau foarte autoritare pacifismul este controlat, manipulat, înregimentat, deturnat de la scopurile lui autentice, în fapt – *interzis*.

Mişcările pacifiste n-au influenţat în nici un fel evenimentele majore ale „războiului rece", fie că este vorba de ameninţările reale de izbucnire a războiului şi de rezolvare a crizelor capitale legate de blocada Berlinului, în 1949, de „criza rachetelor" din 1962, sau de izbucnirea în 1949 şi încheierea în 1953 a războiului din Coreea. O forţă reală a manifestat mişcarea pacifistă numai în Statele Unite, în anii intervenţiei americane în Vietnam, dar se poate discuta în ce măsură e vorba aici propriu-zis despre o mişcare pacifistă şi nu despre o mişcare protestatară mai amplă, debordînd cadrele pacifismului; tot aşa, putem numai să conjecturăm în fel şi chip asupra rolului efectiv al mişcărilor de protest în încheierea aceluiaşi război. Este însă clar că principalul factor l-a constituit atunci raportul de forţe între armatele combatante şi situaţia de pe cîmpul de luptă. Deşi toată lumea dorea pacea, aceasta n-a impiedicat intervenţia militară sovietică din Afganistan, în 1979. Nici acordurile istorice de la Helsinki din 1975, dezintegrarea pe cale paşnică a sistemului comunist, în 1989 şi detensionarea relaţiilor internaţionale între supraputeri nu datorează nimic pacifismului. Scindarea pe cale paşnică, exclusiv politică, a Cehoslovaciei nu datorează nimic pacifiştilor de profesie; datorează în schimb multe, ca să nu spunem totul, pacifismului înăscut, vreau să spun spiritului paşnic, al cehilor şi slovacilor. (E un paradox, poate, să constatăm că cehii au o industrie dezvoltată de armament, fiind totodată una din cele mai paşnice naţiuni europene; dar poate că dezlegarea pretinsului paradox se găseşte în altă constatare, şi anume că cehii sînt şi *una dintre cele mai politice* naţiuni europene! Iar afacerile sînt afaceri. Tot astfel, elveţienii au una din cele mai antrenate armate de pe continentul nostru; nu mai puţin, istoria lor este una dintre cele mai paşnice). În schimb, în cazul războaielor sîngeroase din Iugoslavia din deceniul trecut am asistat la un nou eşec al pacifismului contemporan; spiritul belicos al cercurilor conducătoare ale etniilor beligerante de acolo a jucat un rol, deşi nu e nici singurul, nici cel mai important factor care a dus la tragedia acelor războaie.

Mişcarea autonomă pentru pace, pacifismul ca atare sînt astăzi lipsă la apel, ele neconstituind un vector cît de cît important în cîmpul de forţe al istoriei contemporane. Însă două considerente importante ne reţin atenţia, obligîndu-ne să nuanţăm afirmaţia noastră.

În primul rînd, pacifismul s-a resorbit şi a fost integrat în mişcarea ecologistă, care *este*, efectiv, o forţă reală a contemporaneităţii. Protecţia mediului înconjurător presupune o veghe constantă, o monitorizare a situaţiilor de criză şi a pericolelor de război. În era unei cleară şi a depozitării unui arsenal vast de arme îngrozitoare, războiul poate constitui mijlocul cel mai puternic de poluare a mediului înconjurător. Vocaţia pacifistă a „verzilor" este incontestabilă.

În al doilea rînd, teama de război şi sentimentele pacifiste ale populaţiei, alimentate de experienţa istorică şi marcate indelebil de amintirea celor două războaie mondiale alimentează un vast curent de opinie, un adevărat Golfstream care influenţează favorabil întregul climat politic al planetei. Pacifismului naiv, nutrit de iluziile unui umanitarism datat, i-a luat locul o conştiinţă mai sobră şi mai lucidă a şanselor şi limitelor aspiraţiei spre pace. Mai crede cineva astăzi în posibilitatea instaurării în veac – în *acest* veac – a păcii veşnice? Mai crede cineva astăzi că pacea trebuie cumpărată *cu orice preţ*, inclusiv cu preţul cedării în faţa şantajului , ameninţărilor şi terorii?

Era războaielor mondiale a trecut, ameninţarea nucleară cu *mutual assured destruction* (MAD) şi negocierile discrete au făcut mult mai mult pentru aceasta decît toate demonstraţiile de masă pacifiste la un loc. E, acesta, unul din paradoxele epocii noastre.

Spectrul războaielor locale şi regionale va însoţi, după toate probabilităţile, secolul XXI. O poliţie mondială oricît de bine pusă la punct nu poate alunga acest spectru – e un lucru la fel de sigur ca şi faptul că buna funcţionare a serviciilor de pompieri micşorează, dar nu poate reduce la zero numărul incendiilor. Foamea, mizeria, catastrofele ecologice, cheltuielile pentru înarmare, nesăbuinţele politice şi calculele politice greşite, logica profitului unilateral şi instinctele agresive ale lui *Homo sapiens*, inegalităţile colosale – care se estompează prea lent, cînd nu se accentuează de-a dreptul – sînt surse de conflicte, dezbinare şi ură. Industria de armament este o rotiţă bine unsă şi bine angrenată a mecanismelor economice ultramoderne. Logica şi absurdul merg aici mînă în mînă; nu este o achiziţie recentă, este moştenirea durabilă a culturii milenare a războiului: modul de producţie determină modul de distrucţie. Vor mai fi deci zeci de războaie şi sute de pericole de război pe planeta albastră. Aceasta este realitatea care poate fi refulată, dar nu anulată de nici un decret al raţiunii. Spectacolul păcii eterne se amînă pentru o dată ce va fi anunţată ulterior.

Pacifismul pe care l-am cunoscut pînă acum este un epifenomen care a fost nutrit mai curînd de un cult decît de o adevărată cultură a păcii; un cult simetric opus mai vechiului cult al războiului; cultul războiului a reuşit mai devreme să conducă la o adevărată cultură – artă, stiinţă şi filozofie – a războiului. Irenolonogia este mai tînără decît polemologia. Ei îi aparţine viitorul, în timp ce celeilalte i-a revenit trecutul. Sperăm fierbinte acest lucru. Şi, de altfel, persistenţa războiului nu trebuie să ne descurajeze în a ne ne mobiliza toate puterile pentru a înlătura primejdia de război, dacă şi cînd se iveşte o asemenea primejdie. Deocamdată, s-ar spune că deasupra Hiroşimei şi a noastră cerul este senin.

Dar, oricum, rămîne cum am stabilit: spectacolul păcii eterne se amînă fără termen pentru o dată ce va fi anunţată ulterior.

▲

Cornel CODIȚĂ

„Trăiască lupta pentru pace şi berea care nouă mult ne place!“

Geniul iconoclast al lui Havel a avut nevoie doar de cîteva cuvinte pentru a demola eşafodajul minciunii în sistemul comunist. Lozinca ce tronează pe pereţii fabricii de bere, unde personajele sale încearcă, cu disperare, să-şi apere grăuntele de umanitate la care atentează neobosit conformismul şi falsitatea vieţii în care trăiesc, chiar dacă ridicolă, are o funcţie foarte precisă. Dominînd autoritar spaţiul vizual, prin dimensiune şi vizibilitate, lozinca este menită să facă palpabilă, materială, prezenţa ideologiei oficiale, să mobilizeze „clasa muncitoare“, dar înainte de orice să sublinieze puterea discreţionară a ideologiei în raport cu realitatea. Prea puţin contează că textul este minat de incoerenţă şi inconsistenţă, important este ca el să fie „corect politic“ şi să nu lase pe nimeni a uita că „partidul e în toate“ şi, mai ales, „veghează“!

În arsenalul temelor majore ale ideologiei comuniste, „lupta pentru pace“ face parte din „nucleul mitologic“, trimiţînd direct la începuturile regimului bolşevic în Rusia şi la fondatorul său. Piatra de temelie: decretul semnat de Lenin prin care Rusia se desprindea din încleştarea primului război mondial. Un respiro esenţial pentru consolidarea puterii sovietelor; o manevră politică care va întoarce uriaşul resentiment al populaţiei confruntată cu dezastrul războiului, într-un nesperat sprijin în favoarea bolşevicilor. Din acel moment, „lupta pentru pace“ avea să se instaleze definitiv în galeria temelor ideologice privilegiate ale puterii roşii şi o va însoţi pînă în clipa prăbuşirii.

Perenitatea temei nu se sprijină doar pe valoarea sa de „simbol întemeietor“. Forţa şi utilitatea sa nu au fost generate atît de capacitatea „de a mobiliza sprijinul maselor“, cît de uriaşul spaţiu de duplicitate ce a putut fi desfăşurat sub faldurile sale. În regimurile comuniste, ideologia a devenit inevitabil şi exclusiv „ideologie negativă“, în sensul lui Manheim, avînd drept funcţie dominantă ascunderea şi falsificarea realităţii. Sub lozinca luptei pentru pace, Lenin înlocuia războiul din afară cu cel din interior, regimul de teroare impus de şi prin „dictatura proletariatului“, avînd drept consecinţă războiul civil.

Încă şi mai puţin preocupat de pace decît Lenin, urmaşul său va împinge cinismul mult dincolo de limitele admise în spaţiul paradigmei lui Machiavelli. Stalin a înlocuit războiul civil cu războiul generalizat al puterii împotriva populaţiei şi kulak-ul. Nici pacea internaţională nu a fost preocuparea de căpătîi a regimului său. Înţelegerile cu Germania, încă din 1922, de la Rappallo, prefigurau noul efort de reîmpărţire a Europei, desăvîrşit apoi prin tratatul Ribbentrop-Molotov. Uniunea Sovietică era prea puţin interesată de pacea Europei. Ceea ce o interesa, însă, în cel mai înalt grad, era ca următorul război, previzibil pentru toată lumea, să nu coalizeze marile puteri împotriva ei şi, mai ales, ca Uniunea Sovietică să tragă maximum de profit de pe urma viitorului conflict. De aceea, PCUS nu s-a sfiit să condamne „erezia“ Partidului comunist german, care luase în serios tema luptei pentru pace şi dorea cu orice preţ să evite implicarea ţării într-un nou război. Oficial, Uniunea Sovietică susţinea eforturile Ligii Naţiunilor, fragila construcţie menită să hrănească iluziile unui grup de idealişti inspiraţi de Kant şi proiectul său privind „pacea eternă“. Realiştii ţineau însă bine în mînă frîiele puterii, iar biciul lor mîna căruţa Europei spre război.

După încheierea atît de profitabilă pentru Uniunea Sovietică a celui de-al doilea război mondial, tema „luptei pentru pace“ avea să-şi reia treptat locul în prim-planul ideologiei regimurilor comuniste. Odată cu extinderea puterii sovietice în spaţiul Europei centrale şi de sud-est, şi cu încercarea de extindere în zona Asiei de Sud-Est, puterea sovietică porneşte un uriaş efort de penetrare a spaţiului politic occidental. „Victoria inevitabilă a socialismului şi comunismului“ trebuia obţinută cu orice mijloace. După eşecul încercării de a forţa „victoria comunismului“ în Coreea, cu ajutorul armatelor lui Kim ir Sen, după criza rachetelor din Cuba, devenise tot mai clar că puterea nucleară nu va putea fi fructificată decît printr-o strategie indirectă. Din aceste motive „lupta pentru pace“ a reintrat, la loc de mare preţ, în arsenalul mijloacelor politice şi ideologice menite să slăbească inamicul, din interior. Ofensiva „luptei pentru pace“ avea să fie dusă şi pe terenul Naţiunilor Unite. O instituţie inundată şi paralizată de discursuri despre pacea lumii şi de propuneri prea puţin realizabile, în timp ce, la umbra „războiului rece“, era inventat terorismul de stat şi se făceau „experimente“ cu conflictele locale şi „lupta de eliberare a popoarelor“.

Nici Gorbaciov nu a ezitat să folosească „lupta pentru pace“, reactualizată în structura ideologică a unui regim reformator, pentru realizarea propriilor scopuri. Fie că a vizat dislocarea uriaşei puteri pe care o deţineau „greii“ complexului militar-industrial, fie că a fost o monedă de schimb folosită în relaţia cu Occidentul, Gorbaciov a folosit tema „luptei pentru pace“ în încercarea de a restructura relaţiile URSS cu lumea occidentală, prin schimbarea binomului competiţie/confruntare, cu competiţie/cooperare. O mişcare eşuată, pentru că regimul comunist, chiar şi cu faţă umană, era incapabil să facă faţă schimbării şi consecinţelor ei. Sau, dacă preferaţi, operaţia a reuşit, dar pacientul şi-a dat obştescul sfîrşit!

Cît despre „lupta pentru pace“, vorba lui Havel, trăiască şi berea care nouă mult ne place!

▲

Adrian CIOROIANU

Pe cînd aveam un *Campion al Păcii*...

De regulă, nu există foarte multe axiome în istorie. Şi totuşi, ţine mai curînd de domeniul axiomei faptul că regimul comunist – oriunde a fost el implantat şi orice haine naţionale a îmbrăcat de-a lungul deceniilor – a dezvoltat o foarte profitabilă, pentru el, retorică a păcii. Pe urmele lui Lenin, Stalin a pus primele cărămizi ale unui edificiu în cele din urmă impunător: în ce-a de-a doua parte a anilor '30, chiar în timp ce-şi lichida foştii duşmani şi foştii tovarăşi de-a valma în cadrul unora dintre cele mai terifiante procese politice ale secolului trecut (fragment de istorie rămas, după o carte deja clasică a lui Robert Conquest, sub numele de *marea teroare stalinistă* dintre 1934 şi 1938), Stalin prezenta Moscova ca fiind centrul mondial al luptei pentru pace, opus – în teorie – nazismului în ascensiune. Cu atît mai mare surpriza tuturor (incluzîndu-i aici şi pe comuniştii din Occident) cînd, pe 23 august 1939, Molotov şi Ribbentrop au semnat un tratat în numele ţărilor lor... şi şefilor lor, Stalin şi Hitler. Acelaşi tur de magie propagandistică i-a mai reuşit lui Stalin şi la începutul anilor '50: Coreea de Nord – comunistă – tocmai atacase „protectoratul“ american al Coreii de Sud, iar presa cu foc verde de la Kremlin desfăşura o campanie de manipulare care a prins în plasă unele dintre minţile cele mai luminate ale veacului trecut, de la Roma sau Paris la Bucureşti – încă o dovadă că intelectualii nu sînt deloc imuni la fantasmele vremii lor.

Şi astfel ajungem mai aproape de casă. Cu intuiţia sa politică – parte nativă, parte formată într-un partid-sectă în care lupta pentru supravieţuire ascuţea inevitabil simţurile –, Nicolae Ceauşescu a înţeles repede avantajele discursului pacifist ca formă de legitimare. Devenit, după august 1968, *copilul teribil* al Estului comunist şi răsfăţat în această formă de către o presă occidentală dornică să găsească breşe în monolitul sovietic, vorbind relativ lejer despre necesitatea logică de desfiinţare simultană a celor două blocuri militare concurente (Tratatul de la Varşovia şi NATO), Ceauşescu va face din România scena unui spectacol „pentru dezarmare şi pace“ care a evoluat în două decenii de la extaz la agonie. Începutul ar putea fi altfel banala zi de joi, 3 aprilie 1969, cînd România propunea Comitetului de Dezarmare de la Geneva o idee care, deloc accidental, a fost luată în seamă: drept urmare, rezoluţia 2602/XXIV a Adunării Generale a ONU din 16 decembrie acel an proclama – pe baza iniţiativei româneşti, susţinută şi de alte state – deceniul 1970-1980 ca *prim deceniu mondial al dezarmării*. Aventura începuse bine.

Această victorie, în mod firesc încurajatoare, a dus ulterior la configurarea unui veritabil *Program românesc de dezarmare*. Pe 5 noiembrie 1975, în decorul celei de-a 30-a sesiuni a Adunării Generale a Organizaţiei Naţiunilor Unite, Bucureştiul difuza documentul *Poziţia României în problemele dezarmării, în primul rînd ale dezarmării nucleare, şi în instaurarea unei păci trainice în lume*. Într-o astfel de problemă delicată şi foarte reală – cursa înarmărilor intrase într-o spirală de la capătul căreia zîmbea doar dezastrul planetar –, limba de lemn a documentului era trecută cu vederea. În fine, acest atît de important (pentru Ceauşescu, dar şi pentru Europa) an 1975 avea să se încheie cu *Hotărîrea cu privire la politica externă a Republicii Socialiste România* adoptată de Marea Adunare Naţională în şedinţa din 19 decembrie, urmată de un *Apel al MAN a RSR* adresat tuturor parlamentelor celor 35 de ţări participante la Conferinţa pentru securitate şi cooperare în Europa (care avuse loc în acel an, la Helsinki, între 27 iulie – 1 august), apel privind sporirea eforturilor pentru consolidarea păcii şi a destinderii.

Drumul astfel deschis a fost continuat cu asiduitate: în sesiunile speciale ale Adunării Generale a ONU consacrate dezarmării din 1978 şi 1982 România vine cu mereu alte propuneri; oferind ca exemplu propria-i ţară, *Conducătorul* Ceauşescu a decis reducerea, în mod unilateral, a cheltuielilor militare din bugetul României în anii 1979 şi 1980. În decembrie 1982, Conferinţa Naţională a PCR hotăra, la propunerea aceluiaşi Nicolae Ceauşescu, ca România să-şi limiteze, pînă în 1985, cheltuielile militare la nivelul celor din 1982 – formă de economisire pe care Conducătorul a propus-o tuturor omologilor săi din lume, urmînd ca un procent de 30%-50% din aceste fonduri „ale păcii“ să fie folosite pentru sprijinirea ţărilor în curs de dezvoltare. În anul 1978, cu ocazia Consfătuirii de la Moscova a Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varşovia, România – prin Ceauşescu, prezent la această şedinţă din 21-23 noiembrie – s-a opus (şi nu era prima dată) dorinţei Uniunii Sovietice de a mări bugetul militar al alianţei comuniste.

La începutul anilor '80, impulsionat de cîteva relativ minore premii pentru pace primite în ultimii ani – pe 7 decembrie 1978, Medalia de aur „Norbert Wiener“ din partea Organizaţiei Mondiale pentru Sisteme Generale şi Cibernetică (!) sau, pe 21 decembrie acelaşi an, Premiului Simba pentru Pace pe anul 1978 –, Nicolae Ceauşescu părea a fi monopolizat pacifismul european, iar Bucureştiul devenea centrul mondial al acestei campanii. În anul 1981 este lansată suita de acţiuni de sub genericul *Tineretul României doreşte Pacea*, acţiuni desfăşurate ca un presupus răspuns al organizaţiilor politice de tineret din România la un *Apel* lansat de Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste referitor la impulsionarea acţiunilor în spijinul păcii mondiale. Un prin moment de apogeu: *marşul tineretului pentru pace* la Bucureşti, în 14 noiembrie 1981, manifestaţie la capătul căreia, în numele celor 6 milioane de tineri şi copii din RSR, organizatorii şi participanţii la miting „au trimis“ un apel-chemare la lupta pentru pace (!) organizaţiilor de copii, tineret şi studenţi din întreaga lume. În decembrie 1982, tot la Bucureşti, o uriaşă adunare populară consacrată dezarmării şi păcii a strîns, potrivit oficialilor, 300 de mii de participanţi; în fine, pe 12 noiembrie 1983, un nou marş al tineretului român strînge pe străzile tot mai gri ale capitalei 100 de mii de oameni; în alte oraşe ale ţării au loc manifestări similare. La capătul acestor doi ani de încrîncenată luptă pacifistă, regimul vorbeşte despre zeci de mii de scrisori şi telegrame plecate din România pe adresa conducătorilor URSS, SUA, ONU etc., precum şi către ambasadele tuturor statelor de la Bucureşti; un *Apel pentru dezarmare şi pace* însoţit de 18 milioane de semnături a fost trimis din România către sediul ONU de la New York. Să nu vă mire cifra; numele multora dintre dumneavoastră se află pe aceste liste.

Mass-media românească propagă un mesaj în esenţă apocaliptic, exagerat cu intenţie (dar, evident, nu fals în sine): mai mult ca niciodată, umanitatea era ameninţată de propriile sale mijloace de distrugere în masă. Numele ultimei şanse (se spune tot mai puţin subtil) pentru Balcani, pentru Europa, pentru lumea întreagă, este Nicolae Ceauşescu. Potrivit acestui discurs mitologizant, Ceauşescu este ultimul cruciat al cauzei unei lumi mai bune şi a unei păci durabile: *„Ecoul (...) iniţiativelor preşedintelui României, al demersurilor şi soluţiilor sale originale (...) destinate salvării păcii pe planeta noastră, creării unei lumi mai bune, mai drepte, a adus tovarăşului Nicolae Ceauşescu recunoaşterea unanimă ca EROU AL PĂCII, iar României recunoaşterea de ŢARĂ A PĂCII“* – spunea în 1986 fostul prim-ministru Manea Mănescu. Şi totuşi, aceste cuvinte nu puteau masca realitatea tot mai sumbră a acestei utopice „ţări a păcii“. Această ambiţioasă campanie de la finele anilor '70 şi începutul anilor '80 a avut rezultate mai curînd modeste. Într-un ultim efort, în anul 1986 Ceauşescu a mers pînă la modificarea Constituţiei – introducînd instituţia *referendumului* – pentru a putea organiza, pentru prima dată în istoria comunistă a ţării, în duminica de 23 noiembrie un referendum privind propunerea conducerii de stat de a reduce cu 5 procente armamentul din dotare, efectivele şi cheltuielile militare ale ţării. La fel ca mai sus, s-ar putea să aveţi amintiri din acea duminică.

Nici această spectaculoasă măsură nu a determinat comunitatea internaţională să reacţioneze aşa cum Ceauşescu şi-ar fi dorit. În statistici mai mult sau mai puţin secrete, în chiar aceiaşi ani, România figura drept cel de-al patrulea exportator european de armament către toate zonele de conflict ale lumii. În fond, este foarte credibil că – mai ales după dispariţia egipteanului Anwar El Sadat şi a iugoslavului Iosip Broz Tito – Nicolae Ceauşescu nu lupta propriu-zis pentru pace, ci pentru un *Premiu Nobel pentru Pace*, premiu care ar fi adus recunoaşterea sa definitivă ca om politic de importanţă planetară.

În ciuda tuturor distincţiilor de mică importanţă pe care le-a primit pentru campania sa pacifistă, această recunoaştere nu a venit niciodată. Dacă nu pacea lumii, măcar liniştea ţării a fost astfel în parte salvată.

▲

Cătălin AVRAMESCU

Pax Americana

Este republica americană un stat pacific prin natura sa? Sau, dimpotrivă, au Statele Unite militarismul înscris în codul lor genetic? Aceasta este o întrebare importantă a zilelor noastre. America este singura superputere a lumii şi astfel ordinea politică mondială este într-o măsură importantă rezultatul hegemoniei americane. În cele ce urmează, voi avansa, într-o manieră extrem de concisă, o ipoteză despre sursele atitudinii americane faţă de problema păcii şi războiului.

Pentru a lămuri această problemă trebuie să ne întoarcem la textele fondatoare ale republicii americane. Statele europene sînt, în majoritatea lor, rezultatul circumstanţelor istorice. Ele s-au ivit aproape la întîmplare, ca democraţii de masă apărute pe ruinele unor despotisme excentrice sau a unor autocraţii incompetente. Spre deosebire de acestea, Statele Unite au fost întemeiate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea într-un proces remarcabil de rapid, ordonat şi raţional. Substanţa statului american nu a fost alterată fundamental, altfel decît prin trecerea de la o republică aristocratică la una democratică, în secolul al XIX-lea.

Nu există, în literatura de specialitate, o unanimitate absolută cu privire la sursele şi intenţiile fondatorilor Statelor Unite. Pe de-o parte, există un curent care vede în teoria politică a federalismului american mai curînd o inovaţie originală. Pe de altă parte, istoricii au detectat cîteva surse principale ale acestei teorii în gîndirea politică a Lumii Vechi: teoriile drepturilor naturale şi a contractului social de origine engleză (Locke şi Sidney), dreptul natural (Montesquieu) şi exemplul, nu întotdeauna receptat pozitiv, al republicilor antice.

Se găseşte însă în acest tablou general o dificultate. Federalismul american se naşte cu o conştiinţă istorică foarte clară, ceea ce diluează oarecum pretenţia originalităţii. Însă criticii importului din Lumea Veche au marcat bine diferenţele dintre republicanismul clasic şi modern şi federalismul american.

Cred că un anume gen de teorie politică a Europei a furnizat totuşi un antecedent pentru ideea federalistă. Nu e vorba atît de o variantă a republicanismului, cît de aşa-numitele „tratate de pace eternă". Acesta este un gen teoretic care îşi are rădăcinile în Evul Mediu şi a înflorit în perioada secolelor al XVII-lea şi al XVIII-lea. Principalii săi teoreticieni sînt, cu o excepţie sau două, destul de puţin cunoscuţi azi: Crucerius, Penn, Bellars, Saint-Pierre şi Kant.

Tratelele de pace eternă propun cel mai adesea un fel de uniune între state, un proiect al unei uniuni europene. Aceasta implică apariţia unei structuri reprezentative, un consiliu federal, care preia o parte din atributele puterilor suverane individuale. Scopul acestei federaţii este, în primul rînd, formarea unei ordini politice care să prevină războiul între statele membre şi eventual să le ofere acestora siguranţă împotriva unei agresiuni externe.

Textele fundamentale ale republicanismului american au fost citite de obicei din perspectiva interesului pentru argumentele relative la drepturile şi libertăţile individuale. Însă o lectură mai atentă arată că acestea vehiculează uneori teze şi preocupări similare celor din tratatele de pace eternă. Este cazul *Scrisorilor federaliste* (1787-1787), cel mai articulat program al federalismului american. În scrisoarea 5, John Jay arată că stabilirea cîtorva confederaţii separate în America ar rezulta într-o situaţie în care acestea ar ajunge să se lupte una cu cealaltă. În scrisorile 6 si 8, Alexander Hamilton analizează sursele şi condiţiile războiului între statele europene şi ajunge la concluzia că un război între statele americane ar fi mai „prădător" şi mai sîngeros decît cele din Europa. Noua constituţie propusă de federalişti este aşadar, în intenţia sa originară, nu numai un instrument de menţinere a drepturilor indivizilor, ci şi un tratat de pace între republicile americane.

Pacifismul acesta este însă unul complicat în substanţa sa. În tradiţia dreptului natural, de la care se revendică gîndirea politică americană a perioadei fondatorilor, războiul este un act legitim şi chiar necesar în anumite condiţii. Începînd cu Grotius, filozofii şi juriştii acceptă că raţiunea războiului este pacea. În tratatele de pace eternă, ca şi în *Scrisorile federaliste*, războiul apare uneori ca un mijloc necesar de impunere al păcii, iar unul din scopurile uniunii între state este de a spori puterea părţii care are dreptul să recurgă la război împotriva agresorilor săi (vezi scrisorile 3 si 4 Jay şi 8 Hamilton, care discută puterea uniunii împotriva inamicilor Americii). Această preocupare relativă la supremaţia militară a unei mari federaţii de state este explicabilă şi ca o evitare a unei dificultăţii a republicanismului clasic, care stabileşte că o republică nu poate fi intemeiată decît ca un stat mic, deci vulnerabil.

Pacea, nu numai faimoasa triadă a lui Jefferson – „viaţă, libertate şi urmărirea fericirii" – este unul din scopurile supreme ale republicii americane. Aceasta însă este o pace înarmată. Misiunea istorică a Statelor Unite, aşa cum au văzut-o întemeietorii săi, este să impună pacea inamicilor libertăţii. ▲

„Faceţi dragoste, nu război"

Războiul „cald" din Vietnam a fost una dintre bătăliile războiului rece pierdute de Statele Unite, în pofida faptului că se desfăşura sub flamura unui ideal democratic şi posedă o tehnică de luptă supersofisticată. Plecarea ultimului elicopter de pe acoperişul ambasadei din Saigon cu oameni atîrnaţi de cabluri va rămîne una dintre imaginile din coşmarul superputerii învinse. Sînt peste 25 de ani de atunci şi încă experţii susţin că bătălia nu a fost pierdută de militari, ci de politicienii neputincioşi în faţa mişcării de luptă pentru pace. Modelul de atunci serveşte şi astăzi mişcărilor radicale mai mult sau mai puţin de masă, îndreptate împotriva deciziilor puterii, fără a izbuti să ajungă la amploarea sau la rezultatele de atunci. Un rezumat care poată să ţină loc de explicaţie:

„Johnson avea sentimentul onoarei patriotice şi era convins că războiul era o cauză dreaptă. «Sîntem în Vietnam – a remarcat el odată – pentru că rămînem pururi devotaţi luptei pentru libertate, obligaţie morală profundă la care nu putem renunţa». Dar războiul nu se termina. Cu cît erau mai numeroase trupele trimise, cu atît era nevoie de mai multe. Cu cît se lansau mai multe bombe, comandanţii militari cereau altele. Trupele americane luptau arareori cu o armată regulată, ci se ciocneau de formaţiuni de gherilă. Duşmanul era peste tot şi nicăieri. Soldaţii, frustraţi şi disperaţi, ucideau femei şi copii, distrugeau satele şi recolta, în timp ce elicopterele şi bombardierele distrugeau ţara. Frustrările armatei au fost, probabil cel mai bine exprimate, în 1968, în timpul unei bătălii, de un comandant american: «pentru a salva oraşul, va fi nevoie să-l distrugem», a spus el cu toată seriozitatea.

Numărul tot mai mare de victime, într-un război care părea imposibil de cîştigat, însoţite de dubiile formulate cu privire la raţionalitatea implicării americane într-o mică ţară, la 9000 mile distanţă de Statele Unite, mărturiile despre atrocităţile înfăptuite de trupele americane au produs acasă o puternică opoziţie faţă de război. Opoziţia a început printre studenţi dar s-a răspîndit crescînd în intensitate printre alte straturi ale populaţiei şi printre politicieni, modificînd opiniile oamenilor şi îngroşînd numărul adversarilor politicii administraţiei Johnson. Atacul împotriva politicilor de război s-a amplificat după ce succesorul lui Johnson, Richard M. Nixon, a ordonat bombardarea şi invadarea Cambogiei şi a Laosului, bombardarea Hanoiului şi minarea golfurile din Vietnamul de Nord şi ziarele au dezvăluit că trupele americane au împuşcat 450 de civili din Vietnamul de Sud la My Lai şi cînd presa a publicat „Documentele Pentagonului" unde au fost dezvăluite decizii politice secrete în privinţa războiului.

În timp ce intensifica războiul, Nixon lua şi măsuri pentru încetarea intervenţiei americane. Negocierile secrete de pace, retragerea trupelor americane şi dezintegrarea Vietnamului de Sud – atît a guvernării cît şi a forţei militare – în confruntarea cu Vietnamul de Nord şi cu Vietcongul au pus capăt războiului. Pe 29 aprilie 1975, elicopterele americane i-au evacuat pe ultimii americani din Saigon şi a doua zi guvernul sud vietnamez s-a predat Vietcongului.

Scindarea provocată de război a avut un impact de durată asupra unei întregi generaţii şi a creat o criză în politica externă americană, subminînd încrederea cetăţenilor în guvernul american. În război, au murit peste cincizeci de mii de americani; a fost un mare număr de răniţi, mulţi veterani au rămas marcaţi fizic şi psihic pentru totdeauna. Adversarii războiului acuzau Statele Unite că au acţionat ca o putere imperialistă intervenind brutal şi fără milă într-un război civil care nu îi privea, în timp ce susţinătorii politicii americane insistau asupra faptului că războiul s-a dus pentru apărarea libertăţii şi democraţiei, împotriva imperiului comunist al răului.

Lupta pentru pace

În absenţa unor argumente care să justifice sincer şi convingător necesitatea violenţei practicate în Vietnam, opinia publică s-a lăsat cucerită de speculaţii şi afirmaţii nedovedite în legătură cu abuzurile. Susţinută de personalităţi cunoscute, respectabile, agitaţia anti-războinică a avut un efect semnificativ asupra publicului educat. Autoflagelaţia acuza gravele deficienţe morale ale comportării americane şi anunţa declinul moral al naţiunii devenind frenetică prin cerinţa judecării liderilor americani pentru crime împotriva păcii şi a umanităţii. Toate acestea căzură în urechi dispuse să le dea curs. Incapabili să pună capăt războiului în termenii doriţi de ei, mulţi intelectuali îşi expuneau frustrările în pamflete ucigătoare care nu vor fi considerate, probabil, drept culmi ale operei lor. Retorica stridentă a creat o lume ireală unde comuniştii din Vietnamul de Nord apărau dreptul la autodeterminare naţională, în timp ce acţiunile Statelor Unite, menite să prevină ocuparea prin forţă a Vietnamului de Sud, erau considerate o expresie a imperialismului agresiv. Mulţi dintre cei care demascau caracterul represiv al regimului Thieu nu găseau nimic de criticat şi lăudau regimul totalitar de la Hanoi. Cetăţeni inocenţi din punct de vedere politic plăteau sute şi mii de dolari pentru anunţurile din presă unde se susţineau acuzaţiile la adresa acţiunilor şi motivaţiilor americane, fără să aibă nici un fel de dovadă pentru afirmaţiile lor. Universitarii dădeau acestor apeluri aura autorităţii, semnîndu-le cu titlurile şi gradele lor academice. Indiferent de profesie, clerici şi biologi, actori de film sau medici pediatri deveneau brusc experţi în legislaţia internaţională, în situaţia din Asia de Sud-Est şi în politica externă în general. Profesori, altfel foarte prudenţi în predarea propriilor discipline, ofereau cu aplomb soluţii pentru problemele Vietnamului, alături de cîntăreţi de folk, trupe de pantomimă şi de alte persoane specialiste în distrarea maselor. Aşa cum era de aşteptat, Vietnamul de Nord s-a grăbit să extragă foloase din mişcarea americană împotriva războiului. Oficiali din Vietnamul de Nord prezenţi la mitingurile convocate de activiştii radicali în Cuba, Ungaria, Cehoslovacia, ofereau consultanţă tactică şi ajutau la coordonarea demonstraţiilor împotriva războiului din toată lumea. Propaganda comunistă raporta tot timpul despre demonstraţiile pentru pace considerîndu-le ca o dovadă a trezirii poporului american". (Allen F. Davis, Harold D. Woodman, *Conflicts & Consensus in Modern American History*)

© S. Ivanoschi

Poporul american nu s-a trezit chiar într-atît încît să renunţe la capitalism, dar consecinţele mişcării pacifiste de atunci, cu accesele ei de generozitate şi cu ipocriziile ei majore sînt încă prezente: doctrina militară a Statelor Unite („zero victime") vine de la revolta creată de transporturile cu cadavrele celor căzuţi în luptă; atitudinea autorităţilor faţă de presă în timpul războiului din Golf, continuată în timp ce trupele americane menţineau pacea în Bosnia ori Kosovo, sau bombardau Serbia, sau îi căutau pe talibanii din Afganistan, are drept contra-model războiul televizat din Vietnam. **(M. B.)** ▲

Vasile MORAR

Pacea din suflet

Străvechiul meu prieten de-o viaţă mă sună din depărtări şi-mi repetă sapienţial: „de cîte ori omul este supus la tot felul de nenorociri, precum războaiele, revoluţiile, cutremurele (de pămînt dar şi cele din sufletele oamenilor cuprinşi periodic de nebunii colective) el se schimbă şi devine reflexiv şi meditativ. Într-un fel – adaugă el – «fizica» cea mai pură se converteşte într-o «metafizică» de circumstanţă. Astfel, toată lumea vorbeşte despre pace, mai ales atunci, cînd vede în jur agresiune şi războaie, după cum toţi doresc liniştea sufletească tocmai cînd nesiguranţa şi neliniştea-i copleşesc de peste tot." Aşa ceva îmi spune prietenul care corespunde definiţiei populare: cine nu-ţi mai este prieten nici nu ţi-a fost vreodată. Oricum însă, de cînd o zi de septembrie a devenit coşmar aproape universal, de cînd o religie (şi adepţii ei) tinde să fie asociată cu răul, nu prietenul pomenit face caz de toate acestea, ci doi amici, care nu-l cunosc pe prietenul de peste mări şi ţări şi care sînt amici cu mine, dar nu fiecare cu celălalt. Iar cum idea mea simplă, că orice fapt complicat pleacă de la relaţii elementare, îmi tot dă tîrcoale, m-am întrebat şi acum, dacă nu cumva tema păcii şi a războiului poate fi ea însăşi developată plecînd de la chiar aceste atitudini şi reportări primare. Am vaga senzaţie că aşa este, dar un sentiment nu este încă un argument. Aşa că nu-mi rămîne decît să descriu ce sînt ei şi ce gîndesc şi ce fac amicii mei pentru a înţelege sursele potrivirilor şi conflictelor dintre oameni, ale toleranţei şi intoleranţei, ale acordului şi dezacordului. În primul rînd, unul dintre ei poate fi catalogat ca rousseau-ist sută la sută, în timp ce celălat este predispus natural spre suspiciune şi pesimism în ceea ce priveşte condiţia umană. Care a fost primul rezultat al relaţiei dintre ei cînd tema-obsesie a devenit natura pacifică sau războinică a omului? Acum nu se mai împacă deloc unul cu celălalt. Înainte erau într-o oarecare pace uşor însoţită de un suportabil conflict de ordin pur intelectual. Cum era şi firesc, unul susţinea cu argumente morale şi spirituale că, în ultimă instanţă, omul e o fiinţă orientată spre înţelegere, spre cooperare, spre altruism şi generozitate, chiar spre bucuria de dragul bucuriei celorlalţi. Plăcerea lui era să afirme radios că „binele are supremaţie asupra răului" şi, ca supremă zicere: „Dacă n-ar fi adevărat ceea ce spun eu (ştiu că mă consideraţi puţin naiv, adaugă el puţin jignit resemnat) omenirea n-ar mai fi existat de mult". Celălalt, în schimb, acum mai sigur pe sine şi mai „îndreptăţit" să vadă chipul omenesc în culori sumbre, nu-l mai suporta nici măcar în preajmă pe „incurabilul rousseau-ist" (spune asta cu buzele strînse, vocea mai sacadată şi şuierătoare, ca să nu mai vorbim de pieptul mai bombat şi privirea finală de dispreţ parcă aruncată de sus în jos) şi-l admonestează cu fiecare prilej: „trebuie să fii mai mult decît naiv pentru a mai crede că viaţa este sortită păcii şi că pacea va domni între oameni." Această simplă şi într-un fel exemplară antagonizare subită dintre cei doi este de natură să mă oblige să găsesc din nou şi mereu răspunsuri la întrebări care păreau soluţionate. Listă oricum eterogenă, dar parcă din ea nu pot lipsi interogaţii precum: De ce amicii noştri pot deveni şi-n condiţii de pace nu numai de război, inamicii noştri crînceni şi neiertători? Ce provoacă această transformare „peste noapte" a simpatiei în antipatie şi a iubirii potolite în mînie şi ură neostoite? Ce loc ocupă, în acest context, lămurirea naturii acordului şi a dezacordului în convingeri, ca şi a naturii acordului şi a dezecordului în atitudini? Unde, în cele două stări este mai multă sămînţă pentru război şi violenţă? Ce topos ocupă în aliajul, cu atîtea feţe, dintre pace şi război, simpla stare – virtute, toleranţa? Mai precis: acum cînd ştim că sînt argumente şi pentru mitul omului bun de la natură, dar şi pentru mitul de semn contrar (în acest sens, amicii mei nu fac, şi ei ştiu bine acest lucru, decît să reproducă o veşnică dispută) cum vom putea oare soluţiona „paradoxul toleranţei" (adică slăbirea toleranţei prin încercarea de-a o extinde la nesfîrşit)? În fine, pentru ca, în ultimă instanţă, pacea şi înţelegerea să aibă ultimul cuvînt în faţa războiului şi a conflictului endemic, mai este oare necesară virtutea *răbdării?*

Prietenul apropiat îmi spune din depărtări că stă-n firea lucrurilor ca sentimentele să se transforme în resentimente, iar iubirile să cadă în uri. El mai adaugă: nu chiar degeaba plecînd de la fenomenul ambivalenţei afective putem explica, destul de satisfăcător, atît originile moralei şi ale religiei cît şi pe cele ale miturilor şi ale practicilor magice. În fapt, conchide el, sentimentele semnalează valori şi tocmai de aceea pacea este o valoare, pentru cel ce pleacă de la iubire, iar războiul este şi el tot o valoare irumptă însă din ură. Nu pot să contest un asemenea raţionament, dar tot nu pot să înţeleg de ce, în mod spontan, nu spunem „pace şi război", ci „război şi pace".

Prietenul mă îndeamnă însă să caut oarecari lămuriri în chiar „cearta" recentă a amicilor mei. N-ai observat – spune el – că dezacordurile în convingeri sînt doi copii ai aceloraşi părinţi aflaţi în război? Cum să nu văd aşa ceva, dar tot nu-i uşor să înţelegi cînd şi mai ales cum se converteşte convingerea în fanatism şi-n intoleranţă. Soluţia-mi spune prietenul este străveche şi veşnic nouă; numele ei este *toleranţa,* acest fel special de înţelepciune care trece dincolo de orice fanatism. Nu pot să nu-i dau dreptate şi să nu mă gîndesc la Montaigne care, tot în timp de război şi tot în vremea unuia cu substrat religios, se întreba: „ce este toleranţa? Este apanajul umanităţii; sîntem toţi marcaţi de slăbiciune şi de erori; să ne iertăm unii altora prostiile, aceasta este întîia lege a naturii." Prietenul se grăbeşte să aducă o completare: o toleranţă infinită ar însemna sfîrşitul toleranţei (n-ai observat, printre altele, că părinţii nesfîrşit toleranţi formează copii mai degrabă, agresivi, capricioşi şi ne-isprăviţi?), iar toleranţa infinită şi universală, care ar tolera teroriştii, ar fi una care ar uita de victime, le-ar abandona pe acestea sorţii şi le-ar prelungi perpetuu martiriul.

Ca de obicei, sînt de acord cu prietenul meu (sigur, un acord în convingeri) şi nu pot să nu-mi aduc aminte că-n vara lui '89, în luna august, amîndoi, fără să ne fi vorbit înainte, am recitit fiecare *Războiul şi pace.* Întîmplarea a făcut ca în seara zilei de septembrie să privim împreună începutul unui alt fel de război. Ne-am înţeles în tăcere ca unii ce-au citit aceeaşi carte... a lumii. Între timp, amicul hobbes-ian i-a declarat război amicului rousseau-ist. Vreau să-l întreb pe acesta dacă e un „război sfînt"...

▲

Dan OPRESCU

Cică nişte pacifişti...

„Un principe trebuie să aibă o singură ţintă şi un singur gînd, şi să considere că ştiinţa cea mai potrivită pentru el este aceea a războiului, a organizării şi disciplinei pe care acesta le cere (...)."
Niccolo Machiavelli, 1513

Pacifismul este boala ruşinoasă a unei bune părţi a locuitorilor ţărilor bogate (lucru valabil nu doar pentru lumea contemporană); orice-ar-fi este, din această perspectivă, de preferat angajării autentice, luptei, războiului; devizele pacifismelor: „Make love, not war", „Besser Rot als Todt" etc. – varianta locală este „capul plecat, sabia nu-l taie". Pentru cei mai mulţi pacifişti, „dezarmarea unilaterală" este cea mai bună soluţie, iar faptul că aşa ceva convine foarte mult anumitor vecini e o chestiune, pentru ei, nesemnificativă. Pacifismul veritabil este, de asemenea, caracteristic societăţilor democratice – oare îşi poate imagina cineva pacifişti iranieni sau irakieni în vremea războiului dintre Iran şi Irak? Imaginea caricată a pacifismului în vremea lui Ceauşescu: îşi mai aduce, oare, aminte cineva de „referendumul pentru pace" din anii '80? Atunci a fost vorba despre pacifism în calitate de circ. Pe de altă parte, în august 1968, nici măcar Ceauşescu n-a fost pacifist, pentru că românii, atunci, erau gata să se bată cu superputerea vecină, cam la fel cum vor fi făcut polonezii în septembrie 1939 sau ungurii în noiembrie 1956.

A fi pacifist presupune, inevitabil, o anumită (i.e.: substanţială) doză de hedonism; la rigoare, manifestaţiile pacifiste pot deveni o plăcere în sine, asemeni unor sporturi reconfortante, în aer liber.

Pacifiştii manifestă o puternică, irezistibilă tendinţă gregară – ori poate că doar una din multele expresii ale gregarianismului este cea reprezentată de către pacifişti; alte asemenea ispite: PC-ismul, anti-globalismul, ecologismul, feminismul, vegetarianismul, anti-americanismul, palestinofilia, anti-semitismul (în forma israelofobiei), rasismul (cel recent se arată sub forma discriminării albilor – cf. situaţia din Zimbabwe, dar şi Conferinţa ONU de la Durban, de anul trecut), fundamentalismul islamic, imperialismul (dar şi anti-imperialismul), postmodernismul, deconstructivismul, tier-mondismul, stîngismul, „ideile ciuce" şi alte asemenea gugumănii. Cred, cu toată convingerea, că demonul războaielor şi al morţii se bucură de fiecare demonstraţie stradală a pacifiştilor. Şi, în fiecare dintre noi, cîteodată neştiut, zace un pacifist.

Există o fundamentală deosebire între cel care este *curajos,* şi cel care e doar *belicos;* pe scurt, curajul presupune calculaţie, şi acţiune adecvată, decisivă. Britanicii (şi Margaret Thatcher), în 1978, au avut curaj în rezolvarea crizei insulelor Falklands (Malvine); generalii argentinieni era doar belicoşi. Paradigma curajosului este Winston Churchill. Belicozitatea poate avea, şi ea feluriţi reprezentanţi: Napoleon în Rusia, Hitler, Mussolini în Abisinia, Saddam Hussein în Kuweit (dar şi entităţi supraindividuale, de felul Japoniei între 1900-1945). Belicozitatea provine dintr-o nesiguranţă reciprocă, precum şi dintr-o mutuală suspiciune (cf. URSS şi SUA, în anii Războiului Rece, India şi Pakistan, Israelul şi ţările arabe sau, mai de demult, cetăţile eline şi Imperiul Persan, Dacia lui Decebal şi Imperiul Roman etc.).

Singurul pacifism acceptabil ar trebui să fie acela care este, de fapt, o penitenţă pentru trecute belicozităţi (cf. Hirohito după august 1945, sau Konrad Adenauer).

Există şi o anumită dinamică istorică a caracterului războinic şi/sau belicos şi, respectiv, a celui pacifist: cele mai clare exemple sînt Germania şi Japonia, ca societăţi războinice, înainte şi în timpul celui de-al doilea război mondial; apoi, pacifiste etc. Evreii, multă vreme faimoşi pentru „lipsa de curaj" post-Masada; dar, de la reînfiinţarea Israelului, au căpătat o binemeritată, şi nu întotdeauna de invidiat, faimă războinică. Slobodan Miloşevici devenise campionul păcii, după semnarea acordurilor de la Dayton, fără să fi încetat vreo clipă să fie belicosul ce e responsabil pentru cea mai mare parte a suferinţelor umane de după 1990 în spaţiul fost-iugoslav.

Leonida şi spartanii săi la Termopile: s-au bătut, pentru că erau nişte oameni liberi, şi pentru că ei optaseră pentru un mod de existenţă unde nu era loc pentru laşitate, nici chiar atunci cînd aşa ceva te putea salva de la moarte. Sfîntul Ignatie era făcut din acelaşi material precum Leonida. Dacă e nevoie, trebuie să ştim să ne batem şi, eventual să cîştigăm (deşi decizia lui Leonida de a se bate cu perşii la Termopile a dovedit că nu victoria e totul, ci să nu-ţi trădezi fiinţa, esenţa).

Trebuie să avem libertatea şi tăria de a spune adevărul, chiar dacă el pare să deranjeze unele minorităţi (sau chiar majorităţi – vezi povesteă cu manualele alternative de istorie din ţara noastră). Şi nu mă refer aici doar la minorităţile etnice şi/sau naţionale, ci şi la cele religioase, sexuale etc.

În afară de Muzeul Bruckenthal, de un primar sas, de un rege (care mai e şi pastor neoprotestant) şi de un împărat (care mai e şi student, în primul an, la Drept), oraşul Sibiu se poate mîndri şi cu existenţa „Sibienilor Pacifişti", o organizaţie ce militează pentru „demilitarizarea Ardealului" (orice va fi însemnînd aceasta).

În aceeaşi ordine de idei: pericolul eventual pentru ţara noastră, în actualitate, este un scenariu care priveşte numai şi numai Transilvania: nu un război propriu-zis, cu un alt stat, ci o stare „mocnită" de violenţă (precum în Kosovo sau Macedonia), îndestulătoare însă pentru a suspenda autoritatea statului într-o anumită regiune şi pentru a provoca o intervenţie străină – ca prim pas către autonomie teritorială, independenţă, alipire la o altă ţară etc. Naţiune, fii deşteaptă! Altminteri, să fie pace în lume... Pentru că pacifismul nu-i doar o prostie – el este încă un fel de opium pentru popor.

Bucureşti, 24 ianuarie 2002

▲

Un mesaj papal

Săptămîna trecută, „trenul păcii" s-a oprit la Assisi şi au coborît din el, împreună cu Sfîntul Părinte două sute de responsabili religioşi din toată lumea: călugări budişti şi rabini evrei, alături de cardinali catolici, preoţi anglicani şi muftii musulmani s-au rugat pentru pacea pe pămînt, au neţat motivaţia religioasă de la baza unor conflicte violente. Un fragment din mesajul Papei Ioan Paul al II-lea:

„Să înceteze violenţa! Să înceteze terorismul!"

„Vrem să ne aducem contribuţia la îndepărtarea norilor terorismului, ai urii, ai conflictelor armate. Nu poate fi pace fără dreptate şi fără iertare. Dreptate, adică respect pentru demnitatea popoarelor, pentru drepturile şi datoriile fiecăruia. Nu trebuie uitat că opresiunea şi marginalizarea sînt la originea manifestărilor de violenţă şi a terorismului. Apoi iertarea, pentru că justiţia oamenilor este supusă fragilităţii şi limitelor egoismelor individuale şi de grup. Doar iertarea vindecă rănile inimii şi reface în profunzime raporturile umane perturbate.

Conflicte tragice au izvorît adesea dintr-o asociere incorectă a religiei cu interese naţionaliste, politice, economice şi de altă natură. Noi afirmăm că aceia care se folosesc de religie pentru a aţîţa violenţa îi contrazic cea mai profundă şi mai autentică inspiraţie. Este necesar ca persoanele şi comunităţile religioase să respingă decis şi radical violenţa, oricare violenţă, începînd cu cea care se împodobeşte cu sentimentul religios, mergînd pînă acolo că face apel la sfîntul nume al Domnului pentru a-l ofensa pe om. A-l ofensa pe om înseamnă în cele din urmă a-l ofensa pe Dumnezeu. Nici o finalitate religioasă nu poate justifica practicarea violenţei de către om împotriva omului. (...)

Să înceteze violenţa! Să înceteze războaiele! Să înceteze terorismul. În numele lui Dumnezeu, toate religiile trebuie să aducă pe pămînt dreptatea şi pacea, iertarea şi viaţa".

Claude KARNOOUH

Iluzia pacifismului

Chiar dacă nu ne întoarcem pînă în noaptea timpurilor preistorice, ci doar pînă la luminile greco-latine şi apoi în Evul Mediu creştin, pînă în epoca raţiunii şi apoi în epoca Luminilor pînă în zilele noastre postmoderne, vom vedea că viaţa oamenilor este o succesiune de războaie, întretăiată de scurte momente de pace. Ce dovadă mai bună decît primele opere ale naraţiunii istorice unde se povestesc scene de război? Herodot şi Clio, Tucidide şi istoria războiului între Peloponeş şi Atena. Cel care vrea să interpreteze istoria politică şi socială a oamenilor trebuie să ia neapărat în considerare războiul. Dacă pacea este considerată „nu doar ca o situaţie politică empirică, ci un concept" războiul devine o posibilitate nemijlocită.

Din epoca Luminilor, un curent de gîndire pacifist, desigur dintotdeauna minoritar, s-a afirmat cu atît mai multă forţă, cu cît „imperiul raţiunii" nu a pus capăt hecatombelor, nici celor dezlănţuite de cele două războaie mondiale cînd Europa, Statele Unite şi Japonia (Occidentul conceptual prin excelenţă) au fost principalii protagonişti. Acest curent pacifist a prezentat un evantai de opinii, de dreapta şi de stînga, la fel cum belicismul s-a exprimat întotdeauna şi la stînga şi la dreapta. Totuşi, pacifismul radical (deoarece nu mă refer la pacifismul oportunist cum a fost cel al comuniştilor francezi între 1936-41) nu a fost niciodată o adevărată gîndire politică, ci, în cel mai bun caz, o poziţie morală, mai curînd o atitudine moralistă, la limita unei naivităţi criminale. „Dacă vrei pace, pregăteşte-te de război". Vechiul adagiu diplomatic nu este lipsit de înţelepciune, dacă se analizează istoria cu luciditate. Cu alte cuvinte, va trebui să constatăm că nu există societate umană care să vrea să-şi asume identitatea, prezenţa în lume *hic et nunc*, fără să se menţină într-o poziţie de pace înarmată. Să afirmăm atunci că aceasta ar fi condiţia ontologică a oricărei socializări umane? Asumarea îndrăzneaţă a unei asemenea evidenţe şi nu respingerea ei, ar permite evitarea războiului considerat ca o stare normală şi menţinerea permanentă a disponibilităţii de a negocia.

Astfel s-ar menţine deschisă posibilitatea considerării Celuilalt simultan şi ca un duşman etern (ceea ce societăţile primitive ştiau foarte bine), dar şi acceptarea faptului că el nu este mai puţin (dar nici mai mult) decît un membru al umanităţii. Atunci, războiul ar putea fi temperat deoarece, asemeni limbajului articulat, s-ar accepta că el este specific oamenilor. Duşmanul nu poate fi exclus din umanitate în numele rasei, clasei, civilizaţiei, culturii. Dacă prin diferenţa lui, duşmanul nu mai este perceput ca aparţinînd multiplelor variante ale umanităţii, războiul nu mai are nici o limită şi unii justifică exterminarea acestui om ne-uman.

Şi pentru că eliminarea duşmanului din cadrele umanităţii este întotdeauna expusă şi demonstrată în termeni morali, cu sprijinul unor „argumente" ştiinţifice, politica se transformă într-o nouă teologie hrănită de valorile transcendente care legitimează inocenţa exterminării şi exonerează conştiinţa autorilor crimelor de orice vinovăţie. Aceasta este temelia metafizică a crimelor împotriva umanităţii, conştiinţa „pură" a celor care le comit: în acest caz, cînd este ucis un duşman, nu este omorît un om, ci un sub-om, un animal, chiar dacă animalul merge pe „două labe".

Dimensiunea ontologică a politicii este în mod esenţial agonică, ceea ce pacifismul nu este în stare să înţeleagă. De aceea după trezirea din visele irenice, pacifismul afişat fără ruşine şi fără memorie, convoacă predispoziţia radicală pentru război, gata să-i extermine fără milă şi iertare pe duşmanii păcii.

Să convenim că această situaţie nu este originală, ea nu e decît un exemplu particular al felului în care gîndim şi trăim moştenirea noastră metafizică: confuzia dintre idealitate şi realitate radicalizează realul cînd acesta se manifestă printr-o răbufnire a refulărilor. Sfîrşitul Imperiului rus, apoi al celui sovietic şi în cele din urmă al Iugoslaviei furnizează perfecte ilustraţii dramatice.

▲

William TOTOK

Pacifismul în fata „violenţei privatizate"

Pacifismul în faţa „violenţei privatizate", pacifismul care vrea să fie luat în serios, nu poate estompa realităţile cu scopul de a salva o imagine ideală. La această concluzie ajunge ministrul de stat în ministerul federal german de externe, ecologistul Ludger Vollmer, într-un amplu eseu intitulat: „Ce rămîne în urma pacifismului?" (Frankfurt, 2002). Trecînd în revistă evoluţia mişcărilor pacifiste occidentale, care deseori s-au lăsat orbite şi vehiculate de concepte ideologice impuse din afară, Vollmer pledează pentru o regîndire şi readaptare a fondului ideal al mişcărilor protestatare postbelice care s-au opus militarismului şi violenţei.

Atacul terorist de la 11 septembrie reliefează cu pregnanţă necesitatea găsirii unor răspunsuri adecvate la ceea ce un politician german a calificat drept „violenţă privatizată". Odată cu prăbuşirea sistemului comunist au dispărut şi imaginile adversităţilor bazate pe împărţirea lumii în două blocuri militare, politice şi ideologice. Pacifismul politic din trecut opera cu nişte concepte abstract-etice, ignorînd uneori realităţile pentru a-şi impune conceptele izvorîte din evoluţia istorico-politică modernă. Limitele acestei forme de pacifism normativ au devenit vizibile în timpul războiului din Iugoslavia. Militanţii mişcării pacifiste care n-au reuşit să depăşească schemele abstracte ale acţionismului lor acceptau în mod inexplicabil politica genocidală a epurărilor etnice, respingînd prin atitudinea lor rigidă intervenţia NATO. Cine dorea să salveze antimilitarismul tradiţional al mişcărilor pacifiste ignora în acelaşi timp politica Belgradului. Cei care se opuneau genocidului din Kosovo din raţiuni umanitar-pacifiste credibile au acceptat şi consecinţa militară, considerînd-o drept singura modalitate plauzibilă în vederea stopării fărădelegilor. Scopul intervenţiei militare a alianţei antiteroriste din Afganistan nu a fost şi nu este un act de subjugare a poporului afgan, ci eliberarea şi emanciparea acestuia. În spatele intervenţiei nu se află interese ocult-economice, precum mai încearcă unii pacifişti radicali să explice opiniei publice, ci distrugerea unei reţele teroriste, bazată pe un misionarism exclusivist-fundamentalist şi distructiv. Această formă a „violenţei privatizate" în era globalizării exclude orice tentativă de negociere care presupune rezolvarea conflictului pe cale diplomatică şi politică. Există cîteva precedente care au demonstrat şi în trecut că terorismul de stat, de pildă, nu poate fi eliminat decît printr-o intervenţie militară. Astfel, numai acţiunea vietnameză împotriva Khmerilor Roşii din Kampucea a pus capăt regimului lui Pol Pot, aşa cum intervenţia Tanzaniei a stopat în Uganda politica lui Idi Amin. În trecut pacifiştii acţionau deseori împotriva unor duşmani închipuiţi, tranformîndu-se în exponenţii unei realităţi politice virtuale, dar şi uşor manevrabile în funcţie de gradul de interiorizare a conceptelor sau credinţelor cu iz ideologic stîngist. Analizînd acest fenomen dintr-o perspectivă autocritică şi lucidă, politologul german Gerd Koenen – în trecut el însuşi un militant stîngist – atrage atenţia, într-un studiu de referenţă intitulat: „Deceniul roşu" („Das rote Jahrzehnt", Köln, 2001), asupra dispariţiei frontierelor între realitate şi fantezia proiectată asupra unor procese social-politice obiective.

Prin transcendentalizarea realităţii empirice în funcţie de simpatii politice au fost create imaginile unor duşmani împotriva cărora se canalizau energiile rebelilor pacifişti. Fără să dispară total, această perspectivă unilaterală totuşi s-a modificat considerabil după prăbuşirea comunismului. (Dovada cea mai convingătoare pentru acest proces dureros al revizuirilor este atitudinea actuală a unor personalităţi politice occidentale – ca Joschka Fischer, Daniel Cohn-Bendit sau André Glucksmann – care în 1968 s-au aflat în prima linie a rebeliunii antiautoritare.) Astăzi duşmanii sînt reali şi nu se plasează în categoria adversităţilor interstatale. Lupta între blocurile militare a încetat, iar acţiunile de război sînt provocate de organizaţii internaţionale care au declanşat lupta împotriva lumii globalizate. O grupare care acţionează deasupra guvernelor încearcă să submineze lumea modernă, devenind astfel un adversar real, care trebuie combătut cu orice mijloace. Inclusiv mijloace militare. În consecinţă, pacifism politic înseamnă astăzi şi militantism în favoarea strategiilor politice cărora li se subordonează mijloacele militare necesare în vederea realizării dreptăţii şi păcii globale. De aceea mişcarea pacifistă nu poate nega astăzi necesitatea recurgerii la soluţii militare, aşa cum pacifismul politic nu acţionează într-o zonă abstractă populată doar de idei şi nu de oameni. În consecinţă, pacifismul are datoria morală să-şi asume responsabilităţile cît şi riscurile unui realism politic luminat, devenind astfel o formă instituţionalizată a politicii internaţionale axată pe siguranţă şi respect faţă de fiinţa umană.

Berlin

▲

Costurile păcii

În Africa, departe de indignarea europeană, în Sierra Leone, s-a desfăşurat un război fratricid pustiitor, cu arme moderne şi cu o violenţă primitivă; ţara a ajuns chiar mai departe de ceea ce de obicei se numeşte pragul haosului. După o intervenţie în forţă a unor trupe din Marea Britanie, s-a ajuns la un armistiţiu, menţinut de căştile albastre ale Naţiunilor Unite. Urmează „procesul de pace":

„Unsprezece comandanţi rebeli trec solemn pragul biroului Naţiunilor Unite, înarmaţi cu puşti de asalt ale căror ţevi strălucesc şi cu lansatoare de grenade. Dar funcţionarii Naţiunilor Unite nu se sperie. Colonelul Peace Eagle (Vulturul Păcii) şi tovarăşii săi au venit să predea armele, nu să se folosească de ele. Începînd din mai anul trecut, peste 46.000 de locuitori din Sierra Leone au procedat la fel, aplicînd ambiţiosul program de menţinere a păcii.

S-au supus atît rebelii din Frontul Revoluţionar Unit (RUF), cît şi miliţienii din Forţele civile de apărare. Au fost predate peste 15.000 de arme şi 1,3 milioane de unităţi de muniţie. O parte din acest munte de muniţie va fi distrusă, o altă parte va fi retopită şi se vor face sape şi alte instrumente de lucru. Unele puşti au fost azvîrlite pe un rug simbolic, la o ceremonie prezidată de preşedintele Ahmed Tejan Kabbah, pe 18 ianuarie.

După ce îşi vor preda armele, luptătorii vor ajunge la „centrele de demobilizare", unde vor fi sprijiniţi prin sfaturi să se încadreze în viaţa civilă. Apoi li se vor da 300.000 de leone (aproximativ 152 de dolari) şi vor fi trimişi acasă. Acolo „programele de reintegrare" vor încerca să-i transforme în cizmari, instalatori sau frizeri. Se presupune că cei mai tineri – şi fiecare al şaptelea dintre luptătorii dezarmaţi de Naţiunile Unite este minor – se vor duce la şcoală.

Naţiunile Unite cred că s-au predat aproape toate armele. Participanţii la forţele de menţinere a păcii vor colabora cu poliţia locală pentru a aduna ce a mai rămas. Cei 17.000 de membri ai forţele de menţinere a păcii din Sierra Leone alcătuiesc cea mai numeroasă formaţiune ONU desfăşurată pe terenul unui conflict intern. Numărul mare de căşti albastre pare să asigure securitatea ţării. Purtătorul de cuvînt al Naţiunilor Unite, Margaret Novicki, susţine că acum se poate merge aproape pe orice drum fără riscul de a te trezi în cătarea unei puşti. În trecut, chiar şi luptători din trupele străine, bine înarmaţi, erau luaţi ostatici. (...) S-ar putea oare spune că, după zece ani de război civil şi 43.000 de morţi, pacea pogoară în Sierra Leone? Nu prea. Procurarea unei arme nu presupune mari dificultăţi. Embargourile, decretate împotriva Sierrei Leone şi a Liberiei – al cărei conducător, Charles Taylor, a aprovizionat mult timp RUF –, s-au dovedit a fi poroase. Nu sînt bani suficienţi pentru a-i reintegra pe toţi asasinii înarmaţi în societate. Şi sînt îndreptăţite suspiciunile faţă de predispoziţiile pacifiste ale formaţiei RUF. S-ar putea să emită obiecţii, dacă tribunalul pentru crime de război o să-i pună sub acuzare pe conducători. Şi ce vor face, dacă nu vor cîştiga puterea în alegerile din mai? **(M. B.)**

(După *The Economist*, 19 ianuarie 2002)

▲

Anca MANOLESCU

Limbajele convergenţei

Cînd, în *De pace fidei*, Nicolaus Cusanus pledează ardent pentru convergenţa religiilor, el are de rezolvat şi o problemă de limbaj. În ce limbaj poate fi spus Unu-l ce se comunică diversităţii, se reflectă în ea şi o atrage către sine? Cum să eviţi ca intuiţia Unităţii de dincolo de forme să cadă în servitutea formulării, a formei (lingvistice ori confesionale) care limitează?

Soluţia lui Cusanus are, cred, două direcţii. Pe de o parte, el adoptă perspectiva şi limbajul unei filozofii vizionare. Asistaţi de îngeri, participanţii la reuniunea celestă capătă privirea necesară pentru a contempla „facial" *Înţelepciunea* divină; cu acest aspect al divinului se confruntă şi dialoghează ei; de acest aspect al divinului sînt ei interpelaţi în tratatul lui Cusanus. Iar ei pot vedea Înţelepciunea, o pot asculta şi-i pot răspunde, pentru că au o afinitate decisivă cu ea. „Pentru că dintre membrii propriei voastre comunităţi de limbă, voi care vă aflaţi acum de faţă sînteţi numiţi înţelepţi – ori cel puţin filosofi sau iubitori de înţeleciune" spune Logosul *(De pace fidei,* IV). La un moment dat arabul declară chiar generos (ori poate utopic?): „gîndesc cu adevărat că toţi oamenii doresc prin natura lor Înţelepciunea. Pentru că Înţelepciunea este viaţa intelectului, care nu-şi poate păstra vitalitatea prin altă hrană decît adevărul şi cuvîntul Vieţii... Pentru că aşa cum orice există doreşte acel ceva fără de care nu poate exista, tot astfel viaţa intelectuală doreşte Înţelepciunea". Aceasta e premisa dialogului şi pe ea se va sprijini Logosul pentru a-şi *convinge* interlocutorii de pertinenţa unei „unice religii într-o diversitate de rituri".

S-a spus însă, şi chiar la o primă lectură a textului e evident, că marile structuri ale *unităţii* ce apar în *De pace fidei* sînt totuşi de tip creştin, că „presupoziţiile esenţiale pe care ar trebui să se întemeieze religia universală sînt monoteiste, trinitare şi christologice" (J. Dupuis, *Vers une théologie chrétienne du pluralisme religieux,* 1997). Într-adevăr, reprezentanţii religiilor stau în faţa Verbului care le expune o structură treimică a divinului. *Unitas* este aspectul de „fiinţă" al lui Dumnezeu (în consecinţă, *„unitas* unifică sau dă fiinţă tuturor lucrurilor care au fiinţă. Pentru că un lucru există doar dacă este unu, iar *unu* şi *fiinţa* sînt reciproc convertibile". *Aequalitas* „face egale toate lucrurile sau conferă formă tuturor lucrurilor care există". În sfîrşit, *nexus* e „puterea Uniunii", prin care Dumnezeu uneşte „aşa precum în esenţa iubirii se poate vedea că iubirea uneşte pe iubitor cu cel demn de iubire..." explică Logosul caldeanului.

Structura trinitară este fără îndoială extrem de familiară unui creştin, dar aşa cum prezintă lucrurile Cusanus ea nu are aspectul unei *dogme*. Ea *numeşte* pur şi simplu structura necesară de existenţă şi de coerenţă a oricărei fiinţe, şi chiar a Fiinţei însăşi. Alegînd o tonalitate filozofică, Cusanus se străduie să deconfesionalizeze limbajul credinţei. Se străduie mai ales să reorienteze problematica ei: nu de o revendicare exclusivă ori privilegiată a Adevărului ar trebui să se intereseze o religie, ci de cunoaşterea Unu-lui viu, imposibil de captat într-o *formă* religioasă, cu atît mai puţin într-o singură formă religioasă. În acest demers, Cusanus e de o remarcabilă perseverenţă şi hotărîre. „Logosul: Unii (scriitori) numesc prin Unitate pe *Tatăl*, prin Egalitate pe *Fiul*, iar prin Uniune *Duhul Sfînt*, pentru că aceşti termeni, deşi improprii, semnifică totuşi în mod convenabil Trinitatea... Iar de s-ar putea găsi termeni mai simpli, ei ar fi şi mai potriviţi – precum sînt Unitatea, Alteritatea şi Identitatea. Pentru că aceşti termeni par să explice mai bine prea-fecunda simplitate a esenţei" *(De pace fidei,* VIII). Pentru a da o soluţie problemei limbajului, Cusanus recurge aşadar la limbajul filozofic, negrevat de particularităţi confesionale; dar, deşi universal, el rămîne totuşi insuficient pur şi simplu pentru că este limbaj. În tot cursul tratatului, Cusanus nu încetează să o declare sau să o sugereze. Pentru a fi pusă în text şi comunicată, dezbaterea între Logos şi reprezentanţii religiilor nu se poate dispensa de limbaj, dar ea încearcă să expliciteze (fără a reuşi niciodată pînă la capăt) o situaţie intelectuală de dincolo de limbaj. Limbajul însuşi trebuie să tindă spre o limită ce îl transcende, spre *coincidentia* între rostire şi tăcere şi spre depăşirea coincidenţei lor.

Aşezate într-o asemenea perspectivă, dialogurile din *De pace fidei* nu dau nici o clipă senzaţia de *competiţie* între religii. Asistăm la un demers de cunoaştere care a depăşit (şi a uitat deja, s-ar putea spune) etapa competiţiei. Nici o clipă Logosul şi interlocutorii săi nu dau preeminenţă unei anumite forme religioase şi nu pledează pentru superioritatea ei; pur şi simplu această chestiune pare să nu îi intereseze. Logosul demonstează, dimpotrivă, că intuiţia „prea-fecundei simplităţi a esenţei" – atît cît a putut fi ea pusă în limbaj – este deja propusă fiecărei religii, mai precis căii intelectuale pe care fiece religie o oferă. Dialogurile Logosului cu reprezentanţii credinţelor se consumă în efortul de a le arăta *în ce mod* tematica şi terminologia proprie religiei lor conţin deja – într-o formă specifică – doctrina referitoare la acea Realitate care, în mod imperfect, poate fi descrisă prin temeni ca *unitas, aequalitas* şi *nexus* ori *Unitas, Aliud* şi *Idem*. Dialogurile din *De pace fidei* constituie în fond un exerciţiu de hermeneutică a religiilor convergente.

Non-coincidentia contradictorum

Printr-o ironie deloc surprinzătoare acest irenic tratat pare să fie lucrarea cea mai controversată a lui Cusanus. Mulţi admiră desigur uimitoarea toleranţă religioasă a autorului, alţii îndrăzneala de a aborda, primul, atît de consistent celelalte religii şi diversitatea religioasă în genere. Totuşi, atît printre filozofii, cît şi printre teologii de astăzi, se găsesc voci care să critice tratatul ori să îl minimalizeze, din raţiuni de altfel cu totul contrarii. Cea mai gentilă obiecţie este că *De pace fidei* ar reprezenta doar „un vis compensator (cvasi utopic)" în ce priveşte soluţionarea diversităţii conflictuale şi sîngeroase a religiilor (Maurice de Gandillac). Similar, „H. de Lubac îl socoteşte pe Cusanus un utopist şi un visător temerar, fără un veritabil program de acţiune... Alţii cred că el se străduie să-şi convingă interlocutorii de justeţea pretenţiilor creştinismului de a constitui religia absolută" (opinii relatate de J. Dupuis). Alain de Libéra ar putea de pildă foarte bine extinde observaţiile referitoare la altă lucrare a lui Cusanus, *Examenul critic al Coranului,* şi asupra acestui tratat. După el, Cusanus furnizează un exemplu de etnocentrism fiindcă, pornind de la interpretarea textului coranic însuşi, el încearcă să-i convingă pe musulmani că sînt nişte creştini care se ignoră, nişte credincioşi care, pentru a atinge desăvîrşirea credinţei lor, ar trebui să adopte creştinismul. Pe de altă parte, teologi ori filozofi creştini îi reproşează lui Cusanus că goleşte de sens unicitatea cazului creştin şi chiar creştinismul însuşi. „E. Gilson consideră că tot preţul operaţiei, în încercarea de reconciliere a religiilor, ar fi plătit de creştinism... H.U. von Balthasar vede în această lucrare o «întreprindere aventuroasă» *(ein abenteurliches Wagnis)* care e de mirare că nu a fost pusă niciodată la Index" (cf. J. Dupuis).

Toate tipurile de obiecţii, fie că vin din partea corectitudinii politice (ce pune în seama lui Cusanus un soi de cripto-colonialism intelectual creştin), fie că vin din partea teologilor (care îi reproşează laxismul doctrinar), fie, în sfîrşit, de la cei care îl minimalizează ca fiind un visător (iar nu un vizionar) revin în fond la a respinge metoda cusană însăşi. Toate sînt obiecţii ce pun accentul pe *forma* religiilor, obiecţii ale unor gînditori ce nu admit ca intelectul să pornească în „aventuroasa întreprindere" a depăşirii contrariilor. Iar a spune că *De pace fidei* nu are „un veritabil program de acţiune" revine la a nesocoti însăşi problematica de cunoaştere pe care el o instituie, cerîndu-i în schimb reţete, reguli, soluţii instituţionale pentru armonizarea religiilor.

Modelul matematic

Poate că programul concret al armonizării religioase (schiţat totuşi de Cusanus în anumite dialoguri, în care Petru şi Pavel iau locul Logosului) nu are, pentru unii, destul pragmatism şi minuţie. Dar, dacă el nu are suficient de multe rubrici şi reguli este pentru că, din punctul de vedere al autorului, acţiunea este ineficace atîta vreme cît nu e fundamentată de o cunoaştere convergentă spre Unu. Or, în ce priveşte „programul de cunoaştere" al lui Cusanus, acesta are toată coerenţa necesară.

Pentru el, universul însuşi este materia unui exerciţiu de transcendere. Pentru Cusanus, şi în ciuda terminologiei ştiinţifice pe care i-o aplică, lumea nu este un obiect valabil de studiu; nu e un domeniu asupra căruia cunoaşterea să se poată aplica cu rigoare ultimă. Dar dacă nu e asta, ea e, în schimb, o vastă materie simbolică: de la ea se poate porni pentru a ilustra paradoxurile cunoaşterii metafizice, pe care limbajul matematic le exprimă cel mai adecvat. Alexandre Koyré *(De la lumea închisă la universul infinit):* „Conceptele metafizice şi epistemologice ale lui Cusanus, noţiunea sa de coincidenţă a opuselor în absolutul care le absoarbe şi le depăşeşte, precum şi conceptul corelativ de *docta ignorantia*, ca act intelectual ce surprinde această relaţie, care transcende gîndirea discursivă şi raţională, urmează şi dezvoltă paradigma paradoxurilor matematice implicate în infinitizarea unor raporturi valabile pentru obiecte finite"... „El a respins, cel dintîi, concepţia medievală asupra Cosmosului; tot lui, foarte adesea, i-a fost atribuit meritul – sau crima – de a fi afirmat infinitatea Universului. Desigur că aşa a fost el interpretat de Giordano Bruno, de Kepler şi în fine de Descartes..." Dar „universul său nu este infinit *(infinitum)* în sensul pozitiv al acestui termen, ci «fără sfîrşit» *(interminatum),* ceea ce vrea să spună nu numai că nu are limite şi nu este conţinut în vreo carapace exterioară, ci că nu este «terminat» în constituenţii săi, adică e complet lipsit de precizie şi determinare riguroasă. Nu-şi atinge niciodată «limita»; este *nedeterminat*, în sensul deplin al cuvîntului. De aceea, nu poate face obiectul unei ştiinţe totale şi precise, ci doar al unei cunoaşteri parţiale şi conjecturale". Universul, în sine, nu poate atinge perfecţiunea; el nu are, în sine, nici un element care să scape relativului şi succesiunii (să nu admită un mai mic sau un mai mare, în limbajul lui Cusanus). Dar – prin însăşi „neterminarea" sa –, universul orientează intelectul şi îl mobilizează spre Termenul său veritabil, spre centrul său metafizic identic cu circumferinţa. În toate lucrurile lumii şi în întregul ei există, după Cusanus, o secretă convergenţă spre Unu-l maxim. Iar dacă nu o poate cuprinde şi explicita, intelectul o poate în schimb *urma* pentru a avea la un moment dat, în înaintarea lui, intuiţia „profunzimii supreme": „ignoranţa noastră va sesiza într-un mod de neînţeles simţămîntul *exact şi adevărat* (s. n.) pe care trebuie să îl avem faţă de profunzimea supremă..." *(De docta Ignorantia* I, cap. XII).

E de remarcat că *docta ignorantia,* Cusanus o spune mereu, nu admite nicidecum vagul căci „nedeterminarea" ţine de caracterul lumii şi de cunoaşterea ei, prin forţa lucrurilor, imprecisă şi conjecturală. *Docta ignorantia* este, în schimb, o cale riguroasă de cunoaştere, care cere *certitudinea* atît în metodele pe care le aplică, cît şi în „rezultatele" sale. De aceea simbolurile, termenii şi operaţiunile matematice sînt cele mai potrivite mijloace pe această cale. „Înaintăm deci pe calea celor vechi şi spunem, odată cu ei, că, deoarece nu există nici un drum spre adevărurile divine în afara simbolurilor, putem utiliza semnele matematice, datorită absolutei lor certitudini" *(De docta Ignorantia* I, cap. XI). Nu rezist să nu citez aici un pasaj, foarte în spiritul lui Cusanus, din *Intuitions pré-chrétiennes* ale Simonei Weil: „Grecii aveau o asemenea nevoie de certitudine în ceea ce priveşte adevărurile divine încît chiar în imaginea acestor adevăruri le trebuia un maximum de certitudine. Încă de la începutul vremilor, poate, oamenii au privit numerele întregi ca fiind potrivite pentru a furniza imagini ale adevărurilor divine date fiind desăvîrşita precizie, certitudinea şi în acelaşi timp misterul conţinut în raporturile lor. Însă această evidenţă a raporturilor între numerele întregi este încă apropiată de sensibilitate. Grecii au găsit o evidenţă situată la un nivel mult mai înalt prin cercetarea proporţiilor non-numerice, tot atît de exacte ca cele în care toţi termenii sînt numere întregi. Ei au găsit astfel o imagine şi mai potrivită pentru adevărurile divine... Nu rezultatele îi interesau, nu cantitatea sau importanţa teoremelor descoperite, ci numai rigoarea demonstraţiilor... Noţiunea de număr real, furnizată de media între un număr oarecare şi unitate, era materia (în geometrie n.n.) unor demonstraţii tot atît de riguroase, tot atît de evidente ca cele din aritmetică şi, în acelaşi timp, incomprehensibile pentru imaginaţie. Această noţiune forţează inteligenţa să sesizeze în mod cu totul cert raporturi pe care este incapabilă să şi le reprezinte. Iată o admirabilă introducere în misterele credinţei. Se poate concepe astfel un ordin de certitudine ce are ca punct de pornire cugetări incerte, şi uşor de sesizat, referitoare la lumea sensibilă, dar care ajunge pînă la cugetări absolut certe şi absolut însesizabile, referitoare la Dumnezeu... Astăzi noi nu mai putem concepe aşa ceva pentru că am pierdut ideea că doar certitudinea absolută convine lucrurilor divine. Vrem certitudinea pentru lucrurile materiale. Pentru cele referitoare la Dumnezeu, ne e suficientă credinţa... Inteligenţa noastră a devenit atît de grosieră încît nici nu mai concepem că ar putea exista o certitudine autentică, riguroasă, asupra unor mistere incomprehensibile. Matematica ar putea fi utilizată ca un instrument infinit de preţios în această privinţă."

Or, utilizînd simbolurile matematice, Cusanus va privilegia, ca şi în cazul religiilor, noţiunea de *convergenţă* (recurgînd mai cu seamă la aplicaţiile ei geometrice): şi anume convergenţa în care termenii şirului nu-şi ating limita, ce rămîne „transcendentă" în raport cu ei, dar spre care sînt „atraşi" infinit de aproape. Pentru el, atît calea contemplativă, cît şi scopul ei (intuiţia Unităţii), pot fi descrise – mai mult, sprijinite, stimulate – prin meditarea convergenţei formulate matematic.

Propuneri adresate modernităţii

Este Cusanus un precursor, vizionar şi teribil de original, al ştiinţei moderne? Alexandre Koyré spune că el a părăsit în orice caz concepţiile cosmologiei medievale. Dar că, deşi a fost citat pentru legitimare de cîţiva gînditori moderni, el vizează o cu totul altă direcţie decît cea care a dominat pînă la urmă imaginea modernă a cunoaşterii. „În opoziţie profundă cu inspiraţiile fundamentale ale fondatorilor ştiinţei moderne şi ai concepţiilor moderne despre lume care au încercat, cu sau fără temei, să afirme dominaţia universală a matematicilor, el neagă însăşi posibilitatea unei tratări matematice a naturii". În spaţiul de joncţiune şi de separaţie dintre Evul Mediu şi vîrsta modernă, Cusanus a abandonat cosmologia veche, valorificată şi epuizată din punct de vedere simbolic, pentru a propune o altă modalitate de a studia – în „neterminarea" universului – reflexul mobilizator al transcendenţei. Spre deosebire de ştiinţa nouă ce va sfîrşi prin a modela modernitatea, Cusanus va situa posibilitatea cunoaşterii certe de partea infinitului şi a „profunzimii supreme". Alexandre Koyré îşi încheie volumul referitor la revoluţia modernă a concepţiei despre lume cu un foarte frumos pasaj: „universul infinit al Noii Cosmologii... moştenise ceva din toate atributele ontologice ale lui Dumnezeu. Dar numai din acestea: cît despre celelalte, părăsind lumea, Dumnezeu le-a luat cu El". În ce îl priveşte pe Cusanus, el nu a participat la această fatală disjuncţie. Dimpotrivă, în pragul vîrstei moderne, el a studiat o „lume neterminată" şi, în acest sens, „deschisă", convergentă spre Termenul ei; şi a propus o nouă formulare, simbolic-ştiinţifică, pentru posibilitatea de a-l urma pe Dumnezeu în întunericul supra-distinctiv al esenţei sale. Propunerea aceasta rămîne în faţa noastră...

Iar faptul că, pentru Cusanus, universul în sine e nedesăvîrşit, „neterminat" şi nedeterminat – dar că el e convergent către un Termen absolut – are un corolar tot atît de important: respingerea fanatismului şi a intoleranţei religioase, fundamentarea riguroasă a convivialităţii credinţelor. De vreme ce nimic din formele acestei lumi nu e încheiat, perfect, absolut, nici *formele* religioase nu pot fi tratate ca atare. Şi ele stau sub acelaşi regim al convergenţei, şi multiplicitatea lor e armonizabilă, şi ele se vor resorbi în simplitatea Unu-lui. Iar intelectul (şi oamenii, dacă e cu putinţă) au să se pregătească pentru această trecere la limită. ▲

Daniel DĂIANU

Globalizarea: între elogii şi respingere (III)

În primele două episoade ale studiului (Dilema, *nr. 462 şi 463) au fost analizate atitudinile faţă de fenomenul globalizării, perceput mai întîi ca o realitate care acoperă aproape integral viaţa modernă. Apoi au fost reliefate articulaţiile prin care nivelul de dezvoltare economică este conectat la realităţile politice şi obsesiile identitare ale lumii de după eşecul ideologiilor majore. (M. B.)*

Un studiu-caz elocvent: sistemul financiar internaţional şi două întrebări-cheie

Pentru cei care nu ignoră învăţămintele istoriei, dezbaterea actuală privind sistemul financiar internaţional arată spre circumstanţele care au determinat puterile lumii să convină aranjamentele postbelice de la Bretton Woods, naşterea FMI şi a Băncii Mondiale. Ideea centrală a compromisului realizat atunci între SUA şi Marea Britanie, în lumina experienţei Marii Depresiuni din anii 1929-1933 şi a deceniilor ce au precedat-o, a fost următoarea: instabilitatea structurală a mişcărilor de capital nu ajută comerţul între state şi poate conduce la crize generale[1]. Această idee centrală şi-a pierdut în timp din forţa operaţională, pe măsură ce ţările dezvoltate şi nu numai ele au liberalizat circulaţia capitalului. Dar şi-a pierdut ea oare din relevanţă? Eu cred că nu, dacă observăm evoluţiile din ultimele decenii.

Pentru a înţelege funcţionarea mediului economic şi financiar internaţional în ultimele două decenii este necesar să menţionez cîteva evoluţii instituţionale semnificative. Aceste evoluţii îşi au determinare în: a) progresul tehnologic (tehnologiile informaţiei, comunicaţionale); b) inovaţiile financiare reprezentate de apariţia şi utilizarea instrumentelor derivative; c) creşterea economică remarcabilă înregistrată în Asia de sud-est; d) spiritul vremii care a dus la liberalizarea pieţelor în anii '80.

În ceea ce priveşte inovaţiile financiare (derivativele financiare), acestea sînt instrumente de asigurare împotriva riscului financiar, dar şi mijloc de speculaţie. Inovarea financiară a fost stimulată de apariţia unor actori instituţionali cu mare greutate pe piaţă. O evoluţie de ordin instituţional importantă este şi formarea de trusturi (conglomerate) financiare, care combină toate genurile de operaţiuni financiare la scară globală. Liberalizarea pieţelor financiare în unele ţări nou industrializate (din Asia de sud-est în special) a fost stimulată de mai mulţi factori între care: „moda intelectuală" a timpului, dorinţa acelor ţări de a atrage capital pentru dezvoltare economică şi interesul instituţiilor financiare occidentale private de a valorifica oportunităţi noi. Acest ultim interes s-a articulat politic avînd drept vehicul şi poziţia unor ţări ca SUA, Marea Britanie, Germania etc., care au cerut, în cadrul unor negocieri bilaterale sau multilaterale, ţărilor nou industrializate să-şi deschidă pieţele financiare. Această liberalizare a fost adesea prematură şi stă la originea unor mari dificultăţi prezente.

Evoluţiile menţionate mai sus au produs o schimbare de fond în funcţionarea mediului financiar internaţional. În primul rînd s-au manifestat o volatilitate şi incertitudine mult sporite, care îngreunează considerabil formularea de politici economice naţionale. Volatilitatea şi incertitudinea îşi găsesc expresie şi în intensitatea *efectelor de contagiune*, care pot antrena arii foarte largi, pe continente diferite. Presiunea pieţelor financiare a condus la o involuntară generalizare a politicilor de austeritate (bugete echilibrate sau cu deficite din ce în ce mai mici), în spaţiul mondial guvernele concurînd între ele în încercarea de a convinge pieţele financiare externe de soliditatea economiilor locale. Dacă se admite existenţa asimetriilor şi rigidităţilor în economia mondială, această uniformizare deflaţionistă *(deflationary bias)* a politicilor macroeconomice poate lesne conduce la un echilibru nefavorabil la nivel global; avem de-a face în acest caz cu un eşec de coordonare a politicilor actorilor mari. Proliferarea crizelor financiare în spaţiul mondial a condus la o diminuare progresivă a capacităţii FMI de a acţiona în calitatea de împrumutător de ultimă instanţă *(lender of last resort)*, intervenţiile din ultimii ani (Mexic în 1994, Coreea de Sud, Tailanda şi Indonezia în 1997, Rusia în 1998, Brazilia în 1999, Argentina şi Turcia în 2000 şi 2001) intrînd puternic sub incidenţa unor considerente de ordin politic şi strategic[2].

Problema reformei sistemului de asistenţă socială şi a ofertei de bunuri publice trebuie pusă în relaţie şi cu presiunea pe care globalizarea (liberalizarea financiară şi a comerţului) o exercită asupra pieţei muncii. În acest sens se susţine nevoia de flexibilizare a acestei pieţe, ceea ce ar echivala cu acceptarea, atunci cînd circumstanţele o cer, a unor salarii (inclusiv nominale) mai mici. Flexibilitatea pieţei muncii a devenit unul dintre subiectele principale de controversă între „modelul anglo-saxon" (perceput a fi mai liberal) şi „modelul continental" (european); toate ţările par să fie în căutarea unei formule magice, care să asigure flexibilitate şi dinamism economiei fără a tensiona excesiv structurile sociale. „Calea a Treia", promovată de laburiştii britanici şi alte partide social-democrate din Europa occidentală urmăreşte să răspundă acestui deziderat[3].

Evoluţiile prezentate mai sus ridică două întrebări: una care priveşte funcţionarea actualului sistem financiar internaţional, privit în sine (fără referire la implicaţii de ordin social); o a doua întrebare, care priveşte interacţiunea dintre economic şi social în dinamica de ansamblu a societăţii capitaliste moderne.

În ceea ce priveşte funcţionarea sistemului financiar internaţional, identificarea unor răspunsuri poate merge la mai multe surse: înţelegerea teoretică a funcţionării pieţelor financiare; aranjamentele instituţionale care ordonează relaţiile financiare internaţionale; şi aranjamentele monetare şi financiare interne ale diverselor ţări.

Din punct de vedere teoretic, alegerea este de făcut între credinţa că pieţele se autoechilibrează, că „ele ar procesa rapid şi bine toată informaţia utilă" şi viziunea potrivit căreia pot avea loc importante eşecuri de coordonare a pieţelor, care reclamă intervenţia unor autorităţi de reglementare. În funcţie de paradigma îmbrăţişată de principalii actori internaţionali, se va opera şi asupra aranjamentelor instituţionale. Disputa dintre paradigme este influenţată de mişcarea realului, de condiţiile concrete economice, deşi se poate argumenta că înseşi aceste condiţii depind de suportul teoretic al politicilor aplicate. S-ar părea că se intră într-un cerc vicios de cauzalitate. O ieşire posibilă din această încurcătură explicativă este vizualizarea evoluţiei societăţii în raport cu dinamica instituţiilor, de-a lungul unor cicluri pe termen lung. Asemenea cicluri ar fi cauzate de evoluţia instituţiilor, acestea din urmă fiind influenţate de decizii politice şi de progresul tehnologic. O asemenea perspectivă analitică poate explica variabilitatea în timp a influenţei diverselor paradigme asupra politicilor economice. Dacă anii '50 şi '60 au fost ani de glorie ai keynesismului, din anii '70 am asistat la revenirea în forţă a gîndirii neoclasice (monetariste), ultimele decenii consemnînd apogeul contemporan al curentului de gîndire „neoliberal". Dinamica pe planul ideilor s-a reflectat şi în funcţionarea sistemului financiar internaţional. Ce urmează vom vedea. Oricum, ceea ce s-a întîmplat în spaţiul mondial în anii '90 – perspectiva unor crize generalizate – împinge la o poziţie doctrinară mai echilibrată, la pragmatism, favorizînd preceptele de sorginte neo-keynesistă[4].

După crizele din Asia de sud-est şi Rusia s-a vorbit serios despre regîndirea arhitecturii sistemului financiar internaţional. S-a format în acest scop chiar un organism, Forumul pentru Stabilitate Financiară *(The Forum for Financial Stability)*, condus de oficialul cu poziţia cea mai înaltă la Banca de Reglementări Internaţionale (BIS) din Basel. Dar fervoarea ce a caracterizat anii 1998 şi 1999 pare să se fi stins în ultimul timp, ceea ce nu este de bun augur. Rămîn teritorii „albe" privind regîndîrea sistemului financiar internaţional: reglementarea activităţii fondurilor speculative *(hedge funds)*, care sînt înregistrate în zone *off-shore*[5], şi a mişcărilor de capital speculative. Cu privire la fluxurile speculative, sînt voci care pledează pentru restricţionarea acestora, pentru impunerea unor taxe Tobin[6] care să le descurajeze; alte voci susţin că asemenea restricţii nu ar avea eficacitate[7]. Făcînd abstracţie de tezele susţinute de experţii din mediul academic, este de presupus că poziţiile divergente exprimate sînt „modelate" de interesele părţilor implicate.

Oricare ar fi formula adoptată de un guvern în faţa iureşului mişcărilor de capital, ea nu poate oferi protecţia căutată dacă sistemul internaţional rămîne aşa cum s-a configurat în ultimele două decenii. Altfel spus, pentru o economie funcţional deschisă şi cu structuri fragile, oricare ar fi aranjamentul monetar intern şi politica de curs de schimb, instabilitatea mişcărilor de capital (influenţate de fluxurile speculative) cauzează şocuri ce pot fi foarte dureroase, fatale. De aceea, nu este înţelept să se procedeze la o liberalizare prematură a pieţelor financiare (şi pentru a se evita situaţia de a reimpune restricţii).

Se poate pune întrebarea, dacă recurgînd la o flexibilitate mai mare a pieţelor (a pieţei muncii/salariilor), nu s-ar atenua posibilele recesiuni mari. Este însă realist să se mizeze pe dinamici negative ale salariilor nominale, ca formă de ajustare la şocuri externe negative? Se pare că intrăm într-un impas al soluţiilor. Pe de o parte, guvernele naţionale (mai ales în ţările cu structuri fragile) nu par capabile să răspundă eficace la şocuri externe, apelul la „flexibilizarea pieţelor" fiind bun ca retorică dar foarte dificil de realizat în practică. Pe de altă parte, sistemul financiar internaţional, ca ansamblu, nu pare a avea mecanisme care să ajute la evitarea unor „eşecuri de coordonare". Uniunea Monetară, în Europa, poate oferi o cale de rezolvare regională. Dar în acest caz avem de-a face cu ţări, care, oricum, beneficiau de contexte instituţionale solide şi care şi-au legat destinul şi din alte considerente decît cele privind atenuarea şocurilor externe.

Firul de raţionamente de mai sus conduce la a doua întrebare-cheie, cea care priveşte interacţiunea dintre economic şi social. Impactul economicului asupra socialului (politicului) poate fi judecat pe două filiere: fie ca efect al unor „echilibre nefavorabile", de genul unor recesiuni mari şi persistente ce cuprind mai multe ţări, care marginalizează segmente importante de cetăţeni; fie prin implicaţiile pe care şocurile externe adverse le au asupra politicilor economice, care se văd nevoite să caute echilibre pe termen scurt prin „ajustarea" (reducerea) unor programe sociale. Dacă o astfel de ajustare a bugetelor publice ar ajuta funcţionarea economiei, în sensul ca aceasta să devină mai competitivă, remediul folosit s-ar dovedi cîştigător pe termen mai lung; deoarece sînt destule ţări unde statul providenţial suferă de un sindrom de scleroză. Dar ipoteza are şanse rezonabile de a nu se verifica în realitate. De cele mai multe ori, acest remediu echivalează cu gestul disperat al unui guvern de a rezolva o situaţie pe termen scurt. Şi evocam mai sus posibilitatea ca această tendinţă să fie interpretată prin prisma unei ciclicităţi posibil inevitabile în mişcarea istorică a societăţii capitaliste, cu alternanţe de supremaţie paradigmatică şi politici economice.

Am putea oare vorbi de intrarea omenirii (capitalismului) într-o zodie în care pieţele financiare internaţionale sînt vehiculul care poate conduce la mai multă eficienţă, după decenii în care – desigur nu peste tot — au contat substanţial, sau tot mai mult, raţiuni de solidaritate socială şi echitate? Este un gînd tentant poate şi care, chiar dacă ar fi debarasat de doza de cinism pe care o conţine, nu răspunde la: a) întrebarea privind fezabilitatea politică şi socială a unui asemenea mers al politicii economice şi sociale; şi b) întrebarea privind modul în care se poate evita o criză financiară globală avînd în vedere instabilitatea funciară (structurală) a mişcărilor de capital, ce sînt în creştere. S-ar putea contrargumenta, în sensul că investitorii învaţă din crize şi că după cele din anii 1997 şi 1998 s-a produs un reflux mare, o retragere masivă de pe „pieţele emergente", ca o ajustare necesară; pe de altă parte, refluxul poate fi temporar, iar fluctuaţiile de acest gen nu fac decît să amplifice dificultăţile economiilor vulnerabile. În opinia mea răspunsul la cele două întrebări-cheie rezidă în politici pragmatice la nivel naţional (deci care să nu fie prizoniere ale unui fundamentalism doctrinar) şi în corecţii ale sistemului financiar internaţional.

(va urma)

---

1. Keynes a fost, în bună măsură, artizanul intelectual al construcţiei; el a şi negociat din partea Marii Britanii reprezentantul principal al trezoreriei americane fiind Dexter-White (vezi şi Barry Eichengrren, *Globalizing Capital. A History of the International Monetary System*, Princeton, Princeton University Press, 1996.

2. O descriere, cu multă informaţie de culise, a crizelor financiare din anii '90 face Paul Blustein în *The Chastening. Inside the Crisis that Rocked the Global Financial System and Humbled the IMF*, New York, Public Affairs, 2001.

3. Şi disputa ideologică se globalizează. Vezi în acest sens Anthony Giddens, *op. cit.*

4. În mediile academice se vorbeşte despre o fază nouă, care ar urma „Consensului Washingtonian" ce a prevalat în deceniile '80 şi '90.

5. Este posibil ca lupta împotriva terorismului şi a spălării banilor să conducă la dispariţia, fie şi lentă, a zonelor *off-shore*.

6. Se numesc astfel după numele profesorului James Tobin de la Universitatea Yale, laureat al Premiului Nobel pentru economie, care a făcut această propunere cu mai bine de două decenii în urmă.

7. De exemplu, S. Edwards, „How Effective are Capital Controls?", *Journal of Economic Perspectives*, vol. 13, nr. 4, Fall 1999, pp. 65-85.

▲

Adrian MIHALACHE

bustul Thaliei

Columb şi ouăle sale

Ingeniozitatea lui Columb de a ridica oul la verticală, înrudită cu cea prin care Alexandru a dezlegat nodul gordian, l-a făcut mai popular decît descoperirea Lumii Noi. Spre deosebire de majoritatea oamenilor, care-l mănîncă doar, Columb a folosit oul ca mijloc de comunicare. Gestul de fixare a fost interpretat banal ca victorie a voinţei. Mesajul lui este însă că, pentru a duce un proiect pînă la capăt, trebuie distruse înseşi supoziţiile pe care acesta a fost întemeiat. Integritatea oului este sacrificată pentru a-l face să stea drept. Columb descoperă America tocmai pentru că speranţa lui de a ajunge mai uşor în Indii, trecînd oceanul, se dovedeşte deşartă. Omul obişnuit ştie că nu poţi avea o omletă fără a sparge ouă, în timp ce omul excepţional renunţă la a mînca oul, pentru a susţine o cauză.

Michel de Ghelderode, în piesa *Cristofor Columb*, face din ouă simbolul mediocrităţii instituţionalizate, care caută să înăbuşe individualitatea inovatoare. Înainte de a se lupta cu stihiile naturii, Columb trebuie să înfrunte inerţiile organizaţionale, iar, după întoarcerea triumfală, trebuie să suporte adversitatea invidioşilor. Ca răspuns la toate acestea, el recurge, direct sau metaforic, la metoda strivirii oului. Ghelderode transpune eternul conflict între creativitate şi mediocritate din cheia romantică în aceea a parodiei lejere şi sentimentale, fără miză prea mare. La începutul anilor şaizeci, Televiziunea Română a prezentat o altă parodie a aceloraşi evenimente, mai acidă aceea, scrisă de Jura Soyfer. Spectacolul a fost precedat de explicaţii amănunţite, în care crainica cea mai populară a vremii, Cleo Stieber, avertiza publicul telespectator asupra noutăţii demersului, a anacronismelor voite, menajîndu-i eventuala susceptibilitate şi căutînd să-i tempereze din start reacţiile de contrarietate la luarea eroicului în rîs. Astăzi, publicul este pregătit să rîdă de orice, chiar şi de sine. De aceea, n-a fost nevoie de precauţii pentru ca spectacolul de la Teatrul Act al companiei *Caleidoscop*, în regia lui Vasile Nedelcu, să fie gustat din plin.

Trupa reuneşte tineri actori cu ucenicie comună, care au decis să rămînă împreună. Spectacolul de faţă este al treilea după rafinatul *Caleidoscop*, în regia lui Miriam Răducanu (premiat la Costineşti) şi îndrăzneţul *Poveste de cartier*, în regia lui Alice Barb. Eforturile tinerilor, înţelese şi sprijinite de firma Ericsson, au fost bine coordonate de Vasile Nedelcu, rezultînd un spectacol dinamic, cu multă vervă şi cîteva note *blue*. Regizorul utilizează inventiv mijloacele teatrului *de foire*, construind situaţii care îmbogăţesc considerabil partitura. Am remarcat cu plăcere schimbarea rolurilor între rege şi bufon (Dan Vulc şi George Frîncu), intrarea „triumfală" a reginei (Dana Teodorescu-Vulc) pe umerii bufonului, construcţia caravelei din geamantane, înfruntarea miniştrilor cu ouă în loc de capete, întîmpinarea lui Columb de reprezentanţii mediilor de comunicare din America de azi etc. Decorul realizat de Sorina şi Vladimir Iuganu sugerează o piaţă publică în care s-a ridicat o scenă improvizată, cu cortina decorată în stil Maya. Din cauza textului cu preţiozităţi minore, care escamotează conflictul, spectacolul are însă mai multă vivacitate decît tensiune. Există un fals final meditativ, care face ca adevăratul final să pară o *coda*. Regizorul a inclus o poantă de efect – fredonarea melodiei „Serile Moscovei" cu cuvintele *Hai să emigrăm / În A-me-ri-ca!* – neştiind, probabil, că ea a mai fost folosită de Nae Caranfil în filmul *E pericoloso sporgersi*.

Actorii şi-au început bine cariera, iar instituţia pe care şi-au creat-o le oferă un bun cadru de perfecţionare. Bogdan Dumitrescu stăpîneşte bine rolul lui Columb, reuşind să-i lumineze feţele contradictorii. Atent la rostirea textului, are în voce o afectare *à la* Mircea Cărtărescu, de care ar trebui să se dezbare. Luminiţa Vîlciu, Manuela Alionte şi Iulia Sîia îşi coordonează bine prestaţiile, atît ca miniştri, cît şi ca reprezentanţi ai presei, responsabili cu „gestionarea emoţiei publice". George Frîncu şi Dan Vulc formează un cuplu reuşit, primul se impune însă mai bine în ipostază solo.

Ghelderode a sugerat, dar n-a exploatat suficient, paradoxala condiţie politică a Spaniei care s-a văzut, deodată, stăpîna unei lumi fabuloase, chiar în momentul cînd îşi desăvîrşea, prin *Reconquista*, idealul naţional. Extinderea teritorială – acasă, dar şi peste ocean – neînsoţită de o integrare culturală veritabilă, nu putea decît să provoace o situaţie de criză, anestezată, dar nu vindecată, de afluxul de bogăţie din colonii.

Pentru a înţelege mai bine lucrurile, n-avem decît să ne imaginăm ce s-ar fi întîmplat dacă, odată cu Unirea, România ar fi anexat şi imperiul creat de Iuliu Popper în Ţara de Foc. Marile descoperiri, ca şi marile cuceriri, destabilizează, de aceea autorii lor sînt percepuţi, mai ales, ca nişte subversivi.

Notă: Un spectator, Joe Mabel (inginer american de software care lucrează în România), entuziasmat de spectacolul lui Vasile Nedelcu, a făcut crochiul de mai sus. ▲

La aniversară

Pe 23 ianuarie, Fundaţia Culturală „Proiect DCM – Dans, Cultură, Management" a împlinit cinci ani, ocazie cu care a prezentat un foarte detaliat raport de activitate şi a lansat o casetă promoţională a dansului contemporan românesc, o casetă unde sînt reuniţi toţi dansatorii români importanţi, de la cei mai tineri, cum ar fi Mateia Stănculescu sau Mihai Mihalcea, la cei mai în vîrstă – Adina Cezar, Ion Tugearu, Gigi Căciuleanu etc. Caseta promoţională, intitulată „Dance.ro" – un proiect finanţat de Fundaţia Pro Helvetia –, va fi distribuită gratuit pe la ambasade, institute culturale, organizaţii internaţionale care promovează dansul. Iată că această casetă are şi o valoare simbolică: după ce a pus pe picioare dansul românesc, Fundaţia „Proiect DCM" îl ajută să iasă în lume. De fapt, nu e prima dată cînd o face. Fundaţia condusă de Viorel Daniel (preşedinte) şi Cosmin Manolescu (director executiv) a acordat pînă acum burse de studii în străinătate şi rezidenţe pentru cîţiva tineri coregrafi români, a organizat, în parteneriat, un festival la Sofia, unde au participat mai mulţi coregrafi români (Platforma Dansului Balcanic – noiembrie/decembrie 2001), şi, cel mai important, a adus dansul internaţional aici, prin rezidenţe acordate coregrafilor străini, prin ateliere internaţionale de formare profesională şi schimb artistic (aşa cum a fost şi va fi „Movements on the EDGE" – în parteneriat cu Centrul MAD), sau prin organizarea Festivalului Internaţional de Dans „BucurESTi.VEST" (ediţia I – 2001; ediţia a II-a – 2003), cea mai importantă manifestare coregrafică de la noi, un festival-mamut cu ateliere de dans, spectacole şi zeci de invitaţi din străinătate. De asemenea, Fundaţia „Proiect DCM" a făcut şi face un susţinut lobby internaţional pentru dansul românesc, fiind membră a mai multor reţele culturale din străinătate (IETM – Informal European Theatre Meeting –, Aerowaves, ILDF – International Leadership Development Forum).

Prin urmare, „Proiect DCM" este pentru dansul românesc un fel de minister al culturii (asta în situaţia în care Ministerul Culturii nu face nimic în sensul acesta – şi semnificativ este că, o dată cu instalarea actualei guvernări, s-a desfiinţat şi singurul post destinat activităţilor coregrafice). Fundaţia a fost şi este finanţată aproape exclusiv de organisme intenaţionale. Avem aici, după cum se vede, un calcul foarte pragmatic şi eficient al guvernanţilor noştri: să nu ne interesăm prea mult de cultura noastră, că le vom stîrni mila celorlalţi faţă de ea şi o vor susţine ei. (**C. P.-B.**)

▲

RETROSPECTIVA
FILMELE ANULUI 2001
INDEPENDENTA FILM
25 IANUARIE - 7 FEBRUARIE
CINEMA ELVIRA POPESCU, INSTITUTUL FRANCEZ
BD. DACIA 77, TEL. 210 02 24

Vineri 25 ianuarie
Seara de gala (exclusiv pe baza de invitatii)

Sambata 26 ianuarie
15.30: Dansand cu noaptea
18.00: Marea hoinareala
20.00: Sinuciderea fecioarelor
22.00: O iubire imposibila

Duminica 27 ianuarie
15.45: Billy Elliot
18.00: Shrek
20.00: Tigru si dragon

Marti 29 ianuarie
18.00: Tigru si dragon
20.30: Marfa si banii

Miercuri 30 ianuarie
18.00: Moulin Rouge
20.30: Marchizul de Sade

Joi 31 ianuarie
18.00: Shrek
20.00: Sinuciderea fecioarelor

Vineri 1 februarie
17.45: Marchizul de Sade
20.15: Marea Hoinareala
22.15: Dansand cu noaptea

Sambata 2 februarie
16.00: Billy Elliot
18.00: Moulin Rouge
20.30: Shrek
22.15: Marchizul de Sade

Duminica 3 februarie
15.30: Dansand cu noaptea
18.00: Billy Elliot
20.00: Moulin Rouge

Luni 4 februarie
18.00: O iubire imposibila
20.00: Marfa si banii

Marti 5 februarie
18.00: Marfa si banii
20.00: Marea hoinareala

Miercuri 6 februarie
18.00: Tigru si dragon
20.00: Sinuciderea fecioarelor

Joi 7 februarie
18.00: Moulin Rouge
20.30: O iubire imposibila

deltafm 93.5fm DILEMA CHAMPIONS www.cinemagia.ro

Alexandru ŞTEFĂNESCU

Muzică şi televiziune prin cablu

Privind chiorîş (prin curbura unei lentile microscopice de precizie), muzica şi transformările ei intime, lăuntrice, mai mult sau mai puţin organice, anul scurs n-a şocat prin noutăţi stilistice ori metamorfoze kafkiene. Nici măcare acest tip de plafonare evolutivă nu poate fi privit ca o trăsătură inedită, el şi-a impus, de ani buni, mereu identica statură, n-a suportat niciodată alteritatea. Tot ceea ce s-a petrecut de-atunci încoace a semănat cu o rotativă între aceleaşi limite trasate, cu un ritual dogmatic, cu un surogat de poezie cu formă fixă. Motivul ideal pentru a începe să-mi petrec cît mai puţin timp posibil chinuind telecomanda între aceleaşi cîteva posturi reçurente: MTV, Atomic, MCM, VH1 (cu deosebirea că ultimul îţi mai rezervă uneori nebănuite dar, iată, salutare momente de relache cerebral – fac abstracţie cu bună ştiinţă de extraordinarul Muzzik, îl suspend undeva deasupra capului, înscris pe lista celor care mă-ncolţesc). Acestei stări de spirit a inalterabilului, a supra-conservării ca psihologie ori tendinţă de penultimă şi ultimă oră cu greu îi mai găsesc vreun antidot, două.

Primul antidot: sărbătorile de iarnă sînt şi ele patronate de aceeaşi jonglerie repetitivă cu bile de foc. Diferenţa e că spunem: se respectă o monotonie adînc înfiptă-n tradiţie (jumătatea mea cultural conservatoare o înghiontește pe cealaltă, făcînd-o să-şi ţină gura). Altă diferenţă e cînd se întîmplă o singură dată pe an, o săptămînă la fiecare cincizeci şi două. Nu lipseşte nici încoronarea hibridului, nu blasfemică ci, mai curînd, hîdă, lipsită de formă şi conţinut: colinde pe ritmuri funky sau hip-hop, dar, în definitv, ţi se pare mai puţin deranjant (la limită, sfidător) decît atunci cînd te încumeţi să asculţi „Cele patru anotimpuri“ reorchestrate pe beat-uri rap, house, trance, ce naiba or fi, sau cînd îţi aprinzi o ţigară cu o brichetă văruită într-un auriu infect şi care mai şi scuipă un „Für Elise“ piţigăiat şi fals. La subiect, acest Crăciun a coincis pentru mine cu re-audiţia unor albume Pink Floyd pierdute pentru unii în uitare, necunoscute tuturor celor care nu au nevoie de vreun antidot („Dark Side of the Moon“, „Shine on You Crazy Diamond“, „Obscured by Clouds“, „Umma Gumma“, „The Division Bell“), la care mai adaug şi un splendid album solo al lui Roger Waters („Amused to Death“). Ar fi zeci, sute de lucruri de semnalat şi extins, îmi asum ingratitudinea de a le ţine încuiate înăuntrul meu, ţin neapărat să-nvinuiesc şi spaţiul. Deocamdată esenţial este să schiţez o trăsătură structurală sau un fel de model psihologic, dacă vreţi. Nu-i nevoie să parcurgi întreaga discografie Pink Floyd, ca să simţi pulsaţia unui angrenaj în schimbare. Mă refer întîi la varietate, la alteritate, însă nu doar la ele. Varietatea e ca o geometrie inepuizabilă în plină şi deplină transformare şi e, cu certitudine, o trăsătură a generalizării unei forme. În mod corespondent, conţinutul, descifrat prin auz, dar niciodată manifest, îţi inculcă senzaţia că te afli în plină evoluţie, că totul circulă într-o direcţie ascendentă, cu sens şi nivel de coincidenţă zero.

Nu prea cunoaştem aşa ceva în noua noastră contemporaneitate de secol XXI, nu mai recunoaştem explozii de talent şi sensibilitate ci doar implozii. Răstălmăcim fără voie, dar superficial, fixaţia parmenidiană, totul stă şi nimic nu curge, la televizor vezi alte chipuri, însă aceeaşi succesiune de note sau tonalităţi. Totul devine prestabilit, nu mai există exclamaţie, mirare, avem neapărată nevoie de un Heraclit.

Al doilea antidot (un antidot în măsura în care descoperim esenţa televiziunii, poţi începe să vezi erorile civilizaţiei): două verticale, două orizontale, în total patru şipci de plastic negru încadrează coloratura unor imagini proiectate răsturnat în spatele retinei. Culmea culmilor, eu le văd corect, nu ştiu cum naiba de ajung să se răstoarne la loc... Tolerez, docil ca niciodată, o reclamă care pastişează monotonia vieţii fără cablu TV (creierul televiziunii de altădată – o particulă inodoră, incoloră, insipidă, într-o perpetuă mişcare browniană – pare a fi deja bifat în registru, la capitolul amnezie). Vizual, reclama nu oferă mai nimic, în schimb recepţia mesajului nu-şi poate greşi ţinta. Camera surprinde o reuniune de familie înaintea, înapoia, de-a lungul şi de-a latul unei canapele, personajele privesc, rînd pe rînd, afişe lipite pe o suprafaţă verticală. Plictisul încifrat în priviri golite de conţinut, alcuiri nervoase din sprîncene şi grimase îngropate în obraji trădează monotonia lipsei de animaţie. Şi brusc, reversul. Nu disperaţi, intervin producătorii din spatele cortinei, jubilînd, noi am sintetizat un leac universal împotriva nefericii cronice. Urmează un raţionament implicit, ştiu prea bine despre ce este vorba, nu-i nevoie să mi se arate cu degetul ca să ştiu: e mişcarea (chiar fizică, respiraţia grea şi pulsaţia muşchilor), însufleţirea, animaţia, e la mijloc pînă şi „paradoxul“ de a privi mişcarea, nemişcîndu-te. Că ceva se mişcă, indiferent ce, e fibra relaţiei conştiinţă-ecran, e, în plus, o condiţie a bunăstării minţii. Un simplu fir de zece milimetri grosime înfipt în mufa de pe spinarea animalului care binedispune, transformă orice e static în imagine umblătoare, în ceva care se tot mişcă şi mişcă altele la rîndul lui. Concluzia îşi e perfect suficientă, lumea e mulţumită, silogistica triumfă...

▲

Alice POPESCU

imaginarul publicitar

Restul care poate să conteze

Cînd am văzut prima oară reclama la votca *Stalingrad* m-am amuzat, apoi mi-am pus întrebarea dacă nu cumva sentimentul de familiaritate cu anecdota venea din asemănarea cu un alt spot publicitar, mai vechi. Nu am găsit răspunsul, ci cîteva locuri comune: femeia care se îmbracă pentru o întîlnire lăsînd să se întrezărească puţin din nuditatea corpului, interiorul elegant şi intim cu masa pregătită pentru doi după canoanele romantismului în vigoare (flori, lumînări aprinse), el care vine la costum cu buchet şi sticlă de băutură (vezi *Stalingrad),* ea care îi deschide cochet şi într-un act de seducţie îl deposedează de sticlă, îi trînteşte cu graţie uşa peste flori. El rămîne cu cozile. *Restul nu contează.* Sau poate că da?! Cum ar fi, de exemplu, concluziile logice pe care le-a tras, într-un moment de nervozitate, o prietenă de-a mea: „adică, prin urmare, femeile sînt nişte beţive, nu le pasă de bărbaţi...“ şi altele, întemeiate pe materialul în cauză.

I-aş fi dat dreptate dacă, în urmă cu cîteva luni, n-aş fi trecut de suficient de multe ori pe lîngă panoul cu *efectul Axe* (singurul care a reuşit să facă să cadă chiloţii unei femei numai ca să se autoelimine de pe piaţă). Ceea ce mi-a oferit şansa unor indignări repetate pînă la plictiseală. Aş fi preferat amuzamentul, dar publicitatea *outdoor* nu are timp (şi mai ales spaţiu) să contextualizeze. Ea *revelează* doar – în sensul cît se poate de etimologic al cuvîntului – lăsînd, de cele mai multe ori, alegerea registrului de interpretare la latitudinea publicului. Ca femeie, am ales să fiu ofensată şi consecventă cu mine însămi, am reuşit.

Cu *Stalingrad,* însă... comicul obligă. Chiar şi ideologic. Ceea ce înseamnă că, uneori, pe lîngă poantă, restul – cum ar fi tratarea ei în context – contează.

▲

trecerea prin reviste

Privatizarea proprietăţii intelectuale

Avem o lege a drepturilor de autor, dar este una, se pare, imperfectă; pe de altă parte, cum ea a fost adoptată doar de cîţiva ani, nu există încă o obişnuinţă în aplicarea ei şi astfel apar tot felul de situaţii litigioase – situaţii care, avînd în vedere lacunele legii, nu pot fi soluţionate atît de uşor. Acestea sînt concluziile la care ajunge şi revista *AdMaker* (ian. 2002), la sfîrşitul unui dosar dedicat conflictelor dintre artişti şi agenţiile de publicitate cu privire la proprietatea intelectuală.

Cazurile pe care le analizează revista *AdMaker* în dosarul realizat de Florin Dumitrescu sînt cele ale lui Adrian Păunescu, Brâncuşi şi Mircea Diaconu. Primele două şi-au găsit soluţionarea. Adrian Păunescu a primit mai multe zeci de mii de dolari ca urmare a folosirii versurilor lui de către Sony („Roată, roată/ Te mai inventăm o dată“) şi de către Connex, care a transformat păunescianul „Imn al Rapidului“ în „Imnul Connex-Rapid“. Şi în cazul lui Brâncuşi lucrurile au ajuns să se clarifice pînă la urmă. „Colaborarea“ publicitarilor cu Brâncuşi a început, însă, sub semnul aplicării după ureche a drepturilor de autor. Astfel, pentru un spot Coca-Cola care foloseşte imaginea Coloanei Infinitului, agenţia producătoare (McCann-Erickson) a găsit de cuviinţă să plătească aceste drepturi proprietarului operei (primăria oraşului Târgu Jiu) şi nu deţinătorului drepturilor (moştenitorul lui Brâncuşi, domnul Theodor Nicol, cetăţean canadian de origine română). Dacă în acest caz primăria oraşului a rămas cu banii pe care nu-i merita de fapt, în al doilea caz, cînd s-a dorit folosirea unei opere brâncuşiene, „Sărutul“, la o reclamă pentru berea Silva, producerea unei situaţii similare a fost împiedicată în ultimul moment. Agenţia de publicitate Young & Rubicam pregătea formele de efectuare a plăţii către Muzeul de Artă din Craiova, proprietarul operei, dar, în urma intervenţiei societăţii VISARTA (societate de gestiune colectivă a drepturilor de autor în arte vizuale), banii au ajuns pînă la urmă la deţinătorul de drept.

Dar, dacă în cazul lui Brâncuşi defecţiunile au apărut din cauza gafelor în aplicarea legii, în cel al lui Mircea Diaconu legea îşi dovedeşte ea însăşi imperfecţiunile – şi de aceea cazul este cu atît mai greu de soluţionat. Obiectul disputei între Mircea Diaconu şi agenţia de publicitate Leo Burnett & Target este un fragment din filmul „Pruncul, dolarii şi ardelenii“ folosit într-un spot care face reclamă la „Pagini aurii“. De fapt, în această campanie s-au mai folosit şi fragmente din filmele „Operaţiunea Monstrul“ şi „Secretul lui Bacchus“, iar Mircea Diaconu reprezintă şi drepturile celorlalţi actori lezaţi (sau, în fine, ale moştenitorilor acestora). Numai că realizatorii reclamei dovedesc cu acte în regulă că au plătit drepturile de autor pentru fragmentele de film folosite. Iar legea prevede că autorul unui film este regizorul. Pe de altă parte, actorii, ale căror replici au apărut în spoturile publicitare, s-au pomenit făcînd reclamă fără voie şi pretind despăgubiri pentru folosirea imaginii şi a creaţiei lor în scopuri comerciale fără să li se fi cerut permisiunea.

În acest din urmă caz – nesoluţionat şi, după cum se vede, nesoluţionabil –, dosarul revistei *AdMaker* nu-şi propune să facă lumină. Li se dă cuvîntul tuturor părţilor implicate şi toate dovedesc că au dreptate. Singura care nu are dreptate este, însă, legea. Dacă filmele ar fi fost făcute după 1996, s-ar fi găsit o soluţie: actorii ar fi beneficiat de ceea ce se numeşte „drepturi conexe“. Numai că actorii au avut neşansa să fi jucat şi în filme produse înainte de apariţia legii, ceea ce, se pare, este o gravă greşeală. **(C. P.-B.)**

▲

UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI
Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine
CENTRUL DE LIMBI STRĂINE ARIEL
Str. Pitar Moş, 7-13, Sector 1, Bucureşti
Tel. 210.87.85; 092.77.92.83
E-mail: centrulariel@yahoo.com

Organizează
CURSURI DE LIMBI STRĂINE :
● pregătire pentru ADMITERE: engleză, franceză, germană, spaniolă, italiană etc.
● pregătire pentru testele CAMBRIDGE şi TOEFL
● cursuri de BUSINESS ENGLISH şi LEGAL ENGLISH
● cursuri de limba engleză, germană, franceză, olandeză, suedeză, italiană, spaniolă, portugheză, greacă, turcă, japoneză, chineză, arabă, ebraică, limbi slave, română pentru străini etc.
● cursuri de limbi străine pentru copii.

Dilema vă recomandă

● Michel Onfray, *Raţiunea gurmandă. Filozofia gustului* (traducere de Claudia Dumitriu şi Lidia Simion, Editura Nemira). Un festin la fel de savuros ca şi *Fiziologia gustului* a lui Brillat-Savarin. (Alex. Leo Şerban)

● Iordan Chimet, *Dosar Mihail Sebastian* (Editura Universal Dalsi – cu o prefaţă de o rară înţelepciune). O antologie – densă, pusă admirabil în pagină – din tot ce s-a scris mai semnificativ la noi şi în străinătate despre *Jurnalul* acestui nefericit Iosif Hechter. Şi s-a scris! Dacă nu e cu supărare, despre nici o carte apărută după '89 nu s-a scris mai mult, mai acut, mai pasionant. (Radu Cosaşu)

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Iaromira POPOVICI

bazar

Sînge, în exces

Există seri în care mergi la filme, aşa, la nimereală, luîndu-te doar după aparenţe nesemnificative: un actor, o poză, o stare; te mînă, pur şi simplu, nevoia de poveste şi de imagine. Se întîmplă, însă, ca tocmai nevoia asta, profund umană şi de înţeles, să-ţi fie nu doar nesatisfăcută, ci de-a dreptul călcată în picioare. E vorba de filmele puţin subtile, în care prea plinul, excesul şi ostentaţia de mijloace facile nu numai că umbresc povestea, ci-ţi induc şi o stare seacă, făr' de speranţă.

Cele mai insuportabile din categoria de mai sus sînt peliculele pe care le-am putea numi, pur şi simplu, sîngeroase: după părerile realizatorilor, ele aparţin fie genului horror, fie celui psihologic ori poliţist. Intriga e pe plan secund, de multe ori nereuşită; ceea ce contează sînt imaginile şocante, cu crime oribile, măruntaie scoase, morţi putreziţi, ologi, ciungi, diformi ori torturi nebănuite. Un arsenal de violenţe peste puterea de percepţie a unui spectator normal, aş spune, şi fără vreo motivaţie pozitivă concludentă. Cei oripilaţi de lipsa mea de îndrăzneală şi de imaginaţie plastică s-ar grăbi să propună următoarele motivaţii: 1. Scenele respective sînt importante, indispensabile pentru valoarea artistică a filmului; afirmaţia cade din start, pentru că, de obicei, filmele lipsite de o astfel de valoare apelează la excesul de sînge; 2. Momentele horror sînt educative, te învaţă cum să nu faci; întotdeauna, „aşa nu"-ul e mult prea aproape de „aşa da"-ul admirativ. 3. (Pentru tembeli) Scenele cu sînge sînt tari, marfă, beton etc...

Filmul *Stigmata*, cu Patricia Arquette, văzut mai demult, întrunea aproape toate condiţiile de mai sus, augmentate şi de subiectul kitsch, pseudo- religios: sîngele care îi curgea pe gură, din mîini, picioare, trup era cu atît mai nefiresc cu cît se vroia o reiterare a celui vărsat de Iisus în patimile sale. Dacă *Stigmata* insista asupra trupului, *Hannibal*, din filmul cu acelaşi nume, îşi scotea în evidenţă gura mînjită, ca-n bancurile (ori peliculele) demodate cu vampiri. *Marchizul de Sade*, inclus, recent, în multe topuri ale anului trecut, reuşea să te oripileze, două ore, cu scene scatologice hidoase, şi, repet, fără motivaţie. Întrebarea care îmi revenea cu obstinaţie, pe tot parcursul filmului, era de ce mă uitam la suita de scene oribile, pentru care nu simţeam nici o apetenţă, şi ale căror posibile învăţăminte creative se estompau cu totul în faţa ororii, inutile, în sine. Aşa s-a întîmplat cu filme mult mai bune, precum *Fight Club*, sau chiar *Născuţi asasini*: excesul de sînge (pentru mine, ştiu că există mult mai multe păreri contrarii) a înecat inteligenţa şi subtilităţile scenariului.

Fobia de sînge degeaba mi-a revenit din două filme vizionate recent. Cel dintîi, *Conexiune inversă*, în regia lui Tarsem Singh, cu Jennifer Lopez, face parte din categoria cea mai insuportabilă: prost cu pretenţii paranormale. Răul criminal ucide bestial, sub ochii noştri, ai spectatorilor victime, femei goale, pe care le torturează în prealabil; în paralel, J.L. îi rezolvă problemele psihologice, mai întîi îmbrăcată ca un soi de înger pufos, apoi precum Madonele din „icoanele" kitsch, cu beculeţe, care se vînd în Berceni. Criminalul, la fel de sîngeros, din cel de-al doilea film recent vizionat *(Din iad – Jack Spintecătorul*, în regia lui Albert Hughes şi Allen Hughes, cu Johnny Depp) s-a dovedit mai minuţios: el scoate diversele organe interne ale victimele şi le afişează la mijloc de cadru, să fie sigur că spectatorii le văd. Pe lîngă o lecţie de anatomie şi una de istorie speculativă (crimele lui Jack Spintecătorul au fost, poate, comise, din ordinul familiei regale), filmul în cauză, împreună cu altele asemănătoare, ne strecoară, treptat şi pe nesimţite, percepţia firească a oribilului. Fără să ne dăm seama, sîngele, în oricît – pînă la urmă – de ridicol exces, ajunge să ne fie invizibil şi inocent. ▲

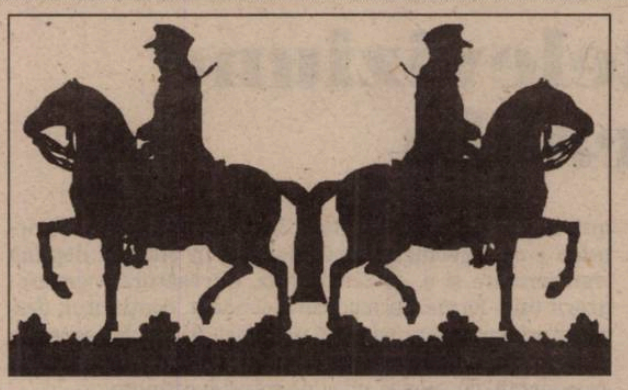

Radu COSAŞU

din vieaţa unui extremist de centru...

Două viziuni în Anul Calului

1. Citadin, veneam de departe, acest crîng luminos şi pustiu nu-l cunoşteam, şi nu mă gîndisem vreodată că voi ajunge să caut un cal într-un crîng.

Străbătusem toate străzile, citisem toate cărţile, vîslisem în toate parcurile, schimbasem toate tramvaiele, cunoşteam toate staţiile, alei de o secundă, anticari şi birjari, halviţari şi hingheri, brutari şi tutungii,

niciodată nu am trăit oraşul ca o vină, a fi citadin nu mi s-a părut, nicicînd, nici gînd, o injurie, o limită, o durere.

Dar avionul trecuse peste noi, cavaleriştii regimentului de la marginea oraşului, peste coloana noastră în trap întins

– toţi băieţi de oraş, comandaţi de un constănţean, toţi bacalaureaţi cu poze de la fete lăsate în bărci, pe sub poduri –

şi caii s-au ridicat în două picioare, isterici şi barbari, aruncîndu-ne din şeile proaspăt unse, lăsîndu-ne în iarba acelui cîmp însorit, cu Tisa sticlind la orizont, cu un cimitir prea paşnic la dreapta, cu pădurici înverzite voios în care s-au pierdut, nechezînd şi tropăind în panică, fără de frîu, caii.

„Căutaţi-i repede şi veniţi cu ei – cel fără de cal îl va căuta pînă la sfîrşitul vieţii" – poruncise maritimul, aprinzîndu-şi ţigara, calm, fără de ură – „nimeni nu pleacă pînă nu avem toţi caii."

Şi atunci am intrat singur în crîng, convins că aici voi rămîne şi, aşteptînd febril un nechezat, m-am aşezat pe o buturugă rupînd o ferigă pe care strălucea o buburuză.

Ce linişte! Ce linişte!

O furnică se urca pe cizma mea şi o lăsam gîndind că ea îl va aduce viu şi nevătămat; pentru prima oară, am sperat în legătura ocultă dintre o furnică şi un cal, în afara basmelor şi legendelor.

Dar el nu veni. Am alungat furnica. I-am şoptit: „Vino, nu am disperat niciodată pînă acum, o singură dată m-am rătăcit în Gara de Nord, eram mic şi am început să strig în faţa trenului de Huşi. Vrei să auzi cum am strigat?" Am tăcut.

Furnici peste furnici începură să urce pe mine, le vedeam alergînd fericite şi nu le alungam. Abia atunci a apărut, şchiopătînd, frîngînd ramuri tinere sub copite, el, armăsarul Nabucodonosor.

2. Blînda şi originala şi înţeleapta mea experienţă de grăjdar schimbul doi, cele trei ore de la miezul nopţii la trei dimineaţa,

cînd stai de veghe printre stănoage şi troace, universul întreg cufundat într-un somn alpestru, caii întinşi pe paturile lor de paie a căror responsabilitate o purtam fără crîcnire,

fornăitul lor grav, respiraţia lor de stele într-un pustiu cosmic, praful subţire şi cald care le juca sub nările negre şi bune, liniştea încremenită a grajdului la ora aceea care nu cerea decît visarea,

Träumerei-ul schumannian pe care-l auzeam acolo, tînăr bacalaureat care lăsase pianul pentru a se prezenta voluntar în armata populară,

fîşîitul cozilor lor, din cînd în cînd, tresăririle lor brutale, foiala lor în paie,

spaima mea, ce visează, ce-i pişcă, ce-i alarmează (căci lumea întreagă tăcea, doar rotativele vuiau, dar caii nu citesc ziarele, cu atît mai puţin *Prinţesa de Clèves* pe care o cumpărasem de la un anticariat într-o ieşire cu bilet de voie şi o citeam la căpătîiul lor, convins că nu-i va aţîţa),

salturile turbate ale unuia, nechezatul celui de lîngă el, trezirea tuturor, groaza mea de intelectual în faţa bestiarului dezlănţuit, a necunoscutului de nestăpînit,

urletele mele: „ho, ho, copii, băieţi, staţi!", total aiurea printre stănoagele rupte şi învălmăşirea lor sălbatică în jurul unuia care voia să încalece iapa numită Duducuţa,

şi scîncetele mele – lovindu-i curajos şi inutil cu picioarele în burtă – „fraţii mei, drăguţii mei, ce-i cu voi? ho cu tata! ho cu tata!" (care tata? cum de apăruse tata?).

Căci eu, eu am văzut cai volatilizîndu-se, spărgînd acoperişurile grajdului şi urcînd la cer, noaptea, în toiul nopţii, sfidîndu-ne bacalaureatele, perfect lămuriţi asupra condiţiei umane. ▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

Georgeta Moraru

„Am vîrsta de 45 de ani, BI FD 918745, şi sînt din Braşov. Din cauza răutăţii şi ambiţiei unor şefi cu putere, cu bani şi cu influenţă, familia mea s-a destrămat complet şi după douăzeci şi ceva de ani de căsnicie am ajuns pe drumuri cu doi copii. Dar ca să se înţeleagă mai bine despre ce este vorba va trebui ca cineva să stea de vorbă cu mine personal, să-i explic. De un an jumătate dorm prin gară şi pe unde apuc cu fetiţa mea de 13 ani şi nimeni nu mă bagă în seamă din cauza acelor mari şefi. Au încercat să ne şi ucidă şi au pus Securitatea pe urmele noastre. Din cauza stresului şi situaţiei făcute de aceşti mari şefi fetiţa mea s-a îmbolnăvit cu stomacul, suferind de dischinezie biliară şi gastrită. Am trimis disperată la Strasbourg faxuri după faxuri, scrisori, telefoane, dar marii şefi reuşesc să muşamalizeze cazul. Am

fost nevoită să o internez la Centrul de Primire în regim de urgenţă Domino şi după un prînz care a constat din gem cu biscuiţi a fost internată cu vărsături la spital. Nu cumva se profită de fetiţă ca să fie ascunsă şi să nu fie găsită de ziarişti şi să fie dusă repede ca să nu spună despre mine: mama mea nu e nebună? Eu umblu pe străzi şi urlu de durere fiind huiduită şi urmărită ca un cîine, mă umple rîia şi păduchii. Redau ce mi-a spus fetiţa: «M-am săturat de nebuniile tale cu Strasbourg. Ai să înnebuneşti de tot.» Mie îmi place aici, că vin străini şi ne dau lănţicuri de aur. Că eu m-am angajat la Poiana la un hotel şi toţi puneau pe seama mea ce se întîmpla. Mi-au zis să nu mai vin, că e un control şi după două luni m-au dat afară. Şi după aia fata avea patru ani. Soţul meu Valeriu s-a înhăitat cu cumnata şi ne-am despărţit şi am împărţit casa. Eu am plecat din cauza acelor şefi. Nu am înnebunit, dar sînt pe cale să înnebunesc. Asta se urmăreşte." ▲

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Ofertă specială!!!

Decupaţi acest talon de comandă, expediaţi-l pe adresa Editura Humanitas – C.P.P., Piaţa Presei Libere 1, 79734, Bucureşti, şi veţi primi prin poştă, cu plata ramburs, cu 10% reducere (71 100 lei) şi cu autograf din partea autorului, volumul *Declaraţie de iubire* de Gabriel Liiceanu.

Nume ..... Prenume .....
Adresa .....
.....
Telefon ..... Nr. exemplare comandate .....
Numele persoanei/persoanelor pentru care doriţi autograful .....
.....

Augustin IOAN

pierduți în spațiu?

Grenoble – oraşul unde se termină ceaţa

Dacă nu ar fi fost angajamentul universitar al soţiei, şansele sînt enorme să nu fi avut niciodată vreun motiv de a ajunge la Grenoble. Acum sînt mai înţelept cu un oraş. Or, pentru că aveam „privilegiul" de a nu şti nimic despre el decît epitetele – nu totdeauna măgulitoare – cu care Simona îi gratula birocraţii – l-am descoperit urmărindu-mă în acelaşi timp pe mine însumi – critic – spre a-mi surprinde modul în care „intru în posesia" lui (defect profesional).

Seara, la sosirea de la aeroportul din Lyon, o – deloc lămuritoare – tură orientativă pe axa mare a oraşului. Au urmat a doua zi definiţiile, care să ajute experienţa empirică. Genul proxim: Braşovul. Diferenţa specifică: un Braşov, proporţional vorbind, mai puţin (şi altfel) medieval, iar în plus, înconjurat de munţi de pretutindeni. În rest, cartiere proletare asemănătoare şi din cam aceleaşi perioade, ceva mai bine întreţinute însă şi mai diverse ca experimente de locuire colectivă, dintre care unele deloc neinteresante (o spune unul care detestă visceral conceptul însuşi).

„Tehnica" aproprierii oraşului fu următoarea: a) prima orientare, cardinală, cu harta în faţă, localizînd geografia majoră. Aici – Alpii într-o sălbăticie pitorească, pe care părinţii noştri şi-o mai amintesc, poate, de la Olimpiada de iarnă grenobleză, precum şi două rîuri, dintre care Isere dă şi numele departamentului a cărui capitală este oraşul. Munţii sînt tot timpul în ceaţă, iar aici am văzut prima dată în viaţă capătul, abrupt-vertical şi consistent, al unui bloc de ceaţă care acoperea tot oraşul. Munţii sînt de asemenea primii şi ultimii în lumină, pînă într-atît încît este încă (respectiv deja) întuneric în oraş cînd e deja (respectiv încă) soare pe creste. b) Prima călătorie – în centru, spre a vedea piaţa majoră a respectivului oraş. Firește, deşi nu cea mai mare, orientarea urbană o dă piaţa medievală din faţa catedralei Nôtre Dame. Această piaţă a şi fost subiectul celor mai diferite intervenţii urbane, care au făcut ca, urmărindu-i istoria în Muzeul Vechii Episcopii, să înţelegi de fapt forţele şi ideile care au modelat oraşul întreg în cei aproape optsprezece secoli de existenţă. c) Primele edificii vizitate au fost cele sacre: catedrala Nôtre Dame, cu turnul ale cărui fenestrări creează efecte de falsă perspectivă a înălţimii; bisericile celorlalte pieţe importante (ca de pildă St. Andre, în faţa vechiului Palat de Justiţie), apoi St. Laurent – biserica-arhivă de peste rîu despre care deja am scris în *Dilema* – şi din nou înapoi la catedrală spre a umbla în măruntaiele pămîntului, acolo unde a fost degajat baptisteriul.

După această parcurgere deopotrivă orizontală, cît şi verticală (inclusiv o parcurgere a timpilor urbani văzuţi pe repede-înainte în sedimentarea lor de profunzime, pe care arheologii au secţionat-o brutal), celelalte ingrediente îşi fac simţită prezenţa. Familiarizat cu contururile spaţiului, îi descoperi materialele, culorile şi texturile. Cel mai adesea această descoperire, după prima tură de luare în posesie, coincide cu fotografierea locurilor, pentru că deja perspectivele cele mai bune îţi sînt cunoscute. Cu toate acestea, sînt din ce în ce mai puţin încîntat de arhiva fotografică a unui loc. Aceasta nu mărturiseşte mai niciodată complexitatea lui, ci doar – rareori – excelenţa unor puncte de vedere privilegiate. Am făcut şi acum cîteva sute de fotografii de arhitectură, spre disperarea soţiei mele, care – ajutor de fotograf cum se află de doisprezece ani, nolens-volens – a pierdut o mulţime de timp aşteptînd să mă întorc de la „vînătoarea" de imagini bune, schimbînd obiective şi unghiuri...

De îndată ce „ştii coturile" unui oraş, viaţa cotidiană este aceea care ţi-l umple cu plauzibilitate. Specialităţile culinare, tradiţiile de iarnă, întîlnirea cu oamenii locului – toate acestea contribuie la efectul de realitate. Grenoble este pentru memoria mea afectivă un oraş cu realitate densă. Mi-e drag, de vreme ce, un timp, îmi ocroteşte delicat soţia. În locul meu. ▲

Dan GOANŢĂ

medalia de abur

Din ţînţar – demnitar!

După nici un an şi jumătate de guvernare, după cîteva realizări bifate la catastif – ritm de creştere economică, viza Schengen şi cîteva promisiuni subţirele cu privire la integrare – guvernul cu acelaşi nume a intrat într-o serie de încurcături. Majoritatea amuzante, dacă n-ar fi fost destul de previzibile, chiar şi pentru premierul omonim. Primul raport Armagedon dădea o lovitură gravă în trunchiul zvelt al integrării în NATO; curios, însă, nimeni n-a părut să-i dea vreo atenţie. De fapt, statutul său de document anonim n-ar fi trebuit să-l elimine din atenţia publică (aşa cum susţin unii), atîta timp cît traseele sale prin lumea virtuală duceau la niște adrese foarte delicate. Ca să nu zic mai mult. Dar era sortit de-abia celui de-al doilea raport să trezească mîhnirea conducerii de partid şi de stat. E drept, aici şi acuzaţiile erau mai neplăcute. Pe bună dreptate, premierul a precizat că, dincolo de justeţea sau injusteţea acuzaţiilor cu privire la averea sa, importantă şi gravă este compromiterea unui reprezentant al ţării la gravele şi importantele negocieri de care depind atîtea şi atîtea. Împrumuturi, integrări, alianţe etc. În general, obiective esenţiale pentru pătura săracă a ţării, aceea care, aşa cum e şi normal, a optat la alegeri să fie condusă de un om cu stare. Blocul din Zambaccian, cvasi-necunoscut pînă mai ieri, a devenit brusc un obiectiv strategic. Singurii care mai au curaj să se apropie de el sînt inspectorii primăriei. Se strecoară pe furiş, plasează discret amenzi şi dispar apoi în întunericul protector al nopţii de iarnă, fredonînd încetişor faimoasa arie din „Vînt de libertate" de Dunaevski (*„E la noi un marinar* etc., etc.").

Date fiind împrejurările, au fost operate cîteva arestări în mare viteză, iar procurorii i-au interogat pe acuzaţi timp de zece ore. Dar fără să mănînce şi fără să bea, aşa cum a recunoscut unul din împricinaţi, în direct, la televiziune, la o oră de mare audienţă. După care li s-a dat drumul. După care li s-a interzis să părăsească municipiul. După care li s-a permis. În fine. Acuzaţiile au rămas în suspensie, diverşi cîrcotaşi susţin că nici nu există o bază legală pentru un proces, dar cine se uită la ei? Sînt probabil tot năpîrcile fostului preşedinte, cel care, de la schimbarea regimului, duce o luptă acerbă, pe toate fronturile, pentru dreptate, progres şi schimbare. Domnia sa şi cei menţionaţi au cerut ritos schimbarea cîtorva miniştri, evident, fără să le pese că în acest fel aduc o gravă atingere imaginii guvernului şi, deci, intereselor naţionale.

Echidistant şi constituţional, preşedintele ţării a evitat să se pronunţe, a avut însă o întîlnire la ceas de seară cu premierul, despre care nici activa noastră presă de investigaţie nu a reuşit să afle ceva semnificativ. Parcă-i văd cu planurile de construcţie în faţă, mai retuşînd un finisaj, mai modificînd poziţia unei uşi, examinînd diverse modele de lambriuri. Activitatea conciliatorie a preşedintelui nu s-a oprit aici. Dacă a văzut că pînă şi excentricul ambasador american o ţine-ntruna cu corupţia, l-a invitat la Hora Unirii, unde s-a dănţuit de cădeau consilierii ca muştele. În această atmosferă alecsandrină, hopa! apare şi Armagedon 3 – o culegere revizuită şi adăugită de studii meteorologice, despre direcţia şi puterea vîntului. Lipsită însă de prognoze. Parcă-i cam mult, nu? În general (aşa mi-a spus şi mie cineva care se pricepe), astfel de Armagedoane apar atunci cînd partidele de guvernămînt încep să scadă în sondaje, dar, la urma urmei, cît să mai aştepţi, dacă procentele nu vor să scadă cu nici un chip?

Din fericire (sau nu?), aceste evenimente, descrise aici în mare viteză, au dus la coagularea opoziţiei – liberalii şi aperiştii şi-au unit eforturile, pregătindu-se să preia conducerea ţării după următoarele alegeri. Dar asta numai dacă, asemeni unuia din colportorii de documente nediplomatice, îi vor cere scuze publice premierului pentru necazurile pe care i le-au pricinuit. Sau i le vor pricinui. (Din neştiinţă, desigur!) Dacă nu, nu.

▲

Andrei GORZO

fericirea la televizor

Privirea străinului

În 1995, regizorul taiwanez Ang Lee a filmat *Raţiune şi simţire*, romanul lui Jane Austen, adaptat de Emma Thompson, şi rezultatul este de o prospeţime care face majoritatea filmelor de epocă să pară banale, ilustrative, rigide. Sub privirea lui Lee – privirea unui străin – lumea lui Jane Austen are un fel de stranietate radioasă. Cinci ani mai tîrziu, cu *Tigru şi dragon*, regizorul a revenit în Taiwan şi la dialectul mandarin; şi-a întors privirea către o altă lume codificată, aparent la fel de străină de experienţa lui precum cea a lui Jane Austen: lumea eroilor cu puteri supranaturale din poveştile cu arte marţiale. A văzut acolo o poezie pe care mulţi nici n-o bănuiau, la un gen atît de puţin luat în serios. Ambele filme sînt destul de bine cunoscute de publicul nostru. Dar cel realizat între ele, *The Ice Storm / Furtuna de gheaţă* (difuzat recent pe Arte), este la fel de remarcabil.

Un alt film de epocă – anii '70 în provincia americană, era Watergate aşa cum o trăieşte clasa de mijloc. O epocă pe care Lee-străinul (a venit în America, la studii, abia în 1978) o face să pară, în acelaşi timp, proaspătă şi (din nou) extrem de stranie. Nixon vorbeşte la televizor. Studenţii vorbesc despre iminenţa unei revoluţii. Părinţii lor încearcă să trăiască în spiritul revoluţiei sexuale: pe lîngă clasicul adulter cu vecinul/vecina, ei experimentează aşa-numitele *key parties* – petreceri la care bărbaţii îşi depun cheile de la maşină într-un castron, femeile lor aleg la întîmplare cîte-o cheie şi cuplurile nou formate se retrag, fără supărare, fără prejudecăţi, fără complicaţii, doar sînt oameni moderni, oamenii moderni respectă natura, natura îşi cere drepturile etc. În acest timp, natura pregăteşte ploaie şi îngheţ. Nixon vorbeşte la televizor. Un tată îi dă de veste fiului său că s-a întors acasă, la care copilul îl priveşte ca de la mare distanţă şi îl întreabă: „Ai fost plecat?" Privindu-i pe copiii şi pe adolescenţii din acest film, la nici un moment nu putem fi siguri de ce le umblă prin cap. Sînt misterioşi, exotici: copilăria şi adolescenţa sînt ani petrecuţi într-o ţară străină, unde înveţi duplicitatea şi disimularea. Au uitat drumul înapoi acasă şi oricum nu contează: acasă este locul unde *nu* te simţi în largul tău. Părinţii lor încearcă să ţină pasul cu epoca şi vocea epocii pare a fi cea care cheamă la revoluţie sexuală. Aşa că bieţii burghezi încearcă să participe la revoluţie: femeile culegînd, pe rînd, cîte o cheie din castron; amantul beat încercînd să-şi oprească partenera nelegitimă, în timp ce soţul acesteia stă pe margine, cu o expresie absentă; mai tîrziu, soţul încornorat şi soţia trădată împreună, în maşina lui – o împreunare consumată în cîteva secunde, un nimic; jalnica atmosferă pe care pot să o creeze oamenii, atunci cînd se forţează să se simtă bine. Nici unul dintre ei nu se simte acasă în spaţiul şi în timpul pe care le ocupă. Nixon vorbeşte la televizor. Oamenii aceştia, care se străduiesc să pară perfect ajustaţi la lumea în care trăiesc, nu reuşesc să fie decît tovarăşi de exil, victime ale aceleiaşi confuzii. Filmul nu e doar despre clasa mijlocie din America anilor '70 – de aici amestecul său de stranietate şi familiaritate. Probabil că majoritatea lucrurilor despre care vorbeşte se găseau deja în romanul lui Rick Moody, care a stat la baza filmului, dar cred că privirea lui Ang Lee – din nou, privirea unui *outsider* – este cea care iluminează, dincolo de hainele, coafurile şi maşinile epocii, dincolo de diferenţele culturale, această confuzie, acest exil (ca stare de spirit) care fac parte din experienţa noastră comună.

În romanul său *Mr. Sammler's Planet*, Saul Bellow priveşte la aceeaşi perioadă în care se situează şi *Furtuna de gheaţă*; iar ochii prin care Bellow a ales să o privească sînt tot ochii unui străin – imigrantul Sammler, ale cărui meditaţii nu sînt prea departe de comentariul camerei de filmare a lui Ang Lee: „Acceptă (...) că fericirea înseamnă să faci ceea ce face majoritatea. Atunci trebuie să incarnezi ceea ce incarnează ceilalţi. Dacă sînt prejudecăţi, atunci prejudecăţi să fie. Dacă e furie, atunci furie. Dacă e sex, atunci sex. Dar nu-ţi contrazice timpul." Şi: „Era din nou rîndul anumitor lucruri minore, pe care oamenii insistau să le umfle, să le mărească, să le mute în centru: relaţii, decoraţiuni interioare, încurcături familiale, (...) afaceri erotice în Acapulco, felaţie cu străini amabili." Şi: „Exprimarea compasiunii era o necesitate vitală. Exprimarea, sunetele speranţei şi ale dorinţei, exclamaţiile durerii. Astfel de lucruri erau refulate, ca şi cum ar fi fost ilicite. Ieşind la suprafaţă uneori, ca mesaje cifrate. (...) În acest stadiu al lucrurilor, exista o muţenie teribilă. Despre lucrurile esenţiale nu se putea spune aproape nimic. Şi totuşi, nişte semne ar putea fi făcute, ar trebui făcute, trebuie făcute." ▲

SUB ZERO GRADE

Matei FLORIAN

De sezon

– transmisie (mai mult sau mai puţin) radiofonică –

Cu o tăinuită candoare, cuvintele mi s-au refuzat zile întregi. Apoi au devenit zbanghii şi au început să se fugărească prin necuprinsul spaţiu al limbii române. Ordonîndu-se într-un tîrziu într-o voluptoasă esenţă de lemn, mi-au dictat stilul materialului ce urmează.

Intrarea în emisie

Îmi permit să vă adresez un *bună dimineaţa* stingher şi, în speranţa că nimeni nu a observat nesimţirea cu care pisica mi-a ocupat biroul, să vă transmit de asemenea cele mai călduroase urări de bine şi de sănătate de aici din frumoasa localitate Azuga, cunoscută îndeobşte şi pentru legendara bere ce-i poartă numele. Ne aflăm, iată, în plin sezon de iarnă, la mai bine de o mie opt sute de metri altitudine, scrutînd cu încăpăţînare nesfîrşimile orizontului cît şi tenacitatea mirifică a pietrosului masiv Bucegi ce domină împrejurimile cu piscurile sale semeţe. Altfel spus, este o zi desăvîrşită de iarnă, soarele tocmai a biruit decisiv norii, o zi, de ce să nu spunem, propice practicării tuturor sporturilor de sezon, în special al celui astfel numit – schi. O am în dreapta mea, cu nesfîrşită înţelegere aşezată la o cană cu vin fiert, pe distinsa doamnă Cîmpeanu, ce s-a reîntors de curînd pe plaiurile natale din îndepărtata Suedie, tocmai pentru a intra în contact cu desfăşurarea activităţilor sportive de aici de la noi, în speţă fie spus, de la Azuga. O voi întreba pe doamna Cîmpeanu ce simte în aceste momente, cînd suspendată neverosimil deasupra localităţii Azuga, plutind cu telescaunul şi mai apoi sorbind din vinul fiert generos oferit de micii întreprinzători ai pîrtiei Sorica, ei bine, s-a reîntors în ţară.

– Da, într-adevăr, e un sentiment minunat să mă aflu din nou aici.

– Aţi venit pentru a schia?

– Vă va surprinde, dragă domnule, să aflaţi că natura şi-a făcut simţită chemarea în străfundurile sufletului meu şi că mă aflu aici, pur şi simplu, pentru a contempla atît valea cît şi munţii.

– Într-adevăr, sînt cuvinte frumoase cele pe care tocmai le-aţi rostit.

– Da.

– Un gînd pentru ascultători?

– Da. Vreau să le spun tuturor că în Suedia nu sînt vîrfuri atît de înalte ca aici, Coştila are cinci mii de metri, şi în Retezat am fost, erau pietre şi vîrfuri de cinci mii de metri, şi în Ceahlău, cîte păduri şi vîrfuri de cinci mii de metri, cum spuneaţi că se numeşte stîlpul ăla? aşa, Coştila, şi el are cinci mii de metri şi aici ne aflăm la patru mii cinci sute de metri şi se schiază la înălţimi de cinci mii de metri mai ales. Sînt şi capre negre.

Mă simt nevoit să predau microfonul celor din studiourile de la Bucureşti, cele cîteva minute de transmisie de aici de pe pîrtia Sorica, iată, s-au scurs ca un fum, în speranţa că dincolo de toate cele, aţi înţeles că adevărul devine alunecos şi doamna Cîmpeanu există, reporterul dumneavoastră de serviciu, Florian Ioan, îşi ia rămas bun şi vă dă o nouă întîlnire într-unul din paragrafele ce urmează.

Contrapondere. Monitorii de schi

Am preluat legătura. În Sinaia pîrtiile sînt impracticabile. Şi nu pentru că telecabina pînă la Cota 1400 ar costa cincizeci de mii de lei, şi că apoi, de aici pîna la Cota 2000 doar patruzeci, nu asta ar fi problema, ci doar că vîntul vis-coleşte zăpada, iar zăpada nu mai are cum să se aşeze. Muntele arată dezolant pentru un schior împătimit, golit de zăpadă şi pietros. Monitorii de schi sînt astfel obligaţi să migreze spre alte pîrtii din alte localităţi ocupate deja de alţi monitori. În migrarea lor iau cu ei şi preţurile: 10 dolari ora sau, îndulcindu-se, două sute cincizeci de mii de lei. Îşi iau zîmbetul şi ştiinţa de a te învăţa cum se face o cristiană după mai bine de o săptămînă de antrenament intens. Pentru început, în primele trei ore, e musai să înveţi felul în care se cade de pe schiuri, o adevărată artă: *hop, sus, hop, sus, bravo, încă o dată, hop, sus, nu, nu e bine, mai exersăm,* apoi, evident, modul în care trebuie urcată o pantă *hop, hop, hop,* şi, de ce nu, într-un tîrziu, minunata alunecare pe care un plug bine efectuat ţi-o poate oferi. Nimic mai simplu & nimic mai plăcut. Pînă una, alta, pe derdeluşul construit cu infinită trudă de ei din dreptul telecabinei de la Cota 1400, a rămas să filfîie, inutilă, eşarfa pe care stă scris „Şcoala de ski". Acum, fără nici un fel de taxă, începătorii pot lua primele lecţii de alunecare cu sania. Pînă la urmă, dacă stăm să ne gîndim bine, e şi asta ceva.

Relatare de la pîrtia de bob

Cer legătura aici în perla văii Prahovei, dragi iubitori ai sportului de iarnă, după cum cred că aţi aflat şi din alte relatări pe această frumoasă temă, numai cîteva clipe ne mai despart pînă la startul a ceea ce se anunţă o pasionantă competiţie de bob şi sanie, în care profesioniştii noştri într-ale, dar iată că, chiar în această clipă steguleţul ce anunţa poziţionarea pentru cursă a fost coborît şi, nestingherit de nimeni, un prim bob a început să alunece uruind pe gheaţa grunjoasă înspre linia de finiş. Înainte de a cronometra minutele, fără a trece cu vederea secundele atît de trebuincioase departajării, am să intru în atmosfera de un nespus pitoresc ce înconjoară competiţia de azi. Daţi-mi voie să vă anunţ că nimic nu împiedică buna desfăşurare a concursului, arbitrii sînt postaţi la locurile lor, temperatura indică doar minus două grade Celsius, pancardele cu „Daciada" şi „Să dăm patriei cît mai mulţi sportivi" se află la locurile lor, prin copaci cîntă păsărelele etc. Organizatorii acestui concurs nu au depistat decît un minor neajuns, şi anume acela că gheaţa pîrtiei fusese în prealabil ocupată de cîţiva tineri ce se rostogoleau la vale avînd ca instrument de alunecare, nu mai departe decît sub propriul şezut, cîteva capace wc divers colorate. Îl am lîngă mine pe unul dintre aceşti tineri.

– Spune-mi, Victor, tu nu ştiai că pe această pîrtie se va desfăşura concursul sportivilor noştri de bob şi sanie?

– Ba da.

– Şi din moment ce ştiai că pîrtia intră în atribuţiile şi folosinţa lor, de ce ai persistat, rectific, de ce ai neglijat aceste considerente?

–

– Ai face bine, Victor, să ne răspunzi, mie şi celor ce ne aud, la întrebarea ce ţi-a fost pusă.

–

– Mulţumesc. Cedez legătura.

Ieşirea din emisie

L-am avut la microfon, pentru ultima oară în această dimineaţă, pe inimosul nostru reporter Florian Ioan, pierdut printre cuvinte de lemn în cîteva din staţiunile Văii Prahovei. Înainte de a ne lua rămas bun, trebuie să amintim tuturor că sezonul de iarnă încă nu s-a încheiat, că ar fi realmente păcat să nu dăm ghes invitaţiei de a poposi măcar pentru cîteva zile la munte, barem în Valea Ţapului sau Buşteni, să ni se trîntească munţii în cap, de altfel să ştiţi că pădurea miroase destul de tare în februarie, hotelurile sînt goale, gazdele au zîmbete pe faţă, te iau chiar din gară şi te duc în orice zonă cu blocuri doreşti, cu camere cu carpete, cu banane de plastic şi miri nemuritori, vă mai atrag de asemenea atenţia că Crucea de pe Caraiman e luminată noaptea şi că pînă la Piscul Cîinelui o plimbare poate fi foarte plăcută, că, după cum aţi aflat şi din relatarea precedentă, nu e nevoie decît de un capac de closet sau, în lipsă de aşa ceva, de o pungă de plastic pentru a prinde viteză pe pîrtia de bob îngheţată artificial de la Sinaia, că schiul extrem nu presupune decît evitarea monitorilor, a stîncilor şi a pasajelor fără zăpadă şi că, ce mai încoace, încolo, statistic vorbind, în prealabil, vă urăm etc.

▲

Raluca ION

Iarna trenarilor

Am intrat în port pe la Poarta 5 şi, dacă paznicii s-ar fi hotărît să ne facă probleme, ar fi trebuit să ajungem la „uzină" prin „Gaură", o spărtură în gard, ceva mai jos de Far, am fi coborît pe sub o conductă uriaşă şi nişte cîini ar fi lătrat la noi. Am mers o bucată de vreme lăcrimînd, cu vîntul suflîndu-ne ace de gheaţă în faţă, pe o temperatură de -15 grade Celsius, pentru a vedea cum, în timpul unei vacanţe de iarnă în care unii oameni sînt la munte şi schiază, alţii se dau cu punga sau se aruncă în zăpada afînată, iar alţii se bălăcesc pur şi simplu în apatia şi zloata oraşelor, un frigotehnist, un electrician şi un mecanic stau într-un terminal al Portului Constanţa şi aşteaptă, într-un vagon de tren, o locomotivă.

„Vine locomotiva – tichi, tichi, tichi, tichi – te trage la dană şi-ţi zice Cutăriţă: bă, vezi că-ncarci pentru Timişoara, sau io ştiu unde, şi-ţi dă condiţiile de depozitare. Pui cuplele ca să ai continuitate la curent, de la uzină la fiecare vagon, deschizi uşile, după aia vin trepăduşii din port şi-ncarcă bananele, portocalele, ce-or fi. Te uiţi cum au încărcat, închizi uşile, verifici sigiliul şi-i dai drumul." Timişoara, Bacău, Iaşi, Arad, uneori Ungaria şi Polonia. Gică-Mac a fost în Polonia cu marfă, s-a plimbat pe acolo pe străzi cu ceilalţi doi din echipajul lui, era vară, nu iarnă ca acum, şi i-a oprit Poliţia. Au stat cu faţa la perete, un cîine poliţist a venit să-i miroasă. „Mac" îi spuneau poliţiştii şi vorbeau pe limba lor, „Mac" din nou, iarăşi „Mac", după care s-a auzit din senin un „mac-mac", adică nu din senin, ci din Gică. Şi de atunci Gică-Mac i-a rămas numele.

Poveştile cu Gică-Mac şi votca „Ultimu' drum" sînt cele care fac să mai trecă timpul pe tren, în această iarnă plicticoasă şi nesfîrşită. Marfă-ioc, vagoanele sînt duse la alţii care au nevoie de ele, ei stau acolo să întreţină „uzina", cea care generează energia electrică pe trenurile frigorifice. „O dată la 3-4 ore trebuie pornit motorul ca să nu îngheţe instalaţia. Dacă zaci beat pe undeva mai mult de 3-4 ore poţi să fii sigur că ţi se sparge o ţeavă sau ceva." Care dintre ei o repară? Cel mai treaz, firește. Şi atîta tot, în rest ei doar pornesc şi opresc motorul. Iar între timp, între timp îngheaţă sufletu-n ei, că dacă nu merge motorul, nu merge nici aerotermă şi în juma' de oră se face gheţărie aici. Aşa este, pe tren se face din ce în ce mai frig, vîntul bate, vagonul se clatină din ce în ce mai tare, parcă am fi într-o tornadă, spun, în zgomotul infernal de tablă zguduită, în curînd o să zburăm ca Dorothy, gîndesc, şi mă încîntă ideea de a zbura cu trenul. „Ei, a dracului viaţă, îmi întrerupe Simi visarea, io îngheţ în frig ca prostu', iar frate-miu stă la ora asta în pat şi gagică-sa îi face ceai şi îi pune vată în urechi!", îndreptăţita lui revoltă născînd mai departe un schimb obişnuit de replici: că spre deosebire de el, frate-său e actor, nu trenar, părerea lui Tudor, că aşa e, părerea lui Lucică şi, în final, că pe el să-l lase-n pace, că singurul rol bun pentru frate-său e ăla de mătăsea-broaştei, în „Lacul Lebedelor", părerea lui Simi şi rîsul care o acoperă. Şi, la fel cum a venit vorba despre ceea ce fac alţii în timp ce ei stau exilaţi pe tren, a mai venit vorba despre cum lui Simi, care poartă ochelari, i-ar plăcea să stea undeva la munte, să bea vin la o cabană cu o ochelaristă, despre cum s-ar da Tudor cu punga pe zăpadă, dacă ar avea unde, sau despre cum ar fi stat Lucică acum sus, la „Vraja Mării", un local în care îşi fac ei veacul, dacă nu şi-ar fi uitat ca prostu' bocancii lîngă aerotermă şi n-ar fi rămas doar cu cizmele de cauciuc. Aşa nu poate decît să meargă la o dugheană din port, să mai ia nişte „Ultimu' drum". „Haidem, băi, cu toţii, nu mai staţi aşa ca momîilele", le spune, iar cei doi îl ascultă şi într-un minut sînt cu toţii afară. „Băi, ce bate alizeul ăsta, o s-o ia pe sus pe Vitanja noastră", zice Simi uitîndu-se la

© V. Moţoc

cîinele şchiop şi blănos care se gudură pe lîngă ei. „Alizeul ăsta o să ne ia într-o bună zi pe toţi pe sus, rectifică Tudor, eu m-am săturat de iarna asta, vreau să vină vara, să fac o baie-n mare, seara să facem cu băieţii de la celelalte uzine grătare între şine şi să nu mai murim de frig, să ne coacem de cald." „Eu aş vrea să încărcăm, să plecăm, să trecem prin gări, să mă uit la feţele ălora de acolo atunci cînd văd oameni la geam, într-un marfar", spune mai departe Simi. „Tu ce vrei, Lucică?", îl întreabă ei, şi Lucică îşi aruncă zăpada din mîini în cap, a indiferenţă. „Hai, băi, odată, după votca aia."

▲

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

Tita CHIPER

antinostalgia

Armata roşie şi armata tricoloră

„Intrarea, la 29 august (1944 – n.n.), a unor unităţi ale armatei roşii în Capitală este consemnată în paginile ziarelor sub titluri din care exultă un entuziasm debordant, gesturile şi cuvintele năvălind în pagină, probabil, mai puţin din bucuria întîlnirii cu fostul inamic şi mult mai mult din teama de felul cum se va comporta acesta în postura de aliat. *O primire delirantă şi o frăţie care s-a înfăptuit dintr-o privire. (Acţiunea)* ● *Îi presărăm* (armatei roşii) *florile sentimentelor curate şi ale gîndurilor bune. (Curentul nou)* ● *Triumfala primire făcută trupelor sovietice de către populaţia Capitalei. În maşinile trupelor ruseşti au fost primiţi tinerele muncitoare şi muncitorii entuziasmaţi. Delirul de pe străzile Capitalei. (Timpul)* ● *Flori şi urale au întîmpinat pe soldaţii victorioşi ai mareşalului Stalin. (Ecoul)* ● *Primirea triumfală a armatelor sovietice în Capitală. (Libertatea)* ● *Într-un delirant entuziasm Bucureştiul a aclamat armata sovietică şi armata română, înfrăţite în luptă contra hitlerismului. (România liberă)*

Aproape că nu mai sînt necesare alte citate. Totuşi, să reţinem un «instantaneu» surprins de reporterul ziarului *Timpul* pe şoseaua Colentina. «Cîteva maşini ruseşti fac popas pe marginea şoselei. Dintre ostaşi, singur căpitanul lor este mai vîrstnic. Poartă în priviri tot seninul cerului adus din îndepărtata Rusie şi în gesturi acel calm întîlnit la ţăranii stepei. Sobru ca şi ostaşii săi disciplinaţi, răspunde zîmbind la saluturile ce i se adresează.

Un ostaş de-al nostru ce trece pe alături îi dă prieteneşte: – Sdraste, ofiţer! – Sdraste, camarad, îi răspunde acesta».

Dar iată că apare «la volanul unei maşini, un colonel român». Ofiţerul rus «se ridică în picioare şi salută: – Zdravei romanski armei! – Zdravei Krasnei armei!»"

(Ioan Lăcustă, *41 de luni care au schimbat România*, Editura Viitorul Românesc, 1999)

▲

Dumitru SOLOMON

roluri

Politica exclusivă

Observăm uimiţi că preocupările politice au devenit în ultimii ani tot mai absorbante, astfel încît – cel puţin pentru generaţiile care au suportat apolitismul indus de comunism – aproape că nu mai acordăm interes altor preocupări, cum ar fi cultura, arta, divertismentul; vedem totul printr-o sticlă colorată politic, asistînd în acelaşi timp la acapararea instituţiilor de către politică, indiferent de partidele aflate la guvernare. Pe măsură ce ne declarăm în diverse împrejurări dezgustul faţă de politică, ne adîncim din ce în ce mai mult în interpretarea şi dezbaterea semnalelor care ne vin din această zonă. Vreau să le spun celor care cred că obsesia s-a înşurubat în mintea noastră din cauza postului impus de sistemul totalitar că am mai trecut prin momente asemănătoare. Un astfel de moment evocă I.L. Caragiale (este anul lui, aşa că îi datorăm un plus de atenţie) în articolul *Politică şi cultură (Opere,* vol. III, ed. Paul Zarifopol, 1932) vorbind despre „importanţa exclusivă a politicii la noi": „Un capod'operă, un monument, presupunînd că ele ar răsări aşa ca prin minune din pămînt, n'ar avea puterea să mişce cîtuşi de puţin spiritul public, absorbit cu totul de rezultatul unor alegeri parţiale din cine ştie ce provincioară. Are publicul cap să mai citească un roman, să mai privească o pictură, să mai asculte o tragedie, cînd încă nu se ştie dacă d. cutare sau cutare mai rămâne sau nu în minister?" Dar nu numai mintea românului este copleşită de politică, ci şi instituţiile statului. „Când vedem că vreo instituţie nu merge bine, nu-şi atinge scopul sau nu prosperează, atunci n'avem decât un strigăt: Nu merge! pentrucă şi în această instituţie se face politică. Dacă nu s'ar amesteca politica, ar merge. Cum vrei să meargă dacă şi aici se amestecă politica?" Ciudăţenia este că, în loc să ceară, cum cerem noi astăzi, depolitizarea instituţiilor, Caragiale se situează pe o cu totul altă poziţie: „Eu crez că, în loc să ne învinuim şi să regretăm că facem în toate şi oriunde politică, din contră, ar trebui să ne pară bine şi să ne aplaudăm că o putem face aşa de bine ori unde şi în toate." O ciudăţenie a sărbătoritului nostru, o ciudăţenie a epocii sale sau, cine ştie, o ciudăţenie a noastră? Mister!

▲

Cu ochii-n 3,14

IEŞIREA DIN SCENĂ, CA O STRANIE AMÎNARE A ÎNTRĂRII FURTUNOASE ÎN JOCUL RIDICOLULUI

● Cîteva clipe de emoţie la televizor, săptămîna trecută: pe majoritatea posturilor româneşti şi străine, ieşirea din scenă a celui mai mare creator de modă în viaţă, Yves Saint Laurent, cu Catherine Deneuve cîntîndu-i „Ma plus belle histore d'amour, c'est vous", melodia lui Barbara; pe Animal Planet, „fuga" spre mare a 6-7 broscuţe ţestoase, abia ieşite din găoace, pe „It's a Wonderful Life" al lui Black; pe Euronews, îngenuncherea unui jucător de tenis în faţa vrăbiei omorîte accidental, în timpul unei partide de dublu la Melbourne, pe tăcerea unanimă a publicului... (**a. l. ş.**)

● În frenezia lor de fiecare zi, în trivialitatea reclamelor, una sună ca o stranie dezmierdare: Mc Puişor, 15.000 de lei. (**R. C.**)

● Mare proces, mare, păgubiţii FNI la Curtea Constituţională. Şapte judecători cu părul alb, cumpănind dreptatea pînă la aţipire (vreo doi tot atingîndu-şi pieptul cu bărbia sau uneori cu urechile – capete grele, cu judecată). Pronunţarea sentinţei s-a amînat. Peste numai o săptămînă, mare proces şi mai mare, Stănculescu şi Chiţac la Curtea Supremă de Justiţie. Şaizeci şi şapte de judecători cu părul alb. Procesul, însă, s-a amînat. Amînarea e mama înţelepciunii. (**A. M.**)

● Dacă scrii la „Cu ochii-n 3,14" despre cineva, rişti să-ţi iasă în cale. După ce tocmai observasem, din nou, cîteva discursuri de vrăjitoare, am intrat la *Hungry Dragon,* fast-food-ul chinezesc. Deodată, o doamnă cu mult aur (cercei şi lanţuri uriaşe) şi cu părul şi fusta mai lungi decît de obicei, plăcută la chip, îşi face intrarea furtunoasă în local: „Repede, daţi-mi ce aveţi gata făcut, un Pui Shangai, ceva, că mă aşteaptă la OTV". Dacă nu mă înşeală memoria vizuală, doamna nu era alta decît faimoasa Rodica, adevărata descendentă a Omidei. Mîncarea chinezească mi-a demontat multe prejudecăţi legate de vrăjitoare, mături, fierturi şi alte obiceiuri desuete. (**I. P.**)

© S. Ivanoschi

● *Analize,* revista de studii feministe, a realizat un grupaj despre umorul „cu femei, despre femei". În cuprins: „Despre femeia română într-o «revistă de moravuri grele»". Mi-am zis: Caţavencilor, v-aţi găsit naşu'. Articolul e lung şi serios. Concluzia este: „Funcţiile rîsului în *Academia Caţavencu* ar putea fi sintetizate ca o critică socială ascuţită şi foarte pertinentă, care vizează denunţarea practicilor neoneste şi neconforme cu morala comună şi cu bunul-simţ elementar. Femei şi bărbaţi sînt aruncaţi deopotrivă în jocul ridicolului." E de bine, monşer. Aţi scăpat. (**C. G.**)

DIN CAUZA PAZNICILOR, UNII PREFERĂ REPLICA PITICĂ

● Armata canadiană este sub tirul ironiilor presei locale, din cauza uniformei verzi a trupelor trimise în Afganistan (soldaţii canadieni au două ţinute: verde, pentru pădure, şi albă, pentru zăpadă). *Un soldat canadian îmbrăcat în verde* – spune un comentator – *este, în deşertul afgan, la fel de camuflat ca şi un jucător de hockey îmbrăcat în roşu care pluteşte pe gheaţă.* Fiecare cu Armagedonul său. (**A. C.**)

● Ministrul de Interne, Ioan Rus, laudă acţiunile jandarmeriei în combaterea jafului din conductele de transport al petrolului, dar spune că numărul paznicilor va fi insuficient, iar jandarmii care îi păzesc pe paznici vor deveni neputincioşi, dacă toată lumea se va apuca de furat. Soluţia a fost găsită: fură şi paznicii, fură şi jandarmii puşi să-i păzească pe paznici, numără în gînd Ioan Rus. (**M. B.**)

● Proprietarul celei mai vechi librării din Paris (numită, n-o să credeţi, *Shakespeare & Co)* îşi pune noaptea la dispoziţie „localul" (aşa, plin de cărţi) scriitorilor în devenire. Printre rafturi, ineditul Mecena a aşezat şapte paturi în care dorm, precum cei şapte pitici, viitori scriitori. Unii preferă „patul rusesc", mai larg, alţii pe cel „romantic", izolat la etaj, iar unii pe cel de lîngă chiuveta unde cu toţii se spală pe dinţi. Proprietarul păstrează un exemplar din toate cărţile scrise „la el" şi îi roagă uneori pe chiriaşii nocturni să şteargă cărţile de praf sau să spele podeaua. (**S. S.**)

● De vreo două-trei săptămîni, mă obsedează o replică a Marlenei Dietrich dintr-un film vechi, de Hitchcock, văzut la Arte: *A fi trist e atît de deprimant.* (**R. C.**)

● Dacă variantele politic corecte ale poveştilor sînt deja cunoscute, din cînd în cînd ne şochează cele excesiv de incorecte. Sau pur şi simplu excesive, în cruzime, precum o recentă ecranizare a poveştii Albei ca Zăpada, cu Sigourney Weaver, difuzată de curînd la PRO TV. Evident, filmul era de groază, cu foarte mult sînge, mulţi morţi şi sentimentul de copilărie ratată. Noroc cu unul din pitici, cel mai chipeş (şi nu prea pitic, la înălţime mă refer), care a salvat-o pe Albă ca Zăpada şi i-a împărtăşit sentimentele. (**I. P.**)

SPRE FINALUL ÎNREGISTRĂRII, DOBÎNDA APROAPE HILARĂ INTRĂ CU CAPUL ÎN NORI

● Institutul Francez organizează la sala „Elvire Popesco" un maraton cinematografic cu cele mai bune filme de anul trecut. Dar nu se găsesc bilete decît înaintea filmului. De aici se deduce că la cele mai bune filme ale anului desemnate de critici, numărul doritorilor nu îl poate depăşi pe cel al locurilor. Şi tot legat de subiect, OTV a transmis ceremonia de deschidere. În dreapta ecranului scria: „sala Elvin Popescu". Spre finalul înregistrării numele a fost schimbat. Probabil că a trecut întîmplător pe acolo unicul om deştept de la OTV. (**C. G.**)

● Realităţi din Valea Jiului, consemnate într-un reportaj apărut în *Adevărul,* nr. 3609: „Lumea se spală cu apa caldă din calorifere. Metoda «duşului la calorifer» e atît de răspîndită, încît regia de gospodărie comunală a ajuns să publice, prin presa locală, apeluri de tipul: «Vă rugăm să nu ne sustrageţi agentul termic» (...); unii şomeri mai bogaţi s-au apucat de cămătărie. Pentru o sută de mii de lei «de pîine» împrumutată pentru două săptămîni dobînda e de 50 la sută". (**T. C.**)

● O „reuşită" aproape hilară: printr-o incompetenţă ideologică lamentabilă, printr-o aroganţă ce se voia ironică, dar nu depăşea flecăreala din Obor pro sau contra „odiosului", dl moderator Tucă s-a dovedit, luni noaptea, mai stupefiant decît interlocutorii săi din Partidul Muncitoresc Român. (**R. C.**)

● În clădirea unei bănci, recent apărută pe Calea Dorobanţi, intră un grup de preoţi care, după toate semnele, urmează să facă o sfeştanie. Ne gîndim cîte slujbe se vor fi făcut la inaugurarea Băncii Internaţionale a Religiilor. (**T. C.**)

● Am primit la redacţie (anexat unui mesaj de felicitare adresat *Dilemei* de către corespondentul nostru Mirel Bănică) acest text publicitar al firmei GERTA PROD S.R.L., producătoare a cremei de ghete CROMA PARFUMAT: „AM ÎNTÎLNIT ŞI PANTOFI FERICIŢI". Mi se pare util să-l reproduc aici întrucît, asemeni altora care umblă cu capul în nori şi cu picioarele pe pămînt, nu pot rămîne insensibil cînd e vorba de fericirea pantofilor. (**D. S.**)

Experienţe de generaţie

– de vorbă cu dl Romulus CORDESCU, fost diplomat –

După ce şi-a petrecut o parte din copilărie în război, generaţia din care fac parte a fost mobilizată vreme lungă în lupta pentru pace. Prima acţiune de amploare la care a trebuit să adere s-a desfăşurat prin 1950, cînd toată lumea era îndemnată, „în numele vieţii", să semneze apelul de la Stockholm, prezentat ca un document istoric de care depindea soarta planetei. Trăind în „lagărul păcii", implicarea în această luptă devenea inevitabilă. În acest timp, dl Romulus Cordescu, membru al delegaţiei române care semnase la Moscova, în septembrie 1944, Armistiţiul cu Naţiunile Unite – un adevărat document istoric premergător păcii – se află în lagărul de deţinuţi de la Canal, unde n-avea cum să iscălească Apelul de la Stockholm. S-a eliberat din detenţie trei ani mai tîrziu, cînd au fost sistate lucrările Canalului: în 1953, murea Corifeul Păcii, I.V. Stalin, iar la Bucureşti se organiza cel de-al III-lea Festival Mondial al Tineretului pentru Pace şi Prietenie. Majoritatea participanţilor la această manifestare nu trecuse cu mult de 20 de ani, vîrstă la care interlocutorul nostru plecase pe front.

Intelectualii şi pacifismul

Stimate domnule Cordescu, de regulă, intelectualii se simt atraşi de pacifism, denunţă violenţa, caută soluţii de negociere în conflicte. Credeţi că procedează astfel fiindcă se simt mai responsabili de consecinţele acţiunilor armate sau fiindcă, în majoritatea cazurilor, nu de ei depind deciziile importante?

Probabil că primul motiv care îi determină să acţioneze în acest mod este tocmai faptul că sînt intelectuali: privesc întotdeauna partea bună a lucrurilor şi se străduiesc să creadă în ea. Nu sînt oameni de acţiune, sînt oameni în stare să influenţeze desfăşurarea evenimentelor pe alte căi.

Această atitudine se poate adopta în vremuri paşnice, făcînd toate eforturile să nu se ajungă la conflict, dar în timp de război cum stau lucrurile?

Sînteţi mai departe de acea generaţie şi mai ales de acea lume a tinereţii mele. Nu ştiţi ce entuziasm a fost în Facultatea de Drept – eram atunci student în anul III – cînd începuseră concentrările, după ce nemţii invadaseră Cehoslovacia. Din oră în oră se anunţa la radio că cine are ordin de chemare de nu ştiu ce culoare sau nu mai ştiu cîte stele – ordinele erau de diverse culori, cu mai multe stele, reprezentînd diferite arme şi specialităţi – trebuie să se prezinte sub arme. Retrăiesc şi acum două episoade care m-au impresionat. Într-un tramvai care mergea mai departe de Piaţa Buzeşti, vatmanul opreşte şi se adresează călătorilor: „eu nu mai merg în cursă, duc tramvaiul la depou. Probabil voi primi ordinul de concentrare şi trebuie să mă găsească acasă". Iar altcineva, auzit de mine în acele zile, se grăbea să ajungă acasă, unde probabil îl aştepta ordinul de concentrare „dar mai întîi trebuie să trec pe la cutare, căruia am să-i plătesc o datorie." Eram foarte amărît atunci că nu primesc şi eu ordin de chemare. Ştiu că i-am reproşat mamei, cu lacrimi în ochi, că mă sfătuia să amîn armata, putînd s-o fac la sfîrşitul facultăţii. Mă simţeam scos umilitor din generaţia mea şi sufeream. Cînd mi-a venit rîndul, m-am dus imediat în armată, urmînd facultatea totodată. În oştire am vrut să devin ofiţer, nu să fiu sergent TR, fiindcă nu-mi plăcea formula de salut folosită de gradele inferioare: „să trăiţi". Suna mai pe stilul meu „am onoare să vă salut", cum se spunea între ofiţeri.

Nu cumva evocaţi în mod idilic o lume?

Nu. Încerc să explic atitudinea oamenilor din vremea tinereţii mele. Ce se trăieşte astăzi în lume, pe plan global, e o transformare totală şi demonstrează o criză generală de spiritualitate, oamenii parcă nu se mai nasc din „love", se nasc din „sex". Prin această optică, experienţa generaţiei mele e greu de înţeles.

În calitate de combatant, vederea dinăuntru a războiului nu vă îndemna la pacifism?

În condiţiile date, nu ştiu ce s-ar putea înţelege exact prin ideea pacifismului. Eram pe front şi trebuia să-mi fac cît mai bine datoria pentru care mă aflam acolo. Comandam o secţie de tunuri antiaeriene la Sulina, iar între mine şi ruşi nu exista nici o altă unitate militară, nu exista decît Marea Neagră; în 1942 am fost felicitat pentru felul în care camuflasem, şi nu vă ascund că am fost mîndru de isprava mea. În toamna 1944, am trecut cu avionul pe deasupra acestui punct, mergînd spre Moscova cu delegaţia română care trebuia să semneze Armistiţiul.

Armistiţiul

Care era rolul pe care îl îndeplineaţi în cadrul delegaţiei?

În secretariatul delegaţiei unde se mai afla şi consilierul Gussi şi încă un secretar, Nicolae Georgescu, fratele unui mare ştab de la S.S.I. – amănunt aflat de mine mai tîrziu – mi se încredinţaseră de către Grigore Niculescu-Buzeşti toate documentele care trebuiau să fie asupra noastră în asemenea împrejurare. Lucram în Ministerul de Externe din 1942, într-o echipă care, fiindcă îşi exprima dezacordul faţă de poziţia oficială, se strînsese în jurul lui Niculescu-Buzeşti, a lui Pichi Pogoneanu şi Camil Demetrescu. Delegaţia noastră avea de îndeplinit o misiune grea şi sensibilă. Convenţia de Armistiţiu conform căreia încetau nişte ostilităţi militare arăta ca un adevărat tratat de pace.

Cum se vedea de aproape acest moment istoric premergător păcii?

Armistiţiul s-a încheiat cu Naţiunile Unite, deci aveam în faţă trei delegaţii: sovieticii, cu Molotov, Vîşinski şi alţii, englezii, care erau reprezentaţi de ambasadorul Marii Britanii la Moscova, iar americanii de Averell Harimann, ambasadorul SUA în URSS. Englezul şi americanul nu erau însoţiţi nici măcar de un secretar, iar în faţa lor, pe masă, nu exista nici un document. În timpul convorbirilor oficiale n-au scos nici măcar un cuvînt, dar aprobau din cap cînd se ajungea la o soluţie. Aveau angajamente faţă de Stalin, pe care atunci noi nu le ştiam. Practic, numai cu sovieticii s-au purtat discuţii. De altfel, în prima noapte – 10-11 septembrie – nu s-a întîmplat altceva decît că ni s-a înmînat textul Convenţiei de Armistiţiu – în engleză şi rusă, pe care l-am luat să-l traducem, să-l trimitem ş.a.m.d. Discuţiile, dacă le putem numi aşa, s-au desfăşurat în data de 11 către 12 septembrie şi în 12 către 13. Dau aceste detalii, care au devenit istorie, cu memoria momentului de atunci, nu amestec lucrurile cu ceea ce am aflat şi am trăit după aceea, vă rog să mă credeţi.

Din delegaţia ruşilor, cine v-a atras atenţia?

Discuţiile le conducea Molotov, dar nu el mi se părea personalitatea pregnantă. Îl ştiam, bineînţeles, din fotografii: de faţă, arată ca un profesor provincial, cam îngăimat. Unul singur dintre cei vreo 20 de ruşi prezenţi la tratative părea într-adevăr cineva – Vîşinski. Discuţiile se purtau în franţuzeşte; între altele – ca amănunt – trebuie să spun că nimeni din delegaţia noastră nu ştia ruseşte. Fac aici o paranteză. După ce am ieşit din detenţia mea la Canal, unde am ajuns fără a fi judecat sau condamnat în vreun proces, mi-am cîştigat o vreme existenţa ca electrician, apoi am dat concurs pentru un post de cercetător ştiinţific la un institut de cercetări şi proiectări piscicole. Examenul prevedea şi cunoaşterea unei limbi străine, dar se preciza „să nu fie limba rusă". O greşeală, după opinia mea.

Putem spune că în timp de pace aţi avut o existenţă mai aventuroasă decît în război?

Da. Însă m-am străduit să rămîn acelaşi, indiferent prin cîte am trecut. O să vă dau un exemplu. În ziua de 13 septembrie 1944, după ce s-a semnat Armistiţiul, datat în 12, dar perfectat în dimineaţa următoare, s-a dat un dineu, la care am participat numai noi şi sovieticii; delegaţiile celelalte au dispărut. Înainte de asta se mai petrecuse un fapt nu ştiu cît de cunoscut: cînd a venit momentul să punem sigiliul pe documentul propriu-zis, n-aveam asupra noastră sigiliul ţării; atunci i-am cerut prinţului Barbu Ştirbei, membru al delegaţiei, inelul cu însemnele familiei sale, cu care s-a parafat Armistiţiul. Eram încă sub impresia întîmplării, cînd la dineu m-am aflat în faţa unei mese întinse pe care totul era de aur. Tacîmuri de aur mai zărisem eu şi pe-acasă, dar aici totul îţi lua ochii. Nu ţineam în mînă pahare ci pocale grele, carafele cu votcă şi cu vin, şi ele tot de aur erau. Mi-am amintit foarte exact momentul într-o zi, cînd mă aflam la Canal – trecuseră cinci ani de la dineul de la Moscova. Îndurам frig, bătaie, frică şi foame: o dată am avut norocul să găsesc în gunoi o ceapă, am şters-o pe zeghe şi-n timp ce-o mestecam m-am gîndit că am avut în mînă şi pocal de aur. Dar mă simţeam egal cu mine, cel dintotdeauna: asta era satisfacţia mea atunci şi ştiam că puţini oameni au avut în viaţă satisfacţiile mele.

Pacea în războiul rece şi după

Credeţi că, în pragul celui de al doilea război mondial, concesiile teritoriale pe care a fost obligată să le facă România puteau asigura pacea ţării?

Nu ştiu în ce măsură sînt îndreptăţit eu să emit o judecată de apreciere. Există şi astăzi controverse între istorici asupra intrării noastre în război alături de nemţi: unii susţin că ar fi trebuit să rezistăm, invocă faimoasa linie Nămoloasa-Galaţi ş.a.m.d. Se uită un singur lucru: această linie reprezenta o fortificaţie din primul război mondial, în care efortul s-a făcut dinspre Muntenia spre Moldova, nu invers. În al doilea rînd, pe Carpaţii Meridionali era armata maghiară, nu armata noastră. Nu puteam scăpa de puhoiul care ar fi venit din răsărit, şi nici dincolo n-aveam pe nimeni care să ne apere. Ce poţi să faci cînd eşti încorsetat din toate părţile? Trebuie să accepţi condiţiile care sînt cele mai puţin rele; asta au făcut-o ai noştri. Eu zic că în felul acesta s-a păstrat cît s-a putut fiinţa neamului. Războiul nu mai e o chestiune de panaş; oricum, cel de al doilea n-a fost şi nici cele viitoare nu vor fi. E frumos să gîndim în termeni de „if history", dar este nepractic. În război cine cîştigă are, automat, dreptate.

Se putea bănui cum va fi pacea?

Nimeni nu-şi putea închipui ce fel de oameni sînt acei care urmau să aplice prevederile ei. Cînd m-am întors de la Moscova şi, în felul meu, devenisem cineva care ieşise în evidenţă, am avut de-a face cu diverşi bătrîni ţărănişti. O dată, la o cină, l-am întrebat pe un ministru, unul din locotenenţii lui Maniu, ce face în situaţia în care comuniştii umblau prin toată ţara şi schimbau administraţia locală, primari, prefecţi. S-a uitat cam de sus la mine şi mi-a răspuns: „I-am spus lui Dej să înceteze treaba asta, fiindcă dacă nu încetează vom guverna fără ei". „Credeţi că aşa ceva e posibil?". S-a uitat din nou, superior, şi nu mi-a răspuns. M-a lăsat să cred că nu poate să-mi spună ce ştie el: or, în clipa aceea, el ştia că anglo-americanii de aici i-au înşelat, nu le-au spus că nu-i pot ajuta cu nimic.

În timpul „războiului rece", mulţi români sperau că revenirea la o viaţă normală se va petrece datorită unui nou conflict armat mai mult decît datorită păcii.

Asta şi-au dorit mulţi din această parte de lume. Una însemna pacea în partea noastră, altceva în alte ţări, pentru cei care au beneficiat de planul Marshall a fost destul bine chiar şi în vremea acelei atmosfere internaţionale încordate.

Aceasta să fie una din explicaţiile acţiunilor de „apărare a păcii" care se lansau în acel timp în Occident?

Eu le consideram – cum în realitate şi erau – mişcări politice stipendiate de ruşi. Deloc inocente şi doritoare de linişte. Şi n-aş putea zice că, mai ales lumea intelectuală implicată în aceste mişcări nu era informată: de n-ar fi să mă refer decît la mărturia lui Victor Kravcenko, despre URSS şi adevăratele scopuri urmărite de „bastionul păcii", cum i se spunea. La Paris autorul a fost boicotat, calomniat, distrus: pînă la urmă s-a sinucis. Fie că nu-l credeau, fie că erau plătiţi să nu-l creadă, mulţi pacifişti au rămas atunci surzi la adevărul pe care-l spunea Kravcenko.

România a înregistrat un moment de glorie în 1968, cînd s-a opus intervenţiei armate în Cehoslovacia. Credeţi că atunci dovedeam o vocaţie paşnică specifică nouă?

Depinde ce înţelegeam prin ideea de pace. Cînd Ceauşescu a cerut să înceteze această ruşine, intervenţia trupelor Tratatului de la Varşovia în Cehoslovacia, cine dintre români n-a fost de acord cu el? Numai că el, condamnînd acea acţiune, înţelegea să nu intervină nimeni şi niciodată în felul cum avea el de gînd să conducă România. Iar lucrul acesta s-a văzut cel mai bine cînd a protestat la intervenţia trupelor vietnameze, care punea capăt ororilor regimului lui Pol-Pot: era împotriva faptului ca o „conducere aleasă" să fie îndepărtată de la putere, indiferent cît de barbar se comporta aceasta. Altfel spus: „unde eu fac ce vreau, nimeni n-are voie să se amestece". Tocmai în asta constă valoarea mişcării în favoarea drepturilor omului: să nu se mai poată face orice sub pretextul apărării păcii cu orice preţ şi în orice condiţii.

Care ar fi şansele reale ale pacifismului în vremea noastră?

Prin natura sa, omul nu este esenţial paşnic, fiecare din noi îl conţine şi pe Cain, şi pe Abel. Depinde cum reuşim să-i ţinem în echilibru. ▲

Pagină realizată de Tita CHIPER

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Andrei PLEŞU ● **REDACŢIA:** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● **RUBRICI:** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Andrei GORZO, Augustin IOAN, Mircea IORGULESCU, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● **RESPONSABIL DE NUMĂR:** Magdalena BOIANGIU ● **CORECTURĂ:** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● **TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:** Ela PETRAŞCU ● **EDITARE TEXT:** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● **DIFUZARE:** Gabriela BURTEA ● **Redacţia DILEMA:** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● **Telefon/fax:** 230.23.84 ● **e-mail:** dilema@fcr.algoritma.ro **Internet:** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul RODIPET S.A pe anul 2002 şi la poziţia 166 în Oferta 2002 a MT PRESS. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la Gabriela Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 255.48.15, 255.48.16, 255.48.17 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.14.96 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 2511.1–531.2 deschis la BCR, sucursala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

GRATUIT

Anul X
nr. 465
8-14 februarie 2002
20 pagini 7000 lei

INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema

EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Cetăţeanul şi natura

„Dacă mintea nu e copleşită de vînt şi valuri, vei trăi totdeauna printre munţi albaştri şi copaci verzi. Dacă firea ta adevărată are puterea creatoare a Naturii înseşi, oriunde te vei duce vei vedea peşti care sar din apă şi gîşte zburînd.“

HONG ZICHENG

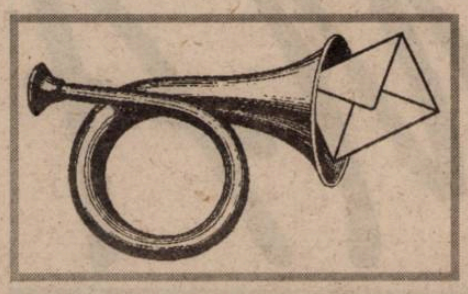

La zi

Tucă şi tovarăşii din PMR

Mult iubită şi stimată redacţie,

Acum chiar că adresarea mea e în ton cu emisiunea de aseară a lui Marius Tucă.

Este probabil pentru prima dată cînd nesimţirea şi bădărănia caracaleanului nu m-au indispus...

Nu i-am devorat pînă acum emisiunile, dar cea de aseară, cu vîrfurile comunismului, rar am întîlnit... Şi era păcat să o pierd.

Ce mai, spectacol total. Tragicomedie perfectă, poate mai mult tragedie. Prostie în stare pură... Neputinţă, tristeţe... Inconştienţă, răutate...

Ce dulce era Tucă cînd, cu aerul unui învins, cu acea mînă a celui care s-a luptat şi e pe cale să renunţe, spunea: „Mă stupefiaţi. Mă stupefiaţi"...

Incredibilă prestaţia acelor tovarăşi... Incredibilă nesimţirea lor; crasa lor cecitate... Incredibil tupeul lor.

Nu ştiam ce să fac, să rîd în hohote sau să mă îngrozesc. Stam şi priveam tîmp, îmi aduceam aminte cu DURERE de acele vremuri şi nu-mi venea deloc a crede.

Nu ştiam cum pot comuniştii de azi să spună că era bine înainte... Era bine că, deşi era frig, aveai bani să-ţi cumperi un palton să pui pe tine în casă... Nu ştiam că am fost liber şi fericit atunci, dar am aflat aseară.

Ridicol, jenant, penibil... Îmi dau seama că încă mai sînt oameni care au trăit degeaba pînă acum, că nu au priceput încă NIMIC. Şi nu sînt şanse s-o facă.

Imaginea unui Tucă siderat („M-aţi întristat"), neputincios şi moale, mă înverşuna... Îmi venea să pun mîna pe telefon şi să le spun tot ce aveam pe suflet atunci. Şi tot ce am pe suflet acum. [...]

Tovarăşii ne-au adus aminte că la Timişoara doar s-au spart magazine şi s-au omorît soldaţi ai armatei române. Că pe acei 40 de morţi nu i-a revendicat nimeni...

INCREDIBIL!!!

(La sfîrşitul anului trecut, într-o emisiune despre revoluţie, o femeie din Timişoara, care nu şi-a mai găsit copilul împuşcat, povestea cum, din disperarea de a nu găsi NIMIC din trupul celui drag, a adunat nişte sînge într-o batistă... Aşa, ca amintire...)

De fapt, tovarăşii PMR-ului mă trimit repede la unul din *Caietele* lui Cioran. Şi le spun din toată inima că mi-ar plăcea să fiu canibal nu din plăcerea de a-i mînca, ci din aceea de a-i vomita după.

Cu tristeţea că există „oameni" ca cei din PMR,

Simion IVANOSCHI

Timişoara

Replici

La „O bagatelă: libertatea" (nr. 462)

Domnule FABIAN cred că aveţi o dilemă.

Cred în dezamăgirea dumneavoastră, şi parcă sînteţi şi deprimat, dar din renunţări nu o să reînvigorăm nimic. Filozofia mea este următoarea: fericirea este peste tot, dar sîntem îngrozitor de lacomi, vrem totul deodată şi nu sîntem niciodată îndeajuns de mulţumiţi oricît am avea. Dar ştiţi unde greşim? Nu evoluăm, rămînem la vîrsta copilăriei şi vrem tot timpul o jucărie nouă. Nu ne dăm seama că avem cu ce să ne jucăm, dar noi vrem altele. Viaţa este ca şi moda, nu toată lumea poate să ţină pasul. Fiecare după buzunarul lui... sau poate doar bat cîmpii sau n-am evoluat cine ştie? Vă rog să fiţi măcar o clipă fericit şi dacă nu mă înjuraţi înseamnă că am cîştigat un prieten şi, cine ştie, mai stăm de vorbă.

Tot binele.

EGhiurca@aol.com

Nr. 461: „Secolul XX"

Revenirea drei Adina Popescu

Oameni buni, stimată redacţie, fiind eu în continuare sătul de anumite scandaluri mai mult sau mai puţin politice, şi fiind chiar sastisit de un anumit domn „omniprezent cu ubicuitate" — persoană importantă, nu spui cine, că mă bagă la art. 168.1 C.P., la „comunicare de informaţii false", şi intru la cremenal în cel mai interesant stat de drept de pe planetă —, m-am refugiat în teancul de reviste culturale pe care, în ciuda promisiunilor făcute în faţa oglinzii, n-am reuşit să *nu* le cumpăr şi în acest an.

Îndeobşte, cînd se adună un teanc de reviste, nu le citesc neapărat cronologic. Dar purced la lectură şi... observ cu plăcută surpriză revenirea domnişoarei Adina Popescu. Dacă memoria nu mă înşeală în mod demăsurat, domnia-sa era/este o prezenţă săptămînală în această revistă, care obişnuieşte să întreţină o ceaţă cam socratică în bietul cititor şi-aşa năpădit de dileme prin definiţie. Dar, ca şi cum sfîrşitul de an nu ar fi fost suficient de bulversant pentru unii dintre trăitorii pe aceste meleaguri, am trăit cîteva săptămîni cu mîhnirea dispariţiei Adinei Popescu din paginile gazetei. Totuşi, la sfîrşitul lui 2001 îmi amintesc frustrarea trăită cînd *son conte manquait*, făcîndu-mă să gîndesc (pentru a cîta oară!) „nimic nu mai e *ca pe vremea mea*, totul e efemer! (asta şi pe fondul cînd Z. Ornea se îndrepta spre meleaguri de nimeni ştiute)".

Păi se poate, domnilor? Cred că de prin *mid-1998* tînăra ne încînta cu aerul său natural de a raconta dezinvolt te miri ce despre orice... dar nu chiar orice şi mai cu seamă *nu oricum*. Şi dacă de obicei, prin rubricile sale habituale şi permanente, *Dilema* era *o revistă*, pentru ca prin grupajul tematic să fie dublată de *o provocare*, prezenţa *constantă*, juvenil-dezinvoltă şi cu har a numitei A.P. în antepenultima pagină se constituia într-o „a treia lectură".

Cu bucurie (deh, la 31 de ani deja ai tabieturi, te deranjează să ţi le schimbi...) am regăsit-o aşadar pe Adina Popescu, de această dată în grupajul „Despre suflet". După ce mă întrebasem pe la coada lui 2001 ce o fi de fapt în spatele acestei scrieturi — o studentă la litere, la teatru-film, la filozofie, la sociologie, la ziaristică? — şi puneam brusca sa dispariţie pe seama *graduării* şi a unei posibile burse *à l'étranger (sinon outremer)*, iată că o regăsesc, cu acelaşi suflet (suflu?) proaspăt.

Dezamăgire însă! Deasupra *Argumentului* se găseşte de obicei „titulatura împricinaţilor" din dosar (despre „permanenţi", ne-am prins demult care e sociolog, care e jurist, care este om de televiziune) dară de această dată văzui că în dreapta numelui nu se afla nici o paranteză. Înţeleg, avînd rubrică permanentă, dar care era „un fel de rubrică ad-hoc", Adina Popescu a fost socotită cunoscută. Oare? Adică Florin Iaru nu era cunoscut, de i s-a pus ştampila de „scriitor"?

Care va să zică, fără suflet sînteţi, domnilor. Instituţii transparente, în România?! Dacă nici *Dilema*...

Voi trăi aşadar re-*animat*, re-*însufleţit*, însă trist şi nedumerit: e studentă, la ce e studentă, mai e studentă, de ce se menţine oarecum anonimă la un asemenea talent jurnalistic... de ce se joacă dînd emoţii şi tahicardii cititorilor fideli?

Singura certitudine este că, încă o dată, „fetele de la corectură" au fost niţel cam *overzealous*: în articolul de care vorbeam, apar cel puţin două virgule în plus, din care una fix între subiect şi (cum altfel?) predicatul care urma imediat...

Cu speranţa că prin acestea nu am comunicat cu bună-ştiinţă informaţii false de natură să aducă prejudicii *Dilemei* şi, implicit, României, închei cu mîhnirea că distinsa junâ nu a apucat să trăiască, precum subsemnatul, *utopia credinţei sincere* în sloganuri pe care cu tembelism le cîntam *din suflet* acum vreo 20 de ani: *„Noi în anul 2000, / cînd nu vom mai fi copii / Vom face ce-am visat cîndva, / toate visele-ndrăzneţe / în fapte le vom preschimba. / Vom fi meşteri iscusiţi / vă vom face fericiţi / pe voi, părinţii ce veţi fi / la a doua tinereţe / în dooo...uăăă... miii!"*

Radu-Cristian FOTESCU

smarttaz@pcnet.ro

> *„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.*
> *– Unde ai citit asta?*
> *– În toate cărţile bune..."*
>
> *WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE"*

N.red.: Impresionantă – şi flatantă! – acribia cu care ne citiţi pînă la ultima virgulă... Pentru a vă atenua tahicardia: domnişoara Adina Popescu – absolventă a Facultăţii „Hyperion", secţia regie de film – este o colaboratoare permanentă a revistei noastre şi acestor „permanenţi" nu obişnuim să le facem transparentă meseria. Cu siguranţă că, avînd atîta haz, n-o să ne călcaţi în picioare şi pentru asta.

Nr. 459: „Aleşii noştri"

„Noi, ăştia mici şi proşti..."

Îmi pare rău că o spun, dar trăiesc într-o ţară care nu e a mea. Cred că niciodată nu a fost prăpastia dintre generaţii atît de mare. Oamenii care ne conduc, majoritatea între 50-70, de ani au calendarele rămase în glorioasa decadă '60-'70. Este incredibil. Şi seninătatea lor, care ne consideră pe noi deplasaţi, este absolut năucitoare. Este frustrant şi scandalos. Burţi, cefe, pantofi împletiţi, vocabular de secretar cu propaganda pe întreprindere, ochi şi guşe buhăite de chefuri, priviri furişate, solemnităţi din alea îmbufnate, mersuri legănate, rîsete behăite, glumiţe răsuflate şi aluzii despre care doar ei mai cred că sînt subtile.

Eu nu ştiam pînă de curînd, dar ăştia sînt oamenii care ne conduc. Nu sînt numai la televizor, în politică, ci în toate (aproape) poziţiile importante din economie, finanţe, comerţ etc. etc. etc. Se ştiu, se cunosc între ei, sînt tovarăşi de cursă lungă, un soi de confrerie apatică şi sigură pe ea. Veştile din afară, veştile timpului nu ajung aproape deloc pînă la ei. În *Caţavencu* mai apar din cînd în cînd sondaje printre politicieni, întrebări capcană de genul: „Folosiţi sistemul «Ferestre»?" („Windows" aflat pe orice calculator.) „Ce părere aveţi despre el?". Răspunsurile sînt suprarealiste.

Lumea se învîrte, oamenii se mişcă, se nasc teorii, fuzionează companii, se dau Nobeluri unor oameni de 30 de ani care îngheaţă atomi sau care descoperă proteina din ADN responsabilă de cancer, după ce au început de la studii pe celule de drojdie, Bono poartă cizme Prada la întîlnirea cu Papa şi la sfîrşit îi face cadou ochelarii lui de soare, se tipăresc cărţi, apar albume, restaurante, cluburi, în Praga *toate* clădirile din centrul istoric (care reprezintă jumătate din oraş, nu două străduţe puse cap la cap) sînt renovate, prăvăliile sînt pline, oamenii circulă şi umplu restaurantele, patronul grec te recunoaşte chiar dacă nu te-a mai văzut de o jumătate de an. Mă rog. Fleacuri.

Era un banc, îngrozitor banc, în care pilotul se adresa pasagerilor unei curse străine: „Vom ateriza în cîteva minute la Bucureşti. Vă rugăm puneţi-vă centurile de siguranţă şi dati-vă ceasurile înapoi cu 20 de ani".

Noi, ăştia mici, proşti şi fără bani şi care am auzit de Microsoft ne uităm interzişi la domnii aceia respectabili şi supraponderali şi care, vai, ce nonconformişti şi excentrici, nu fac acordul subiect-predicat şi încă mai cred că Mamaia e festival de muzică.

Camelia BUTULIGĂ

Nr. 461: Convorbirea dintre Petre Roman şi Andrei Pleşu

Îmi amintesc...

● Nu-mi mai amintesc cine a avut ideea. Ştiu că pe la sfîrşitul lui septembrie 1989, telefonul meu suna ca la gară.

● Nu-mi mai amintesc cum înnebunisem cu toţii, cum începusem să confecţionăm drapele roşu, galben, albastru, cum vroiam să facem ceva pentru România. Ştiu că am cumpărat patru metri de pînză neagră şi am scris pe ea cu ojă de unghii roşie „Jos comunismul". Pînza neagră, mă gîndesc s-o duc la subsol, la Muzeul Ţăranului. Mai am şi un tricolor cu gaură, pe-un dulap: ăla îl păstrez, e cusut de mînă şi-i autentic. Pentru nepoţi, ca să ştie.

● Îmi amintesc că textul alăturat l-am compus pe jos, pe parchet, c-un prieten, eu ţinînd morţiş la toate punctele negre. Ce-am rătăcit este poezia care însoţea textul pe miile de manifeste împărţite pe străzile Zürich-ului, sîmbătă 18 nov. 1989. Era de Blandiana.

● Îmi amintesc că era un frig neobişnuit. Băieţii de la Tarom cu haine de piele, vineţi de furie, veniseră să ne disperseze. Imposibil, noi scăpasem de frică.

● Nu ne cunoaştem între noi însă eram cu toţii nebuni, visam să-l dăm jos pe Ceauşescu. Eram siguri pe solidaritatea exilului. Ştiam gustul şi preţul Libertăţii.

● Nu-mi mai amintesc cum a venit televiziunea în Pestalozzistrasse, dar îmi amintesc reacţia copiilor: *„ca va pas?* ce-or să zică vecinii? ne facem de rîs". Vecinii au aflat unde este România şi s-au solidarizat, copiii au înţeles între timp.

● Am scris aceste rînduri cu gîndul la prietenii mei de atunci: Preda, Roxana, Costin, Lică, Thomas.

● Iată şi textul:

Trezeşte-te, române.
Uneşte-te
Nu-ţi uita rădăcinile
Nu fi indiferent
Uită-ţi frica, suspiciunea, ezitarea
Crede.

Sîmbătă 18 noiembrie 1989, ora 14,00, în faţa bisericii Grossmunster din Zürich va avea loc demonstraţia pentru libertate şi democraţie în România.

România ultimul bastion de dictatură din Europa.

Sînteţi rugaţi să participaţi în număr cît mai mare. Prietenii dumneavoastră sînt bineveniţi şi aşteptaţi.

● Nu uitaţi pe cel ce suferă dincolo şi mai speră.

● Nu uitaţi că în numele libertăţii am plecat din ţară.

● Nu uitaţi că indiferenţa, cinismul, acest pesimism în care ne complacem, îl plătim fiecare într-un fel.

● Nu uitaţi că sîntem români şi că numai unindu-ne redevenim o forţă.

● Demonstraţia este aprobată de autorităţi.

Gabriela BAICU-CERKEZ

Zürich

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Invidia**
- **Stereotipuri despre străini**

Mircea IORGULESCU

ce se vede

Partidul nostru

Din şirul mare şi lung al manifestaţiunilor ce-l omagiază pe strălucitul nostru înaintaş Caragiale nu va fi lipsind, e peste putinţă!, un *pelerinaj la statua Libertăţii de la Ploieşti*. Vă amintiţi, de bună seamă: *Jur pe tot ce mi-a rămas mai scump, jur pe statua Libertăţii de la Ploieşti că are să fie o istorie!...*

Fiindcă dînsa chiar există. Dînsa, adică *statua Libertăţii de la Ploieşti*.

E cam ferită de priviri, ascunsă cum e între nişte conifere, de bună seamă o moştenire încă nerevizuită de pe vremea odioasei dictaturi. Păcat că nu s-a constituit un comitet, o ligă, o asociaţiune, o fundaţie, în fine, ceva ONG, acolo, care să lupte pentru dezrobirea sărmanului monument. S-ar fi putut chema *Amicii Libertăţii*, cu *site* pe Internet... Căci dacă lesne se-nţelege că dictatura ţinea în lanţuri libertatea şi în desiş statua ei, îngăduindu-şi chiar, suprem afront, să o aşeze în faţa sediului judeţean de partid, nimic nu mai scuză regimurile care i-au urmat, *Iliescu I, Iliescu II, Iliescu III, Constantinescu, Iliescu IV*. Ah, ce bogat material de studiu, colocvii, burse şi comunicări, pentru hermeneuţii tranziţiei, această delăsare a succesivelor puteri ce se perindară după Evenimente! Întreg adevărul trist (toate adevărurile sînt însă triste...) despre *clasa politică* a tranziţiei poate fi întrezărit printre crengile pururi verzi ce maschează încă şi astăzi *statua Libertăţii din Ploieşti*, privîndu-i pe cetăţenii în trecere pe-acolo, cu trebile lor, de vederea ei deplină.

Iar acest pelerinaj, ce nu se poate pentru ca să nu se împlinească în *anul Caragiale* (căci noi dăm anilor nume de scriitori, nu de animale, spre deosebire de calendarele asiatice!), ar putea fi chiar începutul statornicirii unei frumoase tradiţiuni. An de an, la o dată ce ar urma să fie solemn hotărîtă, mulţimile ar lua drumul Ploieştilor pentru a celebra nu cine ştie ce moaşte de sfînt sau sfîntă, ci chiar sfînta Libertate şi statua ei.

Şi ar veni, de bună seamă, şi mulţi străini, mai ales dacă vreun ministru inteligent (şi toţi miniştrii sînt inteligenţi...) s-ar gîndi (dar asta e treaba miniştrilor, să gîndească, altfel de ce mînîncă ei sudoarea poporului?!...) să construiască, la Ploieşti ori în împrejurimi, *Libertyland* (sau *Liberty Park*, mă rog, cum vor vrea dumnealor să-i zică). Căci pe lume sînt numai trei oraşe unde i s-a înălţat o statuă Libertăţii – Ploieşti, Paris şi New York.

Şi, poate, ar fi şi fericita ocaziune a unei regeneraţiuni politice. *Parisienii au aperitivul, Vienezii fanfara, Ploeştenii politica, alţii alta: locuitorii capitalelor mari au totdeauna cîte o deosebită slăbiciune, cîte o patimă specifică*. Aşa grăit-a Caragiale, să tot fie mai bine de un secul. De-atunci, multe s-au petrecut – Parisul e tot capitală, dar nu mai e deloc mare, cum ne asigură măcar trimestrial un strălucit confrate ce scrie hebdomadar. Viena e tot mare, dar e marea capitală a unei ţări ajunse mici. Pe cînd Ploieşti...!

Ei bine, e timpul ca ploieştenii să-şi revendice locul lor adevărat. Ei au fost cei dintîi, în istoria modernă, care au făcut o revoluţie paşnică – nu a garoafelor sau de catifea, ori cu tigăi, ca-n Argentina, ci cu lăutari şi zaiafet. Cu fleici, grătare, mititei şi *boloboace* desfundate la răspîntii, cum se şi cade unei republici podgorene, *născută din, prin şi pentru popor*, de-atunci vor fi la vară 132 de ani fix. Reacţiunea învinse revoluţiunea, după vreo numai douăsprezece ceasuri, pe cînd republica încă era prunc, dar spiritul ploieştean se conservă. Iubitorii de istorii fine ştiu, de pildă, că la Ploieşti restaurantul Gării (Gara de Sud, fiindcă Ploieştii au, ca orice mare capitală, şi o Gară de Vest, şi una de Nord...) fu mai tîrziu concesionat de grozavul revoluţionar Gherea, socialist şi critic literar, numit de Caragiale în scrisori „frate Costică". Pe aici, pe la restaurantul Gării din Ploieşti (a cărui specialitate era *friptura de viţel*, fel ce-i plăcea mult lui Titu Maiorescu, altminteri adversarul de idei al lui Costică) tranzitau în mare secret materiale şi persoane revoluţionare, venite dinspre Occident. Agenţii secreţi ai poliţiei române vegheau cu străşnicie să nu li se întîmple ceva – fiindcă destinaţia era Imperiul ţarist, la a cărui şubrezire, cum se poate înţelege, îşi vor fi adus şi ploieştenii contribuţiunea lor. Etc.

Avînd, prin urmare, şi vocaţiune, şi tradiţiune, de ce n-ar deveni Ploieştii locul sacru al reînvierii noastre? De ce nu s-ar înfiinţa, şi chiar din acest an, un *partid al ploieştenilor?* În definitiv, dacă nu avem prejudecăţi, capitala României şi e de fapt la Ploieşti, Bucureşti fiind cartierul său de sud, aşa cum Valea Prahovei, de la Cornu spre Predeal, e suburbia de nord. Am pune realitatea în acord cu imaginea, după cum se zice...

Iar un *partid al ploieştenilor* n-ar pune atîtea grele probleme ca repausatul *Partid al Moldovenilor*, n-ar trezi atîtea suspiciuni ca memorandiştii transilvani, nici atîtea zîmbete ironice ca localiştii bănăţeni. Ar fi un partid municipal, judeţean, naţional şi internaţional laolaltă, căci toţi sîntem mai mult sau mai puţin ploieşteni. Putem chiar pentru ca să spunem *Ploieşteni din toate ţările, uniţi-vă!*

Dacă nu acum, în Anul Caragiale, atunci cînd?!

▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Neconsolatele victime ale Vioricăi L.

Viorica L. din judeţul Ilfov era pînă mai ieri un om realizat. De profesie asistentă medicală, cu un soţ pensionar şi două fete studente la particulară, V.L. avea cheltuieli mari. După un scurt curs de perfecţionare, a ajuns inspector sanitar în cadrul Direcţiei Sanitare a judeţului Ilfov. De aici a început ascensiunea materială a familiei L. Viorica s-a mutat în doi ani într-un apartament situat în centrul Bucureştiului, primit de la Primărie. Apoi, familia a început construcţia unei vile lîngă capitală, la margine de pădure verde. Totul mergea bine, pînă săptămîna trecută cînd Viorica L. a fost arestată. După ce scăpase cu bine din alte patru dosare penale.

Paradoxal, dar povestea Vioricăi L. mă duce cu gîndul la stat şi la rolul acestuia. În teoria politicilor publice, statul intervine pentru a corecta defectele pieţei. Chiar cei mai rigizi libertarieni acceptă că piaţa are şi defecte. Unul dintre acestea este „informaţia incompletă". Statul trebuie să intervină şi să se asigure că producătorul nu-l înşeală pe cumpărător şi nu trişează pe piaţa liberă. De exemplu, statul trebuie să se asigure că producătorul respectă anumite norme sanitare. Este evident că cel care cumpără nu poate verifica personal dacă biscuiţii sînt produşi în condiţii igienice. Aici intervenea Viorica L. (întruparea efemeră şi imperfectă a Statului) care elibera fiecărui producător o autorizaţie sanitară. Cam aşa spune teoria, deşi Viorica L. nu şi-a imaginat niciodată ce rol delicat joacă ea în reglarea fragilelor mecanisme sociale.

Ce s-a întîmplat de fapt? Toţi producătorii (patronii) din zonă trebuiau să contribuie cu ceva la bunăstarea familiei L. În schimb, Viorica L. îşi neglija rolul divin (ar spune un neo-hegelian) de a impune autoritatea statului acolo unde imperfecţiunea pieţei o cere. Astfel, Statul (neapărat cu majusculă) român (sub întruparea dezolant de imperfectă dar îmbucurător de efemeră a Vioricăi L.) nu mai reuşeşte să finalizeze nici măcar o minimă intervenţie cu care ar fi de acord pînă şi acei intransigenţi libertarieni care de obicei nu agreează statul şi intervenţiile sale. Statul însuşi este prima victimă a Vioricăi L. şi asta nu pentru că ea ar fi o anarhistă din tagma celor care urăsc tot ce ţine de stat.

Dar lista victimelor Vioricăi L. nu se termină aici. Ea lasă în urmă un lung şir de persoane frustrate. În primul rînd, fostele colege asistente, care nu au urmat cursul de perfecţionare, nu au cunoscut pe cine trebuie şi au ratat cariera de inspector sanitar. E clar că şpaga de 50.000 pe care o dau asiguraţii Casei de Sănătate nu ajunge pentru a egala situaţia locativă a familiei L. Cu o trufie tipic feminină, Viorica a ţinut să epateze cu vila sa, victime fiind astfel nu doar fostele ei colege ci şi cîteva zeci de neamuri şi cunoştinţe, concluzie cu care feministele ar putea să nu fie de acord. Şi astfel, circa o sută de cetăţeni ai României sînt convinşi că a fi controlor la stat este o cale sigură de îmbogăţire şi că instituţiile sînt o invenţie pentru şmecheri. Iar victima finală şi nebănuită este, nu i-ar veni să creadă Vioricăi, noţiunea de capital social. În ultimele teorii, acesta este un factor major al dezvoltării şi o explicaţie la modă pentru imposibilitatea unor ţări de a ieşi din subdezvoltare. Iar încrederea în instituţii este unul dintre indicatorii de bază pentru capitalul social.

O altă victimă a Vioricăi (la fel de nebănuită de ea) este mediul de afaceri din judeţul Ilfov. Impozitul personal impus de Viorica avea două efecte: creştea costul de producţie şi inducea o stare de enervare. Poate că procentual taxa Vioricăi nici nu era mare, ea considerînd că e mai bine să iei puţin de la mulţi, cam un salariu mediu pe economie, de la cîteva sute de patroni. Dar dacă ne gîndim că Statul (întrupat la fel de imperfect şi tot atît de efemer de alte Viorici) mai trebuie să controleze şi respectarea normelor de incendiu, a normelor de mediu, a normelor de construcţie, a normelor de protecţie a muncii etc... Aşa e piaţa, plină de imperfecţiuni. În final, costurile patronilor cresc substanţial. E de presupus că astfel scad salariile angajaţilor şi cresc preţurile produselor. Iată alte victime nebănuite ale Vioricăi L.

Revenind la nervii patronilor, o criză morală i-a fost fatală Vioricăi. Un patron grec s-a dezis pe neaşteptate de fondul mental comun turco-otoman şi a depus plîngere la Poliţie. Mai fusese cercetată acolo de patru ori. Ce s-a întîmplat oare, cum a fost posibilă arestarea? Un locotenent prea zelos?

Dar ce s-a schimbat acum? Era ordin de sus şi statistica Poliţiei avea nevoie de cazuri de corupţie? E şi Viorica, alături de cei 364 profesori de la ţară, un trofeu din sezonul de primăvară la anti-corupţie?

Dincolo de glumă, aceasta este adevărata problemă pentru autoritatea statului român. Intervenţia sa chiar justă este obturată de propriile mecanisme. Pentru că Viorica L. nu este nici pe departe o excepţie. Iar corupţia mică este mult mai enervantă pentru cetăţeni decît marile tunuri despre care află din presă şi care nu fac decît să lărgească perspectiva. Cetăţeanul intră într-un mecanism grotesc, în care Statul şi întrupările sale imperfecte şi efemere au reacţii ciudate, altele decît cele pe care toate teoriile politice le-ar putea prezice. Viaţa devine o aventură în România. Anarhiştii ar fi încîntaţi.

▲

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Man & manner

Soţia mea se tot încăpăţînează să ceară studenţilor săi un comentariu la un text, savuros altminteri, intitulat „Fast food – le désir assassiné". Este o probă de limbă franceză, dar şi o probă, implicită, de mentalitate sau spuneţi-i cum doriţi. Zilele trecute mi-a arătat, (oarecum) amuzată, următorul comentariu scurt şi la obiect: *Mie îmi place la McDonald's pentru că acolo nu trebuie să ai maniere.*

Mi-am notat, entuziasmat, sentinţa. E un întreg *Weltanschauung* în aceste cuvinte, o constatare vizionară de genul *Dumnezeu e mort!* sau *Secolul următor va fi religios sau nu va fi deloc!* etc. Poate fi luată şi ca o lozincă mobilizatoare de genul *Liberté, égalité, fraternité!* sau *Proletari din toate ţările, uniţi-vă!* Probabil că a fost spusă însă cu mai multă inocenţă decît în aceste cazuri.

La McDo', acest simbol al mondializării, nu trebuie deci să (mai) ai maniere, adică poţi să fii tu însuţi – după cum ne avertizează, de fapt, şi reclamele. Adică cum? Adică aşa, ***natural***.

Am atins astfel fondul problemei: (post)modernul bun de la natură! Este o declaraţie de egalitate şi o presupoziţie de democraţie în această viziune. Ea mătură această frustrare a burghezilor, care li se trage de la aristocraţi şi pe care Bourdieu o numeşte „la distinction", distincţie – „o calitate care îi deosebeşte pe unii de cei de rînd". A face distincţii – între un *fishburger* şi un *şalău bonne femme*, de pildă – îţi oferă o anumită distincţie, adică te distinge de ceilalţi oameni care nu fac asemenea distincţii – ceea ce este, evident, discriminatoriu; îţi oferă un capital cultural, adică, ce să o mai lungim, îţi conferă (sau legitimează) puterea! „Burghezia – spune Bourdieu – regăseşte în cultura privită ca o natură cultivată (...) singurul principiu ce poate legitima privilegiul acesteia: neputînd invoca dreptul prin naştere (pe care această clasă i l-a refuzat, secole-de-a rîndul, aristocraţiei) sau Natura, care, conform ideologiei „democratice", reprezintă universalitatea, adică acel spaţiu în care se anulează toate deosebirile, (...) nu-i mai rămîne decît să recurgă la natura cultivată (...)." Bourdieu mai numeşte toate acestea *educaţie*, mai exact a fi *educat:* prin sistemele reproductive de educaţie, societatea îi aşează pe cei educaţi deasupra celor mai puţin educaţi. Vizionarul nostru numeşte toate acestea *maniere*, adică pretenţii discriminatorii devenite reguli constrîngătoare. Pe acestea le contestă el, cu tot ceea ce înseamnă ele ca trudă în amonte şi inegalitate în aval; de acestea încearcă el să scape în spaţiul fără distincţie şi distincţii al *fast food*-ului (sau alte spaţii sociale similare), pentru a se regăsi acolo cu fraţii săi în egalitatea naturală pe care o împărtăşesc cu toţii. Naturii cultivate a educaţiei acesta îi opune cultura naturală a spontaneităţii: *Urmează-ţi instinctul!* – spune o reclamă; fii *cool!* – presupun toate reclamele. Unei culturi de clasă (scuzaţi-mi manierele!) i se opune astfel o cultură de masă; unui spaţiu de inegalităţi distincte i se opune un „spaţiu în care se anulează toate deosebirile".

Fisura acestei viziuni – de altfel un vis mai vechi al omenirii – este că revoluţionarul nostru refuză doar **anumite** maniere, pe care le consideră constrîngătoare şi discriminatorii, pentru a adopta, fără să realizeze, una singură: manierismul naturalităţii. A mînca la *fast food* înseamnă a te elibera de **acele** maniere, de acord, dar tot manieră se cheamă. De fapt, omul este om deoarece şi în măsura în care are maniere, adică moduri învăţate de întrebuinţare a elementelor lumii sale înconjurătoare. *Manierele, c'est l'homme!* – cum aş spune eu.

Respingînd statutul de om manierat pentru a-l îmbrăţişa pe cel de om fără maniere, căci „natural", autorul nostru nu scapă deci de maniere, ci va fi manierat precum M. Jourdain, adică fără să ştie. Ceea ce va pierde însă astfel este posibilitatea de alegere a manierei, căci „natura" nu este, de fapt, decît o învăţare dezordonată şi „fără pretenţii". Si, mai devreme sau mai tîrziu, va descoperi că, în lumea culturii – care este, inevitabil, lumea oamenilor – această manieră a naturii are un nume: **sclavie**. Pentru un burger şi o petrecere cu amicii va fi astfel la cheremul stăpînilor distinşi. Dar poate că tocmai asta au vrut să-l înveţe tăticul Televizor şi mămica Presă!...

În ceea ce mă priveşte, tot reflectînd la această pilulă, am ajuns să iau o decizie importantă: după ce ies la pensie mă fac aristocrat!

▲

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziţie

Şomaj fără protecţie

Inspirîndu-se din pudibonderia vechiului regim, tranziţia nu recurge nici ea la concedierea salariaţilor, ea îi disponibilizează. Din statele de plată ei sînt strămutaţi în catastifele ajutoarelor de şomaj. Există însă şi o minusculă categorie de simbriaşi cărora statul paternalist nu le arată aceeaşi grijă: primminiştrii. Înlăturaţi din funcţie aceştia îngroaşă dinamica populaţiei a şomerilor, fiind însă abandonaţi în voia soartei. Scoţîndu-şi din job prim-miniştrii, dictatura îi priponea în alte posturi, inevitabil mai mărunte. Scoţîndu-şi din job prim-miniştrii, tranziţia îi lasă pur şi simplu în bătaia vîntului.

Sub tranziţie, slujba de premier este mult mai volatilă decît cea de preşedinte. De-a lungul a 12 ani, România şi-a tras zilele sub oblăduirea a doi preşedinţi, dar a numit opt şefi de guvern – în medie un an şi jumătate de căciulă. Medie, ca toate mediile înşelătoare, durata reală minimă fiind de şase luni şi cea maximă de patru ani. Seria a fost deschisă de un fizician-gigolo numit pe sub mînă, fără consultarea CPUN, de preşedintele autoproclamat, în zilele cînd soarta revoluţiei fusese încredinţată fostului comandant al Securităţii. Succesul triumfal obţinut în alegeri cinci luni mai tîrziu îi oferă celui dintîi premier privilegiul de a deveni şi cel de al doilea premier. După numai un an şi cîteva luni, la cererea mai mult decît persuasivă a marelui ortac, premierul cumulard este licenţiat fără menajamente. Şi astfel pe scena politică îşi face apariţia un personaj inedit: întîiul fost prim-ministru şomer. Reacţia lui la acest afront va servi drept model unora dintre cei care îi vor urma. Miezul acestei reacţii îl constituie o suită de gesturi politice: în primul rînd el părăseşte partidul care îl tratase cu atîta ingratitudine; în al doilea rînd el îşi moşeşte propriul său partid; şi în al treilea rînd aderă cu partid cu tot la tabăra adversarilor. Aidoma vor proceda peste cîtva timp alţi doi foşti prim-miniştri, oropsiţi de această tabără, dar performanţele partidelor ctitorite de ei nu depăşesc înscrierea la tribunal.

Modelul rebifării politice nu îi va atrage pe cei doi foşti premieri de formaţie tehnocraţi. Amîndoi au preferat să se întoarcă la plăcerile meseriei, unul împuşcînd o slujbuliţă de expert la World Bank şi celălalt reaşezîndu-se în primitorul jilţ de guvernator al Băncii Naţionale, păstrat în disponibilitate tocmai pentru un asemenea prilej. Cea mai zbuciumată intrare în şomaj a avut-o deţinătorul recordului de longevitate ca fost premier. Purtător al unei glorioase biografii de obscur cinovnic al planificării socialiste, fan pătimaş al Rapiduleţului, etalîndu-şi mediocritatea nu ca pe un defect, ci ca pe o vocaţie, el se trezeşte smuls din amorţeala şomajului de o propunere ameţitoare: megamiliardarul tranziţiei îi oferă 700.000 dolari ca expert pentru punerea la cale a unor evident deocheate afaceri. Ajuns preşedinte al Senatului el restituie banii, şi întrebat cum a putut încasa o asemenea sumă răspunde: „O meritam".

▲

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Mircea VASILESCU

satul global

Atracţii şi distracţii

Cînd Walt Disney a avut ideea de a înfiinţa un parc tematic de distracţii, fratele său Roy i-a replicat că „şi-a pierdut uzul raţiunii", iar cei mai mari specialişti americani în parcuri de distracţii cărora le-a trimis proiectul i-au spus s-o lase baltă. Şi totuşi, *Disneyland* a fost deschis pe 17 iulie 1955, iar în prima lună a avut peste un milion de vizitatori. Astăzi, reţeaua *Disneyland* s-a extins în toată lumea şi are încasări de miliarde de dolari. Plus un semi-eşec: *EuroDisney* de lîngă Paris, în care ani la rînd s-a încasat doar o treime din ceea ce se estimase, pentru că iniţiatorii proiectului n-au ţinut seamă de modul de viaţă şi de a se distra al francezilor/europenilor. Aceştia nu rămîn mai multe zile în parc, cum fac americanii, ci vin dimineaţa, dau o raită, frecventează două-trei *amusements*, iar spre seară se întorc în Paris, să mai viziteze şi altceva. Asta înseamnă că hotelurile şi restaurantele din *EuroDisney* stau mai mult goale; or, în sistemul american, tocmai acestea aduc veniturile cele mai mari. Transferaţi în inima Europei, proiectanţii au comis o gravă eroare de apreciere a comportamentelor şi consumurilor culturale de pe bătrînul continent: europenii nu s-au lăsat „ţinuţi" în parc mai mult decît obişnuinţele şi tabieturile lor le-o permiteau. Reţeaua *Legoland,* în schimb, care a construit primul parc în 1968, la Billund, în Danemarca, iar apoi s-a extins în alte locuri din Europa şi chiar în California, merge din plin. Principiul e simplu şi eficient: lumea e reconstruită la scară din mici „cărămizi" asemănătoare cunoscutelor piese ale jucăriilor *Lego;* 300 de muncitori asamblează castele, trenuri, oraşe întregi („cetatea filmului" din Los Angeles, de pildă, pentru care a fost nevoie de 1.500.000 de piese) sau chiar animale înalte de 9 metri. Părinţii îşi aduc copiii aici nu doar pentru a se distra, dar şi pentru că pot învăţa şi experimenta cum se proiectează şi se construieşte o casă sau o maşină; sau, în cea mai nouă secţiune, Lego Studios, sponsorizată de Steven Spielberg, pot încerca să facă un film. Probabil că aspectul educativ este acel „ceva" în plus care face diferenţa (inclusiv de încasări) faţă de *EuroDisney*. Astfel încît la Billund, în jurul unei mici piste folosite cîndva de patronul *Lego* pentru avionul său personal, a trebuit să se construiască un aeroport pe care să aterizeze avioanele cu vizitatori veniţi din toată Europa, dar în special din Germania şi Scandinavia.

„Secretul succesului acestor parcuri – spune Carlo Alberto Pratesi, profesor la Universitatea Roma III – constă în capacitatea de a crea «lumi substitutive», lipsite de ameninţări, care le permit vizitatorilor să trăiască emoţii puternice fără nici un risc şi fără nici un efort" *(La Repubblica,* 28 ianuarie 2002). Pentru inventarea de noi lumi şi noi emoţii, parcurile de distracţii se bazează pe aşa-numiţii *imagineers* (cum ar fi asta pe româneşte? „imaginatori"?), oameni a căror meserie este să imagineze atracţii potrivite pentru potenţialii clienţi. Iar clientul tipic al parcurilor tematice este numit, în jargonul sociologilor care se ocupă de consumurile culturale, *couch potato* (literal, „cartoful de canapea"), adică persoana aparţinînd clasei de mijloc, amatoare mai ales de distracţii sedentare, la care poate participa cu toată familia. Ceea ce spuneau Theodor Adorno şi Max Horkheimer într-un eseu celebru despre industria culturală *(Dialectic of Enlightenment,* 1947) se potriveşte perfect în cazul parcurilor de distracţii: „Atitudinea publicului, care favorizează sistemul industriei culturale, nu este o scuză pentru sistem, ci chiar o parte a lui". Aşa încît imaginaţia proiectanţilor nu trebuie să bîntuie în orice direcţie, ci doar în sensul aşteptat de public. Şi, oricum, nu e suficient pentru succesul unui parc tematic. Enrico Valdani, profesor la Universitatea Bocconi din Milano, arată în cartea sa *Marketingul parcurilor tematice* că acestea au nevoie de „o mare complexitate managerială" şi de „o atenţie minuţioasă acordată serviciilor", astfel încît clientul să se simtă bine şi să cheltuie cît mai mulţi bani.

Din această perspectivă, a reduce polemica asupra proiectului *Dracula Park* (şi încă din motive „culturale"!) la „să se facă" sau „să nu se facă" înseamnă a bate apa-n piuă. Să se facă, dacă interesele turismului o cer (o spun fără nici o ironie). Dar, ca să nu păţim ca la *EuroDisney*, cred că trebuie luat în calcul şi riscul ca românul mediu (chiar dacă între timp, cu ajutorul neprecupeţit al televiziunilor comerciale, a căpătat suficiente reflexe de *couch potato)* să intre în Dracula Park, să nu-i convină „comèdiile alea nemţeşti", şi să se refugieze apoi pe pajişte, alături de nişte „consumuri culturale" cu care e mai obişnuit: un mic şi-o bere.

▲

Alexandru CĂLINESCU

interstiţii

Lecturi decalate (I)

Anton Holban, ale cărui lecturi nu doar erau foarte întinse ci arătau totodată un gust sigur, îşi exprimă undeva admiraţia pentru Jacques Chardonne. Îi citise, în 1930, romanul *Eva;* Chardonne era atunci la a treia carte şi, cîţiva ani mai tîrziu, cunoaşte notorietatea graţie unui amplu roman, *Destine sentimentale.* Traversează, după 1944, o perioadă dificilă, după ce i se reproşează anumite atitudini din timpul războiului. E recuperat de generaţia „husarilor" (Nimier, Blondin, Laurent, Déon, Haedens), e admirat de Bernard Franck, Jean-Louis Bory, Françoise Sagan, François Nourissier, Matthieu Galey. Mai nimeni, probabil, nu-l citea în România anilor '50-'60, aşa cum cei mai mulţi din grupul „husarilor" amintiţi mai înainte (scriitori brilianţi, de mare rafinament şi inteligenţă epică) au rămas practic necunoscuţi la noi. Moare în mai 1968, la 84 de ani. A lăsat o uriaşă corespondenţă: cu Paul Morand în primul rînd (scrisori schimbate între doi oameni în vîrstă care îşi spun, fără multe fasoane, cam tot ce au pe suflet), apoi cu Marcel Arland, Jean Paulhan, Bory, Nourissier, Brenner, Déon, Galey etc. O primă selecţie a apărut în 1970 (sub titlul *Ce que je voulais vous dire aujourd'hui),* cu o prefaţă de Morand, şi a fost reeditată anul trecut. Personajul e, mai ales la bătrîneţe, pe cît de orgolios pe atît de blazat; se consideră un scriitor de prim rang, vorbeşte nu o dată despre sine la persoana a treia şi în acelaşi timp pare lipsit de iluzii, constată resemnat că viaţa literară e minată de *indiferenţă.* Ultimii ani îi sînt marcaţi de singurătate şi de o surzenie progresivă („Nu mai vreau să văd pe nimeni. Propria mea persoană e o povară suficientă" sau: „Acest Chardonne a fost un tip tragic. Se zice că s-a omorît tocmai fiindcă nu mai spunea nimic. Un om atît de discret încît a devenit surd").

Pentru că, într-adevăr, ceea ce frapează în primul rînd e tăietura impecabilă a frazei, chiar acolo unde Chardonne pare să-şi redacteze scrisoarea în grabă sau acolo unde notaţiile se alătură într-o înşelătoare dezordine. Reţeta e simplă: fără adjective („Adjectivul e precum bijuteriile. O femeie elegantă nu poartă bijuterii."), fără vorbe de umplutură, fără metafore; forţa stă în concentrare, totul e să rezişti tentaţiei de a fi sclipitor, de a surprinde, de a fi spiritual cu orice preţ.

Nu pot aprecia cît de eficientă este reţeta. Chardonne însuşi îi spunea lui Morand că va sfîrşi prin a scrie doar telegrame. Neîndoielnic e însă că el ţine de o altă epocă, una care avea o viziune complet diferită despre literatură şi despre „scrisul frumos". Eşti tentat mereu, la lectură, să decupezi fraze „memorabile": „Nimic nu mă plictiseşte mai mult ca visele celorlalţi", „Nu le înţeleg pe femeile care se refuză cînd sînt hărţuite. Eu sînt o femeie cinstită care cedează întotdeauna", „Constat că e nevoie de două zile pentru a citi o carte. Cine dispune de două zile libere? Bătrînii la pensie, bolnavii", „În tren, la clasa întîi, toate femeile sînt urîte; uneori la clasa a doua, cîte o mutrişoară nostimă. Nu mai există clasa a treia. Odinioară, Pierre Loti şi Gide călătoreau cu clasa a treia", „Nici o femeie nu m-a părăsit; plecasem eu înainte", „Criticii fac un mare deserviciu scriitorilor despre care vorbesc prea mult", „Parisul este un oraş foarte comod: e de ajuns să taci şi nimeni nu mai ştie nimic despre tine". Şi apoi, judecăţile fulgurante, nedrepte poate uneori, alteori răutăcioase ori perfide, cînd lauda ascunde o săgeată otrăvită: „există o carte încîntătoare a lui Gide: volumul de pagini alese"; „Lecturile lui Apollinaire? Nu citea nimic. Cel puţin atunci cînd l-am cunoscut, la treizeci de ani. Vorbea încontinuu de aceleaşi cărţi pe care probabil le citise pe la douăzeci de ani; mai ales despre *Diavolul îndrăgostit* (o alegere bună)"; „Dacă frigul persistă, Paulhan va fi ales la Academie; duşmanii lui au trecut de nouăzeci de ani şi nu ies din casă pe aşa o vreme"; „Cocteau a jucat minunat rolul lui de stea căzătoare"; la Giraudoux „exteriorul era numai mondenitate, artificiu. Era natural cînd scria; scria orice, lăsîndu-se dus de condei. Cîteodată scria foarte bine; din întîmplare. Alerga după condeiul lui şi nu se gîndea la nimic"; „Citesc cronicile Adriennei Monnier. Foarte interesant. Mult bun-simţ, deşi l-a tradus pe James Joyce. Printre prietenii ei, prea mulţi suprarealişti; şi alţi flecari".

Să adaug că, atunci cînd vorbea despre literatură contemporană, Chardonne punea de regulă cuvîntul „literatură" între ghilimele.

▲

Sever VOINESCU

statul de drept

Anatomia corupţiei (I)

1. Dimensiunea socială. Represiunea penală, absolut necesară şi fără nici o îndoială obligatorie, nu poate, singură, să ducă la o descreştere sensibilă a fenomenului corupţiei în societatea noastră. Răspunderea penală, ne spun marile principii de drept, este *individuală*. Pe cale de consecinţă, urmărirea penală şi pedeapsa nu sînt, singure, eficiente împotriva unei maladii sociale, pentru că nu au efecte directe decît în plan individual. A trimite un mare corupt la închisoare este, în sens juridic, o chestiune care ţine de justiţie şi, în sens sociologic, un gest care transmite un mesaj de descurajare a unui anumit tip de comportament. Efectul social este, însă, indirect şi nu generează niciodată o diferenţă comportamentală de substanţă. Deşi vinovatul este pedepsit, Răul continuă să existe; eliminarea corupţilor nu înseamnă, neapărat, eliminarea corupţiei.

În criminologie, ne-a rămas de la Lacassagne[1] celebra comparaţie dintre infractor şi microb în pandantul similitudinii dintre mediul social şi „bulionul" de cultură al microbilor: cînd mediul („bulionul") este favorabil, microbul se dezvoltă, cînd mediul este defavorabil, microbul dispare. „Cînd societatea intră în descompunere, virulenţa microbiană creşte. Infractorul este ca un microb care se infiltrează şi se dezvoltă în mediul favorabil... Dacă bulionul nu-i priieşte, nu se poate dezvolta, se sporifică şi se închirceşte"[2]. Departe de mine convingerea că criminalitatea în general şi corupţia, în special, au cauze exclusiv sociale. Mai mult, nu sînt foarte convins nici măcar că mediul social este cea mai importantă cauză a existenţei şi dezvoltării maligne a corupţiei. Dar, deşi corupţia are cauze mult mai profunde, simptomatologia acestei boli se exprimă cu precădere la nivel social şi de aceea combaterea corupţiei nu îşi atinge scopul dacă rezultatele nu sînt detectabile la nivelul colectiv, al societăţii. O politică care urmăreşte reprimarea eficientă a corupţiei nu poate să nu cuprindă un set de măsuri cu impact social.

În opinia mea, corupţia este, în acelaşi timp, o problemă de ordin juridic, o problemă de ordin social şi o problemă de ordin moral. Pentru a combate eficient corupţia, este imperios necesară o acţiune concertată şi cuprinzătoare în toate aceste trei paliere. Cine îşi imaginează că a băga o sută de corupţi în puşcării rezolvă problema, greşeşte la fel de mult ca şi cel care crede că mărirea salariilor şi creşterea PIB-ului suprimă corupţia şi este în aceeaşi eroare ca şi cel care crede că mesajul etic venit prin biserică, şcoală, familie sau orice altă structură de acest tip duce la oprirea flagelului. Corupţia face parte din acele boli care afectează toate palierele acestei lumi şi, prin urmare, nu poate fi combătută decît prin acţiuni la toate aceste nivele.

Oprindu-ne asupra dimensiunii sociale a corupţiei, cîteva observaţii mi se par importante: 1. Corupţia nu decurge din sărăcie, ci din lăcomie. Atît coruptul cît şi corupătorul vor ceva ce nu li se cuvine sau ceva ce nu pot dobîndi pe căi licite şi, de aceea, acceptă să intre în jocul corupţiei. 2. Corupţia este nu doar o sursă de venituri şi facilităţi nemeritate, dar şi un semn exterior al puterii – sinonimia dintre „oameni corupţi" şi „oameni puternici" este prezentă în mentalul colectiv de multă vreme, dar utilizarea corupţiei ca semn al puterii este o dezvoltare nouă, perversă, extrem de periculoasă. A fi corupt şi a nu păţi nimic – iată suprema dovadă a adevăratei puteri la noi, iată formula succesului. Să ştie toţi ce hram porţi şi să te vadă toţi, în fiecare zi, înfloritor şi sigur – iată adevărata izbîndă. Nu eşti corupt, înseamnă că nu ai nici o putere; nu ai nici o putere, nu meriţi prestigiu. Nu eşti corupt nu pentru că eşti cinstit, ci pentru că nu poţi aduce nici un avantaj unui potenţial corupător. Nu eşti corupt nu pentru că eşti incoruptibil, ci pentru că nu a încercat nimeni, cu adevărat, să te corupă – nu prezinţi interes. 3. Rolul de corupător a devenit parte a codului minimal de comportament social. „Ai, n-ai, dai" – sună titlul unui cuplet celebru al revistei bucureştene interbelice. „Nu se poate să nu dai" este un principiu al „bunului-simţ" românesc. Ideea că orice serviciu, dincolo de plata sa legală, trebuie însoţit de o „atenţie" este prezentă în cele mai curate pedagogii de la noi. Corupţia se învaţă, desigur, începînd cu formele ei inocente. Mulţi rămîn la acest stadiu, mulţi, însă, dezvoltă malefic. 4. Convingerea că zona privată a economiei face posibilă marea corupţie este şi ea cît se poate de răspîndită în cetatea noastră. Cercetări serioase ale fenomenului corupţiei arată că acest flagel este, dimpotrivă, cel mai serios duşman al economiei de tip capitalist şi nu, aşa cum cu cinism mai şoptesc cîte unii, promotorul capitalismului. Corupţia înseamnă sabotarea esenţei capitalismului: competiţia liberă şi transparenţa. Numai perdanţii *au nevoie* de corupţie.

1. Alexandre Lacassagne (1843-1924), profesor de medicină legală la Lyon, intelectual profund interesat de fenomenul criminalităţii, fondatorul celebrei şcoli de antropologie criminală de la Lyon, extrem de activă în primele decenii ale secolului trecut, tatăl legendarului oncolog francez Antoine Lacassagne.

2. Petre Pandrea – „Criminologia dialectică", Fundaţia Regele Mihai I, 1945, p. 221.

▲

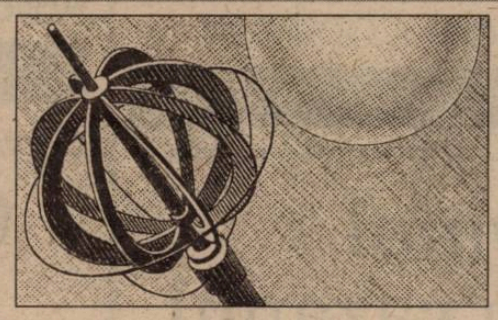

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Integrare

Se pare că sezonul electoral din acest an (sezon întins pe toate anotimpurile) va spulbera euforia unei Europe de stînga, cu toate guvernele devotate ideii comunitare şi construcţiei instituţionale aferente. Episodul austriac nu a fost o anomalie, ci un semnal. În Spania, Italia, Belgia, Danemarca şi Norvegia puterea este deţinută de guverne de centru-dreapta sau dreapta şi schimbarea interpreţilor va modifica şi conţinutul scenariului. Problema nu este atît cea a diferenţelor şi a adversităţilor ideologice, cît cea a politicilor specifice pentru ieşirea din criza economică sau pentru preîntîmpinarea ei. Se presupunea că adoptarea monedei comune va crea o realitate ireversibilă, existenţa euro impunînd politici economice, dacă nu unitare, măcar convergente. Dar ezitările vizibile îi pot transforma în sceptici şi pe cei mai înflăcăraţi partizani ai integrării. Candidatul creştin democrat pentru postul de cancelar al Germaniei, Edmund Stoiber, deocamdată doar premier al Bavariei, a spus, într-un discurs local, că euro este un fel de „monedă esperanto" şi că n-ar fi fost cazul să se renunţe la marcă. Idee pe care n-a mai reluat-o în nici unul din discursurile „naţionale". Dar neputinţa actualului cancelar, Schröder, de a adopta decizii eficiente pentru diminuarea şomajului şi echilibrarea bugetului s-ar putea să asigure victoria lui Stoiber. Observatorii economici remarcă, la amîndoi, aceeaşi propensiune pentru intervenţia statului în economie, diferenţele venind din dimensionarea generozităţii faţă de cei care nu pot face faţă competiţiei, fie ei indivizi, regiuni sau ţări.

Sezonul electoral va favoriza discursurile despre naţiune: naţiunea este o realitate politică şi sentimentală şi orice încercare de delegare a puterii ei de decizie către diverse organisme birocratice este rău sau deloc acceptată de electorat. Perspectiva extinderii nu este percepută, nici ea, ca o premisă a unei vieţi îmbelşugate. În deciziile curente din viaţa politică sau economică – construcţia unui avion, uniformizarea baremurilor de impozitare sau omogenizarea legislaţiei muncii – apărarea propriilor poziţii a devenit mai puternică decît dorinţa de a negocia. Pentru locul celui mai rău elev din Europa, ocupat pînă acum de Marea Britanie, au început să concureze şi alţii: Italia, în primul rînd, şi, într-un mod mai subtil, Franţa. Pe de altă parte, semnele date de economia americană, care iese din recesiune, intenţiile preşedintelui Bush de a duce o politică externă şi de asumare a iniţiativei militare fără să ţină seama de opţiunile aliaţilor europeni, impun cu necesitate elaborarea unei atitudini comune. Dacă ţările Europei vor dori să rivalizeze cu Statele Unite nu o vor putea face decît împreună.

Ceea ce se exprimă acum în reţinerile faţă de Europa unită este, de fapt, consecinţa deficitului democratic. În fiecare ţară, după zgomotul campaniilor electorale, puterea de decizie se instalează în felurite palate şi evită nu doar lumina reflectoarelor, ci lumina pur şi simplu. Scandalurile de corupţie nu fac decît să confirme ideea, de larg consum, conform căreia aleşii poporului sînt mai puţin atenţi la propăşirea poporului, decît la propria propăşire. Cei mai generoşi se lasă corupţi de dragul partidului. Este de presupus că fondurile destinate ţărilor candidate mai sărace vor poposi în buzunarele funcţionarilor europeni în cîrdăşie cu politicienii locali.

Un partizan al integrării, Jean-Claude Casanova, avertizează în ziarul *Le Monde* (2 febr. 2002) că în absenţa voinţei politice comunitare „ţările europene vor avea la scală mondială însemnătatea cantoanelor elveţiene la scală europeană: bogate, paşnice, protejate şi moralizatoare". Pentru orgolioşii bogaţi e puţin; pentru locuitorii din Balcani, de pildă, e o perspectivă imposibilă. Ceea ce nu înseamnă că va deveni posibilă, dacă vor ocoli Uniunea Europeană, pe egoiştii ei cetăţeni şi pe capricioşii ei conducători.

▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

Familie mare, sărăcie curată

Avertisment: deşi începe populist, articolul de faţă sfîrşeşte scandalos. El a fost inspirat de reacţia unei colege la povestea tristă a unei familii cu mulţi copii: „Ce, i-am pus eu să-i facă?".

Ionela P. e din Petroşani. Pînă acum 3 ani, soţul ei era electrician la mină. În pauzele dintre naşteri, ea muncea la cantina aceleiaşi instituţii. N-are vechime mare: cei cinci copii au ţinut-o mai mult acasă. Acum, soţul nu mai are serviciu şi nici vreo speranţă – în zonă sînt mii ca el. Munceşte cîteodată cu ziua, însă Ionela nu ştie asta, pentru că toţi banii pe care îi cîştigă rămîn la cîrciuma din tablă de la colţul blocului. Copiii – şi întreaga familie – trăiesc din ajutoarele de stat. De curînd, au aflat că s-ar putea să fie nevoiţi să plece şi din bloc...

Evident, Ionela P. nu există. Însă ca ea sînt mii de alte femei în România, care au luat prea în serios paragraful acela din Codul Familiei (sau Constituţie, cine mai ştie...) care spune că statul încurajează căsătoria şi familia.

E adevărat, statul dă bani celor care fac copii. Nu însă destui cît să ajungă pentru o haină mai groasă ori o săptămînă de cură cu vitamine, în cazul frecvent în care aceşti copii sînt rahitici... Dar nu cumva statul face şi aşa prea mult?

Iertaţi-mi cinismul. Însă aş vrea să vă invit (pe dumneavoastră şi statul) să ne reîntîlnim cu selecţia naturală. Pentru cîteva minute, să uităm de Adam şi să ne concentrăm doar asupra lui Darwin...

Aşadar, în natură, cei care fac mulţi pui nu sînt cei mai slabi sau cei mai puţin adaptaţi, ci, mai mereu, cei mai puternici. Faptul acesta, deşi extrem de trist pentru bieţii vulturi cu aripile rupte sau lupii şchiopi (îi ştiţi de la Discovery) este extrem de profitabil pentru specie. Şansa ei e tocmai aceasta: exemplarele puternice reuşesc să-şi transmită caracterele genetice, în vreme ce mediocrităţile biologice (sau ghinioniştii) rămîn fără urmaşi, potenţial la fel de slabi ca ei. Cei mai puternici nu sînt neapărat cei cu mai mulţi muşchi: şi în natură inteligenţa te ajută să scapi de prădători. Care şi ei evoluează în aceeaşi măsură cu prada – sau pier. Mecanismul acesta, de care mulţi preferă să se ascundă în spatele icoanelor, este şi cel creditat cu apariţia pe pămînt a omului – asta, cel puţin, pînă la o explicaţie mai bună, sau măcar susţinută de vreo dovadă.

Numai că omul a renunţat la el. Mai toate sistemele sociale funcţionează pe principiul ajutorului pentru cel slab. El este pansat dacă se răneşte, hrănit dacă nu poate munci, ajutat să-şi crească liota de copii – dacă n-a găsit nici o ocupaţie mai inteligentă. Totalitarismele ultimului secol au dus lucrurile la extrem: omul a fost obligat să dea statului cetăţeni, buni de trimis în armată sau pe ogoare.

Să nu uităm însă că specia noastră nu mai are prădători naturali. E adevărat, dar asta nu înseamnă că recombinarea genelor nu mai produce proşti. Care – iată ce interesant – nu numai că nu pier, dar chiar se înmulţesc. Şi într-o rată care depăşeşte adesea pe cea a exemplarelor de succes (adică oamenii inteligenţi; *adaptaţi* învăţatului şi capabili să dea omenirii şi altceva decît urmaşi). Rezultatul poate fi admirat în cartierele sărace ale mai tuturor oraşelor din lumea asta: tineri stupizi, rău hrăniţi (deci cu creierul oleacă mai mic), deloc educaţi şi fără nici un fel de agoniseală de la care să înceapă (prea mulţi fraţi, zero moştenire).

Nu e de mirare că naţiunile cele mai sărace din lume sînt acelea în care pensia e înlocuită cu o familie mare, după principiul „măcar unul să aibă grijă de mine la bătrîneţe". La noi, planificatorii care au mai rămas se vaită de îmbătrînirea populaţiei şi cer mai mulţi copii. Fireşte, cei care-i ascultă sînt tot cei care nu-şi pot permite încă o progenitură. Şi care aleargă apoi pe la ghişeele statului, un fel de al treilea părinte, la fel de nepuntincios ca primii doi.

Sigur, veţi spune, bogaţii se aleg cu nişte derbedei de bani gata, în vreme ce săracii au şansa unor copii minunaţi. Verificaţi legenda aceasta, dacă vă dă mîna, la şcoala de corecţie de la Găeşti. Aproape fiecare copil mai are pe-acasă vreun frate mai mic – pe care-l va *educa* imediat ce iese...

▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

Omul în cazanul cu îndoieli

Sînt un om frămîntat; un cazan de incertitudini apărute peste noapte, din nişte îndoieli nounouţe; mă foiesc în somn, în gînduri, în propriile-mi haine. Nu mai ştiu lucruri pe care credeam că le ştiu. Credeam că nu mai e nevoie de graniţe. Acum visez garduri electrificate, păzite de cîini electronici. Mă zburleam cînd spionii guvernului îşi băgau nasul în chestiunile private. Acum le inventez scuze. Credeam în totala libertate de expresie. Acum mă gîndesc că trebuie să pui şi niscai muşchi în spatele vorbelor, nenică. Uniformele mă făceau să vărs. Acum bag seama că femeilor le cam plac. Credeam că toate războaiele, cu excepţia celui de-al doilea mondial, sînt rele. Înţeleg acum că şi micile războaie au rostul lor.

Mă înfuriam cînd auzeam expresii precum „pagube colaterale". Încă mă mai înfurii, dar nu mai dau buzna în bucătărie, speriind-o pe Laura cu mînia mea. Mă simţeam vinovat că nu simt îndeajuns, acum mă simt vinovat că simt AŞA. Mă înspăimînt la gîndul că metamorfoza mea ar putea să aibă o parte de contribuţie la Războiul Total, la cenzură, la isteria patriotardă. Mă întreb dacă nu cumva cineva a împrăştiat un Virus al Conformismului, mai eficient şi mai subtil decît antraxul. După care-mi spun: păi, da, sigur, asta este ceea ce vor „ei" să cred, iar acest „ei" este la fel de vag pe cît vor „ei" să credem „noi". Cine sînt „ei" şi „noi", asta, pe cinstite, nu mai ştiu. Ştiu cînd generaţia noastră s-a transformat în ceea ce erau părinţii noştri, dar nu ştiu cînd copiii noştri au devenit noi. Poate că nu s-au transformat încă. Mă întreb cum pot asculta formule precum „axa răului" fără să o iau la goană prin omăt, răcnind. Poate pentru că nu e pic de zăpadă. Sau poate pentru că, în comparaţie cu „axa răului" a preşedintelui, teama procurorului general de mîţele bălţate şi de statuile reprezentînd nuduri pune lucrurile într-o nouă perspectivă. „Axa răului" e lungă: Iran, Irak, Coreea de Nord, mîţele bălţate, nudurile. Apoi pufnesc în rîs. Slavă Domnului, există Absurdul. Nu există nimic mai absurd ca Dumnezeu şi ia uitaţi-vă cît a dăinuit. Din fericire, există lucruri perene. Care nu se schimbă. Marile corporaţii sînt tot vampiri. Tot oamenilor mărunţi li se suge sîngele. Televiziunea încă devine din ce în ce mai proastă. Hollywoodul aruncă pe piaţă eternele lături. În continuare, nimeni nu citeşte nimic. Ce era odinioară considerat mărunţiş, astăzi e considerat cultură. Pundiţii şi prognoziştii dau în continuare chix. Fără aceste adevăruri imuabile, cazanul meu ar da nesmintit în foc. Nu te poţi scălda, a zis Heraclit, de două ori în apele aceluiaşi rîu. Nici tu nu mai eşti acelaşi om, nici rîul nu mai e acelaşi rîu. Dar cazanul rămîne acelaşi.

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Canadiene (2)

Casa, dulcea casă din Québec

Practic din a doua zi a acestui al treilea sejur în Québec am tras concluzia că fericirea aici, acum (cînd radioul anunţă pasiv, între două cîntecele, temperaturi *maxime* de minus 18 grade Celsius la amiază şi un strat de zăpadă de fix 55,4 çm), ţine în mare măsură de nişte ghete bune. Ceea ce-mi aduce în minte, printr-un capriciu al memoriei, un almanah *Ştiinţă şi Tehnică* de prin 1956 sau '57, în care era desenată *casa sovietică a viitorului*, într-o imagine care mă urmăreşte de peste două decenii: în acel desen (să fi fost creionul lui Nell Cobar? Să fi fost Cik Damadian?) un băieţel venea cu sania printre nămeţi, iar din casă, printr-un geam imens, mămica lui sovietică îi făcea semn cu mîna – dar ce casă, numai geamuri pe înălţimea a trei etaje, plus un palmier imens în interior, pe marginea piscinei din care mămica de mai sus tocmai ieşise sau în care, mă rog, se pregătea să intre.

Ei bine, canadienii din Québecul în iarnă n-au ajuns chiar la minunea din acel desen (despre sovietici, ce să mai vorbim), dar oricum par a fi pe drumul cel bun, din moment ce căldura ce te învăluie în orice spaţiu închis îţi induce un confort maxim. Eu nu-mi închipui un construct mai curios decît casa *québecoise*: fragilă în aparenţă dar cu desăvîrşire impermeabilă pentru intemperii, cu geamuri care chiar se închid, cu un cuvînt „curent" căruia nu-i ştiu alt înţeles dacă nu este cel electric, cu pereţi în interior pe care-i poţi muta cum vrei şi cu pereţi exteriori ca un fel de napolitană la metru pătrat (acum cîţiva ani mi-a explicat cineva: un strat izolează termic, unul izolează fonic, unul izolează împotriva apei, altul împotriva focului, şi mai sînt vreo două parcă), aceste case cochete par desprinse din mediul păpuşilor Barbie. Pentru locuitorii cartierului în care am ajuns chiriaş, apropierea campusului Universităţii Laval e mană: camerele de la demisol, închiriate la studenţi, sînt sursă de cîştig suplimentar (este, oricum, de ţinut minte că în general canadienii sînt mai strînşi la pungă decît la talie: la nivel naţional, 35 la sută dintre bărbaţi şi 29 la sută dintre femei sînt obezi – sau cel puţin aşa susţinea un pliant cu care m-am trezit în uşă, invitîndu-mă să slăbesc *77 de livre în numai 6 luni, şi asta pentru numai 62,89 dolari + taxe*). De parcă eu n-aş avea altă treabă; de exemplu, imediat după instalare am şi făcut două veritabile acte de cultură: unul, cu vecinul meu de la demisol, un tînăr marocan căruia i-am spus (figura lui dădea de înţeles că sînt primul care o face) că există pe lume un film (şi aici văd pipa dlui Cosaşu rămasă puţin încremenită în căuşul dreptei) pe nume *Casablanca*, prin '40 şi ceva, cu un anume Humphrey Bogart; al doilea act, faţă de gazdele mele – Micheline şi Jacques, ambii pe la 40 şi –, pe care le-am uimit definitiv, pe cînd ne tocmeam la preţ, dovedindu-le că ştiu care-i moneda din China! A doua zi, Micheline mi-a bătut în uşă: *Imaginează-ţi că ştiu şi eu care-i moneda voastră!*, a spus ea; *Da? Care e?* – am zis eu, şi ea mi-a răspuns că este *leiu*, şi că valorează *zéro virgule zéro – zéro – zéro – zéro – cinque – zéro – huit* dintr-un dolar canadian (şi mi-a întins un ziar din care rezulta, culmea, că leul este totuşi tranzacţionat la Banque de Montréal). Dat fiind că a vrut să-mi facă o surpriză, am iertat-o.

La puţin timp, tînărul marocan a lăsat locul altui tînăr marocan – care mi-a spus din prima că este informatician, este musulman, dar că nu pune bombe (el mi-a spus-o, evident, în glumă, şi eu l-am luat, evident, în serios – nu aţi fi făcut la fel şi dvs.?). Între timp am devenit amici şi din cînd în cînd mai fumăm o ţigară în sufrageria comună, la televizor. *Ştii, pe mine mă cam enervează americanii ăştia!* – mi-a spus el ieri. *De ce?* am zis eu, în timp ce ochii-mi căutau cuţitul de bucătărie, pentru orice eventualitate. *Pentru că* – spuse el – *nu e săptămînă să nu-i bată pe canadieni la hockey!*

...Cum spunea un film, acesta ar putea fi începutul unei lungi prietenii...

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

Vita sexualis

În vechimea greacă, Epicur credea că plăcerea este o chestiune legată de cantitate şi nu de calitate. Ea se înscria, prin această caracteristică, celor zece aşa-numite *kategoriai* aristotelice, adică, direct spus, conceptului celui obştesc de *posón*, de *posótès*, care tocmai asta înseamnă: cantitate, mărime. E aşa cum spunea fie-iertata baba Elisabeta, cunoscută între apropiaţi sub denumirea de nana Saveta de pe uliţa Economilor, situată nu departe de mănăstirea franciscană devenită, în anii regimului popular, azil de bătrîni; ea, baba respectivă, zicea că pe unii Dumnezeu nu-i satură oricît le dă de mult. Preamilostivul le tot dă, îi tot înzestrează cu de toate, şi dumnealor nu se pot opri. Acu eu mă gîndesc că oprirea, tocmai asta e problema. În viziunea filosofului plăcerii, ca şi timpul, ca şi spaţiul care există atîta timp cît se desfăşoară cantitativ, şi plăcerea celor care fură din avutul naţional este o îndeletnicire cantitativă, de aceea nici nu se pot opri. E aşa ca şi cum s-ar întîmpla, brutal şi neprevenit, acel coitus întrerupt cînd, urmare a şocului întreruperii, geaba mai vrei să scapi de ceea ce ai posedat că nu se mai poate, devii pur şi simplu prizonierul a ceea ce ai reuşit să posezi. Morala acestei nefericiri, tehnic denumită penis captivus, este că deodată te afli sub privirea amuzată, scormonitoare şi gălăgioasă a celorlalţi. Adică ceea ce trebuia să fie o plăcere intimă, departe de ochii semenilor, devine o privelişte publică. Poate că de aceea nevoia secretului din legea atît de frumos botezată, legea informaţiilor clasificate. Pe lîngă marile secrete militare NATO pe care le vor păzi strașnic foşti securişti, or mai fi fiind şi alte secrete peste care s-ar putea să dea cu ochii reprezentanţii societăţii civile care au şi ei curiozităţi şi plăceri proprii, asemănătoare acelora ale voyeuriştilor. Aceştia nici ei nu-şi pot reprima tentaţia de a viziona live coitul hoţiei naţionale care se petrece la locuri dosite, în dosul unor conturi măestru multiplicate, a unor protocoale, decizii, facturi, borderouri. Toate seamănă izbitor de mult cu acele cămăruţe mititele din clădirea interbelică de pe malul Mureşului, care aparţinea lui Hermine Căpălnăşan, patroana stabilimentului Vulturul negru. Acolo, şi de atunci, s-au păstrat în memoria colectivă vorbele acelui manager al plăcerilor suspendate care adesea îl trimitea pe bodyguardul Sepi să bată în uşa care ascundea lumii plăcerile cele de peste fire, cu următorul îndemn bine motivat: „du-te, Sepi-bacsi, şi bate la uşa lu' domnu' cutare că n-a plătit".

Acu este adevărat că nu toată lumea vrea acelaşi lucru şi are plăceri similare. Unii vor altfel. Fiecare după imaginaţia sa practică anume filosofie în budoar, vorba celebrului marchiz. Unii au bucurii de felul acelora ale fetişului cînd, în absenţa iubitei talequale, te frămînţi epicureic în adorarea concret-pipăibilă a pantofului cu toc al divei sau, şi mai şi, a lenjeriei dumisale la care ţi-este dat să ajungi prin te miri ce strategii complicate. Pe aceştia nu-i interesează mai ales plăcerile în concretul vieţuirii, cît acelea în abstractul acesteia. Iubirea dumnealor există atîta vreme cît nu poţi să pipăi ceea ce iubeşti şi să urli arghezian: este! Aceştia se iubesc cu ţara, tot aşa cum unii se iubesc cu iubita prin fetiş. Să mă explic: între mine şi România se interpun o serie de lucruri concrete, casa, curtea cu gazon pentru care m-am chinuit toată vara şi tot n-a răsărit cum trebuie, căţeluşa Daisy pe care o scot destul de rar pe stradă şi de aceea se arată foarte şturlubatică. Nici nu ştiu dacă asta este ţara şi nici nu are importanţă. Te plimbi printre copacii din pădurea de dincolo de dealurile Radnei, de unde încep munţii Zarandului în care ai copilărit, şi te izbeşti de concreteţea dumnealor provincială. Peste tot te întîmpină lucruri de oriunde: căldura soarelui, cutare furnică din acelea roşii, liniştea şi croncănitul din departe al unei păsări; toate astea nu sînt nimic, nu aparţin României, şi nici Ucrainei, şi nici Ungariei, aceste nimicuri de pretutindeni îmi aparţin mie, care la rîndu-mi aparţin o vreme vieţii. Şi asta-i tot.

▲

DILEMATECA

Pavel Câmpeanu, autorul rubricii *Glosar de tranziţie*, expune, în cartea recent apărută la Editura Polirom, cuvintele şi gramatica unei epoci pe care mulţi au trăit-o fără să o înţeleagă. O carte unde memoria este pusă în slujba unei teorii, etalate limpede şi cu participare. Cunoaşterea din interior a mecanismelor puterii comuniste este însoţită de meditaţia asupra propriei răspunderi şi de analiza pertinentă a răspunderilor şi vinovăţiilor colective. **(M. B.)**

Texte şi opinii de: Andra ALDEA (sociolog) ● Ruxandra ALEXA (agricultoare) ● Matei FLORIAN ● Cerasela GREŢCU (arhitectă) ● Raluca ION ● Eugen ISTODOR ● Ion ISTRATE (funcţionar) ● Aurora LIICEANU (psiholog) ● Florin MAIORESCU (pădurar) ● Ciprian MIHU (ţăran) ● Nelu NEAGU (taximetrist şi grădinar) ● Mihai ORLEANU (ecologist) ● Cristina POPESCU (studentă) ● Cecilia ŞTEFAN (naturistă) ● Ioana TEODORESCU (arhitectă)

Argument

Pentru mulţi orăşeni, natura este, de multe ori, o noţiune absentă, inexistentă sau redusă la cîteva exprimări superficiale, decorative. Nu ştiu cîţi dintre noi avem, în casă, vreun ghiveci uitat; şi cîte un loc de evaziune, în week-end-uri sau vacanţe, la ţară, mare sau munte, în care, zice-se, ne întîlnim cu natura. De asemenea, pentru tot mai mulţi orăşeni, aceeaşi natură se manifestă prin diverse mode şi curente – pentru unii, adevărate profesiuni de credinţă, pentru alţii – poze sau cochetării: nenumăraţi dintre noi se feresc de E-urile din alimente, beau sucuri naturale şi mănîncă cereale, folosesc produse cosmetice naturiste, se îmbracă în inuri şi bumbacuri, îşi umplu casa de arome naturale, scoici, pietre, împletituri de nuiele; cresc un cîine, o pisică, un peşte, sau un papagal...

Veţi spune, desigur, că toate astea nu sînt decît ipostaze personale şi neserioase ale unei probleme extrem de grave. Din nefericire, manifestările private ale relaţiei cu natura rămîn cel mai la îndemînă obiect de studiu, atîta timp cît oamenii nu prea conştientizează că ecologia este o problemă economică şi politică. Cît timp nu există o politică ecologică vizibil coerentă, cît nu se iau automat în considerare normele internaţionale, cît nu se face ceva pentru repararea dezastrelor ecologice din trecut, nu ne rămîne decît să observăm ce mai înţeleg prin natură semenii noştri orăşeni. Cei interesaţi cu adevărat de ea găsesc soluţii de a o integra în viaţa lor cotidiană, orăşenească, în ciuda blocurilor şi betonului. Unii îşi construiesc o grădină chiar în faţa inesteticului bloc, alţii cultivă legume ecologic, o altă categorie sînt vegetarieni, o a patra se preocupă de curăţenia munţilor. Cu toţii fac însă parte dintr-o categorie preocupată de relaţia cu mediul înconjurător şi conştientă de necesităţi şi riscuri într-un mod, deocamdată, empiric; dar, poate, ecologist incipient. ***(I. P.)***

Aurora LIICEANU

Ochi fermecat, ochi mulţumit, ochi indiferent

– sau desfătarea şi nepăsarea privirii –

Tema relaţiei între om şi natură este o temă a istoriei culturale. Că ea a pus pe gînduri şi a produs perspective particulare diferite este foarte adevărat, dar viziunea culturalistă este cea mai dătătoare de idei. Cunoscutul antropolog Edward T. Hall a susţinut ceva de netăgăduit: apartenenţa la culturi diferite nu înseamnă numai vorbirea unor limbi diferite ci, ceva mult mai adînc şi important, şi anume faptul că această apartenenţă se exprimă prin locuirea unor lumi senzoriale diferite. Am să folosesc această observaţie pentru a arăta diferenţa între ceea ce vorbeşte despre natură omul care trăieşte în natură şi/sau în proximitatea ei în comparaţie cu cel care trăieşte în afara ei sau în proximitatea unei naturi cultivate.

Pe parcursul unor anchete de teren, desfăşurate în Maramureş, mai tot timpul noi, orăşenii-cercetători, ne minunam de frumuseţea locurilor. Erau într-adevăr locuri minunate. Era frumos mereu, şi vara, şi toamna, şi iarna. Nu mai vorbesc de primăvară. Frumuseţea era, deci, pe gustul fiecăruia. Era o frumuseţe permanentă în expresii diferite. Spre mirarea noastră, subiecţii noştri, ţăranii, ne priveau şi ascultau cu ceva nedumerire, neîncredere şi curiozitate şi cu ceva mai multă dezaprobare. Toate acestea li se citeau în ochi şi din expresia feţei. Discursul nostru exaltat se lovea de un zid. Ceva refractar la acceptarea impresiei noastre devenea în final interogaţie şi solicitarea unei explicaţii: „Ce vi se pare frumos aici?, Chiar e frumos? De ce-i frumos? Ce e frumos aici?". Dialogul urma aproape invariabil, ca într-un ritual incomplet al normei de reciprocitate, cu exaltarea lor faţă de oraş, faţă de clădirile oraşului, străzile şi vitrinele lui. O dată, toată discuţia a culminat cu o pledoarie ardentă şi pasională a unei fete faţă de minunăţia Gării de Nord. Şi, doar ştim cu toţii cum arăta nu demult Gara de Nord. Probabil că, aşa cum spune Hall, senzorialitatea are conţinuturi şi manifestări diferite. Probabil că obişnuinţa opacizează retina şi stinge reflexul de orientare, instalînd indiferenţa. Dar, tot probabil pare şi că dimensiunea estetică a naturii este o invenţie sau o construcţie culturală. Cine nu-şi aminteşte de temele de la literatura română care se dădeau la teze şi examene: „Dragostea de natură la...", „Sentimentul naturii la...". Este oare cineva care a ieşit din şcoală fără să ştie de *România Pitorească*, de sintagma „Românul e frate cu codrul" sau de expresia „înfrăţirea cu natura".

Mircea Vulcănescu a spus că românul este omul doinelor şi al horei, frate cu muntele şi cu codrul frate (Dimensiunea românească a existenţei). Pe Mircea Vulcănescu îl citează Dolores Toma în minunata ei carte *Despre grădini şi modurile lor de folosire,* apărută destul de recent la Editura Polirom. Din cartea ei aflăm despre raportul între percepţia cultivată şi cea profană a naturii, dar şi despre afectele care însoţesc aceste percepţii, într-o perspectivă interculturală. Calitatea de agrement, cea estetică a naturii este un fapt care se interpretează cu dificultate pentru că suportă intervenţia variabilelor culturale, sociale etc. Curţile caselor de la ţară, rezidenţe secundare, diferă faţă de cele ale aşa-zişilor locuitori rurali, ele fiind aranjate mai degrabă urmînd motivaţii diferite şi proiecte estetice particulare decît proiecte pragmatice. Natura este, fără îndoială, iubită şi la oraş şi la ţară, dar ea este la ţară şi folosită dintr-un simţămînt adînc al utilului. Proximitatea poate fi exploatată. Desfătarea ţine de educaţia estetică a ochiului. Să ne gîndim la plantele, la ierburile care aduc „foloase", fie pentru scopuri curative, fie pentru calităţile lor cromatice. În Maramureş, şi poate şi în alte locuri, plantele sînt coloranţi pentru lînă şi ţesături. Desigur, din ce în ce mai rar. Natura folositoare este mai puţin expusă privirii altora. Unele plante, folosite pentru practici magice, sînt chiar ascunse ochiului public, ele cresc în „ungherele curţii". În ele găsim mătrăguna. Cele de frumuseţe se arată şi altora. Frumosul gratuit este mai puţin apreciat de ţărani şi, atunci cînd este, el este treaba sau moftul femeilor.

Cîndva a existat o simbolistică a florilor, dar ea era probabil invenţia poeţilor şi nu ştiu dacă a ajuns la ţară: „Crinul castităţii neprihănite şi imaculate, Trandafirul Modestiei sfielnice şi care se ruşinează uşor, Violeta Umilinţei, Micşuneaua Răbdării, Gălbenelele Milosteniei, Zambila Speranţei, Floarea-soarelui a Meditaţiei, Laleaua Frumuseţii şi a Graţiei" (H. Hawkins, cf. Ph. Ariès şi G. Duby, *Istoria vieţii private,* vol. 5, Bucureşti, Editura Meridiane, 1995). Simbolistica, văzută ca expresie a culturalului sau mai corect a socio-culturalului, se modifică sau se pierde odată cu modernitatea, urbanizarea sau cu intervenţia nefastă a privaţiunilor. În comunism, garoafa, atît de încărcată de simboluri, pe care o vedeam la reverele bărbaţilor în seriale, devenise o floare universală dată personalului feminin medical, celui din sistemul şcolar, la fisc sau oriunde o solicitare firească părea o favoare. Apariţia freziei a adus la un moment dat o noutate şi o posibilitate de alegere. Cromatica s-a stins şi ea. Doar albul mai rezistă, uneori, la mirese.

Aflăm din cartea lui Dolores Toma, care-l citează pe Macedonski, că trandafirul modest, dar atît de variat ca specie, ar fi fost cîndva floarea Bucureştiului, a grădinilor şi a curţilor, fie private, fie cu destinaţie publică, pentru sociabilitate populară: „Ce să mai întrebăm de trandafirii din curţi?", „...trandafirii stufoşi, încărcaţi de frunze şi flori". Tot Macedonski recomanda casa precum vioreaua care „nu se vede din verdeaţă". Includere-excludere, aduce urbanizarea. Nu mai sînt case risipite în sau înghiţite de natură, ci natură puţină în mulţimea caselor zgîrcite în curţi şi grădini. Ghivecele sînt retrageri ale naturii; ele nu au suportat o cultură a naturii interiorizate, ci mai degrabă au fost şi sînt o preocupare sporadică şi necostisitoare a femeilor, neobişnuite cu ritualuri complicate. Parcul este făcut pentru popor care se înghesuie în blocuri şi care sacrifică casa la curte pentru iluzia ascensiunii la statutul stabil şi confortul mediocru al urbanizării.

Cultura florilor a fost răspîndită la noi, ea funcţionînd într-o formă profană. Fascinaţia urbanizării nu a nemulţumit ochiul prin absenţa naturii. Ea nu a făcut decît să producă balcoane cu acareturi, inutilităţi, cu rufe la uscat şi spaţii de păstrat alimente. Sensibilitatea a cam dispărut prin stingere şi ochiul a devenit nepăsător.

Preferinţa pentru „iarba verde" se leagă de rudele de la ţară, împrejurimile oraşelor – dacă ai maşină –, concediu şi răspunde nevoii de mişcare şi de sociabilitate a mititeilor la grătarul tradiţional. Frumoasa expresie a lui Andrei Pleşu, reluată de Dolores Toma, nu trebuie uitată: natura ca sufragerie.

Esteticul şi desfătarea sînt pentru cei umblaţi, dornici de importul unor plăceri controlate, educate. Cîndva unii dintre aceştia găseau motive de mîndrie din pasiunea pentru domesticirea naturii. Pentru ceilalţi, natura nu este supusă

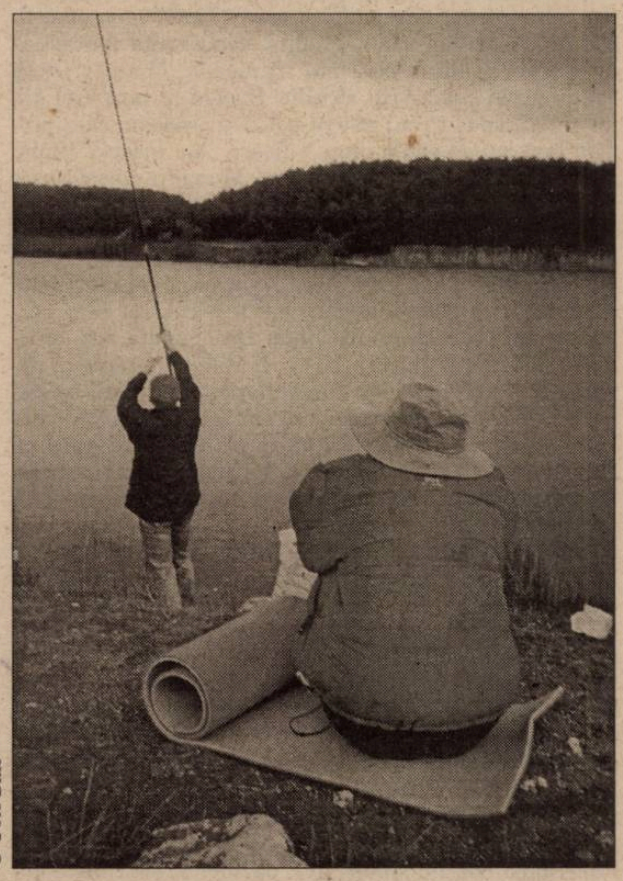

© Foto Bine

canoanelor estetice, ci pur şi simplu lăsată în voia ei.

Binefacerile naturii sînt de multe ori omise din relatările oamenilor care trăiesc la ţară. O ţărancă dintr-un sat – dar mai este ea oare ţărancă? – îşi iubea curtea, se raporta la ea în termeni elogioşi pentru că, spunea ea, mersese prin ţară, în vacanţe şi văzuse parcuri şi plante care „nu dau un aer polar" (poluat) ca la oraş. „Îi plăcea să trăiască ca într-o ramificaţie". Dar, dincolo de acest lucru, aproape ca un răsfăţ în comparaţie cu consătenii ei, ea aprecia şi faptul că întinde mîna şi ia din jur ce-i trebuie, „de-un ceai", o „legumă curată" etc. Natura e folositoare pentru că este la îndemîna celui care o are în apropiere.

Indignarea unui ţăran faţă de condiţia urbană, de a fi departe de natură, rătăcit printre pietre, se referea la lipsa accesului la binefacerile pămîntului: „Păi, ce ziceţi, doamnă? Să iau liftul ca să iau pătrunjel? Aşa, ies din casă şi uite pătrunjelu'!"

Natura, tăcută, a fost dintotdeauna complicea iubiţilor. Dacă este un martor, ea este un martor mut. Pentru acest lucru, ea poate fi un confident sigur şi un interlocutor fidel. Cine mai comunică astăzi cu natura, dincolo de stereotipurile întîlnite în cîntecul popular şi manualele şcolare. Poate că poeţii au rămas senzitivi şi mai văd în natură o sursă de inspiraţie şi un context desfătător.

În cartea menţionată, un capitol este dedicat lui Sadoveanu, care criticînd pe olandezi pentru că nu iubesc viaţa în aer liber ca noi şi blamînd românii pentru „barbarie şi primitivitate", preferă „marginea dumbravei", „peisagiului de grădină". Dacă ar trăi astăzi, cu siguranţă că el ar constata că măsura frumuseţii naturii, indiferent că este estetică sau afectivă, dispare cînd omul este nepăsător.

Literatura şi poezia, tablourile au afectat grav imaginea despre relaţia individ-natură propunînd ceea ce astăzi rămîn stereotipuri narcisiste. Relaţia om-natură este, desigur, o temă de istorie culturală pentru unii. Pentru alţii, ea este o expresie a civilizaţiei şi modernităţii. Elogiul naturii nu trebuie să rămînă în cărţi de istorie. ▲

IEŞI DIN BLOC

Nelu Neagu,
taximetrist şi cultivator de grădini:

Locuiesc pe Rîmnicu Sărat, în cartierul bucureştean Balta Albă. *Practic, sînt în zodia Peştilor.* Peştii sînt inventivi, iubitori de frumos. Eu m-am născut la ţară, într-o curte absolut impecabilă, probabil că sînt legat de acel loc, de grădină, de natură, de dragoste. Cînd eram mic, mama îngrijea florile şi am rămas c-o dragoste care nu mi-o poate lua nimeni. A fost o perioadă după revoluţie în care fiecare făcea ce vroia, iar locurile verzi se degradau. *Atunci am spus că îmi fac un loc unde să mă încarc cu energie.* Alţii făceau călătorii, eu m-am gîndit la o grădină în faţa apartamentului meu. Un spectacol unic. Am îngrădit cincizeci de metri pătraţi... ca să verific reacţia vecinilor. Era o teamă de proprietate, dacă îngrădeam eram capitalist, venit să iau şi să mă îmbogăţesc. Nu am vrut să mă îmbogăţesc. Cum vrem să mergem mai departe în Europa cu maldăre de gunoaie în jurul blocurilor? Eu am zis: îmi schimb mentalitatea. Sînt taximetrist la Perozzi şi am fost şofer la Ambasada Marii Britanii, m-am ocupat de probleme culturale la întreprinderea *Electronica*. *În 1994 am mers în Suedia.* Acolo am văzut grădini, concurenţa fantastică de a avea grădina cea mai frumoasă. N-am vrut să rămîn acolo şi am vrut să aduc Suedia în ţară. Cei din jur mi-au spus că nu am să pot. Nu credeam că-n propria ţară nu se poate pune o floare. Am început timid. Mie nu-mi aparţine terenul, clar. M-am interesat peste tot: nimeni nu-l revendică. Primăria, Spaţiile verzi, Asociaţia de Locatari. Am mers la Asociaţie şi am spus că vreau să fac viaţa mai frumoasă. Natura e un dar, ni se dă, trebuie să avem grijă cu el. Au spus că nu contribuie cu nimic. Am făcut-o singur, am investit din bani personali, fără a avea mulţi bani. Din Suedia am adus: lalele, brînduşe, ghiocei. I-am plantat. Cum ieşeau, oamenii mari şi copiii îmi furau florile. Am mers pe impactul de frumos, am crezut că vor înţelege că am o pasiune şi că pot fi lăsat în pace. Mi-am făcut gard ca lumea. Au fost reclamaţii. Reprezentanţii de la Primărie, Spaţii verzi au venit şi au spus: acest om vă face curăţenie. Locatarii, doi-trei, vroiau mizerie... frigidere stricate, cutii pentru cîini... Am făcut un plan bine stabilit de perspectivă. În primul rînd, instalaţia electrică: felinarele mari şi cele pitice alimentate cu curent de joasă tensiune. Am un transformator în casă, de unde comand fîntîna arteziană şi luminile. Cînd ud să nu fie vreo problemă cu curentul. Fîntîna arteziană creează şarm, răcoare şi dă o notă civilizată locului. Am două tuia, am adus tufe de buxus. Pe acestea din urmă, ajunse la 1 metru, mi le-au furat. Le făcusem în diverse forme, rotunde, pătrate, le dădusem ceva de la mine, că şi ele dădeau. Noaptea mi le-au luat. Poliţistul a spus: Aveţi bani de amenajări din astea, luaţi-vă un paznic. I-am spus: Păi, nu sînteţi dvs. paznic? Acele tufe le-am crescut de la 10 centimetri. Am răbdare, parcă am o proiecţie din asta, a timpului care vine, cred în vieţi trăite anterior pe care le vom trăi în viitor, aceasta e o acumulare a percepţiilor, a trăirilor, a talentului venită din nişte vieţi anterioare. Am suferit teribil. Eu am o comunicare specială cu plantele şi vedeam găurile alea în pămînt... am adus furtune cu pistoale de udat, pastile de substanţe nutritive. Dacă dai cu apa în ea, dărîmi floarea, ea nu mai înfloreşte, nu mai trăieşte. Am aflat totul din cărţi, prietenii mă sună: „Bă, am o grădină la casă, vino să mă ajuţi!". Nimeni de la bloc n-a făcut nimic. Din neglijenţă, nu vor să aibă grijă de locul de lîngă tine. Toţi îmi spun: Du-te la o casă!; nu pot, nu sînt individualist. După ani de teroare, atmosfera pozitivă instaurată a venit de la cei care veneau în vizită. Se aprecia locul şi locatarii înverşunaţi cedau puţin şi recunoşteau locului un destin. Cine a făcut frumuseţea asta? – erau întrebaţi şi coloneii, intelectualii din bloc şi ziceau că nebunul de la parter. Am avut un proces şi judecătoarea mi-a spus: „E un caz care nu poate fi judecat. Acest om vă dă culoare vieţii. E culoarea sufletului său." Dacă din interiorul tău nu iese nimic pozitiv nu poţi acţiona pozitiv. Plantele mele, cînd plec într-o delegaţie, devin triste. Sînt altfel, în ciuda îngrijirilor familiei mele. Eu duc orice detaliu pînă la extrem. Am o comunicare cu ele la distanţă. Mă hrănesc din starea florilor. Cînd mi-au furat cele 20 de tufe de buxus, florile erau triste.

Primăvara am ghiocei şi brînduşe, sînt uriaşe, în culori vii, narcise, lalele, distribuite în rondeluri, în chenar. Vara îşi arată măreţia grădina: peste 60 de trandafiri imperiali, în diverse culori, în chenar. Iau sute de fire de salvie, gheţişoară, petunii, fel de fel de flori de seră, puse în varii forme. Sînt puse în succesiune, pe anotimpuri. Toamna scot bulbii şi îi pun la hibernare. Am un spaţiu la subsol. Îmi fac timp liber, deşi lucrez 12-13 ore pe zi. Nu există timp pentru nimic, de aceea trebuie să ne facem timp, cînd nu-ţi faci timp înseamnă că nu e pasiune. Familia mea m-a tolerat, tot timpul nostru liber l-am dedicat acestei oaze. De fapt, n-am timp să mă destind. Locul acesta e cu intrare liberă, orice vecin poate să stea în grădină, unii au reticenţă şi nu vin fiindcă nu mă ajută. Am nevoie de ajutor, car zeci de saci de frunze, toamna. Iau absolut toate frunzele, ca să nu-mi înnegrească gazonul. Deşi ştiu că e aici un loc şi al lor, continuă să-mi arunce gunoaie în grădină şi vă daţi seama... sînt patru etaje, poţi să afli oricînd cine aruncă mizerii. Mulţi ziceau că trebuia să mă nasc în altă parte, mai ales că aici e o zonă de drogaţi.

Am mers cu pasiunea mai departe. La subsol mi-am făcut o mică cramă. Am betonat, am curăţat. Am vinuri puse pe ani. A ieşit un lucru de nivelul grădinii. O notă de curăţenie şi civilizaţie.

Principiile mele în viaţă sînt să nu mă nasc şi să mor anonim. Nu vreau să fiu Eminescu, celebru pot fi traversînd o bătrînică strada, punînd o floare în grădină. Mie bunicul îmi spunea să las ceva în urma mea. Lăsînd ceva în urmă copiilor le clădeşti personalitatea. Tatăl trebuie să dea exemplu, mama e o icoană, de la ei doi află copilul ce trebuie să fie în viaţă. Cred că trebuie să iubeşti natura. Eram copil cînd am descoperit natura, bunicii mă luau cu ei, eram în zona Săruleşti. Pe cîmp descoperam miracolul vieţii. Primăvara totul explodează. Acum sînt trist. E iarnă şi mă uit la lalele cum hibernează. Bine, şi asta e o stare... le aştept... să văd ce culori vor avea; în fiecare an, după polenizarea albinelor, îşi schimbă culoarea. Prin 1965, aveam 5 ani, atunci natura era altfel. Nu începusem să ucidem natura. Nu exista ca la cinci metri să nu sară un iepure. Nu ne mai preocupă natura crezînd că nu primim nimic de la ea. Este o prostie!

Ruxandra Alexa,
bucureşteancă şi grădinar ecologic:

Motivul pentru care am schimbat viaţa citadină cu cea rurală s-a datorat unei traume psihice. Acest lucru m-a determinat să-mi caut echilibrul. Interiorul meu era fragmentat, fracturat, aşa că singura mea scăpare era o evadare. Dar o evadare avînd ca ţintă regăsirea lui Dumnezeu. Oraşul de beton la ora actuală îmi dădea senzaţia de sufocare. Mircea Eliade spunea că tehnologia l-a ucis pe Dumnezeu şi totul în jurul nostru e sumbru. Oamenii oraşului caută latură materială şi satisfacţie biologică. Pe mine nu mă mai satisfăcea. M-am dus la ţară, unde bunicii mei aveau o casă, la vreo 50 de kilometri de Bucureşti. Mulţi binevoitori mi-au vorbit de lipsa de confort. Orăşeanul este tributar comodităţii şi nu mai trăieşte. *Eu m-am regăsit pe mine şi am avut, implicit, înţelegere pentru alţii.* Lipsa financiară în care m-am găsit m-a obligat să găsesc soluţii de supravieţuire. Am făcut fuziune cu natura şi mi-am dat seama, cînd am pus o sapă în mînă şi cînd am început să sap, curgîndu-mi transpiraţia ce se infiltra în pămînt, că acel pămînt înseamnă totul pentru mine. Pămîntul acela era udat cu transpiraţia străbunilor mei... şi bunicul meu, şi tatăl meu lucraseră pămîntul, iar acest lucru nu-mi dădea voie să înstrăinez pămîntul. Nu ştiam nimic. Am fost la Institutul de horticultură, am luat manuale, am studiat. Din nefericire, satul nu mai este ce a fost. Ţăranul tînăr e luat de mirajul oraşului. Au dispărut tradiţiile. În copilărie, era ora satului. Acum e discoteca, de unde fetele vin violate. Alcoolul e plagă... vezi, ţăranul, pe vremuri, avea dragostea atavică de pămînt, comuniştii i-au luat ce-avea el mai sfînt, pămîntul, şi a dat în patima băuturii. Colectiva i-a învăţat să fure, să fie leneşi. Eu practic o horticultură rudimentară pe 3.500 metri pătraţi. Am luptat cu fiecare centimetru pătrat, nu l-am lăsat pîrloagă. Am mers pe o agricultură ecologică, deşi e mai uşor să bagi mîna-n sac şi să iei azot, eu refuz şi apelez la practici străbune: găinaţ de pasăre, băligar. Am căutat să fac rost de diverse zarzavaturi, care nu se cultivau la noi în ţară: broccoli, ceva între ridiche şi gulie, porumbul zaharat, dovleacul-spaghetă, spanacul neo-zeelandez, spanacul indian, sparanghelul, varza de Bruxelles. Norocul meu e că terenul e de luncă, în spate e Neajlovul. Fiecare plantă are o tehnologie proprie. Broccoli are tehnologia cruciferelor, din care fac parte şi verzoasele. Terenul trebuie împărţit pe parcele şi respectată rotaţia culturilor. Unde ai cultivat solanacee nu mai vii cu aceeaşi plantă. Combaţi dăunătorii, nu-i laşi să se obişnuiască cu locul. Anul acesta ne-am confruntat cu o invazie de omizi la verzoase. Cine nu ştie vede un roi de fluturi, dar tocmai fluturele frumos îşi depune ouăle şi infestează. Au fost şi nişte ploi cumplite. Ploaia nu a fost suptă de pămînt. Inundaţie. Totul s-a datorat intervenţiei nefaste a omului în creaţia divină a lui Dumnezeu. Am cules roadele războiului din Kosovo, ce s-a folosit acolo, a ars cultura noastră. S-au maronit. Mă lupt cu cei din sat, să le arăt cum pot să trăiască natural. N-au vrut, că ce vine bucureşteanca să ne dea nouă lecţii, dar de fapt m-au invidiat. Nu ştiau că cenuşa e un îngrăşămînt natural. La fel, deşeurile de la cocenii de porumb. M-am dus pe luncă, unde ei aruncau cocenii şi am dat foc. M-am dus şi am luat-o pe terenul meu. Se uita unul şi nu înţelegea. Azotul dă o producţie ce ia ochii. Unii au parcelă pentru consumul lor, cu îngrăşămînt organic, şi parcelă pentru consum general, cu chimicale. N-au conştiinţă. Am crescut porc, nu mai cresc, acum prefer puiul. Visul meu e să cresc struţi, investiţie nemaipomenită, fructifici tot. Sînt adepta regimului lacto-ovo-vegetarian, mănînc numai puiul de ţară. Apoi, am altfel de mod de viaţă. Cum intru eu pe teren... am respect pentru pămînt. Cine mai ridică ochii şi priveşte cerul? Cîţi orăşeni merg cu picioarele goale pe pămînt, dimineaţa, cînd răsare soarele, cînd iarba e plină de lacrimile stelelor. Ştiu că roua e condensul vaporilor... roua mă încarcă, parcă aş fi o baterie pusă la redresor. Calc cu pioşenie, privesc pămîntul ca pe o fiinţă... Mie îmi place să am o armonie şi cultiv şi flori de exterior. Mie nu-mi place floarea tăiată în vază. Numai la cimitir s-o duci! Am flori de grădină... măcuşor canadian, ceapă ornamentală, o poţi şi mînca, dar e şi floare, anemone, lalele. Am de toate fructele, căpşuni, coacăze, agrişe, mure altoite. Îmi place să am şi plante medicinale, să ştiu eu că le-am cules la ora potrivită. Caut să armonizez. Mă încîntă faptul că pe o verandă, anul trecut, şi-au făcut loc rîndunelele. Să vezi cum îşi construiesc pai cu pai, cum îşi fac curte, cum ies ouşoarele, cum îşi cresc puişorii. Omul a intrat în impas şi ar trebui să se uite la natură spre a se găsi pe el. Viaţa la ţară înseamnă renunţare, nu e un loc de *bârbecue.* Condiţiile mele sînt rudimentare, eu n-am mijloace mass-media. Să-mi cînte păsărelele... asta e comunicarea mea cu Dumnezeu. Betonul e ca un paravan între om şi Dumnezeu. Creierul nostru e ca o pilă electrică şi se blochează. Aici, la Bucureşti, am şi aici pisici, vreau şi aici să mă trezesc şi să-mi bag nasul într-o plantă. Viaţa mea spirituală e în viaţa vegetalului, a celor necuvîntătoare... de fapt nu ele nu ştiu să vorbească, noi am uitat să vorbim. Tehnologia te-a făcut comod, dar ai pierdut orice Dumnezeu. Eu la ţară mă duc şi mă lipesc de un copac, e o treabă benefică, e un fluid.

Mihai Orleanu, preşedintele
Fundaţiei „Centrul de Ecologie Montană"
din Moeciu de Sus:

Fundaţia a fost înfiinţată în '98 cu scopul de a pune în valoare specificul zonelor montane din România, din dorinţa de a menţine cît mai mult obiceiurile şi natura locală. Moeciu, regiunea Branului au devenit o modă, o concurenţă pentru Valea Prahovei, o zonă foarte căutată de managerii stresaţi ai Bucureştiului. Dezvoltarea turistică este una înfloritoare, prin veniturile obţinute, dar actorii locali, ONG-urile trebuie să dezvolte spaţiul spre o perspectivă durabilă: să punem în valoare meşteşugurile tradiţionale, să ne gîndim să extindem un turism local bine dozat. Dezvoltarea turistică ce s-a abătut asupra Branului nu a avut o strategie. A fost un haos. Peisajul a atras turiştii, mai mult, zona era privată, oamenii îşi clădeau case, şi le îmbunătăţeau. În ultimul timp, se construieşte enorm, se pierde din frumuseţea văilor şi neexistînd o strategie, categoria de turişti nu e de cea mai bună calitate. Sînt turiştii de week-end, aducători de bani, cu mult chef, dar neiubitori de natură, fără dorinţe în a o descoperi, căutători de discoteci. Pot compara turiştii aceştia cu nişte căţei ce stau în lanţ două săptămîni. Avem chefuri, avem muzică. Se comportă ca în pădure, de parcă pădurea absoarbe totul. Aici văd problema. Oferta din Moeciu este limitată. Nu vreau să devină Moeciu o Poiana Braşov. Deja zona nu prea are nimic de-a face cu pensiunea agroturistică. Sînt pensiuni la fiecare două case, se merge la Metro la aprovizionare... Din nefericire, noi nu putem reglementa nimic, doar Administraţia Publică Locală. Noi, prin proiectele derulate, ne ocupăm de habitate, de floră, faună, să atragem atenţia prin excursii ştiinţifice asupra frumuseţilor regiunii. Noi încercăm să împachetăm atractiv informaţia, să le transmitem informaţii cu greutate. În Moeciu sau Bran este un peisaj cultural, omul, în decurs de sute de ani, a tăiat pădurea, a făcut fineţe, dar şi acele fineţe trebuie cosite în fiecare an, terenul are nevoie de îngrăşămînt, are nevoie de protecţie împotriva vacilor ce distrug solul. Omul trebuie să intervină permanent, altfel se creează răni ale solului şi ale peisajului. Fineţele nu se mai lucrează, localnicii s-au apucat de turism şi comerţ. Din zona Branului se pleacă, se munceşte în Braşov, la Cristian. Gîndiţi-vă la Jnepenişul de pe Bucegi... Se fac grătare, deşi e strict interzis, dar cine controlează zona? Jnepenişul şi-a pierdut rolul natural, de reţinere a umezelii. Păşunatul, la fel. Stîna nu are ce căuta acolo.

ŞI INTRĂ ÎN NATURĂ!

Turismul şi păstoritul abuziv distrug un habitat greu de obţinut şi de menţinut. Ca ONG atragem atenţia, facem propuneri pentru protecţia unor habitate conform cu bunul-simţ, dar, sigur, şi cu legislaţia de dincolo, care s-a creat tot din greşeli. E nevoie în primul rînd de o Administraţie a Parcurilor Naturale. Nimeni nu controlează nimic. Noi arătăm cum funcţionează parcurile naturale în ţările occidentale, venim cu un pachet legislativ şi arătăm cum este pe alte meridiane. Un ONG nu poate să-i pună pe consilierii locali să ridice mîna. Conştientizăm. Chiar dacă sînt lucruri de bun-simţ. Să mai dau exemplu privind arhitectura? A existat un specific în această privinţă pentru zona Rucăr-Bran-Cîmpulung. Dacă eu aş avea bani pentru un hotel de 15 etaje cu forme futuristice, nu mă împiedică nimeni. E vorba de impresia optică. Muntele e un obiect sportiv al omului. Merge totul la voia întîmplării.

Cerasela Grețcu, asistentă la Universitatea de Arhitectură şi Urbanism:

Sînt asistentă la Peisagistică, meseria mea se leagă de plante. Aşa ar trebui să sune un început. Dar se mai poate într-un fel: am crescut la munte şi am simţit nevoia să aduc o bucată de natură în casă. Există în privinţa amenajărilor interioare mai multe curente care se îndreaptă spre aducerea verdelui cît mai aproape de om, şi asta datorită faptului că plantele, acolo unde supravieţuiesc timp îndelungat, au nevoie de o umiditate constantă de 60%. Bineînţeles, apartamentele noastre nu oferă decît, să zicem, 5%, doar bucătăria şi baia poate se apropie de acel maxim. Plantele sînt un barometru al unei vieţi sănătoase. Mai există o zonă recent exploatată şi la noi, modalitatea chineză de aranjare a plantelor, Feng Shui, modalitate de a ordona mediul şi în care plantele au un rol covîrşitor. Aici a apărut planta acvatică, ce aduce în casă acvariul cu peşti. Bolul cu apă începe să-şi facă loc în decoraţiunea interioară.

Eu am început să aduc în casa mea primele plante, într-o garsonieră orientată spre Nord. Asta e problema, lipsa soarelui. Există pentru acest caz ferigile, rododendronul. Arhitecţii merg pe un design ce foloseşte glafurile de ferestre pe care sînt prinse plante aromatice, care se şi pot folosi în bucătărie, gen pătrunjel, busuioc. Pentru locuinţele însorite se caută cactuşii, cu o caligrafie frumoasă. Din păcate, ei au nevoie de un tratament diferit pentru a înflori, din noiembrie pînă în februarie nu trebuie udaţi, iar iarna au nevoie de 10 grade. Stau cel mai bine în sere sau balcoane închise. Sînt oameni care au pisică, alţii care au cîine, broască ţestoasă. Majoritatea au plante, fiind mai uşor de întreţinut. Nu-i chiar aşa, cînd pleci în concediu e o problemă. Sigur, se găseşte un remediu şi aici... un furtun conectat la chiuvetă ce transmite apa cu picătura. Oricum, depinde de sensibilitatea umană. A apărut jucăria electronică.

Îmi povestea cineva de un băieţel care stătea într-un zgîrie-nori şi nu avea parc în apropiere şi, venind în România, nu-i venea să creadă ce vedea, făcea, efectiv tumbe. După o săptămînă s-a plictisit, poate. Depinde unde te naşti.

S-a ajuns şi la grădini artificiale, unde copacii sînt caligrafii *hi-tech*, plini de lumini... dar acestea nu suplinesc floarea adevărată. Bine, nici floarea adevărată nu suplineşte natura. Mersul în natură nu poate fi suplinit de nimic. S-au descoperit plante cu rădăcina scurtă, se gîndesc holuri de case pentru pus plante mari. Tot aşa spre miniaturizare s-a ajuns la natura de bol. Într-un bol, cu umiditate mare, se dezvoltă plante ce nu necesită spaţii mari. E doar simbol de natură... aici e vorba şi de ceea ce se întîmplă cu o plantă în timp. Se dezvoltă, îţi acaparează tot mai mult spaţiu, nu mai ştii unde s-o pui. Asta se întîmplă şi cu trandafirul meu japonez. În cîţiva ani o să-l donez unui hol de bancă.

În România s-au făcut nişte studii privind microclimatul. Copiii ce stăteau pînă la etajul patru, acolo unde mai ajunge coroana unui copac, n-aveau probleme de nici un fel. Mai sus, apăreau tot soiul de afecţiuni, chiar psihice şi de comportament. Datorită zonei... nu mai vezi pămîntul, nici cerul uneori, fiind praf...

Pînă la urmă nu ştii ce să faci... ce să duci în vizită: un ghiveci cu flori sau un buchet cu flori „semimoarte"? Dacă persoana respectivă nu are timp să ude planta, nu ai şi tu o vină? Aduce un copil un buchet de ghiocei, un nufăr. Nu-l poţi descuraja. După ce ai grijă de ele îi spui: asta e, a murit. Există o tendinţă naturală a oamenilor de a-şi decora spaţiul cu crengi, scoici luate din natură. Devin mostre de natură, preţioase prin sentimentul pe care-l are cineva cînd le culege.

Cecilia Ştefan, naturistă:

„Noi sîntem cu toţii – oameni, animale, plante, stele, planete – în aceeaşi barcă, iar unicul scop al vieţii noastre constă în a ne trezi unii pe alţii şi în a exista unii pentru alţii, indiferent cît timp îi va mai trebui omenirii ca să-şi dea seama de aceasta. Omul este cel mai bun medicament pentru sine."

Johanna Paungger, Thomas Poppe, „Puterea lunii"

„Naturism", unul din multiplele isme pe deplin înlocuibil cu „inocenţă" sau „puritate", „armonie" sau „iubire" şi nu în ultimul rînd, *smerenie*. A fi natural înseamnă a redeveni măcar un dram din toate acestea, în numele unui prototip al credulităţii benefice şi legitime, uitat în raftul plin cu mitologii mai vechi sau mai noi. Paradoxal, cu cît devin mai conştient, devin nu doar mai viu, ci, din ce în ce mai... copilăros. Spiritul este inocent, natura, copil al spiritului, nu poate fi altfel. Am spus „a fi natural" nu „a fi naturist", sintagmă pasibilă de a suscita noţiunea de afiliere la ism... De fapt, naturismul este şi modă, pe alocuri şi nitică „religie", şi moftologie, şi aspiraţie vagă. Bine receptat în literă şi spirit, naturismul nu este vreun cult, bunăoară, prin care îl substituim pe Dumnezeu cu Mama Natură. Ci un prim popas pe calea către El, care ne-a oferit nu doar o filozofie şi o morală a vieţii autentice, ci şi un îndreptar practic de îndumnezeire... prin simplitate.

Pentru mine, care tind să-l „încarnez", practica vieţii sănătoase se centrează, în primă instanţă, pe renunţarea la agresivitate. Să luăm, de pildă, hrana. O prepar cît mai simplu, fără prelucrări sofisticate. Caut să păstrez integritatea fizică şi spirituală a bucatelor. Fierb alimentele în abur, le asezonez, astfel încît toate simţurile să-mi fie stimulate în mod armonios, dar ştiu şi că hrana din farfurie nu-mi influenţează doar trupul... Am o admiraţie nestăvilită pentru prietenii mei: cimbru, busuioc, sovîrf, ghimbir, curry, măghiran... „Vrăjesc" mîncarea cu degetele şi cu mintea, îi vorbesc şi îi cultiv puterea de seducţie. Soţul meu e cucerit de macrobiotica lui George Oshawa, eu de mici gastro-perversiuni indiene, iar bebe... le alege pe sprînceană; în principal, papă naturalisimul lapte matern şi, ca variaţie, e soiavor... Toţi trei iubim salatele şi fructele.

Am renunţat la carne, şi nu din motivul exclusiv al nocivităţii ei din punct de vedere fiziologic, nici măcar fiindcă mi-ar încărca „aura" cu balastul psihotic al animalului aflat în agonie... Iubesc animalele, şi între a fi iubitor de animale şi a le mînca trupul, contrastul este evident. Şi-apoi, sînt un apărător al vieţii. Să ne amintim, totodată, de Decalog. Viaţa este sacră. Dacă ar fi posibil, aş cruţa şi vegetalele, de spaima ingerării, dar, cum nu pot trăi doar cu apă şi duh, le fac părtaşe la viaţa dinlăuntrul meu... Apropo de duh: totul este impregnat de energie tainică, deci respir cum se cuvine, cu tot trupul, conştient. Altceva: ţin cont de bioritm; de fazele lunare, spre exemplu. Nu spăl şi nu fac curat „pe arii extinse" şi în amănunt, atunci cînd Luna e în creştere. Aştept perioada de Lună descrescătoare, cînd procesele de purificare decurg mult mai uşor. Tot ceea ce hrăneşte se potriveşte Lunii în creştere, ceea ce curăţă şi vindecă, Lunii în descreştere. Luna Nouă este prilej de reînnoire interioară şi iniţiative, Luna Plină este un butoi cu pulbere cînd se recomandă replierea în sine, expectativa, evitarea conflictelor, abstinenţa. Simplu dar eficient şi mai ales deloc imposibil de aplicat pentru individul citadin. Cu preţul, evident, al despovărării de numeroasele obiceiuri fals trebuincioase, gen nopţi pierdute la taifasuri cu alcool şi ţigări, intoxicarea cu TV, somnifere, calmante, excitante... eros dubios (video ori „live") etc.

O practică asiduă a deprinderilor salubre îţi ascute simţul interior, intuiţia, înveţi să te cunoşti urmărindu-ţi propriile reacţii trupeşti şi sufleteşti. Ca să fiu sinceră, profit şi de harul feminităţii în acest sens... Bineînţeles, ies în natură de cîte ori am ocazia, dar caut în primul rînd să intru în concordanţă cu propria-mi natură: triada funciarmente iubitoare şi omniscientă corp-inimă-minte. Cu ciclurile ei, cu variaţiile ei, cu necesităţile ei. Decriptîndu-i mesajele. Avantajele sînt enorme, deşi nu imediate. Începi să simţi energetic calitatea unor lucruri sau fiinţe, începi să preîntîmpini neajunsuri sau răspunsuri la anumite situaţii... dilematice, cu alte cuvinte spiritul devine mai treaz, preia hăţurile. Chiar şi în spaţiul oniric. Sănătatea are de cîştigat, psihismul se fortifică şi echilibrează, relaţiile cu ceilalţi se rafinează, se adîncesc prin toleranţă şi empatie ş.a.m.d.

Este vorba, în fond, de o abordare realist-optimizantă a existenţei cu toate ale sale, premisă şi punct final în acest efort de meşteşugire.

Non-agresivitatea mai înseamnă şi evitarea surselor de agresivitate, nemaivorbind de „diluarea „, drept rezultat, a agresivităţii subconştiente; natura noastră, paradigma noastră umană, este armonioasă, în ciuda dizarmoniilor create în special de îndărătnica hipertrofie intelectuală. Prin urmare, caut să generez armonie şi caut să mă îmbib de ea. Cu riscul de a mai sacrifica din „proteina" cinismului de bon ton. Resping, de pildă, un film sau un reportaj cu şi despre violenţă, o carte violentă, o bîrfă acidă, un anturaj violent, o muzică violentă, un limbaj violent, laolaltă cu diversele pretexte manipulative fără de care, vezi-Doamne, aş fi mai puţin informată sau în pas cu „trendurile"... Desigur că drumul spre celălalt, aflat într-un impas îngrozitor, trece prin iad. Desigur că nu-i uşor să-ţi reprimi vorba de năduf sau critica înţepătoare cînd eşti la ananghie, dar practica serenităţii ţi-o integrezi lesne încercînd să-ţi hrăneşti inima. În aşa fel încît ea să poată, la rîndu-i, hrăni. Stridenţele şi ostentaţia o maculează.

Încerc să privesc natura cu ochii inimii, să meditez în sînul naturii, să refac intim corespondenţele, e un soi de mistică accesibilă la care lumea a început să subscrie masiv prin diverse modalităţi – gimnastică, relaxare, terapii alternative, autorecluziune în sălbăticie, meditaţie, channeling, „magie albă" şi cîte şi mai cîte.

Naturismul nu are sens dacă nu se îndreaptă către recîştigarea unui statut spiritual; fără această finalitate, rămîne o simplă exersare vanitoasă a unor capacităţi, un fel de sport vid de semnificaţii. Vezi cazul practicilor yoga rupte din contextul sapienţial şi popularizate strict sub aspect estetizant ori terapeutic. Naturismul nu echivalează cu senzualism, deşi îl incude selectiv. Naturismul este o practică esenţialmente spirituală şi un suport al vieţii spiritualizate. Nu e suficient să ai grădină, să nu dai cu piciorul în cîini şi pisici, să oftezi lîngă un copac înflorit, primăvara, rupîndu-i (totuşi) creanga doldora de flori parfumate.

Naturismul (iubirea de natură, naturaleţea) înţeles în contextul spiritualităţii noastre româneşti, este creştin. Corespunde dimensiunii creştine a vieţii, dimensiunii unui creştinism cosmic, originar. Are valenţe educative şi reprezintă cîmpul natural de conştiinţă şi existenţă al omului viitor, unificat, fără schisme interioare, fără vicii destructurante. Este stilul existenţial al copiilor noştri, dacă vom şti să-i antrenăm într-o ştiinţă creştină a vieţii.

a consemnat
Iaromira POPOVICI

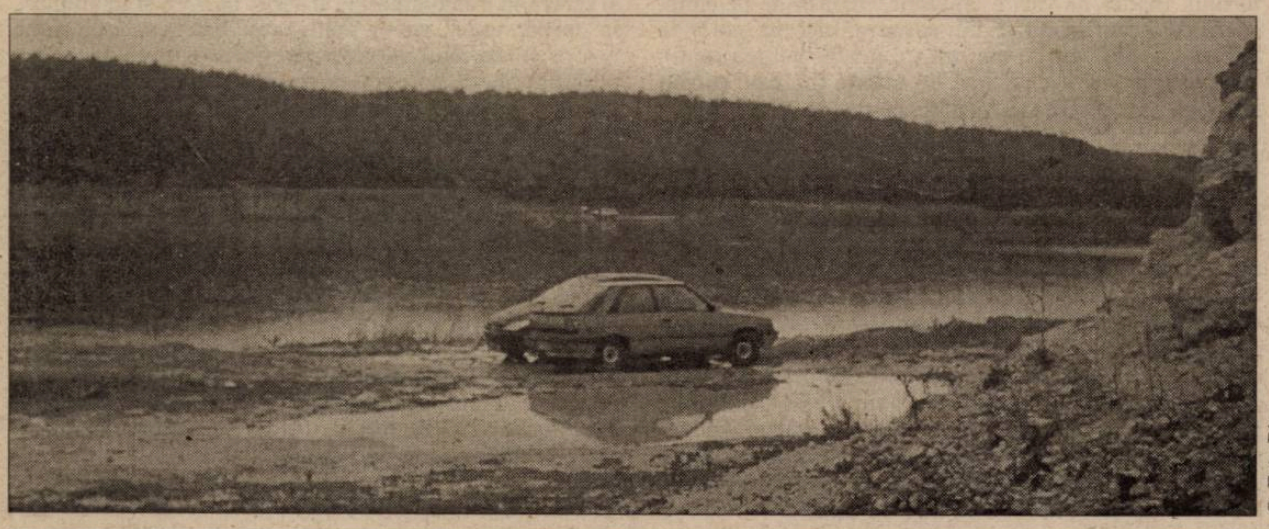

© Foto Bine

Ioana TEODORESCU

Natura „Cutiei de chibrituri“

Bucureşti, anii ’70, bloc, etajul şapte.

Eram copil cînd una din bunicile mele – cea fistichie! – a venit într-o zi la noi şi i-a adus fiului său, alias tata, un cocoş. Aşa, cadou de ziua lui. Ha, ha, ha, unde-l punem... pe balcon. Toate bune şi frumoase, continuăm celebrarea, uităm complet de cocoş, ne culcăm. Da, dar nu uită el de noi: la ora trei din noapte, ca orice cocoş respectabil, începe să cînte. Tata, iute la mînie, în special cînd era vorba de somnul lui, îl ia şi-l închide în cămară – de unde îl ia din nou dimineaţa, îl duce la loc în balcon şi-i ia, de data aceasta, beregata. Toată păţania se termină într-o notă optimistă la prînz, cu o excelentă ciorbă de cocoş.

Alţii nu şi-au sacrificat cocoşii; ei se pot auzi încă şi astăzi prin diverse cartiere ale oraşului. Pentru cineva din afara realităţii bucureştene, aceste sunete au un pitoresc straniu (vorba unui prieten englez venit în vizită). Un decalaj de imagine citadină pe un fond sonor sătesc. O încercare de îmbinare a vieţuirii la oraş cu elemente ale cadrului natural de la sat sau, mai pe românește, o îmbinare a utilului cu plăcutul. În fapt, o nevoie de evadare, de întoarcere la natură.

Din păcate, cei mai mulţi dintre români nici nu mai observă neconcordanţele. Ideea oraşului-sat, promovată de Engels, a triumfat în cele din urmă – de altfel, după atîta propagandă, ar fi fost şi nefiresc să nu fie aşa. Anii industrializării masive din timpul comunismului şi-au pus amprenta nu numai pe fabrici, uzine şi mediul din interiorul lor. Pe vremea aceea, mulţi şi-au lăsat gospodăriile de la ţară şi au venit la oraş. Mirajmiraj, apă curentă, chiar caldă, nu tu sobă, lemne, cenuşă... totul pe nivel, mic, strîns la un loc – boierie! Din păcate, blocurile nou construite în care au fost iniţial cazaţi ţăranii-muncitori au adăpostit, în intenţia de egalizare socială a momentului, şi alte categorii sociale de deja-orăşeni, plus ţiganii de prin împrejurimi sau cei veniţi să-şi adape caii. Toţi, la grămadă. Realitatea pe care o trăim astăzi mă îndreptăţeşte să susţin că ce s-a întîmplat în anii comunismului nu a fost benefic. Muzica populară ascultată la început cu sîrg de cei veniţi de la sate s-a transformat încet-încet în manele – asta dovedeşte o bogată împletire de culturi, ar spune unii. Ea deranjează însă cînd e dată tare; şi aici avem o problemă. Pe de altă parte, refuzul politicos, repetat, de a reveni la o ceaşcă de cafea pentru că nu avem ce să ne spunem a fost interpretat ca înfumurare. Concluzie: oamenii s-au retras fiecare în apartamentul ce îi fusese alocat.

„Cutia de chibrituri“, acel nume căpătat de apartamentele postbelice datorită minimalităţii lor funcţionale, şi-a dovedit însă relativ curînd incapacitatea de a oferi un confort *psihic* tuturor categoriilor de locatari enunţate mai sus. Mai era nevoie de ceva. Dorinţa de a evada din spaţiul celor patru pereţi (o altă sintagmă la modă) s-a transpus în felurite materializări, de la amenajarea unor logii sau balcoane în mici sere pînă la aproprierea zonei din faţa accesului în bloc, unde au apărut – după caz – băncuţe şi bolţi de trandafiri sau sticle sparte şi mucuri de ţigară. Neexistînd nici un spaţiu semiprivat de tip curte, care să funcţioneze ca în cazul locuinţelor individuale pe parcelă (în care cel străin de casă are un prim contact cu spaţiul altuia), tot ce se afla între uşa apartamentului şi stradă a fost clasat ca *no man’s land* şi exploatat în consecinţă.

Ceva nu a mers însă, pentru că lucrurile sînt departe de a fi perfecte, iar cauzele reale ale eşecului nu sînt evidente. Evidentă este numai nevoia unui spaţiu-tampon între casă şi stradă. De unde, altfel, grădiniţele împrejmuite cu gard şi mîndria cactuşilor din balcon sau a plantelor agăţătoare de pe casa scării? Din păcate, rezolvarea problemelor nu stă numai în intenţia de organizare a spaţiului. Intenţia e lăudabilă şi chiar firească, între atîtea betoane, iar organizarea se învaţă. Tentaculele întinse către mediul natural depind de un răspuns specific dat unei probleme specifice. Într-o încercare de identificare a lor, ar fi de preferat să nu confundăm răspunsul gardului de arbuşti care aminteşte de un spaţiu domestic tradiţional cu răspunsul garajelor anoste din spatele blocurilor şi nici cu sîrma ghimpată dată cu vaselină din faţa intrării (pentru cei care n-au avut plăcerea, soluţie de îndepărtare a tinerilor gălăgioşi). Exemplele fac parte din categorii diferite de probleme, iscate de oraş. Mai mult, răspunsurile variază în funcţie de înţelegerea diferită a ideii de oraş şi de marja de aşteptări pe care ţăranul-muncitor, deja-orăşeanul, ţiganul şi alţii o atribuie acestui loc.

Complicate iţe au cartierele noastre. Oare o segregare social-zonală, care de altfel a început timid să se contureze la orizont, n-ar fi un prim pas – chiar şi cu riscul de a fi *politically incorrect*? Probabil. Oricum, greu de crezut că în spaţiul nostru molcom balcanic, în care spiritele se înfierbîntă din nimic, un nea Gigi se va împăca vreodată pe toate planurile cu un filosof rebel sau cu o cucoană de modă veche (o să spuneţi că cel puţin ultima de pe listă face parte dintr-o specie pe cale de dispariţie, iar filosofii sînt o altă specie aparte, mică, aşa că oricum nea Gigi va avea cîştig de cauză; vă contrazic, există şi vor exista mereu atît filosofi simpatici, cît şi cucoane adevărate). Vorbesc de împăcare în sensul de dialog, ca idee *sine-qua-non* a organizării spaţiului natural, fie şi numai a celui din jurul blocului. Oricîtă înţelegere ar avea, respectiva doamnă în discuţie va refuza probabil un dialog pe teme comunitare cu vecinul care-şi taie porcul în spaţiul îngrădit cu resturi ştanţate de la uzină, în aceeaşi măsură în care tinerii, cărora nu le explică nimeni acasă şi la şcoală regulile de coabitare la oraş, vor refuza să dea muzica mai încet.

Întoarcere la natură?! Cei mai blînzi aşa ar califica tentativele de însuşire a spaţiului comun dintre blocuri şi transformarea lui într-o curte personală. Mergînd mai departe însă, *care* natură? A grădinii Cişmigiu? A curţii de păsări dintr-o gospodărie de sat? A locului de spart seminţe? În ceea ce mă priveşte, aş pleda mai degrabă pentru conştientizarea oraşului non-sat, într-o primă fază. Povestea cu decapitarea cocoşului în balconul de la etajul şapte nu face din tatăl meu un orăşean mai bun ca alţii. Cred că e vorba, mai degrabă, de tabere diferite şi că depinde de ce parte a baricadei te situezi. În fond şi la urma urmei, pentru a exista dialog real şi spaţii fireşti, trebuie să acceptăm mai întîi că natura oraşului este de *alt fel* decît cea a satului. De aici, o întreagă discuţie.

▲

Cristina POPESCU

Praf de naturaleţe

Dacă te uiţi atent pe tarabele cu ziare (cele care mai există) observi, lîngă *Elle, Hustler, România liberă, Bravo* şi *Pro-sport,* un număr, deloc neglijabil, de publicaţii specializate în – cu mai multă ori mai puţină aproximaţie – „medicina naturistă“. Nu interesează aici dacă sînt sau nu utile, dacă „leacurile“ propuse au sau nu efect. Marele succes „de public“ al acestor reviste nu este decît un indicator al popularităţii de care se bucură, printre orăşeni, NATURA, în cele mai diverse forme ale sale.

Departe de-a fi vreo baudrillardiană reacţie de apărare faţă de o lume de „simulacre“, aprecierea pe care orăşeanul o acordă, în general, lucrurilor „naturale“ are o şubredă, însă încăpăţînată, bază ştiinţifică. Omul de la oraş ştie, oricît de vag, că trăieşte într-o atmosferă „poluată“. Orice adiere de aer „curat“ din afara urbei îi provoacă extaze interminabile. Se dă jos din maşina cu care a intrat pînă în mijlocul pădurii sau, după caz, pînă într-o zonă periculoasă de pe malul lacului, şi inspiră forţat, dar plin de entuziasm, aerul bogat în oxigen şi chiar „ozon“, îndemnînd pe ceilalţi membri ai familiei să-i urmeze exemplul. Nu-l deranjează prea tare nici frigul ocazional – în „natură“ nu te poate trage curentul – nici eventualele gîngănii; muştele şi ţînţarii din afara oraşului sînt nişte insecte pitoreşti, deci pe deplin inofensive şi justificate. Dacă are ocazia – norocul!... – să ia masa în casa vreunui sătean, omul de la oraş e cutremurat de indescriptibile delicii gastronomice, care-l fac să uite că suferă de stomac sau de bilă; nimic din ceea ce e „natural“ nu-i poate face rău. Deşi conduce, sau n-are voie, nu pleacă fără să bea vreo două păhărele de ţuică; în primul rînd fiindcă e naturală şi „face bine la digestie“; şi apoi pentru că, la fel ca în cazul cipsurilor, „unul nu e niciodată de ajuns“.

Trăsătura caracteristică a relaţiei orăşeanului cu natura devine evidentă atunci cînd încerci să analizezi motivaţiile care îl împing către mare, munte, casa la ţară, parc, cosmetică-alimentaţie-medicaţie naturistă; întotdeauna, el se îndreaptă spre natură cu dorinţa/speranţa de-a *obţine*... ceva – prezentat de obicei sub forma nobilului cuvînt „sănătate“. Pentru orăşean, natura e un fel de *El Dorado*, pe care nu-l înţelege şi cu care nu se poate identifica decît prin gesturi şi atitudini excesive. Indiferent de tipul de contact cu natura, orăşeanul are o dublă satisfacţie. Prima este „încărcarea bateriilor“, care vor fi consumate apoi în mediul citadin, cu grijă, ca să nu se epuizeze pînă la alimentarea următoare. A doua satisfacţie seamănă cu sentimentul încercat de un grup de politicieni albi care discută despre necesitatea acordării de drepturi egale oamenilor de altă rasă: o nerecunoscută, dar profundă, autoapreciere. Cel de la oraş îţi explică, la nevoie, că nimic nu-l obligă să meargă la pădure, sau să aibă cîine, sau să mănînce soia – „avea el şi dreptate, Ceauşescu ăla...“; ar putea „să stea sedentar“ în faţa televizorului, să se uite la *Melrose Place* şi să se îndoape cu ciocolată sau, şi mai grav, cu carne, care „dă colesterol“. Dar nu! El este un om cu vederi largi, inteligent, care urmăreşte „Discovery“ şi „Animal Planet“, şi care, dacă (prin absurd) se mai îmbolnăveşte, se tratează, „natural“ cu ceaiuri şi tincturi, făcîndu-l, probabil, pe inventatorul aspirinei să se învîrtă de ciudă în mormînt.

Normal, creatorii de reclame îşi „vînd“ produsele aruncînd cu praf de NATURALeţe în ochii consumatorului. Brînza de vaci e, aparent, culeasă de pe cîmp, odată cu ierburile care-i dau savoare (nici nu mai e de mirare că rolul vacii a devenit un mister pentru copii); şampoanele par cocktailuri de plante închise, ca din greşeală, într-o sticlă de plastic; crema de faţă e făcută din „apă“ de struguri – „mai bine făceau vin“, zice un prieten de-al meu cam alcoolic, „îl bem şi ne păreţi oricum mai frumoase“... Într-un catalog de prezentare al unei celebre companii producătoare de cosmetice mi se explică în detaliu ce conţine cea mai „interesantă“ gamă a lor de produse pentru îngrijirea corpului: „unturile de shea şi de cacao din Ghana, mierea naturală şi ceara din Zambia şi uleiul de susan din Nicaragua“. Copleşită de atîta naturaleţe internaţională, mă întreb dacă toate acestea chiar contează pentru cineva. Pe urmă zîmbesc, aducîndu-mi aminte de personajul din *Fight Club* interpretat de Edward Norton, care avea în apartament un set de pahare de sticlă „cu mici bule şi imperfecţiuni, dovada faptului că fuseseră realizate manual de către locuitorii onești şi harnici de nu-ştiu-unde“.

© V. Moţoc

În timpul verii – şi în timpul în care eu încercam să rezist nervos căldurii şi să învăţ pentru un examen important – vecinul meu de la parter producea, mai toată ziua şi cu instrumente care depăşeau, evident, competenţa mea tehnică, un zgomot infernal; am rezistat tentaţiei de-a merge să mă cert cu el numai fiindcă ştiam că şi competenţa în materie de cuvinte obscene îmi va fi întrecută. După vreo lună, am descoperit, uimită, rezultatul: tăiase (cu aprobarea autorităţilor?...) o bucată din balcon, montase o scară de fier şi împrejmuise o bucată considerabilă din terenul aflat în spatele blocului cu sîrmă ghimpată. Îşi construise, deci, un încîntător *backyard*, în care să stea cu soţia, copilul şi soacra în după-amiezele şi serile de vară şi să admire, la „iarbă verde“, rufele înşirate pe balcoanele blocului nostru şi ale celui de vis-à-vis. Crease, totodată, şi un minunat spaţiu în care să se „joace“ cîinele familiei – imens, alb, foarte frumos de altfel, care urlă înfiorător de lugubru atunci cînd e lăsat singur în casă, ceea ce se întîmplă frecvent. Pe urmă a montat, între crengile unui plop şi grilajul de la balcon, o impunătoare sîrmă de rufe, probabil ca să nu mai fie complexat de cele pe care le admiră la vecini. Pe urmă, mai spre toamnă, a instalat o bancă. Apoi a săpat „grădina“. Anul acesta n-o să mai fie nevoie să mergem la piaţă: o să cumpărăm zarzavaturi „fără chimicale“ direct de la vecinul meu. Unii, cei cu ambiţie, îi vor urma exemplul, într-o continuă emulaţie, pînă cînd nu va mai exista nici un petic de pămînt necultivat şi oamenii vor începe să producă morcovi şi cartofi „naturali“ în apartamente. E clar – trebuie să mă mut de aici!

▲

Andra ALDEA

Evadări şi consecinţe

Natură, loc de contemplare, visare, refugiu... Noi şi ea... Cam aşa ne proiectăm imaginile, noi şi natura, ca entităţi distincte, separate, cu legături tangenţiale. „La oraş„ versus „la ţară“ este altă opoziţie frecventă, în care oraşul este o colecţie de betoane şi oameni, cu trăirea vieţii la viteze intense, iar satul este „locul unde s-a născut veşnicia“, ceva mai aproape de natură, parcă uneori chiar parte a sa. „La pădure“, „la iarbă verde“ sînt iar sintagme etichetînd dorinţa de evadare din gri şi praf, din cotidian fad şi prea ţrepidant. Natura, pentru mulţi orăşeni, pare a fi în primul rînd o sursă-resursă de petrecere a timpului liber. Ce poate fi mai frumos decît un grătar în natură, la pădure? Ciripit de păsărele, mirosul cărnii care sfîrîie pe foc, iarba verde eventual de lîngă un pîrîu sau un lac. Natura e doar acolo, doar atunci cînd ne permitem să lăsăm deoparte treburile cotidiene deosebit de importante. Altfel în jurul nostru, în mod constant sînt altele: grija să nu ne deranjăm prea tare şefii şi să le dăm de mîncare copiilor; să nu pierdem ultimul meci de fotbal, ultimul serial, ultima veste din bloc, de pe stradă sau din neam. Ne separăm constant de natură, fără să ne dăm seama prea bine de asta. Ne lăsăm invadaţi de griji, probleme şi informaţii, uitînd că de fapt sîntem parte a naturii.

Ecologia umană urbană vizează şi reformulează tocmai această perspectivă, avînd ca elemente centrale ecosistemul, populaţia şi mediul. Populaţia şi mediul se condiţionează reciproc, o simplă utilizare a resurselor naturale, exploatarea lor (termen consacrat înainte de 1990), fiind nu doar o perspectivă reducţionistă, dar şi o dovadă de ignorare a consecinţelor pe termen lung. Astfel, dacă populaţia este elementul vital şi activ, iar mediul pune problema adaptării, ecosistemul este mecanismul adaptativ. Evoluţia şi dezvoltarea unei localităţi, în general şi a celei urbane, mai ales, depind, în acest caz de capacitatea sistemului de a creşte şi prelua noile elemente care apar, precum oamenii, tehnologia, informaţia. Principala diferenţă între urban şi rural ar fi dată de densitatea locuirii şi predominanţa unui anumit tip de ocupare (agricolă, pentru sat şi nonagricolă pentru oraş). Relaţiile de interdependenţă şi organizare sînt mult mai intense în cazul aşezărilor urbane.

Cît de aproape de ecosistem sînt localităţile noastre? Cît de mult sîntem interesaţi de consecinţele pe termen lung ale diverselor noastre acţiuni? Dacă ne uităm la „spaţiile verzi“ invadate de gunoaie dintre blocurile de 8-10 etaje, dacă privim străzile pline de mucuri de ţigări şi hîrtii, dacă observăm aglomerarea murdară din jurul coşurilor de gunoi, constatăm din nou distanţa enormă dintre dezirabil şi real. Ignorăm constant şi repetat faptul că ar trebui să ne gîndim şi mai departe de următoarele zile şi să ne amintim că noi totuşi avem nevoie de... cît mai mult natural. Gonim după produse naturiste şi alimente sănătoase, dar uităm că ceea ce ne înconjoară ne condiţionează existenţa într-un mod determinant şi constant. Aerul respirat constant e invizibil şi tot aşa şi consecinţele imediate ale ignorării nerespectării unor reguli minimale de convieţuire.

▲

Raluca ION

Grădina de vis

Despre reîntoarcerea la natură ca moft

Florin Teodosiu este arhitect peisagist de 30 de ani. Parcuri, amenajări pe litoral, grădini, mii de grădini, îmi spune, sute dacă îl întreb de acelea proiectate în cei 8 ani de cînd lucrează la Carpaţi Flora. Dintre acestea din urmă este astăzi mulţumit numai de 2 sau 3, aflu, şi mă gîndesc că respectiva cifră ţine probabil de un spirit autocritic exagerat. Ei, bine, greşesc.

Acest rezultat matematic derivă din cuvîntul de bază „moft“, cam aşa spune Florin Teodosiu, şi pentru ca folosirea termenului să nu pară gratuită, îmi oferă nişte clarificări necesare asupra celor două categorii de clienţi care se adresează firmelor de proiectare, amenajare şi întreţinere a parcurilor şi grădinilor. În cîteva cuvinte, este vorba despre iubitorii de natură şi despre cei pentru care grădina nu reprezintă altceva decît complementul la modă al unei vile. Unii foarte puţini, alţii foarte mulţi, îşi au laolaltă grădinile, de minimum 1,6 dolari metrul pătrat, cel mai adesea în spatele unor garduri claustratoare, în partea bogată în vile din Bucureşti şi din împrejurimi: Militari, Băneasa, Voluntari, Tunari. Diferenţa dintre cele două categorii o fac în principal „mofturile“. În timp ce primii înţeleg regulile de construcţie a unei grădini – nu le reproduc aici din dorinţa de a nu plictisi – şi acceptă sugestiile specialistului, cei din urmă doresc o natură mimată în clişeele preluate unitar sau disparat din diferitele reviste de profil. „Aceşti clienţi vin cu un model deja văzut, cu anumite lucruri care i-au impresionat şi pe care le vor neapărat, indiferent dacă se potrivesc sau nu“. Elementele recurente într-o astfel de grădină sînt, în principal, grătarul, în primul rînd grătarul, piscina, cascada şi chioşcul. În ceea ce priveşte piscina sau cascada, importantă nu este dimensiunea, ci simpla lor existenţă, în cazul ultimei dintre ele, ajungîndu-se uneori la o simulare derizorie a naturii. Plantele cel mai des întîlnite în clişeul grădinii de vis sînt cele exotice, obligatoriu bradul argintiu şi rododendronul. „Snobul, nu vede pădurea de copaci. El vede că are brăduţul, pietricelele şi apica şi e mulţumit“, spune Florin Teodosiu, nemulţumit că în acest fel este neglijat ansamblul, care de multe ori apare ca monstruos.

„În aceste cazuri, spune Florin Teodosiu, să faci ceea ce îţi spune clientul este ceva antiprofesional. Profesionistul trebuie să aibă abilitatea de a negocia, să aibă capacitatea de a-l convinge pe client de ceva util şi frumos. Ceauşescu a vrut odată o prostie, a vrut să facă macheta României din flori în spatele Casei Poporului. M-a chemat la el, eu i-am spus, bineînţeles, că este ceva extraordinar, dar i-am descris costurile pe care le implică o asemenea lucrare. Ceauşescu a renunţat la idee. Vedeţi, te puteai înţelege şi cu Ceauşescu, nu poţi să nu te înţelegi şi cu Georgescu.“ Firește, adaugă el, sînt dispuşi la compromisuri, vor încerca să-i facă grădina lui Georgescu, mă folosesc în continuare de numele acestui personaj fictiv apărut pe neaşteptate, aşa cum el şi-o doreşte, cu bradul argintiu, cu plantele de la Monte Carlo, dacă Georgescu a fost la Monte Carlo. Vor face compromisuri, însă, foarte important, vor refuza să se compromită. Directorul companiei Carpaţi Flora, **Florin Arsenie**, îmi spune că, în ultimă instanţă, compromisurile au drept consecinţă prejudicii în planul afacerilor. Lucrînd la indicaţiile clientului, neprofesionist în materie, se poate întîmpla ca rezultatul final să fie negativ şi beneficiarul nemulţumit. Mai există şi situaţia în care, după proiectarea şi executarea grădinii, clientul începe să facă schimbări fără să îi consulte, să îi modifice total aspectul iniţial. Schimbările nu sînt cele mai fericite şi acest lucru face explicabil bilanţul ultimilor ani de experienţă. Florin Teodosiu este mulţumit doar de cîteva grădini din cele cîteva sute pe care le-a proiectat. Bineînţeles există şi situaţii excepţionale în care iubitorii de natură acceptă planurile arhitecţilor, înţeleg că o grădină se construieşte în timp şi au răbdarea necesară să o lase să evolueze. Satisfacţiile apar, de pildă, după ce la 7 ani de la executarea lucrării proprietarii îi cheamă să vadă ce frumos arată grădina lor, înflorită într-o zi de primăvară.

Cînd se vor schimba lucrurile? În timp, atunci cînd se vor forma profesionişti în domeniu, există deja o Facultate de Arhitectură Peisageră în cadrul Universităţii de Ştinţe Agricole şi Medicină Veterinară, şi atunci cînd cultura clientului va fi suficient de avansată ca să genereze o comandă de calitate.

Acum plec, păcat că nu au găsit pe cineva dispus să-mi arate o grădină, poate din cauza nevoii de intimitate, poate din teama de presă, poate din alte motive. Cine să ştie, trecînd pe lîngă curţile cu garduri înalte mă mulţumesc să văd acum doar brazi stingheri de import. Minimum 28 de milioane de lei bucata.

Despre Nea Dorel

Nea **Dorel** este îngrijitorul grădinii. I l-au adus astăvară, pe o căldură de 38-40 de grade Celsius. Au venit de la firma care a proiectat şi amenajat grădina şi i l-au dat lui în grijă. Brad înalt, stufos, 30 de milioane a costat. A fost nevoie de 8-10 găleţi de apă, în fiecare seară, ca să se prindă, a muncit mult, dar uite ce frumos a crescut. La cei mici nu a trebuit să toarne decît 2-3 găleţi pe seară, în rest nu a mai avut nici o problemă, totul este automatizat, pe bază de jeturi care udă plantele la rădăcină. Vara e şi gazon, e mult mai frumos, este o plăcere să-l priveşti, presărat cu spoturi luminoase, stropit de jeturi la intervale regulate de timp, e o feerie, spune şi îşi ridică buza de sus, o încreţeşte puţin, lăsînd să i se vadă dinţii îngălbeniţi de tutun. Dar să văd ce au pe partea cealaltă, plante verzi şi magnolii, care atunci cînd înfloresc sînt galbene şi grele ca nişte gutui. Tot acolo se află şi cascada, peste 2 metri înălţime, o înălţime pe care domnul arhitect Florin Teodosiu ar considera-o convenabilă, cu vegetaţie răsărind dintre pietre. „Deasupra bazinului este o punte de lemn, cu odgoane, îmi explică Nea Dorel în continuare ca într-o poveste, e splendid, toată grădina asta e splendidă, ţin la ea de parcă ar fi copilul meu.“ Vă las acum cu Nea Dorel şi cu dragostea lui faţă de natură şi închei aici.

▲

Matei FLORIAN

Oameni prin natură. Top 5

5. *Atunci cînd natura devine cu adevărat natură doar în literatură.* Sau, cu alte cuvinte, un copac e doar un copac, pădurea e plină de gunoaie, iar la Cabana Babele se aud doar manele. Fără să uităm că pe munte poate să apară din senin o furtună, un grup de golani sau o oboseală cruntă de la primii paşi făcuţi în sus. Acestea fiind arătate, nu ne mai rămîne să amintim decît despre acea disponibilitate specială de a respira în preajma unor personaje şi de o înţelegere tacită cu un anume Des Esseintes. Vom aminti, deci, de acel rafinament *à rebours* ce te face ca, de undeva dintr-o cameră de bloc, să te poţi rătăci prin zăpada muntelui vrăjit împreună cu Hans Castorp sau undeva prin pădurile Norvegiei cu locotenentul Glahn. Şi astfel, *ei, bine, domnilor, literatura poate fi o amăgire*, natura concretă nu-şi mai are sensul şi ajungem la subtitlu.

4. *Atunci cînd înţelegem că natura e şi ea o chestie.* Adică, băi tată, naşpa cu serviciu' ăsta, ia să-l sun io pă vecinu' sau pă naşu', să-i iau p-ăştia micii, un grătărel, ceva, că s-a făcut vremea frumoasă şi-a zis şi ăştia de la muncă că ştie ei un loc pă la Rîşnov unde-i apă sau zicea că pă la Gura Diham, luăm mititeii, casetofonu', păturica, hai c-o iau şi pă nevastă-mea, tablele, mingea, scăunelele, maşina şi ne punem acolo unde-o fi pă lîngă şosea, mai o păsărică, mai un mititel, unde-i lume multă nu vine ursu' cît or fi ele de gunoaie p-acolo, că-n viaţa asta, io atîta vă spun, cel mai bine e atuncea cîn' ştii să te simţi bine.

3. *Atunci cînd natura devine un parc imens.* Şi oricum e un cu totul alt aer la Sinaia decît în parcul Herăstrău, bunăoară. Că, de ce să minţim, la un moment dat te saturi de blocuri şi de o anumită inerţie şi ai poftă de cîteva zile plăcute şi relaxante, o plimbare pe sub brazii de la Peleş, un ceai la Poiana Stînii, un alt pat decît cel de acasă, mă rog, o telecabină. E de-ajuns să priveşti munţii la o anumită oră, să te asiguri că există, să spui *da, într-adevăr, ce frumos, un apus de excepţie*, ca să te asiguri că banii plătiţi gazdei nu au fost o investiţie fără sens. Pînă şi o pantă prin pădure poate fi plăcută atît timp cît nu durează excesiv şi la capătul ei se află apa limpede a unei cişmele. Şi dacă lăsăm toate astea la o parte şi încheiem ziua pe un şezlong, răsfoind o revistă cu pagini colorate, putem avea imaginea perfectă a unui somn liniştit şi fără vise.

2. *Atunci cînd oraşul ne este cu desăvîrşire antipatic, iar noi susţinem că nu ştim.* Şi asta ar fi o minciună liniştitoare. Adevărul este întotdeauna mai drastic: o dată ce ai intrat într-un oraş nu prea se mai poate ieşi (există treburi, slujbe, îndatoriri). Aşa că, atunci cînd ne vom vedea totuşi ieşiţi, ne vom ascunde undeva cu cortul cît mai departe de toate cele, singurătatea va deveni bucurie, stîncile ne vor aduce glasurile înapoi, supa la plic ni se va părea cea mai gustoasă mîncare din lume. În felul ăsta poţi încremeni un timp, după care te poţi întoarce la oraş.

Locul 1. *Atunci cînd nu te mai întorci la oraş.* Şi rămîi să stai, uitat de toţi şi toate, pe vreun mal de Dunăre sau în vreo căsuţă din munţi. Din cîte am înţeles eu, se poate înnebuni sau, dacă nu, din astfel de personaje se poate scrie o bună literatură.

P.S. Au ieşit din top, la această ediţie, tinerii aducători de gunoaie şi cei pentru care creasta Făgăraşului este doar o performanţă sportivă.

▲

Vitalie CIOBANU

„Mineriadă“ comunistă în Basarabia

Înainte, spre trecut!

Criza din Republica Moldova scoate la iveală un alt gen de falie decît greutăţile tranziţiei din Europa Centrală şi de Sud-Est: *neocolonialismul*. Provincie declarată „stat independent“ în nişte împrejurări istorice confuze, fără să fi îmbrăţişat în mod clar o identitate, nişte valori şi obiective unanim împărtăşite, lipsită de o elită politică devotată reformelor şi integrării europene, Basarabia şi-a cronicizat scăderile, tinzînd să-şi transforme retardarea politică şi instituţională dintr-o *deviere* de la o normă acceptată, în condiţia *sine qua non* a existenţei sale, în amprenta indelebilă a unei comunităţi cu care istoria „a dat de toţi pereţii“, cum se spune. După zece ani de joacă de-a democraţia, „republica“ a ajuns la cheremul unui partid comunist care îşi afişează cu agresivitate românofobia şi antioccidentalismul, procedînd la o restauraţie metodică a vechilor rînduieli de tip sovietic. Cel mai sensibil şi mai *vizibil* punct al acestei agende sordide o constituie oficializarea limbii ruse ca limbă de stat şi introducerea predării sale obligatorii în şcolile româneşti începînd cu clasele primare. În anii scurşi de la declararea independenţei, noi nu i-am convins pe ruşii din Basarabia să înveţe limba română. Probele la cunoaşterea limbii de stat pentru alogenii care ar fi dorit să ocupe funcţii şi demnităţi oficiale au fost amînate *sine die* încă în anii primei mini-restauraţii postsovietice, 1994-1998, cînd la putere s-a aflat partidul agrarian. Ulterior limba rusă şi-a refăcut, pas cu pas, terenul pierdut, revendicîndu-şi azi locul central în societatea moldoveană. În Basarabia, cele două treimi de români autohtoni sînt incapabili să obţină măcar *egalitatea* în drepturi în faţa străinilor imigranţi. Prin contrast, intransigenţa ţărilor baltice în ce priveşte afirmarea limbii naţionale s-a dovedit pe termen lung cîştigătoare. Recomandările Uniunii Europene de a mai „înmuia“ restricţiile politice faţă de rusofonii necunoscători ai limbii oficiale vin după zece ani de remodelare consecventă a ţesutului social, de reforme economice susţinute şi de consolidare a independenţei acestor state. Azi nimic nu mai poate stăvili ascensiunea „blocului baltic“ în structurile europene, iar după 11 septembrie, nici în cele euroatlantice.

Basarabia reprezintă în acest moment o povară pentru România, care şi-a luat gîndul de a mai repeta scenariul din 1918, şi o *terra icognita* pentru Occident. UE preferă să menţină Republica Moldova la periferia interesului său, ca pe o regiune de frontieră, ca pe un istm ambiguu între Est şi Vest, ca pe o „monedă de schimb“ devalorizată. Rusia este singura care face o politică clară, agresivă în acest teritoriu. Astfel, presa moscovită abundă în articole entuziaste despre readucerea Moldovei „pe calea cea dreaptă“ după alegerile din 25 februarie. Şi cum să nu jubileze, dacă Moldova constituie o importantă recuperare teritorială, după marele eşec din august 1991? Deja adjunctul ministrului de Externe rus Trubnikov, însărcinatul cu administrarea „dosarului transnistrean“, declara pe 31 ianuarie la Tiraspol că Moscova nu intenţionează să-şi retragă trupele din regiunea separatistă, şi că va semna un acord special cu guvernul de la Chişinău pentru a-şi permanentiza prezenţa pe teritoriul Moldovei. Ruşii îşi fentează astfel, cu eleganţă, angajamentele asumate la *summit*-ul OSCE de la Istanbul din 1999, prin care se obligau să-şi scoată armata şi armamentul din Transnistria pînă la sfîrşitul anului 2002.

Feţele restauraţiei

Ultimele evenimente ne arată că Moldova tinde să imite scenariul belarus. Lukaşenko a scos în afara legii opoziţia şi a măsluit toate alegerile care s-au ţinut în această ţară de cînd a venit la putere. Evoluţiile negative dintre Prut şi Nistru au început să risipească iluzia privind „faţa umană“ a comuniştilor de la Chişinău, impresie întărită la un moment dat cu ocazia primirii Republicii Moldova în Pactul de Stabilitate. Cei doi membri ai Comisiei de monitorizare a Consiliului Europei, Josette Durrieu şi Lauri Vahtre, care s-au aflat săptămîna trecută la Chişinău, au suficiente motive pentru a prezenta la Strasbourg un raport extrem de drastic legat de încălcarea pluralismului politic în Republica Moldova. Suspendarea unui partid de opoziţie care nu este de acord cu politica guvernului – Partidul Popular Creştin-Democrat – sună barbar în lumea civilizată. Un alt motiv de îngrijorare îl constituie abrogarea, de către actuala majoritate comunistă, a legii privind împărţirea administrativ-teritorială, pe judeţe (o reformă făcută în '98 pe banii Consiliului Europei!), şi întreruperea mandatului aleşilor locali prin organizarea unor alegeri locale anticipate, pe care comuniştii le rîvnesc pentru a-şi asigura supremaţia în teritoriu. Preşedintele Voronin a anunţat data viitorului scrutin, 7 aprilie, fără să mai aştepte plecarea lui Claude Casagrande vicepreşedintele Congresului puterilor locale şi regionale din Europa, sosit şi el într-o vizită expresă la Chişinău, pentru a chestiona intenţiile guvernanţilor în această problemă. Alarmat deja de ceea ce constatase la faţa locului, oficialul european a declarat că ia gestul lui Voronin ca pe un afront personal. Cu asemenea performanţe la activ, Republica Moldova are toate şansele să devină un *paria* al comunităţii internaţionale şi să fie exclusă din Consiliul Europei. Experţii de la Strasbourg îşi vor prezenta raportul, se pare, în luna mai. Pînă atunci, PCRM are tot timpul să-şi realizeze dezideratele propuse.

Ofensiva împotriva României

Dar dacă în relaţiile sale cu Consiliul Europei, Chişinăul încă mai încearcă să salveze aparenţele, faţă de România oficialii moldoveni au arborat o atitudine de aroganţă provocatoare, aşa cum s-a văzut din recentele declaraţii ale premierului Tarlev şi ale liderului parlamentar comunist Stepaniuk, care au acuzat România de amestec în treburile interne şi de pretenţii teritoriale. „Români“ sau „moldoveni“ – această dilemă între Bucureşti şi Chişinău în jurul elementului etnic majoritar din Basarabia nu este o simplă „dispută terminologică“, ci expune însăşi esenţa conflictului actual, trădează două opţiuni geopolitice diferite. O încadrare plastică a moravurilor comuniste de pe malul Bîcului, am găsit, fără să vreau, într-un articol al lui Václav Havel, publicat în *Dilema*, nr. 437: *„Conştiinţa identităţii proprii este condiţia de bază a oricărei relaţii bune cu cineva. Dacă nu ştiu cine sunt, cine tind să devin, ce vreau, de unde plec şi unde vreau să ajung, relaţia mea cu lumea şi cu cei ce mă înconjoară va fi întotdeauna tensionată, plină de suspiciuni, însoţită de un complex de inferioritate mascat de o lăudăroşenie strigată. în gura mare. Cine nu îşi face ordine în propria fiinţă sau în casa lui încearcă să impună celorlalţi un fel de surogat al imaginii sale proprii despre ordine.“*

Parcă pentru a ilustra aceeaşi mentalitate, luni, 28 ianuarie, PRO TV Chişinău transmitea un reportaj inedit de la întîlnirea şefului Comisiei parlamentare pentru cultură, ştiinţă, învăţămînt, tineret şi massmedia, Vl. Dragomir, cu directorii unor şcoli ruseşti din Chişinău, care i se plîngeau că duc o lipsă acută de manuale de limba română şi că elevii lor nu simt nici o motivaţie pentru a o însuşi. Demnitarul comunist le-a reproşat profesorilor ruşi că folosesc în discuţie sintagma „limba română“ şi nu „limba moldovenească“, iar întrucît nimeni nu a demonstrat că cele două limbi, *româna* şi *moldoveneasca*, ar fi identice, mai potrivit este să-i zică „limbă de stat“. Senzaţia de penibil a fost uriaşă. Ce respect poţi avea, ca rus, pentru o limbă pe care o urăsc chiar conducătorii acestui stat, ce respect poţi avea pentru un popor care îşi alege astfel de conducători?...

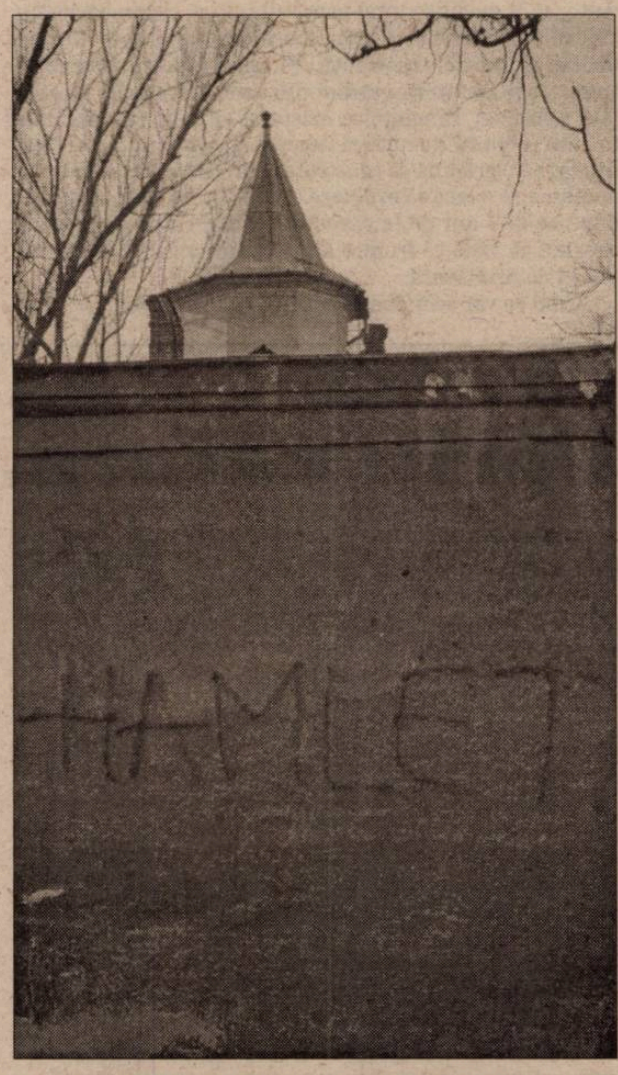

© S. Ivanoschi

În ciuda gravelor, cum li s-a spus, „derapaje antidemocratice“ ale Chişinăului, dl Russel Johnston, fostul preşedinte al Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, a găsit firesc să-şi plece urechea la insinuările comuniştilor lui Voronin şi să ceară României să-şi tempereze „pretenţiile teritoriale“ faţă de statul dintre Prut şi Nistru. Aşa a ajuns Republica Moldova – „ciumatul“ *in nuce* al Europei – să şantajeze România în anul crucial al *summit*-ului de la Praga şi al accelerării negocierilor de aderare la Uniunea Europeană. Iar Bucureştiul descoperă cu stupoare, precum în zilele mineriadei din ianuarie 1999, că nu dispune de pîrghii pentru a influenţa situaţia din Moldova. De ce? Simplu şi banal: România nu şi-a construit în aceşti zece ani o strategie de susţinere a interesului naţional în Basarabia, de aceea s-a trezit descoperită acum atît în relaţia cu puterea pro-moscovită de la Chişinău, cît şi în faţa unor acuzaţii, oricît de deplasate, ale Occidentului. România ar fi trebuit ea însăşi să monitorizeze situaţia din Republica Moldova, nu să aştepte concluziile organismelor internaţionale, să adune informaţii persuasive asupra încălcării drepturilor omului dincolo de Prut şi dovezi ale expansionismului rusesc, pentru a nu fi acuzată, obraznic, de ceea ce nu a făcut. Sînt obsedat de o idee şi nu voi obosi să repet că România a ignorat forţa audiovizualului: canalul public de televiziune (care se prinde peste tot în Basarabia!), nu are barem o emisiune pe teme ale actualităţii basarabene. Nu zic să mai fi deschis şi un studio teritorial la Chişinău, aşa cum a făcut PRO TV-ul, şi cum are de mult timp televiziunea de stat a Rusiei (ORT). S-ar fi putut astfel diminua acţiunea distructivă a televiziunii moldoveneşti, controlată de comunişti, care picură la ore de mare audienţă minciuni în urechile basarabenilor, lipsiţi de o sursă alternativă de informaţie locală.

„Derapajele“ ...alor noştri

Politicienii filoromâni din Basarabia demonstrează, ca de obicei, o uluitoare dihotomie interioară: ei sînt pe cît de devotaţi cauzei limbii române, pe atît de neglijenţi faţă de principiile democraţiei, şi manifestă o insensibilitate impardonabilă faţă de percepţiile interne ale românilor din ţară, de unde aşteaptă ajutoare. Astfel, preşedintele Uniunii Scriitorilor, dl Mihai Cimpoi, acceptă premiul revistei *România Mare* a lui C.V. Tudor, ce i se acordă în decembrie 2001, fără să fie tulburat de postura dezonorantă în care aruncă întreaga breaslă a scriitorilor basarabeni. Liderul PPCD, Iurie Roşca, cu partidul suspendat şi imunitatea ridicată, nu admite la microfon politicieni din alte formaţiuni, îi tratează cu dispreţ şi cu vorbe de ocară. Victimă a comuniştilor, partidul lui Roşca, spre regret, dă dovadă el însuşi de un comportament nedemocratic. Meritul PPCD-ului de a fi organizat mitingurile din Piaţa Marii Adunări Naţionale este incontestabil, însă exlusivismul pe care îl etalează, acuzîndu-i pe ceilalţi virtuali aliaţi de laşitate şi amintind mereu păcatele trecute ale acestora, în loc să caute puncte de convergenţă actuale, îndepărtează multă lume de acţiunile de protest şi încurajează un nou fiasco la alegerile locale anticipate din primăvară pentru întreaga tabără democrată. Mai ales că, anticipînd evenimentele şi cunoscînd bine potenţialul electoral al adversarilor săi, majoritatea comunistă a mărit recent pragul electoral pentru partide la 6%, pentru alianţele formate din două formaţiuni la 9%, iar pentru blocurile electorale cu trei şi mai multe componente la 12%. Această iniţiativă promovată de... PPCD, la începutul prezentei legislaturi, numai pentru a rămîne singurul protagonist pe latura dreaptă a eşichierului politic basarabean, azi nu le-ar mai surîde la fel de mult liderilor săi. Cam acesta a fost orizontul politicii „alor noştri“ în ultimii zece ani.

După zece luni de guvernare comunistă, Basarabia poate fi comparată cu un bolnav ce suferă de insuficienţă respiratorie, care în loc să fie conectat la tuburile de oxigen, este îmbrîncit într-o încăpere sufocantă. Pentru această catastrofă, girată de nişte politicieni intratabili, cum sînt ipochimenii lui Voronin, responsabilitatea guvernărilor precedente nu va fi niciodată îndeajuns invocată.

▲

Daniel DĂIANU

Globalizarea: între elogii şi respingere (IV)

Analiza fenomenelor incluse în concept şi a teoriilor dedicate globalizării (Dilema, *numerele 462, 463, 464) dovedeşte că nu există soluţii generale pentru probleme specifice, într-un domeniu în care experimentele creează realităţi ireversibile. Preluarea necritică şi respingerea cu ţîfnă a teoriilor economice nu creează bunăstare. Pledoaria pentru pragmatism se încheie în ediţia din această săptămînă a revistei.* ***(M. B.)***

O distincţie necesară

Ce mi se pare insuficient subliniat în dezbaterea actuală privind globalizarea este distincţia ce se poate face între dimensiunea teleologică a globalizării şi mijloacele (mecanismele) ce o definesc. Dacă prin globalizare înţelegem, în primul rînd, o stare a omenirii care să permită „dialogul între civilizaţii" (coexistenţă paşnică), pe fondul creării de şanse egale pentru cît mai mulţi locuitori ai planetei de a avea o viaţă demnă – aşa cum defineşte, de altfel, Amartya Sen împlinirea umană –, trebuie să avem corectitudinea intelectuală de a accepta că nu există modalităţi suficient de clare de realizare a acestei stări.

Ştim că economia de piaţă (care nu exclude statul ca furnizor de bunuri publice) este superioară celei de comandă, dar fiinţarea celei dintîi ca şi dezvoltarea sa instituţională nu pot fi prescrise; diversitatea există, iar încercările de a uniformiza mediile naţionale nu asigură automat convergenţa economică.

Dacă aşa stau lucrurile şi observăm cît de multicoloră este realitatea şi cît de contradictorii sînt consecinţele unor măsuri (politici publice) adoptate de guverne sub presiunea „globalizării" – privită în special că „noua ideologie"— sîntem obligaţi să analizăm aceste măsuri ca şi funcţionarea contextului instituţional internaţional.

Distincţia reliefată mai sus permite să purtăm dezbaterea spre o arie fertilă din punctul de vedere intelectual (fără verdicte şi *parti pris*-uri neargumentate) şi care poate ajută ieşirea din impas. Pentru că, sînt de părere, procesul globalizării este neclar pe plan cognitiv şi este contradictoriu pe planul politicilor concrete şi al efectelor acestora.

Concluzii

Globalizarea creează oportunităţi extraordinare şi aduce progres intens în anumite domenii; se creează totodată expectaţii foarte mari în cele mai diverse zone ale lumii. Dar acest progres este departe de a fi uniform. În plus, globalizarea poate tensiona la extrem structuri sociale şi economice ce nu se pot adapta rapid. Aceste diferenţe statice şi dinamice pot cauza conflicte majore.

Lipsa de convergenţă în evoluţia agregatelor sociale şi societale, ce este în disonanţă cu presupoziţii de bază ale „globalismului" (doctrina superoptimistă a globalizării), poate alimenta percepţii ale confruntării în spaţiul mondial. Mai cu seamă într-o lume în care tehnologiile informaţiei ne permit să interacţionăm direct în timp real, să ne comparăm, şi în care există interese diferite (frecvent opuse), dialogul poate uşor fi înlocuit de confruntare. Cei frustraţi, nu numai din motive economice, pot recurge la mijloace noi de protest (lupta), la roadele tehnologiilor moderne. Aceasta este o mărturie a relaţiei ne-univoce între progresul tehnologic şi cel instituţional şi social.

Discrepanţele economice şi asimetriile din relaţiile economice (financiare) internaţionale, care fac ca, adesea, jocurile să nu fie cu suma pozitivă, sau distribuţia cîştigurilor să fie foarte inegală, reclamă o gestionare a ceea ce numim globalizare, ca şi corecţii în structurile instituţionale ce reglementează fluxurile financiare şi comerciale. Fără asemenea corecţii, probabilitatea tensionării raporturilor economice dintre state va creşte.

Ţările înapoiate au nevoie de instituţii performante (solide) pentru a progresa economic, social şi politic. Şi răspunderea principală în acest sens o au elitele politice din aceste ţări. Dar nu este suficient ca ţările avansate să predice celor sărace construcţia de instituţii solide şi voinţa politică în atacarea problemelor economice şi sociale interne. Externalităţi negative majore din spaţiul mondial pot reduce la zero eforturile celor slabi de a înregistra progres.

Ţările dezvoltate, ca principali actori în spaţiul mondial, au o responsabilitate imensă în a-şi coordona politicile economice – în condiţiile în care evoluţiile economiilor lor se sincronizează. Totodată, ţările avansate economic trebuie să dovedească viziune, inteligenţa politică şi generozitate în abordarea problemelor legate de comerţul internaţional şi relaţiile financiare internaţionale. Fără o coordonare eficace, riscurile unor recesiuni generalizate şi paralizante cresc. În acest context trebuie subliniată eficacitatea limitată (sau foarte redusă) a instituţiilor actuale pentru guvernarea problemelor globale, a celor convenţionale cît şi a celor noi (ameninţărilor noi).

Dacă nu se vor înregistra progrese notabile în coordonarea politicilor economice, în regîndirea funcţionării sistemelor instituţionale care reglementează relaţiile economice internaţionale, tendinţa de formare de blocuri se va accentua.

Lupta împotriva terorismului internaţional va conduce la o „strîngere de rînduri" între SUA şi ţările Uniunii Europene, cu alte ţări europene; se vor intensifica relaţiile cu ţări de pe alte continente. Tot aici trebuie judecată şi noua relaţie între SUA şi Rusia – cei doi mari rivali din perioada Războiului Rece. Evoluţiile din lumea islamică rămîn o variabilă critică în desfăşurarea acestei lupte.

Este de evocat şi efectul pe care lupta împotriva terorismului internaţional îl poate avea asupra funcţionării societăţilor deschise, cu ciuntirea unor grade de libertate, de exprimare a libertăţilor individuale.

Este de văzut dacă solidaritatea ranforsată cu UE, sau alianţa cu Moscova, vor putea diminua decisiv, pe termen lung, intensitatea unor curente de adîncime, care favorizează formarea de blocuri. Ascensiunea economică a Chinei contribuie la formarea de blocuri şi va influenţa considerabil sistemul internaţional.

Marea provocare pentru globalizare, pentru omenire, este cum să fie reduse sursele de fragmentare, de slăbire a coeziunii sociale, sentimentele de frustrare ale unor grupuri şi comunităţi, „neînţelegerile" între civilizaţii. În acest context se pune problema „ordonării" sistemului internaţional, în condiţiile interjocului dintre forţe centrifuge şi centripete.

Teza potrivit căreia globalizarea, înţeleasă prin prisma unui determinism tehnologic şi generalizarea unor măsuri de politică economică (fără a ţine cont de circumstanţe), rezolvă, în sine, problemele omenirii consider că simplifică şi subestimează (ignoră) o porţiune mare a realităţii. Aşa cum disputa (de la începutul anilor 90') între a fi pentru, sau contra „terapiei şoc", s-a dovedit în bună măsură falsă, tot astfel dilema între a fi pentru, sau contra globalizării, mi se pare o manieră inadecvată de discuţie. Fenomenul pe care îl numim globalizare merită să fie examinat în mod profund, pentru a-i înţelege complexitatea – toate dimensiunle şi faţetele –, pentru a încerca să fructificăm şanse şi avantaje şi să reducem costuri.

---

1. Îmi asum riscul de a folosi o formulare ce vine din perioada Războiului Rece.

2. Amartya Sen, *Development as Freedom*, New York, Random House, 1999.

3. Vezi Mauro F. Guillen, *The Limits of Convergence. Globalisation and Organisational Change in Argentina, South Korea and Spain,* Princeton, Princeton University Press, 2001.

4. Sînt situaţii cînd „cîştigătorii iau totul", sau aproape totul (winners take all).

5. Lupta împotriva terorismului este îngreunată de percepţii şi interese diferite ale unor ţări privind operaţiuni calificabile ca acte teroriste.

▲

„Este posibilă o altă lume"

Apele s-au despărţit: a devenit evident că Forumul economic de la New York (fost Davos) şi mişcarea antimondializare aşa cum s-a manifestat ea la Porto Alegre se referă la lumi diferite. „Este posibilă o altă lume" proclamă mulţimea adunată în oraşul brazilian. „Peste 2000 de organizaţii ale societăţii civile au decis să facă voiajul la Porto Alegre, pentru a reda credibilitate mişcării, pentru a evita tulburarea imaginii, intervenită după violenţele de la Göteborg din iunie, sau cele care au însoţit la Genova şedinţele şefilor de stat şi de guvern G7-G8 din iulie. Rămîne de dovedit că mişcarea nu este un mişmaş cosmopolit de organizaţii fără o istorie comună şi fără obiective comune şi nici măcar unite prin felul de a acţiona" constată ziarul *Le Monde* (27-28 ianuarie 2002) în caietul dedicat „galaxiei complexe a antimondializării" Atentatele de la 11 septembrie, din Statele Unite, au anesteziat pentru un timp contestarea, care nu a dorit să fie asimilată sentimentului antiamerican, în momentul cînd se declanşa lupta împotriva terorismului. Dar, vrînd, nevrînd, Statele Unite sînt percepute ca principalul profitor de pe urma mondializării şi ca atare sînt direct interesate în adoptarea unor reglementări care să favorizeze liberalizarea tuturor pieţelor. Refuzînd orice organizare pe verticală, nenumărate componente ale mişcării apar pe hartă ca o nebuloasă de asociaţii, sindicate, organizaţii neguvernamentale, regrupate pentru uzul inventarului potrivit ţelului lor principal şi gradului de radicalitate. „Instanţele naţionale şi internaţionale înţeleg cu greu această mişcare proteiformă, pulverizată, fără o conducere centralizată, fără aparate politice şi alte forme tradiţionale de organizare. După ce au învăţat să trateze cu organizaţiile nonguvernamentale, oficialităţile se simt dezarmate în faţa acestui segment radicalizat care prin antimondializare a redescoperit angajamentul politic. Or, dinamica mişcării se sprijină tocmai pe convergenţa forţelor în cadrul unor alianţe cu geometrie variabilă; reunind campaniile într-o agendă comună care respectă diversitatea.

Într-un interviu acordat ziarului *Le Monde,* Toni Negri, filozof italian, autorul unei cărţi de căpătăi a mişcări, examinează perspectivele bătăliilor viitoare împotriva capitalului: „Problema nu este doar combaterea capitalului, ci şi necesitatea organizării. Sper că după Porto Alegre, acest lucru va fi posibil. Lupta împotriva capitalului este o problemă socială: ea presupune organizarea politică a socialului, înţelegerea spaţiului biopolitic şi sociopolitic actual, permiţînd definirea noilor forţe ale opoziţiei şi ale rezistenţei. Trebuie să spunem că nu mai vrem să trăim într-o lume cum este aceasta, că ne vom sustrage din sfera de aplicare a unei puteri care doreşte să ne reglementeze vieţile, afectele, dorinţele. Astăzi exploataţi nu sînt doar cei care lucrează cu braţele, muncitorii, ci o multitudine de pături sociale: desigur, muncitorii dar şi studenţii, oamenii fără o slujbă fixă, şomerii, imigranţii, femeile, muncitorii la negru, interimarii etc. Este important să poţi să organizezi nevoile şi dorinţele acestor mulţimi, avînd permanent conştiinţa că ne aflăm în faţa unui nou subiect politic. O nouă stîngă nu se poate naşte decît dintr-o mişcare antiliberală". Trecem peste faptul că filozoful revoltat de ideea organizării afectelor visează să organizeze dorinţele şi nevoile. Firește, pentru ca aceia care organizează acum să poată fi înlocuiţi de cei care vor să organizeze mîine, este nevoie de o construcţie politică: „Înainte vreme se puteau distinge mai multe faze: întîi rezistenţa sindicală, muncitorească, apoi, faza insurecţională, şi, în cele din urmă faza constituantă. Astăzi, distanţele între cele trei faze au dispărut, nu mai există tranziţie, există pur şi simplu mişcare. Noul subiect politic, încarnat de noua mişcare este în acelaşi timp rezistent şi constituant, este luptător şi creator în acelaşi timp. El se opune prin alternativele pe care le propune, optînd pentru sustragerea din sfera puterii existente se proiectează o altă lume. Această lume este posibilă, dar mulţimea trebuie să se organizeze. Transformarea care se desfăşoară acum trece prin exerciţiul contra-puterii şi prin capacitatea antagonismelor. Lupta, conştientizarea noului cadru politic şi asumarea lui de către actorii actuali reprezintă un moment fundamental. Prin această trecere marea mişcare a exodului se va constitui într-un corp social".

Cînd se va ieşi din faza folclorică, antimondialiştii, partizanii unei metode lipsite de metodă şi ai iniţiativelor de teren, vor beneficia, probabil, de coordonarea unui stat-major care va stabili priorităţile, mijloacele dezirabile şi lista persoanelor de încredere. Astfel structuraţi vor putea într-adevăr lupta cu organizaţiile internaţionale, care, la rîndul lor, se vor simţi bine în cadrul obişnuit al luptei pentru putere, în numele indiferent cărei mase.

▲

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Adrian MIHALACHE

bustul Thaliei

Despre sex, cu sarcasm

Arthur Schnitzler este genul de scriitor căruia-i prisoseşte talentul, dar îi lipseşte anvergura. El preia temele mari şi le tratează cu blîndeţe şi dezinvoltură, făcîndu-le agreabile şi digerabile, ca într-o versiune *ad usum delphini*. Experimentează, uneori înaintea tuturor, tehnici narative avansate, o face însă păstrînd moderaţia, în binecunoscutul stil vienez *gemütlich*. Sexualitatea a fost, în vremea lui – vremea lui Freud – o temă obsedantă, căreia Canetti, Musil sau Broch nu au ezitat să-i releve abisurile sau să-i exploreze înălţimile. Schnitzler preferă să rămînă în siguranţă, în văile lipsite de primejdii. Alege pitorescul în defavoarea tragismului, măsura în locul excesului, ironia în locul sarcasmului. Medicul din el oferă mereu cam aceeaşi reţetă, în care combină, în doze diferite, picanteria cu melancolia.

În piesa *Der Reigen*, jucată mai de mult la Teatrul Mic sub titlul *Cercul*, iar acum la Teatrul Nottara ca *Hora iubirilor*, picanteria excede melancolia. Piesa constă în zece acte erotice înlănţuite prin participarea fiecărui personaj la două runde, cu schimbarea partenerului. Este un prilej pentru explorarea mediilor sociale diverse, de la aristocraţie la mica burghezie, trecînd prin demimondul artistico-intelectual. Felix Alexa pune în scenă piesa într-o viziune sarcastică. Nu-l interesează culoarea locală, nici diversitatea socială, ci permanenţa conflictului dintre pulsiunea instinctuală şi forma culturală. În fiecare episod, el insistă asupra trecerii de la convenţia care reglementează interacţiunea socială la dezlănţuirea presupusă de atracţia sexuală. Aspectele penibile, rareori arătate la cinematograf, sînt privite sub lupă. Dialogurile exploratorii care preced actul se defăşoară cu opinteli, dezbrăcarea e stîngace, botinele se descheie laborios, femeile se luptă cu rochiile complicate, bărbaţii păstrează ridicolii ciorapi trei-sferturi. Angoasa care precede erecţia este scrutată cu răceală. Jazzul clasic, folosit ca ilustraţie muzicală în locul previzibililor Mahler şi Strauss, subliniază distanţarea relaxată faţă de orice emoţie prea omenească.

Virtuozitatea regizorală se manifestă prin diversitatea stilistică a tratării episoadelor, cu aluzii subtile la istoria teatrală. Relaţia dintre soldat şi prostituată trimite, prin duritatea ei, la *Woyzek*-ul lui Büchner; aristocratul, actriţa şi poetul par a descinde din Wedekind; cuplul burghez şi „fetiţa dulce" din comedia de alcov a bel-epocii. Realizarea cea mai plăcut surprinzătoare este plasarea scenei dintre tînărul domn studios şi fata-n casă în zona stilistică difuză care se întinde de la Caragiale – acela din *Căldură mare* – şi teatrul absurd. Scenografia Dianei Rûxandra Ion aminteşte, prin colajele alb-negru de pe pereţi, de modul sofisticat în care era decorată, pe vremuri, braseria *Berlin*, astăzi un neutru casino. În fundal, un pendul pare a nu avea alt rost decît acela de a se bălăngăni tot timpul. Cînd însă se recurge, printr-un inteligent joc de scenă, la legănarea ceasului de buzunar în maniera în care Freud inducea relaxarea pacienţilor, elementele se leagă într-un mesaj ironic şi subtil.

Spectacolul prilejuieşte un debut ieşit din comun, acela al Ioanei Calotă în rolul „fetiţei dulci". Zglobie, uşor perversă, pofticioasă şi răutăcioasă, ea este o Lolită *mischievous*, care ştie bine să aţîţe, dar şi să deruteze, practicînd seducţia mai puţin ca artă decît ca sport. Vivacitatea şi tensiunea i se manifestă însă – uşor de înţeles – printr-o relativă supraabundenţă de mijloace. Răzvan Vasilescu, într-un *contre-emploi* ca vîrstă, realizează, împreună cu Cerasela Iosifescu, un moment de virtuozitate, cei doi balansîndu-se cu lucidă siguranţă pe sîrma bine întinsă între comic şi absurd. Dragoş Bucur are o autenticitate cuceritoare în rolul de

tînăr intelectual, pare însă cam prea bine controlat. Alexandru Repan joacă savuros un Vronski la vîrsta a doua, mai ales cînd îşi scoate papucii înainte şi cînd îşi aprinde trabucul după. Ada Navrot pune multă pastă, îngroşînd excesiv personajul unei bovarice. Ilinca Goia interpretează rolul prostituatei cu melancolie convenţională, în contrast cu tonul dominant incisiv al spectacolului. Alexandru Jitea şi Valeriu Preda nu trec dincolo de acurateţe, iar Dana Dogaru îşi construieşte personajul din dezabuzare şi cinism, fără să adaoge şi stropul necesar de farmec.

Nimic crepuscular, nimic despre Viena în acest spectacol construit cu inteligenţă rece şi detaşare intelectuală, care reuşeşte să spună mai bine decît orice documentar „totul despre sex". ▲

Cătălin MANOLE

case şi nume

Arghezi

Casa de pe strada Mărţişor, din vechea mahala a Cărămidarilor de jos, a fost proiectată de Tudor Arghezi împreună cu soţia sa, Paraschiva, în urmă cu mai bine de 70 de ani. Acum este una dintre cele mai complete case memoriale. S-a păstrat aproape tot ce i-a aparţinut poetului, de la faguri de miere, făcuţi altădată de stupii din curte şi pînă la valizele de călătorie sau jucăriile copiilor. Şi dacă ai 15.000 de lei în buzunar poţi cumpăra chiar şi *Bilete de papagal* originale!

Aflată la capătul unei liyezi destul de întinse, Casa Memorială Arghezi are aspectul unui conac. Drumul de la poarta principală şi pînă la imobil e destul de lung pentru a avea timp să priveşti livada pe îndelete şi să ţi-o imaginezi cum ar arăta în următoarele trei anotimpuri.

Casa are acum doi muzeografi. Ba, dacă o punem la socoteală şi pe doamna Mitzura, trei. Eu am avut însă norocul de a face un tur al casei însoţit de Jenica Potop. Şi spun asta pentru că, dacă vrei să cunoşti opera unui poet te poţi duce la bibliotecă sau la Universitate, dar dacă vrei să afli cum a trăit, îţi trebuie norocul de a-i vizita casa memorială cu cineva deprins a înţelege melodrama şi mecanismele ei ascunse, cu un existenţialist involuntar. Jenica are un fes verde cu dungi galbene şi un halat albastru unit de papuci printr-o pereche de pantaloni roşii. Lucrează aici de şapte ani şi este menajeră:

– „Îmi place şi pun suflet în fiecare colţ pe care îl şterg."

Parterul nu se vizitează, a rămas moştenire copiilor lui Arghezi. De aceea începem cu prima cameră de la etaj, biroul de lucru al poetului.

Seara, după ora opt, începea să scrie. În dreapta mesei este un pat cu o saltea de paie pentru că uneori dormea aici. Biblioteca în dreapta. Radioul. Pe masă – ochelarii, hîrtiile, tocul de scris. Bascul, bastonul, papucii. O călimară. În faţa biroului – un scaun gol şi, cînd Jenica Potop spune „Lucra noaptea, era mai linişte..." îţi vine să aştepţi tăcerea de mahala a Mărţişorului în care Arghezi se apleca peste manuscrisele sale.

Vechile obiecte, privite de atîţia elevi în „vizită cu clasa" sau de pensionari intraţi cîte doi pe bilet, sînt la locul lor. Ai impresia că poetul, ieşit pentru cîteva momente din cameră, trebuie să se întoarcă şi îl aştepţi într-o tăcere tot mai lungă şi mai apăsătoare.

Cuburi de sticlă păstrează medaliile primite de Arghezi de-a lungul vieţii, printre care şi primul premiu Herder acordat unui român.

– „Aici sînt două hărţi: în prima vezi unde a călătorit el prin Europa, în a doua unde i s-au tradus şi publicat cărţile. La noi sînt probleme... bugetul ăsta e mic. Nu îţi ajung două cutii de detergent la toată casa. Şi să dai cu apă, fără detergent, nu merge, nu se vede nimic", îmi spune Jenica şi trecem mai departe.

Într-una din vitrine, o cutie cilindrică poartă inscripţionat, cu litere caligrafice şi colorate: *Caramele Zamfirescu*. Jenica îmi explică: „Asta înseamnă proprietate privată: ăla care vinde ce face cu mîna lui! Nu nea X care vine din Turcia cu biscuiţi."

Aşa erau privaţii pe vremea cînd Arghezi era reprezentantul Cărămidarilor de jos la Primăria sectorului 3, sectorul Albastru. Şi în vremea aceea de pe Mărţişor se vedea biserica Văcăreşti şi nici un bloc nu-ţi oprea privirea pînă la linia orizontului. Între timp lucrurile s-au mai schimbat puţin...

– „Lucrurile nu ajung să se murdărească. Le fac din timp, le iau în primire. Ar fi necesare două femei aici, e adevărat, dar e mare lucru să ai încredere în om."

În camera Paraschivei alături de o bibliotecă mai mică – un fuior şi obiecte casnice, de la storcătorul pentru rufe pînă la rîşniţa de cafea.

Jenica îmi explică: „O întreba Arghezi: Puică, mai avem bani? Şi chiar dacă nu erau ea încerca să-l liniştească."

Camera copiilor cu păpuşi frumoase cum nu se mai găsesc astăzi. Sînt fără strălucirea lor de altădată. Dar jucăriile „jucate" au întotdeauna privilegiul unei istorii.

– „Nu a avut copilărie. Şi-a trăit copilăria alături de copiii săi. A rămas orfan de la 9 ani şi a trebuit să dea meditaţii copiilor de clasa a opta."

Alături de casa mare, cu 20 de camere, mai sînt încă două, mai mici: tipografia şi casa „de serviciu" a unui fost argat. Interiorul tipografiei este înconjurat de fotografii luminate. Sub ele, unelte ale unei gospodării prospere: coşuri, hîrdaie, separator de lapte, uscător de fructe. Deşi unele au fost folosite puţin sau deloc, sînt, cum se spune, *uzate moral*. Lipsesc literele de plumb, confiscate după apariţia articolului „Baroane", dar a rămas „clocitoarea" – un incubator primitiv – care funcţionează cu petrol.

Afară, lîngă o căsuţă verde pe care scrie *Zdreanţă*, un mormînt cu epitaful „cel cu ochii de faianţă".

La plecare, Jenica mă conduce pînă la poartă. Visează la vremuri mai bune cu detergent suficient, mai ales acum, de cînd casa memorială a trecut în administraţia primăriei. Îmi face discret un semn către vila vecinilor: „Nu e frumos să te uiţi în curtea vecinului, dar ce ziceţi de asta?! Se spune că-i ţigareta doi! Eu nu mă uit, dar nici nu poţi să te prefaci că nu vezi!" ▲

Dilema vă recomandă

● Bedros Horasangian, *Tranzit* (Editura Paralela 45 – colecţia Publicistică). Unul din ultimii noştri scriitori care mai fac cu voluptate gazetărie superioară, cu idei gingaşe de o volubilitate cuceritoare; unul din ultimii noştri gazetari care se duc la concert, la teatru, la cinema obsedaţi de situaţia din Afganistan, nuvelele lui Holban, destinul lui Nicolae Manolescu şi starea naţiunii sale. (Radu Cosaşu)

● A apărut, prin grija domnului Vasile Robciuc, preşedintele Societăţii Cultural-Literare *Tristan Tzara* din Moineşti, un al doilea CD omagial (primul a fost realizat în 1998) *La clé de l'horizon – musiques pour Tristan Tzara*. Reunind douăsprezece compoziţii muzicale dintre cele mai diverse în jurul „poeziei polifonice" a lui Tristan Tzara, noul CD reactualizează un sincretism despre care, desigur, se va mai vorbi. (Simona Sora)

Alex. Leo ȘERBAN

bon de lectură

Gustul şi degustările sale

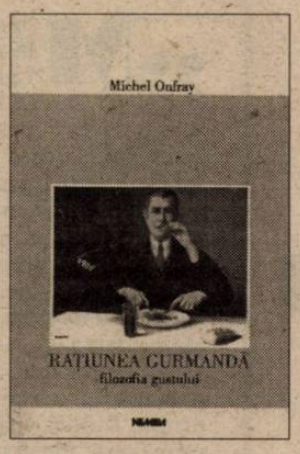

Întîmplarea face să fi terminat eseul lui Michel Onfray *Raţiunea gurmandă. Filozofia gustului* (Nemira, 2001) cu cîteva zile înainte de a vedea, la Institutul francez, filmul lui Bernard Rapp *Une affaire de goût*. Pe genericul de deschidere, cîţiva bucătari pregătesc un festin: fructe de mare, fazani, purcei la tavă, legume tăiate felii – bărbaţii în alb se agită metodic în jurul acestor bunătăţi, dichisindu-le şi asezonîndu-le în fel şi chip înainte de a le pune la cuptor. Detaliul jubilator: toate aceste ultime atenţii se desfăşoară pe fundalul, graţios, al unei partituri de Vivaldi. „*Le cru*“, ca uvertură preclasică...

Nu ştiu dacă Rapp a citit cartea lui Onfray (thrillerul său datează din 2000, eseul lui Onfray, din 1995), dar coincidenţa de „stil“ este frapantă: bucătăria nu este – nu poate fi, mai ales pentru francezi – o simplă „pre-digestie“; ea este, cu precădere, o chestiune de gust.

Pe urmele cărţii celebre a lui Brillat-Savarin (*Fiziologia gustului*), Onfray face apologia acestui simţ, în care vede, pe bună dreptate, „Cenuşăreasa“ discursului filozofic. Filozofia nu a fost „bună“ cu Gustul – cum nu a fost bună nici cu celelalte simţuri, cu excepţia Văzului; deja, în cartea sa anterioară *Pîntecele filozofilor. Critica raţiunii dietetice*, Onfray făcuse, cu vervă, o trecere în revistă a „moravurilor culinare“ ale marilor filozofi, arătînd ce era de arătat: anume, că între bucătărie şi sistem nu se întinde cîtuşi de puţin un deşert simbolic, ci – dimpotrivă – există apropieri (şi aproprieri) epistemologice. Continuînd, şi aici, opera sa de recuperare a unui întreg discurs filozofic marginalizat de Discursul platonician-kantian – în speţă, cel al unui materialism hedonist –, Onfray ne invită să savurăm, alături de el, *les nourritures terrestres* în forma lor cea mai încărcată de sens: aceea artistică. Iar pentru aceasta, nu ezită să recurgă la modalităţile cele mai – aparent – „centrifugale“ întreprinderii filozofice inveterate: eseu în descendenţă nietzschean-deleuziană (termenul „maşini dezirante“ apare de mai multe ori în text, *et pour cause*!), *Filozofia gustului* amestecă amintiri personale, un splendid poem în proză consacrat şampaniei, un bestiariu anecdotic al figurilor tutelare în materie de „gastronomie-artistă“ şi – evident – un epilog ordonator, în care toate lucrurile schiţate anterior sînt ridicate la puterea exemplarităţii („Pentru o filozofie extinsă la trup“). Cartea poate fi citită, în acelaşi timp, ca un manifest în favoarea unei „arte heraclitiene“ (ca opusă celei de sorginte parmenidiană), ca un elogiu al Efemerului şi al plăcerilor papilare extinse la nivel de epistemă, dar şi ca un manual fantezist de gastronomie ludică sau ca o simili-istorie tematizată a „ingredientelor“ Imaginarului... Unele capitole sînt portrete pasionante – de la neverosimilul Alexandre Balthasar Laurent Grimod de la Reynière, dandy *Premier Empire*, premergător al *happening*-ului şi inventatorul micului ascensor bucătărie-sufragerie, al măsuţelor volante şi al automatului de cafea, trecînd prin inconturnabilul Brillat-Savarin şi ajungînd la contemporanul său Antonin Carême, care a fost cofetar-arhitect, un „Palladio al cofetăriei“ şi – ne asigură Onfray – un personaj crucial pentru evoluţia artei culinare... Altele fac puntea între detaliul picant-erudit, care fixează o epocă, şi o posibilă teorie de ansamblu – cum ar fi Capitolul al optulea, în care Onfray descrie/comentează practicile artistice din descendenţa avangardei şi a lui Marcel Duchamp (Daniel Spoerri, Peter Kubelka).

Lucrul cel mai irezistibil în această carte – al cărei ton, de o rafinată frugalitate, evocă pe alocuri *La première gorgée de bière et autres plaisirs minuscules* a lui Philippe Delerm – este, dincolo de nonşalanţa savantă a construcţiei şi de savoarea *savoir*-ului, stilul polifonic al lui Onfray. El este, rînd pe rînd, familiar, concret-publicitar, uşor argotic, un pic poetic şi pedant-riguros à la Barthes. Anumite formulări au economia crudă a aforismului: „Cînd bucătăria are guturai, sufrageria strănută“; în alt loc, racursiul – filozofic, dar şi literar – este prodigios: „Băşicuţele de şampanie sînt metafore şi ale mizeriei omului lipsit de Dumnezeu, potrivit lui Pascal, şi ale teoriei determinismului a lui Spinoza. Rapid văzute, rapid dispărute: efervescenţa este un *analogon* al existenţei.“ Vorbind despre acelaşi flamboaiant personaj A. B. L. G. de la R., Onfray îşi demitizează ironic propria-i fascinaţie, observînd – în treacăt – că „acest demn fiu al lui Alcibiade şi tată al lui Brummell“ mai avea „încă puţin şi inventa cinematograful...“ Titlurile însele sînt infinit-evocative: „Uterul, trufa şi filozoful“, „Scurtă mitologie a religiilor excitante“, „Imperiul semnelor culinare“ etc; în interiorul capitolelor purtînd astfel de denumiri, Onfray analizează doct sensul termenului „transcendent“ (aşa cum apare el în titlul cărţii lui Brillat-Savarin *Méditations de gastronomie transcendante*), sesizează just „ruptura epistemologică“ datorată Noii Bucătării („Noua Bucătărie marchează încheierea unui proces dialectic început o dată cu *nasul medieval*, spre a continua şi dezvolta cu *ochiul burghez* şi a culmina, deocamdată, cu *gustul modern*“) sau descoperă proiectul Omului Multiplicat în „farfuria futuristă“ a lui Marinetti.

Raţiunea gurmandă. Filozofia gustului se adresează acelora care sînt capabili să se bucure de „armoniile gastronomice“ în aceeaşi măsură în care apreciază muzica lui Mozart. Adică oamenilor de gust. Acuma, dacă mă întrebaţi ce e gustul – nu pot decît să vă recomand cartea lui Onfray...

P.S. Traducerea (datorată dnelor Claudia Dumitriu şi Lidia Simion) este în general fluentă, cu o grijă aparte pentru păstrarea bogăţiei lexicale a textului; şi totuşi, o micuţă gafă există: la pag. 172, se vorbeşte despre *un* Niki de Saint-Phalle, „fabricîndu-şi acele Mille Nanas din zahăr“... De zahăr sau nu, Niki este, ea însăşi, *une* „nana“!

▲

Recucerirea Bucureştilor

La cel de-al doilea Congres al Limbii Spaniole care a avut loc în octombrie trecut la Valladolid, în Spania, scriitorul mexican Carlos Fuentes a ţinut un discurs final care a sfidat abilităţiile lingvistice ale celor mai redutabili hispanişti din lume. După o oră de termeni dialectali, cuvinte rare şi argotisme, Fuentes a încheiat în cea-mai curată limbă castellană: „Spaniola este o limbă impură şi tocmai în această impuritate constă valoarea, tradiţia, inovaţia şi puterea sa de comunicare“.

Constatarea acestui caracter multirasial, a extremei actualităţi (nu doar culturale) a limbii spaniole, metafora recuceririi lingvistice a Americii (şi speranţa de a cuceri Bucureştiul altfel decît prin Julio Iglesias şi telenovele) au fost evocate la întîlnirea cu presa românească, organizată în 30 ianuarie la Institutul Cervantes de directoarea acestuia, d-na Ioana Zlotescu-Simatu, participantă la pomenitul congres de la Valladolid. Desfăşurată în prezenţa ambasadorului Spaniei la Bucureşti, domnul Jesus Atienza, şi a mai multor oficiali spanioli, coordonatori ai diferitelor programe PHARE în România, conferinţa de presă a vrut să definească practic „activismul“ despre care s-a vorbit în legătură cu institutul de la Bucureşti. Dacă Institutul Cervantes a fost în anul trecut o adevărată vedetă mediatică, într-un grad comparabil poate doar cu Institutul Polonez, acest lucru s-a datorat, desigur, abilităţii cu care directoarea sa a ştiut să deschidă porţile institutului nu doar hispaniştilor sau publicului hispanofon, în mod „natural“ interesaţi de limba spaniolă şi de cultura în acestă limbă, vorbită de peste 400 de milioane de oameni. Colaborările pe care le-a mediat în anul trecut Institutul Cervantes între diferite instituţii româneşti (Fundaţia Culturală Română, Colegiul Noua Europă, Universitatea din Bucureşti, cea din Cluj, diferite edituri de prestigiu, printre care Polirom, ALL sau Univers, Muzeul George Enescu) şi instituţii spaniole sau hispano-americane au readus anul trecut acest centru cultural în atenţia publicului românesc.

De aceea, nu întîmplător anul 2002 va debuta cu un atelier-seminar, deschis publicului larg, indiferent de cunoştinţele de limbă spaniolă. La acest atelier dedicat *Spaniei celui de-al treilea mileniu*, coordonat de profesorul Andrei Ionescu, vor participa specialişti din Spania şi România, în domeniile financiar-bancar, economic, turistic, dar şi oameni de cultură. Seminarul, care se va desfăşura între 18 februarie şi 13 martie 2002, doreşte să propună un model de tranziţie şi de integrare în Uniunea Europeană foarte actual în România de azi. Cum, în 2002, Spania va deţine pentru primele şase luni preşedinţia Uniunii Europene, acest seminar poate fi, în cazul în care societatea românească va fi la fel de interesată de propriile dileme precum cea spaniolă post-franchistă, un util schimb de experienţă.

Prin Institututul Cervantes, Ministerul Educaţiei, Culturii şi al Sporturilor din Spania pune la dispoziţia editurilor interesate de traducerea unor opere literare sau ştiinţifice de autori spanioli documentarea pentru finanţarea traducerilor (formularele pot fi găsite şi pe Internet, la adresa www.mcu.es/NEST/INFORMAC.HTM).

Printre evenimentele pe care Institutul Cervantes le mai pregăteşte în această primăvară şi care vor stîrni, desigur, interesul publicului românesc, am mai remarcat: conferinţa cercetătoarei Pura Fernandez de la Consiliul Superior de Cercetare Ştiinţifică din Madrid în jurul dihotomiei literatură canonică/paraliteratură, lansarea traducerii în limba română (semnată de Tudora Şandru) a volumului de povestiri *Douăsprezece povestiri călătoare* de García Márquez, „Aprilie-Luna Cervantes“ la Bucureşti, colocviul „Identitate locală şi/sau occidentală. Spania şi România în pragul Europei“, în colaborare cu Centrul de Excelenţă pentru Studierea Imaginii (CESI) condus de profesorul Sorin Alexandrescu şi cu participarea istoricului spaniol Juan Pablo Fusi.

Proiectul fundamental al Institutului Cervantes în 2002 este colaborarea cu celelalte centre culturale din Bucureşti, iar simpozionul preconizat în toamnă despre „Literatura personală şi exilul“, o evocare polemică a diferitelor exiluri ideologice ale secolului trecut, va reprezenta, fără îndoială, apogeul acestui sprijin reciproc. Mai ales că Institutul Cervantes, prin neobosita sa directoare, revenită în România în octombrie 2000, şi-a asumat la o recentă întîlnire cu ceilalţi reprezentanţi ai institutelor culturale – mai în glumă, mai în serios – rolul de „purtător de cuvînt“ al acestora cel puţin în prima parte a anului. (**S. S.**)

▲

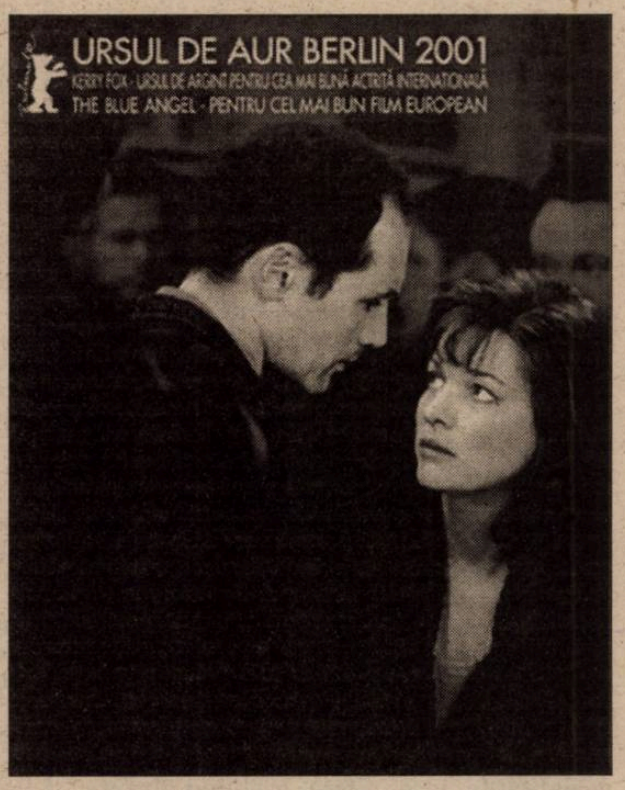

Pagini realizate de Simona SORA

Iaromira POPOVICI

bazar

„Cîrciumioare“ şi terase

În ajun de Sf. Valentin, cînd deja firmele înţelepte au pornit-o cu tîrgurile de inimioare şi concursurile de urări, mi-a venit să ascult *Melodii din Bucureştiul de altădată:* un CD cu o selecţie din şlagărele vremii, gen *Zaraza, Ionel, Ionelule* etc. Mesajele cîntecelor nu numai că s-au potrivit cu sezonul, ci, măcar unele dintre ele, cu un mai vechi (dar veşnic) ideal de-al multora (şi de-al meu, evident) şi de-al multor vremuri, chiar dacă superficial: viaţa afară, în spaţii publice, cu lume, mereu pe drumuri, mereu îndrăgostindu-te... Pînă la urmă, nu-i decît un binecunoscut ideal hedonist, sau „carpe diem“, nimic nou în asta, decît, poate, cuprinderea lui într-o postură mai măruntă, mai concretă, deloc cu aspiraţii filozofice. Reflectarea lui în melodia interbelică se face simplu, naiv, descriptiv, pe tonul unei normalităţi idilice, pe care o invidiez. Relaţiile dintre sexe se reduc la obţinerea /sau nu a unei întîlniri, şi la o prelungită ieşire în oraş: „ Ce faci astă seară tu / Poţi să-mi dai un rendez-vous / Ca să mergem într-o cîrciumioară / Ne va zice din ţambal / Un ţigan sentimental / Cînd n-o mai fi nimeni în local / Şi în zori, în trăsură / În sfîrşit, fericiţi / Am să-ţi spun iubirea mea“. Întregul desfăşurător, cu poezia de rigoare, apare ca un ritual posibil al oricărei zile: o fericire continuă, detectabilă în gesturi mici, învîrtindu-se în jurul sentimentalismului prins în diminutivul „cîrciumioară“. Un alt cîntec de pe acelaşi disc fixează ritualul mai strict, în ziua de sîmbătă: „Vrei să ne-ntîlnim sîmbătă seară / Într-o cîrciumioară la şosea (...) / Perechi, perechi amorezaţii stau la masă / Şi nu văd nimic în jurul lor / Guriţe iau de consumaţii, ce le pasă / Dacă-şi fac jurăminte de amor“. Sîmbăta devine , în general, ziua „amorezaţilor“; dragostea lor, însă, este mai curînd un flirt socială şi sociabilă, asociată exteriorului, showing-off –ului. Pasiunea, fizică, este cel mult sugerată şi pare a se reduce la gesturi tandre şi sărutări. Sentimentele mai profunde sînt doar exprimate, prin jurăminte sau muzică.

Pe mai recenta casetă „Vara 2000“ dorinţa de a „ieşi în oraş“, cu implicaţii erotice este, altfel, prezentă. Fetele de la Capucino vor „pe la terase“. Scopul? Iarăşi, distracţia. Distracţia înlocuieşte sentimentalismul, privat de altădată, cu un soi de frenezie publică. Publică în sensul că este împărtăşită de toţi cei prezenţi într-un loc, dar şi pentru că pasiunea devine mai curînd o stare generală de vacanţă decît nişte sentimente adresate cuiva anume: „Vreau să ştii că-n seara asta / Vreau să mă distrez / Vreau să ies în seara asta / Pe plajă să dansez / Hai şi tu cu mine / Şi-ţi promit că toată noaptea / Ne vom distra“. Ritualul şi-a mai pierdut din elementele definitorii, şi pare anost şi sărăcăcios. Acest lucru se oglindeşte şi mai bine în cîntecul formaţiei Double D, de pe aceeaşi casetă: „Hei, na, na , na / Hai să mergem la o pizza / Hei, na, na, na / Hai să ne distrăm“. Amorul se exteriorizează, iar iubita devine un personaj generic, al cărui loc poate fi luat de oricine. Melodia lui Fan D, *Fiesta marina,* ne spune, întîi că „la mare sînt multe fetiţe“ şi abia apoi se adresează, direct, iubitei, care poate fi oricare dintre ele. Motivul pentru care vor să fie pe plajă este că „toată lumea se distrează“. Ieşirea cu iubita, în locuri în care şi alţii fac acelaşi lucru, din nevoia unui soi de împărtăşire publică, este prezent şi-n şlagărele interbelice, şi-n cele din anul 2000: modalităţile, însă, diferă, evoluînd dinspre sentimental spre carnavalesc. ▲

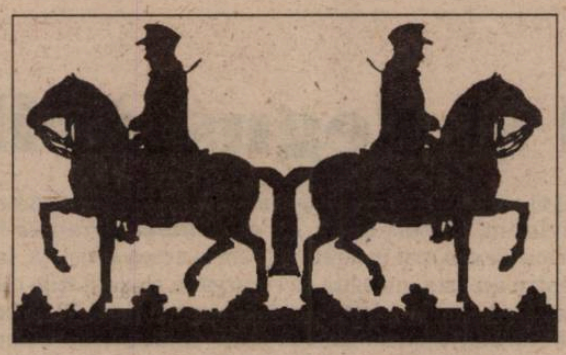

Radu COSAŞU

din vieaţa unui extremist de centru...

Notă informativă despre un neinformat

Poate că există şi în Islanda un asemenea tip – dar, în România, neinformatul (atenţie!, altceva decît dezinformatul) este, în primul rînd şi cu siguranţă, un intens exclamativ. El pendulează între „nu se poate!“ şi „ca la noi la nimenea!“, zilnic, căci zilnic ia cunoştinţă de escrocherii nemaiauzite, crime fără precedent, violuri şi sinucideri care „sub Ceauşescu nu s-ar fi întîmplat, oricît de frig era în case, nu-mi spune mie...“.

Neinformatul are ca unic reper istoric viaţa sub Ceauşescu şi ca bibliografie „la zi“, arhisuficientă, telejurnalele de pe toate posturile care au ajuns să transmită simultan, ca primă ştire a unei zile de duminică, cum îşi bătea unul din Gorj copiii şi nevasta, la beţie. „E inadmisibil!“, exclamă personajul; îi replic: „E inadmisibil ca un telejurnal să înceapă cu asta!“. „Ba, e foarte bine – las' să vadă o lume întreagă cum trăim!“ Neinformatul e pentru o largă informare despre mizeria umană la români; nu vede nimic pervers în asta – el nu e pervers.

Permanent exclamativ, el este un amplu emotiv; nu s-a studiat îndeaproape – precum s-au analizat temeinic zvonul sau limbajul de lemn – acest gen de emotivitate românească, ţişnită din completa ignorare a informaţiilor de peste hotarele ţării. E o emotivitate specială, amestec de sarcasm rece şi patetism rînced, care face din neinformat un atoateştiutor: „nu-mi spune mie!“ e ordinul său cel mai sever. El ştie tot ce se întîmplă azi în România şi nu are nevoie de teorii şi comparaţii.

L-am întrebat dacă a auzit de falimentul celor patru bănci din Belgrad.

„Nu! Şi ce-i cu asta? Noi n-am avut niciodată nimic cu sîrbii.“

Dar de dosarul polonez în agricultură...? S-ar putea ca Polonia să nu intre în Uniunea Europeană din cauza ţăranilor ei...

„Nu-mi spune mie cum trăiesc ţăranii la ţară. Am rude şi în Ilfov şi în Caransebeş.“

Dar – larg competent cum îl ştiu – de corupţia din fotbalul chinez şi brazilian, faţă de care sîntem un nimic, ce poate zice? Dacă nu sîntem pe primul loc în lume nici în corupţie? Dacă România nu e centrul mondial al relelor?

„L-am auzit aseară, şi la PRO TV şi la Antena 1, pe un doctor care spunea că sîntem pe primul loc în Europa la tuberculoză...“

Am încercat să-l ironizez – „ai ajuns să vorbeşti ca în Caragiale... nu-mi pasă de Europa, nu voi să ştiu de Europa... da' deodată te interesează...“.

„M-aţi înnebunit şi cu Caragiale... adică eu nu am dat bacalaureatul...? Mi-a căzut, dacă vrei să ştii, «Domnul Goe»... am luat 8! Ce-i în România – ca corupţie şi lichelism – e incomparabil! Caragiale al vostru e un copil de mingi... m-am săturat şi de el!“

Atunci m-am enervat şi eu şi l-am întrebat *ex abrupto* dacă a auzit ce-i în Venezuela.

„Ce e în Venezuela?“ – şi se uită extrem de penetrant în ochii mei; i-am susţinut privirea, aşteptîndu-i un nou acces de intransigenţă, să-l văd pînă unde poate ajunge căci, peste toate, un neinformat e tenace.

Nu – cu totul surprinzător, omul avu o inflexiune aproape de duioşie: „Te înţeleg... ţii cu guvernul! Pe mine lasă-mă în durerea mea...“ şi se ridică, dispărînd, la dreapta, după o draperie intimă a localului.

Nu ar fi exclus ca noi, cei larg informaţi, să fim, la rîndul nostru, nişte neinformaţi în ale abisalei emotivităţi româneşti. ▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

Petrescu

„M-a chemat marţi la ora 12 şi 45 la Asistenţa socială, pe strada Labirint, etajul patru. M-am dus marţi, la ora 12 şi 45 la Asistenţa socială, la etajul patru. Dar nu era etajul patru şi m-am dus şi am întrebat: Cînd să vin? Vino marţi. Am aşteptat iarăşi marţi. M-am dus şi marţi mi-a spus să vin miercuri. Am uitat să întreb de etajul patru. Aşa că miercuri am întrebat de etajul patru. M-au întrebat de acte. I-am spus că vin marţi cu mami mea. Marţi am pus boneta roz şi mami m-a îmbrăcat în fusta vernil şi am căutat etajul patru, cu acte cu tot. Dar cînd am dat actele mi-au spus că nu-s bune, să aducem originalele. Le-am dus tot marţi, dar nu marţea primă, fiindcă mami nu termina flanelul de primăvară. Marţea cealaltă am fost la control. Aşa că au trecut trei marţi şi nu-şi mai aduceau aminte de mine. Au spus: Vino mîine. M-am dus marţi, nu mai era cu cine am vorbit. E clar lucrătura lui mami, că de cînd m-a născut, zice să nu ies din casă, că pot să mor. Marţi? Şi marţi. Dar de ce nu luni? Că te-ai născut luni. Şi tata? Tata a plecat joi. Miercuri ce se întîmplă? E ziua morţilor. Marţi m-am dus şi mă întrebau de ce vin. Că vreau ajutor. Mi-au spus că nu mai e termen. Că să vin anul viitor, că guvernul nu are atîţia bani să-mi dea mie cînd mă trezesc. Am plîns. Marţi am să-i spun lui mami că vin aici. Dar cu ce o să plătesc tramvaiul? O să merg pe jos. Dar dacă mă duc la spital? M-au mai dus la spital şi am stat multe zile. Să nu merg pe jos. Ieri am mîncat din varza de butoi. A pus-o în butoi pe 21 noiembrie şi eu suflam să

respire. Mami mi-a spus să am grijă că asta e mîncarea mea şi suflam. Am o ţeavă verde şi suflu. Am încercat cu ţeava albă. Nu. Verde. Verde e şi coaja verzii. Cînd se va face varza neagră am o ţeavă albă. Şi suflu deasupra, mai jos şi mai jos. Mami zice că nu e respirată bine şi că sînt idioata ei, n-are ce-mi face, nici o varză nu ştiu s-o suflu. Am desfăcut varza frunză cu frunză. Am ajuns la cotor şi puneam după aia la loc să nu se vadă că văzusem cotorul şi mami să se supere. De ce o supăr eu pe mami? O supăr că nu iau scamele, că chioara dracului, nu ştii să te speli, că vedea-te-aş moartă, mai bine nu te năşteai. Tac-tu să te mănînce, mie mi-ai mîncat zilele.“ ▲

HUMANITAS
cartea care dăinuie

Ofertă specială!!!

Decupaţi acest talon de comandă, expediaţi-l pe adresa Editura Humanitas – C.P.P., Piaţa Presei Libere 1, 79734, Bucureşti, şi veţi primi prin poştă, cu plata ramburs, cu 10% reducere şi cu autograf din partea autorului volumele *Omul recent* (179 000 lei) şi *Zbor în bătaia săgeţii* (108 000 lei) de H.-R. Patapievici.

Nume..... Prenume.....
Adresa.....
.....
Telefon .....
Nr. exemplare *Omul recent* comandate .....
Numele persoanei/persoanelor pentru care doriţi autograful .....

Nr. exemplare *Zbor în bătaia săgeţii* comandate .....
Numele persoanei/persoanelor pentru care doriţi autograful .....

Augustin IOAN

pierduți în spațiu?

Un arhitect român

Alexandru Beldiman, președinte al UAR pînă acum trei ani, este în primul rînd un creator de instituții. Însăși păstrarea echipei sale de dinainte de 1989 și în practica privată vorbește despre același spirit de echipă pe care, la o scară mult mai amplă, l-a imprimat uniunii pe care a condus-o mai înainte de a deveni un personaj încă mai important – vicepreședinte al Uniunii Internaționale a Arhitecților, nădăjduiesc că nu ultima și în orice caz nu cea mai importantă funcție a distinsei d-sale cariere.

Spirit de echipă, așadar, și încredere acordată tinerilor. Este un număr destul de semnificativ de tineri arhitecți care a beneficiat în primii ani ai decadei trecute, proaspăt ieșiți din găoacea unei școli atunci în ebuliție, de generozitatea și de încrederea acordată de domnul Beldiman. Eu unul bîntuiam turbat coridoarele școlii și ale uniunii încercînd să scriu și să fac filme despre ce se petrecuse pînă în 1989, dar și să reform(ul)ez revista *Arhitectura*. În ambele proiecte m-a ajutat, mă gîndesc acum, mai mult investind în cel ce aș fi putut – sau nu – să devin. Mi-a sugerat apoi să candidez pentru o bursă Fulbright, la fel mi-a sugerat să candidez pentru un loc în consiliul UAR; mi-a sprijinit – împreună cu Ion Mircea Enescu și doamna Mariana Celac – reintegrarea în viața publică și culturală a capitalei după reîntoarcerea, după o îndelungă absență occidentală. Totul cu o discreție incredibilă și în treacăt, parcă, menajînd susceptibilități și invitînd la efort de echipă în locul vreunei prea evidente gratitudini.

Majoritatea evenimentelor culturale și – de ce nu? – mondene ale breslei arhitecților de după 1989 îl au cel puțin drept cosemnatar. Dacă astăzi avem o lege a exercitării profesiunii de arhitect, este pentru că Alexandru Beldiman și echipa sa de la UAR (cu profesorul Ștefan Lungu în linia întîi) s-au bătut, ca românii împărțiali, cu toate partidele aflate la guvernare și egal dezinteresate de problemele breslei noastre. Dacă atîtea concursuri internaționale, în primul rînd București 2000 (repauzat, din nefericire, pentru că nu avea nici un fel de acoperire economică pe măsura amplorii efortului de concepție din prim plan), s-au ținut la București, este pentru că ele au fost aduse și sprijinite de Alexandru Beldiman. Dacă arhitecții români au participat la Bienalele de la Veneția, este pentru că – Dumnezeu știe cum – Alexandru Beldiman găsea fonduri să îi trimită acolo, într-o vreme cînd nu erau fonduri din cotizațiile distinșilor arhitecți nici pentru a plăti telefoanele. Cînd vom fi suficient de detașați de deceniul al zecelea al secolului trecut, vom observa că sînt cîteva momente care nu țin doar de istoria arhitecturii, ci chiar de istoria culturală a României și că ele îl au drept semnatar (și) pe Alexandru Beldiman. Un singur exemplu, ca să înțelegeți că nu hiperbolizez: marea expoziție dedicată avangardei românești de la Galeria Etaj 3/4 (teribil nume!) a Teatrului Național.

Veți înțelege, așadar, de ce sînt oarecum nemulțumit de faptul că recunoașterea publică, înlăuntrul culturii românești contemporane, a lui Alexandru Beldiman nu este, mi se pare mie, pe măsura staturii sale reale. Cred că experiența sa insituțională merita a fi instituționalizată, în beneficiul acestei țări, într-un chip ceva mai vizibil. Privind retrospectiv, mă întreb cum ar fi fost astăzi lucrurile – nu doar pentru arhitecți – dacă Alexandru Beldiman ar fi fost cel puțin ministru al Lucrărilor Publice, deși culturii românești i-ar fi făcut de asemenea cinste. Mă bucur că are o distinsă carieră internațională în față, dar mă întristez cînd văd cum nu știm nicicum să ne instrumentalizăm valorile cu adevărat remarcabile, să le folosim drept pîrghii pentru a înainta, drept deschizători de drumuri și de uși care, vai, ne rămîn mai mereu închise – și asta nu din vina ușii, ci a strîmbelor chei folosite...

▲

Andrei GORZO

fericirea la televizor

Despre un cîine laș (numit Curaj)

Îmi place serialul de animație *Curaj, cățelul laș / Courage the Cowardly Dog* (Cartoon Network) din multe motive – nu în ultimul rînd pentru că sînt un laș. Mi-am descoperit lipsa de curaj fizic la școală, la vîrsta cînd statutul unui băiat (și o vreme am făcut parte dintr-o clasă alcătuită numai din băieți) se bazează, în mare parte, pe cît de dispus este să-și folosească pumnii și pe cît de bine și-i folosește. După ce-am respins tremurînd un anumit număr de provocări, după ce-am părăsit, nesigur pe picioare, scenele mai multor bătălii, pentru că deveneau prea sîngeroase pentru mine, după ce mi-am abandonat un prieten la ananghie, pentru că loviturile inimii mele mi se păreau mai puternice decît loviturile pe care le încasa el, a trebuit să renunț (încetinel și în sinea mea) la pretențiile de vitejie. Am încercat să păstrez aparențele, dar nici asta nu-i ușor – ca să bravezi, trebuie să fii destul de brav. Am încercat să-mi fac KO sentimentele de vinovăție, dar lupta era inegală: lor nu le lipseau nici armele, nici curajul de a le folosi, iar eu eram dezarmat. Încă nu-l cunoșteam pe Woody Allen, care, atunci cînd e chemat la arme împotriva cotropitorului Bonaparte (în *Dragoste și moarte*, parodia sa la romanul rusesc) face un atac de limbariță în care se amestecă pacifismul și panica, iar atunci cînd cineva îl întrerupe, numindu-l laș, acceptă acuzația, dar o și corectează: „Sînt un laș militant." Aș fi avut nevoie, probabil, de un Woody în versiunea pentru minori. Cineva care, scoțînd în față tot ceea ce eu încercam să ascund, m-ar fi eliberat mai devreme de rușine: „Relaxează-te, e OK să-ți fie frică. Nu putem să fim toți d'Artagnan. Și lui d'Artagnan i-ar fi greu să fie d'Artagnan 24 de ore din 24. Dacă ar fi lăsat de capul lui, s-ar mai ascunde și el după spinarea lată a lui Porthos, măcar din cînd în cînd."

Mitul macho al bărbatului puternic-laconic-misterios-calm-în-fața-pericolului-etc. și-a găsit echivalenți canini în alde Rin-Tin-Tin și comisarul Rex, iar aceștia și-au găsit nașul (sau Woody Allen-ul) în Curaj. Curaj este un cățel roz care locuiește cu soții Eustace și Muriel într-o firmă de Nicăieri (chiar așa se numește locul; aduce cu Oklahoma pîrjolită de unde fuge familia Joad în *Fructele mîniei*). E un cățel nevrotic și poate că stăpînul său Eustace, a cărui idee despre distracție (sau despre educație) este să-și pună o mască hidoasă și să facă „uga-bugaaa", nu e cu totul nevinovat în privința asta. Întîmplător, Nicăieri este locul unde și-au dat întîlnire toate creaturile care au picat examenul de intrare în *Povești din criptă* și nu s-au putut aciua pe lîngă *Familia Addams*: un abominabil om de zăpadă (care vorbește ca Sean Connery), un zombi a cărui pasiune e regia de film și al cărui nume e Tarantulla, un bărbier sinistru, care rade tot , un motan satanic – în fine, cîte o teroare stilizată pe episod. Eustace e prea ciufut, iar băbuța Muriel prea aproape de sfîrșenie, ca să vadă pericolele înainte de a fi prea tîrziu. Dar lașul de Curaj, a cărui viață e o serie de alarme, care-și închipuie mereu ce poate fi mai rău, este aprobat de evenimente. Presimțire cu presimțire, neliniște cu neliniște, fricosul are dreptate – lucru demonstrat de fiecare episod, spre mîndria tuturor fricoșilor: *noi* sîntem cei care judecăm corect pericolul. După ce a judecat corect, Curaj se lasă cuprins de amok; limbajul fricii lui este atît de expresiv, încît pînă și niște oameni atît de obtuzi și de săraci în imaginație precum Eustace și Muriel îl înțeleg pînă la urmă. Pînă atunci, n-a mai rămas decît o soluție: fuga. Dar Curaj nu poate fugi nicăieri, pentru simplul motiv că locuiește în centrul Nicăieriului. Și o adoră pe Muriel. La rigoare, Eustace poate fi lăsat în plata Domnului – numai o inconștientă lipsită de bun gust, așa cum e Lassie, își riscă viața pentru orice nerecunoscător. Dar Muriel trebuie salvată, normalitatea trebuie recuperată, cu tot cu fricile ei normale, de care te poți ascunde în brațele de bunică ale lui Muriel. Curaj este de fapt un viteaz disimulat și neîntrebuințat. O altă sursă de satisfacție pentru fricoși: OK, ai recunoscut că ți-e frică, ai renunțat la prefăcătorie, dar de ce să renunți și la visul că, dacă ești împins dincolo de limita situației-limită (Doamne ferește!), dacă ești chiar singurul (Doamne ferește!!) care poate salva (pe) c(in)eva suficient de drag, dacă treci dincolo de paralizia atît de familiară, vei descoperi resurse de vitejie la fel de mari și de neîntrebuințate ca ale lui Curaj? Pînă și Woody Allen, profesorul de anti-machism, ține la visul acesta.

▲

Dan GOANȚĂ

medalia de abur

Gesturi de pace

1. La despărțire, prietenul CL folosește de vreo cîțiva ani buni un adagiu oarecum excentric. *Sănătate*, zic eu, *sănătate*, zice și el, potrivindu-și fesul pe cap (are o colecție nesfîrșită de pălării, fesuri și căciuli, care de care mai exotice). După care adaugă generos: *Și pace în Balcani!* Vorba a devenit oarecum caducă, temperatura Balcanilor a mai scăzut din '95 încoace, repetarea ei (chiar ironică) dovedește, poate, că un clișeu e uneori mai persistent decît faptul (păcatul) originar.

2. Printr-o convenție universală, ridicarea steagului alb înseamnă predarea uneia din părți. Implicit, înseamnă o părticică de pace. Drapelul poate fi el însuși o părticică – de alb. O batistă, o fișie de cămașă sau orice aproximație metaforică. Pe 22 decembrie 1989, cînd mulțimea mișuna prin centrul Bucureștiului, cînd străzile către Piața Palatului încă mai erau păzite de soldați, cînd nu se știa ce va face Ceaușescu, ci doar ce făcuse în noaptea precedentă, cînd s-a anunțat că generalul Milea e mort, pe bulevardul Bălcescu s-a petrecut un astfel de fapt metaforic. Locuitorii de la etajele superioare ale vechilor blocuri, fie că se temeau, fie că nu puteau să coboare, ne-au dat totuși un semn al solidarității lor. Ideea unuia a fost preluată de toți. Desfăceau suluri de hîrtie igienică, apucau capetele libere ale fîșiilor și le lăsau apoi să se desfășoare către pămînt. Sulurile s-au transformat în uriașe panglici albe ce fluturau ușor în bătaia vîntului, de-a lungul bulevardului, deasupra.

3. Ulterior, metamorfoza a fost escaladată și mai mult, prin gestul binecunoscut al lui Victor Rebengiuc. O întorsătură postmodernă, aș zice.

4. *Dilema* a marcat absurdul perfid al referendumului pentru pace din toamna lui '86. Ocazie cu care un coleg a rămas fără slujbă. Nu pentru că nu voia pace, ci pentru că zeloșii activiști acoperiseră rubrica pentru „nu" cu palma, or el voia măcar un firav indiciu al libertății de a alege! Tot atunci a avut loc adaptarea creativă a lozincii „Ceaușescu – Pace", operată de mîștocarii mulțimilor amorțite. Am strigat așadar din toți rărunchii (și cu grija subînțeleasă de a nu ieși în evidență) o variantă mai pe-nțeles: „Ceaușescu dă-ne pace!".

5. Mitingurile pentru pace ale anilor '60-'70-'80 n-au fost însă monopolul lumii comuniste. Sau da, dar în alt fel. Declasificările din Marea Britanie, Germania sau Statele Unite au dezvăluit armătura financiară sovietică de sub mișcările pacifiste occidentale, inclusiv partide sau organizații acoperite. Glorioasa luptă pentru pace nu era decît o biată trădare finanțată de inamic. În istoria comunismului britanic (întotdeauna periferic) un moment de glorie l-a constituit marșul anti-nuclear de la Aldermaston, cu sute de mii de participanți. Avea loc, însă, exact în ziua cînd URSS instala în RDG 120 de rachete nucleare care băteau pînă în Anglia! De, lupta pentru pace se ducea la ambele capete; carnea de tun își vota democratic propria nimicire!

6. În toate revoluțiile totalitare ale secolului XX (nu e deloc o contradicție) se regăsește același cocktail: un grup de intelectuali orbiți de propriile lor utopii și o masă analfabetă de manevră. Dacă în 1917 analfabetismul era total, ulterior a fost „doar" politic. Bun și așa! Drept care, după înlocuirea revoluției permanente cu (mai insidioasa) luptă pentru pace, utopia a cooptat o cohortă de manipulatori mărunței, autori harnici de literatură sovietică cu caractere latine. „Cultura obezei", cu multă pîine și puține vitamine, s-a tradus prin osteoporoză națională și crampe mentale. Acum, în lipsa dr. Caragiale, ne mulțumim cu tratamentul hipnotic. Cocktailul uman s-a conservat. Scribii sînt totuși ceva mai evazivi. Adică mai utili noii utopii (cea veche, niței remaiată). Oricum, în loc de borcane de muștar, avem pahare cu picior!

▲

Adina POPESCU

Ţara oamenilor cu un singur ochi

– însemnările unei fumătoare

O veche poveste japoneză spune aşa: odată, un om sărac a auzit cum că, pe o insulă îndepărtată, ar exista o specie de oameni cu un singur ochi. S-a gîndit că dacă ar pune mîna pe astfel de om, ar putea să-l plimbe într-o cuşcă pe la bîlciuri şi să se căpătuiască de pe urma lui. Aşa că s-a urcat într-o barcă şi a plecat pe mare, în căutarea insulei oamenilor cu un singur ochi. Odată ajuns acolo, după multe peripeţii a pus piciorul pe ţărm şi...

Internarea

Este ora opt, dimineaţa, zi de luni, căci internările se fac numai lunea şi miercurea. Aştept în holul din faţa liftului unde e curent şi unde nu se fumează, deşi un nene bine îmbrăcat, într-un palton negru şi cu fular roşu, asortat, se plimbă nervos, vorbind tare la celular şi trăgînd cu sete din ţigară: „da, sînt aici, am venit şi io cu tanti... cred că azi o internează... da' e o lume!... cel puţin o oră de aşteptat... că aşa-i în toată asta aştepţi şi nu ştii de ce aştepţi... ce să fac?... fumez şi mă inervez...". Cel puţin o oră? Mi-aprind şi eu una, mai pe şest dar apare sora-şefă (dup'aia aflu cine e...) şi mă vede doar pe mine. Începe să ţipe: „Păi da, vă bateţi joc de spitalu' ăsta... fi-ar el să fie al dracului de spital! Măcar găsiţi ceva în care să scrumaţi... o cutie, un carton..." şi pleacă, foarte grăbită.

Într-adevăr e lume multă, în special vîrsta a treia, cu însoţitorii, se agită cu biletele de trimitere în mîini, nu ştiu unde să meargă, de cine să întrebe, formează cozi haotice, care după cîteva minute se dispersează. Nu sînt decît trei scaune şi un calorifer pe care se poate sta: „Lasă-mă pe mine, tataie, că io-s mai bătrîn decît tine, nu vezi că merg în baston?... şi am mai avut trei operaţii grele... asta la ochi am auzit că-i uşoară... nici măcar nu te adoarme!", „Aoleu, păi atunci înseamnă că doare... las-o p'asta mică să stea că ea-i copil şi oboseşte mai repede, sărăcuţa...", „Mie nu mi-e milă de noi, că sîntem nişte moşi, ne-am cam trăit traiu'... mi-e milă de copiii aştia care au probleme... stai, fetiţa, aicea! Ţi-au pus picături, nu? Uite, ce mare s-a făcut pupila... Ustură tare?".

În cabinete, aceaşi vînzoleală: consultaţii matinale şi analizele de sînge ale celor care se internează. Pacienţii intră şi ies lalolaltă cu doctorii şi cu asistentele, se ciocnesc unii de alţii, se scuză. Unii au fost internaţi acum cîteva luni şi au venit numai ca să aducă un buchet de flori: „Domn doctor vă mulţumesc din suflet! Mi-aţi dat înapoi vederea... la etatea mea am ochi ca la douăşdeani!". Alţii vin doar pentru o reteţă de ochelari. Intră o doamnă pe la optzeci de ani, fardată şi rujată, îmbrăcată într-o blană, mai veche, mai peticită, dar totuşi blană. Înainte „s-o vadă doamna doctor" se apropie şi se îndepărtează de panoul cu litere şi cu cifre la care se tot zgîieşte, cu capul în diverse poziţii şi spune pardon pentru că îi calcă pe alţii pe picioare: „îmi cer iertare, vreau numa' să mă verific!". Stă ţeapănă „la microscop" şi îi pică foarte prost cînd i se comunică că are nevoie de ochelari, „cum am deja nevoie de ochelari? Da' boala asta a mea de unde se trage? De la bătrîneţe?!". O cheamă Blăniţă Deniţa, sau aşa ceva şi nu mai ştie exact care e numele de familie şi care numele mic.

În sfîrşit, cei cu internările sînt trimişi, bineînţeles „la internări, ultima clădire din curte, pe stînga". Acolo o altă coadă interminabilă, însă de data aceasta organizată şi destul de liniştită, se desfăşoară într-un hol întunecos şi rece. Din cînd în cînd mai urlă cîte cineva: „Uşa!!!" către cei care tot intră şi ies, lăsînd uşa care dă spre exterior deschisă. Însă e suficient ca o tanti irascibilă şi obeză să comenteze: „...inadmisibil, ditamai spitalu' şi să n-aibă ei decît un singur ghişeu la internări!" ca să înceapă un adevărat scandal: „d'aia nu merge nimic bine în ţara asta... pen'că nu există ordine şi disciplină, dom'le! Nicăieri, nici măcar la spital unde nimeni nu vine de plăcere...", „...păi, da, ce să le pese de noi, amărîţii, oameni bolnavi care abia ne ţinem pe picioare? Cum să le pese cînd au şi ei salarii de mizerie, au copii de crescut?, „aicea guvernu' ie de vină!, „care guvern, ăsta sau ălălalte?", „toate!', „ba nu, de vină e sistemu'! Toţi aşteaptă şpaga, să îi bagi banu' în buzunar şi dup'aia se poartă altfel cu tine... aţi vrut capitalism, na capitalism!", „ce capitalism?! asta-i hoţie pă faţă... „şi tot aşa, însă fiecare dintre ei ar fi dat cu bucurie o mică şpagă numai să nu mai stea la coada respectivă.

De cazare se ocupă doamna Maria. Se învîrte cu o repeziciune uluitoare prin saloane, distribuie paturi în dreapta şi-n stînga, îi cuplează pe cei (sau pe cele) care s-au împrietenit deja „la coada de la internări". Cîteva infirmiere întind aşternuturile şi-şi leagănă cu subînţeles buzunarele generoase ale halatelor care se umplu de bancnote de zece mii.

După vreo jumătate de oră totul pare să se liniştească, pacienţii se schimbă în pijamale, îşi dosesc mărunţişurile prin noptiere, îşi ocupă locurile în paturi, ca în compartimentele de tren şi... ce urmează? ...odihnă? ...relaxare? ...nicidecum...

...de unde eşti? ...ce-ai făcut în ultimii zece ani? ...cîţi copii ai sau de ce n-ai? ...cu ce diagnostic ai venit? ...cît de grea e operaţia ta? ...cît ai de gînd să pui în plicul pentru „dom' doctor"? (asta mai pe şoptite) ...doamna din Bacău, din patul de la geam, care e „la a doua cataractă" şi cunoaşte regulile prin spital, se uită la ceas şi constată că deja e ora trei, „vai, a început «Betty cea urîtă»! Poate o veni careva pe la voi, în vizită, să-mi povestească ce se mai întîmplă... mor după serialul ăsta..." ...discuţia despre telenovele durează pe puţin o oră, cu „mai ţii minte în «Milagros» cînd...?" „da' ce-am plîns la «Înger sălbatic», atuncea cînd Natalia..." „...nu-mi spune, dragă, io am pierdut episodul ăla..." etc., apoi se trece la vedetele TV, bîrfele despre Andreea, Mihaela şi Tabără, după care... „am patru fete şi pe toate le iubesc la fel de mult... numa' cea mică mi-a făcut o figură... a fugit la cinşpe ani de-acasă cu un golan şi s-a mai întors la şaişpe şi cu burta la gură!... a părăsit-o nemernicu' şi ea a vrut să păstreze copilu'... acu' am nepoţică în clasa întîi... e frumoasă şi isteaţă foc", „...io am numa' un băiat... da' e bun să-l pui la rană, nu alta... în fiecare sîmbătă vine la mine, la ţară şi-mi aduce una-alta de pe la Bucureşti... numa' că nu vrea să se însoare!... are deja douăşopt de ani şi nu vrea şi gata!... ce să mă fac cu iel?"... „nu ştiu ce să zic... dar, hai, dragă, să mai şi mîncăm, că azi nu sîntem trecute la masă!". Se scot caserolele, cutiile de margarină, borcanele de la muştar pline cu tot felul de salate dubioase, pateurile, prăjiturelele, se mănîncă la comun, se dictează reţete.

Stingerea se decretează, tot de comun acord, la ora zece. Urmează un cor perfect armonic de sforăituri care nu este mai puţin uşor de suportat ca limbariţa de peste zi.

Operaţia

Nu avem voie să mîncăm şi să bem nimic... avem voie doar să stăm în pat şi să ne gîndim la Operaţie. „Am nişte emoţii mai ceva ca la nuntă... mi-e şi ruşine, io femeie bătrînă şi-mi bate inima să-mi sară din piept de frică...", mărturiseşte cea cu băiat burlac. „Da' oare cum ne-o face, ne-o scoate ochiu' afară din cap ca la melc? ...cum ajung ei acolo, la fundu' ochiului?!", se întreabă cea cu patru fete. „Stai liniştită, doamnă, că nu-ţi scoate nimeni ochiu'... îţi fac doar nişte găuri... incizii se cheamă... îţi aspiră cristalinu' şi-ţi pun unu' artificial...", explică cea din Bacău care e mai versată. „Şi toată viaţa o să rămîn cu ăla fals? Vai de capu' meu, şi dacă nu-i bun?" „Ba-i bun, că te măsoară înainte..." „...că s-a scumpit şi cristalinele astea ceva de groază, auzi, un milion opt sute cristalinu'! Noroc cu Casa de Asigurări..." „...fac pe mine de frică..."

Cîteva ore de spaime şi de palpitaţii... apoi, încep să ne ia, una cîte una, asistentele „alea de la sală, îmbrăcate în verde şi cu mască pe faţă". Începe Operaţia.

Anestezia e locală, dar nu poţi vedea nimic, chiar dacă eşti curios, căci ai faţa acoperită cu un cearceaf decupat în dreptul ochiului cu pricina. Poţi auzi, în schimb diverse indicaţii de genul: „fir şapte!", „gaz!", „curăţă!" şi, dacă ai noroc, pe vreun doctor povestind că a citit „Inimi cicatrizate" a lui Bleher şi că i s-a părut mai bună decît „Muntele vrăjit".

Traumele şi experienţele post-operatorii sînt diverse. O fată de douăzeci şi unu de ani, operată de un strabism destul de evident şi de inestetic abia la vîrsta asta deoarece părinţilor, pur şi simplu, le-a fost frică de doctori şi de „cuţit", plînge smiorcăit, „m-a durut, mami, rău de tot, cred că n-a prins anestezia...", după care la o replică de încurajare, spusă în glumă, de o asistentă, „nu mai plînge, fetiţă, că tu ai avut cea mai grea operaţie din analele oftalmologiei!", începe să rîdă isteric.

O ţigăncuşă de vreo de treişpe ani, dar care arată de optşpe, primeşte în salon vizitele întregii şatre, ţigănci bătrîne, cu fuste, cu dinţi de aur şi cu celulare Nokia argintii. Tatăl, mort de beat, de fericire că „a reuşit operaţia", îl caută pe doctor ca să-l pupe, căci acum poate să-şi mărite fata mai bine decît înainte, se mai adaugă o salbă, la negocieri. O olteancă care se internase „cu mămica" vorbeşte tare la telefonul public de pe hol: „Da, nenicule! O operai astăzi şi e bine... da' mai fuseşi şi tu pe la găinile alea să le dai nişte apă şi nişte boabe că doar n-o să le laşi acolo să moară...". Doamna din Bacău sforăie, iar cea cu patru fete cere să i se scoată pansamentul ca să vadă dacă vede.

Dar hai mai bine să închidem ochii!

Zilele care trec...

Cu viaţa din spital te obişnuieşti repede. Încă din a doua zi „eşti trecut la masă", aşa că vei capăta trei repere sigure ale scurgerii timpului, chiar dacă refuzi să bei ceaiul călîu şi fără zahăr şi să mănînci pîinea cu margarină, de la opt sau ciorbă de cartofi, felul întîi, tocană de cartofi, felul doi, de la două şi orezul cu lapte, de la şapte seara. În plus, vei avea şi alte repere care îţi conferă un sentiment permanent de siguranţă: dimineaţa, la ora şapte fix intră în salon infirmierele care mătură şi spală pe jos uneori trîntind şi pufnind (s-au trezit probabil cu faţa la cearceaf), alteori sporovăind gureşe despre ultimile bîrfe din spital; „vizita" echipei de doctori este la nouă şi numai atunci afli dacă „e bine sau nu e bine", antibioticul se injectează o dată la douăsprezece ore, toate asistentele îţi zîmbesc amabil (mai puţin cele cărora ai uitat să le dai ceva, dar nu mai ştii care, că sînt prea multe şi în diferite ture), plasturele de pe ochi se schimbă tot dimineaţă, la prima oră...

Ţigările se pot fuma nu numai în holul friguros din faţa liftului, ci şi în budă, cu geamul deschis, mucul aruncat în WC, apa trasă, deşi salonul poate intra la bănuieli, „ce-ai, mamă, de mergi aşa de des la toaletă? Eşti constipată?! Nu e bine, nu e bine de loc... odată io n-am ieşit deloc afară timp de cinşpe zile, dup'aia am mers la doctor care s-a speriat şi el şi mi-a dat să iau nişte nasturi... i-am luat şi am ieşit numa' io ştiu cum... nici măcar nu mai mirosea a rahat ce făceam..."

Totuşi e păcat, ca dimineaţa, la cafea, să nu ieşi pe hol la ţigară, pentru că ratezi întîlnirea cu grupul de fumători care le „sudează" timp de jumătate de oră, suflînd fumul cît mai departe de ochiul acoperit, ca „să nu-l irite sau să afume pansamentu'." Aici e posibil şi începutul unor idile nevinovate care nu se consumă în nici fel, doar aşa „vrăjeală"; ca să mai treacă timpul. Metodele de agăţat sînt adaptate locului, „dumneavoastră ce-aţi păţit la ochi?" ...suficient pentru o primă conversaţie de tatonare... apoi te ia la per tu şi-ţi povesteşte viaţa, subliniind că el e un bărbat cu bani, „muncesc şi pentru firmă şi pe cont propriu", dar, din păcate, e din Ardeal, ar vrea el să se mute în Bucureşti.

Cu toate aceste mărunţişuri şi conversaţii de zi cu zi, plictiseala e mare, iar lumea de afară, cea a oamenilor cu doi ochi, după care tînjeşti, uitîndu-te seara pe geam şi admirînd panorama marelui oraş, începe să reprezinte un miraj. Poţi deschide radioul ca să auzi ultimile ştiri şi ceva muzică, devorezi ziarele, dar nu-i acelaşi lucru. Mai vin şi prietenii în vizită cu bomboane, baloane, portocale şi flori şi-ţi povestesc „noutăţile": Monica s-a despărţit de Radu deşi erau de doi ani împreună, George şi-a dat demisia de la serviciu, Mihai i-a buşit maşina lui tac-su, nimeni n-are bani... cîte de multe se întîmplă în doar cîteva zile!... începe să ţi se facă frică de lumea lor într-o perpetuă schimbare... aici măcar ai injecţii, ai ţigări bune şi ciocolată Snickers şi n-ai nici un stres.

Ultima zi, ziua externării, e cea mai tristă, ca ultima zi de tabără: o nostalgie incipientă şi nejustificată după halatele albe, o spaimă a reacomodării, deja un dor după noile obişnuinţe, chiar şi după noile chipuri din viaţa ta. Mai afli că în salonul de vis-a-vis se internează o fată căreia trebuie să-i scoată un ochi, are o tumoare şi chiar îţi vine să plîngi... Dar nu ai timp să te gîndeşti toate astea căci ţi se dă jos pansamentul, ieşi pe poarta spitalului şi redevii brusc omul cu doi ochi dintotdeauna.

...s-a trezit înconjurat de cîţiva oameni cu un singur ochi care se holbau la el, minunîndu-se. Unul dintre ei a zis: „Uite un om cu doi ochi! Ce bine! Îl vom prinde, îl vom băga într-o cuşcă, îl vom tîrî după noi pe la bîlciuri şi vom cîştiga o grămadă de bani!" Şi aşa a şi fost...

▲

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

Tita CHIPER

antinostalgia

Preşedintele Mango

„Mao a anunţat că doreşte să le dăruiască muncitorilor cîteva fructe de mango care îi fuseseră date de ministrul pakistanez al afacerilor externe. (...)

Mao a dat fructele de mango lui Wang Dongxing, care le-a împărţit, dînd un anumit număr fiecăreia din fabricile de frunte din Beijing, inclusiv Fabricii de Textile, unde locuiam eu pe atunci. Muncitorii de la fabrică au organizat o ceremonie măreaţă la care s-a citat foarte mult din cuvîntările lui Mao, în onoarea darului făcut. Au acoperit apoi fructele cu ceară, sperînd să le conserve pentru posteritate. Fructele de mango au devenit nişte relicve sacre, obiecte de veneraţie. Fructele trase în ceară au fost aşezate pe un altar în sala de şedinţe a fabricii şi muncitorii stăteau la coadă ca să treacă prin faţa lor, prosternîndu-se solemn cînd ajungeau în dreptul lor. Nimeni nu se gîndise însă să sterilizeze fructele înainte să le învelească în pojghiţa de ceară, astfel că, la cîteva zile după ce fuseseră expuse, au început să prezinte semne de alterare. Comitetul revoluţionar al fabricii a luat fructele de mango, le-a curăţat de coajă şi apoi le-a fiert într-un vas uriaş cu apă. S-a organizat o altă ceremonie, la fel de solemnă. Mao a fost din nou elogiat, iar fructele de mango au fost considerate drept o dovadă a grijii profunde a preşedintelui faţă de muncitori. Apoi toţi muncitorii din fabrică s-au aşezat la coadă unul după altul şi au băut cîte o lingură din apa în care fierseseră fructele de mango. După aceea, comitetul revoluţionar a ordonat să se execute un model din ceară al fructelor originale. Acesta a fost realizat cu multă conştiinciozitate şi aşezat apoi pe altar ca să înlocuiască fructele putrezite, iar muncitorii au continuat să stea la coadă ca să-şi dovedească veneraţia faţă de obiectul sacru a cărui importanţă nu scăzuse cîtuşi de puţin.

Cînd i-am povestit lui Mao despre veneraţia de care se bucură fructele de mango dăruite de el, a izbucnit în rîs. Nu vedea nimic ciudat în faptul că fructele de mango erau adulate şi părea încîntat de poveste."

(Dr. Li Zhisui, *Viaţa particulară a preşedintelui Mao,* Editura Elit)

▲

Dumitru SOLOMON

roluri

Virtuţi neîntrerupte

Printre calităţile (vreţi virtuţile? fie virtuţile!) poporului român, invocate ori de cîte ori se iveşte la orizont o vizită, o sărbătoare, o simplă comparaţie, se enumeră – de la geto-daci şi Herodot pînă la românii contemporani şi unii istorici aşijderea – curajul, vitejia, ospitalitatea, toleranţa. Calităţi reale, care nu includ, firește, şi curajul de „a o da anonimă" în comedia clasică *O scrisoare pierdută* sau în comedia postmodernă *Armagedon,* nici vitejia minerească în raport cu ochelariştii, nici ospitalitatea în condiţii de sărăcie lucie, nici toleranţa în condiţii de partid advers etc. Dar aceste virtuţi funcţionează (bineînţeles, cu intermitenţe istorice, sociale, psihologice) şi la alte popoare. Aveam, de pildă, o părere excelentă cu privire la ospitalitatea grecească. Acum vreo douăzeci de ani, aflîndu-mă la Atena, întrebam pe cîte un necunoscut de o adresă, iar acesta mă poftea în maşina lui şi mă conducea pînă la adresa cu pricina. Iar acum? Tot grecii au iniţiat un obstacol în primirea românilor la graniţa lor, şi tot grecii (preoţii ortodocşi, toleranţi, vezi bine) l-au cam scuipat pe papa cel catolic... Eclipsă de ospitalitate? Posibil.

Nu-mi amintesc să fi fost invocată o virtute (aproape neîntreruptă), şi anume înclinaţia spre histrionism. N-o pomeneşte nici Herodot cu privire la geto-daci, n-o pomenesc nici istoricii contemporani; dacă greşesc, îmi cer scuze celor din urmă, printre care şi simpaticului Adrian Cioroianu, coleg de rubrică la *Dilema.* Ne place aşadar să jucăm roluri, să ne deghizăm, să interpretăm personaje. Epoca socialismului victorios (!) a exacerbat histrionismul la români. Prin faţa lui Nicolae Ceauşescu, a soţiei sale şi a camarilei comuniste defilau, de sărbători (iar sărbători erau cam în fiecare săptămînă), ecvestru sau pedestru, Burebista, Ştefan cel Mare, Mircea cel (la fel de) Mare, Mihai Viteazu, Bălcescu, Kogălniceanu, Cuza şi alţii, deopotrivă de importanţi în istorie, dînd raportul într-o limbă care părea cioplită din stejarul de la Borzeşti. Mai mîncau şi actorii noştri o bucată de pîine. Tradiţia nu s-a pierdut. Dimpotrivă. Cu prilejul vizitei preşedintelui Iliescu la Iaşi, pe 24 ianuarie, autorităţile locale ar fi dorit să-i facă acestuia o plăcere, îmbrăcînd şi machiind un actor de la Teatrul Naţional în aşa fel încît să semene cu Mihai Viteazu şi să zică ceva, probabil despre pohta lui de a uni Ţările Române. Din păcate, preşedintelui Iliescu i-a displăcut înscenarea, aşa că nu a fost nici un Mihai Viteazu. Decît cel din statuia cu acest prilej dezvelită. Şi aşa a rămas un actor fără o primă binemeritată. Dar nu e timpul pierdut.

▲

Cu ochii-n 3,14

S-A NĂSCUT IUBIREA IMPOSIBILĂ DINTRE ABSURDUL IONESCIAN AL SISTEMULUI JUDICIAR ŞI IDEOLOGIA ARMEI

● A fost odată ca niciodată un băiat care iubea o vată. Şi-atît de tare o iubea, că nu-şi putea lua ochii de la ea. Pe băiat îl chema INTERAGENT SRL şi era din Pucioasa. Iar din iubirea lor fără egal s-a născut (ca-ntr-un vis) un produs de uz medicinal: vata hidrofilă „Narcis". (**D. S.**)

● Luni seara, la Mihaela Tatu a fost invitată Floriana Jucan. Pasionala intrigantă din „Ambasadorul" a abordat o nouă poză, uluitoare: calmă, înţeleaptă, resemnată. Nimic despre băile în spumă şi rochiile de marcă; acum, discuţii despre căsnicii (posibile), copii (ipotetici), totul într-o notă matură. Noroc cu „iubirea imposibilă", pe care, la un moment dat, Floriana a recunoscut că o trăieşte. Altfel, era să ne lăsăm păcăliţi. (**I. P.**)

● Am citit acum vreo lună în pagina culturală a *Cotidianului* un text în care o doamnă pe nume Elena Vlădăreanu îşi cerea scuze public şi făcea penitenţă pentru că datorită unor dificultăţi de exprimare a indus în eroare publicul cu privire la o recentă carte a lui Liviu Ioan Stoiciu. Unora textul li s-a părut ironic. În aceeaşi pagină a *Cotidianului* de luni, 4 februarie, jurnalista scrie într-o cvasi-cronică dramatică: „După părerea mea de privitor «needucat», dramaturgia s-a cam săturat de mitologii, de simboluri, pînă şi de absurdul ionescian". Noroc cu *LAI,* suplimentul literar al *Cotidianului,* unde publică persoane fără dificultăţi de exprimare şi privitori foarte educaţi! (**S. S.**)

● Lumea saloanelor şi cea a penitenciarelor nu sînt atît de îndepărtate pe cît se crede şi, în Franţa, în ultimul timp, s-au înregistrat mulţi călători cu bilet dus-întors. Un fost preşedinte director general al societăţii naţionale a apelor (Elf), directorul regionalei lyoneze a aceleiaşi companii, un fost primar, foşti magistraţi, condamnaţi la diferite termene de închisoare din cauza profiturilor ilegale deţinute din afaceri scandaloase au alcătuit un grup militant. Ei doresc să se folosească de campania electorală pentru a impune candidaţilor atitudini ferme faţă de derapajele partizane ale sistemului judiciar, faţă de abuzurile din anchetă şi din puşcării. Dacă vor fi la fel de abili şi de persistenţi ca în acţiunile lor anterioare, s-ar putea să izbutească acolo unde oamenii cinstiţi au avut victorii parţiale sau au eşuat. (**M. B.**)

● La New York, solicitîndu-i-se părerea despre relaţiile româno-ruse (import: 1 miliard dolari, export: 200 de milioane), dl Adrian Năstase a răspuns cu adevărat memorabil: „Noi avem un farmec extraordinar să transformăm în ideologie ceea ce ar putea să fie interes economic". Salutăm revenirea ironiei, cu tot farmecul ei extraordinar, în vocabularul prim-ministrului nostru. (**R. C.**)

● După ce toată presa a criticat sistemul de recrutare care duce la tragedii, din declaraţiile oficialilor militari reieşea că cei doi nefericiţi soldaţi au înşelat cu bună ştiinţă armata, au minţit, s-au dat mai sănătoşi decît erau pentru a ajunge la o armă grea. Ce să mai vorbim? Armata i-ar fi lăsat bucuroasă în pace, dar ei au ţinut-o una şi bună, au insistat să fie recrutaţi şi trimişi la paza unui depozit de muniţii. (**C. G.**)

SINGURA DIFERENŢĂ: MÎNA DE LUCRU ÎNCĂ TIMIDĂ GENEREAZĂ MAI MULTĂ ANXIETATE DECÎT DECENII ÎNTREGI DE DRACULA

● Am prins recent corespondentul francez al „Lanţului slăbiciunilor": este pe TF1, se cheamă „Le maillon faible" şi este absolut identic – de la mutrele concurenţilor la „strategii" şi de la comentarii („Cine a venit aici ca să se facă de rîs?", „Cine e atît de generos încît vrea să-i tragă şi pe ceilalţi cu el la fund?..." etc.) pînă la făcutul cu ochiul din finalul emisiunii... Singura diferenţă: emisiunea este animată de o duduie blondă mai corpolentă, cu păr scurt (gen Crina Mardare) şi voce gravă; dar ochelarii sînt tot cei ai lui Andrei Gheorghe. (**a. l. ş.**)

● În Spania e la mare preţ mîna de lucru românească. Sînt căutaţi muncitori pentru cules de căpşuni. După cum spunea o reclamă: ...dar avem (căpşuni) şi la noi, în România. (**M. M.**)

● Există o tendinţă – încă timidă – de a relua, în forme asemănătoare, puţinele lucruri bune (sau neutre) ale epocii de tristă amintire: după ciocolatele cu Scufiţa Roşie a reînviat şi brînza cu smîntînă Făgăraş, în vreo trei ambalaje diferite; gustul nu mai ştiu dacă e acelaşi, dar e plăcut şi fără pretenţii. (**I. P.**)

● Eurispes, un institut italian de cercetări socio-logice, a realizat în 1999 un studiu despre anxietatea provocată de lectura ziarelor. A rezultat, între altele, că subiectele de prima pagină care generează mai multă anxietate sînt: violenţa cotidiană (inclusiv subiectele din viaţa politică) – 18,3%; criza economică – 13,7%; dezastre şi accidente – 10,2%. Are cineva curajul să facă o asemenea cercetare pe ziarele şi telejurnalele româneşti? Eu, unul, simt deja o durere de cap numai gîndindu-mă la ce-ar putea să iasă... (**M. V.**)

© S. Ivanoschi

● Gara de Nord pare că revine la ce-a fost decenii întregi: o mizerie. La fel şi scările rulante din Pasajul Universităţii, care merg din ce în ce mai rar. Reinstalarea şi repornirea lor după mai bine de 20 de ani de nefuncţionare se arată a fi mai complicată decît s-ar fi crezut. Totu-i mai greu decît pare. (**A. M.**)

● Gata. Ne-am pricopsit şi cu un Dracula Theme Park. Un sobor de preoţi a şi sfinţit locul cu pricina. Dacă iese afacerea cu Dracula, ce le iese preoţilor? (**M. M.**)

O SINGURĂ POZIŢIE E PE GUSTUL MULŢIMII: AGLOMERAŢIA INDISCRETĂ

● Grupul media CanWest este proprietarul celei mai importante reţele de cotidiene din Canada, la care se adaugă staţii de televiziune şi posturi de radio. Profitul pentru ultimul trimestru al anului trecut a fost de 108 milioane de dolari americani. Recent, preşedintele şi fondatorul grupului, Izzy Asper, şi-a scandalizat unii acţionari cerîndu-le tuturor ziarelor sale să publice editoriale scrise de o echipă de la sediul central al grupului. Motivaţia lui: *„Ca editor şef, eu sînt responsabil pentru orice cuvînt scris în ziarele pe care le avem, şi vreau doar să fiu sigur că pentru subiectele naţionale şi internaţionale de importanţă avem o singură poziţie oficială, şi nu 14".* Ar fi bine să investească CanWest în România sau n-ar fi bine? (**A. C.**)

● Titlu din *Evenimentul zilei*, de la pagina sportivă: „Se caută un «secund» – Doboş, pe gustul selecţionerului Iordănescu". E dulce, nu? (**C. P.-B.**)

● Am fost să văd „Puricele" la Sala Palatului. Am văzut teatru cu bişniţari, bilete la suprapreţ şi jandarmi care supraveghează mulţimea la intrare. (**C. G.**)

● Săptămîna trecută, în troleibuzul 86, aglomeraţie de elevi de la Liceul de Muzică „George Enescu": comentează – ce credeţi? – Armagedon I şi II. I-au schimbat puţin numele – îi spun „Karmagedon" – şi zic că „I era mai bun decît II fiindcă era mai lung". Dar, în general, ambele rapoarte demonstrează „tupeu pe pîine". Se pare că asta constituie un motiv de admiraţie. (**T. C.**)

● Atenţie! – creşte substanţial ziua, scade indiscret noaptea. Nimeni nu ia nici o atitudine. Nici un editorial, nici un talk-show, nici un scandal, nici un zvon. De la Brucan la Tucă – se tace. Păi, ce facem? Iar păcătuim prin neimplicare? (**R. C.**)

Trei naturi

„Hoţii sînt fraţi cu codru'"
– convorbire cu Florin MAIORESCU, pădurar, cantonul silvic Ştefăneşti –

N-aveţi miros de brad... ceva aftershave, mai degrabă...
M-am bărbierit...
Locuiţi în pădure?
Nu, la bloc în Băneasa.
Cum ajungeţi la pădure?
Cu autobuzul, iarna, cînd e frumos iau bicicleta.
Vă place natura dimineaţa?
La ora cinci mi-e cam somn.
Şi la ce oră ajungeţi în natură?
Pe la nouă. E o şedinţă la opt. Iar de la şapte la opt stăm între noi de vorbă să vedem ce avem de făcut. Sînt sarcini... defrişări, să ai ce-ţi trebuie... cai, utilaje, tăietori. Nu e simplu. Populări, cînd e cazul. Ne confruntăm cu fenomenul infracţionar.
Cum se fură în codru?
În fel şi chip. Nu facem faţă. Colegi de-ai mei au plecat din branşă. Se fură noaptea, dar şi ziua. Singura problemă e că nu putem să-i prindem pe toţi. Cînd unul taie într-o parte, altul taie în partea cealaltă.
Hoţii sînt fraţi cu codru.
Da, dacă vreţi... Sînt mai perfecţionaţi decît noi. Şi-au cumpărat atelaje, umblă cu trailere de mare putere. Caii lor, cu care trag metri cubi din pădure, sînt sprinteni, învăţaţi cu fuga. De ce să n-o spunem, hoţii sînt mai hrăniţi ca noi. Păi, eu din salariul meu ce să fac mai întîi? Să mănînc eu, să plătesc întreţinerea sau să mănînce copiii?
Mai închideţi ochii la un ciubuc făcut în natură, fără martori?
Nu iau ciubuc, nu fac ciubuc. Sînt îngăduitor cu cîte un amărît care ia o uscătură, dar ce pot să-i fac eu, nu pot să-l las că îi e frig şi lui.
Ciuperci, ghiocei?
Bine, tot ce e în natură se valorifică... teiul, articolele de ceai medicinal...
Există mafia ghioceilor şi a ciupercilor?
Se poate spune că da. Este vorba mai degrabă de aceiaşi oameni care vin şi comit acte ilegale. Cînd iei o ciupercă nu e furt, dar cînd pleci cu coşuri, este.
Natura nu se apără?
Ce să se apere, e neajutorată complet. Bine că se reproduce singură ca ecosistem de sine stătător ce-şi produce dăunătorii şi fructele. Altfel, ce pot eu să-i fac?
Iubiţi natura?
Iubesc!
Cum?
O apăr!
Staţi în ea şi vă delectează?
Stau, dar sînt foarte vigilent.
Aveţi ureche de iepure, viclenie de vulpe, răutate de lup?
Nu, vă daţi seama. Aş vrea eu.
Ce v-a împins să vă faceţi pădurar?
Eram ţăran în Ghermăneşti. M-am căsătorit în Bucureşti şi am făcut şcoala de silvicultură.
Şi nu vibraţi la natură?
Ba da.
Nu găsiţi nimic deosebit în ea?
Ba da. M-au dat şi la televizor că am găsit un cadavru şi eram martor. Era bărbat şi căzuse în şanţ de băut ce era. Amărît.
Nu vă spune nimic natura?
Eu iau un salariu după ea, dar e cam mic.
Beţi una mică în natură?
Nu.
Mîncaţi în natură?
Iau masa de prînz.
Pui pe ţiglă, haiducesc?
Să-mi fie cu iertare. Nimic de genul ăsta. Cîte o omletă, vai de ea!
Nu înţeleg, la ce vă trebuie natura?
Mie nu-mi trebuie natura, poate dumneavoastră aveţi nevoie de ea. E simplu să vorbeşti, dar ia bagă-te în pădure la minus douăzeci, să te văd ce-ţi mai trebuie pădure... pădurea, care săraca nici ea nu se poate ajuta, darminte să mă mai ajute şi pe mine.
Aveţi vreun animal în pădure?
Slavă Domnului, am scăpat de nişte căprioare că trebuia să le îngrijesc cu fiecare iarnă... cică ar mai fi urs şi iepure. Nu am văzut, dar ursul şi iepurele se descurcă singuri. Hectarele mele nu sînt pentru vînătoare, n-am treabă nici pe partea asta.
Vă udaţi la picioare cînd intraţi în pădure?
Cînd şi cînd.

„Vine primăvara, merg la muncă"
– convorbire cu Ciprian MIHU, ţăran de Frunzăneşti, Călăraşi –

Aveţi pămînt?
Sigur, opt hectare.
Ce puneţi pe el?
Cartofi.
Merg cartofii?
Merg. Se vînd la Bucureşti.
Iubiţi natura?
Cum să n-o iubesc. Dimineaţa cînd mă trezesc stau un pic şi o ascult şi văd cînd e bună cu mine. Vine vîntul de vest, gata, ştiu că va fi urît şi zloată.
Cînţi doine de natură?
Nu am mai prins. Nici tata nu mai zicea din astea.
Cu ce muzică ascultaţi natura mai bine?
Vali Vijelie îmi place.
Frunza verde ce vă spune?
Vine primăvara, merg la muncă.
Ce simţiţi faţă de ea?
Îmi place frunza, cînd se umple natura în verde, aşa, deodată.
Vă ascultă natura supărările?
Păi, îmi dă porumb, cartofi, zarzavat. În ograda mea cresc păsări, porc. Sînt bucuros de ea.
Aţi putea concepe lumea fără aer curat, soare?
A fost secetă anul trecut, nu-mi place soarele aşa tare, să se dea şi ploaie. Ştiu că intrarea în Europa ni se cere, dar din cauza fumului de la fabrici nu mai sînt anotimpurile ca pe vremea mea. Nu poate să crească un morcov ca lumea că vine arşiţa. Îmi moare mie recolta din cauza unora? Moare. Adică ce respect să am pentru Europa dacă îmi trimite încoa produse consumate să mă otrăvească.
Aveţi un suflet simplu, apropiat de natură?
Sînt ţăran, nu ştiu ce să spun.
Aţi ucide pentru bani?
Să ucid, dar de ce?
Sînteţi un om curat. Nu vă interesează banul...
E, cum nu. Am trei fete. Au fiecare cîte ceva pus deoparte, nu-s şchioape, oarbe.
Nu le duceţi la o horă?
Horele la noi nu se mai ţin de cînd m-am născut. Nimeni nu mai vrea să facă hora. Nici nu mai ştiu paşii, ce să spun... Fetele merg în discoteci la Bucureşti. Se iau trei patru perechi, intră într-o maşină şi se duc. Plătesc benzina cu toţii.
Şi noaptea nu aud greierii, nu se iubesc în iarba cu roua pe ea.
Atît le trebuie, să-mi aducă copil în fuste. Păi, nu le bat pînă le iese prostia din cap.
Dumneavoastră sînteţi aşa un suflet simplu, aproape de natură. Aţi jucat la vreun joc de noroc?
La Caritas am pierdut două sute de mii. Joc de treizeci de ani la loto. Am cîştigat doar cincizeci de lei şi mi-am luat o bască.
Ca să nu vă bată soarele cînd munciţi. Ce faceţi în natură cînd e arşiţă?
Mănînc. Joc table.
Ascultaţi cosaşii din iarbă.
Mai am eu timp de aşa ceva?
Care a fost cel mai frumos apus din viaţa dumneavoastră?
Nu mai ştiu.
Aţi dori să muriţi în natură?
Cine mă aduce acasă?
Aţi cunoscut muntele? Marea?
Am fost la termale. Am fost la mare şi la munte. Nu mi-a plăcut, ştii cum e că nu dormi în patul tău.
Aţi dormit în natură?
Mai adorm, dar nu dorm bine că e rădăcină în coaste.

„Românul nu mai cîntă ca Eminescu la fluier"
– convorbire cu Ion ISTRATE, pur şi simplu funcţionar la Mediu –

De ce nu vreţi să-mi spuneţi funcţia?
Ştiţi, eu sînt pensionar, colaborez pe anumite programe.
De ce v-aţi făcut funcţionar la Mediu?
Am terminat Facultatea de Silvicultură în 1961. Am activat ca ingineri silvic cîtva timp, dar familia era din Bucureşti şi a trebuit să vin aici. Am găsit un post liber şi am cîştigat concursul.
Cum puteţi fi funcţionar într-un minister al naturii?
Nu este chiar aşa. Acum natura nu mai este ce-a fost. Oricît am vorbi despre ea, şi nu vorbesc aici de domeniul meu... pădurea e coordonată prin defrişări ştiinţifice şi populări sistematice de puieţi. Să ne gîndim la păşuni, la terenurile agricole? Acolo omul intervine direct împotriva dăunătorilor. Apele? Apele, vă spun sincer, sînt curăţate de mîna omului. Gîndiţi-vă la baraje... la, nu ştiu, căderile de tot felul, intervenţia omului e hotărîtoare. Apa nu ar mai fi apă fără mîna omului. Omul ştie fiecare detaliu din natură. Nu ştiu ce a rămas necunoscut.
Despre zonele de lîngă graniţă?
Zonele acelea se cunosc mai bine decît orice, natura nu poate proteja răufăcători ce trec fraudulos dintr-o ţară în alta. Mă gîndeam la munţi. Acolo natura e seducătoare, are farmec, dar şi acolo e cercetată în cele mai mici amănunte. Nu există loc în natura ţării noastre nebătut de un om. S-ar putea spune atunci că e un mediu artificial. Cînd prinzi toate progresele naturii în proiecte şi planuri cincinale nu cred că mai poţi vorbi de sălbăticia ei.
Ce numiţi natură crudă, pură?
Numesc natură locul unde omul n-a modificat nimic din statusul de natură: sălbăticia, asta e, a rămas neatinsă, necuprinsă în nu ştiu ce plan... vă daţi seama că noi încercăm să redăm calitatea naturii, tindem să repoziţionăm statutul de natură. Cu bani uriaşi încercăm să refacem ce tot noi am greşit. Unde sînt animalele? Unde e iarba de pe munte? Oile merg şi distrug aceeaşi păşune în fiecare an. Nu se mai vorbeşte de trashumanţă, păi care era rostul ei... laşi un an să treacă peste păşunea rumegată anul trecut. Mergi la altă păşune. Se taie fără discernămînt. Urşii, iepurii, veveriţele se împuşcă fără discernămînt. Ni se raportează din teren samavolnicii. Că se omoară veveriţe. Nu ştiu cum să vă spun... veveriţele se împuşcă pentru blană, dar cei ce le împuşcă le împuşcă de amuzament. Delta Dunării se deteriorează. Acum e o modă între milionarii noştri să-şi ia pontonuri la Deltă... afaceri politice se tranşează în Deltă. Interesant. Dar pentru cei ce-şi cumpără aceste împărăţii nu e importantă natura. Îmi spunea cineva de acolo, din Deltă că după vacanţa de vară efectiv trebuie să te pui cu utilaje serioase ca să scoţi gunoaiele acelora. Nu se poate aşa. În păduri de dragul unui *barbecue* se ard păduri. Imposibil de trăit. Unde mai e natura, mă întrebaţi. Fiecare o ia cu Dacia lui pe roţi, cînd îşi spală maşina s-a dus şi natura. Nu ştim să apreciem natura. Nu ştim să ne bucurăm. Ar trebui cursuri de respect de sine, ori te respecţi pe sine nu fluierînd în natură, nu scuipînd şi făcîndu-ţi foc pe unde vrei. Românul uită că nu e nevoie să se lupte pentru sfere de influenţă cînd ajunge pe un petec de iarbă. Trebuie să se lupte ca natura să fie ea însăşi.
Aveţi un loc al dumneavoastră pe lumea asta?
Cu toţii avem un loc secret. Al meu este în Dărmăneşti. Am o livadă, am un pic de grădină de legume. Un pic de vin scot de la viţa de vie ce se întinde pe casă. Ăsta e locul meu.
Şi ce simţiţi faţă de el?
Ce să simt? Ce poţi să simţi? E ca şi cum ai muri acolo oricînd.
Aveţi burtă, credeţi că natura v-a dat-o?
Nu, sedentarismul ăsta. Casa o am de trei-patru ani, moştenită. Dar în Bucureşti n-am avut o bucată a mea. Betonul şi muşcatele, copiii, ce am prin casă, asta era natura mea.
Dacă simţiţi şi spuneţi aşa vorbe grave, de ce v-aţi făcut funcţionar?
Iarăşi? Trebuia cineva şi în minister.
Nu mergea ministerul fără?
E, aşa-s oamenii. Specializare, ani de facultate, crezi că e bine în birou... Aşa să vorbesc de bucata mea e simplu, dar ia gîndiţi-vă la anotimpuri şi ani şi ani de bălţi, de ninsori. Ca să ai grijă de natură nu-ţi trebuie poezie. Atunci, cînd se poluează apa şi vin vecinii: „Ce faci, vecine, îmi omori peştele?" Ce poţi să faci? Dacă eu fac poezie, ce-mi face ţăranul sau omul simplu de pe malul apei? Mai cîntă el ca Eminescu la fluier? Îşi varsă îngrăşămintele în rîu şi omoară peştii. Eu caut oamenii cei mai buni ca să nu se mai întîmple aşa ceva.
Pînă la urmă ce mai e omul în relaţie cu natura?
E om bun la toate. Să aibă grijă pentru generaţiile viitoare, dar e şi cel mai mare dăunător al ei. ▲

Pagină realizată de Eugen ISTODOR

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Andrei PLEŞU ● **REDACŢIA:** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● **RUBRICI:** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Andrei GORZO, Augustin IOAN, Mircea IORGULESCU, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● **RESPONSABIL DE NUMĂR:** Iaromira POPOVICI ● **CORECTURĂ:** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● **TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:** Ela PETRAŞCU ● **EDITARE TEXT:** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● **DIFUZARE:** Gabriela BURTEA ● **Redacţia DILEMA:** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● **Telefon/fax:** 230.23.84 ● **e-mail:** dilema@fcr.algoritma.ro **Internet:** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul RODIPET S.A pe anul 2002 şi la poziţia 166 în Oferta 2002 a MT PRESS. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la Gabriela Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 255.48.15, 255.48.16, 255.48.17 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.14.96 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 2511.1–531.2 deschis la BCR, sucursala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

GRATUIT

Anul X
nr. 466
15-21 februarie 2002
20 pagini 7000 lei

INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema

EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

INVIDIA

„INVIDIE, s. *Emulaţie adaptată la cea mai nevoiaşă capacitate.“*

AMBROSE BIERCE – „DICŢIONARUL DIAVOLULUI“

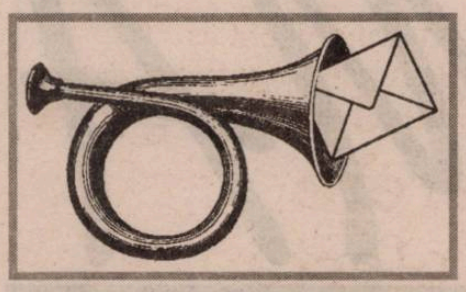

Nr. 463: „D'ale Caragialelui"

„O trimitere de care m-am plictisit..."

De cîte ori n-am auzit spunîndu-se despre o situaţie ridicolă, rizibilă, paradoxală: „Exact ca-n Caragiale"? De mult prea multe ori, ca să nu mă fi plictisit deja de această trimitere, pentru că se pare că orice am face sau am spune, întotdeauna similitudinea este valabilă. Şi nu este deloc vina autorului, ci a noastră, a Ziţelor, Joiţicilor, Miţelor Baston, Trahanachilor, Dandanachilor, Brînzoveneştilor etc., ce persistăm a ne juca rolul în modul cel mai natural posibil, nu de alta, dar pentru că ne este în fire.

Că am rămas aşa cum ne ridiculiza Caragiale, pe bună dreptate de altfel, în urmă cu 120 de ani, este semn de trăsătură naţională imuabilă ori de incapacitate de evoluţie, oricare ar fi cauza ei? Înclin către a doua variantă, pentru că altfel nu-mi explic chiar cronicizarea în timp a caracterului nostru caragialean. Dacă nu l-am depăşit cumva pe caricaturist, atunci cu siguranţă depunem mari eforturi pentru a o face.

Pentru justificarea afirmaţiei, putem alege orice program de ştiri, transmis de oricare dintre televiziunile noastre, orice şedinţă a parlamentului, orice discuţie auzită în tramvai, orice.

Mi se vor reproşa sarcasmul, lipsa de patriotism şi precis se va impune şi necesitatea comparaţiei cu alte naţii: „Ce, alţii-s mai breji ca noi?" „Nu sînt, monşer, dar nici nu-mi pasă cum sînt ei. Şi-apoi vezi că-mi ceri s-avem şi noi faliţii noştri?"

Oana ALEX
oanaal@yahoo.com

P.S.: Respectele mele pentru revistă.

Trecînd prin Haimanale

Mi-a plăcut numărul despre Caragiale. Citeam, citeam, dar ceva nu mergea. Dintr-o dată mi-am dat seama: Caragiale. I.L.Caragiale. Este vorba de fostul *Haimanale,* locul de naştere al scriitorului. Trec aproape săptămînal prin localitatea I.L.Caragiale. Acum acolo este o puşcărie, se pot vedea de-a lungul căii ferate cîteva bordeie din chirpici, cu acoperişul improvizat din folie de plastic. Trăiesc oameni acolo! Care ar fi fost reacţiile lui Nenea Iancu dacă ar vedea cum arată satul natal?...

Cu multă prietenie,

Cătălin PRUTEANU

Nr. 458: „Cinisme"

Cinicul, nihilistul şi blazatul

Aţi văzut vreodată blazaţi fericiţi? Ori nihilişti exultînd de bucurie? Cioran avea dreptate: există o fericire de a fi cinic. Doar că noi, mai-noii, am alunecat, cum ne stă în fire, dincolo, peste înţeles, alegînd ceea ce *nu* convine. Ne-am aşezat, ca ştiţi voi cine, în Soarele lui Diogene. Şi-apoi, spuneţi-mi, cu cinică sinceritate, cîţi Hercule gata de spălat grajduri mai bîntuie prin lume?

Cinicul e rafinat. Iubeşte ironia. Detestă zeflemeaua. Cinicul ştie *de ce*. Nihiliştii + blazaţii, bălăcind în băşcălie, răspund „fincă d-aia!".

Dacă v-a trecut cumva prin minte că am ales mai-răul pentru ca, văzut prin, răul să pară bun, în stilul, ce-i drept, caracteristic locului, eroare. Am privit doar, atent, la cei din jur, sărind excepţiile. Iar ceea ce văd e cinismul transfigurat, aproape devenit nihilism plus blazare.

S-ar părea că, retezînd NODUL, Alexandru (da, tot cel Mare!) anticipa tocmai acest nefericit (degenerat?) amestec de sensuri al zilelor noastre.

Alina IORDACHE
str. Mihai Viteazu 6, Rîşnov

P.S.: Se mai pot trata Ipocrizia, Tupeul, Sarcasmul. Adică „spice girls".

Fără te(a)mă

Despre învăţămînt şi suflet

Am învăţat în liceul comunist şi în universitatea liberă. Sînt stadii de vîrstă diferite, dar eu la diferenţa dintre epoci vreau să mă refer. Este vorba de o diferenţă de iubire, oricît de volatil şi incoerent sună acest termen. Tinerii pe vremea comunismului erau iubiţi, de unii profesori, indiferent de performanţele lor, mai bune sau mai slabe, de decalajul dintre ei, mai mare sau mai mic, de eforturile lor, mai mult sau mai puţin constante. Şi după comunism, tinerii sînt iubiţi de profesori, dar a apărut un alt soi de iubire, ocrotitoare, îngrijorată, responsabilă pentru tot şi pentru toate. Paradoxal, iubirea era democratică în comunism, iar astăzi este una totalitară. Acest tip de iubire leagă în noduri strînse, dar nu uneşte. Nu este iubirea matură, care se încrede în egalitatea şi valoarea partenerului, cît de *ne*format ar fi el. Însuşindu-şi pe băncile şcolii un gen de precauţie, nu este de mirare că tinerii îl reproduc în viaţa privată. Sau că renunţă la un *aici* şi *acum* pentru compensaţiile unui „cîndva" anacronic, sau a unui „vreodată" utopic. Provocarea tinerilor crescuţi şi instruiţi diferit, domnilor profesori, este cum organizaţi diferenţele dintre ei şi nu cum reproduceţi, prin clonare, uniformităţile.

A te completa şi a te conecta la ceilalţi este o practică deja în universităţi, dar, ca şi în cazul supravieţuirii prin cultură din vremea comunismului, ea vine înaintea proiectului, care, din vina nimănui, este mai ezitant. Că tinerii sînt o forţă este, din păcate, mai greu de demonstrat stiinţific, dar există laboratoare unde acest lucru se testează. Dar, iarăşi, cele mai noi descoperiri au loc în arii mai largi decît laboratoarele, iar rezultatele lor ajung cu întîrziere la noi. Chiar este nevoie să fim codaşi în această privinţă?

Emilia PĂCURAR
ecpacurar@yahoo.com

Împotriva sictirului

E interesant cum, din obişnuinţă, unele persoane te frecventează continuu. Se trezesc dimineaţa: aşa e – program încărcat doar! – poate totuşi reuşesc să scap vreo jumat' de oră să trec s-o/să-l văd pe...

Din obişnuinţă, sentimentele cele mai pure sau/şi înălţătoare devin fade şi se pierde orice emoţie. Obişnuinţa şi cotidianul distrug miraculosul, care e oricum atît de firav. Entuziasmul decade, devine lasitudine, marasm, plictis şi (mai grav!) sictir. Automatismul prozaic al variilor repetiţii nesfîrşite ale zilelor (toate, toate identice în structură şi de multe ori în conţinut) aduce uitarea evadărilor înspre miraculos. Care

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune..."
WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE"

miraculos, aţi întreba, desigur? Cel mai simplu! Cel dintr-o frunză ftizică şi agonică de toamnă pe care am putea s-o vedem zilnic, dar n-o facem niciodată.

Dar dacă o vedem zilnic nu înseamnă oare că ea se transformă în obişnuinţă, părăsind sfera noului, a atractivului? Cu alte cuvinte, miraculosul devine cotidian! Nimic mai fals! E adevărat că apare ca o obişnuinţă a simţurilor noastre (o vedem, o auzim foşnind etc.), dar trebuie, înainte de a sictiri *tout à fait* să învăţăm ceva esenţial. Şi anume, să descoperim zilnic altceva în ceea ce se repetă. O altă nuanţă pe această frunză, un nerv, pot duce cu gîndul la mii de idei, de lucruri (poezie, artă, agricultură ş.a.). Dar trebuie numai să învăţăm să observăm şi, de asemenea, să vrem. E nevoie, oare, de o educare a voinţei în sensul descoperirii de noi conotaţii în jurul nostru, în tot ceea ce ne înconjoară?

Asta ar fi o alternativă a evitării timpuriului sictir provocat de frustrări, monotonie ş.a.

Oana DAN
str. Păcii, bl 9, sc. B, ap. 1
Slatina

Replici

De la o navetistă...

Domnule Mîndruţă,

Vă citeam într-o seară ultimul articol din *Dilema* şi mă gîndeam că aşa este, mi-a fost dor de Crăciunul de acasă: de cozonacul de la bunica, de prieteni, de Bucureştiul cu ninsoare, de mersul la biserică, de mirosul de vanilie şi tămîie. Şi mi-e dor în continuare să vorbesc româneşte. Şi încă mă mai gîndesc la România ca acasă.

De cînd sînt în State am cunoscut cîţiva români, mi-am regăsit prieteni plecaţi mai de demult. Unii sînt puţin trişti, altora le este tare dor, dar alţii sînt fericiţi. Sînt pur şi simplu fericiţi că au plecat. Şi nu au de ce să se grozăvească cu bogăţiile – nu sînt bogaţi, sînt oricum mai bogaţi decît erau acasă; dar sînt fericiţi. Şi culmea, în fericirea lor le pare bine să audă că în România este mai bine, că „vîrfurile" (cu calităţi intrinsece sau fără) sînt premiate şi că cifrele se rotunjesc în economie. Şi asta pentru că vor să se mîndrească cu ţara de unde vin şi să se întoarcă acolo să-şi petreacă vacanţele sau chiar mai mult timp.

Atunci, oare de ce trasaţi graniţe atît de precise şi impenetrabile între „noi" şi „ei"? Cine sînt pînă la urmă „noi" şi „ei"? Cei care au rămas pentru că nu au putut să plece sau nu au avut curajul să-şi reînceapă viaţa într-un alt loc al lumii sau cei care au decis să rămînă – îi punem pe toţi în aceeaşi categorie de „noi"? Dar despre cei care au prins şansa sau cei care erau tare nefericiţi acasă sau cei care au decis să plece neapărat fără să se mai uite înapoi – sînt ei oare la fel de „ei"?

Citindu-vă articolul, mă gîndeam cu tristeţe că acel ton autoritar-generalizator-esenţialist de care am avut parte atît de des în România, acel ton care construieşte structuri fixe, îngrămădind individualităţi şi opţiuni în dihotomii fără leac, acel ton încă mai există. Şi tonul apare în unul şi acelaşi articol în care dumneavoastră vorbiţi despre ierarhii şi despre relativitatea lor, despre bogăţia de acasă şi cea „din afară" şi despre vîrfuri la „teve" şi în academie la fel de relative.

Şi mă întrebam de ce mereu trebuie să vorbim de Luceafărul şi mirodenii româneşti şi colinde ca îngheţate într-un fel de patos naţional, pe care cei plecaţi au decis să îl abandoneze? Dar dacă cei plecaţi continuă să vorbească româna acasă cu copiii lor şi le pare bine să ştie că aceşti copii poate vor fi mai fericiţi acolo decît dacă ar fi fost în ţara părinţilor lor? Şi poate că aceşti copii vor alege să trăiască în alt loc al lumii, dar vor avea şansa de a alege. Vor învăţa că lumea nu înseamnă „noi" şi „ei", că există multiple opţiuni şi definiţii şi că vor putea citi *Dilema* în română, vorbi engleza – sau altceva – şi simţi individual şi complex, în deplina „calitate a lor intrinsecă".

Cu stimă,

Emanuela GRAMA
egrama@umich.edu

„Fan" de la...

În articolul „Sporturi extreme" din numărul 463 al revistei, domnul Dumitru Solomon ridiculizează uşurinţa cu care unele persoane devin „partizani necondiţionaţi" ai unui anume actor etc. În limba engleză aceste persoane sînt desemnate ca „fans".

Domnul Dumitru Solomon scrie: „Îmi vine uneori să cred că *fan* nu vine de la englezescul *evantai*, ci de la universalul, exclusivistul şi sîngerosul *fanatic*" şi „De aceea am oarecare aprehensiuni faţă de cuvîntul *fan*: dacă nu vine de la *fanatism*, ar putea aluneca în..."

Domnule Solomon, pregătiţi-vă să cădeţi în admiraţia propriei dumneavoastră intuiţii. Într-adevăr, cuvîntul *fan*, cu sensul de *admirator devotat* este o prescurtare de la *fanatic* şi nu are chiar nimic de a face cu evantaiele sau ventilatoarele (altă semnificaţie a cuvîntului *fan*).

Din păcate, acest secret este păstrat cu străşnicie în dicţionarele explicative ale limbii engleze.

Cezar POPESCU
Timişoara, cpopescu@aut.utt.ro,
www.aut.utt.ro

Despre *Dilema*

● Distins Consiliu Editorial al revistei *Dilema,*

Vă mărturisec sincer că am avut o adevărată revelaţie citind articolul „Pata oarbă" scris de dl Ştefan Bălan *(Dilema* nr. 462, pag. 11). Am citit cu atenţie acest articol, l-am recitit şi re-recitit şi, de fiecare dată, mi-a plăcut tot mai mult. Este mai mult decît o descriere doctă a unui tablou. Este o adevărată provocare a inteligenţei. Mi-ar plăcea să pot citi asemenea articole şi în continuare. Sincere felicitări dlui Bălan.

Cu profundă admiraţie, al dumneavoastră cititor pasionat,

Ioan PETRESCU

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Stereotipuri despre străini**
- **Merit şi relaţii**

Mircea IORGULESCU

ce se vede

Constituţia şi legea electorală

Variate, chiar divergente uneori, speculaţiile, interpretările şi reacţiile iscate de intenţia premierului Adrian Năstase de a propune o revizuire a Constituţiei au totuşi un punct comun: suspiciunea.

Cu excepţia politicienilor din PSD şi a jurnaliştilor afiliaţi, toţi cei care s-au exprimat despre acest proiect îl consideră o manevră politică a premierului şi a presupusei lui grupări din PSD. Îndreptată, după unele opinii, împotriva actualului preşedinte Ion Iliescu (existenţa unui conflict cronic între premier şi preşedinte este una din temele fixe ale comentatorilor politici români), după altele împotriva potenţialilor adversari ai lui Adrian Năstase la viitoarele alegeri prezidenţiale, modificarea Constituţiei ar fi, prin urmare, o simplă mişcare pe complicata tablă de şah a politicii româneşti, desigur în interesul exclusiv al celui care o preconizează.

Este probabil în afara oricărei îndoieli că vor fi existînd motive serioase de suspiciune şi de reţinere, de bună seamă bine ştiute de cronicarii politici naţionali şi nu numai de ei. În definitiv, chiar enormul efort de "imagine" făcut de premier şi de echipa ajutătoare este de natură să trezească involuntar o anumită reticenţă: fiindcă e improbabil totuşi ca numeroşii lucrători pe tărîmul publicităţii să se fi occidentalizat într-un asemenea hal încît să uite că în limba română cuvîntul *reclamă* are, mai ales în masele largi populare, un înţeles hotărît negativ. Cu cît *reclama* e mai mare (popular, adică româneşte, am putea spune chiar mai lipsită de măsură, de nu şi deşănţată), cu atît creşte neîncrederea faţă de obiectul ei.

Cu toate acestea, revizuirea Constituţiei din 1991, cea dintîi constituţie democratică alcătuită în România după al doilea război mondial, nu pare a fi mai puţin o reală necesitate. Într-o evidentă lipsă de inspiraţie, premierul a afirmat despre Constituţia în vigoare că ar fi fost alcătuită *românește*. Un sinonim pentru improvizaţie, ambiguitate, lucru de mîntuială?! Nu se poate şti, deşi e oarecum bizar ca premierul unei ţări să folosească în sens pejorativ adjectivul derivat din numele naţiunii ale cărei treburi publice le administrează. Este însă cert, şi de mai mulţi ani, că în Constituţia din 1991 există numeroase lucruri de îndreptat, de la paralelismul păgubos dintre Senat şi Camera Deputaţilor, cele două camere ale parlamentului avînd practic atribuţii identice, pînă la insuficienta delimitare a puterilor şi a instituţiilor. Interesează de aceea mai puţin astăzi de ce s-a optat atunci pentru cutare au cutare soluţie, de ce s-a preferat "ocrotirea" proprietăţii şi nu "garantarea" ei, spre exemplu, de ce prevederile cutărui articol intră subtil în contradicţie cu cele conţinute în altul etc. Din exerciţiul vieţii politice româneşti de după 1992 s-au dedus ori pot fi deduse numeroase imperfecţiuni ale Constituţiei în vigoare, încît inventarierea lor este o chestiune aproape mecanică. Între altele – observaţie de nespecialist! – această Constituţie are şi groaznicul cusur de a fi *prea lungă*, prolixitatea fiind una dintre cele mai insidioase moşteniri ale comunismului, printre ale cărui victime trebuie neapărat trecută şi concizia. Temele (sau direcţiile) revizuirii nu se pot dispensa însă de o discuţie publică, modificarea Constituţiei nu se poate face de vreo comisie obscură şi tainic. Ar fi neserios, iar pericolul lipsei de seriozitate nu este chiar neglijabil în România, de vreme ce pînă şi actualul ei premier pare convins că "românește" este un termen depreciativ.

...*Statua Libertăţii* din Ploieşti, evocată aici săptămîna trecută, nu este prevăzută cu o torţă, ca mai cunoscutele ei surate de la New York şi Paris, ci cu o lance. Iar în cealaltă mînă ţine o carte pe care scrie *Constituţia şi Legea electorală*. Tradiţii ar exista!

▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Tango românesc

„Aveţi un talent special de a face un pas înainte şi doi înapoi". Se spune că această frază ar fi fost rostită de un diplomat occidental după dezbaterea legată de legea informaţiilor clasificate. Este vorba despre de acum celebra lege prin care orice cetăţean care găseşte informaţii secrete este pasibil de închisoare dacă nu le predă autorităţilor. Pe lîngă această aberaţie care a făcut vîlvă, defectele legii sînt mult mai profunde, arătînd o mentalitate mai degrabă specifică ceauşismului tîrziu, decît unei democraţii incipiente.

Anul trecut, parlamentul a votat Legea liberului acces la informaţiile de interes public, intrată în vigoare de la 1 ianuarie 2001. Legea este un succes din mai multe puncte de vedere. În primul rînd, este foarte liberală: normele de aplicare conţin explicit ideea că orice chestiune neclară va fi interpretată în sensul lărgirii accesului la informaţii şi nu al blocării lui.

Urmările practice încep să apară. Potrivit legii, acreditarea unui ziarist nu poate fi ridicată, în nici un caz, din raţiuni ce ţin de conţinutul articolelor sale. Primarul Bacăului, Dumitru Sechelariu, tocmai a făcut enorma gogomănie de a retrage acreditarea unei jurnaliste de la *Monitorul de Bacău* (ziar-erou pe plan local, vechi opozant al celor de la putere). Greşeala primarului: a semnat un document prin care a retras acreditarea cu motivaţia „relatare tendenţioasă" a activităţii Primăriei. Cum legea este în vigoare, se prea poate ca primarul să fie obligat în instanţă să o reprimească pe ziaristă la Primărie. Precedentul „Sechelariu" va fi învăţare de minte, şi astfel va rămâne Sechelariu în istoria democraţiei din România, un paradox de tot hazul.

Al doilea aspect care face din legea accesului la informaţii un model este colaborarea dintre Ministerul Informaţiilor Publice şi „coaliţia pentru transparenţă", un grup de think-tank-uri care au asistat fiecare pas în elaborarea legii, au mediat între cei doi iniţiatori veniţi cu proiecte diferite (Mona Muscă şi Vasile Dîncu) şi au contribuit la elaborarea normelor de aplicare. Nu în ultimul rînd, legea accesului la informaţii (544/2001, pe numele ei profan) poate deveni un instrumet de reformare a adminstraţiei. Plecînd de la principiul că lumina este cel mai bun dezifectant, legea instituie mecanisme prin care cheltuielile pot deveni transparente. Mai mult, ONG-urile din coaliţie au reuşit includerea în norme a unui model de raport de cheltuieli, pe care fiecare instituţie publică este obligată să îl publice anual. Astfel, enorma forţă lansată în bătălia anti-corupţie n-a luat-o în seamă, această lege poate face sistemul mai puţin vulnerabil. Din moment ce tu (ziarist sau cetăţean înarmat cu voinţă şi răbdare) poţi urmări mişcarea fiecărui ban public, mînuitorii acestor sume vor fi cel puţin mai precauţi în ilegalităţi. Dacă s-ar legifera şi o serie de incompatibilităţi pe model american, campania anti-corupţie chiar ar avea efecte reale. Regulile americane *(US Agency for Government Ethics)* prevăd că înainte cu un an de a fi numit trebuie să te retragi din orice activitate care ar putea interfera cu funcţia publică. Mai mult chiar, trebuie să anunţi existenţa oricărei relaţii cu o terţă persoană care ar putea stârni bănuiala traficului de influenţă. Toate peroraţiile lui Nicolae Văcăroiu care îşi justifică legăturile cu SOV sau ale lui Radu Timofte, despre care o comisie parlamentară a constatat că a avut doar „relaţii personale" cu personajul urmărit de serviciul secret pe care îl conduce, ar deveni ridicole.

În fine, acesta ar fi pasul înainte. Cei doi paşi înapoi au fost făcuţi prin legea informaţiilor clasificate. Urma să fie sora mai mică şi mai prost îmbrăcată a primei legi. Pentru că libertatea informaţiei ar trebui să fie regula, iar secretizarea o situaţie extraordinară. După ce a produs un scandal monstru anul trecut, legea „tăcerii" a fost modificată. Dar a rămas egală cu sine, egală cu mentalitatea celor care au promovat-o. Iar principalul iniţiator este preşedintele comisiei de control a SRI, adică celebrul personaj care l-a absolvit pe Radu Timofte de orice răspundere. Acest personaj ar trebui să fie cîinele de pază al societăţii împotriva abuzurilor serviciului secret.

Iar legea propusă de el face din SRI stăpînul şi controlorul absolut al României, fără să uite a aminti peste tot de „interesul naţional" şi de acţiuni „de natură să" îl atingă pe acesta. Mai mult, fiecare şef de instituţie poate să claseze cum vrea el orice informaţie de interes public. Este acces, dar acolo unde şeful zice că este voie, fără justificare. Dacă prima lege de care am vorbit forţează administraţia să se deschidă, să arate ce rezultate are cheltuind banii publici, cea de-a doua parcă vine direct din burta unui funcţionar al iadului: cheltuim banii cum vrem, iar dacă cineva este interesat, declarăm că e secret şi de natură să afecteze interesul naţional. În plus, dacă cineva e suficient de stupid încît uită în metrou un secret de stat, cel care îl găseşte e obligat să îl predea. Dacă ziariştii îl află şi vor să îl publice, fac puşcărie.

În plus, legea formulează gogomănii incredibile: cetăţenii străini sau cei cu dublă cetăţenie ar trebui să nu aibă acces la nici un fel de date. Toţi sînt duşmani şi membri ai conspiraţiei mondiale împotriva României. Pentru că pînă şi date statistice au toate şansele de a deveni secrete, e curios cum se va descurca italianul Ravassio, consilierul economic al lui Adrian Năstase. Ca să nu mai vorbim despre consilierii străini care mişună prin MAN. Vor trebui arestaţi şi izolaţi.

▲

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Cerere şi ofertă în învăţămînt

Copiii spun lucruri trăsnite, la televizor; cînd sînt mai mari, spun uneori nişte trăsnăi la examene de te lasă cu gura căscată mai rău decît în faţa televizorului. Un coleg, profesor la medicină, mi-a povestit-o pe cea mai recentă de care a avut parte.

Examen. Se consultă pacientul. Ce să fie? Studentul dă un diagnostic. În cazul respectiv, semnul clinic cel mai evident era că se măreşte ficatul. Studentul continuă să-i ia tensiunea. *Dar ficatul?* – sugerează profesorul. Pauză. *Palpaţi ficatul!* – mai spune o dată profesorul. Studentul dezbracă pacientul şi începe să-i umble pe tot corpul. *Ficatul...* – şopteşte profesorul, cu un început de bănuială în glas. *Mă gîdili* – zice şi pacientul, amuzat. Studentul continuă să gîdile pacientul. *Unde e ficatul?* – se răsteşte de data aceasta profesorul, exasperat. *La asta am dat examen anul trecut* – îi răspunde în cele din urmă studentul, renunţînd să mai caute ficatul. *Dumneata nu ai ce să cauţi într-o facultate de medicină!* – se enervează profesorul. *Am luat 8 la examenul ăsta!* – se justifică studentul.

Oricine a trecut prin învăţămînt are şi o colecţie de astfel de perle. Asta îmi aduce aminte de nişte studenţi la un curs de franceză, revoltaţi că la examenul final li s-a cerut să pregătească (din nou) verbele, deşi dăduseră o lucrare de an cu verbele. Sau de un student care mi-a spus că lucrează la Guvern ca explicaţie la faptul că nu ştia nimic la cursul de sociologie rurală. Ce să-i faci însă dacă omul nu funcţionează fără ficat, frazele fără verbe, iar societatea are şi ţărani, nu numai oameni politici; trebuie să le înveţi pe toate dacă vrei să fii medic, filolog sau sociolog!

Toatea acestea – şi multe altele asemenea – sînt, evident, cazuri, să le spunem, extreme şi nu am nici cea mai mică intenţie de a caracteriza starea studenţimii române prin astfel de exemple. Şi totuşi...

Şi totuşi, ele au ceva comun, o întrebare obsesivă, care, la nivele mai elaborate, îi bîntuie pe cei mai mulţi dintre studenţi: la ce îmi folosesc toate acestea? Iar răspunsul, explicit sau doar implicit, este, de cele mai multe ori, de genul următor: ca să iau examenele şi, în final, diploma. În viaţa reală, ceea ce se face în facultate nu prea e de vreun folos, căci în viaţa reală un post nu se capătă pe competenţă, ci pe relaţii – iar acolo unde se capătă pe competenţă, adică "dincolo", ceea ce se face la noi este oricum depăşit şi caduc.

Mergînd mai departe şi uitînd anecdotica de la care am pornit, se pare că ne aflăm într-un punct zero al tranziţiei educaţionale. *Grosso modo*, modelul "vechi" era cel al *ofertei*, în care profesorul, în cunoştinţă de cauză, cerea, iar studentul răspundea – şi nu avea încotro, pentru că profesorul avea statutul necesar să ceară, ca sursă legitimă a cunoaşterii. Modelul "nou" inversează oarecum raportul, fiind unul, ca să spunem aşa, al *cererii*. Studentul ştie cam ce vrea să facă, ce presupune aceasta pe piaţa concurenţei şi ca atare de ce competenţe are nevoie pentru a face faţă: acum el cere, iar profesorul răspunde.

În ceea ce ne priveşte, profesorul nu prea mai are statutul necesar să-şi impună oferta (şi nici nu prea mai are chef să o facă, existînd şi alte oferte pentru el, mai ademenitoare, dacă e competent); iar studentul nu este încă în măsură să-şi formuleze cererea, pentru că nu ştie de ce competenţe va avea nevoie – mai mult, e convins că nu de competenţe reale este vorba. Modelul tradiţional al "ofertei" s-a destrămat, iar cel modern al "cererii" încă nu funcţionează.

Poate că e nevoie de un semnal politic clar că de acum încolo chiar va folosi la ceva să fii competent în societatea românească...

▲

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziție

Hercules

Cine mai stătea, la acest început amnezic de mileniu, să şi-l amintească pe supervajnicul erou al mitologiei antice? Dar numele lui izbucneşte brusc în actualitate, fiind însă atribuit unei supernave aeriene care nu descinde din vechea mitologie, ci se chinuie să dea naştere unei noi mitologii. Pachidermul aerian şi-a dobîndit subita glorie zburînd între Bucureşti şi Kabul pe două altitudini. Pe una el îi transportă pe militarii armatei române, inclusiv echipamentul din dotare, grăbiţi să instaureze ordinea de urgisitele meleaguri afgane. Pe cealaltă el poartă întreaga Românie spre împlinirea visului de a se vedea primită, finalmente, în NATO. Scopul tranziţiei, au descoperit mai toţi strategii ei, este să conducă ţara din anticameră în miezul NATO. Iar drumul cel mai scurt dintre aceste două repere trece, evident, prin peşterile din care volatilul terorist-şef nu se lasă evacuat. Urmaşii plăieşilor lui Ştefan cel Mare înfig astfel tricolorul acolo unde glorioşii lor înaintaşi nici cu gîndul nu se gîndeau să ajungă.

Tîrcoalele pe care România le dă NATO nu constituie prima ei experienţă în materie de relaţii cu o alianţă militară transnaţională. Înainte de 1989, România era membră a Tratatului de la Varşovia, dar nu şi-a trimis trupe nici în Afganistan, nici în Cecenia, nici în Nagorno-Karabach, unde mai marele alianţei nu izbutea nicicum să-i aducă la respect pe zurbagiii locali, fără a mai vorbi de invadarea Cehoslovaciei. România tranziţiei nu este membră a NATO, dar fără a i se cere se înghesuie alături de mai marele alianţei ori de cîte ori, în situaţii încordate, acesta îşi cheamă partenerii în ajutor.

Ca şi războiul din Kosovo, expediţia Hercules este finanţată din melancolica visterie de pe malul Dîmboviţei. Contribuabilul autohton, căci a lui este melancolia, are de achitat, pînă una alta, o sumă exprimată în milioane de dolari USA, superioară celei care ar scoate din letargie Uzinele Reşiţa. Banii înghiţiţi de Hercules puteau fi cheltuiţi pentru domolirea a tot felul de nevoi prozaice: consolidarea unor săli de clasă care stau să se prăvălească în capetele copiilor, încălzirea unor azile în care degeră sute de bătrîni părăsiţi, asistenţa bolnavilor de SIDA şi de TBC, al căror număr creşte cu o repeziciune înspăimîntătoare, adăpostirea celor mai năpăstuiţi dintre copiii străzii ş.a. Nu acestea constituie însă priorităţile guvernului, ci asistenţa, chiar şi pe cale financiară, a războiului purtat de NATO împotriva lui Bin Laden.

Pe micile ecrane, în versiunea Televiziunii oficiale, pendulările lui Hecules între Bucureşti şi Kabul nu sînt numai pe larg înfăţişate, ci şi zgomotos celebrate. Rămîne de văzut dacă entuziasmul oficialilor se va transmite şi milioanelor de neoficiali, obsedaţi de necruţătoarea asimetrie dintre preţuri şi venituri. ▲

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Mircea VASILESCU

satul global

Deficit de cultură

Să recapitulăm: conducerea radioului public a fost înlocuită înainte de termen, deşi rezultatele instituţiei erau pozitive; cele două legi care au de-a face cu libertatea de expresie (legea informaţiilor clasificate şi legea accesului la informaţiile publice) au fost întoarse pe toate feţele şi apoi luate de la început, constatîndu-se de fiecare dată că erau prea restrictive şi lăsau loc unor posibile abuzuri; politicieni de frunte au făcut afirmaţii dure împotriva presei, considerînd-o vinovată pentru „otrăvirea" spaţiului public, aşa cum şi reprezentanţi ai fostei puteri au declarat nu o dată că presa e cauza tuturor neîmplinirilor; aceiaşi politicieni de frunte au revenit cu alte declaraţii, în care apărau libertatea presei; un scandal financiar în care ar fi implicaţi, se zice, şi unii demnitari, a izbucnit nu prin anchete ale instituţiilor abilitate, ci prin talk-show-uri în care doi miliardari se acuzau reciproc; mai nou, un alt miliardar al tranziţiei l-a ameninţat cu moartea pe un editorialist, iar poliţia s-a autosesizat, anchetîndu-l pentru... tulburarea liniştii publice (nu sînt jurist, deci nu mă pot pronunţa asupra încadrării juridice; sînt filolog, aşa că pot spune că între ameninţarea cu moartea şi „tulburarea liniştii" e, din punct de vedere logico-semantic, o diferenţă uriaşă).

Toate aceste manifestări trădează un sentiment ce pare a fi încă destul de răspîndit în societatea românească: libertatea presei e suportată greu, dă dureri de cap, generează resentimente şi sînt destui care, dacă ar putea, ar limita-o ori ar desfiinţa-o de-a dreptul. Cel mai bine se observă acest lucru din diversele încercări de *reglementare*. De-a lungul tranziţiei, au existat mai multe proiecte de „lege a presei": toate ieşeau în evidenţă prin tendinţa de a inventa cît mai multe sancţiuni pentru jurnaliştii care greşesc şi de a da o formulare cît mai ambiguă presupuselor „greşeli". În „filozofia" legislatorului român, a face o lege nu înseamnă a identifica nişte *reguli* care să facă lucrurile să funcţioneze bine, ci a născoci un potop de pedepse pentru eventualii contravenienţi. E-adevărat, asta se întîmplă şi pentru că, în mentalitatea noastră de români balcanici postcomunişti descurcăreţi, atunci cînd se încearcă stabilirea unor reguli, fantezia unora deja începe să inventeze soluţii pentru fentarea legii. Sîntem o cultură tranzacţională, ar zice savanţii, în care totul se negociază, inclusiv regulile...

Pe de altă parte, presa e în relaţii proaste cu puterea şi pentru că ea însăşi nu a fost în stare să se organizeze, să-şi creeze propriile organisme de autoreglementare. Asociaţiile de jurnalişti n-au, practic, nici influenţă şi nici autoritate în spaţiul public, nici măcar în lumea jurnaliştilor. Intrate adesea în jocurile de interese politice şi economice, dornice să obţină tiraje şi audienţe mari pînă într-atît încît neglijează de multe ori calitatea şi corectitudinea jurnalistică, ziarele şi televiziunile de la noi n-au reuşit să-şi creeze şi să-şi respecte propriile coduri de conduită, care să le confere autoritate şi prestigiu, inclusiv în faţa puterii politice. Cît despre ceea ce se cheamă cu un termen general „opinia publică", aici atitudinile sînt confuze: consumul de produse mediatice în masă s-a extins rapid, dar reflexul democratic de a apăra libertatea de expresie nu. Pentru marele public, televiziunile sînt bune atîta timp cît oferă distracţii şi ştiri de senzaţie, ziarele sînt cumpărate şi citite doar dacă fac dezvăluiri; mă îndoiesc că telespectatorul ori cititorul comun au, printre priorităţi, ideea că libertatea presei trebuie apărată cu orice preţ ori principiul că misia jurnalistului este informarea corectă şi completă a cetăţenilor. Iar în ceea ce priveşte organizaţiile societăţii civile, de fiecare dată iau atitudine aceleaşi cîteva (prea puţine, din păcate) voci, cum ar fi Agenţia de Monitorizare a Presei condusă de Mircea Toma ori Centrul pentru Jurnalism Independent.

Într-un asemenea context, repetarea ciclică a unor încercări de limitare a libertăţii de expresie va continua. Am intrat în societatea-spectacol, în care politicienii se luptă în primul rînd nu pentru a rezolva problemele cetăţenilor, ci pentru a apărea cît mai multe minute la televizor şi a avea cît mai multe editoriale „de bine" în ziare; oamenii de afaceri au nevoie de presă atîta timp cît o pot manipula în favoarea intereselor lor; iar poporul stă şi se uită, gata oricînd să schimbe canalul şi să privească liniştit un serial ori un concurs. Una peste alta, atitudinea faţă de mass-media arată că, la noi, cultura democratică înregistrează un deficit mai mare şi mai îngrijorător decît al balanţei de plăţi externe. ▲

Alexandru CĂLINESCU

interstiții

Lecturi decalate (II)

Jacques Chardonne admira capacitatea aparent inepuizabilă a prietenului său Morand în a face faţă obligaţiilor vieţii mondene. Dacă citim lungul interviu pe care Morand l-a acordat în 1971 lui Jean José Marchand (reeditat recent de La Table Ronde, împreună cu un alt interviu, realizat chiar în anul morţii, 1976), înţelegem de unde venea această uimitoare disponibilitate. Copil, mergea împreună cu tatăl său la Sarah Bernardt, în locuinţa acesteia din bulevardul Pereire; era suit pe un scaun şi pus să cînte şansonete la modă, din acelea lansate la cabaretul „Le Chat Noir"; primele aplauze din viaţă (şi singurele, adaugă el) le-a primit aşadar, pe la 7-8 ani, de la celebrissima actriţă. Cum tatăl fusese numit într-o funcţie ce avea legătură directă cu mediile artistice, printre invitaţii obişnuiţi la masă, la familia Morand, se numără Rodin, Jules Massenet, Marcel Schwob. Acesta din urmă venea însoţit de actriţa Moreno şi dispărea brusc, în timpul mesei, pretextînd că merge la toaletă; scriitorul va înţelege mai tîrziu că Schwob se ducea să-şi facă o injecţie cu morfină. Viitorul *globe-trotter* întreprinde prima „mare" călătorie din viaţa lui cu metroul: pe 19 iulie 1900 (Morand are 12 ani), ziua inaugurării metroului parizian, merge din strada Marbeuf pînă la grădina Tuileries. Şi cinematograful îl descoperă tot în împrejurări neobişnuite: unchiul său, secretar al preşedintelui Franţei, îl duce la palatul Elysée unde erau proiectate filme pentru copiii funcţionarilor; copiii erau întîmpinaţi, în capul scărilor, de preşedintele Loubet în persoană. Pe Giraudoux îl cunoaşte cînd, adolescent, îl însoţeşte pe tatăl său la un dejun oferit de ministrul Dumaine (cu care prilej varsă cafeaua pe pantalonul alb al ministrului, ceea ce indica faptul – spune cu umor fostul ambasador la Bucureşti – „că nu eram făcut pentru viaţa diplomatică"). Giraudoux, student la Ecole Normale Supérieure, îl ajută să pregătească bacalaureatul în filosofie. Graţie prieteniei cu viitorul dramaturg, Morand descoperă virtuţile sportului (va dovedi, pînă în ultimii ani de viaţă, o fabuloasă vitalitate), sportul fiind, totodată, şi o cale de acces către viaţa socială. O singură umbră în tablou: nu-i plac cafenelele şi ratează astfel multe întîlniri cu boema pariziană a începutului de secol XX.

Interesul acestui interviu stă îndeosebi în evocarea cîtorva din figurile proeminente pe care Morand le-a întîlnit în lunga lui existenţă. Proust, spre exemplu, care în 1921, ajuns un nume binecunoscut, încă avea emoţii după ce trimitea un articol ziarului *Le Figaro*, întrebîndu-se dacă redacţia îl va publica sau nu. Apoi, în tuşe rapide dar expresive, Pound, Berthelot, Claudel, Darius Milhaud, Larbaud, Cendrars, Cocteau, Rodiguet. Şi mai ales Alexis Léger, cunoscut în literatură drept Saint-John Perse, diplomat de carieră, trimis dintr-un post în altul şi care nu avea la Paris, în apartamentul lui, decît un cufăr, în care se găseau vreo duzină de cămăşi: erau singurele lui, cum să le spun, „bunuri materiale". Insistenţa asupra personajelor şi a vieţii de odinioară nu e întîmplătoare. Morand declară (are, totuşi, 83 de ani) că a rămas, în pictură, muzică, literatură, cu gusturile pe care le avea cu două decenii înainte. Tonul confesiunilor sale e mai curînd dezabuzat (despre starea lui de spirit din ultima parte a vieţii ştim mai multe din *Jurnalul* apărut acum doi ani şi care a stîrnit reacţii vehemente). America, e adevărat, l-a încîntat în primele călătorii, dar mai tîrziu a găsit New York-ul mult schimbat în rău, zgîrie-norii construiţi în serie i s-au părut de o totală lipsă de imaginaţie, „un parter repetat de 150 de ori ...". Lumea modernă e roasă, adaugă el, de „cancerul vitezei" (avertismente în acest sens dăduse el însuşi, în *Omul grăbit* de exemplu). Oricum, călătoriile au devenit previzibile şi redundante, nimic nu se poate compara cu pacheboturile amenajate în adevărate cazinouri plutitoare. Secretul stă în altă parte: „Ceea ce trebuie e să înveţi să pierzi vremea. Independenţa şi pierderea de vreme sînt cele două mari forme de lux ale epocii noastre".

Morand îşi împărţea atunci timpul între Rambouillet, Paris şi Vevey, în Elveţia. Tot în Elveţia, la Montreux, se instalase, după succesul *Lolitei*, Vladimir Nabokov. Locuia la hotel, colecţiona fluturi şi acorda interviuri exclusiv în scris, refuzînd cu obstinaţie discuţia „live". De ce, vom vedea săptămîna viitoare. ▲

Sever VOINESCU

statul de drept

Anatomia corupţiei (II)

„...cel ce urăşte mita va trăi"
(Pilde, 15: 27)

2. *Corupţia şi circumstanţele.* Există ceva descurajant în orice discuţie despre corupţie. Lucidul, care, după cum ne spunea un filosof, nu poate fi decît pesimist, ştie bine de ce corupţia este posibilă şi, tocmai de aceea, simte zădărnicia luptei împotriva corupţiei. Corupţia există ca o categorie juridică a dreptului penal numai pentru că slăbiciunea structurii morale a fiinţei umane o face posibilă. Corupţia este cea mai directă consecinţă a Căderii din Paradis, pentru că alungarea din imemoriala „vîrstă de aur" a consacrat definitiv coruptibilitatea ca trăsătură a speciei. Nu poţi să nu simţi prezenţa enormă a Fatalităţii cînd contempli şirul enorm al corupţilor în istorie sau cînd priveşti cu adevărat, adînc, în tine însuţi. Pe asta se şi bazează raţionamentul acelora car spun că fenomenul social al corupţiei nu poate fi niciodată stîrpit şi că ceea ce ne putem propune este, doar, păstrarea corupţiei în limite rezonabile. „Limite rezonabile" înseamnă: 1) amploarea fenomenului social al corupţiei să nu pună în pericol stabilitatea, integritatea şi viabilitatea cetăţii şi 2) sistemul să-şi păstreze capacitatea de reacţie corectă şi imediată cînd acte singulare de corupţie ies la iveală.

Realitatea corupţiei, în absolut, e una şi dimensiunile sociale ale flagelului într-un context socio-politic dat, este altceva. Da, omul este o fiinţă coruptibilă. Dar aceasta nu îl transformă imediat într-o fiinţă coruptă. Natura coruptibilă a fiinţei umane nu poate justifica, singură, corupţia pentru că, pe lîngă natură, Creatorul ne-a mai dat şi voinţă şi libertate şi, peste toate, o Cale de urmat. Din punct de vedere moral, lupta împotriva corupţiei este lupta omului împotriva propriei naturi vicioase, din punct de vedere creştin, lupta împotriva corupţiei este exact urmarea Căii pe care sîntem chemaţi s-o urmăm. Pare, la prima vedere, o luptă inegală: voinţa împotriva datului, principiul împotriva realităţii, aspiraţia împotriva destinului. Şi totuşi...

În *Evanghelia după Matei* (4: 8-11) se povesteşte un episod care are valoare de exemplaritate, aşa cum toată viaţa Mîntuitorului are pentru noi. Iată-l: *Din nou diavolul L-a dus pe un munte foarte înalt şi i-a arătat toate împărăţiile lumii şi slava lor. Şi i-a zis Lui: Acestea toate Ţi le voi da Ţie, dacă vei cădea înaintea mea şi Te vei închina mie. Atunci Iisus i-a zis: Piei, satano, căci scris este „Domnului Dumnezeului tău să te închini şi Lui singur să-i slujeşti". Atunci L-a lăsat diavolul şi iată îngerii, venind la El, Îi slujeau.*

Iisus, ispitit cu *„toate împărăţiile lumii şi slava lor"*, nu a cedat. Acesta este unul dintre acele momente în care Fiul Omului ne-a arătat că asocierea dintre tentaţie cu natura coruptibilă a omului nu duce întotdeauna la corupţie. Ce poate fi mai puternică şi mai reconfortantă decît liniştea de după ce trînteşti uşa-n nas unuia care tocmai a încercat să te corupă? E liniştea pe care ţi-o aduc îngerii care te înconjoară imediat, după aceea. Şi dacă tot am deschis Cartea, să mai citim: *„Omul cel drept în calea sa şi cel ce grăieşte cuvinte de cinste, care dă la o parte cîştigul cel nedrept, cel ce mîinile înapoi le trage şi mită nu primeşte, care-şi astupă urechile cînd aude fărădelegi şi îşi pune văl pe ochi ca să nu mai vadă răul, acela va locui pe înălţimi şi stîncile cele tari vor fi cetatea lui; pîine i se va da şi apa nu-i va lipsi" (Isaia,* 33: 15-16)

Ca o consecinţă imediată, episodul din *Matei* ne arată un lucru cît se poate de clar: lupta cu corupţia poate fi cîştigată. Iar cedările pe care le facem corupătorilor se justifică numai prin slăbiciunile noastre şi nu prin ceva obiectiv, irezistibil. A arunca vina pe împrejurări exterioare (salariu mic, nevoi materiale stringente etc.) pentru corupţie este o greşeală. Iar cea mai bună dovadă constă în faptul că marii corupţi nu sînt nici pe departe nişte săraci care cedează plicului burduşit pentru că n-au ce mînca. În ceea ce priveşte corupătorul, episodul evocat are, de asemenea, un mesaj clar: corupătorul este diavolul. Oricine încearcă să corupă, face un act din specia celor diavoleşti. Oricine încearcă să corupă, vine în numele diavolului. În ceea ce priveşte corupţia ca atare, de asemenea textul biblic ne spune ceva foarte important: orice act de corupţie urmăreşte alterarea ordinii fireşti, orice act de corupţie se consumă în vederea stricării echilibrului acestei lumi. În fragmentul evocat, încercarea de corupere echivalează cu tentative de invalidare a ceea ce *„este scris"*, adică înseamnă paralizarea oricărei şanse de a fi pentru ceea ce *trebuie* să fie.

Concluzia firească este că, deşi există *explicaţii*, nu există *justificare* posibilă pentru corupţie. Şi, mai mult, corupţia există datorită nouă şi nu datorită împrejurărilor în care, istoriceşte, trăim. Aşadar, lupta cu corupţia este, înainte de orice, o luptă cu noi înşine pe care ne stă în putinţă să o cîştigăm.

Ameninţările la adresa libertăţii noastre sînt multe. Cînd un potentat al timpului nostru agresează public şi ameninţă cu moartea pe jurnalistul Cristian Tudor Popescu, trebuie să înţelegem că cele mai cumplite pericole la adresa libertăţii noastre sînt, încă, vii. Nimic nu poate justifica gestul brutal. Nici stilul vituperant al gazetarului, nici incisivitatea opiniilor sale şi nici măcar greşelile pe care, uneori, ca noi toţi, le comite (în particular, în cazul agresorului, sînt probe care indică limpede că jurnalistul a avut dreptate). Un gazetar autentic este un monument viu al libertăţii noastre. Atîta timp cît el există putem spune că sîntem, încă, liberi. Oricine încearcă să elimine un gazetar, încearcă să elimine libertatea însăşi. Reacţia trebuie să fie pe măsura acestui atentat la libertatea noastră.

▲

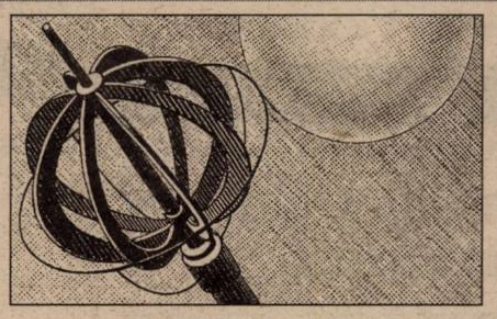

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Energii

Scandalul s-a declanşat cînd America era cu ochii pe Afganistan şi apoi, aşa cum a zis unul dintre oficialii americani interesaţi, în capitalism falimentul e un lucru normal. Normal sau nu, falimentul grupului Enron este, totuşi şocant. Era a şaptea companie americană şi pe lîngă profiturile afişate ani de-a rîndul, era considerată un fel de far al noii economii, prin flexibilitate şi putere de inovaţie. Inovaţia era destul de veche: dublă contabilitate. Machiate, cifrele situau compania de distribuţie a gazului şi electricităţii pe locul şapte pe lista societăţilor americane, cu o cifră a afacerilor de o sută de miliarde de dolari. În realitate, cifra era de 6,3 miliarde de dolari şi poziţia reală a companiei era locul 287. Compania nu era de mult prosperă şi pentru a masca pierderile, şefii au creat mii de filiale şi parteneriate: 3.000 de societăţi asociate, unele cu denumiri foarte simpatice (Braveheart, Jedi) serveau pentru împrumuturi şi evaziune fiscală şi 881 de filiale cu sediul în paradisuri fiscale mutau banii inexistenţi dintr-un loc în altul, afişînd profituri obţinînd astfel o bună cotaţie la bursă. Persoanele care nu întîmplător au pus la cale aceste aranjamente nu au avut decît de profitat: cu o investiţie de 25.000 de dolari, Andrew Fastow a obţinut în două luni 4,5 milioane de dolari. În aceeaşi operaţie, doi funcţionari au cîştigat cîte un milion de dolari cu o investiţie de 5.800. În 2001, 29 de şefi şi administratori au cedat, adică au vîndut, acţiuni în valoare de peste un miliard. Kenneth Lay, dinamicul şef executiv al companiei, şi-a adjudecat şi el venituri salariale de milioane de dolari. Convinşi că lucrează într-un loc unde dolarii se înmulţesc de la sine, salariaţii au profitat de oferta de acţiuni, şi le-au investit în fondurile de pensii. În schimbul numeroaselor privilegii, o singură restricţie: banii nu puteau fi retraşi înainte ca salariatul să împlinească 59 de ani şi jumătate. De cînd s-au declanşat zvonurile, devenite între timp certitudini, salariaţii nu au avut dreptul să-şi vîndă acţiunile şi depunerile lor la fondul de pensii s-au pierdut.

Acum, s-au angajat proceduri judiciare de către comisii parlamentare, de către reprezentanţi ai salariaţilor şi creditorilor: este pusă sub semnul întrebării competenţa, dar mai ales onestitatea firmei de *audit* Andersen, însărcinată cu controlul cifrelor. Specialiştii firmei, plătită pentru a controla, prestau şi servicii de consiliere şi nu doar de verificare; nu aveau interesul să fie prea scrupuloşi, întrucît profitau de pe urma falsei prosperităţi a firmei. În prezent se caută, firesc, complicităţile politice şi se descoperă că într-un spirit echidistant compania Enron a finanţat ambele partide. Mai dubioasă este contribuţia şefilor ei la elaborarea politicilor energetice guvernamentale, dar purtătorul de cuvînt al Casei Albe şi preşedintele Bush spun că aceste consultaţii s-au desfăşurat sub pecetea tainei şi nu dezvăluie amănunte. Implicaţi sau nu, politicienii vor reglementa mai sever şi mai precis conflictele de interese care pot influenţa responsabilitatea controlorilor.

În Franţa, implicaţiile politice ale scandalurilor de corupţie sînt evidente: declanşarea neoficială a campaniei electorale a readus în actualitate vechi „afaceri": o răscumpărare pentru ostaticii din Liban nu a fost de fapt plătită şi candidatul Pasqua ştie ceva despre povestea asta; un fost consilier la primărie a revenit brusc din exilul dintr-o ţară fără convenţie de extrădare cu Franţa. Se autocondamnase pentru a nu da socoteală justiţiei în legătură cu comisioanele date în cursul licitaţiilor pentru construcţia de locuinţe în Paris. Licitaţiile s-au ţinut pe vremea cînd actualul preşedinte şi candidat la viitoarea preşedinţie, Jacques Chirac, era primarul capitalei şi există cel puţin o mărturie care susţine că el personal a fost de faţă cînd s-a dat o mare sumă de bani pentru partid. Poveşti vechi, controale complezente, justiţie împiedicată să acţioneze în cazul Preşedintelui, dar destul de eficientă cu alte mărimi ale sistemului economic legate de politică.

Şi din China, teoretic comunistă, vin veşti despre manifestaţiile unor investitori, victime ale falimentului fraudulos al Fondului condus de fiul lui Li Peng, demnitarul numărul doi al regimului.

Există aproape peste tot o energie agresivă a necinstei şi o inteligenţă inventivă mult superioare puterii de apărare a oamenilor cinstiţi, ceea ce nu înseamnă că aceştia trebuie să cedeze. Campaniile anticorupţie nu trebuie doar începute, ci şi continuate, ştiut fiind că ele nu se sfîrşesc niciodată.

▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

Dă muzica mai tare

Politica nu mai e *fashionable*. Mai întîi că nu mai aduce chiar aşa de mulţi bani – oricît de mari ar fi comisioanele, tot se găseşte unul mai şmecher care să-şi facă o bancă. Apoi, cu excepţia situaţiilor în care ai destulă putere încît să te inviţi singur la cîte un talk-show, televiziunea nu prea se mai interesează de tine – cu consecinţe dezastruoase asupra vieţii tale intime. Dar, mă rog, evoluţia naturală trebuia să ajungă şi aici: acum sînt celebri cei care trebuie şi nu cei care vor.

Cei care trebuie? Mai precis ar fi să spunem că ajung celebri cei care pot produce un *return on investment*. În traducere aproximativă, investiţia în ore de expunere trebuie recuperată cumva, aşa că omul acela ar face bine să aibă ceva de vînzare: un disc, un film, o emisiune, o societate de asigurări, ori chiar propria persoană. Ah, am uitat: mai e nevoie de încă o calitate (şi-aşa se mai strecoară şi cîte un om politic) – trebuie să faci rating.

Cu aceste principii sănătoase, dar şi (vorba cantautorului de altădată) „c-un cîntec şi-o floare, pam-pam", s-a construit în mod firesc, fără eforturi, ceea ce ne doream atîta la începutul deceniului trecut: o societate civilă.

Însă, ce surpriză: în ea nu găseşti pe nici unul în stare să ducă pînă la capăt o idee ori – Doamne fereşte! – să combine corect în frază două subordonate şi o regentă. În societatea civilă română, aşa cum Nenea Iancu a prezis înaintea lui Nenea Brucan, mai încap doar saltimbancii de recepţii şi consfătuiri, moftangii şi moftangioaicele de talk-show, hoţii prinşi şi eliberaţi, haimanalele cu mania cîntatului, ori pur şi simplu derbedeii cu fason de prinţi. Dăscălimea, cîtă a mai rămas în ţară, nu se mai aliază civic cu nimeni, întrucît a constatat că e mai puţin obositor să-şi piardă bătăliile de una singură. Securiştii (totuşi, un detaşament de avangardă, altădată) cîştigă mai mult dînd telefoane decît ascultîndu-le. Iar activiştii îşi flutură mîinile prin Consilii de Administraţie, cu gesturile lui Nea Nicu', însă pe salarii comparabile cu ale lui Nea Văcă'...

În societatea civilă intră greu: voturile a 100 de mii de oameni nu mai sînt suficiente. Luaţi-i pe parlamentari, masă cenuşie şi fără speranţa de a-şi trimite măcar un reprezentant pe coperta de la *Viva* sau *TV Mania*. Sau pe miniştrii care nu se pricep să vorbească colorat sau să cointereseze cu cîte un contract de publicitate. Ştiţi ce mîncare îi place lui Ilie Sîrbu, ministrul Agriculturii? Sau cîte iubite a schimbat în adolescenţă dl Cazan, de la Prognoză? Nu ştiţi, pentru că nici unul nu cîntă *live*, n-a călcat pe nimeni cu maşina şi nici n-a inventat un dispozitiv care permite masajul corporal complet, de nuanţă tailandeză, alimentat cu baterii de 9V.

Nici n-ar trebui să ne plîngem: după cum arată studiile şi experienţa unor realizatori TV, românul preferă veselia uşurică şi nu predica, fie ea imperios cerută de momentul istoric. Sigur, ar mai rămîne problema modelelor pentru tînăra generaţie, dar haideţi să fim cinstiţi: nici noi nu visam nebuneşte să mergem la un concert cu Mihai Viteazu sau Kogălniceanu. Şi nici nu le comentăm faptele de arme, mai ales atunci cînd aveam la îndemîna revista *Popcorn*, o delicatesă culturală în anii '80...

De fapt, ar trebui să fim fericiţi că politicienii nu mai pot spera să facă *ratingul* lui Jojo, la „De trei ori femeie", în prima zi în care îşi scosese la plimbare sînii cei noi. E-adevărat, e trist că nu era Manolescu cu o privire revizionistă asupra optzeciştilor, însă putea fi mai rău: ce ziceţi de Funar, anunţînd programul naţional de vopsire în trei culori, cu Gallus, a Munţilor Carpaţi?

În fond, ceea ce se întîmplă acum este o redistribuire a influenţei publice, cea care derivă nu din funcţii, ci din statutul social şi din percepţia oamenilor. Cu cît e mai multă putere la artişti, cu atît mai bine pentru bietul popor plictisit de sărăcie. Cu cît e mai puţină putere la cei care ne pot face rău cu ea, cu atît mai bine pentru *showbizul* românesc. Spre deosebire de politicieni, el a arătat că se poate trăi şi dintr-un moft.

▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

Emma Goldman, vino acasă

Emma Goldman a fost pe vremuri considerată „cea mai periculoasă femeie din America". Tînărul J. Edgar Hoover şi-a făcut ucenicia tot urmărind-o pe „Emma cea Roşie", agitatoare anarhistă. Goldman, născută în Rusia, era un exponent al radicalismului politic, social şi sexual. Iubitul ei, Alexander Berkman, a încercat să-l asasineze pe Clay Frick, preşedintele de la Carnegie Steel. Frick a scăpat cu viaţă. Asasinul preşedintelui McKinley, Leon Czolgosz, era un cititor fidel al articolelor semnate de Emma în presa anarhistă. A fost închisă pentru retorica ei incendiară şi, în cele din urmă, a fost deportată din Statele Unite în 1919. A călătorit în Rusia bolşevică, unde a fost dezamăgită crunt de realitatea comunistă. Apoi, în 1936, s-a raliat cauzei Spaniei. Şi-a petrecut restul vieţii în Europa, urzind, ţinînd prelegeri, citind şi ducînd dorul Americii. În deceniile care au urmat morţii ei, s-a metamorfozat dintr-o anarhistă de secol XIX într-o icoană a culturii pop, slujind drept sfîntă patroană a mişcării feministe, de caz-test pentru limitele libertăţii de exprimare şi drept personaj plin de culoare în romane, piese de teatru şi filme. Schije din ideile ei pot fi azi găsite cam peste tot, de la libertarienii sexuali pînă la reaganişti, radicali sionişti şi profesori universitari.

În autobiografia ei, „Trăindu-mi viaţa", vorbeşte cu pasiune despre dragoste şi justiţie socială, dar şi despre propriile contradicţii şi inconsecvenţe. Inima şi gîndul îi erau adesea pe poziţii adverse, dar munca ei o ducea fără preget înainte. Se pare că nu a fost zi pe care să o fi petrecut în libertate fără a ţine o prelegere, a scris prolific, a dus o viaţă socială care m-a obosit doar citind-o, a fost arestată de nenumărate ori şi a scos guvernul din răbdări. De odihnit, se odihnea numai în închisoare, cînd recupera şi rămînerile în urmă la citit.

Emma cea neînfricată s-ar bucura mult de unele din victoriile sale postmortem. Clasa muncitoare trăieşte acum, în parte datorită şi eforturilor unor activişti născuţi în Rusia ca ea, în condiţii mult mai bune. Controlul naşterilor nu mai este considerat un delict penal. Sistemul juridic are mecanisme de protecţie mai bune. Dar multe alte chestiuni revin, în mod ciudat, la ordinea zilei. Recentele discuţii despre imigranţii periculoşi, apărarea patriei, îngrădirea libertăţii de exprimare, secretomania guvernamentală, pîrîciunea universală şi corupţia corporatistă ar fi împins-o pe baricade în doi timpi şi trei mişcări. Dintr-o dată, simt că mi-e dor de „Emma cea roşie".

Cuvîntul „anarhist" – deseori considerat sinonim cu „terorist" – este din ce în ce mai mult supra-întrebuinţat şi valoarea lui pentru „oamenii legii" creşte pe zi ce trece. Fiecare emigrant este întrebat: „Sînteţi sau aţi fost vreodată afiliat vreunei organizaţii anarhiste?". Pentru cei mai mulţi dintre tineri, „anarhist" este un adjectiv care denotă nonconformism, dar pentru autorităţi, de la Goldman pînă în zilele noastre, reprezintă un mănunchi de ameninţări, definite vag şi folosite după bunul plac.

După aproape un secol de libertăţi civile atent îngrijite, vechii monştri poliţişti se trezesc la viaţă. Avem mare nevoie de niscai libertarieni vajnici. Vino acasă, Emma Goldman!

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Canadiene (3)

În numele părintelui şi-al Sfîntului Valentin

Pentru a scrie povestea de faţă, povestitorul s-a desprins cu greu din atmosfera plină de Cupidoni roz a unei istorii de dragoste teribile: cea dintre prinţul Willem Alexander – liniştitul moştenitor al tronului Olandei – şi o argentiniancă (pe umeri pletele-i curg rîu, iar prin vene, fluvii de lavă – sau aşa spune ziarul popular canadian ce-mi căzu sub ochi), pe numele ei de codană Maxima Zorreguieta. Ce va ieşi din această nuntă intercontinentală rămîne de văzut, iar de spus rămîne faptul că, nu tocmai paradoxal, *o anumită parte a presei* din Québec priveşte cu mai multă simpatie spre orice familie regală imaginabilă decît priveşte spre cea engleză – este încă vie (pentru povestitor, dar nu numai) amintirea referendumului din noiembrie 1995, prin care provincia francofonă a *Lumii Noi* a fost cît pe-aci să se separe de Canada, spre a deveni suverană, independentă şi, evident, republică.

Şi dacă am vorbit de nuntă, înseamnă că preotul e pe-aproape. O veste bună: după toate aparenţele, comunitatea românească din oraşul Québec (din provincia cu acelaşi nume) va avea şi ea, nu peste multă vreme, un preot român. O biserică românească încă nu există, dar dacă vine preotul devine posibil orice. La ceas de sărbătoare – de Paşti, de Crăciun sau cînd simte ghesul inimii – românul québechez are de ales între a merge la *o anume* biserică românească din Montréal şi a rămîne la Québec şi a se închina într-o biserică ortodoxă grecească (al cărei preot, luminat, mai zice anumite fraze-cheie şi pe rusește!). Am spus *o anumită biserică* pentru că umblă vorba – verificată în parte de povestitor – că la Montréal sînt trei biserici româneşti, numai că una ar fi *monarhistă*, una ar fi *comunistă* iar alta ar fi *legionară* – aşa că nu e chiar indiferent spre ce altar îţi faci crucea dacă nu ţi-e indiferent ce etichetă capeţi.

Revenim la Québec. Ca membru – mereu proaspăt şi mereu tranzitoriu – al comunităţii româneşti de aici, într-o duminică din urmă povestitorul a fost invitat la prima slujbă a viitorului preot, într-o biserică pe care un ordin catolic este dispus să o pună la dispoziţie românilor ortodocşi, o dată pe lună. (În strictă paranteză fie spus, dacă am calculat bine diferenţa de fus orar ar reieşi că la ora la care o duzină – din cele, se spune, peste 70 – de familii de români intrau în biserica din Québec, la Bucureşti ultrafamilistul Gigi Becali tocmai intra şi el într-o cofetărie din Piaţa Dorobanţi, ştiţi urmarea.) Româno-québechezii au fost mulţumiţi de slujbă – drept care apoi s-au retras într-o sală închiriată într-un pavilion al Universităţii Laval, unde au organizat la comun un prînz românesc, alimentat şi stropit cu ce a avut fiecare. De fapt, cred eu, nu slujba este miza reală a poveştii, ci faptul că un preot, mai mult decît oricine altcineva, ar putea fi nucleul de care această comunitate are nevoie pentru a depăşi faza unei atomizări altfel perfecte. Cu menţiunea, obligatorie, că nucleul va trebui plătit, lunar, prin contribuţia benevolă a comunităţii. Iată o probă de viabilitate comunitară.

Părintele, om şi el (vezi mai jos), are propriile calcule: abia venit din ţară, el vrea să rămînă în Canada, iar faptul că românii din *la ville de Québec* nu au preot i-ar crea prilejul de a îmbina utilul cu plăcutul. Şi epilogul: duminica trecută, pe seară, eram în familia unor foşti români foşti braşoveni, beam o bere şi jucam whist. La un moment dat sună telefonul; la telefon – părintele. Gazda serii a fost amabilă cu sinceritate, pînă acolo încît, omenește, l-a întrebat pe preot dacă are nevoie de bani; părintele a spus că n-are. *Să nu-l fi jignit pe părinte* – am aruncat eu gazdei (aşteptînd-o să iasă Dumnezeului odată cu o carte de treflă pe masă!). *De ce?* – a zis gazda –, *Nu vezi cum ne-nebunesc ăştia cu reclame de Saint-Valentin?* (*ăştia* era televizorul, aprins). *Păi da, da' preoţii români nu-l văd aşa pe sfînt*, am plusat eu. *Ei şi lasă, că om e şi el*, a mai spus interlocutorul.

Şi, pe această concluzie de un românism total (concluzie cu care, bănui, se identifică istoria creştinătăţii noastre), gazda a pus pe masă o carte de inimă roşie, stricîndu-mi absolut toate socotelile.

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

Locuitorii de pe strada Viorele

Nu mai e ce a fost înainte vreme. Dacă treceţi cumva pe dinaintea unei frizerii, zadarnic căutaţi ceea ce nu se (mai) poate găsi acolo. Plictiseală, rutină, vorbe oarecare şi, înainte de toate, lipsa de entuziasm a muşteriilor care nu mai au chef de vorbă, de o discuţie liberă, adică acel mod de a-ţi bate gura despre una, alta care e, în cele din urmă, raţiunea de a fi a democraţiei. A vorbi vrute şi nevrute, fără precauţii, fără cenzuri intempestive şi, subit, autoimpuse se poate petrece doar atunci cînd: „presa, justiţia, alegerile şi universităţile sînt libere, mobilitatea socială e răspîndită şi rapidă, alfabetizarea e universală, educaţia superioară e comună, iar pacea şi prosperitatea au făcut posibil răgazul necesar pentru a asculta o mulţime de oameni diferiţi şi a gîndi la ceea ce spun ei" (Richard Rorty, *Contingenţă, ironie şi solidaritate*,149).

În urmă cu un veac nu era mai bine în România discuţiilor celor hai-hui din frizerii, să nu ne facem iluzii, să nu proiectăm în trecut ceea ce acesta nu avea, adică presă, justiţie, alegeri şi universităţi libere. Poate că, dincolo de averea fiecăruia, altceva dădea ghes muşteriului celui central-est-european să-l asculte pe semenul său, să stea la vorbe, aşa cum mi-a fost mie dat să văd o poză din aceea pe carton în care se vedeau locuitorii de pe strada Viorele, din vechiul Bucureşti, stînd la taclale, într-o curte interioară, nu departe de o alta asemenea unde a copilărit diva Maria Tănase; acolo, după spusele cumnatului meu, bucureştean de stirpe, nu de-ăsta nou implementat – cutreierat de imbolduri identitare prin dispreţ faţă de provincie – se arătau dis de dimineaţă lăptăresele şi stăteau la vorbă, pe urmă veneau nişte inşi cu gheaţă pentru răcitoare, un fel de protofrigidere din lemn şi stăteau de vorbă; la urmă de tot – aşa cum a şi fost să fie nemurită după-amiaza aceea din curtea interioară de pe strada Viorele – vecinii stăteau şi ei la vorbe libere, democratice, dincolo de alfabetizare, dincolo de mobilităţi sociale, dincolo de orice educaţii superioare sau de pacea unor prosperităţi care să te îndemne, numai ea, să-i asculţi pe cei din preajmă. Nu era nevoie de toate astea; iacătă cum, dincolo de ele, fotografia depune mărturie despre cum se pot petrece asemenea lucruri cu alte condiţionalităţi, ca să vorbesc politologic. Nea Tomiţă, devenit, mai tîrziu, moş Toma, stă cu nea vecinul Escu şi cu tante Mihaela afară, dinaintea unor uşi mărunte, central-est-europene, balcanice, şi alături, pe prag, s-au proiectat în nemurire nişte minunate cești de cafea. Ceaşca de cafea pe pragul acela balcanic, pardon, central-est-european, este comunitară, este open society, este politically corectă atîta vreme cît alături de ea se află ironia, lipsa credinţelor tari, şi definitive, şi hotărît încruntate . Tocmai asta îmi place mie la nenea Iancu Caragiale, că este un democrat fără rest. Una, două se aşază acolo la discuţii libere cu nea Tomiţă, la o cafea, lîngă pragul uşii aceleiea balcanice din curtea interioară de pe Viorele şi nu bate cu pumnul în masa idealurilor naţiei, nu vrea să aibă dreptate. De aceea, dacă-mi permiteţi, l-aş asemăna cu ardeleanul Slavici, din Mara, care, hotărît lucru, nu a fost nici pe departe atît de irevocabil inteligent, nu, nici vorbă de aşa ceva. Numai că şi unul şi celălalt au văzut ceea ce este corect politic din existenţa noastră. (Dacă şirianul a scris meditaţiile acelea „politologice" violent antisemite este pentru ca a vrut să fie şi el în rînd cu lumea, nu pentru că aşa era el structural. Este tentaţia unuia care s-a speriat o clipă că tot scriind despre lucruri mărunte va fi socotit că nu are acces la cele înalte, la deciziile cele responsabile faţă de viitorul naţiunii.)

Aşadar, ironia şi umorul sînt chestiuni democratice ca şi discuţiile libere: Caragiale a ştiut tot timpul treaba asta, Slavici mai tot timpul. A, să nu uit, iată îmi vine acu' în minte Bacovia, care şi dumnealui le pricepea pe toate astea în profunzime, aşa cum ne şi încredinţează pe deplin în următoarele versuri memorabile: „Artist sărman / Sau beţivan, / Condus la braţ / De poliţişti, / La un birou / Informativ..."

▲

Texte şi opinii de: Matei FLORIAN ● Raluca ION ● Ada LUPU (regizoare) ● Cătălin MANOLE ● Vasile MORAR (profesor de filozofie) ● Alina MUNGIU-PIPPIDI (politolog) ● Irina NICOLAU (scriitoare) ● Cristina POENARU (jurnalistă) ● Dumitru Radu POPA (scriitor) ● Adina POPESCU ● Miriam RĂDUCANU (dansatoare, coregrafă)

Argument

Invidia lucrează bineînţeles, oriunde şi oricînd. La noi, e de ajuns să amintim motivul omorîrii ciobanului din „Mioriţa". Astăzi sîntem în situaţia în care mentalitatea colectivistă e încă foarte prezentă, în vreme ce diferenţele de avere între oameni sînt din ce în ce mai mari şi, totodată, extrem de vizibile. Date care, suprapuse şi peste spiritul popular expansiv, temperamental, latin, dau rezultate nefaste. Invidia capătă proporţiile unui fenomen social, generînd frustrări cronice. Studiile sociologice arată ca nu mai puţin decît două treimi din populaţie dă vina pe alţii atunci cînd e să explice situaţia proastă în care se află. Există părerea larg răspîndită că bogăţia se obţine numai prin furt sau din exploatarea altora. Părere întreţinută şi de dezvăluirile neîntrerupte ale afacerilor necurate în care sînt implicaţi bogătaşi şi mai marii zilei. Invidia cu nuanţe admirative şi care să creeze modele de urmat devine din ce în ce mai greu posibilă. Ura şi sentimentele distructive sînt mai la îndemînă. Întrebarea care se pune de cele mai multe ori este nu „de ce nu am şi eu?", ci „de ce are nici n-are de ce, ea joacă un rol social considerabil, asigurînd, printre altele, ascensiunea socială doar a celor de care nimeni nu se simte ameninţat şi deci stînjenind considerabil performanţa socială, dar asigurînd un fel de pace a mediocrităţii.

Nu e uşor să cercetezi lucruri asupra cărora ai o experienţă directă. Aş spune chiar că printre regulilele cercetării sociale n-ar strica să figureze una care să ne interzică să studiem fenomene care ne-au afectat şi ne afectează încă. De aceea prefer să compar din ce în ce mai des România cu alte ţări comparabile. E un exerciţiu de dezactivare a excepţionalismului românesc, dacă pot să-i spun aşa, şi care dă rezultate. Invidia socială, de exemplu, e comparabilă şi la bulgari, ruşi şi slovaci. Nu e comparabilă în Europa de Vest faţă de Est, desigur, cu cît mai la nord şi mai la vest situaţia e mai bună, dar am consolarea că în multe locuri post-comuniste situaţia e perfect similară cu a noastră.

Soluţia minoră şi individuală la invidie este izolarea. Marino a scris în repetate rînduri că el trăieşte la Cluj în exil intern. Dar asta e neapărat rău? Un tînăr prieten român m-a dus la Princeton sub fereastra unui profesor celebru de origine din România spunîndu-mi că omul refuza să-l vadă deşi era acolo de doi ani: în sinea mea, îl înţelegeam bine pe acela. Trebuie să fi trecut prin asta, să fi citit cu ochii tăi editoriale care te îndeamnă să te duci dracului în Occident, să vezi expresia din ochii celor care vin de bunăvoie şi nesiliţi de nimeni să te felicite pentru calitatea unui lucru pe care l-ai făcut sau publicat, expresia aceea de teroare că de acum înainte vor trebui să împartă cu tine literatura română, sau teatrul, sau filmul, sau presa, sau istoria, nu, orice exil e preferabil, şi exilul vine sub forme variate, te poţi refugia la Princeton, sau la Florenţa, sau la Budapesta, poţi să-ţi găseşti specialităţi inaccesibile în care vei fi izolat prin dificultatea simplei înţelegeri, poţi să-ţi găseşti alte ţări sau continente sau prieteni din alte culturi.

Şi atunci ecourile de care nu poţi fi complet ferit te ajung ca sunetul valurilor cînd ţi-ai construit casa pe deal şi departe de plajă, ca să-ţi arate de unde ai scăpat. Tot se va găsi un necunsocut ţie să spună că ai scris ceva foarte profesionist, dar sigur nu o capodoperă, pentru că l-ai plagiat pe el, deşi tu nu ştii nici cine e; o gaşcă de iluştri necunoscuţi să-ţi scrie scrisori în care să-ţi atragă atenţia că ţi-ai asumat ilicit mandatul să-i reprezinţi deşi evident nimeni nu ar face asta pentru simplul motiv că nimeni nu ştie cine sînt ei, deşi şi-au luat un nume pompos de asociaţie, să le ţină loc de operă şi faimă, şi chiar scopul scrisorii lor e doar de a fi băgaţi în seamă; o redacţie să te e-maileze despre un coleg politolog care îşi petrece o după-amiază întreagă la revista *22 numărînd articolele tale din anul trecut şi comparînd cu numărul celor publicate de el* şi cere studenţilor *să înceteze a te mai cita sub pedeapsa depunctării*. Cînd şi cînd ecouri ale morţii unora dintre cei care te-au invidiat ajung pînă la tine, directorul de studio care ţi-a blocat filmul în 1996 pe motiv că eşti *prea mediatizat*, şi asta după ce-a căutat îndelung să convingă pe regizorul tău că s-ar putea la o adică face dacă scenariul *nu mai este semnat de tine, care trezeşti atîta invidie*, în vreme ce ţie îţi spunea ce greşeală de gust ai făcut *că ai ales pe acel regizor şi nu pe el*; sau eseistul provincial care a scris că *distrugi intenţionat* din *complexe culturale cultura română (!!!)*, sau scriitorul care l-a întrebat pe partenerul tău de viaţă, într-o anticipare a frazei faimoase a unui gazetar de doi bani despre femeia care avînd la superlativ calităţi intelectuale *masculine* trezeşte *complexul de castrare* în orice bărbat, dacă nu se simte *diminuat* în compania ta. Dar aceste morţi probează numai faptul că invidia e atît de difuz răspîndită în toate generaţiile că inevitabil unii invidioşi ajung la bătrîneţe şi atunci mor, dar sigur nu din cauza otrăvii pe care au ţinut-o în ei, ci din motive cu totul naturale.*

Nu ne putem apăra de invidie, şi încercarea de a ne apăra ne schilodeşte mai rău decît invidia în sine. Invidia nu vînează pe toţi cei cu talent, faimă sau avere, deşi oricine posedă fie şi trecător acestea e susceptibil să-i devină victimă. Invidia vînează nu atît un obiect, cît atitudinea celui care îl posedă faţă de el, importanţa pe care o dă calităţilor invidiate, investiţia pe care a făcut-o ca să le obţină, şi contrar percepţiei curente, dezinvoltura faţă de bani, uşurinţa de a crea şi graţia în genere sînt cele susceptibile de invidia socială cea mai teribilă şi mai destructivă, în vreme ce reputaţiile cîştigate cu multe umilinţe şi carierele pentru care se fac porcării sînt acceptabile, sînt omeneşti. Invidia socială e o formă de reabilitare a unei identităţi sociale pozitive şi ca atare vînează exact pe cei care sînt siguri de ei, dezinvolţi şi fără preocuparea altora, a carierelor sau averilor lor. Cînd încă aveam doar presimţirea, nu experienţa, am decupat un fragment din Rilke pentru prima mea carte de la 25 de ani: „L-au urmărit în ascunzătoarea lui ca pe un animal hăituit, şi, în decursul îndelungatei lui tinereţi, vînătoarea împotrivă-i n-a fost niciodată oprită". Nu l-au avut: dar parcă are importanţă? Apărîndu-ne de invidie e fatal să pierdem ceva din exact acea naturaleţe şi dezinvoltură, să devenim din siguri de noi înşine aroganţi şi din singuratici de-a dreptul mizantropi. Şi simplul fapt că trebuie să-ţi faci casa pe deal cînd ai fi vrut să trăieşti pe plajă, că descifrezi inscripţii ca să fii lăsat în pace cînd ai fi putut fi artist dar te-ai ferit, de teamă că acolo locul era prea populat, arată că nu te poţi niciodată sustrage cu totul. Nici după moarte: mi-am petrecut Crăciunul scriind un referat ca să opresc publicarea unei lucrări scrisă de un român în care Vlad Georgescu, Ghiţă Ionescu şi Mihai Botez, de fapt orice om care a avut şi curaj şi o carieră academică era terfelit post-mortem, doar pentru ca statura autorului lucrării, un pigmeu, să mai cîştige ceva prin comparaţie cu nivelarea mormintelor lor, şi e un fel trist să-ţi petreci Crăciunul, mai ales cînd eşti şi copleşit de lucru şi înconjurat de oameni care te iubesc.

Putem însă apăra pe alţii? Am vrut să-l apăr pe Patapievici de un prieten comun care ataca ideea că un eseist crede că-şi poate da cu părerea despre orice, în cazul de faţă despre economie, fiind pline gazetele culturale de indivizi care-l înjură pe Horia, nu pentru ce scrie, ceea ce ar fi legitim, în fond, ci încercînd să dovedească că succesul lui e urmarea unei conspiraţii şi biografia lui e falsificată, i-am spus, nu e nevoie de un gest public, dacă crezi că scrie prostii despre economie spune-i şi gata. El însă nu m-a ascultat, *pentru că voia să atragă atenţia,* a publicat un text aberant, şi a răspuns reproşurilor mele printr-o scrisoare dementială în care spunea, printre altele, *şi de ce îţi pasă, e vorba de un personaj de o asemenea insignifianţă şi marginalitate încît nu mă interesează, iar relaţiile între tine şi mine nu ar trebui să fie afectate* etc. Or, de ce să te ostenească să publici *în ziare* demascări ale cuiva *de o asemenea insignifianţă şi marginalitate* şi cum ne putem apăra de frumoşii tineri cu ochi umezi care fac stagiu sub ferestrele birourilor celebrităţilor doar pentru a fi *băgaţi în seamă* şi dacă nu sînt, *scot de-a dreptul cuţitul*?

Dacă personal nu avem salvare, social să existe o cale să ocrotim pe cei mai buni şi mai străluciţi, să organizăm obiectivitatea, să permitem competiţia bazată pe valoare, din absenţa căreia dezvoltarea noastră are de suferit? E ceva de făcut? Răspunsul tradiţional e că da: sînt sigură că în familia Michelson, protestanţi şi misionari, titluri precum cele citate la începutul acestui text nu erau, în urmă cu cîteva generaţii, deloc de glumă, şi că lupta cu invidia era şi este o îndatorire a pastorului. Nu şi în cultura noastră. Ceea ce arată că, vorba unui coleg est-european şi catolic care predă la Florenţa, după revoluţia de piaţă şi după revoluţia democratică, la rînd este încă cea mai însemnată, revoluţia protestantă. Invidia trebuie întîi delegitimizată şi apoi proscrisă social, dar atunci cînd numai vreo zece la sută nu sînt posedaţi, dar s-au refugiat, ca să scape, fiecare în exilul său intern, e greu să construieşti ceea ce ne trebuie, o alianţă contra invidiei.

---

*Rolul invidiei în formarea preferinţei politice şi a împiedicării acţiunii colective e discutat pe baza acestor modele pe larg în volumul meu *Politica după comunism*, Humanitas, 2002, în librării din data de 15 martie.

Alina MUNGIU-PIPPIDI

Posedaţii

Cercetarea invidiei, sau pur şi simplu apărarea de ea (prima poate fi o strategie pentru a doua), ne poate duce pe cărări neaşteptate. Pe mine m-a dus în biblioteca veche de la Harvard la descoperirea unor titluri ca: *A sure guide to hell. Containing directions to those whose minds are possessed with envy and malice...* By Belzebub. London, 1755 sau Delany, Patrick, 1685 (or 6) – *Twenty sermons on social duties and their opposite vices The nature and character of envy* London: Printed for J. and J. Rivington; în casa din Cluj ticsită de cărţi a lui Adrian Marino, intelectualul din ţară cel mai publicat în străinătate dar niciodată profesor universitar, unde Paul Michelson, preşedintele Societăţii de Studii Româneşti pe atunci, tocmai adusese cadou volumul *Envy. A theory of social behavior* simţind probabil, ca omul rafinat, despre ce e vorba, şi finalmente la CURS, pentru a lua *măsura invidiei*. Astfel, ştiu acum că din populaţia adultă a României de peste 18 ani 86% cred că „Mereu aceiaşi oameni profită din toate schimbările, în vreme ce oameni cinstiţi ca mine continuă să ducă o viaţă grea", iar 67% consideră că „România este o ţară frumoasă şi bogată, dar are mulţi duşmani care o împiedică să prospere aşa cum ar merita". Mai ştiu că aceste frumoase sentimente sînt asociate strîns cu lipsa de stimă faţă de propria persoană (Aveţi momente în care vă spuneţi că nu sînteţi bun de nimic?), cu autoritarismul (mare parte din oameni nu se poartă ca lumea decît atunci cînd sînt conduşi cu o mînă de fier), cu lipsa de încredere în alţi oameni sau în instituţii în genere şi cu naţionalismul*. Invidia vine la pachet, într-un sindrom complex de frustrare socială, neîncredere în alţii, gîndire rigidă şi dogmatică, dispreţ profund faţă de semeni şi egoism copleşitor. Invidia socială este durabilă în ciuda faptului că e o subliniere continuă a inferiorităţii celui suspicios şi invidios datorită creării unui mecanism de compensare care atribuie cauza performanţei proprii mai slabe unui comportament moral superior. Sînt un autor fără succes pentru că nu scriu accesibil ca alţii, ţara merge rău nu din vina noastră, ci a duşmanilor externi etc. Invidia ne legitimează slăbiciunea şi ne reabilitează în respectul faţă de noi înşine. Într-o lume care nu se stimează, şi mandatul să-i reprezinţi deşi evident *nimeni* nu ar face asta pentru simplul motiv că *nimeni nu ştie cine sînt ei*, deşi şi-au luat un nume pompos de asociaţie, să le ţină loc de operă şi faimă, şi chiar scopul scrisorii lor e doar *de a fi băgaţi în seamă;* o redacţie să te e-maileze despre un coleg politolog care îşi petrece o după-amiază întreagă la revista *22 numărînd articolele tale din anul trecut şi comparînd cu numărul celor publicate de el* şi cere studenţilor *să înceteze a te mai cita sub pedeapsa depunctării*. Cînd şi cînd ecouri ale morţii unora dintre cei care te-au invidiat ajung pînă la tine, directorul de studio care ţi-a blocat filmul în 1996 pe motiv că eşti *prea mediatizat*, şi asta după ce-a căutat îndelung să convingă pe regizorul tău că s-ar putea la o adică face dacă scenariul *nu mai este semnat de tine, care trezeşti atîta invidie*, în vreme ce ţie îţi spunea ce greşeală de gust ai făcut *că ai ales pe acel regizor şi nu pe el*; sau eseistul provincial care a scris că *distrugi intenţionat* din *complexe culturale cultura română (!!!)*, sau scriitorul care l-a întrebat pe partenerul tău de viaţă, într-o anticipare a frazei faimoase a unui gazetar de doi bani despre femeia care avînd la superlativ calităţi intelectuale *masculine* trezeşte *complexul de castrare* în orice bărbat, dacă nu se simte *diminuat* în compania ta. Dar aceste morţi probează numai faptul că invidia e atît de difuz răspîndită în toate generaţiile că inevitabil unii invidioşi ajung la bătrîneţe şi atunci mor, dar sigur nu din cauza otrăvii pe care au ţinut-o în ei, ci din motive cu totul naturale.

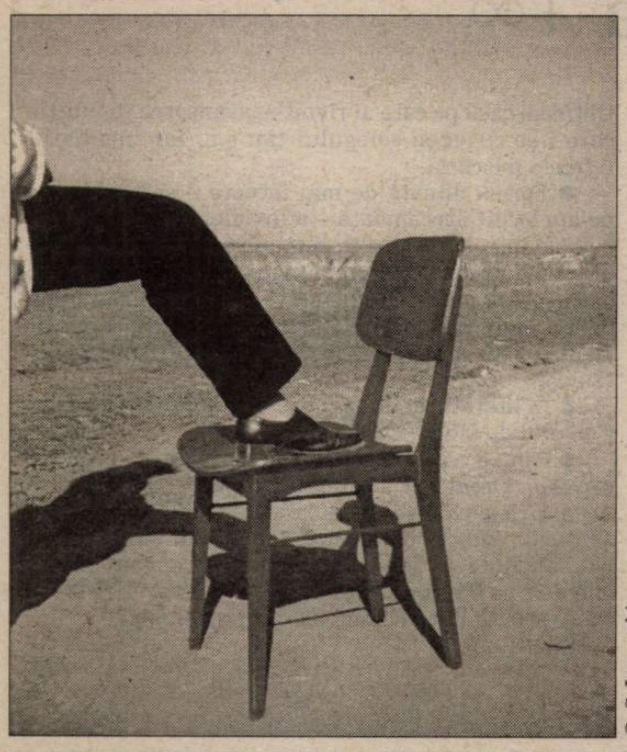
© S. Ivanoschi

Nu ne putem apăra de invidie, şi încercarea de a ne apăra ne schilodeşte mai rău decît invidia în sine. Invidia nu vînează pe toţi cei cu talent, faimă sau avere, deşi oricine posedă fie şi trecător acestea e susceptibil să-i devină victimă. Invidia vînează nu atît un obiect, cît atitudinea celui

Vasile MORAR

Ura invidioasă

Cînd ne gîndim la un *termen moral*, care, în fond, oricare ar fi acesta, nu este decît un *cuvînt* folosit în limbajul nostru comun, ne putem întreba: ce *loc* ocupă el în conştiinţa şi, mai ales, în viaţa noastră? În ce priveşte frecvenţa, în mod sigur, aceasta nu este o variabilă lipsită de importanţă fiindcă vorbele şi cuvintele noastre sînt cel mai clar indiciu al *obsesiilor* noastre, atît al celor existenţiale cît şi al celor morale. Dar locul? Locul depinde de tot ce-i mai profund şi mai imponderabil în psihologia noastră, de tot ce-i mai semnificativ în trăirile noastre *alături* de ceilalţi, şi, nu în ultimul rînd, de tot ce reprezintă sensul ultim al zbaterilor omeneşti dintotdeauna: să aspirăm *la ce*, să dăm *ce*, să voim *cum*? În acest context, o elementară cercetare asupra naturii invidiei ne dezvăluie că acest *afect* (să-l numim deocamdată doar aşa) este, indiscutabil, un punct privilegiat de plecare pentru orice fenomenologie morală a conştiinţei. Astfel, cei vechi, Aristotel în primul rînd, nu ezită deloc să înscrie acest afect în categoria lucrurilor *rele în ele însele*, a celor care nu implică media între extreme. Din punct de vedere pur etic, invidia, ca afect negativ, este un viciu, niciodată o virtute, alături de bucuria pentru nenorocirea altcuiva şi impudoare, iar printre actele rele în ele însele, un viciu alături de omucidere, furt şi desfrîu. Oricum, ceea ce putem constata uşor este faptul că apropierea invidiei de bucuria de răul altcuiva spune ceva esenţial despre natura acestui fenomen, iar, de pildă, Nietzsche şi Max Scheler n-au făcut decît să reîntărească prin argumente subtile această „frăţietate rea" (cum ar spune Vasile Dem Zamfirescu, specialistul nostru consacrat în cercetarea invidiei). De altfel, celui de-al doilea îi datorăm enorm pentru radiografierea invidiei în toate articulaţiile ei psihologice şi morale, ca parte constitutivă a „fenomenului" şi a „omului resentimental". În acest chip se ajunge chiar în miezul invidiei adică atît în cuprinsul psihologiei invidiei, a sociologiei invidiei, cît şi – a evaluării morale a invidiei. E cert că invidia are suportul ei psihologic; îşi are, de asemenea, şi cauzalitatea ei socială care se supra-adaugă celei psihice şi, mai ales, ea are consecinţe etice, pe cît de dezastruoase cel mai adesea, pe atît de incalculabile, atît pentru destinul individual cît şi pentru soarta unor colectivităţi întregi.

Ce este, prin urmare, invidia în ea însăşi, adică invidia ca invidie? În ea şi din ea nu pot lipsi cîteva alte afecte şi stări psihice, unele elementare, altele complexe. *Ura* este, astfel, mai întîi, un asociat obligatoriu al celui care invidiază ceva sau pe cineva. E vorba de o ură cu o miză forte clar circumscrisă: cea faţă de cel sau cea care are o calitate, un merit, o însuşire, un bun pe care nu numai că nu le poţi dobîndi pentru tine, dar şi resimţi în modul cel mai dureros că eşti total neputincios în a le avea vreodată.

Fără atitudinea duşmănoasă faţă de posesorul acelui bun, fără să-l simţi pe celălalt că este „cauza" non-posesiei bunului sau calităţii respective şi fără conştiinţa neputinţei – va arăta Max Scheler – nu poate exista invidia în puritatea conţinutului şi a formei ei de manifestare. Ura invidioasă se naşte însă din aceea că omul este o fiinţă care *se compară* spontan cu ceilalţi. Inevitabil, ignorantul se va compara cu ştiutorul; urîta cu frumoasa; săracul cu bogatul; laşul dovedit cu temerarul şi curajosul; cel vinovat cu cel nepătat; cel slab cu cel tare ş.a.m.d.. Înseamnă că există, mereu şi mereu, *un temei* în însăşi comparaţiile pe care le impune viaţa, comparaţii care se bazează pe inegalităţi inerente – pentru *invidia existenţială*. Aceasta suspendă dintru început, din suflet, cîteva sentimente. Primul aneantizat este sentimentul de iubire şi de dăruire generoasă faţă de celălalt. Cel incapabil congenital de invidie (există asemenea oameni şi numărul lor nu este atît de mic cît s-ar crede) va putea spune alături de Spinoza, „mai bine o iubire tristă decît o ură bucuroasă". Din contră, invidiosul pur-sînge va putea decreta cu încrîncenare: „mai bine o ură bucuroasă de răul altuia decît o iubire tristă". Fixarea pe ura infinit neputincioasă şi nu pe iubirea infinit dezmărginitoare şi liberă este însoţită, în sufletul invidiosului, de suspendarea oricărui sentiment de milă faţă de celălalt, ca să nu mai vorbim de mizericordie, adică de virtutea iertării. În fond, cine este stăpînit de invidia existenţială tocmai aceasta nu-i poate ierta celuilalt: *că există pur şi simplu*, avînd chiar acele însuşiri valoroase, posedînd chiar acele merite incontestabile sau avînd chiar acele calităţi şi bunuri, pentru el de neatins. În acest caz, celălalt reprezintă un „reproş„ viu, de neiertat. Mai mult, el este perceput ca un fel de „unitate de măsură", una, evident, jignitoare, pentru că accentuează propriile scăderi, slăbiciuni şi neputinţe. Invidiosul nu suportă măreţia şi superioritatea morală a celorlalţi şi tocmai de aceea drumul de la invidie la josnicie şi ticăloşie este, de multe ori, repede parcurs de cine a scurtcircuitat sentimentul iubirii în propriul suflet. Cîtă dreptate avea Goethe să afirme că, în faţa *marilor calităţi ale altuia* nu există alt mijloc mai sigur de salvare morală decît *iubirea*.

Invidia, afect orientat spre rău, aflat în suflet în aceeaşi „familie" cu ranchiuna, pizma, ciuda şi perfidia – suspendă, de asemenea, sentimente precum recunoştinţa şi simţul dreptăţii. Niciodată invidiosul nu va fi în stare să simtă şi să spună: „Îţi mulţumesc şi-ţi sînt recunoscător pentru că exişti", aşa cum atît de firesc şi de simplu îşi zic oamenii între ei atunci cînd se iubesc cu adevărat. Dar, încă, invidia ca stare de autointoxicare psihică, cum a fost pe drept etichetată, suspendă sau suprimă din suflet sentimente precum ruşinea şi culpabilitatea. În acest sens ne dăm seama şi mai acut de efectele catastrofale pe care le are invidia în istoria civilizaţiei omeneşti, mai ales acum, cînd, oricine se poate compara cu oricine şi oricare se poate simţi îndreptăţit să aspire să fie aproape orice. Efectele nu sînt vizibile doar în relaţiile interumane, ci şi-n raporturile şi relaţiile internaţionale acum cînd se poate spune că invidia s-a instituţionalizat la nivel planetar. Scheler considera, puţin cam optimist acum nouăzeci de ani că este „complet greşit" să plasăm invidia ca forţă motrice în evoluţia civilizaţiei – alături de alţi factori sufleteşti, precum *lăcomia*, *setea de putere* şi *vanitatea*. Nu ştim sigur dacă este într-adevăr aşa, dar merită, oricum, să ne întrebăm: mai există o şansă – similară celei aduse în istorie de creştinism, cînd invidia s-a convertit în valorile universale de iubire, compasiune şi iertare – pentru invidiile omului actual, de a se sublima în stări morale autentice? Un răspuns poate fi doar schiţat. Atîta timp cît atotstăpînitoarea psihologie a invidiei va fi lăsată *„liberă"*, o morală a solidarităţii universale a oamenilor va fi ea însăşi în *„cădere liberă"*.

▲

Irina NICOLAU

Pizmătari, jinduitori şi zavistnici

Citiţi cu atenţie următoarele familii de cuvinte: pizmă, a pizmui, a pizmălui, pizmaş, pizmos, pizmătar, pizmuitor, pizmăreţ, pizmătarnic; zavistie, zavisnicie, a zavistui, zavistnic, zavistios; jind, a jindui, jindiutor. Toate vin din slava veche şi au un sens apropiat de familia de cuvinte de origine latină: invidie, a invidia, invidios. Oricine poate să observe că „invidiile" slave, fie că au dispărut de tot, fie că sînt puţin prezente în limba literară. Schimbările din limbă exprimă modificări adînci.

Oamenii din generaţia mea şi cei mai tineri cu zece, douăzeci de ani se pot simţi ofensaţi citind bancul care urmează. Să spui ceva cunoscut de toată lumea poate să treacă drept un gest nepoliticos. Lor le cer scuze şi îl rezum, totuşi, pentru tinerii care nu-l ştiu. Trăia Ion într-o mizerie de nedescris. De situaţia lui se autosesizează Dumnezeu şi îi face o vizită. Măi, îi zice, tare eşti amărît, vreau să te ajut, ai o preferinţă? Doamne, răspunde Ion, vecinul Gheorghe are capră care îi dă lapte, lînă, în fiecare an un ied şi, unde pui, că mănîncă mai nimica... Şi vrei şi tu o capră, îl întreabă Dumnezeu? Nu Doamne, dar fă să moară capra lui. Spun bancul de vreo treizeci şi cinci de ani şi ieri am avut revelaţia că e ceva care nu se potriveşte. Sentimentul de invidie pe care îl pune în evidenţă n-are nimic comun cu satul şi este tipic pentru oraş.

Ţăranul pizmuitor şi zavistios ar cere lui Dumnezeu două chestii, dă-mi, Doamne, o capră şi fă să moară a vecinului. În cazul în care ar fi obligat să aleagă o singură minune, s-ar asigura de o capră şi, apoi, şi-ar petrece restul zilelor trăgînd cu coada ochiului la cît lapte dă capra de peste gard. O avea multe defecte ţăranul, dar pervers este numai rareori.

În oraşul unde locuiesc am avut ocazia să întîlnesc numeroşi invidioşi şi invidioase. La unii li se trăgea din lipsă de imaginaţie, pentru că nu ştiau ce să vrea, îşi doreau ce ai tu. La alţii le venea din sărăcie, tu ai, el n-are şi vrea. Din cîte am cunoscut, două sînt tipurile de invidie care mă lasă perplexă. În primul caz, insul este invidios pe libertatea şi relaxarea ta. Îţi vine să-i strigi în ureche, omule, în orice clipă poţi fi ca mine, surîzi, de multe lucruri nu merită să te sinchiseşti, uite o băltoacă, treci prin ea... Te bagi tu în băltoacă să-i arăţi cum. El nu intră dar moare de ciudă, are limba şi cerul gurii verzi. În al doilea caz, oricîte ar avea, omului nu-i prieşte dacă ştie că ai şi tu ceva cît de mărunt. Se linişteşte numai cînd este sigur că el deţine tot şi ţie nu ţi-a mai rămas nimic. Atunci poate să devină chiar generos.

Am să ilustrez o combinaţie a celor două tipuri de invidie la care m-am referit anterior printr-o amintire. Pe plajă „sub ochii mei", doi copii se jucau în nisip. Cel care s-a dovedit ulterior a fi invidiosul avea găleţică, lopăţică, greblă, stropitoare, forme colorate şi nu mai ştiu ce. Al doilea ţinea în mînă un borcan gol de muştar cu care se silea să producă din nisip cozonăcei. Personajul negativ a început să-şi etaleze jucăriile din dotare, se prefăcea că le foloseşte pe toate, se dădea crocant. Celălalt nu făcea semne că ar fi impresionat. Atunci, ăla rău, cu un gest scurt, i-a furat borcanul. Păgubaşul l-a privit mirat şi o clipă a rămas nemişcat. Pe urmă, a început să ia nisip cu pumnii şi să şi-l toarne în creştetul capului. Chiuia şi se veselea ca o vrabie care se scaldă în praf. Invidiosul a cedat nervos şi a început să plîngă. Nu mai am nimic de adăugat.

▲

Cristina POENARU

Invidia de la 0 la +∞

● „Invidia?", se înveseleşte un artist. „Un sentiment nobil, care pune lumea în mişcare".

● Pentru toate te invidiază lumea, numai pentru bunătate, nu. Poate pentru că de pe urma bunătăţii tragi numai ponoase.

● Etimologic – *invidie* vine din latinescul *invideo (in+video)* a privi cu ochi răi. Va să zică şi bunătatea s-ar încadra între calităţile invidiate, în sensul de „văzute cu ochi răi", în cel mai fericit caz, „de sus", doar că nimeni n-ar vrea să aibă aceste calităţi în locul tău.

● Invidia, fie o simţi ca un ghimpe, care te înţeapă, transformîndu-se în ambiţie ori chiar în admiraţie, fie „te roade", e o rîcă ce te face să-ţi doreşti să-l rozi şi tu pe cel care ţi-a stîrnit-o. Se zice şi „ a te face verde", „a te înverzi" de invidie.

Ce contează, însă, e cum „îţi exerciţi" invidia.

● Invidia ar fi un lucru de pe urma căruia nu te alegi decît cu amăreală. Comunismul a răsturnat situaţia. A dat frîu liber „iniţiativei invidioase". În perioada de început a terorii roşii, invidiosul „se făcea om" cu o simplă scrisorică plasată unde trebuie. Obţineai casa pe care ai rîvnit-o, avansarea în funcţie care i se cuvenea colegului tău ş.a. Iar invidiatul înfunda puşcăria.

● Forma diluată de mai încoace – şi de care nu ne-am lecuit deocamdată – a invidiei constă în pusul beţelor în roate. Cum în comunism s-a „abolit" proprietatea particulară, omul mărunt nu pierdea nimic dacă-şi lăsa munca lui (la stat) şi se apuca să-i pună beţe-n roate vecinului. Să-i strice imaginea, cum s-ar spune. Asta a devenit, în 50 de ani, distracţie naţională.

● În literatură, un invidios este sursa necazurilor Contelui de Monte Cristo.

● Pentru creştin, invidia este unul dintre păcatele capitale. Decalogul o interzice explicit în Porunca a noua. Cristos a fost trimis la moarte din invidie. Am să copiez aici ce scrie în Evanghelia lui Matei: „Deci adunaţi fiind ei, Pilat le-a zis: «Pe cine voiţi să vi-l eliberez, pe Baraba sau pe Isus, care se zice Hristos?». Că se ştia că din invidie l-au dat pe mîna lui."

Şi-atît.

▲

Adina POPESCU

Sacoşa vecinului

„Ştiţi p-aia de la trei cu doi copii, una divorţată pe la treişdeani, roşcată şi cu nasul mare care plimbă în fiecare dimineaţă, la ora şapte, o corcitură de lup şi care se ceartă cu femeia de serviciu că le dă de mîncare la toate javrele din părculeţ şi că strînge toată haita în faţa scării? Aia era o pîrlită pe vremea răposatului, vai de capul ei! n-avea nici măcar tv alb-negru d'ăla vechi, cu lămpi... doar un radio cu tranzistori pe care îl dădea în fiecare seară la maxim ca să o audă tot blocu' pe Mirabela cu «fotoliul din odaie», doar aşa că-i plăcea ei melodia aia, îi aducea aminte de bărbat-su care o părăsise... şi ăla un beţiv, un parizar... O ştiţi, nu? E, acuma nu ştiu cum de s-a învîrtit că s-a ajuns, a făcut vreo trei ani Turcia, chipurile mergea pentru «marfă», da' cred că se curvăsărea p'acolo şi aşa s-a umplut atît de repede de bani... Am trecut ieri pe la ea cu nişte probleme de bloc şi m-a invitat în casă la un coniac mic... Dumnezeule! ce şi-a făcut aia din apartament: a spart pereţii, a unit sufrageria cu bucătăria, dar la modul elegant, cu arcadă, şi-a pus peste tot numa' parchet şi gresie nemţească, la ferestre termopane, deşi are şi aer condiţionat... dar să vedeţi ce mochetă! să vedeţi ce fototapet! insule exotice, jungle, papagali, maimuţe... şi se dă mare cu mine năsoasa!... a uitat cine o păsuia la întreţinere şi zicea «lasă, lasă!» dacă venea cu zece lei mai puţin!". Nea Costin, administratorul, stă aşezat comod pe canapea, în sufrageria preşedintelui de bloc, bea cu înghiţituri mici cel de-al patrulea pahar cu vin şi comentează ultimele noutăţi; a venit ca să-i prezinte preşedintelui raportul financiaro-administrativ pe anul 2001 în care se vorbeşte despre igienizarea casei scărilor, repararea terasei, schimbarea pubelelor de gunoi etc. „Generalu' de la cinci, ăla cu patru fete, e rău de tot! Da' cine mînca în fiecare zi numa' grătare pe vremea lui Ceaşcă de mirosea pe toată scara a carne friptă, iar noi ăştialalţii puneam ciorba de fasole pe masă?... pe cine îl aştepta dimineaţa maşina la scară, cu şofer?... Acuma e în rezervă, nu mai îl bagă nimeni în seamă... n-are nici măcar cu ce să-şi mărite fetele care au ajuns nişte vagaboande, umblă cu toţi golanii... da' las' că aşa îi trebuie, că n-a făcut nimica toată viaţa, a dat numa' directive de sus şi n-a pus osu' să muncească ca noi, oamenii de rînd!"

Scara nu s-a schimbat prea mult în ultimii doisprezece ani: unii au mai plecat, alţii au mai venit, s-au mai închiriat apartamente, s-au făcut firme, ne-au invadat pe rînd vietnamezii care „urcă cîte zece cu liftul şi d'aia se blochează mereu între etaje", apoi arabii care „fură cablu' de pe palier, n-au auzit că şi ăla se plăteşte". Vechile relaţii şi obiceiuri s-au păstrat, inclusiv cel al fumatului numai pe balcon ca să poţi vedea cine intră şi cine iese din bloc, al ascultatului prin pereţi ca să te convingi că în anumite apartamente sigur locuiesc numai două persoane, căci două sînt trecute pe listele de plată, al şedinţelor interminabile de bloc, sus, în spălătorie unde se alege şi se realege conducerea, iar familii ca Şchiopu, Ciontu şi Burlacu sînt lăudate pentru contribuţia adusă la menţinerea ordinii şi disciplinei.

Deşi „pe vremea răposatului" diferenţele sociale erau mai mici, supravegherea atentă a „caprelor" vecinilor şi sistemul de bîrfe aveau aceeaşi valabilitate ca şi acum, doar că valorile la care se raportau erau altele. „Ionescu de la unu a venit duminică acasă încărcat cu trei sarsanale de abia le putea duce. Precis a fost la bunică-su la ţară care a mai tăiat vreo trei găini... de unde naiba o fi avînd atîtea?". „Madam doctor de la patru cred că iar a mai făcut un chiuretraj pe şestache... că şi-a cumpărat palton nou din stofă d'aia fină şi de-o săptămînă fumează numa' Kent, ăsta a fost un cartuş întreg, ce mai!". „Sărăntocu' ăla de Cristache şi-a vopsit rabla lui de Dacie şi arată ca nouă... se zice că ar fi cîştigat la loz în plic... da' ăsta n-a avut un dram de noroc toată viaţa... s-o fi apucat de furat din fabrică, că alte «surse» nu văd...". Toate aceste replici se rosteau în şoaptă la scurtele şuete de pe paliere şi erau adresate doar vecinului în care aveai încredere şi despre care ştiai sigur că nu te-ar fi vorbit de rău pe la spate. Copiii îşi aveau şi ei invidiile lor, de care erau mai mult sau mai puţin conştienţi şi le formulau altfel, ca pe nişte inocente nedumeriri: „Mami, de ce Ioana are păpuşă Barbie şi io nu am?", „Are, mamă, pentru că-i trimite unchi-su pachet din Germania...", „Tati, de unde are Ionuţ boamboane cubaneze de mentă?", „Are pentru că mă-sa e casnică şi stă toată ziua pe telefon ca să prindă casa de comenzi".

Singurele comentarii „mai pe faţă" apăreau atunci cînd „se băga la alimentara unt, ouă sau banane", iar vecinii care „nu prindeau" deşi stăteau la aceeaşi coadă de patru ore, îşi vărsau nervii pe cei care intrau în bloc cu produsele, „păi da, bineînţeles că d-ta eşti întotdeauna primul la coadă că te ai bine cu gestionara care îţi spune cu o zi înainte la ce oră vine maşină, iar d-ta te duci cu toată familia, inclusiv cu ăla micu' de trei ani ca să iei cît mai multe pachete de unt şi nu ne anunţi şi pe noi, vecinii, care nu ştim nimic..." Pe vremea aceea a te uita în plasele cuiva care se întoarce de la cumpărături era mai mult decît un motiv de invidie, ci o curiozitate necesară creării bunei (sau proastei) dispoziţii pentru ziua respectivă.

De toate acestea îşi aminteşte uşor nostalgic nea Costin care e deja la al şaselea pahar. „Parcă lumea era totuşi mai bună atunci... acuma prea ne-am înrăit cu toţii... adică de ce unii să aibă şi alţii să n-aibă?!". Într-adevăr acum alimentara s-a transformat în supermarket şi nu mai tragi cu ochii la sacoşă, te holbezi la căruciorul din faţa ta care cară un morman de cumpărături „Ce io fi trebuind lu' asta trei bacsuri de apă minerală şi prosoape... cine a mai pomenit să cumperi de la supermarket zece prosoape?... un prosop ţi-l cumperi o dată la un an de pe tarabe din Obor... şi uite că plăteşte şi cu bonuri al dracului!... patruşunu de bonuri şi mie abia dacă mi-au rămas vreo două!", gîndeşti în timp ce în coşul tău se află doar o pîine, o vegeta şi o sticlă de vişinată „Zarea", pentru ridicarea moralului.

În parcare, „caprele" apar sub forma maşinilor 4X4 sau altele, ultimul tip, noi, lustruite, cu motor silenţios: Grigore are două, o are pe a lui, un Tico şi Matizul de la firmă, Ciontu tocmai îşi spală Opelul, fi-ar să fie nu mai e ăla vechi, iar şi l-a schimbat cu un model mai nou, Cristache a rămas la Dacia lui, parcă te simţi ceva mai bine, tot ca o rablă arată, da, dar i-a schimbat planetarele şi parcă şi scaunele, nu, ţi se pare, tot japiţele alea au rămas. Unde o fi Audi a lu' Ionescu... ai uitat... e plecat în concediu la mare, nu a noastră că nu mai e de nasu' lui... probabil s-a dus la greci sau la turci...

„Şi cum spuneam...", continuă nea Costin cu limba uşor împleticită, „...invidia asta nu-i bună deloc, se întoarce împotriva ta... io m-am educat să nu mai invidiez pe nimeni, că d'aia mi-a mers atît de rău în ultimul an, că a fost şi nevastă-mea bolnavă şi am pierdut şi o căruţă de bani cu F.N.I.-ul ăla a lor, nenorociţii! Da' ia zi, dom'le, de unde ai vinul ăsta, că-i tare bun? Cum?! Ţi-ai luat casă la ţară... foarte frumos... felicitări, dom'le! Cît ai dat pe ea? Păi, să ştii că n-ai dat mult... Şi ai şi vie? Şi livadă?! Mda... hai că nu mai stau, că te-am ţinut din treabă... şi trebe să merg şi pînă la Şchiopu, că n-am mai trecut de mult pe la el... mai stăm şi noi la o vorbă... să-i zic şi lui de năsoasă şi... te-am pupat... la revedere... să stăpîneşti casa sănătos!" ▲

Cătălin MANOLE

Să turbeze capra

Şotronel Alexandra Mariana, „10 ani pe 21 iunie", tocmai îi explica lui Bobircă Liviu, 13 ani, cum s-a dus o doamnă la ginecologie „să vadă doctorul ce are înăuntru". De aceea întrebarea mea despre capra vecinului a luat-o puţin prin surprindere. Liviu i-a acordat un timp de gîndire şi a intervenit concis: „Părerea mea despre capră este o părere cam rea. Nu mă interesează." Alexandra şi-a făcut ordine în gînduri şi mi-a explicat: „Nu trebuie să moară sau să fie aşa ceva. Să moară vecinii sau altcineva nu e bine. Mai bine să fim între noi, să ne ajutăm unul pe altul." Şi Alexandra este gata să-mi dea şi un exemplu: „Eu îmi doresc un calculator. Am văzut la alţi copii şi am avut o senzaţie cam proastă. Ei mă făceau să fiu invidioasă. Îmi ziceau – ia uite ce calculator am, ce jocuri frumoase am. Şi voiam şi eu unul, dar părinţii nu au bani. Şi asta costă mai mult." Cam la asta se reduce invidia unui copil de 10 ani, dar Alexandra este gata să-mi spună şi care este situaţia la oamenii mari: „Ei merg oriunde şi noi dacă vrem să mergem pînă la Titan să ne jucăm nu ne lasă. Le e frică să nu plecăm noi şi pînă la urmă ne invidiază că unii se duc şi alţii nu. De aia nu lasă părinţii pe copii să meargă prea departe."

Puţin mai departe, printre blocuri, mă întîlnesc cu Japoneza, aşa îi spun băieţii din cartier pentru că are ochii puţin oblici: „Eu nu am ce să zic că sînt nervoasă acuma. Mamă ce nervi am! Eu am un cîine şi o pisică şi sînt singura capră în casă. Hi-hi!"

Piciu, cu gluga de la hanorac peste şapcă de nu i se vede decît cozorocul roşu, îşi aşteaptă cîinele negru cu fundă la gît: „Să moară capra vecinului asta e ceva obligatoriu. E o lege, de fapt. Orice român vrea să se îmbogăţească fără să facă nimic. Asta e dictatura lui, s-a născut cu microbul ăsta în sînge." Încep să înţeleg mai bine conceptul de „capră a vecinului" cînd Piciu îmi spune: „Alţii m-au invidiat pe mine, nu eu pe ei." În plus mi se dezvăluie faptul că revoluţia din '89 a însemnat un moment important în istoria „caprei": „Pînă în '89 erau toţi la fel. Nu prea aveai pe ce să fii invidios înainte decît dacă aveai rude în State sau dacă cineva din familie îţi lucra la Alimentară." Piciul încheie, cum era şi firesc, cu prezentarea situaţiei la nivel european: „Italia, Franţa, Germania, acolo cred că invidia e mai puternică decît la noi. Deocamdată noi staţionăm, gheaţă la mal o sută de ani." Şi Piciu a plecat în oraş fluierînd uşor după căţel, însoţit de un prieten cu nasul rupt şi bandajat care a ţinut să precizeze: „Invidia e în floare!". La ieşirea dintre blocuri, dar destul de departe de bulevard, pe o bancă, în întuneric, stă şi bea Gicu, „14 ani miner şi ca şofer la fostul itebeu încă 13 ani": „Invidia? E bine. Altceva ce pot să vă mai spun? E bine. Aş vrea şi eu o casă să am unde să stau, că stau în WC-ul ăla amărît. Aici stau. Să am pensie... salar... ce am... să îmi ajute şi mie Dumnezeu... să ies şi eu." Gicu locuieşte de 9 ani într-un WC public părăsit şi miroase ca atare. Nu îi invidiază pe cei care au o casă, dar „sînt scîrbe! Că dacă mă duc şi cer între 100 şi 300 de lei îmi spune du-te la muncă sau îmi dă înjurături." Bineînţeles că şi aici este vorba de invidie, şi Gicu îmi explică după ce mai ia un gît de votcă şi îşi pune sticla în buzunarul drept: „Mă invidiază că de ce stau aici. Că să stau acasă. Păi la care casă mînca-ţi-aş?! Păi eu cînd văd pe alţii mai înstăriţi, adică îmbrăcaţi curat şi bărbieriţi, zic să moară, să turbeze capra. Dă şi mie 500 de lei." Deşi e şofer profesionist banii de votcă şi de pîine Gicu îi scoate acum „pă cerşeala mea, pă meseria mea".

Un prieten bine îmbrăcat, venit în vizită la Gicu „ la grota lui care e efectiv iad", îl compătimeşte: „Nu te cred ăştia Gicule! Cică te prefaci că ai picioarele damblagite. Că dacă mai bei şi o jumate să vede imediat pă faţeta ta şi zice lumea că eşti beţiv. Asta zice omu'!"

Nu departe de magazinul Titan, Sandu ziaristu', „aşa îmi zice toată lumea, că am distribuit ziare", este abia la a treia bere şi poate de aceea explicaţiile lui sînt mai savante: „Această capră o întîlnim mai mult în economie decît în politică. Asta e. Vă spun pentru că eu lucrez în agricultură, am o micro-fermă de găini, mi-am vîndut casa pentru ea. Unu: în politică nu vezi UDMR-ul? A dat-o la pace. Asta e. S-a pupat cu PSD-ul cînd a văzut că le intră morcovu' în cur. S-au creat nişte interese de partid care nu vrea să-i moară capra vecinului ca să nu-i moară şi a lui. UDMR-ul e singuru' care ştie ce vrea. Ei nu sînt cu capra vecinului. Ei sînt cu capra lor. Asta este. Doi: în economie şi în agricultură este de asemenea cu capra. Sînt interesele. Interese de partid, că dacă mă duc la un program PHARE i-l dă lu' ăla nu mi-l dă mie. Pă proiecte? Îi dai 60% din ciubuc şi se face. Păi aşa?! Asta este." Prin întunericul de la marginea parcului, unde se cinsteşte Sandu ziaristu' îi văd faţa roşie de nervi. Îşi descheie gulerul cămăşii. Înainte de a trece la cazul său îmi mai oferă un caz general: „Să moară capra ţăranului spune orăşeanul, că-i dă cinci mii de lei pe un kg de roşii, adică un bilet de tramvai. Asta este. Pe mine m-au invidiat că am venit cu porcu' acasă, dar nu se gîndesc că eu am muncit toată vara. Ei stăteau în faţa blocului la bere şi acuma – *ia, uite, al dracu' Sandu, bea Bergenbier, are porc, are micro-fermă de găini.* Da' n-au ce să îmi facă, nu mai e ca înainte cînd te duceai la Secu şi nu mai era capra nimănui! Asta este."

„Cucu Ovidiu, zis Didi, zis Porcu' – 19 ani" stă pe ţeavă cu prietenii săi şi ascultă manelele unui vînzător de la intrarea în metrou: „Mi-aş dori un Jeep. Îl văd pe unul oprit la stop, geamurile lăsate şi muzica la maxim, gîndesc că a fost deştept la viaţa lui şi s-a descurcat. Pe calea bună, pe şparlite, pe dorite, mă rog, treaba lui: democraţie – fiecare se descurcă cum poate. Nu-l invidiez, da' încerc să ajung şi eu ca el. La nivelul societăţii eu zic că oamenii se mănîncă mult, rău de tot, între ei." ▲

Cînd există mai mult talent decît şanse

– interviu cu regizoarea Ada LUPU –

Mai demult, la Centrul Pompidou, am văzut o pictură de Agam. Frontal, combinaţia de culori atrăgea, prin ceva halucinogen, fără să îţi dai seama prea bine de ce. Dacă priveai însă din lateral, vedeai siluete de oameni, prinse în frînturi de imagini de viaţă. Am asemănat teatrul cu acea lucrare. Fascinant din sală, omenesc din culise.

© M. Martin

Într-o ţară atinsă de boala invidiei, cum reuşeşte lumea teatrului să îşi menţină imunitatea?

Invidia afectează scena în aceeaşi măsură în care afectează totul în ţara asta. Şi oriunde pe lume. Pot să văd pe cineva, să văd un alt regizor care a luat un premiu şi să zic „fantastic“, sau să zic „de ce el şi nu eu?“. Dar cred că singura şansă pentru ca lucrurile să funcţioneze vreodată, în ţară, în profesia asta, ca de altfel în orice altă profesie, este de a-l admira pe cel de lîngă noi. Cum ar fi să ne admirăm? Cum ar fi să-mi placă de tine? E simplu să te distrug. Tuturor ne e foarte simplu să distrugem. În două secunde putem desfiinţa pe cel de lîngă noi. Dar nu asta contează. Contează ca într-un context să găsim partea bună pentru ca lucrurile să funcţioneze mai departe. Contează ca individul să înţeleagă că fără cei din jur nu poate supravieţui. Nu se poate construi pe ruine. Întrebarea este despre invidie. Răspunsul ar fi „hai să ne admirăm“.

Cum acţionează invidia?

Invidia atacă. Din totdeauna, peste tot în lume, nu numai la noi, oriunde. Crezi că la Hollywood e altfel? ...Îţi dai seama... ăia mor la Oscaruri... turbează cu zîmbetul pe buze, în timp ce îl felicită pe laureat. Dar totul se petrece la alt nivel. Acolo este o miză enormă, pentru că în spate sînt milioane de dolari. La noi, din păcate, invidia se bazează pe absenţa banilor. Invidia intervine cînd există mai mult talent decît şanse.

Există invidia între generaţii?

...Generaţii e un cuvînt prost. Nu cred în generaţii, eu nici nu ştiu în ce generaţie sînt. Am 28 de ani, şi ce? Asta înseamnă că sînt în generaţia tînără? La noi există ideea că succese poţi avea după 30 de ani. De ce? Cioran a scris o carte genială la 24 de ani. Dar noi conservăm mentalitatea păşunistă a acumulării de experienţă, a înţelepciunii de 50 de ani. Există bineînţeles şi neîncrederea într-un om tînăr. Mai ales în impresia (totalmente românească) cum că o femeie regizor tînără nu are puterea de a conduce, nu are capacitatea de concentrare a unui bărbat.

Există şi o invidie „inversă“, a celor mai în vîrstă pentru cei tineri?

Cei vîrstnici au o experienţă diferită: se făcea un spectacol în nu ştiu cîte luni, iar lucrurile mergeau de la sine, fără prea mare agitaţie. Eu fug dintr-un teatru în altul, fac un spectacol în cinci săptămîni şi, dacă nu sînt bani, mă adaptez. E un alt sistem, un alt ritm. Pentru mine stilul ăsta e perfect. Aş înnebuni să stau şase luni la un proiect. Imediat m-aş apuca de altă meserie. Şi se creează un fel de antipatie, între cei care pot să trăiască în acest nou sistem şi alţii care nu pot. Pe de altă parte sînt sigură că ar putea şi ei dacă nu ar exista alternativă. Dar sînt lăsaţi cumva la jumătate de drum şi de aici apar tensiuni, antipatii, invidii. Dar iarăşi există justificări. Noi, fiind la vîrsta asta, prindem mai repede. Sînt alţii care nu se mai pot adapta sau se adaptează mai lent.

În relaţie cu un actor consacrat, cine conduce realizarea spectacolului?

Chiar în perioada asta pun în scenă un spectacol la Nottara, unde lucrez cu Ruxandra Sireteanu, Catrinel Dumitrescu, Emil Hossu. La început am fost destul de intimidată. Pentru că vroiam să-i iau astfel încît să vină cu mine. Sînt destul de fermă de felul meu, dar fără respect nu se poate. Nu contează cît de debutant sau consacrat eşti. Cînd voi fi bătrînă şi voi lucra cu un actor tînăr voi fi la fel de intimidată. Trebuie să ştii cum să vorbeşti cu omul din faţa ta, să-l faci să te creadă. Arta nu are legătură cu vîrsta, iar colaborarea cu cei trei mi-a demostrat-o din plin.

Actorii trebuie să se lase conduşi: ei vin cu voinţă şi disponibilitate, tot ce spun ei e important. Bineînţeles, trebuie ajuns la un numitor comun. Nu se poate face un spectacol decît într-o limbă ştiută de toţi.

Pentru ce ai fost invidiată?

Pentru că sînt admirată de anumiţi oameni cu care lucrez. Am avut două spectacole selecţionate în doi ani la Festivalul Naţional de Teatru. La regie am intrat la 19 ani, am terminat facultatea cu bine. Însă mi-a fost destul de greu. Încercam să învinge problemele rîzînd mult, fiind optimistă mereu... pentru unii era ceva dubios în chestia asta. Era într-un fel *„too good to be true“*. Era interpretat cumva... „dacă suferi trebuie să o arăţi“. Nu e obligatoriu. Adică toţi avem formele noastre de a exista. Sîntem diferiţi, nu putem fi identici. În direcţia asta, invidia funcţionează clar, ca antipatie. În ceea ce priveşte colegii... rivalităţile există de la început. Între clase, ca şi în viaţa de zi cu zi. Într-un fel era normal. Uneori nu poţi înţelege de ce cuiva i se întîmplă ceva ce nu ţi se întîmplă ţie. Pentru că noi toţi credem despre noi că sîntem foarte buni. Există invidia fatalistă. Soarta este inexplicabilă la bază, şi chiar atunci cînd ai explicaţii logice, orice argument, este dat la o parte. Cînd vrei să justifici ceva îţi fabrici scuze. Iar cînd încerci să-ţi demonstrezi ţie însuţi că ai dreptate, deşi nu ai, începi să pedalezi în gol. Iar aceste explicaţii au la bază mereu puţină meschinărie. La toate reuşitele mele am muncit enorm. Cu toate astea nu îmi face plăcere să epatez. În ceea ce mă priveşte, cred că sînt invidiată pentru cronicile bune.

Ai invidiat?

Pe scenă? Dacă am invidiat, am făcut-o în felul meu: am admirat. Dacă îmi place ceva, vreau să o spun. La mine e vorba mai mult de modele care mă provoacă să mă dezvolt. Invidia e un sentiment negativ în totalitate, care te mănîncă, te roade, îţi face rău. Aici vorbim despre educaţia frumosului. Cum am putea face ceva frumos dacă ne roade ceva rău?

Am putea vorbi de teatru ca antidot la invidia socială?

Bineînţeles. Arta implică în primul rînd o dăruire totală. Dăruire faţă de public şi dăruire faţă de colegi. Mai ales în meseria asta a noastră nu poţi să trăieşti fără echipă. Adică tu faci ceva, dar dacă actorii nu te ascultă, dacă scenograful nu este pe aceeaşi lungime de undă cu tine... eşti mort, nu ai nici o şansă. Ca actor pe scenă, dacă nu eşti generos cu partenerul tău, el nu poate să-ţi întoarcă aceeaşi generozitate. Echipa e obligatorie. Dacă vrem să funcţioneze trebuie să fim deasupra sentimentelor negative. Din cauza asta nu cred că invidiile au loc într-o echipă... Cînd joci teatru, nu poţi minţi.

a consemnat Stela GIURGEANU

▲

„Pentru lumea literară, un premiu Nobel românesc ar fi o calamitate. Deodată un om, cu două mîini şi două picioare ca şi toţi ceilalţi, ar fi înălţat insuportabil mai sus decît toţi. Cine să se bucure la noi de aşa ceva? Scriitorii mai mărunţi l-ar bîrfi pe la mese: pe ce filieră o fi ajuns acolo? Cea evreiască? Cea homosexuală? Autorii mai importanţi ar fi distruşi, siguri fiind că, măcar două-trei decenii de-atunci încolo, n-o să mai ia Nobelul nici unul dintre ei... Oficialitatea ar fi stingherită: dacă insul cu Nobelul, devenit atît de vizibil, se apucă să intre în opoziţie? Cine să-l iubească, cine să-l susţină pe bietul om? Cred că, în sinea noastră, sîntem de fapt foarte mulţumiţi că n-avem nici un premiu Nobel, căci el s-ar nărui peste biata noastră bojdeucă plină de capre rîioase asemenea bolovanului lui Nică la Broşteni.“

Mircea CĂRTĂRESCU

(interviu acordat Ioanei Pârvulescu, *România literară* nr. 3/2002)

© C. Manole

Dumitru Radu POPA

Americanii şi francezii

● *Americanii* sînt, prin natură, foarte ipocriţi – o parte din ei, mai ales cei care urmează tradiţia puritanilor „debarcaţi“ în New England. În felul acesta, invidia e oarecum mascată. Subiecte de invidie la americani: prosperitatea materială, succes social („popularity“, care e o stupiditate, în fond)... Oricum, invidia lor s-ar exprima cam aşa: „Vreau să am şi eu!“ Nu: „Aş vrea să moară şi capra vecinului!“

Nuanţînd, ipocrizia americană, despre care vorbeam, nu e una izvorîtă din „sofisticare“, cum ar fi la europenii occidentali, ci e una destul de simplă, cam în genul aceleia a lui Moromete din povestea cu vînzarea salcîmului.

● *Francezii* sînt extrem de invidioşi şi tot atît de ipocriţi, dar la ei ipocrizia ia o formă rafinată. Nu vorbim despre „Franţa profundă“, care există, din păcate, tot mai puţin... Francezul ignoră cînd invidiază sau dispreţuieşte cînd invidiază.

Cînd ignoră, e pentru că speră să ajungă şi el acolo. Cînd dispreţuieşte, e pentru că strugurii sînt prea acri.

Ideea de a se „singulariza“ între toate naţiile lumii e, credeţi sau nu!, tot o formă de invidie, subtil marcată! Un francez îmi spunea cu mult ifos, odată, în timpul exilului meu parizian: „Si l'on pense à tout ce qui nous entoure, il n'y a plus que Dieu et nous autres, les Français!“ („Dacă te gîndeşti la tot ce ne înconjoară, nu mai există decît Dumnezeu şi noi, francezii!“)

▲

Raluca ION

Muzicale

De la bun început, fără nume. Liceul de Muzică Dinu Lipatti, un fel de mansardă, o sală de curs 4 pe 4, pe uşa căreia scrie „Clarinet“, şi glasul profesorului spunînd „Sofian, poţi începe să cînţi, încet.“ Apoi sunetul clarinetului trecînd prin cuvinte ca o bormaşină, şocul pe care-l am în primul moment, acomodarea după care sînt în stare să percep armonia muzicii. Este totuşi prea tare, gîndesc, este în regulă, îi spun profesorului, care ştie că nu e adevărat. Sala e prea mică, ar fi trebuit să fie mai înaltă, un volum de nu ştiu cîţi metri cubi, izolată fonic, ca la Conservator, îmi zice. Adaugă apoi că sîmbătă după ora 2 nu se mai poate cînta pentru că fac scandal locatarii din blocurile învecinate şi însoţeşte această informaţie cu un resemnat „astea sînt condiţiile“. Şi înţeleg că, în această cameră, pluteşte pe lîngă muzică, din cînd în cînd, frustrarea. A fost o problemă cu Liceul de Coregrafie, în trecut parte a Liceului de Muzică, un litigiu, îmi explică, acum Liceul de Coregrafie are o clădire întreagă, iar ei se înghesuie într-o cameră la mansardă. Vom spune că nu sînt bani, vom adăuga că nu este nici bunăvoinţă, vom aminti că există invidii şi frustrări. Şi încă ceva.

La el a fost o alegere clară. Imediat după terminarea facultăţii şi-a dat seama că locul său este în învăţămînt, a încercat să se perfecţioneze continuu pe plan profesional, ca să le poată oferi elevilor ceea ce el nu a putut primi de la mentorii lui. De unul singur, pentru că meseria asta se fură, din păcate aceasta este politica, şi foarte puţini profesori sînt atît de deschişi încît să conceapă că elevii lor pot deveni mai buni decît ei sau decît copiii lor. „Secretele meseriei“ sînt bine păstrate atît faţă de elevi cît şi faţă de ceilalţi colegi. „De multe ori, atunci cînd un profesor are un număr de partituri – unele din acestea sînt dificil de găsit – refuză să le dea cu împrumut unui coleg ca să le tragă la xerox.“ Există în general o continuitate: copilul unui profesor de flaut va cînta la flaut, al unuia de oboi la oboi, fiul profesorului de trombon va alege trombonul. Şi ei vor fi inevitabil foarte buni, etalon pentru viitorii elevi. Astfel, nu de puţine ori, se spune: „E bun băiatul ăsta dar nu e ca fiu-meu“ aflu, şi nu ştiu dacă cel căruia îi aparţine replica clatină în acel moment capul şi închide ochiul drept, sau dacă vocea i se moleşeşte de emoţie şi mîndrie părintească, poate că ambele, poate că nici una dintre ele, oricum replica este în sine edificatoare. Din spusele interlocutorului meu îmi apare limpede faptul că în acest domeniu profesorul intră în rivalitate cu elevul. Nu vom susţine că-l derutează, nu vom susţine că-i încetineşte evoluţia, ci că, pur şi simplu, îi dă mai puţin decît s-ar cuveni. Dar nu întotdeauna, pentru că, fireşte, „dacă profesorul respectiv face meditaţii este interesat ca elevii lui să se prezinte bine la concursuri“. Discutînd despre motivele care-l fac pe elev să primească mai puţin decît s-ar cuveni, trebuie amintit aici cîte ceva despre mediocritatea sau, din contră, talentul deosebit al maestrului. „Dacă tu eşti slab şi mediocru, studentul tău nu are de unde să înveţe. Dacă eşti foarte talentat, fără a fi bun pedagog faci totul foarte firesc şi atunci nu ştii să explici.“ Profesorul de clarinet din faţa mea crede că un bun instrumentist trebuie dublat în această meserie de un bun pedagog: „lucratul individual cu elevul presupune să fii psihologul lui, să ştii să explici fiecăruia raportîndu-te la nivelul lui de înţelegere“. Alte calităţi ale profesorului trebuie să fie luciditatea şi onestitatea, în momentul în care realizează că un elev îi depăşeşte nivelul. În această situaţie trebuie să-i recomande pe altcineva care să-l îndrume, să-l poată face să evolueze pe mai departe. I s-a întîmplat şi lui. „Îmi pare rău, sînt în impas. Nu mai pot să te ajut. Uite, îţi recomand pe cineva care să te pregătească pe viitor“, i-a spus unui elev de clasa a XII-a, foarte talentat, dar situaţiile în care profesorul se simte depăşit pot apărea de mai devreme. „De la nivelul clasei a IX-a sînt lucruri pe care nu le-am mai făcut şi recunosc că nu mai pot să-i demonstrez unui copil mare ca unuia mic. Pot în schimb să-i explic. Pe de altă parte, dacă aş cînta fără să explic el nu ar putea cînta niciodată la fel la rîndul său.“

În cazul profesorului din faţa mea, formarea unui artist este cea mai mare satisfacţie posibilă.

„Satisfacţiile apar atunci cînd copilul dă pe scenă 90% din ceea ce face la clasă, atunci cînd poţi vedea că este un artist.“ Mai este apoi împlinirea de a şti că cei trimişi de

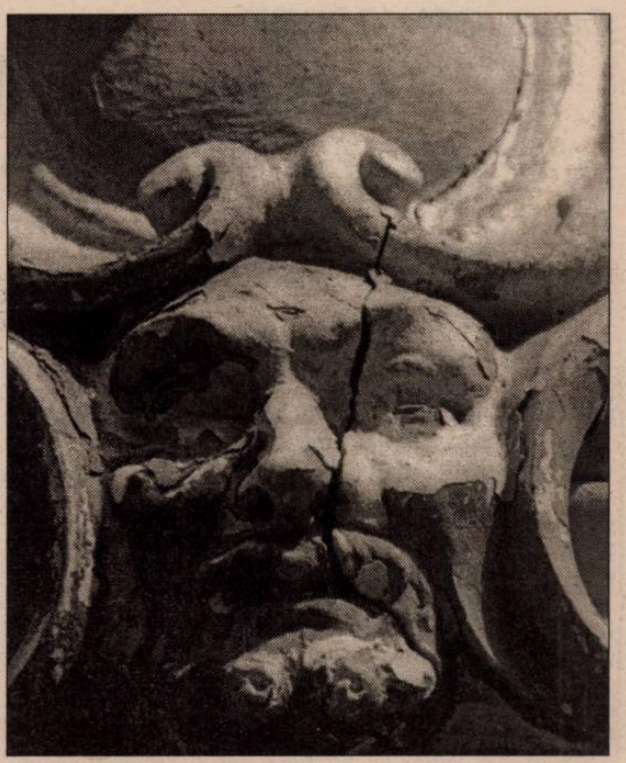

© S. Ivanoschi

el la Conservator au fost admişi în proporţie de 100%. Asta pînă acum, în viitor ar putea avea şi un eşec, s-ar putea întîmpla, e conştient de asta. Îi urez să nu i se întîmple.

Cît despre frustrări, ele sînt generate de faptul că deseori nu eşti lăsat să-ţi faci treaba şi de cîte un compliment de tipul „După mine tu eşti cel mai bun profesor“, unde „după mine“ nu înseamnă „după părerea mea“. Sau de momentele în care „se uită“ să ţi se spună de un concurs, urmate de cele în care unui elev nu i se dă nota 10 pentru ca profesorul să nu fie citat printre cei cu rezultate bune. Dar despre ce profesor este vorba? Despre unul care are oroare de publicitate şi care nu vrea decît să fie lăsat în pace şi să-i fie recunoscute meritele atunci cînd este cazul. Aşa-mi răspunde cînd îl întreb de nume.

▲

Matei FLORIAN

În apărarea unei instituţii

Se spune că Televiziunea Română – Calea Dorobanţilor 191 – ar fi o cloacă. Nimic mai fals, domnilor dragi. Se mai spune că în această instituţie fiecare om ar săpa pe un altul, că oricine ar umbla numai după propriile interese şi că la nici un birou din România oamenii nu s-ar vorbi mai rău unii pe alţii decît aici. Cum vă puteţi măcar închipui asemenea odioşenii? Ar trebui ştiut şi trîmbiţat în lumea întreagă ceea ce ştie pînă şi pisica ultimului sunetist, că nu e loc în univers în care oamenii să muncească mai cu tragere de inimă şi că e practic imposibil să întîlneşti persoane mai virtuoase decît cele care populează această sănătoasă & solidă instituţie. Dragi tovarăşi, am auzit pronunţîndu-se cuvîntul „mafie“ referitor la cele ce se întîmplă atunci cînd un oarecare din afara televiziunii devine preşedintele consiliului de administraţie şi director general. S-a putut spune – ca să vedeţi pînă unde ajunge aberaţia – că un anume Stere Gulea nu a putut face nimic la conducerea televiziunii datorită celor cîteva eminenţe cenuşii profund comuniste (ce se urăsc de moarte în vremuri normale) ce au pactizat împotriva lui şi i-au tăiat practic orice posibilitate de a aplica deciziile luate. Nu cred că mai trebuie comentat un asemenea zvon. După cum nu cred că trebuie dat crezare – auziţi vorbă – celor care probează indubitabil – ce e drept, e drept – faptul că renumitele ordonanţe de disponibilizare au curăţat tevereul doar de cei fără pile (buni profesionişti, muncitori, la locul lor, mă rog). Vă voi aduce în discuţie un alt aspect al acestei aşa-zise probleme, nici pe departe atît de sinuoasă precum pare: să presupunem (rog atenţie: am spus „să presupunem“) că, într-adevăr, ar fi rămas doar marii leneşi cu pile. Păi să nu ne gîndim atunci un pic la ce-ar fi făcut aceşti oameni dacă ar fi fost disponibilizaţi? Neajutoraţi cum sînt, nu i-ar fi angajat nimeni şi ar fi murit de foame. Pe de altă parte, un bun profesionist are oricînd căutare în altă parte. Consider, deci, că televiziunea a gîndit în primul rînd acţiunea ca pe un act major de umanism şi caritate.

În rest, cum se face că eu nu am auzit niciodată vorbele de duh pe care pare-se le-ar fi lansat un cunoscut realizator: „Televiziunea nu e a noastră, nici a urmaşilor noştri, ci a amantelor noastre şi a urmaşilor amantelor noastre!“. Oricum, nu are dreptate. Numai eu cunosc cel puţin zece familii: tată, mamă, fiu, noră (unchi, verişoare, nepoţi) care lucrează şi vor mai lucra aici multe secole înainte. Varianta aceasta hîtră cu amantele mi se pare, deci, pe deplin nefondată. Şi acuma – vă rog frumos, fără supărare – e de la sine înţeles că o familie sare în ajutorul oricărui membru ce se află la ananghie. În fond, tovarăşi, pe principiul acesta dăinuieşte societatea noastră, ce s-ar întîmpla, deci, atunci cînd unul din membrii unei familii ar fi, prin absurd, mazilit? Vă spun eu: s-ar declanşa un adevărat război şi, să fim sinceri, cine mai are acum nevoie de războaie? De aici însă şi pînă la a afirma că televiziunea e ocupată de dinastii întregi de arbori genealogici (cu atît mai puţin copii de amante) e o cale – zic eu – destul de lungă.

Un nu răspicat şi nu o voi lua în seamă pe aceea ce mi-a spus că i-a fost spus intrînd pentru prima oară cu inima înfiorată de emoţie pe cealaltă poartă decît Pangratti: „Să nu-ţi închipui că aici ar fi o instituţie de cultură – pînă aici n-am nimic de comentat, dar – aici domneşte mediocritatea rapace care rade pe oricine care nu-i ca ea“, permiteţi-mi vă rog să aştern cîteva semne de exclamare şi unul, cel mult două, de întrebare – *!?!!!?*. Aşa.

Şi ascultaţi aici teoria pe care ar fi emis-o un celebru crainic sportiv. Da? Deci: „Atunci cînd există vreun bleg care vrea să-şi vadă de treabă se nasc trei tipuri de reacţie: 1. indiferenţa totală adresată acelei persoane şi emisiunilor ei. 2. suspiciunea că acel (aceea) ar avea vreun interes financiar ascuns cu emisiunea respectivă. 3. sabotarea directă: dispariţia subită a electroniştilor sau sunetiştilor, a casetelor şi chiar a oamenilor cu care trebuia făcută emisiunea.“ Cică ar exista şi o concluzie în toate astea şi anume aceea că nimeni nu vrea ca lucrurile să se mişte dintr-o zonă a huzurelii veşnice într-o alta mai puţin plăcută. Şi eu zic (nu că aş lua lucrurile drept bune) că dreptatea e oricum de partea lor. Nu vă mai plictisesc cu sutele şi milioanele de minciuni care iau naştere zilnic, unele, din păcate, chiar pe culoarele, în lifturile şi birourile instituţiei. Nimic, dar ştiţi, absolut nimic, nu este adevărat. Sper că s-a înţeles. Şi fără prea multe vorbe, că ne supărăm.

▲

© S. Ivanoschi

Cezar ORNATOWSKI

Retorica Papei Ioan Paul al II-lea şi transformarea politică a Poloniei

„Visez la o Polonie asemenea Atenei, dar o Atenă infinit îmbunătăţită de măreţia creştinătăţii."
(Karol Wojtyla, la 19 ani,
într-o scrisoare din 1939 către un prieten)

Vizitele Papei Ioan Paul al II-lea în Polonia între 1979 şi 1999 au marcat ultimul deceniu al comunismului şi primul deceniu de democraţie în această ţară, pe de o parte punctînd una dintre cele mai dramatice perioade din istoria modernă a Poloniei, iar pe de altă parte constituindu-se ele însele în evenimente cruciale ale acestei istorii.

În studiul său asupra retoricii transformării politice în Africa de Sud, Philippe-Joseph Salazar arată că tranziţia politică în Africa de Sud a fost caracterizată de o „joncţiune retorică a sacrului şi secularului" care „va rămîne multă vreme o trăsătură fundamentală a stilurilor deliberative democratice sud-africane". Aceasta contrastează, spune el, cu „democraţiile tradiţionale europene, cu rădăcini în gîndirea liberă a secolului XVIII", unde „exerciţiul gîndirii publice şi realizarea unei participări raţionale la exerciţiul puterii este separată cu grijă de religie, care este deseori percepută ca o rămăşiţă fosilizată a unui sistem deliberativ pre-democratic". Autorul sugerează că Africa de Sud constituie un exemplu unic „de democraţie în stil occidental, apărută ca urmare directă a Războiului Rece, sub auspiciile oratoriei religioase" – cu o singură eventuală excepţie: Polonia.

Salazar are perfectă dreptate în ceea ce priveşte Polonia, unde retorica Papei Ioan Paul al II-lea a jucat un rol major în prăbuşirea comunismului, ca şi în apariţia democraţiei. Alegerea lui în Sfîntul Scaun, în 1978, şi prima lui vizită în Polonia în 1979 au constituit catalizatori pentru mobilizarea populară care a avut ca rezultat constituirea „Solidarităţii" ca mişcare. Portretul lui a fost expus la intrarea în portul Gdansk în timpul grevelor care spărgeau tiparele, în „augustul polonez" al anului 1980. Multe dintre cuvintele rostite de el – precum faimosul „Fie ca Duhul Tău să pogoare şi să reînnoiască faţa pămîntului, a *acestui* pămînt!", rostit în prima lui omilie ca Pontif pe pămînt polonez – au devenit surse de inspiraţie şi simboluri de luptă, de speranţă şi, în cele din urmă, de victorie pentru milioane de oameni. Vizitele care au urmat în 1983 şi 1987 i-au ajutat pe polonezi să suporte duritatea vremurilor în care legea marţială era în vigoare şi au pavat calea spre schimbările politice care au decurs din ea. În anii 1990, vizitele papale au ajutat la modelarea noii scene politice, au constituit o oglindă pentru democraţia care atunci se năştea şi au exercitat o influenţă profundă asupra percepţiilor şi sentimentelor polonezilor. Conform Generalului Jaruzelski, ultimul lider al Poloniei comuniste şi primul preşedinte (pentru o perioadă scurtă, dar simbolică) al Poloniei post-comuniste, „rolul Papei în transformările din Polonia şi – urmînd exemplul Poloniei – din întregul bloc comunist a fost enorm".

Ioan Paul II a vizitat Polonia ca Papă de şapte ori: în iunie 1979, în iunie 1983, în iunie 1987, în iunie 1991, apoi (neoficial) pe 22 mai 1995, în iunie 1997 şi în iunie 1999. În cele ce urmează, mă voi referi numai la vizitele din perioada comunistă şi mă voi opri mai cu seamă asupra „joncţiunii sacrului cu secularul" – altfel spus, asupra relaţiei complexe dintre religie şi realitatea socio-politică aşa cum rezultă aceasta din oratoria şi din prestaţia Suveranului Pontif, ori din alte aspecte mai puţin vizibile ale vizitelor sale. Atracţia retorică exercitată de Papă şi influenţa enormă pe care acesta a avut-o asupra evenimentelor în desfăşurare în Polonia în deceniul critic al anilor 1980 se datorează tocmai uluitor de iscusitei sale manipulări a acestui „punct de intersecţie" între sacru şi secular.

Contextul analizei

Patru sînt contextele esenţiale de care trebuie să ţină seama orice analiză a retoricii Papei Ioan Paul II în timpul vizitelor în Polonia.

În primul rînd, mesajele Papei Ioan Paul II din timpul vizitelor în Polonia pot fi privite drept parte componentă a *mesajului său general* ca întîi stătător al Bisericii Catolice, către orice ţară, din orice continent. Astfel, prestaţiile oratorice ale Papei în Polonia pot fi privite, deopotrivă, din perspectiva a ceea ce Margaret Melady numea „papalitate retorică", adică din perspectiva încrederii tot mai mari manifestată de papalitatea modernă în discursul persuasiv ca instrument de a conduce biserica şi de a o face relevantă pentru mersul lumii contemporane şi pentru vieţile oamenilor.

Al doilea context îl reprezintă *situaţia socio-politică internă* căreia îi răspundea Papa, despre care vorbea şi în care a intervenit. Vizitele papale, oriunde ar avea loc, reprezintă întotdeauna o ajustare a mesajului mai general al Bisericii la cerinţele specifice ale unui anumit loc şi public, ale unei anumite situaţii şi problematici. Cum observa Melady, vizitele în diverse state ale Papei Ioan Paul II „reprezintă o mişcare către bisericile locale" şi sînt „specific concepute pentru a comunica universalitatea sau atotcuprinzătoarea natură a Bisericii din punct de vedere al geografiei şi culturilor". Această ajustare include pe lîngă *o temă* specifică fiecărei vizite (temă care reprezintă o angajare deliberată în specificul şi problematica locală, adesea o ajustare a mesajului scriptural dominant), folosirea unor simboluri pe înţelesul publicului şi adecvate pentru a transmite mesajul papal, dar şi momente de spontaneitate care constituie deopotrivă un răspuns la şi o orientare către specificitatea anumitor date, receptori, momente – specific locale.

În cazul vizitelor Papei în Polonia, totuşi, această ajustare ia în mod deliberat un caracter particular, unic. Eficacitatea intervenţiilor retorice ale Papei în contextul polonez se datorează nu numai funcţiei sale în cadrul Bisericii Romano-Catolice şi originii sale poloneze, ci şi faptului că Ioan Paul II era un patriot care, prin vîrstă şi funcţiile pe care le-a deţinut, a participat la cele mai semnificative evenimente care au modelat Polonia de la al doilea război mondial. Din această perspectivă, vizitele papale în Polonia şi mesajele către poporul polonez trebuie privite nu numai în lumina situaţiei sociale, politice, istorice şi culturale în schimbare, ci şi a propriei biografii a acestui Papă. Concret, apariţiile sale în Polonia, cel puţin o parte dintre ele, nu pot fi privite decît drept intervenţia deliberată în situaţia concretă (socială, politică şi culturală) a unei figuri a cărei statură nu lăsa nici o îndoială, nici lui însuşi nici oricui altcuiva, că ceea ce întreprindea avea să aibă un enorm impact, potenţial modelator de istorie, asupra situaţiei. *Stenogramele negocierilor dintre guvernul şi episcopatul polonez privind vizitele papale nu lasă nici o îndoială că aşa stăteau lucrurile.*

Al treilea context esenţial, cel puţin pentru vizitele din perioada comunistă, îl constituie complexele şi delicatele negocieri care au precedat aceste vizite. Aceste negocieri au stabilit locurile care urmau a fi vizitate, unde şi cui urma să se adreseze, cum aveau să fie interpretate mesajele sale. *Negocierile preparatorii* – înţelegeri şi aranjamente care au funcţionat ca presupunerile, premisele, temerile, speranţele şi aşteptările pe care le dezvăluie – ne ajută să înţelegem mai bine şi să putem interpreta ceea ce a spus şi a făcut Papa Ioan Paul II.

În sfîrşit, al patrulea context constă în *situaţia internaţională*. Aşa cum arată limpede transcrierea negocierilor preparatorii, ceea ce s-a spus şi s-a făcut în timpul vizitelor papale şi cum au fost aceste lucruri interpretate, mai cu seamă de către conducătorii de la cele mai înalte nivele ale regimului şi ale Bisericii, a fost adaptat nu numai la specificul situaţiei socio-politice interne (altul de la o vizită la alta), ci şi la situaţia internaţională în schimbare. Pentru fiecare vizită, guvernul polonez avea o agendă care depindea atît de situaţia politică internă cît şi de cea externă, şi acelaşi lucru era valabil pentru Biserică.

Negocierile preparatorii

Toate vizitele papale în Polonia în perioada comunistă (1979, 1983, 1987) au fost meticulos pregătite prin negocieri prelungite, delicate şi secrete, între autorităţi, Episcopatul polonez şi Vatican. Aceste negocieri începeau înainte ca invitaţia oficială de a vizita Polonia să fie făcută publică. Procedeul funcţiona astfel: Epicopatul polonez, prin discuţii interne şi în comunicare cu Vaticanul, ajungea la un plan general pentru o vizită a Sanctităţii Sale, pentru o ocazie eminamente religioasă. Episcopatul începea apoi să „pipăie" poziţia guvernului şi încerca, pe cît posibil, să forţeze mîna guvernului punîndu-l în faţa unui *fait accomplit*, adică făcea referinţă la intenţionata vizită a Papei într-un asemenea mod încît prestigiul guvernului, deopotrivă intern şi internaţional, devenea, brusc, dependent de aşteptările legate de vizită. Strategia Episcopatului este rezumată succint, dar explicit într-un memorandum intern care a precedat vizita din 1987, sub titlul semnificativ de „Opinie formatoare":

„1. a. Cardinalul Jozef Glemp, în cîteva cuvîntări publice, a informat poporul polonez şi lumea întreagă că Sfîntul Părinte va veni în Polonia în 1987 cu ocazia celui de-al II-lea congres eucharistic.

b. Secretarul Episcopatului, bazîndu-se pe aceste afirmaţii, a informat autorităţile de stat despre intenţiile Episcopatului şi despre invitaţiile trimise Sfîntului Părinte de anumiţi episcopi."

Este important de reţinut că nu toate invitaţiile episcopilor urmau a fi onorate (Papa primea totdeauna invitaţii de la mai multe dioceze decît putea vizita); ele erau în cea mai mare parte iniţiate de Episcopat, care nu putea, tehnic, să facă invitaţia pe cont propriu, fără acordul autorităţilor. A anunţa că Papa a fost „invitat" era o manevră menită a stîrni aşteptările populaţiei şi a pune guvernul într-o poziţie în care un aparent „refuz" de a accepta invitaţia, primit în ultima clipă, ar fi fost mai jenant chiar decît luarea oricăror riscuri politice pe care le presupunea primirea Papei. După ce guvernul îşi exprima în cele din urmă acordul, autorităţilor li se cerea să lanseze o invitaţie oficială (împreună cu Episcopatul polonez; invitaţiile erau lansate în nume comun) şi să „anunţe" oficial vizita papală, în tandem cu un anunţ simultan al Vaticanului. Anunţul simultan era calculat astfel încît să pună şi mai multă presiune, în mod subtil, asupra autorităţilor comuniste; episcopii strecurau informaţia, de cîteva ori în timpul negocierilor, că Vaticanul s-ar putea să le-o ia înainte şi să anunţe pe cont propriu vizita, ceea ce ar fi pus autorităţile poloneze într-o poziţie extrem de inconfortabilă, aceea ce a fi silite să joace rolul diplomatic de a „prinde din urmă", şi astfel să pară incompetente sau, mai rău, incapabile să controleze situaţia. De aceea, negocierile începeau de îndată ce Episcopatul cerea ca Papa să fie invitat, continuau cu discutarea fiecărui aspect al vizitei sale şi se terminau cu o analiză finală numai după ce Papa îşi încheia vizita şi pleca. Bineînţeles, Vaticanul era consultat la fiecare pas. Negocierile se realizau prin intermediul Comisiei Mixte Guvern–Episcopat, create în timpul pregătirilor pentru prima vizită, în 1979.

Negocierile constau într-o amănunţită trecere în revistă a fiecărui amănunt al vizitei, de la „concepţia" generală (ocazia, momentul, mesajul transmis) la posibilele implicaţii şi ramificaţiile ideologice ale vizitei, de la itinerariu şi posibila lui simbolistică pînă la chestiuni „tehnice" precum reflectarea în presă şi chestiunile financiare. Citind documentele pregătitoare şi transcrierea discuţiilor preparatorii ale vizitelor papale, se remarcă de îndată delicateţea extremă a negocierilor, caracterul fără precedent al evenimentelor pe care le pregăteau, şi presiunea constantă a Bisericii Polone şi indirect a Papei, pusă în practică în negocierile cu regimul comunist.

De remarcat că pe durata negocierilor preparatorii Biserica nu a cerut niciodată *„permisiunea"* autorităţilor pentru vizita papală, şi nici pentru altceva; acest cuvînt nu a fost niciodată folosit, una din principalele premise fiind că Papa este autonom şi nu are nevoie de permisiunea nimănui, în nici o privinţă. În realitate, de multe ori în timpul negocirilor partea guvernamentală punea condiţii sau făcea sugestii care sunau ca şi cînd nu i s-ar fi acordat *permisiunea* într-una din chestiunile legate de vizită (de exemplu, au refuzat să îi permită Papei să viziteze Gdansk-ul în 1983 sau să se întîlnească cu Lech Walesa), iar reprezentanţii Bisericii au contracarat spunînd că este inacceptabilă orice aluzie că mişcările sau cuvintele Papei ar ţine de permisiunea sau controlul cuiva. Chestiunea era aşadar negociată într-o manieră care sugera că în joc erau alte consideraţii decît „permisiunea". Totuşi, lectura stenogramelor Comisiei Mixte de negociere, coroborată cu afirmaţiile Papei şi cu documentele vizitelor sale, nu lasă nici un dubiu asupra influenţei pe care au avut-o aceste negocieri asupra spuselor sau actelor Papei. De fapt, ele devin o măsură a marii abilităţi retorice a Papei Ioan Paul II, a felului meşteşugit în care Papa ocoleşte, reinterpretează, încorporează sau uneori chiar sfidează deschis diferite condiţii negociate (uneori cu efect devastator şi totodată mereu atotcuprinzător şi „negator").

(va urma)

Traducere şi adaptare de
Cipriana PETRE-MATEESCU

Cezar Ornatowski este profesor la San Diego State University. Acest articol reprezintă un fragment din studiul *O Atenă creştină: Retorica Papei Ioan Paul al II-lea şi transformarea politică în Polonia, 1979-1989*, care va fi publicat integral în Revista Română de Ştiinţă Politică – *Studia Politica*.

▲

Presa de informaţie, meritele jurnaliştilor şi oamenii „obişnuiţi“

– convorbire cu Timothy KENNY –

Timothy Kenny a lucrat timp de 23 de ani ca reporter şi editor de ştiri, dintre care în ultimii 12 pentru cotidianul USA Today. *A scris reportaje şi corespondenţe din 25 de ţări, inclusiv din zone de conflict (Irlanda de Nord, America Centrală, Orientul Mijlociu, Bosnia, Croaţia). În perioada 1989-1993, în calitate de editor al ştirilor externe pentru* USA Today, *a vizitat aproape toate ţările din Europa Centrală şi de Est şi din fosta Uniune Sovietică. În 1991 a venit pentru prima dată în România, ca bursier Fulbright, şi a ţinut cursuri de jurnalism la Universitatea din Bucureşti. De atunci, a făcut mai multe călătorii în ţara noastră şi în celelalte state ex-comuniste, în cadrul unor programe media care au inclus cursuri, seminarii şi conferinţe cu jurnaliştii şi editorii de presă. Din 1996, este director la Newseum, „muzeul ştirilor“ fondat de Freedom Forum la Arlington, Virginia. Discuţia pe care o publicăm aici a avut loc la Centrul de Jurnalism Independent din Bucureşti, al cărui oaspete a fost Timothy Kenny la sfîrşitul anului trecut. Îi mulţumim colaboratoarei noastre, Ioana Avădani, directoarea Centrului, pentru ajutorul acordat la realizarea acestei convorbiri.*

Începînd cu 1991, aţi fost de mai multe ori în România şi v-aţi interesat de modul în care ziarele reflectă realitatea. Cum au evoluat lucrurile, din punctul Dvs. de vedere, în aceşti 10 ani?

Am venit prima oară în România în 1991, ca bursier Fulbright, şi am predat la Facultatea de Jurnalism. M-am întors apoi în 1998. Din 1991 în 1998, am observat destule schimbări, mai ales în ce priveşte calitatea vieţii, în varietatea mărfurilor care se puteau găsi în magazine, genul acesta de indicii. În aceşti 7 ani, schimbarea era vizibilă, dar nu la modul extraordinar. Aşadar, ultima oară am fost în România în 1998. Iar de atunci pînă acum schimbările sînt enorme. Se văd în economie, mai ales în centrul Bucureştiului. Am fost acum şi la Iaşi, şi la Cluj, dar acolo lucrurile nu sînt atît de vizibile ca aici. De exemplu, noul aeroport: este fabulos. Este la fel de bun ca oricare alt aeroport din Vest. Este mai bun decît cel din München, de exemplu. Acela arată ca un labirint modern. Otopeniul e simplu, e modern, e excelent. Şi acesta este numai punctul de contact, punctul prin care intri în România. Drumul către Bucureşti este complet schimbat: există o mulţime de magazine, o mare de reclame, şoseaua este mai bună. Şi cînd ajungi în centru, supermarketurile... Sînt atîtea schimbări, găsesc că oraşul o duce mult, mult mai bine.

Unii dintre oamenii care trăiesc aici susţin că lucrurile s-au schimbat, dar în rău. Că trăiesc mai strîmtorat decît înainte. Cînd priviţi lumea pe stradă, aveţi această senzaţie?

Oamenii au mereu această impresie. Se întîmplă la fel peste tot în lume. De fapt, calitatea vieţii de aici este mult mai bună decît acum 5 ani. Aceasta este o întrebare „clasică“ de campanie electorală. Candidaţii la preşedinţie îi întreabă mereu pe alegători: „O duceţi mai bine acum decît în urmă cu 4 ani?“. Cred că dacă îi întrebaţi pe oameni, veţi obţine răspunsuri diferite. Cei săraci cred că sînt şi mai săraci, dar... Nu am făcut studii, mă bazez numai pe ceea ce am văzut cu ochii mei. Simt că începe să apară o clasă de mijloc, care înainte lipsea – dacă e să mă iau fie şi numai după numărul de telefoane mobile. Pe durata şederii mele aici, am vorbit mai ales – dar nu exclusiv – cu oameni care ştiu limba engleză. Sînt, deci, oameni cu educaţie peste medie, cu anumite posibilităţi. Dar aceştia urmează oricum să formeze clasa de mijloc, nu? Iar ei o duc evident mai bine decît în urmă cu 4-5 ani. Ca şi oraşul în sine. Asta este ce am văzut eu.

Şi presa?

Cu presa e mai complicat. Cu abilităţile mele reduse de a citi românește şi din discuţiile pe care le-am purtat cu cei care lucrează în presă, pot spune că am întîlnit aceleaşi – nu le-aş spune dificultăţi – acelaşi mod de a face lucrurile ca şi în urmă cu 5 ani. Aş putea să descriu situaţia ca statică, în ceea ce priveşte calitatea presei. Nu ştiu dacă a evoluat, nu ştiu dacă a involuat.

Şi care ar fi aceste „dificultăţi“?

În cei 25 de ani pe care i-am lucrat în presă, am făcut lucrurile într-un anume fel şi cred că modul în care lucrează americanii şi jurnaliştii din Vest are anumite avantaje. Noi încercăm să reducem prezenţa opiniilor în paginile de ştiri, iar acest mod de lucru nu cred că a prins încă aici. Dar, evident, cu dezvoltarea Internetului şi cu creşterea numărului de oameni conectaţi la Internet şi capabili să-şi capete astfel informaţia, presa din România va trebui să adopte, în cîţiva ani, modelul piramidei inversate în articolele sale. Pătrunderea noilor tehnologii a crescut viteza de transmitere a informaţiei. Şi o viteză mai mare înseamnă să-ţi adaptezi modelul de redactare. Nu-ţi mai poţi permite eseuri, oricît de frumos formulate, şi, după al patrulea paragraf, să spui: „şi cinci persoane şi-au pierdut viaţa cînd tornada a lovit centrul oraşului“. Pur şi simplu nu mai poţi face asta. Trebuie să iei informaţia şi să o pui acolo unde îi este locul: în capul ştirii. Presa română va trebui să-şi schimbe stilul. Pentru că, pe bună dreptate sau nu, şi datorită Internetului, limba engleză a devenit un standard internaţional, şi modul anglo-saxon de scriitură este deja foarte răspîndit. Mai devreme sau mai tîrziu, publicul românesc va cere acelaşi gen de livrare a ştirii. Timpul va deveni la fel de important şi aici, aşa cum este şi în restul lumii. România va trece printr-un enorm proces de schimbare în următorii... zece ani, să zicem.

Aţi predat cursuri de jurnalism şi în România, şi în alte ţări din Europa Centrală şi de Est. În ce măsură jurnaliştii din aceste ţări, care au trăit timp de decenii sub teroare şi sub comandă politică, sînt pregătiţi să aplice regulile jurnalismului democratic?

Trebuie să fiu sincer. Crudul adevăr este că nu sînt deloc pregătiţi. Este părerea mea personală, dar asta este! Am văzut multe persoane cu potenţial, oameni tineri, studenţi, care, cu ceva *training* şi timp, vor reuşi. În presa dumneavoastră sînt oameni care au venit de curînd, din alte profesii. Jurnalismul este un meşteşug, se învaţă, îţi trebuie o viaţă întreagă ca să devii un bun reporter. Unii nici măcar nu se străduiesc să înveţe. Am întîlnit oameni care nu aveau nici cea mai vagă idee că e ceva rău să publici acuzaţii false la adresa unei alte persoane. Verifică-ţi informaţiile, întreabă alte trei-patru persoane... Habar nu aveau că articolul poate fi supărător, sau chiar de-a dreptul calomnios. Reporterii nu primesc un ajutor consistent din partea editorilor, care ar trebui să-i înveţe astfel de lucruri. Şi de aici, problemele...

În România, jurnaliştii – mai ales cei de la marile ziare sau de la posturile importante de televiziune – consideră că au avut o contribuţie importantă la evoluţia democratică a societăţii, tocmai pentru că „au luptat“ pentru democraţie. E corectă o asemenea perspectivă a unui jurnalist – aceea de „luptă“ ?

Daţi-mi voie să mă întorc, pentru un moment, la ceea ce ştiu mai bine. După cum ştiţi, în America jurnalismul a început ca o *blue collar profession* – un meşteşug. Dacă absolveai liceul şi ştiai cum să scrii, puteai să te faci ziarist fără să fie nevoie să mergi la facultate. Evident, acum situaţia nu mai e aceeaşi. Dar tradiţia nu este cea a unei meserii intelectuale – a devenit aşa abia în timpul din urmă. La dumneavoastră este altfel, jurnalismul este perceput mult mai mult ca o meserie intelectuală. Este un alt mod de a privi lumea. De aceea ziariştii au tendinţa de a avea credit pentru unul sau altul din lucruri. Cred că, de fapt, în adîncul inimii, cei mai mulţi jurnalişti sînt convinşi că ar putea guverna mai bine ţara decît cei care sînt chemaţi să o facă. Şi cred că ar putea fi adevărat, mai ales aici. Acesta este unul dintre motivele care îi îndreptăţesc să-şi aroge o parte din merite. Dacă n-ar fi existat media, oamenii ar fi avut o cu totul altă percepţie a lumii. Pe de altă parte, asta e meseria lor. Singurul merit pe care ţi-l poţi aroga este acela de a-ţi face meseria profesionist şi de a fi plătit pentru munca ta.

Cît de bună poate fi o democraţie dacă jurnaliştii care au ajutat la construirea ei nu sînt buni, profesional vorbind?

Aţi pus degetul pe rană. În calitate de jurnalist practicant, cred că dacă alegi oamenii din primele 20 de pagini ale cărţii de telefon şi îi pui să conducă ţara, vei obţine o gestiune mai bună a treburilor, legi mai bune, o conducere mai bună decît dacă îi alegi pe cei mai buni 10 experţi. Oamenii „obişnuiţi“ ştiu ce vor, trebuie doar să le dai informaţii. Ceea ce ne aduce la esenţa întrebării: care este rolul jurnalismului. Cred că există în prezent prea multe opinii oferite de-a gata, care le spun oamenilor care ar trebui să fie „drumul cel bun“, în loc de a le da fapte. Dacă le dai informaţii corecte, la timp, oamenii, chiar dacă nu au şcoli înalte, vor face, pînă la urmă, alegerea corectă. Cred că oamenii ştiu ce vor.

Şi dacă oamenii greşesc? N-ar trebui ca media să ia o poziţie, să le arate şi un alt mod de a face lucrurile?

Cu siguranţă. Dar acest lucru nu trebuie să se întîmple în paginile de ştiri. Informaţiile trebuie să fie separate de opinii. Ziarele din regiune au probleme cu această separare. Dar şi britanicii o ignoră. Ziariştii britanici consideră că au dreptul să-şi expună propriile păreri în articolele de informare. Nu ştiu ce fel de sistem veţi alege – dar jurnalismul american este construit pe separarea clară a informaţiei de opinii. Ideea e că, dacă dispun de informaţii concrete pe care să le poată utiliza, oamenii acţionează corect.

Este şi nu este aşa. Dumneavoastră aveţi o religie a faptelor şi, ca pe oricare altă religie, o respectăm. Dar există şi o ordine a importanţei faptelor. În România, de exemplu, cetăţenii nu au o înţelegere clară a legăturii dintre impozitele pe care le plătesc şi ceea ce trebuie să facă statul cu aceste impozite. Toate acestea trebuie explicate. Faptele nu ajung pentru asta.

Este o altă parte a rolului presei. Dar în momentul în care veţi ajunge la o economie de piaţă liberă, lucrurile se vor schimba radical. Unii s-ar putea să nu fie de acord, dar asta este părerea mea. Vă dau un exemplu: oamenii nu merg la McDonald's pentru că le place nemaipomenit mîncarea de acolo. Se duc pentru experienţa în sine; un loc curat, bine întreţinut, vînzătorul îţi dă restul, ţi-l dă în mînă, nu ţi-l aruncă pe tejghea... Oamenii se simt trataţi cu respect. În opinia mea, oamenii de asta se duc, nu pentru că mîncarea e bună. Astfel de locuri au început să apară mai peste tot. Chiar aici, după colţ, e o pizzerie „Horoscop“. Nu e un loc prea elegant, dar serviciile sînt de calitate. Cînd lucrurile încep să se schimbe, economia va avea un efect major asupra tuturor aspectelor vieţii. Oamenii vor începe să ceară ceva în schimbul banilor, aşa cum se întîmplă pe piaţă. Şi asta se va aplica, în cele din urmă, şi politicienilor. Va dura mult, dar va afecta cu siguranţă şi scena politică, şi media. Cred că modul în care se schimbă economia va afecta întregul spectru social şi România va deveni un loc cu mult mai bun.

Aveţi o analiză foarte marxistă.

Oh, nu, ăsta e capitalismul. Cel puţin aşa cred, asta ar fi trebuit să fie... Nu vreau să fiu marxist.

Că la noi nu se separă informaţia de opinie – e primul lucru care se vede. Aici e şi un background cultural mediteranean, balcanic, o tradiţie veche. În ce măsură credeţi că se poate aplica în Est sistemul american, atîta timp cît foarte mulţi cititori nu sînt pregătiţi să îl recepteze?

Cred că sistemul care se va încetăţeni aici va fi o versiune românească a sistemului american, a celui occidental. Aşa cum am mai spus-o, nu cred că va exista o presă de stil american în această ţară, o copie identică, pentru că şi culturile celor două ţări sînt foarte diferite. Cu toate acestea, viteza oferită de noile tehnologii, viteza de culegere a ştirilor va schimba totul. Şi cred că, din aceste motive, jurnaliştii nu vor mai putea să-şi scrie articolele ca şi pînă acum. Unele lucruri vor rămîne aşa, cum le aveţi şi cum le doriţi. Dar altele vor solicita un nou mod de a face lucrurile. O să ajungeţi la un soi de combinaţie, care nu ştiu cum o să funcţioneze. Dar cred că e un proces inevitabil.

O bună parte a publicului românesc aşteaptă încă de la presă „indicaţii“, lui trebuie să i se spună cum trebuie să gîndească şi ce atitudine să ia...

E de înţeles, acesta este modelul cu care au crescut. Şi în Vest se întîmplă acelaşi lucru, numai că – mă repet – nu se întîmplă în spaţiul rezervat informaţiilor. Trebuie să apară un sistem nou şi aici, pentru că, la un moment dat, cititorul o va cere.

Pentru că am vorbit de culturi şi de stiluri diferite, cum aţi resimţit „the cultural shock“ *atunci cînd aţi venit prima dată în România?*

În 1991? Dumnezeule! Ca ziarist la *USA Today*, am călătorit mult, am fost probabil în 20 sau 25 de ţări, ţări foarte sărace, Ruanda, Salvador, în mai toate fostele state sovietice... Aşa că nu am fost chiar şocat. Cred că ce m-a lovit cel mai tare a fost lipsa de respect a grănicerilor faţă de cetăţenii români. Am fost scandalizat de modul în care aceşti oameni se purtau. Nu mă deranja că hotelul în care stăteam nu era unul elegant, de cinci stele, ci atitudinea oamenilor, lipsa de respect.

Atentatele din 11 septembrie vor aduce schimbări în presă? Vor schimba raportul dintre informaţie şi propagandă?

Schimbările vor varia de la ţară la ţară, în funcţie de care parte a baricadei te afli. De partea americană, oamenii au trăit deja situaţii de război, în care presa nu a prea sprijinit direct şi pe faţă guvernul şi politicile sale. De data aceasta lucrurile pot fi diferite. Este o cauză mai generală, problemele sînt complicate şi nu uşor de înlăturat, implică toate democraţiile occidentale. Trebuie să fim uniţi pentru a scăpa de ameninţarea terorismului sau modul nostru de viaţă va dispărea. Se pare că oamenii s-au lăsat convinşi de aceste argumente. Din punctul meu de vedere, presa a trecut deja în „modul obedient“. Cît timp va rămîne aşa, nu ştiu. Sînt plecat de mult din ţară, nu am acces decît la CNN, Euronews... Văd deja că oamenii pun întrebări mai dure decît cele puse imediat după 11 septembrie. Aşa că sprijinul pentru autorităţi şi autocenzura practicată de presă imediat după atentate vor evolua pe măsură ce şi situaţia se va schimba. Mă tem că modul în care se face presa în America se va schimba şi că oamenii se vor obişnui cu acest mod de lucru, că presa va deveni mai puţin agresivă, din raţiuni de securitate naţională. De îndată ce lucrurile o iau în jos, avem o problemă.

Poate „media patriotică“ cîştiga sau pierde un război în locul armatei? Sau chiar împotriva armatei...

Nu, nu. Luaţi de exemplu Israelul, care a avut o problemă gravă de PR, după ce oamenii au văzut soldaţii israelieni împuşcînd un adolescent. Guvernul poate zice orice, oamenii ştiu ce au văzut. Şi ceea ce au văzut nu e prea frumos. Asta se poate întîmpla şi în SUA, cu războiul actual. Nu, nu cred că media poate influenţa în vreun fel rezultatul vreunui război, cel puţin nu în termeni concreţi. ▲

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU şi Mircea VASILESCU

TOMUL RECENT AL LUI

Adrian MIHALACHE

Gîlceava omului decent cu omul recent

Mînia profetului

Horia-Roman Patapievici (numit, în continuare HRP) întreprinde, în cartea sa, *Omul recent*, o critică pasionată a modernităţii, cu vîrful ei de lance, postmodernismul. Autorul face parte din categoria celor care iau ideile în serios, convinşi că ele ne influenţează hotărîtor viaţa: „Ar fi mai sănătos şi mai economic în ordinea suferinţei **şi a decenţei** (subl. mea, AM), dacă am crede că gîndurile şi emoţiile noastre sînt fapte, care, în viitor, vor căpăta consecinţe *directe* şi *inevitabile* asupra vieţilor noastre" (pag. 13). Critica lui se îndreaptă asupra ideilor dominante ale modernităţii tîrzii şi se exercită în numele decenţei, adică a bunelor valori tradiţionale. Asemenea profetului biblic, el mustră pe cei care s-au îndepărtat de credinţa dreaptă şi de judecata sănătoasă, avertizîndu-i că nenorocirile care-i aşteaptă nu sînt decît consecinţele gîndirii lor greşite: *Ascultă şi tu, pămîntule! Iată, voi aduce peste poporul acesta o nenorocire, care va fi rodul gîndurilor lui* (Ieremia, 6.19).

Pentru HRP, ca şi pentru Gianni Vattimo, „modernitatea este epoca în care devine o valoare determinantă faptul de a fi modern" (pag. 52). Modernismul a evoluat, într-adevăr, conform îndemnului lui Rimbaud: *Il faut absolument être moderne*. HRP distinge între două forme ale modernităţii: cea clasică, în care demersul dominant este îndreptat împotriva unei tradiţii încă puternice, resimţite ca fiind constrîngătoare, şi modernitatea recentă, numită, fără temei, de unii, postmodernitate, care nu mai întîlneşte nici un obstacol frenator, astfel încît se manifestă ca accelerare vană a unui proces care nu duce nicăieri. Dizolvarea în temporalitate pură implică de-substanţializarea lumii şi aduce în prim plan fantoşa precară a „omului recent".

Resimţim ca postmodernă „o modernitate ajunsă în acea etapă de universalizare a principiului ei, pentru care formele sale de manifestare nu mai sînt zăgăzuite de amintirea nici unei tradiţii" (pag. 116). Postmodernismul îşi apropriază întreaga moştenire culturală, pe care o tratează dezinvolt, eliberat de orice respect al contextului: „Dacă definim postmodernismul ca fiind arta de a citi texte clasice în cheie improprie, atunci înţelegem că postmodernismul este o subclasă deviantă a tradiţionalei hermeneutici" (pag. 257). HRP îşi susţine punctul de vedere printr-un exemplu amuzant, dar cade în capcana citării inexacte. Astfel, afirmă el: „postmodern este cel care crede cu toată convingerea (dar nu perfect inocent) că a citi în cheie homosexuală versul lui Wordsworth *„a poet could not be gay"* nu este un act de prostie, ci unul de «deschidere», de «situational awareness», de «interpretare ironică» „(pag. 257). În principiu, are, desigur dreptate, dar versul sună în realitate *„a poet could not be but gay"*, ceea ce oferă interpretării postmoderne un strop de ironie în plus.

Avocatul lui Dumnezeu

Spre deosebire de retorul obişnuit, care se face avocatul diavolului, tocmai pentru a-i demonta tezele, HRP se erijează făţiş în avocat al lui Dumnezeu. Definind esenţa modernităţii prin eliminarea transcendentului, el conspectează febril dezbaterile privind dovezile existenţei, omniprezenţei şi atotputerniciei divinităţii. Au mai făcut-o şi alţii, ca, de pildă, Leszek Kolakowski, în cartea lui, *Religia*, concisă şi la obiect. Problema gravă a modernităţii este refuzul fundamentării pe actul de credinţă. Credinţa nu a murit, a fost însă relegată spaţiului privat, a fost pusă „în debara", iar marile proiecte intelectuale au încetat de a mai fi inspirate de concepţia religioasă. Acesta este un fapt, care poate fi, la rigoare, regretat, nicidecum corectat, fie prin convingere, fie prin coerciţie. Nu este întîmplător că HRP îşi dedică lucrarea memoriei lui Horia Bernea, care ilustrează tocmai excepţia de la regulă, fiind unul dintre puţinii autori ai unui proiect artistic şi existenţial major şi închegat, izvorît din credinţă solidă şi autentică fervoare. Este însă exagerat să se meargă pînă acolo încît să se afirme că nu este posibilă o construcţie valabilă în afara religiosului. *Je doute, donc je pense* valorează tot atît cît *J'ai pleuré et j'ai cru*.

După HRP, postmodernitatea nu este decît continuarea firească a modernităţii, cu care împărtăşeşte refuzul transcendentului: „modernitatea NU ESTE încheiată şi NU SE POATE încheia decît negîndu-i presupoziţia de bază, care este negarea lui Dumnezeu" (pag. 95). Alături de respectabilii gînditori adepţi ai „corectitudinii metafizice", el susţine că „principiul de transcendenţă este un principiu *natural* de manifestare a lumii" (pag. 96). Or, justificarea prin naturalitate, comună bulelor Papei şi textelor lui HRP, este manifestarea cea mai des întîlnită de pură arbitrariatate.

Politica omului recent

Modernitatea demersului politic este inspirată de diferitele concepţii asupra procesului de raţionalizare a lumii. Adepţii raţionalităţii instrumentale reduc actul politic la găsirea soluţiilor tehnice celor mai eficiente pentru atingerea unor scopuri date. Raţionalitatea axiologică, generatoare de ideologii, se concentrează asupra obiectivelor, rezultate în urma unor dezbateri publice generalizate, *recte* în urma propagandei abile. HRP arată insuficienţa ambelor demersuri: „Pentru cine cunoaşte esenţa politicului – care este manifestarea **deschisului** dintre oamenii ireductibil diferiţi –, reducerea lui la ingineria tehnocraţilor ori la gnoza ideologiilor este un nonsens" (pag. 209). HRP uită că mai există o formă a raţionalităţii care poate inspira actul politic, anume raţionalitatea estetică. Aceasta promovează desfăşurarea neîngrădită a energiei şi imaginaţiei acelor indivizi capabili să dea formă pulsiunilor colective, jenaţi fiind de procedurile democratice frenatoare. Se vede că, din Carl Schmitt, HRP a ales *Teologia politicii*, nu *Romantismul politic*.

Arena politică a modernităţii este marcată de dihotomia dreapta-stînga. HRP face o critică aprofundată şi judicioasă a ambelor concepţii, fără însă să ajungă la sursa profundă a distincţiei pe care o studiază. A spune că „stînga este *naturaliter* revoluţionară, dreapta este *inevitabiliter* conservatoare. Obsesia stîngii este revoluţia permanentă, ţifna dreptei este tradiţionalismul" (pag. 197) este ceva mai rău decît o greşeală, este o banalitate. Pusă problema în aceşti termeni, preferinţa autorului nu poate decît să încline spre dreapta. Am arătat în altă parte (v. *Riscul declinului)* că polaritatea dreapta-stînga este înrădăcinată în funcţionarea asimetrică a emisferelor cerebrale. Stînga politică se bazează mai ales pe facultăţile emisferei cerebrale stîngi, elaborînd un discurs liniar, traductibil în orice ambient cultural. Dreapta politică, dimpotrivă, foloseşte îndeosebi abilităţile holistice ale emisferei cerebrale drepte pentru a recunoaşte noua configuraţie a realului şi a o integra repertoriului de forme consacrate de tradiţie. Fiecare problemă primeşte, astfel, o soluţie specifică, puternic dependentă de context.

Raţionalizarea vieţii sociale conduce, în absenţa fundamentării religioase a eticii – „Nu poţi avea *o* morală, dacă nu trăieşti în interiorul unei *adevărate* religii (pag. 234) –, la un exces de legiferare. Autorul crede că moravurile s-ar menţine sănătoase, fără intervenţia legii, dacă lumea ar trăi cuminte, în conformitate cu legea naturală. „Legislaţiile s-au impus ca necesare atunci cînd ordinea socială nu a mai putut fi menţinută prin mijloace spontane, naturale" (pag. 222). HRP neglijează însă fenomenul nou, întîlnit în comunităţile corporative sau în cele virtuale (dezvoltate pe infrastuctura Internetului) a unor comportamente bazate pe reguli implicite, interiorizate în absenţa constrîngerii clare, care constituie „cultura" specifică acestor comunităţi.

Decăderea intelectuală

HRP deplînge autoritatea cu care comunitatea ştiinţifică „recentă" impune specializarea culturală strictă. Idealul lui este „omul complet" al culturilor tradiţionale, înzestrat cu competenţa universală, filosoful care îşi trăieşte ideile în viaţa de zi cu zi. Pledoaria *pro domo* este vizibilă. Autorul vituperează pe „gardienii ideologici, chemaţi să conserve împărţirea lumii intelectuale în specialităţi etanşe (...), pe paznicii vigilenţi ai unei noi gîndiri unice (...), văzute însă ca rectificare *corectă politic* a naturii umane" (pag. 248). Două probleme distincte sînt aici amestecate: avem de a face, pe de o parte, cu o delimitare a zonelor cunoaşterii, efectuată de o „ocultă" intelectuală postmodernă în scopul dominării eficace a ansamblului vieţii culturale; pe de altă parte, ar exista un vocabular şi o gramatică impuse, cele ale corectitudinii politice, de la care nimeni nu se poate abate nepedepsit. Este adevărat că marcarea graniţelor aduce putere şi profit vameşilor culturali, dar, în pofida lor, specializările n-au cum să fie etanşe. HRP susţine cu dreptate că „soluţia la segregarea disciplinară academică nu poate veni de la demersul inter sau trans-disciplinar" (pag. 284). În contrast cu afirmaţia corectă, dar cam vagă, a lui HRP cum că „singurul mod de a arunca punţi asupra abisurilor dintre specialităţi este creativitatea" (pag. 284), credem că subminarea specializării este inevitabilă, în pofida vigilenţei paznicilor. Astfel, considerînd modelul de clasificare al lui HRP, care împarte totalitatea cărţilor în categorii disjuncte după specialităţi, nu putem decît observa că prezenţa inevitabilă a unor aceloraşi cărţi în mai multe categorii reface în modul cel mai firesc punţile dintre discipline, astfel încît situaţia nu este atît de dramatică pe cît pare. Cît despre exprimarea corectă politic, cei care cunosc de aproape viaţa culturală occidentală ştiu că aceea este impusă doar mediilor cu arie largă de deschidere, nu şi celor în care sînt active elitele culturale. Ca un nou Don Quijote, HRP vede monştri redutabili în locul unor simple mori de vînt care macină reziduurile discursului bun pentru mase, fără să tulbure defel reflecţia intelectuală serioasă.

O altă *bête noire* a autorului este modalitatea actuală de construcţie a discursului intelectual prin împletirea citatelor şi trimiterilor într-o ţesătură textuală complexă. Autorul se îngrozeşte de înlocuirea erudiţiei clasice, care presupunea asimilarea creatoare a surselor cu o formă „arhivistă" de erudiţie, caracterizată prin „răspîndirea exuberantă" a notelor şi citatelor înlănţuite. El vede aici un fenomen de „digitalizare" a discursului, argumentarea continuă, „analogică" fiind înlocuită de discursul paratactic care juxtapune citate. Şi aici, ni se pare că se sună alarma degeaba. Prostia pedantă s-a manifestat întotdeauna, indiferent de stilul dominant în alcătuirea discursurilor. Ceea ce se observă acum este o trecere de la liniaritatea textuală la neliniaritatea hipertextuală, care permite mai multe trasee de lectură. Influenţa calculatorului este evidentă, dar nu se manifestă prin digitalizare, ci prin modalităţile particulare de explorare şi sporire a cunoaşterii în ciberspaţiu.

Critica tehnologiei informaţionale

Sceptic, HRP ignoră cu superioritate, ca să nu spunem cu suficienţă, dimensiunile culturale ale tehnologiei informaţionale. El nu crede că postmodernitatea poate fi depăşită prin cibercultură, ci prin reîntoarcerea la bunele principii sănătoase. „Auzim mereu în jur că omenirea are nevoie de informaţie, (...) că remediul la toate problemele este revoluţia informatică. (...) Nu informaţia este cea care ne lipseşte, cu atît mai puţin creşterea nelimitată a cantităţii *brute* de informaţii" (pag. 250-251). Din nou, afirmaţia lui are soliditatea platitudinii. Privind mai atent, ar constata că emergenţa ciberspaţiului prin interconectarea calculatoarelor la Internet a pus la îndemîna tuturor nu numai informaţie, ci şi cunoaştere. Mai mult, practicile de comunicare, de manipulare simbolică, de socializare specifice ciberspaţiului au condus la sporirea discernămîntului şi la diminuarea distincţiei dintre consum şi creaţie. Omul „recent", devenit ciborg, are şansele să-şi depăşească condiţia postmodernă, tocmai prin înscrierea sa în meta-naraţiunea pe cale de închegare, care relatează construcţia „mîndrei lumi noi" şi a noului eu virtual.

Cibercultura dezvoltată în mediul virtual schimbă perspectiva sumbră asupra identităţilor minoritare, care caută să se afirme „prin corectitudine politică şi multiculturalism" (pag. 334) în dauna majorităţii şi, în ultimă instanţă, a individualităţii. Dacă, în real, comunităţile se constituie în scop identitar, ele fiind bazate pe ideea de unitate *(com-unitas)*, comunităţile virtuale se fundează pe reciprocitatea schimburilor de informaţie şi cunoaştere *(co-munitas)*. În primele, individul este supus colectivităţii şi modelat de ea, în ultimele, el este subiect liber, manifestîndu-şi creativitatea şi modelînd colectivitatea. În acest sens, HRP are dreptate cînd afirmă că Internetul generează „mediul electronic după modelul pieţei capitaliste de schimburi" (pag. 369). Lumea ciberspaţiului oferă modalitatea de depăşire a precarităţii instituţionale şi culturale a omului „recent". Ceea ce inevitabil se pierde prin virtualizare este însă corporalitatea, adică naturalitatea. Eliberaţi de limitările lumii fizice, pierdem totodată şi suportul realului, respectiv înrădăcinarea în natură. De aceea, subscriu la următoarea observaţie a lui HRP, refuzînd însă implicaţiile sale dramatice: „Prin spiritul tehnicii, datul nu mai este natura, ci construcţia, artificialul. Imaginarea pornind de la date care nu mai sînt oferite de experienţă, ci sînt furnizate exclusiv de dorinţă a devenit cu adevărat posibilă abia în era tehnologiei informaţiei" (pag. 110).

Plăcerea textului

Cartea lui HRP – pasionantă, mozaicată, tensionată – este scrisă cu fervoarea omului care-şi trăieşte ideile. Febrilitatea discursului naşte mostre de poezie autentică: „va trebui să învăţăm să ne sprijinim pe aer, pe miresme, pe treceri, petreceri şi sufluri. Pe acel tip de gînduri care au ca model făpturile invizibile, coloanele de aer, blocurile de miresme, suprafeţele de căldură, densităţile de întuneric şi nuanţele, infinit desfăşurabile intern, ale volumelor de lumină" (pag. 417). Din păcate, ceea ce ni se propune revine la întoarcerea la „idealurile de totdeauna ale vieţii pure şi simple" (pag. 14). Tonul profetic şi mustrător, lipsa de detaşare autoironică ne fac să bănuim că sursa acestei critici radicale a modernităţii (cu prelungirea ei postmodernă) ar fi recunoaşterea insuficientă a propriei excelenţe. Din nefericire, tipul de demers expus aici, bine prizat în zona noastră culturală, este considerat, în alte părţi, insignifiant. Aşa cum „sursa radicalismului politic nu este în primul rînd oprimarea, ci umilinţa" (pag. 304), lipsa de ecou favorabil poate fi sursa indignării care face, şi de această dată, versuri bune. ▲

H.-R. PATAPIEVICI

Călin-Andrei MIHĂILESCU

Un vecchio – Patapievici

Fudul spus, noul începe cu mine şi se sfîrşeşte în justificarea prin noi. (Şi tu?) Aşa începe: de-ajuns nefiind că ne-am născut, sîntem moderni. Alăturaţi ortogenezei prin apropierea noastră dubioasă de noi înşine, progresiile încă ne înşeală întru speranţă, progresul – întru iluzie, polemica – întru viaţa de zi cu noapte. Alternativa noastră la modernitatea excedînd în postmodern este acest „noi", cînd ecumenic, cînd gentil, care e baza comparaţiei şi fertilul sol din care vom creşte nu ca otrăvuri, ci-mpreună. Un „noi" alarmat de grija pe care H.-R. Patapievici o invocă împotriva perfectului simplu care începu de cum o puserăm de învăţat, făcurăm un ban şi petrecurăm. Lui, *le nouveau riche* îi pare însăşi lipsa de mireasmă (de altfel, doar banii vechi, spălaţi de timp, nu au miros); la fel noul intelectual şi întruchiparea omului nou aici numită *om recent*.

„Noi trăim, azi, ceasul celui mai mare amestec, al celei mai mediocre confuzii a valorilor", scrie Patapievici (p. 14), lăsînd a se înţelege că proiectul nihilist pe care Nietzsche îl prefigura pentru următoarele două secole este îndeplinit (tot pe dos, ca la ceilalţi campioni ai suspiciunii, Marx şi Freud) nu prin reducţie, ci prin supraevaluare. Evocînd în ecou şi lament începutul modernităţii crase pe care nietzscheeanul *Gott ist tot* îl sesizează cu rapacitate de profet, Patapievici trage raza neagră a cercului vicios care ne defineşte condiţia recentă: „A fi modern este o mare ocazie. A deveni postmodern este o fundătură. A *rămîne* modern este un cerc vicios" (p. 15). Cînd cimitirele se umplu de neştiutori de limbi moarte, *quand les jeux sont faits, il ne me reste qu'être ou bien vieux jeu ou bien je*. Apoi jocul reîncepe, dar nu oricum, ci împotriva subiectului consumerist, unde criticul poate fructuos să adopte tactica buzunarului gol cu faţă umană.

Imaginea e gravă: neîndestularea înlocuitorilor lui Dumnezeu ne va epuiza trecutul, saturînd prezentul de o irezistibilă curgere înainte care, treptat, va dizolva viitorul într-o eternitate de Alzheimer. Timpul intrat în frenezie acum sufocă; burghezul are atîta dreptate încît i se identifică, iar societatea – fără clase şi clasă – a devenit ininteligibilă prin gust, revoluţie sau prin existenţialiile sinuciderii ori crimei, ambuscadele sensului. Toate acestea au un contract cu teama.

Dar mie mi-e teamă aproape de cîte ori mi-e teamă că am dreptate. Vocea profetică ce-mi îndreaptă automulţumirea către nefericirea de avertisment a viitorului (viitorul, pe care îl temem ca sediu al neştiutului şi care ne trimite astfel de mesaje să se întrupeze într-unii şi insinuîndu-se în trupul tuturor prin tăietura inutilă a ridurilor. H.-R. Patapievici e, în profet, îngrijorat: „Viitorul e sumbru. El aparţine omului instinctual, egoîst cu ferocitate, îndrăgostit de sine, lipsit de scrupule, ahtiat de putere, superstiţios şi laş, servil şi avid. Comunismul a făcut doar începutul, a cîntat uvertura. Adevăratul loc de naştere a ororilor care vor veni este o combinaţie între China colectivistă şi America ideologiilor extremiste care sînt cuprinse în agenda, vizibilă ori ascunsă, a corectitudinii politice. Veritabilul «om nou», *omul recent*, dintr-o astfel de combinaţie ne va veni. (...) Evanghelia sa ne anunţă: «Noi vom instaura egalitatea radicală, uniformitatea deplină, forţa absolută! Noi vom dărîma toţi munţii, vom umple toate mările, vom egaliza toate formele de relief, vom instaura egalitatea *ireversibilă!*» Deoarece tradiţia înseamnă ierarhie a valorilor, principalul inamic al *omului recent* este tradiţia, cultura, spiritul Europei" (239-40).

Fiindcă-mi pasă, nu pot fi în dezacord cu H.-R. Patapievici; deşi, trăind în America de Nord, unele din temerile sale îmi par excesive prin intensitatea accentului (care, de altfel, este specifică profeţiei) pus de scriitorul român din depărtare şi încercînd să anihileze această depărtare. Eu cred că pentru imaginarul unei lumi ce s-a născut *ex nihilo*, sfîrşitul nu poate veni decît dintr-un *ex-aequo*, prin entropia profeţiei ştiinţifice, la fel de finale ca obscuritatea non-apocaliptică a Sfîrşitului. Dar încă nu. Iminenţa sfîrşitului lumii e resimţită din cauza anxietăţii modernilor, grăbiţi întru toate (Cioran a văzut-o ca un linx) şi mai cu seamă nevolnici în a urma mesajul creştin al răgazului. Iminenţa sfîrşitului este amînată, de pildă, pe măsură ce Noul Testament îşi adună textele şi a-şi intra în matcă şi pe măsură ce, mai tîrziu, Biserica a eliminat a doua Venire din de îndată; amînarea Venirii i-a dat Bisericii două milenii de existenţă, în pofida mişcărilor milenariste care – de ce oare? – ne par atît de ne-europene.

Omul recent este o imputare adresată planetarizării americanismului.

Lipsită de memoria, esenţială Europei moderne, a distrugerii aristocraţiei, America şi-a început noua istorie a pieilor albe post-britanice prin înţelegerea ca şi instantanee a faptului că esenţa producţiei este reproducţia. Lucrurile făcute în America au o durată de existenţă programatic mai scurtă (case, maşini trăiesc puţin); ele nu „merg" întru a se repara, ci întru a se înlocui; America e paradisul substituţiei, şi ceea ce este de neînlocuit este lipsit de valoare. Lucrul cumpărat are virtutea de a fi substituibil; consecinţa psihologică a faptului este nestînjenirea capacităţii individuale de a alege, isteria libertăţii al cărei revers este morbul nord-american al depresiei. Cum regimul substituţiei este lupta organizată împotriva timpului, capitalul rămîne singura limită a capitalului, iar *time is money* înseamnă – esenţialmente, şi ca în orice definiţie corectă care e epitaful definitului –, transformarea timpului în bani, detemporalizarea sa. Forţa Americii şi implacabilitatea neoliberalismului care şi-a înfrînt ideologiile adverse şi acum guvernează pămînt şi imaginaţie se (de)săvîrşesc într-o contemporaneitate melodramatică – întrucît principiul ei fundamental este cel al coincidenţelor. Anularea diferenţelor dintre cultura înaltă şi cea populară, demonetizarea gustului, discursul dominant al acelei ficţiuni numite majoritate, monolingvismul consumatorului şi intruziunea perversă a domeniului public în cel privat numită „political correctness" sînt condiţii tipice ale culturilor populare şi academice din America de Nord contemporană. Iscate din voinţa de identitate (ce se obţine prin reducerea diferenţelor tipice spiritului de gaşcă, echipă sau comunitate), ele reprezintă condiţiile de existenţă ale reproducţiei sale. Şi cum orice poveste bazată pe coincidenţe e proastă, aşa este şi ideea sfîrşitului istoriei în abundenţă consumeristă. Ca orice noţiune legitim dominantă în America, şi viitorul este „majoritar". Nu viitorul enigmatic, pe care îl necunoaştem prin spaimă ori speranţă, ci viitorul acelui fals hegelian „realul este majoritarul" – viitorul calculabil al banilor, pentru care viitorul e izbînda dobînzii, viitorul econopolitic egalizant *(100 billion served, this is the McTruth)* şi, mai nou, viitorul „post-istoric" al globalismului: colonizarea viitorului într-o planetară ciorbiţă *à l'américaine*. Ingredientele acesteia, de care H.-R. Patapievici nu se îndoieşte că va acoperi pămîntul ca sfîrşit al acestei bizare sfere, sînt obiectele-de-scurtă-durată care, prin însăşi caracterul lor efemer, ne asigură victoria indiferentă asupra timpului impotent. *In the country of the best of the worst*, nu Chrysler e castrat de Chronos. Iar *star system*-ul, carisma aparenţei ce ţine timpul în loc, te lasă să te miri în cele urme: oare primeşte Charon drept ort ochii orbilor înlănţuiţi acum în fabulă?

Patapievici este un recentivor: el devoră hrana – lui negativă – a „abia trecut"-ului. O face cu îndîrjire şi nu îşi pierde vremea sau sinele prin faldurile modei şi strictlucirea lor. El scrie în numele unei vechimi căreia nu i ne putem dărui altfel decît prin gîndire creativă. Nu dandyismul, ci eleganţa disperării, preocuparea, intensitatea, gravitatea timpilor revoluţi, demodată şi prezentă ca un viitor imediat – îi sînt proprii lui H.-R. Patapievici. Ca un intelectual de clasă cum prea puţini are România, nu erudiţia citatelor ce împuternicesc, ori a notei de subsol, cantitativ-adevărate contemporanilor oameni din subterana viziunii, ci erudiţia luminată pe care el o admiră la Nietzsche, Duhem, Marc Bloch, Jaeger sau Lovejoy (259 sqq.) îi este proprie. *Omul recent* este o enciclopedie de fragmente învăţate ce se rotesc cu precizie polemică în jurul tristului azi, deplorînd lipsa de transcendenţă a contemporaneităţii, sperînd într-o nouă raţionalitate – a cărei iminenţă nu se întrevede acum –, şi implicînd un simţ al divinului inconvenabil agitaţiei zilei („Deci: fiţi moderni! dar – *nihil sine Deo*", avertizează penultimul rînd al cărţii).

Unele lucruri, chiar dacă des repetate în *Omul recent*, sînt spuse prea repede şi sînt doar parţial valide: că modernitatea ar fi era care deduce ontologia din epistemologie (e.g. p. 451); între contraexemplele fundamentale – Heidegger, a cărui absenţă din peisajul intelectual al cărţii e de înţeles retoric, precum e şi absenţa „filosofilor postmoderni" substanţiali, de la Deleuze şi Foucault la Nancy şi Badiou, a căror discutare ar fi sporit complexitatea cărţii dincolo de limitarea la filosofia în esenţă politică sau la poziţii intelectuale interesante doar ca reacţii (Leo Strauss, Allan Bloom) dar i-ar fi redus caracterul de manifest; sau că modernitatea este portretul interior al omului Căderii: „Omul religios are drept conţinut faptul de a crede în Dumnezeu. Omul modern nu are nici un conţinut care să fie diferit de

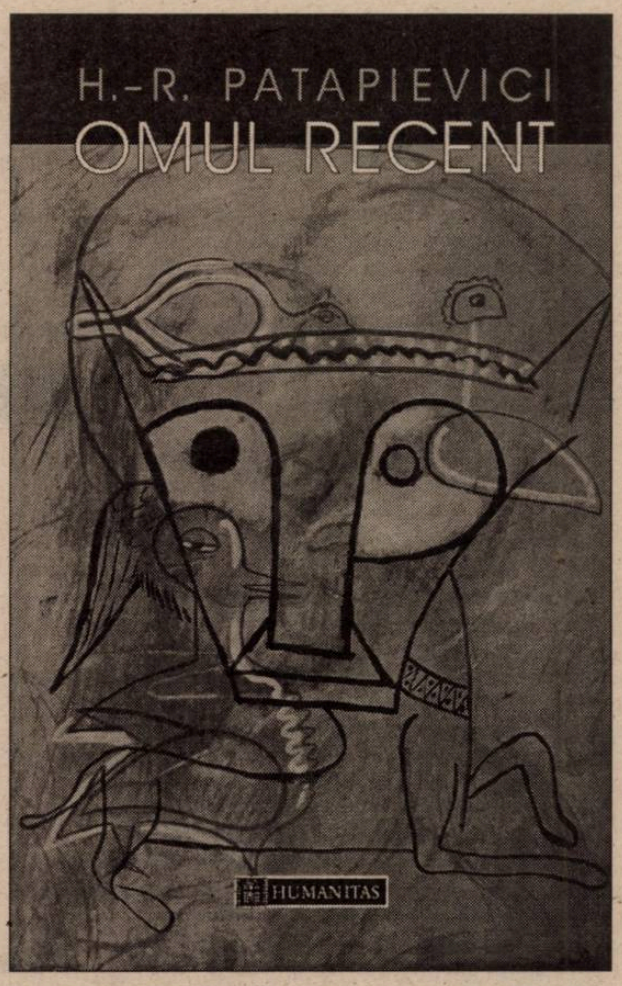

forma sa. Principiul general este acesta: actul modern prin excelenţă implică transformarea formelor în conţinut" (452). Deşi prezentată ca genealogie *in nuce* a modernităţii, acestă aserţiune pare a se depărta de la ceea ce îşi propune: căci substituţiile nu sînt genealogice, ci mai degrabă sînt reprezentări contra-temporale care, servind ideologiei istoriei, sînt mai rezistente la corozi unea suavă a sentimentului religios decît am vrea-o.

Scrise între 1999 şi 2001, „cuvîntul înainte", cele 164 de paragrafe şi „cuvîntul înapoi" ale importantului *Om recent* vor stîrni reacţii – violente? poate; constructive? sper – menite să marcheze atmosfera intelectuală carpatină. Cît despre imboldul către religiozitate în jurul căruia cartea aceasta îşi sugerează substanţa, el nu este la fel de tezist ca eliadesca dorinţă de „resacralizare" a lumii moderne, cu care, totuşi, aparţine unei ciudate structuri nostalgic-abstracte de care cultura română pare a fi impregnată. O valoare perenă, acum în eclipsă zalmoxică, cheamă gînditorul (Eminescu? Hasdeu? etc.?) să arunce punţi către ea, evadînd din focarul prezentului sufocant. *Nihil sine deo* e o formulă mai rezonabilă, precum imperativul categoric kantian, decît zguduitorul *Nihil cum Deo*. De-o luăm aşa, în inversiunea căreia H.-R. Patapievici îi conferă valoare operativă şi esenţială în şi ca modernitate, valea acestor lacrimi uscate poate părea chiar imaginea divinităţii ce ne riscă. Cum altfel – simplu, leneş – ne-am închipui mîntuirea?

H.-R. Patapievici, *Omul recent. O critică a modernităţii din perspectiva întrebării „Ce se pierde cînd ceva se cîştigă?"* Editura Humanitas, Bucureşti, 2001; 485 pp.

▲

Dilema vă recomandă

● Pagina intitulată „Cartea străină", semnată săptămînal în *România literară* de poeta Grete Tartler. Fără savantlîcuri orgolioase, fără bla-bla-uri snoabe, o rubrică de comentarii binefăcător de clare şi subtile la atîtea minunăţii care, oricît ar părea de bizar, se mai traduc la noi, în zilele noastre... (Radu Cosaşu)

● Institutul Cervantes organizează în perioada 18 februarie – 13 martie o serie de ateliere pe tema *Spania în mileniul III. Politică, cultură, societate.* Temele abordate (probleme de securitate şi apărare, administraţie, politici culturale) sînt tratate într-o perspectivă interdisciplinară şi multiculturală. Spania contemporană este astfel doar un pretext pentru a vorbi despre Europa mileniului III. (Matei Martin)

Pagini realizate de Simona SORA

Iaromira POPOVICI

bazar

Specific românesc

Acesta este formula promoţională pe care tot mai mult noi înfiinţate restaurante şi-o afişează pe frontispiciu, sau, dacă nu, în *Şapte seri*. Formula corespunde unui mit, foarte viu pe vremea odiosului – cînd, de altfel, specificul naţional era singurul acceptat. „Tradiţional românesc" reprezenta, în timpurile de tristă amintire, suprema valoare gastronomică, dar şi de atmosferă. Sintagma sugera ceva cald, primitor, în sensul tradiţionalei ospitalităţi neaoşe mult afişate; cu chelneriţe în costume populare sau în clasica uniformă fustă neagră – bluză albă, pantofi de lac; cu feţe de masă gen şervete populare, dar prelucrate după regulile kitschului. În privinţa mîncării, regulile tacite erau savoarea nerafinată şi excesul. O mîncare bună, după specific, trebuia – şi încă mai trebuie – să aibă ceva grăsime, sos, piper sau ardei iute şi să fie însoţită de o ţuică, o palincă, un şpriţ (pe atunci) sau măcar o bere. Era vorba de o mîncare conservatoare pentru gurmanzi: idealul acestora nu era nicidecum să inoveze, să experimenteze, ci să regăsească gustul ăla „ de la mama de-acasă". Ştiut era să nu fii păcălit, să te cunoşti destul de bine cu chelnerul încît să-ţi dea ce are proaspăt. Culmea excesului, reper de neatins, erau chefurile-„monstru" despre care se zvonea că le făceau de-alde secretarii de partid prin localuri renumite.

Mitul de-atunci s-a păstrat şi astăzi. O dovadă: cîteva localuri care au preluat, chiar în titlu, numele mamei. *La mama* este un restaurant deja celebru, unde cu greu găseşti locuri fără rezervare. *Adio, mamă* este o cîrciumă mai obscură prin Ilioara. Alte localuri sugerează acelaşi gen de bunăstare familială apelînd la numele personale, cu grijă pentru tenta lor neaoşă şi mahalagească – *La Mardare*, la denumirile bucatelor vizate – *La Berbecu* –, sau la mai pompoase variante mitologizante – *Burebista*. În alte localuri, specificul românesc este amestecat printre alte specificuri mai mult sau mai puţin reuşite, în încercarea de a satisface „toate gusturile". Bistroul *Smart's*, de pildă, este renumit pentru ciorba de fasole cu afumătură, care nu se prea asortează cu atmosfera şi servirea pretenţioase. Există şi cîrciumi ale căror denumiri nu lasă cu nimic să transpară dorinţa de anterior-menţionatul specific: *Zexe*, un local în care poţi mînca, în general, doar asemenea feluri, te surprinde cu o denumire ambiguă; *Club privat*, renumit prin micii săi şi prin preţurile foarte joase, se ascunde sub un titlu neutru, neatractiv.

Cel mai interesant de urmărit este cum mult căutata tradiţie, atmosfera pantagruelică de birt savuros, pentru unii, sau de specific românesc kitsch, pentru alţii, a ajuns să se îmbine cu semnele vizibile şi civilizate în care trăim. Postmodernii ar vorbi de un metaspecific naţional, sau, cu alte cuvinte, de un specific conştient, repartizat clienţilor doritori cu tam-tam-ul de rigoare, dar cu ustensilele adecvate unei lumi în care domnesc computerul şi mobilul. Aşa se întîmplă, de pildă, *La mama*. Localul are un plasator – *bodyguard* la intrare, care-ţi spune, bine documentat, cu lista în faţă, dacă sînt locuri sau nu. Mesele sînt şi ele cochete, puţin amintind de vreun birt fabulos, ci mai curînd lăsînd senzaţia de calcul eficient în privinţa locurilor ocupate. Pantagruelicul este înlocuit cu o bună însuşire a regulilor economiei de piaţă: o palincă mică, rezonabilă, şi nişte aperitive orăşenizate sînt din partea casei. Lista de bucate conţine multe „tradiţionale româneşti", gătite corect, dar, iarăşi, destul de neutru, accesibile cît mai multor gusturi. Excesul şi cheful monstru nu mai sînt deziderate. Ele par a fi înlocuite de raţionalitate în calcularea caloriilor şi de asumarea, conştientă, a „specificului românesc" tradiţional. ▲

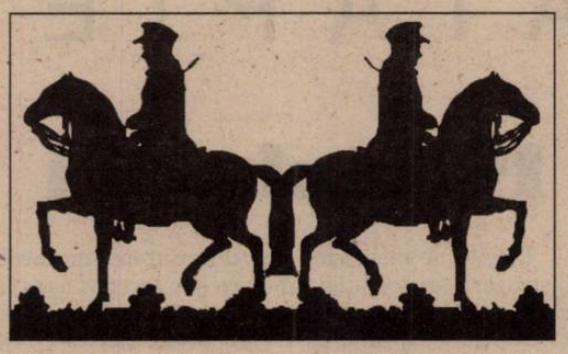

Radu COSAŞU

din viaţa unui extremist de centru...

Fiindcă, răsalaltăieri, a început Anul Calului

„Calul e un animal cu care se fac westernuri"
(un şcolar francez)

Deci, iată-l, el era, de ani de zile îl căutam ca un arheolog prin memoria mea, de ani de zile îmi cerea să mă duc la Arhivă, departe, ca un om care-şi întocmeşte dosarul de existenţă şi încearcă să descopere unul din primele locuri de muncă, loc obscur, fără adeverinţă, fără antet, fără ştampilă, aşa cum şi era diligenţa lui John Ford şi nu atît diligenţa ca atare, ci – cum să spun? – burta ei.

Căci aşa cum caii ei aveau burtă şi diligenţa o avea pe-a ei, pe sub care acest om izbutea să se strecoare, să se fixeze cu mîinile de fierărie, să înainteze din drug în drug, asta în plin galop dementţial al cailor, îndreptîndu-se spre atelaj, pentru a-l desprinde, desprinzîndu-l, dezlegînd caii de corpul trăsurii şi oprind astfel arca – fiindcă ce-i o diligenţă, dacă nu o arcă? – exact pe buza prăpastiei!

Primul meu loc de muncă şi istovire cinefilă a fost acolo, sub „burta" diligenţei, unde se ascundea şi robotea dumnealui, întîiul cosmonaut al unui spaţiu infernal, lucrînd într-o viteză cu adevărat cosmică, îngrozindu-mă şi fericindu-mă în clipa izbînzii, după toate legile unui act ero(t)ic. Nici un cow-boy nu era asimilat şi brevetat ca erou dacă nu trecea prin această probă nu de foc, ci de praf, praful preeriei care se afla la un centimetru de spinarea sa. Dacă nu se izbutea, praful se alegea fie din el, fie din diligenţă, fie din amîndoi. Dar nu alegea!

Şi acum, iată-l! L-am văzut duminică, într-o istorie a filmului mut povestită de James Mason*.

Îl cheamă minunat: Jakima, Jakima Cannutt. El a inventat, în 1924, această nebunie – tîrîtul pe sub diligenţă, în freneticul galop al cailor. Nu era chiar actor, ci unul din nenorociţii care se îngrămădeau în jurul Hollywoodului, fără de leţcaie, gata să stea în faţa locomotivelor, gata să se arunce în cap de pe clădiri cît mai înalte, gata să sară în aer şi în şa, gata să fie catapultaţi peste zidurile Parisului pentru a nimeri în Bastilia, dacă aşa o cereau interesele, dar hotărîţi şi ştiind să nu moară. Păreau cu toţii o invenţie a lui Dos Passos pentru filmele lui De Mille; li se dădeau trei dolari pentru un metru de săritură, cu supliment pentru complicaţii; aveau asigurat un loc în cele trei saloane rezervate în spitalul de lîngă platou. Fiindcă nu se accepta într-o ficţiune trucarea unui accident, iar fără miza mortalului nu se lega mortarul, ei jucau în carne şi oase invenţia grozavă scornită de regizor pentru eroul principal, care nu putea muri, desigur, în filmarea jocului său cu moartea.

Ei înlocuiau nemuritorii şi se băgau, de pildă, pe sub burţile cailor în galop sau se specializau în locomotive, sau în automobile, sau în incendii, sau în cai nărăvaşi. Ei treceau Styxul de-adevăratelea şi ceilalţi se dădeau eterni că l-au trecut. În cinemaul ca diligenţă, viaţa nu era altfel ca pe lumea cealaltă: nemuritorii jucau marile, sumarele şi fundamentalele sentimente de curaj, dragoste şi milă, iar dumnealor, muritorii, se ocupau cu obiectele fără de care – nici în cinema – nu ar exista neînfricare, silă şi amor. Nimeni nu ne-a dat esenţa acestei arte – relaţia omului cu obiectul şi cu animalul – nimeni nu ne-a pus într-un contact mai complicat cu patrupedul, cu neînsufleţitul, cu lucrul dur, contondent şi periculos ca aceşti amăriţi tîrîtori pe sub burţile cailor în spume, ca aceşti loviţi în cap şi în şale, la care azi lumea blazată de cît de deşteaptă e, mult (lă)murită şi cu Styx-ul şi cu nix-ul, rîde şi se scarpină cu măreaţa întrebare: La ce bun? Nu vedeţi că-i trucaj?

---

* Pe o casetă dăruită mie de un prieten născut, ca şi mine, într-un An al Calului şi dornic să ne bucurăm împreună de acest 12 februarie 2002 cînd începe la chinezi acest An care consacră cinci tipuri de Cal: de metal, de apă, de lemn, de foc, de pămînt; noi doi ţinem de cel metalic pe care mă mulţumesc, decent, să-l caracterizez doar prin latura sa negativă: ea „constă în nevoia iraţională de libertate şi incapacitatea de a întreţine legături stabile, de teamă că acestea îi vor ştirbi independenţa sau că-i vor mînca timpul. Dar cînd este pozitiv, aleargă pînă la capătul cursei, lăsîndu-i pe ceilalţi mult în urmă" (Theodora Lau, „Horoscopul chinezesc" – Ed. Humanitas, 1999). ▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

Doamna cu cîini

„Cîinii, da, cîinii sînt pasiunea mea. De cînd eram mică. Am opt cîini pe laţ şi patru liberi. Comand: Stai, stau. Comand: La mers, la mers. Sînt ascultători. Le dau de mîncare, le dau. Le dau apă, le dau. Mă încălzesc, mă încălzesc. Iarna, mă încălzesc, pun doi jos, eu printre ei şi se înghesuie şi ţin de căldură. M-am născut în 1949. Era frig atunci. M-am născut în 1952. Era prea cald. M-am născut în 1954. Era bine. Securitatea nu mă mai bătea. M-am născut în 1959. Securitatea mă lovea în cap. Par eu nebună? Nu, nu. M-am născut în 1972. Ceauşescu a trecut cu maşina peste mine că vroiam să-i spun că mă bate Securitatea. M-au bătut, că de ce n-am trecut pe zebră. După aia, nu mă mai nasc, că vreau prea multă pîine. Mama zicea: eşti un lux. Am lucrat la fabrica de mături de nuiele. Mergeam dimineaţa, împleteam, eram fericită. Că să facem o naştere. Am luat scorţişoară şi şoricioaică şi am murit toţi. 23 de oameni, cîte unul pentru fiecare milion de români. Eu reprezentam judeţele Cahul, Voievodina şi Sulina, luate de la trupul-mamă. Securitatea imediat a venit. A călcat nuielele de mături şi ne-a trezit. Ce faceţi, cine v-a organizat, de cînd sînteţi, sabotori, tralalalalala. Ne bătеau. Nu la cap, am zis. Da, că la cap meritaţi, că aţi stricat economia. Băi, dementţilor, voi vă sinucideţi? De atunci am mai încercat, da' nu mă lăsau. După aia am crescut piţigoi în pădure. Erau bune crengile de brad şi iarba. Şi acolo m-au luat şi m-au ascuns. Că venea unu', altu'. Era bine la spital, mîncarea, dar de ce alb pe pereţi? Şi am vopsit cu creionul şi pixul. Am făcut nişte echimoze şi mi-au luat peretele. Atunci, am cîntat prima oară cu un cîine şi el a cîntat cu mine. Crastalumnbfd. Frasta-Limngrae. Nu mai ştiu nici eu exact... ceva de genul ăsta. Trag şi împuşc treizeci, ei trag şi împuşcă pe mine. Trag şi împuşc patruzeci, trag şi împuşcă pe mine. Omor 156, trag şi împuşcă mine. Aşa fac şi cîinii, mai latră, dar nu le ştiu mirosul. Şi nu-i văd, şi nu ştiu ce să fac. Cum să le dau să ştie mirosul? O să prind un cămăraş şi o să le dau să-l mănînce. După aia nimeni n-o să mai vrea să vină să împuşte şi eu o să trag în toţi." ▲

Augustin IOAN

pierduți în spațiu?

D'ale

1. Cîtă vreme am plutit în spaţiul de libertate aproape inconştientă a expresiei care a fost deceniul al zecelea al secolului trecut (presimt că îl vom plînge cu lacrimi de sînge toţi cei care trăim în vederea exprimării identităţii proprii în noua epocă, începută în 2000), nimeni nu m-a băgat în seamă atunci cînd discutam, printre altele, chestiunea paternităţii, sau mai precis a maternităţii Casei Republicii. Ce vremuri!..

Iată că au apărut discuţiile despre bani şi despre un – prost plasat, ca să nu spun mai mult – muzeu de artă românească contemporană. Totdeodată, au apărut discuţiile despre drepturi de proprietate intelectuală. Desigur, pare ciudat a alătura atribute precum „proprietate", „intelectual" şi „drept" cu un edificiu care vorbeşte exclusiv despre violenţa maselor mari, atavism politic (al comanditarului) şi primitivism profesional (al celor care i-au făcut pe plac pînă în ultima clipă şi continuă încă să o facă, după acelaşi proiect, pentru clona sa contemporană). Dar, unde e lege nu e tocmeală. Nu se poate nici măcar o singură clipă contesta copyright-ul deplin şi perpetuu pe care îl are Anca Petrescu asupra proiectului. Toţi arhitecţii care au lucrat acolo – sute, mulţi activi, cîţiva importanţi, nici unul spăşit – s-au supus rigorilor unui proiect-cadru care a fost dintru bun început al şefei de proiect. Prin urmare, a o urgisi acum, încercînd să i se ia acest drept irefutabil, mi se pare că este un gest meschin, motivat exclusiv de chestiunea banilor – mulţi – care se vor turna deodată cu betoanele ce mai sînt de turnat – în Casa Republicii.

În acest context, nici nu mă mai mir că nu am auzit despre vreun concurs pentru alegerea celui mai bun proiect de amenajare a viitorului muzeu, am zice, naţional, necum despre studii de fezabilitate. Cît despre o licitaţie publică, pentru atribuirea lucrării de execuţie însăşi, aşa cum cere legea? Mă umflă rîsul în timp ce scriu: la aşa locaţie, asemenea transparenţă a desfăşurării lucrurilor. Dar cum să discuţi despre „transparenţă" – fizică, dar şi informaţională – unde? în România; cînd? astăzi; în ce scop? în ceva ce priveşte (şi) Casa Republicii... Un subiect „normal", pentru care şi jumătate din spaţiul preţios al rubricii acesteia pare prea mult.

2. Începînd din iulie 2001, ne-am organizat în Ordinul Arhitecţilor din România, care are drept scop administrarea dreptului de semnătură al acestora. Una din consecinţele acestei organizări trebuie să fie – deja! – instaurarea unor onorarii minime de proiectare, pentru a sugruma practica mizerabilă a colegilor noştri care practică preţuri de nimic pentru munca lor. Dar dacă şi munca lor e de nimic? Probabil, ei şi-o preţăluiesc atunci corect, bieţii, iar noi îi certăm degeaba. Oricum, va fi extrem de dificil să impunem această conduită, exprimată în onorariul minim. Colegii semnalează deja refuzul net de a accepta aceste noi tarife legale. Mi s-a întîmplat recent şi mie însumi. Clientul ar trebui să ştie însă că un asemenea onorariu, care înseamnă cîteva procente din costul total al lucrării, îi dă liniştea unui proiect decent, pentru arhitectura de semnătură avînd să plătească, evident, deasupra acestor costuri minime. Dar o bună proiectare, urmată de o supraveghere atentă a lucrării, ieftinesc în proporţie mai semnificativă costurile de construcţie. Dreptu-i, nu există pedeapsă mai mare pentru neghiobii – indiferent de etnie – care şi-au făcut casele pe care le ştim cu toţii, tăpşane de beton fără lumină, fără curte, fără loc de întors maşina, spurcînd lacuri şi păduri – decît faptul că trebuie să le locuiască şi, desigur, să plătească impozite pentru ele. Dar ele vor dura zeci şi sute de ani, totuşi, mărturisind despre „plaiurile Mioriţei" cît tot atîtea biblioteci, aşa cum a ştiut-o face dintotdeauna arhitectura...

▲

Andrei GORZO

fericirea la televizor

Ziua bună începe cu Gene Kelly

M-am trezit, am deschis un pachet de cafea, un pachet de ţigări, apoi televizorul. La timp: Gene Kelly, Debbie Reynolds şi Donald O'Connor cîntau „Good Mornin'". Kelly a mai cîntat „Singin' in the Rain", cu un cor de foste partenere (Cyd Charisse, Lucille Ball, Gloria De Haven) şi o umbrelă. A schimbat împunsături şi bătăi pe umăr cu Frank Sinatra, pe o melodie din *musical*-ul *Pal Joey*, în care amîndoi jucaseră rolul principal, dar unul pe Broadway şi celălalt la Hollywood. A refăcut în joacă un duet din *For Me and My Gal* – debutul său în cinema, cu Judy Garland –, dar acum o avea ca parteneră pe fiica lui Judy, Liza Minnelli. În acel spectacol omagial *(Gene Kelly, un american la Pasadena*, pe Muzzik), şi-a menajat picioarele, şi-a folosit cu prudenţă vocea. Dar a făcut suficient cît să-mi schimbe ziua.

Pe Fred Astaire ni-l imaginăm în ţinută elegantă, pe scenă sau într-un ring bine lustruit sau într-o cameră goală. Eleganţei sale îi prieşte un spaţiu închis. E imaculat, imponderabil, imaterial. N-ar putea să dea buzna pe stradă, într-o zi obişnuită de-a oamenilor obişnuiţi. Fantezia reprezentată de el n-ar rezista realităţii noastre greoaie. Primul oftat al realităţii ar împrăştia-o ca pe-o pulbere invizibilă. Aşa că ne invită el să privim de pe marginile lumii lui de om de spectacol, unde îşi poate dansa şi cînta propria realitate. Privind de pe margine, nici prin gînd nu ne trece că am putea să pătrundem în utopie, să ne alăturăm lui Fred Astaire. Nimeni nu e ca el, nici măcar Ginger Rogers. Uneori, trebuie să ne agăţăm de lucruri mici, precum felul cum îşi cronometrează o replică spirituală, într-un dialog dintre două dansuri, ca să ne amintim că e o persoană reală – mai reală decît greieraşul Jimminy, de pildă. Dar la Gene Kelly, utopia conţinută în *musical* pare mai aproape de realitate. Spre deosebire de Fred Astaire, al cărui step a fost comparat de cineva cu „mărunţis căzîndu-i din buzunare", o răpăială fără efort din prea-plinul său, ceva ce-şi poate permite să risipească, Gene Kelly ne lasă uneori să ghicim efortul din spatele unui număr; şi asta naşte empatie, căci despre efort ştim cu toţii cîte ceva. De ce şi-ar ieşi Fred Astaire din bonomia perfecţiunii sale, ca să se intereseze de o lume ca a noastră, capabilă să se supună unei legi atît de prozaice precum cea a gravitaţiei? Dar Kelly ştie ce înseamnă limitele. Şi atunci le atacă. Exuberanţa lui cere ringuri de dans tot mai mari. El irumpe într-o zi obişnuită, într-o realitate care pînă la apariţia lui era greoaie, pe trotuare, pe cheiuri şi pe acoperişurile caselor. Pieptul său bombat împinge limitele. Atacată de surîsul său, ameţită de piruetele sale, smulsă din blazare de stepul său energic, realitatea se înmoaie, acceptă invitaţia lui Kelly la un pas în doi, se lasă antrenată. Kelly e ambasadorul utopiei – şi, dacă e adevărat că Hollywoodul a colonizat lumea, el e unii dintre cei mai buni ambasadori de care a beneficiat vreodată imperialismul hollywoodian. Nu-i pasă de etichetă – se simte bine în haine de stradă sau într-un costum de matelot. Îi e uşor să-şi facă prieteni – vocii sale îi vine bine entuziasmul. Şi dacă entuziasmul ameninţă să devină excesiv, pericolul dispare atunci cînd Gene Kelly e cu Judy Garland. În duete ca „You Wonderful You", vocea lui subţire întîmpină vocea ei profundă cu cele mai delicate inflexiuni de care e capabilă, după cum, alături de Kelly, Judy Garland devine mai puţin plăpîndă.

Programul de pe Muzzik a continuat, de altfel, cu un *The Best of Judy Garland*, de la o variantă solo a lui „You Wonderful You" la o interpretare stranie (Judy îmbrăcată şi machiată ca un vagabond nebărbierit, bărbia ei tremurînd după pasajele cele mai patetice, albul ochilor frapant din cauza contrastului), aproape prea intensă, a cîntecului ei din *Vrăjitorul din Oz*, „Somewhere Over the Rainbow". Chiar şi amicul care mi-a spus odată că slăbiciunea pentru *musical*-uri îmi va trece, cu vîrsta – chiar şi el ar recunoaşte că există moduri mult mai neplăcute de a-ţi începe ziua.

▲

Dan GOANŢĂ

medalia de abur

Argentina...

●●● este una din ţările despre care am impresia că ştiu tot. Bineînţeles, e doar o impresie, alimentată nu de vreun contact nemijlocit, ci doar de lecturi, filme şi diverse mărturii de gradul doi. Dornic să nu-mi contaminez visurile, am refuzat în permanenţă să citesc monografii, istorii sau ghiduri de călătorie. De cîte ori am ajuns, în lecturile mele „serioase", în vecinătatea acestei ţări, am sărit rapid peste paginile despre Peron, Evita şi altele similare. Este drept că n-am reuşit să evit cu totul cîteva episoade. Un exemplu – războiul Malvinelor (adică al insulelor Falkland), de care n-aş fi putut face nicicum abstracţie în Anglia. Conflictul din 1982 nu numai că îi adusese din nou pe britanici în postura de învingători, dar reuşise să coaguleze o unitate naţională care păruse iremediabil distrusă după anii de guvernare laburistă. Doamna Thatcher a reuşit acest lucru nu numai prin rigoarea acţiunilor purtate la Goose Green de trupele de desant mînjite în culorile războiului, ci şi printr-un gest uşor riscat – a convertit celebrul transatlantic QE II, Queen Elizabeth II, în cel mai mare (deşi nu foarte rapid) transportor de trupe din lume. Un deceniu mai tîrziu, emoţia colectivă britanică, animată de acest minor (în fond) conflict, era încă vie. Interesant, însă, nu regăseam aici clişee belicoase, vreo adversitate naţionalistă sau etnică, ci doar un fel de conştiinţă tehnică. Era o treabă care trebuia făcută şi ea a fost făcută. Punct. Argentina mai era şi sediul îndepărtat al cîtorva isprăvi din istoria (prea puţin cunoscută şi mult îndrăgită de mine a) războiului rece. La sfîrşitul anilor '50, acolo şi-a schimbat identitatea Eli Cohen, unul din cei mai eficienţi spioni ai Mossadului (spînzurat în public de sirieni, care fuseseră infiltraţi pînă la cel mai înalt nivel). Argentinian a fost şi Che Guevara, bărbosul cu basca, un troţkist ale cărui atrocităţi cubaneze nu au fost depăşite decît de inconştienta mediatizare mondială a unei absurdităţi nocive – romantismul revoluţionar. Tot acolo şi-au găsit adăpost un mare număr de criminali de război nazişti. Unul din ei, Adolf Eichmann, a fost identificat şi apoi răpit din Argentina, în urma unei acţiuni de mare precizie a aceluiaşi Mossad. Isprăvi pe care nu ştii dacă să le atribui istoriei sau ficţiunii, la urma urmei „Viaţa bate filmul" (M. Tatu, *op. cit.).*

Dar, dincolo de „detaliile" istorice, Argentina virtuală rămînea (şi a rămas) pentru mine teritoriul tangoului, infinit mai exotic decît ceea ce se cîntă la noi sub acest nume. Existau paşii, puteam urmări în bună măsură ritmul, dar lipsea misterul, pe care îl intuiam doar în paginile lui Borges. Mister pe care n-aveam să-l identific auditiv decît ani mai tîrziu, ascultîndu-l pe Astor Piazzola, la un instrument ciudat – bandoneonul. La fiecare audiţie, îl asociez, livresc, Crucii Sudului. Şi propoziţiei rostite cîndva de prietenul Dan Feraru, călător profesionist şi deloc înclinat spre lirisme inutile: „Cel mai frumos lucru din lume este cerul de la Buenos Aires". După Borges au venit Martinez Estrada şi, mai mult decît toţi, Ernesto Sábato, cu istoriile sale despre eroi, morminte şi pictori. Şi despre încă ceva, care-mi rămîne interzis, poate fiindcă n-am petrecut nici o clipă în pampas, fiindcă n-am băut ceai mate, fiindcă nu i-am văzut niciodată pe gauchos mînînd turme imense către orizontul definitiv.

Aş fi avut posibilitatea să merg în Argentina, era însă niţel cam scump şi am preferat să tot amîn momentul unei scurte excursii. O noapte într-un hotel de mîna a doua, o plimbare prin Buenos Aires, o oră petrecută într-o cafenea centrală şi, bineînţeles, cîteva zeci de poze m-ar fi făcut (puţin mai) fericit. Pînă la urmă, argintia Argentină a trebuit să se consoleze cu alţi vizitatori (Don't cry for me...), iar eu am trecùt-o în catastiful utopiilor.

De cîteva luni, însă, utopia mea s-a răzbunat. Colaps economic, haos financiar, dezordini de tot felul. Distanţa morală dintre Dîmboviţa şi Rio de la Plata a scăzut brusc. Iar mie mi-a cam pierit cheful de vizite. Mi-ajunge Sábato.

▲

FEBRA DIN FEBRUARIE

Matei FLORIAN

Mandarina stricată şi alte sărbători

Dacă tot v-aţi aplecat ochii asupra acestui articol, v-aş ruga să o priviţi pe doamna Diaconescu cum, cu o tristeţe difuză, nelămurită, se aşează pe o bancă de lemn. Şi aş putea doar să bănuiesc că nu doar pantofii scîlciaţi, fără şireturi, sau fusta gri, peticită, ar fi cauza, ci şi altceva, cu totul ascuns nouă, ceva ce s-ar putea întinde în necunoaşterea noastră de la o mandarină stricată pînă la viziunile sfîrşitului ale lui Ioan în Patmos. Fiind vorba doar despre o bancă de lemn şi de o bătrînică într-un parc, vom trece sub tăcere o dizertaţie, cu totul inutilă de altfel, despre tristeţea bătrînicilor aşezîndu-se pe bănci de lemn în parcuri. Ca un ecou tîrziu şi umil al acestei dizertaţii nescrise, o vom întreba totuşi pe doamna Diaconescu de aniversările dragostei în tinereţea ei de dinainte de războiul mondial numărul doi. Nu ştiu exact ce va fi înţeles doamna Diaconescu, după cum nu ştiu nici cîinele lup care i-a mirosit picioarele ce a înţeles, tot ce pot să scriu sînt cele cîteva cuvinte pe care le-am auzit: „am avut curtezani. Era profesorul de drept roman, întotdeauna galant şi delicat. Ştia să rîdă. Marş. Marş. Eu eram frumoasă, minionă. Pe atunci minionele înnebuneau orice bărbat. Pleacă odată. Ne-am iubit. Apoi la baluri; la baluri aveam curtezani. De ziua mea veneau parfumaţi şi cu flori, şi toţi, toţi ştiau să rîdă foarte frumos. Acum am şaptezeci şi opt de ani. Nu s-ar zice, nu? N-am copii, am doar o nepoţică tare drăgălaşă.Vrei să-ţi arăt poza? Acum nu mai vine la mine, stă doar cu bărba-su şi cu copiii ei.“ Şi v-aş mai putea povesti ce năzbîtii fac acei copii, cum joacă ei mingea pe maidan şi-şi sparg capetele, cum la rugămintea dînsei am să încerc să nu fac vreun copil, copiii sînt murdari şi se culcă murdari în aşternuturi curate, copiii înjură, nu, în ruptul capului să nu fac băieţei sau fetiţe, pentru că, din clipa aceea, nepoţica nu va mai veni la mine şi voi rămîne doar cu o fotografie într-un portofel, cu un cîine mirosindu-mi picioarele pe o bancă de lemn într-un parc din Bucureşti, voi rămîne doar cu aniversările trecute ale unui profesor de drept roman, parfumat ca nimeni altul şi cu un zîmbet care ar fi dezgheţat şi inimile cîinilor. Doamna Diaconescu nu a auzit de Sfîntul Valentin, cum nu a mai auzit de nimeni de multă vreme. I-a rămas doar acea tristeţe întipărită în felul în care se aşează pe o bancă de lemn, şi un miros ciudat, vag, de mandarină stricată.

În schimb, o altă persoană, un domn de doar şaizeci şi cinci de ani, Tudor Dinu, mă lămureşte că Valentin e un papistaş cu păsărele. Că e o tîmpenie fără de seamăn toată treaba asta şi că, dacă îi trebuie ceva tineretului din ziua de azi, atunci acel ceva e cartea, nu sfinţii altor neamuri. Pe vremea lui...

„Erau lucruri frumoase şi e păcat că nu li se mai dă aceeaşi importanţă. Ce sărbătoare sănătoasă era ziua femeii – 8 martie – cînd, vă întreb aşa de bun-simţ, ce e mai frumos: un sărut adresat mamei, care mama e de cînd te-ai născut şi va fi întotdeauna, sau la o boită d-asta de crezi c-o iubeşti, da' azi e , mîine nu mai e? Deci atunci se putea numi cu adevărat zi de îndrăgostiţi, soţul îţi făcea o surpriză, mai ştiu eu, gătea el sau spăla rufe el, he, he, să ştii că o femeie preţuieşte lucrurile astea, copiii erau toţi cuminţi, veneau cu o poezie de la şcoală sau cu vreun lucruşor făcut acolo de mînuţele lor în clasă, la o adică exista şi mărţişorul, ce nevoie mai e acum de Sfîntul Valentin, eu nu pot să înţeleg. Tot americanii ăştia ca să ne fure sărbătorile adevărate şi pe urmă să ne fure şi ţara. Stai să vezi... Iar tineretul sînt proşti. Proşti, proşti.“ Această doamnă nu s-a prezentat, mi-a spus doar, pensionară fiind, că a lucrat într-o mercerie şi că „în fond şi la urma urmei, ce urmăresc eu cînd o întreb cum o cheamă?“. Am plecat. Nu ştiu de acolo unde am ajuns, cert e că, vrînd-nevrînd, am fost ţinut de mînă de doamna Ganea, şaptezeci şi patru de ani, şi mi s-a povestit ce picnicuri straşnice (ieşiri la iarbă verde) se ţineau în tinereţile ei de 1 mai. „Se cînta, se veselea tot tineretu', tot omu', aia era totu': uitam tot ce era urît şi rămîneam noi cu muzica, cu copiii, la peşte, la dans, la mititei.“ Cei mai buni prieteni ai dînsei s-au cunoscut de 1 mai ca să se căsătorească la vreo trei luni după. „Acum împlinesc patruzeci de ani de căsătorie, or să vină copiii şi copiii copiilor, ca să vezi cum trece timpul, cum îmbătrînim fără să ne dăm seama, mîine, poimîine, cine ştie...“

Ne vom ridica de pe o bancă de lemn dintr-un parc din Bucureşti, vom ajunge acasă, vom închide uşa. ▲

Stela GIURGEANU

Made in China

Sărbători fără nume

Sărbătorirea zilei naţionale a Statelor Unite, la noi, a ridicat sprîncenele unora şi a revoltat cîteva clipe din existenţa altora. Probabil aceiaşi exasperaţi de americanizarea sistematică a limbii române. Dar peste toate, importul de tradiţii, adevăratul non-sens, creşte liniştit, promovat continuu de mass-media sau privit cu o indulgenţă tîmpă... „lăsaţi domne' să fie cît mai multe sărbători“, după cum „bine“ punea cineva problema „dragului PRO TV“.

Sărbătorile englezeşti (via SUA) au îmbogăţit în ultimii ani, din plin, vocabularul Bucureştilor. Cine nu a auzit de Halloween? Sau de Saint Valentine's Dăy? Importate pe gratis, fără fond şi fără prea multe întrebări, nu se ştie bine despre ce e vorba dar nici nu deranjează. Se ştie doar cîte ceva de suprafaţă. Şi se acceptă. Se poartă, an de an, sentimentele false, vitrinele cu bostani ciopliţi sau cu inimioare de carton, petrecerile „drăceşti“ sau „angelice“ din cluburile de noapte.

Pornind într-o drumeţie prin centrul Capitalei, bucureşteanul acestor zile poate afirma, pe bună dreptate, că vede roşu în faţa ochilor. Dacă de Halloween, perspectiva era neagră, acum vitrinele s-au îmbujorat de inimioare şi îngeraşi săgetători. Singurul, magazinul Cocor mai păstrează, pe lîngă roşul agresiv al unei vitrine, albastrul calin, pacea şi serenitatea Moş Crăciunului trecut. În rest, trecerile brutale înspre vremurile noi se realizează total, fără menajamente. Luminoase şi impertinente, inimi mari, inimi mici, neoane, pene, cartoane, colante, toate anunţă strident şi vulgar noua sărbătoare.

Evaluarea iubirii de oraş

Întîmpinarea acesteia îţi este facilitată de galeriile Dalles, unde, de pe 4 pînă pe 15 februarie, se ţine Tîrgul de cadouri *Valentine's Day*, , acţiune aflată deja la ediţia a doua. De dimineaţa pînă seara aici e locul în care se poate alege felul de a iubi. De la intrare, ochii alunecă pe tarabe pline de „mofturi“, strategic terminate în cifra 9. Cel mai ieftin poţi ieşi cu o puşculiţă în formă de inimă malformată, de numai 69 de mii de lei. Dacă vrei să te caracterizezi ca un demon, ai la îndemînă monstruleţi cu inimi la purtător, de 79 de mii. Iar dacă simţi că dragostea şi buzunarul nu au nici o legătură, poţi zvîrli pînă la 89 de mii pe un tablou în relief cu un el şi o ea, cu nasuri lungi şi zîmbete largi. Ursuleţii albi, mici şi fără inimă de 50 de mii îi concurează pe cei mari, exhibiţioniştii care îşi oferă sufletul pentru mai mult de jumătate de milion. Din domeniul lucrurilor oarecum întrebuinţabile, se desprind imagini de suporturi foto, de 100 de mii, căni de 160 de mii, cutii şi lămpi, toate în formă de inimă. În rest, cutii de catifea, lumînări parfumate, mirosuri orientale, decor de bazar.

În loc de concluzie

Cine a mai auzit însă de Dragobete?

Aproape nimeni. Legende la oraş nu mai există şi totuşi, ţăranii din Piaţa Amzei sînt foarte dornici să îmi povestească de cum petrec ei ziua de 24 februarie. Aflu că Dragobete este fiul Dochiei, zeul dragostei şi bunei dispoziţii pe plaiurile carpatice, numit şi Cap de Primăvară sau Cap de Vară. În unele părţi poartă numele de Năvalnicul, fecior frumos care ia minţile fetelor şi nevestelor tinere, metamorfozat de Maica Domnului în floarea cu acelaşi nume. În ziua de Dragobete fetele nu au voie să muncească. Pentru că le-ar atrage Năvalnicul în pădure şi le-ar „pedepsi“, îmi spune mustăcind tanti Viorica. Fetele şi băieţii trebuie să se întîlnească „să facă Dragobetele“, pentru a fi îndrăgostiţi pe parcursul întregului an: „O femeie numai mîna s-o pună pe un bărbat strein şi va fi drăgăstoasă în tot cursul anului“, îmi mai spune. Din zăpada netopită în ziua de Dragobete fetele şi nevestele tinere îşi fac rezerve de apă cu care se spală la anumite sărbători de peste an. Se spune că omătul de Dragobete aduce dragostea în inima tînără şi belşug în gospodării. Mi se mai spun nişte descîntece de dragoste, mi se mai dau poveţe, „să le scriu orăşenilor“. S-au ambalat în sfaturi şi amintiri. Peste murături, cartofi şi ceapă aflu poveştile noastre, de dincolo.

Plec mai apoi, să-mi amintesc citatul din Blaga cu veşnicia, departe însă de „graniţele“ citadelei cu obiceiuri de import, într-un tărîm cu iele şi strigoi şi remedii şi leacuri făcătoare de iubiri. Nealterate, de sute de ani şi mai bine, de dinaintea creştinismului, credinţe păgîne, sălbatice, înfricoşătoare, stranii în frumuseţea lor arhaică. Şi-mi mai pare, dintr-o dată, cum de fapt legendele de odinioară s-au autoexilat de oraş, că nişte nobili de viţă veche pe moşiile lor, iar nu noi, ci ele ne-au abandonat unor surogate slabe, fără parfum şi fără mister, unor produse copiate, din cele ieftine, de tarabă, etichetate „Made in China“. ▲

Raluca ION

Faptele şi lucrurile Sfîntului Valentin

Temătoare că, din necunoaştere, nu voi reuşi să scriu despre sărbătoarea dragostei, m-am dus la alţii să pun întrebări. Din dorinţa de a nu mă interpune între ei şi acest eveniment, le-am lăsat libertatea de a-mi povesti un singur amănunt, definitoriu în cazul lor, pentru această zi. Am neglijat părerile de genul „Beah, ce e kitsch-ul ăsta, pleacă de aici“ şi am trecut sub tăcere „marile iubiri“ manifestate şi re-manifestate cu această ocazie. Le-am lăsat pe cele care urmează, din care a răsărit o zi de Sf. Valentin mai şuie, dar nu mai puţin veridică.

Aşteptări

Îşi aminteşte că s-a trezit de Sfîntul Valentin puţin buimacă, puţin romanţioasă şi cu o durere ascuţită în mîna dreaptă. De fapt nu atît romanţioasă cît vag deprimată, nemulţumită de sine, însingurată, şi, pentru că ştia că este Ziua Îndrăgostiţilor, aşteptînd ceva exterior care să-i schimbe starea: o scrisoare, flori pe pragul uşii, ceva. Fără a avea vreun motiv să o facă. Înfruntînd aerul de afară şi o abia simţită durere de cap, a ieşit pe stradă în căutare de magazine cu cafea şi cu fulgi de porumb. Cînd s-a întors acasă i-a apărut pe scară, ca o promisiune, cutia poştală. A privit prin găurile minuscule şi a văzut acolo un plic. Simţind o încîntare fără margini, a deschis-o cu teamă de dezamăgire şi curiozitate. Nimeni nu-i mai scrisese de 4 ani de zile. Şi nimeni nu-i scrisese nici atunci. Era obişnuita factură la telefon, şi-a dat ea seama, şi, ţinînd-o în mînă, a simţit cum o cuprinde o bună dispoziţie irezistibilă.

Cadouri

I-a luat prietenului ei cadou, înainte de Sfîntul Valentin o cană cu ochi, nas şi cu o gură foarte zîmbăreaţă. Îmi aduc aminte că şi eu am o cană cu ochi, nas, gură, cu un zîmbet cam amar, iar detaliul acesta mi se pare irelevant şi trec mai departe. El i-a spus că mai avea una, i-a mulţumit şi s-a oferit să-i dăruiască cerceii pe care şi-i cumpărase deja. Apoi, tot el şi-a amintit de banii pe care ea îi luase cu împrumut, o lună mai devreme, şi s-a gîndit ca, drept cadou, să nu îi mai ceară înapoi. Ea nu a mai putut decît să exclame „romantic“ şi să zîmbească cam amar. Şi toate au fost bune.

Atitudini

Ea a sosit tîrziu acasă de la serviciu. L-a găsit pe fratele lui acolo, s-a bucurat să-l vadă, au stat de vorbă, au rîs, au băut o cafea. El a venit şi mai tîrziu de la serviciu, au luat o cină de Sf. Valentin în trei, în garsoniera minusculă, şi i-a spus că trebuie să se mute în altă parte, deocamdată nu au loc toţi acolo. Ea şi-a făcut bagajele şi a plecat. De tot. El s-a dus după ea. Au vorbit, au găsit o soluţie, lucrurile au părut mai puţin grave şi definitive. Acum sînt căsătoriţi de un an.

Un cuplu

Sînt de 4 ani împreună. În fiecare lună pe 17 este „ziua lor“, spre exasperarea tuturor prietenilor. Atunci au cine romantice cu lumînările, el şi ea îşi fac mici cadouri. În rest, alte zile speciale sînt zilele lor de naştere şi sărbătorile legale. Ziua Îndrăgostiţilor şi-o petrec în bar cu prietenii sau fac altceva, împreună sau separat. Nu este o zi specială. Anul trecut, de Sf. Valentin, au fost poate la o bere, nu mai ştiu exact ce au făcut. Dar cu siguranţă erau în hainele şi stările lor obişnuite. ▲

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

Tita CHIPER

antinostalgia

Crimă de lemn-majestate

„Într-una din zile, (în 1917 – n.n.) lt.-col. Florescu, pe care abia cu această ocazie îl cunoscusem şi care, mulţumit de activitatea mea, m-a luat deoparte şi mi-a zis: «Regina Maria este foarte supărată pentru că a comandat cu banii ei un număr de 30 vagoane lemne la Hîrlău pentru Spitalul Sf. Spiridon Iaşi de mai bine de două săptămîni şi nu au ajuns la spital. Ba, ce este mai mult, i s-a raportat că au sosit în gara Iaşi, iar de acolo nu ştie cine le-a luat. Cu toate stăruinţele nu a putut afla unde sînt. Îmi cere ministrul de Justiţie Greceanu să-i spun dacă aş avea pe cineva care să-i poată descoperi unde sînt lemnele. Eu m-am gîndit la d-ta. Ce zici? Am convingerea că ai putea». Eu am răspuns că da, însă să-mi dea oarecari indicaţii ca să iau firul afacerii. El mi-a spus: «Du-te d-ta la ministrul Greceanu şi el îţi va spune ce ai de făcut». (...)

Probabil că Regina, auzind de ceea ce este vorba şi avînd şi ea ceva poliţe de achitat faţă de unii membri din guvern, a insistat mult să aibă un raport oficial. Ministrul Greceanu asigurîndu-mă de impunitate, am făcut un raport bazat pe acte oficiale, mărturii şi aflarea lemnelor şi l-am dat lui Greceanu care l-a dus la Regină, iar ea l-a dat Regelui, cerînd satisfacţie pentru lemnele plătite, dar care luaseră altă destinaţie. În acel raport se arăta că din aceste lemne au fost duse şi la Duca şi la Vintilă Brătianu şi la Mitropolie şi aşa mai departe, foarte puţine la Spitalul Sf. Spiridon, pentru care fuseseră comandate, şi un număr de 5.000 kg la Ghiţescu, directorul Ministerului Instrucţiei, devotat lui Duca."

(Stelian Popescu, *Amintiri,* Editura Albatros, 2000)

▲

Dumitru SOLOMON

roluri

Timpul floretei a trecut

Unde sînt vremurile romantice în care disputele politice se duceau cu floreta, cu spada, pe terenul duelurilor (mai mult sau mai puţin) elegante? Unde sînt vremurile de la începutul tranziţiei, în care conflictele dintre partide, dintre Putere şi Opoziţie se desfăşurau în planul doctrinelor, al ideologiilor, al programelor, al platformelor? Pare-se că a trecut timpul floretei, al spadei, al pistoalelor cu ţeava lungă şi fină, amintind de mînuitori ca Marlowe, Puşkin, Lermontov sau ca nefericitul baron Tuzenbach din *Trei surori...*

Acum armele preferate sînt denunţul, corupţia, contul bancar, frauda, parchetul, poliţia, tribunalul. Nu se trag gloanţe de la distanţa reglementară, ci se aruncă pietre, obuze şi bombe. Nu se mai rosteşte poetic şi ameninţător „En garde!", ci, poate la fel de ameninţător, dar deloc poetic „Garda Financiară!". Nimeni nu mai moare în duel, ci, în cel mai rău caz, în puşcărie (deşi e greu să-ţi imaginezi vreun „erou al vremurilor noastre" sfîrşindu-şi viaţa la închisoare). Poliţia îl urmăreşte pe Ioan Mureşan, ministrul ţărănist al Agriculturii, pentru corupţie, respectiv pentru infracţiuni economice. Fostul ministru Ioan Mureşan îl denunţă pe actualul ministru al Agriculturii, Ilie Sârbu, pentru corupţie, respectiv pentru favorizarea unor firme la care este părtaş. Nici vorbă de disputa dintre doctrina ţărănistă şi cea social-democrată, aşa cum nu este vorba nici în alte înfruntări la zi. Se vorbeşte nu de politica agrară, economică, de privatizare, de reformă, internă, externă, ci de cîte milioane de dolari a furat unul sau altul, de cîte întreprinderi familiale a favorizat, de cîte vile, cîte maşini, cîte conturi în străinătate, cîte tablouri pe pereţi, cîte fraude bancare sau fiscale, cîte şpăgi, cîte comisioane, cîţi prieteni în lumea afacerilor veroase etc. Omului simplu nu i se mai propune alternativa politică, ideologică, doctrinară – care parcă ţine de vremea lui Marlowe sau Lermontov –, ci soluţia celui mai puţin corupt sau mai puţin coruptibil. Floreta nu mai este la modă. La modă sînt cătuşele.

Dar nu cumva aşa a fost mereu, iar eu visez dueluri romantice, florete, săbii, pistoale elegante şi lucioase?

▲

ÎN FINAL,
SINGURA FORŢĂ
VALABILĂ DE OPOZIŢIE
ARE NEVOIE DE MINIM 2.800
DE CALORII
ŞI DE UN MIT OFICIAL
MARE PE DINĂUNTRU

Cu ochii-n 3,14

● Din editorialul „Sex şi acrobaţie" *(Naţional,* duminică, 10 februarie 2002): „...în final, să-ţi dai seama că nici unghiul de întîlnire între zonele esenţiale ale unei asemenea activităţi nu se întîlnesc între ele în unghiul potrivit, care să te facă să asuzi cu folos". Am asudat fără folos încercînd să pătrund înţelesul acestor vorbe. În final, la pagina 10 a aceluiaşi ziar, am dat peste unghiul de întîlnire cu un anunţ de la rubrica „Matrimoniale": „Eşti dulcea beatitudine, un paradis în mişcare, un cerc în plimbare, eşti o fericire în picioare". (**D. S.**)

● Nu scap în *Adevărul* articolele Oanei Iurăşcu, Cristinei Modreanu, cele ale lui Val Vîlcu şi Gheorghe Cercelescu; încep 22-ul cu „editorialul" de 10 rînduri al lui Dan Perjovschi; îmi place cum scriu Cătălin Tolontan în *Prosport,* Tudor Călin Zarojanu în *România literară,* Eugen Istodor şi Viorel Moţoc în *Academia Caţavencu.* Fiindcă televiziunile nu aleargă după ei, nu-s deocamdată celebri, n-au cum să fie – presa noastră, singura forţă valabilă de opoziţie, e dominată încă de cultul personalităţii pamfletare. (**R. C.**)

● Citesc *Ziarul financiar* doar vinerea, cînd apare şi *Ziarul de duminică.* Îmi cad ochii pe un articol semnat Ionuţ Bonoiu, *Beauty Shop şi Marks & Spencer – 5 mil $ în anul 2001,* în care jurnalistul citează doi oameni de afaceri din grupul elen Marinopoulos. Primul, „şeful", zice: „Cînd am deschis primul magazin am introdus un concept total nou, bazat pe un nou standard foarte ridicat, luxos, care a prins la publicul românesc." Iar al doilea, Giorgios Bethavas: exact acelaşi lucru, cu punct şi virgulă, cu standard foarte luxos care a prins. Sau a încurcat ziaristul vocile pe reportofon, sau rentabilul grup are nevoie de un alt consilier de imagine. (**S. S.**)

● De la mijlocul lunii ianuarie „zecile de bolnavi internaţi la Spitalul de Neurologie Braşov fac o foame cruntă" *(Adevărul,* nr. 3618). Spitalul are de recuperat datorii, furnizorii de alimente au întrerupt aprovizionarea etc. – dar cum situaţii similare se mai întîlnesc şi aiurea, am ajuns să nu ne mirăm prea mult. În cazul dat, însă, ne-au interesat nişte cifre: în zilele de regim de austeritate alimentară, abia li s-au putut asigura bolnavilor 1.400 de calorii, pe cînd, în comparaţie, „hrana zilnică a deţinuţilor din Penitenciarul Codlea conţine minim 2.800 de calorii", iar în cazul celor suferinzi ajunge pînă la 4.200. Probabil că mulţi dintre cei condamnaţi la puşcărie care se zbat să se „învîrtească" de o internare la Psihiatrie nu cunosc aceste cifre. (**T. C.**)

● La ce vă trimite cu gîndul sărbătoarea de Sfîntul Valentin, importată şi la noi? Probabil nu la faptul că, pe 14 februarie (1779), căpitanul Cook a fost înjunghiat mortal de băştinaşii insulei Hawaii, nici la faptul că în aceeaşi zi (în 1956) la Moscova începea al XX-lea Congres al PCUS – prin care Hruşciov îşi făcea cadou demolarea mitului lui Stalin – şi nici la faptul că în 1989, tot în această zi (de ieri), ayatollahul Khomeiny dădea celebra *fatwa* prin care scriitorul Salman Rushdie era condamnat la moarte. În rest, cum spuneaţi, flori şi bomboane de ciocolată. (**A. C.**)

● Anul acesta, Italia este invitat special la *Salon du livre* din Paris care va avea loc în martie. S-a făcut, aşadar, o delegaţie oficială, Guvernul italian s-a implicat ş.a.m.d. Cîţiva dintre cei mai importanţi scriitori ai momentului (Antonio Tabucchi, Vîncenzo Consolo, Andrea Camilleri) au declarat însă că, deşi au fost invitaţi, nu vor merge la Paris şi nu vor să facă parte din nici o delegaţie, pentru că nu vor să legitimeze „acest Guvern care se comportă antidemocratic şi are o atitudine anticulturală". Îmi sună cunoscut. (**M. V.**)

● Constat răsfoind ziarele româneşti că sloganul ales pentru lansarea computerului Compaq ProLiant este „mic pe dinafară, mare pe dinăuntru". Îmi amintesc că exact pe această frază s-a bazat, în ţările Europei de Vest, în urmă cu cîţiva ani, campania promoţională a maşinii Renault Twingo. Coincidenţa (să-i zicem aşa) demonstrează, desigur, că, şi în advertising, marile spirite se întîlnesc. Rămîne o întrebare: mari pe dinafară sau pe dinăuntru? (**M. V.**)

POATE
NU NE-AR STRICA
GLORIA ALB-NEGRU
A PLĂTITORILOR
DE IMPOZITE
CARE PE ZI CE TRECE CAPĂTĂ
FRONTIERE PROASPETE

● La 18 februarie, vechii romani o celebrau pe zeiţa tăcerii, numită Lara, Muta sau Tacita. Cultul ei a fost recomandat de către regele Numa Pompilius, care l-a socotit necesar pentru binele cetăţii. Poate nu ne-ar strica nici nouă o asemenea divinitate, la cîţi zei ai talk-show-ului avem. (**D. S.**)

● Kim Jong-Il, al doilea împărat a dinastiei comuniste Kim, împlineşte 60 de ani. Cu această ocazie, a primit cadou din partea poporului entuziast o inscripţie pe muntele Kumgang: „Generalului Kim Jong-Il, ilustru comandant, 16 februarie". Fiecare literă are 34 de metri înălţime şi 25 lăţime. Agenţia de presă nord-coreeană spune că „literele reflectă sinceritatea şi puritatea spiritului armatei şi poporului coreean care cîntă gloria înaltelor fapte nemuritoare ale comandantului Kim Jong-Il în fruntea armatei". Bine, bine, invincibil... dar nu a luptat în nici un război. (**C. G.**)

● Două chestii, să le zicem „ciudate", în două locuri diferite din Berlin; mai întîi, un McDonald's, „tradiţionalul" McDonald's de pretutindeni, chiar vizavi de Palatul Berlinalei – cu această „mică" deosebire: înăuntru, pereţii sînt tapetaţi cu fotografii alb-negru ale Marlenei Dietrich! (ce-i drept, Marlene D. şi McD au aceleaşi iniţiale...); şi doi: un „Birlik Market", unde găseşti „întotdeauna carne proaspătă" – pe Potsdamer Strasse... Pentru cei care-şi mai aduc aminte de Dietrich şi de Vasiliu-Birlic. (**a. l. ş.**)

● Timbre pentru scrisori nu se mai pot cumpăra decît de la ghişeele oficiilor poştale. Acolo, pentru o marcă poştală ai de aşteptat laolaltă cu plătitorii de impozite, cei care încasează alocaţiile pentru copii, depunătorii la Banc Post, trimiţătorii de recomandate cu adeverinţă de primire ş.a. Comunicarea prin scrisori cu semenii devine, astfel, destul de anevoioasă. La preţurile de azi nici telefonul nu mai este o soluţie. De stat la taclale cu prietenii nu mai e timp: lumea umblă după două-trei „job"-uri, ca să aibă din ce trăi. Acestea să fie cîteva din motivele pentru care, din ce în ce mai des, întîlnim oameni care au început să vorbească singuri pe stradă? Trebuie şi ei să discute cu cineva. (**T. C.**)

● Pe zi ce trece – cum, încă n-aţi observat? – prostia se întăreşte şi capătă o crustă tot mai dură: susceptibilitatea. Proştii sînt tot mai ofuscaţi din nu te mai miri ce. Cu cei inteligenţi rămîne cum am vorbit: ei cedează primii! (**R. C.**)

● În Polonia, traficul de frontieră este extrem de productiv pentru şomerii care locuiesc lîngă graniţele cu Cehia, Rusia (nu chiar aşa bun), Lituania. Diferenţele de preţuri la bunurile de consum asigură un venit sigur „furnicilor" călătoare; cel mai harnic negustor a stabilit un record: el a traversat frontiera polono-cehă de 23 de ori într-o singură zi. Podul care duce din Polonia în Cehia se cheamă Podul Prieteniei, cel în sens invers se numeşte Podul Libertăţii. O nouă reglementare caută să limiteze aceste activităţi, dar s-a observat că de cîte ori se încearcă o strîngere a şurubului la graniţă, cresc cererile de ajutor social. „Dacă se blochează mişcarea «furnicilor», şomajul va creşte cu 5% pe ambele părţi ale frontierei", spune un oficial local polonez. „Mîna invizibilă a pieţei" trebuie să opteze între iniţiativa liberă, dar ilegală, şi protecţia socială prietenească, dar insuficientă. (**M. B.**)

● La intrarea în oraşul Buftea, pe dreapta cum vii dinspre Bucureşti, un afiş: *castrez pe gratis.* Ceva mai încolo, un alt afiş: *vînd ouă proaspete.* (**A. M.**)

„Nu mă înrăi, Doamne“

– convorbire cu dansatoarea şi coregrafa Miriam RĂDUCANU –

Invidia creează sentimentul că trăim mai tot timpul într-o lume pe dos. Aşa că singura soluţie pentru reaşezarea ei în firescul plăcut ar fi un fel de „naţionalizare“ a tuturor celor rîvnite în folosul unui singur beneficiar: invidiosul. El e convins că numai în această situaţie binele ar ajunge exact la cine trebuie, iar succesul dorit sau notorietatea n-ar mai fi o vană aspiraţie, ci o realitate pe drept cuvenită în primul rînd lui. Într-o lume pe dos, efectele trec înaintea cauzei care le-a produs: invidia nu este dispusă a ţine seama de adevăratele motive pentru care cineva are o situaţie bună, a obţinut o reuşită sau se bucură de stima publică. Rîvnind doar la efecte, cel măcinat de invidie visează de fapt mereu la o „viaţă la mîna a doua“. Marea lui suferinţă e aceea de a nu-şi putea trăi propria existenţă în datele ei reale.

Invidia e legată de natura celui care invidiază

Stimată doamnă Miriam Răducanu, dacă invidia e o conştiinţă a ciudei, a necazului pe situaţia foarte bună a cuiva, de ce nu-l invidiam noi pe Ceauşescu?

Fiindcă dincolo de aparenţe, cred că nu-l consideram, totuşi, fericit. Iar pentru noi, ani de zile, el a întruchipat răul: nu poţi să invidiezi răul. Probabil că unii, cei din jurul său în special, rîvneau la poziţia lui, dar dacă nu visezi să devii dictator, de ce să invidiezi o asemenea persoană? De fapt, ar fi normal ca invidia să apară cînd năzuieşti spre ceva bun, spre un succes meritat: „calitatea“ invidiei, dacă se poate vorbi despre asta, e legată de natura celui care invidiază. Mă gîndesc că toţi ne naştem cu un potenţial de invidie, cum te naşti şi cu alte sentimente. Începînd de aici, lucrurile stau în cumpănă: pizmuieşti situaţia altuia iar ca să ajungi la ea devii un monstru sau, dimpotrivă, invidia poate să te facă doar să vezi binele care există la altul, să descoperi graniţa dintre tine şi posibilitatea de a ajunge la ceea ce are el şi să judeci lucrurile mai clar.

Înseamnă că „invidia bună“ ar fi un început de judecată obiectivă asupra noastră?

Sigur, de ce nu? În artă, unde e un mediu foarte propice pentru invidie, depinde foarte mult cît este cineva de frustrat, de complexat şi cît de adevărată e motivaţia pentru care el crede că merită să invidieze pe altul. Mă întîlnesc adesea cu foşti colegi, cu foşti elevi, unii dintre ei acum sînt pensionari, au copii, viaţă aşezată şi cei mai mulţi dintre ei îmi spun: „vai, ce noroc aţi avut că nu v-aţi îngrăşat, vai, ce noroc aveţi că vă place încă să dansaţi, vai, ce bine că v-a dăruit Dumnezeu cu o voinţă atît de puternică“. Tot ce enumeră ei ca motiv de invidie nu corespunde adevărului. Îmi atribuie nişte date pozitive pe care, de fapt, nu le am. Problema e mult mai simplă: eu nu pot să fac altfel. Mulţi colegi din generaţia mea au plecat din ţară, s-au dus la bine, s-au căsătorit, s-au stabilit în locuri unde aveau şanse să-şi facă meseria. Eu am rămas aici, bolnavă, luptînd cu tot felul de greutăţi, absurde unele, dar, din toată generaţia, numai eu am continuat să dansez. N-aveam meritul că-mi făceam meseria, în ciuda necazurilor: nu vedeam cum să trăiesc în afara dansului. Atîta tot. Cine se poate lăsa, înseamnă că poate trăi şi fără să danseze. Sau că şi-a trădat propria menire, cedînd unor tentaţii: viaţă de VIP, călătorii, mondenităţi, plecăciuni.

N-aţi invidiat niciodată pe nimeni?

Cine zice „eu nu invidiez pe nimeni“ înseamnă că are mult prea bună părere despre sine şi dovedeşte suficienţă. În general, am invidiat pe cineva care avea condiţii normale de lucru: o sală potrivită, bani să-şi plătească oamenii cu care lucrează, posibilitatea să-şi facă un grup al său cu care să evolueze, să se ducă în turnee, ca orice companie de balet din lume. Toate acestea eu nu le aveam aşa cum mi-ar fi trebuit. Mă ţineau o zi-două la Teatrul Evreiesc, dîndu-mi sala să repet, mai găseam spaţiu la Teatrul „Ţăndărică“, dar cel mai adesea lucram în „camera mare“ a apartamentului nostru de-aici, din Floreasca.

Într-un spaţiu cît o sufragerie de bloc? Cîte persoane puteau să încapă în el?

Toate „Nocturnele“, spectacolele de succes de pe scena de la „Ţăndărică“, au pornit de aici, s-au desăvîrşit aici. În acest spaţiu mic a încăput o lume: aici am lucrat cu Gina Patrichi, cu Valeria Seciu, cu Ştefan Iordache, cu Mariana Mihuţ, ca să nu mai vorbesc de elevii mei care veneau la mine ca la ei acasă. Imaginaţi-vă cîţi copii mi-au trecut prin mînă în peste 30 de ani de profesorat la Liceul de Coregrafie, unde predam dans modern. Pe cei mai dăruiţi dintre ei, care mi-au devenit mai apoi şi parteneri pe scenă, pe Gigi Căciuleanu, pe Raluca Ianegic, pe Sonia Dumitrescu sau pe Gheorghe Iancu, de acolo i-am selecţionat. Dacă vorbim despre condiţii de provizorat, ele ţineau şi de spaţiu, dar şi de timp. Şi aşteptarea e o formă de provizorat. Iar în viaţa mea am aşteptat mult, uneori doar pentru o repetiţie, ceasuri întregi, adaptîndu-mă programului fiecăruia din cei cu care lucram. Dar, curios, nici prin voinţă, nici prin argumente raţionale, ci prin intuiţie, prin *suflet*, eu ştiam că aceste greutăţi nu constituie „problema mea“. Problema mea era ca, în respectiva situaţie, să creez cele mai formidabile condiţii pentru artă.

Vă întrebaţi vreodată pentru ce aţi fost invidiată dumneavoastră?

Cred că pentru ceva care n-a putut fi alterat nici de bolile mele zdravene, nici de alte necazuri: bucuria de a declanşa în alţii ceea ce cred eu că este absolut extraordinar în om – puterea sa de creaţie. Şi nu neapărat numai în sens strict artistic. Puterea lui de a inventa, de a se ridica peste condiţionări este formidabilă. Am trecut prin mari impasuri în viaţă, ce-ar fi putut să mă schimbe fiindcă nu întrezăream ieşirea din situaţia mea gravă. Între 20-30 de ani n-am putut dansa. Un deceniu de pauză, exact cînd dansatorul e cel mai pe picioarele lui, e distrugător. În tot acest timp chinuit eu aveam o singură rugă, adresată lumii întregi, dacă vreţi: „Nu mă înrăi, Doamne, nu mă înrăi“.

Trei momente de neînţeles

Societatea egalitară din care venim a încurajat „invidia care tace“ – ţese intrigi, plăteşte polițe şi promovează răul silenţios. Invidia pe care o întîlnim azi e o „moştenire a trecutului“ sau e o achiziţie proaspătă?

Nu ştiu ce să spun. După '89, am unele experienţe care nu ştiu dacă ţin de vechi sau de nou. Imediat în '90, am fost chemată la A.T.F., chiar s-a inventat pentru mine un post, ca să predau acolo un curs de mişcare scenică. Lucrasem mult în teatre, am făcut mişcare scenică la spectacolele lui Liviu Ciulei, ale Cătălinei Buzoianu, ale lui George Teodorescu sau Radu Penciulescu, deci ştiam despre ce e vorba. La clasa de Teatru unde m-am mutat, după ce am văzut că la Coregrafie nu se venea, a început o efervescenţă extraordinară: inventam împreună cu studenţii exerciţii specifice pentru teatru, diferite de cele necesare dansatorului, ne bucuram de reuşite, în fine, munceam cu plăcere. Dar, încet-încet, întîi pe şoptite, pe urmă mai explicit, studenţilor li s-a spus să nu mai vină la cursul de mişcare scenică: doar există mari actori care n-au pregătirea asta specială şi, slavă Domnului, sînt vedete. Iar studenţii, tentaţi să ia lucrurile în uşor, n-au mai venit. Bucuria iniţială a tuturor de a fi cu mine se transforma, treptat, sub ochii mei, în ceva silnic, apatic. După trei ani, am plecat bolnavă de amărăciune şi nedreptate. Despărţirea de studenţii buni a fost o dramă.

După un timp, în '97, am mai încercat o dată experienţa lucrului cu studenţii la o facultate particulară.

Şi v-a frapat diferenţa, asta vreţi să spuneţi, nu?

Nu vreau să spun asta. Vreau să rezum un alt moment de tranziţie. Am luat o clasă cu 9-10 studenţi cu care am muncit cît m-au ţinut puterile. Erau mai interesaţi decît cei de la „stat“, am colaborat foarte bine, iar examenul lor de fine de an a fost selectat la Gala Tînărului Actor de la Costineşti şi a luat premiul I. Succes mare. Producţia a fost văzută de Marcel Iureş, de Cătălina Buzoianu, de Alexandru Darie, toţi au zis că „ţine“ ca un spectacol şi am fost luaţi la Teatrul Act cu spectacolul numit „Caleidoscop“. Dar, îndată ce-au terminat facultatea, foştii mei studenţi au început să nu mai lucreze cît trebuie, să nu mai pună suflet la repetiţii, unii s-au căsătorit, alţii s-au „mărit“ (îngîmfat), au căpătat salariu, cam cît al unui profesor de liceu, dar, cum se zice acum, „din prima“ şi nu le mai ardea de treabă. Eu, chiar şi fără salariu, mergeam să repet cu aceşti copii ca să ţinem spectacolul la nivelul iniţial, ba poate să-l îmbunătăţim. Dar ei nu mai aveau chef de treabă.

Credeţi că era de vină prea rapida recunoaştere publică, apăruse invidia, suficientă?

În realitate, din şcoală aveau probleme, resentimente şi îşi disputau diverse glorii. Ei au devenit grup numai în mîna mea, cînd am avut o grijă deosebită ca să-i dau fiecăruia summumul a ceea ce poate face el, ca să nu mai aibă timp să se gîndească la „capra vecinului“. Pe cît posibil, am căutat să ţin aţipit sentimentul invidiei dintre ei cînd lucram împreună. Printre acei foşti studenţi se afla şi o chiliancă, repartizată după absolvire la Piatra Neamţ: un element bun, nominalizată şi la un premiu UNITER. Ca să păstrez coeziunea ansamblului am făcut şi o variantă de spectacol fără ea, aşteptînd-o cînd putea să vină din provincie. Nici aşa n-a fost bine. Într-o zi „grupul“ – în afară de un băiat care n-a aprobat acţiunea – mi-a pus problema clar: „ori o daţi pe ea afară, ori noi nu mai jucăm“. Pretenţia lor se baza pe următoarele argumente: „cerem să se respecte Drepturile Omului, avem libertate de expresie şi de opţiune, iar dacă între noi descoperim un „venetic“ putem să-l scoatem“. Eu n-am cedat nici pe vremuri la ultimatum-uri, venite de la foruri importante, nu de la nişte copii, aşa că n-am făcut nici o schimbare, iar spectacolul a murit. Le-am explicat că dacă nu mai vor să joace e treaba şi riscul lor, dar să nu fluture lenea ca pe un solemn drept al omului şi nici alergia la „venetici“ să şi-o invoce. Cum să nu-ţi pară rău că se pierde ceva frumos creat împreună, că pur şi simplu e păcat să renunţi la o stare de spirit, la un succes mai ales cînd eşti tînăr, n-am înţeles.

Se întîmpla asta fiindcă doreau o rapidă consacrare individuală, tipică începutului de carieră?

De unde să ştiu? Dacă aş fi trăit momente de neînţeles pentru mine numai cu oamenii tineri aş putea da vina pe nerăbdare. Dar o experienţă petrecută cu vreo 20 de ani înainte, cu un spectacol pregătit cu mari actori, Gina Patrichi printre ei, declanşatoarea, de fapt, a întregului proiect, m-a pus pe gînduri mai mult decît întîmplările povestite pînă acum. Am repetat spectacolul „O lume pe scenă“, cîte 5 ore zilnic timp de 10 luni, cu o echipă de „grei“, persoane a căror valoare fusese de mult recunoscută. Am muncit în condiţii grele, în frig, cu întreruperi de curent, cu mîinile îngheţate. La repetiţii toţi erau fericiţi să descopere împreună ceva nou, experimentau nişte lucruri pe care nici ei nu le ştiau despre ei înşişi, cu bucurie de copii liberi. La repetiţiile generale, însă, deja apăruseră capriciile, pretenţiile şi disensiunile. Şi a venit şi spectacolul. Greu, cu supărări: eu pe ei, ei pe mine, ei între ei. Am crezut că sar pe pereţi. Au început să-şi numere aplauzele, să-şi compare apariţiile, partiturile etc. Toată bucuria de la repetiţii dispăruse. Publicul, care reacţionează după criterii proprii, are şi el favoriţii lui, pe unul îi aplaudă mai mult, o glumă a altuia o gustă mai entuziast etc., aşa că dă şi el o anumită direcţie desfăşurării de pe scenă.

Dar asta n-o ştiu artiştii cu experienţă?

Ba da. Şi totuşi spectacolul a murit. Pînă la urmă nimeni nu s-a mai luptat pentru menţinerea lui, aşa cum aş fi crezut. Invidie, gelozie profesională, ce să fi fost asta la nişte oameni obişnuiţi cu succesul şi confirmaţi în carieră? Nu ştiu.

Ce să rîvneşti?

În afara condiţiilor bune de lucru n-aţi invidiat niciodată altceva?

Aş spune că fie şi în condiţii rele, suplineam invidia pentru mai bine printr-o implicare absolută de suflet faţă de scopul pentru care ne dădeam sufletul. Toată viaţa însă am ştiut că soarta mi-a dăruit o fericire: talentul. Am înţeles asta cînd am lucrat, în adolescenţă, cu un geniu al meseriei noastre, Trixy Checais, devenit prieten de familie, care mi-a fost profesor şi îndrumător pe viaţă. Talentul te ţine şi-ţi organizează lumea într-un anumit fel, ferindu-te, cît este posibil, de invidie meschină şi de frustrări.

Şi totuşi, nu v-au încercat niciodată alte motive de invidie: o casă spaţioasă, o maşină cum au celebrităţile, un trai mai înlesnit decît aţi dus?

Cum să nu? În tinereţe, mai ales, cînd aflam că un artist se sacrifică pentru talentul lui, stă nu ştiu cîte ore la pian, eram foarte invidioasă. Mă comparam şi-mi ziceam: tu, chiar dacă ai acelaşi devotament, nu poţi să duci o viaţă dedicată exclusiv artei tale, fiindcă mai dai şi lecţii, mai şi găteşti, mai şi fugi după pîine, după fleacuri zilnice etc. Am suferit mult timp pentru asta. Pînă am dat de o mare doctoriţă, homeopată, doamna Alina Drimba, care mi-a spus: „Tu, Miriam, cînd cureţi zarzavatul de supă să nu te gîndeşti că eşti frustrată fiindcă eşti dansatoare, eşti celebră şi eşti nevoită să te ocupi de lucruri atît de prozaice. Tu să faci din curăţatul zarzavatului o treabă bună, de care să fii mîndră ca orice gospodină de ispravă“.

Poate fi invidia şi o cale de cunoaştere a noastră?

Trebuie să te cunoşti pe tine: să vezi dacă ai ceva serios de invidiat, să urmăreşti cu obiectivitate cum a ajuns altcineva să aibă ceea ce tu rîvneşti şi să afli dacă tu deţii acele date la care aspiri cu ardoare. Dacă ai şansa să le deţii, cu toate că pînă să invidiezi pe cineva nu te-ai gîndit niciodată la ele, invidia devine ceva pozitiv. Iar dacă nu le ai, nu este un motiv de dramă personală şi de ură pe lume. Altminteri, toată viaţa invidiosul se pedepseşte singur, cum ar chinui un duşman. ▲

Pagină realizată de Tita CHIPER

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Andrei PLEŞU ● **REDACŢIA:** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● **RUBRICI:** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Andrei GORZO, Augustin IOAN, Mircea IORGULESCU, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● **RESPONSABIL DE NUMĂR:** Andrei MANOLESCU ● **CORECTURĂ:** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● **TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:** Ela PETRAŞCU ● **EDITARE TEXT:** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● **DIFUZARE:** Gabriela BURTEA ● **Redacţia DILEMA:** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● **Telefon/fax:** 230.23.84 ● **e-mail:** dilema@fcr.algoritma.ro **Internet:** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul RODIPET S.A pe anul 2002 şi la poziţia 166 în Oferta 2002 a MT PRESS. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la Gabriela Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 255.48.15, 255.48.16, 255.48.17 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.14.96 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 2511.1–531.2 deschis la BCR, sucursala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

Anul X
nr. 467
22-28 februarie 2002
20 pagini 7000 lei
INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema
EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

GRATUIT

„STRĂINUL“

„...cum descoperirea celuilalt străbate mai multe etape, de la celălalt ca obiect, confundabil cu lumea înconjurătoare, pînă la celălalt ca subiect, egal, dar, cu infinite nuanţe intermediare, diferit de eu, *putem foarte bine să ne petrecem viaţa fără a încheia vreodată deplina descoperire a celuilalt (presupunînd că ar fi posibilă).“*

TZVETAN TODOROV – „DESCOPERIREA AMERICII“

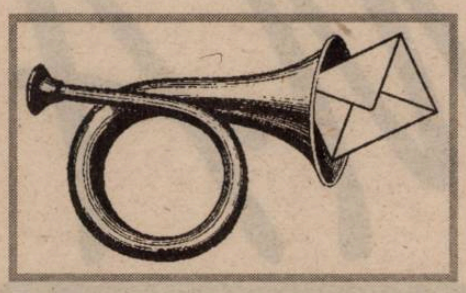

Fără te(a)mă

Inconştienţi şi singuri... micii întreprinzători

Să vă povestesc despre unele dintre plăcerile de pe drumul unui mic întreprinzător. Trec peste descurajările iniţiale ale celor din jur, care te plîng că nu ştii în ce te bagi, pentru ca, imediat după aceea, să te trateze ca pe un veros capitalist.

Sediul – ce problemă, chiar dacă în realitate activitatea ţi-o desfăşori mai mult pe drumuri şi eşti un fel de self-employed (scuze, dar nu există un echivalent românesc, nici măcar legislativ). Propriul apartament pare să fie potrivit, iar întreprinzătorul merge iar să locuiască la părinţi, ca în studenţie. Urmează milogeli la administratorul blocului, la preşedintele asociaţiei de locatari, la cineva apropiat lor şi aflat permanent pe palier, ca să ştie tot ce mişcă, rîul – ramul.

Le povesteşti celor trei pensionari, oameni cu cel mult şapte clase absolvite, că ai rămas şomer, că la 40 şi ceva de ani nu mai ai şanse să îţi găseşti un alt loc de muncă, iar unica şansă de supravieţuire ar fi să-ţi faci o firmă şi să încerci să desfăşori o activitate pe cont propriu – servicii, că sînt mai mici investiţiile. Da – spune administratorul, de acord, îţi dau avizul (ăştia abia aşteaptă să tutuiască pe oricine le este superior), dar plăteşti 6 persoane la întreţinere. Alte milogeli şi ploconeli: „dar sînt eu singură, nu-mi pot permite să angajez pe nimeni, eu alerg, eu fac toată treaba, eu fac şi contabilitatea, nu vine nimeni la mine, eu nu mai dorm aici şi nu mai consum apa". Pînă la urmă se îndură şi-ţi dă avizul, dar îţi pune ştampila altei asociaţii de locatari, de unde ia alt salariu. Refaci cererea şi, în fine, după două săptămîni de linguşeli, umilinţe şi atenţii, reuşeşti să obţii ştampila adevărată şi porneşti actele.

Îţi trebuie un cont bancar, să depui capitalul social. Altă poveste de ţinut copiii nedormiţi: o bancă nu mai deschide conturi pentru capitaluri sociale mai mici de două miliarde de lei, alta se mulţumeşte numai cu un miliard drept capital social. Alta vrea să aibă de-a face doar cu firme avînd cifra lunară de afaceri de peste 200 de milioane. Afli de la un prieten că poţi să depui provizoriu capitalul social la CEC şi cauţi mai tîrziu o bancă ceva mai binevoitoare. Zis şi făcut, trăiască provizoratul! Vei plăti comision de două ori: la CEC şi apoi la bancă.

Te vezi cu actele, dar ai nevoie de alte autorizaţii, avize şi acreditări, pentru care avocatul refuză să te mai ajute, în acelaşi onorariu. Nu-i nimic, eşti documentat şi poţi umbla destul de sprinten, fără baston sau cărucior cu rotile, spre mirarea foştilor tineri colegi, care te vedeau ieşit la pensie pe la 40 de ani. În unele locuri, surprize plăcute: oameni amabili, informaţi şi binevoitori, mai ales „bătrînii" în jur de 40 de ani. Probabil din spirit de solidaritate, pentru că faci parte din aceeaşi specie subumană, pe cale de dispariţie pe piaţa muncii. Tinerii lor colegi sînt, în general, mult mai ostili, poate că sînt tracasaţi, obosiţi, copleşiţi de funcţia înaltă.

Remarcă incorectă politic, după alte două săptămîni de alergătură, din partea unui întreprinzător în devenire; în instituţii bugetare, week-end-ul începe joi pe la prînzişor şi se termină luni pe la amiază, că şefii sînt aduşi din provincie şi trebuie să mai stea cu familia. Afişe peste tot: „Vineri nu se lucrează cu publicul". Altă remarcă similară: în instituţiile publice, tinerii sînt şefi şi cei de peste 35-40 de ani – subalterni. Trebuie să mai spun că, tot în aceste instituţii, dreapta nu ştie ce face stînga, iar personalul este vizibil supradimensionat, peste orice limită acceptabilă! Asta şi în replică la „Aici sînt banii dumneavoastră", precum şi la un titlu pe două pagini dintr-un *Capital* de acum vreo doi ani: „Bătrînii le suflă tinerilor locurile de muncă", că nici revista *Capital* nu face rabat de la discriminare, sau să fie chiar tentativă de învrăjbire?

Ai nevoie de un credit, de preferinţă nerambursabil sau cu dobîndă subvenţionată? Nici o problemă, îl primeşti în vreun an, cu condiţia să ai suficiente lichidităţi şi să dovedeşti că nu ai nevoie de bani, îi iei doar ca să faci o favoare statului. Asta o afli după multe săptămîni de alergătură, de ploconeală, după ce faci planuri de afaceri şi le oferi altora, fără nici o garanţie, ideile tale. Poate că unele vor fi vîndute, cum ştii că sînt vîndute prin facultăţi lucrările de diplomă mai vechi de doi ani.

Acum ştiu că statul român mă sileşte să mă umilesc la fiecare pas, îmi neagă dreptul unei vieţi trăite în demnitate, mă striveşte sub greoiul şi încărcatul angrenaj birocratic, scăpat total de sub control, mă lasă la cheremul oricui şi preferă protecţia drepturilor elementare numai prin vorbe.

Tot statul român distribuie părtinitor sume primite drept gratuit drept credite nerambursabile pentru dezvoltatea IMM şi blochează accesul la creditele cu dobîndă subvenţionată, indiferent ce poţi citi prin ziare. Într-un sediu de un lux jignitor, situat într-un cartier muncitoresc, vizibil zona defavorizată a Bucureştilor (fabrici părăsite şi locuite de dezmoşteniţi ai soartei şi de haite de cîini vagabonzi), adevărat ghetou, o instituţie publică distribuie pachete informative, tipărite pe cea mai scumpă şi lucioasă hîrtie. După ce parcurgi conţinutul arătosului pachet, tot ce poţi înţelege din acea zi pierdută este că statul român aruncă bani pe fereastră pentru nişte programe la care au acces numai cei care nici nu se ostenesc să obţină pliantele, ei ştiu filiera sigură (aţi ghicit-o?).

Faptul că ştii prevederile legislative mai bine decît cei plătiţi să aplice legile, nu-ţi foloseşte la nimic, ba chiar naşte suspiciuni şi ostilitate. În România, cea mai clară şi mai simplă problemă nu poate fi rezolvată normal şi civilizat, ci numai prin ploconeli, relaţii, şpăgi şi apartenenţa de partid (aţi ghicit care?).

În cazul în care, devenind mai atent cu sumele cheltuite, descoperi o fraudă la nivel naţional, a unei companii deţinute majoritar de stat, fraudă cifrată la milioane de dolari lunar, după un algoritm vorace, aplicat de cine ştie cînd şi te mai pune şi necuratul să faci o sesizare la vinovat, faptul te poate transforma într-un suspect periculos. Ce poate face un singur cetăţean împotriva unei companii naţionale, prinsă cu mîna în buzunarele tuturor, cînd este atît de greu să schimbi un administrator de asociaţie de locatari, care-ţi încarcă nejustificat întreţinerea?

Inconştienţi şi singuri împotriva tuturor, acesta este singurul mod în care-i pot califica pe cei care se încumetă, în România de azi şi poate de mâine, să pună pe picioare, cu bani puţini, o afacere onestă.

Şi totuşi, în ciuda tuturor piedicilor, sentimentul de libertate te îmbată şi credinţa că vei reuşi se amplifică şi-ţi dă puteri să-ţi continui drumul, după fiecare lovitură sub centură, după fiecare nouă iluzie pierdută, oricît de greu ştii că va fi. Pînă la urmă, afli pe pielea personală că tot ce nu te omoară, te face mai puternic şi te transformă într-un cetăţean conştient şi liber. Chiar dacă din ce în ce mai singur.

Cu stimă,

L. B.

Polemice

Nr. 460: Scrisoarea lui L. B.: „Discriminarea de vîrstă – politică de stat?"

Le plîng de milă celora care şi-au trimis CV la domnia voastră. Dacă nu puteţi accepta opinia – polemica fiecăruia, de ce trebuie să o acceptăm pe a dumneavoastră? Mă întreb şi mă minunez; oare nu mai este nici o speranţă, la mare parte din oamenii României, de însănătoşire? Ori sînteţi o persoană foarte pusă la punct ce nu suportaţi să vă contrazică, de fapt să angajeze o discuţie ori lăsaţi-ne în pace că din ifosele domniei voastre tinerii nu au ce să înveţe din muştruluială. La vîrsta ce o aveţi, dorinţa mea este să veniţi cu ceva învăţăminte dacă doriţi să faceţi ceva bun pentru oameni, daţi-ne exemple concrete, căci din fraza meşteşugită – vezi doamne sînteţi umblată – cu apropo americanii – eu trăiesc pe la ei de vreo 18 ani şi jur cu mîna pe inimă că 95% din angajaţi e cam cum ziceau bătrînii noştri: omul potrivit la locul potrivit. Nu se umblă cu jumătăţi de măsură şi cînd recomanzi pe cineva, dacă persoana nu este ce ai spus sau face greşeli, primul dat afară este cel ce a recomandat şi după aceea cel în cauză. Cam din 2 în 2 ani dacă vrei să-ţi ţii jobul te duci la reciclare tu pe banii tăi. Progresul merge înainte şi nu te ţine nici dracul dacă nu faci faţă. Aşa că, stimată doamnă, luaţi-vă viaţa în mîini, fiţi responsabili şi nu neapărat trebuie să aveţi un vătaf care să vă mîne de la spate; sau statul să vă dea. Cei care au făcut ceva greşeli de virgulă şi liniuţă dar au facultate particulară, crima nu-i aşa de mare. Sînt, convinsă de ura cu care-mi veţi răspunde, dar eu cu cele 7 clase ale mele, venită de la ţară, în Bucureşti, fără facultate, fără pile, mi-am luat viaţa în mîini şi iar, vă jur, ce să mai lungesc, am fost admirată, iubită, urîtă, de de toate. La cei 40 de ani ai mei mi-am luat lumea în cap să văd, să mă conving că eu pot să trăiesc şi în pădure, să învăţ limba lor, că în afară de trei cuvinte nu ştiam, şi am reuşit cu mintea mea de ţăran şi cele 2 mîini ale mele. Acum, vin vecinii şi-mi cer sfaturi că de la bunica am învăţat că omul sfinţeşte locul şi cei 7 ani de acasă fac mai mult decît facultatea de stat sau particulară şi vă rog frumos nu-mi distrugeţi computerul, este singura rugăminte. Scuzaţi, mai am una, lăsaţi tinerii şi pe domnul Mîndruţă în pace, că la ei mai e niţică speranţă; noi trebuie să fim sinceri cu noi; să nu cădem în ridicol că unele artiste care nu ştiu cînd să se retragă şi au 69 de ani şi cer roluri de 16, nu prea mai facem faţă la viaţa de azi, facem naibii infarct şi-i păcat să pierdem binele ce va să vină. Veniţi cu idei, luptaţi-vă pentru ce credeţi că nu este just, demonstraţi că meritaţi ce doriţi sau pur şi simplu vedeţi de un copil să meargă părinţii la serviciu. Nu este nici o ruşine să cîştigi un ban în plus şi pe deasupra meritat.

M. P.
Florida USA

Nr. 464: Articolul lui M. Vasilescu: „Dracula Park şi Europa"

Dragă redacţie,

Domnul Mircea Vasilescu nu este prea supărat pe Dracula Park. Are dreptate cînd bagă de seamă că motivele de supărare pe care şi le-au găsit alţii sînt destul de găunoase, dar eu în locul dumnealui n-aş privi proiectul cu atîta seninătate.

Baiul nu este că Dracula Park n-ar fi în principiu fezabil. Baiul este că a pornit şi încă tot nu ştim dacă este sau ba, o incertitudine altfel destul de tipică. Dracula Park ar trebui să le fie suspect românilor pentru acelaşi motiv pentru care orice proiect de afaceri moşit de Guvern i-ar fi suspect oricărui mic investitor peste tot în lume: proponentul său este o firmă necotată la bursă şi a cărei politică de personal este notorie pentru blîndeţea cu care tratează cazurile de incompetenţă.

Nu zic că reanimarea turismului românesc n-ar fi un scop nobil. Sugerez doar că Guvernul României l-ar servi mai bine dacă ar lăsa afacerile pe seama oamenilor de afaceri şi şi-ar vedea de ale sale: construcţia de drumuri, apărarea legilor etc.

Gabi HUIBER
Atlanta

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune..."

WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE"

Replici

Fiesta

Fiesta este o sărbătoare dezlănţuită, cunoscută, mai ales datorită alergării anuale a taurilor la Pamplona şi a scrierilor lui Hemingway.

În 22 decembrie 1989, traversînd cu maşina sudul Moldovei, domnul Andrei Pleşu percepe evenimentele locale ca o fiestă. Din amintirile domnului Petre Roman nu lipsesc accentele de fiestă. Corespondenţa doamnei Gabriela Baicu-Cerkez din Zürich, publicată în *Dilema* nr. 465, parţial, este relatarea unei fieste, premergătoare evenimentelor din decembrie 1989.

Recitind textul trimis *Dilemei,* urmare a invitaţiei domnului Pleşu, de a ne reaminti acele zile, evenimentele trăite de mine în gară la Războieni se referă, în parte, tot la o fiestă.

În subconştient am însă dimensiunea tragică a evenimentelor. De aceea mi-am intitulat corespondenţa: „Ascultă, mai plînge decembre?".

Alergarea taurilor negri şi periculoşi de o mulţime isterizată produce victime. Uneori, acestea sînt chiar numeroase.

Coarnele ascuţite ale taurului străpung învelişul de carne al sufletului exaltat. Spre seară, taurii sînt adunaţi de pe străzi şi băgaţi în padocuri. Apoi încep coridele. Taurii alergaţi pe străzi oferă un spectacol dizgraţios. Sînt obosiţi şi au o agresivitate scăzută.

Într-o viziune suprarealist-expresionistă, à la Picasso, aceşti tauri sînt invitaţi în loje.

Acest lucru s-a întîmplat la noi, în România.

Spectacolul se cheamă tranziţie.

Nicolae Ilie PAUL
Bucureşti

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Merit şi relaţii**
- **Frumuseţea**
- **Subdezvoltarea**
- **Culturi regionale**
- **Despărţiri**
- **Alfabetizare media**
- **Euroscepticism**

Mircea IORGULESCU

ce se vede

Un proces

La 5 şi 11 martie 1902, Curtea cu juraţi a judeţului Ilfov a judecat procesul intentat de I.L. Caragiale lui Constantin Al. Ionescu, „zis şi Caion“, pentru „calomnie prin presă“. Istoria e cunoscută. Caion îl acuzase pe Caragiale că a plagiat, chiar a copiat drama *Năpasta* după *Nenorocul*, piesă de autorul ungur Kemény Istvan, tradusă în româneşte de Alexandru Bogdan, la Braşov, în 1848. Caragiale l-a dat pe Caion în judecată.

La prima înfăţişare, din 5 martie, avocatul lui Caion a comunicat Curţii, de bună seamă din dispoziţia clientului său, că de fapt Kemény Istvan este un pseudonim al lui Lev Tolstoi, piesa plagiată de Caragiale fiind „Puterea întunericului“. Raţiunea acestei înştiinţări consta în solicitarea unei amînări, fiindcă piesa lui Tolstoi trebuia tradusă în româneşte pentru a avea valoare juridică (avocatul a prezentat-o în versiunea franceză, sub titlul „La Puissance de ténèbres“, cu numele autorului francizat, *Leon* Tolstoi). Amînarea a fost acordată.

Peste o săptămînă, la 11 martie, Curtea judecă din nou cauza, în absenţa lui Caion, dat bolnav, şi stabileşte că „afirmaţiunile“ lui despre plagiatul comis de Caragiale „sînt inexacte“, condamnîndu-l „la pedeapsa închisorei corecţionale pe timp de trei luni de zile şi la cinci sute (500) lei amenda în folosului statului“, precum şi „să plătească părţei civile Ion Luca Caragiale suma de 10.000 lei ca daune interese“. Condamnatul a făcut însă apel şi, peste încă trei luni, a fost achitat (iubitorii de amănunte pot citi în *Adevărul literar şi artistic* din 5 şi 12 februarie 2002 documente de la *„Procesul dramei «Năpasta»“*; un „dosar al revizuirii“ procesului a fost editat de Muzeul Literaturii Române, probabil la sfîrşitul anului 1972 – începutul lui 1973, după ce la 18 iunie 1972 se ţinuse o simbolică şedinţă de revizuire, imaginată de Romulus Vulpescu şi prezidată de Şerban Cioculescu).

Există în documentele acestui proces de acum un veac o serie de detalii ce sînt azi, poate, mai tulburătoare decît atunci.

La şedinţa din 11 martie, Curţii îi este prezentată traducerea din franceză în română a piesei lui Tolstoi, traducere *legalizată de Ministerul Afacerilor Străine*. Aşadar în doar cîteva zile, de la 5 la 11 martie, în România anului 1902 s-a făcut traducerea şi s-a cerut şi obţinut, de la *Externe*, am spune astăzi, legalizarea ei. Se mişca iute, nu?!, lumea pe atunci!

Pentru a se dovedi caracterul calomnios al afirmaţiilor lui Caion, după care I.L. Caragiale l-ar fi plagiat pe autorul ungur *Kemeny Istvan*, în traducerea lui *Alexandru Bogdan*, Curţii i-a fost prezentat, tot în traducere legalizată, *Dicţionarul scriitorilor maghiari* de Iosef Szinneyi, lucrare scoasă de *Academia Maghiară* la *1879* şi unde figurează, „în ordine alfabetică, numele tuturor autorilor maghiari cu amănunţite note bibliografice“ (Şerban Cioculescu); proba adusă în faţa instanţei erau paginile 1411-1454, unde erau înregistraţi toţi autorii cu numele *Kemeny*. Altă probă a fost „catalogul tuturor cărţilor publicate în Braşov de la 1535 pînă la 1886“, întocmit de Julius Gross, profesor şi bibliotecar. Au mai fost aduse două scrisori, una de la Iancso Benedek, profesor de literatură maghiară la liceul clasic de stat din Budapesta, perfect ştiutor de română, alta de la Bayer Iozsef, profesor de literatură maghiară la Universitatea din Budapesta şi autor al unei istorii a dramaturgiei maghiare.

Este desigur important că toate aceste probe dovedesc fără putinţă de îndoială inexistenţa unui autor dramatic maghiar cu numele *Kemeny Istvan*, ca şi inexistenţa vreunui *Alexandru Bogdan*, autor al unei traduceri apărute la Braşov în 1848, cum afirmase Caion.

Pentru noi, cei de astăzi, sau măcar pentru unii dintre noi (în mod cert pentru autorul articolului de faţă), important este şi altceva: existenţa, la 1902, a *acelor probe*. A *Dicţionarului scriitorilor maghiari*, scos de Academia Maghiară la 1879. A *catalogului tipăriturilor din Braşov de la 1535 la 1886*, alcătuit de un profesor şi bibliotecar, e drept că neamţ şi în nemţeşte *(Kronstaedter Drucke)*.

Să ne imaginăm că astăzi, în anul 2002, un Caragiale paraguayan este acuzat de un Caion tot paraguayan că ar fi plagiat un fictiv autor român: ar avea acel Caragiale paraguayan vreo posibilitate să dovedească mistificarea, ar putea el aduce vreun *Dicţionar* al autorilor români şi *cataloage* de tipărituri?!

În această situaţiune, răspunsul este un cît se poate de nedilematic *NU!*

Nu, pentru că nu e de unde.

Notă: cu articolul de faţă ia sfîrşit colaborarea autorului său la revista „Dilema“.

▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Privatizarea e soluţia

De mulţi ani, analiştii economici descriu coşmar devenit sistem: întreprinderile sînt prinse în lanţuri nesfîrşite de datorii, industria funcţionează în regim de gospodărie ţărănească: îţi dau şaibe, poate îmi dai şuruburi, iar banii rămîn o iluzie de hîrtie. La capătul lanţului de datorii se află statul, care ar trebui să încaseze taxe. Nu le încasează, dar nici nu are ce să ofere în acest troc, altceva decît favoruri.

În limbajul acela complicat, în care se înţeleg între ei specialiştii, tehnocraţii, Văcăroiu şi analiştii, datoriile se numesc arierate. Reducerea arieratelor din economie a fost visul tuturor guvernelor de tranziţie, doleanţa Fondului Monetar Internaţional la toate negocierile. Soluţia teoretică era simplă: economia de piaţă. Iar la economia de piaţă ajungem prin privatizare. Părea atît de simplu. Privatizarea era panaceul, era perfuzia care aducea sînge proaspăt în organism şi îl punea pe picioare.

Dezbaterea lansată de Traian Băsescu arată că nu este atît de simplu. Acesta a atacat Guvernul pentru că la sfîrşitul anului trecut a acordat reeşalonări pentru datoriile Societăţii Naţionale a Tutunului şi Rafinăriei „RAFO“. Liderul democraţilor a deplasat discuţia în domeniul corupţiei: patronii celor două societăţi fac parte din clientela politică a PSD, ceea ce a determinat dărnicia statului. Nici un cetăţean care nu şi-a plătit întreţinerea nu a fost păsuit, a reclamat nervos-moralizator Traian Băsescu. „Am salvat 3.000 de locuri de muncă“, au replicat guvernanţii. Dialogul continuă: „Daţi-mi mie 15.000 de miliarde şi îi angajez pe toţi la fabrica mea de îngheţată.“ Guvernul: „Fără aceste scutiri, respectivele firme nu erau capabile să supravieţuiască, şi oricum pierdeam banii. Astfel, au putut să îşi plătească taxele la zi. În plus, guvernele de pînă în 2000 au acordat la rîndul lor reeşalonări de 10.000 miliarde lei în 1997, de 24.000 miliarde în 1998.“

Cam acesta a fost schimbul de replici între ministrul Finanţelor şi Traian Băsescu. O oarecare doză de populism ieftin se simte în bancurile simpatice pe care le face primarul Bucureştiului. Este potrivită analiza prin grila morală? Este potrivită, dar nu ne ajută cu nimic. Realitatea este că acei bani nu există şi sînt puţine şanse de a fi recuperaţi. Argumentul lui Mihai Tănăsescu spune că uităm de datoriile mai vechi o perioadă, dar aceste întreprinderi îşi vor plăti actualele dări către stat. Pentru că Ministerul Finanţelor Publice va controla plata taxelor actuale. Dar pînă acum acest minister a fost un organism suficient de corupt sau/şi de slab pentru a nu putea colecta taxele. Iar pe plan local, baronii-patroni conlucrează bine cu reprezentanţii statului. De ce ar fi acum capabil ministerul să supravegheze şi să impună plata datoriilor? Se pare că ministrul de Finanţe are o imagine prea bună despre aparatul de lucru din subordine. Iar cifrele ar trebui să îl pună pe gînduri: ministerul trebuia să verifice 200 de debitori, cu cele mai mari datorii la buget, dar restanţele acestora au crescut în primul semestru al lui 2001 cu 32% faţă de aceeaşi perioadă din 2000. Datele sînt luate din *Raportul de avertisment privind potenţialul de criză*, nr. 1/2002. Deci ministerul nu poate prezenta nici o garanţie că actualele scutiri vor avea efecte benefice, ba chiar dimpotrivă. Dar problema s-a deplasat. Autorii raportului constată că „sectorul privat a observat că nu există pedepse pentru neplata taxelor şi contribuţiilor datorate, şi în consecinţă ponderea sa în stocul total de arierate la bugetul asigurărilor sociale a crescut de la 7,6% în 1996, la 22,4% în 2000; acest trend a continuat şi în primul semestru din 2001, cînd s-a atins o pondere de 30%.“ Deci, privaţii au preluat modelul.

Avertismentul din raport este următorul: „Guvernul trebuie să evite măsurile de anulare sau reeşalonare a arieratelor fiscale pentru diferite categorii de firme. Astfel de acţiuni sînt extrem de periculoase: ele nu fac decît să agraveze hazardul moral şi să creeze aşteptări pentru viitoare exceptări necondiţionate de la plata obligaţiilor fiscale, crescînd prin urmare înclinaţia marginală a firmelor de a acumula arierate. Mai mult, utilitatea socială a unor astfel de acţiuni este discutabilă, şi reprezintă stimulente pentru corupţie.“ Tradus mai pe înţelesul nostru, înseamnă că facilităţile nu fac decît să ofere un exemplu rău pentru ceilalţi, pentru companiile mari care preferă să negocieze direct cu Guvernul decît să îşi plătească taxele. „Utilitatea socială discutabilă“ înseamnă că nu este foarte clar cum această politică salvează locuri de muncă; de fapt, nu face decît să instituie mecanisme arbitrare într-o economie normală. Altfel, companiile respective ar fi obligate să se împrumute de la bănci, soluţia normală pentru depăşirea dificultăţilor financiare. Alternativa nu este închiderea ci intrarea într-un sistem economic normal şi, revenind la problema morală, legitim.

Comparînd cele 15.000 de miliarde de care au fost scutite două firme cu cele 1.500 de miliarde cu care este dator statul român cîtorva milioane de agricultori, revenim la problema politică. Influenţa politică a doi patroni a fost mai puternică decît cea a milioanelor de cetăţeni simpli. Registrul corupţiei şi al traficului de influenţă nu mai poate fi, logic, evitat.

Iar după toate acestea rămîne teoria frumoasă şi incompletă care spune că privatizarea este soluţia. Prezentam în urmă cu trei săptămîni un studiu al Băncii Mondiale („Primii zece ani. Analize şi lecţii din Europa de Est“) care arăta că există un prag de reformă în care oligarhii şi muncitorii industriali se aliază pentru a bloca alte schimbări. Statul este captivul acestor doi actori, iar economia de piaţă are de suferit. Muncitorii de la SNTR şi de la RAFO au protestat împotriva lui Traian Băsescu. Privatizarea poate uneori să blocheze reforma, privatizarea cu investitori strategici, numiţi mai nervos „oligarhi“ sau, cu calm anglo-saxon, „insideri“.

▲

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Securişti şi insecurişti

La fi-miu în bloc tocmai a fost spart apartamentul vecinului. Ziua, cît era plecat după pîine. S-au strîns vecinii, s-au uitat, s-au minunat, au înjurat:

– Nu mai poţi fi sigur de nimic, nici măcar în casa ta!

– Nu poţi fi tu, da' ei, acolo, în viloaiele lor, sînt în securitate, nu-ţi fă tu griji!

– Noi, bătrînii, sîntem cei mai insecurişti! – se revoltă şi o bătrînă din spatele unei uşi întredeschise.

Securişti şi *insecurişti*, cele două „clase“ sociale ale României, iată o temă la care chiar merită să cugeţi!

Într-adevăr, dacă îi punem de o parte pe „autarhici“, marea polarizare actuală a societăţii noastre – tot mai acută, s-ar zice, în ultima vreme – este, într-un fel, aceea dintre cei care ştiu că nu li se poate întîmpla nimic şi cei care simt că orice li se poate întîmpla.

Primii sînt tot mai siguri pe ei şi le pasă tot mai puţin de ceilalţi. „Ciocu' mic!“ o să rămînă, probabil, numele de cod cel mai potrivit pentru această categorie (care nu se rezumă, sper să nu mă înţelegeţi greşit, doar la cei din partidu' cu ciocu' mare!).

Ceilalţi sînt tot mai nesiguri pe ei şi pe viaţa lor. Dacă bate vîntul dinspre nord, aducînd frigul, s-a zis cu masa de seară, că banii se duc la întreţinere, pe căldură. Dacă iese soarele, poate îţi rămîne şi de o bere. Dacă nu faci gripă, nu creşte dolarul şi nu mai apare vreo ordonanţă de urgenţă, poţi să te chiverniseşti şi să o duci cît de cît, atît cît ţi-e plapuma. Dacă dă peste tine una dintre aceste nenorociri – şi fiţi siguri că dă – atunci nu mai poţi. Sau poate da, cine ştie... Şi atunci cum să nu fii „insecurist“?

Sentimentul de insecuritate este, evident, subiectiv; el poate să te cuprindă din te miri ce sau poate să-ţi rămînă necunoscut în cele mai dificile situaţii. Cînd însă pune stăpînire pe tine, e mai real decît sărăcia sau boala! Iar cînd începe să cuprindă o populaţie întreagă, înseamnă că ceva e putred rău de tot în Danemarca aceea.

Desigur, se poate spune că, după siguranţa fără speranţă din timpul comunismului, de tipul şcoală-diplomă-pensie, societăţii noastre i s-a atrofiat sistemul imunitar şi tranziţia a prins-o pe nepregătite precum iarna. Şi este mult adevăr în această afirmaţie. Dar să ne gîndim puţin: după ce (unii) ne-am adaptat la schimbare, apoi la schimbarea schimbării, să mai facem faţă şi la permanenta instabilitate a schimbării, fără să ştim încotro mergem, nu credeţi că este totuşi prea mult?

Şi poate că nici asta n-ar fi chiar insurmontabil. Oamenii trăiesc însă nu atît în funcţie de ceea ce li se întîmplă, cît prin semnificaţia pe care o atribuie celor întîmplate. Or toate aceste schimbări şi instabilităţi au început să aibă tot mai mult, pentru o parte tot mai mare a populaţiei, o singură semnificaţie: Dumnezeu ştie ce-o să ni se mai întîmple!

▲

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziție

Rugăciunea unui dac

Asemenea multora dintre cogenerii săi, actualul locatar al Cotrocenilor se arată cu atît mai pravoslavnic, cu cît mai adînc alunecă în coclaburi vîrstei a treia. Ultima demonstrație a cucerniciei lui el a oferit-o înaintea plecării în turneul asiatic. Între liniștitoarele declarații despre Armagedon II și despre iminenta zdrobire a corupției, el și-a găsit timp pentru a da o fugută la Washington DC. Prilejul: nu o convorbire cu doamna și domnul George W. Bush, în Biroul Oval (ca aceea de care avuseseră parte doamna și domnul Adrian Năstase), ci participarea la rugăciunea comună, organizată anual de Casa Albă, unde se reunesc sute de personalități publice notorii, de regulă nu înalți dregători de stat și cu atît mai puțin șefi de stat. La fel ca ceilalți oaspeți, șeful statului român descinsese printre ceilalți credincioși fără a fi primit o invitație nominală. Președintele putea să i se roage Celui de sus din dealul Patriarhiei, ori din Poarta Cotrocenilor, de la Sfîntul Elefterie, ori chiar și de la Oltenița. Preferînd să traverseze Oceanul el muta spectacolul creștinismului său militant din decorul recuzitei autohtone pe scena vieții internaționale. Rămîne de văzut ce ecou va avea această inițiativă la Cartierul General al NATO, printre birocrații Uniunii Europene și mai ales printre cei ai FMI.

După cum se cunoaște, Occidentul este mai puțin atent la lumea reală decît la clișeele pe care și le-a fabricat despre ea. Unul dintre aceste clișee îl încondeiază pe urmașul fostului dictator drept neo-comunist. Prezența lui la amintita reuniune liturgică probează, fără umbră de îndoială, netemeinicia acestei învinuiri. Totuși, căutătorii de nod în papură s-ar putea întreba cînd și în ce împrejurări s-a aprins atît de năvalnic flacăra credinței în conștiința fostului director al Editurii Tehnice. Trecerea lui din acea slujbă în cea actuală nu a relevat o astfel de transfigurare. Înjghebînd, în decembrie 1989, întîia instituție a noii puteri, el nu a inclus în Consiliul Frontului Salvării Naționale nici măcar un singur reprezentant al cinului ecleziastic. Tulburările izbucnite pe atunci între înaintestătătorii acestui cin nu au smuls decît cu timpul gesturile conciliatoare așteptate din partea lui.

În primii 12 ani de tranziție România a avut doi președinți între care, concomitent cu vrăjmășia lor, existau și unele similitudini izbitoare. Ambii s-au înfățișat cu ostentație naționalii ca veritabili fanatici ai dreptei credințe. Și tot ambii au fost, sub vechiul regim, organizatori ai așa-numitei propagande ateist-științifice, actualul președinte fiind o vreme chiar comandantul suprem al acestei bătălii. Ei sînt purtătorii unui pluralism generator de dileme: ori pe timpuri se dădeau drept ateiști ascunzîndu-și credința, ori după revoluție se dau drept credincioși, ascunzîndu-și ateismul. ▲

BARBURISME

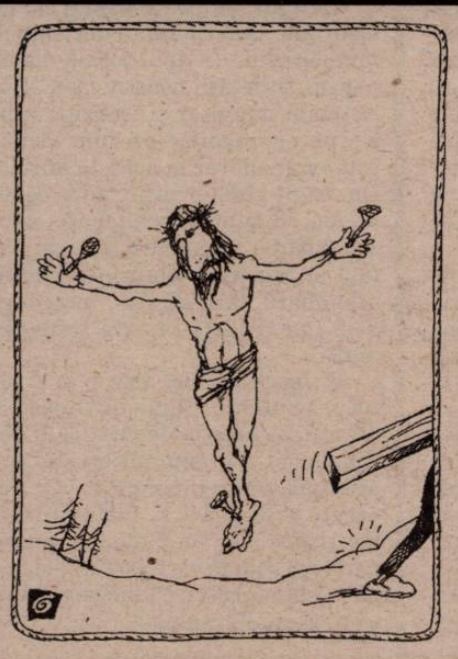

Desen de Ion BARBU

Mircea VASILESCU

satul global

Despre RAI

Cînd scriu acest articol, televiziunea publică italiană RAI nu are consiliu de administrație: cel vechi a demisionat, pentru că i-a expirat mandatul legal. Cînd va apărea articolul, s-ar putea să aibă deja un nou consiliu. Ca și în România, televiziunea publică este subordonată Parlamentului, așa încît cei cinci membri ai consiliului de administrație sînt numiți, formal, de președinții celor două camere. În fapt, președinții camerelor se consultă cu liderii partidelor din coaliția condusă de Silvio Berlusconi. De aici încep complicațiile. Deși premierul italian a declarat că nu susține vreun candidat anume la președinția RAI, indiscrețiile din presă arată că de fapt candidatul cu cele mai mari șanse este Carlo Rossella, directorul săptămînalului *Panorama*, editat de trustul de presă al lui Berlusconi. Așa că opoziția de stînga protestează, argumentînd că, fiind deja proprietarul a trei canale TV private (grupul Mediaset), premierul ar deveni, indirect, și „șeful" celor trei canale publice. Și nu e vorba doar de faptul că, în acest fel, și-ar aservi 90% din piața TV și ar domina spațiul mediatic. După cum arată cifrele publicate de Observatorul din Pavia (o instituție independentă care monitorizează programele TV), chiar și cu vechea conducere, numită de fosta majoritate de stînga, în cele zece luni de cînd conduce guvernul, Berlusconi a fost prezent în telejurnalele din „prime time" ale RAI timp de 139 de minute, iar liderul opoziției doar 89. E vorba și de foarte mulți bani: opoziția se teme că o echipă fidelă premierului la conducerea RAI ar urmări, premeditat, o anume scădere a audienței, astfel încît marile contracte publicitare să se îndrepte spre posturile din Mediaset și spre agenția de publicitate Publitalia, patronată tot de Berlusconi. Una peste alta, opoziția cere ca președintele consiliului de administrație al RAI să fie un independent, amenințînd că altminteri nu își va numi candidatul pentru postul care i se cuvine, conform legii, în consiliu, blocînd astfel intrarea în legalitate a televiziunii publice. Alianța Națională, al doilea partid al coaliției majoritare, vrea și ea un om în consiliu, plus conducerea unuia dintre cele trei canale, considerînd că pînă acum „cultura de dreapta" a fost vitregită pe micile ecrane. Umberto Bossi, liderul Ligii Nordului, un partid federalist așezat mai la dreapta decît Alianța Națională, vrea „o televiziune federalistă, care să asculte de glasul poporului, și nu să facă jocurile unor intelectuali legați de anumite interese". Iar președintele Camerei Deputaților, Pier Ferdinando Casini, liderul unui mic partid democrat-creștin, tinde să nu facă jocul aliaților, ci să aibă el ultimul cuvînt, ceea ce i-ar aduce un bun cîștig de imagine, dar și supărarea premierului. Așa încît opoziția, simțind că majoritatea parlamentară e departe de a acționa unitar, forțează: ori președinte independent, ori nimic.

De vreo două săptămîni, presa scrisă din Italia acordă, zi de zi, pagini întregi acestui joc aiuritor, aducînd în fiecare zi în atenție noi nume de presupuși candidați la conducerea RAI, întorcînd problema pe toate fețele, dînd cuvîntul tuturor liderilor politici și, evident, punînd în pagină opinii peste opinii. Tonurile sînt adesea apocaliptice (giantă latină, n-ai ce-i face...), anunțînd sfîrșitul libertății de expresie și moartea democrației italiene. Seamănă cu ce se întîmplă în România, vor spune probabil cititorii acestui foarte succint și sărac rezumat al stării de lucruri din Italia. E adevărat, spre dezamăgirea acelora care sînt dispuși oricînd să exclame „ca la noi, la nimeni". O diferență, totuși, există: aici consiliul de administrație este înlocuit *la termenul prevăzut de lege*, nu ca la radioul public românesc. În rest, în vîltoarea opiniilor de tot felul, nimeni (nici aici, nici la noi) nu spune că, atîta timp cît *legea* subordonează televiziunea și radioul public partidocrației, cei ajunși la putere nu vor rezista tentației de a-și plasa oamenii de încredere la conducerea unui instrument electoral atît de bun. Probabil că vorba cea mai înțeleaptă a rostit-o profesorul Roberto Zaccaria, fostul președinte al RAI, la ultima conferință de presă dinainte de încheierea mandatului: „E absurd să te gîndești la o televiziune neutră și echilibrată într-o țară profund divizată". Seamănă cu România?

Roma, 18 februarie 2002

▲

Alexandru CĂLINESCU

interstiții

Lecturi decalate (III)

Așadar, instalat – după succesul *Lolitei* – în Elveția, la Montreux (într-un apartament din hotelul Palace), Nabokov este solicitat să dea interviuri de către multe reviste și posturi de radio, în special britanice și americane *(Life, BBC, Vogue, Novel, Time* etc.). Printre jurnaliști, cîteva nume sonore, ca Alvin Toffler (care vine din partea revistei *Playboy)* și Martin Esslin (pentru *The New York Times Book Review)*. Nabokov refuză orice discuție „în direct", cere întrebările în scris, răspunde tot în scris, după care corectează textul cu o grijă maniacală, ca nu cumva să se strecoare vreo greșeală sau o virgulă să nu fie la locul ei. Se consideră incapabil de spontaneitate și inapt pentru oralitate: chiar cursurile universitare (acele admirabile lecturi din Proust, Tolstoi, Cervantes, Flaubert, Gogol etc.) erau, pretinde el, în întregime dictate. Jurnaliștii se deplasează, totuși, la Montreux (ceea ce e, omenește, de înțeles), pentru a se „impregna" de atmosfera locului; oricum, chiar dacă jurnalistul mimează dialogul, Nabokov se mulțumește să citească răspunsurile deja trimise (nu altceva face atunci cînd acordă un interviu postului new-yorkez de televiziune Canal 13). Cum nu acceptă nici o modificare a textului scris, apar situații amuzante. Un anume Alfred Appel, Jr, trimis de o revistă universitară, *Wisconsin Studies in Contemporary Literature,* îi pune întrebări lungi, sofisticate și pline de referințe erudite. Una din ele sună astfel: „Se poate oare spune că *Invitation to a Beheading* și *Bend Sinister* iau forma unor parodii ale romanelor anti-utopice unde nucleul ideologic este suprimat – ceea ce face ca statul totalitar să devină o metaforă extremă și fantastică a încarcerării spiritului, încît conștiința înlocuiește politica drept subiect al cărții?". Răspunsul lui Nabokov: „Da, e posibil".

Dar pe cît de mefient e romancierul în relațiile sale cu ziariștii, pe atît de directe și de nete sînt răspunsurile (Nabokov și-a reunit, de altfel, interviurile sub titlul *Strong Opinions;* prima ediție în franceză se intitula *Intransigeances* însă, reeditat recent, volumului i s-a dat un titlu ambiguu, care subliniază mai curînd subiectivitatea opiniilor: *Partis pris).* Una din marotele jurnaliștilor este jocul „îmi place" – „nu-mi place", joc la care Nabokov participă cu evidentă plăcere. Prin urmare, îi plac: libertatea cuvîntului, libertatea artei, clima caldă, băile zilnice, problemele de șah, orele petrecute pe peluză, la soare, berea, meciurile de fotbal la televizor, ouăle cu bacon, cărțile, bineînțeles (ba chiar ar dori să aibă o bibliotecă întreagă pe microfilme). Nu-i plac (sau detestă de-a binelea, iar aici lista e mult mai lungă): jazz-ul, coridele, arta abstractă, măștile primitive, școlile progresiste, piscinele, brutele, plictisiții, filistinii cu conștiință de clasă, poeții aroganți și cu pretenții, muzica în magazine și în locurile publice, cenzura, toate formele de opresiune, psihanaliza, marxismul, monografiile savante despre grupurile minoritare, literatura științifico-fantastică, camioanele și motocicletele, obscenitatea, literatura de „bas étage", insecticidele folosite în agricultură, yachturile, barurile de noapte, circul etc. Cînd e vorba să-și exprime antipatiile și idiosincrasiile, Nabokov se dezlănțuie. Ar fi, astfel, cei patru doctori: Dr. Freud, Dr. Jivago, Dr. Schweitzer și Dr. Castro. Voi reveni asupra romanului lui Pasternak, să notăm deocamdată refuzul umanitarismului ostentativ și mediatizat, al freudismului (Freud e numit în repetate rînduri „șarlatanul vienez") și al dictaturii comuniste, încarnată de (aparent) inuzabilul Fidel. Filistinul american, declară în alt loc Nabokov, are o picătură de sînge marxist, cel britanic o conștiință ascuțită de clasă. Propaganda antiamericană (erau anii războiului din Vietnam) i se pare o sinistră ticăloșie, ca și echivalențele de genul „Statele Unite nu sînt mai breze decît URSS". Nu înțelege cum foarte mulți nu vor să vadă sîrma ghimpată ce desparte lugubrele state comuniste polițienești de țările din lumea liberă. Stîngismul? „Nimic nu se demodează mai repede ca tineretul stîngist" (interviu din mai 1968). Și încă: „Viața lui Lenin diferă de viața lui James Joyce (...) tot atît cît diferă un pumn de pietriș de un diamant albastru; cu toate acestea, cei doi s-au exilat în Elveția și au scris, fiecare, un număr considerabil de cuvinte". Revoluționarii la modă – *hippies,* studenți din universitățile americane, manifestanți cu idei radicale – sînt de fapt cei mai penibili conformiști. Îl fascinează spectacolul transformării miraculoase a staliniștilor în socialiști inofensivi, îl oripilează demagogia „progresistă". Nabokov gîndea, se observă imediat, cît se poate de incorect-din-punct-de-vedere-politic. Nu se străduia să fie „în pas cu vremea", după cum vom constata, nici în materie de preferințe literare. ▲

Sever VOINESCU

statul de drept

Anatomia corupţiei (III)

3. Legea nr. 78/2000. În principiu, temeiul legal al acţiunilor de reprimare penală a faptelor de corupţie este Legea pentru prevenirea, descoperirea şi sancţionarea faptelor de corupţie, nr. 78/2000. Această lege conţine prevederi ample, începînd cu definirea infracţiunilor de corupţie şi terminînd cu măsuri organizatorice care se dispun în cadrul Parchetului de pe lîngă Curtea Supremă, a Parchetelor de pe lîngă Curţile de Apel şi a Parchetelor de pe lîngă Tribunale (i.e. înfiinţarea unor structuri specializate în combaterea corupţiei şi a crimei organziate). E limpede, Legea 78 se vrea legea cadru a luptei împotriva corupţiei. Textul acestei legi merită să fie parcurs fie şi numai pentru a vedea felul în care statul român reacţionează formal în faţa acestui flagel.

Fidelă teoriei care spune că prevenirea infracţiunii trebuie să primeze în preocupările legiuitorului penal, după obişnuitele *Dispoziţii generale* în care se identifică destinatarii legii*, Legea 78 instituie *Reguli speciale de comportament privind anumite categorii de persoane, în scopul prevenirii faptelor de corupţie*. Aceste reguli sînt, în esenţă, trei: persoanele care exercită autoritate publică, în general, nu se pot folosi de funcţiile lor pentru a obţine avantaje pentru ei sau pentru alţii; aceste persoane trebuie să-şi declare averile; aceste persoane trebuie să declare orice donaţie „directă ori indirectă" sau orice daruri primite în legătură cu exercitarea funcţiilor şi atribuţiilor. Cum vedem, legiuitorul nu a fost prea inspirat cînd a reflectat la prevenirea corupţiei, aşa că, în bunul stil al tradiţiei noastre juridice, trecem cu profesionalism la treburile serioase: la reprimare şi pedepsire. Aici, într-adevăr, ne pricepem.

Teoretic, infracţiunile de corupţie sînt luarea de mită (art. 254 c. pen.), darea de mită (art. 255 c. pen.) şi traficul de influenţă (art. 257 c. pen). Legea nr. 78/2000 introduce în această categorie, alături de cele trei infracţiuni „clasice" enumerate mai sus, infracţiunea de primire de foloase necuvenite (art. 256 c. pen.). Dar mai interesant este faptul că Legea consacră două grupuri distincte de infracţiuni pe care le reglementează (fie în sensul definirii lor, fie în sensul reajustării sancţiunii unor infracţiuni definite în alte acte normative în cazul în care acestea se produc în anumite condiţii): *infracţiuni asimilate infracţiunilor de corupţie şi infracţiuni în legătură directă cu infracţiunile de corupţie.* Infracţiunile asimilate infracţiunilor de corupţie sînt infracţiuni noi, specifice pentru contextul economico-financiar al României de azi. Incriminarea acestor fapte ca infracţiuni (e.g. stabilirea unei valori diminuate faţă de valoarea comercială reală a bunurilor aparţinînd agenţilor economici la care statul este acţionar ori încheierea de tranzacţii financiare utilizînd informaţiile obţinute în virtutea funcţiei) denotă limpede experienţele recente ale justiţiei noastre. Infracţiunile în legătură directă cu infracţiunile de corupţie sînt infracţiuni ştiute din Codul Penal (tăinuirea bunurilor provenite din săvîrşirea unei infracţiuni, asocierea în vederea săvîrşirii de infracţiuni s.a.) care se săvîrşesc în vederea ducerii la îndeplinire a unei activităţi de corupţie.

Legea 78 instituie şi reguli de procedură penală în vederea urmăririi şi judecării acestor fapte. Sînt reguli dure, care permit o acţiune ofensivă a magistraţilor noştri. Interesante, mai ales, sînt dispoziţiile art. 25 alin. 3 („Sesizările anonime nu pot fi luate în considerare", ceea ce înseamnă, concret, că o sesizare anonimă nu poate constitui nici măcar indiciu şi, cu atît mai puţin, nu poate constitui temei al declanşării cercetărilor preliminare) şi art. 26 („Secretul bancar şi cel profesional nu sînt opozabile organelor de urmărire penală, instanţelor de judecată sau Curţii de Conturi"). Există aici şi reglementarea dreptului magistratului de a asculta convorbiri telefonice sau de a pune sub urmărire conturi bancare. De asemenea, Legea instituie Secţia de combatere a corupţiei şi a criminalităţii organizate în cadrul Parchetului de pe lîngă Curtea Supremă de Justiţie „ca structură specializată în acest domeniu la nivel naţional". Această structură „coordonează şi controlează" servicii şi birouri de combatere a corupţiei şi criminalităţii organizate în cadrul parchetelor de pe lîngă curţile de apel şi, respectiv, a parchetelor de pe lîngă tribunale. La nivelul instanţelor de judecată, se permite constituirea de complete specializate pentru judecarea infracţiunilor de corupţie, conform dispoziţiilor Legii pentru organizarea judecătorească. Interesant şi bine venit este şi art. 30, care stabileşte posibilitatea publicării în presa locală sau centrală a hotărîrilor judecătoreşti definitive de condamnare sau de achitare.

Legea 78 este o premieră pentru dreptul nostru penal. La o analiză atentă, legea conţine elementele necesare eficientizării episodului juridic al luptei împotriva corupţiei. Dar, ca în cazul oricărei alte legi, practica urmează să dea verdictul final asupra adevăratei sale valori.

---

* Enumerarea categoriilor de persoane pe care legea le are în vedere este foarte corectă, dar ultima literă cu enunţul ei „precum şi alte persoane fizice... în condiţiile prevăzute de lege" poate genera incongruenţe serioase în aplicare. ▲

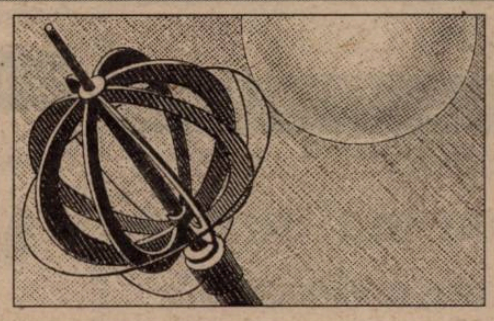

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Prezentul unui fost

Transformarea acuzatului în acuzator este un clişeu în descrierea proceselor unde este implicată responsabilitatea pentru acţiuni colective. Vinovatul prezumtiv acuză la rîndul lui sistemul, prezentîndu-şi faptele ca pe un răspuns la acţiunile forţelor adverse, superioare numeric sau tehnic, care acum, abuzînd de superioritatea lor, acuză un om pentru ceea ce au înfăptuit mii de oameni din ambele tabere. Urmează demascarea scopului real: „acest proces împotriva mea este un complot diabolic pentru a transforma victimele în vinovaţi. Victimele sînt ţara mea, poporul meu şi eu însumi" afirmă Miloşevici. Se urmăreşte condamnarea unei ideologii, a unui partid, a unui popor, victime ale complotului mondial. Armatele acestei conspiraţii au produs atrocităţi, „noi" ne putem reproşa, eventual, unele excese. Distincţie obscenă din punctul de vedere al victimelor.

În boxa Tribunalului de la Haga, fostul preşedinte al Serbiei şi apoi al Iugoslaviei a documentat, timp de două zile, crimele forţelor NATO. Spre deosebire de acuzaţii procesului de la Nürnberg (comparaţie la îndemînă, dar fără prea mare preocupare pentru exactitate), Miloşevici are suporteri şi partizani printre conaţionali (în totalitatea lor, mai indiferenţi decît s-a crezut), dar şi printre alţi cetăţenii de vază din lume, adversari ai imperialismului. Comitetul internaţional pentru sprijinirea lui Miloşevici condamnă arestarea, „răpirea ilegală şi neconstituţională a preşedintelui şi punerea lui la dispoziţia «Tribunalului» de la Haga ca pe un atac împotriva suveranităţii Iugoslaviei înfăptuite de SUA, NATO şi marionetele lor din Serbia. «Tribunalul» este doar un instrument folosit împotriva rezistenţei luptătorilor pentru libertate şi a patrioţilor". Comitetul a fost constituit în 24 martie 2001, are membri din 20 de ţări şi este susţinut de 1.300 de personalităţi din 30 de ţări. Comitetul nu are mulţi bani, dar a promis un premiu oricui va putea produce un citat din discursurile lui Miloşevici probînd concepţiile lui rasiste sau xenofobe. Nu este obligatoriu ca un lider care se visează în fruntea unui popor izbăvit prin „purificare" să emită teorii; este suficientă acţiunea. Probabil că nici echipa acuzatorilor Tribunalului Internaţional de la Haga nu se va lăcomi la suma pusă în joc: nu despre discursuri este vorba, ci despre dovada legăturii dintre omul din boxa acuzaţilor şi ororile produse, timp de 10 ani, în războaiele succesive duse de armata şi de forţele de securitate sîrbeşti în Croaţia, Bosnia şi Kosovo. Cele 66 de capete de acuzare se sprijină pe probe pentru fundamentarea acuzaţiilor de genocid, de crime împotriva umanităţii, de încălcarea Convenţiei de la Geneva şi violarea legilor şi a cutumelor războiului. Va fi greu de stabilit (în absenţa unor martori credibili) legătura dintre şedinţele din birourile luxoase şi noroiul gropilor comune.

Registrele diferite ale discursurilor acuzării şi apărării riscă să omită suferinţa victimelor. Miloşevici nu este interesat să afle ce au de spus supravieţuitorii masacrelor, puse în sarcina lui, sau cei care au suferit de pe urma acţiunilor pe care el le demască. El doreşte să audă ce au de spus oamenii politici europeni şi americani, prezenţi cu strîngeri de mînă în albumul lui şi al ţării lui, cei cu care a încheiat înţelegeri şi a semnat acorduri. El este şi în boxa acuzaţilor un om de stat şi doreşte să aibă de-a face doar cu egalii săi. Cînd acuzatorii Tribunalului spun că ei nu judecă un popor, ci acţiunile unui individ, ei vor, de fapt, să-l plaseze pe fostul lider în postura de om.

Directorul închisorii din Belgrad, unde a fost deţinut Miloşevici înainte de a fi predat Tribunalului de la Haga, martor ocular al întîmplărilor, povesteşte (*Le Monde*, 12 febr. 2002): pentru legalitatea procedurii, însoţitorul lui Miloşevici pe ruta Belgrad – Haga, grefierul Tribunalului Internaţional trebuia să producă o identificare formală şi l-a întrebat înainte de a-l urca în elicopter: „Sînteţi Slobodan Miloşevici?" Surprins, prima oară, el nu a răspuns. A doua oară, s-a dat înapoi cu un rictus. A treia oară, l-a înjurat pe grefier. A tăcut şi cînd a fost întrebat a patra oară. Abia a cincia oară, după o pauză, a murmurat: „Da, eu sînt".

Dimineaţa, cînd se uită în oglindă, probabil că Miloşevici nu vede o victimă acuzată pe nedrept ci un bastion, un simbol, un viitor martir, pe deţinătorul unei victorii morale, aşa cum a spus într-una din intervenţiile sale. Aşa imperfect cum este, Tribunalul de la Haga va trebui să facă lumină în problema morală care îi leagă pe învingători de învinşi. ▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

Discreţia de pe urmă

„When you can't face death, you probably ain't faced life either."
(Bruce Willis, în următorul film)

„Dom'le, n-o mai duci mult!" Cînd nu e o glumă, vestea aceasta e aproape imposibil de rostit. Atunci cînd e adevărat, adicătelea subiectul chiar e cu un picior în groapă, românii nu consideră adevărul o impoliteţe, ci de-a dreptul o barbarie. Cum aşa, să-i spui celui care moare să-şi ia măsură de sicriu?

Asta nu se face pe la noi. În mai toate spitalele şi policlinicile patriei, pacientul nu e niciodată tratat ca un individ responsabil şi cu care se poate sta de vorbă. Cutuma cere ca mai întîi să fie chemată familia, iar dacă aceasta decide că bietul bolnav nu va afla de tumora neoperabilă de pe creier, medicul îşi ţine diagnosticul pentru el. Nu sînt rare cazurile cînd omul moare convins că mai trage un pui de somn şi că, cine ştie, săptămîna viitoare poate că dom' doctor îi va da foaia de externare. Alţii zac prin spitale pînă le sună ceasul, pentru că familiile nu vor să-i ia acasă, de teamă că asta le-ar stîrni suspiciunea. Muribundul nu trebuie în nici un caz să înţeleagă ce i se întîmplă.

De ce? E moartea o boală ruşinoasă? Sau exerciţiul zilnic al minciunii uzuale nu ne pregăteşte deloc pentru adevărurile cele mai dureroase? Cam prea adîncă explicaţia. Şi oricum, în toată lumea civilizată se minte pe rupte – însă în alte ţări măcar, doctorii îţi spun cînd e cazul să-ţi rezolvi problemele de pe lumea asta.

Sînt locuri în care există chiar formule standard. Manualul internistului britanic spune că veştile proaste trebuie comunicate cu tact, pe îndelete şi cu formule prestabilite: *„mi-e teamă că trebuie să vă spun că tumoarea pe care o investigăm pare..."* sau *„mă îngrijorează starea ficatului dumneavoastră..."*.

La noi, cum spuneam, nici măcar cu binişorul nu afli că trebuie să-ţi faci testamentul. Numai că, firește, unii îşi dau seama despre ce e vorba.

Ne pregăteşte pentru asta experienţa slujbei de birou carpatin (plăci PFL, scaun cu schelet metalic, circa 1980), în care, la fel ca şi în cazul diagnosticului „tumoră malignă", nu eşti niciodată anunţat cînd ai căzut în dizgraţie. Nimeni nu poate să explice de ce perdanţii află ultimii că prezenţa lor la slujbă (ca şi transaminazele la cirotici) e dintr-o dată un semn de boală pentru întreaga companie. Altfel spus, nu ştii cînd s-au decis să te dea afară, ci numai atunci cînd ţi-au găsit un înlocuitor. Care, la fel ca metastaza, te va răpune precis în 15 zile, cît e preavizul legal.

Unde să fie explicaţia? Cei convinşi de teoria conspiraţiei spun că şefii noştri, care au citit în adolescenţă dicţionarul de cugetări din mijlocul DEX-ului (ediţia 1978), nu au alt principiu decît „knowledge is power". Cu alte cuvinte, puterea asupra celorlalţi depinde nu de ceea ce le spui, ci de ceea ce ştii, dar ai decis să le ascunzi. Alţii dau vina pe slăbiciunea balcanică, aceea care ne constrînge să facem binele doar din vorbe, în lipsă de altă materie primă...

Dar jena de a citi diagnosticul, graba de a ascunde analizele şi radiografiile nu sînt nicăieri mai evidente decît în aşa-zisa arenă publică. La fel ca la spital, canceroşii – pardon, cetăţenii – trebuie să-şi ia în fiecare zi doza obligatorie de încurajări: „ţara are un viitor" *(e doar o simplă răceală)*, „avem oameni competenţi şi de bună calitate" *(ai un organism puternic)*, „în acest deceniu ne vom integra în Europa" *(am vorbit cu doctorul, o să-ţi dea un tratament pentru acasă)*. Ba chiar „oamenii vor simţi o creştere a nivelului de trai începînd cu semestrul doi" – echivalentul de talk-show al ultimei minciuni de la reanimare: *săptămîna viitoare îţi scoate perfuzia*.

Nu e de mirare că politica repetă şi ea conceptul parastasului – o instituţie în care cei vii încearcă să-i convingă pe decedaţi că încă mai sînt în viaţă – în continuarea aceluiaşi ritual în care le şopteau pînă mai ieri că n-au nimic.

Vorba asistentei: „Iei mata trei aspirine în seara asta, şi mîine eşti ca nou. Da' lasă şi lumînarea aprinsă, că e mai intim aşa..." ▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

Cea mai înaltă formă de artă

Eram la Molly's cînd mobilul mi-a vibrat în buzunar, aşa că am pornit spre ieşire, croindu-mi drum printre îngeri şi demoni şi ciocnindu-mă de un distrugător de hîrtii de la Arthur Andersen. Odată ajuns în stradă, unde singurele zgomote veneau de la zeppelinul de deasupra capului şi de la două libelule care zornăiau în tamburine, am răspuns. Era un telefon de afaceri. Cineva mă suna dintr-un oraş din buricul Americii, să mă roage să fac un show. Tocmai ce ajunsesem la partea cu „Excelent, mi-ar plăcea să ajung în zona dumneavoastră urbană, cum e vremea pe la voi?", cînd o ectomorfă arătoasă, cu stele pictate pe obraz, veni la mine şi, arătînd cu degetul către şiragul de mărgele de la gîtul meu, îmi spuse: „O să-ţi arăt sînii dacă mi le dai mie". Spusei către relaţia de afaceri „Scuză-mă un pic" şi am ascuns telefonul la spate. „Cu dragă inimă", îi răspunsei ectomorfei înstelate, „dar sînt în mijlocul unei convorbiri de afaceri". Am dus telefonul la ureche şi am continuat: „E Mardi Gras, se petrec tot felul de chestii". Creatura, chitită pe troc, se trase nestingherită şi mai aproape şi flutură din gene: „Să ştii că sînt foarte frumoşi, pe bune. Cupa D!". Legătura mea de afaceri n-avea cum să nu audă toate acestea, aşa că am grăbit un pic pasul, lăsînd-o mîrlăneşte în urmă pe inocenta ectomorfă. „Trebuie să înţelegi", i-am spus persoanei din frumoasa dezvoltare urbană, „nu am cum să-ţi explic ce se întîmplă aici." „Desigur", răspunse ea. „Ce vedeţi dacă vă uitaţi pe fereastră?", am întrebat-o. „Păi, un parking. Gol. Şi că plouă." „Întocmai", i-am spus. „Eu, dacă mă uit în jur, văd un imens vapor grecesc care-mi trece pe deasupra capului. La colţ, îl văd pe omul-tocător-de-hîrtii, care a ieşit din bar şi care îi caută acum de vorbă unei creaturi argintii, cu o coroană înaltă de pene negre."

„Ăsta da loc pentru un artist", spuse legătura mea. Ei, am lăsat-o cum a căzut. Dar cînd m-am întors la Molly's, cum pluteam aşa pe dîrele unduitoare de lumină care se întreţes între cei care emană vibraţii de iubire, am căzut pe gînduri. Cum ar putea reda un artist această situaţie şi condiţie? Un pictor ar putea reda o felie, dar este prea multă mişcare. Un fotograf ar putea reda, într-un instantaneu, o schijă, iar o operatoare de film ar putea face o panoramă, cît de îngustă. Un scriitor ar broda cîteva cuvinte pe marginea scenei, iar un compozitor – două-trei note. Nu există nici o formă de artă în stare să comprime această lume, din care şi mie îmi scăpau multe detalii, chiar pe cînd le contemplam. O zăpăcitoare creatură verde, cu două topaze încrustate în frunte, s-a oprit să se adape din încruntarea mea gînditoare şi, ca un idiot, am întrebat-o: „De unde eşti?", la care ea mi-a răspuns „Din mintea ta". Dar ştiam că e din California, că fusese crescută ca Baha'i şi că era blîndă precum colbul zînelor şi respira arome de whisky, salvie şi liliac. Şi am ştiut imediat care este cea mai înaltă formă de artă – şi n-am nimic împotrivă să vă spun şi vouă. Cea mai înaltă formă de artă este biletul de avion. Cu el, poţi să te duci oriunde şi să absorbi cît te ţin simţurile. Tot ce ai de făcut este să-ţi antrenezi simţurile, să te poată ţine cît de mult.

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Canadiene (4)

Arome universitare din Lumea Nouă

În Universitatea Laval din Québec miroase a alegeri. Se va alege noul rector!

Rîndurile de mai sus ar fi dat un început bunişor – cu condiţia să fi fost şi adevărate. Realitatea este că în universitate miroase a orice, numai a alegeri nu (povestea viitoare va da, totuşi, ceva detalii). Mirosuri sînt. La parterul bibliotecii miroase, de exemplu, a tocăniţă de pui – acolo este *cafeteria* pavilionului, evident că n-au tocăniţă de pui, dar aromele orezului fiert, pastelor, salatelor, sandvişurilor, cremei de ciuperci şi cafelei decofeinizate, combinate, asta dau. La etajele bibliotecii, miroase a încins – în realitate, încinse sînt doar numeroasele aparate de fotocopiere; la cinci cenţi pagina, sute de studenţi profită zilnic. (Alaltăieri pe seară, cum stăteam la o masă în bibliotecă, deodată simt un miros jilav, de tije de trandafiri uitaţi în vaza cu apă; întorc capul şi, evident, nu văd trandafiri, ci o studentă mai curînd plinuţă care se descălţase de ghete şi, cu piciorul stîng pus pe masă, îşi masa talpa – într-o poziţie care, admit, denota nişte articulaţii de invidiat.) Prin facultăţi, din holul central pînă în toalete, miroase chimic a citrice şi a vanilie – de la detergenţii cu care se spală noapte de noapte. O comparaţie, de amorul artei: pe cea mai bună dintre cele trei femei de serviciu ale Facultăţii de Istorie din Bucureşti, de exemplu, o cheamă Lenuţa; ea e slăbuţă, prost plătită, harnică şi are o privire de om de mult împăcat cu ideea că studenţii pot face într-o săptămînă mai multă mizerie decît poate ea curăţa într-o viaţă. Departamentul de Litere şi Istorie al U.L. nu are femei de serviciu, ci are o firmă privată care curăţă lună, noaptea între orele 23 şi 3, printr-o duzină de femei şi bărbaţi. În Québec să fie cîteva zeci de firme de menaj. Anual, ele participă la licitaţii pentru contracte în firme, bănci, şcoli, trag tare noapte de noapte astfel încît la 9 dimineaţa pardoseala scîrţîie sub pantof. (Există şi nuanţe în acest tablou: în toamna lui 1995 am cunoscut un român de treabă care avea o astfel de firmă de menaj, împreună cu un canadian. Seară de seară, între 19 şi 3, ei făceau să sclipească o bancă şi, parcă, un liceu. În toamna lui '97 l-am găsit separat de bruneta sa soţie, tot româncă. Acum am auzit că ea are o fetiţă şi aşteaptă un băieţel, cu un québechez.) În interiorul pavilionului de sport al universităţii (PEPS), acoperit şi suficient de mare pentru un campus care stă măcar cinci luni pe an sub zăpezi, miroase al naibii de tare a sănătate. Echipele *Rouge et Or* (roşul şi auriul sînt culorile U.L.) sînt tari la baschet feminin şi la volei masculin. După gustul meu, cea mai simpatică este echipa de *soccer* băieţi, ai cărei jucători *roş-aurii* au tenul de la măsliniu spre negru. Antrenorul Samir Ghrib a făcut eforturi pentru ca echipa lui să termine pe locul trei sezonul de toamnă; echipa de băieţi a Liceului „Elena Cuza" din Craiova, fie şi sculată după un chef monstruos, ar face lejer scor cu băieţii lui Samir (am exagerat; *scor* da, *lejer* nu). Dar mai miroase şi a performanţă: o studentă înotătoare pe nume Sophie Simard a bătut într-un *week-end* două recorduri canadiene la 200 şi 400 m. Sophie a stat parte din ianuarie în cantonament în Mexic; la trup este trasă prin inel, dar are un braţ ca al lui Cezar-Paul Bădescu.

În fine, în afara pavilioanelor, pe lîngă intrări, miroase a fum de ţigară. Pîlcuri rare de fumători expiră în ger vălătuci firavi, cu priviri de fiare hăituite – în universitate fumatul e interzis, sub ameninţarea unei amenzi cît salariul pe-o lună al unui profesor est-european. Într-o zi am fost martor cum o pariziancă îi povestea unei québecheze cum se fumează în Franţa, în universităţi, în restaurante, în taxiuri, peste tot. *Même dans les taxis?!* s-a crucit (vorba vine) canadianca şi a rămas cu gura căscată, cum am rămas şi eu pe la cinci ani, pe cînd bunică-mea îmi povestea despre *căţelul pămîntului*.

Acum, la Québec, n-am mai rămas nicicum. Dinspre *cafeteria* venea un miros de tocăniţă de pui care m-a făcut să-mi aprind şi eu, repede, un tabac.

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

Este mai bine să îngădui a se pune cataplasma

Amorul este mai întotdeauna însoţit de muzică în vremurile cele paşoptiste. Atunci ca şi astăzi. Aşa pretindea cutuma vremii. Andronache Tuzluc cade la amor auzind *„exclamaţiile amoroase"* de care este plină *„o cantilenă"* pe care o cîntă cu suave accente minunata Chera Duduca; aceasta este *„o femeie june ca de douăzeci de ani, foarte frumoasă, şezînd răsturnată pă un divan de mătasă şi cu părul ei cel negru undulînd în neorînduială." (Filimon, II, 1978,* 32)

Amorezul vremii (altul, de bună seamă, decît marele postelnic care obişnuieşte să apuce cu mînă sigură ceea ce doreşte) organizează la fereastra iubitei *„serenade de lăutari şi uneori de bande militare însoţite cu tobe şi cu tipsii, întocmai ca la grădina lui Giafer, şi care se termină prin păruieli în clasele de jos şi prin ceva mai rău în cele de sus?"* Nicolae Filimon zugrăveşte amantul de sub geamuri cu acreală, de aceea se şi întreabă, îngrijat, de nerespectarea liniştii publice şi a bunelor rînduieli: *„Ce crimă au săvîrşit paşnicii locuitori ai vecinătăţii, ca să fie deşteptaţi din somn, în strigătele birjarilor şi oftările cele monotone şi ascuţite ale amorezilor vulgari, mai indiscreţi decît pisicile."* Povestea cuceririi unei frumuseţi încarcerate în dosul unor garduri greu de trecut o relatează cutare amorez amicului său în romanul „Misterele Bucureştilor" al lui Grigore H. Grandea. Ca să intri în cetatea mîndră şi voluptoasă, *„noi"*, zice eroul cu pricina, *„cari sîntem fii lui Marte"*, adică niscaiva *„laitenanţi"* în armată, trebuie *„să procedăm după toate regulele tacticei". (Grandea, 1975,* 208 ş.u.) Juna asaltată după regulile pomenite este *„ca Venera lui Tizian"*, posedă *„ochi negri şi arzători, cu o gură mică şi zîmbitoare, care te face să treci prin foc ca să-i furi o sărutare, cu braţele albe şi rotunde cari parcă n-au altă menire decît a strînge pe fericitul amant la sîn"*. În vederea împlinirii celor ce trebuiesc împlinite, amorezul dă ocoale *„ore întregi casei în care stă închisă nimfa"*, mai apoi e nevoie să intre *„în vorbă cu cîteva bătrîne din vecinătate"*, pe urmă, acelaşi, îşi asigură *„înalta protecţie a unei ţigănci din curte"*. În regulile tactice mai intră ochiadele aruncate *„cu tot focul inimei (...) spre fereastra crudei"*, dar şi închirierea strategică a unei case mici *„de la a cărei fereastră"* este cu putinţă a privi în grădină. Desigur că trebuia ţinut în seamă şi faptul că între amorez şi cetatea cea voluptuoasă (asemenea *„picturilor lui Tizian") „erau nişte uluci mari şi ţeapene, îmbrăcate în partea de sus cu ţepi de fier"*. Ţinînd cont de toate acestea, întrebarea care nu-i dă pace laitenantului amorezat este *„cum să fac(ă) punte de unde eram pînă la ea?"* Pentru a putea dura o asemenea punte, în rîndul regulilor tacticei stă, desigur, răbdarea care se poate exersa preţ de *„o zi, două, trei, patru"*.

Mai apoi licăriri ale privirilor celor înfocate printre uluci se întîmplă. În cele din urmă, totul este încununat apoteotic cu alergarea în casă unde laitenantul redactează, după cum însuşi se mărturiseşte, *„în iuţeala condeiului cea mai înfocată declaraţie de amor ce am putut face vreodată"*. Comparaţii din lumea militară şi chiar întîmplări cu mărunte obiecte cazone se iţesc în plasa narativă. Înfocarea declaraţiei de amor naşte o comparaţie cazonă pe măsură: *„Dacă ierbăria armatei ar fi fost mai aproape, sînt sigur că s-ar fi aprins"*.

Vai nouă, cetitorilor, că Grigore H. Grandea ne pune să citim un final de acţie lipsit de orice glorie cu putinţă a înfăptuirilor celor amorezate, ba mai mult, totul sfîrşeşte într-un caraghioslîc din care nu lipseşte un abia simţit impuls spre sado-masochism. Iubita, cea asemenea cetăţii voluptoase cu înfăţişare titianescă, se arată gîde nemilos, îl aşteaptă la miez de noapte pe amorezul laitenant şi-l ameninţă cu dreapta răzbunare a soţului pe care nu-l deşteaptă din somnul binemeritat decît dacă, dragilor, amorezul ei nu-şi primeşte răsplata cuvenită. *„Deocamdată"*, spune Venera cea, iată, neîndoioşată, *„cred că nu trebuie să-l deştept* (pe soţ, se înţelege, n.n.) *iar pentru dumneata este mai bine să îngădui a se pune cataplasma"*. Ce este aceasta, stimaţi receptori, vă spun tot cu vorbele povestaşului laitenant care, după ce scapă din mîinile călăului său, aleargă la Dîmboviţa, se dezbracă, intră în apă şi se spală de afurisita de cataplasmă. Atunci, observă al nostru erou, că afurisita *„era muştar cu terebentină sau... dracul ştie ce!"*

▲

Texte şi opinii de: Mihaela ANGHELESCU IRIMIA (profesor univ., Facultatea de Limbi Străine, Bucureşti) ● Radu CRAIU (asistent univ., Toronto) ● Robert DUPLESSIS (sociolog) ● Matei FLORIAN ● Claude KARNOOUH (profesor de filozofie) ● Andrei OIŞTEANU (etnolog) ● Dan OPRESCU (doctor în filozofie) ● Catrinel PLEŞU (cercetător în literatură comparată) ● Gabriel PRĂJITURĂ (asistent univ., State University of New York) ● Bogdan SUCEAVĂ (scriitor) ● Mircea VASILESCU ● Cristina VĂŢULESCU (asistent univ., Harvard)

Argument

Adam şi Eva au şanse mari să fi fost primii emigranţi: izgoniţi din rai, ei au căpătat, o dată ajunşi pe pământ, statutul de străini. Tot ei au fost şi primii străini despre care nu au existat stereotipuri. De ce? Pentru că pe atunci nu existau alţii care să le observe trăsăturile şi să le generalizeze. Poate că tocmai de aceea, Adam şi Eva au fost singurii străini fericiţi. Oricît de constrîngător ar fi imperativul corectitudinii politice, oricît de severe ar fi penalizările lumii contemporane pentru generalizări referitoare la alte naţionalităţi, stereotipurile despre străini sînt inevitabile. Cu toţii ştim foarte bine cum e neamţul, cum e francezul, cum e americanul. Redusă la o trăsătură unică, la o caricatură, imaginea lor este cel mai adesea negativă. Străinii ne sînt simpatici, doar cînd ne sînt inferiori, pentru că ei nu sînt ca noi, adică deştepţi, corecţi, muncitori etc.

Pe de altă parte, ne temem de străini: cei ce vin în ţara noastră vin să ne submineze economia, să ne fure Ardealul sau s-o ia de nevastă pe vecina de la bloc. Clişeele şi stereotipurile devin atunci vădit negative şi riscă să blocheze orice dialog.

La rîndul nostru, ne lovim la tot pasul de clişee atunci cînd noi înşine sîntem străini: de cele mai multe ori, imaginea pe care o au alţii despre noi ne enervează – cu atît mai mult cu cît nici nu prea putem să contracarăm cu argumente stereotipurile negative despre români.

Pînă la urmă, stereotipul (prejudecata) e doar un instrument al cunoaşterii prin care definim ceva despre care ştim prea puţin – iar în confruntarea cu realitatea încercăm, sîrguincioşi, să descoperim elementele definiţiei. Ce se întîmplă însă atunci cînd clişeele noastre despre străini ne sînt contrazise de realitate? Un englez nepoliticos, un ungur care ţine cu Steaua, un sîrb tolerant devin doar nişte excepţii de la regulă, iar clişeul persistă. ***(M. M.)***

Andrei OIŞTEANU

Străinul stereotip

– legende de imagologie etnică –

„Inventarea" străinului

„Înainte de a fi descoperit, sălbaticul a fost mai întîi inventat", a afirmat folcloristul italian Giuseppe Cochiara. „Această observaţie inteligentă nu este lipsită de adevăr", a comentat ulterior Mircea Eliade. Cunoaşterea străinului (sălbatic sau doar exotic) a dat un impuls recunoaşterii „străinului de acasă". Fără să dea naştere unui gen literar propriu-zis, acest tip de discurs – o colecţie de stereotipuri etnico-etice – a fost totuşi destul de uzual în epoca descoperirilor geografice şi a campaniilor comerciale.

Într-o ***Carte a descrierii ţărilor***, din secolul al XV-lea, Gilles Le Bouvier îi reduce pe europeni la cîteva simple defecte: englezii sînt „sîngeroşi şi negustori hrăpăreţi", elveţienii sînt „oameni cruzi şi grosolani", scandinavii şi polonezii sînt „oameni aprigi şi apucaţi", sicilienii „îşi păzesc nevestele cu multă străşnicie", napolitanii sînt „necioplţi, răi catolici şi mari păcătoşi", castilienii sînt „oameni iuţi la mînie şi prost îmbrăcaţi" etc. Într-o ***Scurtă descriere a neamurilor europene***, realizată pe la începutul secolului al XVIII-lea undeva în Europa Centrală (Stiria, vestul Austriei), sînt prezentate zece naţii într-o ierarhie de la pozitiv la negativ. În încercarea de a fi mai complex, tabloul comparativ este elaborat pe baza a 17 categorii distincte: temperament, fire, intelect, vicii, pasiuni, cunoaştere, port, boli specifice, aptitudini războinice, religie, formă de organizare politică etc. Din punct de vedere al calităţilor mentale, de pildă, spaniolul ar fi „inteligent şi înţelept", francezul „prudent", germanul „spiritual", englezul „prost dispus", polonezul ar avea intelectul „limitat", ungurul „chiar mai puţin", rusul nu ar avea în cap „nimic", iar turco-grecul chiar „mai puţin decît atît".

Darurile divine

Într-un vechi text românesc, tot de la începutul secolului al XVIII-lea, sînt inventariate darurile distribuite de Dumnezeu diferitelor naţii: „Negustoria turcilor, / beţia şi porcia ruşilor, / tăria şi prostia sîrbilor, / dăscălia şi minciuna rîmlenilor, / scîrnăvia nemţilor, / rîia şi gubăvia (= slăbiciunea) saşilor, / norocirea la bani a grecilor, / mîndria leşilor, / frumuseţea cerchezilor, / pohvala (= lăudăroşenia) moldovenilor, / zavistia (= invidia) rumânilor, / eresul armenilor, / bogăţia ovreilor, / sărăcia şi goliciunea ţiganilor". În cazul în care originea textului este românească, cum era convins Moses Gaster, el conţine nu doar hetero-imagini, dar şi auto-imagini.

„Darurile etnice" sînt distribuite de Dumnezeu la facerea lumii. Este un subiect comun mai multor legende populare. Una dintre ele, culeasă la sfîrşitul secolului al XIX-lea, se intitulează chiar aşa: „Ce au primit naţiile de la Dumnezeu". De data aceasta, cel care stă pe tronul ceresc şi împarte neamurilor ceea ce i se cuvine fiecăruia este Isus Cristos. Turcul îi cere Ţara Sfîntă. „Bine, a ta să fie, răspunse atunci Isus". Neamţul i-a cerut acelaşi lucru şi Isus i-a explicat că deja a dat Ţara Sfîntă turcului. „Acesta este un ***lucru bun***", a răspuns neamţul, iar Isus a adăugat: „Ei bine, atunci, al tău să fie ***lucrul bun***". După ce Isus a refuzat aceeaşi cerere venită din partea ungurului, acesta a spus supărat: „Ăsta-i ***ghinion!***". Iar Isus a decis: „Ei bine, al tău să fie ***ghinionul***". Cînd la aceeaşi rugăminte evreul a primit acelaşi refuz, el a exclamat nervos: „Aceasta este o mare ***înşelătorie***". Isus i-a replicat pe loc: „Ei bine, atunci a ta să fie ***înşelătoria***". Finalul acestei poveşti populare este specific legendelor etiologice: „De aceea ungurii au parte întotdeauna de ***ghinion***, nemţii au toate ***lucrurile bune***, turcii stăpînesc ***Ţara Sfîntă***, iar evreii au ***înşelătoria***". Legenda a fost culeasă în spaţiul maghiarofon, în secolul al XIX-lea (cînd Imperiul Otoman deţinea „Ţara Sfîntă"), dar, avînd în vedere statutul negativ acordat ungurilor şi cel pozitiv acordat nemţilor, nu este exclus ca parabola să-şi aibă originea în spaţiul cultural german.

Specii ratate de androizi

Înrudite cu legendele tip „Darurile divine" sînt cele privind geneza etniilor şi a raselor. Într-un mit al romilor din Transilvania, Dumnezeu a făcut omul din lut şi l-a pus să se coacă în cuptor. L-a ţinut însă prea mult la foc şi a ieşit prea negru, pentru că „era ars de tot". „Acesta a fost strămoşul negrilor". Domnul a mai încercat o dată, dar a ţinut prea puţin androidul de lut în cuptor: „omul era încă palid". „Acesta a fost strămoşul albilor". În fine, la a treia încercare, Dumnezeu a reuşit: „Ultimul om era copt bine, aurit, bronzat". „Acesta a fost strămoşul ţiganilor".

Specii ratate de oameni apar şi în mitologia folclorică românească. În cadrul antropogenezei mitice autohtone, o populaţie rebut sînt „Jidovii" sau „Uriaşii". Ei sînt androizi monstruoşi, giganţi şi antropofagi. Pe aceştia îi va îneca Dumnezeu în apele potopului. După „Uriaşi", Dumnezeu îi va face pe „Urici" (pitici). În sfîrşit, într-a treia încercare de antropogeneză, îi va face pe „Rumâni": „oameni cum sîntem noi acu".

Acest tip de „scenariu" a trecut din spaţiul mitic în cel pseudo-ştiinţific. Părintele ideologic al rasismului modern, Arthur de Gobineau, care a proclamat „inegalitatea raselor umane" şi supremaţia rasei ariene, a susţinut de pildă că Dumnezeu a creat „rasa galbenă" într-o încercare ratată de antropogeneză. De aceea, oamenii din „rasa galbenă" ar fi ieşit, chipurile, extrem de urîţi, lipsiţi de curiozitate intelectuală şi preocupaţi doar de satisfacerea nevoilor de bază *(**Essai sur l'inégalité des races humaines**, 1853)*. Ulterior, alte rase au fost considerate ratate şi proclamate ca fiind inferioare, încercîndu-se – aşa cum, zice-se, ar fi făcut Dumnezeu cu „Jidovii" – exterminarea lor completă de pe pământ.

„Dumnezeu a pus rînduială şi semn fiecărui neam"

O legendă moldovenească referitoare la „darurile" oferite etniilor de Dumnezeu a fost preluată de Mihail Sadoveanu şi folosită chiar la începutul romanului ***Baltagul***: „Domnul Dumnezeu, după ce a alcătuit lumea, a pus rînduială şi semn fiecărui neam". ***„Neamţului*** i-a dat şurubul", iar ***ţiganului*** cetera. ***„Sîrbului*** i-a pus în mînă sapa", iar ***turcului*** i-a zis: „Tu să fii prost; dar să ai putere asupra altora, cu sabia". ***Ungurului*** i-a dat „botfori (= cizme) şi pinteni şi răşină" să-şi facă „sfîrcuri la mustăţi" şi i-a spus: „Să fii fudul şi să-ţi placă petrecerile cu soţii". „Pe ***rus*** l-a învrednicit să fie cel mai beţiv dintre toţi şi să se dovedească bun cerşetor şi cîntăreţ la iarmaroace". „Dintre ***jidovi***, a chemat pe Moise şi i-a poruncit: «Tu să scrii o lege; şi, cînd a veni vremea, să pui pe farisei să răstignească pe fiul meu cel prea iubit Isus; şi după aceea să îndurăţi mult necaz şi prigonire; iar pentru aceasta eu am să las să curgă spre voi banii ca apele»". În fine, sosiţi cei din urmă la împărţitul darurilor divine, ***românilor*** Dumnezeu le-a zis: „Nu vă mai pot da într-adaos dect o inimă uşoară, ca să vă bucuraţi cu ce-i al vostru. Să vă pară toate bune; să vie la voi cel cu cetera şi cel cu băutura şi s-aveţi muieri frumoase şi iubeţe."

Genul acesta de poveşti, care ne spun cum, cînd, de ce şi de cine au fost stabilite, o dată pentru totdeauna, „caracteristicile etnice", intră în marea categorie a ***legendelor etiologice*** (de la gr. ***aitia*** = „cauză"). Gîndirea stereotipă este dusă în aceste cazuri pînă la limită. Totul este redus la un singur „semn cultural" *(**şurubul** pentru neamţ, **cetera** pentru ţigan, **băutura** pentru rus, **sabia** pentru turc, **sapa** pentru sîrb etc.)*, sau numai la cîteva astfel de „semne", considerate a fi definitorii pentru o etnie (pentru „jidovi", de pildă, au fost alese patru „semne culturale", care încearcă să comprime la maxim soarta şi istoria evreilor: ***decalogul***, ***deicidul***, ***prigoana*** şi ***banii)***. Această „determinare etno-culturală" stă sub semnul dublei autorităţi. Pe de o parte, ea este înfăptuită de însuşi Dumnezeu şi, pe de altă parte, ea se produce chiar la începutul mitic al lumii, ***in illo tempore***. Prima propoziţie din legenda românească enunţă în mod explicit toate aceste date ale problemei: „Domnul Dumnezeu, după ce a alcătuit lumea, a pus rînduială şi semn fiecărui neam".

Nenorocul românului

Într-o altă legendă populară, culeasă tot în nordul Moldovei, se relatează ce „talanturi" (= talente) a împărţit Dumnezeu la începutul lumii „celor întîi popoare". Conform legendei, cele dintîi naţii ar fi evreii, ţiganii şi moldovenii (aceştia din urmă fiind împărţiţi, la rîndul lor, în „boieri" şi „ţărani"). Sosiţi primii în faţa lui Dumnezeu, boierii moldoveni au cerut „avere". „Dumnezeu le-a dat avere". „Apoi au mers jidanii, că ei s-au îmbrăcat mai degrabă". Aceştia au cerut „binele". „Dat să vă fie binele!", le-a zis Dumnezeu. Pentru că ţăranii moldoveni – ca de obicei – „au ajuns mai pe urmă", li s-au refuzat „averea" şi „binele", pentru că averea le-a fost dată boierilor, iar „binele l-au luat jidanii". Ei au primit în schimb „lucrul" (munca): „Şi de aceea lucrul e sfînt, căci e de la Dumnezeu". Iar ţiganilor le-a rămas doar „rîsul": „«De rîs să fiţi», le-a zis Dumnezeu. Şi chiar de rîs au rămas".

Conform legendelor moldoveneşti prezentate, pare să se contureze un complex psihologic autohton: românul n-are noroc de la bun început; cînd divinitatea îşi împarte darurile, el ajunge mereu prea tîrziu şi se alege doar cu ce au lăsat alţii. Un auto-stereotip care spune multe, definitoriu. Cîntecele populare transilvănene reiau cam acelaşi motiv: „Cînd s-o-mpărţit nărocu', / Fost-am plecat la lucru / Şi la toţi le-o dat cu carul, / Numa' mie cu păharul, / Nici acela n-o fost plin, / Jumătate-o fost venin, / Nici acela n-o fost ras, / Jumătate-o fost năcaz" sau „Cînd s-au împărţit noroacele, / Eram pe cîmp cu vacile; / Iar cînd s-a împărţit norocul, / Păzeam pe coastă porcul". Se pare că „inima uşoară" a românului şi muierile sale „frumoase şi iubeţe" îi fac lipsa de noroc suportabilă.

▲

Catrinel PLEȘU

Străinii mei

Ca să spun aşa, surogatul meu de bunică a fost „o străină". Probabil că a apărut la noi în casă cînd m-am născut. Copilăria mea a fost de altfel marcată de „străine", de un fel de „îngeri păzitori", aproape toţi bucureşteni sadea, tăvăliţi de viaţă, dar care pentru mine au reprezentat o lume care mi-a fermecat copilăria şi căreia îi datorez enorm. Să ne întoarcem la prima „străină" – respect gender-ul, pentru că toate au fost femei sau, mai bine zis, „doamne" adevărate. Prima era Trudi, venea din Sighişoara, fusese învăţătoare, iar bărbatul ei murise în Siberia, fără să fi avut vreodată ceva de-a face cu naţional-socialismul transilvănean. Am fost deci crescută de o nemţoaică, cum se spune, nu mai ştiu dacă familia ei venise din Bavaria sau din Palatinat: Trudi a fost bucuria copilăriei mele şi nu avea nici una din trăsăturile pe care le implică clişeul „neamţ." Am fost aşadar ceea ce se cheamă un bebeu bilingv. Cred că nici o clipă nu mi-am dat seama că e vorba de cineva „străin", prezenţa ei era la fel de firească ca cea a mamei mele sau a mătuşilor mele iubite. Şi acum îmi aduc aminte de starea de bucurie intensă, aproape de voluptate pe care o resimţeam cînd stăteam la ea în braţe şi îmi citea din Fraţii Grimm sau din Hauff în timp ce îmi mîncam iaurtul cu biscuiţi de la ora cinci. Iar limba pe care o vorbea mi se părea cea mai fascinantă din lume. De lungi plimbări prin parcuri, în special de cel de la şosea care era plin de vegetaţie şi de mister şi unde apărea altă armată de „tete" însoţind copii, care parcă erau mai „teutone" nu ca „a mea". Ştiu că unele dintre ele rămăseseră în continuare să aibă grijă de copii în familii în care părinţii fuseseră arestaţi. Îmi aduc aminte de o seară cu jaluzelele trase, în care se asculta Europa liberă la vechiul Telefunken, se vorbea de arestări, de Stalin, de stabilizare şi în care tata i s-a adresat lui Trudi spunîndu-i ceva de genul: lasă că nici voi, germanii, nu aţi fost mai buni cu Hitler al vostru şi cu ororile pe care le-a făcut. Şi atunci Teta, pe care eu o văzusem mereu calmă şi blîndă, chiar cînd eram imposibilă, a izbucnit în hohote de plîns şi a fugit din cameră strigînd: „Nu înţelegeţi că nici acum nu pot să cred că ai mei au făcut aşa ceva". Nu cred că atunci am fost conştientă că e „o străină". Auzeam atîtea istorii de groază pe atunci, casa noastră fusese invadată la naţionalizare de familii de miliţieni şi de securişti, ororile erau ceva care invadaseră lumea din jur, ceva care făcea parte din lumea de-afară. Trudi, căreia îi datorez, printre altele, iubirea mea profundă pentru limba germană, a murit prin anii 70, la Sighişoara, după ce refuzase să-şi urmeze familia la München. A murit strigîndu-mă pe mine şi pe părinţii mei, familia ei de la Bucureşti.

Şi, dacă tot a venit vorba de miliţieni: sigur că nu aveam voie în podul casei unde acum locuia, printre alţii, şi o familie de miliţieni unguri. Tatăl familiei era o brută, ţin minte cum urla la nevasta lui şi bătea cu picioarele în uşa noastră din spate, înjurînd şi ameninţînd exploatatorii, şi mai ţin minte cum tăia porcul crescut în baie în curte, şi-l măcelărea ca un nespecialist. Cred că astea au fost primele scene de groază din viaţa mea. La demisol locuiau Pişta baci şi Gizi neni cu băieţelul Arpad de care eram îndrăgostită, mă rog, tot o familie de miliţieni. Într-o zi m-am strecurat la etajul de sus pentru că îmi doream nespus să văd podul şi mansardele casei în care copilăriseră mama şi surorile ei şi despre care auzisem atîtea poveşti minunate. M-a prins domnul Szocs şi m-a dat afară în urlete şi ameninţări. Pe scări m-am întîlnit cu Gizi neni, care m-a luat în braţe şi m-a întrebat ce s-a întîmplat. I-am povestit hohotind, şi Gizi a pornit pe scări în sus cu un aer războinic şi bombănit „bolond maghiar". A urmat un scandal în limba maghiară, după care am coborît la cei de la subsol să mă joc cu Arpad. Poate că atunci am început să înţeleg că există „bolond" şi „ ne-bolond" şi la noi şi la nemţi şi la unguri şi la... şi la...

Pe la trei ani am început să învăţ cu adevărat „cîntînd" limba franceză, cu două minuscule doamne, mama şi fata, care se aciuaseră la noi în casă aşteptînd să plece în Franţa. Lucraseră la Institutul Francez şi fuseseră arestate cîţiva ani ca agente străine. Nu-mi mai aduc aminte decît de „Le ciel est par dessus le toit / Si bleu, si calme", de mirosul extraordinar de plăcut al cărţilor lor franţuzeşti, şi de rîsul lor feminin şi argintiu, mi-au rămas în memorie ca două zîne mici. Am continuat apoi la grădiniţa doamnei Vlădescu. Mai ştiu că odaia în care lucram şi ne jucam noi copiii era luminoasă şi vopsită într-un bleu deschis răcoros şi luminos. Doamna Vlădescu era desigur altfel decît Trudi, mi se părea de o frumuseţe răpitoare cu părul blond strîns în melcişori pe urechi, cochetă şi îngrijită, *cool* cum s-ar spune acum. Orele mele de franceză au continuat cu Vera Popescu, tot franţuzoaică, tot căsătorită cu un român, tot arestată ca agent străin după '48 pentru că lucrase la Institutul Francez. Poveştile „străinei" din închisorile româneşti erau un ecou al altor poveşti auzite de la unii membri ai familiei şi de la prieteni români, mai ales de la femei (Mişeta Vulcănescu, Jana Popescu Necşeşti etc.), care vorbeau mai deschis despre anii lor de închisoare. Vera îmi citea aproape tot timpul orei cu voce tare piese de teatru: Racine, Molière, Labiche, Beaumarchais, un obicei minunat pe care nu-l mai practică nimeni. Nici Vera nu a vrut să se întoarcă definitiv în Franţa, se ducea des la Paris, era fericită să se ducă, dar în propria ei familie „de sînge" se simţea străină. Din universul meu mai făceau parte cele două Raise prietene de familie, una rusoaică şi cealaltă evreică poloneză. Prima fugise la 16 ani din Vladivostok prin Japonia şi ajunsese în cele din urmă în România. Poveştile ei, spuse cu un accent rusesc fermecător, m-au fascinat pe mine şi, apoi, pe băiatul meu Matei. Pe cea de-a doua o iubeam nespus, era brună, frumoasă, caldă, fuma cu portţigaret, mirosea a tutun şi a parfum, accentul ei avea un farmec nespus şi înfrumuseţa parcă limba română, dîndu-i altă sonoritate. Pentru mine, era înconjurată şi de un aer de melancolie profundă care mi-o făcea şi mai dragă, cred că în legătură cu ea am auzit pentru prima oară cuvîntul Auschwitz.

Engleza am învăţat-o cu doamna Gladys Sanft, englezoaică evreică, o femeie de o rară inteligenţă. Orele de engleză se petreceau în alt univers, într-o casă mică de pe Călăraşi, unde, în fiecare zi la ora cinci fix, apărea femeia de serviciu şi îi aducea lui Gladys ceaiul. Ei îi datorez marea mea iubire pentru literatura engleză şi curajul de a discuta deschis despre orice.

Eram oare conştientă că era vorba de oameni „străini"? Mă fascinau şi le iubeam fiindcă erau „străine"? Poate, dar nu cred, ele făceau parte din universul meu cel mai intim, mi se părea firesc să fie aşa, nu puteam să-mi închipui viaţa fără ele, mi s-ar fi părut anostă şi cenuşie. Niciodată nu le-am resimţit ca străine, ci ca parte a unui Bucureşti deschis şi multicolor, a unui Bucureşti care nu era „bolond".

O singură dată m-am simţit dureros de străină, dar nu faţă de ele; eram la Donini, în 1994, invitată de Gregor von Rezzori, cel care iubea la fel de mult ca şi mine acest Bucureşti de odinioară. O elegantă şi frumoasă americancă, foarte *wasp*, s-a mirat că un român vorbeşte limbi străine. I-am spus că pe toate le-am învăţat la Bucureşti şi am început să-i povestesc că unele dintre profesoarele mele tocmai ieşiseră din închisori comuniste înainte să predea aceste limbi. *My God,* mi-a spus oripilată, *were they all thieves?* ...Asta pentru că era străină sau „bolond"?

▲

Bogdan SUCEAVĂ

Bună seara, domnule Dandanache!

Într-unul dintre săptămînalele noastre satirice putem citi de 52 de ori pe an că vecinii noştri de la sud de Dunăre sînt o populaţie cu ceafa groasă care cultivă gogoşari. „Gluma" aceasta a fost repetată de atîtea ori de respectiva redacţiune umoristică încît nu se poate să nu analizăm. Ce ascunde acest şablon? Poate vrem să uităm prea repede că la nivelul echipelor naţionale de fotbal Bulgaria ne-a bătut constant în ultimii zece ani, adică exact în perioada cînd echipa noastră naţională a traversat perioada ei de glorie. În anumite domenii academice rezultatele universitarilor şi cercetătorilor bulgari depăşesc pe colegii lor români, în primul rînd datorită unor caracteristici străine jurnalistului humorist dîmboviţean: seriozitate, integritate, profesionalism. Lista ar putea continua, incluzînd în discuţie şi anumite domenii economice şi culturale, precum şi cronologia renunţării la vize din partea Uniunii Europene. Aerele de superioritate faţă de bulgari nu sînt justificate prin nimic. În acelaşi săptămînal satiric putem citi tot felul de alte „glume" care repetă extenuant şablonul că rromii sînt hoţi, în timp ce o rubrică specială, bazată pe profil rasial, discută despre *rromul de treabă*. Toate acestea sînt contemporane cu alte publicaţii cu audienţă mai mare sau mai mică în care citim că evreii sînt periculoşi, că ungurii vor Ardealul, iar unguroaicele nu sînt neveste cinstite. Imaginarul în domeniul şabloanelor la români pare a fi infinit. Din punctul de vedere al segregării, toate publicaţiile care promovează descrierea pe profil rasial, etnic, religios, social sau geografic – sînt la fel de toxice.

© S. Ivanoschi

Lumea românească e una a segregării. Se practică segregarea în toate sensurile, pe tăcute şi, din cînd în cînd, pe faţă. Un oarecare realizator tv nu are dreptul să vorbească pentru că e de culoare. Cutare să tacă din gură pentru că maică-sa e sîrboaică. Cutare nu poate fi prim-ministru pentru că e armean. Ministrul X nu a fost cinstit pentru că e ungur şi a exportat pădurile.

Cred că stereotipiile despre străini în care e scufundată lumea românească azi trădează o suită de complexe ale alterităţii de care suferă ţăranul român strămutat la oraş, provincialul român adus în Capitală, năucul român căzut în timp, şi, pe termen lung, toţi acei distinşi posesori de adevăruri absolute cu care se întîmplă să respirăm aceeaşi atmosferă. Ei se tem că oglindirea în aproapele îi va lăsa dezgoliţi, fără adjective şi atribute, după cum distinsul domn Agamemnon Dandanache se temea să nu rămînă fără coledzi.

Cea mai periculoasă dintre ideile preconcepute despre străini este că şi la ei, acolo, departe, în Vest sau în Soare-Răsare, lucrurile se aranjează, las' că ştim noi, sîntem cu toţii oameni. Domnul Dandanache îşi imaginează că pretutindeni în lume se fac scheme şi aranjamente ca la Bucureşti. Această idee este liantul celorlalte fixuri, motivaţia încremenirii în proiect. Ei bine, trebuie spus odată pentru totdeauna: lumea românească de azi e Polul Nord & Sud al ideilor preconcepute despre aproapele cel diferit, despre cum trebuie să prezervăm imaginea vergină a României în străinătate (că şi ei îşi pitesc bubele, nu-i aşa), despre cît de răi sînt străinii şi cum vor ei să ne dezbine ţărişoara şi să fure tablourile lui Luchian, petrolul de la Moineşti şi restul de tezaur, inclusiv via de pe coastă de la Ştefăneşti. În tot acest proiect, dl Dandanache nu e singur: el îşi învaţă şi copiii ceea ce ştie, spre propăşirea ideilor sale pe înalte culmi de civilizaţie şi progres.

Ideea opusă, că fiecare individ ar trebui judecat pe baza meritelor şi caracteristicilor individuale, independent de moştenirea etnică, nu a fost niciodată luată în discuţie de dl Dandanache. De fapt, nici nu e clar dacă a auzit-o vreodată.

▲

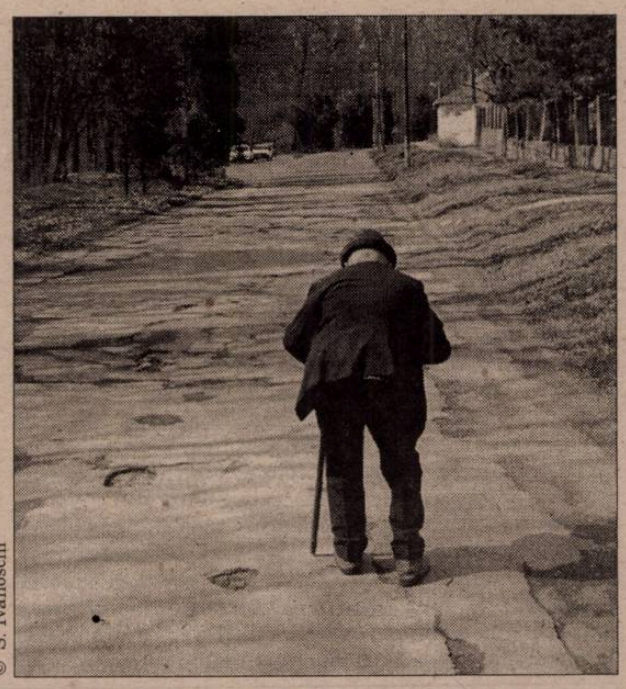

© S. Ivanoschi

Matei FLORIAN

Enigmaticii locuitori ai apartamentelor 42 şi 47

urmat de Vocile străzii

I. a) Apartamentul 42

Ideea vecinilor, în cuvintele mele, despre misteriosul locatar al apartamentului 42 (etaj 6, cartier Colentina) ar fi aceasta: se prelinge ca un linx pe lîngă ziduri. Nimeni nu l-a văzut la lumina zilei, nimeni nu l-a auzit şoptind vreun cuvînt. Preferă umbra luminii de bec, iar Tănăsescu Mihai (etaj 5, apartament 39) spune că nici două zile nu au trecut de cînd, ca o fantomă de statură mică, Chung Su – cu siguranţă un nume fictiv – ar fi dispărut cu o viteză uluitoare din dreptul uşii liftului. Din lift, fredonînd ceva, cobora atunci, chiar el, Tănăsescu Mihai. Şi, fără să ştie de ce, a văzut doar, după cum spuneam, o umbră mică sărind trei trepte deodată, vecinul a avut revelaţia că acea făptură nu poate fi decît neliniştitorul personaj Chung Su. Pe seama căruia, bătrînica de la parter, doamna Constantinescu (căţelusa Gilda mă latră) pune toate nenorocirile – mai mult sau mai puţin fireşti – întîmplate în această scară de bloc de cînd necunoscutul a binevoit să ocupe apartamentul 42 (sînt trei săptămîni de atunci): ţeava de apă caldă s-a fisurat, la etajul 5 şi la etajul 6 au dispărut becurile, pe data de 4 februarie, între orele unsprezece şi cinci dimineaţa, liftul nu a catadicsit să răspundă la comenzi, iar în liniştea nopţii au explodat, doamna Constantinescu jură că din ghena etajului 6, nişte detunături (gloanţe?, petarde?) ce au făcut-o pe doamna Pandela (apartament 43) să trăiască o noapte de coşmar şi să alerteze poliţia. Poliţia n-a găsit nimic („sau n-a vrut să găsească"), în schimb doamna Pandele a căzut bolnavă. De gripă.

Doamna Constantinescu mă priveşte, Gilda mă miroase. Va ajunge, Doamne sfinte, într-o valiză pentru că mi-a spus ce mi-a spus? Va contacta şi ea acea aşa-zisă gripă de care suferă doamna Pandele? Ce se va alege de ea şi de cîinele ei? Am vorbit şi cu domnul Tănăsescu, el ce spune? El oricum ar trebui să ştie ceva, dînsul, pensionar ca şi ea, a fost cadru activ în armată. Doamna Constantinescu se linişteşte treptat: ceea ce simte ea cu certitudine e că – cu sau fără acest reportaj de demascare – Chung Su îi va omorî pe toţi locatarii de bună credinţă ai acestui imobil. Ceea ce doamna Constantinescu nu simte însă, este că, un oarecare plătitor de chirie din acest bloc (şi, de altfel, un cunoscut al meu) a ajuns, cu totul întîmplător, să vorbească cu Chung Su. A aflat cine este şi cu ce se ocupă, s-au salutat şi şi-au zîmbit, apoi, contrariat să zicem (deşi nu acesta este cuvîntul) de Poliţie, doamnele Pandele şi Constantinescu plus domnul Tănăsescu, mi-a făcut marea bucurie de a mă chema să investighez acest sinuos caz. Prefer însă să păstrez o linişte ceţoasă în toate cele ce le-am aflat despre cetăţeanul chinez Chung Su. Pot să vă spun doar că ceea ce a explodat în ghena etajului 6 nu a fost glonţ şi nici petardă. Din cîte spun unii, nu a fost nimic.

b) Strada

„Băsescu, dacă ar fi un pic mai deştept, ar trebui să lase toţi cîinii vagabonzi pe mîna chinezilor. Nici n-ai idee ce repede s-ar rezolva toată problema..." (Am aflat astfel de la domnul Edu, trăitor şi el în marile blocuri ale cartierului Colentina, lucruri care pot părea cel puţin ciudate: la orele înserării, grupuri de cinci sau şase asiatici ies cu cuţitele pe maidanuri ferite, găsesc cîinii, îi omoară, îi mănîncă. Domnul Edu e mulţumit, acum toată lumea ştie.)

„Tu nu te-ai gîndit, frăţie, ce periculoşi s-ăştia? Îţi zic eu: eu, dacă am chef să mă iau de vreun galben, n-am tupeu..." (Şi nu pentru că Ilie n-ar fi şmecher sau fără muşchi mulţi pe brand. Nu, să nici nu vă gîndiţi la asta; Ilie nu are curaj să înjure un chinez pentru că acel chinez face parte dintr-o mare gaşcă, bine orînduită şi extrem de sîngeroasă. Pe de altă parte, toţi ştiu karate. Nu trebuie neapărat să se întîmple ceva pentru ca Ilie să ştie lucrurile astea.)

„Sînt secretoşi şi nu zic nimic la nimeni. Unii se prefac că nu ştiu româneşte, doar ca să nu te bage în seamă..." (Doamna trece, se întoarce, mă priveşte atent. Atunci cînd am întrebat-o ce părere are totuşi despre chinezii cei tăcuţi, mi-a răspuns senin că are o părere bună.)

„Fac murdărie. Aruncă totul pe jos. Dumneata, dacă n-ai fost, du-te-n Europa. Să vezi acolo ce-ţi zic. Sînt răi, se taie unii pe alţii..." (Dacă-l întrebi de unde ştie lucrurile pe care le-a spus spre sfîrşit, îşi măreşte ochii excesiv, îşi umple fruntea cu riduri şi zice: din ziare.)

„Domnule, aceşti domni chinezi care au sosit de mai mulţi ani la noi în Bucureşti sînt la ei acolo nişte paria..." (Domnul Deleanu pronunţă chiar cuvîntul scursori şi îşi poate imagina foarte bine atît cala vaporului care i-a adus aici, cît şi întunericul beznă din containărul tirului. Ştie, şi mi-o spune cu durere în glas, că România este ţara tuturor posibilităţilor pentru oamenii de acest fel. De altfel, o întrebare simplă ar trebui să ne preocupe pe toţi: de ce au venit tocmai în România, ştiut fiind faptul că din China pînă aici sînt mii şi sute de mii de kilometri, nu poate spune cu exactitate cîţi. Îl asigur că şi alte ţări au primit oameni din Asia. Nu mă crede.)

„Nu ştiu. Nu sînt încrezuţi, sînt doar săraci, habar n-am. Uite-te şi tu: toţi străinii ăştălalţi se lăfăie în merţanuri sau decapotabile, cu o super-romîncă alături, cu vilă la Predeal şi apartament în Centrul Civic. Ăştia nu: stau pe aici, pe la Dristor, mă-sa mai ştie pe unde, prin cartiere..." (Şi, din cîte a văzut Daniel – 24 de ani, student – sînt întotdeauna însoţiţi de chinezoaicele lor, iar domnii la costum se plimbă în Dacii şi îşi văd de treaba pe care o au. Părerea lui e că mîncarea chinezească e foarte bună, iar ceea ce vînd e ieftin şi prost. N-ar avea nimic de obiectat la viaţa lor, în afara murdăriei.)

„Mafioţi. Toţi: ş-ăştia cu buticurile, ş-ăştia cu restaurantele. S-au organizat acolo între ei şi se ţin de păcălit statul romîn..." (Marfa pe care o aduc n-are acte, mituiesc grănicerii, intră ilegal în ţară. Românii nu au nevoie de mîncarea lor chinezească, şi acesta a fost Mircea Pompiliu.)

„Care e părerea mea? Nici una. Treaba lor ..." (Deşi am crezut că în felul ăsta îmi vor răspunde majoritatea celor întrebaţi, am crezut greşit. Au fost doar doi.)

II. a) Apartamentul 47. O altă enigmă

Nu. Hotărît lucru, arabii de la apartamentul 47 nu sînt nişte vecini buni. Mi-o spune, deschis şi bărbăteşte, domnul Stroe, cel care ştie cel mai bine istoria începuturilor familiei Hassan în acest bloc din Centrul Civic. În 1992, cînd domnul şi doamna Hassan au apărut cu micul Suleiman într-un Trabant pe care l-au parcat în faţa blocului, domnul Stroe, ca orice bun vecin, s-a bucurat nespus. Familia Hassan îi inspira încredere, Trabantul aşijderea „ce mai încoace şi-ncolo, arătau cinstiţi". Le-a făcut o vizită: aveau două paturi şi-un dulap, nici o idee şi o poveste tristă: au venit cu peripeţii tocmai din Siria unde puterea i-a aruncat pe drumuri. Suleiman s-a îmbolnăvit şi era să moară. A rezistat. O rudă îndepărtată, ce se afla deja de ceva timp aici, le-a cumpărat apartamentul şi le-a promis că îi va ajuta. Şi, sub ochii stupefiaţi ai domnului Stroe, Trabantul s-a dat peste cap şi s-a transformat într-un Cielo, Cielo într-un Mercedes, Mercedesul s-a divizat apoi în trei maşini la fel de mari, iar casa, ei bine casa – domnul Stroe vorbeşte cu indignare – arată acum aşa: oglinzi pe tavan, alămuri pe tavan, ţurţuri pe tavan; intrarea în sufragerie se face printr-o deschizătură de peşteră; pe perete un urs imens, covoare, peşti exotici, coloane romane; apoi, un pat cu baldachin (îl oprim pe domnul Stroe nu înainte de afla că Suleiman are acum un frăţior şi două surori mai mici). Îmi explică liniştit de acum, că unui român cinstit nu i s-ar putea întîmpla asta niciodată (o fabrică de bomboane şi cîteva supermarketuri ar fi toată cheia misterului). În altă ordine de idei, Suleiman, mare acum, nu mai dă nimănui bună ziua, iar ambalajul de ciocolată îl lasă cu nesimţire pe jos.

La rugămintea domnului Stroe, am vorbit şi cu femeia de serviciu: anul trecut, de Ramadan, o jumătate de oaie a fost aruncată la ghenă (putoare şi viermi), iar seul, la chiuvetă (seul după ceva timp se întăreşte, formează un dop şi înfundă ţevile = bineînţeles, inundaţie). Am să mă opresc aici, nu pentru că alţi vecini nu ar mai avea de spus grozăvii şi mai mari (toată lumea ştie la perfecţie pe cine a mituit familia Hassan ca să ajungă la bogăţia de azi), ci doar dintr-un sentiment de jenă faţă de cei doi arabi. Există într-adevăr un supermarket în toată afacerea asta, îmi spune administratorul blocului. „Soţia lucrează acolo, vînzătoare sau ceva. El, din cîte ştiu eu, e medic." Maşinile rămîn un mister, iar Suleiman aruncă, fără urmă de îndoială, hîrtiile de ciocolată pe jos. Cînd am sunat la uşa apartamentului 47, nu mi-a răspuns nimeni.

b) Strada

„Ei are chestia asta cu vălu'. Mi-a povestit o prietenă că fata ei s-a angajat la un d'ăsta cu kebabi şi mi-a zis că ăla din prima a şi sărit la ea să-i facă felu'..." (Ceea ce vrea doamna Monica să spună este că arabii respectă doar femeile cu văl. Chiar dacă sînt în România, o femeia fără văl reprezintă în ochii lor imaginea unei necinstite.)

„Sînt curvari, perverşi, ne fură romîncele." (Fără comentarii.)

„Se cred buricul pămîntului, sînt aroganţi, ne tratează ca pe o naţie de doi lei..." (Dizertaţia continuă pe o temă deja cunoscută: banii deschid toate uşile, arabii au bani, deschid toate uşile, concluzia nu poate fi decît una singură – o să ne fure ţara. Iulia Mănescu – 16 ani...)

„Mănîncă oaie..." (Şi ce dacă? l-am întrebat pe băiat; nu ştiu, sînt scîrboşi, mi-a răspuns).

„N-au bun-gust, sînt împuţiţi, agresivi, libidinoşi..." (Continuă înşiruirea, mă opresc din scris. O întreb dacă a avut vreodată probleme cu un arab. Îşi dă, exasperată, ochii peste cap: doar cu unul? Mihaela, studentă la cămin. În faţa aceluiaşi cămin din Grozăveşti, am dat şi de Ahmed din Turcia, student la stomatologie la Facultatea din Bucureşti. Cu el am vorbit ceva mai mult, rezum doar:)

„Românie mult mai ieftin. Mie-mi convine aicia..." (Se bucură că discuţia e folositoare unei reviste, el se înţelege cel mai bine din lume cu românii, îi iubeşte, iubeşte şi romîncele, şi mă roagă, numai dacă se poate, să-i public un material de mare însemnătate pentru el, ceilalţi studenţi ai căminului sau, de ce nu, pentru români, în general. În speranţa că veţi înţelege şi fiind vorba de o rugăminte şi doar de un fragment care poate să facă lumină o dată şi pentru totdeauna în penumbra gîndirii românilor despre arabi, mă voi retrage uşor şi voi lăsa cuvintele lui Ahmed să oficieze sfîrşitul acestui material:)

Cîinile vagabonzi

După 12 ani du zile Revoluţie Democratică Romenă număril cîinilor vagabonzi nu numai la cartierele marginite (marginale) ci şi pe străzile centrale din Bucureşti cresc vertiginos. Acolo unde nu e linişte nu e nici pale! Cu Bucurie Democraţiei obţinut de către popurul Român cîinile fac petrecere, noaptea, Bairam, urlă şi cu sau fără party line se culcă împreună înmulţesc în gunoaie şi devin sursa de mizerie şi infecţii. (Textul lui Ahmed continuă, acesta, însă, se sfîrşeşte.)

▲

Spre When Zhou, via Prato

Prato este al doilea oraş al regiunii Toscana, iar localnicii se mîndresc de multă vreme cu titlul de „capitala europeană a textilelor". Numai că, de cîţiva ani, vechea industrie textilă din Prato intră tot mai mult în „sfera de influenţă" a imigranţilor chinezi. În oraş sînt peste 1.300 de firme cu proprietari chinezi (faţă de 212 în 1994), majoritatea specializate în confecţii şi lenjerie. 8% din populaţia oraşului e constituită din chinezi, iar dacă se adaugă şi ceilalţi imigranţi (albanezi, marocani, pakistanezi), se ajunge la 10-11%, faţă de o medie europeană de 5%. Aşa încît în Prato au apărut nu doar restaurante chinezeşti (de mult „globalizate"), dar şi magazine cu produse alimentare specifice, cercuri culturale ale chinezilor, iar la chioşcurile de ziare se găsesc principalele jurnale de la Pekin şi Shanghai. Patru din zece copii născuţi la maternitatea din localitate sînt, de asemenea, chinezi. Faţă de această nouă realitate demografică, Prato se adaptează: unele inscripţii din magazine, din baruri sau de pe străzi sînt bilingve, supermagazinele afişează reclamele şi reducerile de preţ în italiană şi în ideograme; s-a adaptat pînă şi reprezentanţa locală a firmei Mercedes. Chinezii sînt harnici şi se mulţumesc cu salarii mai mici, astfel încît patronii locali îi angajează de multe ori la negru pe cei veniţi prin intermediul reţelelor care se ocupă cu imigraţia clandestină. Controalele Gărzii Financiare au descoperit chiar cazuri în care angajatorii (italieni get-beget) plăteau cu anticipaţie asigurările sociale ale unor „salariaţi" fictivi, urmînd să le recupereze ulterior cu vîrf şi-ndesat din angajarea la negru a unor imigranţi chinezi clandestini, evident plătiţi mai prost. Unul dintre cei mai vechi chinezi din localitate, stabilit aici din 1983, acum proprietar al „Pescăriei Asia", crede că „peste douăzeci de ani, populaţia din Prato va fi formată jumătate din italieni, jumătate din chinezi". Primarul (de centru-stînga) se plînge de dificultatea de a adopta politici de integrare a chinezilor, atîta timp cît imigraţia ilegală, favorizată chiar de unii patroni italieni dornici de mînă de lucru ieftină, a scăpat de sub orice control. Un consilier de centru-dreapta, fost carabinier, se plînge că seara nu se mai poate circula în centrul istoric al oraşului de atîţia chinezi, care au constituit o „lume paralelă" în oraş, în lipsa politicilor de integrare. Deocamdată, afluxul de întreprinderi chinezeşti specializate în lenjerie a făcut ca acest sector să devină foarte productiv în Prato, ridicînd oraşul deasupra altor centre cu tradiţie în domeniu. Conform Camerei de Comerţ locale, un sfert din veniturile realizate în Prato provin din întreprinderile chinezeşti. Şi, pentru că piaţa tricourilor şi chiloţilor a fost cucerită, întreprinzătorii chinezi au început să se ocupe de *pret-à-porter*: copiază modelele realizate de casele de modă cunoscute, croiesc, cos şi apoi vînd produsele direct în magazine – mai ieftin, desigur, pentru că pe ele nu se află nici o etichetă celebră. Cînd reprezentanţii industriei textile din Prato merg la marele Tîrg de textile din When Zhou (R.P. Chineză), deplasarea lor e finanţată din fonduri ale Consiliului local al provinciei Prato. Patronii chinezi participă, evident, ca reprezentanţi ai industriei italiene. (**M. V.**)

▲

Robert DUPLESSIS

Instrucţiuni de folosire

Multe organizaţii neguvernamentale încearcă să lupte împotriva prejudecăţilor legate de străini, de femei sau de oamenii săraci. Dar oare chiar putem combate aceste stereotipuri? Nu, ele sînt inevitabile, căci sînt direct legate de procesul de construire a identităţii. Astfel, se poate lesne dovedi că imaginea pe care o avem despre noi depinde în bună parte de imaginea pe care alţii o au despre noi şi de felul în care ei ne-o reflectă. Aici este vorba despre un joc – un joc al tensiunilor între ceea ce vrem să fim şi identităţile disponibile pe care ceilalţi ni le vor atribui în funcţie de criteriile sociale în sens larg. Atunci cînd o femeie de 40 de ani care trăieşte la ţară şi se îmbracă în stil clasic afirmă că îi place muzica hip-hop, discrepanţa dintre imaginea pe care o avem noi despre un *rapper* şi imaginea ei ne va face să nu o credem, pentru că identitatea revendicată de acea persoană nu e congruentă cu cea pe care noi i-o atribuim. Pentru a eticheta persoanele, ne bazăm pe aparenţa fizică, pe mediul din care provine, pe vîrstă, pe locul de muncă, pe sex. Dacă femeia despre care vorbeam vrea să se afirme ca fan al muzicii rap, atunci va trebui să-şi vopsească părul în verde sau roşu, să poarte pantaloni largi şi tricouri cu inscripţia „Verdikt" sau „B.U.G. Mafia".

În ceea ce-i priveşte pe străini, „etichetarea" este, într-o primă fază, mult mai simplă: vîrsta, mediul de proveniență, sexul, nu mai contează – singura trăsătură ce-i determină caracterizarea fiind naţionalitatea. Acest comportament nu izvorăşte neapărat din rasism sau xenofobie, ci din ignorarea codurilor culturale folosite de o altă ţară. Un român care întîlneşte un german pentru prima dată în viaţă, îi va atribui probabil eticheta de rigoare, de răceală, de bogăţie. Iar imaginea este creată prin contrast cu istoria românilor, cu diferenţa de nivel de trai, cu experienţa personală a fiecăruia. Pentru a-şi afirma identitatea, germanul va fi nevoit să scoată la înaintare caracteristicile care-i pun cel mai bine în valoare eticheta; iar insistînd pe rigoare şi bogăţie, nu va face decît să confirme şi să întărească stereotipurile despre germani. Depăşirea stereotipurilor este posibilă numai într-o a doua fază a cunoaşterii şi numai dacă există – de ambele părţi – dorinţa dialogului.

Pericolul constă însă din imposibilitatea depăşirii stereotipurilor. Să luăm un exemplu sensibil: dacă un român întîlneşte un ţigan, fiecare avînd despre celălalt o imagine proastă, schimbul nu va fi posibil şi ambii vor prefera să se bazeze exclusiv pe stereotipurile cunoscute. Dimpotrivă, dacă un român, un american alb ori un francez get-beget vor vorbi mediului lor de proveniență – ostil ţiganilor, negrilor sau arabilor – în termeni pozitivi, atunci vor fi imediat catalogaţi drept rebeli de către mediul lor. Aici pot interveni două strategii: ori relaţia este respinsă univoc, ori se încearcă identificarea unor indivizi „buni" sau „răi" din cîmpul advers. Dacă, în calitate de francez, aş vrea să mă opun românilor, atunci aş accentua, în favoarea mea, „bogăţia excesivă" sau „cultura mea superioară". Dacă m-aş opune germanilor, confruntarea s-ar da pe tărîmul trecutului istoric al celor două ţări sau aş invoca „excesivul conformism la muncă" al germanilor. Prin urmare, ne aflăm într-un sistem extrem de închis, un sistem în care stereotipurile pozitive şi negative sînt reproduse în permanenţă, adesea cu valori diferite, şi atribuite membrilor diferitelor comunităţi. Pentru a trece de la teorie la acţiune, rămîne să mai răspundem la o întrebare: cum se poate schimba imaginea unui grup? Evident, răspunsul este diferit de la o ţară la alta, căci valorile sînt diferite de la o cultură la alta. Cunoaşterea acestor aspiraţii este necesară pentru a influenţa în mod pozitiv sau negativ o imagine. Nu trebuie să ne bazăm pe imaginea pe care vrem să o transmitem despre noi, ci să căutăm, printre etichetele sociale disponibile în cultura adversă, pe aceea care corespunde cel mai mult imaginii pe care ne-o dorim. ▲

Mihaela ANGHELESCU IRIMIA

Englezu'

De mult clişeizat el însuşi, cîndva onomatopeicul *cliché* pare să-şi fi pierdut sonorul... Lexem franţuzesc inventat în mecanicul secol al XVIII-lea, precum ustensila tipografică care îl articula, *cliché* imita sunetul matriţei aplicate pe metalul topit. Ce viitor glorios avea să aibă această manevră constitutivă a reproducerii mecanice studiate două secole şi un sfert mai apoi de riguros criticii adepţi ai Şcolii de la Frankfurt! *Clic* face acum şi pentru noi aparatul foto, iar, într-un limbaj al postmodernelor confluenţe lingvistice, penibil de simpla operaţie a *mouse*-ului de la *computer* s-a instalat lejer, fără jenă morfologică, în bogat flexionara română: *clicare*, adică *clichezi* şi, gata, iar, dacă te răzgîndeşti, *declichezi* şi, iar, gata! *Clic*, făcea – în epoca spaţiului (încă) fizic, adică nu virtual – matriţa, pentru a emancipa durabilul metal din starea de amorfă generozitate naturală, după intervenţia umană a *trecerii prin foc*. În minte ne răsare pe loc dichotomia lévi-straussiană: *le cru* faţă de *le cuit*, civilizaţia ceasornicului faţă de cea a motorului, modelul civilizator *rece* faţă de cel *cald*.

Oamenii *băteau monedă* de o groază de vreme, la vremea la care *francezu'* omologa utilul *cliché* în Europa cu extensii coloniale, doar că mirabila matriţă nu devenise ireversibil un angrenaj mare cît invenţia modernităţii timpurii numită *societate*. Despre „noi, grecii", adică lumea civilizată, vorbea cu aplombul conferit de siguranţa celor scrise Herodot, institutorul categoriei „ei, non-grecii", adică lumea nearticulată. Cu aceeaşi mîndrie ecumenică, romanii aveau să patenteze finul *articulus*, adică diminutivul lui *artus*, prin care înţelegau îmbucarea unei părţi cu următoarea, într-un mecanism – o „articulaţie". Printr-o logică „cibernetică" *(kybernetiké techné* era arta de a guverna), grecii pavaseră drumul *şi* către mecanica macrosocietală a modernităţii noastre tîrzii, recurgînd la propriile maşinării *(mechané)*. Şi astfel, ce nu era *articulat* în Roma imperială rămînea „pe dinafară" – neasamblat, răzleţ, precum avortonul respins de matricea identitară, străinul de *mater*, străinul de *pater*, un alogen faţă de oximoronica *patrie-mumă* – într-un cuvînt ceva/cineva *nearticulat*.

Cosmopolit şi definitiv vaccinat cu serul *alterităţii*, secolul Luminilor acceptă virila victorie a tehnicii, în pofida efeminatei eleganţe de salon. Întors de la Londra, Voltaire recunoaşte cîştigul real pe care îl implică angrenarea aristocraţiei înseşi în afaceri – punct de *onoare* dincolo, *oroare* dincoace de Mîneca atît de franceză! Aderă la anglomania continentală şi îşi etalează în sferele superaristocratice plăcerea de a mînui gingaşele *şi* pragmaticele mecanisme care fac viaţa mai uşor de trăit, *articulînd* lumea într-o extinsă gramatică a confortului. În *Dicţionarul filosofic* (sic) elogiază forfecuţa, obiect necunoscut chiar pedanţilor romani, drept pentru care, cu bine studiată mirare, lasă de înţeles că sălbaticii nu le-ar fi fost atît de străini... *Eşantioane* aduse din lumea *nearticulaţilor* confirmă dispoziţia pentru luxul practic al epocii: patru şefi de trib irochezi, trei indieni cherokee şi cinci eschimoşi trezesc gustul pentru exotic în Londra augustană. Supuşi unui procedeu de „mecanică" recuperare, cei asimilaţi devin servitori în *high life*, sporind eficienţa mecanismului social, ceilalţi, percepuţi ca frînă în lina lui funcţionare, sînt expediaţi în categoria *mauvais sauvages*.

Gresarea mecanismului identitar urmează, la rîndu-i, reguli garantate de gramatica articulării coerente. *Englezu'* – nume sub care circula în folclorul studenţiei mele lectorul irlandez (!) care ţinea seminarul de *native conversation* – era, pentru „noi, românii", metonimia întruchipată a „perfidului Albion". Uscăţiv şi excentric ca gust vestimentar, cu o bărbuţă conturînd de minune faţa încadrată de perciuni meticulos îngrijiţi, fumînd pipă şi mare iubitor de bancuri trăsnite, Martin era un fel de Sherlock Holmes catapultat la Facultatea de Limbi şi Literaturi Germanice, într-un perfect gratuit exerciţiu de detectiv, un an doar după primăvara de la Praga şi revoltele studenţeşti din Occident. Observ la generaţia fiicei mele o firească receptare a alogenului ca *individ*, nu ca specie. S-ar zice că Albionul nu mai execută mişcări perfide. De aceea trimite ba un Mr. Taylor, ba o Miss Smith, ba o Mrs. Archer „în groapa cu lei", cu o similară misiune articulatorie. „Ei" sînt tot mai puţin clişee, îşi semnalează prezenţa tot mai puţin sonor, se con-fundă (adică se con-topesc) tot mai firesc cu „noi". O matriţă mult mai cuprinzătoare fasonează exemparele umane într-o succesiune care a încetat să fie exemplară. Ce uşurare, absorbţia sindromului de inferioritate, metabolizarea frustrărilor, digerarea complexelor!

© S. Ivanoschi

Acelaşi etaleu de umanitate dezinvoltă pînă la ignorarea totală a diferenţei faţă de *celălalt – străinul* – o vezi la „ei" acasă. Avionul îţi oferă imaginea protestant ticluită a arhitecturii urbane serializate din vremea Victoriei, dacă nu, foarte adesea, a lui George al III-lea sau George al II-lea. Din tren vezi tradiţionala Anglie de ţară care te poartă cu gîndul la romanele lui Jane Austen sau Thomas Hardy. Autobuzul străbate oraşele de provincie cu iz de „mari speranţe" ale devenirii londoneze. Şi, odată descins la Londra, constaţi că te afunzi într-o lume pestriţă, în care profuziunea de feţe negre şi galbene, vestimentaţia marcată de ostentative trăsături non-europene, restaurantele asiatice, prezentatorii TV cu trăsături „coloniale" şi „colonialele" însele au întins de mult graniţele fostei capitale imperiale către graniţe... *sans frontières* ale lumii postmoderne. *Englezu'* de serviciu se piteşte în discreta sa *backyard*, bea ceai la amiază şi se retrage silenţios în spatele ziarului pe care-l citeşte în metrou, ignorînd cu străşnică precizie prezenţa celorlalţi, pe care o observă neobservat. Cu diferenţa că *englezu'* de acum poate fi pachistanez, arab sau indian şi că a tresărit indignat în ziua în care *i* s-au atacat însemnele identitare de la WTC!

Porozitatea graniţelor identitare nu o ignorau, se pare, nici anticii. Căci tot „grecii noştri" numeau *nomazi* (sau numizi, adică locuitori ai ţinutului african Numidia) pe păstorii tribali care-şi mînau cornutele acolo „la ei", pe cîte o păşune sălbatică (*nomós*). Şi, pentru că obiceiul acesta îi deosebea de sedentarii metropolitani, ajunseseră şi în *grammatica civilis* a romanilor la capitolul „nearticulat" desemnat prin verbul animal *depascere*. Dimpotrivă, *nómos* – uzanţă, obicei, normă, lege – era factorul *stabilizator* al oricărei comunităţi cu conştiinţă de sine. *Nómos pántôn basileús* „în lume domneşte obiceiul" anticipează cu două milenii înţelegerea pe care o avem faţă de *străin*, cel din afara şi cel dinăuntrul nostru. *Nomós-nómos*, spaţiu şi model al uzanţelor comunitare, matriţă fizică şi simbolică a ritualurilor de recunoaştere, un concept bipolar, ca multe altele esenţiale, şi din care, ne spune Aristotel, derivă practica numită *nómisma*. Prin aceasta era socotit „conform legii" unul dintre „noi", „nelegiuit" unul dintre „ei", latinescul *nomen* fiind, totodată „numele" şi „legea" în numele căreia se decidea ceva – se legifera. Or, cum un mod *curent* de a omologa apartenenţa la o comunitate era *moneda*, ea devenise chiar măsura de recunoaştere. Modernitatea clasică avea să-i ridice prestanţa la nivel de ştiinţă: *numismatica*.

Şi atunci, *clic*-ul matriţei din tipografia contemporană lui Voltaire şi Samuel Johnson, capabilă să reproducă în serie paginile mai înainte fragil unicat, şi fluxul foilor de valoare *(valuta)*, numite de *„englezu'* nostru" şi *currency*, nu indică ele un circuit benefic şi inevitabil? Comod şi folositor, *clişeul* imagologic, precum banul care repede se rostogoleşte, nu este el o nesperată economie? Şi, de cînd lucrurile se măsoară tot mai mult cu aceeaşi măsură *(modus)*, nu au devenit ele tot mai comode? *Clic!* ▲

Claude KARNOOUH

Dragoste, ură, fascinaţie

În primăvara aceasta se împlinesc exact 31 de ani de cînd am pus pentru prima oară piciorul în România. Fără să mă laud, cred că acum cunosc un pic ţara, pe românii şi ungurii din România, diferenţele sociale şi culturale. De-a lungul acestor ani, am observat o mulţime de fenomene, în unele am fost direct implicat: ele se referă la raportul cu străinul, dar un străin care nu este nici turist cultural, nici turist universitar, nici membru al grupurilor organizate de agenţiile de turism în staţiunile balneare. Urăsc călătoriile de dragul călătoriilor. Experienţa mea românească se referă mai întîi, în anii comunismului ceauşist, la lunile de cercetare antropologică, istorică, în general culturală. Apoi, după 1989, cercetare sociologică, de fapt filozofică, dublată de predarea în învăţămînt, la secţia de filozofie a Universităţii din Cluj. Această experienţă existenţială implică traiul cotidian într-un oraş, într-un cartier, într-un imobil, împărtăşind traiul cu vecinii, inclusiv muncile rurale de primăvară pentru curăţarea spaţiilor verzi de lîngă rezidenţă. S-a spus şi s-a scris adesea, că eu sînt cel mai român dintre francezi, nu pentru că după 1990 nu s-ar fi instalat numeroşi francezi în România, căsătoriţi şi trăind aici; totuşi, privilegiu al vîrstei, dar şi al înclinaţiei spre aventură (şi nu spre turism), puţini au observat la faţa locului ultima perioadă a comunismului, amănuntele transformărilor colective şi individuale care au afectat ţara. Cu riscul de a şoca, îndrăznesc să afirm că printre mentalităţile durabile se înscrie şi atitudinea faţă de străin: acum ca şi în anii '70, ea oscilează între supunerea faţă de voinţa lor, cînd au putere şi bani, resentimentul mascat faţă de aroganţa lor, întemeiată doar pe vanitatea de a aparţine unei ţări bogate şi gelozia (ba chiar ura) faţă de cei ce au încercat sau încearcă în mod onest să sesizeze diversele faţete culturale ale României. Se poate recunoaşte în această descriere tipologia intelighenţiei româneşti: occidentaliştii nepăsători, confundaţi adesea cu „bonjuriştii" (astăzi „goodmorning-iştii), occidentaliştii cu conştiinţa vinovăţiei, care nu se simt bine în pielea lor, şi autohtoniştii de sub lozinca „nu ne vindem ţara", slogan stupid la ora mondializării şi a interpenetrării între toate economiile, toate programele de televiziune, programelor de învăţămînt şi culturale, într-o vreme cînd majoritatea tinerelor elite intelectuale, tehnice sau muncitoreşti, din România nu se gîndeşte decît cum să părăsească definitiv ţara. Astăzi, ca şi pe vremuri, este la ordinea zilei suspiciunea faţă de intelectualul străin trăind viaţa cotidiană în ţară. El este bănuit de fapte rele sub raport intelectual: „o să fure" subiectele românilor, el are un acces mai facil la informaţie, publică mai uşor în străinătate, îndrumă şi ordonează orientarea unor teme de cercetare fără să fie preocupat de nevoile urgente ale ţării. Aceste acuzaţii nu pot fi reduse la fantasmele colonizaţilor: este suficientă consultarea listele de subiecte propuse de instituţiile internaţionale, de Bruxelles, de diverse fundaţii, universităţile occidentale pentru a observa că tematica lor nu corespunde urgenţelor, nu pune în valoare cultura înaltă, ci promovează fleacurile şi rafinamentele intelectuale, instrumente ale unei dominaţii insidioase, sau mai banal, ale mediocrităţii înfloritor triumfătoare din Occident. Dar dacă străinul (sau unii dintre ei) propune şi dispune pentru că plăteşte cu bani mediocritatea căutată, nimic nu i-ar împiedica pe intelectualii români să refuze diktatul, să facă alte propuneri, să intre în polemici îmbogăţind dezbaterea şi arătînd calea de urmat, bogată în învăţăminte, dacă nu ar fi laşitatea şi gustul pentru profit. Dar un asemenea gest ar duce la o confruntare directă cu străinul, demonstrînd erorile de analiză şi de judecată, cu alte argumente, decît cele ale naţionalismului mărginit şi mediocru. Şi va mai dura pînă cînd conştiinţa misiunii, atitudinile şi posturile corespunzătoare se vor răspîndi devenind comportamente intelectuale normale. În general, intelectualul român îl flatează pe interlocutorul străin şi renunţă la relaţie dacă ea nu se transformă imediat în beneficii zornăitoare şi uşor de cîntărit. Vizitatorii lucizi îşi dau seama foarte repede că oamenii nu au convingeri, că sînt gata să îmbrăţişeze orice cauză, orice teorie sau metodologie, dacă se plăteşte. De aceea raporturile cu străinul sînt impregnate de false amabilităţi, de o ospitalitate exagerată, pentru că raportul iniţial este o relaţie de subordonare, vizînd, pe termen scurt, o răsplată imediată şi bine garnisită. De aceea puţine sînt relaţiile cu străinul instalate în durată, singurul fundament al unei prietenii, imposibil de construit din aprobările convenţionale. *Eros, agape* şi *polemos*, diferenţele şi nu identitatea, acestea sînt bazele prieteniei renăscute mereu din confruntarea fără concesii, dar şi fără substrat meschin.

Cîteva întîlniri excepţionale, pasionale şi în acelaşi timp pasionate, violente şi afectuoase m-au ţinut legat de această ţară şi ele durează dincolo de dispute şi concilieri.

▲

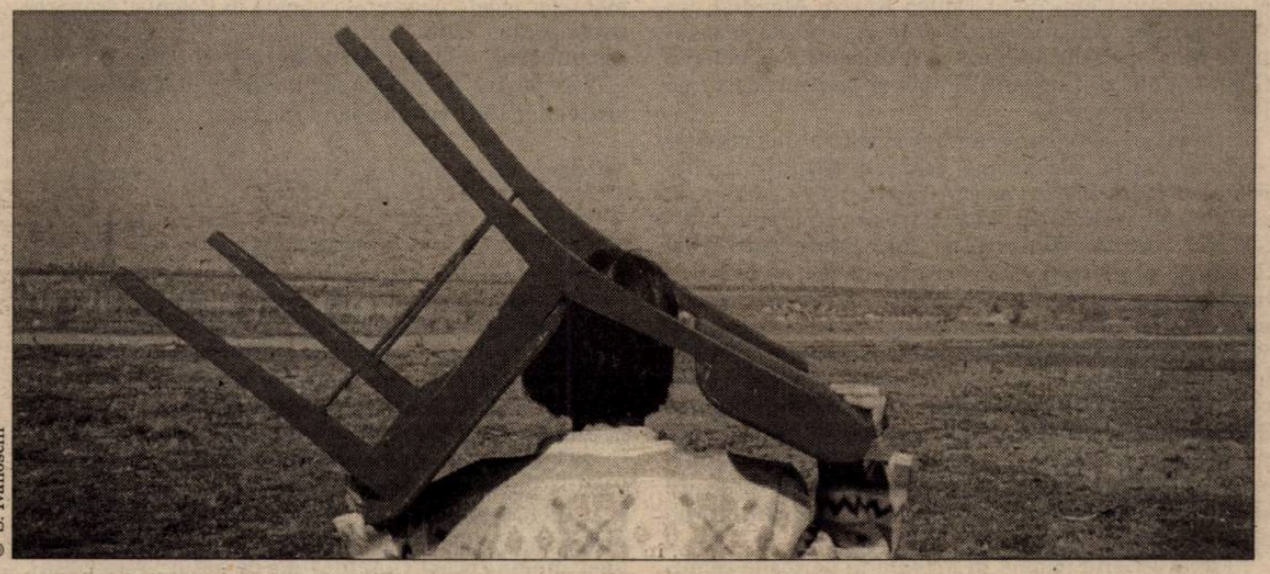

© S. Ivanoschi

Dan OPRESCU

Străinătatea apropiată

Sursa tuturor adevărurilor statistice (i.e.: a clişeelor, a stereotipurilor) este recensămîntul, numărătoarea şi categorisirea de oameni. Pînă şi regele David şi-a primit pedeapsa pentru curiozitatea de a afla adevărurile statistice ale vremii sale (după cum şi noi, probabil, ne vom primi pedeapsa pentru apropiatul recensămînt din martie). Aceste adevăruri statistice sînt, în principiu, deranjante, pentru că nu pot să dea socoteală de întreaga bogăţie a realului, de fiecare individ; dar, în calitate, totuşi, de adevăruri statistice, ele economisesc judecata, prefăcînd-o în prejudecată, stereotip, clişeu şi – în această calitate – îndeplinesc o funcţie socialmente utilă.

Asemenea clişee sînt cam de trei feluri:

1. Ale românilor despre străini (aici însă trebuie să distingem între *a.* străinii-străini, adică din străinătate, şi *b.* românii care se vor fi înstrăinat, aşadar românii care trăiesc în străinătate).

2. Ale străinilor despre români (cu două subcategorii: despre românii din România şi despre românii care trăiesc în străinătate, dar încă nu s-au asimilat întrutotul).

3. Ale românilor (din România) despre români; cf. sondajele plătite de feluritele fundaţii Soros. Cu o ramificaţie importantă: ale românilor din România despre „străinii" din România (unguri, ţigani, lipoveni, evrei etc.). Ungurii, prin definiţie aproape, nu pot să fie decît „bozgori" (i.e.: *venetici)* sau, alintat: „boangheni" (i.e.: *vecini).* Romii sînt ţigani ş.a.m.d.

Să le luăm pe rînd:

1. Românii din România au ferma convingere că „străinii" (iar românaşii stabiliţi în străinătate sînt oarecum nişte „străini onorifici", cam la fel cum în anii *apartheid*-ului, în Africa de Sud, japonezii erau socotiţi „europeni onorifici" – şi exact din acelaşi motiv: paralele) sînt bogaţi, sînt foarte bogaţi. De asemenea, străinii sînt şi, oarecum, mai proşti, în sensul că sînt oricînd dispuşi să plătească preţuri occidentale pentru ceva de calitate eminamente românească (adică, mai degrabă proastă), indiferent dacă marfa respectivă este o cameră la hotel, o masă la restaurant, sau un abonament la o revistă de cultură (de pildă, un abonament, pentru străinătate, la revista *22* costă mai mult decît unul la *New York Review of Books...).*

2. Pentru un număr statistic semnificativ de străini (din străinătate, dar aici se include şi străinii care lucrează prin ambasade, organizaţii internaţionale şi altele asemenea), românii sînt „soi rău"; a fi român, în acest sens, aproape că nu desemnează o naţionalitate, ci o profesie (de fapt acelaşi lucru s-a mai spus/scris despre cîteva alte naţii). Românii sînt neserioşi, ne-trebnici, leneşi, cam mincinoşi, lipsiţi de responsabilitate civică sau/şi familială, cam excroci – deşi, uneori, excroci simpatici; altminteri, au oarece haz, cîteodată, cîte unii sînt sclipitori, poate chiar prea inteligenţi pentru propriul lor bine, amanţi acceptabili (bărbaţii) şi, uneori, chiar dezirabili etc. Femeile au şi ele calităţi (şi defecte, cîteva chiar faimoase), pe care un „turcit" şi un înstrăinat precum Dimitrie Cantemir le va fi menţionat în *Descriptio Moldaviae,* la începutul veacului al XVIII-lea. Unele stereotipuri au chiar elemente pozitive (inventivitatea, de pildă, e o calitate, dacă nu se preface în înşelătoreală). În genere însă, predomină absenţa capacităţilor manageriale, sau absenţa simţului comercial, sau a spiritului de onoare personală, mai toate acestea fiind înlocuite prea adesea de către o existenţă desfăşurată sub zodia unei anumite teatralităţi.

3. Părerile (excelente) ale românilor despre români nu se deosebesc fundamental de celelalte păreri (statistic semnificative) ale altor popoare şi populaţii despre ele însele. La fel, părerile cele proaste ale românilor despre neamurile cu care a venit în contact de-a lungul istoriei – şi acestea sînt larg răspîndite, pe tot globul (cf. japonezii despre coreeni, triburile Bantu despre triburile Zulu, nord-americanii despre mexicani, grecii despre turci şi viceversa, khmerii despre vietnamezi etc.).

În ceea ce îi priveşte pe românii ce tocmai pleacă din România (sau, şi mai bine pentru ei, care au plecat mai de multă vreme...), ei se „înstrăinează" încă de pe aeroportul Otopeni; la eventuala escală de la Budapesta sau Viena, încep să se ferească de persoanele (atît de gălăgioase, cărînd atîtea pungi de plastic, trăncănind atîtea fleacuri, atît de brunete, îmbrăcate în haine de piele...) ce vocalizează pre româneşte.

Există şi o dinamică a „străinătăţii": moţii din Cluj (i.e.: cartierul Mănăştur, cel care este capabil a-i asigura lui Funar, de-a pururi, supremaţia în alegerile locale), au devenit – fiind de etnie românească – cei mai mari „patrioţi locali".

Dar cazul-şcoală îl reprezintă Braşovul: în vremea industrializării „eroice" *(late*-Dej, *early*-Ceauşescu), oraşul se umpluse de moldoveni, veniţi să se angajeze, în principal, la *Steagul Roşu* şi la *Tractorul.* „Băstinaşii" braşoveni (dar îndeosebi românii din Schei), îi dispreţuiau vădit pe aceşti venetici, inventînd nenumărate bancuri (e.g.: „Sîrma!"); prin firea lucrurilor, saşii din Braşov cam se duceau „la export", în RFG, iar ungurii din oraş (cf. Strada Lungă & Co.) nu prea mai scoteau capul, fiind covîrşiţi de puhoiul noilor-veniţi. După numai o generaţie, moldovenii s-au „braşovenizat" completamente, lucru ce s-a arătat pe deplin după 1990, cînd noi valuri (tot de moldoveni, *as it happens)* s-au revărsat asupra oraşului de la poalele Tîmpei; opoziţia cea mai puternică în faţa noilor-veniţi a fost condusă, în principal, de către „vechii moldoveni", de către cei deja asimilaţi întru spiritul Braşovului, şi gata să-şi apere teritoriul. Partea amuzantă o reprezintă faptul că noii şi vechii moldoveni de la Braşov nu concurau pentru aceleaşi slujbe, şi nici măcar nu aveau de împărţit vreun spaţiu public, cu încărcătura, eventual, simbolică. Dar chestiunea realmente tulburătoare o constituie o altă dihonie, de astă dată între cei nou-veniţi: se pare că ar conta foarte mult dacă respectivii moldoveni noi sînt veniţi din Republica Moldova (ceea ce este cam prost, după toate aparenţele), sau – mai de prestigiu – din Moldova României. Cam la fel s-a întîmplat acum cîţiva ani, la Helsinki, cînd, în faţa unui aflux de cîteva sute de romi din Slovacia, cei care au vociferat cel mai mult au fost romii din Finlanda, temători să nu-şi piardă privilegiile.

În ceea ce mă priveşte, am fost străin în Japonia, şi mi-a plăcut foarte mult: toată lumea mă credea american, eram cel mai înalt, şi singurul cu barbă... Apoi am fost străin în SUA, la New York, şi lumea mă socotea evreu (cînd portarul blocului mi-a spus, într-o dimineaţă, „– *Happy Hannuka!",* nu am ştiut ce să răspund). Şi am mai fost străin în partea de Sud a Africii – adică eram alb, cu ochii albaştri, şi m-am simţit vinovat, ca un prost ce sînt. De vină era un blestemat de stereotip.

▲

Cezar ORNATOWSKI

Retorica Papei Ioan Paul al II-lea şi transformarea politică a Poloniei (II)

Gdansk, locul ideal

Pe la mijlocul anilor 1980, autorităţile au interzis construirea bisericilor în Gdansk, o măsură menită a forţa Biserica să îl retragă (=să îi anuleze calitatea de preot) pe Prelatul Bisericii Sf. Brigita din Gdansk (situată în vecinătatea portului), cunoscutul Părinte Henryk Jankowski, duhovnicul lui Walesa, cunoscut pentru puternicul lui anti-comunism, simpatiile pro-"Solidaritate" şi pentru sprijinul său general pentru opoziţia politică. În timpul negocierilor care au precedat a treia vizită a Papei, din 1987, guvernul a cerut îndepărtarea Părintelui Jankowski ca precondiţie pentru a îl lăsa pe Papă să viziteze Gdansk-ul. Episcopatul a refuzat ideea în sine de a „îndepărta" pe cineva şi în general de a se supune unor asemenea condiţii „acoperitoare", dar a trebuit să cedeze pe alte fronturi (de exemplu, episcopii au trebuit să accepte vizite adiţionale ale Papei – neplanificate de Episcopat – la Monumentul Celui de-al Doilea Război Mondial din Westerplatte, lîngă Gdansk, şi la lagărul de concentrare Majdanek din Lublin) ca preţ pentru includerea Gdansk-ului în itinerariul Papei şi pentru păstrarea Părintelui Jankowski.

Din punct de vedere retoric, includerea Gdansk-ului în itinerariu i-a oferit Papei ocazia şi locaţia potrivite pentru a spune lucruri pe care în altă parte fie nu ar fi putut să le spună deloc, fie ar fi trebuit să le spună altfel, fără recuzita simbolică şi aura interpretativă (şi fără aura pre-interpretativă a aşteptărilor şi a speculaţiilor) pe care Gdansk-ul ca locaţie le-a oferit. Pe de o parte, faptul că a trebuit să meargă şi să vorbească la Westerplatte sau Majdanek sau Auschwitz – impuse în urma negocierilor („Papa nu poate să vină la Cracovia fără să dea atenţie Auschwitz-ului," a sugerat irezistibil un reprezentant al guvernului) –, a întrerupt traseul iniţial al vizitei, a necesitat modificări ale temei sau cel puţin a prezentării ei, a introdus noi referinţe simbolice care au trebuit utilizate şi a oferit ocazia de a spune alte lucruri în altă formă.

Fiecare vizită papală în Polonia în perioada comunistă s-a desfăşurat în condiţii socio-politice diferite; mai exact, fiecare vizită marchează un tipar de evoluţie a situaţiei respective, pe care vizitele, în timp, au sprijinit-o şi au modelat-o. Stenogramele negocierilor în Comisia Mixtă dovedesc că fiecare vizită a avut loc nu numai într-un context evenimenţial diferit, ci şi într-un context diferit de interpretare a acestor evenimente; stenogramele arată cum s-au schimbat presupunerile, prioritatea chestiunilor considerate importante, orizontul de aşteptare şi îngrijorările care au constituit interpretările de-a lungul timpului. Vizitele papale, şi mai cu seamă negocierile preparatorii, au devenit începînd din 1983 şi mai ales după 1987, ocazii retorice pentru a furniza interpretări ale evenimentelor în curs. Dincolo de inevitabila bombastică, poză şi jocuri de culise, ambele părţi negociatoare erau din ce în ce mai conştiente de natura literalmente „istorică" a propriilor deliberări şi decizii.

Pe măsură ce evenimentele au început să se precipite, mai cu seamă pe la mijlocul şi la sfîrşitul anilor 1980, cu o viteză care nu numai că a depăşit capacitatea de control a oricui, dar i-a şi obligat pe toţi să folosească schemele interpretative existente, Comisia Mixtă Guvern-Biserică, punînd la cale programul vizitelor papale şi făcînd toate aranjamentele necesare, a devenit, cu adevărat, organul conducător *de facto* – deşi strict în culise – al Poloniei, forumul în care se luau decizii asupra chestiunilor care aveau potenţialul de a influenţa evenimentele şi interpretarea acestora, şi astfel potenţialul de a influenţa viitorul ţării.

După schimbarea politică din 1989, Comisia Mixtă şi-a încetat existenţa, iar pregătirile pentru vizitele papale au fost organizate de Episcopatul polonez şi de Vatican, cu sprijinul tehnic al guvernului şi al autorităţilor locale. Nu mai există negocieri ideologice, Episcopatul şi Vaticanul fiind singurele care iau decizii privind conţinutul vizitelor şi organizarea resurselor necesare. O comparaţie ilustrează grăitor diferenţa: în textul publicat al negocierilor pregătitoare şi al documentelor legate de vizitele papale în Polonia, preparativele pentru vizita din 1979 ocupă 116 pagini, pentru cea din 1983 – 98 de pagini, iar pentru vizita din 1987 – 72 de pagini, în timp ce documentele pregătitoare ale vizitei din 1991 ocupă doar 4 pagini.

© S. Ivanoschi

Vizitele papale ca evenimente retorice

„Puterea retorică" a vizitelor papale în Polonia derivă atît din oratoria meşteşugită a Papei, cît şi din natura complexă a vizitelor ca ceremonii religioase, evenimente istorice şi politice şi spectacole de masă. Puterea lor persuasivă unică (şi care a făcut istorie) precum şi impactul emoţional veneau aşadar dintr-o putere combinată a oratoriei cu intersectările complexe de contexte, asocieri şi experienţe pe care această natură multiplă le-a adus laolaltă şi le-a trezit.

În ciuda ritmului lor frenetic şi itinerariilor variate, vizitele Papei în Polonia au avut un caracter formulaic şi predictibil. Fiecare vizită în Polonia, oficial definită ca „pelerinaj" al „pelerinului Papă", a fost ataşată unei anumite ocazii (întotdeauna de natură religioasă). Ocaziile, totuşi, au fost astfel selectate sau, dacă a fost nevoie, modelate, încît în afara mesajelor religioase ele conţineau de asemenea importante mesaje istorice şi politice. Fiecare vizită a avut *o temă* (din nou, invariabil religioasă şi, ca şi în cazul omiliilor, preluată din Scriptură), dar aceste teme aveau în acelaşi timp două faţete (religioasă şi politică) şi erau adecvate cerinţelor şi nevoilor momentului istoric. Ele completau „mesajul" într-un mod care făcea ca tot ce se spunea sau se făcea să capete implicaţii puternice – un potenţial de ambiguitate într-o direcţie specifică. Fiecare vizită avea, de asemenea, *un mesaj-cheie*, un sentiment sau gînd călăuzitor general, de exemplu, „reînnoire" pentru vizita din 1979, „speranţă" pentru vizita din 1983 and 1987. În sfîrşit, fiecare vizită avea *un slogan*, care era o scurtă frază sau un aforism din Evanghelie.

Fiecare vizită a constituit un pelerinaj în oraşele sau locaţiile selectate (din nou, întotdeauna locuri cu semnificaţii religioase şi/sau cu puternice implicaţii religioase legate de vizită; majoritatea vizitelor s-a întîmplat să fie încărcate cu o altă simbolistică, incidental potrivită unui anume moment istoric). În cele mai multe locuri pe care le-a vizitat, Papa a oficiat liturghia şi a rostit predica din cadrul acesteia. În anumite ocazii (cum ar fi întîlnirile cu oficialii guvernamentali, profesori universitari, membri ai cultelor religioase sau membri ai Episcopatului) a ţinut de asemenea scurte discursuri. Subiectele au fost cu aparenţă religioasă şi au păstrat convenţiile genului (de exemplu, predicile se bazau pe o temă sprijinită de texte din Vechiul şi Noul Testament, amplificate după caz; discursurile erau adecvate publicului şi ocaziei). Totuşi, aceste teme, deşi probabil selectate în funcţie de calendarul liturgic, s-a întîmplat să aibă în acelaşi timp profunde implicaţii legate de momentul istoric şi situaţia socio-politică, în timp ce amplificarea exploata cu măiestrie toate resursele disponibile legate de loc, ocazie, situaţie şi spectacol pentru a exprima o poziţie politică limpede şi tăioasă.

Vizitele papale au constituit astfel un tip special de spectacol ritual; caracterul lor „neoficial" (adică, non-comunist) le-a tranformat automat în „contra-ritualuri" în relaţie cu obişnuitele ritualuri de partid ale erei comuniste, sărbători oficiale sau pelerinaje prin ţară ale prim-secretarului de partid. Liturghia, celebrată public, de obicei în aer liber, într-o ţară comunistă, a constituit miezul acestui contra-ritual (contra)politic.

Impactul retoric deplin al vizitelor papale s-a datorat caracterului lor ritual, simbolismului cultural şi istoric al locurilor vizitate (la care orice polonez era sensibil şi care erau cu atît mai semnificative în situaţia în care anumite lucruri nu puteau fi spuse pînă la capăt), simbolismului momentelor în care au avut loc aceste vizite, elementelor unui spectacol care „puneau în cadru" fiecare apariţie papală (altare, decoruri, costume, mare procesiune), şi, mai ales (şi cu iscusinţă făcînd uz de toate aceste elemente), oratoriei strălucite a Papei Ioan Paul al II-lea.

Ideea (cu entuziasm răspîndită atît de autorităţi cît şi de către Episcopatul Polonez, dar din motive radical diferite) că pelerinajele Papei în Polonia erau evenimente pur religioase, au amplificat, în loc să tempereze, impactul lor politic. Trebuie să nu uităm că aceste vizite se desfăşurau într-un context politic în care sursa principală de satisfacţie era să te angajezi public, sau să vezi pe altcineva angajîndu-se public, şi să scapi cu bine, în activităţi sau discursuri ambigue sau cu desăvîrşire interzise sub o acoperire transparentă, dar eficientă (cu cît era mai transparentă şi mai eficientă acoperirea, cu atît pericolul era mai mare). Aceasta este exact ceea ce a făcut Papa Ioan Paul al II-lea, cu acurateţe extremă, demnitate nezdruncinată şi eficienţă devastatoare, întotdeauna mergînd pînă la limita imposibilului, în ovaţiile şi aplauzele în delir ale majorităţii compatrioţilor săi.

Maniera în care Polonia şi-a recîştigat suveranitatea şi democraţia, amalgamul unic de religie, politică şi patriotism, de tradiţie şi modernitate pus în practică în spectacolele pe care le-au constituit vizitele Papei Ioan Paul al II-lea, vor rămîne pentru multă vreme o trăsătură importantă a vieţii politice poloneze. În ce măsură ea este consecinţa discursurilor şi a prezenţei Papei, sau dacă a făcut totdeauna parte din tradiţia politică a ţării, este discutabil. Este neîndoielnic, însă, că Papa Ioan Paul al II-lea rămîne figura spirituală emblematică a ţării, în vreme ce moştenirea politică pe care el o lasă devine din ce în ce mai mult un subiect al luptei democratice interne. Este relevant că în vreme ce vizita din 1999 a Papei a scos în stradă mulţimi record, s-a constituit într-un mare spectacol şi a suscitat atenţia mass-media la o scară fără precedent, alegerile prezidenţiale care au urmat în 2000 au indicat o ţară mai divizată, un spectru politic mai fragmentat şi o retorică electorală mai cinică şi mai populistă decît oricînd. S-ar putea ca, în condiţii democratice, în ciuda apelurilor insistente ale Papei, spectacolul să fi început să se separe de substanţă, nostalgia de relevanţă, credinţa de interesul personal şi politica pusă în practică de principiile declarate teoretic. Din acest punct de vedere, în contextul unic al prăbuşirii unui regim totalitar într-o ţară fervent catolică (propria ţară a Papei, în plus), şi în peisajul geopolitic rapid schimbător, vizitele Papei Ioan Paul al II-lea în Polonia în anii 1980 marchează probabil o scurtă întoarcere la epoca eroică a retoricii în Grecia şi Roma, unde oratoria meşteşugită dublată de autoritatea morală incontestabilă şi de apelul la judecata maselor aveau, în condiţii de extremă criză existenţială, puterea să schimbe destinul popoarelor şi al lumii.

Prin comparaţie, vizitele de după 1989 au fost mai puţin dramatice din punctul de vedere retoric şi mai puţin „istorice", deşi ele inevitabil au continuat să joace un rol important în politica internă a ţării. Excepţie face, poate, spectaculoasa vizită din 1999, dar profundul ei impact emoţional, uriaşele mulţimi pe care le-a scos în stradă şi imensul entuziasm pe care l-a generat ar putea să aibă mai puţin legătură cu impactul real pe care l-a avut asupra evoluţiei ţării şi mult mai mult cu răbufnirea nostalgică a spiritului colectiv de sprijin pentru cel care a dominat viaţa spirituală, morală şi politică a ţării şi care a fost un episcop al speranţei în cele mai dificile şi semnificative decenii ale istoriei recente, şi cu siguranţă în viaţa celor mai mulţi din actualele generaţii de adulţi din Polonia – indiferent de credinţa lor religioasă.

traducere şi adaptare de
Cipriana PETRE-MATEESCU

Cezar Ornatowski este profesor la San Diego State University. Acest articol reprezintă un fragment din studiul *„O Atenă creştină: Retorica Papei Ioan Paul al II-lea şi transformarea politică în Polonia, 1979-1989"*, care va fi publicat integral, în traducere, în Revista Română de Ştiinţă Politică – *Studia Politica*.

▲

Ţinta: Hollywood

Paza la Oscaruri este o problemă serioasă, chiar în vremuri liniştite. Anul trecut, cu o zi înaintea ceremoniei de decernare a premiilor Academiei Americane de Film, cinci linii de paznici nervoşi, de la poliţişti în uniformă la sergenţi cu ceafa groasă, pînă la un escadron de sosii ale lui Tom Selleck, bronzate şi mustăcioase, purtînd cămăşi hawaiiene şi umflături la manşetele pantalonilor, controlau perimetrul Shrine Auditorium. Unele gărzi au fost chiar însărcinate să împiedice intrarea altor gărzi în sala de spectacol, încă neinvadată de stele. E greu de crezut că, în zilele acelea apuse de Pax Americana, cele mai mari atentate la siguranţa lui Oscar au venit din partea unor zăpăciţi care au furat statuetele acum doi ani şi din partea unei bande misterioase care, anul trecut, a ameninţat că îl va răpi pe Russell Crowe şi că-i va tăia degetele, dar n-a reuşit decît să-i obţină nişte voturi de simpatie, pe ultima sută de metri. Fireşte că vremurile de-acum nu sînt nici pe departe cele mai liniştite, iar potenţialul de risc al acestor Oscaruri este deprimant de real, chiar dacă talibanii şi Al Qaeda sînt în prezent siliţi să se ascundă. Nimănui nu-i place să o spună cu glas tare, dar cea de-a 74-a ceremonie a Oscarurilor conduce pe orice listă a nominalizaţilor la un potenţial Ground Zero West. Timp de trei ore şi mai bine – asta dacă premianţii nu se vor dovedi atît de speriaţi încît să-şi scurteze în sfîrşit discursurile –, mai-marii din lumea filmului vor transpira pe scaunele lor, în timp ce un miliard de oameni îi văd pe viu la televizor. „Oare există ţintă mai bună?“, spune o persoană cu greutate, care se îndoieşte că va asista anul acesta. „O sală plină de americani bogaţi, enervanţi, aroganţi. E însăşi antiteza unui bombardament asupra copiilor inocenţi dintr-un spital.“ Un alt participant veteran la Oscaruri declară că, de data asta, va trage chiulul cu siguranţă; chiar susţine că ştie anumiţi membri ai presei, care au de gînd să facă la fel.

Neliniştile lui Oscar

Deci ce e nou în meniu, la Oscar 2002? Din păcate, cea mai mare schimbare o reprezintă decizia Academiei Americane de Arte şi Ştiinţe ale Filmului, de a muta Oscarurile de la Shrine Auditorium-ul uşor de apărat, ce se ridică pe un teren izolat, învecinat cu University of Southern California, la abia terminatul Kodak Theatre din inima Hollywoodului – un loc ceva mai sigur decît centrul civic din Mogadishu.

„Va fi ceva mai complex“, admite Bruce Davis, directorul executiv al Academiei. „Este, după cum spuneţi, o zonă mult mai *densă*.“ De fapt, noul cămin al lui Oscar este situat deasupra unei staţii de metrou ce scuipă mii de vizitatori pe zi, la cîţiva metri de trotuar distanţă de covorul roşu. Chiar de cealaltă parte a lui Hollywood Boulevard se află primejdiile ascunse ale unei zone comerciale: centre pentru tatuaje şi *body-piercing*, aşezate spate în spate, pizzerii şi magazine de lenjerie.

Mai trebuie luat în considerare şi factorul Dealey Plaza. De la ferestrele dinspre nord ale unui bloc de firme, parţial închiriat, arcada mîndră a intrării în Kodak Hotel se află în bătaia puştii. Dar cele mai bune locuri se găsesc la etajele doi şi trei, la Hollywood International Hostel, ale cărui 150 de paturi, cu preţuri ce pot coborî pînă la 16 dolari pe noapte, au fost rezervate cu luni în urmă de vizitatori din toată lumea, împătimiţi de celebritate.

Toate astea provoacă o mare anxietate unei comunităţi deja nevrotice, care în curînd va trebui să se hotărască dacă, acceptînd invitaţia de a înmîna altcuiva o statuetă, merită să-şi riste sănătatea şi viaţa. Dacă celebrităţile dezertează în masă, principala victimă va fi Academia, care contează pe premiile ei, să-i aducă 46 milioane de dolari pe an. Dar nici studiourile, care obţin beneficii imense de pe urma publicităţii gratuite asigurate de show, nu vor fi prea fericite. Evident că şefii studiourilor vor ca starurile lor să participe, dar zvonurile nu sînt încurajatoare. „Vă pot spune că destui nu vor veni“, prezice un director de la un studio important, care întîmpină dificultăţi şi în convocarea vedetelor la conferinţe de presă şi premiere. Laura Ziskin, producătoare la Oscaruri, a început cu întîrziere procesul delicat de a-i întreba pe potenţialii prezentatori dacă au suficient sînge rece pentru această misiune.

Dacă privim partea bună a lucrurilor, un purtător de cuvînt al biroului FBI din Los Angeles a declarat că pînă la data respectivă nu există ameninţări împotriva ceremoniei, deşi, imediat după 11 septembrie, mai multe studiouri au fost amabil avertizate de agenţie că s-ar putea afla în pericol. Dar nici asigurările FBI-ului – ori soluţia nesatisfăcătoare a festivităţii pe care *Variety* a botezat-o „premiile semi-Emmy“ – nu i-au calmat pe cei mai nervoşi dintre oamenii dinăuntru, care îşi închipuie că Fox trebuie să aibă motive întemeiate, atunci cînd îşi supune vizitatorii la un traseu de slalom, printre fortificaţii de beton împotriva maşinilor-capcană.

Cu aerul atît de încărcat de semne rău prevestitoare, Academia a stat cu ochii pe Asociaţia Presei Străine de la Hollywood, ale cărei Globuri de Aur au fost decernate la 20 ianuarie. Temîndu-se că o penurie de staruri i-ar fi dat peste cap întreaga afacere strălucitoare şi profitabilă, asociaţia luase la rîndul ei măsuri. Printre altele, era pregătită să abandoneze hotelul Beverly Hilton, căminul ei de multă vreme, pînă cînd hotelul nu-i satisfăcea cîteva cereri calculate pentru ca starurile de cinema să se simtă în largul lor – de exemplu, suspendarea multora dintre obişnuitele activităţi promoţionale din jurul Globurilor, organizate de hotel în weekenduri. Pentru a-i îmbia şi mai mult pe speriaţi, organizatorii Globurilor au răspîndit cu discreţie mesajul că, în privinţa siguranţei, totul era sub control. Şi puteţi fi siguri că ziariştii străini de la Hollywood, o grupare iritabilă, nu şi-au risipit voturile pe actorii pe care i-au considerat în stare să tragă chiulul. Cine n-are curaj n-are nici Glob.

A proteja un papă e mai simplu

Oscarurile sînt o antrepriză mai puţin fragilă, dar Academia s-a dovedit suficient de nervoasă ca să-l scoată în faţă pe „ţarul“ rareori mediatizat al serviciului ei de pază, Kirk Smith, pentru un interviu public. Smith, un veteran al poliţiei din Los Angeles, în vîrstă de 50 de ani, atent şi sobru, are în spate 15 ani de experienţă, în calitate de consultant în probleme de securitate la ceremonia Oscarurilor. Smith sfătuieşte vedetele să aibă încredere în Mama Academie, mai degrabă decît să se bazeze – aşa cum au procedat în trecut unele celebrităţi – pe armate personale vrednice de o căpetenie paştună. „Capacitatea noastră de a proteja clientul... odată ce s-a pus sub controlul nostru, este absolută“, spune el.

Smith are toate motivele de a se făli cu palmaresul său. De cînd deţine postul, n-a existat nici o breşă importantă în sistemul de securitate al show-ului, asta şi pentru că el a reuşit să creeze o legendă a invincibilităţii sale. Acum cinci ani, cînd un amator notoriu de intruziuni a prezis că se va strecura cumva înăuntru, Smith a dispus arestarea lui (pentru scurtă vreme), doar ca să le dovedească potenţialilor vînători de celebrităţi că Academia nu poate fi învinsă. Atunci cînd un elicopter aparţinînd departamentului de ştiri de la Fox a aterizat forţat la cîteva mile de Shrine, în noaptea Oscarurilor 2000, Smith a profitat de accident ca să-şi argumenteze vechea dorinţă de a elibera spaţiul aerian al Hollywoodului pe durata spectacolului, iniţiativă acceptată după evenimentele din 11 septembrie.

Percheziţiile şi oglinzile de supraveghere or fi ele noutăţi pentru studiouri, dar Smith spune că Academia a început să-şi organizeze paza împotriva bombelor după războiul din Golf. Anul acesta, premiile Emmy au chemat în ajutor FBI-ul, dar cei de la Oscaruri au avut întotdeauna relaţii relaxate cu poliţiştii federali. De fapt, după Davis, nişte agenţi ai serviciului secret au făcut o evaluare a operaţiunii lui Smith, acum cîţiva ani, şi au ajuns la concluzia că a proteja un preşedinte sau un papă e simplu, în comparaţie cu paza unui public dintre membrii căruia o jumătate ar putea constitui ţinte credibile. „Au fost oripilaţi de complexitatea misiunii“, spune Davis.

Zonă închisă

Din nefericire, hotelul Kodak sporeşte dramatic aceste complicaţii. Proiectat la mijlocul anilor '90, ca un element central în renaşterea lentă şi adesea chinuită a Hollywoodului, acea sală cu 3.300 de locuri era menită să reprezinte întoarcerea Academiei la rădăcini. Prima ceremonie a Oscarurilor s-a ţinut la Hollywood Roosevelt Hotel, în 1929, şi pînă în 1960 spectacolele aveau loc tot în apropiere, la RKO Pantages Theatre. Dar în ultimele decenii, ceremonia s-a tot mutat de la Shrine, cu ale sale 6.000 de locuri, la Dorothy Chandler Pavilion, cu 2.500 de locuri, în funcţie de posibilităţile fiecăruia de a-şi elibera calendarul pe luna respectivă. Nu e de mirare că Academia s-a lăsat sedusă de perspectiva unei locuinţe permanente, care le mai şi oferea celebrităţilor facilităţi precum un bar chiar în holul de la intrare.

Vestea proastă e că amfiteatrul de lux proiectat de David Rockwell este vîrît într-un labirint de interioare şi exterioare – Hollywood & Highland *shopping mall*. Şi ce ditamai *mall*! În ziua de inaugurare, 9 noiembrie, vizitatorii s-au învîrtit, dezorientaţi de planul confuz al centrului comercial şi de aglomeraţia îndrăzneaţă de mituri hollywoodiene. Urcînd de la Hollywood Boulevard, nişte trepte roşii, stridente, sînt pline de citate false din vedete inventate, care îşi dezvăluie secretele succesului. (Un „actor animal“ explică: „Dresorul meu a crezut că nu voi reuşi, pentru că eram saşiu.“) Magazine

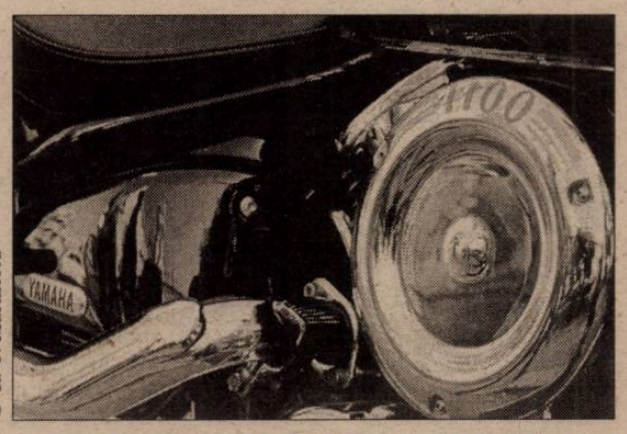

© R. C. Marinescu

en detail sînt flancate de grifoni monumentali şi de elefanţi albi uriaşi (şi probabil autoreferenţiali). Un pian – cu tot cu taburet şi candelabru – atîrnă de cabluri de oţel în atrium. (E greu de spus dacă a fost pus acolo ca omagiu pentru Hitchcock, Liberace sau pentru *Cele 5.000 de degete ale doctorului T.*)

„Lucrăm în industria cinematografică. Sîntem obişnuiţi ca viziunea iniţială să nu corespundă cu produsul finit“, recunoaşte Davis, în legătură cu degenerarea centrului comercial, de la proiect de înalt nivel la realitatea de nivel mai jos. „La început ne-au arătat marmură şi oţeluri splendide. Dar pe măsură ce costurile lăsau în urmă bugetul alocat, au început să ne spună: «Ei, o să vă dăm *mortar* de cea mai bună calitate.»“

Pînă recent, la jumătatea lui octombrie, Academia a ameninţat că va reveni la Shrine, căruia, pentru orice eventualitate, îi plătise o sumă de rezervare frumoasă. Dar neînţelegerile sînt acum rezolvate. Davis afirmă că TrizecHahn (compania care a construit Hollywood & Highland) a încercat să anuleze înţelegerea de a închide magazinele din jurul pistei pe care vor păşi vedetele, pentru ca spaţiile să fie periate în căutare de bombe. În termenii acordului actual, întregul *mall* – pînă la ultimul chioşc de *T-shirt*-uri sau *hot-dogs* – va fi închis de sîmbătă seara pînă duminică noaptea, cînd sala va fi din nou goală.

Smith mai are şi sarcina de a închide restul Hollywoodului, chiar acum, cînd masele vin să caşte gura la o privelişte de care cartierul a dus lipsă timp de 40 de ani: vedete pe viu. Smith ar vrea să închidă nu doar străzile învecinate – un director de studio este de părere că zona interzisă trebuie extinsă „cu cel puţin o milă, pentru a zădărnici atacuri cu bombă şi orice proiectile“ – , dar şi staţia de metrou Hollywood/Highland. „E greu de imaginat că nu ne vor aproba cererea“, spune Davis. Dar pentru purtătorul de cuvînt al Metropolitan Transit Authority, Gary Wosk, închiderea staţiei e la fel de greu de imaginat: „Nu cred că oamenii obligaţi să ia metroul, ca să meargă la muncă şi înapoi, ne vor privi cu ochi buni“, spune Wosk.

Peste drum, la Hollywood International Hostel, directorul Glen La Cour spune că le va permite celor de la serviciul de securitate să patruleze pe acoperiş, care oricum este utilizat în mod regulat de LAPD, la supravegherea posibililor traficanţi de droguri. Dar cum rămîne cu verificarea celor 150 de călători din toată lumea, care au răspuns la campania promoţională de doi ani, axată pe Oscaruri, a căminului? „Nimeni nu ne-a abordat pînă acum, în problema asta“, ridică din umeri La Cour. Şi situaţia se va înrăutăţi aproape cu siguranţă, mai jos pe bulevard, la Hollywood Tourist Gifts. După ce s-a aprovizionat cu o mare cantitate de statuete de plastic, aducînd simţitor cu cel mai rîvnit premiu al lumii filmului, un bărbat jovial din Orientul Mijlociu, care se prezintă ca Nasser şi atît, se întunecă la ideea că Academia l-ar putea obliga să închidă prăvălia, chiar în noaptea nopţilor de la Hollywood. „Nu! Nu!“, strigă el cu o figură alarmată. „Oamenii trebuie să-şi facă afacerile.“

Dacă Smith şi Davis îşi duc la îndeplinire planurile pînă la 24 martie, pacea va domni la Hollywood, indiferent ce se întîmplă în restul lumii. Davis afirmă pe un ton care i s-ar potrivi mai bine şefului pazei sale: „Magazinele de pe latura sudică a străzii se vor afla – într-un fel sau altul – sub controlul nostru.“

Poate că Academia ar trebui să încerce gambitul de la World Series: să-l invite pe George W. Bush, cu tot cu formaţiunile de bătălie care l-ar însoţi în mod sigur. Dar atunci cînd Bob Rehme, membru în consiliul de conducere a Academiei, aude această idee, o respinge cu o privire acră: „În trecut ni s-a mai dat de înţeles că diferiţi preşedinţi ar vrea să vină, dar aduc o grămadă de probleme după ei.“ Ceea ce dovedeşte că un bilet la Oscaruri rămîne greu de obţinut, cu sau fără teroare.

(după *Talk*)

traducere de Andrei GORZO

▲

Pagină realizată de Alex. Leo ŞERBAN

Florin DAVIDESCU

Un debut... aristocratic

Orice naţiune se legitimează în primul rînd prin istorie. Istoria, la rîndul ei, are nevoie de atestări. Iată de ce naţiunile, cel puţin de cînd şi-au dobîndit conştiinţa de sine, şi-au venerat sau măcar şi-au îngrijit monumentele, fie că e vorba de castele, cetăţi, palate, statui sau ruine. Din nefericire, istoria multor popoare (şi românii nu fac deloc excepţie) atestă şi etape de alienare, cînd conducători sau regimuri întregi, în dorinţa de a se legitima pe sine, se războiesc cu trecutul distrugîndu-i mărturiile. România nu a avut şansa de a avea o Vale a Loarei (nu e locul aici să discutăm din ce motive), iar atunci cînd locuitorii ei au aflat că există una, că există un Luvru, un Versailles, au început – mai ales spre sfîrşitul secolului al XIX-lea – să construiască „în genul...", „în stilul...", botezîndu-şi locuinţele pompos. Astfel, o casă mai mare s-a numit palat, iar palatele au fost numite castele, ctitorii lor nedîndu-şi seama că era cam tîrziu pentru turnuri şi creneluri. De multe ori au avut îngîmfarea de a nu asculta nici măcar sfatul unor oameni de meserie. Obiceiul s-a păstrat pînă azi, cînd protipendada parvenită nu mai poate să-şi construiască pur şi simplu *case*, ci doar de la *vile* în sus. Să nu-l uităm (cum am putea oare?) pe Ceauşescu, cel care, frustrat că s-a născut într-o ţară fără piramide, şi-a construit una pentru sine. Multe, puţine, de bun gust sau kitsch, construite de noi sau primite cadou de la alţii, am avut şi noi zestrea noastră de monumente. Şi a venit un regim politic „sănătos" să ne scape de o atare povară costisitoare. Băieţi modeşti, de la ţară, comuniştii români au considerat cartierul Primăverii drept supremul standard al luxului, astfel că le-au făcut vînt proprietarilor (mici funcţionari, nu mai mult) şi s-au instalat în casele din acest perimetru. Adevăratele palate şi case boiereşti au fost lăsate de izbeliţe, la discreţia ceapiştilor (care şi-au garat atelajele prin capele cu necropole seculare), a miliţienilor (care s-au încălzit la rugurile aprinse din biblioteci strînse de generaţii) şi a funcţionarilor de raion (care au încins orgii pe mesele încrustate cu blazoane). Tîrziu, cînd, după ce a renunţat la bască şi şi-a pus cravată, noua generaţie de nomenclaturişti a prins gustul pentru aerele aristocratice, ea a constatat cu stupoare că degeaba ar desfiinţa sanatorii de tuberculoşi şi degeaba ar evacua sedii de C.A.P.-uri – nu se mai putea locui în vechile palate şi conace mîncate de ruină.

Iar noi, cei de astăzi, deşi nu dăm banii pe „fleacuri" gen consolidări, reparaţii, restaurări, pentru că mai important e cărbunele din Valea Jiului, ne mîndrim că aceste ruine sînt ale noastre, ale poporului, şi nu vrem în ruptul capului să le dăm înapoi foştilor exploatători, dintre care unii nici măcar n-au stat cu noi la coadă, aici în România. Aşa că aşteptăm răbdători să se aleagă praful de toate.

În aceste condiţii, apariţia unei cărţi precum cea scrisă de dl Narcis Dorin Ion* este un eveniment de mare însemnătate. O dată pentru că ea funcţionează ca un zapis al acelei legitimări de care vorbeam. Acest zapis spune oricui, dar mai ales ne reaminteşte nouă înşine, celor care prea des uităm, că au existat români care au făcut istorie, nu numai români care au ştiut să dărîme. Şi apoi pentru că ea se constituie într-un preţios instrument de informare. De acum încolo, nu vom mai putea fugi de marea răspundere ce ne incumbă nouă, celor de azi, aceea de a salva un patrimoniu cultural necesar şi celor care vor veni după noi şi care vor avea nevoie de aceleaşi acte de identitate în vederea legitimării.

M-am bucurat foarte mult cînd, acum cîteva săptămîni, am primit acest volum de la nişte prieteni. Era bucuria unei premiere: deşi, în timp, citisem prin diverse cărţi sau reviste poveştile unor clădiri istorice, pentru prima dată ţineam în mînă o lucrare ce se ambiţiona să reunească aceste poveşti într-un singur op. Am citit-o pe nerăsuflate. Din păcate, multe aşteptări mi-au fost înşelate. Cred că o lucrare de o asemenea factură trebuie să fie asumată de o instituţie academică sub patronajul căreia să lucreze un întreg colectiv de specialişti. Deşi cartea este absolut onorabilă pentru autorul ei, subiectul depăşeşte puterea de muncă a unui singur om. O istorie a *tuturor* castelelor, palatelor şi conacelor din România (şi am subliniat „tuturor" pentru că avem nevoie de un inventar pe cît posibil exhaustiv, nu numai de o selecţie subiectivă) necesită o documentare de mare volum, o mare diversitate de surse şi o organizare tematică a textului pe măsură. Mi s-ar putea obiecta că este vorba doar de un prim volum (să dea Domnul ca următorul volum să poată apărea cît de repede!), dar o lucrare în mai multe volume trebuie să aibă un plan dinainte conturat, iar materia să fie grupată după o anumită logică. Astfel, în cazul de faţă, secţiunea *Castele şi palate regale* trebuia să epuizeze domeniul, iar secţiunea *Castele şi conace boiereşti* (care promite să fie continuată) trebuia organizată după un oarecare criteriu (geografic, cronologic, genealogic etc.). S-ar fi impus poate şi o secţiune dedicată edificiilor urbane. Nimic din toate acestea. În introducerea cărţii, autorul se mulţumeşte să amintească aproape în treacăt despre o serie de edificii care trebuiau să facă obligatoriu parte din corpul lucrării, dar probabil că insuficienţa datelor asupra lor le-a exclus din text. Şi am să dau exemple. Castelul Foişor (amintit în *Introducere* şi, mai fugar, în capitolul despre Castelul Peleş), deşi a fost gîndit ca o simplă casă de vînătoare, a devenit în timp o adevărată reşedinţă regală. Aşa cum Peleşul a fost locuinţa regelui Carol I, iar Pelişorul cea a lui Ferdinand, Foişorul a devenit reşedinţa lui Carol al II-lea şi a fiului său. Regele Mihai nu numai că a locuit acolo împreună cu mama sa, dar s-a şi născut în Foişorul vechi, de dinainte de incendiu. Prin urmare, s-ar fi impus, cred eu, un capitol despre Castelul Foişor şi asta cu atît mai mult cu cît nomenclatura comunistă şi-a păstrat Foişorul pentru propria folosinţă, el nefiind niciodată deschis publicului. Aceeaşi este situaţia Castelului Săvîrşin de la Periş, locul de odihnă al preşedinţilor noştri de ieri şi de azi. Tot în secţiunea dedicată reşedinţelor regale merita inclus şi palatul principesei Elisabeta de pe malul lacului Herăstrău, nu de alta, dar regele Mihai a locuit acolo în ultimii trei ani ai domniei şi tot acolo s-a petrecut actul samavolnic al abdicării sale. Şi pentru că am amintit de locuri şi evenimente istorice: să nu ştie oare autorul unde a fost dată lovitura de stat de la 23 august 1944? Sînt sigur că ştie că Antoneştii au fost arestaţi în aşa-numita Casă Nouă din spatele Palatului Regal din Calea Victoriei, distrusă de bombardamentele germane şi de noul regim care a desăvîrşit „lucrarea" nemţilor (cum a desăvîrşit-o şi în cazul Teatrului Naţional sau al vechii Universităţi). Dl Narcis Dorin Ion nu pomeneşte nimic de această Casă Nouă. Insuficienţa datelor face ca numărul de pagini ce îi sînt alocate unuia sau altuia dintre edificii să nu fie neapărat legată de importanţa acestuia. Cînd autorul pune mîna pe un document legat de construcţia palatului sau a castelului este în stare să menţioneze numărul de cărămizi folosit sau sumele cheltuite, pînă la ultimul bănuţ, de parcă ar vrea să umple alte zone neacoperite de informaţie. Iată, de exemplu, cazul Palatului Regal din Mamaia, cu detalii minuţioase legate de construcţie, dar a cărui istorie se opreşte în 1932. În acelaşi capitol dedicat palatului din Mamaia este plasată o fotografie alături de două rînduri despre reşedinţa regală din Constanţa, şi atîta tot. Să fiu bine înţeles: nu am nimic cu informaţiile amănunţite legate de procesul şi materialele de construcţie; ele îşi aveau însă locul într-o tratare exhaustivă, de mare întindere, în care nici un amănunt nu ar fi fost neglijat. Dar aşa, lîngă tot felul de pete albe, ele pot da senzaţia de improvizaţie. Tot astfel, Palatul din şoseaua Kiseleff (apropo, se scrie cu un singur *s*) îşi întrerupe istoria din anul 1940 şi pînă astăzi, cînd ni se spune că găzduieşte sediul ING Barrings, lucru ştiut măcar de bucureşteni. Tot telegrafic sînt pomenite în lucrare palatul brâncovenesc de la Potlogi, castelul de la Posada (Comarnic) al prinţului Bibescu sau palatul Kretzulescu din Bucureşti. Ce-i drept, avem promisiunea că alte menţiuni fugare (de ex. palatul Cantacuzino din Calea Victoriei) vor fi tratate pe larg în volumul al doilea.

Documentarea insuficientă a făcut probabil ca la pagina 107 să ne fie prezentată o fotografie a unei „săli a Tronului" din Palatul Cotroceni. Nu ştiu să fi existat o astfel de sală la Cotroceni (mi se pare şi improbabil, Cotroceniul nefiind reşedinţa oficială, de ceremonii a domnitorilor şi regilor), dar, în orice caz, fotografia reprezintă Sala Tronului din vechiul palat din Calea Victoriei, într-o perioadă ulterioară aceleia în care a fost luată imaginea de la pag. 73 (vezi şi albumul *Mihai al României*, scos la Humanitas anul trecut, la pag. 16). Şi pentru că sîntem la ilustraţii: ele sînt binevenite şi absolut necesare, multe dintre ele fiind realizate de autor. Aş fi preferat totuşi mai multe ilustraţii de epocă reprezentative, eventual planuri arhitectonice. De exemplu, în cazul Palatului Regal din centrul Bucureştiului, redarea unei schiţe topografice sau a unei fotografii din elicopter ar fi fost poate mai utilă pentru completarea descrierii decît cele trei imagini contemporane (una reprodusă şi în secţiunea color), care ar fi putut foarte bine să fie reduse la una singură. Pe de altă parte, o lucrare de înaltă ţinută dă obligatoriu o listă detaliată a surselor tuturor fotografiilor, pe cînd în cazul de faţă avem doar o notă generală.

Sper ca următorul volum să îndrepte multe dintre aceste carenţe şi să nu omită edificii monumentale emblematice. Mi s-ar părea util să fie incluse şi clădiri care nu mai sînt (de pildă, palatul Sturza-Viţel din Piaţa Victoriei, fostul sediu al Ministerului de Externe), tocmai pentru că astăzi nu ne mai putem bucura de existenţa lor. Ar fi foarte bine, cred eu, să ne putem reaminti cu toţii cum arătau şi ce istorie au avut.

Fără a-l acuza pe autor de superficialitate (poate doar de o oarecare lipsă de experienţă, firească la vîrsta domniei sale), consider că un astfel de subiect merita totuşi tratat de un colectiv mai larg de personalităţi, care să-şi dea girul pentru o informaţie exactă şi completă. Era de prea multă vreme nevoie de o asemenea carte şi, în vremurile în care trăim, va trece prea mult timp pînă va apărea o alta (sau o altă ediţie), pentru a ne putea permite să nu facem lucrurile aşa cum trebuie.

* *Castele, palate şi conace din România* (vol. I), Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 2001, 408 pag.

▲

Alice POPESCU

imaginarul publicitar

Arta de a ignora

Dacă admitem că mare parte din univers se pune în evidenţă prin ignorarea restului şi că – cel puţin în reclamele noastre –, sexului opus i se preferă, în principiu, o sticlă de băutură (a se vedea *Stalinskaia, Alexandrion)*, rezultă fie că marea parte de univers a fost, la origine, un ocean de alcool, fie că tiparul s-a învechit şi-ar trebui să trecem la automobile şi motociclişti. Cum se întîmplă, de exemplu, în spotul pentru noul *Passat*, unde raportul erotism-putere (i.e. maşina) a fost lăsat la vatră pentru lucruri mai simple: limuzine elegante cu şofer şi escortă opresc, pe rînd, în faţa unei reşedinţe somptuoase. Impact vizual puternic, imagini alb-negru avînd sobrietatea filmului de arhivă şi calitatea unuia artistic. Singur noul *Passat* ignora eticheta, escorta etc. şi soseşte în viteză lăsînd în urmă motocicliştii. Invitatul coboară de pe scaunul şoferului pentru că a conduce o asemenea maşină e o plăcere irezistibilă. Interpretare: performanţa înseamnă ignorarea implicită a contingentului. Reinterpretare: cea mai elegantă şi, bineînţeles, firească formă de ignorare a contingentului este performanţa/ valoarea, dacă tot trebuie ignorat ceva.

Şi-atunci îmi vin din nou în minte reclamele la *Stalinskaia* şi *Alexandrion* unde femeia, respectiv bărbatul, ies cam prost din comparaţia cu produsul alcoolic, iar clipurile înseşi încă şi mai prost. Şi înţeleg de ce. Fiindcă un scenariu, fie el şi publicitar, mai trebuie să fie şi plauzibil (dacă e să ne întoarcem – pentru a cîta oară! – la Aristotel). Or, e puţin probabil ca într-o societate a supraabundenţei, instinctul conservării să primeze asupra celui de reproducere. Cel mult un domn stilat din comuna primitivă ar renunţa la flirtul cu o femeie superbă pentru un pahar de *Alexandrion*. Nu că nu am gusta anecdota dacă ar fi originală sau ar exploata clişeul într-un mod inteligent. De unde reiese că şi în a ignora e nevoie de credibilitate.

Şi-atunci, habar n-am de ce, îmi trece prin minte că trăiesc într-o patrie a ignorării. Şi nu înţeleg de ce nici măcar asta nu ne iese bine.

▲

Cezar PAUL-BĂDESCU

„Noro“ sau cum înşeală aparenţele

Trebuie să spun de la început că m-am dus la „Noro“ cu foarte mari îndoieli. Văzusem mai întîi reclama filmului la televizor. În cîteva secunde, cît durează spotul, numai ţipete, certuri şi lacrimi. Mi-am zis: un alt film în care actorul român face ce ştie el mai bine, adică să-şi umfle amigdalele de urlete, să joace teatral, să gesticuleze larg şi isteric. Apoi, ştiam – şi vedeam asta şi din spot – că filmul este despre un copil handicapat. Mi-am zis, din nou: iarăşi despre handicapaţi, gunoaie şi cîini vagabonzi, iarăşi filme în care să le servim occidentalilor ceea ce deja ştiu despre noi. (Numai cu vreo două luni înainte mai văzusem, pentru a nu ştiu cîta oară, un film din această serie: „Filantropica“ lui Nae Caranfil. E adevărat, un film făcut cu umor şi lipsit de încrîncenările cu care mă obişnuisem, dar tot cu cerşetori, aurolaci, cîini vagabonzi şi gunoaie – uneori gunoaie chiar „artistice“, făcute din decor, aşa cum era maldărul multicolor şi nenatural din prima secvenţă.) Şi a mai fost o recomandare proastă pe care am avut-o despre „Noro“ înainte să-l văd: scenariul filmului este făcut de Răsvan Popescu (în colaborare cu Radu Gabrea), pornind de la o povestire a acestuia din celebrul volum „Subomul“ (celebru, pentru că oferă, iată, material pentru o a patra ecranizare). Mă aşteptam, deci, ca „Noro“, să fie un film românesc în totalitate, ceva gen „Prea tîrziu“ – o isterie colectivă, cu o poveste chipurile bună de export şi cu exageraţiuni şi orori cît cuprinde.

Numai că filmul lui Radu Gabrea nu este deloc aşa – şi aici este meritul incontestabil al regizorului. De fapt, neşansa întîlnirii lui Radu Gabrea cu prolificul scenarist a fost salvată de intuiţiile şi de bunul-simţ al regizorului, dar şi de şansa întîlnirii cu cel care joacă în rolul lui Noro, Tudor Necula. Tudor Necula este el însuşi handicapat, iar povestea filmului e în mare parte povestea lui – astfel scenariul de bază a putut fi adaptat şi transformat în ceva veridic, viu. Apoi, Tudor Necula este un băiat drăguţ şi inteligent şi a ştiut să-şi joace rolul, propriul lui rol, cu foarte mare naturaleţe. Radu Gabrea, confruntat cu jocul natural al copilului, şi-a dat în mod salutar seama că ceilalţi actori – Victoria Cociaş şi Dorel Vişan, părinţii copilului în film – nu pot să joace decît la fel de natural. Orice teatralitate,

confruntată cu firescul băiatului, ar fi fost de-a dreptul catastrofală. Cît despre isterii, dacă aţi văzut spotul publicitar, le-aţi văzut pe toate. Nu ştiu a cui a fost ideea să concentreze toate urletele din film şi să le ofere, pe post de reclamă, în cîteva zeci de secunde (cineva, desigur, care mai crede că valoarea şi cota filmului sînt direct proporţionale cu cantitatea de păr smuls din cap). Altfel, diluate pe parcursul unei ore şi jumătate cît durează proiecţia, isteriile se reduc la proporţia firească şi-şi capătă, deci, naturaleţea. Nu sîntem absurzi: oricine îşi mai pierde cumpătul din cînd în cînd...

Filmul lui Radu Gabrea nu este unul în care să ni se vorbească despre orori şi mizerie, aşa cum am fi tentaţi să credem auzind tema şi fiind obişnuiţi cu produsele cinematografice româneşti de pînă acum. Mai mult, reuşeşte să fie – incredibil! – un film chiar luminos. Povestea este simplă, fără pretenţii „metaforice“ şi „simbolice“: părinţii lui Noro, un copil handicapat locomotor, au concepţii diferite în privinţa abordării problemei fiului lor. Amîndoi îl iubesc, dar, în timp ce mama nu îi ascunde handicapul şi preferă să îl ajute pe copil să depăşească situaţia şi să se integreze în societate, tatăl este resemnat, vrea să-şi ţină fiul departe de ceilalţi copii şi construieşte în jurul lui o lume infantilizantă şi bazată pe minciună. Între cei doi părinţi este o continuă tensiune şi, uneori, poziţiile lor diferite sfîrşesc prin a degenera în certuri. La finalul filmului, însă, tatăl renunţă la strategia lui educaţională: dacă, într-o scenă de la început, în timp ce îl plimba pe Noro în cărucior prin parc, bărbatul îi spune că toboganul pe lîngă care treceau e, de fapt, o pedeapsă pentru copiii neascultători, ultima scenă a filmului este cu Noro care se dă pe tobogan, după ce tatăl însuşi îl ajutase să se urce acolo.

Bineînţeles că şi o astfel de poveste ar fi putut fi caricaturizată sau împinsă în sordid. Radu Gabrea, însă, nu o face. El chiar înfrumuseţează realitatea. De exemplu, părinţii lui Noro, deşi sînt amîndoi salariaţi bugetari (el poliţai şi atît, fără nici măcar vreo afacere cum au poliţaii în realitate, ea lucrătoare într-un teatru), îşi permit să trăiască în condiţii excelente: au o casă cu două niveluri şi scară interioară, cu scule electro-casnice moderne, fac cadou copilului jucării de firmă (Fisher Prize – o marcă destul de scumpă) sau îl îmbracă în haine de calitate. Desigur, pentru noi este un standard de viaţă ridicat, dar pentru un occidental e unul absolut decent – poate că asta a fost logica regizorului. Cum ar fi fost un copil handicapat îmbrăcat într-un trening luat din Obor, pus la umbra pereţilor scorojiţi ai nu ştiu cărei scări de bloc şi coborît de tată pe braţe deseori, atunci cînd se strica liftul? Desigur, acesta ar fi fost un film românesc sută la sută, ca cele de pînă acum. Iar Radu Gabrea a ştiut să facă un film normal (şi el pentru export, avînd în vedere tema corectă politic – dar normal şi, în plus, deloc moralizator), ca cele, sper, de aici încolo.

Mi-ar plăcea să cred că „Noro“ este un semn că epoca filmelor româneşti anormale începe să se sfîrşească.

▲

Cătălin MANOLE

case şi nume

Theodor Aman

La 1869 cînd a fost construită după proiectul pictorului, Casa Theodor Aman, acum cel mai vechi muzeu de artă din Bucureşti, avea ronduri de flori. Din ele a rămas o curte betonată în jurul unei case îngălbenite. Din stradă, aspectul părăsit al imobilului, este salvat de căţeaua Cola şi de porţile larg deschise. Iarna, cînd tufele sălbatice din faţa ei sînt uscate, casa îşi arată mai uşor stilul neo-clasic renascentist, cu Leonardo da Vinci şi Michelangelo pe faţadă. Dar mai vizibile sînt şi crăpăturile din pereţi, tencuiala coşcovită. Înăuntru se poate vizita doar parterul casei în camerele căruia sînt expuse tablourile lui Aman. Mobilierul este sculptat de Aman. Atelierul, cea mai mare cameră, este decorat în stil gotic. Nu s-a păstrat aranjamentul original, dar poate fi reconstruit de imaginaţie în faţa unui tablou ce reproduce interiorul vechi. Atelierul este luminat de ferestre îndreptate spre nord, aşa cum recomanda Leonardo da Vinci. Într-un colţ – bustul făcut de Carl Stork prietenului său Aman, pe care l-a ajutat la decoraţiile exterioare şi la construcţia casei. Dincolo de holul cu fresce, sînt cîteva gravuri. Pentru gravuri Aman şi-a adus o presă specială de la Paris, ce se poate vizita acum doar dacă eşti student la arte sau... ziarist. În aceeaşi cameră cu presa s-a păstrat un corp de bibliotecă şi cîteva cărţi: Molière, Descartes, Voltaire, Corneille, dicţionare de artă.

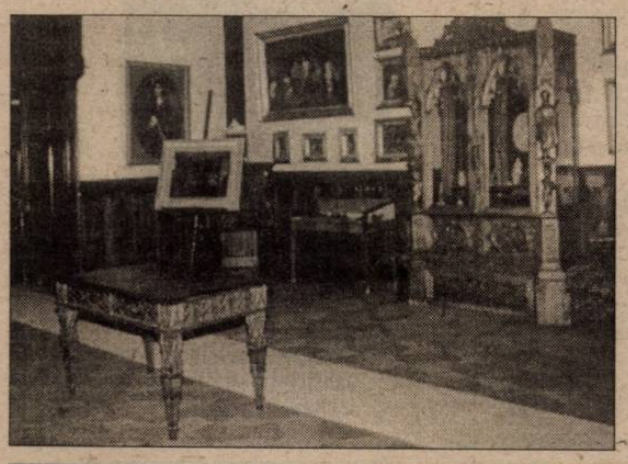

Ionela Şerban, muzeografa, mă conduce la etaj, acolo unde dormitoarele au fost transformate în birouri. Ca să ajungi la ele trebuie mai întîi să te strecori printr-o uşă deschisă pe jumătate şi apoi să urci pe o scăriţă interioară la fel de strîmtă. Una dintre cele patru camere principale este biroul muzeografei. Celelalte trei sînt laboratoare de restaurare, două pentru textile şi unul pentru fotografie. La textile este activitate. Afişe lipite pe zugrăveala veche, bucăţi de material, planşe, atmosferă de lucru. Cei doi restauratori de aici lucrează pentru Muzeul Municipiului Bucureşti în administraţia căruia se află întreaga Casă Aman.

Angela Vechiu restaurează aici textile din 1994. Acum are pe masă o rochie aurie. Este o rochie ce nu putea fi purtată pe la începutul secolului al IX-lea de o doamnă modestă. Dovadă – dantela franţuzească care o împodobeşte. Probabil a purtat-o cineva din „lumea bună“. Este o rochie de zi, o purta în casă cînd avea musafiri la prînz sau, cine ştie, cînd ieşea la şosea în caleaşcă. Angela îmi vorbeşte de priorităţi, de urgenţe pentru expoziţii, de fiica ei care merge la muzee fără să o oblige cineva de la şcoală, de faptul că ea nu mai are timp să meargă cu copiii ei la operă, la teatru sau la circ.

Pe masa de lucru, sub lumina unei lămpi cu două becuri, după rochie îşi aşteaptă rîndul „la reparat“ un joben. Jobenul stă liniştit pe masă. Probabil a aparţinut gentelmanului care o curta pe doamna cu rochie de aur. În amintirea timpurilor cînd o mănuşă albă ridica respectuos jobenul, în cameră se auzi:

- Bonjour! Ce coincidenţă, zice jobenul, să ne întîlnim tocmai aici, în Casa Aman. Îmi face o deosebită plăcere să te revăd. Elegantă ca întotdeauna!

- Merci beaucoup! Şi tu ai rămas la fel de galant. Dar unde ţi-e capul ce s-a odihnit de atîtea ori în poala mea?

Eu priveam ligheanul albastru din colţul camerei.

La televizor a fost anunţată o donaţie de 100 de mii dolari din partea noului ambasador al Americii pentru restaurarea Casei Aman. Vestea a fost primită cu bucurie de primarul Traian Băsescu dispus, în euforia evenimentului, să interzică pînă şi circulaţia autobuzelor prin faţa muzeului. Ioniţă Ionel, directorul Muzeului Municipal, în virtutea unui „act de confidenţialitate“, nu a putut să confirme sau să infirme donaţia: „Nu pot să vă spun ce sumă este. Oricum nu este nici o sută de mii, nici zece mii de dolari.“ Un plan de restaurare a casei există. S-a făcut expertiză, evaluare, s-au stabilit detaliile de execuţie. Toată lumea aşteaptă aprobarea Primăriei pentru a se trece la faza de punere în aplicare a proiectului tehnic. Dar la Primărie nu s-a primit încă bugetul pe anul în curs. După ce se va primi mai durează „ceva“ pînă se discută în şedinţă de consiliu şi problema Casei Aman. Apoi, restaurarea va dura doi ani, în cel mai fericit caz. Pentru că există şi un astfel de caz alături de acuzativ, dativ etc.

▲

Dilema vă recomandă

● Geo Dumitrescu, *Biliard/Billard* (ediţie bilingvă în traducerea, din română în franceză, a Micaelei Slăvescu, cu o prefaţă de Gabriel Dimisianu, Editura Fundaţiei Culturale Române). „Dieu!, j'allais oublier, mon aimée / a perdu son crayon dermatographe!“ (Radu Cosaşu)

● *Portretul domnului W.H.* de Oscar Wilde. (Ed. Compania, tradusă de Andrei Bantaş), o proză scurtă apărută cu doi ani înainte de *Portretul lui Dorian Gray* în *Blackwood's Edinburgh Magazine*, despre falsul artistic şi viaţa dublă. (Simona Sora)

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Iaromira POPOVICI

bazar

Liceeni

Pentru cei în jur de 30 de ani, filmele *Declaraţie de dragoste* şi *Liceenii* au fost un fenomen. Chiar pentru liceenii de atunci care se îndoiau, pe bună dreptate, de valoarea lor artistică, peliculele în cauză au fost primele în care adolescenţii se puteau „recunoaşte" pe ecrane. Ghilimelele nu sînt întîmplătoare, pentru că era vorba de o identificare foarte relativă: te identificai cu vîrsta elevilor, cu aparenţa lor, dar mult mai puţin cu prea serioasele şi conformistele preocupări şcolare şi comunitare. Şi totuşi, erau primele filme în care apăreau, în carne şi oase, adolescenţi arătoşi, care aveau şi probleme de inimă, pe lîngă binecunoscutele responsabilităţi colectiviste. Desigur că, în ciuda epocii de tristă amintire (anii '80), majoritatea adolescenţilor români normali îşi adunau reperele din scenele amoroase de prin filmele americane. Nu mă refer neapărat la privilegiaţii care aveau acces la video, ci la majoritatea ce mergea la cinema. În filmele americane de duzină accesibile pe ecranele neaoşe tinerii puteau fi văzuţi măcar sărutîndu-se, dacă nu chiar făcînd dragoste, fie şi sugerat. Aşa că sărutul timid dintre Oana Sîrbu şi Ştefan Bănică junior din *Liceenii* (prima serie, pentru că-n cea de-a doua avem parte de, se pare, prima scenă de dragoste dintr-un film românesc, desfăşurată între aceiaşi protagonişti) nu era o noutate. În contextul general al filmelor neaoşe, reprezenta, poate, o îndrăzneală, pentru că, se ştie, scenele de dragoste erau excluse. Erau binecunoscute alergările dintre protagoniştii îndrăgostiţi, prezente în peliculele de prin copilăria mea, ca singurele gesturi amoroase permise.

Liceenii poate fi, însă, o perspectivă a anilor '80, dacă nu una fidelă a vieţii de liceu, măcar a mentalităţilor de atunci. Există o serie de automatisme de gîndire, reflectate, chiar, de suprafaţă, în film, care circulau în epoca respectivă. Din film se conturează o atmosferă a vieţii de liceu total diferită de cea a liceenilor de azi. Chiar dacă scenele cu sancţiunile UTC şi cu plantatul pomişorilor în grădina din curtea şcolii sînt exagerate, rămîne viabilă frica de colectivitate, frica de profesori, frica de note proaste şi corijenţe. Exista, şi pe vremea odiosului, o competivitate, dar era una acţionată de frică şi mereu duplicitară. Erai membru UTC deşi nu prea ştiai ce înseamnă asta şi nu te duceai la şedinţele care nu prea se ţineau (desigur, depindea de profesor şi de liceu); te duceai la muncă patriotică (care, iarăşi, în liceele mai bune nici nu se prea făcea), dar nu făceai nimic acolo, cel mult te alergai cu colegii prin parc sau te băteai cu cartofi, în nici nu caz nu te angajai în vreo competiţie reală pe tema cine şi-a „îndeplinit sarcinile" mai repede. Respectul pentru cei care te aveau în grijă, profesori, sau maiştri (în cazul celebrei practici productive) exista, dar era de fapt o frică instinctivă de a nu fi descoperit că joci dublu, frica de a nu greşi regulile jocului. Nu spun că elevii din liceele bucureştene mai bune ale anilor '80 îşi formulau, explicit, aceste judecăţi, în mintea lor necoaptă; ele existau, repet, la modul instinctiv, sau intuitiv, ca tehnici de supravieţuire. Cei implicaţi în sistem le împărtăşeau şi ei, respectînd doar forma convenţiei: muncitorii din uzinele în care se desfăşura practica productivă erau, de fapt, îngroziţi, de hoardele de elevi ce năvăleau la locul lor de muncă. De aceea, le dădeau să facă doar lucrări marginale, de care nimeni nu avea cu adevărat nevoie, şi abia aşteptau să se termine calvarul. Scena în care Ştefan Bănică junior se duce noaptea să lucreze, la strung, o piesă care nu-i ieşise în timpul zilei este doar un compromis făcut pentru cenzorii filmului. Singurul personaj normal, viu, este Ionică, jucat de Mihai Constantin, care, măcar timid şi pînă la un punct, îşi permite să facă farse şi să i se filfiie de competiţie.

▲

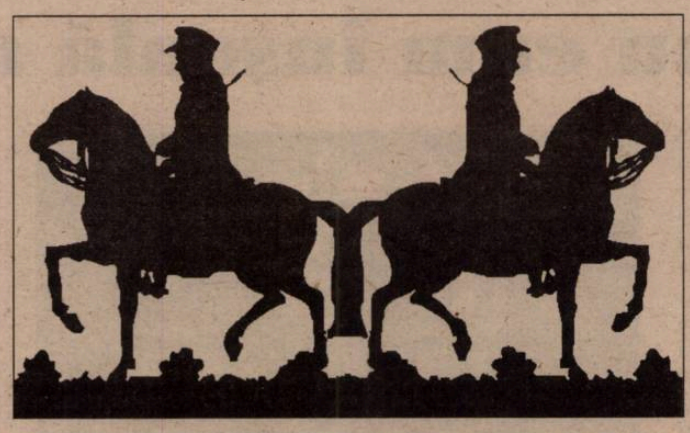

Radu COSAŞU

din viaţa unui extremist de centru...

Legalizarea madlenei

Citesc că într-o comisie a Parlamentului se lucrează intens la o lege care va oficializa prostituţia şi bordelurile necesare exercitării acestei meserii. O lege nu e chiar o madlenă, dar anumite mecanisme proustiene se pot declanşa în memoria noastră fără să-şi caute o îndreptăţire riguroasă, fără să se încurce în pudori şi sfieli; e cazul acestei amintiri din secolul trecut, nu precizez din ce an, dintr-o vreme cînd adolescentul, la primele impulsuri, avea la dispoziţie, legal, „o casă de toleranţă", cum i se zicea firesc, higienic şi discret, cu accentul (mai mult sau mai puţin) grav al unui păcat acceptabil. Pe scurt: într-o vreme cînd mai puteai „merge la dame", cu sau fără aprobarea părinţilor, a lui Marx, Engels, Lenin, Stalin sau Dej...

Era o casă deplorabilă, pe Nerva Traian, cu o curticică murdară, cu ferestre la stradă, acoperite de o hîrtie albastră, cîndva, pătate intens de noroi, praf şi muşte, cum nu mai întîlnisem decît citind despre Bălţi, oraşul de infern al lui Bogza, din „Ţara de pămînt", Basarabia...

Eram rece, cast şi moale, ea se întinsese lîngă mine, avea cel puţin 40 de ani, era transpirată pe şira spinării şi între sîni, era vară, începu să mă sărute după ureche, şoptindu-mi că ştie totul despre mine, după aceea porni să-mi zică un fel de descîntec pueril, ceva în genul: „hai cocoşel, hai ciobănel, hai frumos cu el", mîngîindu-mă extrem de matern şi potrivindu-şi sînii ca şi cum mi i-ar fi dat în cadrul unui alăptat, apoi – tot ridicată în cot – îşi plasă pulpa pe pîntecul meu, sufocîndu-mă, mai ales că simultan schimbă brusc vocabularul trecînd la cuvintele cele mai precise, la nominativ, fără a le mai lega în fraze.

Ca să tacă din gură, am pornit s-o sărut, lung, apăsat, prefăcîndu-mă sălbatic – curată impostură! – dar ea strigă deodată:

– Nu mă mai muşca, măgarule, că te trimit acasă!

Şi imediat îmi propuse – pe un pianissimo – să-i vorbesc eu, să-i spun ce-mi vine, ce-mi place; ceea ce deodată mă încîntă şi mă înfioră; am început s-o strîng în braţe şi să-i spun tot ce găseam mai tandru şi mai curat în mine:

– Draga mea, scumpa mea, iubita mea... dar nu puteam merge mai departe. Atunci ea mă strînse la piept şi îmi şopti cu o furie lipsită însă de răutate:

– Mă, de ce-mi vorbeşti ca lu' mă-ta? Am tăcut – ea începu să mă legene: Mă, n-am mai văzut frică ca a ta. Mă, vrăbiuţă, mă, potecuţă, mă... şi găsi rima firească. Şi o luă ca într-o poveste: Ia spune, de ce ţi-e frică? Nu-ţi plac? N-ai bani? Ţi-e de vreo boală? Nu ştii ce să spui acasă? Ai o mamă rea? Un tată vitreg?

Avea tonul unui basm nemaiauzit, în ultimele întrebări se insinuase şi o melopee insuportabilă – cu atît mai mult cu cît nimic nu creştea în mine, oricît insista. M-am rupt dintre braţele ei, am îmbrîncit-o violent, am sărit în picioare, gol, şi i-am cerut să părăsească imediat casa asta, să nu se mai prostituеze, să treacă la o altă viaţă, să intre într-o uzină, se vor ridica sute de fabrici unde oamenii nu vor mai fi curve, va avea salariul ei, viaţa ei, casele astea se vor închide, îi aranjez eu intrarea într-o uzină.

– ea se întinse şi luă de pe colţul divanului maioul şi chiloţii mei –

voi veni zilnic la ea s-o văd, va face parte „din categoria celor care muncesc cinstit" (ţin minte expresia, de aceea o pun între ghilimele), nu mă va mai dezgusta nimic la ea

– ea îmi făcu semn să mă aplec ca să îmi îmbrace maioul, cum procedează mamele cu copiii, dimineaţa –

dar eu ţineam prea mult la tirada mea progresistă, la cinstea mea, ca să mă las corupt de gesturile ei şi m-am îmbrăcat singur, precipitat, întorcîndu-mă pudic, cît mai pudic, cu spatele, într-o mişcare de crîncenă jenă la care colaborau pentru ultima oară familia mea mic-burgheză şi organizaţia noastră de elevi progresişti.

– Mă mir că nu ţi-e ruşine... conchise femeia cînd mă văzu în uşă, după ce-i pusesem o sumă de bani pe noptiera scorojită. Nu-mi aduc aminte deloc cît. Dar fraza ei nu-mi dispare din minte, oricîte ocazii am avut s-o uit. În perfidia ei de un cinism salubru, noi toţi, legislativi sau simpli executivi, sîntem avertizaţi asupra celei mai mari primejdii în acest domeniu: secreţia prea abundentă a acelei glande perverse pe care Nietzsche o numea moralina.

▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

Ioneasca

„Am plecat din 1876 de acasă, de la ai mei. În 1877 am participat la o adunare de stradă şi toţi făceau din picior ca şchiopii. Le-am zis că nu sînt. Treizeci de somnuri mi-au ieşit în cale şi uite aşa mă zdrobeau de ţevi. Şi iarăşi mă dădeau de ţevi şi eu stăteam bine, dormeam la Mătăsari în canal. Le-am spus să plece şi ei ziceau că să mă ia cu ei. Unde? La moarte. He-he-he, rîdeau, cum să te iau la moarte? Nu te iau şi te lovesc de îţi pierzi, uite, locul ăsta, pe acolo iese mintea din cutiuţa ei şi umblă bucăţică ruptă prin lume şi n-o mai găsesc şi eu rămîn. Şi ce mă fac singură? Joia. Mă caută de atunci joia şi eu fug joia cel mai tare, nu mai pot, îmi dau sufletul. Am sufletul aici şi vărs din el. Chichi eşti tu. Dar cine n-ar fi chichi? Eu chichi joia, voi chichi în fiecare zi, că zice Popi: bă Ioneasco, eşti chichi. Era într-o zi, mergeam şi un cîine mergea lîngă mine. Cîinele zice: Tu ce faci, mănînci? Eu nu mîncam, poate ştie el ceva, că voi mînca peste treizeci de zile. Da, am mîncat peste treizeci de zile şi m-am mai dus la cîine şi-l întrebam cînd o să mai mănînc. Şi el zicea că o să mănînc şi am mîncat în aceeaşi zi. Am mîncat colivă la un mort. Că m-a pus să spăl mortu', că îi era frică. Era de cîrpă şi o spălam pe faţă şi se mişca mîna cînd mişcam mîna. Se lăsa proasta pe mine, dar ce, eu o duceam şi am spălat morţi. Mortul nu se mai întoarce de la groapă, aşa că mănînc multă colivă. Spăl bine, fiecare colţişor, duhnesc ca oamenii. Nu îmi place să beau. Beau, dar să nu-mi dai băutură cînd spăl mortu'. Atunci mă spăl şi eu, ha, ha, ha, mă bag şi fac un duş, o cadă cu mortul, păi cînd, că eu stau numai în canal şi nu poţi omeneşte, aşa e boiereşte şi mulţi aurolaci vor să-mi ia meseria, dar dacă moare omul, de ce să-mi ia mie meseria, cine s-o ia, unul ca mine. A venit ca să spăl eu mortu' şi am dezbrăcat la mort, dar era greu şi am tras de el ca de zgîrci. Copil nu spăl, mi-e ruşine că nu am eu copil. O dată am spălat femeie cu copil în burtă şi eram mîndroasă, că de ce nu i-au scos copilul, dar era femeia şefului de la canalul din Pieptănari şi nu puteam vorbi. Au îngropat-o în Bellu şi era frumoasă, că şi-a luat ăla alta şi a murit şi aia. Şi iar să tac. Am mîncat mîncare că era bună."

▲

Augustin IOAN

pierduți în spațiu?

La locuințele anului 2000

„Introducere la locuințele anului 2000" este un text al lui Constantin Noica dedicat arhitecturii și urbanismului și publicat în *Adevărul literar și artistic* nr. 461/23 martie 1999. Gabriel Liiceanu – ne spunea revista într-un scurt *chapeau* – credea că articolul este scris într-un „stil care i-a enervat întotdeauna pe specialiști" *(Jurnalul de la Păltiniș*, 21 martie 1977). Acest mod poetizant de a scrie despre spațiul edificat îi fascinează pe arhitecți, care, pentru puține motive astăzi, cred cu tărie într-un destin formulat de Indra Kagis McEwen în încheierea cărții sale *Socrate's Ancestor – An Essay in Architectural Beginnings* (MIT Press, 1997, 130), astfel: „(...) arhitectura, pînă în secolul al optsprezecelea, a fost metafizică înzidită". Evident marginal în raport cu preocupările lui Noica este și textul de față, lucru evidențiat și de maniera „impresionistă" a redactării. Cele cîteva soluții pe care se încumetă filosoful arhitecților dovedesc mai degrabă stîngăcia sa în ceea ce privește „limbajul de specialitate" și la informațiile despre arhitectura contemporană lui decît o investigare temeinică a domeniului: în ultimă instanță, casa va fi văzută drept „închidere ce se deschide", ceea ce sugerează mai degrabă un text de circumstanță compus împrejurul acestei idei statornice a filosofului, decît teritoriul unei argumentări noi în raport cu ceea ce se scrisese deja în filosofie pe această temă pînă atunci (1977).

Casa așadar este văzută ca un refugiu din fața vicisitudinilor vieții zilnice: „iadul este plin de cuptoare, pereți și lăcașuri", afirmă Noica. Fără a fi un teritoriu paradisiac, casa este privită în mod evident ca un anti-infern: te adăpostești de ceva. Asta deși, contrar afirmației credințelor populare invocate de Noica („în rai nu sînt defel locuințe (...) în rai (...) «nu va mai fi nici grijă, nici suspin, nici gînduri și nici moarte, nici schimbarea anilor și nici ceasuri...ci va fi tot o zi»"), știm că și „în casa tatălui meu multe lăcașuri sînt" și că, deci, nici raiul nu este „plat", ci „scobit".

Motivele pentru care oamenii își fac locuințe sînt însă, pentru Noica: „somnul, frica, foamea, erosul, logosul", iar argumentarea care urmează oscilează perpetuu între concepția heideggeriană despre rosturile zidirii în vederea conferirii de locuire și propriile reflecții surprinse în sintagme cu totul memorabile, pe care le vom urmări în cele ce urmează. Prima dintre ele este cea referitoare la somn: „se poate dormi oriunde, în definitiv, dar nu se poate dormita oriunde. Lumea exterioară este prea stridentă, natura prea neastîmpărată, cu furnicile, păsările și foșnetele ei. Îți trebuie o casă pentru lenea ta". Invocată în subtext este retragerea din vizibilitatea, aceea presupusă și de Levinas, pentru a te putea relaxa în acea blîndețe trasă peste față lucrurilor despre care acesta din urmă vorbea.

Or, această decontractare, firescul necenzurat din comportamentul casnic (o heideggeriană „aducere la pace") – pe care lenea și dormitatul îl presupun – sînt de fapt precedate de frica pe care Noica o așează abia în al doilea rînd printre motivele întocmirii unei case. Este invocat aici din nou Heidegger (și de data asta explicit), pentru care casa este acel adăpost care te ocrotește de jur împrejur, iar motorul acestei adăpostiri este frica; frica de „nimic determinat", o frică atavică, avînd la un capăt „frica de zei" – care totuși observă spațiul casei, oricît de retrasă ar fi altfel aceasta din vizibilitatea publică – și la cealaltă „frica de foame". Foamea însăși este ambivalentă, invocînd în cheia minoră cămara, iar în aceea majoră ctitoria („foamea de afirmare ca om, de luptă și de supraviețuire prin fapta sa și prin ctitoriile sale"). Casa este totodată pentru Noica în același timp cămin, școală și biserică a celulei familiale în care se consumă și apoi iese la lumină misterul vieții, prin procreație. Casa este, de aceea și „un comentariu al erosului desfășurat".

▲

Dan GOANȚĂ

medalia de abur

Actorul apărării are cuvîntul!

Televiziunile noastre se încadrează în trei categorii: comerciale (a lui X, a lui Y), de partid (a lui X, a lui Y) și publică (a cui trebuie). Indiferent însă de direcția spre care își deschid telejurnalele, cel puțin un lucru îl au în comun. Anume – filmele americane din seria „oameni care au salvat omenirea și îi îndeamnă și pe alții să facă la fel". I-am parafrazat pe Ilf și Petrov ale căror cărți despre fascinanta și eterna tranziție ar merita mai multă popularizare. Diverși Sean Connery, Nicolas Cage sau Bruce Willis înfruntă monștri umani care au pus mîna ba pe un submarin, ba pe un avion, ba (cel mai adesea) pe o bombă nucleară cu care vor să țină lumea la respect. „Răii" (jucați în majoritate de englezi) n-au simțul umorului, arborează un rictus feroce, urăsc democrația și sînt sadici din principiu.

Iată însă că realitatea, care bate (ca-ntotdeauna) filmul, ne-a pus la dispoziție un personaj ceva mai sumbru. Slobodan Miloșevici (numai bun pentru Ben Kingsley, de exemplu) își joacă acum rolul final în sala Tribunalului de la Haga. Telejurnalele ne oferă cu zgîrcenie forșpanuri, de fapt debile și înșelătoare clipuri publicitare. Pînă la premieră mai e. Pentru a cîta oară, însă, se vădește că atrocitatea reală nu are nevoie de rictusuri sau gesturi de mînie? Miloșevici poartă cravată, zîmbește cu demnitate rănită. Știe că joacă la scenă globală, joacă bine, pe cînd perfidul Occident pierde competiția propagandistică.

El alternează uimirea cu retorica bine exersată în fața mulțimilor (primul său discurs notabil a fost de altfel cel ținut în Kosovo, acum 13 ani, cînd a declanșat epurarea albanezilor). Slobo joacă rolul omului fără apărare, încolțit de o putere uriașă, care a găsit un țap ispășitor pentru propriile sale greșeli. Lucru fals, căci el singur a decis să nu aibă avocați, iar declarația sa că nu recunoaște instanța internațională de la Haga este o capodoperă de fariseism. Tratatul de pace de la Dayton din 1995, pe care l-a semnat împreună cu Izetbegovici și Tudjman, invoca expres Tribunalul și părțile se angajau să colaboreze cu acesta. Judecătorii internaționali nu se vor lăsa probabil înșelați, dar Miloșevici mizează pe cartea simpatiei ce i-ar putea veni dinspre stînga internațională, dinspre antiglobaliști, dinspre simpatizanții săi din Serbia. Oricum, nu prea mai are de pierdut.

Lucrul nu trebuie să mire: în Balcanii de azi și de ieri ascensiunea politică a fost întotdeauna o artă a celor puțini. Niciodată forța brută nu a fost suficientă. Pentru menținerea în balansoarul puterii s-a făcut uz și de condimentele intrigii și de mirodeniile alianțelor, la temperaturile trădărilor de tot felul. O atare experiență redutabilă s-a întrevăzut și în compunerea discursului de acum o săptămînă, similar cu cele care au înșelat Occidentul vreo cîțiva anișori, stimulînd o păguboasă politică de non-intervenție. Dar, firește, nici America, nici Marea Britanie nu au declanșat războaiele pentru Serbia Mare. Nici nu au susținut paramilitarii care au comis genocidul din Bosnia și Croația la instigarea regimului de la Belgrad. În hollywoodiana sa pledoarie, Miloșevici a schimbat accentele chestiunii, făcînd abstracție de capetele de acuzare. Ne (și îl) așteaptă un proces lung, e greu de crezut că doamna del Ponte va fi găsit ordine scrise foarte explicite, dar la urma urmei și Hitler a avut grijă să nu semneze prea des. Există însă un munte de dovezi că Miloșevici a ordonat verbal, că a plănuit-impus-instigat cea mai agresivă politică a epurărilor etnice. Iar noi știm bine cît de parșive sînt căile regimurilor dictatoriale.

Judecătorii tribunalului de la Haga au în față două sarcini dificile. Să demonteze cu extremă acuratețe eșafodajul construit de Miloșevici. Să demonstreze că dreptatea nu se mai poate opri la granițele naționale. Miloșevici este primul șef de stat ajuns în fața justiției internaționale, probabil că nu va fi și ultimul. Între timp, poate că și televiziunile noastre vor acorda subiectului mai multă greutate decît trecătoarele minute de telejurnal.

▲

Andrei GORZO

fericirea la televizor

Super-acțiune

„(...) cele mai atrăgătoare pentru telespectatori sînt zilele de miercuri, cînd sînt programate numai filme de acțiune (...) Pe 30 ianuarie, PRO TV a stabilit primul record de audiență pe anul 2002 în materie de filme, thriller-ul Copacul lui Joshua *atingînd o audiență de 17.7 puncte și o cotă de piață de 41.1 la nivel de share."*

*(*Din *PRO TV magazin)*

Important este ca lucrurile și oamenii să tot sară în aer, frînele să scrîșnească, mașinile să se dea peste cap, sîngele să fie împroșcat cu încetinitorul...

„ – *Ai văzut* Infanteria stelară?

– *Nu.*

– *Păcat. Ai pierdut cele mai ca lumea decapitări pe care le-ai putea vedea vreodată."* (Dintr-un dialog de neuitat.)

...și decapitările să fie ca lumea, dacă se poate.

E nevoie de un tip dur. Atît de dur încît, dacă ai fi șeful lui, nu ți-ar veni să-i faci morală: „Ascultă, știu că îi aperi pe nevinovați și că-i pedepsești pe vinovați, dar metodele tale sînt cam dure. De exemplu, după ce-ai făcut KO un vinovat, poate că nu mai e nevoie să-i rupi mîinile și picioarele – l-ai pedepsit deja, a înțeles că tu ești mai dur decît el. Și atunci cînd aperi o clădire de criminalii care vor să o distrugă, poate că e mai bine să o aperi fără să distrugi tot cartierul. Și după ce-ai împușcat vreo 50 de vinovați, răcorește-te puțin înainte de a continua, cine știe? – poate că cel de-al 51-lea vinovat e de fapt nevinovat." Nu, nu ți-ar veni să-i spui lucrurile astea. În primul rînd, n-ai avea cum să ajungi la el, printre toate lucrurile și persoanele care explodează. În al doilea rînd, lucrurile astea sînt cele pe care i le tot spun superiorii lui (birocrați amărîți) între două explozii, în timp ce el (tipul dur) îi privește cu dispreț. El știe mai bine. Nu poți decît să-l urmărești.

„Urmărește-l sau vei fi urmărit!" (Promo la un serial de acțiune.)

N-ai vrea să fii prietenul lui, sau vechiul lui partener, sau soția, sau copilul, sau cîinele lui: aceste personaje sînt omorîte inevitabil de dușmanii lui. Pe de altă parte, uneori ai vrea să-i avertizezi pe dușmani: „Mai uitați-vă și voi la televizor și învățați că pe tipii ăștia duri e mai bine să nu-i întîrîți." Dar cu cine să te înțelegi, atunci cînd toată lumea e ocupată să arunce în aer tot ce prinde? Și tipul dur nu ți-ar fi prea recunoscător, dacă i-ai salva familia, partenerul sau cîinele. N-ar mai avea pe cine să se răzbune și probabil că s-ar descărca pe tine. Degeaba i-ai spune că ești nevinovat, el știe că toți vinovații mint, dacă sînt lăsați să deschidă gura. De fapt, el nu e atît de îndurerat de pierderea celor dragi; întotdeauna a avut relații mai tandre cu armele lui. Uneori, nu pare a avea o părere prea bună despre nevinovați, care sînt în fond o bătaie de cap – niște speriați care țipă, încearcă să se ascundă și uneori mor ca proștii, încurcîndu-i răfuiala cu vinovații. Protecția nevinovaților e o rutină, căsăpirea vinovaților e adevărata plăcere. Îi mai place să fie capturat și torturat de dușmanii săi, pentru a le arăta și pe această cale cine e mai dur și pentru a fi pe deplin motivat mai tîrziu, cînd se va revanșa în diferite moduri sadice. Dar pînă atunci trebuie să evadeze. În general nu-i prea greu: dușmanii au bunul-simț de a-i ușura sarcina asta. Dacă nu, el poate recurge la un șiretlic iscusit, dovedind astfel că nu e doar un tip dur, care își aruncă în aer dușmanii, ci un tip subțil, care își năucește dușmanii cu istețimea sa și abia apoi îi aruncă în aer. Oricum, de aruncat tot îi aruncă. N-o luați ca pe o lipsă de imaginație, puneți-vă în locul tipului dur: dumneavoastră ați putea să masacrați o sută de vinovați, prin o sută de metode diferite, în o sută de minute, din care trebuie scăzut timpul pe care i-l iau predicile birocraților amărîți, doliul pentru cei dragi, apărarea nevinovaților, scenele de tandrețe între el și armele sale, urmăririle etc.? La un moment dat ați începe și dumneavoastră să-i aruncați în aer. Abia atunci, duritatea dumneavoastră ar fi desăvîrșită: tipul dur nu-i suficient de dur dacă nu e un demolator. Exploziile acelea fac minuni pentru numărătoarea de cadavre a filmului și pentru cota de audiență. Și îl conduc pe telespectator către o nouă înțelegere a fericirii: fericirea de a adormi numărînd exploziile.

▲

COPIII, VIITORUL DE *AU!* AL PATRIEI

Despre problemele copiilor din România se vorbeşte de 11 ani. Lucrurile au evoluat într-un anume fel. Dacă la început au fost imaginile căminelor cu copii abandonaţi, zăcînd în condiţii incredibile, a venit apoi „moda" aurolacilor, a copiilor de pe stradă şi din canale. Mai tîrziu a început să se discute despre vînzări şi adopţii ilegale, despre corupţia din domeniul protecţiei copilului şi al adopţiilor internaţionale. Ele, de altfel, au şi fost oprite. Corupţia a fost dovedită în cazuri rare. Zvonurile despre traficul de organe ale unor copii vînduţi nu au fost însă niciodată confirmate. Nici cele potrivit cărora unii copii adoptaţi ar fi fost integraţi în reţele de prostituţie.

*Atenţia pe care Occidentul o acordă copiilor din România poate părea uneori excesivă, alteori interesată sau născută din nevoia de senzaţional. De aici poate şi unele exagerări. Pe lîngă toate acestea, cert e faptul că foarte mulţi copii cu familii trăiesc în sărăcie şi sînt obligaţi să muncească. De asemenea, abandonul şcolar a devenit un fenomen răspîndit. S-ar putea spune că, în zonele rurale, copilăria e chiar pe cale de dispariţie. În anumite medii se petrec lucruri monstruoase. Iar societatea nu reacţionează normal la ce se întîmplă cu copiii. La fel cum nu pare a dori să se gîndească la ziua de mîine. (**A. M.**)*

Ingrid ŞUŞU

O exploatare duioasă

În România majoritatea copiilor muncesc şi încă din greu – aceasta este concluzia principală a unui studiu realizat vreme de un an şi jumătate de către Organizaţia Internaţională a Muncii, împreună cu UNICEF şi Organizaţia Salvaţi Copiii. Copiii se străduiesc să suplinească lipsurile din propriile familii cerşind, lucrînd în pieţe la încărcat sau descărcat de marfă, spălînd parbrizele maşinilor de la semafor şi, în anumite cazuri, furînd sau prostituîndu-se. Părinţii acestor copii consideră că situaţia economică precară impune ca şi aceştia să contribuie la cheltuielile zilnice de hrană şi întreţinere. Munca făcută de minori în capitală sau în marile oraşe nu se compară însă cu cea a minorilor din mediul rural. Copiii de la ţară cară apă, muncesc pămîntul, au grijă de animale şi de fraţii mai mici şi cîte 10 ore pe zi, iar în majoritatea cazurilor sînt obligaţi să renunţe la şcoală.

Dacă imediat după Revoluţie copiii erau de regulă abandonaţi la spital sau la casele de copii, în ultimii ani lucrurile au început să se schimbe. După cum spune George Roman, coordonator de programe la Salvaţi Copiii, părinţii de tipul celor la care ne referim acum au început să-şi perceapă copiii ca fiind o afacere profitabilă. Presa a oferit şi ea în ultimii ani mai multe exemple de romi care şi-au mutilat odraslele pentru a le scoate mai apoi în stradă, la cerşit. Dar nu numai despre romi e vorba. Potrivit studiului, *jumătate* din cele cîteva milioane de familii îşi exploatează copiii pentru a se întreţine, iar exploatarea copilului a căpătat deja în România dimensiunile unui fenomen. Conform unor statistici realizate de UNICEF, jumătate dintre familiile din România trăiesc sub pragul de sărăcie. Circa 2.500 de copii trăiesc permanent în stradă, numai în Bucureşti fiind aproximativ 1.000. Vara, numărul lor poate ajunge şi la 4.000, dacă îi adăugăm pe cei trimişi temporar să muncească în stradă de către familiile lor. În mediul rural, însă, fenomenul este şi mai îngrijorător, exploatarea copilului fiind cvasigeneralizată. După unii, implicarea copilului în treburile gospodăreşti este un lucru bun, dar între exploatarea şi responsabilizarea copilului e o cale lungă, mai ales cînd muncile la care este supus influenţează negativ dezvoltarea sa emoţională, morală, fizică sau psihică.

Potrivit Constituţiei şi legislaţiei muncii, munca forţată este interzisă şi nici un copil sub 15 ani nu poate presta o muncă salarizată. Copiii între 16 şi 18 ani pot munci numai în domenii potrivite vîrstei şi priceperii lor, dacă beneficiază de acordul părinţilor. În plus, conform Convenţiei Naţiunilor Unite, ratificată şi de România, copiii şi tinerii ar trebui să se bucure de o protecţie şi asistenţă speciale în privinţa drepturilor lor. Codul Penal românesc prevede pentru părinţii care aplică rele tratamente minorului pedepse cu închisoarea de la 3 la 12 ani, alături de decăderea din drepturile părinteşti. Puţine sînt însă cazurile în care asistenţii sociali trimit în instanţă un părinte, gîndindu-se că s-ar putea ca minorului să nu-i fie mai bine la un cămin, deja plin de copii abandonaţi, decît în propria familie. Copiii exploataţi în proporţie de două treimi nu merg însă la şcoală, şi numai jumătate dintre ei ştiu să scrie şi să citească. O treime au un risc ridicat de abandon şcolar şi toţi aceştia provin din familii în care venitul nu depăşeşte 2 milioane de lei lunar. Potrivit studiului citat, majoritatea părinţilor sînt de părere că implicarea copilului în muncă este un lucru bun, doar 27% dintre ei fiind de părere că este rău sau foarte rău.

Toţi aceşti copii percep munca drept o obligaţie, dar şcoala o asociază cu normalitatea, indiferent dacă au familii sau au ajuns în stradă de la casa de copii. Ei se simt cu adevărat copii numai revenind în mediul şcolar, unde, chiar dacă învaţă sau nu, au ocazia să experimenteze lucruri mai potrivite vîrstei lor. Ambele categorii au fost abuzate fie fizic, fie emoţional (în anumite situaţii în ambele moduri), iar cerşitul sau alte activităţi pe care le pot face în stradă reprezintă pentru ei rezultatul luptei pentru supravieţuire.

▲

Cristian GHINEA

Ciombiştii

Ciombiştii sînt un neam de oameni cu care nu prea ai vrea să ai de-a face. Cea mai mare parte din neam e pe la puşcărie, ceilalţi sînt pe acasă, dar se pregătesc să ajungă acolo. Ciombe ăla bătrîn a murit de mult, l-am prins numai cînd eram copil. Era alcoolic şi dormea prin şanţuri cînd venea de la serviciu, de la CFR. Nevastă-sa, Gheaba, dormea şi ea prin şanţuri, în altele. Au avut mulţi copii, dar unul, cel mai mare, a rămas prin sat. Numele s-a transmis, ca la nobili, celui mai mare. Aşa că acum Ciombe este un om mai tînar, înalt şi bine făcut, cu faţa buhăită şi privirea de zici că te rupe. Şi el doarme prin şanţuri.

© R. C. Marinescu

Ciombiştii sînt de neam români sadea. Dar lumea le zice ţigani. Trăiesc în case dărăpănate. Au venit unii de la Bucureşti în sat, le-au dat bani să-şi dărîme acoperişul. Făceau un film despre ţigani care apoi a avut mare succes în Franţa. De ce le-au dărîmat acoperişul? Pentru că aşa era mai artistic presupun. Juca în film şi Rona Hartner. Actriţe în fuste multe şi largi, care sînt parfumate şi miros frumos, ţopăind în casa dărîmată a lui Ciombe. Am scăpat imaginea asta, pentru că eram plecat, dar tot satul se strînsese. Bunică-mea a avut ocazia să stea de vorbă cu fata aia frumoasă şi drăguţă, pentru că a venit să dea telefon la Bucureşti. Mai tîrziu nu îi venea să creadă ce urît vorbea „Vadim ăla nebunu'" despre ea la Tucă, cică fusese cu Constantinescu. Dar asta este altă poveste, am spus-o aşa, că e haioasă.

Francezii care filmau au plecat şi Ciombe a băut banii. A stat mult timp fără acoperiş, abia tîrziu a pus acolo un carton amărît. Nu ştiu de unde a apărut Ciombe cu o nevastă, demult, prin '91. Nevasta a venit cu alte neamuri, de pe la Lunguleţu, o chema Florica. Stăteau acolo mulţi, în două cămări, claie peste grămadă. Curînd au apărut copii. Nu se ştie cîţi, mulţi. Nimeni nu muncea, dispăreau de pe cîmpurile oamenilor cartofi şi ceapă. Apoi un porc. Apoi a dispărut vaca lu' tanti Marioara ţiganca, bunica lu' Mugurel. Ce a mai plîns. Fără să-şi dea nimeni seama au început să dispară şi copiii. Apoi năşteau şi nimeni nu mai auzea de ei. După unii doi, după alţii trei. Dar Ciombiştii nu mai furau, acum era prin '96-'98, aveau bani berechet. Am văzut acolo cel mai mare casetofon din viaţa mea. Îl ţineau la poartă şi cînta toată ziua şi toată noaptea. Avea cam un metru lungime şi aproape tot la fel înălţime. Beau toată ziua şi chefuiau, nimeni nu putea să doarmă.

Pînă la urmă, s-a aflat. Îi vindeau. „A mai vîndut unu', pe trei milioane". Se auzea mai mult ca un zvon. Bunică-mea se tînguia de ruşine: „Doamne, domnicule, ce femei or fi astea, nu s-or gîndi la sufleţelul lor?!" Îi dădeau lacrimile. Prin sat se zicea că îi dau pentru organe. Alţii ziceau că e mai bine, că îi luau nişte străini cumsecade şi îi înfiau. Nimeni nu ştie.

Florica a plecat la un moment dat. Ciombe e în puşcărie acum. A furat cabluri electrice.

Puri

Cel mai mare dintre copiii lui Ciombe era Puri, nu ştiu cine era maică-sa. Avea vreo 14-15 ani şi un picior îi atîrna flasc. Cînd era mic se tîra în cîrje, apoi alerga, avea o îndemînare nemaipomenită. Cînd copiii rîdeau de el, arunca cu o cîrjă, de multe ori îi nimerea. Avea un zîmbet mare, era supt la faţă ca cei din metrou. Odată a jucat şi el fotbal în livada şcolii. Poate nu vă vine să credeţi, dar, într-un picior şi cu două cîrje, Puri era de netrecut în poartă, la miuţă. Unul mai tîmpit făcea mişto de el: „Pe tine de ce nu te-a vîndut, mă? Nu eşti pe stas? Hă, hă hă". La începutul anului, Puri a dispărut. Unii zic că l-a vîndut Gheaba şi pe el, dar nu se ştie sigur.

Alin

În neamul lui Florea, Nicu avea o fată, Lidia. Era măritată cu Marin. Aştia nu erau ciombişti, dar tot pe-acolo. Erau tovarăşii lor de potlogării. Nicu bea încontinuu. Era tinichigiu şi avea un acid pentru tablă. Odată a confudat sticla cu cea de ţuică şi i-a ars stomacul. A stat vreo două luni în spital. Pe aştia îi auzeam chiar eu cum chefuiau non stop, stau aproape de casa bunicii. Marin şi Lidia au făcut un băiat, Alin. Uneori îl băteau şi el urla. Alin era simpatic tare. Venea la noi şi cerea mere, dar nu te obliga, îţi spunea că ştie el sigur că ai. Era toată ziua pe drum. Marin a furat cabluri cu Ciombe şi a intrat şi el la puşcărie. Lidia a plecat, a zis că pleacă în Turcia. Alin a rămas o perioadă cu cei doi bunici alcoolici, mai mult prin sat. A venit Lidia o dată şi l-a luat să-l vîndă. Nu a mai cerut mere. De fapt, de aia am scris articolul ăsta. Nu mi-a spus nimeni, dar am observat că lipseşte. Păi, l-a vîndut, mi s-a spus senin. Parcă a devenit o obişnuinţă. Şi de Puri îmi pare rău. Şi de toţi ceilalţi, dar parcă, mai puţin, ălora nu le-am dat mere, nici nu se năşteau bine şi erau vînduţi.

Cine nu mă crede poate să verifice în satul Crîngaşi, din Dîmboviţa. A treia casă pe stînga, pe uliţa spre Bolovani. Întrebaţi de Puri. Nu-l veţi găsi acasă.

▲

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

Tita CHIPER

antinostalgia

Dacă nu doriţi să revedeţi...

● „20: Telejurnal; 20,20: Viaţa economică. Noul mecanism economico-financiar în acţiune; 20,35: Cadran mondial (color). Pentru dezarmare şi pace. O nouă şi strălucită iniţiativă a preşedintelui Nicolae Ceauşescu; 20,55: Glasul României, glas de pace (color). Cîntece şi versuri patriotice; 21,10: Serial ştiinţific (color): «Din tainele mărilor». Episodul 23; 21,35: Experienţa înaintată – iniţiative, eficienţă. Spirit de răspundere, angajare civică în buna gospodărire a localităţilor; 21,50: Telejurnal." *(România liberă,* vineri, 14 noiembrie 1986)

● „18,15: Glasul României, glas de pace – cîntece patriotice (color); În jurul orei 18,30 – Transmisiune directă de la Palatul Sporturilor şi Culturii: Marea adunare populară a oamenilor muncii din Capitală consacrată dezarmării şi păcii; 20: Telejurnal; 20,20: Pentru liniştea planetei – Spectacol literar-muzical (color); 20,45: Cadran mondial. O nouă şi strălucită iniţiativă a preşedintelui Nicolae Ceauşescu (color); 21,05: Sub cer senin în linişte şi pace (color); 21,20: Patrie, pămînt al păcii – cîntece şi versuri (color); 21,40: Telejurnal." *(România liberă,* vineri, 21 noiembrie 1986)

● „20: Telejurnal; 20,20: Viaţa economică; 20,35: Din inimi, Republicii noastre – Emisiune literar-muzical-coregrafică (color); 20,55: Cadran mondial – România în Anul Internaţional al Păcii. O nouă şi strălucită iniţiativă a preşedintelui Nicolae Ceauşescu (color); 21,10: Serial ştiinţific – «Din tainele naturii» (color); 21,35: Împliniri pe traiectoria dezvoltării – Timp generos, timp al oamenilor. Documentar (color); 21,50: Telejurnal." *(România liberă,* vineri, 12 decembrie 1986)

▲

Dumitru SOLOMON

roluri

La zid!

Există o specie dăunătoare prin definiţie, care nu aduce nici un folos umanităţii, ci numai daune, prejudicii de toate felurile – materiale, morale, sociale, intelectuale, filosofice –, care înainte vreme (adică în epoca de aur, de lumină, de fericire) nu făcea decît să fie de acord cu ceea ce trebuia să fie de acord, iar acum se opune în general, fără discernămînt, se opune mai ales bunăvoinţei şi bunăstării binesituaţilor, oamenilor cumsecade, de bine, de viaţă, de exemplu, cu alte cuvinte exemplari. Această specie infectă, mizerabilă, perversă este constituită din ziarişti, care sînt răi de gură şi de condei, lipsiţi de sentimente de solidaritate şi frăţietate cu lumea bună, lipsiţi de scrupule, lipsiţi de frumuseţe morală, care scotocesc, înjură, denunţă, murdăresc viaţa senină a societăţii noastre drepte, corecte, în plin zbor spre capitalism şi fericire generală. Aceşti jurnalişti, aceste jigodii monstruoase, trebuie împuşcaţi pînă la unul, fără excepţie sau cu excepţia celor pe care-i vom excepta noi, oamenii de bine, oamenii de valoare şi de valori.

Noi nu ameninţăm pe nimeni cu moartea, nu le vorbim urît – iar cînd le vorbim urît, bineînţeles că avem dreptate –, dar dorim să dispară, şi nu prin stingere lentă a speciei, pentru asta e nevoie de răbdare , iar noi nu-i mai putem răbda pe suprafaţa pămîntului; dorim să moară de glonţ, e mai eficient, mai rapid, mai radical. Vrem să piară fără urmă, fără să poată – Doamne fereşte – să renască pe pămîntul nostru sfînt. În anii de glorie, ai dacilor, romanilor, ai marilor voievozi, ziariştii nici nu existau. Specia asta a apărut cînd societatea a intrat în declin, cînd şi-a pierdut morala şi prinţipurile, cînd lumea s-a ticăloşit. Îi vom urmări în baruri, pe stadioane (oare nu ar fi bună ideea strîngerii gazetarilor pe stadioane şi...?), în Parlament, în cluburile sportive, în gaură de şarpe, în subteranele talibanilor şi-i vom stîrpi. Pînă la unul. Pînă la Cristian Tudor Popescu. Ba nu, cu el vom începe.

După ce vom scăpa de monştrii vieţii noastre contemporane, vom rămîne numai noi, oameni curaţi, cîţiva parlamentari, cîţiva deţinători de valori nominale, imobiliare, bancare şi sportive. Şi vom fi din nou fericiţi.

▲

Cu ochii-n 3,14

CE MAI CONTEAZĂ REGULILE DE PROTOCOL CA LA MAMA ACASĂ, DACĂ ORICUM NOI, EUROPENII, AM CĂZUT ÎNTR-O CONJUNCTURĂ EXTERNĂ DE NEÎNŢELES?

● De cînd „fac" festivalurile de film, tot întîlnesc – la conferinţele de presă – o franţuzoaică, nu tocmai tinerică, foarte înfiptă şi cu părul roşu (uneori, cu pălării). N-am stat niciodată de vorbă cu ea pentru că, pur şi simplu, nu mă interesează; dar acum cîteva zile, la Berlinală – chiar înaintea începerii conferinţei de presă a filmului „8 femmes" –, s-a întîmplat să mai găsesc un loc la două scaune de ea (între noi, un ziarist finlandez). Şi iată ce mi-a fost dat să aud... „Ah, finlandez!", zice tipa. „Aveţi o limbă aşa de ciudată... e indo-europeană." Finlandezul, cavaler, îi răspunde: „Nu, tocmai că nu e indo-europeană, cum e franceza, de pildă." Cucoana continuă, de parcă n-ar fi auzit: „Da, indo-europeană, nu seamănă cu celelalte – e o familie de limbi aşa, ciudate: finladeza, ROMÂNA..." Ştiu ce-ar fi trebuit: să intervin în discuţie, spunîndu-i verde-n faţă (roşie): „Madam, habar n-ai ce vorbeşti – la revedere, drum bun!"... Dar n-am făcut-o; ce mai contează o idioată pe lume, dacă oricum nu poţi să-i pui la punct pe toţi? **(a. l. ş.)**

● Dintr-o corespondenţă din Tokio, care relatează întîlnirea preşedintelui României cu împăratul Akihito al Japoniei *(Adevărul*, nr. 3624) aflăm că la curtea imperială „totul este strict programat, chiar şi viaţa împăratului şi a familiei sale", după reguli de protocol ultrasevere, neschimbate de sute de ani. Spre a nu încălca aceste reguli, tuturor membrilor suitei prezidenţiale române „li s-a explicat în prealabil pînă şi cu ajutorul unei table cu pioni magnetici coloraţi pe unde intră, cît înaintează, unde se opresc şi unde se aşează". Dar avîntul nostru profesional nu poate fi stăvilit cu una, cu două: „în clipa cînd împăratul Akihito strîngea mîna lui Ion Iliescu, unul dintre fotoreporterii români s-a adresat, cu un firesc dezarmant specific meseriei, Majestăţii Sale Imperiale «Hei, mister! Mister!»". (Probabil că împăratul nu şedea cum voia pozarul.) Aşa sîntem noi, perfecţionişti: pînă şi în materie de gafe enorme avem orgoliul lucrului bine făcut. **(T. C.)**

● Un italian de lîngă Torino a inventat automatul de distribuit pizza: bagi monedele, alegi sortimentul, un braţ mecanic ia pizza şi o pune într-un cuptor cu microunde, iar după 90 de secunde gata, poftă bună. Inventatorul a declarat că ideea i-a dat-o bunicul său, răposat acum cîţiva ani, care i-a apărut în vis. Ceva mă face să cred că, dacă ar mai fi trăit, bunicul ar fi preferat în realitate pizza ne-automatizată, făcută ca la mama (sau la bunica) acasă... **(M. V.)**

● Inepuizabilii cercetători americani au mai descoperit o dăndănaie – cînd gîndeşti prea mult, devii prost dispus. Şi care ar fi nenorocirea? Noi, europenii, o ştiam cu bune rezultate, fără să ne prăpădim, cam de pe vremea tragediei greceşti, ca să nu ajungem pînă la Shakespeare, Kierkegaard şi Cioran. **(R. C.)**

● Acum vreo doi ani, un poliţist a căzut cu maşina într-o groapă de doi metri adîncime plină cu apă, aflată chiar în mijlocul străzii. A ieşit înot. De curînd, corespondenta DPA în România a păţit acelaşi lucru. Numai că groapa avea doar o jumătate de metru şi nu a trebuit chiar să înoate pentru a se salva. Să fie o îmbunătăţire? **(A. M.)**

● Din interviul acordat de directorul SRI, Radu Timofte, ziarului *Ziua:* „Din punctul de vedere al securităţii naţionale are mai puţină importanţă cine este proprietarul, dar interesează în cel mai înalt grad ca resursele şi capacităţile economice aflate în spaţiul de exerciţiu al suveranităţii statului să constituie infrastructura economică a securităţii şi siguranţei naţionale". Apoi aflăm că SRI nu poate fi corupt pentru că aşa scrie în programul său: „Complicitatea SRI este exclusă, deoarece fundamentul programatic al activităţii sale abordează corupţia ca un pericol real şi, cel mai grav, în actuala conjunctură, la adresa valorilor constituţionale supreme". E limpede, ne-am lămurit. Şi puţină teorie nu strică: „Siguranţa naţională este, definită, prin lege (virgulele sînt de la ei – n.m.) ca o sumă a cinci stări, cea de-a treia fiind «stabilitatea socială» iar a cincea «stabilitatea politică». Realizarea stărilor de stabilitate socială şi politică rezultă a fi, aşadar, direcţii de bază actuale ale activităţii în domeniul siguranţei naţionale". Parol. **(C. G.)**

● Comentatorul de politică externă al cotidianului canadian *Le Soleil,* Jean-Jacques Samson, a primit la finele lui ianuarie a.c. o invitaţie la Paris, din partea Ministerului de Externe al Franţei, pentru a observa la faţa locului copilăria monedei *euro* şi, mai ales, începutul campaniei electorale franceze. Acolo, Samson a fost curtat şi de echipa de campanie a premierului socialist Lionel Jospin şi de cea a preşedintelui în funcţie, Jacques Chirac. Imparţial ca toţii verişorii (canadienii francofoni spun că francezii sînt verii lor), odată întors în Québec, Samson a publicat un articol de-o pagină de ziar, sub titlul *Staţi cu ochii pe Chevènement.* **(A. C.)**

● Ziarele de anunţuri ne pun la dispoziţie noi moduri de a cîştiga bani: „Cîştigă milioane dezlegînd integrame"; „Eşti tînăr, lumea te consideră de neînţeles? Legiunea străină e mică pentru tine. Eşti un rebel în adevăratul sens al cuvîntului? Club Rebel Ghe. R. Cătălin" (ziarul *Naţional).* **(I. P.)**

© S. Ivanoschi

EI BINE, DE ACUM ÎNAINTE *DILEMA* OFERĂ UN BINEFĂCĂTOR VERTIJ MOLIILOR

● Credeţi că ştiţi cine a pus bazele Jocurile Olimpice Moderne? Ei bine, vă înşelaţi, nu este baronul de Coubertin. *Evenimentul zilei* ne spune bomba: este moşierul Evanghelie din Broşteni. În vreme ce Nică se scărpina de mama focului şi se ungea cu leşie, un domn se gîndea la binele umanităţii. În vreme ce, însă, despre puşlamaua de Nică se învaţă şi la şcoală, despre Evanghelie nu a auzit nimeni. Aşa e istoria, nedreaptă – nedreptate pe care iată, împreună cu *Evenimentul zilei,* vrem să o îndreptăm! **(C. P.-B.)**

● Printre firmele de pe blocurile din Piaţa Palatului, lîngă Filatelie: „Armagedon. Birou de traduceri autorizate". Se poate presupune că, de acum înainte, rapoartele cu acest titlu vor avea, pe lîngă numere de ordine, versiuni în limbi străine şi autorizarea pentru difuzare, pentru a nu mai crea probleme organelor de poliţie şi de justiţie. **(M. B.)**

● La 6 februarie 2001, de la poşta din Zürich, o corespondentă semnînd Rozalba a expediat la Bucureşti o carte poştală pe adresa: „Prof. dr. Ioan Luca Caragiale la redacţia revistei *Dilema".* Am primit-o. Niciodată, de cînd deschidem corespondenţa noastră, nu ne-a luat un asemenea binefăcător vertij. **(R. C.)**

● Bătrîna cerşetoare de pe strada Venezuela şi-a schimbat strategia: pe lîngă urări şi avertismente oferă *gratis* cărţi de poveşti vechi şi jocuri desperecheate de pe vremuri. Persoanele-ţintă oferă dublu numai să scape de gadget. **(S. S.)**

● Către sfîrşitul anului 1985, un om din Bacău a avut un necaz. Cu inima grea, el s-a destăinuit în scris ziarului *România liberă,* care i-a publicat scrisoarea în numărul său de marţi, 13 ianuarie 1987. Iat-o: *„La sfîrşitul lunii noiembrie 1985 am predat la unul din centrele de spălătorie chimică din Bacău, respectiv la centrul din strada Mărăşeşti, nr. 10, un palton pentru a fi curăţat. La termenul fixat m-am prezentat să-mi ridic obiectul. Neavînd inspiraţia de a-l despacheta în unitate, cînd am ajuns acasă am avut surpriza să constat că partea dreaptă a paltonului era complet distrusă. Înapoindu-mă imediat la centrul respectiv am reclamat cazul cerînd să fiu despăgubit. Tovarăşa de la ghişeu a refuzat să stea de vorbă. Făcînd demersurile necesare la conducerea întreprinderii am primit două răspunsuri diferite din care rezultă că vina o port eu. În primul răspuns se invocă faptul că paltonul ar fi avut un grad de uzură de 85 la sută, iar în al doilea, că sînt găsite vinovate moliile. De ce nu mi s-a spus asta la primirea paltonului? Rog întreprinderea mai sus menţionată să-mi repare dauna pricinuită."* Au trecut de atunci mai bine de 16 ani şi mă-ntreb ce s-o mai fi întîmplat între timp cu paltonul omului. Era într-adevăr uzat în proporţie de 85%? S-a stabilit cu certitudine vinovăţia moliilor? Tovarăşa de la ghişeu a acceptat în cele din urmă o conversaţie paltonică? **(D. S.)**

La faţa locului

Cristina VĂŢULESCU

Criza americană de stereotipuri şi ingeniozitatea românească

Or fi Statele Unite simbolul abundenţei capitalismului, dar oferta de stereotipuri pentru români este slabă. După 8 ani de studiat şi predat aici, colecţia mea de stereotipuri arată jalnic. Începe, puţin promiţător, cu bunicul colegei mele de apartament, urmărindu-mă dintr-o cameră într-alta cu un aparat de filmat recent achiziţionat şi cerîndu-mi să execut o diagonală acrobatică. Cu fiecare tură prin apartament mai racolăm un nou membru al familiei jenate, încercînd pe diferite voci să-l educe pe bunic despre gimnaste şi stereotipuri. Conciliant, bunicul promite să renunţe la numărul meu acrobatic dacă mă schimb în costumul tradiţional de ţigancă şi dansez în faţa aparatului. Cu urme de etnografie demodată şi bonomă senilitate, aceste stereotipuri sînt o pradă uşoară pentru orice colecţie, uşor de pironit sub sticlă ca un exponat clar şi neajutorat. E greu să te simţi ofensat sau ameninţat de ele, în parte pentru că, dacă cineva este exotic, în cadrul american al poveştii mele, e mai degrabă bunicul autohton decît studenta străină, o prezenţă obişnuită în haosul cotidian al unei societăţi care, precum familia jenată, e mai ocupată să dezamorsese vechi prejudecăţi decît să creeze noi stereotipuri.

Asta nu înseamnă că plutim într-o lume ideală, în care comunicarea se face de la suflet la suflet, minte sau gură, fără intermediul rigid al stereotipurilor. Dar avantajul nostru este că, neexistînd prea multe stereotipuri pentru români, nu te trezeşti dis-de-dimineaţă cu o stampilă pe frunte pe care o porţi toată ziua. În mintea interlocutorilor tăi, eşti de cele mai multe ori vag legat de un alt stereotip mai general: est-european încruntat mirosind puternic a tutun şi vag a olimpiade de matematică, european citit şi snob, sau antisemit etc. Îţi rămîne posibilitatea să navighezi printre diferitele imagini care se suprapun peste cea de român, te agăţi puternic de una, o respingi din răsputeri pe alta, mai retuşezi contururi care îţi displac, aplici o pată de culoare. De fapt, ritualul de zi cu zi seamănă cu un parc de distracţii unde pentru o taxă oarecare, îţi scoţi capul printr-un carton înfăţişînd *le bon sauvage,* Dracula, prinţul sau cerşetorul. De cele mai multe ori, măştile sînt mai puţin faimoase şi desenate aşa de amator şi de în grabă încît le recunoşti cu greu. Rareori sînt spaţii goale pentru cap, şi atunci îţi scoţi o mînă, un picior, fiecare ce poate. Uneori nu scoţi nimic, te ascunzi în spatele cartonului şi taci chitic.

Ca mulţi alţi studenţi români, primul meu impuls a fost să mă ascund după stereotipul, cărat cu greu din România, al tînărului american. Invariabil achiziţiile care ni se păruseră nouă autentic americane, de la şepci de baseball purtate pe vîrful capului, la blue jeans (cu steagul american pe cusătură), la „adidaşi" albi erau, în ochii prietenilor noştri americani, indicaţia clară că sîntem din Europa de Est.

Din păcate, acest paşaport s-a arătat nevalabil pentru intrarea în Europa, unde trebuiau, pe vremea aceea, vize. În timpul unui semestru la Paris, rîvnitul stereotip de student român european mi-a ajuns suspect. Însoţit de un anti-americanism complexat şi ignorant, acest stereotip/ideal apare bazat pe o idee de civilizaţie care cultivă, mai mult decît intelectul sau sensibilitatea, o superioritate atent drămuită faţă de restul lumii. În focul dispreţului des întîlnit la studenţii români „europeni" faţă de arabii din Franţa, turcii din Germania sau negrii din Statele Unite, părem să uităm că acest dispreţ ratifică o ierarhie care ne este profund neconvenabilă. În această ierarhie primitivă, oricît de european s-ar simţi el, românul este condamnat la o perpetua inferioritate, mult sub nivelul de „civilizaţie" al vesticilor. Aceste prejudecăţi nu se limitează desigur la studenţii români, există partide de extremă dreapta peste tot în lume. Dar e surprinzător că o mare parte a studenţimii româneşti, la Paris, Heidelberg sau Cambridge, urmează un ideal de „civilizaţie europeană" care îi aseamănă nu cu elita studenţimii vestice ci cu oameni cu zeci de ani mai în vîrstă şi cu mult mai puţină educaţie.

Desigur, judecata mea nu e imună la stereotipuri. Dimpotrivă, ea e reprezentativă pentru o diviziune între modul în care studenţii români îşi percep şi contruiesc imaginea de sine de o parte şi de alta a Atlanticului.

După ce am încercat costumul american şi european, a urmat cel est-european. Mărtusisesc că, venind din Transilvania, eram atît de obişnuită să aud despre diferenţele dintre români şi alţi est-europeni, încît mi-a fost iniţial greu să văd ce fel de stereotip ne-ar putea reuni. Revelaţia mea în această privinţă s-a produs într-un decor parcă rupt dintr-un banc: un american, un român, un ceh şi un maghiar beau ţuică noaptea tîrziu. Noah (americanul) ne spune că discuţia înfocată în miez de noapte se potriveşte perfect cu stereotipul lui despre est-europeni şi că tot ce mai lipseşte este să mergem undeva la munte şi să facem rost de o chitară. Încercînd să găsim un cîntec est-european pe care îl ştim cu toţii, ne-am găsit intonînd, în trei limbi diferite, melodia de la „Tot înainte, vrednici pionieri." Ne unea nu numai copilăria în comunismul de diferite nuanţe, dar mai ales ironia, ghilimelele din jurul textului, căutarea sensului ascuns printre rînduri, glumele şi limbajul esopic. Se poate că stereotipul acesta e deja demodat şi uşor nostalgic. Dacă am o anumită afecţiune faţă de el, e pentru că e un stereotip oarecum excentric. În loc să împietrească diferenţe, ne arată similarităţi. În loc de solemnitatea de pseudo-ştiinţă a stereotipului obişnuit, zîmbeşte pe sub mustăţi. În loc să fie o stigmă aplicată din poziţia stabilă a autohtonului unui străin, acest stereotip excentric se iveşte mai degrabă în cursul unei întîlniri între doi străini. E un joc cu miză mare, pe care încerc să îl deprind de cele mai multe ori de la prietenii mei „dezrădăcinaţi": est-europeni şi africani în Statele Unite, americani în Paris sau Petersburg.

Rigid folosite, stereotipurile jignesc, simplifică, limitează. Pe de altă parte, o lume lipsită de stereotipuri e o utopie prin care bate vîntul. Pentru mine, o alternativă este imaginea stereotipurilor ca un parc de distracţii: unele măşti ne desfigurează, ne ascund, altele ne descoperă sau pun în valoare un profil pînă atunci necunoscut. Şi, cu cît călătorim mai mult printre stereotipuri, cu atît mai mult învăţăm să alegem, să amestecăm şi să cîrpim după plac măştile din dotare sau să ne amuzăm cînd le auzim plesnind pe la cusăturile prea strîmte.

Radu CRAIU

Un lux costisitor

Am plecat în '96 din România. După Revoluţie, Vestul reuşise să se transforme destul de repede din prieten într-un adversar maliţios care ne tot punea piedici ba la integrarea Europeană, ba la intrarea „la îngrămădeală" în NATO. Mi-era extrem de neclar ce să mai cred despre aceşti oameni care o zi ne pupau pentru ca a doua zi să ne ia la palme. Înainte de '89, „normalitatea" noastră a existat în cu totul alt univers decît normalitatea Occidentală şi marea majoritate a locuitorilor acestei ţări nu aveau nici cea mai mică idee reală despre viaţa în „afară" (filmele nu pot fi considerate surse de informaţie decît în 1% din cazuri). Din păcate, în situaţii d-astea de ignoranţă aproape universală, cei care ştiu puţin sînt extrem de tentaţi să pretindă ca ştiu foarte multe. Plecarea mi-o doream ca pe o aventură descoperitoare, fără sacrificii pentru că venea cu bursă cu tot şi fără pericole pentru că eram 99% sigur că după cei 5 ani de doctorat situaţia în ţară avea să fie de aşa natură încît un tînăr proaspăt întors de la studiile din State ar fi avut toate uşile deschise. Cert e că puţine din gîndurile măcinătoare ale celor care scriu azi *Dilemei* întrebîndu-se (şi întrebîndu-ne) dacă să plece sau nu, ştiind că e o decizie pe viaţă, îmi deranjau somnul. În consecinţă, stereotipiile mele nu meritau nici o reevaluare şi erau intacte: ştiam că urma să coexist într-o lume cu americani inculţi si plicticoşi, o lume în care cultura şi ştiinţa sînt dirijate de materialismul atotputernic, în care nu mă voi simţi niciodată în largul meu şi în care intru doar pentru că vreau „ceva de la ei" (cunoştinţe, diplomă, bani etc.) pentru ca apoi să-mi văd de treaba mea, oricare ar fi aceea. După aproape şase ani, cinci la Chicago şi unul la Toronto, nu mai îmi aduc aminte de toate momentele în care ale mele stereotipii au trebuit debarcate, cîteodată în bloc, alteori una cîte una. Cert e că despărţirea a venit de fiecare dată firesc odată ce am realizat că ele mă împingeau către marginalizare şi mărginire. Pentru mine, era ca şi cum priveam lumea printr-o bucată de gheaţă: realitatea ajungea la mine nu doar distorsionată dar şi mult mai rece. Pînă la urmă ceea ce vreau să spun e că nu ne putem permite luxul stereotipiilor, că sîntem datori faţă de noi înşine să ne alegem viaţa bazîndu-ne pe ceea ce ştim şi nu pe ceea „ce se spune". După multe deliberări, una din cele trei dorinţe pentru peştişorul de aur este să aibă bunătatea să îmi ofere, pentru fiecare idee fixă ce se încăpăţînează să mă locuiască, şansa unui contraexemplu. Pe celelalte două nu vi le mai spun, că sînt doar stereotipii...

Gabriel PRĂJITURĂ

Întîmplări

De stereotipii n-o să scăpăm, zice prietenul meu Murphy, pentru că stereotipiile sînt mult mai inteligente decît noi.

Cel mai important stereotip despre străini mi se pare acela că ei, străinii, ar fi plini de stereotipuri despre noi. Realităţile mult iubitei patrii se întorc către tine uneori – via străini – prin detalii atît de familiare, încît nici nu le mai percepeai. Dar să rămînem la nivelul faptelor.

1. August 1995, Knoxville, Tennessee. Sînt cu Loay, palestinian, ambii abia veniţi ca studenţi în departamentul de matematică. Ca doi orientali ce ne aflăm („sîntem orientali / să ne dezorientăm" – zicea poetul Gheorghe Magheru) am luat o pauză de fumat. Se uită lung la mine, vrea să spună ceva, dar ne cunoaştem abia de două-trei zile, în fine, pînă la urmă îi dă drumul: „Tu eşti din ţara aia unde poţi să plăteşti ca să treci examenele?" „De unde ştii?" „Are soră-mea un cumnat care a venit de la voi cu diploma de dentist. Prima dată i-a rupt gura lui taică-său. Acum toate rudele îl ocolesc."

Partea relevantă se opreşte aici, deşi mai ştia el ceva şi despre fetele care, după ce făcuseră Istanbulul să se crucească (nici măcar cruciaţilor nu le reuşise asta) ajunseseră şi la locurile sfinte. Nu mi-a căzut deloc bine această reamintire dar, în timp ce în gînd îl trimiteam pe Loay în Nazareth-ul natal, n-am putut să nu mă gîndesc la toţi arabii cu gura ruptă care blestemă feciorii trimişi la studii şi mult prea mioriticele noastre moravuri didactice.

2. Iunie 1996, Knoxville, Tennessee. Am o vecină din Namibia. Schimbăm, rar, cîteva cuvinte. O vizitează soră-sa, cu care mă întîlnesc în faţa casei la fumat (mă întreb ce v-aş mai fi povestit dacă nu fumam). „România, zice, cu orfelinatele acelea îngrozitoare." Dintr-o dată îmi vine să mă las de fumat. „Întreaga Namibie a fost şocată cînd s-au dat la televizor imaginile alea de la voi." N-am ce să zic. Să-i fi povestit cum noi de 2000 de ani..., că ne-au asuprit ba turcii, ba austriecii, ba ruşii, ba toţi la un loc, că totuşi Eugen Ionescu şi Emil Cioran..., şi că la noi de la Sf. Andrei încoace virtuţile creştine zburdă pe cîmpii, hai să ne jucăm copii?

Nu toate sînt însă aşa.

3. Octombrie 2001. Memphis, Tennessee. Ultima zi a conferinţei „Trends in Banach spaces". Plec către aeroport. Sînt singurul pasager din microbuz. Şoferiţa îmi povesteşte de Elvis, de echipa de baschet care tocmai s-a mutat în Memphis, despre Federal Expres. Eu îi spun că am locuit în Knoxville, dar am ajuns în nord acum. La ultimul hotel din circuit se urcă o pereche, soţ şi soţie. Spre 50. Şoferiţa le spune că am trăit nişte ani în Tennessee. „Ce-ai facut de te-au dat afară din Knoxville?", întreabă el. „Am terminat doctoratul." „În ce?" „Matematică." „Eşti român? „Da, de unde ştii?" „Ştiu pentru că sînt deştept. Şi nici nu-i greu. Toţi românii sînt matematicieni."

Lăsînd la o parte faptul că argumentul avea sens, dacă ar fi fost invers, vin şi vă întreb: era un stereotip sau nu?

▲

Pagină realizată de Cezar PAUL-BĂDESCU

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Andrei PLEŞU ● ***REDACŢIA:*** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● ***RUBRICI:*** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Andrei GORZO, Augustin IOAN, Mircea IORGULESCU, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● ***RESPONSABIL DE NUMĂR:*** Matei MARTIN ● ***CORECTURĂ:*** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● ***TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:*** Ela PETRAŞCU ● ***EDITARE TEXT:*** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● ***DIFUZARE:*** Gabriela BURTEA ● ***Redacţia DILEMA:*** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● ***Telefon/fax:*** 230.23.84 ● ***e-mail:*** dilema@fcr.algoritma.ro ***Internet:*** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul RODIPET S.A pe anul 2002 şi la poziţia 166 în Oferta 2002 a MT PRESS. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la Gabriela Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 255.48.15, 255.48.16, 255.48.17 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.14.96 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 2511.1–531.2 deschis la BCR, sucursala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

Anul X
nr. 468
1-7 martie 2002
20 pagini 7000 lei
INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema
EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Merit şi relaţii

GRATUIT

„Importanţa fără merit obţine consideraţia fără stimă.“

CHAMFORT

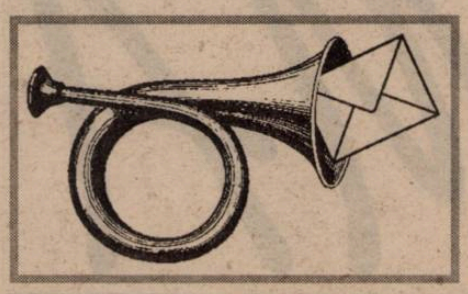

Prezenţe româneşti peste...

„Drumuri europene“

Motto: *„În latura ei cinică, nocturnă, orice călătorie este o explorare a imbecilităţii universale: descoperi neîncetat noi variante şi le pricepi mai limpede pe cele de acasă.“* (Andrei Pleşu, *Chipuri şi măşti ale tranziţiei*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996, pagina 273.)

Introducere semi-doctă. Românii s-au caracterizat întotdeauna cu multă mîndrie ca fiind un popor sedentar. La şcoală toţi am învăţat acelaşi mit fondator: am făcut bine şi (pentru că) am fost sedentari. Autohtoni. Indigeni. Primii. Şi cei mai tari, evident (îmi aduc aminte că în copilărie cel mai tare la jonglările cu mingea de 35 nu intra în poartă primul). Spre deosebire de cei răi, migratorii, popoarele turist dintre care numai maghiarii şi slavii au mai rămas, celelalte frînturi de seminţii, de la celţi sau bastarni pînă la avari, pecenegi sau cumani dispărînd misterios în negura istoriei.

Sărind peste secole, autohtonii însă au dat de o mizerie cruntă după o altă migraţie, una ideologică. Au îndurat-o precum multe alte migraţii. Cu capul destul de plecat. Pentru că ştiau din experienţă că refluxul nu va întîrzia să apară. Numai că acest moment istoric găsea o ţară părăginită, iar pe autohtoni nevoiţi să o ia la picior, care pe unde se putea pentru a o drege. Şi aşa a început un intens val imigraţionist român. Şi care este cel mai ieftin mijloc de transport pentru muncitorul, ţăranul, bursierul sau bişniţarul român, dacă nu autobuzul? (Căci avionul este pentru domnii care nu se uită la 300 de dolari.)

Allez (Dus). Autobuzul (în concepţie occidentală) – autocar (în cea românească) – parchează elegant în faţa gării din Lausanne. Vreo zece viitori pasageri, cîţiva români, cîţiva elveţieni. Personajele principale – cei trei şoferi. În ciuda numărului restrîns de valahi nord-dunăreni, îmbulzeala tot are loc. Bagajele sînt aranjate cu aproximaţie. Stăm să plecăm. Urcăm şi ne facem comozi, doar avem în faţa noastră un orizont temporal de cel puţin „30 de ore de aşteptare, de esenţială pierdere de timp“. „Gigi îi şi numeri pă oameni că plecăm.“ Primul şofer ne instruieşte părinteşte sau mai degrabă precum o fac diriginţii atunci cînd pleacă cu clasa într-o excursie la mănăstiri, cetăţi sau case memoriale. Este şi el jenat de stupiditatea cuvintelor sale, dar utilitatea este primordială: „Să folosiţi pauzele cu putinţă“. Lumea surîde subînţelegînd aluzia. Veceul din interior pare a fi sigilat. Încă din Elveţia ne putem considera acasă, printre ai noştri. „Gigi, vino şi vorbeşte cu cineva.“ Acest Gigi, acest Radu care taie patru bilete. Acest Ion, oamenii noştri care fac naveta între Elveţia şi România în fiecare săptămînă. „Dă muzica mai tare“ (şi ea se dădu). Sîntem delectaţi cu D.J. Bobo. Doar e elveţian, d-al lor. Scăpăm pe moment de muzica tradiţională românească: manelele.

Prima oprire: Zürich. Întîlnim un alt autobuz, mai hodorogit decît al nostru. Ne extaziem (ca să nu spun holbăm) văzînd un ţigan cu o pălărie neagră cu boruri largi cărînd doi saci negri de plastic, folosiţi pentru gunoiul menajer pe jumătate plini, legaţi cu sfoară albă. Personajul încearcă să îi plaseze şoferului, dar la o primă tentativă nu reuşeşte. „Vara mai merge, dar acu' că-i şefu' cu ei nu se poate că-şi pierde omu' slujba.“ În continuare acelaşi cer gri, impersonal, care-ţi induce o stare de disconfort major, de plictiseală nelimitată, plină de îndoieli şi de scîrbă. Dar ne întoarcem acasă, acea casă unde vom putea dormi în neştire, mînca sărmăluţe cu mămăliguţă aburindă, bea ţuiculiţă fiartă, citi ziarele dis-de-dimineaţă la o cafea adusă din Elveţia, aşteptînd să fim descusuţi matern.

Continuăm să parcurgem sutele de kilometri anulîndu-ne (pe cît posibil; căci la două-trei ore sîntem binecuvîntaţi cu douăzeci de minute dedicate toaletei benzinăriei care se aglomerează brusc cu feţele noastre nedormite, nebărbierite şi nemulţumite) condiţia fizică, trăind multe ore din imaginile amintirilor. Şi ne trezim la viaţă doar atunci cînd trecem graniţa maternă. Nu am avut nevoie de mai mult de un sfert de oră pentru a simţi dulcea atmosferă de acasă. Şoferul a tras pe dreapta în prima parcare dotată cu toaletă, restaurant şi pompă. Înainte de a opri ne-a avertizat matern despre primul pericol care ne păştea pe pămîntul patriei: specialişti în alba-neagra (cele două culori simbolice pentru ideea de bine, pace, divin pe de o parte şi rău, diabolic, moarte pe de alta). Ne-am dat jos pentru a respira curatul aer de acasă. Era rece. Ne aştepta, îmbrăcat într-o geacă de fiş albastru, o cuşmă bine trasă pe urechi şi un zîmbet zgîrcit şi prost intenţionat. Îşi aştepta victimele precum un Dracula deghizat şi postmodern.

I-am admirat discursul dezinvolt, într-o bună franceză (puţin mai proastă decît a mea). În mod normal, a adoptat o viziune românească, aproape naţionalistă: a încercat să păcălească un elveţian autentic pe care îl mirosea plin cu bani. Elveţianul interpelat a dat din umeri pricepînd şmecheria. Probabil că mai fusese în România. S-a îndepărtat, iar eu am rămas uimit: capacele erau înlocuite cu trei cutii de tablă aşezate pe un preş infect. Băiatul avea putere de convingere, ritm, o demagogie care i-ar fi dat dreptul la un mandat în Parlament, ambiţie şi sete de cîştig. Grupul călătorilor forma o masă răspîndită pe numai cîţiva metri pătraţi. Lume comodă care nu s-ar fi dezmorţit plimbîndu-se cîţiva zeci de paşi în sus şi în jos, preferînd fumul propriei ţigări sau a vecinilor. Personajul şi-a ales o altă victimă. O ţoapă. A trebuit să se mulţumească numai cu atît. O ţoapă tînără, cu un vino-încoace uşor recognoscibil, care a şi convins un elveţian să o însoţească în viaţă şi, implicit, acasă, în România. „O ţoapă care ţopăia“ (A. Pleşu). Personajul s-a lansat către ea şi a început să-şi facă numărul „Uite-o, nu e, dar totuşi uite-o! Aţi cîştigat o sută de franci!“. Ţoapa a căzut în plasa ridicol de bădărană a personajului (posibil candidat la alegerile din 2004). Zîmbea şi dădea de înţeles că nu vrea. O aparenţă. „Să văd banii! Aţi cîştigat suta, da' scoateţi banii să vadă lumea asta că aveţi, că aţi jucat pă cinstite!“ (el). Şi ea scoate o bancnotă de 200 (care nu valorează decît 3.700.000 de lei). Autocarul stătea să plece, iar finalul a fost cît se poate de penibil şi previzibil. Călătorii s-au urcat, iar ţoapa şi elveţianul ei au rămas în parcare, în timp ce zece tovarăşi, personaje secundare în povestea mea, au năvălit din restaurantul-wc din apropiere. Grup de presiune? Da, un grup de presiune primar, preistoric, autentic. Într-un final, cei doi se refugiază în autocar. Ea smiorcăindu-se, încercînd să ne sensibilizeze „dar mi-a tras bancnota din mînă, mi-a tras banii din mînă şi mai vroia şi alţii...“ Unul din şoferi şi-a făcut o datorie post-factum reamintindu-i discursul preventiv de dinainte: „Şi dacă nu v-aş fi zis... Acum o săptămînă i-au luat unuia 1.000 de mărci. Băieţii lucrează în echipă, din asta trăiesc. Şi vă daţi seama că poliţia de frontieră ştie că doar este la 500 de metri de aici“. Un călduros „Bine aţi venit în România!“

Oare există ceva mai dureros decît să-ţi fie ruşine că ai intrat în ţara unde se află casa, strada, oraşul, liceul tău, la numai 15 minute de la trecerea graniţei? Cu siguranţă.

Retour (Întoarcerea). Navetistu' trebuie să se şi întoarcă. Şi o face încărcat cu mîncare, murături, ţuiculici pentru amici, *Dileme* necitite în goana vacanţei prea scurte şi intense, amintiri şi regrete de a nu fi făcut mai mult.

. Te aştepţi la alte 35 de ore de anihilare fizică şi intelectuală. Încerci să aplici principii citite în literatura concentraţională pentru a face timpul fluid. Dar în arhipelagul acela se afla mare parte din elita spirituală a naţiei, pe cînd în autobaza întoarcerii am dat peste un alt segment reprezentativ al naţiei române, (Întoarcerea s-a efectuat după ruşinoasa prăbuşire a vizelor occidentale). Am dat peste douăzeci de muncitori moldoveni care se reîntorceau la şantierele lor din Germania.

Notă: nu vreau să generalizez. Nu cred că toţi moldovenii sînt precum cei pe care i-am întîlnit şi cu care am împărţit partea din spate a autobazei. Mă voi limita în a-i descrie doar pe cei douăzeci de muncitori. Dacă nu aş fi fost martor nu aş fi scris, ce rost ar fi avut? Dar prea am îndurat mult ca să nu vi-i împărtăşesc şi dumneavoastră. Nu sînt egoist să ţin în mine.

Oamenii s-au urcat la Braşov. Au trezit întregul autocar, ceea ce era chiar normal. Ei trebuiau să intre. Spectacolul a durat pînă la Freiburg. Spărgeau seminţele procurate cu multă grijă de acasă în cantităţi însemnate. Rîgîiau fără precauţie, dezvăluind calitatea ţuicii şi a vinului de acasă consumate pentru alungarea spleenului provincial à la Bacovia. Unul dintre ei, matolindu-se binişor, a reuşit să îndeplinească visul milenar al oricărui român dintr-o bucată: impunerea muzicii, „d-a noastră, dă petrecere“. „Copilaşii mei iubiţi / Vreau ca toţi să fiţi fericiţi“. Apoi „nea şoferule, dă muzica mai tare că nu se aude acilea în fund“. Vorbeau, vorbeau, fără limită, flecăreau cu o constanţă teribilă. Suflatul mucilor la prima oprire, direct în parcare, fără utilizarea vreunei batiste ci a degetelor nu poate totuşi impresiona dacă stăm să ne gîndim la folosirea copacilor, gardurilor sau zidurilor clădirilor din parcări pentru alte necesităţi fiziologice. Mirosul de usturoi, transpiraţie, haine nespălate, „vînturi“ (şi nu neapărat ale libertăţii, *if you get my drift...)* vă spun ceva?

Concluzii. Cît de bine ar fi dacă criticii României şi-ar lua informaţia din cărţile scrise de maghiari despre valahi. Nu de alta dar eu le-aş putea-o da gratuit.

Cred că minimalizarea este cea mai importantă armă în lupta pentru a supravieţui în România. Minimalizarea răului („lasă că nici la alţii nu-i chiar atît de bine“) ce presupune maximizarea puţinului bine care, de cele mai multe ori, se asociază cu culoarea locală, existentă peste tot în lume.

Codruţ CONSTANTINESCU
2, rue Hugo-de-Senger, Geneva

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“

WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“

Nr. 465: Articolul „Familie mare, sărăcie curată“

Un final scandalos

Domnule Mîndruţă

Ultimul articol al dumneavoastră apărut în revista *Dilema*, s-a dorit a avea un final scandalos. Scopul urmărit de dumneavoastră cred că a fost îndeplinit. Din nefericire, acest scandalos care a rezultat este deosebit de „scandalosul“ care îndepărtează tabu-uri într-o societate rigidă şi care dă naştere la polemici. Scandalosul din sfîrşitul articolului „Familie mare, sărăcie curată“ rezultă dintr-o atitudine elitistă şi un amestec curios de argumente cvasi-ştiinţifice cu „impresii de călătorie“ prin zonele sărace ale Bucureştilor.

Este adevărat că selecţia naturală are ca rezultat imediat îndepărtarea exemplarelor slabe sau ne-echipate suficient în faţa competiţiei. Aţi uitat, în schimb, că această selecţie naturală se realizează într-un timp de ordinul miilor de ani cel puţin. Acest argument darwinian, selecţia naturală, este aplicat apoi de dumneavoastră în contextul societăţilor umane.

Poate că ar fi trebuit să aplicaţi darwinismul la speciile de animale care trăiesc în grupuri şi după aceea să încercaţi o comparaţie cu ceea ce se întîmplă în grupurile umane. O altă problemă este că statul (în condiţiile normalităţii) nu trebuie să funcţioneze sub semnul selecţiei naturale. Poate că o aberaţie, ca de exemplu statul fascist, şi-ar permite aplicarea selecţiei naturale în lucrările sale şi în ghidarea supuşilor săi. Şi pînă la urmă asta s-a şi întîmplat. Interzicerea procreării aplicată la anumite grupuri „inferioare“ din punct de vedere rasial. Dumneavostră nu mergeţi atît de departe. Spuneţi doar că cei săraci sînt cu probleme genetice. Citez: „E adevărat, dar asta nu înseamnă că recombinarea genelor nu mai produce proşti. care – iată ce interesant – nu numai că nu pier, dar chiar se înmulţesc. Şi într-o rată care depăşeşte adesea pe cea a exemplarelor de succes (adică oamenii inteligenţi, adaptaţi învăţatului şi capabili să dea omenirii şi altceva decît urmaşi)“. Deci cei săraci, fiind proşti, nu au altceva mai bun de făcut decît copii. Dar săracii de ce sînt proşti? Pentru că sînt săraci. Argument circular, deci. Poate că ar trebui să studiaţi întîi ceva despre distribuţia IQ în comunităţile umane clasate după nivelul contului din bancă sau grosimea fişicurile din saltea, deşi IQ-ul nu este cel mai bun criteriu. Numai că unii din acei adaptaţi învăţatului sau din cei care au dat altceva decît şi urmaşi provin din medii sărace, ar trebui să vă dea de gîndit şi să vă facă să renunţaţi la generalizări periculoase, chiar dacă scrierea dumneavoastră ar pierde din „scandalos“.

Din nefericire, nu vă opriţi la acest punct. Ci, continuaţi să argumentaţi despre liota de tineri stupizi din cartierele sărace. Poate că ar trebui să discutaţi şi cu nişte tineri bogaţi şi vă asigur că veţi găsi stupizenii strigătoare la cer, indivizi deloc educaţi, chiar dacă părinţii/grupul social le oferă toate condiţiile. Şi mai mult decît atît, cu creierul oleacă mai mic, dar nu datorită lipsei de nutrienţi din mîncarea cea de toate zilele.

Ajungînd la acel argument despre creierul „oleacă mai mic“, v-aş întreba dacă aţi avut acces la nişte date concrete care să arate fără dubiu aşa ceva: cei săraci au copii cu creier mai mic decît cei bogaţi. Deci, după dumneavoastră, ţinerii din zonele sărace fiind cu creierul mai mic sînt mai proşti, mai neadaptaţi decît cei bogaţi. Nimic mai fals! Este adevărat că nutrienţii sînt necesari pentru dezvoltarea sistemului nervos central, dar dimensiunea creierului nu are nimic de a face cu inteligenţa. Creierul mai mic poate să nu fie datorată mîncării proaste şi poate să fie găsit şi la progeniturile oamenilor bogaţi.

Articolul dumneavoastră se încheie cu o aluzie la agresivitatea tinerilor din şcolile de reeducare. Poate că agresivitatea este exacerbată şi de condiţiile de multe ori mizere din centrele de reeducare. Poate că dacă ar fi alte condiţii, mulţi din acei tineri ar avea nivelul de agresivitate mult mai scăzut. Pe de altă parte, poate fără voia dumneavoastră, poate cu voia dumneavoastră, în articol apar elemente de identificare a acestor exemplare de ne-succes: stupiditatea şi lipsa de educaţie, iar ca element antropometric – dimensiunea creierului. Toate aceste trei argumente sînt caracteristice panopliei celor folosite de naziţti pentru identificarea „inferiorilor“.

În concluzie, scandalosul articolului dumneavoastră nu ţine de ceva înspre dezbatere de idei în agora, ci ţine de setul de idei pseudoştiinţifice emise de extrema dreaptă. Şi vă rog să mă credeţi, dacă acest articol ar fi fost scris şi publicat în vreo ţară din Vest sau în America, şi nu România, aţi fi fost dat în judecată. Exact de către acei săraci stupizi cu creierul mai mic decît cei care dau atît de multe societăţii.

Mihail BOTA

N. red.: Răspunsul dlui L. Mîndruţă îl găsiţi în articolul său din pagina a cincea a acestui număr.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Frumuseţea**

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Marx, Oblomov şi tranziţia

– Ne-a ajuns blestemul lui Marx – îmi spune, zîmbind, prietenul meu la telefon: ne-a lovit şi pe noi alienarea!

De vreo doi ani ne promitem – şi ne dorim – să ne vedem, dar nici unul, nici celălalt n-avem timp. Ne mai dăm cîte un telefon din timp în timp, numai cînd avem o problemă de rezolvat şi cu această ocazie ne promitem din nou „să mai stăm şi noi la o vorbă". După care iar trece anul. Şi uite aşa, îmi petrec viaţa cu cine n-am încotro şi nu mai ştiu nimic despre cei cu care mi-ar plăcea să-mi petrec viaţa. Bine barem că mai ajung şi pe acasă din cînd în cînd...

Asemenea vorbe de clacă intelectuală îmi trec adesea prin cap, de cîte ori se mai întîmplă să văd un prieten sau un brad şi să mă gîndesc ce bine m-aş simţi la umbra lor. Îmi trec şi se duc, căci nici eu n-am timp de prostii. Şi totuşi, e ceva netrivial în povestea asta recurentă!

Am mai spus-o în diferite feluri, una dintre cele mai mari probleme ale acestui timp de tranziţie este, poate, tranziţia timpului, noul său „mod de întrebuinţare", care continuă să ne scape. Ar trebui să fie un *timp lung*, aşezat cel puţin pe „termen mediu", dar rămîne unul de-azi-pe-mîine: om trăi şi om vedea. Sau, pentru cei care cred că au intrat în joc, un timp care devine o succesiune de puncte într-o agendă, care sînt bifate unul după altul pentru a face loc celor următoare. Ori, ca să-l parafrazez pe clasic, nu de agendă-mi este frică, ci de eternitatea ei!

Şi ar trebui să fie şi un *timp lat*, ca să spun aşa, o inter-temporalitate, articulînd în mod inteligent timpul meu cu timpul tău într-un soi de timp al nostru. Aceasta presupune o anumită mobilitate temporală, posibilitatea mentală de a trece dintr-o temporalitate în alta, din timpul muncii în cele diverse ale nonmuncii şi invers. Or, fiecare e mai mult sau mai puţin pierdut în timpul său, pe care, eventual, încearcă să-l impună şi celorlalţi, prizonier într-o temporalitate gri şi acaparatoare, care nu este nici muncă, nici nemuncă, nici eficienţă, nici experienţă, ci activitate care curge, activism impersonal.

Îmi aduc aminte că „şocul cultural" de care am avut parte, din plin, la prima mea ieşire de şase luni (mai mult?) în Occident, după '90, a fost exact această inadecvare temporală la lumea de acolo. În mod evident, ei făceau mai multe decît mine dar, aparent cel puţin, aveau şi mai mult timp liber decît mine. Treceau de la registrul eficienţei la cel al plăcerii, de la timpul „civic"

la cel privat fără a „pierde timpul" şi cu o viteză şi o precizie care îmi dădeau vertij. Nu ştiu dacă erau şi fericiţi şi cu atît mai puţin nu ştiu dacă asta se poate numi fericire, în general, dar un lucru era cert: ei erau mult mai mulţumiţi decît mine, care am plecat cu sentimentul ireprimabil că mi-am pierdut timpul, că n-am ştiut cum să-l folosesc.

Stau acum de o vreme închis în casă, tentat să scot şi frigiderul din priză, că nu ştii niciodată, cu tehnica asta, de unde mai apare un e-mail, şi încerc să „lucrez", să-mi văd de „treburile mele". Şi mă simt ca un Oblomov frenetic, nici în car, nici în căruţă, nici *util*, nici *mulţumit*... ▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Dilemele PRM

A trecut ceva timp de la marea spaimă din 2000. Între timp, PRM a coborît în toate sondajele spre limita bazinului său electoral permanent. Dar realitatea produsă de acele alegeri a rămas: PRM este al doilea partid al ţării, cu grupuri parlamentare masive, mai mari decît ale PD şi PNL la un loc.

De aici apare prima dilemă: ce ar trebui să facă aceste două partide aflate în opoziţie împreună cu formaţiunea condusă de Corneliu Vadim Tudor? Aliat cu UDMR, PSD are o majoritate confortabilă în Parlament. Singure, partidele democratice din opoziţie, oricît ar fi de vioaie, sînt neputincioase. În plus, sînt puţine temele pe care pot colabora cu PRM, iar cînd colaborează par suspecte. Pentru că PRM este un partid care se autoizolează prin vehemenţa discursului său naţionalist, orice colaborare a democraţilor sau liberalilor cu acest partid îi asigură o legitimitate nemeritată, îl scoate din izolare, îl recunoaşte ca jucător normal în arena democraţiei.

Ajungem astfel la dilema concretă, pe care o putem numi dilema „Emil Boc – Marcu Tudor". Cine sînt cele două personaje? Primul este vicepreşedinte al PD, unul dintre oamenii lui Traian Băsescu, tot mai mediatizat în ultima perioadă. Emil Boc face parte din noua ofertă a democraţilor, după retragerea mai mult sau mai puţin voluntară a vechilor baroni Duvăz, Berceanu, Sassu. Pentru că Traian Băsescu nu se află în Parlament, buricul democratic al naţiunii, Boc este cel care îi ţine locul, orchestrînd toate ieşirile spectaculoase ale democraţilor în arena parlamentară. Totodată s-a remarcat, alături de liberala Mona Muscă, drept cel mai vehement opozant al sinistrei legi a secretului de stat.

La rîndul său, Marcu Tudor este fratele mai mic şi mai puţin spectaculos al celebrului Corneliu Vadim Tudor. Nu s-a remarcat pînă acum prin nimic, nici în bine nici în rău, ceea ce la un partid extremist poate fi de bine, pînă la urmă. Revenind la sinistra lege a secretului de stat, aceasta s-a întors din plenul Camerei Deputaţilor la comisia de apărare, apoi din nou în plen, fără schimbări majore. Respins în comisie, a reapărut în plen un amendament de bun-simţ: orice informaţie clasificată care se dovedeşte că ascunde de fapt acte de corupţie devine automat informaţie de interes public. Acest amendament de bun-simţ se numea „Boc-Tudor", după numele celor două personaje; mai mult chiar, Marcu Tudor a devenit un campion al opoziţiei faţă de sinistra (începe să devină un tic verbal) lege. Cînd a fost dat votul final, Marcu Tudor i-a numărat şi el pe cei prezenţi şi a constatat că puterea avea mai puţini oameni în sală decît voturi primite. Atunci s-a adresat preşedintelui Camerei, mult prea versatilul Valer Dorneanu, cu cuvintele: „Dom'le, dumneata eşti jurist, eu sînt inginer electronist, poftim, mai numără o dată". La o nouă numărătoare, diferenţa în favoarea puterii a fost de 1 (un) vot, iar Marcu Tudor a protestat din nou la tribună. Exasperat, Valer Dorneanu l-a ameninţat cu evacuarea din sală, liderul de grup al PRM, Lucian Bolcaş, şi-a cerut nişte scuze formale, s-a iscat tărăboi, cert este că votul nu a fost validat şi şedinţa a fost suspendată, înregistrîndu-se o victorie a democraţiei în România. Nu-i aşa că Marcu Tudor este un personaj simpatic? Era de aşteptat ca PRM să voteze cuminte legea securistică (şi sinistră, bineînţeles) în acord cu ideologia sa. Revenind la dilema din titlu: asemenea colaborări sînt periculoase şi legitimează PRM, ceea ce poate fi plătit mai tîrziu de întregul sistem poltic, dar ce putea face Emil Boc? Să refuze ajutorul, să lase să treacă sinistra lege pe motiv de incompatibilitate de caracter cu partenerul de moment? Nu ştiu.

A doua dilemă: dialog la OTV între Corneliu Iacobov şi, la telefon, Corneliu Vadim Tudor, chiar fratele mai băgat în seamă al simpaticului personaj evocat mai sus. Corneliu Iacobov, ca toţi oamenii descurcăreţi din România actuală, este revoluţionar cu patalama. Ajuns apoi în planul secund al politicii, Corneliu Iacobov nu a ieşit niciodată în prim-planul scenei naţionale. În schimb, şi-a consolidat o poziţie de invidiat în Moldova, construind un impresionant imperiu de afaceri. Deşi, ca orice om de bine, are justificări pentru orice, Corneliu Iacobov este un exponent de prim rang al celor îmbogăţiţi pe seama statului. În plus, face parte din acea categorie atît de venală încît pînă şi justiţia română s-a sesizat şi i-a deschis cîteva dosare, care apoi au fost uitate. Presa vorbeşte de mult de o axă economico-politică moldoveană Iacobov – Sechelariu 1 – Schelariu 2 – Hrebenciuc – Mitrea. Cu toate acestea, personajul Iacobov nu prea a fost prezent mediatic. L-a adus în prim plan Traian Băsescu, ca proprietar al rafinăriei „Rafo" Oneşti, beneficiar al unor reeşalonări de cîteva mii de miliarde ale datoriilor faţă de bugetul de stat.

Personajul Coneliu Vadim Tudor nu mai trebuie prezentat. Revenind la dialogul celor doi de pe OTV, liderul PRM l-a ameninţat telefonic că, fiind membru al „Mafiei" (cu un ciudat accent pe primul „i") care sufocă România, cînd va veni la putere îi va confisca averea şi îl va trimite în puşcărie, asta în cazul în care scapă cu bine de judecata de pe stadion. Iar dilema e gata. Corneliu Iacobov nu este deloc un personaj simpatic, dimpotrivă. Dar găsim o groază de teoreticieni care argumentează absolut justificat că măreţia lui Corneliu Iacobov face parte dintr-un proces istoric obiectiv (splendid cuvînt), că aşa este începutul tranziţiei, trebuie să luăm din averea tuturor pentru a da în mod arbitrar cîtorva, că astfel se creează capitalismul şi acumularea primitivă de capital. Discutînd calm, aşa este. Obiectiv (superb acest cuvînt) vorbind, dacă totul merge bine, strănepoţii lui Corneliu Iacobov vor face parte din acea categorie respectabilă de capitalişti români, care vor face donaţii săracilor, vor căpăta prestigiu prin acte de mecenat cultural, vor avea parte de monografii şi biografii de bine. Dar, sentimental şi moral (enervantă expresie) vorbind, te apucă nervii cînd te gîndeşti. Iată cea de-a doua dilemă: să ţii cu Vadim Tudor? Parcă îţi imaginezi un răcoritor şut în fund primit de bunicul viitorului Mecena şi te mai calmezi, dar nu este deloc bine, a fost un impardonabil derapaj anticapitalist şi anti-democratic. ▲

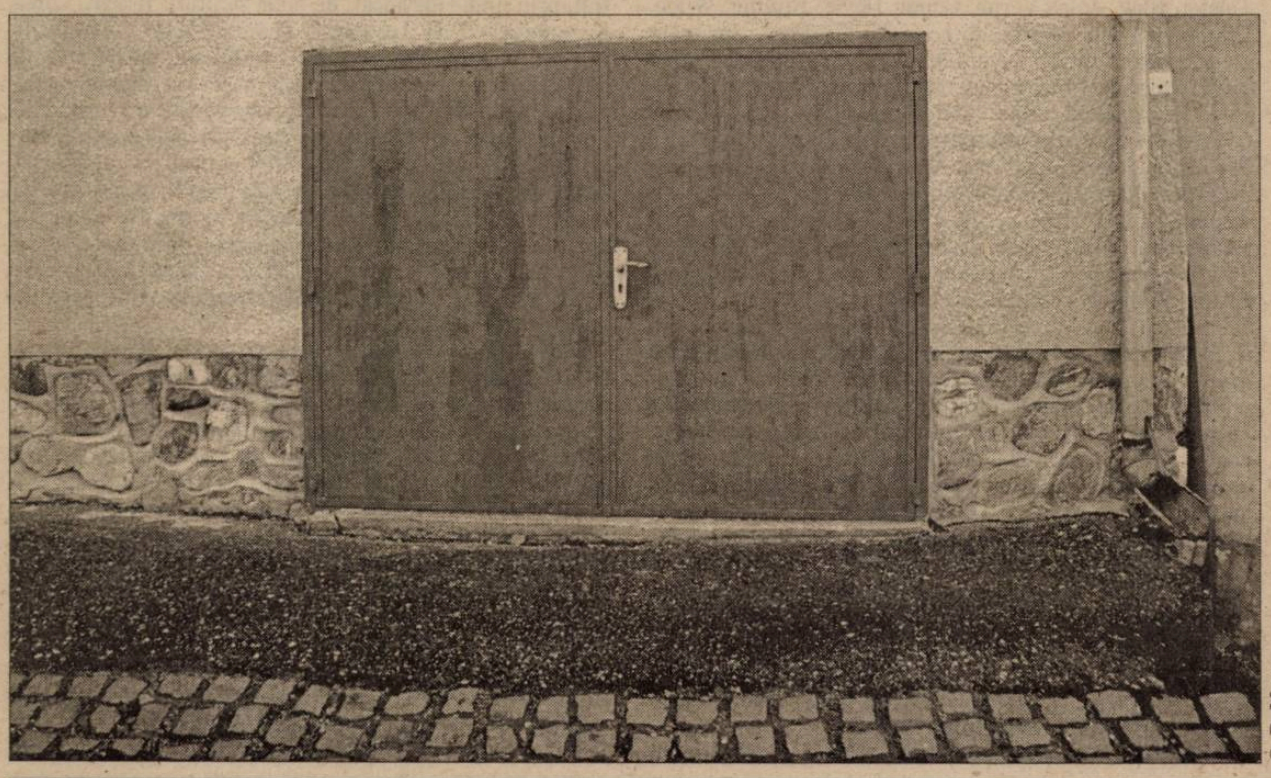

© D. Morar

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziție

Moldova

Nu tranziția a inventat această denumire, ea s-a trezit însă față în față cu statul inventat de hazardul istoric sub oblăduirea acestei denumiri. Lucrarea acestui hazard a început în 1940 prin ocuparea Basarabiei și a Bucovinei de Nord de către Armata Roșie, binecuvîntată întîi de Hitler și apoi de Națiunile Unite. Cu scopul de a repara această nedreptate, după numai un an trupele române porneau peste Prut într-un marș care avea să se încheie la malul Donului, prin cel mai mare dezastru militar al celui de al doilea război mondial. Străduindu-se să își confecționeze un trecut grandios, stegarii tranziționali ai gloriei strămoșești îl tratează tot mai insistent pe inițiatorul autohton al acestui dezastru ca pe un erou național.

Uitată atît de regimul stalinist, cît și de convulsiile care i-au pus capăt, soarta Republicii Sovietice Moldovenești revine brusc în atenția opiniei publice românești odată cu dezmembrarea URSS. Vechiul proiect al recuperării Basarabiei și Bucovinei de Nord revine și el cu forță în actualitate, dar realizarea lui nu mai este împiedicată de tancurile ruseşti, ci de voința liber exprimată a populației din acele ținuturi. Această populație vrea să se desprindă de Rusia, dar nu pentru a se realipi României, ci pentru a înlocui himerica republică sovietică moldovenească printr-un stat pe care îl visează efectiv: Republica Moldova. Prevalența acestei opțiuni putea fi motivată în primul rînd de amintirea modului dezolant în care autoritățile României interbelice administraseră Basarabia, dar și de slaba atractivitate a posibilității de a se integra unei Românii a cărei tranziție merge ca din lac în puț.

Nici unul dintre regimurile care s-au succedat în acești ani nu a reușit să transforme Bucureștiul într-un prieten privilegiat și un susținător efectiv al Chișinăului. Oficialitățile românești, oricare ar fi fost coloritul lor politic, nu puteau nici să încuviințeze cu seninătate, nici să dezaprobe cu mînie refuzul moldovenilor de a reveni la patria-mumă. România nu a dispus nici de resursele materiale, nici de propensiunea spirituală necesară pentru a feri Moldova de declinul care a transformat-o într-o enclavă a pauperității asiatice pe continentul european.

Sub impactul evenimentelor, axa București-Chișinău s-a deteriorat tot mai grav. Pentru a obține liberul acces în spațiul Schengen, românii au suprimat liberul acces al moldovenilor în spațiul carpato-dîmbovițean. Claustrați dincolo de Prut, moldovenii au votat la ultimele alegeri pentru reîntoarcerea spre Rusia. La București, soluția nu o promovează politicienii, ci meteorologii: de pe harta lor sinoptică nu lipsește niciodată prognoza pentru Chișinău.

▲

BARBURISME

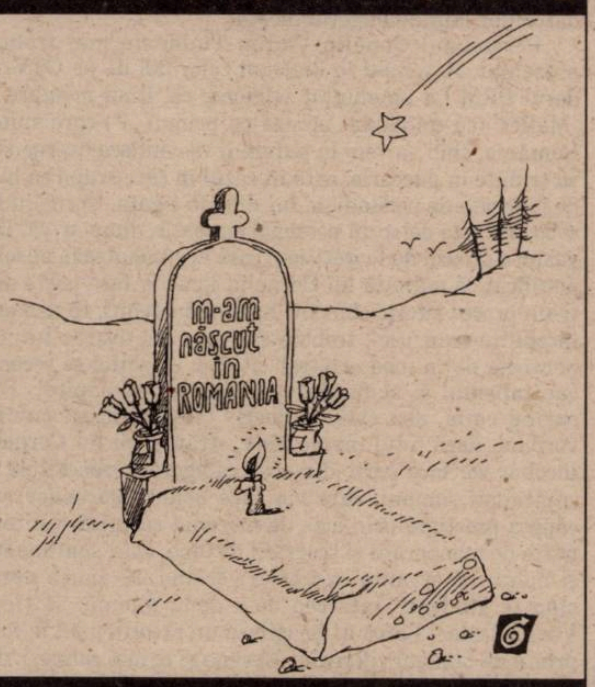

Desen de Ion BARBU

Mircea VASILESCU

satul global

Televiziune și identitate

Într-o carte apărută recent (*L'identità mediale degli italiani*, Marsilio Editori, Veneția), Alberto Abruzzese, un reputat sociolog al comunicațiilor de masă, actualmente decan al Facultății de Științele Comunicării de la Universitatea „La Sapienza" din Roma, susține că identitatea națională și culturală a italienilor se stabilește acum prin televiziune, nu prin recursul la valorile „tradiționale", de secol XIX (națiune, cultură națională, sistem de învățămînt etc.). Se spunea de multă vreme că, dacă unitatea teritorială a Italiei a fost realizată în secolul al XIX-lea, unitatea lingvistică s-a desăvîrșit mult mai tîrziu, prin apariția televiziunii: a fost prima ocazie cînd toți locuitorii Italiei, care vorbesc dialecte foarte diferite între ele, au putut „auzi", simultan, limba italiană literară. (Ba mulți dintre ei chiar au *învățat-o* de la televizor, altminteri vorbind în viața de toate zilele doar dialectul local.) Abruzzese merge însă mai departe și consideră că, „datorită televiziunii, pluralitatea tradițiilor premoderne este separată de locul fizic al producerii, pentru a fi reinterpretată în teritoriul Statului-Națiune", astfel încît apare „o identificare simbolică, abstractă și transcendentă", o „mediatizare" a apartenenței la națiune care le-a permis indivizilor „să se distanțeze de tradițiile, de conținuturile simbolice și de formele autorității locale, pentru a face loc unui proces de reînnoire a tradiției însăși, unei organizări reflexive a propriei apartenențe". Această mediatizare, crede Alberto Abruzzese, a adus cu sine nu doar modernizarea, dar și o „mutație antropologică a sinelui", încurajat, prin televiziune, să se ocupe și de chestiuni care nu sînt neapărat legate de viața sa cotidiană, să-și dezvolte noi responsabilități și să devină conștient că face parte dintr-o „comunitate imaginată" în care viețile private s-au întîlnit și amestecat cu lumile publice. Pe scurt, „televiziunea italiană, începînd cu anii '50, a realizat o națiune pe care, recurgînd la toate instrumentele disponibile pînă atunci, sistemele anterioare televiziunii nu reușiseră s-o construiască, deși edificaseră valori, dominații sociale și sisteme de putere". Alberto Abruzzese are în vedere istoria Italiei, un stat tînăr, apărut abia în secolul al XIX-lea și desăvîrșit teritorial după primul război mondial, care înainte de Risorgimento a fost divizată între ducatele, principatele, republicile și celelalte formațiuni statale de pe teritoriul Peninsulei. Asumîndu-și acest fragmentarism, modernitatea italiană și-a construit destul de greu – și uneori inadecvat – un discurs „unificator". Profesorul Abruzzese e destul de polemic, în cartea sa (subintitulată *Contro la repubblica degli scrittori*), față de elitele intelectuale care, ocupate fiind să critice televiziunea de consum, cu divertisment, reclame și concursuri, n-au sesizat și n-au analizat „la rece" marile mutații pe care le-a produs micul ecran în conștiințele oamenilor, în comportament, în raportarea la comunitate etc. Prea atenți, adică, la estetica precară și la moralitatea zburdalnică a programelor TV, intelectualii n-au sesizat la timp că, bune sau proaste, televiziunile modifică profund reperele *identitare* ale concetățenilor lor, ajungînd acum să predice în pustiu, pentru că între timp autoritatea și prestigiul discursului intelectualilor au fost depășite de impactul TV.

Schimbînd ce e de schimbat, mi se pare că demonstrația profesorului Abruzzese se poate adapta și la ceea ce se întîmplă acum în România, nu atît în planul identității naționale/culturale, cît în acela al făţuirii „de tip occidental" pe care o căpătăm din mers, cu ochii la micul ecran. Datorită televiziunilor, ne „occidentalizăm" superficial, împrumutăm (uneori cam pe nemestecate) moravuri, consumuri culturale, sărbători, învățăm politica și democrația, votăm pe cutare sau pe cutare pentru că i-am văzut la televizor și ne-au plăcut („le zice bine, domne, ce mai..."), copiem mode și expresii din serialele americane, iar vara ne distrăm și mergem la mare pentru că „așa au zis ăștia la televizor". Mai văzînd noi și cum e prin Europa, ne-am prins, ne-am lămurit cum e și cu integrarea, 80% dintre noi sîntem pentru. Deocamdată, televiziunea ne ușurează accesul spre societatea de masă, dîndu-ne iluzia asemănării cu un Occident imaginat și imaginar, ale cărui culori ne par acum familiare. Consumînd la fel, ni se pare că sîntem „ca ei". Ceea ce în societățile occidentale s-a creat în timp și a dus la o anumită structurare a societății, la noi se face în pripă și pe deasupra. Nu-i destul pentru a vorbi cu adevărat despre o identitate.

▲

Alexandru CĂLINESCU

interstiții

Lecturi decalate (IV)

Dacă facem pur și simplu lista preferințelor și antipatiilor literare ale lui Nabokov, ne e greu să descoperim criteriile după care se ghidează. Lucrurile se mai limpezesc doar atunci cînd scriitorul își justifică opțiunile, însă sînt destule situații cînd nume celebre sînt expediate, fără menajamente și fără explicații, în categoria „nulități". În faza lui „rusească" (Nabokov înțelege prin asta copilăria și adolescența), lecturile preferate erau Wells, Poe, Browning, Keats, Flaubert, Rimbaud, Cehov, Tolstoi, Blok, Jules Verne, Conan Doyle, Kipling, Wilde. Dintre ei, Wells rămîne, în ochii lui Nabokov, „un mare artist", elogiul fiind oarecum temperat de precizarea că nu intră în discuție greoaiele lui meditațiuni sociologice. În perioada europeană, adică între 20 și 40 de ani, Nabokov citește pe Joyce, Proust, Pușkin. Alți autori admirați – Sterne, Melville, Hawthorne. *Anna Karenina* e „capodopera majoră a literaturii secolului al XIX-lea", urmată îndeaproape de *Moartea lui Ivan Ilici*. Unui jurnalist care îl tot întreabă ce părere are despre cîțiva scriitori la modă în anii '60, Nabokov îi răspunde că îl preferă pe belgianul Franz Hellens, complet necunoscut în Statele Unite. Admiră pe Queneau, cel din *Zazie în metro* și mai ales din *Exerciții de stil*, această din urmă carte fiind caracterizată drept „o capodoperă palpitantă", „una din cele mai minunate narațiuni din literatura franceză" (cunoscătorii vor aprecia umorul lui Nabokov, deoarece *Exercițiile de stil* sînt, poate, „palpitante" la nivelul scriiturii, dar în nici un caz la acela al narațiunii, ele simulînd, de fapt, povestirea unui episod total insignifiant). Dintre americani, cei mai buni ar fi, de departe, Salinger și Updike. „Clasamentul" capodoperelor secolului XX arată astfel: pe locul întîi, *Ulysse* al lui Joyce, urmat – în ordine – de *Metamorfoza* lui Kafka, *Sankt-Petersburg* de Belîi și *În căutarea timpului pierdut* (prima jumătate) a lui Proust. În fine, scriitorii contemporani preferați sînt Borges și Robbe-Grillet; pe primul l-a descoperit tîrziu, cel de al doilea i se pare admirabil prin îngemănarea dintre luciditate și poezie.

Dar pe cît îl prețuiește pe Robbe-Grillet, pe atît detestă Noul Roman, grup format din niște scribi obscuri ce n-ar face altceva decît să-l plagieze grotesc pe autorul *Gumelor*. Beckett? Romancier puternic *(Molloy)*, însă dramaturg ratat, scriind într-o franceză artificială. Tolstoi? *Învierea* și *Sonata Kreutzer* sînt lamentabile, iar *Război și pace* e un roman greoi, didactic, scris pentru acea creatură amorfă numită „cititorul mediu". Dostoievski? Complet ratate sînt, prin sentimentalism, stil jurnalistic, *Frații Karamazov* și *Crimă și pedeapsă* („sinistră și absurdă litanie"). Masacrul continuă. Ezra Pound – „șarlatan absolut" ce proferează „absurdități pretențioase"; *Moarte la Veneția* – povestire naivă, iremediabil mediocră; Faulkner – cronicar al cultivatorilor de porumb; Joseph Conrad – stil de magazin de suveniruri kitsch, și el și Hemingway sau Camus fiind autori ce fac fericirea belferilor și a studenților aspirînd la un doctorat; *Finnegans Wake* a lui Joyce – „masă informă și opacă de folclor factice, o carte ce îți amintește de un pudding rece sau de sforăitul continuu care îți ajunge la urechi dintr-o cameră alăturată". Mediocrități cărora o critică literară complezentă și o presă iresponsabilă le-a conferit titlul, prin nimic justificat, de mari scriitori: Brecht, Lorca, Kazantzakis, D.H. Lawrence, Thomas Wolfe, Galsworthy, Dreiser, Tagore, Gorki, Romain Rolland; citind opiniile delirante ale jurnaliștilor despre acești romancieri de duzină, scrie Nabokov, „am impresia că sînt martorul unei iluzii absurde, că văd pe cineva care, aflat sub hipnoză, face dragoste cu un scaun". T.S. Eliot – poet de rangul doi: Barth și Pynchon îi sînt necunoscuți (deși Pynchon îi fusese student la Cornell, iar dna Nabokov își amintea de scrisul lui bizar, jumătate litere de tipar, jumătate litere cursive...); Sartre – autor asociat unei „filozofii de cafenea foarte la modă", înhămîndu-se în *Greața* la o întreprindere mult peste posibilitățile sale.

Cazul *Doctorului Jivago* este, spuneam, cel mai interesant. Înțelegînd perfect rolul cenzurii în sistemul comunist (face, de altfel, o pătrunzătoare analiză a strategiei adoptate de umoriști ca Zoșcenko sau Ilf și Petrov), Nabokov consideră că romanul lui Pasternak este melodramatic și scris într-un mod abominabil (stîngăcii, trivialități, personaje neverosimile etc.) În plus, Nabokov crede că romanul falsifică istoria și este, în fond, pro-bolșevic: autorul nu dă nici un semn că ar condamna „regimul bestial instituit de Lenin", el se înscrie într-o tradiție conformistă, iar succesul cărții în străinătate s-ar explica prin aceea că „idealiștii de stînga" au fost încîntați să constate că într-un regim precum cel sovietic se poate scrie literatură mare. Peste ani, un Philip Roth va ridiculiza și el „prostiile romantice" care s-au vehiculat în occident despre „muza cenzurii".

▲

Sever VOINESCU

statul de drept

O propunere

Să recunoaştem, tema modificării Constituţiei are o anumită recurenţă. Modificarea Constituţiei este un subiect deschis de foarte multă vreme în societatea noastră şi niciodată închis. Mă grăbesc să spun că e bine aşa. O Constituţie despre care nu se poate discuta, ridicată la rang de *tabu* de patrioţi isterici, încetează să mai fie o Constituţie a timpului nostru şi devine un fel de mit fals, după cum o ţară cu o asemena Constituţie încetează să mai fie un stat civilizat şi devine un trib ţîfnos.

Am scris de multe ori în acest colţ de pagină despre acest subiect şi consider şi azi că modificarea Legii fundamentale este absolut necesară. Motivele se ştiu. În 11 ani, societatea românească a evoluat spectaculos – aproape nimic nu mai este astăzi la fel ca în 1991, deci nici Constituţia nu poate să mai rămînă aceeaşi. Cu mai bine de un an în urmă, am făcut un fel de inventar al modificărilor care mi se păreau a fi necesare în sistemul nostru constituţional. Nu o să-l repet. Astăzi, pentru că subiectul e din nou adus în atenţie, revin asupra unei singure propuneri, dintre cele foarte multe care se vehiculează prin mediile interesate de subiect, pledînd pentru schimbarea radicală a sistemului nostru electoral. Propunerea despre care vreau să vorbesc astăzi se referă la felul în care sînt aleşi deputaţii şi senatorii, în cazul în care sistemul bicameral se va menţine. Concret, mi se pare că este foarte important pentru democraţia românească ca durata mandatului de deputat să fie extinsă la şase ani, iar la fiecare doi ani cîte o treime din numărul locurilor Camerei Deputaţilor să fie supusă scrutinului electoral, urmînd ca votul pe liste să fie, în continuare, modalitatea concretă de alegere. În ceea ce priveşte Senatul, durata mandatului şi formula electorală ar putea fi aceeaşi ca la Camera Deputaţilor, cu deosebirea că pentru senatori votul urmează să fie nominal şi nu pe liste. Ideal ar fi ca ritmicitatea alegerilor să fie astfel reglată încît în fiecare an oamenii să fie chemaţi la urne.

Avantajul major al acestui tip de construcţie constituţională ar fi că partidele politice vor fi menţinute în permanentă competiţie. Ar dispărea perioadele de letargie politică, ca şi gîndul „ne mai vedem peste patru ani“ care urmează, de regulă, scrutinului actual. Al doilea avantaj ar fi dezvoltarea sentimentului populaţiei că avem o democraţie efectivă, adevărată, în care cuvîntul lor contează nu doar o dată la patru ani, ci mereu. Efectele greşelilor politice comise ar fi imediat vizibile, după cum satisfacţiile reuşitelor s-ar transpune imediat în cîştig electoral, ceea ce nu poate decît să fie foarte folositor democraţiei noastre.

Ce s-ar putea reproşa unui atare sistem? Poate argumentul fals-gospodăresc că e costisitor să organizezi alegeri în fiecare an. Nu sînt foarte sigur că e mai costisitor să primeneşti cîte o şesime din legislativ o dată pe an decît să schimbi ambele camere o dată la patru ani. Dar dincolo de aceste calcule care, fără îndoială, trebuie făcute, ar trebui să ştim că democraţia este costisitoare şi că, dacă privim lumea exclusiv din perspectiva tezaurului, dictatura apare drept cea mai ieftină formă de guvernare.

Al doilea reproş ar putea fi acela că ţara va fi într-o eternă campanie electorală. Nu găsesc nimic rău în asta. Convingerea că în anii electorali e normal să nu se mişte mare lucru în guvernare şi că o campanie electorală presupune un fel de suspendare a adminstrării ţării e cît se poate de păguboasă. Politicienii noştri trebuie să înveţe să lucreze normal în timpul alegerilor, pentru că alegerile într-o democraţie nu marchează nici sfîrşitul unei ere geologice şi nici începutul unei lumi; alegerile sînt tot ce poate fi mai normal pe lumea asta. Alegerile sînt la fel de firești precum este firească influenţa determinantă pe care cuvîntul electoratului trebuie să o aibă în treburile ţării.

În fine, un al treilea posibil reproş, legat cumva de al doilea, ar fi că acest sistem va presupune o anume instabilitate politică, fie şi numai prin faptul că, teoretic, va exista posibilitatea schimbării majorităţii parlamentare şi, pe cale de consecinţă, a compoziţiei Guvernului, în fiecare an. Acestui reproş, poate cel mai serios dintre toate, i se poate răspunde prin aceea că o guvernare care nu mai are suportul necesar după un an de la inaugurare, nici nu prea merită să rămînă la putere. De ce un guvern impopular după un an ar fi legitimat să mai guverneze (experienţa ne arată ca tot impopular) încă trei ani? Sistemul propus chiar pleacă de la ideea că României nu-i face bine deloc un guvern care are susţinere parlamentară, dar nu are susţinere populară, aşa cum s-a întîmplat, de pildă, o bună bucată de vreme în trecutul ciclu electoral.

Dar, dincolo de asta, nevoia unei guvernări stabile va creşte disponibilitatea spre colaborare politică în Parlament şi va genera o nouă mentalitate printre aleşii noştri. Opoziţia nu va mai fi Răul însuşi, ci un posibil viitor partener, după cum puterea nu va mai fi o redută numai bună de suspus celui mai violent asediu (fireşte, acest asediu îl face fiecare după cum se pricepe), ci un spaţiu accesibil în care se rezolvă marile probleme ale ţării. Un asemenea sistem, cred eu, va duce la un alt fel de a face politică în România şi va avea efecte benefice, practic, pentru toate instituţiile ţării.

▲

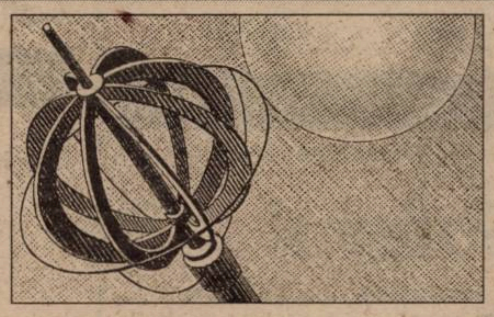

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Scaunele goale

În caricatura din revista *Newsweek*, unde este înfăţişat viitorul coaliţiei antiteroriste, preşedintele Bush, înconjurat de o mulţime de scaune goale, se întreabă dacă a rămas singur pentru că a spus ceva greşit sau pentru că s-a înşelat asupra datei întîlnirii. Probabil şi una şi alta. După discursul despre starea Uniunii în care a precizat viitoarele ţinte – „axa răului“ alcătuită din Irak, Iran şi Coreea de Nord – relaţiile diplomatice dintre Statele Unite şi aliatele europene stau sub semnul precizărilor şi explicaţiilor. Diplomaţii şi ziariştii europeni îşi exprimă rezervele faţă de ceea ce ei consideră a fi deriva agresivă împotriva unei axe inexistente. Oricîte obiecţii se pot aduce regimurilor din cele trei ţări numite de Bush jr., este evident că ele nu alcătuiesc nici o axă şi că legăturile lor cu terorismul islamic rămîn de dovedit. În cele trei ţări „rele“, există şanse de modificare a politicilor dictatoriale, dar – cred europenii – aceste şanse nu pot fi valorificate decît prin dialog, nu prin bombardamente. Ministrul de externe francez, Hubert Védrine, a caracterizat politica SUA drept „simplistă“, Joschka Fischer, omologul său german, a ţinut să le spună celor interesaţi că „partenerii dintr-o alianţă nu sînt sateliţi“, dar cea mai severă analiză a venit din partea lui Chris Patten, comisarul european pentru relaţii externe, fost preşedinte al Partidului conservator britanic. „Cînd ai de-a face cu aliaţi, se întîmplă uneori ca aceştia să emită propriile lor opinii“, îl citează el pe Churchill, pentru a-şi expune mai apoi rezervele faţă de poziţia americană.

După trauma provocată de dovada vulnerabilităţii în faţa unor atacuri sinucigaşe, este de înţeles tentaţia americanilor de a identifica rapid ameninţările şi de a iniţia acţiuni preventive pentru înlăturarea lor. Dar tocmai natura acestui nou rău impune necesitatea alianţelor: atentatele din 11 septembrie au creat un reflex de solidaritate în ţările Uniunii Europene, tradus imediat în acte; s-au creat astfel resorturile necesare apropierii de Rusia şi premisele pentru atît de necesara cooperare a Pakistanului. Fără această cooperare, victoria ar fi fost mai problematică. Oricît de mare ar fi forţa militară a Statelor Unite – şi este – specificul acţiunii structurilor teroriste impune o colaborare internaţională susţinută. Într-o lume dominată de interdependenţe, nimeni, oricît de puternic ar fi, nu poate obţine succesul de unul singur. Chris Patten crede că una dintre soluţii este în amonte: printre altele, trebuie sporite eforturile organizaţiilor internaţionale (FMI, Banca Mondială, Organizaţia mondială a comerţului) pentru consolidarea regimurilor cu intenţii democratice, astfel încît reţelele Al-Qaida să nu găsească un mediu favorabil de implantare. Desigur, între aceste recomandări care vor deveni cîndva decizii şi marocanii de la Roma arestaţi după ce au săpat sun tunel sub ambasada americană este o cale lungă, un lanţ complicat al relaţiilor cauză-efect şi probabil acesta este motivul dispreţului etalat de oficialii americani. Chiar şi secretarul de Stat, Collin Powell, considerat un moderat, a aruncat cîteva remarci superioare la adresa colegilor săi europeni, iar Donald Rumsfeld, secretarul de la Apărare, alături de Paul Wolfovitz, unul din artizanii agresivităţii americane, declară că „dacă, înainte de a face ceva, fiecare ar aştepta acordul tuturor, nimeni n-ar mai putea conduce nimic“. Dincolo de cuvinte, există cîteva diferenţe importante între Statele Unite şi Europa: primii se consideră în război, ceilalţi – nu. Primii au cu ce duce acest război, cheltuielile militare şi armatele celorlalţi nu le permit să proiecteze misiuni independente într-un eventual conflict. Discuţiile recente despre răcirea relaţiilor din vechiul mariaj franco-german şi noile aventuri ale cuplului germano-britanic îşi pun amprenta asupra unei poziţii unitare. Dacă, aşa cum se tem comentatorii, Statele Unite se transformă dintr-o superputere, dominînd o alianţă, într-o hiperputere, care se poate lipsi de aliaţi, această realitate derivă dintr-o asimetrie evidentă: unii au avere şi sînt dispuşi s-o întrebuinţeze, ceilalţi îşi apără zgîrcenia prin sfaturi sofisticate date risipitorilor „simpliști“ de peste ocean. Cît timp Europa se crede, sau chiar este la adăpost, nu e o politică rea. Dacă nu, s-ar putea să constate, la rîndul ei, că la momentul potrivit nu a spus ce trebuie.

▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

Am îndoieli. Dumneavoastră?

Mai întîi, mulţumiri cititorilor *Dilemei* pentru scrisorile-răspuns la un articol mai vechi – e vorba de „Familie mare, sărăcie curată“. Cel puţin trei persoane au fost suficient de enervate ori mişcate de biata mea lucrare încît să se îndrepte spre tastatură, în apărarea sărăcimii şi a dreptului ei de a face copii.

Pe care nici nu l-am negat. De altfel, e uşor de observat (recomand colecţia online a *Dilemei)* că n-am obiceiul să ofer soluţii, întrucît cred ca Ţara Românească plăteşte suficent de multe minţi luminate pentru asta, oameni cu mult mai competenţi decît mine în trasarea de sarcini. Ceea ce am dorit a fost să arunc în dezbatere cîteva ipoteze care lipsesc din dezbaterea noastră publică (ori privată...). Una dintre ele este pur biologică – anume că un principiu darwinian, „supravieţuirea celui mai adaptat“, nu se mai aplică în colectivităţile umane. Nu sînt primul care face această constatare – dl Malthus cred c-a ieşit cu ideea asta pe piaţă primul (şi-a fost combătut de ştiinţa oficială sovietică vreo 30 de ani, pînă la plictiseală).

Acum, sigur că una dintre acuzaţiile din scrisori este cea de rasism – varietatea nazistă – şi asta deoarece aş fi sugerat diferenţe fizice între copiii săracilor şi ai celor bogaţi. M-am documentat şi pot spune că am greşit: copiii crescuţi cu cartofi n-au capul mai mic decît cei crescuţi cu musli şi Chocapic cu lapte. Asta nu exclude însă diferenţe subtile la nivel celular, ori fizic (aţi auzit de rahitism...?), dar nu asta era esenţialul. Ci faptul că în comunităţile umane, succesul (deci şi inteligenţa, că n-om fi toţi sportivi) nu mai e răsplătit cu mai mulţi urmaşi, ci cu mai puţini. În vreme ce inadaptarea şi slaba performanţă intelectuală nu exclud o familie numeroasă. N-am propus o soluţie, pentru că nu sînt sigur că e neapărat o problemă: iar dacă dumneavoastră vi se pare în regulă, aveţi tot dreptul. Dar de aici să mă trimiteţi la Nürnberg pentru că vorbesc despre legi biologice...?

Mai ales că biologia nu e rasism. Biologii îşi permit să studieze variaţiile intraspecifice şi modul în care ele se exprimă în comportamente. Un om de ştiinţă poate să scrie despre deosebirile între lemurul auriu şi lemurul gri, fără să se teamă că va fi dat în judecată de Asociaţia împotriva Discriminării Lemuriene. Un cercetător poate să spună că lemurul gri este în general mai violent decît celălalt, că-i place să-şi facă cuibul în copaci, din trei crengi, în vreme ce varietatea aurie îşi amenajează scorburi călduroase şi se bate mai puţin. Acum, sigur, o fi vreo chestie de cultură lemuriană, poate nu e neapărat vreo diferenţă genetică între cele două rase... Însă dacă acelaşi lucru e spus despre oameni, cel care a deschis gura e automat trecut în rîndul rasiştilor.

Mai amuzant e că anti-rasiştii n-au nici o problemă cînd citesc copiilor lor din cărţi frumos colorate că „rasa ciobănesc german e mult mai ataşată de casă şi stăpîn decît canişul imperial, care, pe deasupra, nici nu e aşa de inteligent...“ Cum de nu ardem cărţile astea, cînd e clar că în ele se face distincţie între caractere şi se dau note de inteligenţă unor rase aparţinînd aceleiaşi specii? Eu unul sînt uimit – dar nu mă îndoiesc că voi primi explicaţii cît se poate de corecte politic pe adresa redacţiei.

Alminteri, nu pot să nu remarc cum înţelegerea şi chiar dragostea pentru lumpen-proletariatul din cartierul Pantelimon cresc proporţional cu pătratul distanţei: toţi cei care îmi scriu stau în America (cel puţin după adresa de e-mail). Nu le doresc să vină să-şi parcheze frumoasele maşini la discreţia cuielor şi levierelor cu care operează tineretul fără altă ocupaţie din zonă. Eu, la 1,5 kilometri, speram că aş putea fi iertat de această iubire obligatorie pentru *din-nefericire-prea-aproapele* meu.

Dar nu! Şi asta pentru că finalul scrisorii dlui Bota ne arată că, la o adică, românul e frate nu numai cu codrul, ci şi cu *political corectness*-ul. Astfel, în numele acestui principiu, cititorul nostru mă ameninţă, foarte neaoş şi american în acelaşi timp, cu cremenalul. Frumos principiu: orice idee care nu-mi place e o jignire – iar asta, se ştie, e treaba justiţiei!

P.S. Şi totuşi, recunosc: cititorii mei au şi de data aceasta mai multă dreptate decît mine: sărăcia cere şi merită compasiune. Dacă asta e bine pentru viitorul speciei sau nu, poate că e un calcul prea rece şi crud.

▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

Şoferul

Ne aflăm la una din marile răspîntii ale istoriei. Dacă o luăm spre dreapta, riscăm să ne ciocnim cu noi înşine venind dinspre stînga. Şi viceversa. Dar am căzut de acord asupra unui singur lucru: interesul naţional ne cere să ne debarasăm de dependenţa noastră de combustibilii fosili. Unii dintre noi vor o alternativă la „petrol", alţii caută doar o alternativă la „petrolul străin", în timp ce o a treia categorie cere o revizuire „a întregii politici energetice, cu totul". Şoferul mediu, aflat la răscruce, este aiurit. Lichidul din rezervor s-a întors împotriva steagului de pe parbriz. Astfel parcat în uimire, şoferul priveşte imense camioane trecînd şuierătoare pe lîngă el, pline de reziduuri toxice pe care le poartă spre locurile de îngropăciune din pustietăţile munţilor. Adică, cel puţin aşa sperăm, că sînt în cele pustietăţi. Pentru că nu e foarte sigur că mai există astfel de pustietăţi. Precum filmele care vin „într-un cinematograf din apropiere", şi ororile îi vin pînă în prag. Ar vrea să se ducă la un bar, să mai cugete asupra ăstor lucruri, dar n-are nici un ban. După ce a fost dat afară de la Enron, s-a retras pentru o vreme în magazia de scule, unde l-a recitit pe Emerson, cu lucrările lui despre „ajută-te singur". Apoi s-a întrebat unde o fi dispărut acest „ajută-te singur" după ce s-a mutat în suburbii, şi-a dat copiii la şcoli private şi şi-a investit toate economiile de pensie în acţiuni ale companiei. Dar, oricum ar fi, el e un patriot şi luptă şi el, cum poate, în războiul împotriva terorismului, turnînd la poliţie fiecare mişcare a imigranţilor de la pompa de benzină. Probabil că asta înţeleg ei prin „petrol străin", mustăceşte. Dar el l-a luat pe Lent în serios. Fără glume, fără pantofi, fără servicii. Trebuie să fim sobri ca să contracarăm Axa Răului. Cu siguranţă. Problema lui este că nu mai ştie cine făcea parte din axa asta. Apoi îl trăsneşte în moalele capului. Cum de-a putut uita? Axa Răului este compusă din Combustibilii Fosili, Deşeurile Toxice şi Sărăcie – şi construieşte arme de distrugere în masă cîtu-i ziulica de lungă. În fond, el însuşi este un exemplu foarte bun de cum e să fii tras în ţeapă de Axa Răului. Şişkebab! L-au făcut şişkebab! Întoarce cheia în contact şi, fără a mai arunca o privire către răspîntie, se duce să se întîlnească pe sine însuşi venind din direcţia opusă. Ori se va întîlni pe sine, ori va rămîne în pană de benzină.

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

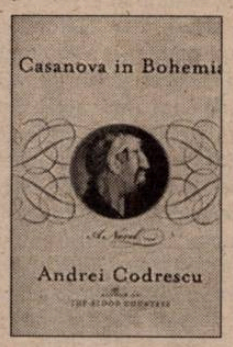

Cel mai recent volum al lui Andrei Codrescu, *Casanova in Bohemia*, este un roman care descrie ultimii ani ai vieţii celebrului aventurier iluminist.

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Canadiene (5)

Farsa Gretta şi banii

Oricine va fi deschis, în această iarnă, poarta Universităţii Laval va fi prins în aer un zvon de electorale. Pe 3 aprilie se alege noul rector!

În măsura în care stai departe de presa din campus, pacea e stăpînă. Dacă deschizi jurnalele ce vorbesc în numele comunităţii universitare (în campus apar cu o anumită periodicitate vreo patru titluri, dintre care două-s săptămînale color, ce se au între ele precum se aveau *Dilema* şi *22* în zilele de alb-negru ale adversităţii lor de altădată), vei înţelege altceva: că lupta pentru rectorat e strînsă precum inelul pe inelar. Atacat din toate părţile este rectorul în funcţie, François Tavenas, cu un doctorat în mecanica solurilor în Franţa, profesor la Laval din 1968 şi rector din 1997. Partizanii spun că este un excelent administrator, adversarii spun că şi-a petrecut mandatul mai mult prin călătorii (ceea ce sumara mea experienţă ar contrazice, pentru că printr-o întîmplare am luat aici un prînz cu rectorul în '97, într-un octombrie cu *vară indiană* în care o delegaţie de universitari de la Bucureşti, Craiova, Cluj şi Chişinău a făcut o vizită în Québec – profesorul clujean Mircea Muthu, de exemplu, cred că are ceva amintiri). Principalul adversar al lui Tavenas, cu şanse mari, este Pierre Moreau, doctor în micro-biologie, profesor aici din 1987. Cei ce-l susţin văd în el un *comunicator* perfect; adversarii spun că ar fi mai bun de politician decît de rector. În fine, cel de-al treilea candidat este un student! Cuplete, mustaţă şi barbişon, Christian Robitaille este student la teatru şi are experienţă certă în conducerea organizaţiilor studenţeşti din provincie. Prietenii spun că va fi un mare actor; adversarii spun că, încă de pe-acum, joacă teatru şi cînd respiră. La drept vorbind, şansele lui de a ajunge rector sînt cvasi-nule; dar înscrierea unui candidat student în campanie are tocmai rostul de a aduce în dezbatere teme care altfel ar fi trecute cu vederea (tactica are deja o tradiţie: în 1982 s-au înscris trei studenţi în cursa pentru rectorat, iar în 1992 au fost cinci).

Pe lîngă cei trei candidaţi cu acte în regulă, la finele lui ianuarie a apărut şi un al patrulea: doamna Gretta N'Dour are 56 de ani, este lesbiană, face box şi se recomandă a fi africano-evreică. Cînd promite ceva, Gretta nu stă mult pe gînduri: *„pe cei mici îi înalţ, pe cei mari îi sparg în două"*, a fost sloganul ei de debut, după care a început campania garantînd o mai bună integrare a studenţilor *québecois* printre studenţii străini (!) şi fotografiindu-se în excelenta bibliotecă a universităţii cum aruncă la coş un exemplar din *Mein Kampf*. Cei prezenţi la faţa locului au înregistrat-o spunînd *„Trebuie să înlocuim acest gen de cărţi cu cele scrise de minoritari etnici, de handicapaţi, de homosexuali, de evrei şi de femei; toate celelalte le vom arde, pentru că altfel cămăşile brune vor reveni"*. Revelaţia N'Dour a ţinut cîteva zile, destul pentru ca unii să muşte momeala şi să vrea s-o întîlnească. La o săptămînă după anunţarea candidaturii, revista care-o „susţinea" a pus deasupra reportajelor electorale cu noua vedetă sigla *pagină de umor:* Gretta este, de fapt, un student de culoare rujat, cu o perucă blondă pe cap şi cu ochelari de soare, o farsă jurnalistică menită să dea haz alegerilor.

Bine-bine – va spune cititorul –, *dar care e miza poveştii şi, în fond, ce m-ar interesa pe mine?* Adevărul este că miza e în altă parte, oricum la adăpost de aventurile competiţiei pentru rectorat. Universitatea Laval strînge laolaltă 140 de institute, centre şi echipe de cercetare, animate de peste 1.000 de cercetători. În ianuarie, Federaţia Canadiană pentru Inovaţii a dat universităţii 53,5 milioane de dolari pentru dezvoltarea infrastructurii şi, cu tot ce mai primeşte de la guvernul provinciei Québec şi de la partenerii de afaceri, universitatea contează acum pe suma de 133,7 milioane dolari canadieni pentru investiţii în anul viitor. Şi Laval nu e cea mai bogată universitate din America de Nord.

Rectorat, dispute, adversităţi? Unde-s bani destui, alegerile nu pot fi dramatice. Vorba Grettei, cînd i se punea o întrebare incomodă: *„Eu nu văd care-i problema aici"*, spunea ea. Am uitat să precizez că Gretta era nu numai *judéo-africo-lesbienne*, ci şi nevăzătoare!

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

Între Harry Potter şi *La dolce vita*

Propun să reflectăm la perseverenţa evazionistă a romanticului. Acesta se refugiază în geografii imaginare, tot aşa cum postromanticul se ascunde în geografiile mecanismelor semnificării, ale textului ca refugiu şi escatologie axiologică. Şi în tradiţia romantică, şi în tradiţia modernităţii, literatura este sacralizată. În vîrsta romantică a sanctificării, literatura era promisiune a revanşei faţă de social, faţă de toate neajunsurile de aici şi de acum. Paradisul este judecata şi recunoaşterea posterităţii, a canonizării şi a pătrunderii în sinaxarul istoriilor literare, ale artei. Deconstrucţia avangardelor este la rîndul ei expresia unei sacralizări prin negaţie. Mîntuirea axiologică se prefigurează aici prin poetica insurecţională radicalizată: eşti atîta vreme cît negi în numele unei libertăţi de expresie artistică devenită o sfîntă a sfintelor, un chivot al legii estetice. În tradiţia modernităţii este nevoie de martiriu în vederea consacrării.

Rolul istoric al academismului tocmai în asta constă: în aureolarea artei moderne prin slobozirea, în arena publică a receptării, a cohortelor de lei şi a nesfîrşitelor ruguri aprinse ale polemicilor hermeneutice în numele fostelor canonizări didactice în vederea instituirii altora viitoare. Aşadar, arta romantică se hrăneşte printr-o mistică a salvării, cea modernă printr-un demonism al acesteia. Amîndouă se regăsesc, în cele din urmă, în aceeaşi paradigmă care sacralizează prin refuz sau acceptare. Şi întrucît acestea de pe urmă sînt, în esenţa lor, atitudini religioase, au aruncat arta în braţele unei crize asemănătoare aceleia pe care o traversează astăzi religia. Nu atît negarea sau adulaţia lui Dumnezeu sînt marile surse ale crizei credinţei religioase în lumea postmodernă, cît indiferentismul. Catedrala gotică este pusă în criză de semnificare nu de către cei care îi neagă sau îi acceptă statutul de spaţiu sacru, cît de aceia, tot mai mulţi, care o socotesc un simplu obiectiv turistic. Arta a traversat în epoca romantică şi modernă un proces similar. Faţă de artă, postmodernitatea dezvoltă un proces continuu de relativizare, de desacralizare prin ironie. Arta şi literatura sînt astăzi, asemenea religiei, obiectul unui indiferentism care se generalizează, şi asta în ciuda unor minuscule grupări care cred cu fanatism altfel. Pe de altă parte, este adevărat că niciodată perspectiva cantitativă nu poate spune mai nimic nici în domeniului religiosului nici în acela al artei. Numai că, în cazul artei, procesul este mult mai complex şi mai subtil şi se desparte oarecum de spaţiul credinţei. Dacă pentru teologia romano-catolică de după Vatican II, bunăoară, depăşirea crizei ar fi să fie procesul de aggiornamento, de modernizare şi de împăcare cu lumea, arta şi literatura au în plus un ceva anume care nu este accesibil credinţei religioase şi anume ironia. Aceasta este marele motor al lumii postmoderne. Credinţele ferme, nucleele ideatice şi atitudinale tari sînt astăzi subiect al ironismului, socotit sursă a libertăţii celei mai dezirabile cu putinţă. Au dreptate şi Hannah Arendt şi Richard Rorty, şi alţi analişti ai lumii contemporane, atunci cînd afirmă că totalitarismul nu ştie să rîdă pentru că nu are simţul relativului.

Radicalismul ironismului postmodern merge încă mai departe, noile abordări eliberatoare au în vedere chiar şi dictatura axiologică a esteticii. Scriitorii înşişi renunţă la sacralităţile tradiţiei modernităţii, cochetează cu arta consumistă, o recontextualizează, o rescriu şi o reinterpretează, kitschul devine subiect al creaţiei şi ultimă provocare cu putinţă. În site-urile culturale de pe Internet se vorbeşte tot mai insistent despre anularea operei de artă prin asumarea fără rest a consumismului. Acesta ar fi să fie, după unele opinii radicale, un gest de dimensiuni rimbaldiene parodiat: în locul negării şi abandonării operei de artă, uciderea conştientă şi voită a acesteia prin asumarea totală a consumismului, a kitschului, a asumării subculturii ca o condiţie ultimă şi definitivă a artei în postmodernitate. Toate aceste dezbateri şi atitudini sînt extrem de interesante şi orice respingere a lor se supune vechii logici a modernităţii. Nu puteţi să negaţi, spun ultimii exponenţi ai artei postmoderne, şi nici să distrugeţi ceea ce afirm eu în apărarea subculturii, decît canonizîndu-mi afirmaţia. Prin aceasta mă veţi omorî, prin indiferentismul care urmează unei victorii dobîndite. Atîta vreme cît sînt negat vehement şi cu spaimă, atîta vreme voi prolifera sub stindardul retrograd al subculturii care poate înlocui cultura; a lui Harry Potter în concurenţă victorioasă cu *La dolce vita*.

▲

Texte şi opinii de: Mihaela ANGHELESCU IRIMIA (profesor univ., Facultatea de Limbi Străine, Bucureşti) ● Vasile MORAR (profesor de filozofie) ● N.C. MUNTEANU (jurnalist) ● Irina NICOLAU (scriitoare) ● Dumitru SANDU (sociolog) ● Grete TARTLER (scriitoare) ● Cătălin TOLONTAN (gazetar sportiv) ● Mihai-Răzvan UNGUREANU (istoric) ● Tudor Călin ZAROJANU (jurnalist)

Argument

Bunul dosar de promovare din anii '50 părea alcătuit conform unei îngrijorătoare lipse de criterii. Ele existau totuşi. Cineva selectat pentru o funcţie de încredere trebuia să provină dintr-o familie săracă, să fi făcut şcoală puţină, să nu aibă casă, legături cu exploatatorii, rude în străinătate etc. Omul reprezenta, de fapt, o colecţie de minusuri. Ceea ce urma să primească din partea sistemului, să i se „dea" ca o recompensă, înainte de a participa la vreo competiţie, îi garanta însă un merit de perspectivă: acela de a fi manevrabil, mereu nesigur de locul în care a fost plasat. Unele C.V.-uri de azi repetă regula bunului dosar de odinioară, iar constatarea blazată şi adeseori auzită, că nu s-a schimbat nimic, urmează aproape inevitabil: valoarea nu este recunoscută cum se cuvine, meritul nu se bucură de stimă, totul merge pe „pile", şi combinaţii suspecte etc. În noua societate nici meritul nu şi-a fixat încă normele de recunoaştere şi confirmare, nici relaţiile n-au scăpat de conotaţia mai curînd negativă. De aceea şi propunerile de redresare ale societăţii pendulează grăbit între utopii roze – să primim totul din afară, să vină mulţimi de investitori străini, ei să organizeze lucrurile „ceas", ori utopii negre – să reînvie Ţepeş, Mareşalul sau Cîrmaciul, îndreptînd situaţia cu ţeapa, glonţul şi comanda unică, soluţii de neconceput într-o lume democratică, aşa cum vrem să devină lumea românească. Pînă una alta, noi funcţionăm în ritm sincopat. În registrul grav, în fiecare an în decembrie, celebrăm revoluţia fără a pune la lucru toate cuceririle ei, preferînd să mai dăm cîteva mii de noi certificate de revoluţionar – 18.000, ultima oară – operaţie oricum mai comodă, decît efortul de a valorifica şansele schimbării de lume din '89. În registrul relaxat, ne răsfăţăm cu „Vacanţa mare", al cărei principal merit e acela că nu ne cere să evoluăm civilizat, ci să ne mulţumim cum sîntem, ba chiar să coborîm standardul de comportament spre vulgaritate şi bătaie de joc. Nedecis asupra criteriilor de merit – care presupun şi o valoare morală, îndrăzneală şi eficienţa acţiunii – sîntem gata să renunţăm chiar la puţinele momente de împotrivire la rău, din trecut: acum, cînd se poate spune orice, fără risc, meritul disidenţei româneşti – cît şi cum a fost el în epocă, poate fi privit uneori de sus; la urma urmei, ce mare lucru... În clipa de faţă, societatea pare să dea un semnal întrucîtva alarmant: mijlocul sigur de afirmare individuală este garantat mai ales prin relaţii, combinaţii şi reţele de interese. Cei care speră că apariţia clasei de mijloc va oferi o garanţie de normalitate socială, au în vedere un ins pe care am dori să-l vedem printre noi cît mai curînd. Îmbinînd meritul personal cu relaţiile transparente, omul competent şi harnic va stabili legături mai ales cu cei care-i seamănă, îi recunosc munca şi valoarea şi vor să se implice alături de el în efortul de a mişca lucrurile spre bine. Deocamdată, acest om este în minoritate şi acţionează mai ales ca particular: instituţiile noastre nu se grăbesc să-i găsească un loc în schemă.
(T. C.)

Dumitru SANDU

În capcana instituţiilor fragile

În accepţia curentă, ecuaţia de bază a meritului o constituie inteligenţa plus efortul, iar relaţiile reprezintă conexiuni, legături între indivizi şi reţele de acţiuni, reţele de interese. Toate sînt mijloace comune de acţiune. Problema care se pune în viaţa de zi cu zi nu este dacă un individ sau altul îşi bazează afirmarea/creşterea/devenirea personală pe relaţii sau pe inteligenţă şi efort: aspectul cu adevărat important e cum se face selecţia socială. Cum ajung, cei care ajung, în poziţii proeminente, cum devin elite economice, elite politice sau de orice fel? Punînd astfel chestiunea, evident că accentul se mută de la planul individual de evaluare strict morală, la evaluarea instituţională; ce foloseşte societăţii, dezvoltării ei, ca mijloc de promovare publică, de selecţie socială?

Ca sociolog sînt tentat să aplic interogaţiile anterioare în primul rînd la societatea românească, să mă întreb care sînt mijloacele pe care instituţiile ei le folosesc în mai mare măsură pentru selectarea oamenilor, pentru promovarea lor. Dacă ne ghidăm după semnalele mediatice şi de mediu de viaţă cotidiană , rezultă că dominante sînt procedurile bazate pe relaţii de tip clientelar în selectarea oamenilor pentru ocuparea diferitelor poziţii.O analiza temeinică a problemei nu este încă disponibilă. Probabil însă că este o bună doză de adevăr în imaginea mediatică anterior menţionată. Oricum nu cred că putem înţelege cu claritate care e situaţia noastră actuală decît dacă ne raportăm la noi, cei de „ieri", de dinainte de 1989.

● ***Neotradiţionalism.*** Se ştie că punctul de pornire îl constituia o societate de tip clientelar, în care loialitatea politică faţă de partid era norma. În limbaj sociologic avem de-a face cu o relaţie de tip neotradiţionalist (în sensul dat de Kenneth Jowitt – 1983 şi Andrew Walder – 1986), bazat nu pe o moştenire de situaţie, de status, ci pe loialitate faţă de puterea momentului. Cred că şi acum societatea noastră se află tot într-o fază de neotradiţionalism, bazat de data aceasta pe fragilitatea instituţională. E suficient să se schimbe guvernul ori doar primul-ministru sau, şi mai puţin, e suficient să se schimbe un ministru ca o întreagă serie de instituţii să dispară şi altele să-şi facă apariţia. Istoria socială instituţională recentă a României oferă suficiente exemple şocante: dispar/apar departamente în ministere, dispar/apar unităţi de coordonare de proiecte, apar/dispar unităţi de management de proiecte mai mult sau mai puţin legate de finanţatori internaţionali ş.a.m.d. Majoritatea apar şi dispar în funcţie de interese şi relaţii. Pe acest teren foarte fragil al unor instituţii care nu au continuitate, al unui sistem normativ difuz şi care permite comportamentul clientelar, înfloreşte, din păcate, din plin, un mod de selecţie socială bazat în multe cazuri pe relaţii, pe „pile", cum li se spune în mod curent. Apare astfel ideea că acum, la noi, se înfiinţează mai curând instituţii pentru oameni decît să se caute oameni potriviţi pentru instituţii.

● ***Pecetea începutului.*** În sociologie se discută de mult în legătură cu modul în care se poate clădi o societate bazată, în esenţă, pe merit. Democraţia reprezintă o cale de ajungere la acest gen de organizare socială, fiindcă oferă un set de norme şi practici care duc la promovarea principiilor de meritocraţie. Nu-i greu să aflăm care sînt mecanismele care ajută societatea să treacă de la starea confuză de amestec între principii şi interese la o stare în care dominante sînt regulile de ordonare a selecţiei, a promovării pe bază de inteligenţă, de muncă, de merit. Sînt reguli simple şi ştiute: e nevoie de transparenţă în selectarea oamenilor în diverse poziţii, e nevoie, evident, de competiţie. Cîtă vreme nu există o competiţie deschisă, în locul meritului se va instala inevitabil, sistemul de tip clientelar.

Dar nu poţi organiza o întreagă societate pe un temei de valoare şi de muncă cinstită, dacă nu orientezi întregul sistem de educaţie din această perspectivă. Este nevoie de o serie de şcoli care să formeze specialişti de reală competenţă, ca să ai de unde selecta oamenii necesari unei societăţi dezvoltate. Specialiştii, însă, nu se pot produce în primii patru ani de facultate: ei se califică prin programele doctorale, de master, în programele post-doctorale, care au pornit să se desfăşoare deja în învăţămîntul românesc, unele dintre ele înregistrînd chiar reuşite; însă multe dintre ele poartă pecetea începutului, cu rezultate încă modeste. Atîta vreme cît cei mai buni absolvenţi ai noştri pleacă la masterat în străinătate şi nu rămîn la programele noastre, e clar că lucrurile nu sînt în ordine. Nu încape îndoială că plecările în străinătate ale tinerilor reprezintă un bun cîştigat, circulaţia inteligenţelor e ceva firesc. Dar pe de altă parte nu poţi să nu te întrebi ce e cu instituţiile ţării de nu sînt în stare să capteze tineretul, să-l formeze, pentru a-i utiliza potenţialul? Sînt semne că există o dinamică pozitivă a sistemului de învăţămînt superior universitar în România: a început să se desfăşoare concurenţa între stat şi privat, au început să existe legături între noi, universitarii din ţară şi cei din afară etc. Dar nu-i suficient: ar trebui ca întregul sistem de învăţămînt, cu discipline, cu subdiscipline, cu număr de studenţi, să se lege de nevoile reale ale societăţii. Dacă se produc cohorte întregi de oameni care n-au unde să muncească, lucrurile nu se leagă şi nu se poate ajunge la situaţia în care învăţămîntul să asigure specialişti foarte buni pentru domeniile care cer oameni cu adevărat competenţi.

● ***Meritul = inteligenţă + efort.*** Discutînd lucrurile dincolo de nivelul instituţional, ajungem la planul mai concret, mai apropiat, al soluţiilor de viaţă individuală, al modului în care relaţiile, meritul apar la nivel comportamental, de strategie. În momentul în care promovarea oamenilor se face preponderent pe bază de relaţii, pe criterii nelegate de valoare, este limpede că se va merge spre o societate care se închide, stagnează. Problema e de natură morală, dar numai în al doilea rînd de natură morală. În primul rînd este vorba de blocarea, pur şi simplu, a mecanismelor care permit împrospătarea elitelor. Dacă ne referim la strategiile individuale, ar trebui să facem cîteva nuanţe. Ca să reuşească, să aibă succes, să împlinească ceea ce doresc, indiferent de obiectivul propus, oamenii folosesc un număr limitat de strategii, un număr relativ redus de mijloace. Efortul e un mijloc, inteligenţa e un mijloc: combinaţia lor poartă numele de merit. La rîndul lor, relaţiile reprezintă alt mijloc. Dar datorită faptului că evaluările de natură morală au o pondere foarte mare în viaţa socială, există, de regulă, tendinţa de a spune că ceea ce este asociat cu relaţii, conexiuni, reţele este ceva rău şi blamabil. Judecînd însă lucrurile la nivel individual, această concluzie n-are temei. În plan concret, întîlnim performanţa bazată pe merit, dar şi cea obţinută prin merit şi relaţii, ca şi performanţa bazată exclusiv pe relaţii. Sigur că atunci cînd discutăm despre merit ne gîndim mai ales la performanţa bazată pe inteligenţă şi efort personal, la solitarul care se descurcă prin puteri proprii. Este un tip social prezent în viaţa noastră, este util şi eficient în anumite situaţii, dar în alte situaţii nu.

● ***Şi pilele bune duc la performanţă.*** La fel de legitim este şi cazul celui care obţine performanţa prin asociere, îmbinînd meritul propriu cu relaţiile: sînt numeroase cazuri în care nu-ţi poţi face meseria dacă nu ai această capacitate de a te lega de alţii, de a stabili conexiuni. Indiferent cum se cheamă societatea, fie că e de tip tradiţional, neotradiţionalist sau modern-democratic, capitalul de relaţii , inclusiv cele de familie, contează foarte mult într-o seamă de situaţii. Ceea ce contrariază în spaţiul public este prezenţa celui de al treilea tip, omul care se realizează exclusiv pe bază de relaţii. Din punct de vedere moral s-a constituit de mult această dihotomie: ceea ce este făcut cu propria minte şi cu efort personal versus ceea ce ai construit prin alţii, datorită relaţiilor pe care le ai tu sau ai tăi. Dacă am aplica respectivul criteriu fără nuanţe, am nedreptăţi multe categorii: cum şi-ar putea exercita profesia un negustor fără relaţii, fără o reţea de legături: ele intră în chimia propriei meserii. Trebuie să admitem că nu există tipuri sociale bune sau rele, după cum nu există mijloace de acţiune bune în sine sau proaste: există pur şi simplu oameni potriviţi la locul cuvenit şi acţiuni care au consecinţe sociale faste sau, dimpotrivă, păgubitoare. Ceea ce contează e modul în care se face selecţia socială în aşa fel încît să asigure deschiderea bazată pe competiţie, transparenţă şi valoare. Efortul, inteligenţa, relaţiile constituie mijloace de afirmare şi acţiune: depinde în ce mod le folosim. Iar modul individual de folosire a lor depinde, la rîndul său, de modul cum sînt structurate instituţiile societăţii. Dacă ele sînt fragile, cu capacitate redusă de ordonare a vieţii publice, inteligenţa, meritul, pot fi blamate la fel de tare ca şi pilele, li se poate aplica o conotaţie negativă. Cînd instituţiile funcţionează după reguli clare, sînt orientate prosocial şi sînt dublate de o cultură instituţională, există şansa să se dezvolte un mecanism social de creştere şi deschidere, favorabil dezvoltării.

● ***Nu doar meritul.*** Să nu uităm însă să adăugăm aici, raportul dintre merit şi egalitate, fiindcă între cei doi termeni există o tensiune durabilă, mai puţin discutată, dar reală. În anii '60 un sociolog (Michael Young) încerca să-şi imagineze cum ar evolua, pe termen lung, societatea dacă tot timpul ea ar fi gestionată numai de mecanismele de tip meritocratic. Concluzia la care a ajuns este una pe care mediile de specialitate continuă să o dezbată: în măsura în care, pe termen lung, consistent şi fără limite, viaţa socială ar fi ordonată după criterii stricte de merit, un astfel de aranjament social ar duce la o foarte puternică inegalitate. Dacă ar fi tot timpul în frunte, în rîndul elitelor, exclusiv cei dotaţi cu inteligenţă excepţională şi cu multă capacitate de lucru, ar funcţiona un fel de necruţătoare selecţie naturală. Scenariile de acest fel sînt foarte utile pentru a releva că nu poţi avea o societate sută la sută meritocratică. Periodic, apar în societate contracurentele egalitariste, care încearcă să tempereze trendul, pentru că altfel ar apărea rupturi de neacceptat. Ţinta nu este o societate sută la sută meritocratică, ci una care, prin mecanismele de autoreglare, să mărească şansa de selecţie pe bază de merit. Clase formate exclusiv din premianţi I nu există.

▲

N.C. MUNTEANU

O ofertă de nerefuzat
sau
Scaunul de merit

Cînd treci pe culoarele Parlamentului, ale Guvernului, ale sindicatelor sau ale partidului de guvernămînt, după o binemeritată vacanţă, bolţile răsună de zgomotoasele săruturi de bun-venit sau de regăsire. Verii se bat pe spate sau pe burtă, cumnaţii îşi promit o bere, cumetrii pun de-o sindrofie, iar salutul zilei pare a fi „Săru' mîna, naşu'!" Marea familie politică se reîntregeşte, după o vacanţă de bătut Mediterana şi Balearele. Cînd îi vezi, cînd îi auzi înţelegi de ce unii dintre ei zic cu subînţeles că mileniul trei va fi al lor sau nu va fi deloc.

Îmbrăţişările bărbăteşti şi pozele de familie care le însoţesc sînt semne că patrimoniul comunist a intrat pe mîini bune. O parte însemnată din greaua moştenire primită de omul de tip nou, postrevoluţionar, de la strămoşii săi, revoluţionarii de profesie, o reprezintă cultul familiei. Nimic nu leagă mai mult decît o picătură de sînge pusă la comun. Politicienii redescoperă acum, dintr-o nouă perspectivă, meritele familiei, iar gradele de rudenie sînt mai importante decît cele universitare. Pe biroul lor stau chipul tatălui, mamei, verilor sau cumnaţilor. Demnitarul îi citează, uneori în discursuri, pe apropiaţii săi de sînge sau mir, avînd de grijă să-şi protejeze familia. De buna lor înţelegere depinde soarta ţării, pentru că România nu e numai a lor, ci a urmaşilor urmaşilor lor. Recenta listă publicată de adversarii politici cuprinzînd peste 500 de demnitari şi diversele lor funcţii, posturi sau afaceri seamănă cu almanahul Gotha al marilor familii nobiliare. Unde întorci ochii, vezi că meritocraţia de familie a învins. Şi acesta este, ni se spune, doar vîrful aisbergului.

Pe lîngă eforturile personale de a binemerita de la ţară diverse sinecuri, alocaţii, subvenţii şi medalii, de a acumula salarii peste salarii şi sporuri peste sporuri, demnitarii se întorc tot mai des cu gîndul şi cu fapta la marea lor familie. Ar mai fi putut fi ei ce au fost dacă nu s-ar fi născut la momentul potrivit, în familia potrivită? Ar mai fi putut sute de înalţi funcţionari să cumuleze salarii de sute de milioane, controlînd cele mai diverse domenii de activitate, dacă nu ar fi binemeritat de la ţară aceste recompense cu sprijinul nemijlocit al familiei lor? S-ar mai fi putut concentra la importantele treburi de partid şi de stat fără a avea pe şţate o familie care să-i pună la îndemînă bani, merite, relaţii? Bunicii pot pune umărul să-ţi ţină copiii prin şcoli comunitare euroatlantice, soţia poate contribui decisiv, cu piscină, terasă şi gărduleţ viu, la imaginea finală a vilei de la Cornu, surorile şi fraţii te pot ajuta cu cîrca să pui pe picioare un imperiu financiar la care visai în perioada de cruntă apăsare a comunismului?

Pentru că simt că biografia lor ar fi orfană fără mîna de aur a familiei, oamenii zilei îşi îndreaptă mereu gîndurile către cei dragi. Le alocă sume după buget, funcţii, burse, prime de merit sau salarii de excelenţă. Bașca informaţiile cele bune, subvenţiile grase, licitaţiile mănoase. Îi scot în lume, pe listele oficiale ale vizitelor de stat pe te-miri-unde. Le asfaltează străzile şi le trag gaze-n casă.

Uneori, însă, natura este nedreaptă şi strică meritele în afara familiei. În aceste cazuri trebuie făcută o inginerie biografică. E drept, uneori omul cu merite nu are nici o legătură de sînge cu marea familie, nu este prieten cu cine trebuie şi nici nu a copilărit unde trebuie. El însă nu trebuie risipit oricum. Aşa că, de la un moment încolo, omului i se trasează sarcina să-şi găsească un naş. Dacă nu el, atunci copiii, dacă nu copiii, atunci una dintre rudele apropiate. Istoria năşitului în partidele de guvernămînt ar putea clarifica modul oarecum haotic în care se votează prin Parlament, ar redesena harta puterilor în stat şi pe cea a viitorului partidului de guvernămînt. Aşa s-a învins zgîrcenia naturii. Pentru că dacă numărul de taţi şi mame, soţii şi chiar copii este limitat de legile geneticii, cel al finilor şi cumetrilor, nu. Dacă privim harta ţării din acest punct de vedere vedem cum se înroşeşte nu de ruşine, ci de mulţimea finilor şi naşilor. Sînt mai mulţi chiar decît prietenii din copilărie. Sau cei de la Şcoala de arte şi meserii de la Băneasa. Pentru că naşul este veriga lipsă în multe dintre afacerile dubioase ale finilor. După toate acestea, vin, fireşte, la şefia direcţiilor de gospodării comunale sau la diverse ghişee prietenii, cunoştinţele, rudele prietenilor şi ale cunoştinţelor, finii şi naşii tuturor acestora. Dacă merită. Dacă mai e loc. Şi este. Cîtă vreme va mai fi ceva de furat în ţara asta, mereu se va găsi omul potrivit la scaunul potrivit. Ca să meriţi ceva de la viaţă, totul e să ai un scaun bun! ▲

© S. Ivanoschi

Mihaela ANGHELESCU IRIMIA

Pentru că merit...

Printre iluziile sub vălul cărora ne-am inflamat în '89 se numără şi *meritul*, atît de nedemn sfidat în *ancien régime*. Cei care îşi mai amintesc revendicările diverselor formaţiuni ad-hoc ce se perindau pe micul ecran mişcător în acele momente incerte vor recupera, din ceaţa protectoare care s-a aşternut între timp, un incredibil melanj de strigăte patetice: să se dea drumul la avorturi, să avem căldură în casă, să se bage carne, să fie alegeri libere, să nu mai stăm la coadă la benzină... Un clip publicitar care călăreşte meridianele de vreo doi-trei ani încoace ne arată, pe rînd, celebrităţi ale marelui ecran consternîndu-se în faţa produselor L'Oréal. O luptă între nume *di granda* străbate printre decupajele subliminale care trimit cu precizie mesajul: „Parce que je le vaux bien", „Perché io valgo", „Pentru că merit"... La rasul lucrurilor, tot o *cosmetizare* doreau şi frustraţii acelui decembrie, o prefacere a asprului *cosmos* cotidian în imaginea „îmbunătăţită" a confortului mic. Brusc, s-a întins printre noi strigătul adevăratei revolte, izbucnind din revendicări de amploare, nedomesticit, necuminţit, necuminte. Nu schimbări cosmetice, ci prefaceri din rădăcină. Pe zidurile facultăţii mele am citit ani de-a rîndul „Aici se va învăţa adevărul!" Şi am trăit ăstimp crezînd în *meritocraţie*.

Ca orice *-craţie*, ca aristocraţia, democraţia sau birocraţia (sic), meritocraţia implică sau, cel puţin, dă de înţeles că ar fi în slujba unei anume *puteri* care diriguie lucrurile printre oameni. Or, ce ţintă mai nobilă îşi poate stabili o societate liberă decît supremaţia valorii? Nu *relaţiile* – cu, vai!, ce formidabilă remanenţă şi rezilienţă (oameni sîntem, doar, nu?) –, nu *potrivirile* de moment, nu *aranjamentele* de ocazie, ci *raportul* necesar, *adecvarea* obiectivă, *acordul* logic între impas şi rezolvare. Astfel s-ar recomanda, în pricipiu, *puterea meritului*. Ba însuşi frustul singular – raport, de pildă, nu relaţii – impune.

Pentru că sîntem liberi, precum înaripatele gînduri, şi putem, în sfîrşit, circula, ne-am putea imagina că decolarea din circumstanţialul plural către demnul singular a devenit regulă. Cîte mii de tineri *meritorii* nu şi-au expediat, în toţi aceşti ani, buzduganul gîndului pe invizibile căi electronice, pentru a pava drumul apterelor trupuri, încrezătoare în bunăstarea „din afară". La întîlnirea cu circumstanţialul „de acolo", relaţiile, potrivirile şi aranjamentele li s-au arătat în toată splendoarea lor faptică. Da, eşti preferat, căutat, angajat, dacă ai *meritul* de a fi excepţional. Eşti angajat şi fără a bate recordul profesionalismului, atîta vreme cît *meriţi* încrederea, speranţele şi investiţia de capital puse în joc. Nu eşti angajat, dacă *nu meriţi* măcar numele de... angajat. Pentru că şi „acolo" tot oamenii se ocupă de oameni, cu deosebirea că *relaţiile fizic motivate* – legătura de sînge, simpatiile interpersonale, afecţiunea extraconjugală –, fără a fi fost extirpate, tind să fie surclasate de *raportul simbolic* dictat de necesităţile instituţionale. Scrise cu mult timp înaintea noastră, formalizate după rigorile modernităţii *chiar* odată cu lansarea proiectului modern şi sancţionate după criterii de fiabilitate (nu prin patetice smulgeri de păr), în caz de defect de funcţionare, societăţile occidentale şi-au înţărcat la timp pruncii. Şi acolo „se pun pile", dar mai curînd în sensul în care, la evidenţa bunului-simţ, îi explica odată o ţărancă unui coleg lingvist „cum vine treaba asta cu pila": adică, după ce tai matale o bucată de lemn sau de fier cu fierăstrăul, mai rămîne marginea aia rea, bre, de-ţi rupe mîinilii, şi-atunci, *pui şi mata o pilă*, să-i îndulceşti foanţilii, că, nerotunjită, muchia taie...

În 1979, Sir Isaiah Berlin publica o lucidă analiză a *meritului dedulcit la relaţii*, sub titlul *Împotriva curentului*. Machiavelli, spunea regretatul savant, este adevăratul „erou al timpurilor noastre", pentru că singur el ne-a eliberat de iluziile compatibilităţii „adevăratelor valori". Nu fiţi naivi! În lume domneşte *interesul*. Nu caritatea, nu justiţia, nu sacrificiul şi frica de Dumnezeu, ci versatilitatea, capacitatea de a jongla cu emoţiile, în contra lor, beneficiul material imediat şi schema loviturilor la fix pe termen lung – ele ne recomandă şi ne fac oameni! Într-un cuvînt, ele se numesc *Realpolitik* şi sfidează miopia minimei contingenţe de care suferă căutătorii în stele.

Şi *meritul* şi *relaţiile* sînt instituţii civice moştenite de la strămunii romani. Prin *merære* se înţelegea dobîndirea unui cîştig pecuniar *sau/şi* spiritual sau emoţional, dar sensul iniţial, nemarcat valoric, puncta, pur şi simplu, atingerea unei stări abia apoi evaluată moral: *laudem merære*, „a *merita* laude", în contrast cu *odium merære*, „a *merita* ura (cuiva)". Isomorfic, *meritum* putea fi un „lucru (bine) meritat", dar şi o vină. *Meritare* se referea la cîştigul de bani, dar şi la slujirea stăpînului, *meritorius* fiind cu precădere ceva obţinut prin bani... De la *refero*, *refere* „a (a)duce înapoi, a raporta, a pune pe seama (cuiva sau a ceva)" avem şi *relatio*, *-onis*, cu sensul de confirmare curat *Realpolitik*, ca în *relatio gratiae*, „arătarea recunoştinţei". „Pentru că merită!", deşi, de la o vreme, de cînd s-a mai ros pila, merge şi mai „ca la noi": „Ia-o cu tine în America... sau în Asia", pentru că „se merită"... ▲

Vasile MORAR

Încurcăturile meritului

Prietenul de-o viaţă mă sfătuieşte să nu văd meritul doar prin „grilă morală“ (îi place lui această formulă prin care vrea să mă menajeze, dar eu înţeleg că-i vorba de riscul de-a cădea în *dogmatism etic)*, iar cei doi *amici,* unul rousseauist, altul hobbesian, îmi sugerează, unul blînd, altul categoric, să nu uit cumva că „toate meritele *(cîte* sînt şi *cum* sînt) sînt înrădăcinate în natură“. Deloc surprinzător, se înţelege, unul deplînge sincer degradarea calităţilor şi a meritelor sădite în noi de „înţeleapta şi inconştienta natură“, iar celălalt susţine vehement că meritele ţin de putere, de influenţă, de competiţie şi conflict, chiar şi atunci cînd s-a trecut de „starea de natură“. Oricum, nu pot să nu le mulţumesc pentru consiliere, iar, în continuare, nu fac altceva decît să încerc să desenez un tablou de primă percepţie fenomenului numit simplu, *merit*.

Ca întotdeauna ne interesează ce este *primar* în ceea ce numim condiţie umană şi ce este *elementar* într-un concept, cum este, în acest anume caz, cel de merit. Se află sigur în adevăr prietenul statornic atunci cînd afirmă că analiza meritului nu-i în chip exclusiv doar de competenţa eticianului. În acest sens, judecata etică apare de-abia după ce vedem, după ce ne străduim să privim, meritul în componenta sa psihică *(ce merit eu?)* şi-n dimensiunea *„întîlnirii“* cu ceilalţi *(ce merită ei?, ce li se cuvine lor?)*. În fapt, o simplă enumerare a interogaţiilor de primă instanţă ne dă măsura faptului că teoria meritului este încărcată de cea mai adîncă psihologie şi de cea mai „grea“ sociologie. Iată o asemenea cascadă de întrebări: Ce sînt eu cu adevărat şi ce merit prin urmare? Ce merit eu şi ce nu merită ei? De ce condiţii *personale* depinde meritul şi cine sînt cei care-l impun? Cine împarte meritele într-o lume în care goana după *statut* a fost şi este încă frenetică? Dar într-o societate ce-şi propune explicit şi pragmatic să fie *meritocratică?* Îşi merită oare oamenii toate bunurile pe care le-au primit? De ce meritele diverse se află în conflict şi generează dileme morale? Avem oare criterii pentru a distinge între a avea *un merit* (a fi un om deosebit) şi *a avea o calitate* (a fi capabil să înfăptuieşti ceva într-un domeniu particular)? Ce raport este între merit şi dreptate sau între merit şi valori, precum onoare şi reputaţie sau între merit şi stări, precum bogăţia şi sărăcia? Şi încă: cît ţine meritul de întîmplare şi ce loc ocupă *norocul,* pur şi simplu, în ivirea sau statornicirea unui merit?

În elementaritatea ei psihologică, stabilirea meritului depinde nu atît de ce crede fiecare că merită (deşi vanitoşii vor pretinde mereu că li se cuvin onoruri şi favoruri disproporţionate faţă de ce sînt şi ce valorează ei cu adevărat), cît de *cum* este fiecare văzut, perceput, imaginat de ceilalţi. Meritul nu există dacă ceilalţi nu sînt dispuşi, întîi să-l „vadă“ pur şi simplu, apoi, să-l accepte. Intră aici în funcţiune toate straturile psihismului, astfel încît, tot ce se poate spune cu certitudine, în acest caz, este faptul că nici un merit acordat cîndva nu va putea rămîne în starea iniţială. El se metamorfozează atît de capricios încît, în felul cel mai obişnuit cu putinţă, uneori – după observaţia lui La Rochefoucauld – este „chiar primejdios să ai prea mult merit, fiindcă întunecîndu-l pe al altora, îţi faci duşmani ascunşi şi neîmpăcaţi“. Oricum, meritul ca excepţionalitate, fie *fizică* (putere, frumuseţe, graţie), fie *intelectuală* (creativitate şi originalitate în ştiinţă de pildă), fie *morală* (curaj, generozitate, blîndeţe, fidelitate, prudenţă, inocenţă, iubire, iertare, simplitate) nu poate să nu trezească pe lîngă admiraţie, uneori simultan, alteori consecutiv, *şi* ură invidioasă.

Acelaşi specialist în moralităţi elementare, pomenit înainte, nota cu profunzime şi etică şi psihologică deopotrivă: „un merit mare îşi atrage mulţi admiratori, dar puţini prieteni şi rareori binefăcători“. În fond, în acest sens, însăşi formula biblică sapienţală „nimeni nu este profet în ţara lui“, exprimă o suspiciune fundamentală de ordin psihologic, suspiciune care afectează în substanţa sa *orice* merit, al oricărui om, din orice timp sau loc. Această idee este consemnată, la rîndul ei, cu altă observaţie primară: pe termen lung, nu arareori, oamenii se bucură că nici un merit nu este atît de perfect pe cît s-a crezut; că nici o calitate nu-i chiar aşa de desăvîrşită; că nimeni nu este chiar fără de pată şi chiar fără vreun cît de mic defect. Prin urmare, psihologia meritului ne developează multe din cauzele ascunse care stau la baza aprecierilor noastre laudative sau depreciative, dăr, pînă la urmă, parcă, fără o *sociologie a meritului* nu ştii încă destule despre formele meritului. În orice caz, ceea ce este indubitabil e faptul că, cel mai adesea, societatea, cu ansamblul ei de reprezăntări şi simboluri colective, cu normele ei prestabilite, anterioare şi exterioare individului, este cea care stabileşte *criteriile meritului,* atît pentru, de pildă, o societate statică, tradiţională, centrată pe *statut,* cît şi pentru o societate modernă, dinamică, orientată spre *meritul personal* şi spre merit specific.

Ajuns la acest punct al demonstraţiei, constat că am urmat sugestia prietenului de-a nu trata meritul doar ca o chestiune morală, dar acum analiza dimensiunii etice a meritului nu mai poate fi amînată totuşi la nesfîrşit. În fapt, de la cei vechi şi pînă la ultimii libertarieni sau comunitarieni, se aduce în prim plan ideea conform căreia o concepţie asupra dreptăţii se asociază, într-o parte a ei, cu meritul: *ce* merită fiecare să primească pentru *ce face* şi *cît* anume se cuvine să solicite pentru *cum este* el. În primul rînd, este relativ uşor de înţeles că fiecare ar trebui să primească ce merită, dar meritul – ştim bine acum după atîtea experienţe fals meritocratice izvorîte din proiecte utopice de dreapta sau de stînga – nu poate fi evoluat întotdeauna şi pentru fiecare, în limite cantitative fixe. De asemenea, în materie de distribuire a bunurilor şi a recompenselor, *dreptatea* constă în raportarea la *un merit,* dar, vorba binecunoscută a lui Aristotel, „nu toţi înţeleg prin merit acelaşi lucru“, de unde atîtea încurcături, neînţelegeri şi lupte acerbe între merituoşii diferitelor categorii. În fapt, oricine poate actualiza, în acest context, celebra formulă aparţinînd celui care a avut, printre altele, şi meritul de a-i fi profesor lui Alexandru Macedon: *democraţii* văd în merit – condiţia liberă, *oligarhii* văd în merit – bogăţia sau originea nobilă, iar aristocraţii consideră că meritul constă în virtute. Discuţia este mai actuală decît pare la prima vedere şi pentru aceasta nu e nevoie decît să luăm un exemplu ivit recent în disputa publică de la noi. Astfel cineva „născut liberal“ n-a ezitat deloc să susţină că majoritatea, cea formată din cei egali în votul lor, nu este întru totul îndreptăţită să fie considerată o forţă legitimă într-o societate de-altfel „democratică“, că mult mai legitim este votul cenzitar, „votul calificat“ al unei elite. Nu comentăm altfel această idee de secol XIX relansată în secolul XXI decît printr-o altă viziune, în care fiecare om *merită* să fie considerat un obiect moral înzestrat cu un preţ infinit şi unic. Astfel, dacă vedem societatea drept o colecţie de bunuri în care nimeni nu-şi merită cu adevărat bunurile pe care le posedă (şi, tocmai de aceea, fiecare nu se poate ridica deasupra celorlalţi decît dacă, în acelaşi timp, contribuie şi el, cît de cît, la ridicarea acestora) atunci, înseamnă că, toţi merită, nimic mai mult dar şi nimic mai puţin, decît să aibă o şansă egală în viaţa alături de ceilalţi. Într-o asemenea societate întîmplările-şi au rolul lor în stabilirea meritelor, bogăţia şi sărăcia nu sînt criterii exclusive de merit, iar *meritul moral* nu este refuzat *a priori* nimănui.

Prietenul din depărtare-mi spune că-n această schiţă de viziune e prezent un creştinism moral de tip kantian. Amicul rousseauist nu spune nici el ceva total diferit. În schimb amicul hobbesian zice răspicat: „asemenea societate e-n mintea ta de veşnic utopist moral... Cînd o să te vindeci de toate iluziile astea?“ Merit desigur şi ultima judecată. Şi totuşi, nu pot să nu mă întreb ce merită cei ce sînt convinşi că mulţi nu merită chiar nimic? Cu tot dispreţul asociat, din partea lor, se înţelege.

▲

Grete TARTLER

Cu puţin noroc...

Dacă toată lumea e de acord că meritul ca şi relaţiile au înţelesuri diferite în funcţie de vîrstă, gen, clasa socială şi nivelul de educaţie al individului, mai puţini acceptă că ele depind şi de... geografie. E limpede că, de pildă, o tînără femeie bogată şi insuficient educată din Nord va aprecia altfel meritul şi relaţiile decît un domn trecut prin viaţă, dar tot fără parale şi în zadar educat, din Sud. Hărnicia, seriozitatea, puterea de muncă, onestitatea, implicarea civică, spiritul sobru şi temeinic prin care se face carieră în Nord, sînt luate peste picior, şi pe bună dreptate, fiindcă nu aduc nici un folos pe însoritele noastre meleaguri, în plin „subconştient al Europei“. Să fie la ei! În timp ce omul nordic, raţional, se încrede în propriile forţe şi nu se blamează decît pe sine pentru eşec sau succes limitat, cu cît înaintăm mai spre sud, succesul şi progresul sînt lăsate pe seama destinului şi a norocului, a evoluţiei astrelor şi, în cel mai bun caz, pe seama lui Dumnezeu. La noi, baza de „noroc“ e aproape singurul merit. Nu degeaba, urarea cea mai frecventă rămîne: „Noroc!“

Sigur că a prinde momentul potrivit, a te baza pe *kairos*, e un merit. Înseamnă vioiciune a spiritului, atenţie difuză la tot ce aduce foloase. Relaţiile care se dezvoltă pe meleagurile noastre (fiindcă, evident, cine are merite, are şi relaţii) sînt unele care se întemeiază pe surprinderea şansei. Oamenii cultivă tot soiul de relaţii, alandala, în ideea că iepurele sare el de undeva, însă nu se ştie de unde. Cu iaurt, cu gugoşele, se ţine trează simpatia tuturor celor care ar putea provoca „şansa“. Consum mare de energie şi timp, relaţiile devin dominante. Lumea le cultivă în sine, ca, la nevoie, să aibă „de unde s-o apuce“. Cînd, de fapt, meritul ar trebui să fie recunoscut ca atare şi, de pildă, un tînăr cu diplome şi atestate să fie îndată primit în audienţă de angajatori, nu să cunoască mătuşa o secretară care...

În nord, spiritul civic s-a dezvoltat tocmai pentru că oricine observă o problemă importantă pentru societate, o ridică fără ezitare, iar rezolvarea nu întîrzie să apară. Am participat la şedinţe publice în parlamentul copenhaghez, duminica, la două după-amiaza, la care veneau pînă şi mame cu copii de trei luni în braţe, fiindcă aveau nelinişti civice. Nu era nevoie de nici o relaţie pentru a li se comunica un punct de vedere guvernanţilor; acesta era ascultat, dezbătut şi rezolvarea nu numai că venea, dar era şi imediat pusă în practică. În lumea noastră plină de basme şi fantasme, asemenea procedeu e considerat poveste de adormit copiii. În plus, cine ar îndrăzni să cheme lumea la dezbateri duminica, la ora două!

Talent, gargară, „vrăjeală“ (atributele meritului sudic) au desigur valoare, cînd lumea se află sub semnul oralităţii. Un bun retor îşi va vedea mai repede recunoscute calităţile decît un mutulică, şoarece de bibliotecă.

Deocamdată însă! Fiindcă ne aflăm exact în punctul în care societatea intercomunicării, economia cunoaşterii şi noile tehnologii nu mai pot fi restrînse la graniţe naţionale. Viitorul e al unei societăţi asigurînd transparenţa, eficienţa, coordonarea, deschizînd perspective inclusiv apariţiei unor noi forme de democraţie (posibilitatea de a ţine pasul şi a participa în dezbaterea publică şi procesele politice de luare a deciziilor pe Internet). În ce măsură această lume a meritelor şi a relaţiilor virtuale va schimba mentalităţile lumii noastre, rămîne de văzut. Prevăzut cu Internet şi tehnologii ultramoderne, „motorul imobil“ al cunoaşterii orientale se va pune altfel în mişcare?

Am putea glumi că pe căldura mare, sau frigul mare, sau ploile cu găleata care ne afectează existenţa (un banc bun spune că duşmanii românului sînt vara, iarna, primăvara şi toamna), meritele vor decurge din a avea sau nu aer condiţionat. Relaţiile, meritele pot fi corecte şi egale într-o realitate paralelă, călie, fără temperaturi diferite, în care depindem de apăsarea unui buton. Ce să mai facă însă hoţii (care, în concepţie orientală, au meritul de a fi isteţi) sau cerşetorii care, în aceeaşi concepţie, au meritul de a stimula virtutea generozităţii? Şi cîte alte „bresle“ trăind de pe urma diferenţelor şi inegalităţilor? Vom ajunge oare să regretăm inegala, colorata lume care dădea farmec vieţii? Cu puţin noroc...

▲

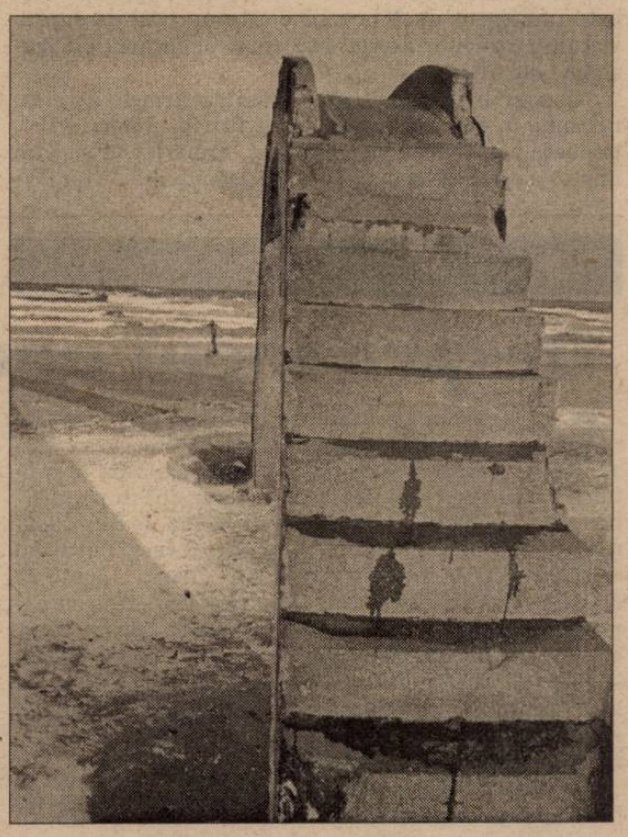

© V. Moţoc

Irina NICOLAU

Pe masă şi pe sub masă

Lucrurile ar fi mult mai simple dacă meritul ar fi o masă pe care omul o duce în spate şi, cînd vine clipa să ceară ceva, pune masa jos, iar „distribuitorii" o examinează şi aşează ce şi cît trebuie pe ea. Există mese rudăreşti, de bucătărie, de sufragerie, de salon, mese de joc, de cusut, de tîmplărie, de gravură, mese de scris care se mai numesc şi birouri, după cum sînt furniruite sau nu, făcute din lemn de brad, platin, stejar, mahon, melamină şi alţi înlocuitori de două parale. Avînd în vedere diversitatea care rezultă din combinarea elementelor menţionate, la care se adaugă dimensiunile şi „starea de sănătate" a pieselor, răsplata meritelor devine o problemă de adecvare. Impostor este cine se apucă să pretindă bomboniere de argint pentru o masă rudărească sau trofeul „rindeaua de aur" pentru o masă de salon. Într-o societate care are simţul adecvării tu poţi să ceri ce pofteşti, de căpătat, capeţi după cum îţi este masa.

Dar de cînd e lumea lume există şi şmecheri care obţin tot ce vor pe sub masă. Mă întreb cum funcţiona sistemul de pile în neolitic?! Resping posibilitatea ca el să nu fi existat. El, vreau să spun sistemul de pile, apare o dată cu ierarhiile şi este bazat pe faptul că meritul, nefiind o masă ci suma unor cunoştinţe şi aptitudini, impune tehnici de evaluare. Rareori cunoştinţele şi aptitudinile pot fi probate printr-un singur gest, ele se cer măsurate şi, acolo unde cineva măsoară, se deschide calea către negocieri.

Reflectînd asupra subiectului am ajuns la o concluzie descumpănitoare, capacitatea de a avea şi folosi pilele eficient este o aptitudine pe care eu, de pildă, nu o am. Omul care recurge la pile este uneori mai motivat decît unul care ar avea dreptul la miza concursului pe merit. Apoi, ceea ce mă descumpăneşte suplimentar este faptul că am întîlnit inşi care, obţinînd pe merit o poziţie, ulterior n-au făcut nimic remarcabil, pur şi simplu au băltit, în schimb alţii, care au debutat cu o impostură, s-au redresat şi au făcut un lucru serios. La aceştia din urmă pilele au echivalat cu un fel de credit, unul ruşinos dar onorat pe parcurs.

Simt cum o parte dintre cititori s-au enervat deja, ce face femeia asta, pledează pentru pile, e nebună? Nu fac elogiul pilelor de care îmi este o scîrbă nesfîrşită, încerc să spun că treaba e mai complicată. În ce mă priveşte, ruşinea, morala, onoarea, demnitatea mă fac să ocolesc pilele, cînd e vorba de pielea mea. Nu ştiu însă ce aş face cînd ar fi vorba de cineva apropiat, să zicem un copil. Să ne închipuim un concurs pentru care majoritatea participanţilor şi-au pus pile. Eşti sigur că lucrurile stau aşa, poţi să o faci şi tu, dar refuzi! Toată povestea mă duce cu gîndul la piesele lui Ibsen şi îmi vine să zic, nici chiar aşa.

Degeaba scriem, degeaba vorbim, pînă la urmă, fiecare face cum poate şi, în funcţie de cum procedează, îţi vine să-l respecţi sau nu. Spus în mare, raportul merit/pilă cred că trebuie tratat cu suplete, dar şi cu grijă mare să nu ajungi un porc. Cu alte cuvinte, dacă viaţa te sileşte să recurgi o dată, de două ori la pile, încearcă s-o faci cu dezgust, nu cumva să te dedulceşti.

Epilog. Bărbatul meu a citit articolul şi mi-a reproşat că pescuiesc în ape tulburi. I-am răspuns că mă silesc să pescuiesc cu luciditate şi, cînd pot, cu onestitate în apele în care trăiesc. ▲

Tudor Călin ZAROJANU

Nu corupţia îngroapă România, ci incompetenţa

Poate nu vă mai aduceţi aminte, dar, după decembrie 1989, una dintre primele legi promise a fost cea a angajării, salarizării şi promovării pe bază de competenţă. S-a vorbit foarte mult despre asta. Era şi normal: cinci decenii de comunism aruncaseră în aer criteriile de valoare, înlocuindu-le cu meritele politice, curăţenia dosarului şi nepotismul. Desigur, asta nu înseamnă că în funcţiile de decizie şi/sau ceva mai bine plătite nu ajungeau decît incompetenţi. Dar oamenii care, întîmplător, aveau şi valoare şi pile, izbîndeau aproape exclusiv datorită celei de-a doua calităţi.

O lege a competenţei nu există nici azi în România, iar urmările acestei absenţe sînt omniprezente şi extrem de grave. Nu mă sfiiesc să mă aventurez afirmînd că, în România, valoarea, de orice fel, este neimportantă în 90% din teritoriul social-economic, avînd oarece relevanţă doar în zona culturii şi în cea a sportului.

Flagrant este fenomenul în special în domeniul ocupării forţei de muncă, şi asta, nota bene, indiferent dacă vorbim de societăţi de stat ori private. Cu puţine excepţii (e vorba mai ales de reprezentanţele unor mari firme străine), împotriva oricăror reguli ale economiei capitaliste, patronii români şi aşa-zişii manageri se simt obligaţi să facă angajări, inclusiv în poziţii-cheie, pe baza „recomandărilor" şi nu a competenţei.

Recomandările sînt esenţiale şi în Occident. Cu o mică diferenţă însă: acolo este vorba de afirmaţii responsabile, venite din partea foştilor angajatori, referitoare la ce şi cum ştie să facă solicitantul; la noi, contează orice altceva în afară de detaliile profesionale. Recomandările româneşti sună cam aşa: „Îl cunosc, e băiat bun, îmi vine cumva văr de-al doilea, am fost la peşte împreună" – şi asta indiferent dacă la mijloc este un post de supravieţuire, un viitor asociat sau chiar publicarea ori lansarea unei cărţi.

Concursurile – obligatorii pentru firmele de stat, rarisime în sectorul privat – sînt fictive. „Interviurile", preluate postrevoluţionar din Vest, urmăresc în general impresia estetică (mai ales pentru domnişoare...). Iar CV-urile (fostele autobiografii) nu le citeşte nimeni.

Stupefiant este faptul că, nici măcar după ce au angajat un om, şefii acestuia (la noi, fiecare salariat are vreo şase-şapte şefi) nu se interesează ce ştie să facă ori ce-a făcut pînă atunci lucrătorul respectiv!

Voi continua să susţin pînă în pînzele albe: doar 30-40% din dezastrul ultimilor 12 ani a fost provocat de corupţie şi hoţie, cea mai mare parte a acestuia fiind rezultatul incompetenţei la toate nivelurile de decizie şi în absolut toate domeniile vieţii sociale. *Un individ imoral, dar competent, fură pentru sine şi familia lui, fără a distruge însă cu totul structura pe care o conduce.*

Situaţia are, firească, rădăcini istorice. O jumătate de secol, România a fost condusă, în toate sectoarele vieţii social-economice, prin dictate, prin decizii nenegociabile emise nu doar din Cabinetul 1 şi 2, ci şi din alte mii de Cabinete. Sistemul dictatorial a avut însă şi un efect secundar despre care ne este ruşine să vorbim: semnătura celui aflat mai sus ca tine te obliga să faci lucruri aberante, dar, în acelaşi timp, te scutea, în cea mai mare parte, de răspunderea lor. În acest sistem, în care ideea personală, iniţiativa, valoarea profesională erau de-a dreptul periculoase, era normal să se întîmple ceea ce s-a întîmplat – şi cei care au azi peste 35-40 de ani refuză să recunoască: o mare parte dintre români s-au deprofesionalizat. Mai ales cei aflaţi în ceea ce se cheamă „zona de concepţie" a diferitelor domenii. Adică exact aceia chemaţi, după decembrie 1989, să relanseze România!

Cine să judece corect, azi, capacităţile profesionale ale unui solicitant de post? Cohortele de şefuleţi instalaţi, ei înşişi, pe bază de pile? Cine să aprecieze valoarea? Armata de „oameni de afaceri" care, după propriile lor declaraţii, au pornit în decembrie 1989 „de la nimic", respectiv cîteva sute de mii de lei, adică leafa cinstită pe toată viaţa a celorlalţi români?

Pe de altă parte, cea mai mare parte dintre factorii de decizie nici dacă şi-ar propune n-ar putea să practice angajarea, salarizarea ori promovarea pe bază de competenţă, pentru simplul motiv că nu dispun de instrumentele cu care să judece valoarea altora. În paranteză fie spus, una dintre dovezile incompetenţei manageriale este sistemul (generalizat) prin care şeful îşi ţine-n preajmă subordonaţii, zi-lumină, deşi în cea mai mare parte a timpului aceştia taie frunză la cîini, pentru că nu este în stare să le dimensioneze munca, să le structureze programul, pe scurt – nu ştie ce, cînd şi cum să le ceară.

Ieşirea din acest cerc vicios (incompetenţi care promovează incompetenţi) este simplă, dar presupune, vai!, voinţă politică: trebuie ca, pe baza unei legislaţii şi a unor măsuri administrative sănătoase, să înceapă să funcţioneze adevărata economie capitalistă. Şi atunci, patronul, competent ori nu, se va da peste cap să-şi aducă oameni cît mai buni, ca să-i meargă bine afacerea. Deocamdată, afacerile merg bine sau rău pe alte criterii decît performanţa, lucru permis şi chiar încurajat de actuala legislaţie economică.

Ar mai fi o întrebare: ce facem cu rudele şi prietenii care chiar se pricep la ceea ce fac? Oare un mare patron american îi refuză fiului, absolvent de Yale, postul de director al unei sucursale? Şi atunci, de ce soţul/soţia unui ministru, de exemplu, n-ar avea voie să ocupe, în structura acelui domeniu, orice poziţie la care îi dă dreptul valoarea şi pregătirea sa?

Bineînţeles că are voie. Dar cîteva mici precizări se impun. Mai întîi, că patronul american operează în cadrul unei întreprinderi private, pe care, dacă are chef, poate s-o şi distrugă, dacă e a lui, în vreme ce domnul/doamna ministru operează cu bani publici. În al doilea rînd, măsurarea competenţelor, în Occident, nu mai este de mult îndoielnică: cine a absolvit Yale chiar a absolvit Yale şi cine cîştigă un concurs chiar cîştigă acel concurs. În fine, suspiciunea dîmboviţeană, aparent exagerată, este justificată de zeci de mii de exemple de penibil nepotism, desfăşurate de-a lungul unei jumătăţi de secol – dacă nu cumva, cum susţin unii, în toată istoria naţională.

Aşa încît stimabilele persoane de reală valoare care au ghinionul să fie rude, vecini, prieteni sau foşti colegi ai mai-marilor zilei (poziţii oricum efemere, în definitiv un pic de răbdare ar rezolva problemele, nu?) au toate drepturile oricărui cetăţean, dar, spre liniştea lor, ar fi util ca ei, primii, să se asigure că numirea/alegerea/victoria lor este deasupra oricăror bănuieli de *partis-pris*, într-o totală transparenţă.

Cît despre noi, ceilalţi, rămîne să aşteptăm şi să credem în miracole. ▲

aduse cu poşta

Despre locul unde se duce meritul după ce moare

Am auzit că meritul a trecut strada într-o direcţie necunoscută, iar despre relaţii că se bucură astăzi de o recunoaştere cvasi-instituţionalizată în calitatea lor de resursă vitală, pentru că ne duc în posturile pe care ni le dorim, scutindu-ne de bătaia de cap a concursurilor, interviurilor, competiţiei în general, şi emoţiilor, în particular. Cît despre merit... poate că relaţiile caracterizează într-adevăr discursul neopragmatic al tranziţiei, dar meritul a rămas o valoare, chiar dacă numai una de „poză". Iar dacă pe una dintre dimensiunile meritului o *numim recunoaştere,* atunci nesperat de mulţi dintre noi urmăresc încă meritul... Altfel de ce am mai fugi atîta după „patalama" (diplomă de absolvire, licenţă, masterat) dacă tot ce contează sînt relaţiile?

Dorinţa noatră de recunoaştere şi nevoia de a ne justifica în faţa semenilor ne mai trimit încă la şcoală. În alte timpuri, promovam pe bază de dosar, iar statul-partid instituia în rîndurile noastre un tip de apartanenţă la structurile sale care ne trimitea în aceleaşi posturi fără aceleaşi concursuri, interviuri, competiţii în general, şi emoţii, în particular. Astăzi promovăm pe bază de „partid cîştigător în alegeri", în măsura în care partidul respectiv îşi mai aduce aminte de noi şi de meritele noastre. Meritul de a avea relaţii sau relaţii care ne asigură meritul?

Aici ar fi multe de spus: ca student la ştiinţe politice mi-am văzut colegii construind „de la zero", adesea fără experienţă la început, dar acumulînd pe parcurs, mult prea buni prieteni între ei ca să se „sape" reciproc sau ca să înveţe alt limbaj decît cel al meritului. Pentru că pornind de la nimic, au învăţat să aprecieze mai mult decît alţii ce înseamnă meritul: unii au întemeiat Asociaţia Studenţilor în Ştiinţe Politice (în cadrul SNSPA), alţii cu continuat printr-o serie de proiecte adresate studenţilor, unele interne, altele regionale şi chiar internaţionale (ASSP constituie în 2002 Comitetul Executiv al Asociaţiei Internaţionale a Studenţilor în Ştiinţe Politice). Iar alţii dintre noi au format alte organizaţii, printre care Alumnus Club UNESCO, în anul 2000. Desigur, nu este exclus ca viitorul să-i întoarcă împotriva începuturilor, dar s-ar putea să nu ajungă niciodată atît de mari încît să uite de unde au plecat: în cele din urmă, meritul trebuie totuşi să treacă strada înapoi.

Mihai VARGA
student anul III, Ştiinţe Politice, SNSPA ▲

Mihai-Răzvan UNGUREANU

Ce trebuie ştiut despre meritul „potrivitei evghenii“

Este bine ştiută părerea potrivit căreia Regulamentul Organic a încercat să reducă diferenţele de calitate simbolică (socială, politică) dintre membrii clasei politice, generate de stare sau ascendenţă. Vizibile pentru orice observator atent al cotidianului, clivajele existente în masa „boierimii“ delimitau cel puţin trei clase de apartenenţă ale familiilor nobile: boierime mare, mijlocie şi mică. Deşi împărtăşeau aceleaşi principii de organizare şi administrare a capitalului simbolic (în majoritate, principii de conservare a statutului social), totuşi, în limitele impuse de circumstanţe, acestea aveau o existenţă publică şi o acţiune politică autonome. Diferenţele dintre boierimile mare, mijlocie şi mică devin evidente în cazul considerării gradelor de implicare politică, libertatea totală de acces la decizia politică fiind apanajul celor ridicaţi din rîndurile familiilor vechi ale principatului, noii boieriţi – aparţinînd ultimei categorii – neputînd decît cel mult să o influenţeze indirect. Relaţia cu puterea trebuie înţeleasă în desfăşurarea ei pe trei nivele calitative (cu eficienţă acţională diferită), corespunzătoare celor trei categorii nobiliare. Această realitate generează, din partea boierimii mici şi mijlocii, proiecte specifice de adaptare a *establishment*-ului la cererile categoriilor inferioare, pretenţii care vizează democratizarea accèsului la putere (administrativă sau politică) prin relaxarea controlată a criteriilor de schimbare a statutului politic personal. Schimbarea statutului politic personal presupune, evident, schimbarea statutului simbolic personal: egalizarea şanselor de succes politic sau social, chiar cu preţul păstrării aparenţei de inegalitate (prin nominalizarea rangului). În perioada anterioară lui 1832, explicitarea acestor proiecte („constituţionale“ în opinia contemporanilor) a provocat instabilitate politică, ducînd, în cîteva rînduri, la polarizarea boierimii în funcţie de atitudinea instanţelor supreme ale autorităţii seculare faţă de problemele integrării politice totale a clasei politice. Regulamentul Organic încerca, ţinînd cont de experienţa nefericită a guvernării lui Ioniţă Sandu Sturdza, să elimine posibilitatea repetării frondelor iniţiate în mediile privilegiate, dînd un aparent cîştig de cauză revendicărilor de natură egalitar-elitistă ale boierimii mici şi mijlocii.

Chiar dacă aplicarea riguroasă a dispoziţiilor regulamentare – care avantajau susţinătorii regimului şi catalizau formarea unei exemplare meritocraţii de sistem – ar fi dus, în decursul mai multor generaţii, la nivelarea deosebirilor dintre boieri, graniţele exterioare ale clasei politice ar fi rămas neatinse. Cu alte cuvinte, renovarea interioară a comunităţii privilegiaţilor nu ar fi afectat raporturile de autoritate dintre aceasta şi restul societăţii. Totuşi, accesul în comunitatea exclusivă a boierilor nu reprezenta o dificultate, destui plebei izbutind, prin aplicarea consecventă a unei strategii eficiente de integrare socială, să fie recunoscuţi ca membri deplini şi judecaţi ca atare. Numărul crescînd al neofiţilor şi identificarea lor, în dispreţul ascendenţei şi al averii, cu familiile istorice a făcut ca însăşi puterea – ai cărei agenţi sporeau în număr de la an la an – să nu mai poată fi administrată doar prin asocierea unor consacraţi. Însă, pentru a reface structural ierarhiile sociale tradiţionale, pentru a recompune imaginea simbolică a nobilităţii într-o epocă de profunde şi rapide schimbări sociale, simultan cu retrasarea frontierelor care despart clasa politică de vulg, era necesară reconsiderarea integrală a statutului nobiliar. Aplicarea oportună a unor noi criterii de definire a nobilităţii putea duce la micşorarea diferenţelor dintre cele trei componente majore ale clasei politice (prin uniformizarea gradelor de libertate politică, a şanselor de reprezentare politică etc.), şi, în acelaşi timp, la „impermeabilizarea“ definitivă a frontierei dintre sfera puterii şi societate, constituind clasa politică *par excellence*.

La fel pare să fi interpretat Ioan C. Filitti textele a două articole ale Regulamentului. Articolul 400 prevedea următoarele: *„nimeni nu va putea cîştiga drepturi şi nobilitate prin singura lucrare a dregătoriei“*. *„Dregătoriile regulamentare“*, explica istoricul român, *„nu mai erau, ca cele anterioare, generatoare de nobleţe“*. Articolul 402 legifera alcătuirea condicilor de boierie, primul pas în procesul de reformare a statutului nobiliar. Inventarierea beneficiarilor servea, totodată, şi precizării definitive a limitelor numerice pînă la care clasa politică putea creşte. Urmau să fie înscrise *„a) toate familiile cu învechită evghenie, întemeiată pe urice şi documenturi, cu un unit şir de mari sau mici cinuri, fără curmare, trecută peste 80 de ani; b) toate familiile*

© S. Ivanoschi

boierilor, acelea pînă astăzi aflate în cinuri pînă şi vel şetrar, acelea adică a căror părinţi au avut cinul a oricăreia boierii pînă la vel şetrar, măcar deşi nu ar avea dovezi de tragerea lor dintr-o mai învechită evghenie“. Cele două categorii erau socotite *„de evghenie moştenitoare“*; reprezentanţii lor, ca şi descendenţii, *„vor rămîne pururea nobili şi în dreptul nobleţei“*. Noii boieriţi puteau funda familii *„cu dritul nobilităţii“* numai dacă urmaşii direcţi din generaţiile a doua şi a treia ar fi fost cinstiţi cu un rang oarecare pînă la vel şetrar. Cei care primeau, însă, rang pe măsura meritelor personale nu se numărau între nobili; cinurile funcţionăreşti împlineau rolul simbolic al decoraţiilor. Articolelor menţionate li se adaugă articolul 401, care obliga la desfiinţarea *„titlurilor de care nici o slujbă nu este lipită“*. De asemenea, se preciza modul optim de recompensare a strădaniilor individuale prin acordarea rangului. Articolul 399 – articolul punitiv – oprea abuzul de titluri onorifice, care trebuiau înlocuite de diplomele de nobleţe (atestate) personale sau ereditare, acordate mai întîi de Sfatul Ocîrmuitor, apoi de domn.

Cum s-ar cuveni descifrate, în cheie genealogică, aceste excerpte din Regulamentul Organic? După criteriul de persistenţă genealogică a nobleţei, posesorii de ranguri se împart în:

1. cu nobleţe *(„evghenie“)* moştenită şi transmisibilă, probînd o genealogie fără întreruperi;

2. cu nobleţe transmisibilă, sub îndeplinirea unei anumite condiţii.

În prima grupă intră cei denumiţi, fără echivoc, *boieri* în textul legii. Familia *„de învechită evghenie“* îşi dovedeşte rangul prin documentul istoric scris şi prin evocarea ascendenţei lipsite de lacune într-un interval de optzeci de ani. În recunoaşterea lor, genealogia joacă un rol activ. Familiei *„de evghenie nouă“* nu i se pretinde argumentul genealogic, ci doar o vechime de două generaţii în demnitatea boierească. În acest ultim caz, limita inferioară (în rang) a boieriei este reprezentată de vel şetrar. Dar, deşi nu este suficient de explicit, se înţelege că, pentru includerea în categoria secundă, se cere recunoaşterea publică a *„evgheniei“*, care să complinească rostul mărturiei scrise din definirea *„învechitei evghenii“*. Genealogia – fie şi nesusţinută documentar, dar „plebiscitată“; recunoscută public – este tot implicată activ în identificarea statutului familial. După cum este formulat articolul, nobleţea transmisibilă constituie un deziderat simbolic şi nu o obligaţie a sistemului. *Evghenisilor*, sistemul regulamentar le garantează statutul şi privilegiile. Concluzia imediată este următoarea: genealogia are valoare probatorie a nobilităţii numai între familiile întemeiate şi socialmente recunoscute ca *neamuri*.

Noii boieriţi nu pot pretinde schimbarea statutului familiei din care provin; o pot face numai descendenţii celei de a treia generaţii înnobilate (nepoţii). De această dată, argumentul genealogic are relevanţă numai *post quem*, dacă este invocat de nepoţii primului „boierit“ al familiei. Între cinurile funcţionăreşti, genealogia nu mai exercită funcţie criterială: nu selectează deoarece nu mai presupune apartenenţa la clasa politică.

Noua ordonare a componentelor clasei politice a produs efecte care se pot recunoaşte sociologic şi sînt reductibile, în ansamblul lor, la o caracteristică de mobil: recuperarea, în condiţiile sistemului regulamentar, a identităţii simbolice familiale. Sistemul ternar de divizare a boierimii nu dispare, ci reculează – conservîndu-se în mentalul colectiv – din faţa organizării binare a clasei politice. Familiile *„cu învechită evghenie“* nu resimt şocul redistribuţiei de semnificaţie. Aşa cum Mihai Sturdza explica la 1840, pe genealogia lor – precisă, indubitabilă, ramificată, istorică – se sprijină bunul trai al tuturor cetăţenilor. Familiile mărunte – ca importanţă şi ascendenţă – noii boieriţi sau coborîtorii din noii boieriţi ai finelui de secol al XVIII-lea recurg cu insistenţă la genealogie, căutînd să restabilească sau să construiască conexiuni cu un trecut pe care nu-l pot controla într-o măsură acceptabilă din pricina lipsei documentelor sau a distanţei sociale (deci şi simbolice) prea mari dintre ei şi marile familii. Genealogia stabileşte o topografie strictă a relaţiilor interumane; includerea, în această geografie simbolică fixă, fie şi a unui singur membru al unei familii oarecare devine scopul anchetelor, discrete sau publice, purtate în beneficiul familiei pretendente a noului statut nobiliar. Recursul la biografie, la mărturii colaterale poate convinge şi, deci, „aduce“ o familie din zona unor vagi atribute nobile între cele a căror identitate este indiscutabilă. Pe măsură ce numărul boierilor creşte, se măreşte şi diferenţa socială dintre boieri şi funcţionarii de stat, purtători nenobili de cinuri. Una dintre consecinţele scontate este limpede: frontiera clasei politice îşi pierde treptat calităţile osmotice. În cazul funcţionarilor, rezolvarea problemei identitare va depinde exclusiv de atitudinea domnului, care va şti cum să-i reunească pentru a alcătui o contrapondere administrativ-birocratică la acţiunea clasei politice.

Notă: Concluziile aparţin studiului intitulat *Genealogia ca expresie a definiţiei sociale a boierimii moldoveneşti în epoca regulamentară*, apărut în Arhiva Genealogică, III (VII), 3-4, 1996, p. 107-136.

▲

aduse cu poşta

Omul-macaroană

Tipului cu relaţii i se spune descurcăreţ. El se grăbeşte să acopere atît orizontala, cît şi verticala societăţii, accentuînd zona înaltă a ultimei. Abil, descurcăreţul, debordînd de amabilitate şi simpatie în faţa oricărei posibile relaţii, sfîrşeşte, uneori, chiar bine înfipt într-o funcţie. Sistemul său de ţesături se cere doar permanent gîdilat la orgoliu.

Am întîlnit indivizi al căror unic merit îl reprezenta *relaţia*. Dintre cei care nu *rezolvă*, ci *te rezolvă*.

În general, relaţiile se exhibă. Ca medaliile. Spre deosebire de legături, care se trăiesc în intimitate. Primele se consumă în antreu, ultimele în iatac. Ambele se pot rupe. Nu ambele trezesc însă acelaşi soi de regrete.

Relaţia, cu nuanţa ei matematică, asociază indivizii de la capetele unei sfori într-o dependenţă de tipul „îmi dai, îţi dau“. În spatele căreia se ghiceşte „cît (?!)“. Într-o legătură, sfoara înconjoară partenerii cu noduri şi funde. Relaţiile există şi se cultivă pentru a fi pomenite. Ele nu dezvoltă confesiuni, ci necesităţi.

Trăim printre colecţionari de funcţii. În anturajul cu care se laudă trebuie să existe, ca într-un insectar, magistratul, universitarul, artistul, medicul, bancherul, omul din media, politicianul... vedeta.

Lipsită de nuanţe, lumea aceasta năvăleşte peste sensul prieteniei fără a-l cunoaşte, cu toată liota de amici adunaţi de prin galoşii saloanelor unui carnaval de interese. Un ameţitor amalgam de personaje de tip Caragiale-tatăl desfide tonul grav al prieteniei crailor – ironic, tocmai Caragiale-fiul. Gălăgioasa punte fiind chiar personajul emblematic pentru *meritul de a avea relaţii:* Pirgu, omul-macaroană. La mai bine de un secol după, există şi telefoane care sună doar „atunci cînd“...

Alina IORDACHE

▲

Întrebări şi răspunsuri

– o dezbatere propusă de intelectualii americani –

60 de intelectuali americani, cei mai mulţi universitari din cele mai prestigioase instituţii de învăţămînt superior, semnează o Scrisoare din America (preluată şi de cotidianul Le Monde*) necesară, din punctul lor de vedere, pentru a explica şi justifica angajamentul ţării lor în războiul consecutiv atentatelor din 11 septembrie 2001. Democraţi sau conservatori moderaţi (printre ei, Daniel Patrick Moynihan, fost senator democrat, Francis Fukuyama, Samuel Huntington, David Blankenhorn, Michael Walzer, Robert Putnam, Amitai Enzioni, economişti, istorici şi sociologi) s-au asociat pentru a produce o analiză care nu exprimă o aprobare fără rezerve a politicii duse de preşedintele Bush şi cu atît mai puţin un mandat pentru acţiunile viitoare împotriva „axei răului". Dar discursul politic conţine necesitatea apărării unor valori comune cu cele ale semnatarilor scrisorii. Ei admit că naţiunea lor „a făcut uneori dovada aroganţei şi ignoranţei în judecarea altor societăţi", că există o falie între idealurile şi comportarea americanilor, că există o responsabilitate americană în sentimentul de suspiciune generat în lume de acţiunile SUA. Sînt puţini cei care aprobă în mod deschis atentatele, dar sînt destui cei care le găsesc o justificare: militanţii-sinucigaşi ai unei lumi sărace şi-au afirmat astfel devotamentul pentru o lume spirituală negată în esenţa ei de pragmatismul şi interesele americanilor. În evident dezacord cu aceste poziţii, cei 60 propun o analiză a valorilor americane, o dezbatere despre caracterul lor universal, o meditaţie despre mijloacele prin care aceste valori ajung din ideal în practică, despre raporturile religiei cu statul democratic. Răspunsul nu este cunoscut dinainte.*

Valori şi priorităţi

...După 11 septembrie, milioanele de americani se întreabă între ei şi pe ei înşişi: De ce? De ce sîntem noi ţinta acestor atacuri odioase? De ce vor oamenii ăştia să ne omoare? Recunoaştem că naţiunea noastră a făcut uneori dovada aroganţei şi ignoranţei în judecarea altor societăţi. Naţiunea noastră a promovat uneori politici rău orientate şi nedrepte. Mult prea des, ca naţiune, nu am fost la înălţimea idealurilor noastre. Nu putem impune principii morale altor societăţi dacă nu recunoaştem, în acelaşi timp, că nici noi nu le respectăm întotdeauna. Sîntem unanim convinşi – şi în acest domeniu, sîntem de acord cu toţi oamenii de bună credinţă din lume – că invocarea unei greşeli sau a alteia în materie de politică externă nu poate justifica în nici un caz şi nici nu poate servi drept argument prealabil pentru masacrarea masivă a inocenţilor.

Într-o democraţie ca a noastră, unde puterea celor care guvernează emană de la consimţămîntul celor guvernaţi, politica are – cel puţin parţial – rădăcini în cultura, valorile şi priorităţile societăţii în ansamblul ei.

Deşi nu pretindem că am putea cunoaşte în profunzime motivaţiile agresorilor noştri şi ale simpatizanţilor lor, ceea ce ştim ne lasă să credem că reproşurile lor se întind dincolo de consideraţiile politice. Ucigaşii de la 11 septembrie nu au emis nici o exigenţă specifică: se poate spune că au ucis pentru a ucide. Conducătorul Al Qaeda le-a definit ca pe nişte „lovituri binecuvîntate" împotriva „Americii – capitala mondială a răului". Ar trebui deci să deducem că agresorii noştri vizează nu doar guvernul, ci societatea în întregul ei, felul nostru de a trăi. În realitate, ei nu au obiecţii faţă de guvern, ci faţă de ceea ce sîntem noi. Dar cine sîntem noi? Care sînt valorile noastre? (...)

Problema lui Dumnezeu

Din 11 septembrie milioane de americani se întreabă unii pe alţii şi pe ei înşişi: „Şi Dumnezeu, în toate acestea?". Crize de o asemenea amplitudine ne obligă să revenim la principiile elementare. În faţa ororii care s-a produs şi în faţa primejdiei riscului de a se reproduce, mulţi dintre noi îşi pun întrebarea: credinţa religioasă face parte din soluţie sau din problemă? Semnatarii acestei scrisori provin din diverse tradiţii religioase şi morale, uneori laice. Dar sîntem unanim convinşi că invocarea lui Dumnezeu pentru a ucide sau pentru a estropia fiinţe umane este imorală şi contrară credinţei în Dumnezeu. Unii dintre noi cred că sîntem supuşi judecăţii divine. Nici unul dintre noi nu crede că Dumnezeu ne-ar fi ordonat vreodată să ne omorîm unii pe alţii. O asemenea atitudine, fie că este denumită „război sfînt" sau „cruciadă", nu este doar o violare a principiilor fundamentale ale justiţiei, ci chiar negarea credinţei religioase, deoarece îl transformă pe Dumnezeu într-un idol care slujeşte intenţiile omeneşti.

Naţiunea noastră a fost pe vremuri angajată într-un mare război de Secesiune şi fiecare tabără credea că Dumnezeu se opune taberei adverse. În cel de al doilea discurs inaugural, din 1865, cel de al zecelea preşedinte al Statelor Unite a tranşat problema: „Necunoscute sînt căile Domnului". Cei care ne-au atacat pe 11 septembrie au proclamat deschis că duc un război sfînt. Şi mulţi dintre susţinătorii şi simpatizanţii lor invocă tot numele lui Dumnezeu reluînd pe contul lor argumentul războiului sfînt. Pentru a înţelege de ce acest mod de gîndire este catastrofal, ar fi suficient ca noi, americanii, să evocăm propria noastră istorie şi cea a Occidentului. Războaiele religioase şi sectarismul creştin au sfîşiat Europa timp de un secol. Şi în Statele Unite au fost făptuite masacre, măcar parţial, în numele unei credinţe religioase. Faţă de acest flagel, nici o civilizaţie, nici o tradiţie religioasă nu este imaculată.

© S. Ivanoschi

În mod fundamental, fiinţa umană este atrasă de cunoaştere. Evaluarea, alegerea, determinarea motivelor pentru care un lucru este îndrăgit sau nu sînt caracteristice omului. De ce ne-am născut? Ce se va întîmpla cu noi după moarte? Iată întrebările născute din nevoia de a cunoaşte, şi ajungem astfel la întrebările despre scopurile ultime şi în special asupra problemei lui Dumnezeu. Unii dintre semnatarii acestei scrisori cred că omul este prin natura lui „religios", adică fiecare, chiar cel ce nu crede în Dumnezeu sau nu aderă la nici una dintre religiile relevate, face opţiuni esenţiale şi se gîndeşte la valorile ultime. Toţi semnatarii acestei scrisori recunosc că instituţiile religioase şi credinţa sînt, aproape peste tot în lume, fundamente importante ale societăţii civile, care au produs rezultate benefice alinînd omul, dar au fost uneori factori de încurajare a diviziunilor şi a violenţei. Ce fel de răspunsuri pot oferi conducătorii şi societatea civilă acestor probleme umane şi sociale fundamentale? Prima posibilitate: punerea religiei în afara legii şi reprimarea ei. A doua posibilitate: adoptarea unei ideologii laice, adică a unui scepticism mărturisit sau a unei reale ostilităţi faţă de religie, pornind de la presupunerea că religia, mai precis, expresia publică a convingerilor religioase, este prin ea însăşi sursa problemei. A treia posibilitate: teocraţia, adică instaurarea unei religii unice, pretinsă a fi singura adevărată religie, impusă ansamblului corpului social şi deci integral finanţată şi reglementată de către stat. Ne pronunţăm împotriva tuturor acestor răspunsuri. Represiunea legală poartă o atingere radicală libertăţilor publice, ea este incompatibilă cu o societate democratică. Şi deşi ideologia laică pare a dobîndi în societatea noastră din ce în ce mai mult adeziunea tinerelor generaţii, noi o dezaprobăm, deoarece ea contrazice legitimitatea unei părţi importante a societăţii civile şi tinde să nege existenţa a ceea ce s-ar putea considera o importantă dimensiune a fiinţei umane. În această problemă avocaţii laicităţii supraestimează, fără îndoială, capacitatea societăţii umane de a se lipsi chiar şi în teorie de „religie". Şi apoi, chiar acceptînd premisele lor, ei măsoară greşit consecinţele sociale ale suprimării religiilor tradiţionale. Pentru că, dacă noi considerăm religia o valoare ultimă, secolul XX a oferit lumii două exemple terifiante – nazismul în Germania şi comunismul în Uniunea Sovietică – ale unor religii laice care pot fi considerate religii de substituţie, ambele tinzînd să desfiinţeze credinţa religioasă tradiţională – de fapt, o religie concurentă – ambele perfect indiferente la demnitatea umană şi la drepturile fundamentale ale omului.

În fine, chiar dacă teocraţia a existat deja în istoria Occidentului (nu în Statele Unite), noi o dezaprobăm din motive sociale şi teologice. Social, o religie de stat se opune libertăţii cultelor, un drept fundamental al omului. Pe de altă parte, controlul statului asupra religiei riscă să exacerbeze conflictele religioase sau, şi mai grav, poate ameninţa vitalitatea şi autenticitatea instituţiilor religioase. Teologic, chiar pentru credincioşii ferm convinşi de adevărul credinţei lor, coerciţia în materie de religie este, în definitiv, o violare a religie înseşi, pentru că ea anulează dreptul celorlalţi de a răspunde liber şi demn chemării Creatorului.

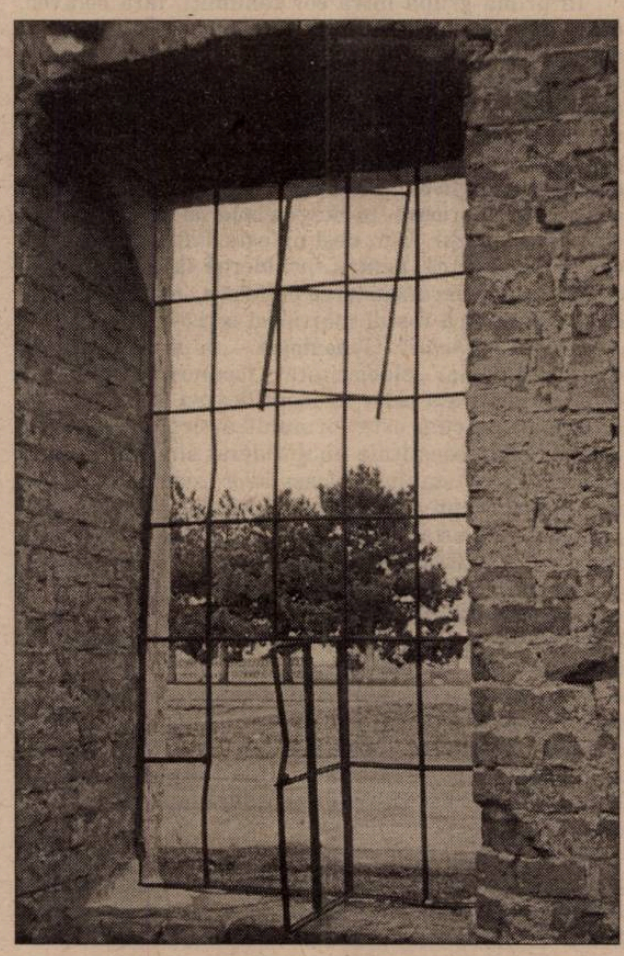

© S. Ivanoschi

Societatea americană, în ceea ce are ea mai bun, se străduieşte să procedeze în aşa fel încît libertatea şi credinţa să nu se stînjenească reciproc, sprijinindu-se una pe alta. Noi avem un regim laic – conducătorii noştri politici nu sînt şi conducători religioşi – dar societatea noastră este, de departe, cea mai religioasă din lumea occidentală. Naţiunea noastră are un respect profund faţă de libertatea şi diversitatea religioasă, deci şi faţă de drepturile celor care nu cred, dar în tribunalele noastre şi pe monedele noastre este înscrisă deviza „In God We Trust". Politic, felul cum noi am separat Biserica de Stat tinde să păstreze politicul în sfera sa proprie, limitînd puterea de intervenţie a statului în treburile religioase şi obligînd guvernarea să-şi întemeieze legitimitatea şi acţiunile ei pe alte baze morale decît cele autodefinite. Spiritual, separaţia Bisericii de Stat îi permite religiei să fie religie, despărţită de puterea coercitivă a guvernării. Pe scurt, ne străduim să separăm Biserica de Stat pentru a proteja vitalitatea ambelor.

Cetăţenii americani au întîmpinat unele dificultăţi în concilierea adevărului religiei cu libertatea religioasă. De altfel, problema nu este întotdeauna reglată. Funcţionarea noastră socială şi instituţională presupune, prin definiţie, dezbateri permanente, adaptări, deliberări şi compromisuri. Aceasta este realitatea, dar şi cauza unui anume temperament naţional care impune credincioşilor celor mai convinşi de adevărul credinţei lor să-i respecte, nu pe baza unui compromis, ci chiar în numele credinţei lor, pe cei ce au optat pentru o cale diferită.

Cum să facem ca în secolul XXI să diminuăm neîncrederea, ura şi violenţa iscate de religie? Sînt numeroase răspunsuri la această problemă, dar se impune unul: aprofundînd şi reînnoind concepţia despre religie, prin recunoaşterea libertăţii religioase ca drept fundamental aparţinînd tuturor popoarelor şi naţiunilor. ▲

Victor-Iulian TUCĂ

Căsătorie în stil danez

Văzută din perspectiva unui turist, Danemarca este o ţară încîntătoare şi relaxată. Copenhaga, Aarhus, Odense, Faaborg, Svendborg, Aalborg, Ebeltoft, cu siguranţă şi altele, sînt oraşe parcă desprinse din poveştile lui H.C. Andersen. Farmecul vechii arhitecturi a rămas neatins, iar majoritatea imobilelor au fost conservate perfect, aşa că păstrează imaginea lor iniţială de început de secol XIX, şi asta atunci cînd nu este vorba de clădiri mult mai vechi, cum ar fi cele din *Cartierul Latin* din Copenhaga. Dacă se intîmplă să păşeşti pe aceste străduţe întortocheate şi înguste, cînd întunericul acoperă bătrînul oraş, atmosfera pare îmbibată cu aburii umbrelor lui Kierkegaard şi Andersen, ce-şi legănau odinioară suspinele, în zgomotul ascuţit al roţilor vetustelor trăsuri. Descoperi aceleaşi pietre cubice, aceleaşi ziduri bătrîne, aceleaşi felinare ce-şi ascund pudic modernitatea lor inavuabilă. Totul este conservat să arate aşa cum a fost odată cel mai vechi regat al Europei, Danemarca, nume care datează încă din 987, atunci cînd a fost inscripţionat cu caractere runice, pe vestita piatră de la Jelling, de regele Harold Dinte Albastru: *„Eu, Harold, care am făurit Danemarca şi i-am creştinat pe danezi“.*

Noii danezi

Cu o istorie bine conturată, cu o bunăstare de invidiat chiar şi de cele mai prospere naţiuni ale lumii, cu o naţiune extrem de compactă atît etnic, cît şi ca repere socio-culturale, cu o democraţie funcţională şi stabilă, Danemarca nu pare a fi ameninţată de pericole care să-i pună la îndoială identitatea naţională.

Şi totuşi, dacă-l părăsim pe turistul nostru pe străduţele din preajma fermecătoarei artere pedestre Strøget, pentru a-l cunoaşte pe „străinul“ ce-şi plimbă şi el prin acelaşi oraş şoaptele orizonturilor pierdute, noua perspectivă capătă brusc contururi întunecate. Şi asta cu atît mai mult cu cît, pentru mulţi ani, spiritul social-democraţiei daneze a creat o atmosferă favorabilă nou-veniţilor care au dorit, din diferite motive, să se stabilească în Danemarça. Numărul lor a fost în continuă creştere pînă în anul 2000, cînd atingea un procent de 7,1% din populaţie, faţă de 6,6% în anul 1998. Vocaţia egalităţii, adînc asimilată de naţiunea daneză, a făcut ca aceştia să beneficieze de şcoli gratuite, de ajutor social substanţial şi de un tratament care permitea, în general, integrarea lor în faimosul *welfare system* danez. Însă odată cu creşterea numărului lor, societatea daneză s-a văzut chemată să răspundă la două întrebări: *va rezista Danemarca* (ţară a cărei mărime nu depăşeşte pe cea a Olteniei şi Munteniei luate împreună) *valului nou-veniţilor, fără a-şi pierde sau diminua identitatea naţională? Şi nu cumva naturalizarea nou-veniţilor va duce la creşterea numărului şomerilor printre danezi, odată ce emigranţii furnizează mînă de lucru ieftină şi calificată?*

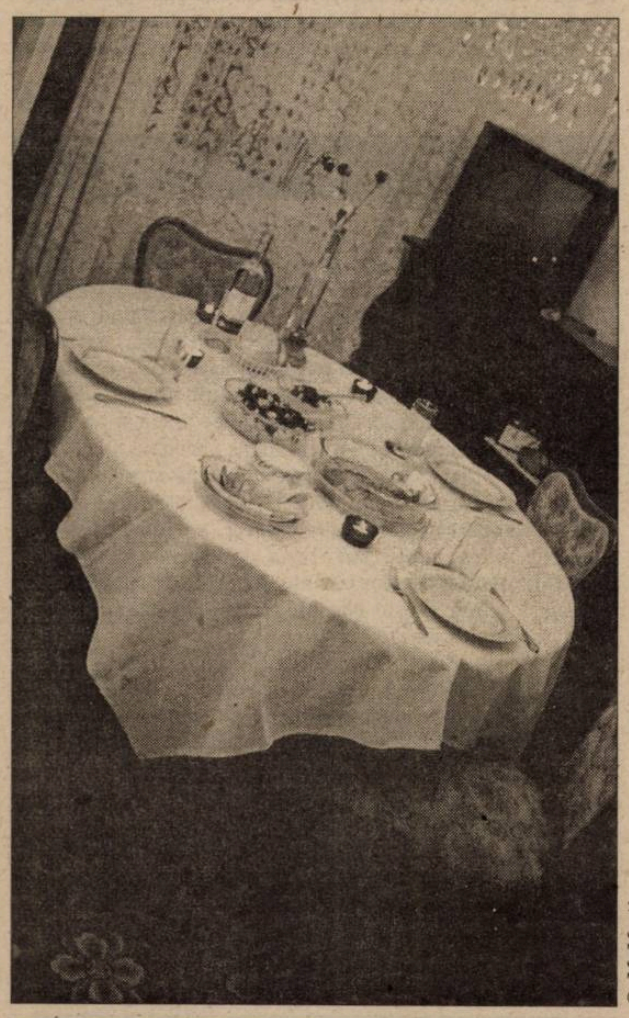

© M. Martin

Cele două întrebări provocatoare au fost speculate abil de partidele extremiste, în special cu ocazia alegerilor din noiembrie anul trecut şi au făcut ca Partidul Poporului Danez, partid naţionalist şi anti-european, să cîştige 12% din voturile electoratului şi să devină a treia forţă politică la momentul actual. Liderul său, Pia Kjærsgaard, o doamnă în vîrstă de 54 de ani, blondă, cu ochi albaştri, privire ascuţită şi ton ridicat, devine brusc nervoasă cînd vine vorba despre străini şi integrare europeană. Puseele sale isterice au recidivat violent în ultima campanie electorală, dar ele au încins mintea distinsei doamne încă din 1987 cînd declara, cu privire la imigranţi: „Noi nu sîntem o ţară bogată (?!) şi ne costă prea mult să avem grijă de aceste persoane care vin din ţări care sînt din punct de vedere cultural foarte diferite de Danemarca“. De aici şi pînă la „de cîte ori mă întîlnesc cu un musulman, trec pe celălalt trotuar“, declaraţie făcută cu prilejul alegerilor din noiembrie 2001, nu a fost decît un pas care a declanşat o reacţie în lanţ îndreptată împotriva metecilor.

„Străinii“ resimt acut schimbarea de ton şi de atitudine a politicienilor şi, dacă au înţeles deja că la bufetul danez nu mai sînt acceptaţi decît cei cu pedigree, mai greu le este să înţeleagă de ce naţiunea daneză se bazează pe etnicitate, şi nu pe cetăţenie. Astfel, un rezident turc, venit în Danemarca cu 27 de ani în urmă, declara: „Ni s-a spus că trebuie să primim o educaţie, să învăţăm limba şi obiceiurile daneze, dar atunci cînd o facem sîntem totuşi **unul dintre ei**. Danemarca e divizată între noi şi ei“.

Într-adevăr, ei sînt *„noii danezi“*, termen care se vrea politicos, dar care ascunde în fapt aceeaşi distincţie bazată pe etnicitate.

O politică hamletiană

Aceleaşi întrebări privitoare la identitatea naţională şi menţinerea trendului economic actual ridică mari dificultăţi cînd e vorba de Uniunea Europeană, adică alţi „străini“ la porţile Danemarcei, însă mult mai puternici şi insistenţi decît cei cîţiva deja „intraţi“.

De aceea, politica adoptată a fost una... hamletiană. În 1992 danezii au respins Tratatul de la Maastricht pentru ca să-l adopte un an mai tîrziu, respingînd totuşi patru probleme, legate de uniunea monetară, participarea la constituirea unei armate unice europene, cetăţenia unică şi crearea unui corp de poliţie comun. Apoi, în urma referendumului din luna septembrie a anului 2000, Danemarca a spus *nu* monedei unice europene, considerînd că şi-ar pierde suveranitatea naţională, odată cu renunţarea la coroana daneză. *„Dorim noi,* se întreba retoric neobosita Pia Kjærsgaard, *să pierdem controlul deciziilor asupra vieţii noastre în favoarea celor luate de Banca Europeană din Frankfurt sau din Bruxelles? Dorim noi acest multiculturalism, această multietnicitate despre care ţara noastră nu a fost niciodată consultată? Vă spun eu – **nu le dorim!**“*

Dacă însă privim dincolo de retorica acestui discurs, descoperim aici complexul asimilării micilor naţiuni de către cele mari. Sofismul cantitativ s-ar impune dacă luăm în considerare faptul că Danemarca numără aproximativ 5 milioane de locuitori, în timp de Marea Britanie, Franţa, Germania sau Italia, fiecare luate separat, depăşesc 55 de milioane. Olanda posedă o populaţie de trei ori mai numeroasă, iar Bulgaria de două ori. Din fericire, identitatea unui popor nu este dată de numărul membrilor săi, ci de credinţa în valorile comune, împărtăşite de cetăţenii care au constituit diferite naţiuni.

Pe de altă parte, e de constat faptul că, deşi secolul XX a însemnat pentru Danemarca o perioadă de pace, înfrîngerile şi pierderile teritoriale înregistrate în trecutul relativ îndepărtat nu au fost uitate (ultimele pierderi teritoriale s-au petrecut în 1864, cînd Bismark a anexat Prusiei principatele Slesvig şi Holstein, aflate la graniţa de sud a regatului danez). În imaginarul colectiv însă, persistă ideea asimilării de către alte popoare, schiţa scriitorului şi poetului danez Benny Andersen, intitulată *Cînd Danemarca a fost abolită,* fiind sugestivă în privinţa acestei spaime de un fals pericol care ar ameninţa permanent naţiunea.

Dacă ar fi să luăm în considerare şi a doua întrebare, atunci trebuie observat că integrarea economică accentuată a Danemarcei în U.E. pune probleme reale sistemului *welfare* danez, finanţat prin aplicarea unor taxe pe venit dintre cele mai ridicate din lume. Odată cu deschiderea completă a graniţelor economice şi cu libera mişcare de capital, legislaţia daneză în materie va trebui aliniată celei europene şi în ceea ce priveşte impozitul pe venit. Aceasta înseamnă că impozitele vor scădea drastic şi vor fi la acelaşi nivel cu ale celorlalte state membre ale U.E., fapt ce ar determina o scădere drastică a veniturilor ce susţin sectorul public. Dar sectorul public danez este enorm în comparaţie cu celelalte state membre U.E., pentru el lucrînd, direct sau indirect, majoritatea cetăţenilor danezi. Ce-ar însemna pentru aceştia reducerea cheltuielilor din sectorul public nu e greu de închipuit.

Apartenenţa la uniune vă fi însă imposibil de evitat dacă luăm în considerare faptul că 66,4% din importuri şi 61,7% din exporturi au ca partener U.E. Apoi, Danemarca face parte din fosta Comunitate Europeană de aproape 30 de ani, perioadă care a adus regatului danez o prosperitate incredibilă. Mai mult, este de ajuns o afirmaţie de genul aceleia făcută de un personaj sovietic („Danemarca este o ţară cu mai mulţi porci decît oameni“) ca să înţelegi urgent ce mult contează să faci parte dintr-un sistem colectiv de securitate şi cam unde răsar... norii ameninţărilor naţiunii. Argumentele acestea vor cîntări greu la viitoarele referendumuri, iar sindromul hamletian va fi probabil depăşit.

Do you know how to cook?

Pînă atunci, continuă răfuiala oamenilor politici cu străinii. Noul proiect de lege a emigraţiei aflat în dezbaterea parlamenului interzice căsătoria între un danez şi un străin, dacă fiecare dintre cei doi pretendenţi cu gînduri serioase nu au împlinit vîrsta de 25 de ani. Cu alte cuvinte, statul îţi spune *Er forbutd!* Dacă ai, de exemplu, 20 de ani trebuie să mai aştepţi încă 5 ani, apoi te maturizezi şi poate îţi trece. Sau poate ai vrea să-ţi alegi ceva nealterat, sînge pur, naţiunea trebuie salvată, doamna Pia veghează!

Democraţia daneză are însă destule instrumente la îndemînă să respingă o asemenea confuzie grosolană între sfera publică şi cea privată, pe care se pare că o fac unii dintre actualii politicieni. Una dintre valorile care fondează societatea daneză este toleranţa. Dacă părăseşti minţile înfierbîntate ale naţionaliştilor, atunci regăseşti imediat vocaţia spontană a majorităţii covîrşitoare a naţiunii daneze pentru moderaţie, egalitate şi toleranţă.

De altfel, între relaţiile dintre sexe a cîştigat feminismul, şi nu naţionalismul. O daneză autentică nu se va interesa niciodată de naţionalitatea ta ci, într-o engleză clară pentru tot „străinul“ şi care exclude orice echivoc, te va întreba, rar, uitîndu-se adînc în ochii tăi: *„Do you know how to cook?“*.

Dacă răspunsul este pozitiv, s-ar putea să-i faci mari probleme doamnei Pia Kjærsgaard. Dezbaterea continuă.

Arhus, 7 februarie

▲

Institutul Polonez

are deosebita plăcere să vă anunţe deschiderea seriei de

Cursuri de limba polonă pentru începători

Perioada de desfăşurare: 12 martie 2002 - 28 mai 2002. Durata: 2 ore/săptămînă (Marţi, de la orele 17,30). Cost: 600.000 lei. Locul desfăşurării: sediul Institutului Polonez, str. Alexandru Constantinescu nr. 46-48, ap. 1, sector 1, Bucureşti

Înscrierile se fac fie telefonic (zilnic, între orele 8,30-17,00), fie la sediul nostru, în zilele de marţi şi joi, între orele 16,00-20.00. Plata se face integral, cel mai tîrziu în ziua începerii cursului. Cursurile vor fi ţinute de specialişti în filologie polonă, cu o bogată experienţă pedagogică. Toţi cursanţii vor putea folosi sala de lectură a Institutului, marţi înainte şi după curs (16,00-20,00) şi joi între orele 16,00-20,00.

Informaţii la: tel.: 224.45.56; fax: 224.56.93;
E-mail: institutul.polonez@ebony.ro;
Web: www.culturapoloneza.ro;

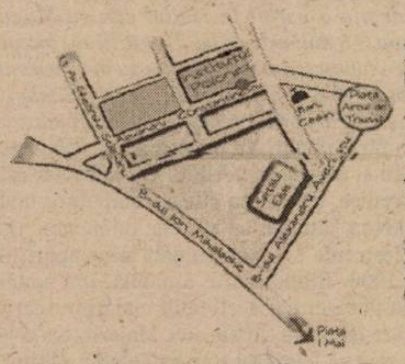

Mijloace de transport:

Tramvaiul 41;

Autobuzele 105, 205, 282.

Staţia: Mănăstirea Caşin.

Vă aşteptăm cu drag! *Zapraszamy!*

B · I B L I O T E C I

Matei FLORIAN

BCU. Schimbarea la faţă

Atunci cînd scrii despre Biblioteca Centrală Universitară există totuşi o mare problemă. Pentru că, pornind de la premisa că orice subiect pentru a se salva de orizonturile, evident plicticoase, ale unei nesfîrşimi idilice, e musai să conţină o dilemă, o contradicţie (dintre un lucru şi un acelaşi lucru privit din alte unghiuri) sau barem o realitate cît de cît şuie, ne vom găsi – reporterul faţă cu biblioteca – într-o imposibilitate vădită de a savura bucuria răutăcioasă a descoperirii unor astfel de deziderate în marele interior liniştit al instituţiei. Aş vrea să vă închipuiţi – şi recunosc că nu mi se pare deloc simplu – că următorul citat luat dintr-un pliant (bombastic şi greoi ca orice citat eroic) poate să exprime cu adevărat realitatea: „după incendiul devastator din decembrie 1989, în contextul unei impresionante solidarităţi naţionale şi internaţionale, s-au depus eforturi remarcabile de a menţine biblioteca în activitate. În perioada care a urmat, mobilizaţi de exigenţele fireşti ale continuităţii, bibliotecarii din BCU şi-au dovedit întreaga măsură a abnegaţiei profesionale în depăşirea greutăţilor impuse de reconstrucţie, extindere şi modernizare.“ Şi apoi, deşi lung, citatul trebuie lăsat să curgă în continuare pentru a vă clarifica o dată în plus: „dinamismul informaţional al civilizaţiei contemporane a impus dezvoltarea informatizării, instituţia noastră fiind prima dintre bibliotecile din ţară care a implementat o infrastructură informatică. În prezent, multiplele posibilităţi de acces online la resursele interne şi externe permit o reală sincronizare la evoluţiile cunoaşterii în toate domeniile.“

Odată părăsit în urmă cu un an vechiul sediu de lîngă căminul 6 martie, flancat acum de cîini vagabonzi şi excavatoare, şi revenită în locul ei dintotdeauna lîngă Ateneu, Biblioteca Centrală Universitară a devenit, fără doar şi poate, una dintre cele mai mari biblioteci europene. Condus prin spaţii de tăcere reverenţioasă de către o domnişoară (doamnă?) ghid, am aflat că pînă şi profesori veniţi din Occident, dincolo de acea falsă amabilitate atotnecesară, s-au arătat surprinşi de lucrurile pe care le-au aflat aici. Prima impresie pe care o ai odată intrat în hol este aceea că te afli în incinta unei bănci care se respectă şi nicidecum a unei biblioteci. De altfel şi personalul, de o politeţe alarmantă şi cu ecusoane cu şnuruleţ la gît, e şcolit parcă după modelul funcţionarului de la bancă. Dacă eşti pierdut în reverii comuniste sau dacă frecventezi biblioteca facultăţii sau orice altă bibliotecă, primul impuls e să te îndepărtezi cu scuze, convins fiind că ai nimerit greşit. În cazul în care nu se întîmplă asta, nu-ţi rămîne decît să te înscrii. Îţi trebuie, evident, un buletin, un carnet de student, o fotografie şi două sute de mii de lei (asta doar în cazul în care nu eşti deja înscris la una dintre biliotecile filiale). Apoi îţi laşi haina la garderobă şi permisul de intrare la intrare şi primeşti un vrăjitoresc card de acces (care introdus cum trebuie într-un loc al lui scoate un piuit şi mişcă o bară; mărturisesc că de fiecare dată cînd mi s-ar întîmpla aşa ceva aş simţi o profundă împlinire sufletească). Înăuntru aşadar, ca nou venit, nu-ţi rămîne decît să priveşti în sus. Unde, într-o sălbatică splendoare cu plante la fiecare etaj, o să-ţi pierzi cu siguranţă privirea. Biblioteca, mai exact corpul Boema destinat cititorilor, are şase etaje, peste şase sute de mii de volume şi trei sute optzeci şi cinci de locuri de lectură. Cărţile nu se împrumută acasă (să vă fie clar), iar dacă nu sînteţi studenţi, cadre didactice universitare, cercetători, doctoranzi, specialişti, nu puteţi intra (la fel de clar). Odată intraţi, pe lîngă splendoarea descrisă, pentru a afla cota cărţii căutate vă aşteaptă un calculator. N-am să vă explic cele cîteva mişcări ce trebuie făcute, pot însă să vă spun că lucrul acesta este deosebit de simplu. Apoi cauţi un tutore, acesta îţi dă un locşor al tău, o carte, te mîngîie pe ceafă ş.a. (glumesc). Esenţial este că ţi se oferă asistenţă, că Internetul îţi este oricînd disponibil pentru a afla cataloagele marilor biblioteci din lume sau pentru a accesa baze de date naţionale şi internaţionale, că există şapte săli de lectură concentrate pe obiectele de studiu (şi o sală a treia, cea mai mare, numai cu publicaţii) şi că, la etajele cinci şi şase, contra a o sută de mii de lei pe zi poţi să ai cabinetul tău individual de studiu. Mai există un lift, nişte coloane, cărţi noi şi enciclopedii şi, mă simt nevoit s-o repet, o deosebită tăcere. Din cauza căreia telefoanele mobile au fost interzise, lucru ce se pare că a deranjat o oareşcare parte dintre studenţii înscrişi aici. Deşi unii reproşează (cică) politeţea glacială a personalului sau strîmbă din nas la ideea că nu pot fuma decît afară sau nu pot bea un suc decît la bufet (la parter există şi un bufet), o problemă cu adevărat înfiorătoare (rog a se sesiza ironia) se ridică în acel moment în care unii (sînt cîţiva) înţeleg că Internetul este făcut doar pentru situri de chat sau pornografice sau, dacă personalul te bîrîie prea mult, măcar pentru a-ţi verifica ultimile scrisori primite prin poşta electronică.

Cărţile nu se pot fura (Georges Ainmelk, un cititor înrăit, îmi spune că l-ar denunţa imediat pe cel care ar face aşa ceva), iar paginile nu se pot rupe atît timp cît există copiatoare funcţionabile. Rămîne însă, ca o problemă veşnică, aglomerarea haotică din timpul sesiunii (atunci cînd cozile la înscriere devin interminabile, cînd se pîndeşte cu înverşunare vreun loc liber, cînd însuşi personalul se simte depăşit).

Într-o ultimă încercare de a infirma evidenţele şi de a strîmba realitatea, am aflat că BCU nu este pregătită să facă faţă unei pene de curent (lumea rămîne cu adevărat în beznă, iar calculatoarele, da, se sting). Însă, dacă în cazul unui anumit meci de fotbal al Rapidului puteai să vezi şi în spatele lucrurilor, aici o pană de curent rămîne pînă la urmă o pană de curent. La fel, în cazul neaşteptat al unei revoluţii (...) se pot pierde cărţi importante (eu am aflat doar de manuscrisul unui anumit Eliade şi parcă, parcă Eminescu), dar nici măcar aceste revoluţii nu se întîmplă prea des. În treacăt fie spus, manuscrisele sau cărţile rare nu se pot consulta fără un aviz special. Ar mai exista şi acea categorie de oameni care nu poate deosebi un calculator de o maşină de spălat şi un etaj de un altul. Pentru aceştia, biblioteca poate lua o înfăţişare kafkiană, ceva de genul unei fortăreţe, după cum mi-au spus. Dar, cu nesfîrşită părere de rău, pe viziunile lor nu se poate pune prea mare bază. Aşa încît, micile intrigi fiind epuizate, nu ne mai rămîne decît să strigăm fremătînd de bucurie: beţi, dansaţi şi vă veseliţi, căci biblioteca nu mai este ce a fost, iar ceea ce este este bine. ▲

Cătălin MANOLE

Biblioteca Academiei – modernă, dar tradiţională

La Biblioteca Academiei Române au acces doar academicienii, profesorii universitari şi doctoranzii, sau studenţi care îşi pregătesc lucrarea de licenţă. O bibliotecă de familie, aşa cum spune dl director Gabriel Ştrempel:

Nu putem primi pe oricine aici. În cazuri excepţionale sînt primiţi pensionarii pe care îi cunoaştem, despre care ştim că îşi continuă proiectele.

În urmă cu cîteva luni a fost inaugurat noul corp al Bibliotecii Academiei, un sediu impunător, construit timp de 10 ani, lîngă vechea clădire, aflată şi ea în proces de restaurare.

Noul imobil a rezolvat problema conservării pentru stampe, hărţi, numismatică, muzică, microfilme şi jumătate din imprimate. Este un sediu cu holuri lungi şi albe, înguste, pe care te plimbi însoţit de piuitul sofisticatelor sisteme de alarmă. Printre depozitele colecţiilor şi-au găsit liniştea şi funcţionarii bibliotecii, în birouri moderne dotate cu generozitate. În timp ce ghivecele cu flori privesc pe ferestra cu termopan, dl director îşi aminteşte avatarurile călătoriei de pînă aici, timp de 52 de ani cît a fost angajatul bibliotecii:

Construcţia aceasta nouă am plănuit-o cu Alexandru Bîrlădeanu, dar voi nu o să scrieţi de asta, că sînteţi o revistă de extremă dreaptă. El m-a ajutat foarte mult, pe vremea cînd era preşedinte al Senatului şi Senatul avea un oarecare control asupra Băncii Naţionale a României. Vorbeam de vreo 20 de ani despre un ajutor necesar Bibliotecii... el era şi vicepreşedinte al Academiei... Bîrlădeanu a vorbit la rîndul său cu Mugur Isărescu şi s-au obţinut 3,5 miliarde de lei. Lucrările au început în 1991 şi de atunci s-a tot construit. Bineînţeles au fost momente cînd banii s-au „subţiat“ din cauza inflaţiei. Eugen Simion a stăruit la Ion Iliescu şi lucrările s-au reluat şi au fost finalizate.

Cu stăruieli sau fără, important este că acum Biblioteca are o sală de expoziţii şi una de conferinţe. Tot la parter este sala fişierelor electronice, dotată cu cîteva computere unde cititorii pot găsi cartea căutată cu un clic de *mouse*. Din păcate, pe suport electronic au fost aranjate doar apariţiile editoriale de după 1996. Bibliotecara, amabilă, îmi spune: „Deşi cu ajutorul computerului găseşti mult mai uşor o carte, sînt puţini cititori care îşi caută cărţile aici. Majoritatea celor care vin sînt tineri, ştiu să folosească un calculator. Cititorii mai în vîrstă preferă cataloagele vechi.“

Faima Bibliotecii Academiei este dată şi de colecţia de peste 50.000 de titluri de periodice (de titluri, nu de numere!). Aproximativ 70% din ele sînt distruse. Dl Ştrempel îşi aminteşte de Sala nr. 3, sala interzisă: *Le-au frunzărit toţi securiştii mitocani... veneau şi căutau aiurea, vînau semnături. Îi căutau pe cei ce scriseseră articole antisovietice. Pe mulţi i-au umflat aşa, după semnăturile din colecţii. Ar fi nevoie în momentul ăsta de 10 miliarde de dolari pentru refacerea completă a colecţiilor. S-au făcut cîrpeli, dar este greu să păstrezi colecţiile întregi din cauza hîrtiei folosite, o hîrtie de celuloză prea puţin elastică – plesneşte foarte repede.* În afară de bani, pentru restaurare este nevoie şi de specialişti, de mînă de lucru specializată. O sută de astfel de specialişti ar termina treaba în cîţiva ani.

Lucrările de restaurare la vechea bibliotecă vor mai dura cel puţin trei ani de acum înainte.

O nouă intrare laterală asigură accesul în Bibliotecă. Vechea intrare este şantier, păzită de o haită de 10 cîini. Deşi sala de lectură trebuia închisă pe această perioadă, ea este totuşi deschisă cîteva ore pe zi, de dragul cititorilor. Unii dintre ei nu ştiu asta şi nemulţumirile lor sînt aceleaşi de cîţiva ani:

„Clădirea nouă este urîtă. Au şi acolo dulapuri pe hol şi este la fel de strîmtă. M-am pierdut pe acolo. Despre clădirea veche... Cel mai potrivit cuvînt cred că este *împuţită*. Geamurile alea... măcar dacă ar fi curăţate. Şi linoleumul...“, se plînge o studentă care îşi pregăteşte aici lucrarea de diplomă. Un alt cîrcotaş îmi arată legitimaţia de carton autentificată cu pixul: „Cîteodată vin aici pentru că în altă parte nu găsesc ce îmi trebuie, cărţile necesare. Accept condiţiile astea pentru că nu am alternativă. Problema este că din cauza construcţiilor sînt închise unele depozite şi nici măcar nu am acces la ceea ce aş vrea.“ Problema serviciilor o regăsim şi în curtea Academiei Române:

„Eu sînt student la Arhitectură. Pentru mine principala problemă este xeroxul. Ceilalţi studenţi îşi copiază textele, citatele. Dar eu ce să fac? Nu am cum să transcriu imagini. Aici este un singur aparat de copiat şi costă 3.000 de lei pagina. Asta este speculă! O altă dezamăgire a mea sînt serviciile. În afară de doamna blondă, care este de treabă, restul angajaţilor te tratează cu silă, aproape cu dispreţ. Şi au atitudinea asta nu doar faţă de studenţi, ci şi faţă de academicieni. În faţa mea doamna de la xerox i-a spus unui domn în vîrstă – *O pagină îţi trag şi atît! Poţi să fii şi tata! E ora unu şi cinci!*“

Te întorci cu 40 de ani în timp. Intri direct într-un fumoar improvizat, urmează garderoba. O doamnă cu fes, zgribulită sub palton aşteaptă ceva într-o tonetă. Treci printr-un labirint, un hol în care sînt înghesuite rafturi prăfuite. La capătul galeriei descoperi o sală cu lumină rece de neon, unde academicienii, îmbrăcaţi şi cu fularele la gît, stau aplecaţi asupra cărţilor, asupra meselor de fier. Covoarele sînt tocite, aproape destrămate, linoleumul s-a subţiat şi el, s-a albit. Tot timpul se-aude un *pick-hammer*. Ba chiar două. Este un duet. Geamurile uriaşe sînt pline de praf, ca de altfel tot ceea ce este aici.

Poate că în sala asta, unde totul este îmbîcsit şi vechi, cineva a citit povestea înţeleptului care mergea prin întuneric, ducînd în spate o lumină pentru cel ce vine în urma lui. Cititorul şi-a strîns mai bine paltonul şi a mai cerut o carte bibliotecarei blonde. ▲

Dilema vă recomandă

● ...să deschideţi volumul 20 al Operelor lui Liviu Rebreanu (interviuri, anchete, cuvîntări – Editura Minerva, monumentala ediţie critică Nicolae Gheran) şi la paginile 127-128 să citiţi şi eventual să reţineţi aceste gînduri rostite cu prilejul numirii sale ca director al Teatrului Naţional: „...într-o destul de lungă carieră de scriitor... m-am obişnuit să primesc în scris destule elogii şi tot cam atîtea, să zicem, critice. Am primit şi pe unele şi pe altele cu aceeaşi resemnare şi n-am răspuns niciodată nici la elogii, nici la critice. Răspunsul cel mai bun pe care-l poate da un adevărat creator nu poate fi decît o nouă creaţie. Creaţia singură justifică pe creator, ea înfruntă toate părerile, *ea revizuieşte, cînd e cazul, greşelile sau dărîmă elogiile.*“ În afara ultimelor cuvinte, mai este de subliniat că, rostite la 1928, aceste idei nu pot aparţine unui om recent... (Radu Cosaşu)

● Monica Pillat, *Cultura ca interior*, Editura Vremea, 2001; citez din eseul „Elogiul surdinei“: „Surdina este condiţia bună de lucru, favorizînd alternanţa şi complementaritatea, ea poate activa potenţialul cultural de pretutindeni. Poate că Internetul şi globalizarea, în viziunea mea optimistă, ne propun aceeaşi surdinizare, vindecătoare de stridenţe şi orgolii provinciale.“ (Alex. Leo Şerban)

● Stelian Tănase, *Acasă se vorbeşte în şoaptă* (Editura Compania, 2002), dosarul lui Stelian Tănase întocmit de Securitate în perioada 1984-1989, alături de jurnalul scriitorului din perioada 1986-1990. Din juxtapunerea celor două rezultă un caz şi o epocă ce nu trebuie – măcar profilactic – prea repede uitate. (Simona Sora)

Alex. Leo ŞERBAN

A 52-a tranşă de urşi

Cele mai importante premii ale Berlinalei '52:
– Marele Premiu „Ursul de Aur“ (ex aequo): *Bloody Sunday* & *Sen To Chihiro No Kamikakushi/Spirited Away*
– Marele Premiu al juriului: *Halbe Treppe*
– „Ursul de Argint“ pentru cea mai bună regie : Otar Iosseliani *(Lundi matin)*
– „Ursul de Argint“ pentru cel mai bun actor: Jacques Gamblin *(Laissez-passer)*
– „Ursul de Argint“ pentru cea mai bună actriţă: Halle Berry *(Monster's Ball)*
– „Ursul de Argint“ pentru contribuţie artistică deosebită: echipa de actriţe a filmului *8 femmes*

Grădina lui Dumnezeu

Test: Întrebaţi cinci critici de film dacă le place *Paradisul*; veţi obţine cinci răspunsuri diferite... *Paradisul*, adică *Heaven* – filmul lui Tom Tykwer, care a deschis Berlinala. Mie, de pildă (care voi prefera întotdeauna Paradisului pentru toţi, un Iad numai al meu!), mi-a plăcut, nu în ultimul rînd pentru că l-a făcut Tykwer *(Aleargă, Lola, aleargă!)*, şi nu Kieslowski (care a co-scris scenariul). Dar asta e ceea ce se cheamă o „părere extravagantă“; „la centru“ poţi auzi ceva de tipul „Ţţ, deloc“, „Mda, însă finalul e ratat...“, „Nu prea, regia nu e la nivelul scenariului“, „Să fim serioşi, Tykwer nu e Kieslowski, nu?!“ sau „L-am urît, l-am urît, l-am urît: Tykwer e cel mai umflat-cu-pompa regizor din cîţi cunosc!!“... Nu e o parabolă ce vă povestesc: sînt impresiile culese de mine, între etajul 4 şi subsolul Palatului Berlinalei, imediat după proiecţia filmului lui Tykwer.

Vor ajunge vreodată criticii de film să se pună de acord? Nu, pentru că ar însemna moartea meseriei: dacă toţi sîntem de aceeaşi părere, ce nevoie să mai fim atît de mulţi?! Nostim este că nici „la vîrf“ – acolo unde dictează atotputernica FIPRESCI/Federaţia internaţională a presei cinematografice –, nici acolo nu e pace sub măslin: preşedintele de onoare, britanicul Derek Malcolm, a „de-tes-tat“ filmul lui François Ozon *8 femmes*, în vreme ce preşedintele în exerciţiu, francezul Michel Ciment, l-a declarat (cu accent) *„une masterpeeez“!* Acelaşi D. M. considera deschiderea Berlinalei cu *Heaven* „una din cele mai inspirate, după cîţiva ani la rînd de deschideri catastrofale“ – dar spune-i asta lui Alexis Grivas, selecţionerul Festivalului de la Salonic (îl veţi recunoaşte printre reacţiile de mai sus), şi-o să-ţi ţiuie urechile o săptămînă...

Mai jos vom întîlni aceeaşi mare grădină (zisă „a lui Dumnezeu“ pentru că, probabil, de-Acolo de Sus, oricum nu se vede prea bine): anul trecut, în palmaresul apărut în *România liberă*, corespondenta de la Berlin se întreba „cine o mai fi şi Benicio del Toro ăsta, care a luat Premiul de interpretare?“; anul acesta, într-o cronică a festivalului apărută în *Adevărul*, ziarista de la Bucureşti ne informa că *Monster's Ball*, filmul din competiţie, îl are în distribuţie pe „tînărul“ Billy Bob Thornton!

„Accept diversity“ – motto-ul ediţiei 52...

Mai jos, în Bärlin

Am avut, în aceeaşi (dez)ordine de idei, o discuţie lungă (Berlin-Viena), despre premii, cu D. P. – un prieten care, ca şi mine, „făcea“ pentru prima oară Berlinala. Lui, „Ursul de Aur“ pentru irlandezo-britanicul *Bloody Sunday* i se părea pe deplin meritat (mai mult, îl

Cate Blanchett în ***Heaven*** *de Tom Tykwer*

dăduse favorit – cu un fler teribil! – încă din prima zi...); mie, care nu-l văzusem (da, n-am văzut „Ursul de Aur“: împuşcaţi-mă!), dar care îmi făcusem totuşi o idee şi despre tipul de cinema practicat de Paul Greengrass (regizor/scenarist venit din televiziune), şi despre subiect (docu-dramă; pe 30 ianuarie 1972, armata britanică deschide focul asupra unui marş de protest în Irlanda de Nord, omorînd 13 civili), mi se părea din capul locului un premiu suspect. D. P. era de părere că un „Urs de Aur“ la Berlin trebuie, în principiu, să recompenseze nu doar un film bun, ci şi o temă „serioasă“, „majoră“; eu credeam (cred, în continuare) că numai calitatea cinema-ului contează – în privinţa temei, o „comedie criminală muzicală“ ca *8 femmes* sau o „comedie melancolică“ precum *Lundi matin* sau un basm-desen animat ca *Spirited Away* fiind la fel de „majore“ ca şi batalionul compact de filme-pe-subiecte-grave format din *Bloody Sunday*, *Brucio nel vento*, *Laissez-passer*, *Amen*, *Iris*, *Monster's Ball*, *Baader* sau *KT* (despre, în ordine: eroare politică, dezrădăcinare, colaboraţionism, exterminarea evreilor, Alzheimer, pedeapsa capitală plus romanţa interrasială, terorism, complot politic).

Rămas în afara premiilor, *Heaven* merita, cred, unul tocmai pentru că reuşeşte să pună între paranteze „meditaţia gravă“ kieslowskiană (hazard, soartă, liber arbitru...), insuflînd poveştii o energie pop-romantică şi (de)construind-o ca o suprapunere de genuri (thriller, love story, parabolă filozofică) care formulează, în final, o ipoteză cinematografică viabilă. Deşi prima parte a plăcut mai mult, filmul lui Tykwer este mai interesant, cred, într-a doua; aici, tînărul cineast german se eliberează de lestul verosimilităţii, ducîndu-şi povestea într-o zonă a „determinismului“ pur poetic – lejer, ludic, aerian. El renunţă la „scenele impuse“ (una dintre ele, la care se pare că maestrul polonez ţinea mult, presupunea un episod cabalin pe fundalul faimoasei Palla din Siena!), lasă aparatul să planeze asupra frumuseţii paradisiace a Toscanei şi-şi încheie filmul cu unul din cele mai emoţionante şi mai fără explicaţii finaluri văzute vreodată: un elicopter ridicîndu-se în înaltul cerului şi dispărînd în azur... Şi-apoi – ca şi în cazul lui François Ozon –, cred că trebuie salutată ambiţia lui Tykwer de a nu se repeta, de a încerca – o dată cu fiecare nou film – altceva: *Aleargă, Lola, aleargă!* era o poveste de dragoste *on the run*, cu mecanism de ceasornic fixat pe „ora MTV-Tarantino“, *Der Krieger und Die Kaiserin* era o oprire „de tras sufletul“ în halta unui experiment parte dramă, parte *love story* (cu ritm foarte diferit de *Lola rennt!)*; *Heaven* – iată – este un *patchwork* din amîndouă, cu privirea aţintită dincolo de confortul manierei şi un curaj de a-şi asuma riscuri (scenariu semnat Kieslowski, să nu uităm!) care impune admiraţia.

Înainte chiar de a fi arătat la Berlin, *8 femmes* al „copilului teribil“ Ozon se bucurase de laudele aproape unanime ale criticii franceze. Un triumf (mediatic & de box-office) care venea în siajul filmului imediat precedent – tulburătorul *Sous le sable* (văzut şi la Bucureşti în toamna anului trecut, în cadrul „Fête du cinéma français“). Deşi mulţi se aşteptau la mai mult, *8 femmes* a fost filmul cel mai aplaudat al Berlinalei: o construcţie savantă şi savuroasă care amestecă *scoop*-ul actoricesc (Darrieux, Deneuve, Huppert, Ardant, Béart, Ledoyen...) cu farsa de budoar cea mai trăsnită; un *timing* perfect al gesturilor, replicilor şi „momentelor muzicale“ (fiecare actriţă are şansa unui recital!); o idee îndrăzneaţă despre Cinema (nu Subiectul, nu Tematica, ci cocteilul surprinzător de *déjà-vu* – poveste à la Agatha Christie – cu *du jamais vu* – A. C. pe muzică!); o realizare impecabilă la nivelul costumelor, imaginii, machiajului etc. Revistele franceze au analizat deja, cadru cu cadru, deplasările în spaţiu ale celor 8 actriţe, au scos în evidenţă subtilităţile mizanscenei şi au dezvăluit (o parte din) referinţele cinefile... Toate acestea explică, dar nu epuizează farmecul filmului. Cine a văzut în el un soi de „parodie-musical“ după *Gosford Park* (comedia poliţistă a lui Robert Altman, prezentată în afara competiţiei) s-a înşelat, totuşi; nu doar pentru că – evident – cele două poveşti au fost turnate cam în acelaşi timp, deci fără posibilitatea „trasului cu ochiul“, ci pentru că filmul tînărului regizor francez este, totuşi, superior celui regizat de bătrînul cineast american: mai amuzant, mai „eretic“, mai inventiv!

De altfel, Altman însuşi – arătîndu-se oarecum mirat (ipocrit?) de succesul lui *Gosford Park* – nu era prea departe de adevăr atunci cînd îl descria, la conferinţa de presă berlineză, drept „un film convenţional“... Sigur, după catastrofa numită *Dr. T şi femeile*, este plăcut să constaţi că marele autor al antologicelor *M.A.S.H.*, *Nashville*, *Three Women*, *A Wedding* sau *Short Cuts* şi-a reintrat în mînă, prezentîndu-se într-o formă demnă de Oscaruri (şi de un „Urs“ onorific, primit la Berlin); nu e mai puţin adevărat că *G. P.* nu e – totuşi – la nivelul celor mai bune titluri ale sale. Este mai mult un capriciu, dus la capăt cu panaş, umor (replicile sînt un deliciu) şi multă vervă histrionică (Maggie Smith e fabuloasă!), o „intrare prin efracţie“ a lui Altman în lumea lui Ivory – dar filmului acestui mare mizantrop îi lipseşte atît empatia compatriotului său din *Rămăşiţele zilei*, cît şi tuşa delicată a aceluiaşi din *Cameră cu vedere*.

Lundi matin *de Otar Iosseliani*

Dacă-i vorba de „tuşă delicată“, atunci numele lui Iosseliani se impune de la sine. *Lundi matin* începe ca toate filmele sale recente: acelaşi generic cu litere albe pe fond negru, acelaşi pian uşor dezacordat... De fapt, nici nu este „un alt film“, ci acelaşi Film pe care maestrul gruzin îl distilează, cam la trei ani, de la *La chasse aux papillons* (1992) încoace. „Mai bun“? Întrebarea nu se poate pune: Iosseliani rămîne egal cu sine – colecţionar pesimist, calm şi aplicat al coregrafiei aparenţelor, ţintuind specia umană cu acelaşi simţ devastator al comicului infinitezimal. „Despre ce vorbeşte“ *Lundi matin?* Dacă vreţi neapărat să „vorbească“ despre ceva, atunci, să zicem: despre rutină, incomunicare şi dor de ducă – acel „amok moale“ care-l face pe Vincent, muncitorul între două vîrste care e personajul principal al acestui discret *Timpuri noi*-trecut-prin-Tati, să-şi ia cîmpii şi să lase nevastă & copii ca să viziteze Veneţia... Pentru a se întoarce, în final, înapoi – nu înainte ca Iosseliani însuşi să apară, într-o scenă de antologie, în chip de marchiz vanitos şi zgîrcit al cărui *palazzo* este un muzeu al Simulacrului *dell'arte!*

Dezamăgirea majoră a acestei ediţii (extrem de slabe, după toate comentariile) a venit de la *Brucio nel vento* al lui Silvio Soldini. O ecranizare tenace, trenantă şi exasperantă după un roman al Agotei Kristof, cu actori cehi şi decor elveţian; de la entuziasmantul *L'aria serena dell'Ovest*, de-acum aproape 10 ani, regizorul italian a coborît încet, dar sigur, astfel că astăzi – patru filme mai tîrziu – încep să cred că filmul de debut n-a fost decît un frumos accident...

Alături, în Berlinul „paralel“

Din fericire, Berlinala nu înseamnă doar competiţia oficială, ci şi (multe) secţiuni paralele. În „Panorama“ am descoperit uluitorul *Hua Yan/Dazzling*, al chinezului Xin Lee – experiment postmodern, percutant vizual, care demonstrează că, în China „populară“, există şi un alt cinema decît cel academic gen Zhang Yimou sau Chen Kaige –, fascinantul *Venus Boyz* – documentar semnat Gabriel Baur despre lumea „drag kings“-ilor, femei (în general, lesbiene) travestite în bărbaţi – şi *Lost in La Mancha*, tot un documentar (co-regizat de Keith Fulton şi Louis Pepe, narat de Jeff Bridges) despre chinurile montării superproducţiei europene a ecranizării după *Don Quijote*, pe care a-ncercat (şi n-a reuşit nici pînă astăzi) să-l facă Terry Gilliam – prezent în sală la unica proiecţie a filmului... Iar în „Forum“ (mult mai amestecat, ca valoare), descoperirea s-a numit Jean-Paul Civeyrac, *„auteur“* a două filme recente: *Fantômes* (2001), exerciţiu de stil destul de pretenţios în descendenţa Cocteau-Franju (dar cu o bună doză de sex!) şi *Le doux amour des hommes* (2002), mai legat, mai matur, mai „respirabil“. Nu e François Ozon, dar cred că se poate miza pe el.

(Deplasare sponsorizată de firma ***PricewaterhouseCoopers****)*

▲

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Iaromira POPOVICI

bazar

Specialiştii şi taifasul

Prietenul lui Paddington (Michael Bond, *Un urs pe nume Paddington*, RAO, 2001, traducere de Simona Neagu), domnul Gruber, patronul unui mic magazin cu de toate, consideră că nimic nu-i mai grozav decît un taifas la o brioşă şi o cacao cu lapte. Toate acestea se desfăşoară în afara magazinului, pentru că înăuntru nu mai e loc, magazinul fiind prea ticsit. De altfel, în romanele englezeşti pentru copii, magazinele, în special cele mici, îşi au rolul lor. În *Mary Poppins* (P.L. Travers, seria Mary Poppins, Ion Creangă, 1971, traducere de Ana Canarache) există un incredibil magazin de turtă dulce şi alte bunătăţi, care apare şi dispare. Relaţia lui Mary Poppins cu patroana şi cu fiicele ei este tot una personală. Aceeaşi tradiţie este continuată şi de mai recentul Harry Potter, în care ne putem bucura de lanţul de magazine cu „articole vrăjite" de pe Aleea Diagon.

Ceva din mentalitatea anglo-saxonă asupra micului comerţ şi a vecinătăţii poate fi regăsită şi în relaţiile cumpărătorului neaoş cu vînzătorul pe care-l frecventează regulat. Evident, se creează o legătură mai mult sau mai puţin personală, ai cărei parametri pot evolua de la conversaţia de complezenţă la climax – a lua pe datorie. Vînzătorii pe care-i cunoşti de mult timp, şi care au rămas, în aceeaşi lungă perioadă, la un singur raion, avansează, treptat, la statutul nescris de specialişti şi sfătuitori. Se creează un soi de pseudo-relaţie profesională între vînzător şi client, în folosul liniştii şi al aparenţelor amîndurora. „Pseudo" pentru că, de fapt, pe mine, client grăbit şi cu gîndul la ale mele, nu mă interesează în mod real conversaţia vînzătorului. Este doar o convenţie necesară, pentru bunul mers înainte al relaţiei. Singurul lucru de care îmi pasă este că, tocmai datorită acestei pseudo-empatii, comersantul nu îmi va vinde ceva vechi. O bună ilustrare a încîlcitului discurs de mai sus o reprezîntă relaţia subsemnatei cu vînzătoarea mai vîrstnică, titulară a raionului de brînzeturi de la Nik. Doamna este, în felul ei, o specialistă. Atît în brînzeturi cît şi în *public relations*. Caşcavalul, spune doamna, nu mai este cum a fost odată, nu mai are gust. De fapt, acesta reprezintă un leitmotiv al discuţiilor: bucuria de a împărtăşi cu cineva consistenţa trecutului în comparaţie cu imaterialitatea prezentului. Brînza *Făgăraş*, e adevărat, a reapărut, dar cu timpul o să se treacă şi ea. O să pună tot mai puţin din ce-i trebuie, o s-o strice. Brînza *Bucegi*, cea vestită, gen *Rocquefort*, pe care o luai pe sub mînă pe vremuri, s-a înmuiat. Nu mai are consistenţa (iarăşi) de altădată. Acum mai bună e *Regina Blu*. Nu mai există nici o telemea care să-şi merite numele. Nu luaţi. Un singur fel de şvaiţer merge. De altfel, informaţiile doamnei de la brînză s-au dovedit întotdeauna exacte. Nu ne-am îmbolnăvit din raionul ei. Pe lîngă asta, a creat o şcoală: fetele tinere din turele celelalte i-au preluat sistemul personalizat, dar onest.

Am ales drept prim exemplu brînza pentru că, se ştie, e un produs şi pentru rafinaţi, cunoscători. Vînzătoarea de la taraba de fructe din Piaţa Amzei e, şi ea, tot o specialistă tăifăsuitoare. E orăşeancă, probabil fostă funcţionară, cu chip plăcut, vorbă corectă şi politicoasă. Întotdeauna te sfătuieşte, cu sinceritate, ce să nu iei. Vina e a celor care „nu ne-au adus". Vînzătorul nu e decît un intermediar apropiat de client care-ncearcă să dreagă lucrurile. Situaţia extremă e în cazul vînzătoarei de la legume, ţărancă şi producătoare proprie. Dacă vrea să fie complezentă, ea nu are pe cine da vina. De aceea, spune simplu (deşi îşi face cumpărăturile la Vox Maris şi vacanţele numai la Neptun): anul ăsta aşa s-au făcut. ▲

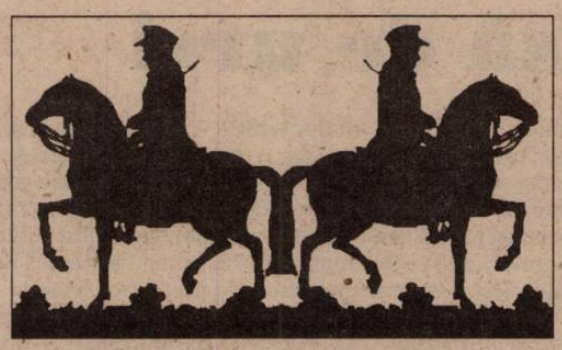

Radu COSAŞU

din vieaţa unui extremist de centru...

Două zile dintr-un an

În ziua de 16 februarie 2002, la ora cînd ministrul de Externe al Germaniei, aflat în zonă, încerca să adoarmă, epuizat după convorbirile sale cu Yasser Arafat şi Shimon Peres,

eu stăteam de vorbă, la Bucureşti, într-un imobil de pe bulevardul Nicolae Titulescu (obsesia miniştrilor de Externe!) cu un prieten, fost cîndva, în tinereţe, portar al naţionalei de fotbal juniori, un constănţean în trecere spre Aeroportul Otopeni de unde urma să decoleze via Roma spre La Valetta; era marinar pe un vas al unei companii italiene de navigaţie cu care „făcea Mediterana" cîteva luni pe an; „a face Mediterana" mi se pare una din cele mai fastuoase expresii prin care vocabularul comerţului internaţional a pus la o nouă muncă herculeanul verb „a face"; dar noi nu am eşuat în eseistică, ci ne-am concentrat asupra meciului Franţa-România din urmă cu trei zile care, în optica lui, nu însemna altceva decît victoria unui imperiu (fie şi fost colonial) în faţa unei ţărişoare care nu mai poseda nici măcar Insula Şerpilor. Discuţia noastră a fost întreruptă doar de un telefon al unui foarte bun prieten din Ramat Gan care, pentru o dată, îmi cerea ajutorul într-o problemă „care sper să nu-ţi ia mult timp": o prietenă a familiei sale, o româncă emigrată de mult în Germania, făcuse un pariu, tot cu un român, în privinţa lui Ştefan cel Mare şi Mihai Viteazul – cînd s-au născut şi cînd au murit? Atenţie!, nu anii lor de domnie – „asta e simplu!" – ci anii de viaţă; am încercat să fac faţă pe loc, cu mijloacele mele de bord, ale unui bacalaureat nespecialist în materie, Dicţionarul enciclopedic (1986) nu indica anii de naştere a celor doi voievozi, i-am promis că pînă mîine îi voi afla – să mă sune a doua zi că la ei tot e ieftin telefonul...

Am chemat-o pe o altă bună prietenă al cărei soţ e „beton" în istorie, i-am explicat voios şi concis situaţia originală în care mă aflam; am rîs împreună de această evoluţie a situaţiei internaţionale în ultimul deceniu... Pe vremuri, nu?, cine ar fi făptuit o asemenea aiureală de risc maxim, să transmită la Tel Aviv anii de viaţă ai lui Ştefan şi Mihai...!? În jumătate de oră, am intrat în posesia datelor; cronologic: 1438-1504 pentru unul, 1535-1601 pentru celălalt nemuritor; i-am mulţumit în cel mai recent cod al amiciţiei noastre – să nu scape, poimîine, pe Tele 7abc, în cadrul cvasisecretului festival al filmelor sovietice, „Al 41-lea..." (Cu o zi în urmă, ea mă sunase ca să nu pierd „Nouă zile dintr-un an".) Iar am rîs: dacă ne ascultau şi acum...?, după cifrele acelea istorice, să vii cu „al 41-lea"... nu intram la nostalgicii suspecţi? Ha, ha, ha...

Duminică dimineaţa, pe 17, telejurnalul de la TV5 începea cu noile violenţe din Orientul Mijlociu: tancurile israeliene făceau ravagii în Naplus ca represalii pentru bombardarea unui centru comercial dintr-o colonie israeliană, cu o rachetă sol-sol a Hamas-ului palestinian. „E nebunie!", mi-am tradus sumbru comentariile, strict militare, ale postului francez.

Dar, peste o oră, m-a sunat din Petah Tikva cel mai fabulos posesor de limbă română nu doar din Israel, ci – după ochiul şi auzul meu – din toată lumea. Fost coleg de primară, omul emigrase prin anii '80 – legal, cu maică-sa alături – după ce aici ajunsese profesor de franceză, predase şi la Hunedoara, instruise primii bucătari şi ospătari români trimişi la Paris să deprindă nu doar bontonul, ci şi gastronomia, dar... mai ales dar, învăţase singur persana şi tradusese în română catrenele lui Omar Khayyam în colecţia aceea neuitată „Cele mai frumoase poezii"; în Israel, de cînd se aşezase, nu a făcut altceva: a tradus în româneşte parabolele şi învăţămintele lui Sabetari, Rumi, Saadi, toate cu prefeţele, notele şi comentariile lui, explicînd – cui?, pentru ce?, pentru cine? mister! – frumuseţile acelei filosofii poetice din care europenii n-au putut extrage decît deja obosita ironie: „Cum poţi să fii persan la Paris?" sau epuizata melodie café-concert „Într-o piaţă persană". Otto Stark e un român din Israel devenit persan, la propriu, iar la figurat, în imaginaţia mea, un personaj din romanele intelectualilor funambuleşti şi fulguranţi ai lui Bellow. În dimineaţa aceea de duminică, era din nou în vrie: aflase cu cîteva zile înainte că la Bucureşti, cu ocazia Revoluţiei iraniene, se reeditase volumul său de poezii persane traduse în româneşte încă de pe vremea Şahului şi a lui Ceauşescu! Nu fusese anunţat, nu ştia de nimic, clocotea vesel şi perplex; mă ruga: 1) să aflu ce statut editorial avea volumul; 2) dacă e pe piaţă sau nu; 3) să intru cît mai repede în posesia volumului; 4) să-i comunic ce impresie mi-a făcut; i-am promis solemn, dar cu grijă, adică să nu-şi facă iluzii, să nu se albaleze, i-am explicat de la cine vine, în limba română, acest verb, l-am evocat deci pe Radu Albala, o, sigur că-l cunoştea... Totuşi, gîndindu-mă cît îl va costa convorbirea... – l-am bruscat ca să treacă la „care-i situaţia după apariţia rachetelor alea...?" Care rachete? A, nu, toată lumea aici e şocată de explozia unui tanc israelian aruncat în aer într-o ambuscadă palestiniană. Toată lumea ştia că e un tanc foarte sofisticat, invulnerabil. Situaţia internaţională fiind aceea care e, eu, cînd aud de cuvîntul „sofisticat", tac.

▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

Horică, de la Gară

„Aşa, mergi înainte, înainte, acum înapoi, ieşi din intersecţie şi iarăşi înainte, înapoi, intersecţie, ia stînga, fă pe dreapta, opreşte la farmacie, dă-i înainte la copil, şi iarăşi, du la nevastă, Nelu, ia şi cartofi, da' vezi că pîinea era veche, da' laptele e rînced, da' păsările zboară, bre Horică, vai de mama ta, stai în intersecţie, un om de valoarea ta...

Dar ce-aţi fost în viaţă?

Eu, eu sau...?

Dumneavoastră.

Eu am fost taloner principal la Fabrica «Pionierul», apoi, strungar şef la «23 August», controlor de calitate la UREMOAS, fachir la Fabrica de chibrituri, 4 ani puşcărie politică la Jilava, recte Gherla, Coţofăneşti şi Lehliu, reîncadrat în muncă cu 67 per 1969, asta e Spaţii verzi, pictor la «Decorativa», felcer la Spitalul judeţean Călăraşi şi, apoi, magazioner la baza «Cutezătorii», furnalist şi şef de secţie la Fabrica Chimică Roşiorii de Vede, manivelist la Gară la Urlaţi, turnător la «Rulmentul» Medgidia, vînzător de perle pe litoral, preparator de mititei şi pregătitor de cîrnaţi la Căzăneşti-Olt, frămîntător de covrigi.

Şi după Revoluţie?

Manipulant la IMGB, salvamar la mare, salvamontist la munte, cerşetor la Vatra Dornei, călugăr la Gara de Nord, cărător pe Basarab, cărător la Obor, vînzător de ghiuluri în Matache, chiuachist la Colentina, pisicar în Colibri SRL, hrănitor de lei-tigri-foci-ponei-cai-porci la Zoo, şamîdî, şamîda, şamîda, etcetera...

Şi cum aţi reuşit atît de bine?

Prin Mafie. Mafia m-a urmărit pas cu pas. Mafia italiană şi cea rusească, cele mai ale dracului, cele mai sîngeroase. Mi-a băgat în 1971 mafia rusească un cip în ureche, am simţit ca o împunsătură de purece, atît, şi un glas: «Legătura stabilită!». Imediat am raportat Securităţii, care m-a supus unui regim de muncă şi viaţă deosebit. Au simţit că sînt omul potrivit. M-au trimis să dirijez intersecţia la Nord."

▲

Augustin IOAN

pierduți în spațiu?

Cine sînt arhitecţii români şi ce vor ei?

Acaparez spaţiul rubricii de astăzi, prin bunăvoinţa colegilor de la revista *Dilema*, spre a prezenta celor interesaţi de rostul arhitecturii româneşti şi de promotorii calităţii înlăuntrul acesteia cine sîntem noi, arhitecţii români şi, mai ales, „pe ce ne bazăm“ atunci cînd cerem înţelegere la rîndul nostru partenerilor în configurarea aşezărilor şi a caselor noastre – administraţie centrală şi locală, clienţi, societate civilă, mass-media. Întrucît am participat la elaborarea acestui document, îmi permit să îl fac public în sprijinul muncii tuturor colegilor arhitecţi din ţară. Iată, aşadar, Platforma-program a O.A.R.:

„Ordinul Arhitecţilor din România este organizaţia lor profesională, care administrează dreptul de semnătură al acestora. Înfiinţată în baza Legii nr. 184/2001 privind organizarea şi exercitarea profesiei de arhitect, O.A.R. funcţionează prin intermediul Tabloului Naţional al arhitecţilor români. Ca formă de organizare independentă, autonomă şi apolitică, reglementează profesia de arhitect în interesul public, încurajează libertatea de gîndire, individualismul şi pluralismul expresiei. Organizarea arhitecţilor români în O.A.R. are obiective de interes public legate de modul în care mediul edificat şi arhitectura din ţara noastră sînt configurate, administrate şi păstrate peste timp. O.A.R., prin natura profesiei membrilor, îşi propune să joace rolul de conştiinţă a mediului în privinţa clădirilor, să promoveze calitatea cadrului construit, să ofere sfaturi profesioniste necontaminate de interese comerciale.

1. Dimensiunea instituţională. O.A.R. va promova o politică ofensivă pentru arhitectură şi calitate în România şi va sprijini Preşedinţia, Guvernul, Parlamentul şi administraţia locală în definirea propriilor strategii în domeniul spaţiului construit, proiectării urbane şi amenajării teritoriului. Promovarea intereselor membrilor O.A.R., cunoaşterea lor pe plan naţional şi local, acolo unde îşi desfăşoară activitatea, precum şi promovarea arhitecturii şi urbanismului de calitate în ţară şi peste hotare reprezintă mijloacele prin care O.A.R. înţelege să se facă recunoscută ca instituţie esenţială în spaţiul public românesc.

În dialogul cu autorităţile, O.A.R. va face explicit interesul arhitecţilor în promovarea investiţiilor în lucrări edilitare, de urbanism şi de arhitectură. O.A.R. va fi alături de toate instituţiile publice interesate în calitatea mediului edificat şi în eliminarea birocraţiei încurajînd climatul competiţiei bazate pe calitate. Implicarea arhitecţilor în elaborarea strategiilor de dezvoltare urbană este de asemenea o ţintă pe termen lung a O.A.R. De la elaborarea, avizarea şi pînă la traducerea lor în realitate, arhitecţii sînt acei experţi îndrituiţi de calificarea şi experienţa lor să fie participanţi activi în apariţia şi viabilizarea acestor strategii. Ca parte a strategiei de recunoaştere instituţională, O.A.R. va insista pe lîngă autorităţile competente ca funcţia arhitectului şef de judeţ şi de localitate să capete un relief şi o autoritate mai pronunţate pe domeniul ei de expertiză. De asemenea, arhitecţii şefi de judeţe şi municipii, precum şi arhitecţii membri ai comisiilor de avizare din ministere să fie recomandaţi de către O.A.R., încrederea acordată de către O.A.R. să fie considerată ca o condiţie esenţială pentru menţinerea în funcţia respectivă.

O.A.R. colaborează în ţară cu organizaţiile tuturor profesiunilor liberale, artistice şi culturale, cu toate organizaţiile non-profit care au obiective similare sau compatibile cu cele ale noastre. Pe plan internaţional, O.A.R. promovează o strînsă cooperare pe plan regional, european şi internaţional cu instituţiile similare, precum şi cu acele organisme care apără interesele colective ale arhitecţilor şi reprezintă valorile unui mediu edificat de calitate şi ale dezvoltării durabile. O.A.R. promovează cultura arhitecturală europeană în cadrul negocierilor GATS.

▲

Dan GOANȚĂ

medalia de abur

Rezervaţia

Iertat să fiu, dar fiind la prima vizită, probabil că multe din impresiile mele de călătorie sînt superficiale. Cea mai puternică este legată însă de ospitalitatea acestui popor, o enigmă şi un miracol. Contrar sfaturilor primite la ambasada noastră din Sofia (aici nu avem decît un consulat), am încercat să cunosc oamenii simpli. Toţi sînt dornici să te cunoască, să te întrebe. E drept, nu întotdeauna mi-a fost clar ce doreau, amestecul de cuvinte latine, turceşti, englezeşti şi chinezeşti (predominante) e fermecător, dar regulile gramaticale par că lipsesc cu desăvîrşire (vezi studiul lui Chomsky despre *lingua franca* şi *pidgin)*. Pentru expresivitate, localnicii îşi punctează spusele cu rictusuri, tremurături şi firişoare de salivă, scăpate expert dintr-un colţ sau altul al gurii. Cînd n-am înţeles vorba, am intuit gestul. Cum altfel, cînd zeci de copii te trag de buzunare către marile atracţii ale capitalei – muzeele. Pe acestea le recunoşti de departe, unele sînt străjuite de cochete felinare roşii, altele sînt construcţii rurale din lemn carbonizat, un material de construcţie foarte frecvent, alături de chirpici (cărămizi de pămînt amestecat cu mucuri de ţigări). Nu sînt doar vestigii. Dregătorii culturii (altminteri foarte discreţi) îşi continuă activitatea – trîmbe groase de fum se văd la tot pasul.

Înduioşătoare, la acest popor necorupt de civilizaţie, este dragostea pentru istorie. La tot pasul întîlneşti statui din plastilină cu eroii neamului. Unii cu cartea la piept, alţii cu revolverul la şold. Am descifrat cîteva nume: Nea Mitică, Nea Jean, Nea Nelu, Nea Nicu (aproape sigur o dinastie a elitelor). Există şi o statuie a ziaristului, înfăţişînd un bătrîn cocîrjat într-o atitudine stranie. Mi s-a explicat că încearcă *să-şi ascută creionul* (?!?) cu un *briceag* (!?!). Probabil un ritual, o invocare a Adevărului sau a Muzei.

Capitala ţării e fără îndoială unul din cele mai ecologice oraşe ale lumii. Vegetaţia nu e stînjenită de noxele cu care, vai, Occidentul s-a obişnuit. Arhitecţii locali au prevăzut mici spaţii verzi chiar pe zidurile caselor (un fel de zigurate cubiste) sau alveole neregulate în asfalt. Aici cresc, în voie, ciuperci, muşchi, ierburi cenuşii sau arbuşti de care se freacă turmele de porci şi capre, seara, cînd se întorc de la bălţile verzui din jurul oraşului. Pentru a încuraja un regim sănătos de viaţă, autorităţile nu permit accesul automobilelor decît în Rezervaţia Guvernului, păzită cu străşnicie de paznici fioroşi, bine înarmaţi. Aceştia sînt selecţionaţi probabil dintr-o minoritate etnică, căci sînt de două ori mai voinici decît cetăţeanul mediu. Acesta e scund şi pămîntiu, are faţa scofîlcită şi în general îi lipsesc unul sau mai multe din organele obişnuite ale speciei. Să nu uit, tot în Rezervaţie se află şi Colecţia Naţională de Tablouri, Arme şi Whisky.

Pentru eradicarea corupţiei, cu ani în urmă au fost interzise toate instituţiile financiare (burse, bănci, fonduri), relaţiile economice limitîndu-se la troc. Comerţul exterior funcţionează similar. Ţara e cea mai mare exportatoare de pămînt agricol şi primeşte în contrapartidă containere cu mărgele de sticlă şi oglinzi. Fiecare localnic, tînăr sau bătrîn, are oglinjoara lui, sportul naţional fiind orbirea trecătorilor, pe neaşteptate. Cîte unul se supără, dar făptaşii dispar cu rîsete guturale sau provoacă busculade soldate cu înjunghierea celui lipsit de umor. Situaţie în care cioburile de oglindă sînt foarte utile. Aici totul se refoloseşte, nu ca în Occident!

Echilibrul politic este menţinut de coaliţia dintre Partida Romilor (vechiul nume al populaţiei majoritare) şi aliatul său stabil, UDMere (aflat la guvernare de peste 26 de ani). În ciuda aerului patriarhal, ţara se deschide către lume. Preşedintele actual, reales pentru a doua oară (mandatul e de 12 ani), tocmai s-a întors dintr-o vizită oficială în Asia. Bilanţul este pozitiv – admiterea ţării în NATO e susţinută cu fermitate de membrii marcanţi ai organizaţiei. În primul rînd, de Laos şi Vietnam.

John Doe, senior reporter *(Newsweek,* 1 martie 2022)

▲

Andrei GORZO

fericirea la televizor

Profesiunea mea: rîsul

Tare aş fi vrut să analizez umorul băieţilor de la Ca$$a Loco, al căror serial (duminica, la PRO TV) a fost lansat ca o revoluţie – „cel mai nonconformist serial“, ca o piatră de hotar – „primul sitcom românesc“, sau, în termeni mai modeşti – „cel mai tare serial din istoria televiziunii“. Dar există o problemă: nu l-am găsit. Adică am găsit serialul Ca$$a Loco (e greu de confundat cu serialele altora, pentru că al lor se intitulează chiar *Ca$$a Loco),* dar n-am găsit umorul Ca$$a Loco. M-am uitat cu atenţie: băieţii chiar făceau eforturi ca să-l producă, munceau. Am căutat produsul muncii. Mi-am notat glumele care provocau rîsetele cele mai isterice de pe banda sonoră. Le-am repetat în faţa oglinzii, încercînd să imit mimica, inflexiunile şi gesturile din original. De exemplu, atunci cînd li se spune să pună mîna pe carte şi tustrei pun mîna pe cel mai la îndemînă obiect care aduce, cît de cît, cu o carte; am făcut şi eu la fel. Am repetat glumele acelea, încercînd să le ajut cu propriile mele strîmbături şi intonaţii comice. Am repetat replica: „Vrei să dai la actorie cumva?“ *(ha-ha-ha).* Replica: „V-a luat mama dracu'!“ *(ha-ha-ha-haaa).* Replica: „Nu avem bani de chirie!“ (aici nu pot să reproduc felul în care banda sonoră se strică de rîs). Replica: „Pentru că am auzit că stai numai în WC-uri, iar eu nu-mi dau întîlniri cu WC-uri!“ *(iha-iha-ha-ha).* Replica: „N-o mai freca atîta!“ (e vorba despre pîinea cu unt şi, dacă mi-am notat corect, replica aceasta declanşază un masiv *hoo-hooh-haa-haah).* Poanta cu vecina nimfomană, cu faţa însîngerată („spartă“ e epitetul folosit cu efecte comice miraculoase, iar privelişte e prin ea însăşi atît de ilară încît mi-a afectat profesionalismul şi am uitat să notez numărul de *ha*-uri înregistrate pe bandă). Le-am repetat în fel şi chip – gîdilîndu-mă la subsuori, gîdilîndu-mă în tălpi, stînd în cap. I-am telefonat unui prieten care crede că ştie chineză, ca să mi le repete în chineză. N-a mers. N-am rîs. Atunci am început să mă îngrijorez. Mi-am imaginat ce s-ar fi întîmplat cu mine, dacă cineva m-ar fi obligat să mă uit la *Ca$$a Loco,* punîndu-mi o armă în ceafă şi avertizîndu-mă: „Rîzi pînă nu mai poţi sau...“ Aflînd, din declaraţiile trupei, că acest sitcom va fi apreciat „şi de studenţii de gaşcă, dar şi de... adulţii «dezgheţaţi»“, am început să-mi pun întrebări: Nu mai sînt student? (Dar carnetul era vizat.) Nu am gaşcă? (Dar gaşca a răspuns prezent.) Nu sînt dezgheţat? (Vă rog, prieteni, răspundeţi-mi „ba da“. Vă mulţumesc.) Atunci, poate *Ca$$a Loco* nu e un sitcom. Şi-a băgat în cap că e. Aşa cum băieţii şi-au băgat în cap că au umor. Aşa cum un film de acţiune stupid îşi poate băga în cap că nu mai e stupid, ci autoironic, doar pentru că, la un moment dat, introduce un personaj care exclamă: „Hei, asta-i exact ca într-un film de acţiune stupid!“ Dar filmul respectiv nu devine mai inteligent. Atunci cînd se prostesc şi ne dau de înţeles că *ştiu* că se prostesc, băieţii de la Ca$$a Loco nu capătă umor. Prosteala lor nu devine sitcom. Scenaristul Mişu Marinescu a avut o jumătate de idee despre ce înseamnă un sitcom, dar e jumătatea proastă. Stupiditatea personajelor n-are nici un farmec dacă nu e inventivă, luxuriantă, *radioasă* (vorba unui prieten care poate oricînd să sară în apărarea comediilor cu adolescenţi debili). Aici, ea e pur şi simplu plată. De altfel, nu e musai ca eroii unui sitcom să fie idioţi: unii dintre ei îşi permit să se facă de rîs tocmai pentru că sînt deştepţi; trăiesc într-o lume caldă, prietenoasă, în care e o plăcere să-ţi exagerezi defectele, maniile, ideile fixe, ca să fii pus la punct, e o plăcere să ridici mingea la fileu, ca să încasezi un bombeu. Ca$$a Loco transformă jocul acesta într-un schimb de insulte lipsite de imaginaţie. Pe lîngă ei, colegul de grădiniţă care mă urmărea cu porecla „Gorzo-porto“, ţinîndu-se cu mîinile de burtă de-atîta rîs, era un Groucho Marx. (Şi nu era; dar nici eu nu aveam mai multă minte, din moment ce, într-o bună zi, i-am spart capul.) Cît despre trimiterile obscene... Ce se întîmplă în serialul acesta şi în multe dintre *show*-urile umoristice ale televiziunilor noastre nu face decît să demonstreze că *à propos*-ul deocheat este un meşteşug (dacă nu chiar o artă minoră) care nu trebuie lăsat pe mîinile oricui.

Chiar dacă serialul va avea succes, cred că publicul lui ideal ar fi unul format din oameni care rîd pentru bani – rîzători, rîzăreţi sau rîşi profesionişti – nu ştiu cum se numesc, pentru că profesiunea încă n-a fost inventată. Dacă se inventează, sper să fie bine plătită.

▲

MITURI ŞI STATUI

În realitatea imediată şi la îndemînă, mult disputatele „mituri ale neamului" se convertesc în reprezentări concrete: statui sau străzi, pieţe sau locuri publice. Aşa se întîmplă de pildă cu Mihai Viteazul, Ştefan cel Mare, Heliade Rădulescu, Dobrogeanu-Gherea... Alţii, precum Eminescu, continuă să dea naştere unor nesfîrşite şiruri de prozeliţi şi interpretări nebănuite... Imaginile tuturor devin proprietate colectivă, supusă, în egală măsură, ignorării sau interpretării. ***(I. P.)***

Vulturul invizibil şi alte cîteva discuţii

Cînd trec cu troilebuzu' ca să merg la mamaie în Dristor, un porumbel era deja acolo aşezat, şi-a venit o cioară mare şi ciorile sînt rele, se aşează pe biserici, pe blocuri, pe statui şi peste toate locurile unde e sus. Şi m-am gîndit tare să mă prefac într-un vultur invizibil şi să zbor din troilebuz pînă la cioara aia s-o las fără pene. Mie din toată lumea asta aş vrea să fiu un vultur invizibil, să-i apăr pe porumbelu' ăla şi pe guguştiuci. Şi pe vrăbii, pentru că ele nu zboară sus de tot. Cînd o să fiu mare o să mă prefac de la un vrăjitor, da' acuma sînt mic şi cioara aia a ţipat la porumbel şi porumbelu' a zburat pînă la un bloc şi doar cioara aia s-a aşezat pe staţia Kogălniceanu. Adică pe statuie. El e chel şi are o mînă pe care o ţine aşa. Eu cred că el a fost rege pentru că l-au făcut o statuie mare. Şi cel mai mult aş vrea noaptea, cînd nu vede nimeni, să se stingă luminile şi piaţa, nu, statuia să plece pînă la parcu' ăla, să treacă de el p'acolo şi să se bage sub Arcul de Triumf, să treacă de el şi, pe urmă, cînd vine mîine dimineaţa, lumea să-l găsească tot la locul lui. Şi eu o să fiu ca un fel de vultur invizibil. Cel mai mult îmi place de Mihai Viteazul, calu' lui şi că are buzdugan. Pe celelalte statui nu le cunosc prea bine. Sînt din beton.

Dragi cetăţeni, în calitatea mea de reporter, vorbind cu prietenul meu de o viaţă, Mihăiţă Sava şase ani, aş dori să fac una bucată precizare binemeritată: nici un alt specimen pe lumea asta nu e mai preocupat de o statuie decît un copil. De altfel (cu asta intrăm într-o altă discuţie) noi sîntem aceia ce ne tîmpim la cap pe zi ce trece, iar un copil (să avem pardon) nu spune în ruptul capului lucruri trăsnite. Aşa că:

Care statui? Mihai Viteazul, care? Dă-le-n mă'sa de statui! De parcă la asta mă gîndesc eu toată ziua! Să fie, că e bune pentru istorie, şi toate alea şi în parcuri... Da', decît să tot bage banii-n statui, mai bine i-ar da la ăia care n-are din ce să trăiască. Cezar Petroiu, 49 de ani, muncitor.

M-am obişnuit cu ele. Nici nu le mai văd. Ştiu că sînt unde sînt, da' dacă mă întrebi acum, stai puţin: Mihai – domnitor, Lazăr – profesor sau ministru sau şi una şi alta, Spiru Haret – matematician şi astronom şi ăsta... habar n-am, zi tu. Gabriel, student la ahitectură.

...Heliade Rădulescu. Un mare scriitor, prieten de-al lui Eminescu. Da. Un edificiu frumos. Cum sînt, sînteţi din Bucureşti?, şi cea a Aviatorilor, da, aceea este chiar artistică, şi cea cu Lahovary, da, el cred că a fost un doctor de ochi. E un spital acolo. Ce pot să spun... statui mari, cu mult bun-gust. N-am prea multe să vă spun, vizitaţi-le, sînt frumoase, trebuie să existe statui într-un oraş, nu? Dacă îmi trezesc ceva? Eu ştiu... mă rog, în tinereţile mele îmi dădeam întîlnire cu prietenii la coada calului lui Mihai Viteazul. Pe la orele 5 după-amiaza, sînt ani de atunci. Mioara Nidelea, 58 de ani.

Lenin nu mai e. Groza nu mai e. Unde sînt, te întreb eu. Să le puie la muzeu. Pensionar, nume şi vîrstă nedefinite.

Nu mă uit la ele. Şi le ştiu pe toate. Domn.

Aş avea o întrebare: ce caută Coposu şi Maniu la Piaţa Revoluţiei? Ei au făcut revoluţia? Şi despre Maniu, ce să mai vorbim... E oribil, n-are proporţii, n-are nimic. Nu mai sînt statuile de altădată. Doamna i-ar face statui pe oamenii care au luptat pentru ţară: Peneş Curcanul, Dej e la Deva – meritã, bine că nu l-au dat jos – Avram Iancu, Iliescu. O întreb ce părere ar avea despre o statuie cu un vultur invizibil. Mă priveşte o clipă, apoi mă face tîmpit şi pleacă. Doamna Nastasiu, 44 de ani.

Cîţiva prieteni mi-au recomandat cu căldură, dacă ajung la Suceava, calul de sub Ştefan cel Mare. De fapt, nu neapărat calul.

Ce să vă mai spun? Am înţepenit cu toţii. **(M. F.)** ▲

Raluca ION

Din jur

Pe cînd mergeam de la Facultatea de Limbi Străine spre Piaţa Romană în căutare de statui a început, din senin, o tornadă. Adică vorba vine o tornadă. Fără să-mi pese de ea am intrat în micul parc de la întîlnirea străzilor Dionisie Lupu şi Pitar Moş exact în momentul în care o stăpînă oxigenată, capturîndu-şi Fox Terrierul pitic şi chiaun, se grăbea speriată de vreme, să mă lase singură cu statuia. De fapt cu fîntîna arteziană de mult secată. „Ce vezi la asta?", a urlat Ştefania, ajunsă între timp lîngă mine, şi o eşarfă vişinie i-a acoperit gura, dîndu-mi timp, în gînd, pentru răspuns: o stîncă, o broască la poalele ei, liane şi 3 copii goi, dintre care unul ţine cu ambele mîini un peşte semănînd a cîine şi poartă pe fese mesajul „sînt caldă". „Nimic", am răcnit înapoi şi am ştiut în acel moment că n-am să scriu despre femei pe jumătate goale, cu capul întors spre umărul stîng, despre nimfe de bronz cu părul din sfori, nici o vorbă despre un pictor cu vîrfurile picioarelor mîncate, stînd pe un soclu discret vandalizat, deşi recunosc că m-a cam ispitit această idee. Îmi dau seama că ciobite, mîzgălite, ascunse, ignorate, ele se bucură măcar de prestigiul propriului corp, de avantajul unei posturi care le individualizează şi, uneori, de ceva mai mult, de o atmosferă care le conţine şi le mîntuie. Vă spun deschis, niciodată aceste statui nu au reuşit să mă înduioşeze la fel de mult ca busturile. Făcute după pozele din manualele de istorie şi literatură, cele mai multe cu ochii orbi, mai toate ilustre şi însingurate, ele se încăpăţînează să opună maculării ciorilor, realităţii imediate, confuziei şi uitării o expresie demnă şi crispată care le face să pară naive şi ridicole în acelaşi timp. Busturile, doamnelor şi domnilor, nu au după părerea mea nici o şansă în faţa ofenselor involuntare şi continue ale trecătorilor.

Constantin Dobrogeanu-Gherea – Între străzile C.A. Rosetti, N. Filipescu şi T. Arghezi, iar ca să fiu mai exactă vizavi de măcelăria Halal, se află bustul lui Constantin Dobrogeanu-Gherea. În jurul său un gard şi mişte bănci întruchipează un mic să-i zicem parc, străjuit, dacă vii dinspre Romană de taraba unei florărese. Întrerup un domn Stoica de la completarea unor formulare." Iertaţi-mă, vă rog, dar trebuie să completez aceste formulare, ştiţi pentru ambasadă, vrem să plecăm în Belgia." Închide paşaportul şi îl lasă pe bancă. „Cine este domnul din statuie? Credeţi-mă, vă rog, că nu ştiu, nu sînt din Bucureşti, am venit azi-noapte de la Roman, cu plecarea asta am atîtea de făcut în ultima vreme. Nici nu-l văd prea bine. Spuneţi că este de înţeles, că e mai puţin cunoscut, să mă gîndesc la cineva mai puţin cunoscut totuşi, un critic literar, eu ştiu, poate Titu Maiorescu, nu sînt prea sigur." Pe bancă se aşează doamna Mari, Mari are doar 28 de ani. „Am fost la măcelărie să-i iau lui Sedat, bărbată-miu, carne de oaie, că el nu mănîncă porc, nu-i dă voie religia şi în plus nici nu-i place. Mă duc acum acasă să-i fac suberek, o specialitate turcească, «su» vine de la apă, «berek» de la plăcintă cu carne", îmi explică alături de alte lucruri care ţin de vastele ei cunoştinţe în materie de limbă şi civilizaţie turcă pe care le omit aici fără regrete. Cunoştinţe despre statuie nu are: „Vin de două ori pe săptămînă şi uite că nu mi-am pus niciodată problema asta. Poate o fi Iorga sau Bălcescu, da', ia vezi, nu scrie?" Adela, 24 de ani îşi aprinde o ţigară: „Drept să spun n-am mai fost niciodată în parcul ăsta. Prea e pus aiurea. M-am oprit că vroiam să fumez o ţigară şi sînt o doamnă, nu fumez pe stradă. Bustul e al lui Dobrogeanu-Gherea, am văzut adineaori. Cred că-l ştiu din manualul de a X-a sau a XI-a. Mie una îmi dă fiori să stau la un loc cu Dobrogeanu-Gherea, în părculetele ăsta care se cheamă probabil tot Dobrogeanu-Gherea, parcă mă crispez şi nu-mi tihneşte ţigara. Ai văzut, sau poate n-ai văzut, că are desenată o stea roşie pe piept, pardon, pe soclu. Dacă mai vin vreodată în locul ăsta am să-i spun La Steaua de pe Soclu."

Mihai Viteazul – Sandu Gavra face de ani de zile naveta între Bucureşti şi Buftea. „Staţi liniştită, domnişoară, că vă spun eu cînd trebuie să coborîţi. Şi eu tot la statuie cobor. Multă lume coboară la statuie." Ce înseamnă pentru ei statuia? „E un punct de reper ca oricare altul cînd mergi cu maxi-taxiul. Adică dacă ai sta la Vulcanizare, i-ai spune şoferului să te lase la Vulcanizare şi fix acolo te-ar lăsa. Dacă-i zici la statuie, la statuie opreşte. Bine, dacă e s-o luăm aşa, normal că locul ăsta e mai deosebit, e mai istoric. Bustul lui Mihai Viteazul pe soclu de marmură în mijlocul şoselei, de jur împrejur gard viu şi gărduleţ vopsit în alb şi-n roşu – arată bine, la sărbătorile naţionale vin oficialităţi din Buftea, fac slujbe, aduc coroane de flori. P-ormă stau coroanele şi se usucă săptămîni întregi acolo." Îl întreb dacă faptul că stă în acel loc „privilegiat din punct de vedere istoric" îl face să se simtă mai bine decît dacă ar sta în altă parte. „Păi, da, e mai bine să stai la statuie decît la Avicola, de exemplu, pentru că aici nu pute. Dar în rest altă chestie nu e, cînd vin obosit de la serviciu nici n-o mai văd". ▲

Eugen ISTODOR

Eroi şi, bineînţeles, morminte

Fiindcă Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Mihai Eminescu, Ion Creangă şi cu-greu-mai-găsim-alţi-doi-trei stau în lumea dreptilor, iar noi, contemporanii, nu ne sfiim să trăim cum ne place, o viaţă avem, ce moarte vrei de la mine! În momentele următoare e cazul să aducem un minim de recunoştiinţă celor ce au fost mai vărsători de sînge nevinovat, unificatorilor de ţară şi limbă, fie pentru că i-am mai uitat, fie pentru că nu ne interesează. Cifra de afaceri, celularul, maşina de la service – iată problemele reale. Nu face bine scufundarea în istorie. E chiar nerecomandată atîta timp cît nici măcar istoricii nu s-au pus de acord ce facem cu istoria patriei noastre, Republica Socialistă România.

Ştefan cel Mare – O ştire caldă arată că pelerinajul pe la mănăstiri al unor japonezi a descoperit şi o zonă de minarete ţigăneşti. Ţiganii s-au gîndit să transforme aceste clădiri în curat turism. Despre femeile uşoare din jurul sfintelor Putna, Voroneţ nu mai scriem şi noi. Descoperiţi singuri.

Mihai Viteazul – *Tîrgul cu Floci*. Se naşte Mihai, doar dintr-o Tudoră. Azi, Tîrgul cu Floci e scufundat în Dunăre, în folosul Canalului. Prin Hârşova, de-o iei spre litoral, singurul loc ce-a perpetuat amintirea ar fi Valea lui Mihai.

Bucureşti. Statuia de la Universitate este cinstită cu apelativul de invidiat: „la coada calului".

Călugăreni. Bătălia de la 1595. La Călugăreni astăzi sînt toţi gata de lupta cu bostanul, la monument. Obscuritatea locului duce şi la organizarea concursului „cine duce urina mai departe", dotat cu exclamaţii între cheflii.

Giurgiu. Pe aici au fugit turcii, pe la 1600. În localitate, începînd cu anul 1993, se tricotează ciorapi de bumbăcel. Proprietari de fabrică: turcii.

Strehaia. La mănăstirea de aici s-au refugiat căpitani de-ai lui Mihai. Statuie. Vis-à-vis de statuie, Cofetăria Rely. Pe lîngă zidurile ei şi sub nasul lui Mihai se adună românişomeri de pe la Armături, fabrica din localitate, selectaţi de ţigani, stăpîni ai oraşului. Femeile spală, gătesc bine şi curat pentru ţiganii şi balabustele lor. Bărbaţii udă via, sapă în curte, scot purecii de prin cearceafurile albe şi scrobite.

Şelimbăr. Aici este o crescătorie de ciuperci şi putregaiuri.

I.L. Caragiale – În Haimanale, azi comuna I.L. Caragiale, primarul se numeşte Adrian Năstase.

Mihai Eminescu – Câmpan Ioan este din Predeal. A descoperit o rudă a lui Eminescu în Predeal. A scris o carte despre cum este Eminescu extraterestru. Adică, dom'le, dacă e geniu cum putem să nu credem că e geniu şi în matematică Eminescu, ori teoriile matematice consemnate par a fi dictate de fapte şi viziuni, de o vizită pe care Eminescu a avut-o la extratereştri. Extratereştrii l-au dotat şi l-au trimis înapoi. Or, toată viaţa e inspirată de nostalgia după acel moment. De asta a şi înnebunit. Nu mai putea după extratereştri. Nu, sifilisul, nu e dovedit. A, o pisică i-a mîncat creierul lăsat de asistente pe pervazul spitalului, iar caii dricului s-au speriat în drum spre groapă. Eminescu s-a dus la extratereştri. La teoria lui Cîmpan a contribuit şi criticul Cioculescu, ce-a spus că Eminescu e cosmonaut.

Ion Creangă – Nepoţica lui Creangă are 18 ani. Vrea să pozeze în *Playboy* (conform cotidianului *Libertatea*). ▲

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

Tita CHIPER

antinostalgia

Trăiască garda şi sînul!

„Notă informativă din 21 februarie 1945: «În legătură cu memoriul justificativ redactat de un grup de legionari şi înaintat Comitetului Central al partidului comunist, în urma discuţiunilor purtate cu elemente comuniste din cercul Anei Pauker – şi pe care l-am prezentat în copie – se mai pot adăuga următoarele:

Memoriul a fost foarte bine primit de Comitetul Central şi s-a răspuns grupului de legionari semnatari că el a fost luat în consideraţie şi că deci vor fi primiţi în partid. În acelaşi timp cei doi delegaţi ai Comitetului Central au comunicat legionarilor dorinţa Comitetului Central de a se angaja discuţiuni mai ample privind Mişcarea Legionară în totalitatea ei.

Ca urmare a acestei propuneri – continuă documentul citat – s-a hotărît ca dr. Petre Ţuţea şi profesor Nicolae Tatu, vechi legionari, însă oameni de valoare intelectuală şi ponderaţi, să ia contact cu delegaţii Comitetului Central pentru a fi discutată problema integrării totale a Mişcării Legionare în partidul comunist.

Din partea Mişcării Legionare se va pune, însă, de la început, ca condiţie a purtării discuţiunilor, ca presa comunistă să înceteze atacurile împotriva legionarilor şi să fie acceptată, principial deocamdată, ideea eliberării legionarilor arestaţi sau condamnaţi.

Tema de discuţie va privi problema marxistă, a legăturilor ideologice ce pot apropia cele două mişcări extremiste. Prin aceste discuţiuni nu se urmăreşte, din partea legionarilor, propria lor desfiinţare, ci numai cîştigarea de timp şi slăbirea forţei interne a partidului comunist, prin introducerea în sînul ei (sic!) a cît mai multor legionari.

Este interesant de adăugat că discuţiuni de felul acestora mai sînt purtate de unii legionari cu Grigore Preoteasa, redactorul responsabil al *României libere,* şi cu prof. Petre Constantinescu-Iaşi, care sînt antifascişti.

Prin aceste discuţiuni se urmăreşte crearea unei atmosfere favorabile pentru legionari în cercurile comuniste şi antifasciste».”

(Ioan Lăcustă, „41 de luni care au schimbat România“, Editura Viitorul Românesc, 1999) ▲

Dumitru SOLOMON

roluri

Poveşti cazone

Evadările şi sinuciderile din rîndurile armatei ar trebui să-i preocupe nu numai pe psihologi şi pe cei care fac recrutările, dar şi pe şefi, de la comandanţii de pluton pînă la comandanţii (mai mari în grad şi funcţie) de regiment sau divizie. Tinerii nu fug din armată sau nu se sinucid numai fiindcă sînt labili psihic (nu vorbim aici de înclinaţia maladivă a unora către crimă), fiindcă s-a făcut o greşeală tehnică la recrutare, fiindcă au fost părăsiţi de iubite, fiindcă s-au rupt de mediul familial, ci şi pentru că nu suportă, în general, condiţiile aspre, excesiv de aspre, ale vieţii cazone. Sigur, în perspectivă, armata română va deveni una de profesionişti, pe bază de voluntariat, dar pînă atunci tinerii militari trebuie să îndure hachiţele unor caporali, sergenţi şi plutonieri, dintre care mulţi au porniri sadice, sau, pur şi simplu, prinşi într-un lanţ al nedreptăţilor, sînt revanşarzi, dornici, cu alte cuvinte, să răzbune dispreţul şi umilirile de care au avut parte pe cînd erau ei înşişi recruţi.

S-au schimbat destule în armată de pe vremea cînd am trecut şi eu pe acolo, purtător, cu termen redus, de uniformă militară, dar nu cred că s-au schimbat toate. Nu m-ar mira să mai existe cîte un sergent care să şteargă vesela de la popotă cu cîrpa folosită la ştergerea cizmelor, iar ofiţerul şef al popotei să-i ameninţe cu trimiterea în faţa curţii marţiale pe cei care au protestat împotriva gestului şi nu pe autorul măgăriei. Nu m-ar mira să mai existe cîte un ofiţer care să comande o oră de „pas de front“ (de paradă) prin praful de esenţă afgană, pentru că un biet soldat a greşit cadenţa. N-aş băga mîna în foc că nu mai supravieţuieşte cîte un ofiţer superior care să-şi înceapă lecţia de „teoria probabilităţilor“ cu „bomba atomică este o... bombă“ şi s-o continue cu „avem o cutie în care punem cinci bile albe şi cinci bile negre; ce bilă vom scoate? Ori o bilă albă, ori o bilă neagră“. În sfîrşit, o ultimă evocare în acest articol(aş): legat de politica de apartheid care atunci era la ordinea zilei, un student (sărman filolog neajutorat) este solicitat să arate Africa de Sud pe harta lumii; după bîjbîieli îndelungi, el pune decis degetul pe India. „Toată?“, întreabă afabil ofiţerul cu politica (nu numai de apartheid). „Numai partea de jos“, răspunde hotărît soldatul-student. „Bravo! Zece!“.

Sînt convins că nu vom purta cu noi în NATO astfel de schiţe tragi-comice. ▲

Cu ochii-n 3,14

O GĂINĂ PRIMĂVĂRATICĂ, INTOXICATĂ CU PROPAGANDĂ, URCĂ 2 ETAJE ŞI SE CEARTĂ, ÎN „TRENUL FOAMEI“, CU SURORILE RELE ALE COERENŢEI ACIDE

● Misie grea; consiliile locale trebuie să stabilească veniturile pe care beneficiarii Legii 416/2001 (a venitului minim garantat) le pot obţine din exploatarea terenurilor, construcţiilor şi animalelor pe care le au în proprietate. După mature chibzuieli şi, probabil, după studii aprofundate, în cîteva localităţi din judeţul Braşov s-a hotărît că lucrurile stau astfel: la Fundata o găină aduce într-o gospodărie un venit anual de 2.400 lei (!), la Făgăraş 18.000 lei, la Beclean 120.000 lei, iar la Bod 600.000 de lei pe an. În aceste condiţii, „Punguţa cu doi bani“ începe să semene a reportaj, iar fabulosul cocoş aducător de bogăţii nu mai pare o făptură de basm, ci un descendent al păsărilor de curte din Bod. (**T. C.**)

● Dialog primăvăratic, la un oficiu poştal, între o clientă şi funcţionara de la ghişeu: „Pentru Statele Unite se poate pune în plic un mărţişor?“ „Se poate. Şi se scrie pe plic «conţine mărţişor».“ (**D. S.**)

● Într-un serial american de pe Prima, regele României, Iosif, este plimbat prin Washington, poate-poate acceptă să intre în NATO şi să ofere o bază navală. Un grup de extremişti români ameninţă că o va ucide pe prinţesa Alexandra dacă regele acceptă să intrăm în NATO. Eroul principal trebuie să o apere pe Alexandra, o prinţesă-problemă, exmatriculată din trei colegii elveţiene. Enervat de solicitudinea exagerată a gazdelor, regele român are la un moment dat o replică memorabilă: „Nu e nevoie să-mi torni coniac ca să mă faci să intru în NATO“. În final, capii conspiratorilor erau chiar miniştrii Kevosh şi Novac, indignaţi că poporul moare de foame şi prinţesa huzureşte. Apoi, eroul banal o salvează, iar regele, cu eşarfa tricoloră roşu-galben-negru, acceptă. Prinţesa, brusc maturizată, îi explică eroului în scena finală: „Poporul nostru a fost intoxicat cu propagandă cincizeci de ani şi ne va fi greu să înfiinţăm baza navală“. Domnule Bush, să ştiţi că ne-a trecut, faceţi baza. (**C. G.**)

● Dintr-un supliment al săptămînalului timişorean *Focus Vest* aflăm că la Shopping Center Bega sînt reduceri de preţuri. La etajul 2. Halal reduceri! Pînă urci 2 etaje, ţi-a trecut tot cheful de cumpărături. (**M. M.**)

● La recent încheiatele Jocuri Olimpice de iarnă, Canada a cîştigat titlul olimpic şi la hockey masculin şi la hockey feminin (cum spune un comentator local, *dacă se juca şi hockey sugari, băteam şi acolo*). Peste noapte a ieşit la iveală că, în timp ce un bărbat jucător dintr-o ligă majoră cîştigă în medie 5 milioane de dolari pe an şi este înconjurat de o armată de admiratoare, o femeie jucătoare îşi plăteşte deseori singură deplasările cu echipa de club, îşi pune în pericol securitatea financiară pe viaţă şi se ceartă cu familia. Se aşteaptă schimbări radicale. Cei care au fost surprinşi de extazul canadiencelor la sfîrşitul finalei să ia în calcul şi aceste detalii. (**A. C.**)

● S-a tradus şi la noi cartea lui Montignac despre regimul disociat *Mănînc deci slăbesc!* care a spulberat acum ceva timp certitudinile nutriţioniştilor francezi. Bizar, în ciuda recomandărilor (brînzeturi franţuzeşti şi vin de Sauterne sau Médoc), regimul a prins, astfel încît a devenit o modă deja verificată. Mă întreb, totuşi, ce-or fi înţeles fanii disocierii din fraza următoare: „Voi exclude din oficiu brînzeturile de tip camembert, ale căror manifestări de simpatie riscă să nu fie deloc apreciate de vecinii apropiaţi, mai ales dacă sînteţi în tren“. Te şi vezi mîncînd camembert în „Trenul Foamei“! (**S. S.**)

● „Cenuşăreasa“ la Teatrul „Ţăndărică“ în regia lui Silviu Purcărete a devenit (sperăm că n-a fost aşa de la început) un spectacol parcă pentru copii surzi. Zbieretele surorilor rele, isteria generală la un volum care face să zbîrnîie boxele au un singur rezultat: nimeni nu mai înţelege nimic şi mulţi copii încep să plîngă. Poate nu-i chiar imposibil să fie reduşi cîţiva decibeli; aşa, ca într-o poveste frumoasă pentru copii şi părinţi normali. (**A. M.**)

● După ce l-a porcăit mai rău ca în Obor, o doamnă ştăboaică i-a imputat brusc unui exclus din partidul ei că, peste toate, el n-a ştiut să ducă nici „cea mai elementară politică coerentă.“ Să nuanţăm coerenţa pînă la elementar – hai că ne-am dat dracului! (**R. C.**)

● În Germania s-a înfiinţat o asociaţie pentru protecţia piticilor de grădină, care veghează ca aceştia să nu fie decapitaţi din greşeală – cînd se tunde iarba –, să nu sufere de pe urma ploilor acide – cînd plouă acid – şi, în general, militează pentru o climă mai blîndă pentru bieţii gnomi – obligaţi să trăiască afară şi să suporte intemperiile... De mult n-am mai auzit o ştire atît de simpatică. (**a. l. ş.**)

DUPĂ O ASEMENEA FRUMUSEŢE, RĂSPUNSUL COMPORTĂ CONVERTIREA BLOCAJELOR IEFTINE ÎN FORMULE MATEMATICE RUPTE DIN RAI

● „La 23,30, urmăriţi sinteza zilei...“ De cîteva ori, acest anunţ normal a trecut prin faţa ochilor noştri, în timp ce rula *Călăuza* lui Tarkovski. Sărmani de noi, care sinteză? Care zi, după o asemenea frumuseţe? (**R. C.**)

● Un gazetar american s-a înscris, incognito, în Franţa, la un curs rapid de pregătire a chelnerilor. A urmat lecţii teoretice de ştiinţe politice, literatură franceză şi psihologie. Mai complicat a fost cu cele practice: există o filozofie a serviciului, dar este necesar şi un anume talent poetic: clientului trebuie să i se înşire multe adjective pentru a-l face să sesizeze rafinamentul bucatelor recomandate. Clientul este rege, dar trebuie respectate fără a crîcni dorinţele lui, chiar cînd face erori flagrante, cum ar fi comanda unei cafele cu frişcă la peştele denumit limbă-de-mare? Răspunsul, oricare ar fi, comportă riscuri: ucenicul impostor a primit o notă proastă la proba practică pentru că nu a fost în stare să stabilească dialogul cu clientul, nu s-a asigurat că acesta e mulţumit, nu i-a lăsat suficient timp înainte de a-i servi brînza, i-a trîntit nota de plată pe masă, fără nici un fel de comentariu. Înainte de a fi chelner, candidatul trebuie să fie un bun cetăţean, iar gazetarul american riscă mult nu doar în munţii din Afganistan, ci şi în restaurantele de pe bulevardele Parisului. (**M. B.**)

● În zilele noastre pragmatice, pasiunea lui Don Juan s-a convertit într-un salam. „Don Juan“ este şi numele unui „altfel de salam uscat şi afumat“. (**I. P.**)

● Pentru că nu s-a îngrijit de starea drumurilor din zona Braşovului şi acestea au fost aproape impracticabile la începutul săptămînii – fapt care a generat o întreagă nebunie: blocaje, tamponări şi chiar răsturnarea unui autocar –, Direcţia drumurilor a fost amendată de poliţie cu un milion de lei. Statul nu are bani, doar nu avem pretenţia la sume mai mari! (**C. P.-B.**)

● Dintr-o reclamă publicată într-un ziar aflu că au apărut „cele mai populare, mai ieftine şi mai vîndute ţigări româneşti“: „ANGHELESCU“, la preţul de 6.499 lei pachetul. Iată un întreprinzător care îşi doreşte fierbinte să fie tras în piept. (**D. S.**)

● Un jurist american, Richard Posner (între altele, judecător în procesul Microsoft), a publicat o carte *(Public Intellectuals: A Study of Decline)* în care demonstrează, cu formule matematice, clasamente, grafice şi tabele, că prestigiul unui intelectual e cu atît mai mare cu cît acesta apare mai puţin în mass-media. Pe scurt, adevăraţii producători de idei nu apar foarte des pe la televiziuni şi prin ziare, iar părerile lor nu sînt citate toată ziua bună ziua în legătură cu orice subiect. Recenzenţii cărţii nu uită să precizeze că Richard Posner (62 de ani) a scris 31 de cărţi, peste 300 de articole, a emis peste 19.000 de sentinţe şi opinii, abordînd teme diverse, de la suspendarea preşedintelui Clinton la SIDA, de la pornografie la Hegel, de la adopţii la Islanda medievală. Oare cum o fi descoperit formulele matematice care-i susţin teoria?... (**M. V.**)

● Pe mai multe posturi de televiziune am văzut-o pe deputata PNL Mona Muscă dînd o declaraţie în legătură cu proiectul de lege împotriva violenţei domestice pe care l-a iniţiat şi de fiecare dată am fost şocat cînd am auzit-o spunînd „Eu cred că buna înţelegere şi vorba bună e ruptă din Rai.“ Doamna Mona Muscă, înainte de cariera politică, a fost lingvist. Acum este politician. (**C. P.-B.**)

Privire cu ochiul liber

– convorbire cu jurnalistul Cătălin TOLONTAN, redactor-şef, „Pro Sport“

Strigătul care a făcut să vibreze Capitala într-o neuitată noapte din 1986 suna uimitor, ca o contradicţie: fericiţi de victoria meciului de la Sevilla mii de bucureşteni ieşiseră pe străzi şi scandau „Ceauşescu-Ducadam“. Ce legătură putea fi între numele conducătorului statului şi cel al extraordinarului portar care adusese gloria echipei noastre de fotbal? Nici una – dacă uităm acel timp. Pătimaşii suporteri de-atunci ştiau însă bine pe ce lume trăiesc: în plin cult al personalităţii ar fi fost imposibil să răsune pe străzi cu atîta amploare alt nume decît cel al Eroului între eroi, aşa că spre a sărbători nestingheriţi meritul cuiva, puneau pentru orice eventualitate şi o „pilă“. Dar, în general, sportul reprezenta o zonă în care meritul se impunea de la sine şi putea fi apreciat cu ochiul liber. Reconfortantă senzaţie într-o lume plină de „înlocuitori“! Cînd ni se vorbea despre succesele ştiinţifice ale Savantei de renume mondial, totul stîrnea îndoială, dar cînd Nadia Comăneci urca pe bîrnă, acolo evolua chiar Nadia Comăneci, nimeni altcineva. Într-un fel, recunoaşterea nemijlocită a meritului sporeşte încrederea în realitate. Cu totul îndreptăţite, deci, mirarea şi tristeţea admiratorilor sportului care se întreabă adeseori cum într-o lume ce presupune valoare şi fair-play, pot să pătrundă pilele, complicităţile, combinaţiile dubioase, criteriile contestabile?

Aura unui cuvînt

Există astăzi o imagine mai exactă despre valoarea meritului?

Nu tocmai. Îmi amintesc de o experienţă personală de acum cîţiva ani, cînd am lucrat la nişte ziare locale, trimis în provincie de Media Pro. La un moment dat a venit o doamnă să se angajeze – de regulă, trebuia să stăm de vorbă cu toţi solicitanţii – iar discuţia a durat ceva mai mult, prelungită artificial de doamna respectivă cu nişte insinuări pe care nu le înţelegeam. Pînă cînd, exasperată că eu eram prea opac sau prea lacom (după aia am descifrat mesajul) mi-a spus clar: „Ziceţi-mi exact cît anume doriţi pentru angajare. *Aşa este normal.*“ Sînt convins că există lumi în România, nu-mi dau seama cît de întinse, în care meritul nu intră în discuţie, iar „pila“ nu mai e un concept de influenţă, ea se converteşte concret. E nu numai un „gest comercial“ de moment, ci un gest comercial cu prelungiri, pentru că o relaţie de muncă începută în acest mod obligă altfel decît simplul cuvînt.

Vorbind despre această experienţă credeţi că am progresat mai degrabă în reprezentarea relaţiilor şi aranjamentului decît a meritului?

Depinde şi în ce mediu ţi s-a format noţiunea de merit, noţiunea de valoare. Generaţia mea a crescut într-un mediu în care meritul era totuşi ceva extrem de important. Era o lume care avea un spirit conservator ce nu dădea deloc rău. Din fericire, viaţa nu se suprapunea exact cu propaganda oficială, se desfăşura după criteriile ei, altele decît cele enunţate public. Eu am avut noroc: n-am ajuns la facultate înainte de '89. De ce spun asta? Cu cît te apropiai de profesie şi creştea miza – posibilitatea de a cîştiga, de a-ţi face un loc în societate – cu atît se iveau situaţii care te contrariau, văzînd că promovarea se făcea nu doar pe criterii de merit. Dacă ai fi adunat, de exemplu, toate procentele pe care ţi le asigura activitatea politică, activitatea UASCR, participarea la „Cîntarea României“ etc. – se ajungea la aberaţia de a depăşi nota 10. La liceu nu era aşa: cel mai bun se impunea relativ repede, la vedere, ca pe terenul de sport, şi era recunoscut, cel puţin informal, de cei din jur. Ca să fiu sincer, în viaţa mea de liceu, informalul s-a suprapus cu formalul. Cu puţine excepţii, n-am întîlnit aberaţiile care m-ar fi aşteptat mai tîrziu, în cadrul sistemului.

În timpul despre care vorbim, funcţiona şi un merit paradoxal, să-l numim aşa: meritul de a se comporta uman, „descuiat“, înţelegător al omului de la partid care acţiona dincolo de cadrele sistemului ce-l promovase, tocmai pentru că se supusese tuturor aberaţiilor acelui sistem.

În raport cu societatea trebuia să se mîntuie un pic şi omul de la partid şi odată cu el şi sistemul. Circula, e drept, şi imaginea oamenilor aflaţi în posturi de conducere care, în ochii celor cu care lucrau, şi, prin extindere, datorită „presei neoficiale“, zvonului bun, aveau meritul de a se comporta mai uman. Dar la ei se ajungea tot printr-o „pilă“, o relaţie, o complicitate benefică. Ei încălcau puţin regulile sistemului care îi promovase, îşi păstrau însă şi „meritele“ de opacitate, încuietorism, obedienţă datorită cărora fuseseră selectaţi. Nu cred că au scăpat de ele vreodată, cu adevărat şi pînă la capăt.

Valoare la vedere

Spectatorul de pe stadion sau din arenă îşi construieşte o lume ideală: în sport meritul e „la vedere“, chiar şi nedreptăţile sînt lesne observabile şi sancţionate de multe ori. Cum poate rămîne ea atît de neinfluenţată de realitatea cotidiană, unde lucrurile nu se desfăşoară aşa?

Ani de-a rîndul, sportul era imaginat ca un mediu care a reuşit să existe fără toxine atît de vizibile, cum erau cele din societate. Nu se constituiau în sistem, aşa credeam. Acum, cunoscînd lucrurile mai de dinăuntru, îmi dau seama că el nu era nici pe departe atît de pur pe cît îl visam şi ni-l doream noi. Numai că dorinţa noastră de a fi curaţi, de a fi altfel decît în viaţa noastră de zi cu zi era atît de puternică încît reuşeam să-l vedem imaculat, fără „înlocuitori“, fără „playback“. Cam încă un deceniu după '89, măcar în mintea oamenilor, el nu s-a amestecat cu politica dubioasă, cu mişmaşurile şi „pilele“. Erau, ce-i drept, două-trei echipe de fotbal care concentrau, ca şi în viaţa oamenilor de dincolo de stadion, tot răul. Dacă scoteai – teoretic vorbind, că practic nu îndrăznea nimeni să le tulbure – dacă scoteai acele echipe din calcul, din calculul afectiv şi din clasamentele reale, rămîneai, ne plăcea să credem, cu imaginea unei zone destul de curate. În fotbal această iluzie a durat pînă acum 3-4 ani. În unele sporturi ea persistă încă.

În gimnastică, în canotaj, probabil în şah...

În şah, nu. Aici România este în momentul de faţă un exemplu nefericit. Am ajuns să fim printre puţinele ţări care au fost bănuite/acuzate de aranjamente în şah! În ce priveşte gimnastica, cred că noi sîntem prizonierii imaginii de trudă pe care-o fac nişte copii. Judecînd aşa, aproape tot ce se întîmplă în gimnastică este lăudabil. Am rămas sus ca performanţă, asta e ceea ce contează în ochii publicului. Dar de obicei nu ne gîndim că meritul extraordinar poate strivi, că e plătit cu atîta efort, perseverenţă, suferinţă chiar, încît toate acestea se pot întoarce la un moment dat împotriva meritului. Mai e ceva: credinţa că meritul face dreptate, întreţine, practic, focul la care reuşeşte să se încălzească tot sportul pe lumea asta. Şi tulburarea respectivei credinţe este cea mai mare durere a sportului românesc, în clipa de faţă, în special a fotbalului. Fiindcă se creează senzaţia că această paradigmă justiţiară, chiar în cheie minoră, în cheie puţin ludică, nu mai funcţionează, dispare. Şi că nu mai există dreptate, totul poate fi aranjat, cumpărat, măsluit. Asta are un impact năucitor pentru cei care cred în sport.

Pătrunderea procedeelor neoneste în lumea fair-play-ului se petrece numai la noi? Greu de crezut.

Nu numai la noi; dar în sportul dezvoltat, în Vest, principala grijă este aceea de a nu macula performanţa prin industrializare, prin inducerea unui aspect comercial excesiv. Să nu facem din sport o afacere atît de mare încît ea să umbrească meritul şi să îndepărteze pasiunea şi pe oamenii uniţi de această pasiune. Mari cluburi sportive din Occident au o deschidere fantastică spre public, acesta e acţionar, decide cine se transferă, cine vine, publicul poate schimba un antrenor, iar în anumite cluburi comunitatea de simpatizanţi este atît de puternică încît îşi alege preşedinţii prin sufragiu universal. Vedetele sportive sînt obligate, prin contract, să aibă un raport direct, constant şi de bună credinţă cu publicul susţinător. Trebuie să meargă regulat la conferinţele de presă, la întîlnirile cu fan-cluburile, cu suporterii, cu sponsorii, la întîlnirile organizate la casele de copii.

Nu-i de-ajuns un singur merit, demonstrat pe stadion?

Se pare că nu. Fără acceptarea publicului, vedetele nu pot trăi, n-au cum să-şi ia banii. Principiul este următorul: noi, publicul, prin faptul că ne uităm la tine atît de mult, îţi confirmăm mereu meritul şi îţi asigurăm venitul şi gloria. Tu trebuie să ai meritul să ne cîştigi de fiecare dată preţuirea şi să ne dai senzaţia că, prin această valoare pe care ţi-o recunoaştem, ne aparţii şi rămîi al nostru.

Meritul trucat

Cum pătrunde în această lume, funcţionînd după reguli ce par atît de clare, meritul trucat, măsluit prin relaţii, susţinut prin reţele?

Principalul truc în sportul mondial e dopajul. El anulează meritul şi introduce un element extra-sportiv, compromiţător şi periculos. Dopajul mondial apare din primul moment cînd cineva ajunge să facă sport la un nivel care să pară productiv celor din jur şi să aibă potenţial. Introduce un fals merit şi o asemenea buimăceală în aprecierea valorii, că, practic, nimeni nu mai înţelege nimic. Aşa s-a întîmplat în ciclism, acum 2 ani, cînd turul Franţei a fost viciat ca imagine de controalele antidoping făcute noapte de noapte de către organele de justiţie, nu doar de cele sportive; a fost o competiţie fără relevanţă pentru spectatori. După asta nimeni nu mai ştie cum ar sta lucrurile dacă s-ar judeca „pe bune“, cum zic microbiştii, cîţi dintre primii ciclişti ai lumii ar mai rămîne la locurile lor. Dopajul nu se va lămuri niciodată, după părerea mea.

Şi e posibil să rămînem cu imagini inexacte despre unii sportivi care, deşi s-au afirmat pe merit, s-au menţinut prin mijloace deloc vrednice de stimă?

Asta a fost o racilă specifică fostului bloc comunist, unde dopajul era o politică de partid şi de stat. Pentru ca, la un moment dat, un anumit stat să se insinueze acolo unde n-ar fi avut meritul să se afle, se sacrifica orice, la nivel individual. Mărturiile de după '90 ne-au descoperit lucruri îngrozitoare. Tratamentele hormonale de care s-a vorbit în anii '70 se experimentaseră mult înainte. Există sportivi care plătesc această politică inumană cu suferinţe de-o viaţă întreagă, deşi erau oameni de merit cert, care n-ar fi avut nevoie de false galoane.

De ce de la o vreme bănuiala trucajului pluteşte şi-n sportul nostru?

Fiindcă aici, în fotbal, bunăoară, avem şi nişte contribuţii specifice notabile: blaturile. Meciuri aranjate prin voinţa prietenească sau comercială a conducătorilor, a antrenorilor, a jucătorilor chiar. Au început să se practice şi la echipele de copii şi juniori. Prin cumpărarea arbitrului, o echipă de copii şi-a învins adversarii, la un turneu de sală, la scorul de 37-0! Gîndiţi-vă cum se conturează ideea de merit în mintea unui copil care intră într-o echipă de pitici la 8 ani şi pînă la 12 ani continuă să înveţe acest sistem competiţional? Vine un om şi spune unei echipe „azi voi veţi pierde“. Celor care urmează să cîştige nu li se spune, ca să nu se relaxeze. Nici tuturor vitorilor perdanţi nu li se spune, doar celor cu posturi importante în teren. Ei mimează jocul, ceilalţi îşi dau sufletul să reducă handicapul. Cei care iau jocul în serios nu pot trăda echipa, deşi se prind că partida e aranjată.

Dar nu există pericolul să se răspîndească judecata strîmbă şi printre spectatori?

Ba da. Spectatorul de pe stadion extrapolează şi-şi spune: dacă aici, unde văd cu ochii mei ce se întîmplă, lucrurile se petrec aşa, înseamnă că în altă parte se fac chestii mult mai grave. Şi pierde nu numai încrederea în sport, ci în întregul mecanism social. Cît lumea era convinsă de victoria meritului în sport, şi noi gazetarii am beneficiat de această credinţă. Dar neputînd să nu reflectăm realitatea mai recentă, am ajuns să ne cam tăiem craca de sub picioare. Am scos la lumină unele aspecte de înşelătorie, dar am lansat un dubiu etic: cîte ierarhii sînt construite pe merit, dacă nici în sport unele dintre lucrurile vizibile nu sînt adevărate? Cît din peisaj reprezintă sau nu o meritocraţie? Noroc cu Olimpiadele, campionatele mondiale, cele europene sau cele anuale: sînt ciclice, se repetă, Judecata de Apoi vine destul de repede în sport. Din cînd în cînd se face dreptate, există instanţe ce nu pot fi păcălite.

Credeţi că există şansa unei lumi bazate preponderent pe merit, şi nu doar în sport?

În sport sînt mai curînd sceptic: aici revoluţia din '89 n-a avut loc. Schimbările ţin de o revoluţie de pîslă, care-a tras o draperie de postav peste rele. În rest, ce să spun? Noi n-am fost crescuţi într-un cult al fericirii individuale, din păcate, ci pentru o viaţă de sacrificii. Meritele presupuneau atît de multe criterii de îndeplinit şi la un asemenea nivel, încît deveneau condiţia nefericirii şi condiţia ca nimeni să nu poată pretinde nimic. Ca să ai un serviciu în oraşul natal trebuia să fii bun la învăţătură, activ politic, fidel unui sistem contraselectiv, să tragi cu urechea, să fii voluntar la tot soiul de absurdităţi, să te-nsori, să ai patru copii, să n-ai rude fugite, să iei cuvîntul în şedinţe etc. etc. Decît să fie iar aşa, prefer această lume contradictorie şi agresivă cu care să mă confrunt „pe bune“. De la o vreme, am început să văd CV-uri ale unor oameni născuţi în 1975-1980. Altă generaţie, altă psihologie. Ei nu aşteaptă ca meritele lor să fie recunoscute de altcineva: şi le asumă şi le creează singuri. Mulţi, prin sisteme recunoscute: studii serioase, CV-uri bine puse la punct, paşi corecţi. Dar din momentul acela îşi negociază destinul profesional şi uman (vezi sfaturile pe care revistele pentru doamne le oferă cititoarelor lor), cu spirit pragmatic, lucid, concurenţial. Faţă de ei, eu mă simt ceva mai bogat tocmai fiindcă am parcurs şi o perioadă în care lucrurile stăteau altfel. ▲

Pagină realizată de Tita CHIPER

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Andrei PLEŞU ● **REDACŢIA:** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● **RUBRICI:** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Andrei GORZO, Augustin IOAN, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● **RESPONSABIL DE NUMĂR:** Tita CHIPER ● **CORECTURĂ:** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● **TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:** Ela PETRAŞCU ● **EDITARE TEXT:** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● **DIFUZARE:** Gabriela BURTEA ● **Redacţia DILEMA:** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● **Telefon/fax:** 230.23.84 ● **e-mail:** dilema@fcr.algoritma.ro **Internet:** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul RODIPET S.A pe anul 2002 şi la poziţia 166 în Oferta 2002 a MT PRESS. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la Gabriela Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 255.48.15, 255.48.16, 255.48.17 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.14.96 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 2511.1–531.2 deschis la BCR, sucursala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

GRATUIT

DILEMA

Anul X
nr. 469
8-14 martie 2002
20 pagini 7000 lei

INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema

EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

SĂPTĂMÂNAL DE TRANZIŢIE

DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

FRUMUSEŢEA

„O, frumuseţe, ce contează că yii din cer sau din infern?“

CHARLES BAUDELAIRE

„Frumuseţea va fi CONVULSIVĂ sau nu va fi.“

ANDRÉ BRETON

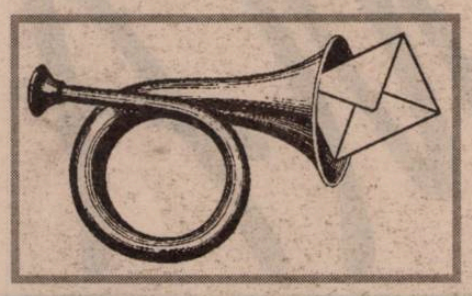

Nr. 466: Articolul dlui Dan Goanţă, „Argentina“

Din Bolivia

Domnule Dan Goanţă,

Am citit articolul dumneavoastră despre Argentina şi am fost plăcut surprinsă să aflu că aveţi nostalgii legate de tărîmul sud-american. Şi pentru că eu mă aflu de cîteva luni la porţile Argentinei, mai exact, în Bolivia, aş vrea să vă relatez cîteva dintre realităţile acestui spaţiu cultural aproape inaccesibil nouă, românilor, şi să vă dau dreptate că aveţi doar o impresie că ştiţi tot despre Argentina.

De acelaşi entuziasm eram şi eu cuprinsă înainte să trăiesc pe acest continent. După aceea entuziasmul s-a transformat în extaz, avînd posibilitatea să văd Brazilia, Sao Paulo, centrul financiar al Americii de Sud cu acei zgîrie-nori comparabili cu cei din New York, apoi am aflat că voi locui lîngă casa în care a trăit Mario Vargas Llosa primii nouă ani ai copilăriei sale şi că am avut şansa să văd Anzii, care sînt fabuloşi, cu totul altfel decît Alpii sau Munţii Stîncoşi. Dar după ce trăieşti un timp aici, ajungi să-i dai dreptate unui prieten care spunea: „Aici trăieşte o lume vagaboandă, pentru care seriozitatea e o utopie.“ Ca european accepţi destul de greu anumite inconveniente ca: rătăcirea scrisorilor sau a pachetelor de către poştă (şi nu poşta normală, ci companii de poştă rapidă, cu renume...), gunoiul de pe străzi care se ridică rar şi neregulat, mentalitatea arhaică, sechele ale coloniei spaniole. Apoi, vreau să vă spun că poliţia este mult mai coruptă ca la noi. Un amic neamţ, care trăieşte în Argentina de un an, îmi povestea că s-a întîmplat o dată să-l oprească poliţia în plin Buenos Aires pentru că vorbea la mobil în timp ce conducea, şi spun intenţionat „s-a întîmplat“ pentru că aici nu există moda controalelor de rutină. Amicul meu intimidat i-a prezentat actele, în timp ce îi explica poliţistului că n-a ştiut că în Argentina există această lege care interzice convorbirea la mobil în timp ce coduci. Poliţistul îi spune că regretă, dar a încălcat legea şi adaugă: „Pero, yo soy un hombre bueno!“. Amicul meu îi răspunde încurcat: „Si, pero que significa eso?“. Poliţistul repetă insistent refrenul de încă cîteva ori văzînd că interlocutorul său nu înţelege invitaţia de a-i da şpagă. Amicul îmi spunea că, realmente, transpirat şi tremurînd, (pentru că în Germania n-ar fi îndrăznit să facă aşa ceva) a strecurat agentului de ordine în mînă 10 pesos, aproximativ 10 $, care a plecat mulţumit. Şi, culmea, i-a urat la despărţire: „Să ştiţi că pe mine mă găsiţi tot timpul aici, la intersecţie! Oricînd la dispoziţia dvs.!“ Cunoştinţele i-au spus că i-a dat prea mult, în Argentina poliţiştii mulţumindu-se şi cu mai puţin...

E o lume încremenită în aceleaşi neajunsuri; şi asta pentru că America de Sud a fost „curtea din spate“ a Statelor Unite începînd de la sfîrşitul secolului al XIX-lea încoace. Luînd contact cu realităţile de pe acest continent, nu pot să nu mă gîndesc la o similitudine de soartă cu bătrînul nostru continent. Tare mi-e teamă că ţările Europei de Est vor rămîne „uzina murdară“ a ţărilor din restul Europei. Dar acum ce mai putem face noi, românii, să ne schimbăm destinul?

Revenind la sirena Argentina, eu vă sugerez să vă acoperiţi urechile să nu-i mai auziţi chemarea irezistibilă. Mai bine rămîneţi cu tangoul, cu Borges, Piazzola şi Sábato; şi asta ca să nu vă „contaminaţi visurile“ care vă bucură sufletul. Păstraţi ce are ea mai încîntător. Eu am ajuns pe tărîmul sud-american, sînt îndrăgostită de el, dar n-am să ajung niciodată să-l iubesc! Şi, apropo, cerul acestui continent are o frumuseţe stranie, greu de întîlnit în altă parte...

Cu admiraţie,

Daniela Monica HERTZA

Răspunsul autorului

Stimată doamnă, dacă mă gîndesc mai bine, fascinaţia mea pentru America de Sud are origini mai vechi decît cele menţionate. E vorba de visul de retragere al lui Ostap Bender, personaj care m-a făcut să înţeleg mai bine Rusia. Şi cine înţelege Rusia, zicea cineva, înţelege şi lumea. Ca dovadă şi epistola dumneavoastră care trasează o tristă linie de separaţie între lumea şpăgii şi a bunului plac şi cea a insipizilor nemţi, incapabili să ne/le înţeleagă năravurile, indiferent de continent. Aţi reuşit să mă puneţi în dilemă – se pare că drumul spre ideal nu este pavat cu palmieri şi tangouri. Mai trebuie ceva. Poate ar trebui să recitesc cărţile lui Sábato despre lumea orbilor şi din perspectiva lui Ostap. Aceea că măcar poate să se facă administrator de bloc.

Cu emoţie,

Dan GOANŢĂ

Nr. 465: *„Citadinul şi natura“*

Schema „munte/mare“

Trăim într-o cultură hedonistă. Şi mergem pe schema minimului efort şi a satisfacţiei imediate. Ce efort depui ca să te duci la mare? Financiar şi-atît. Dar dacă te duci la munte? Ei bine, aici e o altă problemă, pentru că imediat devii regizorul unui film în care joci şi rolul principal. Şi începi să anticipezi, să estimezi. Şi devine greu să intri în acţiune. Dacă atunci cînd pleci la mare rămîne ca acţiunea în care intri să-ţi dea propria raţionalitate, propria semnificaţie şi-ţi permiţi să-ţi asumi încrederea ca risc, atunci cînd pleci la munte ai nevoie de certitudine, trebuie să poţi să estimezi consecinţele deciziei tale. Însă nu poţi, datorită deficitului de informaţie pe care îl ai. Şi dacă vom considera că „e treaba mass-media“ să te informeze, putem formula ipoteza că nu o face îndeajuns în această direcţie din raţiuni economice (e mai profitabil la mare, că acolo sînt hoteluri care au nevoie de clienţi, şi multe altele de asemenea), dar nu mai insista.

Rămîne să te informezi singur – da, dar asta presupune efort, şi doar nu vrem să depunem efort (costă, durează, te stresează, te oboseşte ş.a.).

Să mergem un pic mai departe şi să răscolim mai adînc în căutarea motivelor care te fac să stai acasă şi să nu te întorci la natură (vezi munte), decît cu gîndul. Mergem tot pe schema comparaţiei mare-munte: la mare nu prea rămîi singur (ce bine!), pentru că ai plecat să te distrezi, să asculţi muzică, să suporţi/să produci zgomot, să cunoşti oameni. În plus, aici „ai acoperire“ („merge“ mobilu'). Nu găseşti în nici un caz timp să te gîndeşti prea mult la tine; şi asta se întîmplă pentru că, de fapt, ţi-e frică s-o faci? (De cercetat...)

La munte, dacă te apuci cumva să pleci într-un grup mai restrîns, se poate întîmpla (of...) să rămîi, măcar şi pentru cîteva minute, singur, adică nevoit să te gîndeşti la *tine* (datorită diferitelor variabile care intervin şi care ţin strict de mediul extern: tăcerea care „ţipă“ peste tot în jurul tău, înălţimile care sînt un pic „prea înalte“ pentru orgoliul tău; apare teama că s-ar putea întîmpla ceva rău cu preţioasa-ţi structură, pentru că te ameninţă şi stau să te atace: lup, urs, şarpe, albină, avalanşă, urzică, piatra mare sau mică; asta în timpul zilei, pentru că noaptea, pe lîngă acestea, te mai atacă: foşnetul frunzelor, vuietul vîntului, însuşi întunericul, stelele care sînt prea aproape – toate îţi violează spaţiul intim care dintr-o dată s-a lărgit). Şi asta nu e bine, pentru că ajungi să comunici cu cineva cu care poate n-ai mai stat de vorbă: cu *tine*.

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“

WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“

Şi ajungi să ceri de la tine nişte chestii nu prea confortabile: să te descoperi.

În afară de toate astea s-ar putea şi să „n-ai acoperire“. Păi şi atunci cum mai eşti tu conectat la pulsul vieţii cotidiene, în care te agitai bezmetic? Cine îţi mai dă ţie în pustietatea asta incertitudinea care-ţi era furnizor de raţiune? Adicătelea cum, să ajungi tu să te gîndeşti la *tine*? Nu... După un timp, în care poate te mai uiţi la o stîncă, la o capră neagră, la cine ştie ce pasăre, la soare, la nori, în fine... şi după ce te-ai săturat să încerci să-ţi răspunzi la întrebări la care (îţi spui tu) n-a răspuns nimeni pînă acum, începi să înalţi mîinile către cer, în căutarea... (sic) „acoperirii“ (că doar tre' să spui şi altora „ce frumos e aici... şi apusul ăsta de soare... am văzut şi-o capră neagră... să venim o dată cu toţii“ etc.). Dar ce te faci, că deja au trecut cîteva ore bune de cînd ai intrat în diada asta „tu cu *tine*“, şi, pentru că ai fost precaut, construieşti de capul tău o triadă.

Aşa că de ce să te supui unui asemenea chin? Mai bine te alimentezi cu imagini (de pe Internet, de la TV), îţi dezvolţi bine-bine imaginaţia şi poţi să te „întorci la natură“ gratuit, cînd vrei tu, indiferent de starea vremii, fără riscuri, fără efort fizic. Şi acum ai devenit iarăşi tu, cel care (din diverse motive) nu-ţi mai permiţi nici măcar să te îndrăgosteşti (de natură?).

Cred că s-ar mai putea găsi şi alte motive care îi fac pe unii să abandoneze ideea unei „ieşiri în aer liber“. Hai să mai presupunem cîteva: dezinteresul pentru propria lor sănătate, dependenţa de poluarea fonică, lipsa echipamentului necesar (deşi asta nu e o piedică pentru toţi, s-au văzut şi „pantofari“), raportul dezavantajos cost-beneficiu (nu ne referim în mod strict la bani), precum şi alte o mulţime de „piedici“, care fac ca munţii noştri să fie populaţi mai mult pe la poale. Dacă alegi acest tip de „întoarcere la natură“, trebuie neapărat să ai în vedere următoarele: 1. să faci un foc cît mai mare cu putinţă; 2. să pui pe grătar cît mai multe kilograme de carne; 3. să „dăruieşti“ şi altora, pe o rază de un kilometru (sau mai mult, data viitoare!) din ultima ta achiziţie în materie de manele; 4. să fie cu tine toată lumea cu care te cunoşti (ca să poţi şi să te distrezi, dar şi să faci scandal); 5. să vezi cîte beri poţi da gata într-un ceas.

Orice asemănare cu persoane sau evenimente reale este pur întîmplătoare (cine se simte – ei, bine – s-o facă!), iar acest text nu lasă loc interpretărilor. Pentru eventuale lămuriri ale nelămuririlor scrieţi la mihaialexe@yahoo.com.

Mihai ALEXE

Dintr-un tramvai elveţian

Din biroul meu din geantă, transportabil cu tramvaiul 9 şi alte numere, vă spun că am rîs cu lacrimi de ce-aţi „consemnat“. Flaubert are un roman pe care n-a apucat să-l termine, *Bouvard et Pécuchet*, „de milioane“: de cîte ori vin acasă şi cad lată de-mi sună apa în cap, iau *Bouvard et Pécuchet* şi scot telefonul din priză. Orgie! fără aspirină şi rîd cu lacrimi. Ca ieri seară: şoferul de la Ambasada Angliei de milioane, naturalista Cecilia e o adevărată academiciană (asta chiar ajunge că are şi tupeu); *bref* din tramvai, vă mulţumesc pentru *naturilii umane* în care ne-aţi băgat scoţîndu-ne din case. Super! Trăiască natura şi înfrăţirea ei cu omul!

Gabriela BAICU-CERKEZ

Zürich

Lemnul şi betonul

Reîntoarcerea omului la natură nu este, azi, numai o opţiune de viaţă, ci şi o încercare de *recuperare de sens*. „O modalitate a sensului“ (cum spune Andrei Pleşu). Dacă pentru omul „vechi“ natura era casa, pentru cel postmodern aceeaşi natură – atît de transformată de mîna sa – a devenit *scop*. Nu de mult, am aflat dintr-o emisiune TV că, la japonezi –, cei care dau tonul în materie de arhitectură – ultimul răcnet în amenajarea locuinţelor este lemnul. Cei bogaţi îşi construiesc interiorul numai din lemn. Dacă nu se poate trăi direct în natură, atunci se aduce natura în interior. Nu ştiu cît de importante sînt esenţele din care se reconstruieşte natura în casă, dar ştiu că ele sînt scumpe, fiind vorba despre esenţe „nobile“: mahon, cireş, fag, stejar, uneori mesteacăn.

De ce caută omul să înlocuiască, azi, materiale precum marmura, gresia, sticla, inoxul, termopanul cu... lemnul? Un răspuns iute şi facil ar fi: pentru că marmura etc. sînt materiale reci, impersonale, pe cînd lemnul este cald, dintru început personalizat. Dar este doar un răspuns de suprafaţă...

A organiza natura în interiorul locuinţei poate însemna a încerca să diminuezi distanţa dintre om şi natură. A-ţi aduce aproape o esenţă vegetală (deci vie) înseamnă un pas spre descoperirea umanului din omul atît de post-modernizat. De fapt, aducerea naturii în casă nu este altceva decît un soi de autoamăgire: a-ţi re-integra ceva ce face parte din tine, dar pe care între timp l-ai părăsit. În acest caz, nu natura îmblînzeşte omul, ci omul se îmblînzeşte pe sine (şi nicidecum omul natura).

În orizontul trecutului îndepărtat exista o ordine a vieţii în raport cu natura. În cel al viitorului, ordinea naturii s-a metamorfozat (prin „grija“ omului) într-o dezordine spectaculoasă, pavoazată cu materiale de ultimă oră, superbe şi uşor de întreţinut. Fără un reper ce s-ar putea (re)constitui *în* natură, unul din real-urile vieţii îşi pierde sensul.

Un simpton al *crizei de natură* este încremenirea omului în spaţii prefabricate, deci străine. Ceea ce, încet, încet duce la repercusiuni asupra lui însuşi. O dată cu dezintegrarea naturalului (emisii de tot felul în atmosferă, distrugerea stratului de ozon etc.) a început lupta de recuperare a naturii. Dar această luptă nu este numai una de recuperare a naturii virgine, ci şi una de recuperare a naturii din om. Intermediar între efortul de a salva natura pentru ea însăşi şi de a o salva pentru om este *sufletul*, cel care nu poate trăi în lipsa ei. Într-o lume fără arbori, iarbă, păsări, cer, soare, oare sufletul ar mai exista?

De la natura de dinainte de cădere pînă la cea postmodernistă, a curs multă apă pe gîrlă (şi multă cerneală). Oamenii plătesc azi luxul postmodernismului prin cantităţi de bani care să le re-aducă normalitatea naturii. Aşa cum fiecare om are o viziune proprie despre dragoste, aşa fiecare are una despre natura ideală. Frivol spus, am putea trage concluzia că evoluţia dragostei (să zicem de la cea provensală pînă la cea postmodernă) este identică (aproape) cu evoluţia naturii, de la cea de după cădere pînă azi. (Evoluţie înseamnă, uneori, involuţie.)

Opţiune înseamnă libertate. Dacă unii aleg lemnul în locul betonului şi alţii epistola scrisă de mînă în locul computerului, tot libertate se cheamă. Dar se pare că, din ce în ce mai des, natura nu numai că îşi strigă drepturile, ci chiar trage un semnal de alarmă. Pentru noi, cei ce o populăm azi postmodernist.

Ioana PETREA

Ploieşti

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Subdezvoltarea**

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Spune-mi cum te cheamă ca să ştiu al cui eşti...

Un coleg m-a rugat să scriu un mic articol despre „analiza antropologică a identităţii naţionale". Bine, am zis, se face, dar pentru ce revistă? O revistă ce apare la Chişinău, mi-a explicat el. Hait! – mi-am zis eu în sinea mea – nu mai e acelaşi lucru. Dacă nu-ţi ajunge opţiunea dintre *esenţialism* şi *constructivism*, să vorbeşti cu sens despre identitate este oricum dificil. Să vorbeşti cuiva care suferă de identitate devine de-a dreptul delicat.

M-am gîndit apoi că povestea e mult mai veche şi ţine, în esenţă, de numire. Dumnezeu este singurul care *este Cel care este*. El nu are nume, căci a da un nume înseamnă deja a lua în stăpînire, a ordona, a clasifica, a pune la locul său – şi toate acestea, evident, după nişte criterii care îţi aparţin, „numirea" fiind astfel actul primar de Putere.

Antropologia este, într-un fel, povestea unor „acte de numire": mai toate popoarele lumii care s-au considerat pe sine ca „oameni", iar pe ceilalţi ca ne-oameni, grecii care i-au numit pe vecinii lor barbari, europenii care i-au numit pe cei din Lumea Nouă sălbatici, Occidentul care a numit Orientul ca diferit prin excelenţă, vesticii care ne-au numit pe noi balcanici (adică un „eu incomplet" un neam „ambiguu", cum se exprimă Maria Todorova, nici orientali, dar nici tocmai europeni), ţările dezvoltate care le-au numit pe celelalte „în curs de dezvoltare", şi aşa mai departe. *Primitivismul, orientalismul, balcanismul* etc. sînt de acum „strategii de numire" cunoscute şi îndelung studiate. Toate sînt însă, ca într-un joc de oglinzi, şi „strategii de auto-numire": definind Orientul ca diferit de Occident, definesc implicit Occidentul ca fiind ceea ce nu este Orientul: *orientalism* şi *occidentalism* merg astfel totdeauna mînă în mînă.

„Obiectul" acestor numiri nu a fost însă totdeauna mulţumit de numele primit (chiar dacă, în numeroase cazuri, şi l-a însuşit, mai mult sau mai puţin: de cîte ori nu ne-am „auto-balcanizat" şi noi!). A reacţionat atunci sau a luat iniţiativa să se numească pe cont propriu: nu sînt ceea ce ziceţi voi că sînt, ci o să vă spun eu cine sînt „cu adevărat". Este discursul clasic al *etnicismului*, care propune – şi impune – specificitatea de sine. Aparent autonomă, această „numire de sine" este, de fapt, totdeauna reactivă sau în orice caz „dialogală": nu-ţi strigi numele în vînt dacă eşti singur în deşert, ţi-l spui doar dacă eşti cu cineva, ca acesta să-l audă, să-l cunoască, să ştie cine eşti.

Nu putem trăi fără să numim, lumea umană este ceea ce este pentru că a fost numită aşa cum a fost numită. Iar această numire este în mod fundamental un proces de Putere. Nu procesul numirii în sine este deci problema, ci intenţiile acestuia. Adică ale Puterii. ▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Moldova. Cînd votezi cu inima, mai contează restul?

La alegerile din 2001, sloganul Partidului Popular Creştin Democrat din Moldova a fost „Votează cu inima, restul nu contează". În ciuda candorii, aparent anacronice în politică, acest „restul nu contează" pare a fi o expresie a disperării. După 11 ani de la podurile de flori, atît mai au de oferit pro-românii de la Chişinău: inima, restul nu contează.

Dincolo de inimă, se află cea mai săracă ţară din Europa, cu un PIB pe cap de locuitor raportat la puterea de cumpărare de 2.358 dolari. Pentru comparaţie: România are 5.647, Rusia – 6.399, Albania – 2.892, Polonia – 7.894. De zece ani, rata anuală a inflaţiei este de peste 85%. În 1998, 66% din populaţie se afla sub pragul de sărăcie, 20% din noii îmbogăţiţi acumulau 50,3% din veniturile totale, iar 20% dintre cei mai săraci doar 3,4%. Potrivit barometrului de opinie publică din 2001, 63% dintre cetăţenii moldoveni se temeau cel mai mult de sărăcie. Sărăcia este combinată cu nostalgia fostului egalitarism; 67% dintre cei chestionaţi în 2001 credeau că principala cauză a stării de mizerie este insuficientul sprijin acordat de stat. Salariile bugetarilor sînt de aproximativ 30 de dolari, dar oricum nu se prea plătesc.

Totuşi, la întrebarea „Ce credeţi despre obiectivul de a crea în Republica Moldova o economie de piaţă?", 58% susţin ideea, cei mai convinşi fiind tinerii între 18 şi 29 de ani, cei mai sceptici bătrînii de peste 60 de ani, iar probabilitatea de a susţine economia de piaţă creşte odată cu gradul de educaţie.

Politica

Acesta este peisajul unde s-au înfruntat cei care ofereau o inimă mare cu cei care promiteau pensii decente. 28% aveau foarte mare încredere şi 42% oarecare încredere în Vladimir Voronin, ceea ce dă o cotă de încredere de 70%, semn că drumul spre inimă tot prin stomac trece. 12% aveau oarecare încredere în Iurie Roşca, liderul de acum al manifestanţilor, şi doar 4% foarte mare încredere. Dar, atenţie, 42% nu au încredere deloc în Iurie Roşca. Diferenţele ţin tot de vîrstă: bătrînii au mai degrabă încredere în Voronin, iar în Roşca mai degrabă tinerii (totuşi, doar 20% dintre aceştia). Să fie un semn că tinerii sînt mai democraţi, mai deschişi, sau doar că nu au avut ocazia să simtă chemarea stomacului şi ascultă încă de cea a inimii?

O majoritate importantă (57%) crede că ar trebui să existe un singur partid în ţară. Iar la întrebarea: „Care partid ar putea să scoată ţara din criză?", cei mai mulţi sînt nehotărîţii şi cei care afirmă că nici un partid (34%, plus 26%), dar comuniştii sînt preferaţi de 28,4%, iar Partidul Popular Creştin Democrat de numai 1,9%. De altfel, acest partid a obţinut la alegeri 8,31%, iar Partidul Comunist 49,93%.

Al doilea partid (13,40%) a fost Blocul Electoral „Alianţa Braghiş„, de la numele liderului său. Acesta este un fost aparatcik şi se spune că Putin l-ar prefera pe el pentru postul de prim-ministru. „Imparţial" ca tot moldoveanul, se pare că Braghiş, un pro-moldovenist din oportunism, va colabora, la ordinul Moscovei, cu Voronin, un comunist din convingere, împotriva manifestanţilor din piaţă, pro-români din inimă.

Revenind la alegeri, Partidul Popular Creştin Democrat a fost pe locul trei, cu 130.000 voturi. Restul s-a risipit între formaţiuni ca Partidul Naţional Liberal, Mişcarea social-politică „Pentru Ordine şi Dreptate", Partidul Democrat din Moldova, Partidul Ţărănesc Creştin Democrat din Moldova, Blocul electoral „Credinţă şi Dreptate", Blocul Electoral „Plai natal" şi multe altele.

Identitatea

Actualele proteste s-au declanşat după ce comuniştii au încercat să impună obligativitatea studierii limbii ruse în învăţămînt. În barometrul de anul trecut (nu înţeleg de ce o televiziune sau un partid din România nu plăteşte un sondaj pentru a afla dacă s-a schimbat situaţia), 58% cred că oamenii pot vorbi în orice limbă, dar limba de stat trebuie să fie numai moldovenească/română (asimilarea celor două categorii în chestionar nu lămureşte nimic, pentru că disputa de acum se duce mai ales între cei care spun că limba moldovenească este diferită de limba română şi cei care le explică, în româneşte, că este aceeaşi limbă), iar 33% cred că ar trebui să fie două limbi de stat, moldovenească/română şi rusă. Exact aceleaşi procente se păstrează şi în răspunsurile privitoare la obligativitatea studierii limbii ruse. Se vede că nu există nici pe departe un consens larg, ceea ce spune multe despre temelia tînărului stat, despre sentimentul identitar naţional, esenţial pentru legitimarea statului. În plus, taberele sînt destul de ferme, 71% dintre ruşi susţin varianta celor două limbi de stat. Clivajul etnic este destul de puternic, iar performanţa lui Voronin este alianţa dintre ruşi (unde are un rezervor electoral puternic şi stabil) şi cei care se cred moldoveni, nefiind deloc convinşi că ar trebui să fie şi români. În plus, populismul comuniştilor a adus oarece creşteri de pensii în acest an de guvernare, dar chiar dacă sînt mai populari acum, experţii spun că Moldova se îndreaptă vertiginos către faliment (ştiinţific: incapacitate de plată).

Mai există majoritatea care i-a adus lui Voronin victoria în alegeri? Reprezintă demonstranţii poporul? Acestea sînt întrebările urgente ale momentului. Starea generală de mizerie, neîncrederea în politică pot da şanse discursurilor identitare vehemente. Dar Voronin a dat înapoi: a retras hotărîrea privind obligativitatea studiului limbii ruse în şcoli şi nu este exclus ca majoritatea tăcută să considere continuarea protestului excesivă. Pe model Piaţa Universităţii, ar putea această majoritate să devină atît de sensibilă la manipulare, încît să accepte o eventuală intervenţie brutală? De obicei, populaţia vrea linişte, prelungirea stării de tensiune ar putea naşte în cei care nu coboară în stradă nevoia de stabilitate, formularea explicită a acuzaţiei că manifestanţii tulbură – fără o miză vizibilă – o existenţă şi aşa nenorocită.

Viitorul

Manifestanţii cer integrarea în Uniunea Europeană. Cei chestionaţi în sondajul evocat doreau şi ei această integrare în proporţie de 47%, alţi 35% doreau să rămînă în CSI. Clivajul etnic este dramatic şi în aceste cifre: 61% dintre ruşi preferă să rămînă în CSI şi numai 28% dintre moldo-români; cetăţenii-fraţi de peste Prut par a fi tot mai convinşi că aparţin unui spaţiu european. Sau este doar ultima speranţă? Importul şi exportul Moldovei sînt strîns legate de CSI. În timp ce România şi-a schimbat dramatic şi dureros orientarea comerţului spre sfera comercială a Uniunii, Moldova rămîne încă economic prizoniera zonei ruseşti. Comerţul extern cu România înseamnă numai 12,2% din export şi 14,5 procente din import.

Ce e de făcut?

Ce ar trebui să facă România în aceste condiţii? Nimic. S-a repetat obsesiv că nu asta ne trebuia acum, cînd mai sînt cîteva luni pînă la summitul de la Praga. Sîntem practic pe o pojghiţă de gheaţă destul de subţire. Occidentul nu uită uşor imaginea actorului naţionalist obţinută de Guvernul României la începutul deceniului trecut, nu prin deschiderea faţă de Moldova, ci prin închiderea faţă de maghiari. Cooperarea cu PRM şi PUNR, din acea vreme, a lăsat urme mai adînci decît vrea să recunoască preşedintele Iliescu, iar în politica internaţională imaginea nu se poate schimba atît de uşor. Din fericire, reacţiile de la Moscova şi Chişinău au fost atît de stupide, încît canalele media (vezi *Euronews)* au transmis corect şi au catalogat drept aberaţii acuzele la adresa României. În condiţiile în care Moscova se isterizează (incredibilă unanimitatea din Dumă pentru rezoluţia despre complotul românesc) şi comuniştii de la Chişinău caută motive pentru o intervenţie în forţă, România nu trebuie decît să păşească atent. Chiar dacă în imaginaţia unora evenimentele de la Chişinău nu sînt decît agitaţii kaghebiste (aşa crede şi Ilie Ilaşcu) pentru a compromite intrarea României în NATO, manifestaţiile de acolo sînt strigăte de disperare. Acestor strigăte România nu le poate răspunde la aceeaşi intensitate fără a intra în jocul obsesiilor, al clişeelor, al unui mod de a face politică – preferat în Est – unde isteria primează. În interesul României şi al Moldovei, echivocul diplomatic – plicticos şi nespectaculos – al domnului Geoană, răspunsurile din care nu se înţelege nici „da", nici „nu", clişeele şi limba de lemn par a fi cele mai adecvate acum, chiar dacă rămînem cu un gust de rumeguş în gură.

Datele sînt preluate din cîteva studii ale Institutului de Politici Publice din Chişinău (www.ipp.md), autori: Ala Belostecinic, Oleg Serebrian, şi din rezultatele barometrului Fundaţiei Soros din Moldova, 2001, realizat de CSOP – România. Datele electorale pot fi găsite la www.election.md.

▲

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziție

Sub mîndre flamuri tricolore

Sub tricolorul agitat cu frenezie de Partidul România Mare s-a încins o păruială ale cărei subtilităţi stilistice i-ar umple de invidie şi pe cîntăreţii de manele. Înainte vreme dictatura bicifală se împodobea cu două soiuri de steaguri: tricolore şi roşii. Acum, de cînd cu schimbul de sudalme, avînd un singur steag: tricolor, duelişţii în cauză îi dau o dublă întrebuinţare: maiestuoasa filfiire a faldurilor îi interesează mai puţin decît cozile cu care îşi măsoară unii altora spinarea.

Excluse sub dictatură, răfuielile între lideri ai aceloraşi partide reprezintă o apucătură de care democraţia carpato-danubiană abuzează cu fervoare. Înaintea PRM asemenea răfuieli au izbucnit şi la vîrful altor formaţiuni. Partidul Democrat a parcurs această traumatizantă experienţă limitîndu-i întrucîtva urmările, pe cînd principalul partid al trecutei coaliţii a împins divergenţele pînă la sciziune. Şansa de a evita asemenea confruntări o au fie partidele aflate la putere, fie o formaţiune ca UDMR, a cărei coeziune politică se întemeiază pe comunitatea etnică.

PRM nu se deosebeşte de alte partide politice prin inaptitudinea de a preveni învrăjbirile în interiorul echipei conducătoare, cît prin neputinţa de a folosi procedee politice pentru a le controla. Sub semnul acestei neputinţe se desfăşoară scenariul actualului conflict. Încălcînd regula de fier care prescrie omagierea invariabilă a preşedintelui, vicepreşedintele îi adresează acestuia unele observaţii neomagiale. Pus la punct fără nici o urmă de pudibonderie, vicepreşedintele ripostează cu aceeaşi eleganţă, anexînd replicii şi o cerere de demisie. După cum era lesne de presupus, cel demis este instantaneu exclus. Rămîne de aflat care dintre cele două documente l-a precedat pe celălalt.

„Tribunul" se lansează într-o dezlănţuită campanie mediatică, articulată pe două registre: ticăloşia celor care îl ponegresc şi propria lui nobleţe. Fost „biet securist", ca şi susţinătorii lui, vicepreşedintele agonisise un somptuos castel, pentru a cărui întreţinere ţinea 60 de servitori. Nerespingînd capitalismul, dar condamnînd huzurul, tribunul îşi mărturiseşte cu francheţe înclinaţia organică spre austeritate. Contrar alegaţiilor răspîndite de detractorii săi, el trăieşte împreună cu familia într-un apartament de numai 4 camere, supraaglomerat cu icoane, candele şi cîini vagabonzi pe care îi găzduieşte din milă, unde anevoie se smulge din studiul celor 20.000 de volume cîte numără prodigioasa lui bibliotecă.

Iar detractorii devin între timp transfugi, descoperind că tricolorul filfîie cu aceeaşi mîndrie, dar acompaniat de mai puţine sudalme, şi prin alte ograzi politice, cum ar fi cea a partidului la putere, înţelegător şi bucuros de oaspeţi. Principiul lor pare să fie: decît în opoziţie la ordinele tribunului mai bine la putere, lăsîndu-l pe tribun să-şi preamărească de unul singur inegalabilele-i merite.

▲

BARBURISME

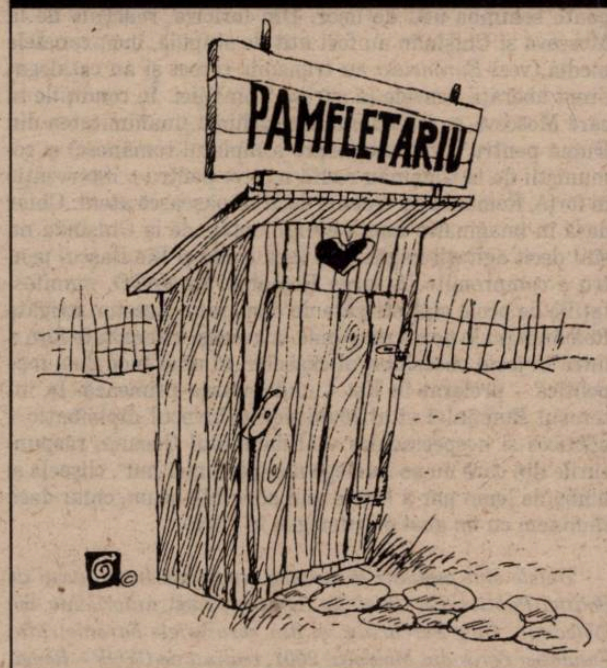

Desen de Ion BARBU

Mircea VASILESCU

satul global

Publicul absent

În *Evenimentul zilei* de vineri, 1 martie, a apărut o ştire despre situaţia spectatorilor din sălile de cinema în 2001. „Bilanţ trist", titrează ziarul, pe bună dreptate: *toate* filmele româneşti lansate în 2001 au avut 27.000 de spectatori, din care 12.000 au fost atraşi de „comedia erotică a lui Mircea Mureşan *Sexy Harem Ada Kaleh*", ceea ce a însemnat încasări de 10.000 de dolari, enorm faţă de cei 650 încasaţi de *Război în bucătărie*, dar foarte puţin faţă de costurile unui film. Tristeţea e însă mai amplă, trecînd dincolo de soarta cinematografiei naţionale: în 2001 în România au fost prezentate doar 17 noi producţii europene, faţă de 108 americane. Totalul publicului din cinematografe a fost, în 2001, de 5,2 milioane de persoane: pare mult, dar nu este. Pe scurt, în România se merge foarte puţin la cinema. Cauzele sînt multe şi nu le putem discuta acum şi aici. Dar slaba frecventare a cinematografelor intră în tendinţa mai generală a concetăţenilor noştri de a-şi petrece timpul liber mai ales în casă, în familie sau cu prietenii apropiaţi, din motive multiple: sărăcia, dispariţia unor săli de cinema ori mizeria în care se zbat altele, năvala televiziunilor celor multe, cu efecte sufocante pentru un popor care la sfîrşitul anilor '80 avea doar două ore de program zilnic, o anumită tendinţă de de-socializare, provocată şi de sentimentele de insecuritate şi neîncredere în oameni datorate conflictelor şi tensiunilor tranziţiei etc.

Problema e că, în afară de lamentările provocate de fiecare dată cînd are loc o asemenea confruntare cu cifrele seci şi reci, *publicul* este o abstracţiune care nu interesează aproape pe nimeni. Nu ştiu să se fi făcut vreun studiu riguros asupra publicului şi asupra consumurilor culturale, asupra motivaţiilor şi preferinţelor manifestate de cei care merg la teatru, filme, expoziţii etc. S-au făcut doar cîteva sondaje destul de sumare. Or, Ministerul Culturii, în calitate de prim-administrator al fondurilor prin care statul subvenţionează cultura, s-ar fi cuvenit să finanţeze înainte de toate un studiu care să le permită tuturor *producătorilor* să ştie cît mai exact cui se adresează, care le este *piaţa*. Conform unei mentalităţi de secolul al XIX-lea, în care cei mai mulţi dintre administratorii noştri culturali sînt profund fixaţi, banii (cîţi sînt) şi atenţia (cîtă se întîmplă) se îndreaptă cu precădere spre „faza creaţiei", şi aproape deloc spre „faza receptării". Cu alte cuvinte, de formarea publicului şi de atragerea lui spre spaţiile culturale nu se ocupă nimeni: în şcoală, orele de educaţie estetică sînt puţine şi precare, iar mulţi profesori şi părinţi nu le dau nici o atenţie; campaniile de promovare a comportamentelor culturale active (cu mesaje de genul „citiţi o carte"

© C. Bumbuţ

ori „mergeţi la muzeu") lipsesc cu totul; societatea civilă somnolează, nemaireacţionînd în nici un fel faţă de invazia urîtului cotidian etc. Sigur, contraargumentul cel mai uşor de scos din pălărie este lipsa banilor; dar nimeni nu calculează cîţi bani s-au cheltuit prosteşte (subvenţionîndu-se, de pildă, tot felul de producţii culturale submediocre), în loc să se găsească soluţii flexibile prin care să fie ajutaţi *consumatorii* de cultură. Statul român are însă un stil imbatabil de a se fura pe sine, cu efecte pe termen lung, luînd de la contribuabil bani ca să subvenţioneze (între altele) educaţia şi cultura, dar nemailăsîndu-i plătitorului de impozite nici de-un film ori de-o revistă şi pierzîndu-l astfel de client pentru multă vreme. Atîta timp cît nimeni nu-i învaţă pe copii şi pe tineri *cum se priveşte un film*, sălile vor fi în continuare goale, chiar şi la filmele americane de mare succes. Ce să mai vorbim de „filmele de artă", care nu vor mai avea loc probabil nici în sălile specializate, adresate unui public cunoscător... Care – atîta cît va mai fi – se va refugia în case, să vadă filme pe casete video ori pe canalul TV *Arte*... Apoi, într-un tîrziu, cînd vor ieşi, vrînd-nevrînd, din secolul al XIX-lea, administratorii culturii (deveniţi eventual, între timp, manageri) îşi vor da seama că arta este – scuzaţi banalitatea – comunicare, aşa că e nevoie nu doar de-un emiţător, dar şi de receptori. Atunci vor începe campaniile de readucere a publicului în sălile de cinema şi de teatru, în expoziţii şi biblioteci, în muzee şi librării... Cei care vor duce astfel de campanii vor da vina pe „dezastruoasa moştenire a tranziţiei". *Fine del primo tempo.* Continuăm după publicitate.

▲

Alexandru CĂLINESCU

interstiţii

Preţul corect

Pînă mai deunăzi o prezenţă episodică şi marginală, ziarele gratuite au devenit, se pare, un fenomen ce pune în cauză însuşi statutul (şi, implicit, viitorul) presei. O întreprindere suedeză lansa, pe 13 februarie 1995, cotidianul *Metro,* distribuit – aşa cum numele o arată limpede – în staţiile metroului din Stockholm. În cîţiva ani, *Metro* a cucerit, spectaculos, pieţe uriaşe, fiind implantat (implementat?) în mari oraşe europene şi americane. La Roma şi Milano atinge 400.000 de exemplare şi absoarbe reclame publicitare de peste 11 milioane de euro. În Spania – tot 400.000 de exemplare, iar în Anglia peste 800.000, impunîndu-se ca al şaselea titlu din presa britanică. Îl regăsim la Atena, Helsinki, Copenhaga, Praga, Budapesta, Varşovia, iar peste ocean la Philadelphia, Toronto, Montreal, Santiago de Chile, Buenos Aires. Estimările actuale vorbesc de mai bine de 9 milioane de cititori, ceea ce l-ar situa pe locul cinci în lume, după *Bild* şi după ziarele japoneze. Un articol recent din *Le Monde* ne informează că ideea cotidianului gratuit au avut-o trei suedezi, dintre care doi fuseseră, în anii '70, maoişti. Ţinînd cont de sistemul de valori al influentului ziar francez, această precizare (făcută în titlul articolului) trebuie înţeleasă ca o referinţă pozitivă. Cum publicaţia maoistă la care cei doi activaseră pe vremuri se intitula *Gnistan,* adică – pe româneşte – *Scînteia,* ne-am putea aştepta, în aceeaşi logică a continuităţii, la ecloziunea, în capitala României, a unor vocaţii autohtone. Ideea trio-ului suedez a fost preluată de Jan Stenbeck, patronul unui important grup mass-media, care lansase în 1987, în ţara lui Ingmar Bergman, televiziunea comercială *via* satelit (încălcînd, de altfel, legile atunci în vigoare). Pragmatic şi vizionar, înzestrat şi cu darul formulelor memorabile, patronul a declarat că „Metro este McDonald's al presei". Strategia managerială e de o eficienţă remarcabilă: lansarea unei noi ediţii, pregătită în mare secret, se produce rapid, mizînd pe efectul de surpriză. Concurenţa este acerbă: numai în Anglia sînt vreo sută de ziare gratuite. În plus, publicaţiile tradiţionale opun rezistenţă şi utilizează mijloace sofisticate: astfel, în Italia (dar nu numai acolo), ziare prestigioase au conceput şi au aruncat pe piaţă cotidiene gratuite, cu unicul scop de a sabota difuzarea impetuosului *Metro:* forme insolite de gherilă urbană.

Succesul ziarelor gratuite este explicabil. Consumatorul nu prea mai are chef să dea bani pe o carte, un ziar sau o revistă cînd are acces, pe nimica toată, la zeci de posturi de radio şi televiziune. Internetul întreţine şi el acest miraj al gratuităţii. În al doilea rînd, *Metro* e astfel conceput încît atinge infailibil publicul-ţintă. Ziarul poate fi citit în cinci-spreze-douăzeci de minute (o publicaţie concurentă chiar aşa se intitulează: *20 de minute).* Aproape jumătate din pagini sînt consacrate publicităţii. Textele sînt scurte, fotografiile numeroase, predomină subiectele din „viaţa practică", ştirile „de peste hotare" sînt preluate *tel quel* de la agenţiile de presă. Ziariştii sînt recrutaţi din „generaţia Internet", în marea majoritate a cazurilor îşi culeg informaţiile prin telefon sau de pe web. Publicul cititor e în majoritate tînăr, format din citadini activi, amatori de cinema şi de seriale TV, de călătorii şi de muzică; este, spun specialiştii în materie, publicul ideal pentru agenţiile de publicitate. Ziarul se adresează nu atît celor care n-au bani cît celor care n-au timp. În sfîrşit, publicaţiile gratuite se înscriu în categoria – specifică pentru civilizaţia de consum – a obiectelor de unică folosinţă (pixul, aparatul de ras, aparatul de fotografiat, în curînd – după cum se zvoneşte – telefonul mobil etc.). Nu numai a obiectelor, dar şi – reiau aici o observaţie pe care o dezvoltă H.-R. Patapievici în *Omul recent* – a ideilor de unică folosinţă.

Să rezum: texte minimale, care să nu-l solicite intelectual pe cititor, informaţii impersonale, prezentări (de filme, de spectacole etc.) copiate de pe Internet, sfaturi practice, publicitate. Cum să nu te gîndeşti că foarte multe ziare româneşti, obligîndu-l pe cetăţean să scoată din buzunar cinci mii de lei, comit un abuz?

▲

Sever VOINESCU

statul de drept

Experienţa răului

Probabil cea mai influentă voce a gîndirii juridice americane contemporane, venerabilul Ronald Dworkin, şi-a expus, recent, punctul de vedere în legătură cu provocările la care este expus astăzi sistemul statului de drept în general şi statul de drept american în special.* Ca de obicei, Dworkin căuta echilibrul şi, mai ales, criteriul exterior care echilibrează. Acum, Dworkin este preocupat din nou de un *„caz greu“*, un caz care are cel puţin aceeaşi magnitudine ca şi cele analizate în celebra-i *„Taking rights seriously“*: terorismul. Dilema *„siguranţă sau libertate“* i se pare falsă, iar faptul că societatea americană gîndeşte în termenii *„cîtă libertate individuală trebuie să cedez pentru ca statul să-mi asigure securitatea“* i se pare alarmant. Dworkin susţine că în abordarea problemelor juridice pe care terorismul le presupune, fie că e vorba despre statutul juridic al deţinuţilor de la Guantanamo Bay sau despre curţile militare speciale, fie că este vorba despre redesenarea limitelor dreptului autorităţilor de a efectua percheziţii sau interceptări telefonice ori despre răsturnarea prezumţiei de nevinovăţie în anumite cazuri, criteriul major trebuie să rămînă cel al *justiţiei*. Vorbind despre obsesivul binom *libertate-securitate* în contextul regîndirii statutului juridic al străinilor, cu trimitere directă la politica administraţiei Bush conform căreia garanţiile procesuale prevăzute de Constituţia SUA nu pot fi extinse asupra străinilor, Dworkin scrie: *„ceea ce trebuie să decidem nu este unde anume stă în balanţă interesul nostru, ci ceea ce justiţia ne cere, chiar şi cu preţul intereselor noastre...“*.

Nu avem aici spaţiul necesar să recenzăm întregul eseu. Ne vom opri, numai, asupra unui singur aspect care, în economia textului, va fi rămas pentru mulţi lectori nord-americani secundar, dar care în mine, tînăr est-european, a atins o anumită sensibilitate.

La un moment dat, Dworkin vorbeşte despre felul în care societatea americană percepe astăzi acele momente din propria-i istorie cînd administraţia, faţă cu situaţii complicate, a decis să nesocotească într-o anumită măsură principiile statului de drept. Suspendarea drepturilor civile fundamentale în timpul războiului civil, pedepsirea celor care au criticat politica de recrutări militare în timpul primului război mondial, internarea în lagăre a cetăţenilor americani de origine japoneză în al doilea război mondial, încurajarea McCarthysmului în timpul războiului rece – aceste măsuri dictate de împrejurări istorice tensionate sînt, astăzi, motive de ruşine, ne spune clar Dworkin. Oare nu la fel se vor simţi americanii peste decenii, cînd îşi vor aduce aminte, de pildă, cum au fost arestate persoane suspecte de legături cu teroriştii fără să se poată formula împotriva lor nici o învinuire plauzibilă? Poate că da. Subliniez, însă, că din toate războaiele citate de Dworkin, SUA au ieşit foarte bine şi mă întreb, retoric firește, dacă nu cumva strîngerea şurubului a avut contribuţia ei la fiecare fericit deznodămînt. Altceva, însă, vreau să spun.

Ca unul care am trăit pe viu comunismul şi am privit mereu spre Vest ca spre locul de unde vine libertatea, trebuie să mărturisesc că am avut o tresărire citind negru pe alb că americanilor le e acum ruşine de atitudinile radicale pe care guvernul lor le-a avut în lupta cu Monstrul Roşu. Societatea americană este, totuşi, o societate care nu a avut pînă la 11 septembrie contactul dur, direct, cu cea mai oribilă faţă a Răului. Fără să-l fi cunoscut direct, mulţi intelectuali americani privesc comunismul cu un fel de seninătate academică şi încruntă din sprîncene cînd vine vorba despre excesele ofensivei anti-comuniste. Nu o să-l apăr aici pe McCarthy, dar cred că SUA ar fi pierdut orice şansă să fie ceea ce este dacă nu ar fi fost, în timp, cel mai dur inamic al Kremlinului înroşit. Cînd Răul e atît de violent, atît de mare, atît de dur, cînd ameninţarea e atît de acută, poţi răspunde altfel? Nu vreau să fiu cinic – prigoana McCarthystă este regretabilă în măsura în care şi-a greşit, uneori, ţinta, iar vieţile distruse în acel timp sînt irecuperabile, chiar dacă par o glumă în raport cu Gulagurile de la estul cortinei de fier. Aici problema este aceea a experienţei Răului şi, mai mult, a experienţei diferitelor grade şi nuanţe ale Răului. Marea întrebare „cît de tolerant poţi/trebuie să fii cu intoleranţii?“ cere un răspuns. După ce acest răspuns va fi dat, dreptul se va reajusta de la sine şi va deveni instrumentul de care avem nevoie în căutarea justiţiei. Pînă atunci, nu mi se pare înţelept să pretindem statului de drept, care nu este altceva decît un sistem de reguli şi instituţii, să fie mai înţelept decît noi înşine şi să ofere soluţii acolo unde noi sîntem încurcaţi.

Îmi vine în minte o remarcă a unui magistrat al Curţii Supreme americane: *„nu putem să permitem Constituţiei noastre şi sentimentului nostru de decenţă să devină un pact sinucigaş„*. Cînd valorile fundamentale ale lumii noastre sînt atacate, aşa cum au făcut-o în secolul trecut fascismul şi comunismul iar acum o face fundamentalismul islamic, poate exista apărare mai bună decît practicarea consecventă a valorilor atacate? Pot aceste valori să se apere pe ele însele? Experienţa Răului este condiţia esenţială pentru a putea răspunde acestor întrebări.

---

* R. Dworkin – „The threat to Patriotism“, in *The New York Review of Books* din 28 februarie a.c.

▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

Recunosc şi regret fapta

Pe vremuri, revista *Urzica* avea voie să se atingă doar de cîteva categorii socio-profesionale: chelneri, frizeri, mecanici auto, telefoniste, şoferi şi, in extremis, secretare. Cu condiţia să fie secretarele directorului – şi nu ale secretarului de partid. Autorii mai „grei“ aveau dreptul să-l critice chiar şi pe director, însă numai în detalii uşor de îndreptat (cu o abordare principială, de fond). Bunăoară, nu exista director care să fure sau să ducă întreprinderea la faliment – nu, de obicei directorul era dezorganizat, nu-şi însuşea toate indicaţiile de sus sau nu era în stare să-şi facă destul de des autocritica.

Din acest motiv, umorul de *Urzica* avea în el ceva nenatural, dar perfect acceptabil pentru acele vremuri neroade: *nu te făcea să rîzi*. De fapt, nu-mi aduc aminte să fi văzut pe nimeni măcar zîmbind şi citind *Urzica* în acelaşi timp. Umorul, după cum cereau vremurile, nu era o chestie de care să ne batem joc, ori să ne amuzăm.

Astăzi, raza de acţiune a umorului a depăşit-o pe cea a rachetelor Pershing (atît de combătute pe la mitinguri în anii '80): acum e voie să te iei de preşedinte ori de premier, ca şi de întregul activ de bază al partidului aflat la putere. Sigur, pe riscul tău. Dar în continuare nu poţi (şi-ţi garantez că nici nu vrei) să te legi, sau, doamne fereşte, să rîzi de clasa muncitoare. O nouă *political corectness* a decis că următoarele enunţuri nu mai au nevoie de demonstraţie:

a. Oamenii sînt săraci.

b. Oamenii suferă.

c. Cînd a. sau b. se întîmplă, nu e vina oamenilor, ci a politicienilor.

d. Politicienii nu sînt oameni.

Această retorică simplută nu e urmată doar în ziarul *Lupta* (organ al Federaţiei Sindicale „Chef de muncă“), ci e o regulă redacţională în mai toată presa românească, inclusiv colecţiile de vorbe pe le numim *talk-show*-uri. Poporul, abandonat de politicieni, poporul care suferă în tăcere, poporul sărac pentru că alţii îl fură...

Dar de ce nu poporul care suferă stînd degeaba? Ori poporul căruia dacă îi spui că e cel mai bun dintre popoare nu se grăbeşte să verifice, ci să te pupe? Sau, pur şi simplu norodul leneş şi fără idee, „acefal şi apter“ (cum i-a zis Ion Barbu veacului acesta al iluziilor istorice), plictisit de lecţii de productivitate, însă cu urechea ciulită la cele de patriotism... Şi, în sfîrşit, de ce nu poporul sărac pentru că în loc să se apuce să cîştige bani, îi înjură pe cei care reuşesc?

Pentru că nu e adevărat, veţi spune. Sînt oameni care muncesc mult şi bine, după cum, într-adevăr, sînt politicieni care fură. „Lumea n-are cu ce să-şi cumpere pîine, în vreme ce dumneata arunci cu vorbe prin gazete“ sună deja răspunsul standard.

Şi totuşi, un indice simplu (pierderi datorate activităţii criminale la mia de locuitori, să zicem) ne arată că în ţări din Vest în care se fură chiar mai rău (în valoare absolută), majoritatea populaţiei o duce chiar mai bine. Înţelepciunea ar fi deci să produci cu mult peste ce se poate fura. Popoarele mai şmechere (între care şi al nostru) aşteaptă însă ca mîine să-l prindă pe infractorul acela care fură diferenţa între 2.000 de dolari pe lună (cît am fi meritat în America) şi 200 cît primim la leafă. Cu speranţa asta trăim de vreo zece ani şi fiecare campanie anti-corupţie ne mai dă cîte o scutire de efort (mîine, cine ştie, vin banii de la FNI) sau ne trimite la slujbă să ne răzbunăm (eu de ce să fac treabă – nu vezi că iarăşi nu i-au prins?).

Chestia e că putem să aşteptăm mult şi bine. Şi asta pentru că nu numai politicienii de stînga i-au speriat pe investitori. Nu şpaga presupus cerută în diverse comitete şi comiţii, primării şi prefecturi. Ci pur şi simplu realizările naţiunii, cartea ei de vizită concretizată în obiectele pe care le produce, de la automobile de mers pe jos şi pînă la frigidere de încălzit hrana.

Şi încă o observaţie: am cunoscut mulţi oameni care să se plîngă de calitatea produselor ori serviciilor oferite de oamenii muncii, însă nu ştiu pe nimeni care să se recunoască drept autor al vreunuia dintre ele. Pentru a da un exemplu (şi a stabili, cine ştie, un precedent), iată, mă recunosc vinovat de a fi scris articolul de faţă.

▲

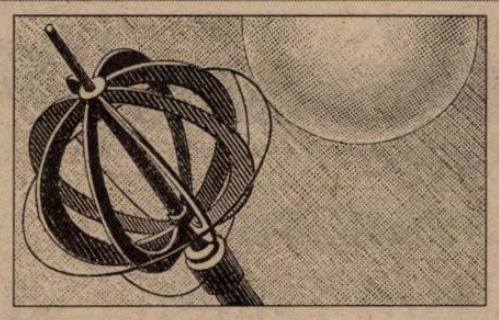

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Decretele Benes

În 1945, preşedintele de atunci al Cehoslovaciei, Edvard Benes, a semnat nişte decrete, devenite bază juridică pentru confiscarea bunurilor şi a expulzării celor trei milioane de germani, locuitori ai regiunii sudete din Boemia şi Moravia şi a cîtorva zeci de mii de unguri din Slovacia, acuzaţi colectiv de colaborare cu regimul nazist. După victoria împotriva lui Hitler, părea o justă revanşă împotriva celor care au votat, în referendumul din 1938, pentru unirea cu Germania, oferind astfel o „bază legală“ acordurilor de la München: Cehoslovacia pierdea cele două regiuni, cu acordul Marii Britanii, al Franţei şi al Italiei. Atunci, prim-ministrul Chamberlain credea că a asigurat pacea pentru o mie de ani. Acum, se consideră că această cedare nu a făcut decît să deschidă calea expansionismului german.

Expulzarea a durat pînă în 1946 şi s-a desfăşurat în condiţii abominabile: mii de oameni au murit, supravieţuitorii s-au stabilit în zonele de ocupaţie occidentală din Germania şi din Austria; cei mai activi s-au grupat în organizaţii care de-a lungul deceniilor au cerut compensaţii materiale şi recunoaşterea abuzurilor. În timpul războiului rece, guvernele germane, fie ele creştin-democrate sau social-democrate, nu au susţinut făţiş aceste revendicări, pentru a nu fi acuzate de nostalgia „marelui Reich“. Căderea comunismului şi cortegiul de revizuiri istorice impus de necesitatea de a afla adevărul despre cauzele tuturor persecuţiilor şi de a face dreptate tuturor victimelor au stimulat energia sudeţilor în apărarea cauzei lor. Au fost pedepsiţi în numele unei vinovăţii colective, ceea ce s-a produs în 1945-46 se poate numi o operaţiune de epurare etnică, pentru o acţiune similară liderii fostei Iugoslavii sînt acuzaţi şi judecaţi acum de tribunalul de la Haga.

În 1996, cancelarul Germaniei, Helmut Kohl, şi prim-ministrul de atunci al Cehiei, Vaclav Klaus, au semnat o declaraţie prin care Praga recunoştea prejudiciile faţă de sudeţii expulzaţi, iar Berlinul admitea „responsabilitatea sa istorică“ faţă de dezmembrarea Cehoslovaciei din 1938. Preşedintele celei mai active asociaţii a sudeţilor, Bernard Posselt, reprezentant al unei noi generaţii, integrată în viaţa Germaniei în general şi a Bavariei în special, se dezice de orice fel de intenţii iredentiste, insistînd asupra necesităţii unor reparaţii morale mai curînd decît asupra compensaţiilor materiale.

Brusca inflamare a unui conflict ce părea sortit să se stingă de la sine se datorează perspectivelor electorale din Germania, Cehia şi Ungaria. Candidatul creştin-democrat, Stoiber, el însuşi născut la Karlovy Vary, este interesat în obţinerea sprijinului oricărui grup de presiune, dar, pînă la un punct, cancelarul Schröder nu s-a arătat interesat de problemă. Dezbaterea publică s-a dus în termeni moderaţi: „Nimeni nu contestă că aceste decrete au fost nedrepte, dar nu e cazul să fie transformate într-o problemă internaţională“ *(Süddeutsche Zeitung);* „Europa îşi caută o identitate întemeiată pe standardele drepturilor omului care impun scuze pentru nedreptăţile comise în trecut, dar scuzele nu trebuie să ducă la semnul egal între genocid şi expulzare“ *(Frankfurter Rundschau).*

În Austria, revendicările sudeţilor se adaugă protestelor în legătură cu funcţionarea centralei atomice de la Hemelin şi partidul populist al lui Haider (membru al coaliţiei de guvernare, chiar dacă liderul joacă retras) cere guvernului să se opună prin veto primirii Cehiei în Uniunea Europeană. Consecvent cu profilul său de apărător al drepturilor ungurilor de pretutindeni şi din toate timpurile, prim-ministrul ungar, Viktor Orban, s-a alăturat, în numele ţării sale, celor care cer Cehiei anularea decretelor Benes. Prim-ministrul ceh, socialistul Milos Zeman, se opune hotărît acestor solicitări: „Nemţii din Sudeţi au fost a cincea coloană a lui Hitler“, afirmă el intransigent, de astă dată, solidar cu rivalul său, conservatorul Vaclav Klaus, care denunţă vehement axa Berlin-Viena-Budapesta coalizată împotriva ţării sale. Cancelarul Schröder şi-a amînat o vizită anunţată în Cehia şi astfel al doilea război mondial, începutul şi sfîrşitul său, devin probleme de actualitate.

Trecutul intervine în prezent, îl modifică şi îl structurează: în funcţie de interesele lor de moment, demnitarii stimulează memoria alegătorilor, alegătorii transformă amintirile în voturi. Balcanii, regiune a unor irezolvabile tensiuni etnice, nu este un teritoriu de la marginea Europei „civilizate“, ci secretul bine păzit al centrului ei.

▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

Casanova şi Bin Laden: două modele

Giaccomo Casanova şi Bin Laden. Diametral opuşi. Cu greu pot să-mi imaginez două fiinţe atît de diferite şi, în acelaşi timp, atît de pertinente, la nivel de prototip, pentru discuţia noastră despre viitor. Casanova, iluministul secolului al optsprezecelea, credea în raţiune, în cunoaşterea fără limite, într-un model plăcut şi plin de bunăvoinţă al unui univers în dezvoltare, precum şi în frumuseţea femeii. Avea atît prieteni de mare calibru intelectual, precum Voltaire, dar era şi o figură cunoscută în *demi-monde*, printre şarlatani şi cartofori. A călătorit mult prin Europa, într-o vreme în care drumurile erau cam tot atît de bune ca acelea din Afganistanul de azi. A scris piese de teatru şi a jucat în ele, a tradus poezie din franceză în italiană şi viceversa, a imaginat o fermecată lume fantastică, locuită de o rasă fericită ce-şi găsea adăpost în măruntaiele pămîntului, iar spre sfîrşitul vieţii a scris o superbă autobiografie, remarcabilă prin sinceritate şi nemiloasă auto-examinare, numită *Histoire de ma vie* – „Istoria vieţii mele". Pînă de curînd, posteritatea n-a fost prea blîndă cu Casanova, pentru că ea, posteritatea, are o minte murdară şi a luat sinceritatea lui faţă de ale sexului drept singura preocupare a omului. Puţini sînt cei care au intuit strălucirea lui literară şi forţa exemplului său moral. Era un om fără de superstiţii, erudit şi curajos. Într-o lume democratică, seculară, în care libertatea individului este la mare cinste, Casanova va fi văzut, într-o zi, ca un adevărat exemplu.

De partea cealaltă îl avem pe Osama bin Laden, un bigot fundamentalist, care consideră că liberatea şi plăcerea sînt lucrări ale răului, iar femeile – spurcate. Cînd călătoreşte – lucru pe care, în zilele din urmă, nu-l prea mai face – este însoţit de o bandă de cuţitari, care poartă sub mantale cărţi sfinte şi grenade. Scrie diatribe religioase pe care le lansează în lume din adîncurile peşterilor, pe casete video realizate de sicofanţi. Lumea lui este întunecoasă, autoritară, îngustă la minte, necitită şi înspăimîntătoare. Rîsul, dansul, iubirea, discuţiile libere îi sînt străine lui şi acoliţilor care îi stau la picioare, nu ca nişte egali, ci ca nişte zombi în adulare. Tot ce este omenesc îi este străin, mai puţin leşurile, pentru că ele sînt forma prin care se adresează Bin Laden lumii fizice. Vorbeşte în leşuri şi intonează cîntări din cartea lui de bălmăjeli. Un viitor care să corespundă visurilor lui Osama bin Laden ar avea nevoie doar de o mînă de stăpîni asemenea lui şi de milioane de sclavi. Ar fi o lume fără de muzică, supusă pururi sfredelului terorii. Oşama bin Laden este foarte admirat în lumea arabă, ne spun sondajele, dar are cu siguranţă ceva sprijin discret şi în Vest, printre cei nebuni şi plini de ură.

Casanova şi Bin Laden se duelează pe cîmpul din faţa casei voastre. Vă vine a crede? De ce nu s-o fi pus capăt acestei lupte acum o mie de ani şi mai bine?

Romanul lui ANDREI CODRESCU despre Casanova, *CASANOVA ÎN BOHEMIA*, a apărut la editura THE FREE PRESS.

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Canadiene (6)

Mascota şi şoricelul comunist

În dimineaţa de miercuri, 27 februarie îmi beam ceaiul – care ieşise bine, semn că adusesem apa la temperatura potrivită – şi le plîngeam de milă comuniştilor germani, cei a căror prigoană începuse temeinic după ce pe 27 februarie '33 – aşadar cu fix 69 de ani înainte de victoria din cana mea de ceai – clădirea Reichstagului fusese mistuită de flăcări.

Şi doar ştiam! Şi doar mai scrisesem că parşivenia comunismului constă tocmai în faptul că te pocneşte cînd tu îi plîngi de milă!

Să spun cum a fost: aşadar, miercurea trecută am decis să asist la conferinţa unui încă necunoscut mie Jacques Mascotto (profesor de sociologie la *Université de Québec à Montréal)*, o prelegere promiţătoare: *Teoria stalinismului în oglinda dezbaterii actuale asupra totalitarismului*. La ora anunţată, sala era plină – într-atît încît organizatorii au căutat repede altă sală, care şi ea a devenit neîncăpătoare, drept care s-au mai cărat pe umeri nişte scaune. Majoritatea auditoriului: liceeni şi studenţi din anii primari. Cînd a apărut dl Mascotto, supriză plăcută: un tip la 50 şi ceva, în blugi de sus pînă jos, cu plete albe (din care o şuviţă se desprindea şmecheră şi cam studiată, tocmai bună să-i atîrne peste ochiul drept), în fine un chip ce oglindea că purtătorului i-au rămas aproape unele mici plăceri ale virilităţii (în raport cu jumătatea feminină a lumii, să zicem).

Şi a început conferinţa. Iniţial, referinţe cuminţi, pe măsura tinerilor care-şi luau notiţe: Slavoj Žižek, Victor Serge, Şcoala de la Frankfurt, Arendt, Claude Lefort, Ian Kershaw, Castoriadis, Marc Ferro etc., plus o reflecţie interesantă despre realismul socialist, care a dez-erotizat literatura tocmai pentru a erotiza munca, *precum în reprezentarea vaginală a fabricii în care fiecare muncitor depune sămînţa propriilor sale eforturi* (aici 80 la sută dintre junii studenţi şi 79 la sută dintre junele studente au chicotit, în timp ce eu mă întrebam dacă nu cumva Aragon a scos perla asta sinistră). În sumă, trimiteri cam grăbite, mici imprecizii, semn că fie Mascotto îi citise pe respectivii cam demult, fie pleca de la ideea că ascultătorii nu-i vor citi vreodată. Nimic grav pînă a ajuns la esenţă: mai întîi, aflu că sindicatele aveau în lumea comunistă o putere admirabilă, care le permitea să gestioneze staţiuni de vacanţă şi sanatorii – ceea ce, vezi bine, în lumea capitalistă nu e cazul. Nici Stalin nu a fost un tip chiar rău: în timpul său, URSS şi-a creat o autentică *societate civilă* (citez: „doctori, profesori, avocaţi, farmacişti"), ceea ce Rusia nu avusese înainte. Procesele staliniste nu au fost *staliniste*, doar că diverşii autori au personalizat afacerea, pentru a-l inculpa pe Stalin în timpul războiului rece. Constituţia *din 1938* (aici l-am întrerupt prima dată pe vorbitor, aducîndu-i aminte cu deferenţă că e din decembrie '36 şi că data nu e întîmplătoare, ceea ce conferenţiarul a admis cu un oarecare *jeomanfişism*) a fost, după Mascotto, „prima constituţie postmodernă a lumii", într-atît era de de-dramatizată. (Cam pe aici a picat pauza conferinţei, în care oamenii inteligenţi din sală au plecat; eu am rămas, cu fascinaţia ce mă imobilizează, de exemplu, atunci cînd îl văd pe Romeo Beja la TV.) Oricum, „după 1939 nu se mai poate vorbi de teroare în URSS", iar în ultimii ani de viaţă Stalin era chiar persecutat, fiind cenzurat pînă şi de *Pravda!* Şi concluzia: URSS a lui Gorbaciov ajunsese o ţară încă şi mai democratică decît Canada, după care societatea civilă rusă s-a destrămat şi acum fondurile lui Soros alimentează reţele ale mafiei ruse.

Ulterior am aflat că Mascotto este relativ notoriu pentru opiniile sale antiliberale, anticapitaliste, antiamericane şi antimondializare. Am plecat spre casă spunîndu-mi că am întîlnit exact genul de intelectuali pe care nu m-ar deranja dacă Stalin, pe cînd era el cenzurat, i-ar fi făcut pierduţi vreo cîţiva ani în Siberia, să vadă la cald cît de postmodernă e taigaua. Mi-am deplîns ziua pierdută, dar m-am împăcat măcar cu gîndul că ciuma nu-şi va mai trimite prea curînd şobolanii să moară în pragul unor cetăţi fericite, chiar dacă unii şoricei se vor mai strecura, liberi, agili şi spectaculoşi totuşi, mascote ale unui *trecut* care a fost atît de stupid încît nu a putut deveni *viitor* nici măcar atunci cînd a fost la putere.

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

De la modernitatea tîrzie la postmodernitate

Faptul că trăim într-o lume a ironismului şi a relativismului nu este neapărat rău. Aici nu aş fi de acord cu Horia-Roman Patapievici. Şi nici nu sînt! Relativismul îi lasă şi pe alţii să trăiască, să aibă opinii, să nu tacă din gură. Sigur că ne putem întreba atunci cu gura căscată de uimire şi emoţie: păi, bine, bine, cum vine atunci, să nu mai ai convingeri tari şi inflexibile, să socoţi că totul poate fi peste tot la fel de „relativ valid", vorba lui Rorty. Dacă totul este relativ valid, atunci nimic nu mai este valid. Eu unul m-aş încumeta să spun că nu e aşa, faptul că validitatea este relativă poate fi ultima validare pentru cei care simt nevoia de absolut a chestiunii în discuţie. În ce mă priveşte simt mai degrabă nevoia să continuu discuţia şi de aceea nu mă forţez să abandonez în absolut, relativul. Richard Rorty exemplifica situaţia în speţă cu platitudinea adevărurilor matematice elementare care nu mai au nevoie de argumente şi de opinii. Acestea au învins definitiv, de aceea o opinie care este aceeaşi pentru toţi, sau care se arată definitiv victorioasă, nu mai este ceea ce vrea să pară: o opiniune, vorba maestrului Caragiale, ci un adevăr elementar precum cele matematice. Or arta, întrucît este domeniul prin excelenţă al libertăţii, nu operează, ca să zic mai acătării, sub semnul absolutului, ci întotdeauna sub acela al relativului. Chiar dacă un Edmund Burke, des citat de Horia-Roman Patapievici, socotea că doar în aparenţă ne deosebim „în ceea ce priveşte atît raţionamentele pe care le facem cît şi plăcerile pe care le aflăm" (Burke, *Despre sublim şi frumos*, p. 35) şi că ar fi fiind „foarte probabil ca măsura raţiunii şi a gusturilor să fie aceeaşi pentru toate fiinţele omeneşti", cu toate acestea, şi el zice că regulile uniforme şi bine stabilite nu există vizibil pentru firea cea omenească în ceea ce priveşte gustul estetic. Ce bine! Ce sursă a libertăţii, vor spune unii, ce oroare vor spune alţii şi vor exemplifica inevitabil cu telenovele şi cu emisiunea *Surprize, surprize*.

Ce pot spune la rîndu-mi în toată gîlceava aceasta a relativului cu absolutul. Un singur lucru: şi anume faptul că terapia pe care o cunosc la toate acestea este, helàs, ironia. Iarăşi şi iarăşi. Nu bag mîna în foc că Demiurgul însuşi, întrucît este Creatorul, nu este şi Ironistul Suprem. Nu-mi rămîne alta, în calitatea mea de om, vai mie, recent, decît să scriu o telenovelă cu sentimentul că în felul acesta restabilesc dreptatea pe pămîntul modernităţii. A venit vremea să scriem prost şi incult, ca o ultimă şi imbatabilă relativizare a esteticului. Partea mea slabă în acest proiect este că nu ştiu (îndeajuns de bine) să scriu prost şi incult. Şi acest lucru trebuie învăţat tot aşa cum am învăţat să scriu (întrucîtva) estetic.

Iacătă unde am ajuns, domnilor: dispreţul şi definiţia sentenţioasă sînt adevărurile „tari" ale modernităţii şi nefericirile ei; de aceea cu cît este, dumneaei modernitatea, mai tragic dispreţuitoare şi mai imbatabil sentenţioasă cu atît, sărmana de ea, atrage ironismul precum hîrtia de prins muşte, muştele. Capcana, ambuscada, dezastrul acesta de tip rîsu'-plînsu' a fost (culmea, domnilor!) inventat de însăşi modernitatea azi triumfătoare pe vremea cînd hălăduia prin undergroundul axiologic al culturii. Acum a venit vremea să dea samă de propriile ei victorii. Să plătească. Să piară cu decenţă. Şi ce punem în loc? Gauguin s-a îndrăgostit de Tehura în Tahiti, s-a uitat în ochii ei şi a devenit deodată corect politic, adică şi-a revendicat sieşi primitivismul. Ce revendic eu, postmodernul care sînt, pentru viitorime? De bună seamă că prostia incultă. Nu mi-a mai rămas altceva. Să nu ne speriem de brutalitatea constatării, să o luăm în relativitatea ei şi să spunem, spre liniştirea cititorilor şi ca un alibi al nostru, că există prostia incultă blîndă, omenească, odihnitoare. După cum există prostia cultă a culţilor, există şi aşa ceva. Există prostia incultă a pomilor, a grădinii, a vîntului uşor, a cutărui ins care nu ştie, pe cînd tocmai mă plimb eu prin piaţa particulară de vechituri Flavia, despre mine că sînt ditamai scriitor, tot aşa cum nu ştia oraşul acela mic, cu strade înguste, că pe acolo tocmai se plimba poetul Macedonski surpat de sentimente lirice. Există, de asemenea, prostia-incultă-depăşită-şi-vindecată: aceea a lui Bacovia care se dezice de ea în versul: „Veacul m-a făcut atît de cult / încît privesc peste semeni". Chiar aşa zice. Vedeţi ce înseamnă să fii prost şi, deodată, să-ţi dai seama că nu mai eşti prost. Mare lucru acesta! Nici n-aş îndrăzni să spun dacă aparţine modernităţii tîrzii sau de-a dreptul postmodernismului.

▲

Texte şi opinii de: Alexandru ABAGIU (make-up artist Maybelline) ● Anca CIUCIULIN (redactor-şef adjunct, „Cosmopolitan") ● Cristian CRISBĂŞAN (jurnalist) ● Vasile ERNU (doctorand în filozofie, director, Fundaţia IDEA) ● Andrei GORZO ● Anca GRĂDINARIU (scenaristă) ● Raluca ION ● Silvia KERIM (scriitoare) ● Adrian MIHALACHE (profesor univ., Universitatea Politehnică, Bucureşti) ● Pavel ŞUŞARĂ (scriitor) ● Roxana VOLOŞENIUC (redactor-şef, „Elle") ● Ligia ZEMORA (jurnalistă)

Argument

Fiecare dintre dvs. s-a bucurat, măcar o dată-n viaţă, de o vacanţă frumoasă, a văzut un apus/răsărit de soare frumos, a ascultat o frumoasă predică duminică dimineaţa la biserică, s-a îmbrăcat frumos ca să meargă la o întîlnire, a suspinat la frumoasele versuri ale unui cîntec de dragoste, a citit o carte frumoasă, a contemplat îndelung o frumoasă „Natură moartă cu pepene", a auzit la TV ceva despre „un nou şi frumos cămin-spital" care ne aşteaptă, a gîndit frumos, a sperat frumos şi a ratat frumos, a trăit o viaţă frumoasă şi a avut parte de o moarte la fel de frumoasă etc. etc. etc., dar ghinionul face să nu fie vorba despre nimic din toate acestea în numărul de faţă al Dilemei*... Care, dacă vă uitaţi frumos la titlu, se cheamă „Frumuseţea", şi nu „Frumosul" – care e altă mîncare de peşte.*

Nu va fi vorba, aşadar, despre „Belle Arte" (decît tangenţial), nici, dacă avem noroc, despre Frumosul filozofic (idem), „frumuseţea interioară" (idem) şi alte concepte mereu la modă, lansate întotdeauna de oameni urîţi care se plictisesc. Nu; va fi vorba numai şi numai despre Frumuseţea exterioară, *totalmente* fizică *şi deloc metafizică – aceea care are pielea drept pînză şi rujul & rimmelul drept penel. Frumuseţea pură şi-un pic (mult) cosmetică. Aerobică. Fitnessică. Chirurgical-plastică & Siliconică (nu, regretăm, acestea au căzut dintr-o indisponibilitate a reporterului...). Mă rog, înţelegeţi: nu „convulsivă", nu „asimetrică" – aşa cum o vedeau poeţii –, ceea ce nu înseamnă, neapărat, mai anostă: nu toată lumea gustă Picasso.*

Credem însă că toată lumea va fi curioasă să afle „De ce este musca frumoasă?", cum şi-a intitulat Pavel Şuşară eruditul său eseu. O chestiune de gust, ai zice, numai că – iată –, în foarte frumosul (!) număr dedicat recent lui Marcel Duchamp de revista clujeană Balkon, *un interviu cu „papa avangardei"* (Duchamp mis à nu par Duchamp même!) *ne spune că gustul, de fapt, oricum ar fi el (bun sau prost), e o capcană – de aici, necesitatea „trecerii dincolo": „Un desen mecanic nu include gust", afirma Duchamp în ianuarie 1956... Se poate vorbi despre „Frumuseţe" scoţînd din discuţie Gustul? – aceasta-i întrebarea! Frumuseţea ca evidenţă, aceea după care întorci capul pe stradă şi caşti gura la cinema. Frumuseţea ca putere, care te subjugă şi te face sclavul ei. Frumuseţea pură şi simplă – care, adeseori, n-are nimic pur şi nu e deloc simplă... Despre asta va fi vorba. Şi pentru că un număr despre frumuseţe e incomplet fără dovezile existenţei ei – cîteva fotografii (sperăm, cît mai multe...). Şi-un sfat: nu evitaţi dermatograful!* ***(a. l. ş.)***

Pavel ŞUŞARĂ

De ce este musca frumoasă?

Cu mai mulţi ani în urmă, Andrei Pleşu a propus anului trei de la Istoria şi Teoria Artei (pe atunci, din motive ideologice, Muzeologie) o temă de seminar care pornea de la un text al Sf. Augustin. Fragmentul cu pricina era extras din ***De genesi contra Manihaeus*** *şi suna aşa:* ***„Trebuie, totuşi, să mărturisesc că nu ştiu la ce bun au fost create broaştele, muştele, şoarecii şi viermii, văd însă că toate sînt, în felul lor, frumoase, deşi, din cauza păcatelor noastre, multora ne par respingătoare"****. Acum, cînd Alex Leo mi-a cerut un articol pentru numărul din* Dilema *consacrat* frumuseţii, *mi-am adus aminte episodul studenţesc petrecut cu mai bine de douăzeci de ani în urmă, am găsit varianta mea de răspuns din care, iată, îi ofer lui Leo un fragment nou-nouţ. Aşadar:*

Augustin avertizează, în fragmentul citat, că broaştele, viermii, şoarecii şi muştele nu sînt urîte în sine, ci doar ne par astfel din pricina păcatelor noastre. Iar păcatul, aşa cum se şi cuvine, introduce fără drept de apel ideea de moarte: *„de aceea, zice apostolul Pavel către Romani, cum printr-un singur om a intrat păcatul în lume, şi prin păcat a intrat moartea, şi astfel moartea a trecut asupra tuturor oamenilor din pricină că toţi au păcătuit"*. Şi păcatului, prin moarte, i se asociază ideea de iad, de infern. *„Moartea nu trebuie socotită rea,* scrie Augustin în **De civitate Dei**, *cînd a fost bună viaţa dinaintea ei, căci nu face moartea rea decît ceea ce urmează după moarte. Şi astfel nu trebuie să ne îngrijoreze mult cei care sînt sortiţi morţii de ce se va întîmpla după moarte, ci de locul unde vor fi siliţi să meargă"*. Şi cei păcătoşi, după cum este lesne de prevăzut şi chiar echitabil, vor fi siliţi să meargă în Iad. Iar Iadul nu este altceva, din perspectiva tuturor reprezentărilor curente, decît o continuă ofensivă a unei faune specifice şi o la fel de hotărîtă adversitate a elementelor. Efrem Sirul compune, în *Sfîrşitul lumii şi judecata sufletelor*, un Iad în toată regula, şi o face doar din cîteva accente: *„Multe feluri de locuri ale muncilor sînt după cum în Evanghelie am auzit: că este întunericul cel din afară, arătat este că altul mai dinăuntru este; Gheena focului, alt loc este; scrîşnirea dinţilor, loc osebit; viermele cel neadormit într-alt loc este. Iezerul de foc în alt loc este..."* Apocalipsa apostolului Pavel aminteşte şi ea, ca piese de rezistenţă ale Iadului, *„viermii cei neadormiţi cu cîte două capete"*. În definitiv nu există nici o descriere a unui peisaj infernal în care *viermele* să nu fie aşezat ferm ca o prezenţă indispensabilă, şi nu întîmplător G. Durand trage un semn de egalitate între infern şi *viermuială*, cu sensul de foşgăială, de agitaţie măruntă şi „discursivitate respingătoare". Iar, dacă pe lîngă vierme, a cărui instituţie este incontestabilă, mai introducem musca, broasca şi şoarecele, alături, evident, de legitima animaţie peisagistică pe care o reprezintă *iezerul de foc*, se constituie, în datele sale esenţiale, o schemă infernală tocmai bună de folosit şi ca material didactic. Şi aceasta nu pentru că ar fi înspăimîntătoare ca înfăţişare sau „necurate" moral după cine ştie ce clasificare maniheistă, ci pentru că ele au, printre celelalte vietăţi, un statut aparte şi o semnificaţie particulară. Deşi, la o privire grăbită, acestea par a fi expresia biologică a elementelor primordiale, şoarecele reprezentînd pămîntul, musca – aerul, broasca – apa etc., la o analiză mai atentă această ipoteză este cu totul falsă. Nici una dintre vietăţile amintite nu este exponentul tipic al vreunui element. Dacă ar fi de căutat expresia pură, ea s-ar găsi, pentru aer, în pasăre. Acvaticul pur ar fi peştele, iar teluricul absolut – cîrtiţa. Un infern constituit, însă, cu exponentele pure ale elementelor, populat, aşadar, cu păsări, cîrtiţe, peşti şi, în loc de viermi, eventual cu rîme, ar fi unul hilar sau, cel mult, parodic. Psihologic, şi cîrtiţa, şi peştele, şi pasărea sînt lipsite de interes tocmai pentru că au o prea mare puritate fenomenală. Spre deosebire de ele, şoarecele, musca, broasca şi viermele sînt animale „necurate" ontic, impure, ele nefiind fixate într-un regim existenţial unic.

Broasca reprezintă duplicitatea acvatico-terestră, cu faze metamorfice perfect distincte şi ireductibile, iar ca structură somatică este un fel de om-amfibie. Evoluţionistul german Schneitz a afirmat descendenţa omului din broască, iar elveţianul Lavater a stabilit aritmetic faptul că un broscoi ar trebui să parcurgă 24 de trepte, pe o scară ascendentă, pentru a echivala frumuseţea lui Apollo din Belvedere, socotită ca ideală. Musca este un compromis între aer şi pămîntul instabil, în pline frămîntări fetide, şoarecele oscilează între superficii şi subterane, între solar şi nocturn, iar viermele este vehicolul căderii organicului în anorganic. Ca fiinţă întruchipează perfect mizeriile tranziţiei, efortul oului de expresie minerală în drum spre împlinirea biologică.

Dacă, din curiozitate, ar fi inventariate fiinţele şi fenomenele dogmatizate, sau care doar se bucură de o situaţie privilegiată, s-ar putea observa că toate sînt *impure*, adică prezintă un grad mai mic sau mai mare de ambiguitate, fie la nivelul morfologiei, fie la acela al esenţei. Excepţionalul, în sens afirmativ sau negativ, este aproape sinonim, dacă nu de-a dreptul cu monstruosul, atunci măcar cu anormalul, ca semn al unei investituri suprafireşti. Hercule şi Iisus sînt duali ca natură, îngerii sînt forme sincretice, hibrizi pasăre-copil fixat fizionomic la vîrsta de sugar, iar diavolul este sincretismul pur, dacă se poate spune aşa. La alt nivel, chiar oamenii obişnuiţi devin suspecţi din pricina unor incongruenţe accidentale: spînii sînt incomozi pentru că au două vîrste, una cronologică şi o alta a expresiei, în vreme ce oamenii născuţi cu o vertebră în plus sînt bănuiţi de licantropie şi au creat în jurul lor o întreagă mitologie. La fel se întîmplă şi în ordine naturală: fenomenele pure sînt indiferente, dar, odată alterate în existenţă sau tulburate în dinamica lor, devin semne, mesaje, material premonitoriu. O stea obişnuită nu comunică nimic în mod special, dar una cu coadă pune la grea încercare puterea de lectură prospectivă a tuturor comunităţilor umane. Rîul de foc, sau *iezerul de foc*, infernal nu este altceva decît o asemenea comuniune, şi el are un potenţial terifiant doar ca sincretism, ca diluviu intrat în combustiune, altminteri şi rîul ca element peisagistic, şi focul ca fenomen fizic se înscriu într-un orizont domestic şi banal. Şoarecii, broaştele, muştele şi viermii sînt vietăţi înscrise firesc în această categorie de fenomene care devin interesante şi neliniştitoare prin natura lor ambiguă şi pe care privirea nu le poate percepe fără o anumită gravitate interogativă. Cît priveşte frumuseţea sau lipsa lor de frumuseţe, lucrurile par a se limpezi acum de la sine. Parafrazînd o idee a lui Ioan Damaschinul (cea care priveşte supărările şi necazurile), se poate spune că acestea sînt numai în aparenţă urîte, deoarece sînt incomode, dar în realitate ele sînt frumoase. Frumoase *în felul lor*, precizează Augustin. Însă în acest *fel al lor* nu prea intră nici una dintre formele comune de frumuseţe. Nu este vorba nici despre frumuseţea estetică, cea determinată prin contemplaţie, şi nici despre frumuseţea aceea înaltă care ni se impune prin mijlocirea *binelui*. Nici despre frumuseţea, să-i zicem, profesională, nu poate fi vorba, despre acel gen de frumuseţe în limitele căruia intră orice, indiferent de natura sa, dacă în el, ca manifestare concretă, se exprimă limpede toate trăsăturile categoriei reprezentate. Nici despre frumuseţea *revelată* nu vorbeşte Augustin, pentru că el o *vede*, adică o deduce senzorial şi nu i se dezvăluie impersonal. Nu mai rămîne de amintit atunci decît frumuseţea ca semn, ca simptom, ca aluzie, pe care am putea-o numi *demonstrativă*. În *Poetica* sa, Tommaso Campanella face observaţia esenţială că lucrurile nu sînt, în sine, nici frumoase, nici urîte, că ele, obiectiv, sînt indiferente. Urîţenia sau frumuseţea stau exclusiv în capacitatea lor de a semnifica. Ele pot fi simultan urîte şi frumoase, în funcţie de situarea celui care evaluează. *„Augustin,* spune Campanella, *numeşte frumoase loviturile şi jupuiturile de pe corpul Sf. Vincenţiu, fiindcă arătau răbdarea lui; dar ele erau urîte, din contră, ca semne ale cruzimii tiranului Datianus şi a călăilor."*

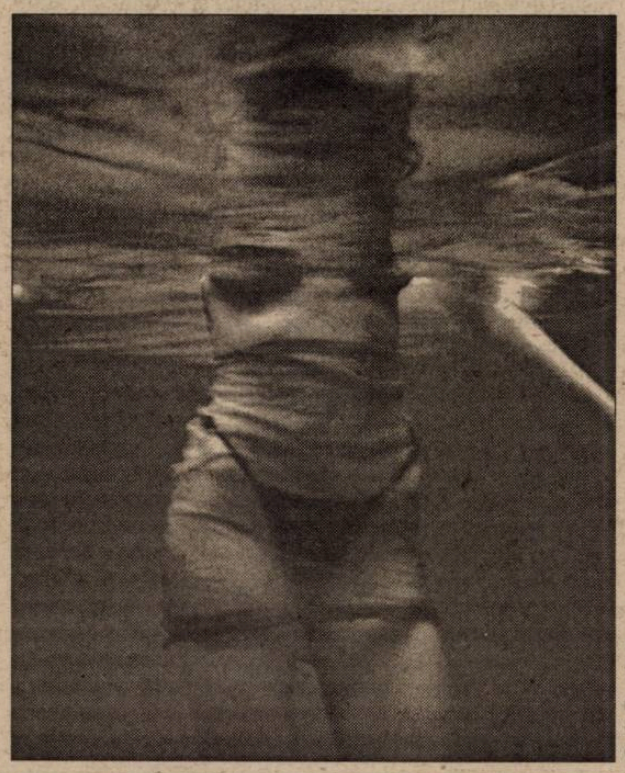

© C. Bumbuţ

Privite astfel, vietăţile Sf. Augustin sînt frumoase din aceleaşi motive din care sînt urîte. Frumuseţea lor nu este, însă, una morală sau una estetică, a expresiei lor lăuntrice sau corporale, ci o frumuseţe-mărturie, o *frumuseţe demonstrativă;* prin instabilitatea lor într-un spaţiu strict determinat şi prin imposibilitatea existenţei lor într-un regim unic, aceste fiinţe de *graniţă*, *interelementare*, dovedesc metonimic unitatea şi congruenţa adîncă a lumii. Pămîntul şi aerul, pămîntul şi apa, pămîntul ca întindere şi ca profunzime, organicul şi mineralul, toate se întîlnesc şi se exprimă prin ele ca o unică realitate. Aceste vietăţi fac elementele să dialogheze şi să comunice discret, erijîndu-se în expresia vie a acestei comuniuni – barometre însufleţite ale unor raporturi inextricabile. Orice abuz al unuia dintre elemente, susceptibil de a strica echilibrul întregului, nu este posibil fără a strica dansul inter-elementar al acestor făpturi tot atît de frumoase pe cît sînt de neliniştitoare şi de urîte. ▲

Adrian MIHALACHE

Frumuseţe străină m-a tulburat...

Chiar dacă puţini pot spune ce e frumuseţea, mai toţi cred că sînt în stare s-o recunoască, adică ştiu ce le place. Cei mulţi ignoră însă că satisfacţia lor nu e spontană, ei au fost învăţaţi ce *trebuie* să le placă. Frumuseţea este, desigur, vizibilă, ea nu se ascunde, poate însă rămîne neobservată dacă ochii privitorului nu sînt antrenaţi să o vadă. Proverbul englez, care spune că frumuseţea se află în ochii privitorului *(beauty is in the eye of the beholder),* nu scoate în evidenţă atît relativismul criteriilor sau subiectivitatea privitorului, cît aptitudinile pe care percepţia lui le-a dobîndit prin exerciţiu îndelung, bine ghidat. Artistul reinventează mereu frumuseţea, în amestecuri complexe, mereu schimbătoare, de farmec, graţie şi exagerație. Cultura de masă preia rezultatul, simplificîndu-l şi impunîndu-l, temporar însă, ca frumuseţe pură şi simplă, la care oricine vibrează, cîtă vreme modelul durează. Keats se înşela cînd afirma că un lucru frumos este sursă veşnică de bucurie *(a thing of beauty is a joy forever):* frumuseţea e trecătoare nu pentru că omul îmbătrîneşte, ci pentru că modele şi modelele sînt efemere.

Una dintre cărţile cele mai citite începe printr-o remarcă despre frumuseţea unei femei: „Scarlett O'Hara nu era frumoasă, dar bărbaţii îşi dădeau rar seama de aceasta, atunci cînd erau prinşi de farmecul ei". Autoarea nu întîrzie să ne explice că absenţa frumuseţii se datora conflictului „dintre trăsăturile delicate ale mamei, o aristocrată de pe Coastă, de origine franceză, şi cele mult mai accentuate ale tatălui, un irlandez bondoc". Se regăseşte aici locul comun că frumuseţea înseamnă armonie.

Winckelmann a schimbat modul de a vedea al secolului al XVIII-lea, introducînd drept criteriu al frumuseţii „atitudinea nobilă şi măreţia liniştită". O asemenea frumuseţe este făcută din simetrie sofisticată şi riguroasă imobilitate, ca atare, ea sufocă dorinţa. Printr-o curioasă coincidenţă, Winckelmann s-a născut în orăşelul german Stendal, de la care îşi va lua pseudonimul literar cel care avea să spună că frumuseţea este tocmai dorinţă, adică promisiunea fericirii *(une promesse de bonheur).* Tot el, pierzîndu-şi cunoştinţa de emoţie la contemplarea unei picturi, avea să dea numele unei noi maladii, a cărei etiologie trimite la frumuseţe: sindromul Stendhal. Acesta ne avertizează că frumuseţea, stîrnind dorinţa, este periculoasă, de aceea nu trebuie privită în faţă, ci furtiv şi pieziş, în trecere. Riscăm, altfel, *Să-ndurăm chinul nespus al privirii, / Pe care repingătorul, în veci blestematul, / L-a menit iubitorilor frumuseţii (Faust II,* 8746-8748).

Baudelaire, primul modern, se uita cu nostalgie către un ideal pierdut, atunci cînd pretindea că urăşte „mişcarea care tulbură liniile". Dacă romanticii respingeau platitudinea unei frumuseţi lipsite de jocul mobil al contrastelor, el disprețuia grațiosul miniatural *(ces beautés de vignette),* văzînd frumosul în monstruozitatea lui enormă, înspăimîntătoare, elementară *(O Beauté! Monstre énorme, effrayant, ingénu!).* Curînd, avea să vină Rimbaud, să ia frumuseţea, familiar, pe genunchi şi s-o batjocorească (*Un soir, j'ai assis la beauté sur mes genoux. – Et je l'ai trouvé amère. – Et je l'ai injuriée.*).

Dintre pictori, Goya a fost primul care s-a decis să sacrifice armonia, împingînd frumuseţea spre caricatură şi făcînd, astfel, femeile cu atît mai dezirabile. Radu Petrescu (în *Meteorologia lecturii)* observă că faţa Doñei Isabel Corbo de Porcel este divizată, vertical, în două părţi, a căror asimetrie, voit exagerată, trimite la momente diferite de timp: de-o parte vedem strălucirea frivolităţii, de cealaltă, dezabuzarea adusă de experienţă. Picasso avea să meargă pînă la perspectiva multiplă şi simultană, combinînd fantasmatic chipurile iubitelor lui succesive. Trecutul şi viitorul se îmbină în prezentul contemplării, iar proiectarea frumuseţii în temporal face să se nască dorinţa.

Dorinţa care tulbură simţurile este vinovată, ne spune Sf. Vasile cel Mare în molitvele sale, cerînd să mărturisim dacă „frumuseţe străină ne-a tulburat". Cum ne-ar putea tulbura însă o frumuseţe care să nu ne fie străină, adică să nu fie de „altă natură" decît a noastră? Mona Lisa, din cazemata ei de sticlă fumurie, şi Linda Evangelista, de pe posterele lucioase, ne fascinează amîndouă nu pentru că sînt de neatins, ci pentru că se situează dincolo de uman. Nu par a avea fiziologie, nici sexualitate, iar genul lor e ambiguu. Creaturi bizare ale imaginarului, care nu cunoaşte limitările biologice sau psihologice, ele ne sînt *străine*, par vizitatori dintr-altă lume, nu sînt decît nişte *aliens* fermecători.

Frumuseţea, fiind inumană, trebuie cîteodată distrusă pentru a putea simţi binefacerea alinării. Obsedat de frumuseţea perfectă şi fragilă a pavilionului de aur, eroul lui Mishima rămîne inert cînd încearcă să se apropie de femeia vie, cu umezeala, căldura şi tumescenţa ei de sclavă, despre care Baudelaire spune că ar fi abjectă, orgolioasă şi stupidă *(esclave vile, orgueilleuse et stupide).* Va fi nevoie de marele sacrilegiu, de incendierea templului milenar, de distrugerea frumuseţii, pentru ca apropierea să se producă şi descărcarea să aducă liniştirea.

Frumuseţea, spun unii filosofi, nu este decît o rămăşiţă din ceea ce însemna odată cunoaştere. Tot Mishima, în „Pavilionul de aur", afirmă că, dincolo de iluzia necesară „celuilalt mod de a suporta viaţa", frumuseţea s-ar putea să nici nu existe. Ceea ce o face să pară atît de puternică, ceea ce-i conferă sentimentul puternic al realităţii este chiar cunoaşterea. În ciuda celor care au văzut în gustul pentru frumos o evaziune din lumea prea aspră a realului, Mishima susţine că, din punctul de vedere al cunoaşterii, frumuseţea nu poate fi considerată alinare. Dar, continuă el, „din îmbinarea frumuseţii care nu e alinare, pe de o parte, şi a cunoaşterii, pe de altă parte, se naşte ceva, ceva efemer ca un balon de săpun şi fără speranţă. Totuşi se naşte ceva. Acel ceva se numeşte artă".

▲

Andrei GORZO

Poveşti cu super(b)staruri

„Vin de la ultimul film al lui Robert Redford", îi spun mamei mele, iar răspunsul ei este cel la care mă aşteptam, cel pe care l-ar da, probabil, atîtea alte mame din generaţia ei: „Ce bărbat frumos!" Urmează vechea noastră discuţie despre *Marele Gatsby:* Pentru mine, distribuirea lui Redford e cea mai mare greşeală din acea ecranizare profund greşită. Redford pur şi simplu nu poate tînji după o Mia Farrow idealizată. Nu poate să proiecteze consecvenţa disperată, inutilă, a bărbatului care n-a trăit decît pentru a se ridica la înălţimea unei femei, şi pentru care tot ce-a dobîndit pe drum – avere şi eleganţă, admiraţia şi invidia altora – nu reprezintă nimic, din moment ce ea a rămas inaccesibilă. Nu poate sugera supravieţuirea încăpăţînată a băiatului sărac, naiv şi nesigur din Gatsby – băiatul care încă se mai consideră nevrednic de ea, deşi ea nu e *ea* şi nici n-a fost vreodată altceva decît o fetişcană drăguţă şi comună. Şi noi nu-l putem compătimi pe Redford. Cînd el o priveşte pe Mia Farrow, pare a se folosi de ochii ei ca de o oglindă şi pare mulţumit de ce vede – imaginea întoarsă a propriei frumuseţi. Aceasta îl absoarbe. Şi Redford-supernova, cu narcisismul său, devine gaura neagră care îl absoarbe pe Gatsby. Dar mama mea dă din cap şi rămîne la părerea ei. Ca să ne împăcăm, vorbim despre cuplul pe care Redford îl formează cu Barbra Streisand în *Cei mai frumoşi ani* – un cuplu nepermis de emoţionant pentru un film prost. Căci Streisand face pentru Redford ceea ce el n-a ştiut să facă pentru Mia Farrow, ceea ce el şi Meryl Streep n-au ştiut să facă unul pentru celălalt mai tîrziu, în *Out of Africa*. Streisand îşi pune ochii la dispoziţia publicului, ca să-l adore pe Redford. Iar el e mai frumos ca niciodată atunci cînd ochii ei sînt furioşi, atunci cînd femeia interpretată de ea, o militantă comunistă, e furioasă pe pasivitatea lui apolitică şi pe propria ei adoraţie, care îi înmoaie principiile. Frumuseţea lui Redford e o forţă, în *Cei mai frumoşi ani*. Oricît de bărbat şi de heterosexual şi de critic aş fi, atunci cînd văd filmul sînt pe aceeaşi lungime de undă cu mama mea şi cu alte sute de mii de femei – ne identificăm cu Barbra Streisand, ca să ne bucurăm de Redford după pofta inimii.

Nu-i spun ce părere am despre noul film. Oricum, părerile noastre nu se întîlnesc, în materie de filme. Ne întîlnim prin coincidenţa anumitor chipuri frumoase din iconografiile noastre. O interesează ce am de spus despre cum arată Redford acum: ca un fost băiat de aur, cu o melancolie filtrată prin nenumărate riduri ca prin crăpăturile unei măşti. O interesează poveştile mele – am strîns atîtea în timpul pe care l-am petrecut (practic întreaga adolescenţă) zgîindu-mă la stele. La masa din bucătărie, îi spun povestea unui concurs organizat pentru descoperirea unei Greta Garbo italiene: povestea unei cîştigătoare care a refuzat să călătorească la Hollywood (acesta era premiul) şi să-şi încerce norocul, într-atît o teroriza ideea că Garbo o urăşte deja ca pe o uzurpatoare. Un pocnet din degete din partea divei şi mafia americană, care se gudură la picioarele ei, o va face bucăţi pe muritoare. Ai cîştigat concursul dintr-o greşeală – cum ai îndrăznit să participi, cum de-ai avut neruşinarea să te crezi frumoasă? Lasă ochii în jos şi refuză premiul, tu n-ai nimic de-a face cu ei, lumea oamenilor frumoşi e acolo, pe ecran, şi nu i se arată uneia ca tine decît atunci cînd, cu preţul unui bilet de cinematograf, îţi cumperi dreptul de a te prosterna. Rămîi în orăşelul tău şi creşte-ţi copiii şi lasă lumea să uite că ai fost odată comparată cu însăşi... Şi lumea ar fi uitat, dacă unul dintre copiii femeii n-ar fi crescut ca să devină Sophia Loren. Mai ştiu povestea întîlnirii dintre un oarecare Archie Leach – un puştan dintr-o trupă de music-hall – şi idolul său, Douglas Fairbanks, aflat pe vasul *Olympic* împreună cu mireasa lui şi a Americii, Mary Pickford. La masa din bucătărie, spun povestea în cuvintele lui Archie Leach, care deja murise atunci cînd a spus-o: „Odată chiar m-am pomenit fotografiat alături de domnul Fairbanks... Stînd lîngă el, mi-am pus idolatria în cuvinte timide, inadecvate. Era un atlet şi un acrobat splendid antrenat, afabil şi încălzit de succes şi bunăstare. Un gentleman în adevăratul sens al cuvîntului." Ce şanse ai să ajungi ca Fairbanks, atunci cînd te cheamă Leach (=leşie)? Trebuie să-l omori pe Leach şi să-l creezi pe Cary Grant, iar apoi să-ţi petreci restul vieţii desăvîrşind această creaţie: cel mai curtat bărbat al ecranului, singurul care îşi permite să respingă suav avansurile unei Ingrid Bergman, Mae West („Chiar şi tu poţi fi cucerit.") sau Audrey Hepburn („Poţi să intri, nu mușc... decît dacă e cazul.") – nu pentru că nu l-ar interesa, ci pentru că vrea să aibă parte de asediul care i se cuvine, înainte de a ceda galant. Cary Grant, care în comedia *His Girl Friday* răspunde la o insultă cu: „Ultimul om care mi-a spus asta a fost Archie Leach, cu o săptămînă înainte de a-şi tăia gîtul." Bună replică! Dacă te pui cu unul dintre cele mai frumoase obiecte ale dorinţei/contemplaţiei/fanteziei din istoria Hollywoodului, nu poţi să rămîi nepedepsit. Nu stai în calea lui Cary Grant – tu, Leach, materia brută, deloc promiţătoare, din care a apărut legenda, pielea de care s-a lepădat. Nu mai aveţi nimic în comun. Cumpără-ţi bilet şi uită-te la el – e dintr-o rasă superioară, ca şi Fairbanks, dar e deasupra lui.

Sînt de acord, înclinaţia noastră de a deifica vedetele de cinema e o absurditate, o pierdere de timp şi de energie, dar se întîmplă tot timpul şi peste tot, la case mai mici sau mai mari, la masa noastră din bucătărie sau la masa de lucru a lui Norman Mailer. Scriind biografia lui Marilyn Monroe, acesta pare a-şi investi o bună parte din energie în imposibila înălţare a unui piedestal care era deja imposibil de înalt: eroina lui Mailer nu e numai „un înger al sexului", ci şi „una dintre ultimele aristocrate ale cinematografului", „o artistă mîndră şi inviolabilă". Şi Mailer consumă la fel de multă energie atacîndu-l pe Arthur Miller – coleg de generaţie cu el, evreu din Brooklyn ca şi el, scriitor de succes ca şi el, dar singurul dintre ei doi care a avut-o (şi a pierdut-o) pe Marilyn. *Marilyn* este şi povestea adoratorului gelos care, scriind biografia, găseşte o cale de a poseda femeia rîvnită şi de a-şi distruge rivalul. Miller însuşi a încercat să-şi captureze obsesia pe hîrtie, glorificînd-o în *The Misfits* şi demonizînd-o în *After the Fall* – două abordări, nici una foarte bună. Poate că nimeni nu are instrumentele necesare ca să dezlege enigmele oamenilor prea frumoşi. Frumuseţea le dă dreptul să joace după reguli proprii, diferite de ale noastre. Adoraţia de la distanţă e mai sănătoasă. Cum te descurci în cazul improbabil în care Julia Roberts îţi sună la uşă şi (sărind din improbabil în miraculos) face instantaneu o slăbiciune pentru persoana ta? Problema e pusă în comedia romantică *Notting Hill*, în care o divă (interpretată chiar de Julia Roberts) se înfiinţează la uşa unui admirator umil (Hugh Grant), total depăşit de situaţie. Dar rezolvarea nu e convingătoare: ea îi ţine un discurs de genul – „Sînt doar o fată care stă în faţa unui băiat, cerîndu-i să o iubească." Asta să i-o spui lui Hugh Grant! Cu el merge, pentru că el doar face pe admiratorul umil, se dă drept unul de-ai noştri, cînd de fapt e unul ca tine, unul dintre preafrumoşi, străin de întrebarea care l-ar tortura pe unul dintre noi şi i-ar strica miracolul: cum să adori eficient o persoană a cărei meserie este să fie adorată 24 de ore din 24, de milioane de oameni? Ne-am simţi ca Gatsby, condamnaţi la insuficienţă. Mama mea aprobă. N-ar vrea ca fiul ei să sufere pentru Julia Roberts (deşi, fiind o mamă foarte iubitoare, e ferm convinsă că fiul ei e suficient de bun pentru orice divă). O liniştesc spunîndu-i povestea singurei mele întîlniri cu o vedetă hollywoodiană în carne şi oase. De fapt au fost două vedete: Uma Thurman şi Ethan Hawke. Se plimbau pe lîngă Washington Square Park. Hawke îl ducea pe umeri pe copilul lor. Trecînd pe lîngă ei, mi-am spus: „Uite un cuplu reuşit". Doar atît; nu m-am prosternat, n-am orbit, n-am întors capul după ei, nici măcar n-am gîndit cuvîntul „frumuseţe". Abia apoi am realizat cine erau ei şi cît de anemică fusese reacţia mea: uite un cuplu *reuşit*. Ca atîtea cupluri care nu trăiesc şi pe ecran, ale căror imagini nu călătoresc prin toată lumea, venerate de legiuni de fani.

Prefer să-i văd în sala de cinema.

▲

Anca GRĂDINARIU

Venus as a boy

Am să vă spun un secret compromiţător: oftez la filme. Ba nu, gem. Zgomotos. Cu atît mai intens cu cît, pe ecran, bărbaţi superbi îşi dezvăluie mai mult din epidermă. Uneori scot şi limba, acrobaţie la care am căpătat chiar exerciţiu. Fac şi gesturi – cît de expresive, depinde de cantitatea de cola băută. Şi am şi replici, sînt spontană şi inventivă: „Hai, că poţi mai mult!“. Cînd se stinge lumina, devin periculoasă, eu care, în realitate, mă fac că nu observ atunci cînd mă fixează un băiat simpatic. Fac parte din clubul marilor suspinători alături de alţi cîţiva buni prieteni ai mei. Nu sînt singura, asta voiam să vă spun. Noi toţi sîntem cinefili de meserie, avem şi diplome care să ateste treaba asta. Ar fi trebuit pînă acum să învăţăm cum să ne comportăm profesionist şi nu să ne lăsăm libidoul să se manifeste atît de strident. Mă rog, o scuză există: sîntem din aceia care trăiesc cinema-ul cu intensitate, personal, emoţional, visceral, aproape sexual. Au făcut-o şi alţii mult mai mari decît noi – „I lost it at the movies“ – comparîndu-l cu o experienţă, în primul rînd, carnală. OK, recunosc, e poate un fel mai sofisticat de-a îmbrăca faptul că sîntem cam frustraţi. Şi vorbesc la plural ca să evit umilirea eternă. Ceea ce mi se pare excitant e că frumoşii din filme nu sînt doar *poster boys,* ci li se dă ocazia să spună şi cîte ceva, de obicei destul de coerent. Mă rog, cu excepţia lui Schwarzenegger, dar el este ocupat să facă o grămadă de chestii, timp în care muşchii i se încordează irezistibil. În tot cazul, oamenii rufoşi şi neatractivi, chiar dacă îşi caută, săracii, izbăvirea în nu ştiu ce peliculă inteligentă scrisă de Paul Schrader sînt, pentru mine, precum orgasmul mimat. Lista favoriţilor după care salivez e în continuă schimbare, nu pot să fiu monostară oricît aş încerca, am nevoie permanentă de stimuli noi şi în top 5-ul meu există întotdeauna cel puţin 3 *new entry*-uri. Ultima intrare, direct pe locul întîi, este Adonisul meu preferat, minunatul Ryan Phillippe, supremul *Venus as a Boy* – pentru cît timp, încă nu ştiu. Anatomia lui perfectă, ochii lui, buzele lui, pieptul lui velin... Şi-ar fi bine să mă opresc... Offf. Noroc că în acele clipe juisante aveam pe scaunul alăturat o amică înţelegătoare care mă strîngea de mînă, solidară. La urma urmei şi eu am fost acolo pentru ea cînd, în întuneric, ofta neconsolată după Vincent Cassel. Cînd eşti în doi, e aproape legal. Clubul nostru e deschis tuturora: nu ne interesează vîrsta sau prefixul sexual. S-a întîmplat, chiar, să mă aflu în sală cu un prieten şi să suspinăm sincron după Jude Law. Noroc că lucrul ăsta nu se întîmplă prea des, n-avem aceleaşi gusturi la bărbaţi, altfel ar fi puţin ciudat – sîntem amîndoi cu mult prea gălăgioşi. Tristeţea e că mica noastră castă e pe cale de dispariţie şi nu prea avem moştenitori. Mă uit la tinerii din ziua de azi, mari cinici, vorbesc la mobil, fluieră sau bat din palme şi picioare, dar nu oftează deloc. Faţă de ei părem chiar candizi. Să fie mai puţin dispuşi să înghită iluziile star-sistemului? Sau au doar o viaţă sexuală mai bună? Uneori aş vrea să ştiu – cît de mulţi sîntem? Ni s-a dedicat oare vreun site pe Internet? Aş vrea să fac schimb de experienţă cu cei de pretutindeni, la urma urmei e una dintre puţinele preocupări unde limba devine de prisos (şi nu mă refer la organ). Am chiar şi o idee de afacere pentru domnii Hollywood Multiplex: ce-ar fi să includeţi (în preţul biletului, dacă tot e obscen de scump) poze comestibile cu cele mai bine făcute vedete? Sau, mai bine, pe lozurile alea antipatice pe care-ţi frîngi moneda de 500 de lei, să scrieţi, în loc de „răzuieşte aici“, „lingeţi aici“? Mai bine nu; mă gîndesc că, de dragul lui Ryan, aş muri deshidradată. „Dolby Surround“, „Panoramic view“, „Wide screen“, eu cred că vă străduiţi prea tare. Daţi-mi bărbaţi splendizi în boxeri cît mai strîmţi şi scene gratuite de sex şi voi fi acolo, oftînd, în primul rînd.

▲

Vasile ERNU

Frumosul e incredibil de sexy

„Fotografia este ceva frumos
dar acest lucru nu trebuie spus.“
J. Baudrillard

Despre frumos. Ce să zic? E o confuzie totală în mintea „omului recent“ ca să spun aşa. O să pornesc de la ceea ce am la îndemînă. Sînt pe tren şi dispun doar de un calendar cu „romînce incredibil de sexy“ – pe care l-am primit nu pentru a-l afişa pe perete ci pentru a vedea ce se mai întîmplă pe la anumite reviste – şi un Baudrillard după care-mi propusesem să fac ceva notiţe. Voi răsfoi calendarul cu aceşti ochelari.

FHM este o revistă (calendarul primit este produs de această revistă) din cîte-mi amintesc a „sexului tare“, de aceea calendarul promoţional pe anul acesta ne propune „12 romînce incredibil de sexy“. Păcat că anul are numai 12 luni.

Femeia imagine-obiect

Odată cu posibilitatea de a reproduce tehnic imaginea totul se schimbă. Orice lucru poate deveni imagine şi poate fi reprodus cu o uşurinţă şi viteză ameţitoare. Aşa că de ce nu ar fi transformată şi femeia într-o imagine, o imagine „incredibil de sexy“. Ea devine prin intermediul aparatului de fotografiat imagine, sau mai bine spus un obiect frumos şi seducător. Este un soi de obiect care te trimite „nu spre lucruri reale, ci spre imagini dorite“. Obiectul, care în forma lui actuală este depăşit de „propria-i funcţiune“, are în mod normal două funcţii: de a fi utilizat şi de a fi posedat. Cum vom utiliza şi poseda imaginea-obiect a celor „12 romînce incredibil de sexy“, ţinînd cont că obiectul depăşit de propria-i funcţiune este şi „relativ faţă de subiect“, mai rămîne de văzut. Dar să nu mergem cu gîndul prea departe. Cine ştie unde ne poate duce şi ce poate ieşi.

Femeia ca discurs-obiect

Calendarul la care mă refer, cele „12 romînce incredibil de sexy“ (de altfel fete cunoscute pe plaiurile mioritice), nu este decît un mesaj publicitar. Şi după cum ştim cu toţii, reclama are un parcurs firesc: de la informare la convingere şi de la convingere la seducţie. Iar scopul acestui gen de discurs este, evident, consumul. Povestea cu „logica lui Moş Crăciun“ este bine cunoscută. Ea se bazează pe un raţionament simplu: „fără să credem în produs, credem în publicitatea care vrea să ne facă să credem în el“. Nimeni nu-şi mai pune întrebarea asupra existenţei lui Moş Crăciun. Moş Crăciun este o „improvizaţie raţionalizată“ ce ne permite să păstrăm o relaţie cu cadourile. Moş Crăciun nu are importanţă, copilul crede în el pentru a avea acces la o lume a cadourilor. Cadoul este justificarea lui Moş Crăciun. Fireşte, nici noi nu credem în publicitate mai mult decît crede copilul în Moş Crăciun.

Final

În vremurile „culturii recente“, în aer puteşte un amestec de consumism şi pornografie, iluzie şi viciu. În lumea mărfurilor nimic nu se face fără sîni şi buci, cu toate că în ultima perioadă „barbarii“ ne-au cam afumat şi prăfuit jucăriile. Vorba lui Sloterdijk: „fiecare speculează cu cinism reflexele vicioase ale celuilalt“. Ce să-i faci, trăim vremuri în care nimic nu se poate întîmplă fără „ornamentele universale ale capitalismului“.

v_ernu@yahoo.com

▲

Cristian CRISBĂŞAN

Exerciţiu de admiraţie

De cîte ori ies în oraş, fac un exerciţiu de... admiraţie. Efectiv număr cîte femei frumoase văd pe stradă. Vă rog să mă credeţi: întotdeauna am găsit cel puţin 20. Aproape zilnic. Numai în Bucureşti.

Dar şi în călătoriile mele prin ţară am constatat aceeaşi frecvenţă a frumuseţilor.

Dat fiind că rezervele de petrol nu mai sînt ce-au fost, cărbunele care se mai găseşte e de calitate inferioară, gazul metan îl aducem de la ruşi şi că deşi „Munţii noştri aur poartă, noi cerşim din poartă-n poartă“, eu cred că singura bogăţie naturală a României a rămas frumuseţea femeilor sale.

La capitolul ăsta stăm bine. Sînt de acord cu mine şi străinii. Aproape toţi spun asta. Putem s-o luăm şi istoric. Femeilor din Dacia li se dusese faima. Erau înalte, cu o siluetă atletică, predominant roşcate şi cu ochi deschişi la culoare: albaştri sau verzi. De-a lungul istoriei, frumuseţea romîncelor a fost o constantă.

Există, însă, percepţii diferite. Pentru ele însele, femeile sînt frumoase într-un fel, pentru celelalte femei în alt fel, iar pentru bărbaţi în cu totul alt fel.

De vreo cîţiva ani buni mă ocup de modă şi lifestyle. Iar din 1999 am lucrat pentru *Playboy* şi *Madame Figaro*.

De ce pozează femeile în *Playboy?* Cele mai bune fotografii le-au oferit modelele care voiau, în primul rînd, să arate cît sînt de frumoase. Şi cine crede că asta, psihologic vorbind, e o miză mică, habar n-are ce e femeia. Apoi, erau cele care voiau lucruri precise, pragmatice: schimbarea imaginii, celebritate, ascensiune socială, bani sau trecerea unor praguri psihologice. Voiau să-şi demonstreze că pot face asta. Unele o făceau chiar din dorinţa de a demonstra cuiva ceva. Altele o făceau din teribilism sau rebeliune. Însă toate erau conştiente de frumuseţea lor şi voiau să o folosească pe post de armă în scopul satisfacerii unei plăceri personale intime.

Multe nu mai pozaseră în viaţa lor nud. Deşi manifestau pudori şi reţineri explicabile la început, după primele două-trei cadre (un cadru durînd între 30 de minute şi o oră) se obişnuiau repede cu noua lor postură. Şi dacă la început se îmbrăcau iute în halat şi se retrăgeau deoparte, ne trezeam că în nici o oră se plimbau prin studio firesc, conversau, fumau, dansau, fără să le mai pese că n-au nimic pe ele. Or, în platou era prezentă o întreagă echipă de producţie: fotograf, art director, photo editor, fashion editori, stilişti, echipa de machiaj şi coafură, asistenţi, scenografi etc.

Cred că un bărbat gol e ori o statuie, ori e neajutorat, vulnerabil şi penibil. O femeie goală devine mai puternică şi mai frumoasă. Dacă există o frumuseţe a puterii, atunci toate femeile sînt, de fapt, frumoase, pentru că ele deţin controlul. Nimic nu se întîmplă niciodată decît dacă vrea femeia. Femeile nu pot fi manipulate, ele se lasă manipulate dacă vor. Fromm scria că femeile sînt superioare bărbaţilor din cel puţin două puncte de vedere: aleg, întotdeauna cu o secundă mai devreme, şi, în timp ce bărbaţii se nasc din femei, femeile se nasc tot din femei. Cred că bărbaţii care nu înţeleg şi/sau nu acceptă acest fapt vor avea mereu probleme şi frustrări.

Pe de altă parte, femeile valorizează şi estetica anatomiei masculine şi frumuseţea femeilor. Bărbaţii nu valorizează decît frumuseţea feminină. Aş spune că, din acest punct de vedere, femeile manifestă un soi de „bisexualism estetic“.

Oricui îi place să vadă femei nud, indiferent că sînt heterosexuale, lesbiene sau bisexuale. Bărbaţilor heterosexuali nu le place însă să vadă bărbaţi goi, manifestînd, cel mult, indiferenţă.

Adevărata frumuseţe a unei femei nu vine nici din estetica anatomiei, nici din platitudinea aia cu „frumuseţea interioară“. Frumuseţea unei femei stă tocmai în puterea principiului feminin şi modul său de interacţiune cu principiul masculin. Importantă nu este imaginea în sine, ci impactul pe care îl are prin felul în care este exprimată, comunicată, prezentată, pusă în aplicare.

La nivel perceptiv, descoperim adevărata frumuseţe în suma actelor care compun fiinţa umană de sex feminin. Pentru că această frumuseţe nu se reduce doar la vizual, ci este o sărbătoare a tuturor simţurilor.

O femeie e frumoasă prin felul ei de a privi, de a merge, de a vorbi, de a dormi, de a se spăla. Frumuseţea ei vine din atingeri, gesturi, sunete, arome, atitudini, expresii, acţiuni, stări. Din felul cum miroase, îşi trece mîna prin păr, respiră, tace, visează cu ochii deschişi, plînge, suspină, rîde, fumează, se îmbracă sau dezbracă, se înfurie, se apleacă, face semn...

Una din două puştoaice visează să devină model de modă sau vedetă. Marea majoritate a femeilor adoră să pozeze, chiar şi cînd au complexe fizice. Numai că nu toate recunosc asta. Prin felul ei de a fi, femeia este o exhibiţionistă în sensul bun. Îi place să „show off“, vorba americanului. Şi cred că e bine aşa. Designerul Tom Ford spunea că femeile poartă încălţăminte cu toc sau merg într-un anume fel pentru că asta este, de fapt, dansul de împrechere din lumea animală. Nu de puţine ori, cînd se văd în fotografii valoroase, artistice, femeile rămîn surpinse de frumuseţea lor. De multe ori am auzit: „Mamă, ce fund mişto am!“ sau „Nu credeam că am picioare atît de frumoase!“ ori chiar „Asta sînt eu!?!“. Nici un mister aici. Fotografii sînt de trei feluri: cei care scot tot ce e mai urît într-o femeie – şi atunci un nud este vulgar, inestetic şi obscen –, cei care fac o femeie aşa cum e – şi atunci vorbim doar de o poză cu o femeie în pielea goală, o mediocritate – şi, în fine, cei care ştiu să pună în valoare tot ce are modelul mai frumos, găsind un echilibru estetic just între frumuseţea formei şi expresia care-i dă viaţă. Atunci se naşte nudul artistic.

În fine, am să închei cu o observaţie personală: o femeie, indiferent cît ar fi de lipsită de calităţi fizice sau oricît ar fi de rea, rămîne un spectacol fascinant. În vreme ce un bărbat prost şi rău devine o oroare cu atît mai cumplită cu cît este mai frumos.

▲

Anca CIUCIULIN

Sînt frumoasă. E o vină? Trebuie cumva să mă scuz?

Orice femeie care îşi merită... rimelul ştie că, pe lîngă isteţime şi suspine, frumuseţea e cea mai eficientă armă de manipulare. Nu e de mirare că, de-a lungul timpului, Evele au încercat toate artificiile pentru a se apropia de modelul ideal stabilit. Şi a fost ceva rău în asta?!

Ponegrirea frumuseţii este din nou în actualitate. Feministele critică industria cosmetică pentru simplul fapt că există; o mulţime de reviste şi agenţii de publicitate folosesc în reclamele lor numai femei naturale, „nestricate" de mîna stiliştilor. (De parcă stiliştii ar fi sectanţi periculoşi, umblînd după fetele frumoase, să le „maculeze" naturelul!) Un protest antidietă recomandă doamnelor să nu mai ţină cont de aparenţe şi cîntar. Starurile de cinema îşi expun nonşalant subsuorile împădurite...

Aceste exemple şi multe asemenea lor sînt chiar potenţial primejdioase. Părerea mea!

Nu cred că femeile normale văd în frumuseţea manechinelor sau a actriţelor o problemă; o ameninţare majoră care să le influenţeze în vreun fel viaţa. Am convingerea că femeilor le place să privească FRUMOSUL la fel de mult ca şi bărbaţilor.

Frumuseţea nu contează?!

Păi, să recunoaştem: e clişeul cu care am crescut. Inoculat din curtoazie faţă de urîte? Declamat din milă consolatoare faţă de tocilarele ochelariste sau de adolescenţii acneici? Ba pardon!

Femeile reprezintă în prezent aproape jumătate din forţa de muncă mondială: dau verdicte la Curtea Supremă şi fac parte din echipajele expediţiilor spaţiale. Şi totuşi, nu neagă (ba chiar le face plăcere) faptul că aparenţa contează mai mult pentru femeie decît pentru bărbat. Vechiul curent feminist dă vina pe o cultură misogină, susţinînd că frumuseţea e indispensabilă femeilor doar pentru că societatea a impus acest lucru, că frumuseţea ca un pur concept obiectiv nici măcar nu mai există.

Frumuseţea este un mit, zic feministele, un argument patriarhal folosit să controleze femeia din punct de vedere moral şi sexual şi de pe urma căreia să se obţină profit din cosmetică, din diete şi modă – industrii controlate tot de bărbaţi.

Nu contează prea tare dacă binomul „frumoasă – proastă" e o invenţie a sociologilor drept consecinţă a unor comenzi sociale, sau temă de studiu psihologic, sau pretext de bancuri misogine; e o obsesie din care cine e deştept nu are decît de cîştigat. Şi aici se pot înscrie stilişti, fotografi, designeri, make-up artişti, coafori, dieteticieni, croitorese, cosmeticiene, paparazzi. Toţi cei care, cu oarece uşurinţă de comunicare şi fler de psiholog, îşi cultivă foarte atent clientela – care are nevoie de profesionişti ai imaginii ca de aer. Iar respectivii profesionişti îşi cultivă ei înşişi abilităţile de a descoperi expresivitatea unui chip sau trup, mai degrabă decît frumuseţea după canoane clasice.

Betty cea frumoasă – model social prin contrast, icoana isteţelor fără nuri

Da, s-a tot comentat şi clişeul că frumuseţea vine din interior. Aici e ceva adevăr...

Dacă am face lista urîtelor celebre, lectura acesteia ar fi mai savuroasă decît înşiruirea divelor perfecte ale ecranului sau a mondenelor lumii de pretutindeni. Aşa-i că, pronunţînd Maria Callas, îţi stimulezi imaginaţia mai tare decît gîndind „Gloria Swanson"? Că dacă îţi trece prin minte chipul Annei Magnani, emoţia e mai vie decît atunci cînd priveşti poza Claudiei Schiffer? (Aici aş avea un comentariu – recunosc, subiectiv şi maliţios: Unde o încadrăm pe Kate Moss, manechin foarte departe de standardele cele mai tolerante ale frumuseţii sau măcar expresivităţii? Căci, dacă o să-mi explice cineva – afară de Calvin Klein – de ce e considerată frumoasă, îi fac loc în oricare dintre categorii...)

Să fim oare acuzate de frivolitate doar din vicleşug masculin?

Diferitele culturi şi curente care s-au perindat în istorie au divinizat, fiecare la rîndul ei, anumite părţi ale corpului, anumite modele de femei. Cu cît progresul femeii este mai evident, spun tot feministele, cu atît societatea forţează femeia să fie tot mai obsedată de frumuseţea ei, să se supună unui ideal estetic din ce în ce mai restrictiv, unor canoane în permanentă schimbare de... kilograme sau circumferinţe...

De trei ani încoace, săptămînal, îmi trec prin faţa ochilor zeci de ediţii internaţionale ale revistei *Cosmopolitan*. În fiecare din ele, sute de apariţii cvasiperfecte, întoarse pe faţă şi pe dos, disecate, comentate, şi pline de poveţe mai înfrumuseţătoare – dacă pot să-i zic aşa... Interesul editorilor baleiază între minunatele creaturi cu specific local, şi, evident, tipologiile internaţionalizate – căci şi frumuseţea se supune globalizării.

Ediţia din India e un exemplu de „identitate" ce merită comentată, şi nu doar datorită parfumului exotic la care ai fi tentat să cedezi, ca european ce te afli, ci pentru că frumoasele lor îşi conservă idealurile estetice cu mult respect. Fac compromisuri cu tradiţia, dar în acelaşi timp „merg cu valul" modernităţii în cel mai original şi sănătos mod.

Rujul – simbol al manipulării şi doză de bună dispoziţie

E clar pentru toată lumea că frumuseţea a fost întotdeauna o realitate – care nu va dispărea chiar dacă industria cosmetică ar fi scoasă în afara legii! Frumuseţea feminină este preţuită şi dorită, dar nici un tip de societate – a noastră sau oricare alta – n-a forţat oamenii să se închine în faţa frumuseţii. O făceau de la sine...

Condamnînd frumuseţea în numele feminismului, femeile s-au văzut puse în faţa unei dileme: să renunţe la toate practicile tradiţionale feminine, precum machiatul şi vopsitul părului – sacrificîndu-şi aspectul, de teamă să nu facă jocul bărbaţilor care vor să le ţină supuse – sau să se folosească de „uneltele" frumuseţii pentru a-şi atinge scopurile, chiar dacă li se spune că sînt victimele neajutorate ale opresiunii masculine.

Adevăratul „vinovat" este evoluţia: căci în timp ce bărbaţii s-au bătut de-a lungul istoriei pentru a impresiona femeile prin putere şi curaj, femeile şi-au pus la bătaie nurii, au concurat pentru a cuceri bărbatul cu farmecele trupeşti: tinereţe, păr mătăsos, piele strălucitoare şi forme voluptuoase – atribute care au devenit simbolul frumuseţii feminine în toate culturile.

Avînd în vedere traseele biologice specifice sexelor, cosmetica şi moda ar trebui văzute ca instrumente ale emancipării femeii, şi nu ca „rele" care duc la decadenţa societăţii.

În final, o femeie nu are nevoie să renunţe la frumuseţe ca să se simtă liberă. Într-adevăr, îşi poate recompune faţa, poate purta inserţii de silicon şi ciorapi de plasă, poate ţine regim şi va gîndi la fel de liber ca oricare altă femeie care pretinde că nu o interesează aspectul fizic.

De fapt, multe din „manevrele" care întreţin frumuseţea – exerciţii fizice, alimentaţie echilibrată, protecţie solară – sînt mai mult decît benefice sănătăţii. Nu este o coincidenţă faptul că femeile au o mai mare stabilitate emoţională atunci cînd au o părere bună despre ele. Şi nici că atunci cînd femeile se preocupă de aspectul lor fizic nu mai permit celorlalţi să le trateze înjositor.

Ei bine, da! Frumuseţea rămîne un avantaj, un dat, un noroc. De unde ipocrizia să ne prefacem că e de bon ton să nu recunoaştem, să respingem complimentele? Complimentele trebuie acceptate cu graţie, cu bucurie, cu recunoştinţă chiar.

Poate supremul obiectiv feminist ar fi să le înveţe pe femei să savureze splendoarea frumuseţii în loc să se gîndească la puterea ei opresivă. Să învăţăm să privim o femeie frumoasă fără patimă, cu respect şi admiraţie – poate doar cu un pic de invidie. Să încoronăm frumuseţea pe tronul pe care îl merită.

Să accepţi frumuseţea femeilor frumoase se poate dovedi unul dintre cele mai dificile aspecte ale maturizării – dar e unul dintre cele mai eliberatoare!

În loc de epilog...

Pagină din oracolul elevei Ionescu, clasa a 6-a B.

„Ce e mai important pentru tine, frumuseţea sau caracterul?"

Răspuns invariabil (de multe ori, din lene şi previzibil automatism), notat cu: „idem. 3, idem 8, idem 14":

„Frumuseţea sufletească!!!"

„Aş prefera să fie cult, manierat, tandru – frumuseţea fizică nu contează!"

Peste vreo trei ani, eleva Ionescu va zîmbi citind răspunsurile stereotipe ale colegelor, dictate de clişeele vîrstei. Căci află pe propria piele, sau va recunoaşte fără ipocrizie, că frumuseţea e un capital...

Frumuseţea cea mai *frumoasă* este cea vie. Adevărată. Sănătoasă. Şi nu are de ce să fie pusă la zid. Să învăţăm cum să trăim cu frumuseţea şi cum s-o acceptăm, fără să ne simţim ameninţate de existenţa ei.

▲

Ligia ZEMORA

Ca o zi strălucitoare de vară

Nu-mi amintesc să fi fost vreodată atît de impresionată de felul în care arată cineva pînă cînd am văzut-o pe Mona.

Nu mai ştiu exact cum era în realitate, ce ochi, ce nas, ce mîini, ce mers, ce glas avea, dar ştiu că era ca o zeiţă între muritori. Cînd apărea, se întîmpla minunea: ca într-un film ce se derulează cu o viteză uriaşă şi care face ca personajele să se transforme într-o masă amorfă, gri, în care totuşi unul singur se mişcă normal, detaşîndu-se cu cea mai mare claritate. Aceasta era Mona.

Fiindcă ea strălucea în mijlocul nostru, orice altceva în jur nu mai avea nici o importanţă cînd îşi făcea apariţia. Totul devenea şters, tern, anost, mărunt, derizoriu, insignifiant şi foarte, foarte plicticos.

Toţi, dar toţi, fără excepţie, eram vrăjiţi, hipnotizaţi, profund afectaţi de prezenţa ei. Fete şi băieţi, eram cu toţii îndrăgostiţi de ea. Mai puţin aceia care o urau, pentru că erau unii care o urau şi o urau cu patimă. Oricum, în prezenţa ei, oricine ai fi fost tu, nu puteai rămîne indiferent.

Ne învîrteam cu toţii în jurul ei, îi dădeam tîrcoale în cercuri concentrice. Băieţii o curtau, fetele ar fi vrut să-i fie prietene. Tot ce spunea sau făcea Mona era foarte interesant. Toată lumea stătea cu ochii pe ea să-i vîneze fiecare vorbuliţă, fiecare gest, ultima cucerire, cu ce e îmbrăcată, ce părere are ea despre nu ştiu ce lucru, cum are să se rotească ea pe minunatele-i călcîie în timp ce povesteşte nu ştiu ce fleac. Totul era important şi ne privea pe toţi. Mă gîndesc acum că nu doream, poate, decît să-i ghicim secretul, secretul acelui farmec care ne subjuga pe toţi.

Bineînţeles, tot ce era al nostru ar fi putut să devină şi al ei. Numai să fi vrut, i-am fi depus la picioare bunurile noastre cele mai de preţ. Am fi fost fericiţi să ne acorde o cît de mică atenţie, să ne întrebe măcar cît e ceasul sau unde e cutare stradă. Am fi notat în calendar ca pe o sărbătoare acea minunată clipă în care ea, Mona, şi-ar fi oprit privirea asupra neînsemnatei noastre persoane, copleşiţi de faptul că a irosit o fărîmă din vraja ei orbitoare pe noi.

Fireşte, cu toţii îi prevesteam un viitor de excepţie, aşa cum sugera întreaga ei fiinţă (deloc oarecare, vă rog să mă credeţi). Mai devreme sau mai tîrziu, într-un fel sau altul, avea să evadeze din nenorocitul oraş de provincie prea mic pentru strălucirea ei şi, prin nu ştiu ce întorsătură a destinului, avea să irumpă în lumea largă pentru a o seduce şi a o supune, aşa cum făcuse cu noi, cei care o cunoşteam pe Mona, la vremea aceea.

O vreme n-am mai ştiut mare lucru despre ea, şi uitasem chiar de existenţa ei, pînă cînd, într-o zi, întorcîndu-mă pentru o vreme în acel mic oraş de provincie, am dat la un ghişeu de figura plictisită a unei funcţionare care-mi părea, cumva, cunoscută. Avînd ceva vreme de pierdut în preajma ghişeului, la un moment dat m-a izbit asemănarea. Era ea, Mona. Aşadar nu plecase nicăieri să cucerească lumea, rămăsese aici să o privească printr-o ferestruică ce nu era altceva decît nenorocitul ei de ghişeu într-un nenorocit de oraş în care nu se întîmplă nimic niciodată.

Ciudat, aceleaşi trăsături; nu era nici măcar bătrînă (judecînd după vîrsta mea nu putea să aibă mai mult de 26 de ani); aceeaşi talie, nu părea să se fi îngrăşat deloc şi totuşi ceva se întîmplase; ceva se schimbase în profunzime. Momentele de glorie de odinioară păreau să fie de mult îngropate sub straturi-straturi de uitare.

Privind în urmă, îmi vine să cred că era mai mult decît frumoasă, era ca o zi strălucitoare de vară, care însufleţeşte totul în jur; la fel de trecătoare, scurtă şi intensă.

▲

Femei şi femei

Privind trusele de machiaj cu sutele de nuanţe de fard de pleoape, cu sutele de rujuri, cu nemumăratele pensule, mă întreb care este mecanismul care le face pe femei să devină mai frumoase. Complexele apar cu atît mai neîntemeiate, cu cît imaginile care le provoacă, cele ale fotomodelelor, nu au de cele mai multe ori legătură cu frumuseţea naturală. Vom vorbi, deci, despre frumuseţe, despre frumuseţea feminină. Sau mai bine zis vor vorbi despre frumuseţe Roxana Voloşeniuc, *redactor-şef* Elle *şi* Alexandru Abagiu, *make-up artist Maybelline*.

Roxana VOLOȘENIUC

redactor-şef, *Elle*

Femeile din revistă

Eşti o femeie frumoasă. Cît de multe lucruri a schimbat în înfăţişarea ta experienţa de model?

Nu a schimbat nimic în aspectul fizic. Probabil am învăţat anumite lucruri pe care nu le ştiam despre cum să mă îngrijesc, despre cum să-mi pun în valoare cît mai mult calităţile pe care le am, dar n-a schimbat nimic. Pentru că la 18-19 ani, toate fetele sînt frumoase numai prin faptul că sînt tinere şi sînt pline de viaţă. Este, cred, şi păcat să intervii la această vîrstă cu ceva artificial.

Care crezi că este lucrul care o face pe o femeie să arate bine?

Cred că este foarte important să ai încredere în tine, să crezi despre tine că eşti o femeie frumoasă şi atunci lucrurile se schimbă radical. Pentru că există femei frumoase care au însă foarte multe complexe şi atunci nu le poţi descoperi.

Cum arată după părerea ta o femeie frumoasă?

O femeie interesantă e după părerea mea o femeie care e în stare să-şi ţină muşchii feţei cum trebuie. Este o femeie prin care nu vezi atunci cînd te uiţi la ea. Îţi transmite ceva. Pot să spun că frumuseţea vine din interior, că depinde de cît de inteligentă eşti, de cît de stăpînă pe tine eşti. Nu pot să mă refer la calităţile fizice pentru că nu acesta este cel mai important lucru. Pentru mine este foarte important la o femeie limbajul corpului, felul în care se mişcă, gestica pe care o are, felul în care vorbeşte, pe ce tonalităţi vorbeşte.

În ce măsură imaginea modelelor este una construită?

O astfel de imagine este foarte construită. Ca să ajungă să arate în felul în care arată ele în reclamă lucrează o echipă întreagă de oameni şi sînt o grămadă de artificii. Pornind de la machiaj, de la coafură, de la lumină, poţi să trişezi destul de mult. Mai este apoi prelucrarea prin computer, s-a ajuns la nivelul la care poţi să faci orice. Deci, imaginea pe care o vedem noi în reviste, în materialele publicitare este foarte, foarte lucrată.

Atunci în ce măsură este întemeiat complexul femeilor obişnuite faţă de ele?

© C. Bumbuț

Femeile nu ar trebui să se simtă complexate deloc. Fiecare dintre noi ar trebui să îşi descopere calităţile, să fie în stare să le exploateze şi pe cît se poate să îşi ascundă defectele.

Care ar fi reţeta frumuseţii oferită de revista Elle?

Noi ne ferim să dăm reţete, ne ferim să dăm în general definiţii. Revista *Elle* este în primul rînd o sursă de informare. Încercăm să ne informăm cititoarele despre cele mai noi lucruri în domeniul modei, în domeniul frumuseţii şi în *life-style*. Iar femeia, fiind informată în felul ăsta, poate decide singură ceea ce este mai bine pentru ea.

În ce măsură informarea are un scop publicitar?

Noi ne ferim să facem compromisuri. Colaborăm cu anumite mărci pentru că avem acelaşi *target* ca şi ei. Ni se întîmplă ca un produs de masă să fie interesat de *Elle*. Aşa încît noi practic avem aceleaşi calităţi, acelaşi *target* ca şi clienţii noştri.

Cît de mult contează banii în imaginea pe care o femeie şi-o creează?

Cel mai important lucru este să ai imaginaţie, să ştii să alegi cum trebuie pentru tine. Nu cred că e foarte important cîţi bani ai. Într-o oarecare măsură, cred, contează, trebuie să fim realişti, dar nu este esenţial. Chiar şi o femeie care are mai puţini bani poate să arate mai bine decît una care investeşte cu duşmănie în haine.

Alexandru ABAGIU

make-up artist Maybelline

Despre femei în faţa oglinzii

Ce-ţi spune chipul unei femei înainte de a începe să o machiezi? Te poţi gîndi la el ca o foaie albă?

La mine nu e chiar o foaie albă, chipul pe care-l primesc eu în faţă este ca o foaie foarte scrisă. Rolul meu este s-o fac mai întîi albă, să-mi pregătesc pînza de pictură şi după aia să scriu un nou text sau să corectez greşelile. Este foarte interesant să citeşti ce scrie pe foaie. La multe femei scrie indiferenţă faţă de felul în care arată, la multe femei scrie nedorinţa de a arăta bine întotdeauna, neştiinţa de a se îngriji. La unele scrie răutatea, la altele scrie vîrsta sau falsitatea, pentru că există femei care, deşi nu fac asta voit, fac în machiaj greşeli. Nu le pot numi greşeli pentru că ele nu ştiu că greşesc, dar fac anumite manevre sau apelează la anumite trucuri care nu le avantajează deloc şi care nu au nici o legătură cu personalitatea lor.

Poţi citi pe chipul lor?

Se spune că ochii sînt oglinda sufletului, iar tenul este oglinda corpului. Pe faţă văd anumite probleme de genul boli, dereglaje somatice, probleme emoţionale, pe ten văd anumite trăiri din momentul respectiv. Pentru că persoana poate să fie indiferentă, poate să fie dimpotrivă foarte excitată de noua experienţă a machiajului şi atunci pot să observ toate lucrurile astea pe faţa ei.

Cum pregăteşti faţa pentru machiaj?

Practic neutralizez absolut totul, aducînd totul în acelaşi plan. De la îngrijirea tenului, ăsta e primul pas pe care-l fac: pensare, eliminare pori dacă sînt foarte încărcaţi, eliminarea excesului de păr de pe faţă. Apoi aduc la un ton comun întreaga coloraţie prin folosirea unui fond de ten şi a diferitor tipuri de corectoare pentru problemele pe care persoana respectivă le are. Pentru cearcăne, pentru coşuri, pentru punctele roşii, pentru ridicarea ochilor, pentru orice.

Nu este un make-up artist un artist cu puteri limitate?

Ba da, dar măcar ştiu că întotdeauna femeia, în momentul în care se va privi în oglindă, va observa ceva mai bun decît ceea ce face ea în mod normal. Deci va arăta cu mult mai bine decît în mod obişnuit. Sînt conştient că nu pot să schimb forma nasului, nu pot să schimb pometii, nu pot să ascund guşa sau nu pot să întind toate ridurile. Dar în orice caz pot să o fac să se simtă mai bine şi s-o împac cu situaţia.

Cum o împaci cu situaţia?

Femeile, în general, în momentul în care se aşază pe scaun ţin faţa în jos şi încep să se scuze: „Scuză-mă, nu am mai fost de mult timp la cosmetică, scuză-mă, nu mi-am aplicat o cremă aseară, n-am faţa atît de hidratată, scuză-mă, nu mi-am scos punctele negre, scuză-mă, nu m-am pensat". Întotdeauna încearcă să-mi spună că varianta pe care o am eu pe scaun este cea mai rea pe care au avut-o ele în viaţa lor şi că tocmai eu am nimerit la ea în ziua cea mai urîtă. Ceea ce nu e adevărat niciodată. E clar că femeile, mai ales în domeniul ăsta care are legătură cu frumuseţea, nu au curajul să spună „Da, asta sînt eu, ce poţi să faci mai bun din mine?".

Ai o imagine clară despre cum trebuie să arate chipul unei femei?

© C. Crisbășan

Încerc să-mi creez imaginea, dar e foarte important să nu fie doar imaginea mea, să fie şi imaginea ei. E cheia succesului. Deci important, după părerea mea, este să ai un dialog cu persoana din faţa ta, să afli cît mai multe de la ea, în aşa fel încît să nu-şi dea seama, să nu-ţi poată oferi informaţii false. Pentru că femeia, temîndu-se foarte mult şi avînd foarte multe complexe, poate să-ţi ofere informaţii false dacă-şi dă seama că încerci să scoţi ceva de la ea. Aş prefera să lucrez cu femei care realizează situaţia în care sînt şi sînt împăcate cu felul în care arată, sînt împăcate cu ele însele pe dinăuntru.

Întîlneşti în meseria ta femei cu dezechilibre legate de imagine?

Sînt femei care spun: „da, sînt frumoasă" şi de fapt nu e aşa, sau femei care trăiesc prin ochii celorlalţi. Sînt femei care pentru ele sînt nimic şi tot ce contează sînt ochii celor care le înconjoară. Uite, genul ăsta de femeie simte nevoia să iasă în evidenţă, să fie de la o zi la alta oarecum schimbată, tocmai pentru ca aceia care o înconjoară s-o complimenteze mereu, pentru că aşa trăieşte ea, e seva care o duce de la o zi la alta şi-o menţine la un anumit nivel. E femeia care nu se recunoaşte în oglindă, e femeia cu foarte multe complexe. Pentru ea sînt două căi de abordare: ori să tratezi problemele interioare, ori să mergi pe făgaşul ăsta, să-i oferi schimbarea de la o zi la alta şi să încerci în timp să-l modifici.

Care este cheia pentru a arăta bine?

Echilibrul, întotdeauna pe faţă trebuie să fie un echilibru, din punct de vedere cromatic, din punct de vedere al contrastelor, din punctul de vedere al intensităţii unei culori şi al transparenţei altor culori.

Care este partea feţei pe care o consideri cea mai expresivă?

Cea mai expresivă componentă a chipului uman consider că este pielea. Mie mi se pare că o piele curată, bine întreţinută, machiată corespunzător, reprezintă expresia idealului feminin. O piele sănătoasă şi cît mai bine întreţinută mi se pare de ajuns ca o femeie să fie frumoasă.

Ai întîlnit femei frumoase în mod natural?

Poate pentru că lucrez în domeniul ăsta, admir foarte mult femeile care ştiu să fie cît mai naturale, cît mai ele însele. Nu le admir deloc pe cele care se machiază excesiv, care folosesc foarte multe produse de machiaj. Eu, personal, admir un ten cît mai curat, cît mai aerisit, care să pară neatins de mirajul ăsta al fardurilor.

Devin femeile mai frumoase prin machiaj?

Ştiu foarte multe cazuri care au venit la mine, pe care după ce am avut mai multe întîlniri şi am înţeles ce vor ele, am reuşit să le bag pe făgaşul ăsta al transformării, care păstrează lucrurile pe care le-am spus, şi au constatat că arată mult mai bine, că se simt mult mai bine, că lumea din jurul lor le spune că arată mult mai bine. Asta le-a dat acel impuls de viaţă, acel tonic de care aveau nevoie. Da, cu un machiaj poţi să faci o femeie să se simtă mai bine, poţi să-i dai mai multă încredere în sine.

a consemnat Raluca ION

▲

Ana BOTEZ

Locuirea noastră cea de toate zilele (I)

„Dragă Ana, tu ai cumva vreun animal, vreun căţeluş, vreo pisicuţă?", mă întrebă doamna X.

„Nu."

„Cum aşa, nu-ţi plac animalele?"

„Ba da, dar părinţii mei sunt de părere, şi m-au convins şi pe mine, că un animal nu se poate simţi bine într-un apartament de bloc."

„De altfel, nici oamenii nu se pot simţi bine într-un apartament de bloc, dar animalele chiar n-au nici o vină," interveni domnul X., arhitect.

(o conversaţie în vara anului 2001)

Despre locuire se pot afirma uimitor de multe lucruri, dintre care unele par atît de banale şi de evidente, încît la prima vedere par că nici nu merită trecute pe hîrtie, ca de exemplu faptul că *statul la bloc* nu este sănătos, nici pentru oameni, nici pentru animale. Altele au fost deja spuse, şi încă într-o formă care nu mai lasă loc reformulărilor: „Locuirea este chipul în care muritorii sînt pe pămînt" (Heidegger) Atît de simplu, de evident şi de poetic spus, încît nu mai lasă loc decît unei încuviinţări respectuoase. Avînd în vedere toate acestea, mi se pare că afirmaţia despre apartamentele de bloc, deşi banală, este un punct de plecare fertil, de unde pornesc multe posibile piste de investigat.

În primul rînd, să precizez că blocul, în forma sa cea mai malignă, este acea aglomerare de spaţii dimensionate cu zgîrcenie, dacă nu chiar subdimensionate, suprapuse, tipizate (de la parter pînă la ultimul nivel şi de la Constanţa pînă la Baia Mare), executate prost din materiale de proastă calitate. Blocurile se prezintă (în forma lor cea mai malignă) reunite în ansambluri a căror regulă, dacă există, poate fi percepută doar din avion, ceea ce face din căutarea unei adrese o aventură extrem de palpitantă; printre ele curge spaţiul nedefinit, neordonat, haotic, fenomen care apare cel mai evident la construcţiile amplasate la periferii sau la sate, aşezate pur şi simplu pe cîmp, printre bălării, noroaie, bălţi sau vaste întinderi prăfuite, la care se adaugă gunoaiele şi, uneori, molozul şi rămăşiţele şantierului.

Acesta (haosul) este unul din punctele care diferenţiază fundamental blocul de locuinţa tradiţională, care structurează spaţiul; întemeierea acesteia este de fapt o repetare în mic a cosmogoniei, model exemplar al oricărei activităţi creatoare umane, instaurare a cosmosului în locul haosului prin imitarea exemplului divin. Prin această consacrare, locul dobîndeşte un centru, traversat de axul care uneşte cele trei niveluri cosmice (ceresc, pămîntean, subpămîntean) şi o limită, care îl decupează în haosul amorf, şi devine microcosmos, lume în miniatură; pentru că zeii au ordonat haosul în cosmos, cei care îi imită pe zei obţin acelaşi rezultat. La o altă scară, cetatea sau satul au fost la rîndul lor întemeiate în acelaşi fel şi cu aceeaşi finalitate: centrul, limita, ordinea, astfel că nimic nu este lăsat la voia întîmplării şi totul poartă binecuvîntarea divinităţii. Planul unei asemenea localităţi, de exemplu planul oraşului Bucureşti ridicat la jumătatea secolului al XIX-lea de maiorul Borroczyn, dezvăluie această ordine, care, în cazul de faţă, nu este acea ordine riguros geometrică, alcătuită din drepte perpendiculare, la care ne-am putea gîndi, ci una mai subtilă. Oraşul a crescut în jurul Centrului, identificat de Dana Harhoiu la biserica Sf. Gheorghe Vechi (care, înainte de construirea bisericii din Dealul Mitropoliei, a avut şi această funcţie), spre care convergeau principalele căi de circulaţie, şi era alcătuit din mahalale (adică mici cartiere, căci cuvîntul nu avea pe atunci nuanţa peiorativă de astăzi) dezvoltate în jurul centrelor-biserici. Terenul era fie construit, fie cultivat (întotdeauna îngrădit, deci limitat), fie public, sub forma uliţelor sau străzilor şi sub forma maidanelor (un alt cuvînt care a căpătat între timp o nuanţă peiorativă), un echivalent al pieţelor urbane occidentale; aflate în apropierea bisericilor şi/sau a fîntînilor, ele erau locul de întîlnire şi de adunare al comunităţii. Cu puţine excepţii, şi anume terenurile pe care stăpînii le lăsau nefolosite şi neîngrădite, abandonate haosului, în Bucureşti nu se găseau locuri ale nimănui, cum se întîmplă astăzi.

Spre deosebire de acest mod tradiţional de a locui şi de a întemeia locuirea, blocurile, aşa cum le-am definit mai sus, sînt lipsite de centru, de limită şi de ordine, nu neapărat în sens geometric, ci simbolic. Pentru o existenţă care se desfăşoară exclusiv în planul terestru, fără nici un fel de relaţie cu transcendentul, şi încă în spaţiul newtonian omogen, centrul şi limita nu mai sînt necesare, aşadar numai sînt prezente nici ca simboluri. Lipsit de centru şi limită, blocul nu este decît o aglomerare repetitivă de celule, care s-ar putea extinde la infinit în orice direcţie, dacă n-ar exista limitări tehnice, aşa cum o tumoare, care se dezvoltă în lipsa unor informaţii genetice corecte, proliferează fără limită, desfigurînd şi, în cele din urmă, distrugînd organismul în care a apărut. Ansamblul sau cartierul de blocuri repetă, la o altă scară, acelaşi fenomen. Teoretic, nimic nu poate opri aceste obiecte să se repete la infinit. Dacă vechile cartiere, care ne încîntă şi astăzi, au ţesuturi urbane de bună calitate, asemănătoare ţesuturilor organice sănătoase, cartierele postbelice, cu ale lor blocuri dispuse liber în spaţiul verde (sau pur şi simplu neconstruit), seamănă izbitor cu un ţesut canceros, în care celulele bolnave cresc haotic, lăsînd libere interstiţii neregulate, iar reţeaua de vase sanguine se dezvoltă insuficient şi dezordonat. Văzute de la mare înălţime, cartierele de blocuri apar ca nişte tumori care sfîrtecă trupul oraşului. Ele pot părea ordonate, blocurile se pot repeta, să zicem, la intervale regulate, apartamentele se pot repeta identic pe verticală, însă aceasta este numai o ordine aparentă şi arbitrară, aş spune chiar alienantă, şi nu este vorba de o figură de stil, ci de o realitate demonstrată statistic.

Luînd-o în sens invers şi intrînd în detalii, apartamentul este alcătuit, la rîndul lui, din camere juxtapuse arbitrar; deşi autorii proiectelor erau funcţionalişti de formaţie (sau poate tocmai de aceea), structura apartamentelor nu este decît o schemă funcţională aplicată, fără alt principiu ordonator. Numai că socoteala de acasă nu se potriveşte cu cea din tîrg, şi nici socoteala din normative cu socoteala din realitate, astfel încît cei forţaţi să trăiască în asemenea spaţii se simt jenaţi de gîndirea restrictivă a arhitecţilor şi, în general, a celor vinovaţi de această situaţie. După logica lor, apartamentul ar trebui să fie ustensilul care are funcţiunea de locuire, însă reuşeşte să fie un ustensil care nu este la îndemînă, practic, niciodată. Aceasta, în primul rînd, pentru motivul pomenit mai sus, şi anume că viaţa nu poate fi înscrisă strict în raţionamente simplificatoare, ci tinde să le contrazică, apoi pentru că, sub influenţa lui *merge şi aşa,* s-au făcut tot felul de rabaturi de calitate, cu consecinţe triste (zgomot, frig, condens, igrasie, apă de ploaie scursă de pe acoperiş, temperaturi caniculare vara, utilităţi care nu funcţionează sau chiar lipsesc – a se vedea exemplul blocurilor „dotate" cu W.C. în curte), şi în ultimul rînd, dar cel mai important, pentru că locuirea nu poate fi simplă adăpostire, ci trebuie să fie mult mai mult: centru şi legătură verticală cu divinitatea.

Totuşi, pentru că apartamentul poate fi transformat de proprietari, iar uneori chiar şi de locatari, conform dorinţei lor, acesta are şanse de a deveni o locuinţă autentică. Ei pot să instaureze, în cuprinsul limitelor de beton armat sau de B.C.A. (materialul nu are nici o importanţă), modul lor propriu de locuire în locul celui impersonal impus de Putere; să instaureze un Centru care să le permită contactul cu Transcendentul, şi anume colţul icoanelor. Apar, însă, două obstacole, dintre care primul este capacitatea oamenilor de a conştientiza ce li se întîmplă, care este cu adevărat problema. Dacă ei nu înţeleg cum trebuie să se opună pseudo-ordinii care li s-a impus la un moment dat, vor încerca să umple golul pe care îl simt cu noi şi noi „îmbunătăţiri", din ce în ce mai abracadabrante, de la carpeţelele cu cerbişori la tavanele cu stalactite de ipsos, de la faianţa care imită marmura la candelabrele care imită cristalul şi în care poţi oricînd să dai cu capul, pentru că plafonul este prea jos pentru aşa ceva. (Desigur, ceea ce am descris mai sus se împleteşte strîns cu fenomenul Kitsch, adică ceea ce rezultă atunci cînd o populaţie dezrădăcinată din punct de vedere cultural încearcă să preia elemente din arta şi cultura spre care tinde, dar ale cărei valori le înţelege numai parţial; aceste fenomene au produs, ajutate de mijloace financiare corespunzătoare – bugetul naţional, Casa Poporului şi ansamblul (dezastrul) urbanistic aferent. Ceauşescu era şi el un dezrădăcinat care nu ştia prea bine ce lipseşte „ctitoriei" lui ca să devină un palat autentic.) Amatorii de stalactite şi carpeţele vor rămîne mereu cu sentimentul că în locuinţa lor lipseşte ceva, dar vor fi convinşi că acest ceva, atunci cînd vor descoperi ce este, va putea fi cumpărat de la Obor.

Un al doilea obstacol în calea instaurării unei locuiri autentice la bloc este dificultatea, vecină ce imposibilitatea, de a depăşi nivelul apartamentului şi al familiei care îl locuieşte şi de a constitui o comunitate mai mare, asemănătoare vechilor mahalale-parohii. În acea vreme, lucrurile erau mult mai simple: atît comunitatea, cît şi mediul său construit se constituiau treptat, fără schimbări bruşte, în jurul bisericii, care nu era neapărat un centru geometric, dar era fără excepţie un centru simbolic al ambelor. Se putea întîmpla ca o biserică nouă să atragă formarea unei noi comunităţi, fenomen care a dus mai ales la apariţia unor sate noi în apropierea mănăstirilor, şi invers, dezvoltarea unei comunităţi, de exemplu aşezarea, în număr din ce în ce mai mare, a membrilor unei bresle într-un anumit loc din oraş să facă necesară ctitorirea unei biserici (în Bucureşti: Negustori, Zlătari, Olari, ca să pomenesc numai cîteva). Apariţia marilor cartiere de blocuri a însemnat concentrarea, într-o perioadă scurtă de timp, unui mare număr de oameni care *nu* reprezentau o comunitate, care îşi erau străini unii altora, într-un spaţiu lipsit de centru-biserică, aşadar instituirea unui cerc vicios: pe de o parte, fără comunitate (şi fără boierii de altă dată, în acelaşi timp putred de bogaţi şi generoşi) nu are cine să ctitorească biserica, pe de altă parte, fără biserică nu se poate constitui comunitatea. Este o minune („Ce nu este cu putinţă la oameni, este cu putinţă la Dumnezeu") că în cartiere bucureştene ca Balta Albă au putut să apară biserici noi; din nefericire, acestea nu reuşesc să contracareze cu totul influenţa nefastă a configuraţiei spaţiale şi eşuează în a strînge în comunităţi toţi locuitorii cartierului. Va trebui să mai treacă mult timp pînă cînd aceste comunităţi vor avea o şansă reală de a se închega, şi nu fără eforturi.

Pentru că tot am vorbit despre Centru, nu pot să nu remarc că Gaston Bachelard vede două caracteristici principale care definesc casa, aşa cum ea apare în imaginarul nostru, şi acestea sunt chiar verticalitatea şi centralitatea. Chiar şi pentru omul modern, prin a cărui casă nu mai trece axul cosmic; pentru care lumea nu are Centru, iar casa nici atît; pentru care casa nu este un microcosmos, ci doar o bucăţică de spaţiu împachetată în pereţi, dincolo de care singura diferenţă este temperatura aerului; ei bine, chiar şi pentru omul modern, „casa este imaginată ca o fiinţă concentrată. Ea ne cheamă la o conştiinţă de centralitate." Aşadar nu este totul pierdut; lipseşte foarte puţin pentru ca noi să (re)descoperim locuirea autentică.

Încă şi mai importantă este, pentru Bachelard, verticalitatea casei, realizată prin prezenţa, dincolo de locuinţa propriu-zisă, a pivniţei şi a podului, legate de axul vertical al scării. Dacă podul este raţional şi aerian, pivniţa este subpămînteană şi iraţională. Nu am să reiau exemplele lui Bachelard, însă am să fac o scurtă paranteză şi am să povestesc un vis din copilărie (aveam, poate, în jur de cinci ani) care mi-a venit în minte, legat de subiect. Coboram treptele scării balansate care duceau spre pivniţa casei bunicilor şi, atunci cînd ar fi trebuit să ajung să văd uşa, am văzut numai un foc uriaş. Întreaga casă părea că se adînceşte în foc. Probabil că în visul meu se întîlnea imaginea centralei termice din subsol cu imaginea focului din centrul pămîntului, şi chiar cu imaginea iadului.

Arh. Ana Botez este masterand în cadrul programului *Antropologia spaţiului sacru* de la Universitatea de Arhitectură şi Urbanism „Ion Mincu" din Bucureşti.

▲

Secolul 21

Secolul 21
GLOBALIZARE ŞI IDENTITATE

A apărut numărul 7-9 (2001) al revistei *Secolul 21.* Din sumar: ● Ştefan Aug. Doinaş: *Globalizare şi identitate* ● Daniel Dăianu: *De ce stîrneşte globalizarea atîtea pasiuni?* ● Anthony Giddens în dialog cu Will Hutton: *Trăind cu capitalismul global* ● Dani Rodrik: *Soluţia globală: Plan de salvare a economiei mondiale* – cu o replică de Jagdish Bhagwati: *Scrisoare către editorul revistei* The New Republic ● Jagdish Bhagwati: *Globalizarea: Chestiunea „Guvernanţei adecvate"* ● Robert Kaplan: *Este democraţia trecătoare?* ● Aurelian Crăiuţu: *Tocqueville, teoretician al globalizării democratice* ● Vladimir Tismăneanu: *Mituri politice în epoca globalizării. Despre naţionalism, identitate şi resentiment.* ● Mădălina Nicolaescu: *Hibriditate explozivă* ● Saskia Sassen: *Modelul oraşului global.* ● Grete Tartler: *Viitorul Europei* ● Ralph Weill: *Europenizarea, globalizarea şi regiunile* ● Claude Raffestin: *Frontierele în Europa secolului XXI* ● Daniel Dăianu: *What Harms Regional Cooperation and Security?* ● Teodor Baconsky: *Prioritatea elementului uman* ● Clifford Geertz: *Religia ca experienţă, sens, identitate, putere* ● Mariana Celac: *Lower Manhattan, perimetrul zero* ● Mark Smith: *Jurnal fotografic,* cu imagini color pe planşă ● Alex. Leo Şerban: *Recitind* Mao II ● Polly Toynbee: *Cui îi este frică de cultura globală?* ● Aurora Liiceanu: *Dimensiunea culturală a globalizării şi complicaţiile modernităţii* ● Lorena Armulescu: *Fundamente filosofice ale globalizării?* ● Sanda Golopenţia: *A gîndi globalizarea* ● Lucian Pintilie: *Dialogue dans la nuit.*

Cum ne înțeleg „străinii“

– convorbire cu Anca MANOLIU-DABIJA, doctor în psihologie –

Anca Manoliu-Dabija a studiat psihologia la Universitatea din București. A plecat din România în 1973, a efectuat stagii de specializare și de cercetare la Paris (Ecole Pratique dess Hautes Etudes; Centre National de la Recherche Scientifique), iar în prezent ține cursuri la Facultatea de Științe Sociale a Universității din Utrecht. În 2001 i-a apărut în România cartea *Context și inferențe în lectura activă. Studiu de psihologie cognitivă și psiholingvistică* (Ed. Știință și Tehnică, București), un studiu interdisciplinar despre procesul de lectură, analizat din perspectiva celor mai recente modele cognitive.

Sînteți plecată din România de aproape 30 de ani. Acum, cînd reveniți pentru perioade mai lungi sau mai scurte, ce impresie – fie și superficială – vă dă mai mult de gîndit, cum vedeți schimbările de comportament ale oamenilor?

Îmi dă de gîndit faptul că vezi foarte puțini oameni care zîmbesc, chiar cînd vii dintr-o țară ca Olanda, unde exteriorizarea comportamentului este reținută. Situația asta m-a izbit în 1989, cînd am venit la București pentru a sta la patul mamei mele, și cînd mi-am dat seama că trebuie să se schimbe ceva. Era în noiembrie. Atmosfera era atît de cenușie, vedeam oamenii din „gărzile patriotice“ care mergeau cîte doi-trei pe stradă, milițienii numeroși, oamenii bătrîni care se mișcau cu greu, cu o sacoșă în mînă, căutînd cîte ceva de cumpărat... Atunci era limpede de ce oamenii nu zîmbeau. Acum văd aceeași situație, oamenii zîmbesc puțin, deși m-aș aștepta să fie altfel. Înțeleg că fiecare și-a pus speranțele în acești ani de tranziție; dar nu e vorba doar de cei care sînt copleșiți de probleme, ceea ce ar explica lipsa zîmbetului. Am impresia că această stare de apăsare îi caracterizează și pe cei care o duc bine. Românii și-au schimbat comportamentul, au adoptat un fel de *facies* relativ imuabil, dispus mai degrabă să fie sumbru decît să zîmbească. Vezi, de pildă, oameni care pun o întrebare, iar cei întrebați răspund fără minima politețe care se cere... Din cauza problemelor oamenii au devenit mai puțin comunicativi și mai puțin dispuși să socializeze. Ceea ce frapează este de asemenea o nepăsare față de urît, față de murdar. Mulți oameni au o mare de timp, dar îl petrec cu țuica în față sau jucînd table în fața blocului. În perioada comunistă se realiza ceva prin ordine de sus, acum fiecare așteaptă să fie plătit pentru a face ceva.

Din cîteva studii și cercetări sociologice care s-au făcut rezultă, se pare, că tendința românilor este să se închidă în casă, să stea la televizor, în familie; sînt mai puțini cei dispuși să iasă în oraș, să aibă o „viață socială“...

Un asemenea comportament s-a accentuat și în America după atentatul din 11 septembrie 2001. De fapt, conform unor studii, după primul atentat de la World Trade Center, din 1993, dacă nu mă înșel, a fost semnalată deja tendința americanilor de a ieși mai puțin și de a se întîlni doar cu cei foarte apropiați – ori celula familiară, ori, pentru cei fără familie, biserica sau asociațiile, cluburile în care erau activi. După 11 septembrie, cetățeanul american și-a dat seama de vulnerabilitatea sa, în contrast cu valorile promovate de societatea americană: încrederea în om și în faptele sale, în gîndirea pozitivă, în caracterul formativ al învățămîntului și al muncii.

Citiți ziarele românești?

Da. Înțelegerea știrilor este un subiect care mă preocupă; după cum puteți citi în cartea mea, am practicat lectura comparativă a știrilor și comentariilor de îndată ce am ajuns în Franța, în 1973, apoi în Olanda, iar acum țin la facultate un curs care se referă la modul cum sînt înțelese și interpretate știrile. Pledez în cartea mea pentru ideea că un cititor informat este în mod potențial un cititor critic.

Cum se vede din Olanda societatea românească „filtrată“ de ceea ce scriu ziarele?

Vă referiți acum la ziarele olandeze? Viața mea de emigrant a adăugat o dimensiune în plus, dîndu-mi seama de discrepanța care există între ceea ce știam eu despre România și ceea ce se scria în mass-media. Această discrepanță am constatat-o încă din 1973-1974. Eu știam că, de pildă, regimul lui Ceaușescu impunea în România un discurs unic, crea o societate totalitară, iar ajunsă în Olanda am constatat existența unei alte imagini a lui, aceea a unui stîlp pe care Occidentul își poate construi o politică împotriva Uniunii Sovietice. Cu mici excepții, am resimțit această diferență calitativă între ceea ce știam eu despre realitatea românească și ceea ce receptorul olandez mediu, avînd la dispoziție canalele presei și ale televiziunii, știa. Astfel mi s-a conturat conceptul pe care l-am numit „distanță cognitivă“; cu el în minte am creat un experiment la care participă studenți olandezi și studenți români și pe care îl discut în cartea mea. M-am întrebat ce rol are perspectiva din care este apreciată o țară, un fapt, un om și ce importanță are „baza de cunoștințe“ a receptorului pentru acceptarea sau respingerea unei informații. Oamenii care sînt mai apropiați de o situație, de o realitate culturală sau politică, o expun altfel și o înțeleg altfel. În ultimii ani asistăm la un fenomen îmbucurător: Olaf Tempelmann, un jurnalist olandez care e corespondent pentru ziarul *Volkskrant* în Balcani se dovedește și un bun cunoscător al României. Olandezul interesat poate citi și despre concertele de la București, despre obiective turistice, proiecte economice, ca și despre probleme sociale și politice. Sînt convinsă că valoarea unui articol bun de informare rezidă în furnizarea pe scurt a acelui *background knowledge* just, a acelei informații contextuale corecte, necesare pentru înțelegerea unui nou fapt, a unei noi situații.

La noi există o preocupare permanentă pentru „imaginea României în lume“ și pentru imaginile stereotipe pe care le au străinii despre noi, în special presa străină. Credeți că ne aflăm într-o imposibilitate de a comunica în termeni reali și de a depăși stereotipiile?

Dacă pornim de la ideea că toți sîntem de bună credință, probabil că nu. Eu fac parte dintre oamenii fericiți că trăiesc în Olanda, pentru că acolo ai de-a face cu o presă, și în general o informare de foarte bună calitate. Chiar și posturile de televiziune, în special cele publice, aș îndrăzni să spun, sînt mai bune decît cele franceze, italiene, germane – cel puțin în domeniul știrilor și al emisiunilor de actualități. De pildă, situația din Kosovo a fost prezentată și din perspectiva sîrbilor, și din aceea a albanezilor; problema terorismului a fost prezentată și din perspectiva americanilor, dar și din punctul de vedere al arabilor. În felul acesta se evită crearea stereotipiilor ori a perspectivei „dintr-o singură parte“. Dacă trăiești în Olanda și vii cu tot ceea ce știi despre ce a însemnat în România presiunea unui sistem ideologic, poți să înțelegi cu adevărat calitățile unei prese libere. Am stat în America în diverse perioade și mă preocupa să citesc ziarele: am rămas cu impresia că acolo există mai puțin pluralism decît în Olanda. Olandezii și-au permis întotdeauna să *analizeze* – poate ține și de natura lor protestantă, n-au crezut numai în perfectibilitate, au văzut cu ochii lor ce consecințe grave au avut conflictele între catolici și protestanți, ceea ce i-a făcut să aibă o altă privire asupra realității, aceea a unei culturi vechi care a trăit intens toată istoria europeană.

Să înțeleg că în Olanda – sau mai bine zis în presa olandeză – atunci cînd se vorbește despre România, imaginea e mai echilibrată, depășind faza stereotipiilor negative?

E mai echilibrată, iar în ultima vreme categoric. După alegerile din 2000, de pildă, s-a scris că, de unde la început dl Iliescu era privit cu scepticism de către intelectuali, acum și intelectualii îi dau mai multe șanse decît în primul mandat. Această atitudine era explicată prin faptul că alții nu au, deocamdată, prea multe șanse politice. Pe de altă parte, după situația economică dezastruoasă lăsată de ultimul guvern neîncrederea a crescut și mai mult, astfel că oamenii și-au dat seama că avem nevoie și de politicieni, nu doar de oameni de bună credință. Iar dacă se poate să fie și politicieni, și oameni de bună credință, e cu atît mai bine. Or, cred că asta este misiunea tinerilor: de a se angaja în politică și de a contribui la dezvoltarea discursului politic transparent.

Să revenim la ziarele românești de acum. Mulți români își fac o imagine despre Occident tot prin intermediul ziarelor, și nu totdeauna aceasta este corectă...

După 11 septembrie, am deschis de pildă forumul pe Internet al *României libere* și am reținut, foarte îmbucurător, două perspective. De pildă, un român care trăiește de peste douăzeci de ani în America, își însușise punctul de vedere al unui american: spunea că America este stîlpul democrației și al libertății, este țara cu maximum de moralitate, care acordă șanse tuturor, și trebuie sprijinită necondiționat. Avea altă perspectivă decît a unor intelectuali ceva mai nuanțați, care vin din Europa. Altfel gîndea un român care trăiește în America pe o perioadă de un an (inginer, la o specializare). El nu credea că America trebuie sprijinită necondiționat, dat fiind că ce știm noi despre America nu este totul, nu se suprapune total cu ce văzuse el la fața locului. Apărea din nou *distanța cognitivă*: plecase de aici crezînd că America este țara făgăduinței, iar acolo a găsit și altceva – de pildă se plîngea de incultura americanilor cu care intrase în contact. Ceea ce e foarte posibil, pentru că acolo sînt foarte mulți specialiști interesați numai de domeniul lor de lucru, lipsindu-le ceea ce europenii numesc „cultură generală“. Aici avem de-a face cu un alt caz în care funcționează stereotipiile și ideile preconcepute, imaginea pe care ne-o formăm la un moment dat – justificat sau nu – despre străini.

Mai mulți români care trăiesc în Occident și citesc ziarele noastre pe Internet mi-au spus că le e greu să-și facă o imagine cît de cît corectă despre ce se întîmplă în România citind un singur ziar; trebuie să citească mai multe și să facă apoi un fel de „medie“. E normală o asemenea „metodă“?

De fapt, aceasta este metoda cea mai bună de a citi ziarele – să cauți același subiect în mai multe surse și să construiești conținutul. În ceea ce mă privește, sînt deranjată uneori de verbozitatea unor articole din presa românească. Alteori mă deranjează abundența de adjective, care dau ceva în plus pe plan emoțional, dar nu aduc nimic în plus ca informație faptică. De regulă, întîlnești prea multă opinie și prea puțină informație propriu-zisă.. Dar deh, chiar Erasmus în al său *Elogiu nebuniei* spunea că cele mai mici cunoștințe se dobîndesc cu mare trudă, în timp ce opinia se formează foarte ușor; și, ceea ce este foarte important, ea contribuie cel puțin la fel la fericire, dacă nu și mai mult! În ceea ce privește ziarele românești, nu îmi permit generalizări: există și ziare de o calitate deosebit de bună și jurnaliști competenți.

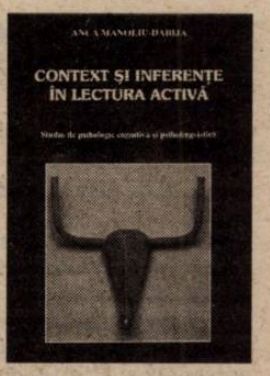

În opinia publică de la noi s-a creat sentimentul că în țările occidentale s-a format o imagine stereotipă despre România și din cauza compatrioților noștri care săvîrșesc acolo ilegalități. Ați cunoscut astfel de cazuri în Olanda?

Sînt solicitată uneori, prin intermediul unei bănci de date de la Dutch Institute of Psychologists, în legătură cu unele cazuri care nu sînt neapărat în specialitatea mea – eu mă ocup cu psihologia cognitivă, psiholingvistica, psihologia socială a înțelegerii discursului. Este o activitate voluntară în care am intrat atunci cînd mi s-a dat o carte olandeză intitulată *Păsări migratoare românești. Noi veniți în prostituția masculină*. Era o cercetare făcută de cîteva organizații guvernamentale și cercetători de la Universitatea din Amsterdam în care, printre altele, se vorbea despre prostituția masculină românească din Olanda. Ea privea un grup de circa 60 de tineri intervievați în perioada 1994-95. Cercetarea a avut scopul de a studia practicile sexuale, pentru a asigura în viitor prevenția infectării cu HIV. Impactul acelei cărți asupra mea a fost foarte puternic, m-a tulburat enorm, fiind un segment de realitate pe care nu îl cunoșteam ca legat de tînărul român. Cunoșteam, să spunem așa, sec problematica. Am fost contactată pentru a sta de vorbă cu cîțiva dintre cei care foloseau prostituția ca mijloc de existență; majoritatea nu știau altă limbă decît română, veniseră în lume să-și încerce norocul; esențial era să devină conștienți de toate pericolele îmbolnăvirilor posibile și de pericolele drogurilor. Este o activitate desfășurată în cadrul unei asociații care se ocupă de cei care se prostituează ori se droghează – grupul român formează doar o minoritate – încercînd să le dea informații și să facă prevenție. Mulți dintre acești tineri sînt aduși în Europa de vest de zvonuri false, de ceea ce „aud despre Olanda“ și despre ce pot face acolo. Unii dintre ei cunosc însă realitatea. Cei mai mulți provin din Moldova și din Maramureș, regiuni conservatoare în care, știam noi, curățenia sufletească e mare, dar în care sărăcia este și mai mare. Unii își pun în minte să ducă această viață timp de un an, să cîștige bani, apoi să se întoarcă în țară și să trăiască mai bine din acei bani. Se pare că sînt și cazuri de succes, despre care oamenii din țară n-au știut cu ce s-au îndeletnicit ei în străinătate. Nu e un fenomen extins și de regulă nu atrage interesul presei decît dacă sînt prinși ca ilegali și trimiși acasă. Dar românii sînt prezenți și în altfel de știri, așa cum sînt și alți imigranți, de pildă recent cele despre încercarea de a trece ilegal prin Eurotunnel în Marea Britanie, în condiții foarte riscante. Mă deranjează însă uneori și filmele artistice în care este vorba despre români – am văzut de pildă acel film intitulat *Fratele trădat*. M-a iritat enorm lipsa totală de nuanțare și m-a făcut să-mi pun o groază de întrebări despre perioada în care eu nu mai eram în România: ce este adevărat referitor la politica lui Ceaușescu față de populația maghiară și ce era îngroșat. Îmi lipsea, pentru a folosi un termen des utilizat în cartea mea, modelul situațional adecvat. Sigur, e vorba de ficțiune – dar într-una din cercetările mele am arătat cum funcționează relația dintre ficțiune și realitate: atunci cînd cineva este departe de o realitate și nu o cunoaște, o ficționalizează.

Probabil că tocmai aici, la granița dintre realitate și ficțiune, își găsesc locul ideal de manifestare imaginile stereotipe. Credeți că, în ansamblu, în societățile vest-europene predomină o imagine greșită despre români?

Nu cred că predomină o imagine mai greșită despre români decît, să zicem, despre olandezi sau americani. O imagine este întotdeauna mai simplă decît realitatea. Consumatorul de mass-media s-a obișnuit cu regula nescrisă că presa se conduce după principiul: știrile negative suscită cel mai mult interesul cititorilor. Pe de altă parte, este de datoria românilor din țară, dar și din străinătate, să contribuie cu informație suplimentară, în cazul cînd sînt convinși de inexactitatea datelor, de punctul de vedere unilateral și părtinitor. Posibilitățile Internetului ușurează pluralismul în discurs, fundamentat pe argumente. Imensa schimbare de după prăbușirea comunismului a fost punerea în legătură a milioane de cetățeni din est cu milioane de cetățeni din vest; este vorba despre libertatea comunicării directe. Referitor la România, ca urmare a proiectelor de înfrățire între sate, orașe, a ajutoarelor provenind de la sute de ONG-uri, circulă olandezi, germani etc. în România, și circulă români din toate categoriile sociale în Olanda, Germania etc. La informația prin presă se adaugă experiența personală a contactului. Aceasta este mult mai importantă și are un efect uriaș, atunci cînd e pozitivă, în a desființa stereotipia negativă. ▲

Pagină realizată de Mircea VASILESCU

Civilizaţia imaginii

– interviu cu Sorin ALEXANDRESCU, co-director al Centrului de Excelenţă în Studiul Imaginii, Universitatea Bucureşti –

Cum s-a născut proiectul CESI şi ce înseamnă pentru autorii proiectului ideea de „excelenţă"? În ce fel este această idee articulată pe conceptele de integrare europeană sau globalizare în domeniul cultural?

Proiectul s-a născut printr-o fericită conjunctură personală şi ştiinţifică. Preocupările mele mai vechi de semiotică ajunseseră în ultimii ani într-un punct mort dintr-un fel de paradoxală „supra-dezvoltare" a teoriei. Mai ales semiotica narativă, de variantă Greimas sau Genette spusese cam tot ce putea spune; la fel multiplele amendări, critici, aplicaţii la domenii conexe. Mai general, un anumit scepticism cu privire la rostul însuşi al gîndirii sistematice, formale, procedurale, ca şi influenţa directă a lui Derrida, care dinamita aceste structuri formale, m-au făcut să mă îndrept spre filozofia poststructurală şi să mă ocup, în plus, de Foucault, Baudrillard, Deleuze, Rorty, Vattimo etc. Nu am avut însă impresia, cîţiva ani mai tîrziu, că diversele lor abordări arheologice, microfizice, rizomatice, „slabe", pot aduce o soluţie metodologică alternativă, ba chiar mi s-a părut că metodologia însăşi, orice metodologie, a intrat într-un con de umbră şi că o suspiciune generală cu privire la orice efort hermeneutic dirijat dinainte de un corpus de reguli, fie şi minimal, este mai tare, cel puţin în acest moment, decît căutarea de alternative. M-am întrebat atunci dacă dificultatea nu rezidă mai curînd în însuşi obiectul analizei, nu în subiectul ei, or într-ale sale metode. Toate încercările de construire a sensului, şi în fond acestea fuseseră şi obsesiile mele, fie ele de natură hermeneutică, semiotică sau poststructurală, se adresau textului, făceau parte dintr-o *civilizaţie a textului*, a cărţii. Nu cumva dădeau impresia de epuizare, aceste metode, pentru că ajunsesem, poate fără să observăm, la o epuizare a însuşi acestui tip de civilizaţie? Nu cumva aveam impresia că nu mai pot scrie nimic despre o carte, nu (numai) pentru că încercasem atîtea abordări ale cărţii, ci (şi) pentrucă tipul însuşi de reflecţie asupra lumii pe care îl presupune lectura unei cărţi devenise între timp insuficentă, sau chiar desuetă? Se vorbise şi se scrisese, desigur, enorm despre *civilizaţia imaginii*, de la explozia televiziunii în viaţa noastră, dar tocmai aceasta putea fi o parte a problemei, anume faptul că *scrisesem* despre imagine, că folosisem exact filtrul textului pentru a înţelege imaginea. Noi sîntem condamnaţi la limbajul verbal, se spunea. „Noi", cine? Pictorul nu este, actorul nu este, regizorul de teatru şi film nu este, autorul de reclame cu atît mai puţin. Nu este oare acest „noi" un rest dintr-o veche *ierarhie a culturii* care accepta, evident, emergenţa imaginii în spaţiul public – ce altceva putea face? – dar numai ca marginalitate a unui centru ce rămînea textul, şi din a cărui centralitate se judecau marginile? Nu ar fi atunci mai logic să ne asumăm civilizaţia imaginii în sensul că ea este cel puţin la fel de îndreptăţită ca experienţă a lumii precum sora ei, civilizaţia textului, să încercăm să înţelegem imaginea din interiorul imaginii şi să ne reorientăm căutările spre acest nou obiect, imaginea, din a cărui interogare asupra sensului să desluşim, poate, şi o nouă înţelegere a lumii?

Nu era numai a mea această problematică. Aproape toţi corifeii semioticii franceze trecuseră la studiul imaginii: Genette, Kristeva, Todorov, în timp ce Derrida colabora cu arhitecţi şi muzeografi, Deleuze scrisese despre film şi pictură, iar mulţi din vechii elevi ai lui Greimas se aplecau asupra semioticii vizuale. Era la mijloc, din nou în plan personal, şi faptul că întreaga mea viaţă de „turist" prin lume fusesem obsedată de muzee, catedrale, palate şi galerii, că adunasem mii de imagini – şi cărţi despre ele! – dar că le „refulasem" din motivul prioritării a mereu noi alte lecturii de texte. Nu era acum momentul de-a revizui această prioritate? Puteam reveni acum la semiotică, într-o variantă *soft*, tocmai pentru că imaginea nu se preta unei aceeaşi sistematice analize precum textul.

Mai departe. Fundasem la Amsterdam un institut universitar de cercetări inter-disciplinare în filozofie, semiotică şi teorie literară plus „ceva"(!) teorie a artei (prescurtat: ISELK); fusesem directorul acestui institut între 1990-1993. Revenit în ţară dorisem crearea unui institut similar la Universitatea din Bucureşti dar, în calitate de consilier pentru cultură al preşedintelui Constantinescu în 1999-2000, dădusem prioritate încercării de-a organiza un centru cultural la Cotroceni ceea ce dusese la multe activităţi deşi nu şi la crearea unei instituţii cu acest nume. Nu venise atunci momentul, la sfîrşitul lui 2000, să reiau proiectul unui centru de cercetare?

Întîlnirea cu Laura Mesina în acest moment a fost practic decisivă. Cultura ei vizuală şi istorică, pasiunea ei extraordinară pentru imagine, faptul că desluşea direct în imagine, fără neapărat a folosi releul textului, jocul puterii şi al mentalităţii fie în Bizanţ fie în Renaşterea italiană, m-au făcut să înţeleg că ceea ce pentru mine fusese un lung ocol era pentru cei mai tineri un fapt de la sine înţeles: ei trăiau, deja, în interiorul civilizaţiei imaginii. Am lucrat împreună la proiect. Cooperarea cu Laura Mesina şi cu alţi colaboratori ai ei, apoi şi cu alţi colegi de-ai mei, a dus la constituirea (atît de) rapidă a unui proiect concret tocmai pentru că „mental" acest proiect trăia deja în noi toţi. Acelaşi sens l-a avut probabil şi rapida aderare la proiect a vreo 60 de oameni, unii cu reputaţie ştiinţifică solidă, alţii, mai tineri dar extrem de entuziaşti, din Bucureşti ca şi din alte centre universitare din ţară. Acordarea pe 2 august 2001, de către CNCSIS, a titlului de Centru de Excelenţă, deocamdată singurul asemenea centru în ştiinţele umane din ţară, subliniază şi el, cred, faptul că existenţa CESI corespunde unei necesităţi ştiinţifice dar şi unei experienţe similare a lumii şi a înţelegerii ei, deopotrivă personală şi generală. La fel, numărul foarte mare de oameni care au asistat la deschiderea oficială a CESI pe 13 decembrie 2001.

În ce priveşte integrarea europenă nu ştiu ce să zic. Există desigur reţele europene de centre de cercetare şi CESI va trebui să intre în ele. Rămîne de văzut la ce va duce acest lucru în mod concret.

Care sînt domeniile de elecţie în care se va lucra şi care este structura cursurilor? Cine sînt profesorii care vor preda şi care proiecte sînt în mod special agreate?

Centrul este un institut de cercetare şi are un program de masterat propriu; sperăm să putem dezvolta şi un program de doctorat. Înţelegem prin imagine atît formele ei materiale, vizuale sau textuale, cît şi cele „imateriale", imaginile mentale, individuale sau publice, exprimate (adică materializate) sau nu, „reale" (adică de prima mînă) sau „fabricate" de reclamă, manipulare politică, zvonuri etc. Imagologia studiază modul de-a ne vedea pe noi înşine şi pe ceilalţi, fie aceştia din acelaşi grup (social, etnic, religios, cultural, politic), sau din altul. Vorbim unii cu alţii, sau nu, dar ne şi privim unii pe alţii, sau nu. Ambele tipuri de comunicaţie modelează acţiunea sau inacţiunea noastră, convingerile ca şi prejudecăţile, agresivitatea ca şi timiditatea, succesul ca şi insuccesul. Aceste preocupări diverse se traduc în secţiile CESI: teoria imaginii, imagine vizuală, textuală, politică şi imagine, imagologie.

Participanţii la CESI sînt autori de proiecte de cercetare (27, interne şi internaţionale) şi/sau de cursuri. Ei vin din domeniul istoriei (CESI este stabilit la Facultatea de Istorie a Univesităţii Bucureşti), filozofiei, teoriei literare şi artistice, arhitecturii, teatrului, audiovizualului etc. Această interdiciplinaritate se oglindeşte şi în componenţa directoratului (Sorin Alexandrescu şi Dan Grigorescu) şi a consiliului de conducere CESI (Zoe Petre, Vasile Morar, Mihai Zamfir, Vlad Alexandrescu şi Laura Mesina, secretar ştiinţific).

Programul de masterat este constituit pe patru semestre conform dorinţei noastre de-a familiariza teoretic pe masteranzi cu aceste probleme dar şi de-a le oferi moduri de lucru concret şi de-a-i introduce, pe cît posibil, pe piaţa de lucru. Primul semestru este mai curînd teoretic: cursuri de teoria imaginii şi iconologie (Sorin Alexandrescu şi, respectiv, Dan Grigorescu, seminar Emil Moangă) şi de istoria imaginii în diverse tipuri de societate, antică (Zoe Petre), medievală (cursuri şi seminarii de Cătălina Velculescu, Henry Mavrodin, Ileana Stănculescu, Cristina Balint, Silvia Marin) şi Renaştere (Laura Mesina). Cursuri opţionale pentru secolul al XVII-lea francez şi pentru cultura modernă germană au oferit Vlad Alexandrescu şi, respectiv, Romaniţa Constantinescu.

Semestrul al doilea combină teoria cu practica: cursuri de etică (Vasile Morar), arhitectură (Augustin Ioan), film (Mirela Murgescu), audiovizual (Ana-Maria Teodorescu), filozofie şi artă modernă (Dan Popescu), dar şi întîlniri cu artişti plastici (precum Ştefan Câlţia), regizori etc. În al treilea semestru masterul poate alege între o variantă teoretică şi una practică (lucru în reclamă, analiză politică, teatru etc.). În semestrul al patrulea este redactată dizertaţia.

Dăm multă atenţie elaborării de analize şi lucrări şi m-aş bucura să-i pot ajuta pe masteranzi să realizeze publicarea lor. Este deja de acum evident că tinerii se interesează concret de imagine, că vor s-o analizeze practic şi nu numai s-o admire estetic; de-altfel orice fel de imagine, inclusiv reclama, îi pasionează, nu numai cea clasică sau valorizată estetic.

Vor exista colaborări permanente cu alte instituţii / universităţi din străinătate sau conferinţe susţinute de personalităţi culturale din afară? Cum se raportează centrul la celelalte instituţii postuniversitare şi pluridisciplinare din România (NEC, A Treia Europă)?

Asemenea activităţi au obligatoriu o dimensiune naţională şi internaţională. Pe 13 decembrie 2001 am numit de-altfel colegi din Bucureşti, Craiova şi Cluj care lucrează în domeniu dinaintea noastră, deşi studiază mai curînd imaginarul decît imaginea. Ne bucurăm să colaborăm cu ei. În Franţa, Olanda şi Italia sînt de asemeni cercetări şi centre de studiu al imaginii. Pe mulţi îi cunosc personal, cu alţii intru acum în contact. Sîntem abia la început dar doresc mult să începem proiecte concrete de colaborare internaţională; primele contacte cu colegi din Olanda şi Spania ne dau speranţe în acest sens. Sînt hotărît să fac tot ce voi putea pentru a încuraja schimburi cu colegi din alte ţări, sau cu studenţii lor. Un program de traduceri şi publicaţii reciproce ar fi de-asemeni de dorit. În ce priveşte alte centre postuniversitare din ţară, precum New Europe College, relaţia este în principiu aceeaşi. Altfel decît CESI, NEC nu are un program propriu de masterat şi se apleacă mai ales asupra tinerilor de talent în curs de-a obţine doctoratul sau după ce l-au obţinut. S-ar putea deci spune că CESI se situează „în amont" de NEC, ba chiar că CESI poate „oferi" tineri de valoare cu care NEC să lucreze în viitor. O asemenea distribuţie a terenului şi scopurilor ar trebui să favorizeze colaborări concrete şi m-aş bucura enorm de mult dacă ele s-ar realiza.

▲

Olga POPESCU
artist plastic, masterand CESI

Elogiul interdisciplinarităţii

Orice artist plastic, indiferent de specializarea sa, studiază în afara istoriei artelor, a compoziţiei, a teoriei culorilor sau a tehnicilor proprii domeniului din care face parte, şi discipline umaniste sau ştiinţe care din exterior par a nu avea nici o legătură cu vizualul. Exemplul cel mai frecvent şi mai spectaculos este cel al anatomiei şi al perspectivei care spulberă prejudecăţile de tipul: „anatomia înseamnă neapărat medicină", iar „geometria descriptivă, cu siguranţă, este inginerie". Putem spune că pentru artistul plastic acestea sînt ştiinţe în interiorul altei ştiinţe, parte integrantă a structurii sale intime, fără de care domeniul său nu mai poate fi imaginat. Nu voi insista pe alăturarea unora din artele vizuale cu discipline de sine stătătoare cum ar fi chimia, fizica sau informatica, la care se pot adăuga permanent altele. Doresc să subliniez cu ajutorul acestor exemple că, venind dintr-un domeniu prin definiţie interdisciplinar, îmi este mai uşor să mă integrez în programul din care fac parte acum şi nu îl percep ca pe o ruptură, ci ca pe o continuare firească şi necesară în vederea perfecţionării în profesia pe care o practic. Pentru că interdisciplinaritatea nu presupune nespecializare. Dimpotrivă, se bazează pe o specializare riguroasă şi există numai în măsura în care se sprijină pe ea, altfel riscă să devină diletantism.

Am ales acest program care presupune studiul unor zone aparent adiacente specializării mele, deoarece în acest moment consider necesară o perfecţionare din punct de vedere filosofic, ideatic şi sistemic.

Azi, pentru un artist, dexteritatea şi talentul nu mai sînt suficiente. Artiştii sînt oameni de cultură care îşi identifică rădăcinile, le conştientizează şi le compară prin alăturare cu alte culturi. Imaginile vizuale nu sînt lipsite de conţinut semantic şi de o conştiinţă a aparteneţei naţionale şi universale care permite întoarcerea prin mesajul personal către receptor, îmbogăţindu-i prin aceasta conştiinţa.

Artistul plastic al zilelor noastre nu mai este şi nu mai poate fi un jongler de imagini. Artistul de factură clasică se poate proiecta doar pe sine în operă şi se poate exprima

ajutîndu-se de impulsuri, stări sau impresii. Azi, în afara proiecţiei sale, apare şi cea a vizualului de dinaintea lui, lucru firesc, deoarece lumea a fost de mult observată, conştientizată şi apoi toate acestea catalogate şi transformate în edicte ştiinţifice, cu sensul lor de legi imuabile. În aceste condiţii, arta nu mai apare doar ca o consecinţă a plăcerii lucrului său ca un rezultat al hazardului. Imaginea are o puternică încărcătură culturală, cu o focalizare foarte clară datorată unui discurs coerent care are un conţinut, un program, un proiect. Un proiect este o construcţie care are un început, creşte prin documentare, informaţii şi calcule, dar nu trebuie să aibă neapărat o finalizare concretă. Acest final virtual reprezintă în cel mai fericit mod artistul, care se bazează pe un fundament lucid, care este conştient de ceea ce vrea să transmită şi ştie să vehiculeze în acest scop psihologia privitorului şi felul său de receptare. Într-o lume invadată de diverse tipuri de „media" (mass-media, inter-media, video-media), arta devine la rîndul ei comunicare, iar artistul un reprezentant al timpului său, care se transformă odată cu el. Astfel dispare mitul trăirii proprii şi al redescoperirii existenţiale a artistului şi, în acelaşi timp, cel al privitorului care trăieşte angoasele alături de el pînă la identificare.

Comunicarea mea cu colegi din alte domenii implicaţi în acest program mă ajută să experimentez practic adevărul acestor postulate.

▲

Magda PREDESCU
filolog, masterand CESI

Unitate în diversitate

Studiul literaturii m-a făcut să descopăr un anumit tip de imagine literară, imaginea Celuilalt, a străinului, mai întotdeauna inventat şi visat, a cărui prezenţă legitimează Identitatea, o investeşte cu prezenţă. Descopeream astfel că literatura poate fi un teren privilegiat al reveriilor despre Celălalt şi, în acelaşi timp, că această imagine literară a străinului (studiată de imagologie) nu trebuie privită niciodată ca un dublu al realităţii, fiind evident faptul că ea oferă mult mai multe informaţii despre spaţiul cultural al celui care o produce şi o difuzează decît despre referent în sine. Pentru că un autor nu vede străinul aşa cum este, ci îl recreează conform propriei sensibilităţi şi conform grilelor ideologice şi culturale ale societăţii căreia îi aparţine. Imaginea literară studiată de imagologie este astfel parte integrantă a imaginarului social. Iar o analiză imagologică ar evidenţia tocmai camuflarea unui sistem convenţional de reprezentare a realităţii într-un alt sistem convenţional care este literatura. De aceea masteratul organizat de CESI (Teoria şi practica imaginii) a fost o surpriză mai mult decît plăcută. Regăseam imagologia atît printre temele propuse pentru cercetare cît şi în structura cursurilor. Oferta Centrului este însă cu mult mai generoasă. Cursurile oferă multiple abordări ale conceptului de imagine, fiind astfel structurate încît îmbină cunoştinţe de istorie, estetică, teorie literară, semiotică, filosofie, istoria artei, sociologie. Deschiderea este extraordinară, iar caracterul interdisciplinar este prioritar. Nu a fost prea greu să optez pentru acest masterat, mai ales că structura anului universitar şi problematica cursurilor a existat încă de la început. Un aspect deosebit de important este prezenţa în programul masteratului a unui modul practic, existînd astfel posibilitatea de a aplica cunoştinţele asimilate pe parcursul semestrelor teoretice. Am menţionat faptul că masteratul de Teoria şi practica imaginii stă sub semnul interdisciplinarităţii. Un argument în plus ar fi acela că masteranzii înscrişi în acest program au absolvit facultăţi diferite: Filosofie, Istorie, Arte plastice, Arhitectură, Comunicare şi relatii publice, Litere, Teologie. Avem formaţii diferite, dar şi orientări comune. Fiecare învaţă de la celălalt şi, la rîndul său, încearcă să transmită într-o manieră atractivă şi eficientă cunoştinţele dobîndite în propriul domeniu. Dacă ar trebui să aleg o formulă pentru a caracteriza acest masterat, aceea ar fi „unitate în diversitate".

▲

Andrei GORZO

dilematograf

Magie, geniu, hipnoză, tango

Magie

Trilogia lui J.R.R. Tolkien *Stăpînul inelelor / Lord of the Rings* căpătase pentru mine un iz descurajant de întîlnire ratată (ceva ce trebuia să se producă în copilărie şi dacă nu s-a produs atunci, nu mai are rost), de „text sacru" (ceva care adună mai mulţi sectanţi decît simpli admiratori: dacă n-o înveţi pe dinafară şi n-o declari „cartea secolului" – cum a şi fost declarată, după nişte sufragii ale cititorilor englezi şi americani –, atunci eşti exclus), de glob de cristal în care poţi să vezi orice (de la alianţa împotriva lui Hitler pînă la războiul împotriva terorismului, trecînd prin mişcarea hippie şi prin cruciada studenţilor americani împotriva lui Nixon). După ce-am văzut ecranizarea lui Peter Jackson după primul volum al trilogiei, *Frăţia inelului/The Fellowship of the Ring*, nu pot să promit că voi deveni un adept (sau „ringolog"), că îmi voi petrece restul vieţii studiind limba elfă, geografia Pămîntului de Mijloc şi toate obiceiurile hobbiţilor, orcilor, goblinilor şi trollilor descrişi de Tolkien. Dar pot să mărturisesc că la un moment dat, cînd filmul intrase bine în cea de-a treia şi ultima sa oră, la secvenţa în care viteazul Boromir (Sean Penn), străpuns de trei săgeţi de-ale orcilor, continuă să facă minuni cu sabia, am realizat că o parte din mine a preluat controlul şi e fericită – partea care se înfioară de cîte ori îi vede pe cei şapte samurai în ploaia şi noroiul ultimei lor bătălii sau de cîte ori şi-l aminteşte pe William Holden, căpetenia hoardei sălbatice, spunînd – „Hai să mergem!" (la moartea glorioasă pe care n-a uitat-o nici un spectator), şi pe Ernest Borgnine, credinciosul său prieten, răspunzînd – „De ce nu?". Să nu fiu înţeles greşit: basmul lui Jackson nu atinge nicăieri grandoarea unui poem eroic de Kurosawa sau de Peckinpah. Dar valorile sale simple, arhaice – camaraderia virilă; onoarea şi curajul pe care le inspiră şi le întăreşte o misiune nobilă – sînt repuse în drepturi cu o convingere exaltată, contagioasă. E posibil ca filmul să aibă mai multă rezonanţă pentru publicul masculin. Punctele sale forte nu sînt nici personajele feminine (Liv Tyler în rolul domniţei lacurilor şi Cate Blanchett în rolul domniţei pădurii), nici dragostea, atît de idilică şi de cavalerească încît scurtul moment care i se dedică – un tablou kitsch, în care îndrăgostiţii îşi jură credinţă, muzica susură şi lumina clipoceşte, filtrată duios – este cea mai slabă secvenţă.

Îndelung pregătit, îndelung filmat în Noua Zeelandă (ţara de baştină a regizorului), îndelung aşteptat (toate cele trei părţi sînt gata, dar vor fi lansate separat; bugetul total se ridică la 300 de milioane de dolari), *Stăpînul inelelor: Frăţia ineleler* a fost comparat, în mod inevitabil, cu *Harry Potter şi piatra filozofală*. Diferenţa este ca aceea dintre *Războiul stelelor* şi *Imperiul contraatacă*: primul pare făcut într-o atmosferă de nervozitate, efectele par îngrămădite, spectatorul e mitraliat (valabil şi pentru *Potter*); în cel de-al doilea, povestea curge ca şi cum ar avea tot timpul din lume, tonul e mai grav, finalul e indecis, spectatorul are suficientă libertate ca să se lase sedus, ca să tragă aer în piept între două minunăţii, ca să regrete în final întreruperea fluxului (valabil şi pentru *Stăpînul inelelor*). Precum cele mai bune basme, filmul are o notă de elegie şi lasă în urma lui un amestec de emoţii: admiraţie înmărmurită, puţină spaimă, tristeţea că s-a terminat, plăcerea de a anticipa continuarea promisă.

Geniu

Maltratarea entuziastă a biografiei unui geniu este un sport cu tradiţie la Hollywood (tradiţie de la care nu se abate nici *Amadeus*, oricît de nehollywoodiene or fi fost ambiţiile lui Peter Shaffer şi ale lui Milos Forman). Dar *O minte sclipitoare / A Beautiful Mind*, despre matematicianul John Forbes Nash Jr., care a uimit Universitatea Princeton cu o teorie revoluţionară, s-a scufundat în schizofrenie paranoidă, a găsit un drum înapoi spre suprafaţă şi a continuat să lucreze, primind un Nobel la vîrsta de 66 de ani – această biografie, filmată de mereu-competentul Ron Howard şi surprinzător de bine scrisă de Akiva Goldman (pornind de la cartea publicată în 1998 de Sylvia Nasar), reuşeşte să scape din braţele de urs ale tradiţiei. Filmul plăteşte un anumit tribut convenţiilor: unele asperităţi (bisexualitatea, un copil din flori) au dispărut sub stratul de fard; în schimb au apărut simetriile facile prin care scenariul „bine făcut" se împăunează în faţa asimetricei vieţi reale; iar în locul femeii care s-a măritat cu Nash, avem o soţie-eroină aşa cum îi place Hollywoodului (cu discursurile ei nobile, e cel mai neconvingător personaj din film; actriţa Jennifer Connelly ar fi trebuit să facă ceva special ca s-o salveze şi nu face). Dar prezentarea bolii lui Nash este cu adevărat şocantă. Chiar dacă ştim dinainte povestea, ne încearcă o senzaţie de vertij în momentul cînd viaţa lui se dezintegrează; aproape că am vrea să credem în continuare în născocirile şi în vedeniile lui Nash. Aici se observă fineţea unui profesionist ca Ron Howard: în detalii cum ar fi distribuirea unui actor cu o prezenţă sinistră (Christopher Plummer) în rolul doctorului care îl tratează pe Nash; în revelaţia că nebunia i-a dezvoltat lui Nash simţul umorului (există un gag formidabil, cînd el pretinde că s-a întîlnit cu gunoierii şi soţia lui nu vrea să-l creadă); în mizanscena sobră a halucinaţiilor (terifiante pentru că nu sînt spectaculoase, nu se deosebesc prea mult de realitate). Iar Russell Crowe, un maestru al imersiunii totale în personaj, ne face să uităm că tot el a fost *Gladiatorul*: corpul său pare moleşit de o viaţă sedentară, vlăguit de atîtea ticuri şi idei fixe şi, mai apoi, infantilizat de boală. La început îi admirăm tehnica, dar mai tîrziu uităm de ea şi nu mai vedem decît neastîmpărul mîinilor lui Nash, modificările necontrolate ale expresiei sale, conexiunile disperate pe care le face mintea sa, încercînd să dejoace planurile bolii. Victoria sa, printr-o metodă pe care Nash însuşi o numeşte „dietă mentală", e foarte emoţionantă. Fireşte că nu scapă de apariţiile acelea; dar învaţă să le ignore şi ele îşi uzează treptat energia – devin năluci domestice, amintirea celor care l-au torturat. Iar el revine printre noi – avem cu toţii astfel de năluci.

Hipnoză

Era cît pe-aci să ratez *Zi de instrucţie / Training Day*. Îmi închipuiam că e un film de acţiune banal, construit în jurul unei relaţii mentor-discipol, între poliţistul veteran (Denzel Washington) şi bobocul care i se dă în primire (Ethan Hawke). Dar dacă tăiem ultimul sfert de oră (acţiune standard, spectaculoasă şi neverosimilă), filmul rămas e ca un boxer suplu şi intuitiv, care ştie să alterneze eschivele şi loviturile (şi are directa unui campion). Scenaristul David Ayer şi regizorul Antoine Fuqua se joacă bine cu neputinţa noastră de a-i pune odată eticheta poliţistului interpretat de Washington, de a decide dacă el e ticălosul *nostru* (precum brutalul, antipaticul Popeye Doyle-Gene Hackman din *Filiera franceză* şi sadicul, aproape-psihoticul „Dirty" Harry-Clint Eastwood) sau pur şi simplu *un ticălos*. Ei întind coarda slăbiciunii noastre pentru justiţiarii înclinaţi spre justiţie sumară şi metode de şoc, pentru eroii care încalcă legea, pretinzînd că numai aşa o pot apăra, care se comportă antisocial, pretinzînd că numai aşa pot salva societatea. O întind ca şi cum ar vrea să vadă cît rezistă (cît putem crede că personajul lui Washington e în esenţă un poliţist bun), înainte de a ne pocni în faţă. Filmul depinde de capacitatea lui Washington de a ne hipnotiza. Ne hipnotizează.

Tango

Intimitate / Intimacy, primul film în limba engleză al regizorului Patrice Chéreau, adaptat după două proze de Hanif Kureishi, aminteşte de *Ultimul tango la Paris* prin premisă (un bărbat şi o femeie se întîlnesc pentru sex şi doar atît), prin scenele de sex explicite şi prin acuzaţiile de pornografie. Secvenţele incriminate sînt de fapt *anti*pornografice: personajele lui Chéreau (Mark Rylance şi Kerry Fox) nu sînt nicăieri mai umane şi mai expresive decît în încleştările lor sexuale. Corpul gol devine o metaforă pentru nevoia de onestitate. Păcat că nevoia filmului de a ajunge direct la adevăr, fără compromisuri şi indiferent de riscuri, este mai puternică decît revelaţiile propriu-zise. Pentru un film care îşi propune să taie în carne vie, să-şi întoarcă personajele pe dos, să le smulgă falsităţile protectoare aşa cum ei îşi smulg hainele, *Intimitate* e pe alocuri vag (prea pudic?), după cum pe alte porţiuni e înzorzonat cu simboluri banale (femeia e actriţă într-o trupă de amatori şi nu joacă în orice piesă, ci în *Menajeria de sticlă*, şi nu joacă oriunde, ci în subsolul unei cîrciumi, lîngă toalete...). Dar e interpretat elocvent şi are cel puţin o secvenţă foarte bună (şi foarte crudă): o înfruntare dintre soţul aparent inofensiv şi greu de cap (Timothy Spall) şi amantul distructiv, cu ura sa pentru complezenţa soţului, cu ostilitatea sa faţă de femei, cu dispreţul său faţă de sine însuşi.

▲

Dilema vă recomandă

● Interviul Svetlanei Cârstean cu Viorel Moţoc din *Observator cultural* nr. 105, cel al Cristinei Poenaru cu Dan C. Mihăilescu în „noua" *Românie literară* (nr. 8) şi cel luat de Iulia Blaga lui Nae Caranfil în *România liberă* din 25 febr. a.c., în toate fiind prezentă ceea ce V. Moţoc numeşte „Intenţia română": o „bancă a ideilor mici şi mijlocii" (la primul), *„Enciclopedia vieţii româneşti prin Caragiale"* (la D.C.M.; „am inventariat toate numele proprii din opera şi din biografia lui Caragiale, toţi ziariştii, berarii, avocaţii, scriitorii, toţi oamenii care au apărut în viaţa şi în opera lui...") şi filmul despre *Independenţa României* al lui Nae, cu această precizare care face cît un (alt) film: „Pe Lucian Pintilie îl doream în rolul lui Carol I. Se lăsa greu". (Alex. Leo Şerban)

● *Istorie polemică* (o emisiune de 30' – mult prea puţin – în fiecare luni, la România 1, între 14,30-15,00). Prof. univ. Neagu Djuvara discută – cu calm, înţelepciune democratică şi eleganţă erudită, calităţi dintre cele mai stranii, azi – probleme spinoase ale istoriei noastre, cele numite îndeobşte complexe. Domnia sa le socoteşte „chestiuni gingaşe, delicate" şi le tratează ca atare. Deodată, istoria e altceva decît ură şi furie. (Radu Cosaşu)

● Primele două volume din seria *Ursuleţul Paddington* (Editura RAO, 2001, traducere de Simona Neagu) – o nouă carte clasică pentru copii în buna tradiţie englezească. (Iaromira Popovici)

Pagini realizate de Simona SORA

Iaromira POPOVICI

bazar

Promoţionale vesele şi triste

Pe stradă, în cutia de scrisori sau în revistele frumos colorate ofertele promoţionale se ţin lanţ. Aşa cum am mai scris, bucăţile de hîrtie înţesate de promisiuni se numără printre puţinele lucruri care ni se oferă gratuit. Şi, cu toate acestea – sau tocmai din acest motiv ne ferim de multe ori să le luăm, sau acceptăm, ca şi cum ar fi ceva necurat. Multe dintre ele ne prezintă texte anoste, aparţinînd cotidianului cenuşiu al promoţiei formale. Altele se străduiesc să ne fie pe plac cu orice preţ, să ne inducă stări, vădit vesele sau serioase, să ne zgîndăre poftele şi aspiraţiile. *McDonald's,* de pildă, promovîndu-şi mai noii cartofi franţuzeşti, vrea să fie neapărat sprinţar: „Trei produse frumuşele, 10.000 cîştig la ele" spune primul vers-ghicitoare dintr-o serie de 9. Ghicitoarea nu e de fapt, reală, pentru că răspunsul se află, evident, în josul paginii, scris invers, ca-n revistele pentru copii sau exerciţiile de gramatică. Răspunsul este, evident, ar spune cunoscătorii, „Mc Meniu". Toate soluţiile la pseudo-ghicitorile de care pomeneam trebuie aşezate într-o integramă, al cărui centru construieşte, ingenios, numele *McDonald's.* Integrama ghicitoare îşi propune să definească celebra firmă prin propriile produse, cu accent pe cele noi, şi mai ales, pe reduceri şi preţuri confortabile. Tonul adoptat e familiar, abundînd în diminutive şi epitete apologetice. „Crocanţi", „rumeniţi", „aromaţi", „rumeni, buni, rotofei", „calzi" sînt însuşirile produselor *McDonald's* cel mai des menţionate, conturînd imaginea idilică a unei bucătării familiar-strălucitoare. Pe lîngă diminutive şi epitete, determinările exacte, numerice şi temporale sînt aproape la fel de prezente în integrama-definiţie: „Luni şi marţi sînt zile pline de oferte pentru tine"; „Rumen, bun şi rotofei, luni dai 14.000 şi-l iei"; „Are-un frăţior, zis şi hamburger. Marţea-i 14.000 de lei, nu rezişti să nu îl iei". E o lume a gurmanzilor, dar poetică în limitele buzunarului, ale gamei de produse posibile, ale delimitărilor temporale. Toate bine reflectate, de altfel, în stîngăcia de brigadă artistică a versurilor.

Bomboanele *Heidi,* pe de altă parte, îşi lansează, şi ele, un mini pliant de prezentare. Stilul abordat este opus celui de „Zile vesele" *McDonald's:* este stilul cu morgă al firmelor ce vor să arate că sînt cu adevărat de calitate; calitatea ce n-are nevoie de briz-briz-uri, ci doar de re-atenţionări temporare. De altfel, *Heidi* sînt elveţiene, deci cu tradiţie în lumea dulciurilor. Ca atare, şi în promoţie, lucrurile sînt subînţelese. Numai afirmînd, la începutul pliantului, că *Heidi* „îşi are rădăcinile în inima Alpilor Elveţieni" şi că „a adus calitatea elveţiană pe piaţa românească prin intermediul unor reţete tradiţionale" firma îşi integrează realitatea în aşteptările adecvate. Cuvîntul-cheie este „elveţian", termen atît de cuprinzător în el însuşi încît nu mai lasă loc discuţiilor facile despre preţuri sau epitetelor redundante. „În privinţa standardului de calitate elveţian nu a fost făcut nici un compromis" afirmă, cu trufie, în continuare, sobrul pliant. Singurul rabat de la sobrietate este prezentarea produsului *Picoletti:* „Fiecare bomboană este asemeni unei poveşti cu zîne, spusă în deilicioase cuvinte de ciocolată. Lăsaţi-vă purtaţi de basm şi răsfăţaţi-vă (...)". Nici măcar standardele elveţiene nu au reuşit să stăvilească avîntul poetic al promotorilor, perechea idilică a veseliei exagerate de la *McDonald's.*

▲

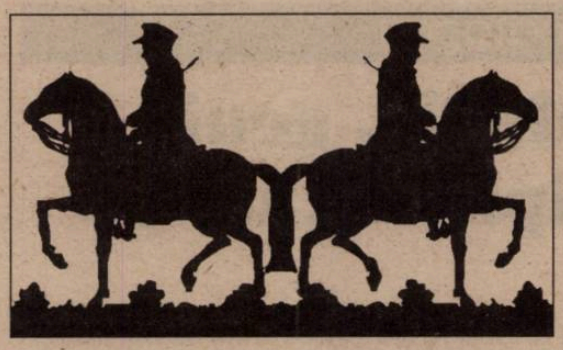

Radu COSAŞU

din viaţa unui extremist de centru...

De 8 martie – prietenelor din copilărie...

...şi tinerilor bărbaţi cărora le mai place Judy Garland, măcar la Muzzik

La 10 ani, după cel mai obsedant deceniu din viaţa lui, fata cu care ar fi vrut nu chiar să bată step, ci măcar să danseze un tango, un slow, hai, un fox, ceva decent şi demn (operaţie oricum tulburătoare pentru pudorile lui), se numea Judy Garland. Ştia că ea e mai mare decît el cu opt ani, dar asta nu conta. Nu era vorba de iubire – aceea era dată pentru totdeauna unei franţuzoaice cu bască neagră şi fulgarin lucios, pe care o văzuse, la cinema „Nero", dispărînd în ceaţă – ci de prietenie. La 10 ani, după aproape patru clase primare, poseda o oarecare siguranţă a punctului de vedere care putea să diferenţieze între aceste două noţiuni – prietenie şi dragoste.

Judy Garland era ca o fată mai mare de pe străzile lui care-l chema la o strictă şi binecuvîntată amiciţie. Dansul fiind o enigmă între joacă şi sărutare, între năzbîtie şi angajament sufletesc, rămînea o problemă în ce consta enigma lui Judy Garland.

Cu toată capacitatea lui de analiză, îşi dădu seama că Judy Garland nu era în primul rînd frumoasă, drăguţă, a-pe-ti-san-tă, cum silabisea un unchi de pe Mitropolitul Nifon despre Viviane Romance, ci urîţică, băieţoasă, ştrengăroaică, adică normală ca Lia de pe Cuza Vodă, ca Ica de pe Elena Doamna, ca Pusi de pe Poteraşi, avînd încă ceva care nu se potrivea cu drăgălăşeniile acelea întru totul nesuferite care se întindeau pe tot ecranul de la Shirley Temple la Jeannette McDonald: pe chipul ei „cu un nas ingrat" (cum era criticată de cosmeticiana familiei...) se citea mereu că ceva nu-i merge bine, că nu-i ca toţi ceilalţi din film, că se teme de un ghinion, de un zbîrci, că are în ea o apăsare, ceva trist care n-o lasă să fie zglobie şi inconştientă. „Nu era superficială" – cum ar fi zis profesoara lui de pian care socotea superficialitatea drept blestemul copiilor.

El o văzuse prima oară într-un film care se intitula *Copiii în luptă cu viaţa.* Fusese cel mai ciudat titlu din cîte întîlnise: cum să se lupte copiii cu viaţa? Cu viaţa trebuia să se lupte ori George Coşbuc ori tata. Judy Garland juca mereu lîngă Mickey Rooney, în filmele cu o familie a unui judecător Hardy. Mickey Rooney părea mereu simpatic, dar superficial, vesel, optimist, dar prostănac în faţa ei care părea tot timpul mai coaptă, mai întrebătoare, mai nesigură, mai temătoare. În fond, dansa ca să-i meargă bine, nu fiindcă era fericită. Era foarte important că ea nu dădea niciodată ochii peste cap de fericire. Abia cînd dansa se putea înţelege titlul acela – dansul ei avea ceva de luptă cu cineva şi de împrietenire cu toată lumea.

Vrăjitorul din Oz îi confirmă primele intuiţii de cronicar. Acolo, Judy Garland era la început amărîtă de tot şi pe urmă devenea prietena leului fricos, a omului de tinichea şi a celui de paie, adică a trei sferturi din omenire, dacă nu socoteşti idioţii şi răii. *Vrăjitorul din Oz* fu primul film pe care-l recenză, în calitate de cronicar cinematografic, într-un caiet de dictando care constituia prima lui operă înainte de declanşarea războiului. După două decenii obsedante – în care nu învăţase să danseze decît cele necesare unor reuniuni tovărăşeşti – o revăzu pe Judy Garland în *Procesul de la Nürnberg.* Nu dansa. Era extraordinară – lîngă Montgomery Clift – în felul cum trăia angoasa, persecuţia, hăituiala. Mai toţi din jur se mirau „cum de ajunsese fata asta să joace, şi atît de bine, într-un film cu politică". El nu se mira, căci începea să bănuiască ideea dură (fie şi abuzivă) conform căreia toţi cei care dansează minunat trebuie cîndva, cumva, să dea socoteală şi să facă un total.

În prima duminică a lunii martie din anul 2002, pe la orele 15, el o reîntîlni la Muzzik, într-un lung documentar american, încheiat cu melodia *Vrăjitorului din Oz,* înregistrată de mult, într-un concert din 1955, o raritate – aşa cum preciza comentariul – fiindcă „Judy nu mai obişnuia s-o cînte în show-urile ei". El recunoscu, pe dată, că încă o mai poate fredona, oricînd, oricît de des, ea făcînd parte din largul său repertoriu strict intim, mereu împrospătat, cu care îşi măsoară, precum alţii tensiunea, acea incapacitate cronică de a deveni adult.

▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

Aurel Milionarul

„M-am născut în comuna Viţelari din Judeţul Iaşi. Tata a fost strungar şi mama gospodină. Primele amintiri le am legate de mulsul oilor, tăbăcitul pieilor şi puţeam rău, că mă lua mama lîngă ea şi eu mai loveam o sticlă, mai cădeam şi mă murdăream rău. Mama mă spăla, mă spăla, dar nu putea să scoată mirosul şi l-am scos numai tîrziu, cînd m-am dat cu cărămida. La două luni mergeam pe cal cu pălărie de covboi şi tata rîdea lîngă mine. La patru luni ştiam numerele pare: două mere, patru cîrnaţi, şase ouă, ce avea şi mama prin hambar şi pe laviţă. Ajunsesem de atunci la o avere impresionantă: aveam 567 de cocoşi, 4.253 de găini, 72 de urşi şi un lynx, că venise un circ în Iaşi şi cu toţii am mers la circ, afară de tata care era în tură inversă. Cînd am fost la şapte luni am dat lynx-ul pe un tăuraş şi tăuraşul mînca prea puţin şi tata a zis să-l dau că moare. Şi a murit, dar eu îl dădusem. Îmi luasem o cămilă. La un an şi cinci luni n-am mai vrut cămilă. Şi pe plan mondial nu se mai căutau cămile şi am rămas fără nimic. Un aspirator a luat toate cămilele şi tata a zis că şi strungul lui a fost dat la casat, cu număr de înregistrare cu tot. După cinci ani cămila s-a întors la mine. Atunci am făcut prima mea crimă pentru care am fost eliberat peste cincisprezece ani, trei luni şi patru zile. Am tăiat cămila cu foarfeca de tuns mărul. Mărul n-a mai crescut anul acela şi nici ieri nu crescuse. Număram bine. Pînă la patrusprezece trilioane în circa cinci zile jumătate. Am reuşit zece trilioane în circa trei zile. Asta era şaptezeci de trilioane în nouă zile. Număram maşini, eram într-un azil pentru persoanele cu calităţi deosebite şi număram dungile de pe pijamale. I-am rugat să pună şi doctorii pijamale ca să am o bogăţie de numere. Şi aşa au făcut, dar m-au băgat la carceră că am desenat dungi pe spital. Aveam acum dungi, dar nu şi pe feliile de pîine, pe feliile de pîine tăiam cu cuţitul şi am produs un scandal transmis şi pe televizor, că am avut televizor pus în pernă, ca să nu mă prindă. Tăiam pîinea şi număram dungile. Cîte dungi intră într-o felie? Atîtea şi atîtea. Bun, dacă atîtea, de ce nu intră şi mai multe? Atîtea. Şi tot tăiam şi m-a prins cineva. Nu-i ştiu numele, dar a zis că iese sîngele din pîine sau o prostie de asta şi el nu mai poate să se vitaminizeze. Iar m-au închis în azil, doar că număr acum ţîmburuşii de var de pe pereţi. Dar nu e bun varul şi nu-l pot da. Am avut doar treizeci milioane ţîmburuşi. Iar m-au închis."

▲

Augustin IOAN

pierduţi în spaţiu?

Cine sînt arhitecţii români şi ce (mai) vor ei?

Continuu textul Platformei-program a O.A.R. de săptîmîna trecută: „2. Dimensiunea legislativă. O.A.R. va colabora cu Parlamentul şi cu ministerele de profil pentru armonizarea legislaţiei din domeniu cu obiectivele O.A.R. şi cu *aquis*-ul comunitar. b.O.A.R. va propune acelor instituţii care au iniţiativă legislativă şi va promova prin toate mijloacele legi noi în domeniu, precum şi amendarea sau completarea celor existente."

3. Dimensiunea dezvoltării durabile. Arhitectura şi urbanismul promovate de către membrii O.A.R. vor trebui să posede acele standarde de calitate şi performanţă cerute de criteriile dezvoltării durabile. Respectul datorat naturii, monumentelor istorice, mediului tradiţional, local şi regional de locuire va trebui să constituie criteriul esenţial de judecată a activităţii noastre. O.A.R., ca reprezentantă a interesului de breaslă, va impune aceste criterii şi va face publice atît acele lucrări de calitate care li se supun, cît şi exemplele negative. Prin natura organizării sale, O.A.R. are o vedere de ansamblu şi poate evalua rezultate globale la nivelul proiectării şi la nivelul finalizării construcţiilor. Din acest motiv, O.A.R. poate contribui decisiv la crearea unui mediu coerent în România.

Arhitectura a fost şi este o parte esenţială, fondatoare, a culturii şi civilizaţiei unui popor. Arhitectura românească trebuie să îşi propună să reocupe acest loc. O.A.R. veghează asupra dimensiunii formatoare şi civilizatoare a mediului edificat, la configurarea şi menţinerea căruia muncesc şi arhitecţii. O.A.R. caută modalităţi de a lărgi domeniul calităţii şi dimensiunea culturală a actului construit, două elemente care fac parte din categoria „datelor sensibile". Cu toate că adesea sînt cele mai semnificative, ele nu se pot reduce la o formulă şi pot fi cu greu încadrate într-o legislaţie fără a risca diluarea conţinutului real. O.A.R. încurajează păstrarea unui echilibru între „datele sensibile" şi „realitatea" de pe teren.

O.A.R. insistă atît asupra calităţii educaţiei de specialitate în domeniu, cît şi pentru a face cunoscută cultura arhitecturală în învăţămîntul de toate gradele. El organizează şi sprijină acele evenimente publice în ţară şi peste hotare prin care produsele muncii de arhitect să fie făcute cunoscute publicului larg. O.A.R. înţelege rolul vital pe care mass-media îl joacă în spaţiul public şi mizează pe el în promovarea obiectivelor proprii, care sînt în egală măsură obiective ale societăţii în ansamblul ei. O.A.R. va sprijini în acest sens nu numai publicaţiile de specialitate în domeniu, ci şi pe acelea de interes public mai larg, în vederea asigurării unei vizibilităţi publice pe măsura importanţei profesiunii de arhitect şi a produselor sale.

4. Dimensiunea şi dinamica vieţii interne. Arhitectul trebuie să urmărească în permanenţă competenţa sa specifică: facultatea de a adăuga valoare prin invenţie şi intervenţie contribuind la cultura şi civilizaţia colectivităţii din care face parte. Libertatea, creativitatea, inteligenţa şi constiinţa arhitectului trebuie să slujească interesului general. Prin garanţii şi asigurări profesionale obligatorii se încurajează protecţia consumatorului şi se protejează arhitectul de neprevăzute accidente. Consolidarea profesiei de arhitect prin eliminarea concurenţei pe baza preţului cel mai scăzut şi promovarea ei pe baza competenţei şi a calităţii proiectului."

Atunci cînd mediul construit din România mărturiseşte în chip nemijlocit despre cataclism, violenţă instituţionalizată, spaţiu totalitar şi gîndire închisă, va trebui să recitim cu atenţie din vreme în vreme vorbele de mai sus toţi cei care dorim să schimbăm ceva în modul în care aşezările noastre zac astăzi în propria derelicţie. ▲

Alex. Leo ŞERBAN

fericirea la televizor

„Lanţul slăbiciunilor"

– cu Cosaşu, Gorzo, mama şi cu mine, povestit à la Edouard Baer –

(Titlul, v-aţi dat seama, nu se referă la emisiunea lui Gheorghe, care, în paranteză fie spus, nici n-ar trebui să se cheme aşa, ci „Veriga slabă", după cum acel „La revedere, drum bun" n-are nici un sens în contextul emisiunii, mai potrivit fiind ceva de genul „Călătorie sprîncenată", „Du-te învîrtindu-te" sau „Adio şi-un praz verde", dar să revin –) Acest text, intitulat, iniţial, *„Fascinaţie*; interior noapte" – ceea ce, să recunoaştem, e mult mai distins (misterios), dar, atunci cînd îl proiectasem, special pentru a umple golul lăsat de trecerea lui Gorzo din pag. 17 în pag. 15, nu aveam cum să anticipez precipitarea „fericirilor la TV" – zborul de joi cu balonul din Germania în România pe Arte, *Toţi spun „te iubesc"* pe România 1, revenirea lui Pivot cu *Double Je* pe TV5, totul culminînd cu A 27-a noapte a César-urilor de aseară (la dvs: sîmbăta trecută) a cărei gazdă a fost omul meu, „regele" discursului împrăştiat Edouard Baer... unde rămăsesem? – în fine, trebuia să încep (e mai bine şi pentru dvs., şi pentru acest articol) cu ideea din titlu (nu titlul iniţial, la care am renunţat, deşi voi reveni la ideea lui), cu „Lanţul slăbiciunilor" aşadar – sîntem cîţiva care încă mai credem în eficienţa lui, singura „variaţiune" la tema Caragiale fiind prezenţa telefonului, îndeobşte Cosaşu mă sună să-mi recomande ceva pe Arte, Muzzik sau TV5 (lui îi datorez dubla-fericire a Pivot-ului), Gorzo mă sună pentru cîte-o raritate pe TCM, Reli mă sună pentru ceva nostim-absurd-grotesc pe OTV, iar mama mă sună pentru filmele sovietice de pe Tele 7 abc, tuturor fiindu-le recunoscător în cel mai constructiv mod cu putinţă – întorcîndu-le telefoanele – prelungind „lanţul"..., să mă-ntorc însă la titlul iniţial, „Fascinaţie" – *Spellbound*, filmul lui Hitchcock din 1945 cu Ingrid Bergman, Gregory Peck şi tanti Psihanaliza în chip de bla-bla, care lui Gorzo nu-i place, „Hitchcock a distrus atmosfera filmului său *Fascinaţie*, sabotînd imaginile onirice create de Salvador Dali printr-o analiză simbol cu simbol, ca la carte (cartea costînd exact doi bani)" (cf. *Lettre internationale* nr. 40/pag. 115), iar mie neplăcîndu-mi exact visul lui Dali dar plăcîndu-mi tot restul – senzaţia mea e că Hitch făcea mişto de psihanaliză şi că s-a folosit de ea ca de orice găselniţă – ba un uraniu, ba un cîntecel –, *Spellbound* e poate cel mai extravagant & mai experimental film al său – la Clermont-Ferrand fiind şi citind într-un program TV că marţi, 5 februarie, la 21,45 Arte urma să difuzeze o copie nemaivăzută (aceea descrisă în *Maltin's Movie & Video Guide* ca: „În copiile originale, o împuşcătură-cheie e în culori"), am „îngheţat" orice activitate – trăgînd chiulul de la festivalul de scurt-metraje (cronică: săptămîna viitoare), baricadîndu-mă în camera de hotel şi, în faţa unui mic televizor color, aşteptînd..., din nefericire proiecţia fiindu-mi bruiată de Mihai Chirilov care l-a adus pe Hanno Höfer care-a adus cu el două nemţoaice deloc interesate de *Spellbound* (între timp, pe ecran, Ingrid & Gregory schiau vijelios spre deznodămînt...), au apărut şi prietenii noştri de la festivalul din Capalbio, abia după plecarea grupului „Deutschland über alles" reuşind să savurăm momentul antologic de o secundă cînd, după împuşcătura finală, BUM!, ecranul s-a colorat în roşu (cred că nu mai e loc pentru *Toţi spun „te iubesc"*, dar măcar pentru scena cu fantomele ieşind pe trotuarul din faţa salonului de pompe funebre şi cîntînd „Distrează-te, e mai tîrziu decît crezi" sau pentru „I'm through with love", ultimul cîntec al lui Marilyn din *Unora le place jazzul*, compus de Livingston – nu ştiu dacă de Jay sau de Jerry pentru că genericul a fost întrerupt de „Publicitate" –, cîntat nu doar de Woody, aşa cum îmi aminteam eu, ci şi de Edward Norton şi mai ales de Goldie Hawn dansînd pe cheiurile Senei – or, spui „Sena", spui Franţa, iar *Double Je*, emisiunea lui Pivot, chiar asta face, intervievează străini care se simt bine în Franţa, aia din Hexagon sau aia din cap, ce contează – Lucy Russell, o tînără actriţă englezoaică, spunea că cel mai simpatic cuvînt franţuzesc este „Ridicule!", „rostit aşa, ridicînd din umeri", iar Neil MacGregor, directorul lui National Gallery din Londra, care vorbea o franceză perfectă şi ştia o istorie a Franţei perfectă, i-a pus lui Pivot o întrebare care-ar fi trebuit preluată, trambalată şi difuzată, cu sonorul la maximum, ca pe vremea anarhiştilor, în sala César-urilor atît de prost sonorizată: „Dar ce, Franţa e o republică?!"...) ▲

Dan GOANŢĂ

medalia de abur

Star Spangled Banner

De cîţiva ani am căpătat un interes aproape maladiv pentru ceea ce englezii numesc „trivia". Cuvîntul acoperă diverse colecţii de detalii, ne-esenţiale, dar aproape maniacale, despre oameni, ani, viaţă, vorba lui Ehrenburg. Istoria curcanilor, cronologii ale catastrofelor, obiceiurile necunoscute ale oamenilor cunoscuţi, etimologii stranii etc. Forma cea mai răspîndită de „trivia" este consemnarea evenimentelor mici şi mari care au avut loc într-o anume zi a anului. Încoronări, naşteri şi decese, bătălii, invenţii şi revoluţii, toate se întîlnesc pe listele ample ce motivează ambiţiile pasionaţilor. Sînt şi eu unul dintre ei. Am toate compilaţiile importante, dar şi propria mea bază de evenimente şi date, întinsă pe 40 de dischete (listele de pe Internet pălesc!). Nesigur pe simpatia celor din jur, am preluat o justificare de la televizor: *măcar nu dau în cap la nimeni!* Dimpotrivă, am orgoliul să cred că bag ceva în cap unuia şi altuia. Uneori descopăr ciudate similitudini şi conexiuni între evenimente distanţate, dar legate de aceeaşi zi a lunii. Alteori cred că găsesc sensuri ascunse, cuadraturi istorice, lucru care mă face să mă simt mai important decît sînt.

Iată un exemplu – pentru 8 martie 1971, acum exact 31 de ani, listele mele consemnează faptul că Radio Hanoi a transmis pentru prima oară o piesă rock. Blasfemie, una americană! Lucru interesant, în definitiv războiul cu americanii era la apogeu, iar propaganda „unchiului" Ho Şi Min ar fi avut motive să se ferească de capcanele unei culturi adverse, nocivă şi incomprehensibilă pentru soldaţii generalului Giap. Mai fascinantă (şi lămuritoare) însă e selecţia cîntecului, căci e vorba de celebra versiune a imnului american *The Star Spangled Banner* (drapelul înstelat), executată de Jimi Hendrix în transa psihedelică ce animase festivalul de la Woodstock. Atunci cînd politrucii Hanoiului difuzaseră înregistrarea, Hendrix era mort de cîteva luni, mişcarea hippie îl sanctificase deja, iar lumea comunistă încerca să vadă în el doar simbolul prăbuşirii valorilor americane. Interpretarea dată imnului american fusese sardonică, lipsită de fast şi elevaţie. Era dominată de riffuri paralele, de ruperi de ritm şi efecte electronice semi-industriale. Unul din cîntecele sacre ale Statelor Unite devenise o parodie, un semn de întrebare – ce a mai rămas din America tradiţională? O parodie care încheia, pe 18 august 1969, la ora 10,30 dimineaţa, cea mai mare orgie muzicală a curentelor alternative. Festivalul de la Woodstock (care adunase pe ferma lui Max Yasgur o jumătate de milion de hippies) puncta două momente de criză – în exterior războiul din Vietnam şi, în interior, haosul mişcărilor de protest. Woodstock-ul avea să devină şi el un moment emblematic (deci istoric) al confuzei culturi a protestului. Preşedintele Nixon nota înăcrit că „americanii nu vor să înţeleagă, eu ştiu că fac bine, dar nimeni nu-mi dă credit". Ironia sorţii (sau logica istoriei) îi regăseşte pe majoritatea contestatarilor de atunci în stratosfera establishment-ului actual.

Să te mai miri atunci că Radio Hanoi a ales tocmai acest moment pentru a face un implicit comentariu critic asupra adversarului? „Iată, va fi spus propaganda comunistă, asta e America, măcinată de conflicte interne, cu o artă decăzută, cu o muzică vulgară, cu un tineret indisciplinat! Tineret care, odată ajuns sub arme, va fi o pradă uşoară pentru eroica noastră armată de eliberare şi pentru gherilele Vietcong". După 31 de ani, cînd ştim mai multe despre tunelele propagandei şi despre cum s-au tranşat conflictele epocii, nu putem decît să zîmbim. (Cam strîmb: tot în '71 Ceauşescu strangula cultura autohtonă, cu rock cu tot.) Muzica a rămas muzică, iar Hanoiul se descurcă doar cu ajutorul economic al fostului adversar. Cel mai mare tiraj din istoria presei vietnameze a fost asigurat în anul 2000 de fotografia preşedintelui Clinton, îmbrăţişând-o pe Chelsea, care plînge. În faţa lor – ţărani vietnamezi care dezgroapă rămăşiţele unor piloţi americani. ▲

PARCĂ AICI ERA UN PARC...

*Primăvara şi vremea însorită îi îmbie pe oameni la plimbări prin parcuri şi la distracţii în aer liber. Ca în fiecare an. Şi tot ca în fiecare an, aceeaşi primăvară (mai ales că e timpurie) îi surprinde nepregătiţi pe administratorii acestor locuri. Aşa încît, spectacolul parcurilor la ieşirea din iarnă e de natură să mai taie din entuziasmul celor ce se plimbă prin ele. Cînd n-au altceva mai bun de făcut (alte oferte mai interesante), lucrătorii fac fum dînd foc frunzelor uscate. (**A. M.**)*

Stela GIURGEANU

Lungul drum al iernii spre ieşirea din parc

Textul dvs., „reamenajarea parcurilor bucureştene", nu a fost găsit în nici un document
Google Advanced Search

Jerome K. Jerome spunea că natura n-ar trebui să existe la oraş. Că oraşul ar sufoca avîntul anotimpurilor şi că pînă şi cea mai frumoasă iarnă s-ar transforma într-un adevărat calvar de mocirlă şi noroi. Încercînd cu încăpăţînare să cauţi un contra-argument poţi lăsa oraşul prafului şi zgomotului, evadînd cîteva ore în mijlocul parcurilor bucureştene, în căutarea primăverii.

Periplul începe în Herăstrău. Neschimbat, de-abia trezit din somn, parcul nu dă semne (din păcate) că s-ar grăbi în întîmpinarea iubitorilor de grădini. Totul e molcom, egal, obişnuit, prins într-un fel de amorţire tomnatică. La intrare dai de tarabele pestriţe de anul trecut, de aceeaşi muzică tare, care a însoţit tot atunci paşii la ieşire şi care încearcă acum, fără succes, să dea un avînt de înnoire. O terasă goală, cu o firmă veche, în tonuri de albastru şi gri, obosită şi plictisită, îşi va chema (fără îndoială) şi vara aceasta clienţii, ca o chelnăriţă fără chef. Coborînd însă treptele înspre debarcader, o altă terasă oferă mici păreri de renovare. Cîţiva muncitori lovind cu ciocanele într-o masă, alţii sudînd o uşă, alţii vopsind, ce le-a mai rămas, în alb. Puţin mai încolo, pe pod, eşti îmbiat de un Marcel să te cîntăreşti. Şi el, ca şi anotimpurile, este veşnic în Herăstrău. Dacă ţi se pare că ai prea mult, te pune să scazi două trei kilograme, pentru că „la sigur îţi va da greutatea exactă". Continuînd mai apoi înspre Aleea Trandafirilor dai de grupuri de lucrătorii de la domeniul public care au început, agale, muncile de primăvară.

Aici am aflat de la Narcisa-şi-atît că, pentru ei, uneori iarna e ca vara (şi de fapt e şi ca primăvara şi ca toamna la un loc), că „nu contează de anotimp", ei prestează tot opt ore pe zi, ori spărgînd gheaţa ori greblînd frunze, ori adunînd gunoaie. „Dar oricum ar fi, nu se merită", îmi mai spune, în timp ce strînge nişte cadavre putrede de frunze, „salariul de două milioane la munca pe care o fac". Nici nu-mi spune ce avans a luat („de şapte sute de mii") că nu mi-ar veni să cred. Preţurile astea care tot cresc, munca multă, fără folos, necazuri şi supărări, sistări de bonuri de masă, angoasele românului de azi, toate sînt afumate din plin ca într-un ritual de exorcizare într-o grămadă de buruieni, pe aleea cu roze.

Trecînd mai departe, pe lîngă malurile indecent de golaşe ale lacului, ajungi la mesele de ping-pong, puţin mai ciobite ca în anii trecuţi, ascunse însă în neschimbatele bălării. Ieşirea dinspre Televiziune e străjuită de trei tineri roleri, care adastă plictisiţi pe marginea unui harbuz de piatră. Se pare că pînă şi ultimul lor bastion (asfaltul) a fost cucerit, să zicem de iarnă, să zicem de vreme, să zicem de nepăsare.

Metroul înspre Tineretului. Din tren se confirmă frenezia care are loc, zilele astea în parc. Campionatul de fotbal între licee. Se fumează, se dansează şi se urlă mult. În subterană la fel ca la suprafaţă. Trecînd de Polivalentă, după ce scapi de tarabe (deja-vu din Herăstrău), înotînd prin marea de adolescenţi teribilişti, ajungi oarecum în natură. Traversînd podul ai şansa să găseşti niscaiva primăvară, dar numai dacă o cauţi cu atenţie printre beton şi fier (din construcţie parcul nu e prevăzut cu prea multă natură).

De o primăvară mai palpabilă ai parte în Cişmigiu. Nelipsit în totalitate de sechelele iernii, bătrînul parc te întîmpină la început de martie cu urale de an nou, fericit, cu ghirlande de fulgi de nea şi beculeţe colorate. Dar te şi surprinde cu locuri noi, de joacă, pentru copii (un sat amero-indian, construit din nuiele), cu terase pline şi bănci ocupate. Melancoliile există, unele vechi, cu lebede şi fanfare, altele recente (cum ar fi bazinul gol care păstrează încă tristeţea celor care au avut parte de el ca patinoar în timpul iernii). Dar după cum semnele cu „nu călcaţi iarba" indică ceva speranţe că în locul pămîntului reavăn va apărea în curînd şi altceva pe care nu va trebui să călcăm, se prea poate ca şi „scăldatul interzis" să anunţe revenirea lacului.

Te întorci din drumeţie, oarecum conştient că ceva, ceva se mişcă (atît cît să nu cauzeze asteniei), convins că primăvara nu aşteaptă decizii sau aprobări de buget pentru a răbufni din beton şi pe deplin încîntat de încăpăţînarea care nu ţi-a adus decît o zi frumoasă, departe de centrul zgomotos şi prăfuit al Bucureştiului. ▲

Adina POPESCU

Disneyland-ul din Parcul Tineretului

În copilărie, mi s-a povestit de multe ori despre faimosul Disneyland, am văzut chiar şi cîteva fotografii într-o revistă americană şi mi-am imaginat de multe ori locul acela ca pe o împărăţie fabuloasă a personajelor din desenele animate cu care abia dacă mă familiarizasem din meschinele programe de cinsprezece minute ale „Albumului duminical". M-am întrebat de ce nu există şi la noi un parc de distracţii, deşi nu ştiam ce-ar putea presupune aşa ceva: Roata Mare din parcul Herăstrău sau, poate, „balerina" de la Venus care îşi învîrte fusta ameţitor şi, pe care o poţi vedea o singură dată pe an, vara, la mare. Apoi, am aflat că Disneyland n-avem, pentru că acesta este doar un produs al decadenţei capitaliste, în schimb avem un orăşel al nostru, al copiilor – loc mult mai instructiv şi mai adecvat pentru „tinerele mlădiţe", unde putem merge doar dacă sîntem cuminţi şi acolo ni se permite să facem orice.

Prima dată cînd am fost, într-o plimbare cu şcoala, încolonaţi doi cîte doi, în orăşelul făgăduit de „tovarăşa" încă din clasa I, am rămas fascinată. Într-adevăr nu erau şoriceii Mickey Mouse şi răţoii Donald care să te oprească pe stradă şi să te salute aşa cum văzusem în revista aceea americană, în schimb puteai cumpăra vată pe băţ, mere glazurate şi pufuleţi de la nişte căsuţe în formă de măr, pară şi buburuză, te puteai da într-o sumedenie de căluşei, lanţuri şi maşinuţe, toate foarte colorate, puteai face o plimbare cu un trenuleţ al copiilor, cu şine adevărate şi cu gară adevărată, în jurul orăşelului care, desigur, mi s-a părut aproape la fel de mare ca Bucureştiul.

Mulţi ani am rămas cu imaginea aceea pestriţă, un amestec de elemente de bîlci cu frînturi dintr-un basm, întipărit în minte, cu nostalgia „căsuţei cu surprize" în care erau oglinzi fermecate care te arătau ba foarte gras, ba foarte slab şi cu frustrarea pe care mi-o provocase atunci „tagada", farfuria care te zguduie şi te ameţeşte, interzisă copiilor sub 12 ani.

Am revenit în Orăşelul Copiilor din Parcul Tineretului acum doi ani, la un început de primăvară. Încă de la gura ieşirii de metrou m-am ciocnit de ţigăncile cu seminţe şi cu nuga învelită în celofan, de tarabele cu baloane, cu maimuţoi umflaţi, un soi de stranii păpuşi gonflabile pentru copii şi cu tot felul de şmecherii ieftine din cauciuc, lemn şi hîrtie creponată care aduceau a morişti, mingi sau accesorii de circ ieftin. Orăşelul era cam pustiu: copiii preferau toboganul de la McDonald's-ul construit chiar lîngă vechea gară, în miniatură şi jucăriile din plastic occidental pe care le primeau alături de hamburger şi de cola. În fostul stabiliment al copiilor puteai vedea cîteva mormane de fier vechi, bucăţi de tablă ruginită, tot felul de mecanisme şi de şine care scîrţîiau la orice adiere de vînt, un nene, doi care tot ciocăneau pe la nişte barăci din lemn – fapt care m-a făcut să bănuiesc ceea ce ni se pregăteşte: Reconstrucţia. În rest două-trei terase înjghebate în jurul unor dughene unde se vindea bere la halbă şi mici „scuipaţi", cîţiva „drojdieri" la mese cu suta de votcă în faţă, pensionari, la soare, pe bănci, supraveghindu-şi nepoţii, şi oameni obişnuiţi, din cartier, plimbîndu-şi cîinii. O atmosferă care, totuşi, nu părea dezolantă, poate din cauza cerului senin şi a pomilor înfloriţi. Dacă aş fi vrut să fac un film aici, probabil că aş fi filmat pe ploaie, cînd toate culorile par mai spălăcite şi mai sumbre.

Pe peronul gării care avea şi un turn, cu ceas oprit la ora nouă şi jumătate şi care aducea acum atît de bine cu majoritatea gărilor de provincie din România, parcă vezi un cadru dintr-un film a lui Kusturica: o familie de ţigani fără casă, cu tot calabalîcul după ei, stau pe cîteva saltele şi se uită la un televizor sport pe care naiba ştie pe unde l-or fi cablat. E un meci din campionatul intern, iar ţiganii sînt nervoşi pentru că nu se prinde bine şi că „fuge" imaginea tocmai la fazele mai tari. Înjură şi scuipă cojile de seminţe. Altceva: doar manele.

Într-adevăr, aşa cum bănuiam, bătăile de ciocan şi bîzîitul aparatelor de sudură presupuneau Reconstrucţia, vizibilă în primăvara acestui an. Ţiganii s-au mutat de pe peronul gării unde opreşte din nou trenuleţul, care seamănă mai degrabă cu un minicar, dar n-are a face!, călătoria te costă doar 15.000 de lei. Întreg orăşelul e din nou plin de ciripelile copilăretului:"tati, în bărcuţe nu m-ai dat!", „mami, vreau în lanţuri!", „...io de ce nu am voie la tagada...?", iar maldărele de fier ruginit funcţionează acum. Tarabele cu diverse „atenţii" colorate s-au înmulţit, în plus ne invadează floricelele de porumb, mai ceva ca la intrarea în cinematograf, „daţi-mi şi mie două popcoarne!", cere un puşti de vreo zece ani. Cu paharele de cola cu pai în mînă, băieţii se înghesuie la racheta spaţială, apoi la tir (cinci focuri în cutiile de bere costă doar 10.000, la peste cinzeci de puncte primeşti „o jucărie, la alegere", la sub cinzeci „Mai încearcă!", semnat: „Direcţiunea"), iar fetiţele se mulţumesc cu bărcuţele care se învîrt într-un bazin, cît un lighean, denumit pompos „lac". Cei mai „duri" îşi fac de lucru cu pumnul, la mingea de box, „hai mînca-ţi-aş să-ţi arăt ce brand am de cînd merg la sală!". La „montagne russe", desigur, se ţipă, căci aşa am învăţat de prin filme. Părinţii îşi pozează odraslelor, pentru ca toată lumea să rămînă cu amintirea unei duminici vesele. La căluşei, emblema oricărui bîlci, nu e nimeni.

Mai pe seara, după ce copiii pleacă spre casă, orăşelul capătă aspectul unei staţiuni de pe litoral, chiar îţi poţi închipui, că dincolo de gardurile verzi, acolo unde se întinde doar parcul întunecat şi nu se mai văd luminile oraşului, se află, de fapt, faleza. Este ora teraselor, a muzicii care se revarsă de peste tot, a găştilor care îşi dau întîlnire „la pară" unde au hot-dogi la zece mii, „la buburuză" unde berea-i cinşpe, „la castel" sub arcada căruia fumegă grătarul cu mici. Stai la masă şi ceva timp, cît mai sînt clienţi, încă mai trece pe lîngă terasă trenuleţul, iar şuieratul locomotivei creează un scurt moment de panică: ai senzaţia că eşti la bufetul gării unde, preocupat de berea din faţa ta, ai pierdut trenul. WC-urile sînt puţine, unul la vreo trei terase, iar băieţii preferă să meargă în boscheţii de pe lîngă linia ferată, cu sfaturile de rigoare ale celor de la masă: „Vezi să nu te calce trenul!". Părăseşti oraşul balcanic în miniatură cu un sentiment de satisfacţie: cu puţină imaginaţie, te-ai simţit pentru cîteva ore ca-n vacanţă

Mă întreb dacă copiii de azi mai tînjesc după Disneyland sau se mulţumesc cu Orăşelul Copiilor din Parcul Tineretului. Sau poate că visul lor este Dracula Park... ▲

Un întreprinzător

S.P. şi-a construit o casă. O vilă cu patru nivele, garaj şi piscină (deşi e chiar pe malul unui lac din nordul Bucureştiului). Nu poate să spună cît l-a costat, nu mai ştie cîţi bani a tot dat în diverse faze ale construcţiei. „În orice caz, mult mai puţin decît ai crede", zice. Iar timpul n-a fost prea lung: „din vară pînă în iarnă, nu mai mult". După ce s-a terminat totul, într-o dimineaţă, nevasta lui a ieşit pe terasa de la etajul doi. Privindu-şi noua grădină a exclamat: „Ce păcat că n-avem încă nici o floare!". Apoi s-a dus, oftînd, la serviciu. Auzind-o, S.P. s-a îmbrăcat iute şi s-a dus direct în Cişmigiu. Acolo a văzut cum lîngă un tractor cu remorcă, cîteva femei plantau răsaduri. Exact ce-i trebuia. Le-a întrebat cu cît sînt plătite şi le-a oferit dublu. Pentru doar o zi. Peste numai o oră, femeile (cu tractor, remorcă şi răsaduri cu tot) lucrau de zor în curtea omului. Plantau şi semănau petunii şi garofiţe, muşcate şi trandafiri. Pe rînduri şi în ronduri. Exact ca-n Cişmigiu. Seara, cînd a venit acasă, nevasta a fost uimită şi fericită. Bărbatul ei era un „drăguţ". Faptul e absolut autentic şi mi l-a povestit chiar S.P. într-o seară, în curtea plină de flori a vilei sale. Ce n-am reuşit să aflu niciodată de la el e ce meserie are, cu ce se ocupă... doar că e „întreprinzător". (**A. M.**)

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

Tita CHIPER

antinostalgia

Ai carte, ai părere

„Tovarăşe cititor,

Ce părere ai despre cartea de faţă?

În ce măsură socoteşti că această carte contribuie la lupta pe care o duce poporul nostru pentru construirea socialismului şi pentru apărarea păcii?

Ce învăţăminte ai tras din lectura cărţii de faţă?

Ce părere ai în legătură cu prezentarea grafică a cărţii? (copertă, punere în pagină etc.)

Te rugăm ca toate aceste păreri să ni le comunici pe adresa: EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ, Serviciul Popularizării, B-dul Ana Ipătescu Nr. 39 – Raionul I.V., Stalin, Bucureşti."

▲

Dumitru SOLOMON

roluri

Dispariţii iminente

Citeam în ziar mai zilele trecute că specialiştii UNESCO anticipează dispariţia a trei mii de limbi din şase mii cîte există azi în lume. Printre cauzele enumerate sînt contactul cu anumite culturi agresive şi politica unor guverne care interzic sau descurajează folosirea unor limbi locale. Fenomenul este, se pare, mai acut în Asia, Africa, America de Sud, dar nu lipseşte nici din Europa. (Nu pot să nu-mi stăpînesc un zîmbet la ideea că, prin cine ştie ce capriciu istorico-lingvistic, ar dispărea limba română, dar ar rămîne limba moldovenească – o ficţiune de partid şi de stat, vorbită, după unele păreri, în Republica Moldovenească...) Comentatorul ziarului în care am citit relatarea constată că un congres ţinut la Roma a semnalat şi dispariţia treptată a limbii latine, folosită în bisericile catolice, semnalînd că, la un sinod ţinut în toamna trecută, numai „cardinalul lituanian Janis Pujats" a vorbit în limba latină, ceea ce l-ar fi făcut pe Suveranul Pontif să comenteze: „Paupera lingua latina, ultimum rifugium in riga habet" (Săraca limbă latină, are ultimul refugiu la Riga). Ştiind că Papa este de origine poloneză, nu-l pot bănui că a plasat Riga în Lituania şi nu în Letonia, unde-şi are dintotdeauna locul, astfel că bănuiala cade, îmi pare rău, asupra jurnalistului român.

Dar nu despre asta e vorba. Am văzut recent, la Teatrul „Radu Stanca" din Sibiu, un spectacol în premieră cu o adaptare scenică liberă după *Othello* de Shakespeare, imaginată de regizorul ucrainean Andryi Zholdak, artist talentat şi controversat, cunoscut la noi pentru montarea *Idiotului*, adaptare după F.M. Dostoievski, precum şi ca autor al spectacolului, prezentat anul trecut la Festivalul de la Sibiu, *Căsătoria*, cu o trupă din Cerkask. În spectacolul – extrem de interesant – cu *Othello*, ca şi în celelalte montări, se vorbeşte foarte puţin, aproape deloc. Totul este mişcare, gest, scenografie, imagine, dialog strict vizual. Într-o discuţie care a avut loc a doua zi, regizorul a explicat că el face teatru vizual, non-textual, unul din motive fiind acela că lumea s-a săturat de vorbe, chiar şi la teatru, şi vrea *imagini*.

Dacă unele limbi sînt sortite dispariţiei, dacă, pe de altă parte, lumea s-a săturat de vorbe, poate că unii politicieni înclinaţi spre verbozitate ar trebui să ia aminte, nu numai pentru faptul că oamenii sînt sătui de vorbe, dar şi pentru faptul că limba în care se exprimă ar putea să dispară prin epuizare...

▲

Cu ochii-n 3,14

LA EL ACASĂ, GENITIVUL COMIC NU FACE POLITICA DRIBLINGULUI, CI SE ÎNDREAPTĂ SPRE PROSOAPE CULTURAL-EDUCATIVE

● Unul dintre miniştrii provinciei canadiene Québec şi-a petrecut vacanţa de iarnă în Argentina. Prilej cu care a împuşcat, împreună cu cîţiva prieteni, 18 mii de păsări din care, atunci cînd s-a aflat isprava, a recunoscut că nu au putut mînca, cu toţii, mai mult de zece la sută. La el acasă, el e ministru cu problemele mediului. Greu de imaginat ironii mai dure decît cele suportate din partea presei, chiar dacă a fost la concurenţă cu cazul fericit (?) al unei canadience care a cîştigat la loteria de vineri, 1 martie, 5 milioane de dolari şi apoi a ţinut cîteva zile biletul norocos într-un loc în care (spune ea) nu a mai deranjat-o nimeni de mult – în sutien. (**A. C.**)

● Un fluturaş lipit pe zidurile Pasajului Universităţii dă de ştire: *AMBASADA LUNARĂ – AGENŢIA ROMÂNĂ, OFERĂ CU OCAZIA MĂRŢIŞORULUI ŞI A ZILEI FEMEI O REDUCERE DE 10 $ LA CUMPĂRAREA UNEI PARCELE DE „PĂMÎNT PE LUNĂ"*. Precum se vede, Ambasada Lunară a aplicat o reducere şi genitivului „femeii", pesemne pentru a face oferta mai atractivă. (**D. S.**)

● O vorbă de duh a comicului britanic Spike Milligan, care a murit săptămîna trecută – întîi în engleză, că sună mai bine: „I don't mind dying, I just don't want to be there when it happens." („Nu mă deranjează moartea, dar nu vreau să fiu acolo cînd se întîmplă"). Mortal! (**a. l. ş.**)

● O reclamă la radio spune despre ziarul *Independent* că „nu face politica partidelor, face politica cetăţeanului". Dacă o face cacofonic, mai bine lipsă... (**M. V.**)

● *ProSportul* din 2 martie 2002 ne-a atras atenţia – solid documentat – asupra unui fenomen care, luaţi cu televorba, a scăpat puterii noastre de generalizare: în fotbalul postmodern se driblează din ce în ce mai puţin! În viteza jocului, se pasează imediat, se lucrează „din prima", se faultează cît încape, se verticalizează (verbul care face furori!), aşa că nu mai e spaţiu şi timp pentru deliciul unui dribling, că te fluieră lumea ca individualist şi estet desuet. Dispariţia driblingului – poate că aceasta este (pentru a ne exprima *comme il faut!)* una din paradigmele cele mai cuprinzătoare şi întru totul accesibile ale mileniului trei, ale sensurilor sale după care alergăm ca nebunii. (**R. C.**)

● Recent, am văzut la un program de ştiri o scenă absolut incredibilă: pe o şosea americană, un jeep înainta, încet dar sigur, spre o baltă imensă. Pe marginea şoselei, cîţiva muncitori strigau în gura mare „Stop the car! Stop the car!", semnalînd şoferului că se îndreaptă direct spre groapă. Maşina şi-a continuat drumul, scufundîndu-se spectaculos. Finalul: şoferul iese din apă, urmat de tovarăşii lui de drum, doi cîini negri. (**M. M.**)

● O familie de 5 persoane, cu vîrste între 40-13 ani, doreşte să primească de lucru la domiciliu: „cusut prosoape, cearceafuri, tiv, montat electrice", e gata să execute pungi sau felicitări, să coasă încălţăminte. Anunţul a apărut la rubrica „cereri de serviciu" *(Naţional,* 3 martie). În rubrica alăturată, la „diverse", se publică şi o ispititoare ofertă: „cîştigi milioane dezlegînd integrame". Trăim într-o realitate plină de soluţii: nu e cazul să ne facem probleme. (**T. C.**)

● „Cred că televiziunea distrează prea mult. Telespectatorii sînt ca nişte copii ce mănîncă numai dulciuri. Ei sar peste felurile unu şi doi şi se mulţumesc doar cu desertul. Noi le dăm numai dulciuri ca să nu ţipe sau chiar să nu se supere şi să ne întoarcă spatele. Referitor la aceasta, sînt de părere că toate televiziunile trebuie să-şi pună foarte serios întrebarea privind viitorul lor şi al relaţiei cu telespectatorii. Sper să reapară emisiunile cultural-educative de valoare, capabile să transmită telespectatorului un mesaj autentic, menit să-l evolueze, să se privească în oglindă, să se întrebe asupra propriei identităţi". Frumos grăieşte Radu Herjeu. Care Radu Herjeu? Cel care are la Antena 1 o emisiune cu ciudaţi, strip-tease, pornografie şi alte chestii subţiri. (**C. G.**)

LA CAPĂTUL UNUI MARŞ SUB MASĂ, O PREZENŢĂ FEMININĂ CU INTERIOR INTRODUCE IDEEA SEXY DE COMEDIE ROTUNDĂ. DACĂ NU NE UITĂM LA EA, SE DESCHID UŞILE NORDICE

● La capătul atîtor nopţi masochiste, cu jurăminte caraghioase de a lăsa dracului talk-show-urile, cu ispite netrebnice de a mai auzi ce-a-spus-ăla, ce-a-mai-zis-aia, cu telefoane imperative: „deschide urgent la Antena 1... fugi pe OTV!", îmi pun cea mai chinuitoare întrebare: „Doamne Dumnezeule, dacă trăim în ţara lui Tucă şi Diaconescu?" (**R. C.**)

© C. Crisbăşan

● Există un sindicat al fotbaliştilor, care se numeşte Asociaţia Fotbaliştilor Profesionişti din România. Pentru că are probleme cu patronatul din fotbal, cu celebrul domn Mitică Dragomir, a căpătat asistenţă juridică de la Blocul Naţional Sindical. Ba chiar se pare că fotbaliştii sindicalizaţi se vor afilia la BNS. Îmi imaginez un marş al fotbaliştilor, împreună cu muncitorii de la Rocar. Primii coboară din Jeep, ceilalţi din autobuze şi mai cer guvernului cîte un milion. Primii de dolari, ceilalţi de lei. (**C. G.**)

● De 4 martie 2002 s-a deschis vînzarea de avertizoare de cutremur. 15 dolari aparatul, 5 dolari abonamentul. Ţiuie cu 25 de secunde înaintea catastrofei. Omul se bagă sub masă sau sub canatul uşii respectînd indicaţiile dintr-un ghid ataşat aparatului. Şi scapă. Această înaltă tehnologie face să apună gloria lui Hâncu. (**A. M.**)

● Citesc în *VIP:* „...doamna Ruxandra Săraru, una dintre cele mai inteligente, stilate şi îndrăgite prezenţe feminine ale postului «Acasă»"... „Inteligente"? Mă rog, nu o cunosc. „Îndrăgite"? Orice e posibil. Dar *„stilate"*?! E ca şi cum ai spune că Dinu Săraru e un stilist al limbii române... (**a. l. ş.**)

● Ce se mai găseşte în comerţul de tranziţie: „hîrtie igienică natur cu interior", produsă de Chihlimbar SRL din Braşov. (**M. V.**)

● Vechile noastre cunoştinţe, vrăjitoarele, sînt tot mai exacte în propriile prezentări: Virginia introduce ideea de opţiune – „Ghicesc prezentul, viitorul în 3 feluri de cărţi" – şi de program – „9-20" *(Libertatea,* 5 martie 2002). (**I. P.**)

● Conotaţiile sexy ale termenului de „studentă" au migrat din anunţurile matrimoniale spre imaginarul publicitar. Unul din videoclipurile ce fac reclamă la cafea ne oferă primele reprezentări concrete ale unei „studente la limbi străine" şi „profesoare de limbi clasice": două tinere sexy, cu care se „studiază" la petreceri, dar pe care nimeni nu le ia de nevastă. (**I. P.**)

● Într-un serial de comedie redifuzat la PRO TV, *Nebun după tine,* se traduce în „română" italienescul *finito* din replica unui personaj american prin *kaput*. Cum ar veni, „E Kaput la commedia!". (**S. S.**)

● La o masă rotundă transmisă la televizor. Un prosper om de fotbal moldovean mărturiseşte starea de spirit prin care trece în momentul de faţă: „ca în «Muntele vrăjit» al lui Thomas Mann sau ca în «Ciocănitoarea Woody»". (**T. C.**)

● În promo-ul telenovelei „Amor de căţel" de pe postul Acasă ni se spune că, dacă nu ne uităm la ea, turbăm. E un blestem, sau ce? (**C. P.-B.**)

● Într-un interviu din publicaţia *PRO TV Magazin,* senatorul-regizor de film Sergiu Nicolaescu crede că la Hollywood – unde a avut uşile deschise – ar fi fost „un fel de Spielberg". Bine că Buftea, vigilentă, nu i-a deschis uşile lui Spielberg: ce ne-am fi făcut cu „un fel" de Nicolaescu în locul celui adevărat? (**M. B.**)

● O veste tulburătoare îmi vine de la un prieten american, care a cules-o de pe site-ul ARTnews: una dintre victimele atacului terorist din 11 septembrie 2001 a fost sculptorul Michael Richards, în vîrstă de 38 de ani, al cărui atelier se afla la etajul 92 în turnul nordic al World Trade Center. Cea mai recentă lucrare a sa era un autoportret în bronz, în mărime naturală, înfăţişîndu-l pe artist străpuns de meteoriţi, flăcări şi avioane. (**D. S.**)

Nu doar un chip frumos

– convorbire cu Silvia KERIM, scriitoare –

Cînd am cunoscut-o, demult, îşi trăia frumuseţea vesel, cu o picătură de necesară provocare, fără ipocrită modestie. Dacă te desprindeai de propria persoană, de comparaţiile impuse de propriul eu şi te situai în poziţia spectatorului, ceea ce se vedea şi ceea ce se bănuia era foarte plăcut: un om deschis, o femeie împăcată cu sine, cu ceea ce a fost şi cu ceea ce o aşteaptă. Nu toată lumea reuşeşte să se desprindă de propria persoană. Acestora Silvia Kerim le-a făcut cadoul carierei ei profesionale, ştiinţa de a se lua în serios pe un teren unde nimeni nu o aştepta: a fost, la Radio, şefa secţiei de artă (ţine la această amintire), a lucrat în cinematografie, în televiziune, a tradus, a scris poveşti şi piese, cu şi fără muzică, pentru copii, şi-a povestit cartierul, strada şi casa precum şi seara de 21 decembrie 1989, petrecută la „baricada de la Dalles", ca şi tranziţia care ne-a marcat pe toţi (în volumul „Vedere din Parfumerie", premiat de Uniunea Scriitorilor în 1997) cu farmecul dat de dragostea devenită talent. Ne-am văzut în toţi aceşti ani, acum ne-am întîlnit în casa de pe strada Parfumului: e veselă, chiar cînd vorbeşte despre amintiri triste, e provocatoare fără ipocrită modestie.

Cînd ţi-ai dat seama că oamenii se uită altfel la tine decît la fetele dimprejur?

Încă din grădiniţă am fost un fel de lider de opinie, cum s-ar spune acuma. Cred că pe atunci eram un copil foarte urît, deşi mama mea era convinsă că sînt foarte frumoasă; aşa sînt mamele. Aveam un păr destul de ţeapăn, nu creţ, nu buclat, cum ar fi trebuit, o strungăreaţă între lopeţile care erau dinţii mei din faţă, eram destul de slabă şi la toate astea se adăuga o voce destul de groasă. În ciuda acestor însuşiri, Fräulein Trudi, de la grădiniţa anglicană de pe strada Olteni (devenită mai tîrziu şcoala anglicană şi, într-un tîrziu, studioul Anima Film unde am lucrat la începutul anilor '80, culmea, chiar în încăperea unde Fräulein Trudi ne învăţa poezii şi cîntece) m-a distribuit într-o piesă. Acolo m-am suit pentru prima oară pe scenă: eram mama unei fetiţe bolnave – o păpuşă – şi era chemat să o consulte Herr Doktor – un băieţel gras de vreo şase ani, cu papion şi păr creţ şi negru, roşu în obraz. „Doctorul" mi-a spus mie că fetiţa-păpuşă nu are nimic grav, i-a dat un sirop şi a vrut să iasă, spunîndu-mi *auf wiederesehn*. Mie mi s-a părut prea puţin, l-am strigat şi i-am întins mîna să mi-o sărute, aşa cum văzusem eu în filme că fac bărbaţii cînd se despart de o doamnă. Aplauze furtunoase. Pe atunci, deşi mama îmi punea nişte funde cît nişte verze în cap şi mă îmbrăca frumos, nu mă credeam deloc ieşită din comun.

Un fel de feminitate precoce.

Cam pe la 14 ani am început să primesc scrisori de dragoste de la prietenii fratelui meu, mai mari decît mine cu 3-4 ani, elevi la liceul „Matei Basarab". Aveau uniforme foarte frumoase, aveau şepci negre cu cozoroc alb şi asupra fiecăruia lumina reputaţia liceului. Era foarte flatant, dar nu mă interesau. Le citea mama şi îmi făcea rezumate. Cînd mai tîrziu povestea cu scrisorile s-a înteţit, mie a început să-mi placă un anume băiat, care avea şi bicicletă. Ne-am plimbat de trei ori în jurul bisericii Ceauş-Radu, el îmi plăcea şi după gustul meu de atunci era cel mai frumos băiat din liceu. Aveam să aflu mai tîrziu că şi băieţii din zonă mă socoteau cea mai frumoasă fată din cartier. Această neîncepută poveste de iubire s-a terminat într-o seară cînd mult iubitul meu tată, Negip Kerim, extrem de gelos pe frumuseţea mamei mele, şi într-un fel şi pe noi: copiii lui, care nu trebuiau să fie atinşi decît, eventual, de florile de cais – spun cais pentru că era primăvara. Tata ne-a văzut: eu eram la geamul din bucătărie, iar băiatul – nu-i spun numele, mai trăieşte – îşi rezemase bicicleta de zid în dreptul geamului şi tata l-a gonit, i-a dat şi o palmă: s-o lase în pace pe fetiţa lui, că-i prea devreme. Aşa că m-am retras în cochilia mea.

Cînd noi ne-am cunoscut aveai, cred, spre 30 de ani şi ştiai deja cine eşti: aveai conştiinţa faptului că eşti altfel.

E adevărat. Mergeam pe stradă şi vedeam cum lumea se întoarce după mine şi asta nu datorită unor extravaganţe vestimentare, tata murise, purtam taioare făcute din costumele lui întoarse, nu mă machiam. Aveam un dar de la Dumnezeu care pogorîse asupra mea.

Ţi-a ajutat sau ţi-a dăunat în viaţa frumuseţea? În profesia practicată cu seriozitate, nu ca un hobby, şi în viaţa ta „particulară", căsnicii, relaţii şi ce o mai fi fost?

Aş fi ipocrită să spun că nu m-a ajutat. Cînd deschideam o uşă, reacţia, din partea bărbaţilor, era întotdeauna foarte favorabilă, uneori atît de ostentativ favorabilă, încît devenea jignitoare. Am avut însă un noroc, iscat dintr-o tragedie. Moartea tatălui meu m-a făcut să fiu conştientă că va trebui să muncesc. Tatăl meu – acum pot să o spun – fusese om de afaceri, era cetăţean străin, lucrurile s-au complicat îngrozitor, mama nu avea nici un fel de pensie, eu eram încă elevă şi fratele meu era student în anul I la Drept. Şi ca să ţinem această casă, „Parfumeria", eu am început să dau meditaţii de română şi de istorie, pentru cartofi, făină şi slănină. Fratele meu dădea meditaţii, parcă la geografie şi matematică, pe bani. A fost un duş rece, am dat două clase într-un an, să termin liceul mai devreme şi să încerc să fac o facultate. Mama ne crescuse cu frica lui Dumnezeu, aşa că nu mi-a dat deloc prin cap să exploatez acest dar de la Dumnezeu şi sînt fericită că la o vîrstă, pe care unii ar numi-o venerabilă, nu am ce să-mi reproşez din acest punct de vedere. Am avut avantajul că mi s-au deschis uşile, dar dacă eu n-aş fi dublat acest avantaj cu o muncă foarte serioasă, cred că mi-ar fi fost greu să trec prin încercările de care am avut parte. Nu m-am bazat niciodată pe soţii mei, doi la număr, niciodată pe parteneriatul – ce cuvînt idiot –, pe legătura mea de dragoste profundă cu Mircea Veroiu, un foarte mare artist, un bărbat de o generozitate rară şi care a lăsat în inima mea un tipar de neînlocuit. Nu m-am bazat niciodată pe alţi bani decît pe cei cîştigaţi de mine. Am fost în stare să fiu ironică în primul rînd la adresa mea, nu numai la adresa altora, şi asta m-a ajutat să cîntăresc corect şi admiraţia şi ostilitatea. Era foarte bine cînd intram la o petrecere şi simţeam că toţi bărbaţii se uită la mine, dar această privire era însoţită – şi o simţeam – de duşmănia femeilor. Să ştii că e foarte greu, e un tip de agresivitate care te poate distruge, dacă nu ai o forţă echivalentă cu frumuseţea aceea dată de Dumnezeu. Un tip de agresivitate care în epoca delaţiunilor mie mi-a făcut mult rău. Plecarea mea de la Radio se datorează unei astfel de erupţii de patimi şi de venin. Nu vreau să dau nume. A fost o despărţire dureroasă de o instituţie la care am ţinut enorm.

Probabil că dacă ai fi fost doar frumoasă şi proastă, lumea te-ar fi iertat.

Ai dreptate. Mi s-a întîmplat să-mi placă foarte mult un bărbat, dar pînă să ajung să am o relaţie cu el, mi-am dat seama că este enervat cînd descoperă că-mi merge şi mintea. Uneori mă prefăceam că mă las dominată, dar un bărbat inteligent cum a fost Mircea Veroiu şi-a dat seama că am o personalitate puternică. Uneori mă consolez şi-mi spun că durerea acestei despărţiri, vie şi azi – a rămas ca o cicatrice mereu deschisă şi sîngerîndă –, are drept cauză şi faptul că pînă şi el, cu inteligenţa lui extraordinară, nu a acceptat situaţiile – cîte au fost – cînd eu aveam dreptate. Am mai făcut o farsă celor care mă credeau o păpuşă într-o cutie, dacă o apeşi, spune „mama", dar nimic mai mult. Eram o femeie de treizeci de ani, fără copii, cînd m-am apucat să scriu poveşti pentru cei mici. Era ceva la care nimeni nu se aşteptase. Dar nimeni nu ştia ce copilărie minunată am avut, ce poveşti fabuloase ne spunea nemaipomenita noastră mamă. Mama inventa cîte o poveste în fiecare seară. Sufleteşte, nu mă simt intrată în categoria femeilor bătrîne, datorită mamei mele şi copilăriei pe care ea a ştiut nu numai s-o ocrotească, dar s-o şi facă să nu moară în mine. Am şi azi un extraordinar dialog cu copiii şi de aceea, probabil, răutatea lumii nu mi se aşază nici pe faţă şi nici în suflet.

Răutatea lumii există şi în fiecare dintre noi.

Perfect de acord. Aş fi cu totul necinstită, faţă de mine în primul rînd, dacă aş spune că eu sînt un înger şi că am întins de fiecare dată şi celălalt obraz. Am încercat să nu fac rău cu bună ştiinţă, dar s-a întîmplat ca atunci cînd nu am întors celălalt obraz am pedepsit de cîteva ori nişte persoane, punîndu-le în situaţii cel puţin penibile. Rămîn dezarmată în faţa sentimentului de invidie. Nu-l cunosc, nu l-au avut părinţii mei, nu l-am simţit în familie. Acum unii au devenit bogaţi, fie pentru că au primit o moştenire, fie că au o afacere, au maşini, casă la ţară şi călătoresc în Tasmania. Nu-i invidiez, aşa am judecat şi cînd eram tînără şi aşa judec şi acum, cînd nu mai sînt de mult tînără, pentru că am talentul de a fi fericită din nimic. Cum spune cîntecul, nu regret nimic, dacă ar fi s-o iau de la început, aş face exact la fel.

Talent pentru care te-am invidiat de cînd te-am cunoscut: te simţi bine în pielea ta. Acum fetele frumoase se bucură de o atenţie deosebită, au un loc al lor în societate, asigurat numai de frumuseţe. Nu se întîmpla aşa mai de mult. Simţi că ai pierdut un tren?

Nu. Pe de o parte, eu cred că feminitatea este un fruct care se coace în timp. Pudoarea sufletului şi a trupului acestor fete foarte tinere şi foarte frumoase, unele chiar fără cusur, este atacată virulent prin acest „star-sistem". Nu ştiu cîtă minte au şi ce e în sufletul lor, nu ştiu dacă se pot apăra. Dorinţa de a fi celebre le face să-şi atribuie calităţi pe care nu le au sau poveşti pe care nu le-au trăit şi, după părerea mea, această manipulare oribilă le grăbeşte maturizarea. La 20-25 de ani sînt splendide, la 30 de ani sînt deja *has been*, una din cele mai crude expresii ale limbii engleze. Cînd aveam 17 ani şi lumea se întorcea după mine pe stradă, toată lumea îi spunea mamei că „fata asta a ta ar trebui să facă teatru". Aş fi putut să fac, dar nu am simţit chemarea să ies la rampă, să mă vadă lumea, să mă aşez picior peste picior, să spun replici gîndite de alţii. Dîndu-mi Dumnezeu autoironie şi ceva minte, dar şi talentul – atît cît este – de a scrie pentru copii, eu am plecat din zona femeii frumoase care şi munceşte şi mi-am făcut o lume a mea. Cînd termin o poveste sau îmi apare o carte, am o bucurie al cărei efect este mai puternic decît zece şedinţe într-un salon de frumuseţe.

Ai avut o criză de vîrstă, şi cînd?

Cei zece ani trăiţi împreună cu Mircea Veroiu au constituit o experienţă nemaipomenită. Dar şi după despărţirea de el, am trăit întîmplări splendide, nu neapărat legate de bărbaţi. Am călătorit, vîrsta n-a apucat să mă ajungă din urmă, decît biologic şi în buletin. Pentru mine, bătrîneţea nu-i o boală. Am avut o viaţă atît de frumoasă şi de bogată – acum s-ar putea să trezesc invidii – încît pînă la urmă şi durerile m-au îmbogăţit. Durerea te înnobilează, fiecare carte a mea, chiar şi poveştile au sămînţa lor de adevăr, de cele mai multe ori dureros. Există moarte, există bătrîneţe, există sentimentul de inutil, momentul cînd se închid porţile din faţa ta, cînd trebuie să înţelegi că e cazul să te retragi dintr-o zonă, a frumuseţii, a tinereţii, sau a sănătăţii. Eu îmi mai fac planuri, deşi mulţi prieteni au dispărut din jurul meu, şterg din ce în ce mai multe numere din agendă... Mie mi se pare un noroc, de pildă, că stăm aici de vorbă despre frumuseţe, despre dragoste, despre viaţă şi, într-un fel, şi despre moarte.

▲

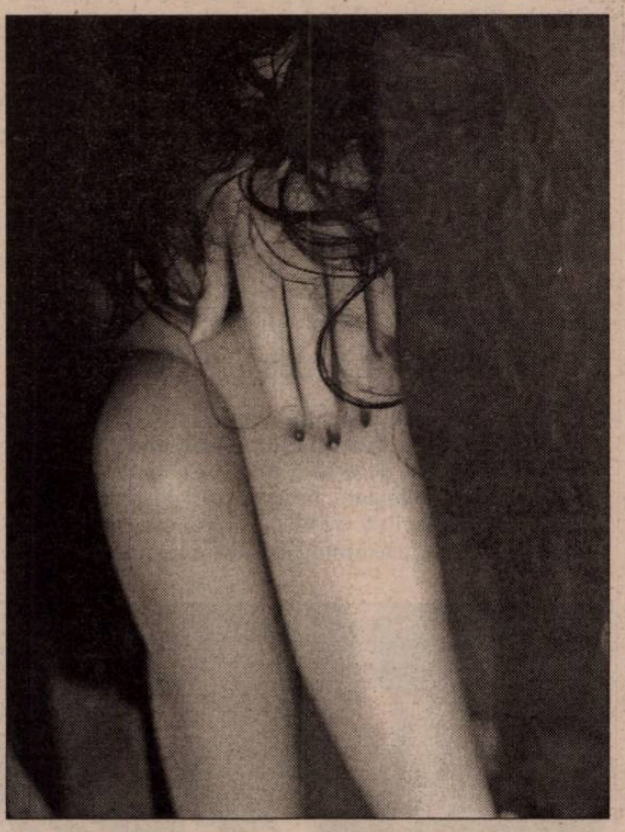

© R. C. Marinescu

Pagină realizată de Magdalena BOIANGIU

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Andrei PLEŞU ● **REDACŢIA:** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● **RUBRICI:** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Andrei GORZO, Augustin IOAN, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● **RESPONSABIL DE NUMĂR:** Alex. Leo ŞERBAN ● **CORECTURĂ:** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● **TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:** Ela PETRAŞCU ● **EDITARE TEXT:** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● **DIFUZARE:** Gabriela BURTEA ● **Redacţia DILEMA:** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● **Telefon/fax:** 230.23.84 ● **e-mail:** dilema@fcr.algoritma.ro **Internet:** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul RODIPET S.A pe anul 2002 şi la poziţia 166 în Oferta 2002 a MT PRESS. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la Gabriela Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 255.48.15, 255.48.16, 255.48.17 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.14.96 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 2511.1–531.2 deschis la BCR, sucursala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

Anul X
nr. 470
15-21 martie 2002
20 pagini 7000 lei
INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema
EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

GRATUIT

Starea de subdezvoltare

„Lumea nu se mai împarte între capitalism şi comunism, ci între economii rapide şi economii lente.“

WOLFGANG SACHS – „ARHEOLOGIA DEZVOLTĂRII“

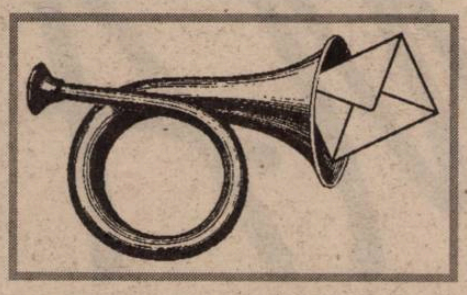

Nr. 468: „Merit şi relaţii“

„Plăcerea ratării“!?

Trebuia, astă vară, să susţin un examen pentru ocuparea unui post, într-o instituţie de stat. Cineva foarte apropiat mi-a propus o pilă, un mic ajutor, un sprijin, un „stîlp“, în totalitate cu titlu gratuit. Dar am refuzat şi, bineînţeles (?), am dat chix: şi îmi place să cred că a fost de vină propria mea incompetenţă.“Eşti nebun, mi s-a replicat, termină cu prostiile! Nu vezi că, în ziua de azi, nu poţi face nimic fără pile?! O să-ţi pară ţie rău!“ Totuşi, n-am cedat, am ales nimicul. Ştiam atunci foarte bine de ce am procedat aşa, sau credeam că ştiu tot.

Însă, într-o noapte, cîteva luni mai tîrziu, aducîndu-mi aminte de vechile întîmplări, n-am avut nici un regret, ci mai degrabă un fel de revelaţie. Am simţit atunci plăcerea ratării, dragostea şi fericirea de a-ţi scrînti piciorul într-o groapă a vieţii, numai şi numai pentru că nu vrei s-o ocoleşti. Poate că groapa se va astupa, chiar şi cu picioare frînte. Am fost fericit cîteva clipe, şi, de cîte ori mi-aduc aminte, mă cuprinde o senzaţie plăcută. Mi-am dat seama că, în felul acesta, eu eram singur stăpîn pe mine însumi, eu, şi nu altul. Prin urmare, nu „mă revolt, deci exist“ (v. A. Camus), ci, pur şi simplu, „mă ratez, deci exist“.

Şi am simţit cu adevărat că sînt, neapărat eu împotriva lumii, ci eu împotriva mea, eu împotriva a ceea ce cred ceilalţi că-i bine pentru mine: e de ajuns atît, e de ajuns să fii propriul tău inamic. O ratare tăcută, fără obiecţii, ceva complet şi desăvîrşit. Vă spun, plăcerea şi satisfacţia de a te rata singur sînt maxime, acelea de a nu „reuşi“ cu ajutorul altora, ci de a eşua prin propriile forţe sau, mai bine zis, prin propria inacţiune.

De ce vă spun aceste lucruri? În mod cert, nu pentru laude şi alte aprecieri pozitive. („Ce rectitudine morală, ce coloană vertebrală din fier forjat!“ – acesta este corul nebunilor într-un teatru al absurdului, România de azi). Cioran, în „Schimbarea la faţă a României“, spunea că noi, românii, sîntem prea deschişi, ne uşurăm sufletul în faţa oricui, oricînd dispuşi să ne înşirăm problemele şi trăirile pe tarabe. Şi se gîndea că, descărcîndu-ne total, în interior nu prea mai rămîne mare lucru. Ei bine, eu mai am multe lucruri în mine şi, ca să fiu sincer, totul a pornit de la numărul 468 al *Dilemei*.

Dragi prieteni, a te rata refuzînd o pilă e, după unii, o adevărată victorie. Pentru alţii, e un elementar act de supravieţuire...

Cătălin PRUTEANU
catalinpruteanu@yahooo.com

Nr. 463: „Henri Cartier-Bresson“ (pag. 14)

155 de minunăţii

Stimate domnule Alex. Leo Şerban,

Aş dori să vă mulţumesc pentru minunatul articol din *Dilema* nr. 463/2002 dedicat expoziţiei de fotografie Henri Cartier-Bresson de la Galeriile Teatrului Naţional Bucureşti. Să vă mulţumesc şi să visez în continuare (aşa, ca la început de mileniu): aşteptăm, aşadar, la fel de inspirate articole semnate a.l.ş. şi la viitoarele expoziţii de la Bucureşti ale marilor: Jacques-Henri Lartigue, Robert Doisneau, Brassaï (doar s-a născut la Braşov, nu?), Jeanloup Sieff, Bill Brandt, Robert Franck, Sebastiao Salgado... şi cîţi alţii or mai veni aici, pe malul Dîmboviţei, să ne bucure sufletele noastre cătrănite. Dar, chiar aşa, de ce nu s-ar putea să se întîmple? Măcar „the Family of Man – Z“ să poposească aici, în viitor. Şi zău, nu m-ar deranja să fie toate în viitorii 5 ani, să zicem!

Oare la cîţi ani-lumină se află publicul românesc – chiar şi cel aşa-zis „avizat“ – de racordarea sănătoasă la Cultura imaginii şi la arta foto adevărată? De ce nu se scrie nimic, de ce nu se traduce nimic? (De exemplu, John Szorkowski, pentru început, ca să dau şi o sugestie...)

E drept că nici Centrele Culturale străine de la Bucureşti nu fac mare lucru în acest sens. Ce s-o fi ales de unicul (dar redutabilul) fond de cărţi foto de la Biblioteca Americană? Tot ungurii noştri ţin steagul sus, prin frumoase expoziţii de fotografie la Centrul Cultural Maghiar – încă o dovadă că binemerită locul fruntaş ce-l au deja în istoria acestei arte. Ar mai fi şi librăria „Noi“, cu ceva carte scumpă şi rareori esenţială din domeniul menţionat. Cam subţire imagine pentru o capitală de ţară europeană, nu credeţi?

Oare cîţi tineri români ar munci cîţiva ani din greu pentru a-şi cumpăra o simplisimă LEICA M6 (sau măcar BESSA-R, mult mai accesibilă) şi să pozeze apoi în alb-negru o Românie în veşnică tranziţie? Să fim oare trişti, să credem că-s puţini? Dar de ce atunci tot mai mulţi români cîştigă diverse concursuri de fotografie prin Europa? Şi de ce pe site-ul LEICA citim şi nume româneşti? Să sperăm, aşadar!

Şi să ne bucurăm enorm şi să mulţumim şi organizatorilor pentru această sublimă surpriză de început de an (de departe, evenimentul artistic al anului în România): 155 de minunate *decisive moments* semnate Henri Cartier-Bresson, la Bucureşti!

Cristian RĂDULESCU
Tîrgovişte
cradulescu1@yahoo.com

P.S. Nu v-aţi gîndit la *Dilema* şi la un număr dedicat fotografiei? Sau „Fotografia la români“?

Prezenţe româneşti peste...

„Levantul“ la Istanbul

Vă mulţumesc încă o dată că aţi scris „Levantul“, domnule Cărtărescu, nici nu ştiţi cît m-aţi ajutat, stînd nouă luni în Istanbul am avut, cum să nu, nevoie de el, îl ţineam tot timpul în mînă prin oraşul acesta aiuritor, şi iată, nu m-am rătăcit niciodată, ba chiar i-am ajutat şi pe alţii. Altfel n-o puteam scoate la capăt mai ales din cauza vînzătorilor ambulanţi, vînzătorul de pantofi, cel cu mături şi perii, cel cu cîrpe de praf, sau cu baloane, vînzătorul de vechituri şi alţii şi alţii.

Privitul, ascultatul zgomotelor şi împinsul sînt ocupaţiile ce iau cel mai mult timp, lumea se uită minunată la orice, la maşina de făcut brelocuri cu numele şi poza ta, la cîte un peşte ce sare din tingirea cu apă pentru a ateriza pe asfaltul murdar, la domnul ce ţine în mînă un avion de jucărie şi explică oricui că acesta funcţionează cu adevărat, iată, ca dovadă, că i se aprind toate beculeţele şi aceste beculeţe mai sînt pe deasupra şi colorate.

Zgomotele se ascultă mai ales seara şi dimineaţa, trece acum cel cu îngheţată, e aproape miezul nopţii şi el îşi cîntă marfa cu o voce incredibilă de cîntăreţ de stradă, acompaniat de la distanţă de negustorul de pepeni, în timp ce simigii vin dimineaţa, înainte de maşina cu butelii care cîntă cu voce de melusină tristă, „Aygaz“.

Cel mai mult mi-au plăcut însă cei cu maşinăriile: motocicleta fumegîndă şi imobilă al cărei stăpîn unsuros nu pleca nicăieri căci unde să pleci cînd ai picioarele unui copil de cinci ani, maşinăria formată din mai multe roţi combinate între ele în chip savant, pur Duchamp împins cu nonşalanţă pe stradă fără ca nimeni să se mire şi care, culmea, ascuţea de fapt cuţite, obsesia cărucioarelor în general, a celor vechi, de copil mai ales, din care se vînd flori sau cărţi vechi sau salep, minunatul lichid din rădăcină albă de orhidee.

Am văzut un fiu cărîndu-şi în spate tatăl umflat şi vînăt şi o familie împingînd căruţul cu copilul muribund, precum şi oameni ce purtau cîte un gutui pitic în cîrcă într-o coşarcă sau cărau scaune desfundate umblînd prin ele ca prin nişte colaci de salvare. Şi am văzut cărăuşii de meserie încovoiaţi pînă la pămînt sub lăzi şi uşi duse cu spatele pe ruxaci din piele de toval.

În acelaşi oraş impunător şi părăginit se intersectează într-o imagine funambulescă vînzători neraşi de baloane, cerşetori circotaşi, oameni strîmbi o groază, cocoşaţi, şchiopi cu un umăr mai sus şi unul mai jos, chiorul cu bilete de papagal şi iepurele său famelic, în timp ce în briza după-amiezii, deasupra tuturor, flutură maiestuos din foliile ei de plastic o clădire în renovare gata să plece în larg. Oraş în care se munceşte continuu şi în van de dragul chinului pur, estetizat, oraş cu respiraţia accelerată funcţionînd ca un carusel învîrtit cu mîna, ca o sfîrleză trăită din interior. Se fac lucruri mici, chinuitoare, fumegînde, care nu se închid prea bine, alunecă sau nu taie. Lumea e puţin cîş, iese din cadru un pic, i s-a dezlipit rama şi iată, în spate e o bucăţică de carton îngălbenit pe care cineva a scris nişte jumătăţi de cuvinte cine ştie cînd.

Anamaria SCHWAB
schwabana@yahoo.com

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“

WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“

La zi

4 martie

Săptămîna asta am văzut pe România Internaţional un reportaj în legătură cu cutremurul din 1977. Am văzut-o pe dna Chiper amintindu-şi de Ivasiuc şi am încercat să-mi închipui cum aş povesti eu despre soţia mea dacă n-aş vedea-o 25 de ani. Nu am reuşit, nu sînt destul de puternic...

Dan Grigore (ce mult timp a trecut de cînd nu l-am văzut în Timişoara... de ce oare?) amintindu-şi de Tudor Dumitrescu, acel tînăr ce m-a surprins prin frumuseţea atitudinii în faţa unui pian în plin concert...

Mi-am adus aminte de acel ciudat cutremur care ni l-a luat pe Toma Caragiu... şi ce săraci am rămas de-atunci!

Atunci aveam 6 ani şi locuiam (temporar) la Galaţi... Şi acum îmi aduc aminte cum stăteam pe pat şi întindeam mîna spre şifonierul care venea/pleca ameninţător spre/de la mine şi cum priveam la lustra-pendul fremătîndă... Panică, întuneric, ţipete, urlete, scări coborîte în grabă, paturi, „bunurile“...

Şi dacă aş fi stat în Bucureşti şi aş fi avut chef să mănînc o prajitură bună, să zicem de la Scala?

Simion IVANOSCHI
sivanoschi@yahoo.com

P.S. În Timişoara sînt voci nemulţumite că cea mai mare companie de cablu-tv nu furnizează ARTE, chiar directoarea de la Austrian Airlines şi-a pus adresa la dispoziţie pentru un „lobby“... În schimb, sîntem gratulaţi din plin cu muzică de petrecere îndoielnică, scursori sonore nesfîrşite...

Lîngă ARTE aş adăuga pe listă şi un Muzzik... Voi, bucureştenii, staţi mai bine?

Polemice

Pro Mîndruţă

Stimate domnule Mîndruţă,

Mai întîi de toate, aş dori să vă felicit sincer pentru rubrica săptămînală pe care „cu onor“ o semnaţi în revista *Dilema*. Pentru mine, este una din cele mai amuzante, dar şi mai serioase lecturi din această revistă.

Dacă vă scriu de această dată este pentru a vă exprima întreaga mea solidaritate cu opiniile exprimate în articolul „Familie mare, sărăcie curată“. Încă din acea vineri în care l-am citit, am fost convins că el va stîrni polemici. Poate că şi alţii gîndesc la fel, nimeni, după ştiinţa mea, n-a avut îndrăzneala să o spună atît de tranşant (şi totuşi atît de elegant) într-un articol de presă.

Domnule Mîndruţă, pur şi simplu aveţi dreptate, faptul că sînteţi contrazis vehement de corespondenţi impregnaţi de „political correctness“ nu schimbă deloc situaţia, ea este vizibilă cu ochiul liber peste tot în această ţară.

Vă sugerez deci să mai scrieţi pe această temă, jurnalele de actualităţi vă furnizează material din belşug. Este revoltătoare acordarea unor circumstanţe atentuante unor indivizi abrutizaţi, doar pentru că au mulţi copii (aduşi adesea pe lume doar pentru a fi maltrataţi şi exploataţi crunt). Vezi părinţi ce-şi trimit copiii să vîndă droguri, taţi şantajişti ce ameninţă cu uciderea barbară a propriului copil în faţa camerelor de luat vederi etc., etc.

A aduce pe lume copii cu asemenea iresponsabilitate şi a te ascunde ulterior cu neruşinare în spatele lor („am cinci copii, ce vreţi să fac...“) este un comportament pe care societatea ar trebui să-l condamne ferm şi nu să-l încurajeze *de facto* („săracul, ce să facă...“).

Cu simpatie,

Ciprian DRĂGUŢ
economist
Braşov

Dilema pe web

Conform datelor oferite de www.traf-ic.ro, în luna februarie 2002 site-ul revistei noastre a avut 6.370 de vizitatori unici – de două ori mai mulţi decît în urmă cu un an. În ultimele 30 de zile, numărul vizitatorilor unici a trecut de 7.000 Mulţumim celor care ne citesc pe Internet, la www.algoritma.ro/dilema.

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Culturi regionale**
- **Despărţiri**
- **Alfabetizare media**

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Ghilotina de catifea

Non-lieux. Formula lui Marc Augé este inspirată: *non-locuri*, adică spaţii ce nu au nimic *local* în ele, ce nu pot fi *localizate*. Hoteluri, aeroporturi, săli de conferinţă, *slide*-uri, *cocktail*-uri, toate mi se amestecă în cap şi în simţuri, iar mîncarea din avionul care mă duce de la Londra la Budapesta are un teribil gust de *déjà-vu* – dacă se poate spune aşa. Cum ar putea fi altfel dacă în trei zile trebuie să schimbi trei „localuri" fără să ai timp – şi chef – să te readaptezi de fiecare dată ? Dar şi ce piaţă uriaşă pentru cei care pot vinde trans-local acelaşi lucru!

După aceste cîteva zile în compania a tot felul de reprezentanţi ai Băncii Mondiale, UNPD, PHARE, ca să nu mai vorbesc de tinerii lupi din diferitele *policy groups*, încep să înţeleg însă şi complementul logic al mondializării mărfurilor: mondializarea cumpărătorilor. Mai exact, încep să întrevăd de-abia acum (spre ruşinea mea, o recunosc!) ce presupune aceasta. Şi aceasta presupune un lucru foarte simplu şi fundamental: dispariţia localului, mai exact a oricărei fidelităţi faţă de un trecut local. O persoană care pretinde să consume (adică, implicit, să trăiască) după cum e obişnuită, după cum „a apucat", după credinţele şi valorile sale „locale", nu mai este un cumpărător de bunuri mondiale, adică este o pierdere pentru economie. Desigur, dacă are bani, poate fi un *rafinat*, consumînd, de pildă, *genuine Maramureş products*. În acest tip de raţionalitate, un *fundamentalist* este un „rafinat" fără bani.

„Dorinţa paricidului, regicidului sau deicidului, adică negarea originii sale, se află la baza culturii moderne. (Aceasta) pretinde a fi propria sa origine, inventează un spaţiu omogen desacralizat şi construieşte frontiera care avansează" – afirma în urmă cu cîţiva ani Ryuzu Hiyama. Din *origine sacră* (oricît de „construită" ar fi fost aceasta), trecutul devine *memorie profană*, eliberînd fidelităţile pentru viitor.

Eliberarea de „tradiţie" (adică de rutinele trecutului, considerat ceva bun, care trebuie să dăinuie şi care se află acolo dintotdeauna) a permis modernitatea – şi aceasta cu atît mai mult cu cît ruptura a fost mai categorică: francezii au folosit pentru aceasta ghilotina. Naţiunile care nu au ştiut sau nu au putut face acest lucru se zbat şi astăzi în ambiguităţile unei modernităţi neîmplinite, vorba lui Corm. Eliberarea de noile „tradiţii" pe care le-au elaborat naţiunile moderne va constitui o eliberare de forţe încă şi mai mare, apte să se deschidă spre viitor cu atît mai mult cu cît vor fi mai puţin închise în trecut.

Pentru aceasta însă orice unitate locală consistentă – şi prin aceasta „tradiţională", căci legată prea mult de trecutul său local – trebuie să dispară ca atare; acceptabil rămîne doar „localul mic", precum „regiunile europene", de pildă, sau exotismul mercantil al unui Maramureş. Din această perspectivă a dezvoltării, cultura, ca sistem de semnificaţii înrădăcinat în trecutul unui local consistent, ca ansamblu de „obiceiuri" şi „credinţe", nu poate fi privită, coerent şi consecvent, decît ca *obstacol* –, iar Huntington este suficient de clarvăzător şi de cinic pentru a o spune explicit în *„Culture matters"*.

Ceea ce s-a schimbat de pe vremea ghilotinei – sau chiar a „revoluţiei culturale" – este faptul că acest obstacol nu mai este distrus (doar) prin forţă, ci depăşit (şi) prin dorinţă: un Casanova cu infinite feţe ne surîde de pe toate ecranele televizoarelor, din vitrine şi ziare, oferte de joburi sau distracţii. E vremea *marii seducţii*.

Mă gîndesc la toate acestea pe o terasă însorită din Budapesta, bînd o bere Bitburger *(seit 1817)*, urmată de un espresso Vergnano *(dal 1882)*, totul pe fondul unui blues american discret, puţin café-concert. Cerul e senin, sălciile de pe malul lacului au înmugurit şi miroase a primăvară. O colonie de raţe sălbatice se zbenguie în apă, hrănite de turiştii care le urmăresc mulţumiţi mişcările. Atît raţele cît şi eu ne simţim bine. Şi totuşi *mi-e jale*.

Tranziţia e pe cale să se încheie, cu sau fără noi. *Faites vos jeux, rien ne va plus!...*

▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Rinocerizarea opoziţiei democratice

Partidul România Mare a depus o moţiune simplă la Senat indignat că Adrian Năstase şi Viktor Orban au semnat, în decembrie 2001, un protocol privind aplicarea în România a legii statutului maghiarilor din afara Ungariei. Pentru cei care nu au urmărit atent actualitatea şi au pierdut din vedere evenimentul în vîltoarea sărbătorilor de iarnă, probabil că a părut destul de ciudată liniştea care s-a lăsat după cearta lungă şi aprigă dintre cele două guverne. Pe neaşteptate, vizita la Budapesta a şefului executivului român a dus la un compromis din care Adrian Năstase a avut doar de cîştigat şi Viktor Orban doar de pierdut.

Premierul român a cîştigat pentru că prelungirea unui conflict extern pe perioadă lungă risca să aducă în faţa lumii două state neserioase care se ceartă la nesfîrşit, escaladarea acuzelor reciproce putea duce la acţiuni pripite şi la inflamarea aripii dure din PSD, putea să arunce în aer colaborarea cu UDMR necesară guvernului şi pentru liniştea internă şi pentru imaginea externă. Dacă Viktor Orban îşi menţinea linia dură, oficialii români se vedeau puşi în faţa faptului împlinit. Concret vorbind, nu existau mijloace democratice necesare pentru a-i opri pe maghiarii de aici să profite de avantajele acestei legi. Deşi ideea unor legitimaţii de maghiari este destul de greu de digerat, guvernul român democratic nu putea împiedica un ONG, făcut ad-hoc la nevoie, să distribuie nişte hîrtii ştampilate şi cu poză. Practic, guvernul risca să pară un culturist nervos, care îşi arată muşchii, dar nu poate împiedica faptic aplicarea legii, deşi ţipă în gura mare că nu va accepta acest lucru. În plus, după insistenţe pe lîngă Uniunea Europeană şi alte foruri vestice, guvernul român nu a obţinut ceea ce dorea: o condamnare clară, fără echivoc, a legii maghiare şi o cerere de retragere. A obţinut doar critici, nici acelea foarte vehemente, iar oficialii europeni i-au arătat obrazul lui Orban şi i-au sfătuit pe români să nu mai fie aşa nervoşi, pentru că nu sînt atît de îndepărtate acele vremuri cînd un oarecare PRM era aliat la guvernare, şi nimeni, nu-i aşa, nu vrea să-şi amintească. Apoi, i-au lăsat pe cei doi buni vecini să-şi rezolve problema printr-un acord. Ba chiar i-au sfătuit neoficial să o facă.

Aşa că, posturii de neputincios în faţa faptului împlinit, guvernul român i-a preferat încheierea unui acord prin care a obţinut avantaje clare: extinderea dreptului la muncă în Ungaria pentru toţii cetăţenii români, legitimaţia de maghiar nu se va acorda şi celor din familiile mixte care nu sînt unguri etc.

În schimb, Viktor Orban a pierdut pe toată linia. Prin toamnă, în pauza de cafea a unei dezbateri, am întrebat un consilier extern al premierului maghiar, care se arăta fals şocat de proporţiile pe care le luase scandalul, de ce nu retrag legea. „Avem şi noi alegeri...". Pentru Viktor Orban, departe de popularitatea din vremurile bune, legea statutului a fost o ocazie de a arăta ataşamentul faţă de valorile naţionale, punerea în practică a articolul 6 din constituţia maghiară care afirmă că Republica Ungaria se simte responsabilă faţă de soarta maghiarilor din afara graniţelor.

Socialiştii din opoziţie, deşi au exprimat rezerve, au votat legea mai mult din inerţie, pentru că guvernul crease o isterie publică pe această temă. Apoi, aceeaşi inerţie l-a făcut pe Orban să continue. Pînă cînd, în contextul descris mai sus, a semnat acordul din decembrie. De atunci este atacat din toate părţile: socialiştii şi sindicatele se tem de o invazie a românilor pe piaţa muncii, guvernul s-a făcut de rîs pentru că nu a putut aprecia care va fi dimensiunea reală a acestei migraţii sezoniere, extrema dreaptă şi „vadimul" lor l-au atacat pentru că a trădat maghiarimea şi a căzut la pace cu ocupanţii Transilvaniei. Orban însuşi a părut mult mai puţin semeţ după această afacere.

Abia acum, pe 7 martie, PRM a depus la Senat o moţiune simplă, numită „Abandonarea Transilvaniei". În limbajul dur cu care ne-a obişnuit, PRM denunţă încheierea memorandumului şi invocă o chesiune procedurală: nu a fost supus dezbaterii parlamentului înainte de a fi pus în aplicare. Guvernul a adus argumente complicate de drept internaţional. A omis tocmai argumentul de bunsimţ: moţiunea trebuia depusă împotriva lui Viktor Orban, pentru că el aplică memorandumul înainte de aprobarea Parlamentului de la Bucureşti, guvernul român nu face nimic. Impetuos cum îl ştim, cu acelaşi ton, care mi-a amintit de un film extraordinar despre Hitler şi vremurile lui văzut cu două zile înainte pe Discovery, Corneliu Vadim Tudor a citit moţiunea în care vorbea despre „tendinţe secesioniste ascunse sub masca autonomiei locale", „vasalitatea guvernului PSD faţă de Ungaria şi faţă de UDMR", legile rasiale din Germania (s-o fi uitat şi el la documentar) şi altele asemenea.

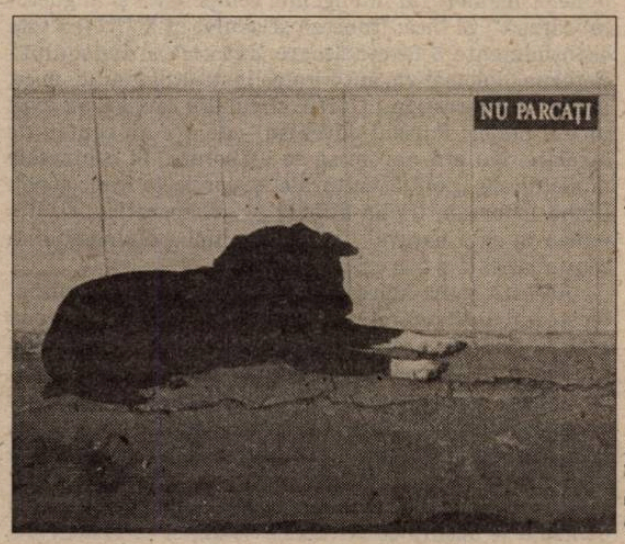

© D. Chiva

Apoi apare nebunia: democraţii şi liberalii votează această moţiune. Foştii parteneri de guvernare ai UDMR, liberalii lui Valeriu Stoica care strigă că guvernul încalcă autonomia locală, votează convinşi că există „tendinţe secesioniste ascunse sub masca autonomiei locale". Două partide democratice votează liniştite aberaţii, legitimizează şi fraternizează cu un partid extremist.

În urmă cu două săptămîni, deplîngeam dilema cumplită în care se aflau democraţii: să accepte sprijinul PRM în opoziţia faţă de legea secretului de stat? Era acceptabilă alianţa pentru un scop, în definitiv, legitim şi democratic? Acum este însă cu totul altceva. Scopul nu este deloc legitim. Apariţiile lui Corneliu Vadim Tudor în plenul Senatului tulbură. Perturbă acea atmosferă care ar trebui să fie într-un Parlament normal: plictis amestecat cu gravitate. Vadim Tudor aduce la tribună mizeria, zgomotul, tropăitul. Pare că pentru el, tribuna parlamentară este o nedorită etapă de traziţie spre stadion. Prin limbaj şi idei, tribunul strică ceva, nu acolo îi este locul.

Iar acum, democraţii şi liberalii au votat o moţiune prezentată personal de Vadim Tudor. Şi nu este o acţiune politică de compromis, în sprijinul unor idei. Pur şi simplu au votat o înşiruire de prostii pompieristice, pe care PRM le prezenta şi împotriva guvernelor coaliţiei. S-au auzit voci dinspre liberali, că au votat ideea ca parlamentul să aprobe memorandumul înainte de aplicare, pentru că aşa este democratic. Dincolo de faptul că ideea în sine nu stă în picioare, cum am arătat mai sus, este absolut meschin să salvezi democraţia votînd alături de extremişti împotriva memorandumului cu Ungaria, cînd nu ai făcut nimic anul trecut, cînd guvernul Năstase a adoptat cîteva sute de ordonanţe de urgenţă.

Traian Băsescu va depune două moţiuni, susţinute de PRM. A fost un troc? Pentru ce? Oricum, nu au nici o şansă în faţa alianţei PSD – UDMR. Opoziţia tinde să se unească, liberalii votează limbajul şi ideile care ar trebui să le facă greaţă. Aceste alianţe nu sînt numai imorale, ci şi periculoase. Să te aliezi cu un extremist contra unui democrat şi, culmea, pe ideile extremistului este cea mai mare prostie pe care PNL şi PD puteau să o facă. Iar această prostie ar putea să ne coste pe toţi mai tîrziu. Pentru că PRM devine acceptabil, intră în joc. De fapt, el este băiatul rău care poate să strice tot jocul.

▲

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziție

Salarii

Tranziţia nu născoceşte expresia, dar modifică realităţile desemnate cu ajutorul ei. Economia de comandă nu suprimă mecanismul salariului, ci îi mistifică funcţiile subordonîndu-l voinţei arbitrare a puterii. Sub dictatura stalinistă aservirea cetăţenilor se bazează pe aservirea mecanismelor economice. Forţa de muncă salarială era concetrată în industrie şi servicii, unde suferea însă o nouă comprimare prin folosirea concomitentă a muncii plătite şi a muncii neplătite: consemnarea forţei de muncă militare pe marile şantiere, trimiterea studenţilor, elevilor şi cadrelor didactice la muncile sezoniere din agricultură, nerespectarea sistematică a sărbătorilor legale, practicarea celei mai lungi săptămîni de lucru din Europa, participarea obligatorie la aşa-zisele acţiuni de „muncă patriotică". Tendinţa spre egalizarea cîştigurilor alocate mîinii de lucru calificate şi celei necalificate plasa salariului mediu la un nivel foarte coborît. Neputîndu-şi ameliora condiţiile de viaţă prin salarii compensatoare, aparatul puterii îşi atribuia substanţiale privilegii, a căror distribuire nu avea nici o acoperire legală. La un moment dat dictatura i-a învestit pe angajaţii din aceste sectoare cu tripla calitate de producător, de proprietar şi de beneficiar. Şi întrucît proprietarul nu poate fi propriul său salariat, categoria de salariu a fost abolită, locul ei luîndu-l categoria de retribuţie.

Tranziţia îşi dovedeşte desprinderea din stalinism printre altele reinstituind salariul în locul retribuţiei. Dintre cele trei calităţi, forţa de muncă nu mai păstrează decît o fracţiune din prima. Ea nu mai cuprinde nici proprietari, nici beneficiari, pe cînd producătorii se împart în activi şi disponibilizaţi. Activii tremură de teama disponibilizării, iar disponibilizaţii răsfăţaţi cu acest drept tremură să nu se trezească fără ajutorul de şomaj. O a treia categorie, sintetică, îi cuprinde pe disponibilizaţii activi: şomerii care muncesc la negru. Unii producători activi muncesc în unităţi private, ori privatizate, ori pe cale de a se privatiza, alţii, marea majoritate, în unităţi de stat – mai ales în servicii publice. Indiferent de categoria căreia îi aparţin, toţi producătorii se declară nemulţumiţi cu salariul pe care îl primesc. Motivul: inflaţia avansează cu o viteză mult mai mare decît indexările. Efectul: grevă, şosele blocate, instituţii invadate, directori destituiţi la ordinul sindicatelor. Pe piaţa muncii bîntuie o vînzoleală căreia nu i se spune luptă de clasă, deşi îi seamănă leit. Salariile nu sînt numai famelice ci, adeseori rămîn şi neplătite. Salariile restante sînt însă achitate instantaneu atunci cînd sindicatele se zburlesc la directorii unităţilor în culpă.

Salariul este un mecanism al economiei tranziţionale care funcţionează aidoma întregii tranziţii. ▲

BARBURISME

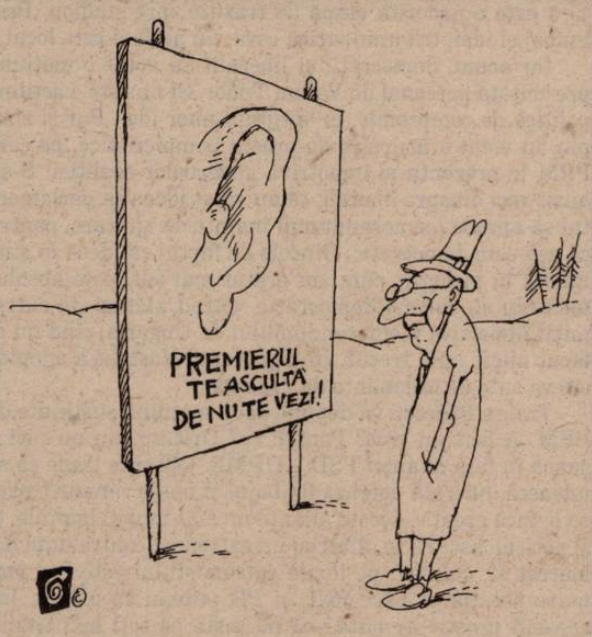

Desen de Ion BARBU

Mircea VASILESCU

satul global

Public la plural

Secondo tempo. Deplîngeam, săptămîna trecută, soarta „consumatorului de cultură", căruia mai nimeni nu-i acordă nici atenţie, nici subvenţie. Instituţiile culturale, deprinse cu obiceiul de a cheltui banii şi de a „raporta mai sus" că s-au făcut economii, nu par preocupate, în general, decît de propria subzistenţă, mai bine zis de capacitatea de reproducere a sistemului. Ideea că această subzistenţă depinde de cei care receptează produsele culturale n-a încolţit cum trebuie: din ea s-au înfiripat doar cîteva artificii retorice, folosite de toată lumea (de la miniştri la directori de teatru şi de la senatori la redactori de editură) cam la fel şi cam la aceleaşi ocazii. La festivităţi, în faţa unei mulţimi concrete numite *public* se obişnuieşte să se cuvînteze despre o abstracţiune numită *public* care, nu-i aşa, iubeşte cultura şi căreia, desigur, noi, artiştii (sau noi, oamenii de cultură, sau noi, creatorii etc.) îi dedicăm toată dragostea şi munca noastră. Adesea, e folosită sintagma „publicul românesc", chiar şi atunci cînd nu e vorba, explicit sau implicit, de vreo comparaţie cu vreun public „străin", despre care se spune ceva – că e bun, cald etc. Mai rar, se vorbeşte de „marele public" (< fr. *le grand public*), o formulă menită să facă distincţia faţă de publicul restrîns al specialiştilor. Şi, bineînţeles, în funcţie de vorbitor şi de context, publicul mai poate avea tot felul de atribute: minunat, prietenos, receptiv, numeros, participativ etc. Din cîte mi-am putut da seama, toate aceste formule şi etichete au sens atunci cînd sînt rostite de actorii de teatru: ei simt, într-adevăr, respiraţia sălii, un *ce* metafizic îi face să perceapă, cu adevărat, publicul. La fel se întîmplă cu marii oratori (dar cîţi mari oratori mai avem?...) şi, desigur, în principiu cu toţi cei a căror artă se reprezintă „pe viu" – muzicieni, cîntăreţi de operă etc. Dar generalizările nu sunt de acceptat atunci cînd se încearcă definiri cît de cît riguroase. Instituţiile care se ocupă de cultură, producătorii de evenimente culturale, editorii de cărţi ori de reviste ar trebui să-şi cunoască mai clar *publicul-ţintă*. În fapt, nu există public, ci *publicuri*: forma de plural, încă neintrată în uz, poate suna rebarbativ, dar mi se pare necesară pentru a face puţină ordine în comunicare. E uşor, de exemplu, să dai la televiziune tot felul de stupidităţi, scuzîndu-te că „asta vrea publicul" şi inducînd astfel ideea că asta vrea *toată lumea*. E la fel de uşor să clamezi, aşa cum s-a întîmplat nu o dată în presa noastră, „moartea cititorului român", atîta timp cît „cititorul român" e o metaforă, nu o realitate sociologică. Şi exemplele ar putea continua, conducînd, cred, către o concluzie: obişnuiţi cu formulele de uz curent, nu luăm în seamă datele empirice; amatori de impresii comunicate cît mai plastic cu putinţă, uităm că „bunurile simbolice" sînt, şi ele, entităţi comunicabile unor comunităţi ori grupuri de oameni cu gusturi şi preferinţe diferite. E absurd să justifici la nesfîrşit telejurnalele pline de obscenităţi prin recursul la refrenul „asta vrea publicul", atîta vreme cît o parte a publicului a trecut pe Discovery, Arte, National Geographic sau Muzzik. Problema care nu pare să fi preocupat pe nimeni este *cît de mari* sînt aceste părţi de public şi care este profilul fiecărui segment. Seduşi în continuare de discursul general şi de iluzia consensului, nu ştim să identificăm diferenţele şi să ne stabilim mai riguros identităţile culturale.

Pe termen scurt, asemenea erori duc la confuzii şi false convingeri. Pe termen lung, lipsa de preocupare faţă de *consumatorii de cultură* duce la creşterea publicului de masă, la izolarea publicurilor *alternative*, la scăderea *competenţelor* culturale. Aşa încît am putea spune, fără riscul de a greşi prea mult, că în vremuri de tranziţie nu doar condiţia creatorului e precară, dar şi a *receptorului* de cultură: neglijat de instituţii, privit global şi superficial ca „public", n-are nici măcar vreo asociaţie sau autoritate care să-l protejeze. ▲

Alexandru CĂLINESCU

interstiții

Nostalgii francofone

Într-o superbă carte, *Quand l'Europe parlait français (Cînd Europa vorbea franţuzeşte,* Editions de Fallois, 2001), Marc Fumaroli arată cum secolul al XVIII lea a ilustrat la modul exemplar forţa de iradiaţie a limbii franceze, în aşa măsură încît s-a creat un adevărat „cîmp magnetic" francofon. E adevărat însă că multă lume participa direct – şi cu pasiune – la acest „comerţ" intelectual: monarhi, prinţi, mareşali, diplomaţi, oameni de litere, artişti, filosofi, susţinuţi fervent de doamne de viţă şi de spirit. Privilegiate erau eleganţa, politeţea şi blîndeţea manierelor (ceea ce, spune Fumaroli, părea să prefigureze o lume unde „libertatea fiecăruia ar fi reuşit să se acomodeze cu egalitatea tuturor şi unde vivacitatea pasiunilor particulare n-ar fi perturbat bucuria de a fi împreună"). Saloanele aristocratice erau spaţii de cultură, conversaţia era o artă, avea substanţă şi strălucire, filosofii cîştigaseră prietenia şi protecţia capetelor încoronate. Ideile circulau graţie cărţilor şi presei, publicaţii în limba franceză se tipăreau şi la Londra sau Amsterdam, inima Europei bătea la Paris. Limba franceză, reaminteşte Fumaroli, convine perfect acestui climat „al bunelor maniere, al inteligenţei competente şi al gustului rafinat". Şi încă: franceza secolului al XVIII-lea este esenţialmente o fermecătoare „retorică a dialogului". Reţeaua diplomatică, autoritatea instituţiilor academice, influenţa şi prestigiul Curţii, circulaţia cărţilor au avut un rol major; Parisul devenise – deja – un centru de atracţie. Nu era nevoie să se elaboreze, în cabinetele ministeriale, „politici culturale" şi „proiecte francofone"; limba franceză, limbă dificilă şi aristocratică, se impunea în chip natural fiindcă era limba diplomaţiei, a conversaţiei şi a lucrurilor spiritului.

Această epocă Marc Fumaroli ne-o restituie prin intermediul unor portrete şi biografii, introducînd în scenă zeci de personaje, multe ilustre, altele de plan secund sau pur şi simplu scoase din uitare. Destine, intrigi, prietenii, iubiri: o întreagă lume reînvie în paginile cărţii, de o extraordinară bogăţie a caracterelor şi a situaţiilor. Iată-l pe Henry St. John, Viscount of Bolingbroke: după o tinereţe libertină, intră în Camera Comunelor, e numit secretar de stat, vine în misiune la Paris, profită de sejur pentru a se bucura de farmecele doamnei de Tencin şi a surorii acesteia, doamna de Ferriol; se reîntoarce la Londra, cade în dizgraţie, revine la Paris de data aceasta în exil, o întîlneşte pe Marchiza de Villette (al cărei soţ, mort cu nouă ani înainte, era văr primar cu Doamna de Maintenon), o ia de nevastă, se instalează într-un castel aproape de Orléans, cuplul primeşte vizita lui Voltaire care, pentru a le mulţumi pentru găzduire, le face o lectură a epopeii lui, *Henriade,* mai tîrziu Bolingbroke se întoarce în Anglia, şi devine sufletul opoziţiei, fondează un periodic a cărui ediţie franceză e tipărită la Amsterdam, face naveta (forţat şi de evenimentele politice) între Londra şi Paris, scrisorile sale, în franţuzeşte, vor fi publicate după moartea lui. Iată-l, apoi, pe Eugène, prinţ de Savoie-Carignan, care i-a slujit pe Habsburgi şi pe care Napoleon îl considera drept unul din marii conducători de oşti din istorie: îşi constituise, la Viena, o bibliotecă excepţională, n-a scris şi n-a vorbit toată viaţa decît în franţuzeşte; duşman înverşunat al lui Ludovic al XIV-lea, a fost – ce paradox! – cel mai bun ambasador al culturii franceze în inima Imperiului habsburgic. Sau: Charlotte-Sophie d'Altenburg, contesă de Bentinck, îndrăgostită de vărul ei, obligată de tată să contracteze un mariaj avantajos din punct de vedere financiar, despărţindu-se apoi de soţ, trăind la Viena şi la Berlin, împrietenindu-se cu Voltaire, pledînd în favoarea emancipării femeilor şi văzînd în Revoluţia din 1789 o victorie a violenţei şi a agresivităţii masculine. Şi încă: Frederic al II-lea, Mareşalul de Saxa (cu iubirea pentru actriţa Adrienne Lecouvreur), lordul Chesterfield (ale cărui *Scrisori* – tot în franţuzeşte, bineînţeles – îl fascinau pe Henry James), la Marquise du Deffand (precum Karen Blixen, comentează Fumaroli, va muri în braţele unui bărbat mult mai tînăr ca ea), William Beckford, personaj cu totul aparte, autorul unei cărţi cu un destin fabulos, *Vathek* (obiect de cult pentru Gautier, Mallarmé şi suprarealişti), Frédéric-Melchior Grimm, francofon şi francofil convins, nu doar fiindcă era amantul doamnei d'Epinay, Franklin, prinţul de Ligne, Gustav al III-lea al Suediei, prinţesa Vorontzoff etc., etc., ale căror biografii, povestite cu har şi vervă de Fumaroli, sînt tot atîtea romane pasionante.

Dacă aceste personaje vorbeau şi scriau în franceză atît de bine, este fiindcă nu despărţeau limba de educaţie şi de însuşi modul lor de viaţă. Franceza le îngăduia, insistă Fumaroli, să fie liberi şi naturali cu ceilalţi şi cu ei înşişi; decisivă a fost exigenţa *stilului,* pe cînd „engleza care se impune astăzi este o limbă vernaculară şi tehnică". Limba franceză e sabotată acum, consideră Fumaroli, de apostolii „comunicării", de învăţămîntul de masă, de toţi cei care vor s-o „simplifice" pentru ca să o transforme într-un vehicul utilitar. Iată de ce franceza e pe cale a deveni „limba modernă a clandestinităţii spiritului". ▲

Sever VOINESCU

statul de drept

Cîte ceva despre fascism

Din cîte ştiu, *fascism* este un cuvînt inventat de Mussolini însuşi pentru a-şi denumi mişcarea politică pe care avea să o conducă la putere în 1922*. În acei ani, fascismul a făcut, rapid, pui: nazismul lui Hitler ori falangismul lui Jose Antonio de Rivera sînt doar cîteva bune exemple. Atîta vreme cît comunismul a existat ca realitate politică şi ideologică, conturul fascismului a fost foarte clar şi uşor identificabil. Legătura dintre comunism şi fascism a fost în multe momente surprinzătoare, aşa cum surprinzătoare sînt, cel mai adesea, legăturile dintre inamicii ireductibili. Ca şi comunismul, fascismul a avut epoca sa de glorie politică fără să fie, însă, impresionant în plan intelectual. Ca şi comunismul, fascismul a fost de la bun început destinat unui eşec, care dacă n-ar fi fost tragic ar fi fost lamentabil, în încercarea sa de a schimba lumea. Ca şi comunismul, fascismul a fost produsul agresiv al spiritului diavolesc şi anti-uman care a dominat secolul XX. Ca şi comuniştii, astăzi fasciştii sînt marginali. Ei nu mai pot, în nici un caz, să influenţeze politica lumii – astăzi, un fascist este fie un caz psihiatric, fie un prost.

Totuşi, *fascist* este un cuvînt tot mai des folosit în ultimii zece ani atunci cînd vine vorba despre duşmanii democraţiei. Se face un fel de aducere la numitor comun a tuturor mîrşăviilor anti-democratice, iar acest numitor comun este fascismul. Fascist este, în viziunea multora, C.V. Tudor. Am primit mai demult o scrisoare de la o cititoare indignată de virulenţele mele anticomuniste care îmi spunea că Ceauşescu a fost fascist şi nu m-ar mira dacă mîine-poimîine vom afla că şi Stalin era, de fapt, fascist.

Folosirea excesivă a cuvîntului a atins, uneori, aberaţia pură: la un moment dat dl Gabriel Liiceanu a fost şi el etichetat drept fascist. Există şi o perspectivă intelectual-academică nu mai puţin aberantă: opera ştiinţifică a lui Mircea Eliade este, pentru unii, fascistă. Tendinţa de lărgire a ariei semantice a termenului nu ar avea, în sine, nimic rău dacă nu ar induce o anumită confuzie în plan mental; în fond, cuvintele *aşează* ideile. Dacă vorbeşti prea mult şi prea pasionat despre mitologia păgînă ori crezi că mitul are, printre altele, rolul de a asigura omului evadarea de sub „tirania istoriei", devii suspect de fascism şi eşti la fel dacă editezi, îngrijit şi cu perseverenţă, pe Cioran. Fascismul, care a devenit un fel de duşman universal, un fel de denumire generică a tuturor celor care detestă făţiş democraţia, devine o etichetă numai bună pentru oricine nu ne place. Mă întreb, retoric firesc, de ce nu s-a întîmplat acest lucru cu termenul „*comunist*". În orice caz, astăzi, în materie politică cel puţin, Răul se numeşte fascism. Fascismul încetează, sub pana eseiştilor de astăzi, să mai desemneze o doctrină politică de extremă dreapta, cît de cît precisă. Cînd a fost inventat şi practicat la nivel de politică de stat, fascismul a avut trăsăturile sale extrem de clare: a fost o doctrină corporatistă, extrem de tradiţionalistă, violent anti-democratică, apăsat naţionalistă şi subliniat rasistă. În practică, fascismul a fost însoţit de o propagandă deşănţată, de un cult morbid pentru eroi şi uniforme impus la nivel de masă şi de adoraţia aproape mistică pentru lider. Într-o asemenea mişcare, în care exaltarea voinţei şi a muşchilor are trăsăturile delirului, iar cuvîntul liderului este deasupra oricărei legi, crima apărea ca soluţie politică rezonabilă.

Astăzi, am adesea impresia că se utilizează un sofism de tipul „fascismul este un totalitarism, deci orice totalitarism este un fascism" cu extensia „orice autoritate accentuată şi orice mogul aparţin, măcar puţintel, fascismului". Eroarea logică e evidentă. E drept, vorbind acum despre fascism, scriitorii fini pun ghilimele sau adăuga „post" ori „meta" în chip de prefix, dar ideea care se induce este evidentă – orice aberaţie anti-democratică este mai mult sau mai puţin, dar oricum într-o proporţie esenţială, produsul fascismului.

O oarecare îndreptăţire există. Definind la un moment dat fascismul, Mussolini a spus: „fasciştii nu sînt republicani, socialişti, democraţi, conservatori ori naţionalişti. Ei reprezintă sinteza tuturor negaţiilor şi afirmaţiilor". O asemenea frază, absurdă pînă la ridicol, arată că Roger Scruton avea dreptate la începutul anilor '90 să scrie despre fascism că „din punct de vedere intelectual, este un amalgam de concepţii disparate, adesea prost înţelese, adesea bizare" şi că fascismul a fost mult mai important ca fenomen politic, decît ca fenomen intelectual. Ambiguitatea teoretică şi slăbiciunea intelectuală, îmbrăcate în armura militarismului, permit asimilarea tuturor relelelor sub denumirea de fascism. În plus, considerente care ţin de enervanta amabilitate diplomatică (realitatea că nu mai există astăzi nici un guvern care să se declare fascist, în vreme ce cîteva influente guverne se declară în continuare comuniste) legitimează cumva aruncarea tuturor gunoaielor în groapa infectă a fascismului.

În ceea ce mă priveşte, cred că duşmanii democraţiei pîndesc şi de la extremă dreaptă şi de la extremă stîngă şi că greşim, probabil fatal, dacă privim vigilent numai spre dreapta.

---

* Etimologia cuvîntului este prea cunoscută ca să o mai amintesc aici.

▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

La coadă la Antonescu

N-am primit sarcina de serviciu să scriu despre el – aşa cum ar putea fi tentaţi să mă acuze colegii mei jurnalişti, observatori cu mai mult umor decît mine. Şi totuşi, nu mă pot opri să nu las în urmă, pe hîrtie, cîteva cuvinte despre filmul lui Costa Gavras, sosit la Bucureşti săptămîna aceasta: *Amen*.

Pe scurt, pelicula e o mică istorie a colaboraţionismului creştin în vremea lagărelor de concentrare ale lui Hitler. Un ofiţer SS cu conştiinţă îşi ia asupră misiunea de a-l informa pe Papa de cele ce se petrec în Germania. Omul, a cărui semnătură se găsea pe facturile de livrare ale gazului ucigaş, îşi riscă viaţa într-o călătorie la Roma, unde un pontif plictisit alege repede între devastarea Vaticanului şi viaţa evreilor de pe continent. N-am să vă stric vizionarea, aşa că vă spun doar că filmul mi-a lăsat o replică grea: „Dumnezeul tău o să aibă ceva de furcă cu tine!". Altfel spus, celui de sus îi va veni destul de greu să ţină dreaptă balanţa între faptele bune şi cele rele ale funcţionarilor holocaustului.

Ceea ce m-a dus cu gîndul imediat la situaţiune, cum ar spune Caragiale: astăzi, la aproape 60 de ani de la evenimente, România nu şi-a asumat nici victimele şi nici nu şi-a trecut în revistă fostul pluton de execuţie, acum aproape complet vopsit în alb şi cu garoafa anti-comunistă la rever. Evident, avem şi aici scuza unei grele moşteniri: la noi n-a existat după război o de-nazificare veritabilă. Ea ar fi cerut o dezbatere asupra virtuţilor libertăţii, asupra pericolelor la care se supune o societate închisă, cu un discurs dominant autoritar şi cu valori tribale. Or, tocmai asta voiau să evite comuniştii: o discuţie despre direcţia în care te îndreaptă Farul Călăuzitor – fie el Antonescu ori Dej. Sigur, legionarii au fost trimişi în puşcării, dar treaba asta au făcut-o nişte tipi chiar mai răi decît ei. Aproape un bun motiv să nu ne mai indignăm astăzi, cînd vedem afişele Gărzii de Fier pe ziduri.

Colaboraţionismul bisericii e însă un subiect cu mult mai promiţător, şi, din cîte ştiu, nici aici n-am avut parte decît de proclamaţii de nevinovăţie, ba chiar activism în favoarea victimelor. Încă din anii '80, în paralel cu recuperarea lui Antonescu, istoricii oficiali au lansat diferite poveşti lacrimogene, în care comunităţi de evrei erau salvate şi cu ajutorul tradiţionalei toleranţe româneşti – nu ca în Ungaria, să ne înţelegem, care i-a trimis pe toţi în lagăre! Sigur, biserica orodoxă, martoră la nelegiuiri, a ridicat vocea în acele vremuri poate oleacă mai mult decît papistaşii sau protestanţii. În acelaşi timp însă, spre deosebire de surorile ei din vestul Europei, ortodoxia a furnizat involuntar mare parte a motivaţiei ideologice a fascismului românesc, în varianta sa legionară... fără ca biserica să arunce anatema asupra lor. Ambiguitatea morală pornită şi de aici face ca pînă în ziua de astăzi fasciştii romîni să fie frecventabili, ba chiar de bon ton în anumite cercuri.

Mai mult, la fel ca Papa din *Amen*, biserica noastră a ales şi ea în anii '50 să-şi păstreze clopotniţele, mînăstirile, ierarhia, ritualul, tradiţia, şi aşa mai departe, decît să rişte să se pună de-a curmezişul vremurilor. Veţi spune că nu era acelaşi lucru... Oare? În anii 50, n-au mai fost arestaţi evrei, ci chiaburi. Şi n-au mai fost ucişi cetăţeni cu steaua lui David pe piept, ci oameni cu Steaua României în dosar. O minoritate a înlocuit-o pe alta pe eşafod, iar biserica n-a găsit în cărţile scumpe, ferecate cu aur, nici un cuvînt mai puternic decît argumentele de pamflet bulevardier ale comuniştilor.

Aşa erau vremurile, veţi spune, şi nu poţi vorbi despre asta fără să fi trăit în acea epocă, în care graniţa dintre bine şi rău fusese de mult abandonată de trupele de pază ale raţiunii.

Dar, de ce nu? Mai ales că e o critică din interior: m-am născut în sînul bisericii ortodoxe, unde am şi fost botezat, la o vîrstă la care puterea scăzută de concentrare nu mi-a permis să mă împotrivesc acestui gest abuziv. Astăzi, chiar să am nevoie de ea, biserica nu mă lasă să mă apropii. Şi asta pentru că mi-e greu să intru în curte trecînd pe lîngă statuia Mareşalului (pentru cei interesaţi, recomand biserica Vergului), ori să ascult slujbele de pomenire dedicate unui drept-credincios care – încurcînd probabil Biblia cu Coranul – ar binemerita de la patrie pentru că i-a ucis pe infideli.

▲

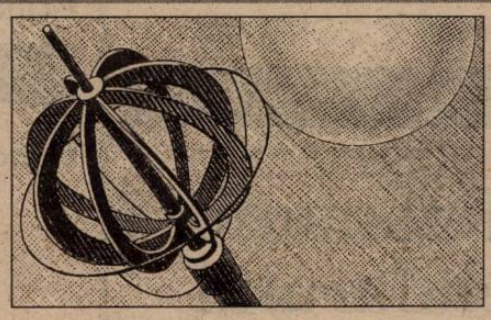

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Popularitatea dreptei

N-ar trebui să fie un subiect de prima pagină: rezultatul alegerilor municipale din Olanda nu este de natură să schimbe echilibrul politic al Europei sau al lumii. Dar cele 34% din voturile de la Rotterdam obţinute de Pym Fortuyn, xenofob radical, liderul mişcării *Leefbaar Nederland* (O Olandă în care să se poată trăi) par a fi un semn neliniştitor pentru politicienii din ceea ce se numea acum trei-patru ani „Europa roz". Succesul acestui Fortuyn, susţinut de bătrîni septuagenari şi de tineri apolitici, se explică prin dorinţa, mereu prezentă, în orice societate, de a-i înlătura pe politicienii a căror alternanţă la putere nu a izbutit să rezolve problemele vieţii cotidiene. (În Argentina se strigă „Să plece cu toţii!"). Nu are importanţă că în Olanda se trăieşte bine, conform tuturor standardelor, că democraţia funcţionează, că justiţia este independentă... Pentru cetăţenii ei, toate aceste binefaceri par firesti, elemente ale mediului natural.

Nelinişteşte presimţirea modificărilor pe care le va aduce cu sine noua Uniune Europeană: o uniune cu mulţi – poate prea mulţi – membri, forţînd egalitatea între nivele vădit inegale. Moneda unică va impune necesitatea unor politici comune, formalizate sau nu într-o constituţie. Pe de altă parte, atentatele de la 11 septembrie au indus în toată lumea occidentală nesiguranţa provenită din teama difuză. Orice ar spune liderii politici, oamenii cred că străinii, prea uşor acceptaţi de o legislaţie tolerantă, sînt sursa primejdiei. Afganistanul a fost bombardat, dar nici unul dintre teroriştii nu era afgan, ei proveneau – în majoritate – din Arabia Saudită şi locuiseră, în timp ce organizau lovitura, în Europa, în Franţa, Germania, Italia, călătorind fără nici o restricţie de colo pînă colo... În toate aceste ţări, politicienii ostili emigraţiei, în general de dreapta, se bucură de o popularitate crescîndă.

În acest context, Pim Fortuyn nu se suprapune profilului „clasic" al politicianului de dreapta, conservator, apărător al moralei tradiţionale, monarhist. Fortuyn e homosexual şi republican, într-o ţară unde monarhia nu este supusă dezbaterii. De altfel, pînă a deveni un politician cu program propriu, el a fost social-democrat, apoi creştin-democrat, dar pe tot acest parcurs a considerat că nu a primit atenţia (postul) corespunzător ambiţiilor lui. De abia anul trecut s-a alăturat mişcării *Leefbar Nederland* (şi ea recentă, creată în 1999) al cărei lider a devenit. După ce în campania electorală şi-a declarat intenţia de a revizui constituţia, şi anume primul ei articol unde se proclamă egalitatea între cetăţeni, precum şi dorinţa de a opri definitiv accesul în ţară oricărui „refugiat islamic", a stîrnit prin sinceritatea calificativelor folosite un dublu efect: cei care gîndeau la fel, dar nu îndrăzneau să rostească asemenea vorbe, s-au bucurat că şi-au găsit candidatul, clasa politică tradiţională s-a năpustit cu condamnările. Partidul i-a retras sprijinul, dar e îndoielnic că ruptura se va menţine şi după succesul electoral de la Rotterdam. Perspectiva coabitării cu un Heider olandez nu bucură clasa politică.

Dar popularitatea lui Heider în Austria, a lui Fortuyn în Olanda, derapajele oratorice ale liderilor italieni, aplaudate furtunos, intenţiile (egal împărţite între stînga şi dreapta) exprimate în campania electorală franceză de a introduce restricţii în reglementările privind prezenţa străinilor dovedesc evoluţia opiniei publice, relativ paralelă idealului comunitar despre care se tot discută în reuniunile internaţionale. Este o posibilitate deschisă ca alegerile legislative din anul 2002 – în Portugalia, Olanda, Franţa, Suedia, Germania – să modifice culoarea politică a Europei din următorii ani, urmînd ca majoritatea roz, de stînga, să fie înlocuită de diferitele culori ale dreptei, prezente deja în Spania şi Italia.

Pentru a diminua dimensiunea votului extremist, politicienii îşi vor însuşi repertoriul lor de întrebări, încercînd soluţii moderate acolo unde populiştii propun măsuri radicale. Este evident că ţările candidate vor avea de negociat în condiţiile în care liderii politici vor trebui să ţină seama nu doar de misteriosul *acquis* comunitar, ci şi de dispoziţia propriilor alegători, prea puţin dispuşi să accepte dorinţele drept realităţi şi să plătească prin impozitele lor rămînerile în urmă ale altora.

▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

Metamorfoza celularului

Celularul sună în toiul unei seri de poezie şi cineva strigă „ÎNCHIDE-L“ atît de tare încît fu încă şi mai rău decît ţîrîitul. Se pare că, în zilele noastre, astfel de lucruri se petrec atît de des la întruniri publice, la conferinţe ori în locuri retrase şi liniştite încît putem spune că asistăm la naşterea unui nou fenomen: furia celularului. Unul dintre puţinele locuri liniştite care mai dăinuiau era autobuzul Greyhound. S-a zis şi cu ăsta! Cum şed aşa pe banchete, călătorii îşi zbiară în receptoare daravelile lor (deseori murdare). Inevitabil, cineva va striga: „NU VREM SĂ AUZIM ASTA!“. Nu peste mult timp, un caz de furie cauzată de celular va ajunge pe prima pagină a ziarelor.

După lectura de poezie, ne-am îndreptat către un local, unde am întreţinut o gălăgioasă conversaţie de pahar despre cine ştie ce, toţi fiind la unison veseli. În toiul acestei gălăgii aiuritoare, a sunat telefonul. Era mama. Era foarte speriată. Se pare că telefonul meu, fără nici un îndemn, o sunase din buzunar. A stat un timp să asculte ceea ce părea o ceartă fioroasă între maimuţe. Frînturi de cîntece pătrundeau printre vorbe. Hank William se auzea destul de clar: „SÎNT ATÎT DE SINGUR CĂ-MI VINE SĂ MOR“ şi alte două-trei astfel de lucruri, cum ar fi „CHEAMĂ POLIŢIA!“ şi „CE, NU-ŢI PLACE CENZURA?“. Mama ascultă această tulburătoare coloană sonoră şi se convinse că mi se întîmplase ceva groaznic, în care se amestecau poliţia, cenzura şi un bărbat care cînta.

Nu era pentru prima oară cînd telefonul o suna pe mama. Odată a sunat-o în timp ce eram la doctor. Atunci îl auzise pe doctor spunînd că totul e OK. Îl ascultase cum explica, plin de calm, detaliile uşoarei mele afecţiuni şi cum îmi prescrie vitamine.

Nu încape nici o îndoială că telefonul meu are o legătură specială cu mama. Îi place să o hărţuiască şi să o sperie. De ce pe ea şi nu pe oricine altcineva? Nici măcar nu se află la începutul listei de telefoane din memorie, ci pe undeva pe la mijloc. Sau poate mă înşel. Poate că telefonul îi sună pe toţi cei din memorie, la intervale regulate, şi îi lasă să tragă cu urechea. Doaaamne! Ce de lucruri s-ar putea afla! Jena este un simţămînt foarte omenesc, dar pînă la inventarea celularelor, pericolul de a fi auzit de străini era specific locurilor publice şi trăgătorilor cu urechea, asta dacă nu te asculta cumva FBI-ul. Se pare că acum ne spionăm singuri. Purtăm după noi un instrument al ridicolului la fel de obişnuit ca un portofel. Un portofel cu megafon. Celularele au depăşit vremea inocenţei, cînd erau o pacoste suportabilă şi la îndemînă. Intră acum în era autodeterminării, stabilindu-şi propriile relaţii cu mamele noastre. Furia împotriva celularelor este de-abia la început. Trebuie să stîrpim în faşă aceste bestii, înainte de a ne lua minţile cu jucărelele lor.

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Canadiene (7)

Erotica în sarafan negru

Nu văd de ce n-aş recunoaşte: da, de mult doream să citesc memoriile lui Dolores Isadora Gomez Ibarruri – mai cunoscută drept *La Pasionaria*, eroina comunismului spaniol, acum 65 de ani şi mai bine, cu prezenţa ei cam voluntară şi cu vocea ei cam repezită – dar care voce a băgat în istorie, totuşi, măcar două vorbe: *No pasarán*. Doream, dar – cum ştiţi că se mai întîmplă – n-a fost să fie. Pînă zilele astea, cînd am dat peste prima ediţie franceză, Ed. Julliard, 1964, în biblioteca universităţii.

Un volum relativ impozant în cele peste 400 de pagini ale sale, cu coperte cartonate roşii. Dolores se naşte abia pe la pagina 50 (la finele anului 1895; un episod peste care trece rapid şi fără a da data exactă – 9 decembrie –, dintr-o modestie netrucată), al optulea din cei 11 copii ai lui Antonio *artificieru'*, tatăl ei, miner. Copilă, visează să devină învăţătoare – dar va renunţa de nevoie la şcoală, pentru a intra la un atelier de croitorie. Viaţă de mizerie şi ca tînără (de la 19 ani) soţie a minerului Julian Ruiz, bărbat despre care memoriile vorbesc puţin. Viaţa ei ia un alt curs într-o zi de noiembrie 1917, cînd tresare înfiorată de vocea unui vînzător de ziare din Gallarta (lîngă Bilbao) ce anunţa victoria revoluţiei bolşevice în Rusia. Dolores capătă rostul existenţei: pînă şi la leagănul copiilor ea cîntă, de-acuma, cîntece muncitoreşti. Din păcate, nu prea mai are cui: încă tînără, deja comunista Dolores îşi îngroapă patru din cei şase copii. Esther, Amagoya, Azucena şi Eva mor de mici; în viaţă rămîn Amaya şi Ruben (dintre care ultimul va cădea eroic apărînd Stalingradul, ca ofiţer în Armata Roşie). Suferinţele ei ca mamă o îndepărtează treptat de soţ şi o apropie tot mai mult de partid: delegată a bascilor la al III-lea congres al comuniştilor spanioli din 1928 (desfăşurat în Franţa), membră în Comitetul Central al partidului din 1930, redactoare la *organul* de partid *Mundo Obrero* (şi arestată, în această calitate, la Madrid pe stradă, în cîteva rînduri), delegată din partea comuniştilor spanioli la cea de-a XIII-a conferinţă a Cominternului, la Moscova, în toamna lui 1933 – eveniment care o umple de extaz, se înţelege –, delegată din nou la cel de-al VII-lea congres al Cominternului, din iulie 1935, tot la Moscova (congresul care trasează linia politică a *fronturilor populare),* de unde se va întoarce clandestin în Spania trecînd graniţa dinspre Franţa pe mare, ascunsă – cu complicitatea maşinistului comunist – pe yachtul de lux al lui Luca de Tena, nimeni altul decît proprietarul principalului ziar de dreapta din Spania epocii, *ABC!* În 1936 începea războiul civil spaniol. În acele luni de romantism, angoasă şi manipulare atroce ce au format istoria acestui episod de istorie, ea cunoaşte cîţiva români care-i vor rămîne aproape de suflet: „comandantul Borilă, tovarăşii Walter, Burcă, Dalia (*?, n. A.C.*), Stoica“ (p. 325). După victoria lui Franco, pentru a rămîne în viaţă, în 1939 fuge cu avionul spre Moscova – se va întoarce în Spania abia mult după moartea lui Franco. Prin anii '70 încă mai venea pe la congresele lui Ceauşescu, tăcută şi absentă. *La Pasionaria* a murit pe 12 noiembrie 1989, nu înainte de a vedea zidul Berlinului cu sîngele la nas.

Aceasta a fost Dolores Ibarruri – *La Pasionaria*, ale cărei memorii, în fine, le-am împrumutat săptămîna trecută de la biblioteca Universităţii Laval. Era spre ora 23, aproape de închidere. Sălile, mai mult pustii. Pun cartea pe ghişeu, bibliotecarul o ia, o trece pe sub raza calculatorului, se uită puţin pe cotor şi, şoptit, cu eleganţa pe care numai complicitatea dintre doi bărbaţi bine crescuţi o adună, mă întreabă: *Aimez–vous la littérature érotique?**

Şi, privindu-i zîmbetul subţire în timp ce eu însumi îi zîmbeam subţire – Dolores Ibarruri, comunista care toată viaţa a umblat numai în sarafane negre şi a vorbit în slogane, şi erotica! –, nu m-am putut împiedica să gîndesc că, al dracului comunism, nu te poţi despărţi de el decît, totuşi, cu poante.

---

* Puneţi-vă în pielea lui: sînteţi canadian, habar n-aveţi de istorie europeană, aveţi în mîini o carte roşie pe care scrie *Mémoires de La Pasionaria*. Vă puteţi imagina ceva mai erotic de-atît?

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

Legătura dintre preducele şi garnituri

Stă de vorbă vecinul fost taximetrist Macek cu meşterul zidar, de loc din cartierul Ronaţ. Înjură şi unul şi celălalt. Între timp şorecarul maidanez Bobiţa se bagă, nu în vorbă, ci printre picioare, bate din coadă anonim, vecinul Macek tocmai povesteşte cum a primit el pe repartiţie prima Pobeda, cum a adus-o de la Bucureşti, el şi cu alţi doi taximetrişti, prin anii şaizeci. Şorecarul maidanez Bobiţa se repede la poartă şi latră preventiv la nişte vrăbii: are o ureche pe care o ţine ridicată şi alta pe care o ţine bleagă – „cu una operează pe post de receptor din înălţime, cu alta ascultă ce se întîmplă pe jos“, zice vecinul-fost-şofer-pe-Pobeda şi rîde înveselit tare pe cînd tocmai bea din paharul cu vişinată pe care îl scoate dintr-un borcan mare în care, spre completare, eu cumpăr zilnic un sfert de vodcă din aceea în sticlă de plastic. Domnul Macek supraveghează lucrările de reparaţie la o casă pe care am moştenit-o de la unchiul soţiei pe nume Ucunuţu care a răposat la începutul lunii decembrie. Acu tocmai înfloreşte caisul cu coroana lui cea bătrînă întinsă peste garajul în care stăm la discuţie; vecinul Macek, cu mine şi cu meşterul, stăm în garaj între mobile şi un radio vechi, din acela mare cu lămpi şi cu un ochi mic, cu lumină albastră. Meşterul zidar caută cu canciocul (un fel de ceva ca un polonic) în sacul cu ciment, apoi în acela cu var. S-a oprit din munca dumisale şi-l ascultă pe nenea vecinul cum spune povestea cu Pobeda în timp ce scormoneşte cu un polonic în borcanul cu vişine, scoate produsul şi-l toarnă grijuliu într-un pahar recuperat din cele multe şi vraişte din fosta bucătărie a lui Ucunuţu şi îl întinde meşterului care îl apucă delicat. Rîde bucuros vecinul care e pe post de şef de şantier numit de mine ca să scap de griji, îi place funcţia, stă într-un fotoliu scoică care se bălăngăne dreapta-stînga: „nu-i aşa că-i bine aici cum am aranjat“, zice, şi se uită roată, roată la garajul încărcat cu mobila din casă, şi povesteşte cum a fost el în armată la magazie, şi acolo a băut şi a trăit bine. Pe cînd era în puterea vîrstei şi a activităţilor celor taximetristice „servea seara mastică la *Balaurul*, un birt din Freidorf“. „E, da, mastică“, zic încîntat să aflu numele pe care-l uitasem al unei băuturi pe care nimeni nu o mai pomeneşte, „mastică“, repet, şi vecinul se uită încîntat împrejur, învîrte cu polonicul în borcan, pe urmă trece – la modul surrealist – de la una la alta, spune cum anume se dădea alarma în armată şi el, ca magazioner, trebuia să scoată bucătăria de campanie şi marmita pentru fasole: adică „mărmizile“, se corectează degrabă şi adaugă informaţia cum că le scotea pentru toate plutoanele – „poate marmitele“, îl corectez în gînd, mirat de stranietatea pluralului.

Pe cînd mă dedau unor asemenea intime corecţii lingvistice, vecinul îi spune meşterului că a găsit în pivniţă „două căncioace“, aşa spune şi eu ciulesc urechile ca să descifrez ce ar putea fi alea, refac un plural acceptabil, „canciocuri“, îmi zic pe cînd, volubil şi fericit, domnu' Macek povesteşte despre alt cutare vecin care a binevoit să ceară să-i dau „preducelele“ din moştenirea răposatului Ucunuţu. Acestea s-ar afla în atelierul cel bogat în tot felul de scule, ciocane de lipit şi menghine, bormaşină, flex şi altele asemenea, numai că el, Macek, fericitul diriginte de şantier şi mai marele tuturor obiectelor acelora ciudate împrăştiate vraişte prin camere, prin pivniţă, prin atelier, prin pod, nu a găsit decît „preduceaua“ cea mai mare, celelalte mai mici nu sînt. Aici recunosc că m-a înfundat, nu înţeleg mai nimic, ce draci ar fi să fie aceste „preducele“: îl întreb ce-s alea „preducele“, se uită la mine descumpănit, apoi se repede cu explicaţiile, nu pricep mare lucru, zice tot felul despre garnituri de cauciuc sau de piele care trebuie la chiuloase, la pompa de apă, la aceea de benzină, „te miri unde trebuie garnituri“, zice; „asta cam aşa e“, zic la rîndu-mi deşi îmi rămîne relativ neclară legătura dintre preducele şi garnituri.

În fine, important e faptul că toate astea se rezolvă de la sine, ontologia fiinţei şi devenirea ei se liniştesc seara cu o bere amestecată cu ceva rom: „un somnifer mai bun nu există“, mă asigură vecinul Macek, şi meşterul tocmai pleacă, se uită roată, roată prin garaj, peste sacii de ciment şi de var: „nu ştiu unde am pus drişca“, zice, şi eu mă uit la el intimidat şi mă opresc la timp să întreb ce o mai fi şi asta, e prea de tot.

▲

Texte şi opinii de: Ioana AVĂDANI (directoare a Centrului pentru Jurnalism Independent) ● Daniel DĂIANU (economist) ● Matei FLORIAN ● Sorin IONIŢĂ (analist de politici publice) ● Sebastian LĂZĂROIU (sociolog) ● Constantin RUDNIŢCHI (redactor-şef adjunct, „Capital") ● Alexandru R. SĂVULESCU (preşedintele Asociaţiei Române a Ziariştilor de Mediu) ● Dan SUCIU (redactor-şef, „Banii noştri") ● Teodor TIŢĂ (jurnalist)

Argument

În cartea sa de dialoguri cu Sorin Antohi, Mihai Şora povesteşte cum se simţea ca tînăr român în vizită la Paris, în perioada interbelică, oarecum superior. Ştia mai multe decît francezul mediu. Venea dintr-o ţară în care se trăia aproximativ la fel. Cu alte cuvinte, nu avea complexe. Ce învaţă un tînăr din generaţia mea? În primul rînd, cei născuţi în anii '70 au învăţat, copii fiind, pe vremea lui Ceauşescu, că un pix mai colorat, că un ambalaj mai strălucitor sînt obiecte de pe altă lume, că trebuie să ai în familie un securist, o stewardesă sau un bişniţar pentru a avea acces la ele. Că trebuie consumate încet şi cu reţinere, pentru că nu se ştie cînd se mai deschide poarta spre acea lume. Apropo, „bişniţar" vine de la „business"?

Ieşirea spre lume a generaţiei mele este mult mai dureroasă, sîntem obligaţi să ne luăm cu noi complexele, să le uităm şi să le reluăm cînd ne vom întoarce. Cum altădată eram extaziaţi de o ciocolată străină, ca indienii care au vîndut Manhattan-ul pe mărgele, acum sîntem miraţi de consumismul lor, de uşurinţa cu care cheltuie în două zile salariul mediu din economia românească. Nu demult, un prieten era indignat de succesul pe care îl au străinii în discotecile din România.

Statisticile nu ne ajută, dimpotrivă. Sîntem suspendaţi între o identitate europeană subţire, avem încă o populaţie destul de alfabetizată, o industrie multă, deşi ineficientă. Dar avem şi o agricultură de supravieţuire, în care caii sînt omniprezenţi şi o infrastructură de ţară bombardată. Nu sîntem nici dezvoltaţi, nici subdezvoltaţi. Mai degrabă, victimele unei dezvoltări defectuoae şi eşuate. O societate schizoidă, cu pretenţii de fostă vedetă devenită alcoolică.

Ce şanse au generaţiile viitoare să privească Parisul cu candoarea şi siguranţa lui Mihai Şora? Prognoza spune că dacă vom avea o creştere de 5% pe an (vezi şi articolul de mai jos), vom atinge nivelul mediu de venit al Uniunii Europene în 45 de ani. Tot 45 de ani, a naibii ironie. Ce psihologie vor avea cei de atunci? Alte răni? ***(C. G.)***

Daniel DĂIANU

Teoria dezvoltării şi modernizarea (transformarea) României

– cîteva reflecţii –

Există o evidenţă faptică şi statistică care obligă la mai mult discernămînt şi, îndrăznesc să afirm, onestitate intelectuală, în citirea paradigmatică a lumii economice. William Easterly, unul dintre economiştii de frunte ai Băncii Mondiale, a furnizat o serie de date tulburătoare pentru perioada 1980-2000: politicile promovate de instituţia pentru care lucrează, în ţările sărace, nu au reuşit decît o, practic, nesesizabilă creştere a venitului pe locuitor[1]. Iar asemenea date nu sînt singulare. Şi experienţa tranziţiei (în ţările fost comuniste) invită la revizitarea unor clişee şi mituri; astăzi, se acordă mai multă atenţie problemelor guvernanţei corporative, construcţiei instituţionale – inclusiv reglementărilor de pieţe –, vitezei şi modului de liberalizare a pieţelor financiare, etc. Realitatea economică a lumii a impus o reconsiderare a unor teze enunţate de Paul Rosenstein-Rodan, Albert Hirschman, Harvey Leibenstein, Gunar Myrdal, sau Ragnar Nurkse cu decenii în urmă; mă refer la „capcana subdezvoltării" şi nevoia unui impuls puternic (*big push*) care să scoată economia din cercuri vicioase; la *cauzalitate cumulativă* şi externalităţi negative; la „eşecuri de coordonare a pieţelor" (pieţe imperfecte) etc.

Achiziţii teoretice de vîrf în ultimele decenii consolidează teze ale *economiei dezvoltării (development economics)*. Am în vedere ideea „echilibrelor multiple", care explică o stare de subutilizare cronică a resurselor, dar şi persistenţa unei dependenţe de pîrtie, care poate condamna la subdezvoltare. Sau, „asimetriile informaţionale" (Joseph Stiglitz) care pot avea consecinţe dramatice pentru funcţionarea pieţelor financiare. Dani Rodrik şi Paul Krugman au arătat că nu orice tip de integrare – şi prin extrapolare, globalizare — aduce avantaje. *Teoria endogenă a creşterii* (Paul Romer, Robert Lucas), care subliniază posibilitatea randamentelor crescătoare şi *efectele de aglomerare*, explică evoluţii divergente în spaţiul mondial. Aceste cîştiguri teoretice au modificat parametrii de judecare a funcţionării economiilor naţionale (se reafirmă, într-un fel, nevoia de politici publice). Crizele financiare recurente din ultimul deceniu – pe fondul creşterii extraordinare a fluxurilor financiare în spaţiul mondial — sînt de examinat din această perspectivă; ele întemeiază nevoia de reformă a aranjamentelor de la Bretton Woods, nevoia unor reglementări eficace pe pieţele naţionale şi internaţionale.

Cum se cuvine să judecăm tranziţia în România, în contextul sumar descris mai sus? Nu este o noutate a spune că multe dintre miturile şi iluziile transformării au fost spulberate. Astăzi, este clar că anumite reforme se pot înfăptui relativ iute, în timp ce altele (precum restructurarea de adîncime şi schimbarea instituţională) consumă timp. Dar, ceea ce este mai puţin subliniat în „teoria transformării" – aşa cum s-a plămădit aceasta — este că o ţară ca România are de îmbinat reforme ale formării pieţelor instituţionalizate cu modernizarea. Mai precis, România, are de realizat aşanumitul *catching-up*, ajungere din urmă – care este un obiectiv specific unei ţări cu un venit/loc. scăzut şi care este o aspiraţie seculară a românilor. De altfel, miza alăturării la Uniunea Europeană este o modernizare de ansamblu a societăţii, care să permită o creştere economică susţinută şi reducerea considerabilă a decalajelor faţă de ţările bogate din Europa.

Sînt mai multe aspecte de care elitele politice din România (şi, de ce nu, interlocutorii lor occidentali) trebuie să ţină seama, atunci cînd formulează politica dezvoltării/modernizării:

- cazurile de „ajungere din urmă" în istoria modernă, sînt foarte rare[2]. În Europa, numai Irlanda (după 1980) şi, parţial, Spania şi Portugalia, pot oferi exemple demne de luat în seamă. În economia mondială, numai cîteva ţări asiatice oferă date relevante în această privinţă.
- ajungerea din urmă este un proces pe termen lung[3];
- convergenţa pare să fie mult mai realizabilă în cadrul unui grup de ţări, care împărtăşesc caracteristici comune; economia mondială ilustrează mai mult evoluţii divergente;
- convergenţă „mare", *de salt* către un alt grup (în cazul României, ar fi mişcarea către media UE de la statutul actual de ţară periferică/sud-est europeană, cu venit/loc. scăzut) *poate fi favorizată de posibilitatea exportului de forţă de muncă înăuntrul UE* şi intrări de capital, care are puternice efecte de antrenare (transfer de tehnologie şi creştere rapidă a productivităţii);
- este vital ca politica publică să permită dezvoltarea întreprinderilor viabile; de aceea, trebuie impusă disciplina financiară în economie, pentru ca întreprinderile cu pierderi să nu aspire (direct, prin subvenţii, sau indirect, prin arierate) resurse pe care nu le merită;
- instituţiile joacă un rol covîrşitor în dezvoltarea economică;
- instituţii fragile pot crea o „dependenţă de pîrtie" nefavorabilă;
- nu orice integrare economică este avantajoasă. Din acest punct de vedere, trebuie examinate relaţiile comerciale şi de integrare a pieţelor financiare, care să permită utilizarea cît mai deplină a resurselor disponibile şi creşterea productivităţii (nu orice *comerţ este* avantajos şi o deschidere timpurie a contului de capital poate fi *detrimentală*!!!);
- statul este chemat să ofere bunuri publice care, fie nu sînt produse de sectorul privat, fie potenţează funcţionarea acestuia din urmă. Între bunurile publice se numără porţiuni din sistemul educaţional şi cel de asistenţă medicală, reţele de drumuri, utilităţi publice, sistemul de apărare şi siguranţă naţională, sistemul de reglementări şi supraveghere a pieţelor, protecţia mediului înconjurător sistemul de asistenţă socială etc. Fără îndoială, o politică publică inteligentă ţine cont de resursele disponibile şi se bizuie pe vigoarea spiritului antreprenorial al entităţilor private din economie (societate). Tot un bun public este o politică macroeconomică ce promovează stabilitatea şi creşterea economică;
- o ţară are nevoie de impulsuri interne şi externe excepţionale pentru a învinge capcana înapoierii.

Prin prisma celor evocate mai sus poate fi judecat şi demersul României de a se integra în Uniunea Europeană. UE poate oferi acel „big push" de care vorbea Paul Rosenstein-Rodan, atunci cînd făcea referire la înapoierea seculară a Sud-Estului Europei. Acest impuls extern ar trebui să se adauge la o politică publică clarvăzătoare, bine structurată, dar pragmatică (eficace). Aici mă gîndesc atît la modernizarea instituţională, cît şi la suplimentul de resurse pe care le poate oferi UE –prin *fondurile de coeziune*[4]—unei ţări care are copleşitor de mult de înfăptuit în construcţia infrastructurii şi realizarea standardelor europene, în cele mai diverse domenii. În acelaşi timp, România trebuie să fie conştientă de ceea ce presupune funcţionarea înăuntrul spaţiului UE; de aceea, o alăturare prematură nu este de dorit. Tot astfel cum, admiţînd intrarea înUE a României către finalul acestui deceniu, nu ar fi înţeleaptă forţarea condiţiilor pentru introducerea monezii unice (Euro). UE ar oferi şi „adăpost" faţă de intemperiile globalizării.

În România avem încă mult de făcut pentru ca pieţele instuţionalizate (organizate) să funcţioneze bine, spre beneficiul cît mai multor cetăţeni; în acest sens, trebuie să se privatizeze mai mult şi să se respecte disciplina financiară. În acelaşi timp, nu trebuie subestimat rolul pe care statul, sectorul public îl au de jucat. Pieţele însele au nevoie de un stat care să practice o politică publică corectă, transparentă şi eficace, care să impună reguli clare ale jocului şi să combată „căutătorii de rente"; este nevoie deci de un stat „mlădios", dar puternic prin eficacitatea unei politici care oferă bunurile publice cerute de cetăţeni – un stat care se supune el însuşi sistemului de controale reciproce instituţionalizate (ce reprezintă esenţa democraţiei), care nu este „capturat" de grupuri de interese.

Pieţe viguroase şi transparente, economisire şi investiţii înalte, asimilare intensă de tehnologii noi şi creşterea rapidă a productivităţii tuturor factorilor de producţie, dezvoltarea infrastructurii, sînt trăsături ale unui proces de ajungere din urmă (convergenţă). Un asemenea proces presupune pieţe ce funcţionează bine (în terminologia rapoartelor Comisiei de la Bruxelles: o economie de piaţă funcţională) şi o politică publică „la înălţime". O astfel de politică reclamă şi cooperarea UE; nu în cele din urmă, pentru că şi politica Uniunii are nevoie de ajustări!

---

1. William Easterly, „The Lost Decades: Developing Countries'Stagnation in Spite of Policy Reform: 1980-1998", February 2001, manuscris. A se vedea acelaşi autor cu „The Elusive Quest for Growth", Cambridge, MIT Press, 2001.

2. Vezi şi Angus Maddison, într-o analiză amplă elaborată pentru OCDE, „Monitoring the World Economy: 1820-1992" (Paris, OECD, 1995).

3. Admiţînd că UE ar creşte, în medie, cu 2% pe an, iar creşterea economică a României ar fi, în medie, de 5% anual, aceasta din urmă ar avea nevoie de 21 de ani pentru a atinge 50% din media UE şi de 35 de ani pentru a atinge 75% din media UE. În prezent, venitul/loc. al României este de 26-27% din media UE.

4. În timp ce fondurile structurale se adresează unor inegalităţi regionale, fondurile de coeziune sînt menite să ajute ţările mai sărace ale UE să reducă decalajele faţă de cele mai avansate economic. Pentru ţările candidat (deci şi România), volumul anual de asistenţă nu poate depăşi 4% din PIB.

1 martie 2002

▲

Dan SUCIU

Viaţa de azi pe mîine

Sărăcia unei ţări este rezultatul unei guvernări proaste. Oricîte nuanţe s-ar căuta, oricîte explicaţii legate de conjunctura economică internaţională s-ar oferi, oricît s-ar învinovăţi ciclurile economice sau lipsa spiritului de iniţiativă şi amorţeala, lenea sau lipsa de educaţie a celor căzuţi în sărăcie, nimic nu poate umbri adevărul acestei afirmaţii simple. Sărăcia este tot atît de legată de guvernare, de economia politică, cum sînt legaţi banii de bănci sau computerul de programele Microsoft. Iar în această relaţie cauzală, guvernare proastă – sărăcie, România vrea să fie modelul perfect. Cifrele vorbesc explicit despre această relaţie dureroasă. Dacă se acceptă că o persoană săracă cîştigă sau obţine (distincţia nu este neapărat ştiinţifică, dar are rolul ei) sub 40 de dolari pe lună, din 1996 pînă spre începutul anilor 2000, numărul săracilor români a oscilat mai ceva decât cota de simpatie pentru fostul preşedinte Constantinescu. Creşterea mai mult sau mai puţin sănătoasă a economiei româneşti din 1996 „a scos" în acel an 1,2 milioane de oameni din sărăcie. Declinul, absolut sănătos (şi necesar, într-o anumită măsură) din anul care a urmat, cu 6,6% din PIB, a băgat alţi 2,5 milioane de oameni în sărăcie pe lângă cei peste 4 milioane deja existenţi. În 1998, în al doilea an de cădere economică, (cu 7,3% din PIB de data aceasta) alţi 650 000 de oameni au îngroşat numărul celor săraci şi situaţia a continuat în acelaşi ritm şi în 1999*. An-electoral şi, întîmplător sau nu, de uşoară creştere economică, în 2000, numărul săracilor „s-a stabilizat" pe undeva în apropierea cifrei care repreezenta 40% din populaţie. Adică vreo opt milioane, dacă nu nouă milioane de cetăţeni cu drepturi depline!

După 2000, datele sînt încă aşteptate cu mare interes. Toată discuţia despre guvernarea anului trecut pleacă de la aceste date. Guvernul a anunţat o creştere economică de aproape 5%, mai mare ca niciodată şi, în consecinţă, aşteaptă ca o cohortă de săraci să fi trecut de pragul de sărăcie. Adrian Năstase a anunţat că a recuperat un miliard de dolari din cele patru rătăcite de fosta guvernare, dar cîţi săraci au reuşit să treacă de la existenţa de azi pe mîine la viaţa de la o lună la alta, rămîne o altă întrebare. Şi actuala guvernare are de ce să aştepte cam îngrijorată noua promoţie de săraci. Pentru că dintre cei care o duc de la o lună la alta, puţini sînt cei care o fac datorită noilor locuri de muncă obţinute. Faţă de începutul anului 2001, chiar dacă cifra a variat de la o lună la alta, pe piaţa muncii erau în plus doar 90.000 de noi angajaţi cu contracte de muncă permanente. Nu punem la socoteală munca la negru sau la gri – colaborările, sau muncile sezoniere, extrem de populare pe la noi. De aceea, întrebarea de unde bani pentru o promoţie mai mică de săraci, e deplin justificată. Din păcate pentru guvernanţi, dar şi pentru noi toţi, răspunsul nu este chiar cel aşteptat. Ieşirea din sărăcie, dacă s-a produs, s-a datorat creşterii ajutoarelor sociale şi nu unei economii capabile să producă locuri de muncă plătite altfel decît la negru. (Lucru care, în 2001, a fost o realitate: muncile plătite la negru au fost mai numeroase decît în alţi ani şi asta nu este neapărat un lucru rău). Aşa că o mai bună distribuţie a ajutoarelor sociale, o mai variată categorisire a lor şi preocuparea de a le actualiza cît de cît faţă de nivelul preţurilor, a reprezentat o reuşită a programului de guvernare. Singura problemă este ca guvernul să poată susţine aceleaşi ajutoare sociale dintr-un buget care este mereu deficitar şi din cauza incapacităţii de a colecta impozite.

Pentru 2002, legea venitului minim garantat vine să ajute ca o nouă promoţie de săraci să treacă peste pragurile zilnice. Va fi o adevărată încercare. Partea văzută a aisbergului numit sărăcie în România a dus la anumite calcule. Dacă stratul nevăzut le va da peste cap, guvernul riscă să-i ajute pe unii să iasă din sărăcie, sărăcind o altă parte a populaţiei, care trăieşte sub blestemul sutei de dolari cîştigate pe lună, ca salariu. Mai mult, preţul întreţinerii care a ajuns aproape de această sumă a dat mari probleme familiei standard din statisticile româneşti. Cu 6-7 milioane lei venituri lunare, cele patru persoane nu prea au şanse să nu retrogradeze în categoria săraci, în condiţiile în care preţul întreţinerii la bloc din această iarnă este de 2-3 milioane. Şi aceste familii, cu copii şi părinţi activi – dacă activi se pot numi cei care cîştigă sub salariul mediu pe economie – sînt lîngă primejdia sărăciei. Imaginea pensionarului sărac, fără să fie una deformată, nu este cea mai tristă imagine a pauperităţii din România. Peste o treime din săracii României sînt copiii sub 15 ani, spuneau datele statistice şi nu par a fi semnale că ponderea lor să fi scăzut. Probabilitatea de a fi săraci creşte odată cu numărul de copii într-o familie. De aceea, alocaţiile pentru copii sînt una din formulele cele mai populare de obţinere de venituri, ca sursă vitală. Condamnarea la sărăcie a acestor aproape trei milioane de copii este pe termen lung. E greu de presupus că aceştia vor avea acces la o pregătire profesională sau la servicii medicale altele decât cele minime în actualele condiţii. Fără un complicat program pe termen lung, atent articulat şi mai complex decât o alocare de fonduri, trei milioane de copii vor deveni, în următorii ani, trei milioane de săraci. O altă promoţie.

Actualul guvern este unul social-democrat şi pare să-şi fi luat în serios opţiunea ideologică în ce priveşte protecţia socială a persoanelor nevoiaşe şi promovarea egalitarismului. Nu e clar dacă îşi va asuma şi riscul de a guverna o populaţie pauperizată în mod egal, care trăieşte cu frica sărăcirii de la o lună la alta. Pentru că reuşita cumulată a guvernărilor româneşti este că majoritatea familiilor trăiesc cu frica sărăciei de la lună la lună, cînd au fost la un pas, la o decizie, la o limită de competenţă guvernamentală, să trăiască cu aceeeaşi frică, dar de pe o zi pe alta. Deocamdată, în următoarele 30 de zile nu vor fi consideraţi săraci.

---

* Estimările aparţin lui Lucian Pop şi Corneliei Mihaela Teşliu şi au fost prezentate în *Poverty, Inequality and Social Protection, Economic Transition in Romania '99.*

Săracii

România se află pe locul patru în Europa, după Moldova, Rusia şi Albania în ce priveşte proporţia sărăciei. 44,5% din populaţie trăia în 1999 cu mai puţin de 4 dolari pe zi. Cele mai sărace gospodării sînt cele ale şomerilor (60% din aceste familii) şi ale agricultorilor (57%). În funcţie de educaţia capului de familie, 43% dintre cei care au absolvit doar şcoala generală sînt săraci, 23% dintre cei cu liceu şi 7% dintre licenţiaţi. Procentul de pensionari a crescut de la 16,8% în 1990, la 30,1% în 2000. Puterea reală de cumpărare a pensiei a scăzut la 46% din puterea de cumpărare a anului 1990. (după *Raport de avertisment privind potenţialul de criză*, nr. 5/2001 şi 1/2002, Societatea Academică din România)

„Referitor la mortalitatea infantilă putem afirma că, deşi în ultimii ani asistăm la o scădere evidentă, de la 26,9 decese la 1000 născuţi vii în 1989, la 18,6‰ în anul 2000, comparativ cu restul ţărilor europene, pentru 1999, ne plasăm pe ultimul loc. Poate că este nevoie să reinventăm pediatrii de regiune ai anilor '50-'60, care să bată pînă la istovire noroaiele ţării, să explice cataplasmele cu muştar mamelor analfabete şi să introducă iar spălatul pe mîini în casele de naşteri, nu de alta dar aceştia au reuşit în 10 ani să scadă mortalitatea infantilă de la 120 la 40... Despre speranţa de viaţă la naştere se poate afirma că, după ce a crescut de la 42 de ani în 1932, la aproximativ 68 de ani în anii 60, a rămas plafonată sub 70 de ani pînă astăzi... În ceea ce priveşte morbiditatea sunt de menţionat: dispariţia cazurilor de difterie, bruceloză, febră Q, rabie, precum şi a poliomielitei. Totodată, se constată o scădere a numărului cazurilor noi de hepatită virală tip A şi B, scădere datorată şi demarării Programului Naţional de vaccinare antihepatită B. Nu aceeaşi situaţie se constată pentru tuberculoză, sifilis, SIDA, angina cu streptococi, boli diareice, toxiinfecţii alimentare." *(Ministerul Sănătăţii şi Familiei, Introducere la Cartea Albă a Sănătăţii, 2001).*

„Cu cele aproximativ 3 milioane de locuinţe racordate la televiziunea prin cablu, România este pe locul 7 în Europa (după Germania, Olanda, Polonia, Belgia, Marea Britanie şi Franţa). Media României este de 38% – 40%, peste cea a U.E. de 33,7%. Dar, la venitul pe abonat împărţim un ultim loc al clasamentului cu Estonia şi Bulgaria." *(Mircea SUCIU, preşedinte APRCC)*

Matei FLORIAN

Manual de pichetare a guvernului

Se prea poate ca dimineaţa aceasta mult prea liniştită, pogorîtă din înaltul blocurilor peste Şoseaua Giurgiului, să fi lăsat în curtea service-ului Rocar doar cîini. Vom considera astfel vestigiile unor geamuri şi caroseria dezasamblată a unei maşinării într-o baltă de ulei ca pe ceva atemporal şi neînsufleţit, ceva pe care-l putem numi, fără prea multe ocolişuri, natură moartă. Şi cum imaginea unei astfel de părăginiri cu cîini (întrutotul firească scumpei noastre patrii) nu ne poate călăuzi decît cel mult spre un poem în proză, vom părăsi, în căutarea unei poveşti, curtea service-ului, pentru a afla, două blocuri mai încolo, cartierul general al uzinei Rocar.

Tanti de la poartă stă pe un scaun. Are un halat evident albastru şi părul alb făcut permanent. Îmi spune că n-am voie să intru şi că, da, să vorbesc cu conducerea. Se răzgîndeşte apoi, îmi spune că e imposibil să vorbesc cu conducerea, unu: pentru că nu am să găsesc pe nimeni; şi doi: pentru că, din cîte ştie ea, nu mai există conducere. Oftează. „Situaţia e tensionată. Voi, presa." Să sun la sindicat, interior 102, nimeni. „Unde dreacu' e asta?" Trebuie să aştept, nici măcar Mimi secretara nu e de găsit. „Tanti, intru în curte." Face un gest cu mîna. Am intrat.

În curte sînt aproximativ 40 de muncitori, adunaţi în grămăjoare cu ţigări şi seminţe. Par să aştepte ceva indefinit; cineva, nu ştiu cine şi nici măcar unde se află, suflă din cînd în cînd cu toată puterea într-un fluier. Şi, cu toată aparenta blazare şi plictiseală lucie, îmi dau seama că fluierul acesta trebuie să fie un semn a ceva ce pentru moment îmi scapă. Dintr-o oră în alta ar trebui să apară într-un teve sindicalistul şef Lepădătescu de la tribunal. Şi nimeni, nici măcar Costică, cel care şi-a tatuat pe degetele mîinii drepte literele V, E, T şi A , nu mai crede în domnii Lepădătescu, Driga sau Păun. Guvernul, adică Năstase, a venit înainte de alegeri şi le-a promis că o să le cumpere sute de maşini şi autobuze. După alegeri, le-a cumpărat de la Aro Cîmpulung. Acum tot de la Cîmpulung cumpără. Directorul Driga l-a supărat pe Băsescu. Primăria nu mai vrea autobuze. Badea, sindicalistul dinainte, s-a ascuns într-un spital. A furat împreună cu conducerea, „mînă-n mînă erau" zice Costică, şi-a făcut cinci vile la Bragadiru şi „de unde mama mă-sii bani să-şi facă vile?", ei nu mai muncesc nimic de mult, banii nu şi i-au mai luat din noiembrie, dacă ar vrea să intre în şomaj (dar nu vrea) nici măcar asta nu s-ar putea. I-ar trebui nişte parafe, cartea de muncă şi salariile compensatorii pe care nu i le dă nimeni „şi să-i ia dracu' pe toţi. La Reşiţa, unde erau americani, a dat. Na, investitoru' străin, NATO, mă-sa-n cur... aicia, io nu mai cred nimic." Costică vine în fiecare zi de la ora 8 dimineaţa că n-are ce să facă acasă, mai cere o ţigară, mai joacă un barbut. Ieri a pierdut 15 mii de lei.

Cel care i-a cîştigat are la degetul mic o unghie cît lama unui briceag. E într-o vervă deosebită, îmi spune şi el aceleaşi cuvinte: „nu mai cred nimic", după care începe să alerge după un altul. Îl ajunge într-un tîrziu din urmă şi îl pocneşte cu dibăcie. Omului îi zboară şapca, rîde şi înjură, lasă şapca pe asfalt, şi începe o alergătură în sens invers. Palme, rîsete şi înjurături, după care, iarăşi, enervant, se aude fluierul acela strident. Cei doi se potolesc.

O doamnă muşcînd din pîine intră în curte. A plecat doar să-şi cumpere pîinea asta pe care o mănîncă şi vrea să o împartă. „Nu mai e nici o soluţie. Un băiat de aici, tînăr şi cu copii, vrea să intre în greva foamei. Unii au zis c-o să se suie sus acolo şi-o să-şi dea drumul. Aşa, că nu se mai poate." Alţi doi muncitori au început să se pocnească.

Dintr-un grup de mîncători de seminţe începe să se audă un cîntec. „Ăla nu mai vine. Uite, vezi maşinile d-acolo? Aşa, alea. Sînt pline de jandarmi. Stau aici lîngă poartă pitiţi. Alaltăieri am ieşit, douăzeci cre' că eram, pînă aici, vrotam la piaţă la Progresu' să mergem, au şi apărut ăştia *că ce, înapoi, nu e voie.*" S-au supărat. La vîrsta lor, 45 de ani, n-o să-i mai angajeze nimeni. Au restanţe la administraţie. Lepădătescu nu mai vine.

Mai trece o jumătate de oră, se aude un claxon. Intră un teve. Coboară cîţiva bărbaţi, o femeie, „au venit bă", maşina claxonează, sindicalistul Păun agită două degete în aer. Degetele formează un V. Cineva lîngă mine îşi face cruce. Sindicaliştii se ridică pe o bordură mai înaltă, lumea se strînge în faţă, iar omul cu o faţă mai mult roşie decît transpirată începe să strige: „Mîine! Am vorbit cu o judecătoare, mama mă-sii cum o chema, mîine avem banii! O să ne deblocheze contu'! Ce dreacu sînteţi aşa puţini? Pentru cine lupt eu aicia? Rocaru!". Lumea se întoarce oarecum cu spatele, unii înjură, alţii tac sau rămîn pur şi simplu cu ochii în gol: „Care, bă, mîine, că mîine ne zici dă cinci luni! Iară mîine!" Sindicalistul urlă *curvă* spre o femeie fără să-mi dau seama de ce. Se aude fluierul. „Mîine! Cîţi sîntem azi? 40? Să facem presiuni! Azi! Cu maşina: unii la guvern, alţii la PSD, la APAPS nu mergem că e prea departe. Să pichetăm guvernu'! Rocaru! Mergem?" Unii fac cu mîna a lehamite. O să fie mai mulţi jandarmi decît oameni de la Rocar. Atît timp, însă, cît o să se meargă cu maşinile sindicatului, nimeni n-are nimic împotrivă. „Băăă! Să m-aşteptaţi şi pă mine că mă duc să iau pîine! Să nu mor dreacu' dă foame p-acolo!" Iese în fugă pe poarta uzinei, se uită la jandarmii ascunşi în maşini şi fluieră spre ei cu furie.

Plec spre tramvai.

Sebastian LĂZĂROIU

Fotografii recente ale satului românesc

Un fenomen nou a luat prin surprindere în ultimii ani observatorii satului românesc. Mai întîi e ceea ce se vede: case înalte, unele construite cu bun gust, bucătării occidentale, autoturisme (e drept, cam obosite) moderne, marcă străină, tractoare şi utilaje (nu foarte multe, e adevărat). Toate aceste semne se înmulţesc: apar într-un loc din sat, apoi le vezi şi la vecini şi apoi în alte locuri din sat. Ai zice că politicile guvernului în domeniul agriculturii sau programele de dezvoltare comunitară (prin Banca Mondială, Fondul Român de Dezvoltare Socială) încep să-şi arate rezultatele. Oamenii satului trăiesc mai bine, lumea rurală începe un proces de modernizare. Nu vezi aceste semne decît în puţine sate. Doar în unele locuri se înalţă case solide cu mai multe etaje, cu mai multe camere, cu garaj, şi e suficient să arunci o privire într-un magazin sătesc: ceea ce surprinde aici este o *diversitate a mărcilor* pe care nu o găseşti nici în unele cartiere mărginaşe ale Bucureştilor (m-am gîndit să îi sfătuiesc pe studenţii mei să observe cu atenţie această diversitate a mărcilor în magazinul satului, fie că e vorba de ţigări, detergent sau ciocolată. E un prim contact cu acea comunitate care poate să comunice mai mult decît toate interviurile ulterioare). Diversitatea nu e doar semn de bogăţie, e stil de viaţă. Diversitatea ne arată nu doar cum îşi cîştigă oamenii banii, ci şi cum îi cheltuie.

Dar de unde vine această diversitate? Politicile guvernului? Programele Băncii Mondiale sau ale FRDS? Contactul cu oraşul? Există un fenomen mult mai complex, şi oarecum neaşteptat: migraţia internaţională. Nu vreau să absolutizez efectele migraţiei circulatorii asupra zonei rurale din România şi nici să minimalizez rolul programelor şi politicilor guvernamentale în lumea satului, dar trebuie să mărturisesc o impresie de moment că acestea din urmă contribuie în bună măsură la supravieţuirea gospodăriilor agricole, pe cînd inovaţia indivizilor şi comunităţilor produce bunăstare şi diversitate. Iar migraţia internaţională de tip circulatoriu, tot mai prezentă în viaţa rurală a ultimilor ani, este o asemenea inovaţie. Este o inovaţie care se difuzează cu repeziciune prin diverse reţele de comunicare: etnice, religioase, de rudenie.

Oameni, mai tineri sau mai puţin tineri, pleacă în ţări cu economii puternice, dezvoltate (dar şi cu deficit demografic important), îşi găsesc un loc de muncă, trimit bani în ţară la familii, se întorc după o perioadă, apoi pleacă iar, găsesc un nou loc de muncă, şi aşa mai departe, pînă cînd aceste cicluri se vor închide pe o rută sau alta: satul natal devine o rezidenţă de vacanţă prin reîntregirea familei într-o ţară de destinaţie ori satul natal devine mediu propice pentru o afacere prosperă a migrantului, etc. Nu e un fenomen nou în lume: îl găsim în ţările sărace din America Latină, îl găsim în Iugoslavia lui Tito, dar şi în China zilelor noastre. China e un exemplu fascinant şi din unele puncte de vedere asemănător cu România, înaintea dezgheţului. Ideologic cele două ţări au împărţit acelaşi destin, aşa încît, în vremuri apropiate, cei care părăseau lagărul comunist erau etichetaţi drept „trădători". Astăzi, în discursul oficial al autorităţilor chineze este elogiat patriotismul emigrantului chinez, încurajat să îşi găsească un rost în orice colţ de lume şi să menţină legăturile cu patria. Am întîlnit expresia foarte elocventă şi inspirată pentru politica Chinei în domeniul migraţiei: *expatrierea patrioţilor*. Într-o scurtă călătorie de-a lungul Iugoslaviei am văzut semne în lumea rurală pe care le-am văzut în Sarichioi, Bosanci sau Peretu: case tip vilă, maşini cu marcă străină. Un localnic îmi explică despre ce e vorba: sînt sîrbii care au muncit în Germania şi Austria cu ani în urmă.

Mă întorc în lumea rurală românească, astăzi, şi încerc să construiesc o fişă de caracterizare globală: o lume îmbătrînită demografic; o agricultură neperformantă, pe suprafeţe mici, doar pentru subzistenţă; o agricultură în care domină încă tracţiunea animală; infrastructură modestă, pieţe inexistente; contactul cu oraşul încă dependent de distanţele geografice şi de relief (dar subminat şi de scăderea drastică a navetismului). Aş mai adăuga o lume guvernată de tradiţii şi norme sociale, o lume în care mijloacele abstracte de schimb (banii) sînt încă înlocuite de economia mult mai concretă a trocului. Sigur, este o fotografie de moment, şi a ne baza doar pe această imagine statică/statistică ar însemna să ignorăm tendinţele, semnele tot mai pregnante ale transformării.

Agricultura nu este o ocupaţie ca oricare alta: fermierul privat este afectat de variate condiţii meteorologice, imprevizibile sau nu, care pot conduce la scăderea producţiei sau la supra-producţii. Ambele pot avea efecte devastatoare asupra gospodăriei rurale. Calitatea seminţelor, folosirea îngrăşămintelor, în general tehnologiile utilizate, dar nu în ultimul rînd mărimea suprafeţelor lucrate sunt de o importanţă maximă pentru o agricultură performantă, în care să produci mai mult decît poţi consuma şi să vinzi ceea ce rămîne. În condiţiile agriculturii de subzistenţă din România, *diversificarea riscului* reprezintă strategia cea mai raţională. Nu te poţi expune la un singur risc, şi acela major, în condiţiile în care sistemul asigurărilor producţiei agricole sau preţurilor de vînzare sunt inexistente sau, în cel mai bun caz, inaccesibile. Cei care au trăit în rural au beneficiat de experienţa diversificării riscului chiar şi în perioada comunistă. E adevărat că munca în CAP era doar un mod de supravieţuire, dar erau destul de mulţi cei care lucrau în industrie sau servicii în oraşul cel mai apropiat şi puteau lucra şi celebrul „lot individual". Astfel nevoile de consum ale familiei erau acoperite în bună parte de micul lot individual şi rămîneau bani pentru investiţii în gospodărie: casă, maşină, televizor etc.

După 1989 întreprinderile de stat au intrat în faliment sau au fost restructurate şi primii disponibilizaţi erau navetiştii din rural. Vechii navetişti (lucrul este probat de studii recente) au convertit experienţa mobilităţii sat-oraş în migraţie internaţională circulatorie. Nu te poţi baza doar pe agricultură, trebuie să găseşti şi alte surse de cîştig. Şi dacă nu le poţi identifica în oraşul apropiat, în regiune sau chiar în ţară, atunci te vei îndrepta spre alte colţuri ale lumii: Israel sau Italia în construcţii, Grecia sau Spania la cules de portocale sau căpşuni. Cei care au lucrat acolo au trimis bani sau s-au întors cu bani, au lăsat familia (soţia şi copiii) în ţară şi şi-au găsit un rost vremelnic în alte ţări. Pe măsură ce au trimis bani soţiile le expediau poze cu casa care tocmai se înălţa, au vorbit la telefon şi şi-au exprimat diverse preferinţe pentru construcţie, au participat şi ei la decizie. Nu este aceasta o lume în curs de globalizare?

Nu au plecat neapărat cei mai săraci, mai ales că într-o vreme costurile acestei aventuri erau substanţiale. Tinerii se căsătoreau şi investeau o parte sau toţi banii de la nuntă în plecarea soţului. Ce au adus la venirea în ţară aceşti oameni care au plecat? Bani, capital, chiar utilaje pentru agricultură, dar, cel mai important, au adus stiluri de viaţă, o altă etică a muncii, alte mentalităţi, altfel spus, *au importat diversitate*. Cum au plecat? „S-au tras unii pe alţii" spune o expresie a sătenilor, care sugerează foarte plastic funcţionalitatea reţelelor de migraţie care s-au format, discret, dincolo de controlul statului, pînă cînd guvernanţii au realizat ce se întîmplă. La început au fost cîţiva *pionieri*, pe urmă a fost mai uşor. „La noi în sat există o competiţie. Dacă îl vede pe ăla că şi-a făcut casă, şi-a luat maşină, se întreabă, cum a făcut? Trebuie să facem şi noi". Şi aşa răsar alte case, alte maşini. Competiţa între săteni este un nume mai frumos pentru ceea ce noi sociologii numim *frustrare relativă:* nu contează cît de bogat sau sărac eşti, contează cît de bogat sau sărac este vecinul. Cînd apar dezechilibre în distribuţia de venituri ale membrilor unei comunităţi, există o tendinţă naturală de echilibrare. Frustrarea relativă (răutăcios numită şi invidie) restabileşte vremelnic ordinea bunăstării. *Frustrarea relativă* este motorul care întreţine migraţia internaţională şi implicit modernizarea satului românesc. Frustrarea relativă poate face acum, cînd fluxurile migraţiei circulatorii s-au instituţionalizat, mai mult decît programele Băncii Mondiale şi ale FRDS pentru dezvoltarea comunitară.

Din această fotografie recentă lipseşte ceva. Am văzut case mari, maşini arătoase, tractoare şi pluguri moderne, chiar diversitate a consumului. Dar drumurile sînt tot proaste: de pămînt sau pietruite, multe case dintre cele nou construite nu au apă curentă şi nici canalizare. Lipseşte bunul public, lipseşte comunitatea. Un emigrant mexican povesteşte despre comitetul de iniţiativă al sătenilor din Ticuani pentru instalarea sistemului de apă potabilă. Unii din membri trăiesc în New York, alţii în Ticuani. Cei din New York au rămas parte a aceleeaşi lumi. Ei muncesc pînă vineri după-amiază în Queens, seara sînt pe aeroportul JFK, sîmbătă ajung în Ticuani discută cu specialiştii locali despre sistemul de apă potabilă. Pînă luni la prînz sînt iarăşi în New York la slujbele lor. Am întîlnit doar un sat asemănător în România (e şi o chestiune de şansă), Bosanci, în care mulţi locuitori muncesc sau s-au stabilit definitiv în Belgia. La campionatul european, spun localnicii cu mîndrie, se putea vedea pe stadion un tricolor mare pe care scria „Bosanci". Acum cîţiva ani muncitorii bosînceni de pretutindeni au pus mînă de la mînă şi au trimis acasă o parte din banii necesari investiţiei pentru racordarea comunei la gaze naturale. E ceva diferit în fotografie şi în curînd poate că aceasta va fi noua poză a satului românesc. ▲

© L. Muntean

Agricultura

Agricultura reprezenta în 2000 principala ramură în ceea ce priveşte ocuparea populaţiei, deţinînd 40,8% din totalul populaţiei ocupate. Agricultura este singura ramură a economiei româneşti în care predomină persoanele în vîrstă. Aproape 52% din cei care muncesc în acest sector au peste 50 de ani, iar 23,% peste 65 de ani. Doar 28,6% din populaţia ocupată în agricultură erau tineri sub 35 de ani. Cei care au sub 40 de ani şi muncesc acum în agricultură ar fi suficienţi pentru exploataţii de dimensiuni optime cu dotare corespunzătoare. Majoritatea populaţiei ocupate în mediul rural are un nivel de pregătire limitat la învăţămîntul primar ori cel mult la nivel gimnazial sau nu a finalizat nici un ciclu de învăţămînt.

Suprafaţa agricolă deţinută de privaţi a crescut de la 12,6% în 1990 la 95,7% în 2000. Dacă în 1990, numai 4,1% dintre tractoare erau private, în 2000 ponderea era de 91%.

În România, producţia medie la hectar la grîu a fost în 2000 de 2.295 kg, comparativ cu peste 8.000 kg/ha în Belgia – Luxemburg, peste 7.000 kg/ha în Danemarca, Franţa, Germania, Irlanda. La porumb, se înregistra o medie de 1.713 kg faţă de peste 8000 kg. în Italia, Austria, Franţa, Grecia, Germania, Spania. Cantitatea de îngrăşăminte chimice utilizată în agricultură în anul 2000 a fost de aproape trei ori mai mică decît în 1989. În anul 2000 în sectorul privat din agricultură funcţionau aproape 11.000 exploataţii care deţineau 2.200 mii ha, (3.573 societăţi agricole şi 6.264 asociaţii familiale). Gospodăriile individuale exploatau 9.377 mii ha revenind pe gospodărie numai 2,28 ha. *(Ministerul Dezvoltării şi Prognozei, Planul Naţional de Dezvoltare 2002-2005)*

Sorin IONIȚĂ

Goana după Sf. Graal

De ce unele ţări sînt sărace, iar altele bogate? De ce unele părţi ale lumii par să stagneze în ciuda unor înverşunate eforturi internaţionale de a combate subdezvoltarea? Se poate grăbi creşterea, sau trebuie să ne resemnăm şi să lăsăm lucrurile să curgă în voia lor? Încercările de a răspunde la aceste întrebări au dus în ultima jumătate de secol la constituirea economiei dezvoltării sau, mai larg, a teoriei dezvoltării. Nu că înainte de asta lumea nu s-ar fi preocupat de aşa ceva, însă teorii sistematice în această direcţie, cuplate cu o atmosferă intelectuală propice au apărut abia după al doilea război mondial. Paradoxal, au apărut în urma a două mari spaime. Prima a fost cea a marii crize economice din anii '30. Modelul american de ieşire din criză a ajuns să fie considerat soluţie universală pentru lumea subdezvoltată.

A doua spaimă a fost cea a ascensiunii economice spectaculoase (se credea atunci) a URSS, care raporta rate de creştere impresionante, în urma mobilizării interne şi a creşterii uimitoare a investiţiilor. Nu doar numeroşii apologeţi ai stîngii, dar chiar economişti conservatori de prestigiu erau de părere că sistemul sovietic era realmente superior din punct de vedere al creşterii, singurele sale defecte ţinînd de limitarea drepturilor şi libertăţilor personale. Ca atare, pentru a înlătura pericolul ca URSS s-o ia înaintea Occidentului şi pentru a stăvili extinderea influenţei sale prin export de revoluţie, era nevoie de instrumente noi pentru creşterea accelerată şi pentru furnizarea de asistenţă străină în ţările subdezvoltate. Economia dezvoltării, ramură tînără cu statut de vedetă desprinsă din trunchiul mai vechi al disciplinei, a fost însărcinată cu găsirea lor. Privind retrospectiv, promisiunile ei în materie de politică practică au rămas în mare parte neonorate, ceea ce i-a făcut pe adversarii săi să lanseze butada că economia dezvoltării este tot vechea economie, doar că prost făcută. Poate că este cam mult spus: fie şi numai în planul ideilor, eşecurile tot contribuie la o mai bună înţelegere a lumii. În plus, acum există şi un set de instituţii menite să promoveze dezvoltarea (Banca Mondială, FMI, diverse programe ale ONU) care, deşi criticabile, au adunat expertiză şi experienţe ce pot fi valorificate.

Din păcate, oamenii învaţă încet şi uită repede. Diverse modele de creştere, repudiate după cîţiva de la lansare chiar de inventatorii lor, au rămas în mod curios în funcţiune decenii întregi, guvernele lumii a treia sau instituţiile străine de asistenţă refuzînd să le abandoneze. Astfel că programele de dezvoltare seamănă azi, din punctul de vedere al teoriilor pe care se bazează, cu nişte torturi foietaj: straturi mai noi de idei nu le-au înlăturat pe cele vechi, ci s-au suprapus peste ele, iar politici cu efecte uneori contradictorii convieţuiesc paşnic în acelaşi loc.

A fost mai întîi marea promisiune a accelerării investiţiilor ca motor al creşterii şi ajungerii din urmă a Occidentului. Teoria (care a primit rapid numele inventatorilor, Harrod şi Domar, aşa cum s-a întîmplat invariabil şi cu cele următoare) era simplă: rata de creştere este cu atît mai mare cu cît investiţiile (sau altfel spus, economisirea) sînt mai mari în PIB, în defavoarea consumului. De aici, se deschideau două căi: cea socialistă, care folosea controlul politic pentru a comprima consumul şi a spori investiţiile pînă la cifre astronomice de 25-30%; şi contra-strategia recomandată guvernelor occidentale cu insistenţă de către consilierii economici, anume credite ieftine sau chiar ajutor financiar pentru lumea a treia, în aşa fel încît aceasta să-şi poată permite investiţii masive în condiţiile în care capitalul propriu lipsea. Un alt domn a lansat cam tot pe atunci o altă noţiune atrăgătoare care se potrivea bine cu prima, identificînd cîteva stadii obligatorii prin care trec societăţile în drumul lor către prosperitate. Unul din stadii, cel al „demarajului", a dat şi numele noii concepţii, ajunsă extrem de populară. Imaginaţia tuturor a fost captată de metafora maşinii care o ia din loc sau a avionului care decolează, iar Africa şi Asia de Sud s-au umplut de baraje, uzine şi maşinării industriale care urmau să creeze prosperitate prin „demaraj".

Finalmente, însă, avionul n-a mai decolat. Se pierduseră din vedere cîteva mici detalii, precum acela că nu doar volumul investiţiilor contează, ci şi calitatea şi rentabilitatea lor; că un management bun nu e ceva ce vine de la sine; că furtul din averea tuturor nu trebuie neapărat să ia forma sustragerii de fonduri sau echipamente industriale (deşi asta se întîmpla desigur pe scară largă), ci poate fi realizat oficial prin inflaţie sau practicarea de dobînzi preferenţiale pentru companii „de importanţă strategică". Lacurile de acumulare s-au colmatat şi au răspîndit boli tropicale, energia subvenţionată a adus beneficii doar grupurilor industriale bine conectate politic şi minusculei clase mijlocii care avea la ce s-o utilizeze. Iar ţările foste socialiste, după decenii întregi de recorduri economice (aproape un secol în cazul Rusiei), industrializare, avînt şi cucerirea Cosmosului, sînt cam tot pe acolo de unde au plecat: la 3-400 $/lună salariu mediu în Europa Centrală, sau 100-150 în cazul celei de Sud-Est. Misterul dezvoltării a rămas nerezolvat.

Reacţiile în faţa acestei dileme au fost de două feluri: în lumile a doua şi a treia, frustrare şi căutare de ţapi ispăşitori; în Occident, încercări de a explica mai bine dezvoltarea. Prima categorie de reacţii a dat naştere teoriilor neocolonialismului, sau dependenţei periferiei de metropole, ideea fiind că lumea dezvoltată extrage în mod mai mult sau mai puţin subtil resurse naturale sau alte bogăţii de la ceilalţi, şi asta ar explica succesul său. Faptul că nici una din prezumţii nu se verifică empiric – astăzi în lume, cu cît ai mai mult petrol sau diamante, cu atît e mai probabil să fii sărac sub un guvern autoritar şi corupt – nu îi clinteşte deloc în convingerile lor pe adepţii acestei teorii.

Cealaltă direcţie a încercat permanent să vină cu modele noi de dezvoltare, de vreme ce simplul transfer de capital şi tehnologie n-a mers. Aşa au apărut noile mode ale investiţiei în capital uman (în principal, prin educaţie) sau capital social (diferă de primul prin aceea că se referă nu la abilităţi individuale, ci la relaţiile comunitare). Sîntem acum pe această creastă de val, dar sînt semne că nici aici nu e de găsit soluţia miraculoasă. Probabil că vechii economişti ortodocşi, care erau în primul rînd filosofi sociali, au avut pînă la urmă dreptate: natura umană nu se schimbă, iar legea sa fundamentală spune că oamenii răspund la stimulente. Ei vor face anumite lucruri dacă acestea le aduc beneficii şi nu le vor face în caz contrar. Poţi investi enorm în educaţie, fără efecte asupra dezvoltării, dacă educaţia nu aduce beneficii cuantificabile pentru individ, iar carierele de succes şi prosperitatea nu depind de pregătirea individului, pentru că aşa sînt regulile de funcţionare în societatea respectivă. Asta era la fel de clar în statele comuniste înainte de '89, pe cît rămîne de clar şi astăzi acolo unde corupţia şi afilierea de grup sînt mai importante decît competenţa. Ce ar ieşi dacă vreunul din aceste guverne din ţări în curs de dezvoltare ar lua în serios noua viziune a Băncii Mondiale şi s-ar apuca să promoveze cu sîrg capitalul social ca stimulent al modernizării, nici nu vreau să mă gîndesc. Probabil că cel mai bun lucru de făcut este să abandonăm iluzia soluţiei-miracol, că vom descoperi butonul pe care trebuie apăsat pentru a genera dezvoltare. Nu există o cale privilegiată într-acolo – sau, poate, sînt nenumărate căi, avînd toate în comun un set de reguli de joc simple, clare şi stabile, precum garantarea proprietăţii, egalitatea în faţa legii şi libertatea de a-ţi căuta propria fericire. ▲

Constantin RUDNIȚCHI

Senini în faţa dezastrului

Cine a cîştigat şi cine a pierdut în economia românească în ultimii 12 ani? Cine s-a dezvoltat şi cine s-a înfundat în mlaştina rezultatelor financiare negative? Sunt două întrebări pe care specialiştii şi nespecialiştii şi le-au pus mai mult ca sigur de nenumărate ori în ultima perioadă. Din păcate, este extrem de dificil de dat un răspuns tranşant. Dificultatea vine în primul rînd din faptul că economia românească are un comportament deviant. Blocajul financiar, lipsa unui management performant, o serie întreagă de facilităţi fiscale sau vamale, creditele neperformante sau cele fiscale au distorsionat grav mediul de afaceri românesc. Cu alte cuvinte, este extrem de dificil să identifici o companie pe care să o etichetezi performantă luînd în calcul mai multe criterii esenţiale.

Astfel, dacă ar fi să judecăm o companie ar trebui să ne uităm la mai mulţi indicatori: 1) profitabilitatea afacerii; 2) nivelul îndatorării faţă de bănci; 3) poziţia în blocajul financiar (mai exact nivelul datoriilor şi al creanţelor); 4) dezvoltarea, adică volumul investiţiilor. Desigur, acesta poate fi considerat un set minim de indicatori la care se pot ataşa şi alţii, dar care ar complica şi mai mult analiza. Cert este că pentru imensa majoritate a companiilor româneşti datele care atestă sănătatea financiară se împletesc cu cele care indică faptul că au grave probleme economice. Concret, în urmă cu cîţiva ani, cea mai importantă firmă din domeniul petrolului raporta prin bilanţ că are datorii la bugetul de stat, dar în acelaşi timp distribuia dividende acţionarului majoritar, care era tot statul.

Interesant este şi faptul că nu se poate vorbi despre ramuri sau sectoare care au înregistrat creşteri în bloc, după anul 1989. Acest lucru vine să arate încă o dată faptul că economia a evoluat în ultimii 12 ani fără a avea o strategie coerentă sau logică. Nu putem vorbi despre încurajarea dezvoltării unor ramuri sau subramuri. Putem doar constata că în interiorul aceleiaşi ramuri au apărut unele companii performante ca rezultat al unor excepţii. Excepţii care au fost posibile doar ca urmare a unor eforturi manageriale singulare. De aceea, analiza de creştere a economiei româneşti se face foarte greu la nivel de sectoare şi ceva mai clar atunci cînd se iau în calcul doar companiile. Aici avem chiar exemple care se pot da: ALRO Slatina, ALPROM Slatina, „Electroaparataj" şi „Electromagnetica", ambele din Bucureşti, „Terapia" din Cluj, „Antibiotice" Iaşi şi desigur un grup de alte companii private.

Pe ansamblu, nu există ramură sau sector economic care să fi ajuns la nivelul economic al anului 1989. Căderea a fost drastică (statisticile arată acest fapt), iar creşterile, conjuncturale, nu au putut reface alunecările din anumiţi ani. Există, însă, şi cîţiva „cîştigători" ai ultimilor ani. Performerii economiei româneşti vin în special de la servicii care nu existau înainte de 1989. Consultanţa juridică şi de afaceri, studii de piaţă, publicitate, resurse umane sînt zonele care au răsărit cu succes în ultimii 12 ani. Faptul este explicabil dacă ne gîndim că toate aceste afaceri au necesitat mai mult cunoştinţe ştiinţifice şi mai puţin capital şi au fost servicii care au fost strîns legate de schimbările care au intervenit în economie (privatizare, instabilitate legislativă ş.a.). De asemenea, activităţile cuprinse generic sub titulatura de „tehnologia informaţiei" sînt cotate cu creşteri. Trebuie spus că acest sector a avut un mare handicap: investiţiile au fost practic stopate în perioada 1980-1989.

Dar adevăratul sector-cîştigător al ultimilor ani (conform profesorului Cezar Mereuţă) este cel al construcţiilor. Faptul este explicabil prin cel puţin două motive. Primul este acela că sectorul construcţiilor a fost privatizat relativ rapid. Al doilea motiv este mult mai practic. Sectorul construcţiilor merge mînă în mînă cu economia subterană. Vilele, casele au proliferat în România avînd ca surse de multe ori bani negri.

Desigur, dacă în căutarea performanţei am aplica un alt criteriu, să spunem cel al sectoarelor care contribuie substanţial la exporturi, am avea rezultate contradictorii. Industria textilă, siderurgia şi industria lemnului pot părea a fi sectoare cîştigătoare. Dar, să nu uităm că

© A. Popescu

industria textilă trăieşte din lohn, sector care aduce foarte puţină valoare adăugată şi care nu face simţită prezenţa companiilor româneşti pe piaţa internaţională; industria lemnului trăieşte mai mult din exportul de buşteni. Metalurgia reuşeşte să exporte, dar firmele din interiorul sectorului au mari probleme. Ele acumulează datorii, nu-şi achită obligaţiile faţă de buget şi furnizori şi au făcut paşi mici pentru restructurarea financiară şi de personal. De aceea nu este deloc surprinzător faptul că metalurgia este unul dintre sectoarele neperformante din economia românească. Prelucrarea ţiţeiului apare oarecum surprinzător în aceeaşi zonă. Explicaţia vine din primii ani de după anul 1990, atunci cînd a funcţionat o foarfecă a preţului. Ţiţeiul se importa la preţuri mondiale, iar combustibilii se vindeau la preţuri româneşti. Acest lucru a făcut ca rafinăriile să acumuleze pierderi şi datorii. Un balast de care nu au scăpat nici astăzi. Cel mai îngrijorător pentru economia românească este însă un alt lucru. Au existat mici cîştigători, au existat supravieţuitori, dar şi foarte mulţi învinşi. Multe companii au pierdut pieţe externe şi nu au reuşit să le mai cîştige şi şi-au redus drastic cota pe piaţa internă. Aceste constrîngeri nu i-au făcut pe manageri să ia măsuri drastice de restructurare. Administratorii au rămas senini în faţa dezastrului. Şi nu se poate spune că politicienii au avut altă atitudine. ▲

Alexandru R. SĂVULESCU

Dezvoltare durabilă *vs* creştere economică

Privită din perspectiva protecţiei mediului, România este o ţară plină de contradicţii. Pe de o parte, ea este împînzită de zone grav afectate de poluare, sau desfigurate de folosirea abuzivă a resurselor etc. Pe de altă parte, dispune încă de mari „insule" de natură, bine conservate.

Ca urmare a politicii de „industrializare forţată" practicate de regimul comunist, România se confruntă acum cu o lungă serie de aşa-numite puncte fierbinţi, industrie minieră, chimică şi petrochimică, metalurgică etc., locuri unde natura a fost redusă la peisaje selenare şi unde oamenii trăiesc în medie cu zece ani mai puţin decît media de viaţă pe ţară, o medie care şi aşa este printre cele mai mici din Europa. Dar există şi întinse zone de păduri cvasi-virgine, printre ultimele din Europa, arii care adăpostesc peisaje superbe, şi sute de specii rare de plante şi de animale. Printre ele rîşi, lupi şi urşi, animale practic dispărute din cea mai mare parte a restului Europei.

Există întinse zone devenite aride, afectate de alunecări de teren, de inundaţii, ca urmare a desecărilor, defrişărilor şi altor activităţi brutale care au „redat" agriculturii terenuri improprii pentru această activitate, sau care au urmărit „exploatarea intensivă" a naturii. Dar există şi zone, în special montane, unde locuitorii ştiu din timpuri imemoriale că fac parte din natură, fapt pentru care nu şi-au propus niciodată „cucerirea naturii de către om"...

Ţinînd cont de cele două aspecte contradictorii ale realităţii româneşti, pare destul de limpede pentru orice cetăţean bine intenţionat că nu există o „soluţie miracol" pentru problema descrisă. Bunul-simţ comun ne indică însă că ţara noastră ar trebui, pe de o parte, să cureţe „murdăria" trecutului şi că ar trebui, pe de altă parte, să se gîndească cum să protejeze importantele valori de care mai dispune încă (cît mai dispune încă de ele).

Din fericire, contextul internaţional este prielnic unei astfel de abordări. Uniunea Europeană, către care „tragem cu ochiul" (cu invidie nedisimulată, deşi poate unele lucruri n-ar trebui invidiate), a aprobat anul trecut o strategie de dezvoltare durabilă care pune aspectele de protecţie a mediului pe picior de egalitate cu aspectele sociale şi economice. Problema pare însă să fie la noi. România pune economia şi socialul înaintea protecţiei mediului. Argumentul celor care nu văd legătura directă dintre cele trei aspecte ale dezvoltării durabile este că pînă nu vom avea o economie puternică, nu vom putea plăti preţul de care este nevoie pentru a pune în practică o adevărată politică de protecţie a mediului. Altfel spus, trebuie să continuăm să distrugem mediul, pentru a obţine bani cu care pe urmă să protejăm ce-a mai rămas...

Aşa încît în timp ce UE vorbeşte despre dezvoltare durabilă, noi ne gîndim la creştere economică. Atunci cînd UE începe să pună oprelişti şoselelor în favoarea transportului pe calea ferată, noi facem planuri entuziaste pentru tot felul de noi autostrăzi care ar urma să brăzdeze ţara în lung şi-n lat, în timp ce nu ne îngrijim aproape deloc de vasta dar îmbătrînita reţea de căi ferate existentă. Atunci cînd UE vorbeşte despre creşterea eficienţei energetice, propunîndu-şi scăderea consumului total în acelaşi timp cu mărirea proporţiei de energie electrică produsă din surse regenerabile, noi vrem mai multă energie, şi ne hotărîm să investim într-o nouă unitate la centrala nucleară de la Cernavodă. Atunci cînd UE promovează din ce în ce mai serios agricultura ecologică pe suprafeţe mici, noi sprijinim exclusiv marile asociaţii care practică agricultura intensivă. Atunci cînd Europa redescoperă că lucrurile mici sînt minunate, noi ne zbatem să construim un gigantic parc de distracţii lîngă un sit cultural protejat – cetatea medievală Sighişoara. Şi exemplele pot continua. Practic, noi urmăm calea parcursă în trecut de vestul continentului, în loc să ne apropiem de gîndirea lui de astăzi. Şi sperăm că făcînd aceleaşi greşeli pe care Vestul le-a făcut în ultimii treizeci-cincizeci de ani, şi pe care el încearcă să le repare astăzi, îl vom ajunge din urmă, ba chiar îl vom depăşi...

Şi asta tocmai cînd soluţia ne este mai la îndemînă ca oricînd. Folosind avantajele comparative pe care le avem, România ar putea să facă progrese enorme într-un timp scurt, şi practic fără investiţii financiare (care oricum nu ne prea stau la îndemînă). Spre exemplu, ar putea creşte substanţial mobilitatea locuitorilor din oraşe prin simpla amenajare a unor piste pentru biciclişti sau a unor căi de acces mai comode pentru pietoni. Sau ar putea certifica ecologic producţia agricolă a micilor producători, asigurîndu-le acestora acces la pieţele externe, unde produsele nu sînt doar căutate, ci şi foarte bine plătite. Sau ar putea reface relativ uşor atracţii turistice tradiţionale cum sînt morile de apă, vîltorile, mocăniţele forestierilor, elemente de maxim interes pentru străinii interesaţi de turismul cultural.

Pentru asta ar trebui însă ca factorii de decizie să înţeleagă cîteva lucruri simple. Spre exemplu, că atunci cînd se vorbeşte despre protecţia mediului, despre natură, se vorbeşte şi despre om. Dar şi despre mediul construit (antropic), pentru că omul este poate în primul rînd un animal făuritor *(homo faber)*, şi abia apoi un animal gînditor *(homo sapiens)*. Sau că nu poate exista o reală dezvoltare economică (eventual poate doar creştere) sau dezvoltare socială fără protecţia mediului. E drept însă că lucrurile simple sînt şi cele mai greu de înţeles... ▲

Ioana AVĂDANI

Ca-n Texas

– sau de la „Yeee-ha!" la „Ciocu' mic" –

Ce tare ne plăcea să ne jucăm „ca-n Texas"! Copii de Bucureşti fiind, cu o lume limitată de două blocuri şi cu sumbrul Tribunal Militar drept „skyline", ştiam să apreciem spaţiul deschis, acţiunea, aventura, nemaivăzuta capacitate a regulilor de a se schimba în funcţie de „şerif". Texasul nostru de pe cheiul gîrlei era un spaţiu al arbitrariului îmbujorat de imaginaţie, de gălăgie copilărească, de „buni" şi „răi" care îşi jucau rolurile cu seriozitate, cu patimă, cu simţ de răspundere – pînă cînd ne chemau mamele noastre în casă. Confruntat cu acest spaţiu – aş îndrăzni să-i spun, mitologic – adevăratul Texas mi s-a vădit dezamăgitor. Austinul vizitelor mele s-a dovedit a fi mai degrabă posac, fără ascunzişuri, guvernat de reguli bine stabilite, plictisitor de opulent, dar ceva mai sărac în iluzii decît lăsau să se înţeleagă reclamele turistice (dar, chiar aşa, cine face „turism" în Texas?). Nici mult lăudata „cea mai mare colonie urbană de lilieci" nu a venit să compenseze liniştitul april texan – căci nici o aripă de liliac nu s-a arătat privirii mele. Ziarele erau dominate de disputa majoră a comunităţii: cum să fie tratate căprioarele, care se înmulţiseră peste măsură: vînate sau „deportate"? Şi nu atît lentoarea acestui mic-mare oraş american m-au descumpănit, ci depărtarea de idealul zgomotos şi necontrolabil din mintea mea, aceea de copil, căruia îi eram tributară. Şi cred cu tărie că nu suta de ani dintre prototipul meu texan şi realitatea căreia îi eram martoră stătea măsura acestei depărtări, ci mai degrabă cele trei decenii dintre „eu-cea-de-pe-cheiul-gîrlei" şi „eu-cea-din-Austin". De aceea mă surprinde şi nu tocmai să regăsesc „Texasul" copilăriei mele în cotidianul românesc. Spaţiul public – fie el fizic sau mediatic – este plin de zgomote, de strigăte, de copite de cai şi de împuşcături. Regulile sînt mereu altele, jocul este mai puţin predictibil decît înţeleg jucătorii, „şeriful" are puteri depline, iar „ajutorii" se îmbată de dorinţa de a-i face pe plac. Băncile se sparg, arginţii se duc, „băieţii buni" nu mai prididesc să ţină urma „băieţilor răi". Uneori, sătui de urmărire, „bunii" şi „răii" schimbă rolurile, încurcă replicile – şi nici o mamă strigînd din balcon nu mai reuşeşte să-i cheme în casă.

Un spaţiu impredictibil, iată ce oferă România ochiului neavizat. „Mereu surprinzătoare", cum sună un slogan turistic ministerial, şi vai cît de adevărat. Îmi spunea un prieten ziarist, venit din cele zări: „Am vorbit, timp de trei zile, cu mai multe persoane din structurile voastre de conducere. Că există mai mulţi poli de putere nu mă miră. Dar că fiecare crede ca EL este la cîrma ţării, asta m-a derutat complet. Voi de unde ştiţi cine vă conduce?". Încerc să pun lipsa de armonie a structurilor noastre interne, a discursului public, pe seama fragedei vîrste a democraţiei. E nevoie de timp, îmi spun, pentru măturarea reflexelor sociale, pentru rodarea mecanismelor de propulsie şi control, pentru împămîntenirea legilor şi descoperirea viciilor ascunse ale sistemului. Îmi vine apoi în minte Texasul copilăriei mele şi bucuria pe care ne-o dădea joaca de-a „hoarda sălbatică". Şi îmi dau apoi seama că lipsa de consistenţă, de coerenţă nu este o boală a copilăriei societăţii, ci a individului. Că societăţile se pot maturiza rapid, pot „creşte frumos" în doar cîţiva ani, dacă indivizii îşi asumă rolurile cu seriozitate, cu pasiune, cu simţ de răspundere. Cu elite prinse în jocuri juvenile (de-a puterea, de-a dreptatea, de-a „ce-am găsit să fie al meu") şi cu mase infantilizate de sărăcie, de muncă fără spor şi de guvernări neparticipative, greu îi va fi societăţii româneşti să crească. Nu mă gîndesc acum la numere – PIB, rate de varii tipuri, excedente sau deficituri – ci la „dezvoltări", la evoluţii predictibile şi reproductibile, la corelaţii şi strategii. Mă gîndesc mai departe, la reprezentativitatea celor aleşi şi la responsabilizarea lor faţă de cei care i-au ales. La controlul asupra banului public, exercitat ca un drept cetăţenesc şi perceput ca un act de maturitate, nu drept o „hărţuire". La o presă agresivă, dar nu violentă, şi la subiecţi de presă care să accepte că „expunerea" este parte a fişei de post, atunci cînd te afli într-o poziţie de conducere. Şi îmi spun atunci că nu douăzeci de ani, cum suna profeţia, ci două sute de ani nu ar fi de ajuns dacă schimbarea nu începe cu individul. Şi că întreaga armonizare legislativă, întregul „concert european", „arhitectura euro-atlantică" pot rămîne doar proiecte academice cînd „răii" şi „bunii" se încăieră în colbul uliţei, sub privirea şerifului care îi mustră părinteşte: „Ciocu' mic!". ▲

Teodor TIŢĂ

Surprize cu şobolani

„Ciunga, băieţi, Turbo, băieţi, cu suprize, băieţi". Ţiganca postată strategic în faţa şcolii îşi laudă în gura mare marfa: guma de mestecat turcească sau arăbească cu gust rău care oricum dispare în cîteva momente. O cumpărăm însă cu aerul că am făcut o afacere bună. Şi chiar este o afacere bună. Sîntem cîndva în timpul anului şcolar 1987-1988, o vreme cînd guma de mestecat nu avea darul de a asigura consumatorului o dantură perfectă şi nici o respiraţie plăcut mirositoare. Valoarea ei consta în acel timp în surpriză, sau „supriză" dacă doriţi să păstrăm varianta copywriterului cu pungă de seminţe şi batic viu colorat, un mic petec de hîrtie lucioasă care avea imprimată poza unui actor, a unui fotbalist sau a unui automobil. Aceste surprize le schimbam între noi, le comparam, le traficam. Micile ilustraţii ne asigurau pe noi, mici locuitori ai sutelor, miilor de blocuri identice de beton, că dincolo de realitatea gri există o lume cu sclipici. O lume pe care puteam doar să o întrezărim îndărătul hîrtiei lucioase. Aceeaşi lume pe care puteam să o ghicim cîteodată la televizor. Exista o emisiune („Din lumea capitalului", parcă) al cărei unic rol era acela de a furniza pe bandă comparaţii între Est şi Vest, exerciţii cu rezultat veşnic defavorabil Occidentului. Scenariul era relativ simplu: mai întîi vedeam zgîrie-norii din vreun oraş american, imagine însoţită de comentariu doct-dezaprobator. Imediat, apăreau invariabil în cadru cîţiva „homleşi" pregătindu-se să petreacă noaptea la poalele zgîrie-norilor de mai devreme. În partea a doua a falsului documentar se schimba tonul, peisajul şi muzica. Vedeam blocuri, ascultam muzică patriotică, iar vocea din off ne asigura că sîntem norocoşi. Ei bine, întotdeauna pe retină îmi rămîneau acele clădiri înalte şi strălucitoare. Exista o legătură confuză între ele şi surprizele de la guma de mestecat.

Minunată copilărie printre betoane, cu cheia de gît. Nicu, care vedea mereu filme pe video şi le povestea între etaje, îndelung, molcom, cadru cu cadru, dura povestirea mai mult decît filmele. Ascultam fascinaţi, că oricum nu aveam altceva de făcut. Cozile, cea mai sinistră formă de socializare politică a copilului. Cînd se întrerupea curentul, ne jucam de-a fantomele pe scara blocului. Era unul care făcea mereu aceeaşi glumă, cu efect garantat: se întindea pe jos, aşteptînd ca cei care veneau de la serviciu să calce pe el. Apoi se amuza teribil. „De-a v-aţi ascunselea" pe scara unui bloc fără lumină, speriatul ălora mai mici şi mai fricoşi. Imaginaţi-vă, sau aduceţi-vă aminte: un bloc, o stradă în totală beznă, sute de oameni care se înghesuie, care bîjbîie, ca şobolanii de la subsol, fără organele de orientare care îi ajută pe aceştia să se descurce. ▲

Ana BOTEZ

Locuirea noastră cea de toate zilele (II)

Este extrem de interesant că „verticalitatea" casei, acum profană, se suprapune perfect cu caracterul de microcosmos al casei tradiţionale şi cu cele trei niveluri cosmice cu care aceasta comunică în centrul său. Atunci, apartamentul de bloc este în mai mică măsură o locuinţă decît casa cu pivniţă şi pod, pentru că nu depăşeşte planul orizontal; devine limpede că apartamentul este o imagine a captivităţii omului modern în planul orizontal al vieţii materiale, fără nici o legătură cu transcendentul. Chiar dacă blocul ar putea părea „mai vertical", dacă îmi este permis să mă exprim astfel, pentru că este mai înalt, aceasta nu este decît o iluzie; blocul este o asociere arbitrară de apartamente dezvoltate în plan orizontal, al cărui ax vertical, casa scării, nu uneşte nivelurile cosmice, ci o succesiune de niveluri care aparţin în aceeaşi măsură planului terestru de existenţă. Şi cît de prozaic iese acest fapt în evidenţă cînd copiii vecinilor de deasupra tropăie vesel prin toată casa, iar vecina de dedesubt protestează pentru că o deranjează apa care a rămas curgînd în baie... Dacă prima experienţă religioasă a omului a fost (spune Eliade) să privească bolta cerească, şi bolta sau tavanul oricărui spaţiu a fost întotdeauna simbol al bolţii cereşti, atunci tropăitul din apartamentul de deasupra este încă un obstacol pe care omul de astăzi trebuie să îl depăşească pentru a redescoperi sacrul.

În continuare, am să vorbesc puţin despre strămoşii blocurilor noastre, cel puţin despre unele momente-cheie, atît cît îngăduie spaţiul redus. Se ştie că primele locuinţe colective au apărut în Roma antică; se numeau *insulae* şi erau, după standardele noastre de astăzi, mai mult decît insalubre. Aveau dimensiuni importante atît pe verticală, cît şi pe orizontală, astfel încît încăperile din centru erau lipsite de lumină naturală. Mărimea lor, justificată numai de lăcomia proprietarilor, nu era dublată de un efort constructiv corespunzător şi, în consecinţă, nu era un fapt neobişnuit ca aceste *insulae* să se prăbuşească sub greutatea numeroşilor locatari. Aceştia din urmă nu erau alţii decît poporul obişnuit să trăiască cu „pîine şi circ". După vreo două milenii, istoria se repetă, cu diferenţa că circul a fost înlocuit de televizor.

În secolul al XIX-lea, ca urmare a industrializării, din ce în ce mai multe braţe de muncă erau necesare în oraşe, ceea ce a dus la apariţia unui mare număr de locuinţe insalubre. La jumătatea secolului al XIX-lea, la Berlin, poliţia a sesizat pericolul de incendiu pe care îl prezentau aceste locuinţe muncitoreşti şi a impus un regulament urbanistic care să permită accesul nestînjenit al maşinilor de pompieri în orice nouă construcţie. S-ar putea crede că viaţa berlinezilor s-a îmbunătăţit, însă, în realitate, investitorii au găsit în acest regulament o acoperire pentru speculaţiile lor imobiliare, astfel încît condiţiile de trai în noile imobile de raport au fost chiar mai rele. Mai exact, fiecare cameră de locuit trebuia să aibă cel puţin o fereastră spre stradă sau spre o curte interioară (ceea ce ar fi bine), însă aceste curţi trebuiau să aibă dimensiunea minimă pentru manevrarea echipamentului pompierilor, adică latura de cinci metri şi jumătate (pe care nimeni nu a depăşit-o), pentru o înălţime maximă de circa treizeci de metri (sub care, desigur, nimeni nu a scăzut). Am dat acest exemplu pentru că reprezintă un vîrf al desconsiderării omului în favoarea considerentelor tehnice. Omul nu mai este chip al lui Dumnezeu, ci un apendice inutil care nu poate fi desprins de necesarele braţe de muncă, iar locuinţa sa mizeră devine interesantă pentru cei de la putere doar pentru ca posibilă sursă de incendii, care pot să afecteze şi restul oraşului.

Desigur, această stare de lucruri a indignat pe mulţi intelectuali, cu consecinţele cunoscute, adică, simplist spus, dezvoltarea ideologiei socialiste. În acest context apare Le Corbusier cu a sa critică a oraşului şi a modului de locuire modern, manifestată pe deplin în al său *Plan Voisin* de dezvoltare a Parisului (1925), în care propunea raderea de pe faţa pămîntului a unei suprafeţe importante din oraş, cu excepţia cîtorva monumente istorice, şi construirea unor structuri de mari dimensiuni, cu mari spaţii verzi între ele, care se presupunea că ar asigura condiţii optime de trai: soare, aer curat, spaţii calculate „ştiinţific" şi aşa mai departe. Evident, acest plan nu s-a aplicat, însă ideea de locuire optimizată „ştiinţific" n-a murit, ba chiar a primit o înfăţişare concretă odată cu construirea cunoscutei *Unité d'habitation* din Marsilia, al cărei nume spune tot. De altfel, Le Corbusier nu era o voce singulară, însă el a fost cel mai radical şi, din nefericire, cel care şi-a susţinut cel mai convingător ideile, ajutat şi de imaginea de artist genial, de superstar cum am spune astăzi. Argumentele cu care şi-a fundamentat estetica par astăzi puerile, vorbăria unui băieţaş fascinat de maşini şi avioane, iar ideile despre noua locuinţă s-au dovedit, în cele din urmă, a fi catastrofale. Falimentul lui Le Corbusier şi al imitatorilor săi a fost cauzat de iluzia de a putea reduce omul şi manifestările sale la cantităţi măsurabile; mai mult, frumuseţea subtilă a creaţiilor elveţianului s-a demonstrat a fi greu de imitat, aşa încît, de cele mai multe ori, epigonii au ratat jalnic. Însă, înainte ca dezastrul să fie evident, modelul corbusianist a fost aplicat cu un zel demn de-o cauză mai bună pentru rezolvarea crizei locuinţelor de după al doilea război mondial. Este de bănuit că prestigiul lui Le Corbusier şi al ideologiei moderniste a fost mai mult o acoperire pentru adevărata cauză a acestui entuziasm, şi anume faptul că aceasta era soluţia cea mai ieftină a problemei, care făcea pe toată lumea fericită: investitori, autorităţi, intelectuali şi artişti, iar în teorie chiar şi pe locuitori. Mai tîrziu, această rezolvare simplistă a crizei locuinţelor a fost criticată, dar, din păcate, acele voci care arătau adevărata cauză a eşecului, şi anume reducerea omului la planul material al existenţei, s-au făcut mai puţin auzite. Chiar şi fără unităţi de locuit, viaţa omului în societatea de consum, lipsită de aspiraţia către transcendent, este lipsită de sens şi alienantă. Oamenii îşi caută sensul existenţei în muncă şi cîştiguri mari, în sporturi extreme, în alcool sau droguri, în sex şi chiar în pseudoreligii care le fac mai mult rău. (Să fie sectanţii „proorocii mincinoşi" din Apocalipsă?)

În ţările socialiste, începînd cu defuncta Uniune Sovietică, problema locuinţelor, apărută în urma industrializării, a fost rezolvată în mod similar. Este năucitoare unitatea de stil a cartierelor-dormitor din Est şi din Vest. Din nefericire, atunci cînd în Occident fenomenul era criticat şi se căutau soluţii, la noi construcţia de blocuri era în plin avînt. Deja am vorbit destul de mult despre ele mai sus, dar ar mai fi cîteva lucruri interesante de spus. În primul rînd, faptul că prima motivaţie a fost, ca şi la capitalişti, preţul redus. Partidul veghea, chipurile, la binele întregului popor, însă nu trebuia să se scobească prea adînc în buzunare. Apoi, nu a scăpat neobservat faptul că oamenii constrînşi să locuiască în aceleaşi spaţii alienante, din Europa pînă la Vladivostok, sînt mai uşor manipulabili de către decît cei care se încăpăţînează să opună rezistenţă, protejaţi de casele lor. Trebuia creat „omul nou", şi cel mai la îndemînă şi mai eficient mijloc a fost distrugerea modului tradiţional de locuire. Cetăţeanul socialist trebuia rupt de casa lui, de biserica lui, de cartierul lui, de oraşul sau de satul lui, iar comunităţile închegate în jurul acestor structuri spaţiale, suspectate că susţin valori neagreate de regim şi sînt, chiar şi numai potenţial, ostile acestuia, erau astfel zdrobite, atomizate. Succesul acestui demers a fost dacă nu total, cel puţin zdrobitor: „omul nou" se plimbă printre noi, sau poate, mai exact spus, noi ne plimbăm printre ei.

Două exemple de un umor amar, unul din Vest, celălalt din Est. Acum cîţiva ani a ţinut o conferinţă la Universitatea de Arhitectură un episcop catolic din Germania (fostă) de Vest, care a vorbit despre noile biserici catolice din eparhia sa, între altele despre una construită într-un mare cartier de blocuri, cu multe zeci de mii de locuitori. Înainte să se desfăşoare acolo variate acţiuni de reabilitare, foarte mulţi localnici se duceau seara acasă într-o stare vecină cu coma alcoolică şi era un fapt curent ca aceştia să greşească aleea, blocul, scara sau apartamentul, toate identice unele cu altele.

Al doilea exemplu este o ficţiune care are, fără îndoială, un solid sîmbure de adevăr. Într-un film sovietic, eroul principal se îmbată, urmînd tradiţia rusească, pînă nu mai ştie de el, moment în care prietenii îi fac un banc şi îl suie în avion. Fără să ştie, eroul nostru ajunge dintr-un mare oraş în altul, taximetristul îl lasă la adresa cerută, Bulevardul Macaragiilor (sau ceva asemănător), blocul este identic cu al lui, cheia se potriveşte în broască, apartamentul este la fel, chiar şi garnitura de mobilă este identică. Tocmai atunci cînd se întreabă cine i-o fi mutat fotoliile de la locul lor apare adevărata proprietară şi lucrurile se lămuresc. Bineînţeles, urmează un *happy end:* cei doi petrec împreună noaptea de Revelion şi se plac. Foarte mult.

Paranteza fiind încheiată, am să reamintesc faptul că dictaturile au creat o *unitate de stil* în încercarea lor de a crea omul nou. Iată, însă, ce spune despre arhitectură, şi despre naşterea stilurilor în arhitectură, Wölfflin, un foarte interesant teoretician: „Elle est l'expression d'une époque dans la mesure où, grand corps monumental, elle fait apparaître l'existence corporelle des hommes, leur port et leur allure, leur attitude légère et enjouée ou sérieuse et grave, leur nature fiévreuse ou paisible, où elle révèle, en un mot, le *sentiment vital d'une époque*. Mais en tant qu'art, l'architecture élèvera et idéalisera ce sentiment vital, elle cherchera à proposer *ce que l'homme voudrait être.*" Aceste rînduri scrise acum mai mult de o sută de ani par să limpezească încă o sursă a perversităţii „stilului realist socialist". Dacă mişcarea firească este dinspre om către arhitectură, arhitectura acestor imense cartiere de blocuri sfîrşeşte, dimpotrivă, prin a se impune, zdrobitoare, asupra omului. Arhitectura socialistă nu exprimă ceea ce omul ar vrea să fie, ci ceea ce partidul vrea ca omul să fie.

În ce priveşte atitudinea corporală, Wölfflin intră puţin în detalii şi distinge cîteva: atitudinea gotică, caracterizată de tensiunea muşchilor, de fermitate; forţă, elansare, pe care le regăsim în arhitectura epocii; atitudinea Renaşterii, destinsă, calmă, echilibrată; atitudinea barocă, expresie a masivităţii, a mişcării, a neliniştii şi pasiunii. Să mă hazardez să surprind atitudinea realist-socialistă? Spatele încovoiat, capul plecat, obrajii supţi, ochii goi; tot ceea ce în corp ar putea exprima conştiinţa de sine, sentimentul identităţii şi al împlinirii, demnitatea sau independenţa se chirceşte, se scofîlceşte, se ofileşte. Omul devine o reflectare a mediului său de viaţă: pereţii strîmbi şi scorojiţi, arhitectura anostă, noroaiele şi gunoaiele. Înfăţişarea românilor îi şochează şi îi sperie pe mulţi dintre cei care ne vizitează ţara. Mai trist este că spiritul românilor este într-o stare asemănătoare.

Nu pot să închei fără să lămuresc, atît cît îmi stă în putinţă, cum s-a ajuns ca, în ziua de astăzi, omul să fie atît de rupt de spiritual şi atît de ancorat în material. Pentru omul modern, Dumnezeu este mort. După cum se ştie, Nietzsche a fost autorul acestei „profeţii despre trecut" *avant la lettre,* simplă constatare a unui fapt deja consumat, ale cărui consecinţe începeau să se profileze din ce în ce mai evident şi mai ameninţător. Nu întîmplător, cel care a avut nefericirea de a aduce Europei această cutremurătoare veste a sfîrşit prin a-şi pierde minţile. Nu Dumnezeul Evangheliilor era mort, ci Dumnezeu aşa cum ajunsese să fie conceput de contemporanii lui Nietzsche, un Dumnezeu care nu era mai mult de un concept şi care nu mai avea practic nici o influenţă asupra vieţii, culturii şi civilizaţiei occidentale. Nietzsche nu era un ateu, ci un însetat de Dumnezeire care a căutat în zadar să-şi potolească setea.

De unde a pornit această maladie a modernităţii? Remarcabilul gînditor Christos Yannaras trimite la ideea lui Dostoievski din romanul *Fraţii Karamazov,* care remarcă devierea creştinătăţii occidentale, cauzată de cedarea în faţa celei de-a treia tentaţii cu care diavolul l-a ispitit pe Hristos în pustie, şi anume aceea de a stăpîni lumea şi umanitatea. Biserica occidentală a căutat – şi a reuşit – să se impună şi să domine, iar pentru aceasta a căutat o fundamentare obiectivă şi raţională a credinţei. Astfel Dumnezeul personal a fost înlocuit de un idol mental, conceptul raţional de Dumnezeu. Dacă în Ortodoxie cunoaşterea lui Dumnezeu este experienţă personală imposibil de circumscris cu totul în concepte raţionale, în Occident ajunge să fie convingere mentală sau sentimentalism. Apoi, pentru că credinţa în Dumnezeu a fost demonstrată raţional, tot printr-o demonstraţie raţională a putut fi şi negată. Dacă în Ortodoxie lumea este creată şi ţinută de Lucrările (Energiile) dumnezeieşti, devenind chemare la comuniunea personală a omului cu Dumnezeu, în Occidentul creştin lumea este cu totul ruptă de Dumnezeu. De aici şi orientarea omului către empiric, către ceea ce putea cunoaşte prin forţe proprii în lumea din jurul său şi, în cele din urmă, către ceea ce îi poate fi util. Omul ajunge să nu mai considere lumea ca Creaţie şi ca dar pentru care trebuie să mulţumească lui Dumnezeu, ci ca sursă neutră de materie primă pentru activităţile sale, care devin din ce în ce mai mercantile. Chiar şi semenii săi tind să fie reduşi, de multe ori, la simple unelte pentru îndeplinirea unor scopuri.

Arhitectura a exprimat şi exprimă, cu asupra de măsură, această viziune asupra lumii şi a omului, după cum deja am exemplificat mai sus. Se întîmplă ca arhitectura să fie redusă de la sacralitatea cu care era învestită în lumea tradiţională la simpla funcţiune de adăpostire; se întîmplă ca arhitectura să nu mai fie decît o expresie a orgoliului de geniu creator al arhitectului; se întîmplă ca arhitectura să fie redusă la scopuri comerciale, fie ca imagine de marcă, fie ca sursă de a cîştiga bani; toate acestea cu consecinţele corespunzătoare în expresie şi, din nefericire, în influenţa pe care arhitectura o are asupra oamenilor.

Cauze multiple fac ca mediul construit în care ne ducem viaţa să fie, adesea, ostil şi alienant. Atunci căutăm vechile pieţe şi străzi, casele acelea fermecătoare, fiecare cu personalitatea ei bine definită, bisericuţele în care o candelă tremură în semiîntuneric, locuri care ne încîntă, în care ne simţim bine, în care, de fapt, simţim că trăim. Acolo sîntem în largul nostru, netulburaţi de retorici politice sau publicitare încrustate în ziduri, neconstrînşi de ambiţiile absurde ale cine ştie cărei politici imobiliare, nedezgustaţi nici de ifosele, nici de incompetenţa arhitecţilor, ci savurînd cu toată fiinţa ceea ce adevărata arhitectură are să ne spună. Dincolo de senzaţia de *bien-être* pe care reuşeşte să ne-o transmită, pluteşte în nedefinit amintirea a ceva mai mult, ceva ce astăzi nu prea mai ştim să descifrăm, dar după care tînjim. Françoise Choay ne atrage atenţia că fascinaţia pe care o exercită patrimoniul istoric asupra omului modern se datorează faptului că acesta şi-a pierdut *competenţa de a edifica,* iar cunoaşterea acestui patrimoniu, în sensul trăirii experienţei spaţiilor sale, poate fi unica sursă de a re-învăţa acest fapt fundamental pentru existenţa umană. Florin Biciuşcă observă că arhitectura modernă, dezgolită de simboluri, a rămas mută, nemaiavînd cum să ne vorbească, dar nici ce să ne spună; aşadar, trebuie să re-învăţăm să folosim exprimarea simbolică în arhitectură. Cu toate că imaginea arhitectului care, prin opera lui, rezolvă toate problemele societăţii este una compromisă, nu sîntem scutiţi de marea responsabilitate de a găsi *cuvîntul care spune adevărul* în formă edificată.

Arh. Ana Botez este masterand în cadrul programului „Antropologia spaţiului sacru" de la Universitatea de Arhitectură şi Urbanism „Ion Mincu" din Bucureşti.

▲

Angajamentul mai presus de adevăr

Teoria idealurilor întinate, a ideologiei marxiste – valabile în scopurile şi previziunile ei – deturnate din cauza caracterului rău al celor care au posedat puterea în numele ei, reapare de cîte ori capitalismul are de făcut faţă unui obstacol, fie că e vorba de recesiune economică, de criză politică sau de atacuri teroriste. Sistemul e atît de rău, spun în rezumat revoluţionarii, revoltaţii, contestatarii, încît nu poate fi îmbunătăţit şi este de preferat înlocuirea lui, chiar dacă toate încercările de pînă acum s-au dovedit a fi catastrofale, pe plan economic, social şi uman. Articolul lui Paul Hollander, profesor emerit la universitatea Harvard, publicat în revista americană *The New Criterion*, încearcă să stabilească o filiaţie între marxismul originar şi noile curente ale contestaţiei:

„Curentele politice şi intelectuale, lăsate în urmă pe teritoriul în pîrloagă rezultat din căderea comunismului, continuă să stimuleze întrebări de neocolit, unele dintre ele eterne, altele legate de evenimente istorice. Cum dobîndesc oamenii convingeri şi angajamente politice puternice şi de ce le păstrează chiar după ce ele s-au dovedit a fi distructive, nebuneşti, contradictorii sau iraţionale aşa cum e în cazul acesta? În ce condiţii idealismul şi fanatismul se contopesc pînă la a nu mai putea fi despărţite? Cum se intersectează valorile politice cu cele morale?“

Convingerile ca un drog

„Aceste întrebări rămîn actuale din cauza spectacolului, devenit obişnuit, al masacrelor produse de fanatism, cei ce le înfăptuiesc au conştiinţa limpede a faptului că ei şi-au dat seama cine sînt duşmanii şi i-au înlăturat de dragul cauzei, pentru a scăpa lumea de indezirabili. Este greu de explicat şi predispoziţia indestructibilă a unor intelectuali de a trece peste «disonanţa cognitivă» între adevărul istoric şi angajamentele lor reziduale. Ataşamentul faţă de anumite credinţe, invalidate decisiv de dezvăluirile despre evenimente istorice specifice şi după ce s-a văzut că substanţa lor etică a dispărut fără urmă pe măsură ce se înfăptuiau, devine dependenţă.

La un deceniu după căderea comunismului sovietic, se vede că numeroase figuri publice majore din Occident, dintre cele care influenţează opinia publică, o mulţime de intelectuali şi-au păstrat în esenţă credinţele lor intime: chiar dacă nu mai cred în supravieţuirea defunctelor sisteme politice, nu renunţă la ideile fundamentale; în ochii lor, eşecul nu a discreditat ideile. Persistenţa devotamentului lor prezintă un deosebit interes din punctul de vedere al istoriei ideilor intelectuale, dar şi din punct de vedere psihologic.

Convingerile de felul celei proclamate de David Singer sînt tipice: «eşecul tragic al încercării (din fosta Uniune Sovietică) nu dovedeşte... imposibilitatea de a construi socialismul». Cornel West rezolvă simplu problema declarînd că «După căderea comunismului în Uniunea Sovietică şi în Europa Răsăriteană, gîndirea marxistă a devenit şi mai relevantă decît înainte». Louis Althusser a ajuns la aceeaşi concluzie cînd, aşa cum spune Tony Judt, «el scoate marxismul de pe tărîmul istoriei, al politicii şi al experienţei, făcîndu-l astfel invulnerabil la orice critică empirică». John Cassidy în articolul *Întoarcerea lui Karl Marx* susţine că «moştenirea lui Marx a fost întunecată de eşecul comunismului» – sugerînd în alt fel că marxismul nu are legătură cu statele comuniste“.

Indignarea morală

„O cercetare a presei efectuată de revista *Society*, cu ocazia împlinirii a 150 de ani de la publicarea Manifestului Comunist, a evidenţiat temenelele generalizate şi «laudele extinse». S-au găsit stimulente de substituţie pentru indignarea morală sistematizată şi direcţionată de marxism. Tom Wolfe: «Poate că marxismul a murit şi proletariatul s-a dovedit incapabil să-l realizeze... dar putem găsi noi proletari... femeile, ne-albii..., homosexualii, transsexualii... pornografii, prostituatele... pe care îi putem folosi pentru a ne exprima indignarea faţă de puterea existentă».

Neutralizarea morală a evenimentelor şi a politicilor care pot pune sub semnul întrebării angajamentele şi credinţele politice este condiţia esenţială a păstrării lor. Ea se poate realiza fie prin ignorarea, negarea, sau minimalizarea evenimentelor, fie admiţînd că ele s-au petrecut – prin folosirea unor mijloace impure – dar insistînd că acestea nu pot macula nobilele ţeluri şi nu pot submina fundamentele idealului. (Cu mult timp în urmă, Koestler spunea că marxismul este «doctrina fundamentelor de nezdruncinat»). Contează doar bunele intenţii. Defunctele state şi mişcări comuniste supravieţuiesc în minţile acelor indivizi ca o tragică sau rău înţeleasă întrupare a unor bune intenţii. Pentru mulţi

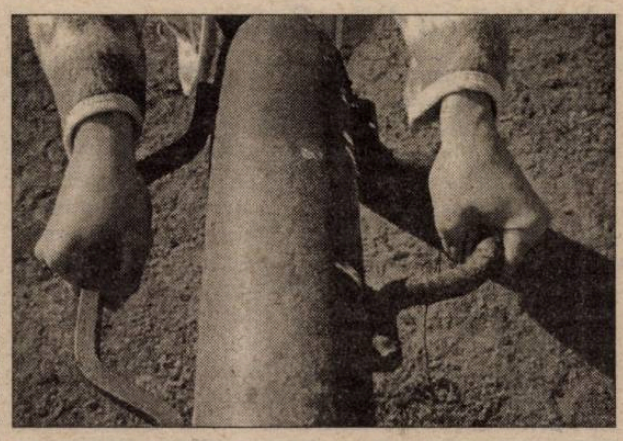

© S. Ivanoschi

«a fi de stînga» nu înseamnă acceptarea sau militarea pentru politici specifice, ci o aspiraţie difuză şi sentimentală, o virtute, o speranţă şi o morală – cum este, de exemplu, pentru Richard Rorty, cînd asociază stînga cu «ideea apărării celui slab împotriva celui puternic». Cei cu simpatii încă de neclintit pentru acele sisteme ideologice şi politice, presupus a fi întrupat aceste bune intenţii se consideră idealişti, oameni cu sentimente puternice şi curate, critici generoşi ai răului şi, mai ales, ai lăcomiei. Sentimentul identitar este marcat de asemenea autoaprecieri sentimentale. William Sloan Coffin, venerabilul «activist» şi critic social al anilor '60 şi-a intitulat nu întîmplător recentul său eseu despre «moralitatea publică» *Cu inima uşor la stînga*.

Cheia păstrării devotamentului şi a loialităţii moral-politice stă în rezolvarea raportului între ţeluri şi mijloace. Arno Meyer scria: «Dacă nu ţinem seama de costuri... realizările economice ale primului cincinal (în Uniunea Sovietică) au fost uimitoare». Cum se poate «să nu ţii seama» de costurile în vieţi omeneşti ale acestor realizări uimitoare? Pot aceste pretinse succese economice să justifice vieţile şi libertăţile pierdute, în timp ce se încerca realizarea lor?

Într-un interviu, Eric Hobsbawm, un istoric respectat, a fost întrebat: «Dacă în 1934 aţi fi ştiut că milioane de oameni au fost ucişi în timpul experimentului sovietic, aţi mai fi avut aceleaşi angajamente? Aţi mai fi fost comunist? Aţi fi gîndit altfel?» «Dacă ar fi să dau un răspuns retrospectiv, aş spune, probabil, nu. Într-o perioadă în care crimele de masă şi suferinţele erau universale, merita să susţii şansa naşterii unei lumi noi din suferinţă». Pentru Hobsbawm preţioasă rămîne amintirea şansei, ideea lumii pe cale de a se naşte, la fel şi refuzul lui de a se distanţa de o doctrină majoră. Tot cu ajutorul lui putem înţelege şi mentalitatea care e obiectul reflecţiei de acum: «În Occident, intelectualul comunist optează pentru URSS, după ce a cîntărit şi a constatat că binele precumpăneşte asupra răului»“.

Nu este clar, şi nici unul dintre aceşti gînditori nu se grăbeşte să explice de ce în şaptezeci de ani această lume nouă nu a apărut: economiile ţărilor ieşite din comunism nu sînt competitive, lucru evident chiar şi pentru cetăţenii lor care regretă vremea cînd nu realizau cît de săraci sînt. Modernizarea în numele căreia intelectualii occidentali acceptă suferinţa altora nu s-a produs, decît în industria de armament, acolo unde au fost concentrate toate resursele materiale, de inteligenţă şi de contrainformaţii ale tuturor ţărilor din ceea ce s-a numit atît de adecvat „lagăr“.

Jos lăcomia!

Pentru aceşti intelectuali (şi pentru Hobsbwam) capitalismul era răul axiomatic, copleşitor. El a scris că, mai curînd pentru a se servi, «opţiunea politică modernă nu este un proces constant de selecţie a unor oameni şi a unor măsuri, ci o opţiune primară, care nu se produce frecvent, între pachete: cumpărăm şi partea dezagreabilă a conţinutului, deoarece nu există altă cale de a fi eficient sub raport politic». Cu alte cuvinte, după ce s-a produs opţiunea, ea nu mai poate fi reexaminată; angajamentul trebuie să dăinuie. El nu explică în ce fel neglijarea „părţilor dezagreabile“ din colectivizarea sovietică sau din Gulag se traduce în eficienţă politică sau ce înţelege el prin eficienţă. Referinţa la violenţele caracterizate ca „dezagreabile“ e o încercare evidentă de a minimaliza ceea ce ar trebui să fie profund tulburător şi de a evita dimensiunea morală a confruntării“.

Majoritatea celor citaţi sînt oameni în vîrstă şi probabil astfel se explică, pînă la un punct, fixaţia pentru idealurile tinereţii, veneraţia retrospectivă, motoare ale încercării de a găsi un sens unei experienţe catastrofale. Durata angajamentului devine o dovadă pentru justeţea cauzei. Pînă la un punct, pentru că în balanţă se aruncă reprezentanţii generaţiilor următoare cu dispreţul lor pentru SUA şi societatea americană, considerate întruchipări ale unui rău lacom şi agresiv. „Capitalismul şi în special incarnarea sa caracteriologică, lăcomia, rămîn, pentru foarte mulţi intelectuali care se respectă, reprezentări ale răului absolut. Barry Smart crede că «în capitalism continuă să fie generate forme inacceptabile de inegalitate şi exploatare, se produce o accelerare a deteriorării calităţii vieţii şi o accentuare a crizei ecologice». De unde şi nevoia de a elabora forme de viaţă mai dezirabile. Terminologia a fost oarecum modificată: cuvîntul globalizare a înlocuit multinaţionalele şi cuvîntul capitalism este mai rar folosit“.

Capitalismul, sub forma lui de succes – societatea de consum –, este respins în numele esteticii, al eticii, al unei spiritualităţii superioare. Eforturile de autoreglare din societăţile democratice – favorizarea minorităţilor de toate felurile – sînt contestate de susţinătorii individualismului care spun că adepţii multiculturalismului, ai feminismului radical, ai postmodernismului, deconstructivismului şi antiglobalismului au instaurat teroarea comunistă, în timp ce partizanii utopiilor colectiviste văd în emergenţa tuturor acestor grupuri simptoame ale descompunerii unei societăţi cărora ei vor să-i dea ultimul brînci. Politicile de protecţie ale minorităţilor sînt ineficiente, incapabile să rezolve marile probleme ale lumii: sărăcia, subdezvoltarea, degradarea ecologică, violenţa. Măsurile luate de diverse state americane pentru a îmbunătăţi performanţele intelectuale ale elevilor de la şcolile publice nu au cum să îmbunătăţească situaţia învăţămîntului în Zimbabwe, dar generoşii contestatari preferă marile manifestaţii pentru schimbarea lumii în general, încercărilor de a interveni în rezolvarea unor probleme concrete. În perspectiva timpului, incapacitatea comunismului de a rezolva atît problemele generale, cît şi a celor particulare a pălit. „În timp ce informaţia obţinută din fostele state comuniste, şi în special din Uniunea Sovietică, a impus o revizuire în sus a numărului victimelor, prejudecăţile comentatorilor nu prea au evoluat. Poate că cel mai reprezentativ din această şcoală de gîndire este Arch Getty care nu poate fi în nici un fel constrîns să recunoască responsabilitatea regimului sovietic pentru dezastrul uman creat: el refuză să admită orice legătură dintre ideile lui Marx şi Lenin cu violenţa politică din perioada sovieto-comunistă, preferînd să considere că atrocităţile nu au fost planificate, au fost întîmplătoare, acţiuni ale unor oameni proşti, incompetenţi, şi nu că au fost produse de un mecanism rece şi eficient. (...)

Pe de altă parte, e mai uşor de explicat de ce oamenii se agaţă de vechile lor atitudini şi credinţe decît de înţeles de ce se dezic de ele. O revizuire a convingerilor identitare este dureroasă şi nu aduce beneficii pe plan moral sau intelectual. Foştii susţinători ai ideologiei şi ai mişcărilor comuniste care au recunoscut public că au greşit în judecăţile lor au fost consideraţi nişte renegaţi nevrotici, trădători, oameni lipsiţi de capacitatea de asumare a unui angajament şi a idealismului dezinteresat“. Consecvenţa în rătăcire este mai apreciată pe plan moral, decît încercarea de limpezire.

Una dintre marile surprize de după căderea comunismului este tristeţea care a cotropit lumea: efortul de folosire a detergenţilor pentru recondiţionarea idealurilor uzate împrumută procedeele pragmatice ale gîndirii liberale, în teorie atît de detestate.

▲

UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI
Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine
CENTRUL DE LIMBI STRĂINE ARIEL
Str. Pitar Moş, 7-13, Sector 1, Bucureşti
Tel. 210.87.85
centrulariel@yahoo:com
www.unibuc.ro

Organizează CURSURI DE LIMBI STRĂINE:
– cursuri de limba engleză, germană, franceză, olandeză, suedeză, italiană, spaniolă, portugheză, greacă, turcă, japoneză, chineză, arabă, ebraică, română pentru străini etc.
– pregătire pentru testele CAMBRIDGE şi TOEFL
– cursuri de BUSINESS şi LEGAL ENGLISH
– pregătire pentru ADMITERE

Pagină realizată de
Magdalena BOIANGIU

Presa şi mitraliera

– Clermont-Ferrand 2002: de mînă cu Rika Zarai –

De 6 ani „fac" Clermont-Ferrandul (cel mai important festival internaţional de scurtmetraje) şi de tot atîţia ani nu încetez să mă minunez de asiduitatea publicului... Nu vorbesc de profesioniştii care, prin natura meseriei, sînt obligaţi să bată festivalurile; vorbesc despre spectatorii obişnuiţi: timp de 9 zile, aceştia iau cu asalt sălile în care se proiectează scurtmetraje, stau zeci de minute la coadă pentru a intra, sar din scaun cu cîteva secunde înainte de sfîrşitul unui program şi aleargă la altă sală – într-un cuvînt, sînt mereu prezenţi şi-ntotdeauna vehemenţi, cerîndu-şi „dreptul la scurtmetraj", făcînd slalom printre programe şi bifîndu-şi, tenace, grila zilnică. Prezenţi, vehemenţi – şi obositori. Au o compulsivitate de massă, din specia ironizată cîndva de Luc Ferry: Cetăţeanul-Colectiv, lipsit de imaginaţia de a-şi amenaja singur *loisir*-ul şi aşteptînd de la Stat să-i instaleze graficul agrementului, să-i *planifice* bucuriile (republicane)... Unora, această hiperactivitate sezonieră li se poate părea exaltantă – un semn elocvent al „participării democratice la Cultură"; *Le Monde* din 10 febr. a.c. titra: „Scurtmetrajul, în plină formă la Clermont-Ferrand", remarcînd faptul că „festivalul beneficiază de un larg succes popular, în ciuda confidenţialităţii genului". Numai că această veritabilă „mitralieră", care rade tot ce mişcă (scurt) în zona Clermont la-nceput de februarie, are prostul obicei de a uita, la fel de rapid – în rafale de amnezie –, Cinematograful, prizînd, meticulos, toate gadgeturile tehnologice de ultimă oră sau (şi mai rău încă) poveştile de 2 bani, în care Cinema-ul e doar alibi...

Anul acesta, de pildă, Festivalul a făcut loc – în cîteva secţiuni speciale – „aventurii numerice" (= digitale), considerînd (pe bună dreptate) că, la Clermont, experimentul trebuie încurajat; rezultatul a fost că publicul (oricînd doritor de noutate) a dat năvală în sălile care proiectau scurte „numerice", trăgînd chiulul la programele speciale ale unor adevăraţi inovatori – cum este Jan Švankmajer, unul dintre veteranii animaţiei cehești. Or, programul Švankmajer a fost una din cele mai bune retrospective din ultimul timp – de pus alături de „programul Hitchcock" de anul trecut! Scurtmetraje precum *Jabberwocky* (1971), *Posibilităţile dialogului* (1982), *Hrană* (1992) şi, mai ales, politic-subversivul *Moartea stalinismului în Boemia* (1990) ar fi meritat să fie văzute cel puţin de tot atîţia spectatori cîţi s-au înghesuit la „aventura numerică"; „handicapul" e că Švankmajer este un cineast total, un suprarealist în a cărui operă se topesc influenţe din literatură, istoria artelor şi *performance*, în vreme ce neobricoleurii digitali merg pe „scurtătura" la îndemînă a jocului/şocului tehnologic... Pe bună dreptate, Antoine Lopez – unul dintre organizatorii festivalului – explica ziarului *Le Monde* că „ideea a fost de a prezenta opere care încearcă să experimenteze (...), dar, dacă suportul numeric are o latură practică ce explică multiplicarea filmelor, el nu aduce cu sine, neapărat, inovaţia". Şi în acest caz, „mitraliera" a funcţionat în dauna unei receptări normale.

Tot destul de trecut cu vederea a fost programul portughez. Există o tradiţie a festivalului din Clermont-Fd de a consacra, anual, cîte un program special unor cinematografii naţionale, al cărui merit este tocmai gruparea celor mai bune scurtmetraje în secţiuni şi a înlesni astfel înţelegerea evoluţiilor şi comparaţiile între perioade, „şcoli", tendinţe şi individualităţi; în anii trecuţi am putut viziona, de pildă, rarităţi italiene scoase din arhiva Institutului „Luce", scurtmetraje sud-coreene foarte interesante etc. Anul acesta, Georges Bollon – director al festivalului alături de Lopez (la Clermont, direcţia e colectivă!) – a grupat, în 3 programe separate, cele mai bune scurtmetraje realizate în Portugalia în ultimii 3-4 ani: de la realismul social-ironic al Elsei Bruxelas din *A drogaria* (2000) la experimentalismul atipic al lui Frederico Serra & Tiago Guedes din *Acordar* (2001) sau la cel al lui Miguel Gomes din *Entretanto* (1999), trecînd prin *love-story*-ul „magic" al lui Antonio Borges Correia din *Golpe de asa* (1998) şi prin animaţia inovatoare a lui Jose Miguel Ribeiro din *A suspeita* (1999), programul portughez a fost unul dintre cele mai incitante – numai că publicul a avut privirile aţintite în altă parte... Înspre programul „Carte blanche à...", de pildă, în care Virgil Widrich, autorul extraordinarului *Copy Shop* de anul trecut (dar care, atunci, n-a luat decît un premiu tehnic!), a prezentat o selecţie de scurtmetraje austriece reunite sub sloganul – căci slogan a fost – „Autriche: l'art du moment est la résistance". O mitralieră de bune intenţii (cineaştii austrieci, făcînd front comun împotriva lui Haider) şi cam atît: nici filmele acestei secţiuni, nici cele din programul dedicat tinerei regizoare austriece Jessica Hausner (membră a juriului internaţional), respectiv *Flora* şi *Inter-view* (din 1996 şi 1999), nu au convins... Mai mult: întrebat dacă aceste „tracturi" cine-politice au vreo eficienţă în Austria, Widrich a fost nevoit să recunoască – jenat – că nu: cineaştii denunţă, Haider *NU* renunţă. Puşi să joace rolul presei (dar ce rol mai joacă presa, în Austria?), regizorii austrieci manifestă – în bloc – acelaşi spirit anti-naţionalist, anti-izolaţionist (şi anti-"fascist", zic unii), dar rezultatul acţiunii lor este nul: nimeni nu-i bagă-n seamă acolo unde-ar trebui să fie ascultaţi, prea puţini înţeleg despre ce e vorba – acolo (în festivalurile străine) unde sînt ascultaţi... Prea multă politică, prea puţin cinema; înlocuiţi primul termen cu ce vreţi (sex, social, istorie...) şi veţi avea o imagine a Clermontului 2002.

În aceste condiţii, „fronda" profesionistului devine aproape o datorie (şi un pariu – cu flerul şi timpul său), presupunînd neglijarea cu bună ştiinţă a competiţiilor (naţională şi internaţională), cu atît mai mult cu cît în palmares nu şi-au găsit loc nici brazilianul *Palindromo* (Philippe Barcinski, 2001), nici americanul *Member* (David Brooks, 2001), nici suedezul *Music for One Apartment and Six Drummers* (Ola Simonsson, Johannes Stjärne Nilsson, 2001); primul era – totuşi – un excelent exerciţiu de deconstrucţie temporală, o poveste spusă într-o succesiune de „derulări înapoi" care cîştiga în umor şi dramatism tocmai prin recurgerea la acest artificiu paradoxal; al doilea era un la fel de ingenios „palimpsest" de Scorsese *(Taxi Driver)* şi Godard *(Histoire(s) du cinéma)*, cu un John Hartnett în plină formă anarhistă refăcînd traseul lui Travis Bickle în epoca Publicităţii, cu inserturi gen „McDonald's" sau „Coca-Cola" pe fundalul unui monolog anti-consumist; al treilea, în fine (deja văzut anul trecut la festivalul din Capalbio, unde a luat Marele Premiu), reuşea să inoveze minimalist, luînd o situaţie – un apartament gol –, punînd în ea/el şase personaje şi construind, cu aceste date de pornire, o ficţiune/*performance* care nu seamănă cu nimic din ce s-a făcut pînă acum în scurtmetraj... Tuturor acestora, juriul a preferat, însă, un melo lăcrămos (polonezul *Meska*

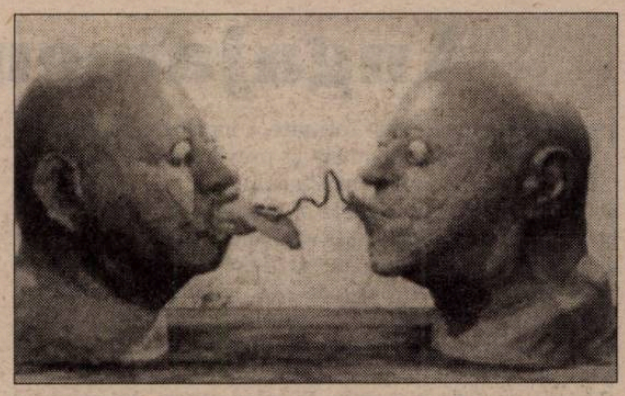

*Jan Švankmajer, **Posibilităţile dialogului***

sprawa de Slawomir Fabicki, 2001) despre un puşti iubitor de cîini, exploatat de antrenorul de fotbal şi maltratat de tată – un filmuleţ obosit şi banal, care a primit nemeritat de multe premii (inclusiv cel al presei – pentru programul internaţional) şi care (cireaşa pe prăjitură!) este nominalizat şi la Oscarul din acest an pentru scurtmetraj...

Un foarte meritat Premiu Canal + a primit, în schimb, *Ajutoare umanitare* al compatriotului nostru Hanno Höfer (Trofeul DaKINO'2001): este prima (nu şi ultima, sper) recompensă importantă acordată unui scurtmetraj românesc într-un festival de calibrul Clermont-Ferrandului – şi este bine că ea încununează cel mai reuşit scurtmetraj al lui Hanno şi, totodată, unul dintre cele mai bune scurtmetraje româneşti.

Premiile presei sînt, îndeobşte, lipsite de orice relevanţă: în penultima zi a festivalului se întrunesc vreo două duzini de ziarişti şi, la capătul unor tururi de vot comic-agonizante de cîteva ceasuri, sînt acordate două distincţii – cea pentru film francez, respectiv cea pentru un film din competiţia internaţională. Am hotărît să nu mai particip la aceste simulacre, în primul rînd pentru că prefer să văd alte programe decît cele competitive şi, în al doilea rînd, pentru că nu poate fi vorba de nici o reprezentativitate (dintr-un total de cîteva sute de ziarişti nu votează decît cam 5%, iar dintre aceştia, cam tot atîţia au văzut competiţia în proporţie de 100%!). Aşa că, pentru prima oară în 6 ani, nu am făcut-o; am astfel, măcar, scuza de a nu fi participat la votarea celui mai stupid film francez din competiţie – inenarabilul *L'Amertume de la chanteuse devant l'utilité des fils barbelés*, de Armand Lameloise, 2001 – drept „Cel mai bun film francez din competiţie"!! Titlul (cu trimiterea lui la Peter Handke cu tot) nu trebuie să impresioneze: nu este nimic „cerebral" în scurtmetrajul dlui Lameloise. Dimpotrivă: o femeie destul de coaptă (Fabienne Babe), dar cu aere de copiliţă, este angajată să se ocupe de un adolescent de 16 ani care-şi trăieşte ultimele săptămîni de viaţă în conacul familial. Pînă s-ajungă la conac, femeia vede & aude – în piaţeta din faţa gării unde a descins – o cîntăreaţă de muzică uşoară care se fîţîie ca pe scena de la „Olympia"... În restul de 40 de minute Chantal, femeia cu halucinaţii, bifează aproape toată lista de „staruri" ale varieteului, timp în care se combină cu menajera lesbiană, se culcă de milă cu adolescentul paralizat şi-şi zdreleşte, metodic şi repetat, încheieturile mîinilor de sîrma ghimpată din titlu; tînărul moare, Chantal îi pune un trandafir pe mormînt şi-apoi, ieşită la drumul mare să facă autostopul, este recuperată de menajera lesbiană în microbuzul cumpărat din moştenire... *„La Fin"?* Nici vorbă: se mai impunea o ultimă întîlnire, o halucinaţie care să le pună capac la toate – şi-aşa, din mirajul tremurător al şoselei se-ntrupează vestita Rika Zarai, Ea Însăşi, neschimbată!, c-un cîntec, un zîmbet, un sfat înţelept; le ia pe amîndouă de mînă şi, şontîc-şontîc (Rika are totuşi o vîrstă), se pierd tustrele în lanul de grîu.

De cînd fac Clermontul, n-am văzut prostie mai mare!

*(Deplasare sponsorizată de firma **PricewaterhouseCoopers**)*

▲

Alice POPESCU

imaginarul publicitar

Pentru o lume mai puţin mică şi mai puţin verde

În lumea mea eu stăpînesc petele. De culoare. În lumea reală, lucrurile stau puţin diferit (de lumea mea) dar cui îi pasă? *Policolor* pentru lumea mea color!

Dacă mă uit urît şi fix la un măr verde, se face albastru. Dacă stau pe canapea şi citesc şi, la o adică, trag mîţa de coadă, se face verde (mîţa) şi nimeni nu moare de plictiseală. Şi nici măcar nu sînt mic şi (pardon!) verde, ci un individ obişnuit cu ochii lipiţi de televizor în pauze de publicitate. Şi îmi amintesc de o reclamă în care pepenele era pătrat şi sticla de Coca-Cola cu totul altfel, şi toate astea făceau bine la ochi şi imaginaţie şi mai fac şi astăzi: vindecă de stereotipii (chestii virale, cu transmitere în masă, probabil mici şi verzi).

Uşor tautologică în ceea ce priveşte sloganul, reclama pentru *Policolor* este, poate, a doua, în ordine cronologică (şi nu numai), care se impune pe piaţa românească invitînd la violarea clişeelor vizuale. Prima (din păcate, produsul a rămas în umbră) recurgea la spargerea codului prin transgresarea formei. *Policolor* urmează acelaşi procedeu dar, cum era şi firesc, în ceea ce priveşte culoarea. Foarte bine, tot aşa!

Cum se aude (după revista *Ad Maker)* că, în 2001, liderii în depăşirea bugetelor alocate publicităţii autohtone s-au situat în zona telefoniei mobile, a producătorilor de bere şi a detergenţilor, pentru ca viaţa în faţa televizorului să devină mai suportabilă, aşteptăm, în 2002, o a treia reclamă care, conform reţetei mai sus amintite, să violeze prejudecăţile despre cum trebuie făcută publicitatea la detergenţi. Dacă tot sînt bani...

▲

Dilema vă recomandă

● *Artelier* nr. 7/2001 (în special grupajul „Apocalypse Now") şi *Balkon* nr. 9 (iarna 2001), cu dosarul Marcel Duchamp şi eseul lui Peter Sloterdijk „Despre metafizica filmelor de acţiune". (Alex. Leo Şerban)

● „Sex, minciuni şi alte griji" – duminică, la PRO TV (orele 21), primul episod din noua serie de aventuri ale celei mai zăpăcite telefiinţe, Ally McBeal. Una din puţinele angoasate care produc bună dispoziţie, căci artista Calista (Flockhart) are acest geniu. (Radu Cosaşu)

Adrian MIHALACHE

bustul Thaliei

Mişcarea meduzei

Mallarmé afirmă că dansatoarea nu este o femeie care dansează: în primul rînd, pentru că nu e femeie, în al doilea rînd, pentru că nu dansează. Paul Valéry reia în *Degas, danse, dessin* gîndul fulgurant al lui Mallarmé, relevîndu-i, dincolo de profunzime, veracitatea. Aduce, ca dovadă, mişcările meduzei, „această fiinţă translucidă şi senzitivă, cu cărnuri iritabile de sticlă, dom de mătase flotantă, la fel de fluidă ca şi fluidul masiv care o apasă". Meduza, dansatoare absolută, n-are membre, căci e doar membrană, n-are sex, căci este toată sex, n-are nevoie de sprijin, căci îi ajunge mediul inform, în care trimite undele variabile ale dorinţei.

A treia gală extraordinară a dansului din cadrul programului DANS la ODEON, coordonat de Răzvan Mazilu, a fost gîndită de Sergiu Anghel, pornind de la meduza lui Valéry. În spectacol, meduza este Elvira Deatcu, îmbrăcată pe îndelete de Gelu Niţu în voaluri suprapuse, alcătuind o rochie „din buze decupate". Cuplul de actori leagă „numerele" printr-un comentariu participativ, care dă impulsul dezlănţuirii dansului, fiind *primum in causando, ultimum in causato*.

Spectacolul a fost marcat de personalitatea lui Sergiu Anghel, coregraf care ştie să treacă dincolo de coregrafie, ajungînd în teritoriul mentalului. Pentru această seară, a recurs la compozitori de mare popularitate, ca Leonard Cohen, Goran Bregovic, Mahalia Jackson, pe care i-a alăturat unora dintre favoriţii săi mai sofisticaţi, ca Loreena McKennitt, Mahavishnu şi Toby Twining. Cu lucid autocontrol, a evitat soluţiile coregrafice care se impun cu forţa evidenţei. *Dance me*, după Cohen, nu este un *pas-de-deux*, ci o versiune de ansamblu, atent spaţializată. În *Exuvial*, pe muzică de Toby Twining, introduce accente groteşti. În *Jocuri triste* (Mahavishnu), *Etno I* (Bregovic) şi *Telur* (Loreena McKennitt), recurge la o repetitivitate învăluitoare, cu bun impact psihic. Se remarcă, în general, în demersul lui Sergiu Anghel, o distanţare de barocul debordant al propunerilor sale anterioare, în favoarea unei abstractizări elegante a dansului. Suprastructura intelectuală este asimilată în mişcarea pură, fără a îngreuna coregrafia cu exces de simboluri. Marele succes care a încheiat seara a fost cunoscutul *Viena Vals* al lui Cohen, realizat de Sergiu Anghel ca agonie diabolică a unei lumi aflate sub semnul lui Schiele şi Broch.

Răzvan Mazilu şi-a demonstrat încă o dată virtuozitatea interpretativă ca Richard al III-lea, într-un fragment din marele său succes, *Jocul de-a Shakespeare*, în coregrafia lui Ion Tugearu. În *Before Leaving*, pe muzică de Chopin, în coregrafia lui Florin Fieroiu, Răzvan Mazilu a fost surprinzător şi incisiv. Ne aşteptam la un *Chopinissimo*, am văzut o versiune *Chopin-hauer*.

Dansul clasic a fost ilustrat la cel mai înalt nivel de Corina Ştefănescu (Variaţia Esmeraldei) şi de Olimpia Cheţa şi Horaţiu Chereches *(pas-de-deux* pe muzică de Cesar Pugni). Tînărul balerin de la Constanţa a fost (îmi măsor cuvintele) la înălţimea confraţilor săi de la American Ballet Theatre.

Din păcate, cele două momente de tango cu ansamblul de balet al Operei din Braşov, văzute la puţină vreme după *Tango Passion*, n-au ridicat lumea în picioare. Muzica lui Piazzola ar fi cerut o coregrafie mai inventivă, iar prestaţia n-a depăşit cu mult nivelul dansului de local.

Cel mai inventiv moment s-a datorat Lilianei Iorgulescu. În coregrafie şi scenografie proprie, dansatoarea a propus o splendidă spaţializare a muzicii Mihaelei Stănculescu-Vosganian, arătînd că muzica nouă de calitate, departe de a fi seacă şi statică, poate inspira idei, pe care dansul le face vizibile.

Judecînd după entuziasmul publicului, gala dansului are virtuţi terapeutice. Rezervele sînt pe terminate, situaţia economică nu este roză. Greierii au cîntat destul, este timpul să danseze. ▲

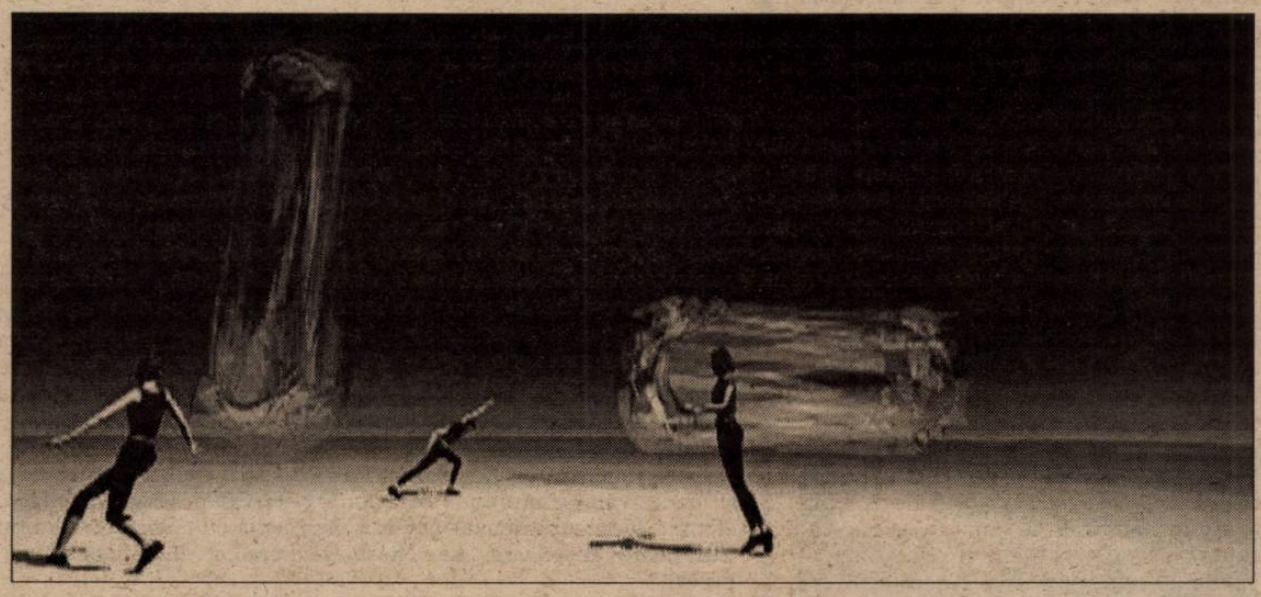

Irina NICOLAU

Trebnici şi apatici din România, uniţi-vă!

Cine să ne unească?! Trebnicii şi apaticii. Ce-i un apatic ştie toată lumea, în urmă cu cîţiva ani, *Dilema* a dedicat un număr întreg apatiei. Acolo, eu pretindeam că apatia strică omenia, între timp m-am răzgîndit. Acum cred că apaticul este un ins mai amorţit pe care, dacă îl încălzeşti la piept sau îi strigi „bau" la ureche, poţi să-l recuperezi. Trebnicii sînt oameni de treabă. Sintagma „femei trebnice" am auzit-o de la Oana Bârna. De ce trebuie să se unească trebnicii şi apaticii? Pentru simplul motiv că sînt complementari, dintr-un neliniştit uorcăholic (aşa s-ar scrie pe româneşte) şi un apatic poate să rezulte un tandem normal. Unde se pot întîlni? La Muzeul Ţăranului Român unde, din decembrie, primele trei sîmbete din lună între 11,30 şi 13,00, se întîmplă ceva despre care merită să povestesc.

A treia săptămînă din luna februarie, de pildă, s-au strîns vreo douăzeci şi cinci de trebnici să pună de un proiect. Spune unul una, zice altul alta, propun eu să facem o arhivă de mărturii despre anii '80 şi în cîteva luni să scriem o carte cu viaţa cotidiană din acele vremuri la Bucureşti. Notăm toţi cuvinte-cheie: butelie, raţie, condens, coadă, minciună şi aşa mai departe. Notează şi o tînără reporteră de la un canal de televiziune, venită să filmeze ce facem noi.

Ne jurăm credinţă şi ne propunem să lucrăm cît putem mai mult pînă pe 16 martie. Habar n-am ce o să iasă, ce ştiu sigur este că o parte din tineri sînt cu adevărat motivaţi. Oricine are chef să ni se alăture să vină sau să ne scrie. Colecţionăm şi scrisori, memorii, procese-verbale, fotografii din epocă. De pildă, eu nu pot să-mi iert faptul că am aruncat chiar anul trecut o sancţiune scrisă, primită în 1988 pentru vina de a fi stat în timpul orelor de program la o coadă pentru cîrnaţi.

Cu adevărat semnificativă a fost pentru mine sîmbăta apaticilor din 2 martie. Fanfara *Poarta Raiului* a venit special de la Cugir. Sindicatul uzinei le-a plătit drumul, noi i-am culcat pe unde am putut şi ei – unsprezece feciori moldoveni, toţi veri între ei şi conducătorul lor, domnul Birta – au cîntat pe gratis aproape patru ore. Cînd am ajuns la muzeu erau deja mulţi oameni veniţi la Tîrgul Mărţişorului. Fanfara instaurase un fel de voioşie generală, am auzit cele mai multe rîsete din ultimul timp. Vreo cincizeci de copii, ieşiţi de la Muzeul Antipa, au tras o horă ţărănească şi strămoşească pe spaţiul verde al Primăriei, din faţa muzeului. Treptat, au început să se strîngă apaticii. Ştiind despre ce este vorba s-au ivit şi trebnicii. Oamenii care plecau să se plimbe la Şosea se opreau să asculte. Tinerii se întindeau pe iarbă, o clipă mi s-a părut că mă aflu la o defilare de 1 Mai din vremea lui Gheorghiu-Dej, cînd bucureştenii mai aveau o bună relaţie cu iarba. Ana, Şerban, Cornelia şi o grămadă de alţi inşi au început să joace; nu pricepeam de unde ştiu ce să facă. Pe urmă Beatrix a tras un cazacioc solo şi s-au potolit pe urmă toţi.

Ceva important se întîmpla şi nu ştiam ce. După un timp, mi-am dat seama că am descoperit antidotul pentru bubuloza care s-a numit „Cîntarea României". Aşadar, nu trebuie să faci nimic! Este suficient să rişti puţin şi să laşi lucrurile să curgă de la sine. Oamenii sînt mult mai normali decît credem, au reacţii neaşteptat de fireşti.

Fanfara era bună, dar am încercat să-mi închipui ce s-ar fi întîmplat dacă în locul ei ar fi cîntat un taraf amărît sau cîteva din VIP-urile de muzică populară care îmi dau vise urîte. Ei bine, plasaţi mai lîngă gard, trataţi cu binevoitoare simpatie, dar ascultaţi stînd cu spatele şi vorbind şi văzîndu-ţi de treabă, cred că ar putea fi acceptabili. Să ne amintim rolul important pe care îl joacă în cazul kitschului receptorul. Tratat cu ironie, kitschul cel mai kitsch devine un biet lucru caraghios. „Cîntarea României" a fost atît de sinistră pentru că autorii ei o tratau cu frică şi gravitate, iar spectatorii adoptau aceeaşi atitudine. Cel mai grotesc spectacol de acest gen ar fi putut fi parţial salvat prin fluierături. Dar cine să-l fluiere? Noi?! Eu?!

Apaticii şi trebnicii sper să se aleagă cu ceva venind la muzeu. În ce mă priveşte sînt într-un cîştig cert, pot să experimentez forţa gestului plăpînd, a relaţiilor interumane directe, neformalizate.

P.S. Vă aştept! ▲

trecerea prin reviste

Reale şi virtuale

Într-un interviu publicat în *Vatra* (nr. 11/ 2001), Dumitru Crudu, întrebat de Alexandru Vakulovski cum i se par revistele româneşti de cultură, dă următorul răspuns: „Foarte multe reviste pe care aş vrea să le citesc nu le citesc fiindcă au ceva plictisitor în ele. Ceva le scapă. Şi, mai exact, le scapă fenomenul literar contemporan." Vor fi fiind mulţi cărora afirmaţia o să le pară exagerată şi, pe de altă parte, se vor întreba „Da' cine-i Dumitru Crudu ăsta?". Tocmai aceştia vor proba adevărul spuselor lui Dumitru Crudu. El este un important poet tînăr, iar faptul că mulţi nu ştiu de el se datorează în mare parte opacităţii revistelor literare la ceea ce se scrie acum.

Într-adevăr, multe reviste – multe dintre ele prestigioase – sînt aşa cum le defineşte Dumitru Crudu. Nu este, însă, cazul *Vetrei*. Ultimul număr apărut (11/ 2001) conţine, pe lîngă multe texte interesante şi care dau seamă de fenomenul literar actual, un grupaj dedicat revistelor culturale electronice – iată un alt subiect cultural de ultimă oră! Un subiect atît de *de ultimă oră*, încît celor de la *Vatra* ajunge pe alocuri să le scape. Căci ce altceva decît o gafă e să dedici un grupaj „revistelor electronice din diaspora", în situaţia în care Internetul este caracterizat mai întîi de toate prin absenţa graniţelor? Printre cele trei reviste „diasporene" puse în discuţie este şi *Respiro*, care are jumătate din redacţie formată din români care locuiesc în România (Ioana Drăgan, Răzvan Rădulescu, Cosmin Bumbuţ)... Trecînd peste acest mic inconvenient, grupajul din *Vatra* este foarte interesant şi util – cu atît mai util, cu cît realitatea revistelor electronice este cvasi-eludată în dezbaterile culturale de la noi. Pe lîngă revista *Respiro*, în grupajul respectiv mai sînt prezente revistele *Asymetria* (al cărei director este Dan Culcer de la Paris) şi *Norii* (al cărei director este Ştefan Bălan din New York – cunoscut, de altfel, cititorilor *Dilemei)*. Fiecare revistă este ilustrată cu texte foarte bune (proză, poezie şi eseuri) ale colaboratorilor fiecărei publicaţii în parte, ceea ce demonstrează seriozitatea actului cultural pe care-l execută.

Cum am început cu un citat, voi încheia cu un altul, *pour la bonne bouche*, de data aceasta preluat dintr-o scrisoare a lui Alexandru Muşina publicată în acelaşi număr: „Sînt *obligat* să fiu poet, orice altceva încerc să fiu *pierd timpul*, oricît succes aş avea." Iată un lucru de care ar trebui să fie conştienţi mulţi poeţi de astăzi, care, spre deosebire de Muşina, chiar pierd timpul cu lucruri neinteresante. **(C. P.-B.)** ▲

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Iaromira POPOVICI

bazar

Pizza, azi

Ieşitul la pizza era, şi pe vremea odiosului, un eveniment gastronomic şi social. Nu erau multe locurile în care se putea mînca o pizza destul de românizată, dar cu o marcată valoare simbolică: ieşitul la o pizza era un soi de festiv-informal, combinaţie paradoxală cu tentă cosmopolită. Pizza se putea mînca la „Trifoiaş“, pe Kogălniceanu, pe Magheru, la Bulevard sau la Rosetti (actualul Mc-Moni's) – unde chelnerii te păcăleau, la preţ, cu stil. Liceenii chiuleau pentru o pizza, în ciuda uniformelor ostentative. Iubitele erau, invariabil, duse la o pizza şi la o bere. Pînă şi rudele din provincie auziseră de vestitele pizze bucureştene. Componentele erau, şi ele, cît se poate de neaoşe şi adaptate nevoilor momentului: salam, brînză topită, ciuperci chinezeşti, uneori şi brînză de burduf, bulion uşor îmbunătăţit pe post de ketchup... Una peste alta, mîncarea pseudo-italiană reprezenta un amestec de bon-ton, nu doar în localuri ci şi pe la petrecerile de acasă, unde era chiar piesa de rezistenţă şi mîndria gospodinei.

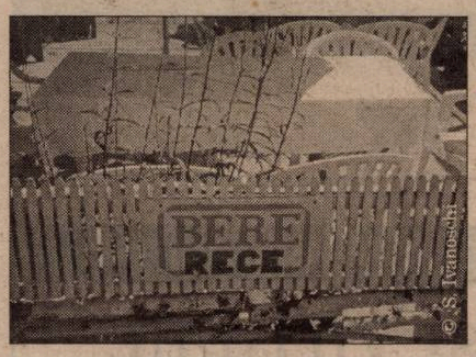

După revoluţie, pizzeriile au înflorit. Au răsărit cele aparent italieneşti, şi, odată cu ele, sortimentele şi ciudăţeniile. Ţin minte uimirea mea, cînd, prin anii '90, pe la celebra (pe atunci) şi scumpa Bella Italia a apărut pizza cu fructe de mare; binevoitorii te sfătuiau să nu comanzi, pentru că puteau fi vechi. De altfel, tot atunci au fost anii de aur ai intoxicaţiilor şi înşelătoriilor. La momentul oportun a apărut Pizza Hut, care a reuşit să impună standardul şi opţiunea: trebuia să alegi odată între pizza, să zicem, ţărănească şi supremă, şi, apoi, între pufoasă sau crocantă; ba mai puteai chiar să-ţi creezi propria pizza dintr-o lungă listă de ingrediente, care se numeau, profesionist, topping-uri. Aşa s-a consacrat vocabularul pizza, care a devenit un fel indispensabil al majorităţii restaurantelor şi fast-food-urilor. S-a aflat, în sfîrşit, că brînza potrivită nu este nici cea topită, nici cea de burduf, nici chiar nobilul caşcaval, ci italiana mozzarela. Tot de-atunci încolo s-a aflat că există şi un salam care sună tot atît de italian, precum peperonni, că în pizza se poate pune şi porumb, ba chiar şi ananas, că există mirodenii precum oregano, că pizza se poate mînca şi fără ketchup. La care, treptat, tot soiul de întreprinzători au adăugat alte şi alte elemente tot mai specializate şi mai proprii fenomenului „pizza“: capere, mascarpone, bacon, ton, anchois, prosciutto crudo, chilli, kaiser, ba chiar varză, ceapă, ardei gras, mărar. Pizza şi-a schimbat caracterul festivist, putînd fi livrată la domiciliu sau la serviciu, pe post de masă de zi cu zi. A apărut pizza vegetariană, ba chiar pizza de post, fără brînză deloc, pizza pe blat de mălai sau pizza la altă scară, sub formă de minipateu. Succesul ei a rămas acelaşi, ca pe vremea „Trifoiaşului“, dar într-un registru mult mai informal şi accesibil. Pizza e acum o mîncare funcţională, cu evidente posibilităţi de opţiune, şi nicidecum mîndria petrecerii. ▲

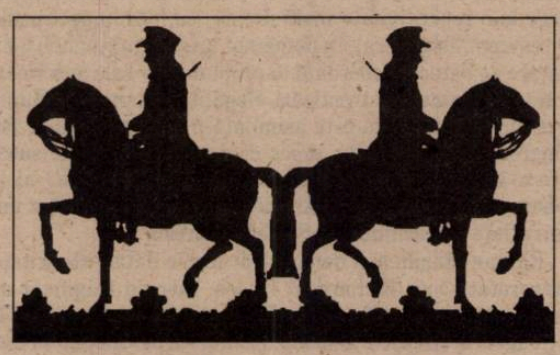

Radu COSAŞU

din viaţa unui extremist de centru...

Anul Calului Mill Reef

În afară de Nabucodonosor, Duducuţa şi Carmen – cai pe care i-am încălecat la regimentul meu de cavalerie şi de care am avut grijă şi ca grăjdar, ei acceptîndu-mă numai după ce mi-am spart cu fiecare cîte o pereche de ochelari, fie în galop, pe cîmp, fie în manej la „schimbarea în diagonal a dîrlogilor“, expresie care pentru mine, încă şi azi, sună la fel de somptuos ca extragerea unei rădăcini pătrate şi la fel de enigmatic ca nevinovatele *Ecoseze* ale lui Beethoven –

mai am cîţiva cai de neuitat, de parcă aş fi copilărit cu ei, de parcă am fi făcut armata împreună sau am fi petrecut o noapte întreagă cu Holstomer, bătrînul armăsar povestit de Tolstoi cu o asemenea minuţie încît Turgheniev îi spusese: „Lev Nicolaevici, cred că dumneata ştii ce simte şi un cal!“.

Primul dintre aceşti „stranieri“ este Mill Reef, cel care a cîştigat în acelaşi an, 1971, derbiul de la Epsom, cam pe vară, şi cursa „Arcului de Triumf“, toamna, la Paris. Un geniu, cum îl numea fără jenă unanimitatea care e ceva mai largă – cu două litere – decît umanitatea.

Ducea, de altfel, o viaţă princiară: orzul îi venea din Canada, orz canadian, căci cel scoţian, din preajma sa, îi displăcea; un cofetar londonez îi doza bomboanele din lămîie şi miere, supte după toaleta de seară; dormea sub un baldachin cîte 15 ore, într-o tăcere de templu; se deplasa într-un Boeing 707 însoţit de un antrenor, de un băiat de grajd, de un cizmar, de un medic şi de un secretar personal. Plus potcovarul care avea într-o valiză zece perechi de potcoave din aluminiu pe care se bătuseră iniţialele M.R.

În 1972, Mill Reef şi-a rupt din nimic piciorul stîng de dinainte, într-o plimbare de sănătate, cum i-am zice noi, turfiştii, acelui trap uşurel de dimineaţă alternat, din cînd în cînd, cu un galop zburdalnic. Dacă ar fi fost un simplu cal, un glonţ i-ar fi fost de-ajuns ca să nu se chinuie pe trei picioare. Dar de la el se aşteptau urmaşi – la fel de importanţi ca performanţele – urmaşi care din burta mamelor respective ar fi făcut milioane. Aşa că l-au operat urgent şase medici, dintre care unul venit de la München direct de la Olimpiadă. Operaţia a durat cinci ore – patru fracturi puse în ghips! – iar convalescenţa a fost, de asemenea, superbă: mesaje de simpatie l-au înconjurat, rînduri-rînduri, din cele patru vînturi; în fiecare zi secretarul său a primit sute de telegrame cu urări de bine, mandate poştale tandre cu sumuşoare necesare pentru cumpărarea ouălor, mîncarea sa favorită, aşa cum o ştia o lume: ouă crude amestecate cu furajul. Un băieţel i-a trimis 10 cenţi. Un anonim i-a expediat un morcov.

Mill Reef a fost pentru mine dovada irefutabilă că metempsihoza poate avea loc şi pe pămînt – nu trebuie să mori pentru a trăi un alt destin decît cel certificat din staul. El păstrase doar aparent trăsăturile unui cal, în fond era un om celebru, un om extraordinar – adică de ce caii nu ar avea dreptul la metempsihoză, devenind prinţi, regi, miliardari? Mill Reef mi-a dat curaj într-o perioadă grea a vieţii mele de biped, cînd mă încercau fel de fel de gînduri cărora nu le pun vreun adjectiv, preferînd – cu o minimă discreţie – să mă explic.

În zilele convalescenţei lui, un scriitor francez – nu-i dau numele, îl adoram... – îşi trăgea un glonţ în gură, hotărît să nu vieţuiască orb; o scrisese din timp: „mă voi sinucide dacă viaţa mea nu va fi demnă de mine“. Oamenii din jurul meu au rămas consternaţi de gestul său – şi pe bună dreptate: foarte puţini scriitori îndrăznesc să facă ceea ce au scris.

Atunci m-am gîndit că dacă aş fi Mill Reef, aşa cum mi-o doream arzător, după ce m-aş face bine, m-aş dezgusta repede de montă, nu m-aş înmulţi prin mai mult de doi mînji şi m-aş mulţumi să mă fac scriitor consecvent cu mine însumi; căci pentru a fi scriitor consecvent cu sine însuşi e necesară tocmai energia cîştigătorilor de derbiuri. Să scrii exact ce crezi ţine de puterea cailor fabuloşi. Recunosc că aveam o logică trasă de păr. Şi ce-i cu asta?

În anul acela am scris primele nuvele cît de cît valabile pînă azi, avînd ceva din farmecul şi tenacitatea adăpoiului de dimineaţă, cînd treceam cu găleata pe sub burţile cailor mei, să le dau apă, simţindu-le vibraţia, ca în aşteptarea unor bomboane cu lămîie şi miere de către un copilaş răsfăţat. Mult mai tîrziu am aflat de la Márquez că unui scriitor bun i se cere, în primul rînd, puterea de a sta 8 ore pe scaun, lucrînd ca un funcţionar de bancă. Mi se pare puţin; eu rămîn la energia lui Mill Reef. ▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

C. Iorgulescu

„E păcat să nu citiţi
cel mai bun roman al noului mileniu
„Gheorghe“ de C. Iorgulescu.“
(ziarul *Naţional)*

„Eu citesc ziarul *Naţional* şi ei dau acolo taloane cu anunţuri neplătite. Am încercat şi eu... oamenii ăştia chiar publică anunţul? Şi l-au publicat. Mi-am făcut reclamă la «Gheorghe». «Gheorghe» este un roman ieşit din comun. Întîi de toate, e un alter-ego al lui «Ion» al lui Rebreanu. «Ridică-te, Gheorghe! Ridică-te, Ioane!» Se simţea o lacună în literatura română. Apoi, subiectul este ce a ajuns Ion ţăranul după 50 de ani, cînd a ajuns inginer de sonde. Omul îşi păstrează oarecum curăţenia lui sufletească, ceea ce e foarte rar în societatea post şi ante, mă rog. Dom'le, este un tînăr stagiar care vine şi se angajează într-o întreprindere, că se petrece cu oarecare ani în urmă. E trimis pe un şantier, pe alt şantier... este un om care iese din comun prin faptul că pune mîna şi lucrează, face nişte chestii care deranjează pe şefi. E acel ţăran care vede lumea, cu ochii ăia de atunci vede societatea asta. Toată acţiunea se petrece în vremea lui Ceauşescu. Care-i filosofia lui? Reuşeşte sau nu? În romanul acesta nu reuşeşte decît să se însoare. De aici încolo urmează să vedem dacă va reuşi să rămînă el, sau va face ca nevastă-sa care o să-l atragă să-l bage în societatea-societate. Dom'le, totdeauna au existat anumite nivele, şi pe vremuri se spunea că e societatea cea bună, după aia nomeclatura, după aceea, acum, nu mai vreau să spun... Nevasta o să-l tragă în societatea bună a nomeclaturiştilor. Nevasta e o doctoriţă, un pic mai realistă decît el. În volumul ăsta s-au căsătorit, au deja un copil, dar totul se termină aici. Dacă reuşesc să scriu următoarele o să vedem. Gheorghe mai are un coleg de cameră, fost deţinut politic, aici e poanta. Acela e un om cu totul deosebit, cu ani de puşcărie, pe Gheorghe îl influenţează, dar nu poate fi ca el, e un fel de reper. E tot din breanşă. E geolog. Dom'le, am ales zona petrolului fiindcă am lucrat acolo treizeci şi ceva de ani şi cunosc zona ca pe buzunarele mele, dar aproape că eu nu sînt Gheorghe. Sînt economist de meserie. Am o filosofie de viaţă: omul să rămînă om. Dacă se poate, cu litere mari. În fine, eu nu sfătuiesc pe nimeni să facă acest lucru. Nu sînt popă să fac asta. Eu aşa am făcut. Cred că se poate. Nu e o artă poetică, nu vreau să reformez literatura. Asta e problema criticilor. Este cel mai bun roman al noului mileniu, fiindcă abia a început mileniul.“ ▲

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

Ofertă specială!!!

Expediaţi acest talon de comandă pe adresa Editura Humanitas – C.P.P., Piaţa Presei Libere 1, 79734, Bucureşti, şi veţi primi prin poştă, cu plata ramburs, cu 10% reducere şi cu autograf din partea autoarei volumul *Codul bunelor maniere astăzi* de Aurelia Marinescu (89 100 lei).

Relaţii suplimentare la telefon 01 / 223 15 01.

Nume..... Prenume.....
Adresa.....
.....
Telefon..... Nr. exemplare comandate.....
Numele persoanei/persoanelor pentru care doriţi autograful.....
.....

Augustin IOAN

pierduți în spațiu?

Un loc

Am fost rugat să proiectez o mînăstire ortodoxă la Zărnești – fără bani, firește, întrucît nu sînt. Părintele Ionichie, viitorul stareț și cel care trudește acum la facerea din nimic a viitorului sfînt locaș, este un copil spelb, de douăzeci și șase de ani, trimis acolo de mînăstirea sa. Deocamdată, stă – singur – în casa unui profesor zărnestean. Călugărul bate drumul pînă sub Piatra Craiului, în locul numit La chilii, de cîteva ori pe zi. Sînt kilometri buni, dar buni!, de mers.

Pînă acum, nu văzusem decît fotografii cu locul, adică nimic. De data asta am luat și cîțiva colegi tineri din programul de master care vor lucra efectiv la acest proiect în cadrul orelor lor de cercetare-proiectare. Drumul pe sub coasta Pietrei a fost destul de lung, două ore de mers susținut – gazdele noastre, o muzeografă de la Bran care, cu gingășie infinită, reface icoane distruse de timp și Părintele Ioanichie – aveau dezinvoltura muntelui, ca și mai tinerii mei prieteni; spre deosebire de mine. Am aflat că „se moare" mult în Piatra. Am vorbit despre alte mînăstiri din țară, despre înaintașii spirituali ai părintelui, despre familia sa, care – deși destrămată – îl va ajuta să termine ce a început. Părintele era fericit și încrezător, deși nu are nici un ban: oamenii îl ajută, primăria la fel – după neînsemnatele posibilități ale unui loc desfigurat de industrie și unde industria, acum, a murit.

Locul de mînăstire, o poiană orientată spre est, este în regulă, are toate ingredientele pentru un proiect interesant. Am discutat despre materiale naturale – piatra și lemnul nu lipsesc aici, în vreme ce betonul armat și sordidul bca trebuie aduse în condiții incredibile de dificultate. Am băut apă din izvorul care te întîmpină pe loc. Am trecut pe lîngă șapte cruci puse de săteni pînă acolo, ultima chiar pe locul viitoarei mînăstiri. Soarele deja trecuse de creastă și era deja frig. După fotografii și filmări video, ne pregăteam să o luăm spre orașul din vale. Dar am fost rugați să urcăm și pînă la peșteră. Voiam să renunț, eram deja obosit. Și totuși am mers.

De îndată ce am părăsit acea poiană însorită și am intrat în pădure, peisajul s-a schimbat brusc, din pitoresc în soare. Pietre uriașe, albe, însă îmbrăcate în licheni, bordau drumul în sus, printre mesteceni. Intrasem într-o altă lume. Trecerea a fost atît de neașteptată, încît m-a înspăimîntat. Am urcat chiar în munte, susținut doar de o coloană de piatră, ca un arc de triumf. Obișnuitele inscripții scrijelite în piatră: X + Y = Love, anul pățaniei, clubul de alpinism din cutare localitate etc.

După care capela Sfintei Paraschiva. O grotă pe jumătate (în „pridvor") acoperită doar de cer, pe jumătate săpată în rocă. Misterios, locul era obiectul devoțiunii celei mai simple a oamenilor. Are altar, se poate sluji și părintele chiar o face, mai cu seamă la hram. Altarul fusese turnat din beton pe ascuns, într-o noapte dinainte de 1989, de cîțiva săteni, pomeniți pentru asta de părinte. Suporturile pentru lumînări erau din fier forjat. Am aprins lumînări și toate candelele. Icoane ieftine, simple reproduceri colorate, din cele ce se vînd la intrarea în biserici, erau depuse pe rocă sau atîrnate, ca stalactitele, de „tavan", dimpreună cu multe candele. Rămăsese un brad împodobit de la Crăciun. Alcătuirea avea un aer de instalație – în sensul procedeului artistic respectiv – vernaculară. Nimic din ce era acolo nu era, luat în sine, de vreo „valoare" și în nici un caz de valoare estetică. Dimpotrivă. Și totuși locul era neliniștitor, mai cu seamă cu rocile și lichenii săi verzi, cu arcul de triumf din piatră. Au fost chilii sau cel puțin sihaștri înainte. Va fi din nou mînăstire. Între timp s-a slujit, a fost loc de pietate, este încă. La întoarcere, am coborît – noi, ceilalți. Părintele a rămas să bată toaca o vreme, după care ne-a ajuns din urmă. ▲

© V. Moțoc

Dan GOANȚĂ

medalia de abur

Trabajo si, samba no!

Chestiunea americanizării filmului e la fel de presantă la noi ca și aiurea. Deluviul de pelicule dominate de efecte speciale și povești neverosimile sufocă și alte cinematografii, care, pe lîngă noi, păreau giganți de necontestat. Citesc aceleași nemulțumiri cu privire la „pierderea vocii naționale" și din Franța, Italia sau Rusia. Relatările despre capodoperele (europene sau nu) care apar la festivaluri nu sînt puține (unele semnate ***a.l.ș.***, pasionatul meu vecin de pagină), dar legea românească a pieței face abstracție de ele. Două zile la cinematografe, peste cinci ani la vreo oră imposibilă de televiziune sau la Cinematecă. Punct. Dintr-un ungher, apar din nou Bruce Willis și starletele nurlii.

Experții susțin că industria filmului pleacă de la o producție constantă, onestă și interesantă, care începe în timp să producă și acea floricică rară – capodopera. Chiar dacă uneori este la fel de intraductibilă ca un text de, să zicem, Caragiale. Experiența filmelor românești la Tele 7 abc arată că mai există un factor esențial – atașamentul publicului față de nume, figuri sau amintiri. Cu vreo două excepții (numesc doar „Moara cu noroc"), n-am văzut nici un film autohton corect, demn sau sincer. Actorii noștri, mari sau mici, sînt cei care au atras audiențe enorme, nicidecum scenariștii sau regizorii. Lumea falsă a filmului românesc de dinainte de '89 nu mai reprezintă decît un catalog al temenelelor și evaziunii. *Magistralul* „Actorul și sălbaticii" e doar o pagină rușinoasă (și tipică) a propagandei asumate artistic. Fragile și anemice, aceste însăilări au strîns însă generații în penumbra sălii de cinema, au creat modele (nu discut cît de corecte), au provocat discuții și au oferit trambuline pentru speranțe. Deci – cînd am făcut filme despre noi le-am ratat, cînd putem fi autentici închidem studiourile. Difuzarea acelor filme face însă și opera de badijonare – nu e sănătos să crezi că 50 de ani ai trăit în vid. E clar însă că nu filmele americane sau franceze ne vor reconecta la lumea în care ne prefacem că trăim. Și ele, dar nu doar ele!

Însă drama intraductibilității o trăiesc și alte culturi europene. Și-ntr-un sens, și în altul. Să luăm Marea Britanie, care, orice s-ar zice, are o amplă panoplie de eroi ai celuloidului. Channel 4, un canal semi-privat, care (între altele) finanțează copios producția de film, alocă totuși spațiu și cinematografiilor „exotice". Așa se face că, într-o seară, am decis să urmăresc (prima oară) un film din Cuba.

Toposul: o fastuoasă vilă havaneză (vorba vine, căci timpul și delăsarea o transformaseră într-o ruină), împărțită artificial în nenumărate apartamente și garsoniere igrasioase. Aici trăiau cîteva zeci de indivizi, într-o stranie simbioză, unii aspirînd la politică, alții trăind la marginea legilor lui Castro sau cu gîndul la emigrare. Lucruri spuse „pe față", în orice caz mai mult decît în România. Eroul, inginer agronom, lucra în provincie și venea acasă doar duminica. N-avea timp decît să facă o baie și să-și spele rufele. Și să schimbe cîteva vorbe cu frumoasa văduvă din garsoniera 6B, pe care ar fi vrut-o de nevastă. Dumneaei ba ar fi cedat, ba ar fi plecat la rudele din Miami. De, ca-n viață! Într-o zi timidul inginer a bătut la ușă și a pătruns înăuntru cu o ladă în brațe. „Ce ai acolo?", a întrebat văduvioara, amuzată și ușor intimidată. „Ți-am adus roșii", șopti îndrăgostitul fără speranță. „N-am nevoie." „Te rog", spuse acela, cu un tragism nedisimulat, și înghiți în sec. După care a continuat monumental: „Nu mă refuza, le-am adus special pentru tine, sînt roșii refuzate la export!"

Am încremenit. Cubanezul juca istoria MEA! Și unde? Într-o țară în care probabil că nimeni nu a înțeles cu adevărat forța acelui gest de iubire comunistă. A doua zi citeam cronicile – binevoitoare, dar paternaliste, filmul nu trecuse proba „traducerii"! Concluzie parțială – transparența culturală nu garantează valoarea. Ce ne facem însă cu o cinematografie care nu e transparentă nici în țara ei? Poate va fi... ▲

Andrei GORZO

fericirea la televizor

Incidente cromatice

Am deschis televizorul, ca să revăd pokerul-maraton din *The Cincinnati Kid* (la TCM), și am descoperit că totul devenise albastru, mai puțin colțurile ecranului, care erau pătate cu mov, și ochii albaștri ai lui Steve McQueen, care deveniseră frapant de verzi. Cineva a comparat fața lui McQueen cu a unui înger de Botticelli încrucișat cu un cimpanzeu. Acum arăta ca și cum un extraterestru ar fi intervenit între înger și cimpanzeu, ca să tulbure și mai tare combinația genetică. Stătea la masa aceea, concentrîndu-se ca să-l bată pe Edward G. Robinson, căutînd o ieșire din dilema morală în care îl aruncaseră ceilalalți – cei care pariau pe un cîștigător ales dinainte, crupierul care îi trimitea o carte norocoasă după alta –, prea obosit ca să mai știe dacă e zi sau noapte, prea cufundat în partidă și în dilemă și, mai nou, în lumina aceea subacvatică, pentru a-și da seama de ce i se întîmplă, de ce-i face televizorul meu magnetizat. Nu-l avantajau noile culori. Arăta ca omul care va pierde. Și știu că sună bizar (dar dacă spectrul o ia razna, de ce să nu-l urmeze și percepțiile noastre?), dar în momentul acela am fost convins că Edward G. Robinson știe: cu ochii lui străvechi, își fixează adversarul albăstrit și vede tristețea perdantului. Albastrul e culoarea tristeții. Deși Edward G. părea că se simte bine în pielea lui albastră. Tristețea lui nu sugera înfrîngere, ci experiență.

În așteptarea depanatorului, am continuat să-mi explorez televizorul magnetizat. Mi-a plăcut Discovery, cu oceanul verde-crud împroșcat de petele mov ale rechinilor, sub un soare albastru. *Talk-show*-urile cîștigaseră în eleganță. Mi-a plăcut noua sobrietate a moderatorilor, efectul albăstrimii lor stricat doar ocazional de cîte o explozie purpurie pe cămașă. Culorile noi păreau a comenta pe marginea filmelor vechi. Își făceau de cap cu stările emoționale urmărite de regizor, își luau libertăți cu atmosfera, improvizau conotații. M-a îngrijorat noul MTV – parcă se îndopase cu amfetamine ca să facă în continuare ce face el de obicei; era clar că în sinea lui nu vrea decît să zacă în pat, cu perdelele trase, zgîindu-se la niște pereți albaștri. Iar la Cartoon Network m-am simțit ca un copil care se uită pe fereastră la o zi mohorîtă: Tom și Jerry arătau plouați; pînă și gașca de la Looney Tunes arăta ca și cum ar fi fost uitată în mașina de spălat. O emisiune de divertisment cum e *Reuniunea de clasă* căpătase nuanțe nostalgice. Nopțile filmelor erotice căpătaseră mister, iar corpurile goale aveau un luciu metalic, în timp ce schimbau poziții în fața focului ce ardea verde în șemineu. Aceste *blue movies*, cum li se mai spune, erau evident favorizate de culorile răsculate ale televizorului meu.

„În noaptea albastră, ochii ei străluceau ca două smaralde." „Un zîmbet îi însenină întreaga făptură." „Fruntea lui era ca un cer acoperit de nori." „Vedea roșu în fața ochilor." „Chipul ei era ca o mare în adîncul căreia încerci să pătrunzi cu privirea." Lucrurile au început să se strice cînd am descoperit că televizorul magnetizat a devenit foarte sensibil la clișeele astea. Să fim serioși, numai la televizor vedem în ochii și pe fețele oamenilor astfel de prostii. Atunci cînd începem și noi să arătăm ca niște mări adînci sau ca niște ceruri tulburate, sau cînd ochii noștri devin smaralde sau rubine sau mai știu eu ce, înseamnă că ne-am uitat prea mult la televizor. În realitate nu zîmbim și nu ne încruntăm și nu ne înseninăm așa. Și în primul rînd, nu sîntem albaștri. Și cineva trebuie să-mi repare televizorul, pînă nu înnebunesc de la culorile astea. Nu erau de ajuns toate serialele și telenovelele și emisiunile în care fiecare gest, fiecare expresie e altfel decît în lumea reală? Mai trebuia ca pînă și culorile să le cînte în strună?

Culorile au revenit la normal. ▲

MUNCITORI FĂRĂ FRONTIERE

Raluca ION

De bine şi de rău

Cei care îşi depun dosarul la Oficiul Naţional pentru Recrutarea şi Plasarea Forţei de Muncă în Străinătate, cu scopul de a pleca la lucru „în afară", trebuie să includă în acesta răspunsul la două întrebări extrem de simple: „Ce?" (însemnînd ce meserii doriţi să practicaţi?) şi „Unde?". Orice şi oriunde pare a fi opţiunea generală a celor care aşteaptă pe culoarele Oficiului, însoţită eventual de precizarea „orice legal" şi susţinută de exemplul celor plecaţi la munci agricole în Spania, absolut dezirabil în opinia oricui îşi doreşte să lucreze ca muncitor necalificat în alte state.

Directoarea ONRPFMS, înfiinţat în acest an, la data de 15 ianuarie, **Daniela Nicoleta Andreescu**, declară că aceste cazuri sînt totuşi excepţionale şi ţin de o situaţie limită în care se află anumite persoane. Pentru că, de cele mai multe ori, candidaţii au clar trasate în minte anumite destinaţii şi ocupaţiile pe care doresc să le exercite acolo. „În general aceste cazuri nu sînt selecţionate de angajator, care vrea de pildă persoane calificate în agricultură. Din păcate, adaugă domnia sa, situaţiile disperate de acest fel nu mă ajută absolut deloc. Pentrù că în momentul în care negociez cu partenerii străini, ele fac să scadă preţul forţei de muncă provenite din România. Nimeni nu o să-ţi dea mai mulţi bani fiindcă eşti disperat, ci, din contră, o să-ţi dea mai puţini."

Plasarea lucrătorilor în străinătate prezintă în mod evident avantaje pentru statul român, deoarece ea duce la scăderea presiunii de pe piaţa autohtonă a forţei de muncă şi la creşterea nivelului de pregătire al muncitorilor. În plus, mare parte a banilor cîştigaţi acolo se întorc înapoi în ţară, susţine Daniela Nicoleta Andreescu, referindu-se la economiile pe care lucrătorii le fac şi care reprezintă aproximativ 80% din cîştigul de pe un contract. Putem trage deci concluzia că munca în străinătate are drept consecinţă îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă din ţară şi nu ne sfiim atunci să spunem: „Să plece, deci, oamenii din România-cîh la lucru într-o ţară-gigea, să plece cît mai mulţi, în condiţii cît mai bune, să ne molipsească pe toţi de bunăstarea de aiurea!" Şi, într-adevăr, acestea sînt, pe un ton mult mai oficial, şi intenţiile ONRPFMS, de la care aflăm că, în domeniul plasării forţei de muncă în străinătate s-au făcut în ultima vreme progrese, enumerate în continuare aici sub titlul de „lucruri de bine". Să începem cu modificările legislative prin care se încearcă protejarea lucrătorilor români. Ele exclud comisioanele duble, percepute atît de la aceştia cît şi de la angajatorul străin, interzic perceperea oricăror garanţii de la angajaţi, stabilesc concret condiţiile de acreditare ale societăţilor care se ocupă cu plasarea forţei de muncă în străinătate. Să continuăm cu semnarea unui Protocol cu Israelul şi a unor acorduri bilaterale cu Germania, Elveţia şi Spania. Prin acestea sînt stabilite condiţiile de muncă pentru lucrătorii români, felul în care sînt plătite orele suplimentare si salariul minim raportat la nivelul salariilor din ţările respective.

Totodată, în cursul anului 2002, vor pleca în Germania, prin intermediul ONRPFMS, ca forţă de muncă auxiliară sezonieră, 20.000 de persoane şi 500 de persoane ca „lucrători oaspeţi" pe o perioadă de 18 luni, ne spune Daniela Nicoleta Andreescu de la care mai aflăm că, în cele două luni de activitate, Oficiul pe care îl conduce nu a perceput nici un comision pentru intermediere, el fiind finanţat de la Buget, şi că în viitor se va încerca recuperarea comisionului de la angajator.

Voi spune în încheierea lucrurilor „de bine" că, potrivit directorului ONRPFMS, unul dintre motivele pentru care angajatorii străini preferă forţa de muncă românească este seriozitatea, tenacitatea şi rezistenţa fizică a lucrătorilor. Şi, de aici pornind, vom continua cu lucruri mai puţin plăcute, cum ar fi acela că ei sînt solicitaţi pentru munci necalificate, refuzate de lucrătorii din ţările respective. În acelaşi timp Daniela Nicoleta Andreescu menţionează faptul că pe permisul de muncă al celor care pleacă în Germania ca asistente medicale scrie „infirmieră", întrucât majoritatea certificatelor de calificare româneşti nu sînt recunoscute în străinătate. Aşa se va întîmpla şi în cazul celor 240 de posturi de asistente medicale solicitate recent de Germania, a căror preselecţie a avut loc între 11 şi 14 martie la sediul Oficiului. Dintre candidate vorbim acum cu Alina, Alina cu ochelari, care a lucrat anul trecut 3 luni în Elveţia, ca asistentă, susţine. „Nu se compară, nici ca bani, nici ca fel de a fi tratat, nici ca nimic. Acolo nu e stresul care este aici, nimeni nu ţipă la tine, nu vrea lucrurile acum şi numaidecît acum, stai frumos la un birou, pe scaun, nu ca aici, în picioare toată ziua. Şi ca bani, gîndeşte-te şi tu, aici cîştigi 100-150 de dolari pe lună, acolo cîştigi 4.000 de franci, e o diferenţă." Cît despre interviul de acum, crede că are toate şansele. „Am învăţat germana la serviciu, nu la perfecţie, dar bine. Sper să-mi găsesc ceva mişto acum, ar fi bine dacă ar căuta ceva pe specialitatea mea, aparatura, care este şi mai bine plătită. Dacă nu, nu e nimic", spune, şi nu ştie nimic despre faptul că va lucra acolo ca infirmieră. Sau poate ştie, dar oricum nu contează, se duce să muncească într-un loc în care este oricum mai bine tratată ca aici şi primeşte mai mulţi bani. Şi poate acum este momentul potrivit să amintim că Germania este destinaţia favorită a majorităţii celor care vor să lucreze în străinătate, indiferent de domeniu. **Adrian Sociu** a lucrat în construcţii, în Germania şi în Israel. Preferă Germania: „Germania este ca o mămică, patronii te ţin aşa", zice, şi-mi arată căuşul palmei. „Se plăteşte mai bine decît în Israel şi îţi lasă mai mult timp liber. N-ai voie să munceşti mai mult de 8 ore pe zi, de vineri de la 12 pînă luni, liber, te obligă patronul." Îl întreb dacă a strîns bani acolo, a strîns ceva, cînd a venit înapoi şi-a făcut o firmă de construcţii, a dat faliment, a venit apoi vremea să pună din nou mîna pe scule, să lucreze ca muncitor. Acum, în haine ponosite, aşteaptă la uşa biroului unde se depun dosarele o a treia şansă. „Sînt mulţi care lucrează în afară, 90% dintre ei strîng bani, ca să-şi cumpere casă, să-şi facă firmă, am întîlnit oameni care strîngeau bani să-şi cumpere un tractor."

La puţin timp după aceasta sînt abordată de **Bredet Adriana**, o femeie scundă cam la vreo 50 de ani. Înainte a lucrat la Adesgo, dar acum vrea să-şi deschidă o afacere. Mai bine zis ceva ca un butic. „Bredet, scrieţi acolo, cu e. Vreau să plec cu băieţii mei, cel mare are 27 de ani, cel mic, 24. Ca necalificată, bineînţeles, ce credeţi că ei au nevoie de calificaţi?" Limbi străine nu ştie, băieţii ei, în schimb, vorbesc engleza la perfecţie. Speră totuşi să-şi găsească toţi trei ceva de lucru, împreună sau separat, în turism, ca personal auxiliar la hoteluri sau restaurante. „Vrem să ne ajutăm şi noi cumva, căsuţă avem, dar vrem să ne facem o afacere. Într-un an de zile sper să strîng bani. Băieţii pot să stea mai mult, deh, ei sînt tineri." ▲

Stela GIURGEANU

Ieşirea din apatie

Cerinţele oamenilor de a lucra în străinătate, posibilitatea de a cîştiga banii imposibil de cîştigat (pentru majoritatea) între graniţele României, au creat pe piaţa internă o multitudine de firme particulare de plasare a forţei de muncă, iniţiativa privată fiind însă contracarată de concurenţa guvernamentală. Pe de o parte, motivările recent înfiinţatului oficiu pentru recrutarea forţei de muncă sînt cît se poate de viabile. Obţinerea a cît mai multor drepturi pentru cei care pleacă, protejarea intereselor şi verificarea trimestrială a respectării condiţiilor stipulate în contract, lucruri pe care, după cum afirmă **Daniela Andreescu** (director ONRFMS), operatorii privaţi nu le-au îndeplinit. Pe de altă parte, însă, cu toate că unele firme particulare primesc acreditarea din partea Ministerului (cele reunite sub patronatul ACORD), contractele cu angajatorii străini nu le sînt avizate, sau le sînt respinse din diverse motive. De asemenea, în ceea ce priveşte acordul interguvernamental cu statul portughez, angajatorii interesaţi de forţă de muncă din România trebuie să contacteze Institutul de Muncă şi Formare Profesională, cererile fiind mai apoi trimise Direcţiei Generale Forţă de Muncă, iar recrutările intermediate de Agenţia Naţională de Ocupare a Forţei de Muncă – toate ţinînd de Ministerul Muncii.

Am încercat aşadar să găsesc o replică a patronilor sau a directorilor de firme particulare. M-am lovit însă de scuzele temporale ale acestora, refuzurile pe motive complezente, sau de întrebarea retorică „de ce aş vrea ca firma mea să apară într-un ziar care îşi zice *Dilema*?".

În schimb, lipsa lor de comunicare, în ceea ce priveşte jocurile de culise, m-a dus la chiar protagoniştii întregului spectacol, adevăraţii curajoşi, oamenii întîlniţi pe coridoarele firmelor de plasament. Cum văd şi cum sînt afectaţi oamenii de toată agitaţia celor de sus?

Irina Stanciu, asistent medical, nu prea înţelege de ce, în loc să lucreze împreună, guvernul şi domeniul privat îşi dispută întîietatea. „Oricum la noi întotdeauna sînt prea multe lucruri de neînţeles. Bineînţeles că trebuie un control, dar de vreme ce există acreditarea... Acuma, eu plec în Israel printr-o firmă particulară, asistent medical. Am ratat selecţia organizată de Oficiu săptămîna trecută, dar şi aşa cred că va fi bine. Voi sta în gazdă la-o familie, deci cazarea, masa sînt asigurate. ...20 de dolari pe săptămînă, bani de buzunar... 600 dolari pe lună... bilet de avion asigurat... şi cam asta... încredere? Încredere am în mine că voi munci serios pentru banii ăştia". „Nu ştiu ce să vă zic, cred că pe undeva, de data asta, Guvernul are dreptate. Un amic de-al meu a plecat în Germania, cu «condiţii avantajoase», a stat un an jumate într-o cameră de hotel de doi metri pătraţi, «mîncarea asigurată» şi-a asigurat-o el, şi tot aşa. Acum io încerc să plec în Italia, zidar... Condiţiile? ...Vă zic mai bine cînd mă întorc." **Cristi Marian**, de 37 de ani, şomer de doi ani, a mai avut o dată ocazia să plece, dar „printr-o cunoştinţă a unei cunoştinţe". A aşteptat aşadar un anunţ din partea unei firme „serioase" (a se înţelege acreditate). Mai încolo, **Codruţa T.**, mestecînd un Orbit fără zahăr, îmi povesteşte de **Amalia**, o prietenă de-a ei, plecată printr-o cunoştinţă în Italia, ca dansatoare de cabaret, dar care, din păcate, a ajuns pe trotuarele din Albania, fără bani, fără paşaport, obligată să se prostitueze. A fost recuperată cîteva luni mai tîrziu de poliţia de frontieră şi repatriată. Dar asta nu i se poate întîmpla decît unei naive ca Amalia. Ea, Codruţa, are un contract serios, la o firmă acreditată (al cărei nume îi scapă acum că se grăbeşte), dar despre care ştie că este în PAIR (Patronatul Agenţiilor de Impresariat Artistic) şi urmează să plece prin aprilie. Îi urez sincer noroc şi plec şi eu.

„Dacă mă întrebaţi pe mine ce cred de toată tevatura lor... vă întreb şi io dacă o ştiţi p-aia ultimă a lui Năstase, cu debranşarea? Încredere n-am nici în unii, nici în alţii, iar respect nu voi primi decît atunci cînd munca mea va fi apreciată aşa cum trebuie" (un domn cu pălărie).

Îi dau dreptate, zîmbind la ideea că pînă la urmă mentalitatea a rămas la fel în ceea ce priveşte maşinaţiunile, dar s-a schimbat radical în perspectiva oamenilor, libertatea de a alege, de a pleca „dincolo", dorinţa de a munci şi siguranţa de sine, toate devenind o normalitate intrată în vocabularul curent al românului, iar vînzoleala şi agitaţia (devenită, într-adevăr, uneori disperare) de a pleca, nu îmi demonstrează altceva decît frenezia omului depărtat de fatalism, care de-abia aşteaptă să îşi facă un viitor, ieşind în sfîrşit din apatie. ▲

Eugen ISTODOR

Căpşunirea. În Spania

Ianuarie. Întîi a fost preselecţia. Craiova, Piatra Neamţ, Alba Iulia, Călăraşi au trimis la centru în jur de 600 de candidaţi fiecare. Februarie. Bucureştiul, cu o comisie româno-spaniolă, avînd translator în coaste, a luat la întrebări astfel: într-o zi cîte 300 de dornici, fiecare dornic cîte două-trei minute fiecare, răspunsul se dă pe loc, selectaţii completînd actele şi aşteptînd îmbarcarea în autobuze la casele lor. Martie. Văd Spania 800 de români. În acest sistem pus la punct se strecoară bîrfa, neîncrederea, teama. E coadă românească. Angajator străin.

„Pilele funcţionează!" Reprezentantul Freshuelva: „Nu cunosc pe nimeni aici în România. Firma m-a trimis acum trei zile. Eu aleg oamenii, după ce mi se traduce. Nici măcar nu am mai fost în România, nu eu am semnat actele."

„O să ne ducă acolo şi n-o să ne dea banii." „Se plăteşte fiecare om conform contractului. Banii sînt cît pentru un spaniol, culegător de căpşuni."

„O să ne ardă soarele că e Africa." „Temperatura în zonele de cules e cam de 20-23 de grade. Am înţeles că e ca-n perioada primăverii aici în România."

„Dar de ce nu ia intelectuali?" „E normal să fie nemulţumiri. Avem o afacere, nu putem să riscăm. Nu avem metode de a testa rezistenţa fizică şi nu avem ceva cu intelectualii. Pur şi simplu, am cerut experienţă în agricultură, e o muncă fizică. Ne uităm în actele omului, dar ne uităm şi la om, se vede cînd un om munceşte cu braţele. Nu putem risca să se culeagă căpşuni cu vorbe. Unii spun că rezistă, au fost profesori, că în timpul lui Ceauşescu îi duceau la muncă, bine, înţeleg, dar dumneata nu ai experienţă. Căpşunele trec. Noi investim în oameni muncitori."

„Au zis că vor şi bărbaţi, dar aleg numai femei." „Partenerul român a negociat şi obţinut să nu alegem doar femei. Ideea s-a dovedit bună. Am ales şi bărbaţi şi femei, dar cred că tot femeile au fost mai multe fiindcă au experienţă în domeniu."

Mihaela Marinescu este juristă. A uitat acum trei ani de profesie şi s-a apucat de agricultură. A primit o moştenire de la bunica ei. A fost o provocare. Trebuia să dea şpagă ca debutant. La pămînt nimeni nu i-a cerut nimic. Bineînţeles, nu s-a descurcat. Avea o găină, un ou, o vacă, ştevie, ceapă. Dar nu producţie să zbîrnîie. Avea nevoie de bani. Dar dacă e vorba de bani putea să-i dea unui avocat s-o ia pe lîngă el. Dar bani n-a avut. Vrea în Spania. N-a fost luată în Spania. „Nu-mi convine, dar ce să fac, mă întorc acasă. Nu ştiu de ce am inspirat neîncredere. Poate că am facultate şi nu mă crede nimeni că lucrez... a fost hatîrul lui maică-mea să fac o facultate, dar nu-mi foloseşte. La ce să-mi ajute?"

Ionel Ţaru a fost fochist la o şcoală. A fost portar la o energofagă. A muncit cu ziua. Are doi copii. N-a fost luat în Spania. ▲

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

Tita CHIPER

antinostalgia

Marometţii

„La scurtă vreme după scoaterea lui Vasile Luca şi a Anei Pauker din guvern, au fost schimbaţi şi directorii închisorilor, care au excelat prin crime şi bătăi, aşa cum a fost şi cazul lui Maromete. Mult mai umani nu au fost însă nici urmaşii lui, dar bătăi nu mai erau. În schimb, a apărut carcera de 5-8 zile pentru orice fleac. În una din zile, cînd ne-am reîntors de la plimbare, colonelul Bărnuţiu – strănepotul lui Simion – a rupt o floare pentru a o duce celor bolnavi rămaşi în cameră, ca să se bucure şi ei de darurile naturii. A fost zărit de gardian şi dus la carceră cu lanţuri la mîini şi la picioare pentru opt zile, precum şi cu mîncarea redusă la jumătate. Şi, desigur, fără dreptul la odihnă peste noapte. Neomenia cea mai mare, adusă poate chiar de numele său, a fost că mîinile i-au fost legate în lanţuri la spate şi astfel timp de opt zile a fost obligat să-şi facă nevoile pe el. Atari crime, care murdăresc demnitatea umană, paginile lui Soljeniţîn nu cuprind. Din URSS au venit obloanele la ferestre şi ruperea oricăror legături cu familia. Ea transforma închisoarea în mormînt viu. Din URSS însă nu a venit şi această crimă împotriva drepturilor omului, înfiorătoare prin murdăria ei. Revenit în «catacomba» noastră, bietul colonel s-a simţit nespus de jenat în momentul cînd l-am dezbrăcat ca să-i spălăm hainele de murdărie. L-am îmbrăcat cu schimbul curat de albituri şi l-am rugat să stea în pat sub pătură timp de două zile pînă i-am uscat la fereastră zeghea şi pantalonii.“

(N. Mărgineanu, „Amfiteatre şi închisori“, Editura Dacia, 1991)

▲

Dumitru SOLOMON

roluri

Duşmanul la nevoie se cunoaşte

Cînd un membru al unui partid de stînga îşi ia zborul tocmai la extrema cealaltă, la dreapta (sau viceversa), nu prea mai ai la ce să te aştepţi. Nu se întoarce el înapoi la stînga, aşa cum şi cazul invers este oarecum clasat, nu face el un zbor atît de lung ca să revină, decît dacă nu-i pasă de expresii ironic-mustrătoare ca: „stînga-mprejur“, „culmea oportunismului“, „labilitate politică“ etc. Este şi obositor să treci de la o extremă la alta şi înapoi fără să obosească, fără să-ţi atragi dispreţul spectatorilor şi fără să ţi se facă lehamite de propria subtilitate. Asta, cînd, alături de insigna de parlamentar, mai ai la butonieră şi un pic de onoare.

Meditam la aceste alergări de cursă lungă, asistînd la desprinderea cîte unui politician de partidul de care părea legat pe vecie; deplîng soarta celui care-şi pierde partidul-mamă, dar şi pe cea a partidului care-şi pierde fiul-membru fără speranţa de a tăia cîndva viţelul cel gras. Unde se va duce, de pildă, domnul Ilie Neacşu, editorul unei publicaţii xenofobe de linia întîi şi, pînă mai ieri, unul din stîlpii de bază ai Partidului România Mare, după ruperea lui de formaţia căreia i-a dat substanţă şi de la care a primit substanţă? Cu ideologia cărui partid ar putea să intre în convergenţă ideologia celui mai important susţinător al domnului Corneliu Vadim Tudor? Ei s-au potrivit de minune, iar acum nu se mai potrivesc, ba chiar unul îl face pe celălalt „trădător“, iar celălalt îl face pe primul „dictator“. În urma unui schimb de termeni atît de categorici, e greu să te lipeşti la loc, să revii la matcă, să faci abstracţie de duritatea desprinderii. Dacă eterna ţintă a domnului Neacşu, Moses Rosen (de altfel, ţinta i-a unit pe preşedintele şi vicepreşedintele de pînă mai ieri ai PRM), ar fi creat un partid, domnul Neacşu ar fi emigrat poate în partidul regretatului şef de comunitate, întrucît, după spusele recentului „trădător“, „eu m-am împăcat cu Moses Rosen şi, după ce a plecat dintre noi *(sic!)*, nu am mai scris nici un rînd împotriva lui, i-am şi trimis o coroană de flori“.

▲

CAUŢI ORIGINALITATEA *IN VITRO*?
VREI SĂ FII VALAH,
PREFERABIL GHIŢĂ?
INSTITUIE REPUBLICA
SEMIFEROVIARĂ...

● Anunţurile publicitare ne uimesc prin retorici extreme: de la foarte criptice şi surprinzătoare – „Cauţi originalitatea? Cea mai interesantă faţă? Vizitează: www.influentanegativa.go.ro (...)“ – la cît se poate de directe şi demascatoare – „Cumpăr (nefurate, defecte, funcţionabile) combină cu CD, cameră video...“ (cf. *Libertatea,* 12 martie). (**I. P.**)

● Recenta descoperire a savanţilor că bebeluşii concepuţi *in vitro* sînt de două ori mai „fragili“ decît cei concepuţi în maniera tradiţională a adus în Québec noi ironii la adresa gloriei locale, Céline Dion (al cărei băieţel a fost conceput prin prima metodă amintită aici). În viziunea caricaturistului de la *Le Soleil* (8 martie a.c.), în faţa unui prunc ce urlă cu ochii ieşiţi din orbite, cu degetele în urechi şi agăţat de tavan, Céline explică soţului: „Doar ce doream să-i cînt un *nani-nani*“. (**A. C.**)

● Întrebare de 20 milioane lei la „Vrei să fii miliardar?“: „Cine a scris «Omul recent»? 1. H.-R. Patapievici; 2. Dinu Săraru; 3. Fănuş Neagu; 4. Adrian Păunescu“. Candidatul, care epuizase variantele ajutătoare, e precis şi decis: nu ştie, nu stă bine cu literatura, n-a auzit de această carte, nici de prea mulţi scriitori, aşa că se retrage cu 15 milioane în buzunar. Nu-i nimic scandalos – noi, aceştia, nababii în idei, avem milionarii recenţi pe care-i meritäm. (**R. C.**)

● Raporturi cu prieteni în „Memoriile mandarinului valah“ de Petre Pandrea (pag. 279): „Ne-am despărţit în cordialitate ipocrită şi în dispreţ quasi-reciproc. *Îmi sînt simpatici, nu-i pot stima*“ (s.n.). (**T. C.**)

● Prin rubricile matrimoniale din ziare (tot timpul altele şi mereu aceleaşi): „o văduvă, fizic foarte plăcut, creştin-ortodoxă“ caută un „preferabil cadru militar şi eventual autor“; o „stăpînă“ caută un „sclav generos“; un „medic Scorpion“ doreşte o „tînără zodie compatibilă“ sau un alt „Scorpion“ doreşte o doamnă „Capricorn sau Peşti, numai pentru relaţie de suflet, nematerialistă“. Diversitate umană, religiozitate, sexualitate şi mai ales zodiacitate. (**A. M.**)

● Pe ultima pagină a densului buletin editat de Institutul Francez din Bucureşti găsim organigrama serviciilor sale, de la director la consilierii, asistenţii, responsabilii şi secretarii diferitelor departamente pînă la contabili, şoferi, femei de serviciu şi paznici. Francezi şi români. Organigrama se sfîrşeşte cu: „Le chien: Elvira. Le chat: Ghiţă.“ Soyez béni, mon Petit Prince! (**R. C.**)

● Negocieri în piaţă, la o tarabă cu pătrunjel: „Legăturica asta mai ofilită n-o dai cu 1.000 lei?“. „Nu, doamnă, tot cu 2.000, că eu am pătrunjelul din Europa“ (?!). După o clipă de uluire, cumpărătoarea îşi dă seama că e vorba de complexul *Europa* şi pleacă mormăind: „Păi da, că-n România nu mai ştiţi să daţi cu sapa“. (**T. C.**)

Cu ochii-n 3,14

● Reclamă în ziarul *Ziua* la ISAF Bucureşti S.A. Prima frază de text: „Societatea de Semnalizări şi Automatizări Feroviare ISAF este o companie de semnalizări şi automatizări feroviare“. Punct. Eu zic că e bine să fie oamenii expliciţi. Puteam crede că Societatea de Semnalizări şi Automatizări Feroviare ISAF produce îngheţată. Că tot veni vorba: numai *Ziua* are reclamă de la ISAF-ul de mai sus şi de la Institutul de Studii şi Proiectări Căi Ferate S.A. Cred că e concurenţă mare pe piaţa semnalizărilor feroviare şi a proiectărilor de căi ferate. (**C. G.**)

...ŞI IA CELE MAI ASPRE MĂSURI
(1,55 m), CA SĂ SE CONFIRME
MODELUL ROMÂNESC
DE TALCIOC
ŞI SPRE A RISIPI ORICE PRINCIPIU

● Un conducător de asociaţie profesională este întrebat de reporterii TV cum are de gînd să rezolve neajunsurile din domeniul său de activitate. „Vom lua cele mai aspre măsuri, şi dacă avem şi dacă n-avem probe“ – vine răspunsul. Nu ştim ce să admirăm mai întîi: spiritul arbitrar sau demagogia promptă. (**T. C.**)

● Un cetăţean chinez a dat în judecată statul pentru că permite discriminarea la angajare: un oficiu bancar a specificat în anunţul prin care căuta candidaţi la postul de funcţionar că nu vor fi acceptaţi bărbaţi sub 1,68 m şi femei sub 1,55 m. Criterii similare funcţionează şi la admiterea în învăţămîntul superior, limitînd astfel accesul tinerilor de la sate, în medie mai scunzi decît cei de la oraş. Litigiile dintre cetăţeni şi stat sînt un lucru absolut nou pentru China şi optimiştii văd în acest proces începutul reformei politice. Poate, dacă ţinem seama de faptul că fostul preşedinte al Chinei, Deng Xiaoping, măsura 1,50 m. (**M. B.**)

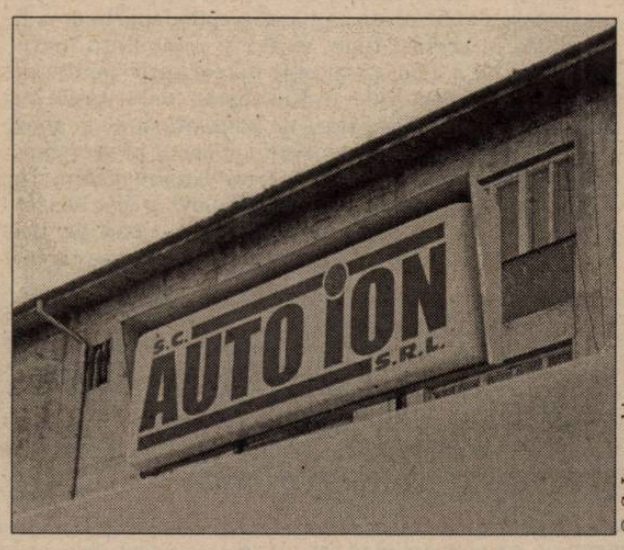

© S. Ivanoschi

● Aflăm, dintr-un interviu acordat de Costi Ioniţă *Naţionalului,* că maneaua este, de fapt, un serios act de cultură („Maneaua este considerată, pe nedrept, incultură muzicală. În piesele rock nu vei găsi mai mult de patru acorduri, pe cînd la manele sînt super armonii“) şi că maneliştii sînt, de fapt, oameni de ştiinţă („Poate nu par prea deştept, dar să ştii că am studiat şi fizica atomică. Sînt pasionat de ştiinţe exacte...“). Asta ca să se confirme o vorbă care a făcut carieră: „Proşti, da' culţi!“ (**C. P.-B.**)

● În timp ce la noi se propune alegerea preşedintelui de către Parlament, invocîndu-se modelul italian, vicepremierul Italiei, Gianfranco Fini, a declarat că ţara sa trebuie să instituie republica semiprezidenţială, şeful statului urmînd să fie ales de popor. N-a invocat însă modelul românesc, ci pe cel francez. (**M. V.**)

● Între Ambasada Spaniei şi restaurantul *Select* s-a deschis un adevărat talcioc. Cineva vinde hărţi ale Bucureştiului: „Ia Bucureştiul în buzunar“. „Un turist“ ce se odihneşte pe propriile bagaje sprijinit de gardul *Select*-ului întreabă într-o doară: „Cu Madridul n-ai?“. Negustorul ambulant rîde: „Ce, mă, tu crezi c-o să vezi Madridul din lanul tău de căpşuni?“. (**S. S.**)

● La Piaţa Sudului, o dubiţă livrează peşte congelat unei pescării. Pe caroseria ei e scris numele firmei: S.C. PEŞTIŞORUL DE AUR S.R.L. Pe cele două uşi din spate ale maşinii sînt desenate două steaguri tricolore, fluturînd în vînt. Deasupra steagurilor, tot desenaţi, doi rechini roşii îşi arată colţii fioroşi. Deasupra lor, spre a risipi orice dubiu, scrie: „RECHINUL FURIOS“. Iar ceva mai sus, acest întreg eşafodaj simbolic este încununat de un cuvînt simplu şi la fel de roşu: „MAFIA“. Flancat în dreapta de indicaţia „MAŞINĂ DE SERVICIU“ şi în stînga de avertismentul „ŞMECHER LA VOLAN“. (**D. S.**)

● O prietenă din Anglia mi-a trimis acest fragment dintr-un roman poliţist – semnat de Andrea Camilleri; deşi scris în dialect sicilian, cred că nu are nevoie de traducere şi nici de comentarii: „– Maria, che bravu picciotu ca e! Aducatu, pulitu! Piccatu ca lu persi! – In che senso lo ha perso? – Lo persi pirchi mi lasso la casa. – Signora, mi racconti tutto dal principio. – Quali principiu? Versu lu vinticincu d'austu, acchiana e mi dici che lassa casa e, siccomu ca non mi aviva datu lu priavviso, mi metti in manu i sordi di tri misi. Jornu trenta, a matinu, si priparo du baligi cu la robba su, mi saluto e lasso la casa vaccanti. E chistu e il principiu e la fini. – Le disse dove sarebbe andato ad abitare? – E pirchi me lo doviva diri? Chi eramu? Matre e figliu? Maritu e mogliere? Frati e soro? Jacuminu mi dissi sulamenti che sarebbi andato in Germania una misata – tuttu bonu e binidittu.“ (**a. l. ş.**)

Ţările aflate pe drum

„Nations in transit" este un raport publicat periodic de Freedom House, care monitorizează progresele democratice ale ţările foste comuniste. Datele economice şi sociale sînt completate de cercetări proprii privind independenţa presei, domnia legii, corupţia, privatizarea etc. Am selectat cîteva dintre concluziile ediţiei 2001, cu menţiunea că cele 432 de pagini conţin şi alte date foarte interesante.

Cele 27 de ţări au fost grupate în trei categorii: democraţii consolidate (Cehia, ţările baltice, Ungaria, Polonia, Slovenia), intermediare (care se împart la rîndul lor în trei subcategorii, cele în care democratizarea avansează: Slovacia, Bulgaria, Croaţia, România; fără progrese: Georgia, Moldova, Macedonia, Armenia, Albania; cele în care nivelul de democraţie scade: Ucraina, Rusia, Kirgîzstan) şi ţările cele mai înapoiate, despotice (Iugoslavia, Kazahstan, Azerbaidjan, Tadjikistan, Uzbekistan, Belarus, Turkmenistan). Se observă deja o distanţă destul de mare între spaţiul central-european şi cel fost sovietic (cu excepţia notabilă a ţărilor baltice). Dintre statele centrale şi est-europene, toate 15 au avut alegeri libere la ultimul scrutin. Chiar şi recentele alegeri din Iugoslavia îndeplinesc această condiţie, în ciuda încercării de fraudare a fostului regim. Prin constrast, din cele 12 republici foste sovietice, doar 4 au îndeplinit procedurile electorale minimale: Rusia, Ucraina (în ambele ţări au apărut totuşi multe nereguli), Moldova şi Georgia. În celelalte opt state, fie există un singur partid, cel al preşedintelui, fie opoziţia este ţinută sub control poliţienesc.

Este clar că se evidenţiază traiectorii diferite pentru aceste spaţii, traiectorii determinate de moştenirea comunistă, formule politice adoptate, nivelul corupţiei, dezvoltarea societăţii civile şi a mediei independente.

Cele patru state care se democratizează *(middle-of-the-road-countries)* sînt aproape de standardele primei categorii, în vreme ce Rusia şi Ucraina par a cădea în ultima categorie, datorită apariţiei unor autoritarisme personalizate. Croaţia şi Slovacia au fost capabile să urmeze calea celorlalte imediat după ce Franjo Tudjman, respectiv, Vladimir Meciar au părăsit scena. Bulgaria şi România, în ciuda unor crize destul de serioase, sînt pe calea cea bună. Deşi se află încă în ultima categorie, Iugoslavia post-Miloşevici pare a fi capabilă să găsească drumul spre democraţie şi spre reformele economiei de piaţă.

Moştenirea instituţional-politică s-a dovedit a fi esenţială. România, Slovacia, Croaţia, Bulgaria, Iugoslavia au avut parte de mai puţin totalitarism şi conducere imperială decît Rusia sau Ucraina. Este de aşteptat ca aceste ţări (cărora li se pot adăuga Macedonia şi Albania) să poată face desprinderea spre o democraţie consolidată în viitorul mediu. Celelalte, par a fi prinse pe termen lung într-un sistem instituţional în care democraţia şi piaţa se exclud reciproc, iar autoritarismul birocratic şi elita parazitară se susţin una pe alta.

© a.l.ş.

O altă caracteristă a regiunii este rolul prea marcant al personalităţilor, de cele mai multe ori unul negativ, cum arată cazurile Miloşevici, Tudjman, Meciar. Instituţiile sînt aici supuse presiunilor, se mulează, se schimbă după nevoile politice ale acestor personalităţi. În ale cazuri, vezi Boris Elţîn, forţa conducătorului a garantat o oarecare democratizare, dar efectul a fost temporar. Există mari temeri pentru evoluţia Georgiei, după ce Eduard Şevarnadze nu va mai fi la putere.

Corupţia

Anul trecut, preşedintele Vaclav Havel declara că „zeci şi sute de milioane de coroane au dispărut". Havel se arăta foarte îngrijorat de neputinţa guvernului său de a reduce corupţia. „Statul demonstrează o ciudată neputinţă de a face lumină în aceste cazuri şi de a-i găsi pe autori", declara şeful statului ceh.

O explicaţie ar putea sta în legăturile dintre oficiali şi cei care comit ilegalităţi. În întreaga regiune, sistemul energetic este subiect de fraude şi de tranzacţii ilegale. Armenia a pierdut 200 milioane de dolari în acest sector începînd din 1992, conform unui raport parlamentar, care îi implica pe cîţiva oficiali de rang înalt, printre care fostul prim-ministru Hrant Bagraţian. În Azerbaidjan, 16 figuri politice marcante, inclusiv preşedintele Parlamentului şi doi foşti miniştri ai Comerţului Exterior au fost acuzaţi de deturnare a veniturilor provenite din petrol. Un scandal similar din Ungaria l-a implicat pe ministrul de Interne Sandor Pintor şi alţi oficiali, iar un altul în România se referă la transportul de combustibil spre Iugoslavia, încălcînd embargoul. În Ucraina, managerul principalului importator de energie a fost arestat în legătură cu transferul fraudulos a 1,1 miliarde dolari.

Politicile anti-corupţie sînt slabe şi dau greş, chiar şi atunci cînd sînt spectaculoase, cum este cazul campaniei „Mîini curate" din Cehia sau apariţia forţei anticorupţie în Polonia. Sistemele judiciare sînt sub-finanţate, iar legislaţia este învechită. De exemplu, legile din Ucraina tratează actele de corupţie ca pe nişte chestiuni administrative, nu sînt considerate delicte penale. Pregătirea şi tehnologia necesare pentru a lupta cu infracţiunile „gulerelor albe" lipsesc cu desăvîrşire. Unele ţări, ca Georgia, au renunţat la bătălie şi au legalizat multe dintre practicile existente ce ţin de piaţa neagră. Controversatul magnat rus Boris Berezovsky crede că guvernul ar trebui să facă un pas înainte şi să declare o amnistie pentru cazurile de corupţie. „Orice om care nu a dormit în ultimul deceniu a încălcat legea, voit sau nu" a declarat el. Asemenea amnistii ar avea efecte benefice la nivelul micilor întreprinzători care au dat mită sau au înşelat statul, dar nu ar elimina sursa răului la nivele înalte.

Se fac eforturi ambiţioase de a curăţa administraţia. În Ungaria, o lege a administraţiei cere tuturor funcţionarilor, inclusiv poliţiştilor, vameşilor şi militarilor, să îşi declare averile începînd cu ianuarie 2001. Estonia a adoptat o lege prin care cei 100.000 de funcţionari publici îşi fac publică o declaraţie anuală de venit. Polonia, Kazahstan şi Belarus au anunţat ceva similar. Slovacia şi Polonia au adoptat legi foarte aspre contra spălării banilor prin bănci.

Faptul că multe dintre cazurile menţionate au fost prezentate public arată că bătălia este departe de a fi pierdută. În acelaşi timp, există şi o tendinţă îngrijorătoare de a folosi acuzaţii de corupţie pentru a marca puncte electorale. În Kazahstan, autorităţile au formulat acuzaţii de spălare de bani, evaziune şi abuz de putere împotriva principalului oponent al preşedintelui Nazarbaev, fostul premier Kazhegeldin. În Kirgîzstan, fostul vicepreşedinte Kulovs a fost acuzat de abuz de putere, fiind astfel scos din cursă pentru alegerile prezidenţiale. În Rusia continuă campania furibundă împotriva foştilor magnaţi ai epocii „Boris Elţîn", Boris Berezovsky şi Vladimir Gusinsky, ambii fugiţi din ţară. Pentru că sistemul oligarhic din Rusia, ca mecanism, nu a avut deloc de suferit, se pare că principala vină a celor doi era deţinerea unor posturi de televiziune destul de critice faţă de putere. Prin folosirea în scopuri politice a acuzaţiilor de corupţie, adevărate sau nu, Rusia aminteşte de super-politizatele campanii anti-corupţie din perioada sovietică.

Mai mult, aceste campanii pot îngrădi abuziv drepturile civile. În Turkmenistan, pentru a preveni fraudele, un organism special supraveghează mişcările tuturor străinilor. Preşedintele Republicii Belarus a declanşat o campanie prin care confiscă bunurile private sau ale firmelor pe motivul aducerii unor prejudicii intereselor statului. Se pare că această măsură a redus actele de corupţie în sfera privată, pentru că a redus sfera privată, dar a mărit corupţia endemică din birocraţia belorusă. Cei care se plîng îşi pot pierde slujba, casa sau chiar mai rău. Vladimir Zapolsky, directorul unei întreprinderi de stat din Belarus, a pornit o campanie pentru a determina statul să ia măsuri împotriva intermediarilor-căpuşă care scoteau profituri din exporturile fabricii. În august 2000 a fost împuşcat mortal.

În absenţa unor politici reale anti-corupţie, presa are un rol important. În Georgia, jurnaliştii îşi asumă mari riscuri pentru a publica numele celor care au furat. Ziaristul de investigaţii Akaki Gogihaişvili a fost ameninţat cu moartea şi a primit protecţie specială, la ordinul direct al preşedintelui Şevardnadze. În mai 2000 a avut loc o demonstraţie publică pentru că procurorul general l-a avertizat pe ziarist că ar trebui să plece din ţară. Rosa Kahieva, reporter la televiziunea din Kirgîzstan, a fost acuzată de fraudă, dar se pare că aceste acuzaţii au legătură cu intenţia ei de a acorda spaţiu de emisie politicienilor din opoziţie. Cel mai tragic caz este cel al ziaristului ucrainean Grigori Gongadze, un foarte popular reporter care a dispărut în septembrie 2000 după ce a publicat pe pagina sa de Internet un dosar în care îl acuza pe un oligarh de frunte, Volkov, de legături cu crima organizată. După două luni, corpul decapitat al lui Gongadze a fost găsit la periferia Kievului. Conform unei casete care a produs un scandal public uriaş, crima a fost comisă de serviciile secrete la ordinul personal al preşedintelui Kucima, acesta negînd acuzaţia.

În ciuda eforturile eroice ale presei, dezvăluirile au de multe ori un impact contrar celui aşteptat: creşte cinismul publicului. Cu cît publicul află mai multe despre treburile murdare ale politicienilor, cu atît se simte mai departe de promisiunile şi speranţele de la începutul epocii post-comuniste. ▲

Note la purtare

Raportul *Freedom House* acordă note de la 1 (cel mai bun nivel) la 7 (cea mai slab dezvoltată democraţie) pentru zece indicatori compuşi. România se situează undeva la mjiloc, nici prea-prea, nici foarte-foarte. Dar stă foarte prost faţă de ţările candidate la integrarea în Uniunea Europeană, cu care am dori, de fapt, să ne comparăm. La independenţa presei, România are un scor de 3,50, la egalitate cu Croaţia şi Georgia, mult mai bine decît Albania (4,25), Belarus (6,75) sau Turkmenistan (7, singurul stat care obţine nota minimă, la mai mulţi indicatori). Cea mai bine situată este Polonia, cu 1,75, urmată de Slovenia, Cehia (2) şi ţările baltice. În ce priveşte dezvoltarea societăţii civile, România are un rating de 3, Rusia 4, Kazahstan 5, Bulgaria 3,50, Slovacia 2, Albania 4, Belarus 6,5, Ungaria 1,25. Corupţia este atotputernică în Iugoslavia, Turkmenistan, Rusia şi Kazahstan (toate cu 6,25) şi cel mai puţin prezentă în Slovenia (2, la corupţie, nimeni nu se apropie de 1) şi Polonia (2,25). Surprinzător, Cehia cade în ce priveşte corupţia în categoria de mijloc, cu 3,75. România împarte acelaşi scor cu Croaţia (4,50), înaintea Bulgariei (4,75). De altfel, la acest capitol obţine cea mai proastă notă, dintre toţi indicatorii luaţi în calcul.

Pagină realizată de Cristian GHINEA

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Andrei PLEŞU ● **REDACŢIA:** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● **RUBRICI:** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Andrei GORZO, Augustin IOAN, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● **RESPONSABIL DE NUMĂR:** Cristian GHINEA ● **CORECTURĂ:** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● **TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:** Ela PETRAŞCU ● **EDITARE TEXT:** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● **DIFUZARE:** Gabriela BURTEA ● **Redacţia DILEMA:** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● **Telefon/fax:** 230.23.84 ● **e-mail:** dilema@fcr.algoritma.ro **Internet:** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul RODIPET S.A pe anul 2002 şi la poziţia 166 în Oferta 2002 a MT PRESS. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la Gabriela Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 255.48.15, 255.48.16, 255.48.17 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.14.96 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 2511.1–531.2 deschis la BCR, sucursala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

Anul X
nr. 471
22-28 martie 2002
20 pagini 7000 lei
INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema
EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA
SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

Faţa locurilor

GRATUIT

– sîntem cum sîntem pentru că sîntem de unde sîntem –

„La răspîntie, se cere mai multă înţelepciune decît oriunde.“

MIHAI RALEA (1927)

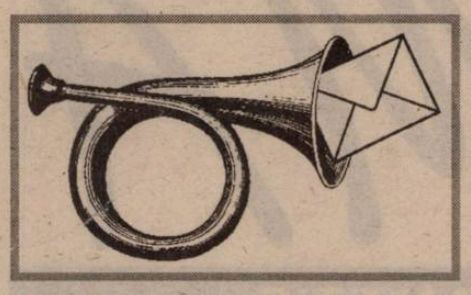

Nr. 468-469: Articolele dlui L. Mîndruţă

Felicitări

Felicitări colectivului revistei *Dilema* şi, nu în ultimul rînd, dlui Lucian Mîndruţă. Problema ridicată de un grup de cititori indignaţi e falsă, demagogică, ipocrită şi, nu în ultimul rînd, idioată, ca mai tot ce scoate pe gură bizonul carpatin. Sărăcia creează turma. E la modă aici, şi mai peste tot, falsul egalitarism. Toţi sîntem egali, dar unii sînt mai egali decît alţii. GO. Eu mă situez de partea dumneavoastră, că tot am avut viză de flotant în Pantelimon cîţiva ani buni. Dumneavoastră trimiteţi-i să vadă şi să discute româneşte, dacă se mai poate, cu copiii şi adolescenţii din zona Dobrogei sau aiurea, despre care aţi scris magistral într-un articol anterior. Sînt multe de discutat pe tema asta, dar nu vă răpesc timpul şi dacă treceţi cumva oceanul, nu ne ocoliţi!

Grup de patrioţi din Medgidia
georgezotinca@creativcip.com

Iată că-ţi scriu din nou, ca reacţie tardivă (Internet în pană) la deja faimosul articol al domnului Mîndruţă despre „familie mare – remuneraţie după buget...“ Scuze, nu este de rîs...

Este una dintre caracteristicile democraţiei ca fiecare să-şi exprime părerile. Acest lucru se poate transforma într-o frînă pentru democraţia însăşi, cum s-a putut fără dificultate constata de-a lungul întregului secol trecut. Şi încă...

Am citit şi replica recentă a domnului Mîndruţă, despre lemurieni şi ciobăneşti germani. Este foarte interesant şi instructiv, sînt mişcat că domnia-sa a ajuns cu studiul speciilor pînă la mamifere atît de apropiate nouă. Aştept cu interes momentul cînd se va apleca şi asupra speciei umane, cu acelaşi detaşat interes ştiinţific.

Voiam doar, stimate domn, să vă spun şi părerea mea. Am ales tot argumente biologice, mai ales că formaţia mea de medic mi le face mai accesibile. Vorbiţi despre reproducere. Ştiţi probabil că aceasta a fost una dintre primele probleme rezolvate de natură – sau de Dumnezeu sau de Dumnezeu-ştie-cine în procesul de creare a vieţii. Că şi specia umană se reproduce este un fapt incontestabil. Că reproducerea poate fi luată în discuţie ca parametru important individual sau social, am îndoieli. Discursul dumneavoastră aminteşte de cel al catolicilor practicanţi din Occident, care spun că cei săraci şi inculţi (arabii în Franţa, turcii în Germania...) se reproduc mai repede şi mai cu spor. Nu voi discuta aceste opinii, este treaba celor care le susţin. Nu voi merge nici mai departe cu raţionamentul şi cu paralele, deşi cred că v-ar face plăcere să vă mai acuze un imbecil de nazism. Sau de comunism, sau de integrism, de ce nu... Doar că aceşti catolici fervenţi au ales o cale mai coerentă: latră, dar se şi reproduc. În definitiv, au dreptate: sînt mai înstăriţi decît săracii, au dreptul la aceleaşi alocaţii şi în plus au o ideologie care justifică reproducerea. Aţi făcut şi dumneavoastră la fel? Spuneţi-ne şi nouă, ca să putem judeca despre buna dumneavoastră credinţă.

Al doilea lucru: tot biologia, săraca, este la baza unei serii de tehnici foarte vechi vizînd îmblînzirea altor specii de către specia dominantă, în cazul nostru umană. Să numim asta „dresaj“. Pavlov a contribuit foarte mult la înţelegerea acestor tehnici şi nimeni nu s-a privat vreodată de a le folosi, de la împăraţii romani la soldaţii sîrbi. Nu vreau să vă privez nici pe dumneavoastră de această plăcere, probabil umană. Vreau doar să explicitez demersul: prima etapă constă în înfometarea animalului. Scuzaţi: înfometarea individului biologic aparţinînd altei specii. Odată înfometat, cortexul (creieraşul) cere glucoză ca să nu moară. Această cerere devine preponderentă faţă de tot restul activităţii organismului. În acest moment (aici este arta, în a găsi momentul!...), dresorul (individul biologic care dresează) are o serie de opţiuni dintre care va alege, cu inteligenţa caracteristică speciilor superioare, pe cea mai adaptată scopului urmărit. Dacă scopul este să-şi creeze un animal de companie, îi va da de mîncare în mod progresiv şi celălalt va înţelege că depinde integral de această hrană, deci va fi „aservit“. Cel puţin pînă cînd un stimul mai puternic va apărea, capabil să destabilizeze acest circuit. Ceva din cele spuse îmi aminteşte de primii treizeci de ani din existenţa mea, dar nu reuşesc să ştiu ce anume...

Altă opţiune este aceea de a crea un animal de luptă. Atunci hrana este pusă pe un manechin, pe un obiect sau într-un loc anume. Cîteodată se întîmplă ca manechinul să fie negru sau ca hrana să fie pusă în regiunea organelor genitale ale manechinului. Dar variantele sînt nelimitate, ca şi imaginaţia dresorului. Bun înţeles, după un număr de repetiţii, cel dresat se va repezi acolo unde ştie că este hrana.

Unde naiba vrea ăsta să ajungă?! Sau nu! Nu vă pot face ofensa de a crede că nu aţi înţeles deja. Voi explica doar pentru cei care ar putea eventual fi ceva mai iuţi la pricepere decît dumneavoastră.

Într-o perioadă în care oamenii (cei mulţi) sînt hămesiţi, condiţiile sînt ideale pentru diverşii dresori. Printre alţii, cei care pun bucata de mîncare pe manechinul golanului din Pantelimon. Sau pe alte himere. Avantajul este că oamenii sînt deja înfometaţi, un strop de mai bine îi poate convinge că a mușca din marginali este cu adevărat benefic. Un mare precursor al domniei voastre, Soljeniţîn, înţelesese că pe asta se baza mecanismul de distrugere a omeniei în lagăre. Doar că pare să o fi uitat de atunci. Sau o fi vîrsta, bat-o vina...

Probabil că şi dumneavoastră aveţi o scuză. Cea mai plauzibilă şi cea mai inocentă este aceea că aţi uitat să fiţi prost. Ce amuzant este să te joci... Sau poate că sînteţi de bună-credinţă. Au existat întotdeauna oameni de bună-credinţă care au dat în gropi. Sau poate că aţi citit *Omul recent* şi v-aţi zis că momentul este prielnic.

Da, momentul este prielnic. Da, puteţi scrie asemenea lucruri. Dar nu faceţi pe inocentul dacă roata se va întoarce, spunînd că „tortura era necesară“, că „patria avea nevoie de asta“, că „aşa erau condiţiile“...

Cît despre *Omul recent*, ce minunat exemplu de oportunism şi de inteligenţă malignă! Sper să am ocazia şi timpul să revin.

Cristian CARIP
3, rue Soyer
92200 Neuilly sur Seine – Franţa

Este de-a dreptul comic

Domnilor,

În general, cititorii lui Mark Twain ar putea fi împărţiţi în două categorii: cei care îl preferă pe Tom Sawyer şi cei care-l preferă pe Huckleberry Finn. Personal, îl prefer pe T. Sawyer, fără însă să am ceva împotriva celui de-al doilea.

După părerea mea, şi cititorii *Dilemei* ar putea fi împărţiţi în două categorii: cei care-l preferă pe Adrian Cioroianu şi cei care-l preferă pe Lucian Mîndruţă. Eu fac parte din prima categorie, şi asta tocmai fiindcă am ceva împotriva dlui L. Mîndruţă.

Iată unde am vrut să ajung (în caz că v-aţi întrebat)! La dl Lucian Mîndruţă şi la articolul său „Am îndoieli. Dumneavoastră?“.

N-am înţeles deloc dacă acest articol se vrea sau un un „mea culpa“. Căci aşa ar vrea să pară (cel puţin din titlu şi final). Nici exact care sînt îndoielile domniei-sale nu reiese prea clar, iar, în ce priveşte concluzia articolului, aceasta ar fi următoarea (după mine): dl L. Lucian Mîndruţă are dreptate; cititorii dumnealui au chiar mai multă dreptate; şi ultimul rînd ne face să ne întrebăm: „Totuşi dl Mîndruţă nu are şi mai multă dreptate decît cititorii săi?“.

> *„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.*
> *– Unde ai citit asta?*
> *– În toate cărţile bune...“*
>
> *WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“*

Nu am de gînd aici să combat ideile dlui Mîndruţă. Ar însemna pur şi simplu să reiau argumentele dlui Bota. Ceea ce aş vrea să subliniez este modul suficient şi neconvigător în care îşi apără dl Mîndruţă ideile. Şi ajung aici la un alt punct: dl Mîndruţă pare să vrea a sparge canoanele logicii, construind cu mult aplomb o comparaţie de toată frumuseţea. Este de-a dreptul comic felul în care mulează conceptele şi-şi construieşte argumentaţia pe diferenţele între lemurul gri şi lemurul alb sau ciobănescul german şi canişul imperial. Aşa cum acceptăm aceste diferenţe, tot aşa ar trebui să acceptăm şi diferenţele dintre săraci şi bogăţi (aceasta plecînd de la premisa indubitabilă că există două rase de oameni: cei săraci şi cei bogaţi). Culmea este că toată această argumentaţie ar trebui de fapt să ne demonstreze că acuzaţiile de rasism la adresa sa sînt total nefondate!?

Că eu reuşesc mai puţin, e fără doar şi poate problema mea!

Aş putea să mai continuu, întrebîndu-mă ce au în comun exact ideile dlui Bota cu *political corectness*-ul şi de ce expunerea unei posibilităţi constituie o ameninţare.

Am să mă opresc aici, cu rugămintea să-i transmiteţi aceste rînduri dlui Mîndruţă. În caz că dumnealui ar dori să-mi transmită ceva, îl rog să o facă pe adresa mea: ddoro2@yahoo.com.

Cu stimă,

D. DOROFTEI
str. Trestioara 3, bl. 8B, sc. A, ap. 12
Bucureşti

Am zîmbit la...

Cîteva motive pentru a învăţa româna...

– Pentru a te regala cu Ion Barbu (*Dilema, Catavencu*), un Plantu român

– Pentru a citi în original: Nichita Stănescu, Blaga, Eminecu, Sorescu, Blandiana şi mulţi alţii...

– Pentru a vedea dacă traducerea în română a albumelor cu Asterix a păstrat toate subtilităţile originalului :-)

– Pentru a vorbi în româneşte cu şoferii de taxi şi a putea beneficia astfel de tarife normale :-)

– Pentru a descoperi mai mult din cultura şi civilizaţia română, şi a avea pe urmă curajul de a fi confruntat cu acest J.-P. Foucault român, Virgil Ianţu, în versiunea danubiană a lui *„Qui veut gagner des millions?“*; am văzut un chinez cîştigînd o grămadă de bani la *„Vrei să fii miliardar?“!*

– Pentru a vedea cum te descurci cu româna „academică“ pe care-ai învăţat-o atunci cînd auzi limba vorbită în regiunile Olteniei, Moldovei, Bucovinei (moştenitoarea celor „cinci minuni“: *Humor, Moldoviţa, Arbore, Voroneţ, Sucevita),* în Maramureş şi în anumite părţi din Transilvania (nu în satele în care *„nem tudom romanok“* :-) ci în împrejurimile Sibiului, să zicem). Să ne gîndim la franceza vorbită în Languedoc-Roussillon sau în Corsica...

– Pentru a te strica de rîs vizionînd singura casetă video (VHS-PAL) cu una dintre cele mai bune comedii de dinainte de '89, „Nea Mărin miliardar“, *featuring* Amza Pellea, al cărui imperfect *(sic!)* simplu ar trebui să vă fie familiar după o călătorie în Oltenia ;-)

– Pentru a te comporta ca un adevărat intelectual şi a te da mare :-), adică pentru a citi măcar *Dilema, Caţavencu, România literară, Observator cultural* şi, în fine, ediţia română din *LETTRE INTERNATIONALE* (doar că trebuie să găseşti locurile de unde-o poţi cumpăra, această *lettre...*)

– Pentru a te îndrăgosti de rubricile permanente ţinute în *Dilema* de Mircea Iorgulescu, Vintilă Mihăilescu, Mircea Vasilescu, Lucian Mîndruţă, Magdalena Boiangiu (à la *Courrier international),* Adrian Cioroianu, Andrei Codrescu *en roumain* (căci el scrie în engleză din New Orleans), Iaromira Popovici, Radu Cosaşu, Alex. Leo Şerban, Augustin Ioan, Dan Goanţă, Dumitru Solomon şi de prezenţa cvasi-permanentă, din 1998 încoace, a tinerei Adina Popescu; a nu se uita umorul casetei „Cu ochii-n 3,14“ *(„Aux yeux en 3,14“)* şi de scrisorile de la cititori, care adesea sînt, ei înşişi, precum cei de la *Caţavencu*: mai inteligenţi decît redactorii :-)

– În fine, cînd va fi din nou posibil să adopţi copii orfani sau abandonaţi: dacă aceştia vor avea 3 sau 4 ani, cunoştinţe minime de română vă (şi le) vor fi utile...

– Şi de aia, ce mai! :-)

N. red.: După cum ne comunică Adrian Cioroianu, acest text în limba franceză circulă pe Internet avînd următoarea adresă: http//membres.lycos.fr/radu70/fji.html.

Bravo

Dragii mei dilematici, am găsit azi ceva pentru ochii voştri, cei în 3,14: în numărul din 20 februarie a.c. al revistei *Bravo* sînt publicate versurile originale ale melodiei „Whenever, wherever“ a Shakirei (pentru cei care nu ştiu: noua senzaţie a muzicii uşoare internaţionale, o columbiancă care şi-a lansat recent primul album în engleză şi astfel a depăşit graniţele Americii Latine). Versurile sînt însoţite de traducerea lor în română. Aceasta e plictisitor de corectă pînă cînd cei de la revistă dau de următoarele versuri „Baby I would climb the Andes solely / To count the freckles / On your body“, care au fost transpuse în română astfel *„Baby (s.m.),* aş escalada Anzii doar pentru / A număra ***the freckles (s.m)*** / De pe trupul tău“. „Baby“ o fi intrat, probabil, în vocabularul puştanilor mioritici, dar de „freckles“ nu auzisem pînă acum. Cine ştie, însă, poate chiar mîine îmi va fi dat să aud doi *teenagersi,* într-un autobuz, purtînd următoarea conversaţie:

– Ce nu-ţi place la *the girl* aia?

– Are *ass*-ul mişto, dar are freckles!

Una din două, ori traducătorii sînt nişte *morons,* ori „pistrui“ nu este... *cool enough!*

Cu tot respectul,

Sever Ioan MIU
turnir@cmb.ro

P.S.: Era să uit că nu tot românul e anglofon şi să cad în păcatul celor de la *Bravo.* Aşadar: baby = dragă, teenager = adolescent, the girl = fată, ass = (aprox.) fund, morons = imbecili, cool enough = îndeajuns de mişto. Vă părăsesc, sperînd că ne-anglofonii nu s-au supărat că era să uit de ei şi adresîndu-le un sincer... *I'm sorry!*

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Despărţiri**
- **Alfabetizare media**
- **Euroscepticism**

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Eterna şi fascinanta Românie

– Trebuie să vă dau jos din tren! – îmi zice şeful vameşilor pe un ton ce nu lasă loc pentru nici o negociere. Mă duceam să ţin nişte conferinţe la Belgrad şi am uitat cu desăvîrşire de invitaţie. Nu-mi ceruse nimeni aşa ceva nici la Sofia, nici la Budapesta, nici la Londra sau Graz, aşa că pur şi simplu am neglijat. Dar unde-i lege, nu-i tocmeală: n-am invitaţie, jos din tren! Încerc să explic, că am bilet dus-întors, că am bani, că sînt persoană serioasă, dar nu obţin decît un răspuns scurt şi sec: *O să plătiţi întîrzierea trenului!* Cobor aşadar în viteză, pe jumătate adormit, împleticindu-mă pe peronul pustiu, sub privirile vigilent-satisfăcute ale şefului vameşilor.

Şi iată-mă în gara pustie, la cinci dimineaţa, proaspăt infractor, în compania doar a unei alte infractoare, o bătrînică ce se ducea la înmormîntarea fratelui ei în satul de peste graniţă şi nu avea decît 200 de Euro în locul celor 250 regulamentari. Pleacă şi trenul, iar de la o fereastră cele patru moldovence nurlii îmi trimit bezele ironice: ele probabil că aveau invitaţie...

Sînt singur în mijlocul cîmpului, fără nici un leu de întoarcere, iar valuta pe care o am totuşi în buzunar nu-mi foloseşte la nimic în această pustietate. Sînt însă o victimă a legii, a statului, a şnapanilor ăstora care se îmbogăţesc pe spatele nostru (adică al „poporului“) şi o asemenea persoană va găsi totdeauna ajutor printre conaţionalii săi. Aceste lucruri aveam să le descopăr înainte chiar de a avea timp să intru în panică.

– Cine, beţivul ăla, @#$&* lui de @#$&!* – se revoltă un ceferist care, în mod evident, nu-i înghite pe vameşi, atunci cînd află ce mi s-a întîmplat. *Păi, n-au dreptate copiii ăştia de pleacă din ţară!? Daţi-l în judecată, @#$&* lui de @#$&*! Aşa se poartă ei cu o persoană de valoarea Dumneavoastră? Şi ţi-ai găsit cine, ăsta care n-are decît două clase!*

Şi ca să-mi arate că el ştie să aprecieze valorile neamului (adormit, adormit, dar această recunoaştere matinală îmi toarnă miere în urechi), ceferistul mă ia cu el, o roagă pe o mami de la bufet să deschidă mai devreme şi îmi oferă o cafea. Soarele răsare blînd peste cîmpii, păsările se zbenguie în cerul de primăvară, aburii cafelei mă leagănă în voluptăţi domestice. Mă las în voia clipei şi mă simt bine. Îmi aduc însă aminte totuşi că nu am bani să ajung la Timişoara, unde aş putea schimba ceva valută ca să ajung înapoi la Bucureşti, aşa că îl întreb pe protectorul meu ce aş putea face. *Lăsaţi că o rezolvăm noi, se poate!* – mă asigură acesta imediat şi se duce la şeful de gară, de unde se întoarce cu un bilet straniu, un soi de permis de ceferist pentru deplasări locale. Îmi termin aşadar cafeaua în linişte, mulţumesc de găzduire şi mă sui în motorul de Timişoara.

După vreo oră de zdruncinături, timp în care mi se oferă seminţe şi stau la taclale despre ale vieţii cu navetiştii, motorul se opreşte. Şi stă, şi stă. *Cînd ajunge la Timişoara?* – întreb eu într-un tîrziu, uşor intrigat. *Păi, n-ajunge* – îmi răspunde calm cineva. *Hait!* – mă sperii eu. *Şi cum ajung eu la Timişoara? Cu trenul* – vine răspunsul la fel de calm. *Care tren?* – mai apuc eu să întreb. *Ăla!* – îmi arată persoana un accelerat care tocmai se pregătea să plece din gară. Mă arunc valvîrtej cu bagajele din motor şi apuc să pun un picior pe scara trenului în momentul în care acesta tocmai pleacă, şuierînd, din gară.

Nici nu am plecat însă bine şi realizez că bileţelul meu s-ar putea să nu mai fie valabil şi pe acest tren, aşa că înlemnesc la gîndul că s-ar putea să fiu iar dat jos din tren prin altă haltă pustie. Mă agit şi întreb discret pe nişte călători de lîngă mine. *Dă-i, dom'le, dracului! Dacă vine naşu', îi spui că eşti cu mine. Îi arăt foaia mea de repatriere, să văd ce-o să-mi facă* – mai zice tipul, care călătorea de trei zile dinspre Copenhaga, avînd doar cămaşa de pe el. Şi chiar aşa se întîmplă. Doar că naşu' îl lasă în plata Domnului pe repatriat şi se întoarce întrebător spre mine, care nu prea arăt a fugitiv. Copleşit şi tremurînd în faţa omului legii, îi scot mai mult într-o doară bileţelul meu. Controlorul se uită la el, îmi spune mulţumesc şi pleacă.

– Păi, de ce n-ai spus, dom'le, că ai bilet? – mă întreabă, dispreţuitor, repatriatul şi îmi întoarce spatele. Am ajuns însă la Timişoara, aşa că îl las să plece şi mă duc şi eu să schimb o sută de Euro. ▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Lumină de Sus

Recenta grevă a profesorilor a dus la un dialog al surzilor. Miniştrii spun că bugetul este deja apăsat de numeroasele revendicări ale sindicatelor care cer mai mulţi bani. Guvernul nu are. În acest moment intră în joc imaginaţia, se stimulează nevoile, uitînd de buget. Cîţiva lideri de sindicat au venit pe diferite posturi de televiziune, semn că ideea circulă, cu o pseudo-soluţie: daţi-ne din cele 15.000 de miliarde pe care le-aţi reeşalonat pentru Societatea Naţională a Tutunului Românesc şi pentru rafinăria RAFO. De fapt, ce nu au înţeles sindicaliştii şi nici mulţi ziarişti care au scris pe subiect este că acei bani nu există şi nu vor exista. Sînt datorii istorice, s-ar putea spune: de patrimoniu. În cazul RAFO este vorba chiar de integrarea forţată într-un sistem economic în care rafinăriile suportau costul scăzut al benzinei. Este clar că nimeni nu va mai plăti aceşti bani, fie că întreprinderile sînt privatizate, fie că nu. Problema acelor două reeşalonări este alta. Puterea susţine prin cine poate, dar în general printr-un soi de personaje politice de mîna a doua, destul de dubioase, că cei care critică reeşalonările lovesc în industria naţională a tutunului şi în locurile de muncă ale muncitorilor.

E greu de spus ce mai înseamnă acum industrie naţională. Aproape toate mărcile de ţigări vîndute astăzi în România sînt produse în România. Pe lîngă mărcile sale consacrate, Philip Morris produce ţigări cu numele unui vechi port grecesc la Marea Neagră, speciale pentru România. Şi, ca să fac totuşi reclamă mascată la ceva, ţigările „Anghelescu“ sînt cum nu se poate mai româneşti, la fel de proaste ca şi cele de la SNTR, şi nu beneficiază de acest sprijin al statului. Acesta este defectul tuturor politicilor preferenţiale: nu sprijini o industrie, ci doar un agent economic. De fapt, tratînd Societatea Naţională a Tutunului ca pe sfîntul „interes naţional“ implicat în cuvioasa „industrie naţională“ ni se aminteşte de perioada Văcăroiu, cu o economie dominată de investitori strategici, fără reguli clare pentru toţi.

Iar incitarea muncitorilor înfricoşaţi de pierderea locurilor de muncă e o manipulare care contează pe ignoranţă. Problema nu este că prin facilităţile respective a fost ajutat combinatul RAFO, ci că a fost ajutat Corneliu Iacobov să cumpere în condiţii dubioase combinatul RAFO. Nu reeşalonările în sine constituie problema, ci modul în care au fost acordate. Înţelegînd că oricum aceşti bani nu vor mai apărea, statul român ar fi trebuit să taie întîi aceste datorii şi apoi să privatizeze rafinăria. Normal că nu s-au găsit alţi cumpători, dacă ceilalţi nu ştiau sigur că vor scăpa ulterior de datorii.

Revenim la dialogul surzilor. Pe de-o parte o categorie socială, profesorii, cu un prestigiu încă mare şi salarii încă mici. De cealaltă parte Guvernul, care nu are bani, dar acordă reeşalonări dubioase pe mii de miliarde, în timp ce negociează cu profesorii pe sute de miliarde. Problema este neîncrederea. Cînd auzi la televizor cifre cu atît de multe zerouri, este inevitabil să ajungi la concluzia că salariul tău a fost furat de alţii. 12 ani de lipsă de transparenţă i-au făcut pe români suspicioşi: sînt mereu atenţi la intenţiile din spatele vorbelor, din spatele deciziilor, vor să ghicească ce înseamnă de fapt.

În ultima lună, cîţiva miniştri au făcut ceva pentru a risipi această atmosferă. Ministerul Turismului a avut o iniţiativă spectaculoasă: a vîndut hotelurile rămase statului prin licitaţie publică. PRO TV a transmis în direct licitaţia, şi s-au obţinut preţuri pînă la de trei ori suma iniţială de vînzare. Faptul că după 12 ani România tot mai are o industrie hotelieră neprivatizată este scandalos. În statele unde tranziţia a fost luată în serios turismul a fost primul domeniu privatizat, fiind foarte uşor de vîndut pentru că nu necesită investiţii şi retehnologizări masive, iar profitul este imediat. În România, în schimb, turismul a devenit exemplul tipic al modului în care interesele de clan, lipsa de clarviziune, starea de indecizie şi intervenţia politică s-au combinat într-un amalgam toxic. În loc să vîndă rapid unor investitori serioşi (aici nu poate invoca veşnica scuză că nu găsea cumpărători) statul român a preferat locaţia de gestiune şi privatizarea către angajaţi. În prima variantă, cel care prelua hotelul nu avea nici un interes să investească, de vreme ce în 5 sau 10 ani risca să piardă totul, ci doar să scoată rapid profit. Iar vînzarea către asociaţiile de angajaţi a plecat de la ideea protecţiei sociale şi a protejării intereselor oamenilor muncii din turism şi a sfîrşit prin a satisface interesele liderilor de sindicat şi ale directorilor, care şi-au găsit astfel un punct comun. Adică s-a întîmplat ca peste tot unde s-a aplicat strălucita metodă de privatizare susţinută de acelaşi tehnocrat Nicolae Văcăroiu: s-a format o clică puternică, incapabilă de investiţii şi schimbare managerială.

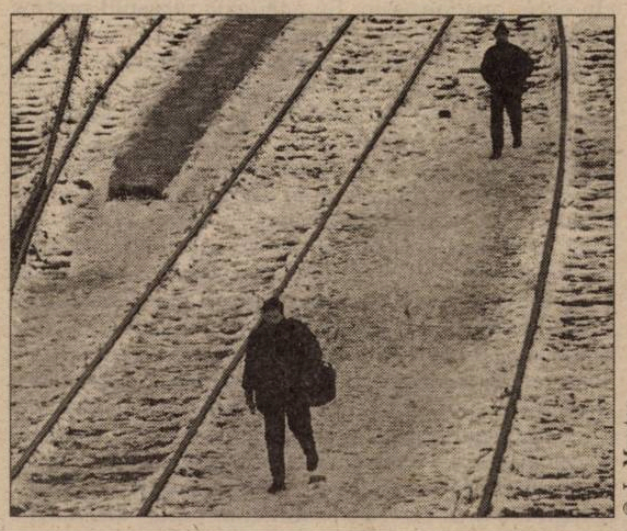

© L. Munten

Iniţiativa lui Dan Matei Agathon nu poate decît să bucure. După ce a anunţat încă de anul trecut privatizarea rapidă, s-a declanşat o mare vînzoleală în lumea politică: cine ce cumpără? Să fi dat domnul Agathon un răspuns în direct la televiziune? Poate fi un semnal.

Aşa cum alt semnal vine dinspre Ministerul de Finanţe. După scandalul reeşalonărilor despre care vorbeam mai sus, ministrul Mihai Tănăsescu a anunţat că va elabora o grilă de reeşalonări, cu criterii clare şi transparente, astfel încît orice firmă poate beneficia dacă îndeplineşte condiţiile. Pare a fi recunoaşterea oficială a neputinţei statului de a colecta actualele impozite. Atunci de ce nu le reduce, este întrebarea simplistă pe care nu mă pot abţine să nu o formulez. Cert este că a stabili criterii clare pentru toţi şi a renunţa la cadourile oferite numai unora arată că s-a înţeles ceva acolo, la Ministerul Finanţelor. Să fie o „corecţie“ discretă aplicată de tehnocratul Tănăsescu, amicilor politici care i-au forţat mîna cu acele reeşalonări scandaloase? Este un schimb de mesaje cu final incert, mai ales că în timp ce Mihai Tănăsescu lucra pentru Banca Mondială la Washington, „băieţii veseli“ au acaparat putere aici.

În sfîrşit, cea mai comentată şi spectaculoasă iniţiativă este achiziţia bunurilor publice prin Internet, ceea ce riscă să intre în limbajul comun ca „e-licitaţie“. Efectele benefice nu mai trebuie comentate, dar aş insista asupra faptului că Guvernul obligă indirect multe instituţii să se modernizeze. Deşi succesul nu poate fi imediat şi spectaculos, doar asemenea iniţiative pot scoate administraţia din apatie, pe principiul un şut în fund e un pas înainte.

Ce şanse au aceste iniţiative să risipească ceva din suspiciunea generală? E greu de răspuns. Cert este că lumina este cel mai bun dezinfectant, zicea cineva în *Dilema* mai demult, iar dacă lumina aduce un control mai bun şi o mai eficientă funcţionare a statului, în final şi salariile profesorilor vor creşte. Dacă nu va fugi careva cu banii. ▲

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziţie

Protecţia consumatorilor

Nici pomeneală, sub vechiul regim, despre o instituţie care să poarte această denumire şi ca atare nici despre sintagma care o desemnează în zilele noastre. Termeni precum consum ori protecţie se strecurau doar accidental în vorbirea de lemn. Omul nou nu avea nevoie să fie protejat de vreme ce era condus neabătut spre noi culmi de progres şi civilizaţie. De aici şi vibranta gratitudine pe care el şi-o clama necontenit bucurîndu-se de o conducere care îi satisfăcea la nivel optim nevoia de a fi protejat.

Reticenţele faţă de termenul consum erau şi mai stricte. La originea lor se afla un postulat cu conotaţii filozofice care definea consumurile personale prin propensiunea lor spre exces. Călăuzindu-se de acest postulat, strategia socialismului multilateral dezvoltat avea prin urmare drept obiectiv central prevenirea consumului excesiv. Evitînd riscurile unei viziuni simpliste, respectiva strategie regla conexiunea fundamentală dintre consum şi producţie nu prin congruenţa, ci prin asimetria lor. Avîntul furtunos al producţiei se alimenta din frînarea drastică a consumului. Incongruenţa este clar dovedită de rolurile atribuite oamenilor muncii, altminteri tripla lor calitate de producători, de proprietari şi de beneficiari ar fi devenit cvadruplă, prin adăugarea calităţii de consumator.

Protejarea consumatorilor împotriva consumului avusese efecte salutare şi în plan ştiinţific. Un universitar nutriţionist elaborase un veritabil cod intitulat al alimentaţiei raţionale. Oricine înţelegea că temelia alimentaţiei raţionale este alimentaţia raţionalizată. Eminentul savant fusese uns ministru al Sănătăţii, rang pe care nu i l-a refuzat nici începutul tranziţiei.

Păstrîndu-l pe ministrul acelei strategii, tranziţia nu a păstrat şi strategia acelui ministru. Smulgîndu-se de sub conducerea fermă, societatea îşi creează nevoia de a fi protejată. Cei care îi arată drumul spre fericire se pretind mai puţin conducători decît protectori, iar fericirea nu mai stă cocoţată pe noi culmi de progres şi civilizaţie, ci îndărătul neprimitoarelor uşi ale NATO şi ale Uniunii Europene. Protecţia consumatorului reprezintă numai o variantă a protecţiei generale după care jinduieşte cetăţeanul. Consumul excesiv nu mai este ca înainte, intolerabil, ci doar inaccesibil. Minorităţii supraconsumatorilor îi urmează consumatorii de rînd flancaţi la rîndul lor de marea şi dinamica masă a populaţiei condamnate la subconsum. Colindînd pieţele ca simpli spectatori, famelicii reprezentanţi ai acestei amărîte categorii par să viseze la momentul cînd concomitent cu protecţia consumatorilor tranziţia îşi va găsi timp pentru a-i proteja şi pe non-consumatori. ▲

BARBURISME

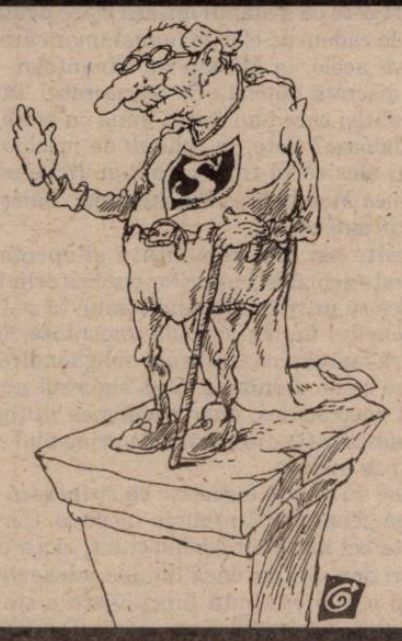

Desen de Ion BARBU

Mircea VASILESCU

satul global

BD contra BW

În timp ce Parlamentul tocmai dezbate proiectul de Lege a cinematografiei, diverse posturi de televiziune au programat, în ultimul timp, filme româneşti, parcă pentru a ne aminti „ce-am avut şi am pierdut". Nu numai producţii „de autor", precum *Concurs* de Dan Piţa, dar şi produse de succes popular, precum seria de *BD*-uri. (Precizări pentru tineri: iniţialele BD vin de la „Brigada Diverse"; este vorba despre comedii cu miliţieni – aşa se numeau poliţiştii pe vremea comunismului – şi nişte infractori simpatici şi, dacă pot spune astfel, benigni).

În ultimii ani, filmele româneşti au mai fost date pe diverse posturi TV, unele chiar de mai multe ori, fără cine ştie ce ecouri. De data asta însă nu mică îmi fu surpriza citind în ziar că *BD*-ul programat pe PRO TV în *prime-time* a avut o audienţă mai bună decît filmul cu Bruce Willis transmis în acelaşi interval de timp pe Antena 1. Pe Tele 7 abc, cîteva filme româneşti au avut, de asemenea, o audienţă bună. La fel şi excelentele filme ruseşti (de la *Al 41-lea* la *Gară pentru doi* şi de la *Moscova nu crede în lacrimi* la *Siberiada)*. Ar merita făcut un studiu care să explice motivaţiile celor care au optat pentru aceste filme: la începutul anilor '90, a programa un film în care se vorbeşte cu „tovarăşe" atrăgea automat calificarea de „neocomunism". Ar fi, de asemenea, interesant de studiat cum privesc tinerii de 20 de ani filmele (româneşti sau ruseşti) din anii '70 sau '80, cum reuşesc să „comunice" cu acea lume care nu a fost şi a lor. În lipsa acestui studiu, ne putem închipui că tinerii au nevoie de oarece „note explicative" pentru a înţelege unele date contextuale, dar se uită la *BD*-uri şi la celelalte filme produse în perioada comunistă cu detaşare şi naturaleţe, neavînd moştenirea de percepţii şi experienţe din epocă pe care o au cei mai în vîrstă. Privirea tinerilor este curată din punct de vedere ideologic, în orice caz receptează produsele culturale dinainte de 1989 fără implicare afectivă şi fără partipris politic. Oamenii mai în vîrstă care au făcut să crească audienţa filmelor româneşti programate la TV au pus între paranteze ideologia şi s-au uitat la *BD* ca la propria lor tinereţe sau adolescenţă. N-a mai contat ruptura istorică şi culturală dintre regimul comunist şi societatea liberă de astăzi, ci *continuitatea*. S-ar părea că fenomenul este mai amplu: la unele posturi de radio FM sînt reluate cu oarecare insistenţă piese de „muzică uşoară" din anii '60-'70 ori din anii de pionierat ai rockului românesc; pe TVR2 am văzut cîteva episoade documentare despre istoria muzicii pop de la noi; chiar cînd scriu acest articol (marţi în zori), pe Activ FM se difuzează *Broscuţa Oac* cu Trio Grigoriu, după ce aseară pe Romantic am auzit un program cu Margareta Pîslaru şi Corina Chiriac; ş.a.m.d. Acest val recuperator spune ceva, e un semn de normalizare şi de dezideologizare a „culturii de masă" moştenite din comunism, pe măsură ce timpul ne îndepărtează de momentul producerii sale. Dacă ne gîndim că în urmă cu cîţiva ani producţia culturală a epocii comuniste era adesea pusă între paranteze, judecată sumar şi global ori contestată în termeni generali, dacă ne amintim că la începutul anilor '90 a avut loc chiar o polemică fără prea mare noimă despre aşa-zisa „Siberie a spiritelor" în care am fi trăit cu toţii în anii comunismului, atunci relaxarea şi depolitizarea percepţiei asupra culturii de consum din deceniile trecute reprezintă un pas înainte şi un pact de stabilitate cu propria conştiinţă identitară. Publicul s-a depolitizat (ce mai sînt *talk-show*-urile politice în ziua de azi?...) şi s-a stratificat în funcţie de gusturi, motivaţii, identificări, consumurile culturale şi preferinţele de divertisment s-au definit mai limpede. Vestea bună este că, se pare, televiziunile încep să-şi dea seama de asta. Vestea proastă este că s-ar putea să nu le ţină mult: vine vara şi parcă văd că iar încep transmisiile directe de pe plajă, cu ispite şi zbenguieli de tot felul, care o să ne spele creierele: o să uităm cu totul clipele cînd am fost mîndri că *BD* a triumfat asupra lui B(ruce) W(illis)... ▲

Alexandru CĂLINESCU

interstiţii

Învăţămînt şi cultură

Un prieten mi-a atras atenţia că articolul de săptămîna trecută, în care – comentînd cartea lui Marc Fumaroli – evocam Secolul Luminilor, cînd Europa cultivată vorbea, scria şi comunica în franţuzeşte, are prea puţină legătură cu situaţia actuală „de pe teren" şi cu problemele cu care se confruntă astăzi limba franceză. Exemplul cel mai la îndemînă îl reprezintă recentele iniţiative ale Ministrului Educaţiei Naţionale, Jack Lang, în ce priveşte conţinutul programelor şcolare. Domnul Lang redescoperă, în anul de graţie 2002, importanţa... cititului şi scrisului. Statisticile sînt necruţătoare: 20% dintre elevii care termină şcoala primară nu ştiu să citească. Noile metode pedagogice au avut – nenumărate luări de poziţie converg în acest sens – efecte dezastruoase. Exerciţiile care constau în a bifa un răspuns din mai multe posibile ori a completa o propoziţie cu un cuvînt ales dintr-un „set" (aşa s-o fi spunînd?) de trei-patru cuvinte au condus pur şi simplu către analfabetism. Să adăugăm jargonul pretins „ştiinţific", ignorarea gramaticii precum şi cvasi-dispariţia literaturii din programele de învăţămînt. O asociaţie a profesorilor (reuniţi sub cuvîntul de ordine „Sauver les lettres") a dat recent publicităţii un text în care denunţă „dispreţul pentru limbă" şi iresponsabilitatea celor care au marginalizat studiul literaturii. Scriitorii s-au mobilizat şi ei. Eric Orsenna (laureat Goncourt, membru al Academiei Franceze) a publicat o carte intitulată *La grammaire est une chanson douce*. Alt academician, Bertrand Poirot-Delpech, a semnat în *Le Monde* un „Apel la nesupunere": sub forma unei scrisori adresate nepoţelului său, Poirot-Delpech îi cere acestuia să *nu* se conformeze sistemului educativ şi să ignore directiva ministerului (scrisoarea a apărut pe 6 februarie) ce condamna memorizarea ca modalitate de a învăţa regulile gramaticii şi de a se familiariza cu textele literare. Pedagogii moderni pretind că elevii nu mai trebuie să înveţe pe de rost conjugarea verbelor neregulate şi nici să ştie pe dinafară pasaje din Racine ori poeme de Baudelaire; sub pretextul egalitarismului, se încearcă distrugerea patrimoniului cultural. Dintr-un spaţiu al coeziunii sociale, dar care permitea promovarea celor merituoşi, învăţămîntul a devenit un spaţiu al „comunicării" (cuvînt-fetiş!) ce ascultă de logica prestărilor de servicii.

Pledoaria lui Poirot-Delpech (care nu ezită să vorbească de un sistem educativ aberant şi iresponsabil) îmi aminteşte de avertismentele repetate pe care le-a formulat George Steiner. Învăţămîntul actual, spune celebrul comparatist şi teoretician al traducerii, se fundamentează pe *amnezia programată*. Intervine, consideră Steiner (care ştie despre ce vorbeşte), şi presiunea modelului american: „În timp ce meritocraţia europeană, deschisă la bază, îngustă la vîrf, s-a străduit să selecţioneze şi să recruteze o minoritate în serviciul excelenţei, piramida americană e, dacă se poate spune aşa, răsturnată. (...) Rezultatul e catastrofal: este masa celor instruiţi pe jumătate care ies din liceele americane şi din ceea ce trece drept «învăţămînt superior». Amploarea şi consecinţele dezastrului au devenit un loc comun al comentariilor disperate sau resemnate. Banalităţile predigerate, didacticismul prolix şi grandilocvent, modul flagrant necinstit în care sînt prezentate programele, învăţămîntul, politica administrativă a vieţii cotidiene din licee, din colegii, din «universităţile» cu acces liber (termenul de «universitate» s-a devaluat îngrozitor în America) constituie marele scandal al culturii americane".

Să mai amintesc de Allan Bloom şi de insistenţa lui în a sublinia că învăţămîntul – a cărui misiune ar trebui să fie dezvoltarea capacităţilor de exprimare şi de judecată, a spiritului critic, a capacităţii de a tria şi utiliza informaţiile – este inseparabil de patrimoniul cultural? De un Henri Meschonnic, pledînd pentru reabilitarea elitelor, a culturii (ajunsă un concept „suspect") şi ironizînd vehement ceea ce el numeşte „gîndirea radioteleportată"? De un Harald Weinrich, amintind că lectura presupune răbdare, timp, şi că o societate care sacralizează viteza şi comunicarea instantanee se condamnă – în cel mai bun caz – la semidoctism?

În România, e încă foarte puternic mitul unui învăţămînt de calitate, în ciuda precarităţii mijloacelor materiale. Uitaţi-vă cum se vorbeşte la televiziune, ascultaţi cum se exprimă lumea pe stradă, urmăriţi cum se poticnesc în cuvinte şi în dezacorduri politicienii, vedetele media, funcţionarii, primarii şi alţi oameni în principiu şcoliţi. Nu credeţi că întrebările şi avertismentele de mai sus ne privesc şi pe noi? ▲

Sever VOINESCU

statul de drept

Antidoturi

Am recitit recent *Antidoturi* de Eugène Ionesco. Cartea cuprinde cîteva articole publicate de dramaturg în presa franceză a anilor '60 şi '70, precum şi cîteva interviuri pe care Ionesco le-a acordat cu diverse prilejuri, în diverse împrejurări, în aceeaşi perioadă. Cartea, o spun pentru cei care n-au citit-o încă, mărturiseşte un Ionesco „angajat" de partea libertăţii şi adevărului. De stînga, cînd, în anii '30, mai toată inteligenţia era de dreapta, de dreapta, cînd, în anii '60, mai toată intelectualitatea era de stînga, Ionesco a fost unul dintre cei mai consecvenţi promotori ai respectului pentru fiinţa umană. Într-o lume în care sensurile sînt pierdute, într-o lume absurdă, a deriziunii, ultima redută de apărat este omul însuşi, cu demnitatea sa (cîtă mai are!), cu aspiraţiile sale (cîte mai sînt!), cu credinţele sale (cîte mai poate!) – aşa aş sintetiza mesajul publicisticii ionesciene. Cum mărturisea în altă parte, Ionesco simţea tristeţea de a fi avut dreptate: procesul de rinocerizare pare de neoprit.

Antidoturi este, firesc, o carte în bună măsură datată. Evenimentele despre care Ionesco scrie „la cald" (moartea lui Mao, invadarea Cehoslovaciei, lovitura de stat împotriva lui Allende ş.a.) sînt acum istorie îndepărtată. Dar dramaturgul este provocat şi de probleme care nici acum, după atîtea decenii, nu şi-au aflat rezolvarea: conflictul israeliano-palestinian, tensiunile din Irlanda. Totuşi, cineva ar putea susţine că „Antidoturi", conţinînd publicistica acelui timp, nu mai are nimic să ne spună acum. Ar fi o greşeală. Comentînd evenimente „la zi", Ionesco rosteşte mari adevăruri. Îmi propun să citez aici cîteva fragmente din această carte, în speranţa că actualitatea lor va provoca la reflecţie. Înainte, însă, cred că mai trebuie spus că miza cărţii se vede chiar în titlul ei: fiecare text, fiecare idee, fiecare sentiment din această carte este un antidot împotriva smintelii care ne cuprinde. Aşa cum orice boală te face să pierzi bunele obişnuinţe, delirul „modernităţii" româneşti ne face să ne pierdem cu totul busola şi să rătăcim, altfel voios, drumul. Virusii mizeriei morale ne-au pătruns fiinţa. Sîntem slăbiţi şi nu mai putem secreta anticorpi. Acum, e nevoie de antidoturi.

Dar mai e ceva. Antidotul unei otrăvi este, de multe ori, o altă otravă. Egală în intensitate, dar de semn schimbat. Antidotul minciunii este adevărul de aceeaşi intensitate. Ideile lui Ionesco sînt, de multe ori, exact asta. Să începem terapia!

„Nici o societate nu este bună. Toate societăţile – revoluţionare sau nu – sînt ratate. S-ar zice că Istoria şi-a bătut joc de om. A făcut contrariul decît au vrut sau au pretins oamenii că vor să facă. Sau poate Istoria a dezvăluit pornirile profunde, inconştiente sau reale, intenţiile ascunse ale întemeietorilor de societăţi. Îndărătul celor mai nobile idealuri şi ale celor mai generoase intenţii există o voinţă de putere, o voinţă malefică sau o sete de distrugere. Aşa se explică ratarea societăţilor... După fiecare revoluţie se reconstituie o societate tiranică, mai rea decît precedenta. Ar trebui să scăpăm de mitul revoluţiei. Rămîne de văzut dacă nu cumva orice acţiune, orice politică este nefastă: parcă n-ar urmări decît să perpetueze crima, să dea o forţă nouă şi o formă nouă tiraniei, restructurînd Statul."

„Ni se tot vorbeşte despre un socialism cu faţă umană. Formula, banală şi demagogică, ne face să rîdem cu lacrimi. Socialism cu faţă umană e o contradicţie. Socialismul nu poate respecta individul."

„Occidentul a cîştigat. De aceea e pierdut."

„Adesea, rupînd cu universul meu restrîns, am întîlnit foarte mulţi solitari aparţinînd categoriei numite, pe drept cuvînt, majoritatea tăcută. E greu să ştii unde e majoritatea, unde e minoritatea, după cum la fel de greu e să ştii dacă te afli înainte sau ai rămas în urmă."

„Sper să nu mă laud considerînd că am rămas printre puţinii oameni cu mintea întreagă de pe această corabie delirantă care e lumea. Să fie ea oare azi mai besmetică decît altădată? Rămîne de discutat. Cert e doar faptul că reaua-credinţă ideologică reprezintă o formă modernă a demenţei. A pune reaua-credinţă în slujba unor idei, pasiuni, de fapt, nu-i altceva decît o nouă formă de nebunie. Numărul sporeşte nebunia. Cu cît nebunii sînt mai mulţi, cu atît se rîde mai puţin... Ştiu că nu voi fi ascultat. Vorbesc ca să rostesc adevărul, de care toţi îşi bat joc. A spune adevărul e la fel de nesăbuit ca a-l ascunde sau a minţi pur şi simplu. Pentru mine, însă, e o satisfacţie gratuită la care nu renunţ nici în ruptul capului. Alt gen de demenţă. Deci nici eu nu-s mai zdravăn decît ceilalţi."

„Ce-i drept, politica, tehnica... şi-au devenit lor însele scop. Kafka povesteşte într-una din nuvelele sale, *Pumnul*, următoarele: Se construia turnul Babel şi, brusc, Dumnezeu îl dărîmă cu o lovitură de pumn. De ce? Nu fiindcă oamenii voiau să ajungă la El, ci fiindcă, de fapt, nu mai voiau acest lucru. Au ridicat primul, al doilea, al treilea etaj şi pe urmă au înfiinţat sindicatele; ca atare trebuie găsite birouri, constructorii cer locuinţe, mai tîrziu unii pretind locuinţe mai bune ca ale celorlalţi, apoi nu le mai convin salariile, munca, pensia. Uitaseră scopul. Politica, tehnica au uitat scopul. Au înlocuit scopul principal cu scopuri secundare. În nuvelă, Kafka o spune în mod uimitor. Cred că e cea mai frumoasă fabulă din cîte cunosc."

„Ideile se realizează prost în istorie; Istoria deteriorează ideile, ba chiar li se împotriveşte, deoarece în realitate s-a vrut altceva decît s-a crezut că se vrea. Ideile n-au fost adesea decît impulsurile măştilor pasionale a căror realizare deteriorează ideile, acestea nefiind decît alibiurile impulsurilor."

„Şefii de stat şi oamenii politici sînt nişte alienaţi, le lipseşte o dimensiune... Sînt mai ales alienaţi moral. Şi stăpînesc lumea. Diavoli şi nebuni de legat, ne duc către Apocalips, în plină viteză. Da, aici, la noi, ţi se rîde în nas dacă pronunţi cuvîntul *dragoste* sau cuvîntul *suflet*."

▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

Tîrgul de biţi

N-are nici o legătură cu grijile noastre, ştiu. Nu găseşti aici (deşi textele de promovare promit aproape totul) nici soluţii pentru combaterea şomajului, nici apă pentru seceta din Bărăgan şi nici 100 de poliţişti cinstiţi care să rezolve problema corupţiei.

Nu, aici găseşti doar butoane. Unele din plastic negru, altele din aluminiu matisat (ultima modă), altele pur şi simplu virtuale. Atracţia exercitată de ele nu stă în ceea ce se întîmplă odată apăsate, ci în simplul fapt că ele există – şi că sînt multe.

Locul de care vă vorbesc e un tîrg de IT – e vorba de unul dintre cele mai mari din lume. La CeBIT Hanovra s-au strîns şi anul acesta adepţii cultului obiectelor mici şi cu ecrane. Fie ele telefoane, calculatoare sau încrucişări între aceste două rase mecanice. Apropo de telefoane, una dintre cele mai mari dileme ale telecomului european este dacă tehnologia i-mode (inventată în Japonia) va prinde şi aici. Obiectul propus adoraţiei e un telefon cu un ecran mai mare şi capabil de Internet. Problema e, firesc, culturală: vor reuşi europenii să se entuziasmeze de acelaşi lucru ca japonezii? Mai ales că succesul obiectului în ţara de baştină a fost dat de mania pentru benzile desenate, modest reprezentată în Europa... În locul ei, compania care a lansat serviciul încearcă acum toate trucurile din cartea de marketing – începînd cu cel mai vechi: *sex sells*. Telefonul va putea să descarce pe ecran nuduri (pînă la brîu, sîntem asiguraţi), contra cost şi fără riscul de demascare. Dar nu asta e important (observaţi ipocrizia), ci direcţia în care se duc lucrurile: calculatorul încetează de a mai fi un obiect de pus pe birou sau pe genunchi: anul viitor, sîntem asiguraţi, îl vom putea duce şi în baie, conectat la Internet prin radio.

Firesc, cei care au – nu calculator, ci baie. Aproape jumătate din populaţia României, trăitoare la sat, nu cunoaşte senzaţia arhimediană a imersiei într-un lichid fierbinte. Povestea dotării cu calculator a şcolii dintr-un sat de munte lipsit de curent electric spune şi ea multe despre cheful nostru de a pune mîna pe forme înainte să înţelegem fondul.

Însă nici mirarea perpetuă în faţa contrastelor nu e vreo soluţie. La fel ca turiştii japonezi în spatele cascadei Niagara (care nu pot spune dacă Cel de Sus a făcut lucrurile aşa sau de vină e vreun antreprenor cu viziune largă), ne-am obişnuit să fim surprinşi de propria neputinţă de a schimba lucrurile. Adăugaţi la asta veşnicul respect pentru cei rămaşi în urmă, fără de care nici un ziarist nu scapă cu onoarea intactă.

Ce vreau să spun este că, deşi telefonul cel mai scump de vînzare în Bucureşti ajunge la preţul unei căruţe în tîrgul din Tufeni, judetul Argeş, nu cred că trebuie să-i condamnăm pe cei care aruncă banii ţării (devizele muncite cu greu de angajaţii exportatorilor) şi să divinizăm în continuare căruţa.

Cu toate că are farmecul ei. Atît ea cît şi cartea (echivalentul cultural al căruţei), vin dintr-o vreme în care lucrurile mergeau mai încet, însă mai apăsat. Căruţa lasă urme în drumurile neasfaltate, uitate de lume, după cum şi cartea sapă măcar o amintire (dacă nu o convingere) în mintea celui care mai are timp de ea. Sau bani, ca să ne întoarcem la o temă actuală, în aceste zile de proteste ale profesorilor.

Însă generaţia care nu ţine minte lumea fără computere nu mai poate fi convinsă să se apropie de aceste piese de muzeu. Ei îi place asfaltul şi-i place *online*. Tot ce nu se întîmplă acum e vechi: tot ce e stocat pe un suport oarecare e arhivă: copaci morţi (jargon pentru hîrtie) care poartă istoria altora, care nu pot vorbi nimănui. Cazurile cele mai grave stau ore întregi pe Internet în fiecare zi, vorbind cu necunoscuţi sau uitîndu-se în vitrinele altora. Un fel de vagabonzi virtuali, fără bani şi fără un loc în care să se oprească, şi fără să mai înţeleagă, de fapt, repaosul.

Mărturisesc că mă simt şi eu tot mai aproape de ecrane, tot mai cucerit de butoanele de lîngă ele. Foaia de hîrtie pe care nu poţi să dai click, pe care nu poţi s-o editezi, pe care nu e nici un *hyperlink*, mi se pare tot mai mult un deşert... Fericiţi cei care îl mai pot străbate pînă la capăt!

▲

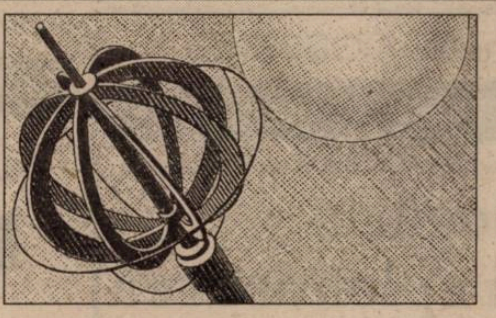

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Anaconda

Luni, generalul de brigadă John Rosa, adjunctul şefului operaţiunilor din Afganistan, a anunţat finalul victorios al operaţiunii Anaconda. Pentru a repara erorile de la Tora Bora, cînd mulţi talibani au reuşit să iasă din încercuire şi să se refugieze, de data asta, după minuţioase acţiuni de recunoaştere, armata americană trebuia să nu lase nici o ieşire luptătorilor talibani, refugiaţi în peşterile din munţii Shahikot. Luptele au durat mai mult de o săptămînă şi, dincolo de obişnuitele de acum bombardamente nimicitoare, au implicat şi acţiunea la sol a trupelor americane, canadiene şi afgane. După o săptămînă, s-au înregistrat 8 morţi în acţiune şi 13 răniţi. De partea cealaltă, 500 de talibani au fost declaraţi morţi, alţi 200 n-au fost confirmaţi. S-au descoperit arme, depozite de muniţii, însemnări care vor fi analizate pentru informaţii. Nu se ştie cîţi partizani Al Qaeda au mai rămas prin peşteri. Nici urmă de Osama ben Laden.

„Aţi acţionat la timp, aţi avut un plan bun, aţi aplicat forţa, aţi avut grijă unul de altul" a spus luni generalul Tommy Franks, şeful comandamentului central, înmînînd medalii soldaţilor întorşi din campanie. Şi totuşi goarnele victoriei nu reuşesc să acopere complet comentariile în surdină. Colaborarea trupelor americane cu forţele afgane a dat naştere confuziilor şi suspiciunilor: a apărut bănuiala că pentru talibani atacul nu a fost o surpriză, aliaţii afgani ai americanilor informîndu-i pe afganii duşmani că urmează ofensiva. Apoi, în contact cu rezistenţa membrilor Al-Qaeda, mult mai puternică decît s-a preconizat, ei au cedat destul de uşor poziţiile. „Forţele puse la dispoziţie de afgani sînt altfel decît forţa noastră americană. Ei nu sînt forţa armată americană şi nu ne putem aştepta să fie, ceea ce nu înseamnă că sînt mai puţin nobili, mai puţin curajoşi, mai puţin angajaţi în lupta cu duşmanul comun", a spus generalul. Tensiunile continuă şi după întoarcerea la bază: trupele care au participat la bătălie sînt etnici tadjici, din nordul ţării, iar paştunii din Gardez, localitatea unde se refac trupele victorioase, se tem că aceştia se vor răzbuna pentru excesele comise în timpul regimului taliban, dominat de paştuni. „Pentru americani, noi toţi sîntem afgani, dar noi ştim care sînt duşmanii noştri" afirmă şeful poliţiei din Gardez, confirmînd existenţa competiţiei în ceea ce s-a dorit a fi cooperare. Competiţia se desfăşoară între oameni înarmaţi şi obişnuiţi mai mult cu războiul decît cu pacea. Rivalitatea între triburi este prezentă şi subminează şi încercările de refacere a autorităţii statului în teritoriile de unde talibanii s-au retras. Liderul interimar Kharzai a dat pînă acum dovadă de multă abilitate, reuşind să ţină în frîu conflictele latente. Va avea nevoie şi de bani reali (nu doar promişi) pentru a reuşi.

Oricîte succese vor anunţa generalii, victoria finală este încă departe: acest război nu se poartă împotriva Afganistanului, ci împotriva terorismului. Şi avantajul decisiv al terorismului stă în misterul întreţinut în jurul bazelor, oamenilor, reţelelor şi planurilor lui. Este evident că statul major, centrul de refacere al reţelelor teroriste şi de planificare a loviturilor viitoare s-a mutat. Poate în marile aglomeraţii din oraşele europene, poate în Yemen, poate în Filipine, poate în Indonezia... Dincolo de stilul sobru, anglo-saxon, al reportajelor din zonele paşnice din Afganistan, e limpede că pentru jurnaliştii occidentali nu diferenţele între civilizaţii sînt de neînţeles, ci capacitatea celor rămaşi în viaţă de a trăi, atît de rău, cu atît de puţin.

Preşedintele Bush deplasează mereu „axa răului" (din Coreea de Nord în China, din Iran în Siria, din Irak în Rusia), menţinînd ridicat nivelul avertizării; trimişii săi îi presează pe prietenii vechi şi noi, sinceri sau prefăcuţi, somîndu-i să-şi asume lupta împotriva forţelor neconvenţionale, ameninţătoare şi pentru guvernele constituite, religioase sau laice, dictatoriale sau democratice. În acest context, relaţiile cu Rusia devin mai importante decît cele cu vecinii sau foştii ei vasali, relaţiile cu ţările arabe, presupus moderate, mai semnificative decît cele cu Israelul. Cecenii şi kurzii, palestinienii şi evreii, gherilele din America latină devin miza conflictului dintre americani şi misterele din peşteri. Ca să-şi realizeze obiectivele, n-au decît să urmeze modelul american: să acţioneze la timp, să aibă un plan bun, să aplice forţa şi să aibă grijă unul de altul.

▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

Bogăţia şi splendoarea literelor americane

La a University of Michigan din Ann Arbor s-a organizat un simpozion de două zile închinat unei poete. De obicei, universităţile rezervă astfel de manifestări celor dispăruţi, dar poeta noastră era cum nu se poate mai vie. Au fost evocate multiplele ei contribuţii în domeniul poeziei, la fondarea unei şcoli de creaţie, la activismul feminist şi ecologic. În acelaşi timp, într-un alt amfiteatru se ţinea o ceremonie care marca douăzeci şi cinci de ani de existenţă a unei reviste literare trimestriale, ai cărei colaboratori proveneau dintr-o tabără poetică inamică celei din care provenea poetesa celebrată în clădirea alăturată. Nimeni, din ambele adunări, nu traversa linia de demarcaţie şi, dacă paşii li se încrucişară în drum spre restaurant, în bătaia amarnic biciuitoare a vîntului, îşi plecară ochii către vîrfurile propriilor pantofi.

În ăst timp, la o librărie din acelaşi campus, un autor popular mîzgălea autografe pentru nişte cetăţeni care habar nu aveau de zecile de participanţi la conferinţe, care vier-muiau în jurul lor. Unii dintre aceşti amatori de autografe erau fani, alţii căutau cărţi cu semnătura autorului, ca să le vîndă apoi la E-bay, alţii doar intraseră ca să se adăpostească de frig.

Înaintea acestor manifestaţii simultane ale forţelor scribălitoare adverse concentrate în îngheţatul Vest mijlociu, o mie trei sute (1.300) de scriitori debarcaseră în New Orleans. Cel puţin două treimi dintre aceşti scriitori detestau alte două treimi, şi dacă nu vă iese socoteala, adăugaţi alcool, fluvii întregi, pe care scriitorii, mai abitir decît oricare alţi participanţi la congrese, îl îngurgitează printre interminabile înlănţuiri de fraze. Scriitorii aparţineau unor grupuscule şi plutoane diferenţiate de estetică, succes, sexualitate sau greutate corporală. În acelaşi timp, principalul vorbitor către această gureşă adunătură, care se bucura de un respect modest şi negociat cu grijă, primi o critică dură la ultimul său roman, ceea ce produse un chicotit zgomotos în fiece bar din oraş.

Atîta gîlceavă este cu putinţă numai într-un domeniu în care succesul nu implică nici o măsură obiectivă, precum banii sau producţia fizică. De fapt, printre scriitori, oricine, cu un cît de palid succes, este vast dispreţuit. Un comentator de la *Washington Post* şi istoric totodată hotărî să se caţere spre fruntea listei de best-sellers, cumpărînd el însuşi zeci de mii de exemplare ale propriului volum, pe care le returnă cînd vînzările începură să crească vertiginos. Probabil că asemenea multor altora, şi contractul său cu editura cuprindea un bonus funcţie de vînzări. Dat în vileag, autorul a încercat să pozeze în victima climatului din industria cărţii. Au fost şi unii care l-au aplaudat pentru dezvăluirea viciilor sistemului.

Alţi scriitori şi-au cîştigat celebritatea cînd niscai cîrcotaşi ranchiunoşi au descoperit pasaje plagiate în opera lor. Astfel daţi în fapt, scriitorii celebri au dat vina pe asistenţii lor care, din lene sau pizmă, au omis să pună ghilimelele la începutul şi sfîrşitul unor ditamai fragmente furate. Este foarte posibil ca bucăţile furate să fi fost ele însele plagiate de la alţii.

E important ca un scriitor, oricît de respectat sau de faimos, să ţină sus steagul moralei în amăgitorul tărîm al literelor. Altfel, ar înceta să îi mai pese, caz în care nu ar fi cu nimic diferit de marele public, care nici măcar nu îl citeşte.

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Canadiene (8)

Româno-canadian. Şi european

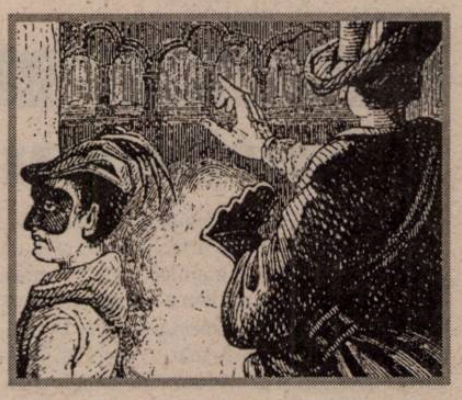

Româno-canadienii din *la ville de Québec*, cît de puţini ar fi ei, se aseamănă în multe, dar diferă în funcţie de anul în care au ajuns aici. Cei care au emigrat măcar la începutul anilor '80 au o situaţie vizibil mai bună decît cei veniţi în anii '90. În schimb, cei mai proaspeţi sînt mai bătăioşi şi cer cu o voce mai apăsată ceea ce consideră a fi dreptul lor. E normal: dacă refugiaţii politici din paradisul lui Ceauşescu au ajuns aici cu trei geamantane (şi uneori nici măcar cu familia întreagă) şi sînt recunoscători acestei ţări care le-a dat realmente o nouă viaţă, cei nou veniţi şi-au vîndut în România case şi au ratat înmormîntări de părinţi tocmai pentru o nouă viaţă care depinde, acum, numai de ei. Şi fiecare şi-o face în funcţie de talente şi de steluţa pe care o are în cer. Am întîlnit aici, la mijlocul deceniului trecut, un informatician român care a lucrat cîţiva ani ca portar de noapte – pentru a-şi hrăni familia –, timp în care constata cu angoasă că ştie mai multe într-ale computerelor decît cei în faţa cărora susţinea interviuri, fără rezultat. Anii au trecut – acum este la Montréal, lucrează în informatică, plătit bine. Am cunoscut şi o fostă profesoară de română care, nu din plăcere, îşi deschisese acasă un cabinet de cosmetică; nu părea că nu o lăsau clienţii să respire. Tocmai se specializase într-o nouă tehnică de epilare, fir cu fir şi definitivă pe deasupra, şi într-o zi mi-a spus că nu numai piciorul de femeie poate beneficia de chestie, ci şi obrazul bărbatului. Preţul era enorm, iar dorinţa mea minimă; nimic personal – tocmai îmi cumpărasem un aparat *Gillette Sensor* şi eram foarte bucuros de fiecare fir care-mi creştea în barbă.

Mai nou, la Québec sînt studenţi români, relativ mulţi, fiecare cu crucea lui, cu bursa lui şi cu doctoratul lui în creştere. Unii spun că după mexicani, românii ar fi cei mai mulţi străini; am rezerve faţă de acest clasament, dar e cert că vezi sociologi, istorici, ucenici în ale ştiinţelor politice, matematice şi fizice. Marea majoritate au rezultate peste medie. Unii se vor mai întoarce în România, alţii depun cereri pentru rezidenţă canadiană (iar unii deja au obţinut-o – zilele trecute chiar am băut o bere pe bucuria unui proaspăt rezident). Unii s-au căsătorit aici, iar alţii au divorţat. Băieţii se mai întîlnesc din cînd în cînd, joacă fotbal, discută despre fetele *québecoises* (dragă Matei Martin, n-am uitat promisiunea, dar acest subiect poate fi epuizat în trei minute), mai discută despre bursele care pot fi prinse şi mai înjură politicieni români (nu-mi cereţi detalii). Fiecare are micile sale experienţe de povestit. Iată una: Gabriel M., doctorand român, politicos şi curtenitor (să mai spun că a terminat Istoria la Bucureşti?) tocmai dădea să intre pe o uşă cînd a văzut, în geam, o tînără în spatele său. I-a dat întîietate; fata, puţin mai feministă, n-a gustat aşa afront şi între cei doi a avut loc următorul dialog: *„Tu eşti portar?“*, i-a zîmbit tînăra; *„Nu, sînt european“*, a răspuns studentul; *„Vezi să nu stai în uşă vreo două ore“*, i-a mai suflat fata; *„Nici un pericol* – i-a spus el –, *nu toate femeile sînt ca tine, heureusement“*. Ea a plecat ochii şi s-a îndepărtat.

Povestea viitoare va vorbi despre un româno-canadian pe nume Dănilă D. În schimb, povestea trecută ironiza un bibliotecar al Universităţii Laval care confundase pe Dolores Ibarruri cu o curtezană. Avînd remuşcări, mă simt obligat să spun că miercuri 13 martie tocmai împrumutam cîteva cărţi; cînd... *A! Iată Ceaucescu!*, a tresărit bibliotecara de la ghişeu. *Îl ştiţi?*, am întrebat-o. *Sigur! Cît rău a făcut el în Europa de Est! L-aş scuipa în faţă*, a spus ea, privind coperta cărţii *Ceausescu* a lui Michel-P. Hamelet, din 1971. Fiind între două slujbe în decembrie 1989, femeia privise mult la televizor.

Am ieşit în aerul serii, zîmbind de unul singur.

La doi paşi de bibliotecă mi-a ieşit în cale o japoneză. Privindu-mă scurt, mi-a zîmbit şi ea, ca o părere.

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

Mîine seară mai frumos!

Într-un fel vorbeşte frizerul, într-altul conţopistul de dincolo de ghişeu: este aceasta o taină a creaţiei pe care Caragiale o stăpîneşte mai degrabă printr-o fericită instinctualitate a acesteia decît prin parcurgerea atentă a tratatelor de retorică. Caracterizarea prin mijlociri indirecte este una dintre subtilităţile la care nu ajunge oricine. Acest fapt îl găsim în schiţa intitulată *Un artist*. Reflecţie în răspăr asupra artei şi a mitizării romantice, povestirea transpune, în protocol narativ ironic, extazuri de extract rousseauist: bărbierul-artist dibuie în cîntarea păsărilor *„Noaptea de iulie şi pădurea cu mirosul ei înviorător, cu atîtele-i umbre de frunziş, cu atîtele-i lumini, de sus de la razele răcoroase ale lunii, de jos de la licuricii neastîmpăraţi, şi mişuiala discretă a insectelor prin păiş, şi răsuflarea femeii care se lasă s-o plimbi alene pe poteca umedă de rouă...“*

Deconstrucţia ironică a naraţiunii romantice este realizată prin proiecţia în derizoriu a autorului: procedeul aminteşte de o secvenţă asemănătoare dintr-un roman al lui Dostoievski în care, la o şedinţă de lectură publică, un scriitor cu aspect burghez, rotofei şi cu burtică, modelul pare a fi Turgheniev, descrie la persoana întîi o scenă de iubire plină de avînt tineresc în contrast vădit cu aspectul acestuia.

Ironia caragialiană perseverează hăt departe, dincolo de estetic, în cuprinderea spaţiului public şi a mecanismelor prin care acesta dezvoltă retorici identitare prin stereotipii rituale publice care construiesc şi consolidează mituri ale comunităţii. Ceremonialul public este asemenea unui katharsis; preponderent masculin şi militar, acesta ascunde în adîncurile sale psihanalizabile bucuria subordonării, a pierderii sinelui în beţia pasului de defilare. El este mai aproape de biologicul animal, în timp ce starea culturală, ca propensiune spre individualizare, se constituie prin tabuuri ale instinctualităţii originare a omului. De aici senzaţia de bucurie eliberatoare a subiecţilor ceremonialului public, a katharsis-ului generat de beţia pe care Gustave Le Bon a identificat-o primul în psihologia maselor. Nu întîmplător aceasta este simbolizată în schiţa lui Caragiale de instinctualitatea animalică şi de katharsisul ceremonial întrupate de doi cocoşi îmbătaţi cu rom: *„Artistul meu avea odată doi cocoşi pe cari-i deprinsese la beţie, şi încă beţie de alcool, fiindcă le dedea boabe şi grăunţe zăcute-n rom. Am văzut într-o dup-amiaz de vară, în faţa prăvăliei, pe desfrînaţii aceia beţi turtă, făcînd mustră şi defilînd ostăşeşte ca doi muscali pe două cărări pe dinaintea unui căţel, alb şi creţ, muiat în boia de băcan pentru roşit ouă. Samurache stătea sluj, cu o chivără de hîrtie în cap, încins cu o sabie enormă şi avînd, se-nţelege, tot aerul sever necesar situaţiei... Artistul meu şedea picior peste picior pe laviţă şi le comanda, cîntîndu-le marşul de la '48...“*

În frazele următoare capătă avînt caracterizările impetuoase, descrierea ceremonialului alătură verbele de mişcare unor epitete „înalt“ expresive: ritmul are nerv întrucît *„executarea bătrînului cîntec popular“* conţine, în sinele ei, *„o suflare marţială“*. Urmarea este o seducţie irezistibilă, *„mă aşezai pe laviţă alături cu comandantul şi-ncepui să-l acompaniez bătînd toba cu deştele pe fundul pălăriei – fără asta nu mergea: toba, cu grupetele ei în contratimp, asta e piperul marşului“*; katharsis-ul public se încheagă treptat în faţa frizeriei: *„droaia de copii de mahala, adunaţi să admire cocoşii, se puseseră deodată la rînd smirna şi, apucaţi de mişcarea covîrşitoare a sunetelor, porniră să defileze în urma cocoşilor de colo pînă colo şi înapoi şi iar, tropăind voinicеşte cu picioruşele lor goale pe paveaua încinsă de soarele de vară...“*. Sînt parodiate simboluri identitare precum drapelul: *„Şi pentru ca parada să fie deplină, o adiere de seară – ce binecuvîntare după o zi de arşiţă! – făcu să filfîie mîndru deasupra tuturor acestor bravi prosopul alb curat aninat sus la uşa bărbieriei“*. În acelaşi fel sînt proiectate în derizoriu categorii estetice: *„Cînd s-a înnoptat bine, s-a dat comanda ruperii rîndurilor, şi artistul meu, ridicîndu-se în picioare şi scoţîndu-şi ghitara de la gît, a anunţat publicului:*

– Mîine seară mai frumos!

Mai frumos... nu se putea.“

▲

Texte și opinii de: Petre BARBU (scriitor) ● Svetlana CÂRSTEAN (scriitoare) ● Paul CERNAT (critic literar) ● Cătălin MANOLE ● Viorel MARINEASA (scriitor) ● Viorel MOȚOC (jurnalist) ● Irina NICOLAU (scriitoare) ● Ovidiu PECICAN (istoric) ● Ligia PODHORODEȚKI (profesoară) ● Emil PODHORODEȚKI (inginer constructor) ● Florin POENARU (elev) ● Ioan Es. POP (scriitor) ● Andrei ȚĂRANU (conferențiar univ., SNSPA) ● Cornel Mihai UNGUREANU (jurnalist)

Argument

Presa noastră cu acoperire națională (fie că e televiziune sau radio, fie că sînt ziare sau reviste) este, în mare măsură, bucureșteanocentristă. Totul pornește de la Capitală și se sfîrșește tot acolo – și asta în timp ce se acoperă, cu difuzarea, un spațiu de la Arad pînă la Constanța. Aflăm mai degrabă ce linii de troleu de pe malul Dîmboviței s-au schimbat, decît cum sînt și ce gîndesc oamenii din provincie. Dar să nu fim nedrepți: și aceștia din urmă sînt prezenți în jurnalele de știri și în paginile ziarelor centrale – în provincie se întîmplă în fiecare zi cîte un fapt extraordinar (crime, jafuri, abuzuri, violuri etc.) și presa este generoasă în a ne vorbi, astfel, despre compatrioții noștri. Este oare de ajuns? Numai atît să merite să știm despre cei care nu trăiesc în Capitală?

Există, într-adevăr, și ziare sau posturi de radio și televiziune locale. Dar și pentru acestea orașul sau regiunea pe care o acoperă reprezintă centrul Universului. Nici presa locală, deci, nu ne ajută să ne cunoaștem mai bine unii pe alții.

Pe de altă parte, există în mentalul colectiv un bagaj de etichete-stereotip pe care le lipim automat cînd vine vorba de ceilalți, de oamenii care trăiesc în alte regiuni decît a noastră. „Știm", astfel, că oltenii sînt șmecheri și ariviști, că ardelenii sînt înceți, că moldovenii sînt sărăcuți cu duhul, iar moldovencele sînt cam „rele de muscă" – și așa mai departe. Cît despre „mitici", cum îi numesc ardelenii pe cei din zona Munteniei, ce să mai vorbim? Balcanizați și neserioși cum sînt – de la ei se pare că ni se trag toate relele cu care ne confruntăm. (Firește, clișeele prin care gîndirea comună îi caracterizează pe ceilalți sînt mai întotdeauna negative.)

Ei bine, astfel stînd lucrurile, nu putem decît să recunoaștem că, în realitate, știm destul de puține unii despre ceilalți. De aceea, numărul de față al Dilemei *face un prim pas pe drumul cunoașterii reciproce, invitîndu-i pe moldoveni, pe ardeleni, pe bănățeni, pe olteni, pe dobrogeni etc. să vorbească despre ei înșiși: despre specificul lor, despre identitatea lor culturală, despre atmosfera locală pe care o respiră. Și, desigur, despre cum se raportează ei înșiși la ceilalți. Incontestabil, toți sîntem români („Noi sîntem români!" – nu?), dar poate că, dincolo de ce ne unește, există și lucruri care ne caracterizează pe fiecare în parte. Și nu e neapărată nevoie ca acestea să ne și despartă. (**C. P.-B.**)*

P.S. Tatăl meu este ardelean din Apuseni, iar mama argeșeancă. Sînt căsătorit cu o moldoveancă (din Botoșani). Fiul meu este născut și crescut în București. Oare el ce identitate are?

Paul CERNAT

Unitate și diversitate

Într-un interviu acordat nu demult pe marginea cărții sale despre *Imaginea evreului în cultura română,* Andrei Oișteanu vorbea de necesitatea unui studiu despre imaginea românului în cultura română. O arheologie (și o deconstrucție) a stereotipurilor ce alcătuiesc „profilul" identitar al Românului generic din mentalul colectiv autohton. La fel de interesantă ar fi însă și ideea unor studii comparative interregionale, despre cum s-au văzut unii pe ceilalți, de-a lungul timpului, românii din diferitele provincii/regiuni istorice: munteni, moldoveni (inclusiv basarabeni și bucovineni), ardeleni, bănățeni, olteni... Se știe că una dintre tensiunile „fondatoare" ale modernității noastre instituționale, inclusiv la nivelul modelului de organizare etatică, este cea dintre nevoia de unitate națională și aceea de diferență regională. Or, trebuie să recunoaștem că unitatea s-a realizat, la noi, cu prețul desconsiderării unor diferențe istorice, culturale, etnice, în favoarea unei politici administrative discriminatorii... În *Paradoxul român,* Sorin Alexandrescu avansează o ipoteză conform căreia carențele modelului unificator centralist aplicat după Marea Unire din 1918 au contribuit la „amantetarea pe termen lung" a mentalității românești și la acutizarea crizelor și clivajelor identitare din perioada deceniilor doi și trei ale secolului XX. Nu trebuie uitate, însă, nici proiectele „alternative" de organizare comunitară avansate, la începutul aceluiași secol, în Regat și dincolo de munți – anume, ideea „localismului organic" a lui Nicolae Iorga și ideea federalistă a lui A.C. Popovici.

Lucrări de referință ale istoriei noastre culturale precum *Spiritul critic în cultura românească* a lui G. Ibrăileanu sau *Istoria civilizației române moderne* a lui E. Lovinescu discută – din perspective ideologice oarecum opuse – procesul de constituire a statului român modern, insistînd asupra opoziției între „criticismul" (conservatismul evoluționist) al partidei moldovene și „revoluționarismul" liberal al pașoptiștilor munteni. Datele problemei se schimbă și se complică după 1918, odată cu alipirea celorlalte provincii românești. O explorare a dezbaterilor din publicațiile vremii nu poate face abstracție de numeroasele polemici purtate între reprezentanții noilor provincii (în special ardeleni, dar și basarabeni ori bucovineni), care acuzau Regatul de „imperialism", invocînd, între altele, discriminarea administrativă, și naționaliștii regățeni, care îi acuzau, la rîndul lor, de regionalism separatist. Opiniile raționale, echilibrate, mizînd pe recunoașterea și armonizarea diferențelor regionale sînt relativ puține – între ele, articolul *Regionalism* al unui Mihai Ralea. Interesantă este însă și reconfigurarea vechilor polarități dintre Muntenia și Moldova în interiorul discursului intelectual interbelic. Într-un cunoscut articol *(Împotriva Moldovei),* Mircea Eliade reformula voluntarismul „pașoptismului muntean" în cheia unui revoluționarism de dreapta (opțiunea oarecum analoagă cu opțiunea „paradoxală" – analizată pe larg de Marta Petreu – a tînărului Cioran din *Schimbarea la față a României* pentru un mesianism xenofob dar... sincronist), lansînd o violentă diatribă „virilă" împotriva spiritului moldovean contemplativ și „feminin", pasiv și înclinat spre visare „poetică"... De partea cealaltă, ideologia „moldovenistă", cu al ei ethos contemplativ, paseist-aristocratic și epicureic, e asumată surprinzător de coerent – e drept: ca revanșă prin ficțiune – de un scriitor ca Ionel Teodoreanu, în primul volum din *La Medeleni,* dar și într-un roman ca *Bal mascat.* În ceea ce-i privește pe scriitorii ardeleni, Rebreanu rămîne, prin marile sale romane, o mină de aur pentru iubitorii de „imagologie". Desigur, mă limitez aici doar la exemple notorii; însă ideea explorării literaturii române din perspectiva „identităților" (și diversităților) regionale rămîne una deosebit de productivă, o provocare dintre cele mai incitante pentru criticii și istoricii literari. Un imens „șantier" îi așteaptă...

Nici în perioada comunistă, cu aberantele sale politici de omogenizare etnică, transfer de populație, centralism paranoic (în perioada ceaușistă) și export de minorități, diferențele identitare regionale subzistă, suferind însă metamorfoze și distorsiuni importante care își așteaptă, și ele, analiștii (psiho-sociologi, antropologi etc.).

În România de azi, fantasmele identitare aflate „în competiție" la nivelul diferitelor inteligheții autohtone acoperă un interval cuprins între fascinația mitului „post-imperial" al Europei Centrale, moștenitoare a unui ethos procapitalist, „constructiv", multicultural și variantele spiritualist-ortodoxizante ale tezei „Bizanțului de după Bizanț" din Vechiul Regat. Nu-mi propun să discut viabilitatea concretă a diverselor propuneri regionaliste de organizare administrativă aplicate cazului românesc într-o Europă multiculturală a „unității în diversitate" în care raporturile dintre centru și margine se renegociază tot mai mult la nivelul unor structuri suprastatale; cert este însă că o politică arogantă a Centrului va tinde, inevitabil, să creeze frustrări, resentimente și chiar pusee de „șovinism regional". Ca simptom pozitiv, e de remarcat, deocamdată, gestionarea tot mai complexă a identităților simbolice „locale" în cazul unor grupuri „consacrate" de cercetare și reflecție interdisciplinară gen *A treia Europă,* precum și alte tentative, încă timide, dar tot mai numeroase „din teritoriu". Desigur, viitorul rămîne greu predictibil. Dar, „atît cît se poate omenește prevedea", viitorul european nu va aparține nici identităților etno-naționale omogen(izant)e, nici enclavizărilor localiste, ci unui model de tip rețea, în care identitățile regionale vor putea să comunice și să interacționeze liber într-o unitate policentrică, în permanentă reconfigurare. ▲

Irina NICOLAU

Ardeleanu-i om...

Să încep cu un banc pe care mi l-a spus acum cîteva zile un prieten. Zice că într-o maternitate au născut în aceeași seară o ardeleancă, o moldoveancă și o negresă. Peste noapte, o infirmieră buimacă a încurcat copiii în așa hal, încît a fost nevoie să vină tații să-și recunoască plozii. Primul a intrat ardeleanul care se uită, se uită, se uită și ia negrișorul în brațe, îl sărută pe frunte și îi spune: „No, fecior, hai ș-om mere acasă". Intervine o doctoriță: „Domnule dragă, ăsta cu siguranță nu-i al tău". Ardeleanul se face foc: „Adică ai vrea să aleg dintre ăia albii și, dacă mă înșel, să-l iau pe moldovean?".

Bancul mi-a amintit pe loc de un cîntec pe care îl cîntam la beție prin anii '80. Prima strofă spunea așa:

Ardeleanu-i om
Și la masă-i domn.
Moldoveanu', ca țiganu'
Și munteanu' ca țiganu'.

În strofele următoare deveneau succesiv țigani sibienii, craiovenii, oltenii, bănățenii, dobrogenii și așa mai departe. Primele două versuri erau cîntate cu emfază, apăsat, iar după următoarele două tot grupul izbucnea în rîs. Se cînta pînă cînd deveneau țigani toți cei aflați de față, timp în care ardelenilor le creștea inima ca o brioșă, iar mie îmi era o negrăită lehamite de ei. Cîtă rigiditate, suficiență, virtute acră... Din fericire am descoperit destul de repede că suficiența caracterizează orice discurs identitar regional. Rezultă imagini schematice care exploatează un monopol sau mai multe. Ardeleanul este *cinstea* și *ordinea* pe pămînt, moldoveanul este *omenos* și *ospitalier,* bănățeanul e *fruntea,* olteanul e *iute* și *isteț*... Cum mă gîndesc la chestiile astea, cum mă enervez și îmi devin antipatici. Mă atrag muntenii care au ciocul mai mic.

Și totuși, dacă mă gîndesc mai bine, îmi vine să cred că acest gen de discurs s-a născut în orașe și tîrguri, el rezultă dintr-un gen de oglindire greu de închipuit în satul vechi. Acolo identitatea n-avea cum să se angajeze în jocuri agonistice, de mare anvergură. Cum s-ar fi putut încontra bănățeanul cu un sucevean? Habar n-aveau unul de celălalt. Fiecare se considera buricul lumii și se raporta la unii care trăiau pe un teritoriu apropiat. Oglinzile satului vechi erau apa din fîntînă și căldare, ochii vecinului și cîte o oglinjoară mare cît palma sau cît un caiet. Orașul mizează pe oglinzi supradimensionate și falsifică actul oglindirii prin tot felul de ideologii.

Te duci la români acasă și descoperi în cîte feluri se poartă, fiecare are defecte și calități. Auzi ce se zice despre ei, citești ce se scrie și nu mai pricepi nimic. Îmi cîștig pîinea din „scrisul despre" și trăiesc adesea intense disperări. Îmi vine să încep și să termin orice lucrare cu o formulă de care făceam abuz în copilărie, *nu știu sigur, mi se pare, așa cred.* ▲

DINCOLO ŞI DINCOACE

Ovidiu PECICAN

Ţările Transilvaniei feudale şi identitatea ardelenească

Există un sentiment identitar ardelenesc? Dar unul oşenesc, bănăţean, dobrogean, bucovinean, bucureştean? Într-unul din romanele copilăriei mele, eroul principal al unei aventuri de capă şi spadă era numit de autor „micul parizian", semn că o identitate pariziană exista în ochii francezilor de la jumătatea secolului al XIX-lea. Franţa era însă o mare putere şi nu se temea de asemenea distincţii, precum sora ei latină din Orientul european, unde cum te întrebi despre identităţile locale ori zonale, pare că se ridică un nor de pucioasă antinaţională. Diversitatea înseamnă însă bogăţie şi pluralism îndată ce părăseşti logica centralistă a unicităţii. Iar unitatea nu este nicidecum unicitate, fiindcă altminteri n-ai mai avea ce să uneşti din dispararea iniţială.

Vorbind despre sentimentul identitar ardelenesc – altminteri decît persiflant ori lăcrămînd precum crocodilul din poveste – nu poţi să nu te întrebi ce anume i-ar sta la bază. Răspunsul, unul dintre răspunsuri, ar fi că în condiţiile unei dezvoltări istorice caracterizate de coexistenţa şi parţiala intersectare a mai multor culturi, limbi şi etnii diverse, Transilvania a fost în trecut o ţară de ţări. Mai mulţi istorici s-au referit la această realitate mai demult sau mai recent, şi cred că nimerit ar fi să le dau unora dintre ei cuvîntul.

Vorbind de realităţile istorice ale secolului al XV-lea, Adrian Andrei Rusu schiţa un tablou care merită să fie reţinut. „Oricît de multe eforturi am face, alăturîndu-ne la lungul şir de căutători ai idealei «unităţi» a istoriei medievale româneşti, rezultatele ar fi la fel de forţate. Numitori comuni, aglomeraţi, proprii tuturor comunităţilor româneşti, nu există nici măcar în perimetrul interior arcului carpatic. Forţarea ar produce o schemă mult prea puţin reală. Stările din interiorul regatului Ungariei nu pot fi mai bine definite decît prin termenii pe care Ştefan Werböczi (1515) i-a folosit pentru a le descrie: «este bine stabilit că, de multă vreme, legile aprobate şi obiceiurile regatelor Dalmaţiei, Croaţiei, Slavoniei şi Transilvaniei diferă...; chiar ale unor comitate, ...de ale altor comitate» *(Tripartitium*, III, titl. 2, p. 524). Pe cînd Maramureşul este cariat de meschine ambiţii de stăpînire, grefate pe un spaţiu deja riguros delimitat şi fărîmiţat printr-un regim de moştenire neprohibitiv, Haţegul şi Banatul respiră epoca maximei lor propăşiri. În aceeaşi vreme, centura depresionară a Apusenilor trăieşte ultimele zvîcniri ale unei feudalităţi româneşti. Chioarul, Rodna şi Năsăudul continuă să fie «ţări» integrale, fără anatomie dezvăluită ori tulburată. Cîmpia este socialmente anihilată, iar cnezimea ei, echivalată cu juzii satelor, oferă modelul evoluţiei generale a veacurilor următoare. Făgăraşul nu există încă decît pentru Ţara Românească, iar Mărginimea şi Ţara Bîrsei, urmîndu-l îndeaproape, rămîn la fel de anonime"[1]. Este un tablou alcătuit din contraste, care surprinde mai ales diferenţele între evoluţiile diferitelor ţări ale Ardealului. Transilvania secolului al XV-lea se dezvăluie astfel ca fiind alcătuită mai curînd din autonomii marcate de tendinţe divergente la nivelul orientării lor politice.

E interesant acum de constatat cum se vedeau lucrurile în secolele XVI-XVII. La 1647-1652, pe cînd îşi compila cronica, folosind izvoare mai vechi, Simion Dascălul includea în ea şi o prezentare a ţărilor dimprejurul Moldovei, scrisă de altcineva, poate chiar înainte de Grigore Ureche. Acolo Transilvania apărea menţionată astfel: „...ci Ardealul să chiamă mijlocul ţării, care multe coprinde în toate părţile, în carea stă şi scaunul crăiei. Iară pre la marginea ei sîntu alte ţări mai mici, carile toate de dînsa să ţin şi suptu ascultarea ei sîntu: întăi cumu-i Maramureşul, dispre Ţara Leşască şi Ţara Săcuiască dispre Moldova şi Ţară Oltului dispre Ţara Munteneasă şi Ţara Bîrsei, Ţara Haţegului, Ţara Aoaşului şi sîntu şi alte holde multe, carile toate ascultă de Crăiia Ungurească şi să ţinu de Ardeal"[2]. După cum observa Stelian Brezeanu, există în textul citat mai sus o sinonimie între termenii „ţară" şi „holdă". La această remarcă se poate adăuga însă şi că termenul însuşi de „ţară" este chemat, în acelaşi context, să exprime realităţi de factură diferită. Fiindcă una este Ţara Leşască (Polonia), un regat de sine stătător şi mare putere zonală, şi alta este Ţara Săcuiască, teritoriu de o marcată autonomie, însă organizat – în scaune – în interiorul „Crăiei Ungureşti". Nu este deloc limpede, apoi, dacă prin „Crăiia Ungurească" trebuie înţeles Principatul autonom al Ardealului, pus sub oblăduirea Porţii – ceea ce ar evoca împrejurări posterioare anului 1541 –, ori trimiterea este una etnică, subliniind caracterul maghiar al stăpînirii în Ardeal[3]. Descrierea este, în orice caz, a principatului, în inima căruia stă Transilvania, înconjurată însă pe margine de alte ţări, mai mici. Este de observat că acestea nu fac parte doar din spaţiul extracarpatic (Maramureşul, Oaşul), ci sînt printre ele enumerate şi unele considerate, în mod tradiţional, a aparţine Transilvaniei înseşi (Făgăraşul sau Ţara Oltului, Haţegul şi Ţara Bîrsei, Ţara Secuilor).

Nicolae Iorga avea şi el în vedere particularismele zonale atunci cînd, într-o conferinţă interbelică, se întreba: „...Se poate lua oare din sufletul unui român din Oltenia amintirile tuturor acelor lucruri, de o vechime care întrece însăşi formaţia deplină a neamului românesc, care sînt legate de regiunea aceea a Banatului, mai tîrziu sfărîmată în două bucăţi, şi care îşi are îndreptarea spre regiuni de acelea mai fericite, de o primăvară care vine mai curînd, de o iarnă mai puţin aspră? Aceeaşi stare de spirit se constată în Ardealul întemeiat de unguri: sînt atîtea «ţări» româneşti, cum este a Oltului, a Murăşului, în care săteanul care rămîne acolo, ba chiar şi cel care s-a dezlocuit, dar nu se poate despărţi cu gîndul de vatra familiei sale, întîlneşte un element moral pe care nu-l poate găsi aiurea."[4] Iorga lua astfel în discuţie supravieţuirile mentale şi sufleteşti legate de vechile autonomii teritorial-politice, observînd că scindarea vechii organizări a Banatului de Severin, între Regatul Maghiar şi ţara Românească, nu putea duce la dispariţia sentimentului unităţii şi autonomiei. Acelaşi tip de sentiment îi părea viu savantului şi în alte părţi ale Ardealului, în Ţara Oltului şi în cea a Mureşului.

Mă opresc deocamdată aici, cu gîndul că, dacă există o identitate transilvană, ea nu exclude nici identităţile mai mici, legate de vechile autonomii despre care discutau istoricii menţionaţi, cum nu exclude nici identităţile etnice, devenite ulterior naţionale, ale membrilor diverselor comunităţi ardelene (români, maghiari, saşi). Ba, mai mult, nu elimină din discuţie nici solidarităţile care n-au de a face cu etnia, fiind mai degrabă întemeiate pe veciniătăţi şi aspiraţii comune (trai decent şi perpetuu ameliorabil, democraţie, republicanism etc.). Cît despre vestitele adagii după care transilvănenii ar fi sobri, temeinici, constructori prin definiţie ş. a., creadă-le ori contrazică-le cine vrea.

---

1. Adrian Andrei Rusu, *Ioan de Hunedoara şi românii din vremea lui*, Cluj, PUC, 1999, p. 11-12.

2. Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1978, p. 83-84.

3. Gheorghe Brancovici, *Cronica românească*, Bucureşti, Ed. Academiei, 1987, ed. de Damaschin Mioc, p. 73 explică în ce împrejurări a ajuns Ardealul să fie numit crăiie: „Suliiman, dupre moartea craiului Ianoş, au luat Buda şi Belgradul cel unguresc, în carele iaste obicinuit a fi scaunul crailor ungureşti (Alba Iulia, *n. O. P.*), iar fiiului craiului au dat Ardealul. Şi de atuncea au rămas Ardealul supt ascultarea păgînilor. Şi pentru acel fiiu crăesc, căci au stăpînit Ardealul, rumânii au obicinuit a zice voevozilor Ardealului crai". Conform editorului, textul a fost scris între anii 1684-1687, în ţara Românească.

4. N. Iorga, „«ţară», «patrie», «imperiu»", în *Sfaturi pe întunerec*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1996, Sanda şi Valeriu Râpeanu (ed.) p. 223-224.

▲

Viorel MARINEASA

La bănăţeanul peceneg

Mai în glumă, mai în serios, oricum, făcînd caz de *bănăţenism*, ziceam cîndva că, pentru mine, mai importanţi decît Ureche, Miron Costin, Neculce ş.a.m.d. sînt alţi cronicari, de care ţara n-a prea auzit, cum ar fi Ehrler, Griselini, Nicolae Stoica de Haţeg, şi că la capitolul *clasici*, din motive sentimentale, dar şi stilistice, mai presus de Eminescu, Caragiale, Sadoveanu trebuie să-i aşez pe Slavici şi pe Sorin Titel. Era, în asta, o naivă revanşă faţă de ultimii ani de domnie ceauşească, atunci cînd vocabula *Banat*, ca şi interzisă (din înalte comandamente patriotice, ca să nu le vină ideea inamicilor externi să ne sfîşie pe bucăţele teritoriale, spaimă ce nu ne-a părăsit nici pînă-n ziua de azi), fusese înlocuită cu sintagma *sud-vestul României* şi cînd micii satrapi meniţi să conducă teritoriul soseau de la centru cu directiva „să le băgaţi minţile-n cap". Realitatea-i că situaţia n-a stat altfel nici în mult prea tămîiata perioadă interbelică, marii apostoli ai neamului Iorga şi Goga, ajunşi în ipostază de „şefi de conştiinţi" şi chiar de şefi ai statului, fiind promotorii unei centralizări sălbatice.

S-o luăm abrupt. Nu ştiu dacă mai interesează pe cineva – şi dacă mai convine cuiva – (în afara unui cerc îngust de specialişti) cazul particular al Banatului. În ce mă priveşte, am tot povestit despre prinţul franţuz (de fapt, *comunitar!*) Eugen de Savoia, eliberatorul Timişoarei de sub turci la 1716; despre Florimund Claudius Mercy d'Argenteau, primul guvernator al provinciei; despre regimentele militare (în alcătuirea cărora românii bănăţeni au intrat din plin şi în funcţie de care şi-au organizat viaţa, ceea ce le-a imprimat stereotipii pe care abia în zilele noastre par să le abandoneze – o fi acea „fericită amnezie" privind diversitatea culturală, pomenită de Gellner pe urmele lui Renan) create de habsburgi la graniţa cu imperiul otoman; despre ce zice de asta Claudio Magris („lungă fişie autonomă ce se întindea pe o mie de kilometri (...) din Carniola pînă în Balcani", compactînd „într-o comunitate unică pe soldaţi şi familiile lor, credincioşi (...) împăratului îndepărtat şi invizibil" – **Danubius**, Ed. Univers, 1994, p. 331); despre cum îl citează Urs Altermatt pe Magris; despre cum îi citesc Livius Ciocîrlie şi Cornel Ungureanu pe Stoica de Haţeg şi, respectiv, pe Tata Oancea; despre Jugendstil; despre Meliusz, despre cum îi traduc *mai întîi* Ion Stoia-Udrea şi Petru Sfetca pe Giuseppe Ungaretti şi Eugenio Montale, despre gazetarii plugari, despre cluburile rudolfsteinerjste de la sate, despre Camil Petrescu şi fascinaţia pentru misterioasa Kicsikem („Micuţa"), despre Ripensia, campioana la fotbal, despre Lucian Blaga şi teoria asupra barocului bănăţean, despre Aktionsgruppe-Banat, despre *Phoenix*, despre *Sigma*, despre cum Costin Feneşan şi Valeriu Leu fac istorie în stil braudelian...

Lăudăroşenie tipică!

Ca să-i îmblînzim pe *mitici*, n-ar strica să le pomenim de moştenirea noastră turcească. „Şi acilea v-aţi sofisticatără, 'reaţi a dreacu'", mi-a zis unu, tocmai cînd am încercat să-l cuceresc cu cele ce urmează. *Una din străzile centrale ale oraşului se cheamă **Evlia Celebi**, după numele cronicarului turc ce, în veacul al XVII-lea, a proslăvit minunata cetate. Un cartier al Timişoarei, preponderent românesc, se numeşte Mehala; e drept, multă vreme s-a aflat în afara zidurilor fortificate. Am copilărit la Lipova; acolo-i un bazar vechi de peste trei sute de ani, zis **Subdughene**; comuniştii au vrut să-l dărîme; n-au mai apucat. În aceeaşi localitate există fîntîna botezată (?) **Cieşmă** (adică cişmea), cu apă captată pe un apeduct de piatră de către osmanlîi; mama mă trimitea cu damigenele cam o dată la două săptămîni: apa moale era bună pentru fiert fasole şi pentru spălat rufăria fină. Pe cînd mă aflam proaspăt dascăl la ţară, în satul Şoşdea, m-a mirat faptul că ţăranii bătrîni nu-i spuneau fostului proprietar de pămînt, deşi fusese ungur, **grof** (ca-n Ardeal), ci **spăiie** (=spahiu).*

A mai fost o şansă pentru această margine de lume (n-aş vrea să devin patetic): '89. Cică revoluţie. Aici a picat zarul. În 1990, vajnicii compatrioţi, dacă te prindeau cu număr de Timiş, te aruncau cu automobilul în şanţ; prea i-ai scos din habitudini.

Martie 2002. O iau cu trenul spre Banatul montan. Duhoare de fecale, de incontinenţă urinară. N-o să-mi iasă mirosul din creieri timp de o săptămînă. Ajung la Reşiţa. Ca după un război atomic. Lume letargică: *penări* (boschetari) în haite rezemînd zidurile. Lume agresivă. Greviştii de la Combinat vor să oprească aprovizionarea cu apă, curentul în toată urbea. „Îi aşteptăm de cin'zeci de ani. N-au venit americanii care trebuie", şuieră careva. Noroc că mi-am luat să citesc: *„Importanţa deosebită a oraşului... rezidă în faptul că pe teritoriul său se găsesc cele mai mari şi mai importante întreprinderi industriale din ţară, **Uzinele de Fier şi Domeniile din Reşiţa**... Dacă dintr-o cauză oarecare, uriaşele uzine şi-ar înceta existenţa, Reşiţa în cîţiva ani numai ar redeveni un simplu sat... În tot evul mediu şi chiar în epoca dominaţiunei turceşti, exploatările miniere au continuat în această regiune..." La 1768, curtea imperială de la Viena decide... înfiinţarea unor noui uzine centrale... în curînd aci au crescut cele mai vaste întreprinderi industriale din ţinuturile Dunării de jos, fiind mereu transformate şi augmentate de atunci şi pînă azi."* (Dr. Emil Grădinariu şi Ion Stoia-Udrea, **Ghidul Banatului**, Timişoara, 1936, pp. 256-257) În plină apocalipsă, vom avea lansare de carte. Unii ţin cu Muhu, alţii cu McNutts. Poetul Ion Chichere, pensionar de un milion juma, scandează: *„şi tac cu toţii / înfricaţi şi laşi / şi eu nu pot / şi nu mai înţeleg / dacă acest popor este român / sau peceneg"*. Mă întorc la Timişoara. Se sărbătoresc (sau se comemorează?) nuşcîţi ani de la Proclamaţie. Societatea civilă stă-n cîteva persoane, şi acelea nevricoase şi spăriete. Pînă la urmă s-a făcut pre voia băieţilor cu ochi albaştri, specialişti la imbecilizarea popului. Tre' s-aparăăi cu recensămîntu'. Un fost revoluţionar i-a mărturisit presei că se va declara costoboc. Io voi zice că-s peceneg, vorba lu' poetu', nu-i nici o ruşine. Chiar de au dispărut ca neam, tot recuperăm cîţiva inşi.

▲

DE CARPAŢI

Ioan Es. POP

Esenţă moale şi esenţă tare

Deşi eu însumi maramureşean, am cunoscut Maramureşul, adevăratul Maramureş, abia la douăzeci şi trei de ani, o dată cu repartizarea mea ca profesor într-una dintre localităţile de pe Valea Izei. Satul meu de baştină, deşi administrativ face parte din judeţul Maramureş, se află la extremitatea sudică a acestuia, în aşa-numita Ţară a Chioarului, mai apropiată prin obiceiuri, mentalităţi şi temperament de Someş şi Sălaj.

Aşadar, la 23 de ani, Maramureşul, adevăratul Maramureş, era pentru mine o mare necunoscută, dar şi o ispită cu asupra de măsură. Veneam dintr-o zonă a esenţelor moi spre una cu esenţe tari şi am simţit imediat diferenţa: de la port la porţi şi case, de la felul de a vorbi la felul de a se purta.

N-aş putea spune nici acum, după ce am locuit şase ani printre ei şi după încă treisprezece în care am dobîndit distanţa necesară, în spaţiu şi timp, că aş putea defini ceea ce unii numesc „identitatea maramureşeană". Şi asta nu pentru că ea n-o fi existînd, ci pentru că eu, în adevăratul Maramureş, am trăit în primul rînd revelaţia diferenţelor, adică a unor situaţii vii, concrete, care mi-au transmis sentimentul că acolo nici Soarele nu răsare ca-n alte părţi.

Am stat aşadar alături de ei pînă la totala contaminare, cînd le învăţasem cîntecele mai bine decît le ştiau ei; am băut adesea împreună cu ei, dar n-am fost niciodată atît de „întărit" încît să le pot juca „giocul", acel dans de o bărbăţie şi repeziciune fără egal; i-am ascultat povestind, i-am asistat cioplind la porţi, am muncit cot la cot cu ei, le-am îmbrăcat hainele; n-o să uit niciodată că ei spun „suare" pentru „soare" şi „duor" pentru „dor", spun „sărin" pentru „senin", „a si" pentru „a fi", „dză" pentru „zi", dar şi „burac" pentru „sfeclă", „coleşă" pentru „mămăligă", „zerme" pentru „şarpe", „cocon" pentru „copil", că te apelează cu „Iua" în loc de „Ioane" sau „Vasî" în loc de „Vasile"; n-o să uit nici fascinantele lor sărbători ale oilor, petrecute pe vîrf de munte: primăvara „ruptu' sterpelor", toamna „năpustitu' berbecilor" – şi mai sînt o mie de lucruri care fac diferenţa şi pentru care Maramureşul, adevăratul Maramureş, rămîne straniu, singular, de neuitat.

Numai că esenţa mea moale a perceput cu acuitate şi partea mai puţin fastă a esenţei lor tari: vreme de şase ani, cît am stat printre ei, în ciuda unor apropieri profunde, m-au făcut să nu uit că sînt un alogen, un venetic, o „zînitură" (o „venitură", cum ar veni). Înstrăinarea aceasta am transcris-o în „Ieudul fără ieşire", proiectînd-o într-un spaţiu cu nume real – Ieudul – dar cu coordonate imaginare, aşa că ea nu mai merită resuscitată.

După treisprezece ani de la despărţirea mea de Maramureş, de adevăratul Maramureş, deşi ştiu o mie şi unul de lucruri care îl diferenţiază, nu ştiu rezuma în trei cuvinte cine sau ce este el cu adevărat.

Dar parcă ştiu cu adevărat cine sau ce sînt eu?

▲

Viorel MOŢOC

Cum poate cineva să fie vîlcean?

M-am născut întîmplător la Piteşti, de la vîrsta de trei zile am crescut fericit la Rîmnicu-Vîlcea, doi ani am învăţat singurătatea la Sibiu, iar de un deceniu şi mai bine trăiesc amestecat la Bucureşti. Nu mă întrebaţi ce sînt, că eu tot vă răspund – vîlcean. Abia apoi, eventual, oltean. Şi, desigur: român, balcanic, european, cetăţean al Universului. Dar cum – vorba aia – Universul, indiferent ca orice guvernant, habar n-are de problemele mele cetăţeneşti, ei bine, eu, unul, prefer să mă îndoiesc, aşadar să cuget, deci să exist – ca fiu al părinţilor mei şi, poate nu aleatoriu, al Vîlcii. Captiv în mrejele Bucureştilor, oraşul pe care îl iubesc cu pasiune, nu-mi reneg extracţia provincială şi originile rîmnicene. Farmecul acaparator al metropolei nu mă determină să renunţ la orgoliile mele regionale. În conversaţiile cu amicii, bravînd, îmi place să repet că oltenii sînt americanii României – cei mai pragmatici şi mai eficienţi dintre geto-daci. Mai mult în glumă decît în serios, invoc şi argumente de natură istorică, apte să probeze vocaţia pentru independenţă şi libertate a populaţiei din zonă: pînă şi gloriosul Imperiu Habsburgic, după o scurtă perioadă de ocupaţie (1718-1739), a părăsit aproape de bunăvoie Oltenia, incapabil să administreze o regiune unde autohtonii au preferat să treacă Dunărea sau mai degrabă să ia calea codrului decît să se supună invadatorilor şi, evident, modernului sistem de impozitare propus de aceştia. În numele obiectivităţii şi al spiritului dialectic ce animă plaiurile mele natale, îl mai citez şi pe I.D. Sîrbu, cel care, exilat la Craiova, scria că poţi fi oltean de geniu oriunde în lume – la Bucureşti, Paris, New York, Hollywood sau Honolulu. Numai în Oltenia, nu. Şi uite aşa, măi fraţilor, venii la noi, în Vîlcea. Sîntem tot un fel de olteni. Dar, cum zic meridionalii din Olt şi Dolj, nişte olteni pîrîţi. Fără a fi retezată din trunchiul viguros al oltenităţii, ramura noastră a crescut un pic cîş. De la Rîmnic în sus, către munte, se vorbeşte tot cu perfectul simplu, dar ne salutăm cu „servus".

Alteritatea noastră în raport cu celelalte provincii şi chiar cu Oltenia-mater se construieşte printr-o subtilă, dar consistentă glisare pe la viile Drăgăşanilor, înspre prunii Ţării Loviştei. Cum mergi spre nordul judeţului, te apropii din ce în ce mai mult de taciturnul Sibiu şi te îndepărtezi tot mai mult de gureşa Craiovă. E posibil ca anii de comunism să mai fi atenuat din diferenţe. Propria experienţă îmi spune totuşi că spiritul tolerant al Vîlcii ori i-a rejectat pe moldoveni, ori i-a asimilat. În schimb, conjudeţenii mei mai citiţi nu uită cine s-a născut aici, revendicîndu-i, cu egală îndreptăţire şi fervoare, pe Virgil Ierunca şi Nicolae Manolescu, pe Dinu Săraru şi Mitică Dragomir. La fel de paradoxal, vîlcenii se pot mîndri că au sprijinit, după război, cîteva importante grupuri de rezistenţă din munţi; întocmai cum găzduiesc acum şedinţa de reînfiinţare a Partidului Comunist Român. Başca obîrşia ultimilor doi premieri ai regimului Constantinescu. Făcui ce făcui şi, na, că mă dusei în bălării!

În loc să definesc antropologic sau măcar etnografic atributele vîlcenitudinii, uite că am eşuat în inconsistente aluzii politice. Ar fi fost mai corect dacă ziceam că în zilele noastre vîlcenii, ca tot românu', Frutti-Fresh beau, că de Coca-Cola n-au bani? Sau că viaţa mondenă a tineretului rîmnicean se desfăşoară în jurul elegantului McDonald's (fost Moto-Velo) din centru?

Se prea poate! Dacă însă, în afara puştanilor, îi veţi întreba peăia mai purii, ca mine, mulţi vor răspunde: vîlcenii sînt ceva deosebit. Le las altora bucuria de a scrie despre construcţia identitară şi arhitectura regională a noii Europe. Eu voi zice cam ca Pătrăşcanu: „Înainte de a deveni român, m-am născut vîlcean". Dacă patria este „locul unde joacă acasă echipa naţională", la fel, pentru mine, echipa de club favorită rămîne Chimia. Actualmente, FC Viitorul Rm.-Vîlcea, locul 8 în Divizia C5, la începutul returului.

▲

Cornel Mihai UNGUREANU

Taxiul roşu

Oaştept pe Iulia, pe peronul gării din Craiova. Vine special pentru vernisajul expoziţiei de fotografie, aşa că, după prînz, trebuie să fim la Muzeul de Artă.

Trenul soseşte, ca-n Japonia, la ora fixată, şi are vagoane albastre şi vechi, ca şi trenul cu care am venit eu la Craiova, pentru prima dată. Într-un fel se vorbea în orăşelul din Muntenia în care copilărîsem – şi în care Gigi, vecinul, îmi cînta, de cîte ori mă vedea: *M-a făcut mama oltean*, pînă-mi veneau în ochi lacrimi de ciudă! – şi în altul vorbeau oamenii după ce trenul a trecut, miraculos, chiar dacă pe un pod, Oltul. Rîdeam, împreună cu fraţii mei, auzind cîte-un *Fusei acia, la nor㠖mea* sau *Magerie, vino pi colea*. Am început să vorbim şi noi aşa, în glumă, dar ceilalţi nu-şi dădeau seama şi ăsta era, de fapt, *şpilul!* (cuvînt pe care îl folosea tanti Dida şi care mă făcea să mă gîndesc la un fel de şurub din aur). *Era caraghios orice ai fi spus!* Ca-n întîia zi de şcoală a lui Saroyan! *(Hannah Winter, ce mesteci în gură?* întreba învăţătoarea. *Gumă*, zicea Hannah. *Arunc-o la coş!)*. Teribil de amuzant!

De ce rîdeai aşa? mă întreabă Iulia, rîzînd la rîndul ei, în timp ce ne pupăm *ţoc-ţoc*, pe obraji doar, nu ca altădată, dar cu mult drag, *încă*. Îi spun cum imitam olteni, cînd eram mic, şi-i zic şi că e ultima zi în care mai pot scrie despre ei, pentru *Dilema*. *Şi ce-ai să scrii?* mă întreabă ea, care se fereşte de nivelările oricărei generalizări. *Nu ştiu*, zic. *Cezar voia ceva despre specific regional, cum ne raportăm la ceilalţi, cum ne vedem noi, mai cu seamă cultural vorbind.*

Hai, mai bine, să-ţi arăt magnoliile! Au înflorit toate pe care le cunosc, în oraşul meu.

E o zi absolut năucitoare! Te dor ochii de-atîta frumuseţe! Copaci arhiplini cu flori albe şi roz, parfumul ăsta înnebunitor pe care vîntul îl împrăştie pe străzi – o agresiune suportabilă doar în doi. Cîinii zac la soare, în blănurile lor, în *Parcul Crizantemei*. Copiii bat mingea. Cîţiva copaci încăpăţînaţi îşi păstrează frunzele de astă-toamnă, amintindu-mi cuvîntul *fidelitate* tocmai aici, pe aleile unde cîndva jucam, îndrăgostiţi, badminton. Căciuliţa de pe reclamele la *capuccino* seamănă cu căciuliţa pe care Ligia a purtat-o în toamna trecută, la mare. *Ce face Ligia*? mă întreabă Iulia. *E la Avignon. Se plimbă printre migdalii înfloriţi. Îl iubeşte pe Saşa*. Copilul încearcă să rupă o crenguţă. *Pe tine nu te iubeşte?* Petalele se scutură. *Nu*. Biserica Sf. Ilie. Casa Băniei. Biserica Sf. Dumitru. Case vechi, locuite de rromi, lîngă Piaţa Veche. Izvorul Purcarului. Biserica Madona Dudu. Grădina botanică (prea multe afişe pe care sînt reguli). Izvorul Jianului. *În tren era o fetiţă care o întreba pe mama ei: ce taxi luăm acum, cînd coborîm, unul roşu sau unul albastru? Albastru, a răspuns mama. Hai, ziceai roşu, că şi eu vreau albastru, a zis fetiţa. Atunci luăm unul roşu, a zis mama. Eu aş fi vrut albastru, a zis fetiţa, dar dacă tu vrei roşu, luăm unul roşu*. Iulia mă priveşte ca-n vremurile bune. Pe creştetul statuii lui Macedonski păsările au aplicat cîte-un găinaţ. *Mă gîndeam să scriu despre solidaritatea asta specială a oltenilor, despre felul direct de a fi – mai puţină politeţe, dar şi mai puţină ipocrizie –, despre vorba repezită şi sîngele fierbinte, despre generozitate. Sînt săritori oamenii, aici – şi parcă au mai puţine ifose, dar nu ştiu de ce trăiesc ei cu obsesia duşmanului. În multe din cîntecele lor populare dau peste duşmanul ăsta blestemat!* zic, în timp ce ne îndreptăm spre Muzeul de Artă, trecînd pe lîngă firme cu *Consumabile*, afişele Teatrului liric – *Concert de Arii* şi tarabe care ne liniştesc: *Avem pleiboi*. Salut cîţiva oameni de cultură, la intrare. *Vă simt frustraţi. Nu degeaba zicea un scriitor de-aici de la voi că din Craiova se pleacă, aici nu se rămîne. Aveţi măcar o editură de anvergură în oraş? Nu aveţi tupeu, nu aveţi curaj, vă bucuraţi cînd vreo revistă din Bucureşti vă pomeneşte în vreun articol, îl decupaţi şi comandaţi, eventual, o ramă mică. În cercul culturii române, care nici el nu e cine ştie ce, sînteţi un cerculeţ cam mic,* zice Iulia şi privim amîndoi fotografiile alb-negru ale bătrînului american. *Dar a avut loc, nu de mult, un Forum cultural, aici la voi. Cu preşedintele ţării, oameni de cultură, lucrurile se vor schimba*, zice ea, *am văzut că e un plan pe zece ani*. Tac, cu gîndul la *marea cultură naţională*, la *Sîntem olteni, adică sîntem munţi*, la toţi oamenii care au devenit cetăţeni de onoare ai Craiovei, numai în ultimul an – şi care nu vor fi niciodată Brâncuşi.

© S. Ivanoschi

Ajungem la gară în ultimul moment şi Iulia urcă în tren fără să-şi mai ia bilet. Îmi scrie cîteva cuvinte pe o foaie mică şi galbenă, pe care o împătureşte şi mi-o dă înainte de a mă surprinde cu un sărut.

Puţine zile sînt aşa de frumoase şi, cînd se întîmplă să le avem, nu ne sînt bune la nimic, citesc în taxiul albastru care mă duce spre casă. Îmi ia ceva timp, pînă-mi amintesc că e un gînd din volumul ăla jerpelit al lui Saroyan, pe care i l-am dat, de ziua ei, acum cîţiva ani. Aş fi vrut să-i dau mai mult, dar am ales *scrisul*. Asta e ca şi cum ai alege, cultural vorbind, un taxi albastru! În Craiova, trebuie să aştepţi cîţiva ani, ca să prinzi unul – iar înăuntru găseşti doar inconfort şi nesiguranţă. Dar, decît să te plimbi cu taxiul roşu...

▲

DINSPRE NORD-EST...

Svetlana CÂRSTEAN

De la smîntînă la praz şi invers

Am plecat din Moldova acum 14 ani. Nu mi-am mai vizitat oraşul natal, Botoşaniul, de trei ani de zile. M-am despărţit de moldoveni şi de lumea lor imediat ce am aterizat în Bucureşti. Adevărul este că tatăl meu îmi asigurase din vreme o adaptare uşoară în Muntenia, impunîndu-mi încă din clasa I să renunţ la accent, să vorbesc „corect". În consecinţă, am reuşit să mă strecor uşor printre munteni, să mă dau de-a lor, să-i induc în eroare. Mă întreb însă cum de am intuit atît de timpuriu că e mai greu să-ţi suporţi diferenţa decît să ţi-o afirmi.

În primii ani de trai aici, în Sud, am aflat lucruri noi despre locurile din care veneam şi despre oamenii de acolo. Am aflat că moldovencele sînt curve şi moldovenii mototoli. Sau invers, adică în primul rînd moldovenii sînt mototoli, şi abia mai apoi, moldovencele sînt curve. În fine, ca de obicei, nu se ştie nici în acest caz ce a fost mai întîi, oul sau găina. Oricum, pentru mine, aceste informaţii au constituit o noutate absolută. O viziune atît de sexualizantă asupra Moldovei nu se putea însă să nu mă pună pe gînduri. Cam aşa m-a întîmpinat Sudul, cu destule prejudecăţi, cu oarece dispreţ, cu oarecare îngrijorare pentru soarta junilor săi, posibile victime ale mele, cu prazul pe care l-am urît din prima clipă, cu mîncărurile lui lungi şi lipsite de smîntînă. Sau cel puţin aceasta a fost Sudul cu care am avut eu de-a face.

În Moldova, smîntîna se pune în mîncăruri în cantităţi considerabile, prazul e ca şi inexistent, oamenii foarte primitori, iar prejudecăţile despre munteni cu siguranţă active – deşi eu personal nu aş putea spune care sînt ele. Sau cel puţin aceasta e Moldova pe care o cunosc eu.

M-am ferit mulţi ani să recunosc în faţa multora că sînt moldoveancă. Mi se părea mai prudent aşa. Am evitat să-mi fac prieteni moldoveni în Bucureşti. Primul prieten din Moldova pe care l-am avut aici este Andrei Ţăranu. În comparaţie cu mine, el îşi exhibă accentul atît de tare, încît mulţi îl cred de-a dreptul basarabean. Nonşalanţa lui în acest sens, vorba lui dulce, m-au vindecat de ruşinea şi spaimele legate de locurile mele de baştină. Acesta a fost în acelaşi timp începutul împăcării. De atunci, mi-au apărut, culmea, în cale, din ce în ce mai mulţi moldoveni, cu care am descoperit că mă înţeleg oricum bine, că ceva ne uneşte inevitabil. Nu ştiu cum e Moldova cea adevărată, dacă există aşa ceva, dar Moldova mea (cea interioară, ar spune unii) are şi bărbaţi deştepţi şi unii mai prostuţi, şi femei mai focoase şi unele mai puţin pasionale. În Moldova e într-un fel ca peste tot, dar fără îndoială altfel. Iar acest altfel pentru mine e de bine, pentru că înseamnă copilărie, amintiri, siguranţă. ▲

Andrei ŢĂRANU

Identitatea pierdută

Cu ocazia acestui articol, mi-am dat seama că, de fapt, nu mai am identitate locală. Am accent moldovenesc, mi-e tot timpul dor şi drag de Iaşi, dar mi-am pierdut identitatea locală. Probabil am remarcat mai de mult această pierdere, dar nu i-am mai dat importanţă, procesul deja a devenit ireversibil, nu voi mai avea identitate locală niciodată. Nici măcar nu îmi pare rău, pur şi simplu remarc un fapt pe care îl ţineam doar pentru mine. Şi de fapt, de ce să mă plîng, majoritatea celor ca mine au păţit acelaşi lucru.

Identitatea locală este unul dintre cele mai ciudate forme ale identităţii personale, pentru că, în principiu, ea se subsumează tuturor celorlalte forme de identitate, e un fel de identitate mai mică, care nu prea ţine de tine, ci mai mult de norocul sau ghinionul de a te fi format într-un spaţiu cultural care ţi se impune subtil prin limbaj, comportament şi care te transformă într-o persoană definibilă exterior în raport cu cei ca noi şi ceilalţi. Ea se impune de la sine, şi te capturează în interiorul ei, loc din care foarte greu reuşeşti să mai ieşi. Ea îşi va lăsa o amprentă permanentă asupra oricărui individ, generîndu-i cîteodată confort şi de cele mai multe ori complexe.

Ştiu că atunci cînd eram mic, alături de alţi provinciali, nu neapărat moldoveni, îi detestam pe copiii bucureşteni pentru ceea ce nouă ni se părea a fi artificial şi pompos în comportamentul şi hainele lor. Ceea ce remarcam era faptul că identitatea lor de bucureşteni ţinea loc, de multe ori, de status social, adică era de ajuns să fii din Bucureşti ca să fii deja superior. Astfel, îmi construisem o identitate locală prin reacţie, care nu era prea des pusă la încercare, dar care ţinea loc de suport social. Mai tîrziu am învăţat că locul meu este într-adevăr unul special, şi că eu sînt un norocos, iar ceilalţi ghinionişti. Şi oraşul meu s-a transformat, după 1977, chiar dacă nu a avut prea mult de suferit la cutremur, cartiere întregi s-au ridicat peste noapte mărind numărul celor care aveau aceeaşi identitate cu mine, făcîndu-mă prin număr să mă simt confortabil.

Şocul l-am resimţit mai tîrziu, prin clasa a IX-a cînd, fiind la Braşov, sau în alt oraş ardelenesc, am aflat ce înseamnă să fii moldovean în România. Nimeni nu este mai hulit şi mai jignit decît moldoveanul, deşi el nici măcar minoritar nu se poate considera, că doar face parte din etnia majoritară. Chiar şi celelalte minorităţi au ca suprem argument al prostiei cuiva originea moldovenească. Desigur că a existat şi un aport important al moldovenilor la formarea şi întărirea acestor prejudecăţi, dar mă întreb dacă numai moldovenii sînt aşa cum sînt descrişi – săraci, murdari, leneşi, alcoolici, indolenţi, cu un număr nesfîrşit de copii mizeri etc. – sau este o caracteristică a tuturor românilor abătută asupra unui singur reprezentant. Sărăcia şi şomajul sînt apanaje ale întregii societăţi, şi există şi structuri regionale defavorizate, ca zona din jurul Hunedoarei – este probabil polul absolut, conform statisticilor, al sărăciei şi lipsei locurilor de muncă. Dar cei de acolo sînt convinşi că această plagă a căzut peste ei datorită venirii unui număr prea important de moldoveni, care au distrus *(sic!)* spiritul de hărnicie al locuitorilor acelei zone.

În faţa acestor acuze, care au luat naştere în perioada comunismului, dar s-au întărit şi întins în perioada tranziţiei, de multe ori şi cu conotaţii politice obsesive, o parte dintre moldoveni – printre care şi eu – au răspuns cu formarea şi întărirea unui fals complex de superioritate. Noi sîntem sarea acestei ţări, ziceam noi, noi (?) am făcut limba literară a acestei naţii prin Eminescu (de obicei al nostru), noi avem mînăstirile, noi avem spiritul şi geniul şi multe altele, vouă vă e ciudă. Această fantoşă de reacţie funcţiona totdeauna minunat în Moldova, dar se spărgea ca un balon de săpun în alte părţi (pe litoral, de exemplu, cei din Iaşi se segregau vizibil, ceea ce întărîta la batjocură). Dispreţul, ale cărui motivaţii am fost totdeauna incapabil să le înţeleg, i-a făcut pe buni prieteni ai mei să plece din zona lor cu oarecare frică, sau să îşi creeze identităţi false. Eu am spus că voi înfrunta „duşmanul" la el acasă.

Pentru asta mi-am întărit şi asumat integral accentul, pe care oricum îl aveam. Am încercat să păstrez nealterat spiritul – cel puţin aşa cum îl înţeleg eu – al moldovenilor din zona mea şi să pătrund în Bucureşti ca un învingător. Dar, de fapt, nu mi-au folosit la nimic toate astea, pe nimeni nu a interesat prea tare accentul meu, cel mult sub forma unei excentricităţi, la fel fiind trataţi şi amicii mei ardeleni cu accent specific. Iar, în privinţa celorlalte, Bucureştiul e un oraş mult prea eterogen ca să fie interesat de un „spirit" destul de arhaic, de victorii sau înfrîngeri parţiale. Este un oraş lipsit prea mult de o identitate specifică, de o formulă integratoare ca să mai creadă încă un venetic şi, ca să parafrazez un film celebru – Bucureştiul nu crede în lacrimi, el nu crede în nimic.

Abia acum îmi dau seama că toate complexele mele au fost mai mult de paradă, şi au avut mai degrabă rolul de a-mi genera eu însumi o identitate, să îmi fac un scop. De fapt, în condiţiile unei mobilităţi sociale tot mai mari, identitatea locală se capătă, nu se aduce de acasă, chiar dacă asta generează nostalgii. Iar pînă la urmă şi astea trec ... ▲

Petre BARBU

Înjură-mă de mamă, moldovene!

Într-o după-amiază de vară, în urmă cu vreo doi (trei?) ani, mă aflam la masa mea de lucru şi scriam ceva. La un moment dat am auzit de-afară un glas sever: „Moldovene! Ce mă-ta-n cur faci, băi, moldovene? Băi, moldovene!" Am înlemnit. În prima clipă am crezut că cineva se căţărase pe bloc, pînă la etajul nouă unde locuiesc, şi mă urmăreşte de la fereastra deschisă, pe mine, moldoveanul care trăieşte de 12 ani în Bucureşti. Am ridicat încet capul de la computer şi am privit cerul. Nimeni. „Băi, moldovene! Moldovene!" – a continuat glasul. M-am apropiat speriat de fereastră şi, cu mare precauţie, am privit în stînga, în dreapta... La două ferestre distanţă, vecinul meu striga furios, cu năduf, altui vecin, aflat jos, în faţa blocului. Cel de jos îl înjura de mamă pe vecinul meu de palier, iar acesta îi răspundea cu o jignire supremă: „Băi, moldovene!". N-am căutat să aflu care a fost motivul conflictului dintre cei doi dîmboviţeni.

Dacă acest schimb de înjurături ar fi avut loc în blocul în care am crescut, situat într-un cartier muncitoresc de la periferia Galaţiului, poate că nici nu l-aş fi auzit, văzîndu-mi mai departe de scris. Am scris şi în casa părinţilor mei din Galaţi, dar în alte vremuri. Scrisul, lectura sau pregătirea examenelor la Politehnică îmi erau întrerupte de huruitul maşinilor care intrau în curtea interioară a Complexului Alimentar. Poziţia blocului nostru, aflat chiar în spatele Complexului, era invidiată de toţi locuitorii cartierului. Nici bine nu se oprea maşina cu brînză de vaci sau cea de carne, că toţi locatarii blocului formau deja o coadă. Ei erau primii la cozile pentru ulei şi zahăr pe cartelă, tacîmuri şi ouă. Fugeam şi eu la coadă, pentru că, oricît de „artist" m-ar fi considerat părinţii mei, eram şi eu o gură de hrănit. În acel timp, consideram Bucureştiul drept centrul Lumii sau mai degrabă locul unde strălucea steaua destinului meu: acolo se aflau revistele la care trimiteam povestirile mele, editurile unde visam să-mi apară cărţile, marii critici literari pe care-i citeam cu veneraţie în publicaţiile de specialitate, acolo se aflau teatrele şi Cinemateca. În naivitatea mea (prostia mea – asta ca să fiu cinstit pînă la capăt) consideram Casa Scînteii drept clădirea în care lucrau cei mai talentaţi şi deştepţi oameni de litere din ţară. Expediţiile mele bucureştene de-o zi, timp în care îi lăsam ceva proze lui Dinu Flămând sau regretatului Radu G. Ţeposu pentru *Amfiteatru*, reprezentau subiectele poveştilor spuse cu însufleţire prietenilor, părinţilor, rudelor de diferite grade şi colegilor de facultate, care într-o viaţă studenţească cenuşie tolerau cu îngăduinţă astfel de povestiri „exotice". De pe urma unei singure zile petrecute la Bucureşti, în care prindeam un film sau un spectacol de teatru, aveam ce să povestesc în Galaţiul meu vreme de o lună. Dacă voiajul dura două-trei zile (un festival studenţesc, de exemplu) aveam asigurate alte şase luni de poveşti şi anecdote de Bucureşti.

Timp de doi ani n-am mai alergat la cozile din spatele Complexului Alimentar, pentru că am devenit stagiar la fabrica de rîşniţe şi aspiratoare din Curtea de Argeş. Atracţia Bucureştiului s-a păstrat, deşi cîţiva strungari pe care-i pontam în schimbul de noapte din secţie s-au oferit, văzîndu-mă că nu vorbesc ca moldovenii, să-mi găsească o fată cu zestre în zona Argeşului, să mă însor, şi să rămîn de-al lor. Aveau ţuică bună. Am fost de-al lor, fără să le dau curs ofertei, pînă-n ziua în care poetul Mircea Dinescu a apărut pe micul ecran. Atunci am fugit în Bucureşti şi am început să scriu la gazete, aşa cum visasem în cartierul meu din Galaţi. (Cu această ocazie am descoperit că oamenii de litere care lucraseră pînă atunci în Casa Scînteii nu erau chiar cei mai talentaţi şi deştepţi din ţară.)

Locuiesc de 12 ani în Bucureşti. De două-trei ori pe an dau o fugă la Galaţi, în blocul aşezat în spatele unui complex alimentar pustiu şi dezafectat. Şi de fiecare dată cînd mă întîlnesc cu vreun amic gălăţean sînt întrebat dacă am casă, dacă am maşină, familie, copii, dacă am ajuns mare, măcar un şef de gazetă sau director la ceva, acolo, la Bucureşti. Răspunsurile mele nu sînt pe măsura aşteptărilor. Interlocutorii mei dau din cap, gest care ascunde un gînd crud: mai bine rămîneai fruntaş aici, la noi, decît un „maţe fripte" la Bucureşti. Şi pentru a-mi mai da încă o şansă de a creşte în ochii lor, mă întreabă invariabil: „Şi pe la Bucureşti ce se mai întîmplă?" Ridic din umeri, încercînd să improvizez vreo ispravă de-a lui Băsescu sau a unui VIP dîmboviţean. „Degeaba trăieşti în Bucureşti!" – par a spune înainte de a ne despărţi. Prietenul meu Stejaru, care a rămas în Galaţi, deşi a visat şi el cîndva să trăiască printre cei mai talentaţi oameni ai ţării, îmi povesteşte la telefon concertele şi spectacolele de teatru pe care le-a văzut în expediţiile sale de două-trei zile pe malurile Dîmboviţei. Uneori, îmi cumpără bilet la vreun teatru şi, în ciuda oboselii, nu pot să-i refuz generozitatea: doar e gălăţean de-al meu! Oraşul în care trăiesc acum se întinde zilnic de la Titan, cartierul în care locuiesc, pînă la Pipera, unde se află redacţia în care muncesc.

Nu mă pot întoarce la Galaţi, chiar dacă, în lipsa unei identităţi culturale, oraşul are acum cea mai tare „carte de vizită" a capitalismului românesc: privatizarea SIDEX-ului! Dar nici în Bucureşti nu mă simt bine. Nu mă deranjează stresul şi agitaţia din marele oraş, ci înjurăturile bucureştenilor care mă fac să tresar nostalgic. ▲

SPRE SUD-EST

Florin POENARU

Noi şi restul lumii

Cum sîntem noi, românii? O întrebare care ne-a obsedat (şi încă ne obsedează). De cele mai multe ori încercarea de tipologizare se face prin raportarea la ceilalţi, la străini: cum sîntem „noi“ în comparaţie cu „ei“. Dar cunoaşterea noastră ca popor se poate face şi altfel. Prin raportarea la noi: cum sîntem noi românii faţă de noi românii. Adică o abordare a etosului românesc din perpectiva „provinciilor istorice“. E just să se întîmple aşa, atîta timp cît evoluţia regiunilor româneşti nu a fost asemănătoare şi, mai mult, dacă diferenţele există de ce să nu le valorificăm.

Dumitru Drăghicescu în *Psihologia poporului român*, vorbind despre Dobrogea, observa că este de fapt „o Americă mai mică“. Într-adevăr, sînt în jur de 18-20 de naţii care trăiesc în Dobrogea, fiecare cu tradiţiile şi mentalităţile proprii. Cum se poate atunci stabili un specific al zonei, o trăsătură dominantă? Ar fi un răspuns, însă inevitabil tautologic: specificitatea Dobrogei este multispecificitatea. De aici există un aspect ce merită subliniat: toleranţa. Este însă o formă aparte de toleranţă. Fiecare este gata să-l accepte pe celălalt tocmai pentru a fi şi el, la rîndul lui, acceptat. Cred că este vorba de o teamă mai veche. Fiind locuitori ai unui „Pămînt al nimănui“, aşa cum a fost deseori considerat (şi istoria ne dovedeşte acest aspect), cei care îl ocupau aveau nevoie de legitimitate. Aşa că toleranţa devenea o monedă de schimb, o posibilitate a supravieţuirii. Cum strămoşii celor mai mulţi dobrogeni au venit aici după 1878 (relativ recent), nimeni nu poate oferi argumentul dăinuirii de n-secole ca în alte regiuni.

Reluînd întrebarea de la început şi modificată în forma: „Cum sînt dobrogenii?“, pentru a răspunde la ea trebuie să avem în vedere două componente etnico-psihologice fundamentale: marea şi larga influenţă orientală. Acestea două par a deosebi fundamental felul de a fi al dobrogenilor faţă de restul locuitorilor ţării. Ar putea bineînţeles exista obiecţia că nu toţi dobrogenii locuiesc în apropierea mării. Nu-i relevant atîta timp cît fiecare locuitor de aici are conştiinţa deschiderii oferite de mare. S-a observat (psihologic, istoric etc.) că marea induce un sentiment al infinitului în cei ce o contemplă, o deschidere largă, o conştientizare a libertăţii. A privi marea provoacă un şoc interior, o zguduire a tot ce era înainte. Nu am văzut niciodată oameni plîngînd de emoţie cînd au privit pentru prima dată muntele, însă de nenumărate ori am văzut oameni în toată firea care izbucneau în lacrimi pe faleză. Probabil că marea dă şi o idee despre insignifianţa umană în faţa naturii. Bineînţeles că această confruntare la modul interior cu marea s-a tradus în diferite moduri pentru fiecare om. A vedea marea cred că naşte şi o dorinţă de luare în posesie, de cuprindere, de a vedea ce se află dincolo de orizont, adică de limitare. Pe plan intelectual, o atitudine cum nu se poate mai benefică. La fel în cel economic, al negoţului. În planul relaţiilor interumane, însă, se trece de la o deschidere maximă faţă de ceilalţi pînă la o curiozitate excesivă. Permanenta dorinţă de a şti ce face celălalt şi, bineînţeles, de a comenta faptele sale. Nu-i de mirare diferenţa dintre modul în care sînt construite gardurile în Ardeal (pentru a da doar un exemplu) – înalte de cîţiva metri – şi cum sînt construite în această parte – unele abia schiţate.

Aici s-ar putea adăuga şi influenţa spiritului oriental. Taifasul în faţa unor ceşti de cafea (pentru femei) şi a jocului de table (pentru bărbaţi). Consecinţa imediată pare a fi pasivitatea (unii ar spune direct lenea), repaosul prelungit, ajungîndu-se poate la acel *dolce far niente* cu iz filosofic. În relaţiile cu „străinii“ (adică toţi cei care nu sînt din această zonă), dobrogenii mi se par a fi întotdeauna cei mai deschişi, dornici de a intra în dialog, de a comunica. Ei tind să facă întotdeauna primul pas. Şi cred că sînt singurii care nu prea au acel complex al provincialului faţă de „capitală“. Poate datorită faptului că Dobrogea, prin staţiunile sale, devine ea însăşi 3-4 luni pe an „capitala ţării“. La fel de bine însă, dobrogenii mi se par a fi cei mai plini de prejudecăţi (unii spun că bucureştenii s-ar putea să ne întreacă, însă am rezervele mele). Au „etichete“ pentru orice şi oricine şi nici măcar *a posteriori* mulţi nu renunţă la ele. Probabil că şi ceilalţi ne privesc într-un anumit mod (şablonard să zic), dar nu mi s-a părut niciodată că au aşa mari certitudini.

E greu de făcut o diferenţiere netă între regiuni, din punct de vedere al „specificului“. Multe trăsături comune se găsesc la fiecare în parte. O asemenea încercare, care nu cere răspunsuri ferme (nici n-are cum), devine mai degrabă un prilej de autocunoaştere, în oglinda mai multor determinări. Părerea mea...

▲

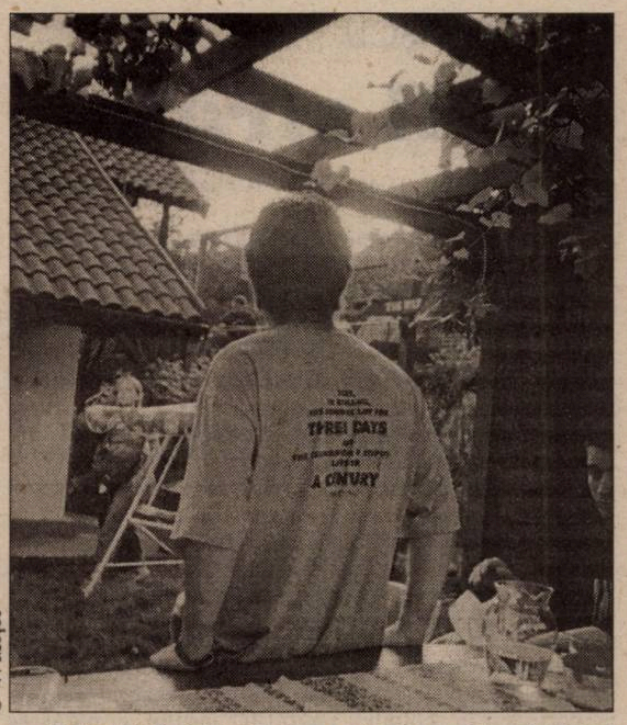

© V. Moţoc

Cătălin MANOLE

Specific local la „SC PARPALĂ“

Perieţi este un sat din Bărăgan. În sat există o cîrciumioară cu firmă explicită – „SC PARPALĂ“. Am intrat aici într-o după-amiază de duminică. La una din mese era Paraschiv cu o bere în faţă. La altă masă doi tineri mîncau în tăcere seminţe. Liliana, vînzătoarea blondă, aştepta clienţii îmbrăcată cu o pereche de blugi evazaţi.

La început a fost monologul lui Paraschiv:

– Moldovenii sînt în general oameni buni. Eu am făcut armata acolo. Te ajută la greu. În general, proşti sînt peste tot, dacă n-ar fi şi proşti deştepţii n-ar avea ce căuta. Erau oameni de nota 10. Nu se uita că eşti sătul, n-aveai geam la burtă să se uite dacă eşti mîncat sau nu, îţi dădea de mîncare. Eu aşa i-am cunoscut. Moldovenii apreciază în general omul sau militarul, pentru ei militarul este ceva pentru cauza tuturor. În schimb, la noi dacă îi ceri la unul o ţigară se scuză repede că n-are. La noi sînt şi calici şi nici nu se ajută la noi. În Moldova să vezi că ia foc casa la unul şi să nu sară toţi, nu se poate! Bine, acolo am întîlnit situaţia că îşi dădeau foc la case unii la alţii, ca tîmpiţii. Nu-s neapărat ei duşmănoşi. Toţi oamenii sînt duşmănoşi, că, dacă n-ar exista duşmani, n-am aveâ pentru ce trăi. Ţi se pare că ăla are mai mult ca tine, ţi se pare că ţi-a luat o palmă de pămînt... Aici nu e aşa, pentru că ne afectează clima. Şi, dacă iei o palmă de pămînt, aici o iei degeaba. Ce să faci cu ea? Încă doi-trei ani şi devenim Sahara curată!

Paraschiv se odihneşte, mai ia o gură de bere, se scutură de rumeguş. Apoi continuă:

– Dobrogenii îţi ia pîinea din mînă, nici n-ai timp să te uiţi la ea. Pînă ai căscat gura, rămîi fără ea, de îţi muşti degetele. Găseşti şi oameni cu suflet că aici nu poţi să caracterizezi, să bagi într-o oală pe toată lumea. Aşa şi cu ţiganii, că am lucrat şi cu ţigani. Ardelenii au calmul lor care te scoate din sărite. La semafor sau în intersecţii în Timişoara, Arad, Oradea n-ai să vezi să-ţi facă semne obscene. Te aşteaptă. E influenţa vestică, au avut-o şi o au. Între Transilvania şi noi e diferenţă de 20 de ani cu condiţia să stea ei pe loc. Aici e sărăcie multă şi ură. Ura poate fi prostească. Dar ura poate fi şi fenomenul sărăciei. Păi dacă eu n-am, tu n-ai şi ăla are nu trebuie să sărim toţi pe el să ne acoperim bucăţica?! Şi de furat poate pe Lună nu se fură, în rest unde nu se fură?

Unul dintre cei doi băieţi mai cumpără o pungă de seminţe. Este momentul în care se sfîrşeşte monologul lui Paraschiv şi începe dialogul său cu Liliana. Începe ea:

– Acuma pe cinstite, după părerea mea, a arătat şi la televizor, cele mai rele cazuri posibile s-au dat de la Iaşi. Deci în ultimul timp de la Iaşi la televizor apar tot timpul probleme, incendii, mame care şi-au ars copilul, bărbaţi care sînt violatori. Aproape în fiecare seară la *Observatorul* de la Antena 1 Iaşi era prima problemă. Bă, da' tot ce e rău numai de la zonele alea, vorbeam cu soţul meu...

– Tu ştiai că judeţul Ialomiţa deţine locul întîi în topul furturilor de animale?

– Furturi de animale sînt de acord, dar ...

– Sînt animale, dar vor pe moca. Aici vezi, pe cînd în Ardeal n-ai să vezi. Nu însemnă că dacă e o turmă de animale nepăzite, mergem să le furăm.

– Deci eu vreau să spun că în Moldova oamenii s-ar putea să fie totuşi puţin mai răi ca în Bărăgan.

– Da' de ce? La noi nu s-a furat? N-au fost oameni din sat sau din comunitate care au furat?

– Nu ştiu. Eu vreau să spun aşa: la *Teleeurobingo* sau la toate jocurile astea, în general cîştiga zona aia, tot a Moldovei, era disperare, parcă ziceai că trage acolo cu tunu' şi împrăştie numai bani acolo, înţelegi? Acuma nu mai e jocuri de noroc şi nu ştiu ce să se cîştige, numai de rău auzi din zona aia. Deci mie nu-mi dă impresia că e o societate prea grozavă acolo în Moldova.

– Aia a fost o zonă defavorizată mult timp. Ei erau bîntuiţi: primăvara de inundaţii, iarna de viscole şi vara de furtuni şi incendii. La Timişoara au avut noroc anul trecut. Deşi a bătut piatră, era porumbul, cultura a doua!, era ştiuleţii cît sticla asta de bere.

– În Transilvania sînt nişte oameni deosebiţi. Da' deosebiţi rău. Adică foarte buni, cumsecade, săritori, deci te ajută la orice, aşa cum ai zis tu. Se pare că din toată ţara ei sînt cei mai primitori oameni din toată România noastră.

– Sînt oameni între oameni... Ce? N-au fost şi din Banat, din Transilvania care au dat ţepe?! Asta e! Dar nu poţi să-l judeci după haine, nici după nimic. Numai după comportament. Şi ăla depinde cum îl prinzi! Dacă prinzi omu' cînd îi e lui bine, e bine, dacă nu, nu ai şanse. Ai toate şansele să ieşi cu una peste ochi, depinde cum îl prinzi pe om.

– Aici cred că pînă ajungem să fim prieteni cu cineva durează foart mult. Ori te fură, ori te înşeală, şi pînă ajungi să te cunoşti unu' cu altu' iei prea multe ţepe. Şi renunţi şi te duci de unul singur înainte, că altfel n-ai nici o şansă. Bănuiesc că acolo familia e unită, pe cînd la noi este, da' fiecare cu banul şi cu buzunarul lui.

Paraschiv încearcă să aibă ultimul cuvînt:

– Oricum ar fi, eu de aici nu plec. În general, se spune „Paşte iarba pe unde o cunoşti“.

Dar cînd ieşeam pe uşă Liliana, a strigat după mine:

– Oltenii se distrează mai bine ca noi! Oltenii ştiu să se distreze!

▲

© L. Muntean

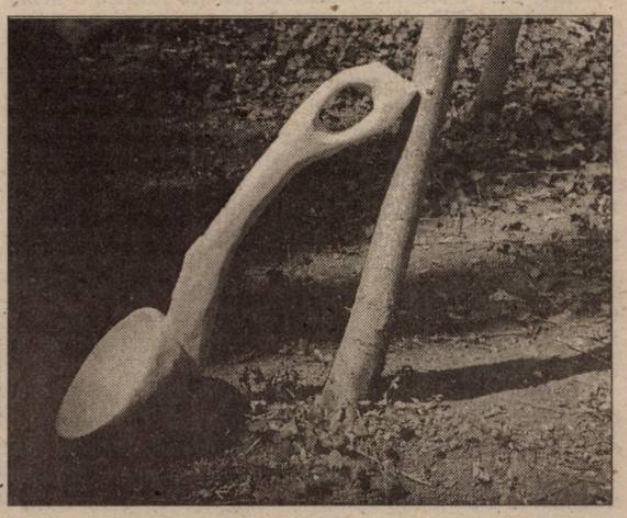
© R.C. Marinescu

Silviu LUPAȘCU

A fi străin

Platon *(ca.* 427 – 348 / 347 î. H.) descrie în *Legile* cele patru categorii de străini.

Negustorii, care trebuie primiţi în afara zidurilor cetăţii, în vecinătatea oraşului, la porţile edificiilor publice.

Călătorii mînaţi de dorinţa de a-şi desfăta ochii şi urechile cu „frumuseţi" artistice, cu spectacole şi producţii muzicale. Se cuvine ca ei să fie întîmpinaţi cu ospitalitate binevoitoare, să fie găzduiţi în locuinţe aflate în apropierea templelor.

Diplomaţii, care vin din altă ţară pentru afaceri de stat, sînt primiţi de generali, ilarhi şi taziarhi, iar răspunderea purtării de grijă se împarte, în cazul lor, între gazde şi pritani.

Din cea de a patra categorie fac parte cărturarii rătăcitori, cercetătorii moravurilor, care au intenţia să cunoască instituţiile bune ale altor state şi să împărtăşească, totodată, descoperiri şi aşezăminte încă necunoscute de locuitorii cetăţii. Ei sînt îndrituiţi să intre nechemaţi în casele bogaţilor şi învăţaţilor, deoarece au „aceeaşi calitate ca şi ei", sînt bogaţi şi învăţaţi întru spirit. După ce trafică noutăţile peregrinării în schimbul noutăţilor locului, ei părăsesc metropola încărcaţi de daruri şi de cinstirea pe care prietenii o arată prietenilor *(cf.* Platon, *Legile*, XII, 6, E. Bezdechi, p. 358-359).

În calitate de străin inclus în cea de a patra categorie, Platon a fost primit, la rîndul său, în nenumărate cetăţi spirituale, inclusiv în universul islamului mistic, în sufism, metropolă dincolo de ale cărei porţi nume său a devenit *Aflatun. No iwonder*, prin urmare, că Saadi (n. *ca.* 571 / 1175 – 1176, m. *ca.* 690 / 1292) rescrie, în *Gulistan* (considerat de Arthur J. Arberry, în *Classical Persian Literature*, p. 205, *a most intricate weave of subtly varied rhythms, an astonishing exercise in perfectly controlled virtuosity)*, fragmentul despre „străinii ce imigrează" şi îmbogăţeşte enunţul iniţial cu interesante orchestraţii persane. Un tată îşi exhortează fiul doritor de preumblare prin lume, în căutarea norocului, cu privire la cele cinci categorii de călători cărora le este hărăzit a se bucura de privilegiile călătoriei.

Negustorii care, graţie averii şi slujitorilor lor, îşi petrec zilele în oraşe şi nopţile în hanuri, trăind experienţa unei recreări perpetue în mijlocul tuturor lucrurilor bune ale lumii.

Omul instruit care, prin puterea cuvîntului, prin darul retoricii, este pretutindeni binevenit, iar cei care îl primesc sînt onoraţi de prezenţa sa.

Bărbatul tînăr a cărui frumuseţe atrage bunăvoinţa magiştrilor Sufi, deoarece un chip frumos este un balsam pentru inimile îndurerate.

Cel înzestrat cu o voce melodioasă, asemenea lui David, care este capabil să oprească păsările din zbor prin cîntecul său şi a cărui companie este căutată de oamenii pioşi.

Meşteşugarul care îşi cîştigă pîinea cu sudoarea frunţii şi care nu este nevoit să-şi piardă onoarea pentru a se putea hrăni *(cf.* Saadi, *Gulistan*, III, 27, Omar Ali Shah, p. 131-134).

Negustorii şi cărturarii rătăcitori figurează atît în taxonomia străinilor scrisă de Platon, cît şi în rescrierea semnată de Saadi, care înlocuieşte diplomaţii şi căutătorii de frumuseţi artistice cu arhetipuri ale călătorului mai pitoreşti, poate, în context islamic: efebul animat de *futuwwah*, cîntăreţul, meşteşugarul.

Abu Bakr Muhammad Ibn Yahya Ibn Al-Sayigh Ibn Bajja (n. spre sfîrşitul secolului V / XI – m. 533 / 1138), cunoscut drept Avempace de către scolasticii latini, a focalizat cea mai importantă dintre scrierile sale păstrate, *Regimul solitarului*, asupra noţiunii de *gharib*, „străin", „însingurat", „om singur". Aceşti călători s-au însingurat, s-au insolitat, parcurgînd calea cunoaşterii speculative dinspre cunoaşterea de sine spre cunoaşterea Inteligenţei Active. Prin uniune cu Inteligenţa Activă, „străinii" au devenit cetăţeni ai unei Cetăţi Ideale, ai Statului desăvîrşit, teocratic, care guvernează Împărăţia Spiritului. În această Cetate nu există nici medici, deoarece locuitorii ei se hrănesc în cel mai înţelept mod cu putinţă, nici judecători, deoarece fiecare individ a atins apogeul împlinirii morale a naturii omeneşti. Singur Dumnezeu este medic şi stăpîn atotputernic. Înainte însă de a ajunge în Cetatea Spiritului, cetăţenii ei potenţiali sînt diseminaţi, în calitate de „străini" şi „însinguraţi", în cuprinsul cetăţilor pămînteşti imperfecte, dominate de ignoranţă, injustiţie şi suferinţă. „Străinii" invocaţi de Ibn Bajja sînt asemenea unor plante care anunţă, care propovăduiesc, în tebaida cetăţilor pămînteşti, realitatea paradisiacă a grădinilor din Cetatea Ideală *(cf. Qur'an*, S. XXXVII / *Tîlharii*, v. 40-45; S. LV / *Cel Atotîndurător*, v. 45-75, Arberry, *The Koran Interpreted*, p. 457, 558-559). Alogeni ai spiritului pur, ei rămîn marginalizaţi şi neînţeleşi în familia adamică, în ierarhia societăţii omeneşti, adăpostită de zidurile care apără cetăţile pustiei *(cf.* Corbin, *Histoire*, I, p. 317-322).

Henri Corbin a schiţat biografia spirituală a noţiunii de *gharib*: *Le mot vient de l'ancienne Gnose, traverse les propos des Imâms du shî'isme, domine le* Récit de l'exil occidental *de Sohrawardî, et nous atteste, chez Ibn Bajja, que la philosophie en Islam se sépare difficilement de la gnose (cf.* Corbin, *Histoire*, I, p. 322). În celebrul *risalah* intitulat *O povestire despre exilul occidental*, Shihab-ud-din Yahya Suhrawardi (549 / 1155 – 585 / 1191) descrie călătoria făcută împreună cu „fratele Asim" („paznicul", facultatea speculativă a sufletului) din Transoxania („Lumea Sublimă") spre „tărîmurile occidentului" („împărăţia materiei", *hayula*, care, în comparaţie cu Lumea Sublimă, nu este decît un „văl de întuneric"), cu scopul de a vîna un stol de păsări pe ţărmul „Mării Verzi" („împărăţia lucrurilor sensibile"). Călătorii ajung în Kairuan (lumea văzutelor, căzută în păcat), un oraş „ai cărui locuitori erau răi" (locuitorii cetăţilor pămînteşti). Atunci cînd oamenii din Kairuan descoperă că în mijlocul lor au sosit doi dintre fiii bătrînului cunoscut sub numele de Al-Hadi Ibn Al-Khair Al-Yamani (Al-Hadi, „ghid", „Prima Emanaţie" în ierarhia celestă; Al-Khair, „binele", „cel bun", Intelectul Universal), ei îi înconjoară pe „străini", le pun cătuşe şi lanţuri („cătuşele" şi „lanţurile" trupului), şi îi întemniţează în străfundul unui puţ (lumea întunecată). Deasupra „fîntînii nefolosite" se află un „palat înalt" *(cf. Qur'an*, S. XXII / *Pelerinajul*, v. 45, Arberry, p. 338), cu nenumărate turnuri („palatul" reprezintă sufletele create înaintea corpurilor cereşti). Străinilor le este îngăduit să urce din puţ în palat numai la vremea înserării (pe timpul nopţii, străinilor le este deschis accesul spre Lumea Sublimă, pe calea viselor; atunci cînd simţurile sînt adormite, călătorii spirituali urcă spre „palat" pe scara onirică şi contemplă „formele inteligibilelor"; prin moarte, fiecare membru al familiei omeneşti ajunge în „lumea inteligibilelor", iar somnul este o a doua moarte *(cf. Qur'an*, S. XXXIX / *Adunările*, v. 42, Arberry, p. 476). O dată cu zorile, ei trebuie să se întoarcă „în fundul puţului" *(cf. Qur'an*, S. XII / *Iosif*, v. 10, 15, Arberry, p. 227), acolo unde se află „strat de întuneric peste strat de întuneric" *(cf. Qur'an*, S. XXIV / *Lumină*, v. 40, Arberry, p. 357). Străinii se eliberează astfel în mod discontinuu, prin călătoria nocturnă, ajung în palat şi privesc vidul înconjurător printr-o fereastră îngustă. Uneori porumbei se apropie de ei dinspre tronurile împodobite ale Yemen-ului, pentru a le descrie locuinţa Iubitului. Alteori fulgere trimise din Yemen îi vizitează, strălucesc dinspre răsărit, dinspre „partea dreaptă" *(cf. Qur'an*, S. XIX / *Maria*, v. 52 şi S. XX / *Ta Ha*, v. 80, Arberry, p. 306, 316), şi le aduc informaţii despre drumurile din Nejd, iar aerul înmiresmat cu ramuri de *arak* îi ajută să atingă nivelul extatic al fiinţei, să fie cuprinşi de dorul de Yemen, să tînjească după adevărata lor patrie. Ascensiunile nocturne şi coborîrile diurne sînt întrerupte de vizita pupezei (inspiraţia, *ilham*), care pătrunde prin fereastra îngustă a palatului într-o noapte luminată de lună şi le aduce călătorilor întemniţaţi o scrisoare „din partea dreaptă a văii (Lumea Sublimă), din cîmpia binecuvîntată, de la copac" *(cf. Qur'an*, S. XXVIII / *Povestirea*, v. 30, Arberry, p. 395). Pupăza aduce mesajul eliberator: „Am venit la voi din Saba cu anumite veşti (dinspre îndoială spre cunoaştere adevărată), după cum este scris în această scrisoare trimisă de tatăl vostru." Străinii dau curs preceptelor conţinute în epistola primită din partea lui Al-Hadi, se îmbarcă pe o corabie care îi poartă peste „valuri asemenea munţilor" *(cf. Qur'an*, S. XI / *Acoperămînt*, v. 42, Arberry, p. 216), pînă cînd sînt salvaţi de lumea „celor paisprezece sicrie şi zece morminte" (cele paisprezece facultăţi, cele zece simţuri interne şi externe). Umbra lui Dumnezeu îi absoarbe întru sfinţenie, iar străinii devin un singur străin care întîlneşte „calea lui Dumnezeu" şi înţelege că aceasta este „calea cea dreaptă" *(cf. Qur'an*, S. VI / *Vite*, v. 154, Arberry, p. 140). Străinul îşi întîlneşte „Tatăl", Intelectul Universal sau Sufletul Universal, „un bătrîn a cărui lumină strălucitoare despică pămîntul şi cerul". Eul rătăcitor, ajuns pe pragul mîntuirii, se plînge de chinurile îndurate în închisoarea din Kairuan şi primeşte verdictul paradoxal al bătrînului: „Prea bine, te-ai eliberat. Cu toate acestea, va trebui să te întorci în prizonieratul occidental, deoarece nu ai atins desăvîrşirea în acţiunea de scoatere a lanţurilor (ai venit pentru gînd, *fikr*, şi inspiraţie, *ilham*, dar în tine se află încă urme ale ataşamentului de materialitate). (...) Este necesar să te întorci acum (în exilul occidental, pentru a îndepărta resturile lanţurilor), iar eu îţi dau veşti bune: în primul rînd, după ce te vei fi întors în închisoare, vei putea să ne vizitezi şi să urci cu uşurinţă în paradisul nostru, oricînd vei dori; în al doilea rînd, vei fi încredinţat prezenţei noastre, în cele din urmă, şi vei părăsi pentru totdeauna tărîmurile occidentale." Bătrînul îi împărtăşeşte, de asemenea, că deasupra Muntelui Sinai se află Muntele Sinin, iar deasupra Tatălui se află Tatăl Tatălui şi o serie întreagă de strămoşi, pînă cînd linia genealogiei teocratice ajunge la Rege, Care este Marele Progenitor, fără Tată sau Tată al Tatălui: „A lui este cea mai mare splendoare, a lui este cea mai înaltă glorie şi cea mai puternică lumină. El este mai înalt decît înaltul, lumina luminii, deasupra luminii în vecii vecilor." *(cf.* Suhrawardi, *Al-Risalah*, Thackston, *The Mystical and Visionary Treatises of Shihabuddin Yahya Suhrawardi*, p. 100-108).

Această teologie a redempţiunii, de tip *salvator salvatus*, reprezintă un element de continuitate între sufism şi sistemele gnostice elenistice. Jalal-ud-din Rumi (604 / 1207 – 672 / 1273), la rîndul său, a ilustrat-o în naraţiunea despre gazela căzută prizonieră în grajdul măgarilor *(cf. Mathnawi*, V, v. 833-931, in Nicholson, VI, p. 52-57). Apologul Magistrului din Qonya descrie astfel simbolic exiguitatea ascetică a traiului pe care slujitorii aleşi ai lui Dumnezeu sînt nevoiţi să-l ducă printre semenii lor devotaţi sortilegiilor lumeşti, pasiunilor şi senzualităţii. În mijlocul acestei comunităţi rătăcite, nu numai sfinţii ascunşi devin „străini celeşti", asemenea lui Hilal *(cf. Mathnawi*, VI, v. 1183, in Nicholson, VI, p. 324), dar islamul însuşi se defineşte drept „străin", în concordanţă cu *hadith*-ul rostit de Muhammad: „Islamul a fost străin atunci cînd a apărut pentru prima dată în lume şi va redeveni străin şi binecuvîntaţi sînt străinii." Scenariul mistic din *O povestire despre exilul occidental* este identic, în esenţa sa, cu trama narativă arhaică din *Imnul mărgăritarului*, poem ale cărui rînduri conţin mitul fondator al teologiei gnostice despre salvarea sufletului. În opinia lui Hans Jonas, *the interchangeability of the subject and object of the mission, of saviour and soul, of Prince and Pearl, is the key to the true meaning of the poem, and to the gnostic eschatology in general (cf.* Hans Jonas, *The Gnostic Religion*, p. 127). În *Imnul mărgăritarului*, Prinţul sau Fiul trimis de Tată (Tatăl Adevărului) şi de Mamă (Mama Înţelepciunii) în căutarea Mărgăritarului sau Perlei (simbol al sufletului) părăseşte orientul casei părinteşti pentru a pleca în Egipt (simbol al lumii materiale căzute în păcat), loc occidental al exilului Perlei, asimilabil Kairuanului din povestirea lui Suhrawardi. Prinţul este perceput, în mod inevitabil, drept străin în Egipt: „de vreme ce eram singur, eram un străin pentru toţi cei care se aflau în han", „am îmbrăcat un veştmînt asemenea veştmintelor purtate de ei, pentru ca ei să nu descopere că sînt un străin care a venit să fure mărgăritarul" *(cf. Imnul mărgăritarului*, in Barnstone, *The Other Bible*, pp. 310-311). Prinţul asimilează hrana egipteană, îşi uită deopotrivă obîrşia regală şi menirea de a fi venit pentru a salva Perla, cade pradă unui somn adînc. Tatăl şi Mama îi scriu atunci o scrisoare, în care îl exhortează să se lepede de somnul de moarte şi îi reamintesc că este „fiu de regi", că a fost trimis în Egipt pentru a aduce Perla din captivitate. Salvatorul este astfel salvat de scrisoarea părintească, metamorfozată în mesager înaripat: „s-a ridicat în zbor sub forma unui vultur, rege al neamului păsărilor" *(cf. Imnul mărgăritarului*, in Barnstone, *The Other Bible*, p. 310). Epistola-mesager joacă, în economia narativă a *Imnului mărgăritarului*, un rol identic cu cel al pupezei din *O povestire despre exilul occidental*, care aduce prizonierilor din Kairuan scrisoarea redactată de Tată, Al-Hadi Ibn Al-Khair Al-Yamani. Primul trimis mîntuitor se rătăceşte pe căile exilului occidental şi misiunea sa ar rămîne nedesăvîrşită dacă el nu ar fi „trezit" de venirea celui de al doilea trimis mîntuitor, împrejurare care defineşte dubla salvare, caracteristică unui scenariu eschatologic de tip *salvator salvatus*. Complexa genealogie teocratică a „strămoşilor" rememorează, în *risalah*-ul suhrawardian, teologia gnostică a ierarhiilor celeste (eoni, sizigii). După ce reintră în stăpînirea Perlei, Prinţul se reîntoarce în triumf în reşedinţa sa orientală, în palatul „regelui regilor".

A fi străin în cetate sau în tărîmul occidental al exilului exprimă, în ultimă instanţă, anxietatea de a fi viu aici, jos. Străinii sau călătorii părăsesc spaţiul exiguu al patriei pentru a se dărui pe sine primejdiilor peregrinării pămînteşti şi experienţelor neobişnuite promise de vizitarea unor cetăţi necunoscute. Atunci cînd călătoria dobîndeşte semnificaţia pelerinajului omului spre Dumnezeu sau a absorbţiei omului în Dumnezeu, străinul, *gharib*, se leapădă de neînţelegerea închisorilor pămînteşti, pentru a-şi desăvîrşi fiinţa prin imersiune în orientul beatific, paradisiac, dominat de palatul Tatălui ceresc. Anxietatea iniţială, care învăluie, care obtenebrează atît naşterea şi moartea fiinţelor adamice căzute în păcat, cît şi sensul sau lipsa de sens a rătăcirii în labirintul terestru, este astfel aneantizată miraculos în proximitatea Orientului Divin, în strălucirea Soarelui Divin. Se cuvine, poate, ca vinovăţia solară a *Străinului* camusian să fie încadrată hermeneutic de scrierile şi rescrierile succesive care jalonează tragedia inefabilă a înstrăinării de familia omenească, a căror continuitate textuală ritmează naratologic continuitatea temporală a două milenii şi jumătate, straniu interval dominat de nostalgia alungării din îmbrăţişarea grădinii edenice...

Bibliografie:

Arberry, Arthur J., *Classical Persian Literature*, Curzon Press, Richmond, 1994

Barnstone, Willis, *The Other Bible*, Harper San Francisco (A Division of Harper Collins Publishers Ltd.), San Francisco, 1984

Camus, Albert, *L'Étranger*, Gallimard, Paris, 1942

Corbin, *Histoire de la philosophie islamique*, I-II, Gallimard, Paris, 1964

Jonas, Hans, *The Gnostic Religion*, Beacon Press, Boston, 1963

Platon, *Legile*. Trad. E. Bezdechi (Cărţile I-XII) şi Şt. Bezdechi (Cartea XIII), Editura Iri, Bucureşti, 1999

Jalal-ud-din Rumi, *The Mathnawi of Jalálu'ddin Rumi / Mathnawi*. Trad. Reynold A. Nicholson, I-VI, E. J. W. Gibb Memorial Trust, 1990

Saadi, *Le Jardin de Roses / Gulistan*. Trad. Omar Ali Shah, Albin Michel, Paris, 1991

Suhrawardi, Shihab-ud-din Yahya, *Al-Risalah / The Mystical and Visionary Treatises of Shihabuddin Yahya Suhrawardi*. Trad. W. M. Thackston, Jr., The Octagon Press, London, 1982

The Koran Interpreted. Trad. Arthur J. Arberry, Oxford University Press, Oxford, 1991

▲

Mircea VASILESCU

După doisprezece ani...

Ceea ce s-a întîmplat în ultima vreme la Chişinău a adus din nou în mass-media din România „problema basarabeană". Altminteri, în mod curent, nici agenda publică, nici interesul presei nu acordă prea multă atenţie românilor de peste Prut. Desfăşurată multă vreme predominant în registrul sentimental al „podurilor de flori", relaţia cu basarabenii n-a reuşit, într-un deceniu, să se aşeze pe o minimă bază pragmatică, iar în ultimul timp, după ce România a început să meargă mai repede şi mai drept către NATO şi Uniunea Europeană, a apărut ideea că – fatalitate! – graniţa de Est a viitoarei Europe va fi pe Prut, deci românii de dincolo vor rămîne, inevitabil, pe dinafară.

Nu se poate spune că, în toţi aceşti ani, instituţiile statului român nu au făcut nimic pentru a-i ajuta pe românii din Basarabia: de la livrarea de energie electrică pînă la donaţiile de cărţi, se pot inventaria multe acţiuni concrete. Problema este că acestor manifestări le-a lipsit coerenţa: din diverse motive, statul român nu a avut o politică sistematică faţă de Republica Moldova, această ţară vecină cu un statut special. Probabil că singurul program coerent care a funcţionat bine şi care a fost orientat pe termen lung îl constituie sistemul de burse acordate de statul român elevilor şi studenţilor basarabeni, care vor forma viitoarea elită intelectuală de dincolo de Prut. Cu condiţia, desigur, ca ei să se întoarcă dincolo de Prut... Acolo, imaginea României este, în prezent, contradictorie, rezultat al manipulărilor şi propagandei. Începînd cu inventarea aberantă a „limbii moldoveneşti" şi sfîrşind cu recentele atacuri directe ale preşedintelui Voronin împotriva României, s-a lucrat intens, în numele independenţei şi suveranităţii, la întocmirea în pripă a unei noi identităţi etnice şi culturale, diferită de a românilor „din ţară". Prin încercarea de a impune obligativitatea învăţării limbii ruse şi a „istoriei moldovenilor", autorităţile comuniste de la Chişinău fac încă un pas înapoi: nu mai e vorba doar de a le construi moldovenilor dintre Prut şi Nistru o identitate diferită de cea românească, ci de a pune sub semnul întrebării orice identitate. De altfel, autorităţile comuniste de la Chişinău revin, şi pe acest plan, la singurul model pe care cultura lor politică şi-l poate reprezenta: acela autoritar, în care se poate face orice la adăpostul „aplicării legii" şi în care cel dintîi impuls al celor care au puterea este reducerea la tăcere a celor care gîndesc altfel decît hotărăşte Statul atotputernic. După ce reuşise, prin alegeri libere şi pluralism politic, să ia o oarecare distanţă de fosta URSS, Republica Moldova tinde să revină acum la sistemul autoritar care există încă în fostele republici sovietice asiatice ori în Belarus; cel puţin asta se vede din comportamentul guvernanţilor de la Chişinău. Problema este că actuala conducere a Moldovei a fost aleasă liber şi democratic: lupta pentru democraţie, pentru păstrarea drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti, pentru pluralism politic le revine în primul rînd cetăţenilor Republicii Moldova. Deocamdată, majoritatea lor a legitimat o conducere care tinde către autoritarism.

Cît despre atitudinea României, în ultima vreme s-a creat în opinia publică impresia că ar exista o opoziţie între problema Basarabiei şi integrarea în NATO. Faţă de atacurile venite de la Chişinău (care, să nu uităm, au început mai demult, în toamna anului trecut, prin declaraţiile ministrului de justiţie Ion Morei în legătură cu „imperialismul românesc"), Guvernul român a reacţionat pînă acum înţelept, dar ferm, arătîndu-se preocupat de ceea ce se întîmplă la Chişinău din perspectiva valorilor democratice europene şi a drepturilor omului. O asemenea atitudine – care coincide cu aceea a Parlamentului European – nu are de ce să fie considerată altfel decît o formă legitimă de îngrijorare faţă de derapajele dintr-o ţară vecină, în nici un caz vreun „amestec în treburile altui stat". Aşa încît „problema Basarabiei" nu ar avea de ce să fie contrapusă integrării României în NATO. În definitiv, NATO este o alianţă *de valori*: a te pronunţa pentru respectarea drepturilor democratice în Moldova şi pentru păstrarea identităţii culturale a românilor de acolo reprezintă valori absolut compatibile cu principiile Alianţei Nord-Atlantice.

Rămîne însă o problemă: chestiunea relaţiilor cu românii de dincolo de Prut nu poate fi lăsată doar în seama Guvernului, a Statului în general. Societatea civilă ar fi mult mai eficientă în multe privinţe, avînd mai multă libertate de mişcare decît instituţiile statului. Din păcate, dezvoltarea societăţii civile nu este unul dintre punctele tari ale României. Dar asta e o altă problemă. ▲

Gabriela BLEBEA NICOLAE

Trei zile la Chişinău

– sau despre solidaritate –

Întrebat la o emisiune televizată dacă a fost vreodată la Chişinău de cînd e ministru de Externe, Mircea Geoană a răspuns că nu a fost. În completarea negaţiei, a ţinut să motiveze că nu găseşte nimic nefiresc în asta de vreme ce au avut loc, la Bucureşti, mai multe întîlniri cu preşedintele Voronin, cu primul ministru Tarlev şi cu ministrul de Externe al Republicii Moldova. Pînă de curînd, la întrebarea dacă am fost sau nu la Chişinău, aş fi răspuns şi eu că nu şi, ca domnul Geoană, aş fi găsit că nu e nimic nefiresc în asta. Chiar dacă în întrebare aş fi simţit reproşul implicit, conştiinţa mea ar fi fost liniştită de vreme ce i-am primit cu mult drag pe colegii mei moldoveni care veneau la studii sau să lucreze la Bucureşti. Ca şi domnul Geoană, am privit şi eu numai spre Vest şi am găsit normal să fie aşa. Găsesc şi acum că e absolut legitimă această „orientare" şi că ea nu înseamnă indiferenţă faţă de est, evident, faţă de estul lipit de graniţa României. Fără să fac nici un reproş d-lui ministru de Externe, mărturisesc că, în cazul meu, cele trei zile petrecute recent la Chişinău m-au impresionat. La început nu am ştiut da un nume acestui *ceva* care mi se părea de consistenţa unei afecţiuni şi de forma unei empatice suferinţe. Acum îi pot spune solidaritate.

Am fost la Chişinău în zilele în care pe TV 5, la emisiunea *Envoyé spécial*, a fost difuzat un reportaj cu „cetăţenii Republicii Moldova" care îşi vindeau în Occident cîte un rinichi ca să poată supravieţui sărăciei. În aceleaşi zile într-una din sălile Hotelului Codru avea loc un simpozion internaţional cu tema *Reforma securităţii naţionale şi controlul democratic asupra forţelor armate din Moldova*, o zi mai tîrziu la Universitatea Liberă Internaţională din Moldova se organiza o conferinţă studenţească cu tema *Restitutio in Integrum*, iar duminică, Piaţa Marii Adunări Naţionale era plină cu aproape 100.000 de manifestanţi care aveau ca principală deviză *„Jos Comunismul!"*.

Între cinism şi idealism

În acele zile, în cadre mai mult sau mai puţin formale, am auzit de mai multe ori un raţionament care mi s-a părut extrem de parşiv, cu toate aparenţele lui de corectitudine. El suna cam aşa: Moldova este o *„ţară mică, nouă şi slabă"*, deci un minim pragmatism îndeamnă la conştientizarea necesităţii de a fi *„ocrotiţi"* de o mare putere care n-ar putea fi alta decît *„Rusia de unde se primesc 80-90 de procente din energie"*. Aceasta ar fi poziţia realist cinică, pentru unii convigătoare din moment ce are toate aparenţele unei inferenţe corecte. Logic raţionamentul este corect, doar că cei doi termeni ai silogismului sînt ilegitim alăturaţi. E ca şi cum aş spune: sînt o fiinţa care nu poate trăi fără apă, Marea Neagră este plină de apă, deci trebuie să trăiesc dacă nu chiar în Marea Neagră, măcar foarte aproape de ea. Termenul mediu, apa, este în cazul de faţă o falsă legătură între cele două propoziţii. La fel cum şi faptul că Rusia poate furniza energie, nu poate justifica o relaţie de dependenţă politică faţă de ea.

Ca să nu mai zic cît de aleatorie (şi contraproductivă) este identificarea prin atributele de *stat slab, mic şi nou*. Relativitatea maximă a acestei caracterizări trădează o afişată neputinţă care poate justifica chiar o definiţie inacceptabilă a suveranităţii. Adică statele mici, slabe şi noi ar trebui să îşi definească diferit suveranitatea decît statele mari, puternice şi vechi. Analogia pe care ar putea-o induce această identificare (şi pe care cred că mizează cei care o susţin) este neavenită şi falsă. Ei par să spună că aşa cum un copil are nevoie de asistenţa responsabilă a unui adult, aşa şi Moldova trebuie „ocrotită" de Rusia. În primul rînd Moldova nu e un „copil". Şi în nici un caz mama nu e Rusia. Nici mamă naturală, nici mamă adoptivă. Moldova are o istorie în care perioada apartenenţei la URSS poate fi catalogată în termeni cu totul diferiţi decît cei ai regăsirii (de sînge) sau a unui trai mai bun (pe care o adopţie îl implică căci altfel pentru rele tratamente, mamei i se retrage adopţia).

Aceeaşi caracterizare mi se pare extrem de periculoasă pentru că folosind ideea că un copil nu poate trăi fără protecţia adultului, induce, de fapt, concluzia că un copil are un drept diferit la viaţă decît un adult. Repet, nu cred că Moldova este un copil, şi încă unul nu prea inteligent aşa cum unii par să îl prezinte.

Poziţia realistă este cea care le pare unora idealistă. Contrară linei de argumentare a „cinicilor", ea vede în limba română, în istoria de dinainte de Tratatul de la Paris tot atîtea argumente ca Moldova să privească spre Vest, şi nu spre Est, să se considere un adult responsabil care ştie ce vrea şi care are discernămîntul necesar să facă alegeri corecte. Acesta este mesajul celor din Piaţa Marii Adunări Naţionale şi din Piaţa Operei. Şi eu acestei poziţii îi subscriu.

Regăsirea de sine

După orice traumă, fie ea doar o gripă cu febră mare, are loc o recuperare. Recuperarea este o regăsire de sine. Bisericile care în perioada comunistă au servit drept clinici medicale, birouri administrative sau cămine culturale sînt astăzi recuperate. Cu efort, cu cheltuială, cu muncă şi cu credinţa că aşa trebuie, bisericile şi-au regăsit identitatea pentru o vreme pierdută. Ele sînt parte dintr-o identitate mai largă care se redescoperă pe sine în ciuda falselor etichete şi a manevrelor diversioniste.

Restitutio in integrum

Cînd pentru prima dată, în urmă cu zece ani, am ieşit în Occident am constatat o dublă mirare. A mea faţă de lumea de acolo şi a lumii de acolo faţă de mine. Eu ştiam Occidentul din cărţi şi filme, occidentalii credeau că mă ştiu după cum arătau unii cerşetori veniţi din România şi după cum reportajele de senzaţie prezentau o realitate intolerabilă. Eu am descoperit gunoaiele de pe străzile lor în care erau mereu pozate numai monumentele. Ei au descoperit că, deşi eram romîncă, nu eram nici handicapată şi nici nu cerşeam. Eu am fost surprinsă negativ, ei pozitiv.

Trebuie să recunosc că în 23 februarie 2002, la Chişinău, am trăit o nouă mirare. De data asta una de ordin pozitiv. Imagini false, mai ales prin incompletitudine, mi-au creat aşteptări sub valoarea realităţii. Nu mă aşteptam ca la conferinţa studenţilor moldoveni, conferinţă cu tema *Restitutio in integrum*, să constat atîta inteligenţă, cultură şi entuziasm academic. Înainte să ajung în Moldova am fost păcălită nu atît de imaginea în care sînt îngroşate limitele, defectele şi neputinţele Moldovei, ci de reflexele exterioare, fatalmente nereprezentative, ale unei ţări în realitate mult mai dotată decît lasă unii „mesageri" ai ei să se înţeleagă că ar fi. Iată de ce înainte de caracterizarea unei ţări şi a oamenilor ei e indispensabilă cunoaşterea lor „acasă", ca restituirea unui chip autentic.

Limba română

Ştiam că în Moldova (a se citi Republica Moldova) accentul limbii române e diferit, dar nu mi-am imaginat că nu mă pot face înţeleasă de vreun moldovean (a se citi cetăţean al Republicii Moldova*). Ei bine, au fost cîteva situaţii în care nici interlocutorul meu n-a înţeles ce ziceam eu, nici eu nu am înţeles ce zicea el. Şi asta pentru că el vorbea în rusă, pentru mine o limbă complet necunoscută, iar eu în româneşte, pentru el o limbă *complet* (subliniez) necunoscută. Dacă aş fi fost la Moscova, aş fi considerat normal ca eu să fac toate eforturile să mă fac înţeleasă. La Chişinău mi s-a părut normal să fiu înţeleasă, chiar dacă nu ştiu ruseşte, cînd cer unui chelner un pahar cu apă sau cînd întreb o vînzătoare preţul unui ziar. Nu numai că la hotel eram trezită cu *dobrî utrî* (sau cum s-o fi scriind), dar seara nu era chip să înţeleg o emisiune de ştiri din Moldova. Toate erau în ruseşte.

Solidaritate

Termenul de solidaritate e un derivat din latinescul *in solidum*, termen juridic care desemnează răspunderea fiecăruia în parte pentru tot. A fi solidar înseamnă a-ţi asuma responsabilitatea personală pentru ceva şi alături de cineva. Şi eu îmi asum responsabilitatea faţă de cauza pe care manifestanţii de la Chişinău o reclamă şi sunt alături de ei.

Dacă la judecata de apoi vom fi, într-adevăr, chemaţi pe neamuri, sînt sigură că vom sta dimpreună cu toţi românii, indiferent unde stau ei pe pămînt. De aceea oriunde ar fi ei astăzi, soarta lor nu ne poate rămîne indiferentă. Cu atît mai mult dacă se află la ananghie.

* Limba suportă greu diferenţele dintre noi. Nu pot să spun simplu *moldoveni*, pentru că s-ar înţelege că sînt români din Moldova. Nici *români* nu le pot spune, pentru că statutul lor oficial nu este de români. De aceea, trebuie să recurg la această perifrază extrem de inestetică: „cetăţeni ai Republicii Moldova". ▲

UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI
Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine
CENTRUL DE LIMBI STRĂINE ARIEL
Str. Pitar Moş, 7-13, Sector 1, Bucureşti
Tel. 210.87.85
centrulariel@yahoo.com
www.unibuc.ro

Organizează CURSURI DE LIMBI STRĂINE:
– cursuri de limba engleză, germană, franceză, olandeză, suedeză, italiană, spaniolă, portugheză, greacă, turcă, japoneză, chineză, arabă, ebraică, română pentru străini etc.
– pregătire pentru testele CAMBRIDGE şi TOEFL
– cursuri de BUSINESS şi LEGAL ENGLISH
– pregătire pentru ADMITERE

Cele două cătuşe ale literaturii

– convorbire cu Nora IUGA –

La sfîrşitul anului 2001, la Editura Vinea, *una dintre puţinele care mai publică poezie contemporană, au apărut două cărţi ale scriitoarei Nora Iuga: o antologie „definitivă" de poezie, care reia titlul unui volum al poetei din 1982,* Inima ca un pumn de boxeur *(cuprinzînd însă şi o serie de poeme nepublicate încă în volum,* Autobuzul cu cocoşaţi*) şi un jurnal berlinez,* Fasanenstraße 23, *manifest al scriiturii pe care Nora Iuga o numeşte, cu o expresie a lui O. Soviany, „cvasiliteratură". Tot la sfîrşitul anului trecut a apărut la Editura* Humanitas *o impecabilă traducere semnată de Nora Iuga,* Cocoşul decapitat *de Eginald Schlattner, carte cu o istorie neobişnuită, care ar fi avut, poate, mult mai puţin succes dacă ar fi fost tradusă de altcineva. Aceste volume se alătură unei opere – poezie, proză, traduceri – pline de o autenticitate şi de un dramatism al trăirii din ce în ce mai rare în literatura contemporană. „Am răspuns la întrebări cum aş fi scris o poezie", mi-a spus la telefon doamna Nora Iuga, după ce terminasem interviul de mai jos. Mi-am amintit atunci de un vers al lui G. Almosnino, reluat obsesiv pe pagini întregi în* Săpunul lui Leopold Bloom, *romanul scriitoarei din 1993: „să existi în oglinzi paralele, şansa de a răsplăti două patrii deodată". E, într-un fel, o altă definiţie a „cvasiliteraturii", dincolo de specii şi genuri: o îndepărtare de literatură după o deplină luare în posesiune a ei.*

Într-o cronică la volumul dumneavoastră din 1986, Piaţa cerului, *Valeriu Cristea vorbea despre o formulă poetică „mixtă, cuprinzînd versuri amestecate cu proză; proza fiind la rîndul ei amestecată: pagini de jurnal intim, autobiografic sau de creaţie, fragmente de scrisori, citate, amintiri, vise, evocări, descrieri, stări, senzaţii, reflecţii, fantezii, bucăţi de amalgam suprarealist". În cele trei romane pe care le-aţi publicat după '90,* Săpunul lui Leopold Bloom *(Editura Cartea Românească, 1993),* Sexagenara şi tînărul *(Editura Albatros, 2000),* Fasanenstraße 23. O vară la Berlin *(Editura Vinea, 2001) se regăseşte oarecum această formulă personală. Cum s-a produs trecerea aceasta de la poetic (chiar impur) la o specie condiţionată de construcţie, de un anumit tip de inteligenţă narativă, simţ al intrigii?*

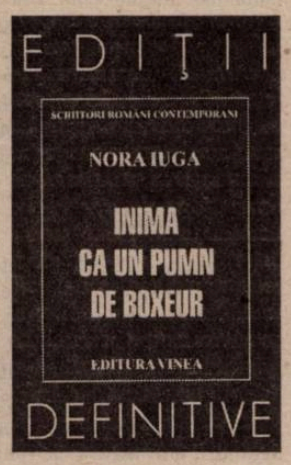

O, în cazul meu lucrurile stau mult mai simplu. Niciodată nu m-am gîndit să-mi analizez pînă în cele mai mici amănunte procesul de creaţie. Nu pot nici măcar să spun ca Mircea Cărtărescu că am ales proza pentru că în ea pot exprima acea parte din mine pe care poezia n-o suportă. Dacă mă gîndesc bine, explicaţia vine de foarte demult şi de foarte departe. Cred că eram încă studentă cînd mă enerva îngrozitor neputinţa scrisului de a exprima simultan şi forma şi culoarea şi gustul şi mirosul şi mişcarea şi emanaţia afectivă a unui obiect real în integralitatea întîmplării lui. Această tărăgănare a surprinderii, această reprezentare succesivă a unor momente – trăite de fapt simultan – care înseamnă o descriere sau o relatare mi s-a părut întotdeauna îngrozitor de palidă faţă de realitatea trăită. De ce nu putem reda totul deodată, aşa cum primim? Trăiesc foarte intens în imediat, poate de aceea şi nevoia de a scrie concomitent cu actul trăit; distanţa adînceşte capacitatea de reflexie, dar estompează vitalitatea senzaţiei. Nu am simţit niciodată că în poezie aş face altceva decît în proză. Eu cred că genurile literare sînt de mult depăşite. Scriitorul trebuie, în sfîrşit, să-şi asume riscul să spună tot, să se exprime total; şi sacrul şi abjectul, aşa cum au fost puse ele de Dumnezeu în fiinţa umană încap la fel de bine în tot ceea ce scriem. Nu există genuri elitare. Cînd eşti un ins complet, şi scriitorul trebuie să fie, poţi să te apropii de acest absolut încetînd să faci literatură. Literatura reprezentînd, spuneam undeva, două cătuşe grele pentru artist: convenţia şi compartimentarea. Nu am trecut de la poezie la roman, la jurnal, la traducere. Mi-am scos pe hîrtie înăuntrul meu, aşa cum a vrut el. Adică m-am scris. Am discutat mult despre acest imperativ al fiinţei mele cu prietenii mei Octavian Soviany şi Adela Greceanu, care şi ei se simt în aceeaşi măsură cu mine sugrumaţi de literatură. Soviany chiar a găsit un nume pentru ceea ce vrem să facem noi: *Cvasiliteratură*. De fapt, cartea la care lucrez acum, *Lebăda cu două intrări*, un monolog interior care nu mai respectă nici o convenţie, nici sintaxă, nici fir logic, nici spaţiu, nici timp, amalgamîndu-se totul, act trăit cu act imaginar, fracturi de sens, senzaţii la cald, sincope – va demonstra cred cel mai bine aspiraţia mea.

Gheorghe Grigurcu scria, în prefaţa la antologia de poezie Inima ca un pumn de boxeur, *apărută nu de mult la Editura Vinea, despre „nefeminitatea" poeziei dumneavoastră. Credeţi că există o scriitură feminină, o manieră marcată stilistic de a se raporta, în scris, la realitate, sau catalogarea ca „feminină" înseamnă a amenda într-un fel producţiile sentimentale, patetice ale unor autori / autoare?*

Nefeminitatea poeziei mele este, de fapt, copleşitoarea feminitate a poeziei mele. Se persistă într-o gravă eroare. Nu înţeleg de ce în mintea bărbaţilor imaginea femeii continuă să se suprapună peste aceea serafică, fadă, total neinteresantă „donna angelicata". Eu cred că o femeie adevărată trebuie să aibă curajul să-şi strige feminitatea condiţionată nu atît de statutul ei social, cît de statutul ei organic. De aceea eu consider, la ora actuală, poezia cea mai acut feminină poezia Angelei Marinescu. Iar minimalizarea valorică prin care poezia feminină e echivalată cu sentimentalisme, dulcegării, suavităţi ieftine mi se pare astăzi, dacă nu anacronică, cel puţin stupidă.

Aţi primit anul trecut premiul Uniunii Scriitorilor pentru Sexagenara şi tînărul, *roman excelent, dar poate mai puţin elaborat decît* Săpunul lui Leopold Bloom. *Credeţi că a existat o receptare (critică şi de public) diferită a celor două romane? Ce ecouri aveţi despre ultimul dumneavoastră roman, amestec insolit de jurnal, trăit, amintiri despre altă lume şi dialoguri (reale, imaginare) cu acelaşi El, aflat la o altă vîrstă?*

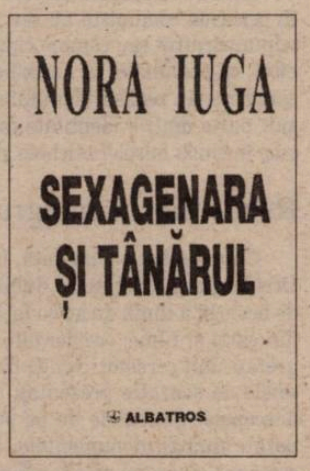

Cărţile mele de proză au avut, fiecare, un destin imprevizibil. *Săpunul lui Leopold Bloom*, un roman scris între 1986 şi 1989, în plină cenzură, cu încăpăţînarea absurdă de a spune totul, nu a putut să apară decît în 1993. Critica a rămas total opacă. Probabil că atunci nu se mai citeau decît ziare. Oricum, surprinzător, cartea a luat premiul Uniunii Scriitorilor. Căile Domnului sînt întortocheate. *Sexagenara şi tînărul* a avut 15 cronici, a obţinut şi ea, de data asta cum era de aşteptat, premiul Uniunii Scriitorilor, dar am auzit voci care consideră primul meu roman – cel despre care nu a scris nimeni – mai bun. *Fasanenstraße 23*, jurnalul meu berlinez – unde, cum bine aţi observat, apare un El – nu pot să scriu nimic decît raportîndu-mă la un El – este cartea de care mă simt cel mai legată afectiv, poate şi pentru că ea anunţă mai mult decît celelalt două trecerea spre cvasiliteratură, a avut neşansa să apară în siajul *Sexagenarei*. Cine ştie, poate cînd apele se vor limpezi o s-o găsească cine trebuie. Mă încăpăţînez să cred că valoarea cărţilor, ca şi a oamenilor, iese la lumină în cele din urmă. Iată, mie mi se plăteşte acum, atît de tîrziu, ce n-am primit la timpul ei.

Cum scrieţi? La aceeaşi masă din bucătărie „sanctuar bîntuit de umbre", la maşina de scris?

O, nu. Nu mai scriu la masa din bucătărie de cînd a murit George Almosnino, bărbatul meu, şi i-am luat locul în fotoliul verde. Am o maşină de scris exact de o vîrstă cu mine, un Adler din 1931. La ea nu-mi scriu decît traducerile. Tot ce aştern pe hîrtie al meu şi numai al meu scriu cu pixul în caiete de şcoală.

Scriaţi, în Sexagenara şi tînărul, *despre „ruşinea iremediabilă" care vă cuprinde citind proza tinerilor (Daniel Bănulescu, Mihai Gălăţanu, Răzvan Petrescu). Şi, totuşi, poezia, proza, traducerile dvs. nu se sfiesc niciodată să numească exact sau să folosească cruzimile limbajului (de exemplu în* Fasanenstraße 23. O vară la Berlin, *la pag. 47, traducerea din iugoslavul Zoran Drvenkar din aceeaşi carte). Pe de altă parte, traducerile dvs (*Pianista *de Elfride Jelinek,* Animalul inimii *de Herta Müller,* Toba de tinichea *de Günter Grass şi altele) sînt exemple de adecvare într-o limbă în care anumite cuvinte îşi găsesc încă greu echivalentele. De ce vă simţiţi, în ciuda evidenţelor şi a vitalităţii extraordinare a scrisului dvs., departe de „noua sensibilitate"?*

E adevărat că devin tot mai neruşinată, sînt în stare să scriu orice, de parcă scrisul ca intermediar ar atenua ceva din brutalitatea exprimării directe. Dar există, totuşi, un amănunt care mă distinge la acest capitol de cei tineri. Nu sînt în stare să folosesc obscenitatea gratuită. La mine acele cuvinte proscrise, sper, capătă întotdeauna o încărcătură metaforică. Cînd scriu le am mereu la îndemînă pentru că tot ce ţine de univers îşi găseşte perfecta reprezentare în ele. De ce minus şi plus, sau Ying şi Yang ar fi mai puţin obscene decît sexul bărbatului şi cel al femeii?

Scriaţi, tot în ultima dvs. carte, împotriva compromisului pe care credeţi că îl face poezia actuală şi care poate fi „o capcană periculoasă". „De ce să se substituie poezia acestei civilizaţii iconice sau auditive în expansiune care înghite sensul perceptibil individual manipulînd pe scară largă?" Care este capcana de care vorbiţi şi în ce fel poezia s-ar putea „democratiza" atît de mult încît să fie disputată de noua civilizaţie a imaginii?

Aici nu prea am multe de spus. Cred, mai curînd, că afirmaţia mea citată de dumneavoastră e probabil reacţia unei frici de necunoscut, cum la 11 ani îmi era teamă să mă urc în lift. Iată, mă suspectez că toate argumentele mele savante legate de chestiunea în cauză nu erau decît rezultatul unui simptom care se insinuează perfid în mine: acela de a pierde pasul cu timpul celorlalţi care e din ce în ce mai puţin al tău. Poate că viitorul ştie mai bine ce face şi dacă ne duce în rai sau în iad; nu e treaba noastră să-l învăţăm pe unde s-o apuce; el tot face cum îl taie capul. Şi dacă viitorul sîntem noi? Am să mă mai gîndesc la asta.

interviu realizat de Simona SORA

▲

Dilema vă recomandă

● Din ciclul „Tăcăniţi din toate ţările, uniţi-vă!": extraordinarul nou clip al lui Björk, „Cocoon" (regizat de designera Eiko Ishioka), *Ce nemaipomenit! / Absolutely Fabulous* (serial-cult britanic) pe 2, sîmbătă şi duminica la 21,35, iar pe marile ecrane *Deschide ochii / Vanilla Sky* (cu Tom Cruise, Penelope Cruz şi Cameron Diaz) şi *O familie genială / The Royal Tenenbaums* (cu Gene Hackman, Anjelica Huston, Gwyneth Paltrow, Bill Murray, Ben Stiller, fraţii Luke & Owen Wilson – ultimul, şi co-scenarist); dacă nu vă plac, rămîneţi măcar pentru coloanele sonore ex-cepţio-na-le! (Alex. Leo Şerban)

● Antoaneta Tănăsescu, *Unde sînt manierele de altădată?* (Colecţia Sinteze, Documente, Eseuri a Editurii Gramar, 2002). O antologie inteligentă şi savuroasă din „legile" celor mai riguroase coduri ale manierelor elegante, apărute în România încă din 1869: „Evită orice polemică mai cu osebire în chestiuni publice şi religioase. De ai avea o mie de rezoane, cedează de bună voie cînd vezi că o discuţie devine iritantă şi poate degenera în ceartă" (Art. 1 din cap. 16 – „Politeţea în relaţiile sociale", la 1870!) Umor – cînd anacronic, cînd inefabil – garantat. (Radu Cosaşu)

Nota redacţiei: Textul *Presa şi mitraliera* apărut în pagina 14 din numărul trecut îi aparţine lui Alex. Leo Şerban.

Adrian MIHALACHE

bustul Thaliei

Voi muri şi voi fi liberă!

În nuvela sa „exemplară“ *Nimic altceva decît un bărbat*, excelent tradusă în romîneşte de Ioana Zlotescu-Simatu, Unamuno tratează în manieră sarcastică figura bărbatului ca fiinţă dominatoare, care nu-şi arată niciodată sentimentele, dar îşi exhibă mereu puterea. Eroul nuvelei, Alejandro Gomez, este un *self-made-man* cu o nevastă frumoasă şi cultivată, numai bună de arătat lumii ca simbol al succesului. El reprimă timidele elanuri afective ale soţiei, cerîndu-i doar supunere absolută. Ea îl sfidează aşa cum poate, adică zvîrlindu-i în faţă, ca act de curaj, propriul ei (pretins?) adulter. Gomez îl determină însă pe presupusul complice să nege totul, aruncînd-o în perplexitate. Medicii sînt şi ei influenţaţi s-o declare nebună, astfel încît singura scăpare a nefericitei este să accepte şi să declare public adevărul *lui*. Şocul o îmbolnăveşte şi ea moare, scăpîndu-i de sub posesie, ceea ce-i smulge bărbatului izbucniri de dragoste nestăvilită, urmate de sinucidere, ca în melodramele romantice.

Tankred Dorst a dramatizat nuvela sub titlul *Fernando Krapp mi-a scris această scrisoare*. A schimbat numele personajului principal, pentru a-i sublinia alteritatea faţă de ambientul cultural; a adăugat rolului eroinei nişte replici mai fără perdea; în rest, a urmat cu stricteţe linia acţiunii şi a transpus fidel dialogurile. Totuşi, datorită în bună măsură regizorului Ion Mircioagă, spectacolul teatrului „G. A. Petculescu“ din Reşiţa are dimensiuni noi, atît faţă de nuvela lui Unamuno, cît şi în raport cu piesa lui Dorst.

Ion Mircioagă nu mizează atît pe valoarea teatrală a transformării finale a eroului din dur în devotat, cît pe relaţiile complicate de putere dintre personaje, care tensionează întreaga desfăşurare a piesei. Familiar cu Shakespeare, Mircioagă ne face să vedem, dincolo de tragedia lui Unamuno-Dorst, comedia „îmblînzirii scorpiei“. Krapp este Petrucchio luat în serios. Amîndoi îşi manipulează cu luciditate şi cruzime partenerele, recurgînd, primul, la tortura psihică, al doilea, la dresajul prin foame. Inteligenţi, ei se sustrag oricărei poziţii în care partenerele ar dori să-i fixeze, dar le pun, de repetate ori, pe ele, în situaţii cu unică ieşire, astfel încît obţin mereu reacţiile scontate. Catarina şi Iulia ajung să-şi nege pînă şi evidenţa propriilor experienţe senzoriale. Prima ia ziua drept noapte şi soarele drept lună, a doua acceptă că realitatea nu este ceva obiectiv, ci construcţia voluntară a soţului ei. Dar, dacă eroina lui Shakespeare se adaptează cu anumită graţie la condiţia de victimă, Iulia refuză realitatea, de vreme ce aceasta e perfect controlată de altul, alegînd să moară şi să fie liberă. Disperarea lui Krapp, aşa cum este prezentată în spectacol, pare mai puţin răbufnire de dragoste îndelung ascunsă, cît revoltă în faţa unui eşec care părea imposibil.

Contribuţia lui Ion Mircioagă nu constă în inventarea soluţiilor scenice spectaculoase, ci în menţinerea abilă a ambiguităţii. Plecăm fără să ştim sigur dacă el o iubeşte sau nu, dacă adulterul a avut realmente loc, dacă e vorba, pînă la urmă, de iubire sau de putere, în fine, dacă nu cumva dragostea şi dominarea sînt manifestări diferite ale unui aceluiaşi impuls. Insistînd asupra fiecărui semn din comunicarea verbală şi nonverbală dintre personaje, el face să penduleze interpretarea, fără s-o fixeze.

Concentrarea regizorului asupra lucrului cu actorii îl face să neglijeze unele aspecte privind metaforele scenice. Iulia este o intelectuală, o cititoare pasionată, dar ea fantasmează în ritm de dans pasional, ceea ce ţine mai curînd de imaginarul fetiţelor comune. Scenografia (Florica Zamfira) este banală, excepţie făcînd costumaţia expresivă a Iuliei. Ilustraţia muzicală este însă frumoasă şi aleasă astfel încît să scoată piesa din pitoresc local.

George Drăgulescu a înţeles bine intenţiile regizorului şi l-a construit pe Krapp ca pe un personaj complex, ambiguu şi multiform, nu ca pe un simplu dur care devine brusc pasional. Pentru Marica Herman, la început de carieră, rolul Iuliei este de bun augur. Actriţa exhibă cu graţie fragilitate şi forţă, eroina ei este poetică şi fermecătoare. Redă însă mai puţin pregnant decizia interioară care o împinge neabătut înspre moarte.

Constantin Bery, intrat în ultimul moment în distribuţie, pentru a scoate lucrurile dintr-un impas fortuit, face tot ce se poate face în astfel de situaţii, adică se zbate eroic. Din păcate, nu reuşeşte mai mult decît să-şi spună rolul fără greş, temperamental nu este potrivit, iar relaţiile cu ceilalţi nu se încheagă în tonalitatea dorită. Cît despre performanţele actorilor din rolurile secundare, ele sînt onorabile, dar nu memorabile.

Aflat în turneu în capitală, spectacolul teatrului din Reşiţa a stîrnit atenţia unui public exigent, căruia i-a oferit din plin emoţie şi satisfacţie. El nu merită tratat cu condescendenţă, nici judecat cu indulgenţă. Oraşul dramelor sociale, emblemă a eşecurilor naţionale, ne-a trimis un mesaj artistic de aleasă factură europeană. ▲

Alex. Leo ŞERBAN

dilematograf

„Amenetton“

„Nu mai puneţi atîtea întrebări despre afiş; să vorbim despre film!“ Replica aparţine regizorului Costa-Gavras, la conferinţa de presă de la Institutul Francez: filmul său *Amen* tocmai fusese prezentat, iar ziariştii erau interesaţi mai mult de afiş.

„Designat“ de veşnicul *troublemaker* Oliviero Toscani, „ochiul“ din spatele celor mai controversate campanii publicitare Benetton, afişul (o cruce/svastică roşie pe fond negru) este 100% Toscani: direct şi provocator. „Problema“ lui este că povesteşte mai bine subiectul lui *Amen* – pasivitatea criminală a Vaticanului în timpul atrocităţilor naziste – decît reuşeşte s-o facă filmul...

Scenariul se bazează pe piesa *Vicarul* de Rolf Hochhuth, văzută acum 25 de ani şi pe scenele noastre. Atunci, rolul lui Ricardo Fontana – tînărul prelat catolic care încearcă să deschidă ochii Papei – era jucat de Ion Caramitru; astăzi, în film, Caramitru îl interpretează (inexpresiv) pe tatăl acestuia, iar fiul este jucat (patetic) de Mathieu Kassovitz.

Amen suferă de pe urma unei nehotărîri dramaturgice care devine stridentă la final. Aparent, filmul descrie drama unui ofiţer SS, Kurt Gerstein; tehnician neutru, el descoperă că gazele recomandate de el sînt folosite în lagăre pentru exterminarea evreilor. Jucat excelent de Ulrich Tukur, Gerstein este personajul care mişcă acţiunea şi – în orice peliculă hollywoodiană – povestea lui ar fi fost argumentul emoţional hotărîtor pentru a înţelege filmul şi dilema lui morală; nu şi la Costa-Gavras, regizor european cu o lungă carieră a peliculelor-denunţ, care-l foloseşte pe Gerstein mai mult ca un vehicul, debarasîndu-se de el de îndată ce povestea a ajuns la final: sinuciderea lui, în închisoare, este amintită în treacăt de un ofiţer francez.

Există un moment foarte bun – atunci cînd Gerstein vede, printr-un vizor, ce se întîmplă într-un lagăr –, dar este singurul dintr-un film lipsit de emoţie, de invenţie (mai bine să nu ne amintim de trenurile care brăzdează ecranul la intervale regulate...) şi de relief. Actorii români (cu excepţia lui Marcel Iureş/Papa Pius al XII-lea şi a lui Horaţiu Mălăele/un subofiţer SS) sînt simpli figuranţi, iar decorurile (Casa Poporului şi Ateneul pe post de Vatican) sînt cel puţin ridicole pentru cine ştie cum arată acesta.

Amen este un film mediocru făcut cu bune intenţii, dar care seamănă, din păcate, mai curînd cu teatrul filmat decît cu cinema-ul incendiar care a făcut gloria lui Costa-Gavras. Afişul e infinit mai bun. ▲

Pagini realizate de Simona SORA

Iaromira POPOVICI

bazar

Celălalt, duşmanul

„Celălalt“ a devenit, în anii politic corecţi, obiect de studiu, ba chiar idol al tot mai multor discipline. Studiile culturale l-au ridicat pe „celălalt“ la rang de subiect, încercînd să-l explice, să-i înţeleagă acţiunile şi să recupereze lungile perioade în care acesta era privit cu ochi dacă nu răi, măcar suficienţi şi indiferenţi. Prin „celălalt“, evident, se înţelege celălalt într-opoziţie dezavantajată, marginalul, obiectul, cuceritul: fie, de pildă, băştinaşul, colonizatul din studiile de antropologie, privit, pînă de curînd, prin perspectiva cuceritorului, fie femeia, eroina studiilor feministe, mereu parte pasivă...

Cultura populară a fost şi ea, în ultimul timp, contaminată de teoriile şi revalorizările susmenţionate: nenumărate filme de desene animate, de exemplu, au reabilitat personaje cu defecte fizice sau în situaţii dezavantajate *(Cocoşatul, Degeţica, Frumoasa şi Bestia, Mulan, Shrek* etc.). Fimele de acţiune clasice, însă, rămăseseră, totuşi conservatoare în privinţa imaginii celuilalt. Celălalt-ul de aici avea o situaţie aparte, bine definită: el reprezenta, în general, Răul, echivalentul zmeului din basme, duşmanul eroului pozitiv şi în iniţiere. Dacă eroul acesta pozitiv îşi permitea să nu mai fie ce-a fost odată, adică să mai lase la o parte din perfecţiune, şi să fie mai urîţel, mai vulnerabil, şi mai marginal, Răii rămîneau, în general, neînţeleşi şi nu prea schimbaţi. Rar a înţeles-o cineva pe mama vitregă din *Albă ca Zăpada*, rar a încercat cineva să-i analizeze complexele legate de vîrstă, adaptarea într-o nouă familie etc. La fel se întîmpla şi cu Răii din filmele clasice de acţiune, fie ei hoţi sau terorişti. Şi aici nu mă refer la filmele cu pretenţii psihologice, gen *Tăcerea mieilor*, nici la cele parodice, în care infractorii sînt mai mult proşti, nici la cele evazioniste, gen *Bonnie şi Clyde*, în care proscrişii nu mai sînt răi, ci neadptaţi şi victime. Ci la filmele cu schemă simplă, în care Răii încalcă legile şi sînt împiedicaţi de Buni să-şi ducă scopul la îndeplinire. În filmele să le spunem obişnuite de acţiune, astfel de Răi erau, de multe ori, reprezentaţi de străini. Sînt binecunoscute personajele negative cu *look* fascist, blonzi, duri, impasibili, cruzi fără limite (în *Die Hard*, de pildă, şeful Răilor are un astfel de portret); precum şi cele aflate la extrema cealaltă, bruneţi, întunecaţi, fie în mustăciosul stil al traficanţilor de droguri sud-americani, fie pe linia oriental-arabă.

Interesant este că, în ultimul timp, şi noi, est şi central-europenii, am intrat în top. În top-ul celorlalţi, vreau să spun, adică al personajelor negative. Dacă ruşii sînt mai vechi cunoştinţe ale fimelor de spionaj, cehii, românii şi mai ales sîrbii sînt intrări mai noi în top. Evident că dictatura lui Ceauşescu, combinată cu mitul lui Dracula, dar mai ales războaiele din Bosnia şi Kosovo au avut un rol esenţial. În filmul *În spatele liniilor inamice*, în regia lui John Moore, cu Gene Hackman şi Owen Wilson sîrbii iau locul sud-americanilor de altădată: sînt cruzi, absurzi, neevoluaţi, fanatici pînă-n pînzele albe, pe scurt, criminali. Duşmanul prin excelenţă, susţinut şi de neputinţa alianţelor internaţionale. Conotaţiile politice, ideologice şi anti-politic corecte sînt evidente. Desigur, filmul nu intră în categoria anterior menţionată de „film clasic“ de acţiune, pentru că introducerea unui nou tip de Străin presupune implicaţii politice şi, din nou, conotaţii psihologice. Celălalt film, actualmente pe ecrane, în care Duşmanul e est-european este *15 minute*, în regia lui John Hersfeld, cu Robert De Niro. Aici cuplul de criminali este alcătuit dintr-un ceh şi un rus: cehul este cu acţiunea şi rusul, într-o manieră a la Oliver Stone, e însărcinat cu înregistrarea tuturor ororilor pe peliculă. Nici acest film nu este unul tradiţional de acţiune, ci unul cu pretenţii şi încărcat de ideologie: Duşmanul est-european de aici nu mai este doar infractorul *per se*, ci un cetăţean (al Europei unite, probabil) abil, care foloseşte drepturile omului pentru a scăpa nepedepsit. Infractor juridic, el se foloseşte de, să zicem, naivitate sau bunăvoinţa legislaţiei americane pentru a-şi permite orice, devenind, practic, invincibil prin mijloace democratice. ▲

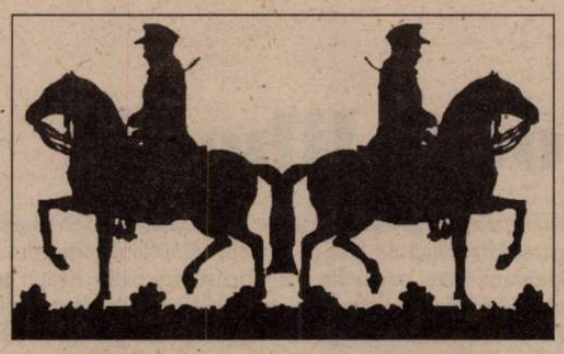

Radu COSAŞU

din viaţa unui extremist de centru...

Filmele Ku-Ki şi filmele Mişimişi

Filmele astea ieri sovietice, la care nu se uita mai nimeni, azi ruseşti şi de mare succes la Tele 7 abc, conţin cea mai consistentă ironie postdecembristă.

Ieri făceau sală goală fiindcă erau sovietice şi nu puteau fi decît „iar cu partidul“, „iar cu producţia“, „iar cu Lenin“, iar cu şabloanele lor, numai că noi, un grupuscul de cinefili, rezistenţi prin dispreţ (diagnostic memorabil emis de Valeriu Cristea), tolstoievskieni pînă în măduva oaselor, la curent cu Eisenstein, Vertov şi Soljeniţîn, cu situaţia internaţională şi cu mersul istoriei chiar şi în cinema, nu ne mai lăsam înşelaţi, în general şi în special, de realismul socialist, devenind specialişti în descoperirea filmelor sovietice Ku-Ki.

Filmele Ku-Ki erau – în codul nostru – cele cu Cu-Chip-Uman, nu numai în afara şabloanelor, dar şi împotriva lor, chit că puteau începe cu „Muncitorul şi Colhoznica“ din genericul studioului Mosfilm. Filmele Ku-Ki se opuneau filmelor Mişimişi – abreviere a celebrei sintagme: „mii şi mii de bucureşteni l-au întîmpinat... l-au ovaţionat... l-au slăvit pe...“. Filmele Ku-Ki erau după chipul lui Vasili Şukşin (cînd nu al „idiotului“ Mîşkin...), o moacă de „drept comun“, trecută prin lagăre de reeducare, proaspăt eliberată din închisori unde n-ar fi fost exclus să fi jucat Hamlet în lanţuri ca în nepieritoarea amintire din „Casa morţilor“. (A se revedea „Călina roşie“ a lui Şukşin, cu prima secvenţă, corul recidiviştilor, pe o scenă, cîntînd „Kalinka“ sub lozinca de pe perete: „Proletari din toate ţările, uniţi-vă!“.) Filmele Ku-Ki aveau chipuri de oameni din subteranele de astă dată sovietice unde mişunau personaje care puteau declara oricînd şi exact ca omul lui Fiodor Mihailovici: „N-am ştiut să devin numai rău, dar nici altcumva: nici rău, nici bun, nici ticălos, nici cinstit, nici tu erou, nici tu muscă...“ Aceste nici-nici-uri de inspiraţie gogoliană asigurau ambiguitatea filmelor Ku-Ki. Iar ambiguitatea – subversivitatea faţă de toate celelalte filme de drept (şi şablon) comun în care toţi erau plicticos de buni, toate erau minunate, din cînd în cînd apărînd cîte un ticălos, strivit de colectiv ca o muscă.

Odată cu aceste *faces* – de oameni sărmani, de obidiţi, de paraziţi sociali, de navetişti, de buhaltări, de beţivi inteligenţi cu idei inoportune, de chelneriţe, de pianişti mărunţi, de urîţi cu suflet, de tîmpiţi „pe linie“, *politically correct*, de fete cărora le e foame, sătule însă de minciuna zilnică, temurînd la un „Besame mucho“, de soldaţi care devin eroi din frică, de adolescenţi care-şi întrebau părinţii: „De ce aţi tăcut sub Stalin?“ – filmele Ku-Ki, ca adevărate filme bune, descopereau obiectele fără de care nu există cinema, lucrurile, *„les choses“*, necunoscute în nenorocitele „filme de idei“: găleţi cu duiumul, burlane îngheţate, gogoşerii, tricouri murdare (ca în neorealismul italian!), pereţii trişti ai unui cămin, o conservă, uşile meschine de la intrarea blocurilor foarte înalte, bucătăriile în comun, gările oarecari şi chiar haltele în care se moare – ca în Gorki! – din plictiseală.

Fiindcă la filmele Ku-Ki nu veneau mişimişi de spectatori – noi, aceşti cinefili, poate elitişti, poate snobi, în frunte cu dl Radu Albala, organizatorul victoriilor noastre, un bătrîn liberal, anticomunist pînă în vîrful papionului său, cumpăram sala, adică acele minimum 10 bilete fără de care operatorul – nu-dădea-drumul-la... Aşa, în săli şi săliţe pustii, pe unde le pitise DDF-ul, am văzut la „Doina“, la „Eminescu“, la „Vitan“, la „Cotroceni“, la „Înfrăţirea între popoare“ – *Ciinele sălbatic Dingo, Dragostea lui Alioşa, Damentango, Cinci seri*. Ieşeam de la film ca de la o şedinţă unde pusesem la cale, conspirativ, o tandreţe, o duioşie, o tristeţe (căci filmele Ku-Ki mai aveau şi calitatea de a fi triste...). În ultimii ani ai tiraniei, DDF-ul nu le mai programa – prea gorbacioviste? – dar circulau casetele cu *Căinţa* lui Abuladze, cu *Micuţa Vera* (curat interzise pe piaţă) şi ne strîngeam prin casele reci, cu o Stolicinaia la dispoziţie, după o convocare la telefon: „Vino să ne căim împreună“... „Vino diseară în Episcopiei 5, te aşteaptă Micuţa Vera.“...

Acum primesc telefoane de la anticomunişti sinceri în '90, să nu scap *Nouă zile dintr-un an, Pianina mecanică, Siberiada, Moscova nu crede în lacrimi* (văzută, cîndva, la Cinema Pache, mai ştiu cu cine...). Cel mai blînd secretar de partid mă avertizează că diseară se dă *Călăuza* (iar verbul „se dă“!?). Un dur, belit prin '52 pentru dogmatismul său, mă sună să-mi jure că a plîns la *Al 41-lea*... „sper că l-ai văzut“. Le-am văzut pe toate – filmele Ku-Ki, dacă şi-au pierdut din curajul şi din subversivitatea antistalinistă, au cîştigat o altă incorectitudine politică, un alt nonconformism: ele nu se înscriu în masacrul zilnic şi abundent din filmele americane, în şabloanele hollywoodiene la fel de plicticoase ca ale realismului socialist, sînt aproape nonviolente, blînde în tristeţea lor rusească, liniştitoare în angoasele lor romanţioase. Dacă nu mişimişi, sute şi sute de bucureşteni aplaudă şi cer filme Ku-Ki. Fără teamă de humorul istoriei, trăim situaţiunea unui nevinovat şi tandru snobism. ▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

Ionel

„Treizeci de oi e mult? Cincizeci de cai? Patruzeci şi nouă de vaci? Dar ce mama dracului stau eu de vorbă cu tine? Sînt bogat cum nici nu visezi. Am mult mai mult decît zic. Pămîntul de sub copituţele oilor, vacilor nu l-ai pus, dar mîncarea ce le-o dau, că nu le dau americanii mîncare prin sateliţi. Au vrut acum treizeci şi şase de zile să arunce cu otrăvuri cu polialumină de magneziu şi le-a mers? Nu, dar ce crezi că americanii sînt proşti? Au trimis nişte ruşi. Haraşo. Devocica, i-au zis lui maică-mea, de 70 de ani, maică-mea: haraşo, ia du-te, nene, şi te împuşcă şi atunci am pus mîna pe măturâ şi dăi afară şi l-am pus şi pe Nae să latre. Latră Nae, îi ziceam. Nae lătra. A venit apoi un cal, că e arab şi vrea găzduire peste noapte. I-am zis: nu cred în cai. Vezi tu un cal în ograda asta? Cred în porci, oi, vaci, POV. Asta cresc de mic. Ştiu şi găinaţul lor. Nu ştiu cum să vă spun. Trage un pîrţ oaia, eu îl simt drept în inimă. Cînd a venit acum treizeci şi şase de zile să-mi ia din casă, că pusesem şi eu pieile de vacă chiar la uscat pe sîrmă, am înţeles, telescoapele lor electronice nu puteau trece prin pielea vacilor. Investeşti în tehnologie de mare fidelitate şi nu poţi să străpungi o piele, ce bani ai, dă-mi mie banii tăi. Voi fi eu bogat? Cercetările mele s-ar îndrepta spre descoperirea şi dezvăluirea conţinutului buzunarelor. Am avea mari surprize. Se fură groaznic. Americanii de la un centru universitar au zis că bărbaţii poartă ceva în buzunare şi femeile altceva. Nu ştiu, zău, unde o să ajungem. Cercetările mele ar dovedi că altfel nu se poate. De ce să nu uităm că sîntem conduşi de masoni, evrei şi americani, care sînt 30 la sută arabi, adică evrei? De unde influenţa asta masonică? Din faptul că zidarii, cînd erau la începuturi, zideau în orgiile lor o capră, o fată sau un băieţel şi de aici că nu s-au distrus încă toate zidurile vechi. Sînt multe pe lumea asta netermi-nate, adică să vină lumea mare, de asta şi americanii caută cu sateliţii nişte forme de chef de viaţă. Nu mai au nici oile, care execută o mişcare mecanică de masticaţie. Te uiţi la ele şi nu-ţi vine să crezi, ce este cu ele. Am auzit că unii ciobani îşi bat oile. Eu vorbesc cu ele, dar nu au chef să răspundă. Le întreb. Eu nu cred cum cred unii că oaia dă lapte că tu vorbeşti cu ea. Oaia dă lapte dacă americanii vor. Sateliţii transferă o energie care declanşează lactaţia la oi. La boi nu declanşează nimic. Cred că un corn de bou e ca şi unul de oaie, că nu iese din el nimic. M-am dus la achiziţii, aici, vis-à-vis de Spital şi mi-au zis că nu, nu pot, dar mă vor solicita. Americanii vorbiseră. Vă daţi seama cît de repede reacţionează. În treizeci şi şase de zile, hotărît în mine despre corn, ce fac cu el. Nu am spus nimănui şi deodată, cum am fost la centrul de colectare, am fost refuzat, ce reacţie rapidă!“

P.S. Ionel mărturiseşte că s-a apucat de zootehnie fiindcă mama lui nu l-a lăsat să dea la Agronomie şi, în plus, este o zonă de muncă plină de satisfacţii. Dacă munceşti. ▲

184 p., 79 000 lei
AŞTEPTĂM COMENZI LA:
tel. (01) 222 51 10; fax (01) 224 54 38
HUMANITAS EDUCATIONAL

Augustin IOAN

pierduți în spațiu?

Spaţii stranii

Între restaurare, renovare şi schimbarea la faţă cu totul a unui obiect arhitectural prin operaţiuni violente (demolare totală sau parţială, refaţadări de felul celei a Hotelului Dorobanţi, „reconstrucţii radicale“ de felul celor propuse de Lebbeus Woods pentru Havana sau, mai ales, Sarajevo) şade un obiect straniu al arhitecturii de azi: *conversia* (iar nu cum – eronat – mai e numită: „reconversia“, ca şi cînd ar fi vorba despre o dublă operaţiune de conversie). Ce este acest obiect straniu al arhitecturii contemporane?

Conversia este în primul rînd o schimbare de funcţiune, dar una în care există o tensiune, uneori chiar una acută, între funcţiunea iniţială şi funcţiunea finală. Această schimbare de funcţiune aduce cu sine modificări importante ale partiului, ale organizării spaţiului, uneori ale materialelor de finisaj sau a culorilor acestora. Ceea ce este însă esenţial este că, în final, cele minimum două straturi ale clădirii sînt recognoscibile ca atare, sînt, aşadar *coprezente*. Cîteva exemple recente: Tate Modern de la Londra, conversiile de antrepozite în ateliere şi rezidenţe de artişti, loft-urile, Fabrica de Glucoză preschimbată în Hotelul Caro în Bucureşti, locuinţe în distilerii de *wiskey* sau chiar în biserici şi multe altele. Redescoperită de deconstrucţie, conversia este de fapt un mod perpetuu de a fi al arhitecturii, de la, să zicem, casa lui Pitagora transformată în templu după moartea lui la bazilica devenită biserică.

Acest mod de a face arhitectură a devenit unul predilect în ultimele două decenii. Cantitatea semnificativă de obiecte-relicvă rămasă după revoluţia industrială pune din nou problema utilizării lor; este într-un fel o nouă influenţă a arhitecturii industriale asupra arhitecturii „civile“, de data asta una prin ricoşeu. Conversiile par să fie pornite concomitent din Marea Britanie şi Statele Unite şi ridică problema utilizării unor spaţii care, cu doar o jumătate de secol în urmă, ar fi fost demolate fără ezitare spre a face loc noului. În *Anestetica-Arhitectura ca anestezic* (Paideia, 1999), Neil Leach vorbea despre o frenezie a conversiilor celor mai stranii în Marea Britanie, un soi de renăscut spirit gotic care ar face din căutarea spaţiilor-relicvă ale revoluţiei industriale (ceea ce astăzi pare să facă obiectul arheologiei industriale) în vederea schimbării lor în locuri „domestice“ un scop în sine al arhitecturii spectaculare. O casă în formă de casă e plictisitoare; o casă în formă de biserică, distilerie, antrepozit, termocentrală etc. devine excitantă. Dorul de alteritate, de diferenţă excentrică al anumitor categorii socio-profesionale este proiectat şi asupra caselor lor ne-asemenea. Tineri profesionişti în domenii avansate, în profesiuni liberale, artiştii sînt de regulă destinatarii acestor conversii, dar de interesul pe care ele îl suscită beneficiază oraşul în întregime.

Pentru mai multe detalii despre acest tip de a injecta din nou viaţă în ţesutul urban vechi, delabrat sau pur şi simplu incomod în forma sa prezentă, trimit concurenţii la literatura de specialitate contemporană. Deja citata *Anestetica...* a lui Neil Leach, dar şi *Khora* lui Augustin Ioan (Paideia; Spaţii Imaginate, 1999) sînt în parte dedicate acestui subiect şi accesibile în româneşte, ca şi numărul dedicat subiectului de revista *Octogon* (martie 2002).

Întrucît ţările post-comuniste şi mai cu seamă România sînt un teren predilect pentru conversia acelui fond construit malign pe care îl cunoaştem cu toţii, avem cu toţii de lucru aici. Este o formă diferită de conversie decît aceea pe care vesticii o practică atunci cînd îşi convertesc patrimoniul istoric: noi l-am demolat masiv pe acesta din urmă şi avem de lucrat cu blocuri şi edificii pompoase, dar inutile, ale modernităţii. ▲

Andrei GORZO

fericirea la televizor

Schimbînd viteza

Nu există limită de viteză pentru imaginile în mişcare sau *moving pictures* sau *movies* sau filme, deci era normal ca bolzii să pună stăpînire pe autostrăzile lumii şi ca piloţii (oamenii de la Hollywood şi de la TV şi de la MTV) să apese pedala acceleraţiei din ce în ce mai tare, din ce în ce mai tare să ia toate curbele şi toate stopurile pe roşu, să intre în toate depăşirile şi în toate coliziunile frontale cu publicul, iar publicului să-i intre în sînge acest ritm, după atîtea şocuri, după atîtea descărcări de imagini ultrarapide în sistemul său, să ţipe mai repede, mai repede. Astfel încît ceva ca *Bătălie disperată* / *Die Hard*, primul film din seria aceea cu Bruce Willis într-un maiou care devine din ce în ce mai murdar pe măsură ce bătălia se înteţeşte, un film care, în momentul apariţiei (1988), părea o culme în materie de exces, de hiperbolă, de viteză, pare astăzi, prin comparaţie cu seriile următoare şi cu alţi bolizi, viitori spărgători de recorduri ale imaginii în mişcare, un model de cuminţenie, de minimalism, de chetism, iar în privinţa ritmului, pare un Antonioni, un Tarkovski, un Ozu. Pentru că acum lucrurile se petrec mult mai repede, divertismentul e o mînă-menghine care te prinde de guler sau de braţ sau de gît sau de... şi te trage în sala de cinema, e un bolid care ţîşneşte din televizor şi-ţi striveşte mîna ca să nu mai poţi continua cu *zapping*-ul, totul trebuie să fie iute şi furios, chiar şi o şedinţă poate fi filmată ca o scenă de acţiune – camera de filmare gonind în jurul vorbitorilor şi ciocnindu-se de ei, un dosar scăpat din mînă căzînd cu o bubuitură de bombă – toate astea pentru că publicul se grăbeşte şi noi nu ne putem permite să-l pierdem, trebuie să-l ajungem din urmă şi să trecem peste el şi să-l lăsăm lat. Iar publicului o să-i placă, acesta e divertismentul lui, s-a obişnuit, îl cere, îl are în sînge.

Ştiu că vorbesc prea repede, ar trebui să mă întorc, să pun nişte puncte, să adaug nişte virgule, dar subiectul mi-a impus ritmul lui – aşa se mişcă el, ceva se petrece şi momentul următor se precipită deja, e deja aici şi acum, şi-l vezi pe următorul gonind spre tine: parcă totul e în *flash-forward* şi pe *fast-forward*. Cum se numeşte mişcarea în sens opus? *Flashback* în ralanti. De asta am nevoie. Şi astfel mă întorc la locul faptei: o cronică la filmul *Stăpînul inelelor*, în *Dilema* nr. 469, în care vine vorba despre actorul Sean Penn acolo unde ar fi trebuit să fie vorba despre actorul Sean *Bean*. O diferenţă de două litere, ca între Wilder (*Unora le place jazzul*) şi Wyler (*Ben-Hur*) şi cu una mai mult decît între Monet şi Manet, o distanţă mică pe tastatura mea, dar o gafă e o gafă şi pledez vinovat. În apărarea mea nu pot să spun decît că ştiu cine-i unul şi cine-i celălalt, dar în momentul acela aveam prea mult Hollywood în degete şi prea mult *zapping* în sînge, încercam să ţim pasul cu lucrul despre care vorbeam şi vedeţi, vorbim aici despre bolizii divertismentului, despre imagini miscîndu-se cu o viteză la care Bean poate deveni Penn şi Wilder poate deveni Wyler şi poţi să crezi că ai văzut un Monet cînd de fapt ai văzut un Manet – peisajul goneşte prea repede.

Am nevoie să-mi scot Hollywoodul din sistem. În ultima vreme, de cînd Tele 7 abc difuzează filme româneşti şi sovietice, mă îndrept din ce în ce mai des spre acel post, manevrînd telecomanda fără furia *zapping*-ului, ci cu siguranţa omului care ştie unde vrea să ajungă – într-o *Gară pentru doi*, în *Siberiada*, undeva unde *Duios Anastasia trecea*. Şi alţii simt nevoia asta, din moment ce mă sună ca să-mi spună: „Tu te uiţi pe Tele 7, cît de *duios* trece Anastasia asta?“ Nu goneşte vîjîind pe lîngă tine, ci pur şi simplu trece – duios. Sau altcineva: „Mă uit pe Tele 7 şi e incredibil! Se vorbeşte altă limbă decît engleza, imaginile durează mai mult de trei secunde fiecare, mă uit de un minut la un om care stă şi fumează, şi pur şi simplu stă şi fumează!“ Iar tu înveţi din nou să încetineşti, să întîrzii pe detalii. Sau altcineva: „Am încercat să mă uit la *Călăuza* aseară, l-au dat pe Tele 7 şi ştii cît îmi place. Dar n-am reuşit. Pur şi simplu mi s-a părut că n-avea ce să caute la TV şi am trecut mai departe.“ ▲

Dan GOANŢĂ

medalia de abur

De ce n-avem Havel

În ultima săptămînă am avut de două ori aceeaşi discuţie (evident, cu interlocutori diferiţi): oare ce-ar fi fost dacă România avea şi ea un Havel? (Cu implicaţia – ce bine ar fi fost!) Întrebare dificilă, ca să nu zic imposibilă. La fel de bine ne putem întreba, cu egale şanse de izbîndă, „ce-ar fi fost dacă cehii nu aveau un Havel?“ sau „ce-ar fi fost dacă România avea graniţă cu Franţa?“ (deşi eu aş fi preferat cu Marea Britanie, dar aşa e geografia, îi protejează pe insulari).

Dar ideea rămîne; plăcerea evazionistă din momentele de criză. Ultima salvare – utopia! Dar, pînă la imaginea luminoasă a guvernării unui dramaturg liberal, m-aş întreba dacă ar fi fost posibil un Havel român (mă rog, Havelescu, Havelică, etc.). O disidenţă exemplară înseamnă, în mare, atitudine personală fermă, reprimare oficială drastică şi, foarte important, existenţa unui curent de simpatie socială, mai mult sau mai puţin subteran. În Cehoslovacia anilor '80, numele lui Havel era ultracunoscut, chiar dacă piesele sau eseurile lui nu erau înţelese chiar de toţi. Devenit simbol, Havel a glisat uşor în postura de şef (cu atribuţii onorifice) al statului. Garantau pentru el şi ascuţimea meditaţiilor şi evidenţa faptului că nu dorea puterea cu orice preţ. Şi astăzi, la Hrad, este tot un simbol – suficient de înalt ca să fie aproape sanctificat, suficient de tare ca să i se ierte evadările în lumea politicii virtuale. Ideile sale despre nocivitatea partidelor, despre guvernarea tehnocrată şi alte discutabile (în sensul bun) erezii mă fac să bănuiesc că nu s-ar fi putut menţine prea mult, dacă funcţia sa ar fi avut mai multe articulaţii executive. Dar personalitatea lui Havel nu putea fi exploatată eficient decît în postura de lider protocolar al unui stat care-şi clama renaşterea. Lucru pe care cehii şi slovacii l-au înţeles şi l-au pus rapid în aplicare. Cu aceeaşi abilitate cu care porniseră o revoluţie şi răsturnaseră un regim pornind de la un singur mort. Care apoi a înviat suprarealist, ca într-o piesă de teatru. Eventual, de Havel.

În tot acest deceniu, sub umbra statuii prezidenţiale, au făcut însă şmotru cîţiva profesionişti – Vaclav Klaus, de exemplu, care şi-a asumat toate riscurile derivate din rigoarea economică. Doar că, probabil, el nu va deveni un simbol.

Revin la chestiune. Pe scurt: un Havel român ar fi dispărut fără urme (sociale) în beciurile Securităţii (vezi cazul Ursu), sau ar fi fost emasculat literar (vezi X şi Y), sau exilat pe furiş. Odată eliberat (dacă...), pe seama lui ar fi apărut zvonuri şi acuze, iar *România Mare*, *Europa* şi altele ar fi scris că fura mîncarea colegilor de celulă. Manuscrisele, extrase parţial din „arhive“, ar fi fost tipărite de-o editură familială, pe hîrtie cenuşie, într-un tiraj sătesc. Vor fi analizate totuşi de societatea civilă, în cadrul cluburilor de lectură dramatizată. Sătul de reproşurile şi ironiile foştilor amici, Havelescu dă în darul băuturii şi se-apucă de cîntat folk în Germania şi America. Cunoaşte aici un prosper om de afaceri, fostul colonel Z, anchetatorul de odinioară. Unul din cei buni, însă!

Eu, unul, cred că politica e pentru politicieni. Nu vreau să spun că umaniştii n-au ce căuta la nivelele înalte ale politichiei, ci doar că n-ajunge să fii disident (cultural sau de alt fel). Mai trebuie ştiinţa negocierii, viziunea (obligatoriu politică) şi capacitatea de a bea găleţi de cafea. În 1990, în lipsă de altceva, Europa de Est a fost silită să-şi inventeze politicienii. Cehoslovacia l-a ales pe Havel, Polonia l-a încercat (fără succes notabil) pe Walesa, aşa cum alesese un pianist după război. Dêmocraţiile solide, însă, nu prea se uită la pedigriurile culturale (Reagan, Thatcher, Adenauer, Nixon, Kohl sau Clinton n-au prea fost scriitori; şi nici disidenţi). Contează să ştie ce vor şi să vrea ce trebuie. Optimista Românie a vrut să reformeze mentalităţile vechi. Succesul se vede. La microscop. Altfel zis, nu cred că ne lipseşte Havel. Cred că, pur şi simplu, ne lipseşte o generaţie de personalităţi politice. Şi, mai grav, dorinţa de a avea una. ▲

ÎNGERAŞI & DEMONAŞI

Cît de toleranţi sau intoleranţi pot fi copiii sau elevii de liceu? În ce constă îngăduinţa sau răutatea lor? Cît de naturale sau de cultivate sînt intoleranţele copiilor şi în ce măsură poate contribui educaţia la atenuarea lor? În textele de mai jos găsim unele răspunsuri posibile la aceste întrebări. Experienţele descrise sînt opuse, ceea ce nu le face mai puţin adevărate. ***(A. M.)***

Sorin GHERGUŢ

La un concurs

Prin toamna anului 2000, am fost invitat să fac parte din juriul concursului de eseuri pentru liceeni organizat de Fundaţia „Gheorghe Ursu". Nu era prima dată cînd mă număram printre membrii juriului unui concurs legat de liceu – ca redactor la *Tribuna învăţămîntului*, se-ntîmplase să contribui astfel la o competiţie a revistelor şcolare. Dar invitaţia în cauză, mai mult decît onorantă pentru mine, se datora, presupun, atît activităţii publicistice (constînd, la data respectivă, în editarea unei reviste pentru cadre didactice numită *Universul şcolii)* cît şi unei relative apropieri de vîrsta concurenţilor. Tema concursului din 2000 era „De ce (n-)aş pleca din România". Experienţa a fost cu adevărat o revelaţie. Probabil că, dacă există ceva care se poate chema „românitate" a vremurilor noastre, acest „ceva" include undeva şi dilema rămînerii/plecării – o dilemă care poate fi trăită în forme şi grade diferite, de la opţiune existenţială centrală la o reverie printre altele.

Invitaţia s-a repetat în 2001. De data aceasta, tema era „Cultura (in)toleranţei", şi anunţul pentru concurs cuprindea şi unele repere din istoria secolului trecut. Unii concurenţi au considerat aceste indicaţii drept facultative – cum şi erau – oprindu-se la raportul generic toleranţă/ intoleranţă. Alţii le-au bifat cu (la fel de corectă) conştiinciozitate.

O paranteză: cu riscul de a comite un clişeu (adică un lucru pasibil de a fi depunctat în eseurile parcurse), cred că textele de acest fel constituie nişte documente nepreţuite pentru un viitor istoric al mentalităţilor acestor locuri. Acestea spuse, este locul să strecor cîteva cuvinte despre partea ingrată a muncii de jurizare: înclin spre convingerea că alţi „juraţi", nu mai puţin competenţi, sau chiar aceiaşi, în alte condiţii atmosferice şi dispoziţii sufleteşti, ar fi putut stabili o altă ordine a distincţiilor, şi chiar ampla listă a „nominalizărilor" ar fi putut să difere. Eseurile, ca şi versurile, ca şi ideile, pot fi apreciate ca „bune", „rezonabile" sau „rele" dar sînt întotdeauna greu de plasat într-un clasament. Conştiinţa acestui fapt nu trebuie să diminueze bucuria premianţilor, dar poate să atenueze eventuala dezamăgire a celorlalţi. De altfel, chiar dacă este de presupus că toţi cei care participă se gîndesc (şi) la lauri, se întrevede o diversitate a motivaţiilor: unii par munciţi dinainte de tema respectivă, concursul fiind pentru ei un prilej să se exprime, să sistematizeze şi să dea glas unor cugetări anterioare. La alţii, interesul pentru tema concursului are semne de prospeţime. La unii este vizibilă preocuparea intensă pentru o problemă, pe care încearcă s-o împingă sub pălăria temei (şi care poate fi răutatea generică a lumii sau nemulţumirea faţă de profesori). În sfîrşit, unii scriu dornici doar să-şi „facă tema", alţii par decişi (legitim) să ia premiul, conştienţi că pentru asta trebuie să impresioneze plăcut un juriu, ale cărui aşteptări încearcă să le anticipeze.

Dacă pentru mulţi subiectul rămîne la un nivel livresc şi teoretic, pentru unii problema (in)toleranţei este una trăită. De pildă, într-un fel care îl face pe Demeny Mihaly, de la Liceul Maghiar din Bucureşti, să se-ntrebe dacă numele „mai altfel" nu îi va diminua şansele de a fi premiat chiar la acest concurs. Am aflat, din lucrarea sa, că apostrofările pentru folosirea limbii materne în discuţiile cu prietenii, în autobuz, sau scuipatul recepţionat de la patrioţi anonimi la ieşirea din şcoală fac parte din viaţa unui elev maghiar în Bucureşti. Eseul a ratat – o spun aici – de puţin o menţiune, şi putea fi printre cele premiate, dar nici numele şi – sper – nici declaraţia sinceră de suspiciune faţă de juriu nu au fost în cauză.

Două autoare (clasa a XI-a) care semnează împreună consideră că trăim „într-o societate cu ascuţite contradicţii de clasă" şi identifică „descompunerea morală din sânul claselor

© D. Chiva

avute". Putem bănui aici un hazard bibliografic. Surprinde, totuşi, în acest context, concluzia: „este total lipsit de înţelepciune să reacţionezi exagerat cînd consideri că ai fost victima unui tratament abuziv". Să fi aflat elevele că, reacţionînd, rişti să devii victima unui tratament şi mai abuziv?

O elevă de la Liceul Economic din Mangalia ne previne că „ideile poartă o responsabilitate enormă". În prealabil, ea explicase că „prin intermediul ideologiei liberale burghezia îşi trăieşte dominaţia de clasă ca pe o libertate a tuturor". În opinia sa, „scopul educaţiei este îmbunătăţirea relaţiilor interumane", drept care „şcolile trebuie să-şi fundamenteze educaţia pe principiul că toţi sînt egali". Alt concurent crede că „sărăcia conduce neapărat la intoleranţă, la rebeliune, la ură".

„Intoleranţa faţă de intoleranţă" este principiul susţinut de Barta Annamaria, de la Grupul Şcolar Lucian Blaga din Reghin. Autoarea propune o interesantă definiţie a „monştrilor sociali: oamenii care deţin puterea politică şi au impresia că aceasta le conferă necondiţionat anumite drepturi asupra celorlalţi şi nu se îndoiesc de « adevărul » cunoaşterii lor". Soluţia avansată este uşor paradoxală: „(...) pentru că decizia nu este deloc simplă, s-ar impune, poate, o dictatură a valorii".

Un elev din Ploieşti – deja, se pare, o vedetă literară locală – citează, într-un eseu nu lipsit de inteligenţă, următoarele nume (ordinea e aleatoare, iar lista, parţială): Jung, Eliade, Foucault, Lévi-Strauss, Lyotard, Fukuyama, Hegel, Z. Bauman, Ortega y Gasset, Kant, Derrida, Kundera, Nietzsche, Al. Paleologu, Kierkegaard, Alfred Schütz, Gabriel Liiceanu, Julia Kristeva, Tzvetan Todorov, Stéphane Courtois, Thierry Wolton, George Steiner, Raymond Aron, Paul Ricoeur...

Ramona Ionescu, 16 ani, din Rîmnicu-Vîlcea, consideră că „românii sînt opuşi europenilor întrucît la aceştia predomină instinctul de a construi, iar la români acela devastator, de a distruge tot ce este pe cale să se întemeieze. Un exemplu concret ar fi transformarea spaţiilor verzi în parcări, în depozite de deşeuri, care atrag cîinii fără stăpîn". Pentru ca mai departe să scrie: „(...) nu am decît 16 ani şi timp suficient să-mi schimb ideile dacă voi considera necesar. Însă până atunci, **nu** am să **tolerez incultura** care ne afundă în nămolul voluptos al Europei."

Citatele de mai sus nu sînt alese din lucrările distinse cu premii sau menţiuni (reproduse integral într-un supliment al revistei *22)*. Tentaţia de a privi aceste eseuri prin prisma unei rubrici „liceenii spun lucruri mature/notabile/de mirare" există, dar nu acesta este motivul pentru care le-am reprodus. Ele sînt, mai curînd – cu un cuvînt în vogă – cîteva „semnale", din multele posibile, dinspre o parte a lumii în (sau alături de) care trăim. ▲

Raluca ION

Porecle de şcoală

SIDA e un schelet ambulant, Bilă se rostogoleşte de gras ce e pînă la tablă, Muci s-a născut cu buză de iepure şi are operaţie, Ciorbea e ochelaristă, Robocop poartă aparat dentar, Modellino poate să-şi dea degetele peste cap, Dracula are dinţii încălecaţi, Godzilla e cît uşa, Salam este arab, iar porecla deformează uşor numele adevărat, lui Bin Laden îi put tenişii, Tutomodel, alintată şi Tuto, face o şcoală de fotomodele, Chiftinella ia numai 5 la teză şi, în final, Şoarece stă toată ziua în văgăună şi învaţă.

Un culegător profesionist de porecle şi nu unul amator, ca mine, ar putea alcătui din astfel de nume care circulă prin şcolile din Bucureşti şi care nu au nimic în comun cu ceea ce în lumea oamenilor mari poartă denumirea de *political correctness,* o listă care nu se mai termină. Din ea nu ar lipsi, firește, apelative precum Cioară, Piranda sau Prinţul Întunericului – adresate colegilor de clasă sau tovarăşilor de joacă de etnie rromă, nici mai mult nici mai puţin discriminatorii decît cele enumerate de la început. Ci discriminatorii. Pur şi simplu. Am ales să vorbim despre această ultimă situaţie, în ideea că pînă în prezent nu am auzit ca deosebirile dintre oamenii cu ochelari de vedere şi cei fără ochelari, sau dintre oamenii flexibili la propriu şi cei inflexibili să nască probleme sociale evidente. În timp ce în unele cazuri maturitatea rezolvă totul, în altele, şi este suficient să privim pentru aceasta imaginea străzii, să ascultăm în autobuz nesfîrşitele discuţii despre ţigani, lucrurile se perpetuează. Ar fi poate interesant să vedem cum arată ele de la bun început.

Laleaua neagră – „Cînd eram mică, pot spune că mi-era frică, mi-era foarte frică," spune Lucia, de 8 ani, şi ochii ei măriţi acum îmi dau dimensiunea spaimei de atunci. „Tata avea un prieten pe care îl chema Laleaua Neagră, era înalt şi slab, avea părul puţin lung şi cizme de *cow-boy*. Îmi ziceau amîndoi tot timpul că el era tatăl meu adevărat şi că într-o zi o să mă ceară înapoi, dar erau prostii, rîdeau de mine." Nu îi era teamă de el pentru că era ţigan, ci pentru că era ciudat şi ameninţa că într-o zi avea să o ia de acasă, spune şi mintea ei de copil argumentează mai departe un mecanism oarecum democratic al fricii: „Mi-era frică şi de Lupul cel Rău, un vecin de la mamaie şi el nu era ţigan, dar voia să mă ia de acasă. Şi de orfelinat îmi era frică, fiindcă un băiat de la bloc, care era adoptat îmi spusese că la 7 ani, mama mea o să mă dea de suflet, aşa cum l-a dat şi a lui."

Cioară – La cei 9 anişori ai lui, Piticu' are, îmbrăcat în hanorac şi încălţat în Bituri, un aer deosebit de sportiv. Aşa şi trebuie, doar este mare alergător, după cum el însuşi o spune: „Nţ, n-ăm prieteni ţigani, Cioară nu se pune că e prietenu' meu, cu el doar alerg să mă antrenez. Cioară îi zice toată lumea, nu numai pentru că e ţigan, dar mai are şi faţa aia de păsăroi cu nas coroiat. De ce să se supere că-i zicem aşa? Ce eu mă supăr cînd îmi zic Piticu'? Eu sînt alergător şi nu sînt rasist, oricine ştie că negrii sînt cei mai tari alergători, cînd fug aş vrea să fiu un negru, să am viteza lui, muşchii lui. Cioară n-are muşchi, dar mă întrece mai tot timpu', cred că are ceva de negru în el pentru că e ţigan. D-aia ne antrenăm împreună.."

Ciordex – „Mi-a dispărut pixul Parker. L-am luat pe Ciordex de guler, bă unde mi-e pixul că te sparg. El cică nu ştie, dar sigur l-a luat el, toată familia lui e la pîrnaie pentru ciordeală. Tac-su ciorditor, frac-su ăl mare ciorditor, văr-su ciorditor, mă-sa fugită. Au mai rămas doar Ciordex şi cu bunică-sa pe meserie. Ca mîine aud că nu mai vine deloc la şcoală, că l-au prins la muncă prin tramvaie!", zice repede un băieţel de vreo 10 anişori pe cît de mic şi plăpînd, pe atît de coleric.

Cocolino – Dănuţ are 13 ani şi a învăţat deja o regulă esenţială pentru a supravieţui într-o lume dură: „Îi porecleşti pe ţigani, porecleşti pe oricine atîta vreme cît îţi merge. Poţi să-i zici lui SIDA, SIDA, pînă nu mai poţi. Ce-o să-ţi facă? Dar să-i zici lui Costelino de la F, care are Bull-Terrier şi spray paralizant şi spate, Cocolino, asta nu poţi s-o faci chiar dacă te-njură de faţă cu mama ta. Vezi, trebuie să te orientezi. Poţi să-i zici aşa, dar nu pe faţă şi trebuie să ai grijă cine te aude. Oricum ţiganii pot să se ia de tine din nimic şi să-ţi facă ce vor, pentru că sînt mai uniţi şi au mai mult tupeu. Pe un prieten de-al meu l-au bătut odată de l-au rupt numai pentru că i-au cerut bani şi n-a avut să le dea. Asta e la ordinea zilei."

Mama Omida – Andreea, 15 ani: „Sînt cam agresivi. Şi ţiganii, şi ţigăncile. Eu am avut probleme cu o colegă, Mama Omida. M-a terorizat toată şcoala, sărea la bătaie din nimic, scuipa, înjura. Sînt o rasă necivilizată orice s-ar spune, nu sînt nişte oameni care să trăiască în secolul XXI. Asta Mama Omida era plină de bani, fiindcă maică-sa era ghicitoare, dar pînă în clasa a şasea nu învăţase nici tabla înmulţirii. Bine c-a renunţat la şcoală, într-a şaptea a rămas gravidă, acum are copil. M-am întîlnit zilele trecute cu ea. S-a mai cuminţit acum şi parcă s-a mai îngrăşat."

Maradona – Are acum cuvîntul un erou: „Maradona e tovarăşul meu cel mai bun, odată i-am salvat viaţa, cînd i-a venit leagănul în cap. La început n-am ştiut ce să fac, am vrut să opresc o maşină, să-l duc la spital, pe urmă m-am gîndit mai bine şi l-am cărat pînă acasă. L-au dus ai lui la spital şi s-a făcut bine. Pentru noi nu există cuvîntul ţigan, eu nu-i spun lui ţigan niciodată. Sîntem stelişti convinşi, şi doar la meciurile cu Rapid strigăm amîndoi: Uă ciorile!" Asta ca să ne exprimăm frumos. ▲

Pagină realizată de Andrei MANOLESCU

Tita CHIPER

antinostalgia

Lucrare de nota patria

● „Ţara noastră este de o frumuseţe iremediabilă."
● „De ieri pînă azi ţara noastră s-a schimbat şi totul a devenit schimbător."
● „Patria a trecut prin mai multe modificări ca: trestie, plop, stejar, adică din epoca de formare la cea de neclintire, socialismul."
● „Aceste versuri sînt de o mare întindere şi expunere orală şi oglindesc victoria socialismului în lupta contra turcilor."
● „Comunismul s-a răspîndit ca un vînt de primăvară, dar cînd cald pentru noi, cînd rece pentru duşmanii noştri care mor de el."
● „Ca să trăiască poporul bine s-a aplicat sacrificiul suprem."
● „Toate realizările noastre s-au făcut pe oase."
● „Din pămînt au răsărit uzine şi fabrici."
● „Oamenii poporului sînt fericiţi ca animalele libere şi ca peştii care zburdă în codrii patriei."
● „Dacă am fi lăsaţi în pace cum zice Vlahuţă, am fi ajuns în situaţia de azi."
● „Ne-am îndoit dar nu ni s-a rupt nimic."
● „Am luptat şi noi pentru strămoşii care va urma."

(„Perle din proba scrisă la limba română – treapta I, 1982", în *Contrast*, nr. 29, octombrie 1990)

▲

Dumitru SOLOMON

roluri

Analfabeţi cu perspective optime

În timp ce dădeau din coate-şi, probabil, din gură ca să se apropie de preşedintele ţării, aflat în vizită în capitala unui judeţ din sud, ziariştii s-au ales cu eticheta deloc binevoitoare de „analfabeţi", din partea unui demnitar local. Să-i numeşti astfel, acum, pe cei care scriu despre viaţa politică a ţării este o iniţiativă riscantă, fiindcă te poţi trezi cu propria imagine (plus cea de partid) negativizată la maximum.

Dar există perspective frumoase ca, într-un timp nu prea îndelungat, eticheta să înceapă să se potrivească viitorilor ziarişti. Şi totul vine dinspre partea profesorilor şi învăţătorilor. Dacă profesorii şi învăţătorii vor cere fără nici un rezultat mărirea salariilor şi li se va servi un 5% ca să li se închidă gura, n-ar fi exclus ca aceştia să-şi ia lumea în cap sau, mai rău, să continue să alfabetizeze tineretul cu salariile (printre) cele mai mici din economia românească, ceea ce ar duce la o analfabetizare generală. Aşa că, peste un număr de ani, o să le poţi striga ziariştilor „mă, analfabeţilor" fără să fii prea departe de adevăr. Dar nu numai ziariştii ar putea să beneficieze de acest calificativ descalificant (scuze pentru jocul de cuvinte absolut penibil), dar şi scriitorii, oamenii de ştiinţă, demnitarii, profesorii universitari, chiar şi academicienii.

Cînd eşti (cel mai) prost plătit, nu prea ai chef să-i înveţi pe alţii, ba chiar îţi piere cheful să mai înveţi tu însuţi. Oricum, între o friptură şi un manual, mulţi profesori şi învăţători vor alege friptura, sau căldura, sau apa rece şi chioară. Să vezi atunci cît de analfabeţi vor fi cei care vor fi obligaţi să-i alfabetizeze pe ceilalţi! Cu atît mai mult cu cît amărîţii de profesori şi învăţători nu sînt deloc periculoşi pentru siguranţa statului, aşa cum nu sînt nici medicii, asistenţii medicali, scriitorii, artiştii. Nu ca minerii, care au ticul de a veni după drepturi pînă la Bucureşti, iar cînd au făcut, recent, o grevă s-au grăbit mai-marii minelor şi ai ministerelor să-i asigure că nu li se va întîmpla nimic neplăcut, pentru că statul îi are în atenţie permanentă. Să fim cu ochii pe profesori, căci de ei depinde şi limba engleză cu care vrem să intrăm în NATO, şi virgula pe care o pun unii oameni politici între subiect şi predicat, respectiv între promisiune şi acţiune!

▲

Cu ochii-n 3,14

SĂ NU SE MAI VORBEASCĂ DESPRE CUTREMUR, CURĂŢIREA LACURILOR ÎN TOATE SÎMBETELE, PLĂŢI SUPLIMENTARE PENTRU EVOLUŢIA GĂLĂGIEI ŞI RELIGIA PRONUNŢIEI CU „Z"

● Invitat acum cîteva săptămîni la Tele 7 abc să prezinte un film, Florin Mihăilescu s-a prezentat ca „director de fotografie", considerînd că formula „director de imagine" este „depăşită/o prostie" (alături de el, Svetlana Mihăilescu era – şi dînsa – definită ca „pictor de costume"). Însuşindu-mi sintagmele, propun să nu se mai vorbească despre „imaginea" unui film, ci despre „fotografia" lui, să existe şi „directori de grafică", „de sculptură" şi „de artă monumentală", iar „pictorii de costume" să fie, şi ei, împărţiţi între „impresionişti", „pointilişti", „cubişti", „fovişti", „expresionişti-abstracţi"... De cînd voiam să văd costume pictate de un pictor expresionist-abstract de costume! (**a. l. ş.**)

● Aflu dintr-un reportaj pe Discovery că accidentele mortale din motive minore (dimineaţa, la coborîrea din pat, la duş, căderea pe scări) sînt mai numeroase decît morţile datorate SIDA sau supradozelor. M-am întrebat cîţi vor muri de inimă şi angoasă pînă la cutremurul devastator de pe 11 august (ora 4) prezis pe îndelete într-o carte nou apărută de părintele Arsenie şi discutat pe larg la postul de televiziune B1. (**S. S.**)

● Replica săptămînii a rostit-o, la emisiunea „Naşul" de pe B1, un preot/stareţ/episcop (nu mă pricep la gradele din Biserică); se vorbea despre „părintele Arsenie" (?), „cutremurul din 11 august, ora 4", „unirea Polului Nord cu Polul Sud" etc., etc. şi, la un moment dat, reprezentantul BOR a spus: *„No comment"!* Alături de el, Dan Ciachir era imaginea convulsivă a truismului potrivit căruia nu trebuie să vină Apocalipsa – apoplexia te rezolvă la fel de bine. (**a. l. ş.**)

● Ştire la „Jurnal" despre curăţirea lacurilor din Bucureşti. „Ce aţi găsit pe fundul lacului?", întreabă reporterul. „De toate... inclusiv o geantă diplomat plină cu oase galbene de chinez." De stereotipurile despre străini nu scapi nici măcar cu diplomatu'. (**M. M.**)

● Merită, uneori, să citeşti o pagină întreagă de „mică publicitate" pentru a găsi la rubrica „Diverse" un anunţ cum e cel apărut în *Naţional* (16 martie): „Pomană de carte, în toate sîmbetele din Postul Mare, face Constantin Iorgulescu cu «Gheorghe», roman concentraţional, pentru sufletele celor morţi în închisorile politice". (**T. C.**)

● Mare publicitate s-a făcut pentru campania oficială de trimitere a unor români la muncă în Germania. O cunoştinţă care a fost şi s-a întors cu peripeţii îmi spune că firmele germane aranjează cu personaje din Ministerul Muncii şi Solidarităţii Sociale astfel încît muncitorii să primească acolo jumătate din sumă, să fie obligaţi să stea cu chirie în camere supraaglomerate, peste preţul pieţei, să muncească mai mult, fără plăţi suplimentare. Au viză specială pentru respectiva firmă şi nu pot schimba locul de muncă. În ciuda unor clişee istorice, se pare că munca este pentru români, iar solidaritatea pentru nemţi. (**C. G.**)

● Ca unul dintre acei sincer îngrijoraţi de evoluţia speciei umane în zilele cînd nu s-a găsit nimeni să-l „vîndă" pe Bin Laden pentru 25 milioane de dolari, nu pot decît să salut hotărîrea preşedintelui Bush de a reduce această sumă la 5 milioane, echivalînd-o eventual „în obiecte" ca, de pildă, o turmă de oi. Sau un puţ de petrol. Această decizie e consecinţa unei revelaţii: afganii nu cunosc valoarea dolarului. Dintotdeauna a fost emoţionant spectacolul omului bogat care-l pricepe pe cel sărac. (**R. C.**)

● Într-un vagon de metrou a intrat un puşti cu o şapcă. Şi-a tras cozorocul în dreapta şi s-a aşezat cu spatele în dreptul unei uşi care tocmai se închidea. În mîini i-au apărut brusc trei mingi de tenis pe care a început să le arunce în sus. La un moment dat a apărut şi a patra, jongleria devenind chiar spectaculoasă. La urmă, călătorii care îl priviseră într-o liniştе desăvîrşită au început să-i pună cu un uşor clinchet cîţiva bănuţi în şapca întinsă. Se mai pot cîştiga bani în România şi fără gălăgie. (**A. M.**)

● Singura întrebare la care se poate să nu se răspundă la recensămînt este cea privitoare la religie. Într-adevăr, recenzenţii ţin la intimitatea noastră, după cum ne asigura şeful lor, la o emisiune a lui Marius Tucă. Celelalte întrebări cu răspuns obligatoriu (cum ar fi, de exemplu, cele legate de concubinaj) pot fi trecute, deci, cu vederea. (**C. P.-B.**)

● Într-o admirabilă convorbire cu Cornel Todea, reluată la Tele 7 abc, Dan Nuţu, „băiatul cuminte" al nonconformismului de pe vremuri, avea un accent american în pronunţie atît de simpatic încît mi-a adus aminte de cea mai frumoasă scenă de dragoste din cinemaul nostru: acum 40 de ani, la ora debutului regizoral al lui Pintilie, într-o *Duminică la ora 6,* lîngă grilajul unui teren de tenis, Irina Petrescu, printre sărutări caste, îl învaţa să rostească primele cuvinte englezeşti. (**R. C.**)

© S. Ivanoschi

● Întrebare (a unei copile către mama ei, în autobuz): *Mami, Bosnia se scrie cu „z"?* Răspuns (al mamei către copila ei): *Da.* (**D. S.**)

ASCULT, LA UN INTERVIU, EXPRESIA FORMULATĂ ÎN LIMBA NOASTRĂ DE FIER OMAGIAL

● Ascult cu mare plăcere, de cîte ori am ocazia, emisiunea lui Robert Turcescu de pe Europa FM „România în direct" (în fiecare zi, de la 13,30), în care oamenii dau telefon şi îşi spun părerea despre o temă de actualitate: e metoda cea mai bună de a te ţine la curent cu ce gîndeşte şi cum se exprimă „poporul", „opinia publică", „cetăţenii" – mă rog, cum vrem să le spunem. Intervenţiile celor care telefonează oferă tot ce-i trebuie omului ca să revină cu picioarele pe pămînt, oriunde s-ar afla. (**M. V.**)

● „Marx, trezeşte-te!" – titrează ziarul montréalez *La Presse* din 13 martie a.c. deasupra unei ştiri care spune că în Irlanda şomerii doritori să se angajeze la compania aeriană locală Ryanair trebuie să plătească 50 de lire sterline odată cu depunerea cererii pentru interviu şi alte 150 de lire în cazul în care candidatul este chemat la un interviu. (**A. C.**)

● Din punct de vedere lingvistic, tranziţia continuă cu aceeaşi coexistenţă paşnică între expresia neaoşă, din popor şi împrumutul nedigerat din engleză. Pe Şos. Pantelimon din Bucureşti s-a deschis un magazin numit *(sic!)* „Depozitu' de scule", administrat de firma Electric Tools SRL. Oh, yeah, nenică! (**M. V.**).

● Anchetat, timp de şapte ani, în urma unor „suspiciuni convergente", Loïk Le Floch-Prigent, fostul preşedinte director general al societăţii Elf Aquitaine, scrie ziarului *Le Monde*, după apariţia unui articol „demascator", că nu există nici o dovadă în sensul atacurilor formulate. Sătul de atacurile care fac din el un mic escroc neîndemînatic, el spune, în concluzie: „Nu am bani, puţinul pe care l-am avut mi s-a luat şi, în general, puţin îmi pasă". Se pare că nu este un mic escroc neîndemînatic. (**M. B.**)

● Pe un copac, o bucată de tablă cu un număr de telefon scris pe ea cu vopsea, iar deasupra lui aceste două cuvinte din limba noastră dulce, frumoasă şi vie: *SOBĂRIE/COŞĂRIE.* (**D. S.**)

● Aflăm din *Adevărul* că Republica Moldova a devenit al doilea exportator de fier din CSI, deşi nu are nici un zăcămînt. Un efect al dezindustrializării. (**A. M.**)

● Sfîrşitul săptămînii trecute în provincia canadiană Québec a stat sub semnul doliului: pe 12 martie a încetat din viaţă pictorul Jean-Paul Riopelle, cel mai mare artist al provinciei şi unul dintre marii secolului XX. În zilele următoare, subiectul a fost de prima pagină. În schimb, mesajul omagial al cetăţeanului Bernard Landry a fost tipărit în pagina A18 (în ziarul *Le Soleil* din 14 martie, alături de scrisori de la cititori) sau chiar în pagina C11 (precum în *Le Devoir* din 17 martie). La ora actuală, Landry este prim-ministru al provinciei. (**A. C.**)

Țara de dincolo de clișee

– convorbire cu Ligia PODHORODEȚKI, profesoară, și Emil PODHORODEȚKI, inginer constructor –

Ce se ştie puţin, se ştie bine; de aici prestigiul şabloanelor şi durata lor. Aşa că, rar persoană aparent mai informată despre specificul ţinuturilor ţării decît sedentarul care şi-a părăsit locul unde trăieşte de-o viaţă doar în concediu. Aplombul unui asemenea „ştiutor generic" e greu de clintit; varietatea realităţii e nevoie a fi judecată însă, cu nuanţă şi spirit mobil, tocmai pentru a-i înţelege caracteristicile şi devenirea. Discuţia purtată cu o profesoară de franceză şi un inginer constructor, ajunşi bucureşteni la vîrsta pensiei, după ce au trăit 32 de ani pe şantiere şi s-au mutat de 27 de ori în viaţă, conturează o ţară de dincolo de clişee, cu toate că nu le exclude nici pe ele, dar le examinează din perspectiva propriei experienţe.

Biografii și ținuturi

De unde sînteţi de loc?

Ligia: Din Ardeal născută la Cluj, trăind în refugiu la Sibiu, lucrînd apoi la Halmeu – la Satu-Mare, la Oradea, apoi în Argeş, la Căpăţîneni şi la Slatina, la Voineasa pe Lotru, şi la Vîlcea. Înainte de a veni la Bucureşti, am stat cîţiva ani şi la Caransebeş.

Emil: Eu m-am născut în Moldova, într-o comună unde tata era medic; în Tîrgu Ocna am locuit cît am făcut şcoala primară, iar în Piatra Neamţ pe timpul liceului. Doi ani am stat la Cernăuţi, pînă oraşul a căzut sub ocupaţie; pe urmă, după ceva vreme petrecută la Turnu-Severin, am ajuns la Iaşi, unde am făcut facultatea. Aşa că n-aş şti să spun cu certitudine de unde sînt. Zic că sînt din Moldova, fiindcă bunicii mei materni şi paterni, refugiaţi din Polonia, s-au stabilit în Moldova. Amîndoi erau studenţi la medicină, dar în România au devenit topometri. Viaţa de inginer constructor m-a purtat multă vreme prin Ardeal: la toate locurile pomenite de Ligia aş adăuga Dejul şi şantierul Salva-Vişeu.

O asemenea existenţă a confirmat sau mai degrabă a contrazis stereotipiile culturale privitoare la oamenii şi la ţinuturile ţării?

Ligia: Le-a relativizat, fiindcă nu mai judecam lucrurile în bloc. În linii generale, unele stereotipuri se verifică. Dar cînd stai mai mult într-un loc îţi mai schimbi părerile.

Emil: Mai e ceva. Noi, şantieriştii hidrotehnişti, am fost o enclavă, o lume care trecea prin lumi succesive păstrîndu-şi caracteristica. Aici nu s-a pus niciodată mare preţ, de fapt, pe diferenţa de studii, de post ocupat, de origine socială cînd s-au stabilit relaţii între oameni. S-a mers în principal pe afinităţi elective care-au născut prietenii de durată şi colaborările profesionale bune.

Se putea vorbi, deci, de o omogenizare a societăţii de o „limbă comună a muncii", aşa cum se cerea prin anii '80, care să şteargă diferenţele?

Emil: Clişeele propagandistice n-aveau nici o legătură cu adevărul realităţii. Şi în lumea şantierelor s-au petrecut schimbări de-a lungul anilor. În 1952 de pildă, locuiam în satul Porumbacu, nu departe de Halmeu. Făceam o staţie de transbordare atunci pentru uraniul care se aducea de la Ştei cu trenurile. Aveam permis de zonă, nu puteai să te mişti unde voiai. Pe acel şantier, găseai crema societăţii; de la episcopi şi pînă la tot ce era fugit să-şi piardă urma. Construcţiile anilor '80 au adunat o altfel de lume, formată mai ales din cei care nu-şi găseau loc de muncă în ţinutul natal, necalificaţi, neadaptaţi, care imprimau locului un alt specific.

Oamenii din România văzuți la ei acasă

Cum se verifică specificul regional: sînt ardelenii mai necomunicativi, moldovenii mai nepăsători, muntenii mai guralivi?

Emil: Ligia a avut mai mult de-a face cu localnicii decît mine. Cînd lucram la hidrocentrala de pe Argeş, ea preda franceza la şcoala din Nucşoara. Ei bine, să nu credeţi că i-a spus cineva despre rezistenţa din munţi, cu toate că muntenii se spune că sînt lesne vorbăreţi.

Ligia: Era în 1964, cine făcuse puşcărie se eliberase, dar lumea îşi ţinea gura. Am aflat foarte tîrziu abia văzînd „Memorialul durerii", că medicul din Domneşti, Teja Papahagi, a ajutat mişcarea de rezistenţă din munţi şi-a fost, în felul lui, un erou. Cu el am devenit prieteni, cînd am ajuns pe şantier. Era comunicativ, simpatic, vorbea „colorat" de-ţi venea, uneori, să-ţi astupi urechile. Am făcut petreceri împreună, ne-am cunoscut rudele, dar despre cum i-a ajutat el pe cei din munţi n-a suflat o vorbă. Nu ştiu dacă era un specific al locului, dacă lumea din Nucşoara se dovedea mai tăcută din fire decît ştiam noi că sînt, în general, muntenii. Acolo eu aveam jumătate din normă, predam franceza unei clase formată în majoritate din copii ţigani. Elevii mei contraziceau reclama negativă a etniei: veneau la şcoală, erau silitori, am pus unora chiar note mari, fiindcă învăţau franceza cu ureche de lăutari. E drept, cînd dădea colţul ierbii, trebuia să-i caut pe dealuri: dar toamna şi iarna mergeau bine. Cam mirosea clasa a cort afumat, dar asta era situaţia. La ore mă trăgeam mai spre sobă; era foarte frig. Într-o zi am găsit catedra mutată chiar în dreptul sobei. Şi mai severă şi mai zîmbitoare, am tot întrebat cine-a făcut asta: nici un răspuns. Am zis că vreau să-i mulţumesc cui a avut ideea, copii au zîmbit, lăsîndu-mă să înţeleg că toată clasa pusese la cale isprava, dar nu s-a rostit nici un nume. În general se spune că etnia romă se laudă cu binele făcut şi e solidară în tăcere numai la rău.

Credeţi că se pot stabili diferenţe de comportament chiar în cadrul unei identităţi regionale bine delimitate?

Emil: Sigur, cel mai bun exemplu ar fi experienţa mea cu oşenii. Ei veneau pe şantier, din cîteva sate, echipe compacte de necalificaţi. La Halmeu, oşenii erau cuţitari, bătăuşi şi beţivi. Oşenii cu care am lucrat pe Lotru, douăzeci de ani mai tîrziu, tot necalificaţi şi ei, erau extraordinari de harnici şi disciplinaţi; nu ştiau ce înseamnă schimb de 8 ore, dacă se apucau de o treabă, nu se lăsau pînă n-o duceau la capăt, tîrziu în noapte. Cîştigau foarte bine şi nu risipeau banii, cum obişnuiau cei cu care lucrasem la Halmeu.

Ligia: Dar aveau toţi ceva comun, nu uita: erau la fel de aprigi. Într-o duminică, la Halmeu, oşenii s-au adunat să petreacă, să joace pe un tăpşan. Atîta au bătătorit pămîntul, au ţopăit şi au chiuit, că la un moment dat nu se mai vedea decît un nor de praf, o nebuloasă dinăuntrul căreia se auzeau strigăte şi tropote.

Cum lucrează împreună moldovenii, ardelenii, oltenii, cum se influenţează, cum deprind unii de la alţii tradiţii de muncă sau de viaţă?

Emil: La Argeş, în special, unde erau de executat 47 de km de tunel şi o centrală subterană la 120 m adîncime, s-a lucrat mult cu echipe compacte de ardeleni. Meseriaşi harnici cu formaţii bine structurate ierarhic. E drept, cu simţ de piaţă, şeful de echipă făcea şi antreprenoriat, chiar dacă faptul nu se recunoştea atunci, el se ducea prin sate, alegea oamenii, îi conducea, şi lua o parte din bani, pe tăcute. În anii mei de şantier, moldovenii nu veneau în echipe omogene, deci puteau fi răspîndiţi printre ceilalţi. Oşenii lucrau numai între ei, echipe compacte şi la venire şi la plecare. La fel ţiganii din Bolintin, zidari excelenţi. Cu olteni am lucrat mai ales pe Lotru: conform clişeului, ar fi trebuit să fie toţi şmecheri, adaptabili şi hoţi. La hoţie n-aş putea spune că dovedesc o excelenţă anume, dar descurcăreţi sînt, harnici sînt cu toate că nu-i egalează în seriozitate pe ardeleni. Nici cînd e vorba de imaginaţie tehnică nu se pot face comparaţii: aici te bazezi pe bănăţeni şi pe ardeleni.

Ligia: În ce mă priveşte, nici nu cred că oltenii sînt atît de descurcăreţi; poate cînd ies din mediul lor să fie. Cînd am ajuns la Voineasa, pe Lotru, n-am găsit în sat nici o legumă de supă, un morcov, un pătrunjel, ceva ce s-ar afla într-o grădină de zarzavat.

Emil: Dacă am remarcat o caracteristică a oltenilor, aceasta se referă la disponibilitatea lor de a se sprijini unul pe altul, pe criteriul regional; construiesc încrengături solide, sînt un neam relaţional absolut.

Cum se desfăşura un dialog cu moldovenii, care se spune că sînt plini de formule ceremonioase, ipocrite dar fermecătoare?

Emil: Pe şantiere, formulele astea nu prind, pentru că nu ai numai moldoveni, care ar putea să-şi farmece şeful ierarhic cu formule alese. Pe cît i-am cunoscut eu în copilărie, moldovenii sînt lenţi, mai aproape de lentoare decît de indolenţă. Nu-s lipsiţi însă de o anumită profunzime, mai greu de descoperit imediat.

Priveliști, obiceiuri, urme

Cînd v-aţi mutat dintr-un loc în altul aţi păstrat ceva care să vă amintească de amprenta culturală a regiunii unde-aţi stat?

Ligia: La Slatina, la captările secundare de la Argeş, mi-am făcut nişte stofă ţărănească vopsită cu „pămînţel" – ceva ce n-aş şti să spun ce e; femeia din sat care a ţesut stofa n-a vrut să-mi spună. Niciodată n-am întîlnit o nuanţă atît de luminoasă de oranj. Ceramică şi lăzi de zestre de lemn sculptat am mai găsit, tot atunci, la o furnizoare de-a mea de brînză şi smîntînă: într-o frumuseţe de ladă veche de zestre ţinea tărîţele pentru porci. De vîndut nu voia s-o vîndă, cerea altă ladă de lemn în loc. I-am dat una din solidele noastre lăzi de mutare, de care a fost încîntată. Tot din Argeş am adus şi două fote splendide, la care mă uit mereu şi mă întristez. Cînd am ajuns la Căpăţîneni, toate ţărăncile mergeau pe drum torcînd îmbrăcate în costume teribil de frumoase. Într-un an, şi-au luat haine de tîrg, tergaluri, supraelastice la care n-au mai ştiut să potrivească nicidecum culorile. Nu mi-am explicat nici pînă azi cum pierde cineva rafinamentul culorilor pe care-l ştie de o viaţă, cînd alege altfel de îmbrăcăminte.

În ce măsură trecerea şantierelor prin anume ţinuturi v-a pus în legătură cu mentalităţi mai profunde ale zonelor?

Emil: M-au impresionat bănăţenii: mai închişi, mai temeinici, mai rezistenţi în materie de rezistenţă dacă pot spune aşa. Veneau, de pildă, diverşi tipi de la partid şi spuneau oamenilor să aducă oile într-un anume loc unde urma să se facă o stînă. Ţăranii le aduceau, dar a doua zi oile erau moarte. Că le omorau ei sau nu, greu de dovedit. Dar oamenii ştiau că de totdeauna acolo fusese imaş de vaci, aşa să rămînă, oile n-aveau ce să caute pe acel loc. În Banat impresionantă, păstrînd ceva din caracterul mai închis al locuitorilor zonei, este şi casa ţărănească, parcă imagine a unui castru roman fortificat. Acuma, unii care s-au mai îmbogăţit, au tras acoperiş de sticlă şi peste curte; acolo primesc oaspeţii.

Ligia: În Banat, pater familias are o pregnanţă pe care n-am întîlnit-o nicăieri altundeva. Cît e în viaţă, el reprezintă instanţa supremă în familie, chit că are copiii mari, însuraţi, dar lumea casei tot de autoritatea lui ascultă şi se teme. La petrecerile de familie, la un botez de pildă, pînă şi felurile de mîncare pentru „seniori" sînt altele decît pentru restul participanţilor; am văzut asta, nu cred că era ceva neobişnuit, fiindcă lumea nu se mira. Tot în acea zonă am avut cea mai formidabilă imagine a ceea ce poate să însemne fastul unui hram, o „rugă", cum se zice prin Banat. Incomparabil cu tot ce am văzut în celelalte regiuni.

Constructorii hidrocentralei Bicaz erau desemnaţi de localnicii din ţinutul Neamţului printr-un cuvînt bizar, „palaizeri", în sens de necunoscuţi, venetici, străini de loc. Alte şantiere au lăsat şi ele termeni noi în vorbirea locurilor pe unde au trecut?

Emil: Din cîte ştiu nu. Cînd am fost eu la Argeş, la Lotru, sau la Vîlcea, cu marile şantiere, oamenii se obişnuiseră măcar din auzite, cu infuzia bruscă de „lume nouă", care aducea schimbarea.

Ligia: Mai degrabă noi am fost uimiţi de sensul unor cuvinte: la Căpăţîneni şi la Slatina, oricărei femei trecute de o oarecare vîrstă i se spunea „ţaţă". La noi în Ardeal cuvîntul are o conotaţie peiorativă, de care mi-era greu să fac abstracţie în primii ani de viaţă în Argeş.

Emil: Nu cred că şantierele noastre au lăsat vreo urmă în cuvintele unei zone anume. După părerea mea asta-i ceva ce ţine de începutul industrializării unei zone. Cînd francezii au construit în secolul trecut o cale ferată la Sibiu, pe muncitorii necalificaţi îi repartizau la treburile brute, cu formula: „bon pour la gare". Aşa s-a născut o vorbă ciudată: peste mai bine de un veac, sibienii numesc încă pe cineva fără căpătîi „purligar", deşi nu mulţi mai au habar de etimologia termenului.

Dacă ar fi fost să alegeţi o zonă culturală unde să trăiţi, ce loc din ţară aţi fi preferat?

Emil: M-am gîndit totdeauna la Sibiu, ca la oraşul ideal pentru bătrîneţea noastră, tocmai fiindcă îmbină armonios multe din valorile culturale româneşti cu influenţe preluate de la alţii, în special de la saşi.

Ligia: Dar a ieşit altfel: noi pensionari la Bucureşti, nepoţii şi nora la Timişoara, iar fiul nostru, care lucrează la Alcatel, e acum la Marea Galbenă, într-o delegaţie de afaceri. Mi se pare că astăzi lumea s-a lărgit teribil, fie şi privită de la nivelul unei singure familii. Cred că la toate notele specific zonale ar trebui să adăugăm, poate, mobilitatea românilor, o caracteristică mai recentă. ▲

Pagină realizată de Tita CHIPER

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Andrei PLEŞU ● ***REDACŢIA:*** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● ***RUBRICI:*** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Andrei GORZO, Augustin IOAN, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● ***RESPONSABIL DE NUMĂR:*** Cezar PAUL-BĂDESCU ● ***CORECTURĂ:*** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● ***TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:*** Ela PETRAŞCU ● ***EDITARE TEXT:*** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● ***DIFUZARE:*** Gabriela BURTEA ● ***Redacţia DILEMA:*** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● ***Telefon/fax:*** 230.23.84 ● ***e-mail:*** dilema@fcr.algoritma.ro ***Internet:*** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul RODIPET S.A pe anul 2002 şi la poziţia 166 în Oferta 2002 a MT PRESS. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la Gabriela Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 255.48.15, 255.48.16, 255.48.17 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.14.96 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 2511.1–531.2 deschis la BCR, sucursala sector 1 ● ISSN 1221-30-55

Anul X
nr. 472
29 mart. - 4 apr. 2002
20 pagini 7000 lei
INTERNET: http://www.algoritma.ro/dilema
EDITOR:
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ

DILEMA

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE
DIRECTOR FONDATOR: ANDREI PLEŞU

GRATUIT

DESPĂRŢIRI

© V. Thiery

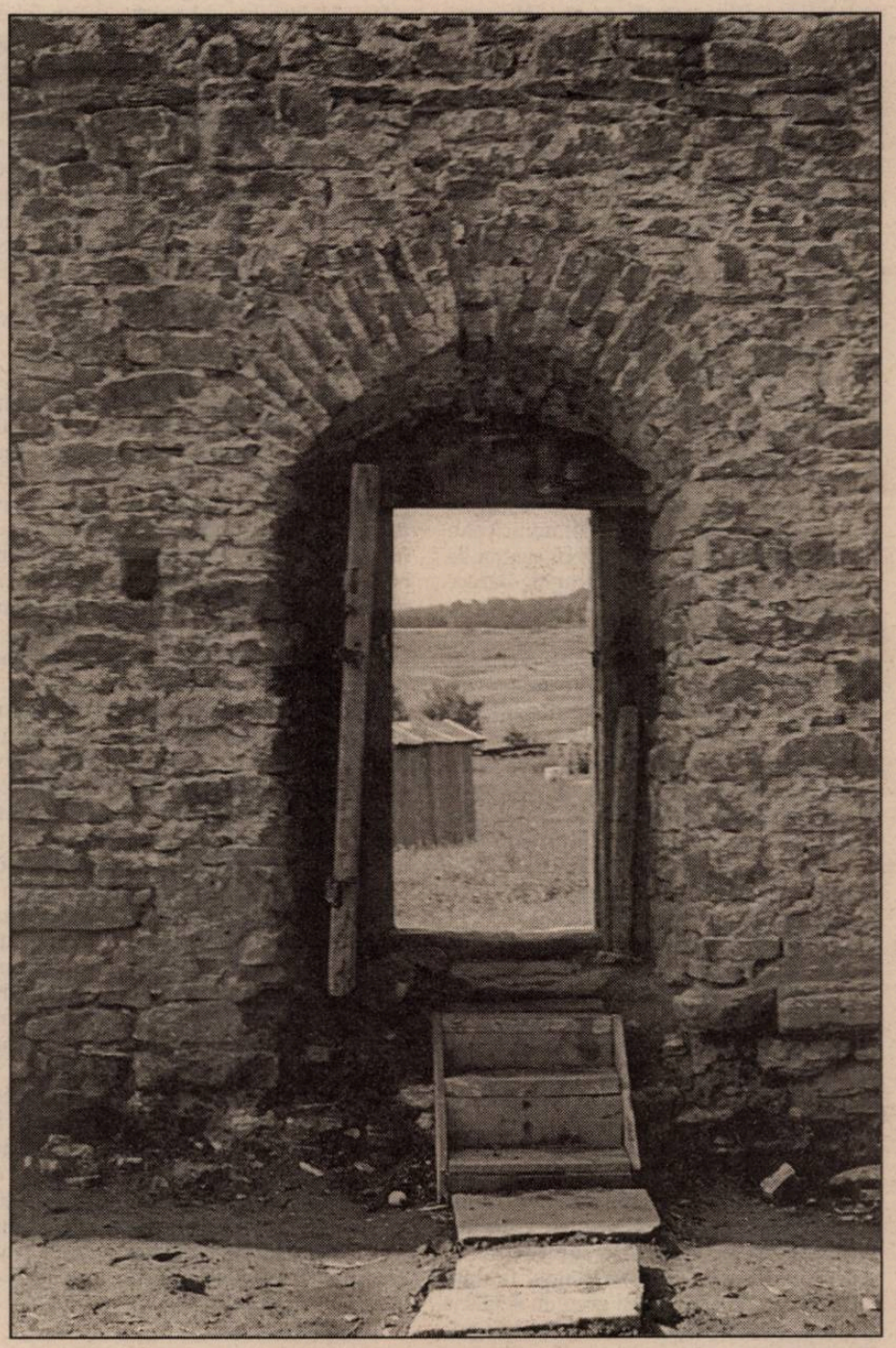

„ah annabell, annabell lee, / n-am să revin, / n-ai să revii / (deşi ne doare inimili).“

MIRCEA CĂRTĂRESCU

„Amintirea arcului nu însoţeşte săgeata.“

MARCEL MARIËN

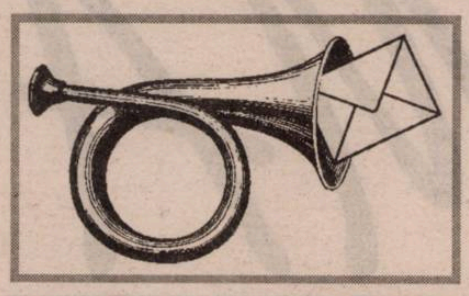

Nr. 469: *„Frumuseţea“*

Gérard Philipe, Alain Delon...

Temele *Dilemei* permit oricărui om normal să exprime o părere. Şi altui om, tot normal, să exprime o părere cu semn schimbat. Eu am să exprim o părere de mijloc într-o privinţă. Referitor la articolul dlui Lucian Mîndruţă despre copiii săraci, abandonaţi şi needucaţi am de spus (sau de transpus) următoarele: „Cine are barbă să şi-o pieptene“. Cine face copii are obligaţia să-i crească şi să-i educe. (Eu aşa am făcut.) Deci, parţial îi dau dreptate. Parţial, pentru că aşa cum s-a văzut pot apărea copii inteligenţi şi talentaţi şi printre cei abandonaţi. Se ştie deja că principiul terţului exclus nu funcţionează întotdeauna. De altfel, în lumea extrem de mişcătoare în care ne aflăm, multe sînt valabile un timp atît de scurt... Mai sînt valori perene? Trebuie să credem că da. Să vedem ce este cu frumuseţea asta a trupului, adusă pe „noi culmi de progres şi civilizaţie“ cu mult mai mult ca odinioară. Sigur că s-au pictat nuduri. Un perete din Galeriile de Artă din Dresda adăposteşte o „Venus dormind“ de Giorgione. S-a recomandat să-l privim cu predilecţie. Nu am avut ce regreta. Mai corect, nimeni nu a avut ce regreta. Totuşi, cred, că acele nuduri nu erau chiar aşa de chinuite la sala de *fitness* şi nici implantate cu silicon. Sînt pentru cît mai multă naturaleţe. Problema cu frumuseţea sufletului este iarăşi pusă ca oiştea-n gard. Participantele la concursuri „Miss“ promit sumele unor acţiuni de binefacere. Nu cred că o persoană, fie femeie sau bărbat, poate fi frumoasă fără expresivitate, carismă, farmec, graţie. Acestea nu se pot dobîndi prin muncă sau antrenamente (dar mai ştii?) cu echipa de stilişti... Şi sînt dublate măcar de oarece inteligenţă. E greu să fii frumoasă şi proastă. Le-am privit la emisiunea domnului Stelian Tănase „10 şi un sfert“ pe Maia Morgenstern şi Marie Rose Mociorniţa. Prototipuri de frumuseţe dublată de inteligenţă. Sau invers.

Cînd noi eram copii, şcolari, la cinematograf era înghesuiala de pe lume. Acum, lîngă cinematograful de lîngă blocul meu (rămas singur în oraş din două) au fost doi tineri şi au fost rugaţi să cumpere trei bilete pentru a rula filmul. Pe lîngă cauzele enunţate privind goliciunea sălilor de cinema ar mai fi lipsa culturii (cred că a fost menţionată) şi posibilitatea de socializare prin alte părţi. De pildă, discoteca. Te duceai la cinema ca să-i mai vezi pe alţii, erai şi tu văzut. Idolii noştri de atunci erau Gérard Philipe (mort tînăr de cancer la 30 şi... de ani), Alain Delon, Gina Lollobrigida etc. Au fost apoi Peter O'Toole, Gregory Peck, Ingrid Bergman. L-am uitat pe Oleg Strijenov. Acum filmele în vogă, despre care se vorbeşte mult sînt complexe şi complicate, cu o durată mare de proiecţie, plus o sumedenie de efecte tehnice. Abordează magia, fantasticul, SF-ul. Poate or fi şi greu de urmărit pentru o bună parte a unui potenţial public neavizat.

În plus, vedetele sînt atît de numeroase şi frumoase, încît cantitatea foarte mare a dus la blazare, la plictis. Julia Roberts, Nicole Kidman, Sharon Stone divorţează, înfiază, nişte jurii le premiază. Curiozitatea a dispărut. Vedetele au vilele acelea somptuoase, cu piscină şi grădini pe malul oceanului. Au maşini, avioane şi sutele de milioane de dolari, mai mulţi ca o tranşă FMI pentru o ţărişoară ca Romînia. Nimic nu ne mai miră. Poate doar modificarea climei şi împărţirea anului în vreo opt anotimpuri în loc de patru. Dacă ar veni o vedetă să ne lămurească de ce toate acestea...

Maria NICULESCU
str. Radu Rosetti, bl. 6, ap. 19, Oneşti

Polemice

Contra Mîndruţă

Părăsesc gara Tg. Jiu cu strîngeri de inimă, ştiu că pînă-n tîrgul Ieşilor am timp să şi plîng. La Bucureşti schimb trenul. Scotocesc prin buzunare după ceva bănuţi, să-mi ajungă de un croissant şi-o apă minerală, dar renunţ la acestea în favoarea cîtorva ţigări la bucată, un *Caţavencu* şi-o *Dilema*. Îmi pun geanta pe umăr (cu fermoarul spre interior, aşa m-a învăţat mama, că-i pun pe hoţi în dificultate) şi mă strecor prin mulţime, spre tren. Uşa de la compartimentul meu se deschide/închide doar pe jumătate, aşa încît sînt nevoită să recurg la un artificiu pentru a mă strecura în interior.

Locul meu, şi alte două de lîngă, sînt ocupate de un bătrîn voluminos, cu mustaţă căruntă. Fiul său (am dedus mai tîrziu, din discuţii, gradul de rudenie) stătea în faţa lui şi-l privea cu un fel de compătimire ocrotitoare. Domnul de lîngă purta o jachetă din lînă împletită de cine ştie ce mîini. Toţi trei păreau a proveni dintr-un mediu rural; discutau molcom, fiindcă nu era nimeni în opoziţie, despre lucrările agricole din acest an, de vacile ce nu se lasă „alungate“ şi metodele cele mai eficiente de a stîrpi buruiana. Probabil nu se vor supăra dacă amintesc aici că l-au „spurcat“ bine pe un anume Ion al Floarei, care cu bună ştiinţă le luase, recurgînd la anumite cunoştinţe, pămîntul din spatele unui deal.

Din Bacău se urcă şi un tînăr asistent universitar, care mi-a explicat amănunţit probabil tot ce ştia despre matricile şi şirurile cu o singură dimensiune. Asta drept răspuns la o întrebare nevinovată de-a mea. Pata de culoare a compartimentului era însă un domn care lucrase cîndva în CFR, avea un fiu în Bulgaria (cine şi de ce s-ar duce în Bulgaria??) şi mania înjurăturilor; nimic nu a scăpat de blestemele sale, de la uşa compartimentului, pînă la Ministerul de Justiţie care-l nedreptăţise cîndva prin 2001.

Probabil s-a întîmplat oricărui dintre noi să fie deranjat în tren de trăncănelile fără sens ale unor semeni. I-am analizat atent pe disturbătorii mei: feţe încruntate, ochi care caută în momentele de tăcere puncte fixe. Dar mîinile, Doamne ce mîini... Am avut tendinţa laşă de a-mi ascunde degetele la capătul cărora trona o splendidă manichiură franţuzească cu care mă mîndrisem în faţa prietenelor mele. Mîinile ţăranilor erau pline de bătături, zgîriate şi cu unghii murdare, ale tînărului asistent universitar – palide şi osoase, ale şomerului cu gură rea – murdare cu un ulei pentru te miri ce motor şurubăit.

Acestor mîini, domnule Mîndruţă, propuneţi dumneavoastră să le spuneţi că muncesc în zadar? Aceşti oameni nu pot accepta moartea fiindcă nu au dat piept cu viaţa? Dar, dacă tot găsiţi dvs. expresiile echivalente realiste ale unor replici date de medici, daţi-mi-o vă rog pe aceea care corespunde acesteia: *„Există nişte medicamente în străinătate...“* .

Cu stimă,

Lili LAURIC

Prezenţe româneşti peste...

Acţiune, nu lamentaţie

La întrebarea „Ce poţi face cînd în jurul tău se vorbeşte într-un mod răuvoitor şi răspîndind idei false despre Transilvania şi România?“, iată ce se poate răspunde.

Poţi face ceva, nu mult, dar poţi. Poţi să nu te opreşti la dezgust şi revoltă. Poţi să reflectezi, dar poţi să şi acţionezi. Adică acolo unde lucrezi sau înveţi să ai grijă ca atunci cînd eşti întrebat de unde vii, să nu spui scurt – din România – şi atît. Poţi să foloseşti ocazia şi să dai cîteva informaţii despre ţara ta din atît cît ştii şi cît interesează interlocutorii. Poţi să spui că Transilvania nu e o regiune situată între imaginar şi real, ci pur şi simplu o regiune din România (ca Moldova, Oltenia, Dobrogea etc.), că imperiile au cam dispărut (habsburgic, otoman, cele coloniale), că Dracula e o legendă cam ca a lui Barbă Albastră sau altele, că sîntem 23 de milioane, nu toţi furăm, ci mai sîntem care şi lucrăm, că ungurii sînt şi ei un popor onorabil, că referitor la România de cele mai multe ori mass-media occidentale sînt stupide, dacă nu rău-voitoare, că Ceauşescu nu mai e de mult. Poţi să le arăţi nişte imagini din ţară, să le desenezi o mică hartă ca să ştie unde-i România, să le spui că româna se scrie cu caractere latine, să îţi uimeşti colegii francezi arătîndu-le un mic text în română pe care aproape îl pot înţelege, să le spui că sîntem mîndri de şcoala pe care am făcut-o acasă, de la clasa întîi pînă la facultate, că franceza nu e vorbită de jumătate din români, ci că e o limbă străină dar bine predată, că România e o ţară săracă, dar europeană. Poţi să le spui că ar trebui să călătorească în România. Aceste lucruri poţi să le spui francezilor.

Românilor plecaţi din ţară poţi să le spui că integrarea nu e decît un pas spre asimilare şi că e o iluzie, că franceza trebuie vorbită cît mai bine, dar că româna va fi totdeauna limba maternă, să nu le fie jenă să vorbească tare cu alţi români româna la serviciu sau la şcoală, că naţionalitatea e un lucru, iar paşapoartele şi numărul lor sînt altul, dar şi că a te izola într-un cerc exclusiv românesc nu e bine. Poţi să le spui că succesele în lupta cu administraţia franceză nu sînt un scop în sine, că a vorbi numai de ce e rău în România e morbid, că dacă undeva în suflet vor ca odată să se întoarcă în ţară, să o spună cu îndrăzneală.

Poţi să le spui că dacă se simt capabili, pot să încerce să aibă iniţiative legate de România (afaceri, iniţiative culturale, artistice). Cam asta cred eu, în primul rînd ca român, apoi ca ardelean, că poţi să faci.

Valentin VLAD
Franţa
vvlad@free.fr

Din Irlanda...

Stimată redacţie,
Stimaţi colaboratori,
Stimaţi cititori,

Am să vă povestesc cum *Dilemele* au intrat în viaţa mea. Eram student în anul II la Universitatea Tehnică Cluj Napoca. Stăteam în căminul XVI-Hasdeu (cel mai frumos Complex studenţesc). Şi venea un tip cu bilete pentru discotecă (nu spun care pentru că aş face publicitate gratuită – dar era în incinta Institutului German). Şi la fiecare bilet cumpărat, primeai gratuit un număr din *Dilema*. Şi am început să merg la discotecă. Şi teancul de *Dileme* se mărea. Într-o zi (frumoasă, din cîte îmi aduc aminte) am luat la întîmplare un număr şi l-am citit. Şi l-am luat pe următorul. Şi tot aşa pînă teancul s-a terminat. Îl aşteptam pe tipul cu biletele să văd care va fi tema săptămîna asta.

Şi facultatea s-a terminat. Şi a urmat armata. Şi eram singurul din companie care avea *Dileme*. Şi s-a terminat armata. Şi după aceea am fost distribuitor pe un papuc alb. Şi după aceea profesor la un Liceu de Construcţii. Şi după, chelner. Şi acum nu mai sînt. Vreau să fiu inginer. Şi *Dilema* nu m-a părăsit nici aici (mulţumesc Alina).

Aţi fost, sînteţi şi veţi fi pentru mine, insula liniştită pe care mă retrag, îmi scot sufletul şi mintea din cochiliile lor şi începem dialogul.

Voi sînteţi hrana sufletului şi intelectului pentru mine. Vă mulţumesc pentru că existaţi!

Cu stimă şi prietenie,

George GUSTERITAN
Wexford, Irlanda
gusteritang@yahoo.com

„– Adevărul nu se confundă întotdeauna cu dreptatea.
– Unde ai citit asta?
– În toate cărţile bune...“

WILLIAM FAULKNER – „LECŢIA DE CHIMIE“

La zi

...dar filmele lui Mircea Săucan?

Mă uitam zilele trecute la „Moscova nu crede în lacrimi“ – pe Tele 7 abc, evident. Prost film! Tezist, propagandistic. Dar tot scăpaseră cîteva momente bune care, chiar dacă nu-l salvau, îl făceau mai uşor de înghiţit. Cel mai mult îmi place scena din final cu Goga (Batalov) în faţa mesei pline de sticle, dîndu-i mîna lui Kolea abia după ce s-a convins că omul ştie să bea. Ce-l frămîntă pe un bărbat sovietic căruia tocmai i s-a cam răsturnat sistemul de valori şi care bea singur, închis în casă de opt zile? Evident, situaţia mondială: „Dar în general, în lume, ce mai e?“, îl întreabă Goga pe Kolea. „Nu-i linişte, teroriştii au deturnat iar un avion“. E ceva neadevărat aici? Şi tot pe atunci am citit articolul domnului Dan Goanţă din numărul 470, cel în care spune negru pe alb: „Cu vreo două excepţii (numesc doar «Moara cu noroc»), n-am văzut nici un film autohton corect, demn sau sincer.“ Acuma, eu nu am cum şti cu precizie ce (cîte) înseamnă „vreo două“, nici nu sînt expert în cinematografie română, dar am la dispoziţie încă trei exemple de filme româneşti care mi se par cel puţin sincere, demne şi corecte – măcar din punct de vedere estetic, de nu chiar şi ideologic. Mă gîndesc, în primul rînd, la filmele lui Mircea Săucan: „Meandre“ şi „Suta de lei“. E drept că nu au prea fost date pe la cinematografe, dar la Cinematecă se mai pot vedea uneori (ce-ar fi dacă le-ar programa şi la Tele 7 abc?). Filme uitate pe nedrept, făcute cu multă, prea multă sinceritate. Ce nu e demn în figura lui Mihai Pălădescu din „Meandre“? Ce nu e corect în personajul lui Dan Nuţu din „Suta de lei“ (versiunea originală, cea la care nici muzica nu a „corespuns ideologic“). Cînd a mai făcut Ion Dichiseanu aşa o scenă ca cea din finalul infernal de lung al „Sutei de lei“? Nu sînt filme salvate de actori, chiar dacă au prilejuit, unora, probabil, cele mai bune roluri ale lor. Şi poate că ar putea trece ştacheta şi „Reconstituirea“ (asta ca să nu ne hazardăm dincolo de 1990). Ei, uite că, dacă ne socotim bine, ajungem la „vreo cinci“! Am oroare de vid.

Liviu ORNEA

Propuneri de *Dileme* pentru viitor:

- **Alfabetizare media**
- **Euroscepticism**
- **Meserii şi cariere**

Vintilă MIHĂILESCU

socio-hai-hui

Principiul lui Didi

Primăvărateculului meu prieten, Doru Moţoc

De cîte ori vine primăvara, peticele de nori care dau relief albastrului cerului îmi readuc pe retină două imagini dragi: tanti Ani şi Didi. Prima ne-a învăţat, pe mine şi pe frate-meu, un cîntec de dor de ducă nemţească, romantic şi desuet pînă la Dumnezeu, de-ţi vine să te tot duci de cum auzi prima şoaptă a ierbii. Cel de-al doilea, Didi, este o imagine. O imagine la fel de paradigmatică precum iarba, care are cu totul altă treabă decît să-ţi provoace ţie dorul de ducă.

Pentru mine, Didi este imaginea lui Didi, colegul meu din vremurile prerevoluţionare, pe care închid ochii şi-l văd pe terasa de pe cheiul gîrlei, citindu-şi ziarul şi sorbindu-şi tacticos cafeaua în timp ce eu alergam să nu întîrzii la condică. Şi el avea condică – lucram în acelaşi institut. Dar o semna doar la plecare, cînd îşi termina treaba. Şi o termina tîrziu, cîteodată pe la 8-9 seara. Lucra, de fapt, mult mai mult decît mine sau colegii mei. Dar lucra cînd şi cît vroia el – mai exact, îşi dădea această impresie. Uitîndu-mă la el cum mă uit la primii muguri de primăvară, am înţeles însă cît de mult contează această „impresie".

Cît am fost tînăr şi profund, am visat să scriu, ca *opus magnum*, o apologie a tabietului. Aveam convingerea că doar această repetiţie ticăită este în măsură să îmblînzească (vă aduceţi aminte de Micul Prinţ?) universul din jurul tău – sau să-ţi dea această impresie. Să vii, de pildă, în fiecare după-amiază, la poalele aceluiaşi copac pentru a privi asfinţitul soarelui sfîrşeşte prin a domestici atît copacul, cît şi soarele care, în mod inexplicabil, se află de fiecare dată acolo, la întîlnire, de cîte ori te duci tu să-ţi faci plimbarea. E ca şi cum universul ţi-ar anticipa dorinţele şi te-ar urma oriunde te duci doar pentru a ţi le satisface. Ce măreţie!

Acum, prietenul meu de o viaţă, N., a dezvoltat aceeaşi teorie, doar că ea se cheamă, în viziunea lui, apologia senilităţii. Ce decădere!

Didi a rămas pentru mine asociat cu primăvara, cînd are mai mult rost să fii liber decît pe timp de viscol. Superbia cu care îşi sorbea din cafea în acea dimineaţă de primăvară care mi-a rămas întipărită pe retină era în măsură să îmblînzească pînă şi Condica, adică mult mai mult decît soarele şi copacii din visele adolescentine. De atunci, a-ţi sorbi tacticos cafeaua pe o terasă împrimăvărată, atunci cînd totul în jurul tău te constrînge să fii oriunde în altă parte decît pe acea terasă, a căpătat pentru mine profunzimi telurice: simţi cum înmugureşte umanul în tine!

Fără să ştie – dar de ce i-ar fi păsat? – Didi era şi un anti-post-modern. Mai corect poate, un anti-deconstructivist. Cu cei doi metri de Fiinţă ai lui, i se brehănea de faptul că ceea ce face el este o iluzie, un „discurs legitimativ" sau dracu ştie mai ce. Fără să fi aflat, ştia că vînătoarea iluziilor omeneşti – meritorie altminteri – riscă să o omoare şi pe cea mai importantă dintre acestea: iluzia de a fi Om. Şi în felul său masiv şi butucănos se ferea de asta ca de dracu'.

De fapt, principiul lui Didi este unul simplu, este principiul lui *als ob*, al lui *ca şi cum*: poartă-te cu eleganţă ca şi cum ai fi liber şi vei fi liber! Libertatea este oricum o iluzie.

Stau aşadar la soare pe o terasă, pe cheiul gîrlei, îi fac cu ochiul lui Didi peste gîrla Atlanticului şi scriu această pilulă *ca şi cum* cuiva i-ar păsa de toate acestea...

▲

Cristian GHINEA

cetatea de scaune

Pentru pace trainică, pentru moţiuni populare

Limba română este pe cale să capete un nou cuvînt frumos. De fapt, acum se duce lupta între două forme ale aceluiaşi termen: mai poeticul „moţionari", care îi aparţine lui Cozmin Guşă, şi mai corectul gramatical „moţionişti", scornit de alt lider al PSD. Cum se zvoneşte tot mai insistent că garda veche a partidului se va descotorosi curînd de Cozmin Guşă, eu zic că va cîştiga cel cu „moţionişti".

Cum s-a înţeles deja, ambele se referă la parlamentarii opoziţiei care depun moţiuni simple împotriva guvernului. În mai puţin de trei luni, de la începutul anului 2002, opoziţia a depus 6 moţiuni simple. De cînd a fost instalat guvernul Năstase au fost depuse nu mai puţin de 14 asemenea moţiuni. Tematica este variată, de la situaţia din Harghita şi Covasna la explozia cheltuielilor pentru întreţinere şi corupţia din administraţia publică.

Dezbaterile pe marginea moţiunilor urmează aceeaşi punere în scenă: se citeşte documentul care nu face decît să reia acuzaţiile cunoscute din conferinţele de presă, reprezentanţii grupurilor parlamentare citesc şi ei din nou ce au spus la propriile conferinţe de presă, ministrul de resort neagă şi susţine că motivaţiile opoziţiei sînt politicianiste. Dacă printre semnatarii moţiunii se află parlamentari ai PD şi PNL, li se spune cît de mult rău a făcut ţării guvernarea de pînă în noiembrie 2000 şi, cu o grimasă de dezgust, ministrul de resort le aminteşte de palma primită de la electorat. Apoi se votează. În majoritatea cazurilor, moţiunile primesc mai puţine voturi decît numărul de parlamentari care le-au semnat, semn că nici autorii nu prea cred în succes, aşa că nu mai este cazul să stea pînă în momentul votului.

Presa ia în derîdere această lipsă de imaginaţie. O moţiune simplă nu mai este un eveniment. Jurnalele de actualităţi le trec undeva la ştirile pe scurt, doar OTV transmite o înregistrare de acolo, dar aceasta nu înseamnă că este eveniment, pentru că acest post transmite şi conferinţele de presă ale preşedintelui Federaţiei Ecologiste din România. Miniştrii de resort, obligaţi să ia parte la dezbatere, sînt profund plictisiţi, de parcă moţiunea a fost inventată ca să le dea lor peste cap agenda zilnică.

Dar nu numai moţiunile au parte de acest tratament. În general, opoziţia este tratată cu indiferenţă de presă şi cu o oarecare agasare de către guvernanţi: „sînt deranjat de la munca mea pentru binele poporului". Alianţele au o proastă reputaţie din cauza Partidului Democrat care i-a dat multe bătăi de cap Convenţiei Democratice. Dar alianţa cu UDMR îi asigură guvernului o stabilitate mai solidă decît se bănuia. În ciuda unei disidenţe parlamentare manifestate, uneori, sub forma grupului civic-liberal condus de Peter Eckstein, maghiarii s-au dovedit a fi aliaţi de încredere. Aceasta şi pentru că ei au o agendă proprie destul de limitată, uşor de satisfăcut, şi a şi fost satisfăcută, în ciuda protestelor unor parlamentari mai naţionalişti din PSD.

Aşadar, există un guvern monocolor destul de puternic, cu o majoritate solidă şi disciplinată. Opoziţia este slabă şi nu prea poate să facă nimic. A avut cît de cît succes doar cînd a reuşit să atragă sprijinul presei şi al unor organizaţii civice credibile şi gălăgioase. Aşa s-a întîmplat cu legea informaţiilor clasificate, cunoscută ca legea secretului de stat sau ca „legea lu' Mucles" (vezi *Ziua*). În urma scandalului public, legea a fost returnată, a revenit, alt scandal, iar acum nu se mai ştie cu certitudine unde este. Dacă dezbaterea şi-ar fi urmat cursul parlamentar obişnuit probabil că ar fi fost adoptată, oricît de scandalizată ar fi fost opoziţia.

Democraţiile consolidate au dezvoltat mecanisme prin care opoziţia, oricît de slabă, deţine anumite zone de influenţă. Chiar şi formal, comisiile parlamentare de control sînt un loc unde opoziţia poate acţiona eficient. În România, aceste comisii respectă algoritmul parlamentar, astfel încît sînt controlate tot de putere şi devin inutile. Excesul de moţiuni, ca orice exces, este un simptom al bolii. Faptul că şi PDSR cînd era în opoziţie se comporta la fel, prezentînd fel şi fel de moţiuni, dovedeşte că boala ţine de sistemul politic.

Şi atunci, ce poţi face cînd eşti bărbat, alb, român, heterosexual, ortodox şi faci parte din elita politică? Depui moţiuni. Astfel îţi exerciţi dreptul şi obligaţia constituţionale de a faulta guvernul în limtele regulamentului. Chiar dacă acesta învinge la scor, poţi spune că ai fost pe teren.

Moţiunile devin un act de comunicare, aşa se exprimă opoziţia. Sînt o formă prin care creşte vizibilitatea publică a autorilor. Şi chiar respectă regulile comunicării politice. Titlul moţiunii devine slogan, sînt expresii dure care vor să spună totul: „Frigul şi foamea", „Abandonarea Transilvaniei", „Întreţinerea", „Corupţia instituţionalizată", „Corupţia în administraţia pubică". Presa, chiar dacă nu acordă mare importanţă evenimentului, este nevoită să repete aceste cuvinte. O formă disperată de a plasa agenda opoziţiei pe agenda publicului sau de a arăta publicului că îţi pasă de agenda lui. O paralelă se poate face cu defuncta revistă a Cominformului: *Pentru pace trainică, pentru democraţie populară*. Se spune că Stalin însuşi găsise această denumire kilometrică, pentru ca presa capitalistă să fie nevoită să o repete de fiecare dată cînd va cita ceva de acolo.

▲

© L. Muntean

Pavel CÂMPEANU

glosar de tranziţie

Informatorii

Revelaţiile unei cărţi recent apărute par să readucă pentru moment în atenţia publică tagma ocrotită prin obişnuinţă a informatorilor. Suprapopulînd ţara cu informatori, dictatura refuza să le valideze existenţa excluzînd termenul din limbajul de lemn. Cu ajutorul unor rînduieli formale, condiţia de informator era impusă majorităţii cetăţenilor. Concomitent supraveghetori şi supravegheaţi, ei participau la instituirea unei veritabile inovaţii: un regim de represiune reflexivă. De cînd, echipat cu sceptrul, preşedintele depusese jurămîntul solemn, fiecare mărunt slujbaş era silit să-i urmeze exemplul, fără a fi însă înzestrat cu un sceptru în acest scop.

Jurămîntul stipula obligaţiile şi interdicţiile menite să regleze comportamentul fiecărui om nou. Aşa de pildă, nimeni nu putea avea vreun contact cu o persoană străină fără a fi primit în prealabil o aprobare specială. Protagonistul unui asemenea contact trebuia să depună în 24 de ore o notă informativă raportînd amănunţit ce se discutase. Calităţii obşteşti, de informator pe bază de jurămînt, i se adăuga tot mai adesea calitatea selectivă, de informator pe bază de contract. Jurămîntul era public spre ostentativ, contractul confidenţial spre strict secret. Textura socială în acest fel constituită se închidea într-un tărîm al tainei şi al incertitudinii. Supraveghetorii secreţi aveau misiunea de a urmări uneltirile secrete atribuite din principiu fiecărui cetăţean.

Tranziţia a preluat efectivele de informatori ai fostei Securităţi, nefiind sigură dacă este mai potrivit să-i pedepsească ori să-i folosească, oricare alternativă presupunea înainte de orice identificarea lor. Singurele urme care puteau duce în această direcţie se găseau în dosarele foştilor suspecţi, respectiv în ceea ce mai rămăsese din arhiva Securităţii. Pornirea acestei investigaţii a fost întîrziată de două obstacole. Primul: păstrarea acestei arhive a fost încredinţată cadrelor reciclate ale Securităţii. Prieteni îndoielnici ai democratizării, aceşti oameni au devenit depozitarii mărturiilor cu pricina, pe care le-au gospodărit aşa cum au găsit de cuviinţă. Al doilea obstacol: mai presus de adversitatea lor ireductibilă, purtătorii celor două tendinţe politice dominante ale tranziţiei au convenit printr-un acord tacit că cea mai bună întrebuinţare care se putea da dosarelor era să nu se umble la ele. Datorită acestei ferme chibzuinţe, foştii informatori au păşit pe întortocheatele poteci ale tranziţiei în calitate de persoane perfect onorabile.

Scrîşnita lege a dosarelor a scos totuşi la iveală cîteva cazuri care au produs senzaţie. Oameni care au fost instrumentele represiunii trădîndu-şi prietenii cei mai apropiaţi continuă şi după demascare să-şi păstreze rangurile, ca şi cum nimic nu s-ar fi aflat. Spre deosebire de a parlamentarilor, imunitatea foştilor informatori nu are nevoie de nici o lege pentru a fi asigurată. Ei nu văd de ce şi-ar imputa o vină pe care societatea le-o trece cu vederea.

Bibliografie: convorbirea lui Stelian Tănase cu fóstul lui turnător.

▲

Mircea VASILESCU

satul global

Epitete mari

„O zi istorică pentru fotbalul românesc", au titrat ziarele şi au anunţat tele- şi radiojurnalele. Şi – inevitabil – m-au făcut să mă gîndesc la epitetul ăsta, *istoric*, folosit pînă acum în sport doar în caz de victorie sau de calificare la mondiale, nicidecum în caz de depunctare a ambelor echipe. Era – să ne amintim – ziua în care nu-mai-ştiu-ce-for luase hotărîrea să sancţioneze echipele Ceahlăul şi Dinamo, pe motiv că au „aranjat" un meci (sau, mă rog, *blătuit*, dacă preferaţi româna actuală...). Atît de importantă era ştirea, încît textul ei a „defilat" (sau, mă rog, *scrollat*, dacă preferaţi româna actuală...) peste capul unui important critic literar şi publicist care tocmai vorbea la TVR în cadrul unei emisiuni culturale. La fotbal nu prea mă pricep, recunosc, dar cu epitetele, metaforele şi alte fleacuri de-ale limbajului mă descurc cît de cît, ca şi cu privitul ori cititul ştirilor. Pot constata, aşadar, că „defilarea textului" pe ecran exprimă destul de precis importanţa evenimentului – cam cît o demisie de ministru, un accident zdravăn ori o înzăpezire pe un drum naţional, căci numai de la asemenea subiecte „în sus" se întîmplă astfel de defilări. Altfel, dacă ziua a fost cu adevărat istorică ne va arăta, probabil, chiar istoria.

N-au trecut decît cîteva zile şi, într-un sport mult mai curat – gimnastica – a venit rîndul altui epitet *mare*. La centrul de la Deva a apărut, se pare, un conflict între antrenori şi gimnaste ori o criză de performanţe, în fine, ceva nu e în regulă. Situaţiunea a devenit, după cum s-au exprimat un editorialist şi alte două-trei persoane, „o problemă naţională". N-au mai defilat texte pe ecran, dar s-au organizat rapid *talk-show*-uri care să lămurească poporul ce şi cum se întîmplă. De ani întregi, obişnuiţi cu ideea că România e o mare putere în gimnastică, liderii de opinie ai neamului au dormit liniştiţi, pe agenda lor de probleme naţionale figurînd alte chestiuni arzătoare, nicidecum condiţiile de pregătire ale Naţionalei de gimnastică. La cel mai mic semn de neînţelegere, din buzunarul stilistic al presei române a ieşit, îngrijorat, epitetul de criză: problemă *naţională*. Şi noi, nepricepuţii într-ale sportului, care credeam că, în zilele noastre, probleme naţionale sînt doar NATO, UE şi alte sigle de acelaşi calibru...

Sîntem giantă latină, temperamentală şi degrabă vărsătoare de adjective tari, însuşiri la care se adaugă substratul balcanic al tentaţiei bîrfelnice. Cele două exemple din sport n-au fost decît partea oarecum senină a problemei, dar ne putem gîndi cîte demisii s-au cerut în presa română din 1990 încoace, cu ce frecvenţă şi pentru ce motive; ori ne putem aminti – fără pretenţia de exhaustivitate – de cîte ori am citit în ziare şi am auzit la radio şi TV propoziţia „nu s-a schimbat nimic" (cu varianta „e la fel ca înainte"), de cîte ori am pronunţat, profund convinşi de adevărul ziselor noastre şi tocmai de aceea melancolici, „n-o să ieşim niciodată din situaţia asta" (uneori în loc de *situaţie* fiind un cuvînt mai puţin reproductibil într-o revistă care, orişicît...). Nu intru în discuţii despre „psihologia colectivă" (chestiune delicată şi discutabilă), dar nu pot să nu observ că în mass-media de la noi bîntuie, în forme exacerbate, cîteva trăsături care mai mult ne încurcă decît ne luminează: pe de o parte fatalism, lipsă de încredere în forţele şi resursele proprii, iar pe de altă parte ambalarea situaţiei într-un discurs grav şi profund, în care totul devine *fundamental, naţional, istoric, esenţial* ş.a.m.d. Rapiditatea cu care apar astfel de epitete arată un anume fel de a fi care, cum spuneam, subliniază încă o dată înrudirea noastră cu naţiile de origine latină (căci şi mass-media din Italia, din Spania ori din Franţa sînt pline de adjective „grele" te miri cînd şi pentru te miri ce) şi ne obligă la o permanentă acomodare cu noi înşine. Acest tip de reactivitate face parte din *şarmul* nostru (e fatal!). Tot ce ne rămîne de făcut e să-l conştientizăm şi, cu ajutorul substratului balcanic, să-l *relativizăm*...

▲

Alexandru CĂLINESCU

interstiţii

Constelaţia valorilor

„Ludovic al XIV-lea se ferea să se uite în oglindă, de teamă să nu facă insolaţie", sună o vorbă a lui Jacques Prévert. Un scriitor, profesor universitar şi istoric literar român, pe nume Mihail Diaconescu, îşi ia şi el precauţii asemănătoare. Dă unei cărţi un titlu neutru şi savant, *Farmecul dialecticii şi fenomenologia narativă*, iar înăuntru, pe întinderea a 450 de pagini, reproduce interviurile pe care le-a acordat de-a lungul anilor. Pentru o mai bună înţelegere a acestor preţioase texte, cartea conţine o prefaţă semnată de alt profesor universitar, sociologul Ilie Bădescu. Acesta situează demersul şi personalitatea lui Mihail Diaconescu în raport cu Socrate, Platon, Aristotel, Sfinţii Părinţi, Hegel, Karl Barth, Pascal, D. Cantemir, Nietzsche, Jung, G. Durand, C.L. Strauss (probabil Claude Lévi-Strauss), N. Iorga, M. Eliade, Blaga, pentru a conchide, îndreptăţit, că opera diaconesciană este „în chip ticălos ocolită" de aşa-zişii intelectuali ce se fac că nu văd adevăratele valori naţionale.

Interviurile, acordate între 1972 şi 2000, sînt reproduse, cu răbdare şi acribie ştiinţifică, din cele mai variate publicaţii, de la ziarele *Secera şi ciocanul* din Piteşti şi cotidianul central *Scînteia tineretului*, apoi revistele *Argeş, Tomis, Astra*, pînă la – după 1989 – publicaţii precum *Graiul Maramureşului, Carpaţii României, Juventus, Dreptatea, Porto-Franco, Mişcarea, Europa*... Unele interviuri sînt inedite, altele sînt transcrierea unor intervenţii orale cu prilejul unor manifestări academice, unele sînt lungi, veritabile prelegeri universitare, altele scurte, de trei sferturi de pagină, consemnînd de regulă, concis şi percutant, o nouă apariţie editorială. Repetiţiile sînt inevitabile, mai ales că, printr-o semnificativă coincidenţă, reporterii pun, spontan, întrebări precum: „Cine sînteţi Dumneavoastră, domnule M.D.?", sau „Cine sînteţi cu adevărat, domnule profesor M.D.?". Intervievatul dă curs cu generozitate acestor provocări şi îşi povesteşte în amănunţime viaţa, experienţele intelectuale, cei trei ani (1973-1975) cînd a fost lector de română la Universitatea Humboldt din Berlinul răsăritean, dilemele creatoare, succesele editoriale, împlinirile profesionale de după 1990, ca profesor la Universitatea din Bucureşti, la cea din Piteşti, la Universitatea „Spiru Haret", la Fundaţia „România de Mâine", activitate recunoscută – deocamdată – prin acordarea în 1996 a titlului de Doctor Honoris Causa al Universităţii din Oradea. Elevaţia ideilor nu exclude gluma fină. Întrebat cum se văd România şi Argeşul natal de la Berlin, profesorul răspunde, cu un zîmbet complice: „Automobilele *Dacia* au un succes colosal în ţara *Trabantului...*". Gînduri profunde sînt exprimate simplu şi tranşant: „Cred în puterea literaturii de a-i face pe oameni mai demni şi mai buni" sau: „Opera lui Sadoveanu este monumentală prin proporţii şi prin valorile pe care le impune". Pe măsură ce trec anii, pe măsură ce preocupările autorului se diversifică – ele vor culmina în cele două monumentale opere *Prelegeri de estetica ortodoxiei* (1996) şi *Istoria literaturii dacoromane* (1999) – confesiunile devin tot mai vibrant ideatice, limbajul se radicalizează, în funcţie şi de publicul vizat (una e să te adresezi cititorilor *Graiului Maramureşului*, alta celor de la *Mişcarea* şi *Europa*). Mai curînd laic în prestaţiile mai vechi, Mihail Diaconescu face, după 1989, patetice declaraţii despre Mîntuitorul Isus Hristos şi despre Ştefan cel Mare şi Sfînt, explică acum, pe îndelete, conceptele cheie ale operei sale, „diaconia artistică" şi „kenoza auctorială". Vocaţia creştină se îmbină organic cu respectul faţă de Armată, autorul publicîndu-şi mai multe din cărţile sale la Editura Ministerului de Interne. Omagierea valorilor neamului, de la Eminescu, Iorga, Nae Ionescu, Crainic, D. Stăniloae pînă la Eugen Barbu, Ion Lăncrănjan, Paul Anghel, Dan Zamfirescu, Mihai Ungheanu etc. îşi află complementaritatea în condamnarea fermă a impostorilor ce înjosesc fiinţa naţională şi ideea însăşi de umanitate. Reţin doar cîteva formulări vitriolante: „fumistul Cioran", Umberto Eco – autor al *Numelui trandafirului*, „roman relativ bine scris (...) dar profund detracat din punct de vedere moral", Nicolae Manolescu, ultraliberalul care, în *România literară*, promovează deşănţat postmodernismul şi producţiile unor „ipochimene neotroţkiste". Mai fac obiectul vervei polemice a autorului mondialismul, economia de piaţă, stîngismul, imperialismul britanic, cel american, precum şi, imediat după 1996, slugărnicia politicienilor români faţă de organismele internaţionale. Un mişcător text-mărturisire, reluînd reperele şi numele din prefaţa lui Ilie Bădescu, subliniază în final semnificaţia interviurilor şi importanţa vorbei rostite, întrucît „în cuvînt lucrează energiile divine necreate".

Concomitent, tot la editura Viitorul românesc, a apărut o carte, de mai mici dimensiuni, a prof. univ. Gh. Bulgăr cu titlul *Stil şi artă literară* şi cu subtitlul lămuritor „... în proza lui Mihail Diaconescu". Reputatul lingvist pune în evidenţă, cu ample citate, măiestria artistică din romanele diaconesciene. Cartea include şi un articol al romancierului, apărut iniţial în *Scînteia* (an LVI, nr. 13702, joi, 11 septembrie 1986, pag. 4), intitulat „Respectul faţă de cuvînt – un act de conştiinţă patriotică". Volumul se încheie cu o amplă (probabil nu exhaustivă) bibliografie, înregistrînd cărţile autorului, bibliografia exegezelor, menţiunile din presă, cele semnate şi cele nesemnate, din zeci şi zeci de publicaţii, unele practic intruvabile, din nefericire, în biblioteci. Această bibliografie e rodul străduinţei de ani şi ani a unei echipe de devotaţi cercetători. O muncă de benedictini.

▲

BARBURISME

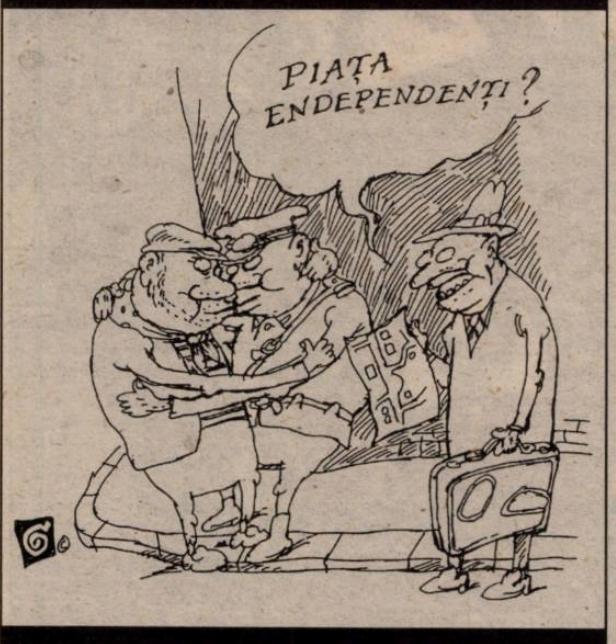

Desen de Ion BARBU

Sever VOINESCU

statul de drept

Diverse

● De la începuturile sale, dreptul a asumat în propriu-i limbaj diferenţa dintre individ şi instituţie, adică diferenţa dintre persoana fizică şi persoana juridică. Asta s-a tradus în ideea, întotdeauna conservatoare, că respectul pentru lege este consubstanţial respectului pentru instituţie. Cum dreptul evoluează de la status la contract (Sumner-Maine) şi cum societatea se democratizează tot mai accentuat, diferenţele acestea par să se şteargă. Instituţiile sînt tratate ca persoane fizice: au drepturile lor şi obligaţiile lor de care trebuie să se achite aidoma indivizilor. Semne mai vechi ale unei asemenea evoluţii erau: practica seculară a plăţii despăgubirilor de război de către învinşi, chiar dacă cei vinovaţi juridiceşte de pornirea războiului au dispărut de la putere sau chiar au murit, mărturiseşte o asemenea gîndire. În ultimii ani, şi asta nu mai e o noutate nici pentru juriştii noştri, în dreptul afacerilor se admite chiar pedeapsa penală aplicată unei persoane juridice, ceea ce presupune că vinovaţia este posibilă în cazul persoanei juridice, ca şi în cazul persoanei fizice. În spaţiul anglofon există deja o întreagă pleiadă de autori prestigioşi (de la H.L.A. Hart pînă la David Schmidtz) care vorbesc despre moralitatea instituţiilor. Se urmăreşte, parcă, o umanizare a instituţiilor, o coborîre a lor de pe poziţii inatacabile moraliceşte şi juridiceşte la scara umană a răspunderilor de toate felurile. La noi, adesea lichelele şi impostorii s-au scuns îndărătul instituţiilor pe care, vai!, la un moment dat le reprezentau. „Nu poţi să-mi spui că sînt hoţ pentru că reprezint o instituţie pe care trebuie să o respecţi" – ziceau adesea, iar cei care le cîntau în strună ziceau şi ei, clipind înţelept, „nu se poate generaliza o vinovăţie la scară unei instituţii". Ba se poate. Gestapo-ul nazist, NKVD-ul bolşevic sau Securitatea ceauşistă pot fi judecate (şi trebuie să fie judecate) ca instituţii vinovate. Asta, firește, în paralel cu judecarea eventualelor vinovăţii individuale.

● Un prieten îmi spune: „Marxismul a pierdut războiul politic cu democraţia, a pierdut războiul economic cu capitalismul, dar a cîştigat războiul cultural cu spiritul".

● Aroganţa monarhilor era de înţeles – sute de ani li s-a spus că sînt semi-zei sau că, măcar, dominaţia lor exprimă voinţa lui Dumnezeu. Infatuarea aleşilor în democraţie este, însă, de neînţeles. Singurele explicaţii ar putea fi prostia sau incultura.

● Celebra formulă „decît să pedepseşti un nevinovat mai bine să laşi liberi zece vinovaţi", care este, de fapt, o aplicaţie a principiului roman *in dubio pro reo* şi se exprimă în ideea, fundamentală pentru procedura penală anglo-saxonă, care spune că vinovăţia trebuie dovedită dincolo de orice dubiu raţional *(beyond any reasonable doubt),* se pare că aparţine legendarului jurist britanic William Blackstone (1723-1780). Celebru în epocă mai ales pentru Comentarii despre Legile Angliei, lucrare de mare influenţă în evoluţia dreptului englez *(common law),* autor socotit fundamental pentru formarea juriştilor americani şi englezi pînă pe la sfîrşitul secolului al XIX-lea, om politic modest dar magistrat excelent, Blackstone este astăzi mai degrabă prezent ca statuie (îl găsim, de pildă, în capitala SUA, într-un basorelief din marmură aflat în Camera Reprezentanţilor şi într-o statuie aflată la intersecţia dintre strada a 3-a şi Constitution Ave.) decît în bibliografiile obligatorii ale şcolilor de drept.

● Un juriu din California a condamnat la închisoare stăpînii unor cîini pit-bull care au atacat şi ucis un copil într-un parc. Decizia e socotită istorică pentru jurisprudenţa americană. Nu ştiu dacă există asemnea cazuri în jurisprudenţa noastră, dar, în orice caz, atît felul în care Codul nostru penal defineşte vinovăţia, cît şi prezenţa „răspunderii pentru fapta animalului" în Codul nostru civil fac ca judecarea şi condamnarea într-un asemenea caz să nu fie o problemă pentru sistemul nostru judiciar, nici în latura penală şi nici în latura civilă. Dacă speţa n-ar ridica ceva probleme speciale în materia probaţiunii, nici nu cred că o atare decizie ar avea o magnitudine însemnată.

● După ce am văzut rezultatele unui sondaj de opinie pe tema felului în care urmează să fie desemnaţi mai mulţi demnitari în stat, am ajuns la concluzia că poporul visează la democraţia Atenei. Acest rezultat, care este o încununare pentru adepţii lui Jung sau Mircea Eliade, sună stînjenitor pentru alţii. Nu e mai puţin adevărat că politicienii ar trebui să înţeleagă de ce poporul vrea să reducă democraţia reprezentativă la minimul posibil.

● Există o diferenţă însemnată între independenţa procurorului şi independenţa judecătorului. Procurorul trebuie să fie independent din punct de vedere politic, pentru că el este chemat să promoveze interesele generale ale societăţii şi nu interese de grup, fie acest grup chiar Guvernul. Procurorul, deci, are o dependenţă pe care trebuie să şi-o asume: el exprimă interesul social general. În plus, firește, procurorul depinde de lege. Judecătorul, însă, trebuie să fie independent faţă de orice fel de interes. El depinde doar de lege. El hotărește „în numele legii" şi nu altfel. De aceea, el poate hotărî chiar împotriva intereselor generale aşa cum sînt promovate de procuror. Judecătorul se află, adesea, în faţa conflictului de interese dintre individ şi societate. Contrar dogmelor marxismului leninist, justiţia poate fi de o parte sau de cealaltă. Dacă e just ca individul să cîştige confruntarea juridică cu societatea, atunci judecătorul va trebui să urmeze această cale – aceasta este adevărata probă a independenţei sale.

● Nu ştiu exact dacă juristul trebuie să se preocupe mai degrabă de oameni sau mai degrabă de idei. Mi-e, totuşi, clar că o opţiune trebuie făcută, pentru că nimeni nu se poate pricepe deopotrivă la oameni şi la idei.

▲

Lucian MÎNDRUŢĂ

talon de participare

Ce-am face noi în locul lor

Să presupunem că Imperiul Român (cu capitala la Cluj, firește) ar vrea să se extindă spre răsărit. Dincolo de graniţele aliaţilor săi turcii, spre stepele Asiei, acolo unde numele fiecărei ţărişoare se termină în „-stan", iar valoarea vieţii omului tocmai ce-a coborît sub suta de grame de cămilă.

Să presupunem, evident, tot de dragul experimentului ştiinţific, că Senatul de la Cluj, şocat de atentatul terorist asupra Turnului Chindiei, e gata să ia asupra ţării cheltuiala atragerii de noi aliaţi. Şi că, după ce a primit deja trei noi membri, toţi cu nume ciudate, mustăţi pe oală şi figuri în cap (provocate, firește, de vechimea culturii *papanistane* în comparaţie cu cea românească) trebuie acum să facă bilanţul. Cu alte cuvinte, să decidă dacă a meritat cu primii, şi dacă e vreo lecţie de tras de aici, aplicabilă poate ideii de a-ţi face aliaţi pe unde a-nţărcat mutu' iapa.

În continuarea construcţiei noastre teoretice, să presupunem următoarele descoperiri făcute în legătură cu amicii cei proaspeţi ai Imperiului Român: nici unul n-a cumpărat avioane de la Ghimbav; nici unul n-a introdus Eminescu în şcoli; nici unul n-a sărit să trimită trupe alături de ale noastre în războiul cu Insula Paştelui.

Cu alte cuvinte, noi i-am scos în lume şi i-am prezentat ca fiind prietenii noştri, iar ei abia dacă s-au sinchisit să ne dea un telefon şi să ne întrebe dacă ne descurcăm şi fără ei.

„Să mai luăm alţii, tot ca ăştia?" se întreabă acum Senatul. „Ce garanţie avem că se vor bărbieri, că se vor spăla pe dinţi şi conturi, că vor aboli taxa pe intenţiile bune sau că vor ascuţi iataganele boante ale poliţiei? Mai ales că pe oamenii ăştia nu ştii cum să-i iei: acolo în Orient, promisiunile ţin loc de bună ziua, iar dacă storci ditamai litra de vorbe nu te alegi cu mai mult de două-trei picături de fapte..."

Greu de hotărît!

Noroc că Imperiul Român nu există. Şi că greutatea alegerii de noi aliaţi nu stă zilele acestea pe umerii noştri, cam firavi pentru alte planuri de viitor decît cele legate de starea vremii (singura emisiune de – scuzaţi – futurologie cu oarecare rating...). Noroc, cum spuneam, că decizia e a altui Senat, iar în seama noastră stă doar munca de convingere – că, adică, noi sîntem aliaţii cu noroc.

„Chiar dacă e aşa", îmi spunea zilele trecute un cunoscut american, „probabil că ne vom uita mai întîi şi la performanţa primei serii de aliaţi înainte de a lua decizia în privinţa seriei a doua". Prima serie, invidiată în aproape orice ţară aflată mai la estul ei, are deja cîteva probleme grave, unele criticate în public, altele deloc abordate de oficialii de la Washington. Între ele, deciziile de achiziţii militare, unde Statele Unite au pierdut deja două contracte de avioane de vînătoare în favoarea uzinelor suedeze SAAB, dar şi ascensiunea extremei drepte în ţări favorite, precum Ungaria, al cărui Istvan Csurka stîrneşte enervare în mediile politice americane...

Numai că, după 11 septembrie, enervarea e aproape o emoţie plăcută, în comparaţie cu oroarea şi stupefacţia în faţa motivelor şi resorturilor interioare ale noului inamic. În această lumină, dintr-o dată, Balcanii şi micile lor mizerii par o oază de civilitate. Dacă trebuie să alegi între şpagă şi turban, între ţepe şi hangere, între tunuri la fisc şi mortiere peste satul vecin, e clar că metodele noastre (şi felul nostru interesat, însă paşnic, de a vedea lumea) nu mai pot pierde cursa.

Nu e prima oară cînd o scuză se transformă într-un avantaj competitiv. 10% comision? Păi asta n-a omorît niciodată pe nimeni!

▲

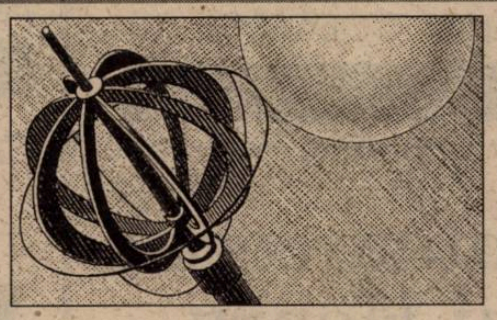

Magdalena BOIANGIU

de jur împrejur

Reţeaua Voltaire

Insinuările transformate în zvonuri circulau de mult: la început a fost mîna Mossadului, şi astfel se explică de ce evreii care lucrau în cele două turnuri din New York n-au venit pe 11 septembrie la lucru. De fapt, au venit şi au murit. Pe urmă, articolele care arătau cît au de cîştigat Statele Unite de pe urma războiului din Afganistan – cel mai important argument fiind apropierea de sursele de petrol din regiune – sugerau că atentatele au venit la timp şi s-au înscris într-un proiect fără legătură cu Ben Laden. Acum, atenţia s-a deplasat spre Pentagon şi în forumurile de discuţii de pe Internet s-au elaborat ipoteze dintre cele mai surprinzătoare. Printre acestea, în Franţa, reţeaua Voltaire vehiculează versiunile cele mai consistente ale complotului. Directorul reţelei Thierry Meysan, secretar al Partidului Radical de Stînga, a făcut studii teologice, nu-şi ascunde apartenenţa la francmasonerie şi a apărat cauze dintre cele mai diverse: laicitatea, independenţa Corsicăi, dreptul de a spune că genocidul evreilor nu a avut loc şi altele. Patronul reţelei, Voltaire, s-ar mira. Din octombrie 2001, reţeaua se ocupă de apărarea democraţiei din America de ameninţările din interior: marele capital şi marionetele lui – politicienii.

Cartea lui Thierry Meyssan *Teribila impostură* organizează zvonurile, declanşate imediat după atacurile teroriste din SUA. El susţine că cercetările şi probele sale, extrase din documentele oficiale americane prezente pe Internet, dovedesc că nu a existat nici un fel de avion care să se fi ciocnit de clădirea Pentagonului, că o deflagraţie de o asemenea intensitate nu putea fi provocată decît de o mare cantitate (aproximativ o tonă şi jumătate) de explozibil, detonată din proximitatea clădirii. Şi deoarece se ştie că în perimetrul respectiv nu poate pătrunde oricine, reiese că singurele capabile să pună acolo încărcătura au fost persoane cu rang înalt din Pentagon: „unii militari americani i-au ucis pe alţi militari americani". Această concluzie a fost rostită, în aceşti termeni, la una din emisiunile de televiziune dedicate cărţii. Şi întrucît nu poate fi considerată o coincidenţă explozia produsă la o jumătate de oră după ce cele două avioane s-au ciocnit de WTC, ar reieşi că şi acolo s-a întîmplat altceva decît ceea ce s-a văzut: un monstruos complot, pus la cale de magnaţii petrolului şi de complexul militar-industrial, a organizat atentatele de la 11 septembrie şi numai proştii cred în ceea ce văd. Meysan se fereşte de formularea acestei concluzii, dar o induce cu multă abilitate.

El susţine, cu o derutantă siguranţă de sine şi cu un mare dispreţ faţă de tot ceea ce l-ar putea contrazice, că de partea lui sînt faptele: nu există martori oculari ai impactului avionului cu clădirea, nu există rămăşiţe ale avionului, faţada clădirii ar fi trebuit să se prăbuşească imediat, un pilot neprofesionist – cum se presupune că a fost teroristul – n-ar fi putut să asigure traiectoria sofisticată a avionului. De fapt, există martori, există şi rămăşiţe din avion, dar forţa impactului a provocat pulverizarea aparatului, faţada clădirii s-a prăbuşit peste o oră, pentru că structura construcţiei era foarte solidă şi fusese consolidată cu ocazia unor lucrări de reparaţii, specialiştii susţin că cineva antrenat pe simulatoare de pilotaj putea să realizeze manevra. Puţinătatea informaţiilor oficiale, explicabilă, totuşi, prin nevoia de a păstra secretul pînă la terminarea anchetei, permite elaborarea oricărei elucubraţii. Dar în logica teoriei complotului orice argument care-l contrazice face parte din complot. Poziţia luptătorului singuratic sau a unei mici organizaţii contestatare se bucură de credibilitate: tezele „revizioniste" pun sub semnul întrebării existenţa lagărelor de exterminare naziste din cel de al doilea război mondial susţinînd că înşişi supravieţuitorii sînt dovada că acolo nu a avut loc nici un genocid (dacă a fost atît de rău, cum de trăiesc martorii?), versiunile care contestă masacrele din Bosnia şi din Kosovo neagă ceea ce se vede, sugerînd virtualităţi în marginea adevărului. Popularitatea acestor ipoteze este asigurată de numărul mare de oameni care nu vor să pară proşti, deşi sînt. Există un public numeros alcătuit din oameni bănuitori, nemulţumiţi de salariu, de infidelitatea partenerului conjugal, de capriciile şefului, gata să justifice eşecul personal prin forţele malefice mondiale. Pentru a detecta micile contra-adevăruri de la temeiul marii minciuni e nevoie de mai mult efort decît pentru a colporta halucinaţiile interesate ale legiunilor de creduli fanatizaţi. Şi dacă totul este un complot, cine garantează că demascatorii din reţeaua Voltaire nu sînt unul dintre elementele menite să asigure victoria „marelui complot" iniţiat chiar de patronul lor, prin Revoluţia franceză şi cele care i-au urmat?

▲

Andrei CODRESCU

scrisoare din New Orleans

www.codrescu.com ● www.corpse.org

Întoarcerea lui Henry James

Duminică dimineaţa, cum mergi în jos către Marele Gol, New York-ul este dulce-cenuşiu. O mamă dichisită împinge un cărucior dichisit, înlăuntru cu un bebeluş înţolit la Prada. Un beţivan se ridică pedant dintr-un culcuş de ziare aşezat în faţa unei galerii de artă. Un birt pe West Broadway, care arată bizar de asemănător cu un birt adevărat, trimite în văzduh arome calde de slăninuţă prajită şi clătite. Gloria Swanson spunea că mirosul de slăninuţă prăjită este „cel mai optimist parfum din America". Chiar este. La orizont, plutind placid în cerul aproape ploios, se înalţă o pîlnie de praf. Pe măsură ce mă apropii, văd familii de prin suburbii apropiindu-se de pîlnia prăfoasă. Poartă pardesie lungi de *tweed* peste hainele de duminică şi vorbesc tare, într-o new-yorkeză sonoră, care răsună a greacă, spaniolă şi rusă. Şi mai aproape de izvorul prafului, zidurile încep să poarte rămăşiţele amintirilor. Fotografii, flori uscate, litere şterse, steaguri americane spălăcite deja. Ajungem la o platformă de lemn, care duce la o barieră a poliţiei, dincolo de care se află Marele Gol. Din măruntaiele pămîntului se aude zgomot de maşinărie, macarale se leagănă încetişor deasupra noastră. Cîţiva NYPD stau, fotogenic, la taclale cu familiile cu varii accente. Unii fotografiază golul. Copiii pun întrebări care încep cu „de ce?". Mamele îi reduc la tăcere cu cîte un „ssst". Din fericire, nu s-au ridicat încă neguţătorii ambulanţi, aşa că nu există o piaţă de suveniruri. Încă de cînd am aterizat la New York m-am tot uitat după cele două turnuri, să mă orientez, uitînd mereu şi mereu că nu mai sînt acolo. Fără ele, New Yorkul a îmbătrînit. Empire State Building şi-a recucerit poziţia, pe vremuri de nimeni pusă la îndoială, de PUNCTUL de referinţă. Odată cu ea, New York-ul în alb şi negru a revenit şi el. Berenice Abbot. Faye Wray. Anii '50, '40, '30. Poţi să pipăi, să simţi această năpîrlire spre trecut, o procesiune care merge încet înapoi, pînă la plimbările lui Whitman. Aştept să zăresc victorieni în zdrenţe, docheri beţi cui, iar pelerine de mătase, bastoane şi jobenuri să prindă contur uşure, de sub trotuarele de cărămidă. Dl Henry James pe lîngă NYU. Dar dacă poate exista vreo intimitate cu acest trecut, prietenii mei nu-mi spun. Aşa cum nu răspund nici glumelor făcute de străini. Ei trăiesc aici. Dintotdeauna insulari mîndri, new-yorkezii sînt încă şi mai trufaşi astăzi. Dintotdeauna le-au plăcut străinii, dar au dispreţuit turiştii. Marea Lipsă din inima oraşului stă mărturie încăpăţînării lor. Mickey n-a fost niciodată binevenit aici. Veselosul Disney New York din anii '90 îi calcă pe nervi. Acum totul s-a întors la normal. Suni să rezervi o masă la Union Square Caffé şi ţi se răspunde din vîrful buzelor: e plin pînă miercuri. Dar cînd ne ducem în persoană, chelneriţa ne întreabă: „Vă e foame?". „Deloc", îi răspund, şi ne dă o masă. Nici nu e nevoie să aibă vreo logică, doar sîntem la New York.

(traducere de Ioana AVĂDANI)

▲

Adrian CIOROIANU

poveşti suprapuse

Canadiene (9)

Un om liber

Vineri 22 martie am fost la teatru: *Rhinocéros*, un Eugen Ionescu interpretat – mulţumitor – de trupa studenţească a Universităţii Laval. Prilej cu care am avut două revelaţii, în ton cu gerul serii care, afară, crăpa pietrele din Răsăritul Canadei: una, că cea mai bună rimă pentru *artă* este *bani*; una fără alta există doar în reverii şi în societăţile care pot fi fermecătoare, dar competitive nu sînt. Sala – de o modernitate notabilă şi plină la ora primului act al piesei – poartă numele sponsorului *Hydro Québec*, principalul furnizor de electricitate al provinciei; în apropiere, pe un perete, o plăcuţă mulţumeşte companiei *Chrysler Ltd.*, care a susţinut materialiceşte construcţia – construcţie la parterul căreia se află o bancă, o librărie, un magazin de electronice şi un *pub* – *pub* în care o bere costă cam trei sferturi din preţul pe care l-am plătit pentru biletul de teatru. Şi a doua revelaţie: cum priveam eu zbaterea de final a eroului Béranger, încăpăţînat să rămînă om în mijlocul unei mări de rinoceri tropăind, mi-a trecut prin gînd că farmecul României acesta este: ea se recreează, cu bine şi rău, de o manieră incredibilă, acolo unde trăiesc români.

Nu-mi dau seama cu ce drept i-aş descrie pe unii dintre cei pe care i-am cunoscut. De ce o fac? Nu ştiu. Bunăoară Dănilă D.: a ajuns aici pe la mijlocul deceniului trecut, are figura unui dac de pe Columnă, are o soţie care cîntă muzică religioasă bizantină la fel de bine pe cît soţul ei joacă *whist*, a fost coleg de armată cu un cunoscut ziarist bucureştean, la ora asta citeşte *Memoriile mandarinului valah* (P. Pandrea) şi este uneori zguduit în convingerile sale identitare, cîştigă decent unde lucrează – şi unde tocmai a urcat în funcţie –, iar cine-l enervează riscă să-l audă cum că-*'ţi sar la gît ca guşterul carpatin*. Pe piatra ultimului său somn vrea să se scrie atît: *a fost un om liber*. Liber a vrut să fie de pe la mijlocul anilor '80, cînd a trecut Dunărea, pe un fel de plută, în Iugoslavia. În mai 1986, în lagărul de tranzit în care tocmai văzuseră la tv cum *Steaua* cîştiga Cupa Campionilor, transfugii români jucau fotbal cu gardienii sîrbi şi-i mai şi băteau (la joc) – nefiind acesta motivul pentru care mulţi dintre ei erau repatriaţi, printre ei şi Dănilă D. Pătat în ochii regimului, Dănilă era plăcut în ochii colegilor de la slujbă: băieţi de treabă, care-l băteau pe umeri şi-l invitau la o bere după program. În 1990, iniţial a fost convins că va fi unul dintre cei care vor schimba din temelii România. N-a fost să fie. În mai '90 era deja într-un lagăr de tranzit din Germania şi-şi aminteşte cum, la ştirea rezultatului *primelor alegeri*, mulţi dintre românii din decor *„s-au grăbit să intre şi la mormoni, numai să plece mai repede"*. În decembrie 2001, Dănilă D. a revenit în vizită în casa mamei sale, căreia şi acum îi sărută mîinile pentru că s-a ţinut de capul lui pînă l-a văzut inginer şi pentru care s-a rugat în biserica din satul natal, într-o dimineaţă cu zăpadă şi lumină multă. Cînd şi-a dat seama că nu mai ştie în ce sertar sînt furculiţele şi în care dulap al casei părinteşti sînt paharele, a înţeles că deja *acasă* al lui este peste Ocean. La plecare, de pe Otopeni, a cumpărat un cartuş de *Pall Mall*, cu gîndul să dea cadou cîte un pachet colegilor canadieni. Aceştia, în schimb, nu l-au bătut pe umeri la întoarcere şi nu l-au prea întrebat cum a fost în vacanţă – drept care nu şi-au primit cadoul.

Uneori (deseori) Dănilă D. visează istorii trecute. Iar ţara din visul său, idealizată şi luminoasă ca o biserică pierdută printre nămeţi, cu un ecou peste dealuri ce aduce cu toaca unei credinţe ce moare şi învie cu fiecare zi de la Dumnezeu lăsată, este – aţi ghicit – ţara ce are păcate multe, fete frumoase şi colegi de serviciu care te bat pe umeri şi spun cele cinci cuvinte ce sună – of! – magic, ca lipsindu-i, ca desprinse dintr-un caier de poveste: *Dănilă, hai la o bere!*

În rest, minus acest detaliu, el rămîne un om liber.

▲

Daniel VIGHI

din fanfare funerare

Madlena şi templul chinez

Viaţa de pe străzile vecine merită tot efortul narativ, toată construcţia şi toată fericirea hermeneutică cu putinţă. La colţ, nu departe, se află o dugheană în care o domnişoară cu fustiţa scurtă de tot îţi oferă printr-un gemuleţ îngust, blindat cu fier forjat, ceea ce îi ceri, şi asta de dimineaţa pînă seara. „O fi rentabilă afacerea", mă întreb de cîte ori trec pe lîngă alcătuirea respectivă de unde cutare ins din vecini cumpără pîine, altul o punguliţă din aceea cu seminţe, replica modernă a fostelor cornete din copilărie pe care ni le ofereau femeile rrome la intrarea pe stadion. Din caiete dictando erau confecţionate cornetele acelea, între timp au trecut anii aşa de repejor că îţi spui dacă merită cu adevărat să le mai ţii socoteala. Şi chiar nu merită, ceea ce te încearcă, iarăşi şi iarăşi, este nobleţea renunţării, a retragerii, a muţeniei eliberatoare în care să te cufunzi în tăcerea cu care petreceai în studenţie cele două ore în trenul personal cu care te întorceai acasă de la facultate. Istoria ca mister. Întîmplările vieţii ca sursă a unei perplexităţi blînde, a unei resemnări, a gestului aceluia la care rîvneşti de multă vreme: să te tragi undeva deoparte, să răsufli uşurat, să fii convins că asta e tot ceea ce merită trăit. Nimic mai straniu decît faptul existenţei, nimic mai anapoda, mai la îndemînă, mai firesc şi mai cu neputinţă de priceput, de adus în raporturi normale cu anormalitatea cotidiană a faptul că trăieşti. Tot ceea ce ţi se întîmplă, ţie şi semenilor tăi, pe parcursul unei zile, a unei săptămîni pare a fi şi nu este, totul se duce de-a berbeleacul, rămîn anapoda imagini care îţi vin de foarte departe, de foarte de aproape, nu le mai ştii îndepărtarea în timp, istoria lor este una a simultaneităţii risipite, pierdute uşor din chiar clipa în care ai dibuit-o instantaneu şi ai pierdut-o în aproape acelaşi fel. Intuiţia aceea a prăjiturii proustiene îţi pare unicul mare eveniment memorabil al secolului, aducerea ei în pagină la modul simplu, dar şi complex, dar şi profund, dar şi la îndemînă, o zicere esenţială despre un ceva care ni se întîmplă cotidian şi pe care nu l-am ştiut povesti pînă la divinul Marcel. Stări din departe, altele din imediatul timpului, altele de foarte demult, madlena unei ploi scurte în primăvară, după masă provincială cu flori de prun ca într-o pictură de gang, un mai nimic misterios prin chiar faptul că nu conţine în el altceva decît faptul nud al întîmplării, pe care îl şi accepţi ca să-l epuizezi într-o exterioritate banală. Imagini despre care nici nu mai ştii dacă sînt cu adevărat ale vieţii tale, senzaţia, care îţi pare extrem-orientală, a mirosului de lemn bătrîn, uscat, prăfuit, lucios, mirosul şi mîngîierea moale a suprafeţei aceleia pe care o cutreieri o clipă cu degetele într-un soi de comunicare esenţială, mai apoi senzaţia scurtă, ca o iluminare nătîngă, că vezi un templu chinez, sentimentul stîrnit de imaginea asta, care nici măcar nu este imagine, ci un ceva care este totul dintr-o dată: miros, catifelare, praf rece căzut peste fibrele lemnului aceluia şi, mai apoi, sentimentul că toate astea aparţin unei realităţi intime, nicidecum altfel şi de altundeva, senzaţia stranie că ai trăit odată, în vremuri metempsihotice, în acele lumi atît de îndepărtate încît nimic nu pare să le acopere alteritatea decît, iată, năvala aceasta a senzaţiilor, a stării fojgăind impure sub perdeaua cuvintelor, simultaneitatea post şi transmodernă a invaziei aceleia multiseculare a unei amintiri absurde, a lemnului din templul chinez încremenit în tăcerea apăsătoare a unei dimineţi pe cale să se nască, se crapă de ziuă în munţii aceia străini, indiferenţi, de care te leagă un soi de uimire vagă, amestecată impalpabil cu o nostalgie *fortuna labilis*, mai apoi pleoştirea care succede întotdeauna stării acesteia şi faptul, modern, post şi transmodern, că toate te încearcă pe cînd stai la volanul maşinii, în drum spre nici nu mai ştii unde, în timp ce în dreapta şi stînga ta defilează invers plopi trişti, indiferenţi, oarecare, nostalgia vagă stîrnită de apariţia ici-colo a unor rare maşini, căruţe, ruinele în primăvară ale unui fost gostat, sate indistincte, oameni care merg anapoda undeva, în după-masa asta de duminică lăţită peste pustietatea cîmpurilor pe care le străbaţi cu mult peste o sută de kilometri la oră într-un decor sărman, anonim, provincial, şi totul ţi se pare îndepărtat şi straniu.

▲

Texte şi opinii de: Ştefan BĂLAN (scriitor & medic, SUA) ● Alfred BULAI (sociolog) ● Paul CERNAT (critic literar) ● Cristian CRISBĂŞAN (jurnalist) ● Şerban FOARŢĂ (scriitor) ● Aurora LIICEANU (psiholog) ● Viorel MOŢOC (jurnalist) ● Victor NEUMANN (profesor univ., Universitatea de Vest, Timişoara) ● Simona POPESCU (scriitoare) ● Iulian TĂNASE (poet) ● Bogdan SUCEAVĂ (scriitor & matematician, SUA)

Argument

Cred că există două tipuri de despărţiri. Sau, cel puţin, în două feluri se „actualizează" ele atunci cînd, din diverse motive, ajungem să le invocăm: despărţiri despre care putem vorbi şi aşa-zisele despărţiri „mute", care ne bîntuie, dar sînt de nemărturisit. Primele, beneficiind adesea de o distanţă suficientă şi de o detaşare limpezitoare, fac parte dintre acele acţiuni „constructive" atît pe plan personal, cît şi în cel socio-comunitar. În naraţiunile ce povestesc primul tip de despărţire, lumina în care este pusă persoana (cea care suportă separarea) poate fi filtrată (despărţirile devenite „bune", înţelese, consimţite), crudă (separarea forţată, moartea bruscă a cuiva drag, dar şi despărţirea maestru-discipol, cel puţin în prima fază), clarificată de prezent (despărţirea de propriul trecut asumat, separările politice: împărţirea Germaniei după război versus separarea Cehiei de Slovacia).

Despărţirile despre care vorbim (şi, prin forţa împrejurărilor, doar despre ele va fi vorba în numărul acesta al Dilemei*) sînt acele rupturi care ne definesc aşa cum vrem noi într-un anumit moment al vieţii noastre. Mă despart de un bărbat iubit şi care mă iubeşte nu din frivolitate, ci dintr-un lung exerciţiu al despărţirilor fireşti, inevitabile. Un poet, tocmai ieşit din cel de-al doilea divorţ şi în ruptură cu actuala iubită scrie, premonitoriu, „nevasta mea de-a treia avea un suflet prea întunecat". În scurt timp, îşi ajunge vorbele din urmă, se însoară şi se desparte (cvasivoluntar) de viaţă. Alegi să pleci dintr-o ţară unde ţi se face frică din ce în ce mai des pe stradă, la slujbă, în orice spital, renunţînd astfel la un destin posibil. Te întorci acasă („străfulgerat" de-o revelaţie) şi-ţi dai seama că plecarea fusese mişcarea bună şi că, o dată întors, nu mai ai nimic în comun nici cu cel care plecase, nici cu străfulgeratul.*

Divorţul propriu-zis, la tribunal, e un subiect aparte – epilogul unei despărţiri deja consumate –, în meandrele căruia n-aş intra, din superstiţie. Pot spune doar că lucrurile nu s-au prea schimbat, în mod natural, la noi, în ultimii 150 de ani. În 1884, profesorul Dumitru Ionescu conferenţia la Ateneu pe tema „Divorţurile noastre", arătînd că „statistica ne pune în Europa pe prima linie în materie de divorţ", iar filoromânul Louis Legrand respingea restabilirea divorţului în Franţa, temîndu-se să nu cadă în „dóga României". În timpul comunismului, divorţul te transforma într-un „element decadent", cu aspiraţii netovărăşeşti şi-ţi strica dosarul. În post-comunismul zilelor noastre am recăzut – previzibil, spun sociologii – în propria-ne doagă. Nunţile de aur şi căsniciile „pînă cînd moartea ne va despărţi" sînt la fel de neînţeles precum prohibiţia în Ferentari.

Despărţirile mute sînt rătăcirile, separările (mai ales de sine însuşi, dar cu proptele zdravene în lumea reală) ce nu „avantajează" persoana care am devenit şi pe care, mai ales într-un anumit fel de scris, le trecem sub tăcere. Despre ele aş mai face, oricînd, un număr la Dilema*, chiar dacă articolele din cuprins ar fi semnate numai cu pseudonime. (**S. S.**)*

Şerban FOARŢĂ

Sonata unei despărţiri

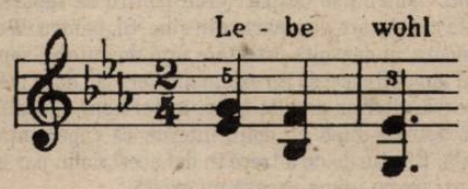

Fie şi dacă-i vorba de o artă ce n-ar „reprezenta ceva anume", Cocteau consideră că muzica frumoasă este aceea „asemănătoare".

În ce măsură-i „asemănătoare" o compoziţie muzicală? În aceeaşi, pare-se, în care un nor aduce, într-o piesă, a cămilă, a nevăstuică sau a chit! Ca şi a orice altceva, desigur, funcţie de subiectul privitor: conform capacităţii proprii, deci, de (auto)sugestie (sau „hipnoză"), ceea care-şi află unul dintre stimuli în tocmai reveria nubigenă.

Pe vremea cînd o compoziţie nu se chema decît *suită* sau *sonată* (iar nu *Mondscheinsonate*, dacă vreţi), aceste denumiri de ordin tehnic nu erau cu mult mai sugestive decît diversele nefelonime: *cumulus*, *nimbus*, *cirus* ş. a. m. d. Ajunge, însă, ca aceasta, compoziţia, să se (supra)intituleze *Anotimpuri* (recte *Întrecerea dintre armonie şi invenţie*), *Muzica apelor* sau *Rhapsody in Blue*, pentru ca noi, auditorii, să dăm curs instinctului de identificare (similar celui ce se declanşează dinaintea unui nor pe cer, a unei pînze nonfigurative sau a lezardelor leonardeşti), „auzînd" (şi, uneori, „văzînd") sezoanele în succesiune, mari jedouri sau nu ştiu ce albastru newyorchez (care, de fapt, este un *blues*, iar nu un *blue*, în ciuda rădăcinii lor comune).

În rest, pentru că muzica-i fluidă aşijderi timpului (prin) care curge, se înţelege de la sine de ce sînt foarte înrîuitoare, ce va să zică influente, titluri (debussiniene) ca *Jardins sous la pluie*, *La Mer*, *Nuages* (contemporane, de altminteri, cu instrumentalismul simbolist şi alte „armonii imitative").

Dar toate astea nu sînt, încă, decît senzaţii şi impresii (i. e. „de la musique avant toute chose"); literaturizarea ca atare a muzicii fiind specialitatea aceleia zise „cu program", în care intervine (şi prosperă) un fel de epic, o anume „story", făcînd din muzica (fără cuvinte, „ohne Worte") un gen (cvasi)narabil ca romanul.

„Ohne Worte" e un fel de-a spune – căci Beethoven, să zicem, înscrie *manu propria*, deasupra primelor trei note din Sonata opus 81a (1809-1810), silabele despărţirii: *Lebe-wohl*! E vorba de sunetele *sol*, *fa*, *mi bemol*, care devin, de-a lungul părţii incipiente *(Adagio*, ulterior *Allegro)*, refrenul însuşi al oricărui rămas bun. Că acesta este unul doar vremelnic (de unde şi tonalitatea luminoasă, anume *mi bemol* major, a compoziţiei), emoţia despărţirii nu-i mai mică. A despărţirii de un prieten (şi discipol), arhiducele Rudolf de Austria, „prea-onoratul" ei dedicatar, – constrîns să părăsească, după Wagram, o Vienă ocupată de francezi (în speţă, Schönbrunnul în care Napoleon avea să hălăduie trei luni de zile).

În paranteză fie spus: e excesiv să-l suspectezi, ca Edwin Fischer[1], pe Beethoven, de „patriotism şovin", pe motiv că titlul *Les Adieux* (sub care,-n epocă, i-a editat sonata dl Breitkopf) l-ar fi „indignat" pe muzician. Altminteri, preferinţa-i însăşi pentru (să le spunem:) „neaoşisme" *(Hammerklavier*, în loc de *pianoforte*; sau „im lebhaftesten Zeitmaße" pentru „vivacissimamente") ar putea trece drept... galofobie! (Făcînd abstracţie, în sfîrşit, de faptul că defetismul nu e, încă, o virtute, – cred că, devenind „idiomatici", în unele didascalii, ca şi în titluri, muzicienii seamănă, în parte, cu filosofii postscolastici, adică delatinizaţi).

Revenind, acum, la ale noastre, rămîne de văzut în ce măsură sonata e „romanul" (tripartit) al *despărţirii*, al *absenţei*, al *revederii* triumfale. Am subliniat aceşti trei termeni deoarece ei denumesc capitolele, aşa-zicînd, ale poveştii: *Das Lebewohl*, *Abwesenheit*, *Das Wiedersehen*. E remarcabil că, articulate, sînt numai numele a două dintre ele: primul şi ultimul (ce e, de fapt, un *happy-end*); cel median fiind doar *(o) absenţă*. Ceea ce presupune o speranţă: încrederea-n vremelnicia despărţirii, – fie şi dacă, altfel, este vorba de actul cel mai trist al (melo)dramei, de episodu-i cel mai anxios (căruia indicaţia dintr-o altă sonată, „ängstlich", i s-ar potrivi). Contribuie la sentimentul de abandon şi elegie, pe lîngă tempo (un *andante espressivo*, versiunea căruia,-n tedescă, e una şi mai „espressivă": „in gehender Bewegung, doch mit viel Ausdruck"), (simili)apogiaturile furtive aidoma unui suspin înăbuşit, sau intervalele de terţă ascendentă ca nişte invocaţii în pustiu (şi în contrast cu cele cîteva grupetti care, la Beethoven, exprimă, îndeobşte, o amintire fericită, într-un *cantabile* voios şi tandru, – şi care se constituie, aici, în alt motiv melodic, ba chiar şi diegetic). Mai contribuie, pesemne, la aceasta, şi „stilul împletit" (cum spune Fischer[2]), o „neglijare" a conturului tematic (pe durata, mai ales, a primei părţi, *Adagio* & *Allegro*, a sonatei), – *négligé*-ul celui rămas singur, care nu primeşte, nici nu iese...

De adăugat, în încheiere, că Beethoven va fi compus sonata şi/sau „romanul" despărţirii, din perspectiva (ulterioară) a deznodămîntului ferice. E pentru ce acest capitol median e chiar un *interludiu*, unul sumar şi „expediat" în două pagini (alias patruzeci şi două de măsuri), finalul căruia, scris în urgenţa revederii, nu-şi află propria rezolvare tonală (ca şi afectivă) decît în cel dintîi acord al părţii ultime, *Das Wiedersehen*. Or, în raport cu sunetele ce-l preced (şi care dibuie-n cadenţă, solitare, după o imperioasă împlinire), acordul reprezintă, prin el însuşi, armonia unei reuniri, micul miracol al concomitenţei.

Mă despart, aici, de „dilematici", nu fără a mai spune două vorbe: tehnicism SAU literatur(it)ă este, la limită, dilema oricărui comentariu muzical. Dacă primul nu e evitabil decît cu preţul pierderii rigorii şi al căderii în diletantism, ceastălaltă nu se datorează numai criticului literatoid, ci şi muzicii care te face, prin titlurile-i înseşi, literare, să „intri la idee" (după care „fandaxia-i gata"!). De neuitat nici „narativitatea", asemantică dar semnificativă, a acestei arte temporale, – dacă, potrivit lui T.S. Eliot, „singing is another way of talking"[3]. Astfel făcîndu-se că o sonată, ca aceasta, nu e mai greu de „povestit" decît e Hegel (cu care, ca structură triadică, aduce).

Rămîne la voia fiecăruia, în rest (în „reste"-ul care „est littérature"), să audă/vadă, cu marele Edwin Fischer[4], în *coda* primei părţi a compoziţiei, un poştalion a cărui goa(r)nă se pierde, „într-un nor de praf", cu prietenul, în depărtare (în timp ce, din octavă în octavă, bun-rămasul: *sol*, *fa*, *mi bemol*, se reia într-un registru tot mai grav); sau, cu mine (şi cu, poate, alţii), în debutul celei de a treia, paşi precipitîndu-se pe scara, parcursă repede şi tinereşte, din două-n două trepte... muzicale: *fa*, *re*, *fa*, *la bemol*, *fa*, *re*..., a impetuoasei regăsiri.

P.S. Cînd spune „asemănătoare", Cocteau nu are în vedere o muzică „imitativă"; dar una care pare să evoce, tulburător şi misterios, obiectul sau situaţia ce vor fi motivat-o: *Lebewohl*, *Abwesenheit*, *(Auf) Wiedersehen*...

---

1. Cf. *Sonatele pentru pian de Beethoven*, Ed. Muzicală, Bucureşti, 1966, p. 89. (De menţionat că,-n text şi la „cuprins", tonalitatea compoziţiei e indicată eronat: ea nu e, totuşi, „sol major"!)
2. *Ibid.*
3. Apud Maria Foarţă, *Duet/lul celor două muze*, Ed. Brumar, Timişoara, 2000, p. 11.
4. Cf. *op. cit.*, p. 90.

▲

Injuriile prin viu graiu

Între injuriile prin viu graiu, cari pot servi drept fundament unei cereri de divorţ, jurisprudenţa a clasat: expresiunile: *«canaille et rosse»* adresate de un bărbat femeei sale înaintea copiilor (Bruxelles, 23 Aprilie 1866, Pas. 1867, 2, 83) şi din contră, s'a decis: 1) că expresiunile grosolane: *«vacă, scroafă, purcea»*, nu pot fi privite ca o cauză de separaţiune din cauza obiceiurilor soţilor şi mediului social în care ei trăesc (Douai, 10 Aprilie 1872); 2) că legea nu priveşte ca grave de cît acele cuvinte cari sînt expresiunea sinceră a unui sentiment rău, cugetat, permanent, făcînd viaţa comună insuportabilă soţului ofensat, iar nu cuvintele vii, neconvenabile, scăpate în momente de violenţă pasageră şi cari găsesc o scuză în circumstanţele care le-au dat naştere (Paris, 12 Febr. 1872; *confirmat:* 17 Decembrie 1872, D.P., 73, 1, 156). Astfel, expresiunile bărbatului care numeşte nebună pe soţia sa faţă cu martori şi o ameninţă că va face să fie pusă sub interdicţie, pot fi declarate că nu constituesc o injurie gravă, în sensul art. 231 C.N. (Bourges, 25 August 1835; *confirmat:* 11 Ianuarie 1837).

Alcătuiesc însă o insultă serioasă cuvintele *«nebună de balamuc»*, adresate femeei de către bărbat în prezenţa socrilor săi; de asemenea cuvintele: *«cine dracu m'a pus să mă însor»*, rostite de un soţ, – fără să fi fost interpelat asupra supărărei sale, – în mijlocul personalului unei autorităţi publice (în speţă, cancelaria unui consulat). (Curtea Ap. Buc., S.I., Dec. Div. 5/24 Aprilie 1901 nepublicată). – Idem, expresiunile: *«beţiv, bestie, vorbeşti din carafă, să mă săruţi în spate»*, adresate de femee soţului său (Curtea Ap. Focşani, S.I., 15 Maiu 1886).

(Excesele, cruzimile şi Injuriile grave în materie de divorţ, Teza pentru Licenţa susţinută de I.G. Perieţeanu, Tipografia Gutenberg, Joseph Göbl, 1902)

Aurora LIICEANU

Absenţă, prezenţă

Pentru Cerasela Ş.

Separarea, în psihologie, este un concept fascinant. În limbaj profan, poetic, folosim pentru separare cuvîntul despărţire căruia, evident, îi asociem spontan o notă de tristeţe. Probabil, din experienţă. Despărţirile sînt mai adesea triste. Separarea aduce o notă, deşi insuficientă, de neutralitate. Probabil că termenii ştiinţifici aduc cu sine răceală.

Un cîntec al nu ştiu cărui cîntăreţ modern spune cam aşa: atîta vreme cît te vei gîndi la mine, eu nu voi fi departe. Prin aceste cuvinte se recunoaşte că absenţa fizică nu înseamnă separare şi că, implicit, prezenţa fizică nu anulează uneori sentimentul acut şi personal al solitudinii.

Am spus că separarea este un concept fascinant pentru că el determină fundamental atît începutul construcţiilor identitare – copilul mic are nevoie de o figură umană constantă pentru a fi securizat şi a-şi grăbi formarea identităţii de sine –, cît şi restructurărilor de identitate atunci cînd o persoană ataşată nouă dispare din cotidianul existenţial. De aceea, separarea este mai ales studiată la copilul mic, la adulţii care se separă şi la cei care supravieţuiesc decesului cuiva important din punctul de vedere al investiţiei afective.

Psihologic vorbind, separarea suportă multe distincţii: separare fizică şi psihologică sau emoţională, separare temporară şi definitivă, separare dorită şi forţată şi, evident combinaţiile posibile. Indiferent de situaţie, separarea reprezintă un joc al relaţiei între prezenţă şi absenţă. Absenţa şi prezenţa unui părinte funcţionează, de pildă, în cazul în care un copil rămîne în custodia unuia dintre părinţii separaţi. Psihologii au găsit un termen dulce pentru a face această distincţie: ambii părinţi rămîn părinţi, unul este continuu, celălalt este discontinuu. Evident, în viaţa de toate zilele a copilului. Absenţa fizică nu înseamnă absenţă psihologică; acest lucru este valabil, ca în cîntecul de mai sus, atunci cînd există o investiţie afectivă din partea celui absent fizic. Exemplul clasic este cel al îndrăgostitei care, despărţită din varii motive de iubitul ei – privarea de libertate a acestuia –, este aproape de el psihologic, chiar dacă este absentă fizic. Se mai vorbeşte adesea despre singurătate în doi prin care se vrea a spune că prezenţa fizică exprimă uneori o separare la alt nivel.

O direcţie importantă în psihologia contemporană foloseşte conceptul de separare pentru a restructura sau a schimba atitudinea faţă de moarte. Moartea cuiva apropiat şi, evident, şi a celui care supravieţuieşte. Psihologii care se ocupă de psihologia pierderii susţin că omul ar accepta moartea altuia şi a sa dacă ar reuşi să construiască un alt scenariu – deci să dea o semnificaţie diferită – al separării fizice: cineva care nu mai există fizic este prezent psihologic în viaţa noastră. El locuieşte cu noi în mintea noastră şi nu în „fizicalitate". Acest lucru ar însemna acordarea de prioritate prezenţei psihologice (incontrolabile) cînd este cazul şi diminuarea prestigiului prezenţei fizice (controlabile, perceptibile).

Separarea nu poate fi gîndită în afara ideii de ataşament. Pentru psihologi, persoanele de toate vîrstele şi ocupaţiile trebuie să se confrunte cu polaritatea ataşament-separare. Dacă devenim prea „separaţi", contactul nostru cu lumea şi capacitatea noastră de a supravieţui sînt lezate. Dacă, însă, devenim prea ataşaţi mediului – inclusiv, semenilor –, noi punem în pericol capacitatea noastră de ne auto-dezvolta, creşte şi deveni creatori. Echilibrul între separare şi ataşament este astfel, la orice vîrstă, secretul ascuns al stării psihologice de bine obiectiv. Din păcate, dependenţele exagerate şi neconştientizate, ducînd la relaţii fuzionale, nu duc la dezvoltarea sinelui şi exprimarea sa dincolo de relaţie. Pentru profani, ele însă trec drept mari iubiri.

Sîntem, deci, permanent prinşi în jocul a două mecanisme: autonomia independenţa şi homonomia dependenţa. Încă demult, s-a constatat că tranziţia de la „dependenţa infantilă", la „relaţiile mature" are loc uneori cu dificultăţi – neînţelese chiar de cel implicat –, iar alteori nu se realizează niciodată.

Gwendolyn Stevens şi Sheldon Gardners (1994) lansează un concept provocator, într-un fel în umbra şi continuitatea lui Freud cu complexul său oedipian: complexul ombilical. Prin el, autorii acordă o importanţă deosebită nevoilor infantile de legătură şi ataşament cu adultul. Atunci cînd ele nu se formează în primii ani de viaţă – mai ales în primii trei ani –, copilul va trăi permanent frica iraţională de abandon şi va dezvolta o emoţionalitate imatură, care îi va marca nu numai mentalul, ci şi felul în care se va relaţiona mai tîrziu cu semenii. Totul pare să susţină punctul lor de vedere: un copil care este îngrijit de mai mulţi şi de nimeni în mod constant va dezvolta o incapacitate de a creşte echilibrat şi va suferi o confuzie identitară pe tot parcursul vieţii. Gemenii, care se confruntă cu un alt tip de confuzie, îngreunînd construcţia sinelui ca diferit de altul –, reuşesc, deşi mai greu şi mai tîrziu, să depăşească dificultăţile de relaţionare. Doar dacă părinţii nu insistă cu nefericita idee de a-i îmbrăca la fel şi a-i obliga să nu se diferenţieze. Şi luarea numelui soţului de către o femeie căsătorită poate fi privită ca un obstacol subtil de a se individualiza, de a insinua în identitatea personală o componentă interpersonală care să asigure loialitatea şi apartenenţa la celălalt.

Experienţa separării determină anxietate şi anticiparea privării de avantajele – şi obişnuinţele – pe care relaţia le aduce. Psihanaliştii susţin că anxietatea de separare la adulţi revitalizează conflicte vechi, care probabil îşi au originea în fantasmele infantile legate de abandonul celor de care copilul depinde. Aici, ne putem opri la experienţele traumatizante ale separării de mamă – considerînd mama biologică cea care furnizează copilului securitate – petrecute înaintea înţelegerii temporalităţii. Copilul mic nu are cum să ştie că separarea nu este definitivă. Frica de singurătate a copilului mic se explică prin frica legată de neîntoarcerea celui care îi asigură biologic şi psihologic existenţa. Putem spune că un copil mic separat temporar are o experienţă emoţională similară răpirii.

Literatura recentă din psihologia relaţiilor pare să încline către grija adultului de a asigura continuitate, constanţă perceptuală – figura umană apărînd constant aceeaşi – şi a instaura o respingere a instituţionalizării copilului în primii ani de viaţă. Se pare că cei şapte ani de acasă înseamnă educaţie, din perspectivă socială, dar înseamnă şi confort psihologic care asigură, mai tîrziu, robusteţe psihică şi echilibru emoţional. Ataşamentul şi iubirea faţă de mamă, acest stereotip cultural puternic, poate fi realist vorbind şi o recunoştinţă faţă de constanţa expunerii mamei privirii copilului.

Cît despre adulţi, tradiţia separării în negativ există cam peste tot. Oamenii se despart greu pentru că separarea de altul este o separare de o parte din sine. Şi, pentru că o parte din ei moare, ei dezvoltă ostilitate faţă de autorul separării. Divorţul amiabil pare să nu existe nicăieri. Şi, dacă relaţia se restaurează ulterior pe alte baze, în termeni amicali, acest lucru se petrece după un doliu interior ca experienţă strict personală. Eforturile de a trece în doi acest doliu par imposibile. Separare cu inima uşoară nu există. ▲

Alfred BULAI

Duşmanul timpului

Este o realitate implacabilă pe care o înţelegem chiar din primii ani de viaţă, aceea că timpul, relativ sau absolut, curge fără încetare, fără putinţa de a fi oprit, că totul în lume se schimbă şi devine fără întrerupere. Este evident pentru oricine că nimic nu poate face lumea să se oprească, măcar un moment, iar cele mai stabile dintre lucruri sînt doar clipe de evoluţie la o scară pe care nu o putem pricepe sau cuprinde. Istoria culturii, deopotrivă cu istoria ştiinţei, au demonstrat că în cele din urmă orice constantă, orice certitudine este doar o variabilă şi un lucru relativ la care ne uităm dintr-o perspectivă particulară sau poate mult prea îngustă.

Timpul este suveranul absolut pe care nu doar că nu putem să-l cuprindem, dar nu putem nici să-l înţelegem fără a ne simţi dintr-o dată limitaţi şi neputincioşi. Înţelegem natural că orice are un început şi un sfîrşit, dar nu putem înţelege nici ceea ce a fost înainte şi nici ce ar urma după, la fel cum nu putem înţelege de ce ceea ce am surprins în orice proces cunoaştere este doar o imagine a ceea ce a fost şi numai este. Sau cum spunea poetul „era pe cînd nu s-a zărit, azi o vedem şi nu e". Pentru Eminescu aceasta era doar drama distanţelor, dar la fel de bine putem să ne gîndim şi la o dramă a timpului, a timpului care face ca lumea în care trăim să se schimbe cu mult mai repede decît am putea-o noi înţelege.

Timpul are însă un duşman. Duşmanul său este cuvîntul. Cuvintele prin care noi oamenii gîndim şi ne reprezentăm lumea. Cuvintele care ne fac capabili de cunoaştere. Cuvintele care ne permit să relaţionăm unii cu alţii, să construim obiecte, instituţii şi valori. Cuvîntul pune timpul între paranteze şi o dată cu el realitatea. Muntele este munte deşi el se schimbă la o scară suficient de mare, binele este bine, chiar dacă sensul său peste timp sau culturi poate să difere, prietenul este prieten duşmanul este duşman, deşi prietenia sau ura se schimbă în fiecare zi, în fiecare moment al relaţiilor noastre cu lumea.

Nu am putea gîndi dacă nu am suprima timpul, dacă nu am adopta convenţia cuvintelor, a semnificaţiilor pe care le dăm lumii şi oamenilor. Aceste semnificaţii le negociem între noi, ele există doar pentru că noi existăm, ele se modifică şi se schimbă doar în funcţie de modul în care noi comunicăm zi de zi unii cu alţii.

Cuvîntul are o forţă uriaşă, el ne-a făcut în fond ceea ce sîntem astăzi, el ne-a înnobilat cu spirit şi suflet, pentru că nu întîmplător „la început a fost cuvîntul". Fără acesta poate exista fără îndoială o lume obiectivă, dar nu putem exista noi şi nici cunoaşterea noastră despre noi şi despre lume.

Există fără îndoială cuvinte pe care le moştenim din vremuri imemoriale, care au prins fragmente ale realităţii în forme stabile, ca într-o închisoare din care nu mai poţi scăpa. Avem cuvinte care vin peste timp din fascinanta cultură greacă sau din tulburătoarea şi imperiala lume romană. Cuvintele pot opri timpul pentru ca noi să putem înţelege lumea, pentru ca noi să putem înţelege societatea în care trăim, pentru ca noi să putem să ne cunoaştem.

Cuvîntul poate opri timpul, dar nu îl poate supune cu adevărat. Realitatea se schimbă în cele din urmă, scăpînd de sub puterea cuvintelor. Cuvintele atunci mor sau, la rîndul lor, se schimbă şi ele fără ca noi, prea mici şi prea limitaţi să surprindem acest lucru. Himenul era numele unui cîntec la vechii greci, corupţia era un nume pentru carnea stricată la medievali, iar presa era la începuturile modernităţii doar o maşină. Cuvintele au viaţa lor, şi ele pot să se schimbe şi ele pot să se stingă, dacă nimeni nu le mai foloseşte. Cuvintele pot să îşi schimbe în timp semnificaţia şi totul depinde de modul în care noi le utilizăm.

Dar lumea pe care cuvintele o desemnează este şi ea schimbătoare. Lumea ţinută în capcana cuvintelor se schimbă fără încetare şi asta pînă în momentul în care dintr-o dată cuvîntul nu mai corespunde, atributul nu mai este nimerit pentru a desemna ceea ce din totdeauna a desemnat. Prietenul nostru treptat nu ne mai este acelaşi prieten, familia noastră nu mai are semnificaţia pe care a avut-o, ceea ce înţelegeam prin bucurie, treptat devine altceva. Se produce astfel o dramă. O dramă fundamentală a civilizaţiei umane. Apariţia sentimentului profund şi unic al despărţirii.

Atunci cînd realitatea scapă de sub controlul cuvintelor apare sentimentul profund, liniştit sau dramatic, al despărţirii. Pierdem ceva atunci cînd realitatea nu mai corespunde cuvintelor cu care am denumit-o. Prin serviciu am înţeles ani de zile un anumit lucru, anumite reguli, anumite practici, care iată se schimbă în cele din urmă atît de dramatic încît ajungem să participăm la o realitate care poate să nu mai fie a noastră. Cel mai bun prieten se schimbă uşor, zi de zi, pînă în momentul în care prietenia ia sfîrşit şi despărţirea este iminentă. Ne despărţim astfel de cei de lîngă noi, de instituţii şi de locuri, care ne-au fost aproape, ne despărţim de grupuri, dar şi de societatea în care am trăit. Sentimentul duios sau tragic al despărţirii vine din sentimentul neputinţei de a supune în cele din urmă timpul. Realitatea scapă de sub puterea cuvintelor, timpul îşi spune cuvîntul şi noi nu putem decît să simţim acea pierdere a firavei stabilităţi a realităţii pe care cuvintele au reuşit să ne-o creeze.

Schimbarea se produce în realitate permanent, cuvîntul ne-a furnizat desigur doar iluzia că putem opri timpul. Dar această iluzie este temelia cunoaşterii şi probabil că nimic în istoria umanităţii nu a fost mai important. Atunci cînd realitatea se schimbă mult prea mult pentru a putea să mai fie cuprinsă în forma unui cuvînt, reîncepem acest proces esenţial de numire a lumii şi găsim un alt cuvînt pentru noua realitate, punînd o altă capcană timpului. Nu ne dăm bătuţi, pentru că acesta este singurul mod în care am fost învăţaţi să gîndim şi să ne reprezentăm lumea.

Înţelegem probabil că este normal ca lumea să se schimbe, ca eventual copiii noştri să nu mai fie copii la un moment dat, ca oamenii de lîngă noi să ne părăsească, ca valorile şi crezurile noastre să se schimbe, dar nu putem evita şi poate că nu este nici bine să nu avem nostalgia şi fiorul despărţirii. Este sentimentul pierderii puterii unui cuvînt cu care am gîndit lumea, un cuvînt care a surprins pentru noi cîteva clipe de eternitate, un cuvînt care pînă la urmă este supus de timp. Lumea ar fi tragică dacă nu ar exista întotdeauna un alt cuvînt cu care ne vom instrumenta din nou raporturile noastre cu realitatea, dacă nu am lua-o permanent de la capăt, zi de zi şi oră de oră.

Cuvintele pot cumva să păcălească timpul, dar să nu uităm că şi noi sîntem păcăliţi adesea de ele şi asta poate tocmai pentru că nu le cunoaştem cu adevărat puterea. Uităm un lucru banal. Că ele depind de noi, de cei care le-am creat şi care le utilizăm, uităm că realitatea lor este schimbătoare, uităm că instrumentul esenţial al optimizării raporturilor noastre cu lumea este tocmai adaptarea semnificaţiilor la schimbările din realitate, iar acest lucru nu poate fi săvîrşit decît prin comunicarea noastră cea de toate zilele.

Şi poate ar fi bine să nu uităm şi un alt lucru. Şi timpul este un cuvînt. Este cuvîntul care vrea să surprindă tocmai ceea ce nu poate fi surprins. Nu ştiu dacă vom reuşi să cunoaştem lumea altfel, nu ştiu dacă vom reuşi să supunem timpul altfel decît cu ajutorul cuvintelor, nu ştiu dacă sentimentul despărţirii ar putea vreodată să dispară, dar ştiu că fără despărţiri nu putem fi noi, nu putem să ne schimbăm, nu puteam să devenim ceea ce suntem.

Fără timp cu siguranţă universul nu ar putea exista. Dar mult mai important mi se pare faptul că fără cuvinte noi oamenii nu am putea exista. ▲

Victor NEUMANN

Cehia şi Slovacia: consecinţele experienţelor istorico-politice

A fost Cehoslovacia un stat artificial? Cum se explică despărţirea Slovaciei de Cehia şi formarea celor două state naţionale pe ruinele fostei republici federale? Reprezintă cehii şi slovacii cu adevărat două societăţi cu trăsături distincte din punct de vedere etno-cultural? Dar naţional-politic? Putem admite că ruptura dintre cele două regiuni – păreau a fi predestinate să coabiteze o lungă durată istorică –, s-ar fi datorat procesului de dizolvare a statului comunist? Pentru a răspunde măcar şi parţial la asemenea întrebări îmi pare utilă o scurtă incursiune în istorie.

Cehii şi slovacii trăiseră separaţi încă din secolul al X-lea. Ideea unificării celor două entităţi a fost formulată întîia oară în cursul revoluţiei de la 1848. Teoreticianul acestui demers politic va apărea la sfîrşitul secolului al XIX-lea în persoana lui Thomas Masaryk, dar punerea în aplicare a proiectului avea să se petreacă abia după primul război mondial. În fapt, destrămarea imperiului austro-ungar a fost contextul politic şi administrativ care a permis unirea celor două naţionalităţi într-un stat de sine stătător. Acţiunile au fost în principal ale cehilor, care constituiseră primul comitet naţional ceh în anul 1915, viitorul consiliu naţional al statului. Puterea politică a fost preluată de Comitetul Naţional de la Praga în anul 1918 după destrămarea guvernului imperial de la Viena. În noiembrie 1918, o adunare formată din 201 cehi şi 69 de slovaci avea să proclame la Praga desprinderea de Casa de Habsburg şi avea să-l aleagă drept preşedinte al noii republici chiar pe artizanul amintitelor structuri politice, e vorba de filozoful şi gînditorul politic Thomas Masaryk. Tratatele de Versailles, Saint-Germain-en-Laye, Trianon, prin care au fost stabilite frontierele cu Germania, Austria, Ungaria, Polonia, au favorizat noul stat.

În pofida acestei realizări, elementele compozite ale Cehoslovaciei nu puteau fi ignorate. Moştenirile de două ori imperiale ale Pragăi îi confereau o situaţie privilegiată în raport cu Bratislava. Rezultatele sale în procesul modernizării industriale şi al emancipării sociale o plasau într-un permanent dialog cu Europa apuseană. Apoi, partea cehă, prin intermediul Boemiei şi Moraviei fusese zona industrializată de fosta administraţie imperială şi avea să rămînă motorul economic al statului cehoslovac atît în anii interbelici, cît şi în perioada comunistă. Abilitatea administrativă a statului federal a mers pînă acolo încît a valorificat contribuţiile industriale, instituţionale, pedagogice, arhitecturale ale fostei monarhii, stimulînd dezvoltarea ori conservarea lor. Nu este întîmplător că oraşele Cehiei au rămas pînă astăzi repere ale unei istorii plurale, specifice Europei Centrale şi imperiului său cosmopolit. Chiar dacă politica Pragăi nu a fost întotdeauna consonantă cu orientarea cosmopolită a predecesorilor iluminişti – dovadă divergenţele avute cu minorităţile – ea şi-a cultivat o traiectorie ascendentă aidoma altor mari capitale europene. Aspectul acesta nu a fost însă suficient în menţinerea unităţii statale. Mai mult, a creat un gen de diferenţialisme de ordin economic, social, cultural şi politic. Ieşise în evidenţă faptul că Praga nu arată acelaşi interes faţă de lumea mai puţin dinamică a Estului federaţiei, considerînd că propria ei dezvoltare şi afirmare internaţională e suficientă. Cehoslovacismul ca ideologie a ignorat realităţile Slovaciei, o regiune care în anii '20 şi '30 ai secolului al XX-lea era încă predominant agricolă. Acelaşi cehoslovacism a ignorat existenţa minorităţii germane reprezentînd 3,2 milioane de locuitori şi a aceleia maghiare numărînd mai mult de o jumătate de milion.

Deşi Bratislava (Pressburg-Pozsony) jucase cîndva un rol important în structurile administrative ale vechii monarhii dunărene, ea fusese tratată de Praga drept o urbe de mîna a doua. Personalităţile ei avuseseră un rol secund în ierarhiile statale, dar şi în acelea culturale ori academice ale Cehoslovaciei. Bratislava rămăsese în conştiinţa statului federal ca un centru marginal, ce poate fi ignorat. Dominaţia politică şi economică era în mîna burgheziei cehe, reprezentată după unirea cehilor cu slovacii de Thomas Masaryk şi Edvard Benes. Numai că politica centralizatoare a Pragăi a provocat opoziţia slovacă şi aceea a populaţiei de limbă germană din Boemia.

La sfîrşitul anilor '30 se născuseră frustrări de tot felul în raport cu statul cehoslovac, ceea ce a generat simpatie şi apropiere de nazism şi al Treilea Reich al lui Adolf Hitler. Democraţia ce cîştigase destul de mult teren în spaţiul politic cehoslovac – era între acelea puţine şi credibile pentru zona Europei Centrale şi de Est – avea să fie distrusă prin amintita opoziţie. Pe fondul în care Cehoslovacia fusese incapabilă să-şi redefinească identitatea statului, mai multe din regiunile sale intraseră în raza de influenţă şi de dominaţie nazistă. Ideologia de extremă dreaptă cîştigase teren prin *Sudetendeutsche Partei* (partidul german al sudeţilor) şi prin elita slovacă din jurul liderului catolic Iosef Tiso. În anul 1939 a avut loc cea dintîi desprindere a Slovaciei într-un stat aşa-zis independent, în realitate, un stat aservit Germaniei naziste. Acest statut a rămas valabil pînă în 1945, cînd, cu mici excepţii, au fost restabilite frontierele Cehoslovaciei din 1920.

Cehia şi inteligenţia ei jucaseră un rol decisiv în structurarea opoziţiei faţă de regimul comunist, cultivarea diferenţelor naţionale, mai precis a acelora culturale sau etnoculturale şi administrative fiind reluată după 1989. Situaţia avea să fie alta în raport cu prima jumătate a secolului al XX-lea. Între consecinţele eliberării de sub dictatura comunistă s-a numărat şi reapariţia naţionalismului ca ideologie uşor digerabilă de către mase şi lesne de aşezat în scena publică. Noul cadru politic a facilitat slovacilor redescoperirea problemelor specifice regiunii locuite de ei, dar şi a simbolurilor culturale ce le-au hrănit imaginaţia colectivă. Mai modesta lor dezvoltare economică avea să fie compensată de amintitele orientări politice suspecte a reprezenta specificitatea. Totuşi, schimbarea politică din Cehoslovacia anilor postcomunişti nu a generat o ruptură violentă faţă de trecut şi nici mişcări ideologice posibil de asemuit acelora din anii celui de-al doilea război mondial.

Despărţirea Slovaciei de Cehia s-a petrecut potrivit unei înţelegeri, a unor negocieri între părţi. Întrucîtva, aşa se explică un anume proces de maturizare politică în cazul ambelor colectivităţi. Slovacia nu mai gîndise atît de aspru împotriva Cehiei, despărţirea de fosta federaţie fiind una mai mult sentimentală decît pragmatică. Totuşi, astfel se reluase vechea ambiţie a statului independent slovac. Cehia, la rîndul său, părea încîntată de eliberarea de sub povara unei administraţii complicate şi de necesitatea susţinerii costurilor unei regiuni pe care continua să o privească (uneori, motivat, adesea, nu) de la înălţimea moştenirilor sale democratice, civice, economice. Despărţirea postcomunistă pare să fi fost una prietenească. Ea lasă loc revederii familiilor înrudite lingvistic, revendicîndu-se de la un cod de valori culturale şi confesionale cvasiidentice. Permisivitatea cehilor şi slovacilor în ceea ce priveşte identităţile lor culturale şi politice lasă să se întrezărească ideea reluării unui alt fel de habitat comun. Este posibil ca procesul integrării europene să sugereze o evoluţie din care nu vor fi excluse nici una din variantele coabitării transculturale şi transnaţionale. ▲

Paul CERNAT

Comunismul, între Bălcescu şi „Semănătoarea“

„Viaţa e un meci la categoria grea
Cea mai bună lovitură rămîne eschiva“
Paraziţii

Ca pionier, am experimentat o tehnică specială de „boicotare“ a socializării comuniste, despre care am scris mai multe lucruri într-un volum colectiv intitulat *În căutarea comunismului pierdut*. Graţie acestei tehnici am scăpat de „recrutarea“ la Daciadă, la Corul Radiodifuziunii, la concursurile de desen despre construcţia socialismului, la cele de recitări patriotic-revoluţionare de la Palatul Pionierilor, la „întîmpinări“, mitinguri şi Pluguşor şi, mai ales, la *happening*-urile omagiale mamut de pe Stadionul 23 August, unde copiii cu eşarfe formau — reduşi la condiţia de puncte colorate — cifre, porumbei ai păcii şi chipuri ale Tovarăşului & Tovarăşei, după model chino-coreean. Tehnica respectivă — combinată cu ceea ce Erich Fromm numea „protestul prin autodegradarea forţei de muncă“ — consta în asumarea orgolioasă a condiţiei de fraier, încurcă-lume, fricos şi laş; într-o lume pe dos, mă construiam „în răspăr“ cu orice triumfalism eroic, aplicînd consecvent principii gen „să nu vorbeşti la şcoală despre ce înjuri acasă“ şi „să nu te pui în slujba celor pe care îi înjuri“. Adevărul e că, format în afara şcolii şi în răspăr cu ea, am fost „formatat“ de mic cu un program mental incompatibil cu cel al ceauşismului în care trăiam. De aici — interiorizarea precoce a regulei „zi ca ei şi fă ca tine“. Aparent, afişam o „normalitate“ de circumstanţă, dar făceam pe aiuritul şi împiedicatul de fiecare dată cînd Partidul avea nevoie de mine la „acţiuni“ (nici nu era greu, trebuia doar să-mi exagerez un pic defectele reale). Astfel, atent la toţi şi la toate, am învăţat nu să fiu veşnic (cum spunea un poem patriotic al lui Marin Sorescu), deşi ideea mi-ar fi surîs, ci să devin un puşti inutilizabil de către slujbaşii Sistemului. Mai mult îi încurcam, de aceea abia aşteptau să scape de mine, mai ales că oferta de zeloşi cu ambiţ era mare. Izbutisem performanţa ca, prin cultivarea imaginii de băiat cuminte, aiurit şi cam bleg, să nu par nici măcar suspect prin astfel de „sustrageri“ discrete de la îndatoririle publice de cutezător. Condiţia de „fraier“ este, în general, extrem de greu de asumat, mai ales de către un preadolescent, dornic să iasă în faţă, să se afirme înaintea celorlalţi. Trebuia să fii ori un mutant, ori un Svejk sau un paranoic pe dos. Dar opţiunea mea de refuz al competiţiilor naţional-comuniste era şi o formă de comoditate contemplativă, căci, în timp ce colegii mei participau la „acţiuni“, eu citeam ce voiam, nu ce mă obliga şcoala. Simularea devenise principala formă de socializare şcolară, iar asumarea condiţiei de „fraier“ — preţul plătit pentru a fi lăsat în pace, pentru a evita dăruirea pentru cauze. Eu îmi eram singura cauză căreia mă puteam devota integral, liber, adică, de a pune în discuţie (fie şi doar mental) orice şi pe oricine.

Despărţirea de stadiul de pionier şi intrarea la liceu a fost însă o confruntare cu limita. La sfîrşitul clasei a VIII-a, în primăvara lui 1986, participasem la faza pe sector a Olimpiadei la Română (prima şi ultima dată cînd am participat la un concurs şcolar). Acolo, am luat o notă mediocră pentru că am evitat să execut la modul patriotard o compunere despre inevitabilul *La vulturi!* însă la „Treapta I“ (azi i se spune (Capacitate“) nu mai puteam risca. Trebuia neapărat să intru la Liceul de mate-fizică Nicolae Bălcescu (fost şi viitor „Sfîntu-Sava“) pe care îl alesesem din motive de snobism bovaric (eram împătimit de lucruri vechi, neapărat precomuniste şi cu tradiţii prestigioase) dar şi pragmatice (era un liceu — mascat umanist — de elită, care-mi putea pregăti o carieră intelectuală cinstită, şi totodată era un liceu la care veneau mulţi copii de ştabi, ceea ce însemna că puteam să profit discret — şi „la grămadă“ — de pe urma privilegiilor lor, să mă „sustrag“, adică, de la munci patriotice pe şantiere, de la spectacole umilitoare ş.c.l.). Perspectiva unui eşec echivala cu anihilarea totală. Spectrul redistribuirii într-un liceu industrial precum „Semănătoarea“ sau „Vulcan“ — adevărate baubauri ale epocii — mă îngrozea ca o execuţie.

Cu moartea în suflet, am intrat în sala de examen. La Română mi-a căzut un „diptic“ naţional-comunist de subiecte cu *Neamul Şoimăreştilor* (părea OK, deşi trebuia să-i dau cu eroismul de veacuri al poporului nostru) şi – oroare! – *Comunistului* de N. Labiş, un poem cu care aveam o problemă personală. Modelul său eroic-juvenil, entuziast în dăruire era însăşi chintesenţa patetică a modelului de comportament pe care-l execram. Acum însă nu aveam de ales: ori scriam un comentariu ditirambic despre – ce ironie – „Nimic pentru tine, tot pentru toţi“ (eu, egolatrul „unic şi irepetabil“ care detesta dăruirea pentru „cauze“ supraindividuale) ori ajungeam în bolgiile Infernului „semănătorist“ sau „noroios-vulcanic“ şi nu mai ieşeam niciodată la suprafaţă. Ştiam că, în conformitate cu legea selecţiei naturale, „bagabonţii“ adunaţi acolo n-ar fi răbdat printre ei un fraier fricos, intelectualist şi pirpiriu... Ce era de făcut? Nu fusesem niciodată capabil să memorez „comentarii“ (ce noroc că aveam „talent“ la română!) şi nici nu eram prea bun la matematică. Trebuia să optez fie pentru „sacrificiu“, fie pentru „compromis“. Am scris, deci, cu cinism resemnat, un dezgustător comentariu înflăcărat despre *Comunistului*, decisiv în intrarea mea la „Bălcescu“. Nu ştiu dacă trebuie să mulţumesc din inimă Partidului şi reprezentanţilor săi (autorii de subiecte) pentru acest compromis fondator şi pentru că m-au făcut să-mi cunosc mai bine reacţiile în situaţii limită. Lecţia a fost simplă: maturizare plus ascensiune socială egal compromis. Cred că am făcut bine alegînd compromisul, dar ferească Dumnezeu să nu ai de ales decît între două rele. Ironia defunctului regim era că, pentru a accede (totuşi) într-o „elită“ instituţională, trebuia să faci elogiul devotamentului faţă de clasa muncitoare. Ei bine, amintirea acestui episod m-a făcut să renunţ la ideea de a mai da la Filologie sub comunism. A trebuit să treacă trei ani de la căderea lui Ceauşescu ca să optez pentru identitatea de „literat“. Şi mi-au mai trebuit cîţiva ani să înţeleg că nu aveam dreptul moral să-i dispreţuiesc pe „băieţii de cartier“ de la „Semănătoarea“ & Co (în mijlocul cărora, de altfel, crescusem şi de care mă „despărţisem“ pe la vreo zece ani cînd, nemaifăcînd faţă modului lor agresiv de socializare, mă hotărîsem să-i „domin“ altfel, alegînd calea retragerii în lectură.) Nu ştiu, zău, cine era mai de compătimit. ▲

Simona POPESCU

La o adică, elogiul despărţirii...

Despărţirea: cuvîntul trimite automat la registrul patetic. E o exagerare! Nu e vorba doar despre o experienţă radicală (care ne dă fiori!), ci despre una cotidiană, continuă, de fapt – şi, nu de puţine ori, absolut necesară. Ca şi, de altfel, renunţarea, ca refuzul, ca multe alte lucruri conotate îndeobşte negativ.

Puterea de a spune nu, de a te delimita, de a te dezlega, de a te desprinde, de a ieşi din „reţea" poate fi, măcar din cînd în cînd, de mare folos. Separările care apar în viaţa ta te pot construi la fel de mult ca şi întîlnirile „providenţiale", sînt la fel de importante. Despărţirea nu este neapărat o experienţă rea, ea se întîmplă atunci cînd nu mai merge altfel şi-ţi poate aduce o mare putere, necunoscută, venită de la tine, din neputinţa şi disperarea ta răsucite în altceva, într-un soi de stranie puritate. Cît de mult te-au făcut să înaintezi în direcţia ta, cea adevărată, despărţirile de „căldicei", de neafini, de falşi prieteni, de idoli efemeri, de personalităţi pentru care aveai un fel de umilitor *adoratio* inerţial, mimetic, de „faruri" culturale care doar te orbeau, nu-ţi luminau drumul, nu te însoţeau! Credem, majoritatea dintre noi, că e bine să ne ţinem legaţi, să fim într-un grup, într-un „trend", într-o mişcare, într-o generaţie, într-o naraţiune cu alţii cînd, în cazul unora, doar dezlegarea ne-aduce dezlegare pentru adevărata noastră viaţă (şi pentru ce avem de făcut cu ea).

Cunoşti oameni care te ţin în sistemele lor de aprecieri *pro* şi *contra*, în sistemele reperelor lor: odată cu desprinderea de ei te desparţi de un mod de a fi, de idei străine, de lucruri simbolice de folosinţă comună care-ţi cer obolul şi cu care, dacă stai şi te gîndeşti mai bine, ai prea puţin de-a face. Simţi nevoia de a fi laolaltă cînd eşti foarte tînăr şi ai mai multă încredere în alţii decît în tine. Mergi acum instinctiv spre ceea ce-ţi face bine, spre ceea ce pică bine inimii şi creierului tău. În lumea culturală de la noi eşti legat, te leagă alţii, fac ei legăturile, n-ai scăpare. E o lume provincială, nu-ţi poţi spune o părere fără a fi privit ca parte dintr-o reţea de alianţe, de conspiraţii. Vine peste tine bîrfa „taţelor culturale" (vorba cuiva). Uneori ai, ca scriitor român, senzaţia imposibilei despărţiri. Dai nas în nas pe stradă cu ăia care te înjură pe la spate, care nu te iubesc. Îţi mai şi zîmbesc. Derutat, prostul politicos din tine mai că zîmbeşte şi el. Stai de vorbă cu un ex-prieten. Faci greşeala să nu te fi separat definitiv de el. Uiţi că trebuie să fii atentă în timp ce vorbeşti, că nu-ţi mai e prieten. Uiţi şi te laşi dusă de valul trecutului vostru comun, în care era loc mult pentru înţelegere şi onestitate. Ai senzaţia că pricepe ce spui, că foloseşte la ceva că vorbiţi. Ai speranţa unei recuperări, că doar nu se pot termina aşa, pur şi simplu, toate cele frumoase cîndva. Ai o încredere oarbă că pe oameni îi dezbină ceilalţi, că ajunge ca doi „dezbinaţi" să stea omeneşte de vorbă pentru ca să descopere că se pot înţelege. Ai această idee fixă, idioată. Individul te va înjura într-o revistă, ex-prietenul tău, pe care nu l-ai atins niciodată nici cu o floare, cum se zice (şi nici n-ai s-o faci, în virtutea a ceea ce, pentru tine, înseamnă demnitatea prieteniei – fie ea apusă).

Despărţirea nu e, spuneam, o întîmplare radicală (nu întotdeauna). Te desparţi continuu şi insesizabil, mai mult sau mai puţin, uneori nici nu ştii, te-ndepărtezi de unii alţii din mers, nu mai ai treabă cu ei, că nici n-ai avut vreodată. Nu te vezi o vreme cu un prieten. V-aţi schimbat amîndoi. N-aveţi, de fapt, ce vă spune. V-aţi despărţit demult, chiar dacă încercaţi să forţaţi ideea de continuitate, chiar dacă reluaţi un ritual al prieteniei care nu vă mai aduce nimic, vă face doar să pierdeţi vremea (şi vă daţi seama de asta în mod dureros – ba unul dintre voi, glumind, o şi spune).

Pînă să împlinesc 35 de ani aveam un cult al prietenului unic. Şi-a venit la mine într-o rea zi prietenul cel unic dîndu-mi o lecţie inubliabilă, lecuindu-mă de singurul fanatism de care eram în stare: prietenia. Mi-a scos din cap „aberaţia" şi prietenia absolută s-a retras în cartea mult iubită cu Enkidu şi Ghilgameş. Nu-i nimic, zice partea care se dă înţeleaptă din mine, poate că-i mai bine. Poate că abandonarea fixaţiei te face mai deschis, mai disponibil. În fond, de ce te-ai bucura doar de cei cîţiva oameni apropiaţi pe care viaţa ţi-i dă ca pe un fel de rude, de ce nu te-ai bucura de prietenie pur şi simplu, de tot ce îţi aduce această „intensitate" împrăştiată-n lume: fericirea neverosimilă de cîteva ore, de o zi, de o săptămînă, care te face să te redobîndeşti pe tine însuţi (mult şi preţios lucru!).

Despărţirea e ceva inefabil şi ciudat, cel puţin aşa a fost mereu pentru mine. O stranie, incomprehensibilă pierdere. De cei cîţiva băieţi pe care i-am iubit m-am despărţit fără să înţelegem ce ni se întîmplă, ţinînd încă unul la altul şi neavînd curajul s-o spunem, din prea mult orgoliu sau din prostie sau dintr-un simţ aberant al „esteticului". Pe prietenii pe care nu i-am mai văzut de mult şi care mi-au greşit i-am înlocuit cu sosiile lor idealizate. Pe unii oameni la care am ţinut nu i-am căutat, nu i-am frecventat, cum ar fi trebuit, dintr-un soi de frică să nu-i pierd, să nu-i dezamăgesc, să nu mă dezamăgească, naiba ştie!

Am fost educată, ca toată lumea, că despărţirea e ceva dramatic, oricum ar fi să fie. Şi adevărul e că, de fapt, nu suport ideea. Nu-mi place să mă despart nici de obiectele care au însemnat ceva cîndva pentru mine. Am puzderii de nimicuri de care mă împiedic prin casă, păstrez pînă şi obiecte mici primite în copilărie. Dar nu suport nici legăturile inerţiale, conservate din obligaţie, din delicateţe sau politeţe. Am învăţat tîrziu că despărţirea poate fi o formă a demnităţii, că e important să te separi la timp: de oameni, de idei, de lucruri. De oameni trebuie să te desparţi nu doar cînd îţi fac ceva rău, ci şi atunci cînd, chiar inconştient, te ţin lipit de ei, se infiltrează în identitatea ta, te uzează, te împuţinează, fac din tine un ipocrit, un promiscuu, un căldicel, un „politicos".

Separatio (separatio elementorum) nu este doar o operaţie de alchimie a metalelor, ci şi una de alchimie a propriei personalităţi (la fel de importantă ca şi *coniunctio)*. Lăsăm alchimia deoparte, pentru că aici lucrurile sînt mai complicate, şi păstrăm ideea de separare, buna separare: de ideile altor vîrste prin care ai trecut (nu mai ai ce face cu ele, sînt ca nişte obiecte inutile, devenite, prin trecerea anilor, kitsch), de sintagme poetice, de o anumită literatură, de comportamente, moduri de raportare, prejudecăţi pe care le confundai cu propriile tale convingeri.

Un exemplu: în adolescenţă eram foarte radicală, ca toţi oamenii foarte tineri, credeam în lucruri la modul total, suprem. De pildă, credeam în ideea de „eu însămi" ca entitate dată, incoruptibilă. Ani de zile ideea conservării lui „eu însămi" m-a făcut prizoniera unui mod de a fi restrictiv: tăceam mult, nu-mi plăcea să întîlnesc oameni noi, disprețuiam mica fericire – atît de bună, singura suportabilă – detestam „superficialitatea", „frivolitatea", căscam gura după tot felul de lugubri predicatori ai marilor cuvinte majuscule. Eram într-un anumit fel şi mă forţam să păstrez un ritual al lui „a fi tu însuţi" care m-a făcut să pierd foarte mult din simpla şi adevărata viaţă. Înţeleg astăzi propria mea identitate diferit: ca pe o comunitate de fiinţe de foarte multe feluri care sînt eu însămi şi care trăiesc într-un plan virtual odată cu mine. Văd identitatea ca pe o negociere a mea cu aceste creaturi virtuale, aceste „intensităţi" (cu o vorbă a lui Deleuze).

Conştiinţa te desparte de ceea ce ai fost, de defunctele tale ipostaze, de tine cel prost, infantil, penibil, tălîmb. Visul îl aduce înapoi pe refulat, pe alungat. Cred că viaţa e o pierdere continuă dublată de încercarea disperată de recuperare – uneori inconştientă recuperare. Visul nu e altceva decît o bezmetică reacţie la despărţire, la separare. Te ajută să nu te uiţi, să nu te îndepărtezi de tine, cel „bun" şi cel „rău", atît de folositori, în dialogul lor, unul altuia.

Cît despre despărţirile care dau apă la moară pateticului şi care îţi taie, de fapt, toate cuvintele, în nici un caz nu se poate scrie despre ele în cîteva pagini. Nici nu ştiu dacă se poate altfel decît făcînd literatură. ▲

Iulian TĂNASE

Farmecul trist al despărţirii

De vreo zece ani încoace, mă tot despart. Fără să vreau, despărţirea a devenit pentru mine un fel de profesie. Înainte însă de a dezvolta subiectul, aş vrea să povestesc o anume întîmplare. În 1997, a trebuit să mă despart de primul meu buletin de identitate. Anii trecuseră şi incompatibilităţile dintre fizionomia mea de-atunci şi aceea din urmă cu zece ani deveniseră insuportabile, mai ales pentru poliţiştii care mă mai opreau din cînd în cînd, cerîndu-mi actele la control. M-am despărţit aşadar de acel buletin şi de acea identitate fără nici un regret. Era o despărţire firească, în urma căreia nimic nelalocul său nu mi se putea întîmpla. Însă aveam să mă înşel: în dreptul „stării civile", poliţiştii (care completaseră noul buletin cu datele mele personale) trecuseră „căsătorit". Prin urmare, din 1997, sînt căsătorit, şi asta doar în acte. Greşeala a fost şi a mea: pe de o parte, pentru că nu m-am prezentat personal la secţia respectivă de poliţie (mama s-a ocupat de asta) şi, pe de altă parte, pentru că nu mă căsătorisem pînă în acel moment. Logica acelor poliţişti, care m-au căsătorit scurt şi cu sînge rece, a fost simplă, previzibilă şi la obiect: „Are 24 de ani, înseamnă că e căsătorit." Sau: „Are 24 de ani, înseamnă că în curînd o să se căsătorească." Au trecut de-atunci aproape cinci ani şi, iată, nu m-am căsătorit. De altfel, nici nu aş fi avut cum, din moment ce, în acte, eu sînt „căsătorit", iar bigamia încă se pedepseşte la noi cu închisoare. Cum să fac dovada că sînt necăsătorit, dacă în buletin scrie clar, negru pe alb, exact invers?! Ce vreau să spun cu asta este că, hilar şi întîmplător, m-am despărţit formal de o stare civilă, fără să fac o clipă vreun pas în afara ei. Situaţie rizibilă, desigur, dar care instituie un tip de despărţire pe care chiar nu îl mai practicasem. Noua mea stare civilă, artificială şi fortuită, a atras după sine, la un moment dat, încă o despărţire: o fată, care în prealabil mă întrebase dacă sînt căsătorit, că voia ea să ştie asta, după ce mi-a citit buletinul în diagonală (nu ştiu cum a încăput pe mîinile ei), a devenit de nerecunoscut, nici nu mai voia să vorbească cu mine. Cînd am aflat motivul supărării ei – evident, dăduse peste acel „căsătorit" din buletin – am rîs zdravăn. Ironia sorţii era că fata respectivă, deşi mai mică decît mine cu cîţiva ani, era divorţată, însă una era să fii divorţat şi alta „căsătorit". Cum nu m-a crezut că sînt necăsătorit, ne-am despărţit. Asta, oare, ce fel de despărţire o mai fi fost?

Pînă în momentul din 1997, de care am povestit, practicasem tot felul de despărţiri şi am continuat să o fac şi după aceea. Aş putea spune chiar, nu fără oarecare tristeţe, că am ajuns cu despărţirile la zi. Nu vreau să cred că anii au făcut din mine un adevărat profesionist al despărţirii, deşi tare mă tem că lucrurile chiar aşa stau. Cum spuneam: de vreo zece ani încoace, mă tot despart. M-am despărţit de multele camere în care am stat cu chirie, fiecare cu orizontul ei mai mult sau mai puţin îndepărtat, m-am despărţit de pletele şi muzica din vremea în care eram rocker, m-am despărţit de fotbal (am făcut fotbal de performanţă), m-am despărţit de matematică, de poezia lui Marin Sorescu, de colegii de liceu şi de facultate, de adidaşi (nu mai port), m-am despărţit de naivitate (acum port barbă), de fetele pe care le-am iubit (şi, poate, încă le mai iubesc), într-un cuvînt, m-am despărţit de multe chipuri ale mele şi, bineînţeles, ale altora. Toate aceste despărţiri au survenit firesc, m-am îndepărtat de locuri şi oameni cum se îndepărtează Creola lui Ortega y Gasset: cu încordare şi iubind mai departe acel ceva sau pe acel cineva de care se îndepărtează. De altfel, despărţirile definitive nu mi se potrivesc deloc. Eu am rămas foarte bun prieten cu fostele mele iubite, din cînd în cînd mai joc fotbal şi o fac cu mare plăcere (niciodată nu am fost acuzat de non-combat), am revenit în multe dintre locurile în care am stat cu chirie, doar pentru a mai privi o dată de la acele ferestre, atît de apropiate cîndva. Nu îmi plac despărţirile abrupte, violente – acestea implică întotdeauna o neînţelegere. Dacă m-am despărţit de cineva/ceva, înseamnă că m-am despărţit tot timpul, nu dintr-o dată. Despărţirea a fost pentru mine ceva care se instalează treptat şi cît se poate de firesc, aşa cum spune Borges că i s-a instalat lui orbirea: „(...) încetul cu încetul, aşa că n-a existat un moment anume. A venit treptat, ca un amurg de vară."

© R. Jigorea

La începutul acestui an, am trăit experienţa unei despărţiri imaginare, căci – ce credeaţi? – există şi aşa ceva: doi oameni se pot despărţi foarte bine, fără ca mai înainte să se fi cunoscut la modul concret şi obiectiv. Dar deja această experienţă ţine de domeniul *iubitafizicii,* o ştiinţă imaginară de care veţi auzi în curînd.

Nu aş vrea să se înţeleagă din cele scrise mai sus că despărţirea este un fel de ştiinţă voioasă şi gălăgioasă, o *gaya scienza* făcută doar să ne binedispună. Orice despărţire îşi are partea ei de tristeţe, uneori chiar de tragic, deşi mă încăpăţînez mai departe să nu cred în despărţirile definitive. Se poate întîmpla, de exemplu, ca, sunîndu-ţi un bun prieten pe care nu l-ai mai auzit de ceva vreme, de la celălalt capăt al firului să ţi se răspundă că nu este acasă pentru că a murit. Asta ce fel de despărţire o mai fi? Una nefirească, desigur, revoltătoare şi de neînţeleles, în egală măsură, dar nici aceasta, sper, întru totul definitivă. ▲

Cristian CRISBĂȘAN

N-a dansat decît o vară

Sînt unul dintre mulţii bărbaţi a căror viaţă a fost decisiv marcată de femei. Dar şi unul dintre puţinii care o recunosc. Prima oară am fost salvat de la moarte de trei femei. A doua oară am fost salvat de patru. N-aveam 6 ani cînd o stranie tentativă de a mă spînzura (de singura creangă groasă, orizontală şi suficient de joasă din curtea bunicilor) a fost trecută în istoria familiei mele drept un „nefericit accident". Singurul moment din viaţa mea pe care îl ţin minte în cele mai mici detalii. Nu mai ştiu însă de ce am vrut să mă sinucid, şi cred că, totuşi, asta ar fi fost mai important de reţinut. M-au salvat două verişoare şi mătuşa mea.

A doua oară am fost salvat de la o boală perversă, ce mă ducea încet DINCOLO, de fiica mea, de soţie, de mama şi, mai ales, de doctoriţa Delia, una dintre cele mai minunate făpturi pe care le-am întîlnit vreodată. Aşa m-au ajutat femeile de două ori să nu dispar definitiv pe uşa din dos. Au fost extrem de multe alte împrejurări în care femeile m-au ajutat. Mi-au dat lecţii. M-au pus la punct. M-au învăţat. M-au iubit şi m-au părăsit. Le-am fost elev, iubit, amant, frate, prieten, soţ, complice, duşman sau adversar. De la toate am învăţat cîte ceva. Pe prima nevastă mi-am ales-o eu şi a fost dezastru. Ne-am despărţit ulceraţi. A doua soţie m-a ales ea pe mine. M-a luat ca din oală. După primul an, eu tot nu mă dezmeticisem. Aveam presimţirea aia otrăvită că tot ce pare prea bun şi prea frumos e suspect. Dar ea e convinsă şi azi, după opt ani şi un copil, că m-a ales bine. Femeile m-au învăţat extrem de multe şi, ce e mai important, multe despre FEMEIE. Şi acum sînt convins că dacă un bărbat nu învaţă repede, la începutul „carierei" sale, ce e cu adevărat femeia, o să fie un nefericit, un frustrat şi un neisprăvit toată viaţa. Unele m-au învăţat despre suflet, altele despre spirit, altele despre simţire şi raţiune deopotrivă, altele şi despre focul cărnii şi pasiunea trupească. M-au învăţat să explorez lumea într-un anumit fel, cu trupurile şi sufletele lor drept terenuri de exerciţiu.

Omul iubeşte de mai multe ori în viaţă. De cîte ori trebuie, de cîte ori simte că poate, de cîte ori i se întîmplă, dar de fiecare dată altfel. Cînd iubeşti, simţi, o ştii, dar nu poţi s-o vorbeşti. Cînd ţi se pare că iubeşti, vorbeşti mult, prost, aiurea, ai un comportament bizar şi halucinaţii. Nu cred în „noaptea în care te culci fecior şi te trezeşti dimineaţa bărbat" în patul unei femei. Cred că în noaptea aia abia începi să devii bărbat. Şi nimic nu-ţi garantează că nu vei eşua. Cei mai mulţi o fac. Pentru că nu înţeleg să devină bărbaţi aşa cum vor femeile, ci aşa cum cred ei. E un drum lung şi anevoios. Eu cred că am devenit bărbat prin lecţia unei despărţiri dată de o tînără femeie. Mi-aduc aminte de-o iubire din adolescenţă. Eram îndrăgostit. Mamă ce îndrăgostit! Năpraznic. Cînd o vedeam mă subţiam de nu mai aveam aer. Mi se părea atît de frumoasă de nu-mi ajungeau ochii să-i cuprind făptura. O puştoaică subţire, cu o căutătură „supărată" de om matur, îndulcită doar de un grai simpatic, graseiat. Monica. Era băieţoasă, dar dacă îţi dăruia un sărut te topeai. Ne-am cunoscut într-o vară la nişte audiţii muzicale subversive organizate prin anii '80 la Muzeul Colecţiilor de Artă şi ne-am apropiat prin muzică, filme, artă. Cînd mi-a dat numărul ei de telefon, de bucurie, m-am dus noaptea pînă acasă pe jos, traversînd tot oraşul. Nu conta, puteam să locuiesc şi la Ploieşti. Cînd eram numai noi doi, Monica era minunată. Vorbeam ore întregi. Ne sărutam şi ne ţineam de mînă. Nimic disperat, nimic patetic, nimic tragic. Datorită ei. Ştia să facă lucrurile să fie foarte „mişto" – cum ar veni în ziua de azi, era o tipă „cool". Citită şi cultă, sensibilă şi visătoare. În gaşcă însă, era băieţoasă, „supărată", ironică şi avea replici ca briciul lui bunică-meu. Nu se purta urît cu mine, dar nu era cu mine. Era numai cu ea. Amîndoi ne începusem viaţa sexuală. Dar n-am făcut dragoste. De fapt, n-am ajuns niciodată singuri într-o încăpere. Relaţia noastră s-a consumat pe străzi, prin parcuri, cinematografe, muzee, expoziţii.

Eu am căzut primul. De pe treapta pe care fusesem amîndoi, umăr la umăr. Nu ea m-a împins, eu am căzut. Pentru că mi-am dat voie să cad pradă slăbiciunii mele pentru ea. O doream aprig. Am trecut de o anumită linie, de capul meu, fără s-o aştept şi pe ea. Nu ştiam, pe atunci, că nu se întîmplă nimic decît cînd, cum şi dacă vor ele. Am devenit dependent. Afecţiunea mea a început să exercite o presiune asupra ei. Ea a ridicat o sprînceană iscoditoare şi gravă: „Vezi că-mi iei aerul!". Eu eram beat de ea, nu-mi mai dădeam seama. Din partenerul ei, devenisem supusul ei. Din cavalerul Reginei, devenisem sclav, nici măcar iobag. Nu era cazul – şi nu e niciodată cazul – acum ştiu asta. Monica ERA DEJA FEMEIE, eu abia începusem să devin bărbat. Şi, într-o zi, am avut o discuţie lămuritoare. Caldă, prietenească, firească. Era puţin tristă, melancolică în orice caz, vorbea mai rar şi-mi căuta mereu privirile, să se convingă parcă bine că o înţeleg cum trebuie. Stăteam cu fundurile pe parapetul ăla de piatră din parcul Grădina Icoanei. Era toamnă deja. Soarele apunea cum se stinge un ultim acord de jazz cu saxofon. Am văzut în ochii ei că se terminase. Nu puteam fi şi bărbat şi femeie, în afară de prieteni. Din tot ce mi-a spus atunci, stînd aşa, *contre-jour*, cu Soarele în spate, n-am să uit niciodată vorbele astea, spuse de Monica încet, cu o nespusă blîndeţe şi sinceritate, trecîndu-mi palma peste obraz, într-o ultimă atingere: „Măi, băiatule... tu eşti blînd... şi deştept... şi frumos, aşa, ca o poezie... DAR CUM DRACU' POT EU SĂ MĂ F... C-O POEZIE?!?" N-am înţeles, desigur, imediat. Dar m-am prins repede. A fost momentul în care mi-am dat seama ce însemnase cu adevărat ATUNCI cuvîntul acela – „The Big F". Cu totul altceva decît atunci cînd Monica vorbea, ca de obicei, slobodă la gură, aproape ca un băiat. Sau, exact ce înseamnă celebra replică a lui Michael Douglas din „Basic Instinct": „Man, she was the FUCK of the century!" Şi cred că în clipa în care am înţeles asta, am devenit cu adevărat bărbat. Mi-am îndreptat spinarea şi sprîncenele şi am adulmecat orizontul. Eram gata acum să plec pe ocean, să trec prin furtuni şi curcubee, prin uragane şi aurore boreale, prin ploi şi arşiţă, să înfrunt tărîmuri noi, pline de pericole seducătoare. Al nu ştiu cîtelea Ulise. Am revăzut-o pe Monica, întîmplător, după ani şi ani. Acelaşi fior de atunci m-a despicat instantaneu în două. Doar că de data asta rînjeam fioros, fără să mai sîngerez, sub platoşa mea de cavaler. ▲

Viorel MOŢOC

Taxiuri, trenuri, avioane

Nu-mi plac despărţirile. Detest despărţirile. Le urăsc! Cînd sînt să fie, prefer să-mi zic „fie ce-o fi!". M-am învăţat să le expediez sumar, fără să privesc înapoi, încercînd să merg înainte. Sau, acum înţeleg, să fug înainte. Pentru că, repet, nu mi-au plăcut niciodată despărţirile.

Îmi plac taxiurile şi gările. Taximetriştii, chiar şi aceia cu care am discuţii îndelungi, nu mă încurcă defel atunci cînd, după ce achit cursa, trebuie să le spun abrupt şi standardizat: „mulţumesc frumos, o zi bună, sănătate!". Cîteodată ne mai revedem, alteori nu, depinde. Ne despărţim uşor, pentru că îi consider pasageri în viaţa mea, la fel cum şi eu sînt un pasager în maşina lor. Mă dau jos, aşadar, şi ajung la gară. La gări. Mă îndrept grăbit spre peron – poate singurul loc în care despărţirile capătă un sens, o noimă, un rost, reuşind să se consume cu blîndeţe în toată tristeţea lor. Pînă se suie toată lumea, pînă se aude fluierul, pînă se urneşte locomotiva, timpul de rămas-bun se dilată nefiresc şi-mi îngăduie mie, celui care pleacă, mie, celui care rămîne, să mai arunc o privire, să mai schimb o vorbă banală sau pur şi simplu să tac împreună cu persoana plecată sau rămasă lîngă tren, complice joc în oglindă, cu mîna întinsă pe geam sau cu batista fluturîndă, la mişto, desigur, întrucît veacul nostru materialist nu ne mai îngăduie patetismele... Da, parcă şi despărţirile devin mai suportabile în felul acesta – o simplă iluzie, cu vagoane stînd pe loc şi persoane prinzînd viteză în drum spre casa de bilete. E unul din motivele pentru care îmi plac gările. Nu-mi plac aeroporturile. În aeroport orice despărţire rămîne superficială şi incompletă. Odată trecut de *check-point*, pot cel mult să fac un semn discret, atît cît să nu stîrnească suspiciunea cerberilor controlori, la fel cum, de dincolo de celulele fotoelectrice, nu mai zăresc decît o siluetă înghiţită de mulţimea amorfă ca se fierbe grăbită în *no man's land*. Pe aeroporturile de azi, încep să cred că mi-am ales greşit epoca. În „Casablanca" da, despărţile la scara avionului încă mai însemnau ceva!

Nici nu ştiu cum am ajuns pînă aici – din taxi, la Casablanca. De cîte ori să mai spun? Nu-mi plac despărţirile!! Nu-mi plac nici pastele, mîncarea de la McDonald's, lichiorurile, femeile stridente, show-urile TV şi iarna. Dar mai ales nu-mi plac despărţirile: de iubite, de prieteni, de rude, de colegi. Sînt imatur, conchid. Mă auto-psihanalizez sălbatic şi ajung la concluzia că spaima de moarte şi cordonul ombilical încă mă leagă de acest sentiment căruia nu mă pot opune. Pesemne că, dacă aş fi înţelept (ceea ce am renunţat de mult să mai fiu), aş zice că unul din secretele vieţii este să înveţi să te desparţi – nu numai de oameni, ci şi de locuri, cărţi şi alte vicii. Mie, unuia, mi-e tare greu. Aş renunţa la tot, nu mă pot despărţi de nimic. Pentru că urăsc despărţirile. Am avut parte de atîtea, încît m-am învăţat să le expediez fără să privesc înapoi, încercînd să merg înainte. Sau să fug înainte, acum înţeleg. ▲

Bogdan SUCEAVĂ

Despărţirea de România

– acasă sau în depărtări –

Ar fi comodă o listare a motivelor despărţirii de România, o subliniere a fiecărui aspect unde lumea românească a eşuat în a ne împlini aşteptările. S-ar putea lesne arăta slăbiciunile societăţii, aşa cum în cazul mariajelor care se destramă se analizează nepotrivirile de caracter. Dar cui i-ar servi aşa ceva? În ultimul deceniu din România au plecat etnici germani repatriindu-se în Germania, economişti care au ales să lucreze în Canada, profesori sau cercetători care se află acum în universităţile din Europa de Vest sau Statele Unite. Fiecare situaţie e diferită, dar finalitatea tot despărţire de România se cheamă. Ar fi dificil ca un scurt articol să conţină o analiză a complexei situaţii. Putem cel mult să enunţăm cîteva întrebări asupra unui proces în plină desfăşurare.

Cel puţin în spaţiul emigraţiei academice, cred că putem discuta despre anumite caracteristici ale formării care nu vin în întîmpinarea necesităţilor lumii româneşti, un complex de factori de nimeni planificat, de nimeni anticipat, şi care a făcut România insuficientă sieşi. Probabil totul a început cu o suită de iluzii. A existat cîndva speranţa că România ar putea să ajungă lumea întîi, că eforturile merită, că mai binele va fi atins într-un viitor predictibil. Oare cînd a apărut în spaţiul românesc iluzia că societatea noastră ar putea fi una de lumea întîi? Poate în vremea primăverii de la Praga, cînd Bucureştiul a atras pentru o vreme privirile şi speranţele (şi acele momente le-au furat unora minţile). Poate de fiecare dată de cîte ori un sportiv ne dăruia cîte o noapte de neuitat, noaptea de la Montréal a Nadiei, sau noaptea de la Sevillia a *Stelei*, sau noaptea din 1994 cînd a fost eliminată Argentina. Poate atunci cînd România a trimis primul cosmonaut în spaţiul cosmic (apropo, a fost acela un proiect peren, un program susţinut? sau n-a fost decît pură propagandă pentru a ne iluziona că sîntem lumea întîi?). Poate atunci cînd se spunea că în 2010 România va avea propriul ei satelit pe orbită. Toate acele iluzii care sugerau că România e importantă, că lumea e cu ochii pe ce se petrece *la noi*. Dar în realitate – chiar a fost vreodată aşa? Nu erau toate aceste momente de succes *iluzie a celor ce au nevoie de iluzii?*

Dincolo de toate aceste aşteptări care conduc la supralicitări, cînd auzim că Dumnezeu şi-a întors faţa către români (să vă amintesc gazetele care scriu în acest ton?) a existat o şcoală românească excelentă în cîteva domenii. Asta nu e vorbă în vînt, ci un fapt care valorează enorm. La nivel elementar, o societate care vreme de decenii predă calculul diferenţial în liceu are un excelent potenţial; uneori în România se uită că există şi aspecte reuşite ale modelului cultural propus de învăţămîntul românesc. Marea contradicţie apare abia în momentul în care absolvenţi de facultate bine pregătiţi încearcă să-şi găsească locul în societatea românească, în viaţa *reală*. Acolo pare a fi marea discontinuitate şi cred că se reflectează prea puţin asupra acestui aspect. În acest sens am spus că România nu-şi e suficientă sieşi. Incertitudinea unei lumi în eterna schimbare, absenţa de mobilitate reală a societăţii (cîţi absolvenţi de facultate de la Iaşi sau Cluj lucrează în Bucureşti? dar invers?), lipsa de consistenţă a ofertei în anumite direcţii profesionale (aici pot fi menţionate fizica şi geologia, dar discuţia s-ar putea extinde), toţi aceşti factori relevă aspecte de incompatibilite între ceea ce produce învăţămîntul românesc şi oferta societăţii. În şcoala românească s-au produs vreme de decenii oameni pregătiţi pentru altceva decît pentru slujbele reale. Un standard relativ înalt în învăţămînt faţă în faţă cu o lume care n-are nevoie de ceea ce produce. Lumea românească, aşa cum e aşezată acum, a invitat şi invită în continuare la despărţire. Nu trebuie să treci Atlanticul ca să simţi asta. Şi atunci, toate acele cuceriri ale învăţămîntului românesc – erau ele necesare sau sînt doar *ornamentale?* Adică: e grozav că ai învăţat teorema lui Rolle (demonstraţie şi exerciţii), dar chiar îţi trebuie dacă mîine o să vinzi telefoane celulare?

Ce ar fi de făcut? În primul rînd multe studii de piaţă ale nevoilor de specialitate pentru învăţămîntul superior, statistici care să evalueze necesităţile la angajare în domeniu pentru viitorii absolvenţi. Chiar aşa: îi pasă universităţii că un student nu-şi găseşte slujbă? Cum se leagă programa universitară a unor oferte de cursuri de realitate? Cine ar avea curajul să urmeze la o facultate particulară o specialitate despre care s-ar şti că piaţa muncii e saturată şi procentul de angajare e scăzut? Plecînd de la datele statistice oferite de studii, ar fi utilă o analiză a funcţiei formative pe care o are de îndeplinit liceul. Pentru că reforma învăţămîntului liceal nu a mers suficient de departe în domeniul aplicaţiilor. Mai mult încă: orientarea către aplicabilitatea conceptelor studiate e privită drept un moft (cu toţii ne-am născut poeţi, nu-i aşa?). Ce ar trebui studiat mai întîi: geometria planului sau noţiuni de matematici bancare (ceva despre conturi, dobînzi, opţiuni între mai bune oferte etc.)? Ce e mai important: manuale de istorie cosmetizate şi dezbătute public pînă la întoarcerea trecutului pe dos – sau o istorie a economiei predată bine, pentru înţelegerea fenomenelor economice europene? Nu pledez pentru înlocuirea lui Ştefan cel Mare cu John Forbes Nash Jr., ci pentru o echilibrare a scopurilor în construcţia unui model cultural care să nu mai producă oameni deziluzionaţi sau specialişti pentru alte societăţi, ci pentru lumea românească. Apropo, încotro vrem să meargă această lume? Avem vreo idee despre cum ar trebui să arate România în 2040? Pentru că oamenii care merg la şcoală acum vor lucra în economie pînă atunci. Sau, mai aproape de centrul problemei: Ce înseamnă mod de viaţă românesc? Ce vrem să păstrăm din el şi ce ar admite îmbunătăţiri, dacă nu ajustări la realitate? ▲

Lorena ARMULESCU

Specificul deconstrucţiei

Deconstrucţia este una dintre teoriile relativiste, asumate de postmodernism ca fiindu-i specifice. Despre specificul său, în cadrul teoriilor gîndirii relativiste, sub două aspecte, vom scrie aici. Referinţele la aspectele culturale vor fi făcute cel mult în trecere, deşi studiile culturale, achiziţie a contemporaneităţii, abuzează uneori de această teorie, fie folosind-o ca strategie interpretativă direcţionată (care vorbeşte despre instrumente alternative de interpretare, negînd prioritatea şi caracterul de *fundamental* al unuia anume), cum face critica feministă sau cea istoristă, fie pentru a sublinia felul în care un text este subversiv intenţiilor propriului său autor, obiectivelor lui declarate, relaţiilor pe care încearcă să le constituie cu alte texte (se pune tot mai insistent problema unui *„unreliable author"*, cel care produce textul în chip subversiv. Este o idee pe care Michel Foucault o sublinia încă din 1969 în eseul *„Qu'est-ce qu'un auteur?"* (*Bulletin de la société française*, august, 1969). Pentru deconstrucţie, textul este un proces cultural complex, permanent, bazat pe interrelaţiile dintre el şi alte texte. Structurile nu sînt universale, ci contingente, temporare şi întotdeauna dinamice, fie pentru a anula calitatea de „de dorit", „natural", „original", „prioritar", „mai important", „mai relevant" al unor concepte determinante pentru unele binarităţi, aşa cum face noul discurs identitar, cel care susţine conceptul de „identitate prin diferenţă", în locul celui bazat pe „identitatea în sine". Aplicaţiile culturale sînt des întîlnite în cazul culturilor (sau ideologiilor) minoritare (considerate parazitare, deviate, patologice, oricum excepţionale), cele care îşi revendică statutul cel puţin egal, dacă nu privilegiat, în relaţia cu cele majoritare. O „lectură deconstructivistă" este o lectură care încearcă să stabilească relaţii subsidiare de dependenţă (logic-conceptuală, cauzală, istorică etc.) şi similarităţi între opoziţii considerate ca naturale (dar nu considerate şi false!) şi nicidecum una care urmăreşte doar incoerenţele unui text sau una care proclamă că sensul nu există (cum este o altă greşită interpretare a teoriei). Sensul există, chiar în mai multe interpretări decît cea considerată „tradiţională", „naturală", „susţinută"; textul rămîne în continuare suport (şi legitimare) a interpretărilor, doar că acestuia i se adaugă alte funcţii: contextul, sistemul de valori din interiorul căruia se face interpretarea, textele pe care textul se sprijină explicit sau implicit, textele pe care le respinge, altfel spus, le interpretează etc. „Deconstrucţia nu găseşte în text absenţa sensului, ci surplusul lui", scrie J.M. Balkin în studiul său, *Deconstruction's Legal Career*, pe care îl putem regăsi la celebrul www.marxists.org.

Abuzurile folosirii deconstrucţiei ca teorie de legitimare a demersurilor sociale, culturale, politice sînt cu atît mai grave cu cît promotorii ei nu admit ca teoria lor să fie redusă la un set de tehnici, la o metodă de „deconstruit" binarităţi nelegitime şi de identificare a tensiunilor interne ale unui text, deşi ei înşişi acceptă că deconstrucţia este şi aşa ceva, o strategie de lectură sau o perspectivă de interpretare.

Deloc paradoxal, corespondentul antirealist al deconstrucţiei nu este deconstructivismul, cum greşit găsim în unele exegeze, ci chiar *constructivismul*, ca teorie antirealistă, impusă odată cu gîndirea pragmatistă de la început de secol (Peirce, James) şi dezvoltată de domenii cum sînt filosofia limbajului, filosofia minţii (Searle, Rorty) şi care susţine că nu există cunoaştere nemediată a realităţii. Orice cunoaştere este simbolică, ceea ce „ştim" sînt semne, care capătă înţeles prin diferenţă de alte semne. Experimentăm *mediat* realitatea, cu ajutorul codificărilor noastre, sistemului nostru de semne, traducerii experienţei într-o formă simbolică, limbajului nostru, sistemului cultural căruia aparţinem, ideologiilor acceptate, convenţiilor. Altfel spus, avem cunoaşteri ale textului, nu ale realităţii. În limbajul lui Rorty, nu există „o cunoaştere corectă" a realităţii, ci doar „descrieri conform cu..." ale realităţii. Cunoaşterea realităţii deci este *construită*, iar nu *redată*.

Critica structuralismului

Viciul principal al structuralismului este pretenţia sa de a reduce diversitatea conţinutului la structuri considerate universale, stabile şi permanente. Aceste structuri sînt ele însele considerate acum drept contingente, avînd semnificaţii diferite în contexte diferite ş.a.m.d.

Lingvistica este unul dintre domeniile cele mai exploatate de poststructuralism în demersurile sale critice şi pentru că relativismul insistă asupra anulării autonomiei discursului filosofic de cel lingvistic, retoric şi poetic. Analiza estetică, stilistică a textului filosofic este la fel de importantă ca şi analiza sa logică sau epistemică. Filosofia ca gen literar este o altă contribuţie a deconstrucţiei la această generic numită gîndire relativistă, depăşind paradigma logocentristă, fundamentată pe autonomia acestor discursuri. (De pildă, în *Contingenţă, Ironie şi Solidaritate*, Richard Rorty analizează laolaltă gîndirea lui Heidegger, Derrida, Proust şi Orwell, subliniind importanţa fundamentală a figurilor stilistice cum sînt metafora, metonimia, comparaţia ş.a. în orice argumentare care nu mai poate fi separată în logic-epistemică şi retoric-stilistică).

„Este bizar că uneori se dă mai multă importanţă unei imagini decît unui obiect", îl cita Jacques Derrida pe Rousseau, în *Of Grammatology*.

Se pune înainte de toate problema condiţiilor de posibilitate a existenţei unei ştiinţe aparte a scriiturii:

„Conceptul de scriere ar trebui să definească o arie ştiinţifică, deci. Dar ce ar putea o ştiinţă a scrierii să semnifice cînd: 1. chiar ideea de ştiinţă s-a născut într-o anume epocă a scrierii, 2. s-a gîndit şi s-a formulat în mod structural şi axiologic determinat proiectul unei relaţii între vorbire şi scriere 3. şi acesta a avut drept ţel scrierea fonetică, după modelul matematicii, model de ştiinţificitate, 4. că cea mai strictă noţiune a unei ştiinţe a scrisului a apărut, în istoria lumii, într-o perioadă cînd limbajul natural era strîns legat de scriere, 5. că scrisul nu e doar un mijloc auxiliar în serviciul ştiinţei şi eventual obiectul ei, ci, în primul rînd, aşa cum Husserl a arătat în *Originile geometriei*, condiţia de posibilitate a obiectelor ideale, deci a unei obiectivităţi ştiinţifice? Înainte de a fi obiectul său, scrierea este condiţia de posibilitate a unei episteme. 6. Istoricitatea însăşi este legată de posibilitatea scrierii (...). Înainte de a fi obiectul istoriei, scrisul deschide cîmpul istoriei – al unei ştiinţe a istoriei sau a devenirii istorice. Deci ştiinţa scrisului ar trebui să-şi caute obiectul şi rădăcinile de ştiinţificitate".

Sîntem deci în faţa unor întrebări de tipul „Ce ar fi această ştiinţă, dacă ar fi cu putinţă?" O ştiinţă a posibilităţii ştiinţei? O ştiinţă a ştiinţei care nu ar mai respecta ordinea logică, ci pe cea gramaticală? O istorie a posibilităţii istoriei?

Este surprinzător cu cîtă îndîrjire se dă ca exemplu *ştiinţificitatea* lingvisticii, cînd vine vorba despre cît de ştiinţifice sînt, de fapt, *ştiinţele umane*. Această ştiinţificitate, care ar servi drept model epistemologic pentru toate ştiinţele umane, este dată, la rîndul ei, de fonologie. Scrisul este un derivat al lui *phoné*, „semn al semnului", cum au spus Aristotel, Rousseau şi Hegel. Şi pare să spună şi Saussure, pentru a se contrazice mai tîrziu, aşa cum arată Derrida, Saussure care, dincolo de toate punctele divergente de vedere, contribuie la impunerea curentului structuralist şi rămîne cel care „deschide cîmpul gramatologiei". „Limbajul are o tradiţie orală independentă de scris", scrie în *Curs de lingvistică generală* (Ed. Polirom, Iaşi, 1998), iar pentru a sublinia caracterul derivat al scrierii, apelează la Aristotel: „Cuvintele vorbite sînt simboluri ale experienţei mentale, iar cuvintele scrise sînt simboluri ale cuvintelor scrise". Caracterul de derivat al scrisului, la Saussure, nu trădează o presupoziţie psihologică sau metafizică, nu traduce o evaluare sau o alegere. „El reflectă structura unui anume fel de scriere: cea fonetică, ale cărei fundamente epistemice pot fi găsite." Dar o scriere complet fonetică, după modelul matematicii deci, va rămîne un ideal. Pentru Saussure, cuvîntul vorbit şi doar el este obiectul lingvisticii. „Mulţi filosofi au evaluat vorbirea ca fiind prioritară scrierii pentru că vorbirea este considerată mai aproape de esenţa sau prezenţa gîndirii (...) scrierea putînd fi separată de prezenţa scriitorului său, deci mult mai supusă interpretărilor (argument pe care Derrida îl respinge fără mult efort, demonstrînd că, în acest caz, vorbirea nu este mai puţin separabilă de gîndirea autorului decît scrierea, n.m., L.A.)", scrie acelaşi J.M. Balkin.

Opoziţia scriere-vorbire este ea însăşi una deconstruibilă pe care Derrida o experimentează. Şi scrierea şi vorbirea sînt cazuri speciale ale aceluiaşi fenomen semiotic. Diferenţele dintre ele sînt de reprezentare, nu de natură, deci. Ambele folosesc semne repetabile (iterabilitatea este proprietatea unui semn de a fi repetat în alte contexte, deci de a primi semnificaţii diferite, care creează opoziţii deconstruibile, chiar în interiorul aceluiaşi termen; aceasta este o dovadă a *unităţii* opoziţiilor), iar ambele, ca instrumente, au accidental, forme diferite de reprezentare. Desigur, distincţia trăsături accidentale-trăsături naturale este, la rîndul ei, deconstruibilă...

Scrierea nu este un semn al unui semn, ar fi mult mai aproape de adevăr să se spună „al tuturor semnelor". Scrierea este un model de tehnică a limbajului. Este ceea ce i-a scăpat lui Saussure. „Sistemul limbajului asociat cu scrierea fonetic-alfabetică este produsul logocentrismului metafizic, determinînd sensul fiinţei ca prezenţă (...) Acest logocentrism, această epocă a vorbirii, a plasat întotdeauna în paranteză, a suspendat şi a suprimat din motive *esenţiale* (s.n.) orice reflecţie liberă asupra originii şi statului scrierii, orice ştiinţă a scrierii care să nu fie tehnologia şi istoria unei tehnici, deschisă spre o mitologie şi o metaforă a scrierii naturale."

Relaţia naturală între semnificanţii fonici şi semnificaţii lor este de fapt una arbitrară. Distincţia pe care o face Saussure între *phonemé* (ca unitate între semnificant şi semnificat) şi *graphemé* (ca pur semnificant) face necesară accepţiunea scrisului ca exterioară, ca imagine, ca reprezentare, ca reprezentare exterioară a realităţii limbajului. Această distincţie e anulată de Derrida printr-o demonstraţie extinsă asupra căreia nu vom insista aici. Scrierea e parte a limbajului, e interioară pe deplin acestuia deci, nu e pură imagine a vorbirii.

Scrierea este analizată ca urmă pentru limbaj, pe de o parte, iar pe de altă parte, scrierea poate fi analizată şi în calitate de joc al limbajului. „Ştiinţa arbitrarităţii scrisului, ştiinţa urmei *nemotivate* (unmotivated), ştiinţa scrierii înainte de limbaj şi în limbaj este gramatologia. Lingvistica este o parte a acestei ştiinţe generale".

Distincţia semnificat-semnificant este, astfel, anulată.

Problema pe care o resimţim ca fiind inerentă acestei analize este dacă, într-adevăr, aşa cum îşi propune, teoria lui Derrida depăşeşte cu adevărat perspectiva structuralistă. Complexa expunere critică neagă structura internă a semnului (semnificat-semnificant) ca determinantă pentru constituirea sensului, însă acceptă ca determinantă pentru această constituire, *diferenţa dintre semne*. Adică structura externă a semnelor, devenită, putem specula, structura textului. Ca orice analiză, însă mai ales ca una atît de îndrăzneaţă cum este deconstrucţia, şi această teorie are propriile sale vicii şi propriile sale vulnerabilităţi, care permit interpretări mai mult sau mai puţin fidele textelor sale.

Diferanţa

E dificilă şi riscantă conturarea unui concept fundamental pentru gîndirea unui autor cum este Derrida, recunoscut pentru obscuritatea şi preţiozitatea pe care limbajul său le dovedeşte. Cred că orice cititor al textelor lui Derrida a simţit cel puţin o dată suspiciunea de a nu interpreta fidel aceste texte.

Conceptul de diferanţă este, înainte de toate, o preluare a conceptului de *urmă*, aşa cum apare la Sigmund Freud. Această preluare este pe larg explicată în *Freud şi scena scriiturii* (*Scriitura şi diferenţa*, ed. cit.), mai întîi prin ipoteza facilitării: „facilitarea, drumul trasat deschide o cale de acces, ceea ce presupune o anumită violenţă şi o anume rezistenţă în faţa efracţiei. Calea e ruptă, spartă, *fracta*, deschisă" (p. 282). Memoria devine funcţia (şi nu facultatea, deci!) a acestei urme-facilitare în interiorul sistemului psihic. (Uneori întîlnim şi termenul de *arhiurmă*, tocmai pentru a sublinia caracterul de precedent, de *cauză.)*

În *„Interpretarea viselor"* (Ed. Ştiinţifică, 1993), Freud asociază visul cu textul: „nici o descifrare nu poate ţine cont doar de semnul în sine sau de relaţiile dintre semne doar (cum pretinde structuralismul, *n.m., L.A.),* totul trebuie interpretat în context (...) precum scrierea chinezească." (Freud, p. 289, vezi mai sus conceptul de iterabilitate).

Ceea ce Freud numeşte *urmă mnezică* este întotdeauna inconştient. Conştientizarea ei nu este mutarea ei în conştiinţă, ci transcrierea, simbolizarea ei. Este „reprezentaţia ei în lume". „Impresia a lăsat o urmă activă care n-a fost niciodată percepută, trăită în sensul ei la prezent, adică în conştiinţă." (Freud, p. 296). Deci este întotdeauna ceva trecut, care ţine de memorie şi de ştergere *(erasure)*. De asemenea, nu vom insista asupra conceptului de ştergere sau despre calitatea de a fi „sub ştergere", nefiind o necesitate în ordinea tematizării noastre.

Metafizic sau ontologic, putem gîndi diferanţa, ca urmă, în două feluri: 1) *ca non-fiinţă*: „Nu există viaţă mai întîi prezentă care să vină după aceea să se protejeze, să se amîne, să se rezerve în diferanţă" (Derrida, p. 284). Dacă fiinţa este prezenţă, atunci diferanţa este non-fiinţă. 2) *ca existenţă absentă* („nefiinţa este şi se manifestă prin absenţă" definea Levinas), *dar în cadrul fiinţei*. „Trebuie gîndită viaţa ca urmă înainte de a determina fiinţa ca prezenţă" (Derrida, p. 284).

Aşadar, diferanţa este văzută ca *absenţă în prezenţă (vacance* în franceză). „E poate singura idee care nu se epuizează în metafizică ori în ştiinţă", crede autorul său.

Ce înseamnă această absenţă în prezenţă?

Am stabilit că urma este originară, iar ceea ce-i urmează în calitate de conştient este efectul său. Putem substitui conştientului *prezenţa plină*, iar inconştientului absenţa. Este o diferenţă de natură, prezenţa nu e dublarea urmei, aşa cum conştiinţa nu e dublarea conştientului, ci schimbarea naturii sale. Conştiinţa („a-fiul-în-lume al psihicului") este substituită prin scriitură („a-fiul-în-lume al vorbirii"), devine „scena reprezentaţiei prezenţei".

Nici această tematizare a diferanţei nu este lipsită de probleme. Ea provine din lectura unui alt text al lui Derrida, *Structura, jocul şi semnul în discursul ştiinţelor umane (Scriitura şi diferenţa*, ed. cit), unde este subliniată exterioritatea centrului faţă de structura *„pe care o comandă"* (p. 376, s. n.). Centrul este o cauză şi este exterior structurii. Dar aceasta este tot un fel metafizic (adică un fel de gîndire a prezenţei exclusiv) de a vedea lucrurile. „Centrul nu poate fi gîndit sub forma unei fiinţări-prezente, că nu are un loc natural, că nu este un loc fix, ci o funcţie, un soi de ne-loc în care au loc nesfîrşite înlocuiri de semne." (p. 377). Această exterioritate a originii permite jocul (interpretarea): prezenţa ei ar fi constrîngerea la respectul faţă de reguli (cum ar fi aceea a cauzalităţii, de pildă). Absenţa ei este diferanţa: spaţiul gol, variabilă căreia i se pot acorda sensuri independent de constrîngerile pe care i le-ar impune prezenţa originii. Conceptul de joc este legat de conceptul de articulaţie, semnele fiind articulate, legate unele de altele, ca elementele unui joc. Conceptul de urmă ajută la înţelegerea acestei articulări, din momentul în care acceptăm că orice prezenţă este legată de altceva decît sine însăşi, care este urma trecutului, pe care o „viciază" în relaţia sa cu orice prezenţă (existenţă conştientă) viitoare. Ceea ce diferă la un semn este *partea de absenţă din interiorul său identificată în urma sa originară*. Aşa putem înţelege absenţa în prezenţă.

În sfîrşit, ne rămîne de recunoscut principalul „viciu" (pe lîngă felul aproape vulgar-reducţionist de prezentare, care hrăneşte suspiciunile noastre cu privire la posibilele înţelegeri sau redări simpliste, dar necesar pentru tematizarea unei teorii atît de obscure) al chiar acestui text, care tematizează deconstrucţia nu doar cu vocabularul discursului clasic în filozofie (metafizica prezenţei, absenţă, fundamental, determinant, necesar, cauzal etc.), dar foloseşte tocmai grilele de gîndire şi de interpretare ale gîndirii clasice, ceea ce constituie principala infidelitate, recunoscută însă, faţă de specificul şi de exigenţele teoriei (gîndirii, căreia nu ne-am convertit pe deplin încă) deconstructiviste. ▲

Cultura – un alt fel de marfă

În toate negocierile privind inserţia în mecanismele comerţului mondial, autorităţile statului francez pledează – pînă acum cu succes – pentru menţinerea „excepţiei culturale". Încă dintre cele două războaie mondiale, Franţa a pus bazele pentru ceea ce avea să devină ulterior tradiţia apărării valorilor culturii naţionale, tradiţie consolidată cînd generalul De Gaulle l-a numit pe André Malraux ministru al Culturii. În general, susţinerea valorilor considerate specifice nu s-a făcut pe criterii clientelare şi nici ţinînd seama de afilierile politice, ceea ce explică cooperarea dintre legiuitori, artişti şi producători. De dragul adevărului se poate observa însă că dirijarea creditelor e departe de a fi infailibilă, în asemenea situaţii întotdeauna se poate – şi se pune întrebarea – „de ce îi daţi banii lui şi nu mie?".

Este vorba despre apărarea unui adevăr evident: „Bunurile culturale nu sînt mărfuri ca toate celelalte", aşa cum a afirmat ritos, în 1999, la o nouă rundă a negocierilor Organizaţiei Mondiale a Comerţului, Catherine Trautmann, pe atunci ministru al Culturii în guvernul Jospin. „Am convingerea că liberalizarea sectorului audiovizual şi a culturii nu va fi o binefacere. Se ştie, de la Ricardo, că logica liberului schimb va presupune ca Franţa şi Europa să renunţe la susţinerea industriilor culturale şi audiovizuale, din momentul în care «produsele» străine vor putea fi importate pe un preţ mai mic. Filmele de la Hollywood sînt amortizate pe o piaţă foarte vastă, fără a avea de întîmpinat obstacolul limbii, înainte de a fi exportate la un preţ mic. Dacă Europa va neglija acest sector, îşi va asuma riscul marginalizării. Acest lucru nu este admisibil, ţinînd seama de importanţa culturală, economică şi socială a industriilor culturale şi audiovizuale (...) În ultimii zece ani, deficitul în schimburile de servicii audiovizuale între Statele Unite şi Europa se tot adînceşte: el a fost de 2 miliarde de dolari în 1988 şi a ajuns la 6,5 miliarde de dolari 1998. În pofida măsurilor luate pentru a susţine industria europeană a programelor, filmele americane – în sală şi la televizor – ocupă peste 60% din piaţa europeană, în timp ce filmul european ocupă 3% din piaţa americană".

© S. Ivanoschi

De la aceste realităţi au pornit politicienii şi legiuitorii francezi cînd au stabilit un ansamblu de reglementări care favorizează producţia naţională: pe de o parte, printr-un mecanism de avans asupra reţetelor, este finanţată producţia autohtonă, pe de altă parte, sînt stabilite cote de import pentru filmele şi emisiunile de televiziune străine. Trebuie spus că acest sistem a produs succese: filmul francez este o prezenţă constantă pe piaţa mondială, nu doar prin realizările sale de excepţie, ci prin continuitate – ceea ce e mai important în planul acestei discuţii. Franţa a devenit un model şi pentru alte ţări europene.

În luna decembrie a anului trecut, Jean-Marie Messier, patronul marii companii audiovizuale Vivendi, a declarat de la New York, unde şi-a stabilit cartierul general al companiei sale, iniţial franceze, că „Excepţia culturală a murit". Toţi cei care l-au contrazis o vedeau încă vie şi n-au fost puţini cei care au văzut în această declaraţie o manifestare de egoism cras şi o trădare; vocile lucide atrag atenţia că, în noile condiţii, sentimentul de satisfacţie generat de succesele trecute se poate dovedi insuficient pentru viitor. „Discutarea mecanismelor de protecţie întemeiate pe frontierele naţionale şi a sistemelor cotelor stabilite de organismele internaţionale, noua definiţie a operei originale şi a drepturilor conexe, existenţa instanţelor de autorizare şi de control, rolul regiunilor sînt modalităţi noi şi ele transformă în profunzime spiritul dispoziţiilor legale şi al reglementărilor care au făcut şi fac obiectul conflictelor şi al negocierilor. În general, transformările intervenite în modul de producţie, de difuzare şi de consum ale imaginilor şi sunetelor determinate de noile tehnologii au schimbat aproape integral conţinutul dosarului, dar el continuă să fie tratat în aceiaşi termeni ca acum 50 de ani, pe vremea lui Malraux, sau la fel ca în anii '80, cînd ministru era Jack Lang. Aşa cum spunea la un colocviu organizat de Adunarea Naţională deputatul Michel Françaix: «reţetele schimbării nu sînt la înălţimea provocărilor».

Unul dintre motivele majore ale acestui decalaj este tocmai unanimitatea, aparent îmbucurătoare, între politicieni şi profesionişti. Pînă la mijlocul anilor '90, reglementarea care a făcut forţa sistemului francez a fost construită ca urmare a modului cum puterea publică a amalgamat interesele diverselor categorii şi le-a reorientat în numele unui interes colectiv superior, chiar dacă a avut de înfruntat dorinţele unor grupuri dintr-un sector sau altul. Acum politicile publice înregistrează doar dorinţele grupurilor de presiune ale profesioniştilor. De aceea, oamenii spectacolului îi susţin cu căldură pe oamenii politici. Toată lumea e mulţumită. Nu e sigur că e o veste foarte bună". (Jean-Michel Frodon, *Le Monde,* 21 martie 2002) (**M. B.**)

▲

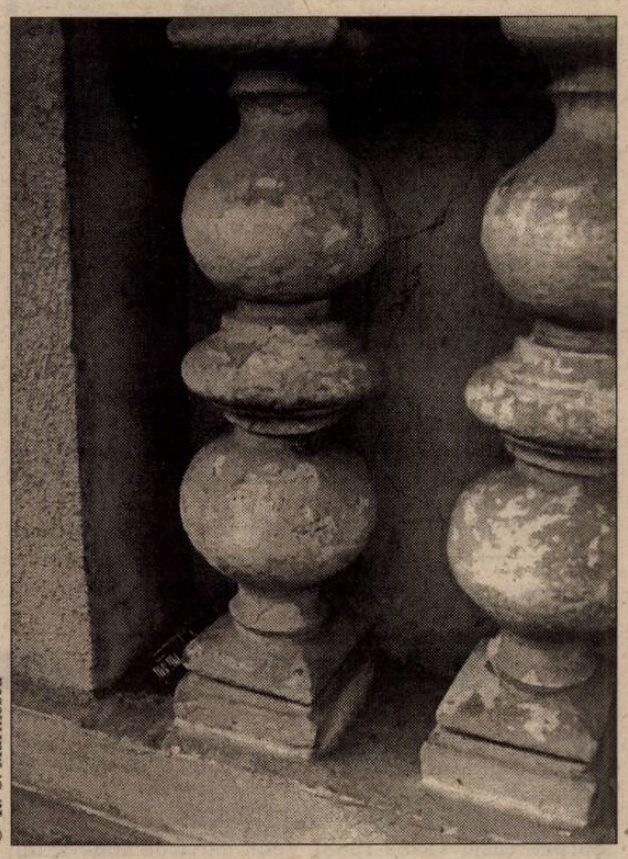
© R. C. Marinescu

Pînă aici totul e bine...

Cinematograful merge foarte bine în Franţa, se zice cam peste tot. Francezii merg la cinema din ce în ce mai mult. Iar noutatea este că, de cîteva luni bune, ei merg să vadă filme franceze – din ce în ce mai mult! Frecventarea sălilor a crescut cu 11 procente în primele nouă luni ale anului, perioadă în care s-a înregistrat şi o creştere economică de 40%. Mai mulţi spectatori, mai multe filme (franceze). Pînă aici – vorba acelui banc spus de unul din personajele filmului *La Haine* –, totul e bine... Şi-atunci, care e problema?

În bancul respectiv, comentariul îi aparţinea unui individ care se aruncase de la ultimul etaj al unui zgîrie-nor.

Iar în realitate, sfîrşitul anului 2000 aruncase – în mijlocul paradisului francez al „cinematografului fără griji, fără dureri de cap" – o bombă ale cărei efecte nu vor întîrzia să se simtă.

Pe 17 decembrie 2000, Jean-Marie Messier (preşedinte d[illegible] crearea VUE (Vivendi-Universal-Entertainment), o *major* cine-tel vizuală obţinută prin fuzionarea firmelor Vivendi şi Universal. În Franţa, fuziunea respectivă a fost văzută imediat ca o ameninţare directă la mult-susţinuta „excepţie culturală" – cu atît mai mult cu cît imensul conglomerat era pus sub conducerea americanului Barry Diller, în timp ce Pierre Lescure (bossul de la Canal+) nu-şi găsea în acest nou-înfiinţat organism decît locul doi...

Deşi strategia gigantului mediatic este la fel de obscură ca şi urmările acestei fuziuni pentru Canal+, ea a avut efectul unui electroşoc. Unii se bucură şi sărbătoresc deja „sfîrşitul securităţii sociale"; alţii prevăd o îngheţare a producţiei de film franceze. Benoît Delmas, care a scris împreună cu Eric Mahé un pamflet intitulat *Western médiatique ou les mésaventures du cinéma au pays de Vivendi* (ed. Fayard), declara – în *Le Figaro* din 23 octombrie 2001 – că, după părerea sa, „Canal+ este în primejdie de moarte şi, o dată cu el, tot cinematograful francez este ameninţat. La anul, vor fi cu 50 de filme mai puţin."

Observaţia se bazează pe urmărirea logică a unei evidenţe: Canal+ suporta mai mult de un sfert din producţia franceză de cinema, iar canalele de televiziune deveniseră principalul bancher al cinematografului hexagonal. O dezangajare a televiziunilor, începînd cu Canal+ (sau, în orice caz, o reorientare a angajamentelor lor), riscă să ducă la prăbuşirea întregului sistem.

Atunci cînd a fost creat, în 1984, Canal+ era unic. Era singurul canal de televiziune care transmitea film, sport, porno şi emisiuni inovatoare. Modelul său economic făcea ca obiectivele sale comerciale să fie într-un acord perfect cu cele ale unei programări artistice exigente. Faptul că anumite filme aveau o audienţă scăzută nu conta, cîtă vremea acestea erau bune şi/sau rare...

Astăzi, poziţia Canal+ este radical diferită. El este depăşit de discipolii săi în materie de cablu şi de satelit, cu o ofertă mai bogată şi cu emisiuni adeseori mai îndrăzneţe. Într-o anumită măsură, canalul suferă chiar concurenţa sălilor de cinema, unde publicul tinde să meargă din ce în ce mai des. De la 4% cereri de renunţare la abonament, la începutul anilor '90, Canal+ a ajuns astăzi la 11%.

Aceste involuţii sînt poate şi rezultatul apariţiei „controlorilor de gestiune în costume gri de la Vivendi". Fuziunea Vivendi-Universal a accelerat lucrurile. Dorinţa expresă a lui J.-M. Messier a fost ca Studiocanal să renunţe în totalitate la subvenţionarea producţiei independente – şi acest lucru are mari şanse să se producă; deja, ca răspuns la un decret statuînd noile obligaţii ale Canal+ în producţia cinematografică, Studioul a îngheţat de bună voie investiţiile sale în producţia independentă.

„Problema nu este dacă Jean-Marie Messier este sau nu lupul cel rău, ci dacă trăim sau nu într-un sistem economic care funcţionează", declară Elisabeth Flüry-Hérard, directoarea Institutului pentru finanţarea cinematografului şi a industriilor culturale (IFCIC); „Dacă participarea canalelor de televiziune scade de la 50% la 30% sau chiar la 20%, ne putem întreba cu îngrijorare ce va putea umple acest gol."

(după *Cahiers du cinéma*, ian. 2002)

traducere de Alex. Leo ŞERBAN

▲

UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI
Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine
CENTRUL DE LIMBI STRĂINE ARIEL
Str. Pitar Moş, 7-13, Sector 1, Bucureşti
Tel. 210.87.85
centrulariel@yahoo.com
www.unibuc.ro

Organizează CURSURI DE LIMBI STRĂINE:
– cursuri de limba engleză, germană, franceză, olandeză, suedeză, italiană, spaniolă, portugheză, greacă, turcă, japoneză, chineză, arabă, ebraică, română pentru străini etc.
– pregătire pentru testele CAMBRIDGE şi TOEFL
– cursuri de BUSINESS şi LEGAL ENGLISH
– pregătire pentru ADMITERE

Mircea VASILESCU

bon de lectură

Două cărţi, două secole

Mircea Anghelescu, *Echilibrul între antiteze. Heliade – o biografie*, Editura Univers Enciclopedic, 2001

Într-un eseu publicat în 1940 în *Revista Fundaţiilor Regale*, Pompiliu Constantinescu distingea între două tipuri de biografii, „unul documentar, erudit, şi altul psihologic, portretural": cel dintîi e preocupat să reconstituie cît mai exact traiectoria existenţială a protagonistului, cel de-al doilea tinde să „caute omul în dosul operii", să ofere un portret coerent şi credibil, lăsînd pe planul al doilea minuţia documentară. Implicit, Pompiliu Constantinescu deplîngea slăbiciunea genului biografic în cultura română. Din acest punct de vedere, lucrurile nu s-au schimbat prea mult din 1940 încoace: *Vieţilor* lui Eminescu şi Caragiale, de care se ocupa criticul interbelic, li s-au alăturat între timp puţine cărţi care pot sta, prin viziune şi rigoare, alături de cele ale lui Călinescu şi Cioculescu – de pildă, *Viaţa lui Alexandru Macedonski* de Adrian Marino sau biografiile lui Maiorescu, Gherea şi Stere scrise de regretatul Z. Ornea. Genul biografic, care în alte culturi „face bestseller-uri" sigure, continuă să fie, la noi, extrem de firav. Într-un asemenea context, o nouă biografie constituie cu atît mai mult un eveniment.

În *Echilibrul între antiteze*, personajul istoric Ion Heliade Rădulescu este reconstituit pornind de la faptele şi ideile sale, interpretate cu mare precizie în contextul societăţii valahe din secolul al XIX-lea. Mircea Anghelescu face întrucîtva o sinteză a celor două „tipuri" descrise de Pompiliu Constantinescu: aparţine acelei tot mai rare specii a istoricilor literari „de şcoală veche", perfect documentaţi în legătură cu o epocă, dar în acelaşi timp are abilităţile necesare pentru a construi un discurs comprehensiv despre epoca studiată. Deşi plasează în centru traiectoria unui personaj spectaculos şi interesant, de care biograful este vădit pasionat, cartea este mai mult decît o „pură" biografie a lui Heliade: oferă şi un tablou consistent al secolului al XIX-lea, pentru că reia, într-o viziune personală, mai toate evenimentele importante ale epocii, cu protagoniştii, cu gloriile şi „căderile" ei. E surprins, de pildă, tot freamătul tinerei societăţi civile, cu societăţile culturale şi asociaţiile de tot felul, pornite cu gînduri de progres şi cu proiecte măreţe de integrare europeană, proces în care Heliade Rădulescu a fost un personaj de prim plan. Istoria literară „clasică" este întregită, ca metodologie şi viziune, cu istoria ideilor şi a instituţiilor literare, cu elemente de istorie socială, rezultînd un discurs limpede şi convingător. Nu doar studenţii ori profesorii de română pot beneficia de acest volum, dar şi orice om a cărei curiozitate intelectuală îl împinge să înţeleagă ce s-a întîmplat în zorile modernităţii noastre. *Echilibrul între antiteze. Heliade – o biografie* este o carte de referinţă pentru a cunoaşte istoria intelectuală a secolului al XIX-lea.

Rodica Zafiu, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Editura Universităţii din Bucureşti, 2001.

Sub acest titlu sec şi neutru se ascunde o carte substanţială şi plină de culoare, în care ne regăsim toţi, ca

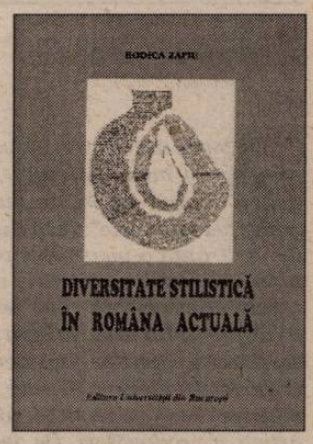

o fotografie de grup: scurta istorie lingvistică a tranziţiei este adunată între coperte cu competenţă, dar şi cu umor. La origine, textele care compun acest volum au fost articole publicate de autoare în *România literară*, *Luceafărul* şi *Dilema*. Aparenta „superficialitate" publicistică a devenit metodă şi sistem, înregistrînd şi analizînd tot bestiarul lingvistic al postcomunismului românesc, cu creativitatea sa *sans rivages*, dar şi cu nepotolitele sale aberaţii. Excepţională cititoare de ziare (căci a ceti cu competenţă, măsură, acribie, blîndeţe şi umor gazetele româneşti nu-i la îndemîna oricui), Rodica Zafiu îşi grupează observaţiile şi analizele în capitolele *Limbajul jurnalistic: între strategiile senzaţionalului şi tentaţia clişeului; Stiluri, limbaje şi tipuri de texte contemporane; Pregnanţa oralităţii*. În interiorul lor sînt descrise fenomenele lingvistice ale ultimilor ani, se explică moravurile şi comportamentele lingvistice post '89, se despică în patru zbenguielile lexicale din presă şi de la TV ş.a.m.d. Rodica Zafiu ştie tot, explică limpede şi construieşte un insectar atotcuprinzător, în care putem identifica, în spatele cuvintelor şi expresiilor, personajele tranziţiei: cei care „dau un tun" ori „şi-au luat merţan", cei care fac/nu fac „ciocu' mic", tinerii *bengoşi* care scriu *cool* cu 24 de *c* (pe *e-mail*, desigur), comentatorii sportivi cu incontinenţa lor metaforică, politicienii care... şi care... etc. De la *Limbajul securităţii* la *Reinventarea reclamei*, de la *Stiluri epistolare* la *Conversaţii electronice*, tot ce-am făcut şi-am dres cu limba română în 12 ani de tranziţie este consemnat, explicat, motivat şi-napoi la lume dat. Pe scurt, *Diversitate stilistică în româna actuală* este un excepţional „jurnal de bord" al călătoriei pe care limba română o întreprinde, din 1989 încoace, pe valurile şi printre furtunile tranziţiei.

▲

Bogdan-Alexandru VIŞAN

Atelierul unui sculptor

Într-o înşiruire logică, s-ar cuveni: Gheorghe Iliescu-Călineşti, sculptor, 1932- 2002. Cifre şi litere, semne laconice.

Din mijlocul atelierului ţîşneşte către lumină „Şarpele casei" (1982-1983). Venit parcă de undeva, din miezul pămîntului, şarpele urcă lent de-a lungul unui „axis mundi" imaginar. Trezit din somnul începuturilor de lume, lemnul vibrează printr-o serie neîntreruptă de incizii paralele, aidoma vieţii gonind în jurul a tot ceea ce am putea numi generic materie. Axul central este deopotrivă legătura pămîntului cu cerul, dar şi a materiei cu originile sale. De-a lungul său, şarpele vieţii (sau al înţelepciunii?) se mişcă în spire continui, urmînd parcă un ritm propriu, ce desfide spaţiul sau timpul. La umbra sa, „Templul calului" (1985), o arhitectură în forme paralelipipedice, regăseşte expresia de tăcută reculegere în faţa miezului tainic al lucrurilor. Opţiunea pentru centripet pare să reamintească artistului dinamismul propriilor începuturi. În ceea ce ne priveşte, prin asocierea cu „Baba Dochia", realizată în anii '60 în piatră şi instalată în Parcul Herăstrău, înţelegem, în sfîrşit: monumentalul constă în proporţie, nu în dimensiune, în echilibrul interior, nu în elevaţie.

Din această înţelegere a lucrurilor şi nu din dorinţa de a fi în pas cu moda, Gheorghe Iliescu-Călineşti preferă calea simplităţii. Semnul plastic trăieşte prin investirea sa cu o anume funcţie simbolică. Înainte de a vedea jocul volumelor sau ritmul interior al compoziţiei, vezi semnul, al cărui impact vizual se impune înaintea oricăror analize de ordin formal. „Nodul generaţiilor" sau „Semnul lui Toth" au forţă pentru că vin dintr-o lume a mitului şi a legendei, pentru că transmit mesaje dintr-un alt univers decît cel al artei. Arta este doar mijlocul prin care le putem auzi, prin care ne putem familiariza, în timp, cu căldura şi lumina de dincolo de acesta.

Familia

Poate că ele zac de mult ascunse în acel templu din care sculptorul îşi scoate neîncetat semnele destinului său.

Gheorghe Iliescu-Călineşti avea obiceiul să spună că „nu e ciudată viaţa, omul e ciudat în ea". „Cum aşa?" l-am întrebat o dată, la un pahar de vorbă. „Pentru că omul se naşte cu o dimensiune anume, mi-a răspuns sculptorul. El nu se poate depăşi pe sine decît atunci cînd lucrează în dimensiunea lui". În acea proprie dimensiune îşi găsise el semnele, acolo au început întîia oară să îşi vorbească. În timp, plin şi gol, vertical şi orizontal, masiv şi delicat, formele s-au adunat pentru a ne popula prietenia, pentru a-l face mai bine înţeles în faţa noastră şi, poate, în faţa destinului său. Cu privire la propria-i viaţă, glumea deseori, spunînd că „orice om se naşte întotdeauna în Apus şi se termină în Răsărit". Ca să-l înţelegem mai bine, a recurs, cu cîteva luni înaintea plecării, la citatul plastic: un monument proiectat la Craiova avea să se numească „Timp. Omagiu lui Brâncuşi".

Tresărim în faţa unei fotografii care păstrează încă ecoul unui cîntec: trei blocuri mari, de forme diferite, aplecate uşor, „în Răsărit". O imperceptibilă vibraţie născută din ritmul decorativ al sculpturii lui Călineşti. Fotografia nu minte: dalta a tăiat în sus şi în jos lemnul bătrîn, fără milă dar, paradoxal, şi fără cruzime. Vibraţie subtilă. Treceri de la un plan de existenţă la altul. Prin tăieturi ferme şi prin uşoare incizii fiecare formă este supusă unui ritm decorativ. Lemnul trăieşte, respiră şi se modelează după cîntecul cioplitorului său. Fluxul vital dă sens materiei brute în care îşi află suportul. Atîta vreme cît se asociază acestuia, viaţa se măsoară în timp. Dincolo de acesta, e vibraţie pură.

▲

Alice POPESCU

imaginarul publicitar

O fantezie cu gheaţă

Cînd viaţa începe să semene cu o pastă de dinţi recomandată de Asociaţia Medicilor Stomatologi, cu un detergent economic sau un set de ceşti de cafea teleshopping, trebuie schimbată reclama. Sau terasa pe care o frecventezi, nicidecum băutura preferată. Da, lucrurile nu sînt perfecte şi vine un moment pe care oricît l-ai analiza din toate unghiurile cu lupa, te-ai cam săturat. Aşa că te ridici şi pleci fără să te uiţi în urmă, fără să mai asculţi explicaţiile chelnerului şi variantele de consolare, ci îl arunci pur şi simplu în aer, cu restaurant cu tot.

Wembley. Dacă-ţi pasă ce bei! Şi dacă ne-ar păsa?

În general, îmi pasă ce văd şi reclama pentru *Wembley* îmi provoacă aceeaşi satisfacţie pe care ar trăi-o un puşti de şapte ani la un film cu Chuck Norris (cu exclamaţii cu tot): imaginile sînt *cool*, muzica e *cool* şi supărarea adecvată. În sfîrşit, cineva care dă drumul frustrărilor!

Se pune întrebarea: avem dreptul la fanteziile noastre vindicative?

După explozii şi incendieri, căutarea ia sfîrşit. Bărbatul sparge un bloc imens de gheaţă. Răspuns: extremele nu sînt bune.

Dar tensiunea dintre ele?

▲

Premiile revistei *Norii* (www.revistanorii.com) pe anul 2001:

1. Alex. Leo Şerban & Mihai Chirilov (Cinema) pentru studiul monografic „Lars von Trier" (http://www.revistanorii.com/als.htlm).

2. Ana Antonescu (Proză) pentru „Recycle bin" (http://www.revistanorii.com/anaantonescu.htlm).

Cezar PAUL-BĂDESCU

trecerea prin reviste

Noi & ei

Noi, provincialii

Revista craioveană *Mozaicul* a lansat, în numărul său dublu 1-2/2002, o interesantă dezbatere – cum sînt multe iniţiate de această revistă – despre presa culturală de la noi (este o dezbatere pe care o rubrică dedicată revistelor culturale nu are cum să nu o ia în seamă). Întrebările adresate participanţilor la anchetă au fost: *1. Care vi se par tipurile dominante în presa culturală actuală? 2. Care sînt revistele ce v-au captat atenţia şi prin ce anume? În ce măsură programul acestora a determinat opţiunea Dvs.? 3. Ce reviste v-au dezamăgit şi de ce?* Din răspunsurile date, rezultă un peisaj destul de dezolant, imagine – după cum observă Marta Petreu – a lumii literare de la noi („revistele româneşti nu pot fi mai bune decît scriitorii români care colaborează la ele"). De altfel, foarte bine defineşte situaţia Al. Cistelecan: „Dominant e tipul revistei făcute cu furca, al «revistei-varză». Concurează la dominanţă şi tipul revistei «de casă», tribală. (...) În România vor fi apărînd azi vreo două sute de reviste care intră în categoria culturală (pentru că, de fapt, ce nu intră aici?). Asta într-o ţară în care, dacă toate forţele ei intelectuale, de la Academie pînă la cenaclul şcolar din Săvădisla, ar fi strînse laolaltă şi obligate la un suprem spasm creativ, abia ar ieşi zece reviste bune. Cum această şansă se divide în cît se divide, avem ce avem. (...) În fapt, noi avem o «divizie A» în care joacă vreo zece reviste, o subţire «divizie B» în care două-trei reviste se mai agită să promoveze, dar obosesc repede, şi un dezolant peisaj provincial". Dezolant peisaj, precum spuneam. A nu se înţelege, însă, prin „provincial" „din provincie". Sînt destule reviste bucureştene care se confundă cu acest peisaj amorf – şi, de exemplu, cele mai des amintite la acest capitol (de către participanţii la anchetă) sînt revistele *Luceafărul* şi *Contemporanul*. Există, de asemenea, cîteva reviste din provincie nominalizate foarte des la categoria „aşa da": *Orizont, Vatra, Apostrof* şi, desigur, *Mozaicul*. Dintre cele bucureştene, cele care întrunesc adeziunea celor mai mulţi repondenţi sînt *Observator cultural* şi, cu voia dumneavoastră, *Dilema* (deşi nu vrem să ne umflăm în pene, nu putem spune că nu am fost impresionaţi de mărturisirea lui Virgil Nităulescu, care declară că este dependent de cele două reviste ca fumătorii de nicotină – cunoaştem sentimentul, în redacţia *Dilemei* se fumează foarte mult). Tot dependent de *Dilema*, dar într-un alt sens, este şi Gheorghe Grigurcu. Dumnealui este, dintotdeuna, un împătimit vînător al *Dilemei* şi nici de data aceasta nu o iartă, aşezînd-o, împreună cu alte reviste, în propria sa listă cu „aşa nu": „Cel mai izbitor exemplu al mentalităţii conservatoare: *Caiete critice*, produs al clubului «apolitic», de-o tendenţiozitate ce aşează la loc de cinste calomnia şi insulta, nelăsînd nici cea mai palidă speranţă dialogului (acesta respins formal chiar de academicul lor diriguitor, care declară cu seninătate «Ce rost ar mai avea să discutăm cu...»). *Apostroful* cultivă o «elevaţie» capabilă a ocoli cu artă problemele spinoase ale actualităţii («n-aude, n-a vede»), însă incapabilă de a se abţine de la injurii de cea mai ordinară speţă. Elitismul face ochi dulci mahalalei. Cioran e pus să valseze cu Miţa Baston. *Dilema* îşi diluează în şi mai mare grad «dezangajarea» de fond, practicînd abordarea sclipicioasă a unei diversităţi derutante de teme, conform unui săltăreţ catalog, sub chipul unui oţiu cochet, al unei derive apte a seduce. *Adevărul literar şi artistic*, care cuprinde adesea aprecieri favorabile şi, de la o vreme, mai cu seamă nefavorabile la adresa subsemnatului, văd că mă supune unui ciudat embargou." Aceasta este lista completă a idiosincrasiilor lui Gheorghe Grigurcu. După cum se vede, *Dilema* iese destul de bine, oricum mult mai bine decît alte dăţi, cînd era supusă unui tir necruţător. Dependenţa de care vorbeam este, la respectabilul critic literar, una similară celei dintre vînător şi vînat. Cred că, după atîta timp, Gheorghe Grigurcu a ajuns, puţin, să ne şi iubească, iar deriva noastră aptă l-a sedus, în final, şi pe el. Ne va vîna, desigur, în continuare, dar va fi un fin (precum îl ştim) degustător al muşchiuleţului de *Dilemă*, preparat cum numai rafinaţii o ştiu.

Dar ne-am luat cu vorba, încîntaţi de mariajul tainic care a avut loc, pe nesimţite, între *Dilema* şi Gheorghe Grigurcu. Să ne întoarcem la ancheta din *Mozaicul* şi să citäm o altă listă de idiosincrasii, semnată de Gabriel Coşoveanu, o listă care ne oferă o panoramă destul de lucidă a fenomenului: „Nu agreez «academismul» unor reviste (ghilimelele servesc ca descriere grosieră a politicii de struţ arborate), şi nici scurtcircuitarea peisajului artistic practicată, uneori cinic-declarat, de cronicari laureaţi care citesc doar cîteva pagini dintr-o carte pentru a emite o bulă. Iluzia unor redactori la hebdomadare bucureştene, îndeosebi – că ar omologa, doar ei, valorile certe (a se traduce, respectiva operaţie de omologare, prin partizanatul bazat pe forţa boemei) mă lasă visător în voie la empatia rece a revistelor de peste Ocean. Mă deprimă revistele antioccidentale, cu toată argumentaţia lor crizistă la zi, pentru că nu realizează, după părerea mea, că devin, procedînd astfel, tiermondiste. Supărătoare mi se par şi publicaţiile care conservă nume doar pe motivul continuităţii, deşi longevivii în cauză se dovedesc incapabili la lumea emergentă pe ruinele dirijismului de partid-stat."

Asta e! Lumea-i cum este şi ca dînsa sîntem noi. Avem o presă culturală provincială – sînt de părere mulţi dintre participanţii la anchetă –, iar comparaţia cu revistele occidentale nu ne este deloc favorabilă. Lamentaţia cu privire la provincialismul propriu este, pe de altă parte, un semn foarte cert de provincialism.

Ei, occidentalii

Fără a avea intenţia vreunei comparaţii (am văzut că nu ne este favorabilă), să aruncăm, totuşi, o privire peste gardul ogrăzii noastre.

La Paris are loc o expoziţie dedicată suprarealismului, la Centre Pompidou, moment de care au profitat cîteva reviste pentru a se întreba, în cor, „Ce mai rămîne din suprarealism?" – şi *Le Figaro littéraire* (din 7 martie) şi *Le Nouvel Observateur* (din 26 februarie – 6 martie) titrează astfel grupajul despre suprarealism; în plus, în *Obs.* există şi un supratitlu: „Cadavrul mişcă încă"; „În plan literar, mişcarea lui André Breton a fost un actor important în evoluţia sensibilităţii. Dar a lăsat şi opere?" – se întreabă retoric, în subtitlul grupajului, *Le Figaro littéraire*. În ambele reviste răspund cîţiva scriitori şi pictori. Interesant e că, deşi este vorba de un moment, să zicem, festiv, intervenţiile din cele două reviste nu sînt festiviste şi nici necondiţionat elogioase.

Suprarealismului i se recunoaşte meritul de a fi influenţat în mod hotărîtor modernitatea, prin cea mai importantă mişcare a secolului. Importanţa lui – după cum observă şi Jean Marie Rouart în *Le Figaro littéraire*, nu stă atît în operele lui, ci în spiritul căruia i-a dat naştere. Chiar dacă ni se spune că suprarealismul, în plan literar, nu a prea avut copii viguroşi, el a avut totuşi urmaşi de seamă: mulţi scriitori se revendică de la el. Michel Butor, în *Le Figaro littéraire:* „Suprarealismul a marcat profund mai ales a doua jumătate a secolului, după război şi întoarcerea lui Breton din Statele Unite. La scriitorii noului roman, de exemplu, influenţa suprarealismului a fost determinantă". Pierrette Fleutiaux, în *Le Nouvel Observateur: „Nadja* de Breton îmi displace, Duchamp mă agasează (...). Nu îmi place femeia-sex a lui Magritte (...)", dar „nu sînt sigură că fără ei aş fi putut să încep să scriu".

J.-M.G. Le Clézio, în *Le Figaro littéraire*, este de părere că, din suprarealism, ceea ce rămîne este ideea de contestaţie, dincolo de toate derapajele celor care l-au promovat: „În ciuda bisericuţelor literare, a excluderilor şi a excomunicărilor, în ciuda compromisului făcut cu stalinismul şi a faptului că a muşcat din momeala capitalismului, el (suprarealismul) rămîne în memoria noastră ca un soi de simbol pur şi dur, al nesupunerii, al anticompromisului, profesînd un salutar dispreţ pentru «arta» şi cultura oficială. Astăzi, în absenţa lui – în eclipsa lui – este încă şi mai subversiv." La fel, Michel Butor crede că: „Chiar dacă ce apărea atunci o forţă de contestaţie a devenit acum ceva clasic, există astăzi încă multe lucruri de contestat, asupra cărora suprarealismul ar putea să ne dea lecţii."

Michel Onfray, în *Le Nouvel Observateur*, este şi el nostalgic după spiritul contestatar al suprarealismului: „Suprarealismul este mort şi orice moment de celebrare oficială nu este decît o ocazie suplimentară pentru a ucide încă o dată cadavrul. (...) Spiritul suprarealismului (să lăsăm litera în grija profesorilor, a curatorilor de expoziţii şi altor aspiranţi la diverse titluri doctorale) este mult mai interesant decît litera lui: în aceasta constă opera sa adevărată. Spiritul lui trebuie reactivat, mai mult ca niciodată: să fie depăşite academismele, să fie îndepărtaţi veleitarii, să fie luaţi peste picior falşii moderni, să fie pălmuite mumiile (nu numai cele din Academia Franceză, ci chiar şi cele care îmbracă aşa-zisa haină a avangardei...), să fie create transversalităţi estetice inedite. Atunci, suprarealismul nu va mai mirosi a naftalină şi va reveni ceea ce a fost: o formă de geniu coleric, un veritabil motor al istoriei."

André Breton fotografiat de Man Ray în faţa unei pînze de Chirico în 1922

Pierre Marcabru, în *Le Figaro littéraire,* consideră, dimpotrivă, că suprarealismul nu a murit niciodată, că el a continuat tot timpul să trăiască dispersat, latent şi ubicuu: „Totul este suprarealist în lumea noastră, de la o vacă cu două capete, pînă la un război în Afganistan. Ne întrebăm dacă suprarealismul a lăsat o posteritate. Pentru a ne convinge, e de ajuns să deschidem dicţionarul. Stranietate, bizarerie, spune Robert. Cauza este subînţeleasă: suprarealismul a devenit adjectiv – şi astfel i-a supravieţuit lui André Breton. El va semnifica pentru totdeauna ceva vag, contradictoriu, singular, surprinzător. Iată-l popular! A trecut în limbă, aşa cum un virus trece în sînge. Suprarealismul este peste tot, deci suprarealismul există. Nimeni nu spune «chestia asta-i dadaistă» – deci dadaismul este mort."

Acum, nu ştiu cît de bine este pentru suprarealism că s-a transformat în adjectiv, dacă acest lucru l-a ajutat, într-adevăr, să supravieţuiască. Cert este că, pentru noi, muritorii de rînd (provinciali sau nu), este un fapt extraordinar că, astfel, avem un cuvînt prin care să definim realitatea care ne înconjoară. ▲

Noi apariţii la Editura Hasefer

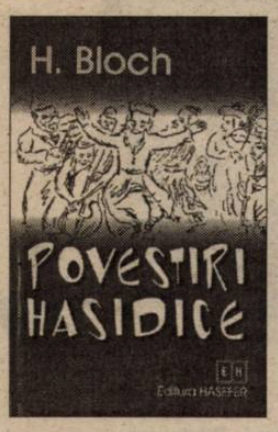

H. Bloch
Povestiri hasidice

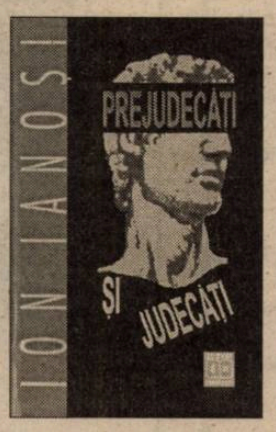

I. Ianoşi
Prejudecăţi şi judecăţi

Colaje suprarealiste

Pe 8 martie s-a deschis la Třebíč (Republica Cehă) expoziţia de colaje suprarealiste „Pe retina furtunii". Expun 39 de artişti „colajişti" din 13 ţări, printre care: Karol Baron, Lubomir Kressa (Republica Cehă), Artur do Cruzeiro-Seixas (Portugalia), Arnost Budik, Henry Lejeune (Belgia), Edouard Jaguer, Aurélien Daguet (Franţa), Amirah Gazel (Costa Rica), John W. Welson (Marea Britanie), Heloisa Pessoa (Brazilia), Sasha Vlad (SUA), Dan Stanciu (România).

Dilema vă recomandă

● Din ciclul „Postmodernismul pe înţelesul tuturor": *Amélie/Le fabuleux destin d'Amélie Poulain* şi *Filantropica;* două basme pentru adulţi. (Alex. Leo Şerban)

● În fiecare marţi, miercuri, joi şi vineri, la ora 19, pe Discovery, *Mastermind,* un concurs cu adevărat tare, pentru campionii enciclopediilor, cu întrebări care te fac K.O. De pildă: „Cum se numeşte un colecţionar de ursuleţi din pluş?". Răspuns: „Arctofil". (Dan Stanciu)

● Nu vă lăsaţi derutaţi, nu e nici o păcăleală de 1 Aprilie. De marţi, 2 aprilie 2002, binecuvîntatul Muzzik, fuzionînd cu Mezzo, va apărea pe ecranele televizoarelor noastre cu sigla Mezzo. Numai alor noştri să nu le vină „o idee"... Se ştie cum e cu prea binele. (Radu Cosaşu)

Pagini realizate de Cezar PAUL-BĂDESCU

Iaromira POPOVICI

bazar

Cinema, copii, cofetării

Copiii de pe vremea mea, adică de prin anii '70, ieşeau duminica la teatrul de păpuşi sau la film. Teatrul de păpuşi era acelaşi, ca şi-n ziua de azi, dar filmele, precum, pentru unii, bine se ştie, rulau la – pe atunci – celebrul cimatograf „Doina", de pe strada Doamnei. Lîngă „Doina" erau *Cei trei ursuleţi*, faimos magazin de haine pentru copii, iar lîngă „Ţăndărică", *Cofetăria teatrului*, unde puteai mînca cel puţin un joffre sau o mascotă bună. Era un ritual de duminică, bine stabilit, unde se duceau (aproape) toţi copiii cu (aproape) toţi părinţii, pentru că opţiuni nu prea existau – decît, fireşte, parcul, dacă era frumos, sau, poate, circul... Mamele şi copiii erau frumos îmbrăcaţi, mai ales că, probabil, după film sau teatru, urmau mesele în familie, eventual şi cu bunicii. Dacă, între toate aceste drumuri, ţi-era sete, puteai bea sirop cu sifon sau doar sifon pe stradă. Filmele sau piesele de teatru pe care le vedeai erau, şi ele, clasice, în care răii erau răi şi bunii – buni, iar cei din urmă îi învingeau întotdeauna pe cei dintîi.

În ciuda aparenţelor, rîndurile de mai sus nu reprezintă o pledoarie nostalgică pentru anii '70, ci o trecere în revistă a unor ritualuri private de atunci, în scop comparatistic. Comparaţia mentalităţilor de atunci şi de acum nu urmăreşte să fie părtinitoare în vreo direcţie, ci doar să arate evoluţia lucrurilor. Şi acum există ritualul mersului, cu copilul, în zi de sărbătoare, la teatru sau la film. Evident, nu mai sînt singurele posibilităţi, pentru că acum există ideea de opţiune. Copiii şi părinţii pot merge, pur şi simplu, la casa lor de la munte sau de lîngă Bucureşti, se pot duce la o sală de forţă sau într-una de jocuri pe computer. Sau, şi mai simplu, pot alege McDonald's, ca să se dea pe tobogane, sau Prisma, Gima ori Carrefour, ca să se dea cu căruciorul de cumpărături. Teatrul „Ţăndărică" a rămas acelaşi, dar cinematograful „Doina" cred că s-a transformat într-un sediu al Universităţii Ecologice. Filme pentru copii poţi vedea, evident, la tine acasă, dacă ai, cum e şi firesc, video; dacă nu, atunci cînd se nimereşte vreunul, îl vizionezi la unul din cinematografele din centru, sau, cel mai sigur şi plăcut, la Mall. La Mall ritualul de altădată este, cu succes, instituţionalizat într-o adevărată industrie a distracţiilor. Cele mai noi filme pentru copii sînt, evident, aduse aici. Şi cofetăriile sînt incluse în acelaşi complex, ba chiar şi masa în familie. Cofetăria e, ca să spunem aşa, obligatorie. Ea constă în produsele consacrate de visul american pentru vizionarea în bune condiţii standard a unui film: floricele şi Coca-Cola. Cele mai mici porţii sînt uriaşe, şi la preţuri la fel de uriaşe, condiţionîndu-te la un fel de obligaţie şi competitivitate a consumului. De altfel, dacă vii cu produse alimentare din afară, chiar achiziţionate de la unul din restaurantele din Mall, bodyguarzii te ochesc imediat şi te pun să laşi mîncarea la intrare. Nu poţi evita să iei Coca-Cola: ar însemna că suporturile pentru pahare de lîngă scaune sînt degeaba. Şi nu degeaba au fost acestea incluse şi în sondajele de opinie înmînate spectatorilor de la Hollywood Multiplex, şi considerate una dintre posibilele cauze pentru care ai ales acest cinematograf şi nu altul. Grandoarea industriei se prelungeşte în sală, la numerotarea locurilor: numerele scaunelor nu cresc, clasic şi simplist, de la 1 la, să zicem, 20; ele pornesc, crescător, din două părţi, şi se întîlnesc la mijloc; astfel că fiecare spectator cu locul de dreapta va beneficia de perechea lui, perfect simetrică, de stînga. Filmele pentru copii nu mai sînt, nici ele, atît de clasice: în ultimul vizionat, „Compania monştrilor", monştrii se sperie mai rău de copii decît copiii de monştri, progeniturile umane producîndu-le animalelor ciudate alergii şi boli. Cît priveşte masa în familie, bunicii de altădată se transformă într-o „paletă internaţională", de la tradiţional românească, la variantele fast-food, franţuzească, chinezească, arăbească...

▲

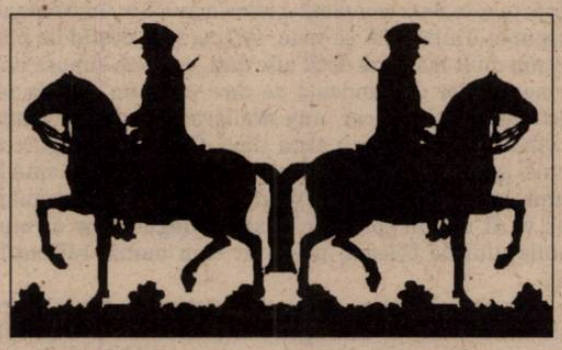

Radu COSAŞU

din viaţa unui extremist de centru...

Voluptatea insultei rapide

Extraordinară este rapiditatea cu care apare pe buzele noastre insulta la adresa unui semen. Insulta tare. Insulta devastatoare. Zilnic, cît ai zice „peşte", cineva îl face pe altcineva, cu voluptate, de:

nulitate,
idiot,
tîmpit,
imbecil,
ticălos,
porc,
bou,
dobitoc,
jigodie,
bestie,
canalie,
căcat,
paranoic,
sinistru.*

Nenorocit nu mai spune nimic. *Nefericit* e un arhaism. *Totuşi* e un adverb straniu, ca şi *deşi*. *Leneş* e o blîndeţe de vorbă. *Hoţ* – ca şi *lichea* – riscă banalitatea. *Măgar* n-are nici o vigoare. *Hahaleră* e o frivolitate emanînd simpatie. *Antipatic* e un barbarism. *Impertinent* e un intelectualism inutil. *Aiurit* e de o duioşie suspectă. *Mizerabil* nu e numai livresc, dar şi insuficient. *Grosolan* e (aproape) tolerant. *Mitocan* e gata-gata să sune agreabil. *Mahalagiu* e plat, minat şi de pitoresc. *Obraznic* e chiar de dulce, ca şi *bleg*. *Coleric* trage la împăciuitorism cu cretinul. *Caraghios* e scandalos de iertător. *Ipocrit* e un rahat, ca şi *nesimţit*. *Mincinos* e o copilărie. *Prost* are parfum de drăguţ. *Naiv* e chiar o sclifoseală. *Megaloman* dă şansa unei boli. *Lipsit de caracter* e plicticos de lung.

Nu mai există insulte moi, aşa şi aşa, moderate, îngăduitoare, mai tra-la-la. De unul tra-la-la nu mai ştiu nici copiii. „Insulta ori e distrugătoare, ori tragi apa după ea!" Ghilimelele sînt necesare fiindcă fraza e un citat din gîndirea unei doamne permanent revoltate, oriunde – la piaţă, în taxi, la florărie şi coafor – care mi-a explicat că dreptul femeii de a fi egală cu bărbatul trebuie să se extindă şi în exercitarea pamfletului, iar pamfletul are şi el dreptul de a fi oral, precum sexul. „Cum de nu ai observat că nu avem femei pamfletare?" „Există una, eu îi zic pamfletăreasă...", i-am replicat, dar nu i-am dat numele. „Dacă nu mi-l spui, eşti un porc laş!", mi-a declarat verde în faţă şi mi-a întors spatele, acolo, la intersecţia Parisului cu Quito.

...Nuanţa în insultă? „O nebunie şi tristă şi goală..." – aşa mi-a răspuns, iar nu spun cine, un bărbat de o gravitate extremă care discută orice problemă numai în citate inteligente din opere fundamentale.

...Ironia în insultă? „Cu cine să fii ironic, dragul meu? Cu imbecilii din jur? Habar n-au că o ironie e inexplicabilă şi te poţi trezi că nu te mai invită la masă..." E un citat din scrisoarea unui amic dintr-o ţară occidentală căruia îi scrisesem în aceeaşi chestiune, şi iar nu denunţ ţara fiindcă s-ar putea înţelege că sînt un dobitoc sinistru, unul dintre aceia care se liniştesc cînd un fenomen românesc se petrece şi „la ăia".

Nu numai că nu mă liniştesc, dar mă enervează că nu încetez să mă mir de această explozie rapidă a insultei atroce – ca să-i găsesc un adjectiv de acelaşi calibru – într-o lume care a abrogat mirarea; mă enervează şi mă neliniştesc viteza, spontaneitatea, mulţumirea de sine, plăcerea care pogoară imediat şi – mai ales – perspectiva de a fi socotit un patetic.** Patetic e un neologism (din americană!?) foarte des folosit pentru a-i spune cuiva, cu o stranie şi ultimă politeţe, că e un bou.

---

* Ţigan, jidan, bozgor, poponar, comunist sînt dintr-un alt capitol pe care nu-l deschid, să-l deschidă alţii...

** Chiar ieri mi s-a imputat de către un nepot al unui ministru cu care, e adevărat, mă trăgeam pe vremuri de şireturi (caz de familiarism):

– Hai, bre, nea Radule, ai ajuns să nu mai ai haz... Dă-o-n pisici... Devii patetic. Mîine intri în PIB...

– !!??

– Partidul Împotriva Băşcăliei!

▲

Eugen ISTODOR

plecat de acasă...

Cipi

„Îmi creşte mîna de la şaptesprezece centimetri la un metru patruzeci. Adrix a venit şi a spus: «Spuma cailor mei, nenorocite, spală-mi calul şi cheful fă-mi-l, la trap, boule!» Şi pe loc am băgat mîna în detergent şi am şters caii. Şi caii s-au şters pe cîrpă, au căzut la pămînt şi eu le-am tras cîte un glonţ în cap. Că se zbăteau prea tare. Ce bine, ce bine, că se bazau pe mine şi dă-o dracu' de viaţă, atîta avem şi am zis că să trag să văd, bă, calule, mori? Ce cal mă vede, mă ia şi mă pupă. Ha-ha-ha. Mă salut cu caii pe stradă şi am văzut şi în oameni nişte cai, puţini, mai mulţi sînt cîini. Nu dau un ban să iau şi eu o tiribombă cu vodcă. Şi plîng, că trece ziua şi nu beau, nu sînt normal fără tiribombă. Ce să mai împuşc la cai? Sînt unii, se lasă în faţă şi spun: trage, băiete, trage şi eu trag, dar nu mai mă ţine tiribomba, n-am mai încărcat-o şi eu fac pipi pe ei şi mor ca de glonţ. Sînt fericiţi şi mor. V-am spus că mi se lungeşte braţul? Cînd? Nu v-am spus eu. E a lui Mahală şi eu nu iau altuia nebunia. Fiecare cu ale sale. Să vă povestească Mahală cum îi creşte. Nu pot eu să mă cred Dumnezeu. Dar ştiţi că l-am văzut? Era gras şi se închina pentru o fetiţă măcelărită literalmente. Au venit raţe la mine şi eu le-am spus să mă scuipe şi eram uşor ameţit, m-au călcat pe grumaz şi m-au scuipat. Raţe, zic, să nu mai stai în bălegar, raţe."

Mahală

„Îmi creşte mîna de la şaptesprezece centimetri la un metru patruzeci. Mi-am băgat-o în Acid Cianhidric, NAFeHe3. Am terminat medicina, dar cînd eram mic, mic, vroiam să mă fac geograf şi am bătut ceva pingele, am fost băgat la Spitalul Bagdasar într-o soluţie concentrată de sulf-pirită. Şi mi-am băgat mîna şi mi-a crescut din clipa aia. Vorbesc uneori cu mama moartă şi ea zice că sînt mort. Nu mai ştiu ce să fac. Cînd mîna avea douăzeci şi cinci, cînd avea doi metri. Ai, n-ai, am dat bice la joc. M-a vrăjit un bărbat, cincisprezece centimetri, păr castaniu. Avea putere de dispariţie. Şi zboară de la om la om, cum te vede mai cu obraz, că să ai grijă de el. Nu poate altfel. Se face că e şchiop. Sau lat. Nu se vede decît transparent şi varsă kilometri de sugativă."

▲

Augustin IOAN

pierduți în spațiu?

Spaţii stranii la noi

Dacă mantra miesiană a modernităţii este „adevărată“ şi „forma urmează funcţiei“, atunci casele construite după aceasta se vor supune greu conversiei. Înseamnă că ar trebui să fim descurajaţi: schimbînd funcţiunea, mai cu seamă atunci cînd o facem radical, faţada ar fi să fie situată în plin neadevăr. Conversia îl infirmă şi pe Gadamer, întrucît este de natură să saboteze „soluţia fericită“ pe care el o vedea la conjuncţia dintre funcţiune, formă şi relaţie cu amplasamentul.

Conversiile interesante se petrec la intersecţia dintre investigaţie filosofică şi actare spontană, deopotrivă reactivă (la ce este deja prezent) şi activă (punînd în criză prezentul şi formulîndu-se pe sine prin raportare la acest prezent) în sit real. Conversia este interpretare la (cel puţin) două mîini, joc pe mîna „adversarului“ (cel care a proiectat înaintea ta), gîndire dublă şi, nu rareori, proces de intenţie făcut predecesorului. Coprezenţa celor două case înseamnă totodată şi coprezenţa a cel puţin două intenţii auctoriale în aceeaşi zidire. Ca în pictura dioptică, imaginea se compune din vederea concomitentă a lui atunci şi acum, la intersecţia celor două planuri temporale în acelaşi spaţiu.

Desigur, există în ţară un potenţial privilegiat pentru conversii, atît în zonele vechi, cît şi în cele noi. Bunăoară, Bucureştii hanurilor pot găzdui spaţii de spectacol în curţile lor interioare, dar nu numai: subsolurile – aici cu bolţi de cărămidă, care, luate în posesie rapid de către barurile underground (la propriu şi la figurat) conţin deja scene de spectacol şi expun deja lucrări de artă – sau podurile pot fi de asemenea convertite. Hanul cu Tei este, din acest punct de vedere, un exemplu privilegiat. Mă bucur că acest potenţial este explorat acum şi de şcolile de arhitectură. Ştiu că timişorenii convertesc podurile caselor vechi – ne-o dovedeşte ultimul număr al excelentei reviste *De Arhitectură*. Ştiu că studenţii de la colegiul de arhitectură de interior au primit asemenea teme pentru lucrările de diplomă de anul acesta. Ştiu, în fine, că studenţii mei sînt interesaţi: o conversie a „Circului foamei“ din Rahova a fost menţionată la recentul concurs Arhitectura ca (re)sursă“, organizat de Ordinul Arhitecţilor din România pentru congresul UIA de la Berlin de anul acesta, iar unul dintre studenţii care îşi dau diploma cu mine anul acesta explorează potenţialul de conversie al Casei Radio de pe Ştirbei-Vodă (preconizatul Muzeu al PCR dinainte de 1989, locul ultimei defilări de 23 august) în locuinţe sociale.

Intervenţia temporară, evanescentă, ca opţiune prietenoasă faţă de locul aflat în suferinţă, este o altă modalitate de a aborda conversia. Astfel de evenimente pot întrerupe intenţiile de percepţie socială şi artistică a unui loc, pot atrage atenţia asupra stării unei zone delabrate sau asupra stranietăţii unui monument uitat; de asemenea, pot degaja un important dar uitat potenţial de vindecare urbană. Artistul ieşit în stradă, în agora, poate fi un „actor urban“ la fel de important ca şi oamenii de decizie. Aici, arhitectura este *disposable*, în sensul efemerităţii sale. Structurile sînt mai degrabă instalaţii temporare, realizate din materiale uşoare, naturale. Interesul arhitecţilor trebuie să se îndrepte către folosirea optimă a datului existent, către ready-made şi adhocism decît către mai degrabă decît către adăugarea de obiect nou. În cazul obiectului „nou“, el trebuie să fie parte din spectacol mai degrabă decît doar adăpost şi fundal al acestuia. Faţadele, distanţele dintre ele şi aperturile lor sînt buni „arlechini“ şi strada este dintotdeauna o bună „scenă“. Cu agende radical diferite, programele Habitat şi Artă în România (1997-99), Verde 2000 de la Timişoara şi simpozionul de metal de la Călăraşi din 1998 sînt însă exemple privilegiate din spaţiul autohton de asemenea conversii „artistice“.

▲

Andrei GORZO

fericirea la televizor

Visuri întretăiate

lui Radu Cosaşu

Ultima mea declaraţie de dragoste a fost o invitaţie la Cinematecă, la un film din 1949, *Al treilea om*. În lumina care venea dinspre ecran, cercetam pe furiş profilul celei care stătea lîngă mine, ca şi cum totul ar fi depins de răspunsul ei la o melodie de ţiteră, la imaginea unei străzi din Viena, cu ziduri peste care la un moment dat se întinde umbra unui vînzător de baloane, la un lung cadru fix şi final, cu o femeie care nu se grăbeşte, căci nu mai are unde să se ducă, apropiindu-se de noi pe o alee, apoi trecînd, lăsîndu-ne în urmă, pe noi şi pe bărbatul pentru care n-a avut nici măcar o privire şi care, după trecerea ei, îşi aprinde o ţigară. Orice tresărire a acelui profil era importantă pentru mine. N-o invitasem la film ca să creez atmosferă, ca să pregătesc terenul, ca să-mi asigur o introducere la declaraţie. Declaraţia era însuşi filmul, îl lăsam să vorbească, eu nu spuneam decît – „Iată ceva ce-mi place, ceva ce, din motive complicate, a devenit pentru mine mai mult decât o operă de artă pe care o apreciez, ceva ce-a devenit *al meu* sau, în orice caz, o parte mai bună din mine, ceva ce-am vrut să-ţi arăt, pînă acum n-am mai făcut asta, de cîte ori l-am văzut am fost singur în sală, l-am păstrat ca să ţi-l arăt, aşa cum alţii păstrează cuvinte care nu pot fi spuse oricui, serenade care nu pot fi cîntate sub orice balcon.“ Dar pînă şi asta o spuneam tăcînd.

E ceva ce-am învăţat tot dintr-un film (din *Manhattan*-ul lui Woody Allen) – să te oferi oferind lucrurile care-ţi plac. Iar lucrurile acestea le-am împărţit în declaraţii de dragoste (puţine la număr – *Al treilea om* şi încă două-trei) şi mîini întinse – categorie în care intră *Omul care voia să fie rege / The Man Who Would Be King* (16 martie, Antena 1), un film de John Huston, după o nuvelă de Kipling. În această categorie, lucrurile decurg mai simplu: teama că mîna întinsă va rămîne nestrînsă e mult mai mică decît teama cealaltă; şi nu-i nevoie de întuneric, de apropierea fizică şi de pînda înfrigurată lîngă o faţă întoarsă spre un ecran mare. Ecranul poate fi mic precum cel de acasă. În privinţa apropierii, e de ajuns un telefon. Şi lucrurile pe care n-am de gînd să le spun, atunci cînd pun mîna pe telefon, sînt la rîndul lor mai simple – doar ceva de genul: „Vreau să-ţi arăt ceva ce mă amuză şi mă emoţionează, un vis pe care aş fi vrut să-l visez eu, sper să se întretaie cu vreunul din visele tale.“ Filmul spune restul: *Omul care voia să fie rege* (1975) e, în acelaşi timp, o aventură exotică şi o aventură existenţială, o parabolă, o satiră, o meditaţie pe marginea noţiunilor de civilizaţie şi barbarie, povestea prieteniei dintre doi bărbaţi – soldaţi britanici în India reginei Victoria – ale căror visuri (în acelaşi timp pragmatice şi fabuloase, josnice şi eroice, absurde şi măreţe) se întretaie, călătoresc o vreme împreună, apoi se despart – visul unuia rămînînd *terre-à-terre*, visul celuilalt devenind *folie de grandeur* –, ca să se întîlnească din nou. Are ironie fără dispreţ, are afecţiune fără sentimentalism, are gesturi nobile fără emfază. Are cîteva secvenţe în care mi se pare că s-a concentrat tot ce vrea să spună mîna mea întinsă. Într-una din ele, cei doi prieteni, care s-au hotărît să cucerească, de capul lor, un ţinut – îndepărtatul Kafiristan, unde n-a mai călcat nici un alb, de la Alexandru cel Mare –, sînt opriţi în drum de o prăpastie. Se refugiază într-o peşteră şi aşteaptă să îngheţe de vii. Dar în timp ce aşteaptă, le vin în minte peripeţiile lor şi rîd atît de tare, încît rîsul lor provoacă o avalanşă, care închide prăpastia şi le deschide drumul. Mai tîrziu, după ce au cucerit Kafiristanul, unde au fost luaţi drept zei, şi nu le mai rămîne decît să-l jefuiască, unul dintre ei descoperă că vistieria e un vis prea mărunt pentru el şi începe să creadă în destinul său de urmaş al lui Alexandru. Nebunia asta îi distruge pe amîndoi: supuşii se ridică împotriva lor, de comoară se alege praful, nebunul sfîrşeşte pe fundul unei prăpăstii. N-a avut timp decît să-şi ceară iertare, la repezeală, de la prietenul său. Acesta l-a iertat la fel de lapidar, iar acum, ajuns din rege cerşetor nebun, s-a întors ca să-i spună lui Kipling povestea lor: „...Şi vreme de o jumătate de ceas el tot căzu, pînă să atingă stîncile.“ Aceasta e moartea prietenului său – căderea unui zeu. Nu mai e vorba de nici un tron, de nici o vistierie, ci de un altfel de vis, care în felul lui s-a împlinit.

▲

Dan GOANŢĂ

medalia de abur

Momente americane

În 1992, mă aflam împreună cu amicul George Stinea într-o expediţie de filmare în Statele Unite. În statul Tennessee, gazdele ne-au plimbat prin Memphis, pe bulevardele ce poartă numele marilor vedete ale muzicii *country* şi puţin a lipsit să ajungem şi la Graceland, dar nefiind un fan al muzeelor personale am reuşit să parez. *Well*, a zis însoţitorul nostru, atunci o să vă duc într-alt loc extraordinar. *Surprise*, mai rosti el, insinuant. Aşa se face că am ajuns după o oră de mers (pe una din acele şosele americane care te fac să-l înţelegi pe Whitman) la Bright Moments. Un parc de distracţii... religioase. Era un complex de clădiri care evitau arhitectura ecleziastică (fie ea tradiţională sau modernă), dar cu funcţii oarecum similare. Existau şi camere de dormit, şi mici restaurante, dar punctul principal era sala de conferinţe a fiecărei clădiri. Am înţeles că aici se ţineau reuniuni educative pentru copii, prezenţi de altfel în număr mare, cu şcoala sau cu părinţii. N-am asistat la reuniuni, dar am remarcat că pereţii erau împodobiţi cu un fel de fresce care înfăţişau istoria lumii simplificată, numai că marile personalităţi erau înfăţişate sub formă de îngeri. Aveau toţi aripioare – cel mai hazliu mi s-a părut Lincoln. Nici Napoleon nu era de lepădat, ceva mai dolofan decît îl făcuse natura, evident dezavantajat de aripile cam mici, după părerea mea. Peste teatrul de război de la Iwo Jima pluteau îngeraşi dolofani (de ambe sexe!!); doi cărau un banner pe care scrie *God bless you*. Copiii vizitatori erau amuzanţi, totul era plăcut, mobila comodă şi aerul curat, dar atmosfera nu era nici pioasă, nici hazlie. În rest, ghizi la tot pasul, însoţitori, pliante, suveniruri, o exploatare comercială perfectă. Parcă prea perfectă. Însoţitorul nostru ne-a povestit că biserica protestantă nu e prea încîntată de Bright Moments, însă ferma întreprinzătorului este cel mai important loc de *loisir* pe o rază de 100 de mile. N-am ştiut şi nu ştiu nici acum cum să judec acel loc – cu ironie, cu respect? Cu îndoioşare?

La-ntoarcere, am apucat-o pe altă autostradă. Ah, mirajul acelor şosele imperturbabile, netede ca oglinda, care parcurg mii de kilometri printre munţi şi printre văi, vorba cîntecului, pe care trec arar maşini americane late, care se pierd în depărtare şi te lasă din nou singur, căci opreşti la tot pasul, dornic să mai filmezi, să te pătrunzi de un spirit american pe care nu l-am regăsit decît în puţine filme sau documentare. Şi, în timp ce glosam cu melancolie blegos-filozofică, din spatele nostru a apărut un Dodge impunător. Ne-a depăşit şi ne-a făcut semn să tragem pe dreapta. Omul s-a prezentat şi ne-a declarat următoarele, concis ca un om de afaceri: ne-a văzut la Bright Moments, şi-a dat seama că sîntem străini, şi el crede că în compensaţie pentru timpul pierdut (ghidul nostru a ridicat din sprîncene) vrea să ne arate ceva la doar *ten miles* de aici. *Why not?* (vorba discotecii). Sîntem în America, ţara tuturor posibilităţilor! Ne-a dirijat pe un drum lateral şi ne-am oprit la o poală de povîrniş. Ne-a mînat apoi la deal şi am ajuns în faţa unei guri de peşteră. Aici, mărturisesc că am ezitat niţel, dar omul părea de treabă. Mi-am amintit de Ostap Bender şi m-am gîndit la o posibilă glorie: „români răpiţi de canibalii din Tennessee“. În peşteră însă era un fel de frescă murală primitivă. Doi bărbaţi vînau o dihanie urîtă, altul ţinea mîinile în aer în semn de victorie, o femeie pregătea masa lîngă un foc. Toate astea sînt interpretările mele, la lumina insuficientă a unei lanterne, desenul era evident vechi şi singura mărturie a contemporaneităţii era o plăcuţă ce preciza că locul este întreţinut de elevii de la Nu-ştiu-care High School. Noul ghid ne-a spus că vine aici o dată pe lună şi atrage pe orice străin îi iese în cale. Desenele sînt făcute de indienii Ute, acum dispăruţi. Modesta peşteră fusese ultimul refugiu al ultimului grup care fusese vînat cu energie la începutul secolului al XIX-lea. Ne-am întors la maşini. *We were no angels, gentlemen*, a mai spus omul şi a plecat.

▲

MAI AU CE FACE MÎINILE DIBACE?

*Societatea de consum a schimbat mentalitatea oamenilor în privinţa vechiului şi noului, a relaţiei acestora cu obiectele uzate; atitudinea afectivă tinde să fie înlocuită de una mult mai pragmatică şi utilitară: în loc să-şi cîrpească, economicos, perechea de pantofi la cizmarul din colţ, cetăţeanul mediu adaptat schimbării preferă să-şi cumpere una nouă. De aici – marginalizarea unei întregi categorii de meseriaşi, care se confruntă nu doar cu o cerere diminuată, ci şi cu probleme interne legate, de pildă, de dificultatea de a-şi găsi urmaşi. Într-o epocă a opţiunilor specializate şi informatizate, meseria „brăţară de aur" de altădată nu mai reprezintă garanţia unui loc de muncă durabil şi a unei existenţe sigure. (**I. P.**)*

Raluca ION

Meseriaşi

Pe strada Matei Voievod, puţin mai sus de ATF, se deschide la stînga o intrare foarte îngustă, semănînd cu un coridor, care se îndoaie printre nişte curţi cu gard înalt. Fără a te teme de cîinii care latră, zgîrie şi se buşesc în spatele porţilor, ajungi după un drum extrem de scurt la Şcoala de Meserii Şerban, o vilă, aidoma altora construite după Revoluţie, în faţa căreia poţi vedea parcat un Renault Clio. Nimic din aspectul exterior nu te face să crezi că această clădire ar putea fi altceva decît locuinţa unui director, de pildă, în afară, firește, de un afiş cu numele instituţiei şi cu meseriile care se pot învăţa acolo: mecanic, electrician, tinichigiu, vopsitor, toate însoţite de indicativul „auto", şi bucătar, cofetar-patiser, ospătar. Aspectul de casă liniştită este dat de fenomenul ciclic numit vacanţă, mă lămureşte **Marian,** băiatul de la poartă, şi, drept slabă consolare pentru dezamăgirea reportericească, îmi spune că şcoala nu duce lipsă de elevi, că aceştia plătesc cîte 20 de dolari pe lună pentru cursurile care durează 6 luni, 9 luni sau 2 ani şi atît.

Mulţumesc şi, făcînd cale întoarsă, dau pe aceeaşi stradă, colţ cu Mătăsari, de un Atelier de Tîmplărie, de fapt de o casă cu aspect de prăvălie părăsită, cu o uşă larg deschisă, cu un rumeguş pe jos care te face să cîştigi nemeritat cîţiva centimetri în înălţime. Înăuntru, un tîmplar bătrîn, cu ochelari, în halat albastru, un soi de erou local pentru copiii tuciurii şi ciufuliţi care îl înconjoară, meştereşte la un banc de lucru. „Copiii ăştia, ei vin tot timpul la mine să le fac jucării. Le fac spade, plăci de remi, sînt copii buni, nu mă deranjează. Ăştia de pe Mătăsari sînt 7 fraţi şi nici unul nu e la şcoală, dar niciodată nu mi-au făcut probleme. Mai multe probleme îmi fac ăia mari, alcoolicii ăştia care vin la mine şi au obiceiul prost al românului de a fura tot timpul cîte ceva. Da' nu zic, că mi-aduc şi clienţi." Cel care vorbeşte astfel este **Dol. Arapache-Petre-Gh., Tîmplar, Mateii Voevod. 71,** aşa scrie pe cartea de vizită improvizată, sub ochii mei, dintr-o chitanţă. Tîmplar cu autorizaţie, precizează, şi, pe masa din camera cu rumeguş apar, dintr-o sacoşă de plastic, dosare cu acte, hotărîri, impozite plătite trimestrial, nu foarte mult, cîte 500.000, pentru că el este pensionar. „E mai greu de copiii ăştia, care lucrează acum, noi pensionarii avem facilităţi. Eu nu sînt firmă, eu sînt persoană fizică, autorizată. Arătaţi-mi mie, pe strada asta, în cartierul ăsta, în oraşul ăsta, cine mai lucrează astăzi cu autorizaţie? Foarte puţini, vă spun eu, dacă îi prinde îi amendează, ce afacere mai e şi asta?" Treaba merge bine, Arapache Petre Gheorghe, zis şi dom' Gică, repară uşi, scaune, mese, ferestre, face lăcrămioare pentru geamuri, ca să se scurgă apa, şi cîştigă astfel suficienţi bani pentru mîncare, cafea, bere, ţigări, adaug eu, observînd că fumează, şi modesta, dar suficienta listă a necesităţilor, se încheie aici. Însă, înainte de toate, sînt copiii şi nepoţii: „Am muncit mult, m-am chinuit, am fost şi în afară, în Libia, în Irak, în Germania, pentru ca să pot să fac ceva în viaţă. Pentru ei." Pentru ei lucrează şi acum, dar la 65 de ani puterile scad, situaţia devine un pic altfel. „Iarna asta n-am făcut mai nimic, sînt cam friguros şi nu pot să stau aici, aşa că iarna ţin mai mult închis. Şi cînd obosesc, cînd îmi ajunge de muncă, încui şi plec, la vîrsta mea nu mai rezist. Dar ce mă fac dacă am de terminat un şifonier? Mort-copt, trag de el pînă e gata." De-asta are dom' Gică nevoie de un ucenic, nevoie de un ucenic ca de aer, dacă mă-nţelegi. „Un băiat la vreo 15 ani care vrea să înveţe meserie. Îl declar la Poliţie, îl iau în spaţiu, îl duc la Forţele de Muncă, tot." Îl întreb dacă îi dă şi salariu. „Normal n-ar trebui să-i dau salariu, pe vremea mea, eu am făcut ucenicia la 13 ani, veneau ai mei cu pachet de-acasă. Acum el din ce să trăiască? Îi dau bani şi cu mine n-o să moară de foame. Da' unde să-l găsesc?"

Pe strada Baba Novac, la parterul unui bloc, sigla „Mario" în formă de pantof şi o săgeată ne îndeamnă să coborîm la subsol, acolo unde, cu ani în urmă, se afla crematoriul pentru deşeuri. Pe vremea aia, cînd s-a hotărît şeful lui să facă atelier de cizmărie, acolo era o mizerie cruntă. „Erau nişte păianjeni cît palma, ştii cum, îi omoram, cu lopata", îmi spune interlocutorul meu. Acum locul arată ca un atelier de cizmărie obişnuit, cu două maşini de cusut care fac una ce nu face alta, un polizor, o mulţime de perechi de pantofi vechi scorojite, uitate acolo de clienţi, un aragaz bătrînesc pentru încălzit soluţia, scule, cuie, material de flecuri, totul. O dezordine ordonată, în care Lucică poate găsi fiecare lucru, mai puţin capacul de la cutia cu soluţie pe care îl caută acum. Pe care îl caută, în timp ce-şi face o cafea, se schimbă în hainele de lucru, fumează o ţigară şi îşi spune povestea: de vreo 7 ani lucrează aici, înainte a lucrat un an jumate în centrul de pe Lizeanu, doi ani de ucenicie la un unchi, în Floreasca, într-un bloc care are acum bulină roşie. De pe 14 iunie. Pe 12 iunie s-a terminat şcoala, pe 13 iunie a fost banchetul de clasa a opta şi după aceea s-a apucat de muncă, nu a avut vacanţă, absolut deloc. S-a apucat de lucru de nevoie, cînd avea 6 ani tatăl lui a murit, sora lui mai mare s-a dus mai departe la facultate, cineva trebuia să aducă bani în casă. Acum munceşte însă din plăcere. **Lucică** are 24 de ani, e rocker şi în week-end merge la munte dacă are bani, dacă nu stă undeva pe aproape. În restul zilelor face naveta din Brăneşti Haltă în Dristor, pentru a deveni aici un cizmar atipic, cu cercel în ureche, care ascultă la serviciu Red Hot Chili Peppers. Clienţii lui sînt încîntaţi de felul în care arată „Oamenii au imaginea aia comunistă a cizmarului. E beţiv, e nenorocit, lucrează prost, nu e bun de nimic. Dar cînd lumea te vede cum vorbeşti, cum lucrezi, ţi se duce vestea, încep să aibă încredere în tine." Se înţelege bine cu clienţii şi a avut ocazia ca acolo în atelier să cunoască oameni remarcabili: „Am avut plăcerea să-l cunosc pe Ion Nedelescu, globetrotter, care a ajuns pînă la Barcelona. Un om extraordinar. A venit la mine cu o pereche de adidaşi Rosprint făcuţi varză şi mi-a spus, uite, ăştia au fost la Barcelona." Pe cei care se poartă urît cu el îi lasă în pace. „Am învăţat, să-i las în pace, să tac şi să înghit ca să mă pot descurca. Şi la sfîrşit, crede-mă, satisfacţiile morale sînt mai mari decît dacă le-aş zice ceva". Dacă ar fi avut alte şanse în viaţă, poate că s-ar ocupa acum de electronică. A vrut să se apuce de zugrăveală, se pricepe şi la asta, dar veniturile din cizmărie sînt mici, dar sigure. „Poate un zugrav cîştigă la un metru de făianţă cît cîştig eu într-o lună de muncă. Dar de bine de rău, ăştia sînt bani pe care-i cîştig tot timpul." Oricum îi place ceea ce face, n-ar putea să facă pantofi de serie, la reparaţii poate să-şi folosească imaginaţia. Pentru că, în cizmărie, ca şi în alt domeniu, trebuie să ai imaginaţie. Iar el are imaginaţie: „Uite, aseară m-am aşezat pe mobil şi i-am rupt antena. Acum i-am pus un ac de cusut în loc şi, uite, acum merge". ▲

Matei FLORIAN

Ucenici şi munciţe

Spărgătoria legalizată

Nu se poate spune despre **Bibi** că o duce rău. Puful negru de deasupra buzelor îi împrumută ceva din imaginea unui Don Juan imberb, iar halatul albastru, ei bine halatul albastru îl prinde de minune. Pare să fie teribil de conştient de asta prin felul nonşalant în care se mişcă printre maşini răsturnate sau pe cric, printre maşini chioare de un far şi oamenii care le înconjoară. Mai presus de orice, această distincţie studiată ni-l arată pe Bibi în lumina trandafirie a unei dimineţi în Sinaia ca pe un atotştiutor mecanic auto şi nicidecum ca pe un timorat şi fără de căpătîi ucenic. Şi, deşi în ruptul capului nu putem vorbi despre Bibi ca fiind un om timorat şi fără de căpătîi, mare ne va fi mirarea atunci cînd vom afla că Bibi este totuşi doar un ucenic. Se împlineşte aproape un an de cînd Bibi se învîrte împreună cu alţi şase băieţi în jurul domnilor cu mustaţă ce formează colectivul profesoral al mecanicilor auto. Au învăţat meserie, Bibi îmi spune dezinvolt că el e de departe cel mai bun ucenic de aici şi ceva mai şoptit că la unele lucruri legate de caroserie i-ar întrece chiar şi pe propriii maiştri.

Şcoala nu i-a plăcut. Cu doi ani de repetenţie a terminat pînă la urmă clasa a 8-a. Îmi spune că a dispreţui e un verb mult prea blînd pentru ce a simţit el faţă de matematică şi mai ales română. În schimb, la momentul potrivit, Bibi a avut inspiraţia să vorbească cu marele binefăcător al familiei sale, aşadar Bibi a vorbit cu unchiu'. Unchiu' a vorbit cu nea Ene, *ăla d-acolo*, şi aşa se face că Bibi a fost împroprietărit cu un halat albastru. Pentru că, îmi spune băiatul, ar putea părea că nimic nu-i mai simplu decît să te înscrii la o şcoală de mecanici auto – vorba vine să te înscrii: să te aciuiezi pe lîngă un atelier, să primeşti palme după ceafă, să aduci piuluţe, şuruburi şi chei franceze, să schimbi o roată sau uleiul pentru un timp, după care timp să primeşti un fel de diplomă – dar în realitate e cu totul şi cu totul altcumva: doar cu intervenţii şi măsuri recompensatorii poţi ajunge, cel puţin aici în Sinaia, fericitul posesor al unui halat albastru. Unchiu' ştie cel mai bine. Odată ajuns aici, Bibi nu-i prost, şi-a însuşit tot ce era de însuşit, spre deosebire de tîmpiţii ăia, îmi face un semn către alţi doi ucenici, ce-i drept mai sfrijiţi, ce nu vor ajunge în vecii vecilor să practice cu succes complicata meserie de mecanic auto. Bibi s-a învoit rapid să primească palme după ceafă cînd e cazul, să fugă după ţigări sau să rîdă la bancurile porcoase ale mecanicilor bătrîni. Acum *ăştia are încredere că fac bine ce fac. Lasă turiştii să vină la mine la treburile mai mici. Uite: nu e vară să nu rămînă doi pe zi cu cheia-n bord şi cu uşa închisă.* Iar el a devenit specialistul Sinăii în spargerea maşinilor în mod legal. La Dacie, îmi explică, e cel mai simplu, de cele mai multe ori o cheie de la atelier trebuie să se potrivească. Dar la Toyota, Cielo sau Citröen situaţia se schimbă. Bibi îl pune pe proprietar să jure că nu se supără dacă în vreun fel sau altul portiera i se va strîmba în urma unei asemenea acţiuni. Omul, nevoit, jură şi cum, de bine de rău, Bibi e un mare meşter, orice maşină i se supune mîinilor lui dibace fără să aibă prea mult de suferit. Recunoscători, şoferii îndeasă destui bani în buzunarul halatului albastru. Puţini din aceştia mai ajung la mecanicii bătrîni, astfel că Bibi are deja un viitor asigurat. *Vezi frate, io nu-mi fac griji ca alţii. La ce trebuie facultate şi astea, dacă de la şaişpe ani cîştigi într-o lună mai mult decît alţii într-un an? Ăă?* Viitorul se arată cum nu se poate mai luminos pentru Bibi.

A fost o singură dată pe munte, cu telecabina la Cota 1400, şi să sperăm că şi în vara asta cît mai mulţi şoferi o să-şi uite cheile în bordul maşinilor închise.

Calea ascunsă

Am vorbit cu ea mai demult, atunci cînd tocmai terminase Liceul Industriei Alimentare din Tulcea. Umblase o vară întreagă să se angajeze undeva, iar atestatul ei cu care ar fi putut deveni într-un vis feeric laborantă în industria laptelui nu i-a folosit la absolut nimic. Oamenii dădeau îngăduitori din cap, priveau hîrtiuţa eliberată de liceu şi diploma de bacalaureat şi îi ofereau un loc de muncă într-o hală de carne ca simplă muncitoare. Şi în alt loc i s-a spus da, ar putea să rupă bonuri de masă. A refuzat. După cîteva astfel de drumuri, la fabrica de conserve i-au rîs în nas, **Monica** a realizat că un liceu de industrie alimentară nu-ţi poate asigura nimic. În afară de orele în care li s-a predat cu furie chimia şi toate reacţiile acelea ciudate din care se naşte un borcan de iaurt, cu toate vizitele de practică la aceeaşi fabrică de conserve (trebuiau să cureţe gogoşarii de bubele lor putrezite într-un miros pe care cu greu mi l-a putut descrie), Monica nu se putea angaja nicăieri ce specialist.

Au trecut cîţiva ani de atunci şi această anomalie a fost rezolvată: cu un astfel de liceu – ca de altfel cu orice alt gen de liceu de profil – nu te poţi angaja decît muncitor calificat. Pentru a deveni bunăoară maistru (nu vorbim acum de ingineri) îţi trebuie ani buni de practică la locul muncii sau o altă şcoală, după liceu, de specializare. Nimeni nu mai trebuie, slavă Domnului, să-şi facă vreun vis. Marele avantaj al unui astfel de liceu este că se intră cum nu se poate mai uşor, iar orele de matematică şi română devin o dulce copilărie faţă de cele de protecţie a muncii.

Monica s-a angajat la un butic. După nici şase luni a simţit o tulburare luminoasă şi a fugit din oraş. Astăzi umblă mai mult cu ochii în pămînt şi într-un veşmînt de culoare neagră. Se numeşte maica Fevronia, şi se roagă la fel de mult pentru sufletele noaste cît pentru a celor demult adormiţi întru Domnul. ▲

Pagină realizată de Iaromira POPOVICI

Tita CHIPER

antinostalgia

Trupe şi suflet

„Deasemenea suntem informaţi că studenţii folosesc metode de agitaţie scrisă antipopulară şi dușmănoasă, organele de securitate au găsit patru plicuri cu manifeste purtate de studenţi pentru a fi semnate de alte persoane şi a fi difuzate prin magazine în mase. O parte din studenţi pentru a nu fi identificaţi sau înţeles să-şi schimbe coafura părului şi să-şi lase barbă.

În rândurile cetăţenilor sunt elemente cu manifestări antisovietice şi provocatoare. În firobusul de pe calea Lipovei un individ cu numele Costică folosindu-se de viciul beţiei a bruscat soţiile sovieticilor. Se observă o poziţie antipopulară manifestată prin cântece în potriva regimului ca: «Foaie verde macostat, pleacă trenul încărcat cu făină din Banat şi aduc ruşi morţi de foame», «Guvernul actual a dat grad la cioban şi foamete la ţăran.»

Unele elemente caută să ducă o linie provocatoare şi în întreprinderi, astfel membrul de partid Achim Sava din org. de bază cartier unu şi-a exprimat părerea că cererea Ungariei referitor la retragerea trupelor sovietice este foarte justă, ca Ungaria să devină un stat neutru. La Tehnometal s-a scris pe perete: «Afară cu Ruşi».“

(Ioana Boca, „1956 – un an de ruptură“, Fundaţia Academia Civică, 2001)

▲

Dumitru SOLOMON

roluri

Un reflex

Unul din primele reflexe ale omului slab, în cazul unor tulburări ale relaţiei sale cu lumea, este să dea vina pe cineva, pe *altcineva,* disculpîndu-se astfel pe sine şi transferînd în subconştient orice vină ce i-ar reveni. În felul acesta propria conştiinţă îi apare sieşi ca fiind pură, luminoasă, inocentă. Extremiştii – fie ei de stînga, fie ei de dreapta – au transformat acest reflex într-un principiu de conduită, astfel că, pentru orice eşec al lor sau al societăţii pe care o controlează sau vor s-o controleze, sînt vinovaţi emigranţii, capitalul american, conspiraţia evreiască, partidele concurente, clasele înlăturate de la putere, vechea guvernare sau vechile guvernări, actualul guvern, homosexualii sau... bicicliştii. (Circula, se ştie, o anecdotă pe vremea dictaturii fasciste din România: „De vină pentru toate relele sînt evreii şi bicicliştii.“ „Dar de ce bicicliştii?“ „Dar de ce evreii?“)

Comuniştii au dobîndit încă de la început acest reflex pervers. În *Arhipelagul Gulag,* Alexandr Soljeniţîn relatează că, de cînd s-a instalat puterea bolşevică, „era suficient, indiferent în ce uzină ori în ce orăşel, să aibă loc vreo tulburare muncitorească, vreun val de nemulţumiri sau vreo grevă (au fost destule încă din vara anului 1918, iar în martie 1921 ele au zguduit Petrogradul, Moscova, apoi Kronstadtul şi au determinat NEP-ul), pentru ca, o dată cu liniştirea, concesiile, satisfacerea revendicărilor îndreptăţite ale muncitorilor, CEKA să aresteze fără zgomot, noaptea, pe menşevici şi eseri (socialiştii revoluţionari – n.n.) ca fiind singurii vinovaţi de aceste tulburări“. Aşadar nu trebuie să ne mire că, în plină Europă, adepţii lui Haider din Austria şi cei ai lui Le Pen din Franţa îi învinovăţesc pentru orice pe străini, mai ales dau vina pe emigranţi, iar comuniştii din Republica Moldova dau vina pentru manifestaţiile publice de la Chişinău pe statul român, pe capitaliştii americani, pe funcţionari ai Ambasadei României, în loc să observe, chiar şi cu bunăvoinţă, propriile greşeli. De reflexul ăsta vechi nu scapi cu una, cu două.

▲

Cu ochii-n 3,14

ACEST POPOR NU ESTE ŢINTA CLARĂ A FRUMUSEŢII, EL ESTE O BANDEROLĂ FĂRĂ CHIP ÎNCHISĂ ÎNTR-UN TURN *RUMEN*

● La un colţ de stradă, în faţa unui magazin, un obiect enigmatic din plastic, a cărui destinaţie cu greu ar putea fi bănuită la prima vedere. La o privire mai atentă, un bilet pus pe el te lămureşte: „ACEST RAFT NU ESTE COŞ PTR. GUNOI CI PTR. RECLAMĂ“. Rămîn cîteva clipe prin preajmă, să văd dacă apare cineva care să arunce vreo reclamă la coş ori, dimpotrivă, să aşeze gunoi pe raft. N-apare nimeni. Poate e prea devreme, îmi spun şi o iau din loc. (**D. S.**)

● „Sînteţi căsătorit cu acte în regulă?“ – mă întreabă tipul venit cu recensămîntul. „Da“ – îi răspund, în calitate de cap de familie (?) ce mă aflu. „Înseamnă că sînteţi şi în uniune consensuală, adică locuiţi cu soţia de comun acord“ – trage el concluzia repede şi bifează şi căsuţa respectivă. Îi explic că asta înseamnă concubinaj şi că, din cîte am înţeles de la televizor, pot fi căsătorit şi în acelaşi timp în uniune consensuală în cazul în care n-aş mai locui cu soţia, ci cu o altă femeie, fără să fiu divorţat – ceea ce nu este cazul meu. Tipul îmi spune că aşa a scris la toţi pe care i-a recenzat pînă atunci şi aşa va scrie şi la mine. Îmi dă, totuşi, o şansă: se va interesa dacă am dreptate. Dacă or mai fi mulţi ca recenzentul meu, o să ieşim un popor de concubini. Ce romantic! (**C. P.-B.**)

● În *VIP,* adolescentul acela cu vocea încă în schimbare care făcea o emisiune vulgară prin inadecvare la subiect, situaţii, public potenţial se crede suspendat de cenzura de la CNA. Ca să fie limpede ce făcea el la *Pătrăţelu' roşu,* Vlad Craioveanu zice: „Ce a făcut CNA este o pudibonderie, pentru că nu există o ţintă clară a ironiilor mele. EU *(sic!)* eram ţinta.“ Oare cum s-o fi numind autoironia autoerotică? (**S. S.**)

● Bibliografie suplimentară la numărul 469 al *Dilemei,* „Frumuseţea“ (responsabil: Alex. Leo Şerban). „Sophia Loren rămîne cea mai sexy femeie din Italia“ – a declarat Hugh Hefner, fondatorul şi proprietarul revistei *Playboy,* într-un interviu acordat ziarului *Corriere della Sera.* „Maria Grazia Cucinotta şi Monica Bellucci sînt inferioare Sophiei cu o clasă“. În acelaşi interviu, H.H. a mărturisit că şi-a cumpărat un loc în cimitirul de la Westwood, alături de mormîntul lui Marilyn Monroe. „În paradis sper să mă instalez între Marilyn şi Pamela Anderson, foştii mei «iepuraşi» preferaţi“. H.H. are 75 de ani. (**R. C.**)

● Am văzut zilele trecute pe una dintre coloanele de la blocul (ex) „Romarta copiilor“ din Bucureşti o serie de afişe cu următorul text: „Ruşine celor care vor vota în Parlamentul României pentru legalizarea prostituţiei“. Peste unele dintre afişe cineva lipise o banderolă care trimitea la o adresă web: www.multiorgasmic.ro. Să se mai spună că n-avem dezbatere publică... (**M. V.**)

● După decernarea Oscarurilor pentru interpretare, presa se ocupă insistent de victoria actorilor de culoare. Nu e clar: au luat Oscarul pentru actorie sau pentru culoare? „Ceva s-a schimbat“, scriu ziarele şi proaspăta laureată, Halle Berry, le confirmă: „Toate femeile de culoare, cele fără nume şi fără chip, au din această seară o şansă, pentru că o uşă s-a deschis“. Ceea ce, printr-o coincidenţă, este adevărat în ceea ce o priveşte pe Shafia, o femeie de 35 de ani din Niger, a cărei condamnare la moarte prin lapidare, pentru adulter, a fost anulată. Ceea ce, prin altă coincidenţă, nu este adevărat pentru Aminia, o altă „păcătoasă“ din Nigeria, dar dintr-un stat vecin, condamnată în acelaşi fel, pentru acelaşi delict. O să mai dureze pînă se va schimba ceva. (**M. B.**)

● Din cartea *Piticii* (Editura Crişan, Deva, 2001) aflăm adevărata poveste a lui Romeo şi a a Julietei sale: Romeo era un poet fără bani, şi regina, mama Julietei, nu era de acord să-şi mărite fata cu un asemenea pierde-vară. Tinerii fug împreună, sînt prinşi de gărzile palatului, Julieta e închisă într-un turn, iar Romeo e condamnat la moarte prin decapitare. Din fericire, Julieta ajunge la Romeo înaintea călăului, cei doi îndrăgostiţi cer îndurare pentru vieţile lor, sînt iertaţi, şi „totul se termină fericit, cu o nuntă“. Menţionăm că, în carte, piesa s-a jucat la Teatrul din Pădure. (**I. P.**)

● Dialog între oameni din lumea modei (cei care pronunţă, invariabil, „feişîn“ ori de cîte ori vorbesc despre meseria lor) la un post de televiziune: „Se observă o întoarcere la modele gen *Bliuz rumen,* pentru că ăsta e trendul, *Bliuz rumen...* – Da' de ce zici *Bliuz rumen,* dacă e bluză românească? – Pentru că e titlul celebrei picturi a lui Matiz.“ (**a. l. ş.**)

DACĂ TOATĂ LUMEA SE PRICEPE LA COMUNICARE ŞI IUBIRI AMARE, PREFER CA ECHIPA DE VÎRSTA A TREIA SĂ AŞTEPTE PE CINE SE NIMEREŞTE

● La o emisiune TV patru mari bărbaţi vorbeau despre Antonescu. Cei patru erau Răzvan Theodorescu, Sergiu Nicolaescu, Gheorghe Buzatu şi... Cornel Dinu. Adică, dacă toată lumea se pricepe la fotbal, de ce nu s-ar pricepe şi fotbalul la toată lumea şi, mai ales, la Antonescu? (**A. M.**)

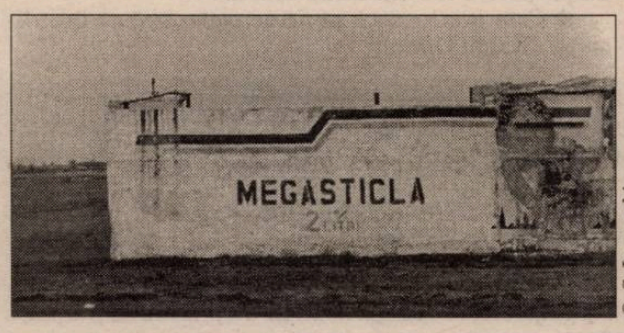

© S. Ivanoschi

● La emisiunea lui Marius Tucă, principele Radu a povestit cîteva detalii interesante despre viaţa regelui Mihai. De exemplu, am aflat că lucrează cel puţin trei ore pe zi la calculator şi foloseşte adesea Internetul. Deh, în era informaţională, nevoia de comunicare înlocuieşte eticheta. Totuşi, care o fi adresa de e-mail a regelui? (**M. M.**)

● Inenarabilele editoriale ale *Naţionalului:* „...Iubirile împlinite sînt supuse, inevitabil, consumului. Căsniciile macină pasiunea, iar traiul în doi ucide nebunia trupurilor flămînde unul după celălalt... Iubirile amare, iubirile fără noroc sînt în mod paradoxal cele mai durabile poveşti ale inimii“... Tot în mod paradoxal, editorialele *Naţionalului* – lungi banalităţi pretenţioase şi simple opinii personale înălţate la rangul de adevăruri categorice – sînt cele mai nostime şi mai stupide în genul lor de o originalitate indiscutabilă. (**R. C.**)

● Într-un spot dat la televizor care face reclamă la nu ştiu ce policlinică particulară bucureşteană, ni se spune că ne stă la dispoziţie „spuma cadrelor universitare“. „Spuma“ (ceva inconsistent, de fapt) sau „crema“ (cum ar fi fost normal să fie) sînt nişte lucruri atractive doar cînd vorbeşti despre o cofetărie. Cînd e vorba de o policlinică... – dar prefer să nu mă gîndesc la aşa ceva. (**C. P.-B.**)

● Stă scris în cronica vremii că atunci cînd preşedintele Federaţiei a ţinut să-i citească lui Gheorghe Ştefan, patronul clubului moldovenesc Ceahlăul, decizia prin care echipa e depunctată pentru blatul din meciul ei cu Dinamo, cel numit şi Pinalti a trîntit uşa, nu înainte de a rosti aceste cuvinte: „Nu mai citi nimic. M-aţi făcut. Aţi distrus un om, o echipă şi fotbalul românesc. Aşa a pornit şi Tudor Vladimirescu la răscoală.“ Zilnic România îşi aduce contribuţia ei specifică la acele *Contes de la folie ordinaire* care străbat mapamondul. (**R. C.**)

● Două din cele mai stupefiante ştiri ale săptămînii trecute: la Clermont-Ferrand există un club eşanjist (=perechi care fac schimb de parteneri) pentru vîrsta a treia; în Japonia a fost descoperit un bordel în care cea mai tînără dintre prostituate are 40 de ani, iar „decana“ – 70... Orice s-ar spune, şi indiferent de vîrstă, sexualitatea rămîne un mister. (**a. l. ş.**)

● Anunţ în *Evenimentul zilei* de luni, 25 martie 2002: „Atrăgătoare, sîni deosebiţi, aştept să mă sunaţi“. Ceva îmi spune că persoana în cauză aşteaptă, mai degrabă, să o sînaţi. (**D. S.**)

● De multă vreme îl evit pe individ şi, ca să nu mă enervez, schimb canalul. Este o matahală poreclită Piedone, vorbeşte mult şi analfabet, mai mult urlă. Aproape zilnic îl vezi fie pe OTV, fie pe TVR, iar la Prima are chiar o rubrică la ştiri. În toate apariţiile urlă, aruncă, ia de guler pe cine nimereşte, e imposibil să nu îl ştiţi. De obicei, reporteri şi reporteriţe abia ieşiţi din liceu îşi exprimă necontrolat extazul: domnule Popescu (numele de civil al lui King-Kong), şi ce le faceţi? Domnule Popescu, i-aţi prins? Etc. Credeam că sînt singurul care mă enervez cînd apare apărătorul legii. Dar se pare că a enervat-o şi pe Dana Deac, care a avut marţi una dintre cele mai bune zile ale sale. Domnule Popescu, fără televiziune nu puteţi face controale? Domnule Popescu, ce înseamnă televiziune pentru dumneavoastră? Domnule Popescu, aţi auzit de dreptul la imagine? A fost o jumătate de oră foarte plăcută. Doamnă Deac, vă iubesc. (**C. G.**)

Ştefan BĂLAN

„Nearing Departure“

lui Sabin

● Orice despărţire este şi-mpărţire. Cînd te desparţi, te îmbucătăţeşti, *te* desparţi. Şi, totuşi, ce te apropie mai mult de tine însuţi decît o despărţire?

● În plin sens al cuvîntului, nu te poţi despărţi, nu te poţi rupe decît de acasă. Altfel doar umbli, te muţi de colo-colo sau chiar mai puţin.

● Acasă se află acolo unde dragostea este şi copilăria.

● *„Cînd nu mai sîntem copii, am murit deja.“* (Constantin Brâncuşi)

● *„Atîta timp cît trupul şi spiritul nu îmi sînt pătrunse de dragoste, trăiesc ruşinea.“* (Jalal-ud-din Rumi)

● *„Ne părăseşti de fiecare dată cînd ne vorbeşti de ruşine.“* (Shams-ud-din Hafez)

● Aceste vechi lucruri care, suficient repetate, ajung să-mi circule prin sînge, ca nişte celule. De exemplu, mirosul din copilărie, de vinete arse, frecîndu-se de casa scării. Creînd funcţii care nu mai pot fi satisfăcute decît de ele. Peste noapte, mă trezesc cu o nevoie în plus şi cu un organ. Un trup crescînd pe dinăuntrul trupului. Un acasă ca o ciupercă pe acoperiş. Un miros care mă miroase, un gust care mă mestecă. Tirania lucrurilor mici, concrete sau nu, întotdeauna detaliate şi care, ca pe o scară, mă dau de-a rostogolul obişnuinţei, treaptă cu treaptă, pentru ca mai tîrziu să mă urce de unde-am căzut, ca un şarpe binevoitor. Numai pentru a-mi da drumul din nou. Lucrurile zilnice fără de care nu mai pot, lucrurile care mi-au invadat viaţa ajungînd s-o trăiască în locul meu sau, pur şi simplu, să mi-o înlocuiască.

● *„Ne mai rămîne, poate, /*
vreun copac, să-l revedem, zi după zi, /
pe-o pantă; ne mai rămîne strada zilei de ieri /
şi credinţa unui obicei răsfăţat /
care ne-a plăcut şi a rămas şi nu a mai plecat.“ (Rainer Maria Rilke)

● Apoi, emoţia sufocată a despărţirii de aceste lucruri: de o pipăibilă prejudecată, de certitudinea unui miros, de marginea unei tăioase îndoieli. Emoţia subită de a sări în gol.

● *„O, şi noaptea, noaptea, cînd vîntul plin de spaţii /*
îţi scurmă faţa.“ (Rainer Maria Rilke)

● Apoi, într-o zi, ceva nou, ceva ce nu s-a mai întîmplat niciodată, ceva ce nu doar că nu s-a întîmplat dar nici nu se va mai întîmpla, ceva incredibil, concret, parcă fără conţinut sau cu un conţinut care îşi depăşeşte întîmplarea, ceva care te scutură de toate, te deraiază şi, brusc, te aduce acasă. Povestea lui Heisenberg, despre cei doi prieteni fizicieni. La un moment dat, unul dintre ei, încercînd să se facă înţeles, se apleacă şi face un bulgăre de zăpadă, apoi ocheşte şi loveşte un copac aflat la o distanţă neverosimilă. Iluminarea prietenului. *Întoarcerea* lui.

● Pe aeroport, cu părinţii. Detaliile: uşile batante, indicatoarele, culorile lor, tabelele, cifrele, vocile în megafon, apoi, ca un capăt de aţă, tăcerea, unde ai pus paşaportul, bagajele, ai uitat, nu, n-am uitat, te întorci, da, mă întorc, trec de primul control, mă aşez la coadă, biletul, paşaportul, bagajele, mă întorc, ei întotdeauna mă caută în cu totul altă parte, bem ultima cafea, este prea dulce, la naiba, ce importanţă mai are, are, da, are, ceasul, avioanele aterizînd fără sunet, măruntul, practic toate detaliile care fac totul suportabil, concluziile, care întotdeauna vin prea tîrziu sau prea devreme, da, este timpul, pentru a cîta oară, nu, nu ajută, mă întorc, mama izbucneşte în lacrimi, tatei i se strepezesc ochii, glumesc tandru, mă gîndesc în altă parte, ascund şi mă ascund, cineva trebuie s-o facă, parcă nu trăiesc despărţirea pînă la capăt, o ard pe jumătate, cumva plec întorcîndu-mă, acest moment pe care niciodată nu l-am trăit şi nu îl voi trăi pînă la capăt, adică deloc, deşi perfect liber, decizia cade aceeaşi, acelaşi lucru se declanşează de fiecare dată, acest lucru care depinde de mine, alegerea, în cele din urmă oboseala sau înfrîngerea care este înţelepciunea. Acel lucru care depinde în întregime de noi şi alegerea pe care o facem ca şi cum, de fapt, nu sîntem liberi.

● *„Eu plec*
Tu rămîi –
Două toamne.“ (Matsuo Basho)

● Te poţi despărţi fără să ştii?

● Statuia lui Jalea, „Hercule luptîndu-se cu centaurul“, lupta dintre vid şi plin, cum prefer s-o privesc, oarecum abstract. Pietrişul, sub picior scrîşnetul care se risipeşte mai lent decît ecoul. Ea se află la dreapta? La stînga? Aerul. Peste cîteva ore totul se va sfîrşi, între noi spaţiul îşi va face culcuşul, iar ea va privi în gol, parcă aşternînd un defileu. Eu mă voi întoarce pe acelaşi drum, trecînd din nou pe lîngă statuia lui Jalea, de data aceasta fără ca s-o observ. Acum, mă gîndesc la revelaţia trăită, ca pe o despicătură, şi al cărei conţinut l-am aflat mult mai tîrziu. Pentru prima oară acum, după mai bine de zece ani, mă gîndesc la felul misterios în care nimic, nici statuia, nici pietrişul, nici banalităţile drăgălaşe, nici inutilele supărări, nici lacul şi nici iarba nu au prevestit nimic. La vrabia care a trecut şi la cealaltă, care şi ea a trecut, dar pe care eu nu am văzut-o. La imobila după-amiază. La Breughel cel Bătrîn.

● Oricărei despărţiri i-a urmat o morală, o lecţie, o „revelaţie“. Acum mă întreb dacă aceste descoperiri nu survin mai degrabă ca nişte reflexe, la fel cum mîna, în cădere, apucă orice. Mă întreb dacă ceea ce eu am numit revelaţii nu sînt reflexe ale propriei naturi, ale naturii. Această înţelepciune naturală. Aceste atavisme care-mi sînt revelaţiile.

● Înainte de a pleca, poate pentru toată viaţa, la 14.000 de kilometri, a locuit pentru o vreme cu mine. Am crescut împreună, ne-am plimbat discutînd presocraticii. În urmă cu şase ani, pe acoperişul Teatrului Naţional (la Motor), am comentat timp de douăsprezece ore, împreună cu Nicolae, „Banchetul“ lui Platon, rînd cu rînd. De fapt, l-am interpretat ca nişte actori, l-am trăit, respirat, circulat, îmbătîndu-ne încet, l-am ars, l-am *repetat*. Un om timid care se încăpăţînează să-şi trăiască nemulţumirea în cei mai radicali termeni cu putinţă – apropierea sau depărtarea de adevăr –, nu atît făcînd operă cît dăltuindu-se pe sine, sculptîndu-şi viaţa. Înainte de a pleca, i-am văzut spatele, carnea albă, cu peri, atît de străină de mine încît despărţirea a devenit insuportabilă.

● *Cum poate cineva să fie aproape dacă nu este departe?* (Kahlil Gibran)

● ~~*Apariţia*~~ Dispariţia *acestor feţe-n mulţime; /*
Petale pe o creangă umedă, neagră.
(Ezra Pound)

● Venit din Vest, profesorul se odihneşte acum înaintea orientalului, care îi toarnă un ceai. Politicos, profesorul îi mulţumeşte, dar acesta continuă să-i toarne. Profesorul îl priveşte nedumerit, în timp ce lichidul mirositor se revarsă peste buza ceştii, imobilă ca un regret. Profesorul îl întreabă: de ce continui să torni? Răspunsul vine: cum să te-nvăţ dacă mai întîi nu îţi goleşti mintea de prejudecăţi?

Uneori, întoarcerea acasă este o despărţire.

● În iarna lui '45, lui N.C. Wyeth i se îneacă maşina pe calea ferată. Nici el şi nici nepotul său nu vor supravieţui accidentului. La o lună de la întîmplare, fiul său, Andrew Wyeth, îl va vedea pe Allan Lynch alergînd nefiresc (*„all topsy-turvy like a rolling stone“*) în josul dealului, nu departe de locul accidentului. Acesta îi va inspira tabloul „Iarnă, 1946“ care avea să însemne eliberarea (*„A fost pentru prima oară cînd am avut o **raţiune** pentru a picta.“*). Este un deal gol, cu o pată întreruptă de zăpadă. Copilul aleargă înspre un punct invizibil, din afara tabloului. Goliciunea dealului este scundă şi maiestuoasă, este o absenţă stăpînă pe sine. Mîna copilului stă suspendată, întinsă ca pentru a apuca ceva. *„Este mîna mea, aproape orbecăind, sufletul meu liber.“* Sau poate că abia s-a desprins. Are ceva tînăr şi zălud, sălbatec şi bucuros şi disperat, aşa cum aleargă, în panta acestei absenţe care, ieşind din tablou, nu încetează să crească. *„Dealul pe care aleargă este tatăl meu.“*

Despărţirea de tată.

● *„Fuir! là-bas fuir!“* (Stéphane Mallarmé)

● Nu te poţi despărţi decît de tine însuţi.

martie, 2002, New York
www.revistanorii.com

▲

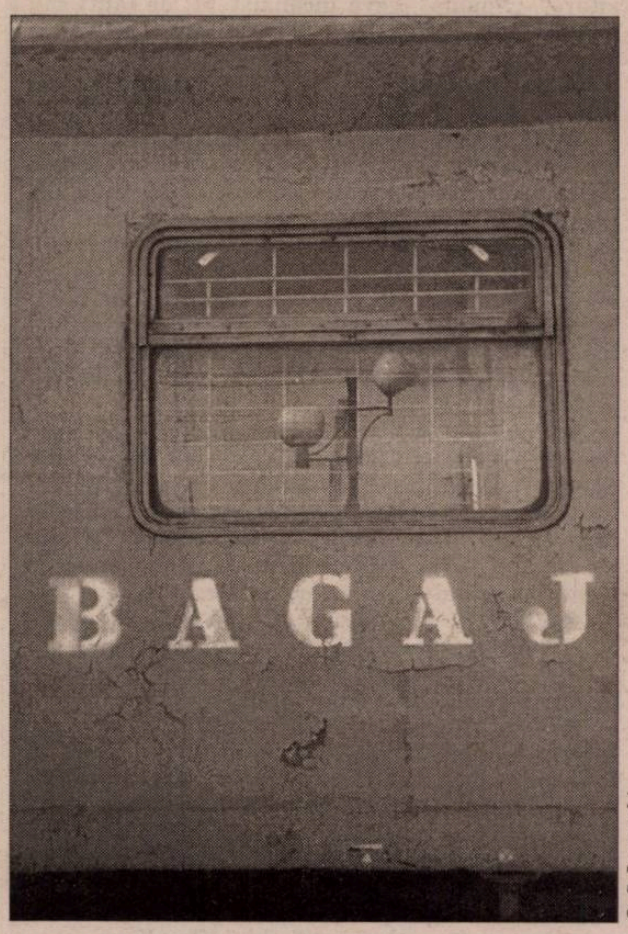

© S. Ivanoschi

Divorţurile nóstre

Când Domnul Esarcu, stimatul nostru Preşedinte căruia 'i datorăm renaşterea Atheneului, mi-a făcut marea onóre să-mi céră şi mie o conferinţă, a adaus: Aşi dori să vorbesci asupra unui subiect... *naţional*. Şi atunci m'am gândit la... divorţuri. Nu, Dómnelor şi Domnilor, că n'ar fi divorţuri de cât la noi în ţară, dar ce voiţi? Statistica este o ştiinţă ciudată, o ştiinţă în contra căreia nu încape respuns, şi statistica ne pune în Europa pe prima linie în materie de divorţ. In schimb, ce este drept, avem fórte puţine căsătorii. (...)

Cestiunea nu este nouă Dómnelor şi Domnilor. Vorbesc de D-nul Esarcu şi 'mi-aduc aminte că-i făgăduisem doue conferinţe; era vorba să ve întreţiu şi asupra lui Despot-Vodă, vestită dramă sau mai bine poemă dramatică a lui Alexandri.

Domnul Esarcu a ales divorţurile ca mai... naţionale. Ei bine şi Despot-Vodă, acel mare Domn sau mare aventurier – Domnul Alexandri nu hotăraşte lămurit, – s'a ocupat de divorţuri.

Despot venia din Occident, el s'a speriat de numerul divorţurilor nóstre căci, cum dice cronicarul: *intrase fórte reu obiceiu în Moldova de cei căsătoriţi pentru fie ce se despărţeau*. Voind dar să împuţineze divorţurile Despot împiléză cu grele dări pe cei ce se despărţiau – Stăpânitorii nu moraliséză lumea gratis! – şi, vedênd că tot nu isbuteşte, găseşte cu cale să... descăpăţîneze şase dintr'ênşii.

Se vede că nici acest mijloc de persuasiune nu i'a priit lui Despot-Vodă, căci, ca şi la 1560, cestiunea a remas întrégă. Tot streinii se sperie mai mult de divorţurile nóstre. Aşa 'mi-aduc aminte că pe când se discuta în Parlamentul frances la 1876 propunerea lui Alfred Naquet asupra restabilirei divorţului, Louis Legrand, un filo-român d'altminteri căruia, daca nu me înşel, Camera nóstră i-a trimes o telegramă de felicitări – bănuiesc că cu o altă ocasiune! – combătend divorţul dicea:

– Ce, Domnilor, vreţi să ajungem în dóga Românieí?

(Dumitru Ionescu, *Divorţurile nóstre*, Conferinţă ţinută la Theneu, la 15 ianuarie 1884. Ed. Librăriei Socecu Comp. 1884-1885)

CONSILIUL EDITORIAL: Augustin BUZURA, Andrei CODRESCU, Ştefan Aug. DOINAŞ, Peter GROSS, Andrei PLEŞU ● ***REDACŢIA:*** Magdalena BOIANGIU (redactor-şef adjunct), Tita CHIPER, Adrian CIOROIANU, Radu COSAŞU, Cristian GHINEA, Andrei MANOLESCU, Matei MARTIN (secretar de redacţie), Cezar PAUL-BĂDESCU, Iaromira POPOVICI, Simona SORA, Dan STANCIU (prezentare grafică), Alex. Leo ŞERBAN, Mircea VASILESCU (redactor-şef) ● ***RUBRICI:*** Ion BARBU, Alexandru CĂLINESCU, Pavel CÂMPEANU, Andrei CODRESCU, Dan GOANŢĂ, Andrei GORZO, Augustin IOAN, Eugen ISTODOR, Vintilă MIHĂILESCU, Lucian MÎNDRUŢĂ, Dumitru SOLOMON, Daniel VIGHI, Sever VOINESCU ● ***RESPONSABIL DE NUMĂR:*** Simona SORA ● ***CORECTURĂ:*** Gabriela MAŞEK, Nina PRUTEANU ● ***TEHNOREDACTARE COMPUTERIZATĂ:*** Ela PETRAŞCU ● ***EDITARE TEXT:*** Vali ANDREI, Angela DUMITRICĂ ● ***DIFUZARE:*** Gabriela BURTEA ● ***Redacţia DILEMA:*** Aleea Alexandru 38, sector 1, 71273, Bucureşti ● ***Telefon/fax:*** 230.23.84 ● ***e-mail:*** dilema@fcr.algoritma.ro ***Internet:*** http://www.algoritma.ro/dilema

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Publicaţia se află la poziţia 2106 în Catalogul RODIPET S.A pe anul 2002 şi la poziţia 166 în Oferta 2002 a MT PRESS. Pentru nereguli, adresaţi-vă redacţiei la Gabriela Burtea. Pentru Bucureşti se pot face abonamente şi la MT PRESS, tel. 255.48.15, 255.48.16, 255.48.17 ● Abonamentele pentru străinătate şi angajamentele de difuzare se pot încheia şi la sediul redacţiei, tel. 230.14.96 ● Abonamente anuale în străinătate: 100 $ SUA sau monedă convertibilă în contul FCR nr. 2511.1–531.2 deschis la BCR, sucursala sector 1 ● ISSN 1221-30-55